Digitized by the Internet Archive
in 2026 with funding from
Graduate Theological Union

https://archive.org/details/ethicachristiana05patu

P. F. JOANNIS VINCENTII
PATUZZI
ORD. PRÆDICATORUM
IN VENETA CONGREGATIONE B. JACOBI SALAMONII
S. THEOLOGIÆ PROFESSORIS

ETHICA CHRISTIANA
SIVE
THEOLOGIA MORALIS
Ex purioribus Sacræ Scripturæ divinæque traditionis fontibus derivata, &
S. THOMÆ AQUINATIS DOCTRINA
CONTINENTER ILLUSTRATA.

EDITIO NOVISSIMA

IN SEPTEM VOLUMINA DISTRIBUTA:

Addito nunc primum ejuſdem Auctoris Tractatu de Indulgentiis.

TOMUS QUINTUS
CONTINENS

Tractatum VII. de Contractibus tum in genere, tum in ſpecie; Tractatum VIII. de Reſtitutione; ac Tractatum IX. de Præceptis Eccleſiæ.

ALMA COLLEGE
239.02
LIBRARY
P278
Alma, California

BASSANI, MDCCXC.

PROSTANT
VENETIIS APUD REMONDINI.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

31736

INDEX

Tractatuum, Diſſertationum, & Capitum, quæ in hoc Tomo continentur.

TRACTATUS SEPTIMUS

DE CONTRACTIBUS TUM IN GENERE, TUM IN SPECIE.

DISSERTATIO I.

De Contractibus in genere.

CAPUT I.

Contractus definitio, ejuſque multiplex diviſio exponuntur.

DOCTRINA.

I. *Nominis contractus variæ acceptiones.* pag. 2
II. *Definitio contractus ex Juriſtis.* ibid.
III. *Altera ex Theologis.* ibid.
IV. *Quid ſit pactum.* ibid.
V. *Quid ſit obligatio.* ibid.
VI. *Obligatio, quæ ex contractu conſurgit, pertinet ad juſtitiam commutativam.* 3
VII. *Multiplex contractuum diviſio. Prima exponitur.* ibid.
VIII. *Secunda diviſio.* ibid.
IX. *Tertia.* ibid.
X. *Quarta.* ibid.
XI. *Et hujus variæ differentiæ.* 4
XII. *Quinta diviſio.* ibid.
XIII. *Sexta.* ibid.

CAPUT II.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *Ad contractus celebrandos duæ ſaltem requiruntur perſonæ.* 5
II. *Obligatio naturalis præcipua eſt in contractibus.* ibid.
III. *Quilibet contractus ex promiſſione reſultat, & acceptatione.* ibid.
IV. *Etiam lucrativis contractibus definitio data perfecte convenit.* ibid.
V. *Depoſitum non eſt ab albo contractuum expungendum.* ib.

CAPUT III.

De conſenſu ad contractum neceſſario, & de dolo illum corrumpente.

DOCTRINA.

I. *Conſenſus neceſſitas in contractibus.* 6
II. *Conſenſus ſimulatus num ſufficiat ad valorem contractuum.* ibid.
III. *Num ſufficiat animus promittendi ſine animo ſe obligandi.* ibid.
IV. *Num quis ſe in contractibus ſolum leviter obligare poſſit.* ibid.
V. *Quid ſit dolus in contractibus adhibitus.* 7
VI. *Quotuplex ſit.* ibid.
VII. *Regulæ ad diſcernendum quando dolus irritet contractus. Regula I.* ibid.
VIII. *Regula II.* ibid.
IX. *Regula III.* 8
X. *Regula IV.* ibid.

CAPUT IV.

De Contractibus ex errore, vi, & metu celebrati.

DOCTRINA.

I. *Num ignorantia, error, inadvertentia contractus irritent.* 8
II. *Non omnis error, & ignorantia tollit valorem contractus.* 9
III. *Error in ſubſtantia ſemper irritat contractum.* ibid.
IV. *Et etiam error in perſona.* ibid.
V. *Non vero error in qualitatibus, & accidentibus.* ibid.
VI. *Num vero, ſi dictus error circa accidentia det cauſam contractui.* 10
VII. *Num vis & metus tollant valorem pactis. Regulæ ponuntur.* ibid.
VIII. *Regula I.* 11
IX. *Regula II.* ibid.
X. *Regula III.* ibid.
XI. *Regula IV.* ibid.
XII. *Regula V.* ibid.
XIII. *Regula VI.* 12
XIV. *Regula VII.* ibid.
XV. *Regula VIII.* ibid.
XVI. *Regula IX.* ibid.
XVII. *Regula X.* 13

CAPUT V.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *Qui habet animum contrahendi, ſed non implendi, tenetur contractum implere.* 13
II. *Qui ficte contraxit, tenetur fictionem deponere.* ibid.

III. *Ad quid tenetur qui dolo malo alium in contractu decipit.* 14
IV. *Quanta eſſe debeat ignorantia, ut conſenſum tollat.* ibid.
V. *Quando error ſit circa ſubſtantiam contractus.* ib.
VI. *Quando contingat circa perſonam.* ibid.
VII. *Quando qualitates non ſint reputandæ mere accidentales.* 15
VIII. *Quando metus tollat valorem contractus.* ib.
IX. *Num promiſſio latroni facta ad ſervandam vitam obliget?* ibid.
X. *Si metus gravis ſit incuſſus a tertia perſona, num irritet contractum.* ibid.
XI. *Num metus juſte, vel injuſte incuſſus irritet contractus.* ibid.
XII. *Num metus reverentialis tollat valorem contractus.* 16

CAPUT VI.

De cauſa efficiente contractum, ſeu de iis, qui contrahere poſſunt.

DOCTRINA.

I. *QUoniam univerſaliter apti ſint ad contrahendum.* 16
II. *Infantes apti non ſunt ad contrahendum.* ibid.
III. *Non dementes.* ibid.
IV. *Pupilli quomodo a contrahendo repellantur.* 17
V. *Quomodo minores.* 18
VI. *Et prodigi.* ibid.
VII. *Ex defectu dominii quomodo ad contractus inepti ſint ſervi.* ibid.
VIII. *Religioſi profeſſi.* ibid.
IX. *Filii-familias.* ibid.
X. *Uxores.* 19
XI. *De aliis perſonis ineptis ad contrahendum.* ib.

CAPUT VII.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *QUando pupilli valide contrahant.* 19
II. *Quo gaudeant privilegio.* ibid.
III. *Ipſis conceditur in integrum reſtitutio.* 20
IV. *In quo diſtinguantur in contractibus filii-familias a pupillis.* ibid.

CAPUT VIII.

De materia & forma Contractuum.

DOCTRINA.

I. *MAteria contractus quotuplex, & quænam in genere.* 20
II. *Num impoſſibilia ſint contractus materia.* 21
III. *Res non exiſtentes in triplici differentia. De prima quid dicendum.* ibid.
IV. *De ſecunda.* ibid.
V. *De tertia.* ibid.
VI. *Num res aliena ſit legitima contractus materia.* 22
VII. *Num res propria.* ibid.
VIII. *Num res incerta. Regulæ duæ.* ibid.
IX. *Num res illicitæ.* 23
X. *Duplici titulo contractus eſſe poteſt illicitus.* ib.
XI. *Quid de contractibus a jure civili tum vetitis, tum irritis.* ibid.
XII. *Quid de contractibus ſolum vetitis, at non irritis.* ibid.
XIII. *Contractus de re jure naturæ illicita ante executionem nulli ſunt, & irriti.* ibid.
XIV. *Poſt executionem quare nonnulli putent valere.* 24
XV. *Leges etiam poſt executionem illos irritos declarant.* ibid.
XVI. *Objectio ſolvitur.* ibid.
XVII. *Doctrina S. Auguſtini exponitur.* ibid.
XVIII. *Cui conſentit & D. Thomas.* ibid.
XIX. *Ejus doctrina vindicatur.* 25
XX. *Ratione veritas oſtenditur.* 26
XXI. *Objecta adverſantium Theologorum proponuntur.* ibid.
XXII. *Et diſſolvuntur.* ibid.
XXIII. *Remota contractuum materia in particulari deſignatur.* ibid.
XXIV. *De forma contractuum.* 27

CAPUT IX.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *QUando materia contractus ſit ex parte impoſſibilis; num valeat pactum.* 27
II. *Quidam contractus de rebus non extantibus lege interdicti.* 28
III. *Quando per ceſſionem ſcripturæ, vel juris debitum extinguatur.* ib.
IV. *Quando nec Meretrices pretium nefarii operis licite poſſint accipere.* ibid.

CAPUT X.

De Contractuum qualitatibus.

DOCTRINA.

I. *QUænam ſunt Contractuum qualitates.* 28
II. *Conditiones contractuum exponuntur, & pro illis Regulæ dantur.* 29
III. *Regula I.* ibid.
IV. *Regula II.* ibid.
V. *Regula III.* ibid.
VI. *Regula IV.* ibid.
VII. *Regula V.* 30
VIII. *Regula VI.* ibid.
IX. *De Contractibus juratis nonnullæ Regulæ.* ibid.
X. *Regula I.* 31
XI. *Regula II.* ibid.
XII. *Regula III.* ibid.
XIII. *Regula IV.* ibid.
XIV. *De Contractibus ſolemnitate deſtitutis.* 32
XV. *Nonnulli invalidi ſunt, & irriti.* ibid.
XVI. *Quid de teſtamentis, & ultimis voluntatibus.* ibid.
XVII. *De ceteris contractibus quid ſentiant nonnulli Theologi.* ibid.
XVIII. *Quid tamquam probabilius tenendum ſit.* ibid.

CA-

CAPUT XI.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. Contractus ſub modo quomodo celebretur. 32
II. Contractus ex cauſa exponitur. 33
III. Quid ſit contractus ad diem. ibid.
IV. Quid contractus ſub disjunctione. ibid.
V. Quid pactum ſub deſignatione. ibid.
VI. Ad complementum in contractu conditionato, novus non requiritur conſenſus, excepto matrimonio. 34

CAPUT XII.

De duobus adjunctis contractuum, mora ſcilicet, & pœna conventionali, nec non de fine contractuum.

Doctrina.

I. Quid, & quotuplex ſit mora. 34
II. Quænam conditiones requirantur ad contrahendam moram. 1. Exponitur. 35
III. Explicantur ſecunda, & tertia conditio. ibid.
IV. Exponitur ultima conditio. ibid.
V. Num mora purgari poſſit. ibid.
VI. Pœna conventionalis quid, & quotuplex ſit. ibid.
VII. Pœnam conventionalem contractibus addere abſolute non eſt illicitum. 36
VIII. Prohibetur tamen a Legibus eam aliquibus contractibus apponere. ibid.
IX. Mutuo adjecta ſemper eſt uſuræ pallium. ibid.
X. Quot modis finiantur contractus. 37
XI. Nullitas contractus eos perimit. ibid.
XII. Cauſæ nullitatis in contractibus declarantur. ibid.
XIII. Revocatione finiuntur contractus. 38
XIV. Num poſſint unius tantum conſenſu revocari. ibid.
XV. Extinctione obligationis finis contractibus imponitur. ibid.

CAPUT XIII.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. Qui moram culpabilem incurrit, tenetur ad intereſſe. 38
II. In moroſum debitorem transfertur periculum rei conventæ. 39
III. Locum pœnæ aliquando obtinet amiſſio arrhæ, vel pignoris. ib.
IV. Ad ſolvendam pœnam conventionalem tenetur, qui fidem frangit, in conſcientia, & ante omnem Júdicis ſententiam, ſi a creditore exigatur. ibid.
Reflexio. ibid.

TRACTATUS VII.

De Contractibus in particulari.

DISSERTATIO II.

PARS PRIMA

De Contractibus oneroſis rei dominium transferentibus.

CAPUT I.

De Emptione, & Venditione. Emptionis, & Venditionis notio. Quinam hos contractus inire poſſint. Eorum materia explicatur.

Doctrina.

I. Emptionis, & venditionis definitio. 41
II. Quinam emere, & vendere poſſint. ib.
III. Quænam ſit venditionis materia. 42
IV. Quænam generatim vendere illicitum ſit. ib.
V. Nonnulla peculiariter enumerantur. ib.
VI. Quales partes rei venditæ ad ſubſtantiam venditionis pertineant. ib.
VII. Quando defectus rei venditæ ſint manifeſtandi. Nonnullæ Regulæ. Regula I. ib.
VIII. Regula II. 43
IX. Regula III. ib.
X. Regula IV. ib.
XI. Regula V. ib.
XII. Regula VI. ib.

CAPUT II.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. Diſcrimen inter vendentes materiam, & opus ſuum, a vendentibus ſolum laborem. 44
II. Hæreditatem futuram vendere non licet. ib.
III. Num fucos mulieribus vendere liceat. ib.
IV. Num chartas luſorias, taxillos ludentibus. 45
V. Fraudulenti venditores quinam. ib.
VI. Nonnullæ aliæ fraudes in materia venditionis. ibid.
VII. Num ſemper injuſtus ſit, qui rem unam pro alia vendit. ib.
VIII. Quoſnam libros indiſcriminatim vendere non liceat. ib.
IX. Ad quid teneatur rem defectuoſam bona fide vendens. 46

CAPUT III.

De pretio rerum.

Doctrina.

I. Non licet rem majori pretio vendere, quam valeat. 46
II. Nonnullæ exceptiones. ib.
III. Pretium duplex, legale, & vulgare. 47
IV. Vulgare pretium triplicem admittit latitudinem. ib.

V.

V. *Pretia affectionis, neceſſitatis, & licitationis. Nonnullæ Regulæ.* 47
VI. *Regula prima.* ibid.
VII. *Regula ſecunda.* ibid.
VIII. *Regula tertia.* 48
IX. *Regula quarta.* ibid.
X. *Regula quinta.* ibid.
XI. *De rebus, quæ nec legale, nec vulgare pretium habere cenſentur.* ibid.
XII. *De mercium exquiſitæ, & ſingularis perfectionis pretio.* 49
XIII. *Monopolia publica auctoritate licita ſunt.* ib.
XIV. *Non vero privata inducta arbitrio.* ibid.
XV. *Licet ſint de ſummo pretio licito.* ibid.

CAPUT IV.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *NOn licet fraudibus inducere emptorem ad rem carius emendam.* 50
II. *Num liceat mercimonia exercentibus carius vendere.* ibid.
III. *Pretium legale quomodo nec augere liceat, nec minuere?* ibid.
IV. *Quid ſi pretium legale ſit manifeſte injuſtum?* 51
V. *Num liceat ſummo pretio vendere, vel infimo emere ob dilatam, vel anticipatam ſolutionem.* ib.
VI. *Num liceat Mercatoribus pretium augere, dum credito vendunt.* 52
VII. *Licet illis vendere pretio currente, & ſi ſciant brevi minuendum.* ibid.
VIII. *Num liceat debitoribus ſuum debitum a creditore redimere minori pretio.* ibid.
IX. *Num liceat chirographa, & credita minori pretio emere.* 53
X. *Non licet emptori gravamen aliquod imponere ſupra taxati ſolutionem.* ibid.
XI. *Num ſit illicitum artefacta aurea, & argentea ſolo ſpectato metalli pretio emere.* 54
XII. *Num liceat emptoribus, & venditoribus convenire de remiſſione damni, vel lucri.* ibid.

CAPUT V.

De quibuſdam emptionis, & venditionis adjunctis.

DOCTRINA.

I. *NOnnullæ contractuum circumſtantiæ enumerantur.* 54
II. *Quomodo venditioni pactum apponi poſſit de rei venditæ recuperatione.* 55
III. *Venditio cum pacto retrovenditionis in favorem ſolius vendentis licita eſt.* ibid.
IV. *Nonnullæ conditiones ſervandæ.* ibid.
V. *Illicita eſt, ſi ſit in favorem ſolius ementis.* ibid.
VI. *Sicut &, ſi in utriuſque favorem pactum retrovenditionis apponatur.* 56
VII. *Illicitus contractus Mohatra.* ibid.
VIII. *Etiam ſine pacto retrovenditionis.* ibid.
IX. *Retractus gentilitius procul ab omni fraude licitus eſt.* 57
X. *De pacto commiſſorio, & ad diem.* ib.
XI. *De his, qui alterius nomine emunt. Regulæ nonnullæ. Regula I.* ibid.
XII. *Regula II.* ibid.
XIII. *Regula III.* 58
XIV. *Regula IV.* ibid.

CAPUT VI.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *QUo pretio res vendita cum pacto retrovenditionis ſit redimenda.* 58
II. *Cujus periculo ſtet res cum eo pacto vendita.* 59
III. *Num domum emptam cum pacto retrovenditionis liceat venditori locari.* ibid.
IV. *Contractus vulgo ad gaudendum non eſt licitus.* ibid.
V. *Quot modis injuſtitia fœdari poſſit retractus gentilitius.* ibid.
VI. *Num qui pro alio emit, poſſit aliquid lucrari.* 60
VII. *Doctrinæ nonnullæ rejiciuntur.* ibid.

CAPUT VII.

De Emptionis, & Venditionis effectibus.

DOCTRINA.

I. *PEr venditionem, & emptionem rei, & pretii dominium transfertur.* 61
II. *Quando rei venditio omnino abſoluta, & perfecta ſit.* ibid.
III. *Cenſetur perfecta venditio, quando res tradita eſt, licet non perſolutum pretium.* ibid.
IV. *Sicut & quando perſolutum eſt pretium, licet res non tradita.* ibid.
V. *Quid dicendum, cum nec rei, nec pretii facta eſt traditio.* ibid.
VI. *Ad quem pertineat periculum, & fructus rei venditæ. Regulæ nonnullæ. Regula prima.* ibid.
VII. *Regula ſecunda.* 62
VIII. *Regula tertia.* ibid.
IX. *Regula quarta.* ibid.
X. *Regula quinta.* 63
XI. *Regula ſexta.* ibid.
XII. *Venditor de evictione tenetur.* ibid.

CAPUT VIII.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *COntractus emptionis, & venditionis ad illicitum contrahentium poſſunt inſtitui.* 64
II. *Num liceat venditori ſibi fructus rei venditæ reſervare.* ibid.
III. *Fructus rei venditæ ad emptorem pertinent.* 65
IV. *Res duobus vendita cui ſit tradenda.* 66
V. *Cui noceat mora culpabilis, ſi communis ſit emptori, & venditori.* ibid.
VI. *Rei alienæ venditio dominium non transfert in emptorem.* ibid.

CA-

CAPUT IX.

De Cambio.

DOCTRINA.

Cambium 67
plex. ibid.
Cambia. ibid.
tem campſariam exercere poſſint. ib.
lucrum in cambiis boneſtum reddunt.
n cambiis minutis. ib.
in localibus. ibid.
ſiccum a S. Pio V. damnatum. ib.
n ſicca cambia dicenda ſint. 68
n Theologorum doctrina refellitur. ib.
enedicti XIV. exponitur. ibid.
cavenda & in realibus cambiis, ne
epat. ibid.
rancofurtenſia, ac Lugdunenſia re- 69
in eorum favorem ſolvuntur. ibid.
actione. 70

CAPUT X.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *CAmpſores monetæ valorem mutare non poſſunt, ſed lucrum ex cambio recipere.* 70
II. *Principum, & Campſorum miniſtri non poſſunt in proprium lucrum monetas mutare.* ib.
III. *Idem nec privatis conceſſum in aliena moneta.* 71
IV. *Licet Campſori lucrum accipere ex cambio alias ſibi utili, vel opportuno.* ibid.
V. *Quando liceat inferiorem monetam cum lucro permutare accepta pretioſiore.* 72
VI. *Licet Campſori pignus, vel fidejuſſorem a Campſario petere.* ibid.
VII. *Sicut & a moroſo debitore, quod patitur ex mora, damni compenſationem exigere.* ibid.
VIII. *Non licet Clericis cambia activa nec per ſe, nec per alium exercere.* ibid.

PARS SECUNDA.

De Contractibus oneroſis in particulari, in qua de Contractibus uſum, & uſumfructum transferentibus.

CAPUT I.

De Cenſu Reali, Perſonali, Mixto.

DOCTRINA.

I. *QUid ſit Cenſus.* 73
II. *Quotuplex.* ibid.
III. *Cenſus Realis reſervativus licitus eſt.* ib.
IV. *Sicut & conſignativus.* 74
V. *Ad hujus boneſtatem nonnullæ conditiones poſitæ a Summis Pontificibus.* ibid.
VI. *Aliæ additæ a S. Pio V.* ibid.
VII. *Harum nonnullæ ad jus naturale pertinent, aliæ ad poſitivum.* 75
VIII. *Quænam jus naturale reſpiciant.* ibid.
IX. *Quænam jus poſitivum.* ibid.
X. *Cenſus perſonalis a Pontificibus reprobatus.* ib.
XI. *Ejus natura exponitur, & diſcrimen a cenſu reali.* 76
XII. *Illicitus, & vetitus jure poſitivo.* ib.
XIII. *Eſt mera uſuræ larva.* ibid.
XIV. *Ejus defenſores conveniunt cum Patronis uſuræ moderatæ.* ibid.
XV. *Argumenta in favorem cenſus perſonalis propoſita.* ibid.
XVI. *Diſſolvuntur.* 77
XVII. *Quid de Bullæ S. Pii V. acceptatione.* ib.
XVIII. *Jure naturæ cenſus realis etiam irredimibilis juſtus eſt, & licitus.* 78
XIX. *Quid dicendum de cenſu mixto.* ibid.
XX. *Cenſus vitalitius licitus eſt, & honeſtus.* ibid.

CAPUT II.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *NOnnullæ S. Pii V. declarationes.* 78
II. *Cenſus redimibilis ex parte emptoris uſuram ſapit.* ibid.
III. *Num cogi poſſit venditor ad cenſum redimendum intra certum tempus.* 79
IV. *Conditio appoſita cenſui, ut pereunte fundo pereat & cenſus, eſt juris naturalis.* 80
V. *Non eſt illicitum in cenſu pactum apponere de eo integre redimendo, & non per partes.* ibid.
VI. *Quando diviſus eſt fundus cenſus, a quo ſint repetendi fructus.* ibid.
VII. *Pactum aſſecurationis ſortis a quocumque periculo addi non poteſt contractui cenſus.* 81
VIII. *Cenſus valide, & licite vendi poſſunt, at non ſemper minori pretio.* ibid.

CAPUT III.

De Emphytheuſi, & Feudo.

DOCTRINA.

I. *QUid ſit Emphyteuſis, & quotuplex.* 81
II. *Jura Emphyteutæ explicantur.* ibid.
III. *Ejuſdem onera exponuntur.* 82
IV. *Feudatarii jura, & onera recenſentur.* ibid.

CAPUT IV.

De Contractibus oneroſis uſum concedentibus, ſcilicet Locatione & Conductione.

DOCTRINA.

I. *QUid ſit Locatio, & Conductio contractus reciproci.* 82
II. *Onera, & officia Locatoris recenſentur.* ib.
III. *Nonnulla alia enumerantur.* ib.
IV. *Num pandere debeat vitia occulta rei locatæ.* 83
V. *Publica tributa, & vectigalia ſuper rem locatam ſolvere tenetur.* ib.
VI. *Quando teneatur penſionem vel in totum, vel in partem remittere.* ibid.

VII. *Ad quid teneantur, qui opera ſua locant.* ib.
VIII. *Onera Conductoris exponuntur.* ibid.
IX. *Quando ſit penſio ſolvenda.* 84

CAPUT V.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *QUænam ſit locationis, & conductionis materia.* 84
II. *Num liceat pauperi jus petendi eleemoſynam alteri locare.* ibid.
III. *Quomodo locator, & conductor mutuo ſibi obligentur.* 85
IV. *Num poſſit conductor alteri ſublocare, & quo onere.* ib.
V. *Quando, & quare poſſit conductor rem conductam deſerere.* ibid.
VI. *Ad quid teneantur, qui opera ſua locant.* 86
VII. *Num poſſit quis operam ſuam locare pluribus integro, & juſto a ſingulis pretio accepto.* ib.
VIII. *Quando conductio, & locatio finem accipiant.* ibid.
IX. *Qui uberiorem reddit agrum a ſe conductum, a quo expenſas ad hoc factas repetere poſſit.* 87

PARS TERTIA.

De Contractibus oneroſis dominium, vel uſum, vel uſumfructum transferentibus, & a ſorte pendentibus.

CAPUT I.

De Societate, & Contractu Trino,

DOCTRINA.

I. *COntractus Societatis definitio.* 88
II. *Societas multiplex.* ibid.
III. *Regulæ pro juſtitia ſocietatis. Regula I.* ib.
IV. *Regula II.* ibid.
V. *Regula III.* 89
VI. *Regula IV.* ib.
VII. *Regula V.* ib.
VIII. *Contractus Trinus exponitur.* ib.
IX. *Damnatus oſtenditur a PP. Græcis.* 90
X. *A Gregorio XIII.* ibid.
XI. *A Sixto V.* ibid.
XII. *A pluribus Epiſcopis Hiſpaniarum, Galliarum, Italiæ.* 91
XIII. *A Theologis, & Juris Canonici Doctoribus.* ibid.
XIV. *Invictis probatur argumentis ejus iniquitas.* 92
XV. *Poſito licito Trino contractu uſura eſt chimæricum crimen.* 93
XVI. *Argumenta in favorem contractus Trini proponuntur.* ib.
XVII. *Primum diſſolvitur argumentum.* 94
XVIII. *Secundum refellitur.* ibid.
XIX. *Tertium refutatur.* ibid.
XX. *Quartum.* 95
XXI. *Quintum.* ibid.
XXII. *Sextum argumentum diſſolvitur.* 96
XXIII. *Num licitus ſit contractus cum aſſecuratione ſortis, ſed ſine venditione lucri.* ibid.
XXIV. *Num cum venditione lucri, ſed ſine aſſecuratione ſortis.* ib.
XXV. *Completa ſocietate quid de ſorte, & lucro faciendum.* 97

CAPUT II.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *OMnia, quæ ad ſocietatem generalem pertinent, toti ſocietati communia ſunt.* 97
II. *Quinam ſocius non ſit, ſed ſui operis locator.* 98
III. *In ſocietate animalium illicitum eſt ſortem ſalvam velle.* ibid.
IV. *Quomodo ſit diviſio facienda in ſocietate animalium.* ibid.
V. *Nonnullæ conventiones licitæ, vel illicitæ in ſocietate animalium.* ib.
VI. *Alia conventio quando licita, & quando illicita.* 99
VII. *Ad quem ſpectent damna, & detrimenta in ſocietate animalium.* ibid.
VIII. *Num quis poſſit pluribus ſocietatibus operam ſuam obligare.* ib.
IX. *Quando ſocius teneatur ex proprio etiam ſine culpa damna ſocietatis reparare.* ibid.
X. *Damna ſocii, & expenſæ ſunt a tota ſocietate ſarciendæ, & faciendæ.* ib.
XI. *Quando finem habeat ſocietas.* 100

CAPUT III.

De Aſſecuratione.

Doctrina, et Consectaria.

I. *QUid ſit aſſecuratio, & quomodo ab aliis contractibus diſcrepet.* 100
II. *Licitus eſt hic contractus reſpectu cujuſque.* ib.
III. *Ad ejus juſtitiam nonnullæ ſunt ſervandæ leges, quæ enumerantur.* 101
IV. *Quænam aſſecuratio primæ legi adverſetur.* ib.
V. *Quænam illicita ſit, quia oppoſita ſecundæ legi.* ibid.
VI. *Refellitur opinio Ferraris.* ibid.
VII. *Aſſecuratio eſſe debet de rebus vere exiſtentibus.* ibid.
VIII. *Et aliquo modo deſignatis.* 102
IX. *Ad quæ pericula ſe extendat aſſecuratio.* ib.
X. *Aſſecurator, qui non habet, unde pretium rei aſſecuratæ ſolvat, ſi pereat, tenetur de dolo.* ib.

CAPUT IV.

De Ludis præſertim Aleatoriis & Clericorum: nec non de Sponſionibus & ſortibus.

DOCTRINA.

I. *TRiplex Ludi genus.* 103
II. *Ejus definitio.* ibid.
III. *Ludi cauſa lucri illiberales.* ibid.
IV. *Ludi alii meræ artis, & induſtriæ, alii ſorte, & fortuna innixi.* ibid.
V. *Quinam liberales, honeſti, & liciti.* 104

VI. *Non omnes tamen Religioſos decent.* ibid.
VII. *Aleatorii ludi illiberales, & illiciti.* ibid.
VIII. *Aleatorii ludi, in quibus uno jactu magna pecunia exponitur, peſſimi.* ibid.
IX. *Illos deteſtantur SS. Patres, & Concilia.* 105
X. *Jure naturæ illicitos pronuntiant antiquiores Theologi, & Canoniſtæ.* ibid.
XI. *Oſtendit ipſa naturalis ratio.* ibid.
XII. *Ludi aleatorii Clericis, & Religioſis vetiti a ſacris Canonibus, & Conciliis.* 106
XIII. *Illorum ſtatuta antiquata dici non poſſunt.* 107
XIV. *Specialiter tamen vetantur Regularibus.* ibid.
XV. *Quid ſit ſponſio, & quando licita.* 108
XVI. *Quænam illiberalis, & illicita.* ibid.
XVII. *De ludis Ollæ, ſeu Lotariæ.* 109
XVIII. *Argumenta in favorem ludorum diſſolvuntur.* 110
XIX. *Ludi etiam liberales quomodo injuſti eſſe poſſint.* 111
XX. *Quando violetur juſtitia in ludis aleatoriis.* ib.
XXI. *Quando in ludis arte, & fortuna mixtis.* ib.
XXII. *Quando injuſti luſores ad reſtitutionem teneantur.* 112
XXIII. *Num qui lucrantur in ludo aleatorio, lucrum poſſint ſibi retinere.* 113
XXIV. *Quibus reſtituere debeant.* 114
XXV. *Quid de legibus civilibus cenſendum.* ibid.

CAPUT V.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Vix a lethali peccato excuſari poſſunt, qui magnam pecuniæ ſummam etiam ludis artis, & induſtriæ exponunt.* 115
II. *Qui aleatorios ludos frequentant, non ſunt abſolvendi, niſi deſiſtant.* 116
III. *Regulares chartis luſoriis ludere abſque culpa nequeunt.* ibid.
IV. *Æqualitas ſemper in ludo ſervanda.* ibid.
V. *Quænam ſponſiones ſint de ſe illicitæ.* 117
VI. *Qui in ſponſione certus eſt de victoria, juſte lucrari nequit.* ibid.
VII. *Nonnullæ ſponſiones vetitæ, & nullæ jure poſitivo.* 118
VIII. *Conditiones ſervandæ in contractu ollæ, vel ſortitionis, ne juſtitia lædatur.* ibid.
Reflexio. ibid.

CAPUT VI.

De Choreis, Spectaculis, & Theatris.

Doctrina.

I. *Choreæ moraliter inſpectæ turpitudinem inſitam habent.* 119
II. *Ut modo fiunt a Chriſtianis, a SS. PP. tanquam pernicioſæ reprobantur.* ibid.
III. *Et etiam ab antiquioribus Theologis.* 120
IV. *Argumentis chorearum malitia oſtenditur.* ibid.
V. *Spectacula ſunt diverſi generis.* 121
VI. *Spectaculis profanis, & publicis intereſſe raro a culpa vacat.* 122
VII. *Pejora ſunt ſpectacula, quæ ſpectatores ad vitia impellunt.* ibid.
VIII. *Nonnulla ſunt minus noxia.* ibid.
IX. *Quænam privata ſpectacula illicita,* ibid.
X. *Theatra omnia de ſe mala ſunt, & quibus adeſſe non licet.* ibid.
XI. *Hodierna Theatra emendata non ſunt, ut liceat eis intereſſe.* 123
XII. *Omnia reprobarunt Patres, nulla facta diſtinctione.* ibid.
XIII. *Patronorum Theatris teſtimoniis oſtenditur turpitudo.* 124
XIV. *Nulla arte ab omni nequitia purgari poſſunt Theatra.* 125
XV. *Oſtenditur invictis argumentis.* ibid.
XVI. *Clericis, & Religioſis non licet Theatris adeſſe.* 126
XVII. *Nec Regularibus Comœdias in propriis Cœnobiis repræſentare.* ibid.

CAPUT VII.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Non licet Clericis, & Religioſis ſpectaculis adeſſe.* 127
II. *Nec choreas habere, vel ipſis intereſſe.* 128
III. *Peccant lethaliter Regulares, qui larvas, ſeu perſonam aſſumunt, ut ſpectaculis liberius adſint.* ibid.
IV. *Quando illicitum non ſit adoleſcentibus in Collegiis repræſentationes exhibere.* 129
V. *Hiſtriones abſolvi non poſſunt, niſi artem ſcenicam dimittant.* ibid.
VI. *Qui Theatris interſunt, a lethali peccato non excuſantur.* 130
VII. *Num quis neceſſitate cogente poſſit theatricis adeſſe ſpectaculis abſque culpa.* 132
VIII. *Vitioſum eſt, ſi mulier, vel vir veſtimentum ſuo ſexui congruum mutet; & aliquando hæc mutatio lethale peccatum eſſe poteſt.* 133
IX. *Spectaculis, & theatris adeſſe diebus feſtis culpam auget.* ibid.
X. *Juſtiſſime Paſtores, & Parochi vetant, & prohibent Ruſticis choreas habere.* 134
Reflexio. ibid.

DISSERTATIO III.

De Contractibus Gratuitis.

CAPUT I.

De Promiſſione, & Donatione.

Doctrina.

I. *Quid ſit promiſſio.* 137
II. *Conditiones ad valorem promiſſionis requiſitæ.* ibid.
III. *Conditiones requiſitæ, ut contractus vim obtineat.* ibid.
IV. *Ex promiſſione oritur obligatio ex fidelitate.* 138
V. *Num hæc ſit ſemper ſub gravi.* ibid.
VI. *Probabilior ſententia exponitur, & probatur.* 139
VII. *Etiam obligatio ex juſtitia oritur ex promiſſione.* ibid.
VIII. *Conditiones ad hanc obligationem inducendam neceſſariæ.* 140
IX. *Quando promiſſio valida deſinat obligare.* ibid.

X. *Donationis definitio.* 141
XI. *Ejuſdem ſpecies.* ibid.
XII. *Diſtinctio donationis inter vivos, & cauſa mortis explicatur.* 142
XIII. *Quinam a facultate donandi repellantur.* ib.
XIV. *Donationes inter conjuges prohibentur.* ibid.
XV. *Donationes inter patrem, & filium ſemper ſunt revocabiles.* 143
XVI. *Quando donatio poſſit revocari.* ibid.

CAPUT II.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. PRomiſſio, *ſi juramento de ea non revocanda fulciatur, revocari non poteſt ante acceptationem.* 144
II. *Promiſſio prodiga non obligat, licet juramento firmata.* ibid.
III. *Promiſſio acceptata, quando acceptata cenſeatur ſilentio, vel conſenſu alterius perſonæ a promiſſario diſtinctæ.* 145
IV. *Utrum promiſſio liberalis onere gravari poſſit.* 146
V. *Quando donatio facta ob aliquem finem, vel cauſam, his etiam deficientibus, valeat.* ibid.
VI. *Quando cadat donatio adveniente prole legitimata.* ibid.
VII. *De donationibus interdictis.* 147

CAPUT III.

De Commodato, Precario, & Depoſito.

Doctrina.

I. COmmodati *definitio traditur, & explicatur.* 147
II. *Commodatarii munia, & onera.* 148
III. *Quænam ſit culpa lata, levis, & leviſſima exponitur.* ibid.
IV. *Commodantis munia, & onera.* 149
V. *Quid ſit precarium commodato ſimile.* ibid.
VI. *Quid ſit precaria Eccleſiaſtica.* ibid.
VII. *Depoſiti definitio, & natura exponitur.* ibid.
VIII. *Depoſitarii munia, & onera.* 150

CAPUT IV.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. COmmodatarius *quando res commodatas propriis præferre debeat.* 150
II. *Quando commodans ante tempus commodatum poſſit repetere.* 151
III. *Quando commodatarius re commodata uti poſſit ultra conceſſionem.* 152
IV. *Quando teneatur ad reſtitutionem ex caſu fortuito.* ibid.
V. *Num depoſitarius teneatur aliquando ex culpa levi, vel leviſſima.* ibid.
VI. *Num poſſit aliquando uti re depoſita.* ibid.
VII. *Quando non peccet, licet depoſitum non reſtituat.* 153
VIII. *Eccleſia, & Monaſterium non tenetur de depoſito præſtito apud Clericum, vel Rectorem Eccleſiæ.* ibid.

CAPUT V.

De Fidejuſſione, Pignore, & Hypotheca.

Doctrina.

I. FIdejuſſionis *definitio explicatur.* 153
II. *Conditiones ad fidejuſſionem conſtituendam.* 154
III. *Aliæ conditiones.* ibid.
IV. *Quotuplex eſt Fidejuſſio* 155
V. *Quinam fidejubere poſſint.* ibid.
VI. *Fidejuſſoris obligationes recenſentur.* ibid.
VII. *Quando deſinat fidejuſſio, & incipiat actio in debitorem.* 156
VIII. *Quid ſit pignus, & hypotheca, & eorum diſcrimen.* ibid.
IX. *Prima hypothecæ, & pignoris diviſio.* 157
X. *Aliæ diviſiones.* ibid.
XI. *Quænam pignori, & hypothecæ ſubjici poſſint.* ibid.
XII. *Obligationes pignoris, & hypothecæ pro tempore præcedente tempus ſolutionis.* 158
XIII. *Obligationes pro termino ſolutionis.* ibid.
XIV. *Poſt elapſum terminum ſolutionis.* ibid.
XV. *Quando, ſi pignus, & hypotheca ad tertium poſſeſſorem deveniat, poſſit hic a creditore conveniri.* 159

CAPUT VI.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. QUando *mulieres valide fidejubere poſſint.* 159.
II. *Fidejuſſor num poſſit petere indemnitatem a detrimento, quod ſubiit ob ſolutionem fidejuſſionis.* 160
III. *Probabilius fidejuſſio eſt gratuitum officium.* ibid.
IV. *Quando cadit obligatio principalis debitoris, cadit ſimul & fidejuſſoris.* 161
V. *Peccat, qui fidejubet, ſciens ſe non eſſe ſolvendo.* 162
VI. *Licitum eſt pretio redimere liberationem a fidejuſſione.* ibid.
VII. *Aliquando ſoluta obligatione debitoris remanet obligatio fidejuſſoris.* ibid.
VIII. *Quænam in pignus ſaltem ex caritate recipi non poſſint.* ibid.

CAPUT VII.

De Mandato, Cura, Tutela, Compromiſſo, Tranſactione, & Dote.

Doctrina.

I. QUid *ſit mandatum.* 163
II. *Quinam poſſit mandatarii munus ſubire.* ib.
III. *Obligationes, & munia mandantis, & mandatarii.* ibid.
IV. *Quando mandati munus finiatur.* 164
V. *Quid ſit tutela, & cura.* ibid.
VI. *Quotuplex ſit.* ibid.
VII. *Qui poſſint tutelam gerere.* ibid.

VIII. *Obligationes tutorum & curatorum.* ibid.
IX. *Quid ſit negotium geſtum* 165
X. *Quid compromiſſum. Diſtinctio arbitri, & arbitratoris.* ibid.
XI. *Quinam in arbitros eligi poſſint, eorumque munia.* ibid.
XII. *Quid ſit tranſactio.* ibid.
XIII. *Quinam tranſigere poſſint.* 166
XIV. *Quid ſit dos.* ibid.
XV. *Bona dotalia duplicis generis.* ibid.
XVI. *Quinam debeant, vel poſſint dotare.* ibid.
XVII. *Quid de dote faciendum ſoluto matrimonio.* 167

CAPUT VIII.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. M*Andatarius formam mandati præterire non debet.* 167
II. *Quod mandatario penditur, non eſt ad juſtitiæ leges commenſurandum.* ibid.
III. *Quando furioſis, & amentibus dandi ſint tutores, vel curatores.* 168
IV. *Non ſemper filiæ nubentes invitis, vel inſciis parentibus dote privari debent.* ibid.

CAPUT IX.

De Mutuo, & Uſura.

Doctrina.

I. M*Utuum inter gratuitos contractus recenſendum.* 169
II. *Quid ſit mutuum.* ibid.
III. *Debet eſſe gratuitum.* ibid.
IV. *Quid ſit uſura.* 170
V. *Uſuram prohibet Scriptura.* ibid.
VI. *Damnarunt patres omnes.* ibid.
VII. *Et concilia.* 171
VIII. *Et quidem non ſolum mordentes, ſed & minimas.* ibid.
IX. *Et a quocumque petitas.* ibid.
X. *Uſuræ multiplex diviſio.* 172
XI. *Qui mutuum dare poſſunt.* ibid.
XII. *Mutuantis, & Mutuatarii officia.* ibid.

CAPUT X.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. F*Alſa uſuræ notio exploditur.* 173
II. *Falſa quoque diſtinctio refutatur.* ibid.
III. *In mutuo habetur translatio dominii.* ibid.
IV. *Pecunia non eſt materia locationis, & conductionis.* 175
V. *Pecunia de ſe ſterilis eſt.* ibid.
VI. *Lucrum ex uſura perceptum eſt reſtituendum.* 176
VII. *Uſura parvitatem materiæ admittit.* ibid.
VIII. *Reus eſt uſuræ, qui ex mutuo aliquid expoſcit, etiam titulo gratitudinis.* 177
IX. *Quinam ſint mentalis uſuræ rei.* ibid.
X. *Quid reſtituendum in mutuo.* 178
XI. *Quid, ſi monetæ pretium interim augeatur.* ib.
XII. *Qui mutuum petit & accipit ſub uſuris, non ſemper eſt a peccato immunis.* 179

CAPUT XI.

De duobus titulis damni emergentis, & lucri intercepti cauſa mutui.

Doctrina.

I. I*N mutuo contingere poteſt & lucrum interceptum, & damnum emergens.* 179
II. *Regula generalis traditur.* ibid.
III. *In quo conſiſtat emergens damnum.* 180
IV. *Titulo damni emergentis ex mutuo licet compenſationem exigere.* ibid.
V. *Conditiones veri damni emergentis.* ibid.
VI. *In quo ſitum ſit lucrum interceptum.* ibid.
VII. *Honeſtatem, & æquitatem compenſationis intercepti lucri in fure admiſit S. Thom.* 181
VIII. *Cur rejecerit in mutuo.* ibid.
IX. *Quomodo ſe gerere debeat mutuans, ut poſſit intercepti lucri compenſationem juſte exigere.* ib.
X. *Primum argumentum contra honeſtatem tituli lucri intercepti ſolvitur.* 182
XI. *Secundum proponitur, & enodatur.* ibid.
XII. *Conditiones veri lucri intercepti.* 183

CAPUT XII.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. N*Ihil licet exigere a paupere in dato illi mutuo.* 183
II. *De compenſatione damni emergentis incerti.* ib.
III. *Onus ſarciendi emergens damnum eſt mutuatario manifeſtandum.* 184
IV. *Quando liceat ceſſantis lucri compenſationem exigere.* ibid.
V. *In ea exigenda facile uſura ſubrepere poteſt.* 185
VI. *Quando abſtinendum ab exigenda compenſatione lucri ceſſantis.* ibid.
VII. *Si lucrum reipſa non ceſſet, nihil pro illo eſt mutuanti tribuendum.* 186
VIII. *Quando reipſa non ceſſare cenſendum ſit.* ib.
IX. *Non licet intercepti lucri compenſationem in ipſa mutuatione exigere.* ibid.

CAPUT XIII.

Alii tituli auctarii accipiendi in mutuo ultra ſortem expenduntur.

Doctrina.

I. N*On in omni mutuo adeſt titulus lucrandi.* 187
II. *Duplex periculum ſortis in mutuo, & juris, & facti.* ib.
III. *In mutuo etiam ex periculo juris aliquid recipiendo uſuram committi declaravit Gregor. IX.* ibid.
IV. *Cur uſuram in eo mutuo agnovit Summus Pontifex.* 188
V. *Quomodo ab uſuræ labe immune eſſe poſſit lucrum ex juris periculo.* ibid.
VI. *Quomodo dignoſcendum, utrum licitum ſit, aut fœneratitium.* ibid.
VII. *Ob periculum facti nihil licet in mutuo recipere ultra ſortem.* 189

VIII. *Argumenta proferuntur.* ibid.
IX. *Reſpondetur Adverſariorum objectis.* 190
X. *Alia proponuntur objecta.* 191
XI. *Quæ diluuntur.* ibid.
XII. *Statutum Principis non eſſe poteſt juſtus titulus auctarium accipiendi ex mutuo.* ibid.

CAPUT XIV.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *NOn licet cum Turcis, & Saracenis uſuras exercere.* 193
II. *Num difficultas recuperandi ſortem, & expenſæ faciendæ in recuperatione juſtum ſint titulum auctarii in mutuo exigendi.* ibid.
III. *Num utilitas, & commodum mutuatarii, ſicut & angor, ac ſollicitudo mutuantis ſimilem titulum conſtituant.* ibid.
IV. *Num pœna conventionalis ſit juſtus titulus.* 195
V. *Num ſit onus mutuum dandi, vel non repetendi ſortem niſi poſt multum temporis.* ibid.
VI. *Num aliquid liceat accipere in mutuo ob labores, & operas in mutuo præſtando adhibendas.* 196
VII. *Non licet ex pecuniis pupillorum, & viduarum uſuras exercere.* ibid.
VIII. *Num qui bona fide uſurarium contractum celebrarunt, putantes, & volentes licitum contractum inire, ab uſura excuſari poſſint.* 197
IX. *De Montibus Pietatis.* ibid.

CAPUT XV.

De Pactis licitis, vel illicitis, quæ mutuo addi permittuntur, vel prohibentur.

Doctrina, et Consectaria.

I. *DOctrina S. Thomæ exponitur.* 199
II. *Alia ejuſdem S. D. regula.* ibid.
III. *Non licet mutuatario onus imponere dandi mutuum.* ibid.
IV. *Nec alicujus operis ab eo præſtandi in favorem mutuantis.* ibid.
V. *Petenti mutuum num licitum ſit merces dare loco pecuniæ.* ibid.
VI. *Quid ſit licitum a mutuatario exigere.* ibid.

CAPUT XVI.

De obligatione, & pœnis fœneratorum, & de cooperatione ad fœnus.

Doctrina, et Consectaria.

I. *FŒneratores pecuniæ fœnebris dominium non adipiſcuntur.* 200
II. *Lucrum ex pecunia fœnebri non eſt reſtituendum.* ibid.
III. *Quid reſtituere debeat fœnerator.* ibid.
IV. *Pœnæ in fœneratores conſtitutæ.* ibid.
V. *Peccant & qui fœneratoribus cooperantur.* 201
VI. *Quomodo cum uſurariis ſe gerere debeant Confeſſarii.* ibid.
Reflexio. 202

CAPUT XVII.

De Teſtamentis, & ultimis voluntatibus.

Doctrina.

I. *NOtio Teſtamenti exponitur.* 203
II. *Quotuplex ſit Teſtamentum.* ibid.
III. *Quid ſit Teſtamentum clauſum, & apertum.* 204
IV. *Quænam ſint, quæ valori Teſtamenti non officiunt.* ibid.
V. *Teſtamenta privilegiata dicuntur, quæ ad pias cauſas ſunt facta.* ibid.
VI. *Nec non quæ a privilegiatis perſonis fiunt.* 205
VII. *Teſtamenta per fraudem, & dolum extorta nulla ſunt.* ibid.
VIII. *De Teſtamentis imperfectis nonnullæ Regulæ.* 206
IX. *Regula I.* ibid.
X. *Regula II.* ibid.
XI. *Regula III.* 207
XII. *Regula IV.* ibid.
XIII. *Regula V.* ibid.
XIV. *Regula VI.* 208
XV. *Regula VII.* 209

CAPUT XVIII.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *QUinam teſtamentum condere teneantur.* 209
II. *Teſtes in teſtamento quas habere debeant conditiones.* ibid.
III. *Qui hæreditatem adiit ex teſtamento minus ſolemni, & legata implere debet.* ibid.
IV. *Falſa nonnullorum Theologorum doctrina rejicitur.* 210
V. *Hæredes teſtatoris voluntatem quantocius implere tenentur.* ibid.

CAPUT XIX.

De his qui teſtamenta condere poſſunt, & de hæredibus inſtituendis.

Doctrina.

I. *QUinam poſſint teſtamentum condere.* 211
II. *Quinam non poſſint.* ibid
III. *Num Clerici teſtamentum facere valeant.* ibid.
IV. *Num Regulares.* 212
V. *Quinam poſſint inſtitui hæredes.* ibid.
VI. *Illegitimi, alii ſpurii, alii naturales.* 213
VII. *Naturales quomodo hæredes eſſe poſſint.* ibid.
VIII. *Spurii quomodo ab hæreditate repellantur.* ib.
IX. *Hæredes multiplicis generis.* ibid.
X. *De hæredibus neceſſariis.* 214
XI. *Hæredes liberi quinam.* ibid.
XII. *Quinam ſubſtituti, & de variis ſubſtitutionibus.* ibid.

CAPUT XX.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *PAter nequit ſine juſta cauſa filium exhæredare.* 215

II.

II. *Juſtæ adeſſe poſſunt cauſæ filios hæreditate privandi.* ibid.
III. *Sicut reſpectu filii exhæredandi parentes.* ibid.
IV. *Quinam filii non ſint inter legitimos recenſendi.* ibid.
V. *Num liceat parentibus filium ſpurium hæredem inſtituere.* ibid.
VI. *Quinam ordo ſervandus in teſtamentis.* 217
VII. *Non omnis inæqualitas in teſtamento etiam reſpectu filiorum injuſta habenda eſt.* 218

CAPUT XXI.

De Legatis, Codicillis, & Donationibus mortis cauſa.

DOCTRINA.

I. *Quid ſit Legatum.* 218
II. *Legata duplicis generis.* ibid.
III. *Quando ſint Legata reddenda.* ibid.
IV. *Parte, & adjuncta legato debentur legatario.* 219
V. *Sicut & fructus rei legatæ.* ibid.
VI. *Quænam ſint legata.* ibid.
VII. *Quænam legata ſub demonſtratione.* ibid.
VIII. *Quid ſit Codicillo.* 220

CAPUT XXII.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *Res legata tradita Legatario a Teſtatore quando illi iterum debeatur.* 220
II. *Legata pia non corruunt, licet impleri non poſſint.* ibid.
III. *Quomodo implenda ſunt pia legata indeterminate conſtituta.* ibid.
IV. *Quid de legato relicto ſub conditione; dummodo matrimonium non contrahat.* 221
V. *Num legata relicta pro puellis nubere volentibus danda ſint Religioſum ſtatum eligentibus.* ib.
VI. *Non eſt recedendum a verbis Teſtatoris, nec obtentu melioris boni.* 222
VII. *Quid agendum de Legatis, quæ impleri non poſſunt.* 223
VIII. *Legata incerta, & indeterminata quomodo diſtribuenda.* ibid.
Reflexio. 224

TRACTATUS VIII.

DE RESTITUTIONE.

DISSERTATIO I.

De Reſtitutione natura, neceſſitate, modo, & cauſis.

CAPUT I.

Quid ſit reſtitutio, quomodo neceſſaria, & quibus ex cauſis generatim oriatur.

DOCTRINA.

I. *Quid ſit reſtitutio proprie dicta.* 226
II. *Quænam impropria.* ibid.
III. *Quid ſatisfactio.* ibid.
IV. *Reſtitutio eſt ad ſalutem neceſſaria.* 227
V. *Reſtitutionis præceptum affirmativum ſemel, & negativum.* ibid.
VI. *Locum non habet niſi in violatione juſtitiæ commutativæ.* ibid.
VII. *Nulla interveniente culpa theologica num dari poſſit onus reſtitutionis.* 228
VIII. *Num ex ſola culpa veniali.* ibid.
IX. X. *Nonnullorum Theologorum ſententiæ exponuntur.* ibid.
XI. *Illorum argumenta refelluntur.* 229
XII. *In contractibus, etiam ſine culpa theologica, locum habet onus reſtitutionis.* ibid.
XIII. *Ex quibus cauſis oriatur debitum reſtitutionis.* ibid.

CAPUT II.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *Quomodo neceſſaria ſit reſtitutio neceſſitate & præcepti, & medii.* 230
II. *Peccant, qui mercedes, & æs alienum non ſolvunt.* 231
III. *Non eſt differenda reſtitutio.* ibid.
IV. *Ex fortuito caſu onus non oritur reſtitutionis.* ibid.
V. *Sicut nec ex ignorantia invincibili, & inculpabili.* 232
VI. *Culpa etiam leviſſima, animo nocendi perpetrata, onus inducit reſtitutionis.* ibid.

CAPUT III.

De reſtitutione facienda titulo rei acceptæ.

DOCTRINA.

I. *Quinam poſſeſſor bonæ, & malæ fidei.* 233
II. *Poſſeſſor bonæ fidei quando ad reſtitutionem teneatur.* ibid.
III. *Hic durante bona fide de re tamquam ſua diſponere poteſt.* ibid.
IV. *Præſcriptionis beneficio legitimus fit rei dominus.* ibid.
V. *Quando reſtituere, vel retinere poſſit fructus rei alienæ.* 234

CAPUT IV.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quando rem alienam reſtituere debeat poſſeſſor bonæ fidei.* 234
II. *Quando ſolum id, in quo factus eſt ditior.* ibid.
III. *Quid in rebus uſu conſumptibilibus, licet fur, poſſit reſtituere.* ibid.
IV. *Non ſemper repetere poteſt integram compenſationem expenſarum.* 236
V. *Nec omnes utilitates ex re aliena perceptas ſibi retinere.* ibid.
VI. *Num poſſit rem furi reſtituere, ut pretium recuperet.* 237
VII. *Num, ſi rem alteri vendiderit, pretium acceptum debeat domino reddere.* 238

CAPUT V.

De Reſtitutione facienda a poſſeſſore malæ fidei, tum ratione rei acceptæ, tum injuſtæ acceptionis.

Doctrina.

I. *Quinam dicantur malæ fidei poſſeſſores.* 139
II. *Quid debeant reſtituere. 1. Rem alienam, vel pretium ejus.* ibid.
III. *Res aliena in manu injuſti poſſeſſoris ipſius bono non augetur, ſed ipſius detrimento minuitur.* 240
IV. *Qui tenetur reſtituere in meliori ſtatu.* ibid.
V. *Quale pretium rei alienæ reddere debeat.* 241
VI. *Quos fructus, & emolumenta reddere, & compenſare.* ibid.
VII. *Quas expenſas pendere, & quas expetere juſte poſſit.* ibid.

CAPUT VI.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Rem alienam reſtituere debet poſſeſſor malæ fidei, licet penes ipſum pereat, eodem periculo, & tempore peritura penes dominum.* 242
II. *Quando majus pretium ex re aliena vendita reſtituendum.* 243
III. *Poſſeſſor malæ fidei nihil ultra id, quod revera accepit, reſtituere debet ante judicis ſententiam.* ibid.
IV. *Quando hæredes poſſeſſorum malæ fidei ad reſtitutionem obligentur.* ibid.

CAPUT VII

De reſtitutione facienda ex contractu.

Doctrina.

I. *Contractus ſunt in triplici differentia.* 244
II. *Regula I. pro contractibus in ſolius dantis utilitatem celebrati.* ibid.
III. *Regula II. pro contractibus in ſolius accipientis utilitatem.* ibid.
IV. *Regula III. pro contractibus cedentibus in utriuſque utilitatem.* ibid.
V. *Regula IV. pro quaſi contractibus, officiis, & miniſteriis.* ibid.
VI. *Contractus de re illicita nulli ſunt.* 246
VII. *Quando ad reſtitutionem obligent. Reg. I.* ib.
VIII. *Reg. II.* ibid.
IX. *Quibus facienda reſtitutio.* 247
X. *Reg. III.* ibid.

CAPUT VIII.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quando in contractibus ad reſtitutionem quis teneatur etiam ex leviſſima culpa, & ex caſu fortuito.* 248
II. *Quando ſit adhibenda ſumma, & exquiſitiſſima diligentia.* ibid.
III. *Uxor, & virgo pretium ob uſum ſui corporis conceſſum ſibi retinere non poteſt, nec danti reſtituere debet.* ibid.
IV. *Data impudica mulieri quando accipi, & retineri ab ipſa poſſint.* 249
V. *Mulier honeſta liberaliter ſibi donata ob turpem finem reſtituere debet.*
VI. *Data ob actionem, & opus ex juſtitia debitum ſunt reſtituenda.* ibid.
VII. *Data ob opera debita ex motivo alterius virtutis a juſtitia deſtinatæ oneri non ſubſunt reſtitutionis.* ibid.
VIII. *Data ob actionem bonam, utilem ſolum facienti, liberaliter data cenſentur.* 251

CAPUT IX.

De Reſtitutione facienda vel ob illatum damnum, vel ob impeditam boni alicujus aſſecutionem.

Doctrina.

I. *Dupliciter quis alteri damnum inferre poteſt.* 251
II. *Regulæ nonnullæ pro reſtitutione facienda cauſa illati damni. Regula I.* ibid.
III. *Regula II.* ibid.
IV. *Regula III.* 252
V. *Regula IV.* ibid.
VI. *Regula V.* ibid.
VII. *Regulæ pro reſtitutione facienda ab impediente bonum alterius.* ibid.
VIII. *Regula I.* ibid.
IX. *Regula II.* ibid.
X. *Regula III.* 253
XI. *Regula IV.* 254
XII. *Regula V.* ibid.

CAPUT X.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Actiones nonnullæ a legibus vetitæ, quæ licet honeſtæ damnum alteri inferunt* 255
II. *Quando quis damnum reparare debeat illatum a beſtia.* ibid.
III. *Quando ob ruinoſam domum ſuper vicinam ædem lapſam cum ejus detrimento.* ibid.

IV. *Cui reſtituere debeat, qui beneficium confert indigno, vel digno, ſed prætermiſſo digniori*. 256
V. *Quando diſtribuens bona communia, vel ſibi legata ad reſtitutionem teneatur*. ibid.
VI. *Quando quis repellens alium a beneficio teneatur ad reſtitutionem*. ibid.
VII. *Num ad reſtitutionem teneatur, qui precibus, aut conſiliis alium ab emolumenti ſperati conſecutione repellit*. 257

CAPUT XI.

De reſtitutione facienda a cooperantibus ad damnum alterius. Nonnulli cooperationis modi expenduntur.

DOCTRINA.

I. *QUi alterius damno cooperantur, ſunt reſtitutioni obnoxii*. 258
II. *Modi recenſentur directe cooperandi alterius damno*. ibid.
III. *Modi indirecti exponuntur*. ibid.
IV. *Generalis doctrina de cooperantibus damno alterius*. ibid.
V. *Qui movent ad damnum inferendum, reſtituere debent, licet ſciant ab alio idem damnum procurandum*. 259
VI. *Nec non aliquando, qui movent ad modos damni inferendi*. ibid.
VII. *Quænam ſint veræ cauſæ alterius damno cooperantes*. 260
VIII. *Ad quid teneatur, qui dubitat, num alieno damno ſit cooperatus*. ibid.
IX. *Reſtitutioni obnoxius jubens, ſive mandans*. 261
X. *Et quidem primo, ac principaliter*. ibid.
XI. *Quando liberatur a reſtitutione*. ibid.
XII. *Sicut & qui conſenſum præbet*. ibid.
XIII. *Nec non recipientes fures*. 262
XIV. *Quinam excuſentur*. ibid.
XV. *De in furto participantibus*. ibid.
XVI. *Nonnullæ Theologorum opiniones refelluntur*. 263
XVII. *Non obſiſtentes damno alterius ſunt reſtitutioni obnoxii*. ibid.

CAPUT XII.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *QUi alium ad damnum inferendum rogant, reſtituere tenentur*. 264
II. *Qui mandat damnum inferendum, licet limites præſcribat, ab integra damni reparatione non ſemper liberatur*. ibid.
III. *Reſtitutioni non ſubeſt, qui ratum habet damnum ſuo nomine illatum*. ibid.
IV. *Quando qui ſuffragium ferre recuſant, ſint reſtitutioni obnoxii*. 265
V. *Quinam inter furum receptores ſint numerandi*. ibid.
VI. *Milites ſinguli ad totam damni reparationem tenentur*. ibid.
VII. *Non vero qui ſimul non conſpirant*. 266
VIII. *Quando, & quomodo cuſtodes vinearum &c. ad reſtitutionem obligentur*. ibid.
IX. *Quando vectigalium exactores, & vindices*. ibid.
X. *Satellites, & vectigalium cuſtodes quid reſtituere debeant*. ibid.

CAPUT XIII.

De ceteris modis cooperandi ad damnum proximi, nimirum conſulendo, adulando, tacendo, & non manifeſtando.

DOCTRINA.

I. *MAle conſulentes quinam, & quid reſtituere debeant*. 267
II. *Num revocato conſilio a reſtitutione liberentur*. ibid.
III. *Palpo quando reſtitutioni ſubjaceat*. ibid.
IV. *Mutus quinam, & quando reſtitutioni obnoxius*. 268
V. *Non manifeſtans quomodo a muto diſtinguantur*. ibid.
VI. *Quando famuli non manifeſtantes ſint reſtitutioni obnoxii*. ibid.

CAPUT XIV.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *NUm ad reſtitutionem teneatur, qui minus damnum conſulit parato ad majus inferendum?* 269
II. *Quando Confeſſarii non monentes teneantur ad reſtitutionem*. ibid.
III. *Refellitur laxa doctrina P. Pauli Segneri*. 270
IV. *Num qui veritatem in judicio tacet, vel declinat teſtimonium ferre, ad reſtitutionem teneatur*. 271
V. *Qui ex juſtitia clamare non tenetur, peccat contra caritatem, non tamen ſit reſtitutioni obnoxius*. ibid.
VI. *Impediens clamare volentem ex caritate ad impediendum alterius damnum aliquando onus ſubit reſtitutionis*. 272
VII. *Ordo ſervandus in reſtitutione ab iis, qui ad damnum inferendum aliquo modo concurrunt*. ib.
VIII. *Quando plures in ſolidum ad reſtitutionem tenentur, ut ab ea liberentur, certi eſſe debent de reſtitutione ab aliis facta*.

CAPUT XV.

De adjunctis, & circumſtantiis Reſtitutionis. Nonnulla exponuntur, & explicantur.

DOCTRINA.

I. *CIrcumſtantiæ Reſtitutionis enumerantur*. 271
II. *Prima, nimirum quis reſtituere debeat, explicatur*. ibid.
III. *Secunda, res ſcilicet reſtituenda declaratur*. 274
IV. *Si rei dominus ſit ignotus, cui ſit facienda reſtitutio*. ibid.
V. *Aliquorum Theologorum doctrinæ refellitur*. ib.

VI. *Probabilior doctrina exponitur.* 275
VII. *Tempus reſtitutionis quando urgeat, explicatur.* ibid.
VIII. *Quando per injuſtam rei alienæ detentionem peccata multiplicentur.* ibid.

CAPUT XVI.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. R*Eſtitutio ad æqualitatem, quantum fieri poteſt, facienda.* 275
II. *Modi nonnulli reſtituendi res incertis dominis reddendas.* 276
III. *Res eſt domino reſtituenda, non ejus creditori.* ibid.
IV. *Num qui bonis cedunt, ab integra reſtitutione excuſentur.* ibid.
V. *Depoſitum aliquando ex juſtitia, aliquando ex caritate tenetur Depoſitarius negare.* 277
VI. *Quando ad iterandam reſtitutionem ſemel factam quis teneatur.* 278
VII. *Quot modis quis peccare poſſit reſtitutionem differendo.* 279
VIII. *Differentibus reſtitutionem deneganda abſolutio.* ibid.
IX. *Ad reſtitutionem non differendam tenetur aliquando injuſtus poſſeſſor ex proprio ſtatu decidere.* ibid.

CAPUT XVII.

De aliis reſtitutionis circumſtantiis, nimirum ordine, loco, & modo.

Doctrina.

I. Q*Uando omnibus ſatisfit creditoribus, parum intereſt ordinem ſervare.*
II. *Variæ debitorum claſſes, pro quibus variæ regulæ.* ibid.
III. *Regula I.* ibid.
IV. *Regula II.* 281
V. *Regula III.* ibid.
VI. *Regula IV.* ibid.
VII. *Regula V.* 282
VIII. *Ordo ſervandus inter creditores hypothecarios.* 283
IX. *Inter creditores non privilegiatos, & ſimplices.* ibid.
X. *Inter iſtos nonnulli ex privilegio ceteris præferendi.* ibid.
XI. *De loco, ubi facienda eſt reſtitutio a poſſeſſore bonæ fidei.* 284
XII. *Ubi vero a poſſeſſore malæ fidei.* ibid.
XIII. *Quibus, & quantis impenſis ſit reſtitutio facienda.* ibid.
XIV. *De modo reſtitutionis.* 285

CAPUT XVIII.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. D*Octrina omnino improbabilis a Salmanticenſibus prolata refellitur.* 286
II. *Num res credito vendita ſit reddenda venditori.* ibid.
III. *Qui bonis cedunt, non ſemper ab onere integræ reſtitutionis liberantur.* ibid.
IV. *Quid recipere poſſint privilegiati creditores.* 287
V. *Non licet debitori alium creditorem alteri præferre, quando non omnibus eſt ſolvendo.* ibid.
VI. *Debita ex contractu ubi, & quomodo ſolvi debeant.* ibid.

CAPUT XIX.

De cauſis excuſantibus a mora reſtitutionis, & ab ipſa reſtitutione.

Doctrina.

I. A *Prompta reſtitutione excuſat impotentia phyſica.* 288
II. *Immo & moralis, quæ ex pluribus capitibus oriri poteſt.* ibid.
III. *Num, ut quis reſtituat, teneatur a ſuo ſtatu cadere.* ibid.
IV. *Quando timor infamiæ a prompta reſtitutione excuſat.* 289
V. *Quando ratione ſcandali differri poſſit reſtitutio.* ibid.
VI. *Quænam cauſæ a totali liberant reſtitutione.* ibid.
VII. *Condonatio a reſtitutione liberat, ſi legitima ſit.* ibid.

CAPUT XX.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. D*Ebitor ab onere reſtitutionis aliquando liberatur præſcriptione.* 290
II. *Nemo tenetur vitæ diſcrimen ſubire, vel ſe in ſervum vendere, ut reſtituat.* ibid.
III. *Num ære alieno gravatus poſſit religioſum ſtatum amplecti?* 291
IV. *Num ob ſperatum lucrum liceat reſtitutionem differre.* 292
V. *Quando condonatio debiti, uni facta, aliis debitoribus proſit.* ibid.
VI. *Num ad debiti extinctionem ſufficiat condonatio tacita.* 293
VII. *Num debita extinguantur per donationem liberaliter factam.* ibid.
VIII. *Num per compoſitionem a Summo Pontifice conceſſam.* ibid.
Reflexio. 294

DISSERTATIO II.

De Reſtitutione in particulari.

CAPUT I.

De reſtitutione ob damnum alteri illatum in bonis ſpiritualibus, & ſtupri cauſa.

Doctrina.

I. N*Um damna in bonis ſuperioris ordinis ſint compenſanda per bona ordinis ſuperioris.* 295

II.

II. *Argumenta oppoſitæ doctrinæ ſolvuntur.* ibid.
III. *Damnum in bonis ſupernaturalibus quomodo ſarciendum.* 296
IV. *Quomodo in bonis ſpiritualibus ordinis naturalis damna reparanda.* ibid.
V. *Ad quid teneatur, qui proximum a Religioſo ſtatu amplectendo impedivit.* ibid.
VI. *Qui Virginem leviter conſentientem, vel ultro ſe tradentem ad ſtuprum, violat, quid teneatur ipſi reſtituere.* 297
VII. *Quid Parentibus, vel tutoribus.* 298
VIII. *Quid qui Virginem repetitis precibus, blanditiis, & munuſculis ſeduxit.* ibid.
IX. *Quid ſi vi, dolo, fraude conſtupraverit.* ibid.
X. *A quo alendus filius ex ſtupro natus.* ibid.

CAPUT II.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *QUid reſtituere debent artium Magiſtri.* 299
II. *Non tenetur Religionem ingredi, qui alium ab ingreſſu dimovit.* ibid.
III. & IV. *Quando ſtuprator teneatur ſeductam virginem ſibi ducere in uxorem.* 300
V. *Quando obſequendum ſententiæ judicis ad matrimonium, vel dotationem ſtupratorem damnantis.* ibid.
VI. *Quando ſtuprator liber ſit ab onere matrimonii promiſſi.* 301
VII. *Quando teneatur, licet nullum interceſſerit ſtuprum.* ibid.
VIII. *Quod de virgine dictum eſt, etiam honeſtæ mulieri aptandum.* 302

CAPUT III.

De reſtitutione adulterii cauſa.

Doctrina, et Consectaria.

I. *ADulterium non ſolum caſtitati, ſed & juſtitiæ adverſatur.* 302
II. *Quando non afferat onus reſtitutionis.* ibid.
III. *Quid præſtare debeant adultera, & mœchus circa natam prolem.* ibid.
IV. *Quid reſtituere marito.* ibid.
V. *Quid filiis, & hæredibus.* 303
VI. *Quid reſtituendum, ſi dubium ſit, num proles ſit adultera.* ibid.
VII. *Si ex duobus mœchis naſcatur proles, ad quid teneantur.* ibid.
VIII. *Si alter deceptus ab adultera prolem ſuſcipiat alendam, ad quid alter teneatur.* 304
IX. *Quænam damna ab adultera ſint compenſanda.* 305
X. *Si dubitetur, num ex adulterio natus ſit filius, quid debeat præſtare.* ibid.
XI. *Num teneatur crimen ſuum manifeſtare.* ibid.
XII. *Quid, ſi mulier non eſſet integræ famæ, & vilioris conditionis.* ibid.
XIII. *Quid, ſi ſplendidæ, & nobiliſſimæ dignitatis.* ibid.
XIV. *Num ſaltem ſpurio teneatur manifeſtare.* ibid.
XV. *Quomodo adultera poſſit illata damna ſarcire.* 306
XVI. *Modus quidam ſarciendi damna non adhibendus.* ibid.
XVII. *Num filius ſpurius teneatur credere matri, illius illegitimitatem teſtanti.* ibid.

CAPUT IV.

De reſtitutione ob mutilationem, & homicidium.

Doctrina.

I. *QUid mutilationis nomine deſignetur.* 307
II. *Pro injuria perſonali facienda eſt reſtitutio.* ibid.
III. *Quænam ſint realia detrimenta ob mutilationem ſarcienda.* ibid.
IV. *Homicida quoque pro perſonali injuria reſtituere debet.* 308
V. *Quomodo ſit perſonalis injuria reparanda.* ibid.
VI. *Quomodo damna realia compenſanda offenſo.* ibid.
VII. *Quomodo detrimenta illata familiæ.* ibid.
VIII. *Num & illis ſatisfacere, qui non ex juſtitia beneficium aliquod percipiebant.* ibid.
IX. *Num & creditoribus occiſi ſatisfacere.* 309

CAPUT V.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *QUi alterum dehoneſtat, & injuriam, & damna ſarcire debet.* 310
II. *Aliquando damna, etiam non neceſſariis hæredibus provenientia, ſunt ſarcienda ab injuſto occiſore.* ibid.
III. *Num ad reſtitutionem teneatur, qui injuſtum invaſorem occidit.* ibid.
IV. *Quando, & quomodo condonatio occiſi ab onere reſtitutionis occiſorem liberet.* ibid.
V. *In homicidio caſuali non ſemper occiſor liber eſt a reparatione damnorum.* 311
VI. *Quando innocens ob homicidium vexatur, num reus teneatur ejus damna ſarcire.* 312
VII. *Num homicida pœna capitis multato, ejus hæredes ad reſtitutionem teneantur.* ibid.
Reflexio. ibid.

TRA-

TRACTATUS NONUS

DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ

DISSERTATIO I.

De Primo Eccleſiæ Præcepto.

Sacrum Miſſæ Officium in diebus Feſtis reverenter audito.

CAPUT I.

De Subjecto præcepti audiendi Miſſam, ſcilicet quinam hoc præcepto obſtringuntur.

DOCTRINA.

I. PRæceptum audiendi Miſſam antiquiſſimum in Catholica Eccleſia. 315

II. Obſtringuntur omnes fideles ubi ad annos diſcretionis perveniunt. 316

III. Et quidem integram audire tenentur. ibid.

IV. Peccant qui notabilem partem omittunt. 317

V. Notabiles partes Miſſæ quænam ſint. ibid.

VI. Quænam ſit pars levis, cujus omiſſio nonniſi veniale ſit. ibid.

CAPUT II.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. ALiquo ſenſu deſtituti Miſſæ adeſſe tenentur. 318

II. Miſſam quocumque legitimo modo celebratam audire ſufficit. ibid.

III. Qui integræ Miſſæ adeſſe non poteſt, partem quam poteſt audire debet. ibid.

IV. Ex præcepto Eccleſiæ nonniſi ad unius Miſſæ auditionem fideles obſtringuntur. ibid.

CAPUT III.

De modo audiendi Miſſam.

DOCTRINA.

I. PRæſentia exterior Miſſæ qualis eſſe deberet. 319

II. Non ſufficit phyſica & corporalis, ſed requiritur pia & religioſa. ibid.

III. Intentio quomodo requiratur. ibid.

IV. Attentio mentis & cordis neceſſaria. 320

CAPUT IV.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. QUi pravo fine Miſſæ interſunt, præceptum non implent. 320

II. Qui Miſſam audit ignorans eſſe diem feſtum num præcepto ſatisfaciat. 321

III. Quando quis præſens Miſſæ reputetur licet recedat. ibid.

IV. Quænam piæ actiones haberi poſſint tempore Miſſæ. 322

V. Num canentes, & pulſantes inſtrumenta Miſſæ præceptum impleant. ibid.

VI. Nonnullorum laxa ſententia exponitur, & rejicitur. ibid.

VII. Qui cum affectu habituali ad peccatum Miſſæ interſunt, præcepto non ſatisfaciunt ut oportet. ibid.

CAPUT V.

De loco, & tempore audiendi Miſſam.

DOCTRINA.

I. NOnnullorum Theologorum opinio refellitur. 323

II. Quid Eccleſiæ nomine pro Miſſæ auditione intelliguntur. 324

III. Quænam ſint publica Oratoria. ibid.

IV. Quænam privata, & quibus in illis liceat præceptum implere. ibid.

V. Audienda Miſſa omnibus feſtis diebus. 325

VI. De hora audiendi. ibid.

CAPUT VI.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. QUando liceat præceptum implere Miſſam audiendo in loco minime ſacro. 325

II. Num ſatisfaciat præcepto qui Miſſam audit ex feneſtra. ibid.

III. Num ſatisfaciant audientes extra propriam Parochiam. 326

IV. Qui privilegio donati ſunt Oratorii domeſtici, tenentur Miſſam audire die feſto. ibid.

V. Quando ſatisfaciunt præcepto qui Miſſam audiunt in Oratorio privato ob Eccleſiæ diſtantiam. 327

VI. Celebrantes in privatis Oratoriis licentiam obtinere debent a ſuis Superioribus. ibid.

CAPUT VII.

De cauſis legitime excuſantibus a præcepto audiendi Miſſam in die feſto.

DOCTRINA.

I. CAuſæ enumerantur excuſantes a præcepto audiendæ Miſſæ. 328

II. Quando moralis impotentia excuſet. ibid.

III. Num & quando caritas a præcepto eximat. ibid.

IV. Qui ex officio excuſantur ab audienda Miſſa. 329

V. Num ignorantia excuſet. ibid.

VI. Num conſuetudo. ibid.

VII.

VII. *Num pudor, & verecundia.* ibid.
VIII. *Qui Miſſam audire non poteſt ad alia pia opera tenetur.* 330

CAPUT VIII.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *REjiciuntur nonnullæ laxiores doctrinæ.* 331
II. *Quando ab auditione Miſſæ excuſentur qui degunt inter infideles.* ibid.
III. *Spes lucri acquirendi non eſt legitima cauſa omittendi Miſſam.* ibid.
IV. *Num liceat ponere opus impediens Miſſæ auditionem.* 332
V. *Qui in locis Interdicto Eccleſiaſtico obnoxiis commorantur, quando poſſunt Miſſæ intereſſe.* ibid.
VI. *Qui a Miſſæ auditione legitime præpediuntur, Miſſam ſiccam vel nauticam audire non tenentur.* ibid.

DISSERTATIO II.

De ſecundo Eccleſiæ Præcepto.

Jejunia, & abſtinentiam certis diebus temporibuſque indicta ſervato.

CAPUT I.

De Jejunii Præcepto, inſtitutione, primordiis & temporibus.

Doctrina.

I. *JEjunium eſt lege naturæ præceptum.* 335
II. *Quo ſenſu dicatur præceptum Eccleſiæ.* ibid.
III. *Eſt Actus virtutis.* ibid.
IV. *Per præceptum jejunii non imminuitur chriſtiana libertas.* ibid.
V. *Tria complectitur præceptum jejunii, ſcilicet unicam comeſtionem.* ibid.
VI. *A carnibus, ovis, & lacticiniis abſtinentiam.* 337
VII. *Et comeſtionis tempus, quod varium fuit in Eccleſiæ diſciplina.* ibid.
VIII. *Primum & præcipuum jejunium eſt Quadrageſimale.* ibid.
IX. *Succedit jejunium quatuor Temporum.* 338
X. *Subſequuntur plures Feſtorum vigiliæ.* ibid.
XI. *Olim jejunium urgebat feria 4. & 6. modo urget abſtinentia a carnibus feria ſexta, & ſabbato.* ibid.
XII. *Jejunium Adventus non eſt in univerſali præcepto.* ibid.
XIII. *Nec illud dierum Rogationum præcedentium Aſcenſionem Domini.* 339

CAPUT II.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *PRæceptum jejunii & abſtinentiæ obligat ſub gravi culpa.* 339
II. *Eſt & affirmativum ſimul & negativum.* ibid.
III. *Num abſtinentia a carnibus, vel unica refectio ſit potior in jejunio.* ibid.
IV. *In diebus Dominicis nullum eſt indictum jejunium.* 340
V. *Statuti jejuniorum dies commutari juſta de cauſa poſſunt.* ibid.

CAPUT III.

De prima jejunii parte, abſtinentia ſcilicet a carnibus, & lacticiniis.

Doctrina.

I. *CArnium eſus in die jejuniorum vetitus.* 341
II. *Immo & olerum cum carnibus, & jus carnium.* ibid.
III. *Nec non & eſus ovorum, & lacticiniorum, licet alicubi conceſſus.* ibid.
IV. *Abſtinentia ab ovis & lacticiniis eſt ſub præcepto.* 342
V. *Non vero abſtinentia a vino.* ibid.
VI. *Immunes ab hac lege abſtinentiæ ſunt infantes & perpetuo amentes.* ibid.
VII. *Non vero ſemper qui ſolo pane vivere deberent.* ibid.
VIII. *In tranſgreſſione hujus præcepti datur parvitas materiæ.* 343
IX. *Quænam ſit putanda materiæ parvitas.* ibid.

CAPUT IV.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *QUando Regulares in ſuis jejuniis ovis & lacticiniis veſci poſſint.* 344
II. *Ubi viget conſuetudo veſcendi lactariis in Quadrageſima, non licet tamen veſci ſanguine animalium, vel larido, vel pinguedine.* ibid.
III. *Nec bellariis, placentis, cruſtulis ex ovis & ſimila confectis.* ibid.
IV. *Qui pluries in die jejunii carnes comedit, plura committit peccata.* ibid.
V. *Idem dicendum de vovente vel abſtinentiam a carnibus, vel jejunium.* 345

CAPUT V.

De diſpenſatione ab abſtinentia a carnibus, & cauſis ab ea excuſantibus.

Doctrina.

I. *NEceſſitas interna liberat ab onere abſtinendi a carnibus.* 345
II. *Sicut & externa.* 346
III. *Diſpenſatio a carnibus pro tota Communitate quomodo petenda.* ibid.
IV. *Privatæ diſpenſationes gravem poſtulant cauſam.* ibid.
V. *Quid animadvertere debeant petentes a medicis ſchedam de neceſſitate diſpenſationis.* 347
VI. *Quid ipſi medici concedentes.* ibid.
VII. *Quid Parochi, & animarum Paſtores.* ibid.
VIII. *Diſpenſatus ab abſtinentia carnium non eſt ab unica comeſtione ſolutus.* 348
IX. *Quibus conceſſus eſt carnium eſus non licet epulas permiſcere.* ibid.
X. *Nec carnibus veſci in ſerotina refectiuncula.* ib.

CA-

CAPUT VI.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. QUinam poſſint a carnium abſtinentia diſpenſare. 348
II. Quinam indigeant diſpenſatione. 349
III. Non eſt diſpenſatio a carnibus concedenda, ſi ſufficiat lacticiniorum uſus. 350
IV. Quando medici graviſſime peccent in dandis ſchedulis pro diſpenſatione. ibid.
V. Quando pariter Parochi, & Paſtores animarum diſpenſantes. 351
VI. Graviter peccant qui œconomiæ cauſa domeſticos ad carnes comedendas cogunt. ibid.
VII. Diſpenſati a carnium abſtinentia nonniſi ſalubribus carnibus veſci poſſunt. ibid.
VIII. Diſpenſati a carnium vel lacticiniorum abſtinentia illis veſci poſſunt in ſecunda refectione in Dominicis diebus Quadrageſimæ. 352
IX. Diſpenſatis licitum eſt ova & piſces permiſcere, ſicut & ova & carnes. 353
X. Non autem carnes & lacticinia uſurpare in ſerotina collactiuncula. 354
XI. Præcepta de unica comeſtione & de non permiſcendis epulis urgent etiam in jejuniis extra Quadrageſimam. 355
XII. In ſextis Feriis ſola eſt præcepta abſtinentia a carnibus. ibid.
XIII. Qui ex voto vel regula ad jejunium vel abſtinentiam feria ſexta vel Sabbato obligantur, non poſſunt veſci carnibus in Natali Domini iis diebus occurrente. ibid.

CAPUT VII.

De ſecunda jejunii parte, unica ſcilicet comeſtione conceſſa.

Doctrina.

I. PRæceptum de unica comeſtione de ſe negativum quo ſenſu poſitivum dici poſſit. 357
II. Contra temperantiam peccant, qui lautiores & delicatiores cibos quærunt. ibid.
III. Quomodo unica comeſtio abrumpatur & finiat. ibid.
IV. Quandiu refectio perdurare poſſit. 358
V. Non licet repetitis vicibus, etiam in levi quantitate, cibum ſumere. ibid.
VI. Nec obtentu ne potus noceat. ibid.
VII. Quænam liquida certo jejunium frangant. 359
VIII. Quando electuaria frangant jejunium. 360
IX. Num liceat chocolatæ potus de ſe ratione liquidi. ibid.
X. Num ratione parvitatis materiæ. ibid.
XI. Num ratione inductæ conſuetudinis. 361
XII. Quænam liquida jejunio non opponantur. 363

CAPUT VIII.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. URbanitatis gratia non licet jejunium violare. 363
II. Qui ex inadvertentia mane comedit, tenetur jejunium ſervare. ibid.
III. Qui pluries comedit in die jejunii, juxta comeſtionum numerum peccata multiplicat. ibid.
IV. Jejunium violant, qui pluries bibentes modicum cibi potioni præmittunt. 364

CAPUT IX.

De tempore conceſſæ refectionis, nec non urgentis & deſinentis jejunii.

Doctrina.

I. SEmper in jejunio hora illud ſolvendi præſtituta fuit. 365
II. Præceptum urget de hora expectanda. ibid.
III. Quod declaravit Benedictus XIV. 366
IV. Falſa refertur oppoſita Theologorum doctrina. 367
V. Et argumentis refellitur. ibid.
VI. Quanta requiritur horæ præoccupatio ad jejunii violationem. ibid.
VII. Num liceat prandium in veſperas differre ſumpta prius collatiuncula. 268
VIII. Quodnam ſit tempus incipientis & deſinentis jejunii. ibid.
IX. Num parvitatem admittat. ibid.

CAPUT X.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. NOn licet nec per breve tempus horam ſtatutam prævenire. 372
II. Non quælibet cauſa etiam legitima licitam reddit notabilem temporis anticipationem. ibid.
III. Regulares horam præſtitutam prævenire non poſſunt. ibid.
IV. Qui inadvertenter mane comedit, debet ad veſperas prandium differre. 373
V. Qui dubitat, num incœperit, vel deſierit jejunii tempus, tenetur a comeſtione abſtinere. ibid.
VI. Non licet juxta horologiorum varietatem jejunii tempus mutare. ibid.
VII. Audito ſigno jejunii horam indicante a comeſtione ceſſandum eſt. 374

CAPUT XI.

De veſpertina refectiuncula.

Doctrina.

I. LIcita eſt veſpertina refectiuncula. 374
II. Qualitas ciborum in ea conceſſa. 375
III. Non conceſſus uſus ovorum, caſei, & lactis. ib.
IV. Nec genera ciborum, quæ ad nutritionem conferunt. ibid.
V. De quantitate cibi in ea conceſſi. 376

CAPUT XII.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. FAlſa Probabiliſtarum doctrina refellitur. 377
II. Num licitus in ſerotina collatiuncula eſus piſcium. ibid.
III. Num cibi cocti concedendi. 378

IV. *Num amplior refectio in ſero ſit aliquibus Perſonarum cœtibus indulgenda.* 379
V. *Num aliis titulis augeri poſſit collatio.* ibid.

CAPUT XIII.

De Perſonis lege jejunii ſolutis vel obſtrictis.

DOCTRINA.

I. L*Ex jejunii univerſalis eſt.* 380
II. *Non tamen omni tempore obligat.* ibid.
III. *Adoleſcentes aliquando etiam ante tertium ſeptennium jejunio ſubjiciuntur.* ibid.
IV. *Num ſenes ſint a jejunii onere ſoluti.* 381
V. *Quando incipiat ſenectus a jejunio excuſans juxta Probabiliſtas.* 382
VI. *Quid dicendum de Advenis, Peregrinis, Vagis.* 383
VII. *Advenæ legibus jejunii tenentur ſtatutis in loco ubi morantur.* ibid.
VIII. *Quid de Peregrinis ſentiendum.* ibid.
IX. *Quid de vagantibus.* ibid.
X. *Quanta debet eſſe mora in loco ut præceptis obligentur.* 384

CAPUT XIV.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ,

I. R*Egulares adoleſcentes legibus communibus jejunii non obligantur.* 384
II. *Lex jejunii ſtatim obligat tertio completo ſeptennio.* ibid.
III. *Certa non eſt conſuetudo germanica de immunitate a jejunio pro ſexagenariis.* 385
IV. *In dubio num ſexagenarii poſſint ſuſtinere jejunium, an ſint a jejunio ſoluti.* 387
V. *Regulares omnes ſexagenarii legi jejunii ſubjiciuntur.* ibid.
VI. *Tenentur jejunio & feſta ab Epiſcopis inſtituta ſervare.* ibid.
VII. *Non licet a loco jejunii recedere ad legem declinandam.* 388

CAPUT XV.

De cauſis a jejunio excuſantibus.

DOCTRINA.

I. T*Res cauſæ a jejuniis excuſantes recenſentur.* 388
II. *Quando impotentia excuſat.* ibid.
III. *Diſcrimen inter impotentiam, & difficultatem.* ibid.
IV. *Nonnullæ Probabiliſtarum doctrinæ nimium benignæ.* 389
V. *Quando labor a jejunio excuſet. Regula I. ex D. Thom.* 390
VI. *Doctrinæ Caſuiſtarum Regulæ poſitæ adverſantes.* ibid.
VII. *Regula II.* ibid.
VIII. *Doctrinæ præfatæ Regulæ oppoſitæ.* 391
IX. *Quando pietas vel caritas a jejunio excuſet.* ibid.
X. *Quomodo hunc titulum nimium dilatent Caſuiſtæ.* 392
XI. *Cauſæ diſpenſationis a Caſuiſtis invectæ corriguntur.* ibid.

CAPUT XVI.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. A*B onera jejunii non ſolvuntur conjugati.* 393
II. *Ab eo ſolutæ ſunt feminæ prægnantes, & lactantes.* 394
III. *Num uxor poſſit omittere jejunium, ut viro obediat.* 395
IV. *Num ut illi ſe gratam reddat.* ibid.
V. *Quomodo artes laborioſas exercentes a jejunio liberentur.* ibid.
VI. *Num & qui non adeo laborioſas.* 396
VII. *Num qui magis mente quam corpore laborant.* ibid.
VIII. *Quinam titulo pietatis non ſint a jejunio ſoluti.* 397
IX. *Doctrina S. Thom. explicatur & defenditur.* ib.
X. *Num bona fides circa cauſam a jejunio liberantem excuſet.* 399
XI. *Num diſpenſatus ob infirmitatem, ſi convaleſcat, teneatur jejunare.* ibid.
XII. *Conſuetudines a Caſuiſtis adductæ num ſint paſſim admittendæ.* 400

CAPUT XVII.

De cooperantibus jejunii violationi, & de Pœnis in jejuniorum violatores.

DOCTRINA, ET CONSECTARIA.

I. R*Egulæ cooperationis ad malum repetuntur.* 401
II. *Peccant Parentes, & Patres-familias, qui filios jejunium violare ſinunt.* ibid.
III. *Quid dicendum de famulis, & Ancillis inſervientibus Dominis.* ibid.
IV. *Quando peccent Tabernarii & Caupones cœnam vel carnes miniſtrando.* 402
V. *Num liceat jam diſpoſitum ad jejunium violandum ad cœnam invitare.* ibid.
VI. *Peccant, qui nolunt operarios conducere, niſi violent jejunium.* 403
VII. *Pœnæ in violatores jejunii conſtitutæ.* ibid.
Reflexio. 404

DISSERTATIO III.

De Tertio & Quarto Eccleſiæ Præcepto.

Annua Confeſſione, & Paſchali Communione.

CAPUT I.

De Præcepto Annuæ Confeſſionis indicto.

Peccata tua Sacerdoti proprio annis ſingulis confitere.

DOCTRINA.

I. D*Atur verum & rigoroſum præceptum de annua Confeſſione.* 406

II.

II. *Quod in ſe eſt juris Divini, Eccleſiaſtici vero quoad temporis determinationem.* ibid.
III. *Quinam Eccleſiaſtico præcepto ſubjiciuntur.* ib.
IV. *Valida indicitur Confeſſio, & apta ad gratiam obtinendam.* 407
V. *Peccata venialia non ſunt materia neceſſaria Confeſſionis.* ibid.
VI. *Ad quid teneatur, qui ſola per annum admiſit leviora peccata.* ibid.
VII. *Confeſſio eſt facienda ore proprio Pœnitentis.* 408
VIII. *Et proprio Sacerdoti.* 409
IX. *Quo anni tempore obliget.* 410
X. *Quodnam ſit hujus præcepti objectum.* ibid.
XI. *Quomodo computandus annus in ordine ad annuam Confeſſionem.* ibid.
XII. *Quinam ab hoc præcepto excuſentur.* 411
XIII. *Pœnæ, quibus ſubjacent hujus præcepti violatores.* ibid.

CAPUT II.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *PRæceptum annuæ Confeſſionis per ſe obligat.* 411
II. *Implendum eſt elapſo anno quam primum fieri poſſit.* 412.
III. *Non licet unica Confeſſione pro duplici anno præceptum implere.* ibid.
IV. *Prævenire tempus tenetur qui impedimentum prævidet.* ibid.
V. *Quomodo ſint omnia per annum commiſſa peccata in Confeſſione annua præcepta manifeſtanda.* 413
VI. *Qui invalidam ſe novit feciſſe Confeſſionem, iterum tenetur confiteri ad præceptum Eccleſiæ implendum.* ibid.
VII. *Prævenire tenetur Confeſſionem qui timet peccatorum oblivionem.* ibid.
VIII. *Quodnam grave periculum excuſat a præcepto annuæ Confeſſionis.* 414
IX. *Num detur præceptum Eccleſiaſticum pluries confitendi per annum.* ibid.
X. *Publica ſcorta immunia non ſunt a pœnis contra violatores præcepti annuæ Confeſſionis.* 415

CAPUT III.

De Paſchalis Communionis Præcepto.

Sacroſanctam Euchariſtiam ad minimum ſemel in anno; idque circa Feſtum Paſchæ ſumito.

Doctrina.

I. *DAtur præceptum de Communione ſemel in anno ſumenda.* 415
II. *Quinam hoc præcepto obligentur.* ibid.
III. *Tempus Paſchale deſignatum pro Euchariſtia ſumenda.* 416
IV. *Sumenda eſt in propria Parochia.* 417
V. *Et quidem devote & pie; non vero ſacrilege.* ibid.
VI. *Quinam a præcepto implendo excuſentur.* ibid.

CAPUT IV.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *PArentes & alii pueros ad Communionem diſponere debent.* 417
II. *Qui Paſchalem Communionem omiſit, tenetur ſupplere.* ibid.
III. *Et tempus prævenire qui impedimentum timet.* 418
IV. *Qui ante Paſchale tempus communicavit, iterum in Paſchate Communionem ſumere debet.* 419
V. *Non implet præceptum, qui Euchariſtiam ſumit in Cathedrali, quæ non ſit ejus Parochia.* ibid.
VI. *Implet qui communicat extra Parochiam de licentia Parochi.* ibid.
VII. *Non licet indiſpoſito Communionem Paſchalem propria voluntate differre.* 420
VIII. *Qui de licentia proprii Sacerdotis Communionem poſt Paſchale tempus diſtulit, adhuc tenetur in propria Parœcia communicare.* ibid.
IX. *Quinam poſſint Paſchalem Communionem apud Regulares ſumere.* 421
X. *Non licet Regularibus Communionem dare ſecularibus nec ex devotione in die S. Paſchæ, niſi de conſenſu ſaltem tacito Epiſcoporum.* 422
XI. *Qui in duplici Parœcia domicilium habet, poteſt in alterutra communicare.* ibid.
XII. *Communio Paſchalis non eſt deneganda amentibus, ſi lucidis intervallis eo tempore fruantur; ſicut nec energumenis; bene quidem publicis peccatoribus tam ſecreto, quam publice petentibus.* ibid.
XIII. *Quænam pœnæ indictæ non communicantibus in Paſchate.* ibid.
Reflexio. 423

DISSERTATIO IV.

De Quinto Eccleſiæ Præcepto.

CAPUT I.

Decimarum notio, & diviſio traditur. Quo jure in Novo Teſtamento debeantur, expenditur.

Doctrina.

I. *QUid Decimæ nomine intelligatur.* 425
In Decimis & res perceptæ, & jus percipiendi diſtinguenda. ibid.
III. IV. *Decimarum variæ diviſiones.* ibid.
V. *Aliæ in Veteri Teſtamento Decimæ, aliæ in Novo.* 426
VI. VII. *Quando incœperit & invaluerit decimarum ſolutio.* ibid.
VIII. *Quando indictum de earum ſolutione præceptum.* 427
IX. *Doctrina S. Thom. de qualitate præcepti ſolutionis decimarum.* ibid.
X. *Quod partim naturale eſt, partim eccleſiaſticum.* ibid.

CA-

CAPUT II.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. FAlſæ Wiclephi & Fraticellorum propoſitiones damnatæ. 428
II. Decimarum ſolutio quomodo taxanda. ibid.
III. Licite & valide poteſt Summus Pontifex aliquos a ſolutione decimarum diſpenſare. 429
IV. Sunt ſolvendæ titulo Religionis & juſtitiæ Paſtoribus etiam divitibus & malis. ibid.

CAPUT III.

Quibus de jure dandæ ſunt decimæ.

DOCTRINA.

I. EX Concilio Tridentino quibus debeantur Decimæ. 429
II. Prioribus ſeculis Epiſcopis pendebantur. ibid.
III. In præſenti diſciplina quando dandæ ſint Epiſcopis. 430
IV. Cathedraticum eſt pendendum Epiſcopo. ibid.
V. Parochis debentur decimæ prædiales. ibid.
VI. Et etiam perſonales. 431
VII. Debentur & aliis Clericis beneficiariis. ibid.
VIII. Quando & Regularibus. ibid.
IX. Aliquando & Laicis. 432

CAPUT IV.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. NUm Cathedratici penſio quoad quantitatem ſubjaceat præſcriptioni. 432
II. In diviſione Parœciæ num dividendæ & Decimæ. 433
III. Quando unitur Parœcia Monaſterio, Collegio &c. uniuntur & Decimæ. ibid.
IV. Sunt ſolvendæ decimæ non detractis tributis, & vectigalibus. ibid.
V. Non niſi ſemel in anno pendendæ. ibid.
VI. Quo in loco dandæ. 434
VII. Qui prædia inculta relinquit, decimas dare non tenetur. ibid.
VIII. Ad quid teneatur qui fructus indecimatos vel bona, vel mala fide emit. ibid.
IX. Non licet Parocho per vim cogere ad pendendas decimas. ibid.
X. Non licet decimas in feudum dare. 435

CAPUT V.

De Perſonis Decimarum ſolutioni obnoxiis, vel exemptis.

DOCTRINA.

I. OMnes fideles decimas pendere tenentur. 435
II. Non vero infideles. 436
III. Niſi prædia fidelium poſſideant. ibid.
IV. Num Clerici decimas ſolvere debeant. ibid.
V. Num Parochi, Paſtores, Epiſcopi. ibid.
VI. Num Monachi, & Regulares. 437
VII. Privilegia in corpore juris inſerta Regularibus conceſſa. ibid.
VIII. Alia extra jus a Pontificibus data. ibid.
IX. Num laici immunes ſint a ſolutione decimarum poſt diuturnam conſuetudinem. 438

CAPUT VI.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. PAuperes quando debeant decimas ſolvere. 438
II. Aliquando Parochi tenentur decimas pendere. ibid.
III. Privilegia Regularium ſunt ſtricte interpretanda. 439
IV. Num Regulares teneantur decimas ſolvere de prædiis, quæ excolenda tradunt. ibid.
V. Num ſint immunes a decimis de prædiis ab ipſis conductis. 440
VI. In communicatione Privilegiorum non comprehenditur immunitas a Decimis. ibid.
VII. Quot modis amittitur privilegium non ſolvendi decimas. ibid.
VIII. Decimas ſolvere tenentur & locator, & conductor. ibid.

CAPUT VII.

De quibus rebus ſolvendæ ſint Decimæ, & quomodo.

DOCTRINA.

I. DEcimæ prædiales & perſonales de proventibus & lucris ſolvendæ. 441
II. De Novalibus an decimæ pendendæ, & quibus. ibid.
III. De rebus minutioribus quando ſint decimæ ſolvendæ. 442
IV. Decimæ perſonales num pendendæ. ibid.
V. De rebus illicite acquiſitis quando ſint dandæ. ibid.
VI. Solvendæ licet non petantur. ibid.
VII. Pœnæ latæ in fraudantes decimas. ibid.

CAPUT VIII.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. DEcimæ Novalium in confinio Parochiarum quibus dandæ. 443
II. Privilegiati quando Novalium decimas poſſint percipere. ibid.
III. Decimæ ovium in duplici loco paſcentium cui debeantur. 444
IV. Quid ex cumulo ante decimationem ſubtrahi poſſit. ibid.

CA-

CAPUT IX.

De Primitiis, & Oblationibus.

DOCTRINA.

I. *QUid Primitiarum nomine deſignetur.* 444
II. *In quo a Decimis differant.* ibid.
III. *Num detur naturale præceptum offerendi primitias.* 445
IV. *Num Eccleſiaſticum.* ibid.
V. *Oblatio quæ & quotuplex ſit.* ibid.
VI. *Oblationum uſus.* ibid.
VII. *Quando voluntariæ, & quando neceſſariæ.* ibid.
VIII. *Quando ex conſuetudine obligent.* 446
IX. *De quibus ſint faciendæ.* ibid.
X. *Solis Sacerdotibus debentur.* ibid.
XI. *Scilicet Parocho.* ibid.

CAPUT X.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *EMendatur doctrina Bonacinæ.* 447
II. *Num oblationes, quæ fiunt in Miſſis a Parochianis ſint in præcepto.* ibid.
III. *Aliquando nec de juſte acquiſitis licet oblationes facere.* ibid.
IV. *Ad quem ſpectant oblationes.* ibid.
V. *Oblationes, quæ fiunt in Eccleſiis Regularium, ad ipſos ſpectant.* 448
VI. *Neomiſtæ oblationes recipere poſſunt, & ſibi vendicare.* ibid.
VII. *Laicis non convenit jus oblationis accipiendæ.* ibid.
Reflexio. 449

ETHI-

ETHICÆ CHRISTIANÆ,

SIVE

THEOLOGIÆ MORALIS

TRACTATUS VII.

DE CONTRACTIBUS

TUM IN GENERE, TUM IN SPECIE.

P*OST illa, quæ ad dominium pertinent dogmata, Theologorum judicio, & communi ferme praxi ea Moralis Doctrinæ pars locum occupat, quæ de Contractibus diſſerit: & merito quidem, cum per contractus fere rerum omnium comparetur dominium, & modi ſint quibus de uno ad alium tranſit. Continet autem Tractatus de Contractibus doctrinam, & propter argumenti amplitudinem latiſſimam, & propter implexionem rerum difficillimam, & propter frequentiam caſuum confeſſariis, & animarum curatoribus ſcitu maxime neceſſariam. Sunt enim contractus quotidianæ humanæ neceſſitatis, immo & cupiditatis palæſtra, in quibus mirum eſt, quot avaritia, & humana cupiditas technas excogitaverit, & decipiendi artes, quæ etiam oculatiſſimis imponere valent. Nos ita brevitati conſulemus, ut nihil omittamus ad doctrinæ cognitionem, & tyronum eruditionem neceſſarium, atque opportunum. Sed, ut hactenus peregimus, eas præſertim quæſtiones agitabimus, quæ etiam ſanioris doctrinæ ſectatores in diverſas abripiunt ſententias, non quidem quaſi Judices & Magiſtri ex tribunali definientes, aut ex cathedra pronunciantes, ſed ſolum ut meri veritatis indagatores. Quod ſi veritatem invenire, vel in apricum ponere datum fuerit, non fruſtra laboraſſe gaudebimus; ſin minus, ſaltem doctiorum animos excitabimus ad eam melius illuſtrandam, & errata noſtra, quæ non certe ex prava aliqua animi affectione, ſed ex humani ingenii tenuitate progredientur, corrigenda, & emendanda. Tres amplectetur Tractatus noſter Diſſertationes: in prima de Contractibus in genere, in ſecunda de Contractibus oneroſis; in tertia demum de lucrativis, & gratuitis diſputabimus. Jam itaque laborioſam, & difficilem ſpartam aggrediens a D. O. M. enixe efflagito*, ut ſapientiam mittat de Cælis ſanctis ſuis, & de ſede magnitudinis ſuæ, ut mecum ſit, & mecum laboret, ut ſciam, & doceam quod acceptum ſit apud ipſum, *&* ne auferat de ore meo verbum veritatis uſquequaque.

DISSERTATIO I.

DE CONTRACTIBUS IN GENERE.

CAPUT PRIMUM.

Contractus definitio, ejuſque multiplex diviſio exponuntur.

DOCTRINA.

I. *Nominis contractus variæ acceptiones*.
II. *Definitio contractus ex Juriſtis*.
III. *Altera ex Theologis*.
IV. *Quid ſit pactum*.
V. *Quid ſit obligatio*.
VI. *Obligatio, quæ ex contractu conſurgit, pertinet ad juſtitiam commutativam*.
VII. *Multiplex contractuum diviſio. Prima exponitur*.
VIII. *Secunda diviſio*. IX. *Tertia*. X. *Quarta*.
XI. *Et hujus variæ differentiæ*.
XII. *Quinta diviſio*. XIII. *Sexta*.

I. CONTRACTUS vocabulum tum apud Juriſtas, tum apud Theologos non una gaudet ſignificatione, ſed ad plura plane diſtincta indicanda uſurpatur. Quare priuſquam ad exactam contractus progrediamur definitionem, hæc tria ſunt diſtinguenda, *Contractus*, *Quaſi contractus*, & *Diſtractus*. *Contractus* eſt, quo *per conſenſum verum eorum, qui contrahentes dicuntur, & ad quos rei, de qua agitur, facultas atque dominium ſpectat, aliquid dandi, vel faciendi obligatio ſuſcipitur*; ut in emptionibus, venditionibus, locationibus, donationibus, commodato, depoſito, &c. *Quaſi contractus* eſt *conventio ad ſimilem obligationem inducendam, & contrahendam inita, voluntate alterius ex contrahentibus nec expreſſe, nec tacite interveniente*, immo & fortaſſis diſſentiente; quia nimirum ad hujus ſupplendum defectum, & vices ſuſtinendas altera perſona per vim, & deputationem legum ſubſtituitur; ut in conventionibus & pactis, quæ fiunt a matre de rebus poſthumi, a Tutore de rebus pupilli, a Curatore de rebus minoris furioſi, vel prodigi. Denique *diſtractus* eſt *conventio ad deſtruendum ipſum contractum, & obligationem ex illa productam*, quod fieri quandoque poteſt etiam altera parte invita, & reluctante; ut in ſolutione debiti, vel ejus condonatione, renunciatione hæreditatis, vel legati &c. Conſtat autem *Quaſi contractum*, & *diſtractum*, præcipue vero hunc ſecundum, nonniſi impropriiſſime, & abuſive nomine Contractus donari.

II. Sed & Contractus proprie ſumptus non unam habet uſurpationem: aliquando enim latius accipitur, prout comprehendit omnem conventionem, unde quidpiam dandi, vel faciendi obligatio conſurgit; licet hæc obligatio non ſingulos contrahentes, ſed alteram dumtaxat partem afficiat: aliquando ſtrictius, cum ſcilicet ex utroque latere parit obligationem. Et in hac arctiori ſignificatione a Juriſconſulto Labeone in Lege Labeo ff. de verb. ſignif. definitur *Contractus ultro citroque obligatio*; quam definitionem, propter juris, & Juriſconſulti auctoritatem, omnium Juriſperitorum ſchola, & Theologorum pars magna recipit, & amplectitur.

III. Verum manifeſte patet, eam ſolis oneroſis convenire contractibus, præter quos tamen aliæ mere lucrativæ conventiones reperiuntur, quæ tamen paſſim a Juriſtis, & Theologis ut veri contractus habentur. Quapropter alia univerſalis notio, & definitio quærenda eſt, quæ omnibus valeat contractibus accommodari. In hac ſtabilienda variant Doctores, & plerique aut defectu peccant, aut redundantia. Ipſe præ ceteris limatiorem, & juſtiorem exiſtimo deſumptam ex Petro de Onacte diſp. 1. ſec. 3. n. 26. his verbis conceptam: Contractus *eſt Pactum obligans ex juſtitia commutativa*. In qua prima dictio *pactum* genus explicat; ſequentes vero eſſentialem contractus exprimunt differentiam. Ad clariorem itaque datæ definitionis intelligentiam, & ad plures, quæ ſe ingerere poſſunt, æquivocationes de medio tollendas ſingulæ ſunt evolvendæ dictiones, & quid pactum, quid obligatio, & quid ex commutante juſtitia importet, eſt enucleatius aperiendum.

IV. *Pactum* igitur (cujus etymon D. Iſidorus etymol. lib. 5. a pace deducit, eo quod pacta vel a pacem colentibus, vel ad pacem ſtabiliendam maxime celebrantur) definitur ab Ulpiano lege 1. ff. de pactis *duorum, aut plurium in idem placitum conſenſus*. Ubi illud notandum, licet in communi loquendi modo pactorum, conventionum, & contractuum promiſcue uſurpentur vocabula, preſſe tamen ſingula accipiendo, plane diverſa ſignificare. Nam omnes contractus ſunt quidem pacta, & pacta quælibet conventione fiunt; at non reciproce. Convenire enim dicuntur, & qui ex diverſis locis in unum colliguntur, & in unam coeunt ſententiam & opinionem; nec propterea hæ conventiones ſunt pacta; hæc enim non ſolum corporum, aut judiciorum, ſed & voluntatum ad quidpiam agendum conſenſionem important; & propterea pactum dicitur plurium conſenſus, aut conventio in idem placitum, cum placitum objectum voluntatis ſignificet. Rurſum pactum magis late patet, quam Contractus: non enim ſi qui voluntate in idem placitum conveniant, & paciſcantur c. ex. ut eant in agrum, vel ſimul ad audiendum ſacrum, continuo contractum iniiſſe intelliguntur; etenim plura ad contractum deſiderantur, quam ad ſimpliciſſimum pactum, ut infra oſtendemus. Itaque pactum ſolam genericam in contractus definitione rationem proponit.

V. Quæ ſequuntur verba, *obligans ex juſtitia commutativa*, eſſentialem complectuntur differentiam contractus ab aliis pactis. Pro cujus rei intelligentia oportet, ut primum, quid importet obligatio, explicemus. Obligatio ex Juſtin. Inſtit. definitur: *Juris vinculum, quo neceſſitate conſtringimur ſecundum noſtræ civilitatis jura*. Sed hæc poſtrema verba ſatis indicant, ibi de obligatione civi-

civili dumtaxat ſermonem eſſe; cum tamen alia, & longe potior ſit obligatio, quæ a naturali, & divina lege deſcendit, hominemque ligat in conſcientia & coram Deo, & ſub pœnarum æternarum interminatione. Licet enim plerique contractus jure gentium, & civilibus legibus invecti ſint, & in diviſione dominiorum poſt peccatum inducta fundentur, unde permutandarum rerum orta eſt neceſſitas; hac tamen ſuppoſita, ut etiam ſuperius notavimus, jus naturale ſubintravit, fidem & æquitatem in pactionibus ſervandam præcipiens. Ex hac itaque naturalis legis, quæ Deum habet Auctorem, præceptione, naturalis provenit obligatio, cui civilem obligationem ſuperaddit Reſpublica ſuis civilibus legibus, & ipſa adſtringens contrahentes ad ſervandos contractus, & ſi nolint & detrectent, certo juris ordine ad ſervandum compellens: multum enim intereſt Reipublicæ ad ſuam proſperitatem & pacem pacta ſervari, & homines ſibi invicem datam fidem non frangere, ſed fideliter, & ſancte cuſtodire.

VI. Non qualiſcumque tamen naturalis obligatio ad pacta contractuum conſtitutiva internoſcenda ſufficiens eſt. Poteſt ſiquidem quis alteri, cum ſe aliquid daturum, vel facturum affirmat, obligare ſe titulo fidelitatis, poterit Patri, & conſanguineo ex pietate, pauperi ex miſericordia, benefactori ex gratitudine, amico ex amicitia, vel liberalitate, quin proinde ullus fiat contractus. Propria ergo contractuum obligatio eſt obligatio *ex juſtitia*, immo non qualicumque, puta legali, vel diſtributiva, nam utraque ſine contrahentibus, partiumque conſenſu exerceri poteſt; ſed obligatio juſtitiæ *commutativæ*, talis ſcilicet, quæ producat in altero ex contrahentibus veram actionem, ſeu jus ad rem promiſſam exigendam tanquam ſtricte debitam. Quod jus ſtatim in contractu confertur, & veluti ſubſtituitur loco rei, cujus dominium, vel pars dominii eſt transferenda; & tantum valet (intellige lege & ratione) quantum illa, quoniam eſt quaſi cautela quædam, vel chirographum, vel pignus rei habendæ. Hac animadverſione eſſentialis differentia, contractum conſtituens, atque ab aliis pactis ſecernens, perſpecta eſt. Contractus enim *pactum* eſt, non qualecumque ſed *obligans*, & quidem non ex fidelitate, benevolentia &c. ſed ex *juſtitia*, & ea quæ *commutativa* dicitur. Obligans, inquam, non ſolum quia eſt cauſa explicatæ obligationis; ſed etiam quia eſt de ipſa obligatione tamquam de proprio objecto; immo eatenus obligationem inducit, quatenus de illa ſuſcipienda, vel implenda continet pactum.

VII. A definitione Contractus ad ejus diviſionem progredior. Plurimæ ſunt, & multiplices tum apud Juriſtas, tum apud Theologos contractuum diviſiones, adeo ut Conradus quæſt. 17. triginta illorum ſpecies enumeret. Celebriores, & magis uſitatas dumtaxat exponam. 1. Igitur dividitur contractus, attento contrahendi modo, in *formalem* ſeu explicitum, & *virtualem* ſeu implicitum. Prior eſt, cum duo, aut plures expreſſe in idem conſentiunt, cum obligatione vel mutua, vel ſaltem alterius ad alterum; & hic proprie dicitur contractus. Virtualis vero eſt, cum ſolum implicite, & tacite conveniunt, abſque ulla pactione expreſſa ſe obſtringentes: hunc aliqui vocant *quaſi contractum*; hujuſmodi eſt c. ex. tutela, & quodvis aliud officium, mandatum, & negotiorum exercitatio. Qui enim aliquod officium ſuſcipit, eo ipſo ſe obligat erga alterum, & alter obligatur erga illum juxta leges, vel conſuetudinem vigentem: ſimiliter qui aliquid mandat, vel mandatum alterius ſuſcipit, & qui negotium alterius gerit; in his enim non requiritur ulla conventio expreſſa ad obligationem inducendam; ſed hoc ipſo quod iſta ſuſcipiuntur, vi legis, vel conſuetudinis, in quam omnes conſenſerunt, tacita naſcitur obligatio.

VIII. Dividitur ſecundo in *mutuum*, & *non mutuum*. Mutuus eſt, qui in utroque contrahente, non mutuus, qui in altero dumtaxat ipſorum quidpiam dandi, vel faciendi, vel omittendi obligationem inducit. Quæ diviſio aliis etiam modis ſolet efferri: nam mutui contractus dicuntur etiam reſpectivi, reciproci, & oneroſi; non mutui vero abſoluti, non reciproci, & lucrativi: ſed eſt ſola vocum diverſitas, & una ſignificatio. Nam eo ipſo quod contractus ſunt mutui, ideſt ultro citroque obligantes, ſunt etiam reſpectivi; quia obligatio unius contrahentis fit ſub reſpectu, & conditione voluntatis alterius: ſunt etiam reciproci, quia non obligatur unus, niſi etiam verſa vice, & reciproce alter obligetur: ſunt denique oneroſi, quia uterque contrahens onus ſuſcepit obligationis. Contra vero non mutui, quia non producunt mutuam obligationem, ſed ex altera tantum parte; iidem abſoluti dicuntur; quia non ſunt reſpectivi, nec contrahens, qui donat, obligatur reſpectu obligationis alterius: eadem ratione non reciproci vocantur: & demum lucrativi, quia is qui non obligatur, lucratur alterius obligationem, ſeu rem potius, ad quam ei gratis, & ſine ulla repenſione obligatur.

IX. Tertio ex parte objecti, ſeu effectus dividuntur contractus in eos, qui transferunt vel dominium integrum rei, ut emptio, venditio, donatio, mutuum &c. vel uſumfructum tantum, ut Emphyteuſis, Feudum &c. vel ſimplicem uſum, ut locatio, conductio, commodatum, precarium &c.

X. Quarto celeberrima eſt in jure Romano diviſio contractuum in *nominatos*, & *innominatos*. Nominati dicuntur, qui habent proprium, & ſpecificum nomen, quo ab aliis diſtinguuntur; ut emptio, venditio, mutuum, locatio, ſocietas, commodatum, pignus, depoſitum, & ſimiles. Innominati vero, qui non habent ſpeciale nomen, ſed genericum tantum; iique omnes ad has quatuor claſſes, ſeu modos revocantur: *do*, *ut des*: *do*, *ut facias*: *facio*, *ut des*: *facio*, *ut facias*. Ut, ſi des Petro panem pro vino, erit contractus innominatus, *do ut des*; non eſt enim emptio, aut venditio, quia non datur pretium pro merce; nec eſt mutuum, quia non recipitur res ejuſdem ſpeciei poſt certum tempus; nec locatio, nec conductio, quia non datur pretium pro uſu, vel opera; ſed datur una res pro alia, quarum neutra eſt pretium alterius, qui contractus proprium nomen non habet. Nec dicas permutationis nomen ei quadrare. Utique, ſed permutationis nomen proprium non eſt, nec ſpecificum, ſed generale; convenit enim emptioni, venditioni, locationi, & omnibus pene contractibus. Simili modo, ſi Petro des panem, veſtes &c. ut pro te laboret, vel ſcribat, erit contractus *do*, *ut facias*; nam ſi pecuniam ad idem dederis, erit

conductio. Si ſervias alicui, ut det panem, veſtes, libros, erit contractus *facio*, *ut des*. Si alteri famularis, ut te doceat, erit contractus *facio*, *ut facias*. Immo obſervandum, hos quatuor contrahendi modos quoad rem ipſam etiam in contractibus nominatis reperiri; quamobrem contractus generatim ſumptus per eos optime divideretur: ſed quia in contractibus nominatis determinatum & ſpeciale nomen habetur, ſecus vero in contractibus innominatis; ideo his potius diſtinguendis adhibetur.

XI. Plures Juriſtæ inter contractus nominatos, & innominatos aſſignant differentias, de quibus etiam late diſputant: Verum cum hæ locum non habeant niſi in exteriori foro, & ſolum, ubi Romanæ leges ad amuſſim ſervantur, valeant; ſi quid modo valeant, eas præterire, & omittere ſatius duco: præſertim cum in jure canonico, ubi contractuum nominatorum, & innominatorum retinetur diſtinctio, nullius differentiæ habeatur reſpectus; & par virtus, & æqualis efficacitas tribuatur utriſque contractibus, quando conſtet contrahentes ſe obligare voluiſſe; cum legum canonicarum æquitas religioſe & pie ſequatur ſemper quoad obligationes & actiones forum interius, & obligationem conſcientiæ, & illam ſemper fovere intendat, & ſuo auxilio roborare.

XII. Quintam contractuum diviſionem hic memorandam ex modo, quo eoſdem perfici contingit, Romana jura deſumunt; nam alios re, alios literis, alios verbis, alios ſolo conſenſu perfici eadem animadvertunt, ut patet in Inſtit. Juſtin. de obligat. in fine. Perfici autem contractus intelligitur, quando habet omnia neceſſaria, quæ ſecundum ſuam ſpeciem requirit, ut tale nomen mereatur, ſive traditio rei ſit neceſſaria, ſive non: nam alia ratione omnes contractus perfecti appellantur, quando res, circa quam verſantur, eſt tradita. Sic emptio dicitur perfecta, quando merces eſt tradita, & pretium ſolutum. Verum de hac perfectione modo non loquimur, quæ non eſt intrinſeca, & eſſentialis rationi contractus: emptio enim, & venditio perfectæ exiſtimantur, etiam ante traditionem, ſemel ac inter emptorem, & venditorem convenit de pretio. Igitur illi contractus re perficiuntur, quibus contrahentes nequaquam reputantur obſtringi, niſi res conventa ſaltem ab una parte tradita fuerit. Hujuſmodi in Inſtit. enumerantur mutuum, commodatum, depoſitum, pignus ſeu pignoratio &c., immo ad id genus revocat Bartolus cum aliis omnes contractus, quorum nomina executionem ſignificant, ut donatio, permutatio, & ſimilia, in quibus proinde diſtinguere non eſt tempus abſolutæ conventionis a tempore executionis, quia eodem momento & obligatio naſcitur, & nata extinguitur, contrahitur debitum & ſolvitur per rei promiſſæ & debitæ præſtationem, qui eſt optimus ſolvendi contractum, & extinguendæ obligationis modus. Litteris perficiuntur contractus, qui, antequam ſcripturæ conſignentur, rati non habentur, ut Emphyteuſis, Feudum, & omnes alii contractus, quos contrahentes concludere non intendunt, niſi coram Notario, qui inſtrumentum conficiat, ut contingit in cenſu. Non eſt tamen univerſaliter verum, quod aliqui Juriſtæ, & Theologi cenſent, nempe quoties partes ad Notarium recurrunt, ut ſiat ſcriptura, ſignum eſſe voluiſſe, contractuum vim ab ipſa pendere; & ideo non perfici, nec oriri obligationem, donec ſcriptura confecta fuerit, quippe non raro, maxime in contractibus, qui communi uſu ſcripturam non exigunt, ſolius fidei & obligationis in foro externo faciendæ gratia adhibetur, non ad obligationem primo inducendam. Verbis perficiuntur contractus, qui requirunt certam verborum formulam, tales ſunt omnes ſtipulationes. Hæ autem in jure Romano ſunt formulæ quædam, quæ conſtant interrogatione prævia unius contrahentis, & reſponſione ſubſecuta alterius: ex. c. Spondes dare tantum? Spondeo. Promittis centum? Promitto. Dabis mille pro domo mea? Dabo. Fide jubes? Fide jubeo; & ſexcentæ ſimiles. Sed hic duo notanda veniunt: 1. Omnem prorſus contractum debere aliquibus verbis, aut æquivalentibus ſignis conſtare; alias ſiquidem contrahentes non poſſent in idem placitum, & in eamdem obligationem conſentire, quod proinde neceſſarium, & eſſentiale eſt in omni contractu, & in hoc ſenſu contractus non poteſt eſſe membrum allatæ diviſionis, cum totum diviſum comprehendat; ſed quatenus ſit conceptis verbis a lege præſcriptis, ſcilicet illa interrogatione, & ſubſecuta reſponſione, quæ ad ſtipulationem pertinent. Secundum eſt, ſtipulationem, qualem leges Romanæ præſcribunt, per priſcam illam interrogandi, & reſpondendi rationem eſſe jam hodie uſu, & legibus antiquatam, & abrogatam, utpote nimium ſuperſtitioſam. Demum ſolo conſenſu perficitur contractus, quandocumque ex diſpoſitione legum civilium nec traditio, nec ſcriptura, nec verba concepta, & determinata neceſſaria ſunt ad illum ſtabiliendum. Quod ita conſtitutum eſt, quia cum obligatio naturalis ſemper ex ſolo conſenſu, quibuſcumque verbis, vel ſignis explicato noſcatur, ſemper etiam ſolus conſenſus ſufficit ad contractum naturalem, cui leges civiles obligatione ſua civili robur addere intelligendæ ſunt, quoties non exprimunt requiri traditionem, ſcripturam, aut ſtipulationem, ut contractui & obligationi naturali aſſentiantur, vel ut contractus, & pacta ſervari faciant, quod ad obſervantiam legis naturalis, ad pacem Reipublicæ, ad utilitatem civium, ad fovenda commercia quamplurimum conducit. Et ideo omnes contractus nominatos, quos jus Romanum novit, & ſuis legibus ſanxit, ſolo licet conſenſu peractos, ſuo auxilio & obligatione civili confirmat; & ſolum in his, quos non novit, videlicet innominatis, & ignobilibus, traditionem, aut ſcripturam, aut ſtipulationem ad illorum vim per obligationem civilem conferendam requirit. Cum tamen, ut diximus, nec lex canonica, nec variorum Regnorum particulares leges vel pro contractibus innominatis, nudiſque pactis iſta poſtulent adminicula, ſolo conſenſu ſufficienter explicato contenta.

XIII. Sexto dividuntur contractus in abſolutos, & conditionatos. Sed de hac diviſione, quæ multas implicat & doctrinas, & difficultates, quemadmodum & de aliis quibuſdam, quæ hic loci ſolent ab auctoribus recenſeri, commodius infra, ubi de qualitatibus contractuum ſermo fiet.

CAPUT SECUNDUM.

Conſectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Ad contractus celebrandos duæ ſaltem requiruntur perſonæ.*
II. *Obligatio naturalis præcipua eſt in contractibus.*
III. *Quilibet contractus ex promiſſione reſultat, & acceptatione.*
IV. *Etiam lucrativis contractibus definitio data perfecte convenit.*
V. *Depoſitum non eſt ab albo contractuum expungendum.*

CONſectaria, quæ ex his, & ſequentibus generalioribus doctrinis ſunt deducenda, in peculiaribus contractibus clarius, & manifeſtius apparent: eapropter illa ibi exponenda reſervamus, ne vel bis eadem repetere cogamur, vel doctrinæ ordinem, & methodum perturbare. Nonnulla igitur hic generalia dumtaxat expendemus conſectaria, quæ ad poſitas illuſtrandas doctrinas magis arbitrabimur opportuna. Sit igitur

Conſectarium Primum.

I. Cum pactum dixerimus duorum, vel plurium conſenſum, manifeſte conſequitur, plures, vel ſaltem duas & perſonas, & voluntates ad ineundum contractum poſtulari: quia nec conſenſus, nec conventio locum habere poteſt, niſi duæ ſaltem perſonæ, voluntateſque in eodem placito conjungantur. Hinc ulterius inferre licet, nec promiſſionem, nec donationem ante acceptationem, neque e converſo ſtipulationem, antequam alter promiſſionem elicuerit, contractum eſſe poſſe, utpote quæ nondum vel ſolius pacti acceperit conditionem.

Conſectarium Secundum.

II. Obligatio naturalis, quæ ex ipſa lege naturæ conſurgit, eſt præcipua in contractibus. Nam & hæc ſemper conſequitur, licet ex aliquibus contractibus civilis obligatio non ſequatur; cum & antequam leges civiles conderentur, veri contractus inter homines celebrarentur, qui proinde ſola naturali obligatione firmabantur. Civilis vero obligatio acceſſorium quid eſt, & veluti ſubſidium ad naturalem obligationem ſuſtinendam. Et licet non deſint aliqui Auctores, qui quoſdam dari contractus arbitrantur, ſolam civilem obligationem ſine naturali parientes; illorum tamen ſententia ita omni ſolido fundamento vacua invenitur, ut generaliter tenendum ſit, nunquam obligationem civilem eſſe ſine naturali; quamvis aliquando contingere poſſit, ut naturalis civilem adjunctam non habeat. Quod tamen ultimum eatenus verum intelligendum eſt, quamdiu leges civiles eos contractus non irritent, qui alias naturalem inducerent obligationem. Sunt enim contractus, quibus jus civile aſſiſtit: & hi utraque obligatione & naturali, & civili fulciuntur. Sunt, quibus jus civile reſiſtit, & adverſatur, qui omni prorſus nudati robore, neque naturalem retinent obligationem, ut infra oſtendemus. Sunt denique 3. loco, quibus civilia jura nec aſſiſtunt, nec reſiſtunt, ſed eos tales relinquunt, quales ſe haberent ex jure Gentium: & de iſtis dixi, quamvis civili deſtituantur obligatione, naturalem tamen non amittere.

Conſectarium Tertium.

III. Contractus quilibet ex duabus partibus neceſſario componitur, quarum una dicitur promiſſio, altera acceptatio. Nam cum obligatio quidpiam præſtandi ſit effectus contractus, & etiam objectum, in quod contrahentium voluntates conſentire debent, non pari modo & ratione in ipſum conſentire poſſunt: ſed neceſſe eſt, ut alter contrahentium ſe obligare velit, alter obligari; ideſt unus obligationem efficiat, recipiat alter, proinde unus promittat, alter acceptet. Promiſſio autem hæc (ne confundatur cum ſpecifico contractu ejuſdem nominis) prout ſignificat propoſitum abſolutum obligandi ſe alteri ad quidpiam dandum, vel faciendum ex virtute juſtitiæ commutativæ ante acceptationem, ſive poſtea acceptatio ejus, cui fit promiſſio, adjungatur, ſive non, contractus non eſt, ſed pars contractus altera, & in potentia quidem, ſi nondum ſit acceptata, in actu vero, ſi cum acceptatione jungatur, & illi cum debita morali conjunctione uniatur. Dixi, prout propoſitum abſolutum eſt, quia ſi verba, quæ promiſſionem videntur exprimere, reipſa careant intentione ſe obligandi, & vel meram exprimant enunciationem ejus, quod facere molior, vel quod in poſterum a me factum iri nunc opinor; vel etiam ſi propoſitum quidem me obligandi, non tamen juſtitiæ commutativæ vinculo, ſed ſolius fidelitatis, liberalitatis, gratitudinis, amicitiæ, alteriuſve moralis honeſtatis titulo declarent, ad verum conſtituendum contractum nequaquam ſufficiunt, & valent.

Conſectarium Quartum.

IV. Definitio contractus ſuperius data quoslibet contractus, etiam mere lucrativos, & gratuitos complectitur. Nam & in iſtis reperitur vera conventio, & conſenſus in eamdem obligationem, vera promiſſio & acceptatio; & ex his vera oritur obligatio: neque enim obligationem ex contractu prodeuntem mutuam eſſe neceſſe eſt: quamvis oporteat mutua eſſe voluntate firmatam. Quia vero in contractibus oneroſis duæ producuntur obligationes, duæ promiſſiones, duæ acceptationes, & denique omnia duplicia interveniunt; non immerito quilibet ipſorum contractus compoſitus ex duplici contractu dici poteſt, cum lucrativi unum tantum contractum contineant.

Conſectarium Quintum.

V. Depoſitum non eſt ex albo contractuum expungendum. Contrarium ſentiunt nonnulli Theologi, ea permoti ratione, quod nihil in eo transferatur de uno ad aliud, non dominium, non uſusfructus, immo nec uſus. Verum res ipſa, quæ in depoſitum datur, transfertur a deponente ad depoſitarium, & non quidem ſola manuali, & materiali translatione, ſed cum obligatione eam cuſtodiendi, & onere reſtituendi, ſi forte ex ejus culpa pereat;

quamobrem illud jus violat, qui rem depoſitam furatur, hic enim non ſolum injuriam irrogat domino, ſed & depoſitario.

CAPUT TERTIUM.

De conſenſu ad contractum neceſſario, & de dolo illum corrumpente.

DOCTRINA.

I. *Conſenſus neceſſitas in contractibus.*
II. *Conſenſus ſimulatus num ſufficiat ad valorem contractuum.*
III. *Num ſufficiat animus promittendi ſine animo ſe obligandi.*
IV. *Num quis ſe in contractibus ſolum leviter obligare poſſit.*
V. *Quid ſit dolus in contractibus adhibitus.*
VI. *Quotuplex ſit.*
VII. *Regulæ ad diſcernendum quando dolus irritet contractus. Regula I.*
VIII. *Regula II.* IX. *Regula III.* X. *Regula IV.*

I. DUBIO procul ad contractus valide ineundos certum eſt utriuſque partis conſenſum, & quidem ſufficientem ad actum humanum conſtituendum libertate præditum, indiſpenſabiliter deſiderari. Sed quid veritati conſenſus quid ejuſdem libertati contrarium ſit, eſt operoſius inquirendum: graviſſimæ enim circa præfati conſenſus impedimenta quæſtiones verſantur, quarum enodatio ad fundamentalem facit hujuſce materiæ doctrinam.

II. Et quidem 1. ad valorem contractus talis non ſufficit conſenſus, quo contrahentes velint ponere verba, vel ſigna externa, per quæ contractus fieri ſolet, etiamſi animum contrahendi, ſeſeque obligandi nedum non habeant, ſed & excludant, & ſolum exterius ſimulent. Oppoſitum ſuſtinent nonnulli Theologi, qui ad ſuæ ſententiæ probationem præcipue proferunt, & exaggerant inconvenientia & abſurda, quæ ex neceſſitate conſenſus interni, qui hominibus non poteſt eſſe perſpectus, nata ſunt conſequi: quandoquidem conventionum fides ſic ſemper labeſceret, & falſorum hominum deceptionibus eſſet expoſita. At noſtræ aſſertioni Theologorum torrens conſentit, quorum tantæ conſenſioni vix ſine temeritatis nota quis poſſet reſiſtere. Confirmant autem validæ rationes. Nam 1. ipſæ Leges civiles hoc declarant, Leg. 1. §. *Conventiones* ff. de pactis ſancitur. *Dixit Pedius, nullum eſſe pactum, nullam obligationem, quæ non habeat in ſe conſenſum, nam & ſtipulatio, quæ verbis fit, ſi non habet conſenſum, nulla eſt.* Quibus poſtremis verbis exigitur ad valorem contractuum conſenſus internus, ideſt conſenſus diſtinctus a libera voluntate proferendi dumtaxat verba obligatoria. Et revera obligatio, quæ eſt ex contractu, tota naſcitur a voluntate ſe obligantis: igitur ubi non eſt voluntas ſe obligandi, non eſt obligatio. Præterea id, quod noſtrum eſt, ſine voluntate noſtra ad alium transferri non poteſt: omnis enim res per quaſcumque cauſas naſcitur, per eas diſſolvitur. Quare ſicut ad acquirendum dominium non ſufficit actus externus, quo oſtendo me velle dominium acquirere, ſi voluntas interius ſit contraria; ſic non poſſum dominium acquiſitum, vel partem dominii, aut aliud ſimile jus valide ad alium transferre, ſi habeam voluntatem contrariam non transferendi. Ceterum notandum eſt, conſenſum iſtum interiorem, ſeu animum ſe obligandi, qui ad valorem contractus neceſſarius eſt, non oportere formalem eſſe & explicitum; ſed ſatis eſſe, ſi virtualis ſit, atque implicitus, videlicet contentus in voluntate deliberata contrahendi eo modo, quo homines conſueverunt. Immo quoties intentio promittendi adeſt, in hac implicatur etiam voluntas ſe obligandi; cum promiſſio pariat obligationem, & qui vult cauſam, etiam effectum implicite velit, oporteat. Nec obſtat, contractus ſine conſenſu interno, externo tamen initos pro validis in foro externo haberi: hoc enim contingit, quia externum forum conſenſum adfuiſſe præſumit, cum enim delicta gratis non præſumantur, quiſque cenſetur ſentire, prout loquitur.

III. Qui haberet animum promittendi, ſeu contrahendi, ſed cum voluntate non ſe obligandi, ſufficientem haberet ad valorem contractus conſenſum. Inficiantur nonnulli hanc doctrinam, ea moti ratione, quod conditio appoſita contraria ſubſtantiæ contractus ipſum annullat, ut conſtat ex cap. finali de conditionibus appoſitis; ut ſi quis velit ducere uxorem ſolum ad certum tempus: porro carentia obligationis eſt contra ſubſtantiam promiſſionis. Deinde quia obligatio in contractu non niſi ex voluntate poteſt oriri, quæ deeſt in propoſito caſu. Alii cautius procedendum cenſent, & cum Cardinali de Lugo promittentis animum expendendum dicunt. Sunt enim, inquiunt, duæ veluti contrariæ voluntates, una promittendi, altera ſe non obligandi. Diſpiciendum ergo eſt, utra prævaleat: ſi enim primario, & abſolute quis nolit ſe obligare, non conſentire cenſendum eſt; & nullus habendus contractus: ſi vero primario, & principaliter velit promiſſionem, & ſolum excludat obligationem, quia ſibi oneroſam, conſenſum ſufficientem habere affirmandum, & contractus validus pronuntiandus. Hanc animadverſionem non rejicio, ſed ex ipſa puto inferri validam rationem poſitæ meæ doctrinæ. Nam illa profecto eſt cenſenda efficacior, & fortior voluntas in hac duarum voluntatum oppoſitarum pugna, quæ operatur, & in actum prorumpit, non quæ otioſa, & iners eſt. Porro voluntas contrahendi eſt illa, quæ in actum promiſſionis prorumpit, quæ contractum celebrat, dum alia, quæ refugit obligationem, non ſolum latens, ſed & otioſa ac iners eſt: ergo illa efficacior, ergo validus conſenſus, firmus contractus. Et revera cum obligatio effectus ſit, qui neceſſario promiſſionem conſequitur, nequit promittentis arbitrio ſuſpendi, vel impediri: atque adeo qui vere vult promittere, & promittit, velit nolit, implendi obligationem ſibi injicit. Præterea cum in tali contrahendi modo dolus interveniat, & deceptio alterius partis exiſtimantis bona fide, & vere contractum fieri, tenetur deceptor deceptionem tollere, ſincera appoſita ſe obligandi voluntate, & etiam quod exterius promiſit, implere.

IV. Qui habet animum manifeſtum ſe obligandi, ſed ſolum leviter, & ſub veniali, etiamſi res vel materia contractus ſit ex ſe gravis, conſenſum non habet, qui ad contractus valorem ſufficiat.

Con-

Contrarium ſentiunt Sanchezius, Henriquez, aliique Theologi, qui obligationem contractus ex ſola contrahentium voluntate, non ex materiæ qualitate dimetiuntur. Verum cum nos non ſemel docuerimus cum noſtro Soto, neminem poſſe ſe in gravi materia leviter obligare, ſed obligationem eſſe materiæ commenſurandam, conſequenter dicimus, qui declarat ſe habere animum ſolum ſe leviter obligandi in re gravi, ſignificat ſibi non eſſe animum vere contrahendi, proinde nullus eſſet contractus. Præterea plurimi ex ipſis Theologis, qui cenſent, poſſe quemlibet in materia gravi ſe leviter tantum obligare, quando voluntarie aſſumant obligationem, tamen adhuc affirmant, hoc locum non habere in contractibus: quod oſtendunt exemplis ſponſalium, matrimonii, profeſſionis religioſæ, mutui, donationis, aliorumque contractuum dominium transferentium, in quibus quis dixerit poſſe ſub veniali tantum ſe obligare, vel quando eis grave eſt, poſſe ſine gravi injuria retrahi, & recedere domino invito? Ratio autem generalis noſtræ aſſertionis, & ad omnes contractus ſe extendens, ea eſt, quia obligatio ex contractu ſuſcipienda, eſt obligatio juſtitiæ commutativæ, ut cap. 1. diximus, quæ obligatio profecto menſurari debet ex conditione materiæ, illique proportionari, non ex mero libito contrahentium: hi enim poſſunt quidem impedire, ne oriatur obligatio, a contractu abſtinendo, non tamen poſſunt obligationem ortam limitare, ne materiæ gravitati adæquetur.

V. At ſi conſenſus effectus ſit mali doli exterius adhibiti, num ita libertate careat ad contractus validitatem requiſitam, ut illum irritum, & nullum reddat, diſſentiunt Theologi, qui nedum contrarie, ſed ita obſcure confuſeque loquuntur, ut ſine aliqua prænotione, & non niſi per plures propoſitiones veritas dilucide poſſit explicari. Primum itaque exponendum, quid ſit, & quotuplex dolus. Licet dolus, ut animadvertit D. Thom. 2. 2. q. 55. a. 4. ad 1. in malo accipiatur ſenſu, abuſive tamen etiam bonum aliquid ſignificat, nimirum laudabilem aliquam ſolertiam ad ſe, & bona ſua, vel proximi conſervanda, non cauſando deceptionem adhibitam, ſed permittendo, ut errandi alter occaſionem patiatur: unde ajebat Apoſtolus 2. ad Corinth. 12. *Cum eſſem aſtutus, dolo vos cepi.* Pertinet autem dolus ad aſtutiam, cujus proprium eſt *aſſumere vias non veras, ſed ſimulatas, & apparentes ad aliquem finem proſequendum, vel bonum, vel malum*, ut ſcribit idem A. P. *Excogitare autem has vias ſimulatas pertinet ad ipſam aſtutiam, quæ adverſatur prudentiæ, cujus munus eſt excogitatio rectarum viarum ad debitum finem.* Executio autem harum viarum, quæ ſimulatæ ſunt, & apparentes, ad dolum pertinet, *qui importat quamdam executionem aſtutiæ*. Optime itaque L. 1. ff. de *dolo malo*, dolus definitur: *Machinatio alterius cauſa decipiendi, cum aliud agitur, aliud ſimulatur.* In quibus verbis machinatio deſignat tum pravum conſilium, & propoſitum ordinatum ad alterum decipiendum, quod ad aſtutiam pertinet, tum etiam modum, qui huic intento deſervit, & proprie dolus dicitur. Pluriſariam autem poteſt deceptio induci, nimirum vel ſilentio, reticendo quod verum eſt; vel verbis loquendo falſum; vel rebus, & opere errorem alterius procurando. Prior modus in jure dicitur *calliditas*; 2. *fallacia*, ideſt dolus, qui ut ſcribit S. Thom. l. l. „ maxime tribuitur locutioni, " licet ſtatim ſubdat: „ Contingit tamen eſſe dolum & in „ factis ... & eſt etiam dolus in corde, ſecundum „ illud Eccli. 19. *Interiora ejus plena ſunt dolo*". Sed hoc eſt, ſecundum quod aliquis dolos excogitat. 3. Fraus, quæ ut docet S. Thom. art. ſeq. a dolo diſtinguitur, quia ſit per facta, ſcribens: „ Sicut dolus conſiſtit in executione aſtutiæ, ita „ etiam & fraus. Sed in hoc differre videntur, „ quod dolus pertinet univerſaliter ad executionem „ aſtutiæ, ſive fiat per verba, ſive per facta; fraus „ autem magis proprie pertinet ad executionem „ aſtutiæ, ſecundum quod fit per facta".

VI. Dolus igitur, de quo modo loquimur, qui etiam dolus malus appellatur, duplex eſt ex parte cauſæ inducentis: vel enim provenit a conſilio, vel ſaltem conſenſu unius contrahentis; vel ſolum a tertiæ perſonæ improbitate ſine alicujus contrahentis ſcientia, vel approbatione. Rurſum vel eſt dans cauſam contractui, ut pote quo non interveniente contractus non fieret; vel non dat cauſam contractui, ſed eſt ſolum concomitans, ſeu incidenter, aut conſequenter ſe habens, quoniam & ipſo detecto nihilominus celebraretur. Tandem ex parte objecti contingere poteſt dolus vel circa ſubſtantiam contractus, ut ſi quis fallens venderet vas inauratum pro aureo; aut circa perſonas, ſi pro Rachele daret Liam; vel denique in qualitate, ſi promittens generoſum equum, daret protervum, meticuloſum, aut tardum. His prænotatis ad doctrinam progredimur, ac certas quaſdam Regulas ſtatuimus.

Regula Prima.

VII. Qualiſcumque, & qualitercumque dolus contingat circa ſubſtantiam, vel circa perſonam, quæ ſit objectum, vel materia contractus, vel propter hujus diverſitatem idem objectum mutetur, tunc ipſomet jure nullus eſt contractus. Hujus doctrinæ ratio eſt manifeſta, quia dolus adhibitus circa ſubſtantiam rei errorem inducit in ipſum contractum, qui omnino evadit involuntarius, & non liber, ut paulo infra oſtendemus ex S. Thom. proinde nec eſſentiam retinet contractus. Hinc ſi venditor mihi petenti calicem aureum doloſe det inauratum, nullus omnino eſt contractus, qui non eſt de calice inaurato, ſed aureo. Præterea additur etiam injuria per dolum malum illata, ob quam etiam actionem criminalem valet inſtituere deceptus apud judicem, quæ actio nuncupatur de dolo malo, quæ etiam reputatur famoſa, quia delictum & valde turpe præſupponit, ut videre eſt in toto tit. de *dolo malo*, qui tum ff. tum in Codice reperitur. Quapropter ſi cui in emptione tela pro ſerico, vitrum pro gemma, in matrimonio Lia pro Rachele, in profeſſione Religioſa Regula S. Franciſci pro Regula S. Dominici ſubſtitueretur, certiſſimum eſt actus inde conſecutos omni valore deſtitui.

Regula Secunda.

VIII. Si dolus in contractu verſetur circa qualitates, & qui non a malitia provenerit contrahen-

hentis, ſed ex tertiæ perſonæ, puta proxenetæ, aſtu, ſive dederit cauſam contractui, ſive non, nec jure naturæ, nec jure civili vitioſum reddit contractum. Non quidem jure naturæ, quoniam ex una parte in contrahente decepto adeſt voluntarium ſimpliciter circa ſubſtantialia contractus, cui dolus circa aliquam qualitatem accidentariam nequaquam præjudicat. Ex alia vero parte contrahens non eſt cauſa illius deceptionis, quam alter contrahentium patitur, proinde nec damnum pati debet erroris, ſine ſua culpa ex ſolo facto alieno ſecuti. Nec ex lege civili, quia nec uſpiam invenitur hujuſmodi lex, nec eſſet expediens eam legem fieri; quoniam dedecet innocentem ſine aliqua culpa prægravari: id vero contingeret, ſi ob dolum illatum poſſet deceptus a contractu reſilire. Advertendum tamen eſt, quod eo in caſu decipiens teneretur in utroque foro damnum ſarcire ſuo dolo cauſatum; quoniam, ut clamant jura, qui cauſam damni dedit, damnum dediſſe videtur.

Regula Tertia.

IX. Si deceptio circa qualitates accidentarias contractus cauſetur quidem ab altero contrahente, ſed tamen non det cauſam contractui, contractus adhuc validus eſt. Nam ex parte contrahentis decepti adeſt conſenſus ſimpliciter voluntarius quoad ſubſtantialia, nec circa accidentalia adeſt poſitivus diſſenſus, ſeu repugnantia; quoniam dolus non dat cauſam contractui, qui etiam ſine illo locum haberet.

Regula Quarta.

X. Quoties dolus inducens errorem circa qualitates accidentarias eſt ab altero contrahente, vel ſaltem hic eſt conſcius & particeps doli a tertia perſona adhibiti, & idem dolus dat cauſam contractui, probabilius exiſtimo contractus ex tali dolo procedentes, ſpectato naturæ jure, non omnino invalidos eſſe. Huic regulæ, quæ communis eſt apud Theologos, adverſatur Concina; ſed ea firmiſſimis, ut mihi videre videor, nititur argumentis. Nam 1. In hujuſmodi contractibus deceptus præbet conſenſum ſimpliciter voluntarium ad ea, quæ ſunt de eſſentia, ac ſubſtantia contractus, & ſolum cenſetur invitus quoad cauſam contrahendi extrinſecam; quod certe non impedit voluntarium ſimpliciter, requiſitum ad valorem contractus. 2. Quia ſi deceptio circa qualitates dans cauſam contractui hunc redderet irritum, hanc vim haberet etiam in matrimonio; & tamen certo certius eſt matrimonium & validum eſſe, quoniam eſt contractus indiſſolubilis, & validum permanere, nec poſſe reſcindi; licet ſimilis dolus in ejus celebratione interveniret. 3. Quia ſi deceptus velit contractum ex præfato dolo conſiſtere, non poteſt decipiens, ut omnes fatentur, a contractu reſilire, ſed tenetur ipſum ſervare; neque enim debet commodum ex fraude ſua reportare: etenim ſi qua irritatio hujuſmodi contractuum jure civili conceditur, eſt in favorem deceptorum, non decipientium, ut dicitur L. 1. ff. *de dolo* in principio, *ne vel iſtis malitia ſua ſit lucroſa*, *vel illis ſimplicitas ſit damnoſa*. Validus igitur reputatur. Verum quidem eſt, etiamſi præfati contractus non ſtatim ſint ipſo jure naturæ irriti, non habere tamen omnem firmitatem. Siquidem jus manet decepto obligandi decipientem ad reſcindendum contractum, ſi aliter ipſum a damno indemnem reddere non valeat. Præterquam quod quamvis deceptus contractum revocare non curet, adhuc tamen decipiens in foro conſcientiæ, & ante omnem Judicis ſententiam ea omnia damna reparare tenetur, quorum per dolum adhibitum cauſa fuit. Opponit Concina, qualitatem rem afficientem, tametſi in eſſe phyſico ſit quid adventitium & accidentarium, in ordine tamen civili, & morali ſubſtantiæ rationem induere reſpectu contrahentium. Fatemur quidem & nos, quando qualitates rerum in ſubſtantiam tranſeunt contractus, nullum reddere contractum, ut oſtendemus in ſequenti capite. At non ſemper qualitates a contrahentibus hoc modo ſpectantur: & ſolum in hoc caſu dicimus, dolum circa qualitates non reddere contractus jure naturæ irritos. Ut ſi quis veſtem emeret, quia falſo illi dicitur eſſe amici ſui ex indigentia eam vendentis, quam alias non emeret, & poſtea dignoſcit fuiſſe alterius perſonæ ſibi ignotæ, validus eſt contractus.

CAPUT QUARTUM.

De Contractibus ex errore, vi, & metu celebratis.

DOCTRINA.

I. *Num ignorantia, error, inadvertentia contractus irritent*.
II. *Non omnis error, & ignorantia tollit valorem contractus*.
III. *Error in ſubſtantia ſemper irritat contractum*.
IV. *Et etiam error in perſona*.
V. *Non vero error in qualitatibus, & accidentibus*.
VI. *Num vero, ſi dictus error circa accidentia det cauſam contractui*.
VII. *Num vis, & metus tollant valorem pactis*.
Regulæ ponuntur.
VIII. *Regula I.* IX. *Regula II.* X. *Regula III.*
XI. *Regula IV.* XII. *Regula V.* XIII. *Regula VI.*
XIV. *Regula VII.* XV. *Regula VIII.*
XVI. *Regula IX.* XVII. *Regula X.*

I. IGnorantia, error, inadvertentia impediunt veritatem, & libertatem conſenſus, qui eſt ad contractus valorem neceſſarius. Hæc tria ſimul conjunxi, quia in unum, ac idem recidunt. Ignorantia enim ſimpliciter dicta omnem habitualem notitiam rei, quæ dicitur ignorari, per modum privationis excludit. Error ultra defectum ſcientiæ, falſam etiam, ac vero contrariam cognitionem importat: unde a Theologis ignorantia appellatur pravæ diſpoſitionis. Inadvertentia vero æquivalet ignorantiæ, ſeu eſt actualis quædam ignorantia, quatenus hic & nunc actualiter non cognoſcitur quod alias cognitum fuit, vel inadvertentia ceſſante facile cognoſci poſſet: Hæc igitur ſingula libertatem conſenſus impediunt, immo conſenſum ipſum tollunt circa verum objectum contractus ſic initi, quoniam voluntarii rationem removent: nihil enim volitum, quin præcognitum; & non eſt præcognitum, quod ignoratur. Unde paſſim jura cla-

clamant: *errantis nullam eſſe voluntatem*, *nullum eſſe conſenſum*. Certiſſimum itaque eſſe debet, omnem contractum per ignorantiam, errorem, atque inadvertentiam celebratum, nullum eſſe, & irritum, nullius valoris, & effectus. Quod verum etiam eſt (cum limitationibus tamen mox declarandis) ſive ignorantia fuerit vincibilis, ſive invincibilis, ſive juris, ſive facti, ſive cauſam dederit contractui, ſive non dederit, ſive in alterutrum contrahentium inducta fuerit ex alterius contrahentis deceptione, ſive ex alicujus tertii fraudulentia, ſive ex propria hallucinatione. Quamvis enim non quælibet ex his ignorantiis excuſare valeat a peccato, nec quælibet in externo foro contractum irritet; quælibet tamen reipſa, & in foro conſcientiæ contractum deſtruit, quia tollit conſenſum. Forum enim exterius ſæpe ſæpius innititur præſumptionibus, quæ non ſemper favent alleganti ignorantiam. At hujuſmodi præſumptiones in foro interno conſcientiæ locum non habent, in quo ſolum rei veritas attenditur.

II. Non omnis ignorantia, error, & inadvertentia circa quælibet eorum, quæ poſſunt ineſſe contractui, vel contrahentes ad contrahendum movere, nullum efficiunt contractum. Fieri enim poteſt, ut unus & idem contractus circa unum objectum, vel circumſtantiam ex pluribus, quæ ad ſuam materiam pertinent, ſufficienti notitia, & deliberatione dirigatur, circa alteram vero inadvertentia, vel ignorantia, vel errore libertatem excludente laboret; ſicut & in aliis humanis actibus paſſim contingit, ut quoad aliquid liberi ſint, quoad aliquid vero liberi non ſint. Nam c. ex. qui comedit carnes die Veneris, putans eſſe diem Jovis, vel ignorans eſſe diem Veneris, vel ſi alias ſciebat, & meminerat, tunc non advertens, ſine dubio libere carnes comedit, & actus ille deliberatus eſt quoad comeſtionem, ſed reſpectu malitiæ idem actus eſt involuntarius, & caret libertate propter ignorantiam, vel inadvertentiam præcepti. Idem eſt de eo, qui ſagittam immittit in hominem, putans eſſe feram; immiſſio illa ſagittæ procul dubio eſt actus liber, ſed immiſſio in hominem libera non eſt, quia volebat immittere in feram, & per errorem immiſit in hominem. Similiter & in contractibus contingere poteſt, ut voluntates contrahentium quoad aliquid pertinens ad materiam contractus, libertate gaudeat, ſecus vero quoad aliud. Eſt igitur diſpiciendum, utrum id, circa quod in contractu error, ignorantia, & inadvertentia verſatur, ſit tanti momenti, ut deficiente circa ipſam deliberatione concidat omnino contractus, omnique vigore privetur. Notandum vero eſt triplicem errorem (& idem intellige de ignorantia, & inadvertentia, poſthac enim ſolius erroris, utpote frequentius in jure nominati, mentionem faciam) in contractu intervenire poſſe, aut circa ſubſtantiam, aut circa perſonam, aut circa qualitates, item vel dantem cauſam contractui, vel non dantem, ſicut ſuperius cap. præced. de dolo diximus §. 6. Rurſum triplex eſſe poteſt error vel ignorantia, nimirum concomitans; quando (inquit S. Tho. 1. 2. q. 6. a. 8.) „ eſt de eo quod agitur, tamen „ etiamſi ſciretur, nihilominus ageretur; & tunc „ ignorantia non inducit ad volendum, ut hoc „ fiat; ſed accidit ſimul eſſe aliquid factum, & „ ignoratum, ſicut ... cum aliquis vellet quidem „ occidere hoſtem, ſed ignorans occidit eum, putans occidere cervum ". 2. Conſequens, *inquantum* ipſa ignorantia eſt voluntaria ". 3. Antecedens, „ quando ... non eſt voluntaria, & tamen „ eſt cauſa volendi quod alias non vellet ". His præmiſſis

III. Error in ſubſtantia ſemper vitiat contractum, & ipſo jure nullum efficit. Certa eſt hæc propoſitio, &, ut ita dicam, indubitabile juris dogma, ut enim dicitur L. *in omnibus* 57. ff. de oblig. & act. *In omnibus negotiis contrahendis .... ſi error aliquis intervenerit, puta, ſi aliud ſenſerat, qui emit, aut qui conducit, aliud qui cum his contrahit, nihil valet, quod actum eſt*. Ratio autem eſt manifeſta, nam ut docet S. Thom. *l. l.* error circa ſubſtantiam eſt error in ipſo contractu, & non in accidentibus illius; ideoque ex eo fit involuntarius, & non liber: actus enim ex ignorantia antecedente procedens nec liber eſt, nec voluntarius. „ Antecedenter (ſcribit S. Th.) ſe habet „ ad voluntarium ignorantia, quando non eſt voluntaria, & tamen eſt cauſa volendi, quod alias „ non vellet ... puta cum aliquis diligentia adhibita projicit ſagittam, qua interficit tranſeuntem, „ & talis ignorantia cauſat involuntarium ſimpliciter ... " Quamobrem nullus eſt contractus illius, qui vinum emere volens, per errorem accepit acetum; hoc enim poſterius omnino non vult, ac proinde nec contractum tali errore vitiatum.

IV. Error in perſona, quotieſcumque hæc ad objectum & materiam contractus pertinet, tollit conſenſum, & nullum efficit contractum; ſecus vero, ſi non pertineat. Ratio primæ partis eſt, quia cum objectum, & materia ad ſubſtantiam ſpectet, & eſſentiam contractus, error circa perſonam, quæ eſt objectum, eſt error in ipſa ſubſtantia contractus, ideſt in re, cujus dominium c. ex. per venditionem transferri debet: & cum in omnibus contractibus error in ſubſtantia ideo nullitatem inducat, ne quis errans, & invitus, & ſine ſua voluntate obligetur, & dominium ſuæ rei amittat, vel acquirat, quod nolit; multo magis id cavendum, quando perſona, quæ tanto pretioſior eſt quam res, eſt materia contractus. Idipſum manifeſtis exemplis oſtenditur in Profeſſione Religioſa, in qua perſona Religioſa eſt, quæ ſe ipſam donat Deo; in matrimonio, in quo perſonæ conjugum ſe invicem ſibi donant; in ſponſalibus, in quibus ſe mutuo promittunt; in emptione ſervi, in quo legibus conſtitutum eſt, ut error in perſona ſervi empti vitiet contractum. Ratio ſecundæ partis eſt, quia quoties perſona non pertinet ad objectum, vel materiam contractus, parum aut nihil confert ejus diverſitas ad inducendum, vel impediendum conſenſum: ut ſi in equo, vel calice vendito ſit plenum voluntarium, & nullus ſit defectus, quod iſte equus, vel calix ſint Petri, vel Franciſci, certe nihil intereſt, nec facit ad cauſam.

V. Si error ſit circa qualitates, & accidentia rei, quæ eſt materia contractus, & ex hallucinatione contrahentis procedat, non tollit conſenſum, nec contractum irritum reddit. Siquidem Romanæ leges irritos non exiſtimant contractus, errore circa præfatas qualitates accidentarias laborantes, ut patet in toto tit. in ff. de ædilitio edicto; licet quando qualitates ſunt admodum pertinentes ad cauſam contractus, idem edictum concedat actionem redhibitoriam, ſcilicet qua petant contractum reſcindi,

quæ

quæ actio ſupponit ipſomet jure non eſſe reſciſſos. 2. Evincitur ratione. Nam cum tali errore circa qualitates conſiſtit voluntarium ſimpliciter, tum quoad ſpeciem contractus, tum quoad ſubſtantiam materiæ. Porro hoc voluntarium ſufficit ad valorem contractus; quoniam ſimpliciter non ignoratur, nec ſimpliciter nolitum eſſe poteſt, quod quantum ad ſua ſubſtantialia non latet. 3. Probant argumento ab inconvenientibus adducto: cum enim qualitates accidentales rerum, quæ cadunt ſub contractu, innumeræ poſſint eſſe, itaut nec in perſpicaciorum notitiam omnes veniant, ſi illorum ignorantia obeſſet valori contractus, jam nihil fixum, nihil firmum eſſet in humanis commerciis, & paſſim contrahentes reſilire vellent a celebratis contractibus, obtendendo ignorantiam aliquarum circumſtantiarum, vel accidentium, quæ prius animadverſa non fuiſſent.

VI. At ſi error qualitatum talis ſit, ut etiam cauſam contractui dederit, ita ut ſi error non præceſſiſſet, nunquam contractus fuiſſet initus, num illum irritum reddat, digladiantur inter ſe Theologi. Quidam affirmant, inter quos & Concina, ut diximus cap. præced. n. 10. quia putant, tunc qualitatem rei moraliter conſiderari ut ſubſtantiam, & objectum contractus. Alii diſtinguunt inter cauſam principaliter motivam, & cauſam mere impulſivam, talem videlicet ſine qua contractus quidem celebratus fuiſſet, ſed non ita libenter, quemadmodum detecto errore. Verum hæc diſtinctio non mihi videtur admodum accurata, vel opportuna ad intentum; quoniam cauſa mere impulſiva non eſt vera cauſa contractus, qui locum haberet, etiam ipſa non concurrente. Quamobrem ipſe communiorem ſententiam ſecutus, cenſeo etiam errorem dantem cauſam contractui non obeſſe valori contractus ejuſdem, quoties verſetur circa qualitates mere accidentarias materiæ tum phyſice, tum moraliter ſpectatæ. Patet iſtud in matrimonio, cujus valor ſubſiſtit, licet qui aliquam ducit uxorem, nobilem, aut pulcram, aut virginem exiſtimaverit, alias non ducturus, quam poſtea deprehendit plebejam, pauperem, deformem, aut corruptam, dummodo circa perſonam nullus præceſſerit error. Et ne dicant matrimonium eſſe ſpecialem contractum, de ſe indiſſolubile, afferam aliud exemplum: ſi quis emat calicem, putans eſſe ſacerdotis ſui amici ex indigentia illum vendentis, animo illum ipſi ſacerdoti donandi, alias non empturus, & poſtea reperiat Calicem eſſe alterius perſonæ plane ſibi ignotæ, quis dicat contractum hunc eſſe jure naturæ irritum, ac propterea nullam emptionem? Nemo, puto, ita ſentiet. Quando vero qualitates phyſicæ moraliter tranſeant in ſubſtantiam contractus, dicemus in Confectariis.

VII. Non ſolum error, & ignorantia, ſed & vis, & metus contractuum impediunt valorem, non quia neceſſariam tollant cognitionem, ſed quia tollunt, vel minuunt libertatem. Quando autem hoc præſtent, modo oſtendemus, nonnullis præmiſſis per varias propoſitiones. Præmittendum igitur eſt, quid importet vis, & metus, & quotuplex ſit. Vis & metus pro eodem ſumuntur: licet enim vis, ſeu violentia ſimpliciter dicta diſtinguatur a metu, cum illa tamen in humanos actus cadere non poſſit, & præcipue in actus interiores voluntatis, cujuſmodi eſt conſenſus ad contractus ineundos neceſſarius, ſupervacanee, utrum eoſdem irritare valeat, requireretur, cum in iis locum habere non poſſit. In jure igitur vis cum metu confunditur; quoniam & metus aliquando agendi neceſſitatem inferre videtur. Eſt ergo metus ex definitione Ulpiani L. 1. ff. *Quod cauſa metus; trepidatio mentis, cauſa imminentis, vel futuri periculi*. Dividitur in gravem & levem. Gravis metus eſt, quo grave malum, & ex gravi ſuſpicione timetur: contra levis, qui habet pro objecto malum leve, vel qui a levi tantum ſuſpicione progignitur. Iterum gravis metus talis dicitur vel abſolute, vel reſpective. Abſolute quoties malum, quod timetur, tale eſt in omnium exiſtimatione; reſpective gravis, quando ſolum in apprehenſione timentis ſpeciem gravis mali inducit. Gravis metus appellatur etiam in jure, *metus cadens in virum conſtantem*, quoniam etiam viros conſtantia præditos ſolet concutere. Duæ autem conditiones neceſſariæ ſunt, ut metus cenſeatur in virum conſtantem cadere. 1. Sumitur ex parte objecti, ut videlicet malum, quod timetur, ſit grande; cujuſmodi exiſtimatur mors, mutilatio, atrox cruciatus, diuturnus carcer, longum exilium, ſervitus, ſtuprum, amiſſio ſtatus honorifici, ſeu dignitatis, infamia juris, vel facti, quæ facile abſtergi non poſſit: dixi *quæ facile abſtergi non poſſit*, ne a D. Thom. doctrina recedam, qui in IV. Sent. diſt. 29. q. 1. a. 2. ad 3. ſcribit: „ Infamia, quamvis „ ſit magnum damnum, tamen ei de facili occur- „ ri poteſt, ideo non reputatur cadens in conſtan- „ tem virum metus infamiæ “. Amiſſio patrimonii, vel majoris partis ipſius, item excommunicatio major, & ſi quæ ſunt alia hujus generis. Nihilominus etiam mala minoris ponderis metum inducere poſſunt, qui cadat in virum conſtantem, quorum quidem judicium a prudentibus viris deſumendum eſt. Nonnulli tamen Theologi hanc ſervandam regulam ſuggerunt, ſcilicet, quoties malum, quod timetur ex omiſſione contractus, majus ſit, & reputetur illo, quod ex contractu conſequitur; tunc metus illius cadit in virum conſtantem & prudentem, quoniam prudentia docet, minus malum eſſe ſuſtinendum, ne majus incurratur. Altera conditio ſumitur ex parte apprehenſionis, ut videlicet non ex levi motivo quis grave malum expectet. Ad hoc autem ut non leviter judicet de malo imminente, perſonæ quæ malum comminatur, conditio, & qualitas eſt expendenda, nimirum 1. Num potens ſit malum inferre, quod comminatur. 2. Utrum ſuas minas executioni mandare, vel ſola verborum jactantia ſoleat eſſe contenta. 3. Utrum paſſurus malum facile poſſit eas minas evadere, & viribus minantis reſiſtere. Ulterius metus gravis vel inducitur ea intentione, ut extorqueatur conſenſus ad contractum, ut ſi quis alicui minetur mortem, niſi prædium ſuum minanti donet, aut vendat; vel non hac intentione inducitur metus, ſed alia cauſa, licet is, cui ſit comminatio, ad evadendum malum, aliquem ineat contractum. Demum metus incuſſus ad extorquendum contractum, vel juſte poteſt inferri, ut ſi Judex minetur mortem defloratori, niſi eam, quam vitiavit, aut in uxorem ducat, aut dotet; vel infertur injuſte, ut cum latro mortem intentat viatori, ut pecuniam ab eo extorqueat. His præjactis hæ ſtatuuntur Regulæ.

Re-

Regula Prima.

VIII. Quoties metus, qui eſt cauſa contractus, eſt de malo inferendo a cauſa naturali, vel a Deo, ſeu prout alii dicunt auctores, quoties præfatus metus eſt ab intrinſeco, non ab extrinſeco, certiſſime valorem contractus, jure naturali inſpecto, non tollit: c. ex. Si quis ad evadendum naufragium, in cujus periculo verſatur, promittit ſe aliquid pauperi daturum, aut loco pio, nulla eſt dubitatio, quin jure naturali obſtrictus maneat ad exequendum, quod promiſit. Eodem enim modo loquendum eſt in his caſibus de contractu, ac de voto, quod omnem ſuam firmitatem ſortitur, licet proceſſerit ex metu gravi, qui habeat pro objecto malum ab aliqua libera cauſa non inferendum. Ratio vero eſt, quoniam in hujuſmodi actibus provenientibus a metu intrinſeco, adeſt deliberatio ſufficiens ad valorem actus, ut inferius ex D. Th. oſtendemus, & diximus in 2. Decalogi Præcepto; & alias nulla immiſcetur injuria, vel injuſtitia, quæ ſit cauſa actionis.

Regula Secunda.

IX. Si contractus, qui fit ex metu extrinſeco cadente in virum conſtantem, vel gravi reſpective ad perſonam timentem, fiat dumtaxat ficte & ſimulate, externam quidem contractus formam ſervando, ſed animo prorſus abhorrente a conſenſu (quod facillimum evenire eſt, quando quis ſolo metu inducitur ad contrahendum) tunc palam eſt contractum ipſomet jure naturæ eſſe irritum, & inanem. Ratio eſt manifeſta, quia ablato conſenſu interno deficit eſſentia contractus, ut ex ejus definitione, & ex iis, quæ ſuperius diximus in ea explicanda, cuique facile eſt perſpicere.

Regula Tertia.

X. Quotieſcumque ex metu gravi ab extrinſeco incuſſo alter ex contrahentibus præſtat aſſenſum contractui, tunc ſolo ſpectato jure naturæ validus eſt contractus, etiamſi metus fuerit injuſte incuſſus, vel licet contractus non ſit oneroſus, ſed gratuitus, & liberalis. Hæc doctrina, quamvis non careat gravium Theologorum contradictionibus, gaudet tamen majori parte, eidem longe majorem probabilitatem, quam opinioni contrariæ adjudicante; & innititur doctrinæ inconcuſſæ D. Thom. qui omnibus conſentientibus Theologis docet 1. 2. q. 6. art. 6. *Quod per metum agitur, in ſe conſideratum non eſt voluntarium; ſed fit voluntarium in caſu, ſcilicet ad vitandum malum quod timetur. Sed ſi quis recte conſideret, magis ſunt hujuſmodi voluntaria, quam involuntaria: ſunt enim voluntaria ſimpliciter, involuntaria autem ſecundum quid. Unumquodque enim ſimpliciter eſſe dicitur, ſecundum quod eſt in actu; ſecundum autem quod eſt in ſola apprehenſione, non eſt ſimpliciter, ſed ſecundum quid. Hoc autem quod per metum agitur, ſecundum hoc eſt in actu, ſecundum quod fit .... Sic autem hoc quod fit per metum, eſt voluntarium, inquantum ſcilicet eſt hic & nunc, prout ſcilicet in hoc caſu eſt impedimentum majoris mali, quod timebatur; ſicut projectio mercium in mare fit voluntarium tempore tempeſtatis propter timorem periculi: unde manifeſtum eſt quod ſimpliciter voluntarium eſt: unde & competit ei ratio voluntarii, quia principium ejus eſt intra.* Ea itaque quæ fiunt ex metu, licet habeant involuntarii admixtionem, ſimpliciter tamen ſunt voluntaria; quoniam qui agit ex timore, abſolute, & omnibus conſideratis eligit, & vult quod facit: & licet huic voluntati conjuncta ſit oppoſita inclinatio, hæc tamen eſt ſolum nolleitas inefficax, & conditionata, quæ deficiente conditione, exire nequit in actum. Eſt igitur contractus ex metu celebratus abſolute voluntarius, propterea ſpectato jure naturæ validus; nec injuria, quæ intervenit, ſi metus fuit injuſte incuſſus, tollit libertatem, quæ adhuc integra ſervatur, ut manifeſte patet in eo, qui ex metu gravi fidem negat, vel thus adolet idolis, qui ſane metus a culpa, & quidem graviſſima non excuſat.

Regula Quarta.

XI. Tametſi præfati contractus non ſint omnino irriti, poſſunt tamen in foro conſcientiæ, etiam ante ullam ſententiam Judicis, pro arbitrio ejus, qui metum eſt paſſus, in irritum revocari, quoties metus injuſte fuit incuſſus ad extorquendum conſenſum. In hac doctrina omnes fere Theologi concordant, quam ex eo probant, quia quando metus, qui eſt cauſa contractus, eſt conjunctus cum injuſtitia, & injuria inferentis, tunc relinquit læſo jus petendi reſtitutionem in integrum; ac proinde qui læſit, tenetur juſtitiæ debito, nedum ad omnia reparanda damna, quæ ex injuſta actione conſecuta fuere, ſed etiam ad reſcindendum contractum, ſi contrahens læſus ſtare nolit initis pactis. Poteſt igitur metum paſſus ſponte ſua a contractu reſilire, quin ullam inferat incutienti metum injuriam, qui jam tenetur illum in ſuam libertatem reſtituere. Utrum vero, quando metus illatus ad extorquendum contractum non eſt ab altero contrahentium, ſed a tertia perſona inducitur, maneat idem jus læſo repetendi reſtitutionem in integrum, ſeu diſſolutionem contractus, expendemus cap. ſeq. Conſect. 10.

Regula Quinta.

XII. Si metus gravis ad extorquendum contractum adhibitus juſte fuerit incuſſus, ſive legum diſpoſitione, ſive ſententia Judicum, ſive etiam privata comminatione, juſtæ tamen cauſæ & titulo innixa; tunc probabilius loquendo nulla ſequitur obligatio naturalis in eo, qui metum intulit, reſcindendi contractum ad petitionem illius, qui damnum paſſus eſt, vel reſarciendi damna ex contractu conſecuta. Ratio eſt, quia contractus ſic initi & habent ſufficiens voluntarium ad ſui valorem, & nullam ex parte metuentis injuriam involvunt, quoniam qui metum incuſſit, nullam injuſtitiam commiſit; jus enim habebat inferendi metuenti damnum, quod comminatus fuit: potuit ergo licite jus iſtud commutare, & illius ceſſione conſenſum ad contractum comparare.

Regula Sexta.

XIII. Si metus gravis, non incuſſus ad extorquen-

quendum contractum, ſed alias ob cauſas, unde tamen qui paſſus eſt metum, occaſionem acceperit, & impulſum ad contrahendum; conſiderandum eſt, utrum malum, quod metuitur, juſte inferatur, & inferendum ſit, nec ne. Si enim injuſte inferendum ſit, procul dubio tenetur, qui metus cauſa fuit, contractum reſcindere, & omnia ex illo conſecuta damna reparare. Ratio eſt, quia licet finis inducendi ad contractum non fuerit in comminante, adhuc iſte injuſtum ſe præbuit in comminando; proinde injuriam intulit metum paſſo: naturalem igitur obligationem contraxit ipſum reſtituendi in integrum, atque a damnis ex injuria conſecutis immunem præſtandi. Si vero malum juſte inferre poterat, recurrit, quod diximus præcedenti Regula.

Regula Septima.

XIV. Jure poſitivo, & civili non cenſentur irriti, & nullius valoris contractus illi, quibus metus gravis, & injuſte incuſſus cauſam præbuit, ſed per Judicis ſententiam irritandi. Oppoſitum ſentiunt plures Auctores, quos inter Comitolus. Sed probabilior mihi poſita regula videtur. Jura enim civilia de his contractibus ita loquuntur, ac ſi irritatione facienda per Judicem opus habeant, ut diſſolvantur. Supponunt itaque ab initio non prorſus irritos; alioquin juris remedio non indigerent. Conſtat quod dixi tum L. *ſi mulier* 21. §. *Si metu coactus* ff. *de eo, quod metus cauſa*, quæ ſic indicit: *Si metu coactus adivi hæreditatem, puto me hæredem effici, ſed per Prætorem reſtituendus ſum, ut abſtinendi mihi poteſtas tribuatur.* Tum L. ultima Codicis *de his quæ vi*, dicente: *Venditiones, donationes, translationes, quæ per potentiam extortæ ſunt, præcipimus infirmari;* tum ex Inſtit. de exceptionibus in principio, ubi ſtatuitur: *Si metu coactus ſtipulanti Titio promiſiſti, quod non deberes promittere, palam eſt jure civili te obligatum eſſe, & actio, qua intenditur te dare oportere, efficax eſt.* Scio Auctores contrariæ ſententiæ aliquos pro ſe juris textus adducere, ſed non ſententiæ adeo perſpicuæ, & quæ facili negotio poſſunt explicari de nullitate in ipſa radice contractus, non in ipſo jure fundata. Excipiendi tamen ſunt ab hoc generali regula aliqui contractus, qui jure canonico, vel etiam civili omni robore ac validitate carere præcipiuntur, quoties a metu gravi, & injuſto proceſſerint. Inter quos primum ac præcipuum locum tenet matrimonium etiam juramento firmatum, ut patet ex cap. *veniens* de Sponſ. Matrimonio 2. loco Sponſalia adjungunt non improbabiliter plures id colligentes cap. ex let. de deſponſ. Impuber. Tertium locum tenet Profeſſio Religioſa, immo votum quodcumque, ut colligitur cap. 1. de his *quæ vi*. 4. Contractus dotis promiſſæ, vel ſolutæ, cum ſequatur naturam matrimonii, cui eſt acceſſorius, irritus ſtatim eſt jure civili, ſi ex gravi metu fuerit, ut diſponitur L. *ſi mulier* §. *ſi dos*. ff. quod metus cauſa. 5. Quælibet promiſſio, etiam traditione completa, rerum, vel bonorum Eccleſiæ facta ex metu, nulla ipſo facto juris canonici diſpoſitione declaratur cap. *pervenit* de jure jurando. 6. Auctoritas Tutoris per metum extorta irrita quoque cenſetur L. 1. ff. de auctoritate Tutorum. 7. Nulla pariter jure canonico abſolutio ab excommunicatione, & aliis cenſuris per metum obtenta; immo etiam revocatio cenſuræ incurrendæ ante terminum, poſt quem incurrenda erat, ut patet ex Conſtit. Gregor. X. in Concil. Lugdunenſi, relata in cap. unico *de his quæ vi*. 8. His hactenus enumeratis alii adjiciunt juriſdictionem per metum extortam ex L. 2. ff. de *Judiciis*, & teſtamentum, cui teſtis invitus aſſiſtat. Textus autem, quos afferunt, non videntur ſatis clari ad intentum, & in longe diverſo ſenſu explicantur ab aliis Juriſtis.

Regula Octava.

XV. Contractus ex metu levi injuſte incuſſo celebrati actionem non habent in foro externo; ſunt tamen in foro conſcientiæ reſcindendi. Prima hujus Regulæ pars patet ex juris civilis diſpoſitione, quod relinquit hos contractus in ſua vi naturali, nec illis aſſiſtendo, nec reſiſtendo, quoniam nec vult favere inconſtantibus & puſillanimis, nec etiam illis, qui injuſte metum inferunt quantumvis levem, & etiam ad lites averruncandas. Alteram vero partem non admittunt plures Theologi, qui conſiderant illum, qui metu levi commovetur, eſſe ſibi ſuæ cauſam perturbationis, cum facile poſſit metum deponere, & leve comminatum malum aſpernari: quod ſi non facit, convincitur omnino libere velle ea, ad quæ ſinit ſe metu induci. At oppoſita doctrina mihi probabilior videtur, & eſt magis communis inter Theologos, & proinde amplectenda: quia qui hujuſmodi metum levem incutit, ſemper inique ſe gerit, & alteri injuriam facit, atque illicito utitur medio ad obtinendum alterius contrahentis conſenſum. Quapropter obligationem naturalem contrahit reſcindendi omnia, quæ in tali contractu orta ſunt damna; cum ſæpe ſæpius contingat, non minus perturbari contrahentis animum, & quaſi nolentem impelli ad id, quod ſibi diſplicet, promittendum, quam in metu gravi, & cadente in virum conſtantem. Quod verum maxime puto, quando levis metus vera, & efficax cauſa contractus judicetur: quod contingit, quando vel metus eſt unicum contrahendi motivum, ita ut eo amoto nullatenus contractus celebratus fuiſſet; vel licet non fuerit unicum motivum, fuit tamen præcipuum; vel quia etiam aliis motivis deficientibus, puta ſpe lucri alicujus reportandi ex contractu, adhuc ſolus metus induxiſſet ad illum; vel quia, etiamſi aliis deficientibus motivis ſolus metus ad contractum non promoviſſet, nec illa tamen ſine metu ad eundem effectum valuiſſent.

Regula Nona.

XVI. Metus reverentialis de ſe non irritat contractus ex eo celebratos, niſi adjungantur minæ alicujus mali injuſte inferendi. Metus ille reverentialis appellatur, qui concipitur erga perſonas, ob ſuam auctoritatem, ſeu dignitatem reverentia, & ſubmiſſione dignas; & plerumque locum non habet niſi in inferioribus reſpectu ſuorum ſuperiorum, ut in filio, & multo magis in filia reſpectu Patris, in nepote vel nepte reſpectu Patrui, vel Avi, in uxore reſpectu mariti, in minore, & pu-

& pupillo reſpectu Curatoris vel Tutoris, in ſubdito reſpectu Principis & Magiſtratuum, in Clerico reſpectu Epiſcopi &c. Prima autem pars poſitæ Regulæ paſſim admittitur ab omnibus Theologis: nam hic timor eſt bonus, & effectus virtutis obſervantiæ, vel pietatis in uno, & nulla in altero reperitur violentia, vel injuſtitia. Quamobrem nec ipſum matrimonium, nec Profeſſionem Religioſam, quæ maxime omnium contractuum legibus civilibus, & canonicis plenam libertatem requirunt, ab utroque jure non irritari colligunt Theologi, & utriuſque juris periti cap. *ex litteris* de Sponſ. & cap. 2. *de pactis* in 6. L. *ſi Patre cogente* 22. ff. de ritu nupt. & in aliis textibus utriuſque juris. Quod ſi metus reverentialis adjunctas habuerit minas, vel expreſſas, vel virtualiter ex conditione perſonæ, quæ reverentiam inducit, implicitas; tunc eoſdem habet effectus, quos metus gravis, ac proinde irritat contractus, quos præfatus metus gravis annullat, vel irritandos conſtituit, quos ille irritationi conſtituit obnoxios; & inſuper inducit ſemper naturalem obligationem, in eo, qui metum imponit, reparationis damnorum. Immo id verum exiſtimatur, etiamſi minæ adjunctæ non tales ſint, quæ ex ſe ſolæ ſufficerent ad hos effectus inducendos, quoniam ex metu reverentiali, cui conjunguntur, majorem vim nanciſcuntur animum perturbandi; ſuppoſito tamen, quod ſerio, & non ex ſola oſtentatione, & jactantia factæ apprehendantur.

Regula Decima.

XVII. Preces importunæ, vel etiam blanditiæ de ſe non reddunt irritos contractus, nec irritandos. Preces importunæ illæ dicuntur, quæ ſæpius, & inſtanter repetuntur, etiam non ſine notabili moleſtia ejus, cui fiunt, & iſtas, ſi non implicent metum alicujus alterius mali, non ſufficere ad tollendam contractibus vim, & efficacitatem manifeſte patet, quia nullam inferunt injuriam, quæ debitum reſtitutionis, vel revocationis importet. Cui enim facit injuriam ille, qui preces tantummodo adhibet? Cui enim jus precandi non adeſt? An forte ille, qui in Evangelio per precum importunitatem obtinuit ab amico tres panes, injuſtitiæ accuſari poteſt, unde obligationem contraxerit reſtituendi, quod hoc pacto obtinuit? Idem dicendum & de blanditiis adhibitis ſine admixtione metus & doli, quæ minime adverſantur libertati contractus: quoniam ad illos provocant ſolum excitando amorem, & concupiſcentiam, quæ juxta S. Thom. doctrinam in 1. 2. quæſt. 6. art. 7. non habet admixtum involuntarium, cum magis ipſum augeat circa actus, quos inducit. Sic enim ſcribit l. l. *Concupiſcentia non cauſat involuntarium, ſed magis facit aliquid voluntarium. Dicitur enim aliquid voluntarium ex eo, quod voluntas in id fertur; per concupiſcentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id, quod concupiſcit: & ideo concupiſcentia magis facit ad hoc, quod aliquid ſit voluntarium, quam quod ſit involuntarium.* Sic valebit teſtamentum in favorem uxoris elicitum a marito per blanditias omni dolo, & fraude carentes; & valet matrimonium, ad quod quis inducatur per blanditias & beneficia. Aliter tamen ſentiendum, ſi precibus adjungatur timor alicujus mali injuſte inferendi, cujuſmodi ſunt preces potentiorum, quæ ſæpe ſæpius continent metum indignationis, & iræ ab eis concipiendæ, ſi non exaudiantur; unde etiam gravia mala conſequi poſſunt; & ſimiliter, ſi blanditiis junctæ ſint fraudes, doli, mendacia, & artes fallaces, quæ animum injuſte inflectant, & ad contractum pertrahant.

CAPUT QUARTUM.

Conſectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Qui habet animum contrahendi, ſed non implendi, tenetur contractum implere.*
II. *Qui ficte contraxit, tenetur fictionem deponere.*
III. *Ad quid tenetur qui dolo malo alium in contractu decipit.*
IV. *Quanta eſſe debeat ignorantia, ut conſenſum tollat.*
V. *Quando error ſit circa ſubſtantiam contractus.*
VI. *Quando contingat circa perſonam.*
VII. *Quando qualitates non ſint reputandæ mere accidentales.*
VIII. *Quando metus tollat valorem contractus.*
IX. *Num promiſſio latroni facta ad ſervandam vitam obliget.*
X. *Si metus gravis ſit incuſſus a tertia perſona, num irritet contractum.*
XI. *Num metus juſte, vel injuſte incuſſus irritet contractus.*
XII. *Num metus reverentialis tollat valorem contractus.*

Conſectarium Primum.

I. QUi habet animum contrahendi; ſed non implendi promiſſum, & peccat, & ad contractum ſervandum tenetur. Peccat quidem, quia fraudulenter agit, & mentitur; cum aliud in mente gerat, aliud ore proferat: quod mendacium ſi pernicioſum graviter ſit, eſt lethale peccatum. Tenetur autem ad contractum implendum, quia non ex voluntate exequendi, ſed ex voluntate contrahendi, ſeſeque obligandi tamquam ex cauſa immediata, & adæquata oritur obligatio; & voluntas ſe obligandi, & contrahendi conſiſtere poteſt cum fallaci intentione non implendi.

Conſectarium Secundum.

II. Ille, qui ficte in contrahendo ſe geſſit, ſimulando conſenſum, quem revera non præſtabat, tenetur nihilominus obligatione juſtitiæ ad exequendum, quod ficte promiſit. Quamvis cap. 3. n. 2. docuerimus, ita ficte contrahentes validum non celebrare contractum ex deficientia veri conſenſus; nihilo tamen ſecius hic merito ſtatuimus, ficte contrahentem ad fidem datam implendam teneri: quandoquidem jus habet quiſque, ut qui ſecum contrahit, ſerio contrahat, & non illuſorie; proinde tenetur fictionem deponere, damnum alteri injuſte illatum ſarcire, contractum firmando, præſertim ſi aliter non poſſit contrahentem deceptum indemnem ſervare. Quod ſi forte ex tali ficto contractu nullum obvenerit parti deceptæ damnum, vel illud ſarcire plene poſſit, etiam contractum non celebran-

brando; adhuc fidem datam liberare debet, & ſtare promiſſis, ſaltem ex virtute fidelitatis, & veracitatis, quæ jubet facta eſſe verbis conformanda.

Conſectarium Tertium.

III. Qui dolo malo alterum in contractu decipit etiam ſolum circa qualitates rei, tenetur ſervare contractum, ſi deceptus voluerit eumdem conſiſtere. Veritas hujus Conſectarii eſt de ſe manifeſta: nam una ex parte deceptus verum jus acquiſivit ad rem, de qua bona fide celebravit contractum; ex altera fraudulentus deceptor non debet ex ſuo dolo, & fraude lucrum reportare. Ita de facto omnes ſentiunt Theologi. Ex qua communi doctrina novum educitur argumentum ad confirmationem Regulæ IV. cap. 3. expoſitæ de validitate horum contractuum. Quandoquidem ſi hujuſmodi contractus jure civili ſtatim a principio irriti eſſent & invalidi, quo titulo talis obligatio decipienti poſſet imponi? Non certe ratione contractus, qui, ut ſupponunt, nullus eſſet. An fortaſſe ratione pœnæ ob dolum adhibitum? At pœna non incurritur ante ſententiam Judicis. An ſaltem ratione damni, & injuriæ? Fateor, ſi damnum non foret alia ratione reparabile: at non ſemper ſequitur damnum ex dolo; injuriæ vero, præciſo damno, alia via ſatisfieri poteſt. Ergo non aliunde provenire poteſt dicta obligatio, niſi quia contractus dolo malo circa qualitates initi, donec ex voluntate decepti non revocentur, ſufficienti non carent firmitate, qua deceptorem ad pacta ſervanda compellant.

Conſectarium Quartum.

IV. Ignorantia, error, & inadvertentia ut tollat libertatem in conſenſu contrahentium, & contractum vitiet, tanta eſſe debet, quanta ſufficit ad impediendum in actibus illicitis peccatum mortale. Ita ſentiunt communiter Doctores. Quandoquidem tanta eſt neceſſaria ad valorem contractus libertas, quanta requiritur ad peccatum mortale, vel ad meritum, vel in voto, ut pariat obligationem; pari enim paſſu omnia iſta progredientur: nam ſicut ſi votum, vel peccatum fierent per actus, quos vocant primo primos, vel ſecundo primos, vel a ſemiſopitis, vel ira æſtuantibus, ut in iræ fervore plane non adverterent, & quandocumque cum ſemiplena deliberatione dumtaxat, nec obligaret, nec gravem culpam induceret; ita pari pacto eſt de contractibus ſentiendum, qui plenam poſtulant & libertatem, & deliberationem. Et ſi ſemiplena deliberatio a peccato veniali non excuſat, id in cauſa eſt, quia major eſt obligatio Deum non offendendi etiam ſemiplena deliberatione, quam non celebrandi contractus irritos. Quare hujuſmodi ſemi-contractus, & ſemi-obligationes Theologis inauditæ ſunt, & incognitæ; & multo minus in foro civili admittuntur hi ſemipleni contractus, ſemiplenam inducentes obligationem.

Conſectarium Quintum.

V. Error, & ignorantia circa ſubſtantiam contractus, illum proinde irritum reddens, contingit 1. Quando verſatur circa ſpeciem contractus; ut ſi putem, te mihi voluiſſe donare, vel locare, cum velis vendere; vel ſi volebam vendere, & per errorem, vel ignorantiam modi contrahendi locavi; vel ſi volebam mutuo dare, & ex forma contractus donavi: nam ſpecies contractus ad ejus eſſentiam pertinet, & ſubſtantiam. 2. Contractus efficitur nullus, ſi error ſit in pretio, c. ex. ſi putavi me emere viginti aureis, in quos ſolos conſenſi, & ex errore in valore numiſmatum dedi quadraginta; pretium enim eſt altera ex duabus rebus, quarum commutatio eſſentialis eſt contractui venditionis. 3. Error etiam in merce nocet valori contractus, ut ſi putem me vinum emere, & emam acetum, vel pro auro aurichalcum. 4. Error in materia pariter obeſt valori contractus, ut ſi emere intendi calicem aureum, & emam inauratum, vel pro argenteo emam cupreum. 5. Si totum aliquid ematur, vel de eo quocumque alio contractu pactum fiat, quod habeat plures partes, ita tamen ut ſingulis partibus determinatum, & æquale pretium ſtatuatur, puta ſingulis tritici modiis unus aureus, at in parte erratum fuit, quia pars illius tritici non erat vendentis, valet venditio in parte, in qua erratum non eſt, nulla vero pro parte, in qua erratum eſt. At ſi res emenda, vel commutanda pluribus partibus maxime heterogeneis, & diverſæ rationis conſtet, ut domus, prædium, equi, mancipia &c., & non conveniatur de ſingulis partibus, ſed totum unico pretio concludatur (quod juriſtæ vocant vendere, vel emere ad corpus, non ad menſuram) ſi una in parte erratum fuerit, contractus in toto vitiabitur: ſiquidem non partes ſingulas domus, aut prædii, aut equorum, aut mancipiorum, ſed omnes ſimul, & conjunctas voluntas ementis complexa eſt.

Conſectarium Sextum.

VI. Error circa perſonam irritans contractum contingit 1. Si quis volens emere mancipium, erret non circa perſonam, ſed ſolum circa ſexum, quia putavit ſe emere puellam in mancipium, & eſt puer, vel e converſo; tunc nullus eſt contractus propter errorem in perſona, quia error in ſexu eſt etiam error in perſona, & tranſit in ſubſtantiam objecti, ideſt in rem emptam, quia volebam emere puerum, & errore ductus emi puellam, vel e contra. 2. Si quis locaret, vel conduceret opera alicujus, ex. c. pictoris, medici, advocati &c. quæ præcipue ſolent valorem, & momentum habere ex induſtria perſonæ, cujus ſunt opera, error perſonæ in illis vitiaret contractum, non quia perſonæ ſunt, ſed quia tranſeunt in objectum: licet enim operæ ipſæ tantummodo locari, & conduci videantur, & dicantur; tamen operæ iſtæ valorem ſuum nanciſcuntur a peritia, & arte perſonæ operantis, adeoque perſona ipſa cum ſua peritia tranſit in objectum, & materiam contractus. 3. Si quis putans ſe contrahere cum habente poteſtatem ad contrahendum, contraheret cum ſervo, vel pupillo, vel minori, ex hoc errore nullus fit contractus; quia error in perſona, quæ non poteſt contrahere, tranſit in ſubſtantialia contractus, & illum jure naturæ propter defectum legitimi conſenſus invalidat. 4. Speciatim pro matrimonio ſtatutum eſt, ut, ſi quis feminam in matrimonium du-

ducat, quam putat ingenuam, & reperiat ſervam, & viciſſim de femina ducente virum ſervum pro libero, matrimonium conditionis defectu nullum ſit. Sed de hoc ſuo loco in tract. de matrimonio.

Conſectarium Septimum.

VII. Tametſi docuerimus cap. ſup. n. 6. probabilius errorem in qualitate rei, etiam dantem cauſam contractui, non efficere illum jure naturæ nullum: fatemur tamen 1. non eſſe pro qualitatibus mere accidentalibus habendas eas, quæ, licet tales phyſice ſint, moraliter tamen eſſentiales reputantur; ut c. ex. quod navis empta integra ſit, vel corroſa, domus ruinoſa, non firma, mancipium morbo mortali laborans, non ſanum, fatuum, non ſui conſcium, qualitates ſunt, quæ ad eſſentiam rei, prout eſt objectum contractus, revocantur. 2. Non conſiſtit contractus, quoties qualitas ignorata eſt tota ratio, & unicum motivum contractus; quoniam in eo caſu conſenſus etiam quoad ſubſtantiam ſimpliciter deficit: ut ſi Clericus empturus pannum ad Clericalem togam, erret circa colorem panni, album vel rubrum pro nigro accipiens. 3. Certiſſimum eſt non valere contractum, quando qualitas, circa quam erratur, licet levis fuerit, aut expreſſe, aut virtualiter ſit deducta in pactum; ita ut contrahentes ex ſola conditione convenerint, ut res, de qua contrahunt, tali, vel tali qualitate non careat, aut hoc, aut altero vitio non ſit infecta: quia quidquid inter ſe paciſcuntur contrahentes, evadit eſſentiale contractui; ut ipſa naturalis ratio oſtendit, & leges civiles pluribus in locis confirmant.

Conſectarium Octavum.

VIII. Infirmi duo, gravi morbo correpti, timore mortis, quam ſibi imminere arbitrantur, promittit alter medico ſuo centum aureos, ſi omni adhibita diligentia medicæ artis ipſum ſanet, alter vero honeſtæ pauperi puellæ dotem pollicetur, vel ad nubendum, vel ad Monaſterium ingrediendum, ſi convaleſcat, obtenta ab utroque ſanitate, implere promiſſiones acceptatas tenentur, quia validæ ſunt, licet metu mortis extortæ; etenim juxta primam Regulam cap. præced. n. 8. metus eſt ab intrinſeco; proindeque nec libertatem minuit, nec tollit voluntarium; & nulla intervenit ex parte perſonarum, quibus facta eſt promiſſio, iniquitas, vel violentia.

Conſectarium Nonum.

IX. Qui latroni ad fugiendam mortem ſibi intentatam pollicetur pecuniam ſe daturum, ſive ficte promittat, ſive vere, & ex animo, nulla omnino eſt promiſſio, nec eam implere tenetur (dummodo non ſit juramento confirmata, de hoc enim in ſequentibus). Conſtat ex 2. & 3. Regula: nam in primo caſu nullus eſt conſenſus, niſi apparens & ſimulatus; in ſecundo vero, cum promiſſio ſit ex injuſto metu extorta, latro pecuniam retinere non poſſet, quam reſtituere deberet, & metum paſſus haberet jus petendi reſtitutionem: fruſtra igitur fieret ſolutio. Et in jure can. Cap. *debitores* Extr. de jure jurando decernitur, debitores ad ſolvendas uſuras, in quibus ſe obligarunt, cogi non debere.

Conſectarium Decimum.

X. Si metus gravis injuſte incuſſus ad extorquendum contractum, non a contrahente, ſed a tertia perſona proveniat, adhuc metum paſſus non tenetur implere contractum tali metu extortum. Diſſentiunt nonnulli Theologi, qui putant iniquum eſſe, ut innocens alterius culpæ pœnam, & damnum ſuſtineat. Verum noſtra aſſertio probabilior eſt, & legibus civilibus, & canonicis fulcitur. Nam in jure civili L. 14. *Si cum exceptione* ff. *in hac actione* decernitur: *In hac actione non quæritur, an alius metum fecerit; ſufficit enim hæc docere, metum illatum, & ex hac re eum, qui convenitur, etſi crimine caret, lucrum tamen ſenſiſſe.* In jure vero Canonico Cap. *Veniens* Ext. *de Sponſalibus* Alex. III. jubet, reſcindendum matrimonium, ſi qui eum celebravit, fuerit metu coactus. Et revera paſſim reſcinduntur matrimonia, & Profeſſiones Religioſæ ex metu celebratæ, licet nec alter conjugum, nec Religio metum incuſſerit, ſtatim ac conſtat metum fuiſſe incuſſum etiam a patre, fratre, aliove tertio. Præterea ſemper qui metum patitur, injuria afficitur, & ſua plena, qua gaudet ad contrahendum, libertate ſpoliatur; propterea eſt in ea reſtituendus. Ulterius boni communis, & publicæ quietis, ac tranquillitatis intereſt, ne contractus a quocumque metu injuſto extorti firmitatem habeant. Ille vero, qui metum non incuſſit, ſi ex tali contractu utilitatem ſenſerit, ſtatim ac cognoverit tali illicito medio eam ſe conſecutum, cum non ſit amplius poſſeſſor bonæ fidei, etiam non requiſitus contractum reſcindere tenetur, & lucrum reſtituere; ut ipſa lex civilis citata decernit, ſtatuens: *Sufficit eum, qui convincitur, etſi crimine caret, lucrum tamen ſenſiſſe.*

Conſectarium Undecimum.

XI. Validi ſunt ex quinta Regula hi contractus, matrimonium, vel promiſſio dotis facta a ſtupratore, vel metu pœnæ a Judice comminatæ, vel metu accuſationis criminalis a parentibus puellæ; quia juxta Regulam 5. metus eſt juſte incuſſus, & ille, qui metum patitur, ſua culpa in hanc ſe conjecit neceſſitatem. Quod ſi parens, vel fratres conſtupratæ puellæ mortem minitarentur ſtupratori, niſi vel in uxorem duceret, vel dotem polliceretur; non teneretur implere promiſſum, & matrimonium nullum foret, ob metum injuſte incuſſum, non ratione cauſæ, ſed ratione pœnæ, quam juſte inferre non poſſunt. Immo ſi ſtuprator ſciret, ſe ad necem quæri a fratribus corruptæ virginis, non ut eam vel in uxorem ducat, vel dotet, ſed ad ulciſcendam injuriam, & ipſi ad necem vitandam ſponte promittat, puellam vel ducere, vel dotare; adhuc nullum eſſet matrimonium, & irrita promiſſio: quia licet metus non ſit incuſſus ad extorquendum matrimonium, vel dotem, nihilominus cum ſit timor gravis mali, quod inferre juſte non poſſunt, injuſtus eſt, & libertatem neceſſariam tollit juxta Regulam ſextam.

Con-

Conſectarium Duodecimum.

XII. Timor ille, & reverentia, quam habent inferiores reſpectu ſuperiorum, unde etiam difficultatem experiuntur ad repugnandum illorum petitionibus, non eſt verus metus libertatem minuens, cum ſit timor omnino honeſtus, & juſtus: quamobrem niſi addantur minæ, & quidem mali injuſte inferendi, juxta Regulam nonam non infirmat contractus ex tali metu celebratos. Quare filius, qui Patri morienti promittit ſe ſoluturum debita ab eo relicta, metuens ne ipſum deprecantem triſtitia afficiat, valide prorſus pollicetur: non enim triſtitia eſt malum ipſius promittentis, ſed patris, cui fit promiſſio. Sic ille quoque, qui metuens a ſuperiore ob commiſſum delictum juſte puniri, facilem ſe præbet ejus petitionibus, quibus ipſum ad contrahendum invitat, ut hac facilitate placatum reddat, & pœnas evadat; ex tali metu non liberatur ab executione contractus. Ille demum, qui contrahit cum perſona ſummæ auctoritatis, ne recuſando, aliquod ejus beneficium amittat, puta penſionem, quam ab illo obtinet, vel quod ab ipſo ſperat ſe obtenturum, non dicitur contrahere ex metu reverentiali; cum potius ſpe lucri, & concupiſcentia impellatur, quam metu alicujus mali. Immo probabilius puto, nec timorem ſimplicis indignationis, ſi nullum aliud malum inde immineat, ſufficere ad infirmitatem contratus, puta matrimonii, vel Profeſſionis Religioſæ in filio, vel filia reſpectu Patris: quoniam ſigna indignationis, vultus acerbus, dura verba, & ſimilia non ſunt mala, quæ vel cum gravi injuria filiorum a parentibus inducantur, vel quæ conſtantem animum flectere valeant, licet parentes irrationabiliter iſta exerceant.

CAPUT QUINTUM.

De cauſa efficiente contractum, ſeu de iis, qui contrahere poſſunt.

DOCTRINA.

I. *Quinam univerſaliter apti ſint ad contrahendum.*
II. *Infantes apti non ſunt ad contrahendum.*
III. *Num dementes.*
IV. *Pupilli quomodo a contrahendo repellantur.*
V. *Quomodo minores.*
VI. *Et prodigi.*
VII. *Ex defectu dominii quomodo ad contractus inepti ſint ſervi.*
VIII. *Religioſi profeſſi.* IX. *Filii familias.* X. *Uxores.*
XI. *De aliis perſonis ineptis ad contrahendum.*

I. ILlæ ſolæ, & omnes perſonæ ad contractus ineundos aptæ cenſentur, quæ duabus hiſce conditionibus præditæ ſunt, quarum 1. eſt, uſus rationis, altera libera adminiſtratio aliquorum bonorum, illorum videlicet, quæ ſunt materia contractus. Nam ſive uſus rationis deſit, ſive facultas adminiſtrandi ſit impedita, procul dubio validi contractus fieri non poſſunt. Quia tamen circa præfatas conditiones multa declaranda occurrunt nulla faciliori via perſonæ habiles ad contrahendum diſcerni poſſunt, quam eas indicando, quæ vel lege naturali, vel lege poſitiva, ſive canonica, ſive civili ob defectum rationis, vel dominii a contrahendo repelluntur, quæ ad quatuor claſſes reduci poſſunt: nam aliquæ excluduntur, quia ratione prorſus deſtitutæ; aliæ, quia perfectam rationem non habent; quædam, quia carent dominio; quædam demum, quia perfectum dominium non obtinent.

II. Ex 1. itaque capite, ſeu ex defectu totalis ratione, contrahendi capaces non ſunt 1. infantes, qui videlicet nondum uſum rationis adepti ſunt: & licet infantia nomen deſumpſerit ab impotentia fandi, ſeu loquendi; in jure tamen extenditur uſque ad ſeptennium completum. Hoc tamen intelligendum eſt de jure poſitivo, quod innititur præſumptione ſumpta ab his, quæ ut plurimum accidunt; alias non infrequens eſt, ut malitia ætatem ſuppleat, & ante illud tempus pueri ſufficientem habeant uſum rationis, quo etiam peccati lethalis capaces conſtituuntur. Quo in caſu, ſi ſolum jus naturæ ſpectetur, procul dubio aliquos ſaltem validos contractus inire poſſent, qui veram inducerent obligationem. Sed leges poſitivæ, ob allegatam præſumptionem, hujuſmodi contractus omni ſpoliant vigore, tamquam ex imprudentia, & defectu deliberationis procedentis. Immo nedum infantes, qui videlicet ſeptennium non exceſſerunt, ſed etiam proximi infantiæ jure poſitivo ad plures celebrandos contractus declarantur incapaces; ut conſtat ex Inſtitut. §. *Pupillus.* de inutilib. ſtipulat. Proximi vero infantiæ dicuntur, qui decimum annum cum dimidio non excedunt. Poſt hoc tempus proximi pubertati in jure appellantur.

III. Eodem nomine ad contrahendum inepti ſunt 2. Furioſi: quo nomine in jure non comprehenduntur hebetes & ſtupidi; hi enim potius imperfectionem diſcurſus ob tarditatem ingenii præſumuntur habere, quam defectum rationis. Ceterum furioſorum nomen adhuc genericum eſt, & multa perſonarum complectitur genera, 1. ſcilicet furioſos proprie dictos, qui videlicet cum inſania conjunctam habent rabiem quamdam, & furorem. 2. Amentes, qui videlicet inſania laborant abſque furore. 3. Dementes, qui videlicet imminutam habent mentem circa aliqua deſipientes. 4. Fatuos, ſtultos, ſtolidos, qui videlicet circa omnia, & ſemper adeo obtuſum habent ſenſum, & intellectum, ut perpetui infantes videantur. 5. Phreneticos, qui videlicet ex vehementia febris lædentis cerebrum, ſeu ejus membranam inflammantis delirant. 6. Lunaticos, qui videlicet non continuo, ſed certis temporibus, præcipue vero in noviluniis & pleniluniis deſipiunt. Poſtremo maniacos, & ſunt illi, qui ſolummodo circa certas rerum ſeries, & determinatas materias inſaniunt, cum alias circa plurima optime diſcurſu, & rationis luce fruantur. Omnes enumeratæ furioſorum ſpecies ad tres claſſes reduci poſſunt. 1. Illorum, qui ſemper & circa omnia inſaniunt. 2. Illorum, qui non ſemper, ſed certis dumtaxat temporibus rationis defectum patiuntur. 3. Illorum, qui nec ſemper, nec in omnibus rebus, ſed ſolum circa quaſdam materias, & negotia delirant. Pro his omnibus hæc Regula communi Doctorum conſenſu ſtatui-

ſuitur, quæ etiam ratione evidenti per ſe conſtat, ut ſcilicet illi, qui perpetuo amentes ſunt, ad omnes prorſus contractus habeantur inhabiles; qui vero ſecundo loco poſiti ſunt, valide quandoque contrahere poſſunt, dum lucidis intervallis fruuntur; poſtremi circa illas materias, in quibus ſane diſcurrunt, legitimos contractus edere non prohibentur. Solum difficultas in quæſtione facti occurrere poteſt, utrum videlicet contractus hic & nunc editi præſumantur facti tempore amentiæ, vel ſanitatis, vel circa eas materias, in quibus ſanæ mentis ſunt contrahentes. Sed tunc ad conjecturas recurrendum eſt, quarum potiſſimam præbet ipſiuſmet contractus conditio, & utilitas, c. ex. teſtamenti confectio, vel donatio, ſi in talibus circumſtantiis celebrata fuerit, quæ præbeant ſanæ mentis indicium. Quod ſi conjecturæ ſufficienter non ſuffragentur, ſtandum eſt præſumptioni legum, & pro nullis hujuſmodi contractus habendi. 3. Ex eodem capite impotes ſunt ebrii, dum ebrietate detinentur. 4. Dormientes, qui nedum mentis uſum non habent, ſed etiam ſenſus ligatos habent; etſi quandoque per inſomnia ea dicant, & faciant, quæ vigilantium eſſe videntur. Immo nec ſemiſopiti, licet omni prorſus uſu rationis non careant, & aliqua imperfecta potiantur libertate, valide eo in ſtatu contrahere poſſunt; cum hæc imperfecta libertas, & cognitio ad contractus ineundos nequaquam ſufficiat: nam cum per hos gravis obligatio ſit inducenda, utpote ex virtute juſtitiæ commutativæ, plena deliberatio, & quanta ſaltem ad lethaliter peccandum requiritur, ad ipſos indiſpenſabiliter poſtulatur.

IV. Ex defectu vero perfectæ rationis a contrahendo repelluntur a legibus pupilli. Hi in jure vocantur, qui parentibus ſuis orbati degunt ſub Tutorum regimine: hi ſæpius etiam impuberes appellantur. Pupillaris ætas a termino infantiæ, ſeu a ſeptennio completo uſque ad pubertatem inchoatam excurrit. Pubertas in maſculis poſt quartumdecimum annum expletum incipit, in feminis poſt duodecimum. Infra hoc tempus pubertati proximi dicuntur maſculi, ſi decimum annum cum dimidio exceſſerint; feminæ vero, poſtquam nonum cum dimidio compleverint. Nihil notius in toto jure civili, immo & canonico, quam contractus a pupillis celebratos ſine ſuorum Tutorum auctoritate, etiamſi de rebus tantum mobilibus fiant, omni prorſus robore denudari. Conſtat ex omnibus fere titulis, qui de Tutorum auctoritate plurimi occurrunt, tum in Codice, tum ff. tum in Inſtit. & in jure can. Cap. *quia plerique*, de Immun. Eccl. ſtatuit Innoc. IV. *Si ex donatione minoris, vel ex contractu inito, quod tenet ipſo jure aliquid habet, ut ſi in alienatione minoris abſit auctoritas Tutoris, vel decretum Præſidis, reſtituere tenetur*. Ea vero ratio Legislatores movit ad infirmandos prædictorum contractus, quia cum pupillaris ætas debile & infirmum conſilium habeat, ſitque obnoxia pravorum hominum inſidiis & ſuggeſtionibus, male ſibi conſuleret, ſi firmam ſuis contractibus injicere ſibi poſſet obligationem. His ergo leges duobus privilegiis ſuffragantur, quorum unum eſt, ut non valeant illorum contractus, ſine Tutoris initi auctoritate: alterum eſt, quod etiam in his contractibus, quos ex Tutorum celebrant auctoritate, reſtitutionem in integrum petere & exigere poſſint, ſi ſe læſos exiſtimaverint. Multo autem magis contractus, qui ſint de rebus immobilibus, & de mobilibus pretioſis, quæ ſervando ſervari poſſunt, ideſt quæ ultra triennium durant, a pupillis ſine Tutorum auctoritate initi, nullius vigoris declarantur. Immo nec ſola Tutoris auctoritas ſufficit ad illis robur conciliandum, ſed præterea neceſſe eſt, ut Judicis approbatio interveniat; immo & quod præceſſerit cognitio cauſæ, qua mediante contractus utilitas exploretur. Theologi vero inquirunt, num præfatæ leges nedum vim habeant in externo foro, verum etiam in foro conſcientiæ, ideoque contractus a pupillis celebrati ſine Tutoris licentia nec civilem, nec naturalem pariant obligationem. Negant quidem plurimi, & magni nominis Theologi, inter quos præſertim Comitolus, adductis etiam aliquibus juris textibus, quos ſibi favere arbitrantur, & ea moti ratione, quia in pupillis, præſertim pubertati proximis, eſt ſufficiens cognitio, & libertas ad contrahendum. Verum probabilius oppoſitum ſuſtinent alii non inferioris ſubſellii Theologi, quibus me adjungo, & quidem his, meo judicio, efficaciſſimis momentis. 1. Quia cum contractus ſint jure gentium, & civilibus legibus invecti, illarum diſpoſitioni, regimini, & ordinationi ſubjiciuntur: dominium enim privatis conceſſum diſponendi de rebus ſuis, eo ſemper obſtringitur onere, ne diſponant contra leges, quare dominium diximus in ſuper. Tract. ſitum in poteſtate utendi re tamquam ſua ad omnem uſum *lege non prohibitum*. A legum igitur ſtatutis, & decretis pendere debet valor, & efficacia contractus, nedum in foro externo, ſed & in interiori conſcientiæ. Unde optime ajebat Sanctus Auguſtinus tract. 6. in Joan. *Quiſquis poſſidet quod poſſidet, nonne jure humano? Tolle jura Imperatorum, & quis audet dicere, mea eſt illa Villa!* 2. Leges illæ honeſtæ ſunt, optimæ, ordinatæ ad bonum commune, ad pacem & tranquillitatem ſubditorum: obligant igitur etiam in conſcientia. Quis enim inficiari audebit juſtas leges in conſcientia non obligare, poſtquam Apoſtolus docuit, & præcepit obediendum ſupremis Poteſtatibus, non ſolum quia gladium portant, ſed propter conſcientiam? At dicunt, a legibus hos contractus quidem prohiberi, at non irritos declarari. Verum falluntur: nam in jure nulli, invalidi, nullius roboris declarantur contractus pupillorum, qui in illorum damnum celebrantur, & illi ſolum ſubſiſtere decernuntur, qui in apertam cedunt pupillorum utilitatem. Urgent. Hæ leges in præſumptione fundantur, deficientiæ ſcilicet cognitionis in pupillis: quæ præſumptio, ſi in facto locum non habeat, vim leges non obtinent in conſcientiæ foro. Fateor eas leges præſumptione niti; at non præſumptione facti alicujus particularis, ſed facti communis, & in pluribus contingentis: ut plurimum enim pupilli non ea pollent mente, & cognitione, quæ neceſſaria eſt ad ſe alteri obligandum. Præterea cum duæ, ut mox diximus n. 1. conditiones ad contractus valide celebrandos, etiam in foro conſcientiæ, requirantur, nimirum uſus rationis, & libera poteſtas diſponendi; licet pupillis non deſit prima conditio, altera profecto deficit, cum ex legum ſtatutis liberam non habeant diſponendi facultatem: eapropter nec in

in conſcientiæ foro validi erunt habendi illorum contractus, ſine Tutoris aſſiſtentia, & conſenſu celebrati.

V. Minores in jure illi dicuntur, ſive maſculi, ſive feminæ, qui 25. annum non compleverunt: & licet hoc ætatis ſpatium comprehendat tum infantes, tum impuberes, tum etiam qui pubertatem attigerunt; ſpecialiter tamen applicatur denominatio Minorum iis, qui jam pubertatis evaſerunt annos. Iſtorum autem conditio diſtinguenda eſt; vel enim Curatores habent, vel his carent: neque enim neceſſe eſt Minores Curatoribus ſubdi, ſicut pupillis neceſſitatem imponunt leges, ut Tutoribus ſubjiciantur. Immo Juriſtæ cenſent, invitis Minoribus Curatores dari non poſſe, neque a Patre, niſi tantummodo ad lites procurandas; quamvis ſi ſemel Curatores acceperint, atque habere conſenſerint, nequeant Minores ſe eorum ſubtrahere auctoritati, niſi 25. anno completo. Si itaque Minores Curatores habeant, iiſdem omnibus ſubjiciuntur legibus, & juribus, quæ pro contractuum validitate, & firmitate eſſe diſpoſita mox pro pupillis, qui a Tutoribus pendent, obſervatum eſt. Quod ſi Curatorem non habeant, videndum eſt, quibus de rebus contractus fiant a Minoribus: etenim ſi agatur de bonis immobilibus, vel etiam de pretioſis mobilibus, quæ ſervando ſervari poſſint, legibus vetitum eſt, ne Minores contractus ineant, per quos hujuſmodi bona alienent, vel commutent ſine decreto Judicis; cui etiam antecedere debet exacta cognitio cauſæ ad explorandum, utrum hujuſmodi alienationes cedant in Minorum utilitatem. Hoc itaque decreto non interveniente nulli ſunt Minorum de his rebus contractus, etiamſi facti fuerint occaſione ſolvendi debita, vel obtentu fundi infrugiferi, vel aliis de cauſis, quæ ſecundum ſe videntur probabiles. Quod ſi vero ſupra res mobiles non pretioſas, vel etiam pretioſas, quæ ſervari non poſſunt, cadant Minorum contractus, tunc proculdubio firmitatem, & validitatem etiam pro foro externo, & ad civiliter obligandum nanciſcuntur; ita tamen ut etiam pro iſtis beneficio juris gaudeant Minores, concedente reſtitutionem in integrum, impetrandam a Judice, quoties in contractibus notabiliter ſe læſos fuiſſe probare potuerint.

VI. A contractibus arcentur etiam prodigi, non tam ob defectum rationis, quam quia ex vitio animi, ratione in rebus ſuis procurandis non bene utuntur: quod putatur æquivalens defectui rationis. Dicuntur autem prodigi a prodigendo, quia in facultatum ſuarum adminiſtratione nec certum tempus, nec determinatum finem, ſive modum ſibi præſtituentes res ſuas diſſipant cum damno filiorum, uxorum, & conſanguineorum ſuorum. Hac de cauſa, etiamſi ſæpe ſæpius ingenii acumine præditi ſint, ad petitionem tamen illorum, quibus damnum inferunt ſua irregulari œconomia, Curatores accipiunt ipſis a Principe, & Magiſtratibus conſtitutos. De his ergo ſic ſentiendum eſt. Si nondum Curatores eis præpoſiti ſint, valide omnes & quoſcumque contractus exercent: nam & perfecta gaudent cognitione, & plenum obtinent adhuc rerum ſuarum dominium; proinde validi ſunt & in foro conſcientiæ illorum contractus, niſi aliunde vitium contrahant. Si vero jam Curatoribus ſubjecti fuerint, tunc certiſſimum eſt, nullos fore tum civiliter, tum naturaliter eorumdem contractus. Hujus ratio non aliunde petenda eſt, quam ex auctoritate legum civilium, juſte ſic diſponentium, a quarum adprobatione dependent dominiorum translationes, & quibus refragantibus, jura privata prævalere non poſſunt. Qui itaque cum prodigo contractum iniret; etiam ante ſententiam Judicis teneretur reſtituere, quæ per hujuſmodi contractus ſibi acquirere auſus fuiſſet. In quo & apparet diſcrimen a contractibus pupillorum, & minorum: hi enim, etſi non obligantur, obligant tamen ſecum contrahentes; at prodigi nec obligant, nec obligantur: quinimmo etiamſi contractus a prodigo attentati juramento firmentur, eorum invaliditas non tollitur; juramentum enim quod eſt cum damno tertii, non poteſt confirmare, quod injuſtum eſſe cognoſcitur.

VII. Ex tertio vero capite, nimirum ex carentia dominii, ad contrahendum habentur inhabiles 1. Servi, ſeu mancipia, de quibus pauca ſubjiciemus, tum quia vix apud Chriſtianos reperiuntur hæc mancipia; tum quia de iis diximus in præced. Tract. de dominio. Iſti itaque vel proprium habent peculium, vel nullum, vel tale, ut a domini pendeat beneplacito. Si nullum habent peculium, a contractibus repelluntur non tam deficientia dominii, quam materiæ carentia. Si vero proprium habeant peculium, de quo diximus lo. l. poſſunt, ſicut ceteri homines liberi, validos celebrare contractus. Si vero ſolam obtineant adminiſtrationem alicujus peculii dependentis a domini beneplacito, nec licite, nec valide contrahere poſſunt ſine licentia domini, ſaltem præſumpta. Id patet manifeſte non ſolum ex legum civilium ſtatutis, ſed etiam ex ipſa rei natura: nam deeſt fundamentum, & baſis omnium contractuum, nimirum dominium, & proprietas rei, de qua contractus initur, quo omnino carere ſervum ſupponimus. In hoc itaque ſolo ſenſu valide contrahunt ſervi, qui aliqua bona ſui domini adminiſtrant, nimirum quod tenentur ſtare conventis, niſi dominus contradixerit, quouſque enim ipſe non repugnaverit, cenſetur tacitam licentiam contrahendi ſervo præbuiſſe, eo ipſo quod ſciat eum habere peculium, atque libere adminiſtrare.

VIII. Defectu dominii, omnes Religioſi, ſolemniter in Religione adprobata profeſſi, contrahendi valide, & licite facultate carent, niſi licentia accedat Superiorum eorumdem. Quandoquidem vi voti paupertatis quocumque carent dominio, & proprietate, quæ baſis ſunt & fundamenta omnis contractus. Cum vero plures Religiones aliquid in communi poſſideant, hinc ſequitur horum Ordinum profeſſores poſſe & licite, & valide contrahere, accedente tamen Superiorum licentia, quæ vel expreſſa eſſe poteſt in omni particulari contractu, vel tacita in inſtitutione Procuratoris domus. Quamobrem Religioſi, qui ſine tali licentia contractus celebrant, nedum illicite, ſed & invalide operantur: illicite quidem, quia votum paupertatis violant; invalide vero, quia de re diſponunt, cujus nec dominium, nec proprietatem, nec adminiſtrationem obtinent. Sed de his fuſius, cum de ſtatu Religioſo, ſi Deus dederit, diſputabimus.

IX. Filii familias non carent omni facultate celebrandi contractus. Quadruplex diſtinximus in ſuper. Tract. de dominio filiorum familias peculium,

lium, caſtrenſe, quaſi caſtrenſe, adventitium, & profectitium. Priorum quidem duorum & dominium, & adminiſtrationem illis conceſſum diximus; ex iſtis igitur valent firmos contractus celebrare. Ex adventitio vero peculio, cujus obtinent quidem dominium, at non uſumfructum, & profectitio, cujus nec dominio, nec uſufructu gaudent, validos nequeunt celebrare contractus, niſi de licentia patris, illis adminiſtrationem concedentis. Recolantur, quæ inibi dicta ſunt.

X. Uxores de bonis paraphernalibus, quorum liberum habent dominium, & adminiſtrationem, poſſunt validos contractus inire. Præterea de licentia maritorum poſſunt licite, & valide de his omnibus contractus habere, quæ ad ſocietatem pertinent conjugalem; & hoc omni caret difficultate. Immo addendum, ſolam generalem mariti licentiam ad eos roborandos ſufficere, quin & tacitam rationabiliter præſumptam, quæ ſemper cenſetur adeſſe his in caſibus. 1. Si marito præſente uxor aliquem contractum ineat; eo enim ipſo quod in tali caſu maritus non diſſentiat, conſenſum præſtare videtur. 2. Si mulier ſimul cum viro ſint contrahentes ex una parte. 3. Si mulier expoſita ſit alicui officio, quod ſine facultate contrahendi commode exerceri non poſſit, ut ſi præſit, vel adſiſtat officinæ, in qua merces vendendæ exponuntur. 4. Præſumpta quoque licentia non deeſſe cenſetur uxori ad quotidiana commercia, quæ videlicet neceſſaria ſunt juxta conſuetudinem, & perſonarum conditionem ad alimenta paranda tum ſibi, tum filiis, tum reliquis ex familia. 5. Generaliter habere creditur uxor licentiam, quam viri ejuſdem conditionis ſuis uxoribus permittere ſolent, niſi aliter conſtet de voluntate mariti. Unus eſt in legibus Romanis, & aliarum quoque Gentium legibus contractus, quem uxor celebrare non poteſt, etiam conſentiente marito, immo expreſſe mandante, & hic eſt fidejuſſio pro marito, ut habetur L. 1. *Et reliquis* tum in ff. tum in Codice ad Senatusconſultum Vellejanum. Ceterum ſine licentia mariti nullos validos contractus, multo minus licitos fieri poſſe ab uxoribus de bonis, ſive dotalibus, ſive communibus, ſive quocumque alio titulo pertinentibus ad mariti adminiſtrationem, concors eſt Theologorum, & Juriſtarum ſententia; ita ut hinc inferant, contractus ſic ſine licentia initos nec obligationem civilem, nec naturalem inducere, utpote quibus leges civiles nedum non aſſiſtunt, ſed etiam expreſſe adverſantur; præſertim cum fieri non poſſint hoc modo contractus ab uxore ſine injuria mariti, cujus adminiſtrationem uſurpat. Excipitur tamen unus caſus, & hic eſt hæreditatis aditio cum beneficio inventarii: hæc enim etiam diſſentiente marito poteſt ab uxore aſſumi, quoniam ſolum beneficium poteſt ei afferre, nullum vero damnum nec ſibi, nec conjugi.

XI. Præter eos, qui ex quatuor jam expenſis capitibus, nimirum ob defectum rationis, vel ob defectum dominii, vel ob defectum perfectionis utriuſque, contrahendi incapaces legibus declarantur, ſunt alia genera perſonarum, quæ aliis de cauſis a contractibus ineundis repelluntur, non quidem generatim, ſed ſolum in certis circumſtantiis, videlicet reſpectu aliquarum perſonarum, vel ſolum quoad ſpeciales nonnullos contractus: ex. gr. Judices, & Magiſtratus jure civili communi, ſive Romano ſunt incapaces acquirendi, ſeu valide emendi bona ſtabilia in locis, ubi juriſdictionem exercent: quod factum eſt, ne poſſint abuti ſua auctoritate, compellendo poſſeſſores ſibi ſubjectos ad alienanda ſua prædia, vel minoris, quam juſtum ſit, diſtrahenda. Item Tutores, & Curatores nequeunt contrahere cum ſuis pupillis, & minoribus, etiam per interpoſitam perſonam. Executores quoque Teſtamentorum prohibentur aliquid ſibi comparare de rebus teſtatoris. Immo & Advocatus, durante lite, a ſuo cliente, & Medicus, durante infirmitate, ab ægroto iiſdem legibus quidpiam per contractum ſibi acquirere vetantur. Inſuper nonnullorum, aliqui quidem contractus, ſcilicet onèroſi, permittuntur, non item gratuiti, & lucrativi: ſic donationes inter Patrem & Filium, inter uxorem & maritum jure civili irritantur. Sed de iis opportunius dicetur, quando contractus particulares expendentur.

CAPUT SEXTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quando pupilli valide contrahant.*
II. *Quo gaudeant privilegio.*
III. *Ipſis conceditur in integrum reſtitutio.*
IV. *In quo diſtinguantur in contractibus filii familias, a pupillis.*

Conſectarium Primum.

I. Pupilli, præſertim pubertati proximi, & minores validos celebrant contractus de peculio, quod illis vel a Tutoribus, vel Curatoribus conceditur, vel ab amicis donatur, ut eo pro libito utantur; quia hæc non magni momenti eſſe ſolent, & accedit in ejus conſumptione Tutorum conceſſio, & auctoritas. Similiter ſi contractus fiant a præfatis pupillis, vel minoribus de rebus eorum quotidiano uſui inſervientibus, ut de cibis, & veſtibus, deque neceſſariis ad ingenuam eorum educationem, validi ſunt reputandi: quoniam ex una parte ſunt de rebus, quibus carere non poſſunt, & ex altera parte non deeſſe præſumitur ſaltem tacitus illorum conſenſus, quorum tutelæ commiſſi ſunt contrahentes; cum iilis & ad hoc peculium concedant, nec ipſi ſibi eam aſſumant ſollicitudinem, & curam.

Conſectarium Secundum.

II. Pupilli pubertati proximi, ſicut & minores Curatorem habentes, eo donantur privilegio, ut poſſint quidem in propriam utilitatem, etiam ſine conſenſu Tutorum, vel Curatorum, contrahere cum majore; at non in ſuum damnum, & in incommodum. Claræ ſunt hac de re Leges conſtitutæ in utroque jure & civili, & canonico. In priore quidem L. *Si quis* 13. §. 29. de act. vend. & empt. ſancitur: *Si quis a pupillo ſine Tutoris auctoritate emerit, ex uno latere conſtat contractus: Nam qui emit obligatus eſt pupillo, pupillum ſibi non obligat.* Et confirmatur in Inſt. lib. 2. §. *de acquir. rer. dominio*, ubi dicitur: *Pupillus quantum ad acquirendum non indiget Tutoris auctoritate; alienare autem nullam rem poteſt niſi præſen-*

 te

te Tutore auctore. In jure vero canonico idem decernitur l. cap. ſup. n. 4. citato. Celebri præterea Macedoniano conſulto cautum eſt, ne quis pupillis, vel minoribus mutuam pecuniam præbeat, alioquin nullum ſit habendum mutuum, nec ad reſtitutionem cogendus pupillus: & hoc in odium iſtorum, qui pupillis mutuam pecuniam præbendo, occaſionem ſuppeditant diſſipandi patrimonia. Unde dicitur, quod *ſiquidem naturaliter obligetur pupillus mutuam pecuniam accipiens*, alias etiam per obligationem naturalem patrimonium diſſiparent, & vitiis *paterent* ejus ætatis, quorum irritamenta ſunt nummi, ut habetur L. *pupilli* in ff. de obligat. & act. Nihilo tamen ſecius ſi pupillus, vel minor mutuam acciperet pecuniam a mutuante bona fide in uſus utiles & neceſſarios expendendam, teneretur reſtituere, cum nullus alieno, & præcipue innocentis damno diteſcere debeat.

Conſectarium Tertium.

III. Pupillis quoque, & minoribus conceſſum eſt in jure beneficium reſtitutionis in integrum in contractibus celebratis etiam auctoritate Tutorum, & Curatorum interveniente. Hoc beneficium definitur a Juriſtis: *priſtini ſtatus redintegratio judicis auctoritate facta*. Quamobrem virtute hujus privilegii pupillus, & minorennis, ſi læſi fuerint in aliquo contractu, ab ipſis ante annum 25. celebrato, in priſtinum ſtatum revocantur, vel reſciſſione contractus, aut reparatione damni illati, vel revocatione præſcriptionis, ut ſuper. de præſcriptione diximus. Verum, ut beneficium conſequantur, nonnullæ requiruntur conditiones. 1. Ut læſio facta ſit in notabili quantitate, quæ eſt dimetienda juxta quantitatem negotii, damni emergentis, & lucri ceſſantis: quod ſi læſio tenuis ſit, locum non habet reſtitutio in integrum. 2. Ut damnum, & læſio ſit ex ipſo contractu orta, non vero aliunde, & per caſus fortuitos; ſed manifeſte appareat, contractum nec ſatis caute, nec prudenter celebratum fuiſſe. 3. Ut hæc reſtitutio non fiat privata auctoritate minorennis læſi, qui occulte ſe compenſet, ſed judicis ſententia, & auctoritate. 4. Ut reſtitutio petatur intra quadriennium poſt 25. completum; durat proinde jus petendi uſque ad 29. Locum autem habet hocce privilegium in venditione, & emptione, in mutuo accepto, ſi pecuniam vel rem amittat, vel inutiliter conſumat. Immo & in ſolutione debiti, ſi nimirum a debitore ſuo ſine Tutoris, & Curatoris auctoritate pecuniam accipiat: in quo tamen eſt æquitas naturalis ſpectanda; ſi enim bona fide debitor ſolvit, & minorennis factus ſit ditior, nec petenda videtur, nec a judice concedenda reſtitutio in integrum. Similiter ſi læſus ſit in quaſi contractu, ſcilicet vel quia lucroſam hæreditatem repudiavit, vel pernicioſam acceptavit. Num vero conceſſa reſtitutione in integrum, ſint reſtituendi etiam fructus inde percepti, diſputant Juriſperiti, & facilius concedunt in contractibus gratuitis, puta donatione irrationabili; at difficilius conſentiunt, ſi contractus fuerit oneroſus: ſed cum & reſtitutio in integrum, & modus reſtitutionis a judicis pendeat auctoritate, ejus ſententiæ ſtandum erit. Non habet vero locum hocce beneficium, ſi contractus ſit prudenter celebratus, licet vel utiliori modo iniri potuiſſet, vel alius fuiſſet, qui majus pretium promiſiſſet: ſicut nec ſi contractus talis ſit, ut expoſitus ſit æque periculo damni, ac lucri; quia cum tali periculo prudenter, & communiter celebrantur hujuſmodi contractus, licet in deterius vergant. Sed de his fuſius apud Juriſperitos.

Conſectarium Quartum.

IV. Filii-familias impuberes non contrahunt civilem obligationem, ſi contractus celebrent de bonis caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus, licet acceſſerit conſenſus Patris, ut habetur §. 10. de inutil. ſtipulat. At contra pupillus, ſi accedat Tutoris auctoritas, civili obſtringitur obligatione. Hujus diſcriminis cauſam in eo conſtituunt Juriſperiti, quia nimirum pupillus rationem habet contra Tutorem, ſi is male ſuam auctoritatem, & conſenſum præſtiterit; at filius-familias ſibi patrem obſtrictum non habet.

CAPUT SEPTIMUM.

De materia & forma Contractuum.

DOCTRINA.

I. *Materia contractus quotuplex, & quænam in genere.*
II. *Num impoſſibilia ſint contractus materia.*
III. *Res non exiſtentes in triplici differentia. De prima quid dicendum.*
IV. *De ſecunda.*
V. *De tertia.*
VI. *Num res aliena ſit legitima contractus materia.*
VII. *Num res propria.*
VIII. *Num res incerta. Regulæ duæ.*
IX. *Num res illicita.*
X. *Duplici titulo contractus eſſe poteſt illicitus.*
XI. *Quid de contractibus a jure civili tum vetitis, tum irritis.*
XII. *Quid de contractibus ſolum vetitis, at non irritis.*
XIII. *Contractus de re jure naturæ illicita ante executionem nulli ſunt, & irriti.*
XIV. *Poſt executionem quare nonnulli putant valere.*
XV. *Leges etiam poſt executionem illos irritos declarant.*
XVI. *Objectio ſolvitur.*
XVII. *Doctrina S. Auguſtini exponitur.*
XVIII. *Cui conſentit & D. Thomas.*
XIX. *Ejus doctrina vindicatur.*
XX. *Ratione veritas oſtenditur.*
XXI. *Objecta adverſantium Theologorum proponuntur.*
XXII. *Et diſſolvuntur.*
XXIII. *Remota contractuum materia in particulari deſignatur.*
XXIV. *De forma contractuum.*

I. Diſputationem de cauſa efficiente contractuum recta methodo de cauſa materiali, ſeu de eorumdem materia ſermo ſubſequitur. Duplex autem materia diſtingui poteſt, ſcilicet

in

in qua, & idem eſt ac ſubjectum; & *circa quam*, quæ alio modo vocatur objectum. De materia *in qua* ſuperflua eſt conſideratio, eſt enim eadem cum cauſa efficiente; nam cum contractus ſint actus humanæ voluntatis, ac proinde vitales, conſtat eos nullum habere ſubjectum præter id, quod etiam eſt illorum principium. Sed materia *circa quam*, ſeu objectum, iterum duplex, remota, & proxima. Hæc eſt dominium, vel pars dominii, vel aliquod jus ſupra res, quod per dominium transfertur: in omni enim contractu eo fertur contrahentium intentio, ut vel plenum rei conventæ dominium, vel uſusfructus, vel aliquis ſimplex uſus ejuſdem de uno in alium transferatur; ut patet in ſingulis, tum gratuitis, tum oneroſis contractibus. Et de hac nihil ultra ſupereſt dicendum. Quoad materiam vero remotam, quæ in rebus conſiſtit, quæ in contractum veniunt, hæc primo in genere, deinde in ſpeciali conſiderari poteſt. Ad ſtabiliendam in genere materiam, ſeu objectum contractus hæc generalis regula ſufficeret, nempe res illas omnes contractuum materiam eſſe poſſe, quæ & exiſtunt, & in contrahentis poteſtate, ſeu dominio ſunt poſitæ. Verum quia peculiares difficultates occurrunt de variis rerum generibus, 1. quidem de impoſſibilibus. 2. De non extantibus. 3. De illicitis. 4. De alienis. 5. De propriis. 6. Denique de incertis; de his ſingulis ſuo ordine verba faciemus.

II. Impoſſibilia alia naturaliter talia dicuntur, quæ ſcilicet naturæ viribus fieri non poſſunt; ut ſi quis contraheret de tangendo cælum digito, vel de cupro in aurum mutando. Alia ſolum moraliter impoſſibilia reputantur; ut ſi contractus fieret de capiendis omnibus piſcibus alicujus fluminis, vel exterminandis omnibus feris alicujus provinciæ. De utroque impoſſibilium genere manifeſtum eſt contractus initos prorſus nullos & irritos eſſe; nam ad impoſſibile nemo obligare vel obligari poteſt. Et rurſum vel rei impoſſibilitas nota eſt contrahentibus, vel ignota: ſi primum, manifeſtum eſt, eos ſolum joco, & irriſorie contractum ſimulare; ſi alterum, tunc error circa ſubſtantiam tollit conſenſus veritatem. Quid autem ſentiendum ſit de illis contractibus, quibus conditio impoſſibilis adnectitur, dicemus cap. ſeq. ubi de contractibus conditionatis.

III. Res vero non extantes in triplici differentia ſunt: 1. ut nec actualiter exiſtant, vel deſtructæ per naturam redire non poſſint; c. ex. emiſti equum, qui, dum contractus fieret, vel mortuus eſt, vel mox erat moriturus. 2. Ut etſi nondum extent, proxime tamen futuræ ſunt, & veluti in ſuis cauſis præparatæ; ut ſi emantur fruges metendæ, vel partus bovis prægnantis. 3. Ut nec actualiter ſint, nec futuræ ſperentur, ſed ambiguum ſit, utrum ſint futuræ nec ne; an forte fortuna ſint futuræ, vel non futuræ. In primo caſu diſtinguendum eſt, vel enim contractus eſt de rebus habentibus functionem, vel de illis, quæ functionem non habent. Dicuntur autem habere functionem, quæ licet quoad ſpeciem pereant, manent tamen ſecundum genus, ut oleum, vinum, triticum, & ſimilia. Contractus itaque de hujuſmodi rebus ſubſiſtunt, & obligant, etiamſi ſpecies illa determinata, de qua conventum fuit, ante traditionem pereat: quia ſemper horum contractuum intentio fertur potius ad genus, quam ad certam quamdam illius generis ſpeciem; niſi alter ſit conventum. Quod ſi de rebus functionem non habentibus contractus extiterit, tunc proculdubio in caſu nullius extantiæ irritus, & invalidus erit, ſive contrahentes ignorent rem non extare, immo contrarium ſupponant, aut ſaltem alteruter illorum hanc erroneam habuerit opinionem: ſive uterque, aut alteruter materiæ defectum probe ſciat: aut enim error quoad ſubſtantiam contractum irritum efficit, aut ſimulatus tantum intervenit conſenſus: ille tamen qui dolum adhibuiſſet in hujuſmodi conventione, procul dubio teneretur ad intereſſe, ſive ad reparanda damna, quæ ex tali conventione ortum duxerint, ex generali regula, quod fraus, & dolus nemini ſuffragari debent.

IV. Quando vero materia, de qua ſit conventio, licet in ſe ipſa non exiſtat, in ſuis tamen cauſis vel naturalibus, vel moralibus exiſtit, unde certo moraliter futura, aut admodum probabiliter exiſtimatur, dicendum eſt, validos contractus fieri poſſe, quamvis non cenſeantur completi, donec res in ſe ipſa extiterit: ſunt enim veluti conditionati, & dependentes ab eventu, & impletione conditionis. Hoc pacto poſſunt eſſe materia contractus c. ex. venditionis, emptionis, alteriuſve commutationis partus, qui exiſtunt in prægnantibus, veluti in cauſis præparatis, & diſpoſitis ad illorum emiſſionem; fructus adhuc pendentes in arbore, vel proxime naſcituri; ſegetes exiſtentes in germine, & ſimilia; creditorum quoque nomina, & ſcripturæ vel authenticæ, vel privatæ continentes hæc nomina, immo ſola jura, vel actiones ad habendam rem aliquam, ſive ſint jura in re, ſeu ad rem: licet enim ea adhuc actu non extent, quæ ſunt objecta contractuum, in proxima tamen ſpe cenſentur exiſtere; præſertim quia intentione contrahentium referuntur ea ipſa ad tempus, quo realiter erunt. Sed hic maxime notandum eſt, quod intereſt inter rem in ſpe, & ſpem ipſius rei; utrumque enim eſſe poteſt materia contractus, alio tamen & alio modo: nam quando venditur res, prout in ſpe, objectum principale contractus eſt ipſamet res ad tempus ſuæ exiſtentiæ relata; quapropter contractus non cenſetur perfectus, aut conſummatus, niſi poſt ipſius rei exiſtentiam actualem: ſed ſi contractus cadat ſuper ſpem ipſam, jam contractus tunc cenſetur perfectus & conſummatus, quando jus illud probetur, aut ſignum juris, quod eſt ſpei fundamentum. Quapropter etſi contingat, vel rem ſperatam non evenire, vel minorem eſſe, quam ſperatum fuit, vel etiam majorem pretio, quod fuit impenſum; nihilominus conſiſtit contractus, nullaque compenſationis obligatio conſurgit; nam tunc ſumus in tertio caſu, quando videlicet

V. Res, quæ eſt materia contractus, non eſt determinate futura, ſed eſt incertum, utrum, nec ne futura ſit; ut ſi quis ab alio emat jactum retis, aut venationis, vel miſſilium, quæ ſparguntur, ut fiant primi occupantis; tunc ſiquidem emitur ſpes ipſa, non ſpei objectum. Licitum autem eſſe de ſola ſpe contractum inire, patet ex ludo, in quo quis ſolam ſpem futuri lucri emit nummis illis, quos ſingulis jactibus periculo exponit. Patet etiam ex contractu aſſecurationis, ſocietatis &c. in quibus omnibus datur pretium pro ſola

ſola ſpe aut damni vitandi, aut alicujus lucri comparandi.

VI. Num vero res aliena poſſit eſſe idonea contractus materia, inquirunt Juriſtæ, & quidem reſpectu illius, qui dominium transferre debet; nam alioquin reſpectu alterius contrahentis, puta emptoris, certum eſt, alienum eſſe debere, cujus ipſe ſibi dominium comparare intendit. Et quidem ſi res aliena referatur ad tempus futurum, quo aliena amplius non erit, ſed mea, nihil impedit, quin de illa contractus iniri poſſint, reſpiciendo non tempus præſens, ſed futurum; quo pacto ſuperius n. 4. diximus, rem ſola ſpe exiſtentem eſſe poſſe materiam contractus: ſed ſpectando tempus præſens, quo aliena adhuc eſſe ſupponitur, certum eſt contractus de ipſa editos nullos prorſus eſſe, atque irritos; ut conſtat ex illis regulis juris, 1. *Nemo plus juris in alium transferre poteſt, quam ipſe habeat*. 2. *Quod meum eſt, ſine facto meo* (id eſt ſine conſenſu) *alienum fieri non poteſt*. 3. *Nemo debet cum alterius injuria, & damno locupletari*. Solum negotium faceſſit Lex *rem alienam* in ff. de contrahenda emptione, ubi ſupponitur ut certum, rem alienam diſtrahi poſſe, & de ea veram emptionem, & venditionem celebrari, quamvis res vendita poſſit auferri emptori. Verum facilis eſt explicatio hujus legis; nam jura loquuntur de emptore malæ fidei, qui videlicet probe ſciens rem eſſe alienam, nihilominus ejus dominium ſibi acquirere tentat. Diſponunt igitur in tali caſu pretium ab ipſo ſolutum tranſire in poſſeſſionem vendentis, non quidem ut faveant emptori, aut ipſimet vendenti quod ſuum non eſt, ſed potius ut vero rei venditæ domino ſuffragentur, quatenus hic facilius & rem ſuam poterit recuperare, vel eam ſibi vindicando ab emptore, vel condicendo ejus pretium a venditore, qui non tam ſibi, quam domino illud acquiſivit. Ceterum de obligatione tum emptoris, tum venditoris, tum cujuſcumque poſſeſſoris rei alienæ eam domino reſtituendi dicemus ſuo loco in Tract. de Reſtitutione.

VII. Pari pacto res propria illius, qui dominium aſſequi intendit, poteſt eſſe materia contractus, 1. ſi referatur ad tempus, in quo non amplius propria exiſtimabatur, pari ratione ac res aliena pro tempore, quo propria evadit, venditioni ſubjici poteſt. 2. Si res propria uſquequaque non ſit, ſed tantummodo quoad inadæquatum dominium, puta ſi proprietatem quidem illius habuerim, non vero uſumfructum, aut contra uſumfructum habeam, non tamen poſſeſſionem; vel res mea ſit alicui ſervituti, vel alterius juri obnoxia, poteſt a me comparari pro ea parte, qua mea non eſt. At ſi pleno dominio ad me pertineat, impoſſibile eſt, ut quocumque contractu, & quocumque errore de ejus vero domino occurrente, a me denuo comparetur; ut enim habet regula juris, *quod prorſus meum eſt, magis meum fieri non poteſt*. Quamobrem emptiones rerum, quæ ex puro errore judicantur alienæ, cum vere ſint ipſius ementis, nullum habent valorem, nullam poſſunt inducere obligationem. Nihilominus ajunt jura, poſſe dominum rei cum fure paciſci, etiam de re propria, quoad ejus materialem poſſeſſionem recuperandam; poſſe item cum alio, qui utcumque rem tuam poſſidet, paciſci de pretio: ſed poſterior hic potius venditio exiſtimari debet rei ſuæ, quam emptio, & acquiſitio.

VIII. Res incertæ in jure eæ dicuntur, de quibus ex actis contrahentium conſtare non poteſt, quæ, quantæ, & quales ſint; ut ſi ex. g. fundum ſine deſignatione loci, & limitum contractui ſubjiciam, vel mancipium ſine nomine ſexus, ætatis, atque virium expreſſione. Itaque incertitudo poteſt ad hæc tria referri, videlicet ad ſubſtantiam, quantitatem, & qualitatem mercis, vel pretii, & quoad hæc omnia poteſt dupliciter occurrere, vel tempore conventionis, vel tempore executionis: multoties enim quæ incerta ſunt, dum contractus celebratur, certa ac determinata fient, quando conventio adimplebitur: ſi c. ex. vendantur fœtus prægnantis bovis, vel pecorum, quæ intra bimeſtre naſcentur, quinam, quales, & quot hi fœtus futuri ſint, tempore executionis certo conſtabit. Porro quoad incerta hæ ſtatuuntur in jure Regulæ. 1. Quoties incertitudo præcipue circa ſubſtantiam, & quantitatem materiæ, quæ contractui ſubjicitur pro tempore, quo contractus executioni mandandus eſt, nulla via ad veritatem reduci poteſt, nulli, & irriti ipſo facto habendi ſunt de tali materia contractus. Ita aperte ſtatuitur in L. *ſtipulationem* 74. in ff. de verb. oblig., & comprobatur omnium Juriſtarum conſenſu, nec non ratione evincitur manifeſtiſſima. Quoniam incertitudo indicata non ſinit ſubſiſtere contractus ſubſtantiam; neque enim quid exequendum ſit, aut faciendum conſtare poteſt, durante incertitudine circa ſpeciem, & quantitatem rei conventæ. Dixi circa ſpeciem & quantitatem, quia quantitas licet videatur quid a ſubſtantia diſtinctum, tamen in hac materia ad ſubſtantiam revocatur: quoniam ipſa ſubſtantiam multiplicat, aut diminuit; & nemo diffitebitur, ſubſtantiam variari conventionis, ſi ex. g. agatur de una, vel ſex ovibus diſtrahendis. Quantum vero ad alias qualitates accidentales, licet in jure videatur etiam harum incertitudo allegata tamquam impedimentum validi contractus, ſubeſt tamen ratio urgens dubitandi; non enim poteſt incertitudo potentius obſtaculum eſſe, quam error: & tamen ſuperius oſtendimus cap. 4. n. 5. errorem circa qualitates mere accidentales non vitiare contractum. Quapropter textus contrarii legum interpretandi videntur de qualitatibus, non mere accidentalibus, ſed potius ad ſubſtantiam rei dignoſcendam pertinentibus. Ratio autem traditæ regulæ inde evidenter elucet, quod cum quilibet contractus eo tendere debeat, ut alicujus rei dominium, vel pars dominii, aut certum jus de una ad aliam transferatur perſonam, & hæc translatio fieri non poſſit ſine voluntate, & conſenſu prioris domini; hic conſenſus conſtare non poteſt, quandiu adeſt incertitudo circa ſubſtantiam, aut quantitatem, aut etiam qualitates non mere accidentales: etenim res in genere ſumpta executioni mandari non poteſt, cum actiones humanæ circa ſingularia verſentur. Idoneum exemplum habetur in jure, illuſtrandæ præfatæ regulæ deſerviens. Quis teſtamento ſuo legat prædium talis appellationis, quæ communis eſt duobus prædiis exiſtentibus in ejus dominio, quorum pretium, & æſtimatio valde diverſa eſt; nam unum fortaſſe duobus millibus, alterum quatuor millibus æſtimabitur. Hinc incertitudo oritur ex æquivocatione,

& ex

& ex incertitudine vitiata remanet, atque nulla Legati diſpoſitio; neque enim commode executioni mandari poteſt: nam ſi prædium duorum millium legatario tradatur, executor teſtamenti fortaſſis eum fraudabit duobus millibus; ſi vero prædium majoris pretii ei conſignet, fortaſſis gravabit hæredem. Quare jura diſponunt, hujuſmodi legatum habendum eſſe pro infecto, & ſibi diſponens imputare debet, ſi ejus ultima voluntas careat effectu: ut enim Regula juris decernit, *contra eum, qui clarius mentem ſuam exprimere potuit, interpretatio eſt facienda*. Regula 2. Contractus de rebus incertis validi eſſe poſſunt, ſi incertitudo aliquo ex his modis poſſit auferri, nempe vel ipſo eventu rei, vel electione partium contrahentium, vel arbitrio alicujus tertii. Patet ex L. *Ubi autem* 75. in ff. de verb. oblig. Ratio eſt, quia ſublata cauſa effectum quoque tolli conveniens eſt. Quapropter cum incertitudo rei conventæ impedimento eſſet, ne initus contractus ſuam nanciſceretur firmitatem, depulſa aliquo ex dictis modis incertitudine, par eſt, ut contractus ſuum conſequatur valorem. Quoties vero determinatio materiæ aut electioni partium, aut tertiæ perſonæ committitur arbitrio, aliquæ in jure præſcribuntur Regulæ, quæ ad rectum determinandum dirigunt, & ut plurimum debitoribus favent, ne ſcilicet iſti plus æquo graventur, ſtricta interpretatione: ſed illorum animus, intentio, & verba ita accipiantur, ut ad minimum ſeſe obligaſſe credantur.

IX. Ultimo loco de rebus illicitis, & prohibitis diſputationem reſervavi, quæ magnis circumſepitur difficultatibus, & in qua diſſident nedum benigniores Theologi a rigidioribus, ſed ipſi ſanioris, & chriſtianæ Ethices magiſtri digladiantur, & in diverſas abeunt ſententias. Ipſe de more hanc quæſtionem accurate expendam, & quid mihi veroſimilius, & probabilius coram Deo viſum fuerit, omni rejecto pyrrhoniſmo aperiam, nonnulla præmittendo ad clariorem doctrinæ explicationem.

X. Dupliciter poteſt eſſe aliquis contractus illicitus, 1. quia ipſius objectum, ſeu materia eſt res illicita, & mala, ac jure naturæ, & divino vetita; ut homicidium, falſum teſtimonium, iniqua ſententia, adulterium, & alia omnia criminum genera. 2. Vel quia, quamvis res in ſe bona ſit, tamen vel lege divina, vel humana vetitum eſt eam contractibus ſubjicere; ſic divina lege vetitum eſt res ſacras, & ſpirituales vendere; & talis venditio ſimoniæ crimen conſtituit; de qua re nihil modo ſupereſt dicendum, nam abunde diximus Diſſert. 5. de Vitiis virtuti Religionis oppoſitis Tom. 3. cap. 3. & ſeq. Vel legibus Principum interdictum eſt quædam vendere, puta certa armorum, veſtium, ornamentorum genera, vel ſolum aliquibus aliquarum rerum commercium conceditur, quod ob bonum publicum aliis interdicitur. Diſtinctionem hanc ex D. Thom. deſumpſi, qui 2. 2. q. 62. a. 5. ad 2. ſcribit: „ Dicendum, quod aliquis du„ pliciter aliquid dat illicite. Uno modo, quia „ ipſa datio eſt illicita, & contra legem; ſicut „ patet in eo, qui ſimoniace aliquid dedit... Alio modo quis illicite dat, quia propter rem illicitam ... „ ſicut cum quis dat meretrici propter fornica„ tionem “. De utroque autem illicito contractu dicendum, non enim par eſt utriuſque conditio.

XI. Quando objectum contractus eſt res licet in ſe bona, ſed vetita vel lege humana, vel divina, peccant, qui hos contractus celebrant; & ſi lege contractus irritentur, nec poſſunt rei pretium ſibi accipere, & retinere. Et quidem eos peccare manifeſtum eſt, cum leges juſtas, & in conſcientia obligantes violent. Quod autem & teneantur reſtituere pretium male acceptum, quando id legibus jubetur, & eadem ratione conſtat, & manifeſte patet: leges enim tunc non ſolum contractus ſua prohibitione illicitos reddunt, ſed & invalidos irritoſque; quamobrem omnis abeſt titulus juſtæ detentionis. Hoc pacto retinere non poſſunt Simoniaci pretium rei ſacræ venditæ, ut ſuo loco oſtendimus; & omnes Judices, & Miniſtri juſtitiæ, qui munera accipiunt, vel ad juſtam proferendam ſententiam, vel ne proferant injuſtam; his enim omnibus munera accipere, & accepta retinere vetatur in utroque jure, tum civili, tum eccleſiaſtico. Immo & jure ipſo naturæ vetitum oſtendit Continuator Operis S. Thom. de regimine Principis lib. 4. cap. 14. ſcribens: „ Sicut enim injuſtus „ eſſet, qui cappam meam mihi vendere vellet, „ ita injuſtus eſt, qui juſtitiam, quam debet gra„ tis ex officio facere, non vult facere, niſi acce„ pto munere “. Pari modo retineri non poſſe, docent etiam Salmanticenſes, quod accipit teſtis, ut verum det teſtimonium, vel ne falſum deponat; elector, vel ſuffragium ferens, pro digniori eligendo; Sicarius, ut ab occiſione abſtineat, fur a furto, depoſitarius, ut depoſitum reſtituat, & alia hujuſmodi, quæ a legibus nedum vetantur, ſed & irritantur: de quibus omnibus merito ſtatuit S. Thom. 1. q. 62. a. 5. ad 2. *Et etiam ille qui accepit, contra legem accepit, non debet ſibi retinere*. Quibus autem reſtituendum ſit, dicemus ſuo loco de Reſtitutione tractantes.

XII. At ſi lex contractum quidem prohibeat, ſed non irritet; tunc contrahentes quidem peccant contra legem, ſed, ſi objectum, & materia contractus ſit res bona, & pretio æſtimabilis, ſibi mercem vel pretium retinere poſſunt, donec a judice in pœnam alterutro, vel utroque priventur. Id quoque manifeſtum eſt, nam una ex parte, rei ſunt violatæ legis juſtæ, ac proinde peccato obſtricti, vel lethali, vel veniali juxta quantitatem, & qualitatem mercis divenditæ. Poſſe autem, rem & pretium retinere conſtat ex illa Regula juris, quæ dicit: *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent*. Sic valet matrimonium tempore vetito celebratum, vel a voto caſtitatis obſtricto, quia prohibetur quidem iſtis hujuſmodi contractus, at irritus minime declaratur. Similiter qui mercem vendit contra legem Principis, peccat; at emptor mercem, venditor vero pretium retinere poteſt: tum quia leges hujuſmodi contractus ſolum vetant, non irritant; tum quia ſi venditio juſta ſit, æqualitas in utroque ſervatur, & alter pretium habet, alter mercem tali pretio æſtimabilem.

XIII. Quando vero objectum, & materia contractus eſt quid jure divino, & naturæ illicitum, ut furari, occidere, verberare, mœchari, & ſimilia, in hoc conveniunt Theologi omnes, hujuſmodi contractus ante executionem iniquos eſſe, nullos, & irritos, & contrahentes peccati lethalis jam reos eſſe; ac proinde teneri iſta pacta omnia, omnes iſtas conventiones reſcindere, & tollere, nec

ullo modo implere. Et ſane id ipſo lumine naturæ compertum eſt, cum impoſſibile ſit præfatos contractus valorem aliquem retinere: ſequeretur enim manifeſta contradictio: nam materiam eſſe illicitam idem eſt, ac obligationem gravem ex lege divina adeſſe de operatione circa ipſam vitanda. Quo igitur pacto fieri poteſt, ut contractus circa ipſam celebratus valeat, hoc eſt obligationem ex virtute juſtitiæ inducat faciendi, cujus omittendi potior eſt obligatio?

XIV. Sed opere malo, & iniquo præſtito, ad quod aliquis ex pacto, & contractu ſe obſtrinxit ob mercedem promiſſam, num poſſit alter pretium ſibi retinere, alter vero teneatur ſolvere, non conſentiunt Theologi. Plurimi quidem affirmant, & quidem magni nominis, hoc unico fulti argumento. Animadvertunt in his pactionibus duos diverſos contractus regulariter intervenire: alter eſt abſolutus de pravo opere faciendo; & hic ſtatim eſt non ſolum illicitus, ſed & irritus, utpote de actu nefario divina lege vetito: alter vero eſt conditionatus de mercede ſolvenda, ſuppoſita flagitii adimpletione; & hic poſt impletum opus tenet, & obligat, quia ad illud refertur, non qua parte peccaminoſum eſt, ſed quatenus delectationem, vel utilitatem conjunctam habet unius contrahentis, & alterius affert laborem, turpitudinem, damna, pericula, & alia pretio æſtimabilia, quæ jam commiſſo peccato ſecerni poſſunt ab ipſo opere pravo. Id confirmant exemplo meretricis, cui ſolvendum eſt pretium pravi operis jam perfecti, & ipſa illud ſibi retinere valet; quia, ut inquit S. Th. l. q. 62. *ille quidem illicite dat, quia propter rem illicitam dat, ſed ipſa datio non eſt illicita.*

XV. Verum oppoſitum tenent, & docent plures alii, & quidem magni nominis Theologi, Juveninus, Habertus, Comitolus, Concina, Gennetus, quibus adhæreo tamquam probabiliora docentibus, his permotus, ut mihi videtur, validiſſimis argumentis. 1. Leges omnes tum civiles, tum canonicæ hujuſmodi contractus reprobant, irritos, nulloſque ipſo facto declarant. Lege *generaliter* in ff. de verborum obligationibus ſtatuitur: *Generaliter novimus turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti.* Cod. de pactis L. *pacta* jubetur: *Pacta, quæ contra leges conſtitutioneſque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris eſt.* Et ſpecialius L. *juris gentium* ff. de pactis declaratur: *Si, ut maleficium fiat, promiſſum ſit, nulla eſt obligatio ex hac conventione.* Et L. *ſi plagii* ff. de verb. ſignif. *Si plagii, vel flagitii faciendi, vel facti cauſa concepta ſit ſtipulatio, ab initio non valet.* Idem confirmat & jus canonicum regula 64. tit. de Regulis juris: *Quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi.* Et Cap. *Pactiones* tit. de pactis dicitur: *Pactiones factæ a vobis, nullius penitus ſunt momenti. Nam etiam juxta legitimas ſanctiones, pactum turpe, vel rei turpis, aut impoſſibilis de jure, vel de facto nullam obligationem inducit.*

XVI. Reponunt Adverſarii, præfatas leges vim habere quidem ante nefarii operis executionem, de qua pactum omne, & omnem conventionem irritant, & annullant; non vero jam præſtito nefario opere. At futilis eſt, & omnino falſa hæc legum explicatio. Nam 1. Leges iſtæ nullam habent diſtinctionem operis patrati, vel patrandi, ſed univerſaliter declarant eas conventiones nullas eſſe; & ubi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus. 2. Ita loquuntur, & nec poſt operis nefarii impletionem ullam urgere obligationem declarant, ut manifeſte patet ex L. *Si plagii*, ubi dicitur: *Si plagii, vel flagitii faciendi*, vel FACTI *cauſa &c.* 3. Si juxta leges pactum de re turpi, antequam ſcelus admittatur, nullam inducit obligationem, nec ullam inferre poteſt, opere jam patrato: nam clamant leges civiles: *Quæ ab initio fuit inutilis inſtitutio, temporis tractu convaleſcere non poteſt.* Et Regula 18. Juris Canonici de Reg. jur. in 6. declarat: *Non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non ſubſiſtit.* Confirmat ratio manifeſta: nam ſi ante crimen nulla erat contractus obligatio, ergo nec poſt patratum ſcelus: nam in omni contractu, & præſertim oneroſo, vel uterque paciſcentium obligatur, vel neuter. Porro qui ſcelus promiſit, non tenetur; immo prohibetur promiſſum implere. Ergo viciſſim & alter promiſſam præſtare mercedem, nec opere nefario conſummato, tenebitur. Fortius adhuc. Qui crimen patrandum pollicetur, nulla ad conventionem implendam lege conſtringitur: crimen igitur patrat ex ſua prava voluntate, & ex propria malitia. At quis unquam dicet, malitioſe, & nequiter operanti deberi mercedem? Nullæ igitur ſunt hujuſmodi conventiones, ſive ante, ſive poſt pravi conventi operis impletionem.

XVII. Idem docent Sancti Doctores, Auguſtinus, & Thomas. Ille quidem in ſua epiſtola ad Macedonium, ubi aperte docet, judicem iniquam ſententiam vendentem ſcelerate ſui operis mercedem accipere; & Advocatum non poſſe retinere præmium injuſtæ litis, cujus ipſe patrocinium geſſit. Sic enim ſcribit cap. 2. *Cum autem judicia, & teſtimonia, quæ nec juſta, & vera vendenda ſunt, iniqua & falſa venduntur, multo ſceleratius utique pecunia ſumitur, quia ſcelerate etiam a volentibus datur.* En quomodo ſceleſtos pronuntiat S. Auguſtinus tum dantes, tum recipientes pro nefario opere mercedem. Et paulo poſt de Advocato iniquæ cauſæ patrocinatore, ſubdit: *Si juſtitia ſincerius conſulatur, juſtius dicitur Advocato, redde quod accepiſti, quando contra veritatem ſtetiſti, iniquitati adfuiſti.* Et paulo poſt ſubdit: *Quis tandem Advocatus, aut ex Advocato ita vir optimus facile reperitur, qui ſuſcepto ſuo dicat: Recipe, quod mihi, cum tibi male adeſſem, dediſti, & redde adverſario tuo, quod me agente abſtuliſti. Et tamen quem prioris non rectæ vitæ rectiſſime pœnitet, etiam hoc facere debet, ut ſi ille, qui inique litigavit, non vult admonitus corrigere iniquitatem, ejus tamen iniquitatis nolit habere mercedem.*

XVIII. S. vero Thomas ab Auguſtino, cujus ſemper fidiſſimus fuit diſcipulus, non diſſentit, licet adverſæ ſententiæ patroni non ſine tanti Doctoris injuria ſibi faventem allegare non vereantur, & quidem quaſi univerſaliter docentem, licere de nefariis operibus mercedem accipere, & ſibi retinere; cum tamen ille talia jaciat doctrinæ principia, ut oppoſitum plane evincat. Docet itaque S. Thom. ex duplici titulo aliquid illicite dari, & accipi, nimirum 1. quando opus, per quod datur, eſt illicitum. 2. Quando ipſa datio eſt illicita. Sic ſcribit 2. 2. q. 62. a. 5. ad 2. *Aliquis dupli-*

citer aliquid illicite dat. Uno modo quia ipſa datio eſt illicita, & contra legem, ſicut patet in eo, qui ſimoniace aliquid dedit: & talis meretur amittere, quod dedit: unde non debet ei reſtitutio fieri de his, & quia etiam ille qui accepit, contra legem accepit, non debet ſibi retinere, ſed debet in pios uſus convertere. Alio modo aliquis illicite dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipſa datio non ſit illicita; ſicut cum quis dat meretrici propter fornicationem: unde & mulier poteſt ſibi retinere, quod ei datum eſt. Porro, ut vidimus, leges omnes, cum contractus de opere nefario irritent, non ſolum ipſam de crimine conventionem irritant, ſed & mercedem promiſſam ſolvere prohibent; cum omne jus, & titulum tollant translationis dominii. Vetant igitur non ſolum omnem promiſſionem, & contractum, ſed etiam omnem dationem, quæ proinde, cum ſit contra leges, juxta S. Thom. doctrinam retineri non poteſt. Quod confirmat in IV. ſent. diſt. 15. qu. 2. a. 4. q. 2. ad 1. dicens: *Aut lex prohibet ipſum lucrum, vel cauſam lucri tantum. Si ipſum lucrum eſt prohibitum, tunc impoſſibile eſt, quod juſte detineatur. Ex hoc enim ipſo efficitur aliquis injuſti tituli, & malæ fidei poſſeſſor, quod contra legem aliquod habet.* Et revera quis dicet, leges concedere ſicariis, veneficis, magis, adulteris pretium ſuorum ſcelerum, & rite accipere, & recte retinere; cum omnes, iſtos ſceleſtos, & eorum remuneratores, qui pacto pretio ad crimina provocant, ſeveriſſime puniant? Immo tantam docet S. Thom. legum humanarum rationem habendam, hujuſmodi dationes prohibentium, ut ſi illæ aliquod lucrum vetent, etiam ex opere jure naturæ non malo, ſed lege vetito, accipientem retinere non poſſe declaret, ut in ludo aleatorio, de quo ſtatuit S. D. quod ſi lucrum ex illo capiatur, qui alienare non poteſt, ut ſunt minores & pupilli, teneatur reſtituere; at ſi lucratus eſt ab eo, qui poteſt alienare, non teneatur quidem reſtituere, ſed tamen nec poſſit illud ſibi retinere, ſed debeat in pios uſus impendere. Sic itaque ſcribit in IV. diſt. 15. q. 2. a. 4. q. 3. ad 2. ,, Ipſum lucrum aleatorium eſt
,, lege prohibitum. Sed in hoc diſtinguendum eſt:
,, quia aliquid circa ludum juſtum eſt prohibitum
,, lege naturali, aut divina, ut quod aliquis lu-
,, cretur ab his, qui rem ſuam alienare non poſ-
,, ſunt, ſicut ſunt minores, & furioſi, & ſimiles;
,, & iterum quod aliquis alterum trahat ex cupi-
,, ditate lucrandi; ſed ſecundum jus poſitivum,
,, omne tale lucrum eſt interdictum. Quia autem
,, jus poſitivum per diſſuetudinem abrogatur, non
,, autem jus divinum, ideo dicendum videtur,
,, quod ſi lucratus eſt ab eo, qui non habuit po-
,, teſtatem alienandi, tenetur ad reſtitutionem ei,
,, & ſic non poteſt facere eleemoſynam inde. Si
,, autem luſit cum eo, qui habet poteſtatem alie-
,, nandi, quæ ſua ſunt, ſi tractus luſit, & amiſit,
,, poteſt repetere; ſi lucratus eſt, non tenetur re-
,, ſtituere, quia ille, qui amiſit, non eſt dignus
,, recipere; nec poteſt licite retinere, niſi jus po-
,, ſitivum per contrariam conſuetudinem eſſet ali-
,, cubi abrogatum. Si autem alium traxerit, ſi
,, amiſit, non competit ei repetitio; ſi autem lu-
,, cratus eſt, tenetur ad reſtituendum illi, a quo
,, lucratus eſt, & non poteſt inde facere eleemo-
,, ſynam ".

XIX. Sed inquiunt, nonne meretrices poſſunt accipere, & ſibi retinere nefarii operis pretium? Quod & ipſe S. Thom. aperte affirmat, immo illis in facultate retinendi pretium pravi operis aſſociat & lenones l. l. ex ſent. & hiſtriones in 2. 2. q. 87. a. 2. ad 2. ubi addit *alia hujuſmodi*, quibus verbis omne lucrum ex prava actione complectitur. Verum hæc ſic refelluntur. Meretrices & accipere & retinere poſſunt libidinis pretium, non tamquam mercedem pravi operis, ſed ex permiſſione, & conceſſione Reipublicæ, quæ dati pretii dominium in meretricem transfert, & in mulctam pecuniariam illorum, qui cum illis ſe commiſcent; & hoc quidem ad majora impedienda mala. Quamobrem meretrices nonniſi pretium a lege conceſſum retinere poſſunt: unde ſi quid ultra per fraudem, & dolum extorquent, ut inquit S. Thom. tenentur reſtituere: & in hoc ſolo ſenſu conceſſit A. P. meretricibus pretium libidinis retinere. Quod ſi illis adjungit lenones, de illis loquitur, non qui pravum hoc miniſterium ad virgines, vel uxores corrumpendas exercent, ſed qui ipſis meretricibus, cum quibus ſemper lenones conjungit, inſerviunt, & eas defendunt, ne injuriis afficiantur: & his quoque, cum a Magiſtratibus tolerentur, aliquid accipere conceditur. Quoad hiſtriones vero tantum abeſt, ut iſtorum exemplum adductum a S. Thom. adverſariis faveat, quin immo ipſos omnino opprimit, & jugulat. Duas hiſtrionum claſſes diſtinguit Sanct. Thom. 2. 2. q. 168. a. 3. ad 3. primam illorum, qui moderate ludo utuntur, ideſt *non utendo aliquibus illicitis verbis, vel factis*; & iſtorum artem *licitam* dicit, & juſte illis tribui ſui operis mercedem affirmat: alteram vero illorum, qui *illicitis* ludis utuntur, & tantum abeſt, ut doceat, iſtis non illicite dari, & non illicite accipere, quin contra aperte affirmat cum S. Auguſtino, donare his *eſſe vitium immane*. Axioma autem eſt S. Thom. quando datio ipſa eſt illicita, accipientem non poſſe ſibi retinere, ut habet l. ſup. l. ex 1. 2. q. 62. a. 5. ad 2. Non poſſunt igitur hi ſecundæ claſſis hiſtriones ex doctrina Sancti Thomæ ſibi iniqui operis pretium retinere. Audiatur D. Thom. ſcribens l. l. q. 168. a. 3. ad 3. ,, Ludus eſt neceſſa-
,, rius ad converſationem humanæ vitæ. Ad om-
,, nia autem, quæ ſunt utilia converſationi huma-
,, næ, deputari poſſunt aliqua officia licita. Et
,, ideo etiam officium hiſtrionum, quod ordinatur
,, ad ſolatium hominibus exhibendum, non eſt ſe-
,, cundum ſe illicitum: nec ſunt in ſtatu peccati,
,, dummodo moderate ludo utantur, ideſt non u-
,, tendo aliquibus illicitis verbis, vel factis ad lu-
,, dum, & non adhibendo ludum negotiis, & tem-
,, poribus indebitis. Unde illi qui moderate eis
,, ſubveniunt, non peccant, ſed juſte faciunt, mer-
,, cedem miniſterii eorum eis tribuendo. Si qui
,, autem ſuperflue ſua in tales conſumunt, vel et-
,, iam ſuſtentant illos hiſtriones, qui illicitis lu-
,, dis utuntur, peccant, quaſi eos in peccato fo-
,, ventes. Unde Auguſtinus dicit ſuper Joan. ....
,, quod *donare res ſuas hiſtrionibus, vitium eſt im-*
,, *mane, non virtus*; niſi forte aliquis hiſtrio eſ-
,, ſet in extrema neceſſitate, in qua eſſet ei ſub-
,, veniendum ". Quod ſi S. Thom. negat licitum pravis hiſtrionibus dare, & iſtis accipere, quis unquam aſſerere audebit S. D. docere univerſaliter, non

non illicitum ſicariis, homicidis, veneficis, magis, incendiariis, ſacrilegis, mulieribus vel adulterium, vel ſtuprum in ſe admittentibus, iniquis judicibus, falſis teſtibus, calumniatoribus, horum facinorum mercedem, & pretium accipere? Hoc itaque unum ex doctrina S. Th. extundi poteſt, videlicet, pro ſolo illo flagitioſo opere licitum dare aliquid, & datum retinere, quod in Republica ob bonum commune toleratur; in ceteris vero flagitiis, quæ a Magiſtratibus non ſolum non tolerantur, ſed & ſeveriſſime puniuntur, cum non ſolum ipſum opus pravum ſit, ſed & ipſa datio a legibus vetita, nec dare aliquid licet, nec accipientibus retinere.

XX. Confirmatur noſtra doctrina argumento, meo videri, validiſſimo. Quod datur pro pravo opere patrato, vel datur ex pacto & conventione jam celebrata; vel ob ipſum facinus aliquo modo pretio æſtimabile. Non primum; nam præfatæ conventiones, & pacta nedum illicita ſunt, ſed irrita, caſſa, nulla, & pro infectis (ut loquuntur leges) habenda. Non quod ipſum facinus ſit pretio æſtimabile. Nam quomodo pretio æſtimabile, hoc eſt præmio, & mercede dignum eſſe poteſt ſcelus, quod divino, & humano jure non vetatur ſolum, ſed etiam in altera vita æternis punitur ſuppliciis, & in præſenti a juſtiſſimis judicibus vel diuturno carcere, vel exilio, vel etiam morte mulctatur? Non eſt, inquiunt adverſæ ſententiæ Patroni, pretio æſtimabile, quatenus ſcelus & flagitium eſt, ſed quatenus opus uni vel utile, vel delectabile, vel expetitum, alteri vero vel oneroſum, vel laborioſum, vel moleſtias afferens. At hoc effugium optime illis recludit Comitolus, reſpondens hoc poſito & prævias conventiones, & pacta de opere ſceleſto fore licita, quia non reſpiciunt opus, qua malum, ſed qua laborioſum; & nihilominus omnes fatentur omnem ſtipulationem, & præviam conventionem irritam, & nullam eſſe: ergo tales remanent etiam poſt factum. Præterea nihil eſſet tam ſanctum, tam venerabile, cujus ſacrilega violatio non eſſet prætio æſtimabilis, non qua ſacrilega, ſed qua uni utilis, alteri laborioſa: & hoc modo etiam Judæi pretium licite dedere, & Judas licite accepit pro Magiſtri ſui proditione; nam nec illi dederunt, nec iſte pretium accepit, qua ſacrilegum facinus fuit, ſed quatenus illis utile, & expetitum, iſti autem laborioſum. Et tamen ipſe Judas pretium reſtituendum cenſuit; & illi ſibi retinere illicitum putarunt, ſed dederunt in agrum ad peregrinorum ſepulturam. Non licet igitur pro pravo opere, etiam qua laborioſum uni, & alteri utile, ullam mercedem dare, vel accipere; cum ipſe labor, & ipſa utilitas ita ſint intime cum nefario opere adnexa, ut in ſe nullo pacto ſejungi poſſint: adeo ut & ipſe labor, & ipſa utilitas captata iniqua ſint, mala, criminoſa, nullo proinde pretio æſtimabilia. Jure igitur, meritoque Conventus Cleri Gallicani anno 1700. hanc propoſitionem, *Incantatores, aliique ejuſmodi deceptores, magi, aſtrologiæ judiciariæ profeſſores, arioli, conjectores, ex peſſimis quique artibus infames, lucrum licite ſervare poſſunt, & bona his mediis acquiſita*, reprobavit, & damnavit, hac appoſita cenſura, *hæc propoſitio intellecta de prædictis falſis, ac deceptoriis artibus falſa eſt, temeraria, fovendis fallaciis etiam diabolicis idonea*.

XXI. Sed audiamus, quid in ſuæ ſententiæ favorem producant adverſarii, quamvis eorum præcipua argumenta tum ex meretricum exemplo, tum ex ipſo opere uni laborioſo, alteri utili, quæ potiora ſunt, jam in anteceſſum evertimus. Dicunt itaque: ad fidelitatem pertinet promiſſa ſervare, quando id licite fieri poteſt: at poſt opus nefarium licitum eſt pretium perſolvere, & fidem datam liberare: ergo & licite datur, & licite retinetur. 2. Et revera nonne implenda ſunt ſponſalia, licet ea inita turpi conditione, ut ſponſa ſui corporis ſponſo copiam faciat? 3. Et ipſe Judas non ſibi illicitum exiſtimavit Thamari, quam putans meretricem cognoverat, mittere hœdum pro mercede promiſſum? Geneſ. 38.

XXII. Verum hæc adeo levia ſunt, ut nec tenuem probabilitatem ſententiæ, pro qua proferuntur, conciliare poſſe arbitrer. Nam ad primum reſpondetur, & iniquam fuiſſe promiſſionem, non ad ullam pertinentem virtutem, & proinde iniquæ promiſſionis impletionem non minus iniquam eſſe: ut enim optime animadvertit Franzoja, ſi turpe & flagitioſum eſt polliceri pretium pro re turpi; turpe quoque & flagitioſum eſt pretium tribuere pro turpi re jam admiſſa; nec opus eſt fidelitatis, ſed iniquitatis. Sponſalia autem ea prava conditione facta ideo valida ſunt, & ab Eccleſia rata habentur, quia ab ipſa ſpectantur tanquam ab ea conditione ſejuncta, quæ pro non adjecta habetur; & ſponſalia reſpicit, prout contractus ſunt ex ſe licitus & honeſtus, & ab illa conditione omnino etiam re ſeparabilis. Exemplum vero Judæ, & Thamar nihil probat: ſunt enim facinora hominis graviſſime ſontis, & mulieris inceſtæ, quæ jus conſtituere non poſſunt, & potius improbanda ſunt quam imitanda. Deinde unde colligunt Judam exiſtimaſſe licitum ſibi, meretrici pravi operis mercedem mittere? Num quia revera miſit? At hoc pacto dicendum foret, ipſum licitum ſibi putaſſe cum illa fornicari, quia revera fornicatus eſt. Perpendant modo ſanioris doctrinæ Magiſtri, num argumenta, quæ in noſtræ poſitionis confirmationem adduximus, & ſolutiones argumentorum adverſæ ſententiæ vel tanti roboris ſint, ut ſaltem rem dubiam faciant, vel adeo levia & ſtraminea, ut tuta conſcientia contemni poſſint, utpote quæ ne leve quidem dubium ingerant. Si hoc ſecundum cernunt, adhæreant, ſi lubet, contrariæ opinioni. At ſi primum clare cognoſcunt, jam certum eſt, oppoſitam opinionem in praxi nullo pacto admittendam: nam in dubiis ſemper tutior pars eſt amplectenda, nec diſcrimini ſalus æterna committenda.

XXIII. Ex hactenus dictis apparet, quæ materia in genere inepta contractibus ſit reputanda, nempe 1. Impoſſibilia. 2. Non extantia. 3. Aliena reſpectu illius, qui dominium transferre debet. 4. Propria reſpectu ejus, qui dominium adipiſci intendit. 5. Incerta. 6. Illicita, & flagitioſa. Nunc in particulari opus eſſet remotam materiam contractuum deſignare. Porro res, de quibus aliqua poſſet oriri dubitatio, aut ſunt intra hominem, aut extra. Ad hominem pertinent tamquam intranea anima, atque ejus bona, corpus, & ejus membra. Certum autem eſt, neque animam, neque ejus bona ſpiritualia, ſive naturalis ordinis ſint, ſive ſupernaturalis, in eos contractus venire

poſ-

poſſe, quæ inter homines exercentur: & ſi quis contractus de bonis ſupernaturalibus, aut etiam de rebus his, quæ ad hæc ſupernaturalia ordinantur, & cum ipſis aliquam habent connexionem, attentetur; hic nedum nullus, & irritus eſt, ſed vitioſus, ſacrilegus, & ſimoniacus, ac proinde tum naturali, tum canonico jure reprobatur; quoniam res ſupernaturales nullo pretio æſtimabiles ſunt, utpote alterius ordinis, & dignitatis. Quoad corpus vero certum eſt, nec de vita, nec de ſalute, nec de corporis membris poſſe validos contractus iniri, quia horum bonorum habet homo quidem uſum, non tamen dominium. Solum igitur de uſu ipſius corporis, vel ad aliquem legitimum finem, videlicet prolis generandæ, vel quoad operas certæ perſonæ, aut ad tempus, aut perpetuo locandas, celebres ſunt contractus matrimonii, & ſervitutis, vel etiam ſimplicis famulatus. De fama, & honore, quamvis eximium hominis exiſtimentur bonum, contractus fieri non poſſunt; quia revera non ſunt in hominis poteſtate, ſed ab aliorum pendent opinione: fundamentum tamen utriuſque in homine eſſe poteſt, quatenus reſultant ex officiis, dignitatibus, gradibus, privilegiis, præcedentiis, titulis &c. de quibus proinde poteſt paciſci, qui ea poſſidet; ſicut etiam de remiſſione injuriæ, per quam honor, & fama læſa fuerunt, quatenus & hæc eſt pretio æſtimabilis, ſive gratis facienda per modum donationis, ſive certa pecunia, & tunc erit venditio juris, quod quis habet ad exigendam ſatisfactionem in foro civili, vel criminali. Delectabilia bona poſſunt eſſe materia contractus, non ex parte delectationum, quæ ſunt intra hominem, ejuſque functiones vitales, ac proinde in alium transferri non poſſunt; ſed ex parte externorum objectorum, ex quibus percipiuntur. Sed ſi loquamur de bonis, quæ extra homines ſunt, dicunturque bona fortunæ, in iſtis veram materiam contractus inveniemus, in quibus ſcilicet acquirendis, augendis, conſervandis, commutandis deſudat, & exercetur humana cupiditas, & induſtria. Leges tamen civiles jure merito a contractibus exludunt hæc quatuor genera rerum 1. Res ſacras, religioſas, & ſanctas, quæ particulari Dei dominio ſubeſſe reputantur, ut dicitur in Inſtit. de diviſione rerum. 2. Res communes. 3. Res publicas. 4. Res univerſitatis; hæc enim ſingula pertinent quidem ad omnium reſpective uſum, ad nullius vero in particulari dominium. His exceptionibus addendæ ſunt res, quæ ſpecialibus legibus cujuſcumque ſive Regni, ſive Reipublicæ alienari prohibentur, vel quia ex illarum diſtractione damnum immineret bono publico, vel quia in certarum perſonarum verteretur detrimentum, quibus ob peculiares rationes leges ſuffragari intendunt.

XXIV. Denique pauca ſunt ſubjicienda de forma contractus. Nonnulli Doctores eam conſtituunt in conſenſu contrahentium: alii in verbis exprimentibus hunc conſenſum, & præcipue in illis, quæ ſignificant acceptationem promiſſionis ab altera parte exhibitæ: alii denique in obligatione, aut productione obligationis conſtituunt. Nam animadvertunt contractus dupliciter ſpectari poſſe, vel prout in fieri, vel prout in facto eſſe, & in utraque acceptione ejus eſſentialem conſtitutionem, & diſcrimen ab obligatione inducta pendere manifeſtum eſt: etenim nec verba adhibita a contrahentibus, nec eorumdem conſenſus, quoaduſque obligationem non pariunt, contractum perficere intelliguntur; & contractu ſecuto, verba quidem non amplius exiſtunt, conſenſus quandoque etiam mutatur, permanente tamen obligatione, contractum perſiſtere non dubitatur. Sed licet hi Doctores verba, vel æquivalentia ſigna, partium conſenſum indicantia, ad eſſentialem formam contractus non pertinere arbitrentur; docent tamen procul dubio eſſe conditionem ſine qua non, & indiſpenſabiliter neceſſariam: niſi enim conſenſus manifeſtetur, inutiliter prorſus contractus fierent, utpote qui nec innoteſcerent partibus in ordine ad mutuo exigendam pactorum executionem, nec Eccleſiæ, aut Judicibus ad effectum compellendi contrahentes ad ſervandam fidem, nec teſtibus ad effectum teſtificandi, quod actum eſt. Immo cum in omni contractu neceſſaria ſit acceptatio, quomodo hæc præſtari poteſt, niſi ſufficientibus ſignis innoteſcat promiſſio; cum nihil aliud ſit acceptatio, quam liber conſenſus in alterius pollicitationem? Dixi verba, vel alia ſigna, quia quamvis verba inter ſigna humana principatum teneant, & regulariter ſint adhibenda; tamen eiſdem ſubſtitui poſſunt aliqua, neceſſitate exigente, alterius generis ſigna, ejuſdem tamen efficaciæ, puta ſcriptura, inſtrumenta, nutus, & ſimilia. Sic inter mutos, & ſurdos celebrari poſſe matrimonium mediantibus nutibus in jure canonico definitum eſt. Et hoc quidem de eſſentiali forma contractuum. Formæ autem accidentales multiplices, & variæ ſunt pro locorum diverſitate, pro Rerumpublicarum, & Principum conſtitutionibus, pro conſuetudinibus alicubi obſervatis, pro diverſa ipſorum contractuum natura, & denique pro contrahentium voluntate, qui aliqua apponere poſſunt contractibus, quæ licet ſecundum ſe, & ex legum diſpoſitionibus non ſint neceſſaria ad valorem contractus, tamen ab ipſis ut neceſſaria exiguntur; ita ut ſine ipſis vim contractus ſubſiſtere nolint: proculdubio enim paciſcentium voluntas poteſt quaſcumque accidentales, & extraneas conditiones ſuis conventionibus pro neceſſariis addicere, quæ dicuntur a Juriſtis, & Theologis apponi pro forma, non ad formam.

CAPUT NONUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quando materia contractus ſit ex parte impoſſibilis; num valeat pactum.*

II. *Quidam contractus de rebus non extantibus lege interdicti.*

III. *Quando per ceſſionem ſcripturæ, vel juris debitum extinguatur.*

IV. *Quando nec Meretrices pretium nefarii operis licite poſſint accipere.*

Conſectarium Primum.

I. SI res, quæ eſt materia contractus, ſiat impoſſibilis ſecundum aliquam ſui partem, ad diſcernendum, num adhuc valeat contractus, diſtinctione opus eſt: nam ſi res ſit diviſibilis in partes æquales, & quæ ſeorſum ſumptæ conſiſtere poſ-

poſſint, & contractus etiam diviſibiliter, & proportionaliter ad illas referatur; tunc valebit contractus quoad partem poſſibilem, ſi totum redditum fuerit impoſſibile: ex. c. empti ſunt centum modii tritici, & ante traditionem quinquaginta caſu fortuito perierunt, tenet contractus quoad reliquos quinquaginta. Si autem res, quæ eſt materia contractus, non hoc modo dividi poſſit, ſed partes ſeparatione facta reddantur inutiles, ac proinde contractus ad illas indiviſibiliter, & unica intentione feratur, ut contingit in animalibus, vel artefactis; tunc neceſſe eſt contractum omnino diſſolvi, etiamſi una tantum pars ablata ſit, vel reddita impoſſibilis: exemplum habetur in legibus de eo, qui duo mancipia unico tantum pretio, & per modum unius voluit emere; ſi enim contingat ante impletionem contractus alterum ex illis mancipiis mori, reſolvunt jura, nec quoad ſuperſtitem emptionem amplius conſtare.

Conſectarium Secundum.

II. Tametſi contractus de rebus adhuc non extantibus, ſed futuris celebrari poſſe dixerimus, ſunt tamen aliqui contractus rerum futurarum, quæ legibus civilibus nedum prohibentur, ſed & irriti, & nulli declarantur; ut ſunt emptio hæreditatis, quæ nondum eſt delata, hoc eſt ante mortem teſtatoris, quæ eo fine eſt interdicta, ne detur occaſio optandi mortem alicui; & paris conditionis exiſtimari debent jura ſucceſſionis ad officia alicujus viventis. Item venditio perſonæ liberæ pro eo tempore, quo creditur in ſervitutem caſura: reputant enim contra ſenſum humanitatis leges civiles expectare tantum infortunium alicujus hominis.

Conſectarium Tertium.

III. Quando pro ſolutione debiti loco pretii jura, vel ſcripturæ eadem continentes a debitore deſignantur, & renuntiantur, animadvertendum, utrum fiat cum innovatione debiti, ut jura loquuntur, vel ſine innovatione. Si enim priori modo res tranſigatur, tunc debitum extinguitur, etiamſi creditor recuperare nequeat res juribus illis contentas, quoniam in ſolutum traditur ſpes præſens, non res futura. At quando non fit innovatio, etiam conceſſis illis juribus, quæ non ſortiuntur effectum, debitum adhuc manet; quoniam datur tunc ipſa res, quæ, cum non extet, nequit debitum extinguere, nec debitorem liberare.

Conſectarium Quartum.

IV. Optime docent Turnelius, Juveninus, Auctor Collationum Pariſienſium, meretrices, quæ non tolerantur, ſed vel loco ejiciuntur, vel etiam carceribus mancipantur, ut pluribus urbibus contingit, non poſſe retinere pretium fornicationis, & flagitii, niſi premente neceſſitate ad tolerandam vitam; quia omni carent titulo juſtæ acquiſitionis: non enim retinere poſſunt ratione operis nefarii, cum non ſit pretio æſtimabile, ſed pœna dignum; non ratione legis, quæ ipſas nullo modo tolerat, ſed potius repellit. Quod multo magis verum eſt de virginibus ex ſtupro, de uxoribus ex adulterio, de monialibus ex ſacrilego commercio, quæ omnes ſine novo crimine nequeunt nefarii ſceleris pretium vel accipere, vel retinere. Proinde tanquam falſa, & laxa rejicienda eſt Leſſii lib. 2. de Juſt. cap. 14. dub. 8. n. 72. doctrina, ſcribentis. „ Etſi „ opus malum, pro quo dedit, non ſit æſtimabile „ pretio, quia malum, tamen qua delectabile, vel „ utile uni, & alteri detrimentoſum, periculoſum, „ laborioſum, *inter homines pretio æſtimatur*, ergo „ quod hac ratione pro eo eſt acceptum, non eſt „ reſtituendum, niſi forte quis exiſtimationem „ exceſſerit, ut ſi meretrix, quæ uſuram ſui ſolet concedere uno aureo, ab aliquo juvene ex„ torſerit quinquaginta tamquam pretium. Hoc „ tamen locum non habet in ea, quæ *putatur* „ *honeſta, ut ſi matrona aliqua, vel filia* centum „ aureos pro uſura corporis accipiat ab eo, qui „ dare poterat, *retinere poteſt, nam tanti, & pluris poteſt ſuam pudicitiam æſtimare*. Res enim, „ quæ certum pretium non habent, nec ad vitam „ ſunt neceſſariæ, ſed voluptatis cauſa quæruntur, „ arbitrio venditoris poſſunt æſtimari, ut *probabiliter* docet Petrus Navar. “ At quæro a Leſſio, quinam ſunt iſti homines, inter quos flagitia, & ſcelera pretio æſtimantur? Sunt ne Reges, Principes, Reſpublicæ, qui contractibus præſunt, qui eos regunt, qui juſta rerum pretia conſtituunt? At tantum abeſt, quod iſti hæc flagitia pretio æſtiment, quin potius pœnis ſeveriſſimis prohibeant, & caſtigent. Sunt ne viri probi, æqui rerum æſtimatores? Abſit. Iſti enim hæc flagitia deteſtantur, horrent, averſantur. Supereſt igitur, ut ſint vel ipſi flagitioſi homines, qui illa perpetrant, vel Theologi Probabiliſtæ. Priores inepti ſunt æſtimatores, utpote judices in cauſa propria. Poſteriores autem pudere deberet pretio digna æſtimare facinora, quæ a legibus vetantur, a Magiſtratibus puniuntur, a bonis omnibus odio habentur.

CAPUT DECIMUM.

De Contractuum qualitatibus.

D O C T R I N A.

I. *Quænam ſunt Contractuum qualitates.*
II. *Conditiones contractuum exponuntur, & pro illis Regulæ dantur.*
III. *Regula I.* IV. *Regula II.* V. *Regula III.* VI. *Regula IV.*
VII. *Regula V.* VIII. *Regula VI.*
IX. *De Contractibus juratis nonnullæ Regulæ.*
X. *Regula I.* XI. *Regula II.* XII. *Regula III.* XIII. *Regula IV.*
XIV. *De Contractibus ſolemnitate deſtitutis.*
XV. *Nonnulli invalidi ſunt, & irriti.*
XVI. *Quid de teſtamentis, & ultimis voluntatibus.*
XVII. *De ceteris contractibus quid ſentiant nonnulli Theologi.*
XVIII. *Quid tamquam probabilius tenendum ſit.*

I. QUalitates contractuum eas appellant Juriſperiti, & Theologi, quæ poſſunt adeſſe, vel abeſſe, ſalva & integra contractuum ſubſtantia.

tia. Inter has qualitates tres præcipue ſunt conſideratione dignæ, nimirum 1. Num contractus ſint conditionati. 2. Num ſit juramento confirmati. 3. Num ſolemnitatibus juris muniti. Itaque de contractibus conditionatis, juratis, & debitis præditis ſolemnitatibus agemus.

§. I.

De Contractibus conditionatis.

II. Conditio contractibus appoſita, alia ad tempus præteritum, alia ad præſens, alia ad futurum referri poteſt. Si conditio præteritum, aut præſens tempus reſpiciat, contractus, licet conditionati appareant, reipſa tamen tales non exiſtimantur. Siquidem purificata conditione eo tempore, quo contractus fiunt, hi tranſeunt in abſolutos. Quare dubitatio ſolum occurrit circa eos contractus, quibus conditio de futuro appoſita eſt; & hæc adhuc triplex diſtinguitur: vel enim eſt de futuro contingente, quod ſcilicet poteſt verificari, & deficere; ex. g. ſi navis ex tali regione in hunc portum appulſura ſit, ſi frater meus matrimonium contraxerit, ſi ſoror ſtatum religioſum amplectetur, & ſimilia: vel eſt de futuro neceſſario; ut ſi cras ſol orietur: vel eſt de futuro impoſſibili, ideſt de re, quæ utcumque proponatur ut futura, repugnat tamen, ut unquam futura ſit: vel denique conditio appoſita eſt de re honeſta, & licita, vel de turpi, & vetita; ut ſi quis puellæ matrimonium polliceatur, ſi pater conſenſerit, vel ſi ſui corporis copiam fecerit. Prima conditio honeſta eſt & licita, altera turpis & illicita. Pro his ſequentes conſtituuntur Regulæ.

Regula Prima.

III. Quando conditio eſt de futuro contingente, contractus vere, & proprie conditionati appellantur; adeoque in ipſis ſuſpenditur obligatio executionis, uſque ad appoſitæ conditionis eventum. Quæ tamen doctrina aliquibus exceptionibus limitatur. 1. Eſt, ut contractus purus, & abſolutus cenſeatur, ſi conditio, quamvis ad futurum revera in ſe contingens referatur, hoc tamen certo futurum ſit, ita ut de ejus futuritione contrahens dubitare non poſſit; cujuſmodi eſſet ea conditio, ſi Antichriſtus naſciturus eſt: etenim cum de hoc dubitare non liceat, & in Dei præſcientia, manifeſtata per fidem, ſit veluti præſens; tunc ſenſus conventionis reſolvitur in abſolutum, ac huic æquivaleret, ita me obligare intendo, ſicut certum eſt Antichriſtum aliquando naſciturum. Altera exceptio, ut conditio non ſit de illis, quæ naturaliter contractui cenſentur ineſſe; nam ſi quis matrimonium polliceretur caſu quo altera pars conſenſura ſit, hæc verbalis conditio, cum jam ſit neceſſaria contractui, ipſum non extrahit a ratione contractus abſoluti.

Regula Secunda.

IV. Quando conditio eſt de aliquo futuro neceſſario, communior Theologorum ſententia eſt, tunc etiam contractum habendum pro abſoluto, ac ſi conditio re ipſa extaret. Tamen hæc quoque doctrina ab aliquibus prudenter limitatur, ut ſolum tunc locum habeat, quando contrahentium intentio interpretanda ſit, quoniam videlicet expreſſe non innoteſcit. Abſolute enim poſſunt contrahentes velle, ut contractus ſuſpendatur quoad executionem, quoaduſque illa conditio, etſi neceſſario eventura, in re ponatur. Quæ limitatio multo magis verificatur in caſu, quo contrahentes ignorent præfatam conditionem eſſe neceſſariam; vel eſto abſolute, & univerſaliter neceſſariam eſſe non ignoraverint, utrum tamen in talibus, vel talibus circumſtantiis accidere debeat, compertum non habent: ut ſi obligatio aſſumatur hoc, vel illud faciendi, ſi eclipſis in futuro plenilunio tali, vel tali hora contigerit. Addendum eſt, multoties conditionem de futuro neceſſario apponi non per modum conditionis, ſed per modum termini contractus executioni præfixi; ut in hac conventione: vendam tibi tale prædium, ſi frater meus morietur; non enim mors fratris veroſimiliter ut conditio deſignatur; ſed vim termini præfixi ſortitur, ac idem valet, quod vendam, quando frater meus morietur.

Regula Tertia.

V. Conditiones de futuro impoſſibili, vel de re illicita, & turpi appoſitæ contractibus omnibus (exceptis Teſtamentis, & matrimonio, de quibus poſtea) eorum validitatem omnino tollunt, & impediunt, quoniam apertiſſime indicant deeſſe verum, & ſerium contrahendi animum in eo, qui conditionem impoſſibilem, ac turpem addit. Fieri enim non poteſt, ut voluntas ſerio feratur, & velit efficaciter id, quod vel impoſſibile facto cernit, & cognoſcit; vel quod obligetur ad id faciendum, quod præſtare fortiori obligatione prohibetur, ut ſunt res turpes ponendæ in conditione propoſitæ.

Regula Quarta.

VI. In ultimis voluntatibus, Teſtamentis, legatis, & codicillis jura definiunt, conditiones de re impoſſibili, vel etiam turpi habendas eſſe pro non adjectis; ac proinde non officere dictorum valori, & conſiſtentiæ. Conſtat in lege *obtinuit* ff. *de conditionibus*, nec non in aliis pluribus ejuſdem tenoris. Porro hæc exceptio teſtamenti a regula univerſali, mirum eſt, quantum torqueat Theologos, qui rationem diſparitatis ſatis validam invenire neſciunt, nec motivum ob quod jura voluerint tale privilegium eiſdem conferre. Aliqui ideo putant diſpoſitione legum validas eſſe ultimas voluntates, non obſtante turpis vel impoſſibilis conditionis appoſitione, quia ſcilicet leges ſua auctoritate ſupplendo teſtatorum conſenſum, & etiam independenter ab ipſo, transferunt dominium in hæredem eo pacto, quo ob bonum commune in præſcriptione, rei dominium in bona fide, ac diu poſſidentes transferri volunt. Alii eatenus putant non obſtare validitati Teſtamentorum conditiones turpes & impoſſibiles, quatenus adeſt fundamentum præſumendi, eas non ex animo, & ſerio fuiſſe adjectas, ſed ſolum ex quodam errore, quo a teſtatore exiſtimabantur poſſibiles: non enim eſt veriſimile in re tanti momenti, cujuſmodi debet exiſtimari, teſtatorem non decedere ab inteſtato, & ſine rationabili ſuarum rerum diſpoſitione, voluiſſe illuſorium con-

condere teſtamentum. Verum quæcumque fuerit legum cauſa, pro certo habendum illas, ubi vigent, obligare etiam in foro conſcientiæ, cum juſtæ ſint, & ad bonum commune ordinatæ.

Regula Quinta.

VII. Contractus matrimonii celebratus ſub conditione turpi, & ſubſtantiæ contractui adverſa, irritus eſt, & nullus. Ita enim in jure canonico ſtatutum legitur in Decret. Greg. IX. *Si conditiones*, ubi dicitur: *Si conditiones contra ſubſtantiam conjugii inſerantur ...... matrimonialis contractus, quantumcumque ſit favorabilis, caret effectu.* Cum autem tria ſint, quæ ad ſubſtantiam matrimonii pertinent, *fides* nimirum, *proles*, & *Sacramentum*, quod ſcilicet conjuges ſibi datam fidem ſervent, quod prolem non impediant, quod indiſſolubile ſit vinculum; conditiones, quæ uni ex his tribus adverſantur, dicuntur contra ſubſtantiam matrimonii, illudque irritum reddunt. Horum exempla ſuppeditat idem Greg. IX. in laud. Decret. *Si conditiones*, dicens: *Puta, ſi alter dicat alteri, contraho tecum, ſi generationem prolis evites, vel donec inveniam aliam honore, vel facultatibus ditiorem, aut ſi pro quæſtu adulterandam te tradas. Prima conditio* (ſubdit Pontifex) *perimit bonum prolis, ſecunda bonum ſacramenti, tertia bonum fidei, quam conjux conjugi ſervare debet.*

Regula Sexta.

VIII. Conditiones matrimonio adjunctæ licet impoſſibiles ſint, vel etiam turpes, ſed non contra ſubſtantiam matrimonii, illud non irritant; ſed reputandæ ſunt tamquam non adjectæ. Ita ſtatuit laud. Pont. cit. Decret. ſubdens: *Licet aliæ conditiones* appoſitæ *matrimonio, ſi turpes aut impoſſibiles fuerint, debent propter ejus favorem pro non adjectis haberi:* cujuſmodi ſunt, ſi quis diceret: contraho tecum ea conditione, ut digito cælum tangas, ut fratrem meum veneno interficias, ut mea furta cuſtodias, & ſimilia, quæ validum relinquunt matrimonium non minus, quam ſi abſolutum foret. Sed hic quoque fortius urget difficultas, quo pacto præfatæ conditiones de re turpi, aut impoſſibili matrimonii valori non officiant. Quomodo enim poteſt Eccleſia lege ſua matrimonium, in quo purus & abſolutus contrahentium conſenſus non reperitur, facere ratum? Neque enim poteſt ſupplere conſenſum, aut efficere, ut ſine conſenſu matrimonium conſiſtat. Nec hic locum habet præſumptio voluntatis interpretativæ, quemadmodum in ultimis voluntatibus; cum ad matrimonium ſit neceſſaria intentio formalis, ſufficienter, & ſenſibiliter explicata. Hæc adeo premunt, ut Durandus in IV. ſent. diſt. 39. q. 4. candide fateatur, ſe neſcire, quo fundamento Eccleſia hujuſmodi matrimonia ut valida admittat. Alii Juriſtæ, & Theologi varias adinvenere rationes, quas referre non vacat, ſed licet ingenioſas, futiles tamen, vel falſas. Ille mihi probabilior apparet modus hanc difficultatem ſolvendi, quem poſt alios adhibet Card. de Lugo Diſp. 23. de Contract. ſect. 13. nimirum tunc ſolum conditiones impoſſibiles, aut turpes, alias non oppoſitas ſubſtantiæ matrimonii, ejuſdem valori non obeſſe, quoties ex conjecturis, & probabilibus ſignis præſumi poteſt in contrahentibus efficax, immo efficacior voluntas matrimonium validum, & juxta leges Eccleſiæ pro illius valore præſcriptas celebrandi; ita ut, quamvis ſimul in iiſdem ex errore quodam inſit voluntas eas conditiones retinendi, hæc tamen ſit minor quoad efficaciam, & parata cedere priori voluntati, caſu quo innoteſcat contrahentibus, eas conditiones componi non poſſe cum valido matrimonio, niſi juxta diſpoſitionem allegatæ Decretalis pro non adjectis habeantur. Exemplum affert citatus Auctor ad oſtendendum, quo pacto voluntas, qua conditiones impoſſibiles, aut turpes apponuntur, reperiri poſſit cum voluntate efficaciori eaſdem deſerendi, ne contractus deficiat. Si quis, inquit, in conferendo Baptiſmo intentionem haberet hoc Sacramentum quidem adminiſtrandi juxta Chriſti inſtitutum; ſed ſimul errore craſſo teneretur, huic inſtituto conforme non eſſe baptiſma, quod ab Eccleſia Romana confertur, dummodo alias ſervaret ritus eſſentiales huic Sacramento, nonne valide illud conferret, non obſtante hoc errore, ſi ſupponatur in ipſo efficacior voluntas baptiſmum a Chriſto inſtitutum adminiſtrandi, quam ſit ea intentio, qua vult baptiſmum diverſum ab Eccleſia Romana præbere? Ita etiam in præſenti controverſia tenendum eſt. Neque hinc aliquis inferat, hoc modo poſſe validum exiſtimari etiam matrimonium, factum cum conditionibus ejus ſubſtantiæ repugnantibus. Aliud enim eſt velle aliquid impoſſibile; aliud velle ſub conditione impoſſibili. Hoc ſecundum locum habere poteſt, quin tollatur objectum verum ipſius voluntatis, quod ſcilicet a conditione impoſſibili adnexa diſtinctum eſt. Quapropter poterit in hoc caſu voluntas, quæ fertur in objectum, fortior eſſe ea voluntate, quæ tendit in conditiones. At quando aliquid impoſſibile ſtatuitur pro objecto, ibi voluntas efficacior reperiri non poteſt.

§. II.

De Contractibus juratis.

IX. Magna eſt, & celebris quæſtio inter Juriſperitos, & etiam Theologos admodum agitata, utrum contractus illi, qui ſeorſum a juramento conſiderati nullam vim obligandi nanciſcerentur, eo quod nulli ſint legum diſpoſitione, immo etiam ſpectati qua tales, illiciti: tamen ob juramentum adnexum robur acquirant, & obligationem inducant: an vero ex oppoſito contingant, quod ſcilicet juramentum ex infirmitate contractus, ſuper quem cadit, ipſum quoque infirmetur, & nullatenus ſit implendum. Quæ ut facilius dirimatur, prænotanda ſunt aliqua tum circa juramentum, quod intervenire poteſt occaſione contractuum, tum circa contractus, quibus applicatur, tum circa effectus, qui ex illo conſequi poſſunt. Et quoad primum ſermo eſt de juramento promiſſorio, quo jurans vult ſe obligare ad efficiendum id, quod promittit, & diligentiæ ab eo præſtandæ pro operis impletione Deum in teſtem inducere, & etiam veluti in fidejuſſorem. Præterea quia obligatio, quam aſſumit, poteſt eſſe vel ſolius veracitatis, vel fidelitatis, vel etiam ad alias virtutes pertinens a juſtitia commutativa diſtinctas, puta ad gra-

gratitudinem, ad pietatem, & alia motiva contractum præcedentia, diſpiciendum eſt attentiſſime, quam obligationem jurans intendit. 2. Ex parte contractuum, ſupra quos juramentum cadere poteſt, hi ſunt in quadruplici differentia. Alii enim præciſo juramento liciti ſunt, atque validi; alii liciti ſunt, ſed non validi: c. ex. conficere Teſtamentum ſine debitis ſolemnitatibus culpa vacat; ſed Teſtamentum ita confectum ſuo robore deſtituitur. Quidam validi ſunt, ſed non liciti; ut ſponſalia invitis parentibus inita, matrimonium tempore vetito celebratum. Demum quidam ſunt ſimul illiciti, & invalidi, ut ſecunda ſponſalia poſt prima valida. 3. Quoad effectus ex juramento contractibus addito reſultantes accurate diſtinguendum eſt inter obligationem ex juramento provenientem, & inter confirmationem contractus jurati: longe enim diverſum eſt, quod juramentum producat obligationem ſervandi, quod promiſſum eſt; & quod inſuper promiſſionem factam confirmet, atque validi contractus conditionem conciliet: ſic juramentum ſolvendi uſuras ſine dubio obligatorium eſt, ut patet ex jure canonico, quoniam ſervari poteſt ſine ſalutis æternæ diſpendio; & tamen nequaquam confirmat contractum in favorem illius, qui uſuras exigit, ad quas reſtituendas tenetur. His præmiſſis ſequentes ponuntur Regulæ.

Regula Prima.

X. Juramentum additum contractibus licitis, & validis novum illis robur adjungit ex virtute Religionis. De ſe aperta eſt hæc Regula, nec probatione indiget: ſed ſolum obſervandum, violatorem hujus contractus duplici peccato fœdari, nimirum contra juſtitiam, quæ omnes licitos, & validos contractus regit; & etiam contra Religionem, quam ſuo perjurio violat, quod frequenter contingit in ſponſalibus, quæ juramento confirmantur, & poſtea abſque ulla cauſa, ſed ex mera animi volubilitate alteruter ſponſorum implere recuſat.

Regula Secunda.

XI. Juramentum adjectum contractibus illicitis, & jure naturæ nullis, quæ ſine peccato ſervari non poſſunt, nullum illis robur adjicit; immo peccat, qui tale elicit juramentum. Prima pars eſt evidentiſſima: nam juramentum contractuum naturam, & ſubſtantiam mutare nullo modo poteſt: proinde ſi contractus nullus ſit jure naturæ, illum validum reddere non poteſt; & ſi ſit de re illicita, non obſtringit, quoniam non debet eſſe vinculum iniquitatis; & impoſſibile eſt, atque implicatorium, quod quis ex juramento contrahat obligationem faciendi, quod ſibi lege naturali, aut divina interdictum eſt. Quod vero peccet, qui tale emittit juramentum, patet ex iis, quæ diximus in Tract. de juramento.

Regula Tertia.

XII. Juramenta adjecta contractibus etiam nullis ſunt obligatoria, quando ſervari poſſunt abſque diſpendio ſalutis æternæ, ideſt ſine peccato vel mortali, vel veniali. Hujus regulæ verita s conſtat ex jure canonico, ex quo omnino deſum pta eſt. Nam Alex. III. Cap. *vero* de jurejurando, interrogatus, utrum qui metu compulſus juraverit, teneatur juramentum ſervare, reſpondit, *non eſſe tutum quemlibet contra ſuum juramentum venire, niſi tale ſit, quod ſervatum vergat in interitum ſalutis æternæ.* Et cap. 6. ſubdit: *Debitores, ſi de uſurarum ſolutione juraverant, cogendi ſunt domino reddere juramentum.* Et ipſa etiam ratio naturalis dictat. Divini enim nominis reverentia ab omnibus poſtulat, ne Deus in falſitatis teſtem adducatur, nec ejus nomen fruſtra ſumatur; quod eveniret, ſi liceret datum juramentum non ſervare. Unicus tamen excipitur contractus, qui, licet ſervari poſſit ſine peccato, tamen non obligat, nimirum „ renuntiatio novitii (verba ſunt „ Concilii Trid. ſeſſ. 25. cap. 16. de Regular. ſic „ ſtatuentis) aut obligatio antea facta, etiam cum „ juramento, vel in favorem cujuſcumque cauſæ „ piæ, non valeat, niſi cum licentia Epiſcopi, ſi- „ ve ejus Vicarii fiat intra duos menſes proximos „ ante profeſſionem; ac non alias intelligatur effe- „ ctum ſuum ſortiri, niſi ſecuta profeſſione: aliter „ vero facta, etiamſi cum hujus favoris expreſſa re- „ nuntiatione, etiam jurata, ſit irrita, & nullius „ effectus “.

Regula quarta.

XIII. Juramenta adjecta contractibus lege poſitiva irritis, vel ob bonum commune, vel ad probos mores inducendos, vel in odium creditoris, illos non roborant, vel confirmant. Patet manifeſte hæc regula. Nam 1. ſi contractus irritus declaratur, quia vergit in publici boni perniciem; jam eſt de re illicita, & nullam, nequidem ex juramento, vim obligandi nanciſci poteſt. 2. Nullus privatus poteſt renuntiare id, quod cedit, & ordinatur ad bonum commune. Sic nec valet matrimonium metu extortum, licet juramento firmatum; quia ob publicam utilitatem hæc matrimonia irrita declarata ſunt. Ita nec Clericus renuntiare poteſt privilegio fori, vel Canonis, etiam juramento adjecto, quod conceſſum eſt in favorem Clericalis Ordinis. Et pari pacto juramento non roboratur donatio facta a Clerico concubinæ, cum talis donatio in favorem publicæ utilitatis, & honeſtatis vetita ſit. Leges vero, quæ latæ ſunt in odium injuſti creditoris, cum ad ipſum omni jure in re illicita acquiſita privandum ordinentur, contractus in ejus favorem elicitos juramento firmari non ſinunt: Sic promiſſio ſolvendæ uſuræ, vel dandi latroni pecuniam ob metum mortis, licet ob juramenti ſanctitatem ſervanda ſit, non firmat tamen contractum promiſſionis: unde nec uſurarius, nec latro jus legitimum acquirunt ad acceptam pecuniam, ſed ad reſtitutionem tenentur. Num vero juramenta adjecta contractibus irritis ob bonum particulare, & in favorem alicujus perſonæ illa confirment, & roborent, diſputavimus Tract. in 2. Decal. Præcep. de Juram. cap. 9. n. 4. & ſeq. ubi, & aliæ invenientur hac de re quæſtiones, & regulæ omnino legendæ.

§. III.

§. III.

De contractibus ſine juris ſolemnitatibus celebratis.

XIV. Utriuſque juris tum civilis, tum canonici conditores ad commune bonum, ad ſocietatem fovendam, & pacta inter cives inita ſarta tecta ſervanda, ne pravorum fraudibus paterent, ſanxere, ut quibuſdam contractibus, & pactionibus nonnullæ adderentur formæ, adminicula, &, ut vocant, ſolemnitates, quibus deſtituti vim nullam obtinerent, nec in exteriori foro rati haberentur, & validi. Sic Eccleſia voluit clandeſtina matrimonia, quibus ſcilicet non adeſſent ſaltem duo teſtes, & Parochus, pro nullis haberentur: Religioſæ Profeſſiones irritæ eſſent, ſi ante ſextumdecimum annum, vel non præmiſſa unius anni probatione celebrarentur. Jus vero civile ad teſtamentorum, & legatorum valorem neceſſariam conſtituit plurium teſtium præſentiam, & ſubſcriptionem publici Notarii, teſtificationem &c. Hoc igitur poſito, inquirunt Juriſtæ, & Theologi, num hujuſmodi contractus hiſce ſolemnitatibus non muniti, licet in exteriori foro valorem non conſequantur, validi tamen reputari poſſint in foro ſaltem conſcientiæ.

XV. Primo quidem omnes pene Theologi, & Canoniſtæ in eo conveniunt, Contractus ſcilicet matrimonii, & profeſſionis Religioſæ, ſi ſubſtantialibus, & ab utroque jure requiſitis ſolemnitatibus careant, invalidos eſſe tam in foro exteriori, quam in foro conſcientiæ. Et revera in praxi cernimus, irrita haberi, & nulla matrimonia clandeſtina, & inanes Religioſas profeſſiones, vel ante ſtatutam ætatem factas, vel non præmiſſo probationis anno: proinde hæc doctrina morali gaudet certitudine, & tuta eſt in conſcientiæ foro.

XVI. De ultimis vero voluntatibus, teſtamentis, legatis, præſertim ad pias cauſas, non ita conſentiunt. Verum cum pro iſtis ſpeciales conſtitutæ ſint leges, & nonnulla etiam conceſſa privilegia, quæ peculiare poſtulant examen; quid nobis probabilius, & veritati magis conſonum viſum fuerit, exponendum reſervamus in calce tertiæ partis hujus Tractatus, ubi data opera de Teſtamentis, ultimiſque voluntatibus diſputabimus.

XVII. Quoad reliquos vero contractus Covarruvias plures allegat Theologos, & Juriſtas ſentientes, hujuſmodi pacta, licet ſolemnitatibus deſtituta, dummodo omnis fraus, dolus, deceptio abſit, in foro conſcientiæ totum illum valorem nanciſci, quem illis jus naturale tribuit, quod omnibus concedit, ut de rebus ſuis, prout ſibi libuerit, diſponant. Quandoquidem arbitrantur leges, hujuſmodi contractus irritantes, in præſumptione doli, deceptionis, erroriſque fundari. Quamobrem hiſce ceſſantibus vim obligandi obtinere non deſinunt in foro ſaltem conſcientiæ, in quo non præſumptiones ſpectantur, ſed veritas ipſa.

XVIII. At alii longe plures, ab eodem Covarruvia citati, & quibus ipſe adhæret, cenſent oppoſitum, præfatoſque Contractus non minus in foro exteriori, quam in foro conſcientiæ irritos pronuntiant, hiſce permoti rationibus, quæ eorum doctrinam probabiliorem, magiſque vero proximam oſtendunt, quibuſque propterea & ipſe lubens aſſentior. Quandoquidem certum eſt, leges tum civiles, tum canonicas poteſtate pollere reddendi nullos, & irritos etiam in foro conſcientiæ, contractus, quos judicaverint bono communi obeſſe poſſe: nec alia de cauſa matrimonium clandeſtinum in utroque foro nullum eſt & irritum, niſi quia ita ſtatuunt Eccleſiæ leges. Si igitur latæ ſint leges, quæ contractus aliquos ſtatutis carentes ſolemnitatibus irritos declarent; tales erunt habendi, non ſolum in exteriori foro, ſed & interiori conſcientiæ. Et revera, ſi cuilibet privato licet ſuis contractibus, quas ſibi libuerit, etiam leviores, conditiones apponere, quibus deficientibus invalidus ſit omnino contractus; cur hoc multo magis non licebit ſupremis tum Eccleſiaſticis, tum civilibus Poteſtatibus? Præterea cum rerum dominia (ut alibi innuimus) jure gentium, & civilibus legibus inducta ſint, hiſce legibus regi debent, & parere. Cum igitur leges aliquos contractus irritent, irriti erunt habendi. 3. Denique nonne, ut non ſemel diximus, legibus obtemperandum eſt, non ſolum ob pœnæ timorem, quam minantur, ſed & multo magis propter conſcientiam, cum omnis poteſtas ſit a Deo, a quo Legislatores poteſtatem accipiunt ferendarum legum? Illis igitur, præſertim juſtis, & bono communi conſulentibus, etiam in foro conſcientiæ parendum eſt, ac proinde pro nullis habendi contractus etiam coram Deo, quos Principes ſuis legibus irritos, nulloſque eſſe voluerint. Nec leges iſtæ falſæ innituntur præſumptioni doli, & fraudis, quibus proinde deficientibus non obligent; ſed certo periculo fraudis, & doli, quod in talibus contractibus, ſine ſtatutis ſolemnitatibus celebratis, ſemper adeſt & malitia, & avaritia hominum, proinde ſemper obligant: ſicut nec inter leges mere pœnales (quas tamen ſemper, & in foro conſcientiæ obligare docuimus) ſpectandæ ſunt, ſed tamquam in commodum & bonum commune Reipublicæ ordinatæ; propterea etiam ante omnem Judicis ſententiam coram Deo, & in conſcientia ad eorum obſervantiam ſubditos obſtringunt. Ita docent nobiliores Theologi, Vaſqueſius, Suareſius, Salmaticenſes, Juveninus, Habertus, aliique plures a Salmaticenſibus laudati.

CAPUT UNDECIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Contractus ſub modo quomodo celebretur.*
II. *Contractus ex cauſa exponitur.*
III. *Quid ſit contractus ad diem.*
IV. *Quid contractus ſub disjunctione.*
V. *Quid pactum ſub deſignatione.*
VI. *Ad complementum in contractu conditionato, novus non requiritur conſenſus, excepto matrimonio.*

Conſectarium Primum.

I. AD conditionatos contractus revocari poſſunt illi, qui celebrantur *ſub modo*, *cauſa*, *ad diem*, *& ſub disjunctione*. De priore in hoc Conſectario, de ceteris in ſequentibus. Contractus ſub modo illi dicuntur, qui videlicet aliquod onus

onus alteri parti implendum imponunt: ex. c. Si dicas, do tibi centum, ut cadentem tuam domum reſtaures, ut filiam nuptui tradere poſſis, ne mihi litem moveas. Hujuſmodi contractus aliquando ſtatim perfecti intelliguntur, etiam modo non impleto, & ſolum jus eſt in altero contrahente urgendi alterum ad modum implendum: ut ſi quis Petro Sacerdoti leget centum aureos, ut centum celebret Miſſas, non poteſt hæres denegare legatum, vel ſibi vendicare ſub obtentu, quod Miſſæ celebratæ non fuerint; ſed perſoluto Sacerdoti legato illum urgere debet ad onus, & modum additum implendum. Aliquando vero perfecti non ſunt, niſi impleto, & executioni demandato modo, & onere: ut cum certa pecuniæ ſumma datur Peregrinis, ut Aſſiſium, vel Romam, vel Lauretum pergant; niſi enim conditionem impleant, pecuniæ dominium non adipiſcuntur, ſed reſtituere debent. Quando vero dubium occurrit circa hoſce contractus, puto ſemper ut conditionatos habendos, proinde non valere, nec perfici, niſi conditione ſervata.

Conſectarium Secundum.

II. Contractus ſub cauſa dicuntur illi, qui ex aliqua cauſa impellente celebrantur; ut ſi quis eleemoſynam eroget alicui, quia eum pauperem, & egenum putat, cum talis non ſit. Non valent hi contractus, ſi deſit finalis cauſa celebrandi contractus, ideſt tota ratio celebrandi contractus; quia tunc deficit conſenſus ad contractum requiſitus, qui non ſubſiſtit, niſi quia res ita eſſe putatur; proinde ſi res aliter ſe habeat, nullus adeſt conſenſus; ut ſi quis Clerico pecuniam det, ut celebret tot Miſſas, quia ille Sacerdotem ſe ſimulat, non daturus, ſi ſciret illum non eſſe Sacerdotem; nullus eſt contractus. At ſi cauſa ſit mere impulſiva, tunc validus eſt contractus, licet deſit; quia præſtat quidem, ut libentius celebres pactum, ſine qua tamen adhuc iniiſſes: ut ſi quis pauperi puellæ dotem polliceatur, quia putat ſibi aliquo vel conſanguinitatis, vel affinitatis gradu conjunctam, valet promiſſio, licet extranea ſit, cum adhuc ſuperſit conſenſus ſufficiens ad valorem contractus. Similiter ſi Magnati alicui, vel viro Nobili aliquid dones, ſpe illectus, ut tibi faveat in aliquo negotio, aliter munus non daturus ſi oppoſitum crederes; valet donatio, licet ille forſan in tuo negotio ſe immiſcere recuſet. Quando dubium eſt, num cauſa vel finalis, & principalis fuerit, vel ſolum impulſiva, & ſecundaria, cenſendum eſt impulſivam fuiſſe; nam alioquin innumeri contractus irriti forent, ſi quæcumque cauſa pro finali ſupponeretur. Quamobrem omnes conditiones tacite, & ſolum mente conceptæ pro cauſis impulſivis, & ſecundariis habendæ ſunt.

Conſectarium Tertium.

III. Quilibet contractus diem habet, ſeu tempus pro executione; cum enim ad hanc ordinetur, oportet, ut certo aliquo tempore fiat, nec differatur in infinitum: non tamen omnis contractus dicitur contractus *in diem*. Sed celebris eſt quoad hoc in jure contractuum diſtinctio: alii enim vocantur puri, alii in diem, alii ſub conditione. Quoties in conventione nulla fit mentio temporis, quo executioni mandari debet, dicitur contractus purus; & tamen iſte quoque terminum habet definitum ſuæ executionis, ſcilicet quamprimum moraliter fieri poteſt. Si vero in conventione præſtituatur determinatus dies pro executione adimplenda; tunc dicitur contractus *in diem*. Demum ſi conditio aliqua fuerit appoſita, unde pendeat tempus executionis, eſt contractus conditionatus, tunc ſolum executioni mandandus, quando conditio fuerit purificata. Hinc intelligi poteſt diſcrimen illud quod in ff. de verb. oblig. ponitur inter hæc duo *cedere diem*, & *venire diem*. Primum enim dicitur de tempore, quo incipit obligatio; ſecundum de tempore, quo inſtat executio: & ſic in contractu puro ſimul verificatur *cedere diem*, & *venire diem*, quia ex tunc, & pro tunc incipit obligatio. In contractu *ad diem* ſtatim *cedit* dies, non ſtatim *venit*, quia licet incipiat obligatio ex tunc, non tamen pro tunc: ut ſi emiſti veſtem, cujus pretium ſolvendum conveniſti poſt menſem; ſtatim quidem incipit obligatio, at ejus executio non urget, niſi poſt menſem, ante cujus lapſum non teneris pretium ſolvere. In contractu vero conditionato nec ſtatim *cedit* dies, nec ſtatim *venit*, ideſt nec tunc, nec pro tunc naſcitur obligatio, quia hoc totum pendet a conditionis eventu.

Conſectarium Quartum.

IV. Contractus ſub disjunctione habetur, quando unum, aut alterum implendum promittitur: quod vel ſupra rem cadere poteſt, ut ſi dicas creditori tuo, pro ſolutione debiti tempore vindemiæ vel vinum dabo, vel pecuniam; vel ſupra quantitatem, ut ſi dicas pauperi puellæ, tibi dabo pro dote vel quinquaginta, vel centum; vel ſupra tempus, ut ſi convenias vel tempore meſſis, vel vindemiæ tempore debitum extinguere. Pro his contractibus ſtatuunt communiter leges 1. Eſſe in arbitrio promittentis unum, aut alterum dare, quod ſibi magis libuerit, nec adſtringi poſſe ad hoc potius, quam illud. 2. Reſpectu quantitatis, & temporis in arbitrio promittentis eſſe, vel quod minus eſt in quantitate, vel quod remotius eſt in tempore, eligere; & ita ſtatutum merito creditur, ut debitor ſemper minus gravetur.

Conſectarium Quintum.

V. Contingit aliquando in contractibus materiam deſignari ambigue, & indeterminate, unde dubium contingit in executione: ut ſi dicas, dono Petro decem aureos, quos in ſcrinio habeo; ibique non decem, ſed viginti reperiuntur: & ſimiliter, condono pauperi centum libellos illi mutuo datos; at detegitur non centum, ſed bis centum mutuo fuiſſe conceſſos. Tunc ergo Juriſtæ, ac Theologi ſtatuunt inſpiciendum, num quantitas appoſita ſit *taxative*, vel *deſignative*. Si primo modo, ſola quantitas appoſita eſt ſolvenda, vel condonanda; ſi ſecundo, tota illa tribuenda, quæ ſub deſignatione cadit, licet quantitatem appoſitam ſuperet. Ad quod diſcernendum hanc ſtatuunt communiter Regulam. Si diſpoſitio contrahentis a quantitate incipiat, dici debet appoſita taxative; ut ſi

quis dicat, dono titulo legati amico meo centum aureos, quos in vidulo ſepoſitos habeo; licet in eo ſint bis centum, nonniſi tamen centum ſunt erogandi: & e contra ſi dicat, lego puellæ pauperi aureos in vidulo contentos, qui centum ſunt; tunc omnes aurei in eo contenti ſunt erogandi, licet deſignatum numerum excedant. Verum plures juris canonici Scriptores, & præſertim Cardinalis de Luca, non uſquequaque certam arbitrantur hanc regulam, ſed aliunde eſſe contrahentis mentem detegendam, & determinandam, quod mihi veroſimilius videtur.

Conſectarium Sextum.

VI. Contractus conditione aliqua honeſta, & licita affecti, ea purificata abſoluti evadunt, quin opus ſit novo conſenſu, excepto tamen contractu matrimonii. Inficiantur nonnulli Theologi, inter quos Concina, qui probabilius cenſent, novum requiri conſenſum. Quia inquiunt, primus conſenſus abſolutus non fuit, & perfectus; & impletio conditionis non poteſt præſtitum conſenſum perficere; cum ille amplius non extet. Verum oppoſitum, quod in conſectario ſtatui, mihi probabilius videtur. Nam 1. ſufficiens habetur conſenſus, licet conditionatus, ad pariendam obligationem; adeo ut uterque contrahens ſit alteri de re conventa obnoxius, nec pro ſuo arbitrio poſſit reſilire, ſed expectandus ſit conditionis eventus: alioquin ſi ſufficiens deeſſet ad pariendam obligationem conſenſus, poſſet alteruter, altero invito, a pacto reſilire, quod tamen nemo dicet. Præterea ſi qua perfectio deerat contractui, hæc tota pendebat a conditione, qua poſita jam nihil deeſt perfecto, & abſoluto contractui. Conſenſus vero præſtitus, licet in ſe tranſierit, nec amplius extet, remanet tamen virtualiter in obligatione per ipſum inducta: omnes enim contractus unico actu voluntatis, & paucis verbis perficiuntur; & tamen per plures annos permanere concipiuntur in inducta obligatione: ut videre eſt in locatione domus per decennium, quæ nutu aliquo, & vel uno verbo perficitur, & tamen per decennium perſeverare concipitur; quia conſenſus ſemel præſtitus remanet, & durat in ſuſcepta obligatione. Ita in contractu conditionato conſenſus obligationem parit, & in ipſa obligatione perſeverat, quæ purificata conditione urget executionem, quin alius requiratur conſenſus. Merito tamen excipitur matrimonium. 1. Quia Eccleſiæ legibus præcipitur in matrimonio conſenſus de præſenti; conſenſus autem ſub futura conditione non videtur omnino de præſenti, proinde novus neceſſarius eſt conſenſus ad ipſius valorem. 2. Quia cum matrimonium ex indole ſua perpetuitatem, & firmitatem talem importet, ut ne quidem mutuo contrahentium conſenſu diſſolvi poſſit, talis requiritur conſenſus, qui ejus perpetuitatem impedire non poſſit: talis autem non eſt conſenſus a futura pendens conditione; nam ſi ante illius impletionem cum alia femina abſolutum contrahatur matrimonium, hoc poſterius, non primum validum reputabitur. Non ſufficit igitur conſenſus præſtitus ſub aliqua conditione. Denique ſic diſerte docet D. Thom. in 4. diſt. 29. q. 1. a. 3. q. 3. in ſol. 3. ſcribens: „ Si conditio ſit de „ futuro, aut eſt neceſſaria, ſicut ſolem oriri cras; „ & tunc eſt matrimonium; quia talia futura jam „ ſunt præſentia in ſuis cauſis: aut eſt contingens, „ ſicut datio pecuniæ, vel acceptatio parentum, „ & tunc idem eſt judicium de tali conſenſu ſicut „ de conſenſu, qui ſit per verba de futuro: unde „ non facit matrimonium “.

VII. Conſectaria de juramentis contractibus adjectis habentur in Diſſert. 1. de Juramento cap. 9. ubi repetenda.

CAPUT DUODECIMUM.

De duobus adjunctis contractuum, mora ſcilicet, & pœna conventionali, nec non de fine contractuum.

DOCTRINA.

I. *Quid, & quotuplex ſit mora.*
II. *Quænam conditiones requirantur ad contrahendam moram. 1. exponitur.*
III. *Explicantur ſecunda, & tertia conditio.*
IV. *Exponitur ultima conditio.*
V. *Num mora purgari poſſit.*
VI. *Pœna conventionalis, quid, & quotuplex ſit.*
VII. *Pœnam conventionalem contractibus addere abſolute non eſt illicitum.*
VIII. *Prohibetur tamen a Legibus eam aliquibus contractibus apponere.*
IX. *Mutuo adjecta ſemper eſt uſuræ pallium.*
X. *Quot modis finiantur contractus.*
XI. *Nullitas contractus eos perimit.*
XII. *Cauſæ nullitatis in contractibus declarantur.*
XIII. *Revocatione finiuntur contractus.*
XIV. *Num poſſint unius tantum conſenſu revocari.*
XV. *Extinctione obligationis finis contractibus imponitur.*

I. CONtingere non raro ſolet in humanis contractibus, ut alteruter contrahentium ſit in mora adimplendi, quod mutuo conſenſu ſtatutum eſt: ſic frequenter emptores pretium jam traditarum mercium negligunt ſolvere, vel locationis pretium; & viciſſim venditor pecunia accepta rem venditam emptori tradere differt. De hac igitur mora hic generatim diſſerendum eſt; nam penſiculatius erit de illa animadvertendum in ſingularibus aliquibus contractibus. Mora a Juriſtis definitur: *Culpabilis transgreſſio diei dicti pro executione contractus*. A Theologis vero definitur: *ſolvendi debiti injuſta, & fruſtratoria dilatio*. Hæc mora duplex eſt, alia quæ irregularis dicitur, & oritur ex ipſa re accepta; alia regularis ex perſona creditoris. Prima locum habet in omnibus contractibus, in quibus præfinita eſt dies executionis; ut ſi quis mercem emat cum pacto ſolvendi pretium poſt menſem, elapſo termino ipſa dies urget, ne ſolutio differatur. Poſterior vero invenitur in pactis, in quibus dies ſolum in confuſo deſignatus fuit; ut ſi tibi veſtem vendam, accepturus pretium poſt reditum tuum in locum, vel poſt peractam, quam aggrederis navigationem; tunc enim ad creditorem pertinet & diem præfinire, & debitorem interpellare, qui ſi adhuc differat reddere, erit debitor moroſus ex perſona.

II.

II. Ad veram autem, & culpabilem incurrendam moram nonnullæ ab Auctoribus conditiones neceſſarias reputantur, nimirum 1. Subſiſtentia debiti. 2. Scientia debitoris. 3. Legitima interpellatio. 4. Adventus diei. 5. Carentia legitimæ exceptionis. Et primum quidem conditionem eſſe de jure naturæ neceſſariam inficiari nemo poteſt. Hinc in contractu nullo, uſurario, ſimoniaco, aut ad facinus perpetrandum inito, mora committi non poteſt, quia obligatio non ſubſiſtit. Immo etiamſi debitum extet, ſed liquidum nequaquam ſit, adhuc moræ culpabili locus non eſt: adeoque pendente lite, mora incurri non poteſt, quoadusque per ſententiam Judicis debitum liquidetur. Si tamen in foro conſcientiæ quis certo agnoſcat ſe debitorem, eſto id Actor in judicio probare non poſſit, mora teneri, & ad effectus illius coram Deo, dubitandum non eſt. Similiter non eſt moroſus debitor, ſi debitum certo conſtet, ſed ejus quantitas nondum ſit liquida: c. ex. Si per adnumerationem, vel adpenſionem, vel per diviſionem bonorum in hæreditate, vel per ratiocinia quantitas rei debitæ ſit æſtimanda.

III. Circa 2. conditionem, ignorantia debitoris excuſans a mora, duplex eſſe poteſt, vel quoad debitum, vel quoad terminum. Ceterum culpabilis ignorantia, puta craſſa & ſupina, minime ſufficit ad excuſandum; hæc enim in jure pro ſcientia reputatur. Circa 3. conditionem digladiantur inter ſe Juriſtæ, utrum ad contrahendam moram neceſſaria ſit interpellatio; & ſuppoſita ejus neceſſitate, utrum judicialis eſſe debeat, vel etiam extrajudicialis ſufficiat. Sed hæ quæſtiones potius ad forum contentioſum ſpectare videntur, quam ad materiam contractuum, prout a Theologis conſideratur. Jure naturæ ſpectato, videtur nulla interpellatione opus eſſe; quapropter in cauſis piis jura illam non requirunt. Ipſamet enim obligatio in foro conſcientiæ interpellat; & quidem ſi contractus purus fuerit abſque ulla videlicet temporis deſignatione, interpellatio ſupervacanea exiſtimari debet: quia quando non apponitur dies, præſens intelligitur; niſi forte locus adjectus ſpatium temporis, quo perveniri ad eum poſſit, deſideret. Si vero contractus fuerit ad diem, hic ipſe interpellat. Et demum in contractu conditionato conditionis impletio vicem obtinet interpellationis. Solum igitur, ut diximus, interpellatio neceſſaria videtur, quando dies ſolum in confuſo fuerit deſignatus. Hinc de 4. conditione nihil aliud notandum occurrit.

IV. De 5. conditione obſervandum, plures exceptiones, vel peremptorias, vel tantummodo dilatorias reperiri in jure, & ab Auctoribus referri, quæ a committenda mora debitorem excuſant. Aliquas tantum celebriores enumerabimus. 1. Impoſſibilitas juris, vel facti, ſi nimirum res conventa effecta fuerit vel illicita, vel prohibita. 2. Si creditor obligationem ſuam non impleverit; qui enim pro parte ſua eſt in mora, alterius moram accuſare non debet; & paria delicta mutua compenſatione purgantur. 3. Si impedimentum aliquod ſupervenerit juſte adprobandum, ut ſi naufragium, pluviæ, tempeſtates, morbus gravis & diuturnus, peſtilentiæ, aut belli pericula moram cauſaverint; quando enim contrahentes determinatum apponunt diem, excepti ſemper intelliguntur hujuſmodi caſus fortuiti & fatales. 4. Si debitor denuntiaverit, & obtulerit ſolutionem, ita ut per eum non ſteterit, quin mora evitaretur. 5. Si creditor per conceſſionem dilationis inducias dederit. 6. Si privilegium aliquod a jure tributum fuerit alicui generi perſonarum, ne moram committere poſſint, ut ſunt Minores, Eccleſiæ, Communitates &c. item qui abſunt ob negotia Reipublicæ, moram nunquam incurrunt beneficio legis, niſi judicialiter interpellentur.

V. Quemadmodum autem legitimæ exceptionis beneficio poteſt mora evitari; ſic poſtquam commiſſa, & contracta fuit, poteſt, ut ita dicam, aboleri per purgationem, quæ tamen locum non habet, ſi ab ipſa lege mora impoſita fuit, vel poſt litem conteſtatam. Nunquam etiam ad hoc deſervit purgatio, ut principalis ſors ſolvatur; quia debitum ſortis non eſt effectus moræ, ſed præcedentis obligationis, & contractus. Solum ergo valet ad evitandam fructuum, vel damnorum, vel periculi rei luitionem, ſeu etiam ad evadendas pœnas legales, & conventionales impoſitas moræ. Ceterum nec ſola debitoris voluntate, nec etiam decreto judicis ſine conſenſu creditoris poteſt mora purgari, niſi ad ſummum duobus in caſibus, ſcilicet, vel quando minimum eſt, quod ratione moræ debetur, vel quando minimum temporis poſt moram elapſum fuerit. Quapropter ſolum ex creditoris expreſſa, vel tacita voluntate dependet, ut mora purgetur. Et quidem, dum intervenit expreſſa creditoris remiſſio; res eſt perſpicua: ſed quando præſumi poſſit interpretativa ejuſdem indulgentia, controverſiæ ſubeſt. Unum admittere caſum videntur Auctores, nimirum quando creditor recipit ſolutionem ſortis diutius poſt moram, quin tamen exigat fructus, vel damna poſt moram ſequuta. Et tamen hic caſus multis limitatur exceptionibus, præcipue quando creditoris perſonam ſuſtinent Eccleſia, Communitas, Minores, ſimileſque perſonæ, quibus jura ſpecialiter favent; reſpectu ſiquidem horum moram nunquam purgari contendunt.

VI. Ad impediendam vero hanc moram, & ad contractuum firmandam executionem humana ſolertia cum avaritia conjuncta pœnam excogitavit adjiciendam contractibus, & a moroſo executore ſolvendam. Hæc autem pœna alia eſt naturalis, alia legalis, alia denique privata, & conventionalis. Prima ſiſtit in onere ſolvendi, & reparandi damna ex moroſa ſolutione alteri contrahentium obvenientia, ut ipſa juſtitiæ ratio poſtulat: & hæc ut videbimus in corollariis, eſt naturalis effectus ipſius moræ. Pœna vero legalis vel ab ipſa lege, vel a judicibus imponitur, ut præceptis ejus pareatur; & vocari ſolet mulcta pecuniaria, quæ ab inobedientibus exigitur. Pœna vero conventionalis eſt, quæ ex conſenſione partium adjungitur contractui contra eum, qui fidem non ſolverit, aut debito tempore promiſſum non impleverit. Et hæc rurſum duplex eſſe poteſt, nimirum alia ſita in denegatione beneficii, vel lucri percipiendi; ut ſi quis rem credito ementi dicat, niſi poſt menſem pretium prompte ſolveris, non amplius tibi credito vendam, vel arte tua utar: alia vero, quæ conſiſtit in diminutione patrimonii, per quam ſcilicet alter obſtringitur certam pecuniæ quantitatem ſolvere, ſi fidem ſtatuto tempore non ſervaverit. Et

quidem priorem pœnam juſte imponi poſſe nullus eſt, qui ambigat: eſt enim denegatio beneficii indebiti, & qui ei pœnæ ſubjicitur, nihil amittit; ſed ſolum lucrum, aut beneficium non percipit, ad quod nullum jus habet. Eſt igitur ſolum diſputandum de altera pœna, quæ vere, & proprie talis eſt, num videlicet licite contractibus apponi poſſit. Sunt enim plures Theologi, qui negant, aliis quidem, & magni nominis, & plurimis affirmantibus: ipſe, quod mihi probabilius videtur, libere promam.

VII. 1. Contractibus pœnam conventionalem apponere, quibuſdam ſervatis conditionibus, non eſt abſolute illicitum. 2. A jure tamen merito prohibetur eam aliquibus contractibus apponere. 3. In mutuo vero ſemper eſt uſuræ pallium, proinde nullo modo licita. Tres partes habet poſita aſſertio, quarum primam ſic oſtendo. Hæc appoſitio pœnæ nihil in ſe continet injuſtum: etenim & conſenſu utriuſque partis imponitur, & ordinatur ad rectum finem, videlicet ad fidelem contractus executionem: & ſicut aliis cautionibus, puta promiſſoria, juratoria, pignoratitia, hypothecaria proſpicere ſibi poteſt creditor, ne ab alio contrahente fallatur; ita & pœnæ injunctione, quæ videtur medium efficacius ad executionem ſollicitandam. 2. In jure canonico permittitur, ut licita, pœna conventionalis adjecta contractibus: nam Innoc. IV. cap. *In ſuam* de Pœnit. ſtatuit: „ Notandum, „ pœnam impoſitam in conventione partium licere exigere, dummodo intentio ſit recta, ſcilicet, ut pareatur placitis, & non ad uſuram, vel lucrum; ſed ſecus eſſet, ſi pœna appoſita eſſet in fraudem uſurariam“. 3. Ita ſentiunt plurimi magni nominis Theologi, & Juriſperiti, S. Antoninus 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 24. Henricus a S. Ignatio, Genettus, Juveninus, Gabriel Antoine, aliique ab ipſis citati. Nonnullæ tamen conditiones ab Auctoribus afferuntur neceſſario ſervandæ, ut pœna conventionalis juſte adhibeatur. 1. Eſt, ut non niſi in ipſa conventione imponatur: neque enim licet ex intervallo, & poſt contractum jam firmatum eam apponere, vel exigere: ſemel enim convenxis ſtare oportet, & quod placuit, amplius diſplicere non debet: nam ſi in ipſa conventione imponatur pœna: proſpicere ſibi poteſt alter contrahens, & examinare, utrum e re ſua ſit tali gravamini ſe ſubjicere; at contractui jam peracto novum onus imponere eſſet contra fidem, & æquitatem. 2. Eſt, ut debitor vere ſit in mora culpabili: nam ſi culpa caret, juridicam moram non contrahit; ac proinde nec pœnæ ſubjici poteſt, quæ ſolius culpæ cauſa imponitur: Et idem judicium eſt, ſi mora contracta non ſit admodum notabilis, ſed juxta contractuum qualitatem aliquantulum executio promiſſi differatur. 3. Ne imponatur ſpe lucri acquirendi, ſed revera ad urgendam executionem. 4. Conditio eſt, ut ſit moderata. Si enim quæ ab ipſis legibus, & judicibus, etiam pro gravibus delictis, pœnæ imponuntur, convenit eſſe moderatas, quanto magis quæ privata poteſtate indicuntur? hic enim majus periculum occurrit, ut æquitas lædatur. Sed quanta debeat eſſe moderatio pœnæ conventionalis non ita facile eſt definire, cum Auctores parum hac de re ſuam mentem declarent; ſed remittendum dicunt æquitati, & prudentiæ paciſcentium, ſpectata natura contractus, conditionibus contrahentium, & temporis conceſſa diuturnitate, vel brevitate.

VIII. Altera vero pars, quæ aſſerit vetitum eſſe a legibus, aliquibus contractibus pœnam conventionalem apponere, conſtat ex utroque jure, in quo prohibetur in Sponſalibus, Matrimonio, nec non profeſſione Religioſa inducta pœna ad eos celebrandos obligare; cum hi contractus plena debeant libertate iniri, quam non leviter imminuit adjectæ pœnæ ſolvendæ onus impoſitum, ut late probat Sanchez de Matrim. lib. 1. diſp. 30. & nos ſuo loco latius oſtendemus.

IX. Tertiam vero partem, quam plures inficiantur Theologi, arbitrantes, ſicut aliis contractibus, ita & mutuo licere pœnam conventionalem apponere, nos utpote probabiliorem defendimus, & ſic luculenter evincimus. Et primo quidem contractui mutui pœnam apponere vetant plura Galliæ Tribunalia, ſeu ut vocant Parlamenta, ut teſtatur Juveninus, ſeu Auctor Reſolut. Caſuum Conſcientiæ Tr. 16. de Uſur. cap. 4. Immo Pontaſius, Habertus cenſent, ſententias judicum, condemnantium moroſos debitores ad aliquid ſolvendum creditori, ſolum comprehendere damnum ex mora creditori obventum, quod ſi non adſit, ad aliquid ultra ſortem dandum non compellere. Unde hanc Regulam ſtatuit Natal. Alex. lib. 3. n. 7. „ Conſtitutio Regia, & ſententia judicis ſola præſumptione nituntur damni accepti, vel lucri amiſſi a creditore, ad cujus compenſationem definiunt; vel adjudicant id quod intereſt; quamobrem ſi nullum damnum patiatur, nullo lucro privetur, nihil ultra ſortem exigere poteſt, aut percipere . . . . Itaque ſi debitoris mora nullum damnum intulerit, nullum lucrum interruperit creditori, nihil ultra ſortem ſine uſuræ vitio, fœnerisque labe exigere poteſt“. Ita etiam ſentiunt plerique juris periti ab Honorato Leotardo citati, immo & ipſa Romana Rota ſervare ſolet, ut teſtatur Cardinalis Mantica. 2. Pœnam hanc conventionalem mutuo ſolum apponi ad palliandam uſuram invicta oſtendunt argumenta, a Concina latius expoſita, & hic compendioſe collecta. Nam vel mutuator pœnam adjicit, quia timet ſortis amiſſionem, ſi ſtatuto tempore non reddatur; & ſic convincitur reus uſuræ: quidquid enim exigitur ob periculum ſortis amittendæ, uſurarium eſt, ut ſuo loco oſtendemus; nec pœna appoſita valet ad reddendum mutuatorem ſecurum de reſtitutione ſortis; ſi enim præſtituto tempore non valet ſortem reſtituere, multo minus poterit pœnam conventionalem ſolvere; qui enim minus non poteſt, multo minus, quod plus eſt, ſolvere nequibit. 2. Vel exigit pœnam ad evitandum damnum emergens, vel (ſi lubet) lucrum ceſſans; & tunc quidem poterit exigere, quod ſibi intererat, ne mora committeretur, & debitor moroſus hæc damna in foro conſcientiæ ſarcire tenetur: verum hæc non eſt conventionalis pœna, ſed juſtitiæ debitum, non a contrahentibus taxandum, ſed juxta leges juſtitiæ, nec plus, nec minus, quam ipſæ exigunt ſolvendum. Vel denique pœnam imponit, quia ſupponit debitorem futurum contumacem, & moroſum in ſorte reſtituenda. At quiſnam moroſo, & contuma-

tumaci debitori ſuam pecuniam, dare voluerit? Nonne ſibi cavebit vel pignore, vel fidejuſſione, priuſquam pecuniam exſolvat? Quod ſi debitor moroſus ex culpa ſit, & contumax, judices ſunt, & Tribunalia, quibus cogi poterit ad ſortem reſtituendam, & ad damna reparanda. At reponunt, ad Judices confugere, Tribunalia adire & oneroſum eſt, & ſine diſpendio fieri nequaquam poteſt. Sit ita. At huic ne malo obviam itur per pœnæ conventionalis impoſitionem? Minime gentium. Si enim debitor eſt moroſus, & contumax in ſorte ſolvenda; longe moroſior erit, & contumacior in ſolvenda pœna: & tunc quomodo cogendus ad utrumque ſolvendum: nonne per Judicem, & per Fora? Non evitatur ergo hoc damnum pœnæ conventione. Supereſt igitur, ut ſolum uſuræ pallium præbeat pœna conventionalis. Quamobrem id locum habet, quod ſcribit S. Ambroſius lib. de Tobia cap. 24. *Quodcumque ſorti accedit, uſura eſt. Quod velis, ei nomen imponas* (pœnæ conventionalis) *uſura eſt. Si licitum eſt, cur vocabulum refugis? Cur velamen obtexis? Si illicitum, cur incrementum requiris?* Sed de his fuſius ſuo loco, ubi de Mutuo, & Uſura tractabimus.

X. Antequam finem huic tractationi de Contractibus imponam, nonnulla ſuperſunt dicenda de fine, & diſſolutione contractuum. Porro quatuor modis contingit finiri, & ceſſare contractus. 1. Nimirum per nullitatem, ſeu annullationem eorum. 2. Per voluntariam revocationem a contrahentibus factam. 3. Per diſſolutionem, ſeu extinctionem obligationis in ipſis contractæ. 4. Per reſtitutionem in integrum, quibuſdam perſonis, & cauſis conceſſam. Et quidem de hac poſtrema ſatis diximus ſuperius, ſolum igitur de tribus prioribus eſt dicendum.

XI. Nullitas eſt quædam veluti violenta mors, qua contractus in ipſo ortu, & conceptione tolluntur, veluti embryones in utero Matris ſuffocati, adeo ut ſolam apparentiam, vel umbram contractuum retineant. Eſt ergo nullitas defectus in eſſentialibus, vel accidentalibus, quo impediuntur effectus contractuum, ſeu impedimentum irritans eoſdem effectus. Et quidem ſi eſſentialia deficiant, indubitatum eſt nullos reddi contractus. Addidi tamen etiam accidentalium defectum, quia & hic aliquando influit in nullitatem contractuum: plura enim, quæ ſpectato jure naturæ ad ſubſtantiam contractuum non pertinent, jure poſitivo, vel voluntate contrahentium neceſſaria evadunt ad eorum valorem; adeo ut dici poſſit, hæc accidentalia ita requiſita in ſubſtantialia, & eſſentialia tranſire. Multifariam autem contingit contractus nullos enuntiari; unde multiplex illorum diviſio oritur. Alii enim dicuntur nulli jure naturæ, alii dumatxat jure poſitivo. Prioris generis ſunt, in quibus eſſentialia, & præcipue conſenſus deficiunt. Secundi generis ſunt, in quibus deficiunt conditiones, non quidem ex natura ſua neceſſariæ, poſitivis tamen legibus omnino determinatæ pro contractuum ſubſiſtentia. 2. Alii ſunt ipſo jure, vel facto nulli, alii annullandi, ſeu irritandi. Ipſo jure, vel facto nulli dicuntur, qui non expectant ullam ſententiam, aut declarationem judiciariam, ut pro nullis habeantur. Dicuntur autem irritandi, vel annullandi, ſi, antequam per ſententiam, aut declarationem ſuo robore priventur, non omni careant effectu. Hæc autem diviſio his ſolis contractibus convenit, qui jure poſitivo valorem non habent. 3. Contractus alii dicuntur nulli, quia ſolum obligationem civilem non pariunt, eſto obligationem naturalem retineant. Alii vero inter nullos computantur, quia nedum obligationem civilem non inducunt, ſed etiam obligationem naturalem amittunt; quoniam jus poſitivum nedum ſuam adſiſtentiam illis denegat, ſed & poſitive reſiſtit. 4. Contractus plerumque ſunt nulli ex parte utriuſque contrahentis; aliquando autem, ſed hoc raro, ex parte unius tantum nullitatem habent, & claudicare dicuntur; ut ſunt illi, qui fiunt cum minoribus, & pupillis, vel filiis-familias ſine conſenſu tutorum, vel parentum, vel metu extorquentur. Demum quandoque in hoc tantum ſenſu contractus nulli dicuntur, quia ſunt ad nutum unius contrahentis revocabiles; ut donationes inter virum & uxorem, inter Patrem & filium, quæ traditione vallatæ non ſunt, & morte firmatæ; licet interim, priuſquam revocentur, ſuos habeant effectus.

XII. Cauſæ nullitatis contractuum ex quatuor capitibus deſumuntur. 1. Et præcipue ex defectu conſenſus, ſi vel abſolute non adſit, vel non plena libertate præbeatur, ut pote ab eo qui nondum perfecto gaudet rationis uſu. 2. Ex parte contrahentium, qui ad contrahendum inhabiles exiſtimantur, vel quia carent dominio, vel rerum ſuarum adminiſtrationem non obtinent. 3. Ex parte materiæ contractui ſubjectæ, quæ vel eſt ſacra, vel publica, vel impoſſibilis, vel illicita &c. 4. Ex defectu formæ, quia nimirum aut eſſentialia contractus non perfecte exprimuntur, vel deſunt ſolemnitates a jure præſcriptæ pro ejuſdem ſubſiſtentia, & valore, de quibus omnibus defectibus cum abunde ſuperius dictum fuerit, non eſt, cur aliud in præſentiarum addamus. Solum eſt quæſtio reſolvenda, num videlicet contractus nullus poſſit poſtea reviviſcere, & validitatem acquirere. Dicimus igitur nullum contractum, qui a principio invalidus ſit, poſſe decurſu temporis validum fieri; etenim ait Regula 24. Juris in 6. *Quod ab initio vitioſum eſt, non poſſe tractu temporis convaleſcere.* Cui conſonat Regula 18. *Non firmatur tractu temporis, quod ab initio de jure non ſubſiſtit.* Quod verum eſt, licet interea contingat auferri impedimentum, quod nullitatem inducebat; ut patet in profeſſione Religioſa, & Matrimonio, quorum prima ſi emittatur ante ætatem a Tridentino præſcriptam, non valet nequidem quando Profeſſus ad ætatem requiſitam pervenerit; & in altero, ut ſi quis contrahat cum muliere vivente marito, non valet Matrimonium ne quidem poſt viri obitum. Si tamen contractus fuerit invalidus ex defectu conſenſus, dubium non eſt poſito de novo conſenſu convaleſcere poſſe; ut patet in laudatis contractibus, matrimonio, & Religioſa profeſſione. Ceterum non ſufficit ſola impedimenti remotio cum præcedente conſenſu ad firmandum contractum: conſenſus enim præcedens pro nihilo haberi debet, utpote præſtitus durante impedimento, quod illum vitioſum efficiebat. Oportet igitur, ut hoc remoto novus conſenſus accedat, quo contractus olim nullus quodammodo inſtauretur, ſeu, verius loquendo, de novo celebretur; quamvis ſæpe ſæpius ſatis ſit hunc novum conſenſum tacite tantum, & æquivalenter adeſſe, ut alio

alio loco clarius oſtendetur. Dicitur etiam juramentum adjectum contractui, nullitatem ejus veluti ſanare, quatenus, ut ſupra diximus, vis, quam non obtinet a virtute juſtitiæ, ipſi a Religione tribuitur.

XIII. Secundus modus, quo contractus diſſolvitur, & finitur, eſt revocatio, quæ eſt veluti quædam mors voluntaria ejuſdem. Definitur autem *retractatio voluntatis contrahendi per aliam contrariam voluntatem*. Quando autem hæc licite poſſit locum habere, ſic explicatur. 1. Quilibet contractus ante acceptationem revocari poteſt etiam unius dumtaxat contrahentis voluntate; quia nondum eſt exorta obligatio, quæ utramque partem mutuo adſtringat: deſervit tamen revocatio, ne acceptatio ſubſecuta amplius afferat vim obligandi. 2. Quilibet contractus, etiam poſt acceptationem, mutuo utriuſque partis conſenſu poteſt revocari: ſiquidem nemini injuriam affert hujuſmodi revocatio; & alioquin nihil magis naturale, quam per eaſdem cauſas aliquid diſſolvi poſſe, per quas ortum habuit. Excipiuntur tamen matrimonium, & Religioſa profeſſio, quia ſecum & perpetuitatem, & indiſſolubilitatem inſeparabilem afferunt. 3. Non minus eſt certum, poſſe in ipſa conventione inferi pactum de revocabilitate poſt certum tempus, vel ſecuta tali, vel tali conditione, vel ad libitum utriuſque, vel etiam alterius tantum contrahentis; ut patet in cenſu redimibili, qui eſt contractus licitus, & approbatus, in quo cenſuarius poteſt, quoties voluerit, reddita ſorte, & fructibus decurſis, cenſum diſſolvere.

XIV. Difficultas eſt, utrum contractus jam acceptati, & nullum pactum de revocabilitate continentes, poſſint ex alterius tantum contrahentis voluntate revocari: quam ſic breviter reſolvimus. Diſtinguendum inter contractus gratuitos, & oneroſos. Circa gratuitos jure communi antiquo revocare licebat omnes donationes (nam gratuiti contractus aut ſunt donationes, aut illas continent) quantumvis acceptatas; dummodo ſecuta non fuiſſet traditio, etiam nulla cauſa revocationis extante. At Juſtinianus, ut patet ex legibus 1. & 6. in ff. de donationibus, hos quoque irrevocabiles declaravit, ita ut ob unicam tantum cauſam retractari poſſint, videlicet ob ingratitudinem donatarii, qua ſe reddat indignum beneficio promiſſo. Excipiendæ tamen ſunt, ut jam ſuperius monui, donationes inter Patrem & Filium, ſub ejus poteſtate conſtitutum: item donationes inter virum & uxorem, quæ, niſi morte donantis firmentur, revocabiles ſemper exiſtimantur. Item mandatum ſemper revocari poteſt ad nutum mandantis, quoniam ſolum in ejus utilitatem collatum eſt; ac proinde congruit, ut precario conceſſum intelligatur, atque pro arbitrio mandantis durabile. Non ſic autem conceſſio poteſtatis, vel ſecularis, vel ſpiritualis, quæ ſolis juſtis de cauſis auferri poteſt; quoniam non in utilitatem concedentis data cenſetur, ſed vel in illius commodum, qui ea poteſtate uti debet, vel in gratiam illorum, ſuper quos exerceri debet. Præterquamquod aliud adeſt diſcrimen: nam in mandato mandatarius eſt ille, qui donat, ſeu gratis operam ſuam præſtat; ſed in conceſſione poteſtatis donat ille, qui poteſtatem concedit. Quoad contractus vero oneroſos diſponit jus commune Romanum, ut ante traditionem ſolum contractus nominati irrevocabiles conſtituantur, non item innominati, qui ex libito unius partis, re adhuc in integro exiſtente, diſſolvi poſſunt. Verum hæc diſpoſitio primum limitatur ſolum quoad forum externum, & obligationem civilem, quam leges non concedunt contractibus innominatis ante traditionem; quamvis ex illis reſultans naturalis obligatio minime ablata ſit judicanda. 2. Eadem diſpoſitio quoad contractus innominatos eſt, ut ſuperius diximus, per jus Canonicum immutata, & etiam per leges civiles plurium Regnorum, qui actionem civilem tribuunt quibuſcumque contractibus etiam innominatis poſt acceptationem, prævie etiam ad traditionem. Duo ergo tantum caſus ſupereſſe videntur, in quibus ex unius partis voluntate contractus oneroſi ſunt revocabiles. Primum eſt, ſi intervenerit error, dolus, & metus dans cauſam contractui, nedum quoad ſubſtantialia (tunc enim jure naturæ contractus eſſet nullus) ſed etiam quoad accidentalia, ne videlicet ille, qui metum incutiendo, vel errorem fovendo, præbuit cauſam contractui, commodum ex ſua fraude reportet; & ille, qui læſus eſt, hac redintegratione privetur. Secundus caſus eſt, ſi alter ex contrahentibus pactis non ſteterit, & ex parte ſua contractum non impleverit; quandoquidem omnes contractus oneroſi hanc implicant conditionem, ut ab alterutra parte promiſſum ſervetur.

XV. Tertius denique modus, quo contractus diſſolvuntur, eſt obligationis extinctio, quæ pluribus modis præter annullationem, & revocationem mutuo contrahentium conſenſu factam, contingere poteſt; videlicet 1. & principaliter per ſolutionem qua contractus impletur; 2. per acceptilationem, hoc eſt remiſſionem debiti præſtitam a creditore. 3. Per compenſationem, hoc eſt per commutationem debiti cum credito. 4. Per innovationem, hoc eſt per commutationem unius debiti in aliud alterius generis, & pluribus aliis modis, quos Juriſtis enumerandos, & explicandos relinquimus; ſive tales ſint, ut obligatio omnino deſinat; ſive tales, ut una obligatio commutetur in aliam æquivalentem, ita ut per novi contractus celebrationem prior diſſolutus, & finitus intelligatur.

CAPUT TERTIUMDECIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Qui moram culpabilem incurrit, tenetur ad intereſſe.*

II. *In moroſum debitorem transfertur periculum rei conventæ.*

III. *Locum pœnæ aliquando obtinet amiſſio arrhæ, vel pignoris.*

IV. *Ad ſolvendam pœnam conventionalem tenetur, qui fidem frangit, in conſcientia, & ante omnem Judicis ſententiam, ſi a creditore exigatur.*

Reflexio.

Conſectarium Primum.

I. QUi moram culpabilem incurrit, tenetur ad intereſſe, ideſt quanti interfuit, moram non fuiſſe commiſſam. Intereſſe autem a Juriſtis definitur; *æſtimatio alicujus utilitatis non habitæ propter*

pter injuſtum alterius factum, *vel injuſtam ceſſationem*, cujuſmodi eſt ceſſatio ſolvendi, in qua mora conſiſtit. Uno verbo, cum moroſus debitor comparetur furi, non titulo injuſtæ ablationis, ſed injuſtæ detentionis, ad ea omnia damna & pericula tenetur, quibus fur; proinde reſtituere debet fructus omnes, & acceſſiones rei conventæ, nec non damna omnia emergentia, ut in Tract. de Reſtitut. fuſius explicabimus. Et revera nihil magis æquitati naturali conforme, quam ut creditor illæſus, & indemnis ſervetur a culpabili mora alterius contrahentis; & fides humana, quæ eſt humanorum fœderum, & conventionum nervus, inviolata ſervetur, ac juxta regulam 5. in *6. Sua cuilibet mora nociva ſit*. Porro creditor illæſus, & indemnis nequaquam præſtatur, ſi aut careat fructibus, quos percipere potuiſſet ex re ſuo tempore ſibi tradita, vel acceſſionibus, quæ eidem obvenerint poſt poſſeſſionem, vel niſi damna ſolvantur, quibus expoſitus fuerit ob ſolutionem dilatam.

Conſectarium Secundum.

II. In moroſum ex culpa debitorem transfertur periculum rei conventæ. Veritas hujus conſectarii tali explicatione oſtenditur. Siquidem ex culpabili mora hæc duo debitori oriuntur incommoda, quæ mira videri poſſunt, & contraria duobus principiis juris communis, & naturalis. Unum eſt rem, quæ perit, domino ſuo perire. Alterum, eidem periculum rei convenire, ad quem pertinet ejuſdem commodum. Sed culpabilis mora exceptionem quoad utrumque inducit: vi enim illius periculum rei competit debitori, etiamſi ejus dominium ad ipſum non pertineat. Sic c. ex. ſi quis commodato equum accipit per menſem, ante menſis elapſum ad commodantem pertinet periculum, ſicut & dominium equi commodati; ſed elapſo termino, & commodatario in mora culpabili conſtituto reſtitutionis equi, jam hic, ſi equus nedum ob culpam ſive latam, ſive levem, ſive leviſſimam, ſed etiam quocumque caſu fortuito pereat, tenebitur ad æſtimationem reddendam commodanti; eo prorſus modo, quo fur, & raptor periculum rei furtivæ, atque raptæ in ſe ſuſcipiunt. Ex alia parte commodum, & utilitas rei minime ad ipſum moroſum debitorem pertinere exiſtimanda eſt; quippe qui, ut præcedenti conſectario diximus, tenetur ad intereſſe ſortis principalis creditori integre præſtandum.

Conſectarium Tertium.

III. Aliquando locum pœnæ conventionalis tenet amiſſio arrhæ, ſive pignoris dati pro confirmatione contractus. Frequenter enim contingit, ut celebrato aliquo contractu præcipue cum aurigis, & veredariis arrha ab aliis datur in ſecuritatem conventionis, quam ſi fideliter ſervent, reſtitutam accipiunt; ſi vero a data fide deficiant, eam amittunt. Similiter in aliis contractibus ad firmitatem illorum, pars pretii traditur, quæ in numero eſt habenda, quando conſumitur contractus; at, ſi alter reſiliat, remanet alteri contrahenti. Hanc pœnam juſtam eſſe nemo ambigit; dummodo tamen qui reſilit, injuſte reſiliat, & ex culpa: non enim juſtum eſt pœnam exigere, ubi culpa non eſt. Quamobrem niſi aliquod damnum ſubeat alter contrahentium, arrham reſilienti ſine culpa tenetur reſtituere. Ita & in ſponſalibus datæ amittuntur arrhæ ab eo, qui a data fide ex culpa reſilit.

Conſectarium Quartum.

IV. Ad ſolvendam pœnam conventionalem tenetur, qui fidem frangit, in conſcientia, & ante omnem Judicis ſententiam, ſi a creditore exigatur. Non deſunt Theologi, qui cenſent, poſſe debitorem expectare ſententiam Judicis, ipſum ad pœnam conventionalem ſolvendam cogentis. Verum probabilius eſt, teneri ſolvere ad petitionem creditoris: quandoquidem juſtitia poſtulat, ut pacta conventa juſta, & licita ſerventur in foro ipſo conſcientiæ. Porro ſicut in foro conſcientiæ ad celebratos implendos contractus quiſque tenetur; ita & pœnam additam ſolvere, cum hæc vel ad ipſum contractum pertineat, vel novum conſtituat conditionatum pactum; & legibus ſtandum ſit, quas ſibi ipſis paciſcentes poſuerunt. Poteſt tamen debitor expectare, ut a creditore pulſetur, qui ſi non petat, nec exigat, cum tamen poſſit, videtur liberaliter remittere. Immo in hiſce pœnis, cuicumque contractui, præter mutuum, licitis, aliqua ſunt notanda, tamquam æquitati conformia. 1. Nimirum ut in illis interpretandis benignior teneatur ſententia juxta Regulam juris 15. in *6. Odia reſtringi, & favores ampliari convenit*. Quapropter in dubio, utrum pœna debeatur, non deberi tenendum eſt, ne quis pro incerto debito, certo ſua pecunia ſpolietur. 2. Si pœna dividua ſit, hoc eſt in partes diviſibiles, & quoad partem contracta ſit, quoad partem erit ſolvenda: c. ex. emiſti mille modios tritici ſub pœna decem aureorum, quingentos jam habuiſti, recuſat venditor alios quingentos dare, dimidiam tantum pœnam ſolvere debet. 3. Pœna non incurritur, niſi contractus nedum conventione perfectus ſit, ſed etiam ex parte alterius contrahentis opere impletus. 4. Denique, pœnæ conventionales ad hæredes non tranſeunt, ſed ſolum ſuoſmet auctores alligant, ut definitur lege *ſancimus* 22. Cod. de pœnis.

REFLEXIO.

Quis neſciat, contractus omnes, mutuaque commercia pro communi utilitate invecta fuiſſe, ut quæ alias ſuperabundant, egentibus ſubminiſtrentur; &, ut inquit S. Auguſtinus, *dando, & accipiendo inter ſe hominum per totum orbem diffuſa ſocietas necteretur?* Verum humana ſolertia lucrum in his ſectando, licitum putavit naturæ deſiderium vili emere & caro vendere, cum tamen non ſit, niſi pravæ cupiditatis affectus. Quamobrem optime S. Thom. 2. 2. q. 77. a. 1. illud deſiderium non eſſe naturæ, ſed vitii, docuit; & ideo commune multis, quia multi per latam vitiorum viam ſpatiantur. Didicerat A. P. hanc veritatem ab Auguſtino lib. 13. de Trinit. cap. 3. qui hoc idem effatum, a ſagaci Mimo prolatum, & ab omnibus cum plauſu exceptum, quippe qui vera ante omnium oculos conſtituta; & ſibi improviſa dixiſſe admirabantur, falſum eſſe oſtendit: „ quoniam „ cum

„ cum revera (ſcribit l. l.) vitium ſit , poteſt „ quiſque adipiſci hujuſmodi juſtitiam , vel alicu- „ jus alterius vitii , quod huic contrarium ſit , in- „ currere peſtilentiam , qua huic reſiſtat , & vin- „ cat . Nam ſcio hominem , cum venalis codex „ ei fuiſſet oblatus , pretiique ejus ignarum , & i- „ deo quiddam exiguum poſcentem cerneret ven- „ ditorem , juſtum pretium , quod multo amplius „ erat , nec , opinanti dediſſe . Quid ſi etiam „ ſit quiſquam nequitia tanta poſſeſſus , ut vili „ vendat hæreditatem , quam dimiſerunt parentes, „ & caro emat , quæ conſumunt libidines? Non „ eſt , ut opinor , incredibilis iſta luxuries , & ſi „ quærantur tales , reperientur , aut etiam non „ quæſiti occurrent , qui nequitia majore quam „ theatrica , pronuntiatione theatrici Mimi inſul- „ tent , magno pretio ſtupra emendo , parvo au- „ tem rura vendendo . Largitionis etiam gratia „ novimus quoſdam emiſſe frumenta carius , & vi- „ lius vendidiſſe civibus ſuis “ . Verum quis eſt inter Chriſtianos negotiatores , qui ab hac prava cupiditate ſe contineat , & non potius id ſibi quam maxime ab ipſa natura conceſſum arbitretur ? Et quod mirandum magis , & dolendum , quis ex ſa- cris Pœnitentiæ Miniſtris adeo eſt in ſuo miniſte- rio perfectus , ut de hoc moneat negotiatores, cor- rigat , & ſtudeat emendare ?

Verum venialis eſt iſta cupiditas , ſi cum illa conferatur nequitia , per quam negotiatores ex a- lienis incommodis ſibi lucrum quærunt , & honeſti rationem ſola ſua utilitate metiuntur , unde con- ſurgunt , ut inquit S. Auguſt. ſerm. 361. de Pœ- nit. n. 6. *in vendendis & emendis rebus caritatis* , *& vilitatis vota perverſa* , *queis optant* (ut Enar- rat. in Pſalm. 70. ſerm. 1. num. 17. ſubdit) *pau- peribus famem* , *quo poſſint carius vendere* , *quod ſervarunt* . Vel ſaltem , ut animadvertit D. Joan. Chryſoſt. hom. 61. in Matth. „ Juſtis laboribus , „ & ſudoribus ſuis iniquum & vendendi , & emen- „ di modum adjiciunt . . . . hujus vitæ rebus ad- „ dicti , terræque affixi , nihil non agunt , ut pe- „ cunias colligant . . . . ſemperque facultates au- „ gere ſtudent . Quis enarrarit convitia his de cau- „ ſis prolata , contumelias , fœnera , uſuras , pacta „ multa fraudem habentia , impudentes negotia- „ tiones “ ? Verum hoc quam alienum ſit ab ipſa natura , oſtendit D. Ambroſ. de Offic. lib. 3. cap. 4. ſcribens : „ Liquet id expetendum , & tenen- „ dum omnibus , quod eadem ſingulorum ſit uti- „ litas , quæ ſit univerſorum . Nihil judicandum „ utile , niſi quod in commune proſit . Quomodo „ enim poteſt uni prodeſſe , quod inutile ſit om- „ nibus ? Mihi certe non videtur , qui inutilis eſt „ omnibus , ſibi utilis eſſe poſſe . Etenim ſi una „ lex naturæ omnibus , una utique utilitas univer- „ ſorum . Quod ſi una utilitas univerſorum , ad „ conſulendum itaque omnibus naturæ lege con- „ ſtringimur . Non eſt ergo , qui conſultum velit „ alteri ſecundum naturam , nocere ei adverſus „ legem naturæ . Etenim ſi qui in ſtadio currunt, „ ita feruntur præceptis informari atque inſtrui , „ ut unuſquiſque celeritate , non fraude contendat, „ curſuque quantum poteſt ad victoriam properet , „ ſupplantare autem alterum , aut manu dejicere „ non auſit ; quanto magis in hoc curſu vitæ iſtius „ ſine fraude alterius , & circumſcriptione quæren- „ da nobis victoria eſt “ ?

Hanc æquiſſimam legem multo magis Chriſtia- nos urgere , & premere oſtendit idem SS. Præſul , dum ſcribit cap. 3. „ Hoc eſt conformari Chriſto, „ alienum non quærere , nihil alteri detrahere , ut „ acquirat ſibi . Chriſtus enim Dominus , cum eſ- „ ſet in forma Dei , exinanivit ſe , ut formam ſu- „ ſciperet hominis , quem operum ſuorum locuple- „ taret virtutibus . Tu ergo expolias , quem Chri- „ ſtus induit ? Tu exuis , quem veſtivit Chriſtus ? „ Hoc enim agis , quando alterius detrimento tua „ commoda augeri expetis . Conſidera , o homo , „ unde nomen ſumpſeris , ab humo utique , quæ „ nihil cuiquam eripit , ſed omnia largitur omni- „ bus , & diverſos ad uſum animantium fructus „ miniſtrat . Inde appellata humanitas ſpecialis , „ & domeſtica virtus hominis , qua conſortem ad- „ juvet .... Hæc utique lex naturæ eſt , quæ nos „ ad omnem ſtringit humanitatem , ut alter alte- „ ri tamquam unius partes corporis deferamus , „ nec detrahendum quidquam putemus , cum con- „ tra naturæ legem ſit , non juvare . Sic enim „ naſcimur , ut conſentiant membra membris , & „ alterum alteri adhæreat , & obſequantur , ſibi „ mutuo miniſterio . Quod ſi unum deſit officio „ ſuo , impediuntur cetera , ut ſi eruat oculum „ manus , nonne ſibi operis ſui uſum negavit ? Si „ pedem vulneret , quantorum ſibi actuum profe- „ ctum inviderit ? Jam ſi in uno membro totum „ corpus violatur , utique in uno homine commu- „ nio totius humanitatis ſolvitur , violatur natura „ generis humani , & ſanctæ Eccleſiæ congregatio, „ quæ in unum connexum corpus , atque compa- „ ctum unitate fidei , & caritatis aſſurgit . Chri- „ ſtus quoque Dominus , qui pro univerſis mortuus „ eſt , mercedem ſanguinis ſui evacuatam dole- „ bit . Quid , quod etiam ipſa lex Domini hanc „ formam tenendam edocet , ut nihil alteri detra- „ has tui commodi ſervandi gratia “ ?

Utinam hæc præ oculis teneant homines in ſuis commerciis , & pactis , non enim deerit & mode- rata utilitas , & lucrum honeſtum , quo ſibi non quæ inſatiabilis cupiditas expetit , ſed quæ huma- na neceſſitas exigit , comparent , & bono publico proſpicientes , ita temporali fruentur felicitate , ut æternam non amittant .

TRA-

TRACTATUS VII.

DE CONTRACTIBUS IN PARTICULARI.

DISSERTATIO II.

A Diſputatione de contractibus in genere ad particulares contractus expendendos, & dilucidandos progredimur. Ab oneroſis incipimus, ut in principio polliciti ſumus. Hi in plures ſpecies dividi poſſunt: nam alii ad abſolutum rei dominium, alii ad ſolum uſumfructum, alii ad ſolum uſum transferendum ordinantur. Denique ſunt contractus, in quibus ſors, & fortuna locum habet, quibus ſe contrahentes mutuo conſenſu ſubjiciunt, ut ſunt ſocietates, ludi, ſponſiones, aſſecurationes &c. De his igitur hoc ordine diſputabimus, in quatuor partes diſſertationem noſtram partientes, quæ in capita, & quoties amplitudo materiæ poſtulaverit, in paragraphos dividentur. Sit itaque

PARS PRIMA

DE CONTRACTIBUS ONEROSIS REI DOMINIUM TRANSFERENTIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De Emptione, & Venditione, Emptionis, & Venditionis notio. Quinam hos contractus inire poſſint. Eorum materia explicatur.

Doctrina.

I. *Emptionis, & venditionis definitio.*
II. *Quinam emere, & vendere poſſint.*
III. *Quænam ſit venditionis materia.*
IV. *Quænam generatim vendere illicitum ſit.*
V. *Nonnulla peculiariter enumerantur.*
VI. *Quales partes rei venditæ ad ſubſtantiam venditionis pertineant.*
VIII. *Quando defectus rei venditæ ſint manifeſtandi. Nonnullæ Regulæ. Regula I.* VIII. *Regula II.* IX. *Regula III.* X. *Regula IV.*
XI. *Regula V.* XII. *Regula VI.*

Emptio contractus eſt oneroſus, quo rei dominium acquiritur perſoluto pretio in pecunia; ſicut e contra venditio eſt acquiſitio pecuniæ pro merce data. Hinc ad emptionem, & venditionem duo ſunt neceſſaria, nimirum ut rei dominium transferatur ex una parte, ex altera vero pecunia pretium ſolvatur. Si primum deſit, erit non venditio, ſed locatio, vel alius contractus. Si ſecundum, erit permutatio. Unde ſtatuitur in jure civili L. 1. §. 1. ff. *de verb. ſignif. Si pecuniam dem, ut rem accipiam, emptio, & venditio eſt.* Perfectæ cenſentur emptio, & venditio quantum ad utriuſque contrahentis obligationem ſola partium conventione, quoad dominium vero, nonniſi re tradita, vel perſoluto pretio. Et hoc pacto ad concordiam revocari queunt diverſi juris textus, qui contraria ſtatuere videntur, ut cum Juſtinianus declarat in Inſtit. tit. de oblig. *Conſenſu fiunt obligationes in emptionibus, & venditionibus.* Et rurſum lib. 3. tit. 4. de emption. & vend. *Emptio, & venditio contrahitur ſimul atque de pretio convenerit, quamvis nondum pretium numeratum ſit.* Contra vero ſtatuere videtur §. utique, dum dicit, *qui nondum emptori tradidit, rei adhuc ipſe dominus eſt.* Et, dum generatim ſtatuitur in Codice, *traditionibus, non nudis pactis dominia rerum transferuntur.* Sed de hoc fuſius cap. 7. n. 1. & ſeq. Non cenſentur autem completæ emptio, & venditio, nec quoad obligationem, licet de pretio conventum ſit, ſi emptor rem videre, guſtare, explorare prius velit; ut enim habetur in L. 34. ff. de contract. empt. *guſtus ad hoc proficit, ut improbare liceat.* Immo nec arrhabonis traditione: quamvis enim, ut dicitur L. *quod ſæpe* ff. de contr. empt. & vendit. non eo pertineat, quaſi ſine arrha conventio nihil faciat, ſed ut evidentius probari poſſit conveniſſe de pretio; nihilominus, ſi conſuetudo vigeat, ut deperdito arrhabone contrahens reſilire poſſit, ſignum non erit manifeſtum inductæ obligationis, ſed ſolum damni ſubeundi in amiſſione arrhæ, ſi alter reſiliat. Quod multo magis verum eſt, ſi ad contractum requirantur Notarii inſtrumentum, vel etiam privata ſcriptura: tunc enim ante ipſam non cenſetur inducta obligatio ex contractu, ſed liberum erit utrique parti reſilire.

II. Emere, & vendere poſſunt ii omnes, qui validos, & legitimos contractus celebrare valent, nec ab eis repelluntur vel deficientia rationis, vel dominii, vel legum prohibitione, ut ſuperius diximus in Tract. de Contr. in communi cap. 5. Solum inquirendum eſt, num aliquis cogi poſſit ad rem ſuam vendendam. Et quidem abſolute dicendum eſt, neminem cogi poſſe, cum omnis con-

contractus mutuo conſenſu, & quidem libero perfici debeat. Excipiuntur tamen cauſæ publicæ neceſſitatis, vel utilitatis. Hinc urgente annonæ caritate poſſunt compelli a legitimis Poteſtatibus cives omnes ad triticum, & alia ad victum neceſſaria, quæ illis ſuperabundant, vendenda; ſicut & quando aliquid neceſſarium eſt vel ad munimen, vel ad ornamentum Civitatis, puta domus, vel fundus, cogi poteſt poſſeſſor ad vendendum. Hæc tamen coactio, ut patet, nonniſi a publica indici poteſt auctoritate, non vero a privata, niſi peculiari jure gaudeat, vel privilegio rem recuperandi a poſſidente, ut dicemus ſuo loco.

III. Materia vero venditionis ſunt res omnes, quas in contractum venire ſuperius diximus, ubi de contractuum materia tractavimus. Quamobrem optime ſtatuitur L. 14. §. 1. ff. de contr. empt. *Omnium rerum, quas quis habeat, vel poſſidere, vel perſequi poteſt, venditio recte fit; quod vero vel natura, vel gentium jus, vel mores civitatis commercio exuerunt, eorum nulla venditio &c.* Solum igitur quarumdam rerum venditionem, quæ num licite vendi queant, dubium ſuboriri poteſt, expendemus.

IV. Primo certum eſt ea vendere licitum non eſſe, queis nonniſi male quis uti poteſt. Ita expreſſe docet S. Thom. 2. 2. q. 169. a. 2. ad 4. „ Si „ qua ars eſt ad faciendum aliqua opera, quibus „ homines uti non poſſunt abſque peccato, per „ conſequens artifices talia faciendo peccarent, „ utpote præbentes directe aliis occaſionem pec„ candi, puta ſi quis fabricaret idola, vel aliqua „ ad cultum idololatriæ pertinentia „. Ea vero conficere, & vendere, queis homo & bene, & male uti poteſt, illicitum non eſſe ſubdit l. D. ſcribens: „ Si qua vero ars ſit, cujus operibus ho„ mines poſſunt bene, & male uti (ſicut gladii, „ ſagittæ, & alia hujuſmodi) uſus talium artium „ non eſt peccatum: & hæ ſolæ artes ſunt dicen„ dæ. Unde Chryſoſtomus dicit ſuper Matth. hom. „ 50. *Eas ſolum artes oportet vocare, quæ neceſſa„ riorum, & eorum quæ continent vitam noſtram, „ ſunt tributivæ, & conſtructivæ* „. Tertio tamen loco optime monet: „ Si tamen operibus alicujus „ artis ut pluries aliqui male utantur, quamvis de „ ſe non ſint illicitæ, ſunt tamen per officium Prin„ cipis a civitate extirpandæ ſecundum documenta „ Platonis. Quia ergo mulieres licite ſe poſſunt „ ornare, vel ut conſervent decentiam ſui ſtatus, „ vel etiam aliquid ſuperaddere, ut placeant viris, „ conſequens eſt quod artifices talium ornamento„ rum non peccant in uſu talis artis, niſi forte in„ veniendo aliqua ſuperflua, & curioſa. Unde „ Chryſoſtomus dicit l. l. quod *etiam ab arte cal„ ceorum, & textorum multa abſcindere oportet: „ etenim ad luxuriam deduxerunt, neceſſitatem „ ejus corrumpentes, artem arti male commiſcen„ tes* „.

V. Ex qua tutiſſima D. Thom. doctrina ſponte conſequitur, 1. non licere Judæis, Mahumetanis, aliiſque infidelibus ea vendere, aut miniſtrare, quæ ſuperſtitioſis illarum ſectarum ritibus inſerviunt, aut manum præbere in eorumdem templis erigendis, aut ſacrilegis miniſteriis obeundis, ut diximus Tract. 5. de Fide cap. 10. Confect. 2. & latius differt. 3. de Carit. cap. 20. de cooperatione ad malum: ſicut nec vendere maleficia, ſuperſtitioſas vel imagines, vel ſcripturas, vel annulos, in quibus dæmones incluſi putantur, nec famoſos libellos, cum manifeſte pateat, his nonniſi male quemlibet uti poſſe. 2. Nec quæ licita de ſe ſunt, vendere conceditur, dum certum eſt ea nonniſi ad malum uſum emi, vel prudens ſuboritur dubium de tali abuſu. Hinc S. Auguſt. ad Publicolam ſcribens, ait: *ſi de area, vel torculari tollatur aliquid ad ſacrificia dæmoniorum, ſciente chriſtiano, peccat, ſi fieri permittat, ubi prohibere poteſt.* Quapropter non licet gladium vendere ementi ad interficiendum hominem, nec argentum uſurario commodare, nec ebriis vinum vendere, nec fucos meretricibus. Plura hac de re ſubjiciemus in Confeſtariis.

VI. Rei immobilis venditæ partes omnes, ſive eſſentiales, ſive integrantes, ad emptionem pertinent; nam omnes iſtæ rem integram conſtituunt. Hinc fructus pendentes ex arboribus, ſegetes in agro germinantes venditæ intelliguntur cum ipſo fundo: ut enim habetur in L. 44. ff. de rei vendit. *Fructus pendentes pars fundi videntur.* Sic qui domum vendidit puteum, vel fontem habentem, & puteum, & fontem vendidiſſe cenſendus eſt, immo & canales, & tubos, per quos aqua in puteum, vel fontem prolabitur; & denique omnia illa vendita cenſentur, quæ rei venditæ ita adhærent ferro, clavibus, calce, ut ſine vi evelli nequeant. Partes vero quæ modo amoveri ſolent, modo apponi, ut ſunt feneſtræ vitreæ, rotulæ vel ligneæ, vel metallicæ ad hauriendam aquam, claves fontium ad eos vel aperiendos, vel claudendos, & ſimilia, ad rem venditam pertinere cenſentur, ſi ad rei uſum ſint jam applicitæ, non vero ſi, licet paratæ & diſpoſitæ, nondum tamen fuerint ad uſum deſtinatæ. Ita definitur L. 17. §. 10. ff. de empt. & vend. *Ea quæ ex ædificiis disjuncta ſunt, ut reponantur, ædificii ſunt; at quæ parata ſunt, ut imponantur, non ſunt ædificii.* Hoc tamen minime impedit, ne res immobilis væneat, licet pluribus etiam partibus vel neceſſariis, vel integrantibus careat; dummodo tamen emptorem non lateat. Sic licet emere domum, vel ædificium, licet nonniſi parietibus conſtet, ſine tecto, & cubiculis; ſicut & partes rei poteſt ſibi reſervare venditor in venditione, dummodo cum emptore conveniat: ſic licet agrum vendere, ſed ſine fructibus vel pendentibus, vel orituris. In rebus vero mobilibus res, quæ ab ipſis ſeparari poſſunt, & ſunt veluti appendices, tunc in venditione comprehenſæ cenſendæ ſunt, quando res cum illis adjunctis venditioni exponatur: ſic vas aureum gemmis ornatum, & equus cum ſuis ornamentis, & phaleris venditioni expoſita, licet & gemmæ, & phaleræ ſeparari poſſint, vendita tamen cenſentur ſimul cum vaſe, & equo, niſi aliter contrahentes conveniant.

VII. Rei, & mercis venditæ defectus quando ſint a venditore manifeſtandi, egregie docet S. Thom. 2. 2. q. 77. a. 2. ex cujus doctrina has Regulas ſtatuimus.

Regula Prima.

Quando rei venditæ defectus ad ſubſtantiam mercis pertinent, ſunt aperte manifeſtandi: alioquin nedum illicitus, ſed & nullus eſt contractus.

Sic

Sic injuſte agit qui Calicem inauratum pro aureo vendit, vitrum pro gemma &c. Ad hunc ſubſtantiæ, & ſpeciei defectum pertinet etiam permixtio; ut ſi quis vinum aqua mixtum pro mero vendat. Ita S. Thom. l. l. „ Circa rem, quæ venditur, „ unus defectus eſt ſecundum ſpeciem rei: & hunc „ quidem defectum ſi venditor cognoſcat in re „ quam vendit, fraudem committit in venditio- „ ne: unde venditio illicita redditur. Et hoc „ eſt quod dicitur contra quoſdam Iſa. 1. 22. *Ar-* „ *gentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum* „ *mixtum eſt aqua:* quod enim permixtum eſt, pa- „ titur defectum quantum ad ſpeciem “.

Regula Secunda.

VIII. Si vero mercis, ſeu rei venditæ defectus circa qualitatem verſentur, quæ mercem ineptam reddat, vel damnoſam ementi, nec illos manifeſtet, doloſa eſt venditio, & injuſta: atque ad reſtitutionem tenetur venditor, & damnorum compenſationem. Ita D. Thom. „ Tertius defectus ex parte „ qualitatis, puta ſi aliquod animal infirmum „ vendat quaſi ſanum: quod ſi quis ſcienter fecerit, fraudem committit in venditione: unde eſt „ illicita venditio. Et in omnibus talibus non ſo- „ lum aliquis peccat injuſtam venditionem facien- „ do, ſed etiam ad reſtitutionem tenetur “. Et iterum art. 3. „ Venditor qui rem vendendam „ proponit, ex hoc ipſo dat emptori damni, „ vel periculi occaſionem, quod rem vitioſam „ ei offert, ſi ex ejus vitio damnum, vel pe- „ riculum incurrere poſſit. Damnum quidem, ſi „ propter hujusmodi vitium res, quæ vendenda „ proponitur, minoris ſit pretii; ipſe vero pro- „ pter hujuſmodi vitium nihil de pretio ſubtra- „ hat: periculum autem, ſi propter hujuſmodi „ vitium uſus rei reddatur impeditus, vel no- „ xius; puta ſi aliquis alicui vendat equum clau- „ dicantem pro veloci, vel ruinoſam domum pro „ firma, vel cibum corruptum ſive venenoſum „ pro bono. Unde ſi hujuſmodi vitia ſint occul- „ ta, & ipſe non detegat, erit illicita, & do- „ loſa venditio; & tenetur venditor ad damni „ compenſationem “. Confirmant & civiles Leges, nam L. 1. §. 8. ff. de ædilit. ed. ſtatuitur: *Si quid tale fuerit vitii, ſive morbi, quod uſum, miniſteriumque hominis impediat, id dabit redhibitioni locus.*

Regula Tertia.

IX. Si vero defectus vel ſit manifeſtus, vel etiam occultus, ſed ementi minime noxius, non tenetur venditor rei defectum manifeſtare, niſi interrogetur ab emptore; debet tamen mercis pretium debita, & juſta proportione diminuere. Ita idem A. P. l. l. a. 3. ſcribens: „ Si vero vitium „ ſit manifeſtum, puta cum equus eſt monoculus, „ vel cum uſus rei, etſi non competat venditori, „ poteſt tamen eſſe conveniens aliis, & ſi ipſe „ propter hujuſmodi vitium ſubtrahat quantum „ oportet de pretio, non tenetur ad manifeſtandum „ vitium rei; quia forte propter hujuſmodi vitium „ emptor vellet plus ſubtrahi de pretio quam eſſet „ ſubtrahendum “. Unde poteſt licite venditor indemnitati ſuæ conſulere, vitium rei *reticendo*. Ita & in lege conceditur l. ſup. l. ubi ſubditur, *dummodo meminerimus non utique quodlibet quam leviſſimum efficere, ut morboſus, vitioſuſque habeatur.* Dixi tamen ſi emptor non interroget, nam interroganti veritas eſt manifeſtanda: immo ſi venditor prævideat emptorem nec diminuto pretio rem illam empturum, tenetur etiam non rogatus defectum manifeſtare, ut ſincere, & candide procedat negotiatio, nec emptor de fraude conqueri poſſit. Unde optime docet Tullius a D. Thom. laud. hic art. 1. *tollendum eſt ex rebus contrahendis omne mendacium.*

Regula Quarta.

X. Si defectus ſit in quantitate, quia in pondere, vel menſura minus datum ſit, quam dandum erat, valida erit venditio, ſed illicita, & reſtitutione pars læſa ſarcienda. Proſequitur D. Thom. art. 2. „ Alius autem defectus eſt ſecundum quan- „ titatem, quæ per menſuram cognoſcitur: & ideo „ ſi quis ſcienter utatur deficiente menſura in ven- „ dendo, fraudem committit: & eſt illicita vendi- „ tio. Unde dicitur Deuter. 25. 13. *Non habebis in* „ *ſacculo diverſa pondera, majus, & minus; nec* „ *erit in domo tua modius major, & minor:* & po- „ ſtea ſubditur: *Abominatur enim Dominus eum,* „ *qui facit hæc, & averſatur omnem injuſti-* „ *tiam.*

Regula Quinta.

XI. Si præfati defectus ſive in ſubſtantia, ſive in qualitate, vel quantitate contingant ignaro venditore, qui rem bona fide vendit, a culpa quidem excuſatur; verum tenetur emptorem indemnem reddere vel contractum reſcindendo, vel æqualitatem inducendo juxta ſupra expoſitas regulas. Ita S. Thom. a. 2. „ Si vero, eo ignorante, aliquis præ- „ dictorum defectuum in re vendita fuerit, venditor „ quidem non peccat, quia facit injuſtum materia- „ liter, nec ejus operatio eſt injuſta.... Tenetur „ tamen, cum ad ejus notitiam pervenerit, dam- „ num recompenſare emptori.

Regula Sexta.

XII. Quod de venditore diximus, eſt etiam emptori accommodandum, qui pariter, ſi deprehendat venditorem falli in ſui detrimentum, vel ſubſtantiam, vel qualitatem rei ignorando, vel in quantitate errando, tenetur ei veritatem manifeſtare, & juſtum pretium juxta rei valorem, non juxta errorem vendentis perſolvere. Unde ſubdit D. A. „ Quod dictum eſt de venditore, etiam intelligen- „ dum eſt ex parte emptoris. Contingit enim quan- „ doque venditorem credere rem ſuam eſſe minus „ pretioſam quantum ad ſpeciem; ſicut ſi aliquis „ vendat aurum loco aurichalci, emptor, ſi id co- „ gnoſcat, injuſte emit, & ad reſtitutionem tene- „ tur. Et eadem ratio eſt de defectu qualitatis, & „ quantitatis “.

CA-

CAPUT SECUNDUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Diſcrimen inter vendentes materiam, & opus ſuum, a vendentibus ſolum laborem.*
II. *Hæreditatem futuram vendere non licet.*
III. *Num fucos mulieribus vendere liceat.*
IV. *Num chartas luſorias, taxillos ludentibus.*
V. *Fraudulenti venditores quinam.*
VI. *Nonnullæ aliæ fraudes in materia venditionis.*
VII. *Num ſemper injuſtus ſit, qui rem unam pro alia vendit.*
VIII. *Quoſnam libros indiſcriminatim vendere non liceat.*
IX. *Ad quid teneatur rem defectuoſam bona fide vendens.*

Conſectarium Primum.

I. ARtifices, qui ſimul cum ſuo opere materiam petentibus tradunt, vere contractum venditionis celebrant; qui vero ad alterius petitionem materiam emunt, in qua poſtea artificialem formam inducunt, non rem vendunt, ſed operam ſuam locant: quapropter illi & in ipſa materia lucrari poſſunt; iſti vero nullum lucrum ex ea accipere poſſunt. Hujus Conſectarii veritas ſola indiget explicatione. Fabri ferrarii, lignarii, calcearii, & ceteri omnes, qui merces elaboratas vendunt, non ſolum opus, & laborem ſuum vendere cenſentur, ſed & ipſam materiam, quam ſibi emerunt, vel paratam ſemper habent, proinde & ex ipſa tamquam de re ſua lucrari poſſunt: unde ſi materiam emerint pretio infimo, vel medio, ſummo vendere poſſunt. At e contra qui pannum emunt, ut veſtem conficiant, linum ut telam, lapides & ligna ad domum conſtruendam, ex præſcripto contrahentis, nihil lucrari poſſunt præter ſui laboris mercedem, cum materiam emant non ſibi, ſed alteri, a quo proinde non niſi pretium, quod ſolverunt, exigere poterunt. Sed de hoc fuſius Cap. 5.

Conſectarium Secundum.

II. Hæreditatem, quam quis obtinere debet poſt alterius mortem, ipſo vivente vendere non licet. Hoc enim lege vetatur, quæ ſancit, nullam eſſe hujuſmodi venditionem, & eam fieri prohibet, ne quis ex eo occaſionem arripiat alterius mortem deſiderandi; immo venditorem inhabilem reddit ad capeſſendam hæreditatem illam, quam vivente poſſeſſore vendere attentavit. Habetur hæc lex ff. de his *qui ut indignis*,

Conſectarium Tertium.

III. Res, quarum uſus & bonus eſſe poteſt, & malus, non licet iis vendere, de quibus prudens ſuboritur dubium, vel quos certo conſtat nonniſi ad pravum uſum ſibi comparare. Id manifeſte patet: nam hoc eſſet alterius peccato cooperari. Ita docet S. Raymundus lib. 2. de negotiis ſecularibus §. *6.* ſcribens: „ Ille peccat, quando ex „ qualitate perſonæ, vel temporis cognoſcit, vel „ probabiliter dictat ſibi conſcientia, quod illa „ non quærit niſi ad malum perpetrandum; tunc „ enim non deberet illi vendere contra talem con„ ſcientiam “. Quamobrem non licet meretricibus fucos, & ornamenta vendere, quæ certo conſtat nonniſi ad pravum finem ab ipſis comparari. Immo & aliis honeſtis mulieribus fucos vendere ſemper illicitum prædicant Patres, qui nonniſi perverſe fucis uti mulieres ſentiunt. Audiatur D. Cyprianus a D. Th. laudatus 2. 2. q. *169.* a. 2. ad 2. *Non virgines tantum, & viduas, ſed & nuptas puto, & omnes omnino feminas admonendas, quod opus Dei, & facturam ejus, & plaſma adulterare nullo modo debeant, adhibito flavo colore, vel nigro pulvere, vel rubore, aut quolibet lineamenta nativa corrumpente medicamine. Manus Deo infertur, quando illud quod ille formavit, reformare contendunt. Impugnatio eſt iſta divini operis, prævaricatio eſt veritatis. Deum videre non poteris, quando oculi tibi non ſunt, quos Deus fecit, ſed quos diabolus infecit, de inimico tuo compta, cum illo pariter arſura.* Nec diſſentit D. Thom. qui tum lect. 2. in cap. 2. epiſt. 1. ad Timoth. ſcribit: „ De „ fucato autem ornatu ſemper eſt peccatum, mu„ lieribus enim non permittitur ornari niſi pro„ pter viros; & viri nolunt decipi, ut fucatæ eis „ appareant “; tum in Summa 2. 2. q. *169.* a. 2. ad 2. ubi relatis D. Cypr. verbis ſubdit: „ Mu„ lierum fucatio, de qua Cyprianus loquitur, eſt „ quædam ſpecies fictionis, quæ non poteſt eſſe „ ſine peccato. Unde Auguſtinus dicit in epiſt. „ ad Poſſidium ... *Fucari pigmentis, quo rubicun*„ *dior, vel candidior appareat, adulterina fal*„ *lacia eſt: qua non dubito etiam ipſos maritos ſe* „ *nolle decipi; quibus ſolis*, ſcilicet maritis, *per*„ *mittendæ ſunt fæminæ* ornari *ſecundum veniam,* „ *non ſecundum imperium.* Non ſemper tamen „ talis fucatio eſt cum peccato mortali, ſed ſo„ lum quando fit propter laſciviam, vel in con„ temptum Dei “. Optime tamen animadvertit, aliud eſſe fingere pulchritudinem non habitam, aliud occultare turpitudinem ex aliqua cauſa provenientem, puta ægritudine, vel aliquo hujuſmodi. Hinc colligit, non eſſe peccati lethalis damnandas, ſed & a culpa excuſari poſſe honeſtas mulieres, quæ alicujus turpitudinis tegendæ cauſa fuco uterentur: quamobrem talia iſtis vendere non illicitum. Quod magis verum eſt de ceteris mulierum ornamentis, de quibus ſapienter docet D. Thom. l. q. *169.* art. 2. ad 4. „ Quia mulieres „ licite ſe poſſunt ornare, vel ut conſervent de„ centiam ſui ſtatus, vel etiam aliquid ſuperad„ dere, ut placeant viris, conſequens eſt, quod „ artifices talium ornamentorum non peccant in „ uſu talis artis, niſi forte inveniendo aliqua ſu„ perflua, & curioſa. Unde Chryſoſtomus dicit „ ſuper Matth. l. c. quod *etiam ab arte calceo*„ *rum, & textorum multa abſcindere oportet: ete*„ *nim ad luxuriam deduxerunt, neceſſitatem ejus* „ *corrumpentes, artem arti male commiſcentes* “. Quæ tamen poſtrema verba D. Thom. & S. Jo. Chryſoſt. ſunt hiſce temporibus maxime perpendenda, in quibus plurima ornamenta plane ſuperflua, & curioſa, immo & vaniſſima invecta ſunt.

Conſectarium Quartum.

IV. Chartas luſorias, aleas, taxillos vel in illis locis, vel illis vendere, vel alio modo miniſtrare, quos certo conſtat ad pravum uſum petere, vel emere, peccatum eſt lethale. Ita aperte docet S. Raymundus l. mox cit. Confirmat S. Antoninus in Sum. 3. P. tit. 3. cap. 23. §. 13. ſcribens: „ Videtur dicendum de factoribus, vel venditoribus alearum, taxillorum, chartarum, quod quia in pluribus homines utuntur his ad peccatum mortale propter avaritiam; ideo non videntur tales poſſe excuſari a mortali, unde nec abſolvendi, niſi talia dimittant ". Et S. Carolus Borromæus in ſuis Inſtructionibus pro Confeſſariis cap. 5. aperte ſtatuit: „ Nec eos abſolvant, qui cum peccatis mortalibus ſimul etiam eorum occaſiones vitare non proponunt; ut ſunt qui domum tenent in hunc finem aliis paratam, ut tabellis chartaceis, vel aleis ludant ". Signanter tamen dixi *in illis locis*, *vel illis* ſuppeditare, quando prudenter conſtet nonniſi ad malum uſum adhiberi: quia cum ſive taxillis, ſive talis, ſive chartis luſoriis quis poſſit non male uti, ludis nimirum ex arte, & induſtria pendentibus, & ad animi levamen, illis vel vendere, vel ſuppeditare peccatum non eſt. Ratio autem primam poſitæ doctrinæ partem ſatis clare evincit: nam non minus malum eſt pravis ludis inſtrumenta ſuppeditare, quam vel furem adjuvare, vel ſtupratori ſcalam ſuſtinere, vel januam aperire, cum hæc ſine vera cooperatione ad peccatum eſſe non poſſint.

Conſectarium Quintum.

V. Fraudulenti ſunt venditores, & pretium diminuere, vel omnino contractum reſcindere tenentur, qui rem inutilem, vel defectuoſam proximo ignoranti vendunt; ut qui militi equum meticuloſum, vel aliis domum ruinoſam, animal ſcabioſum vendit; qui in ore cadi, ſacci, vel alterius vaſis optimas merces ponit, dum interius latentes deteriores ſunt; qui emere volenti mercem ſervandam ad longum tempus tradit brevi corrumpendam; qui arte defectus occultat; qui mercis ſpecimen exhibet ab ipſa merce diverſum. Hi enim omnes peccant contra primam & ſecundam Regulam cap. ſuperiori poſitam, & nocumentum afferunt proximo. De his loquitur S. Antoninus P. 2. tit. 1. cap. 7. §. 6. ſcribens: „ Fit fraus, ſi venduntur carnes infectæ pro ſanis, aromata antiquata, & virtute debilitata pro recentibus, liber corruptus, & falſus pro fideli, corium fragile pro durabili, vinum corruptum pro ſano, domus ruitura pro ſtabili & firma; pannus defectuoſus pro non defectuoſo, & hujuſmodi ".

Conſectarium Sextum.

VI. Qui poſcenti mercem puram, defœcatam, & optimam tradit vel permixtam, vel minus perfectam, licet pretium diminuat, tamen fraudulentus eſt venditor, & ad petitionem ementis contractum reſcindere tenetur, & ſi quæ ſint inde damna ſecuta, reparare; quia qualitas ipſa mercis tranſit in ſubſtantiam contractus, cum emptor expreſſe paciſcatur de merce optima, & perfecta. Idem dicendum de petente mercem alterius Regionis, ut pannum anglum, telam germanicam, ſericum gallicum, tradat domeſticum, vel noſtratem, licet æqualis perfectionis, & diminuto pretio, cum adhuc emptorem decipiat, qui de illa (fortaſſis inutili) qualitate paciſcitur. Qui vero mercem ſuam alteri probandam, guſtandam, expendendam exhibeat, quam alter puram, probatam, & perfectam ex imperitia putat, non illum fraudat, ſi pretio vendat mercium qualitati reſpondente, dummodo mercis defectus non ſit ementi pernicioſus, ut diximus Regula 2. nec emens ſit adeo rudis, hebes, & imperitus, ut diſcrimen dignoſcere non poſſit; tunc enim illum monere deberet, & manifeſtare tum mercis deficientiam a perfectione, tum pretii diminutionem, ut æquitatem contractus dignoſcat.

Conſectarium Septimum.

VII. Fieri quandoque poteſt, ut quis tradens unam mercem pro alia non injuſte agat, quando diverſitas ſit omnino materialis, inſpecta ementis voluntate, & fine: ut contingit in medicinis, in quibus Pharmacopolæ unum pro alio ponunt; dummodo quod ſubſtituunt, ſit æqualis efficacitatis, & virtutis, & hoc de conſenſu Medici pharmacum præſcribentis faciant, ac pretium adæquet ſubſtituti remedii valorem, cum tota ratio deſignati remedii ſit ſalus infirmi, quam æqualiter utroque pharmaco obtineri poſſe ſupponimus.

Conſectarium Octavum.

VIII. Peccant Bibliopolæ, & quidem graviſſime, vendentes libros contra bonos mores, vel Religionem indiſcriminatim petentibus. Vix enim credi, aut dici poteſt, quantam animabus perniciem afferant hujuſmodi peſtilentes libri, qui totam pene noſtram occupant Italiam, cui ſummæ perniciei cooperantur, qui ab exteris regionibus eos deferri ſtudent, & clanculum diſſeminant & etiam nolentibus ingerunt. Inter libros bonis moribus infenſos & illi ſunt recenſendi, qui romanenſes, ut vocant, continent fabulas, quæ concupiſcentiam excitant, artes, aſtus, modos docent, quibus puellæ, vel adoleſcentes parentes fallant, ut amaſium, vel maritum ſibi inveniant: quamobrem forent hujuſmodi libelli urbe, & agro exterminandi, & præſertim e manibus Juvenum eripiendi. Libros vero, ſive hæreticorum, ſive quoquo modo prohibitos, nonniſi ab Eccleſiaſtica poteſtate veniam legendi obtinentibus, & quorum ſit doctrina cum pietate comperta, vendere licebit. At erit ne tutus in conſcientia, qui hæreticos, vel prohibitos Libros, ſed ob eruditionem aliquam utilitatem habentes, vel Bibliopolis vendat, vel commutet? Theologum inficiantem audivi, quippe qui ajebat, hujuſmodi mercatores non ementium delectum, ſed unice majus lucrum inſpicere. At hæc doctrina mihi nimium rigida videtur, & ſic univerſim prolata Chriſtianæ Caritati non omnino conſona, cum perverſo nitatur judicio de probitate virorum, qui ab utraque poteſta-

ſtate, & Eccleſiaſtica, & civili pro hujuſmodi mercium venditione, certis etiam ſtatutis legibus, ſunt adprobati. Puto itaque, niſi prudens ſuſpicio oriatur de Bibliopolæ avaritia, & improbitate, poſſe illis tuta conſcientia vel vendi, vel aliorum librorum permutatione tradi; ſicut licet Pharmacopolis herbas, metalla, animalia venefica, & lethifera vendere.

Conſectarium Nonum.

IX. Qui bona fide ignorans vendit mercem defectuoſam, eſt quidem a fraudis culpa immunis, ſed tenetur emptorem reſarcire, vel aliam perfectam mercem tradendo, vel pretium minuendo juxta æquitatem. Quod ſi emptorem moneat, ut rem attente conſideret, priuſquam emat, cum ipſe nihil de ullo occulto defectu reſpondere velit, nihil quidem reſtituere tenebitur detecto vitio, at pretium rei venditæ pro ratione periculi in emptorem rejecti debet diminuere. Similiter periti artifices, qui antiquorum vel Pictorum, vel Sculptorum opera ita egregie imitantur, ut & peritos ipſos fallant, ſuum opus vendere non poſſunt, ac ſi vere antiquum eſſet, & vetuſtum, & Auctoris illius, cui tribuitur; hoc enim eſſet aperte fallere ementes; ſed pro ſua peritia majus aliquod pretium poſſunt exigere. Qui in agro latentem theſaurum novit, vel in herbarum faſciculo herbam pretioſam agnoſcit, poteſt & agrum, & faſciculum emere conſueto pretio, quin teneatur venditori rei pretioſitatem aperire, cum res emat, quanti valent in communi exiſtimatione, & ad finem, ad quem ſunt de ſe in communi uſu ordinatæ.

CAPUT TERTIUM.

De pretio rerum.

DOCTRINA.

I. *Non licet rem majori pretio vendere, quam valeat.*
II. *Nonnullæ exceptiones.*
III. *Pretium duplex, legale, & vulgare.*
IV. *Vulgare pretium triplicem admittit latitudinem.*
V. *Pretia affectionis, neceſſitatis, & licitationis. Nonnullæ Regulæ.*
VI. *Regula prima.* VII. *Regula ſecunda.*
VIII. *Regula tertia.* IX. *Regula quarta.*
X. *Regula quinta.*
XI. *De rebus, quæ nec legale, nec vulgare pretium habere cenſentur.*
XII. *De mercium exquiſitæ, & ſingularis perfectionis pretio.*
XIII. *Monopolia publica auctoritate licita ſunt.*
XIV. *Non vero privato inducta arbitrio.*
XV. *Licet ſint de ſummo pretio licito.*

I. NAturale principium eſt, non licere rem majori pretio vendere, quam revera valeat. Nam (ſcribit S. Thom. 2. 2. q. 77. a. 1.) *emptio, & venditio videtur eſſe introducta pro communi utilitate utriuſque, dum ſcilicet unus indiget re alterius, & e converſo .... Quod autem pro communi utilitate inductum eſt, non debet eſſe magis in gravamen unius, quam alterius: & ideo debet ſecundum æqualitatem rei inter eos contractus inſtitui. Quantitas autem rei, quæ in uſum hominis venit, menſuratur ſecundum pretium datum; ad quod eſt inventum numiſma .... Et ideo ſi vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converſo res excedat pretium, tolletur juſtitiæ æqualitas. Et ideo carius vendere, vel vilius emere rem, quam valeat, eſt ſecundum ſe injuſtum, & illicitum.* Ex qua doctrina colligit S. D. 1. omnem in vendendo fraudem vetari, unde ſubdit: „ Fraudem adhibere ad hoc, quod aliquid plus juſto pretio vendatur, omnino peccatum eſt, inquantum aliquis decipit proximum in damnum ipſius. Unde & Tullius dicit .... *Tollendum eſt igitur in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatorem venditor, nec qui contra ſe licitetur, emptor apponat* ". Hæc poſtrema Romani Oratoris verba, quæ diverſo modo ab eruditis leguntur, ſignificant, neminem eſſe in ſubhaſtatione ſubornandum, qui vel plus juſto venditori offerat ad fallendum emptorem, vel in hujus gratiam longe minus offerat ad cogendum hoc pacto venditorem, ut ab emptore majus pretium, quod obtulerit, accipiat. Licitator enim in ſubhaſtatione ille audit, qui pretium offert mercis propoſitæ majus, vel minus illo, quoad ab aliis offertur, frequentius vero majus. Colligitur quoque ex A. P. doctrina, etiam ſine fraude non licere majus accipere, quam res valeat, tunc enim pariter juſtitiæ tolleretur æqualitas.

II. Hæc tamen doctrina aliquam non refugit exceptionem ab ipſo D. A. indicatam, ſcilicet tunc licere pluris rem vendere, quam in ſe valeat, quando nimirum qui vendit præter rei privationem, damnum aliquod ſubire cogitur, ut ementi afferat utilitatem; dummodo tamen emptori ſuum ex venditione nocumentum aperiat, ut ſciat, cur rem carius emere cogatur. Subdit itaque S. Thom. l. l. „ Alio modo poſſumus loqui de emptione, & venditione, ſecundum quod per accidens cedit in utilitatem unius, & detrimentum alterius; puta cum aliquis multum indiget habere rem aliquam, & alius læditur, ſi ea careat: & in tali caſu juſtum pretium erit, ut non ſolum reſpiciatur ad rem quæ venditur, ſed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit. Et ſic licite poterit aliquid vendi plus quam valeat ſecundum ſe, quamvis non vendatur plus quam valeat habenti ". Abſit tamen, ut idem liceat, quando res quæ venditur, ſolum in utilitatem etiam magnam redundet emptoris, cum utilitas rei ad ejus pretium conſtituendum non ſit ſecundum privatam utilitatem penſanda, ſed ſecundum vulgarem, & communem; alioquin aliquid cum re venderetur, quod non eſt venditoris, ſed ementis. Audiatur D. Thom. qui ſtatim ſubdit: „ Si autem aliquis multum juvetur ex re alterius quam accepit, ille vero qui vendit, non damnificetur carendo re illa, non debet eam ſupervendere: quia utilitas quæ alteri accreſcit, non eſt ex vendente, ſed ex conditione ementis. Nullus autem debet vendere alteri quod non eſt ſuum; licet poſſit ei vendere damnum quod patitur. Ille tamen qui ex re alterius accepta multum juvatur, poteſt propria ſponte aliquid vendenti ſupererogare; quod pertinet ad ejus honeſtatem ". Nec ſibi adverſatur D. A. dum q. 13. de ma-

male a. 4. ad 14. oppoſitum docere videtur, ſcribens: „ Qui emit rem aliquam, pro ea juſte dat, „ quantum valet, non quantum ille, qui vendit, „ ex ejus carentia damnificatur “. Nam hic loquitur de ſponte vendente rem ſuam, non ad emptoris petitionem; ut ſi artifex ſponte ſuæ artis inſtrumentum venderet, quo ſibi victum comparat, non enim teneretur, qui emit, illud carius emere, quam valeat, quia inde vendens etiam grave damnum ſubit.

III. Porro pretium juxta communem tum Juriſperitorum, tum Theologorum doctrinam duplex aſſignatur, nimirum 1. legale, ſeu legitimum. 2. Naturale, ſeu vulgare. Primum illud eſt, quod eſt a Lege taxatum; & hic ex parte vendentis ſine injuſtitia augeri non poteſt, licet ab emente etiam minoris res emi poſſit: quia ut plurimum hoc legale pretium ita conſtituitur, ut venditor non pluris rem ſuam vendat; non vetat tamen, ut, ſi maluerit, etiam minori pretio diſtrahere valeat. Et de hoc pretio ſcribit S. Th. art. 2. ad 2. *In unoquoque loco ad rectores civitatis pertinet determinare, quæ ſint juſtæ menſuræ rerum venalium, penſatis conditionibus locorum, & rerum. Et ideo has menſuras publica auctoritate, vel conſuetudine inſtitutas præterire non licet.* Vulgare vero, ſeu naturale pretium eſt, quod a communi hominum pendet æſtimatione, & judicio. Et de hoc pretio loquitur S. Thom. dum l. l. a. 1. ad 1. docet: *Iſtud pretium rerum non eſt punctualiter determinatum, ſed magis in quadam æſtimatione conſiſtit; ita quod modica additio, vel minutio non videtur tollere æqualitatem juſtitiæ.* Animadverterat autem D. T. 5. Eth. lect. 4. quod „ Res non appretiantur ſecundum dignitatem naturæ ipſorum; alioquin mus, quod „ eſt animal ſenſibile, majoris pretii eſſet quam „ unio vel adamas, quæ res ſunt inanimæ. Sed „ rebus pretia imponuntur, ſecundum quod homi- „ nes indigent eis ad ſuum uſum “. Quod & repetit hic a. 2. ad 3. producta D. Aug. auctoritate lib. 11. de Civ. Dei cap. 16. ſcribentis: „ Pretium „ rerum venalium non conſideratur ſecundum gra- „ dum naturæ, cum quandoque pluris vendatur „ unus equus, quam unus ſervus; ſed conſide- „ ratur, ſecundum quod res in uſum hominis ve- „ niunt “.

IV. Cum igitur hocce vulgare pretium latitudinem admittat, tres illius gradus conſtituunt Theologi, nimirum infimum, ſeu pium, medium ſive moderatum, & ſupremum ſive rigoroſum. Infra pium ſeu infimum pretium emere, & ſupra rigoroſum ſeu ſupremum vendere ſine injuſtitia non licet; intra tamen horum graduum latitudinem emere, & vendere licitum eſt. Hanc autem latitudinem nullus, puto, erit, qui ad amuſſim & exacte, præſertim reſpectu diverſi generis mercium, ſtatuere poſſit, & determinare: ſed peritorum, & piorum judicio eſt relinquendum. Hæc tamen regula non incongrua videtur, quam ex Collationibus Pariſienſibus affert Tournelius cap. 1. de Vend. art. 4. nimirum pretii latitudinem eſſe mercis valori, & pretioſitati commenſurandam. Quapropter quo pretioſior eſt res, latius dilatantur gradus pretii: ſic mercis, cujus pretium medium c. ex. centum exiſtimatur, infimum erit nonaginta quinque, ſupremum vero ultra centum & quinque non extendendum: quod ſi pretium medium ſit decem, infimum erit novem, & undecim ſupremum. Illud etiam animadvertendum, rerum pretia ex triplici capite repeti poſſe, nimirum ex majori, vel minori communi utilitate rei, ex ipſius mercis vel abundantia, vel deficientia, & denique ex ementium, vel vendentium copia, vel paucitate. Hinc ex primo capite res, quæ pluribus utiles ſunt, carius venduntur, quam quæ ſolum paucioribus inſerviunt: ex ſecundo quando uberior meſſis eſt, & frumenti copia, vilius eſt illius pretium, quod magis creſcit annonæ caritate: & ex tertio capite in poſtremis nundinarum diebus, vel proxime ejus finem ſequentibus vilius venduntur merces, quam antea; quia tunc pauciores ſunt emptores, & mercatorum intereſt merces ſuas cum minori lucro vendere, quam cum diſpendio alio transferre.

V. Tria alia etiam diſtingui poſſunt pretia rerum, nimirum affectionis, ut vocant, neceſſitatis, & licitationis. Tituli affectionis, & neceſſitatis eſſe poſſunt in utroque contrahente: nam venditorem rem ita diligere contingit, ut ægre ea ſe privet; & emptor ita eſſe poteſt rei cupidus, ut vehementer illam obtinere deſideret. Similiter idem de neceſſitate dicendum: nam alter ea preſſus rem ſuam vendere cogitur, alter emere. In licitatione vero merces quodammodo aleæ, & ſorti exponuntur. Inquirunt itaque Theologi, num hiſce titulis rerum pretium ita augeatur, ut carius emi, vel decreſcat, ut vilius juſto pretio vendi poſſint. Ego has Regulas puto præ oculis habendas.

Regula Prima.

VI. Ementis affectus, cupiditas, & deſiderium rem habendi non eſt juſtus titulus augendi pretium rei ultra commune. Deſumpta eſt hæc Regula ex S. Th. l. ſup. l. cujus verba in art. 1. repetere juvat: „ Si quis multum juvetur ex re alterius, quam ac- „ cipit, ille vero qui vendit non damnificetur ca- „ rendo re illa, non debet eam ſupervendere: quia „ utilitas quæ alteri accreſcit, non eſt ex venden- „ te, ſed ex conditione ementis. Nullus autem „ debet vendere alteri, quod non eſt ſuum; licet „ poſſit ei vendere damnum quod patitur “. Quod ſi hoc verum eſt, quando res vendita multum afferat utilitatis ementi, multo magis verum erit, quando ſolum in emente adeſt deſiderium, affectus, & cupiditas rei habendæ; cum hæc non ſint venditoris, ſed ementis, nec rem in ſe vel pretioſiorem efficiat, vel utiliorem. Hinc injuſte carius ſupra juſtum pretium venditur ager, vel domus contermina eo ſolo titulo, quia emptor ſe dilatare cupit.

Regula Secunda.

VII. Affectus vendentis eſſe poteſt juſtus titulus rem carius vendendi, ſi rationabilis ſit, & intra æquitatis terminos pretium maneat. Non deſunt Theologi, qui adverſantur, & cenſent pretium augendum non eſſe ex affectu vendentis, quando res nullum majus affert emptori commodum, vel vendenti damnum. Communiter tamen Theologi regulæ noſtræ aſſentiuntur, dummodo in venditione ſequentes ſerventur conditiones: nimirum 1. res ſit vendenti vere, & non ficte accepta, & pretioſa, ſcilicet quia eſt res paterna, avita, a Principe donata, & ſimilia; hæc enim in communi exiſtimatione cen-

ſen-

ſentur majori pretio æſtimabilia. 2, Pretii augmentum non ad libitum vendentis æſtimetur, ſed juxta prudentium, & piorum judicium. Quapropter qui affectu teneri erga rem ſuam teſtantur, hoc debent emptori indicare, & poſtea vel omnino emptionem recuſare, vel, ſi vendere volunt, illud pretium exigere, quod arbitrorum judicio adæquatum & rei, & affectui reputabitur.

Regula Tertia.

VIII. Neceſſitas proximi rem ſuam vendentis non eſt juſtus titulus emendi infra infimum rei valorem; ſicut nec neceſſitas ementis pretii valorem auget. Probabiliſtæ primam vendentis neceſſitatem inter juſtos titulos diminutionis pretii enumerant, quippe quia hæc neceſſitas præſtat, merces fieri ultroneas, ac proinde pretio multum decreſcere. Verum hanc doctrinam merito falſam, & ſcandali plenam appellat Concina, cum publica, non privata neceſſitas rei pretium augere poſſit; & hoc eſt pauperem opprimere, & de ejus miſeria, & egeſtate lucrum facere: quod quantum nedum caritati, ſed & juſtitiæ, ac naturali æquitati repugnet, nemo non videt. Alteram vero neceſſitatem a juſto augendi pretium titulo aperte excludit D. Thom. q. 13. de Malo art. 4. ad 7. ſcribens: „ Non „ licet vendere alicui in neceſſitate conſtituto rem „ aliquam multo amplius, quam valet, eſſet enim „ injuſta venditio ". Et revera, ſi oppoſitum verum eſſet, liceret graviter ægrotanti pharmacum ſupra juſtum pretium vendere, quia eſſet illi maxime neceſſarium. Immo hæc S. D. doctrina etiam primam regulæ noſtræ partem confirmat: ſi enim neceſſitas emptoris non excuſat a culpa venditorem, qui rem ſupra juſtum pretium vendit; ita nec vendentis neceſſitas poterit emptorem ab injuſtitia excuſare, ſi rem infra juſtum pretium emat, cum par ſit utriuſque contractus conditio.

Regula Quarta.

IX. Tunc ſolum mercium pretium decreſcit, quando illæ ultro offeruntur; cujuſmodi ſunt, quæ per proxenetas, vel per vicos, & plateas vendendæ circumferuntur, vel exponuntur, ſive emuntur in favorem vendentis ultro mercem offerentis, quæ alias non emerentur, utpote nec utiles, nec commodæ ementi: dummodo tamen & caritatis, & æquitatis regulæ ſerventur. Patet hæc regula, quia hujuſmodi mercium ſpontanea oblatio, quæ non ex privata oritur neceſſitate, oſtendit paucitatem ementium, & rei ipſius abundantiam, quæ merces vileſcere faciunt: unde eſt adagium, *merces ultroneæ vileſcunt*. Semper tamen in his contractibus præ oculis habenda naturalis æquitas, quæ ita propriam quærere utilitatem permittit, ut alteri non inferat nocumentum. Hinc probare non poſſum, quas ſtatuunt pro hiſce ultroneis venditionibus, & emptionibus, regulas nonnulli Theologi, docentes licere vel dimidia, vel tertia juſti pretii etiam infimi parte rem emere. At puto attendendas eſſe circumſtantias tum vendentis, & ementis, tum temporis, tum rei, ac etiam prudentum, & piorum judicium in hujuſmodi contractibus: quia etiam iſtæ ultroneæ venditiones ſuum commune pretium habere cenſentur.

Regula Quinta.

X. Res, quæ ſub haſta venduntur, pretium ſumunt a licitatoribus. Cum enim hæc venditio publica ſemper fiat poteſtate, pretium quodammodo legale res accipiunt, quod eſt illud majus quod offertur: ideoque tali pretio rem illam vendere, & emere licet, etſi fortaſſis vel ſit minus vulgari, & conſueto infimo pretio, vel majus, & ſupra ſummum protendatur: in priori enim caſu licitam reddit emptionem publica poteſtas; in poſteriori vero ſuæ imperitiæ tribuere debet, qui ſupra ſummum pretium offert. Procul autem ſint, oportet, a licitatione fraudes omnes tum ex parte venditoris, tum ex emptoris parte: ille ſiquidem, ne aliquos ſubornet, & ſubſtituat, qui ficte majus offerant pretium, ut licitatores veros decipiant; iſte, ne fraude, dolo, minis impediat alios, ne pretium augeant, ut ſibi res minori pretio detur: ſicut & ex parte Miniſtrorum fraudes ſunt, ſi eo die res ſub haſta ponant, in quibus probe ſciunt paucos licitatores futuros, ut ſic illis, quibus favere volunt, res minimo pretio decernantur.

XI. Sunt etiam in humanis rebus merces quædam, quæ nec legale ſive legitimum, nec commune ſive vulgare pretium habere cenſentur; cujuſmodi ſunt rariores quædam gemmæ, antiquorum Pictorum, vel Scalptorum opera, equi rariores, canes venatici, & ſimilia: ſunt & in aliqua arte, non neceſſaria, nec utili, ſed ad voluptatem captandam ordinata, peritiſſimi, ut celeberrimi muſici, ſaltatrices ſingulares, Fidicines, Tibicines, & aliorum inſtrumentorum pulſatores excellentiſſimi, aliique hujuſce generis. Inquirunt igitur Theologi, num illa pro ementis, vel vendentis arbitrio, ſive excedenti, ſive minimo pretio vendi, & emi poſſint; & iſti operam ſuam locare, quanti maximi ſibi placuerit, vel alter conducere quanti minimi. Id licitum cenſent non pauci Theologi, & quidem magni nominis, Sotus, Toletus, Bannez, & alii, nixi tum lege, tum ratione. Nam L. 1. ff. ad Senatus Conſult. Trebellianum ſtatuitur: *Tantum res valet, quantum vendi poteſt*: quæ lex, inquiunt, profecto locum habere non poteſt, niſi in harum rerum generibus, cum cetera, quæ communi utilitati, vel commoditati deſerviunt, vel vulgare, vel legitimum pretium nanciſcantur. Et revera ſubdunt, cum hujuſmodi res humanæ vitæ non ſolum neceſſariæ, vel utiles ſeu commodæ non ſint, ſed plane inutiles, ſuperfluæ, vanæ, eorum pretium eſt iſta vana ſectantium arbitrio dimittendum, ut una ex parte alii ſuæ vanitatis onus ſentiant in maximo pretio pro re inutili perſolvendo, & ex altera parte alii experiantur artis ſuæ futilitatem, quando quanti minimi operam ſuam dare, vel præſtare coguntur. Verum probabilior certe dicenda eſt aliorum Theologorum doctrina, qui ex oppoſito cenſent, & iſta ſuam pretii latitudinem admittere, ultra quam progredi ſine injuſtitia nullus queat; nam & iſta, licet pleriſque ſingularibus inutilia videantur, & vana, in communi ſunt tamen alicujus uſus, & in humano commercio ſuam utilitatem, & commodum nanciſcuntur. Habentur proinde & periti harum rerum exiſtimatores, qui ſpectata antiquitate, raritate, præexcellentia mercis, vel operum juſtum pronun-

nunciare poſſunt de rei, vel operis valore judicium; & iſtorum judicio ſtandum eſt, non privato arbitrio vendentis. Fatendum tamen in iſtis majorem pretii latitudinem eſſe admittendam, & quæ non a ſolo, ut ita dicam, intrinſeco valore pendet, ſed etiam a circumſtantiis loci, temporis, conditionis tum ementis, tum vendentis, ex quibus fit, ut hæc rariora, & ſingularia modo plurimum valeant, modo non niſi mediocri pretio vendantur. Dum autem lex ſtatuit, res tantum valere, quantum vendi poteſt, cum generalis ſit, non eſt, cur coarctetur ad hæc rariora; ſed intelligenda eſt de valore intra latitudinem juſti pretii, & ſolum indicare, merces poſſe vel ſummo, vel medio, vel infimo pretio diſtrahi, prout ſe ſe offert occaſio.

XII. Idem dicendum & de mercibus exquiſitæ perfectionis, & ſingularis bonitatis, puta vinum bimum, vel trimum, generoſum, triticum delectum, purum, ponderoſum: hæc enim vendi poſſunt ultra pretium vulgare, & commune, etiam a lege taxatum. Sicut enim merces inferiores, & viliores infra juſtum pretium vendi debent; ita ſupra illud vendi poterunt, quæ præſtantiores ſunt, & perfectiores: eo vel maxime quod pretium, ſive vulgare, ſive legale reſpicit ſemper merces, prout ſunt in communi uſu, proinde non complectitur illas, quæ ob ſingularem perfectionem nec abundant, nec ſunt in communi uſu, ſicut nec illas, quæ ob exilitatem, & deteriorem a pleriſque reſpuuntur. Duo tamen ſunt notanda ad juſtitiam in hiſce contractibus ſervandam, nimirum 1. ut rei perfectio ſit evidens, & notabilis, 2. ut pretium ejus perfectioni reſpondeat; ita ut ſit proportio inter perfectionem rei, & augmentum pretii, quod juxta peritorum ſenſum eſt judicandum.

XIII. Juſto & legitimo pretio adverſantur Monopolia, ſi privata fiant auctoritate. Monopolii nomine deſignatur conſpiratio, & conventio plurium de quopiam mercis genere emendo, vel vendendo, & quidem pretio ab ipſis deſignato. Sunt equidem certa mercium, vel artefactorum genera, quæ a quibuſdam ſolum vel vendi, vel elaborari concedere poteſt, & ſolet publica Poteſtas, quando id poſtulet commune bonum, ſive ut illorum mercium major ſit copia, ſive ut artificum induſtria in artefactis condigno pretio afficiatur, & de expenſis habitis in opere adinveniendo, vel elaborando compenſentur. Quando autem, & quibus ſit hocce privilegium concedendum, cognoſcere pertinet ad ſupremum Communitatis Præſidem, cui cura communis boni incumbit. Quod ſi hoc privilegium obtineat quis dolo, fraude, falſis expoſitionibus, minime tutus eſt in conſcientia; cum ſemper præſumptione, & communis boni utilitate nitatur conceſſio, qua deficiente nullum eſt in foro conſcientiæ privilegium. Monent etiam Theologi in talis gratiæ conceſſione pretium eſſe taxandum, maxime ſi merces ſint Communitati vel neceſſariæ, vel valde utiles, & communis uſus, ne conceſſo favore abutantur, nimirum pretium augendo. Sed de hoc legali Monopolio ſatis. De privatis Monopoliis fuſius dicendum.

XIV. Quatuor modis hæc Monopolia fieri ſolent. 1. Quando Mercatores, vel alii ſimul conveniunt de aliqua merce emenda, vel vendenda nonniſi certo pretio. Interdicitur hocce Monopolium L. *Jubemus* Cod. de Monopoliis ſanciente: *Jubemus, ne quis illicitis habitis conventionibus conjuret, vel paciſcatur, ut ſpecies diverſorum corporum negotiationis non minoris, quam inter ſe ſtatuerint, venundetur*. 2. Si Mercatores, vel alii conveniant de certo mercis genere ab ipſis emendo, ut deficientibus aliis venditoribus, qui eo indigent, cogantur ab ipſis emere, & quidem caro pretio. De his ſcribit S. Raymundus lib. 2. tit. de Uſur. §. 5. „ Illos credo tamquam nefandas belluas deteſtandos, qui ea intentione emunt aureos, vel alias monetas, vel res venales, & præcipue victualia, ut de talibus cariſtiam inducant “. 3. Quando præfati dolis, & fraudibus impediunt, ne merces ex aliis civitatibus transvehantur, ut ipſi ſuas ſummo, & rigoroſo pretio vendant; vel dolis, & minis impediunt, ne alii eas merces emant, quas ipſi ſibi viliori pretio comparare volunt. Vetatur hoc Monopolium L. *Julia* de Annona, indicendo: *Eadem lege continetur, ne quis navem, nautamque retineat, aut dolo malo faciat, quo quis detineatur*. Notandum tamen, poſſe Communitatis ſupremum Principem interdicere, ne exterarum Regionum merces in ſuum deferantur Principatum, ne propriæ vileſcant, & pecunia ad alias Regiones transferatur. 4. Quando artifices conveniunt de aliquo opere ab alio incœpto, a nullo ipſorum perficiendo, niſi tali pretio, vel gravioribus appoſitis conditionibus. Hoc quoque monopolium interdicitur L. 12. §. 8. de opere publico, decernere: *Nullus id perficere prohibeatur, quod ab altero cœptum opus fuerit, quod præſumi cognovimus a quibuſdam artificibus, vel redemptoribus, nec iis quæ ipſi cœperint, finem imponentibus, nec alios id perficere ſinentibus, atque inde damnum intolerabile inferentibus iis, qui domos ſuas fabricari cupiunt*. Sunt & alia Monopoliorum genera ab Auctoribus enumerata, quæ humana avaritia, & auri ſacra fames excogitavit: at ad has quatuor claſſes facile revocari poſſunt. Porro horum injuſtitia manifeſte patet, cum bono communi adverſentur, & libertatem auferant negotiationis, coganturque cives res, quas mediocri pretio obtinere poſſent, nonniſi rigoroſo, & excedente ſibi comparare.

XV. Minime vero ab hac injuſtitia excuſantur, licet conveniant de merce vendenda ſummo pretio intra limites juſti pretii: nam hoc ipſum iniquum eſt cogere ad emendum ſummo pretio, cum quilibet jus habeat, ne impediatur ab emptione facienda medio, vel infimo pretio; ut enim docet S. Thom. hic q. 77. a. 3. *dare alicui occaſionem periculi, vel damni eſt illicitum*. Immo nec illi, qui in Monopolio minime conſentiunt, nequeunt res eaſdem ſolum ſummo, & rigoroſo pretio vendere, quidquid in oppoſitum doceant Salmanticenſes alios Theologos laudantes: nam cum pretium illud ab injuſtitia profectum ſit, ſemper injuſtitiam retinet, ac bono communi nocet; & licet in injuſtitiam non conſenſerint pactione & conventione, conſentiunt tamen executione. Ita quidem optime docuerat recentior Probabilioriſta tr. 10. cap. 8. §. 5. n. 5. qui tamen quod una manu ædificat, altera ſtatim deſtruit, dum ſubdit: *Quod ſi velit vendere pretio ſummo, vendat eo pretio, dummodo qualitas mercis correſpondeat; at non* quia

quia per monopolium conſtituto, *ſed quia ita ſibi jus competit*. Hoc enim eſt confugere ad probabiliſticam dirigendæ intentionis methodum, quam falſe ridet Paſchalis ep. 7. nimirum peccabit vendendo ſummo pretio, ſi ea intentione vendat, quia tale pretium per monopolium invectum eſt; non peccabit vero, ſi vendat ea intentione, ut utatur jure ſuo. Cum autem facile ſit, & utiliſſimum hanc intentionem efformare, ſic ſemper licebit vendere pretio ſummo, & ita cum monopoliis in iniquitate pretii innocenter convenire. Præterea, nonne ipſe aperte antea docuit, non licere, nec innocenti vendere *pretio per monopolium conſtituto, quia illicitum eſt contra caritatem*, *& juſtitiam?* quomodo igitur poſtea affirmat, *innocenti jus eſſe vendendi ſummo pretio?* ſi jus habet, licite poteſt vendere: ſi licite non poteſt vendere, jus nullum obtinet ad vendendum ſummo pretio. Propterea non juxta veritatem, & æquitatem ſic doctrinam ſuam concludit, *conſultum eſt*, *ut aliquando vendat pretio medio*: nam non conſilii eſt, ſed præcepti, non libertatis, ſed neceſſitatis, ut aliquando merces ſuas non ſolum medio, ſed & infimo vendat pretio, nec unquam recuſet mercem emptori nolenti dare niſi pretium medium, vel infimum; cum & in ipſo infimo pretio lucrum ſuum conſequatur, & ita ſoleant chriſtiani, & prudentes mercatores ſe gerere, qui, dummodo aliquid lucrentur, merces emptoribus concedunt. Abſit vero, ut dicere poſſit emptori ad extorquendum ſummum pretium, *non invenies minori pretio*: hoc enim eſſet Monopolio re, & facto conſentire.

CAPUT QUARTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Non licet fraudibus inducere emptorem ad rem carius emendam.*
II. *Num liceat mercimonia exercentibus carius vendere.*
III. *Pretium legale quomodo nec augere liceat, nec minuere.*
IV. *Quid, ſi pretium legale ſit manifeſte injuſtum?*
V. *Num liceat ſummo pretio vendere, vel infimo emere ob dilatam, vel anticipatam ſolutionem.*
VI. *Num liceat Mercatoribus pretium augere, dum credito vendunt.*
VII. *Licet illis vendere pretio currente, etſi ſciant brevi minuendum.*
VIII. *Num liceat debitoribus ſuum debitum a creditore redimere minori pretio.*
IX. *Num liceat chirographa, & credita minori pretio emere.*
X. *Non licet emptori gravamen aliquod imponere ſupra taxati pretii ſolutionem.*
XI. *Num ſit illicitum artefacta aurea, & argentea ſolo ſpectato metalli pretio emere.*
XII. *Num liceat emptoribus, & venditoribus convenire de remiſſione damni, vel lucri.*

Conſectarium Primum.

I. NOn licet fraudibus, mendaciiſque inducere emptorem ad rem carius emendam, licet venditor ſiſtat intra latitudinem juſti pretii. Quamvis enim conceſſum ſit, etiam ſupremo, & rigoroſo pretio rem vendere; ad hoc tamen ementem inducere dolis, fraudibus, & mendaciis minime licet, jubente Apoſtolo 1. ad Theſſal. *Scitis quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jeſum Chriſtum . . . . ne quis ſupergredietur, neque circumveniat in negotio fratrem ſuum, quoniam vindex eſt Dominus.* Peccant igitur vendentes, dum jurant, & teſtantur, mercem ſibi tanti ſtare, tanti emiſſe, emptor vero jurat minori pretio ſibi oblatam, ut alter ad ſummum pretium ſolvendum trahat, alter vero ut non niſi infimum pendat; peccant, inquam, non ſolius mendacii, & perjurii cauſa, ſed contra juſtitiam & æquitatem, quam violant, altero inducendo ad dandum pretium, vel mercem, quam non dediſſet, niſi tali fallacia circumventus. Nec obſtat, quod hujuſmodi fraudes communes ſint inter vendentes, & ementes: nam multitudo peccantium, & frequentia peccatorum ipſorum malitiam minime tollit. Multoque magis peccant, & fraudem committunt, qui falſos rumores evulgant vel de naufragio navium merces advehentium, vel de caritate mercis in Regionibus, ex quibus aſportantur, vel de impedimentis apponendis ad earum transvectionem, ex quibus augebuntur mercium pretia, ut ipſi ſuas carius vendant; proindeque ad reſtitutionem tenentur.

Conſectarium Secundum.

II. Non eſt illicitum Mercatoribus merces carius vendere, quam vendantur ab aliis mercaturam non exercentibus, ſicut & dum minutatim vendunt, quam in cumulo. Ratio primæ partis eſt, quia Mercatores, cum in communem utilitatem mercaturam exerceant, plures ſubeunt in comparandis, conſervandiſque mercibus expenſas, vectigalia etiam, & gabellas ſolvere debent, ac arte ſua lucrum ſibi comparari; quæ omnia in mercium pretio ſunt computanda: quamobrem communiter merces in eorum manibus plus valent, quam in manibus privatorum. Juſti tamen pretii, ſive legalis, ſive communis limites prætergredi illis minime fas eſt; licet fortaſſis in mercium translatione graves ſubierint expenſas, vel damna paſſi ſint: nam mercatura ſorti ſubjacet, & variis fortunæ caſibus, & aliquando loco lucri detrimentum affert. Solum igitur communes expenſæ, ac conſueta pericula, non vero quæ extra ordinem contingunt, ſunt in pretio rerum ponendæ. Alterius vero partis ratio eſt, quia in minuta venditione & majores occurrunt expenſæ, & labores, quorum ratio habenda eſt.

Conſectarium Tertium.

III. Pretium legale in indiviſibili ſitum eſt; nec illud vel augere, vel diminuere licet. Certum eſt enim ſupremos Reipublicæ Moderatores poteſtate pollere rerum pretia in commune bonum determinandi, ſtatuendi, taxandi; immo id neceſſarium, vel conveniens eſſe, ut fiat, præſertim in rebus ad humanam vitam neceſſariis, ne improborum avaritia communi bono officiat, & in rerum copia caritatem, & indigentiam inducat. Ad hoc autem ſtatuendum pretium tenentur Judices, Magiſtratus,

tus, Præſides ea omnia diligenter attendere, quæ neceſſaria ſunt, ut juſta ſit pretii taxatio, qua conſtituta debent tum venditores, tum emptores illam ſervare, niſi evidenter conſtet de iniquitate, & injuſtitia præſtituti pretii; quæ injuſtitia locum non habet, licet pretium determinatum fortaſſis non ſit rei intimo valori adæquatum, vel ſit variabile: nam cum in eo ſtatuendo bonum commune reſpiciatur, contingere poteſt, ut ex pluribus circumſtantiis, quod magni eſt valoris intrinſece, vel quod de ſe varium eſt, minori pretio, & ſtabili venundetur. Quamobrem etiam in dubio de juſtitia conſtituti pretii eſt legi ſtandum; cum, ut optime animadvertit S. Auguſtinus Conf. lib. 5. c. 8. *Generale pactum ſit ſocietatis humanæ obedire Regibus ſuis.* Dum autem dicimus non licere illud vel augere, vel minuere, ita intelligendum eſt, ut nec venditor emptorem cogat ullo modo mercem ſupra taxatum pretium emere, quamvis ipſi liberum ſit, ſi velit, minoris vendere; & pari pacto nec emptor ullo pacto cogat venditorem infra taxatum pretium vendere, quamvis & iſti liceat majori emere ex libera voluntate, cum nulli prohibeatur, quod ſuum eſt, alteri donare, ſive abſolute, ſive in aliquo celebrando contractu; ſecluſo tamen ſemper omni dolo, fraude, & coactione ex ementis, vel vendentis neceſſitate proficiſcente.

Conſectarium Quartum.

IV. Quid, ſi legalis pretii deſignatio, & taxa ſit aperte injuſta, ut quandoque contingere poteſt ex Miniſtrorum Principis vel avaritia, vel fraude, vel odio; licebit ne tunc venditoribus pretium augere? Procul dubio in tali caſu contra juſtitiam, vel Principis obedientiam non peccaret, qui pretium augeret: nam lex injuſta, vel falſa innixa præſumptione procul dubio non obligat cum inter conditiones legis legitimæ ea recenſeatur, ut juſta ſit; prout oſtendimus Tr. 1. de Legibus diſſ. 3. c. 4. conſect. 12. Quamobrem poſita evidenti taxæ injuſtitia ad eam ſervandam non adſtringuntur ſubditi, & pretium juxta æquitatem augeri poteſt. Quod ſi hocce augmentum locum non habeat, docent etiam ſanioris Theologiæ Magiſtri licere tunc mercem aliqua commixtione deteriorem reddere, puta optimo frumento vilius, vino generoſo aliud debilius immiſcere, modo tamen tanta ſolum ſit mixtio, quanta ſatis eſt ad æqualitatem inter mercem, & pretium inducendum, & ulterius adhuc idonea ſit ad uſum, & finem pro quo emitur. Alii vero docent licere menſuram, vel pondus rei minuere uſque ad eamdem æqualitatem. At huic compenſationis modo, ſicut priori non libenter acquieſco: nam id fieri poſſe ſine detrimento ementis non concipio, quod quidem in mercium commixtione non adeo luculenter apparet: licet enim tunc emptor perfectam mercem non obtineat, adhuc tamen talem habet, & tantam, quantum ejus neceſſitati, & fini emptionis reſpondet; at in menſuræ diminutione hoc nocumentum clarum apparet, cum emens diminutam recipiens menſuram, non totum illud habet, quod ſuæ correſpondet neceſſitati, ut patet manifeſte, præcipue in pane, vino, oleo, aliiſque ad victum neceſſariis, in quibus primo, & principaliter non tam rei qualitas ab ementibus inſpicitur, quam quantitas, in qua ſi fraudentur, in neceſſariis fraudantur. Quamobrem huic ponderis, vel menſuræ diminutioni acquieſcere non valeo: eo vel maxime quod ſine certo ementium ſcandalo fieri vix poſſe puto, quippe qui & facile præfatam imminutionem deprehendere poſſunt, & injuſtitiam taxæ ignorant. In hujuſmodi ergo urgenti caſu cenſeo a Mercatoribus hæc eſſe inter ea damna numeranda, quæ in negotiationis alea ſunt aliquando neceſſario toleranda. Quod ſi taxa communiter non ſervetur, ſciente, & non obſiſtente Principe; tunc ipſam non ſervare, dummodo tamen æqualitas inter mercem & pretium ſemper cuſtodiatur, nulla erit injuſtitia. Animadvertendum tamen cum P. Concina ex ſola tranſgreſſione legis, etiam frequenti, non colligi poſſe tacitum Principum conſenſum, cum hi ſæpiſſime multa per patientiam tolerent: & ideo non impediunt, ut majora evitent mala.

Conſectarium Quintum.

V. Vendere ſummo pretio ob dilatam ſolutionem vel emere infimo ob anticipatam, intra juſti pretii limites, nullam continet injuſtitiam: at utrumque pretium excedere eiſdem de cauſis uſura eſt, & illicitus contractus. Prima pars eſt de ſe ſatis aperta, cum æqualitas ſervetur inter mercem, & pretium: & ſi liceret vendere ſummo pretio etiam ſoluta ſtatim pecunia, multo magis licebit dilata ſolutione; quod & de emptione infimo pretio dicendum eſt. Altera vero pars a D. Thom. traditur & probatur 2. 2. q. 78. a. 2. ad 7. ubi ſic ſcribit: *Si aliquis carius velit vendere res ſuas, quam ſit juſtum pretium, ut de pecunia ſolvenda emptorem expectet, manifeſte uſura committitur: quia hujuſmodi expectatio pretii ſolvendi habet rationem mutui. Unde quicquid ultra juſtum pretium pro hujuſmodi expectatione exigitur, eſt quaſi pretium mutui, quod pertinet ad rationem uſuræ. Similiter etiam ſi quis emptor velit rem emere vilius, quam ſit juſtum pretium, eo quod pecuniam ante ſolvit, quam poſſit ei res tradi, eſt peccatum uſuræ: quia etiam iſta anticipatio ſolutionis pecuniæ habet mutui rationem, cujus quoddam pretium eſt, quod diminuitur de juſto pretio rei emptæ. Si vero aliquis de juſto pretio velit diminuere* (intra tamen limites juſti pretii) *ut pecuniam prius habeat, non peccat peccato uſuræ.* Fieri tamen poteſt, ut res ſupra ſummum pretium currens venditionis tempore, vendi poſſit ob dilatam pretii ſolutionem, nimirum cum venditor mercem ſuam tunc vendere nolebat, ſed ſervare tempore majoris pretii; ut ſi quis triticum vendat menſe Decembri, quod vendendum ſervare deſtinaverat menſe Maji, ut declaravit Gregor. IX. Cap. finali de uſuris, dicens: *Excuſatur* (ab uſura) *qui granum, vinum, oleum, & alias merces vendit, ut amplius, quam tunc, in certo termino recipiat pro eiſdem, ſi tamen tempore contractus non fuerit venditurus:* & juſte profecto, nam damnum patitur minoris vendendo inopportuno tempore, quod opportunius pluris poterat diſtrahere. Duæ tamen ſunt conditiones ſervandæ, nimirum ut 1. emptor de cauſa majoris pretii certior fiat, ut videat, an ſui interſit, mercem tanti emere. 2. Ut deducantur expenſæ, quæ eſſent faciendæ pro mercis conſervatione

ne, nec non pro rata periculi vel amiſſionis, vel diminutionis, cui merx ſervanda foret obnoxia. Oportet præterea, ut venditor ab emptore de venditione rogetur: nam ſi ipſe ſponte mercem offerat emendam, etiam dilata pretii ſolutione, non poterit pretium augere, cum ipſe ſponte detrimentum ſubire velle oſtendat.

Conſectarium Sextum.

VI. Non licet Mercatoribus ſupra ſummum pretium merces vendere obtentu lucri ceſſantis ob dilatam ſolutionem. Ratio eſt manifeſta, nam ſi Mercatores ſolum vendere vellent numerata pecunia, parum de ſuis mercibus venderent, ac proinde parum lucrarentur, & alias credito vendentes, ſummo pretio vendere poſſunt, dum qui numerata pecunia emunt, plerumque vel infimo, vel medio pretio emere volunt. Ipſorum igitur intereſt credito vendere, cum & carius, & abundantius vendant; quo lucro dilata ſolutio compenſatur. Pari pacto nec licet ob anticipatam ſolutionem minus infimo pretio emere; tunc enim lucrum acciperet vel ex ipſa pecunia, vel ex tempore, quod materia non eſt, nec eſſe poteſt venditionis. Ita aperte docere S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 7. ſuperiori Conſectario vidimus. Hinc patet injuſtas eſſe illas omnes emptiones, in quibus ob anticipatam ſolutionem minus infimo pretio emuntur vinum, triticum, lana, caſeus, ſimileſque res a ruſticis hyemali tempore pecunia indigentibus, quam ſint valituræ tempore traditionis; quippe quia ſub pallio venditionis turpiſſimum tegitur fœnus, & amplius in merce accipitur, quam traditum ſit in pecunia. Optima tamen habenda S. Antonini doctrina ſcribentis: „ Si emptor dat pretium mer„cium, antequam recipiat merces, & minus „ dat, quam tunc valent, cum emit, ex eo „ quod tempore quo recepturus eſt merces, ve„ riſimiliter æſtimatur, quod minus debeant va„ lere, quam tunc, cum emit; vel ſaltem du„ bium eſt, utrum plus, vel minus ſint valituræ, „ pretium eſt juſtificatum, & licitum: ſecus ſi „ ratione anticipationis ſolutionis pretii ante rece„ ptionem mercium diminueret pretium tunc cur„ rens, vel veroſimiliter æſtimaret, minori pretio „ non poſſe valere merces illas emptas, quam ſit „ illud quod dat, ſed bene multo pro majori pre„ tio, quia tunc eſſet uſura juxta Canonem *in Ci„ vitate*, de Uſuris.

Conſectarium Septimum.

VII. Non eſt illicitum Mercatoribus merces ſuas, puta vinum, triticum, oleum, lanam, & ſimilia currenti, & communi pretio vendere, licet ſciant illud minuendum ob earum mercium copiam brevi ſuperventuram. Ratio eſt, quia res vendunt juſto pretio tunc temporis currente, & taxato, vel ab ipſo Principe, vel a communi æſtimatione: nullam igitur injuſtitiam committunt. Ita etiam expreſſe docet S. Thom. q. 77. a. 3. ad 4. ubi diſcrimen aſſignat a venditione, in qua mercis defectus occultantur, ab illa in qua ſuperventura occulitur copia mercium, ſcribens: *Vitium rei facit rem in præſenti eſſe minoris valoris, quam videatur; ſed in caſu præmiſſo in futurum res expectatur eſſe minoris valoris per ſuperventum negotiatorum, qui ab ementibus ignoratur; unde venditor, qui vendit rem ſecundum pretium, quod invenit, non videtur contra juſtitiam facere, ſi quod futurum eſt, non exponat. Si tamen exponeret, vel de pretio ſubtraheret, abundantioris eſſet virtutis; quamvis ad hoc non videatur teneri ex juſtitiæ debito.* Nonnullæ tamen ſunt exceptiones apponendæ ex Sylvio. Et 1. quidem injuſtus eſt venditor, ſi fraude, & dolo efficiat, ne emptoribus copia mercium ſuperventura innoteſcat, ut eas vendat pretio currente; quia proximo noceret, & quidem injuſte, nam fraus, & dolus ſunt injuſtitiæ peccata. 2. Si interrogatus ab emptore, num ſciat expectari mercium abundantiam, vel neget, vel ſe ignorare reſpondeat, injuſtitiæ reus erit; licet non deſint Theologi, qui excuſant, quia hocce mendacium putant mere officioſum ad vitandum proprium damnum: optime tamen animadvertit Sylvius, eſſe perniciosum judicandum, cum ſit cauſa damni alterius; nec proprium effugere damnum mendacio licet, quod tunc naturam fraudis, & doli indueret. 3. Si qui rem vendit, eſſet de Magiſtratu, & ex officio ſciret vel minuendum a Principe pretium, vel jam comparatam mercium copiam brevi advehendam; cum hac ſcientia uti non poſſit ſubditorum damno: quamobrem illi incumbit commune bonum civium procurare. 4. Sin contra juſtitiam, ſaltem contra caritatem peccaret privatus Civis, vel Mercator, qui ſciens ex abundantia brevi futura minuendum eſſe pretium rei, uni tantum in magni copia venderet, qui ſervaturus putatur, aut eas revenditurus cum magna jactura: ſi vero minutatim diſtraheret in plures emptores, neque contra caritatem, neque contra juſtitiam peccare videretur, procul tamen omni fraude, & dolo. Pari pacto minime juſtitiam læderet, qui merces communi pretio emeret, licet ſciret illud brevi augendum ob adventum Principis, vel exercitus, vel magnæ multitudinis; nulli enim injuriam irrogaret, ſed ſuæ proſpiceret utilitati. Qui vero ſciret quaſdam monetas lege Principis vel interdicendas, vel valore minuendas (dummodo tamen non ob defectum in ſubſtantia, aut in pondere) antequam Edictum promulgetur eas expendere poterit, dum adhuc durat valor monetæ; quia adhuc ſervatur æqualitas rei ad rem, & pretii ad mercem: dummodo tamen qui eas expendit, nec de Magiſtratu ſit, nec ullus adſit dolus. Ita Sylvius ad laud. S. Thom. q. 72.

Conſectarium Octavum.

VIII. Non licet debitoribus ſuum debitum a creditore minoris emere hoc titulo, quia ab iſto moleſtiæ ſunt ſubeundæ in eo exigendo: nam hæ ab ipſo debitore proficiſcuntur, quas ipſe ultro apponit, dum deberet æs alienum ſine creditoris moleſtia, vel difficultate diſſolvere; niſi forte ipſum debitum liquidum minime foret, ſed dubium, & juſte ſub judice; tunc enim poſſet cum creditore tranſigere, ſervata tamen æqualitate prudentum judicio deſignanda. Pari pacto non licet Magiſtratuum, vel Principum theſaurariis, & miniſtris creditoribus Principis ſe moroſos in ſolvendo exhibere, ut pecuniam ab illis pro prompta ſolutione

ex-

extorqueant, vel ut eorum credita ipſis vendant minori pretio, quæ poſtea integra vel ſibi ſolvunt, vel ab aliis miniſtris accipiunt: ſicut & injuſtitiæ rei ſunt, dum ſuggerunt amicis, vel ſubſtituunt alios, qui hujuſmodi credita emant a privatis minori pretio, quæ deinde integra ſolvunt, facta inter ſe lucri diviſione.

Confectarium Nonum.

IX. Num vero liceat ſine injuſtitia emere chirographa, & credita minori, quam continent, pretio ob promptam, & anticipatam ſolutionem, digladiantur Theologi. Sunt enim, qui arbitrantur omnino licere, quia inquiunt, non futura emitur pecunia, ſed præſens jus ad illam, quod minoris eſt æſtimandum, quam ipſa præſens pecunia. 2. Hujuſmodi chirographa, & credita mercium venalium naturam induunt, non enim pro ipſa pecunia reputantur: ſubſunt igitur mercium conditioni, quæ ſuum peculiare pretium habent. 3. Hujuſmodi emptiones minori pretio uſurariæ non ſunt habendæ, cum mutuum nullum interſit: nullo igitur inquinantur injuſtitiæ vitio. Verum longe probabilius alii Theologi diſtinguunt, inter credita & chirographa, quæ ſunt difficilis ſolutionis, & ad pecuniam in illis contentam redimendam vel ſunt expenſæ faciendæ, vel moleſtiæ, & labores ſubeundi, vel etiam periculum probabile imminet, ne ſolvantur; & tunc licere minoris emere, habita ratione præfati periculi, moleſtiarum, laborum, expenſarumque faciendarum, concedunt, & jure merito Theologi: tunc enim, ut manifeſte patet, in communi exiſtimatione minoris reputantur valoris, quam ipſa pecunia. Quod verum puto, licet ille, qui minoris emit, pecuniam ſine moleſtia, expenſis, & labore, ſuo tempore redimere poſſit, vel ob gratiam Principis, vel ob amicitiam cum debitore, vel alio proprio, & peculiari titulo: cum hæc privata emptoris utilitas melioris non efficiat conditionis ipſam mercem; ut contingeret in illo, qui domum inſalubrem infectam, quam alii emere recuſant, viliori emeret pretio, quia eam novit ab omni infectione purgare. Nam, ut ſuperius animadvertimus ex S. Thom. hic q. 77. a. 1. *Licet aliquis multum juvetur ex re alterius, quam accepit, ille vero, qui vendit, non damnificetur carendo re illa, non debet eam ſupervendere: quia utilitas, quæ alteri accreſcit, non eſt ex vendente, ſed ex conditione ementis. Nullus autem debet vendere alteri, quod non eſt ſuum; licet poſſit ei vendere damnum, quod patitur.* Si vero præfata chirographa, & jura facilis ſint exactionis, nulli ſubjaceant moleſtiæ, nullum afferant ſortis amittendæ, vel expenſarum periculum, minoris emere nequaquam licere merito contendunt. Quandoquidem nulla occurrit legitima ratio diminutionis pretii, niſi dilata ſolutio. At hæc efficeret, ut pecunia præſens, & numerata pretioſior haberetur pecunia abſente, & numeranda contra id, quod definivit Innoc. XI. in damnatione 41. propoſitionis; & ſic uſura licita fieret. 2. Immo virtualem contineret uſuram: nam in præſenti ſolveret puta nonaginta, ut poſt annum acciperet centum; & venditionis nomen pallium ſolum eſſet uſuræ: 3. Intervenit inæqualitas inter pretium & mercem: nam chirographum, & creditum valet 100. & nonaginta ſolum ſolvuntur; eſt igitur inæqualitas, & injuſtitia; & ille, qui ſic venderet, ſola neceſſitate cum tali detrimento venderet. Ita revera docet Auctor Opuſculi *67.* quod D. Thom. tribuere non dubitat S. Antoninus 2. P. tit. 1. cap. 8. §. 13. dum ſcribit: „ Qui ad certum tempus debet, ſi ante „ terminum ſolvat, ut ei de debito aliquid dimittatur, uſuram committere videtur, quia manifeſte tempus ſolutionis vænit; unde ad reſtitutionem tenetur. Nec excuſatur per hoc, quod ſolvendo ante terminum gravetur, vel quod ad hoc „ ab alio inducitur; quia eadem ratione poſſunt „ uſurarii excuſari omnes “. Et S. Præſul Antoninus loco laud. hanc, quam putat S. Thom. Opuſc. *67....* dicit, „ ſimpliciter hoc eſſe uſuram.... „ Nam aut debitor ex tali anticipatione ſolutionis damnum non incurrit, ſed ſolum quia prævenit tempus, vult ſibi illa remitti, tunc eſt „ uſura: & ratio eſt, quia vendit tempus, & mutuum eſt ibi implicitum cum lucro intento. Et „ in hoc caſu loquitur S. Thom. “ Facile propterea adverſantium Theologorum ſolvuntur argumenta. Nam diſtinctio inter jus ad centum, puta aureos, & ipſos aureos fictitia omnino eſt, & ſophiſtica, & ſolum ad excuſandam injuſtitiam inducta, cum totum diſcrimen non niſi in dilatione temporis conſiſtat, quod lucri materia eſſe non poteſt. Quandoquidem elapſo anno idem omnino valent, & pro eodem reputantur & jus ad centum, & ipſa centum; cum unum pro alio commutetur, & ſolutio jus adæquet, & extinguat. Solum igitur ante annum locum habebit diſtinctio, quæ proinde non ex rei natura, & indole naſcitur, ſed ex ſola temporis circumſtantia. Similiter licet hujuſmodi credita, & chirographa inter merces connumerare velis, adhuc verum eſt merces minori pretio, quam valeant, emi non poſſe. Cum igitur jus ad centum aureos non niſi totidem aureorum ſolutione æquari poſſit; qui minus ſolveret, inæquale mercis pretium exhiberet, & ſic injuſta eſſet venditio. Nec urget in communi exiſtimatione pluris haberi centum præſentes aureos, quam habendos poſt annum. Nam hæc injuſta exiſtimatio non ex recta oritur ratione, & lege juſtitiæ, ſed ex avaritia, & cupiditate; ut manifeſte patet ex citata ſuperius propoſitione ab Innoc. XI. damnata, in qua hæc communis exiſtimatio pro baſi ſtatuebatur, & fundamento lucri ex mutuo: ſic enim ajebat propoſitio: *Cum pecunia numerata ſit pretioſior numeranda, & nullus ſit, qui non majoris faciat pecuniam præſentem, quam futuram, poteſt creditor aliquid ultra ſortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab uſura excuſari.* Ex qua doctrina patet reſponſio ad tertium argumentum: quia licet in tali emptione nomen mutui non interveniat; lucrum tamen intervenit ex pecunia numerata, quæ pretioſior cenſetur numeranda, quod a S. Pontifice merito reprobatur. Hinc nulla eſt ratio habenda illorum Theologorum qui ſcripſere ante damnatam propoſitionem anno *1679.* & oppoſitam propugnarunt, utpote hoc falſo innixi principio.

Confectarium Decimum.

X. Emptori non licet gravamen aliquod impo-

nere ſupra taxatum, vel pactum mercis pretium, ſicut nec venditori ultra mercis traditionem: hoc enim gravamen, cum ſit pretio æſtimabile, jam juſtum pretium ſuperat; & ſic inæqualitas, cui juſtitia adverſatur, induceretur. Quamobrem non licet cogere emptorem vel ad tale monetæ genus perſolvendum, vel ad viciſſim aliam mercem etiam juſto pretio vendendam. Quod ſi conveniant, ut alter vinum vendat, alter vero oleum, & æqualitas in pretio ſervetur, nulla erit injuſtitia; ſed tunc non venditio perficietur, ſed rerum permutatio. Pari modo non licet venditorem cogere vel monetam accipere diminutam, vel deficientem, vel ultra communem valorem; & qui falſam ſolveret, vel a juſto pondere deficientem, ad reſtitutionem, & compenſationem teneretur; niſi forte diminutio ponderis minima eſſet, vel a venditore ob lucrum ex merce negligeretur. Similiter non eſt cogendus venditor ad mercem ad aliquem locum transferendam; niſi forte vel ſponte offerat, vel roganti ſponte conſentiat.

Conſectarium Undecimum.

XI. Non eſt illicitum aurificibus vaſa, & artefacta aurea, & argentea pro ſolo metalli valore emere; licet ipſi poſtea illa poliendo, & ſarciendo tamquam nova vendant. Nam juſtum rei venalis pretium illud eſt, quod communiter æſtimatur. Porro certum eſt hujuſmodi artefacta communiter etiam ab iis, qui illorum valorem agnoſcunt, quando venalia proponuntur, ſolum ſecundum metallorum pondus æſtimari, nulla habita artificii, vel laboris ratione. Poſſunt igitur pro tali pretio emere, nihil aliud addendo pro ipſo opere. E contra vero cum præfata artefacta ab opificibus venduntur, æſtimari communiter ſolent, non ſolum ſecundum metalli valorem, ſed habita etiam ratione operis, & artificii: ergo tali pretio vendi poterunt. Hæc tamen doctrina ſolum obtinet, cum agitur de artificio communi ordinario. Quod ſi artefacta ſint peculiaris induſtriæ, opificii, & laboris, quod materiam quaſi æquet, vel etiam ſuperet; tunc non licebit pretium ſolius materiæ perſolvere, ſed & operis, & laboris eſt ratio habenda.

Conſectarium Duodecimum.

XII. Non ſunt tuti in conſcientia venditores, rem defectuoſam pro integra vendentes, vel ſupra juſtum pretium; ſicut nec emptores rem pretioſam vili ementes, vel infra juſtum pretium: licet proteſtentur, ſe rem emere, vel vendere juxta inita pacta, & conventiones: quamobrem, ſi qua ſit in contractu læſio, remitti ſibi poſtulant, & donari. Quandoquidem ſemper hæc petitio, & conventio doloſa eſt, & vafra; & conſenſus, qui ab altero præbetur, ex ignorantia rei proficiſcitur. Nam vel venditor novit defectum rei, & nihilominus rem juſto pretio vendidit, vel ſupra juſtum; & ſic doloſe agit, & ad reſtitutionem tenetur, a qua alterius conſenſu non liberatur: vel ignoravit defectum, cujus tamen periculum in venditorem rejiciebat; & tunc ſi nihil remittat de juſto pretio, peccat, & injuſtitiam committit. Quod ſi aliquid de juſto pretio ob hujuſmodi periculum minuat, ab injuſtitia excuſabitur; dummodo, ut ſuperius diximus, hujuſmodi defectus in damnum ementis non redundent. Pari pacto, vel emptor rei pretioſitatem agnoſcit, quam venditor ignorat, & nihilominus rem vili pretio, & infra juſtum emit; & tunc injuſtitiam committit, quam reſarcire tenetur: vel ignorat, & bona fide emit, & tunc quidem non peccabit, & detecto legitimo rei valore venditorem compenſare tenetur; nam conſenſus præſtitus, cum ex ignorantia profectus ſit, nullius eſt valoris. Hic animadvertendum, quod licet in civili jure, & etiam in canonico non cogantur fraudulenti venditores, & emptores ad reſtitutionem, niſi ſupra dimidium pretii læſerint; in foro tamen conſcientiæ ab illa non liberantur, etiam in minori quantitate. Nam egregie monet S. Thom. hic q. 77. a. 1. ad 1. *Lex humana populo datur, in quo ſunt multi a virtute deficientes; non autem datur ſolum virtuoſis. Et ideo lex humana non potuit prohibere quicquid eſt contra virtutem; ſed ei ſufficit, ut prohibeat ea, quæ deſtruunt hominum convictum; alia vero habeat quaſi licita, non quia ea approbet, ſed quia ea non punit. Sic ergo habet quaſi licitum, pœnam non inducens, ſi abſque fraude venditor rem ſuam ſupervendat, aut emptor vilius emat, niſi ſit nimius exceſſus; quia tunc etiam lex humana cogit ad reſtituendum, puta ſi aliquis ſit deceptus ultra dimidiam juſti pretii quantitatem. Sed lex divina nihil impunitum relinquit, quod ſit virtuti contrarium. Unde ſecundum divinam legem illicitum reputatur, ſi in emptione, & venditione non ſit æqualitas juſtitiæ obſervata: & tenetur ille, qui plus habet, recompenſare ei, qui damnificatus eſt, ſi ſit notabile damnum.*

CAPUT QUINTUM.

De quibuſnam emptionis, & venditionis adjunctis.

DOCTRINA.

I. *Nonnullæ contractuum circumſtantiæ enumerantur.*
II. *Quomodo venditioni pactum apponi poſſit de rei venditæ recuperatione.*
III. *Venditio cum pacto retrovenditionis in favorem ſolius vendentis licita eſt.*
IV. *Nonnullæ conditiones ſervandæ.*
V. *Illicita eſt, ſi ſit in favorem ſolius ementis.*
VI. *Sicut & , ſi in utriuſque favorem pactum retrovenditionis apponatur.*
VII. *Illicitus contractus Mohatra.*
VIII. *Etiam ſine pacto retrovenditionis.*
IX. *Retractus gentilitius procul ab omni fraude licitus eſt.*
X. *De pacto commiſſorio, & ad diem.*
XI. *De his, qui alterius nomine emunt. Regulæ nonnullæ. Regula I.*
XII. *Regula II.* XIII. *Regula III.* XIV. *Regula IV.*

I. SIcut ceteris contractibus, ita & venditioni, ac emptioni nonnullæ adjunguntur conditiones, & accedunt externæ circumſtantiæ, quæ illo-

lorum juſtitiæ, & honeſtati obeſſe vel non obeſſe poſſunt: hujuſmodi ſunt præſertim pactum, ſive jus rem venditam recuperandi, pactum commiſſorium, circumſtantia perſonæ pro alio ementis, vel vendentis, de quibus in hoc capite diſputandum ſumimus; & primo quidem de pacto retrovendendi, vel retroemendi.

II. Res, ſive mobilis, ſive immobilis vendi poteſt hac adjecta conditione, nimirum ut venditor rem ſuam recuperare valeat, ſive cum ſibi libuerit, ſive ſolum poſt certum tempus: & talis venditio dicitur cum pacto retrovenditionis, quæ ſi pro tempore indefinito celebretur, durat uſque ad tempus præſcriptionis. De hujuſmodi enim actionibus leg. 3. Cod. de Præſcript. ſtatuitur: *Hæ actiones annis triginta continuis extinguantur, quæ perpetuæ videbantur*. Si vero ſit ad determinatum tempus, non ſtatim ac illud elapſum eſt, venditor a ſuo decidit jure, ſed eſt aliqualis dilatio adhuc concedenda. Hoc vero retrovenditionis pactum ſicut in favorem venditoris, ita apponi poteſt & in emptoris beneficium, nimirum ut quotieſcumque emptor rem reſtituat, & venditor pretium reddere debeat, & iterum fieri poteſt in utriuſque beneficium. Num autem ſic vendere licitum ſit, & hujuſmodi venditiones ad juſtitiæ amuſſim ſint habendæ, oſtendo.

III. Venditio cum pacto retrovenditionis in favorem ſolius vendentis de ſe, & abſolute illicita non eſt, nec contra juſtitiæ leges. Nam hoc genus venditionis probatur Levit. 25. v. 13. *Terra quoque non vendetur in perpetuum: quia mea eſt, & vos advenæ, & coloni mei eſtis. Unde cuncta regio poſſeſſionis veſtræ ſub redemptionis conditione vendetur*. Nec obſtat, quod inibi Deus non jubeat, perceptos fructus in ſortem computandos: quia in hac parte non naturale præceptum eſt, ſed cæremoniale; etenim juxta legem jubilæi poſſeſſiones quoquo modo venditæ ad priorem dominum reverti debebant nullo perſoluto pretio; æquum proinde erat, ut qui ante Jubilæum rem venditori reſtituebat, in ſortem perceptos fructus connumeraret. 2. Comprobatur etiam in jure civili, ubi leg. 2. de pactis decernitur; *Si fundum parentes tui ea lege vendiderunt, ut, ſive ipſi, ſive hæredes eorum emptori pretium quodcumque, vel intra certa tempora obtuliſſent, reſtitueretur, neque parato ſatisfacere conditioni dictæ hæres emptoris non pareat, ut contractus fides ſervetur, actio præſcriptis verbis, vel ex vendito ſibi dabitur*. Nec obſiſtit jus canonicum, in quo Cap. *ad veſtram* Ex. *de emptione, & venditione* ſolum hujuſmodi reprobatur venditio, quotieſcumque perſolutum pretium longe minus ſit valore rei emptæ. 3. Denique quia quilibet rem ſuam ea poteſt conditione alienare, quæ nec naturali juri, nec civilibus legibus repugnet: porro rem vendere tali pacto nulli legi adverſatur: licita eſt ergo habenda. 4. Denique patet ex contractu cenſus redimibilis, in quo jus venditur percipiendi fructus ex alieno fundo, donec perſolutum pretium reſtituatur.

IV. Dixi abſolute, & in ſe hujuſmodi venditiones illicitas non eſſe: nam in praxi fieri poteſt, ut injuſtitiæ vitio fœdentur, ſi debitæ nimirum conditiones non ſerventur. Hujuſmodi ſunt 1. ut bona fide celebretur hæc venditio, & emptor animo emat rem ſibi abſolute retinendi, & pactum retrovendendi non niſi ægre admittat; quia nimirum alter alio modo rem ſuam vendere recuſat. 2. Ut pro adjecto gravoſo onere de pretio minuatur: minus enim in communi æſtimatione valet res abſolute alteri vendita, quam cum aliquo gravamine, & onere. Quanta vero eſſe debeat juſti pretii diminutio, non conveniunt Theologi, & revera puto ad amuſſim, & certo definiri non poſſe, ſed eſſe juxta peritorum, & piorum, inſpectis conditionibus loci, & temporis, judicium, & ſenſum taxandam. 3. Ne perſolutum pretium adeo modicum ſit, ut res potius in pignus tradita cenſeatur, quam vendita: ut ſi quis agrum, vel domum pretio mille aureorum alteri pro quingentis aureis vendat cum facultate redimendi, manifeſtum eſt ſub venditionis nomine uſuram latere: nam venditor rem ſuam quantocius recuperare ſataget, ne damnum patiatur, & alter interim lucrum percipiat ex re fructifera, quam non niſi verbo emiſſe convincitur, ſed facto in pignus accepiſſe. 4. Ut rei venditæ periculum, aut commodum ad emptorem omnino ſpectet, adeo ut quamdiu eſt in ejus dominio, ipſi pereat, deterior fiat, aut accreſcat: alioquin ſi hæc in venditorem rejiciuntur, non erit translatum dominium, proinde nec vera venditio. 5. Denique, ut rei venditæ indemnitas ſervetur, & ſi ager cum ſuis fructibus fuit divenditus, pariter cum fructibus redimatur: alioquin ſi ager divenditus primo fuiſſet cum ſegete jam matura, & emptor reſtituere nollet niſi collectis fructibus, inique ſe gereret, & rem deteriorem venderet; ſicut ſi emptor ſuis expenſis uberiorem reddidiſſet agrum, & qui redimit nonniſi jam ſibi perſolutum pretium reſtituere vellet, minoris rem emere convinceretur, quam juſte in ſe valeat. Num vero, dum redimitur c. ex. ager, ſit majus pretium exſolvendum, quam datum fuit in venditione, perpendemus in Confectariis.

V. Illicita omnino eſt venditio cum onere redemptionis in favorem ipſius ementis: nam manifeſta eſt uſura pallio venditionis obtecta, quod manifeſte patebit ipſa expenſa venditione. Sit exemplum: Petrus domum emit a Paulo cum onere, ut vel ad petitionem ipſius ementis, vel poſt deſignatum tempus illam redimat, perſoluto accepto pretio. Porro in hujuſmodi contractu qui emit, non rei dominium ſibi acquirere intendit, quod ex venditione oritur, & de ſe perpetuum eſt. Solum igitur lucrum quærit ex pecunia, quam ſolvit; cum interim domum vel ſibi retineat gratis, vel alteri locet; & poſtea, vel cum ſibi libuerit, vel elapſo termino alter cogitur pretium reſtituere: & ſic domus pignus erit pretii perſoluti, ex qua interim fructus percipit, non vera venditio. Nec obſtat, quod dominium domus ad emptorem pertineat, cui proinde perit, ſi forte pereat. Nam hujuſmodi periculum in rebus immobilibus omnino rarum eſt, & difficile, præſertim certo præſtituto tempore; & præterea ſimul cum dominio domus, & pecuniæ quoddam dominium retinet, quam & recuperare, cum libuerit, poteſt, & elapſo termino certo recuperabit. Quamobrem hujuſmodi venditio licite locum obtinere non poteſt niſi in re omnino ſterili, & infrugifera, vel in re etiam frugifera, dummodo fructus in pretium redemptionis computentur: tunc enim procul abeſt omne uſuræ,

ſuræ, & illiciti lucri periculum. At nullus eſt, qui tali modo emat: quod manifeſte evincit in hujuſmodi venditionibus non rei dominium, & acquiſitionem quæri, & deſiderari, ſed ſolum ex dato pretio, & pecunia lucrum captari. Hinc etiam a benignioribus Caſuiſtis, inter quos De Lugo, non permittendus dicitur hujuſmodi venditionis contractus.

VI. Illicita propterea erit venditio in favorem utriuſque; quia adhuc malitiam continet palliatæ uſuræ reſpectu ementis, qui non rei dominium, & acquiſitionem, ſed lucrum ex pecunia quærere convincitur. Et præterea in hac apparenti æqualitate conventionis maxima latet inæqualitas: nam longe facilius poteſt, qui rem poſſidet, eam reddere perceptis jam fructibus, quam alter pecuniam reſtituere, quam conſumpſit; cum plerumque hujuſmodi venditiones non fiant niſi ab inopia oppreſſis, & indigentibus, qui alia via neſciunt ſuis præmentibus neceſſitatibus ſubvenire.

VII. Hinc patet multo magis illicitum eſſe contractum, qui *Mohatra* hiſpanice, *Stocco* italice dicitur, & hoc pacto perficitur. Quis indigens pecunia mercatorem adit, a quo mutuo poſtulat centum aureos: ille reſpondet, pecuniam ſe non habere, ſed merces, queis poteſt ſuæ indigentiæ conſulere: vendit itaque illi ſericum pretio ſummo centum aureorum, quod ſtatim ab ipſo emit nonaginta perſolutis aureis, de qua revenditione vel verbis, vel facto convenerant. Hujuſce contractus iniquitatem nemo, niſi avaritia obcæcatus, non videt: eſt enim putida uſura tenui venditionis fuco oblita. Nam mercator lucrum non intendit ex venditione mercis, quæ ſtatim ad ejus revertitur manus; ſed lucrum ex pecunia, quam confeſtim perſolvit; & emptor non mercis acquiſitionem intendit, quam ſibi non retinet, ſed argentum, quo indiget. Hinc merito damnatus fuit hic contractus ab Innoc. XI. in propoſit. 40. ajente: *Contractus Mohatra licitus eſt etiam reſpectu ejuſdem perſonæ, & cum pacto retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.*

VIII. At quid, ſi in hocce contractu pactum non interſit de mercis revenditione, ut dicitur in damnata propoſitione, erit ne adhuc illicitus? Negant plures Theologi, inter quos Sporerius, qui putant, vendentem bona fide mercem, & relinquentem in arbitrio emptoris rem vel ſibi, vel alteri vendere, poſſe tuta conſcientia venditam mercem pretio ſummo, ſtatim redimere pretio infimo; præſertim ſi ipſum emptor roget, & omne abſit ſcandalum, quod ex tali contrahendi modo oriri ſolet. Immo ipſe P. Concina injuſtitiæ poſtulare non audet hujuſmodi contractum, dummodo omnes adſint poſitæ conditiones, quas tamen omnino adeſſe poſſe non arbitratur; & ſemper aliquid admiſceri putat, per quod contractus illicitus redditur. Quamobrem, quidquid ſit de ejus ſpeculativa juſtitia, nunquam cenſet permittendum. Verum mihi videtur non ex circumſtantiis tantum, ſed in ipſa contractus natura iniquitatem adeo implicari, ut nullo modo ſeparari poſſit; quemadmodum optime advertit Juveninus, ſive Auctor Reſolutionum caſus conſcientiæ Tom. 2. cap. 9. n. 2. Nam ſive vendens mercem pactum ineat de revenditione, ſive non, ſive ſperet mercem ſibi revendendam, ſive non ſperet, denique ſive lucrum ex pecunia intendat, ſive excludat, ipſo tamen facto injuſti lucri reus efficitur. Quandoquidem per retrovenditionem pretio infimo mercis ſummo emptæ, uterque contractus non realis, non verus, ſed fictus, ſed umbratilis efficitur. Fictus primus contractus venditionis ſummo pretio; nam merx vendita remanet in dominio vendentis, & penes ipſum. Fictus alter contractus retrovenditionis pretio infimo; nam pretium non recipitur, nec eſt in manu vendentis, ſed ementis. Et ſic contra naturam, & indolem horum contractuum mercator vendens habet mercem, & emptor habet pecuniam, quæ ſola revera in tota hac anfractuoſa negotiatione ab altero accipitur in minori quantitate, reddenda poſt ſtatutum tempus in majori. At inquiunt, nonne licet mercem ab uno mercatore ſummo pretio venditam, ab altero mercatore pretio infimo emi? Porro mercator primo vendens non debet eſſe pejoris conditionis mercatore ſecundo emente; & diſtinctio realis perſonarum in tali venditione requiſita eſt omnino materialis, vana, & futilis. Si igitur alius mercator poteſt mercem venditam ſummo pretio, emere pretio infimo; cur id non licebit uni, & eidem mercatori? Verum reſpondeo, ipſam materialem perſonarum diſtinctionem refundi in ipſos reales contractus, qui, quando cum diſtinctis celebrantur perſonis, non amplius ficti ſunt, & umbratiles, ſed veri, reales, & ſolide ſubſiſtentes. Subſiſtit prima venditio mercis ſummo pretio; nam emptor mercem habet, venditor jus ad pretium ſuo tempore repetendum. Subſiſtit ſecunda venditio; nam emens habet mercem, venditor pretium. Quæ omnia, dum peraguntur cum una, & eadem perſona, ita ſe mutuo deſtruunt, & collidunt, ut in turpe lucrum degenerare neceſſe ſit. Quamobrem optime obſervat laudatus Auctor, leges omnes civiles contractus Mohatra abſolute reprobare, & S. Antoninum longe ante damnationem propoſitionis 40. abſolute ut illicitum, & uſurarium reprobaſſe præfatum contractum. Scribit enim in Sum. P. 2. tit. 3. cap. 8. §. 3. „ Pretium vero rei vendendæ dicitur minoratum, „ ſicut patet in vendente pannum, vel equum pro „ centum florenis cum expectatione temporis, puta unius anni ei, qui ſibi mox eſt revenditurus „ pro nonaginta tunc recipiendis. Primus enim „ dominus panni, vel equi tradidit illi nonaginta florenos, & quandoque octoginta, ſed manualiter tunc; ille vero, qui primo emit, „ nihil tunc ſolvit primo domino rei, ſed inde „ ad annum. Patens igitur eſt, quod ideo ſecundus revendit primo vendenti pro pretio ſatis minori, quia ſub quadam mutui ratione, potius „ quam ſub reali veritate ſolutionis, tradidit ille „ ſibi nonaginta, vel octoginta, ab eo debens rehabere centum, quo ipſi vendenti non ſolvit „ tunc; propterea talis contractus uſurarius eſt, „ & omni malignitate, & duplicitate plenus “. Quapropter ſapientiſſime S. Carolus Borromæus in ſuo 1. Mediolan. Concilio vetuit „ ne cui præſentem pecuniam quærenti quidquam carius vendatur, ut ſtatim a venditore vel per ſe, vel per „ interpoſitam perſonam vilius ematur “. Et ideo plures Canoniſtæ, & Theologi hunc contractum cum eadem perſona initum, quoquo modo fiat, illicitum declarant; hi autem ſunt Fagnanus, Barboſa, Jo. Baptiſta Lupus de uſuris, Leo-

tar-

tardus pariter de uſuris, Covarruvias, qui hunc contractum appellat latrocinii genus maxime execrandum, & juſtis pœnis vindicandum.

IX. Retractus gentilitius procul ab omni fraude licitus eſt. Hic contractus in jure fundatur, & a legibus, & Principibus adprobatur. Fundatur ſiquidem in jure conceſſo conſanguineis, & cognatis rem immobilem a conſanguineo, & cognato extraneis venditam, perſoluto emptionis pretio, recuperandi, & ſibi vendicandi: unde italice dicitur *jus di ricupera*. Jus iſtud in populo Iſraelitico conſtitutum legimus ab ipſo Domino Levit. 25. cum indixit: *Si attenuatus frater tuus vendiderit poſſeſſiunculam ſuam, & voluerit propinquus ejus, poterit redimere, quod ille vendiderit*. Conforme etiam apparet legi, & æquitati naturali: nam *æquum eſt* (inquiunt leges) *ut cognatus præferatur extraneo emptori, ne prædium exeat de familia, de ſtirpe, de cognatione* &c. Locum habet hoc jus ſolum in rebus immobilibus, *quia* (ut dicitur ff. de acquir. poſſeſſ. Lege ſi rerum mobilium) *mobilium rerum vilis, & abjecta eſt poſſeſſio*, niſi forte integra hæreditas ſit divendita: tunc enim qui gentilitii retractus jus habet, poteſt & mobilia recuperare; cum tunc immobilia, utpote nobiliora, mobilia ſecum trahant, & privilegium illis communicent. Competit hoc jus 1. proximioribus, deinde remotioribus cognatis, & conſanguineis; conſuetudines tamen locorum ſunt ſervandæ: in aliquibus enim non tam cognationis gradus attenditur, quam diligentia in recuperando; unde ille præfertur, qui primus ad jus ſuum proſequendum ſe offert. Tempus pro hoc jure exercendo ſtatutum eſt intra annum, & diem a facta extraneo venditione: quo elapſo termino, jus ſpirat gentilitii retractus; eo tamen currente extraneus emptor non reputatur abſolute rei acquiſitæ dominus; eapropter nihil in ea mutare poteſt, ſed ſolum neceſſaria ad ejus conſervationem, vel reparationem perficere. Pretium in retractu gentilitio illud idem eſſe debet, quod ſolvit extraneus emptor, computatis etiam aliis expenſis pro acquiſitione, reparatione, ſatione, aliave cultura factis; adeo ut (inquit lex) *emptor abeat indemnis*. Præter gentilitium retractum datur & feudalis, qui ſitus eſt in jure reverſionis utilis dominii ad directum, vel ad ſuam primævam naturam. Poteſt itaque dominus directus feudi bona illius a feudatario divendita ab emptore perſoluto pretio recuperare. Si feudatarius feudi bona vendat, non præmonito domino directo, jus retractus uſque ad triginta annos protenditur. Si vero illum de venditione monuerit, ultra quadraginta dies non protenditur. In aliquibus Regnis jus retractus feudalis præfertur juri retractus gentilitii; alter vero ſtatuitur in aliis Regnis. Sunt itaque conſuetudines, & leges Regnorum obſervandæ.

X. Licita quoque eſt venditio cum pacto commiſſorio, vel adjectionis ad diem. Prima venditio fit ea adjecta pactione, ut, ſi emptor intra certum tempus pretium rei venditæ non perſolvat, res habeatur tamquam inempta, & contractus velut infectus. Altera vero, cum contrahentes paciſcuntur, ut res ita vendita ſit, ut, ſi alius intra certum, & præfinitum temporis ſpatium reperiatur, qui meliorem offerat vendenti conditionem, vel pretii auctione, vel alio beneficio, res ut inempta habeatur, & emptor alteri cedere debeat. Licitas eſſe hujuſmodi venditiones oſtendunt & leges civiles, quæ eas approbant, & confirmat ratio naturalis, cum in illis nihil reperiatur juri naturæ adverſum, nulli enim infertur injuria. Solum difficultas eſt in ſtatuendo, ad quem pertineant fructus rei venditæ intermedio tempore percepti. Salmanticenſes, aliique cenſent, hoc ex modo pendere, quo venditio celebrata fuit: ſi enim ita paciſcantur, ut indicent nullam eſſe venditionem, niſi vel pretium perſolvatur, vel adſit qui meliorem offerat conditionem, tunc fructus pertinere ad venditorem docent; & quidem jure, quia tunc contractus non abſolutus fuit, nec venditio abſoluta, ſed conditionata, proinde ſuſpenſa manſit, nec translatum cenſetur dominium. Si vero talibus ſint uſi verbis, queis indicaverint venditionem abſolutam eſſe, & perfectam, cum ſolo adjecto onere vel ſolvendi pretium ſtatuto tempore, vel rem cedendi alteri emptori meliorem conditionem offerenti, tunc dicunt fructus ad emptorem pertinere, cum perfecta, & abſoluta tunc cenſeatur venditio. At monet Leſſius, non tam eſſe verborum formam inſpiciendam, quæ plerumque ambigua eſt, quam contrahentium mentem. Verum hanc quoque ambiguitati ſubjacere puto: nam ſub initium contractus putant contrahentes ſe aliquid ſtatuiſſe, vel mente concepiſſe, quod poſtea ob inſenſas occurrentes circumſtantias nunquam ſe intendiſſe arbitrantur, & dicunt. Quamobrem puto ipſam rem venditam eſſe inſpiciendam, quæ ſi in manu permanſit venditoris uſque ad pretii ſolutionem, vel uſque ad lapſum temporis præſtituti ad expectandum meliorem emptorem, ejuſque periculo; procul dubio ad eum fructus percepti pertinebunt: ſi vero res emptori tradita ſit, ejuſque periculo ſteterit, tunc ad hunc fructus ſpectare judicandum erit; nam æquum eſt, ut qui damnum, & incommodum ſentit, utilitatem etiam, & commodum percipiat.

XI. Num vero qui pro aliis emunt, vel vendunt, poſſint in hiſce contractibus aliquid ſibi lucrari, diſputant Theologi. Nos has Regulas ſtatuendas cenſemus.

Regula Prima.

Qui alterius nomine, & pecunia rem emit vel vendit, ſi ſit ementis, vel vendentis miniſter, & famulus, nihil omnino lucrari ſibi poteſt, ſed totum pretium rei venditæ domino tradere, & ſolum præſtitutum a domino pretium exigere tenetur. Ratio eſt manifeſta: quia ratione famulatus, & ſervitutis tenetur domini ſui utilitatem quærere, cum pro ſuo famulatu, & ſervitio jam mercedem obtineat.

Regula Secunda.

XII. Qui titulo amicitiæ aliquid pro alio emendum, vel vendendum ſuſcipit, nihil lucrari ſibi poteſt. Ita ſtatuunt leges ipſæ civiles: nam ff. *mandati* L. *obligatio* ſtatuitur: *Mandatum, niſi gratuitum, nullum eſt, nam originem ex officio, atque amicitia trahit: contrarium porro eſt officio merces*. Immo ipſa naturalis ratio dictat: quod

eum

enim gratuito perficiendum ſuſpicitur, gratuito præſtandum eſt; & contractus oneroſi, per quos alter gravatur, licite ſine alterius conſenſu iniri non poſſunt. Præterea nullus eſt titulus aliquid lucrandi. Non res ipſa vendita, vel empta; cum hæc non ſit niſi in committentis dominio; quæ proinde ipſi fructificare debet. Non poſita opera, & labor impenſus, hæc enim gratis præſtanda promittuntur: ſi enim locare vult, id exponere debet committenti, ut videat, an ſui interſit conducere; & de mercede eſt conveniendum. Hanc veritatem & ipſi Gentiles agnovere Philoſophi, & diſertiſſime expoſuit Tull. Orat. pro Sexto Roſcio ſcribens: „ In privatis rebus ſi quis rem mandatam non modo malitioſe geſſiſſet ſui quæſtus, aut commodi „ cauſa, verum etiam negligentius, eum majores „ ſummum admiſiſſe ſcelus exiſtimabant; itaque „ mandati conſtitutum eſt judicium non minus turpe, quam furti. Quid recipis mandatum, ſi aut „ neglecturus, aut ad tuum commodum converſurus es? Cur mihi te offers, & meis commodis? „ officio ſimulato officis, & obſtas. Ergo idcirco „ turpis hæc culpa, quod duas res ſanctiſſimas „ violas, amicitiam, & fidem: nam neque mandat quiſquam fere niſi amico, neque credit, niſi ei quem fidelem putavit. Perditiſſimi igitur „ eſt hominis ſimul & amicitiam diſſolvere, & „ fallere eum, qui læſus non eſſet, niſi crediidiſſet ".

Regula Tertia.

XIII. Qui rem emendam ſuſcipiunt, non gratis, ſed mercede, adhuc in emptione nihil lucrari ſibi poſſunt. Hæc quoque regula ſatis aperta eſt, & juri naturali conformis: cum enim operam ſuam locent, tenentur omnem diligentiam adhibere, ut conductor omnem conſequatur in emptione utilitatem, & beneficium. Porro ſi partem aliquam lucri ſibi arrogent, jam non conductoris utilitatem, ſed ſuam quærere convincuntur; & illum gravant efficiendo, ut carius emat, quod ipſi vilius obtinuerunt. Præterea, quo titulo lucrari poterunt? non rei emptæ, cum non ſibi, ſed alteri emant: non ratione laboris, & induſtriæ, cum pro iis pactam accipiant mercedem: nullum igitur lucrum ex ipſa emptione recipere poterunt, niſi injuſte.

Regula Quarta.

XIV. Qui rem alterius, non gratis, nec ex amicitia, ſed propter aliquod lucrum vendendam ſuſcipit, aliquando poteſt in ipſa merce ſibi aliquid lucrari, aliquando vero non poteſt. Poteſt quidem lucrari, ſi dominus vendendæ mercis pretium ita deſignet, ut, ſi quid amplius reperiant Proxenetæ, pro mercede ipſis relinquant; tunc enim taxati pretii exceſſum ſibi retinere poſſunt, dummodo ſit intra juſti pretii limites: alioquin non domino rei, ſed emptori exceſſum juſti pretii reſtituere deberent. 2°. Si mercem ſua opera, & arte meliorem efficiant; tunc pretium operis, & laboris ſui retinere ſibi poſſunt. Si vero dominus pretium quidem deſignet, ne minoris vendat, & quid amplius lucrentur, non ſibi retinere poſſunt, ſed domino reſtituere tenentur: debent ſiquidem fideliter negotium domini in venditione tractare, eamque adhibere diligentiam, ac ſi de re propria ageretur; & ſi rem, cujus infimum pretium dominus deſignavit, vel medio, vel ſummo diſtrahere poſſunt, negligere non debent. Mercedem vero juſti laboris non ſibi occulta compenſatione poſſunt accipere, ſed ab ipſo domino debent exigere.

CAPUT SEXTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quo pretio res vendita cum pacto retrovenditionis ſit redimenda.*
II. *Cujus periculo ſtet res cum eo pacto vendita.*
III. *Num domum emptam cum pacto retrovenditionis liceat venditori locari.*
IV. *Contractus vulgo ad gaudendum non eſt licitus.*
V. *Quot modis injuſtitia fœdari poſſit retractus gentilitius.*
VI. *Num qui pro alio emit, poſſit aliquid lucrari.*
VII. *Doctrinæ nonnullæ rejiciuntur.*

Conſectarium Primum.

I. IN contractu venditionis cum jure redimendi poſt certum tempus, pretium pro redemptione illud idem eſſe poteſt, quod in venditione ſolutum fuit. Hoc inficiantur nonnulli Theologi, inter quos Tournelius, & Concina, qui cenſent rem venditam cum pacto retrovenditionis in favorem venditoris eſſe majori pretio redimendam. Nam, inquiunt, res, vel merx, cum primo vendita fuit, ratione oneris impoſiti, minoris, quam valeat, empta fuit: quando igitur redimitur, cum non ſit amplius reſpectu redimentis ullo onere gravata, pluris valet, ac proinde majori pretio eſt redimenda. Verum falluntur. Nam ideo in prima emptione minori pretio vendita fuit merx; quia gravata erat onere reſtitutionis: diminutione igitur juſti pretii venditor ſibi jus comparavit redimendi: hoc autem onus compenſatum fuit: reverti igitur res debet ad venditorem ſolo perſoluto venditionis pretio; hoc enim importat ipſa venditio cum pacto retrovenditionis. Nec refert rem reverti ſine onere, quo in prima venditione gravata fuit. Nam hoc onus quidem erat in poteſtate prioris venditoris imponere, vel non imponere emptori; at non eſt in poteſtate venditoris ſecundi illud imponere, cum ratione pacti retrovenditionis res ad priorem dominum revertatur, qualis erat ante quam venderetur, libera, proinde ad omni onere ſoluta: & hoc pariter jus ita recuperandi emptum eſt diminutione pretii. Quid quod Benedictus XIV. de Synodo lib. 10. cap. 8. n. 4. illicitum & uſurarium cenſet apponere vendenti cum pacto retrovenditionis onus rem redimendi majori pretio, quam in ipſa venditione ſolutum ſit; ſic enim ſcribit. „ Si in „ illius ſtipulatione facultas, quæ datur venditori, „ rem venditam, quandocumque voluerit, redi- „ mendi, gravetur onere eam redimendi majori „ pretio, quam ipſe vendiderit, contractus erit in- „ juſtus ". Tenetur quidem qui redimit, indemnem ſervare venditorem ab expenſis neceſſariis, ſive pro mercis conſervatione, ſive pro neceſſaria reſtauratione.

Con-

Conſectarium ſecundum.

II. In præfato contractu periculum rei venditæ, ſicut & commodum omnino rejici debet in emptorem, tum in prima, tum in ſecunda venditione, & res retrovendi debet in eo ſtatu, quo primo vendita fuit. Ratio primæ partis eſt, quia in contractu venditionis dominium transfertur: res ergo vendita domino ſuo ſtat, aut cadit, fructificat, vel ſterilis eſt. Alioquin, ſi dominium non transferatur, manifeſte patebit, rem non venditam, ſed in pignus datam fuiſſe: quamobrem ſi ſit fructifera, fructus cederent in lucrum datæ pecuniæ; & ſic uſurarius fieret contractus. Ratio vero ſecundæ partis ea eſt, quia in contractu non ſervaretur æqualitas, & res vel infra, vel ſupra juſtum pretium væniret. Sit exemplum. Vineam, vel agrum vendidi cum fructibus maturis: ſi redemero ſine fructibus, carius res emetur, quam valeat: ſi vendidi ſine fructibus, & redimam eiſdem maturis, minus juſto redimam; & ſic injuſtus erit contractus, niſi forte in pretio, vel alio modo fiat compenſatio, & inducatur æqualitas.

Conſectarium tertium.

III. Qui domum emptam cum pacto retrovenditionis in favorem ſolius vendentis, ipſi venditori ſtatim locaret annua penſione, turpis lucri quidem ſuſpicionem ingeret, ipſe tamen contractus abſolute licitus eſſet, Et quidem uſurarii contractus imaginem preſeferret: nam idem eſſet, ac ſi ex mutua pecunia lucrum acciperet; quod patet exemplo. Titius Cajo vendit domum mille florenis cum pacto retrovenditionis, & Cajus ſtatim locat domum ipſi Titio ſexaginta florenis in ſingulis annis: in hocce contractu nonne idem eſſet, ac ſi Cajus mille florenos daret Cajo mutuos cum lucro ſexaginta florenorum? & venditio domus nonne videtur uſuræ palliolum? Abſolute tamen mutuum non intercederet: tum quia Cajus pecuniam repetere non poſſet; tum quia domus ipſi Cajo periret, ſi periret, & ea pereunte Titius non amplius mille florenos reſtituere teneretur. Ideo dixi hunc contractum eſſe abſolute licitum: nam prima venditio licita eſt, ut ſuperius oſtendimus: locatio quoque ipſi venditori facta nihil habet iniquitatis; nam ſicut poteſt alteri locari, ita poteſt & ipſi venditori. Nonnullæ tamen ſunt ſervandæ conditiones, 1. ut negotium ſincere, & candide peragatur procul ab omni malitia; & voluntate ex pecunia lucrandi. 2. Ut juſtum perſolvatur pretium domus: ſi enim modicum pretium datum fuiſſet, tunc domus non vendita, ſed in pignus data videretur; ut animadvertit Innoc. 3. Cap. *ad noſtram*, Ext. de empt. & vend. dicens: *Si in venditione apponatur pactum de recuperanda re poſt certum tempus modico conſtituto pretio, præſumitur pignus, non venditio.* 3. Ut pretium locationis juſtum ſit, & quale ſolvi ſolet in ſimilibus locationibus: ſi enim excederet, præter injuſtitiam inæqualitatis rei, & pretii, uſuræ pallium foret. 4. Denique ne emptor vel explicite, vel implicite onus imponat venditori conducendi domum: cum enim pro juſto perſoluto pretio æqualem mercem, ideſt domum acceperit, nequit venditori abſque injuſtitia aliud onus imponere.

Conſectarium Quartum.

IV. Contractus, quod vulgo *ad gaudendum* dicitur, non eſt verus contractus venditionis cum pacto retrovenditionis, ſed merum uſuræ pallium. Contractus hic in Italia uſitatiſſimus hoc modo peragitur. Unus dat alteri domum, vel agrum, a quo tantam recipit pecuniæ ſummam, quanta valori domus, vel agri reſpondere creditur, hoc pacto, ut alter pecunia fruatur, alter agrum, vel domum habeat, donec vel ille pretium, vel iſte domum reſtituere velit, vel certo præſtituto termino, nimirum per quinquennium, decennium &c. Et primo quidem non eſſe verum venditionis contractum manifeſte patet; cum nec unus emere velit, nec alter vendere; uterque enim ſibi jus reſervat vel recuperandi domum reſtitutione pecuniæ, vel pecuniam reſtitutione domus, vel agri; ſive poſt elapſum ſtatutum tempus alter pecuniam reſtituere teneatur, alter domum juxta alterutrius beneplacitum. Non eſt igitur venditio, quæ de ſe perpetua eſt; nec venditio cum pacto retrovenditionis, quia non eſt in favorem ſolius vendentis, ſed etiam ipſius ementis, quam licitam non eſſe ſuperius oſtendimus. Eſt igitur uſuræ palliolum: nam fuco venditionis alter lucrum ex ſua pecunia, vel quantum ſibi libuerit, vel per ſeptennium, aut decennium percipit. Ut itaque hic contractus licitus evadat, neceſſe eſt ita celebrari, ut poſſit quidem venditor, cum ſibi libuerit, rem venditam recuperare, vel poſſit intra ſeptennium, vel decennium, nunquam vero cogatur redimere, & perſolutum pretium reſtituere, ut ſuperius diximus. Nec obſtat in contractu ad gaudendum, domum, vel agrum traditum emptori perire: quia cum hujuſmodi periculum ſit admodum remotum (ut etiam ſuperius animadvertimus) præſertim cum ſpatium temporis diuturnum non eſt, non tanti exiſtimandum, ut lucrum ex tali contractu honeſtum, juſtumque reddere poſſit.

Conſectarium Quintum.

V. In retractu gentilitio injuſti ſunt, qui jus habentem recuperandi vel minis, vel dolo impedit, ne ſuo jure utatur, ut bona recuperet: qui in venditionis contractu majus pretium ſimulat perſolutum, ut alium a recuperatione avertat; qui reddere recuſat rem emptam conſanguineo, vel affini, eam præfato jure redimere volenti. Hi enim omnes, ut patet, juſtitiam violant, & quidem in re gravi; quamobrem peccant lethaliter, & damnum reparare tenentur. Sicut contra peccant conſanguinei, vel affines, qui rem immobilem ab extraneo emptore redimunt, non ſibi, ſed ut aliis extraneis vendant majori pretio; qui ſimulantes nomine ſuo redimere, retrahunt pecuniam alicujus extranei, cui rem cedunt; cum tale jus ſit perſonale, & ſolis affinibus, & conſanguineis conceſſum, ne poſſeſſiones paternæ, aut avitæ in extraneorum manus deveniant. Similiter peccat proximior conſanguineus, qui ſe retrahere velle, vel redemiſſe ſimulat, accepta per hoc ab extraneo emptore pecunia, ne

ne remotiores conſanguinei recuperare poſſint, cum iſtos fraudulenter impediat a conſecutione utilitatis, ad quam jus habent, privative quoad omnes extraneos; quapropter damna etiam compenſare tenetur.

Conſectarium Sextum.

VI. Qui rem pro alio ex honeſtate, & amicitia emendam ſuſcipit, nihil ſibi lucrari poteſt, obtentu quod a venditoribus res ſibi minori pretio detur, vel ratione amicitiæ, vel utilitatis, quam illis affert frequenti emptione, quam darent ipſo committenti. Huic doctrinæ adverſantur plures Theologi, & Caſuiſtæ, qui putant in tali lucro (ſi locum habeat) nullam injuſtitiam immiſceri, immo nec infidelitatem. Nam 1. induſtriam omnem adhibet, ut mercem amico emat eo pretio, quo ceteri omnes emiſſent, immo & ipſe mandans, ſi ipſemet per ſe ſe contraxiſſet. 2. Lucrum, quod inde percipiunt, eſt ipſis a venditore conceſſum ipſorum intuitu, ob peculiaria motiva vel amicitiæ, vel utilitatis mox indicata. Verum poſita noſtra aſſertio probabilior eſt, & unice vera; ut oſtendunt tum Genettus, tum Juveninus, tum Natalis Alexander, aliique, his, meo videri, validiſſimis argumentis. 1. Veriſimile non eſt, nec facile credendum, mercatores ratione amicitiæ aliquid de ſuarum mercium pretio illis donare, ſed ipſis mentientes blandiuntur, ut ad eorum emporium trahant. Præterea, licet verum foret ob amicitiam, vel alio titulo illis aliquid realiter de legitimo pretio condonare, adhuc nihil lucrari poſſent; cum ideo a mandantibus ad emptionem deligantur, quia de facto cenſent, illos ob amicitiam, vel frequentiam emendi minori pretio mercem empturos; atque ita modicum illud lucrum ſibi retinendo mandantes miſere fallunt. 3. Denique cum tota, vel præcipua ratio præfatæ condonationis oriatur, ut ipſi fatentur, ex frequenti emptione, hæc ideo a mandatariis habetur, quia plurimi ſunt mandantes: in horum igitur utilitatem redundare debet diminutio pretii, non in ipſius mandatarii lucrum; cum illi, non iſte, frequenti emptione lucrum afferant mercatoribus. Non poſſunt igitur Sartores, aliique artifices ex mandato alterius pannum, ſericum, aliamque ſui operis materiam ementes præfatis titulis aliquid lucrari, ſed committentis negotium ſincere gerere debent, & minimo pretio emere nulla ſpe lucri. At inquies, hi artifices ſaltem ratione temporis in emptione conſumpti, quo operando aliquid ſibi lucrari poterant, aliquod lucrum poterunt percipere. Minime gentium: nam hoc qualecumque detrimentum, vel lucrum ceſſans, vel ſponte, vel rogati ſuſcipiunt; & compenſatur in lucro, & mercede, quæ ipſis poſtea pro ſuo labore rependitur. Quinimmo peccant hujuſmodi, ſi adhibiti in emptionem ſerici, & panni; ne mercatori diſpliceant, ſinunt emptores ab illis falli, vel in qualitate mercis, vel in pretio; quia ut docet S. Thom. 2. 2. q. 77. a. 3. *Dare alicui occaſionem periculi, vel damni ſemper eſt illicitum.* Illi enim ſuo ſilentio, & conniventia in cauſa ſunt illati damni, & mercatoris fraudi cooperantur; proinde & damnum reparare tenentur juxta I. A. P. doctrinam cit. q. a. 1. *Fraudem adhibere* (vel permittere) *ad hoc, quod aliquid plus juſto pretio vendatur, omnino peccatum eſt, in quantum aliquis decipit* (vel decipi ſinit) *in damnum ipſius.*

Conſectarium Septimum.

VII. Falſa eſt doctrina Buſembaum docentis, ſi cui datum eſt aliquid vendendum pretio v. g. infimo, vel moderato, & is vendat rigoroſo, probabile eſt non teneri reſtituere, ſed poſſe exceſſum retinere, cum ſua induſtria acquiſierit. Nam ſemper retinere, cum ſua induſtria acquiſierit. Nam ſemper præſumendum eſt, niſi aperte conſtet, pretium infimum, vel moderatum deſignative, non taxative indici in venditione; & mentem committentis eſſe, ne infra vendatur, non vero, ne ſupra. Ideoque La Croixius hanc doctrinam rejicit, & novum ſuggerit lucrandi modum, nimirum ut amicus, cui rei venditio commiſſa eſt, mercem ſibi emat pretio medio, vel infimo, quod ſolum reperit, ſi ſperet ſe poſtea venditurum pretio ſummo, & rigoroſo; dummodo tamen in ſe rei periculum ſumat. Verum & hic modus fraude non caret. Nam 1. cum ex amicitia, & gratis mandatum ſuſcipiat venditionis, perſonam mutans, in emptorem, & negotiatorem ſe tranſmutat, & quidem inſcio ipſo mandante, qui illi rem non emendam, ſed pro ſe vendendam proponit, quam proinde ſi emere vult, debet cum venditore convenire: fieri enim non poteſt, ut licite emat, niſi venditor conſentiat. 2. Nonne mandatum habet, ut vendat pretio infimo, vel medio, ſi ſupremum non reperit? Cur igitur fideliter mandatum non implet, & mercem non vendit pretio ſibi deſignato, quod habet in promptu? 3. Dum in ſe periculum mercis ſuſcipit, jam ſe illius dominum agnoſcit. At quo titulo dominium ſibi ſine conſenſu domini, non perſoluto illi pretio, ſibi arrogat? num ex arbitrio, & propria voluntate? Sed hoc pacto alienarum rerum licite dominium nemo adipiſcitur. Fraude igitur, & turpitudine non caret hic agendi modus. Damnabis ne igitur injuſtitiæ, & fraudis Nobilium Virorum Villicos & Procuratores, quibus a Dominis jubetur, ut triticum, vel vinum, quæ in horreo, & cellario habent, ſtatim vendant eo majori, quo poſſunt, pretio, & ſibi pecuniam, qua indigent, mittant; ſi ipſi videntes tunc triticum, vel vinum non niſi viliori vendi pretio, pecuniam de ſuo penu Domino perſolvant, ſibi ad opportunius tempus illarum mercium venditionem cum lucro reſervantes? Nequaquam, quandoquidem hujuſmodi Procuratores ita in miniſterium aſſumuntur a Dominis, ut quidem illorum negotia fideliter, & quam utiliter poſſunt, peragant, & miniſtrent; quin tamen & propriam utilitatem non negligant, quando hæc cum illorum ſervitio valeat conſociari. Tenentur tamen res ſummo pretio tunc currente vendere, ut negotium Domini fideliter impleant. Vide quæ habentur diſſ. 3. cap. 9. conſect. 1.

CA-

CAPUT SEPTIMUM.

Do Emptionis, & Venditionis effectibus.

DOCTRINA.

I. *Per venditionem, & emptionem rei & pretii dominium transfertur.*
II. *Quando rei venditio omnino abſoluta, & perfecta ſit.*
III. *Cenſetur perfecta venditio, quando res tradita eſt, licet non perſolutum pretium.*
IV. *Sicut & quando perſolutum eſt pretium, licet res non tradita.*
V. *Quid dicendum, cum nec rei, nec pretii facta eſt traditio.*
VI. *Ad quem pertineat periculum, & fructus rei venditæ. Regulæ nonnullæ. Regula prima.*
VII. *Regula ſecunda.* VIII. *Regula tertia.*
IX. *Regula quarta.* X. *Regula quinta.*
XI. *Regula ſexta.*
XII. *Venditor de evictione tenetur.*

I. PER emptionem, & venditionem rei venditæ, ſicut & pretii transfertur dominium: ad hoc enim inſtitutus eſt hic contractus, ut nimirum res mea per venditionem fiat tua, & pretium tuum ſolutione in meum transferatur dominium. Num autem ad inducendum hocce dominium ſufficiat contrahentium conſenſus, & pactum, vel ulterius rei traditio, vel pretii ſolutio requiratur, diſputant inter ſe Theologi, & Juriſperiti; immo & ipſæ leges ambigue loquuntur, ita ut aliquando ſolo conſenſu dominium transferri ſtatuant, aliquando vero & traditionem tamquam neceſſariam decernant. In Inſtitut. enim lib. 3. tit. 24. dicitur: *Emptio, & venditio contrahitur ſimul atque de pretio convenit, quamvis nondum pretium numeratum ſit, ac ne arrha quidem data fuerit.* Et §. 3. indicitur, *emptionem, & venditionem effici ſimul atque de pretio convenerit, cum ſine ſcriptura res agitur.* Et leg. 1. ff. de contract. empt. dicitur: *emptio conſenſu peragitur.* E contra vero leg. 2. Cod. de pactis univerſaliter ſtatuitur: *Traditionibus, & uſucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur.* Et in Inſtitut. de empt. & vend. §. *Utique* habetur: *Qui emptori nondum tradidit rem, adhuc ipſe dominus eſt.* In hac ambiguitate primo quæ certa ſunt, deinde quæ probabiliora videntur, exponam.

II. Quando res eſt vendita, ac tradita, & pretium eſt ſolutum, perfecta eſt omnino, & abſoluta venditio, & rei dominium translatum; ac proinde commoda omnia, & incommoda, fructus, utilitates, ſicut & damna ex re ipſa provenientia, ad ipſum emptorem pertinent, in cujus dominium plenum, & perfectum res tranſit: totum enim habetur, quod & lege naturæ, & lege poſitiva requiritur ad dominii translationem.

III. Quando res vendita tradita eſt, & pretium pro ſoluto habitum, vel dilatio conceſſa ad ſolutionem, translatum eſt rei dominium, niſi aliter inter contrahentes conventum ſit. Translatum dominium manifeſte patet: nam res, quæ in manus tranſit emptoris, ejus commodo ſtat, vel incommodo; & ſi perit, ipſi perit, ſi fructificat, ipſi fructificat. Si pretium vero pro ſoluto habeatur, jam & illius translatum dominium cenſetur: & conceſſa ſolutionis dilatio non impedit, ne res ad emptorem pertineat, qui ſolum tenetur ſuo tempore pactum pretium ſolvere, &, ſi ſit in mora culpabili ſolutionis, damna inde emergentia & lucra ceſſantia reparare. Addidi tamen, niſi aliter contrahentes convenerint: ita enim convenire poſſunt, ut res etiam tradita non cenſeatur in dominium emptoris tranſiſſe, donec ipſe ſolverit pretium; eapropter adhuc ad venditorem pertinebit, cujus commodo, vel incommodo ſtat uſque ad pretii ſolutionem.

IV. Idem dicendum, ſi pretium in integrum ſolutum ſit, licet merx non ſit tradita, nam per ſolutionem integram pretii, rei dominium acquiſitum cenſetur, & res in manus permaneat venditoris tamquam in cuſtodia, vel depoſito, quæ proinde ipſi emptori vel perit, vel ſervatur, vel incrementum ſuſcipit, vel detrimentum ſubit. Excipiunt tamen leges, niſi forte res uni vendita, alteri vendita ſit, & tradita, de quo ſtatim.

V. Sola pactione, & conventione perfecta cenſetur venditio etiam ante traditionem, ſed non quoad omnes effectus. Et quidem ſola conventione perfectum venditionis contractum patet 1. ex ipſo jure civili n. 1. citato. 2. Ex ipſa emptionis definitione, quæ ex L. Orig. ff. *de contrahenda emptione* deſumitur, nimirum quod ſit *contractus, quo dominium alicujus rei acquiritur pro certo pretio;* ſicut e contra venditio eſt *translatio rei propriæ in emptorem pro certo pretio.* Hoc autem totum habetur ſtatim poſt conventionem, & pactum: licet enim res vendita nondum de facto ſit in manu emptoris, eſt tamen de jure. Nam emptor 1. eam a venditore, cum ſibi libebit, repetere poteſt. At cur repetere? niſi quia ſua facta eſt, & ad ſuum pertinet dominium; & qui reddere recuſaret, reus furti eſſet, rem alienam invito domino retinendo. 2. Quia venditor non amplius de re vendita, licet adhuc in ſuis manibus exiſtente, diſponere poteſt, eam commodando, locando, utendo, alteri vendendo; quæ tamen omnia emptor licite præſtare poteſt: perfectam igitur eſſe venditionem ſola conventione dicendum eſt. Addidi tamen non quoad omnes effectus. Nam ſi res uni vendita, ſed non tradita fuerit, alteri vero, licet poſteriori, & vendita, & tradita fuerit; ad hunc, non ad illum rei dominium ſpectabit. Et habetur Leg. 9. §. 4. ff. de pub. in rem act. quod indicat non uſquequaque perfectam venditionem ante traditionem.

VI. Perfecta igitur per conventionem venditione, nunc videndum, ad quem res vendita pertineat; ac proinde cui pereat, vel deterioretur, ante impletam traditionem. Hæ itaque ſtatuuntur Regulæ.

Regula Prima.

Quando res vendita, vel empta eſt quid determinatum, puta hæc domus, hic equus, hic ager, ſi ante traditionem pereat, emptori perit, non venditori. Ita enim ſtatuitur in jure in Inſt. de empt. & vend. §. 3. ubi habetur: *Periculum rei venditæ ſtatim ad emptorem pertinet, tametſi adhuc ea res emptori tradita non ſit.* Et revera, cum dixerimus per conventionem perfici venditionem, res eſt in emptoris dominium translata, cujus proinde ſicut commodo, & utilitati, ita & incom-

commodo, ac detrimento ſtat: & licet huic dominii translationi non faveant leges, quæ dationem poſtulant, non impediunt tamen, nec vetant rei periculum, ſicut & utilitates in emptorem redundare etiam ante mercis traditionem. Hinc ſi vinum aceſcat, ſi equus pereat, damnum in emptorem redundare ſtatuunt, niſi ſit ex culpa venditoris, ut dicemus in Conſectariis.

Regula Secunda.

VII. Si merx vendita ſit indeterminata, puta decem vini amphoras ex dolio, ſex oves ex grege; vel determinata quidem in genere, & non in individuo deſignando per pondus, vel menſuram, periculum quidem rei ſtat venditori, at pretii, & valoris vel incrementum, vel decrementum ad emptorem pertinebit. Ratio primæ partis eſt, quia hujuſmodi venditiones cenſentur tum lege civili, tum jure naturæ cum hac implicita conditione, ſi res per traditionem, vel menſurationem fiat determinata, & venditori ſeponatur. Secundæ vero partis ratio eſt, quia circa genus rei jam inter partes de pretio conventum eſt; & venditori non aliud ſupereſt onus, niſi rem talis generis tradendi, & in individuo deſignandi, quam emptor jam emit pretio, quo contractus tempore valebat. Hinc ſi decem oves ex grege emiſti, & hæ perierunt, venditori perierunt, non emptori: ſi vero interim pretium ſit vel auctum, vel diminutum, ad emptorem ſpectabit pretii detrimentum, vel incrementum. Quod ſi tota res fortuito perierit, puta grex totus, videndum, num pactum initum ſit de ovibus ex tali grege ſumendis; & tunc extincto grege & contractus cenſetur extinctus, reſtituendum proinde emptori pretium, ſi forte illud ſolverit: ſi vero abſolute, & in genere decem oves fuerint venditæ, ad venditorem pertinebit aliunde emptori de pactis ovibus providere. Quod ſi ex duobus equis, alterutra ex duabus gemmis, nec illum, nec hanc determinate deſignando, ſi unus pereat, perit venditori, ſi ambo, alter emptori perit, alter venditori: nam cum alteruter emptori perit, alter venditori: nam cum alteruter debeatur, qui ſupereſt jam eſt determinate emptoris, qui alterutrum emit: ſi ambo, jam certe unus erat emptoris; illi igitur perit. Ita etiam declaratur L. 34. ff. de contrahen. empt. & vend. „ Si „ emptio ita facta fuerit; eſto mihi emptitius Sty- „ chus vel Pamphilus, in poteſtate eſt vendito- „ ris, quem velit dare .... Sed uno mortuo, qui „ ſupereſt dandus eſt; & ideo prioris periculum „ ad venditorem, poſterioris ad emptorem perti- „ net. Sed ſi pariter deceſſerunt, pretium debebi- „ tur, unum enim periculo emptoris vixit. Idem „ dicendum eſt, etiamſi emptoris fuit arbitrium, „ quem velit habere “. Nec adverſatur lex iſta doctrinæ mox traditæ de toto grege pereunte venditori, ex quo decem oves emptæ ſunt, cum tamen videatur & hic disjunctive emptas fuiſſe oves, nimirum has vel illas. Nam, ut optime obſervat de Lugo, in priori venditione unus equus, una gemma empta eſt abſolute. Quamobrem quæ ultima remanet, abſolute, & determinate empta habetur. At in rebus, quæ ad menſuram emuntur, vel numerum, leges declarant non abſolutam eſſe venditionem, ſed conditionatam, nimirum ſi numerentur. Quamdiu igitur res appenſa, vel numerata non eſt, non emptori, ſed ſoli venditori perire debet.

Regula Tertia.

VIII. Quando res vendita tradita eſt emptori, & pretium ſolutum, vel non tradita, ſed pretium ſolutum, vel pro ſoluto habitum ob conceſſam emptori ſolvendi dilationem, fructus omnes rei venditæ non ſolum præſentes, ſed & futuri ad emptorem pertinent. Et quidem hoc verum eſſe, cum & res tradita, & pretium eſt ſolutum, ipſo lumine naturali apparet: quandoquidem completa eſt uſquequaque venditio, translatum integre in venditorem dominium, cui proinde perit, minuitur, deterior efficitur, vel ex oppoſito fructificat, ſervatur, meliorque redditur. Idem & dicendum, licet res tradita non ſit, nec pretium ſolutum, ſed pro ſoluto habitum: nam ut diximus n. 5. ſola pactione, & conventione perfecta eſt venditio, licet non quoad omnes effectus; cujuſmodi eſt, quod ſi alteri vendatur, & tradatur, hujus ſit, non prioris emptoris. Verum hoc excepto caſu, rem jam venditam in emptoris tranſiſſe proprietatem cenſendum, cui proinde fructificat.

Regula Quarta.

IX. Si vero res non tradita ſit, vel ſi tradita, pretium tamen non ſit ſolutum, nec pro ſoluto habitum, videndum, cujus periculo ſtet res vendita, & illi ſunt fructus adjudicandi. Hac Regula oppoſitas conciliari poſſe cenſeo Doctorum opiniones. Nam ſunt, qui cenſent, re tradita, fructus adhuc ad venditorem pertinere, quippe qui damnum pateretur, ſi eodem tempore & ſua re careret, & fructus non perciperet, & ſimul pretium non obtineret. Alii vero ex oppoſito arbitrantur, fructus rei venditæ ad emptorem pertinere, alioquin venditio ficta eſſet ad uſuram palliandam. Solveret enim emptor fructus ob ſolam dilationem ſolutionis pretii, & venditor tempus conceſſæ dilationis venderet. At noſtra poſita Regula, omnis evaneſcit difficultas. Si enim res cenſeatur jam in dominium translata emptoris, illi profecto fructificat, cujus periculo res ſtat, vel cadit. Non poteſt igitur venditor fructus percipere rei alienæ, omni enim caret honeſto perceptionis titulo. Et ita ſtatuunt leges. In Inſtit. de empt. & vendit. §. 3. dicitur: „ Cum emptio, & „ venditio contracta ſit (quod effici diximus ſi- „ mul atque de pretio convenit) periculum rei „ venditæ ſtatim ad emptorem pertinet. Itaque ſi „ ædes tuæ totæ, vel aliqua ex parte incendio con- „ ſumptæ fuerint .... emptoris damnum eſt, cui ne- „ ceſſe eſt, licet rem non fuerit nactus, pretium „ ſolvere. Quidquid enim ſine dolo, & culpa „ venditoris accidit, in eo venditor ſecurus eſt... „ & univerſim ff. de diverſis regulis juris antiqui „ in L. *Secundum* 10. ſtatuitur: Secundum natu- „ ram eſt, commoda cujuſque rei eum ſequi, „ quem ſequuntur incommoda “. At inquit Covarruvias, periculum interitus rei moraliter vel nullum eſt, vel exiguum: quale enim periculum eſſe poteſt in agro a flumine diſſito, in prato, in domo bene firma? Non eſt igitur æquitas in contractu

ctu iſto, ſi ob tenue periculum emptor fructus percipiat, alter vero omni careat & rei, & pretii fructu. Verum reſpondeo 1. volenti, & conſentienti nullam injuriam irrogari, ſi enim venditor ſinit rem in dominium tranſire emptoris, & velle debet ad illum fructus pertinere, cum juſtitia & æquitas poſtulet, ut res domino ſuo fructificet, non alieno. Nec obſtat venditorem nec fructus rei venditæ, nec pretii lucrum percipere. Quandoquidem hæc eſt indoles, & natura contractus, quem celebrat. Nam in venditione ſic transfertur dominium, ut res domino fructificet: dilatio vero ſolutionis pretii libere a venditore conceditur, pro qua ſine uſura aliquid percipere non poteſt. Si vero aliquod damnum per hoc ſubit: vel dilationem non concedat, vel rei dominium apud ſe retineat. 2. Quando res vel nulli, vel leviſſimo pereundi expoſita eſt periculo, tunc carius venditur, & pretium augetur. Quis enim non videt longe carius vendi prata, & agros procul a flumine, vel torrente poſitos, quam illi proximos, & minoris vænire domum ruinoſam domo firma, ac ſtabili? Hanc igitur majorem ſecuritatem ſibi emit emptor, & illi majori pretio cedit venditor. Eſt igitur omnimoda in contractu æqualitas, cum major ſecuritas majori æquetur pretio. At ſi res vendita adhuc in dominio venditoris permaneat, tunc venditio eſt veluti conditionata habenda; nimirum ut tunc res cenſeatur emptoris, quando pretium ſolverit: intermedii igitur fructus ad venditorem pertinebunt, cujus periculo ſtat, vel perit; & ſolum obſtringitur rem non alteri vendere, ſed emptori ſervare uſque ad præfinitum ſolutionis pretii tempus.

Regula Quinta.

X. Idem dicendum, ſi contingat venditionis contractum diſſolvi. Nam tunc fructus intermedii illi ſunt adjudicandi, qui rei dominium obtinuit, ſive cujus periculo res ſtetit: eadem enim omnino militat ratio, & illi res fructificat, qui detrimentum ſentit. Quamobrem in venditione cum pacto retrovenditionis fructus intermedii a venditionis tempore ad redemptionem uſque, ad emptorem pertinent; poſtea vero ſicut ad priorem dominum res revertitur, ita & ad ipſum pertinent fructus. Pari pacto ſi venditio mutuo conſenſu diſſolvatur, cum contractus antea validus ſupponatur, fructus ad emptorem pertinebunt. In contractibus vero conditionatis, ſi conditio caſualis ſit, & fortuita, ea non completa fructus ad venditorem omnino pertinent; cum, conditione non poſita, nulla ſit venditio, etſi res tradita ſit: poſita vero conditione, ad emptorem; tunc enim perfectus habetur contractus, qui efficit, ut fructus, etiam ante conditionis impletionem percepti ad ipſum pertineant, ac ſi contractus purus fuiſſet, & abſolutus. At ſi conditio non ſit caſualis, ſed in poteſtate emptoris, omnes fructus rei ante impletionem conditionis ad venditorem pertinent: & ratio eſt, quia hujuſmodi conditiones apponi ſolent, ut emptor urgeatur ad celerem contractus impletionem; ut ſi dicas, vendo tibi agrum meum, ſi debitum meum ſolveris, donec debitum ſolutum non ſit, fructus agri ad venditorem pertinent, cum & in poteſtate emptoris ſit conditionem implere, & illi imponatur ad urgendam impletionem contractus. Eſt tamen in hiſce contractibus exploranda contrahentium mens, & animadvertendum, ad quem incommodum rei venditæ pertineat, ut illi æquale commodum concedatur.

Regula Sexta.

XI. Si ob dilatam pretii ſolutionem culpabili mora emptoris venditor damnum patiatur, poteſt ab emptore damni reparationem poſtulare, quam emptor ſarcire tenetur, vel de fructibus rei venditæ tantum concedendo, quantum ad reparandum damnum requiritur, vel alio modo. Et viciſſim ſi venditor ſit in mora culpabili tradendi rem venditam, & periculum rei ipſi venditori ſtat, & præterea omne damnum ex dilata traditione reparare tenetur. Aperta eſt ratio hujus regulæ ex his, quæ diximus ſuperius de contractibus in communi cap. 13. Conſect. 1. & 2. & ipſa æquitas naturalis ita poſtulat. Nam ut habetur L. 21. de Regulis jur. in 6. *Mora ſua cuilibet nociva eſt*. Proinde ff. de rebus creditis L. *Quod te*, ſtatuitur: *Quod te mihi dare oportet, ſi id poſtea perierit, quum per te factum erit, quo minus hoc mihi dares, tuum fore id detrimenti conſtat*. Pari item pacto ſi emptor fuit in mora culpabili rem ſuam recipiendi, omne rei periculum, & detrimentum ad ipſum pertinebit, ut habetur L. 17. ff. de peric. & commod. rei venditæ. Quod ſi mora ſit ex utroque, tum emptore, tum venditore, leges ſtatuunt periculum, & detrimentum totum in emptorem redundare, qui, cum in culpa ſit rei tunc non receptæ, nequit venditori imputare, quod ſibi illam non tradiderit. Hinc L. 5. de act. empt. & vend. ſtatuitur. *Si & per emptorem, & per venditorem mora fuiſſet, quominus vinum & præberetur, & traderetur, perinde eſſe ait, quod ſi per emptorem ſolum ſtetiſſet; non enim poteſt videri mora per venditorem emptori facta eſſe, ipſo moram faciente emptore.*

XII. Alius venditionis effectus eſt, ut venditor de evictione teneatur. Eſt enim evictio *jus rei propriæ, quam alius juſto titulo acquiſitam habet, apud judicem recuperandi*. Fit enim quandoque, ut quis bona fide rem, quam putat ſuam, alteri vendat; & deinde detegatur eſſe alienam, eamque legitimus dominus a poſſidente recuperet juſto titulo: tunc certe venditor tenetur emptorem ab hac evictione indemnem ſervare. Et quidem tenetur jure naturæ, licet in venditione nulla de evictione mentio fuerit: cum ideo ſint inſtitutæ emptiones, & venditiones, ut utraque pars pacifice in poſſeſſione ſervaretur & rei, & pretii; ut habetur in Cod. de Evictione. *Non dubitatur, etſi ſpecialiter venditor evictionem non promiſerit, re evicta ex empto competere actionem*. Immo leges civiles ſtatuunt, non poſſe contrahentes convenire, ne de evictione venditor teneatur; quia hujuſmodi conventio eſſet contra bonos mores: unde L. 1. §. 7. ff. de Pactis dicitur: *Illud non probabis dolum non eſſe præſtandum, ſi convenerint. Nam hæc conventio contra bonos mores eſt, & ideo nec ſequenda eſt*. Si igitur res vendita evicta ſit, venditor tenetur emptorem ab omni damno immunem ſervare. 1. Itaque, ſi tota res evicta ſit, totum pretium debet re-

reſtituere; ſi vero pars tantum, pretii quoque partem reddere. 2. Tenetur emptori reſtituere & id, quod ipſum intereſſet, ſi res non eſſet evicta. Sic enim ſtatuunt jura: in L. Evicta 70. ff. de evict. indicitur: *Evicta re ex empto actionem non ad pretium duntaxat recipiendum, ſed ad id quod intereſt emptoris competit.* Hinc ſi tempore evictionis res vendita ſit ejuſdem valoris, ac tempore venditionis, tenetur integrum pretium, & quod intereſt, venditor emptori dare. Si vero deterior effecta eſt, non niſi pretium illud ſolvere tenetur, quod tunc res valet; quia in re pro ſtatu præſenti emptor damnum patitur, ut ſtatuitur lege mox laud. *Si minor eſſe cœpit, damnum emptoris erit.* Et viciſſim, ſi res ſit melior effecta evictionis tempore, pretium augere debet juxta rei adauctum valorem: unde decernitur L. 45. ff. de Evict. *Si quid ex his fructibus evinceretur, pro bonitate ejus emptori præſtandum.* Emptor vero tenetur venditorem monere de mota lite ad rem evincendam, quod legitime præſtitiſſe cenſendus eſt, dum venditorem expreſſe requiſivit, ut rem ſuam defendat, & motam litem in ſe ſuſcipiat. Quod ſi omittat, & re ſe ſpoliari, ſua vel contumacia vel negligentia permittat, venditor ab onere eum indemnem ſervandi liberabitur: ſicut ſi emptor cum adverſario inſcio venditore de re litigioſa tranſigat; tunc enim ſibi damnum, ſi quod patitur, imputare debet.

CAPUT OCTAVUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Contractus emptionis, & venditionis ad libitum contrahentium poſſunt inſtitui.*

II. *Num liceat venditori ſibi fructus rei venditæ reſervare.*

III. *Fructus rei venditæ ad emptorem pertinent.*

IV. *Res duobus vendita cui ſit tradenda.*

V. *Cui noceat mora culpabilis, ſi communis ſit emptori, & venditori.*

VI. *Rei alienæ venditio dominium non transfert in emptorem.*

Conſectarium Primum.

I. Contractus emptionis, & venditionis ad libitum contrahentium poſſunt inſtitui, dummodo nihil apponant, quod legi divinæ, vel humanæ adverſetur: cum enim contractus ſint particulares leges, quas contrahentes ſibi mutuo præſtituunt, poſſunt alias conditiones apponere, quæ æquitatis legibus non adverſantur. Hinc venditor, & emptor convenire poſſunt, ut non cenſeatur completa venditio, niſi ſit exarata ſcriptura, vel niſi ſit data arrha, ut ſolum per traditionem transferatur dominium, ut res empta apud venditorem certo tempore ſervetur, & hujuſmodi, dummodo oneri appoſito æquale correſpondeat præmium.

Conſectarium Secundum.

II. Non licet rem vendere, & dominium in emptorem transferre cum onere dandi fructus, vel tribuendi certam pecuniam, donec pretium ſolutum ſit. Huic propoſitioni plures adverſantur Theologi, Navarrus, Covarruvias, Angelus, Molina, Viva, aliique, qui cenſent, licere venditori ita paciſci in venditione, ut emptor pretium nonniſi multo poſt reddere teneatur, dummodo tamen interim vel fructus reddat venditori, vel certam juxta illorum æſtimationem pecuniæ ſummam pendat, hiſce argumentis permoti. 1. Quia id concedunt leges: Nam L. Curabit 5. cap. de action. empt. decernitur: *Curabit Præſes Provinciæ compellere emptorem, qui nactus poſſeſſionem fructus percipit, partem pretii, quam penes ſe habet cum uſuris reſtituere, quas & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis favor (licet nulla mora interceſſerit) generavit.* 2. Immo id æquiſſimum eſſe declarant, dum L. Jul. 13. §. 20. dicitur: nam *cum emptor re fruatur, æquiſſimum eſt eum uſuras rei pendere.* 3. Æqualitas eſt, ſicut in omni contractu, ita & in venditione ſervanda: ſicut itaque venditor nec pretium accipit, nec ex illo lucratur; ita nec emptor fructus rei percipere poteſt. 4. Pecunia, vel fructus, qui ab emptore venditori tradendi ſunt, non penduntur tamquam fructus pecuniæ ſolvendæ, ſed ratione lucri, quod venditori ceſſat ob dilationem ſolutionis pretii: unde non uſura eſt lucratoria, quæ divina lege prohibetur, ſed compenſatoria lucri, quod venditor ex ſua pecunia perciperet, ut declarat Gloſſa in Cap. *Conqueſtus*, ubi habetur: *Uſuræ poſſunt peti etiam ſecundum Canones, cum vendo tibi prædium, & trado, & tu percipis fructus, nec ſolvis mihi pretium ad terminum, eo quia hujuſmodi uſuræ, non quaſi uſuræ, ſed quaſi intereſſe putantur.* 5. Nonne qui rem ſuam vendit reſervatis ſibi fructibus, dici poteſt ſolum rei dominium, non uſum fructum vendere? Porro quis vetat hæc duo ita ſeparatim vendi, ut unum quidem væneat, aliud omnino non væneat? 6. Denique Tournelius par. 2. de Contract. cap. 1. de Venditione aperte docet, in Galliis hanc vigere jurisprudentiam, ut qui rem frugiferam emit credito, percipiat quidem fructus, ſed teneatur pretii intereſſe ſolvere, etiamſi res per accidens nullos fructus ferat; ut ſi domus vel non locetur, vel nonniſi pretio longe minori locari poſſit. Verum poſitam ab initio doctrinam docent, & tuentur alii Theologi longe plures, & magni nominis, inter quos primum locum tenet S. Antoninus, qui P. 1. tit. 1. cap. 1. §. 20. ſic ſcribit: „Sed quid, cum vendo poſſeſſionem meam, cum non das mihi pretium ejus, „tecum facio pactum, quod quoſque tradas mihi pretium, recipiam interim fructus ejus? „Reſp. licet Baldus, & Petrus de Ancharano „dicant, licitum eſſe contractum, quia cum poſſeſſio fructificet, non videtur juſtum, ut emptor habeat utilitatem, & fructum rei emptæ, & venditor non habeat utilitatem pretii, ut poſſit pecunia uti .... Sed Theologi „non approbant dictum contractum, quia ratione „dilationis de ſolvendo pretio viderentur haberi

„di-

„ dicti fructus, quod ad uſuram pertinet. Item „ poſſeſſio ſubſtat periculo emptoris, & de ſe eſt „ fructificabilis, non autem pecunia pretii ſolvenda ſubſtat periculo venditoris, nec de ſe fructificat: & ideo conſulendum eſt abſtinere ab hujuſmodi “. Ratio quoque id clare oſtendit: nam res domino ſuo fructificat, non aliis. Porro cum emptor factus ſit rei fructiferæ dominus, illius fructus percipere debet, quibus carere oportet venditorem, qui per venditionem a ſe rei dominium abjecit. Nec urgent adverſariorum argumenta. Nam ad 1. reſpondetur, leges civiles uſuras permittentes a Jure canonico eſſe abrogatas. Ad 2. non eſſe juxta æquitatis leges, ut quis ex re infructifera, cujuſmodi eſt pecunia, lucrum percipiat; & ideo emptor fructus prædii, cujus pretium non ſolvit, percipit, quia ejus dominus effectus eſt; & ſicut illi perit, ſi perit, ita & fructificat: venditori vero, ut animadvertit S. Antoninus, nec perit pecuniæ pretium, quod ſemper ſolvendum eſt, nec fructificare debet, cum ſit infructuoſa pecunia. Ad 3. æqualitas, quæ præcipue attenditur in venditione, & emptione, ſiſtit inter æqualitatem rei, & pretii: ceteræ autem æqualitates ex contrahentium arbitrio, & voluntate pendent, nimirum quod alter mercem ſtatim tradat, alter vero pretii differat ſolutionem, vel vice verſa, ſive quod res alio transferatur, pretium vero in loco ſolvatur, & ſimilia, in quibus quidem æqualitas quoque ſervanda eſt, at non lege peculiari ad emptionem, & venditionem pertinente, ſed lege generali æquitatis, & juſtitiæ, ut neuter ſcilicet plus juſto gravetur. Libenter porro concedimus, poſſe vel fructus rei venditæ, vel certam pecuniæ ſummam pendi venditori, quando ex dilatione ſolutionis pretii vere, & certo ipſi vel damnum emergat, vel lucrum ceſſet, & hoc emptori innoteſcat: & tunc tot ſunt concedendi fructus, vel tantum pecuniæ ſolvendum, quantum revera intereſt venditoris, ne ſolutio differatur; vel ſi emptor ſit in mora culpabili ſolvendi pretium cum nocumento venditoris, & hoc eſt, quod ſolum permittit Gloſſa: nam dicit ſolum tunc eſſe fructus pendendos venditori, *quando emptor non ſolvit ad terminum*; ante terminum vero poſſe concedi uſuras non dicit: quamobrem & moram culpabilem ſupponit in emptore, & damnum emergens, vel lucrum vero ceſſans in venditore. Ad 4. non abnuimus vendi poſſe ſeorſum & dominium, & uſumfructum alicujus rei fructiferæ; at tunc rei venditæ eſt æquandum pretium. Porro quis erit, qui etiam modico pretio ſterile, & infructuoſum dominium rei fructiferæ emere velit, & quidem gravatum onere rependendi fructus, quos arte, & labore ſuo & progigni curat, & natos fovet, & maturos colligit, immo & cum periculo ipſius ſortis amittendæ? Profecto nonniſi ad uſuram palliandam hujuſmodi contractus adhiberi poſſe videtur. Ad 5. Gallorum juriſprudentiam a Tournelio adductam puto fundari in præſumptione lucri ceſſantis, vel emergentis damni, quod colligi poteſt ex ipſo Tournelio doctrinam afferente Joſephi Ferriere Juriſconſulti Galli docentis in ſua Introduct. ad Praxim, Verbo *Intereſſe*. „ Si forte „ venditor certum emptori tempus pro ſolutione „ facienda præſcripſiſſet, intereſſe debitum non „ iri, niſi de eo expreſſe conventum fuiſſet “.

Quamobrem tunc ſolum arbitror licere venditori ſibi rei venditæ fructus reſervare 1. cum rei venditæ ſibi dominium reſervat. 2. Cum interveniat verus titulus lucri ceſſantis, vel emergentis damni emptori ſignificandus: & tunc reſervatorum fructuum quantitas quantitati emergentis damni, & ceſſantis lucri debet reſpondere. 3. Si venditor loco pretii, quod non accipit, cenſum ſuper rem venditam, & jam in dominium emptoris translatam, conſtituat redimibilem ad ipſius emptoris beneplacitum pretii ſolutione: tunc enim, ſi res pereat, utrique perit, & venditori, & emptori, nec ille amplius vel pretium, vel cenſum exigere poteſt, nec iſte amplius ad pretium ſolvendum adſtringitur. Sed de hoc fortaſſis iterum, cum de Cenſibus diſputabimus.

Conſectarium Tertium.

III. Fructus rei venditæ cum ipſa connexi, ut ſunt fructus ex arboribus pendentes, uvæ ex vitibus, augmentum equini pulli, ad emptorem pertinent abſolute, ſi pretium traditum ſit; quia jam, ut patet, facta eſt dominii translatio, & fructus illi cenſentur fundi empti partes: quamobrem, ſive maturi ſint, ſive immaturi, ad emptorem ſpectabunt. At ſi pretium non ſit ſolutum, Salmanticenſes, & de Lugo cenſent pertinere quidem ad emptorem, ſed ſolum ſecundum valorem, quem tunc obtinent; quia, inquiunt, fructuum incrementum, & maturitas non eſt pars fundi, ſed effectus ac fructus fundi. Cum igitur vænierit quidem fundus, ſed tranſierit nondum in emptoris dominium, quod adhuc penes venditorem eſt, ad illum pertinebit hocce incrementum. Emiſti vineam efflorescentem, flores, inquiunt, ad emptorem pertinent; ſed uvæ ex illis enatæ ad venditorem. Verum hæc doctrina non omnino vera, & firma videtur. Nam 1. mirum apparet, flores arborum, immaturos earumdem fructus, ad emptorem pertinere, & tamen ad ipſum non pertinere fructus ex ſuis floribus enatos, nec fructuum ſuorum maturitatem: ſimiliter meum eſſe equinum pullum a me emptum, & illius incrementum ad me deductis expenſis non pertinere. Præterea nonne flores, & fructus immaturi emptoris periculo pereunt, ſi pereunt? Si enim flores decidant, nec fructus pariant, ſi fructus non matureſcant, vel grandine dejiciantur, venditor pretium diminuere non tenetur: nec igitur augere tenebitur, ſi matureſcant. Superius diximus ſola conventione dominium transferri, licet non perfecte: quantum tamen ſufficit, ut res emptoris periculo ſtet, & ipſi vel fructificet, vel pereat. Quod ſi lubet nequaquam fundi translatum dominium, fructuum tamen certe translatum videtur: poſſet enim emptor flores decerpere ad pharmaca conficienda, immaturos fructus excutere ad eos ſaccharo condiendos, quin venditor impedire poſſit; cum, ut ipſi fatentur Theologi, ad venditorem pertineant. Sunt igitur in ejus dominio, ac proinde ipſi accreſcunt, & matureſcunt. Deducendæ tamen ſunt expenſæ, & compenſandi labores, ſi forte occurrerent pro eorum vel cuſtodia, vel conſervatione. Hinc evaneſcit alia, quam inſtituunt, quæſtio, nimirum poſito, quod fructus venditori matureſcant, non

non emptori, num poſt maturationem vel teneatur venditor fructus emptori tradere, ab ipſo pretium incrementi accipiendo, vel poſſit ſibi retinere, pretium ſolvendo valoris, quem obtinebant ante maturitatem.

Conſectarium Quartum.

IV. Si res duobus vendita ſit, & neutri tradita, priori eſt tradenda emptori; ſi vero ſecundo emptori data ſit, ejus manet, qui non tenetur priori cedere emptori; niſi vel privilegiatus ſit, vel ipſi hypothecata, vel in fraudem emerit. Prima hujus Conſectarii pars & fundatur in Regula juris 54. in *6. Qui prior eſt tempore, potior eſt jure*: & ab ipſa dictatur æquitate naturali, quæ ſtatuit pacta eſſe ſancte ſervanda, nec ulli irrogandam injuriam. Altera vero pars ex legibus conſtat, quæ ſemper poſſeſſoribus favent, ne in ſua poſſeſſione moleſtentur; puniunt tamen hoſce fraudulentos venditores, ut habetur L. 2. ff. ad Leg. Cornel. de Falſis, ubi dicitur: *Qui duobus in ſolidum eamdem rem diverſis contractibus vendidit, pœna falſi coercetur*, quæ eſt deportationis, & publicationis omnium bonorum. Præterea primo emptori actio competit contra venditorem, non ſolum ad pretium, ſi forte ſolutum ſit, recuperandum, ſed etiam ad quantum emptoris intererat, ne res alteri venderetur. Excipiuntur tamen emptores privilegiati, cujuſmodi ſunt Eccleſiæ, Monaſteria, Hoſpitalia, & alia pia loca, quibus res, etiam a ſecundo emptore poſſeſſa, eſt reſtituenda: ſicut enim a jure ſtatutum eſt, ut poſterior emptor ob traditionem priori præferatur; ita ab ipſo nonnullis ab hac lege exceptio conceſſa eſt, quos peculiari favore ornandos voluit, quæ exceptio etiam ad illos extenditur emptores, quibus res in hypothecam, vel pignus tradita eſſet: ut habetur L. *ſi prior* §. fin. ff. *qui potiores in pignore*, ubi decernitur: *In pignore placet, ſi prior convenerit de pignore, licet poſteriori res tradatur, adhuc potiorem eſſe priorem*. Quod ſi ſecundus emptor ſciat, rem jam alteri fuiſſe venditam, in fraudis pœnam a lege decernitur, ut poſſit intra annum, numerandum a die notitiæ, a primo emptore cogi ad rem ſibi cedendam; elapſo vero anno in ipſo hoc jus ceſſat. Num vero teneatur in foro conſcientiæ rem cedere, ſi nullum primo emptori obvenit damnum; non teneri arbitror: ſi vero aliquod ipſi detrimentum obtingat, teneri vel rem cedere, vel illatum damnum reſarcire, præſertim ſi doloſus venditor tamquam principalis damnificator reſarcire recuſet: nam in primo caſu injuria eſt potius perſonalis, quam realis, quæ ſarciri poteſt ſine rei ceſſione; in ſecundo vero reale intervenit nocumentum ex juſtitiæ lege ſarciendum.

Conſectarium Quintum.

V. Licet Regula ſexta ſtatuerimus, occurrente æqualiter mora tum ex parte emptoris, tum venditoris, periculum, & detrimentum totum in emptorem redundare; fieri tamen poteſt, ut qui eſt in poſteriori mora, detrimentum ſubire debeat, quando nimirum qui prior in mora fuerit, eam ex ſua parte abſtulerit ante omne rei detrimentum, & periculum. Et ſane ita ſtatuunt leges Cap. *illud* 17. ff. de periculo & com. rei vend.: *Si interpellaverat venditorem, & non dederit id quod emerat, deinde poſteriore offerente illo, ego non acceperim; ſane hoc caſu mihi nocere deberet. Sed ſi per emptorem mora fuiſſet, deinde cum omnia in integro eſſent, venditor moram adhibuerit, cum poſſet ſe exſolvere, æquum eſt poſteriorem venditori nocere*. Confirmat & naturalis ratio: nam licet prior moroſus redditor in culpa fuerit detentionis rei alienæ, hæc tamen alteri non nocuit; nam nullum detrimentum, vel periculum illi attulit, & culpam abſtulit, rem integram emptori exhibendo, quam recipere poterat. Quod ſi ipſe recuſavit, & in recipiendo moram commiſerit, unde res vel perierit, vel ſit facta deterior; ipſi ſola ſua mora nocere debet. Et viciſſim, ſi emptor rem ſuam ſibi oblatam recipere recuſaverit, at poſtea opportuno tempore ipſam adhuc integram poſtulaverit, quam reddendi venditor in mora fuerit; eadem plane ratione ipſi venditori mora nocebit. Quod ſi res æque periiſſet, vel deterior effecta fuiſſet apud dominum, ſi ei reſtituta fuiſſet, cenſent nonnulli Theologi ad nihilum teneri venditorem ob moram: quia, inquiunt, hæc mora damni, & detrimenti cauſa non fuit; res enim & apud dominum pari infortunio periiſſet. Ita ſentiunt Molina, de Lugo, & Palao apud Reiffenſtuel. Verum oppoſita ſententia mihi probabilior videtur, quia per culpabilem moram effectus es injuſtus rei alienæ detentor; proinde debitum jam contraxiſti rei alienæ reſtituendæ, quo urgente, & inſtante res apud te periit: teneris igitur damnum ſarcire. Nec refert, rem æque & apud dominum perituram fuiſſe. Nam 1. hoc non impedit, quin fueris injuſtus detentor. 2. Rei perditio apud dominum non ex tua culpa ſecuta fuiſſet, ſed ex fortuito eventu: at apud te tua culpa periit; quia nimirum domino, cum debebas, & poteras, non reſtituiſti. Sed de hoc iterum in tract. de Reſtitutione.

Conſectarium Sextum.

VI. Per venditionem rei alienæ, ſive bona, ſive mala fide factam, rei non transfertur dominium. Aperta eſt hujus Conſectarii veritas: nemo enim poteſt in alium dominium transferre, quod ipſum non obtinet; & juxta Regulam *69.* de Reg. jur. in *6.* nemo poteſt plus juris transferre in alium, quam ſibi competere dignoſcatur. Qui igitur rem alienam vendit mala fide, vel eam recuperare debet, & domino reſtituere; vel ſi non poteſt, illius pretium, & totum illud quod intererat, ne res vendita foret, ſarcire tenetur. Qui vero bona fide vendidit rem alienam, eam vel recuperatam domino tenetur reddere, vel ejus pretium, non vero quod intererat, ne venderetur. Qui vero rem alienam emit mala fide, domino ſuo reſtituat, oportet, etiam non recepto perſoluto pretio; & etiam omne, quod ex tali emptione detrimentum manavit, ſarcire debet, præſertim ſi venditor id præſtare recuſet. Qui vero bona fide rem alienam emit, ſat eſt, ſi eam reſtituat, pretium tamen perſolutum a domino exigere non poterit. Sed de his accuratius cum de Reſtitutione diſputabimus, ubi etiam expendemus, num poſſit bonæ fidei emptor, ut pretium recuperet, rem furtivam furi reſtituere.

CA-

CAPUT NONUM.

De Cambio.

DOCTRINA.

I. *Quid ſit Cambium.*
II. *Quotuplex.*
III. *Licita ſunt Cambia.*
IV. *Quinam artem campſoriam exercere poſſint.*
V. *Tituli, qui lucrum in cambiis honeſtum reddunt.*
VI. *Quantum in cambiis minutis.*
VII. *Quantum in localibus.*
VIII. *Cambium ſiccum a S. Pio V. damnatum.*
IX. X. *Quænam ſicca cambia dicenda ſint.*
XI. *Nonnullorum Theologorum doctrina refellitur.*
XII. *Doctrina Benedicti XIV. exponitur.*
XIII. *Nonnulla cavenda & in realibus cambiis, ne injuſtitia ſubrepat.*
XIV. *Cambia Francofurtenſia, ac Lugdunenſia reprobantur.*
XV. *Argumenta in eorum favorem ſolvuntur.*
XVI. *De Tranſactione.*

I. Alter, quo dominium transfertur, onerofus contractus eſt Cambium, quod a verbo cambire, permutationem ſignificante, derivatur. Cambium igitur idem eſt, ac permutatio, quod nomen, licet genericum omni conveniens contractui, in quo pecunia non intervenit, ſed res cum re commutatur; hic tamen pro peculiari contractu accipitur, quo *pecunia cum pecunia permutatur cum lucro campſoris*. Differt a ceteris contractibus onerofis ratione materiæ, quæ omnino ſingularis eſt, nimirum ſola pecunia tam in dante, quam in accipiente; a contractibus vero gratuitis; quia ex utraque parte onus aſſumitur, & lucrum intenditur. Qui cambium dat, Campſor dicitur; qui vero petit, & recipit, Campſarius audit.

II. Bifariam partiuntur Theologi cambium, nimirum in verum, ſeu reale & legitimum, & in fictum, ſive fucatum, quod & ſiccum vocant; quippe quod ſpeciem quidem gerit cambii, at ſuccum & ſubſtantiam legitimi contractus non obtinet, ſed ad uſuram palliandam adhibetur. Legitimum cambium dividitur in minutum, ſeu manuale, & in locale, ſeu per literas. Minutum, ſeu manuale cambium habetur, quotieſcumque præſens pecunia actu de manu ad manum permutatur in aliam diverſæ ſpeciei, ut cum moneta aurea, vel argentea mutatur in æream, vel majoris pretii cum minori, patria cum externa, deficiens a juſto pondere cum alia juſti ponderis.

III. Licitum eſſe cambium iſtud agnoſcit S. Pontifex Pius V. in ſua Conſtitutione anni 1571. quæ incipit: *In eam*, ubi invectum dicit cambiorum uſum *a publica tum neceſſitate, tum utilitate*. Et revera humano commercio valde conducit, ut ſint qui varia monetarum genera ſemper parata habeant ad illorum utilitatem, qui, cum alio ſe transferre debeant, pecunia indigent levioris ponderis, & magni pretii; ſicut e contra alii minutiori egent moneta ad quotidianas expenſas: & pari pacto valde conducit, ut ſint, qui pecuniam de loco ad locum transferant, vel qui pluribus in locis pecunias habeant, dandas in illorum utilitatem, qui abſentes a loco, inibi ſolvendam pecuniam volunt.

IV. Artem campſoriam aliqui exercent publica auctoritate, qui propterea, ſi a Republica ſtipendium accipiunt, nihil recipere poſſunt a privatis campſariis cambium petentibus; niſi forte aliquid ab ipſo Principe ſit conſtitutum. Ubi vero privatis interdicitur cambium etiam minutum exercere, peccant, qui juſtas has Principum leges violant. Ubi vero hoc privatis conceditur, licet cuilibet campſoriam artem aſſumere, & exercere, ex eaque juſtum lucrum accipere.

V. Tituli, quibus honeſtum redditur in cambio manuali lucrum, ſunt 1. ipſa materiæ diverſitas, ex qua conflatur pecunia, quæ plures uſus opportunos habere poteſt, cum plurimum conducat potius auream pecuniam habere, quam æream; nec non ejus pretioſitas, quia pluris æſtimatur pecunia ex auro puro, & obrizo, quam quæ ex minus puro conflata eſt. 2. Varietas ponderis, & ſigni, cum minus valeat pecunia pondere ſuo diminuta, ea quæ legitimum pondus obtinet; & quædam pecunia tali forma ſignata uno in loco non valet, licet alibi valorem ſuum ſortiatur. 3. Onus, quod ſibi aſſumit campſarius, quodque plura illi offert incommoda, & expenſas pro domo, miniſtris, & pecuniis congerendis, & ſervandis. Ita docet Auctor Opuſc. 73. cap. 13. inter Opuſcula S. Thom. ſcribens: „ Ars campſoria de ſe eſt juſta, & eſt „ ratio, quia illud plus, quod accipitur a cam„ pſoribus in tali permutatione monetæ, non ac„ cipitur ratione pecuniæ, quæ de ſe eſt invendi„ bilis, ſed ratione periculi, vel intereſſe, ut ſub„ veniatur ſalariis penſionum, domorum, mini„ ſtrorumque, & laboribus & expenſis in arte ne„ ceſſaria, & licita, ne fruſtra ponant operam, „ & ſudorem ſuum in re licita ad utilitatem alio„ rum “.

VI. Quale autem lucrum accipere poſſint campſores in monetis permutandis, non facile eſt definire, ſed eſt relinquendum arbitrio peritorum, & Deum timentium, inſpecta qualitate monetæ, quæ datur, vel recipitur, ſicut & ejus copia, vel raritate, immo & quantitate: nam in commutatione unius, vel alterius monetæ etiam aureæ, & pretioſioris pro æreis, & minutis aliquid exigere, avaritiæ foret; cum hujuſmodi permutationes nullo æſtimentur pretio, & paſſim gratis fieri conſueſcant.

VII. Lucrum vero ex locali cambio reportandum, vel a legibus determinatur, vel a conſuetudine, & peritorum judicio eſt deſumendum, ſpectata vel locorum diſtantia, vel commercii majori aut minori facilitate. Ex primo enim capite, quo longius aſportatur pecunia, majus exigi poteſt pretium; cum majus ſit periculum, majoreſque faciendæ expenſæ. Ex altero vero capite contingere poteſt, ut aliquando etiam in remotioribus locis facilius cambia fieri poſſint, quam in propinquioribus; quia in remotioribus fortaſſis frequentius habetur commercium, in propioribus vero rarius, quamobrem & difficilius ſit cambium, & fortaſſis majori expoſitum periculo. Sunt igitur hæc ad juſtitiam in cambiis ſervandam diligenter inſpicienda.

VIII. Cambium vero ſiccum illud dicitur, quod

 omni

omni caret ſucco, deſumpta metaphora ab arbore arefacta, quæ, licet ſpeciem præferat virentis arboris, inepta tamen eſt ad fructum faciendum: quod pariter contingit in fucato cambio, in quo licet ſpecietenus permutatio ſimuletur, revera tamen palliatum mutuum eſt, proinde ejus lucrum uſura. Porro hæc cambia illicita eſſe jam de ſe patet, & etiam declaravit S. Pius V. in Bulla de Cambiis 118. quæ incipit: *In eam pro noſtro*, ubi decernit: *damnamus ea omnia cambia, quæ ſicca nominantur*.

IX. Quænam vero ſint hæc fucata cambia, declarat idem Pontifex, & explicant Theologi. Primum itaque fucatum cambium ex S. Pio V. illud eſt, quo contrahentes ad certas nundinas, ſeu ad alia loca cambium ſimulant, ad quæ licet iis, qui pecuniam recipiunt, literas quidem ſui cambii tradant, non tamen mittuntur, vel ita mittuntur, ut tranſacto tempore, unde proceſſerunt, revertantur. 2. Quando nullis traditis literis pecunia in cambium data ibi numeratur, & recipitur, ubi contractus fuerat celebratus. Quis enim non videt, in his contractibus non niſi cambii nomen haberi, at verum cambium omnino non haberi? 3. Cum pecunia alicui traditur, ut per eam cambia fiant, quæ tamen minime a campſario perficiuntur, ſed campſori intereſſe, ac lucrum ſolvit, veluti ſi ex peractis cambiis reſultaret, & hoc optime campſori innoteſcit.

X. Hinc Theologi jure meritoque inferunt, inter fucata, ſiccaque cambia ea eſſe referenda, quæ cambia dicuntur cum recurſu, quando ſcilicet aliquis a campſore pecuniam accipit ex. g. Venetiis, reddendam Romæ: at cum inibi campſarius nec pecuniam habeat, nec procuratorem, campſoris Procuratorem adhibet, qui Romæ ſimulat ſe pecuniam accepiſſe, quam iterum novo cambio Venetiis remittit cum novo lucro, qui luſus aliquando per plures ſive menſes, ſive annos durat, quin unquam aliquid revera ſolvatur in locis, ad quæ cambia remitti ſimulantur, & ſolum vere & realiter in initio contractus aliqua pecuniæ ſumma ſolvitur, quæ tandem in eodem loco recipitur, ſed cum pluribus auctariis, veluti ex repetitis, ſed ſimulatis cambiis reſultantibus. Hoc cambii genus & ipſe benigniſſimus Sporerius tr. 6. in 7. Præc. cap. 6. ſect. 2. n. 44. *rem diabolicam* appellat, *in Germania ſua vix auditam, ideoque a Scriptoribus Germanicis tacitam*, & ab ipſo quoque tacendam: nam ſubdit, *quidquid ſit de rigore ſpeculativo, revera practice non videtur eſſe aliud, quam cambium ſiccum duplicatum*.

XI. Dum autem dicit, quidquid ſit de rigore ſpeculativo, ſubindicat non deeſſe Theologos, qui hujuſmodi contractus ſaltem ſpeculative licitos, honeſtoſque propugnant. At qua, amabo, ratione? Audi. Quia inquiunt, ſi revera hujuſmodi cambia efficerentur, lucrum ex illis perceptum honeſtum foret: honeſtum igitur erit, licet realiter non fiant; quia ex mutua conventione virtualiter fiunt: & licet non interſit realis pecunia, adeſt tamen virtualis, & æquivalens, quæ ſufficientiſſima eſt ad veram ſolutionem faciendam. At falſe iſtos Theologos ridendos refellit Concina ſcribens: „ Felices, fauſtique debitores, ſi hac pecunia virtuali mente concepta, & calamo exarata ſolvere debita ſua poſſent. Lapis iſte caſuiſticus omni lapide philoſophico pretioſior eſſet, ſi quemadmodum uſuram fucat, ita pecunias ad veram ſolutionem pareret debitorum ".

XII. Inter fucata, & ſicca cambia iſtud etiam merito enumeratur a ſapientiſſimo Pontifice Bened. XIV. de Synod. lib. 7. cap. 48. n. 8. „ 1. Cum Titius ab amico Cajo mille aureos mutuo accepit, illique dat facultatem, æquivalentem pecuniæ ſummam, ſive a ſemetipſo, ſive ab alio per cambii contractum accipiendi, eamque ad negotiationem deſtinandi: ſimulque Titius ſe obligat ad ſolvendum Cajo, donec ei mutuum reſtituat, quidquid ratione cambii impendit, aut impendere deberet, ſi prædictos mille aureos a campſore accepiſſet. 2. Quando etiam ipſemet Titius mutuatarius aſſumit ſibi onus cambiis negotiandi tantam pecuniæ ſummam, quantam mutuam accepit a Cajo, in commodum tamen, & utilitatem ejuſdem Caji, cui quotannis ſolvit quantum ex cambiis lucratur, aut lucrari poſſet, donec ei mutuum reſtituat ". Quod ſecundum cambii genus ab aliquibus licitum reputari dicit Pontifex, quia „ aut Titius ſtat promiſſis, aut non. Si primum, Cajus creditor juſte percipit fructus, ſive pecuniæ acceſſiones ex cambiis productas: ſi ſecundum, quamvis tunc nihil ex cambiis conſequatur, eoſdem tamen fructus a Titio requirit, titulo *ejus quod intereſt*, ſeu damni, quod ſubit ex eo, quod Titius ſuſceptæ obligationi non ſatisfecerit ". At his non attentis, ſubdit ſapientiſſimus Pontifex n. 9. „ Facile eſt ſuſpicari, prædictas involutas ambages eſſe unice excogitatas ad palliandam uſuram, quæ nihilominus non ſatis occultatur, & magis adhuc aperte ſe prodit, cum contractus ſecundo modo initur: quid enim abſurdius, quid incredibilius fingi poteſt, quam quod Titius indigens mille aureis, quos mutuos accipit a Cajo, totidem ſtatim paratos habeat ad nundinas tranſmittendos, atque in activa cambia erogandos in mutuantis Caji utilitatem? " Quamobrem num. 10. concludit: „ Quidquid ſit de foro externo, qui in præſumptione fundatur, in foro interno, ubi ſola ſpectatur veritas, ſi pecunia accepto mutuo reſpondens, neque a mutuante, neque a mutuatario juxta prædictas diverſas pactiones, fuerit ad nundinas tranſmiſſa, ſeu in cambia activa erogata, nec unquam in alterutrius animo fuit eam ad nundinas tranſmittere, ſeu in cambia erogare, minime dubitandum eſt cambium eſſe illicitum, turpe, & uſurarium, ac propterea a Chriſtiana Republica prorſus eliminandum ".

XIII. In ipſis quoque realibus cambiis iniquitatem ſubrepere poſſe, & illicitum lucrum, innuit S. Pius V., ad quod præcavendum nonnulla ſtatuit & in ipſis realibus, veriſque cambiis ſervanda. Nimirum, 1. prohibet Pontifex, ne in ipſo ſtatim cambii initio determinati intereſſe ſolutio deducatur in pactum. Ubi adnotandum, S. Pontificem non lucrum cambii prohibere, ſed lucrum determinatum ratione lucri ceſſantis, vel emergentis damni, ſi debitor in mora fuerit ſolvendi; & quidem nec hoc ipſum abſolute vetat, ſed pactum de determinato pretio ſolvendo ratione ejus, quod intereſt; hoc enim ab ipſo eventu, & quantitate lucri ceſſantis, vel damni emergentis pendere

dere vult; & determinari: alioquin facile uſura ſub pallio cambii tegi poſſet, dum ex præſumptione periculi ceſſantis lucri, vel damni emergentis incerti, & mere probabilis, immo ſi vis & probabiliſſimi; certa tamen pecunia pendenda ſtatuitur. 2. Vetat Pontifex, ne cambia realia protrahantur ultra primas nundinas, *rejecto abuſu cambia pro ſecundis, & deinceps nundinis ſine termino exercendi*. Et quidem merito, nam hic quoque ſubeſſe poteſt uſura, cambii fuco oblita: etenim quo magis differtur ſolutio, major exigitur ſumma, & majus lucrum ob dilationem; & ſic venditur tempus, & carentia pecuniæ. Advertunt tamen Theologi 1. primas nundinas, ſeu ubi nundinæ non ſunt primos terminos illos intelligi, in quibus cambiales literæ ad locum pervenire poſſunt, & ſolutio fieri. 2. Has conditiones campſores reſpicere, non campſarios, qui perſoluto pretio, & pecunia Venetiis v. g. tradita, ut eam recipiat Romæ ad primas nundinas, vel primum terminum, poterit campſori concedere, ut ſolum ad ſecundas, vel tertias nundinas translationem pecuniæ differat; cum nullum ipſi ex hoc beneficium reſultet, ex quo ſit uſuræ periculum: ſicut etiam ſi ipſe campſor æquali pretio cambium daret ad ſecundas, tertias, & quartas nundinas, ac ad primas, nihil enim tunc lucraretur ex dilatione ſolutionis, quod tamen vix in praxi fieri puto. 3. Vetat Pontifex, ne longiores præfigantur ſolutionis termini, quam poſtulet ipſa longinquitas, vel proximitas locorum, ad quæ deſtinatur ſolutio. Et jure quidem meritoque, quandoquidem hæc ſolutionis dilatio nonniſi ad fucandam uſuram adhibetur, ut ſcilicet majus prodeat lucrum ex temporis mora, & dilatione; cum alioquin, ut ſuperius diximus n. 8. cambiale pretium non tam ex materiali deſumendum ſit locorum diſtantia, quam ex majori, vel minori facilitate trajiciendi pecuniam: nam ubi frequens viget commercium, licet fortaſſis locus remotior ſit, minus pro cambio ſolvitur, quam ſi in locum transferatur propinquiorem quidem, ſed in quo rarior occurrit trajiciendi pecuniam occaſio. 4. Denique illas vetat conſpirationes Pontifex, per quas mercatores congeſtam undique pecuniam ad ſe ita trahunt, ut qui cambiis egent, ad ipſos neceſſario confugere debeant, & illud pretium ſolvere, quod illis magis lubet. Vocat autem Pontifex hoc genus fraudis, quod illicitum eſſe nemo non videt, *quaſi Monopolium*; ad illud enim quam proxime accedit; ſicut enim verum habetur monopolium, quando aliqui mercatores ad ſe omnes merces trahunt, ut emptores ab ipſis emere cogantur majori pretio; ita & iſti campſores pecuniam congregant, & ad ſe trahunt, ut non niſi ab ipſis cambium poſſit obtineri, & majori quidem pretio: quamobrem illos pœnis etiam ſubjicit Sanctus Pius, quæ a jure contra monopolia exercentes ſunt conſtitutæ.

XIV. Hinc ſequitur cambia Francofurtenſia, vel Lugdunenſia vera eſſe cambia illicita, & pallia uſuræ. In hiſce enim cambiis, ut exponunt Tournelius, Concina, aliique Theologi, campſor pecuniam numerat ex. c. Venetiis, ut eam a campſario Lugduni, vel Francofurti recipiat, vel poſt tres menſes, vel nundinarum tempore, cum auctario tanto majori, quo longiori tempore diſtant nundinæ, vel cum illo augmento majori, vel minori, prout pecunia plus, aut minus valet per tres illos menſes, inter ſingulas nundinas currentes. Porro hic contractus manifeſtam implicat uſuram. Nam auctarium non exigitur niſi pro carentia pecuniæ, & pro temporis dilatione: quare quo major eſt dilatio, eo majus exigitur mutuum. Porro pro pecuniæ carentia, vel ſolutionis dilatione aliquid exigere uſura eſt, ut omnes fatentur, & ſuo loco oſtendemus. Quapropter hoc cambii genus reprobatum eſt in ſuperius laudata S. Pii V. Bulla, in qua inter illicita cambia, & uſuræ labe infecta illud enumerat: *Cum pecuniæ, ſive depoſiti, ſive alio nomine ficti cambii, traduntur, ut poſtea eodem loco* (en cambium ſiccum) *vel alibi* (ecce cambium Lugdunenſe, vel Francofurtenſe) *cum lucro reſtituantur*.

XV. Non deſunt tamen Theologi, qui hæc cambia reprobare non audent, ſed excuſare nituntur hiſce argumentis. 1. Quia plerumque hæc cambia inter mercatores exercentur, qui cum negotiari ſoleant pecuniam ſuam, ex pecuniæ carentia illis vel lucrum ceſſat, vel damnum emergit: unde pro hoc titulo lucrum illud conſequi poſſunt. 2. Quia, „ ut inquit Lacroixius, tempore propinquo nun„ dinis major eſt copia pecuniarum, adeoque cam„ pſorum multitudo cambium vilius efficit: e con„ tra vero tempore remotiore eſt minor copia “. Unde cum talis pecunia habeat ſe per modum mercis, pretium ejus augebitur ex penuria venditorum, & minuetur ex copia. 3. Plerumque hæc cambia a Principibus adprobantur, immo eorum auctoritate firmantur: non ergo ſunt illicita reputanda. Verum hæc argumenta nec probabilem reddunt horum cambiorum juſtitiam, & honeſtatem. Ad 1. enim optime reſpondet Genettus, raro admodum, & fere nunquam etiam in Mercatoribus adeſſe periculum vel emergentis damni, vel lucri ceſſantis: „ Non enim (inquit) ut plurimum pecu„ niam ſibi certo tempore ſolvendam tradunt, ni„ ſi cum inutilis, ſterilisque in capſa remanet „ ob defectum opportunæ occaſionis, & ita inter„ eſſe, & lucrum, quod exigunt, eſt fere ſem„ per uſurarium, cum non poſſit eſſe loco juſtæ „ compenſationis pro lucro amiſſo, aut damno „ ſecuto “. Addendum, quod ſi vere hi tituli adeſſent, tunc pretium non ex dilatione temporis, non ex majori, vel minori pretio, quod obtinet pecunia in nundinis, auctarium erit taxandum, ſed pro ratione, modo, & certitudine ipſius damni emergentis, & ceſſantis lucri. Ad 2. egregie reſpondet Franzoja: „ Falſum eſ„ ſe, quod pecunia ſe habeat inſtar mercis, & „ quod ejus pretium augeatur ex pecunia campſo„ rum, aut minuatur ex copia. Pecunia enim ha„ bet ſuum determinatum pretium ex communi, „ aut Principum taxatione, quod propter campſo„ rum penuriam, aut copiam non mutatur “. Quod ſi campſores illud mutant, ex arbitrio ſuo, & avaritia contra jus faciunt. Quamquam dum Lacroix ait, campſores eſſe pecuniæ venditores, & pecuniam apud ipſos eſſe inſtar mercis, ſatis declarat eos eſſe fœneratores: hoc enim poſito cambium quoque ſiccum iis permittitur, & eo lucroſius, quo nundinæ, quibus pecunia reſtituenda eſt ibi, ubi datur, remotiores ſunt. Tertium aperte inficiatur Tournelius ex teſtimonio illorum, qui de cambiis licitis, vel illicitis plenius, & doctius ſcri-

ſcripſere, qui non a Principe adprobatum dicunt cambium Lugdunenſe, ſed mere toleratum: „ Quod „ ſi forte & adprobatum foret, nonniſi ex præſum- „ ptione damni emergentis, vel lucri ceſſantis hæc „ adprobatio obtineret, qua deficiente plane eſt „ uſurarium habendum “.

XVI. Inter oneroſos contractus dominium transferentes eſt etiam Tranſactio recenſenda, quæ & late ſumitur, & ſtricte. Tranſactio late ſumpta ſumitur pro omni actu, quo ab obligatione receditur, ſeu quo illa tollitur: & hoc pacto omnis diſtractus, ſicut & ſententia judicis, & ceſſio partis tranſactio dicitur. Stricte vero ſumpta, de qua modo loquimur, definitur, *conventio, ſive pactio oneroſa, non gratuita, de re dubia, & controverſa, ſeu lite incerta, & non finita*. Ex definitione patet, ad veram, & rigoroſam Tranſactionem tria requiri. Nimirum 1. ut fiat de re dubia: quamobrem ſi tranſigens in conſcientia probe noverit ſe nullum jus habere in re, de qua tranſigitur, tenetur coram Deo reſtituere totum id, quod ob talem tranſactionem ab altera parte accepit, vel illi remiſſum, ſeu condonatum fuit, cum omni careat juſto titulo, vi cujus aliquid poſſit accipere. 2. Ut fiat lite incerta, nec dum finita: ſi enim lis ſit per judicis ſententiam definita, & nulla interpoſita appellatio, jam tranſiit in rem judicatam, nec amplius locus ſupereſt Tranſactioni. Tertio ut non fiat gratis, ſed ſit oneroſa, hinc inde aliquid dato & retento, promiſſo & remiſſo; alioquin non tranſactio erit, ſed amicabilis compoſitio, qua pars debiti gratis condonatur, & remittitur. Licet etiam in ipſo jure tranſactio cum amicabili compoſitione confundatur, & plerumque in omni amicabili compoſitione aliqua admiſceatur tranſactio; ſicut & viciſſim in tranſactione amicabilis intervenit compoſitio. Tranſactio vere, & proprie talis locum non habet in Beneficiis, aliiſque rebus ſpiritualibus, ſi interveniat res temporalis viciſſim data, remiſſa, vel promiſſa; nam ſimoniaca eſſet, & irreligioſa; at admittitur amicabilis compoſitio omnino gratuita. In ſpiritualibus tamen locum habebit tranſactio, ſi ſpirituale pro ſpirituali datur: ut ſi decimæ litigioſæ pro parte per tranſactionem dividantur; vel Clerici pro jure controverſo decimandi ſe obligent ad Sacramenta adminiſtranda. Perfecta tranſactione, niſi læſio enormis intercedat, non licet a conventis reſilire, nec conceditur in integrum reſtitutio.

CAPUT DECIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Campſores monetæ valorem mutare non poſſunt, ſed lucrum ex cambio recipere.*

II. *Principum, & Campſorum miniſtri non poſſunt in proprium lucrum monetas mutare.*

III. *Idem nec privatis conceſſum in aliena moneta.*

IV. *Licet Campſori lucrum accipere ex cambio alias ſibi utili, vel opportuno.*

V. *Quando liceat inferiorem monetam cum lucro permutare accepta pretioſiore.*

VI. *Licet Campſori pignus, vel fidejuſſorem a Campſario petere.*

VII. *Sicut & a moroſo debitore, quod patitur ex mora damni compenſationem exigere.*

VIII. *Non licet Clericis cambia activa nec per ſe, nec per alium exercere.*

Conſectarium Primum.

I. Campſores in pecuniis permutandis cambio manuali, ſeu minuto illarum valorem augere non poſſunt, ſed lucrum valent exigere ſuæ arti debitum. Ratio eſt, quia ut mox diximus, pecunia ſuum ſortitur determinatum valorem ex communi conſenſu, vel Principis taxatione, quem augere nulli privato licet; & qui hoc attentarent, merito a Magiſtratibus punirentur, vel a conſuetudine univerſim adprobata: poſſunt tamen lucrum accipere ob rationes capite ſuperiori allatas. Non tamen putandum eſt, campſores monetarum valorem augere, dum lucrum ſuum ſingulis monetis adæquant: hæc enim adæquatio non monetæ auctarium eſt, ſed diſtributio lucri in partes, ut æqualitas inveniatur in cambio, prout rem arithmetice conſideranti patebit. Nam ſi res aliter ſe haberet, duplex conſequeretur lucrum campſor, nimirum & ex auctario monetæ, & ratione artis ſuæ campſoriæ ob factam permutationem: quod ſi hoc duplex non repetat lucrum, manifeſtum eſt ipſum ex ſolo cambio, non ex auctario monetæ lucrari. Et revera titulum lucrandi in campſoribus non deſumit Auctor Opuſculi 73. D. Thom. tributi, ex ipſa pecunia, quæ rationem habeat mercis ſed ex aliis titulis, ſcribens: „ Illud plus, quod „ accipitur a campſoribus in tali purmutatione „ monetæ, non accipitur ratione pecuniæ, quæ de „ ſe eſt invendibilis, ſed ratione periculi, vel in- „ tereſſe, ut ſubveniatur ſalariis penſionum, do- „ morum, miniſtrorum, & laboribus, & expenſis „ in arte neceſſaria, ne fruſtra ponat operam, „ & ſudorem ſuum in re licita ad utilitatem alio- „ rum “.

Conſectarium Secundum.

II. Principum Officiales, Theſaurarii, Quæſtores pretioſiorem pecuniam, quam vel ex monetæ officina, vel ex Ærario Principis accipiunt erogandam, & diſtribuendam militibus, aliiſque Principum creditoribus, nequeunt lucri gratia in minutiores, vilioreſque monetas permutare, quas poſtea creditoribus diſtribuant; ſicut nec Miniſtri Campſorum poſſunt hoc pacto lucrari. Ratio eſt manifeſta, quandoquidem 1. hi Miniſtri jam ſuæ operæ mercedem, & præmium obtinent: tenentur itaque illud fideliter exercere abſque alio lucro. Præterea qui vel a Principe, vel a Campſore pecuniam recipere debent, jus habent ad illam a Principe, vel Mercatore deputatam pro ſui crediti ſolutione, quam Miniſter permutare non debet in deteriorem. 3. Id ſine detrimento, & damno accipientium non evenit, qui lucrum illud, quod Miniſtri ſibi arrogant, ex ſua pecunia obtinere poſſunt; & ſemper utile eſt, & commodum creditoribus meliorem, ac nobiliorem monetam accipere, quam viliorem, & deteriorem, qua utilitate, & commodo per miniſtrorum avaritiam privantur. Multoque magis peccant, & ad reſtitutionem tenentur Principum Miniſtri, qui in pluribus Regnis,

vel

vel Provinciis conſtituti auream, & argenteam Principis monetam ad finitimas alterius Principis Civitates transferunt, ut inde æream, vel inferiorem accipiant cum non levi lucro. Nam vix dici poteſt, quantum detrimenti afferant Reipublicæ ſubditis, qui privantur pretioſiore moneta: etenim inferior, alienaque moneta ita exundat, ut negotiationi quammaxime obſit; & pauperes gravantur, cum rerum ad victum neceſſariarum pretium ob monetæ vilitatem creſcat, & augeatur: proinde graviſſime peccant, & tenentur illatum communi bono damnum reſarcire, tantumdem pecuniæ ab extero Principatu revocando, etiam cum ſuo damno, quantum cum ſuo lucro tranſtulere.

Conſectarium Tertium.

III. Nec privatis licet pretioſiorem, nobilioremque monetam ab aliquo acceptam, ut alteri tradant, cum lucro in minutiorem permutare. Plures Theologi ſunt, qui diſſentiunt, & ſaltem aliquibus poſitis conditionibus id nec illicitum cenſent, nec injuſtum. Nimirum 1., quando nec expreſſum, nec præſumptum habetur Domini mandatum de iiſdem dandis monetis. 2. Quando ſciunt, dominum non teneri eas nobiliores monetas in ſpecie rependere. 3. Quando nullum inde nec domino danti, nec accipientibus damnum, vel nocumentum provenire certo noverint. Hinc inferunt non peccare hæredem, qui a Teſtatore juſſus centum aureos in vidulo contentos pauperibus diſtribuere, illos in minutiores commutando monetas duos lucratur aureos; ſicut & famulus, qui juſſus parem aureorum ſummam creditori deferre, ad campſorem declinans in via per cambium in viliores monetas unum, vel alterum lucratur aureum. Verum, ne horum Theologorum opinioni plane acquieſcam, hæc me movent argumenta. 1. Non video, quo jure, & titulo hæres, & famulus de re prorſus aliena diſponere poſſint, nedum non conſentiente domino, ſed ipſo fortaſſis diſſentiente, & ex ea lucrari. 2. Famulus ſuam obtinet mercedem pro domini ſervitio; in eo igitur præſtando nihil ulterius lucrari debet: & pari pacto hæres beneficium habet hæreditatis, cui onus adnexum eſt legata fideliter ſolvendi, prout eſt a teſtatore ſtatutum. 3. Certe famulus injuriam irrogat domino, & hæres pauperibus de eorum pecunia diſponendo, ut fatetur ipſe Sporerius, licet hanc injuriam levem putet, ac venialem. 4. Denique famulus ſuſpicari poteſt, dominum non ſine cauſa creditori ſuo talem nobilioris monetæ ſpeciem miſiſſe, ſcilicet ut eum ſibi magis devinciret, vel ad rem illi gratam faciendam, vel ad aliqualem reſtitutionis moram compenſandam, vel alia fortaſſis non comperta, ſed vera ratione; proinde periculo ſe exponit nocendi & ipſi domino creditori. Ab hoc igitur lucro abſterrendos eſſe hujuſmodi famulos, & hæredes probabilius cenſeo. Quod ſi fecerint, nulli tamen pacto reſtitutionis obnoxios: lucrum enim inde perceptum non fructus eſt ipſius pecuniæ, ſed induſtriæ, illicitæ quidem, ſed non injuſtæ; ut patet in fure, qui lucrum ex furtiva pecunia reſtituere non tenetur.

Conſectarium Quartum.

IV. Licet campſori lucrum accipere ob cambium locale, & per literas, de quo ab alio rogatur, quamvis tale cambium illi valde commodum ſit. Rem exemplo illuſtro. Titius campſor Venetus Romæ habet mille ſcuta, quæ Venetias transferre cogitat, ubi illis indiget: dum de medio transferendi inquirit, occurrit illi forte Sempronius, qui ab eo poſtulat, ut Romæ ſibi tranſmittat mille ſcuta, quæ Venetiis ſolvit. Vel ex oppoſito, Sempronius habet Venetiis ſcuta mille, quæ dum molitur Romam mittere, a Titio rogatur, ut ipſi Venetiis ea ſolvat, reddenda Romæ. In his caſibus qui alterum prævenit in petendo cambio, pretium cambii ſolvere debet, & alter licite poteſt accipere. Nam, ut optime animadvertit Sotus, qui dat cambium petenti, illi officium præſtat pretio æſtimabile; nec ex eo, quod illi tale cambium utile ſit, ſequitur, quod gratis præſtare beneficium teneatur: in hiſce enim commerciis, quid res in ſe valeat, pendendum eſt, non quantum ſit alteri utilis; ut patet in venditione, in qua artis inſtrumenta, quæ utiliſſima, & neceſſaria ſunt artificibus, non venduntur reſpectu habito ad utilitatem ementis, ſed inſpecta ipſa natura inſtrumenti, nimirum materia, forma, opere; & ſic acus viliſſimo veneunt pretio, licet maxima ſit ementibus earum utilitas. Ita pari pacto licet utile ſit campſori Venetiis recipere ſcuta mille, quæ Romæ habet, vel Romæ recipere, quæ Venetiis ſolvit, adhuc tamen verum cambium in alterius utilitatem exercet, illique beneficium præſtat pretio æſtimabile, de quo rogatur: poterit igitur lucrum legitimum adipiſci. Quamobrem non capio, quid ſibi velit recentior Probabilioriſta, dum Tr. x. cap. 6. §. 3. n. 2. ſcribit, ſibi probabiliorem eſſe opinionem aſſerentium, „ quod in hoc caſu neuter lucrari „ debeat, ſed cambium cambio reciproce compen- „ ſandum, aliter etiamſi alter præveniatur, caret „ titulo lucrandi, cum *in eo loco pecunia careat* “. Quibus poſtremis verbis quid ſibi velit, fateor me nullo modo percipere. Nam ſi in loco, ubi ſolvenda eſt pecunia, pecunia caret campſor, cambium perficere non poterit; ſi autem cambium perficit, profecto pecuniam in loco habeat, neceſſe eſt: ut enim campſor cambium perficere valeat, ſufficit, ut in loco, ubi eſt ſolvenda, pecuniam habeat, licet careat in loco, ubi recepit. Qui igitur poſtulat a campſore, ut ſibi Romæ ſolvat mille ſcuta, quæ Venetiis numerat, licet campſor jam in animo haberet ea ſcuta Venetias transferre, ubi eis indiget, & caret, habet tamen Romæ ubi ad alterius petitionem numeranda ſcribit: habet igitur juſtum titulum lucrandi. Et idem dicendum vice verſa de alio Venetiis petente pecuniam ſibi ſolvi Romæ a campſore recipiendam. Quod vero ut licitum, & honeſtum concedo campſoribus, qui artem hanc ob publicam exercent utilitatem; illicitum tamen exiſtimo, & iniquum inter privatos amicos, licet alter alterum præveniat: nam tunc cenſetur petens gratis petere cambium quoad lucrum cambii, licet paratus ſit ad expenſas, vel damna ſubeunda ob cambium reſarcire, quæ cum hic compenſentur per mutuam utilitatem nullum lucrum, nullamque expenſarum

indemnitatem alter ab altero vel petere; vel recipere honeſte poterit.

Conſectarium Quintum.

V. Non licet pecuniam inferiorem, & minoris valoris cum pretioſiores, vel majoris valoris permutare, quando lucrum in utilitatem cedit illius, qui inferiorem, & minoris valoris monetam tradit. Nam hoc cambii pallio uſura tegitur, & non cambium revera eſt, ſed merum mutuum, quod frequenter in pluribus locis fieri hoc modo & vidi, & ſcio. Indiget aliquis pecunia vel ad negotiandum, vel ſuis ſubveniendum indigentiis, & amicum adit, a quo centum ſcuta petit, qui libenter, & quidem gratis concedit, verum in monetis vel inferioribus, vel quæ ex ſolo abuſu certum habent determinatumque valorem, & ſolum ex ſilentio Principis curſum obtinent, onere impoſito reſtituendi poſtea tantumdem, ſed in moneta probata, vel aurea, & quæ legitimum obtinet valorem, unde ipſe ſaltem quinque, vel quatuor pro centenario lucretur. Porro nullus eſt, qui ſtatim non perſpiciat hic non latere, ſed patere uſuram. Nam quo titulo lucratur? Non titulo cambii, cum utilitas hujus contractus non jam ſe teneat ex parte illius, qui pretioſiorem tribuit monetam, ut æquitas poſtulat; ſed ex oppoſito ille lucratur, qui deteriorem, & minoris valoris monetam perſolvit. Non titulo negotiationis, quia qui primo dat pecuniam, nullam intendit inire negotiationem, nec de negotiando cogitat. Non alius igitur ſupereſt titulus, niſi mutui, cum pro pecunia pecunia recipiatur, reſtituenda poſt certum tempus, & quidem cum illo auctario, quod ex permutatione monetæ certo reſultat, & a mutuante intenditur. Quod adeo certum eſt, ut nonnulli de hujuſce contractus iniquitate moniti, ab illo quidem ſe receſſuros dixerint, at ſimul non amplius ſuam pecuniam petentibus dare ſtatuerint, licet, ut antea, a pluribus rogarentur; quia cum nullum amplius lucrum reportare poſſint, ſua pecunia nec ad breve tempus carere volebant.

Conſectarium Sextum.

VI. Campſor, qui prudenter dubitat de fidelitate campſarii in reddenda pecunia, poteſt quidem vel fidejuſſionem, vel pignus ab ipſo petere; at lucrum cambiale proportionaliter ad periculum infidelitatis augere non poteſt. Prima pars poſiti conſectarii manifeſta eſt, & ab omnibus Theologis admittitur: ſicut enim in aliis contractibus ad creditum factis licet cautionem, vel fidejuſſoriam, vel pignoratoriam exigere; ſic ea poterit, & in contractu cambii apponi; ut quemadmodum campſarius eſt ſecurus de ſoluta a campſore pecunia, ita & campſor ſit tutus de ea ſuo loco & tempore a campſario ſolvenda. Altera tamen pars non ita communiter admittitur: non deſunt enim Theologi, inter quos eſt P. Cuniliati, qui putat id licere, non quidem ubi eſt acceptata Bulla Sancti Pii V. vetantis, ne quiſquam audeat ſive in principio, ſive alias, certum & determinatum intereſſe, etiam in caſu non ſolutionis paciſci, quo Decreto & hoc cambialis lucri augmentum interdictum cenſet; ſed, ut ipſe dicit, inſpecto jure naturæ. At, quonam pacto illud licebit lucrum, quod de ſe ineptum omnino eſt ad finem obtinendum? Exponit ſiquidem iſte campſor pecuniam ſuam periculo amiſſionis, quia (ut ſupponit laudatus Auctor) *eam tradit decoctori, prodigo, cavilloſo, perditæ conſcientiæ viro, a quo non ſine rationabili fundamento exiſtimat non reddendam ſuo tempore pecuniam* At quomodo ab hoc periculo cavet? Si pignus petat, ſi fidejuſſionem poſtulet, intelligo ſibi caviſſe: at per auctarium lucri quomodo ſibi caveat ab hoc periculo, omnino non capio. Nam vel ſuo tempore pecuniam fideliter ſolvet Campſarius iſte; & jam omne evanuit periculum: vel non ſolvit; & quomodo per augmentum lucri ſuæ ſecuritati proſpexit? Nonne tunc & pecunia carebit, & ſperato lucro? Immo nonne difficilius hujuſmodi genus hominum ſolvet quod majus eſt, quam quod minus? Si ergo timebat, ne pecuniam reſtitueret; quanto magis timebit, ne pecuniam, & auctarium non ſolvat? Sunt igitur hæc mera uſuræ palliatio, ad avaritiam tegendam, & ad lucrum captandum inventa. Quare jure merito fuit a S. Pio V. reprobata, a cujus Decreto non eſt recedendum, utpote juri naturæ non adverſo, ſed quammaxime conſono. Sed de his fuſius, dum de mutuo, & uſura diſputabimus.

Conſectarium Septimum.

VII. A moroſo ſive campſore, ſive campſario, qui damnum ob dilationem ſolutionis patitur, poteſt exigere, quod intereſt, ne mora commiſſa foret; & debitor moroſus ſarcire tenetur: at nec recambium poteſt imponere, nec certam pœnam conventionalem ſtatuere, nec remiſſionem pretii pro cambio poſtulare. Ratio primæ partis eſt, quia, ut diximus ſuperius in tract. de Contractibus in genere, ſua mora cuique noxia eſt; & juſtitiæ nomine poteſt, qui damnum ex aliena culpabili mora patitur, compenſationem petere; & qui intulit, dare tenetur. At paciſci vel de recambio, vel de pœna pecuniaria ſolvenda illicitum dicimus; cum hoc & vetitum ſit a S. Pio V. & alioquin media hæc inepta ſunt ad damnum avertendum, ſolumque ad palliandam uſuram adhibentur, ut diximus, ubi de pœna conventionali egimus. Similiter injuſtus eſſet, qui a campſore petens, ut poſt menſem Romæ ſibi enumeret mille ſcuta, quæ ſtatim illi ſolvit, ſi campſor dilationem ſolutionis uſque ad tertium menſem expoſcat, cum tunc paratam non habeat Romæ pecuniam, & ob hoc campſarius exigat, ut pretium cambii condonet, quod illi debetur; quia ex dilatione ſolutionis lucrum conſequeretur, quod profecto uſurarium eſt, & illicitum.

Conſectarium octavum.

VIII. Non licet Clericis cambia activa nec per ſe, nec per alios exercere. Ita aperte docet ſapientiſſimus Pontifex Benedictus XIV. de Synodo lib. 10. cap. 6. §. 3. ubi late oſtendit, cambium activum ad veram pertinere negotiationem, & Clericis, ut ſuperius oſtendimus, a Sacris canonibus vetitum, ac licet Clerici, qui cambium activum celebrant, valide contrahant, nec ab onere, & obligatione abſolvantur ſolvendi, quod ſtipulatione promiſere; poſſunt tamen Epiſcopi eos tamquam ne-

negotiatores ſtatutis pœnis punire, & lucro privare. Quas pœnas non effugere oſtendit §. 4. Clericos cambium activum per alios exercentes, etſi oppoſitum docuerint nonnulli celebriores Theologi, & Canoniſtæ, a quorum tamen opinione omnino recedendum docet. Immo, ut omnem adimeret contrariæ opinioni probabilitatem, præfatus Pontifex ſuis Apoſtolicis litteris datis die 21. Febr. 1741. declaravit, & ſtatuit, nec cambia, nec aliud negotiationis genus licere Clericis etiam ſub alieni nominis velamine exercere. Legatur totum laudatum Caput ſextum.

PARS SECUNDA

DE CONTRACTIBUS ONEROSIS IN PARTICULARI, IN QUA DE CONTRACTIBUS USUM, ET USUMFRUCTUM TRANSFERENTIBUS.

Binas haſce Claſſes de contractibus oneroſis transferentibus uſum, & uſumfructum ſimul conjungo: nam de prioribus pauca ſuperſunt dicenda, cum ſatis dixerimus in tractatu de Contractibus in genere. Porro contractus oneroſi transferentes merum uſumfructum ſunt Cenſus, Emphyteuſis, & Feudum; merum autem uſum oneroſe concedunt Locatio, & Conductio. De his igitur diſputabimus.

CAPUT PRIMUM.

De Cenſu Reali, Perſonali, Mixto.

DOCTRINA.

I. *Quid ſit Cenſus.* II. *Quotuplex.*
III. *Cenſus Realis reſervativus licitus eſt.*
IV. *Sicut & conſignativus.*
V. *Ad hujus honeſtatem nonnullæ conditiones poſitæ a Summis Pontificibus.*
VI. *Aliæ additæ a S. Pio V.*
VII. *Harum nonnullæ ad jus naturale pertinent, aliæ ad poſitivum.*
VIII. *Quænam jus naturale reſpiciant.* IX. *Quænam jus poſitivum.*
X. *Cenſus perſonalis a Pontificibus reprobatus.*
XI. *Ejus natura exponitur, & diſcrimen a cenſu reali.*
XII. *Illicitus, & vetitus jure poſitivo.*
XIII. *Eſt mera uſuræ larva.*
XIV. *Ejus defenſores conveniunt cum Patronis uſuræ moderatæ.*
XV. *Argumenta in favorem cenſus perſonalis propoſita.*
XVI. *Diſſolvuntur.* XVII. *Quid de Bullæ S. Pii V. acceptatione.*
XVIII. *Jure naturæ cenſus realis etiam irredimibilis juſtus eſt, & licitus.*
XIX. *Quid dicendum de cenſu mixto.*
XX. *Cenſus vitalitius licitus eſt & honeſtus.*

I. Cenſus hic non ſumitur pro tributo, quod a ſupremis poteſtatibus imponi ſolet ad publica onera ſuſtentanda, ſive in ſubditorum mobilia bona, ſive in eorum capita, vel perſonas: ſed contractum deſignamus oneroſum, quo quis *jus obtinet exigendi penſionem ex re alterius, vel ex perſona fructifera*. In quo contractu adhuc tria ſunt diſtinguenda; quæ cenſus nomine deſignantur: nam 1. Cenſus dicitur ipſum jus exigendi penſionem: 2. Cenſus appellatur & ipſa penſio, quæ ab altero penditur, ab altero recipitur: 3. Ipſe contractus, quo ſe mutuo contrahentes obſtringunt, quorum alter, ille nimirum, qui penſionem ſolvit, Cenſuarius audit; qui vero lucratur, & accipit penſionem, Cenſualiſta dicitur.

II. Multifariam dividitur cenſus. Nam 1. ex parte rei, ſupra quam fundatur cenſus, alius realis eſt, alius perſonalis, alius mixtus. Prior jus importat percipiendæ penſionis ex re fructifera, puta oliveto, vinea, agro: alter ex ipſa perſona, induſtria ſua lucrum afferente, & cum ipſa ceſſat perſona, ſupra quam fundatur: tertius vero jus impertit fructus percipiendi ex re ſimul, & perſona, utraque enim obnoxia cenſentur. 2. Item ex parte rei, quæ percipitur, alius eſt pecuniarius, quia pecunia pro penſione ſolvitur; alius fructuarius, qui fructibus penditur. 3. Ex parte modi dividitur in reſervativum, & conſignativum. Reſervativus dicitur cenſus ille, quo quis rem ſuam frugiferam alteri tradit, translato dominio ſaltem utili, & adjecto onere annuam penſionem ſolvendi. Conſignativus vero perficitur, cum retento rei frugiferæ dominio alteri jus venditur percipiendæ annuæ penſionis. 4. Ex parte donationis alius perpetuus eſt, quippe qui nullo definito circumſcribitur tempore; quamobrem nunquam exſpirat, nec invito Cenſualiſta extingui poteſt, unde & irredimibilis dicitur: alius vero temporarius, qui ad certum tempus; puta ad decennium, vel ad vitam durat, & redimibilis eſt, vel arbitrio Cenſualiſtæ, vel Cenſuarii, vel utriuſque, juxta initas in ipſo contractu conventiones, & pacta.

III. Cenſus reſervativus omnino licitus eſt, & æquitati conformis. Hujus exemplum habemus in Scripturis: nam Geneſ. 47. legimus, Joſephum bona Ægyptiorum Regi divendita pro tritico in annonæ caritate accepto, illis iterum reddidiſſe, reſervata Regi Pharaoni, ejuſque ærario quinta redituum parte, quotannis a ſubditis pendenda. Et revera quid magis juſtitiæ conforme, quam ut ille, qui rem ſuam frugiferam alteri ſine pretio, vel levi pretio tradit, aliquam ſibi ſuper bona illa

illa penſionem reſervet? Hujus tamen cenſus rarus modo eſt uſus; & illius veſtigium habetur in aliquibus Regionibus, in quibus ita celebrantur cenſus. Primo publico inſtrumento Cenſuarius prædium, vineam, oliveta Cenſualiſtæ juſto pretio vendit; deinde illico alio publico inſtrumento emptum prædium, olivetum, vineam cedit venditori cum onere annuæ penſionis, & facultate fundum fructiferum recuperandi, cum ſibi libuerit, perſoluto venditionis pretio. Qui vero ita contrahunt, non cenſum conſtituere dicuntur, ſed livellum. Hos vero contractus aliqui cum P. Paulo Comitolo ita diſtinguunt: in cenſu venditor penſionis remanet fundi frugiferi dominus, & proprietarius; in livello vero illius dominium per venditionem transfertur in emptorem: 2. In cenſu dominus fundi penſionem ſolvit; in livello vero domino penſio redditur. Verum hoſce contractus non in ſe revera, ſed ſolum in modo contrahendi differre exiſtimo.

IV. Cenſus realis conſignativus in ſe omnino licitus eſt. Et primo quidem, ſi cenſus fructuarius ſit, nullus eſt, qui neget honeſtum eſſe, & licitum. Sicut enim quilibet vendere poteſt, & cedere totum prædium, vel uſumfructum, retento dominio; ita quilibet poteſt partem fructuum, vel partem uſusfructus alteri cedere, & vendere juſto perſoluto pretio. At ſi Cenſus pecuniarius ſit pecuniaria penſione ſolvendus, adhuc honeſtus, licituſque habendus eſt, licet reluctentur nonnulli antiquiores Juriſtæ. Nam 1. ejus honeſtatem æquitatemque cognoverunt Pontifices Martinus V. Calixtus III. Nicolaus V. & S. Pius V. debitis tamen appoſitis conditionibus, de quibus infra. 2. Accedit univerſalis omnium Gentium, populorum, & nationum uſus, hunc contractum realis cenſus probantium, & exercentium. 3. Ipſa naturalis ratio evincit. In cenſu enim reali res venditur pretio æſtimabilis, ſcilicet jus ad fructus recipiendos ex fundo frugifero, quod emptori obnoxium redditur, & quorum loco ſubſtituitur penſio juxta leges, vel conſuetudinem taxata, & juſtum pretium penditur correſpondens valori penſionis loco fructuum ſubſtitutæ ſolvendæ, de quo inter ſe conveniunt contrahentes. Unde vera, & realis habetur emptio, & venditio, nimirum uſusfructus rei frugiferæ, quæ ab uno venditur, ab alio emitur. Nec obſtat hoſce uſusfructus tractu temporis ſummam excedere perſoluti pretii: hoc enim commune eſt contractibus omnibus, in quibus uſus rei utilis, vel frugiferæ ſeorſum ab ipſa re venditur: Sic in contractu locationis domus penſiones annuæ tractu temporis valorem ipſius domus ſuperant; quin tamen nullus hunc contractum illicitum exiſtimet. Immo & in ipſa venditione agri vineæ, oliveti fructus, qui tractu temporis ab emptore percipiuntur, longius perſolutum in emptione pretium excedunt; quin tamen illicita habeatur venditio. Ita pari pacto cum in contractu realis cenſus ematur jus ad fructus rei frugiferæ, illius honeſtas non tollitur, eo quia tractu temporis hujuſmodi fructus, & penſiones perſolutæ pecuniæ, & pretii quantitatem adæquent, immo ſupergrediantur.

V. Summi Pontifices nonnullas conditiones ſervandas indixere, tum ad æquitatem in cenſibus ſervandam, tum ad uſuræ labem, vel ſuſpicionem ab illis amovendam. Martinus V. & Caliſtus III. has quatuor poſtulant conditiones, 1. ut Cenſus fundentur in bonis immobilibus determinatis, & frugiferis, nimirum, ut inquit Martinus V. *ſuper bonis ſuis, terris, agris, prædiis, domibus*. 2. Ut cenſus emantur numerata pecunia. *Ipſi venditori integraliter in pecunia numerata ſolvi conſueverant*. 3. Ut venditori ſemper liberum ſit reſtituta pecunia cenſus onere ſe exſolvere. *Semper in ipſis contractibus expreſſe ipſis venditoribus data fuit facultas, atque gratia, quod ipſum annuum cenſum in toto, vel in parte pro eadem ſumma denariorum, quam ab ipſis emptoribus receperunt, quandocumque velint, libere poſſint extinguere, & redimere, ac ſe ab ipſius cenſus ſolutione ex tunc penitus liberare*. 4. Nec emptor unquam poſſit venditorem ad cenſum redimendum cogere. *Sed ad hoc hujuſmodi cenſus venditores inviti nunquam per emptores arctari, vel adſtringi valeant*. Horum autem Pontificum Conſtitutiones habentur lib. 3. Extr. Tit. de emptione, & venditione.

VI. At S. Pius V. ad omne uſuræ periculum magis adhuc removendum eaſdem confirmavit, & plures alias adjecit conditiones. 1. Confirmavit cenſus conſtitui non poſſe niſi in re immobili, determinata, & frugifera: ſic enim jubet Conſtit. edit. 1569. *Statuimus cenſum ſeu annuum reditum creari, conſtituive nullo modo poſſe, niſi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de ſua natura fructifera, & quæ nominatim certis finibus deſignata ſit*. 2. Pretium cenſus eſſe in numerata pecunia coram Notario, & Teſtibus perſolvendum: *rurſum niſi vere in pecunia numerata præſentibus Teſtibus, ac Notario, & in actu celebrationis inſtrumenti, non autem prius recepto integro, juſtoque pretio*. 3. Ne venditor cogatur cenſum anticipate ſolvere. *Solutiones, quas vulgo anticipatas appellant, fieri, aut in pactum deduci prohibemus*. 4. Ne venditor cogatur damnum ſubire etiam in caſibus fortuitis ab illis diſtinctis, qui naturam cenſus comitantur. *Conditiones directe, aut indirecte obligantes ad caſus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenentur, nullo modo valere volumus*. 5. Liberum ſit venditori fundum, in quo conſtitutus eſt cenſus, cum ſibi opportunum cenſuerit, alienare, quin cogatur aliquid cenſualiſtæ ob hoc perſolvere. *Quemadmodum nec pactum auferens, aut reſtringens facultatem alienandi rem cenſui ſuppoſitam, quia volumus rem ipſam ſemper ac libere, ac ſine ſolutione laudemii, ſeu quinquageſimæ, aut alterius quantitatis, vel rei, tam inter vivos, quam in ultima voluntate alienari*. 6. In venditione tamen fundi præferatur cenſualiſta aliis emptoribus. *Ubi autem vendenda ſit, volumus dominum cenſus aliis omnibus præferri, eique denuntiari conditiones, quibus vendenda ſit, & per menſem expectare*. 7. Cenſualiſta non cogatur ſolvere intereſſe ob moram ſolvendæ penſionis, vel ob expenſas ſubeundas in ejus exactione. *Pacta continentia moroſum cenſus debitorem teneri ad intereſſe lucri ceſſantis, vel ad cambium, ſeu certas expenſas, aut certa ſalaria, ſeu expenſas medio juramento creditoris liquidandas.... ex toto irrita ſint, & nulla*. 8. Ne ex reditibus, vel penſionibus non ſolutis cenſus ullo modo augeatur. *Immo & cenſum augeri, & novum creari ſuper eadem, vel alia re in favorem ejuſdem, aut perſonæ per eum ſuppoſitæ pro-*

pro

pro cenſibus temporis vel præteriti, vel futuri, omnino prohibemus. 9. Ne ad aliqua onera ſolvenda cogatur venditor, ad quæ vi contractus cenſus non obſtringitur. *Sicut etiam annullamus pacta continentia ſolutiones onerum ad eum ſpectare, ad quem alias de jure, & ex natura contractus non ſpectarent*. 10. Si fundus, in quo cenſus fundatur, vel in totum, vel in partem pereat, debitum ſolvendi penſionem vel omnino, vel in partem extinguatur. *Cenſus omnes in futurum creandos non ſolum re in totum, vel in parte perempta, aut infructuoſa in totum, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire, ſed etiam poſſe pro eodem pretio extingui. Non obſtante longiſſimi etiam temporis, ac immemorabili, immo centum, & plurium annorum præſcriptione, non obſtantibus aliquibus pactis, directe, aut indirecte talem facultatem conferentibus, quibuſcumque verbis, vel clauſulis concepta ſint*. 11. Decernit Cenſuarium teneri monere Cenſualiſtam de cenſus redemptione, quam meditatur, bimeſtri ante prælatam redemptionem, ad quam intra annum faciendam cogi poſſit, licet voluntatem mutaverit: at elapſo anno cogi non poſſit, & adhuc liberum ſit cenſuario cenſum, extinguere quandocumque ſibi libuerit, prævia tamen nova denuntiatione. *Cum vero traditione pretii reditus extinguendus erit, volumus per bimeſtre ante id denuntiari ei, cui pretium dandum erit, & poſt denunciam, intra annum tamen, etiam ab invito pretium repeti poſſe: & ubi pretium nec volens intra bimeſtre ſolvat, nec ab invito intra annum exigatur, volumus nihilominus quandocumque reditum extingui poſſe, prævia tamen ſemper denuncia, de qua ſupra .... idque obſervari mandamus etiam quod pluries & pluries denuntiatum fuiſſet, nec unquam effectus ſequutus fuiſſet*. 12. Non poſſit pactum iniri, quo Cenſuarius ad cenſum extinguendum, ſive in pœnam, ſive ob aliam cauſam cogatur præter mox expoſitam. *Pacta etiam continentia pretium cenſus extra caſum prædictum ab invito, aut ob pœnam, aut ob aliam cauſam repeti poſſe omnino prohibemus*. 13. Pretium cenſus ſemel conſtitutum non poſſit progreſſu temporis vel minui, vel augeri. *Pretium ſemel cenſui conſtitutum nunquam poſſit ob temporum, aut contrahentium qualitatem, ſeu aliud accidens, nec quoad ultimo contrahentes minui vel augeri.*

VII. Ex his conditionibus plures ad jus naturale ſpectant, quibus deficientibus uſurarius evadit contractus; nonnullæ vero ad uſuræ periculum præcavendum ordinantur; aliæ denique modum præſtituunt honeſtum, & rationabilem hoſce contractus celebrandi. Ex primo capite Bulla S. Pii eſt declarativa juris naturalis, & divini, proinde omnes obligat, nec poteſt contraria conſuetudine abrogari. Ex ſecundo capite eſt præceptiva, & certe obligat, ubi eſt acceptata, immo ubique eſt obſervanda, cum ubique periculum uſuræ committendæ vitandum ſit. Ex tertio vero capite eſt pariter præceptiva, ſed non eo rigore, ut ſi aliqua ex poſitis conditionibus bona fide, vel ex inadvertentia omittatur, ſtatim contractus uſurarius evadat, vel illicitus.

VIII. Ad jus naturale, & divinum ſpectare cenſeo 1. conditionem de cenſu in re natura ſua fructifera, & immobili conſtituendo: Nam fieri non poteſt, ut res infrugifera fructum pariat, quod pretio emi poſſit. Quamobrem qui pro cenſu conſtituit rem infrugiferam, non ex ipſa re, ſed ex perſoluto pretio lucratur. Similiter ſi res ſit mobilis, nequit fructum reddere ſine ſui vel in toto, vel in parte conſumptione: proinde re conſumpta vel deſinit cenſus; vel ſi adhuc ſubſiſtat, jam non ex re, quæ non extat, ſed ex ipſa perſoluta pecunia fructus perciperetur, quod labem uſuræ involvit. 2. Contra jus naturæ etiam ſunt pacta omnia obligantia ad caſus fortuitos; & quod pereunte in toto, vel in parte fundo, ceſſet pari pacto & cenſus: iniquus enim eſſet, qui Cenſuarium cogeret ad penſionem ſolvendam, etiamſi fortuita fluminis inundatione ager, olivetum pereant. Quamobrem jus naturale attingit ſtatuta conditio de cenſus ſtatuendo in re determinata frugifera, qua pereunte ceſſat & penſio. Quod ſi cenſus indeterminate conſtituatur ſuper omnia vendentis bona, aliqua illorum parte pereunte, pro rata minui debet cenſus ſolvendus, ut ſit æqualitas in contractu. Similiter violatur jus naturale, ſi aliqua imponantur Cenſuario onera, quæ vi contractus illi non debentur. Immo & illam conditionem pertinere arbitror ad idem jus naturale, ne penſiones anticipata reddantur ſolutione: quandoquidem hoc pacto Cenſuarius cenſum vendere cogitur minus, quam valeat; vendit enim fructus oliveti puta centum nummis aureis, at ipſe revera nonniſi nonaginta quatuor vel quinque recepit, aliis quinque, vel ſex ſibi retentis ab emptore; & præterea his quinque, vel ſex aureis non receptis a venditore reſpondent fructus oliveti, vel agri ſingulis annis pendendi: nec hanc tollit iniquitatem, ſed ſolum minuit, quod elapſo anno cenſum non ſolvendo integrum habeat pretium.

IX. Ad jus vero humanum precavendis uſuris poſitum pertinent conditiones de pretio ſolvendo numerata pecunia coram teſtibus, & Notario; quod non conſtituantur cenſus ex pecunia credita, nec merces, vel aliæ res dentur loco pecuniæ; quod liberum ſit Cenſuario fundum ſuum vendere, licet cenſui ſubjectum; quod cenſus non augeatur ex penſionibus non ſolutis; quodque liberum ſit Cenſuario, cum ſibi libuerit, cenſum redimere. Ad honeſtos vero civilis commercii, & conventionis modos reliquæ conditiones ordinantur, nimirum quæ prælationem concedit Cenſuario in emptione prædii cenſui obnoxii; quæ denuntiationem indicit faciendam ante bimeſtre a volente cenſum redimere; quæ facultatem cogendi denuntiatorem ad cenſum infra annum redimendum tribuit, ſicut & hujuſce facultatis ceſſatio elapſo anno. Porro omnes hæ conditiones, ubi viget Pontificia Conſtitutio, ſunt ſervandæ, nec ſine culpa omitti poſſunt, quæ quandoque eſt cum injuſtitia conjuncta, quandoque ab illa ſejungitur.

X. Ex hactenus allatis, & expoſitis S. Pii, aliorumque Pontificum Conſtitutionibus manifeſte patet ab ipſis perſonalem cenſum reprobari, & tanquam uſurarium, & iniquum prohiberi: ut enim optime animadvertit ſapientiſſimus Pontifex Bened. XIV. lib. 7. de Synod. cap. 48. „ Superfluum eſt cenſum „ perſonalem novis argumentis inſectari, quem „ jam proſcripſit S. Pius V. (cui præceſſerunt „ Calixtus III. & Martinus V.) in laud. Conſtit. „ *Cum onus*, ubi ad cenſus honeſtatem inter ceteras conditiones hanc requirit, ut cenſus inſti-

„ tua-

„ tuatur in re fructifera, non qualicumque, ſed „ immobili, certa, ac nominatim deſignata “. Non deſunt tamen Theologi, qui ad huc perſonalem cenſum honeſtum, licitumque propugnant: quia (inquiunt) juri naturali non adverſatur; & S. Pii Conſtitutio ſolum præſumptione uſurariæ fraudis nititur, vel non eſt uſu recepta. At, quantum a vero aberrent breviter invictis argumentis oſtendemus, expoſita prius hujus perſonalis cenſus natura.

XI. Cenſus itaque perſonalis in hoc ſolum a reali differt, quod non in re immobili, fructifera, & determinata conſtituitur, ſed in ipſa Cenſuarii perſona, quæ induſtriam ſuam, operam, labores vendit, & quorum loco penſionem ſubſtituit quotannis ſolvendam vel ab ipſo, vel ab hæredibus, donec cenſum redemerit, qui nunquam in realem tranſit; licet pro ejus ſecuritate quandoque res immobilis in hypothecam detur: nam pereunte re hypothecata non perit cenſus (ſicut contingit, cum fundus perit, in quo eſt realis cenſus conſtitutus) ſed ſemper remanet ad ſolutionem penſionis obſtricta perſona. Proinde hujus cenſus defenſores ad ejus honeſtatem poſtulant, ut perſona, quæ fundamentum eſt illius, ſit per ſe frugifera, ideſt apta, idonea ad lucrandum ſua opera, induſtria, negotiatione, aliove modo. Cenſum hunc nonnulli ſolum approbant, quando eſt redimibilis ex parte cenſuarii, ſeu venditoris: alii tuentur etiam redimibilem ex parte utriuſque, quando nimirum & Cenſuarius redimere poteſt pro libito cenſum, & cum a Cenſualiſta cogi poteſt etiam invitus ad redimendum. Nos longe probabiliorem, immo certam exiſtimamus illorum doctrinam, qui cenſum perſonalem abſolute illicitum pronuntiant, multoque magis iniquum dicunt, cum eſt utrinque redimibilis.

XII. Porro cenſum perſonalem illicitum eſſe, & jure poſitivo vetitum, ceu uſurarium fatentur omnes Theologi, etiam Probabiliſtæ, qui illum damnatum agnoſcunt a S. Pio V. ut diſerte teſtatur & ipſe S. Pontifex Bened. XIV. loc. n. 10. citato. Præterea illum etiam uſurarium, & illicitum abſolute, ceu juri naturali adverſum propugnant plures Theologi a Navarro citati: &, quando utrinque ſit redimibilis, illicitum dicunt & ipſi cenſus perſonalis patroni, qui ſolum concedunt redimibilem ex parte cenſuarii, ut videre eſt apud Henricum a S. Ignatio, Carolum Billuart, alioſque. Denique & ipſi benigniores Probabiliſtæ cenſum mere perſonalem ita probabiliter cenſent licitum, ut tamen fateantur probabilius illicitum eſſe, & uſurarium, ut de Cardinali de Lugo teſtatur Buſembaum lib. 3. tr. 5. cap. 3. n. 2. ſcribens: *Ita probabiliter Covarruv., Leſſius, Sà ... contra Navarrum, Molinam, Card. de Lugo diſp. 37. ſect. 225. n. 25. ubi cenſum mere perſonalem illicitum eſſe, docet eſſe ſe probabilius, & prolixius probat*. Quamobrem miror reperiri Theologos Probabilioriſtas, qui Probabiliſmum merito deteſtantes, nullamque agnoſcentes probabilitatem in opinione probabiliori contraria, adhuc tamen cenſum perſonalem licitum eſſe propugnant, & in re ſaltem adeo dubia, & ancipiti tutiorem opinionem juxta eorum principia non amplectuntur, & defendunt.

XIII. Sed argumentis oſtendamus, cenſum perſonalem non eſſe niſi uſuræ larvam, proinde ipſo naturali jure illicitum. Et quidem hanc ſpartam adornavit egregie P. Concina Tom. 7. lib. 3. diſſ. 4. cap. 10. n. 1. & ſeq. & multis argumentis hanc veritatem luculentiſſime evincit. Nos autem paucis contenti ea afferemus argumenta, quæ validiora ſunt ad intentum. Et primum quidem argumentum ſuppeditat Bened. XIV. de Syn. Diœc. lo. n. 10. laud. „ In cenſu perſonali non emitur „ jus ad percipiendam annuam penſionem, ſicut in „ cenſu reali; ſed venditur ipſa penſio: quemad- „ modum enim is, qui accepto pretio ſe obligat „ ad dandum equum, reipſa vendit equum; ita „ qui accepta certæ pecuniæ ſumma, ſe, ſuamque „ perſonam obligat ad ſolvendam quotannis cer- „ tam penſionem, dicitur vendere ipſam pen- „ ſionem. Quamobrem cenſum perſonalem emen- „ ti, aurum ex auro per ſe, & immediate naſce- „ retur, in quo tota conſiſtit uſurarii contractus „ nequitia. Quod magis evidens apparet in cen- „ ſu perſonali utrinque redimibili, ubi nomine cen- „ ſus mutua datur pecunia cum auctario recupe- „ randa ad dantis beneplacitum “. At inquiunt, non ipſa penſio emitur, ſed jus ad penſionem exigendam ex vendentis opera. Verum hæc diſtinctio futilis omnino eſt: nam & idem dici poteſt in ipſa manifeſta uſura; quandoquidem dum mutuum das cum onere reddendi quinque pro centenario, mutuandu jus acquiris ad auctarium, & proinde emis ipſum auctarium, & ſic vere uſuram committis. Pari ergo pacto dum in perſonali cenſu jus emere præſumis ad acceſſiones, ipſas emere acceſſiones convinceris: uſuram ergo vere, & pruprie committis.

XIV. Qui licitam uſuram moderatam ſentiunt, ut ſunt Molinæus, Salmaſius, Broderſenius, aliique, ingenue fatentur in hujuſmodi cenſibus perſonalibus veram eſſe uſuram, quam tamen non vetitam pronuntiant. Nam ad hoc lucrum eas omnes poſtulant conditiones, quas cenſus perſonalis Patroni pro ejus honeſtate requirunt. Nam volunt ad uſuram licitam, ut pecunia non detur perſonæ pauperi, infirmæ, egenti, uno verbo, ad lucrandum ex pecunia ineptæ; immo nec diviti, aut mercatori datam, ut ſuæ ſubveniat neceſſitati, aptam putant ad lucrum obtinendum: ſed opus eſt, ut determinate ad lucrum detur, & nihilominus lucrum inde proveniens veram uſuram dicunt. At hoc idem poſtulant & defenſores honeſtatis cenſus perſonalis: ergo & ipſi veram uſuram exigunt. Totum itaque diſcrimen eſt. Proteſtantes ſuo nomine uſuram appellant, & eam licitam dicunt: Theologi vero, qui omnem deteſtantur uſuram, nomen mutant. At ſicut Proteſtantium opinio, & argumenta eas uſuras minime a peccato, & furto immunes reddunt; ita nec nominis mutatio efficit, ut vere coram Deo furtum non ſit, & uſura, quod cenſum perſonalem ipſi appellant.

XV. At inquiunt, nonne licitus eſt realis cenſus, quia fundum, in quo fundatur, frugiferum eſt? At perſona ipſa hominis, præſertim ſolertis, gnavi, multæque induſtriæ ſive in negotiando, ſive in agendo, non minus frugifera habenda eſt. Ergo ſicut ex fundo penſionem accipere licite poſſum per cenſum realem; ita non diſſimile potero lucrum nanciſci a perſona per cenſum perſonalem. Et revera quis inficiabitur, poſſe quemlibet ſuam ope-

operam, & induſtriam locare? cur non igitur & vendere? An non quotidie videmus Principes perſonis ipſis tributum imponere, & decimis perſonas ſubjicere? Inſpecto igitur jure naturæ licitus eſt dicendus perſonalis cenſus. Eo vel maxime, quod per hoc diſcriminatur a mutuo, in quo mutuatarius cogi poteſt ad mutuam pecuniam reddendam. At cenſualiſta in cenſu perſonali, ſolum redimibili ex parte venditoris, nunquam cogi poteſt ad pecuniæ reſtitutionem.

XVI. Verum hæc argumenta fucum quidem faciunt imperitis: quamobrem quidem Auctor Gallus Caſuiſtarum libros non niſi artem cum Deo cavillandi continere, argute pronuntiavit, & ipſis Caſuiſtis idem contingit quod de Dialecticis ſcribit Cicero de Oratore lib. 2. cap. 38. *Ad extremum ipſi ſe compungunt ſuis acuminibus, & multa quærendo reperiunt non modo ea, quæ jam non poſſint ipſi diſſolvere, ſed etiam quibus ante exorſa, & potius detexta prope retexantur.* Et revera hoc eodem argumento ex paritate cenſus realis utuntur, immo illud vehementius urgent & ipſi uſuræ moderatæ Patroni. Si quid igitur hoc argumentum valeret, evinceret aliquando licitas eſſe uſuras; & cum mutuum datur perſonæ induſtri, negotianti, lucranti, licere ex dato mutuo lucrum accipere. Quid igitur prodeſt hoc uſurarium lucrum leviſſimo cenſus perſonalis fuco, & voce oblinire, & tegere? At Theologorum cavillationes omnes uno ictu obtruncat Eccleſia, dum cenſus reales, ut licitos, æquitatique conformes agnoſcit, & adprobat: perſonales vero cenſus, ut uſurarios, illicitos, injuſtos damnat, & rejicit. Sed ut preſſius argumento reſpondeam. Comparatio fertilitatis agri cum fœcunditate hominis dulce eſt ſomnium, vana chimæra. Nam agri ſunt de ſe ſtabiles, & ſemper ſtatuto tempore ſuos fructus gignunt. At homo eſt res mobilis, quæ quotidie mutationibus ſubjacet, modo enim ſanus, modo infirmus, modo negotiationi incumbit, modo ab illa abſtinet, hodie vivit, cras moritur, in ipſis ſuis negotiationibus, operibus, induſtria fallitur, decipitur, pecunia perit, merces vileſcunt, ac corrumpuntur, gravatur ære alieno, & innumeris aliis ſubjicitur viciſſitudinibus. Præterea & ipſius induſtriæ fructus inconſtans, ac incertus plane eſt, fortunæque ut plurimum, & ſorti obnoxius. Porro ſicut ſors, quæ pro cenſu datur, immobilis eſt, & immobiliter perſeverat; ita oportet etiam, ut quod pro ipſa emitur, ſit quid per ſe immobile, ſtabile, fixum; alioquin ipſa venditio omnino ficta foret, & ad fucum faciendum inducta. At hoc, ut patet, non contingit in cenſu perſonali. Nulla igitur cum cenſu reali convenientia. Quid quod? Nemo plane eſt, qui in cenſu perſonali conſtituendo de alterius induſtria, opera, peritia in toto, vel in parte emendis cogitet. Unus, in quem collineat, ſcopus eſt, ut lucrum ex pecunia reportet. Ipſius propterea parum aut nihil intereſt, num alter negotietur, num operam ponat, num induſtriam adhibeat; dummodo ſtato tempore fideliter cenſum perſolvat. Præterea nonne in cenſu reali, ſi fundus perit, perit & cenſus? Et in cenſu perſonali pereunte perſona, quæ frugiferi fundi loco habetur, non perit, ſed perſeverat cenſus, & hæredibus incumbit vel cenſum ſolvere, vel ſortem reddere. Non igitur jus in operam, & induſtriam perſonæ emitur, ſed, ut inquit Bened. XIV. *ipſa penſio emitur*; quæ non ceſſat, licet ceſſet induſtria, ac ceſſet perſona. At urgent, nonne perſona locare poteſt operam ſuam, artem, induſtriam? Fateor: at tunc apparet juſtitia, & proportio inter pretium, & operam; nam datur pretium pro labore, & induſtria præſenti, qua ceſſante, ceſſat & pretium, quod ſi perſolutum ſit, eſt reſtituendum: proportionatur etiam operi, & dignitati perſonæ; aliud enim pretium ſolvitur Patrono, Medico, Magiſtro, aliud ſutori, aliud famulo a pedibus, aliud in cubiculo a ſecretis: proportionatur & tempori præſtiti famulatus, & operis; tandiu enim durat pretium, quandiu durat induſtria, opuſque præſtitum. At e contra in cenſu perſonali nulla æquitas, proportio nulla: nam æque exigitur cenſus a nobili, a divite, ab induſtri, & ignavo, quam a vili, a paupere, a plebejo, ab imperito. Nulla proportio inter cenſum, & fructum induſtriæ: nam ille exigitur, ſive magnus, ſive parvus, ſive nullus ſit induſtriæ fructus. Nulla proportio in tempore: nam perpetuus eſt cenſus, temporanea perſona, temporanea induſtria, temporaneus denique fructus. Qui igitur locare operam ſuam poteſt, fructus induſtriæ vendere omnino non poteſt: juſta ergo locatio: illicitus cenſus perſonalis. Quod vero Perſona & tributis ſubjaceat, & decimis. nihil ad rem facit: ſicut enim & ipſa Perſona a Principe defenditur, & regitur; ita æquum eſt, ut de ſuo penu tribuat conſervationi ſtatus, & Principis: & ſicut in ſpiritualibus a Paſtore regitur, ita debet & Paſtori rependere alimenta, & ſuſtentationem. Nec cenſus perſonalis ſatis a mutuo diſcriminatur, ut uſuræ vitium effugiat; quia cenſualiſta ad reſtitutionem ſortis cogere non poteſt cenſuarium, ſicut poteſt mutuatarius mutuatorem. Nam & huic quoque liceret fructum ex mutuo accipere, ſi ſe obſtringeret ad non repetendum mutuum, niſi poſt certum tempus, ut quidam docuere Caſuiſtæ, quorum doctrina damnata fuit ab Alex. VII. propoſitione 42. ajente: *Licitum eſt mutuanti aliquid ſupra ſortem exigere, ſi ſe obliget ad non repetendam ſortem uſque ad certum tempus.* Et hoc eſt, quod præſtat Cenſualiſta perſonalis, dum cenſum perſonalem ex ſua parte irredimibilem celebrat: dat mutuam pecuniam ſub ficto nomine cenſus, & onus ſibi aſſumit ſortem non repetendi, quandiu cenſuarius vel penſionem fideliter ſolveret, vel ſortem ſponte reſtituere voluerit. Mutatur igitur turpe nomen uſuræ in blandum cenſus perſonalis; at pravitas illius & in iſto perſeverat.

XVII. Quoad acceptationem Bullæ S. Pii V. damnantis perſonales cenſus, ea legantur, quæ ſcribit P. Concina loc. ſup. laud. Hic ſolum addo deteſtandum plane eſſe, & intolerandum, quod ſcribit Continuator Tournelianæ Moralis par. 2. de Contract. cap. 6. concluſ. 1. ſcilicet, binas illas conditiones a S. Pio V. ſtatutas ad honeſtatem cenſus, nimirum 1. ut conſtituatur in re frugifera, & immobili, 2. ut re in toto, vel in parte perempta, aut infructuoſa in toto, vel in parte effecta, cenſus ad ratam perire debeat „ nec „ in Gallia, nec in Hiſpania, nec in Belgio, im„ mo nec Romæ obſervari, cum ibi cenſus perſo„ nales in uſu ſint, & vix ullibi ita creentur, ut „ ſequi debeant conditionem rei, ſuper quam con-

„ ſtitu-

„ ſtituti ſunt , unde ea ex toto pereunte illi ne „ quidem ex parte pereant “. Aperta ergo fronte, ſi hunc Theologum audias, Romæ, in Galliis, in Hiſpaniis, in Belgio uſura progreditur, atque triumphat. Undenam enim penſionem accipiunt hi Cenſualiſtæ? Non profecto ex re immobili, & frugifera, cum in ea non fundetur cenſus. Non ex induſtria, opera, negotiatione perſonæ, nam iis etiam non poſitis adhuc cenſus percipitur. Non in ipſa perſona Cenſuarii, nam ea vel inepta, vel extincta cenſus ne quidem ex parte perit. Supereſt igitur, ut ex ſola data pecunia fructus dimanet. Aperta igitur graſſatur Romæ, in Galliis, in Hiſpania, in Belgio uſura. Et quod pejus eſt, quia hic mos viget in Belgio, in Galliis, in Hiſpania, &, ſi fides Auctori, etiam Romæ, non injuſtitia, non uſura, non furtum, ſed cenſus legitimus, licitum lucrum, honeſtum commercium evadet. Quis talia legens temperet a lacrymis?

XVIII. Inſpecto naturæ jure cenſus realis perpetuus, & irredimibilis juſtus eſt, & honeſtus, ſervata tamen æqualitate pretii. Juſtum eſſe, & licitum hujuſmodi cenſum manifeſtum eſt, cum ſit venditio uſusfructus rei immobilis, vel frugiferæ, quæ ſicuti integre alienari poteſt, etiam quoad dominium perpetuum abſque ulla ſpe, vel facultate in venditore recuperandi, ita poteſt vendi quoad dominium utile, ſive quoad uſumfructum: pereunte tamen re periret omnino cenſus. Addidi, ſervata æqualitate pretii: nam longe pluris æſtimatur perpetua venditio, & totalis alienatio, quam temporanea, & cum facultate recuperandi. Dixi, inſpecto naturæ jure: nam jure poſitivo tum Eccleſiaſtico, tum civili hujuſmodi perpetui cenſus prohibentur.

XIX. De Cenſu mixto, quo nimirum ad annuam penſionem reddendam & bona obſtringuntur Cenſuarii, & ejus ſimul perſona, nihil eſt, quod hactenus dictis addamus: cum enim qua parte bona obnoxia fiunt, realis ſit, honeſtum, & legitimum eſſe conſtat; qua parte vero operam, induſtriam, labores pro fundo conſtituit, illicitus eſt, & fœneratitius. Quapropter deficiente fundo, & pereunte vel ex toto, vel ex parte, perit æqualiter & cenſus, quin perſona ſit obnoxia ſolutioni.

XX. Cenſus vero, qui ſolum ad vitam durat vel Cenſuarii, vel Cenſualiſtæ, unde & vitalitius vocatur, improprie cenſus dicitur: nihil enim revera emitur, aut venditur, ſed datur ſumma aliqua pecuniæ per partes in ſingulis annis reddenda cum periculo vel minus accipiendi, quam datum ſit ex parte Cenſualiſtæ, vel plus dandi, quam acceperit ex parte Cenſuarii: quare contractus eſt ſortis, & aleæ, non venditionis, & emptionis. Binas poſtulant ad hujus contractus honeſtatem, & juſtitiam conditiones Theologi: nimirum 1. ut fundetur in re fructifera; 2. ut ratio habeatur ætatis, valetudinis, habitudinis, aliarumque circumſtantiarum. Hujus ſecundæ conditionis æquitatem agnoſco, ut proportio ſit inter datum & acceptum, & æquale utrumque periculum vel emolumenti, vel detrimenti. At prioris neceſſitatem non perſpicio: non enim hoc contractu fructus aliqui vel venduntur, vel emuntur; ſed ipſa pecunia datur reddenda per partes. Præterea in cenſu perſonali non requiritur res frugifera, in quo tamen eſt vel in perpetuum ſolvenda penſio, vel redimenda integra reſtitutione ſortis, ut docent hi Theologi. Cur igitur poſtea rem frugiferam poſtulant in cenſu vitalitio, in quo & penſio extinguitur morte alterutrius, & nunquam eſt ſors reddenda? Nec dicant, bona frugifera requiri pro hypotheca, & aſſecuratione ſortis datæ. Nam hoc libenter admitto: quandoquidem & in gratuito mutuo per partes reſtituendo, conſtitui poſſunt frugifera bona pro hypotheca reſtitutionis: at quis unquam dixerit mutuum fundari in re frugifera?

CAPUT SECUNDUM.

Conſectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Nonnullæ S. Pii V. declarationes.*
II. *Cenſus redimibilis ex parte emptoris uſuram ſapit.*
III. *Num cogi poſſit venditor ad cenſum redimendum intra certum tempus.*
IV. *Conditio appoſita cenſui, ut pereunte fundo pereat & cenſus, eſt juris naturalis.*
V. *Non eſt illicitum in cenſu pactum apponere de eo integre redimendo, & non per partes.*
VI. *Quando diviſus eſt fundus cenſus, a quo ſint repetendi fructus.*
VII. *Pactum aſſecurationis ſortis a quocumque periculo addi non poteſt contractui cenſus.*
VIII. *Cenſus valide, & licite vendi poſſunt, at non ſemper minori pretio.*

Conſectarium Primum.

I. S. Pius V. ſua Conſtitutione anni 1570. x. Junii, nonnullas declarationes edidit ſui prioris Decreti de Cenſibus creandis. 1. Itaque declaravit, tunc cenſum perire ſolum, quando res frugifera in toto, vel in parte perpetuo infructuoſa efficiatur; non vero ſi uno, vel duobus, vel pluribus annis, ſive tempeſtate, ſive alia cauſa fructus non producat. 2. Eas tantum prohiberi expenſarum exactiones, quæ ex pacto, vel conventione inita, & inſtrumento cenſus appoſita refici promittuntur; non autem eas, quæ ex juris diſpoſitione repetendæ veniunt, & mandato judicis adjudicantur. Quapropter expenſæ faciendæ pro extorquendo a moroſo debitore ſive fructus cenſus, ſive ipſam ſortem, ex ſententia judicis a cenſualiſta juſte repeti poſſunt. 3. Cum ſtatuit, ut cenſus in bonis mobilibus frugiferis, & nominatim certis finibus deſignatis conſtituerentur, declaravit ſe minime prohibere, ne fidejuſſores dentur, & alia etiam bona hypothecæ ſubjiciantur; dummodo tamen ſolum pro evictione rei obligentur. 4. Denique non eſſe neceſſariam pecuniæ enumerationem in dotium aſſignandarum caſu; ſed loco pecuniæ apocham ſive cedulam bancariam idoneam exhiberi poſſe.

Conſectarium Secundum.

II. Sicut cenſus redimibilis ex parte ſolius venditoris licitus, & honeſtus eſt; ita ſi redimibilis ſit etiam ex parte emptoris, uſuram ſapit, & illicitus eſt habendus. Oppoſitum tenent plures Theologi, præſertim Probabiliſtæ, quoad ſecundam partem: putant enim licitum etiam cenſum ex utraque parte redimibilem. At illorum opinio rejicien-

cienda eſt. Nam quando cenſus creatur redimibilis ex parte ſolius venditoris, liquida apparet voluntas emendi fructus alienæ rei frugiferæ, cum poſſit ex una parte venditor nunquam redimere cenſum, & ex altera emptor cogere non poſſit cenſuarium ad redimendum ſortis ſolutione. At quotieſcumque cenſualiſta cogere poteſt cenſuarium venditorem ad redimendum cenſum, apparet illum non animum habuiſſe emendi, ſed ex pecunia lucrandi. Quid enim aliud eſt dare alicui mille ſcuta, quæ poſt duos, tres, vel plures annos pro ſuo libito repetat cum auctario quadraginta, aut quinquaginta in ſingulos annos? Hoc profecto non aliud manifeſte apparet, quam fœnus cenſus fuco oblinire, & tegere. Ita nobiliores Theologi Probabilioriſtæ. Nec dicas, ſemper hunc cenſum a vero mutuo diſtingui. Nam qui mutuo dat pecuniam, nulli unquam ſubeſt periculo eam amittendi: ſemper enim mutuatarius acceptum mutuum reſtituere debet; licet pecunia quocumque fortuito caſu pereat. At non ita in cenſu etiam ex utraque parte redimibili: nam Cenſualiſta periculo ſubjacet amittendæ ſortis, ſi fructiferum fundum cenſus pereat. Non, inquam, hoc opponas. Nam vel periculum deſtructionis fundi frugiferi remotiſſimum eſt, & hoc etiam in ipſo mutuo reperitur, cum fieri poſſit, ut mutuatarius ita in inopiam incidat, ut omnino ineptus fiat ad mutuum reſtituendum: immo facilius eſt, ut quis privatus ita depaupereſcat, quam ut fundi pereant; proinde hocce periculum nec flocci æſtimandum eſt. Vel concipitur, ut periculum proximum, & facilis eventus; & tunc cenſualiſta ſibi cavebit cogendo cenſuarium ad reſtitutionem ſortis ante periculum; & ita ſemper ſecurus erit de ſorte non amittenda, & de auctario ex data pecunia obtinendo.

Conſectarium Tertium.

III. At quid, ſi cenſus ita celebretur, ut cenſuarius obſtringatur poſt quinquennium, vel ſexennium cenſum redimere? Eritne putandum fœneratitius? Primum dico, certe a S. Pio V. omnino prohiberi tanquam illicitum, & uſuræ periculo proximum. Sic enim jubet in ſua Bulla: *Pacta etiam continentia pretium cenſus extra caſum prædictum ab invito aut ob pœnam, aut ob aliam cauſam repeti poſſe omnino probibemus.* Num vero ita juri naturæ contraria ſit appoſita conditio, ut uſurarium conſtituat cenſum, affirmat P. Concina ratione, & argumento ſuperius adducto pro cenſu ad libitum emptoris redimendo, quæ revera urget etiam pro cenſu ſolum poſt quinquennium, vel ſexennium redimibili. Nam revera Cenſualiſta animum non habet emendi, ſed lucrandi per illud ſexennium auctarium, & poſtea ſortem integram recuperandi. Verum doctiſſimus Franzoja putat allatam rationem non urgere: nam inquit, *in illo temporali cenſu intervenit venditio, & emptio fundi frugiferi, quæ licet temporanea, tamen vera eſt, juſtus igitur intervenit titulus lucrandi, nimirum ex fundo mihi obnoxio, & frugifero; nec onus adjectum redimendi poſt quinquennium ipſam emptionem deſtruit, ut fatetur ipſe Concina, qui dicit* emi cenſum. At falli puto doctiſſimum virum. Quandoquidem non negat Concina, nec ipſe inficior emptionem in hoc cenſu intervenire; ſed dicimus fictam eſſe hanc venditionem, umbratilem, & fucatam ad uſuram tegendam. Quod ſic evinco. Nam emptio de ſe, & ex parte ementis perpetuitatem importat, quippe quæ indole ſua translationem affert dominii: quamobrem ſi temporanea ſit, hoc progrediatur, oportet, ex parte venditoris, qui rem ſuam perpetuo alienare refugit, & contra emptoris voluntatem, qui rem vellet ſibi perpetuo poſſidere. Quando igitur emptor ad tempus emit, clare indicat, ſe non rem velle emere, quam vult a ſe poſtea abjicere; ſed lucrum in emptione unice quærere. Eo ferme pacto, ut ſi quis amico mutuo poſtulanti mille ſcuta reſponderet, emam poſſeſſionem tuam mille ſcutis, quam poſtea reſtituam poſt ſexennium, cum mille ſcuta reddideris: quis non ſtatim videat, ſane non veram eſſe venditionem, ſed fucatam ad palliandam uſuram, nec poſſeſſionis fructus ſibi licite acquirere? Hoc idem profecto contingit & in cenſu, in quo per conditionem adjectam ab emptore deſtruitur venditio, quæ de ſe perpetuitatem importat; proinde non poſſeſſionem rei quærere, ſed lucrum fucato venditionis titulo tantum velle convincitur. At ſubdit Franzoja, in mutuo ſemper eſt reſtituenda ſors, quæ in hoc contractu non eſt reſtituenda, ſi fundus pereat intra quinquennium, vel ſexennium. Fateor, ſed, quod ſuperius dixi, repono: vel periculum illud remotiſſimum eſt, & flocci faciendum; rarum enim eſt, ut pereant agri, vineæ, oliveta, domus, & ſimilia: vel proximum, quia domus eſt ruinoſa, agri, & vineæ prope flumen, vel ſub rupe ruinam minitante: at quis eſt tam inſipiens, ut ſortem ſuam huic periculo exponere velit? Sed quid, ſi conſuetudo ferat, ut cenſus ita conſtituantur, ut non ſit poſſibile alio modo celebrare? Egregie reſpondet P. Fulgentius Cuniliati tr. x. c. 7. §. 2. n. 5. „ Tunc celebrandum eſſe contractum interiori ſincero animo coram Deo faciendi dumtaxat, quod „ juſtum eſt, & mente firma non imponendi cenſuario onus redimendi, quoſque penſiones ſolverit, idemque non imponendi hæredibus ſuis “. Præterea animadverto, hanc conſuetudinem ita celebrandi cenſus ſolum locum habere, quando celebrantur ab illis, qui alienæ ſubjacent poteſtati in contrahendo. Ut contingit in bonis eccleſiaſticis, quæ ſi de licentia Sedis Apoſtolicæ, vel alterius legitimi Superioris cenſui obligentur, ita conceditur licentia, ut ſimul etiam ſub excommunicationis pœna teneantur Eccleſiaſtici intra quinquennium & ſexennium ea redimere. Porro ſi tunc apponatur conditio redimendi, id oritur non ex voluntate emptoris, ſed ex lege ſuperioris. Quod & dicendum eſt de cenſibus celebratis cum Collegiis artificum, cum Confraternitatibus laicis, aliiſque Communitatibus, quibus Princeps, vel Judex vel licentiam non concedit, vel illis abſolute jubet, ut cenſus non niſi per quinquennium vel ſexennium duraturos conſtituant. Inter privatos vero poteſt quilibet, ut ſibi libet, cenſum celebrare; nec cenſuario onus imponere redimendi cenſum, ſed illi liberam relinquere redemptionem. Denique libenter admitto, quod ſubdit laudatus Franzoja, cenſum redimibilem tantum in favorem emptoris, & irredimibilem a cenſuario, oneroſum eidem eſſe, ab æquitate, & æqualitate alienum, ideoque juri naturæ contrarium.

Con-

Conſectarium Quartum.

IV. Conditio, qua ſtatuitur a Summo Pontifice S. Pio V., ut pereunte fundo cenſus pereat & cenſus, non ad jus poſitivum ſpectat, ſed ad ipſum jus naturale: quamobrem cenſus aliter celebrati vocati ſunt iniqui, & illiciti jure naturæ. Nam quod licitum reddit lucrum in cenſu, eſt emptio uſusfructus rei fructiferæ, qui per penſiones annuas rependitur, quo ſublato jam lucrum ex ipſa pecunia proficiſceretur, quod fœneratitium foret. Pereunte igitur fundo, ex quo fructus colliguntur, pereat, oportet, & ipſe cenſus. Quamobrem audiendi nullo modo ſunt Salmanticenſes, cum dicunt: „ Cenſus conſiſtere poſſe etiam deſtructis rebus frugiferis, in quibus fundantur, ideo quia bona illa non aſſignantur, ut ex ipſis neceſſario cenſus ſolvatur, ſed ut ipſa ſolutio ſecurior ſit; proinde ſe habent, ut hypothecæ, & pignora, non ut fundamentum cenſus “. Unde igitur lucrum percipit Cenſualiſta? Non in fundo: ergo ex ipſa data pecunia. Non, inquiunt, „ nam hujuſmodi cenſus mixti habendi ſunt ex perſona, & rebus; proinde pereunte re ſupereſt perſona, pereunte perſona ſupereſt res “. At ſi in re non fundatur, quæ ſolum loco pignoris ponitur, pereunte perſona perire deberet & cenſus: & ſi in ipſa re fundatur, jam igitur non pro pignore ponitur, ſed pro fundamento cenſus: ea igitur pereunte pereat cenſus, oportet. Aperta igitur fœnora ſunt hujuſmodi contractus; cum, ſicut in mutuo, in quocumque eventu qui accipit, teneatur & ſortem, & auctarium reddere. Nec hujuſmodi cenſus ulla conſuetudine, ſive uſu honeſtari poſſunt.

Conſectarium Quintum.

V. Non eſt illicitum cenſui pactum adjicere de ipſo redimendo totaliter, & integre, & non per partes, & quidem in eadem, quæ data eſt, moneta. Summi quidem Pontifices Martinus V. & Callixtus III. liberum voluerunt Cenſualiſtæ cenſum redimere vel in totum, vel in partes. At S. Pius V. hujus conditionis non meminit in ſua Bulla. Et certe, inſpecto jure naturæ, præfata adjecta conditio quammaxime æqua videtur, nimirum, ut qui in cenſu emendo totam pecuniæ ſummam ſolvit, in ejus redemptione æqualem recipiat pecuniæ quantitatem. Similiter ſicut in emptione cenſus commodum fuit venditori tale monetæ genus, puta aureæ, vel argenteæ recipere; ita æquum videtur, ut pari pacto, & utilitate emptoris redimat: dummodo tamen nullum ſit factum ipſius monetæ vel incrementum, vel decrementum, vel ſaltem æquale fuerit in initio contractus periculum ſive incrementi, ſive decrementi; tunc enim uterque contrahens ſorti ſe committit.

Conſectarium Sextum.

VI. Quando fundus frugifer, in quo fundatus eſt cenſus, in plures dividitur dominos, a quolibet poteſt Cenſualiſta penſionem integram petere, nec tenetur ſeorſum ſingulos convenire, ut pro ſua parte ſolvant. Ratio mihi videtur ſatis clara: nam actio cenſualiſtæ non eſt perſonalis, ſed realis; proinde rei ipſi adhæret, quæ in quaſcumque tranſeat manus, cum hoc onere tranſit. Quod ſi vel ratione hæreditatis, vel emptionis titulo in plures diviſa eſt dominos, hoc non obeſt juri Cenſualiſtæ, qui per hoc gravari non debet. Quilibet igitur vel hæres, vel emptor inter ſe dividere debet ſicut hæreditatem, & fundum, ita omnes penſiones: at reſpectu Cenſualiſtæ ſinguli perſonam Cenſuarii repræſentant, a quo fundum cum onere obtinuerunt; proinde quilibet ſolvere cenſum debet, compenſationem ab aliis cohæredibus petendo. Huic doctrinæ adhæret recentior Probabilioriſta, ſed ſolum, quando cenſus ita eſt ſuper fundum diviſibiliter conſtitutus, ut totus toti, & pars parti reſpondeat, & quælibet portio diviſa, ſit ad totam penſionem ſufficiens. Verum præterquamquod ita in praxi nunquam celebrantur cenſus, ratio, quam addit, mihi minime urgens videtur, videlicet quod in Deciſione Romanæ Rotæ ſub Cardinali Melino deciſum ſit, integros reditus ſolvendos eſſe etiam ex una parte prædii, aliis pereuntibus, ſi pars ad omnes reditus ſufficiat; ſecus, ſi non ſufficiat. Nam 1. Deciſiones Rotæ Romanæ ſunt deciſiones juris civilis in ſingulari facto fundatæ, quæ proinde generalem regulam pro foro conſcientiæ nequeunt conſtituere; & frequentiſſime contrariæ plane inveniuntur Rotæ Deciſiones etiam de eadem lite. 2. Immo quando cenſus ita eſt in re immobili fundatus, ut pars parti reſpondeat, & totum toti, æquitati conſentaneum eſt, ut diviſa pars a parte pro rata ſuum onus ſecum deferat: & ita qui partem tantum obtinet rei, non niſi partem oneris ſubire debet, licet toti oneri ferendo par ſit; quia in initio contractus ita conventum ſupponitur, ut pars parti, totum toti reſpondeat: proinde Cenſualiſta in eo caſu tenetur a ſingulis eorum partem, non totam penſionem extorquere. 3. Falſum mihi certe videtur univerſim ſtatuere, quod pereuntibus partibus fundi adhuc totus cenſus ſit ſolvendus, ſi pars, quæ ſupereſt, ſufficiat oneri penſionis. Nam, ut optime animadvertit Concina hic n. 5. Si pars fundi, puta domus, aut prædii, perit, pro rata perire debet emptori cenſus, ſpectato naturali, nedum poſitivo jure: Nam ſi totum prædium, vel tota domus cenſui ſupponitur, obligatio comprehendit totum prædium, vel totam domum. Ergo ſi totus fundus, aut pars ejuſdem perit, totus, aut pars quoque cenſus pereat, neceſſe eſt. Nonne pars, tametſi indefinita, illius fundi amplioris ſubjecta cenſui, gravata eſt cenſus onere? ergo pro rata perire debet cenſus emptori. Alioquin attento ſolo jure naturæ, nedum jure Pontificio, injuſte gravatur cenſus venditor, ſi eidem ſoli perire pars illa fundi, quæ cenſui ſubjecta eſt, deberet: nam æque fructum redderet emptori, ſive exiſteret, ſive non exiſteret; quod profecto gravamen maximum infert venditori. Paritatem vero poſtea ſolvit ex Emphyteuſi, in qua, niſi res tota pereat, non liberatur Emphyteuta, cum penſio in hocce contractu ſolum in dominii teſtimonium ſolvatur, nec fructibus proportionetur: cenſuarius vero penſionem ſolvit ratione habita fructuum, quos res cenſui ſubjecta valet producere. Cui doctrinæ libens ſubſcribo.

Con-

Conſectarium Septimum.

VII. Pactum aſſecurationis ſortis a quocumque periculo adjici non poteſt contractui cenſus. Ita declaravit S. Pius V. jubens, *conventiones directe, vel indirecte obligantes ad caſus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus.* Porro certum eſt, ad contractum cenſus caſus fortuitos non pertinere: nam ſi res cenſui ſubjecta caſu pereat, perit & ipſe cenſus. Hoc verum quidem puto, ſi de periculo ſermo ſit remoto plane, & certe fortuito, quibus res omnes ſublunares ſubjacent: a quo periculo cavere velle, vel illud in alium transferre cum ad ſe pertineat, videtur hominis rerum conditionem mutantis, & ſecuritatem quærentis, ubi ſecuritas non eſt, proinde ab æquitate alieni. At ſi ſermo ſit de periculo proximo, & probabili, puto aſſecurationem peti poſſe: nam tunc non agitur de caſu fortuito, & contingente, ſed de periculo proximo, & imminente; ut ſi quis cenſui ſubjiciat domum ruinoſam, vel agrum torrenti proximum, poterit a Cenſualiſta peti ſui cenſus ſecuritas, ſi vel domus ruat, vel ager ab inundante torrente abripiatur. Quod ſi hujuſmodi periculum in ſe ſuſcipere velit, vel minori pretio penſionem emere poterit, vel ipſam pro rata, & proportione periculi augere: neque enim de hiſce periculis locutus eſt Sanctiſſimus Pontifex.

Conſectarium Octavum.

VIII. Cenſus valide, & licite vendi poſſunt, at non minoris, quam valeant; niſi ſpecialis ratio concedat. Et quidem reales cenſus vendi poſſe nullus eſt, qui ambigat, aut inficietur; cum ſint res pretio æſtimabiles, & inter bona computentur, ſive mobilia, ſive immobilia, quæ humanorum contractuum materiam ingrediuntur. Quod vero minoris, quam valeant, ideſt minus pretio, quo conſtituti ſunt, vendi non poſſint, patet manifeſte: nam cum pretium cenſus vel ſit a lege taxatum, vel a conſuetudine conſtitutum, juſtum in ſe eſt; proinde illum emere minori pretio eſt juſtitiam, & æqualitatem violare, & magis æſtimare pecuniam præſentem pecunia abſente. Addidi tamen, niſi ſpecialis ratio concedat: nimirum ſi cenſus ſit difficilis exactionis, ſi penſio obtineri non poſſit ſine moleſtiis, & difficultatibus; quia ad manus devenit Cenſuarii moroſi; vel ſi bona, in quibus fundantur cenſus, ſint periculo proximo obnoxia, puta quia flumen, vel torrens prope ad vineam, agros, oliveta, cenſui obnoxia acceſſit, domus effecta eſt ruinoſa, & ſimilia. Recolantur ea, quæ diximus cap. 3. conſect. 9. Admittenda tamen non eſt opinio Salmanticenſium, qui docent etiam procul ab omni vel periodo, vel moleſtia licere minoris emere, ſi venditor emptorem ad emendum roget; eo quod merces ultroneæ vileſcunt: quam vilitatem pretii docent uſque ad tertiam partem, immo juxta aliquos uſque ad medietatem deſcendere. Nam mihi videtur laxa, & falſa: cum oblatio venditoris ex ejus neceſſitate oriatur, quæ rem viliorem non conſtituit; & hoc eſſet ex aliena anguſtia lucrum capere, & pauperem opprimere.

CAPUT TERTIUM.

De Emphyteuſi, & Feudo.

DOCTRINA.

I. *Quid ſit Emphyteuſis, & quotuplex.*
II. *Jura Emphyteutæ explicantur.*
III. *Ejuſdem onera exponuntur.*
IV. *Feudatarii jura, & onera recenſentur.*

I. DE Emphyteuſi quæ magis generalia ſunt, dedimus de Dominio cap. 3. n. 6. quibus hic nonnulla adjiciemus. Emphyteuſis autem eſt contractus nominatus, quo *res immobilis alteri fruenda, & colenda conceditur ſub onere annuæ penſionis proprietario ſolvendæ.* In hocce itaque contractu ſolum utile, non directum dominium transfertur. Alia localis eſt, alia Eccleſiaſtica. In illa conceduntur bona, quorum proprietas ad laicalem pertinet poteſtatem: iſta autem ſolum illa complectitur bona, quorum proprietas ad Monaſterium, Eccleſiam, vel alium pium locum pertinet. Ad Eccleſiaſticam Emphyteuſim inſtituendam requiritur aſſenſus Pontificis, & neceſſitas, vel evidens utilitas. Dividitur ulterius in temporalem & perpetuam, quia vel ad certum tempus, aut pro certis determinatis perſonis conceditur; vel in perpetuum, quando jus emphyteuticum perpetuo durat, & extenditur ad omnes, ſive hæredes, ſive deſcendentes. Laicalis Emphyteuſis, ſi ſine ulla temporis expreſſione conceſſa ſit, perpetua præſumitur, & ad omnes tranſit, ſive hæredes, ſive deſcendentes. Perpetua quoque eſſe poteſt & Eccleſiaſtica, ſi clauſulæ inſtitutionis ita indicent; ut ſi dicatur *pro te, & tuis hæredibus omnibus.* At ſemper excepti intelliguntur Filii naturales, & illegitimi, etiamſi Principis auctoritate legitimati fuerint, ut declaravit S. Pius V. Conſtit. 117. ſed ſuccedunt legitimati per ſubſequens matrimonium. Si Eccleſiaſtica bona in Emphyteuſim data redeant ad Eccleſiam, vel quia tempus conceſſionis elapſum eſt, vel quia deficiunt hæredes, poteſt Superior Eccleſiaſticus iterum in emphyteuſim alteri concedere abſque Juris ſolemnitatibus, dummodo tamen eadem ſubſiſtat cauſa vel neceſſitatis, vel evidentis utilitatis.

II. Jura autem Emphyteutæ hæc ſunt. 1. Poteſt libere uti, & frui re emphyteutica; & ei competit actio realis contra quemcumque perturbatorem, aut invaſorem. 2. Jus obtinet percipiendi fructus & ex incremento rei emphyteuticæ per alluvionem ſive latentem, ſive patentem facto; non tamen illius proprietatem, qua finita emphyteuſi ſimul cum utili dominio ad proprietarium revertitur. 1. Poteſt etiam ſine conſenſu domini directi rem emphyteuticam oppignorare, ſeu hypothecare; cum per hujuſmodi contractum res non transferatur in alienum dominium, ſed adhuc ſub emphyteutæ dominio comprehendatur, qui penſionem ſolvit, immo poteſt & ad breve tempus locare, & etiam ad diurnum tempus, dummodo non fiat ipſius rei emphyteuticæ ſimpliciter, ſed ſolum commoditatis ex ea percipiendæ ipſius Emphyteutæ nomine. Feudi etiam jus ſuum vendere, & in alterum transferre, ſervatis tamen conditio-

ditionibus loco ſuper. laud. expoſitis. Nequit tamen alteri in emphyteuſim concedere ſine conſenſu domini.

III. Onera autem Emphyteutæ ſunt. 1. Ut ſtatutam ſolvat penſionem, a qua non liberatur, quando modica eſt, licet ob ſterilitatem, vel hoſtium incurſionem paucos, aut etiam nullos percipiat fructus, cum præcedentium, ſubſequentiumque annorum fructus damnum abunde compenſent. 2. Pacta ſervare tenetur in contractu Emphyteutico conventa: quamobrem meliorem reddere, ſi ſub hac conditione acceperit; vel ſi tale non ſit adjectum pactum, tenetur conſervare in illo perfectionis ſtatu, in quo accepit: unde ſi ſua, vel ſervorum culpa deterior fiat, tenetur propriis expenſis reſtaurare, & ad priſtinum gradum reſtituere. 3. Si res fortuito caſu, & ſine culpa Emphyteutæ tota pereat, perit domino, & ad nihil tenetur Emphyteuta; ſi vero ſolum ex parte, adhuc ad penſionem ſolvendam adſtringitur. 4. Si ſua culpa pereat, quia e. c. domum non reſtauravit, agrum a flumine non defendit, tunc ipſi Emphyteutæ perit, & de toto damno tenetur. 5. Quando Emphyteuſim amittat, ſive, ut Juriſtæ loquuntur, in commiſſum incidat Emphyteuta, diximus cap. 4. conſect. 3. Innumeras profecto lites movent tum Juriſtæ, tum Canoniſtæ circa has omnes, quas poſuimus, tum conditiones, tum modos creandi, obtinendi, & amittendi emphyteuſim: ſed illas expendere noſtri non eſt inſtituti. Hæc proinde indigitaſſe ſufficiat.

IV. De Feudo autem iis, quæ diximus loc. ſup. laud. n. 8. nonnulla hic addimus de jure, & obligatione Feudatarii, ſeu Vaſſalli. 1. Jus competens Vaſſallo ſiſtit in utili dominio Feudi, itaut rem feudalem poſſit libere adminiſtrare, feudo uti, & frui, & ea omnia circa illum diſponere, quæ meliorem, non vero quæ deteriorem reddunt feudi conditionem. 2. Licet non poſſit feudum alienare ſine conſenſu domini; poteſt tamen concedere, etiam pretio, illi, qui immediate ſibi mortuo ſuccederet, vel ad breve tempus, puta ad triennium, alteri locare: Cum conſenſu vero domini poteſt quocumque contractu alienare, dummodo feudum antiquum non ſit; tunc enim & agnatorum requiritur conſenſus. Onera vero Feudatarii ſunt 1. ea, quæ in inveſtitura imponuntur, & ab ipſo promittuntur, & præſertim juramentum fidelitatis, obſervare. 2. Contingente mutatione, ſive ex parte Domini, ſive ex parte Vaſſalli per mortem, vel alia cauſa, Vaſſallus petat inveſtituræ renovationem, quæ licet communi jure gratis danda ſit, conſuetudine tamen invectum eſt, ut pro nova inveſtitura in directi dominii recognitionem aliquid præſtetur, quod & relevium dicitur. Cauſas, ob quas Feudum amittitur, habes indigitata capite ſuper. citato n. 4.

CAPUT QUARTUM.

De Contractibus oneroſis uſum concedentibus, ſcilicet Locatione & Conductione.

DOCTRINA.

I. *Quid ſit Locatio, & Conductio contractus reciproci.*
II. *Onera, & officia Locatoris recenſentur.*
III. *Nonnulla alia numerantur.*
IV. *Num pandere debeat vitia occulta rei locatæ.*
V. *Publica tributa, & vectigalia ſuper rem locatam ſolvere tenetur.*
VI. *Quando teneatur penſionem vel in totum, vel in partem remittere.*
VII. *Ad quid teneantur, qui opera ſua locant.*
VIII. *Onera Conductoris exponuntur.*
IX. *Quando ſit penſio ſolvenda.*

I. Contractus oneroſi, qui merum rei uſum transferunt, ſunt præcipue Locatio, & Conductio, de quibus modo dicendum.

Reciproci ſunt hi contractus Conductionis, & Locationis, ſicut & nomina Conductoris, & Locatoris: quamobrem unum ſine altero bene dignoſci nequit: igitur ſimul conjungendi. Locatio itaque definitur: *oneroſus contractus, quo quis rem aliquam alteri utendam, vel fruendam concedit certo pretio, ſive mercede conſtituta.* Reciproce vero conductio contractus eſt, *quo uſus alicujus rei pro pretio, vel mercede comparatur.* Hinc qui rem concedit, Locator dicitur, qui accipit, emit, vel ſibi comparat, Conductor audit. Adhibetur in definitione generale nomen *rei* ad ſignificandum, locationis materiam eſſe poſſe quodcumque, cujus uſus a ſubſtantia diſtinguitur; videlicet non ſolum res mobiles, & immobiles, ſed etiam reditus Beneficii, Decimarum, Commendæ &c. Juxta vero rerum genera etiam Conductoris nomina diſtinguuntur: Qui enim prædium urbanum, vel domum conducit, Inquilinus dicitur; qui vero agrum, vel prædium ruſticum, dicitur Colonus; qui operam perſonæ, dicitur Redemptor; qui publica vectigalia, Publicanus.

II. Onera, & officia Locatoris hæc ſunt. 1. Curare debet, ut Conductor re ſibi locata uti libere poſſit; quamobrem ſi ob ejus cauſam conductor frui, & uti nequeat re conceſſa tempore, & modo ſtatuto pretium locationis accipere non poteſt, & acceptum reſtituere debet. Immo ſi impedimentum a Locatore appoſitum fuit, vel ab alio, & hoc removere poterat, ſed neglexit; tenetur & ad id quod conductoris intereſt, ne a conductione impediretur. Si vero nec ipſe impedierit, nec appoſitum ab alio impedimentum auferre potuerit, ſolum ad accepti pretii reſtitutionem obligatur, non vero ad id, quod intereſt. Ita æquitas ipſa naturalis poſtulat, & ſtatuunt Leges. Nam lege *ex conducto* 15. §. 8. ff. *locati*, & lege *ſi fundus* 33. indicitur: *Si Colonus frui re a te, aut ab eo prohibetur, quem tu prohibere, ne id faciat, poſſis, tantum ei præſtabis, quantum ejus interfuit facti. Si vero ab eo interpellabitur, quem tu prohibere propter vim majorem, aut potentiam ejus non poteris, nihil amplius ei, quam mercedem remittere, aut reddere debebis.*

III. Tenetur etiam Locator propriis expenſis in re locata reparare, ac reficere, quæ neceſſaria ſunt, ut Conductor ea commode pro modo, & tempore conceſſo uti poſſit. Quod ſi præſtare negligit, præſertim requiſitus, id ſibi procurare poterit Conductor, & expenſas compenſare tantumdem de penſionibus ſibi retinendo. Quod nonnulli Theologi, & Canoniſtæ etiam ad res utiles poſt locationem permanentes extendunt. Verum in hoc pu-

puto, 1. conventionibus, & legitimis conſuetudinibus ſtandum. 2. Si finita locatione Locator nolit rei utilis pretium, & valorem compenſare, poterit Conductor utiles meliorationes a ſe factas ſecum aſportare, ſi ſine rei locatæ læſione, & detrimento ſejungi, & ſeparari poſſint: ſi vero non poſſint, judicio peritorum, & piorum res tranſigenda.

IV. Pandere etiam tenetur Conductori vitia occulta rei locatæ, ne aliquod damnum illi obveniat: quod ſi omittat, & quidem vitium probe noſcens, tenetur omnia detrimenta reparare; ut ſi quis alteri equum locet ad merces tranſvehendas, nec illum moneat de vitio, quo equus laborat, ſe videlicet projiciendi in aquam; vel locet cymbam rimarum plenam, tenetur de omni emergente damno. At ſi ignoret vitium, & putet rem opportunam locare, tenetur quidem vel pretium non petere, vel acceptum reſtituere; ſed detrimenta reparare non tenebitur. Ita docet S. Antoninus 2. P. tit. 1. cap. 13. §. 6. „ Si quis locat rem vitioſam „ ſcienter, vel equum claudicantem, vel aliquid „ defectuoſum, peccat mortaliter, ſi inde ſecu„ tum eſt, vel veriſimiliter ſequi poterat grave „ damnum Conductori, & tenetur ad ſatisfactio„ nem ex damno ſecuto . . . . Si neſciebat, non „ tenetur “.

V. Tributa, & onera publica ratione locati fundi, puta domus, vel agri, ſolvere ad locatorem pertinet, non ad conductorem; niſi aliter conventum ſit. Nec ante completum locationis tempus poteſt conductorem expellere, niſi juſta intercedat cauſa: quod ſi injuſte expellat, & ad pretium refundendum, & ad intereſſe tenebitur. Cauſæ autem juſtæ expellendi hæ a Theologis aſſignantur, 1. Si conductor per biennium pretium locationis non ſolverit, quando locatio ad decem vel plures annos facta ſit: quod ſi ad brevius tempus, poterit etiam citius expelli. 2. Si Conductor locata re, puta domo, abutatur ad recipiendas meretrices, lenones, fures, vel ad prohibitos ludos, aut ſi rem locatam deteriorem reddat, vel deſtruat. 3. Si ipſemet locator re locata ad proprium uſum indigeat, urgente aliqua neceſſitate, quæ tempore locationis non exiſtebat, & cui aliter proſpicere non poſſit: quæ neceſſitas extenditur etiam ad filios, & parentes locatoris, quippe qui præferendi ſunt extraneo conductori. 4. Si res locata, puta domus, neceſſaria indigeat reparatione, & refectione, quæ perfici nequeat, niſi conductor recedat. Refecta vero, & reparata domo, Locator inquilino concedere tenetur, ut revertatur, ſi velit, ad priſtinam conductionem pro tempore in contractu conſtituto.

VI. Quando ex re frugifera locata Conductor ſine culpa fructus vel exiguos, vel nullos percipit, ex æquitate naturali tenetur Locator in toto, vel in parte penſionem remittere: nam cum penſio locationis loco fructuum ſit, qui domino cederent, niſi res eſſet locata, æquum videtur, ut ſicut nullos perciperet, vel exiguos fructus prævie ad locationem, ita poſt locationem tenuem, vel nullam recipiat penſionem. Qua regula, licet vera ſit abſolute, nonnullis tamen ſubeſt exceptionibus. Et 1. ſi ſterilitas, vel damnum unius anni fertilitate compenſetur, & ubertate aliorum, vel præcedentium, vel ſubſequentium. Immo non deſunt Theologi, & Canoniſtæ, qui probabilius ſentiunt, remiſſa a Locatore in toto, vel in parte ob ſterilitatem anni penſione, ſi ſubſequentibus annis uberiores proveniunt fructus, qui damnum compenſent, poſſe remiſſam penſionem repetere, prout etiam in jure ſtatuitur Leg. *ex conducto* §. Papinianus ff. *Locati*, ubi decernitur: *Si uno anno remiſſionem quis colono dederit ob ſterilitatem, deinde ſubſequentibus annis contingit ubertas, nihil obeſſe domino remiſſionem, ſed integram penſionem etiam ejus anni, quam remiſit, exigendam*. 2. Si Colonus partiarius ſit, ideſt partem fructuum pro penſione ſolvat, ſive in re, ſive in pecunia, tunc, ut manifeſtum eſt, damnum æque dividendum erit inter Locatorem, & Conductorem. 3. Quando penſio adeo modica eſt, ut convenerit Conductor de ea ſolvenda, etiam quocumque eventu fructuum perceptionem impediente; vel quia vitium eſt ipſi locatæ rei intrinſecum, puta quia ager prope flumen eſt, vel torrenti ſubjectus; vel tempore belli conductus, cum hoſtium incurſiones prævideri poſſunt; in utroque enim caſu vel modicitas penſionis huic æquatur periculo; vel ipſe conductor ſibi damnum imputare debet, ſi rem tali vitio ſibi probe comperto obnoxiam conduxerit.

VII. Qui opera ſua locant, ut operarii, famuli, artifices, tenetur conventionibus ſtare, & opera ſua fideliter, ac ſedulo præſtare: alioquin tenentur pro rata laboris omiſſi, vel non diligenter præſtiti, de mercede remittere, vel de accepta reſtituere. Immo ad damna, & intereſſe reparandum obſtringuntur, ſi ex eorum culpa lata, vel levi, non vero leviſſima damnum aliquod obveniat conductori. Quamobrem ſi quis conductus ad opus aliquod faciendum, quod ob ſuam imperitiam, & culpam vitioſum evaſerit, imperfectum, inutile ad finem, tenetur ad id, quod intereſt, & ad damna reparanda: ſicut pariter, ſi ante terminum locationis abſque legitima cauſa, & ex culpa ſua ab opere diſcedat, quod imperfectum remaneat, vel per alios majori impendio perfici debeat.

VIII. Conductor vero vi conductionis tenetur pactam mercedem ſolvere locatori juxta quantitatem, & tempus in conventione ſtatutum; ideoque ſi ex diminuta, vel dilata ſolutione operarius damnum patiatur, conductor illud reſarcire tenetur. Et in hoc frequenter peccant, qui mercedem non ſolvunt mercenariis, quippe qui tenentur ſibi, familiæque ſuæ neceſſaria ſubſidia credito emere, & proinde carius, quam ſi emerent parata pecunia; vel tenuem ſupellectilem oppignorare non ſine gravi incommodo, & detrimento: de qua iniquitate, & injuſtitia, quæ ad Deum clamat, raro admodum in confeſſione ſe accuſant; nec ſatis eam advertunt Confeſſarii. 2. Tenetur re conducta uti ſolum ad eum uſum, ad quem conceſſa fuit, & de quo conventum: alioquin reus erit furti, ideoque, ſi res etiam fortuito caſu perierit, tenebitur de detrimento, & damno: c. ex. conduxiſti equum ad equitandum Romam, & vel eo uſus es ad trahendam rhedam, vel ad pergendum Neapolim: ſi in itinere pereat, vel ſi a latronibus rapiatur, ad damnum compenſandum obſtringeris. 3. Ante completum conductionis tempus rem conductam dimittere non licet conductori abſque legitima, & juſta cauſa: quod ſi dimittat, ad omnes penſiones tempori ſtatuto conductionis reſpondentes ſolven-

F 2 das

das tenebitur. Juſtæ autem dimittendi cauſæ illæ omnes ſunt, quæ uſum rei conductæ ſine conductoris culpa impediunt; puta ſi domus terræmotu facta ſit ruinoſa, ſi larvis, & ſpectris infeſtetur, & ſimilia. 4. Completo locationis ſpatio res eſt domino reſtituenda integra, non diminuta, non deterior effecta ex culpa conductoris (non vero, ſi deterior evaſerit uſu, vel lapſu temporis) alioqui ad ſarciendum damnum tenebitur. 5. Si conductor re conducta uti non poſſit impedimento orto ex parte ſua, nihilominus conſtitutas penſiones ſolvere debet; neque enim ex aliena cauſa damnum locator ſubire debet. Hinc qui perſonarum operam conducit, ſi forte illorum opera ex parte ſui non utatur, tamen pactam mercedem dare tenetur: & pariter qui domum conducit, licet illam aliquo tempore non inhabitet, penſionem ſolvere debet. Excipiendum tamen, niſi forte vel famuli operas ſuas, vel dominus domum alteri concedere interim poſſit: tunc enim ſicut nullum ſentiunt detrimentum, ita nec penſionem accipere poſſunt.

IX. Penſio eſt ſolvenda ſtatuto tempore: quod ſi determinatum non ſit ſolutionis tempus, juxta regionis conſuetudinem erit ſolutio facienda. Si dubium oriatur de non ſolutis penſionibus, & Conductor apochas oſtendat ſolutionis factæ, & acceptæ poſtremis tribus annis, in foro civili præſumitur, etiam anteriores fuiſſe ſolutas: quæ præſumptio & in foro conſcientiæ locum obtinere poterit, quando certo non conſtet Conductori, vel a ſe, vel a ſuis prædeceſſoribus non fuiſſe ſolutas. Fructus rei locatæ, ſive adhuc ſint in prædio, ſive diviſi, & collecti, obnoxii ſunt locatori, qui tacitam obtinet hypothecam in ipſis, etiam reſpectu priorum creditorum: hinc executive agere poteſt ſuper eoſdem fructus, & eorum aſportationem, ac venditionem interdicere, quamdiu ſolute illi non fuerit pacta penſio.

CAPUT QUINTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quænam ſit locationis, & conductionis materia.*
II. *Num liceat pauperi jus petendi eleemoſynam alteri locare.*
III. *Quomodo locator, & conductor mutuo ſibi obligentur.*
IV. *Num poſſit conductor alteri ſublocare, & quo onere.*
V. *Quando, & quare poſſit conductor rem conductam deſerere.*
VI. *Ad quid teneantur, qui opera ſua locant.*
VII. *Num poſſit quis operam ſuam locare pluribus integro, & juſto a ſingulis pretio accepto.*
VIII. *Quando conductio, & locatio finem accipiant.*
IX. *Qui uberiorem reddit agrum a ſe conductum, a quo expenſas ad hoc factas repetere poſſit.*

Conſectarium Primum.

I. RES omnes, ſive mobiles, ſive immobiles, quæ vendi, & emi poſſunt, poſſunt & locari. Sunt tamen nonnulla, quæ legibus Civilibus, vel Eccleſiaſticis locari prohibentur. Hinc ex Concilio Tridentino locare non licet, quæ ab Eccleſiaſtica pendent juriſdictione. Nam *ſeſſ.* 25. *cap.* 11. ſtatuitur: „ Non licet juriſdictiones Eccleſiaſticas, ſeu facultates nominandi, aut deputandi, „ Vicarios in ſpiritualibus locare, nec conductoribus per ſe, aut per alios exercere “. 2. Bona Eccleſiaſtica locare præviis acceptis penſionibus idem Concilium vetat, eodem loco ſtatuens: „ Magnam Eccleſiis perniciem afferre ſolet, cum „ eorum bona repræſentata pecunia, in ſucceſſorum præjudicium aliis locantur. Omnes igitur „ hæ locationes, ſi anticipatis ſolutionibus fiant, „ nullatenus in præjudicium ſucceſſorum validæ intelligantur; quocumque indulto, vel privilegio „ non obſtante; nec hujuſmodi locationes in Romana Curia, vel extra eam confirmentur “. 3. Jure Canonico res eccleſiaſticæ immobiles ſine requiſita juris ſolemnitate locari nequeunt, ut ſtatuitur in Extra. *Ambitioſæ* de rebus Eccleſ. alien. quod ſtatutum ita intelligendum eſt, ut primo elapſo triennio, rurſum liberum ſit eidem Conductori locationem confirmare, & ſic in ſequentibus; ut non liceat conditionem apponere primæ, vel ſecundæ locationi, ſicut & ceteris de ipſa locatione renovanda. 4. Clericis, & Monachis in jure can. 1. cauſa 2. quæſt. 3. & cap. 1. *Nec Clerici, vel Monachi*, prohibetur alienas poſſeſſiones, & ſeculares res conducere; quod intelligitur lucri gratia: nam domum pro habitatione, vel alia illis neceſſaria conducere non interdicitur. Recolantur, quæ ſuperius diximus de Clericorum negotiatione. Legibus vero civilibus interdicitur militibus prædia conducere ad colendum, non vero domum ad habitandum, vel ſtabulum ad equos cuſtodiendos, & nutriendos. 2. Nec Curiales Curiæ obſtricti, & obnoxii prædia conducere queunt, ne curis, & negotiis prædiorum ab officii ſui muneribus diſtrahantur. 3. Nec ſervitutes prædiales, ſeu reales, ut ſunt iter, via, jus paſcendi pecora &c. locari poſſunt L. *locare* 44. ff. ſi 2. ſtatuente: *locare ſervitutem nemo poteſt*. 4. Res fungibiles, quæ nimirum unico actu, & uſu ſtatim conſumuntur, locari non poſſunt, cum eorum uſus ab ipſa rei ſubſtantia disjungi nequeat, ut ſuo loco oſtendemus: poſſunt tamen locari, ſi non ad conſumptionem tradantur, ſed ad oſtentationem, ut optime docet S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 1. ad 6. ubi & ipſam pecuniam pro oſtentatione locari poſſe concedit, ſcribens: „ Uſus principalis pecuniæ argenteæ eſt diſtractio pecuniæ in commutationes, unde non licet ejus uſum vendere . . . . . Poteſt „ eſſe aliquis ſecundarius uſus pecuniæ argenteæ, „ ut puta ſi quis concederet pecuniam ſignatam ad „ oſtentationem, vel ad ponendam loco pignoris, „ & talem uſum pecuniæ licite homo vendere poteſt “.

Conſectarium Secundum.

II. Meretricibus, uſurariis, & aleatoribus domos, vel cubicula locare licitum non eſſe late oſtendimus tum in Tract. de ſcandalo, & cooperatione ad malum, tum in ſexto Præcepto, ubi hanc rem fuſe expendimus. Num autem liceat pauperi jus, quod habet eleemoſynas petendi in tali Civitate, Eccleſia, Loco, alteri locare, etiam non pauperi, nec indigenti, licitum affirmant nonnulli Probabiliſtæ Theologi. Verum eorum opinio

eſt

eſt rejicienda abſolute loquendo. Nam 1. fallunt elargientes eleemoſynas, qui ſtipem dant ad levandam egeni paupertatem, non ad augendam non indigentis, qualis eſt conductor, pecuniam. 2. Conductor, qui jus illud conduxit, jam non pauperis nomine, ſed ſuo propio eleemoſynam petit, & accipit, cum non indigeat: fraudem igitur committit & erga dantes, & erga alios pauperes, quos eleemoſynis privat, & quod ſibi non competit, uſurpat. 3. Tale jus concedens pauperi, ejus perſonæ concedit, ut eleemoſynam petendo ſuæ auxilietur indigentiæ, non vero ad negotiandum cum non indigentis emolumento. Imbecillis autem eſt adverſantium Theologorum ratio, nimirum poſſe pauperem, mediante etiam divite perſona, eleemoſynam petere. Nam tunc qui eleemoſynam largiretur, probe noſſet, ſe non diviti, & non indigenti, ſed vere egeno, & pauperi dare, quod ſibi per divitem petitur: & ita nulla eſſet fraus, nullus dolus. Quod ſi pauper, qui hujuſmodi jus, ſeu poteſtatem habet eleemoſynam petendi, morbo, vel alia cauſa mendicare impediatur, poterit alteri pariter egeno, & pauperi jus illud concedere, partem eleemoſynæ illi cedendo: hoc enim pacto & vere egenus eſt, qui mendicat, & eleemoſyna in levamen cedit pauperis, qui invitus jure ſuo uti præpeditur.

Conſectarium Tertium.

III. Locatores, & Conductores ſibi mutuo obligantur ex culpa lata, vel levi, non vero ex leviſſima; ſicut nec ex fortuitis caſibus. Et quidem obligari ex culpa lata, & levi, ea ratio eſt, quia, ut ſuo loco dicemus, ubi de reſtitutione, contractus eſt in commodum utriuſque; quemadmodum dicit S. Antoninus 2. P. tit. 1. C. 13. §. 6. *In hoc contractu venit culpa levis, quia gratia utriuſque celebratur.* Non teneri vero ex caſu fortuito, patet: quia in hoc contractu rei non transfertur dominium, quæ domino ſuo ſervatur, vel perit. Hoc tamen non impedit, quin aliquando ex fortuitis caſibus conductor teneatur, nimirum 1. ſi rei periculum in ſe ſuſceperit, & ad fortuitos caſus ſe obſtrinxerit; & adhuc tamen non teneretur de naturali rei corruptione: ut ſi quis equum conducat, in ſe periculum ſuſcipiens, non obſtringitur ob mortem naturalem equi, quæ non inter caſus fortuitos, ſed neceſſaria computatur, & æque accidiſſet in manu domini, ac locatarii. 2. Si conventis, & pactis non ſteterit: ut ſi quis domum conducat cum pacto, ne ignem in certo domus loco accendat, vel lucernam apertam non deferat, quia prope eſt locus fœno, vel aliis combuſtibilibus rebus repletus; ſi ignem accendat, & lucernam deferat, reus erit, & ad damnum reparandum tenebitur.

Conſectarium Quartum.

IV. Poteſt Conductor rem ſibi locatam alteri ſublocare, niſi aliter conventum ſit. Sed tenetur ob culpam, vel negligentiam alterius, ſicut de culpa famulorum, & ſervorum ſuorum, ſi quod damnum rei locatæ obveniat. Ita enim ſtatuunt leges, & præſertim 25. §. 7. ff. de Locat. ubi dicitur: *Periculum præſtat, ſi qua ipſius, eorumque, quorum opera uteretur, culpa acciderit.* Sunt tamen, qui dicunt teneri quidem de culpa ſublocatarii, vel ſervorum, ſi in his deligendis negligens fuerit, & incautos, ſtupidos, & imprudentes elegerit; ſecus vero ſi probos, ſi attentos, ſi diligentes. At hæc diſtinctio inepta videtur. Nam 1. patet ex eventu in electione erraſſe, cum eorum culpa damnum emerſerit. 2. Cum locator uſum rei, puta domus, communem aliis fecerit, qui ſibi ſoli conceſſus erat, iſtorum culpam in ſe ſuſcepit reſpectu locatoris, cum quo convenit; & reſpondere huic debet de illorum culpa, negligentia, & imprudentia. 3. Vel ille, cui domum ſublocavit, & cujus culpa incendio flagravit, eſt idoneus ſolvendo, vel ſecus: ſi primum, locator quidem liberabitur, & damnum erit a ſublocatario reparandum: ſi alterum, conductor ad damni reparationem tenebitur, quippe qui rem locatam deteriorem reddidit, eam ſublocando illi, qui damnum ex culpa inductum reparare non poteſt, dum locator illi locaverat, quem noverat reſpondere poſſe de damno, ſi quod ejus culpa obveniſſet. Pari pacto ſi conductor alteri injuriam inferat, ex qua exaſperatus domum incendat, obſtringitur damnum reparare, cujus ipſe ſua iniquitate in cauſa fuit; ſecus vero dicendum, ſi inimicus ſolum ob ſuam malitiam domum incendat, puta ob iram vel odium injuſtum, quia nimirum conductor cum judex eſſet illum vel punivit, vel ſententiam adverſus illum tulit: ubi enim nulla intervenit culpa, nec damnum intercedere debet.

Conſectarium Quintum.

V. Qui rem conductam ante tempus deſerit ob grave periculum, quod timet, non tenetur integras penſiones ſolvere, ſed ſolum pro rata temporis, ſecus vero, ſi ob levem, & imprudentem metum. Nam quod primo quæritur in re conducta, eſt, quod conductor nulli ſubſit ob conductionem periculo, præſertim gravi, ſine ſua culpa: tunc enim conductio non ſibi utilis, ſed noxia evadit, eam proinde deſerere poteſt; præmonito tamen locatore, ut ſuæ indemnitati proſpiciat: quam monitionem ſi negligat, cum præſtare poſſit, tenebitur ad penſiones præſtandas. Quamobrem, ſi in urbe, ubi quis domum conduxit, lues graſſetur, poteſt domum deſerere, & ad alium ſecuriorem locum ſe transferre. Auctor recens Probabilioriſta putat cum Cardinali de Lugo diſtinguendum, „ ſi domus peſte inficiatur abſque culpa „ conductoris, poſſe deſerere dicit, nec ad penſio- „ nem teneri: ſi vero lue non inficiatur, nec „ poſſe deſerere, nec penſiones denegare; quia, „ inquit, cum adhuc habitabilis ſit, & reapſe „ multi alii indigenæ proprias domos non infe- „ ctas habitent, & adhuc domus non infectæ lo- „ centur; non eſt rationabile, quod locator ſua „ penſione privetur “. At hæ rationes meo videri nimium imbecilles ſunt, & Auctoris doctrinam, nedum probabiliorem, ſed nec probabilem efficiunt. Et 1. quidem expectare ne debet conductor ad domum deſerendam ut peſtis, quæ in urbe graſſatur, ipſam domum invadat? At hoc eſt mortem infirmi expectare ad Medicum vocandum. Nonne ſatis eſt, ſi prudenter timeat, ne peſtis domum invadat, ut illam juſta de cauſa deſerere poſſit?

At alii incolæ domos non deſerunt. Sit ita. Sed ſuo periculo non deſerunt; ſed ſua fortaſſis intereſt non deſerere; ſed deſerere non poſſunt. Iſte vero & periculum ſubire detrectat; & ſua non intereſt ibi manere; & diſcedere poteſt: cur ergo tuta conſcientia non poterit? Domus (ſubdit) adhuc non infectæ locantur. At quibus? profecto non niſi iis, qui vel aufugere non poſſunt, vel ſub dio manere deberent, vel quorum intereſt & cum periculo in urbe manere. Non igitur horum exemplo conſtringitur ad domi manendum cum vitæ diſcrimine. Poterit igitur tuta conſcientia recedere, ſolutis pro rata temporis penſionibus. Et revera L. 55. §. 2. ff. de locat. indicitur: „ qui contra „ legem conductionis fundum ante tempus *ſine juſta*, *& rationabili cauſa* deſeruerit, ad ſolvendas totius temporis penſiones ex conducto conveniri poteſt “. Porro quæ juſtior, & magis approbanda cauſa deſerendæ locationis, quam timor mortis ac lue in urbe graſſante? Ita ſentit & Juveninus To. 2. Reſol. Caſuum conſcientiæ tract. 11. cap. 3. n. 10. & 17. Quod & dicendum de domibus, & prædiis ruſticanis, ſi hoſtium immineat irruptio, quæ omnia vaſtet. At ſi timor panicus ſit, & inane terriculamentum, non poteſt juſte deſerere; cum juſta non ſit, nec urgens cauſa recedendi cum alterius damno. Et idem dicendum, ſi quis a domo diſcedat ob aliquam utilitatem, vel commodum, puta quia meliorem invenit domum, & ſuæ negotiationi opportuniorem; vel quia dignitate auctus, vel matrimonio junctus ampliori, & nobiliori indiget domo; cum liceat quidem unicuique propriam quærere utilitatem, at non cum alterius damno. Quamobrem mutare quidem poterit domum, at ſimul penſiones pro ſtatuto tempore ſolvere, vel alteri illam locare de licentia domini, qui propterea ab omni damno reddatur immunis.

Conſectarium Sextum.

VI. Pariter qui opera ſua locant, tenentur ex culpa lata, & levi, non vero leviſſima. Hinc paſtores, & cuſtodes gregum tenentur ad reſtitutionem, ſi animal perit, vel deperditur eorum culpa; quod & dicendum de quocumque cuſtode mercede conducto. Azorius putat, hoſce etiam ex leviſſima culpa teneri. At Molina probabilius docet, & probat nimis rigidam eſſe hanc doctrinam, & a communi contractuum regula recedere. Hiſce tamen incumbit probare, quando dubium ſit, num ſine culpa, vel ſecus res perierit, & rem periiſſe, & ſine ſua culpa periiſſe. Hinc ſi cuſtos gregis dicat, oves vel ſibi furto ablatas, vel a beſtiis devoratas, vel fugiſſe, illi incumbit probare & quod ita contigerit, & abſque ſua culpa contigerit; ſecus ac in aliis rebus, quæ non ad cuſtodiam, ſed ad uſum conceduntur, in quibus ſi res pereat, & dubium ſit, num perierit culpa conductoris, locatori probatio incumbit. Ratio vero diſcriminis eſt, 1. quia in rebus in cuſtodiam datis facilius dolus, & fraus cuſtodis, vel ſaltem ejus negligentia præſumitur; & in rebus ad uſum datis hæc negligentia, & fraus non præſumitur; præcipue ſi rei perditio cum ipſius conductoris damno juncta ſit, ut ſi domus locata incendio abſumatur.

Conſectarium Septimum.

VII. Idem poteſt pluribus operam ſuam locare accepto ab utroque integro pretio, dummodo perfecte utriſque ſatisfaciat. Id patet in aurigis, qui vel ita conducuntur, ac ſi vacui redituri eſſent, vel vacui mittantur ad aliquem locum ſoluto pretio tum pro itu, & reditu; qui tamen, ſi inveniant conductores, poſſunt & currum, & operam ſuam integro pretio locare. Quod & dicendum de illo, qui conductus, ut Romam pergat ad aliquod officium præſtandum, rurſum poteſt & alteri ſe locare integra accepta mercede. Ratio eſt, 1. quia ita ſe uni obſtringit, ut altero etiam deficiente totam operam illi præſtaret; nec ex eo, quod pluribus præſtat, minus ſingulis præſtat. 2. Quia opus, quod ſecundo conductori locat, & eſt pretio æſtimabile, & tale pretium revera de ſe meretur. Quod vero idem & alteri præſtet, hoc eſt per accidens, & nihil conductori nocet, licet profit locatori. 3. Cum rari ſint, & mere fortuiti hujuſmodi eventus, ipſi conductores libenter conſentiunt, ut conducti ſibi proſpiciant, & uberius lucrum procurent. Nec dicas, quod ſi ſecundus conductor ſciret jam nuntium ab altero eſſe conductum, integram nollet rependere mercedem. Utique. At nuntius nullo juſtitiæ onere premitur ad manifeſtandum, ſe & ab alio mitti; & ſicut proſpere contingeret alteri minori pretio nuntium mittere, qui ab alio jam conductus eſt; ita proſpere contingit nuntio, ut a duobus mittatur accepta ab utroque integra mercede: quod autem contingenter, & proſpere evenit, rei naturam non mutat.

Conſectarium Octavum.

VIII. Locatio, & conductio tunc finiuntur, quando tempus elapſum eſt in contractu præſtitutum. Quod ſi eo completo adhuc conductor, ſciente locatore, re uti proſequatur, prorogata cenſetur locatio, & quidem rei conditione inſpecta; videlicet ſi res ſit prædium urbanum, vel domus, quouſque alterutri contrahenti libuerit; ſi vero ſit prædium ruſticum, ſaltem ad annum: non cenſetur tamen prorogata fidejuſſio, ſi qua intervenit, ſed neceſſe eſt, ut fidejuſſor de novo fidejuſſionis præſtet ſecuritatem. Non ceſſat vero ante temporis lapſum morte locatoris, ſi illi ſuccedat hæres univerſalis, vel neceſſarius, qui cum ſuo prædeceſſore unam repræſentet perſonam. Ceſſat vero, ſi hæres ſit ſucceſſor particularis, ut Legatarius, vel donatarius; quia hic teſtatoris perſonam non gerit. Quod ſi locator domum, vel agrum alteri vendat, aut donet, durante locatione, emptor, vel donatarius locationi ſtare non coguntur: at conductor a locatario repetere poteſt, quod ſui intereſt, ne res locata donetur, aut væneat. Similiter ceſſat locatio redituum, & bonorum eccleſiaſticorum morte locantis, ſi bona ſint, quæ ſuæ dignitati, & beneficio ſunt deputata ad ſui ſuſtentationem. Perſeverat vero, ſi res ſint non privatæ perſonæ, ſed ad Eccleſiam, vel Monaſterium pertineant, proinde ipſius nomine locatæ. Primæ partis ratio eſt, quia reditus, & fructus beneficii poſt Beneficiarii mortem ad ſucceſſorem pertinent, in cujus detrimentum nihil præſtare poteſt anteceſſor.

Se-

Secundæ vero partis hæc eſt ratio, quia Prælati, & Superiores legitimi ſunt eccleſiaſticorum bonorum adminiſtratores: quamobrem eorum locationes ejuſdem ſunt rationis, ac factæ a Tutore, vel Curatore pupilli, quæ ſemper ſubſiſtunt; niſi forte gravis intercederet, & enormis læſio, pro qua beneficium depoſcere poſſent reſtitutionis in integrum. Eodem titulo valent locationes maritorum de bonis dotalibus uxorum, quorum licet ſint mere uſufructuarii, ſunt tamen & legitimi adminiſtratores. Immo ſi in ipſo matrimonii initio dotalia bona accepiſſet, quæ nulli locata exiſtimabat; non tenetur locationi ſtare, cum ſit ſucceſſor particularis in eiſdem bonis: ſi vero locata noverat, & acceptavit, ſua acceptatione locationi jam factæ aſſenſiſſe præſumitur, eapropter illam diſſolvere non poterit.

Conſectarium Nonum.

IX. Qui ab uſufructuario prædium, ſive agrum ruſticum conducit decem annis, & ſperans ſe toto eo tempore illo frui, prioribus annis ſumma diligentia excolit, & uberius reddit, ac melius; ſi poſt quinquennium defuncto uſufructuario ager ad hæredem pariter uſufructuarium tranſeat, nequit ab ipſo expenſas repetere, niſi forte deceptus fuiſſet a locatore defuncto, qui ſe proprietarium ſimulaſſet: tunc enim ab hærede indemnitatem petere poſſet, ob dolum, & fraudem. Si vero ad fundi proprietarium tranſeat, poterit indemnitatem, & expenſas exigere. Prima pars hujus conſectarii in textu fundatur legis *ſi quis domum* §. idem quærit ff. locati ubi dicitur: *Si ſumptus fecit ad fundum quaſi in quinquennium fruiturus, an recipiat?* Et ait, *non recepturum, quia hoc* (mortem ſcilicet uſufructuarii locatoris) *evenire poſſe proſpicere debebat*. Altera vero pars patet ipſo naturali jure, quia deceptus in locatione fraude, & dolo locatoris, qui ſe proprietarium ſimulavit, cum non eſſet niſi uſufructuarius, poſſet ab ipſo deceptore indemnitatem repoſcere, proinde & ab ejus hærede, qui ſicut in bona defuncti ſuccedit, ita & ejus oneribus realibus ſubjacet, cujuſmodi eſt reſarciendi illata damna. Tertiæ vero Conſectarii parti adverſantur plures Theologi, qui putant proprietarium non teneri ad expenſas compenſandas; at probabilius alii docent, & conductorem petere poſſe a proprietario, & hunc ad compenſationem teneri, & quidem merito. Nam Uſufructuarius ſua locatione totum jus ſuum tranſtulit in Conductorem, qui proinde eo frui debet beneficio uſufructuario convenienti. Porro ſi uſufructuarius eas ſubjiſſet expenſas, & obiiſſet, non ne ejus hæredes poſſent a proprietario incrementi beneficium petere? poterit igitur & Conductor uſufructuarii, cujus perſonam repræſentat: & ſicut Proprietarius teneretur hæredes uſufructuarii compenſare; ita & conductorem indemnem ſervare tenetur. In textu vero juris ſuperius adducto ſolum ſermo eſt de conductore exigente indemnitatem ab hærede mere uſufructuario, non a vero domino, & proprietario.

PARS TERTIA

DE CONTRACTIBUS ONEROSIS DOMINIUM, VEL USUM, VEL USUMFRUCTUM TRANSFERENTIBUS, ET A SORTE PENDENTIBUS.

HUjuſmodi Contractus, licet quoad eventum a ſorte pendeant, ſuas tamen ſervant regulas juſtitiæ, & æquitatis certas, & determinatas, a quibus ſi exorbitent, injuſti fiunt, & illiciti. Sunt autem Societas, Ludus, & Sponſio, de quibus ſingillatim.

CAPUT PRIMUM.

De Societate, & Contractu Trino.

DOCTRINA.

I. *Contractus Societatis definitio.*
II. *Societas multiplex.*
III. *Regulæ pro juſtitia ſocietatis. Regula prima.*
IV. *Regula II.* V. *Regula tertia.*
VI. *Regula quarta.* VII. *Regula quinta.*
VIII. *Contractus Trinus exponitur.*
IX. *Damnatus oſtenditur a PP. Græcis.*
X. *A Gregorio XIII.*
XI. *A Sixto V.*
XII. *A pluribus Epiſcopis Hiſpaniarum, Galliarum, Italiæ.*
XIII. *A Theologis, & Juris Canonici Doctoribus.*
XIV. *Invictis probatur argumentis ejus iniquitas.*
XV. *Poſito licito Trino contractu uſura eſt chimæricum crimen.*
XVI. *Argumenta in favorem contractus Trini proponuntur.*
XVII. *Primum diſſolvitur argumentum.*
XVIII. *Secundum refellitur.*
XIX. *Tertium refutatur.*
XX. *Quartum.* XXI. *Quintum.*
XXII. *Sextum argumentum diſſolvitur.*
XXIII. *Num licitus ſit contractus cum aſſecuratione ſortis, ſed ſine venditione lucri.*
XXIV. *Num cum venditione lucri, ſed ſine aſſecuratione ſortis.*
XXV. *Completa ſocietate quid de ſorte, & lucro faciendum.*

I. SOcietatis contractus definiri poteſt *duorum, vel plurium conventio, qui in communi ponunt pecuniam, induſtriam, laborem, vel aliam quamcumque rem pretio æſtimabilem, ut inde commodius lucrum reportent.* Dicitur duorum, vel plurium conventio, nam unus, & idem nequit ſibi ſocius eſſe: additur in communi ponunt, ut ſcilicet æquale ſit, & commune omnibus ſociis ſive lucrum, ſive detrimentum; alioquin leonina eſſet illa ſocietas, in qua alter ſocius ſemper lucraretur, vel damnum non ſentiret, alter vero detrimentum omne ſubiret. Hinc L. 67. ff. Pro ſocio indicitur: *Societas cum contrahitur, tum lucri, tum damni communio initur.* Subditur pecunia, induſtria, labor, vel res pretio æſtimabilis, cum hæc ſolum poſſint eſſe licitæ ſocietatis materia: nam ſocietates de rebus illicitis, bonisque moribus adverſantibus iniquæ ſunt, & deteſtandæ; ut eſt ſocietas latronum ad graſſandum, de quibus in L. 35. §. 2. ff. de contra. empt. ſtatuitur: *Societas flagitioſæ rei nullas vires habet.* Denique dicitur ad lucrum commodius faciendum; lucrari enim intendunt ſocii, & quidem per mutuum adjutorium, quo onera, & ſollicitudines dividuntur.

II. Societas multiplex eſſe poteſt, alia ſcilicet univerſalis bonorum omnium, alia particularis aliquorum tantummodo. Peculiaris ſocietas alia verſatur in mercibus emendo, vendendiſque, alia in agris colendis, alia in animalibus, vel præciſe ad uſum, culturamque inſervientibus, cujuſmodi ſunt boves, equi, muli; vel præciſe ad fœtum, & multiplicationem, cujuſmodi ſunt oves, capræ, ſues; vel ad culturam, & uſum ſimul cum multiplicatione, ut vaccæ, equæ, aſinæ: aliæ denique in reditibus, vectigalibuſque colligendis. Aliquando contractus iſte ſimplex, ideſt meræ ſocietatis, aliquando mixtus ex alio illi adnexo contractu.

III. Licitum eſſe Societatis contractum nullus eſt, qui ambigat, ſi debitæ ſerventur conditiones, pro quibus hæ ſtatuuntur Regulæ.

Regula Prima.

Prima licitæ ſocietatis conditio eſt, ut in ſocietate omnia in quibus conſtituitur ſocietas in commune conferantur, ſive pecuniæ, ſive opera, ſive induſtriæ; unde commune etiam ſit omnibus lucrum, vel detrimentum. Veritas hujus regulæ eſt de ſe manifeſta, & ſtatuitur a Sixto V. in ſua Conſtit. quæ incipit *Deteſtabilis*, ubi indicitur: *Contrahentes ſocietatem fructus, expenſas, & damna in commune conferant, & prout æquum, & juſtum fuerit, ſibi communicent, atque dividant.*

Regula Secunda.

IV. Proportio ſervanda inter ſocios non ſemper debet eſſe arithmetica, ut ſcilicet æquale lucrum, vel detrimentum omnes ſentiant; ſed geometrica, ut ſcilicet correſpondeat quantitati rei in ſocietatem collatæ lucrum, vel detrimentum. Declaratur. In ſocietate cumulus eſt conſtituendus pecuniæ, operum, & induſtriæ, & ſingulis æſtimatis juxta ſuum capitale aſſignari debet cuilibet ſocio deponenti tantum lucri, & tantum detrimenti, quantum depoſita res expoſtulat. Quamobrem, ſi pecunia depoſita pretioſior ſit induſtria, & labore, majus lucrum percipiat, qui pecuniam depoſuit, quam qui contulit operam. Nam ut habetur in Inſtit. tit. 6. §. 2. de ſocietate: *Ita iniri poteſt ſocietas, ut alter pecuniam conferat, alter non conferat, & ta-*

& tamen lucrum inter eos commune ſit, quia ſæpe opera alicujus pro pecunia valet. Et e contra, ſi prætioſior, æſtimabiliorque ſit labor, & induſtria, quam collata pecunia, operarius, & negotiator majus lucrum conſequetur. Nam ut ſubditur in Inſtit. §. 2. *Sæpe quorumdam ita pretioſior eſt opera in ſocietate, ut eos juſtum ſit conditione meliore in ſocietatem admitti*. Quod ſi omnia ſint æqualia, æquale erit & lucrum, vel detrimentum.

Regula Tertia.

V. Optima eſt regula tradita a S. Antonino P.3. tit. 2. cap. 7. *In ſocietate damnum procedens ex natura rei pertinet ad tradentem, ſequens ex culpa negligentiæ ad ſuſcipientem, ex fortuito caſu ſpectat ad utrumque*. Quamobrem qui rem tradit, quæ materia ſit ſocietatis corruptam, vel oves morbidas, vel monetam adulterinam, aut deficientem, ipſe ſolus damnum ſubire debet. Qui induſtriam, & operam præſtat, ſi a ſuo munere deficiat, ſi ejus culpa res pereat, ſolus damnum reparare debet, & id etiam compenſare ſocietati, quod intereſt, ne culpa commiſſa fuiſſet. Quando vero caſu fortuito perit ſine ſociorum culpa, ad totam pertinet ſocietatem, ut ſtatuitur L. 6. ff. pro ſocio: *Fatalia damna ſocii non coguntur præſtare*. Qui vero Societati operam præſtat, & induſtriam, eam adhibere tenetur diligentiam, quam pro ſuis rebus adhiberet. Indicitur enim in Inſtit. lib. 3. tit. 26. §. ult. *Sufficit talem diligentiam communibus rebus adhibere ſocium, qualem ſuis rebus adhibere ſolet quilibet homo prudens*. Res vero ſocietatis durante ſocietate ſpectantur, ac ſi nullius eſſent disjunctive, ſed omnium ſociorum collective.

Regula Quarta.

VI. In ſocietate quidquid aliquis ſociorum adeptus fuerit ratione ſocietatis, in commune ponendum eſt; non vero, quod illi obvenerit, non ex ſocietate, licet cauſa ſocietatis: ut ſi quis ſocius pecunia ſua, vel induſtria non applicata, vel debita ſocietati aliquid lucretur, lucrum illi ſoli cedit; & pari pacto, ſi cui ſocio, qui occaſione ſocietatis bonum ſibi nomen adeptus eſt, aliquid donatum fuerit, vel teſtamento legatum, retinere ſibi ſoli poterit. Similiter ſi quis ſociorum damnum aliquod patiatur cauſa ſocietatis, a latronibus fuit ſpoliatus, aut vulneratus, hæc ſunt ex communi penu ſocietatis ſarcienda; ſicut & expenſæ in illo itinere, vel negotio factæ. At contra, ſi non cauſa ſocietatis, licet occaſione ſocietatis, aliquod incurrat detrimentum, puta quia iter habens pro ſocietate ad propria tractanda negotia a via diverterit, & interim fuerit ſpoliatus a latronibus, ipſi ſoli adtribuendum foret damnum, non ſocietati.

Regula Quinta.

VII. In omni ſocietate ſors debet eſſe periculo obnoxia reſpectu conferentis: quamobrem injuſta, & illicita eſt omnis ſocietas, in qua ſors, ſive capitale reſpectu ponentis certum redditur, & tutum ad omni periculo, & tamen inde lucrum ab ipſo percipitur. Ita aperte docet S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 5. ſcribens: *Ille qui committit pecuniam ſuam vel mercatori, vel artifici per modum ſocietatis cujuſdam, non transfert dominium pecuniæ ſuæ in illum, ſed remanet ejus: ita quod cum periculo ipſius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et ideo ſic licite poteſt partem lucri inde provenientis expetere, tanquam de re ſua*. Ubi aperte S. D. totam rationem, quæ lucrum honeſtat in ſocietate, non aliunde deſumit, niſi quia cum rei non ſit translatum dominium, totum periculum rei penes dominum ſtat. Hanc veritatem confirmavit Sixtus V. in ſua Bulla 45. quæ incipit *Deteſtabilis*, ubi aperte declarat, & ſtatuit: „ Damnamus, & reprobamus omnes, & quoſcumque contractus, conventiones, & pactiones poſthac ineundos, ſeu ineundas, per quos, ſeu quas cavebitur perſonis, pecunias, animalia, aut quaslibet alias res ſocietatis nomine tradentibus, ut etiamſi fortuito caſu quamlibet jacturam, damnum, aut amiſſionem ſequi contingat, ſors ipſa, ſeu capitale ſemper ſalvum ſit, & integrum a ſocio recipiente reſtituatur, ſive ut de certa quantitate, vel ſumma in ſingulos annos, vel menſes durante ſocietate reſpondeatur. Statuimuſque hujuſmodi contractus, conventiones, ac pactiones uſurarios, & illicitos poſthac cenſeri debere, atque in poſterum non licere iis, qui pecunias, animalia, vel alias res in ſocietatem tradent, de certo lucro, ut præfertur, percipiendo inter ſe paciſci, & concordare, neque etiam ſive ad certum, ſive ad incertum lucrum convenerint, ſocios, qui ea recipient, ad ſortem ſeu capitale ſalvum & integrum, ubi illud caſu fortuito perierit, vel amiſſum erit, reddendum, quovis pacto, aut promiſſione ſibi obligare. Ac ne de cetero ſocietates ineantur ſub hujuſmodi pactis; & conditionibus, quæ uſurariam pravitatem ſapiunt, diſtricte interdicimus, & prohibemus „. Idem etiam ante ſtatuerat S. Carolus Borromæus in ſuo I. Mediolanenſi Conc. tit. de uſuris ſcribens: „ Ne in ſocietate, in quam alter pecuniam confert, alter operas, lucri diſtributio conſtituatur, niſi per quotas partes. Nec ultra eas certa penſionum ſumma, vel quid aliud conferenti pecuniam perſolvatur, nec fiat pactio, ut ſors ſalva ſit, fructus vero communiter dividantur „.

VIII. Ex hac itaque certa, & inconcuſſa doctrina ſequitur, Contractum trium contractuum omnino uſurarium, & illicitum eſſe. Tres autem hi contractus, qui in unum coeunt, ſunt 1. Contractus ſocietatis, quo pecunia in ſocietate ponitur cum altero, qui ex parte ſua operam, & induſtriam in negotiatione pollicetur. 2. Aſſecurationis ſortis, ſive capitalis, quo ſocius, qui pecuniam in ſocietate ponit, paciſcitur cum conſocio de capitalis ſecuritate, ne pereat; & ſi pereat, non conferenti, ſed accipienti pereat, conceſſa pro tali ſecuritate majori lucri parte. 3. Venditionis lucri ſperati; per quam qui pecuniam contulit, & capitale priori contractu in tuto poſuit, deinde lucrum certum reddit, cedendo alteri ſocio majus ſperatum lucrum pro minori certo quotannis perſolvendo; & hoc pacto ambo ſocii ab omni onere liberantur rationum reddendarum, tam quoad ſortem, quam quoad lucrum. Sic itaque perficitur ſalebroſus hic contractus. Titius dat Sempronio mer-

mercatori centum nummos aureos, ut negotietur ſpe lucrandi quadraginta nummos aureos. Porro, ſi negotium Dii bene vertant, & revera lucrum quadraginta nummorum reſultet, jam viginti ad Titium pertinent, cujus ſors, ſive capitale eſt periculo obnoxium. Hic autem, ut illud in tuto ponat, paciſcitur cum Mercatore, & illi cedit decem nummos aureos ex ſperato lucro, ut in ſe ſortis periculum ſuſcipiat: atque ita erit, ut Mercator triginta nummos aureos habeat, Titius vero non niſi decem. At quia lucrum quadraginta aureorum incertum eſt, & eſſe poteſt majus, vel minus, idem Titius ſpem hujus lucri Mercatori vendit pro tertia ſui parte, & cum, ſi negotium bene cedat, decem aureos ſperare poſſit, quinque certis contentus, alios quinque cedit emptori; atque ita ſit, ut in ſingulos annos quinque aureos tutos ab omni periculo ſortis, & incertitudine lucri, & finita ſocietate, ſortem integram conſequatur. Hujus contractus iniquitatem clariſſime, & uſque ad evidentiam oſtendit V. C. Daniel Concina non ſolum in ſua Theologia Chriſtiana, ſed etiam integro Opere de hoc argumento, cui Titulus *Uſura Contractus Trini demonſtrata*, ubi omni argumentorum genere ejus injuſtitiam luculentiſſime evincit, & argumenta in ejus favorem adducta a Theologis diſſolvit, & enervat. Nos nonnulla delibabimus, tum ex auctoritate deſumpta, tum ex ratione.

IX. Et 1. quidem Can. 17. Nicænæ Synodi I. illi damnantur Contractus, in quibus mutuum quidem datur, ſed, ut lucrum inde obtineri poſſit, aliqua adinventione, vel titulo negotiationis tegitur, ut mutuum non videatur, & ſic lucrum percipi poſſit. Sic itaque ſtatuit Generale Concilium: „ Quoniam multi ſub regula conſtituti avaritiam ob turpia ſectantur, oblivione divinæ Scripturæ dicentis: *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*, mutuum dantes centeſimam exigunt, juſte cenſuit ſancta, & magna Synodus, ut ſi quis inventus fuerit poſt hanc definitionem uſuras accipiens, vel ex *adinventione aliqua*, *vel quolibet modo negotium tranſigens*, ſemiola ideſt ſexcupla exigens, vel aliquid tale prorſus excogitans turpis lucri gratia, dejiciatur a Clero, & alienus exiſtat a regula.. “ Quem Canonem ſic explicat Zonaras in Pandectis: „ Fœneratorii nominis infamiam aliqui declinantes, pecuniam ita dant mutuam, ut ſibi lucri partem ex ea paciſcantur, nec ſe fœneratores, ſed SOCIOS dicunt, emolumentorum tantummodo participes, nullum interea jacturæ periculum ſubeunt. Hæc igitur & hujuſmodi omnia Canon vetat, eaque qui exercent ... deponi jubet “. Quibus verbis Zonaras non obſcure contractum trinum indigitat, & tanquam uſurarium a Concilio damnatum agnoſcit. Nam 1. indicat contractum ſocietatis in illis verbis, *ſed ſocios dicunt*, & ficto ſocietatis nomine pecuniam erogant. Deinde alterum contractum aſſecurationis oſtendit illis verbis, *emolumentorum participes nullum interea jacturæ periculum ſubeunt*, ſalvam enim ſortem volunt. Tertio & venditionis tertium contractum tangit dum dicit, *ſibi lucri partem paciſcuntur*, majus lucrum incertum pro minori, ſed certo cedentes. Quod & confirmat alter Juris Canonici Doctor Iſaacus Balſamon in expoſitione Canonum dicens: „ Dant nonnulli pecuniam, & tantum ex lucro partem ſe capturos paciſcuntur; periculum enim agnituros, qui eam accipiunt, & cum ſint revera FŒNERATORES, verbo tamen SOCIETATEM prætexunt. Hoc enim Canon averſatur, & eos, qui hujuſmodi quid faciunt, deponit “.

X. Eccleſiæ Græcæ Patribus conſentiunt & Latini. Gregorius XIII. uſurarium declaravit cenſum illum Germanicum, ſibi a Bavariæ Duce propoſitum, in quo 1. pecunia datur (non mutua, nulla enim in propoſitione caſus mutui mentio) Sempronio, ſive negotiatori, ſive cujuſvis conditionis homini, ad nullum certum uſum, ſed pro arbitrio debitoris diſtribuendum. 2. Pactum initur, ut quamdiu pecunia penes accipientem ſit, quotannis quinque florenos pro centenariis ſolvat. 3. Quod ſummæ capitalis perdendæ creditur nullum periculum ſubeat. 4. Quod data pecunia accipienti ſive fructificet, ſive non, creditor jus habet exigendi a debitore lucrum quinarium annuum pro centenario. Hunc itaque Contractum Gregorius in ſua reſponſione & uſurarium declaravit, & ſubdit, *neque enim ad aliam ſpeciem, quam mutui cum conventione lucri ex eodem mutuo reduci poteſt*. Et præterea declaravit, *per nullam conſuetudinem, aut legem humanam, neque ulla contrahentium etiam bona intentione defendi poſſe*. Porro totum illud, quod in hocce uſurario contractu, & damnato habetur, & in trino contractu reperitur. 1. In illo celebrando nulla mutui mentio, immo nomen adhibetur ſocietatis. 2. Pactum, ut quandiu pecunia penes accipientem, quem ſocium dicunt, ſit, ipſe quotannis quinque, aut ſex pro centenariis ſolvat. 3. Ut ſors, ſive capitale nullum reſpectu dantis periculum ſubeat. 4. Ut ſive fructificet, ſive non fructificet, & ſocius ſive lucretur, ſive jacturam patiatur, quinarium, vel ſextarium quotannis ſolvat. Si primus igitur contractus Germanicus, declarante Summo Pontifice, illicitus, iniquus, uſurarius eſt; & alter contractus trini talis ſit, oportet; cum inter ſe conveniant, ſicut ovum ovo, & lac lacti ſimile eſt.

XI. Sixtus V. trinum contractum uſurarium pronuntiaſſe in ſua Bulla anni 1586. quæ incipit *Deteſtabilis*, ſic luculenter oſtendo. Martinus Navarrus, qui gloriabatur ſe trinum contractum adinveniſſe, & quem ut licitum mordicus tuebatur adverſus Dominicum Soto acerrimum ejuſdem contractus oppugnatorem, ad Sixtum V. provocavit, qui re maturius diſcuſſa præfatum contractum reprobavit, declarando, ut ſuperius n. 7. omnes ſocietates in quibus de *certo lucro perficiendo contrahentes inter ſe paciſcuntur*, *& concordant*, *vel ſive ad certum*, *vel incertum lucrum convenerint*, *ſocios*, *qui ſortem*, *ſeu capitale accipiunt*, *ad illud ſalvum*, *& integrum*, *ubi illud caſu fortuito perierit*, *vel amiſſum erit*, *reddendum quovis pacto*, *aut promiſſione ſibi obſtringant*, *& obligent*, *illicitas eſſe & iniquas*. Porro in hac ſua Conſtitutione vel Summus Pontifex nihil omnino controverſiam ſibi ad definitionem propoſitam attigit, & ſolum in communi quemcumque uſurarium contractum reprobavit, & vetuit; vel ſententiæ Navarri ſavit, & victoriam illi adjudicavit, licitum declarando trinum contractum; vel denique ejus doctrinam reprobavit, & rejecit. Primum quidem affirmant

mant cum Comitolo nonnulli Theologi, non quidem ex verbis, & doctrina in ipſa Bulla expoſita, ſed ex ficto quodam vivæ vocis oraculo, relato a Stephano Tuccio, qui illud audierat a Cardinalibus Toleto, & S. Severinæ, quo Pontifex interrogatus reſpondit, ſe in ea Bulla ſolum prohibere voluiſſe injuſtos contractus, & conventiones ſolitas apponi ſocietatibus, quos claſſici Doctores condemnarunt. At quis prudens, & cordatus credat, Sixtum V. in ſua Conſtitutione edita ad dirimendam tunc ferventem inter Navarrum, & Sotum controverſiam de trini contractus vel juſtitia, vel iniquitate, verbis luſiſſe, & quæſtionis nodum non ſolum non ſolviſſe, ſed ne attigiſſe quidem; & ſolum, quod omnino certum, compertum, evidens eſt apud omnes Theologos, immo & chriſtianos definiiſſe, nimirum non licere ſocietatis contractui conditiones injuſtas, & uſurarias, quas Theologi reprobant, adjicere? Præterea vel Sixtina Conſtitutio congruam admittit interpretationem in favorem contractus trini, vel non admittit. Si primum; cur igitur non ex ipſis Bullæ verbis hoc evincitur? Cur ad vivæ vocis oraculum confugiunt? Si alterum, quis credat, vel afferere præſumat, Summum Pontificem univerſali Bulla toto orbe diffuſa, ad totum orbem data, damnaſſe contractum trinum, quem poſtea privato vivæ vocis oraculo tanquam licitum adprobavit? At poſita etiam oraculi vivæ vocis veritate, quid inde extunditur? non aliud profecto, niſi Sixtum non novam legem condidiſſe, ſed contractum proſcripſiſſe, quem in ſe turpem, iniquum, labe uſuræ defœdatum deprehenderat; quod profecto cum Bulla egregie congruit. Alterum vero, nimirum Navarri ſententiæ faviſſe Summum Pontificem, nullus eſt, qui afferere præſumat, nec per ſomnium cogitet. Immo oppoſitum diſerte teſtatur Azorius minime ſeverioris Ethicæ ſectator 3. P. Lib. 9. cap. 4. ubi hæc habet. „ Optabat Navarrus, ut „ Pontifex declararet, tale pactum in ſocietate „ licitum eſſe, & juſtum. At contrarium Ponti„ fex declaravit, ac definivit, ut ſuperiori capite „ dixi in ſexta quæſtione. Theologorum, & utri„ uſque juris Doctorum ſententia ſemper fuit, ta„ le pactum eſſe fœneratitium ". Supereſt igitur tertium, adprobatam nimirum Dominici Soto ſententiam, & improbatum tanquam omnino uſurarium trinum contractum. Hæc autem Pontificis Bulla doctrinalis eſt, & Moralis Evangelicæ punctum in re graviſſima declarat, & definit: non igitur ab acceptatione pendet.

XII. Idem ſentiunt, & docent omnes pene chriſtiani orbis Epiſcopi, & Paſtores. Novem Archiepiſcopi, & Epiſcopi Hiſpaniarum per manus Eminentiſſimi Cardinalis Belluga ſupplicem libellum obtulerunt Innoc. XIII. & Bened. XIV. in quo plures expoſuerunt laxas, & falſas opiniones, quas cenſura notari, & proſcribi poſtularunt, inter quas 57. hæc erat: *In contractu trino aliquid ultra ſortem in pactum deducere non eſt lethale*: pro certo igitur habebant præfati Præſules, illicitum eſſe ex contractu trino aliquid lucrari. In Galliis jamdudum de contractus trini honeſtate, & juſtitia doctrina a Sacra Pariſienſi Univerſitate damnata fuit: nam de hac propoſitione, *Si contractui ſocietatis adjungatur contractus aſſecurationis capitalis, ac venditionis lucri incerti pro certo, licitum eſt exigere lucrum certum cum aſſecuratione capitalis*, tale tulit judicium: *Falſa eſt, & ſcandaloſa, inducens ad uſuras committendas, variaſque aperit artes eas palliandi, juſtitiam, & veritatem violandi*. Et iterum anno 1717. die 15. Julii, doctrinam ſuam hac de re patefecit his duabus propoſitionibus 93. *Qui in contractu legitimæ ſocietatis capitale etiamſi abſque conſortis culpa perierit, ſalvum ſibi fore paciſcitur, uſuram committit ſub ſimulato ſocietatis nomine*. Et 94. *Vi trium, ut ajunt, contractuum, ſcilicet ſocietatis, aſſecurationis ſummæ principalis, & venditionis majoris lucri incerti pro minori, quod certum ſit, lucrum exigere, vel intendere uſura eſt*. In Belgio quoque tanquam uſuraria reprobatur illa ſocietas, in qua in favorem pupillorum traditur pecunia ad lucrum, cum ſortis aſſecuratione, ut apparet ex documento Collegii Lovanienſis, ubi declaratur. „ Cum Tutores tradunt pecuniam, obligantes eos „ qui eam accipiunt, ad reddendum certo, præ„ ſcriptoque tempore æqualem ſummam, ſive i„ pſam principalem ſortem, conſtat eos mutuare „ pecuniam ex definitione mutui. Et quia ex mu„ tuo accipiunt ultra ſortem principalem lucrum, „ id videlicet, quod ſingulis annis uſque ad elo„ cationem pupilli recipiunt, conſtat eos eſſe uſu„ rarios ". In Italia vero trinum contractum, & ſocietatem omnem, in qua ſors in tuto eſt, plures reprobarunt Epiſcopi. Quid ſtatuerit S. Carolus Borromæus in ſua S. Synodo Mediolanenſi, ſuperius dedimus n. 7. Addendus Cardinalis Denoff Epiſcopus Cæſenatenſis, qui in ſuo Paſtorali Edicto italico ſermone exarato anni 1694. ſic ſtatuit: „ Juxta veriorem ſententiam prohibita eſt, & „ uſuraria trium contractuum ſocietas, quia ſcili„ cet ſecundus priorem contractum deſtruit, & in „ nudum mutui contractum mutat ". Et Franciſcus Laynerius Epiſcopus Umbraticenſis in ſua Synodo habita anno 1717. & typis edita Romæ anno 1729. ſic ſtatuit: „ Contractus trium contra„ ctuum (quamvis raro, vel nunquam in noſtra „ Diœceſi iniri contingat) ſocietatis ſcilicet, aſ„ ſecurationis, & venditionis lucri majoris incer„ ti pro lucro minori certo, tanquam uſurarios, „ & proſcriptos eſſe Apoſtolica Conſtitutione (Six„ ti V.) noſtris Diœceſanis volumus innoteſcere, „ ut ab illis caſu occurrente valeant abſtinere ". Et Epiſcopus Urbevetanus Edicto publico, anno 1726. evulgato, & quod a Parochis bis in anno inter Miſſarum ſolemnia populo legi juſſit, inter contractus uſurarios recenſet ſocietatem trium contractuum. Quid, quod Benedictus XIV. in ſuo de Synodo opere duo declaravit lib. 10. cap. 7. nimirum I. n. 3. delatam ad Summum Pontificem Sixtum V. quæſtionem de Trino contractu inter Sotum, & Navarrum ſua Conſtitutione 68. *Deteſtabilis* examinaſſe, & ea diligenter diſcuſſa, duplicis ſecuritatis pactionem adjectam USURARIAM pronuntiaſſe, eamque deinceps fieri prohibuiſſe? 2. Poſſe Epiſcopos in ſuis Synodis ab hoc contractu celebrando avocare, & avertere, quod a pluribus Epiſcopis ſapientiſſime factum ex Genetto refert.

XIII. Theologos vero, & Juris Canonici Doctores, qui trinum contractum damnant, ſi recenſere vellem, infinitus eſſem; eorum nomina, & teſtimonia legi poſſunt apud Concinam lib. de Uſu-

Uſura Contractus Trini Diff. 4. in §. unico. Nonnullos tantum proferam, & quidem ex recentioribus: nam antiquiores omnes, qui ante litem inter Navarrum, & Sotum excitatam ſcripſere, ſibi adverſarios fatentur trini contractus Patroni. Damnant igitur contractum trinum Natalis Alexander lib. 3. art. 5. Reg. 23. Gennarus in Uſura detecta Tom. 1. Recognit. 1. Cuniliat. Tr. X. cap. 5. §. 2. Boranga de Contract. cap. 7. §. 2. Cajetan. Tr. de Uſura diſp. 2. Steyaert concluſ. 59. Genettus Tr. 9. cap. 14. Sylvius 2. 2. q. 78. art. 2. Henricus a S. Ignatio lib. 9. cap. 83. Petrus Ballarinus Prolect. 2. in T. 2. S. Antonini cap. 3. part. 2. Cardinalis de Luca lib. 5. de Uſuris diſc. 1. Quid, quod & ipſi contractus trini Patroni ſponte fatentur, rem eſſe plenam periculi hujus contractus celebrationem? Ita fatetur Ludovicus Bail in triplici examine Ordinandorum par. 2., ubi poſtquam docuit, ſententiam defendentem, ut licitum, trinum contractum non *videri probabilitate deſtitutam*: „ proinde qui hujuſmodi ſocietatem „ celebrarent non eſſe moleſtandos, nec ad reſtitutionem cogendos " ſubdit; „ attamen ſi res ſit „ in fieri, & petatur a Confeſſario conſilium, puto quod non debeat dare conſilium hujus ſocietatis, ſed diſſuadere, quantum poterit, ne fiat... „ eo quod vix obſerventur conditiones requiſitæ, „ ut ſine peccato fiat talis ſocietas ". Idem prorſus fatentur Salmanticenſes Tr. 14. cap. 3. punct. 21. §. 2. n. 102. ſic ſcribentes: „ quia limitationes, quæ apponi ſolent ad honeſtatem „ hujus contractus, frequenter ſolent omitti, & „ parum de illis curatur, plenus eſt talis contractus periculi, & viam latam aperit ad multas „ uſuras patrandas ". Immo & ipſe recentiſſimus Auctor Operis de occupata pecunia (dell'Impiego del denaro) poſtquam trini contractus honeſtatem aſſeruit, parum ſibi cohærens eumdem contractum adeo ceu dolis, technis, & ambagibus involutum, deteſtatur, ut malit moderatam uſuram admittere, quam illum ſocietatis ineundæ modum; quem *ſinceritati, & candori chriſtiano adverſum* aſſerere non reformidat. Sic enim ſcribit: „ Factum (ſcilicet ſocietas cum aſſecuratione ſortis & lucri) „ ſecundum generalia & tuta Ethices ſanioris principia in ſe irreprehenſibile videtur: at dicere „ audebo, non talem mihi videri modum celebrandi; & hæc contractuum implicatio, & congeries mihi non placet ". Quid ſibi volunt hæ „ ambages? Cur tres inis, ſeu potius comminiſceris contractus, ubi revera non niſi unum celebras? Ubi candor? Ubi chriſtiana ſinceritas? " Egregie profecto, nam revera trinus iſte ſocietatis contractus non niſi unus eſt, mutui ſcilicet cum lucro, ut ipſe clariſſimus Auctor fatetur; licet ad invidiam declinandam mutui nomen refugiat, & pecuniam mercatori traditam non mutuo datam appellet, ſed *occupatam*, quaſi iniquitas ſit in verbo, non in facto. Unde opportune in ipſum regero Ambroſii celebre effatum lib. 4. de Tobia cap. 14. *Quodcumque ſorti accedit, uſura eſt: Quodvis ei nomen imponas, uſura eſt. Si licitum eſt, cur vocabulum refugis? cur velamen obtexis? Si illicitum eſt, cur incrementum requiris?*

XIV. Denique hujus trini contractus iniquitatem luculentiſſime evincunt argumenta. Horum præcipua ſunt, quæ refert Bened. XIV. l. I. de Synodo dicens: „ Quod contractus trium contractuum ſit in ſe fœneratitius, evidenter patere „ prædicti Auctores arbitrantur: quoniam conferens pecuniam, rejecto periculo in accipientem, „ cenſetur mutuum dare, & pecuniæ dominium in „ eumdem accipientem transferre, cui res ipſa „ perit, ſi pereat.... Addunt præterea trini con„ tractus obtentu omnes leges eludi uſuras prohibentes, cum petenti mutuum quilibet reſpondere „ poſſit, nolo mutuum dare, ſed ſocietatem tecum „ inire ſub pacto, ut me de ſorte ſecurum facias, „ & ob majus lucrum, quod ex negotiatione ſpero probabiliter eventurum, aliquod minus, ſed „ certum mihi tradendum promittas ". Quæ duo argumenta quam valide iniquitatem contractus trini evincant, paulo fuſius exponere operæ pretium duco. Et primo quidem tres illos contractus fictitios eſſe, chimæricos, & ad palliandam uſuram excogitatos, manifeſte patebit, ſi ipſorum genuinam indolem expenderimus. Societatis natura eſt, ut rerum, operum, pecuniæ collatio fiat in communi: ut communio haberi poſſit lucri, & damni. Ita decernunt omnes Juriſtæ. Ulpianus lib. 52. ff. pro Socio §. 4. ſcribit: *Sicut lucrum, ita damnum quoque ſociis commune eſſe oportet*. Et lib. 55. *æquum eſt, ut cujus participavit lucrum, participet & damnum*. Et Paulus lib. 67. pro Socio ſtatuit; *Cum ſocietas contrahitur, tam lucri, quam damni communio coitur*. Verum in hac ſocietate nulla operum, & rerum communis collatio, nulla lucri, & periculi communio. Non primum; nulla enim fides inter mercatorem, & capitaliſtam, cum neuter alteri ſocietatis, & negotiationis vel rationem reddat, vel fidem ſpondeat. Quamobrem mercator ſocietatis jurium nunquam violator exiſtet, quocumque ſe gerat modo; dummodo & ſortem reddat tutam, & lucrum ſolvat. Et pari pacto, qui pecuniam contulit, nullam de negotiatione ſollicitudinem, nullam habet curam, immo nec ad illam unquam cogitando mentem convertit, tantummodo ſollicitus, ut annuatim lucrum percipiat, & finita ſocietate ſortem integram recipiat. Chimærica igitur eſt hæc ſocietas, purum putumque figmentum, & ſolum reale mutuum, per quod in ſocium transfert pecuniæ dominium, & inde lucrum percipit. Nec minus chimæricus, fucatuſque eſt alter aſſecurationis contractus. Contractus aſſecurationis indole ſua alienæ rei periculum in alium rejicit, vel gratis, vel pretio accepto. Supponit igitur nullam eſſe in re aſſecurata inter contrahentes communionem, & ſocietatem; hæc enim, ſicut lucri, ita damni communionem importat: tollit autem aſſecuratio omne periculum: ergo deſtruit ſocietatem; alioquin plane contradictoria acta eſſent de uno, eodemque ſubjecto, puta pecunia reſpectu ejuſdem ſocii. Quandoquidem ſocius, qui pecuniam ponit, reſpectu ejuſdem pecuniæ, & ejuſdem ſocii & periculo obnoxius eſſet, & ab omni periculo immunis: primum, quia ſocius; ſecundum, quia per aſſecurationem tutus. Eſſet ex oppoſito, qui operam ponit, acceptæ pecuniæ & dominus, & non dominus: dominus, quia ſuo periculo aut perit, aut fructificat ratione aſſecurationis; non dominus, quia ad ſocium pertinet, qui eam contulit, & cui fructificat. Præterea hæc aſſecuratio quænam reſpicit pericula, a quibus indemnem ſervare de-

debeat conferentem pecuniam? Num omnia? num aliqua tantum? Si omnia, quis unquam reperietur in mundo tam ſtupidus, qui rem alienam ab omni periculo, & infortunio etiam inexcogitabili, & quidem per plures annos alterum ſervare velit extra hunc iniquum trinum contractum, niſi forte tantum conferat, quam valet res ipſa? Num ab aliquibus tantum? At amabo, a quibus? A periculis maris, tempeſtatis, piratarum. Hoc licere fateor: at ſi pecunia collata non pereat horum cauſa, ſed alio prorſus infortunio, conferenti peribit; quod omnino recuſat celebrans contractum trinum, quippe qui in trino contractu ab omni periculo poſtulat immunitatem. Num a periculis debitorum, dum merces credito vendit? Verum pro hoc cavendo periculo negotiator, qui pecuniam accipit, pretium nequit recipere, cum ex vi ſocietatis omnem jam teneatur diligentiam adhibere, tamquam de re propria, ita ut vel non vendat niſi illis, qui ſunt ſolvendo, vel ſub pignore. Num aſſecuratio erit de propria fidelitate? At ubinam gentium auditum, quempiam ſe fore fidelem miniſtrum aſſecuraſſe, & pro hac aſſecuratione pretium poſtulaſſe? Supereſt igitur, ut aſſecurationem poſtulet pecuniæ collatæ a periculis jacturæ, aut diminutionis ſortis, cum mercium pretia modo creſcant, modo decreſcant, & etiam quandoque de repente vileſcant; quæ præterea, cum ſint tractandæ, cuſtodiendæ, vendendæ a famulis, & miniſtris, eorum infidelitatis periculo ſubjacent. At hæc pericula intima ſunt negotiationi, & ſocietati: quamobrem hoc genus commercii rejiciat, oportet, qui ab illis periculis cavere vult; & revera rejicit, qui pecuniæ in negotiationem datæ omnimodam aſſecurationem poſtulat. Non ergo ſupereſt, niſi pecunia mutuo data cum lucro, ideſt uſura, pallio aſſecurationis obtecta. Tertius vero contractus venditionis lucri majoris incerti, certo perſoluto minore pretio, hujuſce contractus iniquitatem clarius patefacit. Nam lucrum ex negotiatione ſperatum, vel omnino certum eſt tum in ſpecie, tum in quantitate; vel incertum. Si primum, aſſecuratione opus non eſt, quæ locum non habet niſi in rebus incertis. Si ſecundum, ſolvendum eſt igitur pretium talis venditionis. At nihil ſolvitur venditori in contractu trino, ſed ſolum incertum, & ſperatum lucrum remittitur: incertum igitur incerto emitur, ut certum lucrum inde emergat contra ipſum naturale lumen, quo quiſque ſtatim agnoſcit, incertum additum incerto certum quidpiam efficere non poſſe; ſicut nihilum nihilo additum aliquid producere plane eſt impoſſibile. Urgeo. Per contractum aſſecurationis ſortis ſocietati adjectum, jam ſicut tota ſors eſt aſſecuratoris, ita & totum lucrum illius ſit, oportet, cum juxta æquitatis, juſtitiæque leges illius eſſe debeat lucrum, cujus eſt periculum: cadit igitur tota venditionis materia, nimirum ſperatum lucrum ex ſorte, quod cum ſit aſſecuratoris, illi, quod ſuum eſt, vendere ſine iniquitate non potes. Supereſt igitur, ut lucrum, quod reportas, non ſit niſi lucrum pecuniæ mutuatæ, & tibi integre procul ab omni periculo reſtituendæ cum auctario.

XV. Egregie itaque Bened. XIV. cum Theologis ajebat ſecundo loco, per trinum contractum uſuræ peccatum chimæram evaſiſſe, nec reperiri amplius in mundo poſſe: nam quilibet pecuniam petenti reſpondere poterit, ſe non habere pecuniam mutuo dandam, ſed quam occupatam cupit; proinde ſe paratum dare, ſi fructus illi, & lucrum rependatur. Interim tamen ſub velamine contractus trini non ab orbe exulat uſura, ſed impune vagatur, & cladem maximam chriſtianis infert, eo magis deplorandam, quo minus agnoſcitur, & vitatur. Revera nullus eſt, qui pecunia indigens vel ad æs alienum ſolvendum, vel ad ruentes fabricas reparandas, vel ad filiam dotandam, vel ad litem ſuſtinendam, & urgendam, vel aliud negotium peragendum, ſi ad pecunioſum virum confugiat, & ſibi neceſſariam pecuniam petat, ſtatim fructum, & lucrum vel ſponte exhibeat, vel pendendum ab alio audiat, ad mortem, ut inquiunt, *plateæ*, ſive *emporii*, (ad uſo di Piazza) ideſt mutuam accipiendo pecuniam cum onere ſortis reſtituendæ poſt certum tempus, & annui interim proventus ad ſemiſſem quotannis ſolvendi; quin ſive qui petit, ſive qui tribuit pecuniam, de trino contractu vel cogitet, vel quidpiam noverit. Mihi hiſce diebus contigit videre negotiatorem indigentem quingentis Venetis Ducatis ad res ſuas in apertam ruinam vergentes fulciendas, neceſſitate compulſum non ad alium mercatorem, ſed ad virum pecunioſum, qui de negotio inſtituendo nec cogitabat, confugiſſe, & ab eo præfatos quingentos ducatos petiiſſe, exhibito etiam pignore in gemmis, & auro elaborato. Annuit ille accepto pignore, at hac iniqua pactione, ut ſingulis menſibus dimidium ducati pro ſingulis centenariis ſolveret, & acceptæ pecuniæ partem reſtitueret, fructu tamen, ſeu lucro non niſi poſt ſex menſes diminuto, quo pacto & fructum redditæ pecuniæ ſolvebat, & hoc donec totam ſortem reddidiſſet. Ingemui hoc audiens & amicum a tam iniqua negotiatione pro viribus ſuum dehortatus. At ille neceſſitate preſſus ab iniquo contractu abſtinere non potuit. Qui vero pecuniam dedit, tantum abeſt, ut ſe uſuram committere ſaltem ſuſpicaretur, quin etiam opus miſericordiæ in paupere ſublevando ſe exercuiſſe gloriabatur: lucrum vero legitimum ex emporii conſuetudine, & omnino juſtum eſſe conſtanter aſſeverabat, hac adducta Salmanticenſium tr. 14. cap, 3. punct. 11. §. 2. doctrina: „ non eſſe neceſſarium tales contractus (trinos) expreſſe fieri, ſed ſatis eſſe, quod fiant tacite, & implicite; „ ut ſi dicas, do tibi centum, ut des mihi quinque „ (vel ſex juxta conſuetudinem emporii) ſecuro „ capitali eo modo, quo Doctores dicunt fieri poſſe. Multi enim ſunt ſeculares, quorum capita „ non capiunt hujuſmodi tricas, & argutias, quibus „ ſufficit totum in confuſo velle, quod Doctores „ dicunt licere “. Ubi eſtis fontes lacrimarum?

XVI. Sed Theologorum, qui trini contractus patrocinium ſuſcipiunt momenta breviter expendamus. 1. Itaque proferunt auctoritatem plurimorum Theologorum, conſuetudinem, & uſum hujuſmodi contractus celebrandi adprobantium. En quid ſcribant Salmanticenſes l. l. n. 12. „ Hanc „ ſententiam (de honeſtate trini contractus) tot „ populorum conſenſu firmatam, tam antiqua, & „ generali conſuetudine approbatam, tot graviſſimorum Auctorum auctoritate munitam, rationibus fortiſſimis fultam deſerere non poſſumus “.

2. Bul-

2. Bulla Sixti V. vel non eſt uſu recepta, vel contraria conſuetudine abrogata. 3. Tres præfatos contractus cum tribus diſtinctis perſonis celebratos licitos eſſe, & juſtos nullus eſt, qui inficietur; qui ergo uſurarius fiet, ſi cum una, eademque celebretur perſona, quæ trium munia ſubeat, & moraliter triplex reputatur? Ut enim inquit Gibalinus lib. 6. cap. 3. art. 3. „ Iſta entia moralia ex „ pluribus etiam in ſeſe integris, & perfectis coale„ ſcere per unionem quandam moralem poſſunt ". 4. Si conditiones a Theologis appoſitæ ad æquitatem trini contractus ſervantur, nulla in eo reperitur inæqualitas, proinde nec injuſtitia. Nam 1. ſupponunt, contractum primum ſocietatis iniri, quo jam apparet pecuniam mutuo non dari: nam accipiens non, quod ſibi lubet, de ea ſtatuere poteſt; ſed tenetur vi hujus contractus eam negotiationi exponere. 2. Pretium aſſecurationis reſpondere debet quantitati periculi, a quo liberatur, qui pecuniam confert. 3. Pretium venditionis lucri debet eſſe ſpei pariter proportionatum juxta prudentum exiſtimationem: nulla ergo in eo reperitur inæqualitas, & injuſtitia. 5. Contractus aſſecurationis, & venditionis adjecti contractui ſocietatis non ſunt contra naturam ſocietatis, ſed præter naturam, proinde cum ipſa conjungi poſſunt; ſicut cum locatione, commodato, & depoſito. 6. Denique ipſa experientia oſtendit utilem eſſe mercatoribus hunc contrahendi modum, pupipe qui & illum libenter amplectuntur, immo aliter ſecum contrahere volentes repellunt.

XVII. His itaque reſpondemus ad 1. cum P. Concina, verba Salmanticenſium meras eſſe ad populum fallendum phaleras, & ad imperitorum aures occupandas tumida verba. Nam, ut ipſe Diſſ. 3. de Uſura contractus trini cap. 1. §. 1. evidenter evincit „ tota Theologorum auctoritas reſtringitur ad „ duodecim recentiores Probabiliſtas . . . Nunquid „ exiguus iſte Probabiliſtarum manipulus vel mini„ mum probabilitatis gradum tribuit contractui tri„ no, ſi e regione ſpectentur, non dicam Pontifices, „ & Sixtina Conſtitutio, a qua contractus trinus „ damnatus eſt, & a qua modo præſcindo, ſed „ Epiſcopi, Synodi, Univerſitates, Theologi, Ca„ noniſtæ (immo & Juriſtæ) adverſus hunc trinum „ contractum pugnantes? Conſenſus populorum ine„ ptus eſt ad probabilitatem honeſtati hujus con„ tractus conciliandam, cum ipſis fatentibus Sal„ manticenſibus, multi ſint ſeculares, quorum ca„ pita non capiunt hujuſmodi TRICAS, & AR„ GUTIAS ". Conſuetudo igitur ex hoc invecta mera eſt corruptela dicenda. Fortiſſimæ denique rationes mera ſunt ſophiſmata, ut mox videbimus.

XVIII. ad 2. Reſp. 1. Teſte Gibalino trini contractus Patrono acerrimo lib. 6. art. 3. n. 5. pag. 378. *Tres contractus prohibiti ſunt jure poſitivo, ubi Sixti Conſtitutio recepta fuerit*. Contra igitur Pontificis prohibitionem damnatum ab ipſo contractum defendere non formidant Theologi? At cur damnavit hunc contractum Pontifex? num quia contrahentibus perniciosum? Nunquid Pontificibus Summis cura eſt de mercatorum emolumentis, vel detrimentis? Damnavit, quia uſurarium, quia iniquum, quia illicitum. Et ejus Conſtitutio doctrinalis eſt, quæ evangelicæ Moralis graviſſimum punctum declarat, ac definit: nec quid novi in eccleſiaſtica diſciplina ſtatuit, ſed quid juris divini ſit, & legi divinæ contrarium exponit, & ut ſupremus Magiſter definit; proinde non a populorum conſenſu (ut diximus) ejus pendet auctoritas. Falſum eſſe luculentiſſimis argumentis oſtendit Concina Diſſ. 1. laud. per plures paragraphos, non eſſe in Chriſtiano orbe acceptatam Sixtinam Conſtitutionem. Nam illam acceptarunt Archiepiſcopi, & Epiſcopi Hiſpaniarum, Clerus Gallicanus, & Univerſitas Pariſienſis, a quibus trinus contractus, ut uſurarius, damnatus fuit. In Belgio quoque acceptatam Conſtitutionem teſtatur Henricus a S. Ignatio adductis monumentis Synodi Antuerpienſis, Mechlinenſis, Cameracenſis, Iprenſis, Atrebatenſis, & Collegii Lovanienſis, a quibus omnibus collocationes pecuniæ pupillaris trino contractu circumſeptæ, tanquam uſurariæ damnatæ ſunt. In Italia quoque vigere Sixti Conſtitutionem oſtendunt Provinciales, & Diœceſanæ Synodi, præſertim S. Caroli Borromæi, & plurium Epiſcoporum, qui trinum contractum ovibus ſuis interdixere.

XIX. Ad 3. Mirum non eſt, eumdem contractum licitum, & honeſtum eſſe reſpectu unius perſonæ, non reſpectu alterius; & diſtinctionem perſonarum ad eſſentiam contractus pertinere, ut videre eſt in contractu mohatra, ab Eccleſia proſcripto, ut ſuperius oſtendimus par. 1. de vend. cap. 5. Nam hæc realis diſtinctio efficit, ut contractus non ſint amplius umbratiles, & fictitii, ſed ſolidi, ſubſiſtentes, & reales. Etenim ſi quis Petro mercatori ſimplici contractu ſocietatis mille ſcuta tribuat in negotiatione expendenda, legitimus eſt contractus: nam ſors periculis eſt obnoxia negotiationis. Pari pacto ſi ab alio poſtules, ut pecuniam negotiatori traditam tibi ſecuram reddat, plura etiam a te poſtulabit, quæ præſtare tibi utile non erit. Nam 1. poſtulabit, ut pretium aſſecurationis numerata pecunia perſolvas; nec unquam pro pretio incertum lucrum ab alio negotiatore reportandum acceptabit. 2. Poſtulabit, ut pericula deſignes, a quibus cautam pecuniam velis; & ab illis ſolis te immunem præſtare pollicebitur, perſoluto reali pretio probabilitati periculi reſpondente. 3. Si petieris, ut pecuniam immunem, & tutam ſervet ab omnibus periculis terræ & maris in tranſvehendis mercibus, a periculis diminutionis pretii, & difficilis venditionis, a periculis famulorum, & miniſtrorum inhabilium, & ipſius negotiatoris, ſi decoctor fiat, a periculis denique omnibus fortuitis ignotis, & etiam inexcogitabilibus: & præterea addas, aſſecurationem tandiu perdurare oportere, quandiu vel ſors ad alterius voluntatem tibi reſtituatur, vel tibi repetere illam placuerit, proinde per decem, viginti, triginta annos, & ultra, neminem in toto orbe reperies, qui talem in ſe aſſecurationem ſuſcipiat: & tamen hoc eſt, quod poſtulas ab eo, quem ſocium appellas, qui proinde perſonam gerit non alterius hominis, ſed chimæræ; cum hujuſmodi aſſecuratorem inter filios Adæ reperire ſit impoſſibile. Si vero tertio negotiatori exhibeas emptionem lucri a te ſperati, hic ſcire a te volet, in quo negotio pecunia ſit occupanda, quinam ſit, qui negotiatur, quandiu durabit ſocietas. Quod ſi reſpondeas te, ſorte jam in tuto poſita, non eſſe de negotiatione ſolicitum, tempus ſocietatis non eſſe definitum, ſed

ad libitum, vel tuum, vel mercatoris poſſe finiri; videbis illum vel minimo maximum ſperatum lucrum emere velle, vel omnino non velle. Quod ſi adderet ſe emere quidem, at non perſoluto tibi pretio, ſed conceſſa parte ſperati lucri; nonne tibi illudere putares? At hoc eſt, quod tu tuo trino contractu præſtas, in quo omnia ficta, fucata, chimærica ſunt, & ſolum ſupereſt reale mutuum cum lucro.

XX. Ad 4. Immo ſumma inæqualitas, proindeque aperta elucet in trino contractu injuſtitia. Quod ſic evinco. Iniqua, & leonina eſt illa ſocietas, in qua alter ſocius omne ſubit periculum, & ſortis, & lucri; alter vero & de lucro certus eſt, & de ſorte; porro id contingit in trino contractu: ergo iniqua & leonina in eo apparet ſocietas. Nequaquam, reponunt adverſarii, nam pericula ſortis, & lucri pacto pretio ab altero ſocio redimuntur. At quonam pretio? Num numerata pecunia, & quidem tanta quantitate, ut probabilitati periculi reſpondeat? Minime. Sed perſoluto pretio chimerico, incerto, fictitio, ſito in ſpe lucri incerti percipiendi. Quod ut clariſſime percipias, finge Paulum dare mercatori mille aureos in ſocietatem ad decem annos. Accipit negotiator nummos, & merces emit: ſed ſecundo anno occurrente naufragio, incendio, furto, bello, alioque infortunio totum capitale amittit. Ubi ſocietas? ubi nunc capitale? ubi lucrum ſperatum? Et tamen Paulus ſingulis annis quinquaginta aureos a miſero negotiatore extorquebit; & poſt decem annos integram ſortem mille aureorum. At quo titulo, amabo? Societatis? At quomodo conſiſtit ſocietas ſublato penitus capitali? Titulo aſſecurationis? At ubi pretium pro ea perſolutum? Titulo lucri ſperati? At ubi lucrum, ſi lucri fundum periit? Unus igitur ſupereſt titulus & uſurarius, nimirum data pecunia ad lucrum. Addo. Conditiones appoſitæ ad honeſtandum trinum contractum non ſunt niſi fuci, & linimenta ad turpem uſuræ faciem obumbrandam. Nam 1. ut ipſi fatentur Salmanticenſes laud. n. 102. *frequenter ſolent omitti, & parum de illis curatur.* Et revera, quis celebrans trinos contractus ſocium de negotiatione convenit, genus conſtituit mercium, & loca deſignat, pericula expendit, lucri probabilitatem ponderat? Omnia arbitrio ſocii recipientis pecuniam relinquit, qui, cum rationem ſocio reddere minime teneatur, de pecunia pro ſuo libito diſponit; & nomen negotiationis ad fucum adhibetur. Unum reſpicitur lucrum ex pecunia mutuo data: unde hanc formulam celebrandi trinos contractus exhibet Leſſius. *Confero mille ad mercaturam, ut quotannis ſolvas quinque, vel ſex, ſalva ſorte, eo modo, quo DD. docent, id eſſe licitum.* Tolle fucum in verbo *ad mercaturam*, & appone proprium, & verum nomen *ad mutuum*, vel *ad uſuram*, & genuinam habebis contractus faciem. En quo tandem recidit ſervandarum conditionum apparatus, qui, dum una manu a Theologis orditur, altera deſtruitur. At finge, poſitas conditiones ad amuſſim timoratum negotiatorem ſervare, & ſancte cuſtodire velle; ſtatim comperies trinum contractum cum uno, & eodem ſocio eſſe impoſſibilem. Nam ad æqualitatem, & juſtitiam ſervandam oporteret, ut lucrum ſperatum eſſet ſupra quadraginta pro quolibet centenario, cum & ipſi mercatores periti ſſimi fateantur, quamcumque negotiationem etiam florentiſſimam in hiſce noſtris regionibus vix quindecim in centum afferre. Audiatur Cardinalis de Luca lib. 5. de Uſuris diſſ. 1. n. 16. ſcribens. „ Hoc „ autem impracticabile videtur in lucro retra„ hendo ex pecunia numerata, quoniam ad effe„ ctum, ut creditor, ſeu mutuator aſſecuratus „ tam de ſorte, quam de lucro obtineat quinque „ pro centenario, oportet dare lucrum in pluſ„ quam quadraginta pro centenario, dum ex lu„ cro detrahere prius oportet portionem quodam„ modo colonicam, debitam ipſi mutuatario tan„ quam ſocio ponenti operas pro iſtarum congrua, „ & proportionata remuneratione. Deinde vero de „ eo, quod ſupereſt ad commodum creditoris, tan„ quam ſpecies portionis dominicalis detrahenda „ eſt magna, & notabilis quantitas, quæ veroſimi„ liter ſit congrua merx dictæ duplicis aſſecuratio„ nis, etiam a quolibet tertio negotiatore facien„ da, quod videtur impracticabile “. Quod confirmat & Minutulus in ſua brevi notitia juſt. commut. P. 1. art. 1. dicens: „ In negotiationibus non ſo„ lum ſunt neceſſaria conſervatoria pro merci„ bus, ſed famuli, ſcriptores, expenſæ domorum, „ & rurſus duæ partes lucri recepti in ſocietate de„ bent eſſe alterius ſocii pro aſſecuratione capita„ lis, & emptione lucri incerti ſperati pro certo, „ & etiam pro parte ad ipſum tangente in ſocietate „ de induſtria, & labore: ergo ridiculum eſt quod „ poſſint prædicti ſocii lucrari quadraginta, & „ plus “. En igitur, quomodo etiam ſervatis conditionibus a patronis trini contractus conſtitutis, nunquam æqualitas haberi poſſit, proinde nec juſtitia in trino contractu.

XXI. Ad 5. Licet non omnis aſſecuratio dominium rei aſſecuratæ transferat in Aſſecuratorem, ut contingit in commodato, locato, & depoſito: quia cum eadem res & ſubſiſtat, & reſtitui poſſit eadem numero, & præterea uſus rei ab ipſa ſubſtantia diſtinguatur; fieri utique poteſt, ut quis & domum conducat, & ab omni periculo aſſecuret, quin tamen domus ita dominus fiat, ut eam deſtruere, ac vendere poſſit pro libito: at non ita in contractu ſocietatis, in quo pecunia aſſecuratur; nam tunc poſita aſſecuratione, pecunia in dominium tranſit aſſecuratoris, qui ea uti poteſt, ut ſibi libet, cum ſuo periculo vel pereat, vel fructificet, nec alio modo poſſit uti pecunia, niſi eam diſtrahendo. En igitur, quomodo contractus aſſecurationis in ſocietate non ſolum fit præter, ſed etiam contra naturam ſocietatis, quæ poſtulat, ut ſicut pericula, & detrimenta, ita & utilitates communia ſint inter ſocios; ut ſuperius luculentiſſime oſtendimus. At poſita aſſecuratione, multoque magis adjecta venditione incerti fructus, ita deſtruitur ſocietas, ut ſocius nec rationem reddere debeat alteri ſocio de ejus pecunia, & ipſi ſoli fructificet, & ipſi ſoli pereat, quæ veri dominii aperta ſunt argumenta. At deſtructa ſocietate non ſupereſt, niſi mutuum: ergo trinus contractus eſt uſuræ pallium. Reponunt Adverſarii, nequaquam negotiator, qui pecuniam ad negotiationem accipit, poteſt eam, prout ſibi lubet, diſtrahere filiam dotando, prædia emendo, in litibus expendendo: quod ſi fiat contra ſocietatis leges, peccabit. At hoc cumulat quidem iniquitatem, ſed non tollit. Nam 1. Socius, qui pecuniam recipit, obnoxius eſt omni

omni excogitabili & etiam inexcogitabili periculo pecuniæ, teneturque ſemper fructus reddere: & adhuc facultate privatur de ſua pecunia pro libito diſponendi? Quid iniquius? quid perverſius? 2. Conceſſo etiam cum legibus ſocietatis non poſſe, niſi in negotiationem, pecuniam impendere, adhuc adjecto duplici pacto aſſecurationis, & venditionis, dominus ſit pecuniæ, quæ ſemper ſuo periculo ſtat, vel cadit, perit, vel fructificat: ſicut fidei commiſſarii, licet non valeant bona ſibi ſub fide commiſſa vendere, nihil tamen prohibet, quin certi illorum bonorum domini ſint, cum eorum damno pereant, vel fructificent eorum beneficio. Scrupulus vero, quem ingerere tentant de violata lege ſocietatis, ſi negotiator ſocii pecuniam aliter expendat, quam in negotiatione, aranearum telis comparatur, quæ facile, & ſine labore infringuntur. Quis enim negotiator ſibi vitio, & peccato vertat, ſi pecuniam aliter diſponat, quam in negotiatione; dummodo & fructum pendat, & ſuo tempore aptus ſit ad ſortem reddendam; ſicut quis, dum pecuniam dat negotiatori, ſollicitus eſt de ejus negotiatione? Satis illi, ſuperque eſt ſtatuto tempore fructus prompte recipere, & ſecurum eſſe de ſorte finita ſocietate, vel, cum ſibi libuerit, recuperanda. His poſitis cetera flocci faciunt, unde manifeſtum eſt ſolum lucrum ex pecunia ſperare, & velle, quod uſurarium eſt.

XXII. Ad 6. Duo ſunt, quæ negotiatores ad hujuſmodi trinum contractum celebrandum impellunt, nimirum neceſſitas, & cupiditas. Neceſſitas, cum alio modo pecuniam ſe reperire vix poſſe agnoſcant, præſertim deſperatis rebus, & in proximo decoctionis periculo. At hoc titulo & ipſa uſura licita evaderet; cum ad fœneratores confugiant plerique nonniſi neceſſitate compulſi. Cupiditas quoque eſt alia cauſa, cur negotiatores malunt hanc fictam ſocietatem inire, quam veram: quia, ut inquit Auctor libri *Pecuniæ occupatæ* (dell'impiego del denaro) ,, hæc (vera ſocietas) pedi-,, cas ponit mercatori, & ſperatum lucrum di-,, minuit, ad rationem reddendam, & negotia ſua ,, patefacienda obſtringit ". At quis dicat, cupiditatem titulum eſſe honeſti lucri: cum hæc potius fons ſit, ex quo fœnera, illicita lucra, iniqui contractus ſcaturiunt? Finge utiliſſimum eſſe mercatoribus trinum contractum: num ex utilitate ſtatuenda honeſtas? cum & juxta ethnicos Philoſophos utile non ſit, quod non eſt honeſtum. Quamobrem non ex utilitate honeſtas, ſed ex honeſtate utilitas eſt penſanda. Porro hæc utilitas, & neceſſitas in cauſa fuit, ut Salmaſius, Brodeerſenius, Marchio Maffejus, aliique uſuras moderatas licitas eſſe docuerint, & eas dumtaxat vetitas dixerint a divina lege, quæ mordentes ſunt, & cum pauperibus exercentur. Errarunt quidem, & turpiſſime, ut ſuo loco videbimus. At ſaltem candide, & ingenue faſſi ſunt, lucrum ex ipſa pecunia mutuo data uſuram eſſe. Theologi autem minus candide, & ſincere nolunt uſuram eſſe, quæ vera uſura eſt, & nomen mutantes, malitiam ſimul ablatam eſſe arbitrantur, quaſi iniquitas ſit in nomine, non in actione. Verum de hoc fuſius ſuo loco, ubi de mutuo & uſura diſputabimus.

XXIII. Rejecto itaque tanquam illicito, & fœneratitio trino contractu, nunc perpendendum, an in tali ſocietate ſaltem duo celebrari poſſint disjunctive contractus, nimirum vel aſſecuratio ſortis, non vendito incerto, & ſperato fructu; vel venditio fructus ſine ſortis aſſecuratione. Utrumque expendamus contractum, quem licitum exiſtimant Billuart, & Continuator Tournelii. Et de primo verba faciamus, in quo ſors ab omni periculo tuta redditur. Hic duplici modo celebrari poteſt, nimirum ut pro ſortis aſſecuratione Capitaliſta quinque, vel ſex in annum pro ſingulis centenariis ſolvat, & quidem de ſua pecunia; vel nihil ſolvat, ſed tantumdem de ſperato lucro ſocio condonet. Utroque modo celebratum contractum puto illicitum, & injuſtum. Et primo quidem modo, quia aſſecurata ſorte, ſive capitali ab omni periculo, omnis abeſt titulus juſti lucri, qui ſolum duplex eſſe poteſt, nimirum vel ſortis periculum, vel induſtria: primus ablatus eſt per aſſecurationem, tunc enim pecunia tranſit in dominium ſocii, cujus periculo omnino ſtat vel perit, fructificat, vel ſterilis manet; alter locum non habet, cum ad alium ſocium omnino pertineat. 2. Quia quinque, vel ſex in centum juſtum non ſunt aſſecurationis pretium ab omni periculo, tum obvio, tum fortuito, tum poſſibili. Et revera ubinam gentium invenietur, qui pecuniam negotiationi expoſitam velit ab omni excogitabili periculo tutam, & immunem reddere? Quæ omnia multo magis militant contra alterum modum, quando ſcilicet pro aſſecuratione pars aſſignatur lucri ſperati: nam tunc ſocius, qui ſortem tutam reddit, periclitatur, ne quid accipiat, ſi lucrum ex negotiatione nullum proveniat; quod meo videri majorem oſtendit injuſtitiam. Utrique vero modo adverſatur Sixtina Conſtitutio ſuperius non ſemel laudata, qua tanquam uſurariæ omnes prohibentur ſocietates, in quibus ſors in tuto poſita eſt. Quamobrem & ipſe Billuart, qui duplicem hunc contractum abſolute non damnat, optime tamen ſubdit: ,, Hic tamen contractus du-,, plex non eſt facile admittendus in praxi, quia ,, facile poteſt irrepere uſura; ut ſi aſſecuratus de ,, ſorte aſſignet pretium aſſecurationis accipiendum ,, ex lucro ſperato ---- Similiter, ſi non ſervetur ,, æqualitas inter pretium aſſecurationis ſortis, & ,, ejus periculum, vel inter ſpem lucri, & lucrum ,, aſſignatum. Quibus de cauſis poſſet juſte prohi-,, beri; & de facto videtur prohibitus per Bullam ,, Sixtinam in locis, ubi viget ". Quæ poſtrema verba ſunt emendanda, nimirum dicendo, non videri, ſed revera eſſe prohibitum in Bulla Sixti, ut legenti conſtabit, & eam ubique terrarum vim obtinere.

XXIV. In altero vero duplici contractu, in quo ſors quidem periculo eſt expoſita, ſed certum redditur, & ſecurum lucrum, nulla aperta eſt injuſtitia. Nam ſocietas integre conſiſtit ex parte ſortis, quæ revera periculo ſtat ponentis: legitime igitur ex ea lucrari poteſt. Hoc vero lucrum cum incertum ſit, & modo minus, modo majus eſſe poſſit, objectum eſſe poterit, & materia contractus ſortis, in qua & æquale ſit periculum, & æqualis ſpes. Honeſta etiam de cauſa inſtitui poſſe videtur, nimirum ut ſocius, qui æquivalentem præſtat in negotiatione operam, videns hoc contractu majus lucrum in ſuam redundare utilitatem, ſedulius, diligentius, accuratius negotiationi va-

vacat, ut ſortem & accuratius conſervet, & utilius occupet. Nihilominus illum nunquam adprobare auſim, cum Sixtus V. & hunc contrahendi modum, utpote qui attenta hominum cupiditate, & ſpectatis fraudibus, quæ committi poſſunt, in praxi difficillime omni culpa vacat, in ſua Bulla vetaverit illis verbis, ubi jubet: *Societates ſincere, & bona fide ita eſſe celebrandas, ut non ad certam ſummam, aut quantitatem ab omni periculo, & damno, ut præfertur, immunem* LUCRI *nomine perſolvendam; neque* AD CAPITALE, *ſi caſu fortuito perit, reſtituendum ſocius accipiens teneatur*. In quibus verbis & capitalis aſſecurationem, & ipſius lucri ſecuritatem prohibet Pontifex.

XXV. Completa vero ſocietate ſunt rationes inter ſocios inſtituendæ, & debitis factis ſupputationibus lucra, emolumenta, utilitates ſunt inter ſocios dividenda, non arithmetice quidem, ſed geometrice, inſpecta ſcilicet cujuslibet ſocii præſtita vel ſorte, vel induſtria, ut ſuperius diximus. Hinc ſi opera, & induſtria ſocii capitalis quantitatem æquet, lucrum eſt dimidiandum; ſi vero non æquet, aut etiam ſuperet, & lucrum quoque ſervata proportione illi accreſcit, vel minuitur. Quod ſi initis rationibus, detractis expenſis, & detrimentis, nihil lucri ſuperſit, ſors non eſt inter ſocios dividenda, ſed Capitaliſtæ reſtituenda, niſi vel conſuetudo aliter ferat, vel aliter inter ſe ſocii contrahentes convenerint. Huic doctrinæ adverſari videtur Daniel Concina, qui cenſet, ſi induſtria ſocii æquet capitalis quantitatem, tum ſocium non ſolum lucri, ſed etiam ſortis participem eſſe debere: quamobrem ſi operæ ſocii æquent ſummam Capitaliſtæ, tum æqualiter ſors & lucrum dividenda ſunt. Cui tanti viri doctrinæ ne acquieſcam, duo me movent. 1. Definitio, & declaratio ipſius Pontificis Sixti V. qui in toties laudata Bulla ſtatuit: *Si vero finita ſocietate ipſum capitale extet, ei, qui illud in ſocietatem contulerit, reſtituatur, niſi ſocio recipienti fuerit communicatum, vel aliter inter ipſos contrahentes ſuper eo legitime conventum ſit*. Jubet igitur Pontifex capitale reſtituendum, non dividendum. Conſonat hæc Pontificia definitio cum doctrina S. Thom. qui 2. 2. q. 78. a. 2. ad 5. docet: *Ille, qui committit pecuniam ſuam vel mercatori, vel artifici per modum ſocietatis cujuſdam, non transfert dominium pecuniæ ſuæ, ſed remanet, ita quod cum periculo ipſius mercator de ea negotietur, vel artifex operetur*. Igitur juxta S. Th. Capitaliſta ſemper dominium retinet ſortis, adeout illi pereat, ſi perit: ergo illi ſalva eſſe debet, ſi non pereat. At inquit Concina; ad negotiationem non minus conferunt operæ ſocii, ac ſors Capitaliſtæ. Annuo: & ideo ſicut Capitaliſta ex ſua ſorte lucratur, ita ſocius ex opera, quam præſtat, lucratur; & ſi unum alteri ſit æquale, lucrum eſt æqualiter dividendum. At non video, cur dividenda ſors. Utique, reponit Concina, quia alioquin non ſervaretur æqualitas: nam Capitaliſta ſolum lucrum ex pecunia amitteret, ſi nullum eſt, & ſortem ſalvam conſequeretur, dum ſocius negotiator, ſeu operarius & capitale operis perderet, & lucrum. Et hoc iterum concedo: at dico hanc inæqualitatem non ex injuſtitia ſocietatis oriri, ſed ex natura rei in ſocietatem poſitæ, quæ plane diverſæ rationis eſt: nam altera, ſcilicet pecunia, res permanens eſt, quæ etiam ſine lucro conſiſtere poteſt; at opera, & negotiatio ſocii res eſt fluxa, tranſiens, non permanens, quæ proinde ſi lucrum non reportet, nec in ſe permanet, nec in ſuo effectu. Præterea ex ſorte, & opera, ſive ex pecunia, & negotiatione non ſit unum capitale, ſed una ſocietas, in qua alter pecuniam, alter induſtriam ponit, proinde utrique æquale jus ad lucrum. At capitale non dicitur, ſeu ſors, niſi illud permanens, ſive pecunia ſit, ſive quid aliud, quod periculo exponitur, quod proinde ſtat, vel cadit exponenti. Ita docet Juveninus, ſive Auctor Reſol. Caſus Conſcientiæ T. 2. tr. 12. cap. 6. Sylveſter V. Societas 1. q. 20. Sotus lib. 6. de juſtit. & jur. q. 6. art. 1. in fine. Navarrus in Enchiridio cap. 17. n. 353. immo & Leſſius lib. 25. dub. 20. a n. 18. ad 20. aliique tum Juris Canonici, tum Civilis Doctores. Addidi tamen, niſi conſuetudo, & quidem probata, ita ferat, vel aliter conventum ſit: nam ſocii juſtas, legitimaſque pactiones cuſtodire debent, ut docuit in ſua Conſtitutione Summus Pontifex Sixtus V.

CAPUT SECUNDUM.

Conſectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Omnia, quæ ad ſocietatem generalem pertinent, toti ſocietati communia ſunt*.
II. *Quinam ſocius non ſit, ſed ſui operis locator*.
III. *In ſocietate animalium illicitum eſt ſortem ſalvam velle*.
IV. *Quomodo ſit diviſio facienda in ſocietate animalium*.
V. *Nonnullæ conventiones licitæ, vel illicitæ in ſocietate animalium*.
VI. *Alia conventio quando licita, & quando illicita*.
VII. *Ad quem ſpectent damna, & detrimenta in ſocietate animalium*.
VIII. *Num quis poſſit pluribus ſocietatibus operam ſuam obligare*.
IX. *Quando ſocius teneatur ex proprio etiam ſine culpa damna ſocietatis reparare*.
X. *Damna ſocii, & expenſæ ſunt a tota ſocietate ſarciendæ, & faciendæ*.
XI. *Quando finem habeat ſocietas*.

Conſectarium Primum.

I. IN ſocietate generali, & communi omnium bonorum quidquid cuique ſocio ex quolibet titulo etiam perſonali obveniat, debet eſſe toti ſocietati commune; ſicut & cujuſque ſocii damna, pericula, detrimenta communia ſunt. Ita L. 1. ff. pro ſocio; *Omnes res, quæ coeuntium ſunt, continuo communicantur*. Hinc ſocii ex fundo ſocietatis ſibi ſumere poſſunt alimenta, & cetera quæ ſuæ familiæ ſuſtentationi ſunt neceſſaria, at non dotationem filiæ: dos enim tunc ſumenda eſt ex privata portione dotantis L. 79. §. 1. ff. pro ſocio. Similiter nec ex communi penu ſunt accipienda, quæ in ludis, voluptatibus, aliiſque illicitis rebus inſumuntur; cum nulla ſit ſocietas in turpibus, & illicitis. Quamobrem L. 19. §. 1. ff. de Soc. dicitur: *Quod in alea, vel adulteriis perdiderit, ſocius ex medio non eſt laturus*.

Non eſt tamen cenſenda generalis illa ſocietas, quamvis in Actis dicatur ſimpliciter ſocietatem iniri inter plures, ſed cenſenda eſt particularis, id eſt de iis ſolum, quæ in mutuum commercium veniunt; ut declaratur in L. 7. ff. pro Soc. ubi dicitur; *Si non fuerit diſtinctum, videtur coitum eſſe univerſorum, quæ ex quæſtu veniunt, hoc eſt ſi quod lucrum ex emptione, venditione, locatione, conductione deſcendit.*

Conſectarium Secundum.

II. Qui in ſocietate operam, induſtriam, & laborem præſtat, ſi certum, & determinatum pretium accipiat, licet proportionatum lucro ex negotiatione provenienti, ſocius proprie non eſt, ſed ſui operis locator; licite tamen pretium illud poteſt accipere. Socius dici non poteſt, qui actus, quos præſtat, ſorti, & periculo non exponit: nam certus eſt de ſua mercede, licet fortaſſis incertus de majori, vel minori quantitate juxta majorem, vel minorem lucri abundantiam. Licite tamen poteſt pretium etiam majus accipere; quia tunc habetur contractus locationis cum contractu ſortis; primus mercedem juſtam efficit, alter ſicut ejus diminutionem, ita & incrementum juſtum reddit.

Conſectarium Tertium.

III. Illicita eſt, & uſuraria illa animalium ſocietas, in qua ſtatuitur, ut ſors, ſive capita beſtiarum ſemper ſalva ſint tradenti, & aliquod ex animalium fructibus in annos ſingulos ſolvatur. Veritas hujus Conſectarii manifeſta eſt tum ex his, quæ ſuperius diximus ex Bulla S. Pii V. tum ex ipſa naturali ratione: nam tunc mutuum intervenit, ſocietatis pallio obtectum; quandoquidem animalia jam tranſeunt in dominium accipientis, cui pereunt, ſi pereant: illi proinde fructum reddere debent, non tradenti, qui nullum ſubit periculum. Eapropter merito S. Carolus Borromæus in ſuo ſecundo Mediolanenſi Concilio ſtatuit P. 2. de uſuris: *In ſocietate animalium, quæ inæſtimata alicui dantur ad cuſtodiam, ſive ut operas præſtet, omnes caſus, etiam fortuiti, ſemper ſint periculo ejus, qui dederit, niſi id alterius ſocii dolo, vel magna negligentia accidiſſe conſtiterit. Nec fiat pactum, ut ſors ſemper ſit ſalva, etiam ex primis fœtibus. Neve quidpiam certi præter ſortem ſolvatur, aut capiatur.*

Conſectarium Quartum.

IV. In Contractu animalium, ſi alter ſocius omnia præſtet capita, alter vero operam in iis alendis, paſcendis, curandis, ſi animalia pereant, tradenti pereunt, ſi ſalva ſunt, in fine ſocietatis ſunt domino reſtituenda; fructus vero dividendi juxta debitam proportionem, qua induſtria, & opera æquent ſortem, ſive capitale. Si vero ſocius non ſola præſtet opera, ſed animalium partem, ſive propria pecunia, ſive ex novis fœtibus ponat, ſicut periculum ad utrumque pertinet, ita ſocietatis lucra, & emolumenta ſunt dividenda, & in fine ipſum etiam capitale partiendum. Patet hujus conſectarii veritas in utraque ſui parte: nam cum ſocius ſuo periculo animalia ſocio tradat, fructus ex illis tanquam de re ſua poteſt recipere, ut docet S. Thom. & ſicut ſuo periculo vivunt, & pereunt, ita ſi in fine ſocietatis ſalva ſint, ad ipſum pertinebunt, ſive meliora effecta ſint, ſive deteriora, cum illorum dominium nunquam amiſerit, vel dimiſerit. Dum vero alter non ſolum induſtriam præſtat, ſed & animalium partem ponat, capitale factum eſt commune, proinde pro rata, & pro portione dividendum, ſicut & fructus juxta eamdem proportionem.

Conſectarium Quintum.

V. Nec illicitus, nec injuſtus eſt contractus ſocietatis animalium, in quibus quis ruſtico juvencas, vel oves tradit ea pactione, ut ex primis fœtibus pretium ſibi reſtituatur, deinceps vero omnia ſint communia: at contra illicitus, ſi conveniant, ut quæ perierunt, ex fœtibus reſtaurentur, & ſocietate finita reſtitutis animalibus, fætus reliqui, aliique fructus dividantur. Nam in primo contractu cum domino animalium pretium reſtituatur ex fœtibus, quorum dimidia pars ad dominum pertinet, dimidia ad ruſticum, hoc pacto ruſticus dimidiam partem emit capitalis, ideſt juvencarum, & ovium, & ſic æqualitas ſervatur, cum & fructus æqualiter dividantur, & capitale, dummodo tamen capitale, ſcilicet juvencæ, & oves domini periculo ſtent, & ipſi pereant, ſi fortuito pereant, antequam ex fœtibus capitale reſtituatur. Alioquin iniquus eſſet contractus, ſi totum periculum eſſet ruſtici; ſicut pariter injuſtus, ſi periculum foret commune, quia ruſticus injuſte gravaretur. Ita S. Antoninus P. 2. tit. 1. §. 39. „ Eſt illicitum, „ ſi tradens pecora velit capitale ſuum ſalvum, „ grege pereunte, & ſi non perit in præſenti, „ vult nihilominus prius de fructu pecorum ſuum „ capitale. Si vero pereunte grege totus pereat tra„ denti ipſa pecora, ſed ſi non perit, vult tradens „ prius de fructu trahere capitale, & exinde fa„ cere pecora communia, ſecundum iſtum modum „ licitum eſſe “. At paulo poſt optime animadvertit S. Archipræſul: „ videndum in hoc contra„ ctu, num labores, & opera ruſtici in alendis, „ curandis, cuſtodiendis pecoribus æquent ipſum „ capitale animalium, vel ſolum mediate reſpon„ deant. Si primum, injuſtus eſſet contractus, „ nam ruſticus gravaretur. Nam ubi male fortu„ nentur, ipſe amittit duo, ſcilicet medietatem „ pretii, ſeu capitalis, & laborem ſuæ cuſtodiæ; „ tradens autem amittit unum, ſcilicet medieta„ tem pretii pecorum. Ex quo igitur ruſticus re„ cipiens, ſeu conducens pecora ſubſtat majori pe„ riculo, debet etiam plus participare de lucro “. Si vero opera ruſtici æſtimentur medietati capitalis æquivalere, cum tunc perfecta adſit æqualitas, licitus omnino erit contractus. At contractum ſecundo modo celebratum injuſtum eſſe, & illicitum nullus eſt qui ambigat; cum tradens pecora ſortem ſalvam velit ſaltem ex dimidio, & in fine ſocietatis eam non dividat, ſed integre ſibi reſervet. Unde ſubdit laudatus S. Præſul: „ Injuſte fit „ hujuſmodi ſocietas, cum quis dat certa capita „ ovium æſtimata certo pretio, hoc pacto quod „ ruſticus non accipiat aliquam utilitatem, donec „ tradens receperit prius totam ſortem. Hoc enim

„ pa-

„ pactum eſt valde iniquum. Sicut etiam ſi quis „ paciſcatur, quod antequam ruſticus recipiat a- „ liqua, reſtaurabit de fœtibus omnia mortua. „ Hoc enim pacto eſt quaſi tradere oves immor- „ tales “.

Conſectarium Sextum.

VI. Non eſt culpanda ſocietas, qua ſocius juvencas, vaccas, oves tradit ruſtico æſtimatas, adjecta pactione, ut iterum poſt annum æſtimentur, & ſi quidem pluris æſtimabuntur, incrementum cum fructibus dividatur; ſi vero minoris, decrementum ex fructibus per medietatem ſuppleatur. Nam huic contractui adjectus eſt alter contractus ſortis de fortuito incremento, & decremento ſortis, in quo cum ſervetur æqualitas (nam æquale eſt periculum utilitatis, & damni) nulla apparet injuſtitia; quæ tamen locum haberet, ſi ſocius tradens animalia æſtimata, incrementum quidem diviſum vellet, totum vero decrementum ſupplendum imponeret ruſtico, qui hoc pacto ultra æquitatem gravaretur; cum alias ruſticus teneatur decrementum ſolvere, ſi ſua culpa contingat.

Conſectarium Septimum.

VII. Quando animalia ita in ſocietatem conferuntur, ut commune ſit danti, & accipienti utile, & damnum, & in fine tam ſors, quam fructus dividantur, ſi animalia pereant ex morbo, vel morte naturali, danti pereunt; ſi vero pereant ex caſu fortuito, puta bello, incurſione hoſtium, alluvione, maleficio, periculum eſt commune. Si vero pereant culpa recipientis, tenetur damnum resarcire, tum capitale, ſeu animalia reſtituendo, tum medietatem fructum perceptorum. Ratio primæ partis eſt, quia eo modo periiſſent etiam apud dominum, ſi apud ipſum manſiſſent, nec tradita fuiſſent in ſocietatem: & licet ſub æſtimationem tradita ſint, cum tamen in ſocietatem ſint data, dominium non transfertur; cum æſtimatio venditionem non faciat. Ratio ſecundæ partis, quia ſicut capitale, & fructus facta ſunt communia, ita detrimenta, & pericula debent eſſe communia. Quamobrem ſi animalia æſtimata fuiſſent centum, quinquaginta a recipiente danti ſunt refundenda. Tertiæ vero partis ratio eſt, quia in contractu ſocietatis eamdem tenetur curam habere ſocius de rebus ſocietatis, ac de rebus propriis; proinde tenetur ex culpa lata, ſed & levi, licet non ex leviſſima, ut ſuo loco de reſtitutione dicemus. Tota vero reſponſio doctrinæ innititur, quam tradidimus regula 3.

Conſectarium Octavum.

VIII. Qui operam, & induſtriam ſuam uni ſocietati obligavit, non injuſte agit, ſi alia negotia ſuo nomine inſtituat, vel alteri ſocietati ſe adjungat, ut magis lucretur; dummodo tamen nec ſuo muneri deſit, vel aliter conventum non ſit. Ratio eſt, quia nonniſi eam ſpopondit operam, & induſtriam, quæ rebus ſocietatis procurandis tamquam propriis neceſſaria eſt. Si igitur hoc munus recte adimpleat, non præpeditur, ne & propriis negotiis, & aliis etiam ſocietatibus vacare poſſit; cum jam etiam ex culpa levi teneatur, ſi quæ obveniant, ſocietati detrimenta ſarcire. Addidi tamen, niſi aliter conventum ſit: nam tunc ſponte ſe obſtringit ad alia quæcumque negotia dimittenda, & ut ita dicam ſe totum uni obligavit. Hinc in ext. de Pactis cap. 1. ſtatuitur: *Standum eſt pactioni, quia pacta ex conventione legem accipiunt, & ſervanda ſunt, ſi tamen juſta ſunt, & non gravetur magis una pars, quam altera.*

Conſectarium Nonum.

IX. Si ſocietatis negotia ob ingruentes calamitates ſint in maximum diſcrimen adducta, nec reparari poſſint, niſi alter ex ſociis magnam vim pecuniæ de ſuo conferat, id præſtare tenetur, ſi commode poſſit. Cum enim ex lege ſocietatis quilibet ſocius bona communia ſocietatis tanquam propria procurare debeat, & quilibet ad propria reparanda damna libenter pecuniam ſuam impendit, ad idipſum erga ſocietatem præſtandum teneri palam eſt. Societas tamen adſtringitur, & pecuniam ad hoc collatam in fine ſocietatis reſtituere; & pro illius rata emolumenta interim communicare. Ita Juveninus l. l. cap. 4. n. 3.

Conſectarium Decimum.

X. Expenſæ, vel damna, quæ ſociorum aliquis cauſa ſocietatis vel ſubire, vel pati debet, ſunt e penu ſocietatis ſarcienda; non vero quæ ob propriam utilitatem etiam occaſione ſocietatis incurrit. Hoc Conſectarium applicationem continet regulæ 4. Quamobrem ſi ſocius iter habens ſecum deferat & ſocietatis communem pecuniam, & aliam privatam ad propria peragenda negotia, & in itinere a latronibus omni pecunia ſpolietur, illius quidem, quæ ſocietatis eſt, commune eſt damnum; at propriæ detrimentum nonniſi ſolus debet ſubire. Num vero ex expenſis, quas in itinere pro ſocietate ſubit, ſint illæ detrahendæ, quas ipſe ſocius domi feciſſet, litigant Theologi: plures ſiquidem, Leſſius, Azorius, Reginaldus, Layman, Bonacina, Reiffenſtuel, aliique cenſent non eſſe detrahendas hac duplici ratione permoti: primo quia leges, & jura decernentia hujuſmodi expenſas eſſe de ſocietatis bonis faciendas, non diſtinguunt; ubi vero lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus: 2. addunt, conſuetudinem eſſe optimam legum interpretem; & per eam expenſæ omnes, nulla facta diſtinctione, a ſocietate perſolvuntur. Alii vero e contra cenſent detrahendas, nimirum Angelus V. Societas n. 22. Sylveſter V. Societas 1. q. 12. Filliucius, Roſignolius, & alii hac ducti ratione: quia ſocius expenſas, quas ſubire debet pro privatis ſuis rebus, ex ſuo, non ex ſocietatis penu præſtare debet; expenſæ autem, quas domi feciſſet, privatam ſuam reſpiciunt & perſonam, & familiam. Et hanc puto veroſimiliorem, & probabiliorem doctrinam. Nam revera titulum non invenio accipiendæ, vel retinendæ pecuniæ, quam pro ſuis neceſſitatibus jam expendere debuiſſet: non ipſa erogatio pecuniæ, nam eam etiam domi conſumpſiſſet; non labor, & officia ſocietati præſtita, hæc enim ſunt jam ex contractu ſocietatis debita. Cum nullus igitur adſit titulus, injuſta eſſet illa pecuniæ vel ac-

ceptio, vel detentio. Leges autem non quid peculiare ſtatuunt, ſed quid juris ſit in ſocietate, declarant, nimirum expenſas pro ſocietate ſubeundas, eſſe de bonis ſocietatis ſolvendas; de iis autem, quæ ad privatam ſocii perſonam ſpectant, nihil omnino decernunt. Conſuetudo vero, ubi adeſſet, eſſet ſervanda: nam contractus omnes, niſi aliter ſtatuatur, juxta probatas, & communes conſuetudines celebrantur. Quid autem ſi ſocius, dum ſocietatis negotia curat, domi magnum ſubeat detrimentum? Erit ne hoc ex ſocietate ſarciendum? Non puto, niſi aliter conventum ſit: nam cum ſocietati ſuam operam obligaverit, quæ abſentiam a domo poſtulat, ipſe ſponte hoc detrimentum ſubivit. Quod ſi per accidens contingat, ut aliquis, ſocii abſentiæ capta occaſione, litem familiæ intentet, tunc detrimentum non ex ſocietate oritur, ſed occaſione ſocietatis, quæ illud ſarcire non tenetur. Sicut ex oppoſito, ſi ſocius in aliqua civitate negotia gerens ſocietatis, vel opimam hæreditatem conſequatur, vel pingue legatum, tota utilitas illi cedit, non ſocietati, cum non ex ſocietate, ſed occaſione ſocietatis illi obvenerit.

Conſectarium Undecimum.

XI. Finem accipit ſocietas 1. elapſo termino ſocietati præſtituto, ante cujus lapſum non licet uni ſocio ſine alterius, vel aliorum conſenſu reſilire: alioquin ipſe quidem ſocios a ſe liberabit, at ipſe ſocietati obſtrictus manebit, niſi reſiliendi juſta adſit cauſa. Et in hoc ſenſu intelligendum puto legem 14. ff. *pro ſocio* ſtatuentem: *Sed ſi convenit tempus ſocietatis, & ante tempus renuntietur, poteſt rationem habere renuntiatio.* Quod ſi ſocietati nullum ſit præfinitum tempus, cuilibet ſocio licitum ſemper erit reſilire, dummodo tamen non intempeſtive fiat, & cum aliorum ſociorum detrimento, vel dolo malo, quia ipſe velit ſocietatis negotium ad ſe trahere. 2. Communi ſociorum conſenſu, vel ſententia judicis ſocietatem dirimentis per diſſolutionem contractus ob diſſenſiones inter ſocios ortas. 3. Morte ſive naturali, ſive civili ſocii, nimirum profeſſione religioſa, exilio, & media, vel maxima capitis diminutione: nec tunc in ejus locum ſuccedunt hæredes; nam electio perſonæ eſt ad ſocietatem neceſſaria, cujus induſtria præcipue reſpicitur: quamobrem niſi ipſi hæredes ſe ſocietati in caſu mortis obſtrinxerint, neceſſe eſt, ut cum illis novo conſenſu ſocietas inſtauretur. 4. Denique, ſi ſors, ſeu capitale in totum pereat, vel ita conditionem mutaverit, ut non ſit amplius in commercio hominum; ut ſi religioſa, vel Deo ſacra, ſive de jure regio ſit facta, ut habetur L. *verum eſt* 63. §. 10. ff. *pro ſocio*, ubi ſtatuitur: *Res vero, quæ aut nullæ relinquuntur, aut conditionem mutaverint: neque enim ejus rei, quæ nulla ſit, quiſquam ſocius eſt, neque ejus, quæ conſecrata ſit.*

CAPUT TERTIUM.

De Aſſecuratione.

Doctrina, et Consectaria.

I. *Quid ſit aſſecuratio, & quomodo ab aliis contractibus diſcrepet.*
II. *Licitus eſt hic contractus reſpectu cujuſque.*
III. *Ad ejus juſtitiam nonnullæ ſunt ſervandæ leges, quæ enumerantur.*
IV. *Quænam aſſecuratio primæ legi adverſetur.*
V. *Quænam illicita ſit, quia oppoſita ſecundæ legi.*
VI. *Refellitur opinio Ferraris.*
VII. *Aſſecuratio eſſe debet de rebus vere exiſtentibus.*
VIII. *Et aliquo modo deſignatis.*
IX. *Ad quæ pericula ſe extendat aſſecuratio.*
X. *Aſſecurator, qui non habet, unde pretium rei aſſecuratæ ſolvat, ſi pereat, tenetur de dolo.*

I. Aſſecuratio definitur *contractus, quo quis ſuſcipit in ſe periculum alicujus rei alienæ pro pretio.* Contractus iſte, licet gratuitus eſſe poſſit, & per modum donationis, communiter tamen fit pretio. Diſtinguitur a fidei juſſione, quia in hac ut in ſequenti videbimus, fideijuſſor non eſt debitor principalis, ſed ejus obligatio eſt acceſſoria, ſi alter non ſolvit: in aſſecuratione autem aſſecurator eſt debitor principalis, & per ſe; adeoque ſi res pereat, ipſe illius pretium ſive in toto, ſive in parte, prout conventum fuerit, compenſare tenetur. Præterea materia fideijuſſionis eſt ſolum æs alienum, ſive alterius debitum; aſſecurationis vero ſunt res alicui periculo obnoxiæ. Quamobrem celebratur hic contractus, quando quis pecuniam, vel mercem, aut navem per loca periculis obnoxia mittendam ita aſſecurat, ut, ſi forte pereat, vel incendio, vel naufragio, vel latronum, ſive piratarum violentia, damna aſſecurator compenſet. Non inter innominatos contractus, ut quidam putant, eſt recenſendus, cum proprium nomen obtineat; nec ad venditionem revocandus, cum non ſit traditio rei pro pretio, ut aliis placet, nam aſſecurans pretium quidem accipit, ſed nihil aliis tribuit, ſed ſolum in ſe periculum ſuſcipit. Eſt ergo contractus nominatus, & propriæ ſpeciei, ſicut ſunt mutuum, commodatum, locatio, & ceteri, qui proprium obtinent nomen; & aſſecuratio dicitur.

II. Licitum eſſe hunc contractum negant aliqui Auctores, ſi cum illo celebretur, qui nullam rei aſſecuratæ curam gerit, nec pro illius incolumitate aliquam præſtat operam: hinc licitum ſolum dicunt vel cum nauta, ſive alio vectore, qui rem transferre debet, vel cum illorum cuſtode, cum aliis vero nequaquam. Verum hanc opinionem improbabilem eſſe, & cum quolibet celebrari poſſe, etiam nullam rei curam gerente, invicta oſtendunt argumenta. Siquidem contractus ille licitus eſt, quo uterque contrahens aliquam pretio æſtimabilem in ſe ſuſcipit obligationem; & alter beneficium pretio æſtimabile conſequitur; & uterque periculo, ac lucro exponitur: porro in aſſecuratione aſſecurator in ſe periculum ſuſcipit rei, ſi forte pereat; quod onus in ſe pretio æſtimabile eſſe nemo negaverit; qui vero pro aſſecuratione pretium ſolvit, beneficium obtinet compenſationis damni, ſi forte obvenerit; quod profecto eſt pretio æſtimabile: ergo licitus omnino eſt hujuſmodi contractus. Præterea dominus ſorti ſe exponit ſibi utili, rem ſuam ſcilicet habendi, licet perierit; alter vero pecuniam lucrandi, ſi res incolumis perſeveret, tametſi nullam operam, nullum laborem præſtet; quia contingere poteſt, ut pretium ſolvere te-

teneatur: nihil igitur reperitur in hoc contractu, quod juſtitiæ legibus adverſetur. His additur utilitas tum publica, tum privata, quia hoc pacto & negotia foventur, & negotiatores utilius rem ſuam gerunt.

III. Ad ejus juſtitiam tamen nonnullæ ſunt leges ſervandæ, a quibus ſi recedat, illicitus fieri poteſt, & iniquus. 1. Conditio, ut pretium juſtum ſit, & adæquatum majori, vel minori quantitati, & qualitati periculi juxta vel emporii, vel conſulatus leges, aut conſuetudines. 2. Ut pericula ſint vera, & tam aſſecuratori, quam aſſecuratario comperta. 3. Denique, ut aſſecurator habeat, unde poſſit aſſecuratarum mercium pretium ſolvere.

IV. Ratione primæ conditionis infertur, non poſſe aſſecuratorem pretium accipere proportionatum timori mercatoris graviſſima exiſtimantis pericula, quæ tanta non ſunt, ſed ipſis periculis in ſe, & juxta communem æſtimationem penſatis: nam pretium non errori exiſtenti in alterius mente proportionari debet, ſed ipſi reali periculo; alioquin injuſtum eſſet pretium, & ab æquitate exorbitans. Quod pariter dicendum eſt de aſſecuratario, qui ſcit majoribus periculis rem eſſe obnoxiam, quam putet aſſecurator: tunc enim & ipſe æquitatem inducere debet inter periculum, & pretium, & monere aſſecuratorem de veris periculis, quibus ſubjacet, ſi illi ſint ignota; ſicut tenetur venditor vitium, & defectum intrinſecum rei emptori ignotum manifeſtare.

V. Ex ſecunda conditione, qui ſcit merces, vel navem eſſe jam in tuto poſitam, & hoc ab alio ignoretur, qui aſſecurationem poſtulat, non poteſt pretium accipere; ſicut ex adverſo, qui ſciret jam merces periiſſe, vel eſſe in periculo proximo pereundi conſtitutas, non poteſt ab alio ignorante aſſecuratione redimere. Hinc minime probabilem puto doctrinam Leſſii dicentis, ſi res nondum ſit in tuto poſita, etſi privata ſcientia ſciat, non fore periculum, poſſe licite ordinarium pretium aſſecurationis accipere, *quia illa obligatio ob pericula ordinaria magni æſtimatur, & cauſæ occultæ, quæ periculum minuunt, non minuunt communem exiſtimationem*. Nam, ut optime notat clariſs. Franzoja, cum nullum eſt periculum, ſive hoc privata ſcientia innoteſcat, ſive publica, res eſt in tuto; rei autem in tuto poſitæ pretium, ac ſi in periculo foret, accipere idem eſſet, ac vendere, quod non exiſtit: pericula vero ordinaria, ſi reipſa in ſe nulla ſint, non poſſunt pretio æſtimari, niſi ex errore, vel ignorantia, quæ profecto efficere non valent, ut quod non ſubſiſtit, ſit pretio æſtimabile. Nec dicas, poſſe aliquem frumentum vendere pretio currenti, licet ſciat ob proximam ſuperventuram copiam minuendum. Nam optime reſpondet S. Thom. 2. 2. q. 77. art. 3. ad 5. „ Vitium rei facit rem in præſenti eſſe minoris valoris, quam videatur; ſed in caſu præmiſſo in futurum res expectatur eſſe minoris valoris per ſuperventum (frumenti) qui ab ementibus ignoratur “. Quamobrem ſi in præſenti, dum aſſecurationis contractus celebratur, pericula ordinaria nulla ſunt, pretium pro indemnitate ab ills juſte peti non poteſt.

VI. Minime pariter probabilem puto & aliam Ferrarii doctrinam V. Societas n. 9. docentis, quod ſi merces de facto perierint, ſed notitia deperditionis haberi non potuerit, quando celebratus eſt contractus, aſſecuratorem remanere obligatum; quia, inquit, onus contrahentium juxta receptam praxim eſt, ut periculum intelligatur ſuſceptum etiam quoad præteritum, ſi mercator ignoret merces eſſe deperditas. Nam contractus de re, vel non exiſtente, vel impoſſibili, licet putetur vel poſſibilis, nullus eſt ipſo jure naturæ; & error, vel ignorantia, dum circa rei ſubſtantiam verſatur, nullum efficit contractum, ut ſuperius diximus in Tract. de Contract. in genere. Porro eo ipſo quod contrahentes merces periiſſe ignorant, cenſent revera exiſtere, & in hac ſuppoſitione contractum celebrant: falluntur igitur in ipſa ſubſtantia contractus, qui proinde nullus eſt. Deciſio Rotæ, quam affert Ferrarius, illi potius contradicit, quam faveat: ſic enim ſtatuit, *dum dicitur, quod aſſecurationis contractus fieri poteſt de re perempta, id intelligitur verum, quando adeſt pactum expreſſum, ut etiam jam perempta nave aſſecurator teneatur de interitu*: quibus verbis non ex recepta praxi, ſed ex pacto hoc onus aſſecuratori incumbere aſſerit Rota.

VII. Cum itaque neceſſe ſit, ut res exiſtat, ſicut & tertia poſtulat conditio, ſequitur, fingentem ſe habere merces in curru vel in nave, & poſtulantem aſſecurationem, doli mali reum eſſe, &, ſi vel currus a latronibus rapiatur, vel navis naufragio pereat, nihil poſſe ab aſſecurante accipere, cum nihil revera perdiderit. Num autem aſſecurans poſſit ſibi pretium retinere pro tali facta aſſecuratione acceptum, affirmat Ferrarius Bonacinam citans, quia *nihil retinet*, inquit, *invito Domino*, cum quo, quantum in ſe fuit, voluit juſtum aſſecurationis contractum inire. At puto aliter dicendum, ſi aſſecurans nullum patiatur detrimentum vel ex ceſſante lucro, vel ex emergente damno; quia abeſt titulus juſtæ detentionis pretii: non enim poteſt ſibi retinere titulo donationis, cum pecunia donata non ſit; non titulo contractus aſſecurationis, quippe qui deficiente materia nullus eſt. Quod pariter dicendum eſt, ſi quis aſſecuranti dicat merces aſſecuratas centum valere, quæ nonniſi quinquaginta valeant, cum fraus, & mendacium adſit, & quidem circa rei quantitatem, quæ ipſam ſubſtantiam multiplicat; & propterea, ſi merces pereant, plus accipit, quam revera periculo expoſuerit; expoſuit enim ſolum quinquaginta, & pereuntibus mercibus, recipit centum, a quibus ſi demantur puta decem pro aſſecuratione perſoluta, lucratur quadraginta. Ita Juveninus l. l. cap. 2. Molina tamen D ſq. 501. in hocce contract ſinceritatem chriſtianam, & veritatem lædi fatetur; at juſtitiam minime violatam exiſtimat. Nam ſive merces centum valeant, ſive ſolum quinquaginta, aſſecurans pretium ſolvit reſpondens centenario valori mercium, & aſſecurator damnum compenſare debet in ea quantitate, pro qua pretium aſſecurationis accepit, ſi merces pereant; ſi vero ſalvæ ſint, datum ſibi pretium juſte retinet. Aſſecurans vero, ſi merces ſervantur indemnes a periculo, nonniſi verum valorem quinquaginta in tuto poſuit, at pretium majus amittit, quod pro centenarii aſſecuratione perſolvit. Si vero pereant, lucratur quidem ſupra illud, quod periculo expoſuit; at per hoc pretium jam ſolvit. Quamobrem ſi non eſt contractus aſſecurationis, eſt tamen ſor-

fortis, quo minori pretio ſpem emit majoris lucri. Verum hæc ſplendida mihi videntur, ſed non omnino vera. Nam 1. certum eſt in hoc contractu aſſecurationis, dolum & fraudem adeſſe celata vera mercium quantitate, quæ certe ad ſubſtantiam contractus pertinet, quam multiplicat. 2. Quo jure contractum aſſecurationis in contractum fortis commutat? Fieri non poteſt validus contractus cum altero omnino ignorante, & neſciente, immo diſſentiente; eo enim ipſo quod contractum aſſecurationis inire intendit, omnem alium contractum excludit. Exiſtimo igitur, mercibus pereuntibus ab aſſecuratore nonniſi pretium deperditarum mercium peti poſſe, qui pariter comperta veritate de minori valore mercium, tenetur pretium reſtituere pro rata, niſi vel lucrum ceſſans, vel emergens damnum ex alterius fraude paſſus ſit.

VIII. Neceſſe eſt etiam, ut res non ſolum exiſtant, ſed & ſint aliquo modo determinatæ, & deſignatæ, non confuſæ cum aliis, quæ aſſecurationi non ſubſunt; alioquin contractus nullus erit, cum ignota omnino non poſſit eſſe contractus materia. Quamobrem ſi quis navem mille oneret modiis tritici, & ab aſſecurante poſtulet quingentos aſſecurari, illi numerum modiorum tritici manifeſtando, tunc ſi quingenti pereant, periculo aſſecuratoris pereunt: ſi vero non manifeſtato numero, quingentorum modiorum aſſecurationem petat, & quingenti pereant, ſalvis reliquis quingentis, nullum puto contractum; eapropter nec aſſecurantem teneri indemnem reddere aſſecuratum, nec iſtum ad pretium aſſecurationis perſolvendum obligari, cum non fuerit deſignata contractus materia, & objectum. At ſi medietatem mercium in navi poſitarum aſſecuret, licet diverſi plane generis, nec tamen hoc potius, quam illo mercis genere deſignato, puto teneri, ſi medietas pereat: quia non tam ipſæ merces, quam illorum valor fuit aſſecurationis objectum; quod cum per medietatem determinatum ſit, ſufficienter contractus materiam deſignavit. In hiſce tamen, ſimilibuſque caſibus & praxis, & judicium peritorum in mercatura ſunt inſpectanda.

IX. Aſſecuratio fieri ſolet ab aliquibus tantum periculis: nullus enim, puto, erit, qui rem alterius ab omnibus periculis etiam inexpectatis, & inexcogitabilibus velit aſſecurantem ſe exhibere. Quamobrem aſſecuratio facta a tali determinato periculo, puta naufragio, non ſe extendit ad alia pericula, puta piratarum, vel infidelitatis naucleri: hinc ſi merces non naufragio pereant, ſed alio infortunio, non tenetur aſſecurans damnum compenſare. Si tamen fiat in forma ampliſſima pro omni, & quocumque periculo, valebit; immo ſi unum tantum excipiat periculum, ſe ceteris obnoxium reddere declarat aſſecurans. Oportet tamen, ut res in ſtatu maneant, in quo ſunt aſſecurationi obnoxiæ: hinc ſi quis merces, in tali navi ſub dati naucleri regimine poſitas, a naufragio, vel a piratis aſſecuret, & deinde in aliam inſcio aſſecurante transferantur, aliique nauclero tradantur, aſſecurans, etſi naufragio pereant, vel piratæ prædantur, non tenetur damnum compenſare; cum & ipſius navis conditio, & naucleri peritia multum conferre poſſit, & ſoleat ad pericula vitanda.

X. Aſſecurans, qui ſimulat ſe habere in bonis, unde rerum aſſecuratarum pretium, ſi pereant, ſolvere poſſit, & revera non habet, injuſte, & doloſe agit; & tenetur tum pretium aſſecurationis acceptum reſtituere, tum damna, & detrimenta, quæ mercatori obveniſſent, quorum eſt cauſa injuſta, ſarcire. At ſi non totum pretium, ſed partem pretii ſolvere potuiſſet; licebit ne ſibi ſaltem partem pretii pro aſſecuratione acceptam retinere? Non puto, nam adhuc dolus eſt dans cauſam contractui: nunquam enim aſſecurans cum eo aſſecuratore contraxiſſet, quem noviſſet non eſſe ſolvendo parem.

CAPUT QUARTUM.

De Ludis præſertim aleatoriis & Clericorum: necnon de ſponſionibus & ſortibus.

DOCTRINA.

I. *Triplex Ludi genus.*
II. *Ejus definitio.*
III. *Ludi cauſa lucri illiberales.*
IV. *Ludi alii meræ artis, & induſtriæ, alii ſorte, & fortuna innixi.*
V. *Quinam liberales, honeſti, & liciti.*
VI. *Non omnes tamen Religioſos decent.*
VII. *Aleatorii ludi illiberales, & illiciti.*
VIII. *Aleatorii ludi, in quibus uno jactu magna pecunia exponitur, peſſimi.*
IX. *Illos deteſtantur SS. Patres, & Concilia.*
X. *Jure naturæ illicitos pronuntiant antiquiores Theologi, & Canoniſtæ.*
XI. *Oſtendit ipſa naturalis ratio.*
XII. *Ludi aleatorii Clericis, & Religioſis vetiti a ſacris Canonibus, & Conciliis.*
XIII. *Illorum ſtatuta antiquata dici non poſſunt.*
XIV. *Specialiter tamen vetantur Regularibus.*
XV. *Quid ſit ſponſio, & quando licita.*
XVI. *Quænam illiberalis, & illicita.*
XVII. *De ludis Ollæ, ſeu Lotariæ.*
XVIII. *Argumenta in favorem ludorum diſſolvuntur.*
XIX. *Ludi etiam liberales quomodo injuſti eſſe poſſint.*
XX. *Quando violetur juſtitia in ludis aleatoriis.*
XXI. *Quando in ludis arte, & fortuna mixtis.*
XXII. *Quando injuſti luſores ad reſtitutionem teneantur.*
XXIII. *Num qui lucrantur in ludo aleatorio, lucrum poſſint ſibi retinere.*
XXIV. *Quibus reſtituere debent.*
XXV. *Quid de legibus civilibus cenſendum.*

I. S. Thomas in iv. Diſt. 16. art. 2. triplicem diſtinguit ludorum ſpeciem, ſcribens: „ Ludorum triplex eſt differentia. Quidam enim ludi ſunt, qui in ſe ipſis turpitudinem habent, „ & tales ludi ab omnibus vitandi ſunt, & præcipue a pœnitentibus, qui per fletum peccata corrigere debent: ſicut ludi, qui in Theatris agebantur, ad luxuriam provocantes. Alii ludi ſunt, „ qui ex gaudio devotionis procedunt, ſicut David dixit, *ludam, & vilior fiam coram Domino*; „ & tales ludi non ſunt vitandi, ſed laudandi, & „ æmulandi. Quidam autem ſunt nullam turpitudinem habentes, quos Philoſophos liberales appellat; & hi ſunt materia virtutis, ſcilicet Eu-

„ tra-

„ trapeliæ: ideo ſervatis debitis circumſtantiis poſ-
„ ſunt laudabiliter fieri ad quietem propriam, &
„ aliis delectabiliter convivendum “. Quam S. Thom. doctrinam paucis complexus S. Antoninus 2. P. diſt. 2. tit. 1. cap. 24. docet: „ Triplex eſt
„ ludus. Primus proveniens ex magna devotione,
„ & hic promovendus. Secundus contingens ex hu-
„ mana delectatione, & hic tolerandus. Tertius
„ procedens ex diabolica ſuggeſtione, & hic vi-
„ tandus “. De ludis itaque ex pietate, & religione proficiſcentibus ad nos differere non pertinet. De ludis vero turpibus, & ad luxuriam provocantibus dicemus in calce hujus diſputationis. Solum igitur hic ad examen ludos revocamus, qui ad delectationem, animique levamen ordinantur.

II. Hujuſmodi vero ludi ab Ang. Præc. 2. 2. qu. 168. a. 2. definiuntur *ludicra, vel jocoſa dicta, vel facta, in quibus non quæritur niſi delectatio animalis*. Ludus enim, ait Genettus Tract. 6. cap. 3. qu. 1. proprie inventus, & introductus eſt tan-
„ quam remedium ad reficiendas, reparandaſque
„ animi vires: & quemadmodum ſomnus ad vires
„ corporis refocillandas inſervit; ita ludus inſtitu-
„ tus eſt, ut aliquantulum a ſeriis averteretur a-
„ nimus, & aliqua intermiſſione vires diutur-
„ nis negotiis, curiſque fatigatas repararet, &
„ deinde novis laboribus magis idoneus redde-
„ retur “.

III. Ex qua S. Thomæ, & Genetti doctrina patet a vero aberrare recentiores Caſuiſtas, dum ludum definiunt *contractum, quo ludentes res ſuas periculo exponunt propter ſpem rei alterius acquirendæ*, quaſi ludi natura in ea pactione poſita ſit, ejuſque finem conſtituat ſpes lucri, quod eſt actum virtutis in vitium commutando pervertere. Nam, ut optime docet S. Thom. l. l. „ Habitus ſecun-
„ dum rationem operans eſt virtus moralis. Et id-
„ eo *circa ludos poteſt eſſe aliqua virtus*, quam
„ Philoſophus *Eutrapeliam* vocat: & dicitur ali-
„ quis Eutrapelus a bona converſatione, quia ſci-
„ licet bene convertit aliqua dicta, vel facta in
„ ſolatium “. Lucrum itaque quæſitum in ludo præſertim per ſe, & principaliter, ſtatim ipſum ludum inficit, & vitioſum reddit, ut ad unum omnes fatentur antiquiores Theologi. D. Raym. lib. 2. de negot. ſec. „ Quam magnum peccatum ſit
„ (aleis ludere) patet inter alia ex novem, quæ
„ in talibus ludis attenduntur. Primum, deſide-
„ rium lucrandi, ecce cupiditas, quæ eſt radix o-
„ mnium malorum “. S. Antoninus l. cit. „ Lu-
„ dus aleæ eſt peccatum mortale ſecundum Ray-
„ mundum .... quod credo verum, quando ex cu-
„ piditate quis ludit, ſcilicet principaliter motus
„ non ob recreationem, ſed ad acquirendum quid
„ notabile per ludum “. Dionyſius Cartuſianus de Laud. Vitæ Conjug. cap. 41. „ Ludus tunc eſt il-
„ licitus, dum ex deſiderio lucrandi quis ludit “. Abulen. in cap. 6. Matth. q. 53. „ Cum fit ani-
„ mo lucrandi, ut ſolum lucrans habeat pecuniam,
„ ludus non eſt licitus, eo quod finis eſt inhone-
„ ſtus, ſcilicet accipere id quod eſt alienum, ni-
„ hil conferendo ejus, cujus eſt “. Et q. 55. ſubdit: „ In ludo taxillorum cum intendat ludens
„ ſpoliare proximum, quod etiam intendit raptor,
„ dicitur committere rapinam “. Navarrus in Manual. cap. 19. n. 18. „ Lege prohibetur etiam
„ ludus induſtria, & arte potius, quam fortuna
„ nixus, quo æque vel principaliter luditur cauſa
„ lucrandi, ac relaxandi animum: tum quia eſt
„ inordinatus lucrandi actus, cum rei in unum fi-
„ nem ordinatæ fiat uſus in alium fere ſemper con-
„ trarium; tum quia ludus, ad honeſtam animi
„ recreationem inventus, vertitur in negotiationem
„ turpem “. Ex qua veriſſima doctrina patet, quam a vero aberraverit Recentior Probabilioriſta, dum ludum, quem *contractum* definivit Caſuiſtarum more, *quo ludentes conveniunt, ut victori præmium aliquod cedat ab ipſis depoſitum*, inter virtutis Eutrapeliæ actus annumeravit ex doctrina plane contraria D. Thom., qui illum ſolummodo ludum virtutis actum appellavit, qui ad animi levamen unice inſpicit. Id patet ex loc. cit. ubi dicit: „ hujuſ-
„ modi autem facta, vel dicta, in quibus non
„ quæritur *niſi* delectatio animalis, vocantur lu-
„ dicra, vel jocoſa: & ideo *neceſſe eſt talibus in-*
„ *terdum uti, quaſi ad quandam animæ quietem* “. Et e contra in 4. diſt. 15. q. 2. a. 4. quæſtiunc. 3. ad 2. inter illicita enumerat, *quod aliquis trahat alium ex cupiditate lucrandi ad ludum*. Quid, quod & ipſæ ſeculares leges virtutem in ludo non agnovere, niſi cum abeſt lucrandi animus? Tit. *de Aleat.* ff. 11. L. ſolent. „ Senatus conſultum vetuit
„ in pecunia ludere, præterquam ſi quis certet ha-
„ ſta, vel pilo jaciendo, vel currendo, ſaliendo,
„ luctando, pugnando, quod virtutis cauſa fit “. Immo Stagyrites ipſe licet gentilitatis tenebris obvolutus, lucrum ex ludo inter illiberales actus enumeravit, & aleatores furibus coæquavit, ſcribens Ethic. 4. cap. 3. „ Aleator, & fur .... ex il-
„ liberalibus etiam ipſi ſunt, cum turpi lucro de-
„ diti ſint .... Utrique igitur cum, unde non opor-
„ tet, velint lucrum comparare, turpi lucro de-
„ diti ſunt; atque omnes hujuſmodi acceptiones
„ ſunt illiberales “. Diſplicet igitur Thomiſtam aſſerere, S. Thomam evangelica luce perfuſum inter actus virtutis enumeraſſe ludum cauſa lucri, quem Ariſtoteles ſolo naturali lumine vitioſum eſſe, & illiberalem rectiſſime docuit; & quidem ex ſola naturali ratione, quia ludus, cum non ſit inſtitutus ad lucrandum, qui in illo lucratur, *unde non oportet*, lucrum quærit.

IV. Ludi autem alii induſtriæ ſolum ſunt, in quibus ſola induſtria locum habet; cujuſmodi ſunt ludus latrunculorum, tabulæ viridis, globorum miſſilium, & ſimilia: alii plane fortuiti, in quibus exitus a ſola ſorte, & fortuna pendet; unde & aleatorii vocantur: alii denique mixti, in quibus fortuna, induſtria, & ars adjunguntur. Ita quidem recentiores Caſuiſtæ. At antiquiores Theologi duas tantum claſſes ludorum agnovere, induſtriæ ſcilicet, & fortunæ; mixtos enim ludos inter aleatorios connumerarunt. Unum afferam S. Antoninum loc. ſup. laud. ita ſcribentem: „ Ludus aleæ ſe-
„ cundum Hieron. intelligitur omnis ludus, qui
„ committitur fortunæ, ut ludus taxillorum; &
„ idem videtur de chartis, vel naibis, quamvis
„ ſit aliquid induſtriæ, principaliter tamen eſt for-
„ tunæ .... & poteſt dici ludos aleæ omnis ludus,
„ qui innititur fortunæ principaliter, etiamſi fiat
„ ibi aliquid de induſtria, ſicut ludus chartarum,
„ taxillorum, & alia hujuſmodi “. Hinc apparet nimium fidenter recentiorem Probabilioriſtam aſſeruiſſe: „ alearum vocabulo illum dumtaxat ludum
„ intelligi, quo ſine chartis .... mero caſu fortuito

 „ vi-

„ victoria obtinetur. Ita enim communi ſenſu ſemper intellecta fuit hæc vox alea ". A quo communi ſenſu recedit benigniſſimus Buſembaum, qui lib. 3. tract. 5. cap. 3. dub. 13. ſcribit: „ Peccat item ludens, ſi luſus ſit lege poſitiva prohibitus, ut luſus alearum, & ſimiles, qui MAGIS in fortuna, & caſu, quam in induſtria fundantur ".

V. Ludi induſtriæ, ſicut & illi, in quibus robur, & dexteritas corporis adhibetur ad unicum animi ſolamen, & liberales dicuntur, liciti de ſe ſunt, ut ex D. Thom. vidimus: dummodo tamen omnes abſint pravæ circumſtantiæ, quæ illos defœdare valent, vel corrumpere. Hujuſmodi autem ſunt, quos notat S. Thom. laud. quæſt. ſcribens: „ Tria præcipue eſſe cavenda, quorum primum, & principale eſt, quod prædicta delectatio non quæratur in aliquibus operationibus, vel verbis turpibus, & nocivis. 2. Ne totaliter gravitas animæ reſolvatur, unde Ambroſius dicit in lib. 1. de Officiis cap. 20. *Caveamus, ne dum animum relaxare volumus, ſolvamus omnem harmoniam, quaſi concentum quendam bonorum operum.* 3. Attendendum eſt, ſicut & in omnibus aliis actionibus, ut congruat perſonæ, tempori, & loco, & ſecundum alias circumſtantias debite ordinetur, ut ſcilicet ſit tempore, & homine dignus ". 4. Ut ludus non fiat ob delectationem, & voluptatem in eo perceptam: alioquin vitioſus eſſet, cum delectatio, & voluptas per ſe non ſit expetibilis, ſed in ordine ad finem honeſtum; cujuſmodi eſt quies animi ad ejus vires reficiendas reparandaſque. Ita docet S. Thom. dum ſcribit: „ Dicitur aliquis Eutrapelus a bona converſatione; quia bene convertit aliqua dicta, vel facta ad ſolatium; & inquantum per hanc virtutem homo refrænatur ab immoderantia ludorum, ſub modeſtia continetur ". Et in reſp. ad 3. „ Ipſæ operationes ludi ſecundum ſuam ſpeciem non ordinantur ad aliquem finem; ſed delectatio, quæ in talibus actibus habetur, ordinatur ad aliquam animæ recreationem, & quietem. Et ſecundum hoc, ſi fiat moderate, licet uti ludo ".

VI. Ratione tertiæ conditionis a S. Thom. poſitæ ad honeſtatem ludi, non omnis ludus, etiam liberalis, Clericos, & Religioſos decet; quia eorum gravitati, honeſtati, & decori ſtatus minime conveniunt, cujuſmodi ſunt omnes ludi publici, & coram multitudine habiti. Unde in Concilio Senonenſi can. 25. ſtatuitur, *ne Clerici in publico ludant pila, aut aliis ludis*. His accenſendæ & illæ ludorum ſpecies, quæ clamores, tumultus, corporis violentam agitationem, veſtium depoſitionem poſtulant, qualis eſt ludus Pilæ pneumaticæ (Pallone). Quamobrem ſapientiſſime S. Carolus Borromæus in Concil. I. Mediol. cap. de Armis indixit: „ Clericalis Ordinis hominibus omne genus ſaltationis, & ludi, præſertim vero aleæ, ac talorum interdicimus; prohibemus etiam globos, qui ligneis malleis impelluntur. Si autem valetudinis interdum cauſa parva pila, aut alio non indecoro exercitationis genere uti contigerit, nec publice id faciant, nec pecunia intercedat in ludo ". Ab illis quoque ludis abſtinere decens eſt, qui vel jurgia, vel verborum contentiones ſecum ferunt, vel nimiam mentis poſtulant attentionem; cujuſmodi eſt latrunculorum, ſeu ſcaccorum ludus, qui mentem, animumque magis obruit & fatigat, quam levet & leniat. Jam compertum eſt, quod narrat Baronius ad ann. 1061. n. 41. & 42. de Epiſcopo graviter a S. Petro Damiano reprehenſo, quia latrunculis luſiſſet; & quam gravem illi injunxerit pœnitentiam, recitandi ſcilicet meditando ter integrum Pſalterium, abluendi pedes duodecim pauperum, eoſque deoſculandi, ac totidem nummos in eleemoſynam erogandi. Abſit tamen, ut lethalis peccati reos velim Religioſos latrunculis ludentes; quin immo libenter doctrinæ ſubſcribo Peyrini de Prælat. q. 2. cap. 2. §. 5. dicentis: „ De ludo ſcaccorum, ſeu latrunculorum, an ſit licitus, & Religioſis permiſſus, dubitant. E contra vero hunc ludum eſſe Religioſis permiſſum alii docent. Cui opinioni ſubſcribo ea lege, ut nullo propoſito præmio ludatur, horis ſolum, & temporibus congruis, abſque arbitris extraneis, & modo cultus divinus non omittatur: cum enim non ſit jure aliquo prohibitus, immo conceſſus, cum induſtria nitatur, Religioſis, qui dicto modo utuntur, non eſt denegandus ".

VII. Alearum vero ludi, ſive induſtria admixta ſit, ſive ſola fortuna locum habeat, ſi lucri cauſa fiant, illiberales ſunt, & non niſi raro in aliquo ſingulari caſu omni culpa vacant: ſunt autem magis, vel minus mali, juxta quod magis a ſorte pendent, quam ab induſtria. Et quidem malos eſſe hujuſmodi ludos ex ipſa lucrandi cupiditate fateri, & docere vidimus nobiliores Theologos, & Canoniſtas, quos ſuperius n. 3. laudavimus. Et revera D. Thom. 2. 2. q. 77. a. 4. docet, & ipſam mercaturam Reipublicæ omnino neceſſariam, ſi propter lucrum fiat, quandam habere turpitudinem: quanto magis igitur turpis erit ludus, qui non ad lucrum, ſed ad animi ſolatium inſtitutus eſt, unde ordo pervertitur? Hanc autem turpitudinem magis apparere dixi in ludis illis, qui magis a ſorte pendent, quam ab induſtria: tum quia magis apparet deſiderium lucrandi; tum quia ſorti præmium datur, quod non meretur. Audiatur S. Franciſcus Saleſius Philotheæ lib. 3. cap. 32. ſcribens: „ Taxillorum, chartarumque luſoriarum, & hujuſmodi ludi, in quibus lucrum a fortuna pendet, & caſu, nedum pernicioſa ſunt animi oblectamenta ad inſtar chorearum, ſed ſimpliciter, & natura mali, & vituperandi; quamobrem civilibus, canoniciſque legibus interdicuntur. At quid mali, dices, in eis? Lucrum ex eis non eſt ſecundum rationem, ſed ſortem. & caſum ſæpiſſime illi faventem, qui induſtria ſua, & arte nihil meretur. Rationi igitur adverſatur. Sed ita convenimus, inquis. At id quidem oſtendit, lucrantem aliis injuriam non inferre; ſed hoc non impedit, quin hujuſmodi conventio rationi non adverſetur, & ludo; quoniam lucrum, quod induſtriæ eſſe deberet præmium, pretium efficitur caſus nullum merentis præmium, cum a nobis nullo modo dependeat ". Cum S. Franciſco Saleſio conſentiunt & S. Carolus Borromæus, & S. Bernardinus Senenſis, Jo. Sariſberienſis, Thomas Cantipratenſis, & innumeri pene alii Doctores Theologi.

VIII. Peſſimi ſunt, & omnino deteſtandi ludi lucrativi, qui unico jactu teſſerarum, vel chartarum perficiuntur, quocumque vocentur, juxta va-

ria

ria idiomata, vocabulo; in quibus, niſi parvitas materiæ ludo expoſitæ excuſet, lethale peccatum non effugitur. Hos enim ludos omnes deteſtantur, & vetant 1. & ipſi Ethnici Philoſophi, qui aleatores furibus æquant, ut Ariſtoteles 4. Ethic. cap. 1. Cicero pluribus in libris eos ludos inſectatur; & præſertim Philip. 2. M. Antonium *hominem omnium nequiſſimum appellat, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege, quæ eſt de Alea, condemnatum*. 2. Leges omnes civiles, tum Ethnicorum, ut ex Cicerone vidimus, tum Chriſtianorum Principum eos vetant, prohibent, deteſtantur, nedum antiquiores, ſed & recentiores, immo & recentiſſimæ; cujuſmodi ſunt noviſſimæ leges Regum Galliarum, Hiſpaniarum, Invictiſſimæ Imperatricis, & Reginæ Hungariæ, Regum Siciliæ, Sardiniæ, & omnium fere Europæ Principum, & Rerumpublicarum, qui ſeveriſſimis interminatis pœnis etiam infamiæ, hoſce ludos vetant, immo omni robore carere, proinde nullos declarant. Turcæ vero, & cæteri Infideles hoſce ludos nec norunt: quod quam probro ſit chriſtianis, quiſque videt, & deflere deberet.

IX. Quam acriter vero in hoſce ludos, & luſores inſurrexerint SS. PP. nullus eſt, qui ignorat; immo & ipſimet fatentur Probabiliſtæ. Unum, vel alterum proferam. Auctor Oper. de Aleat. inter opera S. Cypriani: „Aleatrices manus libidinoſo ſtudio conſueverunt, id eſt, aleæ tabulæ; quod eſt Diaboli venabulum, & delicti vulnus inſanabile. Aleæ tabulam dico, ubi Diabolus præſto eſt, ad capiendum ſummiſſus .... Tabulam aleæ dico, ubi dementia, & furia ..... ubi poſſeſſionum amiſſio, & pecuniarum ingentium perditio, monſtrum, furax dementia .... Alea alveus mali, & ſupplantatio amici, quæ nec lucrum confert, ſed totum conſumit". Sanctus Iſidorus Orig. lib. 18. cap. 6. de interd. ale.: „Ab alea fraus & mendacium, atque perjurium nunquam abeſt, poſtremo & odium, & damna rerum; unde & aliquando propter hæc ſcelera interdicta legibus fuit". S. Ephræm ſer. de Abren. „Væ alearum luſoribus, quandoquidem ſe a corpore & ſanguine D. N. J. C. alienos reddunt, ſicut Spiritus Sanctus per ſanctos admonuit Apoſtolos". S. Bonaventura in Spec. Animæ: „Fructus rapinæ eſt ludus alearum, ſeu taxillorum, qui prohibitus eſt a jure canonico, & civili: unde de hoc dicunt quidam, quod ſit peccatum mortale, eo quod ſit contra jus canonicum, & civile; & quod ex ludo habetur, nullo bono titulo poſſidetur, nec poteſt retineri". Reponunt Probabiliſtæ, hos Patres exceſſum in ludo, & circumſtantias tantum vituperare, non ipſum ludum in ſe. Utique in omnibus exceſſum, & immoderantiam reprehendunt Patres, etiam in rebus de ſe bonis, ut in eleemoſynis, quemadmodum S. Auguſt. in epiſt. ad Edilium, in vigiliis, in jejuniis, ſolitudine &c. At quandonam de eleemoſyna, de jejuniis, de abſtinentia tam acriter locuti ſunt Patres, ſicut de aleis, & aleatoribus? Non itaque exceſſum, ac immoderantiam, ſed ipſum aleatorium ludum in ſe & deteſtantur, & horrent. Patribus conſentiunt Concilia. Can. 42. inter eos, qui Apoſtolici dicuntur, ſtatuitur: „Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ, aut ebrietati vacans deponatur . . . . . ſimiliter & laicus". In ſexta Synodo Conſtantinopolitana indicitur: „Nullus omnino ſive ab hoc deinceps tempore alea ludere permittatur: qui ſecus fecerit, excommunicetur". At hi canones „inquiunt benigniores Theologi, non amplius obtinent. Sit, ut lubet, quoad pœnam: at per hoc ablata ne eſt iniquitas ludi, & luſorum, qui tanta pœna digni habiti ſunt?

X. Canoniſtæ omnes, & Theologi, qui ante Probabiliſmi exordium ſcripſere, ludum aleatorium, qui brevi jactu perficitur, & in quo gravis pecuniæ ſumma periculo exponitur, tanquam illicitum jure naturæ, & graviter prohibitum agnovere, licet diverſis permoti rationibus. Nonnulli enim reprobarunt ratione cupiditatis rei alienæ, ut Sanctus Raymundus ſuper. cit. quæ cupiditas profecto a ludo, de quo loquimur, nunquam abeſt; cum ad hoc inſtitutus unice appareat. S. Raymundo adhæret & S. Antoninus, cujus verba ſuper. n. 3. recitavimus, & noviſſime Comitolus lib. 3. q. 7. idem confirmat ſcribens: „Multi, in quibus gravis eſt innocentis vitæ, & doctrinæ auctoritas, ſentiunt, & probant, mortiferum hunc eſſe animæ ludum, quando cupiditate alicujus magnæ rei lucrifaciendæ inſtituitur". Alii, quia utroque jure civili & canonico vetitus eſt. Alii, quia in ludo multa fere ſemper committuntur peccata; ut S. Bonaventura, qui ita in ſpeculo ſcribit: „In ludo multa committuntur peccata, ſcilicet fraus, mendacium, perjurium, blaſphemia, ſcandalum, amiſſio temporis". Gravitatem autem peccati non excuſant, niſi cum levis eſt pecunia, quæ ludo exponitur: ut S. Antoninus, qui poſtquam ſtatuit veram eſſe S. Raymundi doctrinam, ludos lucratorios, de quibus loquimur, eſſe in ſe graviter culpabiles, hanc unam addit exceptionem: *Ludere quid modicum, ut pueri faciunt, vel ob recreationem, & moderate, non videtur eſſe mortale*.

XI. Confirmat meo videri eamdem veritatem & ipſa naturalis ratio. Nam ludus mere lucrativus, & aleatorius decimo adverſatur Decalogi præcepto, *non concupiſces rem proximi tui*. Qui enim eum adhibet ludum, non aliud cupit, & intendit, quam re ſua proximum ſpoliare, quin illi aliquid conferat de ſuo: quod non contingit in aliis contractibus, in quibus alter quidem alterius vel pecuniam, vel rem concupiſcit, & ſimul de ſuo aliquid confert; & æqualitas ſervatur. At in ludo nonniſi ſocium ſecundo pecuniæ ſanguine exhauſtum optat videre aleator. Quamobrem merito & ipſe Stagyrites ſcribit lib. 4. Ethic. „Alterius detrimento fieri locupletionem magis eſt contra naturam, quam mortes, & morbi". Minime, inquit recentior Probabilioriſta: „qui ludit ex intentione primaria lucrandi, cum communiori Cajetani, & Soti non peccat lethaliter; quia revera non deſideratur damnum proximi, ſed deſideratur res proximi, ut ad ludentem perveniat modo juſto". Corrigatur igitur decimum præceptum Decalogi, ubi dicitur, *non concupiſces rem proximi tui*, ſed dicatur, *non concupiſces damnum proximi tui*. Sed quando non concupiſcitur damnum proximi, dum omnis adhibetur fortis conatus, ut damnum illud incurrat? Quia, ſcribit, *deſiderat, ut res ad ludentem perveniat modo juſto: & quemadmodum non eſt lethale, deſiderare etiam*

rem

rem pretioſiſſimam, ut ſibi perveniat modo juſto, puta donatione, vel alio juſto titulo; ita in præſenti. At quiſnam Legislator inter modos juſtos rem alienam obtinendi ludos aleatorios enumeravit? Nonne ipſo facto, quo ludus inſtituitur in hunc finem, jam pravus, jam illicitus eſt, ut ſuperius n. 3. ex doctrina S. Tho. & aliorum Theologorum clare oſtendimus? Et quoniam pro ſe Cajetanum laudat, audiat, quid ſcribat in Sum. V. Ludus; ,, Septimo ex abuſu, dum multi ludo, qui ,, cauſa recreationis licitus, & ſanctus eſt, abutuntur, ut negotiatione ad lucrum, ita quod ,, non ludunt propter delectationem principaliter, ,, & pecuniam ponunt quaſi ſtimulum ad vere ludendum; ſed ludunt principaliter propter lucrum ". Præterea ſi laudati Theologi argumentum urgeret, evinceret veram eſſe propoſitionem 14. ab Innoc. XI. damnatam, aſſerentem: *licere abſoluto deſiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, ſed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura eſt pinguis hæreditas.* Nam iſte filius non damnum patris cupit, ſed rem patris, & ut ad ſe perveniat modo juſto; cujuſmodi eſt mors patris naturalis a Deo proveniens, quæ profecto nec illicita, nec injuſta. At ſubdit, nonne licet deſiderare rem etiam pretioſiſſimam, ut ſibi perveniat donatione? Fateor. At donatio inter legitimos contractus in utroque jure enumeratur; & qui donat rem etiam pretioſiſſimam juſta de cauſa, actum exercet virtutis liberalitatis; & ipſe quidem rem amittit temporalem, quam donat, at bonum animæ adipiſcitur ſpirituale, ſcilicet virtutem. Quod *ſi lucrum* (proſequitur l. Theologus) *intentum prævideretur allaturum familiæ colludentis grave detrimentum, ſecus dicendum.* At quare? Nonne & tunc ludens non detrimentum, ſed rem familiæ deſiderat, ut ad ſe perveniat modo juſto? Cur damnum, & detrimentum familiæ colludentis ludum reddit illicitum, damnum vero, & detrimentum ipſius ludentis ipſum non injuſtum reddit, & illicitum? Quia, inquit, iſte conſentit, ille non conſentit. At quis poteſt ne licite conſentire in grave ſuum detrimentum, ut ludat? & colludens hoc detrimentum velle, ut ludat, & lucretur? *Sicut noxius eſt* (dicitur Proverb. 26. v. 18.) *qui mittit ſagittas, & lanceas in mortem: ita vir, qui fraudulenter nocet amico ſuo: & cum fuerit deprehenſus, dicit: Ludens feci.* Quamobrem & falſum puto, quod ſubdit: ,, Si quis autem modeſte ludendo intenderet ,, & lucrum, non propter ipſum lucrum, ſed ut ,, filiæ dotem convenientiorem conſtituat &c. tunc ,, nec venialis forte videtur ". Nam quinam eſt iſte moderatus luſus, qui convenientiorem dotem ſtatuere poteſt? Profecto lucrum unius, aut alterius obuli; vel, ſi lubet, etiam unius, vel alterius aurei dotem non conſtituet convenientiorem. Oportebit igitur, ut ludo non parvam pecuniam exponat, ut parem augendæ doti lucretur, ſi artifex ſit, ſi mercator centum aureos, ſi nobilis, ſi in dignitate conſtitutus, ſaltem quingentos, vel fortaſſe mille. At moderatus ne dicendus ludus, in quo tanta exponitur pecunia? Verum finge hanc pecuniam in ludo amitti. Jam filiæ non convenientiorem, ſed nec neceſſariam dotem dare poterit: licebit ergo ludere, ut neceſſariam dotem recuperet. Ea recuperata, ut convenientiorem indipiſcatur, iterum ludere poterit. Quid, ſi plures filias habeat? pluries ludere poterit. Quid, ſi filios collocandos, neptes, & nepotes adjuvandos habeat? pro omnium utilitate ludere poterit. At ſi ludo lucrari conceditur in aliorum beneficium, quis prohibere poterit, ne in propriam utilitatem ludat, ut ſcilicet lucro convenientiorem vitam ducat minus laboribus, & ſollicitudinibus gravem? Quamdiu igitur durabit luſoria iſta negotiatio? Procul dubio, ſi opus ſit per plures annos, & tamen fortaſſis nec veniale peccatum committet. Ita eſſe oportet, ut, qui ſemel relicta veritatis via iter inſtituunt, quo magis progrediuntur, ſemper magis, ac magis aberrent. Verbis itaque concludam doctiſſimi Comitoli lib. 3. q. 8. ,, Non jus eſt ,, ludentibus hoc flagitioſo, & aleatorio ludo ,, dominium ſuum aliquod majoris momenti in ,, alium transferendi. Quia ejus transferendi nullus honeſtus, nullus juſtus eſt titulus: quandoquidem ipſe ludus cupiditate lucri totus inficitur, nec titulum procreare poteſt juſtum. Nam ,, juſtus titulus cur non bonus? Quare quod contra ,, divinam, & naturalem, & humanam legem ,, perficere conantur, pro infecto habendum ,, erit.

XII. Ludus aleatorius, & lucrativus Clericis, & Religioſis eſt omnino vetitus. Si hujus prohibitionis monumenta omnia afferre vellem, nimius profecto eſſem: nonnulla itaque, & quidem luculentiſſima recitabo. Canones, qui Apoſtolici nominantur, 41. & 42. ſic ſtatuunt: ,, Epiſcopus, vel ,, Presbyter aleis, ac ebrietatibus vacans vel ceſſet, vel deponatur. Subdiaconus autem, aut lector, aut cantor ſimilia faciens aut deſinat, aut ,, communione privetur ". In Concil. Lat. IV. can. 16. in cap. Clerici indicitur: ,, Clerici .... ,, ad aleas, vel taxillos non ludant, nec hujuſmodi ludis interſint ". In Authent. de Sanctiſs. Epiſc. §. Interdicimus L. 1. tit. 3. ,, Interdicimus Sanctiſſimis Epiſcopis, & Presbyteris, & Diaconis, & ,, Subdiaconis, & Doctoribus, & aliis cujuslibet ,, ordinis .... ad tabulas ludere, aut aliis ludentibus participes eſſe, aut inſpectores eſſe ....., ,, ſi quis autem in hoc deliquerit, jubemus hunc ,, tribus annis a venerabili myſterio prohiberi, & ,, in Monaſterium redigi ". Quo Decreto Gloſſa declarat, vetitos eſſe Clericis etiam ludos aleatorios ſine lucro, ſic enim ait: ,, Numquid ludere ,, gratis ad tabulas poteſt? Reſp.: quod non: cum ,, etiam ſpectacula hic prohibeat ". Hos antiquiores canones confirmavit, & innovavit Trid. Synodus ſeſſ. 22. cap. 1. de. Ref. indicens: ,, Statuit S. ,, Synodus, ut quæ alias a Summis Pontificibus, ,, & a Sacris Conciliis de Clericorum vita, honeſtate ..... alcis, luſibus .... fugiendis copioſe, ,, ac ſalubriter ſancita fuerunt, eadem in poſterum iiſdem pœnis, vel majoribus, arbitrio ordinarii imponendis, obſerventur ". Quod repetit ſeſſ. 24. cap. 14. Concilia quoque, ſive Provincialia, ſive Diœceſana idem præceptum frequentiſſime inculcant. Duo proferam in Italia celebrata. Concil. Mediol. I. præſide S. Carolo Borromæo ſtatuit par. 2. de armis, & ludis: ,, Clericalis ordinis ,, hominibus omne genus ſaltationis, & ludi, præſertim vero aleæ, & talorum interdicimus ". Synodus Farfenſis cap. 22. ,, Aleas, chartaſque luſorias, ac ſimilia ... ſibi omnino per ſacros Canones

,, in-

„ interdicta eſſe ſcire debent Clerici “. Noviſſime eaſdem leges confirmavit Innoc. XII. Conſt. quæ incipit: *Apoſtolici*, quam Benedictus XIII. innovavit, & confirmavit Conſtit. *In ſupremi*. Hinc Canoniſtæ, & Theologi etiam recentiores hoc præceptum ſub mortali Clericos obligare declarant. Jacobus de Graffis Deciſ. aur. par. 2. lib. 3. cap. 9. ſcribit: „ Item ludus aleæ & tali dubio procul „ ſunt Clericis prohibiti . . . igitur tales ludi cum „ ſint in utroque jure prohibiti, ludentes peccant „ mortaliter ſecundum Hugonem in dict. cap. Epi„ ſcopus “. Navarrus in Manuali cap. 20. n. 9. „ Lege etiam ad mortale obligante prohibentur „ Monachi, & Clerici beneficiarii, vel in ſacris „ ordinibus conſtituti, ludere hujuſmodi ludis aleæ, „ ſive fortunæ illicitis notabilem quantitatem, præ„ ſertim de fructibus beneficiorum . . . . quia Cano„ nes jubent, Clericum ob aleæ luſum deponi ab „ officio, vel beneficio: quod mortalem culpam „ præſupponit . . . . dixi præſertim de fructibus be„ neficiorum, quia idem puto quoad peccatum, li„ cet non quoad reſtitutionem de his, quæ ludunt „ de bonis patrimonialibus: nam ratione ſolius or„ dinis, & profeſſionis interdicuntur eis hujuſmodi „ ludi “.

XIII. Sed inquiunt, conſuetudine abrogatos eſſe hujuſmodi canones, & decreta; cum ita obtinuerit etiam apud Eccleſiaſticos ludendi mos, ut leges ſint omnino antiquatæ: alioquin plurimos Eccleſiaſticos dignitate fulgentes, & doctrina præſtantes, reos lethalis peccati damnare oporteret; quod quis dicere audebit? Sed audiant D. Hieronymum epiſt. 56. ad Ruf. „ Peccantium multitudo non parit er„ rori patrocinium “; & iſte non mos eſt, ſed turpiſſima corruptela, ut dicit Innoc. III. cap. inter dilectos. Quamobrem nulla conſuetudine præfatos canones, & decreta vel obſoleviſſe vel obſolere potuiſſe optime docet, & oſtendit Monacelli par. 3. tit. 2. ſcribens: „ Nec ab hac ludendi aleis pro„ hibitione excuſat dicterium in ore vulgi poſitum, „ quod canones ſint antiquati, & per deſuetudi„ nem abrogati; cum paſſim multi Clerici aleis „ ludant, nec puniantur . . . . Etenim reſponde„ tur 1. quod non minus ardebunt, qui cum mul„ tis ardebunt, ut ait Gloſſa. 2. Quod ludus iſte „ prohibetur Clericis ſub gravi pœna depoſitionis „ ab officio, quæ mortalem culpam præſupponit, „ & includit . . . & ſic, cum aſſerta conſuetudo „ ſit nutritiva peccati, non conſuetudo, ſed cor„ ruptela nuncupatur . . . 3. Canones ludum alea„ rum Clericis prohibentes fuerunt a Concilio „ Tridentino ſeſſ. 22. de ref. expreſſe innovati, „ ibique abrogantur conſuetudines in contrarium, „ & injungitur Epiſcopis, ut eis non obſtantibus, „ canones quoad hoc obſervare faciant, *ne ſub„ ditorum neglectæ emendationis ipſi condignas*, „ Deo vindice, pœnas perſolvant (ſunt verba „ Concilii). Hinc duæ emergunt propoſitiones, quæ „ luſores devinciunt. Altera, quod cum decretum „ conciliare contineat clauſulam irritantem, excludi„ tur contra illius diſpoſitionem omnis prætenſa con„ traria conſuetudo ... Altera, quod Epiſcopus, niſi „ velit ipſe pœnas pro culpis Clericorum ludentium „ coram Deo perſolvere, non poteſt eos in hoc malo „ abuſu tolerare, nec excuſare .... Ampliatur iſte ef„ fectus, ut in tantum ſit verum, quod Clerici luden„ tes non poſſunt excuſari contraria conſuetudine, „ quia talis conſuetudo eſt damnata, & dicenda po„ tius corruptela ... Et tu Lector adde, quod hæc „ conſuetudo non excuſat apud Deum, ſed accuſat “. Iterum opponunt, præfatis canonibus non abſolute ludum ſub tanta pœna, tantoque rigore prohiberi, ſed aſſuetudinem, uſum, frequentiam ludendi: hinc non peccare lethaliter Clericum ſi aliquando aleis ludat. At his reſpondet S. Antoninus par. 2. tit. 1. cap. 23. „ Et quamvis Guilelmus dicat, „ quod tunc eſt mortale, quando ducitur in con„ ſuetudinem, iſtud de ſe non videtur verum, „ quia conſuetudo, etſi aggravet peccatum, non „ tamen mutat ſpeciem peccati, vel genus, ut „ de veniali fiat mortale ſecundum B. Thomam: „ ſicut etiam vitium ebrietatis, cui ludus in pœ„ na æquiparatur, etiam ſemel commiſſum adver„ tenter eſt mortale, ſed frequenter hoc faciens „ videtur hoc agere ex cupiditate “. Et Abul. in cap. 6. Matth. q. 83. „ Clerici ſemper pec„ cant, quando ludunt ad taxillos, & aleas; ta„ men non ſemper eis imponitur pœna depoſitionis, „ aut excommunicationis; quia nec ſolent iſta im„ poni pro quolibet peccato mortali, ſed pro ma„ gnis ſolum, ubi eſt contumacia, & incorrigibili„ tas “.

XIV. Quod ſi Clericis omnibus aleatorii ludi vetiti ſunt, multo magis Religioſis Regularibus interdicuntur; immo ludi omnes etiam meræ induſtriæ, & qui liberales dicuntur, ſi lucratorii ſint, & præſertim ſi pecunia ludo exponatur, vetiti ſunt habendi. Ratio 1. partis eſt, quia Regulares præterquamquod iiſdem canonibus, & legibus Eccleſiaſticis ſubjiciuntur, etiam ex propria cujuſque Ordinis regula ab aleatoriis ludis etiam afflictivis pœnis arcentur. Secundæ vero partis ratio ex voto paupertatis ab ipſis emiſſo deducitur, per quod omnem etiam liciti lucri, & præſertim pecuniæ cupiditatem, & poteſtatem a ſe abdicarunt. Hinc quoties ludo exponunt pecuniam, vel aliam rem pretio æſtimabilem, peccant contra paupertatis votum, vel leviter, vel graviter juxta rei quantitatem. Nec illos excuſat licentia Prælati, vel præſumpta, vel etiam conceſſa: quia Superiores nec præſumuntur, nec poſſunt veniam largiri expendendi pecuniam ludo, cum voti paupertatis non diſpenſatores, ſed cuſtodes ſint, & ſartum tectumque tueri tenentur; nec licentiam pecuniam expendendi, niſi in rebus licitis, & honeſtis, queunt elargiri. Porro ludi, in quibus pecunia exponitur, cum cupiditate inficiantur, & fini ludi adverſentur, licet de ſe honeſti ſint, & liberales, ſtatim perverſitate inquinantur. Ita docet S. Antoninus p. 2. tit. 1. cap. 23. „ Religioſi, ſi quæ haberent ad uſum „ ſuum, vel per adminiſtrationem, illa tamen „ donare, vel alienare non poſſunt illicite, ut in „ ludis “. Abulenſis in cap. 6. Matth. q. 54. „ Monachis ludere nunquam licet, eo quod ipſi „ nihil proprium habere poſſint, de quo ludant; „ & dato quod interdum alicui Monacho data ſit „ adminiſtratio alicujus pecuniæ ad ſubſtentationem „ ſuam, puta ſi eſſet in ſtudio, non liceret lude„ re; quia nomine ſubſtentationis non intelligitur „ expoſitio pecuniæ ad ludum, etiam quando pe„ cunia debet verti in cibum, & potum ludentium, „ etiam quia repugnat honeſtati & gravitati Mo„ nachali ſic ludere “. Genettus Tom. 1. tract. 6. cap. 5. q. 1. „ Religioſi profeſſi, quibus Superio-

„ res

„ res aliquid in proprios uſus inſumendum relin„ quunt, hoc tamen in ludo alienare non poſſunt, „ quia hic uſus Religioſis licitus non eſt “. Gabriel Antoine de oblig. ſpec. cap. 2. q. 5. „ Qui „ in ludo aliquid lucratus eſt ex bonis Religioſi „ ... tenetur illud reſtituere Religioni, perinde ac „ ſi accepiſſet a fure “. Igitur cum pecunia, vel res generaliter conceditur a Superiore, intelligi debet concedi ſolum in uſus honeſtos, neceſſarios, vel utiles, & ſtatui Religioſo decentes. Non eſt igitur, ut probabilis, in praxi tenenda illorum Theologorum opinio, qui docent licere Regularibus aliquid pecuniæ ludo exponere, & quantitatem limitant ludo, ut ipſi putant, licite exponendam, nimirum juxta quantitatem conceſſi peculii; puta cui centum aurei conceſſi ſunt, poſſit ſex, aut ſeptem, cui quinquaginta, ſolum tres, aut quatuor, cui triginta, binos, vel ternos in anno ludo conſumere. Sed quis ſapiens non obſtupeſcat, audiens Regulares Chriſti patrimonium a piis fidelibus oblatum poſſe ludo conſumere; & qui oſtiatim panem manticis ſuper humeros delatis mendicant, vel de ſponte oblatis vivunt, in crumena aurum habere, quo ludant? Verum hanc ſpartam egregie ornavit P. Daniel Concina de diſcipl. Apoſt. Monaſt. par. 1. diſſ. 6. cap. 4. per plures paragraphos, ad quos Lectores remittimus.

XV. Ad ludos aleatorios revocantur & ſponſiones, & ludus ollæ, qui novo vocabulo lotariæ dicitur. De utroque pauca dicemus. Sponſio (Italice *ſcommeſſa*) definiri poteſt *conventio, qua duo, pluresve de rei alicujus eventu, aut veritate diffidentes paciſcuntur aliquam pecuniæ ſummam, vel aliud pretio æſtimabile, ſolvendum vera ſuſtinenti*. Duplex eſſe poteſt hujuſce ſponſionis objectum, ſeu materia: nimirum vel aliquid honeſtum opus, quod ab arte, induſtria, peritia alterius omnino pendet; puta quod non valeat triginta milliaria pedeſtri itinere una die conficere, vel integrum Pſalterium addiſcere, aut memoriter recitare, & ſimilia: vel aliquid, quod omnino a fortuito caſu, vel latentibus cauſis pendet; puta quod tali die pluerit; quod mulier prægnans maſculum pariet; quod exercitus alicujus Principis vel victor fuit, vel erit, & ſexcenta hujuſmodi. Primum ſponſionum genus nihil habet ex ſe turpitudinis, vel illiberalitatis; proinde licitum eſt, cum ab induſtria omnino pendeat, & arte alterius ludentis; & quandoque etiam virtuti inſervire poteſt ad ingenium acuendum, memoriam exercendam, & ſtudia promovenda. Quamobrem optime docet Peyrinus de Præl. q. 2. cap. 2. §. 5. „ poſſunt Religioſi cauſa virtutis probandæ ſponſio„ nes facere, v. g. quod melius recitabo memoriter, „ vel vulgariter declarabo, quam alter, hymnum, „ *ales diei nuntius* “. Fieri tamen poſſunt illicitæ hujuſmodi ſponſiones, 1. ſi ſint de re de ſe mala, puta de vindicta capienda, de puella, vel honeſta muliere ſagaciter decipienda, de prægrandi vini copia uno hauſtu, vel una cœna epotanda, & ſimilia; vel de re periculoſa, ut de vorticoſo flumine, vel ſinu maris ventis agitato natatu pervadendo, vel de magno ſpatio uno ſaltu pervolando cum diſcrimine vitæ, vel membrorum: & tunc lethaliter peccant ſponſores, & provocantes, & provocati. 2. Si magna ſit pecuniæ copia, quæ tali ſponſione promittitur. 3. Denique ſi frequentius, quam ratio, honeſtaſque permittit, celebrentur.

XVI. Secundi vero generis ſponſiones de ſe malæ ſunt, illicitæ, & illiberales, & jure naturæ prohibitæ, & ab ipſis legibus civilibus ſimul cum aleatoriis ludis interdictæ; cum nullam habeant honeſtatem, & ſolum vel ex cupiditate oriantur, vel ex pertinacia: immo & apparente carent ludi honeſtate, cum nullam oblectationem, vel animi levamen afferant, niſi ſpem illam rei alienæ ſine ulla commutatione acquirendæ, & proximum ſpoliandi. Ita ſentiunt nobiliores Theologi. S. Antoninus p. 2. tit. 1. cap. 23. „ Quæritur, quid juris cum alter„ cantibus duobus, puta Petro, & Martino ſupra „ aliquo rei eventu præterito, vel futuro, puta „ morte alicujus Principis: unus, ut Petrus, aſ„ ſerit mortuum talem dominum, vel venturum „ talem Principem ad talem civitatem infra „ certum tempus; quod ſi ſecus fuerit, obligat ſe „ Martino daturum centum, ita tamen, quod ſi „ ita eſt, ut aſſerit, Martinus, qui tenebat con„ trarium, vice verſa teneatur dare Petro cen„ tum ſecundum conventionem factam: utrum ta„ le lucrum ſit licitum? Reſpondeo quod non: ſed „ turpe lucrum dici poteſt, procedens ex avaritia, „ & nulli deſerviens utilitati, ſed vanitati, & pro„ digalitati “. Cajetanus 2. 2. q. 168. a. 3. ait: „ Turpe lucrum appellatur, quod ludo acquiritur. „ Simile autem judicium eſt de vocatis commiſ„ ſis, videlicet cum aliqui diſputantes de aliquo „ eventu futuro, committunt ſuas pecunias, ut, ſi „ evenerit pars affirmativa, lucretur mille, ſi ne„ gativa, perdat totum, vel minus, prout ſpes „ major pro altera parte eſt, deteſtanda quippe „ ſunt hujuſmodi “. At dum ſubdit, non eſſe peccatum mortale tantam pecuniæ copiam tali ſponſione amittere, puto doctiſſimum virum a vero aberrare; cum prodigalitas nunquam ſit futura peccatum mortale, ſi talis non eſt in poſito caſu. Sylveſter V. Ludus n. 6. „ Quæritur, quid juris de „ eo ludo, qui uſitatur crebro apud omnes, dum „ duo litigant ſuper veritate alicujus ſententiæ ſub „ aliqua pœna, puta uno dicente, talis Princeps „ eſt mortuus, alio vero dicente quod non, lu„ dunt autem aurum lucrandum a veridico, & a „ falſidico ſolvendum? Et dico hoc non eſſe pro„ prie ludum, cum hoc inventum non ſit ad re„ creandas vires animalis . . . . . & ſecundum „ mentem Archidiaconi hoc eſſe peccatum, quia „ dicit hoc lucrum non eſſe licitum, ſed turpe „ ex avaritia deſcendens, & nulli utilitati, ſed „ vanitati deſerviens, & prodigalitati “. Peyrinus de Præl. Reg. q. 2. cap. 2. §. 102. „ Nun„ quam tamen licuit Religioſis, ſive viris, ſive „ feminis, ſponſiones facere ſuper extractione Se„ natorum hic Genuæ; quia tales ſponſiones fie„ bant ob cupiditatem lucri, quæ omnino abeſſe „ debet a pectoribus Religioſorum “. Paſſerinus To. 2. de ſtat. q. 183. n. 319. „ Ego vero credo, „ quod cum ſponſio ſit ludus fortunæ, ſit prohibi„ tus Clericis, & Religioſis, ſicut & alii fortu„ næ ludi. Hujuſmodi enim ſponſiones non ſunt, „ niſi jactus quidam taxillorum, ut pro puncto, „ quod advenerit, ludentes vel lucrentur, vel per„ dant “. Rejicienda igitur Dianæ ſententia par. 3. tr. 9. reſ. 61. docentis: „ Sponſiones per ſe „ eſſe licitas, quia nullo jure prohibentur, nec „ naturali, quia in ſponſione nihil reperitur ratio„ ni diſſonum, nec poſitivo, quia nullo tali

„ pro-

„ prohibentur “. Nam manifeſtum eſt adverſari juri naturali, cum nonniſi ex avaritia, cupiditate, prodigalitate, & pertinacia oriantur: & in jure poſitivo vetantur, dum aleatori ludi interdicuntur.

XVII. Alter vero ludus, qui ſortitionis, vel ollæ ab antiquioribus dicitur, ſed recenter (cum novæ res novis poſtulent vocibus deſignari) *lotariæ* dicuntur, ſunt pariter conventiones inter plures, quibus modica perſoluta a ſingulis pecunia, magnum, immo & maximum ſperatur lucrum; vel nullum habetur cum amiſſione pecuniæ collatæ. Et hic pariter duplex eſt; alter, in quo nonniſi utilitas contrahentis ſpectatur, ut ſcilicet alter habeat pecuniam, quæ a ſingulis tribuitur; alii autem ſperent, & aliquod obtineant lucrum majus quam quod ſorti exponitur: alter vero, in quo non ſolum utilitas ludentium, ſed etiam aliquod aliud bonum opus reſpicitur; puta collocatio alicujus puellæ in Monaſterio, Principis, vel Reipublicæ utilitas, conſtructio alicujus Eccleſiæ, ſubventio pauperum & ſimilia. Innumeri pene ſunt Theologi, etiam ſanioris doctrinæ, qui horum ludorum invectam cernentes conſuetudinem, eos damnare, vel reprehendere reformidant, non attendentes, quod Patres de conſuetudine ſcripſere. Clemens *Adhort. ad gentes* ſub finem: „ Fugiamus, ſcribit, conſuetudinem tanquam ſco„ pulum difficilem ... ſuffocat hominem, & a veri„ tate avertit, abducit a vita, eſt laqueus, eſt ba„ rathrum, conſuetudo “. Et Tertull. *de veland. Virg.* cap. 1. „ Ex eis fere conſuetudinis initium, ob „ aliqua ignorantia, vel ſimplicitate ſortita in uſum, „ per ſucceſſionem corroboratur, & ita adverſus „ veritatem vindicatur. Sed Dominus noſter Chri„ ſtus ſe veritatem, non conſuetudinem cognomina„ vit “. Et pius quidam Auctor optime ſcripſit: „ Pauci admodum ſunt, qui conſuetudinis vi, & „ efficacitati valeant obſiſtere. Mens humana im„ becillis, & infirma capere non poteſt, malum eſſe „ poſſe, quod longa conſuetudine, & plurimorum „ exemplo corroboratur. Conſuetudo eſt Evange„ lium mundi, hoſtis Chriſti. Hoc mentem obruit, „ & boni a malo agnitionem, & diſcretionem au„ fert “. Hac igitur ſpreta, & ſolo veritatis lumine refulgente, res eſt inſpicienda. Hoc itaque, niſi mea me fallit philautia, oſtendit, omnes hujuſmodi ludos illiberales eſſe, & de ſe illicitos. Et 1. quidem, quia omnes ad aleam legibus tum naturalibus, tum Eccleſiaſticis, tum politicis vetitam pertinent: parum enim intereſt, num pagellæ, & chartæ vel ab una manu miſceantur, & aliis diſtribuantur, vel ex ſcriniolo, urna, aliove vaſculo extrahantur; ſemper enim ſors eſt, quæ dominatur. Hinc in Curia Pariſienſi an. 1563. cum primum ſors inſtituta eſſet, cujus materia aureum horologium conſtituebat, & lis orta eſſet inter ludentes, re ad Curiam delata, Judex ſupremus laicus homo pronuntiavit, hujuſmodi ſortis ludos nunquam a republica *adprobatos*, *quippe qui* (verba ſunt pronuntiatæ ſententiæ) *hæc penitus ab homine chriſtiano aliena videntur*. 2. Quia in hiſce ludis ſola cupiditas dominatur, & deſiderium acquirendi, quæ tanto magis accenduntur, & creſcunt, quanto minus eſt, quod penditur, & maximum, quod inde ſperatur, emolumentum. Hanc cupiditatem permovere, allicere, urgere ſtudent qui hujuſmodi ludos inſtituunt. Rem pretioſam vel in ſeipſa in propatulo ponunt, vel cornucopia aureos nummos affatim effundente exprimunt, aliquos divites ex ſumma inopia repente factos, ob oculos ponunt, rei pretioſitatem, maximum lucrum exaggerant, illud cum tenuitate oblati pretii conferunt. Victorum nomina recitant, numerum oſtentant. Ad quid hæc omnia, amabo, niſi ad cupiditatem pecuniæ accendendam? Utique, inquit eximius Theologus concellita meus, quem maximi facio, & diligo: ſed ſcribit, *hoc eſt per accidens*. At hoc eſt parum humani cordis indolem noſſe. Cupiditas lucri, & pecuniarum dominatur in corde; & unum eſt ex vulneribus per originale peccatum animæ inflictis: *a majore uſque ad minorem omnes avaritiæ ſtudent*, inquit Dominus per os Jeremiæ cap. 6. v. 13. Hac omnes rapiuntur, & pauci admodum ſunt, qui obſiſtant, & reluctentur, niſi forti virtutis lorica muniti, & bonorum temporalium contemptu admirandi. Quamobrem immo e contra per accidens eſt, ut unus ex millibus, qui ad hoſce ludos pecuniam conferunt, id ſine cupiditate faciat, & ſolum ut amico roganti indulgeat, de ſpe, & lucro nihil ſolicitus. Et revera ita ſentiunt piiſſimi ſimul, & doctiſſimi Theologi. Sambovius Tom. 2. caſ. 191. animadvertit, in ludis ollæ, ſortitionis, ſive lotariæ *inſeparabilem eſſe a corde illorum*, *qui pecuniam conferunt*, *ſpiritum cupiditatis*, *& avaritiæ*, *qua quiſque ſibi blanditur*, *ſperans maximum lucrum ex tenui pecunia*: & animadvertit, ſuo tempore hoſce ludos ab omnibus tanquam illiberales, & illicitos habitos fuiſſe, nec niſi tres recentiores recitari Theologos, qui illos licitos putarent, ſcilicet Jo. Briaret, Delrium, & Sylvium. Patet Le Brun hiſt. crit. de ſuperſtitioſis uſibus To. 1. q. 265. ſcribit, hoſce ludos *media eſſe aptiſſima ad accendendam*, *augendamque hominum cupiditatem*, *deſiderium divitiarum injiciendo*, *ſine labore obtinendarum*. Conradus Summenhert Tract. de Contract. q. 71. *Ex prædictis fundamentis* (humanæ ſcilicet cupiditatis lucri) *patet etiam ſufficienter reprobari non ſolum ludos fortunæ*, *taxillorum*, *factos prædicto animo*, *ſed etiam ludum dictum ollæ*, *ad quem ponuntur ſchedulæ continentes nomina ponentium pecuniam*. *Si enim principaliter propter lucrum quærendum talis olla erigitur in civitate*, *& imponentes principaliter imponant propter quærere ſuam ſuſtentationem a fortuna ſibi inde eventura*; *tam erigentes*, *quam ponentes non ſunt a peccato prorſus immunes*; *ſed de hoc latius Deo accendente in tract. de ludo dicetur*, quem tamen tractatum ab Auctore editum ignoramus. 3. Hoc ludorum genus aureæ illi adverſatur regulæ, quam tradit S. Ambroſius lib. 3. cap. 2. De Off. pro mutuis hominum commerciis. *Qui perfecte ſapit*, *neſcit ſua ſpectare commoda* . . . *quærens non quod ſibi utile eſt*, *ſed quod omnibus*. *Itaque hæc ſit formula*, *ut inter duo*, *honeſtum*, *atque utile*, *errare nequeamus*; *eo quod juſtus nihil alteri detrahendum putet*, *nec alterius incommodo ſuum commodum augeri velit*. *Hanc formulam tibi præſcripſit Apoſtolus*, neque quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius: *unde & alibi dicit*. . . . non quæ ſua ſunt, ſinguli cogitantes, ſed quæ aliorum. Si igitur non licet honeſto viro, juxta S. Doctorem, ſuum lucrum quærere alterius incommodo, & juxta Apoſtolum non debent ſinguli cogita-

tare, quod ſibi utile, ſed quod & aliis vel utile ſit, vel ſaltem non pernicioſum; manifeſte apparet, hujuſmodi ludos illiberales eſſe, & illicitos. Nam nemo poteſt lucrari, niſi cæteri omnes perdant; & contra S. Ambroſii regulam, commodum ſuum ſolum augere poteſt aliorum omnium incommodo, & contra Apoſtoli monitum ſinguli quidem commodum ſuum cogitant, aliorum vero omnium damnum, & perniciem omnino non cogitant. At inquies, hæc inquinamenta non reperies in iis ludis ſortis, in quibus ſaltem vel publica reſpicitur utilitas, ut in ollis publica auctoritate inſtitutis; vel Dei famulatus, ut in Templi alicujus conſtructione; vel bonum proximi, ut in puellis pauperibus dotandis. Fateor quidem horum ludorum inſtitutores minus reprehenſibiles eſſe illis, qui eos ſolum ob privatam utilitatem inſtituunt; quippe qui non cupiditate ducuntur, cum nullum ipſi lucrum, ut ſuppono, reportent, quod totum in publicam utilitatem, vel in Dei gloriam, vel in proximi adjutorium redundat. At ab omni labe immunes non ſunt; nam aliorum ſaltem cupiditatem accendunt, irritant. Mirandum ſane hominum ingenium, qui cupiditate utuntur, ut liberales populos conſtituant; & ad benefaciendum impellunt pauperibus, cupiditate diteſcendi. Quod confirmat ſuperius dictum, nimirum hanc perverſam cupiditatem in hiſce ludis unice dominari. Audiant Binsfeldium commentario Theologico-juridico in tit. Juris Can. de Uſuris, in cap. Naviganti q. 4. Concl. 4. pag. 546. & ſeq. Edit. Auguſtæ Trevirorum an. 1546. „Hoc loco moveri
„poteſt dubium, quid ſentiendum de ludo ollæ in
„Flandria, quem vulgariter lotariæ vocant, & eri-
„gitur ſæpius pro publico, aut pio opere inſtituen-
„do ... In erectione talis ludi ollæ erigentes ſol-
„vunt ſuum lucrum, & non ſentiunt periculum;
„imponentes autem tantum experiuntur ancipi-
„tem fortunam .... Nec videtur, quod etiam
„defendi valeat per viam emptionis, & venditio-
„nis, cum illud exceſſivum lucrum non commen-
„ſuratum ſit pretio mercium, & impenſis neceſ-
„ſariis pro ludi ollæ erectione. Injuſtitia autem
„committitur in emptione, & venditione, quan-
„do non eſt moralis æqualitas pretii, & rerum,
„quæ emuntur. Unde non ſatis apparet, quo
„titulo illud excedens lucrum publico, aut pio
„operi deſtinatum acquiratur. Nec excuſat, quod
„ob bonum opus ordinetur: quia injuſtitia nec
„etiam pro redemptione captivorum, & opere
„pio exercenda eſt. Si quis dicat, quod impo-
„nentes donent pecuniam, quam imponunt in
„eventum, ſi nihil ſors dederit: hoc incertum
„eſt, cum nemo ſuum donare præſumatur in du-
„bio, niſi certo conſtet. Ad conſuetudinem ergo
„patriæ recurrendum eſt .... At obſtat, quod
„conſuetudo non derogat juri divino, & natura-
„li; nec excuſat a peccato, quando jus eſt cla-
„rum". At illorum, qui pecuniam ad hoc tribuunt, minime illiberalitatem, & turpitudinem minuit. Quippe nullo habito ad bonum commune, ad Dei gloriam, ad proximi utilitatem reſpectu, unice ſpem lucri reſpiciunt, & lucrum ipſum inhiant, & ad bonum opus ſolum, ut ita dicam, inviti rapiuntur; quia non alio modo quam hoc onere, ſperatum lucrum conſequi ſe non poſſe agnoſcunt. Quod ut evidenter pateat, finge ollam, ſortem, lotariam inſtitui, in qua tota pecunia irrogata in ſolum Dei honorem, bonum publicum, proximi utilitatem redundet, quin ullus, qui pecuniam contulit, nec minimum lucretur. Quot invenies, qui pecuniam conferre velint? Audax ero, ſi dixero ex millibus qui libenter ollæ, & lotariæ ludunt, & magnam pecuniæ copiam lubentiſſime exponunt, decem reperias, qui vel unicum obulum erogare velint. Spe ſublata lucri, ceſſat pietas erga Deum, boni communis zelus, erga pauperes miſericordia. Excuſandi igitur fortaſſis, qui hac arte & malos ad bonum faciendum trahunt; & cupiditate aliena, ad bonum proximi, vel publicum utuntur. At minime excuſandi, qui unica ſpe lucri, & quidem magni, inviti potius trahuntur ad bonum faciendum, quam ſponte conſentiant. Excuſandi præſertim ſupremi Principes & Poteſtates, quæ in ſuis Regnis, & Provinciis hoſce ludos ex neceſſitate potius, quam voluntate inſtituere coguntur. Quippe qui optime perſpiciunt, hanc ſacram auri famem populis dominari, hac lucri cupiditate ſubditos inceſſanter urgeri; qui proinde, niſi hoſce ludos in propriis Regionibus inſtitutos reperiant, ad exteras regiones, ubi obtinent, confugiunt. Et ſic infinita prope vis auri, & argenti ex eorum Provinciis in alienas migraret regiones magno Regnorum detrimento, quæ ſuis divitiis ſpoliarentur, & depauperaſcerent. Inſtituunt illos igitur in ſuis urbibus, ut cives, ſi ſuæ cupiditati indulgere velint, & famem auri explere, hoc quidem præſtent ſine communi detrimento; & eorum vitium ſaltem in commune bonum redundet. Quamobrem illiberalitatem, & turpitudinem illorum ludorum tolerant ad majus malum vitandum. Nam humani Legislatores, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 91. art. 4. ex S. Auguſtino lib. de lib. arbitr. cap. 5. & 6. non poſſunt omnia, quæ male fiunt, punire, vel prohibere; quia dum auferre vellent omnia mala, ſequeretur, quod etiam multa bona tollerentur, & impediretur utilitas boni communis, quod eſt neceſſarium ad conſervationem humanam. En iterum luce meridiana clarius oſtenſum, cupiditatem in hiſce ludis non per accidens immiſceri, ſed ſolam dominari, urgere, moderari ludentes. Omitto exponere innumera pene peccata, quæ occaſione iſtorum ludorum committuntur. Quot enim ſunt, qui furantur, ut ludant, ſpe reſtituendi; qui neceſſaria ſibi, & familiæ ſubtrahunt; qui æs alienum vel contrahunt, vel non diſſolvunt, ut ludant; qui ſuperſtitionibus operam dant; qui ſomnia obſervant; qui rebus ſacris abutuntur, ut vincant? Nam hæc omnia & ipſi horum ludorum Patroni execrantur. At vitia vocabunt ludentium, non ludi: verumtamen hic ipſe quomodo honeſtus, quomodo liberalis, & licitus dici poterit, ſi certo certius portam aperit, & viam latiſſimam tot criminibus pandit, & ſternit?

XVIII. At inquiunt, nonne luſores conſentiunt, & quadam ſocietate conveniunt, ut quiſque obtineat, quod illi ſorte obtigerit, & alii pecuniam perdant? Porro volenti, & conſentienti non fit injuria. Nulla ergo injuſtitia. 2. Nullus ad ludendum cogitur; & ſi ſponte ludit, & pecuniam amittit, nulli imputare debet, ſed ſorti adverſæ; ergo nec caritas violatur. Nulla ergo in his ludis turpitudo. Verum reſpondeo ad 1., non hic de ju-

ju-

juſtitia horum ludorum diſputo, de qua inferius; ſed de eorum honeſtate. Non ſint, ſi lubet, injuſti: ergo per hoc liciti? Nequaquam: alioquin licita eſſet & ſocietas latronum, qui conveniunt, ut rapta ad æqualitatem dividantur; licet alius minima, alius maxima rapuerit. Sic igitur, ſi lubet, juſta hæc ſocietas, erit per hoc honeſta, in qua conveniunt, ut alter alterum ſpoliet, & major ſociorum pars re ſua privetur, ut unus tantum, vel alter abundantius habeat: inhoneſta profecto, & turpis ſocietas. Ad 2. cur caritati non adverſatur, cum lucrum ſuum quiſque optet cum detrimento aliorum, & ſit inſeparabile lucrum ab aliorum damno, & pernicie? Nonne ſuperius oſtendimus ex S. Ambroſio, & D. Paulo, caritatis, & humanæ amicitiæ vinculo adverſari, ſi quis ſuum lucrum quærat alieno incommodo, & ſollicitus de ſua utilitate aliorum damnum minime conſideret? Deinde adverſatur caritati ipſius ludentis, in quo quantum creſcit cupiditas, & dominatur, tantum decreſcit caritas. Cupiditatem vero in hocce ludo dominari qui non perſpicit, cæcus ſit, oportet. Illiberales igitur ſunt hujuſmodi ludi ex indole ſua, & illiciti. Quod fuſius fortaſſis oſtendi, ſed, ut puto, non inutiliter; cum pauci ſint ex Theologis, qui hanc veritatem expenderint.

XIX. Præter nativam, ut ita dicam, illiberalitatem, quam ex cupiditate lucrativa omnes ludi contrahunt, & alia longe turpiori labe inquinari poſſunt, & defœdari, nimirum injuſtitia, & iniquitate, ſi æqualitas non ſervetur. De hac igitur modo diſſerendum. Et primo quidem injuſti ſiunt & ipſi liberales ludi, quando lucrativi ſunt, ſi æqualitas inter ludentes non ſervetur, tum in lucro, tum in damno. Æqualis ſit igitur oportet, pecuniæ ſumma ab utroque expoſita. Immo & ludentium peritia, ſi ludi ſint, in quibus ſola ars, & induſtria locum obtinet, penſanda eſt: ſi enim alter alterum multum excedat, adeo ut ſemper vincat, alter vero vincatur, & perdat, & lucretur, cum non ſit æqualitas, ludere non licebit, & injuſtum erit lucrum. Quod ſi modicus ſit exceſſus peritiæ, non damnarem, cum impoſſibile ferme ſit omnimodum in ludentibus æqualitatem reperire, & unus altero ſit ſemper vel oculatior, vel magis experrectus, acutior, & ſolers in ludendo: unde fieri etiam poteſt, ut attentio, & ſolertia unius alterius majorem alio ex capite peritiam vincat.

XX. Pari pacto in ludis mere aleatoriis juſtitia violatur, ſi cum iis inſtituatur ludus, qui non habent, quod perdere licite poſſint; cujuſmodi ſunt filii-familias, uxores, Regulares, aliique bona propria non poſſidentes, vel, ut inquit S. D. 2. 2. q. 32. a. 7. ad 2. *qui rem ſuam alienare non poſſunt*. Nec præſumenda unquam eſt in hiſce aleatoriis ludis conceſſio illius, qui dominium habet: cum nunquam præſumi poſſit, Parentes, Maritos, Tutores, Religioſorum Superiores licentiam concedere pecuniam inſumendi in his ludis, omnibus legibus vetitis, & illicitis. Injuſtitiam etiam inducit inæqualitas, quocumque ex capite oriatur, ſive ex parte pecuniæ, quæ major ſit una ex parte, quam ex altera, ſive in punctis, ſive jactibus ſortis, ut quando alius plura habet pro ſe, quam contra ſe fortunæ momenta, licet hæc compenſari videantur majori præmio: cum ſemper, qui hos inſtituunt ludos, ita ſortes componant, ut ſemper magis ſint de victoria ſecuri, quam de amiſſione ſolliciti. Omnes autem, quæ adhibentur, fraudes in hiſce ludis juſtitiam lædunt; cum locum in hiſce habere non poſſint ſtratagemata quædam, & aſtutiæ aliorum ludorum propriæ, ſed victoria, vel amiſſio omnino a ſorte pendere debeat. Nec excuſantur ex eo, quod neminem ad ludum provocent, ſed ſponte advenientes admittant, qui inæqualitatem contractus optime cernunt, vel animadvertere poſſunt: proinde juri ſuo renuntiare videntur, &, quod amplius eſt, donare. Non, inquam, excuſantur 1. Quia ut plurimum, qui hiſce ludis pecuniam exponunt, ſunt rudes, & ſimplices, ut pueri, ruſtici, mulieres, qui fraudem, & inæqualitatem non advertunt, & decipiuntur. Alii vero, qui vel advertunt, vel advertere poſſunt, & noſſe inæqualitatem ſortis, adhuc donare non præſumuntur: nam, ut optime obſervat Binsfeldius in Comment. Theologico-juridico in tit. de Uſuris in caput naviganti q. 4. Concl. 4. pag. 546. *nemo ſuum præſumitur donare in dubio, niſi conſtet*. Præterea in hiſce ludis idem contingit, ac in uſuris, in quibus & mutuatarius ſponte mutuum petit, & ſponte auctarium pollicetur, & ſuo tempore ſponte & ſortem, & auctarium ſolvit; quin tamen per hoc donare præſumatur. „ Accipiens mutuum, ſcribit Auctor Opuſculi „ 73. inter Opuſcula S. Th. cap. 9. libera volun„ tate accipit, ſicut is qui mutuum dat. Sed ac„ cipiens mutuum non libera voluntate amplius „ promittit, vel dat, ſed quaſi coactus perverſi„ tate mutuum dantis“. Ita pari paſſu in iſtis iniquiſſimis ludis, qui pecuniam exponit, ludere quidem vult, ſed non cum illa inæqualitate ſibi noxia, cui ideo coactus conſentit ex perverſitate colludentis, qui nonniſi tali iniquo modo ludere vult.

XXI. In ludis vero, in quibus ſors, & fortuna minimam, ars vero, & induſtria maximam partem habere dicuntur, cum ſors ſemper varia ſit, & nunquam ſtabilis, vel firma, æqualitas eſt ſervanda, ſicut diximus de ludis liberalibus in perito ludente: hinc peritus cum imperito, licet provocatus, ludens de pecunia, vel aliqua re pretio æſtimabili, non poterit licite lucrari. Abſit ideo, ut probem, quæ Recentior Probabilioriſta hac de re tradit tr. 10. cap. 11. §. 3. n. 4. nimirum: „ Si „ qui ludere ſuſcipiunt, ignorent viciſſim gradum „ ſuæ peritiæ, cum uterque ſe periculo remittat, „ licite ludunt, & pariter juſte lucrantur. Proſe„ quendo tamen ludum, & cognita clare colluſo„ ris longe minori peritia, tenetur peritior a lu„ do deſiſtere . . . eo quod cognita inæqualitate „ contractus, evadit injuſtus, ſi celebretur: ludus „ autem eſt contractus“. Si enim ſecunda pars poſitæ doctrinæ vera eſt, prima falſa ſit, oportet. Nam ſi detecta imperitia colludentis injuſtus eſt ludus, quia deficeret æqualitas; injuſtus ergo erat contractus & ante detectam imperitiam, cum & tunc deeſſet æqualitas. Solum vero diſcrimen inter primum ludum, & ſecundum hoc intervenit, quod bona fide primo luſit ignorans alterius imperitiam; at in ſecundo luderet mala fide: bona autem fides quidem a culpa excuſat; at æqualitatem non inducit, nec contractum de ſe injuſtum, reddit juſtum: ut patet in illo, qui bona fide rem ali-

aliquam a fure emens, quem putat eſſe rei venditæ dominum, non peccat quidem; at deteſta veritate rem domino tenetur reſtituere. Non ergo in primo ludo juſte lucratur, ſed pecuniam eo modo acceptam tenetur reſtituere ob inæqualitatem in contractu, ignotam quidem, at veram, & realem cauſam percepti lucri. Pari pacto non omnino verum puto, quod ſubdit, peritiorem poſſe cum imperito licite ludendo lucrari, ſi alter colluſor velit ludum proſequi: immo quod paulo poſt ex Molina docet, poſſe peritiſſimum cum imperitiſſimo ludendo licite vincere; quia in utroque caſu cenſetur velle imperitiorem perito donare. Nam & hic quoque locum habet, quod ſuperius diximus, nimirum nunquam cenſendum aliquem donare, niſi certo conſtet. Hic autem unum dumtaxat certo conſtat, imperitiorem videlicet adeo eſſe ludo addictum, ut etiam cum ſuo damno, & pernicie velit ludere: quod utrum honeſtum, & juſtum reddat ludum, quiſque ſapiens diſcernat. Alterum minus certum, ſed admodum probabile, nimirum illum ſuam imperitiam non agnoſcere, vel confiteri nolle, ſed vel pertinacia animi, vel ſpe tandem lucrandi in ſibi pernicioſo ludo pertinaciter velle perſeverare, quin de donatione non dicam aliquid ſtatuat, ſed ne quidem cogitet. Proinde hanc donationem in eo ſolo caſu locum habere puto, ſi opulentus nobilis cum paupere nobili cui auxiliari vult, nec rubore afficere, ludat ludo, in quo imperitus eſt, vel imperitum ſe ſimulat, ut eleemoſynam nomine lucri largiatur. At in tanta ludentium turba tam pii luſores quam pauci ſunt! Profecto *rari nantes in gurgite vaſto*.

XXII. Ad reſtitutionem itaque tenentur male parti lucri 1. qui, ut inquit S. Th. 2. 2. q. 32. a. 7. ad 2. *lucrantur ab his, qui rem ſuam alienare non poſſunt*, ſicut ſunt minores, furioſi, & hujuſmodi; item filii-familias, uxores, Regulares, ſervi &c. Qui pariter ad reſtitutionem tenentur, ſi vincant, nam ſicut perdere non poſſunt, ita nec juſte lucrari; cum æqualis debeat eſſe utriuſque ludentis conditio. Hæc autem reſtitutio ab illo, qui lucratus eſt a carente poteſtate alienandi, facienda eſt non colluſori, ſed rei domino nimirum parenti, domino, Monaſterio &c. Si vero hi lucrentur, & vincant, colluſori ſuo, qui paris conditionis non ſit, reſtituere debent. Quod ſi ſint in pari conditione conſtituti, neuter alteri, ſed uterque domino, parenti, Monaſterio reddere debent. 2. Ad reſtitutionem tenetur ex eodem S. D. *qui alium traheret ex cupiditate lucri ad ludum*; quia alteri injuriam irrogat, & illud plenum voluntarium, quod in hujuſmodi contractibus requiritur, aufert. Quod quidem verum eſt, ſive ad ludum, ut ita dicam, coactio fiat conviciis, irriſione, importunitate, ſive verbis, aut precibus, ſicut ſive fiat in principio, ſive in progreſſu ludi; cum ſemper irrogetur injuria, ut optime docet S. Antoninus p. 2. tit. 1. cap. 23. §. 3. „ Cum quis at„ traxit aliquem ad ludum per vim, vel nimiam „ importunitatem, ſive in principio ludi, ſive in „ medio, cum alius vellet dimittere, & non ſinit; „ tunc etiam tenetur reſtituere ſecundum Tho„ mam, & Raymundum “. Quibus accenſendi ſunt & ceteri D. Th. Diſcipuli, Sylveſter, Cajetanus, Bannez, Soto. Et ex extraneis addendus Didacus Covarruvias, ſcribens 2. p. cap. 4. Reg. Peccatum. „ Datur præterea obbligatio reſtituen„ di in animæ judicio; quoties quis alterum ad „ ludum, cupiditate lucri, involuntarium attraxe„ rit ſecundum Thomam, quem cæteri communi„ ter ſequuntur “. Qui tamen ita coactus, & involuntarius lucratur in ludo, reſtituere non tenebitur; cum ipſe paſſus ſit, non injuriam intulerit. 3. D. Angelicus eum ad reſtitutionem obſtringit, qui fraudulenter ab alio lucratur, ex quocumque capite fraus oriatur, ſive in inæqualitate periculi, ſive lucri, & damni, ſive alio quocumque modo. At inquiunt recentiores Probabiliſtæ, non omnem fraudem, & deceptionem in ludo illicitam eſſe. Fateor ludos, ſicut & bella, ſua habere ſtratagemata, quæ maxime in ludis liberalibus ex ingenio, induſtria, & arte pendentibus locum obtinent, ubi ars cum arte certat, ſagacitas cum ſagacitate confliſtatur. At in ludis aleatoriis, in quibus fortuna multum dominatur, artes, quæ adhibentur, ferme ſemper ſunt veræ deceptiones, mendacia, amphibologiæ, reſtrictiones, ſimulationes, omnino ad alterum decipiendum ordinatæ; indignæ propterea viro nedum chriſtiano, ſed & honeſto. Id patet in iis ipſis, quæ a ludi legislatoribus (optimi profecto judices!) licitæ putantur, & quod pejus eſt a Theologis permittuntur. Prima (quam, ſicut & ſequentes, ex Henrico a S. Ignatio ſe tranſcribere affirmat Recentior Probabilioriſta) eſt, *habere chartas meliores, unde certa ſit victoria, & nihilominus augere ſponſionem provocando ſocium, ſi velit tenere*. Hoc profecto non licita induſtria, ſed apertum furtum mihi videtur: nam poſita certa victoria, jam ſublata eſt æqualitas in ludo, cujus tota juſtitia in eo ſita eſt, ut æquale ſit periculum & victoriæ, & amiſſionis. Certus es igitur de victoria, & colluſorem provocas certo perditurum? Ubi honeſtas? Ubi æquitas? Ubi juſtitia? At inquies, in eo eſt æqualitas, quod in pari caſu ſocius eodem utitur jure. Conveniunt ergo iſti luſores, ut certo certius ſe invicem ſpolient, & fraudent? At juſta ne eſt coram Deo, Eccleſia, honeſtis viris, prædatoria iſta conventio? Qui ſapit, judicet. Altera fraus, quæ, ut licita traducitur, eſt. *Habere chartas inferiores, & nihilominus ſimulare, & provocare ſponſionem, ac ſi meliores haberet, ut alter recuſet*. At inepta, vel pernicioſa ſimulanti hæc fraus. Pernicioſa, nam ſi alter teneat, non recuſet, in caput ſuum vertitur ſimulatio. Si recuſat, inepta ſimulatio, & inutilis. 3. *Habere chartas meliores, & ſimulare formidinem, ut alter animatus provocet, & magis perdat*. At hæc ſimulatio & in ſe iniqua eſt, & ad perverſum finem ordinata. In ſe quidem, quia ut docet S. Thom. 2. 2. q. 111. a. 1. in corp. *Ad virtutem veritatis pertinet, ut quis talem ſe exhibeat exterius per ſigna exteriora, qualis eſt. Signa autem exteriora non ſolum ſunt verba, ſed etiam facta. Sicut ergo veritati opponitur, quod aliquis per verba exteriora aliud ſignificet, quam quod habet apud ſe, quod ad mendacium pertinet: ita etiam opponitur veritati, quod aliquis per aliqua ſigna factorum, vel rerum aliquid ſignificet contrarium ejus, quod in eo eſt, quod proprie ſimulatio dicitur. Unde ſimulatio proprie eſt mendacium quoddam in exteriorum ſignis factorum conſiſtens. Non refert autem utrum aliquis mentiatur verbo, vel quo-*

turnque alio facto. *Unde cum omne mendacium ſit peccatum conſequens eſt etiam, quod omnis ſimulatio eſt peccatum*. Augetur perverſitas ex fine, nimirum in damnum proximi, *ut magis perdat*, & præterea irriſioni pateat. 4. *Videre adverſarium ſumentem plures chartas, quam debeat, & ſilere, ut propter talem exceſſum perdat*. Si credatur hoc ab adverſario fieri fraudulenter, non repugno licitum eſſe ſilere, ut fraus in fraudatoris caput recidat: at ſi conſtet ex errore factum, honeſti ludentes (ſi tamen ex profeſſione aleatores honeſti eſſe poſſunt) ludum in irritum revocant, & novum incipiunt. 5. *Aſpicere chartas minus cuſtoditas ab adverſario, non quidem fraudulenter, ſed utendo oſcitantia adverſarii*. At optime reſpondet Franzoja. ,, Qui ,, ſuas chartas ita ex negligentia diſponit, ut ab ,, adverſario inſpici poſſint, adverſarii fide, & ſin- ,, ceritate nititur: ergo bona fides, & honeſtas po- ,, ſtulat, ut adverſarius vel chartas non inſpiciat, ,, vel ſuum adverſarium ſuæ negligentiæ admoneat. ,, Ipſos honeſtos luſores ita ſe gerere contra recen- ,, tis probabilitatis placita, atque ita in animum ,, conduxiſſe putem ". 6. Denique *non monere ſocium, dum errat in numeratione punctorum*. At quæſo te, ſi erret in tui perniciem, & detrimentum, monebis ne, an ſilebis? Profecto clamabis, fidem aſtantium expoſcens. Cur ergo alteri facis, quod tibi nolles fieri, & quidem in eodem opere, in eodem ludo? At ita conſuetudo obtinet, inquis. Conſuetudo igitur aleatorum poterit & ipſa prima naturæ principia mutare? Flere magis lubet, quam diſputare. Porro qui fraudulenter ludit, ſi fraus adhibita ſit tota cauſa victoriæ, nedum quod lucratus eſt, reſtituere debet, ſed & quod alter lucratus eſſet, niſi fraus fuiſſet adhibita. Si dubium ſit, num fraus in victoriam influxerit, pro rata dubii reſtituere debet; & illud certe, quod lucratus eſt: nam in dubio, nemo debet certo re ſua ſpoliari; etenim melior eſt conditio poſſidentis. Si vero certa futura fuiſſet victoria, etiam præciſa fraude; licet colluſori reſtituere minime teneatur, in pœnam tamen a ſtudioſo Confeſſario ludo percepto privandus eſt, & pauperibus erogare jubendus, ne unquam in fraude ſpem reponat.

XXIII. Sed operoſius inquirendum ſupereſt, num licite retinere poſſint aleatores lucrum perceptum ex ludis aleatoriis lege poſitiva omnino vetitis, & interdictis. S. Thom. aperte docet, eos, qui legibus Principum hos ludos vetantium ſubjiciuntur, teneri ad reſtitutionem, niſi hæ leges contraria conſuetudine ſint abrogatæ. En S. Thom. verba 2. 2. q. 32. a. 7. ad 2. ,, In ludo aliquid videtur ul- ,, terius eſſe illicitum ex jure poſitivo civili, quod ,, prohibet univerſaliter tale lucrum. Sed quia jus ,, civile non obligat omnes, ſed eos ſolos, qui ,, ſunt his legibus ſubjecti, & iterum per deſuetu- ,, dinem abrogari poteſt, ideo apud illos, qui ſunt ,, hujuſmodi legibus obſtricti, tenentur univerſali- ,, ter ad reſtitutionem, qui lucrantur: niſi forte ,, contraria conſuetudo prævaleat ". Porro certum eſt, Principes omnes, Reges, Imperatores, Reſpublicas, Pontifices Summos, ut temporales Principes in ſuis ditionibus, immo & ipſum Mahumetem in ſuo Alcorano capite *de Menſa* hujuſmodi aleatorios ludos diſtricte vetuiſſe, etiam ſeveriſſimis interminatis pœnis, & legitime prohibere potuiſſe: nam, ut habetur in Inſtit. lib. 1. tit. 8. *Expedit Reipublicæ, ne ſua re quis male utatur*. Non antiquas tantum affero leges in jure civili poſitas, ubi ſtatuitur Cod. de Aleatoribus, & alearum luſu lib. 3. tit. 43. L. Victum, *Victum in aleæ ludo non poſſe conveniri, &, ſi ſolvit, habere repetitionem tam ipſum, quam hæredes ejus adverſus victorem, & ejus hæredes, idque perpetuo, & etiam poſt triginta annos*; ſed & recentes a cujuſque Regionis Scriptoribus recitatas. In Galliis Ludovicus XIII. duplici edicto anni 1611. die 34. Martii, & anni 1629. relato a Tontanonio T. 1 lib. 3. tit. 13. declaravit, *omne æs alienum* (verba ſunt Edicti ex gallico latine reddita) *ex ludo contractum, nullum eſſe, omnes vero promiſſiones, obligationes cauſa ludi, licet alio nomine palliati, nullas eſſe, nullius roboris, omnem obligationem, ſive civilem, ſive naturalem illis denegantes*. Quæ Decreta identidem renovata fuere aliis Decretis ſupremæ Curiæ Pariſienſis, quorum poſtremum eſt anni 1710. Et noviſſime anno 1741. die 18. Aprilis feliciſſimus, & piiſſimus Rex Ludovicus XV. qui omnia vetuſtiora decreta, & Leges confirmavit, ludos aleatorios noviſſime adinventos, quorum nomina etiam recenſet, diſtricte vetuit, & abolitos voluit. Auguſtiſſima Imperatrix Regina Maria Thereſia, quam diu D. O. M. ſoſpitem, & incolumem conſervare dignetur, recentiſſimis Legibus hos ludos etiam ſub pœna infamiæ interdixit, nullamque inducere obligationem ſtatuit. Pari pacto Carolus nunc Hiſpaniarum Rex, cum utriuſque Siciliæ ſceptrum teneret, anno 1753. omnia antiqua Decreta, Statuta, Leges, Ordinationes variis temporibus contra alearum ludum, & aleatores conſtitutas innovavit, inſtauravitque, etiam interminata infamiæ aleatoribus nota. Quam legem & in ipſis Hiſpaniarum regnis conſtitutam fuiſſe nullus eſt ambigendi locus, licet Decreta afferre non valeam, quia mihi non comperta. Plures tamen antiquorum Regum Leges referuntur a Molina diſp. 512. a Morinæo Siculo Hiſpaniarum hiſtoriographo, & a Thomaſino de Diſcipl., a Comitolo, a Tamburino, & Henrico a S. Ignatio. In hocce fauſtiſſimo Sereniſſimæ Venetorum Reipublicæ dominio plures ſunt latæ Leges contra aleatores, & domos, vel cubicula ad ludendum tenentes, & aperientes; atque interminata pœna carceris, triremis, & perpetui a toto dominio exilii: & ipſi nobiles Viri aleatores inepti, & incapaces declarantur ad ea obtinenda Officia, quæ publicæ pecuniæ procurationem habent adnexam. Hæc Decreta, & Leges & a Barbeyracio referuntur, & a nobiliſſimo Viro, qui anonymam edidit Diſſertationem de aleatoriis ludis, Venetiis typis Simonis Occhi impreſſam ann. 1755. Romani vero Pontifices ſeverius iſtos ludos in ſuis ditionibus vetuere. His igitur conſtitutis manifeſte patet, aleatores non poſſe lucrum his ludis acquiſitum ſibi retinere, cum Principum Decreta non ſolum illos interdicant, vetent, & prohibeant, ſed nullam inde oriri obligationem declarent; adeout, etiamſi pecunia ſoluta ſit, repeti poſſit. Quamobrem minus veram puto illorum Theologorum ſententiam, qui cenſent non teneri reſtituere ante ſententiam judicis. Nam adverſantur doctrinæ S. Thom. aperte aſſerentis, *hujuſmodi legibus obſtrictos teneri univerſaliter ad reſtitutionem, qui lucrantur*, nulla facta de Ju-

dicis ſententia mentione. Immo paulo poſt ſubdit, attractum ad ludendum de lucro eleemoſynam facere debere, nec aleatori reſtituere; quod profecto indicat S. D. non putaſſe expectandam ſententiam judicis. Et confirmat S. Antoninus P. 2. tit. 1. cap. 23. ſcribens: „ Tertio dicunt, quod tali „ jure durante, ſic acquiſitum eſt ſimpliciter reſti- „ tuendum ei, a quo acquiſitum eſt ex jure poſi- „ tivo, quia jura prohibent non ſolum ludum, „ ſed & acquiſitionem per ipſum; & malæ fidei „ poſſeſſor dicitur, qui contra legum jura merca- „ tur, Cap. de *agr. & cenſ.* Lege *Quemadmodum.* „ Hæc eſt opinio Azonis, & Gloſſæ ſuper caput „ Epiſcopus diſt. 37. & Clerici D. 2. de Vita & „ Honeſt. Cleric. Et Hoſtienſis dicit, quod fere „ omnes Doctores hoc ſentiunt, & ſequitur B. Th. „ 2. 2. q. 32. a. 7. & in 4. diſt. 15. & Richardus in 4. „ ſcilicet, quod eſt reſtituendum ab illis, qui ſunt „ talibus legibus obſtricti “.

XXIV. Nunc videndum, num hujuſmodi leges ſint contraria conſuetudine abrogatæ. At rem extra omnem dubitationem ponunt præfata Decreta Principum, quæ in ſuo rigore perſiſtunt, & a Principibus obſervari jubentur. Nec contraria inducta cenſenda eſt conſuetudo, quia Principes fortaſſis in aliquibus locis, ſtatis temporibus, ludos aleatorios tolerant: hoc enim præſtant ad majus malum vitandum; & quædam diſſimulare coguntur, ne pejora erumpant mala, & corruptelæ. Præterea præ oculis habenda aurea D. Thom. regula 1. 2. q. 97. a. 3. ad 2. „ Si adhuc maneat ratio, propter quam prima lex utilis erat, non conſuetudo legem, „ ſed lex conſuetudinem vincit “. Porro quis inficiabitur, rationem, quæ cauſa fuit tot legum, nedum adhuc vigere, ſed ob ſummam Reipublicæ, & civium ruinam nunc fortius urgere; ita ut non conſuetudo legem, ſed lex conſuetudinem longius ſuperet? Hinc optime obſervat Ludovicus Habert, nullam poſſe contra has leges induci conſuetudinem, ſicut nec contra leges canonicas hoſce ludos Clericis vetantes, ſcribens Tom. 4. Theolog. Dogm. & Moral. P. 3. cap. 19. §. 2. „ Neque dicant, contrariam conſuetudinem con- „ tra hujuſmodi leges præſcripſiſſe. Namque pri- „ mo ſapientiores, & qui ceteris in exemplum ad- „ duci poſſunt, ab aleis prorſus abſtinent. Porro „ conſuetudo contraria non præſcribit contra le- „ gem, quando ſanior pars multitudinis ei repu- „ gnat . . . . . 2. Quia conſuetudo contra legem „ præſcribere nequit, cum Legiſlator reclamat, „ & contradicit: atqui ab initio Chriſtianæ domi- „ nantis Reipublicæ Imperatores, Reges, Prin- „ cipes uſque ad hæc noſtra tempora nova ſemper „ contra aleatores ediderunt edicta, præſertim „ contra Clericos. 3. Nulla eſt conſuetudinis au- „ ctoritas, quando contraria eſt bono publico, „ morum diſciplinam ſolvit, & innumera mala in „ ſocietatem invehit. Atqui alea adeo evidenter „ eſt periculoſa, & contraria bono publico, ut ju- „ re gentium videatur interdicta. Omnes enim „ homines cujuſcumque nationis, & ſectæ (etiam „ Mahumetanæ) illam proſcripſerunt, tanquam „ omnium malorum conciliatricem “. Qua poſita ſapientiſſima, & vere chriſtiana doctrina, omnes evaneſcunt quæſtiunculæ a Probabiliſtis inſtitutæ de expectanda ſententia Judicis, de ea licite impedienda, de compenſatione occulte facienda ab eo, qui pecuniam aleatorio lucro amiſſam recuperare non poteſt, & aliæ, quæ omnes falſo, & improbabili principio innituntur.

XXV. Ultimo loco videndum ſupereſt, quibus reſtituendum ſit lucrum ex alea acquiſitum, quando qui perdidit, alienare pecuniam poterat. S. Thom. 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. aperte docet, attractum ad ludendum non poſſe retinere lucrum ob juris civilis prohibitionem; nec debere perdenti reſtituere, quia indignus eſt recipere; eapropter eſſe pauperibus diſtribuendum. Sic enim ſcribit: *Si aliquis lucratus ſit ab eo, qui traxit eum ad ludum: in quo caſu non tenetur reſtituere; quia ille qui amiſit, non eſt dignus recipere, nec poteſt licite retinere, tali jure poſitivo durante; unde debet de hoc eleemoſynam facere in hoc caſu.* Quam doctrinam mox S. D. extendit etiam ad illos, qui dant, & accipiunt, lege dationem, & acceptionem vetante: unde ſubdit; *Alio vero modo eſt aliquid illicite acquiſitum, quia ille quidem, qui acquiſivit, retinere non poteſt, nec tamen debetur ei, a quo acquiſivit; quia ſcilicet contra juſtitiam accepit, & alter contra juſtitiam dedit: ſicut contingit in ſimonia, in qua dans, & accipiens contra juſtitiam legis divinæ agit. Unde non debet fieri reſtitutio ei, qui dedit, ſed debet in eleemoſynas erogari. Et eadem ratio eſt in ſimilibus, in quibus ſcilicet & datio, & acceptio eſt contra legem.* Qui igitur ab aleatoribus ea profeſſione, cujuſmodi ſunt, qui menſam luſoriam ſemper paratam habent, vel domum apertam ludentibus, vel quacumque captata occaſione alea ludunt, lucrantur, illis profecto reſtituere non debent, cum indigniſſimi ſint, qui recipiant, & ſolum ſeveriſſimis pœnis a Legibus interminatis digni; ſed pauperibus elargiri debet reportatum lucrum. Quod pariter dicendum puto, quando ſimiles aleatores inter ſe ludunt, cum ambo pari ſcelere coinquinentur. Et certe de his loquitur Gloſſa in C. Clerici off. de vi. & hon. Cler. ubi hæc habentur: *Sed nunquid poteſt repeti, quod perditur in alea? Dicunt quidam, quod non, ſed pauperibus eſt eroganda pecunia.* Et S. Bonaventura in ſpeculo animæ cap. 2. ſcribit: „ Quod ex „ ludo habetur, nullo bono titulo poſſidetur; nec „ poteſt retineri, ſed debet pauperibus erogari “. S. Antoninus P. 2. tit. 1. cap. 23. docet: „ Et „ addit Petrus de Palude in 4. ad hoc, quod ta- „ lis retinere non poteſt, ſed debet pauperibus e- „ rogare ante ſententiam judicis; & tunc non te- „ nebitur, ſi in judicio repetatur, ſi poteſt proba- „ re erogationem factam pauperibus, ſed poſt ſen- „ tentiam oportet, quod reſtituatur, nec ſuffice- „ ret pauperibus erogare. Alii dicunt ſimpliciter, „ & indiſtincte non eſſe reſtituendum, ſed de ne- „ ceſſitate pauperibus erogandum, & hoc ſecun- „ dum Placen. & Hugo “. Pari pacto qui lucrantur a Clericis ſola bona Eccleſiaſtica habentibus, lucrum non illis, ſed pauperibus reſtituere debent, quorum ſunt bona eccleſiaſtica, in ſuperfluos, immo plane iniquos uſus conſumpta. Si vero qui ludunt, non ſunt revera aleæ addicti, ſed ex humana fragilitate, & dominante cupiditate aliquando, ſed raro ludunt, qui lucratur, colluſoribus ſuis reſtituere poterit, ſed tamen, ſi pauperibus erogare voluerit, non culpabo; cum ſemper indigni ſint recipere lucrum, contra ſupremarum Poteſtatum Leges, & jura perceptum; qui proinde merito puniri poſſunt.

CA-

CAPUT QUINTUM.

Conſectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Vix a lethali peccato excuſari poſſunt, qui magnam pecuniæ ſummam etiam ludis artis, & induſtriæ exponunt.*
II. *Qui aleatorios ludos frequentant, non ſunt abſolvendi, niſi deſiſtant.*
III. *Regulares chartis luſoriis ludere abſque culpa nequeunt.*
IV. *Æqualitas in ludo ſervanda.*
V. *Quænam ſponſiones ſint de ſe illicitæ.*
VI. *Qui in ſponſione certus eſt de victoria, juſte lucrari nequit.*
VII. *Nonnullæ ſponſiones vetitæ, & nullæ jure poſitivo.*
VIII. *Conditiones ſervandæ in contractu ollæ, vel ſortitionis, ne juſtitia lædatur.*
Reflexio.

Conſectarium Primum.

I. VIx a peccato lethali excuſari poſſunt, qui in ludis etiam liberalibus artis, & induſtriæ magnam pecuniæ copiam exponunt. Nam ſi ſpectetur ludus ex parte pecuniæ ludo expoſitæ, vel illa pecunia eſt ſibi, & ſuis neceſſaria, vel opportuna, vel omnino ſuperflua. Si primum, plane contra caritatem ſibi, & ſuis debitam graviter peccant ludentes: qui ſe & ſuos opportunis, & neceſſariis ſubſidiis, a Deo fortaſſis liberaliter conceſſis, ob lucri, & ludi cupiditatem privant. Si vero plane ſuperflua, jam eſt pauperibus debita, quibus, ut Chriſtus præcipit; quod ſupereſt, in eleemoſynas erogandum eſt. Si vero ſpectentur ludentes, jam patet iſtos rem alienam concupiſcere, & proximum re ſua, & quidem notabili expoliare, & privare velle. Nec excuſat utriuſque conſenſus: quia ambo ex pari prava cupiditate moventur. Quamobrem ambo conveniunt, ut ſe invicem grandi pecunia expolient; quod profecto iniquiſſimum eſt: & ſicut non licet provocare, ut duello alter alterum feriat, & ſanguinem e venis extrahat; ita non licet gladio chartarum invicem ita certare, & mutuo ferire, donec alteruter ſecundum pecuniæ ſanguinem in magna quantitate deperdat. Recolantur ea quæ diximus cap. ſuper. n. 8. 9. & 10. Et licet in iſtis ludis liberalibus non lucrum primo quæratur, ſed oblectatio; quando tamen magna exponitur pecunia, cupiditas dominatur, & tota oblectatio in ſpem lucri fertur. Nam ſi ludus proſpere cedat, lætitiam parit, & gaudium, ſi ſecus, in gravem oblectatio triſtitiam degenerat. Quod ſi verum eſt de laicis hominibus, multo magis verum erit de Eccleſiaſticis, præcipue bona Eccleſiæ obtinentibus, & de Regularibus voto paupertatis adſtrictis. At quanta ſit, oportet, pecuniæ ſumma, ut notabilis dici poſſit, fateor hanc abſolute deſignari non poſſe, ſed reſpectivam eſſe, juxta ludentium conditionem, & opes. Principum leges, poſtquam aleatorios ludos prohibuere, liberales, & honeſtos concedentes ſubdunt L. *Alearum*. C. de Relig. & ſumpt. func. *Sed nec permittimus in his ludere ultra unum ſolidum, etiamſi multum dives ſit, ut ſi quis vinci contigerit, caſum gravem non ſuſtineat.* Quam legem exponens Barboſa ſcribit: „ Notatur ad hoc, „ quod non licet ludere in magna quantitate etiam in ludo permiſſo; & magna dicitur quantitas, ſi ludatur in toto tempore, quo quis ponit ſe ad ludendum, & ludum continuat ultra unum aureum. Et Jacobus de Graffiis P. 2. lib. 3. cap. 9. n. 8. ait: In ludis omnibus, qui ex ingenio, aut virtutis cauſa oſtendendæ fieret, qualis eſt ludus ſchaccorum, pilæ &c. non videtur licitum ludere ultra unum aureum “. Quod verum puto, ſi ludus non nimis frequens ſit: nam quotidie unum aureum perdere, immo ſingulis hebdomadibus, & etiam menſibus, gravem puto etiam viro opulento materiam. Quod ſi frequenter ludens modo vincat, modo perdat, adeo ut ſingulis annis nonniſi duos, vel tres aureos perdat, in hiſce liberalibus ludis gravis culpæ non damnarem.

At ſi ſermo ſit de ludis Filiorum familias, & uxorum, non eſt credendum iſtis expreſſam facultatem concedi a Parentibus, & maritis, ut ſingulis ludis aureum exponant, & certe ludo diſſipent in ſingulos annos, ſi diurnus ſit ludus, ſupra trecentos aureos, vel ſi hebdomadalis, ſupra quinquaginta, immo nec duodecim, ſi ludus menſtruus ſit: ſed id ſolum concedere ad ſummum ſolent, quod nec familiæ grave ſit, nec ludi, & lucri cupiditatem, quæ facile ſubrepit, fovere poſſit in filiis, & uxoribus. Quod ſi non de expreſſa, ſed præſumpta licentia ludant, multo minus pecuniam non modicam ludo exponere illis licebit. Nam ſi S. Thom. 2. 2. q. 32. art. 8. ad 3. docet, *cum ea, quæ ſunt filii familias, ſint & Patris; ideo non poteſt eleemoſynam facere, niſi forte aliquam modicam, de qua poteſt præſumere, quod Patri placeat:* multo magis aliquam modicam dumtaxat quantitatem poterunt ludendo inſumere, cum ſemper præſumendum ſit, liberaliores eſſe Parentes in eleemoſynas concedendis, quam in inſumendis in ludo. Hinc minime recta, & æqua videtur regula, quam ſtatuit recentior Probabilioriſta, ad dignoſcendum, num liceat filio a patre abſente, & in Collegio procul a patria conſtituto magnam pecuniæ ſummam, puta centum, quæ ludo lucratus eſt, iterum ludo exponere, de præſumpto conſenſu patris, nimirum ut exploret indolem patris, an liberalis, & ad filium benevola, an reſtricta, & œconomiæ domeſticæ non modicæ addicta. Nam finge indolem patris liberalem, ideone præſumendum, ampliorem concedere ludendi facultatem, & ludo inſumendi majorem pecuniæ ſummam? quis hoc credat? An non potius contrarium præſumendum? ne filius & diutius, & frequentius ludat, unde conſuetudinem, & habitum ludendi contrahat, & ne ſpe æqualis lucri inſatiabili cupiditate lucrandi abripiatur. Prodigalitas eſſet, non liberalitas Parentis, qui quidem plura concedat filio in ordine ad lautiorem victum, nobiliorem veſtitum, ad ſervitium, ad artes addiſcendas, ſive ad magiſtros exteræ linguæ, vel ſoni, vel cantus, vel certaminis, pretio conducendos, nunquam vero ad ludum. Finge eſſe erga filium beneficum. Ideo ne concedet ampliorem ludum? Eſt ne beneficium filii, & ipſi honeſtum, ac utile, ut ampliorem pecuniam poſſit in ludo inſumere, eo titulo quia ludo vicit, & ſibi comparavit? Non eſt igitur a do-

ctrina S. Thom. recedendum, qui ſicut docet, non niſi modicas poſſe filium-familias eleemoſynas facere, licet pater ſit & liberalis, & ad filium benevolus, ita docet nonniſi modiciſſimam poſſe ſummam ludo de præſumpta licentia patris inſumere.

Conſectarium Secundum.

II. Qui aleatoriis ludis deſerviunt, eoſque frequentant, præſertim ſi a ſola fortuna pendent, & brevi manu perficiuntur, non ſunt abſolvendi, donec a prava deſiſtant conſuetudine; qui ſolum vero aliquando, & raro, niſi emendationem polliceantur. Hujus Conſectarii veritas patet ex iis, quæ late diximus cap. præced. cum hujuſmodi aleatores æſtu rapiantur cupiditatis, nec niſi lucris inhient. Nam ſi lucrantur, eorum creſcit cupiditas, & ſemper nova lucra quærunt; ſi perdunt, ut pecuniam deperditam recuperent, nulli non parcunt ſtudio, omnia prodigunt, ſibi, & familiæ neceſſaria ſubtrahunt, bona diſſipant, mercedes non ſolvunt, creditoribus non ſatisfaciunt, ut quotidiana ipſa docet experientia. Qui vero raro ludunt, ſi ſerio ludant, hoc eſt non de re minima, ſed ut aleatorii ludi ratio poſtulare videtur, de graviori ſumma, non ſunt abſolvendi, niſi omnino deſiſtere polliceantur. Nam ſenſim habitus gignitur, & conſuetudo efficitur, quæ repetitis actibus roboratur; unde creſcit auri fames, & pecuniæ cupiditas, quæ illos ita abripere poteſt, ut aleatorii ex profeſſione fiant. Multo magis a Sacramentis arcendi ſunt, qui menſas luſorias pro hujuſmodi ludis ſemper paratas habent, vel domos apertas ad luſores vel alliciendos, vel admittendos: ſicut etiam qui aleatoribus in ipſo uſu aleæ deſerviunt, vel neceſſaria ad luſum ſuppeditando, vel accedentes excipiendo, vel pro ipſo principali aleatore vel abſente, vel defeſſo ludentes; ſicut & qui ſimulate ludunt, & vincere fingunt, ut adſtantes ad luſum alliciant: hi enim omnes peſſime cooperantur ſorti, & iniquo lucro cum ſummo & privatorum civium, & reipublice detrimento. De his optime clamat S. Bernardinus Senenſis: „ Dans „ domum, ut intus ludatur, fit particeps tot pec„ catorum, quot ibi fiunt: dans tabulam, & præ„ ſtans taxillos toties peccat mortaliter, quoties „ præſtat: nullus Confeſſor poterit eos abſolvere, „ donec removerit domum a tali peſſimo uſu lu„ dendi: impoſſibile eſt illum ſalvari, niſi relin„ quat illas ſuas artes maledictas ". Nec immunes ſunt a culpa, qui ludentibus adſunt, ut ſpectatores in hujuſmodi aleatoriis ludis, præſertim ſi Eccleſiaſtici ſint, & Regulares, quia licet non adprobent, ſua tamen præſentia illis quodammodo favere videntur, illiſque oblectationem præbent; cum potius eos deteſtari, & alios ad eos odio habendos hortari deberent.

Conſectarium Tertium.

III. Regulares chartas luſorias in ludo adhibentes, licet non alea ludant, ſed aliis ludis artis, & induſtria mixtis, a peccato immunes non ſunt, quod aliquando & lethale eſſe poteſt. Ita docet Donatus Lainenſis T. 4. tract. 17. q. 28. qui, poſtquam ludum taxillorum reprobavit in Regularibus, ſubdit: „ Jure optimo in mea religione hu„ juſmodi luſores condemnantur ad pœnam gravio„ ris culpæ, & inhabilitantur ad gradus. Quod „ dicitur de taxillis per allegata ſupra, extenditur „ ad illos, qui inventi fuerint ludere ad chartas, „ vel tabellas, vel fabas, aut ad ſimiles ludos, „ qui, ut dictum eſt, principalius nituntur caſu, „ & fortuna, quam induſtria, & arte humana ". Cardinalis de Lugo de Juſtit. diſput. 31. ſect. 1. „ Nec diſſentit Molina diſp. 52. in fine, ubi di„ cit, quod ludus chartarum Religioſis eo magis „ indecens eſt & ſcandaloſus aliis, quo arctiorem „ vitam profitentur, & magis in ea Religione di„ ſciplina viget, majorque eſt opinio in populo de „ ipſorum obſervantia, ac ſanctitate. Unde per„ doctus P. Magiſter Bannez indubitanter aliquan„ do aſſeruiſſe fertur, ſi hominem noſtræ ſocieta„ tis vidiſſet chartis ſemel ludentem, judicatu„ rum peccati mortalis reum ". Porro non apud ſolos Jeſuitas & regularis diſciplina viget, & arctior vita ducitur. Nam & Diana p. 3. tract. 9. reſ. 4. ſcribit: „ Et ego de mea Religione i„ dem conſtanter aſſero, cum in illa tam arcte re„ gularis diſciplina vigeat, ut hujuſmodi ludorum „ (chartarum) & ipſa nomina ſint penitus inter„ dicta ". Hinc benigniores Theologi apud Rotarium Tom. 2. lib. 3. cap. 1. q. 12. n. 13. dum a lethali culpa excuſant Regulares illos, qui chartis ludunt, ubi invectus eſt uſus, ſubdunt tamen: „ Profeſſis illorum ordinum, in quos chartarum „ luſoriarum uſus nondum invectus eſt, & regula „ id vetante reguntur, hujuſmodi ludos culpæ „ merito eſſe vertendos ". Peyrinus de Prælatis reg. quæſt. 2. cap. 2. n. 102. ſcribit: „ Non poſ„ ſunt Religioſi in dictis recreationibus ludere aleis „ abſque mortali etiam joco propter ſcandalum, „ & periculum infectionis. Per aleas intellige eos „ ludos, qui magis nituntur caſu, & fortuna, „ quam induſtria, & arte, ut ludus foliorum, ſeu „ chartarum ". Rationem autem efficaciſſimam reddit Paſſerinus Tom. 2. de ſtatu q. 187. art. 2. „ Semper conſiderandum eſt, quod ludi chartarum „ maxime cupiditati, & avaritiæ deſerviunt, & „ quod de uno ex illis ad alium eſt facilis tranſi„ tus; & hujuſmodi ludi in ſecreto de facili ha„ beri poſſunt, & valde diſtrahere animum Reli„ gioſorum a negotiis ſpiritualibus. Unde penſa„ tis penſandis difficile eſt, quod poſſit in Regu„ laribus dari conſuetudo ludendi aliquo ludo char„ tarum, quæ non ſit abuſus; & eo magis quod „ non deſunt alii ludi, qui honeſtæ recreationi „ Religioſorum poſſunt deſervire ". Quamobrem væ Prælatis Regularibus, hos ludos induci permittentibus, vel invectos non extirpantibus. Legatur P. Daniel Conc. de diſcipl. Apoſt. Monaſtica p. 1. diſſ. 6. cap. 4.

Conſectarium Quartum.

IV. In ludis minime lucratoriis, in quibus ſola inſpicitur animi relaxatio, parum intereſt, licet magna ſit diſparitas peritiæ, & artis in ludentibus; cum par ſit oblectatio tum in perdente, tum in victore, & nullum ſit in alterutro damnum. At ſi pecunia interveniat, æqualitas ſervanda inter ludentes eſt quoad peritiam, & quoad ſortem ludo expoſitam. Patet veritas hujus conſectarii ex his, quæ diximus cap. præced. n. 18. Hinc iniqui lu-

luſores ſunt, qui imperitiam ſimulantes, minus cautos ad ludendum pertrahunt; qui chartis adulterinis utuntur, vel aliquibus notis diſtinctis, ut queant cognoſci; qui eas ita artificioſe componunt, ut meliores, & optimæ non ſorte, ſed fraude ſibi obveniant; cum commonitore conveniunt, qui nutibus, vel ſignis colluſoris chartas alteri ſignificet; & denique qui aliis pene innumeris utuntur dolis, & fraudibus, quos humana cupiditas, avaritia, vel malitia adinvenit. Sed quid ſentiendum de illis, qui in fine ludi, quod ſupereſt de ſorte in principio ludi expoſita, ludunt ignorantes, quanta ſit alterutrius ſumma? Reſp. Certum eſſe, & in hiſce ludis æqualitatem ſervandam: quamobrem, ſi utriuſque ſumma ſit æqualis, vel ferme æqualis, adeout exiguum ſit diſcrimen, licitum puto, & inæqualitas illa ſorti committitur. At, ſi diſcrimen non leve ſit, ſed alicujus momenti, dico æqualitatem lædere, ac proinde juſtitiam. Nam vel ludentes mala fide ludunt, putantes alterius pecuniam longe ſuam excedere; & tunc ludus eſt injuſtus, nec dolus, aut fraus debet patrocinari; proinde victor non plus recipere debet, quam perdere poterat: vel bona fide ludunt, ſincere animo putantes æqualem, vel prope æqualem utriuſque ſummam; & tunc ſi notabilis ſit exceſſus, victor nec accipere, nec retinere poteſt; cum error circa ſubſtantiam nullum reddat contractum. Porro error in quantitate eſt error in ſubſtantia, quam multiplicat. In hoc igitus ludo intervenit hic error, cum uterque putet æqualem, vel ferme æqualem ludo ſummam exponere, quod profecto nollet, ſi veram pecuniæ agnoſcere quantitatem. Eſt igitur inducenda æqualitas, ne alter altero magis vincere quam perdere poteſt. Quod quidem verum eſt, quando certamen ludi eſt ſingulare, & inter duos. At ſi plures ſint colludentes, abſque injuſtitia contingere poteſt, ut ex ludentibus alter nonniſi parvam, quam ludo expoſuit, pecuniæ portionem amittere poſſit, & aliorum omnium fortaſſe quadruplo, vel octuplo majorem adipiſci, ut contingit in illo ſortis ludo, quo ludentium ſinguli certam pecuniæ ſummam exponunt, quæ tota ſit victoris, illius videlicet, qui meliorem obtinuerit ſortem: quod quidem ludi genus ad lotariam pertinens, ſi ſit de bellariis, aliiſque eſculentis, & minima ſit, quæ exponitur, pecunia, levem tantum continet illiberalitatem, & ad levandum tædium itineris præſertim fluviolis confert. At ſi non levis ſit pecunia, quæ exponitur, in turpitudinem aleatorii ludi degenerat, & cupiditate inficitur; cum ſit bellum omnium contra omnes, nec alter vincere poſſit, niſi ceteri omnes ſua pecunia ſpolientur.

Conſectarium Quintum.

V. Illicitæ ſunt ſponſiones, vel de re, quæ nonniſi cum damno proximi evenire poteſt, vel de aliquo peccato, vel ab altero ex ſponſoribus non committendo, vel a tertia perſona committendo. Nam in primo caſu argumentum præbetur ſpondenti, vel damnum proximi procurandi, vel optandi, vel de illo gaudendi. At inquit Buſembaum, *id eſt per accidens*. Verum illum egregie refellit vir chriſtianæ Ethices optime meritus Franzoja ſubdens: „ Sponſio de morte, aut alia calamitate „ alicujus intra certum tempus, vel annum futu„ ra, conſiderata hominum propenſione ad malum, „ vehementi vincendi cupiditate, avaritiæ ſtimu„ lis, addita præſertim morum pravitate, qua hu„ juſmodi ſponſores carere non ſolent, vim ha„ bet inducendi ſponſorem ad machinandam, aut „ ſaltem optandam mortem, vel de illa gauden„ dum, ergo hæc occaſio non eſt occaſio per ac„ cidens, ſed per ſe “. In altero vero aperta eſt fœditas, cum objectum ſponſionis ſit peccatum, quod quilibet chriſtianus horrere debet: ad quod tamen vel alterum ſponſorem ſpondendo impellit; vel ſi a tertio ſit perpetrandum, & committi optat, ne ſponſionem perdat, & de illo patrato ob victoriam gaudet, vel non perpetrato ob amiſſionem triſtatur: & hæc quidem omnia nonniſi turpis lucelli gratia. Rejicienda eſt igitur opinio Cardinalis de Lugo, affirmantis, non eſſe de jure naturæ illicitum ſponſionem facere ſuper peccato committendo, vel non committendo ab aliquo tertio. Solum toleranda videtur ſponſio, quando quis ſpondet, alterum in tali occaſione lapſurum, dum ipſe gloriatur ſe fortiter reluctaturum, quia ſpes lucri illum magis a peccato abſterrere poteſt, præſertim ſi hæc ſponſio fiat a pio aliquo viro, ideo ſpondente, ut alter non peccet, vel occaſionem peccandi fugiat. Nihilominus & hæc fugienda, cum fieri poſſit, ut triſtetur de non patrato crimine ob pecuniæ amiſſionem.

Conſectarium Sextum.

VI. Qui in ſponſione certus eſt de ejus objecto, nec ſpondere poteſt, nec lucrari. Id ipſo rationis lumine innoteſcit; cum enim ſponſio ſit ludus aleatorius de re incerta, & plane dubia, poſita certitudine omnino tollitur æqualitas, ad juſtitiam neceſſario requiſita. Nec juſta evadit ſponſio, ſi alter alteri ſponſori dicat, ſe certum eſſe de rei eventu, & nihilominus ille in ſua opinione perſeverans adhuc ſpondere velit: nam ſemper verum eſt, in contractu non reperiri æqualitatem. Nec obſtat, quod ſcribunt Salmanticenſes, detrimentum eſſe alterius pervicaciæ, & duritiei tribuendum, ſi probe conſcius de alterius certitudine adhuc ſpondere velit. Nam alterius pervicacia, & durities æqualitatem non inducit; & iniquum eſt alterius perverſitate abuti ad illum ſua pecunia certo ſpoliandum ſub obtentu ſortis, & ſponſionis. At ſubdunt, conſcius de alterius certitudine cedit juri ſuo. Sit, ut lubet: at hæc ceſſio tota in errore fundatur, & quidem ipſam rei naturam reſpiciente, qui error omnem contractum nullum reddit, ut ſuo loco diximus: non enim juri ſuo renuntiat ſponte, ut ita dicam, & ex animo, ſed ex errore intellectus, quo putat colluſorem vel falli, vel mentiri, & certitudinem ſimulare, quam non habet. Præterea nec vere juri ſuo cedit, quaſi cognita veritate velit donare; ſed quia rem dubiam adhuc reputat, & materiam contractus ſortis, quo & æque vincere poſſit, & perdere; & ſpem vincendi ſemper retinet, cum jure & ipſe exigendi pretium victoriæ. At in hiſce tricis non eſt diutius immorandum; cum nullus cordatus ſit, qui ſtatim injuſtitiam contractus non perſpiciat. Conſentio tamen libenter Salmanticenſibus, qui docent illicitam eſſe, & injuſtam ſponſionem illam

lam, qua quis quatuor, aut quinque concurrentibus ad aliquod publicum miniſterium, ſive officium obtinendum, cum ſingulis ſpondet munus non obtenturos; ex quo fit, ut, cum niſi unus officium conſequi poſſit, cum illo ſolo pretium ſponſionis perdat, & cum ceteris certo vincat. Quandoquidem duplex eſt inæqualitas: 1. cum ſingulis ſeorſim, quorum quilibet cum quatuor, vel quinque habeat oppoſitores, nonniſi unum obtinet gradum probabilitatis pro ſe, & quatuor, vel quinque adverſus ſe, qui omnes pro alio ſponſore creſcunt: 2. cum omnibus collective ſumptis; certus eſt enim de victoria adverſus tres, vel quatuor, cum periculum non ſubeat, niſi cum uno licet indeterminato: quod profecto æqualitatem tollit, & injuſtitiam inducit.

Conſectarium Septimum.

VII. Sunt nonnullæ ſponſiones jure civili, & Eccleſiaſtico omnino vetitæ. Et primo quidem civili jure vetantur ſponſiones omnes, quæ corporis certamina ſpectant, odii, vel æmulationis cauſa ſuſceptæ. Jure vero Eccleſiaſtico ſponſiones Summi Pontificis electionem reſpicientes vetantur a Gregorio XIV. ſub excommunicatione latæ ſententiæ, ſibi, & ſucceſſoribus ſuis reſervata; & inſuper eas nullas, irritaſque declaravit, quarum proinde pretium ſit reſtituendum. Quod decretum limitatum & ad ſolam Summi Pontificis electionem, & tempore Sedis vacantis, poſtea Pius IV. & pro quocumque tempore, & ad electiones etiam Cardinalium extendit ſub eadem pœna, & contractus nullitate.

Conſectarium Octavum.

VIII. In contractibus ollæ, ſive ſortitionis, quæ privata auctoritate inſtituuntur de re aliqua pretio æſtimabili, puta horologio aureo, vaſis argenteis, & ſimilibus, ne illiberalitatis vitio addatur & injuſtitia, nonnullæ ſunt ſervandæ conditiones. 1. Ut res, quæ ſortitioni proponitur, non carius æſtimetur, quam revera valeat. Hujuſmodi enim ſortitio venditioni analoga eſt, & emptioni, & ſolum res ſummo pretio vendi poterit intra limites juſti pretii: quamobrem & pretium ſolvendum, & numerus contribuentium ejus valori erunt coæquanda. 2. Si qui ſunt labores ſubeundi in hac ſortitione ab eo præſtandi, qui ollam inſtituit, non ſunt pretio æſtimabili, cum etiam in ejus cedant utilitatem, & abunde compenſentur per ſummum pretium, quo rem vendit: quod non conſequeretur, ſi res foret parata pecunia uni vendenda. Injuſte proinde agunt, qui hujuſmodi ludis quotidianum ſibi victum comparant, nec alio modo ſuam quærunt ſuſtentationem, cum res ultra ſummum pretium vendere cogantur; & hæc ars (ſi tamen artis nomen meretur) nullius ſit utilitatis in Republica, & tota tum in conſtituente ollam, tum in ponentibus ſchedulas, in cupiditate lucri fundetur: 3. Ut procul ſint fraudes omnes, nec res ita componatur, ut non ſorte, ſed arte præmium uni potius obtingat, quam alteri. 4. Ut certiores fiant, qui ſortitioni concurrere volunt, & de pretio ſingulis conſtituto, & de quantitate inde colligenda, ut noverint, num ipſis interſit ſuam pecuniam exponere. 5. Denique non inſtituatur, niſi vel tacite permittant, vel expreſſe conſentiant, qui Reipublicæ præſunt, & communi bono invigilant.

REFLEXIO.

Jam naturæ æquum eſſe, neminem cum alterius detrimento, & injuria locupletiorem fieri, clamant Legislatores omnes, qui hanc regulam conſtituunt, & frequentius in ſuis Codicibus repetunt, & inculcant; quæ ſi vel ſola ſancte cuſtodiretur, proculdubio omnes ab humano convictu exularent fraudes, tollerentur doli, & in humanis contractibus ſola dominaretur æquitas, & juſtitia. At proh dolor! dirum illud vulnus, cupiditas, & divitiarum amor, per originale peccatum inflictum ſaniem inceſſanter emanat, & virus ſuum uſquequaque diffundit. Hinc tot doli, tot fraudes, tot cavillationes, machinationes, ſtudia, cogitationes in humanis contractibus ad fallendum proximum, ad corrodendum undequaque lucrum, ad augendas divitias. Hinc tot invectæ in humana Republica artes, induſtriæ, adinventiones, artefacta chriſtianis moribus vel inutilia, vel infenſa. Tot mundi muliebris ornamenta, fuci, veſtes tanta licentia circumductæ, ac ſinuum late inundantium laxitate, ut ad navigandum vela, non ad tegendum corpus inſtitutæ videantur, vel ex adverſo adeo arctæ, conſtrictæque, ut ipſis veſtibus exprimantur artus, quibus adduntur dextrariola, inaures, armillæ, capitis turrita ornamenta, fictæ capillaturæ, quibus conſtruendis, adinveniendis, augendis innumeri pene ſudant artifices. Tot fabricatores perſonarum ad faciem occultandam, ne pudor, & rubor in vultu iniquitatem corde erumpentem compeſcant, & planior, ac tutior ſternatur via ad ſcelera perpetranda, ad Religionem irridendam, ad honeſtatem corrumpendam. Tot taxillorum, teſſerarum, pictarum chartarum artifices, innumerabilium, & pene infinitorum ſcelerum inſtrumenta. Tot ſcurræ, hiſtriones, Mimi, Pantomimi, Comœdiarum Auctores, qui innumeros detinent Auditores, & magno pretio, non ſine familiarum, & publici boni detrimento, & in ſummam animarum perniciem, a longinquis etiam regionibus adſciſcuntur, & detinentur. Tot ſaltatores, & ſaltatrices, tot cantores, & cantatrices, Muſici recutiti, qui, ut aurum aucupentur, nec propriis parcunt membris, cupiditatis Martyres minime coronandi, immo ſummo contemptui habendi, quippe qui & virilem, quem a natura ſortiti ſunt, ſexum ſponte abjiciunt. His addendi, qui culinariam exercentes, innumera gulæ irritamenta, ſaporum ſapientes architecti, excogitarunt, non ad corporis alimoniam, ſed ad ſanitatem pellendam, morbos accerſendos, funus ipſum properandum. Omitto mendaciſſimorum genus hominum, qui aſtrologiam profitentes, aures verbis divitant alienas, ſuas ut auro locupletent domos, ſicut & illorum, qui ſupervacaneo præparandi per artem auri, conficiendique ſtudio, conficiuntur ipſi prius, quam aliquid efficiant, planeque ad ignem decoquuntur. Hos profecto omnes cupiditas invenit, conſervat, & ad inſtar inutilium ſtirpium propagat.

At non cupiditas, inquiunt, ſed neceſſitas impel-

pellit. At quæ, amabo, neceſſitas? Num Reipublicæ, & communis boni? Abſit. Huic non proſunt hæ artes, quin immo quam maxime obſunt. Quid enim bono communi conferunt tot Pigmentarii, Ceruſſarii, Unguentarii? Quid Mimi, Hiſtriones, Saltatores? Quid reipublicæ proſunt tot Aleatores, & chartarum Artifices? Quid tot ludorum genera, & portentoſa nomina Latina, Par Impar, Tali, teſſeras jacere, micare digitis; Italica Baſſeta, Faraon, Biribis; Gallica Triſtrac, le Tope, le Quinquenove, le Dupe, le Mormonique, & alia in quovis idiomate pene innumera. Arabica tamen ne quæras, nec Turcica; nam penes has Gentes hæc prorſus ignota ſunt, & inaudita. Nulla profecto horum omnium neceſſitas, immo nec utilitas adſtruenda. Num igitur privata ſaltem ad vitam trahendam, & victum comparandum? Verum honeſtæ ne habendæ hæ artes, quia utiles? Abſit. Nam ut egregie animadvertit Conradus Summehart Tract. de Contract. q. 71. „ In corpore naturali ſic eſt, quod nullum membrum deputetur ad actum, niſi ad eum, qui natus eſt utilitatem afferre ceteris commembris, vel corpori; ſic dicitur eſſe in corpore myſtico, ideſt Republica, quod actus hominum debent eſſe nati afferre utilitatem Reipublicæ .... Quærere autem per actum nullius utilitatis in Republica ſuum nutrimentum, originatur ex cupiditate; quia cupiditas eſt velle temporalia per vias illicitas. Opera autem otioſa, cujuſmodi ſunt illa, quæ nullam utilitatem Reipublicæ afferre nata ſunt, ſunt viæ illicitæ, ſic & verba otioſa ". Non igitur his artibus quærendus victus; ſed illæ excolendæ, quæ utiles, quæ neceſſariæ bono communi, & Reipublicæ: cui quidem maxime proſunt Agricolæ, Vinitores, Architecti, Fabri ferrarii, lignarii, lanarii, Artium liberalium profeſſores, Mercatores, aliique, qui honeſtum lucrum ſibi comparant, non cupiditati ſervientes, ſed Deo obedientes: quia, ut inquit S. Baſilius in Conſtit. Monac. cap. 1. „ Eo conſilio Dominus hominem finxit . . . ut eſſet, qui ſe in laboribus honeſtis exerceret. Quandoquidem & primo in Paradiſo Adæ præcepit, ut laboraret, & Paradiſum ipſum cuſtodiret . . . . . Et tum deinde, quando ex eo ille ejectus exulavit, ſententiam tulit, ut pane ſuo in ſudore vultus ſui veſceretur. Quod autem, quæ Adæ dicta tunc fuerunt, ea omnibus etiam dicta ſunt, qui ab eo ſunt oriundi ". Hoc eſt, quod attendentes primorum ſeculorum Chriſtiani, nulla reſpuebant communi utilitati opportuna miniſteria, officia, & artes. Quamobrem merito de illis dicere potuit Tertullianus in Apologetico cap. 40. „ Non ſine foro, non ſine macello, non ſine balneis, tabernis, officinis, ſtabulis, nundinis veſtris, cæteriſque commerciis cohabitamus hoc ſeculum. Navigamus & nos vobiſcum, & vobiſcum militamus, & ruſticamur, mercamur, proinde miſcemus artes, operas noſtras publicamus uſui veſtro. Nullum fructum operum repudiamus, plane temperamus, ne ultra modum aut perperam utamur ". Quos utinam & modo noſtræ ætatis Chriſtiani imitarentur.

CAPUT SEXTUM.

De Choreis, Spectaculis, & Theatris.

DOCTRINA.

I. *Choreæ moraliter inſpectæ turpitudinem inſitam habent.*
II. *Ut modo fiunt a Chriſtianis, a SS. PP. tanquam pernicioſæ reprobantur.*
III. *Et etiam ab antiquioribus Theologis.*
IV. *Argumentis chorearum malitia oſtenditur.*
V. *Spectacula ſunt diverſi generis.*
VI. *Spectaculis profanis, & publicis intereſſe raro a culpa vacat.*
VII. *Pejora ſunt ſpectacula, quæ ſpectatores ad vitia impellunt.*
VIII. *Nonnulla ſunt minus noxia.*
IX. *Quænam privata ſpectacula illicita.*
X. *Theatra omnia de ſe mala ſunt, & quibus adeſſe non licet.*
XI. *Hodierna Theatra emendata non ſunt, ut liceat eis intereſſe.*
XII. *Omnia reprobarunt Patres, nulla facta diſtinctione.*
XIII. *Patronorum Theatri teſtimoniis oſtenditur turpitudo.*
XIV. *Nulla arte ab omni nequitia purgari poſſunt Theatra.*
XV. *Oſtenditur invictis argumentis.*
XVI. *Clericis, & Religioſis non licet Theatris adeſſe.*
XVII. *Nec Regularibus Comœdias in propriis Cœnobiis repræſentare.*

§. I.

De Choreis.

I. CUm inter ludos recenſeant Theologi ea omnia, quæ animum recreare ſolent, inter eas locum habent etiam choreæ, publica ſpectacula, & Theatra, ſive Comœdias exhibeant, ſive Tragœdias, ſive Dramata muſico concentu recitata. De his omnibus in calce diſputationis dicendum ſupereſt. A choreis exordium ſumamus.

Choreæ, ſi in ſe phyſice ſpectentur, nihil habent vel turpitudinis, vel illiberalitatis: cum revera in ſe non aliud ſint, niſi pedum motus concentui reſpondens, & pulſationi muſici alicujus inſtrumenti. Verum moraliter inſpectæ, inquit ſapientiſſimus Pontifex Benedictus XIV. de Synodo lib. 11. cap. 3. n. 1. *inſitam habent turpitudinem, quæ nullo Religionis fuco obumbrari poteſt*. Nec excuſantur, ſubdit, exemplo Davidis ante Arcam ſaltantis; quia, ut exponit S. Ambroſius de Pœnit. lib. 2. cap. 6. n. 42. „ Per myſticam Davidis ſaltationem unice Deus præmonſtrare voluit Hebræis, quibus omnia in figura contingebant, ut unuſquiſque corpus adtollat impigrum, nec humi pigra jacere membra, vel tardis ſinat torpere veſtigiis: propterea cavendum, ne quis putet ſaltationis lubricæ hiſtrionicos motus, & ſcenæ delineamenta mundari ".

II. Multoque magis malæ, illicitæ, & inhoneſtæ choreæ, prout a Chriſtianis haberi ſolent, vi-

delicet inter mares & feminas, inter puellas & adoleſcentes, inter ſponſos & ſponſas, aliis adjunctis circumſtantiis, frequentia videlicet, ornatu, aſpectu, turpiloquio &c. Hujus poſitionis veritatem oſtendunt Sancti Patres, & Theologi, variis pro cujuſque ingenio, ſed veris adductis rationibus, & argumentis. 1. Nonnulli reprobant, *quia ipſa ballandi conſuetudo de Paganorum obſervatione remanſit*, ut ſcribit Auctor ſerm. 265. al. 215. de tempore inter Opera S. Auguſtini, unde ſubdit: „ Iſti „ infelices, & miſeri homines, qui ballationes, & „ ſaltationes ante ipſas Baſilicas Sanctorum exer„ cere non metuunt, nec erubeſcunt, etſi Chri„ ſtiani ad Eccleſiam venerunt, Pagani de Eccle„ ſia revertuntur ". 2. Quia turpitudinem præferunt, & immodeſtiam præſertim in feminis. S. Ambroſius lib. 8. de Virgin. cap. 5. „ An quidpiam „ eſt tam pronum ad libidinem, quam inconditis „ motibus ea, quæ vel natura abſcondit, vel di„ ſciplina velavit, membrorum aperta videre, lu„ dere oculis, rotare cervicem, comam ſpargere? „ Merito inde in injuriam divinitatis proceditur. „ Quid enim ibi verecundiæ poteſt eſſe, ubi ſal„ tatur, ſtrepitur, concrepatur? Quid dicitis vos, „ ſanctæ feminæ? Videtis, quid docere, quid et„ iam dedocere filias debeatis? Saltat, ſed adul„ teræ filia. Quæ vero pudica, quæ caſta eſt, fi„ lias ſuas religionem doceat, non ſaltationem ". Alii, quia in choreis Diabolus animabus inſidias ſtruit, ut S. Jo. Chryſoſtom. hom. 48. in Matth. „ Non ad tripudia pedes nobis præbuit Deus, ſed „ ut modeſte incedamus; non ut impudenter mo„ re Camelorum ſaliamus, ſed ut in Angelorum „ choris conſiſtamus. Quod ſi corpus deforme fit „ impudenter ſaltando, quanto magis animam fœ„ dari credendum eſt? His tripudiis Diabolus ſal„ tat, his a Dæmonum miniſtris homines deci„ piuntur ". Alii denique, & frequentius ob peccata, quæ choreas ſemper comitantur, & præſertim quia libidinem provocant. Sanctus Antoninus P. 2. tit. 6. cap. 6. choreis adaptat viſionem Joannis in Apocalypſi de fornace magna, ex qua exeunt locuſtæ, ſcribens: „ Locuſtæ illæ ſunt mu„ lieres chorizantes. Puteus abyſſi, unde iſtæ a„ ſcendunt, eſt profunditas inferni, unde ſuggeri„ tur tale exercitium chorizandi a Dæmonibus. „ Fumus fornacis magnæ; cum quo exeunt locu„ ſtæ de puteo, eſt incitamentum, & ſignum ma„ gnæ concupiſcentiæ, & laſciviæ, unde ortum „ habent choreæ, & cum qua fiunt. Et hic fu„ mus obſcurat ſolem, & aerem, ideſt concupi„ ſcentia obtenebrat viros etiam ſapientes, & do„ ctores, & aerem, ideſt contemplativos, & ſpi„ rituales homines. Eæ aſcendunt ſuper terram, „ ſcilicet chorizantes, diſcurrentes ſicut locuſtæ „ ſaltantes, nec rationem habent regentem eas, „ ſed ut bruta animalia hinc inde diſcurrunt .... „ Vanæ mulieres inquirunt de locis, ubi poſſint „ oſtentari, & currunt ad talia loca, in quibus „ Diabolus dejiciat, & proſternat multos gladio „ concupiſcentiæ ". S. Carolus Borromæus in Me. part. 2. cap. 6. „ Sileant execrandæ illæ, pu„ blicæque ſaltationes chriſtianorum, caſtitati ad„ eo exitioſæ, rixarum, jurgiorum, inimicitia„ rum, cædiumque radices, & occaſiones, immo „ cujuſcumque laſciviæ ſeminaria. Quid plura? „ Ex hujuſmodi ſaltationum conſortiis oriuntur corporum, famæ, rerum, & chriſtianæ denique „ poſthac diſciplinæ detrimenta. Eliminentur er„ go choreæ, & una cum his tot aliæ morum „ corruptelæ, quibus hoc maxime tempore ſolet „ Satanas hominum mentes ſuo imperio vindica„ re ".

III. Hac SS. PP. auctoritate, & argumentis permoti antiquiores Theologi, choreas, prout exerceri ſolent inter chriſtianos, ut graviter interdictas, & ſub lethali culpa vetitas pronuntiarunt. Gerſon. Dom. 4. Adv. ſcribit: „ Choreas ob fra„ gilitatem difficile ſine diverſis peccatis agitari, „ & omnia peccata cadere, & concurrere in cho„ reas ". Hic itidem 6. Decal. præcept. cap. 3. ſcribit: „ Eſt præterea aliud multum peccato lu„ xuriæ deſerviens, videlicet chorea ". Angelus in Summa V. Chorea poſt ſeptem præſtitutas conditiones, ut choreæ immunes ſint a culpa, concludit, & „ quia præfatæ conditiones in choreis no„ ſtri temporis non inveniuntur, ideo non video, „ quomodo ſine mortali peccato quis eas faciat ex „ conſuetudine, ſicut communiter fiunt ". Sylveſter V. Ludus: „ Secundo eſt prohibitus ludus ra„ tione probabilis periculi animæ ſuæ, vel alte„ rius; & hoc etiam eſt mortale, ut crebro acci„ dit in choreis ". Armilla: „ bonum eſſet, ſi „ hæ choreæ modernorum temporum poſſent anni„ hilari, " quoniam, ut prius dixerat, „ ut plu„ rimum his choreis accedunt peccata mortalia ". Denique Summus Pontifex Benedict. XIV. in ſua Notific. 9. choreas pluribus titulis illicitas oſtendit, & validiſſimis confirmat argumentis, ac denique concludit: „ Cum hæc ita ſint, quis infi„ ciari audebit, choreas (licet fortaſſis ſpecula„ tive loquendo culpa immunes videantur) eſſe „ crimínoſas, & communiter in praxi peccatis a„ bundare "?

IV. Et revera ſi ipſa chorearum praxis ſpectetur, plura occurrunt, quæ oſtendunt, illas in ſe ſummopere malas eſſe, & pernicioſas, & proximas per ſe ferre occaſiones, & pericula peccandi lethaliter. Nam ut docet S. Thom. 2. 2. q. 43. a. 1. ad 4. *Aliquis poteſt dupliciter eſſe alteri cauſa peccandi; uno modo per ſe, alio modo per accidens. Per ſe quidem, quando aliquis ſuo malo verbo, vel facto intendit alium ad peccandum inducere; vel etiam, ſi ipſe hoc non intendat, ipſum factum eſt tale, quod de ſe rationem habet, quod ſit inductivum ad peccandum.* Porro licet, qui choreas inſtituunt, qui illis aſſiſtunt, qui in illis ſaltant, nulla ſupponantur fœdari prava intentione alios inducendi ad peccatum; nihilo tamen ſecius omnia, quæ in ipſis habentur, *de ſui ratione habent* (verbis utor S. Doct.) *quod ſit inductiva ad peccandum*. Nam 1. occurrunt aſpectus mulierum, & virorum mutuus, & quidem non tranſitorius, non fugitivus, ſed permanens, & moroſus, & per longum tempus: talis autem aſpectus eſt de ſe concupiſcentiam movere quammaxime potens, ut Scriptura frequentius inculcat. Eccl. cap. 9. *Virginem ne aſpicias, ne forte ſcandalizeris in decore illius .... propter ſpeciem mulieris multi perierunt, & ex hoc concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit*. Et ſi ex Evangelio non licet alienam mulierem deſiderare, nec licet aſpicere juxta auream S. Auguſtini regulam, *non licet aſpicere, quod non licet deſiderare*. 2. Ornatus mulierum, quæ ad choreas accedunt, velut ad nun-

nundinas, ut quidquid pulchritudinis habent, decoris, & lenocinii aſpicientium oculis objiciant, ad illos in ſui amorem alliciendos. Et hoc quoque incentivum eſt libidinis, ut teſtatur Scriptura loc. cit. *Averte faciem tuam a muliere compta, & ne circumſpicias ſpeciem alienam*. 3. Verba, quæ adhibentur: nam hæc, licet concedere velimus non eſſe turpia & obſcœna (ſemper mala, etiam extra choreas) ſunt tamen ſaltem dulcia, blanda, seducentia, ad amorem, & benevolentiam captandam, ad cor emolliendum, & animos alliciendos ordinata: mirum proinde in modum concupiſcentiam excitant, dicente Domino: *Favus diſtillans labia meretricis*. 4. Contactus alterum præbet peccandi periculum. Nam, ut ſcribit S. Hieronymus lib.1. contra Jovin. *Mulierum tactus per ſe contagioſus, & venenatus, eſt viro fugiendus non minus quam rabidiſſimi canis morſus*. Et Scriptura Proverb. 6. *Nunquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, ut veſtimenta illius non ardeant, aut ambulare ſuper prunas, ut non comburantur plantæ ejus? Sic qui ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit mundus ſi tetigerit eam*. 5. Pudoris, verecundiæ, & modeſtiæ virginalis, & muliebris peſſundatio. In choreis enim omnis exuitur pudor, verecundia deponitur, quæ ſunt veluti ſepes, a Deo muliebri ſexui adjunctæ, ut a peccatis caveant; quemadmodum optime animadvertit S. Jo. Climacus Gradu 14. *Ligavit Deus concupiſcentiam mulieris fræno verecundiæ, aliter non fieret ſalva omnis caro*. His igitur disjectis caſtitatis repagulis, & dirutis mœnibus, hoſtis ingreditur, & animam miſere deprædatur. 6. Denique motus corporis inconditi, ſoni, concentus, adſtantium plauſus vel de pulchritudine, vel de dexteritate ſaltantium, periculum augent. Audiatur in amore peritiſſimus Petrarca, fortaſſis experientia edoctus: „ In choreis non tam „ delectatio præſens, quam ſperatæ delectationis „ auſpicium. Veneris præludium, illud quidem „ ſolet ſtupidas, ac miſellas circumducere, atque „ urgere, ac ſtringere, ac ſpecie urbanitatis atterere. Liberæ ibi manus, liberi oculi, liberæ „ voces, pedum ſtrepitus, & multarum cantus diſſoni, & tubarum clangor, concurſatio, & pulvis, & quæ ſæpe ludis additur, hoſtis pudicitiæ, & amica ſcelerum nox ipſa. Hæ ſunt, quæ „ timorem, ac pudorem pellunt. Hi ſunt libidinum ſtimuli, hæc laxamenta licentiæ, & hæc „ eſt, nec me falli facilem putes, illa delectatio „ quam ſimpliciter, & veluti innocua chorearum „ appellatione profitemini, & ludi tegmine crimen „ obnubilatis “. Hæc rationum momenta a me libenter adumbrata potius, quam expoſita, legere poteris latius adornata a piiſſimo P. Paulo Segnerio 3. P. Chriſtiani edocti Ser. 29. ubi & aperte fatetur, recentiores Caſuiſtas, choreas a peccato excuſantes, adverſari doctrinæ SS. Patrum, & Eccleſiæ, & ſolum inepta prorſus ratione, & falſa eos excuſare nititur, dicens „ SS. Patres damnaſſe choreas, prout revera, & in praxi habentur, Caſuiſtas autem a peccato abſolvere, quia „ de iiſdem loquuntur ſpeculative, & abſtracte “: quod quam falſum ſit, aperte teſtatur Francolinus chorearum Patronus, dum ſcribit in ſuo Clerico Romano lib. 2. diſp. 7. col. 7. n. 32. „ Quid? Caſuiſtæ noſtri, qui ſunt Doctores temporum, *ſpeculative* de choreis loquuntur? Qui ergo Theologi decidunt occurrentes caſus? Scholaſtici? „ Dogmatici? Patres? At Patres illi ſunt qui abſtracte, ſpeculative, & nimis univerſe declamant “. Redarguuntur igitur a piiſſimo Segnerio recentiores Caſuiſtæ de falſa & laxa doctrina in Eccleſiam invecta, dum ipſos falſa prorſus ratione ab ipſis Caſuiſtis improbata excuſare conatur.

V. At dices: Peccati igitur lethalis arguendi erunt omnes, quotquot choreas agunt, licet id raro faciant, omni prorſus prava intentione abjecta, & ad modeſtiam compoſiti? Huic interrogationi reſpondet 1. Guilelmus Rodanenſis Gloſſator Sancti Raymundi relatus a Jo. Hyderio in 6. Decal. Præc. cap. 13. „ Si aliquis, vel aliqua mulier raro, & ſine aliqua corrupta intentione immiſceat „ ſe hujuſmodi choreis, non audeo dicere, quod „ ſit mortale peccatum; ſed nec audeo eum, vel „ eam excuſare, & aſſecurare a peccato mortali, „ cum ſe ingerat periculo provocandi alios ad libidinem, & ipſo facto videtur approbare choreas, & exemplo ſuo auctoritatem aliis ſimilia „ faciendi præſtare “. Quo recitato teſtimonio, ſubdit Hyder, *cui ſubſcribo & ipſe*. 2. Reſpondet S. Carolus Borromæus in ſua ad Confeſſarios Inſtructione. „ Oportet eum (Confeſſarium) ſeveriorem „ eſſe circa eas actiones, & exercitia, quæ Reipublicæ inutilia ſunt, aut minime neceſſaria (& „ quanto magis, ſi periculoſa ſint!) quæ licet ex „ natura ſua certe homines non inducant ad peccatum mortale, dant tamen propenſionem aliquam ad malum, & ſæpiſſime pertrahunt ad peccata mortalia, cujuſmodi ſunt choreis intereſſe „ (multoque magis choreas agere), cum blaſphemis verſari, aut rixæ deditis, popinas frequentare, indulgere otio, & id generis alia, quæ „ conſuetudinem offerunt peccandi mortaliter; „ tum abſolutionem non debet impertiri, quin „ his omnibus renuntiet pœnitens, ſpondeatque „ deinceps ea cavere diligenter. Si tamen ſpem „ aliquam de ſuo Pœnitente Confeſſarius conjicit, „ ſemel iterumque poterit abſolutionem indulgere, ea tamen ſemper lege, ut ſi in iis diutius „ immoretur, eam poſtea differat, donec certis, „ & evidentibus indiciis conſtet, illum ab his occaſionibus penitus eſſe ſegregatum “. Faxit Deus, ut Confeſſarii hæc ſalutaria monita Sanctiſſimi Præſulis in praxi amplectantur, & ſervent.

§. II.

De Spectaculis.

V. Ea hic reſpicio ſpectacula, quæ a ſcenicis, & theatricis diſtinguuntur; de his enim in ſequentibus. Spectaculorum itaque nomine eas intelligo actiones, & facta publica, ad quæ ſive videnda, ſive agenda civium copia promiſcue ſolet intereſſe. Non ſunt enim inter ſpectacula enumeranda, quæ inter privatæ alicujus domus parietes aliquibus dumtaxat amicis, & conſanguineis intereſſentibus fiunt; ut ſunt ſolemnitates nuptiarum, & conviviorum. Hæc porro plane varia ſunt, & diverſi generis, nimirum & publica & privata, & ſacra & profana. Inter publica ſacra recenſentur ſolemniores pompæ, ſive Proceſſiones, quæ vel ſtatis diebus ſolemnes habentur, vel alia de cauſa inſtituuntur; ſicut

ſicut, & acceſſus Epiſcopi ad Epiſcopatus poſſeſſionem, celebratio alicujus Synodi, vel Diœceſanæ, vel Provincialis, vel Generalis, & ſimilia. Porro hiſce ſpectaculis intereſſe eſt omnino licitum, immo pium opus, & Religioſum; dummodo nihil fiat, quod Religionem dedeceat. Privata vero ſacra ſunt diſputationes Theologicæ, examina, & promotiones ad munus Doctoris, quæ in publicis habentur Univerſitatibus, & ſimilia: & in his quoque nihil eſt, quod illicitum reddat vel ea habere, vel illis intereſſe, niſi ea fœdent vanitas, rumor, & importuna contentio.

VI. Spectaculis vero profanis, & publicis, uti ſunt innocua haſtiludia, ignitarum machinarum exploſio, taurorum cum canibus pugnæ, & ſimilia juxta varios regionum mores, intereſſe raro non omni culpa vacat, ut optime docet S. Th. IV. Sent. diſt. 16. q. 4. a. 2. quæſtiuncula 2. ad 2. ſcribens: *Dicendum, quod per ſpectacula ſenſibilia magis animus ad vanitates diſtrahitur, quam per intelligibilia; & ideo iſta magis ſunt cavenda, quamvis peccatum curioſitatis in omnibus cavendum ſit.* Hinc appoſite ſcribit S. Bernard. de Con. ad Clericos: „ Spectacula vana quid corpori præſtent, quid animæ, certe nihil in homine, cui curioſitas poſſit, invenies: frivola prorſus, nugatoria, & inanis conſolatio! ac nemo quid illi durius impreces quam ut ſemper habeat, quod requirit, qui jucundæ quietis pacem fatigans curioſa inquietudine delectatur.

VII. Addit tamen A. P. 2. 2. q. 97. a. 2. ad 2. „ Quod inſpectio ſpectaculorum vitioſa redditur, *in quantum per hoc homo fit pronus ad vitia, vel laſciviæ, vel crudelitatis per ea, quæ ibi repræſentantur.* " Unde Chryſoſt. hom. 6. in Matth. dicit, *quod adulteros, & inverecundos conſtituunt tales inſpectiones.* Quod & repetit in IV. diſt. 16. q. 4. a. 2. quæſtiunc. 2. ſcribens: „ Si ſpectacula ſint rerum turpium, & ad peccatum provocantium, ſtudioſa eorum inſpectio peccatum eſt, & quandoque in eis tanta poteſt libido adhiberi, ut ſit etiam mortale: unde a tali inſpectione omnes ſe arcere debent, ſed præcipue pœnitentes ". Quamobrem ob crudelitatem, & ſævitiam damnantur illa ſpectacula, in quibus contingere poteſt, & ferme ſemper contingit mors, mutilatio, vel periculum vitæ ſive agentibus, ſive adſtantibus hiſce ſpectaculis. Hinc in Concilio Lateranenſi vetitum fuit militibus, ad virium oſtentationem iis intereſſe torneamentis, in quibus ſæpe mors corporum, & animarum proveniebat: & Mariana agitationem Taurorum in Hiſpaniis uſitatam, tam ſpectatoribus, quam pugnantibus illicitam oſtendit; cum ſemper aliqui vel de vita periclitentur, vel reapſe vitam amittant. Innoxiæ tamen cum ſint pugnæ, quæ in aliquibus Italiæ locis fiunt, Taurorum cum canibus, non adeo ſunt reprobandæ, quin tamen uſquequaque adprobentur, cum & ipſæ animum trucem & crudelem efficiant.

VIII. Tertio denique S. Th. l. mox cit. illa ſpectacula exponit, *quæ*, inquit, *ſunt de rebus utilibus, & ad vitam neceſſariis, ſicut ſunt venationes, & cætera hujuſmodi; & talia ſpectacula diſtrahunt animum; unde quamvis poſſit ſine peccato iis intendi, ſervata diſcretione debita, quantum ad conditiones perſonæ, & aliarum circumſtantiarum; tamen pœnitenti ſunt vitanda propter hoc, quod debet cor ad Deum colendum habere, niſi quantum neceſſitas expoſcit.* Inter hæc ſpectacula, quæ ſine peccato haberi poſſunt, iiſque intereſſe, ſunt & ignitarum Machinarum exploſiones, ingreſſus Principis, eorum vel conſecratio, vel coronatio, panis, vini, pecuniarum ratione alicujus lætitiæ populo vel jactatio, vel ad prædam dimiſſio; quamvis longe melius foret, ſi pauperibus per Parochos, idoneoſque miniſtros diſtribuerentur; cum aliter non ſine tumultu fiant, vulneribus, & periculis ex nimia rapientium cupiditate non raro provenientibus.

IX. Sunt denique privata quædam ſpectacula, quæ a Circulatoribus populo exhibentur, ut ſupra funem ambulatio, vel per funem ab editiſſimo loco volatus, inter gladios ſaltus, & ſimilia: & hæc, ſi ſine ullo periculo fiunt, & ſolum dexteritas agentis admirationem excitat, non alio nomine turpantur, niſi quia vana ſunt, otioſa, ineptaque animi juvenilis oblectamenta; quæ tamen turpiora fiunt, ſi mulieres ſint, quæ ſupra funes vel ambulent, vel choreas ducant, quæ proinde apparent depoſitis veſtibus, ſolo indecoro, & brevi amictu, ad concupiſcentiam non leviter excitandam idoneo. Si vero hæc ſpectacula ſint cum vitæ periculo conjuncta, & illa agere, & illis intereſſe longe turpius, & illicitum puto, tum agentibus, tum ſpectatoribus. Peccant quidem talia agentes, quia ſine juſta, ac legitima cauſa, quam certe non conſtituit cupiditas lucri, vitæ periculo ſe exponere illicitum eſt. Nec in ſua dexteritate, & experientia fidant, cum ſæpe contingat aliquo caſu ruinam imminere; ut accidit duobus circulatoribus non multis ab hinc annis mihi notis, quorum alter, dum ex altiſſima Turri deſcendere ficto volatu conabatur, repente diſrupto fune in terram prolapſus, prius dilaniatus apparuit, quam mortuus; alter vero inter ſex ſpathas præacutas ſaltum edere volens, duabus in lateribus infixis, mortem oppetiit. Hiſce proinde deneganda eſt a Confeſſariis abſolutio, niſi a tam inutili, & ſimul perículoſo opere omnino abſtinere polliceantur. Spectatores vero peccant, dum pecunia vel data, vel promiſſa ad hæc præſtanda vel invitant, vel jam diſpoſitos impellunt, & de vitæ humanæ periculo inaniter oblectantur, & gaudent. Ita docet S. Antoninus P. 3. tit. 8. cap. 4. §. 12. ſcribens: „ Ubi immiſcetur periculum vitæ, ut tendere arcum ſupra funem, & hujuſmodi, illicita eſt ars, & eam oportet dimittere: & de tali intelligitur de conſecr. diſt. 2. cap. de dilectione. Et peccatum eſt talia aſpicere, & talibus pro illo opere aliquid dare, ut dicit Auguſtinus diſt. 16. Can. *Donare*.

§. III.

De Theatris.

X. Theatra, in quibus vel Dramata, vel Comœdiæ, vel Tragœdiæ populo exhibentur, etiam prout modo emendata (ſi Superis placet) jactantur, eſſe libidinis irritamenta, dæmonum receptacula, turpitudinis, & obſcœnitatis veluti publica Gymnaſia, & vitiorum omnium fomenta, plures invictis argumentis demonſtrarunt, & contra illorum Patronos intrepide tutati ſunt etiam noſtris tem-

temporibus viri doctrina, natalibus, pietate celeberrimi, Sereniſſimus Princeps Contiacus, ejuſque Apologiſta Voiſinius, Illuſtriſs. Boſſuetus, doctiſſimus Lamy, diſertiſſimus Vulpius, & ſtudioſiſſimus Concina, productis Sacrarum litterarum, Sanctorum Patrum, Conciliorum, Theologorum, & Caſuiſtarum ea reprobantium teſtimoniis. Immo & ipſi Theatrorum Patroni ſponte fatentur, ſi in Theatris obſcœna tractentur, ſi ea habeantur vitia, quæ ab eorum oppugnatoribus arguuntur, Theatra mala eſſe, perverſa, nullo pacto vel habenda, vel frequentanda; & merito adverſus iſta inſurrexiſſe Patres, Concilia, Summos Pontifices ac Theologos. At vel emendari poſſe Theatra ſubdunt, vel ita revera eſſe emendata, ut modo ſine peccato & haberi poſſint, & frequentari. Ut igitur rem conficiam, & Animarum Curatoribus, Parochis, Confeſſariis luculentiſſime evincam, non licere Theatris adeſſe, duo præſtanda a me ſunt, nimirum 1. Theatra nunquam emendata fuiſſe, & ſuis turpitudinibus exuta, ad noſtra uſque tempora; ideoque nullum eſſe Theatrum, adeo purum, emendatumque, ut illud adire, & illi adeſſe chriſtiano viro liceat; 2. nec quacumque arte humana poſſe emendari. His igitur probatis firmiſſimum erit, quidquid Patres, Concilia, Pontifices Summi, Theologi, & Caſuiſtæ contra Theatra ſcripſere, quin illorum teſtimoniis pagellas onerem, cum legi poſſint apud laudatos Auctores, & præſertim apud Concinam in duplici aureo Opere, altero latino de ſpectaculis Theatralibus, altero Italico de hodiernis Theatris. At, ne Lectores illis omnino fraudem, plura adducam, non in probationibus, ſed in Reflexione in calce de more adjicienda.

XI. Et primo quidem nulla hactenus fuiſſe honeſta, & licita Theatra, quæ adire, in quibus verſari liceat, oſtendunt omnium SS. Patrum, Conciliorum, Epiſcoporum teſtimonia, quippe quæ nulla prorſus facta diſtinctione inter Theatra, & ſpectacula honeſta, licita, & turpia, ſive obſcœna, univerſim, generatim omnia damnant, rejiciunt, execrantur Theatra. Ergo nullum unquam fuit, nec modo eſt honeſtum, & liberale Theatrum Chriſtifidelibus concedendum: ſi enim maximum hoc diſcrimen agnoviſſent, profecto deſignaſſent, fideles a pravis, illicitiſque Theatris avocantes, licita concedentes. Quod quam verum ſit, provoco Theatrorum Patronos, ut vel unum afferant ex Sanctis Patribus, ex Summis Pontificibus, ex Conciliis, & Epiſcopis teſtimonium, in quo hoc diſcrimen aſſignetur. Invexere quidem hoc diſcrimen recentiores Caſuiſtæ, ut aliquo modo Theatromaniam in Chriſtianos vigentem excuſarent: at abſque ullo prorſus fundamento, ex doctrina Patrum, & antiquorum Theologorum deſumpto. 2. Vix prodiit anno 1694. Epiſtola P. Franciſco Caffaro Clerico Regulari tributa, in qua Comœdiæ, & Theatra tamquam ex ſe indifferentia, & licita omni argumentorum genere propugnabantur; & ſtatim clamor fidei auditus eſt: inſurrexerunt enim Galliarum Epiſcopi ad ſacrum depoſitum cuſtodiendum. Archiepiſcopus Pariſienſis ad palinodiam Scriptorem adegit, illum Illuſtriſs. Boſſuetus opuſculo typis edito, & Italice reddito confutavit; ceterique Epiſcopi ſuis edictis, & paſtoralibus documentis oves ſuas de propinato veneno monuere, & ab illo deguſtando prohibuere. Porro quis credat Chriſtianum, Religioſum virum Comœdias, & Theatra defendiſſe obſcœna, turpia, inhoneſta? Omnem depoſuiſſe ne dum pietatem, & Religionem, ſed & pudorem oportuiſſet. Defendit igitur Theatra honeſta, bene morata, uno verbo licita. Et tamen reprobarunt opus, tanquam offenſionem fidelibus præbens, tanquam bonis moribus perniciosum, piiſſimi Epiſcopi. Non igitur putavere hæc Theatra honeſta, pudorata, licita reperiri. 3. Ipſemet P. Franciſcus Caffaro in ſua Retractatione, ad Archiepiſcopum Pariſienſem data, non ſe purgavit eo nomine, quia de honeſtis Comœdiis, Theatriſque locutus eſſet; ſed quia *ne quidem noverat*, *quonam more Comœdia haberetur*. Comœdiæ igitur, & Theatra eo tempore tales erant, ut, ſi ea agnoviſſet, nunquam eorum defenſionem ſuſcepiſſet. Erant ergo tunc illicita, inhoneſta, turpia; nec ullum erat aſſignabile Theatrum, cui tuta conſcientia liceret intereſſe.

XII. Quod vero Patres, Epiſcopi, & Concilia omnia univerſim reprobaverint Theatra, ſi de antiquioribus ſermo ſit, fatentur, & ſponte concedunt etiam ipſi Theatrorum Patroni, quippe qui cenſent antiquiora Theatra fuiſſe Idololatriæ ſuperſtitione inquinata, vel ſcortorum denudatione infamia, & execrabilia: quod profecto a modernis Theatris procul exulat. At hoc quam inepte dictum ſit, vel ex ſe patet; quia antiquorum Patrum doctrinam ſucceſſores Epiſcopi, & Eccleſiæ Doctores, etiam penitus extincta Idololatria, ac turpitudinum infamiis expulſis, adhuc adoptarunt, & noviſſimorum temporum univerſim Theatra reprobarunt. Horum igitur hic teſtimonia potius indigitabo, quam proferam. S. Carolus Borromæus omnibus univerſim ſpectaculis Theatralibus bellum indixit, implorata etiam Chriſtianorum Principum opera: 2. p. Act. Med. tit. 66. dicitur: „ De his „ etiam Principes, & Magiſtratus commonendos „ eſſe duximus, ut hiſtriones, & mimos, ceteroſ„ que circulatores, & ejus generis perditos homi„ nes e finibus ſuis rejiciant “. Dominicus Bolanus Epiſcopus Brixienſis, ſecundus Ambroſius nominatus, S. Carolo coævus in ſua Synodo hæc ſtatuit: „ Chriſtifideles loca, ubi choreæ ducun„ tur, Comœdiæ aguntur, mimi, hiſtriones, & id „ genus aliud adhibetur, evitent omnino “. Cardinalis Aguirre To. 1. Concil. hæc habet: „ Modo paſſim contingit, ut qui caſti, ac pu„ dici ad ea Theatra accedunt, alii omnino re„ deant. Quot virgines, quot caſtæ Matronæ „ ibi concipiunt amores, quos ante non ſenſe„ rant, & paulatim depoſito pudore ſuccum„ bunt? Pauci ſunt, ſi forte aliqui ſpectan„ tium, quibus amatoriæ illæ phraſes, geſtus, „ inventiones non excitent affectum aliquem mi„ nus purum. Videant ergo Magiſtratus, & Gu„ bernatores Reipublicæ, qua ratione poſſint ea „ permittere, & an non ſint coram Deo rei innu„ merabilium ſcelerum inde ſecutorum. Viderint „ pariter nonnulli recentes Scriptores, quanto ſa„ lutis alienæ, & propriæ periculo in ea parte fræ„ na laxent, innixi uno, vel altero teſtimonio S. „ Thom. male intellecto “. Clariſſimus Boſſuetus integro opuſculo modernorum Theatrorum infamiam, & turpitudinem oſtendit, adeout totum eſſet

hic

hic deſcribendum: a quocumque tamen legi poteſt, tum Gallico, tum Italico idiomate editum, & utinam quis reperiatur qui & latio donet! Nonnulla leviter delibabo. Reprehendens aſſerentem moderna Theatrorum ſpectacula innoxia eſſe, oſtendit modernas Comœdias inhoneſtis ſcatere, & impudicis motibus, dictis, conceptibus. Colloquia, geſtus, motus, concentus Theatrorum nonniſi ad paſſiones excitandas, movendamque concupiſcentiam ordinari evincit. Quod ſi non præſtent, diſplicent auditoribus, qui cum Horatio dicunt, *aut ridebo*, *aut dormitabo*. Omni argumentorum genere Comœdiarum pravitatem oſtendit, demonſtrat, & eloquentiſſime urget. Patronorum Theatri ſophiſmata circumvellit, & ea præcipue, quæ ex experientia deſumuntur, & ex frequentia piorum etiam, & probatiſſimorum Chriſtianorum, qui Theatris ſe innoxie adeſſe gloriantur, & ſpiritualium Magiſtrorum, intereſſe Theatris permittentium, aut imperitiam, aut oſcitantiam redarguit. Bernardus Lamy in arte poetica cap. 11. noſtri temporis Comœdias, & Theatra antiquioribus perniocioſiora oſtendit, ſcribens: ,, Hoc compertum, ,, exploratumque iis omnibus eſt, qui noſtras ani- ,, madverſiones in Comœdias adornatas legerint. ,, Quoniam cum hodierna opera Theatralia ma- ,, jori concinnata artificio ſint, neceſſario conſe- ,, quitur, periculoſiora eſſe juxta ea, quæ dicta ,, ſunt cap. 3. " Jo. Antonius Vulpius in Patavino Lyceo publicus Profeſſor in ſuo lib. de utilitate Poetices ſcribit: ,, Comœdia potius vulgaris, ,, & fabulæ, quas paſtorales, & nemorenſes hodie ,, appellare ſolemus, genus Poematis partim de ,, Idylliis, & eclogis, partim a Satyrico Græcorum ,, Dramate derivatum, apud probos, & frugi in- ,, famia laborant. Hæc enim Dramata ob nequi- ,, tiam argumentorum, ſententiarum laſciviam, ,, locutionis corruptelam, jocorum frigus, hiſtrio- ,, num improbitatem, incredibile eſt, quantum in- ,, geniis, & moribus noceant, quam magnam ani- ,, mis adoleſcentium, & puellarum peſtem, & per- ,, niciem afferant . . . . Hinc illud conſiderandum ,, eſt, utrum horum temporum Comœdia, quo ,, pacto a Gallis, & Italis excolitur, bonis, ac ,, chriſtiano dignis moribus officiat, nec ne. De ,, Italorum Comœdiis facillimum eſt judicare. Tot ,, enim futilibus, ineptis, inurbanis, obſcœnis, fri- ,, gidis jocis abundant, ut nihil aliud propoſitum ,, habere videantur, niſi cachinnum pueris, & mu- ,, lierculis, aut hominum fæci viliſſimæ quacum- ,, que ratione excitare . . . Seculo quidem ſexto ,, decimo bonis litteris valde florentibus Italorum ,, Comœdiæ hac in parte minus aliquanto delira- ,, bant, & in eorum jocis minus frigoris, & quiſ- ,, quiliarum animdverti poterat... tamen *improbi-* ,, *tatis officinas* recte vocaveris in argumentis, mo- ,, tibus, ſententiis. Neque tamen exiſtimandum eſt, ,, ſolam in Comœdiis opertam obſcœnitatem pro- ,, bæ, ac pudicæ juventuti detrimento eſſe. Sunt ,, alia plura, ſpecie venuſtatis, elegantiæ, leporis, ,, humanitatis fallentia, *inſidiarum plena*, *veneni*, ,, *ac peſtilentiæ*, quibus Poetæ nequam *hoc tempore* ,, gratiam populi aucupantur, & *moribus perniciem* ,, *inferunt* ". Proſequitur ille diſertiſſime Theatrorum noſtri temporis fœditatem, turpitudinem, & perniciem oſtendere.

XIII. Quid quod & ipſi Comœdiarum, & Dramatum Auctores, & Theatrorum Patroni, & Comœdi ſponte fatentur, prava adhuc eſſe, mala, impudica, pernicioſa Theatra? Primus ſit Ludovicus Riccoboni, qui quadraginta annis Comicum egit, & etiam in artis ſuæ, & Theatricæ defenſionem librum ſcripſerat: ſed facti pœnitens anno 1743. Gallicum Libellum edidit de Theatri Reformatione inſcriptum, ubi ingenue confitetur, 1. ſe a primis uſque annis, quibus Comicum agere cœpit, prava deprehendiſſe Theatra, & ſemper optaſſe ab illis diſcedere. 2. Vere hodierna Theatra (pag. 12.) in ſuo initio appellari poſſe impudicitiæ Triumphum, & poſt eorum emendationem peſſimæ corruptelæ, & pravitatis gymnaſium. Pag. 18. Amores, & Amantes, qui exhibentur in ſcenis, ad libidinem excitandam deſervire, & libidinoſos in ſuis impudicitiis confirmare. Pag. 86. confitetur, quidquid a Patribus adverſus antiquiora Theatra dictum fuit, optime & modernis Theatris quadrare. Se agnoſcere propria experientia utiliſſimum fore Chriſtianæ Reipublicæ, ſi Theatra penitus tollerentur. Alter ſit Scipio Maffejus, vir clariſſimus, qui Theatrorum perniciem auferre quidem conatus eſt; at ſe id minime obtinuiſſe fatetur. Nam in libro, quem adverſus P. Concinam ſcripſit. 1. ſponte confitetur cap. 1. n. 3. ſe initio hujus ſeculi ferre non potuiſſe italica Theatra, adeo obſcœna, & turpia, ut nec *illa agere*, *nec illis adeſſe chriſtiano viro abſolute liceret*: adeoque *longe melius foret*, *ſi non exiſterent*, & *eorum quoque nomen penitus tolleretur*. Talia igitur erant Theatra, quæ habere, vel adire chriſtiano viro non liceret, & hoc primis hujus ſeculi annis. At ſunt ne poſtea ejus opera, ſtudio, & ſedulitate, in quibus primum valebat, emendata, & ita caſtigata, ut non amplius ſint abolenda, ſed retinenda? Minime, ſubdit idem Maffejus n. 12. nam *adhuc ſupereſt aliquid antiquæ turpitudinis*: *non enim omnes ſtatutam ab initio hujus ſeculi reformationem ſunt amplexi*; *& novæ turpitudines ſuperadditæ*, *nimirum immodeſtæ choreæ*, *& ſaltationes*, *quæ elapſo ſeculo non obtinebant*. En igitur juxta Theatrorum Reformatorem nihil actum: ſunt omnia Theatra adhuc turpia & ob veteres non deletas, & ob novas invectas turpitudines. Nulla igitur nec modo habentur Theatra, *quæ agere*, *vel queis adeſſe chriſtiano viro abſolute liceat*. Tertium produco Goldonum, famigeratiſſimum Comœdiarum Auctorem, viventem, & ſcribentem: hic ſponte fatetur, adhuc populi Chriſtiani animo inſidere, non licere honeſtis puellis Theatra adire. Sic ille in ſua Comœdia, cui titulus *Adoleſcentula honeſta* (la Putta onorata) in qua Act. 3. Scena 3. ſic honeſtam adoleſcentulam Marchioniſſæ diſcenti, *mecum ad Comœdiam venies*, reſpondentem inducit (*): *Abſit*, *Comœdiis nunquam interfui*: *honeſtæ adoleſcentes Comœdiis non interſunt*. At, quæſo, unde hoc didicit puella, non bene educata, non in ali-

(*) Act. 3. Scen. 3. *Beat.* Verrete meco alla Commedia. *Bet.* O la me perdona, no ghe ſono mai ſtada: le Putte non le va alla Commedia. *Beat.* Le Putte non devono andare alle Commedie ſcandaloſe, ma alle buone Commedie, oneſte, e caſtigate vi poſſono, anzi vi devono andare.

aliquo Monaſterio inſtructa, ſed vilis, ſed rudis, ſed plebeja? profecto nonniſi ex communi ſenſu, & univerſali perſuaſione Theatra honeſtis puellis eſſe infenſiſſima. Sunt ergo & hodierna Theatra honeſtatis inimica. Fateor quidem, laudatum Auctorem ſtatim inducere Marchioniſſam reponentem: *Adoleſcentes Comœdiis turpibus intereſſe non debent; at honeſtis, & bene moratis intereſſe & poſſunt, & debent*. At primum in Comico admittendum; naturæ enim, quam imitatur, & exprimit, vox eſt: alterum rejiciendum, tanquam emendicatum ſuæ artis patrocinium. Et certe lex, quam novus Legislator puellis honeſtis indicit, ut debeant Comœdiis intereſſe, nondum in nullo eſt jure, ſive civili, ſive Eccleſiaſtico relata, nec referetur unquam. En igitur invicte oſtenſum, hodierna Theatra talia eſſe, ut *viro Chriſtiano fas non ſit tuta conſcientia illis intereſſe*.

XIV. At ſaltem cura, & ſtudio peritorum tandem aliquando ita Theatra reformabuntur, ut fiant caſta, honeſta, gymnaſia virtutis, & Chriſtianæ Philoſophiæ cathedra? Dulce ſomnium! Blanda chimæra! Interim tamen mihi pronunciare liceat, Theatris abſtinendum, donec ſperata inducta ſit Reformatio: qua inducta quid agendum, quid ſit Chriſtianis conſulendum, Eccleſiæ Paſtores decernent. Verum fatendum eſt; hoc optarunt etiam viri omni laude digniſſimi, at ſimul eorum deſiderium chimæram eſſe ſponte agnovere, & confeſſi ſunt. Teſtes appello duos celebres Jeſuitas Petrum de Guzman, & Joannem Marianam. Primus ſer. 6. §. 8. hæc ſcribit Hiſpanico idiomate, quæ latine reddidit Daniel Conc. de ſpect. Theatr. Diſſ. 1. cap. 19. „ Tot ſeculorum experientia „ conſtat, fieri nequaquam poſſe, ut ad honeſtatis „ regulas Comœdiæ reformentur, & moderentur, „ jocis, facetiis, & dicteriis inhoneſtis ſublatis. „ Fuerunt enim, ſuntque in præſens velut hydra, „ cujus ſi unum præcideris caput, aliud renaſcitur; aut brachium gangræna infectum, quod ſalubrius eſt totum, quam ulceroſam partem amputare. Facilius itaque Comœdiæ e Republica „ Chriſtiana exterminari, quam reformari queunt; ſicut præſtitit Catholicus Rex Philippus II. „ immortalis memoriæ “. Alter vero lib. 7. de „ Regis Inſtitu. cap. 16. ſcribit: Cenſeo cum „ multis fore utile Reipublicæ, ſi hiſtriones pretio „ venales penitus removeantur. Omnes enim pecuniæ cauſa omnes turpitudines ſuſcipiunt, inſtillantque aliis: quæſtuaria arte exhauriunt pecunias, &, veluti ſopitis voluptate ſenſibus, latenter extorquent, quas non minori turpitudine „ inſumunt: otio, & deſidia ut torpeant Chriſtiani, efficiunt, quæ omnium vitiorum radix eſt, „ vitiis omnibus, & fraudibus viam muniunt, libidini maxime, quæ auribus, & oculis ſuſcipitur „ ... Quod ſi non obtinemus, ut ludi ſcenici penitus amoveantur, & placet nihilominus eam „ oblectationem populis dare, quod jus, & æquitas „ poſtulare videtur; impetrare certe cupimus, ut „ delectus aliquis ſit, nec promiſcua licentia quidvis agendi hiſtrionibus concedatur; ſed legibus „ certis circumſcribantur, & finibus, quos nemo „ impune tranſgrediatur. *Tametſi nullis legibus* (N. „ B.) *putabam furorem hunc ſatis frænari*. “ Prudenter quidam: *O here* (inquit) *quæ res nec modum habet, neque conſilium, ratione, modoque tractari non vult*.

XV. Revera Theatra mutari quidem poſſunt, emendari omnino non poſſunt. Mutabitur, ſi quidem placet, Comœdiarum, Dramatum, Tragœdiarum ſcribendarum modus; at, quod pravum in ipſis, non auferretur. Semper enim in eum ſcopum collineare verum erit, ut indomitos humani cordis affectus, ſeu paſſiones, aut libidinis, aut ambitionis, aut vanæ gloriæ, aut vindictæ, aut deſperationis excitent, exſtimulent, inflamment. Sint, ſi lubet, honeſta verba: quod tamen illis exprimitur, amatorium, molle, effeminatum ſemper erit. Nonne ſuperius vidimus ex Clariſſimo Vulpio, mutata quidem hoc tempore Italica Theatra, quia florentibus bonis literis minus aliquanto delirant, mutatas apertas illas, & obſcœniſſimas phraſes, & turpiſſima verba; at non per hoc emendatum ſenſum, & ſignificata. Nam, ut ſubdit laudatus Auctor: „ *Læditur & in his verecundia*, „ *aut periclitatur ſaltem, omnibus libidinis, atque intemperantiæ conatibus, & dolis oppugnata, & labefactata, verbis, inquam, & ſententiis* venenum ſub melle celantibus, ex quibus, „ tanquam ex tenuiſſimo amictu aliquo, vitium „ ſatis pellucet, at non obſcura turpium voluptatum ſignificatione mirabiles ſui amores exſuſcitat “. Tollendi forent etiam mimi, & mimæ, quæ geſtibus, motibus, jocis, nutibus, aliiſque præſtigiis audientes dementant, & effeminant. At his ſublatis, quæ honeſta mulier Theatrum conſcendere, & in ſcenam apparere volet? Nullam puto repertum iri Chriſtianam Matrem, quæ non malit filiam ſuam in tumulo fœtentem, quam in Theatro ſaltantem videre. Tollendæ eſſent choreæ, & ſaltationes, de quibus ſcribit Maffejus, *Mimorum ſaltus, denudationes, corporis motus, quæ de mimico aliquid participant, ſtomachum movent honeſtati civili, & illis, qui decoris omnino vel ignari non ſunt, vel non inimici. Et tamen & iſta auferre pene eſt impoſſibile; quia plebeji his magis oblectantur, quam cantu*, ut ſubdit idem Maffejus. Auferendus & cantus, & muſica, de qua ſcribit cap. 1. n. 6. „ Plato volebat a Magiſtratibus cu„ ram ſuſcipiendam de muſica, & concentu, ejuſque modulis; nam, ſi laſcivus ſit, & mollis, „ multum in amores influit. Quid igitur dicendum de Dramatum muſica? procul dubio hæc „ plurimum valet, ejuſque cauſa magnum afferre „ poſſunt Theatra nocumentum “. Verum hoc molli, effeminatoque, proinde pernicioſo ſublato concentu, & ejus loco gravi, honeſtaque invecta muſica, popellus non amplius ad Theatra, ſed ad templa feſtinabit, ſeu potius ab utriſque abſtinebit. Auferendus inhoneſtus, & inverecundus veſtimentorum apparatus, quem ipſe Maffejus damnat, illum appellans *deformem Theatralem pompam*: At quis Theatrales mulierculas ſuis ornamentis ſpoliari poſſe putabit? Concludamus igitur verbis Georgii Grabocui, heterodoxi quidem Theologi, ſed optime ſic ſcribentis in ſuo judicio de hodiernis Comœdiis: „ Porro dixerit aliquis, ea o„ mnia Comœdiis abeſſe debent. Debent omnino ex præceptis Theologorum, ſed nondum, „ quod ſciam, abfuerunt; neque impoſterum, „ quantum prævideri poteſt, ſalvo eorum ſtatu aberunt. Sunt enim certo modo eſſentialia, immo „ ani-

,, anima Comœdiarum. Sunt adjuncta, quæ men-
,, tis quidem ſeparatione abſtrahuntur, re tamen
,, inſeparabiliter conjuncta manent. Sunt ex eorum
,, genere, quorum alia perfacile, alia difficulter,
,, alia raro, alia nunquam ſine eorum interitu
,, abeſſe poterunt. Nam ſublatis illis illecebris de-
,, ficient ſpectatores, deficientibus ſpectatoribus
,, deficient comœdiæ, deficientibus autem comœ-
,, diis deficient Auctores cum Actoribus. Hoc au-
,, tem facto accidentia cum ſubſtantia, abuſus cum
,, uſu, adjuncta cum ſubjectis peribunt ". Ani-
madvertant igitur animarum moderatores, & ab
illa caveant diſtinctione inter Caſuiſtas familiari,
ſi Theatra honeſta ſint, ſi pudica, illis adeſſe nul-
lum eſt peccatum; ſi obſcœna, ſi impudica, ſi bo-
nis moribus noxia, ab illis omnino abſtinendum:
& ſciant, & pro comperto habeant, hodierna Thea-
tra nec pudica, nec honeſta haberi, ſed omnia
plus, minuſve impudica eſſe, turpia, obſcœna,
bonis moribus infenſa, concupiſcentiam allicientia,
& paſſiones moventia; quamobrem ab omnibus om-
nino abſtinendum, nec unquam Sacramentorum fre-
quentiam cum Theatrorum frequentatione conjun-
gendam; nec unquam concedendum, eos qui mane
ad Euchariſtiam accedunt, veſpere in Theatro ſe-
dere.

XVI. Quod ſi Laicis illicitum eſt vel in Thea-
tris agere, vel in illis aſſidere; multo magis hoc
illicitum eſt Clericis, tum ſecularibus, tum Regu-
laribus. Hoc luculenter probat, & oſtendit Sapien-
tiſſimus Pontifex Bened. XIV. in ſuo Opere de Sy-
nodo lib. 7. c. 10. n. 11. & in ſuis Inſtit. 37. &
76. ubi Sacrorum Canonum ſtatuta refert; Laodi-
ceni an. 372. celebrati, & in jure Canonico rela-
ti cap. 54. de Conſecrat. diſt. 5. can. 37. ſtatuen-
tis: ,, Non oportet Miniſtros Altaris, vel quosli-
,, bet Clericos ſpectaculis aliquibus, quæ in nu-
,, ptiis, aut ſcenis exhibentur, intereſſe; ſed an-
,, tequam thymelici ingrediantur, ſurgere eos de
,, convivio, & abire ". Synodi Veneticæ, & Aga-
thenſis relatæ a Gratiano diſt. 34. can. 19. quæ ſta-
tuunt. ,, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, vel
,, deinceps quibus ducendi uxorem licentia non eſt,
,, etiam alienarum nuptiarum evitent convivia;
,, nec his cœtibus miſceantur, ubi amatoria can-
,, tantur, & turpia, aut obſcœni motus corporum
,, choreis, & ſaltibus efferuntur, ne auditus, aut
,, obtutus Sacris Myſteriis deputatus, turpium ſpe-
,, ctaculorum, atque verborum contagione pollua-
,, tur. Nam Eccleſiæ mens fuit, ut habetur in
,, Can. *his igitur* diſt. 23. hac lege Patrum cavere,
,, ut a vulgari vita ſecluſi, a Mundi voluptatibus
,, ſeſe abſtineant; non ſpectaculis, non pompis in-
,, terſint ". Et Sacra Congregatio præſcribit Epi-
ſcopis, ut vetent Clericis, ne choreas permittant
fieri (& idem de ſpectaculis, & Comœdiis in-
telligendum) in ſuis Ædibus Canonicalibus, Pa-
rochialibus, deputatis pro domicilio Beneficiati;
& hoc, etiamſi talia fierent nomine conſanguineo-
rum ibidem ſecum habitantium. Quamobrem ju-
remerito, ut nimis laxam, erroneam, & ſcandalo-
ſam, rejicit doctrinam Lucii Ferrarii docentis:
,, Si Comœdiæ audiantur ob ſolam vanam curioſi-
,, tatem abſque periculo probabili lapſus, etiamſi
,, res turpes repræſententur, & modus repræſentandi
,, ſit turpis, probabilius eſt non eſſe peccatum
,, mortale, ceſſante ſcandalo; quod modo videtur
,, ceſſaſſe, & non eſſe, quia frequentiſſimum eſt
,, Clericis Comœdiis intereſſe ". Et revera, ſi
,, juxta Apoſtolum 2. ad Timoth. 2. *Nemo mili-
tans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus, ut ei
placeat, qui ſe probavit*; quanto magis non ſe im-
plicare debent ſpectaculis profanis Theatralibus?
Quod adeo juſtum agnovit & ipſe Julianus Apoſta-
ta, ut Arſacio ſupremo Deorum Pontifici ſcripſe-
rit, quemadmodum habetur apud Sozomenum Hiſt.
Eccl. lib. 5. c. 16. ,, Sacerdotes hortare, ut ne-
,, que ad Theatrum accedant, neque in Tabernis
,, bibant, nec artificio, & operi alicui turpi, &
,, probroſo præſint, & qui in his rebus morem ge-
,, runt, eis honorem tribuito; qui autem reſiſtunt,
,, expellito ". His addendum ſcandalum, quod
ſecularibus exhibent, dum eos in pulpitis theatri-
cis aſſidere vident, qui contra theatra declamare
deberent, & chriſtianam plebem arcere. Quare
optime docet Cardinalis Cajetanus 2. 2. q. 167. a.
2. ad 2. ,, Quoniam communiter, qui interſunt
,, hujuſmodi ſpectaculis, delectationis cauſa ad-
,, ſunt; ideo ſi indecentia ſint (multo magis ſi tur-
,, pia, ſi obſcœna) quæ repræſentantur, non ex-
,, cuſantur a peccato videntes, dato quod in ve-
,, ritate ſola eos repræſentatio delectaret. Et ra-
,, tio eſt, quia ſaltem dant exteriori actu operam
,, rei illicitæ, ſcilicet delectabili præſentia de in-
,, decentibus. Præſentia ſiquidem illa exterior ſua-
,, pte natura communiter fit ad delectandum ani-
,, mum, non de ſola repræſentatione, ſed & de re-
,, præſentatis, ut patet. Præter hoc autem gravius
,, peccant viri graves ratione ſcandali & mali
,, exempli. Graviſſime autem Clerici, Religioſi
,, Sacerdotes, aut Pontifices ſi in hoc delinque-
,, rent ".

XVI. Non licet Regularibus, nec in proprio
Cœnobio, religioſis depoſitis, vel occultatis veſti-
bus eas Comœdias, Tragœdias, Dramata repræ-
ſentare, quæ in publicis exhibentur Theatris, vel
illis ſimilia; idemque dicendum de Monialibus.
Hanc quæſtionem agitat Pontaſius Tom. 1. V. Co-
mœdia, Caſ. 4. cum hac etiam limitatione, nimi-
rum, quod opus theatrale ſit ſacrum, & pium; &
ſtatuit hujuſmodi Religioſos a gravi peccato mi-
nime cenſendos immunes. Et 1. quidem ob teme-
rariam habitus depoſitionem: nam quamvis habi-
tus religioſi ſpoliatio non ſemper illicita ſit, teme-
raria tamen dimiſſio, vel occultatio ſemper eſt vi-
tioſa. Spoliatio autem habetur, quando Religioſus
veſtem deponit juſta aliqua de cauſa, videlicet, ut
dormiat, laboret, grave vitæ periculum evitet,
vel caritatis officium erga proximum exerceat.
Temeraria vero dicitur dimiſſio, quando fit abſque
ulla juſta, rationabilique cauſa, ut docet S. Thom.
2. 2. q 53. art. 3. ad 2. *Illa dicuntur temere fieri,
quæ ratione non reguntur*. Porro temerariam pro-
nunciat Pontaſius hanc dimiſſionem, cum non li-
ceat Religioſis nec brevi tempore habitum reli-
gioſum deponere ob aliquam delectationem, etiam
licitam, qualis eſſet luſus pilæ; & multo minus
liceat, ut theatralem induant veſtem, quæ pro-
pria non eſt niſi Mimorum, quos Eccleſia anathe-
mate ferit. Longe autem turpius eſſet, ſi ve-
ſtem muliebrem aſſumeret, cum juxta S. Thom.
*vitioſum ſit, quod mulier utatur veſte virili, &
e converſo; nec excuſari poſſit*, ut ſubdit An-
gelicus, *niſi ob aliquam neceſſitatem, vel cau-*

ſa

ſa ſe occultandi ab hoſtibus, vel propter defectum alterius veſtimenti, vel propter aliud hujuſmodi. 2. Quia hujuſmodi oblectatio, cum ſuapte natura, & ex ſuis circumſtantiis omnino mundana ſit, & ex iis, quibus fruuntur ſeculares, nulla ratione convenire poteſt Religioſis, qui propter ſui ſtatus ſanctitatem debent eſſe quammaxime alieni a moribus, & uſibus mundi. Cui rationi addendum, quod ſi argumentum theatrale eſſet profanum, amatorium, vel tragicum, cujuſmodi ſunt, quæ in Theatris exhibentur, omnia illa urgerent argumenta, quæ ſuperius contra Theatra exhibuimus: tunc enim Religioſi recitantes eos animo affectus vel amoris, vel odii, vel vindictæ concipere deberent, ut eos vividius repræſentare poſſent: unde ſi amatorii ſint, caſtitas multum periclitaretur; & ſi alterius generis, paſſiones, quas moderari debent Religioſi, in ſe ipſis excitarent. 3. Pontaſii argumentum eſt ſcandalum ſecularium, qui vel hujuſmodi ſpectaculis interſunt, vel ſciunt exhiberi: quod ſane ſcandalum grave putat, etiam dum argumentum ſacrum eſt; & multo magis augetur, ſi profanum, & theatrale, & comicum. Quamobrem ſeculares inde arguunt, licere ſibi theatris adeſſe, cum & Religioſi theatra habeant; vel pravam concipiunt de Religioſis opinionem, eoſque contemptui habent. Hiſce argumentis plura alia, & quidem non minoris roboris, addit Concina de Spectaculis Theatr. Diſſ. 2. cap. 2. nimirum violatio voti paupertatis, cum plura expendantur in Theatrorum conſtructione, in veſtibus comparandis, in theatri apparatu, in luminibus. Contra votum obedientiæ, nam vel iſta fiunt invitis Prælatis, & Superioribus, qui ſolum ad majora vitanda mala id permittunt; & tunc inobedientiæ crimine polluuntur ſubditi talia agentes; vel conſentiunt, & tunc & Superiores, & ſubditi Regulis, & Canonibus inobedientes fiunt hæc vetantibus. His addenda temporis peſſundatio in comœdiis addiſcendis, & ad experimentum primum, deinde ad ſpectaculum pluries recitandis; impedimenta, quæ afferunt ad diſciplinæ Monaſticæ exercitia, ad recitationem Officii in choro, ad ſacram meditationem, & lectionem, ad ſua ſtudia excolenda. Quid denique indignum magis Religioſo viro per plures noctis horas Comœdum agere, profana e ſcena recitare; & in craſtinum poſtea vel ad ſacram Communionem, vel ad Sacrificium Miſſæ celebrandum accedere? Hæc ſunt, quæ Pontaſius, & Concina proferunt ad poſitæ doctrinæ confirmationem. Quibus conſentit Jacobus de Graffiis Decif. aur. par. 1. lib. 3. cap. 5. n. 77. ſcribens: „ Religioſus dimittendo habitum, vel occultando propter ludum larvarum, etiam intra Monaſterium, „ peccat mortaliter; ut ſi veſte feminea utatur, „ vel alia, quæ cauſa eſt laſciviæ .... Tum etiam ob multa inconvenientia, atque mortalia, „ quæ evenire ſolent auxiliantibus ad induendum „ tali feminea veſte, ac dum a mulieribus mutuo „ accipiuntur, & ex inſpectione ludorum, atque „ ex verbis ſcurrilibus provocantibus ad levitatem, „ nec non ex memoria præteritorum .... Tum „ etiam propter ſcandalum evitandum, quod, „ etſi talis ludus exerceatur in Monaſterio, tamen ſemper adſunt & laici, qui ſcandalizantur .... & quamvis deſint laici, ſemper tamen „ ſunt viri religioſi timentes Deum, qui ſcandalizantur. Quare ad tollendum hoc ſcandalum „ debet omne quod poteſt, dimitti, exceptis tribus veritatibus vitæ, juſtitiæ, & doctrinæ“. Cum autem hæc argumenta & de Virginibus urgeant in Monaſterio Deo dicatis, & illis quoque cenſendum interdictam eſſe Comœdiarum repræſentationem; licet fiat fortaſſis per ſeculares puellas in Cœnobio ad educationem degentes, quod profecto non ſine magno ſcandalo fieret. Unde Colonienſe Concilium ann. 1549. optime ſtatuit: „ Spectacula, etiamſi de rebus ſacris, & „ piis exhiberentur, parum tamen boni, mali vero plurimum relinquere in ſanctimonialium mentibus poſſunt, geſtus externos ſpectantibus, & mirantibus ... Ideo vetamus, & prohibemus, poſthac vel Comœdos admitti in Virginum Monaſteria, vel Virgines comœdias ſpectare“. Hoc idem proportione ſervata dicendum de Clericis in Seminariis, vel Collegiis ad educationem collectis; cum eorum ſtatum dedeceat Comœdos agere, vel Theatris intereſſe. De laicis vero adoleſcentibus in Collegiis degentibus dicemus in Corollariis.

CAPUT SEPTIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Non licet Clericis, & Religioſis ſpectaculis adeſſe.*
II. *Nec choreas habere, vel ipſis intereſſe.*
III. *Peccant lethaliter Regulares, qui larvas, ſeu perſonam aſſumunt, ut ſpectaculis liberius adſint.*
IV. *Quando illicitum non ſit adoleſcentibus in Collegiis repræſentationes exhibere.*
V. *Hiſtriones abſolvi non poſſunt, niſi artem ſcenicam dimittant.*
VI. *Qui Theatris interſunt, a lethali peccato non excuſantur.*
VII. *Num quis neceſſitate cogente poſſit theatricis adeſſe ſpectaculis abſque culpa.*
VIII. *Vitioſum eſt, ſi mulier, vel vir veſtimentum ſuo ſexui congruum mutet: & aliquando hæc mutatio lethale peccatum eſſe poteſt.*
IX. *Spectaculis, & theatris adeſſe diebus feſtis culpam auget.*
X. *Juſtiſſime Paſtores, & Parochi vetant, & prohibent Ruſticis choreas habere.*
Reflexio.

Conſectarium Primum.

I. NOn licet Clericis, & Religioſis ſpectaculis profanis publicis, etiam non theatricis, intereſſe. Patet hujus conſectarii veritas ex iis, quæ ſuperius attulimus, Decretis, & ſacris Canonibus; quippe quia in illis non Theatrorum ſola ſpectacula prohibentur, ſed cujuſcumque generis, ut ea expendenti patebit, quibus hic nonnulla addere placet. Can. non Miniſtros. de Conſecr. diſt. 4. dicitur: „ Non decet Miniſtros Altaris, vel „ quoslibet Clericos ſpectaculis aliquibus, quæ aut „ in nuptiis, vel ſcenis exhibentur, intereſſe“. Concil. Trull. can. 24. „ Ne cui liceat eorum, „ qui in Sacerdotali Ordine numerantur, vel Monachorum, in equorum curriculis ſubſiſtere, „ vel

„ vel ſcenicos ludos ſuſtinere. Sed etſi quis Clericus ad nuptias vocetur, quando ad deceptionem comparata ludrica ingreſſa fuerint, ſurgat, & diſcedat “. Concil. Cabilonen. ann. 813. ſtatuit: „ Ab omnibus oculorum, auriumque illecebris Sacerdotes abſtinere debent, & hiſtrionum, ſeu ſcurrarum, & turpium, ſeu obſcœnorum jocorum inſolentiam fugere “. Concil. Turonenſ. VIII. in Capitularibus Regum Francor. inſertum, ſtatuit: „ Ab omnibus, quæcumque ad aurium & oculorum pertinent illecebras, unde vigor animi emolliri poſſe credatur, quod de aliquibus generibus muſicorum, aliiſque nonnullis rebus ſentiri poteſt, Dei Sacerdotes abſtinere debent; quia per aurium, oculorumque illecebras turba vitiorum ad animum ingredi ſolet “. Et revera offenſioni ſunt populo Chriſtiano Religioſi, & Clerici, cum ſpectaculis adeſſe cernuntur; & eos vel contemptui habent, vel magis in ſuis vanitatibus horum exemplis confirmantur.

Conſectarium Secundum.

II. Choreas promiſcuas agere, in illis muſicum inſtrumentum pulſare, vel illis adeſſe eſt ſpecialiter Clericis, tum ſecularibus, tum regularibus interdictum; adeo ut raro a culpa lethali excuſari poſſint. Innumera pene ſunt Concilia, quibus Clericis interdicitur choreis adeſſe, ſive cumulatim cum aliis ſpectaculis, ſive ſpeciatim. Concilium Mediolanenſe P. 2. tit. 25. ſtatuit: „ Clerici choreas privatas, aut publicas non agent, nec ſpectabunt “. Concil. Bituricenſ. tit. 25. can. 6. „ Clerici . . . a choreis, ac ſaltationibus agendis, aut ſpectandis abſtineant “. Concilium Narbonenſe cap. 61. indicit: „ quod in populo veniale eſt, in Sacerdotibus judicatur ſacrilegium. Ideo, ut monemus periculum, ita Clericis diſtricte choreas quacumque ex cauſa ducere, aut illis intereſſe prohibemus “. S. Franciſcus Saleſius (ut refertur lib. de Synodo lib. 11. cap. 10. n. 11.) in ſuis Synodalibus Conſtitutionibus P. 3. tit. 4. ipſo facto a Divinis ſuſpenſos voluit Sacerdotes, eo ſceleris devenientes, ut choreas nedum ſpectare, ſed & ducere auderent. Bened. XIV. dum Bononienſem Epiſcopatum tenebat, Decreto, & dupl. Inſtruct. 37. & 76. choreas Clericis prohibuit, & qui eas antea habuerant, ſeveriſſime punivit. Nullaque pene eſt Diœceſana Synodus in tota Italia, in quibus choreæ Clericis diſtricte non prohibeantur ſub pœna ſuſpenſionis vel latæ, vel ferendæ ſententiæ, ſive primo, ſive tertio choreas egerint, aut illis interfuerint. Et jure meritoque: ſi enim ſeculares vix a lethali peccato excuſantur, ſi choreas habeant; quanto magis id in Clerico, & Religioſo damnandum eſt, cum & ſcandalum accedat, quo in pravo, & vitioſo actu confirmantur ſeculares?

Conſectarium Tertium.

III. Peccant lethaliter Monachi, & Regulares, qui Religionis habitu dimiſſo, vel occultato larvam, ſeu perſonam induunt, ut extra Monaſterium liberius vagentur, & ſpectaculis interſint; & inſuper excommunicatione innodantur. De Monachis, & Regularibus ſermonem inſtituo: nam de Clericis ſecularibus agam in Tract. de Sacramento Ordinis. Hanc quæſtionem fuſe, & more ſuo docte & nervoſe tractat Daniel Concina, primum peculiari diſſert. ſub adſcititio nomine Caroli Plantamura, poſtea in Appendice operis de Spectaculis Theatralibus, ex quo nonnulla delibabo. Et 1. quidem hic ſermo eſt, non de quacumque habitus dimiſſione ad jocum intra clauſtra, vel ex juſta cauſa etiam extra Cœnobium; ſed de illa, quæ ideo fit, ut aſſumpta larva liberius Religioſus per urbem vagari poſſit, theatra, & ſpectacula adire. Quo poſito Conſectarii veritas ſic invicte probatur. Nam ut docet S. Thom. 2. 2. q. 186. a. 7. „ Determinatio habitus pertinet ad omnia tria vota, tanquam ſignum obligationis. Unde habitus Regularis ſimul datur, vel benedicitur cum profeſſione “. Quibus verbis indicat D. A. geſtationem habitus religioſi, tanquam ſignum, ad ſubſtantiam ſtatus religioſi pertinere. Nam ut optime notat Jacobus de Graffiis Decif. aur. P. 2. lib. 3. cap. 18. „ Delatio habitus eſt de ſubſtantia Monachatus: igitur, quando dicitur, quod habitus eſt de accidentalibus, & quod non facit Monachum, intelligitur dumtaxat; ſed profeſſio, ideſt habitus profeſſionis, qui habet votum continentiæ annexum, facit Monachum; & per conſequens eſt de ſubſtantia Monachatus “. Quamobrem S. Antoninus 3. P. tit. 24. cap. 53. non eſt veritus aſſerere: „ adeo habitus eſt annexus oſſibus Monachorum, quod in quibuſcumque locis exiſtentes conſtanter eo uti debeant “. Hinc factum eſt, quod Theologi omnes unanimi conſenſu doceant, Regulares graviſſimo obſtringi præcepto ſuæ Religionis ad habitum, dum in publicum prodeunt, patenter deferendum. Jure igitur naturali ex ſolemni religioſi ſtatus profeſſione tenentur Regulares ita ſui ſtatus inſignia deferre, ut, ſi dimittant, cenſeantur ſtatum ſuum ementiri. Accedit, lege quoque, & Decretis Eccleſiæ hoc præceptum urgeri. Nam in Clement. *Quoniam* de vit. & honeſt. Cleric. ſancitum legitur: „ Quoniam qui abjectis veſtibus, proprio congruentibus Ordini, alias aſſumere, & in publico portare, rationabili ceſſante cauſa, præſumit, profeſſorum illius Ordinis prerogativa ſe reddit indignum, præſenti Conſtitutione ſancimus &c. “ pœnas videlicet non deferentibus habitum, non perceptionis fructuum beneficiorum, inhabilitatis ad beneficia obtinenda, & alias imponendas. Quod iterum confirmatur Clement. ne in agro de Statu Monachorum. Iſtis univerſalibus Decretis adduntur cujuſcumque Religionis ſtatuta, quibus hoc idem ſub gravi culpa præcipitur: in Conſt. O. PP. hæc habentur Diſtinct. 1. cap. 14. text. 2. lit. E. „ Religioſus habitum ſuæ Religionis, cum procedit in publicum, non deferens, vel abſque legitima cauſa occultans, agit contra votum obedientiæ, & mortaliter peccat “. Et iterum cap. 20. „ Quilibet Religioſus tenetur deferre patenter habitum ſuæ Religionis, cum procedit in publicum: quicumque autem ſuæ Religionis habitum temere dimiſerit, peccat mortaliter, & eſt excommunicatus de jure Cap. ut periculoſe “. Quod & de aliis Regularium Ordinibus dicendum eſt. Porro qui habitum dimittit, ut larvam aſſumat, profecto, & temere dimittit, & occultat. Ergo le-

lethaliter peccat. Porro quis dicet, temerariam non eſſe habitus dimiſſionem, & occultationem cauſa incedendi cum larva, & theatra, ac ſpectacula adeundi? Ita certe docent & benigniores Theologi. Summa Armilla V. *Larva*. „ Uti larvis ſecundum ſe modo debito, pro loco, & tempore, non eſt peccatum . . . . eſſet tamen peccatum, ſi fieret a perſonis Religioſis, maxime cum depoſitione, vel occultatione habitus, procedendo in publicum “. Sayrus lib. 11. cap. 12. n. 4. „ Clericis omnibus interdictus eſt luſus larvalis, quem exercent perſonati, ſub peccato mortali; quia non poſſunt habitum mutare ſine cauſa rationabili “. Candidus Betignolus Spec. Clericor. tract. 3. cap. 6. Reſol. 8. „ Verumtamen hujuſmodi habitus dimiſſio temeraria quandoque eſt peccatum mortale, cum ſcilicet fit cum ſcandalo aliorum, vel cum vagatione, vel ex turpi cauſa furandi, choreas ducendi cum ſecularibus, larvis eundi extra Clauſtrum “. Cajet. Summa V. *Ludus*. „ Clericis etiam, & Religioſis omnis ludus cum armis, ludus hiſtrionalis, ſaltationes choreæ in publico, ludus larvarum ... in jure prohibetur; ita ut contrafacientes lethaliter peccent “. Denique Clericatus P. 4. Diſcord. Forenſ. Diſc. 43. omni argumentorum genere hanc veritatem confirmat, nimirum & ex occultatione, ſive demiſſione habitus religioſi, & ex periculo labendi in peccatum, & ex ſcandalo laicis dato, & denique ex plurium Theologorum doctrina, quos fuſe allegat, nimirum Salmanticenſium Tr. 15. de Statu Relig. cap. 5. Suarez tr. de Cenſur. diſp. 23. ſent. 4. a. 3. Bonacinæ Tom. 1. q. 2. p. 2. n. 1. Pellizarii, Bordoni, Baldelli, quibus & plurium Canoniſtarum adjungit auctoritatem.

Immo non ſolum lethaliter ipſos peccare, ſed & excommunicatione ligari affirmat idem Clericatus cum pluribus, immo fere omnibus Theologis, & Canoniſtis, a jure lata Sexto Decretal. tit. 23. cap. „ Ut periculoſa Religioſis vagandi materia ſubtrahatur, diſtrictius inhibemus, ne de cetero aliquis, quamcumque Religionem tacite, vel expreſſe profeſſus, in ſcholis, vel alibi habitum ſuæ Religionis dimittat . . . . Si quis tamen temerarius violator extiterit, excommunicationis incurrat ſententiam “. Ita docet Bordonus var. Reſol. reſol. 35. n. 1. „ Religioſus incedens larvatus habitu depoſito incidere in excommunicationem non reſervatam Papæ “. Caſſianus a S. Elia Tom. 4. V. *Larva*. „ Religioſi, ſi extra Monaſterium incedant larvati, magis, quam Clerici, peccant, etiam ceſſante ſcandalo, & quavis mala circumſtantia; cum larva repugnet habitui, & ſtatui Religioſo, maxime quia incurrunt excommunicationem Cap. *ut periculoſa* “. Megalius P. 3. lib. 4. cap. 6. n. 53. „ Ex quibus infertur, quid ſit dicendum de Regularibus, incedentibus larvatis tempore Bacchanalium, tam ſive habitum dimittant, ſive occultum tunc deferant, ſemper ſunt excommunicati; cum ſic incedant, ut liberius vagari poſſint “. S. Antoninus P. 3. tit. 16. cap. 6. „ Si Monachi utantur habitu Clericorum ſecularium, ut non appareant Monachi, de hoc erubeſcentes, vel ut non cognoſcantur propter vanitatem, non evadunt peccatum mortale, & cenſuram excommunicationis “. Hac tamen excommunicatione non ligari puto Religioſos, licet lethaliter peccent, quando in proprio Cœnobio habitum Religionis vel occultant, vel dimittunt, ut Comœdias, Tragœdiaſque repræſentent, auctoritate, & ratione permotus Paſſerini Tom. 3. de Stat. q. 189. n. 323. ſcribentis: „ Dicitur vero ſecundo, dimiſſionem habitus intra Clauſtra non comprehendi ſub hoc canone. Et ratio eſt, quia hæc non eſt occaſio vagandi: intentio vero Pontificis fuit, ſubtrahere a Religioſis occaſionem vagandi, ut patet ex verbis textus “.

Conſectarium Quartum.

IV. Adoleſcentibus in Collegiis enutritis Comœdias, & Tragœdias repræſentare illicitum non eſt, ſi tamen hæ adhibeantur regulæ, quæ pro Collegiis Societatis Jeſu præſtitutæ leguntur in lib. de R. Stud. tit. de Reg. Rect. art. 13. Nimirum 1. ut nonniſi latino idiomate recitentur. 2. Ut non niſi rariſſime habeantur. 3. Ut earum argumentum ſacrum ſit, & pium. 4. Ut, quæ interferuntur, & intermedia dicuntur, pariter latina ſint, nihilque contineant, quod modeſtiam lædat. 5. Ut nullius feminæ perſona repræſentetur. 6. Denique ut feminea veſte non induantur. „ Tragœdiarum & Comœdiarum, quas latinas, & rariſſimas eſſe oportet, argumentum ſacrum ſit, ac pium, nec quidquam actibus interponatur, quod non latinum ſit, & decorum, nec perſona ulla muliebris, vel habitus introducatur “. Ita ſapientiſſime conſtitutum, a quo ſi non recedatur, nullos erit, qui eas audeat repræſentationes improbare. E contra vero ſi Comœdiæ, & Tragœdiæ recitentur, quæ in publicis Theatris exhibentur, ſi feminæ repræſententur, & feminea induatur veſtis, ad adoleſcentum innocentiam labefactandam quammaxime conducere valent; ac proinde non leviter peccare poſſunt & qui præſunt, & qui recitant.

Conſectarium Quintum.

V. Mimi, & Mimæ, Hiſtriones, & ſimiles, qui Theatra conſcendunt, ut Comœdias repræſentant, ac Tragœdias, ſunt in ſtatu peccati lethalis, nec abſolvi poſſunt, niſi eam deferant artem, & profeſſionem turpiſſimam. Hujus Conſectarii veritas ex his, quæ ſuperius diximus de turpitudine, & malitia a Theatris inſeparabili, ſponte conſequitur. Hiſtriones enim, Mimi, & Mimæ ii præſertim ſunt, qui voce, geſtu, habitu, cantu, ſaltationibus animos adſtantium movent, paſſiones cient, concupiſcentiam excitant. Hi ſunt, qui vel apertis obſcœniſque verbis, vel opertis quidem, ſed quæ (ut inquit Clar. Vulpius) ſub ſpecie venuſtatis, elegantiæ, leporis, incautos fallunt, & ſunt inſidiarum plena, veneni, ac peſtilentiæ, moribus perniciem inferunt. „ Hodie comparent in ſcena (ſcribit P. Hieronymus Florentinus Lucenſis in ſuo Opere *Theatri contra Theatrum*) veræ mulieres comptæ, calamiſtratæ, laſcivientes, ut plurimum fornicariæ (honeſtæ enim vix ſcenam aſcendunt) hæ verbis lenocinantibus plures captivos efficiunt “. Hi denique ſunt, qui efficiunt, ſaltem maxima ex parte, ut

Theatra nil aliud ſint, quemadmodum ſcribit P. Mariana Tract. de Spectaculis c. 1. „ quam officina impudicitiæ, & improbitatis, ubi omnis ætatis, ſexus, & conditionis homines depravantur, ſimulatiſque & ludicris actionibus ad vitia vera informantur“. Porro quis inficiabitur, hoc genus hominum non eſſe in continuo habitu peccati lethalis; nec eſſe ad Sacramenta ſuſcipienda admittendos, niſi ita reſipiſcant, ut theatricæ arti omnino abrenuntient? Quamobrem Concilia, & Patres Hiſtriones, Mimos, Pantomimos ab Eccleſiaſtica Communione repulere. Concilium Illiberitanum can. 62. ſtatuit: „ Si Pantomimi credere voluerint, placuit, ut prius artibus ſuis renuntient, & tunc demum ſuſcipiantur, ita ut ad eas ulterius non revertantur. Quod ſi facere contra interdictum tentaverint, projiciantur ab Eccleſia“. Et Can. 67. „ Prohibitum eſt, ne quæ fidelis, vel Cathecumena aut comicos, aut viros ſcenicos habeat. Quæcumque hoc fecerit, a communione arceatur“. Concilium Arelatenſe: „ De Theatricis ipſis placuit, quamdiu agunt, a communione ſeparari“. In Rituali Pariſienſi univerſim ſtatuitur: „ Arcendi ſunt a communione manifeſte infames, ut Meretrices, Concubinarii, Comœdi“. Joannes Salisburgenſis in ſuo lib. 1. de Aulæ vanitatibus cap. 8. ſcribit: „ Jure quidem communionis gratiam hiſtrionibus, & mimis, dum in malitia perſeverant, ex auctoritate Patrum non ambigis eſſe præcluſam“. Immo noviſſime Synodus Telonenſis 1704. docet, & ſtatuit: „ Cœtus Chriſtianorum corpus myſticum dicitur, cujus Chriſtus caput eſt, & Spiritus S. anima, & forma. Igitur qui defendit Comœdiarum occupationem dignam eſſe chriſtiana profeſſione, conſequenter docet Chriſtum in iiſdem ſibi complacere, Sanctumque Spiritum ad exercitia iſthæc chriſtianos dirigere, quod blaſphemiam redolet, quam nemo vel eorum, qui imprudenter ludos theatrales extollunt, proferre auſit“. Propterea Comœdorum & Hiſtrionum profeſſio infamis, & criminoſa habetur vi omnium legum, ut teſtatur Tertul. de Spect. c. 22. qui falſe ob hoc Ethnicos deridet, ſcribens: „ Ipſi Auctores, & adminiſtratores ſpectaculorum ſcenicos... damnant ignominia, & capitis minutione, arcentes Curia, Roſtris, Senatu, Equite, ceteriſque honoribus ſimul, & ornamentis. Quibus quanta perverſitas? Amant, quos mulctant, depretiant, quos probant. Artem magnificant, artifices notant. Quale judicium eſt, ut ob ea quis offuſcetur, per quæ promeretur“? S. Thomas ipſe hiſtriones inter infames illos enumerat, qui turpi cauſa lucrum ſibi acquirunt, & cum meretricibus comparat, ſcribens 2. 2. q. 87. a. 2. ad 2. *Quædam vero dicuntur male acquiſita, quia acquiruntur ex turpi cauſa, ſicut de meretricio & hiſtrionatu*, & aliis hujuſmodi. Quid, quod & modo communiter Theologi, & Canoniſtæ Hiſtriones, Comœdos, ſcenicos inter infames enumerant? Unum profero Lucium Ferrari, qui profecto Comœdiis infenſus non eſt, quippe qui, ut vidimus ſuperius, Clericos obſcœnis, & turpibus Comœdiis adſtantes a lethali peccato excuſat: hic itaque V. *Infamis* n. 11. abſolute pronuntiat: „ Infames ſunt artem aliquam vilem, abjectam, ignominioſam profitentes, & publice exercentes .... quales ſunt *Mimi*, *ſcenici*, *Comœdi*, *Hiſtriones*, *joculatores* &c.“ Quod confirmat auctoritate ſua longe præſtantiori Jacobus Pignatellus Conſ. 153. ſcribens n. 139. „ Hiſtrio infamis eſt, ad Eccleſiæ communionem non admittitur“.

Nec huic adverſatur veritati D. Ang. dum 2. 2. q. 168. a. 3. ad 3. ſcribit: *Officium hiſtrionum, quod ordinatur ad ſolatium hominibus exhibendum, non eſt ſecundum ſe illicitum, nec ſunt in ſtatu peccati, dummodo moderate ludo utantur*. Nam ut egregie animadvertit Clar. Boſſuetus, ibi hiſtrionum nomine non ſcenicos, non comœdos deſignat, ſed joculatores, qui cantu, vel ſono in privatis domibus, vel ſi lubet, etiam publice, populum detinebant, & non in theatris, ſed in plateis canebant, & tibiis inflatis aures mulcebant, ut patet ex ipſo tertio argumento, cui reſpondet, ubi exemplum adducit cujuſdam non hiſtrionis, non comœdi, non ſcenici, ſed tibicinæ, ſive ſymphoniaci, quem ſibi in ſanctitate parem eſſe revelatum fuerat Paphnutio Anachoretæ. Concludamus ergo cum Aloyſio Turriano in Summa Theolog. Mor. cap. 285. n. 5. „ Hiſtriones hujus temporis ſunt in ſtatu peccati mortalis, neque poſſunt abſolvi, quando habent animum perſeverandi.

Conſectarium Sextum.

VI. Qui Theatralibus ſpectaculis interſunt, eaque frequentant, licet hoc faciant ſolius oblectationis, & ſolatii cauſa, &, ut ipſi arbitrantur, & dicunt, omnino innoxie, adhuc a lethali peccato non excuſantur. Ita docet Pignatellus, immo & late probat in laud. conſult. 153. ſcribens: „ Inſpectores Comœdiarum, quæ a venalibus hiſce hiſtrionibus fiunt, in quibus tum viri, tum mulieres in ſcenam prodeunt, & de amoribus, & laſcivis rebus colloquuntur . . . non peccare mortaliter, eſt propoſitio Chriſtiano homine indigna, nedum Theologo, Reipublicæ maxime perniciosa, Patrum doctrinæ directe oppoſita, Theologorum omnium, & Scholaſticorum placitis minime conſentanea. Contra vero hæc: Comœdiarum noſtri temporis conſpectores mortali peccato illigari, tum ratione ſcandali, tum ratione periculi, tum vi cooperationis eſt propoſitio tutiſſima, Summorum Pontificum reſponſis, Conciliorum, & Canonum oraculis egregie conſona, Patrum ſententiis, Scholaſticorum doctrinis omnino conſentiens, & vera“. Quam veritatem luculentiſſime evincendam ſibi ſumpſit P. Cæſar Franciotti Cong. M. D. in opere Italico de Inſtitut. Juvenis Chriſtiani cap. 15. ubi 1. rationem reddit, cur talem ſuſceperit laborem, ſcribens: „ Et primo quod videam homines reperiri adeo Chriſtiano lumine deſtitutos, ut hujuſmodi obſcœnitates licitum, honeſtumque Juvenum ſolatium reputent ..... 2. Quorumdam piorum hominum vota, qui in communi ſermone rationes obtrudi audiunt, quæ honeſtas, licitaſque comœdias oſtendere videntur, & habere in promptu vellent, quid reſpondendum contrariæ opinionis patronis, quidque pro veritatis defenſione opponendum ſit. 3. Utilitas, quam ex profectu Juvenum, quorum plurimi ex Comœdiarum præſtigiis extremam

„ ſub-

„ ſubeunt jacturam, reportare confido “. Et proſequitur ipſe omni argumentorum genere oſtendens, Comœdiarum inſpectores peccare lethaliter ratione occaſionis, cooperationis, & ſcandali. Horum Auctorum, & præcipue Pignatelli argumenta latius ab ipſo propoſita compendioſe proferam.

Et quidem 1. peccare ratione ſcandali oſtendit Pignatellus. „ Scandalum (ſcribit) eſt dictum, „ vel factum minus rectum præbens occaſionem „ ruinæ, eſtque mortale peccatum, etiamſi gravis „ ruinæ alterius ſit cauſa per accidens, tunc vi- „ delicet cum contemnit quis ſalutem proximi, „ & pro ea conſervanda non prætermittit, quod „ ſibi libuerit: ita omnino, & expreſſis verbis D. „ Thom. 2. 2. q. 43. a. 1. & 4. Non ergo licet „ alicui aliquid agere, quod alii illo procliviores, „ ſi ſuo exemplo facerent, peccarent. Peccant er- „ go mortaliter, qui Comœdias adeunt, & ii, „ quibus nulla eſt periculi ratio, quando ipſo- „ rum auctoritate, vel exemplo alii illas frequen- „ tant “. Suam doctrinam auctoritate Chryſoſtomi confirmat, ejus verba juxta antiquiorem verſionem citans, quæ ego recentiori dabo hom. 38. alias 39. in Matth. circa finem. „ Quid ergo, ſi „ oſtendam, inquis, nihil damni ex hac frequen- „ tia emergere? Certe vel hoc ipſum damnum eſt, „ ſine cauſa, ac temere tempus inſumere, & aliis „ offendiculo eſſe. Nam ſi tu damnum non pa- „ tiaris, alium hujus ſpectaculi ſtudioſiorem red- „ dis. Quomodo autem damnum non patiaris, „ qui præbes his ſpectaculis occaſionem? Nam præ- „ ſtigiator, corruptus puer, fornicaria mulier, „ omneſque illi diabolici chori in caput tuum cau- „ ſam ſpectaculorum regerunt. Quemadmodum „ enim, ſi ſpectatores non eſſent, nec eſſent, qui „ hujuſmodi ludos exhiberent. Sic, quia ſpe- „ ctatores ſunt, & ipſi geſtorum ignem patiuntur. „ Itaque *licet ſine caſtitatis diſpendio* id ageres, „ id quod certo fieri nequit, aliorum tamen per- „ niciei graves dabis pœnas, ſive ſpectantium, „ ſive ſpectacula adeuntium “. Deinde expendit doctiſſimus vir, quinam potiſſimum ratione ſcandali peccent, & primo ſtatuit: „ Singulos pec- „ care, qui concurſu ſuo etiam alios advocant. „ 2. Gravius præcipuos viros, Senes, & Patres- „ familias, eoſque, qui auctoritate in Republica „ pollent, qui ſi non adirent, plerique illos eru- „ beſcerent, minuſque decorum putarent; quod „ contra accidit ob ſolam nobilium, ac ſenum „ præſentiam. 3. Graviſſime peccare Clericos, ac „ Religioſos. Nec audiendum (ſubdit) Neoteri- „ cum afferentem, non erubeſcendum Clericis, „ nec ſcandalum parere ſecularibus. Nam quam „ falſo id afferat, petendum non a Summis Pon- „ tificibus, non a Conciliorum Decretis, non a „ PP. ſententiis, non a Scholaſticorum doctrinis, „ ſed ab ipſa inſaniente in ſpectaculis multitudi- „ ne. Clamabunt protinus, quod ipſis Clericis di- „ ſplicebit, ſurgent, qui de ſeculo ſunt, in judi- „ cio, a quibus Chriſtianam dedicere modeſtiam, „ verecundiam, honeſtatem.

Pergit oſtendere eos peccare ratione periculi, & proximæ occaſionis peccandi, cui ultro ſe ingerunt, „ Proxima enim (ſcribit) occaſio eſt ſpe- „ ctaculum, ſcenæ, orcheſtræ, ubi amores, & „ choreæ celebrantur. Ubi exhibentur Poetarum „ fabulæ, tricæ amatoriæ, & actus intermedii „ ſcurriles habentur. Ubi Mimi, & Mimæ forni- „ cario cantu, meretricia muſica, choreis, moti- „ bus, ſaltationibus ad numerum, & geſtibus pro- „ cacibus, & ardentem amorem exhibentibus, paſ- „ ſionem, concupiſcentiam titillant, eamque ſu- „ ſcitant, irritant, & mirum in modum inflam- „ mant, ut & in hodiernis Comœdiis videre con- „ tingit. Porro hiſce intereſſe, aſſidere, plaude- „ re, omnibus eſt occaſio proxima peccandi, & „ proinde ab omnibus vitanda; quod oſtendit hac „ ineluctabili ratione. Ubi plurimi, & ut pluri- „ mum corruunt, ea afferenda cuique proxima oc- „ caſio, in qua potior pars multitudinis pluries „ offendit. Nec refert, quod is non offendat. „ Peccat ergo mortaliter quilibet, qui ei multi- „ tudini ſe miſcet, quæ ut plurimum peccat, li- „ cet ipſe in illud idem crimen interdum non in- „ cidat .... nunquam enim tam ſecurus adſtabit „ quis, ut minime timere debeat, quando plures „ & potior pars omnino labitur, cum præterea „ quis ſit miſer, & infelix, hoc eſt lethali cri- „ mine adſtrictus ob ſolum impiorum voluntarium „ conſortium; peccandi enim ſocietas proxima pec- „ candi occaſio eſt “. Quod confirmat Tertulliani teſtimonio de ſpect. cap. 3. ſcribentis: „ Plane „ nuſquam invenimus, quemadmodum aperte po- „ ſitum eſt, non occides, non idolum coles, non „ adulterium, non furtum admittes, ita diſerte „ definitum, non in circum ibis, non in Thea- „ trum ..... ſed invenimus ad hanc quoque ſpe- „ ciem pertinere illam primam vocem David: *Fe- „ lix, qui non abiit in concilio impiorum, & in „ via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtium „ non ſedit.*

Tertio denique oſtendit peccare lethaliter Theatrorum inſpectores ratione cooperationis; quia nimirum (ſcribit) „ adſtant voluntarie, & abſque „ neceſſitate hiſtrionibus mortaliter peccantibus, „ iis arrident, plaudunt, favent, & ut plurimum „ fovent auctoritate, pecunia, vel ſaltem præſen- „ tia, quod ipſis eſt cooperari. Mortaliter vero „ peccantibus cooperari, & in crimen quoquo pa- „ cto influere, lethale eſt. Quod dum adſtant hi- „ ſtrionibus, iiſque favent, arrident, iiſdem coo- „ perentur, in eorumdem crimen influant, mani- „ feſtum eſt. Nihil enim magis loquenti coope- „ ratur, *quam audiens*. Quique coram populo a- „ git, a nemine magis adjuvatur, & quodammo- „ do vires in dicendo accipit, *quam ab auditori- „ bus*, ſi ii præſertim plaudant, arrideant, nuti- „ bus faveant, aut ſaltem oculis intendant. Ac- „ cipit, qui dicit, *ab Auditoribus* quodammodo „ verba, ſales, ſententias, quodque mirabilius eſt „ vires, & latera, &, ut ita dicam, ingenium „ ex ſolo *adſtantium obtutu*. At hiſtriones in „ Theatro habent nedum verborum exceptores, „ ſed etiam pecuniarum datores; atque adeo non „ tantum ab Auditorum aure, ſed etiam *auro* vi- „ res accipiunt, dum loquuntur, qui ſine auro nec „ prodirent “. Quod confirmat paritate ſpectantium ex induſtria Monomachos, qui ob ſolam inſpectionem excommunicatione feriuntur. „ Pari „ ergo ratione (proſequitur) convinceris, ſive „ Duelli ſpectator ſis, ſive hiſtrionum, licet enim „ inſpectio utrobique non intrinſece mala; tamen „ quia utrique tum Monomachi, tum hiſtriones

,, rem agunt intrinſecæ malam, hi præſertim ob
,, exceſſum in ludo, ob Dei contemptum, ob tur-
,, pes geſtus, & verba ad libidinem incitantia,
,, quæ in ipſis nullo fine honeſtari poſſunt, cum
,, dent aliis evidentem ruinæ cauſam, ideo utri-
,, que inſpectione *quodammodo cooperaris*, & utro-
,, bique lethaliter peccas ". Reſpondet deinde ob-
jicienti ,, adhuc agerent in ſcena, licet ſingularis
,, ego non adeam: non ergo me adeunte in ſce-
,, nam prodeunt, qui etiam me abſente prodirent.
(ſubdens): ,, Verum id omnino reſpondere poſ-
,, ſent ſinguli Duellorum inſpectores, ſinguli tamen
,, peccant. Præterea cur hiſtriones etiam a ſingu-
,, lis pecuniam extorquent, ſi non a ſingulis fo-
,, ventur? Cur neminem ingredi ſinunt, ni ſolvat,
,, ſi a quolibet non ſuſtentantur? ..... *Peccas, li-
,, cet ſingularis adeas*, hoc eſt namque cum *cur-
,, rente fure concurrere*; ut ait Pſaltes *& cum a-
,, dulteris portionem ponere*, & quod dixeram coo-
,, perari, dum adulteriorum magiſtros ſuſtentas,
,, dum meretriculas paſcis, dum eorum peccatis,
,, ac ſceleribus individuus ades, & adis: cum fu-
,, re concurris, dum Comœdos, immo animarum
,, comedones, ac voratores tuo enutris argento,
,, cibas ſanguine, ruina fulcis, ſuſtentas periculo ".
Quibus addendum teſtimonium SS. Auguſtini, & Thomæ, Hic 2. 2. q. 168. a. 2. ad 3. dicit: *Si quis ſuperflue ſua in tales conſumunt, vel etiam ſuſtentant illos hiſtriones, qui illicitis ludis utuntur, peccant, quaſi eos in peccato foventes: unde Auguſtinus dicit* ſuper Jo. tract. 100. Quod *donare res ſuas hiſtrionibus vitium eſt immane, non virtus*.

Nonnulla denique ſibi objicit argumenta, quæ in defenſionem Theatrorum fere in omnium ore reſonant. Nimirum 1. Legi poſſunt comœdiæ, licet turpes, & de amoribus colloquentes; cur ergo & non illis intereſſe? 2. Plures comœdiis interſunt bona fide, putantes nullum eſſe peccatum: quare imprudenter agunt, qui eos admonent, cum etiam poſt admonitionem adhuc a Theatris non abſtinebunt. At ad 1. optime reponit, magnum eſſe diſcrimen inter comœdiæ lectionem, ejuſque inſpectionem, ſcribens: ,, Scire aves, quid amplius
,, ſcena habeat, ut quæ extra ſcenam vix mala,
,, in ea ſint peſſima? Dicam ſtatim. Geſtus, vul-
,, tus, voces. Vidiſti hominis cadaver? .....
,, At qualis, ſi vivat. Plane idem, ſi lectionem,
,, ſcripturamque cum ſcena conferas. In ſcena et-
,, iam voces ad voluptatem effuſæ, jucundæ ad
,, lætitiam, ad modeſtiam demiſſæ, ad metum fle-
,, biles, molliterque circumflexæ ad miſerationem,
,, ad iracundiam auctæ, crebroque incidentes. In
,, ſcena os, vultuſque in ira ardens, in gaudio hi-
,, laris, in probris petulans, remiſſus in ludi-
,, cris ..... In ſcena denique manus verborum
,, comites, ſive, ut melius dicam, verbi æque
,, ſæpe interpretes, quam argutæ, quam ſapien-
,, tes, implentes verba, eorumque impetum, &
,, vim, ut recte quiſpiam illas dixerit orationis
,, telum .... Quid, ſi ad hæc addas omnium mem-
,, brorum fractionem ad laſciviam uſque, pedum,
,, cæterarum partium inceſſum, denique ejuſdem
,, ſcenæ pompas, apparatus, veſtes, perſonas, ſal-
,, tationes, chordarum modulationes, choreas?
,, Et inquies, idem eſſe utrobique periculum, vo-
,, luptatiſque diſcrimen, ſive legantur comœdiæ,
,, ſive audiantur? " Ad 2. vero reponit. ,, Ea
,, ignorantia a culpa excuſat, quæ, ut Theologi
,, ajunt, omnino invincibilis eſt, probabilis om-
,, nino, involuntaria, & qua tota actus malitia i-
,, gnoratur ..... At quis comœdias ingreditur,
,, qui ſaltem aliqualem malitiam illius actus non
,, novit? Qui ſaltem non putet id veniale? Pec-
,, cant ergo omnes mortaliter, ſi peccatum morta-
,, le eſt illas adire, cum ignorent ſe peccare mor-
,, taliter .... Præterea jam ubique ea de re agitur,
,, nemo de ea non diſputat, nemo non judicat.
,, Confeſſarii opinionibus pugnant. Si concedunt,
,, laudantur; improbantur, ſi negant. Sapientiæ
,, titulus ab iis hoc uno emitur, ſi quis minime
,, ſcrupuloſior videatur. Non juſta igitur erit, ne-
,, que innocens, neque probabilis ignorantia hæc,
,, qua comœdiarum inſpectores laborant, ſed vere,
,, ut Scholaſtici loquuntur, affectata. Quo etiam
,, planum remanet, maxime ad Dei gloriam, &
,, animarum ſalutem conducere, ſingulis quoque
,, admonere, neque ullum id admonenti crimen,
,, licet admoniti faciant adhuc, & gravius pec-
,, cent. Et egregie Ambroſ. ait ſer. 83. Ego in-
,, terdum parcens vobis tacere vellem, ſed malo
,, contumeliæ cauſas reddere, quam negligentiæ
,, ſuſtinere judicium ". Hæc omnia egregius ille vir, non rigoriſta, non de longinqua regione veniens, ſed qui Romæ verſatus eſt, qui in Curia vixit, qui rem ſerio expendit, cui proinde in omnibus libens ſubſcribo, & a cujus doctrina nullum animarum curatorem recedere tuta conſcientia poſſe arbitror.

Conſectarium Septimum.

VII. Contingere ne unquam poteſt, ut quis Theatro adſit neceſſitate compulſus, quia ex. c. ſic jubet maritus, ſic poſtulat munus, quod penes Principem gerit, illum aſſociandi, & ſimilia? Difficilis ſane quæſtio, in qua ſi meum promam judicium, vereor, ne vel nimiæ arguar ſeveritatis, ſi negem; vel, ſi concedam, contradictionis his, quæ hactenus dixi. Quid igitur duo ſentiant docti Theologi, proferam, qui licet diverſa ſentire videantur, in idem tandem conveniunt. Primus itaque eſt Tournelii Continuator, qui Natalis Alexandri hanc doctrinæ partem, *vix abſque peccato intereſſe ſpectaculis, & comœdiis chriſtianus poteſt*, pene laxiorem videri pronuntiare non veritus eſt Tract. de Decal. cap. 3. de 6. Præcepto, & allatis fuſe argumentis, pravitatem, & turpitudinem Theatrorum oſtendentibus, ſic concludit: ,, Re
,, ſapientiorum judicio permiſſa, haud credo a no-
,, xa immunes eſſe, qui *vel ſemel* Comœdiæ vo-
,, lentes interfuerint. 1. Quia nemo, quidquid di-
,, cunt aut cogitant, *immobilis eſt animi*, ut aje-
,, bat Tertullianus. 2. Quia Comœdorum actioni,
,, *quæ grave eſt peccatum*, indubie cooperantur:
,, tolle enim ſpectatores, ſuſtuleris & actores. 3.
,, Quia qui comœdiam frequentant, proborum,
,, quos eidem intereſſe vident, exemplo ſeſe con-
,, firmant, & illud objicere ſolent iis, a quibus
,, monentur, ut ab exercitio deſiſtant, ſive iis,
,, quos ad illud trahere volunt pene invitos ". De-
inde concludit: ,, Quapropter cenſeo negandam abſo-

,, lu-

„ lutionem 1. Actoribus, qui ſcenicos ludos exhi-
„ bent. 2. Auctoribus, qui fabulas componunt. 3. Artificibus, qui ad Theatrum proxime ſpectantia concinnant, niſi hi omnes ſufficienter moniti reſipiſcere velint, & prædictis nuncium remittere perpetuum. Idem & a fortiori de ſcenis muſicis gallice, & italice *Opera* dicendum. Ita anno 1694. reſolverunt Doctores Sorbonici num. ſex, quorum deciſionem habes in Dictionario Lameti V. *Comœdia* “. Cui doctrinæ ſubſcribit & Concina de ſpect. Theat. cap. 26. Juvenınus vero, ſive Auctor Theologiæ Moralis gallico ſermone editæ tom. 2. cap. 3. §. 3. Inter. 3. inquirit: „ Quid agere debeat Miniſter alicujus „ Principis, qui illum ratione muneris ſui comitari debet cum Theatrum adit? “ Quod extendendum puto & ad illos, qui quandoque Theatra adire coguntur, ut diſſidia, jurgia, ſcandala, ſchiſmata evitent. Et reſp. „ In hoc raro eventu teneri Miniſtrum, & alium quemlibet id ſolum præſtare, quod concedit Tertullianus Aulicis Chriſtianis, qui Idololatras Reges ad Deorum delubra comitari tenebantur, videlicet corpore adeſſe, animo abeſſe, & omnia deteſtari. Præterea cum majus inſtet periculum Chriſtianis viris in Theatro, quam in Delubro, qui illa adire urgenti premuntur auctoritate, 1. ſe contra illecebras ſenſuum præmunire debent oratione, mortificatione, eleemoſyna, aliiſque piis operibus. 2. Oculos, aureſque omnino claudere, ne quid videant, vel audiant eorum, quæ inibi fiunt. 3. Mente pias obvolvere cogitationes, & præcipue meditari, quot ſint, qui in Inferno cruciantur ob præſentiam in Theatris, & inſpectionem Comœdiarum. 4. Ad ſcandalum avertendum ſæpe ſæpius tum in ipſo Theatro, tum extra proteſtari debent, & alte prædicare, ſe Theatro nonniſi neceſſitate vel muneris ſui, vel majora mala impediendi cogente adeſſe, & opportune docere ſe talia ſpectacula deteſtari, utpote animabus pernicioſa, bonis moribus infeſta, & ab omnibus fugienda. 5. Denique ſi his omnibus adhibitis cautionibus, adhuc experiantur ſpectaculorum inſpectionem ſibi noxiam, omnino ab illis abſtineant, muneri ſuo, licet ſibi utiliſſimo, & honorifico renuntiando, dicente Chriſto: *Quid prodeſt homini, ſi mundum univerſum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur?* “ Qui cum tanto onere Theatro aſſidere debebit, procul dubio abſtinebit.

Conſectarium Octavum.

VIII. Mulierem virili veſte indui, & virum muliebre aſſumere indumentum de ſe vitioſum eſt, & turpe; multoque magis illicitum, ſi veſtes data opera mutentur ad ſcenicam repræſentationem. Primam hujus Conſectarii partem docet S. Thom. 2. 2. q. 169. art. 2. ad 3. ſcribens: *De ſe vitioſum eſt, quod mulier utatur veſte virili, vel e converſo, & præcipue quia hoc poteſt eſſe cauſa laſciviæ, & ſpecialiter prohibetur in lege, quia gentiles tali mutatione habitus utebantur ad idololatriæ ſuperſtitionem. Poteſt tamen quandoque hoc fieri ſine peccato propter aliquam neceſſitatem, vel cauſa ſe occultandi ab hoſtibus, vel propter defectum alterius veſtimenti, vel propter aliquid hujuſmodi.* In quibus verbis duo diſtinguit D. Ang. nimirum & morale præceptum, & cæremoniale. Primum deducit ex natura ipſius rei, ideſt mutationis habitus, quam ita de ſe vitioſam dicit, ut ſola neceſſitas illam excuſare poſſit: alterum vero ex ſpeciali fine a Deo intento in dando Hebræis præcepto Deuter. 22. *Non induatur mulier veſte virili, nec vir utatur veſte feminea, abominabilis eſt, qui facit hæc*, ſcilicet arcendi populum ab Idololatria, ad quam pronus erat. Quod confirmat, & repetit 1. 2. q. 102. a. 6. ad 6. ubi conſiderato 1. præcepto, qua cæremoniale eſt, de ipſo ut morali ſubdit, *indictum ad declinandam luxuriam. Nam per commixtiones varias in veſtimentis, omnis inordinata commixtio coitus excluditur. Quod autem mulier induatur veſte virili, aut e converſo, incentivum eſt concupiſcentiæ, & occaſionem libidini præſtat.* Ex qua S. Thom. doctrina veritas quoque pateſcit ſecundæ partis. Nam in ſcenicis uti veſte muliebri nulla excuſatur neceſſitate, immo ad excitandam libidinem, movendamque concupiſcentiam de ſe ordinatur, quippe quia aſſumuntur, ut muliebris amor, & affectus vividius repræſentetur. Hinc juvenes inſtruuntur, & edocentur, ut geſtu, voce, inceſſu corporis, geſticulatione, amatricis feminæ fraudes, illicia, verſutias, inſidias, vafritiem graphice exhibere toto ſtudio adſtantibus conentur. Quod, quam & ipſi adoleſcenti, qui feminæ perſonam gerit, & adſtantibus pernicioſum ſit, quiſque facile deprehendet. Audiatur D. Cyprianus lib. 1. ep. 10. „ Cum in lege „ prohibeantur viri induere muliebrem veſtem, & „ maledicti hujuſmodi judicentur, quanto majoris „ eſt criminis non tantum muliebria veſtimenta arripere, ſed etiam geſtus turpes, & molles, & „ muliebres, magis ſerio impudicæ artis exprimere? Mirum proinde non ſit, ſi Concilia, & Patres hanc veſtium mutationem gravis culpæ accuſarunt, & etiam excommunicationis pœna mulctarunt. Synodus Trullana VI. cap. 6. „ Statuimus, ut nullus vir deinceps muliebri veſte induatur, vel mulier veſte viro conveniente. Eos „ ergo, qui deinceps aliquid eorum, quæ ſcripta „ ſunt, aggredientur, ubi ad eorum cognitionem „ pervenerit, ſi ſint quidem Clerici, deponi jubemus, ſi vero laici, excommunicentur “. Et in Pœnitentiali Romano lib. 7. cap. 1. ſtatuitur: „ Qui faciem ſuam transformaverit in habitu muliebri, & mulier in habitu virili, emendatione „ pollicita tres annos pœniteat “. Clemens vero Alexand. adhuc vehementius declamat lib 3. Pædag. cap. 3. dicens: „ Hoc eſt inventum fractorum hominum, & ad libidinem propenſorum ... „ Pueri docti abnegare naturam, mulieres ſimulant. O miſerandum ſpectaculum, o nefandum „ ſtudium! ... O quanta hæc iniquitas! ... Hi non „ viri, ſed Batali, & Femellæ dicendi ſunt “. Hæc ſi prudens Confeſſarius attenderit, pueros in ſcenis muliebres veſtes aſſumentes a Sacramentis arcebit. Si plura videre cupis, lege Concinam de Spect. Theat. Diſſ. 1. cap. 8. a n. 5. uſque ad 15. unde hæc pauca delibavi.

Conſectarium Nonum.

IX. Spectaculis, Choreis, Theatris intereſſe diebus Feſtis culpam auget, & peccatum aggravat.

Et 1. quidem, quia Eccleſia hiſce diebus ſpectacula haberi, vel illis intereſſe vetuit. Concil. Carthag. IV. can. 6. indicit: „ Qui die ſolemni, prætermiſſo Eccleſiæ conventu, ad ſpectacula vadit, excommunicetur “. Patres quoque Concilii Africani an. 424. ſtatuerunt, a piiſſimis Imperatoribus Theodoſio, & Valentiniano petendum: „ ut ſpectacula Theatrorum, ceterorumque ludorum die Dominica, vel ceteris Religionis chriſtianæ diebus celeberrimis amoveantur; maxime quia ſancto Paſchæ octavarum die populi ad Circum magis, quam ad Eccleſiam, conveniunt: debent transferri devotionis eorum dies, ſi quando occurrerit, nec oportere quemquam chriſtianum cogi ad hæc ſpectacula, quia in eis exercendis, quæ contra præcepta Dei ſunt, neceſſitas a quoquam eſt adhibenda “. Confirmat & ipſa ratio naturalis: nam ſi dies feſti ſanctificandi ſunt, ideſt, ut explicat S. Thom. divino cultui dedicandi, nihil magis ſanctitati diei repugnat, quam hiſce ſpectaculis, choreis, theatris intereſſe; cum hæc omnia quam maxime animum a Deo avocent, & ad terrena, turpia, inutilia deprimant; & præſertim cum, ut animadvertunt laudati Africani Patres, *in eis exerceantur, quæ contra præcepta Dei ſunt*: quamobrem non Deus colitur, & honoratur, ut ipſe jubet, ſed potius offenditur. Specialis igitur Deo irrogatur injuria, quæ culpam aggravat.

Conſectarium Decimum.

X. Juſtiſſime Paſtores, & Parochi vetant, & prohibent ruſticis choreas habere. Hocce poſtremum Conſectarium ideo poſui, quia plures Caſuiſtas reperio, qui licet choreas damnent, in ruſticis tamen vel excuſant, vel, pene dixerim, laudant. Audiantur Salmanticenſes tract. 26. cap. 3. punct. 1. nu. 18. ſcribentes: „ Imprudenter prohibentur ruſtici in diebus Feſtis chorizare, tum ob dicta, tum quia, cum his choreis ſint aſſueti, ſi ab eis arceantur, forte vacabunt otio, rixis, vel aliis ludis, ex quibus Reſpublica turbabitur. Tum denique quia cum publice fiant, non datur occaſio in eis turpiter ſaltandi “. Et deinde addunt: „ Notat bene Azorius, quod in iſtis publicis choreis poſſunt mulieres prodire eleganter ornatæ, &, ſi mos ſit patriæ, nudis aliquantulum pectoribus “. At cur, amabo, tanta ruſticis conceditur libertas? Nonne & ipſi Adæ filii ſunt, concupiſcentiæ, libidinique obnoxii? Nonne & ipſi in Baptiſmo pompis ſeculi, & diaboli operibus abrenuntiarunt, inter quæ nullus eſt, qui choreas, & ſaltationes non enumeret? Num Patres, cum choreas deteſtantur, & *opus diaboli, caſtitati exitioſas, laſciviæ ſeminaria appellant*, ruſticorum choreas excipiunt? Nonne de ruſticis præſertim dictum ab Auguſtino conc. 1. in Pſalm. 32. *Melius* etiam *in die feſto tota die foderent, quam ſaltarent*? At inquiunt ruſtici *choreis ſunt aſſueti*. Prava igitur conſuetudo imprudentem efficit ejus correctionem, & emendationem? Pravæ conſuetudines, quæ corruptelæ potius ſunt, a Paſtoribus, & Parochis ſunt extirpandæ, avellendæ, non ſilentio, & imprudenti ſimulatione fovendæ. Aliter & melius ſentit Angelus in Summa V. *Chorea*, ubi aperte docet: „ Non video, quomodo quis choreas noſtri temporis ſine mortali peccato faciat *ex conſuetudine*, ſicut communiter fiunt. Benigniores Caſuiſtæ aliquando indulgent choreis, illaſque a lethali culpa excuſant pluribus additis conditionibus: at conſuetudinem chorizandi nullus eſt, qui excuſat “. *Forte*, ſubdunt *vacarent otio*. At incertum otium pravam ne excuſare poteſt, & libidinoſam actionem? Profecto, qui male agit, non otiatur; at quid pejus omni otio operatur. *Vacarent rixis*. Immo averruncatis choreis, rixarum occaſiones plures amputarentur; cum SS. Doctores inter alios chorearum pernicioſos effectus & hos enumerent, nimirum rixas, contentiones, & jurgia. Audiatur D. Carolus Borromæus in Manu. part. 2. cap. 6. „ Valeant execrandæ illæ, publicæque ſaltationes Chriſtianorum (inter chriſtianos ſunt & ruſtici connumerandi) caſtitati adeo exitioſæ, *rixarum, jurgiorum, inimicitiarum, impudentiarum, pugnarum, cædiumque* radices & occaſiones “. *Vacabunt* (inſtant) *aliis ludis, ex quibus Reſpublica turbabitur*. Inania terriculamenta. Quinam enim ludi ſunt, qui, in ruſticis præſertim, Rempublicam turbare poſſint, profecto non video, niſi cædes, jurgia, inimicitiæ. At hæc ex S. Carolo vidimus a choreis præſertim publicis prodire. Verum ſicut Parochi, & Paſtores prudenter debent a chorizandi conſuetudine ruſticos avertere; ita debent & ab aliis pernicioſis ludis evocare, quin imprudentiæ arguantur. At inſtant; *Choreæ ruſticorum cum publice fiant, non datur occaſio in eis turpiter ſaltandi*. Et tamen S. Carolus præſertim in *publicas ſaltationes*, quas & *execrabiles* vocat, detonat. Præterea nonne & in publicis ſaltationibus tactus, nutus, amplexus, aſpectus, verba vel amatoria, vel obſcœnas habentur? Nonne hæc ſufficiunt, ut turpis, inhoneſta, periculoſa, libidinis incentiva ſaltatio efficiatur? Quid pejus poſtulant Theologi iſti ad eas improbandas? Quod denique ex Azorio referunt, dignum eſt patella operculum, nimirum poſſe (procul dubio licite) mulieres prodire *eleganter ornatas, & nudis, ſi mos ſit patriæ, aliquantulum pectoribus*. Deus jubet Eccl. cap. 11. *Averte faciem tuam a muliere compta; & ne circumſpicias ſpeciem alienam; propter ſpeciem mulieris multi perierunt*. Sunt igitur ornamenta mulierum ad ſpeciem augendam laquei, & foveæ, quæ perditionem animabus inferre validiſſime poſſunt; & licebit mulieribus eas ſtruere, & tendere proximo in publicis choreis? Nemo ſapiens licitum arbitrabitur. Quid dicam de pectoris aliquantula denudatione? Quid de more patriæ, has denudationes licitas reddente? Profecto hæc adeo mihi laxa videntur, & falſa, ut optarem nunquam a Chriſtianorum Theologorum calamis excidiſſe.

REFLEXIO.

Infinitus propemodum forem, ſi omnia SS. PP. dicta adverſus Theatra hic vel indigitare vellem, nedum percenſere. Hanc ſpartam adornavit egregie P. Daniel Concina in duplici ſuo opere latino, & italico de Spectaculis Theatralibus. Nonnulla proferam, ut ab initio hujus capitis pollicitus ſum, & illa præſertim ſeligam; in quibus Patres ideo Theatra ſunt execrati, quod paſſiones exci-

excitantur, impudicitia inibi docetur, quia concupiſcentia accenditur, quod & noſtris Theatris commune eſſe nullus eſt, qui ambigat. Tertullianus itaque tract. de Spectaculis ſic ſcribit: „ Similiter impudicitiam omnem emolliri jubemur. „ Hoc igitur modo etiam a Theatro ſeparamur, „ quod eſt privatum conſiſtorium impudicitiæ, ubi „ nihil probatur, quam quod alibi non probatur. „ Quod ſi nobis omnis impudicitia execranda eſt, „ cur licet audire, quæ loqui non licet? Cum etiam ſcurrilitatem, & omne vanum verbum judicandum a Deo ſciamus; cur æque licet videre, „ quæ facere flagitium eſt? .... Habes igitur & Theatri interdictionem de interdictione impudicitiæ “. Et cap. 15. generatim docuerat: „ Omne ſpectaculum ſine concuſſione ſpiritus non eſt. „ Ubi enim voluptas, ibi & ſtudium, quod ſcilicet „ voluptas ſapiat. Ubi ſtudium, ibi & æmulatio, per „ quam ſtudium capit. Porro & ubi æmulatio, „ ibi & furor, & bilis, & ira, & dolor, & cetera ex his, quæ cum his non competunt diſciplinæ “. Ne quis putet Septimium de illis eſſe locutum ſpectaculis theatricis, in quibus ſordidiſſimæ exhibebantur a Mimis, & Pantomimis actiones, meretricum poſtulabantur denudationes, adulteria, & infandi repræſentabantur concubitus, ſed etiam quæ honeſta putabantur, & decentia, ſubdit cap. 2. „ Sint dulcia licet, & grata, „ & ſimplicia, etiam *honeſta* quædam. Nemo venenum temperat felle, & helleboro, ſed conditis pulmentis, & bene ſaporatis, & plurimum „ dulcibus id mali injicit. Ita & Diabolus lethale, quod conficit, rebus Deo gratiſſimis, & acceptiſſimis imbuit. Omnia illic, ſeu fortia, ſeu „ *honeſta*, ſeu ſonora, ſeu canora, ſeu ſubtilia, „ proinde habet, ac ſi ſtillicidia de ranunculo venenato, nec tanti gulam facit voluptatis, quanti periculum “. Et ſtatim rationem reddit, cur in Theatris & ipſa honeſta fiant periculoſa, & perniciosa, ſubdens cap. 14. „ Nam & ſi qui modeſte, & probe ſpectaculis fruitur pro dignitatis, „ vel ætatis, vel etiam naturæ ſuæ conditione, „ non tamen *immobilis eſt animi*, ſine tacita ſpiritus paſſione. Nemo ad voluptatem venit ſine „ adfectu, nemo adfectum ſine caſibus ſuis patitur. „ Ipſi caſus incitamenta ſunt adfectus. Cæterum, „ ſi ceſſet adfectus, nulla eſt voluptas, & eſt reus „ jam ille vanitatis, eo conveniens, ubi nihil conſequitur “. Et cap. 25. „ In omni ſpectaculo „ nullum magis ſcandalum occurrit, quam ipſe ille mulierum, & virorum accuratior cultus, ipſa „ conſenſio, ipſa in favoribus aut conſpiratio, aut „ diſſenſio inter ſe: de commercio ſcintillas libidinum conflabellant. Nemo denique in ſpectaculo ineundo prius cogitat, niſi videre, & videri “.

Tertulliano conſentit S. Cyprianus, qui libro de Spectaculis (illi a peritioribus Criticis merito tributo) ſic ſpectaculorum infamiam deſcribit. „ Sed „ ut de hoc ſcenæ inquinamento inverecundo jam „ tranſitum faciam, pudet referre quæ dicuntur, „ pudet etiam accuſare quæ fiunt, argumentorum „ ſtrophas, adulterorum fallacias, mulierum impudicitias, ſcurriles jocos, paraſitos ſordidos, „ ipſoſque Patres-familias togatos, modo ſtupidos, „ modo obſcœnos .... quid loquar comicas, & „ inutiles curas? quid illas magnas tragicæ vocis „ inſanias? quid nervos cum clamore commiſſos ... „ Quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum Matrona proceſſerat, de ſpectaculo revertitur impudica. Adhuc deinde quanta morum labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum hiſtrionicis geſtibus inquinari? .... Quid non poſſit ſuadere, qui talis eſt? Movet ſenſus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conſcientiam fortiorem “. Nec efficaciter minus ſcenarum turpitudinem depingit Lactantius lib. 6. Divin. Inſtit. cap. 2. ſcribens: „ Scenis quoque neſcio an ſit „ corruptela vitioſior. Nam & comicæ fabulæ de „ ſtupris virginum loquuntur, aut amoribus meretricum, & quo magis ſunt eloquentes, qui flagitia illa finxerunt, eo magis ſententiarum elegantia perſuadent, & facilius inhærent audientium memoriæ verſus numeroſi, & ornati. Item „ tragicæ hiſtoriæ ſubjiciunt oculis parricidia, & „ inceſta Regum malorum, & cothurnata ſcelera. „ Hiſtrionum quoque impudiciſſimi motus quid aliud, niſi libidines docent, & inſtigant? Quorum enervata corpora, & in mulierum inceſſum, „ habitumque mollita, impudicas feminas inhoneſtis geſtibus mentiuntur. Quid de Mimis loquar „ corruptelarum præferentibus diſciplinam, qui docent adulteria, dum fingunt, & ſimulatis erudiunt ad vera? Quid juvenes, aut virgines faciant, cum hæc & fieri ſine pudore, & ſpectari „ libenter ab omnibus cernunt? Admonentur utique, quid facere poſſint, & inflammantur libidine, quæ maxime aſpectu concitatur, ac ſe „ quiſque pro ſexu illis imaginibus præfigurat, probatque illa, dum videat, & adhærentibus vitiis „ corruptores ad cubicula revertuntur. Nec pueri „ modo, quos præmaturis vitiis imbui non oportet, ſed etiam ſenes, quos peccare jam non decet ... Vitanda ergo ſpectacula omnia, non ſolum ne quid vitiorum pectoribus inſideat, quæ „ ſedata, & pacifica eſſe debent, ſed ne cujus nos „ voluptatis conſuetudo deliniat, & a Deo atque „ a bonis operibus avertat “. S. Jo. Chryſoſtom. homil. 3. de David & Saule ſcribit: „ Si mulier „ forte in foro obvia, & neglectius culta, ſæpe „ curioſius intuentem cepit ipſo vultus aſpectu; „ iſti, qui non ſimpliciter, neque fortuito, ſed „ ſtudio, & tanto ſtudio, ut Eccleſiam quoque „ contemnant, & hac cauſa pergunt illuc, ac totum ibi deſidentes diem in facies abjectarum feminarum illarum defixos habent oculos, qua „ fronte dicere poſſunt ſe eas non vidiſſe ad concupiſcendum? Ubi verba quoque accedunt fracta, laſcivaque, ubi cantiones meretriciæ, ubi „ vox vehementer ad voluptatem compoſita, ubi „ ſtibio picti oculi, ubi coloribus tinctæ genæ, ubi „ veſtis curioſius concinnata, ubi totius corporis „ habitus fuco plenus eſt, aliaque multa lenocinia „ ad fallendos, ineſcandoſque intuentes inſtructa: „ ubi ſocordia ſpectantium, multaque confuſio, „ hinc ipſe locus ad laſciviam invitans, tum ab „ iis acromatibus, quæ præceſſerunt, tum ab iis, „ quæ conſecuta ſunt “. Clemens Alexandrin. lib. 3. Pædag. cap. 1. „ Magna confuſione, & iniquitate ibi (in Theatris) cœtus pleni ſunt, „ & occaſio conventus, cauſa eſt turpitudinis, „ cum viri, & feminæ mixti conveniunt, alter ad „ alterius ſpectaculum; dum enim laſciviunt oculi, caleſcunt appetitiones, & oculi proximos impudentius aſpicere aſſuefacti, quod conceſſum

„ ſibi vident otium, intendunt cupiditates “. S. Baſilius Hom. 4. „ Neſcientes orcheſtram, quæ „ ſpectaculis impuris abundat, his, qui illic conſident, communem, ac publicam eſſe laſciviæ „ officinam: quin illic tibiarum modulationes per„ quam concinnæ, ac meretriciæ cantiones audien„ tium animis inſidentes, cunctis, utpote citha„ rœdorum, aut tibicinum pulſum æmulantibus, „ nihil aliud quam obſcœnitatem ſuadent “. S. Auguſtinus in lib. 3. Conf. cap. 2. flens confitetur, quid ſit in theatris ſummo ſuo malo expertus. „ Tunc in theatris congaudebam amantibus, cum „ ſeſe fruebantur per flagitia, quamvis hæc ima„ ginarie gererentur in ludo ſpectaculi. Cum au„ tem ſeſe amittebant, quaſi miſericors contriſta„ bar, & utrumque me delectabat tamen. Nunc „ vero magis miſereor gaudentem in flagitio, quam „ velut dura perpeſſum detrimento perniciosæ vo„ luptatis, & amiſſione miſeræ felicitatis “. Rurſum fatetur: „ capiebant me ſpectacula theatrica, „ plena imaginibus miſeriarum mearum, & fomi„ tibus ignis mei “. Et lib. 1. de conſenſu Evangeliſt. cap. 3. Theatra appellat *caveas turpitudinum, & publicas profeſſiones flagitiorum*. Exemplum adducit Alipii, qui ad Theatrum a condiſcipulis invitatus, ſeu potius recuſans, & reluctans, familiari violentia tractus, obfirmato animo conſtituit nec intueri locum velle: ſed clauſis oculis ibi corpore quidem conſiſtens, at mente longius abſens, interdixit animo, ne in tanta mala procederet. Sed (ſubdit Auguſt. lib. 6. cap. 8.) „ uti„ nam & aures obturaviſſet. Nam quodam pugnæ „ caſu, cum clamor ingens totius populi vehemen„ ter eum pulſaſſet, curioſitate victus, & quaſi pa„ ratus, quidquid illud eſſet, etiam viſu contem„ nere, & vincere, aperuit oculos, & percuſſus „ eſt graviori vulnere in anima, quam ille in cor„ pore, quem cernere concupivit, ceciditque mi„ ſerabilius, quam ille, quo cadente factus eſt „ clamor, qui per ejus aures intravit, & reſeravit „ ejus lumina, ut eſſet, qua feriretur, & dejice„ retur audax adhuc potius, quam fortis animus; „ & eo infirmior, quod de ſe præſumpſerat...... „ Ut enim vidit illum ſanguinem, immanitatem „ ſimul ebibit..... ſpectavit, clamavit, exarſit, „ abſtulit inde ſecum inſaniam, qua ſtimularetur „ redire, non tantum cum illis, a quibus prius ab„ ſtractus eſt, ſed etiam præ illis, & alios trahens “.

Habent igitur Sacramenti Pœnitentiæ Miniſtri, unde pœnitentes ſuos a theatricis ſpectaculis avocent, a SS. Patribus valida argumenta. 1. Theatra ſunt impudicitiæ gymnaſia. 2. Paſſiones in illis excitantur, & præcipue concupiſcentia inardeſcit. 3. Amatoria ferme ſemper tractantur; impudicitia ſub matrimonii velamine laudatur, probatur, docetur. 4. Verba adhibita, vel obſcœna, vel mollia, vel canora, & licet honeſta, ſtillicidia tamen ſunt mellis de ranunculo venenato. 5. Mulieres comparent vel vera, vel adſcititia pulchritudine oculos inſpicientium rapientes, omnes vel impudicæ, vel impudicitiarum magiſtræ. 6. Mimi muliebrem veſtitum mentientes muliebres affectus, & amatorias illecebras vividius repræſentant. 7. Cantus mollis, effeminatus, cum vocis tenuitate, & delicata corporis inflexione, & mirabili geſtuum repræſentatione oculorum jaculis corda adſtantium movent, rapiunt, faſcinant. 8. Veſtitus, & ornatus vanus, exquiſitus, phaleratus, immodeſtus, impudicus, quem vocat Chryſoſt. hom. 38. in cap. 11. Matth. *ſcenicum*. 9. Choreæ, ſaltationes, geſticulationes, intermedia omnia ad mores corrumpendos ordinata. 10. Scenæ, totiuſque Theatri apparatus, ludicra verba, immoderatus veſtitus, inconditus clamor, omnia denique mollitiem, voluptatem, concupiſcentiam inſtillant, promovent, accendunt. 11. Concurſus, & cooperatio ad innumera pene ſcelera, quæ in theatricis ſpectaculis perpetrantur; & quidem cooperatio efficaciſſima, nimirum præſentia, plauſu, pecunia. Habent etiam unde refellant argumenta ad theatrica excuſanda ſpectacula. 1. Neceſſitatem alicujus ſolatii, & levaminis a feriis occupationibus produnt, quæ tamen ſuperfluitatem, exceſſum, turpitudinem in ipſo ſolatio, & ludo non excuſat. 2. Animi firmitatem in bono, qua, quod delectabile eſt, admittunt, quod ſceleſtum, rejiciunt: cum, ut inquit Tertullianus, *nemo immobilis eſt animi*; & juxta Auguſtinum, *hæc eſt temeraria præſumptio*, ut in Alipio oſtendit. 3. Experientia, qua ſentiunt, in theatris nulla ſe illicita paſſione rapi, nec concupiſcentia exardeſcere, quæ tamen nonniſi ex cæcitate mentis oritur, interiora flagitia non agnoſcentis, & conſortium impiorum non excuſat, & pravis ludis præſtitam præſentiam, & pecunia cooperationem. 4. Principum obtrudunt Theatrorum conceſſionem; cum tamen Patres Theatra inſectari, eorum impudicitias deteſtari non omiſerint, licet a Chriſtianis Principibus permitterentur, quippe qui non omnem populi inſaniam frænare poſſunt. 5. Exemplum plurium probatorum hominum, & piorum, qui ſine ullo ſcrupulo a Theatrorum frequentatione non ceſſant. At quænam, amabo, ſincera probitas, ſolida pietas in iis, qui Baptiſmi vota, quibus pompis ſeculi, & diaboli operibus abrenuntiarunt, perfracte violant; qui ſua pecunia comœdos, mimos, ſcurras alunt, & ditant; qui periculo proximo in peccata labendi tam alacriter, & prompte ſe objiciunt; qui denique Deum, & Belial conſociari poſſe arbitrantur, & Satanam cum Chriſto copulare contendunt? 6. Denique Confeſſarios objiciunt, qui ſuis Pœnitentibus Sacramentorum frequentiam cum Theatrorum frequentatione concedunt, adeo ut Matrona, quæ mane modeſta ad reverendum Altare acceſſit, veſpere eleganti ornata cultu Comœdiis, Dramatis muſicis, Tragœdiis ridens, & hilaris aſſiſtat. At hoc eſt argumentum deflendum magis, quam refellendum verbis doctiſſimi Marianæ S. J. in ſuo Tract. de ſpectaculis ſic ſcribentis cap. 1. „ Excæcat prava „ hominum conſuetudo animos, ut, quod paſſim „ fieri videmus, defendere conentur quidam licen„ tiæ Patroni, magni ſcilicet Theologi, quaſi ju„ ri, & æquitati conſonum, voce, & litteris abu„ tentes, quos redarguere facile erit teſtimonio, „ & auctoritate veterum Theologorum in hac re „ non diſcrepantium .... Multa in omnibus natio„ nibus negliguntur crimina, præſertim ſi Patroni „ adſint fucata ratione fallaces viri Theologi, quo„ rum quanta ſæpe ſit libertas pronuntiandi, quan„ ta quibuſdam cupiditas populo placendi, ſcimus „ omnes, & eſt miſerum negare non poſſe, quod „ pudet confiteri, quæ magna eſt ordinis noſtri „ calamitas, nihil eſſe tam abſonum, quod a „ Theologo aliquo non defendatur “.

DIS-

DISSERTATIO III.

DE CONTRACTIBUS GRATUITIS.

ABſoluta conſideratione eorum, quæ ad contractus oneroſos ſpectant, nunc poſtulat ordo doctrinæ, ut de contractibus gratuitis, & lucrativis, ſcilicet qui ex una tantum parte obligationem quidpiam præſtandi, vel omittendi inducunt, ſpeciatim agamus, quod modo præſtandum aggredimur, ut hoc pacto Tractatui de Contractibus extremam manum imponamus.

CAPUT PRIMUM.

De Promiſſione, & Donatione.

DOCTRINA.

I. *Quid ſit promiſſio.*
II. *Conditiones ad valorem promiſſionis requiſitæ.*
III. *Conditiones requiſitæ, ut contractus vim obtineat.*
IV. *Ex promiſſione oritur obligatio ex fidelitate.*
V. *Num hæc ſit ſemper ſub gravi.*
VI. *Probabilior ſententia exponitur, & probatur.*
VII. *Etiam obligatio ex juſtitia oritur ex promiſſione.*
VIII. *Conditiones ad hanc obligationem inducendam neceſſariæ.*
IX. *Quando promiſſio valida deſinat obligare.*
X. *Donationis definitio.*
XI. *Ejuſdem ſpecies.*
XII. *Diſtinctio donationis inter vivos, & cauſa mortis explicatur.*
XIII. *Quinam a facultate donandi repellantur.*
XIV. *Donationes inter conjuges prohibentur.*
XV. *Donationes inter patrem, & filium ſemper ſunt revocabiles.*
XVI. *Quando donatio poſſit revocari.*

I. PRomiſſionis nomen aliquando generaliter ſumitur, atque per omnes contractus vagatur, ſicut & illud ſtipulationis; quoniam aliquid promitti alteri poteſt cum aliquo onere ex parte promiſſarii, quo videlicet obſtringitur promittenti. Aliquando ſpeciale eſt, & ſignificat, prout in præſenti, promiſſionem ſimplicem, gratuitam, & liberalem, quæ eſt præambula ad donationem, ſeu habet pro objecto donationem faciendam. In hoc ſenſu definitur promiſſio, *Deliberata, & ſpontanea obligatio ſuæ fidei alteri facta de re poſſibili, utili, & honeſta.*

II. Itaque in hac definitione tres indicantur conditiones ad valorem promiſſionis requiſitæ: 1. ut ſit deliberata, ideſt cum plena advertentia, atque expedito uſu rationis emiſſa. Cum autem plures gradus deliberationis a Theologis diſtinguantur, communis ſententia eſt, talem, ac tantam ad valorem promiſſionis neceſſariam eſſe, ac ſufficere, quanta requiritur, ut quis peccare poſſit mortaliter, vel validum de re aliqua votum emittere. Quapropter, extremis rejectis, nec ea ab omni perturbatione, & paſſione mentis tranquillitas neceſſaria eſt, quanta, ut aliquid prudentiſſime fiat; quemadmodum nonnulli Auctores videntur expoſcere, pro nihilo habentes eas promiſſiones, quæ in paſſionis, aut cupiditatis impetu fiunt: qui impetus, niſi tollat libertatem ad peccatum mortale requiſitam, minime impedire cenſendus eſt promiſſionis valorem. Ex alia vero parte non ſufficit ea ſemiplena advertentia, quæ ad peccandum venialiter ſatis eſt; ſicut nec eadem ad valorem voti exiſtimatur ſufficiens: cum enim in promiſſione quis ſponte, & gratis aliquid ſibi oneroſum imponat, videtur ex eo ipſo jure naturæ deſiderari, ut in illud plene conſentiat, ac proinde ea perfecta animadverſione, quæ non ſervatur in ſemiplena advertentia. 2. Conditio poſtulat ſpontaneitatem, hoc eſt, ut nulla fraude, dolo, errore, vel metu extorta fuerit promiſſio: quod adeo verum eſt, ut plures Theologi exiſtiment, & levem metum ſatis eſſe, ut promiſſio inde conſecuta irrita evadat, atque inanis, niſi alioquin juramento firmata fuerit; etenim injuria, quam infert levem metum incutiens, ſufficiens motivum præbet, ut promiſſor ab onere præſtandi, quod pollicitus fuit, abſolutum ſe credat. 3. Conditio ſe tenet ex parte objecti, & determinat pro materia validæ promiſſionis res utiles, poſſibiles, & honeſtas. Implicat enim contradictionem, ut quis obligationem contrahat faciendi, & exequendi, quod ſub gravi obligatione omittere, & fugere lege divina, naturali, vel poſitiva jubetur.

III. Præter conditiones hactenus indicatas ex parte actus, vel objecti deſumptas, tres aliæ neceſſariæ requiruntur ex parte modi, ut promiſſio rationem contractus habere poſſit, 1. Eſt, ut externa ſit, ſeu aliquo ſenſibili ſigno manifeſtata: nam licet Deo, qui inſpector eſt cordium, poſſint homines actibus mere internis ſeſe obligare, ut contingit in voto; attamen hominibus, qui ſolum vident ea, quæ parent, fieri non poteſt, ut quis nudo voluntatis propoſito ſeſe obſtringat. Nihilominus diſputant Theologi, utrum hæc conditio jure naturæ ſit neceſſaria, vel ſolum jure poſitivo, quod internis promiſſionibus viam omnem ademerit. Sunt enim, qui ſola voluntate interna obligationem contrahi poſſe, ſpectato ſolo jure naturæ, tuentur, ut Sotus, Ledeſma, Molina, aliique. Sed communior, & probabilior eſt ſententia negans, ac proinde ſecluſo quocumque jure poſitivo, promiſſiones ſolo animo conceptas, ſufficienti ſigno alteri non indicatas, minime eſſe obligatorias propugnat; quippe quia actus mere interni non ſunt in-

inſtrumenta idonea ad homini ſe obligandum, qui nec acceptare poteſt, quod ſibi ignotum eſt. Porro vera ad alterum obligatio non niſi ex conſenſu duorum ad minus induci poteſt. Et licet verum ſit ex voluntate interna tanquam ex cauſa obligationem oriri; hæc tamen cauſa ſuum effectum ſortiri non poteſt, niſi debite applicata, quæ applicatio aliquam externam requirit manifeſtationem. 3. Conditio, ut hæc promiſſio, exterius facta, ſit cum animo, & intentione ſe obligandi. Porro animus ſe obligandi non exprimitur verbis ſolam enuntiationem continentibus ejus, quod futurum eſt, vel exiſtimatur, puta, hoc, vel illud faciam; ſed nec illis verbis, quæ ſolum propoſitum, & præſentem voluntatem indicant, dicendo c. ex. volo hoc, vel illud facere; immo neque illis, quæ promiſſionem quidem formalem exhibere videntur, ſed ſolum generali quadam formula ex conſuetudine adhibita ad declarandam animi promptitudinem, vel benevolentiam, & inclinationem, vel etiam ad ſigna honorificentiæ civilis præſtanda, cum amicus alteri amico ſe ad quidpiam pro ipſo faciendum paratum ſignificat: ſed talia requiruntur verba, quæ obligationem ſaltem ex honeſtate, gratitudine, & fidelitate inductam ſignificent; immo & ex juſtitia, nam & hanc obligationem non refugit gratuita promiſſio, ut quando fit coram Notario, & Teſtibus, cum tunc & obligationem civilem inducat, ut omnes fatentur Theologi, & paulo poſt declarabimus. Si autem dubium ſit, quo animo quis promiſſionem conceperit, aut expreſſerit, monent Doctores perpendendam eſſe verborum ſignificationem. Si enim hæc idonea deprehenſa fuerint ad obligationem inducendam, præſumendum eſt non defuiſſe animum hujuſmodi verbis conſentaneum. Quod ſi nec verborum tenore, nec alio adminiculo id ſufficienter innoteſcat, in favorem dubitantis judicandum eſt, ne ſcilicet oneri certo in caſu dubio ſubjiciatur. 4. Eſt, ut promiſſio externa, & obligatoria ſit etiam ab altero, cui facta fuit, acceptata. Et de hac conditione conſimilis diſputatio inter Theologos agitatur, utrum videlicet ſolo poſitivo jure, an etiam lege naturali deſideretur. Covarruvias enim, & Molina arbitrantur non eſſe jure naturæ neceſſariam, eo quod nonnullæ pollicitationes, & ſpecialiter illæ, quæ factæ ſunt Univerſitati, aut Civitati ad ruinas murorum inſtaurandas, vel ad aliquod ædificium publicum inchoatum abſolvendum, etiam ante acceptationem validæ declarantur in jure, & revocari prohibentur. Quod privilegium plures Doctores extendunt ad pollicitationes Eccleſiis factas, vel ad pias cauſas. Id autem locum habere non poſſet, ſi acceptatio eſſet jure naturæ neceſſaria ad hoc, ut gratuita, & liberalis promiſſio obligationem inducat. Nihilominus ſentiendum eſt cum communiſſima, & mihi probabiliori aliorum Doctorum, ante acceptationem gratuitas promiſſiones vim obligandi adipiſci non poſſe ex ratione ſuperius indicata; quoniam obligatio ad alterum nonniſi inter duas partes, & quidem conſentientes, locum habere poteſt, non ſecuta autem promiſſarii acceptatione nondum duorum conſenſus apparet. Et etiam quia promiſſio alteri facta hanc ſemper ex promittentis intentione conditionem implicare videtur, ut is ſcilicet acceptando ſuum adjiciat conſenſum.

IV. Expoſitis conditionibus ad promiſſionis naturam, & valorem requiſitis, nunc explicandum eſt, quanta ſit obligatio, quæ ex promiſſione externa legitime acceptata conſurgit. Et primo quidem certum eſt, promiſſionem acceptatam obligare ex honeſtate, fidelitate, & veracitate, ut egregie docet S. Th. tum 2. 2. q. 88. a. 3. ad 1. ſcribens: *Dicendum, quod ſecundum honeſtatem ex qualibet promiſſione homo homini obligatur, & hæc eſt obligatio juris naturalis*: tum q. 110. a. 3. ad 5. *Ille, qui aliquid promittit, ſi habeat animum faciendi, quod promittit, non mentitur; quia non loquitur contra id, quod gerit in mente: ſi vero non faciat quod promiſit, tunc videtur infideliter agere per hoc quod animum mutat*. Et patet ex ipſo naturali jure: nam quilibet tenetur efficere, ut facta verbis reſpondeant; & infidelis, ac mendax habetur, qui quod ſponte promiſit, non præſtat. Hinc S. Auguſtinus ſuper Pſal. 34. explicans ea verba, *Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti*, ſubdit: *Nunquid hoc permittit promiſſori, ut ſit ſemper promiſſor, & nunquam liberet fidem ſuam? Nihil minus*.

V. Verum adhuc inquirunt Theologi, num ex hoc fidelitatis debito talis oriatur obligatio, quæ in tranſgreſſore, & fidem fallente gravem culpam inducat. Et primo quidem conſentiunt omnes, ſi promiſſionis violatio noxia ſit promiſſario, eſſe grave peccatum; ut ſi quis alteri inchoato bello (ſunt ex Cajetano deſumpta exempla) ſuppetias ferre, vel ſecretum ſervare in re magni momenti polliceatur, vel Medicus ſpondeat graviter ægrotanti mederi, & a promiſſis deficiat, lethaliter peccat uterque. Similiter graviter adſtringeretur promiſſionem factam implere, & fidem datam liberare, quoties grave damnum ex violatione in promiſſarium redundaret; puta ſi idcirco ad diem conditum ſuo creditori ſolvere nequeat. At ſecundo loco, quando promiſſionis violatio non aliud afferat detrimentum, niſi carentiam rei promiſſæ, plures ſunt, & quidem magni nominis Theologi, qui cenſent nunquam fidem fallentem graviter peccare, variis ducti argumentis. Nonnulli, ut Cajetanus, putant levem eſſe culpam: quia promiſſio de ſe non obligat, niſi ex quadam honeſtate morali veritatis, ſive veracitatis, vi cujus tenemur nedum conformare menti noſtræ, quæ dicimus, ſed etiam curare, ut verbis facta reſpondeant. Verum hæc ratio non admodum ſatisfacit: etenim promittere non eſt affirmare dumtaxat aliquid faciendum, vel omittendum; ſed ulterius ſe obſtringere aliquo vinculo ad faciendum, vel omittendum; ita ut inde conſurgat in promittente debitum, & in promiſſario jus ad exigendam executionem promiſſi: alias ejuſdem peccati reus eſſet, qui promiſſum violaret, ac ille, qui non efficeret, quod ſimpliciter affirmavit ſe facturum; quod a communi ſenſu prorſus abhorret; immo majus peccatum eſſet mendacium officioſum, quam violatio promiſſi: licet enim virtus veritatis, ſeu veracitatis ad utrumque obliget, ſcilicet & ad conformanda verba menti, & ad conformanda facta verbis; magis tamen obligat ad non mentiendum, quam ad non dicendum materialiter falſum. Hinc alii Theologi ſequuntur quidem Cajetani ſententiam, ſed alio ducti motivo, nempe quia exiſtimant ex ſola fidelitatis virtute oriri obligatio-

nem

nem ſervandi promiſſa, quæ virtus, præciſis aliis incommodis ſuperius indicatis, non videtur ſub mortali obligare. Quod inde confirmant, quia plerumque homines non ſolent magni facere harum promiſſionum gratuitarum defectus, nec etiam eos, qui in illis deficiunt, reputant injuſtos; ſicut illos, qui aut furantur, aut ex juſtitia debitum minime ſolvunt; ſed ad ſummum homines leves, inconſtantes, & minime fidos exiſtimant. Aliud præterea indicium adjungunt: quoniam liberaliter promittentes, ſi ad confirmandum, quod promiſerunt, chirographo provocentur, plerumque refugiunt, aſſerentes ſe nolle tam ſtricte obligari; proculdubio quia ſe per ſimplicem promiſſionem, quantumvis acceptatam, vinculo juſtitiæ obſtrictos non reputant. Quibus argumentis addit Molina, promiſſionem eſſe legem, quam ſibi promittens ſponte imponit, qui proinde poteſt ſolum velle ſe leviter obligare, & præſumendum eſt ita velle. Immo ſubdunt Salmanticenſes, „ aliter „ velle non poteſt, cum non ſit in ſua voluntate efficere, ut debitum morale, cujuſmodi eſt „ illud conſurgens ex ſimplici promiſſione, evadat „ debitum legale ex juſtitia; cum nequeat rerum „ naturas pervertere, & virtutum objecta mutare. “

VI. Attamen puto longe probabilius, etiam ſola fidelitate inſpecta, ſi res promiſſa ſit magni momenti, & cujus carentia promiſſario ſit incommoda, & illi valde diſpliceat (ut ſi quis pauperi puellæ dotem polliceatur, vel debitori, qui a creditoribus premitur, & urgetur, vel fidejuſſionem, vel ſolutionem ſpondeat) graviter promittentem obligari. Et 1. quidem id patet ex Can. Juramenti Can. 22. quæſt. 5. apud Gratianum: „ Dominus „ inter juramentum, & loquelam noſtram nullam „ vult eſſe diſtantiam: quia ſicut in juramento „ nullam convenit eſſe perfidiam, ita quoque in „ verbis noſtris nullum debet eſſe mendacium; „ quia utrumque & perjurium, & mendacium divini judicii pœna damnatur, dicente Scriptura, „ os, quod mentitur, occidit animam “. In quo Canone ſermo eſt & de juramento promiſſorio, & de mendacio in promiſſionis factæ defectu: unde Gloſſa ſubdit, *item hoc argumentum eſt*, *quod ex nudo pacto* (cujuſmodi eſt promiſſio) *oritur actio*. Et confirmat S. Antoninus in Sum. P. 2. tit. 11. cap. 2. §. 4. ubi poſtquam dixit, leges quidem civiles hujuſmodi nudis pactis, & ſimplicibus promiſſionibus non aſſiſtere, vel favere, ſubdit tamen: „ E contra ſecundum Deum, & canones eſt obligatio, quia mortaliter peccat recedens a pacto “. Et revera virtus fidelitatis eſt juſtitiæ proxima; ac eſt veluti baſis, & fundamentum omnium obligationum, cujus proinde cuſtodia maxime eſt Reipublicæ, humanæ ſocietati, ac bono publico neceſſaria. Præterea cujuſcumque virtutis obligatio ex ejus objecto, & materia penſatur: quamobrem ſi hæc gravis ſit, & magni momenti, gravis inde conſurgat obligatio, oportet. Et certe maximum quiſque perſpicit diſcrimen inter promittentem puero fructum, vel obulum, & pauperi puellæ dotem. Nec obſtat hanc promiſſionem legem eſſe privatam, quam ſibi promiſſor ſponte imponit. Nam quidem liberum ipſi eſt hanc ſibi legem ponere, vel non ponere: at minime in manu ſua poſitum, ut virtutis indolem, & naturam mutet, quæ in gravi materia graviter obligat, in levi vero leviter, ut late oſtendimus in Tract. de Voto. Sicut nec verum eſt, quod inquiunt Salmanticenſes, non poſſe promiſſorem ſe obligare etiam ex juſtitia, & debitum morale in legale transferre, niſi chirographum adhibeat, & Notarium, ac teſtes appellet; cum hæc quidem in exteriori foro adminicula poſtulentur, non vero in interiori foro, & coram Deo. Immo cur promiſſio civilis juxta ipſos Salmanticenſes gravem obligationem parit? Non profecto, quia civilis eſt: nam chirographi, aut publicæ ſcripturæ ſolemnitas coram Notariis, & teſtibus non vim tribuit promiſſioni, ſed ſupponit potius, & declarat; ſed quia promiſſio eſt: ergo hæc ſolum vim habet obligandi.

VII. Et revera ex ſimplici promiſſione non ſolum fidelitatis obligationem oriri, ſed & juſtitiæ docent plurimi, & quidem magni nominis Theologi; S. Antoninus l. 1. Sylveſter, Covarruvias, Sotus, Continuator Tournely, Juveninus, & inter Probabiliſtas etiam Leſſius lib. 2. cap. 18. dub. 8. Layman lib. 3. ſect. 5. tract. 4. cap. 12. n. 1. Caſtropalaus tract. 22. diſp. 2. punct. 8. quibus me lubens adjungo, his permotus meo videri efficaciſſimis argumentis. 1. Promiſſio, ſi per ſtipulationem fiat, tribuit actionem in foro civili, ut poſſit compelli via juridica promiſſor ad ſervandum promiſſum. Hoc autem indicat, etiamſi ſtipulatio non intervenerit, tantumdem virium habere in foro interno: etenim forma ſtipulationis ſolum eam corroborat in humano judicio; eo quia præſumitur facta cum majori deliberatione, quoties accedit ſtipulatio. Præterquamquod etſi lege ff. neceſſaria ſit ſtipulatio, non tamen lege Codicis, ut patet ex lege *ſi quis argentum* in Cod. de donat. Nec etiam requiritur ex præſcripto, & conſuetudine multarum Regionum, & Rerumpublicarum. Immo nec eſt neceſſaria ex Juris Canonici diſpoſitione, quamvis hoc exigat expreſſionem cauſæ, quæ tamen ob ſolam præſumptionem expoſcitur, eo quod, tacita cauſa, poteſt error in promittente præſumi. Ergo quoad conſcientiæ obligationem quæcumque promiſſio acceptata tribuit actionem, & debitum juſtitiæ parit. 2. Cum ex promiſſione oneroſa acceptata in communi ſententia oriatur obligatio juſtitiæ commutativæ; cur non & ex promiſſione gratuita, & liberali, ſi pari acceptatione firmetur? Etſi enim illa prior majorem pariat obligationem, quia obligationi par obligatio rependitur; ſecunda tamen alterius generis obligationem nequaquam videtur inducere. 3. Ex contractibus quibuſcumque obligatio juſtitiæ producitur, non aliunde certe, niſi ob promiſſionem, quæ in iiſdem contractibus continetur. 4. Virtus fidelitatis inclinat ad ſervanda promiſſa ea ratione, quoniam promiſſio facta eſt, & per eam quis ſe obſtrinxit. Supponit igitur obligationem ex promiſſione jam ortam. Quare quantum obliget promiſſio, non ex virtute fidei dimetiendum eſt; ſed potius e converſo quantum obliget fides ex natura promiſſionis, quæ ultra ſimplicem aſſertionem adſtringit, penſandum eſt. 5. Per violationem promiſſorum injuriam ſibi factam exiſtimant promiſſarii, & quidem merito: nam jus ad rem inde conſecuti ſunt, quod jus ad ipſos quoque hæredes pertranſit; ſicut & obligatio promittentis ad ejuſdem hæredes: at nec jus, nec in-

ju-

juria concipi poteſt ſine juſtitiæ commutativæ obligatione, vel læſione. 6. Id etiam indicat ex promiſſione gratuita ſequi veram juſtitiæ obligationem; quia homines, qui cupiunt aliquid ab alio impetrare, non contenti ſimplici aſſertione, ſtudent illum ad promittendum inducere, non alia de cauſa, niſi quoniam promiſſione reddunt eumdem ſibi devinctum, & obnoxium, utpote juſtitiæ debito obligatum. Hæc ſunt argumenta, quæ vehementius poſitam doctrinam confirmare videntur. Cui non opponitur Ang. Præc. dum de ſola obligatione honeſtatis locis citatis locutus eſt. Nam, ut optime animadvertit Soto lib. 7. de juſt. & ju. q. 2. art. 1. juſtitiæ debitum minime excluſit, ſed ſolum illud, quod locum habet in foro externo, ubi nuda pacta non admittuntur; ut patet ex illis verbis, *ad hoc quod aliquis obligetur ex aliqua obligatione civili, quædam alia requiruntur*. Et Sylvius in 2. 2. q. *66.* art. 2. tanquam certum, & menti D. Th. conforme ſtatuit: „ Promiſſio „ ſimplex homini ſerio exterius facta, & ab illo „ acceptata, obligat in conſcientia, ita ut ſit pec„ catum ex genere ſuo mortale non ſervare talem „ promiſſionem. “

VIII. Ad hanc tamen juſtitiæ inducendam obligationem plura requiruntur. Nimirum 1. ut in promittente ſit animus ſerio, & veraciter promittendi: nam ſi quis verbis promiſſoriis utatur ſolum ad indicandam ſui propoſiti firmitatem, & efficacitatem, & quod magis de præſenti intentione, quam præſefert, ſibi ab alio credatur; iſte ſolum ex virtute veracitatis tenebitur ad ſervandum promiſſum. Et hoc animo factæ cenſeri debent aliquorum promiſſiones, qui leviter verbis promiſſoriis utuntur, cum tamen nihil aliud intendant, quam ſuæ præſentis voluntatis alios certiores facere, quin ullam obligationem impoſterum velint aſſumere. Si tamen ille, cui promittitur, credat veram eſſe promiſſionem factam, & ex hoc errore grave aliquod damnum ſubeat, ex juſtitia obligabitur ille, qui ficta promiſſione hujus damni ſit cauſa ad illum immunem præſtandum. Quod multo magis locum habet in promiſſione oneroſa, ſi promiſſarius ex parte ſua illud jam præſtiterit, ad quod tenebatur: quoniam in eo caſu tenetur ex juſtitia etiam promiſſor vere promittere; alias fides contractuum omnino periret, ſi a promiſſis ſervandis excuſare ſe poſſent homines obtentu fictæ promiſſionis. 2. Eſt, ut promiſſio fuerit de re notabili, & magni momenti; alioquin materiæ levitas excuſat a mortali violationem promiſſi: & quidem juxta Navarrum cenſetur materia notabilis in promiſſione etiam gratuita, quæ notabilis eſſet in furto, aut in contractu oneroſo. Nec firmam puto illorum Auctorum ſententiam, qui nimii rigoris Navarrum arguentes, cenſent plus duplo deſiderari ad hoc, ut violatio promiſſionis liberalis grave peccatum inducat, quam in aliis juſtitiæ commutativæ obligationibus; eo quod minus debitum putant ex liberali promiſſione cauſari. Sed prorſus temere, & abſque ratione: quia ſi concedunt ex promiſſione debitum oriri juſtitiæ, jam hujus gravitas non ex liberali donatione, ſed ex ipſa juſtitia dimetienda eſt: liberalitas enim apparuit in promiſſione; at juſtitia vel impletur in executione, vel violatur deficientia promiſſi, cui proinde commenſurari debent rei promiſſæ valor, & quantitas. 3. Eſt, ut materia promiſſa non ſit interdicta a legibus, atque irritata. Et quidem jure naturæ irritæ ſunt omnes promiſſiones de rebus peccaminoſis, & illicitis, quarum videlicet impletio fieri non poteſt abſque peccato. Et ulterius jure poſitivo irritantur etiam omnes promiſſiones, quæ, licet ſine peccato poſſint executioni mandari, fiunt tamen ob turpem cauſam, quæ legibus civilibus punitur. Sed hæ, quæ ob cauſam fiunt, jam tranſeunt in oneroſas, nec inter eas, de quibus modo loquimur, recenſeri debent. Ea recolantur, quæ diximus in Tract. de Contract. in communi, ubi de contractuum materia diſputavimus. Irritantur etiam promiſſiones, quæ præbent occaſionem peccandi; ut ſi quis alicui promittat ſe nihil repetiturum de his, quæ per injuriam, fraudem, & dolum a promiſſario fuerint ablata: quamvis enim poſt acceptam injuriam, legibus non impediatur ad eam, ſi voluerit, condonandam; nolunt tamen leges, ipſum ad hanc condonationem faciendam ſua promiſſione obligari. Irritæ ſunt denique jure civili promiſſiones, per quas adimitur promiſſori facultas diſponendi de rebus ſuis; ut ſi quis alicui promittat ſe illum inſtituturum hæredem, vel non revocaturum teſtamentum in ejus favorem confectum, vel centum ei præbiturum, ſi hæredem eum inſtituerit: quæ omnia continentur in L. *Pacta 6.* in Codice de Pactis, & alibi.

IX. Explicandum tandem ſupereſt, quando, & in quibus eventibus promiſſio, quantumvis valida, deſinat obligare. Navarrus hanc ſtatuit regulam, ut non amplius obliget; quando talis ſupervenit mutatio vel in rebus, vel in perſonis, quam ſi prævidiſſet promiſſor, noluiſſet promittere. Quæ regula tamen in tanta amplitudine non videtur uſquequaque vera, & certe fallit in promiſſionibus Deo factis. Multi enim vovent ſtatum vitæ religioſæ, qui, ſi credendum eſt eorum verbis, nunquam voviſſent, ſi difficultates, quas poſtea experiuntur, prævidiſſent; nec tamen propterea liberantur ab obſervantia votorum: ſibi enim imputare debent, quod non ſatis prudenter, ad quid ſe obligarent, perpenderint, nec juxta monitum Salvatoris prius ſedendo computaverint ſumptus neceſſarios ad turris evangelicæ conſtructionem: interim enim reverentia divinæ majeſtatis eos adſtringit ad obſervandum, quod revera promiſerunt; non quod promiſiſſent, ſi hæc & alia prævidiſſent. Sed loquendo de promiſſionibus, quæ fiunt hominibus, dicendum eſt ceſſare obligationem promiſſionum, 1. ſi illarum materia evadat impoſſibilis, & illicita, quod per ſe clarum eſt. 2. Si talis ſuperveniat mutatio in rebus, vel perſonis, quam juxta prudentum judicium cenſeatur noluiſſe promiſſor in ſua promiſſione comprehendere. Ita docet S. Th. 2. 2. q. 110. art. 3. ad 5. ſcribens: „ Ille, qui aliquid promittit . . . ſi non faciat, „ quod promiſit, tunc videtur infideliter agere, „ per hoc quod animum mutat. Poteſt tamen ex„ cuſari ex *duobus*: *Uno modo*, ſi promiſit id, „ quod manifeſte eſt illicitum; quia promittendo „ peccavit, mutando tamen propoſitum bene fa„ cit. *Alio modo*, ſi ſunt mutatæ conditiones per„ ſonarum, & negotiorum. Ut enim Seneca dicit „ in lib. 4. de benefic. ad hoc quod homo teneatur „ facere quod promiſit, requiritur quod omnia

„ im-

„ immutata remaneant: alioquin nec fuit mendax „ in promittendo; quia promiſit quod habebat in „ mente, ſubintellectis debitis conditionibus: nec „ etiam eſt infidelis non implendo quod promiſit; „ quia eædem conditiones non extant “. Et revera, cum promiſſio vim obligandi ſumat ex animo, & intentione promittentis, ultra hanc, & ad caſus veroſimiliter in ea non comprehenſos ejus obligatio extendi non debet. Ita ſi quis promiſiſſet amico ſuam operam certo tempore, quo poſtea contingit uxorem, vel filium ægrotantem decumbere, ita ut ſine pietatis offenſa, vel magno incommodo nequeat deferere; procul dubio a præſtando promiſſo liberatur: & ille, qui puellæ, quam virginem exiſtimavit, nuptias promiſit, ſi poſtmodum certus fiat de vitiata virginitate, ab ea ducenda excuſatur. Notandum tamen aliud judicium fieri debere de eo, qui tempore debito promiſſum non implet, quia non vult, cum poſſit, & poſtea incidit in paupertatem, vel aliud impedimentum: hic enim non liberatur ab obligatione, quamvis durante impedimento ab ea implenda excuſetur; quoniam ejus obligatio non ex ſola nata fuit promiſſione, ſed etiam ex mora culpabili, quæ damnum intulit promiſſario in carentia rei promiſſæ, quam proinde compenſare tenetur, ſtatim ac impedimentum ceſſaverit. 3. Definit obligare promiſſio, ſeu potius conſopitur, quando duo ſibi invicem promiſerunt, & alter non implet, nec vult implere, quod promiſit. Quod verum puto, nedum quando ſecunda promiſſio facta eſt intuitu prioris, & velut in ejus remunerationem, ut putat Navarrus; ſed etiam quando facta fuit alio fine, & reſpectu: quoniam enim utraque promiſſio gratuita, & liberalis continet jura, & debita ejuſdem rationis: hinc efficitur, ut compenſatione quadam poſſint hæc jura, & debita invicem extingui: præterquamquod ſecundus promiſſor non videtur ſeſe obligare ad implendum promiſſum in caſu, quo alter, qui prior promiſerat, fidem fallat. 4. Definit obligare, quando promiſſio facta fuit ob cauſam, quæ non ſubeſt; ut ſi quis falſo exiſtimet ſe ab alio affectum magno beneficio, hinc inducitur ad ſe obſtringendum aliqua gratuita promiſſione; tunc enim error contingit circa principalem promiſſionis cauſam.

X. Donatio communiter definitur: *Datio liberalis, ſeu contractus lucrativus, quo quis gratis ſe obligat ad ſtatim transferendum dominium alicujus ſuæ rei, vel juris in donatarium*. Dicitur *Datio*, ideſt talis actio, quæ ſit apta natura ſua ad transferendum dominium; quæ translatio fieri poteſt vel reali traditione, vel officio verborum. Hinc duplex donationis ſpecies a Juriſtis diſtinguitur; alia quæ incipit a traditione rei præſentis, & hæc eſt completa donatio; alia vero quæ incipit a promiſſione rei nondum præſentis, adeoque præcedit tempore traditionem. Licet autem, ſola lege naturali ſpectata, dominium transferri poſſit etiam ante traditionem ſola verborum efficacia; jure tamen poſitivo ita impeditur translatio dominii, ut, ſi nondum ſit facta traditio, non plene & perfectum ſit jus acquiſitum; quo fit, ut imperfecta maneat donatio ante traditionem, & vix a ſimplici promiſſione diverſa. Quapropter ſi quis verbaliter donans alicui equum abſentem, poſtea mutato conſilio eumdem alteri tradat, iſte ratione traditionis acquirit dominium in re; & donatarius ille prior ſolum habet actionem perſonalem, & jus ad rem, ut videlicet in æquivalenti ſibi ſatisfiat. Ulterius dicitur *datio liberalis*, ad indicandum materiam donationis eſſe aliquid nec jure debitum, nec datum eo fine, ut aliquid ſibi jure retribuatur: in utroque enim caſu deſineret eſſe contractus mere gratuitus, & lucrativus. Dixi autem *aliquid non jure debitum*, quia ſi tantum ratione gratitudinis debitum ſit, quod donatur, non obſtat naturæ donationis gratuitæ, & liberalis: tum quia adhuc donatio poteſt fieri intendendo bonum, & honeſtatem virtutis liberalitatis; tum etiam quia gratitudo hanc non impedit, immo liberalitas diſponit ad gratitudinem; neque enim gratum præbere ſe poteſt, qui virtute liberalitatis careret. Nihilominus diſtinguitur a Juriſtis donatio in mere liberalem, & in remunerativam, quam etiam *antidoralem* appellant; ut ſcilicet diſtinguant eam, quæ nullam vel gratitudinis obligationem præſupponit, ab ea, quæ ad hujus debitum, & officium implendum ordinatur. Et adeo hanc diſtinctionem curant, ut non pauci eam juris prohibitionem, qua nonnullis perſonis donatio interdicitur, de ſolis donationibus liberalibus, non autem de remunerativis interpretentur, in quibus ſola munificentia non intervenit, eo ipſo, quod ex parte donantis aliquod gratitudinis debitum præſupponitur.

XI. Nunc celebriores donationis ſpecies ejuſdem definitioni ſunt ſubjiciendæ. Et jam quaſdam indicavimus, videlicet eas, quæ proveniunt ex diviſione donationis in verbalem, & realem, in mere liberalem, & remunerativam. Alias ſtatim addimus. Donatio alia indiget inſinuatione, alia vero ſine inſinuatione ſubſiſtit. Item donatio alia dicitur *cauſa mortis*, alia appellatur *inter vivos*. Hæc poſterior dividitur in permiſſam, & prohibitam. Prohibita continet eam, quæ eſt interdicta ratione excedentis quantitatis, & vocatur *immenſa*, & eam, quæ prohibetur ob ineptitudinem donantium, ad quam revocantur etiam donationes inter Patrem & Filium, inter virum & uxorem, & aliæ hujuſmodi, de quibus dicemus poſt pauca. Interim de primo loco poſitis donationum ſpeciebus nonnullæ occurrunt faciendæ conſiderationes. 1. Itaque de donationibus inſinuatione indigentibus obſervandum, inſinuationem eſſe legalem quandam publicationem, ſeu manifeſtationem, qua quis in ſcriptis coram judice declarat ſe velle huic, vel alteri tantam, vel tantam pecuniæ ſummam, vel alterius rei quantitatem donare, adjectis conditionibus, quibus ſuam implicat donationem: quæ inſinuatio ad eum finem fieri debet, ut accedat approbatio, & conſenſus judicis eam donationem permittentis. Porro invectum eſt hoc juris civilis remedium ad compeſcendas inſanas, & profuſas donationes, quæ patrimonia exhauriunt, & familias redigunt ad inopiam, proculdubio cum detrimento Reipublicæ, cujus intereſt, ſubditos non nimium depauperari; & etiam ad vitandas fraudes, & doloſas artes, quibus avari, & perditi homines a ſimplicioribus extorquere ſtudent pernicioſas, & profuſas donationes. Ceterum, jure naturali inſpecto, neceſſaria non eſt inſinuatio pro validitate cujuſcumque donationis; & pecuniariæ donationes, quæ brevi manu fiunt, non in-

di-

digent inſinuatione. Ad hoc tamen proſunt iſtæ leges cuſtodiendæ, ubi vigent; juxta Provinciarum, & Regnorum conſuetudinem, ut, ſi hujuſmodi donationes fiant ſine inſinuatione, infirmæ ſint, & nutantes, atque ab ipſo vel donante, vel hæredibus ejus per ſententiam judicis revocari, & in irritum reddi poſſint.

XII. Conſideranda eſt ſecundo loco diviſio donationis in eam, quæ fit *mortis cauſa*, & in illam, quæ dicitur *inter vivos*. Donatio mortis cauſa ea dicitur, quæ fit ob mortis ſuſpicionem, vel cum illius cogitatione, & mentione. Eſſentiale diſcrimen hujus donationis a reliquis in eo ſitum eſt, quod, ſive donatio fiat cum reali traditione, ſive incipiat a verbali promiſſione, ea eſt mens donantis, immo alia juxta leges eſſe non poteſt, quam ut, nonniſi poſt mortem ipſius, completum poſſit effectum habere; ita ut ſemper cenſeatur revocabilis, quoadusque per mortem donantis confirmetur: ac proinde pendere dicitur a voluntate deambulatoria, ſicut & aliæ ultimæ voluntates, puta teſtamenta, legata, & hujuſmodi. Inter donationes vero, quæ fiunt inter vivos, quæ dicuntur prohibitæ ratione materiæ, ſunt donationes, quæ dicuntur immenſæ, quales ſunt, in quibus omnia bona præſentia, & futura, immo etiam jura donantur. Et quidem jure Romano eas eſſe invalidas nemo diffitetur: cui etiam jus canonicum conſonat; & pleræque leges municipales aliarum Regionum conſimilem ſequuntur diſpoſitionem. Sed quando inter Juriſtas controvertitur, utrum etiam jure naturali pro illicitis habendæ ſint, videtur illorum, qui affirmant, opinio ſolido fundamento carere. Falluntur enim ex æquivocatione, quoniam in jure adverſæ bonis moribus denuntiantur hujuſmodi donationes. Sed is modus loquendi non indicat eas honeſtati naturali repugnare; ſed utilitati dumtaxat Reipublicæ, & civilis regiminis intentioni incommodas eſſe: quia per illas homines redduntur inteſtabiles, quod bonis moribus civilibus adverſatur. Cæterum, attento ſolo jure naturæ, iſtud pro magno abſurdo habendum non eſt, quod homo, ſuorum omnium donatione, teſtandi incapacem ſe reddat. Quapropter plerique Theologi nullius peccati mortalis reum faciunt, qui tali donatione ſeſe exhauriret, niſi id faceret cum pernicie ſuorum creditorum, vel filiorum, vel aliorum, quibus proſpicere debet. Nec ad reſtitutionem obligant donatarium, qui ex tali donatione dominium omnium alterius bonorum adeptus eſſet; niſi favore legum ſecuta donationis revocatione ab hæredibus donantis juridice repetantur, quæ per leges civiles perperam donata cenſerentur. Et certe inter donationes univerſales legibus prohibitas, illa minime eſt numeranda, quæ fit Eccleſiæ, aut ad pias cauſas: ſi enim poteſt quis ſuammet perſonam in Eccleſiæ, aut cauſæ piæ obſequium tradere; quanto magis omnia ſua bona? quandoquidem operibus pietatis injuſte ſe leges ſeculares opponerent; ſicut nec illa quæ fieret cauſa mortis: per hanc enim cum ſit revocabilis, & deambulatoria, non adimitur donanti facultas teſtandi; quod leges cavere intendunt, dum immenſas interdicunt donationes.

XIII. Ex parte vero donantium plures ſunt, qui utroque jure a facultate donandi repelluntur. Itaque donare non poſſunt, qui dominio bonorum carent; vel etiam, qui ſi dominium habeant, administratione per leges privantur; aut qui, ſi aliqualem habeant adminiſtrationem, facultatem tamen alienandi non habent. Quamobrem 1. recenſentur illi, qui rationis defectu, aut imperfectione donare non poſſunt, impuberes videlicet nondum ad quartum decimum annum completum ætatis, ſi maſculi ſunt, vel ad duodecimum, ſi feminæ, pervenientes, ſine tutorum facultate, & licentia; quæ tamen cenſetur non deeſſe in ordine ad parvas donationes, & liberalitates conditioni ſuæ convenientes. 2. Filii familiarum ſine patris conſenſu, exceptis bonis caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus, de quibus etiam ſi profuſe donaverint, ita ut damnum notabile inde perceperint, petere poſſunt reſtitutionem in integrum. 3. Minores, qui vigeſimum quintum annum non expleverint, ſine licentia Curatorum, quibus ſubjiciuntur, donare legibus interdicuntur. 4. Uxores, ſeu de bonis mariti, ſeu etiam de bonis propriis, quæ a mariti pendent adminiſtratione, diſponere donando minime poſſunt, niſi quoad parvam aliquam quantitatem, quam conſuetudo, & uſus probarum familiarum, facultas domus, & conjugalis conditio permittunt diſtribuendam in remunerationem, & eleemoſynas: iis enim præſumitur ſuffragari conſenſus ſaltem tacitus mariti; qui tamen ſi repugnet, illi uxor parere debet, & etiam ab hujuſmodi donationibus abſtinere. 5. Eccleſiaſtici de iis, quæ ultra congruam, & honeſtam ſuſtentationem ex reditibus beneficiorum ſuperſunt, ad uſus profanos donare non poſſunt juxta piam, probabiliorem, tutioremque ſententiam, quam ſuo loco fuſe propugnavimus, quæ talium bonorum ſimplicem adminiſtrationem illis attribuit. Multo minus Superiores Regulares, adminiſtrantes bona communitatis, hæc poſſunt donando alienare; cum id non poſſit vel ipſa communitas, quæ directe talium bonorum eſt domina, niſi juxta leges Eccleſiaſticas, & Pontificias Conſtitutiones, quibus coarctatur ipſorum dominium, & adminiſtratio. Subditi autem Regulares ex conſenſu ſuorum Superiorum eas tantum modicas donationes, & ad uſus pios ordinatas facere poſſunt, quæ ſtatui paupertatis, vitæ religioſæ, & ſanctionibus Eccleſiaſticis non ſunt repugnantes, ut in Conſectariis dicemus.

XIV. Vulgatiſſimum eſt jure civili, omnes donationes, quæ inter conjuges fiunt, haberi pro invalidis in hoc ſenſu, quatenus ad arbitrium conjugis donantis ſemper revocari poſſint, vel expreſſe, vel tacite; puta ſi donans rem donatam alteri vendat, vel in hypothecam ſubjiciat. Solum duobus modis hujuſmodi donationes irrevocabiles conſtituuntur, 1. morte donantis, quæ tamen mortem donatarii præceſſerit; & hac etiam adjecta conditione, ut ante mortem ipſius donantis, res tradita fuerit donatario, ita ut hic aliquam ejus poſſeſſionem adeptus ſit; ſecuta autem donantis morte retrotrahitur confirmatio, & irrevocabilitas uſque ad tempus traditionis, ita ut fructus ex tunc percepti cedant donatario. Nedum autem mors naturalis donantis hanc vim præfatis donationibus præbet, ſed etiam mors civilis, qualis reputatur, ſi conjux perpetuo exilio extra patriam fuerit deportatus, vel profeſſus ſit aliqua Religione, quæ domini ſit incapax. 2. Confirmatur donatio inter conjuges ad irrevocabilitatis effectum juramento adje-

adjecto, ſi videlicet donans juraverit ſe non amplius revocaturum donationem jam factam. Aliquando tamen donatio, etiamſi juramento firmata non fuerit, & ſupponatur acceptata, & licet mors donantis ſecuta non fuerit, nihilominus totum ſuum valorem, atque firmitatem ſortitur: cujus exceptionis plures aſſignantur caſus in jure. 1. Si Imperator donaverit Auguſtæ, & idem dicendum de donatione facta a ſupremo Principe propriæ uxori: quoniam Princeps vel legibus poſitivis donationes infirmantibus non ſubjicitur; vel donando uxori in illis diſpenſare præſumitur. 2. Si conjux conjugi donet ad reſtaurationem ædium incenſarum. 3. Si donet ad aliquam dignitatem conſequendam, puta uxor marito, ut Doctoris lauream obtineat. 4. Si donans ex donatione pauperior non fiat, ut ſi nihil perdat donando ex bonis, & juribus jam quæſitis; nimirum ſi repudiet hæreditatem, legatum, fidei commiſſum nondum a ſe acceptatum, ut obtingere poſſit uxori, quæ jus ad illud habet defectu mariti, utpote ſubſtituta, vel hæres ab inteſtato. 5. Si donatarius ex donatione ditior non fiat; ut ſi mulier accipiat a marito ad emendos ſibi ornatus, ad mundum muliebrem, unguenta, & ſimilia, vel ad eleemoſynas ſuæ conditioni convenientes faciendas; ſi tamen quidpiam ex hujuſmodi expenſis reliquum fuerit, ſemper repeti poterit a donante. 6. Si donatio cenſeatur facta in remunerationem, cujuſmodi exiſtimatur naturæ, quæ facta fuerit a marito ſene, vel ignobili, uxori juveni, & nobili, veluti in remunerationem repenſam ejus juventuti & nobilitati. Remuneratoria etiam creditur confeſſio dotis acceptæ, etiam ſi revera nulla dos data fuerit; quia merito uxoris compenſando exiſtimatur facta talis confeſſio.

XV. Donationes vero, quæ a parentibus in filios exercentur, non minus certum eſt ſpectato jure civili Romano, eaſdem ſemper eſſe revocabiles ante mortem, & extra caſum confirmationis per juramentum; dummodo filii non ſint emancipati, ſed paternæ ſubjaceant poteſtati. Nomine autem Parentum hic intelligo ſolum Patrem, vel Avum, aut alios aſcendentes virilis ſexus, & ex latere paterno. Ideo autem leges civiles, ut conſtat ex Leg. 2. Codicis de inoff. donat. infirmas volunt, & revocabiles prælatas donationes, quia filius non emancipatus reputatur una, & eadem perſona civilis cum patre; unde exiſtimatur donare ſibi, quod donat filio. Hæ leges proinde non comprehendunt filios jam emancipatos, adeoque a paterna poteſtate exemptos; neque filios naturales illegitimos, qui jure Romano ſub patria poteſtate non ſunt; neque donationes factas a matre, vel ceteris ſe tenentibus ex latere materno, quia iſtis non competit paterna poteſtas. Viceverſa donationes factas a filiis ſuiſmet parentibus de bonis caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus, extra dubium eſt, omnem valorem, & firmitatem habere. Addendæ tamen ſunt etiam quoad hoc nonnullæ exceptiones. Valent, & firmitatem habent donationes factæ a patre etiam filio non emancipato, ſi collatæ fuerint ad dotem, vel matrimonium ineundum. Item illæ, quibus mobilia data ſunt proficiſcentibus ad militiam, vel libri traditi profeſſuris aliquam diſciplinam: hæc enim bona ſtatim evadunt caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia. Ulterius ſi pater filio donet uſumfructum, quem habet in bonis adventitiis filiorum, valet donatio. Denique ſi patris donationes ordinentur ad remunerandum aliquod notabile filii meritum, & obſequium, cenſentur irrevocabiles; niſi fiant ex illis bonis, de quibus pater nequit diſponere abſque detrimento aliorum filiorum, quibus per tales donationes ſubtraheretur aliis legitima portio.

XVI. Denique ad doctrinæ complementum exponendum ſupereſt, quibus in caſibus donatio jam acceptata poſſit revocari. Diſtinguendum vero eſt inter donationem, quæ eſt inter vivos, & donationem mortis cauſa, ac de utraque ordinate dicendum. Si donatio ſit inter vivos, ideſt qua donans velit abſolute rem ſuam fieri alterius ante ſuam mortem, ex triplici cauſa revocabilis eſt, quamvis nedum fuerit acceptata, ſed etiam executioni mandata, nimirum ex donatarii ingratitudine, ex ſuſceptione prolis, & ex donationis inofficioſitate. 1. Igitur revocari poteſt ob ingratitudinem donatarii; ut ſi hic injurias atroces in donantem effuderit, ſi violentas manus illi injecerit, ſi in vitæ diſcrimen induxerit, ſi grave damnum bonis ejus intulerit, ſi conditionem ſibi impoſitam non impleverit. Notanda tamen ſunt circa hoc caput aliqua. Primum eſt non habere locum hanc revocationis cauſam in donationibus, quæ dicuntur ob cauſam, videlicet quæ ad præcedentia merita donatarii remuneranda ordinantur; ſicut neque in donationibus, quæ fiunt Eccleſiis, & ad cauſas pias; hæ enim cenſentur factæ Deo, in quem cadere non poteſt ingratitudo. 2. Donatarium ingratum non teneri ad reſtitutionem, niſi poſt ſententiam judicis: quapropter præmitti debet querela, & probari ingratitudo; eſt enim revocatio donationis quædam ſpecies pœnæ, quam reus ſubire non tenetur, niſi juridice ſibi inflictam. Quod ſi donatio nondum fuerit executioni mandata, quia nondum ſecuta eſt traditio, poterit donator rem ſibi retinere, & repellere petitionem donatarii per exceptionem ingratitudinis: cui enim poſt traditionem jus competit revocandi rem traditam, ante traditionem convenit jus excipiendi. 3. Si a donatore non revocetur donatio ingrato facta, nec poteſt ab ejus hæredibus revocari, niſi in caſu, quo iſti probarent ingratitudinem ignoratam fuiſſe a donante: nam tunc, etiamſi a donante revocata non fuerit expreſſe tacite tamen ec. Ex ſecundo capite revocari poſſunt donationes factæ ab improlibus, ſi poſtea naſcatur proles; ut conſtat ex L. *ſi unquam* 8. Codicis de revocandis donationibus: in qualibet enim donatione implicita cenſetur iſta conditio, ſi proles non ſupervenerit. Si igitur donatio antecedens facta fuerit extraneo, poſt prolem in totum revocata cenſetur. Quod ſi non extraneo, ſed alicui ex aſcendentibus, ut patri, avo, & vel alicui priori filio facta fuerit, revocatur ſolum pro parte, quæ ſufficit ad legitimam portionem prolis ſuſceptæ. Nonnulli Theologi hoc idem extendendum putant ad donationes factas Eccleſiis, & locis piis, cum tunc ob ſalutem animæ donatum intelligatur, quæ minoris haberi non debet, quam filiorum legitima portio. Monent tamen, & jure merito expedire, ut totam Eccleſiæ, vel loca pia donationem remittant ad populi ædificationem, & ad cupiditatis notam vitandam; ut feciſſe legitur Aurelius Cartha-

thaginenſis Epiſcopus ex auctoritate D. Auguſtini, a Gratiano citata, dicentis: „ Quicumque vult „ exhæredato filio hæredem facere Eccleſiam, quæ- „ rat alterum, qui ſuſcipiat, non Auguſtinum, „ immo Deo propitio nullum inveniat. Quam lau- „ dabile factum ſancti, & venerandi Epiſcopi Au- „ relii Carthaginenſis! Quidam enim, cum filios „ non haberet, nec ſperaret, res ſuas omnes re- „ tento ſibi uſufructu donavit Eccleſiæ. Nati ſunt „ ei filii poſtea, & reddidit Epiſcopus nec etiam „ opinanti illi, qui donaverat. In poteſtate habe- „ bat Epiſcopus non reddere ". Quæ poſtrema verba ſunt intelligenda excepta legitima, qua nati filii fraudandi non erant; & ad quam reddendam nec donantis interpellatio, nec ſententia judicis erat expectanda. Immo etſi donator caverit juramento ſe non revocaturum donationem, hæc ſemper revocabilis eſt in caſu ſuſceptæ prolis; quia per adjectum juramentum nunquam cenſetur excluſa iſta conditio, quæ ex intentione legum ſemper venit intelligenda, niſi expreſſiſſimis verbis repudietur. Quod ſi hæc expreſſa renuntiatio conditionis, vel privilegii citatæ legis adfuerit, tunc quidem donator revocare non poterit donationem, poterunt tamen filii poſt ejus mortem; quia ob patris donationem damnum ſentire non debent quoad legitimas portiones, quæ ſibi a Legibus deſtinantur. Ex tertio capite revocatur donatio inofficioſa, ideſt quæ eſt contra officium pietatis, quæ a parentibus in filios eſt exercenda, quando ratione donationis iſti privantur legitima portione, quam ex bonis paternis accipere debent; ut patet ex toto titulo de inofficioſis donationibus in Codice. Et quidem ſi donatio facta fuerit extraneo, animo fraudandi liberos (qui animus præſumitur, quando alias nihil ſuis filiis parentes relinquunt) revocatur in totum. Si autem non tali animo facta fuerit, vel alicui ex prioribus filiis, vel etiam Eccleſiæ, quæ ad inſtar filiorum reputatur; tunc ſolum quoad eam quantitatem revocatur, quæ neceſſaria eſt ad conſtituendas filiorum legitimas. Nihilominus ſi ab ipſo donante revocatio facta non fuerit, vel non acceptata, reſtitutio valet uſque ad mortem ipſius, ſolum enim poſt mortem patris debetur filiis legitima; ac proinde ſolum poſt mortem ejuſdem, donationis inofficioſæ damna ſentire incipiunt, ad quæ tollenda ipſomet jure donatio reſcinditur. Nec ab hac irritatione, vel reſciſſione præſervatur juramento adjecto ab ipſo donante de non revocando. Nihil enim valet hujuſmodi juramentum, utpote præſtitum contra bonos mores naturales, & officium pietatis; ac de re, quæ ſine peccato non poteſt executioni mandari. Et his quidem modis revocatur donatio, quæ eſt inter vivos. Illa autem, quæ mortis cauſa appellatur, alia triplici de cauſa revocari poteſt. 1. Si donatorem pœniteat donationis factæ: hujus enim firmitas, ſicut & firmitas teſtamenti, & legati, & aliarum hujuſmodi ultimarum voluntatum, pendet ſemper a voluntate donantis, quæ uſque ad mortem deambulatoria, & mutabilis eſt. 2. Si donatio facta fuerit metu impendentis periculi, ut in caſu infirmitatis, vel inſtante prælio, vel alio diſcrimine; ceſſante infirmitate, vel periculo evaneſcit etiam donatio. 3. Si Donatarius ante donantis mortem præmoriatur: nam eo ipſo donatio ceſſat, nec ad hæredes defuncti jus ullum pertranſit.

CAPUT SECUNDUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Promiſſio, ſi juramento de ea non revocanda fulciatur, revocari non poteſt ante acceptationem.*
II. *Promiſſio prodiga non obligat, licet juramento firmata.*
III. *Promiſſio acceptata, quando acceptata cenſeatur ſilentio, vel conſenſu alterius perſonæ a promiſſario diſtinctæ.*
IV. *Utrum promiſſio liberalis onere gravari poſſit.*
V. *Quando donatio facta ob aliquem finem, vel cauſam, his etiam deficientibus, valeat.*
VI. *Quando cadat donatio adveniente prole legitimata.*
VII. *De donationibus interdictis.*

Conſectarium Primum.

I. PRomiſſio alteri facta, etiam ante hujus acceptationem, ſi juramento fulciatur de ea non revocanda, obligat. Non deſunt Theologi, qui hujuſce conſectarii veritatem inficientur: quippe qui putant, adjectum juramentum naturam, indolemque promiſſionis non mutare; proinde, cum promiſſio nondum a promiſſario acceptata ſemper revocabilis ſit, talis permanet etiam adjecto juramento. Ita ſentiunt Molina, Sanchez, aliique a Salmanticenſibus citati. At eorum opinio minus probabilis videtur. Quandoquidem licet talis promiſſio in ſe ſpectata revocabilis ſit, tamen ſuperaddito juramento, non ex virtute fidelitatis, ſed ex vinculo religionis redditur irrevocabilis. Proinde promiſſionis indolem non mutat, ſed ſibi juramento vinculum imponit de revocatione, quæ ex indole promiſſionis non acceptatæ locum haberet, non facienda. Et revera, qui concipi poteſt illum perjurum non eſſe, qui, cum juraverit ſe non revocaturum, poſtea revocet? Nonne juramentum violat, cum, quod pollicitus eſt ſub juramento, non præſtet? Præterea obligatio promiſſionis a duorum conſenſu pendet, promittentis ſcilicet, & promiſſarii acceptantis; unde utriuſque requiritur conſenſus. At juramentum de non revocanda promiſſione a ſola jurantis voluntate pendet: obligat igitur independenter ab alterius vel conſenſu, vel acceptatione.

Conſectarium Secundum.

II. Promiſſio prodiga non obligat, licet juramento firmata. Sunt plures Theologi, qui hanc propoſitionem in tota ſua amplitudine veram non arbitrantur: ſed diſtinguendum cenſent, nimirum non obligare, quando donatio promiſſa ita prodiga eſt, ut ſine peccato executioni mandari non poſſit; vel ſi fraus, & dolus ad illam extorquendam adhibita fuerint: at extra has circumſtantias non eſt, inquiunt, unde efficiatur irrita promiſſio de donatione alioquin prodiga, præcipue ſi juramento firmata fuerit; multa enim, quæ fieri prohibentur, facta tamen tenent, & quod non ſine peccato promiſſum fuit, ſine peccato præſtari poteſt, immo nequit ſine peccato omitti. Nam donatio, quæ nul-

nulla præmiſſa promiſſione, atque ſecundum ſe ſpectata invenitur vitio prodigalitatis affecta, ſuppoſita tamen obligatione, vel ex promiſſione, vel ex juramento reſultante, non amplius prodigalitatem ſapit, ſed eſt debita vel ex juſtitia, vel religione. At puto non eſſe hanc limitationem admittendam. Quandoquidem ſi, ut ipſi fatentur Theologi, non tenet promiſſio prodiga, quando ſine peccato non poteſt executioni mandari; ſequitur nunquam revera tenere, cum nunquam ſit ſine peccato donatio prodiga. Nam prodigalitas promiſſionis non in ipſa promiſſione invenitur, quæ, cum ſit verbalis, nec promittentem re ſua realiter privat, nec alteri imprudens beneficium confert, ſed in ipſa datione, ſeu donatione, quæ profecto ſi prodiga eſt, culpa non vacat, nec ſine peccato præſtari poteſt. Ergo non obligabit juramento etiam adjecto, quod verteretur in deteriorem exitum, & eſſet iniquitatis vinculum. At inquiunt, multa quæ fieri prohibentur, facta tamen tenent; & quod non ſine peccato promiſſum fuit, ſine peccato præſtari poteſt. Fateor; at quando prohibitio, & peccatum non in ipſam refunditur executionem, ut patet in illo, qui meretrici mercedem pollicetur pro ſui corporis copia: hic enim profecto peccat promittendo ob iniquitatem, quam poſtulat; at non peccat ſolvendo conſummato peccato, quia illa datio non eſt amplius illicita, utpote a legibus permiſſa in pœnam libidinis. At in donatione prodiga tota reperitur prodigalitatis malitia, ex qua prodigalitate promiſſio malitiam accipit; ergo ſine peccato executioni mandari non debet, ſicut nec polliceri poterat. At urgent, non eſt amplius prodiga datio, quando vel ex juſtitia eſt debita, vel ex religione. Verum hæc eſt petitio manifeſta principii, & ſupponit id, quod eſt in controverſia, nimirum promiſſionem prodigam, & juramento firmatam, ex juſtitia & religione obligare, quod aperte inficiamur; cum jam a culpa ſit inſeparabilis donatio prodiga, nec prodiga poſſit non eſſe promiſſio, ſi prodiga ſit donatio. Nec urget paritas promittentium vel pecuniam latroni, vel ſolutionem uſurarum fœneratori, quorum promiſſio, ſi juramento firmetur, valida eſt, & religionis nomine implenda. Nam in utroque caſu & neceſſitas urget promittentem, & tota malitia non ex parte promittentis ſe tenet, ſed ex parte extorquentis: proinde cum utraque ſolutio malitiam non involvat, ob reverentiam divini nominis licita eſt, & omnino facienda. Hoc denique animadvertendum puto, nimirum, ſi promiſſio prodiga ſit de re dividua, impleri poſſe & debere pro ea tantum parte, quæ prodigalitatis exceſſum declinat, præſertim ſi ſit juramento firmata, ob reverentiam divini nominis, hoc enim pacto res in toto ponitur, nam fides data, & religio voti ſervantur, & prodigalitatis vitium omnino vitatur. At ſi individua ſit, implere non tenetur, quod ſine peccato præſtare non poteſt.

Conſectarium Tertium.

III. Promiſſio gratuita vim habet obligandi, licet promiſſarius ſolo ſilentio eam acceptet, vel ab aliqua tertia perſona ejus nomine acceptetur. Prima hujus conſectarii pars oſtenditur: quia licet ſilentium, & taciturnitas ſit ex ſe indifferens ad conſenſum, vel diſſenſum; tamen, quando res cedit in commodum, & utilitatem tacentis, ejus ſilentium pro conſenſu accipitur, juxta legale axioma *qui tacet, conſentire videtur*; ſecus tamen in oneroſis. Nonnulli tamen in aliquo caſu arbitrantur, ſilentium conſenſum non indicare, licet promiſſio ſit gratuita, & favorabilis; nimirum quando promiſſarius ſincero animo a tali promiſſione abhorret, nec recuſat aperte ob reverentiam erga promiſſorem; ut ſi Epiſcopus, vel alius Superior ſubdito Beneficium, vel Præbendam ſatis lucroſam offerat, & polliceatur, ſubditis vero a talibus Eccleſiaſticis proventibus abhorrens, ſolum tacet, ne Prælatum recuſatione offendat, vel Beneficium flocci facere videatur; tunc ſilentium acceptationem, & aſſenſum non indicaret. Altera vero pars tunc ſolum vera eſt, quando acceptatio non a quocumque fiat, ſed ab illis tantum, qui a jure habiles declarantur ad promiſſionem ſtipulandam, vel acceptandam pro alio. Hujuſmodi autem ſunt, 1. qui a promiſſario commiſſionem generalem, vel ſpecialem habent ad ſtipulandum pro ipſo. 2. Perſonæ, quæ ſunt conſtitutæ ſub jure illius, in cujus favorem cedit promiſſio: ſic poteſt acceptare filius non emancipatus pro patre, ſervus pro domino, Religioſus pro Religione; non autem famulus mercenarius pro eo, cui famulatur, nec ſubditus pro Principe. 3. Qui curam alterius gerunt, ut Tutor pro pupillo, Curator pro minore, & ut aliqui cenſent Princeps pro ſubdito: hic enim cum alteri pro tertia perſona ſtipulandi facultatem præbere poſſit, videtur multo magis per ſe ipſum ea uti poſſe. 4. Et ille pro alio ſtipulari poteſt, qui ex promiſſione abſenti facta aliquod commodum reportat, vel aliquo onere liberatur; ut creditor pro debitore, ſocius pro ſocio in negotiatione, uxor pro marito. 5. Docent etiam plures Juris Canonici Doctores, quemlibet privatum poſſe acceptare promiſſionem factam in favorem Eccleſiæ, & ad pias cauſas, juxta Gloſſam communiter acceptam in Cap. *Quamvis cordis* &c. Præter has perſonas, ſi quis pro alio ſtipulari velit, atque promiſſiones gratuitas acceptare, prorſus inutiliter ageret; quoniam hujuſmodi ſtipulationibus jura civilia reſiſtunt, irritaſque declarant: præter quam quod lege naturali etiam earumdem inutilitas, & inefficacitas conſtat, cum nihil interſit ejus, qui acceptat promiſſio alteri facta ad effectum, ut aliqua obligatio in promittente conſurgat. Duo tamen adhuc ſunt obſervanda circa acceptationem promiſſionis a tertia perſona præſtitam. Primum eſt, requiri, ut acceptatio pro altero valeat, promiſſionem, ſaltem implicite dirigi ad præſentem, qui pro alio acceptet: nam ſi quis dixerit, promitto Petro abſenti me illi centum daturum, non proinde ullam contrahit obligationem, etiamſi iſte, qui præſens eſt, pro Petro abſente promiſſionem acceptet, utpote ad quem nullo modo pertinet promiſſio facta. Quod ſi dixerit, promitto tibi me daturum Petro abſenti centum, vel abſolute nominata ſolum perſona, in cujus Beneficium promiſſio cedit, dixerit, promitto me daturum Petro abſenti centum; in utroque caſu valide acceptatur promiſſio a præſente, ad quem cenſetur directa, etiamſi prout in ſecunda formula ejus expreſſa mentio non fiat;

fiat: ſic enim ex communi ſenſu, & modo contrahendi ſolet accipi, tanquam ad præſentem directa. Valet, inquam, promiſſio ad effectum, ut amplius revocari non poſſit; non tamen ad effectum, ut etiam executioni debeat demandari, niſi ſubſecuta acceptatione perſonæ abſentis, in cujus favorem eſt emiſſa; ante iſtam enim adhuc pendula manet. Alterum eſt, promiſſionem acceptatam a tertia perſona nomine abſentis non poſſe condonari, juxta probabiliorem ſententiam, ab ipſo acceptante (ſi tamen gratuita ſit, & liberalis; nam de oneroſa, & reſpectiva aliter ſentiendum) cum per acceptationem ſemel præſtitam jus abſenti jam ſit acquiſitum: quapropter niſi hic juri ſuo nuntium remittat, abſolvi non poteſt promiſſor ab onere, & obligatione contracta. Excipiunt tamen caſum, in quo qui acceptavit, viciſſim ad aliquid præſtandum promittenti ſemet obſtrinxerit: nam tunc poteſt beneficium alterius remittere, quod cum proprio gravamine comparatum eſt. Quod ſi promiſſio abſenti fiat per internuntium, hæc ad promiſſionis valorem ſunt obſervanda. 1. Non ſatis eſt, ut qui promiſſionem audit, alteri abſenti ex libito, & voluntate ſua renuntiet; ſed requiritur, ut id fiat permiſſione, & mandato promittentis. 2. Ut renuntiatam hoc modo promiſſionem coram ipſo nuntio, vel per literas ipſi datas, ſe acceptare promiſſarius manifeſtet. 3. Si promiſſor revocet promiſſionem, & hoc noverit internuntius, antequam ſcribat, vel referat promiſſionem, valida eſt revocatio: ſi vero hæc non innoteſcat præfato internuntio, valet promiſſio poſt acceptationem promiſſarii. 4. Ceſſat obligatio promiſſionis, ſi promiſſarius ante acceptationem decedat; nec jus ejus ad hæredes tranſit, cum omnino perſonale ſit, & promiſſor libenter huic promittat, vel donet, quod ejus hæredibus nec vendere vellet. 5. Si vero promittens ante acceptationem decedat, poteſt adhuc promiſſarius eam acceptare, cum promiſſio ex parte promittentis jam completa omnino fuerit, nec revocata, atque adhuc fortaſſis perſeveret vel in internuntii atteſtatione, vel in litteris; & præterea promiſſio gratia, & favor eſt, qui ceſſare non cenſetur morte promittentis.

Conſectarium Quartum.

IV. Promiſſioni gratuitæ ante acceptationem onus imponi poteſt; ſecus vero ſecuta acceptatione. Utraque pars jam de ſe comperta eſt; ſicut enim totam revocare poterat promiſſor, ſic etiam aliquo afficere gravamine: ſed ſecuta acceptatione novum onus imponi non poſſe pro certo habendum eſt; quia jam promiſſarius jus ad rem ſine onere conſequendam per acceptationem obtinuit: ergo ſine onere impleri debet. Quod ſi quis acceptavit donationem, cui in favorem tertiæ perſonæ onus aliquod adjectum erat, c. ex. domum per quinquennium inhabitandam cum onere Petrum hoſpitem recipiendi quater in anno advenientem; tunc etiamſi illa tertia perſona jus aliquod acquiſierit, ſi tamen per ſe ipſam non acceptaverit, cenſetur illud jus ſemper revocabile uſque ad tempus impletionis, immo, ut aliqui putant, etiam tranſacto tempore, niſi forte ea tertia perſona fuerit Civitas, Eccleſia, aut locus pius; tunc enim ad conſtituendam irrevocabilem promiſſionem ſufficit donatarii acceptatio.

Conſectarium Quintum.

V. Donatio facta ad certum uſum, vel ob aliquem finem, vel impoſito aliquo onere, aliquando valida eſt, & ſubſiſtit, licet vel finis non obtineatur, vel talis uſus non præſtetur, vel injuſtum onus non impleatur. Declaratur hujus conſectarii doctrina. Nam in hujuſmodi donationibus inſpiciendum, num donatio ſolum fiat ad alliciendum donatarium, ut talem uſum præſtet, vel finem quærat, vel opus impleat; tunc enim his deficientibus vim habet, & revocari non poteſt; ut ſi quis centum donet puellæ alicui, ut nubat, vel ut ejus conſenſum ad matrimonium inflectat, etiamſi puella aut moriatur, aut cœlibem vitam eligat, non proinde donatio vim amittit; cenſetur enim facta ſolum alliciendi cauſa ad talem effectum, non vero ad obligandam puellam, ut talem uſum, vel finem, vel onus reipſa præſtet. Et hujus generis ſunt donationes, quæ fiunt a clientibus patronis ſuis, vel dominis, vel nobilibus eo animo, ut eos protegant, eiſque pro opportunitate auxilientur: qui ſi poſtea vel protectionem denegent, vel auxiliari nolint, non ſunt tamen irritæ habendæ donationes. At contra, ſi donatio fiat animo obſtringendi donatarium ad præſcriptum uſum, vel opus, tunc eo ceſſante, proculdubio revocabilis eſt; quoniam donator ſuam intentionem limitavit per eam præſcriptionem, ut ea non ſervata locum non habeat. Non diſplicet etiam, quod alii Theologi docent, nimirum inſpiciendum, num ille finis ſit principalis, vel tantum acceſſorius. Si enim finis principalis donationis defecerit; tunc, cum deficiat donationis objectum, & veluti ſubſtantia, donationem minime valere perſpicuum eſt: ut ſi quis Monaſterio donet centum, ut anniverſarium pro ſuis defunctis celebret, profecto donatio eſſet revocabilis, ſi onus ſuſceptum non implerent Religioſi. At ſi finis donationis ſit acceſſorius, & minus principalis, cenſent, etiam eo deficiente, donationem valere: ut ſi quis puellæ pauperi centum donet, ut ſubveniat ejus neceſſitati, & ſimul ut conſenſum eliciat ad matrimonium; licet hæc nubere nolit, non erit invalida donatio, ut ſuperius diximus. Quod pariter eſt dicendum, cum donatio ſit ex aliqua cauſa, quæ non ſubſiſtit: nimirum inſpiciendum, num illa fuerit cauſa, vel totalis, vel principalis donationis: & tunc ea deficiente nulla erit donatio; vel eſt ſolum cauſa minus principalis, & accidentaria; & tunc illius defectus donationem non tollet, nec irritabit.

Conſectarium Sextum.

VI. Non ceſſat donatio facta, ſi proles illegitima ſubſequatur; at ceſſat, ſi hæc legitima fiat ſubſequens matrimonium. Prima pars hujus Conſectarii ex ipſa lege eruitur, quæ ſolum de legitimis loquitur filiis; quamobrem non eſt ad illegitimos extendenda, quibus non niſi jus tribuit alimenta a parente exigendi. At, ſi filius per ſubſequens Matrimonium legitimus evadat, corruit donatio; cum tunc patriæ ſubjiciatur poteſtati, & filius

lius legitimus evadat. Immo licet illegitimus filius ante donationem natus fuerit, & poſtea per ſubſequens Matrimonium cum ejus matre celebratum legitimus fiat, corruit facta donatio. Nec obſtat Matrimonium videri poſſe celebratum in fraudem donationis ad eam infirmandam. Nam 1. jus habet Matrimonium celebrandi cum quacumque muliere, cum per donationem hoc jus non amiſerit: ergo & cum matre filii illegitimi. 2. Nato ex quocumque Matrimonio filio corruit donatio: ergo & ex illo, quo filius illegitimus evadit legitimus; ceſſabit præfata donatio, cum tunc filius inter veros, & legitimos filios adnumeretur. Quod ſi filius poſt donationem natus moriatur, priuſquam ſit revocata donatio, ſubſiſtit ne donatio? Minime, nam ipſo facto corruit donatio, & lex ſtatuit cap. de revoc. donat. infantis nativitate ſecuta, *totum quidquid largitus fuerat, revertatur in ejuſdem donatoris arbitrio ac ditione manſurum:* immo ipſius donatoris hæredes poſſunt rem donatam repetere, ſi id donator non præſtiterit; cum penitus in nihilum ſit redacta donatio, ſola filii nativitate.

Conſectarium Septimum.

VII. Triplici Conſtitutione Clementis VIII. 28. quæ incipit *Religioſæ*, & Urbani VIII. Conſtitut. 48. quæ incipit *Nuper*, & noviſſima Bened. XIV. quæ incipit *Paſtor bonus*, quoad donationes; vel largitiones munerum hæc ſtatuuntur. 1. In Bulla Clem. VIII. interdicitur Regularibus utriuſque ſexus munera notabilia largiri, ſive per ſe, ſive per alium, ſive directe, ſive indirecte, ſive palam, ſive occulte, ſive communi, ſive particulari, aut proprio nomine, niſi in generali capitulo, aut generali Congregatione, re mature diſcuſſa, unanimi Superiorum permiſſu cauſa adprobata fuerit. 2. Interdicitur munera largiri, ut per ea ſibi viam parent ad dignitates, & officia, & gradus, ſive ſuperioribus, ſive æqualibus, ſive inferioribus Clericis, vel Laicis donent. 3. Excipiuntur munera de rebus minimis, aut de levioribus eſculentis, & poculentis, ſive de pertinentibus ad devotionem, vel Religionem. 4. Jubet, ut recipientes præfata vetita munera reſtituere debeant non Religioſis, qui largiti ſunt, ſed Monaſteriis, ſive Conventibus, ad quos data, ſeu miſſa de jure pertinent. 5. Declarat conſuetudinem quamlibet hac in re neminem a peccato excuſare. 6. Graviter peccare Superiores, qui Conſtitutionem Pontificiam in Monaſteriis a ſuis ſubditis obſervari non curant. 7. Nec licere Regularibus aliquid notabile commodare, vel mutuo dare alteri, animo amplius non repetendi. 8. Nec rem notabilem ab alio ſibi datam, & expreſſe, vel tacite acceptam jubere, vel rogare, ut alteri tradatur. 9. Nec conſanguineis, vel aliis condonare ſolutionem legati, penſionis, alteriuſve debiti. 10. Nec denique reſiduum vitalitiæ penſionis, vel aliorum redituum, ſeu bonorum ſuis uſibus permiſſorum, quando extra Cœnobium commorantur, donare. Hæc omnia ſua Conſtitutione confirmavit Urbanus VIII. hiſce ſolum adjectis declarationibus 1. Non peccare, qui leviora eſculenta, & poculenta, & munuſcula ad Religionem, & devotionem pertinentia de ſuorum Superiorum licentia largiuntur, modo id *modeſte*, & *diſcrete* fiat. 2. Ex cauſis gratitudinis, conciliationis, & benevolentiæ in Ordinem, & Conventum, ſive Congregationem Religioſam: item cauſa pietatis, caritatis, hoſpitalitatis, aliiſque cauſis ex ſui natura actum virtutis, & meriti continentibus, diſcretam, & modeſtam munerum largitionem cum Superiorum majorum, aut localium licentia fieri poſſe a viris Religioſis. 3. Remunerationes etiam, & grati animi vice largitionem modeſtam, & diſcretam de Superiorum licentia indulgeret idem Pontifex. Summus vero Pontifex Bened. XIV. confirmatis primum prædictis Prædeceſſorum ſuorum conſtitutionibus, ulterius ſibi reſervat crimen illorum, qui a Regularibus, exceptis rerum medicinalium, ſeu devotionis muneribus, dono accipiunt ultra valorem decem ſcutorum, nulla tamen inflicta cenſura. 2. Declarat nec Summum Pœnitentiarium poſſe ab hujuſmodi delicto reum abſolvere, niſi facta reſtitutione; vel, ſi de præſenti nequeat adimplere, cum obligatione eamdem, quamprimum poterit, faciendi. 3. Qui vero infra prædictum valorem ejuſmodi munera receperint, eos injuncta ab ipſo Majore Pœnitentiario, ſeu Confeſſario per eum eligendo eleemoſyna, quæ in beneficium Religionis, ſeu Conventus, cui de jure facienda eſt reſtitutio, ſi caute fieri poſſit, erogetur, abſolvere, ſeu abſolvi mandare poſſit. Hiſce Pontificiis Conſtitutionibus præ oculis habitis evaneſcunt omnes illæ quæſtiones, quas inſtituunt plures Theologi etiam probabilioriſtæ, inquirentes, quantum poſſint Religioſi privati donare de pecuniis ſibi ad uſum conceſſis, ſive a parentibus donatis, ſive proprio labore, & induſtria partis; & ſtatuentes poſſe vel duodecim ducatos in ſingulis annis, vel duos aut tres aureos, vel plus, minuſve arbitrio prudentis, & diſcreti viri; cum de pecuniis in munus donandis nullus ſit jota, aut apex in præfatis Bullis Clementis VIII. & Urbani VIII. Benedictus vero omnem pecuniarum elargitionem prohibeat. Quod ſi in itinere occurrat aliquid donare ob aliquod præſtitum ſervitium tunc a bajulis, ſive a comitantibus, ſive a deferentibus ſarcinulas; hoc eſt dimetiendum ex labore præſtito, & ex neceſſitate operis, & potius mercedis locum habet, quam donationis.

CAPUT TERTIUM.

De Commodato, Precario, & Depoſito.

DOCTRINA.

I. *Commodati definitio traditur, & explicatur.*
II. *Commodatarii munia, & onera.*
III. *Quænam ſit culpa lata, levis, & leviſſima exponitur.*
IV. *Commodantis munia, & onera.*
V. *Quid ſit precarium commodato ſimile.*
VI. *Quid ſit precaria Eccleſiaſtica.*
VII. *Depoſiti definitio, & natura exponitur.*
VIII. *Depoſitarii munia, & onera.*

I. HAs tres contractuum lucrativorum ſpecies ad unum caput revocamus: quia tametſi de ſingulis latam habeant tractationem Juriſtæ; pauca tamen, & facilia ſunt, quæ Theologis circa eaſdem ſcitu neceſſaria occurrunt. Incipiamus a

commodato; cujus naturam, & obligationes ex eo provenientes explicabimus. Nomen commodati ſæpius in jure tribuitur rei, & materiæ, quæ commodatur: hic tamen a nobis accipitur, non pro materia contractus, ſed pro ipſomet contractu. Definitur ergo ex Gloſſa in cap. unic. de commodato: *Rei alicujus ad certum, & determinatum uſum gratuita conceſſio*. Nomine *rei alicujus* tum res mobilis ut veſtis, equus, gemma &c. tum etiam res immobilis, ut domus, fundus &c. deſignatur; utriuſque enim generis bona ad certum aliquem uſum concedi poſſunt, retenta a commodante ipſorum proprietate, & jure ad quoslibet alios uſus. Solum excipiuntur a materia commodati ea bona, quæ ſolo uſu conſumuntur; ut eſculenta, poculenta, pecuniæ, & hujuſmodi: hæc enim, ſi concedantur ad uſum, mutuari dicuntur, non commodari; quia in ipſomet uſu deſtruuntur, eademque in ſpecie, ſeu melius in individuo, ut loquuntur Theologi, reſtitui non poſſunt. Dicitur *gratuita conceſſio*, in quo commodatum differt a locatione, emphyteuſi, aliiſque oneroſis contractibus, in quibus conceditur uſus ob certum ſtipendium. Additur *ad uſum determinatum*, per quam particulam differt commodatum tum ab iis contractibus, in quibus dominium transfertur, ut ſunt mutuum, donatio &c. tum etiam ab illis, in quibus jus quidem rei ſervandæ præbetur, non autem ea utendi, ut fit in pignore, hypotheca, depoſito &c. Indicant etiam hæc verba ex pluribus uſibus, quibus res deſervire poſſunt, unum tantum, vel alterum a commodante poſſe determinari, ultra quem non poſſit commodatarius abſque injuria, & injuſtitia rem conceſſam adhibere. Demum ut omnia, quæ ad naturam commodati faciunt, in allata ex Gloſſa definitione comprehenſa intelligantur, eadem poſtrema verba *ad certum, & determinatum uſum* debent extendi etiam ad certam temporis determinationem complectendam: per hoc enim commodatum maxime differt a precario, quod in hoc poſteriori nulla fiat præſcriptio temporis, ſed, quandocumque libuerit, dominus rem conceſſam precario poterit ad ſe revocare; non item in commodato, in quo per certum tempus eſt commodatario neceſſario relinquenda.

II. Ex commodato uterque contrahens ſuas ſortitur obligationes. Commodatarii hæ ſunt. 1. Non poteſt uti re ſibi conceſſa ad alium uſum præter definitum a commodante, nec ultra tempus taxatum, ſi ſecus faciat, peccat contra juſtitiam; & tenetur Domino compenſationem injuriæ, atque damni, fortaſſis inde enati, præbere. Ut ſi quis equo ſibi ad iter faciendum conceſſo utatur ad trahendum onuſtum plauſtrum, in quo caſu equus nimis defatigatur; vel ſi eodem dato ad eundum Mediolanum uſque ad prolixius iter utatur. 2. Tenetur commodatarius expenſas ordinarias, quæ neceſſariæ ſunt ad rei commodatæ conſervationem ſubire, c. ex. equo ſibi commodato, vel ſervo cibaria præbere, & medicinas ordinarias; expenſæ tamen extraordinariæ ad commodantem pertinent, ut ædes collapſas reſarcire: nam ſicut priores cedunt in utilitatem commodatarii, ſic poſteriores commodantis beneficio cedunt; ac proinde ſi forte commodatarius ad eas faciendas neceſſitate adactus fuiſſet, actionem haberet adverſus commodantem pro ſua indemnitate. 3. Tenetur commodatarius eam in conſervando commodato diligentiam adhibere, quam Patres familias diligentiſſimi in conſimilibus rebus cuſtodiendis adhibere conſueverunt: adeo ut quamvis, ſi res pereat ex caſu fortuito, domino perire cenſeatur, niſi in caſu, quo fortuitum iſtud contingeret, dum eſt in mora culpabili reſtituendi, vel alias ſe ſe obligaſſet expreſſe etiam pro caſu fortuito; tamen ſi ex quacumque, nedum fraude, ſed etiam vel leviſſima culpa accidat, rem datam aut perire, aut effici deteriorem, pertinet ad ipſum commodatarium, indemnem ſervare dominum rei; & id quidem verum eſt attenta commodati natura, quod in ſolius accipientis utilitatem fieri ſolet, ut ſtatuitur in jure can. cap. *Cum gratia*, Ext. de commodato, ubi Greg. IX. ſanxit, *cum gratia ſui tantum quis commodatum accipiat, de leviſſima etiam culpa tenetur*. Poteſt tamen quandoque contingere, ut non ad accipientis, ſed ad dantis commodum, vel ſaltem utriuſque gratia, res commodetur; ut ſi quis pretioſum aliquid ſponſæ ſuæ commodet, ut ornatius, & decentius ad ſe adducatur, id enim facit proprii honoris intuitu; vel ſi quis vaſa argentea commodet ad excipiendum convivio communem amicum, vel equum præbeat agenti ſuo, ut ad negotia familiæ ſuæ curanda citius iter agat, atque tunc regula data exceptionem admittit: & ſi quidem agatur de ſolo commodantis honore, vel beneficio, commodatarius ſolum de dolo, aut lata culpa tenebitur caſu quo res amittatur, vel pereat; ſi autem uterque ex commodato utilitatem reportet, de levi quidem culpa commodatarius tenebitur, non vero de leviſſima.

III. At quoniam frequentius & in ſuperioribus meminimus culpæ latæ, levis, & leviſſimæ, & in ſequentibus ſæpius mentio recurret, operæ pretium eſt hic hujus culpæ gradus, & ſpecies exponere. Culpa lata quandoque in jure dolus malus appellatur, ſed tunc culpa lata non ſtricte, ſed generaliter ſumitur: dividitur enim ample ſumpta culpa, in latam, latiorem, & latiſſimam. Latiſſima culpa eſt dolus expreſſus, latior dolus tacitus, lata vero proprie ſumpta a dolo diſtinguitur: quoniam dolus ſemper conjunctum habet conſilium, & intentionem data opera, ut res pereat, aut deterioretur, unde ex malitia procedit; at culpa lata neque ex conſilio, neque ex malitia progreditur, ſed ex craſſa, & culpabili negligentia. Præterea notandum eſt, aliter a Theologis culpam explicari, aliter a Juriſtis; at exactius loquendo, aliam eſſe culpam juridicam, aliam Theologicam. Theologica eſt deviatio a regula rectæ rationis contra legem Dei, unde continet peccatum mortale, aut veniale. Juridica vero eſt deviatio a regulis juris poſitivi aliquid imponentis, & præſcribentis pro cuſtodia rei alienæ, vel damno alterius evitando. Quandoque coincidunt culpa Theologica, & culpa juridica, quandoque ſeparantur: c. ex. Si quis monile aureum ſuæ cuſtodiæ commendatum in veſtibulo domus apertæ relinquat, culpam juridicam incurrit; adeoque ſi contigerit furto illud occupari, legibus civilibus ad reſtituendum pretium adſtringitur: ſed ſimul etiam hic culpa Theologica non caret; adeo ut etiamſi jus poſitivum nihil de ejus obligatione ſtatuiſſet, nihilominus ex lege naturali juſtitiæ commutativæ eſſet reſtitutioni obnoxius. Culpa juridica itaque divi-

dividitur in latam, levem, & leviſſimam. Lata eſt omiſſio diligentiæ in re aliena cuſtodienda, vel damno proximi vitando, quam homines diligentes, & prudentes communiter ſolent adhibere, & qua bonus pater familias utitur in rebus propriis conſervandis; ut ſi quis librum ſibi commodatum (utor exemplis in jure allegatis) relinqueret in oſtio aperto ſuæ domus, vel equum alienum relinqueret per triduum ſine cuſtodia in prato paſcuali, vel poculum aureum relinqueret ſuper menſam in domo ludi, in quam plures ingrediuntur: quæ culpa, ut mox dicebamus, aliquando in jure cum dolo malo confunditur, quoniam videtur illi admodum proxima, ut quando dicitur in Inſtitut. commodatarium non teneri niſi de dolo malo; cum certo certius ſit, teneri etiam de culpa lata, immo & levi, & leviſſima, ut ſuperius diximus. Culpa levior eſt omiſſio illius diligentiæ, quam ſolent homines diligentiores in cuſtodiendis rebus ſpecialiter adhibere: ut ſi quis depoſitum aliquod magni momenti claudat quidem in arca, non tamen ſera, & clavibus firmet. Tandem culpa leviſſima eſt omiſſio illius diligentiæ, quam ſolum homines cautiſſimi, & circumſpectione abundantes præſtare conſueverunt: ut ſi quis rem, quam habet in cuſtodia, in arca quidem clavi obſerata deponat, non tamen poſtea manu tentet, aut exploret, utrum arca firmiter clauſa ſit. Sed de hoc iterum in Tract. de Reſtitutione.

IV. Quoad obligationes vero commodantis principaliſſima eſt, qua tenetur non repetere commodatum ante tempus determinatum, & uſum completum: jam enim commodatarius jus acquiſivit ex contractu commodati ad talem uſum toto eo tempore percipiendum. Et ita ſtatuitur a Gregor. IX. Cap. *Cum gratia* Ext. *de commodato* dicente: *Contra eum recte commodati non agitur niſi poſt uſum expletum, cujus gratia res fuerat commodata, cum non decipi beneficio reos oporteat, ſed adjuvari*. 2. Commodator, ſi forte rem vitioſam ſcienter alteri commodaverit, e. ex. vaſa vinaria, vel aliis liquoribus continendis efficta, cum latente vitio a ſe minime ignorato, cujus cauſa contingit vinum, oleum, alioſque liquores a commodatario immiſſos aut corrumpi, aut effluere, tenetur hujus damni jacturas commodatario reſarcire, utpote ex fraude, & dolo provenientes; ut ſtatuitur l. 18. §. 3. ff. Commodatum: *Qui ſciens vaſa vitioſa commodavit, ſi ibi infuſum eſt vinum, vel oleum effuſum, corruptum eſt, condemnandus eſt eo nomine*. 3. Tenetur commodans ad expenſas extraordinarias occurrentes pro rei commodatæ conſervatione, cum in ejus beneficium redundent, ut ſuperius diximus.

V. Precarium vero definitur a Wlpiano l. 1. ff. de Precario, *quod petenti precibus utendum conceditur, quoadusque is qui concedit, paſſus fuerit*. Materia itaque precarii poſſunt eſſe tum res mobiles, tum immobiles, tum corporalia, tum incorporalia, e. ex. jus ſervitutis, & alia jura. Differt a commodato in eo, quod in precario nec uſus determinatur, nec tempus; ſibi enim reſervat ille, qui concedit, jus repetendi, quandocumque placuerit: quod tamen ita intelligendum venit, ut non ſtatim repetat, alioquin illuſoria, & nullius momenti foret illa conceſſio. Immo ſi non juſtitia, ſaltem caritas concedentem adſtringit, ut non repetat, quoties id fieri nequit ſine gravi detrimento utentis; ſi alioquin damnum non immineat in dilatione ipſi domino. Obligationes accipientis precario ſunt eædem, ac quæ commodatarium afficiunt, hoc ſolo ſervato diſcrimine, quod in caſu, quo res accepta precario perire contingat, non tenetur accipiens ex culpa leviſſima, nec ex levi, ſed ſolum ex dolo, & culpa lata, quamvis etiam precarium ſit in utilitatem ſolius accipientis. Ita ſtatuitur L. *Quæſitum eſt* §. *eum quoque* ff. & L. contractus ff. de regulis juris. Hujus diſcriminis ratio aſſignatur in ipſo jure, quoniam nimirum tum dominus rei poſſit ad libitum repetere rem precario datam, poteſt hoc modo ſibi abunde conſulere, ſi forte cognoverit rem ſuam periclitari ex negligentia utentis: quamobrem ſi hoc medio non utatur, jam conſentire videtur in damnum ſibi proveniens ex culpa levi, & leviſſima rem habentis. Triplici vero modo finitur precarium. 1. Revocatione ipſius domini. 2. Morte illius, cui conceſſum fuit; cum enim ſit perſonale beneficium, ad hæredes non tranſit: morte vero concedentis non ſemper terminatur, ſed poteſt expectari revocatio facienda ab hæredibus de precario conceſſo conſciis; ſi vero ignari, admonendi ſunt. 3. Venditione facta alteri perſonæ a domino rei precario datæ.

VI. Eſt & aliud genus precarii, quod in jure canonico contractus *precariæ*, ſeu *precaria* in ſingulari nuncupatur, & definitur *Contractus, quo alicui ad preces, ac plerumque cauſa remunerationis, uſusfructus alicujus prædii, vel alterius rei Eccleſiaſticæ immobilis conceditur ea lege, ut ſingulis quinquenniis renovatio hujus contractus petatur*. In pluribus diſtinguitur a communi precario precaria. 1. Quia illud poteſt fieri etiam de rebus mobilibus, hæc vero ſolum circa res immobiles. 2. Precarium ad nutum concedentis revocabile conceditur: Precaria vero ad certum tempus, ante cujus lapſum revocari non poteſt. 3. Precarium fit brevi manu, & privata conceſſione; ad precariam vero requiruntur ſolemnitates juris, cum alienationem importet rei Eccleſiaſticæ. Aliqui tamen juris canonici Doctores putant eas ſolemnitates non requiri, ſi non concedatur ultra triennium. Exſpirat autem precaria hæc, quando poſt quinquennium non eſt quæſita, & obtenta ejus renovatio.

VII. Supereſt dicendum de depoſito, ejuſque obligationibus. Depoſiti nomen multoties tribuitur rei, quæ alteri traditur cuſtodienda: ſed in præſenti ſumitur pro contractu gratuito, & liberali, *quo aliquid gratis cuſtodiendum alteri traditur, ut integrum reſtituatur*. Itaque in hocce contractu nec rei dominium transfertur, ut in mutuo, neque uſusfructus, aut uſus, ut in commodato. Dicitur autem, quo res *gratis* cuſtodienda committitur, ad indicandum diſcrimen inter depoſitum, & alios contractus, per quos onus cuſtodiendæ rei ſuſcipitur non gratuito, ſed mercedis, aut pretii gratia: ſi enim aliquid accipiatur pro re cuſtodienda, potius locationis, & conductionis negotium erit, quam depoſiti; ille enim, qui pretium recipit, locat operam ſuam deponenti pro cuſtodia rei commiſſæ. Differt etiam depoſitum a pignore, quod in hoc rei cuſtodia fit ſolum ad cautionem creditoris, non autem in utilitatem deponentis. Materia depoſiti propria ſunt res mobiles, vel ſe mo-

moventes: nihilominus etiam in immobilibus locum habet aliquando depoſitum, quando videlicet controverſia eſt de rei proprietate, & neuter litigantium poſſeſſionem poteſt allegare, vel qui poſſidet, contra ordinem juris poſſidet; tunc itaque mandato judicis deponuntur, quæ ſunt in controverſia, apud tertium aliquem, qui dicitur *ſequeſter*, vocaturque hoc depoſitum judiciale; ſicut & illud, quo creditore recuſante accipere debitum, a debitore fit ex præcepto judicis illius depoſitio, ut a debito liberetur. Sed nos hic loquimur potius de depoſito privato, quod fit conſenſu, & voluntate deponentis, & depoſitarii, ſive ſit neceſſarium, quando ſcilicet cogitur deponens ob neceſſitatem aliquam, & periculum rei, dum ſervatur a domino, ſive nulla premente neceſſitate fiat, in quo caſu dicitur voluntarium. Perficitur autem iſte contractus re, & traditione, quando ſcilicet & deponens rem ipſam conſignat, & depoſitarius ſuſcipit onus eam cuſtodiendi: neque enim ſufficit, ut res deponatur in domo alterius expreſſe, vel tacite non conſentientis, niſi forte ſit talis, cui ex officio competat cuſtodire; cujuſmodi ſunt Caupones, Aurigæ, Naucleri, & alii, qui ſolent res ſibi commiſſas aut ſervare, aut alio transferre: tunc enim ſi ipſis videntibus, & non repugnantibus res deponatur apud ipſos, puta in Caupona, in Curru, in Navi, rite depoſitum factum eſſe cenſetur. Ita ſancitur L. unica *furti* ad Nau. ff. *In eos, qui naves, cauponas, ſtabula exercent, ſi quid a quoquam eorum, quoſve ibi habent, furtum factum eſſe dicetur, judicium datur*.

VIII. Obligationes depoſitario ex depoſiti traditione conſurgentes recenſendæ ſunt. 1. Tenetur ille res ſibi traditas ea diligentia cuſtodire, qua ſolent Patres-familias prudentes proprias res conſervare, cujuſque omiſſio conſtituit culpam latam: nam, ſi alioquin res pereat, nedum fortuito, ſed etiam ex levi, vel leviſſima negligentia, minime ad reſarciendum damnum obligatur depoſitarius, eo quod depoſitum ſit ex illis contractibus, qui fiunt in ſolam dantis utilitatem; nam ſi quid præbeatur pro cura depoſiti, eo ipſo naturam depoſiti amittit. Ita docet & S. Th. 2. 2. q. 62. a. 6. ſcribens: „ *Tertio modo aliquis* accipit rem alterius abſque injuria, non pro ſua utilitate; ſicut „ patet in depoſitis: & ideo *ille, qui ſic accepit, in* „ *nullo tenetur ratione acceptionis*; *quinimmo acci*- „ *piendo impendit obſequium: Tenetur autem ratione rei*. Et propter hoc, ſi ei ſubtrahatur res „ abſque ſua culpa, non tenetur ad reſtitutionem: „ ſecus autem eſſet, ſi cum magna ſua culpa rem „ depoſitam amitteret “. 2. Non poteſt depoſitarius abſque peccato uſu rei apud ſe depoſitæ fungi: res enim ſibi tradita fuit ad meram cuſtodiam, non ad uſum. Quapropter in jure civili reus furti habetur, qui re depoſita citra deponentis voluntatem utitur: & ſi quid damni inde oritur deponenti, ut fere indiſpenſabile eſt in his rebus, quæ uſu conſumi ſolent, poteſt deponens compenſationem exigere; & tenetur depoſitarius præſtare; nec non & pretium pro uſu rei depoſitæ, ſi talis fuerit, ut æſtimationem aliquam habeat, & alias exigatur a deponente. 3. Tenetur depoſitarius fideliter reſtituere rem depoſitam, quoties dominus eam repetit: nec ſuffragatur ad eam licite, & juſte retinendam, fuiſſe depoſitam ad vitam deponentis, aut ad certum tempus, quod nondum expiravit: ſiquidem non obſtante hac temporis præfixione, depoſitum ex natura ſua eſt ſemper ad nutum domini revocabile, & illa temporis determinatio non fit ad obligandum deponentem, ne poſſit antea repetere, ſed ſolum ad obligandum depoſitarium, ne ante illud tempus ab onere cuſtodiæ ſe abſolvat. Non etiam valet ad negandum depoſitum titulus compenſationis; quoniam videlicet depoſitarius aliquid a deponente ſibi debitum eſſe prætendit. Siquidem jura civilia prohibent fieri compenſationem in re depoſita, ut illibata ſemper maneat fides depoſitorum. Probabiliſtæ aſſerunt, hanc prohibitionem ſolum tenere pro foro externo; at ſpectato jure naturali nihil obſtare, quin depoſitarius ſibi retineat depoſitum in compenſationem, dummodo debitum liquidum ſit, nec alia via ſolutionem obtinere poſſit, quod indicat, humanos legislatores ſanctiores eſſe in cuſtodienda depoſitorum lege, quam ſit ipſe Deus auctor naturæ, qui permittit, immo adprobat aliquando violari depoſitum obtentu compenſationis, quæ & ab ipſa civili lege reprobatur; quamobrem Deus juſte coronat compenſationem occultam, quam juſte homines vetant, & puniunt. Sed de hoc ſatis & abunde diximus in Tract. de Contractibus in communi.

CAPUT QUARTUM.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *Commodatarius quando res commodatas propriis præferre debeat*.
II. *Quando commodans ante tempus commodatum poſſit repetere*.
III. *Quando commodatarius re commodata uti poſſit ultra conceſſionem*.
IV. *Quando teneatur ad reſtituendum ex caſu fortuito*.
V. *Num depoſitarius teneatur aliquando ex culpa levi, vel leviſſima*.
VI. *Num poſſit aliquando uti re depoſita*.
VII. *Quando non peccet, licet depoſitum non reſtituat*.
VIII. *Eccleſia, & Monaſterium non tenetur de depoſito præſtito apud Clericum, vel Rectorem Eccleſiæ*.

Conſectarium Primum.

I. Licet Commodatarius maximam diligentiam in re commodata cuſtodienda, & ſervanda adhibere teneatur; non tamen ſemper tenetur proprias res abjicere, vel negligere, ad ſervandas ab interitu, & indemnes res commodatas. Non deſunt Theologi, qui opinantur, commodatarium teneri præferre res alienas propriis etiam pretioſioribus, quando illas commodatas habuerit; ſecus vero, ſi tantum illas teneat ratione depoſiti. Hæc tamen opinio abſurda videtur: ſequeretur enim, quod, ſi quis apud me depoſuerit in meo ſtabulo retinendum inſignem equum ducentis aureis æſtimabilem, caſu quo ſtabulum incendio corripiatur, ad ſervandam unam, vel alteram ovem propriam, poſſem equum tanti pretii incendio permittere. Juſta igitur, & vera mihi videtur aliorum pene com-

communis doctrina. Quando talis occurrit neceſſitas, ut vel res commodantis perire debeant, vel commodatarii, inſpiciendum eſt, utrum res alienæ vel pretioſiores ſint, vel æque pretioſæ, vel minus, quam aliæ mei juris. In caſu igitur, quo utraſque ſervare non poſſim, pretioſiores alienæ præferendæ ſunt propriis, ſive commodatæ illæ fuerint, ſive depoſitæ, cum hoc tamen diſcrimine, quod in commodato, utpote ordinato ad meam utilitatem, nihil poſſum exigere a commodante pro damno, atque interitu rei propriæ; in caſu vero depoſiti, vel etiam commodati, ſi quando præter naturam factum fuerit ad utilitatem ſolius dantis, compenſari debeo de detrimento in rebus propriis accepto. Si vero æque pretioſæ fuerint res alienæ cum propriis, facultas erit utraslibet præferre, vel ſervare; dummodo indemnis ſervetur ille, qui in alterius commodum vel commodavit, vel depoſuit. Hinc commodatarius, ſi rem ſuam æque pretioſam, ac commodato acceptam ſervare velit, debet commodatam indemnem ſervare, ſolvendo pretium rei commodatæ, quæ periit; ut ſtatuitur L. 5. §. 4. ff. *Commodatum*, ubi poſita lege, ex caſu fortuito non teneri de re commodata, additur ſtatim hæc exceptio, *niſi forte, cum poſſit res commodatas liberas facere, ſuas prætulit*. Et jure merito, quia commodatarius magis tenetur res gratuito acceptas cuſtodire, quam proprias. Demum quando vilioris æſtimationis ſunt alienæ, quam propriæ, nec ambigendum videtur, quin æquitas, & ratio poſtulet, ut proprias alienis præferam, ſalvis ſemper reſpectibus indemnitatis in eo, qui mea cauſa, vel ob meam utilitatem damno expoſitus fuit. Hoc naturalis ordo æquitatis poſtulare videtur.

Conſectarium Secundum.

II. Aliquando, cum nimirum grave urgeat commodantis detrimentum ex rei ſuæ carentia, licet illi rem commodatam ad certum tempus, etiam eo non completo, repetere. Huic propoſitioni adverſantur Navarrus in Manuali cap. 17. n. 182. aliique, his permoti rationibus. In utroque jure civili, & canonico abſolute, nulla facta exceptione, ſtatuitur, rem ſemel commodatam ad certum tempus, ante illius lapſum repeti non poſſe. 2. Commodatum ſpecies eſt donationis; porro donatio ſemel facta, quocumque urgente donantis neceſſitate, revocari non poteſt. 3. Qui commodavit, volens, & lubens commodando, ſe exponit cuicumque detrimento ſibi ex rei privatione obventuro: hoc igitur detrimentum ſibi imputare debet, quod ſponte ſubivit. Verum hæc non tanti mihi videntur ponderis, ut a propoſita aſſertione valeant removere. Quandoquidem ſemper præſumi debet, voluntatem commodantis non ſe extendiſſe uſque ad talem eventum inopinatum, quem ſi prævidiſſet, noluiſſet alteri rei ſuæ uſum tanto tempore tradere. Præterea in hiſce gratioſis conceſſionibus ſemper implicita videtur conditio, dummodo ipſe in pari, aut majori neceſſitate non fuerit; ſicut & ille, qui ſe obligavit ad præbenda alimenta alicui, in caſu, quo ipſe alimentis indigeat, non tenetur ſervare ſuam promiſſionem, utpote cujus fides ſervanda eſt ſuppoſito immutato rerum ſtatu. Ulterius ingrati animi eſſe videtur velle rem gratioſe ab alio conceſſam retinere cum detrimento benefactoris concedentis, & diteſcere hoc pacto alieno damno. At inquies, hoc eſt oſtendere, commodatarium teneri ex gratitudine reddere, at commodantem non poſſe ex juſtitia repetere. At ſi alter ex grati animi virtute reddere tenetur, cur igitur alter quod ſibi aliquo modo debitum eſt petere non poterit? nec in poſita Conſectarii propoſitione ulla eſt juſtitiæ mentio. At cur & non ex juſtitia repetere poterit & quod jam ſuum eſt, & quod imbibita hujuſmodi contractibus conditione, ſcilicet niſi ipſe eguerit, conceſſum eſſe prudentiſſime præſumi poteſt? Hinc objectis argumentis ſic reſponderi poſſe puto; in utroque jure generales regulas conſtitui, exceptiones vero aliquando apponi, aliquando omitti, ſupplendas ab interpretibus: & hanc exceptionem plurimi admittunt & Juriſperiti, & Theologi. Ad 2. omnes lucrativi contractus ad donationem, ſicut & omnes oneroſi ad venditionem revocari poſſunt: at ſicut hi diſcrepant a rigoroſa venditione, & illi a rigida donatione; ita non pari pacto procedunt, nec eosdem habent effectus. Commodatum pluribus nominibus a donatione diſcrepat: non enim conceditur rei ſubſtantia, non omnis uſus, ſed determinatus, non perpetuo, ſed limitato tempore. Sicut igitur tantum diſtat a donatione propria, & rigoroſa; ita mirum non eſt, ſi irrevocabilitatem omnimodam non participet. Quod manifeſte patet in locatione, quæ ad venditionem revocari poteſt; eſt enim venditio uſus rei, c. ex. domus pro pretio: & tamen omnes Theologi docent, poſſe locatorem, ſi domo pro ſe, & ſua familia indigeat, locationem ante tempus revocare, ut nos quoque docuimus Par. 2. de Contr. oneroſ. cap. 4. Non igitur locatio eam firmitatem, & perpetuitatem participat, quæ tamen veræ, & rigidæ venditioni convenit; & licet ſit contractus utrique utilis, tamen revocari poteſt ex indigentia locantis. Multo magis ergo commodatum, quod gratioſum eſt, & liberale, revocari poterit urgente commodantis neceſſitate. Ad 3. ſupponimus, neceſſitatem inſperato, & præter humanam providentiam obvenire: proinde non debet detrimentum ipſi liberali, & gratioſo commodanti imputari, qui profecto, ſi prævidiſſet, rem commodato non conceſſiſſet; ſed infortunio, & humanis viciſſitudinibus ſæpiſſime inopinatis, quibus proſpicere poteſt liberalis commodans, commodatum etiam ante lapſum temporis repetendo. Fateor tamen, & lubenter concedo cum pleriſque Theologis, quod, ſi prævideri commodans, vel prudenter prævidere potuerat, ſe redigi poſſe ad neceſſitatem indigendi re commodata, & nihilominus, nulla facta reſervatione, rem ita ad certum tempus commodaverit, jam videtur juri ſuo renuntiaſſe, ac proinde non poſſe repetendo ſibi conſulere cum detrimento commodatarii. Quod ſi par urgeret & in commodatario, & in commodante neceſſitas uſus rei, tunc putarem commodatarium præferendum commodanti, utpote legitimum rei commodatæ poſſeſſorem; cum ſemper melior ſit conditio poſſidentis: niſi forte alia via, & alio commodato facile poſſet ſuæ proſpicere indigentiæ commodatarius, commodans vero non poſſet. Hæc a me ſunt dicta, ut, quod probabilius ſentio, promam, & pyrrhoniſmum in re morali, quantum fieri poteſt, evitem; non vero,

ut omnes in meam pertraham ſententiam, quaſi ex tripode oracula pronuntians.

Conſectarium Tertium.

III. Licet Commodatarius non poſſit re commodata uti, niſi pro uſu, & tempore conceſſo; contingere tamen poteſt, ut ex præſumpta prudenter domini voluntate & ad alium uſum adhibere poſſit, & ultra tempus conceſſum, quin contra juſtitiam peccet. Fundatur hæc exceptio in ipſo jure, nam Inſtitut. lib. 4. Juſt. tract. 1. ſic habet: *At ſi permiſſurum credant, extra crimen videri, optima ſane diſtinctione, quia furtum ſine affectu furandi non committitur.* Et ſane prudenter præſumpta domini licentia omnem aufert injuſtitiam, & aliquo modo conceſſæ æquivalet. Cavendum tamen, ne alio uſu, vel longiori temporis mora res magis deterioretur, quam ſi tantum & pro præſtituto uſu, & deſignato tempore adhibita fuiſſet. Nam præſumi quidem poteſt licentia, quoties ex uſu rei nullum, vel leviſſimum provenit commodanti detrimentum, & aliqua accedit utilitas commodatario: ſiquidem ut habetur in Regulis Juris *quod tibi non nocet, & alteri prodeſt, eſt concedendum;* at non quando uſus concipitur noxius commodanti. Hinc injuſtitiæ non arguerem, ſi quis commodato acceptum equum ad equitandum levi rhedæ ſubjiciat, vel conceſſo ad diei medietatem, per totum diem utatur; ſi vel ob amicitiam cum commodante, vel alio probabili motivo præſumere poſſit tali uſui, vel tali tempore, ſi petiiſſet, concedendum fore ab amico.

Conſectarium Quartum.

IV. Aliquando Commodatarius tenetur ad reſtitutionem, licet res commodata caſu fortuito pereat. Hæc exceptio a regula generali locum habet, quando Commodatarius vel expreſſa, vel tacita voluntate hoc onus ſibi aſſumit. Et quidem de explicita voluntate nullum dubium eſt; cum quis ſe poſſit alteri obligare, quantum ſibi libuerit. Difficultas eſt de voluntate tacita, & implicita, quæ de facili non eſt præſumenda: præſumitur tamen in jure civili, quando res commodatur æſtimata: ideo enim commodans ſub hac æſtimatione rem concedit, quia, ſi pereat, certus eſſe vult de illius valore recuperando, quocumque modo pereat; & commodatarius, qui rem ſic æſtimatam recipit, cenſetur conſentire huic oneri. Ita L. 5. §. 3. ff. *Si forte res æſtimata data ſit, omne periculum præſtandum ab eo, qui æſtimationem ſe præſtiturum recepit.* 2. Tenetur etiam ex caſu fortuito, ſi in commodati reſtitutione nuncium a commodante mittendum ad rem recipiendam non expectaverit, licet ipſe fideliſſimo tradiderit. At ſi nullus erat expectandus nuncius, & ipſe commodatum reſtituendum tradiderit ſervo pro fideli communiter habito, qui rem vel fugiendo rapuerit, vel in via amiſerit, res perit domino; nec commodatarius reſtituere cogitur, quippe quia nulla ejus culpa periit. Ita ſtatuitur L. *argentum* ff. tit. de Com. ubi habetur: *Argentum commodatum, ſi tam idoneo ſervo meo tradidiſſem ad te perferendum, ut non debuerit quis æſtimare futurum, ut a quibuſdam malis hominibus deciperetur, tuum, non meum detrimentum erit, ſi id mali homines intercepiſſent.* Ex qua lege univerſalem hanc regulam ſtatuit Bartolus in Summario ib. *Si res culpa nuncii perdatur, perit periculo domini, ſi remittens non fuit in culpa malæ electionis.* Exciperem tamen caſum, quo res commodata foret valde pretioſa, cujuſmodi ſunt gemmæ, uniones, aliique pretioſi lapilli, vel magna auri ſumma: tunc enim vel ipſe commodatarius per ſe perferre deberet, vel deferentem in via comitari; cum hæc ſit illa diligentia, & cuſtodia, quam in pretioſis iſtis rebus adhibere ſolent prudentes, & cauti Patresfamilias; cujus proinde omiſſio ſit culpa non ſolum leviſſima, ſed ſaltem levis, ex qua tenetur Commodatarius.

Conſectarium Quintum.

V. Licet Depoſitarius ex lege depoſiti non teneatur, niſi ex culpa lata, nihilominus aliquando & ex levi, & ex leviſſima obſtringitur. Nimirum 1. Si ad hoc ſe ſponte obligaverit; ut patet, quia contractus legem ex conventione accipiunt. 2. Si Depoſitarius ſeipſum depoſitanti obtulerit; ut ſtatuitur in Jure can. ubi Pontifex reſcribens inquit: *De culpa quoque teneris, ſi teipſum depoſito obtuliſti.* Quæ verba Panormitanus, Pirhingius, aliique etiam de culpa leviſſima interpretantur; cum ex culpa lata etiam Depoſitarius, qui ſe non obtulit, teneatur. Et ratio confirmat, quia Depoſitarius ſeipſum offerens ad recipiendum depoſitum, hoc ipſo ad diligentiorem cuſtodiam ſeſe obligare cenſetur: immo tunc videtur ipſius gratia depoſitum eſſe factum; ac proinde ex levi, & leviſſima culpa tenebitur; de qua tenetur etiam, ſi ſit in mora culpabili reddendi petitum depoſitum, immo & de caſu fortuito, ut diximus in Tract. de Contr. in genere.

Conſectarium Sextum.

VI. Non ſemper peccat Depoſitarius, ſi re depoſita utatur. 1. Non certe, quando id fiat conceſſione deponentis. 2. Quando res ex non uſu vel deterior fieret, vel etiam periret. 3. Quando adeſt voluntas præſumpta deponentis, quæ adeſſe præſumitur, quando ex uſu rei nullum ipſi provenit nocumentum: ut ſi quis apud amicum argenteas deponat pateras, queis Depoſitarius aliquando utitur ad offerendum amicis ſive bellaria, ſive vina; cum per talem uſum res minime mutetur, & conſenſus domini prudenter præſumatur: nam juxta citatam Conſectario 3. juris regulam, id conceſſum putandum eſt, quod concedenti non nocet, & prodeſt amico. Qua regula nixi Molina, de Lugo, aliique caſum reſolvunt de Nauclero, qui vehens plures capſas ſaccaro plenas, partim ſuas, partim amicorum, in inſula quadam ſuas quidem vendidit; ſed quia has in fundo navis exiſtentes non ita facile extrahere poterat, loco iſtarum tradidit illas amicorum, quæ ſupereminebant, & eas amicis animo applicuit, quas in fundo navis habebat ejuſdem valoris, & bonitatis: ſed poſtea navi a Piratis capta quæſitum fuit, utrum ſibi, vel amicis periiſſent capſæ in navi captæ; reſolvunt, inquam, in hunc modum, videlicet poſtremas capſas

pſas amicis periiſſe, quorum jam factæ fuerant per Naucleri commutationem, præſumptæ domini voluntati conſentaneam. Si vero pecunia ſit depoſita, & conceſſa ea utendi licentia depoſitario, mutatur natura contractus, qui in mutuum tranſit. Quando vero res tradunt obſignatæ vel in arca clauſæ, licet clavis tradatur, nunquam præſumi poteſt licentia domini, qui uſum concedat; quoniam ex modo tradendi declarat, rem ad ſolam cuſtodiam quocumque excluſo uſu concedi. Quod ſi quæratur, num grave peccatum ſit exiſtimandum, præter voluntatem domini uti depoſito, quando nullum ex uſu ſequitur damnum? Dicendum, non eſſe lethale peccatum contra juſtitiam commutativam; cum gravitas hujus peccati deſumatur ex gravitate damni conſecuti; utrum vero ratione injuriæ, & diſplicentiæ illatæ deponenti grave peccatum judicari debeat? Menſurandum ex levi, vel gravi moleſtia, & diſplicentia deponentis, quæ in caſu nullius damni gravis, rationabiliter loquendo non eſt præſumenda, vel non videtur juſta, & rationabilis. Leges quoque depoſiti, dum nullum eſt damnum, non videntur ſub lethali obligare; cum ad majorem tutelam depoſitorum factæ ſint.

Conſectarium Septimum.

VII. Aliquando contingere poteſt, ut non reddens depoſitum a deponente petitum, non peccet. Hæc quoque exceptio a regula generali pluries locum habere poteſt. Et 1. quidem ſi talis reſtitutio vergeret in damnum ſpirituale, vel temporale deponentis, ſive aliorum; ut in exemplo trito, ſi furioſus repetat enſem depoſitum, quo abuti poſſit ad occiſionem ſui, vel aliorum. „ Depoſitum non „ eſt reddendum (ſcribit S. Thom. 2. 2. q. 57. art. „ 1. ad 1.) ne homo perverſam voluntatem ha„ bens male eo utatur, ut puta ſi furioſus, vel „ hoſtis Reipublicæ arma depoſita depoſcat “. 2. Si bona depoſita ob aliquod graviſſimum crimen deponentis ſint publicata, & fiſco addicta; tunc enim fiſco reſtituenda eſſe, non deponenti communiter docent Juriſtæ. Excipiunt tamen Theologi caſum extremæ, vel gravis neceſſitatis, quam incurreret deponens, ſi tali depoſito privaretur. 3. Si fur, & legitimus dominus concurrant ad repetendum depoſitum; non furi, qui depoſuit, ſed domino, ad quem res pertinet, reſtituendam eſſe ſatis compertum eſt. Immo ſine tali concurſu, ſi depoſitario omnino conſtet rem apud ſe depoſitam furto ſublatam fuiſſe, ejuſque dominum non ignoret, huic potius reſervare debet, quam furi repetenti reſtituere; niſi prudenter præſumeret a fure depoſitum repeti, ut illud ſtatim domino legitimo reddat. Quod ſi vero ſciat quidem rem furto ablatam, at ignoret dominum, furi deponenti, & repetenti reſtituere debet; ſi tamen bona fide primo depoſitum acceperit, neſcius rem eſſe furto ſublatam. Ita Gloſſa: *Depoſitum reſtitui debet prædoni; tamen ſi dominus cum fure ſimul petat, domino reſtitui debet de æquitate.* Si vero mala fide recipiat, jam non depoſitarius, ſed furti particeps evadit; & ad reſtitutionem cum fure adſtringitur. 4. Multo magis poterit depoſitarius negare, & ſibi retinere depoſitum, ſi deprehenderit rem apud ſe depoſitam ſuam eſſe, & aliquando ſibi furto ſublatam. 5. Si duo concurrant ad idem depoſitum repoſcendum, quod uterque a ſe factum dicit, & depoſitarius verum deponentem ignoret, quia depoſitum habitum fuit penes patrem ſuum, cujus eſt hæres, neutri reſtituere debet, ſed apud ſe retinere, ut ſequeſter, donec a Judice verus deponens declaretur. Si vero concurrant alter titulo depoſiti vere per ſe conſtituti, alter titulo dominii rei ut ſibi ablatæ, debet deponenti reſtituere, niſi certo ſibi conſtet de furto; nec ut ſequeſter rem poterit retinere, cum depoſiti fides ipſum urgeat, cætera vero judicare minime ſibi competat. 6. Si ignorans bona fide rem depoſitam conſumpſerit, ut ſi filius hæres rem apud patrem depoſitam, ignorans talem eſſe, abſumat, non tenetur quidem de ipſa re bona fide abſumpta, at de ejus pretio; nam ſicut bonis patris ſibi per hæreditatem obvenientibus fruitur; ita & onera, ut debita patris ſolvere tenetur. Ita L. *Depoſitum* ff. ſtatuitur: *Si hæres rem apud teſtatorem depoſitam diſtraxerit ignorans, an teneatur, & quia dolo non fecit, non tenebitur de re. An tamen de pretio teneatur, quod ad eum pervenit? Verius eſt teneri, cum hoc enim ipſo, dolo facit, quod id quod ad ſe pervenit, non reddit.* Qui vero depoſitum reddere tenentur, debent & fructus reſtituere naturales ex ipſa re depoſita prodeuntes. Ita L. 28. §. 10. ff. de uſur. ſancitur: *In depoſito, & commodato fructus quoque præſtandi ſunt.*

Conſectarium Octavum.

VIII. Eccleſia, vel Monaſterium non tenetur de depoſito facto penes Clericum, & Religioſum, etiam Rectorem Eccleſiæ, vel Monaſterii, ſi forte pereat. Ita ſtatuitur cap. *Gravi* 1. de Depoſito. Et ratio ipſa oſtendit a Pontifice deſignata: quia nimirum delictum perſonæ (Clerici ſcilicet, vel Prælati, rem depoſitam contrectantis) in detrimentum Eccleſiæ redundare non debet juxta Reg. 76. jur. in 6. tum quia depoſitum *perſonæ* Clerici, vel Prælati, *non Eccleſiæ* ſupponitur commendatum. Duæ tamen dantur ab hac generali regula exceptiones. Nimirum 1. niſi Prælatus una cum Capitulo, vel Conventu depoſitum in ſuam fidem, & cuſtodiam recepiſſet; nam Prælatus, & Capitulum Eccleſiam repræſentant. 2. Si res depoſita converſa fuerit in utilitatem Eccleſiæ, vel Monaſterii; nemo enim locupletari debet alieno damno.

CAPUT QUINTUM.

De Fidejuſſione, Pignore, & Hypotheca.

DOCTRINA.

I. *Fidejuſſionis definitio explicatur.*
II. *Conditiones ad fidejuſſionem conſtituendam.*
III. *Aliæ conditiones.*
IV. *Quotuplex eſt Fidejuſſio.*
V. *Quinam fidejubere poſſint.*
VI. *Fidejuſſoris obligationes recenſentur.*
VII. *Quando deſinat fidejuſſio, & incipiat actio in debitorem.*
VIII. *Quid ſit pignus, & hypotheca, & eorum diſcrimen.*

IX. Pri-

IX. *Prima hypothecæ, & pignoris diviſio.*
X. *Aliæ diviſiones.*
XI. *Quænam pignori, & hypothecæ ſubjici poſſint.*
XII. *Obligationes pignoris, & hypothecæ pro tempore præcedente tempus ſolutionis.*
XIII. *Obligationes pro termino ſolutionis.*
XIV. *Poſt elapſum terminum ſolutionis.*
XV. *Quando, ſi pignus, & hypotheca ad tertium poſſeſſorem deveniat, poſſit hic a creditore conveniri.*

I. HOſce trinos Contractus in hoc capite percurremus: nam neque iſti multa complectuntur Theologorum cognitioni neceſſaria, licet apud Juriſtas diffuſiſſimæ ſint tractationis. Incipiamus a Fidejuſſione, quæ definitur: *Contractus, quo aliena obligatio a fidejuſſore ſuſcipitur*, qua videlicet ſe obligat ad implendam alterius obligationem, ſi principalis debitor deficiat. Olim jure civili Romano ad hunc perficiendum contractum neceſſaria erat ſtipulatio, ſcilicet ſolemnis forma contrahendi per interrogationem, & reſponſionem; qua deſtituta fidejuſſio inter nuda pacta recenſebatur, adeoque actionem non progignebat in externo foro. Sed Juris Canonici moderatione, & omnium ferme Regnorum conſuetudine ad fidejuſſionis firmitatem nulla eſt neceſſaria ſtipulatio; ſed ſufficit, ut contrahentium conſenſus idoneis verbis exprimatur, aut aliis æquivalentibus ſignis; adeo ut etiam per epiſtolam præſtita fidejuſſio ſubſiſtat. Immo ſecundum Molinam, aliosque ſola præſentia fidejuſſoris cum reticentia ejuſdem ſatis eſſe poteſt ad indicandum ejus conſenſum; quod tamen non puto uſquequaque verum: nam agitur de onere gravi ſuſcipiendo, quod æſtimari non debet ſuſceptum, niſi habeatur ſuſcipientis expreſſa, & manifeſta voluntas.

II. Quatuor conditiones communiter a Doctoribus neceſſariæ exiſtimantur ad fidejuſſionem, ejuſque naturam exprimendam. 1. Eſt ut ſit obligatio acceſſoria tantum, non principalis, hoc eſt relata ad alterius perſonæ obligationem. Nihil autem refert, utrum fidejuſſio præcedat, vel ſubſequatur principalem hanc obligationem, cui accedit: poteſt enim quis fidejuſſionem præſtare pro contractibus nondum factis, ſed faciendis impoſterum ab amico; ſicut & nihil refert, utrum principalis obligatio ſit ex contractu, vel ex delicto, vel ex ſententia judicis; item utrum eadem obligatio ſit naturalis tantum, vel naturalis ſimul, & civilis; nam ad hæc omnium obligationum genera ſe extendere poteſt fidejuſſio. 2. Conditio eſt, ut fidejuſſor ad plus non obligetur, nec plus ſolvere debeat, quam principalis debitor; nam cum ejus obligatio ſit acceſſoria, non poteſt evadere amplior obligatione principali: quapropter neque quoad quantitatem, neque quoad tempus, neque quoad locum poteſt fidejuſſor ad aliquid compelli, cui principalis debitor minime eſſet obnoxius. Ita ſtatuitur Lege 16. §. 5. Inſtitut. *Fidejuſſores ita obligati non ſunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur: nam eorum obligatio acceſſio eſt principalis obligationis; nec plus in acceſſione poteſt eſſe, quam in principali re.* At quidem contingere poteſt, ut arctius obligetur fidejuſſor, quam principalis, ideſt cum majori vinculo, puta ſi ille etiam juramento, vel hypotheca, vel publico inſtrumento paratam habente executionem conſtringatur; licet principalis debitor nullo ex prædictis vinculis conſtringeretur. Id etiam poteſt evenire, ut obligatio principalis debitoris ſit tantum naturalis, non autem civilis, utpote cui leges civiles minime aſſiſtunt; obligatio autem fidejuſſoris nedum naturalis ſit, ſed etiam civilis: quoniam enim fidejuſſor eſt ſui juris, poteſt ita ſe obligare, ut ejus obligatio non dependeat ab alterius ratificatione, & conſenſu ad civilem pariendam obligationem; ut ſi quis fidejubeat pro minore contrahente ſine auctoritate curatoris, vel pro muliere contrahente ſine auctoritate mariti; iſtæ enim perſonæ ſolum naturaliter obligantur, ut quantum eſt ex parte ſua contractus adimpleant, qui tamen firmitatem non habent ex jure civili; & tamen eorum fidejuſſores poterunt etiam civiliter conveniri. Quod multo magis verum erit, quando fidejuſſio non tam ſit in debiti ſecuritatem, quam in ſecuritatem contractus: nam tunc ſe obligat fidejuſſor ad illum implendum, caſu quo principalis renuat illi ſtare, vel Superior, a quo contrahens dependet, renuat eumdem contractum ratum habere.

III. Tertia conditio eſt, ut ſi obligatio principalis fuerit omnino irrita, & invalida, etiam fidejuſſio nullam habeat vim, nullamque pariat obligationem; ut ſi quis fidejubeat pro ſolutione pretii pro re ſacra vendita. Id tamen ſolum verum eſt, quando contractus a principali celebratus irritus eſt tum civiliter, tum naturaliter, hoc eſt a civilibus legibus improbatus, & a naturali jure caſſatus; non vero quando ſolum legis civilis caret confirmatione, ſed vim ſuam naturalem non amittit. 4. Conditio fidejuſſoris determinatur ex Auth. *Præſente* in Cod. de fidejuſſ. & in eo ſita eſt, ut non poſſit fidejuſſor ad ſolvendum cogi, niſi prius excuſſo principali debitore; quod olim minime neceſſarium erat, niſi in fidejuſſore indemnitatis; talis autem erat, qui ſolum fidejuſſionem acceſſoriam præſtabat, hoc eſt non ſe obſtringebat, niſi in caſu, quo alii immediati fidejuſſores ſufficientes reperti non eſſent. Sed citatæ authenticæ diſpoſitione hæc conditio extenſa fuit ad omnem fidejuſſionem. In aliquibus tamen caſibus negligi poteſt principalis debitoris excuſſio. 1. Quando aperte conſtat, eum non eſſe ſolvendo, vel eſſe abſentem, vel propria bona in territorio minime habere. 2. Quando fidejuſſor renuntiavit privilegio citatæ authenticæ: renuntiare autem videtur, quicumque ſe conſtituit principalem debitorem, & non in alterius defectum; ita ut immediate a creditore conveniri poſſit. 3. Quando fidejuſſor negat ſe eſſe fidejuſſorem: hac enim improbitate amittit privilegium authenticæ. Addunt alii quartum caſum, quando ſcilicet fidejuſſio juramento confirmata fuerit. Sed hoc minime verum eſt: ſiquidem juramentum non immutat naturam contractus, cui accedit; & juxta ejus naturam, & conditiones eſt interpretandum. Notandum etiam eſt, quod in caſu, in quo pro eadem obligatione adſint pignora, & fidejuſſiones, in libito creditoris legum civilium diſpoſitione reponitur, utro modo voluerit ſuæ ſecuritati proſpicere, vel ſcilicet fidejuſſorem pulſando, & ab eo debitum exigendo; vel ipſius pignoris uſu, & vindicatione: ſi tamen eligat ſatisfieri ſibi a fidejuſſore, tenetur

huic

huic ipſi pignora remittere, ſi ab eo ſibi poſtulentur.

IV. Celebris eſt diviſio fidejuſſionis in *judicialem*, & *extrajudicialem*, ſive privatam. Judicialis eſt, qua quis in judicio obligationem aſſumit ſiſtendi reum vel coram Judice, vel in carcere, ſi forſitan fidejuſſionis reſpectu libertas ad tempus illi conceſſa fuerit, cum onere redeundi, vel ſolvendi totum id, quod reum debere conſtiterit. At circa hoc fidejuſſionis genus, quod ad externum pertinet forum, id ſolum eſt animadvertendum, quoties reus, pro quo fidejuſſio facta fuit, ſine fraude fidejubentis vel fugam arripuerit, vel alio modo ſe a Judicis perſecutione ſubtraxerit, & vel carceris, vel flagellationis, vel etiam mortis ſententia dignus repertus fuerit, non proinde fidejuſſorem ad hæc ſubeunda ſupplicia damnandum eſſe: ſunt enim pœnæ delictis perſonalibus debitæ, quibus ſua ſponte nequit ſe ſubjicere fidejuſſor, cum non ſit dominus ſuæ vitæ, vel membrorum: ſolum igitur pœnis pecuniariis plectendus eſt per ſententiam Judicis. Extrajudicialis vero, & privata fidejuſſio dividitur in principalem & acceſſoriam, ut paulo ante indicavi: principalis eſt illa, in qua fidejuſſor ſe conſtituit immediate loco debitoris, ut etiam eo non excuſſo, ſtatim conveniri poſſit a creditore: acceſſoria vero, quæ non niſi facta debitoris excuſſione fidejuſſorem adſtringit. 3. Fidejuſſio dividitur in eam, quæ eſt plurium in ſolidum, & illam, quæ eſt plurium ſolum pro rata, & ad partem virilem: priori fidejuſſionis genere ita plures obligationem ſuſcipiunt, ut tamen ſinguli ſeorſim conveniri poſſint ex creditoris libito pro toto debito; & in poſteriori ſolum pars debiti a ſingulis exigi poteſt, occurrente debitoris defectu. Nihilominus etiam, quando plures obligantur in ſolidum, ille qui convenitur, poteſt exceptionem opponere, ut a confidejuſſoribus proportionales partes debiti repetantur ex reſcripto Adriani, qui hoc privilegium indulget etiam fidejuſſionibus factis in ſolidum. Hæc tamen exceptio, ut proſit, debet fieri ante ſententiam Judicis definitivam, qua jubeatur ſolutio; immo, ut pluribus Juriſtis placet, ante ſolutionem, vel ſpontaneam, vel vi ſententiæ ſecutam: non vero valet, ſi ab eo fiat, qui præfati Reſcripti privilegio renuntiaverit. Fidejuſſor vero ex iis pluribus, qui tenentur in ſolidum, ſi ſolverit ipſe debitum totum, poteſt a creditoribus exigere ceſſionem omnium actionum, quas habebant in reliquos confidejuſſores, & ad hanc ceſſionem etiam renuentes compellere in judicio, nedum ante, vel immediate poſt ſolutionem, ſed etiam ex longo intervallo: ſine vero hac ceſſione nullam actionem habet in confidejuſſores, utpote qui ſibi non obligantur; ſed ea habita, poteſt a ſingulis virilem partem debiti ſoluti exigere, immo & ab ipſo principali debitore eam partem, quæ ſibi ſpecialiter contingebat.

V. Fidejubere autem poſſunt omnes illi, qui habentes bona, & liberam eorum adminiſtrationem ſpecialiter a jure non repelluntur. Porro repelluntur 1. pauperes, filii-familias, qui non habent peculium caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe, & minores ante 25. annum. In hoc tamen ſenſu iſti poſtremi, quod licet fidejubendo naturalem, & civilem obligationem quoad aliquid contrahant; eam tamen obligationem poſſunt elidere beneficio reſtitutionis in integrum, nam minor ex intentione legum ſemper præſumitur læſus. Firma tamen, & irrevocabilis eſt horum fidejuſſio facta pro patre in carcere detento, utpote quam tenentur præſtare, ita ut in caſu omiſſionis poſſint etiam exhæredari. 2. Regulariter mulieres ad fidejubendum habentur ineptæ: & quidem uxoris pro marito fidejuſſio irrita prorſus eſt Legum Romanarum vigore; niſi fortaſſe juramento firmata fuerit, in quo caſu valere Jus Canonicum ſtatuit: pro aliis vero a marito perſonis eatenus valere poteſt mulieris fidejuſſio, quatenus fiat inſtrumento publico, & tribus teſtibus, qui inſtrumento ſubſcribant; quamvis ex conſuetudine etiam ſola eorumdem coram Notario præſentia ſufficiat. Sed eſto fidejuſſio ſic præſtita aliquid valeat, adhuc tamen elidi poteſt exceptione Senatus Conſulti Vellejani in favorem mulierum fidejubentium immediate editi, quo ab omni fidejuſſione liberantur: quod privilegium juxta plures Theologos ſuffragatur etiam in conſcientia, ut poſſint fidejuſſionem retractare, dummodo hæc exceptio apponatur ante ſententiam definitivam, poſt quam non datur regreſſui, aut repetitioni ejus, quod eſt ſolutum pro fidejuſſione, locus. 3. A fidejubendo repelluntur Clerici, & perſonæ Eccleſiaſticæ; ut enim dicitur cap. 1. de fidejuſſ. *Clericus inſerviens fidejuſſionibus abjiciatur*. Verumtamen hæc excluſio non eſt univerſaliter accipienda, ſed limitanda hoc pacto: 1. In præjudicium Eccleſiæ, & bonorum eccleſiaſticorum fidejubere prohibentur. 2. In damnum ſuum, ſeu ſuorum bonorum patrimonialium, ſeu fructuum, quos ex beneficiis ſuos faciunt, pro Eccleſiis, vel aliis Clericis minime fidejubere vetantur; dummodo tamen congrua ſuſtentationis ipſius intacta remaneat, & ad egeſtatem non reducantur. 3. Pro aliis vero perſonis, ſcilicet pro laicis, interdicta eiſdem videtur Jure Canonico fidejuſſio. Quod tamen ita intelligendum eſt, ut aliqua exigente neceſſitate, vel pietate & pro illis fidejubere poſſint; non enim contra caritatem, vel pietatem militare debet, quod pro pietate, & caritate inſtitutum eſt. Immo addo, factam pro laicis fidejuſſionem, tametſi forſitan illicite, valere tamen, & obligatione non carere, itaut debitore non ſolvente teneantur ipſi de bonis propriis, ſive ex beneficio, ſive ex patrimonio ſolvere, cum moderatione tamen ſuperius inſinuata. 4. Regulares, & Monachi ad fidejubendum inepti ſunt, niſi conſenſum Prælati, & majoris partis Capituli obtinuerint. Immo nec Prælati ipſi ſine conſenſu ſuorum Conventuum facere id poſſunt, niſi forte pro minimis rebus, de quibus ratione officii valent per ſe ipſos diſponere. Quod ſi preſtare audeant, ipſo jure privantur adminiſtraſtione tam ſpiritualium, quam temporalium; ut habetur cap. 2. de ſolutionibus: *Si quis autem contra præmiſſa* (fidejubendo) *venire præſumpſerit, ab adminiſtratione ſpiritualium, & temporalium noverit ſe ſuſpenſum.* Addendum eſt, nec Monaſterium poſſe per fidejuſſionem ſubjicere obligationi bona immobilia, vel mobilia pretioſa, quæ ſervando ſervari poſſunt, abſque ſolemnitatibus præſcriptis tum in Extra. Pauli 2. quæ incipit *Ambitioſa*, tum Decretis Sacræ Congregationis editis juſſu Urbani VIII.

VI. Nunc de Fidejuſſionis obligatione dicendum ſupereſt. Obligatio fidejuſſoris ad ſolvendum in de-

defectu creditoris ex natura ſua gravis eſt, utpote obligatio juſtitiæ ex fide data & accepta: quapropter niſi per accidens materiæ parvitas excuſaverit, non vacat culpa mortali ejuſdem violatio. Hinc inquirunt Theologi, utrum in conſcientia teneatur fidejuſſor ſolvere pro debitore, antequam ad id per ſententiam judicis compellatur. Sunt, qui putant hanc expectandam ſententiam, quia conſiderant obligationem fidejuſſoris non eſſe ultra illius intentionem extendendam: porro talem ejus intentionem præſumi (niſi de oppoſito aperte conſtet) ut minus, quam fieri poteſt, ſe obligare voluerit, ac ſolum juxta communem conſuetudinem, atque ſenſum. Videtur autem, inquiunt, conſuetudine receptum eſſe, ut fidejuſſor nunquam ſolvat, niſi per ſententiam Judicis compellatur. Verum communiter oppoſitum tenent Theologi, & unice verum eſt, in conſcientia teneri fidejuſſorem; ſiquidem jure naturali ad fidem ſervandam adſtringitur: quapropter expectare non debet Judicis compulſivam ſententiam. Falſum eſt autem vel eſſe conſuetudine invectum, vel in communi ſenſu, fidejuſſores non ſolvere, niſi a Judice compulſos: hoc enim ſolum præſtant, vel qui cauſam non ſolvendi juſtam ſe habere arbitrantur; vel qui juſtitiam, & animæ ſalutem negligunt, parumque curant: nam honeſti homines comperta principalis debitoris non ſolvendi vel impotentia, vel malitia, prompte fidem datam liberant. Immo quando ipſis certo conſtet principalem debitorem vel ex impotentia non valere, vel obfirmata malitia nolle æs alienum ſolvere, nec ipſius creditoris pulſationem expectare debent; ſed elapſo termino ſolutioni præfixo, ceteriſque impletis conditionibus ſolvere tenentur, cum ſint loco principalis debitoris: & ſicut ipſe expleto termino ex ratione ſui debiti ſolvere urgetur, etiam non poſtulante creditore; ita & fidejuſſor pari onere gravatur, niſi uterque prudenter cenſeat a creditore dilationem concedi.

VII. Dicendum ſupereſt ultimo loco, quando definat fidejuſſio, & quando fidejuſſor actionem in principalem debitorem habere incipiat. Et quidem perſpicuum eſt, obligationem fidejuſſoris extingui, quotieſcumque principalis debitoris ſolvitur obligatio, ſive fiat per veram debiti ſolutionem, ſive per mutuam compenſationem, ſive per gratuitam creditoris remiſſionem; ruente enim principali cadit quoque acceſſorium. Nihilominus quæritur, ſi a creditore terminus ſolutionis debitori ex mera indulgentia prorogetur, utrum permaneat fidejuſſoris obligatio? Et reſponſio eſt permanere, ſi fidejuſſor ſeſe indefinite, & nullo præfixo termino obligaverit; tempus enim indefinitum in humanis conventionibus æquivalet perpetuo. Quod ſi ille ad certum tempus, puta ad unum annum vel duos, fidejuſſionem ſuam determinaverit, & creditor ad tertium annum differat debiti exigentiam, palam eſt fidejuſſorem ultra terminos ſuæ intentionis, & conventionis non poſſe obligari. Sunt tamen aliqui caſus, in quibus, etiam debitoris obligatione non extincta, poteſt fidejuſſor petere jure, ut ab onere fidejuſſionis liberetur. Afferuntur autem a Gloſſa in Cap. *finale* de Fidejuſs. & paſſim ab aliis tum Juris civilis, tum canonici Doctoribus, nimirum 1. Quando a principio ita conventum eſt, ut fidejuſſio poſt certum tempus, vel etiam ad inſtantiam fidejubentis tollatur. 2. Si debitor prodigus evadat, & incipiat dilapidare ſua bona, unde fidejuſſori periculum peculiare immineat. Ratio eſt, quia cum tunc periculum ſit in mora, nimirum ne fidejuſſor, ſine ſpe aliquid a debitore recuperandi, ſtato tempore ſolvere, atque ita damnum ſubire debeat, merito liberationem a fidejuſſione poſtulat. Hoc tamen eſt intelligendum, ſi agatur de magna, & quidem tali dilapidatione, qua probabiliter, & cum fundamento timeatur paupertas debitoris, & ejus ſolvendi impotentia; non vero de parva, & modica, per quam debitor non admodum depaupereſcit. 3. Si fidejuſſor longo tempore, judicis arbitrio æſtimando, fidejuſſione ligatus manſerit, quo tempore commode a debitore poterat ſatisfieri, unde eſt in mora culpabili ſolutionis; ne perpetuum, & quaſi continuum ſit fidejuſſoris periculum, & onus. Hi duo poſtremi tituli recitantur etiam in Jure cap. fin. tit. de Fidejuſſ. ubi dicitur: *Cum pro quo fidejuſſorem te obligaſti, ſi diu in debiti ſolutione ceſſavit, aut diſſipare bona ſua cœpit . . . . jure poteris convenire, ut te a fidejuſſione debeat liberare.* 4. Si fidejuſſor aut negotiationis, aut ſtudii cauſa, aut ad evitandas inimicorum inſidias alio migrare debeat. 5. Addunt nonnulli Juriſtæ, ſi inter debitorem, & fidejuſſorem graves, & capitales inimicitiæ ortæ fuerint, quæ a ſola debitoris culpa inductæ fuerint. In hiſce tamen omnibus titulis non contra creditorem agere debet, ſed contra ipſum debitorem, petendo, ut eum a fidejuſſione liberet, vel ſolutione crediti, vel alium idoneum fidejuſſorem deſignando, vel ſufficientia pignora ſubſtituendo. Actio autem in debitorem competit fidejuſſori, ſtatim ac vel pulſante creditore, vel ſententia Judicis ad ſolvendum adactus fuerit; etiamſi nondum fuerit ſententia executioni mandata, nec ſolutio ipſa perfecta: quia cum ſententia paratam habeat executionem, perinde eſt, ac ſi ſolviſſet. Ita communiter Juriſperiti tum Civiles, tum Canonici Barboſa, Menochius, Pirhingius, aliique.

VIII. De Pignore, & Hypotheca, quæ ſecundo loco ab initio hujus capitis conſideranda nobis propoſuimus, conjunctim agemus: quia licet rigoroſe loquendo diverſa ſint; in jure tamen paſſim promiſcue pro eodem accipiuntur. Aliquando igitur hæc nomina ſignificant rem, quæ alteri traditur, vel obligatur pro crediti ſecuritate; ſic anulus dicitur pignus pro mutuata pecunia: aliquando conventionem, qua prædicta res alteri obligatur; unde dicitur Sejum bona ſua oppignoraſſe: tertio & non raro obligationem inde enatam; ut cum quis dicit, habeo bona tua oppignorata. Hic pignus, & hypotheca ſumuntur *pro contractu, quo res creditori aut traditur, aut ſaltem obligatur, ut inde accipiat ſatisfactionem rei creditæ, ſi alio modo ſibi non fuerit ſatisfactum*. Nonnulli pignus ab hypotheca diſcernunt, quod illud non niſi in re mobili conſiſtat, hæc vero ſolum in immobili; quod tamen undequaque verum non eſt. Hinc melius alii utriuſque diſcrimen in hoc conſtituunt. Quando res oppignorata, vel hypothecæ ſubjecta reipſa traditur, & in creditoris manus, poſſeſſionem, vel detentionem transfertur, ſive fuerit mobilis, ſive immobilis, tunc proprie *pignus* conſtituitur. Quando vero nulla adhibita tra-

traditione ſola partium conventione res aliqua, ſive mobilis, ſive immobilis, pro ſecuritate crediti ſubjicitur, & obligatur, tunc vere hypotheca conſtituitur. Verum quidem eſt, plerumque hypothecam ſolum in immobilibus exerceri conſueviſſe.

IX. Porro Hypotheca, prout etiam pignus comprehendit, varias ſuſcipit diviſione. Nam 1. alia eſt univerſalis, alia particularis. In univerſali omnia debitoris bona creditori obligantur, nedum præſentia, ſed & futura; quamvis id diſerte non exprimatur, ſed adhibeatur formula generalis, puta *cum fide, & periculo rerum mearum*; ut colligitur ex cap. finali Codicis *de his quæ pignori obligari poſſunt*. Non cenſentur tamen in hac univerſalitate comprehenſa, quæ quis veroſimiliter in ſpecie non obligaret; cujuſmodi ſunt veſtis quotidiana, neceſſaria ſupellex, Doctoris libri, artificum inſtrumenta &c. Nec impedit hujuſmodi univerſalis obligatio, quin bona obligata poſſint alteri vendi: manet enim loco rei hypothecatum creditori pretium venditione acceptum.

X. Rurſum hypotheca alia eſt *expreſſa*, alia *tacita*. Expreſſa duplici modo conſtituitur, nempe vel conventione contrahentium, ad quam proinde non eſt neceſſaria præſentia, ſeu traditio rei, ſed ſola partium declarata voluntas; vel conſtituitur decreto Judicis, & Magiſtratus: & ſicut illa prior vocatur *conventionalis*, ita hæc poſterior dicitur *judicialis*, ſeu *prætoria*, ad quam requiritur, ut auctoritate Judicis creditor habeat poſſeſſionem, vel detentionem rei obligatæ. Tacita vero hypotheca eſt illa, quæ ſola legum diſpoſitione conſtituitur. In multis autem caſibus Jure Romano hypotheca tacita locum habet: ſed aliquas ſolum celebriores enumerabo. 1. Si quis ratione contractus, vel nomine tributi aliquid fiſco, ſive Principi debeat, omnia ejus bona hypothecata ſunt fiſco; ſi tamen minor aliquid emat a Principe, ſolum res empta ſubjicitur hypothecæ. 2. Omnia bona mariti pro dote uxoris hypothecæ ſubjiciuntur, nec non & omnia bona fidejuſſorum, ſi qui fidejuſſores pro dotis ſecuritate dati ſunt, quæ hypotheca habet etiam privilegium prælationis ad alias omnes priores tacitas hypothecas in eiſdem bonis conſtitutas, non tamen ad anteriores expreſſas hypothecas. 3. Omnia bona Tutoris, & Curatoris hypothecata intelliguntur pro indemnitate minoris, & pupilli; & ſimilis hypotheca afficit adminiſtratores bonorum Eccleſiaſticorum, & illorum, quæ pertinent ad Rempublicam, Civitatem, Communitatem: ſiquidem tum Eccleſia, tum Reſpublica pupilli ſibi vendicat privilegia; & idem dicendum de patre adminiſtrante bona adventitia filiorum. 4. Bona defuncti pro legatis ab eo relictis manent hypothecata. 5. Si uxori aliquid a marito, vel intuitu mariti donatum fuerit, poſt ejus mortem ad communes liberos pertinet: quod ſi mulier ad ſecundas nuptias tranſierit, omne id, quod eidem poſt illam donationem acceſſerit, manet hypothecatum prioribus liberis; & eodem modo judicandum eſt de illis, quæ donata fuerint marito ab uxore, vel intuitu uxoris. 6. Quod pupilli pecunia emptum fuit; ipſi manet hypothecatum pro pretio ſoluto. 7. Fructus rei conductæ cenſentur hypothecati domino fundi pro ſecuritate penſionis; immo & quidquid illatum fuerit in prædium conductum, ſive urbanum ſit, ſive ruſticum, hypothecæ ſubjicitur pro penſione a conducente ſolvenda; dummodo, quando prædium ruſticum ſit, non ignorante domino fuerit res in ſuum prædium translata, atque ad proprietatem conducentis pertinens fuerit. 8. Ædificium, ad quod extruendum, vel reparandum pecunia mutuo collata fuit, manet hypothecatum mutuanti, etiam cum jure prælationis ad omnes alios habentes prius hypothecam in eodem ædificio. Idem legibus diſpoſitum invenitur de navis conſtructione, vel reparatione, ſi quis pecuniam impenderit, nec non de ſimilibus conſtructionis. Non omnia tamen hæc Juris Romani decreta ubique recepta ſunt: ſed in aliquibus regionibus aliæ conſuetudines, vel leges vigentes debent ſpectari, & illis ſubditi ſe conformare.

XI. Decernendum modo eſt, quænam res oppignorari, vel hypothecari poſſint: pro quo hæc eſt generalis regula obſervanda. Omnia ea poſſunt vel pignori, vel hypothecæ ſubdi, quæ abſolute, & libere vendi poſſunt, ſcilicet ab habente dominium, & adminiſtrationem non obligatam, ſive illa ſint mobilia, ſive immobilia, ſive corporalia, ſive incorporalia, hoc eſt conſiſtant in puro jure, inter quæ & ipſa juriſdictio, quæ non raro magni pretii æſtimatur, comprehendi poteſt. Contra, quæ vendi prohibentur, nec oppignorare, neque hypothecare, ſaltem hypotheca ſpeciali, permiſſum eſt. Eſt enim etiam ſimplex oppignoratio, vel hypotheca ſpecies quædam alienationis ſaltem late acceptæ; quandoquidem præbet jus rei poſſeſſori, aut detentori in pignus, & hypothecam, & eſt via quædam ad venditionem; ideo enim in pignus, aut hypothecam a debitore quædam traduntur, ut, ſi is in ſolutione defecerit, poſſit creditor ex illis diſtractis, & venditis æſtimationem propriæ rei recuperare. Hinc nec bona publica, aut publicis uſibus deſtinata, nec ſacra, puta Eccleſiam, Cœmeterium, ſepulcrum licet hypothecæ ſubjicere. Unde nec jus patronatus, cum ſit aliquid ſpirituale, & ſacrum, poteſt oppignorari; etiamſi prædium, vel caſtrum, cui tale jus reperitur annexum, hypothecæ ſubdatur: in quo caſu præſentatio ad beneficium pertinebit ad dominum prædii hypothecati; ſi tamen iſtud vendi contingat, tunc ad emptorem tranſit juspatronatus, ac proinde & præſentatio; eſt enim acceſſorium aliquid, cujus poſſeſſio cum dominio rei principalis, cui annexum eſt, ſemper transfertur. Pretioſa mobilia divino cultui dicata, ut Calices, Patenæ, Caſulæ &c. ſicut & immobilia oppignorari non poſſunt, niſi urgente cauſa neceſſaria; ut ſi aliter debita Eccleſiæ ſolvi non poſſint, aut captivi redimi, aut fame perituris ſubveniri: in quibus caſibus juxta Canones vendere etiam ea licet. Et in hoc utrumque jus conſentit. In Jur. Can. cap. *Nullus* Extr. de Pignoribus ſancitur: *Nullus Presbyter præſumat Calicem, vel Patenam, vel veſtimentum Sacerdotale, aut Librum Eccleſiaſticum Tabernario, vel Negotiatori, aut cuilibet Laico, vel feminæ in vadum dare, niſi juſtiſſima cauſa urgente*. In jure vero Civili L. 21. Cod. de Sacr. Eccl. indicitur: *Statuimus nemini licere ſacratiſſima, atque arcana vaſa, veſtes, ceteraque donaria, quæ ad divinam religionem neceſſaria ſunt... vel ad venditionem, vel ad pignus dare*. Res alie-

alienæ pignori, aut hypothecæ tradi non poſſunt, niſi ex conſenſu domini ſaltem præſumpto, & per ratihabitionem poſtea habito; quæ ratihabitio fictione juris retrotrahitur ad tempus, ſeu initium oppignorationis. Poteſt creditor rem pignori ſibi traditam ex conſimili cauſa alteri oppignorare, transferendo ſcilicet jus, quod habet in illam, dummodo pro eadem quantitate debiti: neque enim majus, quod habeat, jus in alterum poteſt transfundere. Hæc tamen ſecunda oppignoratio extinguitur, ſtatim ac primo creditori ſolutione debiti fuerit ſatisfactum. Item nihil prohibet, rem uni oppignoratam, aut hypothecatam aliis quoque perſonis obligari, ſalvo, & integro jure priorum creditorum, dummodo ad ſingulis ſatisfaciendum inveniatur ſufficiens; ſecus enim non licet ſine damno priorum creditorum. Ex Jure Romano civili olim non poterant exigi in pignus inſtrumenta aratoria, ut & animalia, & ſervi ad excolendam terram neceſſaria, quod utrum hodie vim habeat, ex Regionum moribus, legibus, & conſuetudinibus explorandum eſt.

XII. Ut vero dignoſcere valeamus, quodnam jus, & obligatio ex pignore, & hypotheca creditori conſurgat, triplex tempus ſpectandum eſt, videlicet & illud, quod præcedit terminum ſolutioni præfixum; deinde illud, quod ſubſequitur terminum ſolutionis, ſolutione non deficiente; & demum tempus in eventu, quo ſolutio minime facta eſt. Circa 1. conſtat, creditori competere jus detentionis in rem ſibi pignori traditam, ita ut tunc poſſit, utpote ſibi obligatam, a quocumque poſſeſſore forte ſibi ablatam repetere, & vendicare. Sed pariter perſpicuum eſt, præter hoc jus detentionis, nullum aliud eidem convenire, videlicet non poſſe uti pignore, vel hypotheca, multominus eisdem frui durante detentione, præter conſenſum aut expreſſum, vel ſaltem prudenter præſumptum domini, qui dedit pignus: qui conſenſus non deeſſe prudenter præſumitur, quoties ex uſu talis rei nullum ſibi imminet damnum, vel etiam in commodum cedit oppignorantis uſus pignoris a creditore factus; ut ſi veſtis, quæ alioquin a tineis corrumperetur, aliquo moderato uſu a tali incommodo præſervetur: ſi tamen uſus ſit aliquo notabili pretio æſtimabilis, tenetur creditor in ſortem, ſive in partialem debiti ſolutionem computare; exiſtimatur enim tanquam fructus rei in pignus traditæ, qui proinde debet in utilitatem domini cedere. Hinc uſuræ crimine pollueretur, qui in mutuo præſtando paciſceretur uſum rei in pignus datæ, quod pactum anticriſeos a Juriſtis, & Theologis dicitur, & ut uſurarium damnatur. At ſi prudenter arbitretur creditor, oppignoratori diſplicere uſum rei ſuæ, licet ſine ullo detrimento, quia veretur ne pignus ſecreto datum publicum fiat, eo uti nullo modo poterit: quia licet fortaſſis juſtitiam non violet damnum non inferendo; violat tamen utendo re aliena invito domino, & peccat etiam contra fidem contractus.

XIII. Quoad ſecundum tempus, ſive in termino ſolutioni præſtituto, ſi ſolutio debiti integre ab oppignorante, vel hypothecante præſtita fuerit, palam eſt obſtringi creditorem ad reddendum pignus, tale, & quantum accepit, ideſt nec dolo, nec lata culpa (non enim ex levi, vel leviſſima tenetur, cum pignus ſit in utriuſque utilitatem, immo magis dantis, quam accipientis) deterius effectum. Item ſi pignus, vel hypotheca res fructifera fuerit, omnes fructus interim perceptos reſtituere tenetur; ut docet S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 6. ſcribens: *Si quis pro pecunia ſibi mutuata obliget rem aliquam, cujus uſus pretio æſtimari poteſt, debet uſum illius rei ille, qui mutuavit, computare in reſtitutionem ejus, quod mutuavit: alioquin, ſi uſum illius rei quaſi gratis ſibi ſuperaddi velit, idem eſt, ac ſi pecuniam acciperet pro mutuo, quod eſt uſurarium: niſi forte eſſet talis res; cujus uſus ſine pretio ſoleat concedi inter amicos; ſicut patet de libro accommodato.* Immo & fructus illos, quos deſidia, vel negligentia ſua non percepit, alioquin a rei domino, ſi in ejus poſſeſſione fuiſſet, percipiendos, debet reddere; & demum illos etiam, qui (tametſi eos dominus ob incuriam ſuam non percepiſſet) creditori tamen reipſa obvenere. Excipiendi tamen ſunt fructus percepti ex fundo feudali, tradito pignori domino directo ipſius; nec non percepti ex fundo, quem maritus a ſocero accepit pro dote promiſſa, & non ſoluta. Verum ad hoc oportet, ut gener revera onera matrimonii ſuſtineat: nam ſi ſocer ipſum, & uxorem aleret, tunc profecto fructus dotis percipere non poſſet; hi etenim ex legum diſpoſitione reddendi non ſunt poſt debiti ſolutionem, ſed in utilitatem convertuntur illius, qui pignus, vel hypothecam accepit. In primo quidem caſu, quia, ut quidam arbitrantur, vaſſallus ab onere liberatur præſtandi domino directo pactum ſervitium; & ita ſuſpenditur quodammodo feudum, & res tranſit in dominium Principis, donec reſtituatur, & iterum conſolidetur feudi ceſſio. Vel melius, ut plures alii cenſent, quia hoc ad feudi naturam pertinet, videlicet ut quamdiu penes dominum directum exiſtit, vaſſallus liberetur ab obſequiis præſtandis, ſed ſimul fructibus feudi non fruatur; & viciſſim dominus jus habeat fructus percipiendi, licet utile dominium adhuc penes vaſſallum maneat: incongruum ſiquidem videtur dignitati Principis, & domini, ad ipſum redeunte re feudali, ut extraneum, teneri ad rem adminiſtrandam, & rationem reddendam vaſſallo ſuo. Quamobrem præfata perceptio fructuum non tam eſt compenſatio obſequiorum remiſſorum, quam legum diſpoſitio, cui tam dominus, quam vaſſallus ſe conformare cenſentur. In ſecundo vero, quia fructus ſunt marito neceſſarii ad onera matrimonii ſuſtinenda, pro quibus dos datur. Addendum etiam eſt, expenſas utiles factas pro conſervatione, vel melioratione pignoris, vel hypothecæ a debitore creditori compenſandas: quapropter poterit hic etiam ſoluto debito pignus, vel hypothecam eatenus retinere, donec ab hujuſmodi expenſis in utilitatem domini concedentibus præſtetur indemnis. Quod ſi ſolutio non ex integro facta fuerit, ſed ſolum per partem, pignus reddere non tenetur, nec in parte, ſi forte diviſibile ſit: cum totum pignus ſit datum pro tota, & qualibet parte debiti, ut colligitur ex L. *Quamdiu*, Cod. de Diſtract. pignoris. Caritas tamen chriſtiana poſtulare videtur, pignoris partem reddendam, quando, quod ſupereſt, tutum reddit creditorem; ne dominus uſu rei ſuæ diutius ſine ulla creditoris utilitate privetur.

XIV. Termino vero ſolutioni præfixo, & jam ela-

elapſo, ſi ſolutio facta non fuerit, certiſſimum quidem eſt, tunc creditorem juſte, & licite ex pignore, vel hypotheca ſatisfactionem ſibi petere poſſe. Sed de modo non ita compertum eſt. Et 1. quidem, ſi præceſſit pactum, ut ſolutione ad ſtatutam diem minime præſtita, fiat venditio pignoris, vel hypothecæ, tunc ad hanc procedere poterit creditor: nam pactum & juſtum, & licitum fuit, nec non naturæ pignoris, & hypothecæ accommodatiſſimum; neque in eo eventu neceſſe videtur, inſpecta juſtitia, creditorem præmonere, ut aliqui Theologi volunt, de venditione facienda; ipſa enim dies, ipſe terminus, ipſa conventio ſatis admonent, & interpellant; ſufficit autem, quod debitori fideliter, & integre reddatur, quod ultra exigentiam debitori ex pignoris diſtractione perceptum fuerit. Si vero pactum prædictum expreſſe non anteceſſerit, tunc juxta civiles leges in pignore judiciali, ſeu prætorio duo menſes expectandi ſunt, poſtquam pignus in manus creditoris pervenit (pervenit autem nonniſi quatuor elapſis menſibus poſt ſententiam latam a judice) antequam ad venditionem procedatur. In pignore autem conventionali per biennium venditio differenda jubetur, quæ etiam fieri non debet, niſi præmiſſa interpellatione, ſeu monitione debitoris, & etiam ipſo præſente, ſi voluerit adeſſe; immo trina judicatur neceſſaria monitio, quoties præceſſerit pactum de non diſtrahendo pignore, etiam in mora culpabili debitoris. Prædictæ tamen leges, utpote inſtitutæ ad evitandas fraudes, & injuſta gravamina venditoris, ideoque in præſumptione fundatæ, potius ad externum forum, & judiciale, ut monent Auctores, pertinere videntur, quam ad forum conſcientiæ, in quo ceſſat præſumptio, & cui ſatis conſultum eſt, quoties creditor monito debitore, ſi pactum ſit, vel etiam nulla ſit facta mentio monitionis, bona fide vendit pignus, vel hypothecam, ut ſuæ conſulat indemnitati, & ſi quid ſuperabundat, ſuo debitori fideliter, & integre reddat. Aliud quoque legibus civilibus cautum eſt, ne creditor pignus, vel hypothecam diſtrahens emat ſibi ipſi, etiamſi id per interpoſitam perſonam faciat, niſi de licentia judicis, quando nullus alius invenitur, pretium vel infimum offerat: in quo caſu poteſt creditor convenire judicem, monito prius debitore, & certo eidem ad comparendum ſpatio temporis dato, hoc autem annuente, vel non comparente, ex judicis permiſſione rem ſibi applicare, exceſſu, ſi quis eſt, integre reddito, cum hac tamen conditione, ut ſi intra duos alios annos debitor ſolutionem exhibeat ſui debiti, & pignus, vel hypotheca in integro ſit, reſtituere eam debeat debitori ſatisfacienti. Sed etiam hæc civilis diſpoſitio nec in omnibus regnis, & rebuſpublicis obtinet, & ad ſolum externum forum ſpectat, nec in interno conſcientiæ foro ex rigore ſervanda. Præterea in utroque jure, & civili, & canonico reprobatum habetur pactum *legis*, ut vocant, *commiſſoriæ*, quo ſcilicet convenitur, ut non præſtita ad diem ſolutione pignus, vel hypotheca tranſeat in ſolutum, vel cenſeatur ipſi creditori jam venditum pretio antea conſtituto; reprobatum, inquam, ad evitandas fraudes uſurarias, quæ ſub hoc pacto facile deliteſcunt; cum communiter pignus pretium ſortis mutuo acceptæ, & datæ excedat. Nihilotamen ſecius, ſi revera pretium perſolutum æquale foret rei in pignus datæ, nulla erit in contractu injuſtitia; dummodo tamen liberum ſemper ſit debitori, vel creditori ſuo, vel aliis rem ſuam vendere: ſi enim onus impoſitum eſſet non vendendi niſi ipſi creditori, licet pretium juſtum eſſet; adhuc illicitus foret contractus, & uſuræ labe conſperſus ob onus adjunctum contractui mutui. Quamobrem ſi & nullum in initio præceſſerit pactum, & debitor ſuum creditorem aliis præferre malit, nulla tunc foret injuſtitia in venditione.

XV. Ultimo loco adnotandum. Si pignus, vel hypotheca ſive venditione, ſive alio juſto titulo ad tertium poſſeſſorem devenerit, non poteſt hic a creditore conveniri, niſi prius excuſſo debitore, & fidejuſſoribus ejus, ſi dati ſint: debet enim probare, & rem illam debiti contracti tempore fuiſſe in poſſeſſione debitoris, & per pignus, vel hypothecam ſibi obligatam, & tandem debitorem, & fidejuſſores non eſſe ſolvendo; & tunc a tertio poſſeſſore pignus, vel hypothecam poterit recuperare, ei cedendo ſuum jus adverſus debitorem, & fidejuſſores, ut illo ſe ſervare poſſit indemnem.

CAPUT SEXTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quando mulieres valide fidejubere poſſint.*

II. *Fidejuſſor num poſſit petere indemnitatem a detrimento, quod ſubiit ob ſolutionem fidejuſſionis.*

III. *Probabilius fidejuſſio eſt gratuitum officium.*

IV. *Quando cadit obligatio principalis debitoris, cadit ſimul & fidejuſſoris.*

V. *Peccat, qui fidejubet, ſciens ſe non eſſe ſolvendo.*

VI. *Licitum eſt pretio redimere liberationem a fidejuſſione.*

VII. *Aliquando ſoluta obligatione debitoris remanet obligatio fidejuſſoris.*

VIII. *Quænam in pignus ſaltem ex caritate recipi non poſſint.*

Conſectarium Primum.

I. Mulier, ut pro aliquo fidejubeat, renuntiare poteſt privilegio Vellejano, cui renuntiaſſe cenſetur, ſi juramento fidejuſſionem confirmaverit. Et primo quidem renuntiare poſſe ex eo apparet, quia hocce privilegium non immediate ordinatur in bonum publicum, ſed in favorem immediatum mulierum. Debet tamen fieri quoad forum externum, ut docent Juriſtæ, hæc renuntiatio ſolemniter, & coram judice, vel Magiſtratu; nec ſufficit, ut inſeratur in inſtrumento: nam qua facilitate mulier adducitur ad fidejubendum, præſumi poteſt etiam ad renuntiationem inducta. At ſi juramento confirmet fidejuſſionem, jam præfato privilegio amplius uti nequit. Nam vel ſibi notum erat, & tunc clare apparet, eidem renuntiaſſe: alioquin ſi mente, & animo retinuiſſet, ſe velle per idem privilegium fidejuſſionem reſcindere, falſum omnino juraſſet, & ſecum contrahentem decepiſſet. Vel ignorabat, & adhuc juramento obligatur; quia adhuc præſumitur ita affecta, ut

ut etiamſi illud ſolviſſet, nihilominus juraſſet: voluit enim ſuo juramento omnem ſibi præcludere viam ad eludendam obligationem fidejuſſionis; adeoque implicite privilegio ſuo renuntiavit. Præterquamquod utendo ſuo privilegio juſtitiam quidem non læderet; at religionem, & ſanctitatem juramenti violaret.

Conſectarium Secundum.

II. Fidejuſſor, qui defectu debitoris ſolvit, aliquando poteſt ab illo exigere damna, & expenſas, quibus ſolvendo pro debitore obnoxius fuit. Nimirum quando debitor fuit in mora culpabili ſolutionis debiti, tunc in cauſa fuit illati damni fidejuſſoris; proinde illum & de ſoluto debito, & de expenſis ad hoc factis, & detrimentis, quæ ſubivit, ſarcire debet. Si vero non fuit in mora culpabili ſolvendi, ſufficit, ſi debitum reſtituat; fidejuſſor enim ſe ſolvere obſtringit, non ſolum quando debitor non vult ſolvere ex malitia, ſed & ſi ſolvere non valeat ex impotentia: ſponte igitur fidejubendo huic oneri ſe ſubjecit. Ita quidem plures Auctores, & quidem magni nominis Theologi. Verum, ut candide fatear, non undequaque juſtum perſpicio, cur fidejuſſor, qui alterius debitum ſolvendo, damna, & expenſas ſubiit, non ſit a debitore, licet ſine culpa non ſolvente, compenſandus; & pro beneficio gratis præſtito detrimentum ſentire, & pati ipſum oporteat. Hoc onus in debitore conſurgere cenſeo, non ex culpa ipſius, quam abeſſe ſuppono, ſed ex natura debiti, quod a fidejuſſore ſolvi non poteſt ſine detrimento, & expenſis: & ſicut ipſe debitor, ſi ſolvere ſuum debitum nequiret, niſi aliqua damna, & detrimenta ſubiret, licet fortaſſis ſine ſua culpa, ea ſubire teneretur; ita & fidejuſſorem compenſare, qui in illius gratiam, & commodum illa ſubivit. Addo, ſicut fidejuſſor damnum ſolutionis alterius debiti certo ſubire debet, licet principalis debitor ex ſola impotentia abſque ulla prorſus culpa non ſolvat; ita pari pacto æquum videtur, ut & debitor damna, & expenſas ſarciat, quæ fidejuſſor ſubivit, licet hæc abſque ſua culpa illi obveniant. Ita quidem ſentio, ſed ſapientum judicio me libenter ſubmitto.

Conſectarium Tertium.

III. Probabilius fidejuſſio eſt in gratiam debitoris gratuitum officium, pro qua nullum exigi juſte poteſt pretium. Adverſantur huic doctrinæ plurimi Theologi, & fere omnes Probabiliſtæ, & quidem hac unica ducti ratione, quia, ut ſentit recentior Probabilioriſta, „ obligatio ſolvendi debitum alterius eſt onus pretio æſtimabile, nec fidejuſſor illud tenetur gratis aſſumere. Nec id exigitur pro ſolutione pecuniæ alterius loco datæ, vel dandæ, nam hoc eſſet uſurarium; ſed pro ſubeunda obligatione ſolvendi debitum alterius. Nec in mutuum virtuale pactio hæc degenerat, ſiquidem in mutuo etiam virtuali reperitur vera traditio, quæ non occurrit in fidejuſſione; cum hæc præciſe ſit in ſuſceptione obligationis alienæ repoſita “. Verum hæc non tanti momenti ſunt, ut a poſita doctrina recedendum evincant. Et primo quidem certum eſt, fidejuſſorem pro debitore nihil poſſe recipere, ſi nullum ſit periculum, ut ſponte fatetur laudatus Auctor. Et ſic patet falſum eſſe, fidejuſſionem eſſe rem de ſe pretio æſtimabilem; quia, omni ſublato periculo, & moleſtia, inutilis eſt, & inanis, & nullius pretii. 2. Quando in fidejuſſione non intervenit niſi periculum facti, nimirum quod principalis debitor vel ex malitia nolit, vel ex impotentia non valeat debitum ſolvere, ſi hoc periculum non eſt idoneus titulus, ut mutuator aliquid ultra ſortem exigere poſſit, qui tamen ſuam pecuniam, ideſt ſecundum ſanguinem, ſolvit; quomodo poteſt eſſe juſtus titulus in fidejuſſore, qui non niſi verba dat, & qui, ſi pro debitore ſolvat, poteſt ab ipſo & pretium ſolutum, & omnium damnorum reparationem repetere? Ita S. Antonin. 2. P. tit. 1. cap. 7. §. 45. *Nec obſtat* (ſcribit) *cum in caſu noſtro* (de fidejuſſione loquitur) *etiam in me ſuſcipio periculum, quia ſi tu illi non ſolvis, ego teneor ſolvere, quoniam tu mihi remanes obligatus ad reddendum.* 3. Si quis pro altero rogatus ſolvat debitum ejus, poteſt ne a debitore ob hanc ſolutionem aliquid exigere ultra ſolutam pecuniam? Minime inquiunt, quia eſſet uſura. Cur ergo poterit pretium exigere non pro ſolutione vera, reali, & præſente, ſed pro futura, incerta, & nunquam forte obventura? Quia, inquiunt, ſubit onus obligationis ſolvendi. Video. At nonne & qui ſolvit debitum, ſubit onus ſolutionis præſtitæ, cum periculo ne alter ſolvat? & tamen hic certum exigere non poteſt: ergo multo minus fidejuſſor. In fidejuſſione intervenit mutuum virtuale, licet nulla fiat pecuniæ ſolutio; quod ſic clare, & meo videri luculenter oſtendo. Finge Petrum a Paulo poſtulare mutuo centum aureos: & hic reſpondeat, non habeo paratam pecuniam; ſed perge ad Cajum communem amicum, virum pecunioſum, qui tibi mutuabitur: & ego pro te fidejubebo. Vel Petrus a Paulo præfatam pecuniam petit, ut triticum pro familia emat: & hic reſpondeat, pari pacto ſubdens, perge Cajum frumentarium negotiatorem, & credito eme triticum; nam pro te fidejubebo. Quis non perſpicit in hoc utroque contractu fidejuſſorem mutuantis munus exercere? quippe licet ipſe ſuam pecuniam non det, eſt tamen vera cauſa, ut aliter ejus nomine præſtet: & hic locum habet, qui per alium facit, per ſeipſum facere videtur. Et revera ita ſentit, & docet S. Anton. l. l. ſcribens: *Paria quidem videntur mutuare ultra ſortem, & certum quidem recipere, & penes creditorem ſatis dare, & aliquid a debitore recipere.* Et hoc eſt, quod præſtant omnes fidejuſſores, ſin explicite, certe implicite, & virtualiter. Involvit ergo virtuale mutuum. Quamobrem nihil pro fidejuſſione licet recipere, ſed officium eſſe debet omnino gratioſum. Ita ſentiunt laud. S. Anton. l. c. Genet. To. 1. tract. 6. cap. 1. q. 5. Juveninus, cujus Morale Opus ſane doctiſſimum, & ſana doctrina refertum, his diebus ex Gallico ſermone Latio donatum audio, & typis Simeonis Occhi editum, de uſura tract. 6. cap. 4. §. 6. n. 2. Conc. diſſ. 3. de mutuo, & uſura cap. 19. n. 19. Covarruv., Franzoja, & omnes fere Juris Canonici Doctores, quibus profecto fidendum eſt magis, ſi ſolum pondus auctoritatis ſpectes, quam Petro Coleto, cujus Theologicum opus, tanquam laxi-

tati favens, plures Eccleſiaſtici Epiſcopo Tricaſſino denuntiarunt, eorumque cenſura typis impreſſa habetur. Argumenta vero Theologorum aliter ſentientium facile ſolvuntur. Nam inquiunt, obligatio ſolvendi debitum alterius eſt onus pretio æſtimabile; nec fidejuſſor tenetur illud gratis aſſumere. At hoc non eſt argumentum probans, ſed ipſa quæſtio: nam revera inquirimus, num fidejubere pro altero ſit quid pretio æſtimabile; & num fidejuſſor hoc teneatur gratis præſtare, vel poſſit pretium exigere. Hoc igitur eſt probandum, non nude, & ſimpliciter affirmandum. Nec urget, quod adſit obligatio ſolvendi pro alio: nam non omnis obligatio eſt pretio æſtimabilis, ut patet in mutuo, & in venditione: qui enim ſe obligat vel ad mutuandum, vel ad non exigendam ſortem niſi poſt plures annos, nequit propterea aliquid accipere; & pariter, qui ſe obligat ad vendendam domum, vel agrum poſt annum, non ideo poteſt vel aliquid extorquere pro hac obligatione, vel rem ultra juſtum pretium vendere ratione ſuſceptæ obligationis. Ita pari pacto, qui pro alio fidejubet, nec poteſt vel ob ſuſceptam obligationem, vel etiam ſecuta ſolutione, aliquid exigere, niſi ſortem, & damna, ſi quæ ſubivit. At inquiunt, non tenetur hanc ſuſcipere obligationem, & onus. Fateor: & ideo poteſt, ſi vult, non fidejubere. At poſito, quod velit, gratis præſtare debet: ſicut nemo tenetur vel mutuum dare, vel rem ſuam vendere; at poſito, quod mutuum dare velit, non niſi gratis debet largiri, & poſito quod velit vendere, nonniſi juſto pretio vendere debet. Urgent: pretium non exigitur a fidejuſſore pro pecunia data, vel danda, ſed pro obligatione ſuſcepta. At hoc magis oſtendit, fidejuſſionem eſſe debere gratioſam: nam ſi non licet pro ipſa pecunia, quæ a fidejuſſore defectu debitoris ſoluta fuit, aliquid exigere, quod profecto quam oneroſum, durum, & grave ſit nemo non percipit, cur poterit pretium exigere pro obligatione, quæ ſeorſum ab ipſa ſolutione nihil omnino valet; vel ſi ſit cum ſolutione conjuncta, jam eſt obligativa pro pecunia data, vel danda, proinde, ut fatentur, uſuraria, ut paulo ſuperius oſtendimus? Tertium vero argumentum, quo conantur oſtendere, pactionem in fidejuſſione non degenerare in mutuum virtuale, & ſuperius profligavimus, & S. Antoninus ſibi objicit l. 1. & egregie ſolvit ſcribens: „ Quod non ſit uſura, videtur, „ quia ſolum in contractu mutui cadit uſura: ſed „ hic non eſt dare contractum mutui, ſed contra- „ ctum, ſcilicet, *do*, *ut facias* mihi ſcripturam „ cautionis, vel *do*, *ut des* illi pro me, ſi non „ dedero, ſeu *facio*, *ut des*. Non enim ad mu- „ tuum reſpectus habetur, cum nullum ſit pro „ parte recipientis illos unum, vel duos florenos, „ ſed ad ſervitium ſcripturæ ſecuritatis, quam ti- „ bi facio; & ſic videtur potius venditio crediti „ mei. Sed fundamentum hujus rationis faciliter „ deſtrui poteſt. Nam etſi uſura ex forma non „ cadit niſi in contractu mutui expliciti, tamen „ uſura ex fraude bene reperitur in aliis contra- „ ctibus, ubi eſt implicitum mutuum, ut patet ex „ dictis ſupra. Et ſic videtur in propoſito caſu „ eſſe, quod præcipue videtur dicendum, ſcilicet „ eſſe uſuram; cum talis ſatisdator faciat ſibi ido- „ nee cavere ab eo, pro quo ſatisdat, de inde- „ mnitate; vel etiam ſine hoc reddit ſe certum, „ non poſſe habere damnum, cum alias non ſatis- „ daret “.

Hinc patet, falſas omnino eſſe, & laxas Tamburini, aliorumque Theologorum opiniones, qui docent, poſſe mutuatorem vel pretium exigere pro eo, quod abſtineat a petendo fidejuſſorem, quem petere poſſet, vel ſeipſum conſtituendo fidejuſſorem pro ſuo credito, cum hæc ſint nimium trita uſuræ palliola. Multoque magis iniquus eſt contractus fidejuſſionis fictæ, & circulatoriæ, quem defendit De Lugo, nimirum cum Petrus a Paulo centum mutuo poſtulat, qui reſpondet, non tibi illa mutuo dabo, ſed Cajo, qui poſtea tibi mutua dabit: dat igitur pecuniam mutuam Cajo, qui illam dat mutuo Petro, ſed poſtulat, ut Paulus fidejuſſorem ſe reddat pro Petro, qui propterea ob præfatam fidejuſſionem pretium extorquet a Petro. Ubi, ut patet, idem eſt mutuator, & fidejuſſor, cum Paulus, & Cajus ſcenam non ingrediantur, niſi ad illudendum.

Quod ſi qui pecuniam mutuam dedit, timens ſuæ pecuniæ amiſſionem, poſtulat ab alio, ut fidejuſſor pro ſua ſecuritate accedat, promittens pretium fidejuſſionis; tunc licitus eſt contractus, & pro rata periculi poteſt pretium accipere. Nam hic non eſt vere contractus fidejuſſionis, ſed aſſecurationis, in quo fidejuſſor in ſe omne periculum & juris & facti pro pacto pretio ſuſcipit: nec ipſe ullam habet cum mutuatario rem, vel negotium, cum mutuum datum ſit illi plane extrinſecum; ita ut, ſi mutuatarius non ſolvat, nullam habeat cum ipſo actionem, cum quo nullum celebravit contractum, vel pactum iniit. Si tamen revera nullum ſit periculum in re, ſed ſolum in mente trepida creditoris, nihil nec iſte fidejuſſor, ſeu potius aſſecurator recipere poterit; cum pretium aſſecurationis ſit commenſurandum periculo vero, & reali, non ficto & umbratili, ut ſuperius diximus.

Conſectarium Quartum.

IV. Quando obligatio principalis debitoris irrita eſt, & nulla, cadit & fidejuſſoris obligatio. Nam cum hæc ſit acceſſoria alterius contractui, ſi contractus nullus & invalidus eſt, & fidejuſſio non obligat: qui proinde pro mutuatario fidejuſſit, tenetur quidem ſortem reddere deficiente debitore; at minime uſuras ſolvere, quippe quæ injuſte a mutuante exiguntur, & de uſuris ſolvendis nulla eſt obligatio. Quid, ſi & pro ipſis uſuris fidejuſſerit, tenebitur ne ſolvere? Reſpondent utriuſque juris periti teneri. Et id verum puto pro externo foro, in quo uſuræ permittuntur: at in foro conſcientiæ certe ex juſtitia non tenetur, cum fœneratitius contractus ſit omnino nullus; & ſicut principalis debitor uſuras ſolvere non tenetur, ita nec fidejuſſor. At ex fidelitate, & veracitate puto arctius teneri fidejuſſorem, quam principalem debitorem, cum hic nonniſi neceſſitate cogente mutuum ſub fœnore acceperit, at fidejuſſor tali neceſſitate ad fidejubendum non premitur; ſed vel ex animo, vel alienis precibus adductus fidejuſſit; proinde magis ex veracitate, & fidelitate urgetur ad datam fidem liberandam, quod ſine ullo crimine præſtare poteſt.

Conſectarium Quintum.

V. Qui fidejubet, ſciens ſe non eſſe ſolvendo, ſi principalis debitor non ſolvat, graviter peccat; quia, ut optime docet S. Th. 2. 2. q. 77. a. 3. *Dare alicui occaſionem periculi, vel damni ſemper eſt illicitum.* Porro qui fidejubet impos ad ſolvendum, præbet alteri veram occaſionem periculi, vel damni; quippe qui ſine hac fidejuſſione non mutuum dediſſet illi, quem ſolvendo non eſſe, vel poſſe fieri ſuſpicabatur. Huic doctrinæ hanc limitationem nonnulli Theologi addunt, nimirum a culpa excuſari poſſe hunc fidejuſſorem, ſi ipſe non ſit cauſa præcipua dati mutui, quia etiam ſine illo creditor mutuum dediſſet. Verum hoc non puto admittendum: nam ſemper in re gravi fallit creditorem, qui ideo fidejuſſorem vel petit, vel acceptat, ut ſit de ſolutione ſecurus ſaltem ab hoc præſtanda; qui proinde, cum optime noverit ſe non eſſe ſolvendo, illum in re gravi decipit.

Conſectarium Sextum.

VI. Fidejuſſori licitum eſt a creditore petere, & obtinere liberationem a fidejuſſione, aliquo perſoluto pretio. Nam ſicut licet creditori, ut ſuperius diximus, fidejuſſorem perſoluta pecunia ſibi comparare, qui de ſolutione debiti ipſum aſſecuret; ita licet ipſi fidejuſſori liberationem a fidejuſſione petere, ſoluta pecunia; nam in hiſce contractibus mutuum ſolum tanquam materia, de qua contrahitur, ſpectatur, ac proinde locum non habet uſura. Idem tamen dicendum, ut de creditore diximus; nimirum ſi fidejuſſor petat liberationem ob periculum, non verum, nec ſatis probabile, ſed quod ſibi fingit creditor, vel fidejuſſionem remittere non debet, vel omnino gratis remittere.

Conſectarium Septimum.

VII. Non ſemper, cum ab onere ſolutionis liberatur principalis debitor, liberatur pariter fidejuſſor. Continet hoc conſectarium appendicem, & exceptionem a generali regula ſuperius conſtituta, nimirum fidejuſſores ita obligari non poſſe, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur. Nam contingere poteſt, ut creditor fidejuſſorem poſtulet, timens, ne debitor principalis aliquo juris privilegio, vel adminiculo ſe ab onere ſolvendi liberet; ut contingit in creditore minoris, vel prodigi, quibus interdicta eſt bonorum ſuorum adminiſtratio: ideo enim creditor fidejuſſorem poſtulat, ut de ſuo credito ſemper ſit tutus, licet minor, vel prodigus a ſolutione liberentur: quamobrem liberato prodigo, & minore a ſolutione, non tamen liberatur fidejuſſor, qui ſolvere tenetur pro minore, & prodigo; cum eorum contractus fuerint quidem validi, ſed irritandi: ut ſtatuitur L. 25. de Fidejuſſ. Quod ſi contractus cum minore, vel cum prodigo celebratus intrinſeco laboret vitio, puta, quia dolo malo inducti ſunt ad contrahendum, tunc cum contractus ſit nullus in ſua radice, ſi liberatur principalis debitor, cenſetur & liberatus fidejuſſor. Ita declaratur L. 2. cap. de fidejuſ. min. ubi dicitur: *Verum ſi dolo malo apparuerit, contractum interpoſitum eſſe, manifeſti juris eſt, utrique perſonæ tam venditoris, quam fidejuſſoris conſulendum eſſe.* Hinc apparet fidejuſſores pro pupillis, & filiis-familias mutuo accipientibus, liberato a ſolutione filio-familias, vel pupillo, & ipſos ab obligatione penitus liberari: quia leges vetant, & prohibent filiis-familias mutuare; proinde illicitum eſt tale mutuum, & nullius eſt valoris in ſua radice; adeoque liberatis pupillis, & filiis-familias, ſoluta cenſentur & fidejuſſores.

Conſectarium Octavum.

VIII. Ex jure Romano civili, ut ſup. cap. diximus, olim non poterant exigi in pignus inſtrumenta aratoria, ut & animalia, & ſervi ad excolendam terram neceſſaria, ſicut nec inſtrumenta artis debitoris: quod utrum vim hodie habeat, docuimus ex regionum moribus, & ordinationibus explorandum. Certum tamen eſt pugnare cum caritate iſta accipere a debitoribus in pignus, quippe qui hoc pacto privantur modo æs alienum ſolvendi: ſicut caritati adverſatur, in pignus accipere a paupere quotidianas veſtes, vel lectuli operimenta, vel alia quotidiano uſui neceſſaria. Unde Exodi 22. v. 26. præcipitur: *Si pignus a proximo acceperis veſtimentum, ante ſolis occaſum reddes ei. Ipſum enim eſt ſolum quo operitur, indumentum carnis ejus, nec habet, in quo dormiat.* Et rurſum Deut. 24. v. 12. *Si pauper eſt, non pernoctabit apud te pignus, ſed ſtatim reddes ei ante ſolis occaſum, ut dormiens in veſtimento ſuo benedicat tibi.* Non licet creditori a debitore etiam moroſo privata auctoritate pignus vel exigere, vel e domo auferre; eſſet enim reus furti & rapinæ, ſi violenter auferret. Hinc Deut. l. l. jubetur: *Cum repetes a proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingrediaris domum ejus, ut pignus auferas, ſed ſtabis foris, & ille tibi proferet, quod habuerit.* Pari pacto reus eſſet furti debitor, ſi a creditore ſuo pignus datum auferret, vel obtentum gratis ad aliquem uſum reſtituere renueret: quia licet ſua ſit res oppignorata, eſt tamen creditori debita ad ſui juris ſecuritatem; proinde reus eſſet furti ratione injuſtæ detentionis. Creditor, qui cum debitore paciſcitur de pignore non alienando niſi poſt certum tempus, etiam poſt terminum ſolutioni præſtitutum, tenetur conventis ſtare; non vero ſi convenerit de pignore nunquam vendendo, adhuc enim ſaltem per ſententiam judicis vendi poſſet, cum hæc conventio adverſetur naturæ pignoris, quod ideo eſt datum, ut creditor ſe poſſit indemnem ſervare. Divendito pignore, vel conſenſu debitoris, vel juſſu judicis, creditor non tenetur de illius evictione, ſi vendendo emptori manifeſtaverit, ſe non rem ſuam, ſed debitoris vendidiſſe, qui ſolum tunc de evictione tenetur; ſi vero pignus, ut rem ſuam vendiderit, cum emptorem deceperit, & quidem in ſubſtantia contractus, rem alienam vendere tanquam ſuam, teneretur emptorem ſervare indemnem.

CAPUT SEPTIMUM.

De Mandato, Cura, Tutela, Compromiſſo, Tranſactione, & Dote.

DOCTRINA.

I. *Quid ſit mandatum.*
II. *Quinam poſſit mandatarii munus ſubire.*
III. *Obligationes, & munia mandantis, & mandatarii.*
IV. *Quando mandati munus finiatur.*
V. *Quid ſit tutela, & cura.*
VI. *Quotuplex ſit.*
VII. *Qui poſſint tutelam gerere.*
VIII. *Obligationes tutorum & curatorum.*
IX. *Quid ſit negotium geſtum.*
X. *Quid compromiſſum. Diſtinctio arbitri, & arbitratoris.*
XI. *Quinam in arbitros eligi poſſint, eorumque munia.*
XII. *Quid ſit tranſactio.*
XIII. *Quinam tranſigere poſſint.*
XIV. *Quid ſit dos.*
XV. *Bona dotalia duplicis generis.*
XVI. *Quinam debeant, vel poſſint dotare.*
XVII. *Quid de dote faciendum ſoluto matrimonio.*

I. HAs etiam gratuitorum contractuum ſpecies breviter diſcutiemus, quos inter lucrativos & gratuitos recenſemus: non quia ſemper tales exiſtant, multoties enim ita fiunt, ut ex utraque parte obligationem pariant, & onus; ut patet in mandato, quod aliquando gratis, aliquando ob pretium receptum præſtatur; & ipſa dos, quamvis gratuita reſpectu filiæ ſit, oneroſa tamen eſt reſpectu mariti, qui alimenta uxori præbere tenetur, & eam illi ſervare: ſed quia tamen etiam gratuiti eſſe poſſunt; ideo de illis in hac tertia parte exiſtimavi differendum. A mandato itaque incipiemus. Mandatum, quod hic non active pro juſſione, ſive præcepto ſumitur, ſed paſſive, definiri poteſt: *Contractus, quo quis officium, ſeu negotium honeſtum, & lege permiſſum, gratuito, ſive expreſſe, ſive tacite ſuſcipit, in alterius gratiam exequendum.* Dicitur *contractus de officio honeſto, ac lege permiſſo;* quoniam de re illicita, aut turpi mandatum nec dari poteſt, nec ſuſcipi, neque etiam acceptatum obligat ſuſcipientem. Additur contractus *gratuitus*, quoniam ſi mercedis intuitu quis mandato ſe obſtrinxerit, erit quidem locatio operum ſuorum, non vero genuinum mandatum. Hinc in Inſtit. lib. 3. tit. 27. §. 24. dicitur: *Sciendum eſt, mandatum, niſi gratuitum ſit, in aliam formam cadere; nam mercede conſtituta incipit eſſe locatio, vel conductio.* Non tollit tamen rationem mandati, quod aliquid promittatur mandatario ſub titulo remunerationis, quoniam remuneratio fit ex gratitudine, non ex obligatione juſtitiæ; dummodo tamen non deſignetur in ſpecie, quod remunerationis loco retribuendum eſt; ſic enim verbo tenus tantum videretur remunerationis vocabulum uſurpari, ſcilicet ad fugiendum titulum ſervitutis. Additum fuit *expreſſe, vel tacite*, utroque modo mandatum imponi poteſt, vel verbis, & ſignis expreſſis, vel æquivalenter, quando quis ſciens, & tacens patitur negotium ſuum ab alio procurari. Cæterum hic contractus reducitur ad innominatum, ſoloque contrahentium conſenſu ſufficienter manifeſtato perficitur, & poteſt vel ſub forma abſoluta, vel ſub aliqua conditione celebrari: nunquam tamen obligationem inducere poteſt, niſi poſt mandatarii acceptationem, quam hic ſemel præſtitutam retractare non poteſt, niſi juſta, & rationabili cauſa ſuperveniente; cujuſmodi exiſtimatur, ſi capitulis inimicitia inter mandantem, & mandatarium ſubſecuta fuiſſet, aut hic mandanti ſe ſuſpectum evaſiſſe deprehenderit.

II. Ad hunc contractum ineundum omnes illæ perſonæ exiſtimantur idoneæ, quæ alias propria contrahere valent auctoritate, nec legibus impediuntur; ut certum eſt impediri minores, & pupillos ſine tutoris, vel curatoris licentia, filiosfamilias, Religioſos, ſervos &c. Sic ſpecialiter prohibetur legibus civilibus, militibus mandatum dare de alienis rebus exportandis. Sunt etiam quædam negotia, quæ non niſi certis perſonis mandari poſſunt: cujuſmodi ſunt actus legitimi per ſolemnes legis actiones coram judice expediendi, qui privato cuilibet mandari nequeunt, ſed debent fieri per publicam perſonam; ut aditio hæreditatis, adoptio, emancipatio, tutoris datio, acceptatio, & ſimilia, de quibus Juriſtæ.

III. Obligationes, & munia mandantis, & mandatarii hæc ſunt. Tenetur mandatarius obſervare formam mandati, & non excedere fines illius. Si enim contra mandatum, aut præter, vel citra quidpiam agat, infideliter agit, atque invalide; cum aliud agat, quam ſibi mandatum fuit; & hoc quidem, quando mandatum ſub certa forma compoſitum fuerit. Quid autem, ſi res incerta ſaltem quoad circumſtantias mandetur? ut ſi quis mandet alicui, ut ſibi emat domum nulla facta determinatione qualitatis domus, aut pretii, quod in ea emptione erogandum eſt. Tunc induſtriæ, & prudentiæ mandatarii negotium intelligitur commiſſum, ac proinde qualiſcumque emptio tenebit; dummodo & domus ſit apta, & commoda, & pretium pro ea ſolutum ſit juſtum, atque mandantis viribus proportionatum. Si autem mandatum fuerit, ut domus centum aureis ematur, ſenſus hujus mandati eſt, ne pluris ematur: quapropter ſi mandatarius emerit nonaginta, non poteſt decem aureos ſibi retinere, eo quod minus expenderit, quam ſibi permiſſum erat; ſed tenetur reſtituere mandanti. Si vero mandatum fuerit, ut domum alterius vendat centum, & ipſe vendiderit nonaginta, tenetur mandantem indemnem reddere, decem de ſuo perſolutis; quia fines mandati prætcriit: ſicut ſi vendidiſſet centum & decem, exceſſus iſte cederet in utilitatem mandantis: ſenſus enim mandati erat, ne domus minoris venderetur; & poteſt quidem, ut ajunt leges, mandatarius meliorem facere mandantis conditionem, non deteriorem. Si vero ex negligenti executione mandati mandatarius damnum inferat ſuo principali, tenetur ad compenſationem, quatenus vel dolus, vel culpa lata locum habuerit; non jam ſi ſolum culpa levis, vel leviſſima intervenerit, quia de ſe mandatum eſt in ſolius mandantis utilitatem, & gratiam. In triplici tamen caſu mandatarius obligationem etiam

de culpa levi contraheret. 1. Si forte mandatum ſit in utriuſque utilitatem. 2. Si in ſuſceptione mandati ſe ſponte obligaverit, etiam in caſu culpæ levis. 3. Si ſeipſum ſponte obtulerit ad exequendum mandatum ei, qui alia perſona uti decreverat. Siquidem hac ſpontanea oblatione videtur ſe obſtringere ad ſummam & exquiſitam diligentiam in negotio gerendo adhibendam. Ex altera parte etiam ille, qui mandat, contrahit obligationem mandatarium indemnem ſervandi, ſi quid forte incommodi in rebus ſuis ob executionem mandati paſſus fuerit: unde ad ejus damna compenſanda tenetur, etiam de caſu fortuito, qui tamen prævideri potuerit, etſi præmonuerit mandantem; non vero, ſi omnino præter expectationem acciderit. Hæc tamen obligatio locum non habet reſpectu eorum, qui dato pretio ad aliquid agendum conducuntur. Item locum non habet, quando quis titulo conſanguinitatis, vel ex motivo pietatis aliquid pro alio gerendum aſſumit: nam tunc, ſi quod damnum incurrit, non ex mandato provenire cenſetur, ſed ex conſanguinitatis, & pietatis officio.

IV. Mandati autem contractus triplici modo finitur 1. Per lapſum temporis conſtituti ad negotium gerendum. 2. Per revocationem mandati. Eſt enim in libertate mandantis poſitum illud, quandocumque voluerit, retractare, etiamſi nunquam ſe revocaturum fortaſſe juraverit: etſi enim revocando perjurus fiat, revocatio tamen facta valida eſt, & irritat quodcumque adverſus eam actum fuerit; dummodo tamen illa opportune, videlicet ante conteſtatam litem, vel inchoatum judicium, aut negotium, mandatario innotuerit; excepto caſu Matrimonii, in quo quamvis revocatio non innotuerit, invalidum reddit contractum præter eam factum. 3. Finitur morte vel mandantis vel mandatarii. Hoc poſtremum tamen intelligendum eſt, ſi res adhuc integra ſit: ſic mortuo Epiſcopo ceſſat juriſdictio Vicarii ab eo inſtituti. Aliquando tamen morte mandantis non illico mandatum ceſſat. Id contingit 1. Quando mandatum eſt ad aliquid exequendum poſt mortem. 2. Quando mandatum eſt in gratiam ipſius mandatarii. 3. Si qui mandat, in favorem mandantis aſſerat ſe concedere, quoadusque revocaverit; & ante mortem reipſa non revocavit. De quibus late tractant Juriſtæ.

V. Secundo loco de tutela, & cura nonnulla ſunt ſubjicienda: quamvis, cum utraque ſine aſſenſu illorum, erga quos obligatio contrahitur, ſed aliunde proveniat, non tam inter contractus, quam inter quaſi contractus a nonnullis utriuſque juris Doctoribus recenſeatur. Eſt ergo tutela, ut dicitur in inſtit. *Jus, & poteſtas in capite libero ad tuendum eum, qui propter ætatem ſe tueri non poteſt, a lege permiſſa & conceſſa*. Quapropter tutor ille vocatur, qui pupillum, vel pupillam morte patris, vel per emancipationem ſui juris effectum, vel effectam tuetur. Datur autem tutela 1. Ad tuendas perſonas: 2. vero ad illorum bona cuſtodienda, & ſervanda: in quo tutela differt a cura, ut alibi diximus, quæ principaliter ordinatur ad curationem bonorum, deinde extenditur ad ipſas quoque perſonas curandas. Propterea tutela datur impuberi, cura vero minori: illa perdurat in maſculis uſque ad quartum decimum annum, in feminis vero uſque ad duodecimum. Cura vero protrahitur in utriſque uſque ad vigeſimum quintum completum.

VI. Triplex in jure celebratur genus tutelæ. 1. Dicitur *teſtamentaria*, quando ſcilicet pater decedens in teſtamento deſignat aliquem in tutorem filio, vel filiis, aut nepotibus, ſi ſit avus. 2. Vocatur *legitima*, quæ nimirum datur a lege in caſu, quo pater de tutore filiis non providerit; & competit ei, qui conjunctior eſt pupillo, ſeu qui primus deberet ei ſuccedere ab inteſtato. Is enim adſtringitur a legibus ad ſuſcipiendam præfatam tutelam. Demum 3. appellatur *dativa*, quæ videlicet a judice datur, quando nec diſpoſitione teſtamentaria parentis conſtitutus eſt tutor, nec adeſt aliquis conſanguineus, qui per leges hoc onus ſubire teneatur, vel ſit idoneus.

VII. Omnes illi tutelam gerere poſſunt, qui ob aliquam cauſam non repelluntur a jure. Repelluntur autem impuberes, furioſi, dementes, inſuper ſurdi, & muti, item prodigi, & debitores pupillorum. Mater, & avia ad tutelam ſuſcipiendam idoneæ quidem reputantur, & recipiuntur, dummodo velint; in quo eventu etiam præferuntur tutoribus legitimis, & dativis, non vero teſtamentariis; ſi tamen nolint, minime compelluntur: quapropter tutela ab eis ſuſcepta, eſto ſit legitima, eſt ſimul voluntaria. Quam tamen ut exerceant, duobus ſubjiciuntur conditionibus: 1. eſt, ut renuntient ſecundis nuptiis; altera, ut etiam renuntient privilegio Senatus Conſulti Vellejani, de quo ſuperius mentio facta eſt. Itaque ſi mater, vel avia tranſeat ad ſecundas nuptias, ſecuto Matrimonio, ſtatim ipſo jure tutelam amittit; & bona ſecundi conjugis obligata manent pro adminiſtratione hactenus exercita. Decidit etiam tutela, ſi incontinenter vivere convincatur. Clerici ad recipiendam tutelam adſtringi non poſſunt: gaudent enim Canonico privilegio, ut, licet poſſint alicui ab inteſtato ſuccedere, ejus tamen tutelam obire non cogantur. Si tamen velint, poſſunt legitimam tutelam exercere, non tamen teſtamentariam, vel dativam. Reſpectu tamen miſerabilium perſonarum etiam Eccleſiaſtici gerere tutelam tenentur, quam monent Canones ab Epiſcopo non eſſe per ſemetipſum immediate exercendam, ſed per alios, puta Archipresbyterum, vel Archidiaconum. Sed Regulares nec legitimam valent adminiſtrare ſine ſuorum Superiorum licentia.

VIII. Obligationes tutorum, & curatorum hæ ſunt. 1. Tenentur pupillos, & minores a criminibus illæſos ſervare, atque bonis moribus inſtruere, conductis, ſi opus fuerit, ad hunc finem, congruo ſalario idoneis pædagogis, & magiſtris juxta educandi conditionem. 2. Illorum bona ab injuria defendere: & ſi pupillus habeat mobilia inutilia, quæ commode ſervari non poſſint, debent a tutoribus vendi, & pretium converti in prædia, ex quibus illi certos reditus percipere valeant. Si pro ære alieno diſſolvendo aliqua vendere oporteat, hæc ab illis cautio ſervanda eſt, ut primo loco inutilia, poſtea quæ non magnæ ſunt utilitatis, ultimo loco, & nonniſi ex urgentiſſima cauſa, bona ſtabilia diſtrahantur. Porro ſi in his obligationibus defecerint & tutores, & curatores, tenentur ad damna farcienda, nedum ex dolo, & culpa gravi, ſeu lata, ſed etiam ex culpa levi; præſer-

tim ſi ob tutelam, quam gerunt, aliqua eis merces fuerit conſtituta: tunc enim in utriuſque partis utilitatem adminiſtratio tutelæ cadere reputatur. Præterea legibus civilibus obligantur ad inventarium exarandum coram aliqua perſona publica, puta Notario. Immo ad effectum ut inventarium fidem faciat contra quoſcumque pupillo litem moventes, etiam judicis præſentia neceſſaria decernitur. Quod ſi omiſerit Inventarium exarare, ſuſpectum ſe reddit, & ex dolo tenetur, ſi forte tutelam inutiliter, vel pernicioſe adminiſtraverit. Non deſunt tamen juſtæ cauſæ vel differendi inventarium, ut ſi tutor morbo teneatur, vel in iis occupetur, quæ dilationem non patiuntur, vel quæ ſint ante inventarium perficienda, puta in perſcrutandis bonis hæreditatis: vel etiam in totum omittendi, ſi vel alicubi hæc conſuetudo, & lex civilis non vigeat, vel juſta de cauſa judex a conficiendo inventario putaverat diſpenſandum. Viciſſim tenentur pupilli, & minores ſuis tutoribus, & curatoribus expenſas ſolvere, vel neceſſarias, vel etiam ſolum utiles, factas ab illis in ſuis gerendis negotiis; immo & ſolvere ſalarium, ſi quod ab initio conſtitutum fuerit: nam alioquin tutela, & cura ſunt ex genere eorum, quæ gratis præſumuntur adminiſtrari.

IX. Cum tutela, & cura magnam habet ſimilitudinem & affinitatem quidam quaſi contractus, qui in jure appellatur *negotium geſtum*, & in eo ſitum eſt, quod quis ſine mandato vel explicito, vel virtuali, non tamen abſque conſenſu tacito alterius, ejus negotiis utiliter gerat. Hinc vero conſimiles jam memoratis obligationes oriuntur, nempe ex parte illius, qui negotium geſſit, obligatio ad reddendam rationem, & ad id, quod ſibi ex tali negotio provenit, fideliter perſolvendum; puta fructus rei adminiſtratæ, vel pecunias a debitoribus exactas. Ex parte vero illius, cui negotium geſtum fuit, obligatio ad compenſandas expenſas pro ſe factas, nec non ad valorem ſolvendum, labori, & induſtriæ ab alio exercitæ reſpondentem.

X. Nunc tertio loco de compromiſſo aliqua ſunt ſubjicienda. Compromiſſum *eſt contractus, quo mutuo litigantium conſenſu dirimenda remittitur controverſia alicui arbitro, ſive arbitratori, cui partes ſpondent ſe parituras*. Notandum eſt in hac definitione diſcrimen, quod inter arbitrum verſatur, & arbitratorem. Is enim dicitur arbiter, qui a partibus eligitur tanquam judex, ut nimirum ſervata, ſaltem quoad ſubſtantialia, forma judicii ſententiam ferat de re controverſa. Sed arbitrator ille dicitur, qui idcirco eligitur, ut ſine ordine judiciali, ſolum ex æquo, & bono decernat, quod eſt faciendum. Materia compromiſſi eſt in omni re, vel cauſa, quæ prohibita non invenitur. Quapropter in criminalibus compromiſſum locum non habet, quia de illis arbitrium non permittitur; ſed nec de rebus pertinentibus ad Rempublicam, civitatem, communitatem, oppidum, & hujuſmodi. Item nec de cauſis Matrimonialibus, quorum definitio ſpectat ad judices Eccleſiaſticos, ut diſponit Trid. ſeſſ. 24. cap. ult. Similiter nec in rebus, quæ jam per ſententiam definitivam tranſierunt in rem judicatam. Et tandem non datur compromiſſum de rebus, quæ alienari non poſſunt. Si autem pro aliquorum alienatione præſcribitur certa ſolemnitas, ea quoque neceſſaria eſt ad compromiſſum de iiſdem faciendum: ſic Clerici non poſſunt de rebus Eccleſiæ ſine licentia Epiſcopi compromittere; nec Religioſi de rebus Monaſterii ſine licentia Superioris, & Capituli; nec procuratores, tutores, curatores pupillorum, & minorum de iſtorum rebus ſine licentia judicis.

XI. Juxta leges in arbitros eligi nequeunt, qui viginti annis minores exiſtunt, nec ſurdi, nec muti, nec ſervi, nec mulieres (excipitur ſi quæ mulier alicujus loci dominium, & juriſdictionem obtineat) nec Religioſi, quippe quia arbitri officium judicii formam requirit, quæ Monachis jure Canonico eſt interdicta: at arbitratores, qui ad formam judicialem ſervandam non ſunt adſtricti, Religioſos eligi nequaquam vetitum eſt. Denique Laici ſine licentia Summi Pontificis in cauſis ſpiritualibus arbitri ſedere non poſſunt: ſi tamen conjunctim cum Eccleſiaſticis in arbitros aſſumantur, ſufficit etiam Ordinarii facultas, immo & judicis delegati in ea cauſa, ut rite arbitrium exerceant. Cæterum cum tota arbitrorum facultas pendeat ex conſenſu, & conventione partium, non poſſunt arbitri excedere formam arbitrii ſibi conſtitutam, nec conditiones appoſitas præterire: ſi ſecus agant, invalidum, & irritum eſt ipſorum judicium. Non debet tamen eiſdem pro conditione apponi, ut in arbitrio ferendo conſilium alicujus ſequi teneantur; & invalidum eſſet compromiſſum ſub hac conditione compactum: oportet enim arbitros relinqui in ſua libertate, quamvis peritiores conſulere non prohibeantur; immo id opportunum eſt, ut æquiorem ferant ſententiam. De jure communi ab arbitrorum ſententia, ſive appoſita fuerit pœna, ſive non appoſita, appellatio non datur: ſiquidem obligat illorum ſententia, non tam ut ſententia, quam ut habens vim, & firmitatem ex voluntate partium; illi etenim ad ſtandum & conformandum ſe arbitrorum ſententiæ adſtrinxere. Si tamen aliquando appellatio locum habere poſſit, ad judicem Rei, qui appellationem interponit, facienda eſt, poſt cujus ſententiam pars gravata ad Judicem ſuperiorem appellare non poterit.

XII. Sed quia frequenter ex arbitratorum ſuggeſtione litigantibus tranſactio tanquam optimum remedium ad ſopiendas controverſias proponitur: ideo & de hac, licet ad oneroſos accedat contractus, in hoc capite aliqua verba faciemus. Eſt igitur tranſactio, ſive compoſitio *Contractus, quo de re dubii juris, pendente adhuc lite, pactio non gratuita initur*. Inde autem nomen tranſactionis accepit, quia per illam tranſit actio, quatenus ille, qui tranſigit, recedit ab actione, quæ ipſi competebat in alterum. Fieri autem poteſt ſolum de re dubii juris, nedum in foro externo, ſed etiam in foro conſcientiæ; alioquin deerit titulus, quo ille, qui tranſigit, poſſit aliquid ſibi vendicare de re controverſa. Fit etiam ſolum pendente lite, ſed nondum finita: quia ſi jam lata ſententia cauſa tranſierit in rem judicatam, inutiliter, atque injuſte tranſactio peteretur, niſi in caſu, quo alteri parti ſuperſit actio petendi reſtitutionem in integrum, ut in minoribus; vel niſi ſententia ignoranter lata fuiſſet; vel ſi poſt ſententiam appellatio fuiſſet interjecta; nam hæc ſuſpendit vim ſententiæ, &

revocat cauſam in dubium, & reducit ad ſtatum, quem habebat tempore conteſtationis. Nec eſt neceſſe, ut lis reipſa mota fuerit, ſed ſufficit, ſi probabiliter movenda timeatur; dummodo non injuſte ab aliquo metus incutiatur. Dicitur autem tranſactio *pactio non gratuita*, quia per eam utrique contrahenti aliquod onus imponendum eſt, & ita retinendum de priſtino jure, ut aliquod etiam alteri concedatur: in quo tamen, ut juſte fiat, ſervanda eſt æqualitas pro ratione dubii, magis, vel minus ad alteram partem vergentis. Quapropter ſi ultra, vel citra dimidium valoris rei alteruter tranſigentium gravetur, vel accipiat; tunc alteri competit actio, ut vel tranſactio reſcindatur, vel reducatur ad æqualitatem juxta gravati petitionem, & ad normam æquitatis, & juſtitiæ.

XIII. Omnes illi ad ineundam tranſactionem idonei ſunt, qui plenum habent ſuorum bonorum dominium, liberamque adminiſtrationem, & alioquin in jure non prohibentur. Prohibentur autem illi quibuſcumque alienatio interdicta eſt: nam tranſactio ſine aliqua alienatione fieri non poteſt. Item qui non niſi certis ſervatis ſolemnitatibus alienare permittuntur, eaſdem in tranſactione celebranda præterire non poſſunt. Nihilominus ſi fiat ſupremi Principis auctoritate, etiam ſine illis ſolemnitatibus valet; & etiam valore non caret, ſi manente apud eum, qui alienare non poteſt, integra rei poſſeſſione, hic vel pecuniam, vel aliud aliquid libere alienabile exhibeat pro tranſactione.

XIV. Ultimo loco & de dote nonnulla ſubjicienda ſunt. Et quidem dos ſi ſpectetur, quatenus ab uxore traditur marito, non eſt inter gratuitos contractus recenſenda, ſed inter oneroſos; datur enim marito ad onera Matrimonii ſuſtinenda, id eſt ad alendam uxorem, eique neceſſaria, & ſuo ſtatui convenientia præbenda: at inter gratuitos locum habet, quatenus a patre, avo, aliiſque datur ſponſæ intuitu Matrimonii. Definitur itaque dos a S. Antonino 3. P. tit. 1. *Quæ datur viro a muliere pro onere, quod de Matrimonio ſuſtinet*. Optime dicitur, quæ datur, non quæ donatur viro; quia dotis dominium reſidet penes uxorem; licet adminiſtratio, uſusfructus, & uſus ad maritum pertineat. Additur ad ſuſtinenda onera matrimonii, ut diſtinguatur a ceteris bonis, vel rebus paraphernalibus, quæ uxor ſecum deferre poteſt, & quæ, etiamſi marito adminiſtranda concedat, tamen non ad matrimonii onera ſuſtinenda ordinantur; & ad oſtendendum etiam ſolum in matrimonio locum habere dotem, adeout, ſi nullum ſit matrimonium, & nulla quoque habeatur dos; ut habetur L. *Dotis*, ubi dicitur: *Neque enim dos ſine matrimonio eſſe poteſt; ubi igitur matrimonii nomen non eſt, nec dos eſt*.

XV. Dos vero, ſive bona dotalia in jure, aut profectitia dicuntur, aut adventitia. Prima ea ſunt, & appellantur, quæ ſponſæ dantur a patre, avo, aliiſque conſanguineis, aut etiam ab extraneo, ſed nomine patris, aut avi mulieris; & hæc poſt uxoris mortem ad illos revertitur. Adventitia autem dos eſt, quæ neque a patre, neque ab aliis conſanguineis in linea aſcendenti maſculina paterna conſtitutis efformatur; ſed vel mulier ſibi ipſa conſtituit ex bonis matris, fratris, avunculi, vel etiam extranei, & quæ proinde ad illos non revertitur, ſoluto per mortem uxoris matrimonio. Materia dotis eſſe poteſt, quidquid eſt pretio æſtimabile, ſive pecunia ſit, ſive res mobilis, ſive immobilis. Si pecunia, vel mobilia data ſint æſtimata, hæc in plenum mariti dominium tranſeunt: quamobrem ipſi pereunt, ſi forte pereant, & illorum deficientiam ex bonis ſuis ſupplere tenetur. Si vero vel immobilia ſint, vel mobilia, & non æſtimata, dominium ad uxorem pertinet; proinde ipſi pereunt, vel deteriorantur, quando id ex fortuito caſu contingat, non ex culpa mariti, qui tenetur ad dotem conſervandam rite, recteque adminiſtrandam, adeout obligetur nedum ex dolo, ſed ex culpa lata, & levi, cum ad utriuſque utilitatem detur. Nam in L. 17. ff. *de jure dotium* dicitur: *In rebus dotalibus oportet tam dolum, quam culpam, quia cauſa ſui dotem accepit, ſed etiam diligentiam præſtabit, quam in ſuis rebus exhibet*. Uſusfructus vero, & uſus omnino ad maritum pertinent, qui illis uti, frui, & libere diſponere poteſt juxta L. 75. ff. l. *Dotis fructum ad maritum pertinere debere æquitas ſuggerit*. Inter fructus tamen non ſunt computanda, quæ partem dotis conſtituunt; ut ſi ſylva in dotem data ſit, arbores quidem cæduæ, rami qui abſcinduntur, & eorum fructus ad maritum pertinent tanquam fructus fundi; non vero arbores, quæ a vento disjiciuntur, ſed earum pretium eſt in dotem computandum, deductis expenſis; ſicut & arbores emortuæ ad maritum pertinent cum onere tamen, ut novas conſerat. Bonorum tamen paraphernalium, licet eorum adminiſtratio ſit marito ab uxore conceſſa, fructus non ad alium pertinent, ſed ſunt uxoris.

XVI. Dotem dare poteſt quilibet, qui bona habet, & liberam illorum adminiſtrationem: hinc & ipſe maritus poteſt dotem uxori ſuæ conſtituere, vel etiam non receptam, ſed ſolum promiſſam pro data, & recepta habere. Tenentur vero 1. loco pater filiam dotare, ſi poſſit: nam ſicut pater debet filiæ alimenta, ita & dotem; cum dos loco ſuccedat alimentorum. *Neque enim* (ſic ſtatuitur L. 7. C. de Dote) *leges incognitæ ſunt, quibus cautum eſt omnino paternum eſſe affectu dotem pro ſua dare progenie*. Et L. *qui liberos* ff. de *rit. nupt.* iterum indicitur: *Qui liberos injuria prohibent uxorem ducere, vel nubere, vel qui dotem dare nolunt, coguntur in matrimonium collocare, & dotare*. Si vero pater vere nequeat filiæ dotem tradere, ejus loco ſuccedit mater, quæ non minus, quam pater, filios ſuos diligere tenetur, & eis, ſi egeant, alimenta præbere juxta Gloſſæ doctrinam ſuper Cap. haberet, ubi *pater, & filius egeant, mater compellitur eos alere*. Et 1. quidem de bonis paraphernalibus, vel aliis ſibi liberis, deinde vero de mariti conſenſu etiam ex bonis ipſis dotalibus. Frater etiam, ſin ex juſtitia, ſaltem ex caritate tenetur ſororem pauperem dotare. A quo caritatis officio non impediuntur Clerici bona Eccleſiaſtica poſſidentes, immo promoventur, cum ea bona ſint, quæ pauperum uſibus inſervire debent. Quamobrem, ſi bona habeant patrimonialia, ex ipſis dotem ſorori dare poſſunt, & ipſi de reditibus Beneficii vivere; ſi vero nonniſi bona Eccleſiæ poſſideant, de illis aliquid poſſunt ſibi ſubtrahere, & quod ſupereſt pauperibus jam diſtribuendum, in ſubſidium ſororis impen-

pendere: cavere tamen debent, ut eam tantum tribuant dotem, quæ ſorori juxta ſui conditionem convenire poteſt; non vero majorem, ut conditionem mutet: & præ oculis habeant monitum S. Ambroſii de Off. lib. 1. cap. 10. relatum etiam a D. Thom. 2. 2. q. 185. a. 7. ad 2. *Hæc eſt approbanda liberalitas, ut proximos ſeminis tui non deſpicias, ſi egere cognoſcas; non tamen ut illos ditiores fieri velis ex eo, quod tu potes conferre inopibus.*

XVII. Soluto vero per obitum uxoris matrimonio, tenetur maritus vel dotem diſtribuere juxta uxoris teſtamentum, ſi a legibus ſit uxoribus conceſſum de ſua dote diſponere; vel ſibi aut integre, aut partim retinere, ſi ita conventum fuerit in celebratione matrimonii; vel filiis conſervare, ſi ex matrimonio ſint liberi ſuſcepti, & viventes; vel denique uxoris hæredibus, ad quos reverti debet, reſtituere. In qua reſtitutione jura ſtatuunt, ut ſi dos in immobilibus fuerit conſtituta, ſtatim iſta reſtituantur: ſi vero in pecunia, & in mobilibus æſtimatis, non niſi poſt annum. Reſtituere quoque tenetur cum dote etiam dotis acceſſorium. Demere tamen poterit expenſas, quas ſubivit, ut dotales fundos vel conſervaret, vel augeret; ut ſi domos ruinoſas refecerit, vel agrum incultum, & ſterilem feracem reddiderit, & fructuoſum. Ita ſtatuunt leges, nam Leg. *Impenſ.* ff. de Impenſis in rebus dotalibus factis ſic indicitur: *In neceſſariis impenſis hoc dicendum eſt, eas demum impenſas dotem minuere, quæ in dotem factæ ſunt.* Et L. ult. de fundo dotali: *Non tam neceſſarias, ſed etiam utiles impenſas præſtandas a muliere exiſtimo, licet fortaſſis caſu fortuito perierint: nam cum impenſæ factæ ſint in utilitatem dotis, & uxoris, æquum eſt, ut ſicut commodum ſenſit, ita & incommodum ſubeat.* Non ſunt tamen recenſendæ inter neceſſarias, & utiles expenſas per ipſam dotem compenſandas, quæ habitæ ſunt ordinarie ad arandos, colendoſque agros, ad fructus colligendos, ad tributa ſolvenda: quia, ut inquit lex, hæc onera ad uſumfructuarium pertinent; *onus enim fructuum hæc impendia ſunt.* Si vero expenſæ factæ fuerint ad ſolum commodum, & voluptatem, nec maritus ex dote detrahere, nec hæredes compenſare tenentur. Poterit tamen maritus ſibi retinere (ſi hæredes nolint pretio ſibi comparare) duabus tamen ſervatis conditionibus, nimirum ne res dotalis per ablationem ornatus adjecti vel deſtruatur, vel deterioretur. 2. Si res ablata poſſit marito auferenti aliquo modo prodeſſe, non vero, ſi nihil ad ejus utilitatem conferat; cujuſmodi ſunt picturæ in pariete, & ornamenta lapidibus, vel lignis adhærentia, quæ deleri, vel abradi non debent. Ita decernunt Leges, & quidem juſte L. 9. ff. de impenſis ſancitur: *Pro voluptuariis impenſis, niſi parata ſit mulier pati maritum tollentem exactionem patitur*; ceterum ſi *non recipiant* (diviſionem) *relinquendæ ſunt, ita enim permittendum eſt marito auferre ornatum, quem poſuit, ſi futurum eſt ejus, qui poſuit.*

CAPUT OCTAVUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Mandatarius formam mandati præterire non debet.*
II. *Quod mandatario penditur, non eſt ad juſtitiæ leges commenſurandum.*
III. *Quando furioſis, & amentibus dandi ſint tutores, vel curatores.*
IV. *Non ſemper filiæ nubentes invitis, vel inſciis parentibus dote privari debent.*

Conſectarium Primum.

I. CUm prima lex mandatarii ſit, juxta omnes Theologos, ut mandatum fideliter exequatur, & formam obſervet, nec fines excedat mandati; manifeſte patet, nos recte dixiſſe cap. 6. diff. 2. de Contr. in particulari Conſect. 7. non licere amico, cui ab altero amico mandatum eſt, ut ſuum equum vendat vel infimo, vel medio pretio, niſi ſupremum poſſit habere, ſe in emptorem mutare, emendo equum pretio medio, vendendum poſtea ſupremo cum ſuo lucro: nam mandati fines excedit, nec formam mandati obſervat; cum enim vendere debeat, ſibi emit, & ex mandatario fit emptor: violat igitur juſtitiam, ad quam mandatum, ſicut & ceteri omnes contractus pertinent. Nec tamen inferendum, eum vel graviter peccare, vel ad reſtitutionem teneri. Nam attendendæ ſunt circumſtantiæ facti, quod de ſe, & objective non videtur lethalem culpam inducere, & cum nullum inferatur amico damnum, reſtitutioni non ſit obnoxius: non enim omnis juſtitiæ violatio reſtitutionem inducit; ſed quæ eſt cum alterius detrimento conjuncta. Id patet in eo, qui argenteos crateres in pignus, vel depoſitum accipiens cum pacto, ne illis utatur; & poſtea illis utitur aliquando ad pompam: hic violat quidem legem depoſiti, & pignoris; at ad reſtitutionem non tenetur, cum nullum afferat deponenti, vel oppignoranti detrimentum. Apparet etiam diſcrimen inter mandatarium, & procuratores, vel villicos nobilium virorum: nam iſtorum opera non ad contractus mandati referenda ſunt, ſed vel ad locationem, vel ad illum contractum, qui negotii geſtio dicitur, in quibus obſtringuntur quidem & opera ſua integre impendere, & alterius negotium fideliter agere; at non impediuntur, ne ſimul propriam quærant utilitatem: quamobrem ampliori gaudent libertate in agendo, quam mandatarius, qui arctioribus vinculis per legem mandati adſtringitur.

Conſectarium Secundum.

II. Quod mandatario a mandante donatur, non eſt ad æqualitatem juſtitiæ commenſurandum cum pretio operæ, ſed ex decentia, & gratitudine pendendum. Nam cum, ut diximus ex L. 1. ff. *mandatum niſi gratuitum nullum; nam originem ex officio, atque amicitia trahit*, non mercedem poſtulat, ſed ſolum gratuitam compenſationem, quæ vel promiſſa, vel ſponte oblata recipi quidem poteſt, at omiſſa, vel denegata exigi non permittitur. Hinc nihil lucrari ex mandato poteſt manda-

datarius, nec operam ſuam computare in pretio, nec ullam compenſationem pro labore expetere, ſed ſolam, ut diximus, damnorum, quæ ſubivit, compenſationem, dummodo de illis præmonuerit mandantem, ſi vel illi incomperta, ſive in ſe incerta erant; ſi vero certa, & ad ipſius mandati executionem neceſſaria, vel comitantia, vel ſubſequentia, nec ipſo mandante præmonito.

Conſectarium Tertium.

III. Non ſolum pupillis, & minoribus, ſed etiam amentibus, & furioſis, præſertim ſi perpetua ſupponatur eorum infirmitas, ſunt tutores, & curatores dandi, a quibus nunquam ſubtrahuntur, niſi conſtet illos ad ſanam mentem rediiſſe; proinde horum cura, & tutela protrahitur etiam ultra 25. annum, ut habetur in Inſtit. lib. 1. tit. 13. *Mente captis, quia rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt, curatores dandi ſunt. Furioſi, licet majores viginti quinque annis ſint, tamen in curatione ſint.* Animadvertendum tamen eſt, hiſce ſolum a Magiſtratibus eſſe tutores, & curatores deſtinandos, apud quos de illorum infirmitate, & infania aperte conſtet, ne quis vel dementiam fortaſſis fingat ad onera, & civilia munia declinanda, vel etiam aliorum malitia illis inſania affingatur, aut exageretur, ut eorum bonis frui poſſint. Communitatibus quoque, ſive Eccleſiaſticis, ſive ſecularibus Curatores aſſignantur, qui vel Procuratores, vel Syndici, vel Conſules, vel alio nomine donantur; & hi eadem ſubeunt onera, & obligationes, quæ tutoribus tribuuntur. Finitur autem tutela, & cura 1. alterutrius morte. 2. Quando qui ſub tutoribus, vel curatoribus ſunt, illis amplius non egeant, vel quia ad legitimam ætatem pervenerunt, vel quia ſublata ſunt impedimenta, quæ tutelæ, vel curæ cauſam præbebant. 3. Ex lege civili, quando vel per Judicem a tutela removentur ob id, quod ſuſpecti viſi ſint; vel quia ex juſta cauſa ſe excuſant; vel onus adminiſtrandæ tutelæ deponunt.

Conſectarium Quartum.

IV. Non ſemper filiæ, quæ nubunt inſciis, vel invitis parentibus, dote privari poſſunt. In Galliarum Regnis hæ vigent Leges, quæ facultatem concedunt parentibus dotem denegandi filiabus, quæ ipſis invitis, vel ignorantibus nubunt. Optimæ quidem leges, quæ ad debitam genitoribus reverentiam ſartam tectamque ſervandam ordinatæ ſunt, quibus proinde ſe conformare parentibus licet, zelo juſtitiæ, omni ſepoſito odii, iræ, vel vindictæ inordinato affectu. Eo vel maxime laudandæ, quia dum reverentiæ parentibus debitæ conſulunt, ſimul etiam filiorum libertati, & indemnitati proſpiciunt, ſtatuentes, ut ſolum vim habeant, ſi filius ante trigeſimum annum uxorem ducat, vel filia ante vigeſimum quintum nubat: nam eo tempore elapſo decernunt liberum eſſe filiis matrimonium contrahere, etiam invitis, quamvis non inconſultis parentibus, quin per hoc vel dote filiæ, vel hæreditate filii privari poſſint. At in aliis Regionibus, in quibus hæ minime promulgatæ ſunt leges, res ad jus naturale, & ad normam Evangelicæ caritatis eſt dirigenda. Quamobrem cenſerem 1. poſſe filiæ dotem denegari, ſi hæc nubat contra parentum voluntatem, ipſiſque plane invitis, & diſſentientibus, & quidem juſtis, honeſtiſque de cauſis. 2. Hoc multo magis locum habere, ſi virum eligat ſibi imparem, vilem, vel infamem, cum dedecore, & ignominia familiæ; ſi domo aufugiat; ſi ad matrimonium accedat jam prægnans cum ſcandalo, & offenſione plurimorum. Hæc enim crimina ſunt, & ſcelera, quæ juſte a parentibus puniri poſſunt dotis denegatione. 3. Si vero inſciis, & invitis parentibus nubat quidem, ſed ſibi æquali, vel parum impari, ſi matrimonium in dedecus non cedat familiæ, ſi ſine ſcandalo celebretur; putarem non eſſe parentum indignationem uſque ad privationem dotis, ſtatui ſaltem mariti convenientis dilatandam: licet enim in parentes peccaverit, & quidem graviter; tamen locum habere debet miſericordia, & feminæ fragilitati, infirmiorique vaſculo tandem parcendum. Quod multo magis verum cenſeo, ſi duæ accedant conditiones, nimirum 1. ſi filia veniam admiſſi ſceleris a parentibus petat; 2. ſi ad vitam ſuſtentandam dote indigeat. Ita ex doctrina colligo S. Ambroſii; hic enim Siſinii filium, qui contra voluntatem patris uxorem ſibi deſponderat, & ad veniam a patre petendam induxit, & patrem cum filio reconciliavit. Sic enim ſcribit ep. 83. „ Quod filio noſtro remiſiſti meo rogatu, quia te inconſulto uxorem acceperat, pietati magis tribuo, quam noſtro amori . . . pulchre itaque geſtum, ut te patrem recognoſceres ſimul quia juſta indignatio fuit, malo enim culpam fateri, ut plus laudetur paterna indulgentia, ſed & ipſa paterna offenſio fuit, quoniam venturam in loco filiæ, tuo debuiſti eligere judicio . . . fuit ergo quod ſuccenſeres filio; ſed fuit etiam quod remitteres, quia ſibi uxorem elegit. Acquiſiviſti filiam ſine electionis periculo. Si bonam duxit, tibi acquiſivit gratiam; ſi erravit, recipiendo meliores facies, refutando deteriores. Feciſti igitur, quod boni parentes, ut cito ignoſceres, ſed obſecratus; nam antequam rogareris, non erat ignoſcere, ſed factum probare. Deinde diutius differre veniam, & tibi acerbum, & illis inutile; neque enim paterna viſcera diutius tolerari poſſunt “. Utrum vero hæc miſericordia locum habere debeat, & in priori caſu, prudentis erit miniſtri ex circumſtantiis expendere; &, quod magis Deo acceptum, ſaluti animæ tum filiæ, tum parentis proſpicere, & conſulere.

CAPUT NONUM.

De Mutuo, & Uſura.

DOCTRINA.

I. *Mutuum inter gratuitos contractus recenſendum.*
II. *Quid ſit mutuum.*
III. *Debet eſſe gratuitum.*
IV. *Quid ſit uſura.*
V. *Uſuram prohibet Scriptura.*
VI. *Damnarunt Patres omnes.*
VII. *Et Concilia.*
VIII. *Et quidem non ſolum mordentes, ſed & minimas.*
IX. *Et a quocumque petitas.*

X. *Uſu-*

X. *Uſuræ multiplex diviſio.*
XI. *Qui mutuum dare poſſunt.*
XII. *Mutuantis, & Mutuatarii officia.*

I. Inter lucrativos, gratuitoſque contractus mutuum locum, & quidem primum tenere, nullus eſt, qui ambigat. Non tamen quia, ſi oneroſus fiat, & aliquid pro mutuo exigatur, naturam exuat mutui; ſed quia per hoc ita inficitur, ut non amplius licitus contractus ſit, ſed fœneratitius, & uſurarius: ſicut per adulterium non tollitur matrimonium, licet commercium cum omni aliena muliere excludat; ſed violatur, & polluitur. Quod ſtatim in initio præmonitum volui, ne quis putet verum, quod (ut in ſequentibus oſtendemus) effutiunt nonnulli, ſublata a mutuo ratione gratuiti, jam non amplius mutuum eſſe, ſed in alium transmutari, & transferri contractum. De mutuo latiſſime diſputarunt paucis ab hinc annis, hinc & inde, magni nominis viri, quos accurate recenſet, & quorum libros enumerat Petrus Ballerinus in ſuo Opere de Jure divino, & naturali circa uſuram in Præf. §. 7. & ſeq. Alii putarunt, mutuum lucroſum vel ſine uſura eſſe poſſe, vel, ſi cum uſura ſocietur, non tamen per hoc illicitum evadere; cum non omnem uſuram illicitam dicant. Alii vero omne lucrum a mutuo vi mutui ita excludunt, ut, quidquid lucri mutuo accedit, uſura ſit legibus omnibus vetita. Hiſce vitiligationibus permotus ſapientiſſimus Pontifex Benedictus XIV. Conſtitutionem edidit anno 1745. quæ incipit *Vix pervenit*, qua perpetuam Eccleſiæ de mutuo, & uſura doctrinam dilucide expoſuit, & ſua auctoritate confirmavit. Hac igitur doctrina innixus, de mutuo, & uſura dogmata, & quæſtiones explicabo.

II. Mutuum itaque ſive originem a mutatione ducat, quia nimirum non eadem res in individuo redditur; ſive, ut lubet Juſtiniano, quia in eo transfertur dominium, adeo ut, quod meum erat, tuum fiat, definiri poteſt *Contractus, quo res uſu conſumptibiles alteri traduntur poſſidendæ, & conſumendæ, cum onere, ut certo elapſo tempore reſtituantur in eadem quantitate, & qualitate.* Contractus genus deſignat, cetera vero differentias. Et prima quidem, quod mutui materia non alia ſit, niſi res uſu conſumptibilis, vel phyſice per ipſius ſubſtantiæ deſtructionem, ut in pane, vino, oleo, frumento, quæ omnia uſu conſumuntur; vel moraliter per alienationem, ut pecunia, cujus ſubſtantia, licet ſemper maneat, permutatione tamen veluti extinguitur. Ita materiam mutui explicat etiam Juſtinianus in Inſtit. lib. 3. tit. 15. dicens: *Mutui autem datio in iis rebus conſiſtit, quæ pondere, numero, menſurave conſiſtunt, veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro, quas res aut numerando, aut metiendo, aut appendendo in eo damus, ut accipientium fiant.* 2. Differentiæ loco eſt, quod hæc uſu conſumptibilia ad uſum tradantur, & proinde ad conſumptionem: ſi enim alteri dentur ad cuſtodiam, erit depoſitum; ſi ad vendendum, erit negotiatio; ſi ad pompam, & oſtentationem, erit locatio. Id egregie explicat S. Thom. q. 13. de malo art. 5. ad 15. ſcribens: „ Duplex uſus poteſt eſſe alicujus „ rei, unus proprius, & principalis, alius ſecun- „ darius, & communis; ſicut calceamenti pro- „ prius, & principalis uſus eſt calceatio, ſecunda- „ rius autem commutatio. Pecuniæ autem e con- „ verſo principalis uſus eſt commutatio, propter „ hanc enim pecunia facta eſt. Secundarius autem „ uſus pecuniæ poteſt eſſe quicumque alius, puta „ quod ponatur in pignore, vel quod oſtentetur. „ Commutatio autem eſt uſus quaſi conſumens „ ſubſtantiam rei commutatæ, in quantum facit „ eam abeſſe ab eo, qui commutat. Et ideo ſi „ quis pecuniam ſuam alteri concedat ad uſum „ commutationis, qui eſt proprius pecuniæ, & „ pro hoc uſu pretium aliud quærat ultra ſortem, „ erit contra juſtitiam. Si vero alter concedat al- „ teri pecuniam ſuam ad uſum alium, quo pecu- „ nia non conſumitur, erit eadem ratio, quæ eſt „ de rebus illis, quæ uſu non conſumuntur, quæ „ licite locantur, & conducuntur. Unde ſi quis „ pecuniam ſignatam in ſacculo concedat alicui „ ad hoc, quod ponat eam in pignore, & exinde „ pretium accipiat, non eſt uſura; quia ibi non „ eſt contractus mutui, ſed magis locatio, & con- „ ductio. Et eadem eſt ratio, ſi quis concedat al- „ teri pecuniam ad uſum oſtentationis; ſicut e „ converſo ſi quis concedat alteri calceamenta ad „ uſum commutationis, & ex hoc aliud pretium „ quæreret ultra calceorum valorem, eſſet uſu- „ ra ". 3. Differentia etiam eſt, res uſu conſumptibiles eſſe reddendas in eadem quantitate, & qualitate: per quod mutuum differt a donatione, quæ rem alteri concedit, non amplius repetendam. 4. Ut concedantur per aliquod tempus; alioquin nugatorium, & inutile eſſet mutuum, ſi res ſtatim repeteretur: & per hoc differt a precario (quamvis & mutuum poſſit precario concedi) & ab aliis contractibus, quibus res perpetuo alienatur.

III. Mutuum debet eſſe omnino gratuitum; non tamen, ut contractus ſit, ſed ut licitus contractus: gratuitas enim eſt perfectio, ſicut onus plus reddendi, quam acceptum ſit, eſt vitium fœdans contractum. Quod verum eſt in omnibus aliis contractibus, qui ſemper ſuam indolem, & naturam ſervant, ſive juſti ſint, ſive injuſti: ut patet in venditione, quæ ſemper eſt vera venditio, ſive fiat juſto pretio, ſive iniquo; cum hoc ſolum diſcrimine, quod venditio juſto pretio eſt licitus, honeſtuſque contractus, venditio vero iniquo pretio illicita eſt & injuſta, onus afferens compenſationis. Hinc apparet, fraudulenter docere Salmaſium, ejuſque aſſeclas ad eſſentiam mutui pertinere, quod omnino gratuitum ſit, ita mutuum definientes, *mutuum eſt quodcumque proximo utendum datur, ita ut ſine ullo incremento reddatur*; ut inde inferant, pecuniam datam ob lucrum non eſſe amplius contractum mutui, ſed alterius generis, puta locationis, ut ſtatim ſubdit Broderſenius in Tract. bre. de uſuris licitis pag. 42. n. 41. *quia ſi cum aliquo incremento res aliqua eſt reddenda, eſſet alius contractus, c. ex. locatio, ſocietas &c.* Et hoc pacto jam uſuræ crimen chimæra evadit, & nunquam locum habere poteſt in mundo: nam ſi uſura eſt lucrum ex mutuo, qui lucrum volunt, profecto nolunt mutuum, ſed locationem. Immo ipſi fœneratores uſuram committere nunquam poſſunt, licet velint; nam cum ſemper lucrum velint, ſemper etiam mutuum excludunt. Quo profecto nihil ineptius. Cur autem gratuitum ſit, oporteat,

teat, mutuum, ut licitum honeſtumque ſit, declarat S. Thom. & probat egregie 2. 2. q. 78. artic. 1. ſcribens: „ Accipere uſuram pro pecunia mutuata eſt ſecundum ſe injuſtum; quia venditur id, quod non eſt: per quod manifeſte inæqualitas conſtituitur, quæ juſtitiæ contrariatur. Ad cujus evidentiam ſciendum eſt, quod quædam res ſunt, quarum uſus eſt ipſarum rerum conſumptio; ſicut vinum conſumimus, eo utendo ad potum, & triticum conſumimus, eo utendo ad cibum. Unde in talibus non debet ſeorſum computari uſus rei a re ipſa; ſed cuicumque conceditur uſus, ex hoc ipſo conceditur res. Et propter hoc in talibus per mutuum transfertur dominium. Si quis ergo ſeorſum vellet vendere vinum, & vellet ſeorſum vendere uſum vini, venderet eamdem rem bis, vel venderet id, quod non eſt. Unde manifeſte per injuſtitiam peccaret. Et ſimili ratione injuſtitiam committit, qui mutuat vinum, aut triticum, petens ſibi dari duas recompenſationes; *unam* quidem reſtitutionem æqualis rei; *aliam* vero pretium uſus, quod *uſura* dicitur .... Pecunia autem ſecundum Philoſophum in 5. Ethic. ... principaliter eſt inventa ad commutationes faciendas: & ita proprius, & principalis pecuniæ uſus eſt ipſius conſumptio, ſive diſtractio, ſecundum quod in commutatione expenditur. Et propter hoc ſecundum ſe eſt illicitum pro uſu pecuniæ mutuatæ accipere pretium, quod dicitur *uſura* ". Cum igitur juxta S. Thom. pecuniæ, vel alterius rei mutuatæ dominium in mutuatarium transferatur, ſicut omne rei periculum, detrimentum, damnum in ipſum redundat, qui ſemper, quod mutuo accepit, reddere tenetur; ita rei mutuatæ utilitatem, fructum, commodum in ejus beneficium cedat oportet, & iniquum eſt in aliena re lucrum quærere.

IV. Uſura igitur ex D. Thom. eſt *omne lucrum quod ex mutuo percipitur*. Quam veritatem luculenter declaravit, & in tuto poſuit Bened. XIV. in laud. ſua Conſtit. aperte docens, & ſtatuens: „ Peccati genus illud, quod uſura vocatur, quodque in contractu mutui propriam ſuam ſedem, & locum habet, in eo eſt repoſitum, quod quis ex ipſomet mutuo, quod ſuapte natura tantumdem reddi poſtulat, quantum receptum eſt, plus ſibi reddi velit, quam eſt receptum; ideoque ultra ſortem lucrum aliquod ipſius ratione mutui ſibi debere contendit ". Ex quibus verbis duo manifeſte tanquam certa declarantur, ſcilicet 1. mutuum talem eſſe contractum, qui nihil reddi poſtulat ſupra id, quod datum eſt; 2. Uſuram eſſe, quando ex mutuo aliquid ultra ſortem exigitur. Hoc eſt, quod docet Scriptura, & ſemper docuere Patres, & Concilia.

V. Revera in Scripturis tum veteri, tum Novi Teſtamenti uſura vetatur. Deuter. cap. 23. habetur: *Non fœnerabis fratri tuo ad uſuram pecuniam, nec fruges, nec aliquam aliam rem.* Nec moveat, quod ſubditur *ſed alieno*, quaſi interdictum fuerit Hebræis ſolum a fratribus lucrum exigere tanquam illicitum; conceſſum vero ab alieno extorquere, tanquam honeſtum, & juſtum. Nam, ut optime obſervat D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. ad 2. „ Judæis prohibitum fuit accipere uſuram a fratribus ſuis, ſcilicet Judæis, per quod datur intelligi, quod accipere uſuram a quocumque homine eſt ſimpliciter malum: debemus enim omnem hominem habere quaſi proximum, & fratrem, præcipue in ſtatu Evangelii, ad quod omnes vocantur ... Quod autem ab extraneis uſuram acciperent, non fuit eis conceſſum quaſi licitum, ſed permiſſum ad majus malum vitandum; ne ſcilicet a Judæis Deum colentibus uſuras acciperent propter avaritiam, cui dediti erant; ut habetur Iſaiæ 56. ". Animadvertit etiam idem Angelicus, in pluribus aliis locis Sacræ Scripturæ uſuram abſolute, & univerſaliter prohiberi, nimirum Pſal. 14. *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*. Et Ezech. 18. *Qui ad uſuram non commodaverit, & amplius non acceperit, ab iniquitate averterit manum ſuam .... hic juſtus eſt, vita vivet, dicit Dominus*. Quod præceptum in Evangelio confirmavit Chriſtus, dum Lucæ 6. v. 23. indicit: *mutuum date, nihil inde ſperantes*. Quæ verba ita Patres interpretantur, ut conſilium complectantur, & præceptum, nimirum mutuantes nihil ex mutuo ſperare debere, nec titulo gratitudinis, beneficentiæ, vel amoris, immo nec ipſam ſortem, ſi forte non reddi contingat; & hoc eſt conſilium: deinde, ne quidquam lucri, nedum percipiant, ſed nec animo ex ipſo mutuo ſperent; quod eſt præcepti. Utrumque agnovit in illis verbis & D. Thom. licet alia ratione, laud. q. 78. a. 1. ad 4. & Quæſt. de Malo a. 4. ad 3. ſcribens in priori loco: *Dare mutuum non ſemper tenetur homo, & ideo quantum ad hoc ponitur inter conſilia: ſed quod homo lucrum de mutuo non quærat, hoc cadit ſub ratione præcepti. Poteſt tamen dici conſilium per comparationem ad dicta Phariſæorum, qui putabant uſuram aliquam eſſe licitam, ſicut & dilectio inimicorum eſt conſilium*. Sapienter autem animadvertit D. Hieronymus, hoc præceptum ſemper in melius profeciſſe, ſcribens in cap. 18. Ezechiel. „ Sed vide profectum. In principio legis a fratribus tantum fœnus tollitur. In Propheta ab omnibus uſura prohibetur, dicente Ezechiele, *pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*. Porro in Evangelio virtutis augmentum eſt præcipiente Domino: Fœnerami ni (ſcilicet mutuate) his, a quibus non ſperatis recipere ".

VI. Concilia quoque etiam antiquiſſima jure divino, & naturali uſuram illicitam agnovere, & docuere. Nimirum I. can. 107. hæc habet: „ Quoniam multi Clerici, avaritiæ cauſa turpia lucra ſectantes, obliti ſunt divini præcepti, quod dictum eſt, *quoniam pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*, fœnerantes centeſimam exigunt &c. " Quibus verbis indicant, non ſolum Clericis lege aliqua Eccleſiaſtica vetitum fœnerari, ſed & omnibus etiam Laicis, cum dicunt *divini præcepti obliti*. Porro præceptum hoc commune eſt omnibus hominibus. Quod confirmat Synodus Carthaginenſis I. celebrata anno circiter 348. ubi hæc ſtatuuntur: „ In noſtro Concilio ſtatutum eſt, ut non liceat Clericis fœnerari ..... Etenim de quibus divina Scriptura ſanxit, non ferenda ſententia eſt, ſed exequenda. Proinde quod in Laicis reprehendimus, id multo magis in Clericis oportet prædamnari. Univerſi dixerunt. Nemo contra Prophetas, nemo contra Evangelium fiat ſine periculo animæ ". Idem repetit

Con-

Concilium Turonenſe anni 461. can. 13., & ſequentibus. Concilium Lateranenſe II. ſub Innoc. II. an. 1139. uſurariam pravitatem divinis, & humanis legibus per Scripturam in Vet. & Nov. Teſtamento abdicatam pronuntiat. Et Lateranenſe III. ſub Alex. III. celebratum an. 1179. definit, *Uſuras utriuſque Teſtamenti paginis condemnari*. Hinc Summi Pontifices ſemper uſuram ſunt deteſtati. Nam Alexand. III. lib. 5. Decretalium Cap. *Super* de Uſuris dicit: *Cum uſurarum crimen utriuſque Teſtamenti pagina deteſtetur*. Urbanus III. can. *Conſuluiſti* de Uſuris, ſcribit, *hujuſmodi homines* (fœneratores) *pro intentione lucri, quam habent* (*cum omnis uſura, & ſuperabundantia prohibeatur in lege*) *judicandi ſunt male agere*. Innoc. III. ep. 399. lib. 1. ſic ad Galliæ Epiſcopos ſcribit: *Tam in Novo, quam in Veteri Teſtamento prohibitæ ſunt uſuræ, cum veritas ipſa præcipiat*, mutuum date, nihil inde ſperantes, *& per Prophetam dicatur*, uſuram, & omnem ſuperabundantiam non accipies. Et denique in Concil. Vien. ſub Clem. V. definitum fuit: *Si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare præſumat, exercere uſuras non eſſe peccatum, decernimus velut hæreticum eſſe puniendum*.

VII. Patres vero omnium ſeculorum uſuram inter crimina collocaſſe, adeo certum, & exploratum eſt, ut Barbeyracius ſuiſmet Proteſtantibus doctrinam de uſuris quandoque licitis oppugnantibus exprobret, quod Patrum auctoritate ad eas damnandas rapi ſe ſinant, & ſic in Patres debacchatur ſcribens nota 6. in cap. 7. lib. 1. de Jur. Nat. & Gent. „ Omnes eorum declamationes, & „ contentiones nil aliud evincunt, niſi Patrum le„ ctionem aptam eſſe ad animum, menteſque per„ vertendas, præcipue ſi ab ingenio exerceatur „ ad iram prono, & magis implendæ memoriæ „ quam excolendo judicio addicto. Si adeo cordi „ habent Patrum gloriam, ut pati non poſſint, „ judicium poſt ſecula de illis ferri, æque, ac de „ Scriptoribus nuperis, prius ſolidis argumentis e„ vincant, vel Patres fuiſſe infallibilitate dona„ tos, aut in errores, qui illis adſcribuntur, non „ eſſe prolapſos “. Nonnullos ergo ſpeciminis gratia proferam; cum eorum teſtimonia fuſe, lateque recitata legi poſſint apud Natalem Alex., Petrum Ballarinum, Concinam, aliofque plures, qui fuſe, & docte hanc diſputationem expoſuere. S. Hilarius in Pſalm. 14. explicans illa verba, *qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*, de fœnore ſic ſcribit: „ Fallax hoc beneficium, huma„ nitas fraudulenta, damnoſa hæc benevolentia „ docetur “. S. Baſilius in præfatum Pſalmum dicit: „ Ezechiel in maximis malis ponit fœnus, & „ plus, quam ſortem, accipere; & lex illud lu„ culenter prohibet “. S. Greg. Nyſſ. in ep. ad Letojum cap. 6. ſcribit: „ Apud divinam Scripturam „ & ſuperabundantia, & uſura ſunt prohibita “. Et Orat. contra Fœneratores ſic clamat: „ Divina „ quoque Scriptura, quæ nos ad omnem pietatem „ informat, ubique uſuras prohibet .... Omnes ac„ cuſant fœneratores, nec malo huic mederi que„ unt Lex, Prophetæ, Evangeliſtæ “. S. Ambroſ. lib. de Tob. cap. 7. „ Nihil nequius fœneratoribus, „ qui aliena damna lucra ſua arbitrantur, & di„ ſpendio ſuo deputant, quidquid ab aliis poſſi„ detur “. Et Cap. 14. „ Non novum, neque per„ functorium hoc malum eſt, quod veteris, atque „ divinæ legis præſcripto inhibetur. Populus, qui „ deſpoliaverat Ægyptum, qui pede tranſierat ma„ re, monetur a fœnoris pecunia cavere naufragio, „ & cum de aliis peccatis ſemel .... de fœnore ſæ„ pius intimavit “. S. Joan. Chryſ. ſerm. de utilit. lectionis Sacræ Scripturæ ſcribit: „ O magnam, „ & ineffabilem Dei bonitatem! qui hominibus pro„ hibet, uſuras ne exigant, ipſe exigit uſuras “. Et hom. 4. in cap. 17. Gen. rurſum ſcribit: „ Ab „ initio olim Deus Judæis craſſioribus tale dedit „ præceptum, dicens, *non fœnerabis fratri tuo, & „ proximo tuo*. Qua igitur excuſatione digni erunt, „ qui Judæis ſunt inhumaniores, & poſt gratiam, „ & tantam a Domino benignitatem inveniuntur „ iis, qui ſub lege fuerunt, inhumaniores, im„ mo pejores? “ Paria habent SS. Hieronymus, Auguſtinus, Athanaſius, Leo Magnus, Joan. Damaſcenus, ceterique omnes.

VIII. Porro uſuræ nomine præfati Patres non ſolum mordentem, & excedentem vetitam docuere, ſed & minimam, & qualemcumque acceſſionem ſupra ſortem reprobarunt. Nam 1. nulla penes ipſos diſtinctio uſuræ licitæ, & illicitæ, mordentis, & benignæ; ſed univerſim omnem deteſtantur uſuram. 2. Aperte qualemcumque acceſſionem damnant. Nam Clemens Alex. lib. 2. Strom. univerſim ſtatuit, *ex uſuris pecuniam colligere iniquum eſt*. Tertullianus uſuram dicit *quamcumque redundantiam* lib. 4. ad Marcion. Lactantius lib. 6. Divin. Inſt. *Plus accipere, quam dederis, injuſtum eſt*. S. Ambroſ. in cap. 4. Tob. *Quodcumque ſorti accedit, uſura eſt, quid velis ei nomen imponas, uſura eſt*. S. Hieronymus in Cap. 18. Ezechiel. *Uſura eſt, ſi ab eo, quod dederint, plus acceperint*. S. Auguſtinus in Pſal. 26. ſerm. 3. *Si mutuam pecuniam dederis, a quo aliquid plus, quam dediſti, expectes accipere, non pecuniam ſolum, ſed aliquid plus, quam dediſti, ſive illud triticum ſit, ſive oleum, ſive vinum, ſive quodlibet aliud plus, quam dediſti, expectes accipere, fœnerator es*. Et pari pacto Scripturæ teſtimonia, quamcumque etiam minimam acceſſionem, ſive lucrum excludunt, dum jubent, ne plus, quam datum ſit, accipiamus, *ne uſuras accipias ab eo, nec amplius quam dediſti*. Levit. 25. *Ad uſuram non commodaverit, & amplius non acceperit*. Ezech. 18. & 22. In his ita limites figuntur, ut eos nullo pacto liceat, nec in minimo tranſilire.

IX. Pari pacto Patres, & Scripturæ uſuram vetant, non ſolum a pauperibus, & egenis, ſed & ab omnibus univerſim; licet ſint divites negotiatores, ſive qui rem ſuam amplificare volunt. Quandoquidem Scriptura a fratre uſuras recipere vetat. Porro poſt Evangelii præſertim prædicationem, omnes homines in Chriſto fratres ſunt: eapropter abſolute Chriſtianis interdictam aſſerit uſuram. Jam audivimus Chryſoſtomum Chriſtianos Hebræis æquiparantem, immo pejores eſſe dicentem, quia a fratre uſuram exigunt. Nunc audiamus S. Baſilium hom. in Pſal. 14. recentium Doctorum limitationes labefactantem his verbis: „ Ve„ rum ille graves uſuras mutuæ pecuniæ exigit; „ ſed nos profecto aliquid remittemus, & minori „ daturi ſumus fœnore. Talia confingens, verbiſ„ que hujuſmodi blanditus miſero, ac lenocina„ tus, ubi illum ſyngraphis obſtrinxit, atque, „ præ-

„ præter urgentem inopiam, libertatem etiam vi-„ ro abſtulit, abit... " Deinde uſuras damnat etiam a divitibus & negotiatoribus extortas, ſubdens: „ Argentum qui accepit, primum quidem ſplen-„ didus, & hilaris eſt ... mutatione vitæ inclareſcit. „ Lauta enim menſa eſt, veſtis pretioſior, famuli „ ſplendidiore habitu induti, adulatores, compo-„ tatores, fuci domorum innumeri. Sed cum ſen-„ ſim diffluunt pecuniæ, tempuſque progrediens „ ſecum fœnus advehit, tum ei requiem non af-„ ferunt noctes, non dies hilaris eſt, non ſol ju-„ cundus, ſed eum vitæ tædet . . . Interim fœne-„ ratores, quæ in ædibus habes, perſcrutantur. „ Tua indagant *commercia* . . . Quamquam vide-„ mus non neceſſariorum indigos ad fœnus confu-„ gere; neque enim ſunt, qui eis credant. At „ fœnore ſumunt pecuniam homines, qui ſe in „ laxiores expenſas, & in luxum inutilem effun-„ dunt . . . Atqui, inquis, multi etiam fœnore „ facti ſunt divites (negotiis ſcilicet, mercaturis, „ emptione prædiorum &c.) At plures, arbitror, „ ad laqueos pervenerunt. Tu vero ditatos qui-„ dem reſpicis, ſtrangulatos vero non numeras ". S. Ambroſius pariter a negotiatoribus uſuras exigere illicitum, & a lege divina vetitum prædicat laud. lib. de Tobia cap. 14. ſcribens: „ In Deute-„ ronomio ſcriptum eſt: *Non exiges a fratre tuo uſu-„ ram pecuniæ, & uſuram eſcarum, & uſuram om-„ nium rerum, quaſcumque fœneraveris fratri tuo*. „ Vides, quantum pondus in verbis ſit? Noli, in-„ quit, exigere uſuram a fratre tuo: & cum quo „ omnia habere debes communia, ab eo tu uſuram „ exigis? . . . Et quia plerique refugientes præce-„ pta legis, cum dederint pecuniam *negotiatoribus*, „ non in pecunias uſuras exigunt, ſed de mercibus „ eorum emolumenta percipiunt, ideo audiant, „ quid lex dicat, *neque uſuram eſcarum accipies*, „ *neque omnium rerum, quas fœneraveris fratri* „ *tuo*. Fraus enim iſta, & circumſcriptio legis eſt, „ non cuſtodia. Et putas, te pie facere, quia a „ *negotiatore* velut mutuum ſuſcipis? Inde ipſe „ fraudem facit in mercium pretio, ut tibi ſolvat „ uſuram ". Denique rem extra omnem controverſiam poſuit Benedictus XIV. dum in ſua Conſtit. laudata docuit, declaravit, ſanxit: „ Neque „ ad iſtam labem purgandam ullum accerſiri ſubſi-„ dium poterit ex eo, quod ſit lucrum non exce-„ dens, & nimium, ſed moderatum, non magnum, „ ſed exiguum, vel ex eo, quod is, a quo id lu-„ crum ſolius cauſa mutui depoſcitur, non pauper, „ ſed dives exiſtat, nec datam ſibi mutuo ſum-„ mam relicturus otioſam, ſed ad fortunas ſuas „ amplificandas, vel novis coemendis prædiis, vel „ quæſtuoſis agendis negotiis utillime ſit impenſu-„ rus ".

X. Nunc multiplex uſuræ diviſio eſt exponenda. Et primo animadvertendum, uſuræ nomen hic accipi, non ſolum in deteriorem partem, quatenus lucrum ex mutuo illicitum importat; ſed in ampliori ſignificatione, quatenus etiam aliquod lucrum occaſione, ſive cauſa mutui licite percipi poteſt. Hoc igitur pacto ſumpta primo dividitur in lucratoriam, compenſatoriam, & punitoriam. Lucratoria illa eſt, quæ lucrum affert ex ſolo mutuo; proinde ſemper illicita, & injuſta. Compenſatoria vero, quæ damnum reſarcit, quod mutuator ſubiit ob præſtitum mutuum; quæ quando licita ſit, inferius dicemus. Punitoria vero, quæ mutuatario infligitur ob culpam moræ in reſtituendo. II. Dividitur in formalem, & expreſſam, ſeu in virtualem, & palliatam. Prima lucrum importat ex ipſo mutuo. Altera vero lucrum uſurarium ſub alicujus contractus, puta cenſus, cambii, pignoris &c. fuco celat, & obtegit. III. Dividitur in realem, & mentalem. Illa pacto perficitur; hæc vero ſola mente retinetur, dum quis ob præſtitum mutuum ſe ſperat aliquid a mutuatario recepturum. Et hanc quoque mortalem uſuram a ſuis fidelibus exulare jubet Chriſtus, dum dicit: *Mutuum date, nihil inde ſperantes*. Et præcedenti verſiculo dixerat: *Si mutuum dederitis iis, a quibus ſperatis accipere, quæ gratia vobis eſt? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, ut accipiant æqualia*. IV. Denique in conventionalem, & neceſſariam dividitur: in priore lucrum ex mutuo percipitur ex pacto uſurario; in altera vero non ex aliquo pacto, ſed neceſſario lucrum conſequitur ad ſervandum mutuantem omnino indemnem ob culpam, vel moram mutuatarii.

XI. Mutuum autem dare poſſunt omnes, qui ſuorum bonorum liberam habent adminiſtrationem, ut de ceteris contractibus diximus. Nihil enim peculiare hic notandum, niſi ex Senatus Conſulto Macedoniano vetitum eſſe filiis familias, & pupillis mutuum dare ſub pœna amittendæ pecuniæ mutuo datæ, a qua ſolvenda omnino liberantur filii familias, & pupilli, quando etiam liberi facti ſunt, & ſui juris. Quod tamen ad juris naturalis æquitatem ita temperandum eſt, ut, ſi filius-familias ſit mutuatus, ut de ſibi neceſſariis ad vitam, ſanitatem, educationem provideret, teneatur ejus pater, vel ipſe poſt obitum patris mutuatam pecuniam reſtituere. At ſi mutuum datum ſit ab eo, qui vel noverat, vel prudenter ſuſpicari poterat inſumendam a filio-familias, vel pupillo pecuniam in ludis, comeſſationibus, ſcortationibus, & ſimilibus ſceleribus; hic & peccat contra caritatem, & merito punitur amiſſione pecuniæ mutuo datæ. Si tamen filius-familias hanc mutuatam pecuniam reſtituerit, & creditor retinere poterit, & nullum jus competit filio-familias, vel pupillo repetendi pecuniam; ut decernitur in præfato Senatus Conſulto Macedoniano, ubi dicitur: *Sed & ipſe filius, ſi ſolverit, non repetit*. Mutuum autem accipere poſſunt omnes, qui indigent, dummodo ſciant, ſe tempore reſtitutionis præfinito futuros eſſe ſolvendo: alioquin creditorem fallerent, & ſub fuco mutui rem alienam occuparent; & in cauſa eſſent ex tunc damni a creditore ſubeundi in ſuæ pecuniæ amiſſione.

XII. Officia vero, & munia mutuantis ſunt. 1. Ut mutuatarium de vitiis rei mutuo datæ moneat, puta de vino, quod facile aceſcat, vel de tritico non diutius ſervando, quia corruptioni obnoxio, & ſi qua ſunt alia, quæ cauſa damni eſſe poſſunt mutuatario. 2. Ut mutuum non repetat ante ſtatutum tempus; &, ſi precario datum ſit, non niſi elapſo congruo termino. 3. Quod præcipuum, ut nonniſi gratis mutuum det, nihil vel exigendo, vel ſperando, ut inferius fuſe explicabimus. Mutuatarii vero officia ſunt. 1. Ut ſtatuto elapſo mutui tempore acceptum mutuum reddat; ſi vero precario datum ſit, quando opportune creditor reſtitutionem petit. 2. Ut ſi in cauſa ſit damni

mni mutuantis, illud reſarciat. 3. Ut acceptum mutuum reddat in eadem quantitate, & qualitate vel phyſice, vel moraliter, ut ex dicendis patebit.

CAPUT DECIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Falſa uſuræ notio exploditur.*
II. *Falſa quoque diſtinctio refutatur.*
III. *In mutuo habetur translatio dominii.*
IV. *Pecunia non eſt materia locationis, & conductionis.*
V. *Pecunia de ſe ſterilis eſt.*
VI. *Lucrum ex uſura perceptum eſt reſtituendum.*
VII. *Uſura parvitatem materiæ admittit.*
VIII. *Reus eſt uſuræ, qui ex mutuo aliquid expoſcit, etiam titulo gratitudinis.*
IX. *Quinam ſint mentalis uſuræ rei.*
X. *Quid reſtituendum in mutuo.*
XI. *Quid, ſi monetæ pretium interim augeatur.*
XII. *Qui mutuum petit & accipit ſub uſuris, non ſemper eſt a peccato immunis.*

Conſectarium Primum.

I. Falſa omnino eſt notio mutui, ab aliquibus Theologis tradita, nimirum quod ita ſit opus miſericordiæ, & caritatis, quo pecunia datur mutuatario indigenti in ejus commodum ad determinatum tempus, ut hac ſublata notione tollatur omnino diſtinctio mutui a ceteris contractibus: nam translatio dominii, & debitum reddendi tantumdem reperiretur etiam in venditionibus conditionatis. At perperam, & falſo hæc definitio adſtruitur. Nam licet verum ſit, mutuum pauperibus, & indigentibus datum, eſſe opus miſericordiæ, & caritatis, cum nullus ex juſtitia mutuum dare teneatur; quod tamen gratis omnino detur, non ad caritatem pertinet, ſed ad juſtitiam; cum ex mutuo lucrum ullum abſque uſura percipi non poſſit, ſive pauperi detur, & indigenti, ſive diviti, & facultates ſuas augere volenti. Nec per hoc mutuum a ceteris diſcriminatur contractibus, qui pariter, licet non gratuiti, ex caritate tamen imperante prodire poſſunt, & ducente miſericordia: ut ſi quis in annonæ caritate frumenta ſua vili pretio vendat, vel advenæ, & peregrino tectum in populoſa civitate non invenienti quis ſuæ domus partem locet, aliis non locaturus. Sicut e contra dempta gratuitate minime cum aliis contractibus confunditur mutuum, ut cum venditione ad tempus. Nam 1. in hac non tantumdem reſtituendum eſt; ſed omnino idem, ideſt eadem domus, idem ager, eadem prata. 2. Res vendita non conſumitur, ſed permanet, & perſeverat. 3. Pereunte re vendita, puta incenſa domo, rapto a flumine agro, nec alter rem, quæ amplius non extat, nec alter pecuniam reſtituere tenetur. At in mutuo dominium quidem transfertur: ſed 1. rei uſu conſumptibilis, quæ non perſeverat, ſed vel phyſice, vel moraliter deſtruitur. 2. Non eſt reſtituendum idem, ſed tantumdem. 3. Si res mutuo data pereat, quocumque demum fato id contingat, ſemper mutuatarius reddere tenetur. Gratuitum itaque ſit, oportet, mutuum, ut honeſtum, licitumque ſit, non ut mutui naturam non amittat, quæ & in fœnebri mutuo tota reperitur, ſed labe uſuræ inquinata.

Conſectarium Secundum.

II. Falſa eſt in mutuo diſtinctio uſus conſumptionis, & deſtructionis ab uſu incrementi, & lucri. Hanc invexere nonnulli uſuræ patroni, ſic eam explicantes. Duplici enim cauſa datur alteri res uſu conſumptibilis. Nimirum 1. vel ut eam in ſuum commodum deſtruat; & hoc eſt proprie mutuum, quod omnino gratuitum eſſe debet, nec quidquam pro tali mutuo accipi poteſt. 2. Vel ut rem non in ſuum commodum conſumat, & perdat, ſed ut per eam negotietur, lucrumque percipiat: ut cum Mercatori datur pecunia ad negotiandum, nobili ad poſſeſſiones recuperandas &c., & tunc lucrum licet percipere. Nam, inquiunt, mutuum proprie eſt traditio rei ad uſum conſumptionis; ac propterea ſterile eſt & mutuanti, & mutuatario. Contra, ſi res detur ad uſum incrementi, eſt contractus quidam commercii, ex quo lucrum percipere nequaquam illicitum eſt. Verum hæc diſtinctio ad fucum faciendum, & ad uſuras tegendas invecta eſt. Nam pecunia, ſive detur ad uſum conſumptionis, ſive ad lucrum & incrementum, ſemper data eſt, ut conſumatur. Quamobrem qui pecunia mutuo accepta merces emit, ipſam pecuniam conſumit; nec ad mutuum pertinet, quod pecunia virtualiter perſeveret in emptis mercibus: ſicut nihil refert ad mutuum, quod pecunia pauperi data perſeveret virtualiter vel in pane, vel in veſte per eam emptis; alioquin mutuum non diceretur datum, niſi conſumpto vel pane, vel veſte. E contra ſi pecunia data mercatori perſeveret in mercibus, hiſce forte conſumptis, & pereuntibus, vel ceſſaret commercii contractus, & data pecunia vel degenerat in mutuo ad conſumptionem, vel amplius repeti non poteſt a mutuante pecuniam; quæ duo profecto abſurdiſſima ſunt. Ad mutuum itaque ſatis eſt, ut res conſumptibilis alteri detur cum onere tantumdem reſtituendi, ſive poſtea mutuatarius rem acceptam in ſuam utilitatem conſumat, ſive ad lucrum captandum adhibeat; hoc enim omnino extraneum eſt contractui mutui. Nam ſi quis mutuam ab alio pecuniam accipiat animo eam in emendis mercibus inſumendi ad lucrum, & poſtea vel mutata voluntate, vel urgente neceſſitate in ſui utilitatem conſumat, non minus mutuum perſeverare nemo ambigit, & mutuatarium ſemper ad tantumdem reddendum teneri.

Conſectarium Tertium.

III. In mutuo habetur translatio dominii, & vera alienatio rei mutuo datæ. Hanc veritatem, quam ſemper omnes tenuere Patres, Pontifices, Concilia, Juriſperiti, & Theologi, qui ſemper pro comperto habuere, dominium in mutuo a mutuante in mutuatarium transferri, recenter in dubium revocarunt uſuræ patroni Salmaſius, Broderſenius, Scipio Maffejus, aliique: ſed quam falſo, & inique, 1. patet ex laudato communi ſenſu omnium ſeculorum, & Scriptorum. Immo & in ipſis ſecularibus legibus hoc tanquam axioma, & cer-

& certum principium conſtituitur lib. 3. Inſtit. art. 15. *Quoniam nobis non eadem res, ſed aliæ ejuſdem naturæ, & qualitatis redduntur, inde etiam mutuum appellatum eſt, quia ita a me tibi datur, ut ex meo fiat tuum, & ex eo contractu naſcitur actio, quæ vocatur condictio.* Et Paulus Juriſc. lib. 2. ff. de rebus creditis abſolute tanquam legale axioma ſtatuit: *Appellata eſt mutui datio, quod de meo tuum fiat: & ideo, ſi non fiat tuum, non naſcitur obligatio.* Conſonat & jus Canon. nam in extravag. *ad conditorem*, tanquam certiſſima regula conſtituitur: *Jus utendi ſeparatum a proprietate, ſeu dominio in rebus, quæ uſu conſumuntur, nequit conſtitui.* Hujus dominii translationem evincit & ipſum factum, ſcilicet mutuum: nam totum illud jus, quod in mutuatam pecuniam ante mutuum mutuatori competebat, totum in mutuatarium transfertur: ſicut enim mutuans poterat ante mutuum pecuniam illam donare, projicere, ludere, commutare; ita poſt mutuum, totum hoc integrum, perfectum, nullo modo imminutum convenit mutuatario, qui mutuatam pecuniam, quo ſibi lubet modo, poteſt inſumere, ludere, donare, legare, commutare. Ergo integrum obtinet dominium. Idem confirmat S. Tho. ex ipſa natura rei mutuo datæ, quæ talis eſt, ut conceſſo jure utendi, & ipſum dominium translatum omnino intelligatur. Nam quamvis in rebus uſu conſumptibilibus, in quibus ſolum locum habet mutuum, uſus meri facti ab ipſo dominio queat ſeparari, ſejungi tamen nunquam poteſt dominium a jure utendi; cum totus uſus ſit in ipſius rei conſumptione. Hinc ſcribit 2. 2. q. 78. a. 1. „ Quædam res ſunt, quorum uſus eſt ipſa rerum conſumptio...... unde in talibus non debet ſeorſum computari uſus rei a re ipſa; ſed cuicumque conceditur uſus, ex hoc ipſo conceditur res: & propter hoc in talibus transfertur dominium “. At in re apud Catholicos omnes comperta adſtruenda non eſt diutius immorandum, ſed ſolum adverſariorum ſophiſmata diluenda.

Opponunt itaque 1. Pecuniam mutuo datam adeo adhuc ad mutuantem pertinere, ut de illa libere queat diſponere donando, legando, ludendo: non ergo abjecit dominium. 2. Et revera nemo mutuans intendit pecuniæ ſuæ dominium a ſe abjicere, ſed ſibi adhuc retinere; non enim donare pecuniam intendit, quod profecto alienationem, & translationem inferret dominii. 3. Immo & ipſi mutuatarii mutuo acceptam pecuniam non pro ſua reputant, ſed mutuantis, cui debitores ſe confitentur. 4. Quamobrem quando facultate librantur mutuantis, inter res ejus credita enumerantur; quando vero mutuatarii, hæc in alieno ære recenſentur. 5. Quid, quod & ipſæ leges hoc idem agnoſcunt & ſtatuunt? Nam L. 213. ff. de verb. ſignif. dicitur: *Æs alienum eſt, quod nos aliis debemus; æs ſuum eſt, quod alii nobis debent.* Hinc cum pecunia mutuo accepta ſit debitum, merito latine dicitur *æs alienum*. 6. In pecunia, vel alia quacumque re uſu conſumptibili mutuo data, duo ſunt diſtinguenda, nimirum corpus rei, ipſæ ſcilicet monetæ, triticum, vinum &c. & quantitas pecuniæ, modii tritici, cadi vini &c. prioris quidem transfertur dominium, quia uſu res conſumuntur, nec eædem reddendæ ſunt, aut reddi poſſunt; at non quantitas, quæ ſemper perſeverat, & ad æqualitatem reddenda eſt, & hujus dominium minime transfertur.

Verum hæc nimium levia ſunt, & imbecilla, ut a communi ſententia vel leviter nos dimovere poſſint. Ad 1. igitur dicimus, id quod ſubeſt dominio creditoris, & de quo libere diſponere poteſt donando, vendendo, ludendo, non eſt pecunia mutuo data; ſed jus, quod habet ad illam ſuo tempore recipiendam, quod commune eſt omnibus contractibus: ſic qui domum vendidit, nec pretium recepit, qui agros locavit, & locationis mercedem non accepit, adhuc poteſt libere de pretio venditionis, & locationis diſponere, quin ullum habeat amplius vel domus, vel uſusfructus agri dominium. Confundunt igitur inepte, & imperite dominium rei, & jus ad rem, vel in re: illud abdicatum eſt a mutuante; hoc adhuc in illo remanet. Quare optime Boethius explicans verba Tullii: *multum differt, in arca ne poſitum ſit argentum, an in naulis debeatur*, ſcribit: „ Nam quæ poſita in arca pecunia eſt, juris eſt noſtri. In nominibus autem debita non eſt noſtra; nam quod mutuum datur, ex meo fit accipientis “. Ad 2. Qui mutuo dat, donare profecto non vult: nam donatio non quamcumque importat translationem dominii, ſed talem, quæ nullum relinquit jus in donante ad rem donatam. At in mutuo ſibi reſervat mutuator jus ad tantundem ſuo tempore repetendum, & recipiendum: & hoc ſolum reſpicit, non dominium rei mutuo datæ, de quo nihil eſt ſollicitus, ſive res pereat, ſive ſervetur, ſive noceat, ſive lucrum mutuatario ferat. Ad 3. Quod & dicendum de mutuatario, qui mutuatam pecuniam ita in ſuum tranſiſſe plenum dominium agnoſcit, ut de illa libere, & ut ſibi lubet diſponit, at cum ſentiat onus reſtitutionis ſuo tempore præſtandæ, tale quoque ſe obtinuiſſe dominium ſentit, gravatum ſcilicet debito reſtitutionis; quod & aliis quoque contractibus commune eſt: qui enim credito domum, agrum, cibos emit, illorum quidem dominus efficitur, & de illis rebus libere diſponit; ita tamen, ut pactum pretium reddere teneatur. Ad 4. Nihil mirum, ſi in facultatum libratione pecunia mutuo accepta inter aliena computetur, ſicut mutuo data inter propria; quia mutuatarium ſemper urget onus reſtitutionis, & mutuanti jus competit repetendi datam pecuniam: jura autem pro ipſa re, vel debita, vel accipienda ſumuntur, quaſi locum ejus occupantia; ut ſtatuunt Juriſconſulti, & habetur ff. de verb. ſignif. L. 143. ubi dicitur: *Non id apud ſe quis habere videtur, de quo habet actionem, habetur enim, quod peti poteſt.* Ad 5. Ratione hujus juris ex parte creditoris, & oneris ex parte debitoris pecunia mutuo data dicitur æs alienum; at non quia revera in mutuo non ſit translatum dominium. Audiatur Paulus Juriſconſultus L. 39. ff. de verb. ſignif. *Bona intelliguntur cujuſque, quæ deducto ære alieno ſuperſunt. Quod enim a me jure aliquo, aut actione auferri poteſt, meum non eſſe cenſetur, ſed alienum; quamvis ejus dominium, & proprietas ad me pertineat.* Sic in ære alieno locum habet non ſolum pecunia mutuata, ſed & pretium domus emptæ non ſolutum: & tamen nemo inficiabitur in venditione transferri dominium. Ad 6. Illa diſtinctio in rebus uſu conſumptibilibus corporis a quantitate, mera chimæra eſt, & inane figmentum. Nam in

in mutuo non abſtracta quædam, & generica quantitas alteri traditur; ſed hæc determinata quantitas, quæ pecuniam, aut rem conſumptibilem afficit, & determinat, & quæ revera inſeparabilis eſt ab ipſo corpore rei. Hinc alienatio non ſpeciem, ſed individuum reſpicit: quamobrem qui domum, equum, agrum emit, non ſolum corpus emit, ſed & ejus quantitatem, & cetera inſeparabilia adjuncta. At, inquiunt, in mutuo idem corpus non eſt reſtituendum, at eadem quantitas. Utique & quantitas, quæ redditur, non eſt eadem niſi moraliter, ac quoad æquivalentiam; non quoad entitatem, quæ corpori adhæret, & eo mutato & ipſa mutatur. Sed de his tricis ſat ſuperque.

Conſectarium Quartum.

IV. Pecunia non eſt materia locationis, & conductionis. Hujus veritatem propoſitionis, quæ de ſe manifeſta eſt, & tanquam certa per plura ſecula apud omnes habita, noviſſime oppugnarunt Salmaſius, Broderſenius, ejuſque Exſcriptor Italus in ſuo Opere de occupata pecunia (dell' impiego del denaro) qui cenſent, eodem modo poſſe pecuniam locari, quo locantur agri, vineæ, prata, domus; ac proinde, ſicut ex iſtis, ita ex illis lucrum poſſe percipi. Verum falſitatis eos redarguunt omnes utriuſque Juris periti, & Theologi, qui ſemper locationem a mutuo diſtinxere. Nam locationis nomine intellexerunt ſemper conceſſionem uſus, *dominio retento*, ſeu *ſalva rei ſubſtantia*. Quamobrem duo ad juſtam locationem tanquam neceſſaria poſtularunt, nimirum 1. ut concederetur uſus rei, & talis quidem uſus, qui utilis eſſet, & verus; nemo enim conducere vult, quod nulli uſui deſervit: 2. ut rei ad uſum conceſſæ dominium penes locatorem remaneat; ſi enim transferatur dominium, non amplius pro uſu rei penſio eſt ſolvenda, cum nullus unquam teneatur pretium ſolvere pro re ſua. At in mutuo cum non alius ſit uſus, quam rei conſumptio, non diſtinguitur ab ipſa re; proinde non poteſt concedi uſus, quin concedatur dominium. Non poteſt igitur mutuo ratio locati convenire; cum non ſit uſus rei ſalva ſubſtantia, immo totus uſus ſit in conſumptione ſubſtantiæ. Qui igitur ex mutuo lucrum percipit, bis eamdem rem vendit, ut docet ſapientiſſime D. Tho. ſic ſcribens 2. 2. q. 78. a. 1. „ Si quis „ ſeorſum vellet vendere vinum, & vellet ſeorſum vendere uſum vini, venderet eamdem rem „ bis, vel venderet id, quod non eſt. Unde manifeſte per injuſtitiam peccaret. Et ſimili ratione injuſtitiam committit, qui mutuat vinum, „ aut triticum, petens ſibi duas recompenſationes, „ unam quidem reſtitutionem æqualis rei, aliam „ vero pretium uſus, quod uſura dicitur ". Luculentius rem declarat in III. ſent. diſt. 37. q. 5. a. 6. „ Quidam dicunt, quod ideo pecuniam pro „ certo lucro concedere non licet, ſicut domum, „ vel equum, vel alia hujuſmodi; quia pecunia „ non deterioratur uſu, ſed aliis rebus aliquid deperit ex uſu. Sed iſta ratio non eſt generalis; „ quia in aliquibus rebus, pro quorum conceſſione „ aliquid poteſt accipi licite, nihil uſu deperit; „ ſicut in conceſſione domus ad unum diem. Et „ præterea pretium, quod accipitur, non com„ menſuratur damno, quod accidit ex uſu rei; „ non enim tantum deperit in mutuo, quantum „ datur. Et ideo alii aſſignant aliam rationem, „ quia videlicet quando pecunia mutuatur, transfertur dominium, quod non fit in domo, & aliis rebus. Juſtum autem videtur, quod pro uſu „ rei, quæ mea remanet (ſcilicet domus) aliquid „ accipere poſſim; ſed pro uſu pecuniæ, quæ fit „ alterius ex hoc ipſo, quod mutuatur, aliquid „ accipere, nihil aliud eſt, quam accipere aliquid „ ab alio pro uſu rei propriæ: & ideo videtur, „ quod eſt quædam exactio, & peccatum ". Hinc Ulpianus L. 3. ff. *commodati* §. 6. tanquam legale axioma ſtatuit, *non poſſe commodari id, quod uſu conſumitur*. „ Si ergo commodari, quod gratuitum quid ſonat, non licet; multo minus locari, quod oneroſum eſt ". Verum hæc diſtinctio mutui, & locati ita ſemper omnium animo inſedit, ut Auctor Operis Imperf. in Matthæum inter Opera S. Jo. Chryſoſt. ſcripſerit hom. 38. in cap. 21. Matth. „ Adhuc aliquis dixit: Qui agrum „ locat, ut agrariam recipiat, aut domum, „ ut penſiones recipiat, nonne eſt ſimilis ei, „ qui pecuniam dat ad uſuram? Abſit. Primum „ quidem, quoniam pecunia non ad aliquem uſum „ diſpoſita eſt, ſicut ager, vel domus, ſed ad pretium emendi, vel vendendi. Secundo, quoniam qui agrum habet, arat eum, & fructum „ accipit ex eo; ſimiliter & qui locat agrum, vel „ domum, uſum dare videtur. At pecuniam accipere, & quodammodo quaſi commutare videtur „ lucrum cum lucro. Pecuniam autem ſi repoſitam „ in ſacculo teneas apud te, nullum uſum capis „ ex ea. Tertio ager, vel domus veteraſcit utendo; pecunia autem, cum fuerit mutuata, nec „ minuitur, nec veteraſcit ". Quæ Auctoris argumenta luculenta, & prope divina Franciſco Hottomanno tom. 1. cap. 3. viſa ſunt, & Nodt lib. 1. cap. 7. luculentiſſima, & graviſſima appellare non dubitavit. Non eſt igitur pecunia idonea locationis materia, proinde mutuo data legitimum lucrum non reddit.

Conſectarium Quintum.

V. Pecunia de ſe ſterilis eſt. Hanc quoque veritatem apud omnes certam oppugnarunt memorati Auctores, qui pecuniam diſtinguunt datam ad conſumptionem, quæ profecto ſterilis eſt, ab ea, quæ datur ad lucrum, ad negotiationem, ad prædia emenda, quæ profecto non ſterilis, ſed fœcunda eſt. Sed quamcumque pecuniam de ſe ſterilem eſſe, adſtruit S. Th. l. l. ex Sententiariis ſubdens: „ Omnes aliæ res ex ſe ipſis habent aliquam utilitatem. Pecunia autem non, ſed eſt menſura „ utilitatis aliarum rerum; ut patet per Philoſophum 5. Ethic. & ideo pecuniæ uſus non habet „ menſuram utilitatis ex ipſa pecunia, ſed ex rebus, quæ per pecuniam menſurantur, ſecundum differentiam ejus, qui pecuniam ad res „ tranſmutat. Unde accipere majorem pecuniam pro minori, nihil aliud eſſe videtur, quam „ diverſificare menſuram in dando, & accipiendo; quod manifeſte iniquitatem continet ". Quod iterum repetit, & confirmat 2. 2. q. 78. art. 1. omnino legendo. Nihil docuit D. A. quod ex antiquis PP. non acceperit, qui hanc pecuniæ ſte-

ſterilitatem agnovere, & prædicarunt. S. Greg. Nazian. Orat. 15. in plagam grandinis ſcribit: *Alius uſuris, & fœneribus terram contaminavit, colligens, ubi non ſeminaverat, & metens, ubi non ſparſerat*. S. Baſilius in Pſal. 14. ſic uſurarium increpat: *Sine terra plantas, ſine ſatione metis*. Quod & repetit S. Greg. Nyſſ. Orat. cont. fœneratores dicens: *Fœnerator vult omnia ſibi ſine ſatu, & inarata progigni*. Et iterum paulo poſt notat, *æs, & aurum parere non ſolita, in fœnore partum edere*; quam fructus cum ſterilitate conjunctionem, hom. 4. in Eccleſ. *improbam* appellat, *quam natura quidem non novit*. S. Jo. Chryſoſt. hom. 56. in Matth. ſcribit: *Fœneratorem ſine terra, ſine pluvia, ſine aratro ſeminare*. Et paulo poſt aſſerit: Non minus repugnare pecuniæ fœtum, ideſt uſuram edere, quam repugnet utero mulieris ſcorpiones parere, dicens: *Qui pecuniam juſtis partam laboribus ſæpe reddis iniquam ob iniquos fœtus, ut ſi quis fœcundum uterum cogat ſcorpiones parere*. Quid, quod & ipſi Gentiles Philoſophi hanc veritatem ſolo naturali lumine agnovere? Hinc Ariſtoteles laud. a S. Th. a. 1. cit. q. lib. 1. de Repub. cap. 10. de fœnebri arte ſic ſcribit: *Illa autem, quæ in permutatione nummi conſiſtit, merito vituperatur (non enim naturæ conſentanea eſt; ſed in ea alter ab altero lucrum aucupatur) optima ratione omnibus in odio eſt ratio fœneratrix, quod ab ipſo nummo quæſtus fiat, & non ad quam rem paratus eſt, uſurpent. Permutationis enim cauſa natus eſt; fœnus autem eum auget, & multiplicat; unde etiam nomen hoc invenit. Similia enim ſunt ea, quæ pariuntur iis, quæ gignunt, & procreant. In fœnore autem pecunia pecuniæ partus, ac fœtus eſt. Quapropter maxime omnium quærenda pecuniæ ratio, cum abhorreat hæc a natura*. Seneca lib. 7. de Benef. cap. 10. *Quid fœnus, & kalendarium, & uſura, niſi humanæ cupiditatis extra naturam quæſita nomina?* Porro extra naturam dicit uſuram; quia contra indolem pecuniæ eſt fructus parere. Immo & ipſi Juriſconſulti clare definiunt, *uſuram in fructu non eſſe*, ideſt non legitime ex ipſa pecunia, quæ ſterilis eſt, enaſci. Pomponius L. 121. ff. de verb. ſignif. ſcribit: *Uſura pecuniæ in fructu non eſt, quia non ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſa, ideſt nova obligatione*. Papin. L. 6. de ver. vind. *Uſura non natura provenit, ſed jure* (ideſt conceſſione Principis) *perſolvitur*. Et Juſt. lib. 2. Inſtit. tit. 4. aperte declaravit: *Uſum fructum nulla naturali ratione cadere in res, quæ ipſo uſu conſumuntur*. Et revera ipſa naturalis ratio id evincit. Nam uſus pecuniæ non perſeverat, ſed unico brevi actu, & momento perficitur, & ceſſat; cum nonniſi in ejus deſtructione per permutationem conſiſtat: non poteſt ergo, quod amplius non eſt, effectum, & fœtus producere. Quæ conſumptio cum æque habeatur, ſive pecunia mutuo detur ad emendos cibos, ſive ad emendas merces, ſemper ſterilis ſit, oportet; cum ſemper ceſſet exiſtere, proindeque inepta ſit partus producere.

At inquiunt, immo fœcundiſſima eſt pecunia, quia per eam emuntur, & comparantur agri, vineæ, prata, quæ fœcundiſſima ſunt; alioquin inæqualis eſſet, & iniqua commutatio, qua ſterile pro fœcundo traderetur. At hæc ridenda potius ſunt, quam refellenda. Nam hoc poſito non liceret niſi agrum pro agro commutare, vel vineam pro prato dare; non vero pro auro, gemmis, veſtibus, & ſimilibus infructuoſis rebus; immo nec in ſolutionem pro debito tradere, cum hoc ſit ſterile. Quod quam abſonum ſit, non eſt, qui non videat, rideatque. Porro in æqualitate contractuum non illud eſt inſpiciendum, nimirum an qualitates, & naturæ rerum permutandarum ſint æquales (alioquin non liceret cibos pecunia emere, cum illi comeſtioni apti ſint, hæc inepta omnino) ſed ſolum num communis æſtimatio rerum ſit æqualis. Quæ æſtimatio ex plane diverſis nominibus petitur, alia ſcilicet a fœcunditate, alia a pretioſitate, alia ab uſu, voluptate &c. Sic in agris ſola ſpectatur fœcunditas: ſi enim nihil producerent, flocci æſtimarentur. Gemmarum vero raritas reſpicitur, fulgor &c. At pecuniæ æſtimatio non a fœcunditate, quæ nulla eſt, ſed ab uſu ejus proficiſcitur; cum ſit omnium aptiſſimum inſtrumentum ad cætera comparanda. Quamobrem ſi pro agro tanta ſolvatur pecunia, quæ ob ejus uſum æqualis ſit valori agri frugiferi, juſtus erit, licituſque contractus. Eo igitur ſolo nomine pecunia aliquo nomine fœcunda dici poteſt, quatenus per eam, quæ fœcunda ſunt, & frugifera, queunt comparari.

Conſectarium Sextum.

VI. Lucrum ex uſura perceptum eſt reſtituendum. Sponte ſequitur hæc propoſitio ex ipſa natura uſuræ, quam cum illicitam oſtendimus, tum jure naturali, tum poſitivo divino & humano, licitum lucrum parere non poſſe, optime concludimus cum S. Thom. 2. 2. l. l. ſcribente: „ Proprius, & principalis pecuniæ uſus eſt ipſius conſumptio, ſive diſtractio, ſecundum quod in commutationem expenditur: & propter hoc ſecundum ſe eſt illicitum pro uſu pecuniæ mutuatæ accipere pretium, quod dicitur uſura; & ſicut alia injuſte acquiſita, tenetur homo reſtituere pecuniam, quam per uſuram accepit ".

Conſectarium Septimum.

VII. In uſuræ peccato admitti poteſt parvitas materiæ. Hanc poſitionem in dubium revocarunt Alphonſus de Leone, & P. Nicolaus Gennaro in ſua Uſura detecta, qui omnem excludunt parvitatem materiæ in uſura; & probant Evangelii præcepto indicente, *mutuum date, nihil inde ſperantes*; verbo autem *nihil* putant omne etiam tenuiſſimum lucrum excludi. 2. Putant gravitatem uſuræ non ex ipſa quantitate pecuniæ acceptæ, ſeu lucri pendendam; ſed ex injuria, quæ proximo infertur, quæ gravis ſemper eſt, vim enim, & violentiam importat. Quare S. Ambroſius uſuram rapinæ coæquat; Et S. Th. coactionem agnoſcit in exactione uſuræ, dum pecuniam ex mutuo acceptam *extortam* pronuntiat l. q. 78. a. 2. & mutuatarium ſolum *coactive* uſuras pendere. Eapropter ad hanc duplicem injuſtitiam reſpiciens Eccleſia in jure Canonico uſuræ crimen *execrabile* appellat, *impium*, & *inhumanum*. Verum puto a poſita aſſertione non recedendum. Non enim magis urget præceptum Chriſti dicentis, *mutuum da-*

date, nihil inde ſperantes, quam præceptum Decalogi prohibentis, *non furaberis:* & tamen in furto dari materiæ parvitatem nemo inficiatur. Vis autem, & violentia adhibita non ſemper tanta eſt, ut lethale peccatum conſtituat; cum & ipſa levis eſſe poſſit. Et certe leviſſima eſt in petente ſponte mutuum ab eo, quem novit niſi ſub uſuris conſueviſſe dare mutuum, & præſertim ſi levis ſit extorta uſura. Eccleſia vero merito uſurarium crimen deteſtatur, quia raro admodum leve eſt fœnus quod exigitur: fœneratores enim pecuniam ſuam non tradunt ob leve lucrum, ſed indiſcriminatim aggravant ad eos confugientes, & ex aliena neceſſitate quæſtum ſuum faciunt; quod profecto inhumanum eſt, & crudele.

Conſectarium Octavum.

VIII. Reus eſt uſuræ, qui ex pecunia mutuo data lucrum expoſcit, licet non ex juſtitia debitum, ſed ſolum ex benevolentia, & gratitudine. Veritatem hujus propoſitionis oſtendit Innocentius XI. damnando propoſitionem aliquorum Caſuiſtarum docentium. *Uſura non eſt, dum ultra ſortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, ſed ſolum ſi exigatur, tanquam debitum ex juſtitia.* Et jure quidem, meritoque, nam Chriſtus Dominus non ſolum nec minimum exigendum ex mutuo nullo titulo, ſed ne quidem ſperandum juſſit dum dixit: *mutuum date, nihil inde ſperantes.* Præterea benevolentia, & gratitudo omnino libera, & voluntaria ſit, oportet, tum circa quantitatem, tum circa qualitatem remunerationis; quamobrem non poteſt ſubeſſe pactui, & conventioni: nam his poſitis jam non amplius ex gratitudine, & benevolentia debetur, ſed ex conventione & pacto. Quare optime obſervat S. Raymundus in Summa cap. de Uſuris §. 4. „ Licet obligatio gratitudinis naturalis ſit, eam „ tamen non poteſt creditor deducere in pactum „ expreſſum, vel ſaltem ſperare effectum ipſius obligationis naturalis, quia creditor nullo modo „ debet pactum apponere, nec principaliter ſpem, „ vel intentionem in tali retributione habere, ſed „ propter Deum ex caritate principaliter debet „ mutuare proximo indigenti “.

Conſectarium Nonum.

IX. Mentalis uſuræ reus eſſe quis poteſt multipliciter. Explicatur. 1. Mentalem perpetrat uſuram, qui mutuum dat ſpe, & animo aliquid recipiendi tanquam ſibi debitum ex juſtitia; licet nullum interceſſerit reale pactum. Nam hæc prava intentio coram Deo reali æquivalet uſuræ: quapropter, ſi quid recipiat, reſtituere tenetur. 2. Si quid ſperet accipere tanquam debitum ex ſola gratitudine, & benevolentia; adeout ſpes hujus lucri ſit cauſa principalis, & impellens ad mutuum, ſine qua mutuum non daret: quia ſicut non licet ex damnata propoſitione hujuſmodi lucrum exigere, ita nec ſperare. Præterea cum tota ratio dandi mutuum ſit lucrum, ſatis manifeſte apparet hoc a mutuante reſpici, & deſiderari: parum autem refert, utrum hoc ſperet ex mera liberalitate, vel gratitudine mutuatarii; cum ſemper ſpes in datum mutuum influat, & ſit principalis cauſa mutui. Quare, ut laxa, rejicienda eſt doctrina Cajetani, Serræ, Pradi, aliorumque aſſerentium, licitum eſſe & habere hanc internam voluntatem, ac ſpem aliquid recipiendi, & eam mutuatario etiam manifeſtare, dicendo, ſe non ambigere de ejus liberalitate, & gratitudine, & probe noſſe, ſe non ingrato beneficium conferre: ſicut & alia Tamburini docentis, licere etiam ſaltem ſpeculative rogare, & excitare, immo & cum mutuatario paciſci de aliquo dando auctario ex mera liberalitate; parum enim, ut mihi videtur, hæc doctrina a damnata diſtat propoſitione. Qui igitur aliquid tali intentione recipit, tenetur reſtituere. Hinc merito docet S. Antoninus in Sum. lib. 2. tit. de Uſuris §. 3. dicens: Alii dicunt, quibus aſſentio, quod ſola ſpes, ſive intentio facit hominem uſurarium: unde qui ſub tali ſpe mutuavit (id eſt mutuo dedit) pecuniam, quidquid „ poſtea etiam gratis ſine ſua exactione oblatum „ ultra ſortem acceperit, uſura eſt “. 3. Si vero ſperet aliquid recipere a mutuatario ex ejus liberalitate, & amicitia, ſed ſecundaria intentione, paratus alias animo dare mutuum, etiamſi nihil eſſet recepturus, non auderem damnare ceu reum mentalis uſuræ. Nam docet S. Th. q. 13. de malo a. 4. ad 13. „ Munus aliquod vel a manu, vel „ a lingua, vel ab obſequio poteſt uſurarius ſperare ex mutuo. Uno modo quaſi debitum ex „ quadam obligatione tacita, vel expreſſa (*ſive* „ *gratitudinis titulo, ſive juſtitiæ*) & ſic quodcumque munus ſperet, illicite ſperat. Alio modo poteſt aliquod munus ſperare, non quaſi debitum, ſed quaſi gratuitum abſque obligatione „ præſtandum: & ſic licite poteſt ille, qui mutuat „ (*ſcilicet dat mutuum*) ſperare aliquod munus ab „ eo, cui mutuat; ſicut ſi facit ſervitium alicui, „ confidit de eo, ut amicabiliter ſuo tempore ſervitium faciat “. 4. Nec illum damnarem, qui alicui nobili potenti viro mutuum daret ad ejus ſibi captandam benevolentiam, ex quo poſtea ſperat opportuno tempore beneficium aliquod, ſive protectionis, ſive aſſiſtentiæ ad aliquod munus lucroſum, quod ſperat obtinendum. Nam cum primaria ejus intentio feratur in amicitiam, & benevolentiam, quæ non ſunt pretio æſtimabilia, non inficitur uſura mentali; licet & prævideat, & ſperet non ex mutuo, ſed ex benevolentia, quam ſibi mutuo dato comparavit, aliquod recepturum beneficium; dummodo tamen hoc beneficium primario ita ab eo non inſpiciatur, ut, niſi illud ſperaret, mutuum non præberet. Nec urget paritas ſimoniæ mentalis, cujus, ut docet recentior Probabilioriſta, eſt æqualis ratio cum uſura. Nam ut optime docet S. Th. l. q. de malo, maximum eſt diſcrimen inter ſimoniam, & uſuram: quia (inquit D. A.) „ Simoniacus non dat, quod ſuum „ eſt, ſed quod eſt Chriſti; & ideo non debet „ ſperare aliquam recompenſationem ſibi fiendam, „ ſed ſolum honorem Chriſti, & Eccleſiæ: „ ſed uſurarius nihil alteri præſtat, niſi quod „ ſuum eſt; unde poteſt aliquam amicabilem recompenſationem ſperare per modum prædictum “. Idem docet & S. Raymundus lib. 2. cap. de Uſuris §. 4. ſcribens: „ Hanc naturalem „ obligationem non poteſt creditor deducere in pactum expreſſum, vel ſaltem ſperare effectum ipſius „ obligationis naturalis: quia creditor nullo modo

„ do debet pactum apponere, nec principaliter „ ſpem, vel intentionem in tali retributione ha„ bere; ſed propter Deum, & ex caritate debet „ mutuare indigenti. Et tunc forte, ſi ſecundario „ ſperet, quod ille debitor ſibi remutuet, vel a„ liquid ſimile, ſi opus fuerit, non reprobandum “.
5. Qui vero dubitat, num, quod ſibi a mutuatario donari videtur, ſit ex mera liberalitate, ſed prudenter ſuſpicatur, ne ex timore progrediatur non amplius mutuum recipiendi, non poterit retinere, ſed reſtituere, vel repudiare debet; ſicut & munera rejicere debitorum, qui non valentes præſtituto tempore debitum reddere, munus aliquod offerunt creditori, ut moram, & longius tempus concedat; quod non raro pauperibus contingit, qui a divitibus mutuum accipiunt: clare enim apparet, hæc munera non gratis dari. Uno verbo qui ex dato mutuo aliquid accipit, certus eſſe moraliter debet de ſpontanea liberalitate, & gratitudine donantis, quæ de facili non eſt præſumenda; ea tamen poſita licebit recipere; quia, ut ſcribit S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2. „ etiam ante„ quam mutuaſſet, licite poterat aliquod donum „ gratis accipere, nec pejoris conditionis efficitur „ per hoc, quod mutuavit.

Conſectarium Decimum.

X. In reſtitutione accepti mutui reſtituendum eſt tantundem in eadem ſpecie, numero, pondere, & menſura; excepta tamen pecunia, de qua in ſequenti conſectario. Ratio eſt manifeſta, quia ita de ſe poſtulat ratio æqualitatis in reſtitutione ſervanda. Hinc ſi mutuo accepiſti decem tritici modios, vel olei cados, vel panis libras, totidem reſtituere debes, licet interim aucta, vel diminuta ſint a Principe earum rerum pondera, vel menſuræ. Quoad incrementum vero valoris hæc ſunt in reſtitutione ſervanda. 1. Tantumdem reſtituendum eſt in pondere, & menſura, ſi dubium ſit, vel æque probabile, num rei pretium ſit vel augendum, vel minuendum: nam tunc æquale eſt ex utraque parte tum beneficium, tum detrimentum. 2. Si nullo habito reſpectu ad incrementa, vel decrementa, ſed bona fide datum eſt mutuum, tantumdem pariter reſtituendum eſt; cum in hiſce rebus quæ uſu conſumuntur, non tam ſpectetur valor extrinſecus, quam rei qualitas, & bonitas. At ſi quis alteri mutuo det triticum, quando multum valet, recepturus, quando proculdubio vilius exſtimabatur; nonne abſque uſuræ labe poterit paciſci vel de incremento pretii perſolvendo, vel de frumenti quantitate augenda? Poterit utique: & tunc non tam mutuum erit, quam venditio; in qua tamen ne fœnus lateat, liberum eſſe debebit emptori, ſive mutuatario vel pretium in pecunia ſolvere, vel tritici quantitatem augere, donec æquet pretium accepti tritici.

Conſectarium Undecimum.

XI. In reſtitutione pecuniæ mutuo acceptæ neceſſe non eſt ad æqualitatem ſervandam, ut ejus phyſica reſtituatur ſpecies, puta argenti, æris, vel auri; ſed ſatis eſt, ſi ejus valor extrinſecus reddatur. Ratio eſt, quia moneta dupliciter ſpectari poteſt, nimirum ut merx negotiationi ſubjecta, & ut pretium, ſive communis menſura cæterarum rerum. Ex primo capite inſpicitur quidem ipſius intrinſeca bonitas, metalli qualitas, & puritas. At ex poſteriori capite nonniſi extrinſecus valor attenditur: alioquin non eſſet æqua menſura, ſive pretium mercium in venditionibus, cum moneta in ſolutum tradatur non ſolum juxta intrinſecum metalli valorem, ſed cum auctario pro expenſis officinæ monetariæ, & pro jure regio; & hæc omnia ſimul collecta integrum efficiunt monetæ valorem, qui etiam quandoque Principe vel annuente, vel connivente pedetentim augetur in populo. Qui igitur mutuo accepit pecuniam, ſatis eſt, ut in qualibet monetæ ſpecie tantumdem reddat; niſi forte ſumma mutuo data ſit notabilis, & reſtitutio fiat in viliori ærea moneta: nam tunc ſervaretur quidem materialiter æqualitas; at improbus eſſet redditor, præſertim ſi nobilem accepiſſet monetam, cum viliores, & æreæ monetæ non niſi ut pro minutis expenſis inſerviant, inſtitutæ videantur, proinde merito rejici poſſent a mutuante.

Quid, ſi interim monetarum pretium augeatur? erit ne reſtituendum tantumdem juxta illarum valorem, quando mutuo datæ ſunt, vel quando reſtituuntur? Communiter Theologi dicunt, reſtituendum juxta valorem monetarum tempore reſtitutionis. Ratio eſt manifeſta: nam cum in mutuo transferatur pecuniæ mutuo datæ dominium, hoc creſcit, & decreſcit domino: ſicut, ſi monetæ valor fuiſſet diminutus, teneretur ampliori moneta defectum ſupplere cum utilitate mutuantis, apud quem, niſi mutuo dediſſet, fuiſſet diminuta pecunia; ita pari pacto in ipſius redundat utilitatem valoris monetæ incrementum, qui tantumdem reſtituat, licet minorem monetæ quantitatem reddat. Hanc tamen communem Theologorum ſententiam oppugnavit libello typis edito Venetiis anno 1753. D. Hieronymus Conſtantini publicus a rationibus Miniſter, qui hunc ponit caſum. Titius Sempronio mutuo dat trecentos nummos aureos Venetos (qui zecchini vocantur) quorum valor communis eſt libellarum Venetarum viginti duarum, interim ejus valor augetur, aſcendens uſque ad viginti tres libellas. Sempronius itaque reſtituturus acceptum mutuum non tercentos reddit nummos aureos, ſed ſolum ducentos octuaginta ſex, & libellas duodecim, quibus æquatur valor aureorum tempore mutuationis: facta eſt ne æqualitas, & redditum tantumdem? Negat laudatus Auctor hac duplici ratione. 1. Quia licet reſtituat tantumdem juxta extrinſecum valorem, minime tamen reddit juxta intrinſecum: nam minorem aureorum numerum reddit, quam acceperit, cum loco tercentorum nonniſi ducentos octuaginta ſex recipiat; quod profecto non æquum videtur. 2. Aucto monetarum valore augetur & ceterarum rerum pretium; cum pecunia ſit communis omnium rerum menſura: ſi igitur mutuans tercentos recipiat nummos aureos, ſicut mutuo dedit, nihil lucratur, quippe quia nonniſi tantum emere poſſet, & ſibi comparare tempore reſtitutionis, quantum tempore traditionis; at duplex patitur damnum, ſi non accipiat, quia & auctus eſt valor rerum, & diminuta pecuniæ ſumma mutuo tradita. At puto a communi Theologorum doctrina non recedendum: nam adhuc integra, & firma conſiſtit ratio

ratio a Theologis adducta, ſcilicet in pecunia inſpiciendum non intrinſecum valorem, ſed extrinſecum, qui, ut fatetur laudatus Auctor, in memorata reſtitutione ſervatur, licet in minori aureorum ſumma: augmentum autem in mutuatarii utilitatem redundat ex fortuita humanarum rerum inconſtantia, quæ & in illius poterat cadere detrimentum, ſi valor, ſicut auctus, ita fuiſſet diminutus. Quippe qui factus pecuniæ mutuatæ dominus, ſuo periculo ſtat, vel cadit valor monetarum. Quæ ratio etiam ad alterum argumentum ſolvendum deſervit; cum damnum mutuantis non ex mutuo dato oriatur, ſed ex rerum humanarum varietate, & inconſtantia.

Quid, ſi conventum ſit, reſtituendum & valorem, & ſpeciem monetarum? Tunc ad regulam generalem ſuperius datam confugiendum: & ſi periculum incrementi, vel decrementi valoris æquale ſit, ſorti uterque ſe committit, & tantumdem tum in valore, tum in ſpecie monetæ reſtituendum eſt; ſi vero inæquale ſit periculum, tunc uſura committitur, cum onus imponatur plus reddendi, quam acceptum fuerit.

Conſectarium Duodecimum.

XII. Non ſemper, qui pecuniam ſub uſura mutuo petit, eſt a culpa immunis. Doctrina eſt S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 4. „ quod nullo modo licet „ inducere aliquem ad mutuandum ſub uſuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus eſt facere, „ & uſuras exercet, mutuum accipere ſub uſuris „ propter aliquod bonum, quod eſt ſubventio ſuæ „ neceſſitatis, vel alterius; ſicut etiam licet ei, „ qui incidit in latrones, manifeſtare bona, quæ „ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc „ quod non occidatur “. Ex qua A. P. doctrina manifeſte patet, accipientem mutuum ſub uſuris non peccare, quando ad id cogitur a premente vel ſua, vel alterius neceſſitate. At immunem non eſſe a peccato ſcandali 1. qui in ipſa mutui petitione ſtatim uſurarum ſolutionem pollicetur, & exhibet dicendo, mutuo da centum aureos, & ego octo pro uſura ſolvam; nam offert, quod illi nec petere, nec accipere omnino licet: & quamvis ille jam ſit animo paratus ad non concedendum mutuum niſi ſub uſuris; iſte tamen hac ſua oblatione hic & nunc urget ad hoc peculiare crimen committendum. Solum igitur mutuum petere licet, & uſuras ex neceſſitate ſolvere. 2. Qui pecuniam mutuo petunt, non ut ſuis ſubveniant neceſſitatibus, ſed vel ut negotia amplificent, vel in ſuperfluis, & vanis inſumant, vel, quod pejus eſt, ut in ludis, comeſſationibus, impudicitiis perdant; nullus profecto honeſtus titulus a mutuo ſub uſuris petendo illos excuſat; proinde fœneratoris peccato cooperantur, & illius criminis participes evadunt. Hinc egregie docet Auctor Opuſc. 63. D. T. tributi: „ Mercatores peccant, tanquam occaſionem peccandi præbentes; cum neceſſitas, „ quæ ponitur ad uſuram petendam, ſcilicet ut „ honorabilius vivant, & majores mercationes faciant, non ſit talis neceſſitas, quæ ſufficiat ad „ excuſandum peccatum prædictum.

CAPUT UNDECIMUM.

De duobus titulis damni emergentis, & lucri intercepti cauſa mutui.

DOCTRINA.

I. *In mutuo contingere poteſt & lucrum interceptum, & damnum emergens.*
II. *Regula generalis traditur.*
III. *In quo conſiſtat emergens damnum.*
IV. *Titulo damni emergentis ex mutuo licet compenſationem exigere.*
V. *Conditiones veri damni emergentis.*
VI. *In quo ſitum ſit lucrum interceptum.*
VII. *Honeſtatem, & æquitatem compenſationis intercepti lucri in fure admiſit S. Thom.*
VIII. *Cur rejecerit in mutuo.*
IX. *Quomodo ſe gerere debeat mutuans, ut poſſit intercepti lucri compenſationem juſte exigere.*
X. *Primum argumentum contra honeſtatem tituli lucri intercepti ſolvitur.*
XI. *Secundum proponitur, & enodatur.*
XII. *Conditiones veri lucri intercepti.*

I. Cum contingere aliquando poſſit, ut cauſa dati mutui beneficus mutuator vel damnum in rebus ſuis ſubeat, vel juſto privetur lucro; hinc expendendum, utrum hiſce titulis, non ex ipſo mutuo, ſed cauſa mutui, aliquid ſupra datam ſortem vel accipere poſſit, vel paciſci. Prius tamen ſunt hi tituli explicandi.

II. Sed operæ pretium duco in anteceſſum generalem regulam ſtatuere, & explicare, quam tradunt doctiſſimi FF. Ballarini pro lucro juſto, vel injuſto in mutuo dignoſcendo. Regula autem hæc eſt. Quicumque titulus juſtus, honeſtus, & pretio æſtimabilis eſt in pecunia furto, vel rapina ſublata aliquid præter ipſam pecuniam accipiendi, & exigendi; idem juſtus, honeſtus, & pretio æſtimabilis eſt etiam in mutuo: ſicut e contra, quicumque titulus injuſtus, illicitus, non æſtimabilis eſt in furto, & rapina; nec juſtus ſit, nec honeſtus, nec æſtimabilis in mutuo. Quamobrem cum fur, & raptor non ſolum pecuniam ſurreptam reddere, ſed & totum id ſarcire teneatur, quod intererat domino pecunia furto ſublata non caruiſſe; ita pari pacto, qui mutuo accipit, non ſolum pecuniam acceptam, ſed quod revera mutuanti intereſt ſua non caruiſſe pecunia, compenſare debet. Hinc uterque detrimenta vel lucri intercepti, vel emergentis damni ſarcire tenetur. Et ſicut e contra fur, & raptor, licet ex ſuo ſcelere beneficium reportare non debeat, immo gravandus ſit, eo præſertim nomine, quia pecuniæ furto ſublatæ non fuit dominium adeptus; non tamen reſtituere tenetur titulo furti lucra, vel emolumenta, ex pecunia furto ablata percepta, licet magna ſint & notabilia: ita nec mutuatarius titulo lucri, ex pecunia mutua percepti, adſtringitur aliquid ſupra ſortem reſtituere. Ad hanc igitur regulam expendendos cenſeo titulos omnes, qui occurrere poſſunt in mutuo, ut dignoſci valeat, num juſti, honeſti, rectique ſint, & ad aliquid juſte lucrandum idonei. Et quia primo occurrunt duo laudati ti-

tituli, lucri intercepti, & damni emergentis, tum a fure, tum a mutuatario ſarciendi, de his in hoc capite dicemus.

III. Primus itaque titulus eſt emergens damnum, quod ſitum eſt in detrimento, quod ſubire debet mutuans in mutuatarii gratiam, & quidem in bonis, quæ poſſidet; ut ſi quis pecuniam paratam habeat ad culturam vineæ, ad ædium refectionem, ad cenſum extinguendum, ad annonam opportune pro familia comparandam: quamobrem ſi pecuniam mutuo det, vel cogitur annonam carius emere, vel fructus cenſus ſolvere, vel domos nequit locare, nec ex vinea fructus percipere. Diſtinguitur autem a ceſſante lucro, quia per hoc non ſubit detrimentum in bonis, quæ poſſidet; ſed in bonis, quæ adipiſci, & obtinere ſperat. Ita exponit utrumque titulum S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 1. ſcribens: „ Ille, qui mutuum dat, poteſt abſque peccato in pactum deducere cum eo, qui mutuum accipit, recompenſationem damni, per quod ſubtrahitur ſibi aliquid, quod habere debet (& hoc eſt damnum emergens). Recompenſationem vero damni, quod conſideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur (en lucrum interceptum, ſeu ceſſans) non poteſt in pactum deducere “.

IV. Hoc porro damnum emergens eſſe juſtum titulum aliquid occaſione mutui exigendi, ad unum fatentur omnes tum juris utriuſque periti, tum Theologi. Primi quidem, quia tanquam certum, & legale axioma ſtatuunt, *neminem teneri cum damno ſuo de proprio beneficium facere*: ſecundi vero, quia cum S. Thom. l. l. *hoc non eſt vendere uſum pecuniæ, ſed damnum vitare*, optime docent.

V. Plures tamen poſtulant & jure merito conditiones. 1. Eſt, ut datum mutuum ſit vera cauſa damni emergentis, quod profecto non ſubiiſſet mutuans, niſi mutuum dediſſet: non enim aliud damnum reſarcire tenetur mutuatarius præter illud, quod ex beneficio accepto benefactori provenit. 2. Ut damnum ſit verum, reale, & non confictum, ideſt reapſe immineat, & adſit; non vero ſit umbratile, confictum, & chimæricum: alioquin manifeſte pateret invectum ad uſuras palliandas. Ut etiam cavetur L. uni. Co. de ſententiis quæ *pro eo quod uter*. Ubi dicitur: *Ut hoc, quod revera inducitur damnum, hoc reddatur, non ex quibuſdam machinationibus, & immodicis perverſionibus in circuitus inextinguibiles redigatur, ut dum in infinitum computatio reducitur, pro ſua impoſſibilitate cadat*. Quod ſi damnum, quod timetur, non certum ſit, & exploratum, ſed dubium, probabile, & ſi lubet probabiliſſimum; ſolum ſtipulari licebit de illo compenſando, ſi forte contigerit. 3. Ne alia via hoc damnum emergens præpediri poſſit, quam per compenſationem mutuatarii: ſi enim alia via impedire illud poſſit, puta quia aliam habet pecuniam ſepoſitam, mutuans non poteſt damni compenſationem exigere; quippe qui detrimentum ſubit propria voluntate, non ratione mutui. 4. Ut de damno emergente moneatur mutuatarius, ut ſibi proſpiciat, num velit, vel ſibi interſit cum tali onere mutuum accipere, ne plus gravetur beneficio mutui, quam juvetur. 5. Ne damni emergentis compenſatio petatur, antequam eveniat; multoque minus ex ipſa ſumma mutuo data extrahatur: nam hoc pacto plus reciperet, quam daret, ut optime obſervat Juſt. lib. 4. Inſtit. tit. 6. §. 33. dicens: *Ne quis petat ante diem, vel ante conditionem, qua enim ratione qui tardius ſolvit, quam ſolvere deberet, minus ſolvere intelligitur, eadem ratione, qui præmature petit, plus petere videtur*. 6. Denique ne amplius exigatur, quam poſtulet detrimentum, & damnum: nam auctarium non eſſet datum titulo damni emergentis, cum illud ſuperet; ſed titulo mutui, proinde fœnebre eſſet.

VI. Alter titulus eſt lucrum interceptum, ſive ceſſans, quod obtinet, quando quis paratam habens pecuniam pro emendis mercibus tempore opportuno, puta meſſis, frumento, oleo, vino, ut deinde cum lucro diſtrahat; vel honeſtis occupatus negotiationibus, merces ab exteris regionibus ſua pecunia ad hoc deſtinata advehere ſolet, ut commune bonum, & ſuam utilitatem obtineat. De hoc titulo altum, ſcribit P. Concina, apud Patres ſilentium: deinde Sotum exſcribens ſubdit: „ Nullam juris, aut canonici, aut civilis legem invenies, quæ hoc permittat “. Verum quoad primum tanto, & tam celebri viro P. Conċinæ libenter concedo, Sanctos Patres expreſſe nec lucri ceſſantis, nec damni emergentis, ſicut nec moræ culpabilis, nec periculi juris, vel facti in ſuis ſcriptis ſermonem habuiſſe: & certe nullum Patrum attulit Concina teſtimonium, quo oſtendat conceſſam ab illis pro emergente damno compenſationem, quam tamen agnoſcit, & fatetur. 2. Fortaſſis de hiſce titulis non ſunt aperte locuti, quia vel in praxi ita facile non occurrunt, ut putant communiter Theologi: vel ubi revera adſunt, non ita ex æquo ſpectari ſolent, ut uſura vitetur: ſed plerumque ex humana avaritia, & cupiditate in fœnus degenerant, & ad uſuram palliandam adhibentur. At rem ipſam indigitarunt: nam frequentiſſime ideo damnant fœneratores, quia de pecunia ſibi plane *inutili*, & *otioſa* lucrum fœnore quærunt. S. Baſilius in Pſal. 14. *Inutile tibi argentum da, non gravans illud acceſſionibus*. S. Gregor. Nyſſ. in Orat. con. fœner. hos conquerentes inducit *ob argentum domi repoſitum, quod otioſum eſt, & infructuoſum*. S. Hilarius in Pſal. 14. n. 15. *Quid otioſam pecuniam tuam in redditum componis?* S. Ambroſius de Tobia cap. 2. n. 8. fœneratorem hortatur: *Da pecuniam, ſi habes: proſit aliis, quæ tibi otioſa eſt*. Lactantius aperte damnum emergens indigitat, & lucrum ceſſans ſubindicat lib. 6. Inſtit. cap. 18. ſcribens: *Juſtus nec ſe inquinabit hujuſmodi quæſtu, ut ſine* ULLO SUO DAMNO *idipſum, quod commodat, inter bona opera numeretur*. Quod vero ſubdit ex Soto, nullam reperiri juris canonici, vel civilis legem, quæ hoc permittat, non eſt uſquequaque verum. Nam titulus lucri ceſſantis continetur in omnibus illis legibus, quibus quod intereſt, reddendum creditoribus indicitur. Hinc L. 2. ff. *de eo quod certo loco datur*, Ulpianus aperte dicit: „ Quod ſi merces ſolebat comparare, lucri ratio habeatur, non ſolius damni? puto & lucri habendam eſſe rationem “. Et L. un. Cod. de Sent. pro eo quod inter. declaratur, mea intereſt, *quantum mihi abeſt, & quantum lucrari potui*. Et L. 2. §. 1. *ne quid in loco pub. fiat* indicitur: *Damnum pati videtur, qui commodum amittit*. In Jure

vero canonico Greg. IX. cap. *Naviganti* ab iniquo lucro immunem declarat mercatorem, qui *pannos, vinum, granum, oleum, vel alias merces vendit, ut amplius, quam tunc valeant, in certo termino recipiat, ſi tamen ea tempore contractus non fuerat venditurus*: ubi majus illud pretium non alio titulo licitum eſſe poteſt, niſi lucri ceſſantis; quia ſi tunc venderet pretio currenti, minus lucraretur, quam ſi vendidiſſet tempore, quo vendendum reſervaverat. En igitur agnitum a Pontifice lucrum interceptum, tanquam titulum pretio æſtimabilem, & compenſatione dignum. Hinc agnitus hic titulus ab omnibus etiam antiquioribus Theologis, qui illum legitimum agnovere in venditione. Immo & ipſe P. Concina hujus tituli æquitatem agnoſcit in venditione, dum ſcribit Diſſ. 2. cap. 6. n. 8. „ Communiter quoque augendi „ pretii juſtam cauſam afferunt lucrum ceſſans ..... „ ut ſi venditor eſſet conſervaturus merces in tem„ pus futurum, quo probabiliter pluris venden„ dæ eſſent “. In venditione, inquies, aliiſque contractibus oneroſis; at non in mutuo contractu plane gratuito. Sed repono, lucrum interceptum, & ceſſans vel eſt in ſe quid pretio æſtimabile, vel nihil omnino pendendum: ſi primum, ſicut in venditione juſtam efficit compenſationem, ita eam honeſtam reddet & in omnibus aliis contractibus; non enim quia mutuo conjungitur, ſuam æſtimabilitatem amittit: ſi ſecundum, ſicut pro intercepto, impeditoque lucro nihil licet in mutuo, aliiſque gratuitis contractibus percipere, nec in venditione, aliiſque contractibus licebit, in quibus tamen juſtum, honeſtumque agnoſcunt & juris utriuſque periti, & Theologi. Cur autem hujus tituli non meminerint in mutuo, & ſuperius indicavimus, & inferius plenius explicavimus.

VII. Honeſtatem, & æquitatem compenſationis intercepti lucri clare agnovit, diſtinxit, & adprobavit S. Thom. in fure, quem obſtrictum fatetur, & docet nedum ad damna illata farcienda, ſed & ad impedita lucra compenſanda: ſic enim docet 2. 2. q. 62. a. 4. „ Quicumque damnificat aliquem, „ videtur ei auferre id, in quo ipſum damnificat. „ Damnum enim dicitur ex eo, quod aliquis mi„ nus habet, quam debet habere ſecundum Philo„ ſophum 5. Ethic. Et ideo homo tenetur ad re„ ſtitutionem ejus, in quo aliquem damnificavit. „ Sed aliquis damnificatur dupliciter. Uno modo, „ quia aufertur ei id, quod actu habebat. Et ta„ le damnum eſt ſemper reſtituendum ſecundum re„ compenſationem æqualis: puta ſi aliquis dam„ mnificet aliquem diruens domum ejus, tenetur „ ad tantum, quantum valet domus. Alio mo„ do, ſi damnificet aliquem, impediendo ne adi„ piſcatur, quod erat in via habendi, & tale da„ mnum non oportet recompenſare ex æquo; quia „ minus eſt habere aliquid virtute, quam habere „ actu. Qui autem eſt in via adipiſcendi aliquid, „ habet illud ſolum ſecundum virtutem, vel po„ tentiam. Et ideo ſi redderetur ei, ut haberet „ hoc in actu, reſtitueretur ei, quod eſt ablatum, „ non ſimplum, ſed multiplicatum: quod non eſt „ de neceſſitate reſtitutionis, ut dictum eſt. Te„ netur tamen aliquam recompenſationem facere „ ſecundum conditionem perſonarum, & nego„ tiorum “. Honeſtatem igitur & pretii æſtimabilitatem agnovit S. D. in lucri ceſſatione, quam clare diſtinguit a damno emergente: hoc enim ad omnimodam docet æqualitatem reddendum: illud vero ſolum per aliquam recompenſationem ſecundum conditionem perſonarum, & negotiorum. Immo, fatente ipſo Patre Concina, æquitatem hujus tituli agnovit S. D. in debitore moroſo, qui recompenſare debet non totum lucrum interceptum, ſed partem ejuſdem. Eſt igitur lucrum impeditum, & ceſſans pretio æſtimabile. Nec urget, quod dicit, S. D. *loqui de vero damno, quod invitus ſuſtinet creditor a debitore moroſo illatum*. Nam hoc verum damnum illatum juxta S. Thom. non eſt, niſi lucrum impeditum, ut ipſe explicat dicens art. 2. *Videtur eum damnificare in toto eo, quod lucrari de pecunia poſſet*; & reſpondens *totum lucrum non eſſe reſtituendum*; *quia ille qui habet pecuniam, nondum habet lucrum in actu, ſed ſolum in virtute, & utrumque poteſt multipliciter impediri*.

VIII. Bene eſt, excipit P. Concina: at S. Th. hunc titulum aperte excludit & a mutuante, & a debitore non moroſo. Nam ubi ex profeſſo de fœnore agit, nimirum 2. 2. q. 78. artic. 2. ad 1. ſcribit: „ Dicendum, quod ille, qui mutuum „ dat, poteſt abſque peccato in pactum deduce„ re . . . . recompenſationem damni . . . . . . „ hoc enim non eſt vendere uſum pecuniæ, ſed „ damnum vitare . . . . . Recompenſationem vero „ damni, quod conſideratur in hoc, quod de pecu„ nia non lucratur, non poteſt in pactum deduce„ re: quia non debet vendere id, quod non ha„ bet, & poteſt multipliciter impediri “. Fateor ita docere S. Thom. ſed animadverto 1. S. Thom. lucrum interceptum appellare damnum, ut dixi loco ſuperius laudato de fure. 2. Hujus damni in lucro intercepto conſiſtentis compenſationem excludere a mutuo, eadem plane ratione, immo iiſdem ferme verbis, quo admiſit in fure, dicens in utroque loco, *quia non poteſt vendere id, quod nondum habet, & poteſt multipliciter impediri*: & tamen in fure admiſit. Non ergo titulum lucri intercepti excludit S. D. a mutuo, quia inhoneſtum, illicitum, nullo pretio æſtimabile; alioquin nec in fure debitum illud compenſandi admiſiſſet; ſed alia plane ratione. Et 1. quidem, quia cum mutuans voluntarie det mutuum, cenſetur hoc lucrum negligere, ut amico benefaciat. 2. Quia hoc lucrum plerumque eſt magis poſſibile, quam probabile, & pro poſſibili lucro, ut inferius dicemus, nec a fure, nec a mutuatario eſt aliquid erogandum. 3. Denique ut occludatur via fœnoribus, quæ facile hujus tituli umbra, & fuco ſubrepere poſſunt. Ceterum, quando vere, & realiter hujuſmodi adſit titulus, & juſtum illum agnoſcit S. Thom. & pretio æſtimabilem, proinde aliqua compenſatione dignum.

IX. Præterea animadvertendum, voluntarium illud dandi mutuum, quod reperitur in mutuante, dupliciter ſpectari poſſe, nimirum quatenus ipſe vel ſponte amico indigenti offert mutuum, vel eſt paratus ad dandum mutuum; & tunc nihil omnino exigere poteſt pro tali mutuo, quippe cui nihil lucri ceſſat, vel illud ſponte contemnit: ut contingit etiam in venditione, in qua ſi quis frumentum, oleum, vinum &c. quod vendendum in aliud tempus ſtatuerat, ſponte emere volenti offerat, non

non poteſt ampliori pretio vendere, quam tunc valeat; quia tunc locum non amplius obtinet lucri intercepti titulus, quo rem venditioni nunc offerens vel ſe privat, vel ſponte allicit. Sed & voluntarium illud tale eſſe poteſt, ut mutuans libentius malit pecuniam ſuam lucro exponere, quam mutuo concedere; & ſolum miſericordia motus erga indigentem mutuatarium, illi mutuam dat pecuniam, quam libentius negotiationi expoſuiſſet; & tunc non lucrum quærit, ſed beneficium proximi, a quo ſolum intercepti in ſui favorem lucri aliquam exigit juſtam compenſationem. Quod clare, ut mihi videtur, explicat Cajet. 2. 2. q. 78. a. 2. triplici caſu. 1. Quando quis jam negotiationi expoſitam pecuniam vendere, vel mutuo dare elegit, totum lucrum ſperatum exigendo. Et hoc iniquum eſt, & in venditione, & in mutuo, quia eſſet vendere, quod non eſt, ut inquit S. Thom., & poteſt multipliciter impediri; vel vendere multiplicatum, quod ſimplum eſt. 2. Quando quis non vult pecuniam ſuam negotiationis periculo exponere, etiam ſpe lucri, & mavult mutuo dare cum aliquo lucro: & hic uſurarius eſt; nam lucrum intendit ex mutuo, & ſpe lucri ad mutuo dandum movetur, quod uſurarium animum prodit, ut animadvertit ipſe Molinæus tr. de Uſur. n. 818., qui monet cavendum, *ne illud intereſſe ſit prætextu uſuræ, nec ut negotietur, vel locupletetur creditor ex mutuo, ſed dumtaxat indemnis ſervetur*. Hinc fit, ut in praxi hodie plures ex his etiam, qui juſtum titulum habent, vere uſurarii ſint, eo nomine, quia reipſa non reſtaurationem damni, non compenſationem intercepti lucri, ſed lucrum pecuniæ, ideſt uſuram, intendunt, negotiationis ſpeciem in uſura collocantes. Et hac præſertim ratione antiquiores Juriſtæ, & Theologi, qui honeſtam agnovere compenſationem intercepti lucri & in fure, & in moroſo debitore, & in venditore rei in futurum opportuniori venditioni reſervandæ, in mutuo vel reticuerunt, vel etiam, ſi lubet, rejecerunt; ne ſcilicet hominum avaritiæ, & cupiditati anſam præberent, fœnus hoc veluti velo obtegendi, & in mutuo lucrum intendendi. 3. Quando quis vere animo paratus negotiationi jam diſtinctæ, pecuniam ſuam exponere, non omnino voluntarie, ſed quodammodo coacte, precibus indigentis proximi permotus a negotiatione ceſſat, ut mutuum dando illi benefaciat; & tunc pro ſperato lucro aliquam poſſe compenſationem exigere, non uſurarium videtur.

X. Duo opponit P. Concina argumenta ad evincendum, lucrum interceptum, quando eſt voluntarium, eſſe non poſſe honeſtum lucrandi in mutuo titulum. Sic enim ſcribit diſſ. 3. de Mutuo §. 4. n. 4. ex Soto: „ Mutuans conſentire poteſt in „ mutuum, ſecus in damnum emergens. Sincere „ dicere mutuator valet, volo tibi pecuniam mu„ tuam dare; & nolo damnum, quod mihi abſ„ que mea voluntate imminet. Nec a mea vo„ luntate pendet, quod damnum non immineat. „ At mentitur mutuator, dum dicit, volo tibi „ pecuniam mutuam impertiri, & nolo lucrum mi„ hi ceſſare; ſed neceſſario aſſerere debet, volo „ tibi mutuum dare, volo a lucro ceſſare: quo„ niam eo ipſo quod velit mutuum tradere, vult „ pecuniam negotiationi expoſitam, aut proxime „ exponendam ſubtrahere. En quam manifeſtum „ fit, quod lucrum ceſſans pendet ab ejuſdem mu„ tuantis voluntate. Quare eo ipſo quod vult mu„ tuum, vult a lucro percipiendo ex negotiatio„ ne ceſſare “. Hæc quidem mihi ſplendide, & diſerte dicta videntur: at non ita efficacia ſunt, ut mentem omnino convincant. Quandoquidem tam in illo mutuante, qui timet damnum emergens, quam in illo, qui lucrum ceſſans formidat, duæ plane contrariæ inveniuntur voluntates; altera, qua ambo volunt mutuum largiri, altera, qua nolunt vel damnum imminens, vel ceſſans lucrum: proinde uterque vere dicere poteſt, volo mutuum dare, & nolo damnum, vel nolo lucrum perdere. Minime, inquit Concina cum Soto, nam damnum emergens non ex voluntate pendet mutuantis. At cur? nonne tota cauſa damni eſt mutuum? neget igitur mutuum, & ſtatim evaneſcit totum damnum. Igitur cum dicit, volo mutuum, ſed nolo damnum, mentitur; cum hæc duo ſint plane individua, & cum vult mutuum, velit & damnum oportet: eapropter vel neget mutuum, ut damnum evitet; vel mutuum concedat, & damnum libenter ſuſtineat. Alioquin nec mentitur ille, qui de mutuo rogatus reſpondet, volo mutuum libenter concedere; ſed nolo pecuniam negotiationi ſubtrahere, ex qua mihi lucrum provenit; quia ſi tibi mutuum impertior, lucrum perdo: proinde vel mutuum deneget, vel lucri, ſicut alter damni, compenſationem juſte expoſcit; ille quidem ad æqualitatem, iſte vero pro lucri probabilitate. Hanc veritatem agnoſcit paulo poſt idem Concina, cum §. 3. n. 5. exemplum proponit negotiatoris, qui mercaturæ operam navat, ut victum ſibi honeſte quærat, familiam alat, filias dotet, & rogatus ab amico indigente, ut ſibi mutuetur, & vellet amici miſeriam ſublevare, & nollet familiam lucro defraudare: at miſericordia motus, nolens, & quodammodo invitus mutuum concedit, ex quo tamen, ipſo fatente Concina, lucri intercepti aliquam jure poſtulat compenſationem. Et revera quid aliud docent ſaniores doctrinæ Theologi, qui cæteroquin Probabiliſtarum laxitates deteſtantur, & damnant, dum lucri ceſſantis titulum honeſtum, licitumque defendunt? Ex his, quæ nos diximus, patet manifeſte.

XI. Opponit 2. Concina n. 4. „ Mutui benefi„ cium ſuapte natura gratuitum eſt, ergo gratis „ concedendum. Si recompenſationem poſtulas, „ non gratuitum beneficium confers, ſed contra„ ctum onerosum celebras. Aut urget præceptum „ caritatis mutuum dandi, aut ſecus. Si primum, „ gratis illud conferre adſtringeris. Si ſecundum, „ aut a beneficio conferendo abſtine; aut ſi bene„ ficium conferre vis, ne deſtruas ejuſdem na„ turam, quæ eſt, ut ſit gratuitum “. Verum hoc argumentum, ſi quid probat, evincit, nec pro vitando imminente damno ex mutuo licere compenſationem accipere; ut patet conſideranti, & addenti ad illa verba, *ſi recompenſationem poſtulas*, hanc ſolam vocem *damni*, cujus compenſationem exigenti dici merito poteſt, non gratuitum beneficium confers, ſed contractum onerosum celebras. At, inquit Concina, incommodum iſtud ſponte ſuſcipis. Æquivocatio eſt in verbo illo *ſponte*. Si enim ſignificet mutuantem præeligere mutuum, quam negotiationem, ut lucrum certum conſequatur, & ſimul ſollicitudines, & pericula negotiatio-

nis

nis vitet; libenter fateor, & omnes mecum fatentur ſanioris Ethices Doctores, hunc fœneratorem eſſe, lucrum ex mutuo quærere, & uſuram malle, quam lucrum. At ſi e contra ſolum, ut amico roganti, preſſuras, calamitates, egeſtatem ſuam exponenti ſubveniat, mutuum impertiatur, & pecuniam lucroſæ ſubtrahat negotiationi, quam mallet cum ſua incertitudine, ſollicitudinibus, & periculis, quam mutuum dare etiam cum aliqua compenſatione; dicimus tunc ſponte quidem, quia vult mutuum dare, ſed quaſi invictum, & coactum, ut ipſe fatetur Concina, concedere; adeoque compenſationem recipere licite poſſe. Hæc tamen dicta ſint, non ut tanto viro de Chriſtiana Theologia optime merito contradicam; ſed ut veritatem, quam ambo unice quærimus, ſi fieri poteſt, in re tam obſcura, & ancipiti inveniamus. Ambo tamen egregie convenimus tum in Probabiliſtarum laxitatibus deteſtandis, & profligandis, tum in ſumma adhibenda cautione, ne titulo lucri ceſſantis (quod ille generatim reprobare videtur, & ſolum in aliquibus caſibus concedere, ego vero generatim honeſtum, licitumque dico, ſed raro contingere, ut honeſte fiat, affirmo) injuſtitia, & uſura ſubrepat, & ſerpat. Nam titulus damni emergentis facile poteſt dignoſci, poteſt ponderari, & juſta compenſatione ſarciri: at lucrum impeditum, cum ſit tantum in ſpe, non facile dignoſcitur, & facillime præſumitur, nec juſte ponderari poteſt; cum nunquam poſito mutuo, futurum ſit; nec proinde, quanta ſit compenſatio facienda, facile decerni valet.

XII. Ut autem honeſtus, juſtus, licituſque ſit titulus lucri ceſſantis, plures ſunt attendendæ conditiones, ex quarum deficientia in fœnus degeneret, neceſſe eſt. 1. Requiritur, ut mutuans nullo modo lucrum in mutuo intendat, ut mox dicebamus; ſed ſolum ex caritate, & miſericordia ad dandum mutuum moveatur, & ad perdendum lucrum ſperatum, quod mallet, quam compenſationem mutuantis: unde non ultro offerat mutuum; ſed rogatus, & quodammodo invitus conſentiat. 2. Ut lucrum ſit admodum probabile, non poſſibile tantum; adeo ut, ſi incertum, dubiumque ſit, nihili æſtimetur: nullus enim debet certo ſolvere debitum plane incertum, & dubium. 3. Ut quantitas pro lucro ceſſante ſolvenda correſpondeat non ſpei lucri, quæ ſemper magna eſt, ſed ejus probabilitati, & quidem non judicio mutuantis taxandæ, ſed peritorum, & proborum; nunquam autem majus ſperetur lucrum ſupra id, quod vel lege Principum, vel probata conſuetudine taxatum invenitur. 4. Ut pecunia mutuo data, ſit vere deſtinata vel negotiationi lucroſæ, vel emptioni fundi frugiferi; & præterea præſens ſit, & urgens vel ipſa negotiatio, vel talis emptio: ſi enim mutuans nonniſi generalem quandam concipiat voluntatem lucrum ex ſua pecunia reportandi, nihil titulo intercepti lucri recipere poterit; cum hæc voluntas omnino elidatur præſenti efficaci voluntate dandi mutuum, ex quo proinde lucraretur, ſi quid exigeret. Quod & dicendum, ſi efficacem quidem voluntatem conciperet ex pecunia lucrandi, ſed nulla adeſſet occaſio vel negotiandi, vel emendi; cum tunc nullum intercipiatur lucrum: quare compenſationem poſtulare a mutuatario ſine uſuræ labe non poterit. 5. Ne aliam habeat paratam pecuniam, qua poſſit lucrari legitima negotiatione; nam & tunc nullum ceſſaret lucrum. 6. Denique, ut debitorem moneat de ceſſante lucro, & ipſe ejus compenſationi conſentiat. Harum conditionum defectu, ad quas mutuantes non ea, qua par eſt, diligentia attendunt, plurimæ mutuationes uſuræ labe inficiuntur, ut ex mox ſubjiciendis Conſectariis patebit.

CAPUT DUODECIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Nihil licet exigere a paupere in dato illi mutuo.*
II. *De compenſatione damni emergentis incerti.*
III. *Onus ſarciendi emergens damnum eſt mutuatario manifeſtandum.*
IV. *Quando liceat ceſſantis lucri compenſationem exigere.*
V. *In ea exigenda facile uſura ſubrepere poteſt.*
VI. *Quando abſtinendum ab exigenda compenſatione lucri ceſſantis.*
VII. *Si lucrum reipſa non ceſſet, nihil pro illo eſt mutuanti tribuendum.*
VIII. *Quando reipſa non ceſſare cenſendum ſit.*
IX. *Non licet intercepti lucri compenſationem in ipſa mutuatione exigere.*

Conſectarium Primum.

I. NEc titulo damni emergentis, nec intercepti lucri aliquid eſt accipiendum a pauperibus, quando neceſſitate preſſi mutuum petunt. Veritatem hujus Conſectarii & ipſi fatentur uſuræ moderatæ patroni, qui ſponte conſentiunt, præceptum Chriſti Domini de mutuo dando abſque ulla ſpe lucri aliquando urgere, ſicut urget præceptum dandæ eleemoſynæ; & urgere præcipue, quando pauperes gravi preſſi neceſſitate mutuum petunt: ſi enim liberaliter eſſet illis donandum eleemoſynæ titulo, quod petunt egeſtate conſtricti; multo magis mutuum eſt iis concedendum, nulla habita ratione vel prærepti lucri, vel occurrentis damni. Quando autem urgeat eleemoſynæ erogandæ præceptum, diximus ſuo loco de virtute caritatis. Solum addo teſtimonium S. Antonini par. 1. tit. 1. cap. 7. §. 15. ſcribentis: „ Si indigentia amici eſſet caſus „ extremæ neceſſitatis, vel quaſi, ita quod teneretur ex præcepto hoc ſciens ad illi ſubveniendum, „ & dandum; tunc nihil debet expetere ultra capitale, cum multo magis teneatur ad mutuandum, quam ad dandum in caſu hujus neceſſitatis “.

Conſectarium Secundum.

II. Quando damnum emergens eſt incertum, & dubium, nihil certo exigere licet: ſi vero certum quidem ſit, at incerta quantitas, non eſt illicitum tranſigere de certa quantitate juxta æquitatis regulas, & proborum, ac ſapientum judicium; quæ tamen quantitas nunquam excedat vel legum hac de re ſtatuta, vel adprobatam conſuetudinem. Primam hujus Conſectarii partem inficiantur plures Probabiliſtæ, qui putant, & pro incerto damno emergente juxta ejus probabilitatem aliquid

exigi poſſe : quod probant contractu fortis, quo quis certam pecuniæ quantitatem ſolvit pro incerto lucro ; ut in jactu retis, quo certa ſtipulatur quantitas pro captura, licet vel modicum, vel etiam omnino nihil in rete illabatur. At meo videri invicte probatur poſita aſſertio. Nam 1. Tota ratio exigendi lucrum ex mutuo eſt damnum emergens, verum, reale, urgens, & ſolum poſt eventum ſarciendum. Si hoc igitur vere obvenerit, illud ſarcire tenebitur mutuatarius: ſi non obvenerit, ad nihil omnino adſtringetur, cum tota ratio ſolutionis ceſſet. Quod ſi dubium, incertumque ſit, probe ſibi conſulere poterit mutuans per ſtipulationem damni, ſi forte emerſerit, & quando emerſerit, ſarciendi. Immo, ut hoc quoque pactum ſtatuere poſſit, oportet, ut damnum, quod timetur, ſit determinatum, & particulare : nam paciſci de omni damno in communi ſarciendo eſt manifeſtum uſuræ pallium ; cum de natura damni emergentis compenſationem poſtulantis ſit, ut debitor noverit, & quid illud ſit, & quantum ſit, ut ſibi poſſit proſpicere, an velit cum tali onere mutuum accipere : quod profecto non contingit, quando damnum in communi ſolum deſignatur, & in confuſo. At ſi hoc quoque damnum, quod timetur, determinatum ſit, & peculiare, non tamen certum, ſed incertum, probabile, immo & probabiliſſimum, non licebit aliquid certo ſolvendum paciſci : nam ſi non obveniat, lucrum illud erit ex mutuo; ſi vero emergat, jam obſtringitur debitor ad illius compenſationem. Nec urget paritas contractus fortis : nam in illo tota æqualitas, & juſtitia ab ipſa forte pendet ; hic autem non ſortem, ſed mutuum ipſum conſequitur, in quo ſi mutuum verum inferat damnum, ſarciendum eſt, ſi nullum nihil omnino rependi debet: quamobrem affingere contractui mutui contractum fortis nil aliud eſt, niſi uſuræ pallium quærere. Secunda vero pars Conſectarii nullam patitur difficultatem : nam poſita omnimoda emerſuri damni certitudine contrahentes vel paciſci poſſunt de eo ad æqualitatem ſolvendo, quando contigerit ; vel in minori quantitate compenſando, cum mutuans poſſit, ſi velit, aliquid de ſuo donare ; vel tranſigendo pro bono, & æquo de certa quantitate, ſi forte hæc reſciri nequeat, vel exacte ponderari, cum uterque æquale ſubeat & emolumenti, & detrimenti periculum. Duo tamen ſunt in hacce conventione cavenda ; 1. ne amplius extorqueatur a mutuatario, quam poſtulet damnum, quod timetur. 2. Quod tertio loco ſtatuimus, ne pecunia certo ſolvenda pro incerta quantitate damni unquam ſtatuatur ultra id, quod leges decernunt, & adprobata invexit conſuetudo : quippe quæ adeo inſtitutæ ſunt, ne debitores injuſte graventur ; & cum publicum bonum reſpiciant, ſunt & in foro conſcientiæ ſervandæ. Nunquam vero licet ſine uſuræ labe ſive certi damni compenſationem, ſive certam pecuniæ quantitatem pro incertitudine quantitatis damni exigere in ipſa mutuatione ; ſed ſolum vel in mutui reſtitutione, vel quando damnum emerſerit ; multoque minus ex ipſa mutuo data pecunia detrahere. Et quod de damno emergente diximus, multo magis eſt & de lucro intercepto intelligendum.

Conſectarium Tertium.

III. Licet damnum emergens omnino certum, liquidumque ſit, non licet ejus compenſationem inſcio mutuatario exigere. Nam in omnibus contractibus ad eorum valorem, & honeſtatem utriuſque partis conſenſus omnino requiritur, cum ab hac ſolum vim obtineant: quod multo magis locum habet in contractibus, in quibus altera pars ſolum gravatur. Cum itaque hic debitor ſit onere gravandus ſarciendi damni, hoc noverit, oportet, ut ſibi proſpiciat, ſi forte velit cum tali gravamine mutuum accipere ; nec ſine ejus expreſſo conſenſu licebit hanc compenſationem extorquere. Quod verum eſt, licet certo præſupponat mutuans, etiam cum tali onere recipiendum a mutuatario mutuum : quandoquidem hæc præſumptio conſenſum nec expreſſum, nec tacitum debitoris inducit ; quod enim omnino ignoratur, volitum nec expreſſe, nec implicite unquam eſt, juxta vetus axioma, *nihil volitum, quin præcognitum* : deficiente autem conſenſu & nullus, & illicitus eſt contractus. Addendum ſcandalum, quod proximo præberetur, ſi in mutuo amplius ab ipſo exigeretur, quam datum ſit ; prudenter enim ſuſpicaretur, uſuram a mutuante committi, & auctarium illud ex mutuo repoſci. Quamobrem rejicienda eſt oppoſita Leſſii opinio, docentis licere, etiam non præmonito mutuatario, cum illo de auctario reddendo paciſci, quo certum, ſed illi ignotum emergens damnum, reſarciat.

Conſectarium Quartum.

IV. Niſi lucrum, interceptum cauſa mutui, ſit omnino certum, ſaltem quoad ſubſtantiam, illius compenſationem exigere non licet. Porro tripliciter ſpectari poteſt lucrum cauſa mutui interceptum. 1. Quando eſt moraliter certum & quoad ſubſtantiam, & quoad quantitatem ; & tunc integra illius compenſatio exigi poteſt. 2. Quando eſt moraliter quidem certum quoad ſubſtantiam, ſed incertum quoad quantitatem ; & tunc juxta prudentis, honeſti, peritique viri judicium eſt compenſatio taxanda. 3. At ſi ſit plane incertum, dubiumque, adeo ut fieri poſſit, ut lucrum ſequatur, & nullum ſequatur ; nihil omnino pro tali lucro intercepto poſtulare, vel accipere licebit. Primum ſola indiget explicatione, ut ejus veritas pateſcat. Finge igitur Titium mille ſcuta habere, quibus domum ſibi jam oblatam, & de qua acquirenda pene convenit cum domino, emere velit, ſed ab amico indigente, & in neceſſitate conſtituto rogari, ut ſibi mille ſcuta mutuo impertiri velit : Titius profecto ægre ab emptione deſiſtit, & proinde mutuum dare detrectat ; ſed importunis amici precibus rogatus mutuum dat, ſed cum onere, ut penſionem domus, pro qua a conductore in ea habitante quadraginta in annum penduntur ſcuta, ſibi ſolvat, donec ſortem reddat, qua domum emere poſſit. In hac hypotheſi lucrum ex contractu emptionis certum eſt & in ſua ſubſtantia, & in ſua quantitate: & quidem certum quoad ſubſtantiam, quia eſt fructus locationis ; certum autem quoad quantitatem, quia illa quadraginta ſcuta, quæ conductor venditori pro locatione ſol-

ſolvet, ſolviſſet in poſterum emptori novo domino. Hoc lucrum vero moraliter incertum dici nequit, cum moraliter intercipi, vel impediri non poſſit; nec dici in ſpe, quia eſſet in re, & in jure illud obtinendi facta emptione: & ſolum eo ſolo nomine incertum dici poſſet, quia futurum, nec obtinendum niſi poſt annum. Titius igitur poterit abſque labe uſuræ intercepti hujuſce lucri determinatam compenſationem, & adæquatam a mutuatario exigere, demptis tamen ſemper expenſis ad ſartam tectamque domum ſervandam habendis. Alterum quoque explicatione patebit. Habet Titius mercator frumentarius parata mille ſcuta ad frumentum tempore meſſis emendum, & eum, qui venditionem offert, invenit, & pene de pretio convenit: rogatur ab amico, ut mutuo det mille ſcuta, ex quibus ſperat lucrum ex venditione tritici opportuniori tempore, quando pluris æſtimabitur, facienda: detrectat itaque officium; at poſtea ſolum miſericordia motus indigentis amici, illi mutuum largitur. In hac hypotheſi lucrum eſt moraliter certum, quoad ſubſtantiam, cum moraliter certum ſit minoris æſtimari frumentum tempore meſſis, quam tempore ſationis, vel hyemis: eſt etiam lucrum interceptum, quia ille hujuſmodi exercet negotiationem ad ſui, ſuæque familiæ ſuſtentationem, nec aliam habet pecuniam, qua negotiari poſſit. Eſt ſolum igitur incertum quoad quantitatem lucri, quod vel majus, vel minus eſſe poteſt. Titius itaque poterit aliquam hujus intercepti lucri compenſationem exigere juxta peritorum, piorumque exiſtimationem, penſatis etiam oneribus, periculis, & laboribus in tritico conſervando, a quibus per mutuum liberatur. Tertium vero, quod inficiantur plurimi Probabiliſtæ, eſt tamen meo videri certum juxta S. Thom. doctrinam. Nam hocce interceptum lucrum non eſt nec in actu, nec in habitu: non in actu profecto, quia ſperatur; non in habitu, quia adeo contingens eſt, ut non ſolum poſſit non adeſſe, ſed plane oppoſitum evenire, nimirum pro lucro damnum, & ſortis vel amiſſionem, vel diminutionem. Optime itaque ſcribit S. Thom. *Non debet vendere id, quod nondum habet.* Præterea iſtud lucrum multipliciter poteſt impediri: ſiquidem tot ſunt pericula, difficultates, viciſſitudines negotiationis, quæ ipſam obſepiunt, ut non ſolum incertum efficiant lucrum ex ea, ſed aliquando ſuſpicionem, & dubium inferant detrimenti. Nullo igitur pretio æſtimabile. At, inquiunt, eſt in ſpe, & in virtute; ſicut contingit in jactu retis, in quo emitur quod non eſt nec in actu, quia ſperatur, nec in habitu, quia contingere poteſt, ut nihil omnino capiatur. At fictitia omnino eſt iſta ſpes, quæ nonniſi in humana fundatur cupiditate, qua homines ſemper lucris inhiantes, illa deſiderant, & illis incumbunt: quod autem deſideratur, de facili ſperatur. Præterea iſta ſpes non ſolum eliditur æquali timore nihil lucrandi, ſed probabili etiam metu damnum ſubeundi ex ipſa negotiatione, cujus tamen lucrum vendere ſe poſſe arbitratur. Neque eſt in virtute: nam quodnam genus virtutis eſt, quæ adeo eſt imbecilla, & tenuis, ut non ſolum effectum, ad quem ordinatur, producere fortaſſe non valeat, ſed præterea poſſit detrimentum afferre? Similis eſt profecto baculo arundineo, qui ſuſtentare aliquo modo cadentem poteſt; ſed ita facile confringi, ut nedum cadentem non ſuſtentet, ſed & ipſum lædat, & feriat. Nec urget paritas jactus retis, & ſortis; cum hic ſit contractus per ſe ſtans, nullam cum mutuo connexionem habens. At hic agitur de ipſo mutuo, cujus occaſione mutuans lucrum intendit, ac proinde fingit lucrum mere probabile, cujus probabilitas & compenſatur ab æquali probabilitate non lucrandi, & fortius eliditur periculo damni in ipſa ſorte, quod per mutuum omnino vitatur, & quod certe nunquam futurum eſt, ſi intercipiatur negotiatio ob mutuum, ex quo oriri deberet. Præterea in jactu retis ſemper longe major eſt probabilitas aliquid capiendi, quam nihil omnino; cum talis contractus non inſtituatur niſi in locis, ubi certa experientia, & communi hominum ſenſu piſces abundant. Præterea lucrum, quod ſperatur in jactu retis, eſt quodammodo intraneum, & naturale ipſi piſcationi: at lucrum eſt omnino pecuniæ extraneum, quæ de ſe ſterilis eſt, & infructuoſa. Niſi igitur certo conſtet de lucro capiendo, ob ejus ceſſationem nihil licebit exigere.

Conſectarium Quintum.

V. Tametſi compenſationem æquam petere lucri vere ceſſantis uſurarium in ſe non ſit; facile tamen in hoc uſura ſubrepere poteſt. Hæc propoſitio veriſſima eſt: nam cum plures requirantur conditiones, quas ſupra memoravimus, & inferius a laxitatibus Probabiliſtarum ſegregabimus, hæ vel illuduntur, vel contemnuntur in praxi; & quacumque apparente umbra lucri ceſſantis, ſtatim licitum exiſtimatur lucrum. Quamobrem non immerito & ipſi ſanioris doctrinæ Theologi, qui ejus lucri honeſtatem defendunt, monent tamen, rem attente perpendendam, & a tali mutuo frequentando abſtinendum. Hinc Cardinalis Toletus lib. 5. cap. 23. n. 2. poſtquam dixit, ſe uſuram non reputare, paciſci de lucri ceſſantis compenſatione tamen concludit n. 5. „ Securius eſt a tali abſtinere lucro, & „ gratis mutuare, quando nullum damnum emer„ git “. Et Medina de rebus per uſur. reſt. „ Quo„ niam in his, qui mutuantur, rariſſime omnia re„ quiſita concurrunt; ideo tales contractus, in qui„ bus aliquid ultra capitale ratione lucri ceſſantis „ exigitur, diſſuadendi ſunt, ut fiant “. Et revera in exteriori foro actio non datur ratione lucri ceſſantis in mutuo. Quare Comitolus lib. 3. Reſ. Moral. q. *36.* n. *6.* ſcribit. „ Lucri ceſſantis actio„ nem mutuam ſuam pecuniam dantibus negari „ apud Venetos Magiſtratus perſpicuum eſt; id„ que mihi Patritii Veneti non ſemel confirma„ runt. “

Conſectarium Sextum.

VI. Qui pecuniam ſuam ſponte offert ad mutuum, non poteſt tuta conſcientia lucri intercepti compenſationem poſtulare. Hujus Conſectarii veritatem luculenter oſtendimus capite ſuperiore, & confirmamus hic paritate deſumpta ex contractu venditionis, in quo qui rem ſuam in tempus futurum vendendam reſervare ſtatuit, ut carius vendat, ſi ab amico rogetur, ut nunc ſibi vendat, poteſt majori pretio vendere, quam tunc valeat; at ſi non rogatus, ſed ſponte rem ſuam venditioni offerat,

rat, non amplius illi conceditur, ut uberiori pretio vendat, ſed currente. Pari igitur pacto, qui pecuniam mutuo offert, ſponte abjicit lucrum, quod ex illa conſequi poterat: nequit igitur illius compenſationem poſtulare. Et revera vel mutuum offert amicitiæ, & caritatis gratia; vel ob lucrum: ſi primum, jam patet gratuitum eſſe debere; ſi alterum, manifeſte convincitur ex mutuo lucrum quærere, quod profecto uſurarium eſſe nemo inficiabitur. At inquiunt, ſemper verum eſt ex mutuo lucrum ceſſare. Permitto; at ceſſat lucrum voluntate mutuantis illud abjicientis; non voluntate mutuatarii petentis. Reponunt, non voluntas ſive mutuantis, ſive mutuatarii eſt inſpicienda; ſed res ipſa in ſe, nimirum ipſum lucrum, quod ſemper ceſſat. At falluntur, vel fallunt, dum in contractibus rem, ſeu materiam inſpiciendam dicunt, non contrahentium voluntates; cum ex his præſertim natura pendeat contractus. Nam qui domum alteri concedit, non ſtatim ſequitur vendere velle, ſed vel locare, vel donare, vel ad uſum gratuito concedere, prout ſibi libuerit, & ex ejus voluntate conſtabit. Ita pari pacto qui mutuum offert amico, gratuito, ut natura poſtulat contractus, concedere præſumitur; quod ſi lucrari velit, mentem ſuam uſurariam prodat, neceſſe eſt. Sunt igitur, ut falſæ, & laxæ rejiciendæ nonnullorum Theologorum doctrinæ, licere nimirum lucri ceſſantis compenſationem exigere illi, qui vel ſponte mutuum offert, vel pecuniam ſemper tenet paratam ad dandam mutuo cuique petenti; cum revera fœneratores ſint illi, qui pecuniam ſemper paratam habent ad dandam cum lucro quibuſcumque mutuum poſcentibus.

Conſectarium Septimum.

VII. Quando reipſa lucrum non ceſſat, nihil pro ejus compenſatione recipere licet. Nam totus corruit titulus, & fundamentum recipiendæ compenſationis, nimirum lucrum illud, quod cum non ceſſet, nihil omnino eſt, & nihil valet; alioquin venderetur, quod non exiſtit, nec unquam extabit. Id confirmatur ex debitore moroſo, & fure, qui tenentur omnia damna emergentia, & intercepta lucra ſarcire: qui tamen, ſi nullum intervenerit vel damnum, vel lucrum interceptum, non tenentur amplius, quam debeant, reddere; alioquin, ut inquit S. Th. *non ſimplum, quod debent, ſed multiplicatum reſtituerent.* Ergo multo minus compenſare tenentur mutuatarii lucrum, quod revera non eſt interceptum: alioquin non pro lucro ceſſante auctarium daretur, & mutuans acciperet, ſed pro ipſo mutuo, quod profecto uſurarium eſt.

Conſectarium Octavum.

VIII. Ad juſtam lucri ceſſantis compenſationem in mutuo exigendam neceſſe eſt, ut pecunia mutuo danda ſit vel jam lucroſæ negotiationi applicata, vel ita proxime deſtinata, ut nihil remoretur ejus collocationem, & a qua mutuantem in gratiam mutuatoris ſubtrahat. Nam ſolum tunc intelligitur vere ceſſare lucrum, quando prudenter ſperari poteſt. Hinc fœneratores ſunt habendi, 1. qui lucri intercepti compenſationem poſtulant, quia in locis negotioſis habitant, ubi frequenter occurrere poſſunt negotiandi occaſiones: nam per hoc nec negotiationi eſt applicata pecunia, nec ipſis adeſt præſens efficax voluntas negotiandi. 2. Qui habent quidem efficacem voluntatem negotiandi, ſed deficientibus occaſionibus nequeunt negotiari; nam iſtis nullum ceſſat lucrum, nec in re, nec in ſpe. 3. Qui dubitant, num velint ex ſua pecunia negotiari: cum iſti voluntatem determinatam non habeant lucrandi ex negotiatione. 4. Qui talem concipiunt velleitatem, ut dicant, negotiari vellem, niſi multi mutuum peterent: nam iſti manifeſte oſtendunt, ſe malle lucrum ex mutuo, quam ex negotiatione; quod omnino uſurarium eſſe patet manifeſte. Et revera, ſi fur ab iſtis pecuniam ſurripiat; nullus illum ad hæc intercepta lucra ſarcienda, cum omnino incerta, conficta, & nulla ſint, obſtringet. Hinc falſa omnino eſt Caramuelis doctrina putantis; ,, ipſam ſo-
,, lam negotiandi poteſtatem, qua ſe privat, qui
,, mutuam dat pecuniam, eſſe pretio æſtimabilem;
,, cum intrinſecum ſit mutuo pecunia mutuo data
,, carere ".

Conſectarium Nonum.

IX. Non licet etiam veri, & certi intercepti lucri compenſationem ſtatim in ipſa mutui datione extorquere. Veritas hujus doctrinæ adeo eſt luculenta, ut nullus ſit, qui eam directe oppugnet; licet indirecte nonnulli Probabiliſtæ eludere conentur. Et ſane, qui ſtatim in initio mutui, lucri ceſſantis compenſationem poſtulat, integrum mutuum non dat: dum enim a mutuatario, qui centum mutuo petit, mutuans ſubtrahit quinque, non jam centum mutuo dat, ſed nonaginta quinque; unde lucrum excipit ex pecunia, ſaltem quoad partem aliquam, ficte tantum mutuo data. Præterea non tunc mutuanti ceſſat lucrum: deeſt proinde præſens titulus lucri intercepti: evincitur ergo in ipſo mutuo lucrum quærere. Duplici autem via iniquitatem, & uſuram vitari poſſe contendunt nonnulli Probabiliſtæ. Nimirum 1. Si in ipſa mutui datione lucri intercepti compenſatio petatur, non in pecunia, ſed in alia re, puta oleo, vino, tritico. Hinc Azorius docet, licere abſque fœnore dare alteri centum aureos mutuos, ex quibus titulo ceſſantis lucri poſt annum quinque licite queat exigere; & ſtatim in ipſo mutuo pro hoc lucro ceſſante menſuram aliquam vini, vel olei pecuniæ correſpondentem exigere. Quod, quam iniquum ſit, & fraudulentum, nemo non videt; cum parum interſit, utrum lucrum in pecunia, vel in alia re æquivalenti petatur, & ſolvatur. Alio modo docet Tamburinus poſſe etiam pecuniam compenſatoriam lucri intercepti in ipſa mutui datione extorqueri, nimirum ſi qui centum aureos mutuo dat, recepturus poſt annum titulo intercepti lucri octo nummos aureos, hoc jus recipiendi præfatos octo aureos nummos, ſtatim mutuans vendat mutuatario pretio quinque, vel ſex aureorum ſtatim ſibi numerandorum: quia, inquit, duplex tunc celebratur contractus, alter mutui, alter venditionis juris; pro primo non niſi poſt annum octo recipere poterit; at pro venditione juris ſtatim ejus pretium accipere poterit. Sed hæ putidiſſimæ fraudes ſunt, quas recitaſſe confutaſſe eſt.

CAPUT TERTIUMDECIMUM.

Alii tituli auctarii accipiendi in mutuo ultra ſortem expenduntur.

DOCTRINA.

I. *Non in omni mutuo adeſt titulus lucrandi.*
II. *Duplex periculum ſortis in mutuo, & juris, & facti.*
III. *In mutuo etiam ex periculo juris aliquid recipiendo uſuram committi declaravit Gregorius IX.*
IV. *Cur uſuram in eo mutuo agnovit Summus Pontifex.*
V. *Quomodo ab uſuræ labe immune eſſe poſſit lucrum ex juris periculo.*
VI. *Quomodo dignoſcendum, utrum licitum ſit, aut fœneratitium.*
VII. *Ob periculum facti nihil licet in mutuo recipere ultra ſortem.*
VIII. *Argumenta proferuntur.*
IX. *Reſpondetur Adverſariorum objectis.*
X. *Alia proponuntur objecta.*
XI. *Quæ diluuntur.*
XII. *Statutum Principis non eſſe poteſt juſtus titulus auctarium accipiendi ex mutuo.*

I. Lucri cupiditas, & dominans in humanis pectoribus avaritia mentes acuit ad plures excogitandos titulos lucri, occaſione mutui, quod gratuitum eſſe deberet, captandi: ex quibus nonnullos etiam Theologi ſua comprobatione confirmarunt: quamobrem factum eſt, ut penitus evanuerit uſuræ crimen, & vix unquam contingat illicite ex mutuo auctarium accipere. Hinc optime, & opportune monet omnes Eccleſiæ Præſules, & Theologos Sapientiſſimus Pontifex Bened. XIV. in ſua Encyclica: „ ut illud diligenter animadvertant, falſo ſibi quemque, & nonniſi temere „ perſuaſurum, reperiri ſemper, ac ubique præſto „ eſſe vel una cum mutuo contractus alios legitimos, vel ſecluſo etiam mutuo contractus alios „ juſtos, quorum vel titulorum, vel contractuum „ præſidio, quotieſcumque pecunia, frumentum, „ aliudve id generis alteri cuicumque creditur, toties ſemper liceat auctarium moderatum ultra „ ſortem integram, ſalvamque recipere. Ita ſi „ quis ſenſerit, non modo divinis documentis, & „ Eccleſiæ Catholicæ de uſura judicio, ſed ipſi „ etiam humano communi ſenſui, ac naturali rationi procul dubio adverſabitur". Quod repetit, & inculcat in fine ſubdens: „ Vos hortamur, „ ne aditum relinquatis ineptis illorum ſermonibus, „ qui dictitant de uſuris hoc tempore quæſtionem „ inſtitui, quæ ſolo nomine contineatur; cum ex „ pecunia, quæ qualibet ratione alteri conceditur, „ fructus ut plurimum comparetur". Hos igitur titulos, quos lucrum occaſione mutui perceptum vel honeſtare, vel excuſare conantur Probabiliſtæ Theologi, expendendos aſſumimus, & explicandos.

II. Primus, qui obtruditur, lucrandi titulus occaſione mutui eſt periculum ſortis, vel expenſarum, quæ forte ſubeundæ timentur in recuperatione ſortis. Pro cujus intelligentia duplex eſt diſtinguendum periculum ſortis, aliud quod *juris* dicitur, alterum *facti*. Juris periculum contingit, quando ipſa vel ſors, vel pecunia creditori eam conferenti periclitatur, adeout, ſi pereat, ipſi pereat. Et hoc dupliciter poteſt contingere. 1. Si nimirum ſortis, vel pecuniæ dominium in accipientem non transferatur, ſed in ſocietatem tradatur ad lucrum in negotiatione captandum; & tunc lucrum ex tali pecuniæ datione recipere, nullus eſt, qui ambigat licere; & nos ſuperius oſtendimus in contractu ſocietatis ex doctrina S. Th. quamobrem de hoc genere contractus, in quo nullum intervenit mutuum, minime diſputamus. 2. Si pecunia quidem mutuo detur, ſed mutuans in ſe ipſum pecuniæ periculum ſuſcipiat, ut, ſi forte abſque culpa mutuatarii pereat, ipſi mutuanti pereat: qui contractus mutuo extrinſecus apparet, cum ſit contractus aſſecurationis ab ipſo creditore, ſeu mutuante aſſumptus; & dicitur periculum juris. Periculum vero facti apud debitorem ſe tenet, qui ſemper, quocumque fortuito, & excogitabili caſu ſors, ſeu pecunia pereat, ſemper ſortem integram reddere tenetur. De hoc igitur duplici periculo diſputamus, & a primo incipientes ſic dicimus.

III. In mutuo, licet mutuans in ſe periculum pecuniæ aſſumat, aliquid accipere uſuræ crimine non carere, ſtatuit Greg. IX. & plurimi Theologi docent. Et primo quidem celebris eſt Gregorii IX. Decretalis anni 1306. qua ſtatuit: „ Naviganti, „ vel eunti ad nundinas certam mutuam pecuniæ „ quantitatem tradens, eo quod ſuſcipit in ſe periculum, recepturus aliquid ultra ſortem, uſurarius eſt cenſendus". Recentior Probabiliorista auctoritate innixus Barboſæ, intrepide pronuntiat mendoſum textum hujus Decretalis, & deeſſe particulam *non*, ut contrarius ſit eliciendus ſenſus, & legendum, *uſurarius non eſt cenſendus*. Verum hujus interpretationis falſitatem evicit P. Daniel Concina in Opere de Uſura Contractus Trini Diſſ. 1. cap. 5. §. 2. oſtendens, Decretalem illam S. Raymundo O. P. ornamento datam fuiſſe, qui eam ſuæ Decretalium Collectioni inſeruit, & poſtea in ſua Summa, quam forte, ut putat Bollandus, ante præfatæ Decretalis promulgationem inchoaverat, & certe poſtea explevit, ſine negante particula exſcripſit: immo doctrinam in ea contentam pluribus argumentis confirmavit; & denique omnem diremptam controverſiam affirmavit, ſcribens: *expreſſa eſt bodie Decretalis de hoc textu*. Ita ne bardus, ſtupiduſque eſt habendus Sanctiſſimus Doctor, qui & falſitatem deciſionis non perſpexerit, & tenoris, ac diſpoſitionis cum ſubſequente deciſione ineptam connexionem non deprehenderit? Hanc utique S. Antoninus vidit, qui præfatam Decretalem affirmativam agnovit, & declarantem in illo contractu uſuram intercedere. Et Auctor Opuſculi 42. al. 73. quod D. Thom. tribuitur, & certe eſt ſcriptoris A. P. vel ſynchroni, vel ſupparis, ſine negante particula Decretalem legit, ſcribens: „ Ratio periculi etiam „ circa ſortem non tollit rationem uſuræ in mutuo, ut probatur Cap. *Naviganti* &c." Quid, quod omnes MM. SS. Codices negativæ lectioni repugnant? Aſſerere autem mendum irrepſiſſe ex ſcribæ oſcitantia in ipſum autographum, ut aſſerit P. Boranga, eſt deſperatæ cauſæ argumentum.

IV. Cur

IV. Cur autem uſuræ damnaverint Gregor. IX. & S. Raymundus, aliique Theologi lucrum in præfato contractu, cum ibi verus appareat legitimi lucri titulus, ſcilicet periculum, non tam facti, quam juris, quod in ſe ſuſcipiebat mutuans, adeo ut, ſi pecunia ſive in navigatione, ſive in tranſvectione periret, ipſe nec ſortem perciperet, declarat meo videri S. Raymundus, quia, inquit, *tales ſemper faciunt tale mutuum propter ſpem lucri pecuniarii, quod non licet*; *& præterea videtur fieri in fraudem uſurarum*. Siquidem nec alter mutuum dare volebat, niſi lucrum perciperet; nec alter lucrum dare, niſi periculum tranſvectionis in ſe ſuſciperet mutuans, quin de honeſto titulo lucri cogitarent. Ut modo contingit in illis, qui mercatoribus pecuniam mutuo dant, ut ſex in centum per ſingulos annos recipiant, ad quod lucrum honeſtandum, ſi forte redarguantur, ad contractum trium contractuum, vel ad cenſum perſonalem confugiunt; quin tamen, vel quid ſit contractus trium contractuum, vel quid perſonalis cenſus, noverint, aut in dando mutuo cogitaverint: utpote quia „ multi ſunt, ut inquiunt Salmanticenſes, ſeculares, „ quorum capita non capiunt hujuſmodi tricas, & „ argutias ". Hoc tamen eſt diſcrimen, quod in iſtis contractibus & mens, & animus uſurarius eſt; & titulus ipſe uſuram non tollit: in priori autem caſu animus, & mens quidem uſuraria fuit, quippe quia non niſi lucrum in mutuo expetebat; at titulus ipſe honeſtus, licituſque eſſe poteſt. Id optime explicat Fagnanus ad Cap. Naviganti ſcribens: „ Cenſetur creditor moveri ratione mutui, quando vult, & paciſcitur, ut ſortis periculum ad ſe pertineat; & ſic ex mutuo vult conſequi lucrum, non quidem immediate, ſed mediante periculi ſuſceptione, quod uſurarium „ eſt. "

V. Præfatum itaque contractum a labe uſuræ immunem dicerem, ſi hoc modo celebraretur: nimirum mutuans pecuniam navigaturo, vel ad nundinas ituro det gratis omnino, liberumque relinquat, quem maluerit, ſi voluerit, ſuarum mercium, ſive pecuniæ aſſecuratorem quærere: quod ſi ille ipſum mutuantem ſponte eligat; licebit cum illo de periculo paciſci, & illud omnino idem lucrum, ſeu pretium, quod extraneo dandum eſſet, aſſecuratori perſolvere. Hæc omnia complexus videtur S. Antoninus in ſua Summa cap. 7. §. 21. dum rem ſic exponit. „ Quid de eo, qui mutuaverit naviganti, vel eunti ad nundinas, recepturus aliquid ultra ſortem pro eo, quod ſuſcipit in ſe periculum, ideſt ſi pecuniam, vel merces inde emptas portaverit ſalvas, alias nihil recepturus etiam de ſorte? Reſpondeo, quod aut illud ultra ſortem recipit ratione mutui tantum, & ſic eſt uſura non obſtante, quod periculum in ſe ſuſcipiat, & iſte eſt caſus capitis *Naviganti* ". En igitur, quomodo S. Præſul non mendum in præfata Decretali agnoſcat, ſed veram doctrinam, uſura præfatum contractum coinquinari declarantem. Dein ſic proſequitur. „ Aut recipit „ illud ultra ſortem ratione periculi; & ſic non eſt „ uſura, ſed licitum. Nam etiamſi non mutuaret, „ & periculum navigantis in ſe vellet recipere, „ licite poſſet recipere pretium periculi; nec propter hoc, quod ei ſervitium faciat in mutuando, efficitur deterioris conditionis. Aut aliquid „ ultra ſortem recipit partim ratione periculi, & „ partim ratione mutui; & tunc uſura eſt quantum „ ad id, quod plus recipit reſpectu mutui; & illud tenetur reſtituere ". Ita quidem optime, inquies: at qui dignoſcere potero, num pœnitens, qui hunc celebravit contractum, & lucrum percepit, mentem habuerit uſurariam lucrandi ex mutuo, an rectam ratione periculi? Nam ſi quis de juſtitia hujus contractus interroget, antequam illum ineat, inſtrui poteſt de modo illum rite, recteque celebrandi: at poſt factum, & lucrum acceptum, ſi de juſtitia quærat, quid reſpondendum?

VI. Quoad hanc practicam, & juſtiſſimam quæſtionem quid ipſe ſentiam, libere promam. Si qui hunc maritimum contractum celebravit, recte illius naturam, conditioneſque novit, & juſtum pactus eſt pretium aſſecurationis rogatus a mutuatario; profecto mente juſtum lucrum quærente illud celebravit, nullaque fuit uſuræ labe contaminatus: & hic ad ſecundam a S. Antonino aſſignatam claſſem pertinet. At ſi qui illud iniit, nihil de ejus natura ſciens, ſolum noſcens ex illo lucrum reportari conſueviſſe ab exercentibus, & unice ſpe hujus lucri illectus celebravit, adeo ut aliter certe ſuam pecuniam mutuo non dediſſet; aperte conſtat hunc in prima a S. Antonino producta claſſe contineri, & uſuræ reum eſſe, & nonniſi lucrum quæſiviſſe, quocumque ex capite illud prodiret, ſive ex mutuo, ſive ex aſſecuratione. Nam quicumque contractum celebrat, in conſcientia, & coram Deo adſtringitur conditiones, æquitatem, honeſtatemque ejus expendere, ne ſe periculo peccandi committat; cum cupiditas lucri facile in errorem poſſit impellere, mentem obnubilando, ne, quod iniquum eſt, perſpiciat. Ad dignoſcendum vero, quinam tertiam occupent a S. Antonino ſtatutam claſſem, illorum ſcilicet, qui partim ex mutuo, partim ex periculi aſſecuratione lucrum quæſierint, hæc ſunt notanda 1. Pretium aſſecurationis periculi incertum non eſſe, & ad libitum aſſecurantis taxandum; ſed vel juxta leges, vel juxta conſuetudinem, vel peritorum judicio determinatum, inſpectis quantitate, & qualitate ipſius, diſtantia locorum, temporis diuturnitate &c. 2. Aſſecurationis contractum ſtatim completum, perfectumque intelligi, quando merces, ſive pecunia vel proſpere ad terminum pervenit; vel illius amiſſionis habita eſt certa notitia: nam in primo caſu ſolvendum eſt aſſecurationis pretium; in ſecundo vero vel pretium mercium, vel onus ceſſat reſtituendæ ſortis, quæ mutuanti periit. Quamobrem his bene perpenſis, tunc lucrum partim erit ex mutuo, partim ex aſſecuratione periculi, quando vel hujus pretium juſtam æſtimationem excedat, ſive integrum ſemel ſolvatur, ſive per partes in ſingulis annis, vel in ſingulis navigationibus, vel quando ſola ratione temporis dilati ad reſtitutionem ſortis creſcat lucrum. Ratio primæ partis eſt manifeſta ex eo, quod primo loco notavimus, nimirum non arbitrarium eſſe aſſecurationis pretium, ſed determinatum. Secundæ vero partis ratio, quia cum hoc pretium ſit determinato tempore ſolvendum, ratione moræ in reſtituendo (niſi ſit culpabilis) augeri ſine fœnore non poteſt: quamobrem, ſi creſcit, jam non ex aſſecuratione, ſed ex mutuo lucrum provenire manifeſte ap-

apparet; dummodo tamen non ſemper eidem ſubjaceat periculo pecunia mutuo data.

VII. In mutuo ratione periculi facti non licet aliquid ultra ſortem recipere. Ad hujus doctrinæ intelligentiam nonnulla ſunt præmittenda. 1. Duplex diſtinguunt Theologi periculum, alterum ſcilicet commune omnibus mutuatariis, qui, licet divites ſint, & bonis abundent, poſſunt tamen de repente vel communibus infortuniis, vel inopinato aliquo caſu ad inopiam redigi. Alterum particulare, ſeu melius ſingulare, quod reſultat ex conditione mutuatarii; puta quia perfidus eſt, decoctor, prodigus, vel negotiationi incumbens, negotia periculoſa, incertique exitus aſſumit, & exercet. Nonnulli Theologi aliter utrumque periculum diſtinguunt, nimirum aliud, ex quo timetur damnum non reparabile; & aliud, ex quo timetur periculum quidem, ſed facile reparabile, vel a quo creditor ſibi cavit. Et quidem pro periculo, vel remoto, vel a quo creditor cavit, vel facile reparari poteſt, nihil recipi poſſe fatentur omnes Theologi; cum hujuſmodi periculum non ſit pretio æſtimabile. At ob alterum periculum, ex quo timetur damnum irreparabile, plures Theologi putant aliquid recipi poſſe, aliis ex adverſo negantibus. Utrique tamen in eo conveniunt, quod, ſi mutuatarius velit mutuantem ſecurum reddere vel pignore, vel hypotheca, vel idonea fidejuſſione, non poſſit cogi ad auctarium ſolvendum ratione periculi; nam hoc eſſet velle ex mutuo manifeſte lucrari. At ſi mutuans periculum iſtud ſubeat, quippe qui nec pignore, nec fidejuſſione ſibi cavet, ſed ſoli fidit ſyngraphæ mutuatarii, ejuſque conſcientiæ, & bonæ fidei, poſſe aliquid accipere docent laudati Theologi, non quidem univerſim, & abſolute, ſed quibuſdam ſervatis conditionibus. Nimirum 1. Ut periculum verum, & reale ſit, firmiſque conjecturis innixum. 2. Ut in pactum deducatur, ut mutuatarius perſpicere poſſit, num ſibi interſit cum hoc onere mutuum accipere. 3. Ut non amplius exigatur, quam ipſa ratio periculi juxta prudentum, & peritorum exiſtimationem expoſtulet. 4. Ut in pactione hujus lucri leges caritatis, & eleemoſynæ non violentur. Verum ab hac opinione recedendum exiſtimo, & nullum licere auctarium ratione periculi, ſive reparabilis, ſive irreparabilis, recipere his permotus argumentis probabilius cenſeo.

VIII. Ideo, inquiunt Theologi adverſæ ſententiæ, licet ratione periculi in mutuo aliquid exigere, quia hoc periculum eſt ipſi mutuo omnino extrinſecum. Quod ſic evincunt: illud periculum eſt extrinſecum mutuo, a quo cavere, vel quod vitare poſſum, ſalvo permanente mutuo: porro per pignus, hypothecam, vel idoneum fidejuſſorem poſſum illud vitare periculum, perſeverante mutuo; ergo eſt illi extraneum: non igitur ſi aliquid cauſa hujus periculi recipitur, ex mutuo recipitur. At ſubſumunt: hoc periculum ſponte ſubire eſt quid pretio æſtimabile; nam illud ſubire etiam in dando mutuo nulla lege adſtringor: ergo licite ejus pretium exigere poſſum abſque ulla fœnoris injuſtitia. Verum hæc ratiocinatio mihi inepta ad rem probandam videtur. Nam immo retorqueri poteſt in arguentem hoc modo. Illud periculum eſt intrinſecum, & intraneum mutuo, quod ſemper, quocumque tempore, & a quocumque mutuatario timere poſſum, & ab illo immunitatem, & liberationem juſte, & legitime petere: porro ſemper, quocumque tempore, & a quocumque mutuatario petere poſſum liberationem a timore periculi, & immunitatem ab illo juſte, & legitime; ut contingit in Montibus Pietatis per pignus, vel per hypothecam, ſeu idoneam fidejuſſionem: ergo iſtud periculum eſt mutuo intrinſecum, a quo quidem ſeparari poteſt non ſupponendo extrinſecum eſſe, ſed e contra ſupponendo intrinſece adeſſe, ſed ad illud vitandum indemnitatem per pignus petendo. At dicent fortaſſis, non quodcumque periculum eſt mutuo extrinſecum, ſed illud quod *irreparabile* dicimus; quia ejus indemnitas non eſt quæſita per pignus, hypothecam, vel idoneam fidejuſſionem. Repono, ſicut cuicumque mutuo in communi intrinſecum eſt periculum amittendæ ſortis, a quo proinde cavere poſſum per pignus licite, & legitime; ita huic particulari, vel ſingulari mutuo, quo pecuniam do prodigo, decoctori, periculoſis negotiis operam danti, eſt intrinſecum periculum amittendæ ſortis, a quo poſſum quidem cavere, vel indemnem me ſervare pignore, hypotheca, idonea fidejuſſione, non vero illius incerti damni pretium petendo: quandoquidem hoc pretium nec periculum tollit, nec a damno liberat; nam merito timeri poteſt, ut qui ſortem vel ex infortunio, vel ex malitia non reſtituet, profecto nec pretium periculi ſolvat. Quamobrem, qui de ſecuritate ſortis minime ſollicitus, nec pignus, nec hypothecam, nec fidejuſſorem poſtulat, contentus pretio periculi, clare ac luculenter oſtendit, ſe non ſortis ſecuritatem quærere, ſed lucrum ex mutuo. Præterea hoc periculum in ceteris contractibus nihili penditur; cur ergo exiſtimandum in mutuo? Si quis enim mercem credito vendat, vel agros locet, pretium mercis, vel locationis poſt annum recepturus, nonne periclitatur de pretio? Et tamen quis dicat, hujus gratia periculi licere vel pretium ſive mercis, ſive locationis augere ultra juſtos limites, vel pro ipſo periculo pretium exigere? At reponent fortaſſe, Hi contractus in utriuſque beneficium redundant; proinde mirum eſſe non debet, ſi periculum illud flocci penditur. Nam reſpondeo, licet hi contractus in utriuſque utilitatem ſint; hoc tamen non impedit, ne venditor, & locator licite, & legitime idoneum poſtulet fidejuſſorem pro mercis, vel locationis pretio ſuo tempore recipiendo. Ergo ſicut fidejuſſorem petere poterit, ita ſi huic beneficio in gratiam emptoris, vel conductoris renuntiet, pro periculo pretium repetere poterit; quod tamen certe locum non habet in hiſce contractibus, ergo multo minus in mutuo. Quod luculentius patet in fure. Hic profecto cum rei furtivæ nunquam dominium indipiſcatur, tenetur & ſurreptam furto pecuniam reſtituere, & omnia ex furto damna, & intercepta lucra ſarcire: teneretur igitur & pretium periculi, in quod dominum ſuo furto conjecit, reſtituere: quod periculum profecto longe majus eſt in fure, quam in mutuatario; cum hic creditori notus ſit, & poſſit ſemper ad reſtitutionem juris remediis compellere; ille vero occultus, & quem detegere difficillimum & ſemper incertum eſt: & tamen nullus juſtus judex furem detectum, quem ceteroquin & ad pecuniam reſtituendam, & ad damna emergentia, & intercepta

lucra

lucra compenſanda damnabit, & inſuper pœna carceris, triremis, flagellationis puniet, ad periculum ſortis compenſandum obligabit. Nec dices, furem pactum non iniiſſe de periculo compenſando, de quo paciſcitur mutuatarius. Nam fur tenetur ſemper de omni jure ab ipſo violato, licet cum domino non convenerit: quamobrem ſi juſtus foret titulus periculi, & jus daret ad illius compenſationem, & iſtud farcire teneretur latro, licet cum domino non convenerit.

IX. Huic argumento plane apodictico, & demonſtrativo ut ſolutionem inveniant, ſe in omne latus verſant adverſæ ſententiæ patroni. 1. Itaque nos interrogatione aggrediuntur. Cur, inquiunt, dominus a fure pignora non petit, & idoneos ſponſores? Inſulſa plane interrogatio; quæ tamen vim noſtræ argumentationis confirmat. Nam ſi mutuans poteſt pretium periculi pecuniæ mutuo datæ petere, licet duplici via poſſit hocce periculum declinare, nimirum vel negando mutuum, vel ſuæ indemnitati proſpiciendo per pignus, vel idoneos fidejuſſores; quamobrem, ſi periculum non declinat, id omnino ex ſua voluntate progreditur: quanto magis præfati periculi pretium exigere poterit a fure dominus, qui ſua pecunia invitus ſpoliatur, quique irreparabili damno illam amittendi ſibi proſpicere non poteſt per pignora, vel idoneos fidejuſſores? At inquiunt: ideo mutuans poteſt pretium periculi petere, quia & ipſe voluntarie concedit pecuniam conſumendam mutuatario, & non exigit ſecuritatem de ſorte recuperanda, cujus periculum in ſe ſuſcipit; quæ duo requiruntur, ut juſtum ſit pretium periculi: at dominus nec pecuniam conſumendam concedit latroni, nec illius periculum vult ſubire; ſed furem cogit ad ſtatim reſtituendam pecuniam: ergo ille, non iſte pretium periculi pendere debebit. Bene, optime. Interim tamen verum eſt tam mutuantem, qui ſuæ pecuniæ conſumptioni ſponte conſentit, quam dominum, qui invitus ſua ſpoliatur pecunia, & ſua pecunia carere, & periculum ſubire damni irreparabilis: cur igitur primus poteſt pretium exigere, alter vero omnino non poteſt? Si titulus periculi irreparabilis eſt juſtus ad pretium exigendum, dum ſponte ſubitur; cur non erit juſtus, quando invito, & nolenti per injuſtitiam imponitur? Iniquitas furti juſtitiam tituli non tollit, ſed auget. Minime reponunt. Nam in locatione equi nihil exigi poteſt a conductore, qui per hoſtilem terram inſcio, vel invito locatore tranſivit cum periculo amittendi equi, ſi illo incolumi revertatur, & domino ſalvum reſtituat: & tamen locator antea paciſci poterat de pretio hujus periculi, ſi lubens, & volens ſubiiſſet. At, amabo, de quo periculo paciſceretur cum locatore conductor? Num de periculo facti? nimirum quod ſi equus revertatur incolumis, illum reſtituat, & pretium periculi ſolvat; ſi vero equus pereat, & pretium equi reſtituat, & pretium periculi. Iniqua profecto conventio, cui locator jure obſiſteret: reſponderet enim, equus meo ſtat periculo, adeo ut ſi pereat, pretium equi tibi pendere debeo, & tu adhuc poſtulas pretium hujus periculi, quaſi tibi immineret, poſtquam in me tranſtuliſti? Ita profecto reſpondet mutuatarius: periculum pecuniæ, quam mutuo accipio, totum mihi imminet, qui ſemper pecuniam, quocumque pereat infortunio, tibi reddere integram debeo; & tu hujus periculi pretium, quod in me rejeciſti, poſtulas? Paciſceretur itaque præfatus conductor de periculo juris, ut nimirum, ſi equus incolumis revertatur, illum reddat locatori, & periculi pretium ſolvat; at ſi equus ab hoſtibus rapiatur, perſoluto pretio periculi, equi pretium reddere non teneatur. Et hic juſtus quidem eſt contractus, quod locum habet, & quando pecunia mutuo datur cum pacto aſſecurationis per quod, ſi in tali periculo pereat, non accipienti, ſed danti pereat. Quid, urgent adhuc, ſi quis navi invitus imponatur, poterit ne, ſi poſtea incolumis revertatur, petere pretium periculi, quod in navigatione ſubivit? Minime certe: & tamen hujus periculi pretium petere poterat, ſi lubens, & volens in alterius gratiam periculum illud ſubiiſſet. Sed hic quoque adeſt periculum non facti, ſed juris. Nam qui violentiam intuliſſet, non teneretur de pretio periculi; quia damna omnia compenſandi onus ſibi aſſumpſiſſet ſua violenta actione, adeo ut, ſi violentiam paſſus incidiſſet in captivitatem, eum redimere teneretur: at e contra, qui in alterius gratiam navem lubens, & volens conſcenderet pacto pretio, omnia navigationis pericula in ſe aſſumeret; proinde ſi a Piratis caperetur, non teneretur conductor eum ſua pecunia redimere. Ille igitur debet periculum damni compenſare, qui hoc periculum in alium transfert, ſive juſte, ſive injuſte hoc faciat. Porro tam fur, quam mutuatarius periculum transferunt irreparabilis damni in amiſſione pecuniæ, ille quidem ſua injuſta actione in dominum, iſte vero, ut lubet adverſariis, ſuo accepto mutuo ſine aſſecuratione pignoris, vel idonei fidejuſſoris in mutuantem. Ergo ſi juſtus eſt titulus, tam premit furem, quam mutuatarium: illum certe non urget, ut fatentur adverſarii; ergo nec iſtum: non eſt igitur periculum facti juſtus titulus aliquid ex mutuo exigendi. Sed, inquiunt adhuc, latiſſimum eſt diſcrimen inter furem, & mutuatarium. Nam reſtitutionem *veri intereſſe* metimur ex culpa, compenſationem vero *probabilis intereſſe* metimur ex pacto: *verum intereſſe* debet compenſari quantum quantum eſt; *probabile* autem *intereſſe* compenſatur ex æſtimatione partium, quæ non datur ſine pacto. Hæc quidem oracula videntur ex tripode pronuntiata: at minime vera ſunt. Nam 1. nonne *probabile intereſſe* eſt verum intereſſe? Nam ſi ſit intereſſe chimæricum, & confictum, nec probabile eſſe poterit: eſt igitur verum intereſſe in ſe, ſed vel contingens, vel incertum in quantitate. Et hoc probabile intereſſe eſt farciendum etiam a fure abſque aliqua conventione; ut patet in adultero, qui probabiliter judicat filium alienæ uxoris eſſe ex ſe prognatum; etenim pro rata probabilitatis damnum illatum marito, & familiæ tenetur farcire. Falſum eſt igitur primum pronuntiatum oraculi: *Reſtitutionem veri intereſſe metimur ex culpa*; cum & ex culpa metiamur probabile intereſſe abſque ulla conventione. Verum intereſſe debet compenſari, quantum quantum eſt. Utique, ſi non ſolum verum ſit, ſed & compertum, & certum: at ſi verum quidem ſit, ſed nec compertum, nec certum, a fure non debet compenſari, quantum quantum eſt, ſed quantum ipſe coram Deo, vel periti juſte judicant illatum eſſe; & hoc iterum abſque ulla conven-

ventione partium. Igitur vel titulus periculi irreparabilis in amiſſione pecuniæ conſtituit *probabile intereſſe*, ideſt verum, licet incertum vel in ſe, vel quoad quantitatem; & hoc ſarcire tenetur fur etiam abſque ulla conventione, ut patet ex adducto exemplo adulteri: vel non conſtituit *probabile intereſſe*; & pretium pro illo exigere non licet a mutuatario. Porro certum eſt, furem non teneri compenſare domino periculum irreparabile in amiſſione pecuniæ; quia hic titulus verum intereſſe non conſtituit: ergo nec licet ejus pretium a mutuatario extorquere. Firmum igitur manet, & inconcuſſum argumentum ex paritate furis depromptum. Huic noſtræ doctrinæ adhærent innumeri, & quidem magni nominis Theologi Lovanienſes, & Pariſienſes, teſte Continuatore Theologiæ Tourneliianæ, immo pene omnes Juris periti, ut affirmat Leotardus de Uſuris q. 23. ubi lucrum perceptum titulo periculi facti fœneratitium omnino appellat, ſubdens, quamvis *id licitum eſſe ſentiant Leonardus Leſſius, & Theologi ſane plurimi ... ſed noſtra ſententia tutior eſt, & inter juriſperitos recepta.* His accedunt Navarrus, Soto, Bannez, Rebellus, Tapia, Guttierez, Natalis Alexander, Genettus, Juveninus, Fratres Ballarini tum in Prælect. ad S. Antonin. tum in Jure Divino &c. Nicolaus Gennaro, Toletus ipſe lib. 8. cap. 51. n. 2. Antoine autem, licet rationes afferat pro ſententia affirmante licitum periculi pretium, non tamen illas adprobat.

X. Opponunt tamen adverſarii 1. ſi periculum amittendæ ſortis non eſt pretio æſtimabile; cur tanta cura, & diligentia illud vitare conantur mutuantes, & præſertim Montes Pietatis, qui abſque pignore, vel idonea fidejuſſione mutuum nunquam concedunt? 2. Onus dandi pignoris pro aſſecuratione reſtitutionis grave eſt mutuatario, qui ab eo liberatur per modicum auctarium; & certe libentius pauper hoc modicum auctarium perſolveret, quam ſua re aliquandiu, & fortaſſis diutius careret. 3. Celebris eſt deciſio Congregationis de Propaganda fide, confirmata a Summo Pontifice, qua definitum fuit, ratione mutui immediate, & præciſe nihil eſſe accipiendum; ſi vero aliquid accipiant (Sinenſes) ratione periculi probabiliter imminentis, prout in caſu, non eſſe inquietandos: licet igitur pro periculo aliquid recipere.

XI. Reſp. ad 1. Cum periculum amittendæ ſortis ſit intrinſecum omnibus, & ſingulis mutuis, ſecuritas per pignora, vel fidejuſſores quæſita non adverſatur juſtitiæ, & eſt naturæ mutui omnino conveniens. Cum enim leges omnes, tum naturales, tum poſitivæ divinæ, & humanæ jubeant, ut a mutuatario ſub juſtitiæ rigoroſo debito mutuans ſervetur indemnis; qui per pignora, vel fidejuſſionem idoneam ſecuritatem ſuæ pecuniæ petit, hiſce legibus ſe conformat. At loco vel pignoris, vel fidejuſſionis pretium periculi extorquere leges nec jubent, nec concedunt; immo, ut oſtendimus, lex divina, uſuras prohibens, hoc damnat. Ad 2. fatemur oneroſum pauperi re ſua oppignorata carere, & libentius ſoluturum concedimus leve auctarium, quam daturum pignus: at hoc idem beneficium conſequeretur pauper ſi loco pignoris etiam modeſtas uſuras perſolveret. Quamobrem hocce argumentum, ſi honeſtum evincit pretium periculi, & honeſtas etiam evincit tenues uſuras; quas tamen a paupere extorquere ne ipſi quidem uſurarum Patroni concedunt, quippe qui illas ſolum locum habere aſſerunt, quando pecunia non pauperi ad conſumptionem, ſed negotiatori ad incrementum datur. Præterea non ideo aliquid honeſtum, quia utile; ſed & juxta Philoſophos, quod honeſtum eſt, & utile eſt dicendum. Si ergo honeſtum, juſtumque eſt pretium periculi accipere, licet fortaſſis pauperi oneroſum, (ut eſt pignus dare) licite peti poterit: ſi vero honeſtum non eſt, nec licitum erit, ut luculenter oſtendimus; & licet utile ſit pauperi, non eſt permittendum. Ulterius, ſi liceret a paupere periculi pretium accipere, liceret etiam hoc pretium augere pro quantitate periculi. Porro cum periculum in mutuo dato pauperibus non leve ſit, ſed grave, cum eorum conditio talis ſit, ut dicat Plutarchus, *egeno neminem credere*, & D. Baſilius in Pſal. 4. *pauperes fidem minime invenire*; poſſet igitur mutuans a paupere mutuatario longe majus pretium periculi extorquere, quam a divite: & ſic non beneficium ſentirent pauperes ex mutuo, immo grave detrimentum. Sunt tamen, qui cenſent; ratione periculi nihil recipi poſſe a pauperibus; quia inquiunt, hoc periculum intrinſecum eſt ipſi mutuo dato pauperi. At cur intrinſecum pariter non dicunt periculum ipſi mutuo dato decoctori, perfido, periculoſas negotiationes exercenti? Certe diſcrimen inter utrumque periculum non perſpicio; cum & in utroque periculum declinari poſſit per pignus vel idoneam fidejuſſionem, & æquale omnino ſit carere pecunia vel impotentia, vel malitia debitoris: parum enim refert, num ovis vel a lupo devoretur, vel a lanio occidatur. Præterea, qui luſoribus, decoctoribus, perfidis periculoſam mercaturam exercentibus mutuum dant, vel ardenti urgentur lucrandi cupiditate, qua obcæcati non perſpiciunt imminens periculum integræ perdendæ ſortis; vel fatuitati ſuæ imputare debent, ut animadvertit Salmaſius, *ſi pecuniam illis credunt, a quibus prudentiſſime timent non reddendam*. At tales fatui vel rari ſunt, vel omnino nulli. Ad 3. reſpondeo 1. Deciſionem illam dubiæ eſſe fidei. 2. Non eſſe niſi determinati, & ſingularis caſus; ex qua proinde generalis doctrina extendi non poteſt. 3. Eſſe mere tolerantem, cum in fine Decreti hæc habeatur clauſula, *donec Sanctitas ſua, vel Sedes Apoſtolica aliter ordinaverit*. Magis ad rem noſtram facit Decretalis Greg. IX. quæ doctrinalis eſt, & in qua ſtatuitur, nec ob periculum juris, ne uſura ſubrepat, licere aliquid ultra ſortem accipere. Quanto minus igitur licebit ex mero periculo facti? Nam, ut optime animadvertit & ipſe Tournelii Continuator, *vix contingit, ut in praxi ab uſura immunes ſint, qui ratione periculi aliquid ſupra ſortem exigunt*.

XII. Alter, quem obtrudunt nonnulli Theologi, legitimus titulus exigendi auctarium occaſione mutui eſt ſtatutum Principis: quem tamen titulum non quidem adſtruunt quaſi vigentem, cum ſponte fateantur, nullibi ſtatutam legem, ut ex mutuo aliquid recipiatur; ſed ſolum poſſe a Principe decerni, & eo poſito decreto, lucrum inde perceptum non fore amplius uſuram *ſtricte ſumptam*, ſed ſolum *minus ſtricte* ſumptam. Nam uſura *ſtricte ſumpta* tunc ſolum habetur, quando lucrum percipitur ex *mutuo vi mutui*, nullo alio prorſus in-

interveniente titulo : at in poſito caſu legis latæ de percipiendo auctario cauſa mutui, non illud reciperetur *vi mutui*, ſed titulo *legis*, & *regalis conceſſionis*; ea propter non amplius uſura eſſet vere, & rigoroſe talis, ſed late, & nomine tenus, non re, & facto. At profecto hæc doctrina nova omnino ſit, oportet, cum eam ignoraverint Patres omnes, omneſque Sacræ Scripturæ interpretes, qui putantes omnem uſuram eſſe jure naturæ illicitam, proinde nec ab ipſo Deo concedi poſſe, multoque minus licitam reddi ab humanis Legislatoribus, undequaque ſe vertunt, ut explicent, quomodo Deus Hebræis conceſſerit, ut uſuram, quam a fratre exigere licite non poterant, poſſent tamen ab alieno. Quidam dixere, hanc legem eſſe ſolum permiſſivam, & tolerantem, ad majus malum vitandum, ut docet S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 1. ad 2. ſcribens: *Quod Judæi ab extraneis uſuram acciperent, non fuit eis conceſſum, quaſi licitum, ſed permiſſum ad majus malum vitandum*. Alii dixerunt nomine *alieni* deſignari Chananæos populos, a quibus poterant Judæi extorquere uſuras; quia in univerſa Chananæorum bona non minus, quam in vitam, jus illis dederat Deus; & ſicut eos occidere, ita & ſpoliare pro jure ſuo poterant, ut ait S. Ambroſius lib. de Tob. cap. 15. n. 1. *Quis erat tunc alienigena, niſi Amalech, niſi Amorrhæus, niſi hoſtis? Ibi, inquit, uſuram exige, cui merito nocere deſideras. Cui jure inferuntur arma, huic legitimæ indicuntur uſuræ, quem bello non potes facile vincere, de hoc cito potes centeſima vendicare te*. Ab hoc *uſuram exige*, *quem non ſit crimen occidere*. Alii denique ad ſupremum Dei dominium confugiunt, qui poteſt ſua infinita poteſtate dominium rei ab alio in alium transferre, etiam domino invito, quin ulla habeatur iniquitas. At omnes inepto prorſus ſtudio, & labore deſudarunt. Nam juxta recentem doctrinam, auctarium, quod Hebræi ab alienigenis in mutuo extorquebant, vera uſura, & *ſtricte talis* non erat; ſed uſura *minus ſtricte* accepta: non enim lucrum expoſcebant ex mutuo *vi mutui*, ſed *conceſſione Dei*; proinde cum dicitur Deuteronomii cap. 23. v. 20. *Non fœnerabis pecuniam fratri tuo ad* USURAM, *nec fruges*, *nec quamlibet aliam rem*, *ſed alieno*, nomen uſuræ primo loco, ubi de *fratre* ſermo eſt, *veram* ſignificat, & *ſtricte ſumptam* uſuram, quam nec Deus concedere poteſt: at in ſecundo loco, ubi de *alieno* ſermo habetur, uſuram denotat *minus ſtricte talem*, quam non ſolus Deus licitam reddere poteſt, ſed & poſſunt humani legislatores. Cæci igitur, & ſtupidi fuerunt omnes Sancti Patres, & Interpretes, qui difficultatem, & quidem maximam reperiſſe ſe putarunt in re planiſſima; & falſo ſuppoſito exiſtimarunt, uſuras ſtricte ſumptas, quales erant, quæ a fratre accipi vetabantur, fuiſſe conceſſum ab alieno extorquere, cum plane eſſent diverſi generis: illæ enim natura ſua illicitæ, quia extortæ ex mutuo vi *mutui*; iſtæ plane juſtæ, licitæ, innoxiæ, quia extortæ non ex mutuo vi *mutui*, ſed ex mutuo vi & *titulo conceſſionis divinæ*. Immo de re plane impoſſibili diſputarunt: nam impoſſibile plane erat etiam divinæ omnipotentiæ concedere Judæis, ut uſuras *ſtricte ſumptas* ab alieno, immo & a fratre exigerent, cum hac ipſa ſua conceſſione ſtatim ipſam uſuræ naturam immutaſſet, ſicut in nuptiis Canæ Galilææ aquam in vinum Chriſtus mutavit. Nam illæ uſuræ, quæ prævie ad conceſſionem erant uſuræ *ſtricte tales*, proinde iniquæ, injuſtæ, illicitæ, quia extortæ ex mutuo vi mutui abſque alio titulo, jam evaſiſſent minus *ſtricte tales*, proinde licitæ, honeſtæ, juſtæ, utpote exactæ non ex mutuo vi mutui, ſed ex mutuo alio titulo, ſcilicet conceſſione divina: quod miraculum profecto, ſi nuperos Theologos audias, nec omnipotentiam poſtulat, nec ſupremo eget Dei dominio, cum & ab humanis Legislatoribus facillimo negotio, paucisque verbis peragi poſſit, indicendo, QUINCUNCES USURAS IN MUTUO EXIGITO. Et ecce ſtatim uſuræ immutata natura: non enim amplius auctarium exigitur vi mutui, ſed titulo lati ſapientiſſimi (ſi Superis placet) Decreti. Hoc pacto ego paucis riſu cenſui refellendam hanc novitiam doctrinam de poteſtate ſupremi Principis concedendi uſuras. Quam methodum ſi ſecutus fuiſſet P. Concina, non adeo acriter vapulaſſet, non a Magiſtro, ſed (proh pudor tanti viri!) a diſcipulo P. Pichler. Ne autem & ego hujus plagoſi Orbilii ferulæ manum ſubjicere cogar; patrocinio P. Zech me commendo. Ceterum quoad praxim attinet, certum eſt antiquorum Imperatorum leges uſuras concedentes, eſſe Jure canonico abrogatas, &, ut docet S. Thom. hic qu. 78. art. 1. ad. 3. *conceſſas*, *non quaſi æſtimando eas eſſe ſecundum juſtitiam*, *ſed ne impedirentur utilitates multorum*: & poſtremis ſeculis a nullo Legislatore conceſſum, ut quis ex mutuo lucrum acciperet; & leges, quæ concedunt determinatum lucrum ex quacumque data pecunia, ſemper præſumunt adeſſe titulos *veri intereſſe*, nimirum vel lucri intercepti, vel damni emergentis, vel moræ culpabilis; & præterea illud lucrum repetendum non jubent, vel concedunt, ſed, ne majus extorqueatur, prohibent.

CAPUT QUARTUMDECIMUM.

Conſectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Non licet cum Turcis*, & *Saracenis uſuras exercere*.

II. *Num difficultas recuperandi ſortem*, & *expenſæ faciendæ in recuperatione juſtum ſint titulum auctarii in mutuo exigendi*.

III. *Num utilitas*, & *commodum mutuatarii*, *ſicut* & *angor*, *ac ſollicitudo mutuantis ſimilem titulum conſtituant*.

IV. *Num pœna conventionalis ſit juſtus titulus*.

V. *Num ſit onus mutuum dandi*, *vel non repetendi ſortem niſi poſt multum temporis*.

VI. *Num aliquid liceat accipere in mutuo ob labores*, & *operas in mutuo præſtando adhibendas*.

VII. *Non licet ex pecuniis pupillorum*, & *viduarum uſuras exercere*.

VIII. *Num qui bona fide uſurarium contractum celebrarunt*, *putantes*, & *volentes licitum contractum inire*, *ab uſura excuſari poſſint*.

IX. *De Montibus Pietatis*.

Con-

Conſectarium Primum.

I. FAlſa eſt doctrina D. Domhouderii relata a Cornelio a Lapide in cap. 23. Deuteron. ſcribentis: „ Cum Turca, & Saracenis Chriſtiani facere poſſunt uſuram, ut ſic bona Eccleſiæ recuperent, quæ Turca, & Saraceni ſine ulla ratione, jure, & æquitate, occiſis tot millibus Chriſtianorum, hactenus invaſerunt. Qui ergo a Turca, a latrone, a fure infideli uſuram acceperit, non rapinam fecerit, nec fratri nocuerit, & Eccleſiam auxerit “. Nam ſi uſura jure naturali vetita eſt, illam ab ullo homine extorquere non licet. Et præterea, ut egregie animadvertit Nood lib. 1. de fœn. cap. 10. „ Quæ de fœnore, & uſuris fiunt conventiones, non belli, ſed pacis, & commerciorum jure celebrantur; ideo . . . . nec cum hoſtibus quidem fieri poſſunt; quia hi cum inter ſe contrahunt, non ut hoſtes agunt, ſed ut homines, qui utilitatis permutatione invicem ſibi conſulunt, ideſt jure gentium utuntur “. Quamobrem melius adnotavit ad hunc verſiculum Calmet: „ Bellicæ leges non permittunt, ut hoſti fœnore des; licet permittant, ut illi ea auferas bona, quibus utitur contra te. Quod ſi nec tempore belli licet ab hoſtibus uſuras exigere; multo minus licebit, quando ſub umbra pacis cum eis commercia habentur “. Accedit ſcandalum, quod infidelibus præberetur, ſi ſcirent, fœnora ab ipſis extorqueri licitum a Chriſtianis reputari.

Conſectarium Secundum.

II. Juſtus non eſt titulus exigendi aliquid ſupra ſortem in mutuo cauſa difficultatum, vel expenſarum pro recuperanda ipſa ſorte. Hoc inficiantur plures Theologi etiam Probabilioriſtæ: quia putant hunc titulum eſſe mutuo plane extraneum, & accidentale, & pretio æſtimabile; proinde jure hujus tituli gratia aliquid exigi poſſe ſupra ſortem proportionaliter ad difficultates, vel expenſas ſubeundas in ſorte recuperanda. Verum oppoſitam, quam ſtatui, doctrinam puto longe probabiliorem: nam licet hic titulus dici poſſit extrinſecus mutuo generice, & abſtracte ſpectato; eſt tamen intrinſecus huic determinato, & ſingulari mutuo, quo tuam pecuniam mutuo das homini decoctori, malæ fidei, litigioſo, cavilloſo: quandoquidem eo ipſo quod tali mutuum largiri vis, jam ſponte hujuſmodi difficultatibus te objicis; eas enim potes, ſi vis, declinare vel negando mutuum, vel idoneum fidejuſſorem petendo. Præterea urget in hac cauſa argumentum ſuperius indicatum: nimirum nullus prudens, & cordatus pecuniam ſuam mutuo largitur homini cavilloſo, litigioſo, malæ fidei, perditæ conſcientiæ, luſori, ſi prævideat non ſine difficultatibus, & expenſis ſortem recuperaturum; niſi cupiditate lucri ex auctario reportandi ita obnubiletur, ut has difficultates libenter devoret. At inquiunt, quandoque denegare non licet talibus viris mutuum petentibus ſine periculo indignationis, rixarum, odii &c. cogitur igitur quodammodo quis ad mutuum illis dandum: poterit igitur per auctarium ſuæ indemnitati proſpicere. At hæc mera ſunt effugia. Nam ſi, ut hoc auctarium licite accipiat, neceſſe eſt, ut cauſam illius exponat, quia ſine prævio mutuatarii conſenſu exigi non poteſt; erit ne tutum iſtiuſmodi viris dicere, auctarium ab eis poſtulari, quia ſunt litigioſi, malæ fidei, perditæ conſcientiæ, decoctores, aleatores, & ſimilia? Nonne hoc illos offenderet, ad iram provocaret, & odium, & illorum indignationem ob denegatum mutuum, ob manifeſtationem cauſæ ad auctarium petendum impellentis, ſibi manibus, & pedibus accerſirent? Vel cauſam petiti auctarii ſileres; & tunc ſcandalo ipſis eſſes, qui te fœneratorem crederent. Ulterius, qui ab iſtiuſmodi viris litigioſis, & perfidis vix ſperat ſine difficultatibus, & expenſis ſortem recuperandam, quomodo ſperare poterit auctarium, quod novæ litis, novarumque difficultatum materiam, fomitemque ſuppeditaret? Denique ad expenſas farciendas tenetur ipſe mutuatarius, ſi ſua culpa ſint a mutuante ſubeundæ.

Conſectarium Tertium.

III. Juſtus titulus aliquod auctarium ex mutuo percipiendi eſſe non poteſt nec utilitas, ſeu commodum mutuatarii, nec angor, ſive diſplicentia, quam ſentit mutuans ob pecuniæ carentiam. Hos duos titulos proferunt duo recentes Scriptores, nimirum Auctor libri inſcripti de Moneta, qui Abbati Galiardi tribuitur, & Auctor Lectionum de Commercio Abbas Genoveſi. Primus itaque ſic ſcribit lib. 5. cap. 5. cujus verba latine reddo, in calce tamen italice reſcribam. „ (*) Certum tandem eſt, inter homines non aliud pretio æſtimari, quam quod placet, voluptatemque affert, & ſolum emi & comparari, quæ commoda ſunt: & cum nemo poſſit, quod ſibi placet, conſequi ſine alterius incommodo, & moleſtia; hinc quod pretio penditur, eſt incommodum, & privatio rei, qua carere alteri diſplicet. Aliquem in angore detinere moleſtum eſt illi: eſt ergo pro hac moleſtia pretium pendendum; & quod fructus pecuniæ dicitur, non eſt niſi pretium hujus moleſtiæ, & angoris “. His paucis verbis eam complexus eſt doctrinam hic Auctor, quam fuſe expoſuerunt benigniores Theologi Caramuel, Leſſius, & de Lugo. Ille quidem ſcribens diſp. 14. n. 178. „ Diſtinguo moleſtiam a periculo, vel damno emergente, & lucro ceſſante.

(*) In fine è certo, che fra gli uomini non ha prezzo, che il piacere, e non ſi comprano che le comodità, e ſiccome uno non può ſentir piacere ſenza incomodo e moleſtia altrui, non ſi paga altro che il danno e la privazione del piacere ad altri arrecata. Il tenere alcuno nel batticuore, è dolore, dunque convien pagarlo.

Eſt vero aliqua recreatio in videndis rebus pretio-
„ tioſis, cur & non poſſidendis? Pro audienda co-
„ mœdia, vel videnda beſtia datur pretium, &
„ nemo contradicit; cur & non pro videndis, &
„ poſſidendis optimis auri partibus? Ratione ergo
„ hujus moleſtiæ, a carentia pecuniæ ſubortæ, præ-
„ ciſo omni alio periculo, poſſe quid ſupra ſor-
„ tem accipi affirmat Medina „. Leſſius vero lib.
2. cap. 20. dub. 14. n. 133. ſimilia habet ſcribens:
„ Sicut aliis rebus, & oneribus poteſt aliquod pre-
„ tium imponi; ita etiam oneri carendi ſua pecu-
„ nia tanto, vel tanto tempore. Cum enim pe-
„ cunia ſit inſtrumentum negotiandi, & privare ſe
„ inſtrumento ſuæ artis ſit pecunia æſtimabile; cur
„ non etiam Mercatores poterunt carentiæ pecu-
„ niæ pretium aliquod communi conſenſu impone-
„ re, præſertim ſi ratio boni communis id poſtu-
„ let? “ Addit tamen: „ Nihilominus ſentio,
„ non eſſe tam laxas habenas mercatoribus dan-
„ das; nec illis concedendum, ut quid ſupra ſor-
„ tem exigant, ſi illis ex carentia pecuniæ nul-
„ lum lucrum ceſſat, nullum periculum impendet,
„ nullum incommodum metuitur. Primo, quia
„ illa ſententia videtur nova, nec illam apud Au-
„ ctores reperio; ac proinde in re morali tanti
„ momenti non eſt facile admittenda “. De Lu-
go denique ad angorem reſpiciens (il tenere al-
cuno nel batticuore è dolore, dunque convien pa-
garlo) ſic ſcribit: „ Sicut pro labore corporis po-
„ tes pretium exigere, ut aliquid ſit tibi dolori
„ capitis, quanti doloris illius moleſtia æſtimari
„ poſſit; ita pro moleſtia, & angore mentis ſub-
„ eundo poteris pretium exigere, cum non mi-
„ nus, ſed magis aliquando cruciet, quam do-
„ lor corporis. Si ergo poſſes ultra ſortem exi-
„ gere, quando mutuum futurum eſſet tibi cau-
„ ſa doloris capitis; potes etiam exigere, quan-
„ do mutuum futurum tibi eſſet cauſa doloris, &
„ timoris interni propter periculum ſortis amit-
„ tendæ; quia dolor ille, & timor, prout con-
„ tradiſtinctus a ſorte ipſa, eſt aliquid, quod in
„ pactum poſſit pro pretio afferri “. Quod, ſi
timor & angor (il batticuore) eſſet effectus a-
nimi puſilli, nimium timidi, vel cupidi: nihi-
lominus (convien pagarlo) ejus pretium eſt ſol-
vendum, ut confirmat laudatus De Lugo ſubdens:
„ Cum enim ratio licite exigendi aliquid propter
„ periculum ſit, quia mutuans non poteſt hic, &
„ nunc mutuare, quin habeat moleſtiam illam, &
„ timorem, parum videtur referre, quod res ipſa,
„ vel indoles mutuantis, & ejus diſpoſitio talem
„ moleſtiam offerat. Quia ſi ego, quia claudus v.
„ g. ſum, debeo ſubire periculum, & moleſtiam,
„ ut pecuniam ex domo afferam ad tibi mutuan-
„ dum, quam moleſtiam alii non ſubirent; poſſum
„ bene peculiare pretium exigere pro illa moleſtia
„ a me ſubeunda. Sic ergo ſimiliter, quia meti-
„ culoſus ſum, & pavidus, non poſſum tibi mutua-
„ re ſine magno angore, & timore amittendæ ſor-
„ tis, videtur, quod poſſim aliquid exigere pro
„ hac moleſtia, & onere, ſine quo ego tibi mu-
„ tuare non poſſum. Hoc tamen aliorum judicio
„ relinquo “. Et revera benignum judicem ſibi
faventem reperit in Auctore laudato. Hæc qui-
dem commoda ſunt, & opportuna avaris, fœnera-
toribus, & cupidis hominibus: at meo videri, &
cum lege divina pugnant, & cum doctrina Eccle-
ſiæ. Cum lege quidem divina, quia uſuræ pecca-
tum inter figmenta, & chimæras amandat. Nam
certum eſt, mutuatarium ingentem voluptatem per-
cipere ex pecunia mutuo accepta (ed è certo che
fra gli uomini non ha prezzo altro, che il piace-
re) debet ergo pro percepta voluptate pretium pen-
dere (dunque convien pagarlo). Ex alia vero
parte, qui mutuum dat (niſi caritate urgeatur ad
proximo ſubveniendum; & tunc certo nihil ex mu-
tuo percipere volet) dolorem ſentit, & angore af-
ficitur ob carentiam ſuæ pecuniæ (non ſi paga al-
tro, che il danno, e la privazione del piacere)
poteſt igitur pretium pro tali moleſtia accipere
(dunque convien pagarlo). Nulla ergo amplius
uſura in mundo; & crimen uſuræ chimæra eſt, fig-
mentum inane in cerebro delirantium prognatum.
Cum doctrina vero Eccleſiæ, quæ fundamentum,
& baſim dejecit, qua totum harum laxarum, &
abominabilium doctrinarum ædificium innititur, &
ſuperſtruitur, ſcilicet pecuniam numeratam, &
præſentem eſſe pretioſiorem numeranda, & abſen-
te, quam doctrinam damnavit Innoc. XI. in pro-
poſitione 41. ajente: *Cum numerata pecunia pre-
tioſior ſit numeranda, & nullus ſit, qui non ma-
joris faciat pecuniam præſentem, quam futuram,
poteſt creditor aliquid ultra ſortem a mutuatario,
exigere, & eo titulo ab uſura excuſari.* Nam jux-
ta alios Auctores pecunia præſens numerata mutua-
tario lætitiam, & voluptatem affert; pretioſior eſt
igitur abſente, quam non habet, quippe quæ nul-
lam illi voluptatem affert. Ceterum inter homi-
nes nonniſi quod placet, & voluptatem affert, pre-
tio æſtimatur (è certo, che fra gli uomini non ha
prezzo altro, che il piacere). E contra pecunia,
qua ſe privat mutuum, unde fit illi abſens, nec
numeranda niſi poſt annum, minus evadit illi pre-
tioſa, cum ſit cauſa triſtitiæ, angoris, & moleſtiæ:
ergo minus pretio æſtimabilis in ſe, proinde æ-
quanda per auctarium, quo angorem, moleſtiam,
& triſtitiam, proculdubio pretio æſtimabilia, com-
penſet. Hoc eſt igitur damnatam ab Eccleſia do-
ctrinam tueri, & renovare ſub involucro volupta-
tis, angoris, timoris.

Alter vero Abbas Januenſis, poſt multa philo-
ſophice dicta, & centies refutata, tandem ad
Theologica progrediens, ne Theologos exaſperet,
„ & eos ſe audire velle profitetur, & conari, ut
„ vocem RATIONIS benigne audire velint, cui
„ nimia zelotypia inimici fiunt “. Ut igitur oſten-
dat, poſſe mutuantem aliquod auctarium in mutuo
recipere ob beneficium, commodum, utilitatem,
quam mutuatario pauperi, & indigenti affert, nec
huic auctario adverſari Patres, & Concilia, ſcri-
bit: „ Vellem adeſſe Concilio illorum Sanctorum,
„ & doctiſſimorum Patrum, & ab illis hæc duo
„ ſciſcitari. 1. Si quis non egens beneficium
„ (mutuum ſcilicet) a me poſtulet, ſolum ad
„ lucrum, ad delicias, ad divitiarum cupidita-
„ tem, teneor ne ego, Patres Sanctiſſimi, illi
„ mutuum dare? 2. At, ſi ſim ipſe egens, nec
„ vitam traducere valens, niſi pecunia mea lu-
„ crum mihi quæram, poſſum ne hujuſmodi po-
„ ſtulanti reſpondere: Frater Fratrem adjuvet,
„ mutuo adjuvemur? Ipſe tuæ voluptati, deliciis,
„ & cupiditati favebo, pecuniam meam tibi e-
„ largiendo; & tu quoque præbebis mihi pretium
„ conſuetum mutui. Nonne juſte poſſem hæc ab

„ illis

„ illis petere? Donec audiam, quid reſpondeat „ Concilium, aut quid Concilii nomine Theologi, pro certo habebo, nec Theologos, nec Patres uſuræ adverſari juxta expoſita in petitionibus “. Huic duplici interrogationi ut reſponſio detur, nec opus eſt Concilio, nec Patribus, nec Theologis. Quilibet Chriſtianus in Catechiſmo edoctus, & ſciens uſuram eſſe peccatum, facile reſpondere poterit. Ad primum itaque dicet: Non teneris: potes, ſi vis, fratri tuo benefacere; cave tamen, ne ejus avaritiæ, vel cupiditati tuo beneficio faveas, ne ſis particeps alieni peccati. Ad alterum vero reponet. Si tua pecunia tibi neceſſaria ad vitam comparare debes, eam occupa in honeſtis negotiationibus, cenſus eme, agros, vineas, domos, ex quarum fructibus, & locatione poſſis honeſtum, & licitum lucrum percipere: non autem des ad uſuram, ut faveas luxui, deliciis, cupiditati alienæ; hoc enim indignum eſt homine chriſtiano. Tu, qui Sacerdos es naturæ (ſic enim teipſum vocas) vocem naturæ non audis, dicentis tibi ore Ethnici Philoſophi Ariſtotelis lib. 1. de Repub. cap. 10. uſuram *optima ratione in odio eſſe, quod ab ipſo nummo quæſtus fiat, & non, ad quam rem paratus eſt, uſurpant? Permutationis cauſa natus eſt, fœnus autem eam auget, & multiplicat. In fœnore pecunia pecuniæ partus eſt, & fœtus eſt. Quapropter maxime omnium quærendæ pecuniæ rationum abhorret hæc a natura?* Hoc pacto puto reſponderi poſſe duobus illis quæſitis. Has reſponſiones confirmare poſſem pluribus SS. PP. teſtimoniis: at fruſtra laborarem, nam ab eorum doctrinis perfugium ſibi quæſivit Abbas Genoveſi, ſubdens: *At, ſi mihi dicta opponantur SS. PP. plane contraria docentium, intrepide reſpondeam, illos non revera dicere, quod dicere videntur; nam quod dicere videntur, funditus ſyſtema deſtruit, quod conſtanter ſtatuunt.* Quid igitur ad Patres, & ad Concilia provocat? Quid illos interrogare vellet? Ad quid eorum reſponſiones audire? ſi contradictoria docere illos credit, & intrepide pronuntiat. Proinde non ad ejus inſtructionem ſed ad Lectorum utilitatem definitionem profero Concilii Burdigalenſis anni 1583. nemini permittentis ex pecunia mutua lucrum quærere, licet ex ea indigeant lucrum ſibi quærere ad vitam ſuſtentandam, ſic decernentis: „ Ne cui ex mutuo præter ſortem ex conventu, „ vel ex eo, quod datum eſt, aliquid amplius accipere, ſive ejuſdem generis, ſive alterius quomodocumque, etiamſi opera ſint, liceat; etſi „ pecuniæ ipſæ ſint pupillorum, aut viduarum, „ aut locorum piorum, vel etiam dotales, niſi „ quatenus id jure nominatim permittitur. Mutuum „ enim ex præcepto divino debet eſſe gratuitum “.

Conſectarium Quartum.

IV. Pœna conventionalis non videtur juſtus titulus aliquid exigendi ultra ſortem in mutuo. In diſputatione de contractibus in communi oſtendi probabilius eſſe, non licere pœnam conventionalem mutuo adjicere, utpote quæ uſuræ larva eſſe poteſt, & ſolet. Solum igitur nonnulla hic ſubjicio, ut mentem P. Concinæ explicem, quam non recte intellexiſſe videtur Cl. Franzoja, dum in ſua ratiocinatione illum de petitione principii accuſat. Duplici itaque cauſa apponi poteſt pactum in mutuo de pœna conventionali ſolvenda a frangente fidem, ideſt non reddente mutuum præſtituto tempore, ſcilicet vel zelo juſtitiæ quia, ut inquit laudatus Commentator, *cum fractio fidei culpabilis & juſtitiæ contraria ſit, puniri meretur;* proinde non eſt contra juſtitiam pœnam apponere fidem frangenti. 2. Ut mutuator prompte ſuam pecuniam recuperet, nec ea carendo ultra præſtitutum tempus damnum ſentiat. Primam apponendæ pœnæ cauſam non aſſignavit P. Concina, quia putavit in paucis mercatoribus reperiri. Et certe in centum mutuatoribus vix unum reperies, qui hoc juſtitiæ zelo moveatur ad pœnam conventionalem apponendam: & ſi qui forent, qui vero juſtitiæ zelo impellerentur, hujus pœnæ emolumentum non ſibi tribuerent, ſed in favorem pauperum, vel Eccleſiæ illum refunderent: & revera Judices Eccleſiaſtici, & etiam plures Laici hujuſmodi pœnas pecuniarias non ſibi applicant, ſed pauperibus, vel in Dei cultum dari jubent. Plerique itaque moventur, vel ſpe lucri in exigenda pœna, quæ in eorum redundat utilitatem, & qui hac mente mutuantur, uſuræ coram Deo certe rei ſunt: & cum omnes cupiditate urgeantur, haud difficile eſt hanc cupiditatem ſubrepere, vel qui minus cupidi ſunt, ad apponendam pœnam moveri, non aliis de cauſis, niſi 1. vel quia de periculo ſortis timent, ſi ejus ſolutio poſt præſtitutum tempus differatur, & hi, fatente ipſo Franzoja, uſuram non vitant, cum periculum ſortis amittendæ non ſit juſtus titulus aliquid exigendi ultra ſortem; & pœnam apponere hac de cauſa idem omnino eſt, ac de periculo ſortis ſibi cavere ſub fuco pœnæ conventionalis. 2. Vel quia timent damnum emergens, vel interceptum lucrum, & ad hoc vitandum non eſt neceſſaria pœna conventionalis, cum moroſus debitor ad illa ſarcienda etiam ſine conventione prævia in conſcientia teneatur. 3. Vel quia timent ex impotentia non ſoluturum ſuo tempore debitum, & injuſtum eſt pœnam conventionalem exigere ab impotente, & ſine culpa non ſolvente; vel denique quia timent ex malitia non ſoluturum; & tunc inanis eſt ad intentum appoſitio pœnæ, quia ſi ex malitia non reddet ſortem, nec pœnam conventionalem ſolvet. Non igitur petitione principii laborat argumentatio Conciniana; ſed recte enumeratione cauſarum, quæ impellere communiter ſolent mutuantem ad conventionalem pœnam mutuatario imponendam, argumentum deducit, eamque non niſi ad uſuram palliandam induci oſtendit. Et revera, ſi ſolus juſtitiæ zelus, ne perfidia impunita remaneat, licitam reddere poteſt conventionalem pœnam, raro admodum eam apponere licebit: nam pii, ſanctique homines, qui ſoli hoc zelo moveri ſolent, lubentius conſilium amplectuntur Chriſti Domini dicentis Matth. 5. v. 41. *Quicumque te angariaverit mille paſſus, vade cum illo & alia duo: qui petit a te, da ei, & volenti mutuari a te, ne avertaris.*

Conſectarium Quintum.

V. Nihil recipere licet in mutuo, vel quia ſe quis ad mutuum dandum obſtrinxit, vel quia ad non repetendam ſortem ſe obligavit ante determina-

natum tempus. Ratio primæ partis eſt, quia onus illud mutuandi vel ex caritate procedit, vel ex cupiditate pecuniæ: ſi ex caritate, cur proximum gravat lucrum ab illo exquirendo? Si ex cupiditate, jam ex mutuo lucrum quærit; quod cum obtinere non poſſit ratione mutui, novum genus obligationis inſtituit, ut per ipſum lucretur. Præterea uſurarii omnes, & fœneratores menſam tenent apertam, & ad mutuandum omnibus paratos, & propenſos ſe oſtendunt, dummodo idonei ſint & ad ſortem, & ad auctarium reddendum. Quomodo igitur a crimine uſuræ hoc titulo excuſari poterunt? Denique licet Montes Pietatis ad hoc inſtituti ſint, ut omnibus mutuum dent; non tamen gratia hujus tituli, aliquid accipere poſſunt præter id, quod neceſſarium eſt ad miniſtrorum ſuſtentationem, & ad fabricæ, ſive cameræ conſervationem. Non eſſe igitur poteſt juſtus titulus aliquid accipiendi onus dandi mutuum. Altera vero pars jam Eccleſiæ judicio definita eſt in damnatione propoſitionis 42. ab Alex. VII. damnatæ, quæ aſſerebat: *Licitum eſt mutuanti aliquid ſupra ſortem exigere, ſi ſe obliget ad non repetendam ſortem uſque ad certum tempus.* Et revera ſi mutuum, prout a precario differt, neceſſario importat, ut pecunia mutuo data congruo tempore mutuatario concedatur; manifeſtum eſt conceſſionem congrui temporis eſſe ipſi mutuo intrinſecam; ac proinde quidquid pro dilatione exigeretur, ex mutuo exigeretur. Nec dicas, congruum quidem tempus, at non diuturnam convenire mutuo: proinde ſi mutuator per longum tempus, puta ſex, octo, vel decem annos ſe obliget ad non repetendum mutuum, ratione hujus diuturnioris temporis licitum erit aliquid ultra ſortem paciſci. Non, inquam, hoc dicas: nam congruitas temporis ſive brevioris, ſive longioris deſumitur & ex voluntate mutuantis, & ex commoditate mutuatarii. Si itaque ille conſentiat mutuum concedere ad longum tempus, hæc ejus voluntas, & conceſſio eſt huic determinato mutuo intranea; non enim mutuum datur in abſtracto, ſed vere, & realiter hic & nunc ad tale tempus juxta voluntatem mutuantis: proinde nihil poterit pro eo mutuo exigere. Si vero ſpectetur commoditas mutuatarii, hæc vendi non poteſt a mutuante, cum non ſit niſi uſus pecuniæ per longum tempus, & ſic juxta doctrinam S. Thom. ſeorſum venderet & pecuniam, & uſum pecuniæ per longum tempus, quod eſt manifeſta uſura. Præterea Auctor Opuſc. 73. cap. 8. ſcribit: „ Quidquid „ cauſa temporis accedit in contractibus, ſicut in „ mutuis, ſorti accedit ſine juſto titulo: quid ipſa „ facit ſuum per fraudem vendendo tempus, quod „ Dei eſt, & datum communiter omnibus: & hinc „ eſt, quod omnis contractus, in quo aliquid plus „ accipitur, quam datur, ſive in ſpe, ſive in re, „ & hoc tantum propter cauſam temporis, voca- „ tur contractus uſurarius “.

Conſectarium Sextum.

VI. Labores, & opera ad mutuum dandum præſtanda, non ſunt ſemper titulus juſtus aliquid ultra ſortem accipiendi. Veritas hujus doctrinæ explicatione patebit. Sunt enim aliqua opera, aliquique labores ad mutuum omnino neceſſarii, cujuſmodi ſunt numeratio pecuniæ, menſuratio tritici, vini, olei &c. Hæc ſi præſtentur ab ipſo mutuatore, vel ab ejus famulis ſibi inſervientibus, nihil pro illis recipere poteſt, cum ſint ipſi mutuo intrinſeca: non enim fieri poteſt, ut quos mutuam det pecuniam, niſi eam numeret, vel vinum, oleum, triticum, niſi menſuret, ut ſciat quantum dederit, ut tantumdem recipiat; non poteſt itaque ratione hujus laboris, vel operis aliquid recipere. Si vero hæc opera ſint ab aliquo tertio præſtanda, puta a communi menſuratore, vel ex officio publico, vel privata arte, proculdubio mutuans debet ab iſtis expenſis immunis reddi a mutuatario, in cujus beneficium illæ redundant; præſertim cum hujus laboris, & operis pretium non in ipſius mutuantis utilitatem redundet, ſed miniſtri accipientis. Idem pariter dicendum, ſi res mutuo datæ, puta frumentum, vinum ſint de loco ad locum; de domo mutuantis ad domum mutuatarii transferendæ: expenſas enim ad hoc neceſſarias non mutuator ſubire debet, ſed mutuatarius; ut de ſe patet, nec longiori indiget probatione.

Conſectarium Septimum.

VII. Non licet tutoribus pupillorum pecuniam mutuo dare, ut ex ea in eorum utilitatem lucrentur; nec viduæ ſuæ dotis pecunia ad ſui ſuſtentationem lucrum ex mutuo quærere. Veritas hujus propoſitionis eſt de ſe manifeſta. Cum enim uſura ſit jure naturali, & divino illicita, nulli eſt concedenda. Ita ſtatuitur in Concilio Provinciali Mechlinenſi tit. *de uſuris*, ubi dicitur: „ Quo- „ niam uſura jure divino, & canonico omnibus „ Chriſtianis ſub pœna peccati mortalis interdici- „ tur, neque facienda ſunt mala, ut eveniant bo- „ na, Synodus ſtatuit, & ordinat, ne tutor, aut „ curator ſub prætextu augmentandi patrimonii „ pupillorum .... pecunias illorum ſub certo lu- „ cro, ſingulis annis ultra ſortem recipiendo, mu- „ tuo dent, retenta facultate repetendæ ſortis, „ quando ad majorem ætatem pervenerint .... „ declarando, omnes hujuſmodi contractus uſura- „ rios, & contra, ut præmittitur, mutuantes, „ tanquam contra uſurarios ad pœnas juris pro- „ cedendum “. Quod & antea decretum fuerat a Carolo Borromæo in ſuo I. Mediolanenſi Concilio anno 1564. ubi ſic ſtatuit tit. de Uſuris: „ Ex „ mutuo, vel depoſito etiam apud Judicem factis „ nihil præter ſortem a quovis homine percipi ex „ conventu, vel principaliter ſperari poſſit; tam- „ etſi pecuniæ ipſæ ſint pupillorum, aut viduarum, „ aut locorum piorum, vel etiam dotales, niſi „ quatenus id jure nominatim permittitur “. Legatur & Decretum Concilii Burdigalenſis ſuperius recitatum Conſectario 3. Debent proinde Tutores ſuæ proſpicere indemnitati, & pupillorum utilitati conſulere per legitimos, licitoſque contractus, ab ipſo judice, ſi opus ſit, adprobandos: Viduæ vero ſuam ſibi ſuſtentationem comparare pecunia per legitimos cenſus, vel ſocietates, vel alio honeſto titulo.

Conſectarium Octavum.

VIII. Qui bona fide putans, & intendens licitum lucrum per aliquem contractum conſequi, ſi de-

ſi deprehendat ſe uſurarium, vel aliud illicitum pactum celebraſſe, a culpa quidem fortaſſis excuſabitur, at lucrum perceptum licite retinere non poterit. Plures Theologi huic doctrinæ adverſantur, & præſertim Salmanticenſes, qui putant, probabiliter quidem, licite contrahere, & lucrum ſibi retinere poſſe, qui in contrahendo hoc modo fallatur; at probabilius etiam, ſi ſolum in contrahendo addiderit, ſe velle obligare *omni modo juſto*, quo poſſit. Nulla autem afferunt hujus ſuæ doctrinæ argumenta, contenti ſolum ea rejicere, quæ Theologi proferunt pro prima probabili ſententia, in qua clauſula illa non fuit appoſita. Verum eorum opinio ſic refellitur. Contractus bona fide celebratus certe, ut ſupponimus, illicitus eſt, & uſurarius: ergo non poteſt dominium lucri transferre. Bona fides eum quidem a culpa excuſabit, ſi parem adhibuerit diligentiam in inveſtiganda contractus honeſtate, ac adhibuit, ut cerneret utilitatem: ſi enim hanc ſolum reſpiciens, de illa nihil curaverit, nec a culpa excuſabitur. Præterea clauſulæ illius appoſitio, ſicut & habitualis, & etiam, ſi lubet, actualis voluntas contrahendi licito quo poteſt modo, juſtum, licitumque non efficit contractum, qui de ſe illicitus, & fœneratitius eſt: non enim voluntas humana poteſt legem Dei, & naturæ immutare. Modus ille juſtus, ad cujus normam proteſtatur ſe contrahere velle, eſt contrahenti omnino ignotus: non eſt ergo volitus, cum nihil volitum, quin præcognitum. Et revera in omnibus pene contractibus, qui publico perficiuntur inſtrumento, apponi ſolet a Notariis clauſula illa, *omni meliori modo*: & tamen ſi contractus, ſi Teſtamentum nullum ſit ex aliquo defectu, non per hoc validum, firmumque habetur etiam in humano judicio. Ergo pari pacto verba illa licitum, ac juſtum reddere non poſſunt, quod illicitum, & uſurarium eſt. Nec locum habet titulus lucri ceſſantis, vel damni emergentis, quod ſubivit, cum poſſet licitum contractum celebrare. Nam, ut ipſi affirmant Salmanticenſes: „ ut poſſit aliquid ultra ſortem accipere, debet monere „ mutuatarium, & illo monito damnum emer„ gens, & lucrum ceſſans in pactum deducere“. Quod in præſenti minime reperitur. Denique contingere poteſt, ut cum altero contrahente nullus adſit titulus niſi fœneratitius, unde poſſit ab illo lucrum accipere: non ſocietatis, quia non negotiatur: non cenſus realis, quia bona ſtabilia non poſſidet: non perſonalis, quia infirmus eſt, ſenex, ineptuſque ad labores, & opera. Erit igitur tunc illa clauſula omnino inepta, & ſolum ad fucum faciendum, & uſuram tegendam inventa, & appoſita.

Conſectarium Nonum.

IX. In Montibus Pietatis, ſive puris, ſive mixtis, ſi Eccleſiaſticæ ſerventur leges, nihil reperitur, quod juſtitiæ adverſetur. Montes pietatis puri illi dicuntur, in quibus ex piorum eleemoſynis ſumma aliqua corrogata eſt, ut mutua dentur pauperibus tradito pignore, & aliquo tenui auctario. Hos Montes ab injuſtitiæ labe puros declaravit Concilium Lateranenſe ſub Leone X. celebratum. Si quid enim in ipſis eſſet, quod injuſtitiam redoleret, foret auctarium, quod exigitur a mutuatariis. Verum hoc auctarium, ut declaravit præfatum Concilium, non accipitur cauſa mutui, ſed ad ſolas miniſtrorum expenſas, & aliarum rerum ad Montium conſervationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, & abſque lucro eorumdem Montium. Hinc titulus hujus lucri ad damnum emergens reducitur. Quandoquidem, ſi miniſtris ſtipendia danda forent ex ipſis pecuniis, quæ Montis ſortem, ſive capitale conſtituunt, ſi ex iiſdem emenda domus, vel penſio pro eadem ſolvenda, citiſſime periret, & exhauriretur fundus Montis, & ceſſaret pauperum levamen a Fundatoribus intentum. Non igitur uſuraria eſt exactio auctarii, ſed juſta omnino, & licita. Pro quo augmento etiam plures, & quidem ſanctiſſimæ ſtatutæ ſunt leges omnino cuſtodiendæ. Nimirum 1. ne lucrum aliquod ipſi Monti accedat. 2. Ut nihil ultra accipiatur pro auctario ſupra id, quod ad Montis indemnitatem neceſſarium eſt. 3. Ut miniſtrorum ſtipendia moderata ſint. Hinc minime laudandus Clericatus, qui in Deciſ. Miſcel. Deciſ. 91. n. 1. Patavinum Montem commendat, *quod ampliſſimas mercedes miniſtris donet, & ampliſſimas eleemoſynas eroget*; cum illæ ampliſſimæ mercedes ex pauperum venis extrahantur, & largæ illæ eleemoſynæ nudos quidem veſtiant, ſed pauperrimæ veſtitos nudent. 4. Incrementa, quæ forte conſurgunt ex minutioribus ſolutionibus, ut quando pro octo minimis (vulgo Bagattini) quorum duodecim obulum (ſoldo appellant) conficiunt, integer obulus, ſeu unus ſolidus ſolvitur, quod in plurimis mutuis ad grandiorem quandoque pecuniæ ſummam aſcendet, non in miniſtrorum utilitatem cedat, quod iniquum eſſet, ſed, ut juſſit Paulus V. pro Montibus ſui Eccleſiaſtici ſtatus, non in alios uſus diſtrahatur, quam in mutuum pauperum; vel, ut conceſſit Sixtus V. Monti pietatis Bergomenſi, in capitale ejuſdem montis accumuletur, vel in fundum, ſeu capitale conſtituendum, ex quo neceſſariæ habeantur expenſæ: quamobrem abſque ullo auctario pauperibus, & indigentibus mutuum in poſterum detur. Abſit tamen, ut ad hæc conſulto auctarium augeatur, ſed ſolum ex auctario neceſſario redundante hæc fieri poterunt. Sunt præterea & aliæ optimæ leges ſtatutæ pro pauperum levamine, cujuſmodi ſunt, ut pro modicis ſummis mutuo datis nullum exigatur auctarium; pro majoribus vero modicum, ut ad ſummum quatuor, vel quinque in centum non excedat. 2. Ut pecuniæ Montis nonniſi pauperibus, & vere indigentibus dentur. Hinc peccant, qui modicitate auctarii, quod Monti perſolvitur, abutentes, magnam pecuniæ ſummam mutuo accipiunt, non ad præſentes levandas indigentias, ſed ad negotiationem, & commercia habenda; vel, quod pejus eſt, ut aliis mutuo impertiantur cum majori auctario; quod profecto, quam iniquum ſit, nemo non videt; cum veris pauperibus noceant, quos mutuis defraudant, & illorum pecunias ſuæ avaritiæ faciant inſervire. 3. Ut miniſtri Montis non amplius quid accipiant a mutuatariis, quam liceat juxta Montis ſtatuta pro rata ſummæ, & temporis. 4. Ne in pignorum venditione pauperes debitores graventur, & quod ſupereſt pretium in venditione, fideliter reddatur debitori: & aliæ plures apud Auctores legendæ. Quæ omnia ſtatuta ſi exacte ſerventur, nihil erit

erit in Montibus iſtis, quod vere pietatem non redoleat, & magnum pauperibus, & vere indigentibus levamen non offerat, & ſubſidium.

Montes vero mixti illi dicuntur, qui inſtituti quidem ſunt ad mutuum dandum pauperibus, ſed præterea a privatis quibuſcumque perſonis pecunias accipiunt, hiſque tria, aut quatuor ſolvunt pro centum, quoaduſque ipſam datam pecuniam repetant, quam interim pauperibus mutuo dant, a quibus tantumdem exigit Mons, ut ſe indemnem ſervet, præter expenſas miniſtrorum, & cetera gravamina ſuſtinenda. Inquirendum igitur eſt, quo titulo licite pecuniam in Montibus deponentes præfatum auctarium poſſint accipere? Et primo quidem ſunt in duas claſſes hi Montes Pietatis diſtinguendi: alii nimirum, qui nulla habent bona ſtabilia, ex quibus fructus, & reditus colligant; alii vero, qui hujuſmodi bona obtinent. In prioribus Montibus, qui pecuniam tribuunt, ut ex ea præfatum auctarium recipiant, uſurarii habendi ſunt, ſicut eos aperte declaravit S. Carolus Borromæus in ſuo II. Concilio Mediolanenſi anni 1569. In quo ſic decrevit: „ Ne quiſquam pecu„ niam apud Montes pietatis deponat, vel eiſdem „ mutuo det, ut inde aliquid ne minimum qui„ dem lucri, aut ejus, quod intereſt, nomine per„ cipiat. Qui vero eo pacto quidquam ea cauſa „ perceperit, quod Monti Pietatis pecuniam vel „ mutui, vel depoſiti nomine dederit, cum eo „ tanquam cum uſurario homine agatur ad juris „ præſcriptum “. Unicus tamen eſſe poteſt titulus aliquid exigendi, a Julio III. Pontifice pro Monte Vicentino adprobatus, nimirum lucrum ceſſans, *quando ſcilicet*, inquit Pontifex in ſuo Brevi dato 8. Jan. 1555. *qui pecunias ſuas de facili, & commode in emptionem annuorum redituum, ſeu cenſuum licitorum, & permiſſorum, vel poſſeſſionum, ſeu prædiorum, ex quibus non ſolum quatuor, ſed & quinque, & ſex, & forſan ultra pro centenario, juxta illarum partium conſuetudinem, perciperent, convertere poſſent, & nihilominus caritatis zelo, ut uberius pauperibus ſubveniri poſſit, ac nullatenus animo, & intentione fœnerandi, pecunias in dicto Monte deponant &c.* Quod & antea ſtatuerat Paulus III. pro Monte Mutinenſi; & poſtea ferme iiſdem verbis confirmavit Greg. XIII. pro Monte Veronenſi, quæ omnia Brevia, & Decreta legi poſſunt apud FF. Ballarinos in Append. Tom. 2. de Jure Divino, & naturali circa uſuram. Ut igitur ex præfatis Decretis poſſint, qui Monti pietatis ſuas tradunt pecunias in pauperum utilitatem mutuo dandas, aliquod auctarium percipere, duæ ſunt omnino conditiones ex præfatorum Pontificum voluntate ad uſuram vitandam neceſſariæ: nimirum 1. ne animo ex pecunia lucrandi eam Monti tradant, ſed vere ex motivo caritatis, & miſericordiæ ad ſubveniendum pauperum neceſſitatibus. 2. Ut ex præfata pecuniæ traditione ipſis vel damnum emergat, vel lucrum ceſſet, quippe qui poſſent, ſi vellent, eam utiliori modo occupare in aliis lucroſioribus contractibus ſibi jam obviis, & ad manum: quam majorem utilitatem zelo caritatis, & boni operis præferre malint minori beneficio, quod ex lucro Montis reportant. Alterutra ex his conditionibus deficiente, ſtatim uſura ſubrepit. At huic doctrinæ opponitur praxis, qua frequenter, præſertim in Italia, pecuniæ in Montibus pietatis collocantur, & inde annuæ penſionis auctarium ſumitur, quin tamen hujuſmodi lucri ceſſantis ratio habeatur. Verum reſpondeo hanc praxim non eſſe adeo univerſalem, cum, teſte Clericato in ſuperius laudata Deciſione, plurimi ſint, qui pecunias ad Montes pios deferunt in pauperum beneficium, quin ullum nec minimum inde lucrum percipiant, contenti ſecuritate loci, ubi pecunia cuſtoditur, & certitudine recuperandi, quotieſcumque repetere illis libuerit. 2. Non deſunt etiam, qui revera vel cenſus ſibi oblatos, vel prædia ſibi ad emendum propoſita comparare recuſant, & Monti pietatis ex caritate, & zelo tradunt. 3. Sunt denique plurimi, qui unice attendentes in Montibus pietatis auctarium dari deponentibus pecuniam vel ex ignorantia, vel etiam ex malitia, & verum titulum lucri ceſſantis minime attendentes, inibi pecuniam deponunt: & hi ſi ignorantes, ſunt monendi, ſi malitioſi, cogendi, ut vel pecuniam repetant, vel auctarium recuſent, & quod hactenus perceperunt, reſtituant, cum ab uſuræ labe minime fuerint immunes. Nam illos excuſare velle, & illis lucrum concedere, vel ex conceſſione Pontificum, ut docent Paſqualigo, & Felix Poteſtas, vel ex dono, & largitione Communitatis, vel ex conſuetudine, & ſilentio plurium Theologorum, & Magiſtrorum, qui hæc videntes paſſim fieri, ſaltem ſuo ſilentio adprobant, eſt cum animæ detrimento uſuram leni fuco tegere, & pulvillos ſub cubitu fœneratorum ſternere, ut facilius in pravo lucro conquieſcant. Quod ſi mos iſte plurimum ſerpit præſertim in noſtra Italia, non inepte FF. Ballarini Opuſc. 1. cap. 4. n. 33. Confeſſariorum negligentiæ tribuunt, quippe qui hac ſuper re, ceteroqui frequentiſſima, nec pœnitentes ſuos interrogant, nec inſtruunt; quia fortaſſis & ipſi opinionibus vulgaribus uſuram tegentibus favent.

Si vero præfati Montes pietatis bona ſtabilia obtineant, poſſunt privati illis pecunias ſuas ſub legitimo cenſu dare, & ex ipſius Montis fundis fructus percipere: Mons poſtea de damno, quod patitur ex ſui fundi venditione, titulo emergentis damni, in pauperum beneficium, & ex caritate ſuſcepti, compenſationem a mutuatoribus percipere; & ſic nihil erit quod juſtitiæ adverſetur, & uſuræ labe contaminetur. At hic quoque duo ſunt declinandi ſcopuli. Alter, ne Mons plus pecuniæ accipiat, vel privati conferant, quam poſtulet prædium, vel valor ipſorum ſtabilium bonorum; alioquin illud incrementum nomen quidem præſeferret cenſus, ſed re ipſa mutuum eſſet. Alter, ne ementes hujuſmodi cenſus ſuam pecuniam repetant ab ipſo Monte, cum ſibi libuerit; ſed ex parte quidem Montis redimi poſſint, at ex ementium parte irredimibiles ſint. At inquiunt, iſta vulgo non fiunt. At peſſimum nobis opponunt rei bene gerendæ auctorem. Nam vulgo peccant, vulgo aleis luditur, vulgo commeatur ad fornices, vulgo fraudatur, potatur, inſanitur. Non igitur, quod vulgo fit, ſed quod recte faciendum ſit ad normam divinæ legis, Theologos docere oportet. Et hæc dicta ſufficiant. Qui plura cupit, legat prælaudatum Opuſculum 3. in calce Tomi 2. Vindiciæ juris divini & naturalis circa uſuram.

CAPUT QUINTUMDECIMUM.

De Pactis licitis, vel illicitis, quæ mutuo addi permittuntur, vel prohibentur.

DOCTRINA, ET CONSECTARIA.

I. *Doctrina S. Thomæ exponitur.*
II. *Alia ejuſdem S. D. regula.*
III. *Non licet mutuatario onus imponere dandi mutuum.*
IV. *Nec alicujus operis ab eo præſtandi in favorem mutuantis.*
V. *Petenti mutuum nam licitum ſit merces dare loco pecuniæ.*
VI. *Quid ſit licitum a mutuatario exigere.*

I. REgula univerſalis, eaque veriſſima eſt S. Thom. non licere ex mutuo exigere aliquid pretio æſtimabile. Sic enim ſcribit 2. 2. q. 78. a. 2. „ Si aliquis pro pecunia mutuata, vel quacumque alia re, quæ ipſo uſu conſumitur, pecuniam accipit ex pacto tacito, vel expreſſo, peccat contra juſtitiam: ita etiam quicumque ex pacto tacito, vel expreſſo quodcumque aliud acceperit, cujus pretium pecunia menſurari poteſt, ſimile peccatum incurrit “. Et in reſp. ad 3. ad uberiorem explicationem addit: „ Si aliquis ex pecunia mutuata aliquid expectet, vel exigat, quaſi per obligationem pacti, recompenſationem muneris *ab obſequio*, vel *a lingua*, perinde eſt ac ſi expectaret, vel exigeret munus *a manu*: quia utrumque pecunia æſtimari poteſt; ut patet in his, qui locant operas ſuas, quas manu, vel lingua exercent “.

II. Altera quoque eſt regula ejuſdem S. D. l. l. Non eſſe vetitum ex mutuo aliquid accipere, quod ſit omnino gratuito datum, vel aliquam compenſationem, quæ pretio non ſoleat æſtimari; unde ſubdit: „ Si accipiat aliquid hujuſmodi, non quaſi exigens, nec quaſi ex aliqua obligatione tacita, vel expreſſa, ſed ſicut gratuitum donum, non peccat: quia etiam antequam pecuniam mutuaſſet, licite poterat aliquod donum gratis accipere .... Recompenſationem vero eorum, quæ pecunia non menſurantur, licet pro mutuo exigere; puta benevolentiam, & amorem ejus, qui mutuavit, vel aliquid hujuſmodi “. Et ad 3. iterum repetit: “. Si vero munus *ab obſequio*, vel *a lingua* non quaſi ex obligatione rei exhibeatur, ſed ex benevolentia, quæ ſub æſtimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, & exigere, & expectare “.

III. Hinc ex prima regula infert D. A. in reſp. ad 4. non licere mutuum dare cum onere, ut mutuatarius vicem rependens mutuatori det mutuum, ſi & quando ab illo poſtulaverit, ſcribens: „ Pecunia non poteſt vendi pro pecunia ampliori, quam ſit quantitas pecuniæ mutuatæ, quæ reſtituenda eſt. Nec aliquid eſt exigendum, vel expectandum, niſi benevolentiæ affectus, qui ſub æſtimationem pecuniæ non cadit: ex quo poteſt procedere ſpontanea mutuatio. Repugnat autem ei obligatio ad mutuum faciendum in poſterum: quia etiam talis obligatio pecunia æſtimari poteſt. Et ideo licet mutuanti unum ſimul aliquid aliud mutuum recipere: non autem licet eum obligare ad mutuum in poſterum faciendum “.

IV. Ex eadem regula collegit S. Antoninus II. P. tit. 1. cap. 7. §. 5. „ Si quis mutuat alteri ea intentione, vel pacto, ut vadat ad molendinum, vel furnum, vel apothecam ſuam ad emendum, vel intret ſcholas ſuas ſub eo, & hujuſmodi, alias non mutuaturus, uſuram committit, etiamſi non majori pretio ſibi vendat propter hoc, ſeu plus ab eo, quam ab aliis petat. Ratio eſt, quia commoditatem, ſeu utilitatem inde recipit, quæ pretio æſtimari poteſt “. Eadem regula, & ratione uſuram non declinant, qui adverſario contra ſe litiganti mutuum largitur, ut a lite deſiſtat, vel ut pro ſe fidejubeat, vel ſpondeat, vel officium, vel beneficium conferat, vel procuret.

V. Qui mutuam pecuniam petentibus partim pecuniam largiuntur, partim merces, rei evadunt uſuræ, ſi cum mutuatario paciſcuntur, ut eas merces emat, alias non mutuum daturi, licet juſto pretio vendant, ut ex S. Antonino vidimus. Si vero integra carentes pecuniæ ſumma mutuo petita, merces offerant, libere omnino a mutuatario emendas, nulla erit uſura, dummodo nec pretium augeant, nec poſtea eamdem mercem minori pretio vel per ſe, vel per interpoſitam perſonam emant; tunc enim manifeſte pateret ſe ex mutuo lucrum quærere. Sicut & qui mutuo dat pecuniam, ſed a mutuantis debitoribus non ſine labore, & fortaſſis non ſine expenſis exigendas, labem contrahit uſuræ; quia onus imponit vero pretio æſtimabile.

VI. Ex ſecunda autem regula. Non eſt illicitum petere a mutuante, ut pro beneficio mutui ſit tibi amicus, ut privatas offenſas condonet, ut alias juſte tibi debita perſolvat, ut ab injuſta vexatione deſiſtat: hæc enim omnia ex lege caritatis, & benevolentiæ ſunt jam alteri debita, nec ſolent pretio æſtimari. Similiter qui mutuum dat Medico, Advocato, Judici eo pacto, ut pauperibus, & indigentibus operas ſuas ſedulo exhibeant, non ſunt rei habendi uſuræ; cum hæc pietatis, & miſericordiæ officia non in ipſius mutuantis utilitatem redundent, ſed in beneficium pauperum, quibus jam ex caritate, & pietate auxiliari tenentur. Quod ſi ex tali pacto aliquod ipſe reportaret emolumentum, profecto ſub ſpecie pietatis latitaret uſura. Optimum etiam eſt P. Concinæ monitum, nimirum „ cavendum, ne ſub ipſis amicitiæ pactis latitet uſura “. Nam ut ipſe animadvertit, ſæpe homines confundunt amorem amicitiæ cum amore concupiſcentiæ; & dum ſimulant, & ementiuntur amicitiam, quæ mutuum amorem tantum prodit, non amorem, ſed effectus amoris, nempe temporalia bona, quærunt: quamobrem in mutuis ſalubrius eſt ab omni pacto abſtinere “.

CAPUT SEXTUMDECIMUM.

De obligatione, & pœnis fœneratorum, & de cooperatione ad fœnus.

DOCTRINA, ET CONSECTARIA.

I. *Fœneratores pecuniæ fœnebris dominium non adipiſcuntur.*
II. *Lucrum ex pecunia fœnebri non eſt reſtituendum.*
III. *Quid reſtituere debeat fœnerator.*
IV. *Pœnæ in fœneratores conſtitutæ.*
V. *Peccant & qui fœneratoribus cooperantur.*
VI. *Quomodo cum uſurariis ſe gerere debeant Confeſſarii.*
Reflexio.

I. DOctrina eſt S. Thomæ q. 78. a. 3. Fœneratores dominium non adipiſci pecuniæ, ſive alterius rei per uſuram acquiſitæ: & jure merito, nam cum contractus uſurarius ſit omnino nullus, jure naturæ, canonico, & civili, ineptus omnino eſt ad dominium transferendum. Nec obſtat, uſuras voluntarie, & libere ſolvi a mutuatario. Nam, ut obſervat Auctor Opuſculi 73. cap. 9. „ Accipiens mutuum libera voluntate accipit, ſicut is qui mutuum dat; ſed accipiens mutuum non libera voluntate amplius promittit, vel dat, ſed quaſi coactus ex perverſitate mutuum dantis". Quibus poſtremis verbis indicatur diſcrimen inter pauperem ex neceſſitate vendentem domum, & pauperem petentem uſuras: nam in primo caſu neceſſitas vendendi domum ex ipſo vendente oritur, & eſt ab intrinſeco, proinde venditionem non infirmat; at in mutuatario neceſſitas a fœneratore imponitur, qui cum poſſit gratuito mutuo indigenti ſubvenire, illum cogit ſub fœnore mutuum accipere; proinde aſſimilandus potius latroni, cui licet a viatore pecunia tradatur voluntarie, ut vitam ſalvet, ita tamen coacte dat, ut nullum in latronem transferat dominium. Sunt tamen Theologi, qui putant dominium uſurarum in fœneratorem transferri, ſed ſemper onere reſtitutionis gravatum; proinde quantum ad praxim non eſt diutius in hac quæſtione agitanda immorandum.

II. Hinc ſequitur, Fœneratorem teneri reſtituere pecuniam ex uſura acceptam, non autem lucrum ex ipſa perceptum; cum iſtud fructus ſit ſuæ induſtriæ, & negotiationis, quod eſt & de ceteris rebus uſu conſumptibilibus, puta frumento, vino, oleo dicendum. Si vero, quæ pro uſura obtinuit, ſint res frugiferæ, & res ipſæ ſunt reſtituendæ, & fructus ex ipſis percepti. Ita S. Thom. hic q. 78. a. 3. „ Res quædam ſunt, quorum uſus eſt ipſa earum rerum conſumptio, quæ non habent uſumfructum ſecundum jura .... Et ideo ſi talia fuerint per uſuram extorta (puta denarii, triticum, vinum, aut aliquid hujuſmodi) non tenetur homo ad reſtituendum, niſi id quod accepit: quia id quod de tali re eſt acquiſitum, non eſt fructus hujuſmodi rei, ſed humanæ induſtriæ: niſi forte per detentionem talis rei alter ſit damnificatus amittendo aliquid de bonis ſuis. Tunc enim tenetur ad recompenſationem nocumenti. Quædam vero res ſunt, quarum uſus non eſt earum conſumptio: & talia habent uſumfructum; ſicut domus, & ager, & alia hujuſmodi. Et ideo ſi quis domum alterius, vel agrum per uſuram extorſiſſet, non ſolum teneretur reſtituere domum, vel agrum, ſed etiam fructus inde perceptos; quia ſunt fructus rerum, quarum alius eſt dominus; & ideo ei debentur".

III. Bona frugifera ab uſurariis uſuris acquiſita non ipſis creſcunt, vel fructificant, ſed mutuatariis: at e contra, ſi pereunt, ipſis fœneratoribus pereunt, utpote malæ fidei poſſeſſoribus; ſi vero aliis vendant, nequeunt ab emptoribus retineri, ſed, ac ſi a fure emiſſent, reſtituenda ſunt, cum in alios dominium transferre nequeant, quod ipſi non obtinent. Præter perceptos fructus obſtringitur fœnerator & illos reſtituere, qui a mutuatario ſuiſſent percepti, licet ipſe ſua ignavia, vel culpa non perceperit. Uno verbo ad ea omnia compenſanda, & reſtituenda obſtringitur, ad quæ obligantur fures, latrones, ceterique malæ fidei poſſeſſores, de quibus dicemus in tractatu de Reſtitutione.

IV. Pœnæ in uſurarios latæ, ſunt: 1. Non ſunt ad Sacramentorum participationem admittendi, immo nec ad ipſam peccatorum confeſſionem, niſi prius vel male parta uſuris reſtituerint, vel de illis reſtituendis idoneam præbuerint cautionem. Ita ſtatuitur in Concilio Lugdunenſi II. „ Nullus manifeſtos uſurarios ad Confeſſionem admittat, ſive ipſos abſolvat, niſi de uſuris ſatisfecerint, vel de ſatisfactione pro ſuorum virium facultate præſtent idoneam cautionem". Non ſunt tamen ipſo facto excommunicati jure canonico, ſed digni qui excommunicatione feriantur, ut reſipiſcant: in aliquibus tamen Diœceſibus lata eſt contra ipſos ſententia excommunicationis. Altera pœna eſt, ut ſi in ſua pravitate moriantur, eccleſiaſtica priventur ſepultura. Ita ſtatuit Alexander III. cap. *Quia in omnibus* Extrav. de Uſuris: *Si in hoc peccato deceſſerint, nec chriſtianam accipiant ſepulturam*. Nec ad hanc evitandam pœnam ſufficit, ſi in mortis articulo conſtituti ſigna pœnitentiæ dederint, niſi uſuraria lucra reſtituerint; ut decrevit in laudato Concilio Lugdunenſi II. Gregor. X. can. 27. ſtatuens: „ Quamquam uſurarii manifeſti de uſuris, quas receperant, ſatisfieri expreſſa quantitate, vel indiſtincte in ultima voluntate mandaverint; nihilominus tamen eis ſepultura eccleſiaſtica denegetur, donec de uſuris ipſis (prout patiuntur facultates eorum) fuerit plenarie ſatisfactum, vel illis, quibus eſt facienda reſtitutio, aut aliis, qui eas poſſint acquirere, vel eis abſentibus, loci Ordinario ... idonee de reſtitutione facienda ſit cautum". Clerici vero, qui notorios uſurarios non adhibitis ſtatutis cautionibus eccleſiaſtica donarent ſepultura, ab Alex. III. laud. cap. *Quia in omnibus* ab officio ſuſpenduntur: „ Qui autem præfatos chriſtianæ tradiderit ſepulturæ, ab officii ſui maneat executione ſuſpenſus". 3. A publicis oblationibus repelluntur: „ Nec oblationes (ſubdit laud. Pontifex loc. cit.) eorum quiſquam accipiat: qui autem acceperit, ea, quæ acceperit, reddere compellatur; & donec ad arbitrium ſui Epiſcopi ſatisfaciat, ab officii ſui maneat execu-

„ tio-

„ tione ſuſpenſus “. 4. Nulla declarantur, & irrita illorum Teſtamenta, Codicilla, Legata, niſi per ea juſſerint uſurarum reſtitutionem: „ Teſtamenta quoque (ſic ſtatuit Greg. X. in laud. „ Conc. Lugd.) manifeſtorum uſurariorum non va„ leant, ſed ſint irrita ipſo jure “. Quinta denique eſt infamia, ut habetur in Jure Can. Infames cauſ. 3. qu. 7. ubi inter infames enumerantur. „ Sunt infames ipſo genere facti, ut exercentes „ improbum fœnus, & illas exigentes uſuras uſu„ rarum “. Hujus infamiæ cauſa Clerici beneficiis eccleſiaſticis licet non ſint ipſo facto privati, Decreto tamen Alex. III. illis privari, & ab officio ſuſpendi poſſunt; cum cap. præterea Extr. de Uſuris ſtatuatur: „ Quod ſi parere contempſerint, „ ſi Clerici ſint, eos ab officio, beneficioque ſuſ„ pendas “: Hæc quidem de Uſurariis notoriis, ſive notorietate juris, ſive facti, qui abſolutione donandi non ſunt, non ſolum antequam fœnora reſtituant, ſed niſi publica reſtitutione, & pœnitentia dato ſcandalo ſatisfaciant. Qui vero fœneratores occulti ſunt, non eis Pœnitentiæ Miniſter abſolutionem impartiatur, niſi 1. ſerio polliceantur ab uſuris impoſterum abſtinere. 2. Niſi prius juxta eorum vires uſurarum lucra reſtituerint, vel ſaltem de illorum reſtitutione moraliter certum reddiderint Confeſſarium.

V. Rei ſunt criminis uſuræ non ſolum ipſi fœneratores, ſed qui illorum iniquitati aliquo pacto cooperantur. Hi autem ſunt 1. Qui fœneratores vel ad fœnus hortantur, vel illis ad hoc pecuniam ſuppeditant, licet de lucro fortaſſis non participent; cum efficaciter in ipſa fœnora influant. 2. Qui apud uſurarium pecuniam ſuam deponit, illi concedendo, ut ea utatur ad fœnus, vel præſciens ipſum ad uſuram abuſurum (niſi apud alium deponere poſſit) alienæ cooperatur iniquitati: ſi vero neceſſitate cogente apud fœneratorem pecuniam deponat, ut tutius cuſtodiatur, licet prævideat illius abuſum, a cooperatione excuſabitur; cum ex ſola malitia fœneratoris proficiſcatur illius abuſus, a quo abſtinere poteſt, & debet. Ita S. Thom. hic q. 78. a. 4. ad 3. „ Si quis commit„ teret pecuniam ſuam uſurario non habenti, un„ de uſuras exerceret, vel hac intentione com„ mitteret, ut inde copioſius per uſuram lucrare„ tur, daret materiam peccandi; unde & ipſe eſ„ ſet particeps culpæ. Si autem aliquis uſurario „ alias habenti, unde uſuras exerceat, pecuniam „ ſuam committat, ut tutius ſervetur, non pec„ cat, ſed utitur homine peccatore ad bonum “. 3. Qui domos uſurariis locant: cum non tam ad habitandum, quam ad lucrum exercendum ſedem, & officinam locent. 4. Notarii, qui fœneratitios contractus ſua auctoritate corroborant, & inſtrumenta conficiunt. De quibus optime ſcribit S. Antoninus P. II. tit. 1. cap. 9. §. 6. „ Si ſcienter „ faciunt inſtrumenta, vel chartas de debito uſu„ rarum, ac ſi eſſet legitimum debitum, puta „ quia Notarius facit inſtrumentum, quod Mar„ tinus mutuaverit Petro centum hinc ad annum „ reſtituendos, cum ſciat non mutuaſſe niſi nona„ ginta; tunc tenetur in ſolidum, ſi ipſi (fœ„ neratores) uſuram non reſtituant, & peccat „ procul dubio lethaliter. Si tamen inſtrumen„ tum non fecerit, niſi in favorem receptoris mu„ tui; tunc non teneretur Notarius (ad reſtitutio„ nem) peccaret tamen mortaliter hoc faciens, „ quia perjurium incurreret faciens inſtrumentum „ falſum, & in fraudem uſurarum “. Quod ſi inſtrumentum juramento non confirmaret, adhuc peccaret lethaliter, quia falſum teſtimonium diceret in judicio: cum hæc Notarii inſtrumenta fidem faciant judicibus de re peracta; & præterea in ſua Inſtitutione juramentum præſtant de falſis inſtrumentis non conficiendis. 5. Supremi autem Principes, & Magiſtratus, qui ad pactas uſuras ſolvendas compellunt, eo ſolo nomine excuſantur, quia vel ad majus vitandum malum fœnora permittunt potius, quam concedant; vel quia legibus ea permittentibus ſe conformare in ſuis judiciis tenentur. Ubi autem non ſunt leges eas permittentes, procul dubio graviter peccant, & reſtitutioni obnoxii ſunt loco fœneratoris, ſi ad uſuras ſolvendas compellant. 6. Miniſtri omnes uſurarii, & quidem qui non ſolum proxime, ut quidam Theologi dicunt, uſuris cooperantur, ſicut qui uſuras nomine principalis fœneratoris celebrant, qui ad uſuras ſolvendas compellunt; ſed & illi, qui remote cooperari dicuntur, videlicet qui pecunias vel adventantibus ſolvunt, vel a ſolventibus recipiunt, & cuſtodiunt: nam & iſti vere cooperantur contractibus uſurariis, & fœneratitio commercio, non minus proxime, ac ille, qui ſcalam tenet domino aſcendenti per feneſtram ad ſtuprandam virginem. Nec audiendus Tournelii Continuator, qui, ut hoſce iniquitatis miniſtros excuſet, ſcribit, *vix aliud faciunt, quam manus ſuas denigrare*, ac ſi iſti miniſtri vel ſuperflue adhiberentur, vel ipſi nihil lucri reportarent; cum revera & neceſſarii ſint fœneratitio negotio, ſine quorum miniſterio exerceri non valet, & ipſi ex tali miniſterio lucrum, & victum reportent. Male itaque dixit recentior Probabilioriſta, *conſulendum his famulis, ut ſibi alterum herum procurent*; nam dicere debebat, adigendos ad pravum miniſterium abjiciendum. Legantur ea, quæ diximus Tract. 4. de Virt. Theol. cap. 21. Confect. 16.

VI. Quoad reſtitutionem vero uſurarum, deneganda eſt abſolutio fœneratoribus publicis ſive ſanis, & viventibus, ſive infirmis, & morti proximis, niſi male parta actu, & revera reſtituant juxta eorum facultatem; vel certum faciant Pœnitentiæ Miniſtrum de quamprimum facienda reſtitutione. Si vero occultus ſit fœnerator, & vivus, ac ſanus, differenda abſolutio, donec & pœnitentiæ vera exhibeat argumenta, fœneratitios reſcindendo contractus nondum conſummatos; & ſaltem in parte, niſi valeat omnimodam, tum uſurarii lucri, tum damnorum reſpectivam reſtitutionem, & reparationem perfecerit, & ſtabili, firmoque propoſito polliceatur ab omnibus in poſterum fœneratitiis, & illicitis contractibus abſtinere. Si vero ſit in extremo agone conſtitutus, admoneri, & cogi debet, ut ſtatim, quod poteſt, & in promptu habet, reſtituat; deinde hæredibus, & familiaribus ſuis onus imponat reſtituendi, qui ipſi Confeſſario polliceantur voluntatem morientis fideliter impleturos. Reſtitutio vero eſt facienda iis, qui læſi fuerunt, vel eorum hæredibus, ſi noti ſint & comperti; ſi vero ignoti, iis in locis, ubi fœnera habita ſunt, pauperibus fœnebria lucra diſtribuenda. Ita decrevit Alex. III. cap. *Cum tu* Extr. de Uſuris: „ Qui uſuras extorſerint, cogendi

ſunt

„ ſunt .... eis, a quibus extorſerunt, vel eorum „ hæredibus reſtituere ; vel his non ſuperſtitibus, „ pauperibus erogare, dummodo in facultate ha- „ beant, unde ipſi poſſint eis reſtituere “. Hæredes vero fœneratoris ad reſtitutionem & ipſi tenentur, cum onus reſtitutionis ſit & perſonale, & reale ; nec majus dominium poſſit quis in alterum tranſmittere eo, quod ipſe obtinet : quamobrem cum nullum obtinuerit dominium fœnerator in lucra fœneratitia, nec illud poteſt in ſuos hæredes transferre. Quod ſi hæredes plures ſint, & inter eos diviſa fœneratoris hæreditas, quilibet tenetur ad uſuras ſolvendas pro rata hæreditatis, non vero in ſolidum, & de proprio ; cum ad reſtitutionem non teneantur niſi ratione rei acceptæ, & ſolum ex parte defunctum repræſentent ; niſi & ipſi iniquitatis participes fuerint. Tota tamen hæreditatis ſumma ita eſt reſtitutioni obnoxia, ut cohæredibus aliis non reſtituentibus, quilibet totam ſuam hæreditatis partem in reſtitutionem erogare teneatur, compenſationem ab aliis hæredibus repetendo, ſi forte pars aliqua eſſet, quam legitime retinere poſſet. Ratio eſt, quia omnia bona defuncti ſunt pro reſtitutione hypothecæ ſubjecta, non quidem hypothecæ civili, & jure humano inductæ, ſed jure naturali & divino : adeo ut in quaſcumque manus deveniant, cum onere reſtitutionis deveniant, qua ſolum integre perfecta, bona quæ ſuperſunt, legitime ad hæredes deveniunt. Sed de his fortaſſis iterum de Reſtitutione ſumus dicturi.

REFLEXIO.

I. Seculis decimotertio, & quartodecimo Uſuram erecta fronte graſſatam eſſe, & multas regiones oppreſſiſſe, ac pene devaſtaſſe invicte oſtendunt tot Summorum Pontificum, & Conciliorum Decreta ipſis Juris Canonici Codicibus inſerta. Immo ut efficacius huic peſtilenti morbo obviarent, & illos Magiſtratus, ac Judices terrerent, quibus cum cura incumberet fœneratorum ſacram famem compeſcendi, non ſolum indulgentia quadam, & conniventia, ſed publicis etiam decretis, & ſtatutis confirmare, & fovere non horreſcerent, nec non & illorum ora obſtruerent, qui impudentiſſime docere non erubeſcebant, uſuras exercere peccatum non eſſe, quem errorem noſtris renovatum temporibus deflemus : ſacrum Viennenſe Concilium an. 1311. decrevit : „ Ut qicumque Communitatum Poteſtates, Capitanei, Rectores, Conſules, Judices, Conſiliarii, „ aut alii quivis Officiales ſtatuta hujuſmodi de cetero facere, ſcribere, vel dictare, aut quod ſolvantur uſuræ, aut ſolutæ cum repetuntur, non „ reſtituantur, plene, ac libere, ſcienter judicare „ præſumpſerint, ſententiam excommunicationis „ incurrant ; eamdem etiam ſententiam incurſuri, „ niſi ſtatuta hujuſmodi hactenus edita de Libris „ Communitatum ipſarum (ſi ſuper hoc poteſtatem „ habuerint) intra tres menſes deleverint, aut ſi „ ipſa ſtatuta, ſive conſuetudines effectum eorum „ habentes quoquo modo præſumpſerint obſervare “. Decrevit inſuper Clemens V. eodem ſacro adprobante Concilio : „ Si quis in illum errorem incide- „ rit, ut pertinaciter affirmare præſumat, exercere „ uſuras non eſſe peccatum, eum veluti hæreticum „ puniendum, locorum Ordinariis, & hæreticæ pravitatis Inquiſitoribus diſtrictius injungens, ut „ contra eos, quos de errore hujuſmodi diffamatos „ invenerint, aut ſuſpectos, tanquam contra diffamatos, vel ſuſpectos de hæreſi, procedere non „ omittant “.

II. Ut hæc ſaluberrima, & ſanctiſſima Decreta, qua par erat, reverentia exciperentur, & a chriſtianis populis obſervarentur, plures etiam adlaborarunt eximii, ſanctique Verbi Dei emeriti Præcones, præcipue e D. Franciſci familia, qui contra uſuram, & fœneratores ardenti zelo in ſacris Concionibus declamantes ab uſuris exercendis plurimos avocarunt. At, ne interim pauperibus mutuo indigentibus opportunum deeſſet ſubſidium, conſilium ſaluberrimum inierunt, pluribus accedentibus Præſulibus, eximiiſque Epiſcopis, de Montibus pietatis erigendis, quibus pauperibus mutuum daretur ſub pignore, vel omnino gratis, vel modico addito auctario, ad Miniſtrorum, & domorum ſuſtentationem omnino neceſſario. Non defuere tamen alii doctrina, zelo, & pietate viri Juriſconſulti, & Theologi, qui ſub auctarii nomine pro præfata miniſtrorum, & domorum ſuſtentatione uſuram latere exiſtimantes, illos non approbandos ſenſere. Commendabilis profecto fuiſſet inter adverſa opinantes ex una parte juſtitiæ zelus, ex altera pietatis, & miſericordiæ ſtudium, ſi tamen intra æquos limites conſtitiſſent : ſed diſputationis æſtu nonnulli abrepti nimium invicem exarſere, non ſine chriſtianæ caritatis læſione, & offenſa. Donec tandem re attente diſcuſſa, & omnibus rite, recteque perpenſis, argumentis etiam contradicentium auditis, in Concilio Lateranenſi V. ſub Julio II. inchoato, & per Leonem X. continuato, commendatis utriuſque partis ſtudiis „ alterius „ quidem juſtitiæ zelus, ne vorago aperiretur uſurarum, alterius pietatis, & veritatis amor, ut „ pauperibus ſubveniretur, “ ſacro adprobante Concilio declaravit, & ſtatuit præfatus Pontifex, „ Montes pietatis, in quibus pro eorum impenſis, „ & indemnitate aliquid moderatum ad ſolas miniſtrorum impenſas, & aliarum rerum ad illarum „ conſervationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, ultra ſortem abſque lucro eorum montium accipitur, neque ſpeciem mali præferre, nec peccandi incentivum præſtare, neque „ ullo pacto improbari, quinimmo meritorium eſſe, „ ac laudari, & probari debere tale mutuum, & „ minime uſurarium putari “. Adjiciendum tamen exiſtimavit Pontifex, „ multo perfectius, multoque „ ſanctius fore, ſi omnino tales montes gratuiti „ conſtituerentur, “ hoc eſt, ſi, illos erigentes, aliquos cenſus aſſignarent, quibus ſi non omni, ſaltem vel media ex parte hujuſmodi montium miniſtrorum ſolvantur impenſæ, ut ad leviorem æris ſolvendi portionem medio hoc pauperes gravari contingat.

III. Sed, proh dolor! hoc medium, tam ſalubre pauperibus, nonnullis factum exitiale, & aliquibus factum eſt odor mortis in mortem, quod, ut omnibus eſſet odor vitæ ad vitam, fuerat inſtitutum : adeo nihil eſt tam pium, & ſanctum, quod hominum malitia, & Satanæ verſutia corrumpi, depravarique non poſſit. Nam montes, qui Chriſti miſericordiæ, & pietatis dicuntur, qui depoſita Apoſtolica, patrimonia pauperum, miſerorum refugia audiunt, facti ſunt non paucis montes lucri, emolumentorum, & etiam divitiarum. Jam vidimus ex Clericato, miniſtros ſplendidiſſima accipere ex monte emolumenta ; &, dum ipſis pauperibus modica ad vitæ ſuſtentatio-

nem

nem ſuppeditant, ipſi unde laute, ſplendideque vivant, & familiam etiam copioſam commode, ut mitius dicam, alant, lucrantur. Facti ſunt etiam odor mortis in mortem illis, qui non tenuem pecuniæ montis portionem privatis ſuis negotiationibus, commodis, utilitatibus applicant, qui fictis, falſiſque datis pignoribus mutuum accipiunt. Qui pignora ſub haſta expoſita vel per ſe, vel per interpoſitas perſonas vili emunt, qui denique expilata pecunia aufugiunt. Unde pinguiſſimi aliquando montes, de repente, vel etiam ſenſim ſine ſenſu ex hauſti omnino pecunia, depauperefcunt non ſine maximo miſerorum detrimento, quorum plerumque bona diripiuntur. Optandum itaque eſſet, ut ad horum montium miniſteria ſolum probi, piique viri deligerentur, qui tenui contenti, vel etiam nullo, ſi fieri poſſet, ſtipendio, pauperum negotium agerent, ampliſſimam expectantes ſuæ miſericordiæ a Deo retributionem; & tot ſolum eligerentur, quot neceſſitas poſtulat, ne plus juſto graventur pauperes, quam neceſſarium ſit ad pii operis officium, & miniſterium. Sed præ omnibus optandum, maximeque in votis habendum, ut omnes Chriſti fideles ſerio meditentur, & præ oculis habeant aureum illud monitum Auguſtini Valerii Epiſcopi Veronenſis de Eccl. Rethor. lib. 2. cap. *16.* „ Artem quæſtuoſiſſimam eſſe eleemoſynam, „ miſericordiæ filiam, licitam, & ſanctam quandam fœnerationem, diſtributionem in pauperes ".

IV. Hanc ſanctam fœnerationem laudat quoque, & commendat S. Ambroſius de Tobia cap. *16.* ſcribens: „ Date mutuum iis, a quibus non ſperatis „ vos, quod datum fuerit, recepturos. Nullum hic „ damnum eſt, ſed compendium: minimum datis, „ multum recipietis: in terra datis, at id vobis „ reddetur in cœlo: fœnus amittitis, mercedem „ magnam habebitis: fœneratores eſſe deſinitis, filii eritis Altiſſimi: eſtis miſericordes, quo vos „ Patris æterni probetis hæredes. Sed fœneratorum vos delectat, & uſurarum vocabulum. Id „ quoque non invideo: docebo, quomodo boni fœneratores eſſe poſſitis, quomodo bonas quæratis „ uſuras. Dicit Salomon: *Fœneratur Domino, qui* „ *miſeretur pauperi, ſecundum datum autem ejus* „ *retribuet ei*. Ecce bonum fœnus de malo factum „ eſt. Ecce irreprehenſibilis fœnerator. Ecce uſura „ laudabilis.

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

De Teſtamentis, & ultimis voluntatibus.

D o c t r i n a.

I. *Notio Teſtamenti exponitur.*
II. *Quotuplex ſit Teſtamentum.*
III. *Quid ſit Teſtamentum clauſum, & apertum.*
IV. *Quænam ſint, quæ valori Teſtamenti non officiunt.*
V. *Teſtamenta privilegiata dicuntur, quæ ad pias cauſas ſunt facta.*
VI. *Nec non quæ a privilegiatis perſonis fiunt.*
VII. *Teſtamenta per fraudem, & dolum extorta nulla ſunt.*
VIII. *De Teſtamentis imperfectis nonnullæ Regulæ.*
IX. *Regula I.* X. *Regula II.* XI. *Regula III.*
XII. *Regula IV.* XIII. *Regula V.*
XIV. *Regula VI.* XV. *Regula VII.*

I. Quoniam plerumque donationes, aliæque diſpoſitiones gratuitæ Teſtamentis, Legatis, aliiſque ultimis voluntatibus includuntur: ideo de his agere poſtremo loco propoſitum eſt, quibus etiam totum hunc tractatum de Contractibus concludemus. Teſtamentum igitur, quod ex mentis teſtatione nomen habet, ut notat Juſtinianus in Inſtit. definitur ab Ulpiano L. 1. ff. de his qui teſtamentum facere poſſunt (ejuſque definitio ab omnibus Juriſperitis, atque Theologis adprobatur) *noſtræ mentis juſta ſententia de eo, quod quis poſt ſuam mortem vult fieri.* Dicitur *juſta ſententia*, eo quod diſpoſitionem legitimam, & juri congruam complecti debet, quod eſt illi commune cum omnibus aliis contractibus, & conventionibus, quæ eatenus valere poſſunt, quatenus legibus conſentire, aut ſaltem non repugnare inveniuntur. Additur *de eo, quod poſt mortem quis fieri velit.* Siquidem teſtamentum ad tempus mortis refertur, in quo ſolum ſuam vim obtinet, & firmitatem; ut etiam Apoſtolus ad Heb. *9.* confirmat illis verbis: *Teſtamentum in mortuis confirmatum eſt, nondum enim valet, dum vivit, qui teſtatus eſt.* Nihilominus per hanc Ulpiani definitionem Teſtamenti conſtitutio perfecte non explicatur. Omnia enim verba in ea adhibita verificantur de ultimis voluntatibus, quæ Teſtamenti conditiones non obtinent, puta de codicillo, legatis, de fideicommiſſariis inſtitutionibus, de donationibus cauſa mortis &c. Quapropter ad rationem Teſtamenti integre comprehendendam communiter a Doctoribus hæc alia verba adjiciuntur, *cum directa hæredis inſtitutione.* Revera enim Teſtamentum in eo poſitum eſt, ut per illud fiat hæredis inſtitutio, qua ſi caret, Teſtamentum non eſt. Si autem præter hanc alias quoque diſpoſitiones contineat, puta legata, fideicommiſſa &c. reputantur acceſſoriæ, & accidentales, utpote etiam ſine quibus Teſtamenti vim obtineret. Non deſunt tamen Regna, & Principatus, in quibus Teſtamenta vim obtinent, licet nulla facta in eo ſit hæredis inſtitutio.

II. Teſtamentum dividitur in ſolemne, & non ſolemne. Primum illud eſt, quod ſolemnitatibus, & conditionibus a jure humano poſitivo præſcriptis ad ipſius validitatem fulcitur. Siquidem jure ſpectato naturæ, nulla determinata ſolemnitas ad Teſtamenti valorem neceſſaria exiſtit, ſed ſufficit, ut hæc quatuor non deſint. 1. Facultas in eo, qui teſtatur diſponendi de rebus. 2. Capacitas in eo, in cujus favorem editur teſtamentum, eaſdem res poſſidendi. 3. Libertas diſpoſitionis non vi, nec dolo extortæ. 4. Sufficiens expreſſio, & manifeſtatio propriæ voluntatis in diſponendo. Jure tamen gentium aliquid amplius exigitur, ut videlicet ad minus duo conteſtes diſpoſitionis a teſtatore factæ preſto ſint: quandoquidem ad evitandas fraudes remedium aptiſſimum omnium

mnium fere nationum conſenſu reputatum eſt, ut nemo cum ſuo, vel alterius præjudicio ſtare teneatur aſſertioni unius, quantumvis fide digniſſimi, ſed, ut etiam divinum oraculum Deut. 17. pronuntiavit, *in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum*. Teſtamentum vero non ſolemne eſt, quod ſolemnitatibus, præter ſupra recitatas ex jure gentium, a jure civili dumtaxat introductis, minime gaudet, de quibus mox dicemus. Et iſtud plerumque nullum valorem ſortitur: aliquando tamen effectu non caret, etiamſi ſolemnitates deficiant; & tunc dicitur teſtamentum privilegiatum, quia ſolum vel ob favorem perſonæ, ut teſtamentum parentum inter liberos conditum, militis in expeditione bellica factum, vel tempore peſtis a morientibus &c. vel ob reſpectum cauſæ, puta ſi agatur de cauſa pia, valere permittitur.

III. Rurſum teſtamentum ſolemne civile, dividitur in clauſum, ſive ſcriptum, & in nuncupativum, ſeu apertum. Primum adhibetur, quando teſtator vult latere id, quod diſponit: & tres has conditiones jure Romano (quod tamen non ubique ſervatur) indiſpenſabiliter ad ſui valorem requirit. 1. Ut in ſcripturam teſtatoris, vel alterius manu efformatam redacta fuerit diſpoſitio. 2. Ut adſint ſeptem teſtes idonei, videlicet qui alias a teſtificando non repellantur; & inſuper omnes ſint maſculi, ſint puberes, ſint liberi, ſint ad id ſpecialiter rogati; demum ſint omnes ſimul præſentes, videntes, & audientes, coram quibus teſtator profiteatur, ſive ſcripturam legerit, aut legendam præbuerit, ſive non, in illa contineri ſuam voluntatem, & ſupremam diſpoſitionem de rebus ſuis: ſtatimque eidem ſcripturæ, vel ſua manu ſubſcribat, vel ſi id facere non potuerit, aut neſciverit, adhibeat alium octavum teſtem, qui ejus vice ſubſcribat. 3. Ut omnes illi ſeptem advocati teſtes uno, & eodem tempore ſine interruptione videlicet, niſi quam breviſſimam, & parvi momenti aliqua neceſſitas naturalis induxerit, eamdem ſcripturam ſuis ſubſcriptionibus firment, atque ſigillo proprio, vel alieno muniant; quamvis ſufficiat, etiamſi omnes eodem utantur ſigillo. Hæ, inquam, ſunt conditiones teſtamenti clauſi, ſeu ſcripti jure Romano ita rigoroſe conſtitutæ, ut ſine aliqua earumdem teſtamentum ſuum valorem amittat. Verum cum hæc, ut dixi, non ubique gentium obtineant, illæ ſunt ad valorem teſtamenti ſervandæ, adhibendæque ſolemnitates, & conditiones, quas Leges, & conſuetudines Regnorum, & Provinciarum ſervandas ſancivere. Teſtamentum vero apertum, ſive nuncupativum appellatur, quando coram ſeptem teſtibus, eodem modo qualificatis, ac ſupra, Teſtator ſive ex charta legit, ſive oretenus pronuntiat ſuam ſupremam voluntatem, ac diſpoſitionem, nuncupando, & appellando hæredem, & reliqua ſive legata, ſive alio modo diſpoſita non reticendo: quæ diſpoſitio debet fieri coram teſtibus, ne dum audientibus, ſed etiam videntibus ipſum Teſtatorem: nam ſi tantum ejus vocem velo, vel cortina interpoſita exciperent, non valeret ipſorum præſentia ad Teſtamenti valorem, quantumvis ſe teſtantis vocem probe noſſe profiteantur. Quod inductum fuit ad evitandas fraudes, quæ ex callida ſimulatione alienæ vocis a doloſa perſona contingere poſſent.

IV. Teſtamenti autem nuncupativi conditioni non officit, quod pronuntiata a Teſtatore diſpoſitio poſtea a Notario coram teſtibus in ſcripturam redigatur. Id enim ad ſubſtantiam actus nequaquam fit, ſed ſolum ad majorem comprobationem, & etiam ad ſupplendum defectum teſtium, ſi contigerit, hos vel mori, vel reddi inhabiles ad teſtificandum in judicio, vel oblivisci eorum, quæ audierunt a Teſtatore. At ſi Teſtamentum ſcripturæ mandetur, debet coram Notario a Teſtatore ſubſcribi, vel ab alio ab ipſo ad hoc nuncupato; cum publicæ ſcripturæ ſint ab exhibentibus ſignandæ. Item valori Teſtamenti nuncupativi non obeſt, ſi fiat ad interrogationem alterius, puta Notarii, vel alius perſonæ coram idoneis teſtibus interrogantis, utrum velit talem, vel talem hæredem inſtituere, vel hæc, & alia legata relinquere: dummodo qui interrogatur, etiamſi corpore infirmus, ſana ſit mente, & præſens ſpiritu, ita ut cognoſcatur interrogationem probe intelligere, eique diſtincta, & articulata voce reſpondeat; ſecus ſi ſolum capite annuat, vel aliquid imperfecte reſpondeat, quaſi ad interrogantis importunitatem evitandam. Notandum etiam eſt, non valere Teſtamentum nuncupativum, ſi imperfectum relinquatur, hoc eſt, ſi, antequam Teſtator omnia exprimat, quæ dicturus erat, aut moriatur, aut loquelam amittat, etiamſi inſtitutionem hæredis, & aliqua legata jam pronuntiaſſet. Si tamen legata iſta eſſent pia, vel hæres declaratus ille eſſet, qui ab inteſtato deberet ſuccedere, Teſtamentum ſic imperfectum pro perfecto habendum eſſe plures tenent Auctores; ita ut prævaleat etiam Teſtamento perfecto, in quo extraneus aliquis hæres inſtitutus fuiſſet. Cæterum tam in Teſtamento clauſo, quam in nuncupativo conditio indiſpenſabilis a jure civili Romano ad ejus valorem præſcripta cenſetur, ut in utroque inſtitutio hæredis contineatur; & ulterius hæres ſit aliqua perſona determinata, nec ſolum in genere deſignetur. Sed quid? Si Teſtator ſchedam aliquam coram teſtibus exhibeat, in qua hæres ſit ſcriptus, vel quoad hæredis deſignationem referat ſe ad id; quod continetur in ſcheda aliqua alicubi depoſita, ſed ſolum poſt ejus mortem invenienda, & legenda? Affirmant non pauci, & quidem probabilius valere, ac ſic hæres oretenus declaratus fuiſſet. Nonnulli tamen excipiunt, ut quoad hæredem univerſalem minime ſufficiat hæc deſignatio ſolum remiſſiva. Certius autem plerique docent, non valere Teſtamentum nuncupativum factum hoc modo, ut Teſtator aſſerat ſe illum in hæredem aſſumere, quem talis, vel talis perſona, cujus voluntati rem committit, poſtea declaraverit.

V. Teſtamenta vero privilegiata non tot poſtulant ſolemnitates. Inter hæc præcipue ſunt Teſtamenta ad pias cauſas, nimirum illa, per quæ non aliquod pium legatum relinquitur, alioquin pene omnia Teſtamenta eſſent ad pias cauſas, ſed quando ordinantur ad Dei honorem, & cultum, & ſpirituale bonum, cujuſmodi ſunt Teſtamenta, per quæ hæredes inſtituuntur Eccleſiæ, Monaſteria, Hoſpitalia, vel etiam Virgines, Viduæ, Orphani, nec non relicta pro pauperum alimentis, pro dote puellarum, vel monachatione, & in ſubſidium aliorum miſerabilium perſonarum, puta captivorum, carceratorum &c. uno verbo, quælibet diſpoſitio facta vel intuitu divini cultus, & obſequii,

quii, vel pro ſalute animæ propriæ, & aliorum, vel ad ſublevandam temporalem, ſeu ſpiritualem neceſſitatem; cauſa pia dicitur &c. Immo dicitur etiam Teſtamentum ad pias cauſas, quotieſcumque in Teſtamento decernitur, ut mortuo hærede inſtituto, vel hæreditatem non acceptante, vel præſtitutas conditiones non implente, hæreditas ad pia loca, vel pia opera devolvatur. Porro ad horum Teſtamentorum valorem ſatis eſt, ſi duo adhibeantur tantummodo teſtes, & non a publico Notario, ſed etiam a ſolo Teſtatoris Parocho excipiantur. Ita ſtatuit Alex. III. cap. *Cum eſſes*, Extr. de Teſtamentis, ubi decernit: „ Teſtamenta, quæ „ Parochiani coram Presbytero ſuo, & tribus, „ aut duobus aliis perſonis idoneis in extrema fe- „ cerint voluntate, firma decernimus permanere, „ ſub interminatione anathematis prohibentes, ne „ quis hujuſmodi audeat reſcindere Teſtamen- „ ta “. Fatendum tamen eſt, in præfata Decretali Pontificem non ſpecialiter de Teſtamentis ad pias cauſas decernere, ſed univerſaliter de omnibus Teſtamentis, etiam prophanis, ut ex ipſo textu manifeſte patet: ubi emollire velle videtur Legum civilium rigorem, quæ plures requirunt teſtes, & alias ſolemnitates. Quæ tamen Decretalis, utrum vim obtineat in omnibus temporalium Principum regionibus, merito ambigitur. Magis autem ad rem facit cap. 2. *Relatum* de Teſtamentis, ubi ſpecialiter decernitur: „ Relatum eſt, cum ad veſtrum „ examen ſuper relictis Eccleſiæ cauſa deducitur, „ vos, niſi ſeptem, vel quinque idonei teſtes in- „ tervenerint, inde poſponitis judicare . . . . manda- „ mus, quatenus cum aliqua talis cauſa (nimirum „ pia) ad veſtrum examen fuerit deducta, eam „ non ſecundum leges (civiles) ſed ſecundum De- „ cretorum ſtatuta tractetis tribus, aut duobus „ legitimis teſtibus requiſitis “. Porro hocce privilegium ex praxi, & conſuetudine univerſali in utroque foro obtinere conſtanter affirmant Canoniſtæ omnes teſte Reiffenſt. lib. 3. tit. 26. §. 4. n. 140.

VI. Privilegiata etiam ſunt teſtamenta parentum inter liberos, illa videlicet, quæ parentes, nempe pater, mater, avus, proavus, aliique aſcendentes in linea recta faciunt, per quæ hæredes liberos, vel nepotes inſtituunt. Porro hæc teſtamenta ita privilegiata ſunt, ut, licet ſolemnitatibus careant, ſi duobus teſtibus qualibuſcumque probari poſſint, valida habeantur: immo nec duo teſtes neceſſarii ſunt ad eorum abſolutum valorem, ſed ſolum ad probationem in foro externo. Hinc valent hæc teſtamenta, ſi in ſcriptis teſtator totum teſtamentum manu propria ſcribat, licet nullus adſit teſtis, nec ipſius ſubſcriptio: at ſi aliena manu exaratum ſit, propria tunc manu ſubſcribere debet; dummodo tamen in teſtamento appareat & tempus ſcriptionis, vel ſubſcriptionis, & omnium filiorum propria nomina; nec non unicas, ſeu partes, quas cuique relinquere ſtatuit, deſignet, & quidem non ſignis numerorum, ſed claris, & indubitatis verbis exprimat. Si vero non ſcriptum ſit, ſed nuncupativum, valet, etſi omni alia careat ſolemnitate, dummodo per duos teſtes conſtet de voluntate teſtatoris: hi autem teſtes, non eſt neceſſe, ut ſint rogati, & poſſunt eſſe etiam fœminæ. Valet vero non ſolum reſpectu liberorum, qui omnes hæredes inſtitui debent, & hoc nomine donari, licet inæqualiter ad eos perveniat hæreditas, ſed etiam reſpectu extraneorum, dummodo non tamquam hæredibus aliquid relinquatur, ſed tantum per modum legati, aut fideicommiſſi. Privilegiata ſunt etiam teſtamenta militum in expeditione bellica, ſive fiant in ipſis caſtris, & tentoriis, ſive in actuali conflictu cum hoſtibus, vel eo inſtante: nam quocumque modo hi ſuam voluntatem ultimam manifeſtaverint, ſive voce, ſive ſcripto, in quacumque materia, puta charta, clypeo, pulvere, atramento, vel ſanguine, vel gladii mucrone, & hæc illorum diſpoſitio excipiatur a duobus teſtibus, ſive maſculis, ſive fœminis, ſive vocatis, ſive fortuito præſentibus, omnem firmitatem, valorem, & fidem aſſequitur. Vim etiam retinet per annum integrum, ex quo miles a militia, vel caſtris dimiſſus degerit in loco tuto. Hoc tamen privilegium non conceditur militibus, qui exiſtunt in fortalitiis, quæ actualiter non obſidentur, aut in urbibus, & locis extra occaſionem pugnandi, aut qui cuſtodiæ Principis ſunt addicti. Sunt etiam privilegiata teſtamenta ruſticorum, ſive rure obeuntium, quippe quæ approbantur a legibus etiam civilibus, ſine pleno numero teſtium; ita tamen ut ſaltem quinque interſuerint, quamvis minime ſubſcripſerint ob litterarum ignorantiam: ſi tamen inter hos aliqui litterati reperti fuerint, iſti etiam pro aliis ſubſcribere debent. Quod tamen privilegium plures Juriſtæ minime ad nobiles pertinere autumant, qui in pagis, & villis habitant; cum leges ruſticis faveant, non ratione loci, ſed eorum ſimplicitatis, & imperitiæ, ut ipſa verba legis aperte indicant, cum dicitur: „ Homines ruſtici, & in „ quibus non eſt litterarum peritia, quomodo poſ- „ ſunt tantam legum ſubtilitatem cuſtodire in ul- „ timis voluntatibus? Ideo neceſſarium duximus „ per hanc legem eorum ſimplicitati ſubvenire “. Denique & privilegio gaudent teſtamenta illorum, qui tempore peſtilentiæ decedunt, quod privilegium in eo ſitum eſt, ut ſi peſtis non ita ſæviat, ut teſtes alias requiſiti haberi poſſint, adhibeantur quidem, licet non ſimul, & ſemel congregati ſint, ſed ſucceſſive adveniant; proinde nec neceſſe eſt, ut teſtamentum uno contextu fiat: ſi vero acriter ſæviente peſtilentia incolæ partim per mortem ſublati ſint, partim ad loca tuta confugerint non requiruntur ſeptem teſtes, ſed ſufficiunt etiam quinque, vel duo. Teſtamenta vero, ſi plura ſint ab aliquo confecta, ſemper poſtrema priora revocant, & ultimo ſtandum eſt, licet fortaſſis ſuum effectum non ſortiatur; ut ſi hæres hæreditatem repudiet, vel ante teſtatorem deceſſerit.

VII. Teſtamenta, quæ fraude, vel dolo extorquentur, nulla omnino ſunt in foro conſcientiæ licet in foro externo valida habeantur, quia dolus, & fraus ignoratur. Nam, ſi hæc ceteros vitiant, & annullant contractus, multo magis teſtamentum, in quo plena requiritur libertas. Hinc qui per hujuſmodi teſtamenta aliquid adipiſcerentur, & lethaliter peccarent, ſi fraudis, vel doli in cauſa eſſent; & ad reſtitutionem faciendam iis, ad quos defuncti bona pertinerent, tenerentur. Idem pariter dicendum de teſtamentis ex metu etiam reverentiali extortis, quippe quæ non omni-

no

no libera eſſent. Quam libertatem adimit etiam error circa perſonam hæredis; puta ſi quis hæredem inſtitueret aliquem, falſo exiſtimans eſſe vel filium, vel conſanguineum, cum talis revera non ſit; nam perſona ad ſubſtantiam pertinet teſtamenti, utpote cui benefacere intendit teſtator. At qui juſtis ſuaſionibus, & honeſtis precibus teſtatorem moverit vel ad ſe hæredem inſtituendum, vel ad aliquod legatum ſibi relinquendum, nec peccaret, nec ulli eſſet obnoxius reſtitutioni.

VIII. Sed quid dicendum de imperfecto teſtamento? Dupliciter contingere poteſt teſtamenti imperfectio, nimirum vel quia non certo conſtat de voluntate teſtatoris; vel ſolum quia omiſſæ ſunt vel aliquæ, vel plures ex ſolemnitatibus a jure conſtitutis. Et primo quidem certum omnino eſt, quando de teſtatoris voluntate non conſtat, nullam vim habere quæ factæ ab ipſo dicuntur diſpoſitiones: unde enim vim accipient; Non profecto ex ipſo teſtamento, quod non perfectum ſupponimus: non ex voluntate teſtatoris, quam exploratam, compertamque non habemus; præſertim cum agatur de damno hæredis ab inteſtato, qui certo re ſibi ex legibus debita privaretur ob cauſam omnino incertam. At quando certo conſtat de voluntate teſtatoris, & hæc non eſt ſolemnitatibus a jure requiſitis munita, eſt ne ſaltem in foro conſcientiæ ſervanda? Tres ſunt Theologorum, & etiam juris tum canonici, tum civilis peritorum ſententiæ. Alii ſiquidem cenſent, teſtamenta, & ultimas voluntates neceſſariis deſtitutas conditionibus omni robore carere tum in externo, tum in interno conſcientiæ foro. Alii vero cenſent in conſcientia obligare, quippe quia voluntas teſtatoris clare cognita eſt omnino implenda. Nonnulli vero media via incedentes, putant vim habere hujuſmodi teſtamenta, & in foro conſcientiæ obligare, donec a judice reſcindantur; at facta per judicem reſciſſione omnem vim amittere, nec in foro conſcientiæ eſſe adimplenda. Quid ipſe probabilius cenſeam, nonnullis Regulis aperiam.

Regula Prima.

IX. Certum eſt Summis Poteſtatibus facultatem convenire jubendi, ut teſtamenta certis deſtituta ſolemnitatibus nulla ſint, & irrita, nedum in foro externo, ſed & in foro conſcientiæ. Veritatem hujus regulæ oſtendimus in Tract. de Contract. in Com. cap. 10. §. 3. n. 18. Nam ad ipſos pertinet providere, quod bono communi expedit. Porro quam maxime expedit communi bono, ne teſtamenta, & ultimæ civium voluntates fraudibus, & dolis ſubjaceant, ſed talibus muniantur adminiculis, & ſolemnitatibus, ut omnis præcludatur fraudibus, & dolis aditus. Porro cum hæ leges juſtæ ſint, & ad commune bonum ordinatæ, vim obtinent obligandi nedum in externo, ſed & in conſcientiæ foro; cum omnis poteſtas ſit a Deo, & terrenis Principibus ſit parendum non ſolum quia gladium portant, ſed etiam propter conſcientiam. Hinc qui teſtamentum conficeret, omiſſis data opera ſolemnitatibus a legibus præſtitutis, & peccaret, & nulla eſſet habenda ratio ſuæ diſpoſitionis. Peccaret quidem, quippe quia licet nemo abſolute obſtringatur teſtamentum condere, poſito tamen quod teſtari velit, debet juſtas præſtitutas leges obſervare. Nulla eſſet ſuæ diſpoſitionis ratio habenda, quippe qui in contemptum legis eam omiſiſſet, ſciens ſuum teſtamentum nullius eſſe valoris. Hanc vero regulam puto veram non ſolum in teſtamentis ad profanas cauſas, ſed etiam ad pias; cum hujuſmodi leges pro omnibus teſtamentis ſint latæ, & tum perſonæ teſtantes, tum bona teſtamento relicta ſupremis Poteſtatibus ſubjaceant, & Principum legibus.

Regula Secunda.

X. Leges tum civiles, tum canonicæ, licet certas juſſerint ſervandas in teſtamentis ſolemnitates, non omnem tamen ademiſſe vim naturalem obligandi etiam nudis teſtatorum voluntatibus videntur. Et certe in Inſtit. ſtatuitur tit. 24. „ Si quis hæ„ res confiteatur, ſibi injunctum a teſtatore, ut „ alteri aliquid donet, licet ſine juris ſolemnita„ tibus, teneatur, quod relictum eſt, exſolve„ re “. Quare dicitur, „ ſi is, a quo relictum „ dicitur, confiteatur quidem aliquid a ſe relictum „ eſſe, ſed ad legis ſubtilitatem requirat, omnino „ ſolvere cogendus eſt “. Præterea clarius adhuc in Inſtit. §. per traditionem 20. aperte indicitur: „ Nihil tam conveniens naturali æquitati, quam „ voluntatem domini, volentis rem ſuam in alium „ transferre, ratam habere “. Quod confirmatur etiam ex Cod. de teſt. L. *non dubium* 16. ubi indicatur: „ Qui ex teſtamento, vel ab inteſtato „ hæres extiterit, etſi voluntas defuncti circa le„ gata, ſive fideicommiſſa ſeu libertatis legibus „ non ſit ſubnixa, tamen ſi ſua ſponte agnoverit, „ implendi eam neceſſitatem habeat “. Et iterum Cod. de Fideicommiſ. L. *etſi* 2. ſtatuitur: „ Etſi „ inutiliter (ideſt ſine ſolemnitatibus a jure re„ quiſitis) fideicommiſſum relictum ſit, tamen ſi „ hæredes, comperta voluntate defuncti, prædia „ ex cauſa fideicommiſſi avo ſuo præſtiterunt, fru„ ſtra ab hæredibus ejus de ea re tibi quæſtio mo„ vetur, cum non ex ſola ſcriptura (ſolemnitati„ bus munita) ſed ex conſcientia relicti fideicom„ miſſi voluntati ſatisfactum eſſe videatur “. Luculentiſſime denique Cod. de Fideicom. L. *Quæſitum*. „ Cum res per teſtium ſolemnitatem oſten„ ditur, tunc & numerus teſtium, & nimia ſub„ tilitas requirenda eſt. Lex enim, ne quid fal„ ſitatis incurrat per duos forte teſtes compoſitum „ teſtamentum, majorem numerum teſtium expo„ ſtulat, ut per ampliores homines perfectiſſima „ veritas reveletur. Cum autem is, qui aliquid „ ex voluntate defuncti lucratur, & maxime ipſe „ hæres, cui ſumma auctoritas totius cauſæ com„ miſſa eſt, dicere compellitur veritatem per ſa„ cramenti religionem, qualis locus teſtibus re„ linquatur, vel quemadmodum ad extraneam „ fidem decurratur, propria & indubitata fide re„ licta, cum & in leges reſpeximus, quæ juſtis „ diſpoſitionibus teſtatorum omni modo hæredes „ obedire compellunt, & ſic ſtrictius cauſam „ exigunt, ut etiam amittere lucrum hæredita„ tis faciant eos, qui teſtatoribus minime parue„ runt “. Id vero multo apertius indicitur in jure canonico, nam cap. *ultima voluntas* 4. cau. 12. q. 2. univerſim ſtatuitur verbis ex S. Gregorio deſum-

ptis;

ptis: „ Ultima voluntas defuncti modis omnibus „ ſervari debet “. Quibus verbis hanc notam addit S. Antoninus 3. p. tit. 10. §. ult. „ Nota, quod „ cum quis ſanus, vel infirmus, qui eſt ſanæ mentis, ultimo diſponit de bonis ſuis, de quibus poteſt diſponere per ſimplicem ſcripturam, vel per „ verba ſolum, non violentatus, non circumventus, ſed libere ſine notario, & teſtibus, ſtandum eſt ejus diſpoſitioni in foro conſcientiæ; & „ hæredes, quibus conſtat certitudinaliter, tenentur ad obſervandum illud, etiamſi prius per ſolemne teſtamentum aliter diſpoſuerat “. Præterea Cap. *Indicante* 4. de teſtamentis, univerſaliter ſtatuitur, valere legatum, etiamſi nudis verbis exprimitur. Sic enim ibi legitur: „ Cognovimus, „ quod moriens conjux concham argenteam nudis „ verbis juſſit venundari, & ſuis dari liberis, & „ ſcutellam argenteam cuidam Monaſterio reliquiſſe: in quibus voluntatem ejus per omnia volumus „ adimpleri “. Quando igitur eædem leges decernunt, teſtamentum ſolemnitatibus deſtitutum, vel non valere, vel pro infecto haberi, vel voluntatem defuncti non tenere, præſertim externum, & judiciale forum reſpiciunt, in quo ſententia ferenda ſit adverſus teſtamenta præſtitutis deſtituta ſolemnitatibus.

Regula Tertia.

XII. Ubi Romanæ vigent leges, & jus canonicum cuſtoditur, licet hæredi, vel legatario hæreditatem, vel legatum ſibi ex teſtamento ſolemnitatibus carente obvenientia, ſi nullus obſiſtat, retinere, donec aliter judicis ſententia ſtatuatur. Sequitur hæc regula ex præcedentibus. Nam cum ex teſtamento imperfecto certo conſtet de voluntate teſtatoris, cui non omnem vim ademere præfatæ leges, jus conſurgit in hærede, & legatario rei dominium acquirendi, ſibique retinendi: quod jus confirmatur, ſi a nullo de valore teſtamenti moveatur controverſia. Quandoquidem (ut optime obſervat celeberrimus Juriſconſultus) „ vitium, quod „ leges civiles ex defectu ſolemnitatum præſumebant, hic ceſſare videtur. Præſuponitur enim, „ teſtatorem hunc ſibi hæredem ſerio delegiſſe: & „ revera ad neminem propius, quam ad hunc, ea „ bona pertinent, poſtquam illi adquieſcunt, & tacite juri ſuo cedunt, quos alias lex generalis „ ad ſucceſſionem vocaret. Seria enim voluntas minus ſolemnis declarata eatenus tantum a „ legibus civilibus ad transferendum jus inſufficiens declaratur, quatenus per eam alii ſunt excludendi, qui ex alio fundamento jus ad eamdem rem poſſunt prætendere. Ubi ad forum civile negotium non trahatur, abſentia ſolemnium „ juris poſitivi id haudquaquam vitiat, ſi adfuerint, quæ generali naturæ lege alias ad jus conſtituendum ſufficiunt. Ergo videtur defectus ſolemnium ſcriptis hæredibus tantum nocere contra eos, quibus in defectum hæredum teſtamentorum lex ſucceſſionem dedit. His ſilentibus „ cenſetur ad dominium transferendum ſufficere, „ quod ſerio teſtificaverit teſtator, quem ſibi hæredem velit “. Quod certe tunc magis verum puto, dum & defectus teſtamenti notus eſt; & qui illud impugnare poſſint, nec vi, nec metu, nec alio injuſto modo ab impugnatione impediuntur. Quod ſi res ad forum contentioſum deducatur, hæres ex teſtamento non ſolemni, ubi præfatæ vigent tum civiles, tum canonicæ leges, jus ſuum tueri poterit, donec per judicem in irritum revocetur. Ita ſentiunt plurimi, tum Theologi, tum Juriſperiti apud Reiffenſtuel, & Ferrarium.

Regula Quarta.

XII. Ubi vero Romanæ leges vim non obtinent, nec jus Canonicum attenditur, Regula illa tenenda eſt, quam tradunt Gennetus Tract. 2. cap. 7. Natalis Alex. Reg. 13. Juven. Reſol. Caſ. Conſ. Tom. 1. Tr. 7. cap. 5. §. 4. In conſcientia illud eſt obſervandum, quod decerneret juſtus judex, qui rei veritatem recte cognoſceret: ita ut in regionibus, in quibus hæres, qui fateretur oneratum ſe fuiſſe a teſtatore aliquo legato, non tamen in foro externo obſtringeretur ad illud ſolvendum, ſi ſolemnitates a jure requiſitæ obſervatæ non fuiſſent; pariter non obligatur in conſcientiæ foro, cum certum ſit juſtam ſententiam a judice prolatam in conſcientia obligare, quando nulla falſa innititur ſuppoſitione. Hinc qui per minus ſolemne teſtamentum hæres inſtituitur, juris peritiſſimos conſulere debet, num juxta patrias leges illud ſuſtinere poſſit, & tueri: & ſi certus fiat de futura reſciſſione, hæreditatem dimittat; ſi res dubia ſit, cum legitimo hærede ſe componat, ne periculo injuſtitiæ ſe committat, & rem alienam mala fide poſſideat, & in hæredes transferat cum ſummo ſui, & ſuorum æterno periculo.

Regula Quinta.

XIII. Teſtamenta, & legata omnia ad pias cauſas, quando certo conſtat de voluntate teſtatoris, ſunt ſemper implenda, licet careant ſolemnitatibus a jure requiſitis; dummodo illæ ſerventur, quæ jure naturali, & gentium neceſſariæ reputantur ad ceteros contractus. Ita communiter pene omnes, tum Juriſperiti, tum Theologiæ Doctores, nixi auctoritatibus juris Canonici, & conſuetudine etiam juris civilis. Hinc inferunt 1. Validum eſſe teſtamentum in utroque foro, quando manifeſta ſit voluntas teſtatoris, ſive privata ejus ſcriptura, ſive per duos teſtes, etiam fœminas. 2. Licet teſtamentum nullum ſit ex deficientia ſolemnitatum in cauſa profana, valet nihilominus quoad legata pia in eo relicta. 3. Teſtamentum inchoatum, ſed imperfectum ob ſupervenientem teſtatoris mortem, licet alias invalidum, ſubſiſtit tamen quoad pia legata. 4. Si hæres ab inteſtato abſque omni teſte piam voluntatem defuncti ab eo audivit, illam tenetur implere. 5. Quando teſtamentum ad pias cauſas validum habetur, licet ſolemnitatibus careat, valet etiam quoad legata in eo relicta, licet ad pias cauſas non ſpectent; cum legata ſint quid acceſſorium ad teſtamentum, cujus proinde naturam ſequuntur. 6. Si in teſtamento minus ſolemni inſtituantur hæredes agnati, vel extranei ſimul cum pia cauſa, licet fortaſſis corruat quantum ad inſtitutionem hæredis agnati, vel extranei, ſubſiſtit tamen quoad inſtitutionem piæ cauſæ. Plura alia congerunt privilegia Canoniſtæ, & Theologi apud eos legenda. Solum

lum hic ſupereſt perpendendum, num ſufficienter conſtet de voluntate teſtatoris etiam in pia cauſa ex teſtimonio unius tantum, licet omni exceptione majoris, puta Confeſſarii. Non deſunt qui affirmant, cum ſufficienti modo per talem teſtem conſtet de voluntate teſtatoris; nec hæres ſolidum habeat fundamentum tali teſti fidem negandi. Verum probabilius puto, poſſe quidem hæredem, ſi velit, fidem adhibere, at in conſcientia non teneri: & colligo ex ipſo jure canonico, quod duos ſaltem poſtulat teſtes ad fidem faciendam de voluntate teſtatoris. Porro hi teſtes, ut ipſimet fatentur & Juriſperiti, & Theologi, neceſſarii minime ſunt, quando certo conſtat alio modo de voluntate teſtatoris. Nam, ut inquit Reiffenſtuel lib. 3. tit. 26. §. 6. n. 143. „ Duo teſtes non ſunt neceſſarii ad ſubſtantiam, & valorem teſtamenti ad pias cauſas, ſed tantum ad probationem in caſu, quo aliunde non conſtet, nec probari poſſit voluntas teſtatoris, niſi per teſtes ". At in noſtro caſu non conſtat de voluntate teſtatoris, quæ probari non poteſt niſi per teſtes: ergo ex juris canonici ſtatuto, & Pontificis decreto duplex requiritur teſtis ad fidem faciendam, nec unus ullo modo ſufficit ad obligationem inducendam hæredi oneroſam. Quod confirmat laudatus Auctor n. 152. ſcribens. „ Quando per ſcripturam propriam teſtatoris, vel aliunde de voluntate teſtatoris ſufficienter non conſtat, tunc... requiruntur duo teſtes legitimi juxta canones, adeout nec in foro interno hæres ab inteſtato credere teneatur uni teſti, licet omni exceptione majori, teſtimonium ſuum etiam juramento confirmanti ". Quamobrem ſapienter ſubdit, „ improvide, ac periculoſe agere tam teſtatorem, qui uni ſoli v. g. Confeſſario manifeſtat, quam ipſum Confeſſarium, qui ſuſcipit voluntatem ultimam referendam hæredi ab inteſtato: hoc ipſo enim, quod uni ſoli, quiſquis ille ſit, credere non tenetur hæres ab inteſtato, diſpoſitio talis ultima periculo nullitatis ſemper exponitur ". Et revera, ſicut æquiſſimus judex, ſi ſententiam ferre deberet, nunquam unius innixus teſtimonio hæredem cogeret ad ſolvendum; ita a pari nec hæres ipſe cogendus eſt ad ſtandum unius teſtimonio. At inquiunt, ſi judici comperta eſſet veritas illius etiam unici teſtimonii, pro veritate judicaret. Fateor. At pariter hæres, ſi certo eamdem veritatem noſſet; teneretur implere legatum: ſed ſicut nec ille unico teſti aſſentiri ſua ſententia poteſt; ita nec iſte illius ſtare teſtimonio. Præterea, poſito quod veritatem adducti teſtimonii noſſet, jam non ex unius tantum teſtificatione ſententiam ferret, ſed ex veritate ſibi præter teſtem alio modo comperta. Quapropter non aſſentior laudato Reiffenſtuel, dum docet, „ licere pauperculæ famulæ, vel famulo, cui dominus dicat, poſt mortem meam accipe in hoc, vel illo loco has, vel illas pecunias, vel aliam rem, quam tibi tanquam pauperculo lego, ſecreto ea accipere, & ſibi retinere ". Nam non ſolum providere tenemur bona coram Deo, ſed etiam coram hominibus. Porro reus ſcandali foret ſervus ille, qui clam, & inſcio hærede poſt mortem domini rem occuparet, & furti ipſum arguere poſſet hæres, & juſtus judex ipſum damnare. Teneretur igitur hæredem de dono ſibi facto monere, & ab eo, ſi conſenſerit, rem legatam accipere; ſi vero neget, ſuo adſcribat infortunio, ſi re illa careat, in quam jus habere non poteſt niſi de conſenſu hæredis, ad quem cum omnia bona defuncti ex certo, & legitimo teſtamento, vel ab inteſtato pertineant, aliqua illorum parte clam ſpoliari non poteſt obtentu privatæ donationis.

Regula Sexta.

XIV. Reſciſſo per judicem teſtamento, ejuſque declarata inutilitate, corruunt legata omnia nedum ad profanas, ſed etiam ad pias cauſas. Hujus regulæ veritatem admittunt Theologi omnes, & juris canonici Doctores quoad legata ad profanas cauſas; at plurimi negant quantum ad pia legata, quæ vim ſuam obtinere potius præſumunt, quam probent. Contra ipſos tamen hæc militant, meo videri, invicta argumenta. Judicis legitimæ ſententiæ etiam in foro conſcientiæ parendum eſt: at judex legitima, juſtaque ſententia nullum declarat, irritumque teſtamentum, ergo huic ſententiæ parere poteſt, & debet hæres, & proinde teſtamento ſtare non tenetur. 2. Dominium bonorum legibus ſubjicitur Principum Supremorum, qui illius translationem ob commune bonum vel impedire poſſunt, vel nonniſi certis adminiculis, & conditionibus ſervatis concedere; & his legibus, ut pluries diximus, parendum eſt etiam in foro conſcientiæ; cum ergo juxta has leges decernendo, judex nullum declarat teſtamentum, dominii translationem vetat, & impedit; nullum proinde jus in legatario ad rem illam, nullum onus hæredi ad illam ſolvendam conſurgit. Et revera non alio ex capite oritur jus in legatario ad legatum, niſi ex teſtamento defuncti: at hoc fundamentum omnino tollitur, & evertitur per ſententiam judicis: corruat igitur, neceſſe eſt, & jus illi innixum. Nec dicant, adhuc ſupereſſe certam teſtatoris voluntatem, & pietatem cauſæ, ad quam ordinatur. Nam ad dominium transferendum non ſufficit, ut diximus, ſola voluntas domini, ſed & obſervantia, & ſubjectio legibus juſtis ſupremarum Poteſtatum neceſſaria eſt. Nam dominium, ut oſtendimus in Tract. de Contract. eſt quidem *facultas utendi re ſua*, ſed *modo legibus non interdicto*; unde translatio dominii legibus regitur, iiſque ſubjicitur. Hinc etiam in teſtamento ad pias cauſas certæ ſunt præſtitutæ ſolemnitates, ut ſuum valorem ſortiantur, quas potius corrumpunt, quam explicent, & interpretentur Theologi, dum adeo extendunt, ut etiam illis minime ſervatis, & fortaſſe etiam contemptis, adhuc teſtamenta valere affirmant quidem, ſed minime probant. Pietas vero cauſæ, nimirum quod legatum, & teſtamentum cedat in utilitatem animæ teſtatoris, non ſubtrahit materiam a ſubjectione legum, cum hæc in rebus temporalibus ſita ſit, quæ Principum juſtis legibus ſubjicitur, quæ certe ſunt, & ſancte cuſtodiendæ; & non licet illas juxta privatorum interpretationem plus juſto vel extendere, vel corrumpere. Sufficiat quidem hæc voluntas teſtatoris ex teſtamento minus ſolemni, & pietas cauſæ, ut ante ſententiam judicis vim habeat obligandi; at illam extendere etiam poſt ſententiam judicis, eſt ordinem pervertere, & debitam

tam Principibus, & legibus obedientiam, & ſubjectionem excutere. Sibi autem imputare debet teſtator, ſi pia ejus voluntas non impletur, quippe qui ſibi conſulere poterat, vel dum in vivis erat pia opera per ſe præſtando, vel idoneo, & legitimo teſtamento de rebus ſuis juxta leges diſponendo. Præterea & hic locum habet regula a Genetto, & Natali Alexandro tradita, cujus meminimus reg. 4. nimirum hæredem teneri teſtatoris voluntatem implere eo plane modo, quo juſtus judex judicaret. Porro juſtus judex judicavit teſtamentum nullum eſſe: cur igitur huic ſententiæ tuta conſcientia hæres ſe conformare nequibit? Legatur Juveninus Tom. 1. Reſol. Caſ. Conſc. cap. 5. §. 4. q. 10.

Regula Septima.

XV. Si hæres Auctori ſuo viventi pollicitus eſt, ſe legata pia in teſtamento conſtituta fideliter adimpleturum, licet teſtamentum per judicem reſcindatur, ea adhuc adimplere tenetur. Ratio eſt aperta: quia tunc præter teſtamenti obligationem, quam nullam ſupponimus, alia adeſt obligatio ex fidelitate, & juſtitia, qua ſe teſtatori obſtrinxit, & a qua per ſententiam judicis non liberatur. Nec alia de cauſa hæredis promiſſio a teſtatore exigitur, niſi ut certus ſit in quacumque eventu de fideli ſuæ diſpoſitionis, & voluntatis executione, quam hæres ſponte, & libere pollicetur, niſi forte legata totam abſorberent hæreditatem, vel excederent, tunc enim abrenuntiata hæreditas a ſuſcepto onere ſe liberare poſſet.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *Quinam teſtamentum condere teneantur.*
II. *Teſtes in teſtamento quas habere debeant conditiones.*
III. *Qui hæreditatem adiit ex teſtamento minus ſolemni, & legata implere debet.*
IV. *Falſa nonnullorum Theologorum doctrina rejicitur.*
V. *Hæredes teſtatoris voluntatem quantocius implere tenentur.*

Conſectarium Primum.

I. Licet nullus præcepto aliquo poſitivo ad teſtamentum condendum obſtringatur, plures tamen eſſe poſſunt, qui naturali lege ad hoc obligentur, nimirum, qui ære alieno gravantur, quod ſolvere viventes non valuere; qui prævident, niſi de rebus ſuis rite diſponant, lites, & diſcordias inter hæredes conſecuturas; qui hæredes habet, alios quidem locupletes, alios pauperes, & indigentes, ut iſtis potius auxilietur, quam illis ex lege caritatis. Omnibus autem utile eſt de rebus ſuis pie, recteque diſponere, illis eas relinquentes, ad quos de jure intelligunt pertinere; nec ſe rapi ſinant ad iis benefaciendum, quos magis fortaſſis carnaliter, quam ſpiritualiter diligunt, præſertim ſi vel juſtitia repugnet, vel obſiſtat caritas. In his, quæ a ſuo omnino pendent arbitrio, & gloriam Dei primo loco reſpiciant, & proximi neceſſitates, at regulam ſervent, quam tradit S. Ambroſius lib. 3. de Offic. cap. 48. nimirum res ſuas diſtribuant *fide ſincera, & perſpicaci providentia, & dirigente caritate cum prudentia, & prudentia cum caritate conjuncta*, ut monet S. Greg. M. 3. p. Paſt. ad. 11. Quod recte implere nunquam poterunt, niſi teſtamentum conficiant, dum non ſolum mente, ſed & corpore valent; cum res ſit graviſſimi momenti, & ſolerti providentia, cura, & ſtudio tractanda. Hinc merito Jo. a S. Th. in ſua adjuvandi moribundos methodo ſcribit: „ Non pauci peccant in materia „ tam gravi peccato negligentiæ, quæ illos poſtmodum plurimum turbat, & affligit, quod de „ his non diſpoſuerint, cum integræ eſſent valetudinis, & judicii, dum cogitant id ſe de die „ in diem diſtuliſſe, exiſtimantes ſe illico morituros, ubi teſtamentum condiderint. Debent „ Confeſſarii talium perſonarum, aut ii quos conſulunt de rebus ſuæ conſcientiæ, illis ſerio inculcare, tanquam negotium maximi momenti, „ quod ſine magno ſcrupulo omitti non poteſt, „ maxime ſi perſonæ ſint provectioris ætatis, vel „ implicitæ miniſteriis, & occupationibus periculoſis, ut quantocius ab illis ſe expediant “.

Conſectarium Secundum.

II. Teſtes in teſtamento tum ſcripto, tum nuncupativo ex præſcripto juris plures debent habere conditiones. Nam, ut ſuperius diximus, eſſe debent omnes maſculi, puberes, liberi, & non ſervi, ſintque ad hoc ſpecialiter rogati. Quamobrem excluduntur muti, cæci, ſurdi, furioſi, & impuberes. Excluduntur etiam perſonæ ſuſpectæ, nimirum ipſe hæres in teſtamento inſtitutus, & ille, qui in poteſtate teſtatoris ſive hæredis eſt. Non excluduntur tamen affines, nec conſanguinei teſtatoris, ſicut nec ejus famuli, miniſtri, domeſtici: immo & fratres jam emancipati, ſicut & pater in teſtamento filii teſtis eſſe poteſt, ſi iſte per emancipationem ſit a patria poteſtate ſolutus. Nec maritus excluditur a teſtificando in teſtamento uxoris. Clerici vero, tam ſeculares, quam regulares, extra caſum neceſſitatis in teſtamentis teſtes licite ſine licentia vel Epiſcopi, vel ſuorum Superiorum eſſe non poſſunt, cum in Synodo Romana ab Eugenio II. celebrata ſtatuitur: „ Quamquam „ Sacerdotum teſtimonium credibilius habeatur, „ tamen ipſi in ſecularibus negotiis pro teſtimonio, aut in conficiendis teſtamentis non rogentur, quia eos in talibus rebus eſſe non convenit “. Validum tamen eſſe teſtimonium affirmant plures utriuſque Juris periti, nec per hoc impugnari poſſet valor teſtamenti; cum præfatum Eugenii Decretum non neceſſitatem, ſed honeſtatem tantum importet, ut ea verba indicare videntur, *quia eos in talibus rebus eſſe non convenit*: & contraria prævalet conſuetudo. In hoc tamen Provinciarum leges, & mores ſunt attendendi.

Conſectarium Tertium.

III. Qui hæreditatem adiit titulo teſtamenti minus ſolemnis, tenetur & omnia in eo contenta legata implere. Ratio eſt manifeſta: nam tota ra-

ratio, cur ex hujuſmodi teſtamento hæreditatem percipiat, eſt clara, & cognita voluntas teſtatoris: porro hæc non minus conſtat in hæreditate, quam in legatis: ergo ſicut ipſe putat ſe poſſe hæreditatem percipere, quoadusque per judicem ab ea deturbetur; ita exiſtimare debet, ſe etiam ad legata reddenda obligari. Iniquus propterea eſſet, qui & hæreditatem adire vellet ex clara voluntate teſtatoris, & ſimul denegare redditionem legatam, quia teſtamentum eſt minus ſolemne. Nam hoc pacto duplex adhiberet pondus, duplici uteretur menſura, alia pro ſe, alia vero pro ceteris; quod eſt profecto deteſtabile. Unde Deut. cap. 25. v. 13. præcipitur: *Non habebis in ſacculo diverſa pondera, majus & minus: pondus habebis juſtum, & verum*. Et Proverb. 20. v. 23. *Abominatio eſt apud Dominum pondus & pondus: ſtatera doloſa non eſt bona*. Quamobrem non ſunt audiendi Theologi illi, qui ob probabilitatem, quam ſupponunt, utriusque ſententiæ, nimirum valere, & non valere in foro conſcientiæ teſtamenta ſolemnitatibus deſtituta, id licitum docere non erubeſcunt. Quod ſi hæres hujuſmodi teſtamentum exiſtimet reſcindendum a judice, & propterea ſe ad hæreditatem reſtituendam cogendum, cum legatariis convenire poterit de reſtituendis in eo caſu acceptis legatis, & ita ſuæ proſpicere indemnitati.

Conſectarium Quartum.

IV. Falſa quoque, & laxa eſt rejicienda opinio Theologorum, qui docent hæredes ab inteſtato, & hæredes, vel legatarios inſtitutos ex teſtamento minus ſolemni, de valore hujus teſtamenti ſibi magis faventem opinionem eligere poſſe, ut proinde & hæres ab inteſtato legatariis legata negare, & hæredes, ac legatarii inſtituti teſtamento minus ſolemni ſibi queant & hæreditatem, & legata occupare, &, ſi non valeant, uti occulta compenſatione. Audiantur Salmanticenſes Tr. 14. cap. 1. pun. 6. n. 52. ſcribentes: „ Cum igitur utraque dicta „ ſententia probabilis ſit, qui primam ſequi vel„ let (de valore teſtamenti minus ſolemnis) po„ terit, ſi hæres, aut legatarius inſtituatur teſta„ menti minus ſolemnis, hæreditatem procurare, „ & ſi adipiſcatur, retinere . . . . . Et ſequendo „ noſtram ſententiam poterit hæres ab inteſtato „ non dare hæreditatem, aut legatum teſtamenti „ minus ſolemnis; quia ſecundum illam invalidum „ manet teſtamentum etiam in foro conſcientiæ; „ ideoque ſuccedit hæres ab inteſtato, ac ſi con„ fectum non eſſet. Sed quia probabiliorem dixi„ mus hanc ſententiam, poterit dictus hæres uti „ occulta compenſatione, ſi legatarius, aut hæres „ inſtitutus aliqua via legatum, aut hæreditatem „ adierit; quia, ut diximus, datur locus compen„ ſationi, quando eſt probabilior ſententia, quod „ ſibi talia bona debeantur. Sed hoc non poterit „ hæres, aut legatarius facere, ſi hæres ab in„ teſtato nolit reddere, quod in teſtamento minus „ ſolemni redditum eſt, etiamſi conformare ſe ve„ lit alienæ opinioni, niſi eam judicet probabilio„ rem; quia eo quod ſit probabile aliquid deberi, „ locus compenſationi non datur . . . . Sed ad„ huc poſſe, utramque ſequendo opinionem ſo„ lum ut probabilem, tenent Villalobos, & Leſ„ ſius ". Ex qua doctrina quisque cordatus perſpicit, quot ſequantur in humano convictu abſurda, perturbationes, & ſcandala, dum licet alteri alterius bona vel clam occupare, vel compenſatione ſarcire: & quam perverſa ſit doctrina, quæ occultam compenſationem permittit; cum juxta hos Theologos non ſolum locum habeat, quando jus aliquid habendi certum, exploratumque eſt, ſed etiam cum probabilius, vel etiam ſolum probabile; & quisque facile poſſit de ſibi faventis opinionis probabilioritate judicium efformare.

Conſectarium Quintum.

V. Hæredes, & teſtamentorum executores teſtatoris voluntates implere quantocius tenentur. Veritas hujus propoſitionis eſt de ſe manifeſta: nam hoc eſſet rem alienam detinere, cum ex voluntate teſtatoris legata, eleemoſynæ, remunerationes, aliæque ſimiles diſpoſitiones jam ſtatim ab ejus obitu, & cognita voluntate ad illos pertineant, quibus legata donata, & conceſſa inveniuntur: rem autem alterius detinere nec per modicum tempus licet, ut docet S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 8. Nec valet conceſſio juris, quod unius anni ſpatium concedit ad implendas teſtatorum voluntates, ſi ſint ad profanas cauſas, ſex vero menſium, ſi legata pia ſint. Quandoquidem, ut optime obſervat Reiffenſtuel T. 3. Jur. Can. diſt. 26. §. 23. n. 786. illud tempus eſt deſignatum in ordine ad non incurrendas pœnas, non ad vitandam culpam. Hinc optime inferunt Sylveſter, & Layman graviter peccare, ſi ex negligentia diutius differant exequi teſtatoris voluntatem. Hoc tamen executionis tempus latitudinem patitur. Nam 1. non urget, niſi prius hæredi innotuerit defuncti hæreditatem eſſe ad omnia implenda ſufficientem. 2. Niſi ab ipſo teſtatore executionis tempus fuerit deſignatum; tunc enim ſat erit ejus voluntatem ſtatuto tempore implere: quod tamen prævenire hæredi, vel executori conceſſum eſt, cum hoc voluntati teſtatoris non adverſetur. Qui vero vel intra annum, vel ſex menſes teſtatoris juſſa non impleverint, compelli poſſunt per judices, ſive ſeculares, ſive Eccleſiaſticos ad impletionem; immo ad ipſum Epiſcopum, ſi pia ſunt legata, ut ſtatuit Gregor. IX. Jus executionis devolvitur. Elapſo vero anno, ſi contempta monitione judicis ea exequi neglexerint, omni hæreditatis emolumento priventur; excepta tamen tota legitima, ſi hæredes ſint neceſſarii, ut ſtatuitur in jure Can. tit. 26. cap. 6. ubi ex Concilio Moguntino indicitur: „ Si hæredes „ juſſa teſtatorum non adimpleverint, ab Epiſco„ po loci illius omnis res, quæ eis relicta eſt, ca„ nonice interdicatur cum fructibus, & ceteris e„ molumentis ".

CAPUT DECIMUMNONUM.

De his qui teſtamenta condere poſſunt, & de hæredibus inſtituendis.

DOCTRINA.

I. *Quinam poſſint teſtamentum condere.*
II. *Quinam non poſſint.*

III.

III. *Num Clerici teſtamentum facere valeant.*
IV. *Num Regulares.*
V. *Quinam poſſint inſtitui hæredes.*
VI. *Illegitimi, alii ſpurii, alii naturales.*
VII. *Naturales quomodo hæredes eſſe poſſint.*
VIII. *Spurii quomodo ab hæreditate repellantur.*
IX. *Hæredes multiplicis generis.*
X. *De hæredibus neceſſariis.*
XI. *Hæredes liberi quinam.*
XII. *Quinam ſubſtituti, & de variis ſubſtitutionibus.*

I. Illi omnes teſtamentum rite condere poſſunt, qui nec jure naturali, nec poſitivo prohibentur. Porro jure naturali teſtandi carent facultate, qui ratione deſtituuntur: ſicut enim alios contractus, qui ſunt actus humani, ita etiam teſtamentum condere prohibentur; cujuſmodi ſunt infantes, amentes, furioſi, mente capti &c. Si tamen furioſi, & amentes ſubinde lucida habuerint intervalla, in his teſtari nequaquam impediuntur; dummodo conſtet revera in illis ſufficienter ſanam obtinuiſſe mentem. Quod ſi hoc in dubium vertatur, examinanda eſt illorum diſpoſitio, & teſtandi modus, utrum rationi congruere, nec ne, reperiatur: ſi poſt tale examen adhuc dubium perſeveret, præſumendum eſt ſufficienti mentis libertate nequaquam fuiſſe potitos, ac pro nullo eorumdem habendum teſtamentum; ſi quidem conſtat de amentia, in quam inciderunt, nec conſtat de amentiæ ceſſatione. E converſo nemo in amentia teſtamentum condidiſſe præſumendus eſt, niſi cujus infirmitas perſpicue probata fuerit, ſi alias prius mente conſtabat, ob oppoſitam rationem; quia videlicet conſtat de priſtina iſtorum ſanitate, & non conſtat de conſequente amentia. Teſtamentum incœptum tempore ſanæ mentis, ſed non completum, puta quia durante actu teſtandi teſtator incidit in amentiam, vel furorem, etiamſi hactenus hæredis inſtitutionem feciſſet, aut aliqua legata declaraſſet, etiam quoad iſta remanet infirmum, & caſſum; exceptis tamen, ut communiter ſentiunt juris Canonici Doctores, piis legatis. Jure naturali a teſtando repelluntur, qui bona non habent, de quibus poſſint diſponere, deficiente materia: ſi tamen vel ſperent ſe habituros, vel jus habeant ad bona, quæ licet hactenus non poſſideant, aliquando tamen ſciunt ſibi obventura, de his teſtamento valent diſponere.

II. Jure vero poſitivo teſtamentum condere prohibentur 1. Impuberes, ſcilicet qui nondum quartumdecimum annum, ſi maſculi ſunt, aut, ſi fœminæ, duodecimum complevere; ita tamen, ut ſi ultimus dies prædictorum annorum inchoatus fuerit, jam pubertatem attigiſſe cenſeantur. Horum tamen teſtamenta quoad bona, quæ in eorum dominio ſunt, juxta non paucos Auctores, & juxta ſecundam regulam cap. 17. conſtitutam, valent in foro conſcientiæ, ſaltem quaduſque judicis ſententia reſcindantur 2. Filii-familias, qui jam puberes ſunt, poſſunt quidem de bonis caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus, item de bonis adventitiis, quæ poſt Clericatum adepti ſunt (nam hæc evadunt quaſi caſtrenſia) etiam ad profanas cauſas teſtamento diſponere: ſed de profectitiis, vel etiam adventitiis ante Clericatum acquiſitis, neque cum patris conſenſu teſtari poſſunt niſi ad cauſas pias; nam hæc exceptio colligitur ex cap. *Licet* de ſepulturis in 6. 3. Teſtamentum condendi incapaces decernuntur, qui a nativitate ſunt ſurdi ſimul, & muti; non item, ſi hæc vitia contraxerint ſolum caſu, vel ex aliqua infirmitate dummodo alias ſcribere poſſint, vel alio pacto ſuam mentem exprimere. Surdus autem a nativitate, ſed qui mutus non eſt (ſi hoc fieri aliquo modo poſſit) item naturaliter mutus, ſed qui ſurdus minime exiſtit, valide teſtatur, ille quidem & oretenus, & in ſcriptis, poſterior vero ſolum per ſcripturam. 4. Prodigi, quibus interdicta fuit ſuorum bonorum adminiſtratio, valide teſtari non poſſunt ſaltem ad cauſas profanas: teſtamenta autem antea condita ſuo valore non carent. 5. Captivi, & obſides apud hoſtes, dum in tali ſtatu detinentur, teſtari prohibentur; quorum tamen anteriora teſtamenta ſubſiſtunt. 6. Damnati ad mortem naturalem, vel civilem, hoc eſt ejecti in perpetuum exilium, vel perpetuo carceri mancipati olim ad teſtamentum faciendum inepti reddebantur; quin immo & teſtamenta jam facta, præter donationes factas uxoribus, reſcindebantur: nunc temporis hæc pœna non tenet, niſi damnationi conjuncta fuerit confiſcatio bonorum. Item antiquo jure damnati ob libellos famoſos, ſicut etiam legibus tum civilibus, tum Canonicis hæretici, & eorum credentes, defenſores, receptores, fautores, qui intra annum Eccleſiæ non ſatisfecerint, teſtandi facultate privantur. De quibus tamen obſervandæ ſunt leges Regnorum, & Provinciarum, quæ juſtis de cauſis has leges vel temperarunt, vel mutarunt. In Jure Canonico ex cap. *felicis* de pœnis in 6. jure teſtandi privantur, qui hoſtiliter inſecuti ſunt S. R. Eccleſiæ Cardinales, vel eos ceperunt, aut percuſſerunt. Et ex cap. *Quamvis* de uſuris in 6. Uſurarii manifeſti, qui vel uſuras non reſtituerunt, aut de illis reſtituendis idoneam non præſtiterint cautionem.

III. Quoad Clericos vero, & Religioſos. 1. Certum eſt Clericos de bonis patrimonialibus, aut quaſi patrimonialibus libere teſtari poſſe etiam ad cauſas profanas; cum & ſint bona omnino laicalia, quorum plenum obtinent dominium, nec ab ullo jure, quomodo ſibi libet, diſponere prohibeantur. 2. Licet non ita certum ſit, probabile tamen admodum eſt, poſſe tali modo diſponere de reditibus beneficiorum, quæ propria parſimonia congruæ ſuæ ſuſtentationi ſubtraxerunt, non diſſentiente S. Th. qui 2. 2. q. 85. a. 7. ad 2. ſcribit. „ Bona Eccleſiarum non ſunt ſolum expendenda „ in uſus pauperum, ſed etiam in alios uſus. Et „ ideo ſi de eo, quod uſui Epiſcopi, vel alicujus „ Clerici eſt deputatum, velit aliquis ſibi ſubtra„ here, & conſanguineis, vel aliis dare, non „ peccat; dummodo illud faciat moderate, ideſt „ ut non indigeant, non autem ut ditiores inde „ fiant“. 3. De bonis vero mere Eccleſiaſticis, quæ ſuperabundant eorumdem congruæ ſuſtentationi, etiam ad cauſas pias, ſine Summi Pontificis licentia teſtamento diſponere prohibentur; ut conſtat ex pluribus juris Canonici legibus, paſſim ab Juriſtis adductis: idque optime inſtitutum affirmant, ne Clerici vacent rebus, & bonis accumulandis, ſcientes de iis pro ſuo libito minime diſponere poſſe. Quoad conſuetudinem vero teſtandi ad cauſas profanas de præfatis bonis pro certo habendum eſt, hu-

hujuſmodi conſuetudinem tanquam iniquam, & lege naturali, & divinæ adverſantem, vim obtinere non poſſe, nec licere Clericis vi talis conſuetudinis vel ad cauſas profanas diſponere, vel ab inteſtato decedere, ut conſanguinei ab inteſtato ſuccedant, nec iſtis hæredibus hujuſmodi bona ſibi licite retinere. Quandoquidem non majus dominium ſive per teſtamentum, ſive quocumque alio contractu quis transferre in alium poteſt, quam ipſe obtineat. Porro late oſtendimus, & fuſe probavimus, Clericos nullo modo eſſe bonorum Eccleſiaſticorum, quæ ſuæ congruæ ſuperabundant ſuſtentationi, dominos, ſed meros œconomos, & diſtributores. Non ergo amplius dominium in alios transferre poſſunt, nec hæredes bona pauperum, & Chriſti patrimonium ſibi retinere. Nec contraria conſuetudo prævalere poteſt. Nam, ut dicit Cap. *Finali* de conſuet. „ Nemo ſanæ mentis intelligit naturali juri (cujus transgreſſio periculum ſalutis inducit) quacumque conditione (quæ dicenda eſt verius in hac parte corruptela) poſſe aliquatenus derogari “. Porro & ipſi adverſarii fatentur, hanc conſuetudinem efficere quidem poſſe, ut validum ſit teſtamentum Clericorum de bonis Eccleſiaſticis ad profanas cauſas; at illos lethaliter peccare: conſuetudo igitur iſta ex multiplicatis oriretur criminibus. 4. Quoad conſuetudinem vero teſtamentum condendi ad pias cauſas, ut teſtantur juris Canonici Scriptores, adeo fere ubique invaluit, ut beneficiati minores, ideſt infra Epiſcopalem dignitatem conſtituti etiam non obtenta diſpenſatione, & teſtamentum condant ad pias cauſas, & ea rata, & valida habeantur: quæ conſuetudo eo nomine non eſt improbanda, quia cum iſtis Eccleſiaſticis ab inteſtato decedentibus ſuccedant non Eccleſia, ſed conſanguinei, cavetur, ne bona Eccleſiaſtica ab ipſis occupentur, & de illis vel in proprium commodum, & utilitatem diſponant. Quamobrem Eccleſiaſtici hujuſmodi ſuperflua bona poſſidentes, &, dum vivunt, ea pauperibus erogare tenentur, vel ita caute rebus ſuis conſulere, ut ſaltem poſt ſuum obitum in pium uſum, & pauperum levamen convertantur.

IV. Religioſis vero profeſſis, qui ob votum paupertatis proprium non habent, & ob votum obedientiæ ſui juris non ſunt, proculdubio minime licet teſtari, vel de illis, quorum adminiſtratio ſibi permiſſa fuit, etiam de Superiorum ſuorum licentia. Concedente vero Summo Pontifice ad pias cauſas teſtamentum facere poſſunt Religioſi illi, qui beneficium ſeculare, aut regulare obtinuerunt, aut qui extra clauſtra viventes, licitum peculium ſibi compararunt. Non profeſſi vero, ſive ante, ſive poſt Religionis ingreſſum, etiam ſine licentia Epiſcopi, vel alterius Eccleſiaſtici Superioris, libere de ſuis rebus teſtari poſſunt, eorumque diſpoſitio ſubſequente profeſſione tanquam morte confirmatur; ita tamen ut, dum vivunt, illorum bonis frui poſſit Monaſterium, ſi poſſidendi capax ſit, alias ſtatim ad hæredes devolvantur. Signanter dixi, præfatos teſtamentum conficere poſſe etiam ſine licentia Epiſcopi, vel alterius Eccleſiaſtici ſuperioris. Nam licet Trident. Concil. ſeſſ. 25. de Regul. cap. *16.* ſtatuerit: „ Nulla quoque renuntiatio, aut obligatio antea facta, etiam cum juramento, vel in favorem cujuſcumque cauſæ piæ, valeat, niſi cum licentia Epiſcopi, ſive ejus Vicarii, fiat intra duos menſes proximos ante profeſſionem; ac non alias intelligatur effectum ſuum ſortiri, niſi ſecuta profeſſione: aliter vero facta, etiamſi cum hujus favoris expreſſa renuntiatione, etiam jurata, ſit irrita, & nullius effectus “: in hoc tamen Decreto Concilium tantum loquitur de diſpoſitionibus inter vivos, donationibus, renuntiationibus, ceſſionibus &c. ne per illas, utpote de jure illico validas, novitii temporalibus bonis privati libertatem ad ſeculum revertendi amittant, & in Religione inviti quodammodo manere cogantur. Quod profecto locum non habet in teſtamento, cum per illud, utpote ad profeſſionem uſque ſemper revocabile, & ea non emiſſa nullum habiturum effectum, novitius nec bonis ſuis, nec ſua libertate ſpolietur.

V. Omnes, ſive ſint ſingulares perſonæ, ſive ſint Communitates, attento jure, tum naturali, tum poſitivo hæredes inſtitui poſſunt, niſi ſpecialiter a jure repellantur: ſiquidem nil aliud requiri videtur, ut quis hæres legitime inſtituatur, quam plena poteſtas in diſponente, forma a jure præſcripta, & capacitas in eo, in cujus favorem diſponitur. Plures tamen in jure incapaces declarantur ad hæreditatem conſequendam. Et 1. quidem Hæretici, & Apoſtatæ, item credentes, receptores, defenſores eorumdem, circa quos tamen leges, conventiones, & pacta Regnorum, & Provinciarum ſunt attendenda. Item jure canonico, ut ſuperius diximus, nedum teſtamenti condendi, ſed & hæreditatis capiendæ incapaces declarantur, qui hoſtiliter S. R. E. Cardinales inſectantur, capiunt, vel percutiunt. Immo univerſaliter ex Juriſtarum recepta ſententia quicumque ex delicto, vel culpa inteſtabiles active conſtituitur, etiam inteſtabiles paſſive debent exiſtimari; non vero qui ex aliquo defectu teſtamentum condere non poſſunt. Hinc hæreditatis, & legatorum capaces ſunt infantes, pupilli, minores, pauperes, infirmi, cæci, muti; immo & nondum nati, qui in utero matris continentur, vel in poſterum naſcituri ſunt. Servos, ſi a dominis hæredes inſtituantur, libertate donari cenſendum eſt. A domina vero hæres nequit inſtitui ſervus, pendente accuſatione de adulterio cum ea patrato. Hæredes quoque, qui teſtatores interfeciſſe convincuntur, ſunt ipſo facto a bonis hæreditatis excluſi: quæ num ad hæredes ab inteſtato devolvantur, vel ad fiſcum pertineant, digladiantur Juriſtæ. Similiter qui gravem ingrati animi affectum, vel graves inimicitias contra teſtatorem exercuere, & qui illum vel teſtamentum condere prohibuerint, vel conditum revocare, hæreditate, & legato privantur. Ex Clementina *Exivi* de Verborum ſignificatione fratres minores ſtrictioris obſervantiæ hæredes, vel legatarii, ſive in particulari, ſive in communi inſtitui non poſſunt, itaut ex hujuſmodi inſtitutionibus, ſi factæ fuerint, nihil juris obtineant. Per hanc tamen Conſtitutionem minime interdictum cenſetur, ut eis aliquid per modum eleemoſynæ relinquatur, ad Eccleſiæ conſtructionem, altarium ornatum, & ſacras ſupellectiles. Immo & poteſt alteri perſonæ hæreditas, vel legatum relinqui cum onere, ut vendatur, & pretium eiſdem fratribus diſtribuatur, vel certæ eleemoſynæ ſumma, ſive eſculentorum, ſive potabilium portio ſingulis annis erogetur. Alii vero, qui profeſſi ſunt in Re-

ligione, quæ poſſidendi in communi capax habetur, valide inſtitui poſſunt hæredes, vel legatarii; ita tamen, ut non ſibi, ſed Monaſterio hæreditas, vel legatum obveniant, etiam abſque ullo facto ipſius Monachi, vel Religioſi, qui inſtitutus fuerit hæres, vel legatarius; ita ut, etiamſi iſte moriatur, antequam adeat hæreditatem, vel eiſdem proprio motu renuntiaverit, nihilominus Monaſterium, cui jam jus eſt acquiſitum, eam percipere poſſit.

VI. De illegitimis vero controverſia eſt, utrum hæredes inſtitui poſſint. Notandum vero, duas diſtingui in jure illegitimorum ſpecies, alii qui *naturales* dicuntur, alii *ſpurii*. Naturales olim dicebantur, qui ex unica concubina domi retenta erant orti. Sed poſtea jure canonico, cujus determinatio etiam in foro civili recepta fuit, omnes illi, & ſoli vocantur, qui procreati ſunt ex parentibus ſolutis, id eſt inter quos nullum erat tempore conceptionis, vel nativitatis impedimentum dirimens Matrimonium; licet fortaſſis intercederet impedimentum aliquod ex iis, quæ ſimpliciter impedientia dicuntur, puta votum ſimplex caſtitatis: immo nonnulli Theologi, ut Leſſius, ſub hoc nomine comprehendi exiſtimant & illos, quorum parentes tempore nativitatis, vel conceptionis obligabantur quidem vinculo impedimenti dirimentis, quod tamen erat ignotum vel utrique parti, vel etiam ſolum alterutri. Filii autem ſpurii illi dicuntur, qui ex parentibus procreati ſunt, quos inter tempore conceptionis, vel nativitatis extabat impedimentum dirimens; ut ſi intra quartum gradum conſanguinei, vel affines fuiſſent; aut illorum uterque, vel alteruter aut ſolemni voto caſtitatis obſtrictus, aut Sacro Ordine initiatus fuiſſet. Hi vero in jure civili etiam ex damnato concubitu geniti dicuntur.

VII. Si itaque de filiis naturalibus ſermo ſit, iſti ex juris civilis diſpoſitione poſſunt inſtitui hæredes univerſales a patribus non habentibus legitimam prolem; ita tamen ut, ſi aſcendentes patris non defuerint, iſtis legitima portio reſervetur, quamvis hanc reſervationem non eſſe uſu receptam notent plures Auctores; ideoque, ubi talis non viget lex, vel conſuetudo, poteſt a patribus, in defectu legitimorum, naturalibus totum relinqui. In Galliis vero, teſte Juvenino, ea lex viget, ut filii naturales totius hæreditatis capaces non ſint, ſed a parentibus legati nomine aliquid accipere poſſint. Si vero pater illorum ſine teſtamento decedat; naturales filii hæredes ex aſſe ab inteſtato eſſe non poſſunt, ſed ſolum ad ſextam hæreditatis partem legibus admittuntur. Quod ſi pater habuerit filios legitimos, tunc naturalibus nihil competit ab inteſtato; poſſunt tamen teſtamento patris accipere unciam, ideſt duodecimam partem hæreditatis. Aliter vero res ſe habet reſpectu hæreditatis maternæ, ſiquidem naturales filii ſuccedunt matribus ab inteſtato in totum, ſi filii legitimi deſint; ſi vero adſint, ex æquo cum aliis partiuntur hæreditatem. Immo non poſſunt prætermitti naturales in teſtamento matris; ſed aut hæredes inſtitui debent, aut expoſita cauſa exhæredari: alioquin teſtamentum prætermittens irritum foret, & tanquam inofficioſum ſuo careret effectu. Semper tamen præ oculis habendæ ſunt peculiares leges, & ſtatuta Regnorum.

VIII. Quoad ſpurios vero aliter res ſe habet: iſti enim Juris Romani diſpoſitione nihil a patre percipere poſſunt neque teſtamento, neque ab inteſtato, neque ex donatione inter vivos; ut patet ex Authentica *Licet* in Cod. de filiis natural. Ibi enim a quocumque beneficio excluduntur, qui ex damnato coitu ſunt procreati, cujuſmodi ſpurii cenſentur. Et novella 74. præcipitur: *nullam eſſe eis clementiam participandam*, ut ſit etiam quoddam ſupplicium patris agnoſcere nihil eos habituros ex ſuis bonis. Maternæ quoque hæreditatis iidem incapaces exiſtunt: qui enim non poteſt ſaltem aliquo modo patri ſuccedere, nec matris hæres eſſe poteſt, niſi aliqua exceptio juris pro eo limitet, quæ nulla pro ſpuriis invenitur. Et licet nonnulli filium conjugati, vel Sacerdotis ex ſoluta poſſe matri ſuccedere autument, quia hujuſmodi conjunctiones non tam acriter civilibus legibus vindicantur; nihilominus eſto minus puniantur, negari tamen non poteſt, eos inter damnatos coitus comprehendi; quapropter niſi lex, ſtatutum, recepta, & adprobata conſuetudo vel innovaverit, vel alio modo ſtatuerit, aliter ac de aliis ſpuriis de ipſis judicandum non videtur, quibus ſtando juri civili nec alimenta eſſent concedenda. Verum, ſi his non ſuppetat, unde ſuſtententur, alimenta eſſe danda jus canonicum ſtatuit, ut patet ex Cap. cum haberet 8. de eo qui duxit in Matrimonium &c. ubi dicitur. „ Sollicitudinis tuæ intereſt, ut „ uterque parentum liberis ſuis, ſecundum quod „ eis ſuppetunt facultates, neceſſaria ſubminiſtret“, temperans in hoc ſua æquitate rigorem legum civilium, tanquam pietati naturali minus conſentaneum: jure enim naturæ pater ad alendum filium indigentem adſtringitur; & hæc moderatio etiam in foro civili omnium Regnorum, & rerum publicarum ut juſtiſſima ſuſcepta fuit, & vim obtinet. Porro nomine alimentorum intelliguntur quæ ſunt neceſſaria pro conditione perſonæ ad victum, veſtitum, habitationem, medicinalia, & hujuſmodi: quare & dotes filiarum continentur, cum dotes in locum ſuccedant alimentorum, etiam ſi parentes Sacerdotes eſſe contigerit. Nec huic obligationi ſatisfacit pater, exponens filium ſpurium in aliqua hoſpitali domo, niſi aut pauper exiſtat, aut ad id compellatur ad evitandam infamiam occulti criminis, cum & in hunc finem aliquæ hoſpitalis domus fundatæ inveniantur. Semper tamen expenſas compenſare debet ab hoſpitali factas, niſi paupertate impediatur, ut diximus in IV. Decalogi Præcepto.

IX. Quoad alios hæredes vero hi communiter in quatuor dividuntur claſſes: alii neceſſarii dicuntur, alii ab inteſtato, alii voluntarii ſeu extranei, alii denique ſubſtituti. Neceſſarii hæredes dicuntur, qui in teſtamento præteriri nullo modo poſſunt, ſed debent vel hæredes inſtitui, vel nominatim exhæredari, expreſſa juſta exhæredationis cauſa: alioquin teſtamentum, quod eos prætermittit, omni prorſus valore ex legum diſpoſitione, privatur. Tales autem ſunt filii, nepotes, aliique deſcendentes in linea recta, ſive maſculi, ſive fœminæ, ſive emancipati, ſive ſub poteſtate conſtituti; & his deficientibus aſcendentes in linea recta pater, avus, proavus &c. Ita tamen, ut ſemper aſcendentes excludantur, quamdiu aliqui deſcendentes extiterint. Fratres, & ſorores non recenſentur inter hæ-

hæredes neceſſarios, ita ut teſtamentum, in quo eis prætermiſſis, extraneus inſtitutus eſt hæres, non propterea ſuo careat robore. Qui tamen ex eodem patre ſunt fratres, & ſorores, poſſunt impugnare querela inofficioſi teſtamenti illud, in quo inſtituta fuit hæres perſona turpis. Turpes autem dicuntur perſonæ, quæ habent infamiam juris, vel facti, ut concubinarii, meretrices, mimi, lenones, bonorum dilapidatores, & hujuſmodi; quæ tamen querela minime conceditur illorum filiis, neque etiam fratribus, vel ſororibus uterinis ex diverſo patre prognatis.

X. Hæredes ab inteſtato 1. ſunt filii, 2. Nepotes, aliique deſcendentes in linea recta, ſed hi per ſtirpem, non per capita. Siquidem nepotes cum repræſentent perſonam patris, plures nepotes ex eodem filio illum ſolum repræſentant, & omnes ſimul ſumpti eam poſſunt hæreditatis conſequi portionem, quæ uni ſoli teſtatoris filio competere poteſt, 2. Si deſint deſcendentes in linea recta, ſuccedunt ab inteſtato adſcendentes in eadem linea, puta pater, avus, proavus, ſuo quiſque ordine, & gradu, & in hac ſucceſſione locum habet etiam mater poſthumi: ut ſi teſtator relinquat uxorem prægnantem, ex qua poſt ejus mortem naſcitur filius, qui ſtatim moriatur, mater ſuccedit loco talis filii in ea hæreditatis portione, vel legitima, quæ eidem deberetur. 3. Adſcendentibus quoque non extantibus ſuccedunt fratres, ſorores, aliique collaterales per capita uſque ad decimum gradum incluſive, itaut ſemper præferantur, qui ſunt in gradu proximiore, ſive ſint conſanguinei ex parte patris, qui etiam cognati dicuntur, ſive ex parte matris, qui agnati appellantur. Fratri itaque defuncto ab inteſtato ſuccedunt fratres, & ſorores ex iiſdem parentibus, excludentes eos, qui ex parte unius duntaxat parentis ſunt fratres; & iſti poſteriores alios excludunt collaterales magis remotos. Quod ſi ſimul concurrant fratres conſanguinei, & uterini, primi in bonis paternis, alii in maternis præferuntur; quamvis non deſint juriſperiti, qui utroſque ex æquo ſuccedere affirment: quia bona, quæ pervenerunt ad fratrem defunctum ab inteſtato, quando facta ſunt ipſius, deſierunt eſſe vel paterna, vel materna, At in his leges ſunt attendendæ, quæ variæ ſunt juxta varias dominiorum rationes.

XI. Hæredes vero liberi, ſive extranei ſunt illi omnes, qui a teſtatore inſtitui neceſſario non debent, ſed vel cum hæredibus neceſſariis, vel etiam, ſi nulli adſint, libere aſſumuntur, & hi omnes eſſe poſſunt, quos enumeravimus n. 5.

XII. Hæredes denique ſubſtituti illi dicuntur, qui ad hæreditatem vocantur in locum hæredis primum a teſtatore inſtituti, nempe in caſu, quo is vel nolit hæreditatem acceptare, & adire, vel minime poſſit: aut quia ante teſtatorem moriatur; aut quia ob aliquod crimen, vel impedimentum legale evaſerit impotens percipiendæ hæreditatis. Sex autem modis contingit aliquem ſubſtitui jure communi, ſeu Romano, ſive ſex ſubſtitutionis ſpecies diſtingui ſolent: appellantur autem vulgaris, pupillaris, exemplaris, fideicommiſſaria, reciproca, & compendiaria. *Vulgaris* ſubſtitutio eſt, qua quivis teſtamenti condendi capax ſubſtituit in locum primi hæredis quam maluerit perſonam, quæ legibus non excludatur. Extinguitur autem hæc ſubſtitutio, cum ſi is, qui primus eſt inſtitutus hæres, adierit hæreditatem; tum ſi ſubſtitutus moriatur ante teſtatoris mortem, vel antequam primus hæres adeat hæreditatem. Subſtitutio *Pupillaris* eſt, qua pater filiis impuberibus hæredibus a ſe inſtitutis alias perſonas unam, vel plures ſubſtituit in caſu, quo contigerit filios ante pubertatem decedere. Cum enim impuberibus leges nequaquam permittant teſtamentum condere; ideo indulgent patribus, ut vicem filiorum ſuppleant, & pro ipſis teſtamentum condant. Ut autem valida ſit hæc ſubſtitutio, tria neceſſaria ſunt. 1. Ut is, cui ſit ſubſtitutio, ſit ſub poteſtate patria: quapropter mater non poteſt pupillariter ſubſtituere, quia patriam poteſtatem non habet; nec ipſe pater ob eamdem rationem filio illegitimo poteſt ſubſtituere. 2. Ut idem, cui fit ſubſtitutio, per mortem teſtatoris evadat ſui juris, nec recidat in poteſtatem alterius: quare nec pater vivente avo, nec avus vivente patre poteſt ſic ſubſtituere; quia pupillus alterutro deficiente ſub alterius poteſtate conſtituitur. 3. Ut hæc ſemper implicita intelligatur conditio, quod videlicet ante pubertatem decedat, cui facta eſt ſubſtitutio; alias eadem locum non habet. Subſtitutio *exemplaris* ſic dicta, quia fit ad exemplum pupillaris, eſt, qua pater, aut alius aſcendens filiis amentibus, aut furioſis, vel ſurdis ſimul, & mutis, vel prodigis, quibus bonorum adminiſtratio ſit interdicta (nam ſic ſcilicet prodigi, & ſurdi ſimul ac muti ſolum ad pias cauſas teſtari permittuntur) ſubſtituit hæredem, ſi eos in tali ſtatu mori contigerit. Differt hæc ſubſtitutio a pupillari, quia habet locum reſpectu filiorum etiam puberum; immo & illorum, qui a patria poteſtate ſunt emancipati. Fieri autem poteſt non ſolum a patre, ſed etiam a matre, præſertim quoad bona, quæ ab ipſa proveniunt; immo & ab avo, & proavo, ſiquidem jus ſic ſubſtituendi non tam intuitu patriæ poteſtatis, quam titulo humanitatis conceſſum fuit. Ad hoc tamen ut valida ſit, debitus ordo ſervandus eſt in perſonis ſubſtituendis; ita ut, ſi filios habeant ii, qui teſtari impediuntur, ſibi neceſſario ſubſtituantur; & his deficientibus illorum fratres ſunt præferendi. Si tamen nec fratres, nec ſorores adfuerint, poteſt & extraneus ex libito teſtatoris ſubſtitui. Subſtitutio *fideicommiſſaria* eſt indirecta, & obliqua ſubſtitutio, qua hæres primo inſtitutus gravatur, ut hæreditatem totam, vel partem ejus aliquotam, puta dimidiam, tertiam, quartam &c. reſtituat alteri, qui fideicommiſſarius vocatur. Eſt, inquam, indirecta, & obliqua ſubſtitutio, quia hæreditas miniſterio alterius defertur ad ſubſtitutum: idcirco etiam in Codicillo fieri poteſt, licet aliæ ſubſtitutiones non valeant, niſi in teſtamento contineantur; quia per codicillum eſto hæres non poſſit inſtitui, inſtitutus tamen gravari permittitur. Sic autem gravatus poteſt ex legum diſpoſitione retinere ſibi quartam partem hæreditatis, quam alteri reſtituere jubetur: & hæc quarta pars vocatur Trebellianica, quia Senatus Conſulto Trebellianico, a Trebellio Conſule auctore, conceſſa & decreta fuit; tum ne vana foret hæredis Inſtitutio, tum ut hac utilitate alliceretur ad id faciendum, & exequendum, quod eidem teſtator imponit. Si ergo hæres inſtitutus fuit ex aſſe, quartam totius hæreditatis inte-

integræ; ſi in dimidia parte, ſeu ex ſemiſſe fiat hæres, quartam hujus dimidii portionem ſibi vendicabit; & ſic proportionaliter diſcurrendo. Notandum hic diſcrimen, quo diſtingui debent legitima Trebellianica & Falcidia. Legitima eſt illa portio hæreditatis, quæ hæredibus neceſſariis debetur, quave non relicta, niſi fiat expreſſa, & juſta exhæredatio, teſtamentum irritum eſt. Complectitur autem trientem, ſeu tertiam partem hæreditatis jure communi, ſi filii non ſint plus quam quatuor; ſi vero hunc numerum excedant, ſemiſſem, ſeu dimidiam hæreditatem æqualiter ſingulis dividendam, ut etiam alibi diximus. Trebellianica vero eſt quarta pars hæreditatis, detracto ære alieno, & expenſis funeris, quæ conceditur hæredi, fideicommiſſo univerſali gravato. Quod ſi iſte ſit etiam hæres neceſſarius, juxta communiorem ſententiam nedum legitimam, ſed etiam Trebellianicam poterit ex hæreditate reſtituenda detrahere. Tandem Falcidia (ſic dicta non a falce, ut imperiti aliqui cenſuere, ſed a Cajo Falcidio tribuno plebis, ejus auctore) eſt quarta pars bonorum teſtatoris, quam hæres ſcriptus poteſt ſibi retinere ex hæreditate nimis gravata legatis, ſingulis pro rata detrahendo. Id autem ſibi licitum eſt, quoties a teſtatore expreſſe prohibitum non fuerit; non habet tamen locum in legatis piis, niſi forte hæres ſit aliqua cauſa pia: nam tunc detrahere Falcidiam poterit; quia cauſæ piæ contra cauſam piam non datur privilegium. Nec etiam habet locum, quando res, quæ legata eſt, in perpetuum alienari prohibetur. Subſtitutio *reciproca*, ſeu breviloqua eſt, qua plures hæredes inſtituti etiam ſibi invicem ſubſtituuntur: ut ſi dicat teſtator inſtituo Cajum, & Sempronium meos hæredes, & invicem eos ſubſtituo, eſt ſubſtitutio breviloqua, quia brevibus exprimitur verbis; eſt vero reciproca ob mutuam ſubſtitutionem. Tandem ſubſtitutio compendiaria eſt, quæ plures complectitur ſubſtitutiones relative ad varia tempora: ut ſi dicat teſtator, inſtituo filium meum hæredem; & ei ſubſtituo Titium, quandocumque filium mori contigerit: æquivalet vero hæc ſubſtitutio *pupillari*, ſi filius ante pubertatem moriatur; *exemplari*, ſi eumdem contingat in amentiam, vel aliud impedimentum incidere; *fideicommiſſariæ*, ſi poſt pubertatem deceſſerit, ſalvo tamen jure legitimæ, & Trebellianicæ, & vulgaris, ſi filius ante patrem moriatur, vel alio modo incapax evadat hæreditatis.

CAPUT VIGESIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Pater nequit ſine juſta cauſa filium exhæredare.*
II. *Juſtæ adeſſe poſſunt cauſæ filios hæreditate privandi.*
III. *Sicut reſpectu filii exhæredandi parentes.*
IV. *Quinam filii non ſint inter illegitimos recenſendi.*
V. *Num liceat parentibus filium ſpurium hæredem inſtituere.*
VI. *Quinam ordo ſervandus in teſtamentis.*
VII. *Non omnis inæqualitas in teſtamento etiam reſpectu filiorum injuſta habenda eſt.*

Conſectarium Primum.

I. Pater nequit abſque injuſtitia ſine legitima cauſa filium exhæredare, & ſua legitima privare. Ipſum jus naturæ hujus propoſitionis veritatem oſtendit, quod parentem obſtringit ad proprium filium alendum, eique neceſſaria ad victum ſuppeditanda, & quidem non quocumque modo, ſed juxta ſui ſtatus conditionem. Quamobrem, ut in 4. Decalogi præcepto diximus, tutus non eſſet in conſcientia genitor, qui, ut aliquem ex filiis ditiorem, ſplendidioremque relinqueret, vel alios filios neceſſariis privaret, vel ſola donaret legitima, quæ ſatis non eſſet ad ſui ſtatus conditionem ſervandam. Accedunt & Leges civiles pene omnium Regnorum, quæ irrita declarant, & nulla teſtamenta, quibus filii legitimi vel hæreditate privantur, vel etiam ſolum prætermittuntur; ut habetur L. 1. ff. de irrit. Teſt. *Teſtamentum nullius eſt momenti, cum filius, qui fuit in patris poteſtate, præteritus eſt.* Legitima vero debetur filiis ex omnibus, & ſingulis bonis utriuſque parentis, & libera ab omni gravamine, & onerosa conditione; niſi forte legitima detur filiis in aliqua re determinata, puta pecunia, bonis ſtabilibus &c. dummodo tamen res aſſignata & portionem jure debitam adæquet, & ſine hujus minima diminutione, impoſita poſſit onera ſuſtinere. Deficientibus filiis, & deſcendentibus, legitima, ut diximus, aſcendentibus debetur. Verum in hac deſignanda diſſentiunt utriuſque Juris Doctores, cum certa lege, ſicut in deſcendentibus, taxata non ſit. Quidam enim docent eandem eſſe, quæ debetur filiis, ideſt vel trientem, vel ſemiſſem totius hæreditatis juxta numerum hæredum. Alii duas hæreditatis partes pro legitima aſſignant, tertia ſolum Teſtatoris arbitrio relicta. Alii communiter tertiam partem ſtatuunt. Sunt igitur in hoc municipales leges conſulendæ. Uxori vero nulla debetur legitima ex bonis mariti, licet eam ſine dote acceperit: in aliquibus tamen locis, Leges quartam bonorum partem uxori non habenti, unde decenter vivat, dandam ſtatuere.

Conſectarium Secundum.

II. Juſtæ adeſſe poſſunt cauſæ filios hæreditate privandi: hæ autem partim in jure civili communi, partim peculiaribus locorum legibus decernuntur: ſunt autem quæ ſequuntur. 1. Si filius violentam manum in parentes injecerit, niſi forte in ſui, vel patriæ defenſionem; aut mortem ipſis machinatus fuerit, etiam effectu non ſecuto. 2. Si gravi eos vel injuria, vel contumelia affecerit, quæ gravitas eſt prudentum judicio ponderanda, inſpectis cauſis, circumſtantiis, & conditionibus tum parentum, tum filiorum. 3. Si eos in cauſa criminali accuſaverit, exceptis tamen criminibus læſæ majeſtatis, & hæreſis; vel in judicio contra ipſos delator, vel teſtis fuerit de gravi crimine, ob quod plectendus eſſet pœna mortis, vel perpetui exilii, vel infamiæ. 4. Si parentes in carcere ob æs alienum detentos vel liberare neglexerit, cum poſſet; vel pro illis fidejubere detrectaverit; vel in captivitatem redactos redimere, cum poſſet, omiſerit, vel in de-

dementiam lapſos non curaverit. 5. Si paternum torum violaverit, indigenti patri alimenta denegaverit, novercam uxorem patris ſui vel occiderit, vel necare tentaverit. 6. Si illum impedierit, ne Teſtamentum conficiat, vel confectum revocare coegerit. 7. Si filius infamem, & propudioſam artem amplexus ſit, & exerceat; vel maleficus ſit, & excantator, vel maleficorum ſocius: & ſimiliter filia, ſi oblatam ad honeſtum matrimonium dotem repudiaverit, & luxurioſam vitam, ſeu meretriciam elegerit; vel ſi filii a Catholica Religione apoſtataverint juxta Principatus leges. In Galliis conceditur parentibus, ut filios, & filias, ſine illorum conſenſu matrimonium celebrantes, poſſint exhæredare. Verum quoad hanc legantur ea, quæ diximus cap. 8. de dote filiabus danda, & doctrina ibi tradita huic aptetur loco.

Conſectarium Tertium.

III. Quemadmodum filios parentes exhæredare poſſunt; pari pacto & filii parentes ſuos juſtis de cauſis ipſis debita privare hæreditate valent. Juſtæ vero cauſæ ſunt ferme illæ, quæ ſuperius recenſuimus: Nimirum, ſi filium amentem non curaverit, ſi captivum non redemerit, vel mortem illi intentaverit, aut de gravi crimine mortem, exilium, infamiam, gravioremve aliam pœnam inferente vel accuſaverit, vel teſtis fuerit; exceptis tamen criminibus proditionis patriæ, læſæ majeſtatis, vel hæreſis. Si filii uxorem vel concubinam corruperit, vel matrem filii enecaverit, vel interficere tentaverit &c. In utraque tamen exhæredatione nec parentes filiis, nec filii parentibus alimenta ad vitam ſuſtentandam, aliunde non habentibus, denegare poſſunt; licet lautiora, & eorum congrua ſtatui tribuere non teneantur: nam priora denegare idem eſt, ac illos interficere. 2. Licet patrata ſint crimina, quæ exhæredatione puniri merentur, niſi tamen revera ſecuta ſit exhæredatio, impedita fortaſſis vel morte patris, vel ignorantia delicti, nec filius hæreditate patris, nec pater hæreditate filii privatur, ſed tuta conſcientia eam occupare poſſunt: tum quia nemo ſibi ipſi pœnam ante Judicis ſententiam infligere tenetur; tum quia præſumi poteſt, condonatam a patre filio pœnam. Quamobrem leges jubent, patrem in Teſtamento, non niſi adducta exhæredationis cauſa, eaque probata, poſſe filium hæreditate ſpoliare. 3. Semel remiſſa injuria locum amplius non habet exhæredatio, quæ pœna eſt; licet fortaſſis Teſtamentum, in quo illa inflicta erat, revocatum non fuerit, & condonatio non expreſſe, ſed tacite facta ſit: ſimiliter, ſi reus publica pœnitentia, vel per Religionis ingreſſum patri offenſo ſatisfecerit, non vero ſi ſolum privata pœnitentia de patrato delicto doleat; cum hæc non videatur ſufficiens ad tollendam pœnam in foro exteriori infligendam. Ita communiter tum Theologi, tum Juriſtæ.

Conſectarium Quartum.

IV. Inter filios illegitimos, vel ſpurios illi habendi non ſunt, qui orti ſunt ex matrimonio bona fide contracto, licet ex aliquo ignorato impedimento nullum fuerit, & irritum. Nam id expreſſe declaratum fuit in Jure Can. cap. ex *Tenore* Extr. *qui ſint filii legitimi*, ubi Pontifex ſtatuit in favorem prolis ex tali matrimonio natæ eſſe judicandum, ſcribens: *Intelligentes, quod Pater* R. *Matrem ipſius in facie Eccleſiæ ignaram, quod ipſe ſibi aliam matrimonio copulaſſet, duxerit in uxorem, dum ipſa conjux ipſius legitima putaretur, dictum* R. *ſuſceperit, ex eodem in favorem prolis potius declinamus, memoratum* R. *legitimum reputantes*. Quod plures Theologi extendunt etiam, ſaltem ex parte, ad filium natum ex matre vel violenter compreſſa, vel per fraudem decepta ab aliquo ſe maritum ſimulante: cujus filius reſpectu ipſius ita habetur legitimus, ut ſimul cum aliis filiis tum ex teſtamento, tum ab inteſtato matri ſuccedere poſſit. Qui vero per ſubſequens matrimonium facti ſunt legitimi, & per omnia legitime natis æquiparantur; quia ut docet Gloſſa, *tanta eſt vis matrimonii, ut omnia præcedentia purget*. Legitimati vero gratia Principis æquali jure ſuccedere poſſunt parentibus ſuis, ſi hæ adſint conditiones; nimirum ſi nulli extent liberi legitimi; ſi pater poſt generationem filii juſta cauſa impeditus matrem in matrimonium ducere non potuerit, & per ſubſequens matrimonium filium legitimare; ſi denique filii legitimi legitimationi conſenſum præbuerint.

Conſectarium Quintum.

V. Non licet filium ſpurium hæredem paternorum bonorum conſtituere ſubſtitutione fideicommiſſaria: num vero pupillari, incertum, & juxta Regionum leges, & conſuetudines dijudicandum. Explicatur. Fideicommiſſariam ſubſtitutionem capite præcedente eam diximus, qua Teſtator hæredem quidem inſtituit, ſed cum adjecto onere hæreditatem vel integram, vel in parte alteri tradendi. Sic Pater, cum legibus prohibeatur, ne filiis ſpuriis aliquid donet præter alimenta, ut tamen ipſum hæredem faciat in fraudem legis, alterum hæredem conſtituit cum pacto, & promiſſione vel integram, vel ex parte hæreditatem tradendi filio ſpurio. Hinc quæritur, num licite, & valide poſſit hic hæres ante judicis ſententiam hanc hæreditatem ſpurio tradere, & hic valide, & licite retinere, vel potius ſit hæredibus ab inteſtato tradenda. Et quidem 1. conveniunt Theologi, omnes illicite agere, & graviter peccare tum parentem ita teſtantem, tum amicum promittentem; cum juſtiſſimam legem, & *providam cautionem*, ut eam appellat S. Hieronymus ep. 11. violent, illique illudant: proinde Confeſſarius Teſtatorem monere debet, & denegatione abſolutionis cogere, ut voluntatem mutet, & legibus Principum, qua par eſt, reverentia, ut Deus jubet, omnino obtemperet. Docent etiam communiter Auctores, poſt ſententiam judicis teneri fideicommiſſarium hæc bona fiſco reddere, ad quem devolvuntur: ante hanc ſententiam tamen nonnulli cenſent, poſſe eam ſibi retinere; cum enim hæc privatio hæreditatis pœna ſit, nemo eam ſibi infligere tenetur. Num autem valide poſſit & fideicommiſſarius hæreditatem filio ſpurio tradere, & hic valide retinere, diſputant Theologi. Nos partem negativam, utpote probabiliorem & propo-

ſuimus, & tuemur, his ducti firmiſſimis rationibus. Hæres iſte nullum hæreditatis dominium adipiſcitur, cum nullus adſit juſtus dominii titulus: nam voluntas Teſtatoris omnino eſt invalida, quia legibus vetita, proinde juſtum titulum nequit conſtituere. Præterea hæc teſtatoris voluntas non transfert dominium in hæredem, quem hæreditatis dominum minime conſtituere intendit, ſed merum miniſtrum injuſtæ, & illicitæ voluntatis: non ergo idonea eſt ad dominium transferendum. Si igitur hæres dominium non obtinet, profecto nec illud in alium transferre poteſt; cum nemo pluris juris in alium queat transfundere quam ipſe obtinet. Supereſt igitur, ut dominium in ſpurium deſcendat ex voluntate patris, qui in fraudem legis hoc pacto hæredem illum inſtituit. At patri illicitum, vetitum, interdictum eſt ſic bona in ſpurium tranſmittere; ſi enim licitum foret, hac fraudulenta ſubſtitutione minime uteretur. Non eſt igitur idonea hæc patris voluntas ad juſtum titulum conſtituendum dominii in filio ſpurio. Et ita quidem ſentiunt ex Juriſconſultis Bartholus, & Gomez, ex Theologis vero Sotus, Ledeſma, & Juveninus Tract. 7. cap. 1. §. 2. n. 5. Huic tamen opinioni nonnulli adverſantur, qui putant fideicommiſſarium verum eſſe hæredem; proinde poſſe & valide ſibi hæreditatem retinere, ſaltem donec a Judice privetur; vel etiam, ſi ſibi placet, ſpurio tradere. Nonnulli vero, inter quos Salmanticenſes, & verum hæredem illum agnoſcunt, & in conſcientia obſtrictum ad hæreditatem ſpurio tradendam. Priores his moventur argumentis. Fideicommiſſarius eſt verus hæres, quia inſtitutus a Teſtatore, & a nulla lege repellitur. Privari quidem poteſt hæreditate in pœnam promiſſionis contra legem datæ: at hæc privatio locum non habet, niſi ex ſententia judicis, quam ipſe prævenire non tenetur. Præterea cum hæc conditio turpis ſit, pro non adjecta haberi debet: eapropter hæreditatem ſibi retinere poterit. Porro ſi legitimus eſt hæres, ſi hæreditatem conſequi poteſt, poterit illam illicite quidem quia in fraudem legis, at valide ſpurio tradere, qui tunc hæreditatem non a patre conſequitur, ſed a fideicommiſſario. Addunt Salmanticenſes, teneri hæreditatem ex juſtitia filio tradere; quia promiſſio oneroſa obligat ex juſtitia: cum igitur fideicommiſſarius pollicitus ſit teſtatori hæreditatem tranſmittendam, ex juſtitia fidem datam implere obſtringitur. Verum hæc non tanti ponderis ſunt, ut a ſtatuta doctrina recedere cogant. Nam ad 1. reſp. Fideicommiſſarium non verum eſſe hæredem, ſed umbratilem dumtaxat, & nomine tenus, quippe qui nec ex voluntate teſtatoris ſibi obtinere valet hæreditatem, & a legibus ab ea capeſsenda arcetur, ad quas tantummodo eludendas hæres dicitur. Ad 2. privatur quidem hæreditate non in ſolam patrati delicti pœnam, ſed quia legitimo caret titulo eam retinendi; unde in L. *Prædo* dicitur, non quia contra legem fidem ſuam obligavit Teſtatori, ut inepte dicunt Salmanticenſes, ſed quia rem alienam & invito domino, & reluctantibus legibus ſibi uſurpat. Quamobrem dum dicimus, eum teneri hæreditatem cedere hæredibus ab inteſtato, non pœnam ſibi infligere cogimus, ſed quod injuſte, & illicite accepit, reſtituere compellimus. Ad 3. conditio vero adjecta tradendi ſpurio hæreditatem non ſolum turpis eſt, ſed ipſam hæreditatis perceptionem omnino inquinat, & injuſtam reddit; ſiquidem omnem repellit juſtum titulum, nimirum voluntatem teſtatoris, qui non in ipſum transfundere intendit hæreditatem, ſed in ſpurium; & ipſum Teſtamentum nullum, irritumque legibus declaratur, & tanquam illicitum prohibetur. Nequit igitur hæreditatem ſibi retinere, nec ſpurio tradere; ſed hæredibus ab inteſtato eſt dimittenda. Id vero, quod ſubdunt Salmanticenſes de obligatione promiſſis ex juſtitia, hic locum habere non poteſt; cum agatur de re omnino illicita, & legibus vetita: unde & ipſi Salmanticenſes n. 97. ſcribunt: *Sicut tam parentes, quam filii, qui contra legum tenorem ... aliquid donant, & recipiunt, peccant mortaliter, eo quod agunt in materia gravi contra leges juſtas, & ſanctas; ita teſtator & fideicommiſſarius in dicto caſu peccant mortaliter, quia contra leges juſtas operantur, quæ fidem præſtare in hac materia prohibent.* Quomodo igitur eſſe poteſt obligatio aliquid ex juſtitia faciendi, quod eſt contra leges juſtas, & ſanctas? Profecto hæc obligatio eſſet vinculum iniquitatis. Porro leges non ſolum prohibent promittere, ſed & implere promiſſum: igitur æque peccant, & dum promittunt, & dum fidem illegitime datam illicite implent.

Quoad ſubſtitutionem vero pupillarem, num hujus capaces ſint filii ſpurii, diverſo plane modo ſentiunt & Juriſconſulti, & Theologi. Nonnulli concedunt, quia tunc non patris, ſed fratris hæredes fiunt: & revera, cum hæc ſubſtitutio locum habeat ſolum, ſi pupillus ante pubertatem moriatur, & facultas conceſſa ſit parentibus ſubſtituendi pupillos, ut vicem filiorum ſuppleant, quibus non interdiceretur, ſi puberes forent, fratribus ſuis ſpuriis hæreditatem vel in partem, vel in totum relinquere; non videtur hæc ſubſtitutio in lege, ſpurios ab hæreditate paterna excludente, comprehendi, præſertim cum lex illa ſit maxime odioſa, proinde, quantum fieri poteſt, reſtringenda. Alii vero limitant ſolum quoad bona propria ipſius pupilli, non vero quoad bona paterna, quæ per pupillum ad ipſos perveniant. Alii denique ab hac ſubſtitutione omnino excludunt, quia ſemper verum eſt ſpurios hoc pacto paternorum bonorum hæredes fieri, quod legibus eſt interdictum. In hac igitur controverſia leges, & conſuetudines Regni, & Provinciæ ſunt expendendæ, & juxta illas etiam in conſcientiæ foro dijudicandum.

Conſectarium Sextum.

VI. Qui conſanguineos, vel affines habent pauperes, & indigentes, licet hæredes neceſſarii non ſint, illis potius, quam extraneis, immo & cauſis piis, bona ſua relinquere teſtamento tenentur. Et revera ita poſtulat ordo caritatis, quæ jubet, ut nobis magis propinquis auxilium feramus. Quod multo magis verum eſt in Teſtatore habente ſuperſtites fratres, vel ſorores egeſtate preſſos: iſtis enim nullo modo præferre poteſt extraneos, non ſolum quia contra caritatem, ſed etiam ob ſcandalum, quod hoc pacto præberent: non enim hæc fratrum, & ſororum præteritio aliunde oriri merito crederetur, niſi ex defectu fraterni amo-

ris, vel etiam ob odium, & indignationem adverſus ipſos; præſertim ſi inimicitiæ, vel ſimultates inter ipſos præceſſerint. Nec extrema ſit, oportet, vel admodum gravis fratrum, vel ſororum inopia & egeſtas, ut ex caritate ſuo Teſtamento illis beneficare teneatur; nam in caſu extremæ, vel gravis admodum neceſſitatis etiam extraneis auxiliari tenemur: ſed ſufficit, ſi impares ſint vel ad filios congrue juxta proprium ſtatum alendos, vel ad filias congrue dotandas; quibus inſpectis, qui majore premuntur anguſtia, & neceſſitate, abundantiorem hæreditatis partem accipient. Nam, ut optime animadvertit P. Concina, Teſtamentum exemplum eſſe debet & caritatis, & juſtitiæ, & pietatis. In eo igitur hæ virtutes, quæ quidem omnem Chriſtiani actionem ornare debent, in Teſtamentis, & ultimis voluntatibus maxime eluceſcant, oportet. Sunt etiam & ipſis piis cauſis præferendi præfati conſanguinei, & affines indigentes; quia caritas ceteris omnibus virtutibus ſupereminet, & ipſa largitio hæreditatis indigentibus, & affinibus pro pia cauſa haberi poteſt, & certe pietatis officium eſt. Quod ſuo exemplo, & doctrina confirmavit S. Auguſtinus, qui, ut teſtatur Poſſidius in ejus vita, aliquas pias hæreditates recuſavit „ non quia (ſcribit) pauperibus inu„ tiles eſſe poſſent, ſed quia juſtum, & æquum „ eſſe videbat, ut a mortuorum vel filiis, „ vel parentibus, vel affinibus magis poſſiderentur, quibus ob eas deficientes dimittere nolue„ runt “.

Conſectarium Septimum.

VII. Non eſt vetitum parentibus inæqualitatem aliquam inter filios in ſuo Teſtamento inducere; dummodo tamen hæc non ex inordinato affectu, ſed juſta de cauſa, videlicet vel ob inæqualia filiorum merita, vel ob ſpecialia alicujus ſibi præſtita curæ, & benevolentiæ officia progrediatur. Quod ſi parentes, relicta filiis ſolum legitima portione, quod ſupereſt de ſuis bonis extraneo relinquunt, licet hoc Teſtamentum validum haberetur in foro externo, coram Deo tamen, & in conſcientiæ foro illicitum eſſet, utpote caritati, & fortaſſis etiam juſtitiæ adverſum, præſertim ſi ex animo prodiret filiis parum propenſo. Quod verum puto, licet pia cauſa eſſet ad hæreditatem vocata.

CAPUT VIGESIMUMPRIMUM.

De Legatis, Codicillis, & Donationibus mortis cauſa.

D O C T R I N A.

I. *Quid ſit Legatum.*
II. *Legata duplicis generis.*
III. *Quando ſint Legata reddenda.*
IV. *Partes, & adjuncta legato debentur legatario.*
V. *Sicut & fructus rei legatæ.*
VI. *Quænam ſint legata conditionata.*
VII. *Quænam legata ſub demonſtratione.*
VIII. *Quid ſit Codicillus.*

I. Legatum l. 2. Inſt. Juſt. definitur: *Donatio quædam a defuncto relicta, & ab hærede præſtanda.* Differt ab hæreditate, tum quia hæc non eſt alicui rei determinatæ alligata; tum quia legatum eſt ab ipſo hærede præſtandum. Differt etiam a donatione cauſa mortis, quia legatum nonniſi poſt mortem Teſtatoris in dominium pervenit legatarii; dum res donata etiam vivente donatore ad donatarium tranſit, & ab ipſo Teſtatore, non ab ejus hærede proficiſcitur. Quamobrem illi legata relinquere poſſunt, qui poſſunt Teſtamentum condere: ſicut e contra illi, quibus conceſſum non eſt teſtari, nec legata valent conſtituere. Et viciſſim percipiendi legati capaces ſunt, qui hæredes inſtitui poſſunt; qui vero ab hæreditate ſive per Teſtamentum, ſive per Codicillum aliqua de cauſa repelluntur, nec legata valent percipere, niſi alimentorum cauſa, quæ nulli denegantur, licet civiliter mortuo. Nonnulli Legatarios in univerſales partiuntur, & in particulares: priores voce tenus legatarii dicuntur, cum revera ſint hæredes; poſteriores vero proprie legatarii ſunt.

II. Legata alia pura dicuntur, alia conditionata. Priora ſtatim ab adita hæreditate debentur Legatario, jure naturali inſpecto; jure vero Romano L. *Finali*, Cod. de uſur. & fruct. L. ſolum poſt legatarii petitionem. Alia vero nonniſi completa conditione, quæ tamen, ſi ſit de re vel impoſſibili, vel contra bonos mores, pro non adjecta haberi debet, & legatum tranſit in purum. Legata non debentur niſi detracto ære alieno: quamobrem, ſi debita hæreditatem ſuperent, nihil debetur legatariis. Materia vero legati eſſe poſſunt non ſolum quæ actu ſunt in dominio legantis, ſed etiam futura; ut habetur L. 7. §. de Legatis: ſic legari poſſunt fructus in agro, vinea, horto poſt annum orituri, immo ex L. 30. etiam aliena legari poſſunt, ſi tamen Teſtator ſciverit rem eſſe alienam, quam tunc hæres a proprietario emere debet juſto pretio, & tradere legatario. Quod ſi dominus rem vel vendere nolit, vel nonniſi injuſto, & excedente pretio, non tenetur hæres niſi juſtum rei pretium perſolvere. Quod ſi Teſtator putavit rem legatam non alienam, ſed ſuam eſſe, tunc hæres ad nihil tenetur, cum deſit materia legati. Legatario proinde incumbit probare, defunctum teſtatorem probe noviſſe rem legatam non ſuam, ſed alienam eſſe, ut legatum percipere valeat, ſicut habetur lib. 2. Inſt. tit. 10.

III. Legata pura, ut diximus, debentur ſtatim ab adita hæreditate. Quod ſi hæres repudiaverit hæreditatem, licet communi jure cenſeantur cadere legata omnia, tam conditionata, quam pura, cum tamen ſuperius cap. 17. n. 10. oſtenderimus, & ipſas leges civiles ſtatuere, ut comperta Teſtatoris voluntas executioni mandetur, hinc hæres ab inteſtato eam implere tenebitur, ut plura etiam particularia jura præcipiunt; & certe legata ad pias cauſas ſunt ſemper a quocumque hærede implenda. At ſi legatarius vel ante Teſtatorem moriatur, vel ante impletam conditionem legato præſtitutam, corruit legatum, quod minime ad hæredes tranſit, cum nunquam in dominium, & poteſtatem legatarii pervenerit: quamobrem in alios nequit tranſmittere, quod ipſe non obtinuit. Quod ſi Legatarius, licet le-

legatum non perceperit vel ex mora hæredis, qui rem legatam non tradidit, vel ex ſua, quia non poſtulavit, cum tamen ſtatim poſt aditam hæreditatem plenum jus obtinuerit ad rem conſequendam, hoc ad hæredes tranſmittit. Durant autem legata juxta voluntatem Teſtatoris, ut patet ex propoſitione damnata ad Alex. VII. n. 43. *Annuum legatum pro anima relictum non durat pluſquam per decem annos*.

IV. Res legatæ debentur Legatariis eo in ſtatu, quo ſunt in morte Teſtatoris, & cum omnibus, quæ illis connexa, vel acceſſoria ſunt, & fructibus ab illa pendentibus. Quamobrem ſi legatum tempore conditi Teſtamenti pluris æſtimabatur, quam tempore mortis, detrimentum cedit in Legatarii damnum: ſicut in ejus utilitatem redundat incrementum, quod additum eſſet eodem tempore: nam cum per mortem Teſtatoris legatum firmetur; tunc ſolum vim obtinet, & jus accedit legatario ad rem ſibi legatam. Acceſſoria vero, ſeu adjuncta rei legatæ duplicis generis ſunt. Alia, quæ ipſam rem conſtituunt, & ſunt veluti partes; & hæc debentur Legatario: ſic legata domo, legatum & intelligitur adnexum viridarium; & legato viridario etiam conceſſæ cenſentur plantæ, & arbores. Alia ſunt acceſſoria, quæ licet partem non conſtituant rei legatæ, ipſi tamen adhærent, & conjunguntur, vel tanquam conjuncta, & adhærentia reputantur; quod verum eſt, licet ipſa acceſſoria rei pretium ſuperent; ſic legato viridario conceſſa cenſentur ſtatuæ, & ornamenta, legato horologio ſunt legatæ gemmæ quoque, quibus ſplendet, legata veſte aurum quoque, & argentum, quo ipſa veſtis ornatur. Si quis alicui uſumfructum leget alicujus fundi, conceſſa cenſentur etiam inſtrumenta omnia ad illum colendum: immo addunt Juriſperiti, ſi legatarius ſit agricola, legata cenſentur etiam horrea domus, cella vinaria, nec non triticum ad ſationem determinatum.

V. Fructus vero rei legatæ, ante Teſtatoris mortem percepti, hæredi cedunt, non legatario; niſi forte ſint rei legatæ aggregati, ipſique conjuncti: quamobrem ſi res legata ſit grex, capita quæ ante Teſtatoris mortem gregi ſunt aggregata, immo & recenter empta, & gregi adjuncta, legatario debentur; ſicut & ipſi decreſcunt, ſi ex illis aliqua vel pereant, vel a Teſtatore fuerint divendita. Si in fundo legato fuerint fructus pendentes, nec collecti ante obitum Teſtatoris, ad legatarium pertinent. Hujuſmodi autem fructus, ut ſuperius diximus, inſpecto jure naturali debentur legatario ſtatim poſt mortem Teſtatoris; ideoque hæres, vel executor teſtamenti, qui mala fide legati diſtulit traditionem, fructus inde perceptos reſtituere debet. Ubi vero viget jus Romanum, ſtatuens legatum non deberi niſi poſt legatarii petitionem, plures Theologi cenſent, hæredem, qui bona fide Teſtamentum publicavit, vel apud Notarium depoſuit, ad quem omnes accedere valent, poſſe rei legatæ fructus ſibi retinere, donec a legatario res legata poſtuletur: quia, inquiunt, ad leges pertinet ſtatuere, quando, & quomodo rerum dominia transferantur per humanos contractus. Cum itaque decreverint, legata non deberi niſi facta per legatarium petitione; ante hanc res ad hæredem ſpectat jure poſitivo. Verum probabilius meo videri docent alii Theologi, legatum ſtatim deberi legatario; cum ſtatim jus in re adipiſcatur ob Teſtatoris diſpoſitionem: leges autem non huic naturali juri derogant, ſed ad lites dirimendas, & ad fraudes vitandas tempus conſtituunt, ultra quod differri non liceat; non vero jus alterius diminutum volunt, ut optime docent Vaſquez, Molina, Gomez, aliique. Et certo de legati fructibus non mihi videtur ambigendum: nam licet hæres legatum dare non teneatur, niſi a legatario pulſetur, facta tamen petitione dominium rei legatæ, fictione juris retrotrahitur ad tempus vel mortis Teſtatoris, vel aditæ hæreditatis; quamobrem fructus a tali tempore ad eum pertinere dicendum eſt. Omnes tamen fatentur, pia legata ſtatim ab adita hæreditate abſque ulla pulſatione, vel petitione cauſæ piæ eſſe implenda.

VI. Legata vero conditionata alia ſunt ad diem, ideſt implenda ſolum ſtatuto tempore; ut ſi quis leget nepti ſuæ centum aureos eidem tradendos poſt biennium. Alia ſub conditione, quæ ſi ſit de præterito, vel præſente, legatum tranſit in purum; ſi vero ſit de futuro contingente, eſt expectandus eventus: dummodo tamen conditio appoſita non ſit turpis, vel impoſſibilis, tunc enim pro non adjecta habetur. Alia ſunt ſub modo, quæ licet ſint legatis conditionatis pene ſimilia, aliquo tamen modo ab iſtis diſtinguuntur. Dicitur autem legatum ſub modo, quando teſtator alteri aliquid legat cum aliquo onere, vel gravamine adjecto: ut ſi quis mille aureos leget, dummodo ſingulis annis decem amico perſolvat, vel domum habitandam concedat. Diſcrimen a conditionato in eo ſitum eſt, quod impletio conditionati legati uſque ad conditionis eventum ſuſpenditur; eapropter ſi legatarius ante conditionis impletionem moriatur, evaneſcit legatum: e contra vero legatum ſub modo ſtatim debetur legatario, & ad ejus hæredes tranſit cum eodem onere. Legatum ex cauſa dicitur, quando teſtator cauſam exponit, vel finem, ſive præteritum, ſive præſentem, cujus gratia aliquid alteri legat: puta ſi dicat, lego centum Petro, qui negotia mea geſſit fideliter, vel quia mihi opportune eſt auxiliatus. Juriſperiti cenſent, hujuſmodi legata ſemper eſſe valida, licet cauſa appoſita falſa ſit. Nam, ut habetur L. *Demonſtratio falſa* 17. §. *Quod autem*, & L. *Cum tale* 72. §. *falſum* 6. §. de condit. & demonſt. *Falſa cauſa legato non obeſt, quia ratio legandi legato non cohæret*. Excipiunt tamen, niſi certo conſtet, & hæres ſufficienter probet, quod teſtator non legaſſet, ſi cauſam non ſubſiſtere cognoviſſet; vel ſi error teſtatoris fuerit in legatarii perſona, puta ſi exiſtimaverit legatarium eſſe filium, vel nepotem, vel fratrem; tunc enim abſque alia probatione præſumitur, quod teſtator minime legaſſet, ſi agnoviſſet errorem.

VII. Ad conditionalia legata pertinent & illa, quæ dicuntur cum demonſtratione, quæ cadere poteſt vel ſuper perſonam legatarii, vel ſupra rem legatam. Prior habetur, quando legatarii perſona aliqua circumſtantia deſignatur; puta lego centum Titio amico benefactori meo: poſterior vero, quando circumſtantia rem legatam afficit; puta lego Titio centum aureos in vidulo contentos, vel quæ mihi Cajus debet. Quando deſignatio ſuper perſonam cadit, licet falſa ſit, legatum non tollit; quia ut habetur L. Proxima 30. Inſtit. de lege, *juris regu-*

gula eſt, falſa demonſtratione legatum non perimi. Excipitur tamen, ſi demonſtratio ſupra perſonæ ſubſtantiam cadit, ut ſi quis dicat, lego Titio fratri, filio, nepoti meo; tunc enim nullum eſt legatum, ut diximus numero præcedenti: ſed valet, ſi error circa accidentalem aliquam perſonæ circumſtantiam cadat; puta ſi dicat, relinquo Titio procuratori, vel benefactori, licet nec ille teſtatoris negotia procuraverit, vel illi nullum beneficium contulerit. Quando vero demonſtratio ſuper rem legatam cadit, ſi demonſtratio falſa ſit, vel in totum, vel in partem, cadit pari paſſu legatum; ut ſi quis dicat, lego Titio centum, quæ mihi debet Sempronius, qui revera nihil debet, corruit legatum: ſi vero dicat, lego centum in vidulo repoſitos, & in eo vel nulli reperiuntur nummi, vel ſolum in minori quantitate; vel omnino perit legatum, vel ſolum pro ea parte ſubſiſtit, quæ in loco demonſtrato habetur. Ita communiter docent juris utriuſque periti.

VIII. Codicillus eſt velut appendix teſtamento addita, qua præter hæredis inſtitutionem directam, legata, & fideicommiſſa inſtitui poſſunt, & ea, quæ ſunt in teſtamento conſtituta, declarari, mutari, minui, augerique valent. Dixi præter directam hæredis inſtitutionem, nam indirectum per fideicommiſſionem hæredem inſtituere in Codicillis nulla lege vetatur. Pro Codicillorum valore non alia præſtituitur ſolemnitas, quam quinque teſtium præſentia ſimultanea, qui mares eſſe poſſunt, ac fœminæ, & vel rogati, vel etiam ſi fortuito venerint, qui ſe ſubſcribere debent, ſi in ſcripta redigatur codicillus; non vero ad hoc tenentur, ſi oretenus fiat. Omnes vero illi poſſunt codicillos exarare, qui valent teſtamentum condere, ſive oretenus, ſive in ſcriptis: poſſunt etiam plures fieri codicilli, nec priores per poſteriores tolluntur, niſi contrarii ſint, & de eadem re aliter omnino diſponatur, vel Teſtator alterum annullet. Immo codicillus etiam ante Teſtamentum exaratus valet, dummodo clare appareat Teſtatorem a voluntate, quam in codicillo expreſſerat, non receſſiſſe; vel expreſſe illa in ſubſequenti Teſtamento confirmet. Diſtinguendus tamen a clauſula codicillari: hæc enim ipſum afficit Teſtamentum, illudque corroborat, & confirmat; adeout ſi forte omnimodam non ſortiatur validitatem ob defectum alicujus legalis ſolemnitatis, valeat tamen ut codicillus. Porro hæc codicillaris formula duplex eſſe poteſt, videlicet & tacita, & expreſſa. Hæc poſterior habetur, ſi Teſtator dicat, volo, ut hæc mea ultima diſpoſitio, niſi ut Teſtamentum valeat, valeat ut codicillus. Tacite vero appoſita reputatur, ſi dicat, hæc mea diſpoſitio, ſin ut Teſtamentum, omni tamen meliori modo, quo poteſt, valeat & ſervetur.

CAPUT VIGESIMUMSECUNDUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Res legata, tradita Legatario a Teſtatore, quando illi iterum debeatur.*
II. *Legata pia non corruunt, licet impleri non poſſint.*
III. *Quomodo implenda ſunt pia legata indeterminate conſtituta.*
IV. *Quid de legato relicto ſub conditione, dummodo matrimonium non contrahat.*
V. *Num legata relicta pro puellis nubere volentibus danda ſint Religioſum ſtatum eligentibus.*
VI. *Non eſt recedendum a verbis Teſtatoris, nec obtentu melioris boni.*
VII. *Quid agendum de Legatis, quæ impleri non poſſunt.*
VIII. *Legata incerta, & indeterminata quomodo diſtribuenda.*
Reflexio.

Conſectarium Primum.

I. Res in Teſtamento legata, ſi ad legatarii manus ante Teſtatoris mortem pervenerit titulo gratuito, cadit legatum; ſecus vero, ſi titulo oneroſo. Ratio primæ partis eſt, quia ut in L. *Omnes debitores*, ff. de oblig. & act. ſtatuitur, neminem duplici titulo gratuito in rem eandem jus obtinere poſſe; & cenſendum eſt Teſtatorem, rem donantem legatario ante obitum, per ſe jam legatum impleviſſe, & ſuam voluntatem executioni demandaſſe: quamobrem rei pretium legatarius ab hærede nequit expoſcere. Secunda vero pars oppoſita ratione manifeſta eſt: nam cum Teſtator ſuo legato legatario benefacere voluerit, hoc beneficio privari non debet: poterit igitur rei legatæ pretium ab hærede repetere; & hic dare tenebitur.

Conſectarium Secundum.

II. Legatum ad pias cauſas, licet impleri non poſſit ad litteram ipſius Teſtatoris, non tamen corruit, ſed eſt in aliud pium opus tradendum, & quidem non ad voluntatem hæredis, nec ſolius Epiſcopi, ſed de utriuſque conſenſu. Declaratur: ſi quis pecuniam leget ad Altare conſtruendum, quod jam ab alio extructum eſt, vel alicui Hoſpitali, quod non amplius exiſtit, vel etiam alicui pauperi, non ut amico, vel in ipſius commodum, ſed per modum eleemoſynæ, & moriatur pauper, in hiſce caſibus non ceſſat legatum, nec in hæreditatem tranſit; quia cum tota cauſa legati fuerit Legatarii pietas, hæc ſemper perſiſtere præſumitur. Quod vero nec ſolus hæres, nec ſolum Epiſcopus ſeorſum poſſint legatum mutare, ideo ſtatuitur, ut & utrique, quod ipſis convenit, ſervetur, nimirum hæredi jus exequendi, quod ſibi a Teſtatore mandatum eſt, & Epiſcopo facultas proſpiciendi, legatum pium ita commutari, ut, quantum fieri poteſt, voluntas defuncti ſancte cuſtodiatur. Quod ſi hæres, vel Teſtamenti executor injuſte voluntati Epiſcopi obluctetur, hæc erit præferenda. Ita docent Covarruvias, Molina, Layman, & plurimi Juris Canonici Doctores.

Conſectarium Tertium.

III. Legata pia alicui perſonarum generi, vel alicui pio operi deſtinata, ſunt juxta Teſtatoris voluntatem implenda; quæ vero ſolum in genere, & in confuſo deſignata ſunt, puta pro pauperibus in communi, non ad libitum, & beneplacitum hæredis, vel executoris ſunt diſtribuenda, ſed debito ſervato ordine, & inſpecta implicita

Te-

Teſtatoris voluntate, ac mente. Primam hujus Conſectarii partem omnes admittunt Theologi, & Canoniſtæ: quia voluntas Teſtatoris eſt lex omnino ſervanda, a qua ſolum juſtitia, vel injuſtitia diſtributionis pendet; proinde hanc voluntatem nec in quid longe melius, & perfectius hæres, vel executor commutare poteſt: ut ſi quis legaverit magnam pecuniæ ſummam Hoſpitali diviti, & opulento, non licet hæredi legatum transferre, vel in toto, vel in parte ad Noſocomium pauperius, & magis indigens. Sic nec legatum relictum pauperibus, ad januam familiæ Teſtatoris concurrentibus, transferri poteſt ad pauperes in Hoſpitali domo degentes, ut docet Barboſa de Off. & Poteſt. Epiſcopi n. 2. Altera vero pars oſtenditur. Nam licet Teſtatoris diſpoſitio nihil particulare ſtatuat, ſed in genere dicat, lego centum pauperibus, vel Eccleſiæ; ſemper tamen eſt aliquis ordo ſervandus, & ratio habenda ad implicitam ejus mentem. Hinc qui legatum alicui Eccleſiæ reliquit, nullam deſignando, præferenda eſt Parochialis Eccleſia, præſertim ſi in ea Sacramenta ſuſceperit, & in ea ejus ſit cadaver tumulatum. Similiter, quando quis in genere pecuniæ ſummam pauperibus diſtribuendam indixerit, ſunt 1. conſanguinei, & affines teſtatoris aliis pauperibus præferendi; & inter iſtos, qui magis indigent, juxta ordinem caritatis, juxta quem eſt præſumendum Teſtatorem maluiſſe legata diſtribui. 2. Pauperes patriæ, ubi Teſtator domicilium obtinebat, ſunt extraneis præferendi; & inter pauperes loci eſt magis indigentibus ſuccurrendum. 3. Fœminæ pauperes ceteris paribus ſunt maſculis indigentibus præferendæ. 4. Non plus uni dare debent, quam egeat; cum relicta pauperibus cenſeantur ad eorum indigentiam levandam ordinata, non ad ſuperflua habenda. 5. Quod in pauperes diſtribuendum legatur, non licet regulariter uni dare, ſed eſt in plures diſtribuendum; cum hoc indicent verba Teſtatoris in plurali loquentis. 6. Non prohibetur tamen Executoribus teſtamentorum hæc legata pauperi Hoſpitali tradere, præſertim ſi vel in fundo frugifero, vel in annuo cenſu legatum conſtitutum ſit. Non vero alicui familiæ etiam pauperi, & indigenti in perpetuum applicare; cum contingere poſſit familiam ditiorem fieri, & ſic Teſtatoris voluntatem minime impleri. 7. Sicut nec prohibetur ipſi Executori teſtamenti, ſi vere pauper ſit, & indigens, ſibi per modum eleemoſynæ partem legati ſuæ indigentiæ levandæ ſufficientem applicare; ut docet etiam S. Th. 2. 2. q. 32. art. 9. ad 3. ſcribens: *Cum aliquis diſtributor ponitur eleemoſynarum, poteſt & ipſe ſibi accipere, ſi indigeat, eo tenore, quo & aliis miniſtrat.* Excipiendum, niſi aliter conſtet de voluntate Teſtatoris, qui certe nihil illi conceſſi voluiſſe præſumitur, quando aliquo legato, vel beneficio ipſum Executorem affecit. Nec prohibetur eidem Executori etiam ſuis, ſive affinibus, ſive conſanguineis partem legati juxta eorum indigentiam impertiri. Quod ſi minus pauperes pauperibus præferat, licet contra juſtitiam non peccet, quia eam prælationem non præſtituit Teſtator, qui ſolum pauperes legatarios deſignavit; fidelitas tamen poſtulat, ut implicitam Teſtatoris mentem ſequatur, qui procul dubio voluit ordinem caritatis ſervari, & magis indigentibus ſubveniri. 8. Si quis legatum reliquit pro dote trium ſuarum conſanguinearum pauperum, liberam hæredi permittendo illarum electionem, hic ex pluribus conſanguineis poterit, quas ſibi libuerit, nulla habita ad proximiorem ſanguinis conjunctionem ratione, deligere; ſi vero hanc electionem expreſſe ipſi non reſervaverit, ſed abſolute tres dixerit conſanguineas pauperes, tenebitur proximiores remotioribus præferre; cum præſumere jure poſſit, Teſtatorem ordinem caritatis ſervandum voluiſſe, & ſucceſſionis.

Conſectarium Quartum.

IV. Licet legatum alicui relictum ſub conditione, dummodo non contrahat matrimonium, dandum ſit legatario etiam matrimonium celebranti; quippe quia talis conditio habetur pro non adjecta, cum bono matrimonii, & Reipublicæ adverſetur: tamen ſi vel vidua ſit, cui tale datur legatum, vel conditio ſit limitata, ne tali nubat viro, legatum nonniſi ſervata conditione poterit obtinere. Pari pacto legatum debetur, quando legatarius ſine ſua culpa, & voluntate a conditione implenda impeditur: ut ſi frater fratri pecuniæ ſummam legato relinquat, dummodo Bertam in matrimonium ducat; ſi hæc vel matrimonium recuſet, vel Religionem ingrediatur, non cadit legatum, ſed fratri dandum eſt, cum a beneficio repelli non poſſit abſque ſua culpa. Nec pariter privatur legato mulier, ſi nubat, quando a Teſtatore dicitur, quod detur mulieri, ſi caſte, & honeſte vivat; cum & in ipſo matrimonio honeſte, caſteque vivere poſſit.

Conſectarium Quintum.

V. Quamvis legata alicui determinatæ puellæ relicta ſub conditione, ſi nubat, aut quando nupſerit, illi debeantur, licet religioſum ſtatum amplectatur; non tamen legata univerſim pro puellis nuptui tradendis, ſunt virginibus ingredi Religionem volentibus concedenda. Prima pars hujus Conſectarii communis eſt apud Theologos, & Juris Canonici Magiſtros, & definita legitur in *Authent.* de Sanctiſs. Epiſc. §. & *hoc præſente*: & quidem jure meritoque, ne videlicet temporale beneficium impedimentum ſit melioris boni ſpiritualis; & puella ob temporalis boni conſecutionem, & emolumentum a perfectiori ſtatu, ad quem a Deo invitatur, & a divino ſervitio retrahatur. Sed ſecundæ parti plures adverſantur Theologi, quos inter Salmanticenſes, qui putant legata pro puellis nuptui tradendis in communi, poſſe etiam concedi puellis volentibus ingredi Religionem, his permotis argumentis. 1. Ex ipſa authentica rationem deſumunt; quia ibi, quod de certa, & determinata puella ſtatuitur, extenditur poſtea in fine ad omnes, addit enim Juſtinianus, *ſeu alteri cuicumque perſonæ;* quæ clauſula, cum generalis ſit, omnes univerſim complectitur puellas. 2. Quia hoc pacto impeditur aſſumptio ſtatus Religioſi; quod impedimentum ſua lege auferre voluit Imperator. 3. Quia, ſi decernatur legatum dandum eſſe ſolis puellis nubere volentibus, non vero Religionem amplectentibus, ſupponitur voluntatem Teſtatoris hanc conditionem involviſſe, *ſi non ingredian-*

dicantur Religionem: quæ conditio, cum turpis ſit, a lege rejicitur; proinde vel ſupponitur non poſita, & ſic licebit legatum & Religionem ingredi volentibus dare; vel ſupponitur appoſita, & tunc, cum merito rejiciatur, & tanquam appoſita non habeatur, non impediet, ne legatum & illis dari poſſit. Verum hæc tanti non ſunt facienda, ut a communi nos avocent ſententia, & quidem longe probabiliori, afferente legatum, determinate relictum pro puellis in genere nubere volentibus, non eſſe licite concedendum puellis Religioſum ſtatum amplexuris. Nam voluntas Teſtatoris eſt ſola lex in Teſtamentis, & legatis attendenda, nec ab ea recedendum: cum itaque ille bona ſua legaverit puellis nuptui tradendis, non eſt, cur virginibus Religionem ingreſſuris tradantur. Nec obſtat diſpoſitio Authenticæ: nam exorbitans eſt a jure communi, & naturali poſcente, ut voluntates Teſtatoris ad litteram, & exacte impleantur; proinde non eſt ad alios uſus trahenda. Nec quid amplius dicunt poſtrema verba, *ſeu alteri cuicumque perſonæ*: nam ſemper lex loquitur de legatis relictis certæ, & determinatæ perſonæ, non de illis, quæ in genere, vel ſpecie ſolum perſonas determinant. Præterea manifeſta eſt ratio, cur Authentica ſtatuerit dandum legatum puellæ determinatæ, licet matrimonium recuſet, & Religionem eligat; nimirum quia aliter legatum illud impleri non poſſet: nam ſi alteri fœminæ nupturæ tradatur, beneficio fraudatur puella a Teſtatore delecta, cui cum ſpecialem oſtendat ſuo beneficio dilectionem, præſumendum eſt voluiſſe & illi legare, etiamſi Religionem ingrediatur. At quando in genere ſunt deſignatæ puellæ nupturæ, legatum realiter, & perfecte impleri poteſt; nulla proinde apparet legitima ratio mutandi Teſtatoris voluntatem. Nec hoc legati genus impedit ſtatus Religioſi electionem; cum pro illis puellis decernatur, quæ jam Religionis ſtatum deligere nolunt, & matrimoniale jugum ſubire malunt. Quamobrem falſum omnino eſt, & ineptum, quod aſſerunt Salmanticenſes, in iſtis legatis implicite contineri hanc conditionem, *ſi Religionem non ingrediatur*: cum de hoc ne quidem cogitent Teſtatores, ſed attendentes non omnes virgines ad Religionis ſtatum vocari, ſed aliquas optare matrimonium, quod ob paupertatem opportunum non inveniunt, iſtis ſuo pio legato auxiliari intendunt: quod profecto cum juſtum, piumque ſit, nullam turpem nec implicite, nec explicite conditionem involvit; nihil proinde impedit, ne ejus voluntas ad literam impleatur, & legata non volentibus Religioſum, ſed matrimonialem ſtatum puellis ſint tradenda. Et revera ita ſentiunt inter Juris Canonici peritos Barboſa, Guttierez, Covarruvias, inter Theologos vero Sanchez de Matrimonio, Molina, Lugo, aliique plurimi. Quod ſi nullæ ſint pauperes puellæ, quæ ad matrimonium legato indigant, nihil prohibet, ne inutile ſit, quod & puellis Religionis ſtatum deligentibus tradi poſſit.

Conſectarium Sextum.

VI. Univerſim in legatis implendis tum ab hærede, tum ab executoribus non eſt a voluntate, aut a verbis Teſtatoris recedendum, nec obtentu melioris boni. Hæc regula omnino certa videtur, & quæ, ſi præ oculis habeatur, innumeras reſolvit quæſtiones, quas fuſius verſant Theologi. Certa, inquam, eſt, & juſta: nam, ut pluries diximus, ſola voluntas Teſtatoris legem indicit, & aperte in jure ſtatuitur: *Diſponat unuſquiſque ſuper ſuis, ut dignum eſt, & ſit lex ejus voluntas.* Et rurſum Novel. 1. in Præf. dicitur: *Juſtum eſt competentes deficientium diſpoſitiones, quæcumque non repugnant legibus, omnibus modis adimpleri.* Nec attendendum ab Executoribus teſtamentorum, quod melius eſt, vel utilius diſpoſuiſſet teſtator; ſed quid revera ordinaverit, & faciendum juſſerit; ut declaravit etiam Clemens V. in Concilio Viennenſi, ubi indicitur: *Cum ea, quæ ad certum uſum largitione ſunt deſtinatæ fidelium, ad illum debent, non ad alium (ſalva quidem Sedis Apoſtolicæ auctoritate) converti.* Quamobrem veram non puto doctrinam Reiffenſtuel, Molinæ, & Dianæ, docentium aliquando licere Epiſcopo, hæredibus, & executoribus per epikejam voluntates teſtatorum interpretari; ut ſi quis e. ex. pecuniam reliquit Eccleſiæ ad ſacra vaſa, & calices caſulaſque comparandos, Eccleſia vero reparatione, vel alia re magis neceſſaria indigeat, poterunt executores ſaltem de conſenſu Epiſcopi pecuniam non in vaſis, & caſulis, ut voluit teſtator, ſed ad reparationem Eccleſiæ inſumere: hoc enim eſt, meo videri, non voluntatem teſtatoris interpretari, ſed aperte mutare contra Decretum Clementis V. perſpicue dicentis, *quæ ad certum* USUM *ſunt deſtinata*, *ad* ILLUM, *non* ALIUM debere converti. Immo & contra jus civile L. 23. ff. de leg. indicente: *Cum in verbis nulla ambiguitas eſt, non debet admitti voluntatis quæſtio.* Nec locum hic habere poteſt epikeja, quæ ſolum tunc obtinet, quando actus legi conformis, vel malus ſit, vel communi bono noxius; ut docet S. Th. 1. 2. q. 96. a. 2. qui dicit, tunc *licere a legis verbis recedere, quando manifeſtum eſt per evidentiam nocumenti, Legislatorem aliud intendiſſe.* Vel ut clarius ſcribit 2. 2. q. 120. a. 1. *Quando malum eſt ſequi legem poſitam, bonum autem prætermiſſis verbis legis ſequi id quod poſcit juſtitiæ ratio, & communis utilitas, ad hoc ordinetur epikeja*: ſive quando mens legislatoris eſt dubia, nam ex eodem S. Th. l. q. 120. a. 4. ad 3. *Interpretatio locum habet in dubiis, ſed in manifeſtis non eſt opus interpretatione, ſed executione.* Porro in caſu noſtro nec ullum eſt manifeſtum nocumentum, quod a Legislatoris verbis, & voluntate recedere compellat; & verba teſtatoris aperta, & clara ſunt, quæ proinde, cum interpretatione non indigeant, executioni ſunt demandanda. Nec urgeat, etiam teſtatorem, ſi viveret, & præſens eſſet, mutationem adprobaturum; quippe quia talis mutatio rationabilis eſt, & pia. Nam, non quid voluiſſet, ſed quid revera præſcripſerit, eſt attendendum; & hæc mutatio nec rationabilis eſt, nec pia, ſi penitius introſpiciatur, cum univerſaliorem legem feriat latam in jure canonico C. *ultima* q. 2. cauſ. 3. verbis S. Gregorii jubentem: *ultima voluntas defuncti modis omnibus conſervari debet.* Pari pacto legatum relictum pro puellis nubendis indefinite, non licet concedere puellis jam nuptis, vel exigua, vel ſine dote. Dixi indefinite: nam ſi relictum ſit pro determinatis puellis, puta affinibus, vel conſan-

gui-

guineis teſtatoris, cum in tali legato ſpecialis appareat affectus, & voluntas illis benefaciendi, cenſerem poſſe etiam nuptis tradi; præſertim ſi puellæ deſint in tali claſſe matrimonio copulandæ. Quod & dicendum de legatis relictis pro nuptui tradendis orphanis, quæ dari non debent puellis parentes habentibus inutiles, & pauperes, niſi ex prima claſſe deficiant; nec viduis, quæ virginibus ſunt deſtinata. Quando vero legatum pro nubendis virginibus eſt aſſignatum, non ſunt ab eo excludendæ puellæ, quæ, licet ſecreto corruptæ, in communi tamen opinione pro virginibus habentur, cum in tali deſignatione non ſecreta attendatur notitia, ſed publica fama; præſertim ſi ex legati denegatione bonum puellæ nomen periclitaretur.

Conſectarium Septimum.

VII. Quando in legatis mens teſtatoris dubia eſt interpretatione eſt explicanda: ſi vero certa, & explorata, ſed impleri non poſſit, commutandum legatum, ſi pium ſit, vel in commune, etiam prophanum bonum inſtitutum. Prima pars eſt manifeſta: nam cum voluntas teſtatoris lex ſit, jure gentium, & civili eſt ſervanda, & ob dubium non eſt abolenda. Hæc autem interpretatio fieri poterit a quolibet in tali re perito; verum inſpectis verbis, & voluntate teſtatoris, nec non circumſtantiis. Ut ſi quis leget alicui Parocho aliquid, & dubium occurrat, num Perſonæ relictum ſit, an Eccleſiæ, ex circumſtantiis eſt dijudicandum. Nam ſi legatum relictum ſit ab extraneo, nulla præcedente neceſſitudine cum Parocho; tunc cenſendum relictum Eccleſiæ, & Parochi nomen aſſumptum, non ad deſignandam perſonam, ſed officium, & adminiſtrationem. Si vero legatum ſit ab amico conſanguineo familiari Parochi, vel Epiſcopi, cenſetur relictum intuitu perſonæ, & nomen dignitatis, vel officii ad honorem, & deſignationem adhibitum. Attendenda eſt etiam legati qualitas, quæ, ſi talis ſit, ut ſervitio Eccleſiæ ordinetur, puta ſacra paramenta, calices, lampades, & ſimilia, cenſentur Eccleſiæ, non perſonæ legata: ſi vero talia ſint, ut privato de ſe ſint deſtinata ſervitio, puta equus, rheda, retia, & ſimilia, licet ab extraneo relicta, non ad Eccleſiam pertinere cenſendum eſt, ſed ad privatam Parochi, rectoris, vel Epiſcopi perſonam. Quando vero legatum impleri non poteſt, ut ſi quis domum leget nepoti ad inhabitandum, qui jam Religionem profeſſus eſt, caducum fit, & ad hæredem devolvitur. Si vero in bonum publicum cedat, puta pontis, vel fontis conſtructionem in tali loco ad communem utilitatem, hæredi per modum legati imponat, & pons, vel fons jam ab aliis fuerat conſtructus, non fit caducum legatum, ut ſtatuitur L. 16. ff. de uſu & uſufruc. & redit. Legat. ſed in aliud opus publico bono inſerviens ad Principis beneplacitum erit convertendum. Et jure merito: quia præſumitur teſtatorem primo, & principaliter publicam reſpexiſſe utilitatem, & commune bonum, ad quod legatum deſtinavit; & ſolum ſecundario tale opus determinaſſe. Quod multo magis verum eſt, cum de piis legatis agitur, ut ſuperius oſtendimus, & conſtat ex Concilio Trident. ſeſſ. 15. cap. 8. & ſeſſ. 22. cap. 6. ubi ſtatuit: „ In commutationibus ultimarum voluntatum, quæ nonniſi ex juſta, & neceſſaria cauſa fieri debent, Epiſcopi, tanquam delegati Sedis Apoſtolicæ, ſummario, & extrajudicialiter cognoſcant, nihil in precibus, tacita veritate, vel ſuggeſta falſitate, fuiſſe narratum, priuſquam commutiationes prædictæ executioni demandentur “. Summus vero Pontifex rationabili de cauſa teſtatorum voluntates poteſt commutare in pia legata, & teſtamenta ad cauſas pias.

Conſectarium Octavum.

VIII. Legata incerta, & indeterminata juxta leges, & naturalem æquitatem ſunt diſtribuenda. Et primo quidem, ſi incertitudo, & indeterminatio ſupra ipſam rem legatam cadat, adeout dignoſci nequeat, quam legaverit; c. ex. Si quis leget amico prædium talis appellationis, quæ communis eſt duobus prædiis ad teſtatorem pertinentibus, ſed diverſi, & longe diſparis pretii, nam unum duobus millibus, alterum quatuor millibus æſtimatur; jura ſtatuunt legatum eſſe caducum, quia commode executioni demandari non poteſt. Nam, ſi executor teſtamenti prædium minoris valoris Legatario tradat, ipſum fraudabit; ſi majoris, fraudabit hæredem: quod & continget, ſi domum relinquat Petro amico ſuo, & duos habeat ejuſdem nominis amicos, unde dignoſci nequeat, quem deſignare maluerit. At æquitate naturali inſpecta, præſertim in ſecundo caſu, putarem rem eſſe inter amicos ejuſdem nominis dividendam; ſicut & in priori cum hærede a Legatario tranſigendum. Et hic locum habet regula, quam ſuperius tradidimus, nimirum inſpiciendum, quid judex juſtus juxta leges, & conſuetudines locorum decerneret pro æquitate, & juſtitia; & tunc ſtandum deciſioni. Quando vero res legata determinata quidem eſt in ſpecie, at non in individuo; puta, ſi dicat, lego amico meo unam ex meis veſtibus, horologiis, anulis; tunc inſpiciendum eſt, num aliquod extet in teſtamento argumentum, quod indicet, a quo ſit facienda electio, & illi eſt relinquenda. Nonnulli Canoniſtæ, ut Molina, hanc regulam tradunt: ſi verba dirigantur ad hæredem, vel executorem teſtamenti, puta dicendo, det legati nomine amico meo unam ex meis veſtibus; tunc determinatio ad hæredem, vel executorem teſtamenti pertinet: ſi vero verba dirigat ad Legatarium, puta dicendo, Petrus in amoris argumentum unam veſtem, vel anulum habeat; tunc electio ad Legatarium ſpectabit. Alii vero aliter diſtinguunt, nimirum, ſi res legata ſit in patrimonio teſtatoris, ad Legatarium pertinere electionem; ſi vero non ſit, ſed ab hærede, vel executore teſtamenti ſit acquirenda, electio ad hæredem, vel executorem ſpectabit, ut cenſet Layman. At probabilius, meo videri, cenſent alii, & magis apparet æquitati conſonum; quando electio non datur expreſſe Legatario, ſemper ad hæredem, vel executorem teſtamenti pertinere electionem. 1. Quia ſemper præſumendum eſt, teſtatorem magis favere voluiſſe hæredi, quam Legatario. 2. Quia cum res omnes teſtatoris ad hæredem pertineant, cum onere & æs alienum ſolvendi, & legata implendi, videtur

non

non nimis gravandus, & re pretioſa ſpoliandus pro jure legatarii incerto, & indeterminato. Hinc ſi teſtator duo habuerit horologia, alterum aureum, alterum argenteum, duos anulos, unum altero pretioſiorem; poterit hæres horologium argenteum, & anulum minus pretioſum tradere legatario. At non ita, ſi agatur de rebus multis ejuſdem naturæ, puta de veſte danda inter plures, quas habet teſtator, vel de equo, vel de pictura; tunc enim nec hæres, ſi ad eum pertineat determinatio, infimum dare poteſt, nec legatarius optimum, & pretioſiſſimum deligere; quia naturalem læderent æquitatem: ſed mediocria inter ſupremum, & infimum præeligere debent; niſi aliter vel ex verbis teſtatoris, vel ex circumſtantiis colligi poſſit. Semel autem facta deſignatione, ſive per hæredem, ſive per legatarium, mutatio pro libito, & voluntate non eſt facienda, ſive facta ſit deſignatio coram judice, ſive privata conventione; quia jus eligendi a teſtatore conceſſum tunc integre conſummatum eſt. Quam regulam puto & in piis legatis ſervandam. Quod ſi ante deſignationem res pereat omnino, tum hæredi, tum legatario perit; ut ſi quis leget Titio unum ex duobus equis, quos poſſidet, & ante electiones ambo moriantur, nihil debet legatario hæres. Si vero unus tantum pereat, & quidem fortuito caſu, equus ſuperſtes debetur legatario, cum ex legato jus habeat ad unum equum teſtatoris. Hoc jure tamen decidit, ſi provocatus ab hærede, vel executore ſive ad eligendum, ſive ad recipiendum deſignatum equum, ſit in mora culpabili vel eligendi, vel recipiendi; tunc enim ipſi periret equus: ſicut ex adverſo, ſi hæres provocatus a legatario ad deſignandum, vel tradendum equum ſibi relictum, ex dolo, vel mora culpabili deſignationem, & traditionem differret. Deſignatione facta rei legatæ ſive per ipſum legatarium, ſive per hæredem, ſtatim res ipſa pertinet ad legatarium, cui perit, ſi forte perit, licet apud hæredem ſit; niſi pereat hujus culpa, qui rem cuſtodire tenetur eadem diligentia, qua ſua paris valoris, & æſtimationis cuſtodit. De evictione vero traditi legati non tenetur hæres, quando res eſt in individuo a teſtatore deſignata: ut ſi quis vineam, vel domum determinatam, & deſignatam leget nepoti ſuo, & hæc ab alio in judicio evincatur; non tenetur hæres aliam vineam, vel domum cedere legatario: quia præſumendum eſt, quod vineam non legaſſet, ſi ſuam eſſe non putaſſet; ut inquit Juſtinianus in Inſtit. de leg. 54. *Forſitan enim, ſi ſciviſſet alienam rem eſſe, non legaſſet*. Si tamen in evictione vineæ, vel domus ejus pretium eſſet perſolvendum, hoc non ad hæredem ſed ad legatarium pertineret. At ſi res legata non in individuo, ſed in ſpecie fuerit a teſtatore deſignata, puta dicendo, lego unam ex meis vineis, vel domibus nepoti meo; tunc ab hærede alia eſt tradenda vinea, vel domus ex iis, quæ ſunt in patrimonio teſtatoris; quia eſt præſumendum, teſtatorem voluiſſe nepoti ſuo beneficium non prorſus inutile conferre; ut ſtatuitur Leg. 29. §. 3. ff. de Legatis. Denique nulli legatario licet propria auctoritate rem legatam occupare; ſed ab hærede, vel executore teſtamenti eam accipere debet: qui ſi detrectet, non vi, & violentia, vel occulta compenſatione res eſt occupanda; ſed juris remedio ad, quod ſuum eſt, obtinendum uti debet. Et hæc de Contractibus dicta ſufficiant.

REFLEXIO.

I. Utinam ſaperent Chriſtifideles, & noviſſima providerent, ideſt ut egregie explicat S. Bernardus ep. 292. *ſaperent, quæ Dei ſunt, intelligerent, quæ mundi ſunt, providerent, quæ inferni ſunt*. Si quidem ſaperent multo gratiora Deo eſſe beneficia, quæ pauperibus, Eccleſiæ, piiſque locis offeruntur, dum homines vita fruuntur, & proſpera valetudine gaudent, quam cum morti proximi, vel non ex plena voluntate, ſed ex quadam neceſſitate deferunt potius, quam elargiuntur. Hinc Eccleſiaſtici 14. ſic omnes admonet Dominus: *Fili, ſi habes, benefac tecum, & Deo dignas oblationes offer. . . . Ante mortem benefac amico tuo, & ſecundum vires tuas exporrigens da pauperi. Non defrauderis a die bono, & particula boni doni non te prætereat. Da, & accipe, & juſtifica animam tuam*. Saperent majoris eſſe meriti, & uberioris ſatisfactionis apud Deum pia, quæ a vivis exercentur, opera, quam quæ a morituris præſtanda hæredibus, & ſucceſſoribus mandantur. Hinc optime S. Carolus Borromæus in ſuis Inſtructionibus de viſitatione infirmorum mandat Parochis, & Confeſſariis: „ Legata pia, quæ fecerit, præſtari quam primum, „ aut etiam eo vivente monebunt; cum hoc eſt „ plurimum ſuffragari poſſit ad animæ ſalutem “. Quod maxime verum eſt, ſi de rebus alienis reſtituendis agatur, cum hoc juſtitiæ munus ſit, & ſemper urgeat, nec ſine periculo animæ differri poſſit, & ipſe per ſe teſtator implere debeat; nec niſi ſumma urgente neceſſitate eſt poſteris dimittendum. Quamobrem ſubdit laudatus SS. Præſul: „ In primis „ monebunt, quæ quamquam ſemper præſtanda „ ſunt, tali tamen tempore in primis, ut ſi quid „ alieni habet, ſi per facultates poteſt, quamprimum reſtituat, aut ſaltem id præſtari teſtamento „ caveat “.

II. *Intelligerent, quæ mundi ſunt*, nimirum omnia denique in morte dimittenda, & nudos de ventre matris egreſſos, nudos in terram omnium matrem tandem reverſuros: fruſtra igitur tantis curis, ſollicitudinibus, ſudoribus hæc terrena comparari, & quæ tandem parata neſciunt, cujus erunt. Hinc verba Chriſti meditentur, dicentis diviti plurima bona ſibi cumulaſſe gaudenti: *ſtulte, hac nocte animam repetent a te, & hæc, quæ paraſti, cujus erunt?* Parum ſiquidem prodeſt plurima bona in plurimos annos corrogaſſe, ſi deſint anni, quibus corrogatis fruantur bonis. Intelligerent, quam optimum, opportunum, & ſalutare ſit de rebus ſuis diſponere, vel dum ſani ſunt tum mente, tum corpore; & quam graviter errent, qui de condendo teſtamento tunc ſolum cogitant, cum morbo ingraveſcente, & urgente morte, & quidem non ſponte, ſed ab amicis, & conſanguineis coacti, vix quid dicant, quid faciant, norunt, & delirare potius videntur, quam loqui, & de re tanti momenti ſapienter, & juſte diſponere. Unde tot oriuntur perturbata confuſa teſtamenta, quæ poſtea innumeras, & pene interminabiles generant inter conſanguineos, affines, hæredes contentiones, lites, diſſidia, quæ omnia facile vitare potuiſſent, ſi mature de rebus ſuis diſpoſuiſſent; adhi-

bitis etiam, ut optime monet S. Archiepiſcopus Carolus „ Religioſis hominibus, doctrina, & pie-„ tatis uſu præſtantibus, de quorum conſilio, non „ ex arbitrio, non ex inordinato amore, vel aliis „ humanis affectionibus ita de rebus ſuis ſtatuant, „ ut juſtitiam, pietatem, caritatem reſpiciant, & „ in remedium animæ ſuæ pro facultatibus aliqua „ pia opera jubeant “. Duo autem præſertim attendant, nimirum 1., ut teſtamentum conficiant, dum ſunt in gratia; ut actus juſtitiæ, & caritatis, quos in diſponendo de rebus ſuis exercent, nec non pia opera, quæ fieri mandant, ſint Deo grata, ipſis ſalubria, & meritoria: alioquin non ipſis proderunt ad vitam æternam, nec efficere poterunt, ut in æterna recipiantur tabernacula. Quamobrem ſi forte contigerit, conditum ab aliquo teſtamentum fuiſſe, dum erat lethali peccato inquinatus, poſt recuperatam per Pœnitentiæ Sacramentum gratiam, confirmet, adprobet, ratumque iterum habeat, quod pie in eo diſpoſuit, ne meritum perdat. Alterum vero, quod attendere debent teſtatores, eſt, ne perpetuis piis legatis hæredes onerent: plerumque enim contingit, ut poſt plures annos, pluresque generationes, immo & aliquando non poſt multas, illorum vel obliviſcantur, vel indigentia omittant, vel etiam plena malitia contemnant, non ſine magno familiarum detrimento, tum temporali, tum ſpirituali. Nec arbitrentur, ſe magno privari beneficio, ſi non perpetua, ſed tantum temporaria ſibi ſuffragia relinquant. Nam hic erga Deum amor, & Chriſtiana ſollicitudo, ne hujuſmodi omiſſionibus offendatur, ipſis quam maxime poterit in ſalutem animæ prodeſſe.

III. *Providerent, quæ inferni ſunt*, cogitantes parum, vel minimum ſibi profutura ſuffragia, Sacrificia, pia opera in teſtamentis pro animarum ſuarum remedio relicta; ſi talem non duxerint vitam, per quam iſta ſibi prodeſſe meruerint. Ut enim optime monet S. Auguſtinus in Enchir. cap. 119. „ Negandum non eſt, defunctorum animas „ pietate ſuorum viventium relevari, cum pro il-„ lis Sacrificium mediatoris offertur, vel eleemo-„ ſynæ in Eccleſia fiunt. Sed eis hæc proſunt, „ qui, cum viverent, hæc ſibi, ut poſtea poſ-„ ſent prodeſſe, meruerunt “. Fruſtra igitur de multitudine Miſſarum ſibi blandiuntur poſt mortem in eorum levamen celebrandarum, qui in hac vita degentes, pro ſuis peccatis dignos facere pœnitentiæ fructus, & debitam Deo exhibere ſatisfactionem neglexerint: ſunt enim hæc ſuffragia, ſicut & indulgentiæ, impotentiæ noſtræ ſubſidia, non negligentiæ, deſidiæ, & oſcitantiæ noſtræ ſupplementa. Quamobrem non raro Deus juſtus judex, qui omnia ſumma ſapientia, & providentia regit, ac moderatur, hæc ſuffragia ab hæredibus vel omitti, vel negligenter ſuppleri permittit, ut ſic beneficio, de quo nimium confidenter ſibi blandiebantur, careant, & ſperato fraudentur levamine. Ut enim optime docet S. Th. Quodl. 6. q. 8. a. 3. per ſuffragiorum tarditatem, multoque magis omiſſionem retardantur orationes, & Sacrificia, quæ fierent pro anima defuncti, ex quibus plurimum juvaretur: unde ex hujuſmodi tarditate defuncti anima patitur detrimentum. Ad cujus intelligentiam, ne error ſubrepat, ſic mentem ſuam aperit S. D., duplex diſtinguens detrimentum. „ Nam quoddam (ſcribit) detrimentum eſt, quod „ pertinet ad tolerantiam pœnæ ſecundum illud 1. „ Corinth. 3. *Si cujus opus arſerit, detrimentum* „ *patietur*. Aliud autem, quod pertinet ad ſub-„ tractionem remedii. Secundo etiam diſtinguen-„ dum eſt ex parte eleemoſynæ, circa quam pot-„ teſt conſiderari detrimentum ipſius eleemoſynæ, „ & effectus illius. Quantum ergo ad meritum e-„ leemoſynæ nullum detrimentum patitur defun-„ ctus ex prædicta tarditate, maxime, ſi, quan-„ tum in ipſo fuit, curam adhibuit, ut hujuſmo-„ di eleemoſynæ cito darentur; quia meritum „ principaliter ex voluntate, & intentione depen-„ det. Sed quantum ad effectum eleemoſynæ pa-„ titur detrimentum, non quidem, ut pro hujuſ-„ modi tarditate puniatur, ſed quia remedium ei „ non adhibetur, dum ſuffragia differuntur, ex „ quibus plurimum juvaretur “. Porro hæc S. Thom. doctrina, quam refert S. Antoninus in Sum. P. IV. tit. 16. §. 6. & vellicatur a Juvenino Tom. 1. Reſol. Tr. 7. cap. 8. n. 10. doctrinæ non adverſatur S. Auguſtini lib. de Cura pro mort. geren. docentis, impiorum malitiam nocere non poſſe defunctis. Nam, ut optime ſubdit S. Th. l. l. in reſp. ad 1. „ Negligentia unius non imputatur „ alteri ad pœnam; poteſt tamen redundare in al-„ terum quantum ad effectum remedii, ſecundum „ quod unus homo ab alio adjuvari poteſt “. Præter quam quod Sanctus Auguſtinus l. l. de Tyrannorum ſævitia loquitur, qui corpora Martyrum inſepulta volebant, ut ab avibus, & feris diſcerperentur, vel igne concremabant, & pulveres vel in flumen projiciendos, vel in aerem diſpergendos jubebant: & hoc dicit, nec gloriam, quietem, & gaudium Martyrum impedire, nec obeſſe, ne Deus in extremo judicio ad gloriam in vitam revocet.

IV. Hinc ſuam agnoſcant, & deteſtentur crudelitatem hæredes, & teſtamentorum executores, qui ſuffragia, & pia opera ſibi a teſtatoribus injuncta vel differunt, vel negligunt, vel omittunt. Quamvis enim (ut ſcribit Sanctus Antoninus l. l.) „ non noceat hoc animabus defunctorum quantum „ ad meritum, quia minui non poteſt poſt tranſi-„ tum eorum; nec noceat quoad augmentum pœ-„ næ; nocet tamen quoad ſubtractionem ſuffra-„ gii: quia, cum non fiunt, non ita cito li-„ beratur a pœnis anima, ſicut liberaretur, ſi „ facta fuiſſent. Et illi quidem, qui negligunt „ implere notabiliter, & ſine cauſa urgente dif-„ ferendo, & multo magis non faciendo, pec-„ cant mortaliter, quia inferunt damnum nota-„ bile proximo. Unde d. 13. q. 2. *Qui oblatio-* „ *nes* dicitur: *Tales, ut necatores egentium, ex-* „ *communicentur* “.

TRACTATUS VIII.

DE RESTITUTIONE.

TAMETSI non uno ex capite alterius damni reparandi onus exurgat, cum tamen frequentius ex contractibus oriatur, humana impellente avaritia, per quam commutativæ juſtitiæ jura integre non ſervantur, quamobrem illius reparandæ neceſſitas incumbit: hinc poſt diſputationem de Contractibus aliam ſubjicimus de Reſtitutione, in qua omnia, quæ ad eam pertinent, duabus diſſertationibus in plura capita diſtributis enucleabimus.

DISSERTATIO I.

DE RESTITUTIONIS NATURA, NECESSITATE, MODO, ET CAUSIS.

CAPUT PRIMUM.

Quid ſit reſtitutio, quomodo neceſſaria, & quibus ex cauſis generatim oriatur.

DOCTRINA.

I. *Quid ſit reſtitutio proprie dicta.*
II. *Quænam impropria.*
III. *Quid ſatisfactio.*
IV. *Reſtitutio eſt ad ſalutem neceſſaria.*
V. *Reſtitutionis præceptum affirmativum ſimul, & negativum.*
VI. *Locum non habet niſi in violatione juſtitiæ commutativæ.*
VII. *Nulla interveniente culpa theologica num dari poſſit onus reſtitutionis.*
VIII. *Num ex ſola culpa veniali.*
IX. X. *Nonnullorum Theologorum ſententiæ exponuntur.*
XI. *Illorum argumenta refelluntur,*
XII. *In contractibus, etiam ſine culpa theologica, locum habet onus reſtitutionis.*
XIII. *Ex quibus cauſis oriatur debitum reſtitutionis.*

I. REſtitutio definiri poteſt *Actus juſtitiæ commutativæ, qua dominus iterum in poſſeſſione rei ad ſe aliquo modo pertinentis ſtatuitur.* Deſumpta eſt hæc definitio ex S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 1. ſcribente: *Reſtituere nihil aliud eſſe videtur, quam iterato aliquem ſtatuere in poſſeſſionem, vel dominium rei ſuæ.* Dicitur actus commutativæ juſtitiæ, quia cum *in reſtitutione attendatur æqualitas* (ſubdit S. Thom. l. l.) *rei ad rem, quod pertinet ad juſtitiam commutativam . . . . . reſtitutio eſt actus commutativæ juſtitiæ, quando ſcilicet res unius ab altero habetur, vel per voluntatem ejus, ſicut in mutuo, vel depoſito, vel contra voluntatem ejus, ſicut in furto, & in rapina.* Nec obſtat aliquando reſtitutionem eſſe faciendam etiam ob violatam diſtributivam juſtitiam, ut quando cui majus debetur præmium, minus rependitur. Nam & tunc, ut egregie animadvertit S. Tho. cum adhuc fiat recompenſatio rei ſibi debitæ ad rem minorem, quam accipit, ut inducatur æqualitas, hæc non jam ad diſtributivam juſtitiam, ſed ad commutativam ſpectabit. Sic difficultatem ſibi objectam ſolvit S. D. a. 1. ſcribens: „ Reſtitutio eſt quaſi quædam recompenſatio ejus, quod ſubtractum eſt. Sed aliquid poteſt homini ſubtrahi non ſolum in commutatione, ſed etiam in diſtributione, puta cum aliquis diſtribuens minus dat alicui, quam debeat habere. Ergo reſtitutio non eſt magis actus commutativæ juſtitiæ, quam diſtributivæ “. Cui difficultati ſic reſpondet ad 3. „ Recompenſatio, quam facit diſtribuens ei, cui dedit minus, quam debuit, fit per comparationem rei ad rem, ut quanto minus habuit, quam debuit, tanto plus ei detur. Et ideo jam pertinet ad juſtitiam commutativam “.

II. Dicitur reſtitutio, *qua iterato quis ſtatuitur in poſſeſſione.* Nam ad reſtitutionem requiritur, ut alter vel per ablationem, vel detentionem injuſtam, vel ſaltem injuſta actione re ſibi debita ſit ante privatus: unde reſtitutio ſolum nomine tenus dicitur illa, qua res dono accepta donanti reſtituitur. Etenim inquit S. Thom. laud. art. ad 1. *Illud, quod alteri non debetur, non eſt proprie loquendo ejus, etſi aliquando ejus fuerit. Et ideo magis videtur eſſe nova donatio, quam reſtitutio, cum quis alteri reddit, quod ei non debetur. Habet tamen aliquam ſimilitudinem reſtitutionis: quia res materialiter eadem eſt. Non tamen eſt eadem ſecundum formalem rationem, quam reſpicit juſtitia, quod eſt eſſe ſuum alicujus: unde nec proprie reſtitutio dicitur.*

III. Dicitur reſtitutio *Rei*, quia licet etiam ex rigoroſa juſtitia quis reſtituere debeat, & ſarcire læſum ſive in fama, ſive in honore, ſive in membris corporis, tamen hæc reſtitutio proprio nomine vocatur ſatisfactio, ut notat S. Th. in IV. Diſt. 15. q. 1. a. 5. q. 1. *Reſtitutio eſt reparatio inæqualitatis exiſtentis in rebus. Reparatio autem inæqualitatis exiſtentis in actionibus, & paſſionibus ſatisfactio nominatur.* Præterea in hac reſtitutione, ſeu ſatisfactione non ſervatur æqualitas rei ad rem, ſed rei ſecundum quamdam proportionem, reſpectu nimirum habito ad ipſam perſonam offenſam, & offendentis perſonam. Hinc docet S. Th.

2. 2. q. 62. a. 1. ad 2. *Secundum primam impoſitionem nominis, reſtitutio videtur locum habere præcipue in rebus exterioribus, quæ manentes eædem, & ſecundum ſubſtantiam, & ſecundum jus dominii, ab uno poſſunt ad alium devenire. Sed ſicut ab hujuſmodi rebus nomen commutationis translatum eſt ad actiones, vel paſſiones, quæ pertinent ad reverentiam, vel injuriam alicujus perſonæ, ſeu nocumentum, vel profectum: ita etiam nomen reſtitutionis derivatur ad hæc, quæ licet realiter non maneant, tamen manent in effectu; vel corporali, puta cum ex percuſſione læditur corpus; vel qui eſt in opinione hominum; ſicut cum aliquis verbo opprobrioſo remanet infamatus, vel etiam minoratus in ſuo honore.* Denique extenditur etiam nomen reſtitutionis ad illas ſolutiones, quæ alicui debentur ex aliquo contractu; ut cum quis operario mercedem ſolvit, vel locatori pretium conductionis: cum & hæ ſolutiones, licet injuriam non ſupponant a debitore illatam creditori, ex juſtitia tamen commutativa debentur, ejuſque legibus reguntur: quamobrem hæc duo *ſolutio, & reſtitutio pro eodem uſurpantur.*

IV. Neceſſariam eſſe ad ſalutem reſtitutionem nullus eſt qui ambigat, cum aperte doceatur in Scripturis. Tob. 11. *Videte ne furtivus ſit, reddite eum dominis ſuis, quia non licet nobis edere ex furtivis.* Et confirmant SS. Auguſtinus, & Gregorius Papa, ille quidem Epiſtola 54. ad Macedonium ſcribens: *Si res aliena, propter quam peccatum eſt, cum reddi poteſt, non redditur, pœnitentia non agitur, ſed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum; ſed, ut dixi, cum reſtitui poteſt: ſi enim non habet, unde reſtituat, huic certe non poſſumus dicere, redde, quod abſtuliſti.* Alter vero, cujus verba referuntur in Jure Can. Can. Falſas de pœnit. diſt. 6. ſcribit: *Qui bona alterius injuſte detinet, veram pœnitentiam non poteſt peragere, per quam ad æternam vitam pervenire valeat, niſi bona, quæ injuſte abſtulit, reſtituat.* Rationem autem reddit S. Thom. non quidem ad probationem, cum hæc veritas ſit ipſo naturali lumine per ſe nota, ſed ad explicationem ſcribens art. 2. *Reſtitutio eſt actus commutativæ juſtitiæ, quæ in quadam æqualitate conſiſtit. Et ideo reſtituere importat redditionem illius rei, quæ injuſte ablata eſt. Sic enim per iteratam ejus exhibitionem æqualitas reparatur. Si vero juſte ablatum ſit, æqualitas erit. Et ideo non neceſſarium erit, ut ei reſtituatur; quia juſtitia in æqualitate conſiſtit. Cum ergo conſervare juſtitiam ſit de neceſſitate ſalutis, conſequens eſt, quod reſtituere id, quod injuſte ablatum eſt alicui, ſit de neceſſitate ſalutis.*

V. Reſtitutionis naturale, & divinum præceptum non ſolum affirmativum eſt, ut verba ipſa ſonant, & omnes Theologi cenſent, ſed & negativum: duo enim per illud præcipiuntur. Primum eſt ut res aliena domino reſtituatur, & licet hoc modo inſpectum non obliget ſemper, & pro ſemper, ſed ſolum cum poſſis, & data opportunitate, unde affirmativi præcepti rationem habet; includit tamen & ex hac parte præceptum negativum, obligans ſemper, & pro ſemper, ut ſcilicet nunquam animum, & voluntatem deponas rem alienam, cum poteris, reſtituendi. Alterum eſt, ne rem alienam nec per modicum tempus retineas, ſed ſtatim domino ſuo reddas: & hoc modo negativum eſt, quod ſemper rem alienam poſſidentem urget; adeo ut injuſtus ſit, quotieſcumque reſtituere valens reſtitutionem omittat. Ita S. Thom. hic art. 8. ſcribens: *Sicut accipere rem alienam eſt peccatum contra juſtitiam, ita etiam detinere eam: quia per hoc quod aliquis detinet rem alienam invito domino, impedit eum ab uſu rei ſuæ; & ſic ei facit injuriam .... Et ideo quilibet tenetur ſtatim reſtituere, ſi poteſt, vel petere dilationem ab eo, qui poteſt uſum rei concedere.* Et in reſp. ad 1. ſubdit: *Præceptum de reſtitutione facienda, quamvis ſecundum formam ſit affirmativum, implicat tamen in ſe negativum præceptum, quo prohibemur rem alienam detinere.* Et iterum in reſp. ad 3. *Quia per dilationem reſtitutionis committitur peccatum injuſtæ detentionis, quod juſtitiæ opponitur, ideo neceſſe eſt tempus eſſe determinatum, ut ſtatim reſtitutio fiat.*

VI. Cum ex ſolius juſtitiæ, & quidem commutantis, violatione onus oriatur reſtitutionis faciendæ, ut oſtendimus ex D. T. n. 1. (in ceteris enim virtutibus caritatis, liberalitatis, miſericordiæ locum non habet) ad illud inducendum culpa aliqua injuſtitiæ præcedat, oportet. Porro duplicem diſtinguunt Theologi culpam reſtitutionis debitum inducentem; alia quæ *Theologica* dicitur, alia *Juridica*. Culpa theologica eſt, quæ ſemper cum Dei offenſa conjungitur, & verum peccatum infert vel lethale, vel veniale. Culpa vero juridica eſt deviatio a regulis juris poſitivi aliquid ſtatuentis, vel pro rei alienæ majori cuſtodia & conſervatione, vel pro alterius damno vitando. Non infrequenter conſociantur culpa theologica, & culpa juridica; ut ſi quis rem proximi pretioſam ſibi ad uſum conceſſam ita incurioſe cuſtodiat, ut relicta in atrio domus ſurripiatur, hic profecto & a legibus civilibus cogitur ad rei pretium ſolvendum, & his etiam non urgentibus ex commutante juſtitia ad damnum ſarciendum jure naturali obſtringeretur. Aliquando tamen diſſociari poſſunt; ut contingit in contractibus, in quibus res alienæ etiam legitime acceptæ ſunt reddendæ, licet ſine ulla theologica culpa perierint; ſi tamen omiſſa fuerit diligentia a legibus pro illis conſtituta. Hæc juridica culpa plures gradus habet, unde in latiſſimam dividitur, latiorem, laxam, levem, & leviſſimam. Culpa juridica latiſſima dolo, & fraudi æquiparatur, & revera in expreſſo dolo conſiſtit; ut ſi miles excubias habens ſe dormire fingat, ut hoſtes ingrediantur. Culpa latior eſt dolus tacitus; ut ſi cuſtos gregis, qui poteſt clamando furem, vel lupum fugare, ſilet tamen. Culpa vero lata eſt omiſſio illius diligentiæ in rei alienæ cuſtodia, vel damno vitando, quam prudentes, & cordati viri communiter adhibere ſolent in propriis rebus curandis; ut ſi ſervus nocturno tempore oſtium domus claudere negligat. Levis vero in omiſſione conſiſtit illius diligentiæ, quam ſpecialiter adhibere ſolent viri, & Patresfamilias diligentiores; ut ſi quis aureum vas commodatum in ſuo quidem cubiculo reponat, clauſo etiam oſtio, ſed ſeris non obductis. Leviſſima denique culpa omiſſionem importat illius diligentiæ, quam ſoli cautiſſimi, & circumſpectione abundantes ſolent adhibere; qualis eſt illius, qui gemmas in arca clauderet, ſed manu non experi-

retur, vel exploraret, num firmiter occluſa ſit. Recolantur, quæ ſuperius diximus Tract. præced. cap. 3. n. 3.

VII. Inſpecto naturali jure, & extra contractum, quando vel ſola interna, vel nulla intervenit theologica culpa, nullum urget reſtitutionis, ſeu compenſationis onus, licet aliquod proximo damnum ex actione provenerit. Hoc omnino certum eſt, & exploratum de culpa mere interna, cum hæc apta non ſit ad damnum inferendum; ut ſi quis vel alterius damnum efficaciter deſideret, vel inducere etiam firmiter ſtatuat, peccabit quidem, at nulli ſubjacebit vel reſtitutioni, vel compenſationi, licet fortaſſis optatum malum vel fortuito caſu, vel alterius cauſa proximo obvenerit. Pari pacto non minus certum videtur, nullum eſſe reſtitutioni locum, quando actio externa, ex qua damnum alteri emerſit, omni culpa careat; ut ſi quis ligna cædens, ex manubrio avulſa ſecuri, alterum ſibi vicinum vel feriat, vel mutilet: quandoquidem, ut injuſtitia perpetretur, non ſufficit, quod actio externa ſit injuſta, & alteri nocens, ſed neceſſe eſt, ut ſciat, vel noſſe debeat ſe injuſtum facere, ſicut egregie docet S. Thom. 2. 2. q. 59. art. 2. ſcribens: *Si aliquis faciat aliquid, quod eſt injuſtum, non intendens injuſtum facere, puta cum hoc facit per ignorantiam, non exiſtimans ſe injuſtum facere, tunc non facit injuſtum per ſe, & formaliter loquendo, ſed ſolum per accidens, & quaſi materialiter faciens id, quod eſt injuſtum: unde talis operatio non denominatur injuſtificatio.* Et revera, cum actio illa coram Deo omni vacet culpa, nec pro illa Deo ſatisfacere teneatur, nec proximo aliquid debebit; cum detrimentum, & damnum, quod illi forte obvenit, prorſus præter omnem agentis intentionem, ac voluntatem provenerit.

VIII. At eodem naturali jure inſpecto etiam ex ſola veniali culpa onus exurgit reſtitutionis. Et quidem hoc certum exploratumque eſt, quotieſcumque levitas culpæ ex ſola parvitate oriatur materiæ: nam qui aliquid per leve furtum abſtulit, ad rem ablatam reſtituendam tenetur; immo ſi, quod per plura minuta furta ablatum eſt, ſit magni momenti, & gravis materiæ, ad reſtitutionem ſub lethali culpa adſtringitur: ut manifeſte patet ex propoſitione 38. Innoc. XI. damnata, quæ aſſerebat; *Non tenetur quis ſub pœna peccati mortalis reſtituere, quod ablatum eſt per pauca furta, quantumvis ſit magna ſumma totalis.* At, ſi levitas culpæ non ex parvitate materiæ, ſed ex imperfecta oriatur deliberatione, vel levi inadvertentia, num onus inferat reſtitutionis, diſſentiunt Theologi: qui tamen in duobus convenire videntur, nimirum 1. non teneri ad reſtitutionem reum ex culpa levi, ſi damnum inde ſecutum leve omnino ſit. 2. Si dubium ſit, num culpa vel levis fuerit, vel gravis, & inde grave ortum ſit proximo detrimentum, reum teneri ad totius damni reparationem; cum potior ratio habenda ſit innocentis, quam delinquentis, nec alter certe rei ſuæ poſſeſſione privandus, vel damno certo ſubjiciendus ob incertitudinem de gravitate culpæ damnum inferentis. At, ſi culpa certe levis ſit ex deficientia perfectæ advertentiæ, & grave inde exortum ſit damnum, nonnulli cenſent nullus onus conſurgere reſtitutionis, ne quidem ſub veniali culpa. Sic cenſent Salmanticenſes Tr. 13. cap. 2. §. 2. n. 16. & plures alii Theologi ab eis citati, his permoti argumentis. 1. Quia qui venialiter peccat, ſolum eam omittit diligentiam, quam cautiſſimi homines ſolent adhibere, at non illam, quam adhibere ſolent communiter prudentes & cordati viri; & ad hanc ſolum quiſque obſtringitur, non ad illam. Ergo, ſi inde ſequitur damnum, non eſt ab ipſo reparandum, cum ex efficaci ejus culpa non oriatur, licet ex aliquali oriatur. 2. Levis culpa non eſt ſimpliciter injuria: ergo nec actio ex ea procedens ſimpliciter injuſta. 3. Obligatio, ſicut pœna, debet culpæ proportionari. Sicut igitur, ubi gravis culpa eſt, gravis etiam inferenda eſt pœna; ita pari pacto ubi gravis culpa non eſt damni illati, ſtatuenda non eſt gravis obligatio illud reparandi. Nec dicas, ſaltem oriri levem obligationem magni damni reparandi. Nam cum materia de ſe apta eſt ad inducendam obligationem gravem, nequit inferre levem obligationem; ſed vel gravem inducat, neceſſe eſt, vel nullam: hic gravem inducere non poteſt, ergo nullam. Et revera ſic judicamus de votis indeliberatis Deo nuncupatis, & de promiſſionibus hominibus factis, quæ ſi gravem non inferre obligationem judicamus, profecto nec levem ſtatuimus, ſed nullam omnino eſſe pronunciamus.

IX. Alii vero, ut Henricus a S. Ignatio lib. 9. cap. 16. cum Dicaſtillo, & noviſſime Clariſ. Franzoja cenſent, etiam ex veniali culpa gravem oriri obligationem reſtituendi in gravi materia, vel damno gravi illato. Quia, inquiunt, reſtitutio non tam ex gravitate culpæ, quam ex granditate damni eſt penſanda. Et revera vix concipi poteſt, ut ſola veniali culpa grave inferatur damnum proximo: & ſi hoc proveniat, illa inconſideratio, & inadvertentia, quæ de ſe fortaſſis venialis videtur, cum agatur de graviſſimo malo proximi, jam graviter culpabilis evadit. Immo ſubdit Franzoja: „ Cum de damni reparatione ſermo eſt, illa „ quæſtio, utrum culpa mortalis fuerit, an venia„ lis, in damno dato locum non habet. Quia „ cum damnum illatum grave eſt, inconſidera„ tio, ſive negligentia mortalis eſt ex D. Thom. „ 2. 2. q. 54. a. 3. ubi ait: *Poteſt dupliciter con„ tingere, quod negligentia ſit peccatum mortale. „ Uno modo ex parte ejus, quod prætermittitur per „ negligentiam: quod quidem ſi ſit de neceſſitate „ ſalutis, ſive actus ſit, ſive circumſtantia, erit „ peccatum mortale* “. Ex qua doctrina infert: „ Cum prætermittitur per negligentiam id, unde „ grave damnum proximo infertur, id prætermit„ titur, quod eſt de neceſſitate ſalutis: ideoque „ negligentia non poteſt eſſe venialis, ſed eſt mor„ talis “. Exſcribit poſtea ex jure canonico nonnullos canones, qui ſtatuere videntur, damnum ex culpa datum ſine ulla diſtinctione reparandum, quibus recitatis ſic tandem concludit: Hi cano„ nes nullam mentalis, aut venialis culpæ in „ damno dato mentionem faciunt; ſed damnum „ ex culpa illatum eſſe reparandum abſolute ſine „ ulla diſtinctione decernunt. Horum præſcripta „ veneratione excipienda, & ad praxim redigen„ da fidenter pronuntio “.

X. Nonnulli denique media via incedunt, docentes, damnum grave ex veniali culpa inferentem nec ab omni reſtitutione liberandum, nec ad in-

integram, & adæquatam damni reparationem cogendum, inter quos Tournelius, P. Fulgentius Cuniliati tract. 9. cap. 4. §. 3. n. 4. quia, inquiunt, non eſt potior habenda ratio ſontis, & innocentis, ita ut iſte totum damnum ex illius culpa, levi quidem, ſed tamen culpa, ſentire debeat; ille vero ab omni onere reparationis liberetur, qui tamen cauſa fuit damni. Nec pari pacto gravandus hic reus venialis culpæ, ac ſi reus eſſet mortalis criminis: nam ſicut non pari pœna plectendus eſt reus gravis delicti, ac levioris culpæ; ita nec eodem onere reſtitutionis, qui ex levi negligentia damnum infert, quam qui ex aperta malitia: & ſicut jure naturæ, ubi nulla prorſus intervenit theologica culpa, nullum ſequitur reſtitutionis onus, licet grave ſit damnum illatum; & ubi gravis eſt culpa, grave oritur totius damni reparandi debitum: ita ubi nec omnis abeſt culpa, nec gravis adeſt malitia, nec ab omni liberetur onere, nec integro gravetur pondere reſtitutionis. Inter has ſententias hanc poſtremam probabiliorem judico, immo & tutiorem. Nam, licet, tutius ſit ex parte inferentis damnum ex culpa levi, ut totum damnum reſarciat; non tamen tutius eſt ex parte læſi, ut integram reparationem ab eo repoſcat, qui fortaſſis ad id obnoxius non eſt. Ne igitur vel alter plus gravetur, quam oporteat, nec alter amplius recipiat, quam æquitas poſtulet; tutius judico definiendum, ut pro modo culpæ & modus ſtatuatur compenſationis. Et certe, quæ proferuntur argumenta, ſive pro integra reſtitutione, ſive pro liberatione ab omni onere in cauſante malum ob culpam levem, non adeo luculenta ſunt, & apodictica, ut mentem omnino convincant; ſed ad ſummum prudens dubium inducunt, dirimendum proinde eo, quo ſtatuimus, tutiori modo, ne ſcilicet vel ille plus ſolvat, quam debet, nec alter amplius accipiat quam æquitas poſtulet.

XI. Et certe Franzojæ argumenta non plane evincunt. Nam 1. ſupponit levem negligentiam, ſive inadvertentiam locum non habere, quando inde grave damnum proximo emergat: nam tunc, inquit, illa negligentia non levis eſt, ſed gravis. At hoc verum ſolum eſt, quando ad ſummam diligentiam ex aliquo juſtitiæ debito obſtringatur, non vero, quando ſolum ad illam adhibendam teneatur diligentiam, quam quilibet cordatus, & prudens in ſuis rebus ſervandis, ſive damnis vitandis ſolet adhibere. Præterea quæſtio procedit, quando revera negligentia eſt ſolum venialiter culpabilis, non quando lethaliter, proinde quæſtionem potius declarat, quam ſolvat. Ceterum falſum eſt, ſemper graviter culpabilem eſſe inadvertentiam, & negligentiam, quando ex ea grave ſequitur damnum proximo. Nam gravitas culpæ in negligentia, & inadvertentia non tam ex effectu penſatur, quam vel ex debito eam adhibendi, vel ex facilitate præcognoſcendi damnum, vel denique ex ipſa prava animi diſpoſitione, quæ levem culpam, & negligentiam non vitet, quia de gravi damno proximi non curat. At fieri poteſt, ut quis ad ſummam non obligetur, ut diximus, diligentiam, vel non ita facile, & prompte pernicioſum effectum inde conſequentem perſpicere queat, & nullo moveatur pravo animo ad actionem illam, quæ cum levi inadvertentia conjuncta damnum proximi producit, proindeque in ſe ipſa negligentia gravis non ſit, & lethaliter culpabilis. Nec oppoſitum docet S. Thom. in verbis a Franzoja citatis, ubi S. D. loquitur vel de negligentia reſpiciente immediate ea, quæ ſunt neceſſaria neceſſitate medii ad ſalutem, vel quæ ita ſunt abſolute neceſſaria, ut ad exquiſitiſſimam diligentiam adhibendam ex gravi præcepto adſtringamur. Et de his loquitur Apoſtolus ad Hebr. 2. cum dicit: *Quomodo nos effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem? quæ cum initium accepiſſet enarrari per Dominum ab eis, qui audierunt, in nos confirmata eſt.* Quæ verba ſic explicat S. Thom. *Quia ſi negligentes fuerimus, puniemur, non tantum amittendo bonum, ſed incurrendo malum damnationis, quod effugere non poterimus.* Et revera mentem ſuam explicat S. D. l. a Franzoja laudato poſt verba ab eo recitata, ſubdens: *Si negligentia conſiſtat in prætermiſſione alicujus actus, vel circumſtantiæ, quæ non ſit de neceſſitate ſalutis, nec hoc fiat ex contemptu, ſed ex aliquo defectu fervoris, qui impeditur per aliquod veniale peccatum, tunc negligentia non eſt mortale peccatum, ſed veniale.* Canones autem a laudato Auctore citati, licet non diſtinguant gravem, vel levem negligentiam, ita tamen loquuntur, ut ſupponant, negligentiam, & ignorantiam eſſe graviter culpabilem, quia eam æquiparant culpæ, & injuriæ irrogatæ. Id patet ex 1. canone ab ipſo citato, qui ſic ſtatuit: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, ſeu aliis irrogantibus opem forte tuliſti, aut hæc imperitia tua, ſeu negligentia evenerunt, jure ſuper his te ſatisfacere oportet, nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo injuriam veroſimiliter poſſe contingere, vel jacturam.* Hæc tamen dicta ſunt ſolum, ut oſtendam, argumenta cl. Viri non eſſe ita apodictica, ut omnem vim obtineant, ſed rem dubiam facere, proinde tutiorem partem eſſe eligendam, quæ tamen, ut dixi ſuperius, non conſiſtit in rigidioris ſententiæ electione, cum in ea periculum ſit, ut juſtitia violetur, & plus juſto gravetur, qui damnum dedit ex levi culpa: ſed pro modo culpæ, & omnibus inſpectis circumſtantiis ea ſtatuenda ſatisfactio, & reſtitutio, quæ prudenti viro videbitur juſta; quæ proinde ſi materiam gravem, & notabilem conſtituat, ad eam reddendam ſub lethali culpa teneretur, quia tunc grave damnum inferret proximo, illum re notabili fraudando, quæ illi juſtitiæ titulo debetur. Salmanticenſium vero argumenta imbecilliora quidem mihi videntur. Nam ad 1. dico, omiſſionem illius diligentiæ, quam & cautiſſimi adhibere ſolent, quando de alterius gravi damno vitando agitur, urgere, & eſſe ſervandam ſaltem ſub veniali culpa, quæ, licet non ita efficaciter in damnum influat, influit tamen aliquo modo: quamobrem & aliquo modo reparandum damnum ex ipſa proveniens. Ad 2. levis culpa non eſt ſimpliciter injuria, ſicut culpa gravis; eſt tamen aliquo modo injuria, & etiam in ſuo ordine vera injuſtitia: ut patet in eo, qui levem furatur materiam, qui licet levem committat culpam, cum hæc damnum proximi reſpiciat, & injuſtitiæ culpa eſt. Ad 3. fatentur, pœnam culpæ reſpondere debere: quapropter diximus, nec ad totum damnum reparandum reum obſtringi, nec ab omni onere liberandum. Paritas autem ex votis Deo nuncupatis, vel promiſſionibus hominibus fa-

factis non urget, cum nulla ſit homini obligatio, vel emittendi voti, vel promiſſionis faciendæ, quæ proinde, ut efficaces ſint, & effectum ſuum omnino ſortiantur ex perfecta oriantur deliberatione oportet. At de proximi gravi damno vitando, independenter a voluntate noſtra, urget obligatio ex jure naturali, & divino: eapropter qui hoc præceptum etiam venialiter violat, onus ſubit reparandi damni, culpæ ſuæ gravitati reſpondentis, quæ obligatio non eſt ſub levi, ſed ſub gravi, ut mox diximus.

XII. In contractibus quis etiam ſine ulla culpa theologica, ſed ſolum ex culpa juridica, etiam levi, & leviſſima ad reſtitutionem adſtringitur ſub lethali, etiam in conſcientiæ foro. Inficiantur Salmanticenſes, qui putant onus reſtitutionis in foro conſcientiæ ſemper præſupponere culpam Theologicam; ac proinde leges ſtatuentes onus reſtitutionis procul ab omni culpa theologica, & ex ſola culpa juridica, valere tantum in foro externo, & poſt ſententiam judicis; cum nemo jure naturæ inſpecto amplius obligetur, vel ſe obligare intendat ad rei alienæ cuſtodiam, vel conſervationem, quam in propriæ. Porro quiſque in propriis rebus ſervandis non majorem adhibere ſolet diligentiam, & ſedulitatem, quam communiter adhibent prudentes, & cordati Patresfamilias. Ergo hac ſola deficiente, quæ cum culpa theologica juncta eſt, tenebitur in foro conſcientiæ ad reſtitutionem. At oppoſitam, quam ſtatui, ſententiam ut probabiliorem tenendam cenſeo. Quandoquidem leges juſtæ contractuum ſunt ſervandæ, & legibus juſtis etiam in foro conſcientiæ eſt parendum. Porro, qui contractus celebrant, eos juxta ſtatutas leges ineunt, & voluntarie illis ſe ſubjiciunt. Ergo & in foro conſcientiæ illis eſt obſequendum. Quamobrem ſi ſe obligant ad reſtitutionem ex culpa etiam leviſſima in aliquo contractu, ea commiſſa reſtituendum eſt. Eo vel maxime, quia hujuſmodi leges ſunt inſtitutæ ad bonum commune, ut fides contractibus firma ſit, & quilibet noverit, ad quid teneatur, quando contractum aliquem celebrare intendit. Præterea, ſi quilibet privatus ſe poteſt obligare ad rem reſtituendam, licet pereat abſque ulla ſua culpa, vel juridica, vel theologica, ſed ex mero fortuito caſu, ut contingit in contractu aſſecurationis mercium a naufragio, vel a piratis; cur ſupremæ Poteſtates ſtatuere non poterunt, ut in quibuſdam contractibus contrahentes ex ſola vel levi, vel leviſſima culpa ad reſtitutionem teneantur, ita expoſcente natura, & æquitate contractus, qui aliquo titulo exquiſitiſſimam poſtulat diligentiam? Quinam autem ſint hi contractus, qui ex leviſſima quoque culpa obligant, dicemus ſuo loco.

XIII. Licet S. Thom. onus reſtitutionis ex duplici fonte 2. 2. q. 62. art. 6. promanare doceat, nimirum & *ex re accepta*, & *ex rei acceptione*; art. tamen 4. & alium deſignaverat fontem, ſcilicet *damnum alteri illatum*, licet qui intulit, nihil omnino acceperit: cui merito & quartum addi poteſt, nimirum voluntaria obligatio aliquid præſtandi ex aliquo contractu. Ad quatuor igitur capita revocari poſſunt tituli reſtitutionis faciendæ, nimirum 1. ob rem alterius habitam, ſive juſta de cauſa, ſive injuſta. 2. Ob injuſtam acceptionem, ſcilicet furto, rapina, aliove modo commutativam juſtitiam lædente. 3. Ex damno illato nedum rebus proximi, ſed & ejus corpori, vel famæ per injuriam, calumniam &c. 4. Denique ratione alicujus contractus cum altero initi, ſive gratuiti, ſive oneroſi. De his igitur dicemus ſingillatim ſequentibus capitibus.

CAPUT SECUNDUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quomodo neceſſaria ſit reſtitutio neceſſitate & præcepti, & medii.*
II. *Peccant, qui mercedes, & æs alienum non ſolvunt.*
III. *Non eſt differenda reſtitutio.*
IV. *Ex fortuito caſu onus non oritur reſtitutionis.*
V. *Sicut nec ex ignorantia invincibili, & inculpabili.*
VI. *Culpa etiam leviſſima, animo nocendi perpetrata, onus inducit reſtitutionis.*

Conſectarium Primum.

I. Reſtitutionem ex juſtitia debitam neceſſariam eſſe non neceſſitate medii, ſed præcepti naturalis, & Divini, communiter affirmant Theologi: & ipſa ratio manifeſtat. Nam, quæ neceſſaria ſunt medii neceſſitate, nullo pacto omitti poſſunt, &, ſi deſint etiam ſine culpa, ſalutis impediunt conſecutionem. At a reſtitutione quis excuſari poteſt ob moralem, vel phyſicam impotentiam. Unde ajebat Sanctus Auguſtinus epiſt. 54. *Si res aliena, cum reddi poteſt, non redditur, pœnitentia non agitur, ſed fingitur . . . Sed, ut dixi, cum reſtitui poteſt: ſi enim non habet, unde reſtituat, huic certe non poſſumus dicere, redde quod abſtuliſti.* Ita quidem, ſi de reali reſtitutione ſermo ſit. At reſtitutio in animi præparatione, immo & in ſtudio, & ſollicitudine reſtituendi neceſſaria eſt medii neceſſitate: nunquam enim remiſſionem conſequi poterit admiſſi ſceleris, qui vel reſtituendi animum penitus abjicit, vel qui de hoc onere nihil curat, qui nullam adhibet diligentiam, & ſtudium reſtituendi. Qui enim hoc premuntur onere, omnia ſuperflua reſecare tenentur, & demptis, quæ abſolute ſunt ſibi, ſuiſque neceſſaria, cætera omnia ad reſtitutionem ſeponere; ut ſi ſimul non poſſint, ſaltem paulatim reſtituant. Et in hoc invigilent Confeſſarii, & graviſſimum hoc præceptum clare pœnitentibus exponant, & ejus impletionem urgeant: & dum impotentiam exaggerant, & paupertatem, ipſis præ oculis ponant, quid præſtaret judex temporalis, ſi reſtitutionis onus, quod occultum eſt, & ſolum Deo notum, publicum eſſet, & a creditore urgeri poſſet per judicem ad præſtandam ſolutionem: Judex enim profecto debitorem obſtringeret ad ſolvendum, limitatum tempus concederet, determinatam pecuniæ ſummam ſingulis vel hebdomadibus, vel menſibus ſolvendam præſtitueret uſque ad integram debiti ſolutionem. Porro hoc, quod præſtarent temporales judices ex officio ſuo, tenentur & Confeſſarii, qui & Judices ſunt, præſtare; alioquin nulla unquam fiet reſtitutio in ſummam tum pœnitentium, tum Miniſtrorum perniciem.

Con-

Conſectarium Secundum.

II. Cum ad reſtitutionem pertineat etiam ſolutio tum mercedis, tum æris alieni, graviſſime peccant, qui mercedes operariis non ſolvunt, qui diminuunt, qui differunt. Priores Deus Eccleſ. 24. homicidis coæquat, dicens: *Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt.* Et D. Jacob. cap. 5. ſcribit: *Ecce merces operariorum, qui meſſuerunt regiones veſtras, quæ fraudata eſt a vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* Hinc merito fraudatio mercedis operariorum inter peccata, quæ vindictam clamant, & Deum ad ulciſcendum provocant, enumeratur. Pari pacto, proportione ſervata, hujus criminis rei ſunt, qui, quamvis non integra, ex parte tamen mercede debita operarios fraudant; cum hæc iniquitas ſit quidem minor quantitate inſpecta, at non minor in malitia, cum ob tenue lucrum pauperi injuriam faciat, & majus fortaſſis damnum inferat, quam ipſe ſentiat, emolumentum. Unde Auctor Commentarii in Epiſt. S. Jacob. inter Opuſc. S. Thom. fraudem agnoſcit tam in negatione mercedis, quam in diminutione, ſcribens in cap. 5. *Fraudata eſt a vobis, ſcilicet non reddendo, ſed diminuendo.* Solutionem vero differentes peccant in divinum mandatum naturale, & morale, latum Levit. 13. *Non morabitur opus mercenarii apud te uſque mane.* Et inter ſalutaria monita a ſeniore Tobia filio ſuo data hoc habetur cap. 4. *Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim ei mercedem reſtitue, & merces mercenarii tui apud te omnino non remaneat.* In quo crimine & attendendum eſt damnum pauperis mercenarii, quod non in ſola privatione ſuæ mercedis ſiſtit, ſed in detrimento, quod patitur; cum aliquando ex denegata, vel dilata mercede ſua, qua diurnum ſibi, familiæque ſuum victum comparat, cogatur ſupellectilem, vel veſtem, vel alia oppignorare, & auctarium ſolvere, ſive Monti pietatis, ſive fœneratoribus: quod detrimentum ſarcire tenentur iniqui iſti mercedum fraudatores, cum ipſi illius in cauſa ſint. Non peccant tamen qui integram mercedis ſolutionem in finem hebdomadæ differunt, ſuppeditantes interim eam, qua indigent, & quam petunt pecuniam; cum in hoc & ipſi operarii conſentiant. Sunt tamen inter injuſtos pauperum oppreſſores connumerandi, qui probe ſcientes, ſe non poſſe illis debitam mercedem ſolvere, tamen eos conducunt, & eorum opera utuntur. Nam ſunt aperti fures, & latrones, qui non pecuniam, ſed ſudores, & ſanguinem pauperum furantur. Nec impotentiæ titulo excuſantur; cum hæc voluntaria ſit, & ipſis comperta. Quamobrem a conducendis operariis abſtinere debent, niſi ipſi, impotentia ſolvendi mercedem eis manifeſtata, dilationi conſentiant.

Conſectarium Tertium.

III. Debitores vero, præſertim ſi divites ſint, & æs alienum ſolvere poſſint, differre ſine iniquitate non queunt ejus ſolutionem; ſed vel tranſacto præſtituto ad ſolutionem termino, vel petente juſte creditore ſtatim ſolvere tenentur: alioquin detentores ſunt rei alienæ; quia ut vidimus ex D. Thom. *impediunt eos ab uſu rei ſuæ, & ſic eis injuriam faciunt.* Multoque magis rei ſunt, ſi ob moram ſolutionis in cauſa ſint, ut mercatores, aliique creditores detrimentum patiantur, ſi petentes quod ſuum eſt, acerbioribus verbis repellant, ſi per vim, nimirum minis, vel faſtidium ſimulando eos a petitione, & exactione arceant, ſi reſpondeant ſe ſoluturos, cum maluerint, quando ſibi commodum, opportunumqne videbitur. Et tamen heu, quot ſunt, qui hiſce modis negotiatores, mercatores, opifices gravant, & pene dixi opprimunt, & ſæpe in cauſa ſunt, ut miſere deficiant, & bonis cedere cum magno non ſolum privatæ familiæ, ſed etiam communis boni detrimento cogantur. Ipſe pluries negotiatores, & mercatores audivi conquerentes de ſummo cedendi bonis periculo, in quo verſabantur, hac una de cauſa, quia nimirum, quod ſibi debitum erat, recuperare nullo modo poterant, non quidem a pauperibus & egenis, quibus vel parum, vel omnino nihil credito fidunt, ſed a divitibus & opulentis viris, a quibus precibus, quod ſuum eſt, flagitare inutile, quos in judicium provocare periculoſum. Quamobrem ad hoc præcipue attendere debent Confeſſarii Procerum, Magnatum, Nobilium, & divitum, & eos ad alienum æs ſolvendum urgere, & compellere omni humano abjecto reſpectu, etiam denegata abſolutione, niſi vera, & reali teneantur impotentia, vel eorum creditores dilationi, & quidem ſponte, & lubentes conſentiant.

Conſectarium Quartum.

IV. Ex fortuito caſu non oritur onus reſtitutionis. Ratio eſt, quia caſus fortuiti cenſentur extra omnem humanam diligentiam; ut ſi domus a te conducta terræmotu dejiciatur, vel igne per fulmen accenſa comburatur. Excipitur tamen, niſi de hoc periculo pactum initum ſit; ut contingit in aſſecuratione, in qua a fortuitis quoque caſibus, ſive naufragii, ſive prædæ, merces in tuto ponantur. Sunt tamen in Jure civili nonnulli caſus, in quibus etiam citra omnem culpam, & ex fortuito eventu ad aliquam compenſationem quis compellitur. Primus caſus eſt, ſi animal tuum alterius animal occidat, vel ſegetes conculcet, aut devoret, vel hominem læſerit, aut damnum aliquod irrogaverit, teneris vel animal tradere læſo, vel damnum reparare, ſi id abſque tua culpa contigerit: nam ſi culpa tua factum eſt, totum damnum reſarcire teneris; ut habetur Tit. *Si Quadrupes pauperiem feciſſe dicatur* in Inſtit. ff. Quod ſi animal tuum invaſum ſit ab alio, vel accedat ad feram, quam ligatam tenes, vel fur ad furandum hortum tuum ingrediens a canibus cuſtodibus lædatur, ad nihil omnino teneris. Alter caſus eſt, ſi mancipium tuum abſque tua culpa alterum lædat culpabiliter vel in bonis, vel in perſona, mancipium tradere debes læſo, vel damnum compenſare: dicitur culpabiliter; nam ſi ſervus inculpabiliter damnum inferat, ſicut nec ipſe, ita nec dominus ad aliquid tenetur. Tertius caſus. Si a domus tuæ feneſtra aliquid in viam publicam projiciatur, nec proclamatum fuerit ut tranſeuntes ſibi cavere poſſent, tenetur Pater-familias, ſive caput domus ad duplum dati damni, quando non accidit

cidit capiti hominis; tunc enim & curationis expenſas ſubire debet, & omne damnum compenſare. Pari pacto, ſi aliquid e domo tua fuerit appenſum, quod cadens nocere poterat, & revera nocuit, damna compenſare teneris: ſi vero non decidit, nec nocuit, qui appendit, decem aureos ſolvere debet, & totidem Paterfamilias, vel caput domus, ſi ſcivit, aut vidit, quod appenſum erat, nec juſſit auferri. Quæ tamen pœnæ, & ſolutiones, ut animadvertunt Theologi, locum non habent niſi poſt ſententiam judicis, non quia leges ſint mere pœnales, ut quidam cenſent, ſed quia uſu ita receptum eſt.

Conſectarium Quintum.

V. Ex ignorantia invincibili, & prorſus inculpabili damnum ortum onus non inducit reſtitutionis; licet qui damnum intulit, operam rei illicitæ daret. Nam actio illa, quæ eſt damni illativa, prorſus inculpabilis eſt, quia prorſus involuntaria; proinde nec ad reſtitutionem obſtringit. Nec nocet, quod actio illa alias ſit illicita. Nam adhuc quoad effectum damni inde ſecuti, quod prævideri prudenter non poterat, involuntaria eſt, & damnum ex illa per accidens ſequitur, & extra omnem agentis voluntatem. Quod ſi ignorantia non ſit antecedens, ſed mere concomitans, ut in illo, qui tormentum explodens ad occidendam feram, cavet quidem, ne hominem vulneret, ſed ita diſpoſitus eſt, ut, ſi homo tranſiret, adhuc illum feriret: negant Salmanticenſes ex tali ignorantia ortum detrimentum eſſe farciendum: quia, inquiunt, actio illa non eſt cauſa vulneris inflicti, quia ex voluntate feriendi non procedit; & licet non ſit contra voluntatem, non tamen eſt a voluntate cum cognitione mali illati. Verum optime oppoſitum docet Concina hic cap. 4. animadvertens 1. involvere contradictionem, eum, qui paratus eſt animo hominem, ſi forte tranſiret, vulnerare, revera omnem adhibere diligentiam, ne feriat. 2. Quotieſcumque actio non eſt damni cauſa, procul dubio non inducit reſtitutionis debitum, licet in ſe mala; ut patet in eo, qui gaudet de alieno detrimento. At quando actio jungitur cum damno, jam eſt cauſa damni. Es diſpoſitus ad feriendum, revera feris, ſed improvide, & ignorans; jam actio tua cum tua voluntate conjungitur, & damnum inducit: illud igitur farcire teneris; & licet explicite damnum non cognoſcas, implicite tamen vides, cum diſpoſitus ſit ad illud inducendum.

Conſectarium Sextum.

VI. Culpa etiam levis, immo & leviſſima, ſed animo nocendi perpetrata, onus reſtitutionis inducit, ſi detrimentum ſequatur. Hanc propoſitionem oppugnant nonnulli Theologi, Leſſius, Sanchezius, immo & Navarrus a Salmanticenſibus citati, his permoti rationibus. Ad onus reſtitutionis inducendum neceſſaria eſt actio externa injuſta. Porro omiſſio illius diligentiæ, quæ culpam levem, vel leviſſimam inducit, non eſt ſecundum ſe injuſta, quia ad eam non teneri ſupponimus: nec pravus animus de ſe ſufficit ad præfatum inducendum reſtitutionis onus, cum de ſe ineſſicax ſit; ut patet in judice ex odio, & inimicitia reum ad pœnam damnante, vel carnifice ex pari odio ſententiam exequente, qui peccant quidem, verum ad reſtitutionem minime adſtringuntur. Et revera, ſi quis omnem quidem adhibeat diligentiam, & tamen optet rem evenire cum damno proximi, quod revera ſubſequitur, reus quidem erit pravi deſiderii, at reſtitutioni minime obnoxius; cum nec animus nocendi ſine reali nocumento, nec levis, aut leviſſima culpa, etiam cum animo nocendi, inducere reſtitutionis onus minime valeant. Verum poſita doctrina longe probabilior eſt, & D. Th. doctrinæ innixa. Scribit itaque A. P. 2. 2. q. 62. a. 2. *Aliquis poteſt impedire aliquem, ne habeat præbendam, multipliciter. Uno modo juſte; puta ſi intendens honorem Dei, vel utilitatem Eccleſiæ, procuret, quod detur alicui perſonæ digniori; & tunc nullo modo tenetur ad reſtitutionem, vel ad aliquam compenſationem faciendam. Alio modo injuſte; puta ſi intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam, vel aliquid hujuſmodi, & tunc ſi impedit, ne præbenda detur digno, conſulens quod non detur, antequam ſit firmatum, quod ſi detur, tenetur quidem ad aliquam compenſationem, penſatis conditionibus perſonarum, & negotii ſecundum arbitrium ſapientis.* Ex qua S. Th. doctrina manifeſte apparet, unam eandemque actionem exteriorem, quæ in altero debitum reſtitutionis non inducit, quia ſine animo nocendi factam, in altero tamen ex pravo affectu nocendi procedentem præfatum onus inducere. Quod confirmari poteſt innumeris pene exemplis. Nimirum ſi quis crematum bibat ob voluptatem, alter vero ad excitandam in ſomnis pollutionem, licet hæc ambobus contingat, uni tamen, non alteri imputatur ad culpam. Pari pacto, qui furem in domum recipit, ejus latrociniis favens, reus eſt furti, & reſtitutioni obnoxius; qui vero eum recipit ſolum, ut amicum, vel conſanguineum, nec peccare, nec reſtitutioni ſit obnoxius. Confirmat & ipſa ratio. Nam ſicut datur quidam effectus ita cum cauſa conjunctus, ut nulla agentis voluntate, vel conatu ſeparari poſſit, ut abſciſſio capitis cum morte; quamobrem qui unum vult, & alterum velle convincitur, licet animo obluctetur; ita nonnulli ſunt, qui cum cauſa immediatam conjunctionem de ſe non obtinent, conjungi tamen poſſunt agentis voluntate; ſic blaſphemia de ſe non eſt cum ebrietate conjuncta; ſi quis tamen ebrius ſoleat blaſphemare, dum ebrietatem vult, & blaſphemias cum ea conjunctas velle convincitur. Sic itaque contingit in re noſtra. Damnum non eſt quidem de ſe conjunctum cum omiſſione illius diligentiæ, quæ culpam levem, vel leviſſimam inducit. Quamobrem ſi quis eam committat, quia ad illam ſe non teneri novit, fortaſſis onus reſtitutionis non ſubibit. At ſi animo nocendi omittat, jam nocumentum cum ipſa prava omiſſione conjungit, & obnoxius ſit reſtitutioni. Hinc medici, chirurgi, advocati, artifices, cuſtodes qui pacta mercede operam ſuam locant, non tenentur, ſi ex eorum culpa levi, vel leviſſima damnum aliquod clientibus obveniat; quia nemo illorum ſe obſtringit ad majorem adhibendam diligentiam ea, quam adhibere ſolent ceteri experti, & ſolertes ejuſdem artis profeſſores: at ſi iſti hanc majorem omiſ-

omittant diligentiam animo nocendi, jam & culpæ rei fient, & obnoxii reſtitutioni. Nec oppoſita argumenta perſuadent. Nam licet illa omiſſio de ſe, & abſolute graviter injuſta non ſit, nec immediate conjuncta cum damno alterius; graviter tamen evadit injuſta, & cum detrimento proximi conjungitur per pravum affectum, & animum, a quo profluit: quo fit, ut illud detrimentum ſit omnino volitum. Nec eſt par ratio vel de judice damnante, vel de carnifice puniente ex odio reum: quia hic jus non habet ad vitandam pœnam, ſicut quilibet jus habet, ne ab altero talis ponatur culpa, quæ illi in detrimentum cedat. Pari pacto, qui omnem adhibet diligentiam, & tamen cupit detrimentum proximo ſequi, cum nullum externum opus ponat, jam in damnum non influit, quod ex ſolo interno affectu progredi nequaquam poteſt.

CAPUT TERTIUM.

De reſtitutione facienda titulo rei acceptæ.

DOCTRINA.

I. *Quinam poſſeſſor bonæ, & malæ fidei.*
II. *Poſſeſſor bonæ fidei quando ad reſtitutionem teneatur.*
III. *Hic durante bona fide de re tanquam ſua diſponere poteſt.*
IV. *Præſcriptionis beneficio legitimus ſit rei dominus.*
V. *Quando reſtituere, vel retinere poſſit fructus rei alienæ.*

I. RES aliena ea dicitur, quæ licet in alicujus ſit poſſeſſione, dominium tamen ipſius ad alium pertinet, a quo in poſſeſſorem tranſivit, vel abſque ulla injuſtitia, vel quia injuſta aliqua actione fuit occupata. Si primo modo, poſſeſſor dicitur *bonæ fidei*, ſi vero poſteriori modo, vocatur poſſeſſor *malæ fidei*: uterque tamen ad reſtitutionem rei adſtringitur: primus quidem unico titulo, ſcilicet ob rem alienam bona fide acceptam; alter vero duplici titulo, nimirum & rei, quam accepit, & injuſtæ acceptionis. De primo, ideſt bonæ fidei poſſeſſore in præſenti dicemus, de altero in ſequentibus.

II. Poſſeſſorem bonæ fidei, qui rem alienam vel juſto titulo ſe obtinuiſſe, vel ſuam eſſe prudenter putat, vel certe inculpabiliter ignorat rem eſſe alienam, ſtatim ac deprehenderit ad alium pertinere, ad reſtitutionem teneri omnia jura docent: unde & ortum illud adagium, *res clamat domino ſuo*. Unde egregie docet S. Tho. 2. 2. q. 62. a. 6. *Circa illum, qui rem alienam accepit, duo ſunt conſideranda, ſcilicet ipſa res accepta, & ipſa acceptio. Ratione autem rei tenetur eam reſtituere, quandiu eam apud ſe habet; quia quod habet ultra id quod ſuum eſt, debet ei ſubtrahi, & dari ei, cui deeſt ſecundum formam juſtitiæ commutativæ.* Quod ſi reſtitutionem detrectet, cum invincibiliter debitum reſtitutionis ignorare non poſſit, jam in poſſeſſorem malæ fidei tranſit; quippe qui, licet rem alienam injuſte non acceperit, injuſte tamen detinet: unde furi comparatur, ejuſque onera ſubire debet, de quibus poſtea dicemus.

III. Quandiu rem alienam detinens poſſeſſor eſt bonæ fidei, de re illa, prout ſibi lubet, ceu verus dominus diſponere poteſt, eam conſumendo, vendendo, donando: re vero bona fide conſumpta, ad reſtitutionem non obſtringitur, cum nullus adſit reſtitutionis titulus, non injuſta acceptio, quam locum non habere ſupponimus, non ex ipſa re accepta, quæ jam conſumpta non amplius exiſtit. Illud tamen animadvertendum, rem alienam etiam conſumptam adhuc remanere poſſe apud poſſeſſorem bonæ fidei, non in ſe quidem, ſed in æquivalenti; ut ſi veſtem alienam, quam bona fide putabas tuam, commutaſti cum equo, veſtis virtualiter in ipſo equo ſubſiſtit; ſi alienum panem, & vinum conſumpſiſti parcens tuis, in his illa virtualiter ſubſiſtunt, unde factus es ditior alieno detrimento. In utroque caſu poſſeſſor tenetur dominum compenſare, vel aliud æquivalens reſtituendo, vel id, in quo factus eſt ditior. Quamobrem, ſi neque æquivalens habeat, nec in ullo factus eſt ditior reſtituere non tenetur. Qui itaque rem alienam conſumpſit, puta panem, vinum, oleum &c. nihil de ſuo conſumpturus, nihil reſtituere tenetur, quia non eſt factus ditior: ſi vero æquale de ſuo abſumpſiſſet, tenetur rei pretium reddere. Si equo alieno iter habuiſti parcens expenſis ſubeundis in locando equo, hoc pretium pendere debes domino: quod ſi vel ab itinere abſtinuiſſes, vel pedibus iter peregiſſes, nihil dare debes. Quod ſi res aliena conſumpta longe potior fuerit re tua, cui peperciſti, non rei conſumptæ pretium reddere teneris, ſed ſolum valor rei tuæ, quam abſumſiſſes, cum ſolum in hoc factus ſis ditior. Qui itaque res alienas bona fide poſſeſſas in rebus voluptuoſis inſumpſit, puta lautius vivendo, familiam ſplendidius alendo, filios accuratius educando, quas expenſas aliter non feciſſet, ad nullam reſtitutionem adſtringitur. Hujus doctrinæ veritas & ex ipſa naturali æquitate apparet, & in utroque jure ſtatuitur: nam regula 49. in 6. dicitur; *locupletari non debet aliquis cum alterius injuria, vel jactura.*

IV. Qui rem alienam bona fide poſſidet, elapſo ad legitimam præſcriptionem tempore, legitimus rei dominus evadit, nec amplius ad reſtitutionem tenebitur, licet res in ſe exiſtat: nam, ut oſtendimus tract. 6. de Dominio cap. 12. §. 1. præſcriptio legitimis munita conditionibus dominium in poſſidente confirmat. Quod ſi dubitare incipiat, num res ſit aliena, licet, ut fuſe oſtendimus l. l. cap. 13. Confect. 2. hocce dubium bonam fidem poſſeſſionis non abrumpat, ac proinde non teneatur nec pro rata dubii rem reſtituere, ſed retinere poſſit, donec vel veritas innoteſcat, vel tempus præſcriptionis præterlabatur, interim tamen non poteſt rem conſumere, ſed conſervare tenetur, & quandiu veritatem inquirit, & donec præſcriptionis tempus finiatur, ut, ſi forte contingat detegi rem eſſe alienam, poſſit eam domino reddere. Quod ſi rem vel ſervare non poſſit, vel nolit, poterit quidem abſumere, & de ea diſponere, paratus tamen animo, ut, ſi res detegatur aliena, ante tempus præſcriptionis, domino ſuo illius pretium, vel æquivalens reſtituat. Ratio eſt manifeſta: nam in eo dubio periculo ſe exponeret rem alienam abſque juſto titulo conſumendi. Titulus ſiquidem, quo rem poſſidet, ipſi dubius evadit. Ti-

tu-

tulus præſcriptionis nondum advenit. Solo igitur poſſidet dubio titulo, proinde in periculo verſatur rem alienam injuſte conſumendi. Conſervare itaque rem debet, vel animo paratus ſit, oportet, ad legitimum dominum, ſi forte innoteſcat, pro re ſua compenſandum. Quod tamen verum eſt, ſi dubium poſſeſſioni cum bona fide inceptæ ſuperveniat. At ſi dubium cum ipſo titulo poſſeſſionis conjungatur, jam bonam fidem inficit: ut ſi quis rem emat, quam furto ſublatam prudenter dubitat. Hic itaque, ſi rem illam emat animo eam domino reſtituendi, ne a fure abſumatur, & a culpa immunis eſt, & domino beneficium præſtat: quamobrem ſi vel caſu fortuito, vel abſque ejus culpa, ſive lata, ſive levi res pereat, ad reſtitutionem non tenebitur. Interim tamen rem ſervare debet, & diligenter rei veritatem inquirere, ac, ſi legitimum dominum reperiat, illi rem reſtituere debet. Et quidem ſi emit parvo, & tenui pretio, poterit hoc a domino petere, qui tenebitur ei refundere, cum utiliter ejus negotium geſſerit: at ſi emat pretio æquali, vel fere æquali rei, tunc dominus non totum pretium debebit refundere, ſed quantum ad arbitrium viri prudentis videbitur mereri, qui rem domini utiliter redemit. Quod ſi dominum non detegat, jam poſſeſſor fit bonæ fidei, & rei dominium acquirit. Quod ſi dubium perſeveret, res erit inter pauperes dividenda, pretio tamen pro rata dubii retento; cum hic locum non habeat regula, *melior eſt conditio poſſidentis*, quæ ſolis poſſeſſoribus bonæ fidei favet.

V. Quoad fructus vero rei poſſeſſæ, hi, ſi mere induſtriales ſint, reſtituendi non ſunt, ſive extent, ſive conſumpti ſint; nam hi ejus induſtria, & labore percepti fuerunt: quamobrem ad ipſum pertinent. Quod commune eſt poſſeſſori etiam malæ fidei, qui, ſi ex pecunia furto ablata, vel ludo, vel mercatura aliquid lucratus fuerit, hoc perceptum lucrum non cogitur reſtituere. Quoad fructus vero naturales, ſi extent, eos reſtituere debet: ſi illos conſumpſit in nihilo factus ditior, nihil reſtituere debet: ſi vero in aliquo factus ſit ditior, hoc tantum, quo ditior factus eſt, debet domino rependere. Ratio primæ partis eſt: quia res domino ſuo fructificat, non poſſeſſori etiam bonæ fidei. Quod intelligendum eſt non de fructibus ſolum adhuc pendentibus, & quæ partes rei ſunt, ſed & de collectis, modo extent, deductis tamen expenſis, & operis æſtimatis in illis ſive colligendis, ſive ſervandis; immo & de illis quoque, quos fortaſſis dominus percipere neglexiſſet, cum ſemper ſint fructus rei ſuæ. Ratio ſecundæ, & tertiæ partis & ex ſuperius dictis patet, & legibus confirmantur. Nam L. 1. Cod. de petitione hæred. ſtatuitur: *Bonæ fidei poſſeſſores fructus reddere cogendi non ſunt, niſi ex his locupletiores evaſerint*. De fructibus vero mixtis eos ſolum reſtituere tenetur, ſi extent, qui naturæ rei reſpondent; qui vero induſtriæ, illos ſibi poteſt retinere. Quod ſi bonæ fidei poſſeſſor fructus ex ſua negligentia, & culpa non percepit, unde non eſt factus ditior, puta agrum non coluit, nihil reſtituere tenetur; quia bona fide putans agrum eſſe ſuum, nulli, niſi ſibi culpabiliter nocuit: immo ſi rem ita neglexit, ut perierit, & conſumpta ſit, non tenetur pretium reddere domino; nam prudenter judicavit rem ſuam eſſe, & ſe nulli nocere ejus conſumptione.

Fructus vero cujuſcumque generis ſint, cum inter mobilia comprehendantur, ſubſunt triennali præſcriptioni: quamobrem eo elapſo termino, licet in ſe extent, non cogitur bonæ fidei poſſeſſor reſtituere.

CAPUT QUARTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quando rem alienam reſtituere debeat poſſeſſor bonæ fidei.*
II. *Quando ſolum id, in quo factus eſt ditior.*
III. *Quid in rebus uſu conſumptibilibus, licet fur, poſſit reſtituere?*
IV. *Non ſemper repetere poteſt integram compenſationem expenſarum.*
V. *Nec omnes utilitates ex re aliena perceptas ſibi retinere.*
VI. *Num poſſit rem furi reſtituere, ut pretium recuperet.*
VII. *Num, ſi rem alteri vendiderit, pretium acceptum debeat domino reddere.*

Conſectarium Primum.

I. POſſeſſor bonæ fidei rem alienam apud ſe extantem reſtituere tenetur, ſive poſſit alter eum compenſare, ſive non poſſit. Emiſti bona fide equum a fure, ſive hic poſſit pretium reſtituere, ſive non valeat, domino equum reddere debes; & ſolum tibi actio competit contra furem. Veritas hujus conſectarii eſt de ſe manifeſta, cum res ſemper clamet domino ſuo, & dominium rei non ſit translatum: non enim amplius dominium poteſt quis in alium transferre, quam ipſe obtineat. Porro fur nullum dominium obtinet in rem furtivam. Nequit igitur illud in alium transferre. Hinc contra juſtitiam peccant, qui rem alienam bona fide a fure emptam domino reddere recuſant, niſi perſolutum pretium recipiant.

Conſectarium Secundum.

II. Quando res uſu conſumptibiles quis a fure bona fide emit, vel conſumit, ſi fur impotens ſit ad reſtituendum, emptor, & poſſeſſor tam bonæ, quam malæ fidei rem extortam reſtituere domino tenentur; vel ſi conſumpta ſit, poſſeſſor bonæ fidei ſolum illud reſtituere debet, in quo factus eſt ditior, malæ vero fidei poſſeſſor totum rependat, oportet. In hanc doctrinam conveniunt Theologi omnes, & res eſt de ſe comperta. Nam ſi res extat, clamat domino ſuo; ſi vero conſumpta ſit, cum remaneat in æquivalenti, ideſt in eo, quo alius factus eſt ditior, pariter hoc reſtituendum eſt, ne quis ditetur alieno damno. Quod ſi in hoc æquivalenti non ſuperſit, adhuc poſſeſſor malæ fidei totum reſtituere tenetur, cum reus ſit furti, ut dicemus in ſequentibus.

Conſectarium Tertium.

III. Si fur rei conſumptibilis venditor, habeat unde poſſit dominum compenſare, nihilominus res, ſi extat, debet a poſſeſſore bonæ fidei reſtitui; vel, ſi conſumpta ſit, id, in quo factus eſt di-

ditior, dandum domino: a poſſeſſore vero malæ fidei reſtituendum totum pretium. Rem exemplis illuſtro. Emiſti vinum, triticum, oleum a latrone, accepiſti ab eo furtivam pecuniam pro tua re illi vendita, vel convivio, aut cœnæ de rebus furtivis inſtructæ interfuiſti, tantumdem in domo tua conſumpturus, teneris domino pretium reddere; licet fur habeat aliud vinum, aliud oleum, triticum, pecuniam, per quæ poſſit domino compenſare, ſive poſſeſſor ſis bonæ, ſive malæ fidei: hoc ſolum poſito diſcrimine, nimirum poſſeſſorem bonæ fidei ad id ſolum, in quo factus eſt ditior, alterum vero ad totum integre reſtituendum obſtringi. Et quidem doctrinam hanc abſolute veram puto in poſſeſſore malæ fidei, quippe qui furi ipſi æquiparatur, & in ſolidum cum ipſo ad reſtitutionem tenetur, ſive fur habeat, unde reſtituere poſſit, ſive non habeat, cum ex duplici titulo ad reſtitutionem urgeatur, nimirum & rei acceptæ, & injuſtæ acceptionis. Quamobrem non aſſentior Salmanticenſibus, & Concinæ, qui in hoc pares faciunt tam poſſeſſorem bonæ, quam malæ fidei. At quoad poſſeſſorem bonæ fidei eam inficiantur nonnulli Theologi his permoti argumentis. Quia non magis ſunt reſtitutioni obnoxiæ res uſu conſumptibiles, quæ apud furem adhuc extant, quam ſint illæ, quas diſtraxit, vel inſumendas dedit: ſicut enim poterat priores dare, ita per illas poteſt reſtituere. Qui ergo a fure bona fide emit oleum, vinum, triticum, non tenetur reſtituere; cum fur alio vino, oleo, tritico apud ſe exiſtentibus poſſit reſtituere. Et revera ipſe dominus jus non habet repetendi a fure rem eamdem numero, ſed vel res ſimiles, vel ejuſdem valoris. Porro res ſimiles, ejuſdemque valoris ſunt apud furem. Ergo iſtæ obnoxiæ erunt reſtitutioni; proinde poſſeſſor bonæ fidei ad furem remittere poterit dominum pro compenſatione.

At alii diſtinguunt, & animadvertendum jubent, num fur eas res uſu conſumptibiles, quas vendidit, vel inſumendas dedit, a ſuis ſeparatas habuerit, an immiſcuerit, & pari pacto num poſſeſſor bonæ fidei res eaſdem emptas cum ſuis miſcuerit. Si nulla ex parte facta ſit commixtio, cum res ſit omnino eadem, clamat domino ſuo; & hic jus habet eam repetendi a quocumque poſſeſſore: quamobrem etiam a poſſeſſore bonæ fidei eſt reſtituenda. Si vero ab utroque, vel alterutro facta ſit commixtio, cum per eam fiant totius acervi domini, jam fur non amplius rem alienam, ſed ſuam vendit cum onere compenſandi dominum; & pari pacto, qui emit, jam non amplius rem alienam habet, ſed quæ in ejus dominium tranſiit per commixtionem.

Verum primæ opinionis argumenta nimis imbecilia ſunt, ut vel tenuem probabilitatem inferre poſſint. Nam res iſtæ uſu conſumptibiles, quandiu in ſe ipſis exiſtunt, ſemper domino ſuo clamant, & ipſæ per ſe ſunt reſtitutioni obnoxiæ; eapropter ſemper primo, & per ſe reſtituendæ, apud quemcumque exiſtant poſſeſſorem. Et licet abſolute poſſint per res æquivalentes reſtitui; tamen & dum in ſe exiſtunt, a vero domino, nedum in æquivalenti, ſed & in individuo reperi poſſunt; & ſemper ad ipſum non ſolum in ſpecie, ſed & in individuo pertinent, ad quem inceſſanter reclamant, qui jure ſuo minime ſpoliatur per hoc, quod poſſit in æquivalenti ipſi ſatisfieri per alias res ſimiles. Immo hoc debitum reſtituendi, ſaltem in æquali, jus evincit domini in res ipſas ſibi furto ablatas.

Altera vero ſententia, quæ probabilior P. Danieli Concinæ, licet non omnino tuta, videtur, mihi, ut ingenue fatear, vix probabilis apparet in omnibus rebus uſu conſumptibilibus, una excepta pecunia, & quidem non ſolum argumentis a laudato C. V. allatis ad oſtendendum tutam non eſſe, ſed aliis meo videri validiſſimis. Nam fatentibus Theologis hujus doctrinæ propugnatoribus, & præcipue Salmanticenſibus, ſi fur reſtituere non poſſit, poſſeſſor bonæ fidei vel rem uſu conſumptibilem, ſi extet, reſtituere tenetur, vel id, in quo factus eſt ditior. Sic enim ſcribunt n. 43. „ Si enim „ aliunde fur ſit impotens ad reddendum, nulli „ dubium eſt te teneri ad rem reddendam, ſi ex- „ tet, vel id in quo ditior factus es: & loqui- „ mur in foro conſcientiæ, quidquid ſit de foro „ externo “. At quare, poſita impotentia furis, eſt a poſſeſſore reſtituendum? Profecto quia nec fur dominium obtinuit, nec poſſeſſor bonæ fidei. Ergo in hoc caſu impotentiæ furis per commixtionem non eſt translatum dominium vel in furem, vel in poſſeſſorem bonæ fidei. Nam alioquin hic nullo modo eſſet ad reſtitutionem adigendus; cum & rem in dominium furis jam translatam accepeπrit, & ipſe per commixtionem in ſuum tranſtulerit dominium. Quo igitur miraculo fit plena translatio dominii rerum uſu conſumptibilium, quando fur poteſt reſtituere; & non fit, quando eſt ad reſtituendum impotens? Profecto hæc, ſive potentia, ſive impotentia nihil confert ad dominium transferendum: ſed hoc unum præſtat, videlicet poſſe poſſeſſorem bonæ fidei compenſationem accipere a fure habente in bonis, quam ſperare non valet ab egeno ad id ſolvendum inepto. Præterea: vel onus reſtitutionis eſt furi perſonale, vel reale. Si ſolum perſonale, profecto non tranſit ad poſſeſſorem bonæ fidei, ſive fur ſit potis ad reſtituendum, ſive impos: ſi vero reale, profecto tranſeat, oportet, & in illum, qui rem reſtitutioni obnoxiam obtinet etiam bona fide, ſive fur ſit ad reddendum aptus, ſive ineptus. Porro concedentibus Salmanticenſibus, & omnibus Theologis, reſtitutionis onus incumbit accipienti rem a fure. Ergo hoc onus reale eſt, & rem ipſam afficit. At obligatio realis rem ipſam ſequitur, in quaſcumque manus deveniat: igitur qui eam rem habet in ſe, vel in æquivalenti, reſtitutioni ſit obnoxius, ſive fur idoneus ſit ad reſtitutionem, ſive ineptus. His addantur argumenta P. Concinæ, nimirum non clare apparere, qua ratione permixtio poſſit dominum ſpoliare ſuo jure, & revera in cumulo illo ſimul cum rebus furis continentur & res domini, quæ licet admixtæ adhuc clamant domino ſuo, qui per eam confuſionem, & commixtionem jure non privatur vero & reali, quod obtinet in partem illius cumuli.

Dixi tamen hanc doctrinam veram eſſe in omnibus rebus uſu conſumptibilibus, excepta pecunia, quæ quidem ſi nec a fure, nec ab accipiente cum ſuis commixta ſit, reſtituenda omnino eſt domino vero, & legitimo: at facta commixtione, per quam ab alia diſcerni non valeat, puto in dominium tranſire poſſidentis, qui, ſi fur ſit, illam ex-

expendere poteſt valide cum onere reſtituendi ; ſi vero ſit poſſeſſor bonæ fidei, ad reſtitutionem minime tenetur. Rationes hujus exceptionis attulimus Tract. de Dom. cap. 11. Conſect. 3. ibidem legendæ.

Conſectarium Quartum.

IV. Poſſeſſor bonæ fidei a domino omnium expenſarum compenſationem non ſemper repetere poteſt. Explicatur. Expenſæ, quæ pro aliqua re fieri contingunt, in triplici claſſe collocari poſſunt. Aliæ enim ſunt omnino neceſſariæ ad rem conſervandam, vel fovendam, ut pabulum animalibus, agris cultura, domibus reſtauratio, & *quæ*, ut dicitur L. 79. ff. de verb. ſignif. *ſi factæ non ſint, res aut peritura, aut deterior futura ſit*. Et hæ omni jure poſſeſſori bonæ fidei) immo & poſſeſſori malæ fidei, ut dicemus) ſunt a domino compenſandæ, & ſi opus ſit, in reſtitutione detrahendæ; cum æquum non ſit, ut dominus ex alienis laboribus, & impenſis commodum reportet, & diteſcat. Expenſæ vero, ſicut & labores, quibus res melior effecta eſt, ſunt poſſeſſori bonæ fidei reſtituendæ a domino, cum aliqua tamen limitatione. Nimirum 1. ſi expenſæ meliorationem excedant, tunc non omnes expenſas reddere debet, alioquin rem ſuam carius emere dominus cogeretur; ſed eas tantum, quæ meliorationi, & utilitati inductæ reſpondent, vel quantum labor, & induſtria æſtimatur. 2. E contra, ſi melioratio, ſeu utilitas inducta expenſas excedit, ut plerumque contingit, non pretium meliorationis, & utilitatis inductæ compenſare dominus debet, ſed ſolum vel expenſas factas, vel pretium reſpondens labori, & induſtriæ: nam melioratio illa ad dominum pertinet, cujus utilitate, vel detrimento res ſua ſive melior, ſive deterior efficitur, ut habetur L. in fund. ff. de rei vend. 3. Si dominus beneficium meliorationis, & utilitatis vel abſque ullo impendio, vel minori impendio per ſe obtinuiſſet, tunc non teneretur, niſi illas refundere expenſas, quas ipſe feciſſet: non enim tenetur emere pretio magno, quod nullo, vel modico pretio per ſe obtinere potuiſſet: & poſſeſſor bonæ fidei, ſi quando cogitur totum damnum rei ſuſtinere, ut ſi quis gemmam a fure ignoto bona fide emat, quam poſtea domino reſtituere debet, pretii totius damnum ſuſtinere debet, mirum non eſt, ſi & aliquando damnum aliquod expenſarum ſubeat, quas dominus vel minores ſubiiſſet, vel omnino non ſubiiſſet. 4. Si poſſeſſor bonæ fidei ex re aliena tantum utilitatis, & fructuum percepit quantum expendit, nihil pro expenſis repetere poterit; quippe qui illarum jam compenſationem in fructibus eſt conſecutus: quod ſi ditior factus ſit, quia amplius lucratus, quam expenderit, hoc amplius, in quo ditior factus eſt, debebit domino reſtituere. 5. Si poſſeſſor bonæ fidei in re melioranda expenſas fecerit, licet hæc melioratio non exiſtat, eas a domino poterit repetere, cum bona fide factæ ſint, & in utilitatem domini: & ſicut ipſi accreviſſet melioratio, licet pretium expenſarum longius exceſſerit, perſoluto meliorationis pretio; ita ipſi pereunt ſimul cum pretio meliorationis: quod tamen non conceditur poſſeſſori malæ fidei, ut ſtatuitur L. 38. ff. de Hæred. pet.

Quoad expenſas vero voluptuarias, ut ſunt picturæ, ſtatuæ, aliaque ornamenta in domo, aut viridario alieno facta, ſi auferri, & ſeparari poſſunt a re, ea omnia auferre poterit, & ſibi vendicare poſſeſſor tam bonæ, quam malæ fidei, cum ſua ſint, & ad ipſum pertineant. Si vero auferri non poſſint ſine fundi, vel rei læſione, poſſeſſor quidem malæ fidei damnum ſentire cogitur, quippe qui injuriam fecit in re aliena manum immittendo, licet in utilitatem: quod & ad poſſeſſorem bonæ fidei extendunt Theologi, ſed alia de cauſa, quia ſcilicet non tenetur dominus ſumptus, nulla re urgente, ſed voluptatis cauſa factos, quos ipſe certe non ſubiiſſet, perſolvere, ut ſtatuitur L. 27. §. de negotiis geſtis. Nihilominus, legibus æquitatis inſpectis, putarem rem judicio prudentum, & piorum tranſigendam, ne dominus commodum ſentiat, & utilitatem ex alieno damno, & poſſeſſor bonæ fidei expenſarum in re, quam ſuam putabat, factarum detrimentum ſentiat: quod tamen poſſeſſori malæ fidei non cenſeo concedendum, ut inferius oſtendam.

Conſectarium Quintum.

V. Poſſeſſor bonæ fidei nec omnes utilitates ex re aliena perceptas domino reſtituere cogitur, nec omnes ſibi retinere poteſt. Explicatur. Hæ utilitates ſeu fructus vel ſunt aliquo modo naturales, & de his Regulæ ſunt ſervandæ, quas ſtatuimus cap. præced. n. 5. vel ſunt fructus mere civiles, nimirum qui non ex ipſa re ſponte fluunt, ſed ſine ipſa haberi non poſſunt, ut lucrum ex pecunia, locatio domus, venditio cum lucro, & ſimilia. Quamobrem ſi hæ utilitates, ſive fructus civiles ſolum ex mera poſſidentis induſtria proficiſcantur, eos domino reddere non tenetur poſſeſſor; ut de fure ex alienæ pecuniæ negotiatione lucrante loc. cit. diximus. Pari pacto, ſi quis ſericum a fure bona fide emit, ex quo veſtem confecit, non veſtem reſtituere tenetur, ſed ſufficit, ſi pretium ſerici domino perſolvat. At ſi hæc emolumenta partim ex induſtria proficiſcantur, partim ex re aliena, poſſeſſor bonæ fidei illud ſolum repetere poteſt, quod ſuæ reſpondet induſtriæ, licet emolumentum perceptum longe ſit copioſius. Hinc qui alienam domum bona fide locavit, locationis pretium reſtituere debet domino, qui eam locare conſueverat: hoc enim habetur tanquam fructus civilis, immo & naturalis ipſius domus. Quid autem, ſi dominus eam locare non conſueviſſet, ſed alteri gratis concedere, immo ſi res ipſa locabilis non erat penes dominum, ut ſunt gemmæ, & anuli alicujus nobilis matronæ, tenebitur ne poſſeſſor bonæ fidei pretium locationis reddere? Inficiantur nonnulli Theologi, qui putant tunc locationem fructum eſſe induſtriæ poſſeſſoris bonæ fidei. Verum oppoſita opinio probabilior, immo unice vera videtur. Nam 1. nullam locatio induſtriam poſtulat, vel certe exiguam. 2. Res iſtæ de ſe locabiles ſunt, & earum locatio independenter a quacumque perſona locante pretio eſt æſtimabilis: eſt igitur fructus ſaltem civilis rei, & proxime ad naturalem accedit: eſt ergo reſtituendus domino a poſſeſſore bonæ fidei: ſi vero non extet, id in quo factus eſt ditior. Nec refert, quod dominus rem illam locare non conſue-

fueverit, immo turpe ſibi putaverit eam locare. Nam adhuc ſemper verum eſt, rem eſſe pretio locabilem, & pretium ex ipſa rei utilitate manare; eapropter ad reſtitutionem tenebitur. Pari pacto, qui rem a fure bona fide emit, ſed viliori pretio, ſi poſtea carius vendat, exceſſum pretii non ſibi ſemper retinere poteſt. Nam ſi pretii incrementum totum ex induſtria profluxerit venditoris, totum in illius cedit utilitatem: verum ſi pretii incrementum partim ex ipſa re, partim ex induſtria exortum eſt, tunc poſſeſſor bonæ fidei pretium quidem ſuæ reſpondens induſtriæ ſibi retinere poteſt, vel a domino exigere, at incrementum rei domino reſtituere debet. Rem exemplo illuſtro. Emiſti bona fide equum a fure in loco, ubi propter equorum abundantiam, vel emptorum paupertatem minoris æſtimantur equi; puta viginti aureis; deinde alio equum tranſtuliſti, ubi ob equorum caritatem, & emptorum abundantiam plurimi penduntur, quare equum viginti aureis emptum vendis ſexaginta: hoc incrementum non integre tibi retinere potes, ſed ſolum quantum expenſis in alendo, transferendoque equo, & tuæ induſtriæ reſpondere judicio prudentum cenſetur. Ratio luculentiſſima eſt, quia licet induſtriæ tuæ fuerit, ut equus ad talem locum transferretur, ubi carius venduntur equi, quod tamen inibi equi carius vendantur, non tua præſtat induſtria, ſed ipſa natura rei, quæ eo in loco plurimi æſtimatur, independenter a quacumque induſtria, & alia extrinſeca de cauſa, raritate ſcilicet equorum, & abundantia emptorum. Solum igitur tibi retinere potes æſtimationem expenſarum in equo transferendo, & quantum tuæ induſtriæ reſpondet, & labori. Præterea: res, ubicumque ſit, eſt domini ſui, illi proinde valet, quantum inibi æſtimatur, ſive tanti valuiſſet in manu domini, ſive non valuiſſet; cum omne rei incrementum, ſive intrinſecum, ſive extrinſecum ſemper domino ſuo accedat, licet illud dominus non percepiſſet: & ſolum ſunt deducendæ expenſæ, & pretium laboris ob illud incrementum ſuſcepti. Et revera, ſi equus ille, ſive res alia quæcumque in manu poſſeſſoris bonæ fidei vel periiſſet, vel deterior evaſiſſet, licet hoc damnum, vel detrimentum non ſubiiſſet in manu domini; nonne damnum illud, vel detrimentum in ipſum dominum recidiſſet, quod bonæ fidei poſſeſſor ſarcire non teneretur? Ergo ex oppoſito æquum eſt, ut dominus beneficium ſentiat meliorationis, & incrementi, & ſolum onus ſubeat compenſandi laborem, induſtriam, & expenſas poſſeſſoris bonæ fidei. Ita ſentiunt Henricus a S. Ignatio, aliique Theologi.

Conſectarium Sextum.

VI. Qui rem alienam bona fide dono accipit, eam reſtituere domino ſuo tenetur. Si vero pretio emit, & certus moraliter ſit, rem a fure reſtituendam domino, vel ipſum dominum nullo negotio rem ſuam a fure recuperaturum, & ipſe nequeat pretium a latrone recipere, niſi illi rem reſtituendo, poteſt reſcindere contractum, & pecuniam ſuam recuperare: ſi vero noverit furem non reſtituturum rem domino, non poteſt reſcindere cum fure contractum, ut pretium ſuum recuperet, ſed rem domino ſuo reſtituere debet. Prima pars eſt de ſe comperta, & omnium conſenſione firmatur: cum & res illa ad dominum clamet, & nemo debeat alieno damno diteſcere. Altera quoque pars manifeſta eſt: nam non fit injuria domino, qui rem ſuam recuperabit; & ipſe innocens emptor pretium perſolutum recipiet, nec damnum ex aliena iniquitate reportabit. At tertia pars ſubeſt diſputationi. Et quidem magni nominis Theologi, Navarrus ſcilicet in Manuali, Sylveſter, Angelus, Vaſqueſius, Alenſis, aliique cenſent, poſſe bonæ fidei emptorem, niſi aliter perſolutum pretium valeat recuperare, rem furi reſtituere, licet noverit ab illo nequaquam domino reſtituendam, his permoti argumentis. 1. Nullam intulit domino injuriam emptor bonæ fidei emendo; poteſt igitur ſine ulla injuria rem in eum reſtituere ſtatum, in quo ante emptionem reperiebatur, ut ipſe ſuum evitet detrimentum. 2. Revera nemo tenetur cum proprio damno rem alterius in meliorem ſtatum conſtituere, ut contingeret, ſi emptor bonæ fidei cogeretur non recuperato pretio rem domino reſtituere: hic enim rem ſuam tuto conſequeretur, quod ſperare non poterat, ſi in manu furis permanſiſſet. 3. Certe dominus non poteſt eſſe huic reſtitutioni in manu furis rationabiliter invitus: nam ſicut ipſe jus habet in rem ſuam, ita emptor jus in pretium furi perſolutum. Sicut igitur rationabiliter dominus expoſcit rem ſibi reſtitui; ita pati debet emptorem perſolutum pretium ſibi vendicare, rem in priſtinum, in quo erat, ſtatum reſtituendo. 4. Præſertim cum contractus ille nullus fuerit, proinde tanquam infectus habendus, & res, ut antea erat relinquenda: ante contractum penes latronem erat: illi igitur reſtitui poterit abſque ulla domini injuria. Hanc tamen doctrinam nonnulli limitant, nimirum ſi reſtitutio rei furi fiat mox, vel paulo poſt celebratum contractum, non vero poſt multum temporis, puta poſt menſem, vel annum.

Verum oppoſita, quam ſtatui, doctrina, & ipſis fatentibus adverſariis, probabilior eſt, ac proinde ſola in praxi tenenda, eamque docent Cajetanus, Soto, Medina, Major, Molina, &, ut ſcribit Reiffenſtuel Juris Can. Tom. 3. lib. 3. tit. 16. n. 105. ac Covarruvias, *frequentiſſimo Theologorum, & Canoniſtarum conſenſu recepta eſt*. Et ſane firmiſſimis nititur argumentis. Primo quidem conformis eſt doctrinæ S. Thom. qui 1. docet 2. 2. qu. 62. artic. 1. *Reſtituere nihil aliud eſſe, quam iterato aliquem ſtatuere in poſſeſſionem, & dominium rei ſuæ*. Deinde ſecundo loco docet art. 6. *Ratione rei acceptæ poſſeſſorem teneri eam reſtituere, quandiu eam apud ſe habet; quia quod habet ultra id, quod ſuum eſt, debet ei ſubtrahi, & dare ei, cui deeſt, ſecundum formam commutativæ juſtitiæ*. Quod & repetit in reſp. ad 1. ſcribens: *Tenetur ad reſtitutionem & ille qui rem abſtulit ratione injurioſæ acceptionis, & ille qui rem habet, ratione ipſius rei*. Ex mente igitur, & doctrina S. Thom. aperte conſtat, poſſeſſorem rei alienæ, quocumque titulo eam obtinuerit, teneri domino reſtituere, non alteri, & legitimum dominum in poſſeſſionem, & dominium ſtatuere rei ſuæ. At qui rem a fure emptam non domino, ſed furi reddit, ut ſuum recuperet pretium, non ſtatuit dominum in poſſeſſionem rei ſuæ. Injuſtitiam ergo committit, & reſtitutioni eſt obnoxius. 2. Res aliena,

in cujuſcumque manum deveniat, clamat domino ſuo, non alteri: res a fure empta in manus venit emptoris: in his igitur ad dominum ſuum clamat, non ad furem: eſt igitur non huic, ſed illi reſtituenda. 3. Si dominus reſciens emptorem, & poſſeſſorem rei ſuæ, illam ab eo expoſceret, poſſeſſor, & ipſis fatentibus adverſariis, nequiret amplius rem furi reſtituere, ſed domino petenti deberet reddere, ſicut & ad eam reſtituendam a juſto judice cogeretur. Ergo tenetur reſtituere, licet dominus & emptorem, & poſſeſſorem neſciens, non petat, vel petere non poſſit; cum hæc domini pulſatio per accidens ſe habeat ad onus reſtitutionis, quæ non ideo eſt facienda, quia a domino depoſcitur, ſed quia ex ipſo jure oritur, quod dominus habet in rem ſuam. 4. Et revera, ſi emptor bonæ fidei jus legitimum haberet ad ſuum damnum vitandum, rem reſtituendo injuſto venditori, hoc jure uti poſſet etiam ipſo domino ſciente, & contradicente; immo juſte non poſſet a judice hoc legitimo, quo fruitur, jure ſpoliari; at appoſitum & ipſi fatentur adverſarii, & experientia certo conſtat, judices jubere, ut res domino reſtituatur. Ergo emptor bonæ fidei hoc jus non habet ſe ſervandi indemnem, rem furi reſtituendo, ut ſuum recuperet pretium. 5. Si res furi venditori reddi non poſſit, quia abſens eſt, vel mortuus; licebit ne emptori bonæ fidei rem alteri vendere, ut ſuum recuperet pretium? Minime, reponunt & ipſi adverſarii. Ergo jus non habet ad ſuum recuperandum pretium, quo ſi gauderet, utique cuicumque rem vendere poſſet: & ſicut mors, vel abſentia latronis jus adſtruunt domini rem ſuam repetendi a poſſeſſore; ita præſentia latronis hoc jus non tollit, nec minuit, quippe quæ extranea omnino eſt debito reſtitutionis. Eſt ergo res domino reddenda, non injuſto venditori.

Nec adverſantium Theologorum argumenta eorum doctrinam probabilem efficiunt. Nam ad 1. reſpondendo, fatemur emptorem bonæ fidei nullam domino ſua emptione injuriam irrogaſſe; eapropter ad reſtitutionem non teneri ex injuſta acceptione, ſed ex ipſa re accepta, quandoquidem, ſtatim ac in ejus manus devenerit, clamat domino ſuo, etiam in eo meliori ſtatu, quo per emptionem conſtituta eſt: qui ſtatus cum ipſi rei adhæreat, ab eo dejici non poteſt ſine injuria domini: ut ſi quis rem naufragio, vel incendio ereptam, recuſaret domino reſtituere, quia hic præmium ſui laboris, & induſtriæ illi denegat, & vellet iterum eam in mare, vel in ignem projicere, dicens, ſe rem reſtituere in primum, in quo erat, ſtatum, & a quo ipſe ſua induſtria, & labore eripuit; profecto hic injuſtitiam patraret: ita pari pacto agit, qui rem furi reddit, domino non reſtituendam. Ad 2. res ſemper vel melior, vel deterior efficitur domino ſuo; melior itaque effecta eſt, cum devenit in manus emptoris, quam quando erat in manu furis: in hoc igitur meliori ſtatu clamat domino ſuo, & eſt illi reſtituenda. Dum igitur illam furi reſtituere intendit, ut pretium recuperet, ab illo meliori ſtatu eam dejicit, in quo domino ſuo clamabat. Nec valet, quod dicitur, neminem teneri cum ſuo damno rem alterius in meliori ſtatu conſtituere. Nam optime reſpondet Molina diſp. 722. n. 3. „ Aliud eſſe, poſſeſſorem bonæ fidei perducere rem ad meliorem ſtatum, quam eſſet, antequam illam emeret; aliud longe diverſum, extrahere illam de ſtatu, ad quem jam uſu, & re ipſa devenit. Et quidem ad primum nemo tenetur cum ſuo gravi damno, ſive incommodo; cujuſmodi foret, ſi faciendæ eſſent expenſæ, & ſubeundi labores, ut dominus poſſet ſuam rem a fure recuperare, quas ipſe poſtea non eſſet ſoluturus. Ad ſecundum vero tenetur, nihil impediente, quod inde per accidens ſequatur aliquod ſuum damnum ex malitia alterius. Neque enim præjudicare poteſt juri, ac commodo domini rei, ut ſe protegat a damno, quod ipſi malitia alterius imminet “. Ad tertium minime dominus juſte pati debet, ut cum jactura rei ſuæ alter pretium recuperet, rem furi reſtituendo: ſed jure exigere valet, ut res ſibi reſtituatur ab emptore bonæ fidei, cui liberum jus relinquit repetendi pretium a fure. Ad quartum nullitas contractus efficit, ut rei alienæ legitimum non ſit translatum dominium, proinde jus habeat emptor repetendi pretium ab injuſto venditore, etiam re illi minime reddita: at non impedit, quo minus res de manu furis in manum tranſierit emptoris, qui eam domino, legibus juſtitiæ ita poſcentibus, tenetur, non furi, reſtituere cum injuria, & detrimento domini.

Nec probabilis eſt habenda Lacroixii doctrina, aſſerentis non licere quidem domino rem furi reſtituere, ſed permittere poſſe, ut fur rem alienam venditam ſibi recipiat, ut ipſe ſuum recuperet pretium. Nam hæc permiſſio non videtur, niſi verbo tenus, ab ipſa reſtitutione differre; immo eſt ipſa reſtitutio fuco permiſſionis oblita. Libentius acquieſco doctrinæ Molinæ, & Covarruvias, & Reiffenſtuel, aſſerentium emptorem bonæ fidei, qui rem alienam a ſe emptam injuſto venditori reſtituit recuperato pretio, putans id ſibi licere, non teneri ad reſtitutionem domino faciendam, licet inde ipſi domino damnum ſequatur, qui rem ſuam a fure recuperare non poteſt; cum nullus hic appareat juſtus titulus ad reſtitutionem adſtringens: non titulus injuſtæ acceptionis, quia bona fide emit, non injuſtæ, vel juſtæ detentionis, cum rem amplius non poſſideat; non damni illati, quia bona fide proceſſit; non denique quia factus ſit ditior, cum ſolum perſolutum pretium accepiſſe ſupponatur.

Conſectarium Septimum.

VII. Qui rem alienam bona fide emit, ac deinde alteri bona pariter fide vendidit, pretium, detecto legitimo domino, vel emptori, vel domino rei reſtituere debet. Hanc propoſitionem nonnulli inficiantur Theologi, qui docent, tunc nec emptori, nec domino ad reſtitutionem teneri, niſi factus ſit ditior: quia, inquiunt, non tenetur ex re accepta, quam apud ſe non amplius habet; non ex injuſta acceptione, cum bona fide emerit; quod ſi in venditione lucratus ſit, debet domino hoc lucrum, per quod factus eſt ditior, reſtituere. Verum hæc opinio mihi falſa videtur. Nam ſi emptor rem reſtituat domino, tunc jus habet repetendi a venditore pretium, quippe qui, cum rem alienam vendiderit, de evictione tenetur. Obſtringitur ergo pretium reſtituere emptori. Nec ſufficit, ſi illi actionem cedat,

quam

quam habet in primum injuſtum venditorem: quandoquidem cum iſto nihil ille negotii habet, vel habuit. Immo puto hanc ſententiam confirmari poſſe doctrina S. Th. qui 2. 2. q. 77. art. 2. loquens de defectibus rei venditæ vel in ſpecie, vel in qualitate, aut quantitate, docet quod *ſi venditore ignorante aliquis prædictorum defectuum in re vendita fuerit, venditor quidem non peccat, quia facit injuſtum materialiter, nec ejus operatio eſt injuſta: tenetur tamen, cum ad ejus notitiam pervenerit, damnum recompenſare emptori*. Porro, quando rem alienam bona fide vendis, defectum eſſentiale rei, nimirum quod ſit aliena, non tua, ignoras, & quidem invincibiliter, quamobrem a culpa es immunis, facis enim injuſtum materialiter: at detecto in re vendita eſſentiali defectu, nimirum quod ſit aliena, proinde omnino inutilis emptori, qui eam domino reddere debet, juxta S. Thom. damnum recompenſare teneris; quod profecto non alio præſtari poteſt modo, niſi pretium reſtituendo. Et revera ſic docent Salmanticenſes, quando emptor damnum ſit paſſurus ob rem domino reſtitutam, vel reſtituendam. At ſubdunt, ſi emptor nullum ſit paſſurus damnum, quia nimirum, cum longius abſit ab eo dominus, rem repetere nequit, non tenetur venditor domino pretium reddere, quia & bona fide vendidit, & in nullo factus eſt ditior. Sed oppoſitum probabilius mihi videtur, & cenſeo venditorem ad pretium domino reddendum teneri, & quidem titulo rei acceptæ, quæ, licet in ejus non ſit poteſtate in ſe ipſa, eſt tamen in æquivalente, ideſt in pretio pro re aliena vendita accepto; nam hæc duo, res, & ejus pretium pro eodem reputantur. Ita Juveninus, cui accedit & Concina, qui merito tanquam inefficacem reputat rationem, & doctrinam Salmanticenſium, affirmantium ad nihil teneri venditorem, ſi emptor in longinquas regiones digreſſus non cogi poſſit ad rem domino reſtituendam; cum adhuc pretium rei apud venditorem exiſtens loco ipſius rei ad ſuum dominum clamet.

Sed quid, ſi emptor rem alienam ſibi venditam tibi venditori non reſtituat, cum poſſit, ſed legitimo domino, & per hoc impediat, ne tu pretium a primo injuſto venditore recuperes? Poteris ne illi pretium, quod a te petit, denegare? Affirmant Leſſius, Bonacina, aliique. Verum non audeo huic opinioni adhærere, niſi aliqua interveniat injuſta actio, quæ tibi ſit damno, cujuſmodi certe non eſt reſtitutio rei legitimo domino. Quod ſi ex hac juſta, & æqua reſtitutione proveniat amiſſio tuæ pecuniæ pro pretio ſolutæ, hoc non ex culpa profluit emptoris, qui, quod juſtum eſt, præſtitit, ſed ex malitia primi injuſti venditoris, qui fortaſſis tibi pretium denegat, niſi rem ab ipſo furto ablatam recipiat, quam cum ſciat domino redditam ab emptore tuo, certo novit ſibi a te dari non poſſe. Et hæc furis iniquitas innocenti emptori tuo nocere non debet; nec quia tu injuriam a fure recipis, injuriam innocenti rependere debes, & injuſtitiam committere illi denegando, quod debes. Quod ſi aliqua interveniat injuſta actio præter traditionem rei domino, qua impediaris tuum pretium conſequi, non tibi denegatur facultas repetendi compenſationem damni, a quocumque illud tibi fuerit illatum.

CAPUT QUINTUM.

De Reſtitutione facienda a poſſeſſore malæ fidei, tum ratione rei acceptæ, tum injuſtæ acceptionis,

D O C T R I N A.

I. *Quinam dicantur malæ fidei poſſeſſores.*
II. *Quid debeant reſtituere. 1. Rem alienam, vel pretium ejus.*
III. *Res aliena in manu injuſti poſſeſſoris ipſius bono non augetur, ſed ipſius detrimento minuitur.*
IV. *Qui tenetur reſtituere in meliori ſtatu.*
V. *Quale pretium rei alienæ reddere debeat.*
VI. *Quos fructus, & emolumenta reddere, & compenſare.*
VII. *Quas expenſas perdere, & quas expetere juſte poſſit.*

I. MAla fide poſſidet tam qui rem alienam injuſta ſibi uſurpat actione, quam qui bona fide, & honeſto titulo occupatam, detecta veritate, ſibi retinet: & ſicut ſunt in crimine ferme pares; ita ſunt in reſtitutione facienda æquales. Primo itaque uterque poſſeſſor rem alienam, ſive injuſte acceptam, ſive injuſte retentam reſtituere tenetur, ſi extet, nec ſatis eſt, ſi pretium reſtituat: nam tunc reſtitutio tranſiret in emptionem; qui contractus ſine conſenſu utriuſque partis fieri nequit. Præterquamquod fortaſſis peculiariter affectus erga rem ſuam, eam minime vel vendere, vel commutare dominus voluiſſet; & res ſemper clamat domino ſuo. Non inficior tamen, aliquando contingere poſſe, ut quis ſine gravi culpa non rem ipſam, ſed ejus pretium reſtituat; quod ex peculiaribus circumſtantiis eſt dijudicandum.

II. Si vero res non extet, ejus valor eſt domino rependendus, ſive res penes injuſtum poſſeſſorem perierit ejus culpa, ſive etiam ex ſolo fortuito caſu: nam ratione injuriæ fit domino obnoxius pro re ſua, quam illi ſemper reſtituere debet, vel pretium ejus; ut docet S. Thom. l. l. q. 62. art. 6. ſcribens: *Tunc tenetur ad reſtitutionem non ſolum ratione rei, ſed etiam ratione injurioſæ acceptionis, etiamſi res ipſa apud ipſum non remaneat. Sicut enim qui percuſſit aliquem, tenetur recompenſare injuriam paſſo, quamvis apud ipſum nihil maneat: ita etiam qui furatur, vel rapit, tenetur ad compenſationem damni illati, etiamſi nihil inde habeat*. Quod verum eſt, licet res caſu fortuito peritura fuiſſet etiam apud dominum; ut ſi quis pretioſas ſuppellectiles domus incendio abſumendas eripiat, & ſibi attribuat, licet poſtea alio incendio, vel caſu fortuito apud ipſum pereant, ad pretii reſtitutionem cogetur. Nam rei alienæ occupatio in proprium commodum facta, cum injuſta ſit, onus ſecum ſemper affert reſtitutionis, a quo minime liberatur injuſtus poſſeſſor, licet res ipſa pereat; ſed ſuæ iniquitati adſcribere debet rei alienæ perditionem. Quod ſi rem alienam incendio, vel naufragio ſubtrahas animo eam domino reſtituendi, ſed poſtea caſu fortuito apud te pereat, quæ tamen apud dominum non periiſſet; adhuc rei pretium reſti-

tue-

tuere teneris, ſi fueris in mora culpabili reſtitutionis: nam effectus es per hoc injuſtus alienæ rei detentor, quam domino ſuo, ſtatim ac opportune poteras, reſtituere tenebaris: at ſi nulla interfuit mora culpabilis, ad reſtitutionem minime teneris, cum injuſta non fuerit acceptio, & res, quæ fortuito caſu perit, domino ſuo pereat.

III. Res aliena, in manu injuſti poſſeſſoris, & detentoris quandiu exiſtit, non in bonum ipſius creſcit, augetur, melior efficitur, at in ipſius damnum decreſcit, minuitur, deterior efficitur. Nam res ſemper domino ſuo creſcit, ſive extrinſece, ſive intrinſece, cum ſemper ſub ejus jure maneat. Quamobrem qui pullum equinum furatus eſt, qui crevit, & equus factus eſt ad curſum, & rhedam utilis, quare plurimi valet, debet illum in hoc ſtatu reſtituere; ut docet S. Raymundus lib. 2. tit. de furtis §. 6. ſcribens: *Tenetur* (fur) *reſtituere rem ... & ſi melioravit eam, paſcendo forte equum, vel porcum furtivum, vel ſimile, non poteſt petere, vel retinere expenſas.* Similiter qui vinum, aut oleum alienum abſtulit, quando ob talium rerum copiam minoris æſtimabantur, & modo ob carentiam plurimi penduntur, debet in hoc ſtatu res eas extantes domino reſtituere; licet fortaſſis dominus nec ſervaturus fuiſſet pullum equinum uſque ad provectiorem ætatem, & conſumpturus, vel venditurus oleum, & vinum tunc temporis, cum minori pretio vendebatur: nam res ſemper domino ſuo creſcit, fructificat, melior efficitur. E contra vero, ſi res in manu injuſti detentoris vel pereat, vel deterior fiat, hoc in ejus damnum cedit. Ita docet laud. Auctor l. cit. §. 21. ubi ſic ſcribit: *Quando mala fide emit, tenetur indiſtincte ad reſtitutionem, nec liberatur vendendo, vel alias alienando rem alteri, vel etiamſi res pereat morte, vel alio caſu, vel ſibi violenter auferatur, vel furtive ſubtrahatur, vel alio ſimili modo: & eſt ratio, quia furtum committit contrectando rem alienam invito domino, & fur ſemper eſt in mora reſtituendi; unde nec pretium, quod dedit, poterit repetere ab illo, cujus res eſt, nec expenſas, quas ibi fecit; & omnem utilitatem, quam ex illa habuit, tenetur reſtituere. Si reſtituat rem etiam deteriorem, quam ad ipſum pervenit, non liberatur, ſed ſi aliquo tempore medio melior fuerit res, quam tempore emptoris, ſive cum poſtea vendidit alteri, ejus quod plurimi fuerit, erit æſtimatio facienda.* Quamobrem juxta S. Raymundum, ſi rem in deteriori ſtatu ſurripuiſti, & deinde melior effecta eſt; at poſtea iterum eſt ad deteriorem ſtatum reverſa, in quo eam vel vendidiſti, vel conſumpſiſti, reſtituere debes valorem ſecundum meliorem, quem habuit, ſtatum: quod certe verum eſt, quotieſcumque dominus erat rem conſervaturus uſque ad meliorem ſtatum; vel detrimentum, quod apud furem paſſa eſt, non ſubiiſſet in manu domini: nam poſſeſſor malæ fidei tenetur de omni damno emergente, & lucro ceſſante domino ob injuſtam vel acceptionem, vel detentionem. At ſi res a domino fuiſſet conſumpta tempore deterioris ſtatus, in quo fur quoque rem vel vendidit, vel conſumpſit, non videtur cogendus ad pretium reſtituendum juxta valorem rei in meliori, vel optimo ſtatu conſideratæ; cum reſtitutio ſit facienda juxta menſuram illati damni, vel ceſſantis lucri. Porro in noſtro caſu non aliud eſt illatum damnum, niſi in valore rei, quem percepiſſet dominus, rem vel vendens, vel conſumens in deteriori ſtatu; & nullum illi ceſſaſſet lucrum, quippe qui, ut ſupponimus, lucrum nullum ex re ſua expectaſſet dominus. Ergo juxta hunc valorem eſſet reſtitutio commenſuranda. Quare qui pullum equinum abſtulit, poſtea factum robuſtum, & iterum debilitatum, & claudum, debet domino reſtituere ſecundum illum ſtatum, quem apud dominum obtinuiſſet: ſimiliter qui vinum furatus eſt, quando minoris valebat, quod poſtea pretio crevit, & iterum decrevit, & tunc a fure vel venditum, vel conſumptum fuit, ſic pretium reſtituat, quod prudenter a domino percipiendum exiſtimaret.

IV. Non ita tamen ſentiendum puto, ſi injuſtus poſſeſſor, vel detentor rei alienæ eam in deteriori ſtatu acceptam, & poſtea meliorem effectam vel conſumat, vel vendat cum lucro; licet dominus non eſſet rem ſuam conſervaturus, & ad meliorem ſtatum perducturus. Repugnant nonnulli Theologi, inter quos Molina, & Layman cenſentes, non teneri reſtituere, niſi pretium rei, quando occupata fuit, his permoti argumentis. 1. Reſtitutio æqualis eſſe debet illato detrimento. Porro non aliud ſenſit detrimentum dominus præter privationem pretii, quod ex re in inferiori ſtatu vel vendita, vel conſumpta percepiſſet. Ergo hoc ſolum eſt ab iniquo poſſeſſore reparandum detrimentum. 2. Et revera majus illud lucrum, quod ex re per furem meliore effecta percipitur, fructus eſt induſtriæ, quod in ipſius utilitatem cedit, non domini, qui eam induſtriam apponere nec volebat, nec ſtatuerat. 3. Qui mutuam accepit pecuniam, vel aliam rem uſu conſumptibilem, æquale reſtituere dicitur, licet vel moneta, vel alia res interim valore decreverit. Ergo idem dicendum & de noſtro injuſto poſſeſſore. Verum, quam ſtatui, ſententiam puto probabiliorem, & cenſeo reſtituendum valorem rei ſecundum meliorem illum ſtatum, in quo a fure redacta poſtea vendita fuit, vel conſumpta, his meo videri efficacioribus argumentis. 1. Nam res aliena, quoadusque exiſtit in manu injuſti poſſeſſoris, ſicut domino ſuo inclamat, ita ipſi creſcit, augetur, melior efficitur; quemadmodum & minueretur, & deterior fieret, niſi impediret injuſti detentoris delictum, quod legitimo domino prodeſſe quidem poteſt, at obeſſe omnino non debet. Incrementum igitur, & melioratio, quæ rei accreſcit, domino accreſcit. Ipſius igitur valor ipſi eſt attribuendus; cum valor rem ipſam ſequatur, & loco illius ſit. 2. Juxta S. Raymundum, immo & ut ipſum naturale reſtitutionis præceptum oſtendit, injuſtus poſſeſſor ſemper eſt in mora culpabili reſtituendi; reſtituere etenim rem debebat & tunc temporis, quando rem meliorem effectam vel vendidit, vel abſumpſit. Ergo, cum rem non habeat, illius pretium, & valorem reſtituere tenetur, qui reſpondere debet rei, non cum primo occupata fuit, ſed cum vendita, & conſumpta: quia & tunc domino ſuo clamabat, & erat illi reſtituenda; nec ſine injuſtitia vel vendita fuit, vel conſumpta. Argumenta autem adverſantium Theologorum facile ſolvi poſſunt. Ad 1. enim dicimus, reſtitutionem eſſe faciendam non ſolum ad normam damni aliquo tempore illati, ſed damni quocumque tempore do-

domino obvenientis ob ſuæ rei injuſtam detentionem. Porro detrimentum habuit dominus, quando res vendita, & conſumpta fuit: tunc enim erat illi reſtituenda; & injuſtus fuit, qui reſtitutionem omittens rem diſtraxit, & abſumpſit. Tunc temporis autem res melior effecta pluris æſtimabatur, & revera pluris fuit divendita. Ergo loco rei ipſius pretium illi debetur, & eſt pendendum. Ad 2. negamus incrementum illius rei eſſe fructum induſtriæ, ſed ipſius rei aptæ & natæ, ſi ſervetur, ad illud incrementum obtinendum; & ſi quid eſt induſtriæ, hæc locum habet ſolum in tempore, quo venditur, cum nimirum melior effecta eſt. At tunc quoque ad dominum pertinet; & tunc quoque venditor eſt moræ culpabilis reus. Ergo totum pretium eſt domino reddendum. Ad 3. in contractu mutui cum legitime transferatur dominium, res ſuis dominis creſcunt, vel decreſcunt, meliores efficiuntur, & deteriores; proinde ex his fortuitis caſibus nihil repetendum, ſed ſatis erit, ſi res in ſpecie reſtituatur.

V. Quoad pretia vero rerum, a poſſeſſore malæ fidei conſumptarum reſtituenda, hæc ſunt ex variis circumſtantiis dimetienda. Nam 1. deſumitur ex valore ipſius rei, vel quando ſurripitur, vel quando abſumitur: ſi enim fur rem pretioſam ſurripiat, quam poſtea vili vendit, vel cum inferiore commutat, valorem rei in ſe reſtituere debet; ſi vero rem furetur, quando minoris valebat, & carius vendit, ut mox diximus, hoc majus pretium reſtituere debet. 2. Ex lucro ceſſante, & damno emergente: Sic qui pullum equinum furatur, & ſtatim vendit, non vendendum a domino, niſi cum major, & robuſtior fuiſſet effectus, non ſatis facit, ſi pretium pulli reſtituat; ſed, ut docet Auctor Op. 70. D. Th. attributi, debet *equi perfecti valorem reddere*, detractis tamen expenſis neceſſario ab ipſo domino ſubeundis ad equi conſervationem, & non ſecundum quod in re valuiſſet equus, ſed ſolum in ſpe, cum potuiſſet vel equus perire, vel deterior fieri, proinde ad prudentis viri arbitrium. Si res pretium habeant ſummum, medium, & infimum, non ad ſupremum cogendi ſunt fures, nec infimo ſatisfaciunt, ſed medium rependant, oportet; niſi ex circumſtantiis argui poſſet, rem non niſi ſummo pretio fuiſſe a domino vendendam. Quæ doctrina tamen aliquibus juriſperitis fortaſſis non immerito diſplicet. ,, Cur enim, inquiunt, ullo favore hic furem proſequimur? Et cum recte ſummum pretium exigere queam, quando in gratiam alterius rem vendo, alias mihi non venalem; quare furi, qui rem invito abſtulit, aliquid remittere debeam? Similiter qui rem multo ante ablatam reſtituere tenentur, debent pretium medium rei, quod tunc valebat, reſtituere. Quod ſi exiſtimarent rem a domino conſervandam diutius, & ad tempus reſtitutionis, juxta præſentem valorem facienda eſt reſtitutio. Pretii vero quantitatem requirere debent, ſi ignorent, vel ab iis, qui ex officio hujuſmodi pretia in actis habere ſolent, vel a peritis, & æquis ſimilium rerum æſtimatoribus.

VI. Quoad fructus vero, malæ fidei poſſeſſor, vel detentor tenetur reſtituere fructus omnes, tum civiles, tum naturales, tum mixtos, ſive extent, ſive conſumpti ſint, quamvis per hoc non ſit factus ditior; & quidem licet dominus eos non fuiſſet percepturus: nam eo ipſo, quod producti ſint, ad rei dominum pertinent, cui ſoli res fructificat. Quod ſi injuſtus poſſeſſor fructus non percipiat, quos percepiſſet dominus, ad illorum valorem compenſandum tenetur. At ſi nec ipſe dominus illos percepiſſet, puto non cogendum ad compenſationem, cum nec ipſe ex re aliena lucrum reportaverit, nec dominus ex injuſta occupatione detrimentum, ut docent Cajetanus, & Soto. At injuſtus detentor, ſi antequam culpabilem moram incurrat, fructus ex re aliena perceptos conſumat, ſolum illud tenetur reſtituere, in quo factus eſt ditior, cum tunc ſolum ex re accepta ad reſtituendum obſtringatur. Compenſare præterea tenetur omnia damna emergentia, & lucra ceſſantia, cum his dominum ſua injuſta actione ſpoliet, & privet. Quamobrem ad hæc reparanda tenentur, qui pecuniam negotiationi expoſitam, vel ad colendos agros, domum reſtaurandam, annonam opportune comparandam ſepoſitam ſurripiunt, qui mercenarios, operarioſque ſua mercede fraudant, unde coguntur vel credito carius emere ſibi neceſſaria, vel res ſuas oppignorare, unde victum ſibi, familiæque comparent, ſicut etiam qui artis inſtrumenta furantur, ut qui piſcatoribus retia ſurripiunt, vel lacerant, hi enim non liberantur, ſi res reſtituant, ſed neceſſe eſt, ut & damna compenſent; ſolos fructus, quos induſtriales vocant Theologi, reddere non tenentur etiam malæ fidei poſſeſſores, ut ſuperius diximus, cum hi ex ſola illorum induſtria proficiſcantur.

VII. Num autem expenſas injuſtus poſſeſſor a domino repetere poſſit, & ſibi in reſtitutione compenſare, non conſentiunt Theologi. Certe S. Raymundus loc. ſup. cit. docet, nec neceſſarias expenſas eſſe a fure pro re furtiva mala fide empta repetendas; ſic enim ſcribit: *Quando mala fide emit . . . nec pretium, quod dedit, poterit repetere ab eo, cujus res eſt, nec expenſas, quas ibi fecit.* Immo in libello Synodico Eccleſiæ Nemurcenſis edito anno 1284. apud Natalem Alexandrum lib. 4. de Decal. cap. 9. art. 4. reg. 22. ſic tit. de Pœnitentia ſtatuitur: *Tenentur ad reſtitutionem omnes illi, qui ſcienter rem raptam, vel alienam emerunt cum mala fide, ſcilicet animo eam ſibi retinendi, nec taliter ementes poſſunt recuperare, ſeu repetere pretium, quod dederunt pro ipſa, nec poſſunt recuperare, ſeu retinere expenſas ſi quas fecerunt, ipſam rem cuſtodiendo, vel meliorando, & hoc propter malam fidem, quam habuerunt emendo.* Nihilominus tamen pene omnes conveniunt, expenſas neceſſarias, ſine quibus res ſervari non poterat, & quas dominus ipſe neceſſario ſubiiſſet, eſſe poſſeſſori etiam malæ fidei compenſandas; cum nemo debeat diteſcere alieno damno. Quod ſi forte dominus ſua induſtria abſque expenſis, vel minoribus, rem conſervaſſet, tunc poſſeſſori malæ fidei vel non ſunt expenſæ compenſandæ, vel non in totum, ſed juxta illas, quas dominus ſubiiſſet. Expenſæ vero utiles, ſi vere, & realiter manent in re domini, quæ revera melior effecta ſit, poſſeſſori malæ fidei videntur compenſandæ, non tamen ad omnimodam æqualitatem, ſed quantum in ipſa re perſeverant, & manent. Nam ſi expenſæ valorem ſuperent incrementi, & meliorationis, ſat erit pretium hujus incrementi rependere: immo nec iſtud integre, cum & ipſa rei meliora-

tio ad dominum pertineat; ſed ad arbitrium prudentis, peritique viri, quantum labor, & induſtria æſtimantur. Sunt etiam civiles leges, quæ poſſeſſoribus malæ fidei actionem denegant ad hujuſmodi expenſas repetendas, quæ tamen non obligant, niſi poſt ſententiam judicis; præſertim cum aliæ leges hunc rigorem mitigaverint, ut patet ex L. *Placet* 38. de hæreditatis petitione ff. de acquir. rer. dom. ubi ſic ſtatuitur: *Sed benignius eſt in hujus quoque perſona* (ſcilicet malæ fidei) *haberi rationem impenſarum, non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere. Plane poteſt in ea differentia eſſe, ut bonæ fidei quidem poſſeſſor omnimode deducat, licet res non extet . . . prædo autem non aliter, quam ſi res melior ſit*. De expenſis vero voluntariis, & ad meram voluptatem ſpectantibus, puto non teneri dominum compenſare malæ fidei poſſeſſorem, qui ſibi imputare debet rem alienam contrectaſſe, ſciens eſſe alienam: ſi tamen a re aliena ſeparari poſſint ſine ipſius detrimento, ſibi licite poterit auferre; ſi vero nequeant ſeparari ſine damno rei, eas cogitur amittere. Nec in praxi puto verum, quod ſubdit Concina, nimirum *rem eſſe prudentum arbitrio tranſigendam, & ſi dominus ſentit commodum, recipiendo domum auctam picturis, viridario, aliiſque ornatibus, non eſt, cur ab onere impenſarum liber omnino eſſe debeat*. Nam eſt, cur liber eſſe debeat, nimirum quia nemo invitus cogendus eſt ad emendum, quando renuit. Porro dominus invitus cogeretur emere ornatum illum. Cur autem hic debemus potius furi iniquo favere, quam innocenti domino, & hujus libertatem violare, ut alterum a detrimento, quod ſponte ſubiit, liberemus? Hinc æquiſſimam puto legem 27. §. de neg. ger. quæ ſic indicit: *Non tenetur dominus rei ſumptus, nulla re urgente, ſed voluptatis cauſa factos, a quibus ipſe abſtinuiſſet, ſolvere*.

CAPUT SEXTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Rem alienam reſtituere debet poſſeſſor malæ fidei, licet penes ipſum pereat, eodem periculo, & tempore peritura penes dominum.*

II. *Quando majus pretium ex re aliena vendita reſtituendum.*

III. *Poſſeſſor malæ fidei nihil ultra id, quod revera accepit, reſtituere debet ante judicis ſententiam.*

IV. *Quando hæredes poſſeſſorum malæ fidei ad reſtitutionem obligentur.*

Conſectarium Primum.

I. REm furto ſurreptam injuſta actione tenetur fur reſtituere, ſi penes ipſum perierit, licet eodem periculo, & tempore peritura fuiſſet apud dominum. Id exemplis illuſtro. Veſtem quis furatur mox incendio domus comburendam: eam in loco collocat quem tutum putat, ut ſibi eam uſurpet; ſed incendium illuc perveniens veſtem comburit. Imminet naufragium, alter alteri vas argenteum ſurripit, animo, ſi naufragium evitet, ſibi retinendi: naufragium ſubſequitur, & vas argenteum a mari abſorbetur penes furem, abſorbendum & penes dominum. Dicimus utrumque furem & veſtis, & argentei vaſis adhuc ad reſtitutionem teneri. Hoc inficiantur Salmanticenſes, quia inquiunt, nullum damnum intulit domino, penes quem peritura erat res, ſicut apud furem periit: nec quis tenetur ex juſtitia rem alienam in meliorem ſtatum reducere. Quibus argumentis & hæc addi poſſunt. Hic fur vel tenetur ratione injuſtæ acceptionis, vel ratione rei acceptæ. Non primo titulo: quia non omnis actio etiam injuſta onus infert reſtitutionis, niſi cum damno, & detrimento alterius de facto conjuncta ſit. Porro hæc actio injuſta ſurripiendi rem alienam non eſt revera cum damno proximi conjuncta, quippe quia dominus rem ſuam adhuc certo certius perdidiſſet. Peccabit igitur, & furti reus erit; at reſtitutioni minime obnoxius. Non ſecundo titulo rei acceptæ, quia res eſt jam incendio, aut naufragio conſumpta; proinde non tenetur illius pretium rependere. Nam quodnam pretium? profecto non niſi illud, quo valebat res, quando a fure injuſta ſua acceptione occupata fuit. At res, puta veſtis, mox igne comburenda, & paulo poſt eodem incendio conſumpta, quanti æſtimabitur? puto nec pili, nec teruntii, nec aſſis. Tantundem igitur reddere debebit. Erit igitur ab onere reſtitutionis immunis. Verum puto probabiliorem, quam ſtatui, opinionem, & quidem S. Thom. doctrina fulcitam, qui 2. 2. q. 62. art. 1. aperte docet: *Tenetur ad reſtitutionem & ille, qui rem abſtulit, ratione injurioſæ acceptionis; & ille, qui rem habet, ratione ipſius rei*. Igitur juxta D. Thom. ſola injurioſa acceptio onus inducit reſtitutionis, ſive res accepta maneat penes injuſtum raptorem, ſive penes alium, ſive ſalva ſit, ſive conſumpta. Et revera iniqua actio injuſtæ acceptionis tantæ eſt perverſitatis, & malignitatis, ut ſtatim totum periculum rei injuſte occupatæ a legitimo domino transferat in furem, cui proinde perit, ſi pereat, quocumque fortuito, caſuali, inopinato caſu pereat, quin ullum inde emolumentum percipere queat. Nec urgent argumenta Salmanticenſium, nullum eſſe damnum illatum domino, apud quem res erat peritura. Nam damnum intulit fur rem illius occupando, quæ in manu ſua ſtatim ſalva facta, ſtatim cœpit eſſe ſibi periculo, non amplius domino, ratione ſuæ injuſtæ occupationis: & licet eodem tempore, & eodem periculo pereat, jam ratione ſuæ injuſtæ acceptionis illud tempus furi elabitur, illud periculum furi imminet, non domino, a cujus poſſeſſione rem abſtulit, & in ſuam transferre tentavit. At urgent, certo certius domino periiſſet. Utique, ſi in ejus poſſeſſione fuiſſet: & ab ejus poſſeſſione erepta, & injuſta actione in poſſeſſorem injuſtum translata, jam domino amplius perire non poteſt, ſed ipſi furi pereat, neceſſe eſt. Nemo tenetur, inquiunt Salmanticenſes, rem proximi in meliori, quam antea erat, ſtatu collocare. Concedimus. Quamobrem, ſi rem incendio non eripuiſſet fur, certe contra juſtitiam non peccaſſet. At cum vetitum ſit rem alienam ſurripere, fur hoc præceptum tranſgreſſus eſt, quia rem alienam a poſſeſſione domini eripuit, ſibique uſurpavit. Ejus igitur ſtabit periculo, & ipſi peribit, ſi perierit, non amplius domino. Sed quodnam pretium, inquiunt, perſolvet? pro-

profecto illud, quo æſtimabatur res, quando injuſta actione occupata fuit. At tunc, ut oſtendimus, nihili æſtimabatur: ergo nihil reſtituendum. Minime. Illud rependendum eſt pretium, quod res valebat eo momento temporis, quo per actionem injuſtam occupata a fure erat in ejus manibus: tunc enim periculo erepta reſpectu domini, a cujus poſſeſſione ſubtracta eſt, proprium, & intrinſecum obtinebat valorem, quem revera domino perſolvere debuiſſet, ſi rem legitime comparare voluiſſet, petito ad ſummum idoneo præmio pro induſtria adhibita ad rem domino conſervandam, ſi hoc animo eam ab igne extraxiſſet. Periculum vero, quod vel proſequitur, vel ſubſequitur, cum non amplius ad dominum pertineat, a cujus poſſeſſione ſubtracta res eſt, ſed ad furem, qui rem injuſte in ſuam tranſtulit poſſeſſionem, rei pretium domino non minuit, cui proinde juſtum pretium rependere debet.

Conſectarium Secundum.

II. Majus pretium rei, quod conſequitur poſſeſſor malæ fidei ex aliena re vendita, non ad ipſum, ſed ad dominum pertinet. Emiſti pullum equinum, vitulum, veſtem, gemmas mala fide, ſciens hæc eſſe aliena, pretio infimo, & vendis ſupremo, hoc ſupremum, non illud infimum teneris domino reddere. Non deſunt Theologi, qui cenſent, ſi majus illud pretium ſit intra latitudinem juſti pretii, eſſe fructum induſtriæ, proinde etiam injuſto poſſeſſori concedendum. At oppoſitum ceu probabilius tenendum. Et certe 1. Si res plane immutata & ſecundum ſubſtantiam, & ſecundum locum, & tempus pluris vendatur, quam empta fuerat, ut docent Salmanticenſes, fructus eſſe non poteſt induſtriæ, ſed ipſius rei, proinde nec a poſſeſſore bonæ fidei retineri poteſt pretium, ſed eſt domino rependendum. At, ſi pretii incrementum oriatur ex mutatione ipſius rei, vel intrinſeca, quæ res eſt melior effecta, puta vitulus evaſit bos, vel qui macer erat, & infirmus, factus eſt pinguis, ſanus, & fortis, vel ab extrinſeco, quia res vendita fuit loco, & tempore, quo pluris æſtimabatur, adhuc pretii incrementum poſſeſſor malæ fidei domino reddere tenetur; quia res domino ſuo creſcit, & melior efficitur, & ſemper, ac in quocumque ſtatu clamat ad dominum ſuum, cui ſemper reddenda eſt, nimirum & quando melior effecta eſt, & quando ad aliud tempus reſervata, & ad alium locum translata, ut carius vendatur: & cum rei locum pretium teneat, hoc integre eſt reſtituendum, detractis ſolum neceſſariis expenſis, quas ipſe dominus in re conſervanda, & transferenda ſubiiſſet. Quod certe, ut diximus, verum eſt, quando & ipſe dominus rem ſervaſſet ad aliud tempus, ad alium locum tranſtuliſſet, cariuſque vendidiſſet; tunc enim hoc lucrum ipſi ceſſaret, proinde eſſet ab iniquo poſſeſſore compenſandum. Immo, licet dominus non rem ſervaſſet, nec alio tempore, vel loco vendidiſſet, ſed, quando minoris valebat, conſumpſiſſet, adhuc tenetur fur majus pretium, quod percepit, reddere domino. Et quidem ratio eſt, meo videri, efficaciſſima, quam affert Sporerius, nimirum, quia quando poſſeſſor malæ fidei rem alienam conſumit, ſive vendendo, ſive donando, tunc ſtatim abſque mora titulo injuſtæ conſumptionis tenebatur ex juſtitia reſtituere totum valorem, ſeu pretium, quantum eo tempore res valebat, & non quantum valere poterat vel antea, vel poſt: res enim tunc ſecundum ſuum valorem ad dominum pertinebat, non ad poſſeſſorem malæ fidei; eaque quocumque modo conſumpta, cum remaneat virtualiter in percepto pretio, hoc totum eſt domino reſtituendum. Hinc non ſatis capio, quod Concina docet diſſ. 2. de reſtit. cap. 1. n. 26. dum ſcribit: *Merces, quæ in manu mercatorum, & opificum reperiuntur, habere ſolent incrementum peculiare præter illud pretium, quod habent in ſe ipſis.* Hoc enim verum video in rebus propriis mercatorum, & opificum: hi enim, præter valorem intrinſecum rei, alias ſubire debent expenſas, & pro officinæ conductione, & pro miniſtris, & Principi vectigalia ſolvere, & ipſi arte ſua vivere: unde profecto res penes ipſos majoris ſunt pretii & valoris, quam penes alios, qui ſimilibus non premuntur oneribus. At non capio, quomodo id verum eſſe poſſit de re non ipſius mercatoris propria, ſed aliena. Nam vel mercator eſt mercium injuſtus, & malæ fidei poſſeſſor, & tunc & merces reſtituere debet, & totum incrementum, ut docet Concina, cum furi æquiparetur: alioquin mercatores ex furtis lucrum reportarent: nam certo ſcirent ſe ſolum teneri ad valorem intrinſecum rei reſtituendum, extrinſecum vero tanquam induſtriæ fructum poſſe ſibi retinere; quod profecto, quam iniquum ſit, & rectæ rationi contrarium, nemo non videt. Si vero mercator ſit mercium alienarum poſſeſſor bonæ fidei, ſicut rem ipſam, ſi exiſtit, & ut exiſtit, reſtituere teneretur, nec petere poſſet a domino pretium in ea comparanda perſolutum, multoque minus pretii incrementum, quod merci accreſcit, quia in manus ejus devenit; hoc enim ridiculum eſſet petere: ita ſi bona fide conſumat, id tenetur reſtituere, in quo factus eſt ditior; non enim in mercatorum gratiam exceptio eſt apponenda illi certo ineluctabili naturali principio, *nemo debet diteſcere alieno damno.* Puto igitur cautius ab iſtis generalibus ſtatuendis doctrinis pro cœtu aliquo perſonarum, quæ in praxi innumeris ſubjacent difficultatibus, abſtinendum; ſed peculiares, qui occurrere poſſunt, caſus, inſpectis circumſtantiis juxta communes regulas in utroque jure, tum naturali, tum humano, ſive civili, ſive canonico poſitas pro poſſeſſoribus bonæ, vel malæ fidei definiendos.

Ab hac tamen univerſali regula D. Th. 2. 2. q. 78. art. 3. excipit res uſu conſumptibiles, ſcribens: *Res quædam ſunt, quarum uſus eſt ipſa earum rerum conſumptio, quæ non habent uſumfructum ſecundum jura; & ideo ſi talia fuerint per uſuram extorta (puta denarium, triticum, vinum, aut aliquid hujuſmodi) non tenetur homo ad reſtituendum, niſi id quod accepit; quia id quod de tali re eſt acquiſitum, non eſt fructus hujuſmodi rei, ſeu humanæ induſtriæ: niſi forte per detentionem talis rei alter ſit damnificatus, amittendo aliquid de bonis ſuis.* Quamobrem qui vinum, triticum, oleum furatus eſt, quando minoris æſtimabatur, & vendidit, quando pluris pendebatur, attendere debet, num dominus eſſet reſervaturus rem vendendam tempore majoris pretii, & tunc te-

tenetur reſtituere pretium juxta tempus non furti, ſed venditionis ab eo factæ, & a domino faciendæ. Et idem dicendum, ſi ratione patrati furti, coactus eſt dominus triticum, & vinum ſibi emere majori pretio; quia in priori caſu detrimentum patitur in rebus ſuis, ſcilicet in lucro ceſſante, quod juſte ex re ſua percipere poterat; in altero vero detrimentum ſubit in damno emergente, cum cogatur pluris emere rem ſibi neceſſariam, qua ob alterius iniquitatem privatus eſt. Quod ſi nullum revera obveniat domino vel lucrum ceſſans, vel damnum emergens, incrementum pretii rei conſumptibilis non tenetur fur reddere, quia, ut docet Sanctus Thomas *non eſt fructus rei*, ſed *induſtriæ*. Hinc pariter, qui pecuniam furatus eſt, licet ludo, vel alio modo plurimum lucretur, nonniſi ſublatam pecuniam reddere tenetur, niſi dominus ex tali furto damnum paſſus ſit, quia vel bonis eſt coactus cedere, vel aliam pecuniam ſibi neceſſariam ſub uſuris comparare: ad hæc enim detrimenta ſarcienda fur obſtringitur.

Conſectarium Tertium.

III. Poſſeſſor malæ fidei, quocumque nomine talis ſit, nihil ultra reſtituere debet ſupra id, quod accepit, niſi ſententia judicis damnetur. Ita docet S. Th. q. 62. a. 3. ſcribens: *Cum aliquis injuſte accipit rem alienam . . . adhibetur remedium* (quoad illatum damnum) *per reſtitutionem: ad quod ſufficit quod reſtituat tantum, quantum habuerit de alieno; ſed quantum ad culpam adhibetur remedium per pœnam, cujus inflictio pertinet ad judicem; & ideo antequam ſit condemnatus per judicem, non tenetur reſtituere plus, quam accepit; ſed poſtquam condemnatus eſt, tenetur pœnam ſolvere.* Quamobrem qui legale juſtum pretium a Principe taxatum in venditione excedit, exceſſum reſtituere tenetur; pœnam autem tranſgreſſoribus legis inflictam ſolvere non tenetur, niſi jubente judice. In rapina vero, *cum*, ut docet S. Th. q. 66. a. 9. *non ſolum inferatur alicui damnum in rebus, ſed etiam vergat in quandam perſonæ ignominiam, ſive injuriam*, ſatisfacere tenetur non ſolum pro illato rei damno, ſed etiam pro injuria, ut inferius fuſius dicemus.

Conſectarium Quartum.

IV. Qui poſſeſſori malæ fidei in bonis ſuccedit, ſi ſuccedat ut hæres immediatus, & rem titulo hæreditatis acceptam bona etiam fide conſumat, neque inde factus ſit ditior, tenetur adhuc reſtituere ex injuſta receptione, non ſua, ſed ſui Auctoris, rem, & fructus, & damnus compenſare, & lucra ceſſantia ex culpa anteceſſoris exorta, quantum hæreditatis vires patiuntur. Et ratio eſt manifeſta. Nam 1. hæreditas non dicetur, niſi ære alieno ſoluto. Porro præfatum debitum reſtitutionis, & compenſationis eſt æs alienum, cujus ſolutioni reali tota eſt obnoxia poſſeſſoris malæ fidei hæreditas. 2. Bona fides hæredis non illi prodeſt: quia cum in omne jus defuncti ſuccedat, in omnibus ejus perſonam repræſentat: unde ſequitur, ut ſuccedat in vitium, & malam fidem defuncti, quæ propterea & illi etiam nocet, ut ſtatutum legitur in jure etiam civili in leg. *Litigator* Cod. *de fructibus & litium expenſis*, ubi decernitur: *Hæredis ſuccedentis in vitium par habenda fortuna eſt &c.* & Leg. *Cum hæres* ff. *de diverſis temporal. præſcript.* ſtatuitur: *Cum hæres in jus omne defuncti ſuccedat, ignoratione ſua defuncti vitia non excludit.* Et ita ſentiunt De Lugo, aliique plures, qui hoc onus non imperite etiam hæredibus licet mediatis imponunt; ut docet etiam S. Raymundus in Sum. lib. 2. tit. de Rapt. §. 24. ſcribens: *De hæredibus autem raptorum dico, quod quilibet hæres, ſive filius, ſive extraneus non diſtincte, utrum raptoris, vel alterius, tenetur jure canonico ad omnia debita defuncti perſolvenda, ſive fuerint ex contractu, vel quaſi, ſive maleficio, vel quaſi, ſive permaneat res illa, pro qua debitum fuit contractum ad eum, ſive non; ſive lis fuerit inteſtata cum defuncto, ſive non . . .* Plura deinde citat juris Canonici loca. At ſi ſuccedat poſſeſſori malæ fidei, non ut hæres, ſed ut legatarius, vel donatarius, vel alio titulo, non tenetur ex injuſta teſtatoris acceptione, ſed tantum ex re accepta: quamobrem tunc illi prodeſt bona fides: cum enim unam cum teſtatore perſonam non efficiat, cenſetur ſuccedere in juribus realibus, non vero in vitiis perſonalibus; ſic proinde erit, ſi rem exiſtentem reſtituat, vel ſi conſumpſerit, id in quo factus eſt ditior.

CAPUT SEPTIMUM.

De reſtitutione facienda ex contractu.

DOCTRINA.

I. *Contractus ſunt in triplici differentia.*
II. *Regula I. pro contractibus in ſolius dantis utilitatem celebratis.*
III. *Regula II. pro contractibus in ſolius accipientis utilitatem.*
IV. *Regula III. pro contractibus cedentibus in utriuſque utilitatem.*
V. *Regula IV. pro quaſi contractibus, officiis, & miniſteriis.*
VI. *Contractus de re illicita nulli ſunt.*
VII. *Quando ad reſtitutionem obligent. Regula I.*
VIII. *Regula II.*
IX. *Quibus facienda reſtitutio.*
X. *Regula III.*

I. CUm in ſuperiori tractatu de contractibus eas tradiderimus regulas, quæ ad illorum æquitatem cuſtodiendam ſervandæ ſunt, quibus proinde violatis, ſicut ſtatim læditur juſtitia, ita onus illius per reſtitutionem reparandæ conſurgit; ſolum ſupereſt, ut hic eas exponamus regulas, quæ vel legibus, vel conſuetudine, vel contrahentium conventione ſtatutæ ſunt, & ex quarum violatione debitum infertur reſtitutionis. Pro quarum intelligentia, contractus in triplici differentia conſtitui poſſunt: alii ſunt, qui in favorem fiunt ſolius rem dantis, ut in depoſito: alii in ſolius accipientis, ut in commodato: alii denique in utriuſque commodum, & utilitatem, ut in locatione, conductione, emptione, venditione, ceteriſque pene omnibus contractibus oneroſis. Recolenda etiam ſunt, quæ ſuperius diximus de culpa lata, latiori,

latiſſima, nec non levi, & leviſſima. Quibus poſitis ſequentes ſunt obſervandæ leges ad dignoſcendum, quando, ſi res pereat, ſit facienda reſtitutio.

Regula Prima.

II. In contractibus celebratis in ſolius dantis favorem, accipiens ad reſtitutionem obſtringitur ſolum, ſi ex dolo, vel culpa lata res pereat. Et quidem ex dolo ad æſtimationem teneri manifeſtum eſt, cum fraus, & dolus nemini patrocinetur; & ipſe dolus ſit injuſtitia erga proximum, qui re ſua fraudatur. Pariter teneri ex culpa lata certum eſt, cum hæc conſiſtat in omiſſione illius diligentiæ, quam communiter homines adhibere ſolent in rebus propriis cuſtodiendis; quæ proinde culpa etiam eſt nedum juridica, ſed & theologica. Cur autem arctiori non obſtringatur obligatione, docet S. Th. qui hanc regulam confirmat, & ratione corroborat hic q. 62. art. 6. ſcribens: *Aliquis accipit rem alterius abſque injuria, non pro ſua utilitate, ſicut patet in depoſitis; & ideo qui ſic accipit, in nullo tenetur ratione acceptionis; quinimmo accipiendo impendit obſequium: tenetur autem ratione rei. Et propter hoc, ſi ei ſubtrahatur res abſque ſua culpa, non tenetur ad reſtitutionem: ſecus autem eſſet, ſi cum magna ſua culpa rem depoſitam amitteret.* Hanc regulam confirmant etiam tum civiles, tum canonicæ leges. Juſt. lib. 3. Inſtit. tit. 15. ſtatuit: *Is, apud quem res aliqua deponitur, re obligatur, teneturque actione depoſiti; quia & ipſe de ea re, quam accepit, reſtituenda tenetur. Sed is ex eo ſolo tenetur, ſi quid dolo* (vel culpa lata, quæ dolo proxima habetur) *commiſerit. Culpæ autem nomine, ideſt deſidiæ, vel negligentiæ* (quibus nominibus culpa levis, & leviſſima deſignatur) *non tenetur. Itaque ſecurus eſt, qui parum diligenter cuſtoditam rem furto amiſerit, quia qui negligenti amico rem cuſtodiendam tradit, non ei, ſed ſuæ facilitati imputare debet.*

Regula Secunda.

III. In contractibus vero celebratis in ſolius accipientis beneficium, ut in commodato, commodatarius tenetur etiam ex culpa leviſſima; non vero de caſu fortuito. Ita ſtatuunt utriuſque juris, tum civilis, tum canonici leges. Greg. IX. Cap. *Cum gratia* ſtatuit: *Cum gratia ſui tantum quis commodatum accepit, de leviſſima etiam culpa tenetur; licet caſus fortuitus, niſi acciderit culpa ſua, vel intervenerit pactum, ſeu in mora fuiſſet, ſibi non debet imputari.* Et in jure civili L. *In rebus* §. 1. ff. commodati, decernitur: *In rebus commodatis talis diligentia præſtanda eſt, qualem quiſque diligentiſſimus pater-familias ſuis rebus adhibet.* Et L. *obligationes* 1. §. *is quoque* ff. de obligationibus, & actionibus lib. 4. tit. 7. inducitur: *Is vero, qui utendum accipit, exactiſſimam diligentiam cuſtodiendæ rei præſtare compellitur.* Et ipſa naturalis ratio ſuadet: Nam quo majus eſt beneficium, eo magis cavendum, ne pro beneficio damnum, vel injuria rependatur. Quamobrem hæ leges nedum in foro externo, ſed etiam in interno foro vim obtinent: tum quia juſtæ ſunt; tum etiam quia in naturali æquitate fundantur: adeoque tenetur commodatarius etiam ante ſententiam judicis ad reparationem damni, ex leviſſima culpa dati; licet fortaſſis nulla intervenerit theologica culpa, ut optime docent Molina tr. 2. diſp. 295. n. ult. & Covarruvias in Epit. 4. deciſ. 40. & alii plures. Excipitur tamen ab hac lege precarium, quod licet ſit in utilitatem ſolius accipientis, hic tamen non obligatur, niſi ex culpa lata, ut diximus diſſ. 3. de contr. grat. cap. 3. n. 5.

Regula Tertia.

IV. In contractibus in utriuſque partis utilitatem celebratis tenetur ad reſtitutionem utraque pars ſolum ex culpa lata, & levi, non vero leviſſima, ut in locato, & pignore. Ita decernitur in Inſtit. lib. 3. tit. 17. §. 4. *Creditor, qui pignus accepit, re obligatur, quia & ipſe de ea re, quam accepit, reſtituenda tenetur actione pigneratitia. Sed quia pignus utriuſque gratia datur, & debitoris, quo magis pecunia ei credatur, & creditoris, quo magis ei in tuto ſit creditum, placuit ſufficere ſi ad eam cuſtodiendam exactam diligentiam adhibeant, quam ſi præſtiterint, & fortuito aliquo caſu rem amiſerit, ſecurum eſſe, nec impediri creditum petere.* Æquitatis hujus legis ratio, & cauſa in ipſa lege adducitur: quia nimirum, cum res locata in locatarii concedatur utilitatem, æquitas poſtulat, ut diligentem in ea ſervanda curam adhibeat. At, cum ſimul in domini utilitatem redundet, qui locationis pretium lucratur, neceſſe non eſt, ut exquiſitiſſimam diligentiam adhibeat. Quod paucis verbis complexus eſt S. Antoninus 2. P. tit. 1. cap. 13. n. 6. dicens: *In hoc contractu venit culpa levis, quia gratia utriuſque celebratur.*

Regula Quarta.

V. In quaſi contractibus, ſeu officiis, & miniſteriis, cujuſmodi ſunt miniſteria tutoris, curatoris, advocati, conſiliarii, medici, chirurgi, pharmacopolæ, theologi, confeſſarii, ad dignoſcendum, quando reſtitutionis premantur onere, animadvertendum, num hæc officia præſtent vel omnino gratis, vel ex debito juſtitiæ, vel ex ſola caritate. Ideoque, qui ex ſuo officio quidem, ſed omnino gratis, & ſolum in alterius commodum, nulla ab ipſis percepta utilitate aliquid operantur, reſtitutioni obnoxii non cenſentur, niſi ex culpa lata. Nam, dum gratis hæc officia præſtant, cenſentur nec ſibi aſſumere velle, nec alteri ſe obſtringere ad majorem adhibendam curam, & diligentiam, quam communiter adhibere ſolent in conſimilibus caſibus viri cordati, & prudentes. Ita docet Sylvius. Sapienter tamen monet Sylveſter, & animadvertendum proponunt alii Theologi, nimirum teneri de culpa levi 1. ſi ipſi vel diligentiorem ſpoponderint attentionem, vel ſe ſponte obtulerint, quando aliter præſto erat attentius rem perfuncturus: tunc enim cenſetur ſpondere non ſolum æqualem diligentiam, ſed & uberiorem. 2. Si res, de qua agitur, ſit ſummi, & magni momenti, quæ non niſi exquiſitiſſima diligentia ad bonum finem adduci poteſt; tunc enim hæc exquiſita diligentia reſpectu illius negotii evadit communis; cum communiter cordati, & prudentes Patres-familias in rebus maximi momenti exqui-

quiſitiſſimam adhibeant diligentiam. 3. Negligentiam, quæ reſpectu aliorum levis eſſet, fieri gravem in illis, qui ex officio hujuſmodi peragunt negotia; præſertim ſi res male cedat ob eorum ignorantiam, & negligentiam addiſcendi, quæ ad proprium pertinent miniſterium. Nam, ut docet S. Thom. 1. 2. q. 76. art. 2. *Omnes ſcire tenentur ea, quæ ſunt fidei, & univerſalis juris præcepta; ſinguli autem ea, quæ ad eorum ſtatum, vel officium pertinent.* Multoque magis obligantur ex levi culpa, ſi hæc miniſteria exerceant, mercede ſive privata, ſive publica conducti: tunc enim, cum officium, & miniſterium cedat etiam in miniſtri utilitatem, ad majorem obſtringuntur diligentiam præſtandam; quare & de levi culpa tenentur. Optime itaque docet S. Th. de advocatis, quod & ceteris munia, & officia exercentibus eſt aptandum. *Illicitum eſt* (ſcribit 2. 2. q. 71. a. 3.) *alicui cooperari ad malum faciendum, ſive conſulendo, ſive adjuvando; quia conſulens, & adjuvans quodammodo eſt faciens; & Apoſtolus dicit* ad Roman. 1. quod digni ſunt morte, qui faciunt, & conſentiunt facientibus. *Unde & ſupra dictum eſt, quod omnes tales ad reſtitutionem tenentur. Manifeſtum eſt autem, quod advocatus & auxilium, & conſilium præſtat ei, cujus cauſæ patrocinatur. Unde ſi ſcienter injuſtam cauſam defendat, abſque dubio graviter peccat, & ad reſtitutionem tenetur ejus damni, quod contra juſtitiam per ejus auxilium altera pars incurrit. Si autem ignoranter injuſtam cauſam defendit, putans eſſe juſtam, excuſatur ſecundum modum, quo ignorantia excuſari debet.* Et de Judicibus ſcribit S. Raymundus lib. 2. tit. de Præſcrip. §. 35. *Judices ferunt aliquando ſententiam dolo malo, aliquando per imprudentiam ... In ſecundo caſu, ſcilicet cum per imprudentiam, tenentur ſecundum leges læſo . . . in judicio animæ credo, quod teneatur ad reſtitutionem, in culpa enim fuit, cum ſcivit, vel ſcire debuit ſe inſufficientem, & tamen talem cauſam judicare præſumpſit. Et idem, ſi erat ſufficiens quoad ſcientiam, ſi voluiſſet libros revolvere, & ſtudere; ſed quia negligens fuit, & noluit ſtudere, quem debuit condemnare, abſolvit, & e converſo.* In conſiliis autem dandis cauti eſſe debent, ſive medici, ſive confeſſarii, ſive theologi, ubi agitur de vita, ſanitate, & rebus proximi: nam licet fraudem omnem vitent in dandis conſiliis; nihilominus cum ad ipſos confugiant infirmi, ignorantes, ſimplices, tanquam ad peritos in arte, ſi eos ex ignorantia decipiant, a culpa non excuſantur, & reſtitutione non liberantur. Nec illis prodeſt regula juris ſtatuentis, *nullum ex conſilio, dummodo fraudulentus non fuerit, obligari*, cum ibi ſermo ſit de iis, qui bona fide conſilia dant in iis rebus, quæ ad proprium munus non ſpectant, & qui etiam ad illos extendi poteſt, qui non definitive, ſed caute reſpondent, inſinuantes, quid ipſi ſentiant coram Deo, quid illis magis rectum videatur, & honeſtum: tunc enim qui eorum ſequuntur conſilia, ſuæ debent imprudentiæ adſcribere, ſi forte aliquod damnum vel ipſi incurrant, vel aliis inferant. Sed de hoc iterum inferius.

VI. Ex contractu etiam ad reſtitutionem tenentur, qui pacta, & conventiones illicitas celebrarunt. Hac de re abunde, & late diſputavimus in Tr. de Contract. in gen. diſſ. 1. c. 7. n. 9. & ſeq. oſtendentes, ex hujuſmodi contractibus ad reſtitutionem alterum contrahentium, ſcilicet accipientem teneri. Ne igitur, quæ inibi dicta ſunt, ſupervacanee repetantur, ſolum quoſdam peculiares contractus illicitos, ex quibus debitum oritur reſtitutionis, & quibus facienda ſit reſtitutio, expendemus; num ſcilicet illi, qui rem injuſte, & illicite dedit, an aliis, puta pauperibus: pro quibus ſequentes ſtatuimus regulas.

Regula Prima.

VII. Qui aliquid accepit pro aliquo contractu, nec juri naturali contrario, nec jure poſitivo irrito, ſed ſolum vetito, ad reſtitutionem non tenetur. Nam licet iſti peccent juſtas Principis leges violando, puta vendendo merces vetitas, ſerica, & pannos ex aliena ditione, vel quia illis vetitum eſt tales merces vendere; cum tamen hujuſmodi contractus non irritentur, &, ut habetur in jure, *multa fieri prohibeantur, quæ tamen facta tenent*, contractus reſcindere non tenentur, nec alter mercem, nec alter pretium reſtituere; dummodo tamen juſta fuerit venditio, & æqualitas ſervata tum in merce, tum in pretio.

Regula Secunda.

VIII. Qui aliquid accipiunt pro re licita in ſe, ſed pro qua aliquid accipere eſt lege poſitiva, vel naturali vetitum, reſtitutioni obnoxii ſunt, illi faciendæ, qui dedit, exceptis ſimoniacis, & aleam ex profeſſo exercentibus. Plura ſunt officia, & miniſteria, quæ gratis exerceri jubentur, & pro quibus aliquid accipere prohibetur vel lege poſitiva, vel naturali; cujuſmodi ſunt pro juſta ſententia, pro legitimo teſtimonio, pro ſuffragio ferendo, pro depoſito reddendo, pro ære alieno ſolvendo, pro re inventa reſtituenda, pro reparanda fama, & ſexcenta hujuſmodi; & pariter pro abſtinendo ab aliquo opere illicito, ut cum latro pecuniam extorquet, ne hominem occidat, uxor, ne adulterium committat, teſtis, ne falſum dicat teſtimonium, vel judex, ne iniquam ferat ſententiam. Non deſunt Theologi, qui huic regulæ adverſantur, ſaltem in ea parte, qua judicibus, teſtibus, miniſtris juſtum judicium, verum teſtimonium vendere prohibetur: hos enim ab onere reſtitutionis liberant, quippe quia putant, hujuſmodi leges ſolum in externo foro obligare, non vero conſcientiæ, proinde ante judicis ſententiam non teneri acceptum pretium reſtituere. Verum hæc opinio plane falſa eſt, & omnino improbabilis, quippe quia hujuſmodi leges omnino juſtæ ſunt, & naturali æquitati ac juri conformes, proinde in conſcientia obligant; ut teſtatur Sanctus Auguſtinus epiſt. 54. ad Macedonium ſcribens: *Non ideo debet judex vendere juſtum judicium, aut teſtis verum teſtimonium, quia vendit Advocatus juſtum patrocinium, & Juriſperitus verum conſilium. Illi enim inter utramque partem ad examina adhibentur, iſti una parte conſiſtunt. Cum autem judicia, & teſtimonia, quæ nec juſta, nec vera vendenda ſunt, iniqua, & falſa venduntur, multo ſceleratius utique pecunia ſumitur. Ille tamen* (qui ſcilicet pro juſta ſententia, vel juſto teſtimonio dedit) *ſolet tanquam male ſibi oblatam pe-*

cu-

cuniam repetere, *qui juſtum judicium emit, quoniam venale eſſe non debuit*. Cui conſentit & D. Thom. qui 2. 2. q. 32. a. 7. ad 2. loquens de lucro vetito jure poſitivo civili, tanquam omnino certum ſtatuit: *Illos*, qui ſunt hujuſmodi legibus obſtricti, *teneri univerſaliter ad reſtitutionem qui lucrantur*. Et rationem reddit q. 62. a. 5. ſcribens: *Quia qui accepit contra legem, non debet ſibi retinere*. Quoad reliquos vero, qui aliquid extorquent, vel ut, quod præſtare ex juſtitia tenentur, exequantur, vel ut a malo, quod inferre prohibentur, abſtineant, palam eſt onere reſtitutionis obſtringi: cum nullus ſit juſtus titulus, ex quo, quod illi datur, recipere valeant; & qui dant, non ex animo, & voluntate libera dant, ſed ut vexationem redimant. Unde optime ſcribit Auctor Opuſculi de Regimine Principis, quod D. Thom. nomen præfert: *Sicut enim injuſtus eſſet, qui cappam meam mihi vendere vellet, ita injuſtus eſt, qui juſtitiam* (vel aliud quodlibet officium, vel miniſterium) *quam debet gratis ex officio* (& ex juſtitia) *facere, non vult facere, niſi accepto munere*. Ita ſtatuunt & ipſæ civiles leges, ut habetur ff. L. 2. de condit. ob turpem cauſam, ubi ſtatuitur: *Si turpis cauſa accipientis fuerit, repeti poteſt, ut puta dedi tibi, ne ſacrilegium facias*. Et L. 3. ff. de maleficio: *Si ob maleficium ne fiat, promiſſum ſit, nulla eſt obligatio ex hac conventione*. Hinc, ut falſa & laxa eſt rejicienda doctrina Leſſii, docentis poſſe judicem vendere ſententiam ſuam in favorem alterutrius partis, quando utriuſque partis putat rationes eſſe æque probabiles; & ſic Probabiliſmum in judice eſſe venditionis materiam.

IX. Reſtitutionem autem dixi iis eſſe faciendam, qui munera, vel pecuniam dederunt; quia ſupponimus bona fide dediſſe, ut, quod ſibi debebatur, juſte conſequerentur, & vexationem redimerent. Quapropter nulla apparet culpa, cur ſua debeant re, & pecunia privari. Quod ſi mala fide dederunt, ut judicem c. e. corrumperent, eſſent re ſua privandi pauperibus diſtribuenda. Ita vere docet S. Raymundus l. ſup. laud. §. 26. *Non licet judici vendere juſtum judicium. Sed cui reſtituet? Licet quidam aliter dixerint, dico, quod illi qui dedit, ſi bona intentione dedit, ſcilicet ut jus, & quietem ſibi conſervaret. Si dedit, ut animum judicis ſibi, ſub ſpecie recti, inclinaret, & ita indirecte, & licite intendebat ipſum corrumpere, non illi, ſed pauperibus, & illi, in cujus injuriam data fuit, juxta arbitrium Eccleſiæ eſt reſtituenda pecunia*. Ab hac tamen univerſali doctrina excipiendi ſunt 1. ſimoniaci: nam, ut diximus in tract. de Simonia, ſimoniacum pretium amittere debent & qui dedit, & qui accepit. Hic, quia injuſte vendidit, quod pretio æſtimabile non eſt; & quia, ut ſcribit S. Thom. l. q. 62. art. 5. ad 2. *Ille, qui accepit, contra legem accepit, non debet ſibi retinere, ſed in pios uſus convertere*. Ille vero, quia ut ſubdit S. Thom. l. q. 32. a. 7. ad 2. *Non eſt debitum ei, qui dedit, ſed meretur amittere*. Et *quia*, ut ſcribit q. 62. a. lau. *ipſa datio eſt illicita, & contra legem, talis meretur amittere, quod dedit*. 2. Etiam aleatores, ubi leges hujuſmodi ludos vetant, quia, ut inquit S. Tho. *Qui hujuſmodi legibus obſtricti ſunt, tenentur univerſaliter ad reſtitutionem; & ſi quis lucratus ſit ab eo, qui traxit eum ad ludendum, non tenetur ei reſtituere, quod amiſit, quia non eſt dignus recipere, nec poteſt licite retinere tali jure poſitivo durante; unde debet de hoc eleemoſynam facere in hoc caſu*. Recolantur ea, quæ diximus in Tract. de Contract. oneroſ. c. 4. n. 22. 23. 24.

Regula Tertia.

X. Pretium acceptum pro opere nefario, naturali, & divina lege vetito, eſt omnino reſtituendum, non illi, qui dedit, ſed vel pauperibus, vel illi, in cujus detrimentum datum fuit. In hujus regulæ veritate confirmanda non eſt, cur laboremus; abunde enim, & late probavimus lo. n. 6. cit. omnino legendo. Solum hic addimus, a tota Gallicana Eccleſia in Comitiis anni 1700. congregata doctrinam hanc confirmatam fuiſſe in damnatione hujus propoſitionis: *Incantatores, aliique hujuſmodi deceptores, Magi, Aſtrologiæ judiciariæ profeſſores, Arioli, Conjectores ex peſſimis quibuſque artibus captantes lucrum, licite ſervare poſſunt bona his mediis acquiſita*. Quam doctrinam hac cenſura notavit: *Hæc propoſitio intellecta de prædictis falſis, ac deceptoriis artibus falſa eſt, temeraria, fovendis fallaciis etiam diabolicis idonea*. Porro quod reſtitutio non ſit illi facienda; qui turpe pretium dedit, ex D. Thom. doctrina colligitur 2. 2 q. 62. a. 5. ad 1. ſcribentis: *Aliquis dupliciter aliquod dat illicite: Uno modo, quia ipſa datio eſt illicita, & contra legem; ſicut patet in eo, qui ſimoniace dedit: & talis meretur amittere, quod dedit. Unde non debet ei reſtitutio fieri de his. Et quia etiam ille, qui accepit, contra legem accepit, non debet ſibi retinere, ſed debet in pios uſus convertere*. Patet autem manifeſte omni lege divina, naturali, & civili prohiberi, ne flagitia pretio vendantur, & ne qui ad iniquitatem inducitur, pravi ſui operis mercedem accipiat, & lucrum reportet. Non ſolum igitur ipſum flagitioſum opus interdicitur, ſed & *ipſa datio* pro malitioſo opere. Quamobrem quod pro tali opere quis accepit, ſibi non poteſt retinere, nec qui dedit, meretur iterum recuperare; quia cum dominium pretii a ſe abjecerit, & illo privari meretur. Simoniacus vero contractus, ex quo D. Th. exemplum deſumit, non unicus eſt, in quo datio ipſa ſit mala; ſed unus eſt ex illis, de quibus Canonicæ leges in particulari ſtatuerunt, dantem mereri pretii dati amiſſionem, quod recuperare non debet, ſed eſt pauperibus diſtribuendum. Quod pariter docet S. Raymundus tum de judice, qui pretium accepit, ut ſententiam ſive juſtam, ſive injuſtam ferat, tum de accuſatore, tum de teſte. De primo ſiquidem ſcribit lib. 3. tit. de Præſcript. §. 26. *Si judex accepit pecuniam . . . ſive tulerit ſententiam iniquam, ſive juſtam, tenetur reſtituere, non ei qui dedit, cum turpiter dederit, ſed ei in cujus injuriam recepit, vel pauperibus*. Et §. 40. de teſte docet: *Tenetur teſtis ad reſtitutionem omnium, quæ per ſuum falſum teſtimonium proximus ejus amiſit. Si vero accepit teſtis pecuniam pro teſtimonio ferendo, turpiter accepit, & credo eum teneri ad reſtitutionem. Si quæres, cui debeat fieri reſtitutio, diſtingue, ſicut diſtinxi in judice*. De accuſatore vero ſcribit §. 41. *Si aliquis accuſator accepit pecuniam ad accuſandum, vel non accuſandum, crimen concuſſionis commiſit, & tenetur ad reſtitutionem*

nem faciendam ei qui dedit, ſi non turpiter dedit; alias ei, in cujus injuriam data fuit. Quod pariter eſt extendendum ad omnes, qui turpiter dant, quia contra leges, tales vetantes contractus, & dationes. Nec huic doctrinæ adverſatur S. Auguſtinus, dum in ep. ad Macedonium ſcribit: *Juſtius dicitur advocato, redde, quod accepiſti, quando contra veritatem ſtetiſti, iniquitati adfuiſti ..... Et cuiquam in quolibet officio militanti, redde, quod accepiſti, quando jubente judice cuicumque cauſæ neceſſarium hominem tenuiſti, ne reſiſteret, vinxiſti, ne fugeret, incluſiſti: poſtremo aut permanente lite exhibuiſti, aut finita dimiſiſti.* Nam reſtitutionem quidem imperat, & abſolute faciendam dicit; at, cui facienda ſit, non dixit. Et, ſi ipſi danti facienda ſit, monet tamen non in ipſius dantis utilitatem, ſed ut illi, qui damnum paſſus eſt, reſtituatur. Unde Advocatum pœnitentiam de pravo præſtito patrocinio ſic loquentem inducit. *Recipe, quod mihi dediſti, & redde adverſario tuo, quod me agente inique abſtuliſti.*

CAPUT OCTAVUM.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *Quando in contractibus ad reſtitutionem quis teneatur etiam ex leviſſima culpa, & ex caſu fortuito.*

II. *Quando ſit adhibenda ſumma, & exquiſitiſſima diligentia.*

III. *Uxor, & virgo pretium ob uſum ſui corporis conceſſum ſibi retinere non poteſt, nec danti reſtituere debet.*

IV. *Data impudicæ mulieri quando accipi, & retineri ab ipſa poſſint.*

V. *Mulier honeſta liberaliter ſibi donata ob turpem finem reſtituere debet.*

VI. *Data ob actionem, & opus ex juſtitia debitum ſunt reſtituenda.*

VII. *Data ob opera debita ex motivo alterius virtutis a juſtitia deſtinatæ oneri non ſubſunt reſtitutionis.*

VIII. *Data ob actionem bonam, utilem ſolum facienti, liberaliter data cenſentur.*

Conſectarium Primum.

I. CONtingit quandoque in contractibus, etiam in ſolius dantis utilitatem celebratis, accipientem ex culpa levi ex juſtitia teneri, & etiam ex fortuito caſu. Habetur hæc exceptio a communi regula in jure canonico, in quo depoſitarius ex levi culpa tenetur, ſi ſe ad cuſtodiendum depoſitum ſponte obtulerit; quippe qui in cauſa fuit, ne res a depoſitante apud diligentiorem fuerit depoſita: ſicut & malæ fidei ſuſpectus redditur depoſitarius, qui, ſalvis ſuis rebus, res penes ſe depoſitas perire permiſerit. Sicut etiam ex fortuito caſu, ſi ita vel pacto convenerit, vel ob reſtitutionis moram res perierit. Omnia hæc habentur C. *Bona fides*, Ext. de Depoſito, ubi Gregorius IX. ſic ſtatuit: *Bona fides abeſſe præſumitur, ſi rebus tuis ſalvis exiſtentibus, depoſitas amiſiſti. De culpa quoque teneris, ſi te ipſum depoſito obtuliſti, vel ſi aliquid pro cuſtodia recepiſſes. Pacto vero, culpa, vel mora præcedentibus, caſus etiam fortuitus imputatur.*

Conſectarium Secundum.

II. In contractibus in utriuſque utilitatem initis quandoque altera pars ad reſtitutionem tenetur etiam ex leviſſima culpa, nimirum quando res ſummam, & exquiſitam expoſcat diligentiam. Hanc quoque exceptionem inducunt leges civiles, & quidem ad normam æquitatis naturalis. Nam cum res, circa quam celebratur contractus, talis ſit qualitatis, ut, niſi exquiſitiſſima adhibeatur diligentia, ſervari non poſſit, de hac ab altero contrahente pactum initum cenſetur. Quamobrem qui de rebus admodum fragilibus de loco ad locum transferendis mercede conductus pactum init, ad hanc exquiſitam diligentiam adhibendam tenetur: eapropter, ſi & ob leviſſimam culpam pereant, damnum ſarcire tenetur. Quod & dicendum eſt de illis, qui res pretioſiſſimas vel cuſtodiendas, vel expoliendas pacto pretio, qui vaſa vino, oleo, aliiſque liquoribus plena, transferenda ſuſcipiunt; cum ex ipſo naturali lumine pateat, hæc omnia exquiſitam poſtulare diligentiam, & ad hanc ſe obſtringere; nec non talem exquirant, qui eos conducunt. Quapropter illius diligentiæ omiſſio vel culpa levis non eſt dicenda, ſed gravis reſpective ad opus; vel ex leviſſima quoque culpa teneri illos dicendum eſt. Ita ſtatuitur L. *Si merces* lib. 19. ff. tit. 2. locati & conducti §. 6. *Qui columnam tranſportandam conduxit, ſi ea, dum tollitur, aut portatur, aut reponitur, fracta ſit, ita id periculum præſtat, ſi qua ipſius, eorumque, quorum opera uteretur, culpa acciderit. Culpa autem abeſt, ſi omnia facta ſint, quæ diligentiſſimus quiſque obſervaturus fuiſſet. Idem ſcilicet intelligimus, ſi dolia, vel tignum tranſportandum aliquis conduxerit. Idemque ad cæteras res transferri debet.* Pari pacto in negotiis agendis, licet qui aliena negotia gerit in alterius utilitatem, non niſi ex culpa lata ad reſtitutionem teneatur; ſi tamen ipſe ſe ultro obtulit, cum alius haberi poſſet diligentior, tenetur ex culpa levi: nam ſua oblatione pollicitus eſt ſe majorem adhibiturum diligentiam ſupra communem, & conſuetam, quæ debitum non infert, niſi ob culpam latam; proinde & ex levi tenebitur. Sic ſtatuit etiam jus civile. In Inſtitutionibus ſiquidem lib 3. tit. 8. de obligat. ſtatuitur: *Sicut is, qui utiliter geſſit negotia, dominum habet obligatum negotiorum geſtorum: ita & contra ille quoque tenetur, ut adminiſtrationis reddat rationem. Quo caſu ad exactiſſimam quiſque diligentiam compellitur reddere rationem: nec ſufficit talem diligentiam adhibere, quam ſuis rebus adhibere ſolet, ſi modo alius, diligentior eo, commodius adminiſtraturus eſſet negotia.*

Conſectarium Tertium.

III. Virgo, vel uxor, quæ pacto pretio ſui uſum corporis alteri concedit, pretium acceptum retinere ſibi non poteſt, nec danti reſtituere, ſed pauperibus vel in alia pia opera elargiri tenetur. Et quidem retinere non poſſe, & ex dictis infertur, & late probavimus de Contract. in communi l. ſup. cit. Quod vero danti reſtituere non debeat,

ex

ex doctrina profluit S. Thom. quippe quia, *cum turpiter dederit, meretur quod dedit amittere*. Erogandum ergo eſt ſceleſtum pretium vel in ſubſidium pauperum, vel in pium opus. Quando vero virgines dolo, vel fraude ſeductæ ſub ſpe matrimonii ſponſo uſum corporis concedunt, poſſum aliquid recipere in illati damni compenſationem, ut dicemus in Tr. de Sponſal. Nec audiendi ſunt, qui docent, lucrum ex adulterio perceptum præbendum eſſe marito, tanquam corporis uxoris domino. Nam in ordine ad adulterium uxoris nullum jus habet maritus in corpus ejus, ſed ſolum ad legitimos filios procreandos. Pari pacto nec viris licet pretium retinere datum ab impudica muliere ad pravum opus, ſed & ipſi tenentur illud in eleemoſynas elargiri.

Conſectarium Quartum.

IV. Quando abſque ullo prorſus pacto, & iniquo opere patrato, aliquid impudicæ mulieri ſponte dono datur ab habente poteſtatem ſua alienandi, non tenetur ex juſtitia reſtituere; debent tamen Confeſſarii eas ad munera abjicienda, & in pauperes diſtribuenda compellere. Et primo quidem non teneri ad reſtitutionem accepti doni manifeſtum eſt; quippe quia nec ullum intervenit illicitum pactum, nec pro mercede datum ſupponitur, ſed ex mera dantis liberalitate, qui pravo opere conſummato, poſſet libere, ſi vellet, a munere illo abſtinere. Dixi tamen, ſi, qui largitur, poteſtatem habeat diſponendi: qua ſi careat, ſicut tunc nec iſte licite dare, ita nec illa licite poſſet recipere. Hin data a filiis-familias, pupillis, minoribus, & religioſis, etiam muneris nomine, retineri non poſſunt, ſed ſunt reſtituenda non ipſis dantibus, ſed vel eorum parentibus, vel tutoribus, vel curatoribus, vel monaſterio Religioſi dantis; cum ad illos ea bona pertineant, quibus ob alienum ſcelus privari non debent. Addidi hujuſmodi mulieres impudicas compelli debere a Confeſſario ad munera accepta abjicienda, & pauperibus diſtribuenda. Et hoc quidem jure merito. 1. Ne lucrum ex iniquitate reportent, & aliquam, hac privatione, patrati ſceleris pœnam luant. 2. Ne ſpe ſimilis donationis, & lucri pravo operi impoſterum facilius aſſentiantur. 3. Ne ob præfatorum munerum detentionem & patrati ſceleris memoria menti hæreat, & impudicum amorem vel excitet, vel foveat cum periculo complacentiæ, & novi lapſus. Quod ſi pauper ſit, & rem acceptam jam conſumpſerit, non erit acriter urgenda reſtitutio; ſed admonenda mulier, ut impoſterum & a pravo opere abſtineat, & iniqua hæc munera abjiciat. Quod ſi quis vel concubinam, vel aliam a ſe defloratam mulierem, facti pœnitens, in tuto collocare velit, vel honeſto matrimonio copulare, vel in pio aliquo loco recludere, nec illi prohibetur dare, nec huic recipere, quæ neceſſaria ſunt ad ejus honeſtam ſuſtentationem; cum hæc, licet ex criminis ſuppoſitione dentur, donantur tamen tum in compenſationem damni, tum ad ipſum tollendum peccatum, vel occaſionem peccandi: unde eleemoſyna potius eſt dicenda, quam donatio.

Conſectarium Quintum.

V. Mulier, quæ ab amaſio munera recipit, etiam ſibi liberaliter oblata, ſed libidinoſo animo ſibi cognito, peccat graviter recipiendo, licet ipſa nullum malum intendat; & tenetur munera accepta amaſio reſtituere. Et primo quidem eam lethaliter peccare omnes concedunt; quippe quæ talium munerum acceptatione impurum amorem in alio fovet, & ſpem nutrit, ac fovet copulæ aliquando obtinendæ; quod eſt graviſſimum ſcandali crimen. At ad reſtitutionem non teneri plures arbitrantur: quia, inquiunt, & ſunt liberaliter data, & ipſa animum non habet ejus impuris affectibus conſentiendi; ſibi proinde imputare debet nimis credulus amaſius, ſi ſibi plus polliceatur, & ſperet, quam debuerit prudenter vel credere, vel ſperare. Verum quidquid ſit, num ex juſtitia reſtituere debeat, certum eſt teneri ad munera accepta reſtituenda ad fœdi amoris fomentum, & ſcandalum tollendum. Et revera, ſi oblata munera non ſine gravi peccato recipere potuit, ut fatentur & ipſi Auctores, & tenebatur ea reſpuere, ne ſcandalo eſſet impuro donatori; pari pacto jam inique acceptata retinere non poterit eadem de cauſa, ne ſcilicet ſcandalum perſeveret, & ut omnem auferat ab impudico amaſio ſpem aliquid obtinendi, & ſcandalum in accipiendo datum reſtituendo reſarciat. Ita optime & clariſſime docet P. Concina hic cap. XI. n. 11. Prodigam autem omnem promiſſionem ex ſe non obligare oſtendimus diſſert. 3. de Contr. gratuitis cap. 2. conſect. 2. Multo minus igitur obligationem inducet, ſi facta ſit ob turpem cauſam, ideoque non tenebitur turpis amaſius ad prodigam implendam promiſſionem, factam mulieri ob ejuſdem corporis uſum; quippe quæ & nulla eſt ob prodigalitatem, & nulla ob turpem finem, cujus gratia habita fuit.

Conſectarium Sextum.

VI. Munera data pro actione ex juſtitia debita, ſunt danti reſtituenda. Hujus doctrinæ veritatem oſtendimus cap. præced. n. 8. Solum hic nonnullos hoc titulo reſtitutioni obnoxios deſignamus. Sunt itaque iſti, Miniſtri Principum, Judices, Notarii, Tabelliones, & præſertim Theſaurarii, qui publica ſtipendia, vel publicam pecuniam ex officio creditoribus ſolvere tenentur; quippe qui, ſi ſe ad ſolutionem moroſos exhibent, occupationibus diſtentos ſimulant, ſolutionem de induſtria retardant, ut hoc pacto creditores cogant ad aliquod præmium, ſive xenium erogandum, ut prompte ſibi debitam pecuniam accipiant, nec diutius fatigentur: hi profecto furibus ſunt æquiparandi, & ad reſtitutionem cogendi, cum pretium illis erogatum, licet titulo remunerationis, vel doni nomine oblatum, ſit vi extortum, & ad ſolam redimendam vexationem erogatum. Parum autem intereſt, num hæc munera ipſis Theſaurariis, Judicibus, aliiſque non ab ipſis creditoribus, vel litigantibus dentur, ſed ab alio extraneo; cum iſti nunquam ſint munera daturi, niſi aliqua cum ipſis creditoribus, vel litigatoribus neceſſitudine ſint obſtricti, vel ab ipſis de largitione mandatum acceperint. Mera igitur illuſio eſt, & leviſ-

ſimus

ſimus fucus ad iniquitatem tegendam putare, ut cenſent nonnulli Theologi, poſſe a Judice, a Theſaurario, aliiſque juſtitiæ miniſtris ea accipi, & retineri munuſcula, quæ ab extraneo dantur, non vero ab ipſo creditore; cum ſemper præſumptio obtineat, munuſcula illa manu extranei a creditore, vel litigatore dari, immo plerumque iniqua iſta commercia nonniſi mediante aliquo lenone peragantur. Hoc tamen non impedit, ne judices, aliique miniſtri aliquid gratuito, & liberaliter datum recipere poſſint; dummodo tamen certo ipſis conſtet, munus ex mera dantis liberalitate proficiſci. Quod quidem conſtabit 1. ſi munus datum ſit quid leve, ſi poſt factum, ſi nulla præcedente vexatione, ſi ab homine opulento, & aſſueto liberaliter erogare proficiſcatur: quod ſi dubitet, debet munera modeſte reſpuere. Pariter nec illorum Theologorum doctrinæ lubens acquieſco, qui docent poſſe hujuſmodi miniſtros titulo mercedis aliquid & petere, & accipere a creditoribus, ſi ſint a Republica ad illud munus conducti abſque ſufficienti ſtipendio. Nam 1. debent ab ipſa conducente Republica juſtum ſtipendium exigere, &, ſi non obtineant, officium dimittere. 2. Non ipſi ſunt, qui a Republica conducuntur, ſed ipſi ſe offerunt, & ultro ſe ingerunt, immo ſæpiſſime omnem movent lapidem, ut hæc lucroſa officia conſequantur: quod cum præſtent, etiam quando ſtipendia norunt non eſſe ſufficientia, ſe obligant ad ea exercenda etiam tenui illo ſtipendio, nec creditores gravare poſſunt. 3. De ſtipendii ſufficientia quis judicabit? Num ipſi miniſtri? Num creditores? At ſtipendium illud, quod priores inſufficiens dolebunt, iſti ſuperabundans judicabunt, & utrique in re propria judices ſedebunt. Ad Rempublicam igitur pertinebit de ſufficientia ſtipendii judicare, quæ jam ſententiam protulit, cum ultro petentibus hæc munia & talia ſtipendia deſtinavit, non nolentibus & reluctantibus impoſuit.

Conſectarium Septimum.

VII. Quando aliquid datur pro opere ex motivo caritatis, vel alterius virtutis a juſtitia commutante diſtinctæ præſtando, licet detur tanquam pretium operis, non eſt ab accipiente de ſe, & abſolute reſtituendum. Veritas hujus propoſitionis ex ipſa eruitur S. Thom. doctrina, qui hic q. 62. art. 1. aperte docet, onus reſtitutionis non oriri, niſi ex violata juſtitia commutativa, ſcribens: *In reſtitutione attenditur æqualitas juſtitiæ ſecundum recompenſationem rei ad rem, quod pertinet ad juſtitiam commutativam: & ideo reſtitutio eſt actus commutativæ juſtitiæ.* Porro qui accipit aliquid pro opere, quod ex juſtitia præſtare non tenetur, licet teneatur ex alia virtute, puta caritate, vel pietate, peccabit quidem contra has virtutes, at in juſtitiam omnino non peccabit: non erit ergo reſtitutioni obnoxius. At inquit recentior Probabilioriſta: *Injuſte venditur, quod quis jam præſtare tenetur.* Minime gentium, quando tenetur præſtare non ex juſtitia, ſed ex caritate: tunc enim illicite vendit, non injuſte vendit: vendit illicite, quia caritatem violat, cum accepta mercede præſtet, quod ſine mercede præſtare debebat; at non injuſte vendit, quia nullo juſtitiæ onere tenebatur preſtare. Et revera, ſi officium, quod ex caritate rependere tenetur, recuſet, violabit ne juſtitiam? Nequaquam, cum iſta hic locum non habeat. Non ergo eam violabit vendendo opus ex caritate debitum, cum nec tunc juſtitia locum obtineat. Præterea non ſatis capio, quid ſibi velit præfatus Auctor, dum dicit, *hujuſmodi opera* (ſcilicet ex caritate præſtanda) *non eſſe pretio æſtimabilia, utpote altioris, & omnino diverſi ordinis a quovis pretio vel erogato, vel erogando.* Fateor quidem omnium virtutum, non ſolius caritatis, actus eſſe altioris ordinis, ſi ſpectentur, quatenus ſunt ſpirituales actus intellectus, & voluntatis in ordine ad Deum; at non ſi ſpectentur, prout quibuſdam exterioribus, & corporalibus operibus ad alterius utilitatem exercentur. Rem exemplo illuſtro. Cadit quis in foveam, a qua exire ſine alterius ope non valet. Clamat auxilium petens. Accurrit clamoribus ruſticus, qui procul dubio lapſo ex caritate auxiliari tenetur: at opem ferre detrectat, niſi pecuniam accipiat, quam miſellus ille vel pollicetur, vel ſtatim erogat. Nunc quæro, quidnam eſt in hoc opere, quod dici poſſit *altioris ordinis, & omnino diverſi a quovis pretio vel erogato, vel erogando?* Num actus interni voluntatis ſuccurrendi proximo in ordine ad Deum? At hos nec alter vendere vult, nec alter emere curat: immo nec ſunt in rerum natura, cum tantum abſit, ut actum caritatis eliciat, quin immo graviter peccat contra caritatem: igitur ſolum quærit opus materiale, & phyſicum manibus peragendum, quo a periculo liberetur. Et hoc eſt, quod alter vendit, alter emit. Fateor & has actiones phyſicas, & materiales deberi ex caritate: ſed quia hoc nomine ſunt præſtandæ, non idcirco fiunt *ordinis ſuperioris, & altioris*, adeo ut pretio æſtimari non poſſint. Quamobrem, qui exhibere detrectat gratis, peccat quidem, non juſtitiam violando, ſed caritatem omittendo, quæ ad ea præſtanda obſtringit. Meretur tamen a Confeſſario puniri privatione pecuniæ certo illicite acceptæ, & ad reſtitutionem obſtringi, ne ex hac iniquitate lucrum reportet.

Fieri tamen quandoque poteſt, quis ad reſtitutionem teneatur, non quidem rigoroſe talem, ſed minus proprie, quando nimirum pecuniæ receptio impediat, ne debitum ex alia virtute, præter juſtitiam, perfecte impleatur. Ut ſi quis ex voto teneatur offerre alicui Eccleſiæ crucem, vel lampadem argenteam valoris centum aureorum, & recuſet votum implere, niſi ab Eccleſiæ Rectore, vel ab alio viginti aureos recipiat; hic præfatos aureos reddere tenetur non reſtitutione rigoroſa, ſed ſola ſatisfactionis cauſa, quia nimirum illos viginti aureos recipiendo, non integre voto ſatisfaceret, nec totam poneret voti ſubſtantiam. Similiter & ad reſtituendum acceptum pro aliquo actu virtutis adſtringitur accipiens, quando talis datio, vel receptio a Legibus & interdicitur, & irritatur; ut contingit in acceptis ab Eccleſiaſticis Viſitatoribus ratione viſitationis ex ſpeciali diſpoſitione Tridentini Concilii ſeſſ. 24. cap. 3. de Reform. ſtatuentis: *Si quiſquam* (Viſitatorum) *aliquid amplius in ſupradictis caſibus accipere præſumpſerit, is præter dupli reſtitutionem intra menſem faciendam, aliis etiam pœnis . . . ſine ſpe veniæ mulctetur.* Quæ reſtitutio non ex virtute juſtitiæ progreditur, ſed ex juris diſpoſitione. Sic etiam ſtatuit jus civile L. 2. ff. de

con-

conditio. ob turpem cauſam indicens: quod ſi turpis cauſa accipientis fuerit, etiamſi res ſequuta fuerit, repeti poteſt, ut puta dedi tibi, ne ſacrilegium facias.

Conſectarium Octavum.

VIII. Quotieſcumque aliquid datur ob actionem bonam alias debitam, ſed vel ex mera liberalitate dantis, vel quia actio bona ſolum in ipſius accipientis redundat utilitatem, quod datum eſt, licite retineri poteſt, nec eſt reſtituendum. Prima pars hujus conſectarii eſt manifeſta: nihil enim prohibet, ne liberalitas locum habeat. Hinc qui alicui opportunam opem tulit in neceſſitate conſtituto, licet ad hoc ex caritate teneretur, ſi liberatus a periculo naufragii, latronum, incendii benefactori ſuo aliquid remunerationis loco elargiatur, accipi ab iſto, & legitime retineri poteſt. Quod verum eſt, etiam ſi officium præſtet ex juſtitia debitum: ut ſi quis repertam gemmam, vel crumenam auro repletam domino reſtituens, ab iſto liberaliter pecuniam accipiat, poterit tuta conſcientia retinere: cum virtutum officia non ſe mutuo excludant, ſed ſancto fœdere conſociari poſſint. Similiter ſi quis officium cujuſcumque virtutis, etiam juſtitiæ, alias debitum præſtando, vel gravia ſubierit incommoda, & pericula, vel induſtriam ſuam poſuerit, vel expenſas fecerit, nedum ſponte oblatum recipere poterit, ſed & petere aliquam compenſationem, tanquam ſibi debitam, vel juſtitiæ nomine, ſi expenſas ſubierit, vel certe rigoroſæ gratitudinis ob exantlatos labores, & adhibitam induſtriam.

Altera vero pars, quæ affirmat retineri poſſe, quod datum eſt ob actionem aliquam bonam in ſolius facientis utilitatem redundans, eſt de ſe manifeſta; cum clare appareat tunc datum munus ex ſola dantis liberalitate prodiſſe: nemo enim emit, quod non ſibi danti, ſed accipienti eſt ſolum utile. Ut cum parentes filiis aliquid donant, ut Miſſam devote audiant, ut ad primam Communionem devotius accedant, ut in ſabbatis quadrageſimæ jejunent, & ſimilia: hæc enim munuſcula ſunt pietatis excitamenta, non contractus, lucra, & emolumenta.

CAPUT NONUM.

De reſtitutione facienda vel ob illatum damnum, vel ob impeditam boni alicujus aſſecutionem.

DOCTRINA.

I. *Dupliciter quis alteri damnum inferre poteſt.*
II. *Regulæ nonnullæ pro reſtitutione facienda cauſa illati damni. Regula I.*
III. *Regula II.* IV. *Regula III.*
V. *Regula IV.* VI. *Regula V.*
XII. *Regulæ pro reſtitutione facienda ab impediente bonum alterius.*
VIII. *Regula I.* IX. *Regula II.*
X. *Regula III.* XI. *Regula IV.*
XII. *Regula V.*

I. Quartus titulus, ex quo onus conſurgit reſtitutionis, eſt illatum proximo damnum; licet qui intulit, nullam vel rel rem proximi acceperit, vel lucrum reportaverit. Porro *aliquis* (verba ſunt S. Thom. hic q. 62. a. 4.) *damnificatur dupliciter. Uno modo quia aufertur id, quod actu habet*; ut cum quis alterius domum diruit ... *alio modo impediendo, ne adipiſcatur, quod erat in via habendi*; ut cum quis effodit ſemina, damnificat alterum in tota meſſe futura. At licet uterque damnum inferat, non æquali tamem premitur reſtitutionis onere: quamobrem ſunt ab invicem ſejungendi: & primo de illo, qui damnum infert auferendo alteri, quod actu habet; poſtea de altero damnum conferente impediendo, ne quis aliquod bonum adipiſcatur, dicendum erit. Præterea poteſt quis alteri damnum inferre non in ſolis bonis fortunæ, ſed & in aliis, nimirum vita, corpore, fama, honore, & bonis etiam ſpiritualibus. Verum hic ſolum de damno illato in bonis fortunæ tractabimus, de ceteris vero in peculiari Diſſertatione.

II. Cum ſuperius capitibus 1. & 2. oſtenderimus, quando onus reſtitutionis locum habeat in damno illato, vel ob injuſtam acceptionem, vel ob rem acceptam, & quando ab illo, qui damnum intulit, liberetur; hic ſolum nonnullas Regulas breviter ſtatuimus, quæ inibi dicta clarius illuſtrabunt. Sit itaque

Regula Prima.

Qui alicui actioni honeſtæ, ſibique utili juſte operam navat, licet periculum timeat damni alterius, nullo adſtringitur onere reſtitutionis; ſi tamen eam non omittat diligentiam ad alterius damnum præcavendum, qua uti ſolent cæteri homines cordati & prudentes, quamvis damnum inde ſequatur. Veritas hujus regulæ ipſo naturali lumine patet. Nam 1. hic utitur jure ſuo honeſto, ſibi licito, & utili. 2. Cavet, ne damnum alterius ſequatur. 3. Si damnum ſequitur, hoc præter voluntatem provenit agentis, qui illud nec vult, nec intendit, ſed ex naturali rerum ordine, & diſpoſitione. Sic licite quis in proprio fundo puteum excavat ad aquas proprio uſui comparandas; licet timeat ex hujuſmodi excavatione aquas a puteo vicini avertendas, & revera ita contingat. Quod & ex Regula juris confirmatur L. *Nullus* de reg. jur. ubi ſtatuitur: *Nemo damnum fecit, niſi id fecit, quod facere jus non habet.*

Regula Secunda.

III. Qui præfatæ actioni indulget, licet honeſtæ, & ſibi utili, ſi tamen eam non adhibeat diligentiam ad alterius damnum præcavendum, quam communiter prudentes viri adhibere ſolent, ad damnum ſarciendum tenetur. Ratio eſt manifeſta: quia, licet actio in ſe juſta ſit & licita; injuſta tamen evadit, & alteri pernicioſa quoad modum, & ex ejus culpa. Hinc Paſtor, qui ad lupum gregi ſuo inſidiantem capiendum foveam in via aperit, ad damnum tenetur, quod illac tranſeunti nocturno tempore forte ex lapſu in ipſam obvenit. Hinc Exodi 21. v. 33. dicitur: *Si quis aperuerit ciſternam, & foderit, & non operuerit eam, cecideritque bos, aut aſi-*

aſinus in eam, reddet dominus ciſternæ pretium jumentorum; quod autem mortuum eſt, ipſius erit. Et in jure civili ſtatuitur, quod ſi multo plus nimio mulum, vel aſinum oneraverit, quare cadens in terram vicinum læſerit, ad damni reſtitutionem teneatur. Legis verba ſunt L. 1. ff. *Si quando quadrupes pauperiem fecerit. Si propter loci iniquitatem, aut propter culpam mulionis, aut ſi plus juſto onerata quadrupes in aliquem onus averterit, hæc actio ceſſabit, damnique injuriæ agetur*.

Regula Tertia.

IV. Si actioni vacaveris inutili, otioſæ, multoque magis illicitæ, ex qua alterius damnum ſecuturum prævidere poteras, & tenebaris, licet omnem adhibueris diligentiam, ne ſequeretur, adhuc, ſi conſequatur, ad illud farciendum teneris. Hanc regulam nonnulli inficiantur Theologi: quia, inquiunt, ille utitur jure ſuo, & alterius damnum præcavere ſtudet. Verum falluntur. Nam 1. non utitur, ſed abutitur jure ſuo, quod datum non eſt ad actiones inutiles, vel malas faciendas, præſertim ſi cum alterius damno conjunctæ ſint; ſed ad quod honeſtum, licitum, & utile eſt, perficiendum. 2. Violat jus alterius, qui damnum paſſus eſt, in eo ſitum, ne quis actione ſibi inutili, otioſa, vel mala periculo ſe exponat inferendi alteri damnum. 3. Eſt vera cauſa damni illati, quod prævidit, & ad quod præcavendum nequaquam omnem adhibuit diligentiam: prima enim, & præcipua diligentia erat ceſſare ab opere inutili, otioſo, malo, quod alteri nocere poterat, ut egregie docet S. Thom. 1. 2. q. 20. a. 5. *Dicendum, quod eventus ſequens aut eſt præcogitatus, aut non. Si eſt præcogitatus, manifeſtum eſt, quod addit ad bonitatem, vel malitiam actus. Cum enim aliquis cogitans, quod ex opere ſuo multa mala poſſunt ſequi, nec propter hoc dimittit, ex hoc apparet voluntas ejus eſſe magis inordinata*. Et L. 30. de reg. jur. in 6. dicitur: *Qui occaſionem præſtat, damnum feciſſe videtur*. Hinc qui domum ad furandum ingrediens, licet caute lumen deferat, ſi tamen incendium inde exoriatur, ad damnum farciendum tenetur.

Regula Quarta.

V. Si rei otioſæ, inutili, & malæ des operam, licet ex illa plerumque, & communiter nullum alteri obveniat detrimentum, ſi tamen hoc intendas, & velis, & revera ſequatur, ad damnum reparandum obſtringeris: nihil enim deeſt ita agenti, ut reus ſit illati damni, non voluntas nocendi, quam adeſſe ſupponimus, non opus damnum inducens, quod revera ponitur. Hinc ſi quis ſocium moveat, vel hortetur, ut murum tranſcendat ad furandum eo animo, & mente, ut e muro dilabens damnum in membris patiatur, tenetur, qui impulit, ad damna farcienda; licet ille pluries præfatum murum ſine læſione aſcenderit, quare nullum ipſe timorem conceperit.

Regula Quinta.

VI. Qui alterius damni in cauſa eſt, tenetur totum damnum farcire, & cetera onera ſubire, quæ poſſeſſori malæ fidei ſunt impoſita, cum furi æquiparetur. Ita docet S. Thom. hic q. 62. a. 4. ſcribens: *Qui damnificatur, quia aufertur ei, quod actu habebat; tale damnum eſt ſemper reſtituendum ſecundum recompenſationem æqualis: puta ſi aliquis damnificat aliquem diruens domum ejus, tenetur ad tantum, quantum valet domus*.

VII. Qui vero alterum ab alicujus boni conſecutione injuſte impedivit, num ad reſtitutionem teneatur, hæc ſunt animadvertenda. 1. Num vel juſte impedierit, vel injuſte. 2. Num ille, qui bonum non obtinuit, jus aliquod habuerit ſive in re, ſive ad rem; vel nullum jus habens, bonum dumtaxat ex dantis liberalitate expectaret. Jus in re habere dicitur, qui rem poſſidet in ſe, vel in æquivalenti: jus ad rem, qui licet actu rem non poſſideat, aliquando tamen obtinebit; ut jus filii in hæreditatem patris, Clericus ad Beneficium, quod petit. His prænotatis ſequentes ſtatuuntur Regulæ.

Regula Prima.

VIII. Qui juſte aliquem impedit a conſecutione alicujus boni, quod ille obtinere ſperat, nec peccat, nec ad reſtitutionem tenetur. Veritas hujus regulæ eſt de ſe manifeſta: nemo enim, quod juſtum eſt, agens peccare poteſt, nec alterius jus violat, quod non habet, quia juſte arceri poteſt ab ejus conſecutione. Hinc qui impedit, ne indignus Eccleſiaſticum Beneficium conſequatur, ne officium judicis obtineat imperitus, ne pecunia donetur aleatori, prodigo, ſcortatori, qui ea ad ſcelera abutetur, nec peccat, nec ad reſtitutionem tenetur: dummodo non hoc faciat ex odio, inimicitia, vel alio tractus inordinato affectu; tunc enim peccabit, nec tamen ad reſtitutionem obſtringetur. Deſumpta eſt hæc regula ex D. Thom. doctrina hic q. 62. a. 2. ad 4. ſcribentis: *Aliquis poteſt impedire aliquem, ne habeat præbendam, juſte, puta ſi intendens honorem Dei, & utilitatem Eccleſiæ, procuret, quod detur alicui perſonæ digniori: & tunc nullo modo tenetur ad reſtitutionem, vel ad aliquam recompenſationem faciendam*.

Regula Secunda.

IX. Qui fraudibus, dolo, vi, aliove modo injuſto impedit, ne bonum aliquis aſſequatur, ad quod jus aliquod obtinebat, juſtitiam violat, & ad reſtitutionem tenetur juxta gradum ſpei, vel juris, quod in bonum illud obtinebat. Hæc quoque regula eſt ex D. Thom. deſumpta, qui l. cit. ſubdit: *Aliquis poteſt impedire aliquem ne habeat præbendam* (quod & de quocumque alio bono, vel beneficio eſt intelligendum) *injuſte; ſi intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam, aut aliquid hujuſmodi. Et tunc ſi impedit, ne præbenda detur digno, conſulens quod non detur, antequam ſit firmatum, quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam compenſationem, penſatis conditionibus perſonarum, & negotii ſecundum arbitrium ſapientis: non tamen tenetur ad æquale; quia illam nondum fuerat adeptus .... Si vero jam firmatum ſit, quod alicui detur præbenda, & aliquis propter indebitam cauſam pro-*

procuret, quod revocetur, idem eſt, ac ſi jam habitam ei auferret. Et ideo tenetur ad reſtitutionem æqualis, tamen ſecundum ſuam facultatem. Ratio ipſa S. Thom. doctrinam confirmat. Nam quilibet jus habet, ne dolo, fraude, vi a conſecutione alicujus emolumenti, doni, beneficii impediatur: quod jus violatur ab impediente præfatis modis, ne alter præfata emolumenta conſequatur. Quoad vero quantitatem damni illati, hæc, ut optime obſervat D. A. penſanda eſt juxta qualitatem juris, aut majoris, aut minoris, quod ad illud bonum habet, & juxta gradum ſpei, ſeu probabilitatis, quem obtinet in ordine ad illius conſecutionem; cum ſolum juxta hos gradus damnum patiatur, ut inferius iterum dicemus.

Regula Tertia.

X. Qui pravo nocendi animo, & ad vindictam, non dolo, nec fraudibus, ſed ſuaſionibus, precibus, conſilio impedit alteri conſecutionem alicujus boni ſperati, alias illi non debiti, peccat, & ad reſtitutionem tenetur. Hanc regulam, in quantum aſſerit ita agentem peccare ſaltem contra caritatem, ad unum omnes fatentur Theologi, & eſt ipſo lumine naturali nota. At quantum ad crimen injuſtitiæ, & onus reſtitutionis non omnes conſentiunt Theologi; immo plures præſertim ex recentioribus cenſent, hunc nec juſtitiam violare, nec ad reſtitutionem teneri: quippe quia, inquiunt, animus perverſus, & injuſtus minime præſtat, ut opus externum ſit contra juſtitiam, quando de ſe talis non eſt: porro ex ſolo actu externo injuſto juſtitia violatur, & onus exurgit reſtitutionis. At oppoſita doctrina in hac regula conſtituta mihi eſt probabilior, & doctrinæ innititur S. Thom. mox citatæ aperte docentis: *Impedientem alterum a conſecutione alicujus beneficii ex odio, aut vindicta, vel alio hujusmodi; teneri ad reſtitutionem....* Solum itaque odium, & vindicta cum exteriori actione conjuncta damnum inferente ex S. Thom. onus inducit reſtitutionis: & licet nec ſeorſum odium, & nocendi deſiderium, nec ſeorſum conſilium, preces, ſuaſiones vim habeant juſtitiam violandi, ſimul tamen conjunctæ hanc inducunt pravitatem; & actio externa malitiam deſumit ex pravo interiori animi affectu. Nec obſtat exceptio, quam apponit Card. Gotti, nimirum S. D. loqui de illis, qui aliquod jus habent ad bonum illud. Quandoquidem qui tale jus impedit, & violat, licet hoc non præſtet ex odio, vel vindicta, ſed ſolum ob aliquam ſuam, vel alterius utilitatem, ſemper eſt obnoxius reſtitutioni. Ergo S. D. non ex jure violato, ſed ex motivo damni inferendi onus deſumit reſtitutionis. Sicut nec ex modo illicito inducendi tale damnum, nimirum fraudibus, dolis, calumniis: nam ſupponit ſolum adhiberi conſilium, ſcribens, *conſulens quod non detur*. Ergo ex S. Th. qualiſcumque ſit modus damnum inferendi, ſi ex odio, vindicta &c. oriatur, onus inducit reſtitutionis. Præterea vere jus alterius violatur: quilibet enim jus habet, ne ſine juſta cauſa ab alicujus boni conſecutione, quod ſperat, quocumque modo repellatur; quod tamen jus non habet, ſi repellatur ex juſta cauſa, ut ex ipſo intimo naturæ ſenſu patet. Nullus enim indignatur, nec dolet, ſi alter illud idem bonum, emolumentumque, quod ipſe ſperat, ſibi licitis, juſtiſque modis procuret: at jure merito conqueritur, ſi ex odio, inimicitia, vindicta hoc bono ab alio ſe privari conſpiciat. Quod confirmatur exemplo illius, qui venam aquæ in vicini fontem, vel puteum influentis præcidit in ſuo fundo, per quem tranſit: ſi hoc enim faciat in ſui utilitatem, & commodum, & licitum illi erit, & vicinus conqueri juſte non poterit de aqua ſibi erepta: at ſi hoc faciat animo damnum inferendi vicino ex odio, inimicitia, vindicta, id omnino non licere omnes affirmant, & leges ſtatuunt; & alter injuſte ea utilitate privatur. En igitur, quomodo non ex ſolo externo opere, nec ex ſola animi diſpoſitione, ſed ex utroque ſimul concurrente injuſtitia deſumitur, & onus oritur reſtitutionis. Non me latet Cajetanum (quem tanquam noſtræ ſententiæ faventem citant & Salmanticenſes, & Concina, cum revera aperte adverſetur) ad poſitam paritatem reſpondere, præcidentem venam aquæ *auferre vicino aquam propriam, licet dependentem a fundo alterius, propterea oportere auferentem ex legitima cauſa auferre*: quod non contingit in eo, qui alium impedit a conſecutione boni, quod illi non eſt proprium, ſed ſolum ex alterius liberali voluntate obvenire poteſt. Nam meo videri fallitur Eminentiſſimus Scriptor: ſiquidem aqua, quæ jam in vicini fontem, vel puteum eſt derivata; illi eſt quidem propria, qua privari ab alio ſine injuſtitia omnino non poteſt, ſive id faciat ex odio, & vindicta, ſive ſolum in ſuum commodum, & utilitatem. At aqua, antequam in ejus fontem influat, non eſt illi debita, niſi (ut ita dicam) ex quadam liberalitate, & dono naturæ, quam liberalitatem alter impedit canalem præcidendo: quod ſi faciat in ſui utilitatem, & bonum, nullam injuriam irrogat vicino, nullique eſt reſtitutioni obnoxius; at ſi id efficiat ex odio, malitia, vindicta, & irrogat injuriam proximo, & ad reſtitutionem obſtringitur; & hoc eſt, quod contingit in caſu noſtro, & ex ſequenti regula clarius apparebit. Sed prius eſt aliud Cajetani argumentum ſolvendum noſtram aſſertionem pulſans. Si quis, inquit, ſtatuit animo aliquid alteri donare, vel exarato jam Teſtamento legatum deſignaverit, & poſtea ex odio, & vindicta voluntatem mutet, & Teſtamentum revocet, profecto ceu injuſtitiæ reum illum nemo redarguet; & tamen eſt tota cauſa damni alterius. Ergo nec qui illi conſulit, ſuadet, precibus movet, ut voluntatem, & Teſtamentum mutet, licet id ex ira, & odio, ac mala voluntate faciat, reus erit violatæ juſtitiæ, & reſtitutioni obnoxius. At reſp. latum eſſe diſcrimen: nam donator, vel teſtator, quamdiu vel donationem non implevit, vel teſtamentum morte ſua non confirmavit, jus habet naturale ſuam voluntatem mutandi abſque ulla alterius injuria. Quod ſi id præſtet, peccabit quidem contra caritatem proximi, at contra juſtitiam omnino non peccabit; cum tota ratio ſpei de bono, & emolumento obtinendo in alio ex unica ejus liberali voluntate pendeat. Sed qui ex odio, & malitia alterum movet ſuaſione, conſilio, precibus ad benevolam ſuam deponendam, vel mutandam voluntatem, ad hoc præſtandum nullum jus habet, immo faciendo peccat: & præterea jus alterius violat, poſtulans, ne a bo-

a boni, vel emolumenti conſecutione, quod ex alterius liberalitate ſperat, ex odio, & nequitia quocumque tandem modo arceatur. Ceterum noſtræ doctrinæ aſſentiuntur Bannez, De Lugo, & ipſi benigniores Salmanticenſes Tr. 13. cap. 1. p. 4. n. 103. Immò & S. Antoninus, qui P. II. tit. 2. cap. 2. §. 1. ſic docet: *Patet, quid dicendum ſit de his, qui ſcholares retrahunt, & ſubtrahunt Doctoribus, cum quibus audiunt: quia aut hoc faciunt ex odio Doctorum, vel volentes ſibi providere &c. . . . . Si primo modo, aut ſubtrahit ſcholarem, qui jam intrabat ſcholas, & tunc tenetur ad reſtitutionem ſcholaris, ſive ſalarii, & honoris ſibi ſubtracti . . . Si autem nondum ſcholas intravit, ſed intrare diſponebat, non tantum tenetur, licet obligetur ſcholarem inducere, ut redeat ad primum.*

Regula Quarta.

XI. Qui non ex illicito motivo, ſcilicet nec ex odio, malitia, invidia, ſed ob ſuam vel alterius ſibi magis conjuncti utilitatem, impedit alium a conſecutione alicujus boni, illi ex ſola collatoris voluntate provenientis, licet fortaſſis peccet contra caritatem, juſtitiam tamen non violat, nec ad reſtitutionem tenetur, ſi hoc præſtet non dolo, nec fraude, ſed ſolis hortationibus, conſiliis, precibus, & hujuſmodi. Veritas hujus doctrinæ ex ſuperioribus profluit, & patet rationis lumine. Hic jus alterius non violat, nec quoad ſubſtantiam, nec quoad finem, nec quoad modum: non quoad ſubſtantiam, quia revera alter ex ſola interna alterius voluntate, & animi diſpoſitione jus ſtrictum, & rigoroſum non eſt ad bonum, & emolumentum illud conſecutus: non ex fine, non enim pravo animo erga illum, ſed a ſua, vel alterius ſibi magis aliquo neceſſitudinis titulo conjuncti utilitate movetur: non denique quoad modum, cum nec dolum, nec fraudem adhibeat, ſed ſolum conſilium, hortationes, preces, quæ vim non inferunt, nec injuriam irrogant. Hinc non ſunt injuſtitiæ arguendi mercatores, opifices, magiſtri, medici, cauſarum patroni, qui clientes ſibi procurant, precibus invitando, blanditiis alliciendo, majores utilitates promittendo, licet per hoc alios clientibus ſuis privent, vel, ne ad alios accedant, impediant. Ita docet S. Antoninus l. laud. ſubdens: *Si autem hoc faciat volendo ſibi providere, puta, eſt Doctor, & vult ſibi de ſcholaribus providere, ſi hoc ſine fraude facit, & ſcholaris nondum ſe dederat alicui Doctori, non credo, eum in aliquo obligari, cum cuilibet ſit licitum modo licito, & debito procurare utilitatem ſuam. . . . Si autem hoc facit, volens aliis providere, ſicut quando ſcholaris alicujus Doctoris ſubtrahere conatur ſcholares aliis doctoribus, ut intrent cum Doctore ſuo, in hoc ſolum honorem, & utilitatem ſui doctoris intendens, ſi ſubtrahat jam intrantem cum alio doctore, credo ipſum obligari, niſi forte illius doctoris, cui ſubtrahit eum, inſufficientia, & ſcholaris aliqua ſpecialis cura, qua ſibi tenetur, excuſet. Si autem ſubtrahat intrare volentem, cum ex hoc nullum jus doctori ſit acquiſitum, & hoc faciat ſine fraude, non credo eum doctori in aliquo obligari.*

Regula Quinta.

XII. In reſtitutione ob illatum damnum compenſatio non eſt facienda ſemper ſecundum valorem impediti boni, ſed juxta gradum vel ſpei, vel probabilitatis illud conſequendi. Hanc regulam tradit S. Th. hic q. 62. a. 4. ubi diſtinguit inter illum, qui ſpem aliquam habet alicujus emolumenti conſequendi, & illum, qui proximus eſt ad præfati boni conſecutionem, & denique inter illum, qui rem jam eſt conſecutus. Et de priore quidem ſtatuit, reſtitutionem non eſſe valori boni ſperati æquandam, ſed ſolum ſpei juxta prudentis arbitrium. Unde ſic ſcribit a. 2. ad 4. *Qui impedit, ne præbenda detur digno, conſulens quod non detur, antequam ſit firmatum, quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompenſationem, penſatis conditionibus perſonarum, & negotii ſecundum arbitrium ſapientis; non tamen tenetur ad æquale; quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri.* Quod generalius repetit, & confirmat a. 4. ſubdens: *Si damnificet aliquem impediendo, ne adipiſcatur, quod erat in via habendi, tale damnum non oportet compenſare ex æquo; quia minus eſt habere aliquid virtute, quam habere actu. Qui autem eſt in via adipiſcendi aliquid, habet illud ſolum ſecundum virtutem, vel potentiam: & ideo ſi redderetur ei, ut haberet hoc in actu, reſtitueretur ei, quod eſt ablatum, non ſimplum, ſed multiplicatum: quod non eſt de neceſſitate reſtitutionis.* De illo autem, qui adeo proximus eſt ad boni ſperati conſecutionem, ut moraliter reputetur aſſecutus, impediens tenetur ad integrum valorem rei: quia inquit S. Th. *idem eſt, ac ſi jam habitam ei auferret; & ideo tenetur ad reſtitutionem æqualis, tamen ſecundum ſuam facultatem*, quia juxta Ariſtotelem, *quod modicum deeſt, quaſi nihil deeſſe videtur*. Circa quod axioma Ariſtotelis a D. Th. adoptatum inepte Cajetanus cavillatur, dicens, locum non habere in moralibus: nam quando parum abeſt, ut quis peccet, non ideo peccat; & cum parum abeſt, ut quis hominem occidat, non per hoc homicida eſt, & reſtitutioni obnoxius. At, ſi attentius mentem S. D. eſſet ſpeculatus, ſuam æquivocationem, & amphibologiam detexiſſet. Aliud enim eſt, *parum abeſſe, ut damnum des*; aliud *damnum dare in re, quæ parum abeſt, ut ſit*. D. Th. nunquam docuit, aut putavit, quando parum abeſt, ut quis damnum det, teneri ad reſtitutionem, ſed ſolum, quando quis damnum dedit in re, quæ parum aberat, ut eſſet. Rem exemplo illuſtro. Si venatores currentes cum equis, & canibus circa vineam, aut ſata, quorum fructus jam jam ſunt colligendi, parum abſit, ut ea conculcent, vel peſſundent, ad nihil omnino tenentur; cum revera damnum nullum intulerint: at ſi vineam, vel ſata ingrediantur, & vites, ac ſata conculcent, peſſundent, diſſipent, ad totum fructuum pretium farciendum tenentur; quia revera damnum dederunt in fructibus, qui parum aberant, ut eſſent in poſſeſſione domini: & de hoc damno ad æqualitatem rei compenſando loquitur S. Thom. At, quando ſpes rei non eſt adeo proxima, ut conſecutioni poſſit comparari, non eſt cum tanto rigore compenſatio facienda, ſed juxta ſapientum judi-

judicium; ut primo loco docuit D. A. Quando vero quis rem ſperatam eſt jam conſecutus, patet manifeſte ad integrum valorem rei reſtituendum teneri, quia illius rei veluti fur, & prædo habetur. Unde ſcribit ar. 4. *Quando quis aufert alteri, quod actu habet, tale damnum eſt ſemper reſtituendum ſecundum recompenſationem æqualis: puta ſi aliquis damnificet aliquem diruens domum ejus, tenetur ad tantum, quantum valet domus.*

CAPUT DECIMUM.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *Actiones nonnullæ a legibus vetitæ, quæ licet honeſtæ damnum alteri inferunt.*
II. *Quando quis damnum reparare debeat illatum a beſtia.*
III. *Quando ob ruinoſam domum ſuper vicinam ædem lapſam cum ejus detrimento.*
IV. *Cui reſtituere debeat, qui beneficium confert indigno, vel digno, ſed prætermiſſo digniori.*
V. *Quando diſtribuens bona communia, vel ſibi legata ad reſtitutionem teneatur.*
VI. *Quando quis repellens alium a beneficio teneatur ad reſtitutionem.*
VII. *Num ad reſtitutionem teneatur, qui precibus, aut conſiliis alium ab emolumenti ſperati conſecutione repellit.*

Conſectarium Primum.

I. QUamvis juxta primam regulam liceat unicuique per actionem licitam, honeſtamque, quod ſibi utile eſt, procurare, tametſi inde damnum aliquod alteri obveniat; excipiendæ tamen ſunt actiones illæ, quæ, licet honeſtæ & utiles, a legibus tamen prohibentur, tanquam proximo noxiæ: cujuſmodi ſunt leges ſtatuentes, ne domus altius attollatur, ne feneſtra aperiatur, ne lumen vicino impediatur, & alia hujuſmodi; cum leges iſtæ in commune bonum ſint poſitæ, & illis obtemperare debeant ſubditi etiam in foro conſcientiæ, antequam per judicis ſententiam cogantur ab opere deſiſtere.

Conſectarium Secundum.

II. Qui ad vineæ, ſive horti cuſtodiam canes feroces detinet, ſi noctu aliquem ingredientem morſibus lædant, ad reſtitutionem minime tenetur; at ſi interdiu oſtium ſolum peſſulo obductum relinquat, & ſolutos canes, ad reſtitutionem damni adſtringitur, ſi forte ingredientem lædant. Prima pars hujus Conſectarii eſt manifeſta: nam quilibet poteſt rem ſuam eo honeſto modo cuſtodire, quod opportunum judicat; licet fortaſſis prævideat alteri damnum obventurum, ut in 1. Regula diximus. Modus autem fructus hortorum, & vineæ muro circumſeptæ tuendi a furibus eſt per canes cuſtodes. Suæ igitur vel imprudentiæ, vel malitiæ imputare debent, qui noctu ingrediuntur. Altera pars conſtat: nam dominus januas interdiu aperire non debet, ni prius canes cuſtodes loro vinxerit, ne ingredientes ab ipſis lædantur; cum hujuſmodi animalia non ſint eo loco, & tempore retinenda, ubi alii communiter ingredi ſolent. Quamobrem in culpa eſſet damni illati, quod reſarcire teneretur. Hoc indicatur etiam L. 1. ff. *Si quadrupede*; ubi hæc duo ſtatuuntur. 1. *Si canis, cum duceretur ab aliquo, aſperitate ſua evaſerit, & alicui damnum dederit, ſi contineri firmius ab alio poterat, vel ſi per eum locum induci non debuit, tenebitur qui canem tenebat.* Et lege 2. *Si quis aliquem evitans magiſtratum forte in taberna proxima ſe immiſiſſet, ibique a cane feroce læſus eſſet, non poſſe agi canis nomine, quidam putavit, at ſi ſolutus fuiſſet, contra.* Scilicet, ſi hujuſmodi fugitivus tabernam ingrediens damnum ſubiiſſet a cane loris vincto, dominus canis ad nihil teneretur: at damnum reparare deberet, ſi canis ſolutus fuiſſet; nam hæc animalia non ſunt in loco, ubi ingreſſus omnibus patet, detinenda.

Conſectarium Tertium.

III. Si domus firma, repentino caſu ſuper vicini domum cadens, illi damnum afferat, ad nullam reſtitutionem dominus domus tenebitur: at ſi domus ſit ruinoſa, & ſuper conterminum ruat, ruinoſæ domus proprietarius, ſi admonitus fuerit, de toto damno tenebitur. Prima pars hujus conſectarii certa eſt: nam nemo de fortuitis caſibus, qui extra humanam providentiam ſunt, reſpondere tenetur, niſi pacto, vel contractu aliquo conveniat, hinc ſi domus firma ex fluminis impetu, vel ventorum violentia ſuper vicini domum corruat, etiam cum magno illius detrimento, dominus nulli erit obnoxius reſtitutioni. Altera vero pars ex eo conſtat, quia admonitus de periculo ruinæ cum detrimento alterius, ad ejus reparationem & lege naturali, & legibus civilibus tenebatur. Quamobrem dominus ruinoſam domum non reparans eſt vera ſubſecuti damni cauſa, ad quod ſarciendum obſtringetur. Excipitur, ſi ruinoſæ domus dominus impos ad fulciendam, & ſarciendam domum, ipſum vicinum roget, ut eam vel fulciat, vel ſarciat, expenſarum compenſationem exhibens ex locatione ipſius domus; ſi vicinus id recuſet, ſibi imputare debebit, ſi domus ruens ſuæ damnum afferat, nec dominus erit ulli reſtitutioni obnoxius. Dixi tamen, ſi admonitus dominus de imminenti domus ruina reparationem recuſet: nam ſi talis non præceſſerit admonitio, leges ſtatuunt, ad reſtitutionem damni non teneri, ſi fundum, & ipſam lapſæ domus materiam damnum paſſo relinquat, at, ſi velit & materiam ſibi vendicare, & fundum ſibi retinere, & ad rudera tollenda, & ad damnum reparandum tenebitur. Sic ſtatuitur L. 6. ff. de dam. inf. *Evenit, ut nonnunquam damno dato nulla nobis competat actio, non interpoſita antea cautione, velut ſi vicini ædes ruinoſæ ceciderint, adeo ut pleriſque placuerit, ne cogi quidem eum poſſe, ut rudera tollat, ſi modo omnia, quæ jacent, pro derelicto habeat.* Quæ lex in naturali fundatur æquitate. Nam æquum eſt eum, qui non admonuit de damno ſibi imminente, actionem non habere; ſed illi ſatis eſſe, ſi rudera, & fundus domus ipſi permittantur, & alter, qui ruinoſam domum reparare omiſit cum vicini detrimento, ipſam domum pro damno dato amittat: quæ ſi majoris ſit pretii ſupra illatum damnum, ipſi liberum eſt damnum ſarcire, aut rudera, ac fundum ſibi vendicare.

Con-

Conſectarium Quartum.

IV. Qui beneficium Eccleſiaſticum confert indigno, vel ſolum digno, relicto digniore, extra concurſum, & lethaliter peccat, & reſtitutioni eſt obnoxius, non digniori prætermiſſo, ſed Eccleſiæ: ſi vero ita ſe gerat in concurſu, ad reſtitutionem tenetur etiam reſpectu ipſius dignioris prætermiſſi. In Tract. de beneficiis capp. 7. & 8. oſtendimus, beneficia eſſe ſemper dignioribus conferenda, & lethaliter peccare qui vel indignis, vel minus dignis confert. Qua poſita doctrina certiſſima, & veriſſima, quodnam reſtitutionis onus incurrant, qui indignis, vel minus dignis beneficia conferunt, in noſtro conſectario ſtatuimus. Ejus veritatem ſic probamus. Nam qui extra concurſum beneficium indigno, vel minus digno, prætermiſſo digniore confert, reſpectu hujus non niſi diſtributivam violat juſtitiam, cum dignior nullum jus habeat ad hoc, vel illud beneficium obtinendum; ſed & juſtitiam commutativam violat reſpectu Eccleſiæ, quæ jus habet ſtrictum, & rigoroſum, ne ſibi præficiantur, & dentur Paſtores, & miniſtri vel indigni, vel minus digni. Ita egregie docet Sotus de juſt. & ju. lib. 4. q. 6. ſcribens: *Proviſor tenetur per juſtitiam commutativam dignum Eccleſiæ providere, quod ideo quod non facit, ſed illo repulſo præfert indignum, tenetur non illi, quem prætermiſit, ſed Eccleſiæ reſtituere . . . quia ille non peccat contra juſtitiam commutativam niſi in Eccleſiam, quæ ſtipendia ſolvit; nam dignus (vel dignior) nullum habet jus acquiſitum, nec ejus cauſa, quæ præcipua fuerit, inſtitutæ ſunt decimæ. Et confirmatur ſimilitudine . . . Si enim pater familias ad œconomum ſuum conductum operarios mitteret, ille autem illos ſtudio conduceret, qui non eſſent ad operas idonei, reſtituere profecto teneretur non illis idoneis, quos prætermiſit, ſed domino cui damnum dedit.* Quod ſi in ipſo concurſu indignum digno, vel dignum digniori præferat, jam non ſolum diſtributivam violat juſtitiam, & commutativam reſpectu Eccleſiæ, ſed etiam reſpectu ipſius dignioris, qui jam per concurſum jus acquiſivit, ne ſine juſta cauſa a beneficio repellatur: repellitur autem injuſte, ſi indigno, vel minus digno poſtponatur. Fateor tamen laudatum C. V. Sotum huic noſtræ opinioni non adhærere; quippe qui putat ſtipendia, & emolumenta non meritis dari, ſed operi: quod cum non præſtetur a digniori, jus non habet ad ea, quibus proinde per rejectionem a beneficio non privatur. Subdit tamen, quod illum trepidantem oſtendit: *Haud tamen diffitendum, quia ob violatam diſtributivam juſtitiam debeat Prælatus illius dignioris prætermiſſi, ubi alia electio occurrerit, accuratiorem rationem habere.* Noſtræ tamen ſententiæ adhærent communiter Theologi, ut teſtatur Ferraris V. Reſtitutio cap. 5. n. 5. & eam egregie tuetur Concina Diſſ. 2. de reſtit. cap. 8. q. 5. n. 13. & ſeq. omnino legendus. Porro hæc doctrina de eligente indignum, vel minus dignum, prætermiſſo digniore, eſt etiam illi aptanda, qui impedit, ne dignior eligatur; eſt enim præfati damni cauſa.

Conſectarium Quintum.

V. Qui bona communia, vel alia ſibi ad diſtribuendum legata in plures partiri debet, ſi partitio a ſua omnino pendeat voluntate, juſtitiam non lædit, nec reſtitutioni ſit obnoxius, ſi plus uni, quam alteri pro libito ſuo tribuat. Nam licet tota concio, ſive cœtus perſonarum, quibus facienda eſt diſtributio, jus habeat ad illa bona, quæ non ſunt in dominio dividentis, ſed ſolum in diſtributionis miniſterio; nullus tamen privatus jus habet ad hanc, vel illam diſtribuendorum bonorum partem, cum partitio tota in diſtribuentis omnimoda voluntate ſit conſtituta: qui proinde juſtitiam non violat, ſi uni potius, quam alteri majus aliquid de bonis diſtribuendis partiatur; quamvis fortaſſis caritatem violet. Hinc pariter, qui hunc diſtributorem non fraude, dolo, aut vi, & violentia, ſed ſolum precibus, conſilio, ſuaſionibus impelleret ad quid majus uni dandum, quam alteri, non eſſet reſtitutioni obnoxius. At e contra, ſi quis bona communia, aut alia ſibi legata, vel determinatis perſonis, vel juxta perſonarum indigentiam diſtribuere teneatur, peccat nedum contra juſtitiam diſtributivam, ſed & commutativam, ſi non illis, ſed aliis diſtribuat, ac propterea eſt reſtitutioni obnoxius. Eapropter qui vel bona communia, vel ſibi ad diſtributionem legata diſtribuere debet certis perſonis, puta virginibus, aut viduis; contra juſtitiam diſtributivam peccat, ſi non illis, ſed aliis ea concedat, cum præfatæ perſonæ ratione ſuæ conditionis jus habeant ad illa bona obtinenda: quod jus violatur, dum ipſis ſubtrahuntur, ut aliis dentur. Pari pacto, qui præfata bona jubetur diſtribuere inter pauperes juxta cujuſque paupertatem, reus eſt violatæ juſtitiæ commutativæ, ſi minus pauperi plus tribuat, & pauperioribus minus largiatur: nam tunc quilibet habet jus ad illa bona juxta ſuæ inopiæ qualitatem, quod jus violat diſtributor ſua prava partitione, & ad damnum farciendum adſtringitur. Cui reſtitutioni foret obnoxius & ille, qui licet ſine fraude, & dolo, ſed ſolum conſilio, & precibus diſtributorem moveret ad injuſtam illam diſtributionem; cum quilibet jus habeat, ne ullo modo a rei ſibi ex juſtitia debitæ conſecutione arceatur. Quare optime docet Layman, belli Ducem dividentem ſpolia hoſtium inter milites, pro ſingulorum meritis, & dignitate diſtribuere debere: quod ſi non præſtet, quia vel in proprios uſus convertit, vel largitur iis, quibus non competit, & diſtribuentem juſtitiam violat, & commutantem; quamobrem ad reſtitutionem ſecundum leges commutativæ juſtitiæ obſtringitur. Quomodo autem in his diſtributionibus locum habeat juſtitia commutativa ex D. Th. oſtendimus cap. 1. n. 1.

Conſectarium Sextum.

VI. Qui indignum repellit a beneficio, vel emolumento, quod ab altero ſolum illi eſt deſtinatum, non peccat, ſi zelo juſtitiæ faciat, nec ad reſtitutionem tenebitur. Conſectarium exemplis illuſtro. Prælatus deſtinavit Beneficium conferre alicui Religioſo tanquam digno, quem tu indignum noſcis. Amicus tuus hæredem, vel legatarium ſcripſit vi-

virum, quem ſibi amicum putat, & tu illum ſcis eſſe aleatorem, ſcortatorem, ebrioſum, qui legatum, & hæreditatem in peſſimis ſuis vitiis fovendis inſumet: ſi zelo motus & Prælatum avertas a collatione beneficii, & amico ſuadeas, ut teſtamentum mutet, non peccas, quia & recta mente, & optimo fine indignum repellis; non ad reſtitutionem teneris, cum neuter jus vel ad beneficium, vel ad hæreditatem ſit conſecutus; & præterea uterque emolumento indignus eſt. Hinc nonnulli Theologi docent, licere etiam occultum, ſed verum crimen detegere vel collatori, vel teſtatori, ſi hoc opus ſit ad eos a propoſito dimovendos; dummodo tamen & crimen talis ſit generis, ut illos indignos deſtinato beneficio oſtendat, & ipſum crimen ita caute, & prudenter manifeſtes, ut inde infamia non ſequatur. Quod ſi imprudenter manifeſtes, & inde infamia ſequatur, tenearis quidem ad reſtitutionem famæ, meliori quo poteris modo, non vero ad reſtitutionem damni illati ob denegatum Beneficium, vel mutatum teſtamentum; ſi denegatio, vel mutatio voluntatis non ex infamia proceſſerit, ſed a privata criminis notitia, quæ ſola voluntatis mutationem induxerit.

Conſectarium Septimum.

VII. Qui precibus, ſuaſionibus, conſiliis impellit amicum, ut donationem, legatum, hæreditatem alteri ab ipſo deſtinatam revocet, & convertat in ſui, vel ſuorum utilitatem, fortaſſis contra caritatem peccabit, at nulli erit reſtitutioni obnoxius. Continet hoc conſectarium applicationem Regulæ IV. n. 12. præced. capitis. Et primo quidem illum contra caritatem peccare poſſe, facile eſt intelligere, cum alteri faciat, quod certe nollet ſibi fieri: a culpa tamen excuſari etiam poteſt, ſi ipſe vere indigeat, & alter vel abundet, vel indignus ſit beneficio. At contra juſtitiam non peccare manifeſtum eſt, cum nondum alter jus ſit conſecutus ſive ad rem donandam, ſive ad legatum, & hæreditatem deſtinatam, quæ omnino ab arbitrio donatoris, & teſtatoris adhuc pendet. Nec dicas cum Franzoja citante doctrinam P. Concinæ T. 7. pag. 197. n. 20. *Jus habet, ne impediatur in conſecutione boni ſibi jam deſtinati.* Nam hoc jus ſolum eouſque protenditur, ne vel ex odio, & malitia, & mediis injuſtis, puta fraude, vel dolis repellatur a boni ſperati conſecutione; non vero ne alter & ſuam quærat utilitatem, & ad bonum obtinendum licitis utatur mediis, licet poſtea conſequatur in altero privatio illa, quæ non tam ex petentis officiis, quam ex voluntate conferentis proficiſcitur, qui voluntatem ſuam licite, & pro ſuo libito mutare poteſt. Concina autem loquitur de illo, qui occultæ compenſationis gratia rem alteri dono miſſam ſurripit. Quod profecto & ipſe injuſtum cenſeo, cum occultam compenſationem injuſtam eſſe & reputem, & fuſius oſtenderim, tum quia, etiam ſi licita in aliquo caſu rariſſimo foret, hanc ſemper poſtulat, etiam juxta ejus Patronos, conditionem, ne fiat cum damno, & detrimento alterius. Ceterum laudatus Auctor licet ſcribat: *Ego, ne unquam id facias, definio,* non per hoc putat injuſtitiam committi, ſed caritatem plerumque lædi. Nam paulo ante a noſtra ſententia non recedens dixerat: *Si acceptata non fuerit promiſſio, & precibus, ſublata fraude, impedias, ad nihil teneris; quia promittentis voluntatem preces, & ſuaſiones non mutant,* ſcilicet modo illicito, & injuſto, ut ego interpretor, ne verborum ſenſus vel contradictionem involvat, vel truncus ſit, & imperfectus. Immo paulo poſt de impedimento, ne Beneficium conferatur Paulo digno, ut detur Petro æque digno, docet, *illum, ſi fraude, & dolo hoc præſtet, teneri Paulo reſarcire damnum pro quantitate ſpei ad illud obtinendum beneficium .... Si vero ſolis precibus impedimentum adjiciat, aut ſi Paulus indignus ſit, nullum eſſe reſtitutionis debitum.* Non adhuc tamen acquieſcit Cl. Franzoja, qui ſic concludit: *Itaque communem, & La-Croixii ſententiam quoad hæreditates, legata, & donationes inter vivos fidenter quidem improbare non audeo, non tamen nec certam habeo, nec tutam, niſi forte adverſarii in meliori lumine collocent.* Verum tanti viri pace dicam, hanc doctrinam ab ejus propugnatoribus in ſatis claro lumine collocatam, dum dicunt, 1. Donatarium, & Legatarium ex ſola deſtinatione, & voluntate donantis nullum jus fuiſſe adeptum ſive in re, ſive ad rem, proinde nullum ejus jus violari. 2. Id non fieri ex odio, vindicta, aut alio turpi motivo. 3. Non adhibere illicita media, nimirum fraudem, dolum, mendacium, ſed licita, cujuſmodi ſunt preces, ſuaſiones, hortamenta. 4. Denique quia Franzoja poſtulat, ut id fiat etiam ex juſta cauſa; hæc quoque hic non deeſt, nimirum, ut ſuæ, vel ſuorum, ſive indigentiæ, ſive utilitati conſulat; quod nulli vetitum eſt, niſi fiat modis indebitis, injuſtis, illicitiſque. Moraliter itaque certa mihi hæc doctrina videtur, & ſatis tuta, ut injuſtitiæ argui, & ad reſtitutionem obſtringi non debeat, qui præfatis modis eſt uſus ad bonum aliquod ſibi, vel ſuis procurandum.

Obſervandum tamen Decretum Clementis V. in Conc. Viennenſi (Clement. lib. 5. tit. 5. inq. 1. §. 1.) inhibentis *in virtute ſanctæ obedientiæ, & ſub interminatione maledictionis æternæ, ne Religioſi, cum confectionibus teſtamentorum intererunt, a reſtitutionibus debitis, aut legatis Matricibus Eccleſiis faciendis, retrahant teſtatores, nec legata, nec debita, aut male ablata incerta ſibi, vel aliis ſingularibus ſui Ordinis fratribus, vel Conventibus in aliorum præjudicium fieri, ſeu erogari procurent.* Cui Decreto ab omnibus Religioſis, ea qua par eſt, reverentia obtemperandum eſt, cum ex parte, quod juris eſt naturalis, exponat, partim jure poſitivo, quod certe maxime conveniens eſt, præcipiat: nam, ne Religioſi retrahant teſtatores a reſtitutionibus debitis, jure naturæ præceptum eſt; ſicut, ne cum præjudicio aliorum ad legata, vel bona ſibi, vel Monaſterio ſuo relinquenda ſollicitent, pariter jure naturali ad juſtitiam pertinet. Ne autem hoc idem faciant, etiam cum contingit ſine alterius præjudicio, ſaluberrime præceptum eſt. Nam, ut optime animadvertit Concina, *nihil efficacius ſeculi odium, invidiamque adverſus Religioſos concitat, quam teſtamenta a Confeſſariis pœnitentibus ſuggeſta in ſuarum Eccleſiarum, ſeu domorum favorem. Hæc deriſionem, hæc contemptionem, abominationemque conflant. Hoc odium, hæc invidia ſummopere devitanda eſt, quoniam hæc impediunt, ne* Reli-

Religioſi animabus lucrandis idonei reputentur. Ne autem retrahant teſtatores a legatis Eccleſiis Matricibus faciendis, jus eſt mere poſitivum, & juſte quidem poſitum, quod tamen exceptionem aliquam admittere poteſt, & certe illam, quam ſtatuit S. Auguſtinus Ser. 355. al. 4. de diverſis cap. 5. *Quicumque vult exhæredato filio hæredem facere Eccleſiam, quærat alterum, qui ſuſcipiat, non Auguſtinum. Immo Deo propitio neminem inveniat.* 2. Si quis intermiſſis debitis reſtitutionibus, bona ſua legare vellet Eccleſiæ, ſive Matrici, ſive cuicumque, ab hoc pernicioſo conſilio eſſet a probo, & ſtudioſo Confeſſario avocandus; cum prius, quæ juſtitiæ ſunt, impleri oporteat, deinde quæ pietatis, & Religionis: & iniqua eſſet hujuſmodi teſtamentaria diſpoſitio, quæ Eccleſiæ non prodeſſet, & animæ teſtatoris quam maxime noceret.

CAPUT UNDECIMUM.

De reſtitutione facienda a cooperantibus ad damnum alterius. Nonnulli cooperationis modi expenduntur.

DOCTRINA.

I. *Qui alterius damno cooperantur, ſunt reſtitutioni obnoxii.*
II. *Modi recenſentur directe cooperandi alterius damno.*
III. *Modi indirecti exponuntur.*
IV. *Generalis doctrina de cooperantibus damno alterius.*
V. *Qui movent ad damnum inferendum, reſtituere debent, licet ſciant ab alio idem damnum procurandum.*
VI. *Nec non aliquando, qui movent ad modos damni inferendi.*
VII. *Quænam ſint veræ cauſæ alterius damno cooperantes.*
VIII. *Ad quid teneatur, qui dubitat, num alieno damno ſit cooperatus.*
IX. *Reſtitutioni eſt obnoxius jubens, ſive mandans.*
X. *Et quidem primo, ac principaliter.*
XI. *Quando liberetur a reſtitutione.*
XII. *Sicut & qui conſenſum præbet.*
XIII. *Nec non recipientes fures.*
XIV. *Quinam excuſentur.*
XV. *De in furto participantibus.*
XVI. *Nonnullæ Theologorum opiniones refelluntur.*
XVII. *Non obſiſtentes damno alterius ſunt reſtitutioni obnoxii.*

I. CUm, juxta Apoſtoli Pauli monitum, rei apud Deum ſint non ſolum qui *iniqua faciunt, ſed & qui facientibus conſentiunt*, juſtitiæ labe aſperguntur, & reſtitutionis onere gravantur non ſolum, qui aliis damnum quoquo modo inferunt, verum etiam qui tale damnum inferentibus aliquo modo cooperantur, ſive id poſitive præſtent, ſive negative, ſcilicet, vel quando in damnum proximi influunt, vel illud, quando tenentur, non avertunt, aut impediunt. Hæc omnia ſapientiſſime & clariſſime exponit S. Th. hic q. 62. a. 7. ſcribens: *Dicendum, quod ad reſtitutionem tenetur aliquis non ſolum ratione rei alienæ, quam accepit, ſed etiam ratione injurioſæ acceptionis. Et ideo quicumque eſt cauſa injuſtæ acceptionis, tenetur ad reſtitutionem. Quod quidem contingit dupliciter; directe ſcilicet, & indirecte. Directe quidem, quando inducit aliquis alium ad accipiendum .... Indirecte vero, quando aliquis non impedit, cum poſſit, & debeat impedire.*

II. Modos vero directe cooperandi alieno damno enumerat, ac explicat S. D. A. ſubdens: *Tripliciter quis directe cooperatur alterius detrimento. Primo modo ex parte acceptionis, movendo ad ipſam acceptionem, quod quidem fit præcipiendo, conſulendo, conſentiendo expreſſe, & laudando aliquem quaſi ſtrenuum de hoc, quod aliena accepit. Alio modo ex parte ipſius accipientis, quia ſcilicet eum acceptat, vel qualitercumque ei auxilium fert. Tertio modo ex parte rei acceptæ, quia ſcilicet particeps eſt furti, vel rapinæ, quaſi ſocius maleficii.*

III. Modos vero indirectæ cooperationis ſic exponit S. D. *Indirecte damno cooperatur alieno, quando aliquis non impedit cum poſſit, & debeat impedire; vel quia ſubtrahit præceptum, ſive conſilium impediens furtum, vel rapinam; vel quia ſubtrahit ſuum auxilium, quo poſſet obſiſtere; vel quia occultat poſt factum.* Omnes autem modos tum directos, tum indirectos his verſiculis contineri ſubdit.

Juſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus,
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

De his omnibus modis ſingillatim diſputabimus: ſed ob materiæ amplitudinem nonnullos cooperandi modos, illos videlicet, qui ſemper onus reſtitutionis imponunt, in hocce capite expendemus; ceteros vero, qui non ſemper ad reſtitutionem adſtringunt, ſequenti reſervamus.

IV. Primo tamen nonnullæ generaliores doctrinæ ſunt explicandæ, antequam ad ſingulos expendendos modos progrediamur. Et prima quidem generalis doctrina eſt illa, quam modo ex D. Thom. attigimus, videlicet nec ſemper, nec omnes alterius damni cooperatores reſtitutionis onere gravari. Sic enim docet S. D. *Sciendum, quod quinque præmiſſorum ſemper obligant ad reſtitutionem: Primo juſſio; quia ſcilicet ille qui jubet, eſt principaliter movens: unde ipſe principaliter tenetur ad reſtituendum: Secundo conſenſus, in eo ſcilicet, ſine quo rapina fieri non poteſt: Tertio recurſus; quando ſcilicet aliquis eſt receptator latronum, & eis patrocinium præſtat: Quarto participatio; quando ſcilicet aliquis participat in crimine latrocinii, & in præda: Quinto tenetur ille qui non obſtat, cum obſtare teneatur: ſicut Principes, qui tenentur cuſtodire juſtitiam in terra, ſi per eorum defectum latrones increſcant, ad reſtitutionem tenentur: quia reditus, quos habent, ſunt quaſi ſtipendia ad hoc inſtituta, ut juſtitiam conſervent in terra. In aliis autem caſibus enumeratis non ſemper obligatur aliquis ad reſtituendum. Non enim ſemper conſilium, vel adulatio, vel aliquid hujuſmodi eſt efficax cauſa rapinæ. Unde tunc ſolum tenetur conſiliator, aut palpo, ideſt adulator, ad reſtitutionem, quando probabiliter æſtimari poteſt, quod ex hujuſmodi cauſis fuerit injuſta acceptio ſubſecuta.*

V. Altera generalis doctrina. Qui alium inducit, & efficaciter movet ad damnum aliquod infe-

ferendum, de quo non cogitabat, ad reſtitutionem tenetur, licet certo ſciret impellendum ab alio ad idem crimen. Prima hujus doctrinæ pars de reſtitutione facienda ab efficaciter movente alium ad damnum aliquod inferendum, eſt ipſo naturali lumine nota; cum hic ſit revera damni illati efficax cauſa, non minus quam ipſe inferens: & definita fuit ab Innoc. XI. in damnatione propoſitionis 39. ajentis: *Qui alium movet, aut inducit ad inferendum damnum tertio, non tenetur ad reſtitutionem iſtius damni illati*. Altera vero pars non minus eſt certa, & manifeſta, & evincitur ratione. Nam hic vere cauſa eſt illati damni, parumque intereſt ab alio fuiſſe impellendum: nam tu revera es, qui impellis: & ſicut alter qui impuliſſet, patrati facinoris comparticeps, immo & cauſa fuiſſet; ita & tu, qui primus impellis, pari crimine coinquinaris. Alioquin a reſtitutione liber eſſet, qui rem certo ab alio furto auferendam furaretur, & qui hominem ab alio occidendum occideret: quod quis dicere audebit? Immo & Chriſtus Dominus dixit quidem, *neceſſe eſt, ut veniant ſcandala*, ſed ſtatim ſubdidit, *væ homini illi, per quem ſcandalum venit*; ideſt, licet ſcandalum per alium dandum eſſet, ille tamen, per quem datur, in culpa eſt.

VI. Tertio. Qui in cauſa eſt, ut facinus aliquod, non quoad ſubſtantiam, ſed quoad modum, puta celerius, atrocius, libentius committatur, ad reſtitutionem tenetur, aliquando integre & totaliter, aliquando ſolum ex parte. Et primo quidem ad totius damni reparationem tenetur, quando dubium, incertumque ſit, num ſine tali conſilio, & impulſu ad celerius, atrociuſque committendum facinus, patratum revera fuiſſet: nam tunc non ſolius circumſtantiæ, ſed etiam ipſius facinoris in cauſa habendus eſſet hortator, conſiliator, ſuaſor; cum fortaſſis ſine ipſo damnum illatum non fuiſſet. At poſito, quod certiſſime facinus eſſet committendum, & damnum inferendum, attendendum puto ad conſilii, ſuaſioniſque objectum, ut onus reſtitutionis imponatur. Si enim ſuadeas, ut atrocius facias, ut libentius, puto ſolum teneri ad illud majus detrimentum, & damnum, ad quod malefactorem impuliſti. Sic c. ex. diſpoſitum ad verberandum hoſtem ſuum, ſuaſiſti, ut etiam vulneret; paratum ad furandum quinquaginta, hortatus es, ut centum furetur; ad ſolam illati damni partem, quam tua ſuaſione, & hortamento intuliſti, ſarciendum teneris, cum hujus tantum revera in cauſa fueris. Quod ſi objectum tui impulſus, vel hortationis fuit celeritas temporis, ut cum paratum ad occidendum, vulnerandum, furandum, ſed poſt plures dies, vel menſem, impellis, ut ſtatim furetur, ambigunt Theologi, an ad totius damni reparationem tenearis, an ſolum ad eam detrimenti partem, quæ ex celeritate, & anticipatione facinoris profluit. Salmanticenſes hanc poſtremam partem tuentur, & non ad totum damnum, ſed ſolum ad partem damni ſarciendam moventem teneri putant. 1. Nixi, ut ipſo videtur, doctrinæ S. Thom. in IV. Diſt. 15. q. 3. art. 5. ad 3. ajentis, duo requiri ad onus reſtitutionis in conſulente, nimirum ut *probabiliter credat conſilium ſuum fuiſſe efficax*: alterum, quod *ſine eo injuſta ablatio non eſſet commiſſa*. Porro cum ſupponatur malefactor ad damnum certo inferendum determinatus, dici non poteſt, hortantem, & conſulentem, ut citius damnum præſtet, ita eſſe illius cauſam, ut ſine eo damnum non eſſet illatum; cum certo fuiſſet datum, ſed ſolum poſt aliquot dies. 2. Quia malefactorem non ad furti, vel damni inferendi ſubſtantiam impellit, ad quod jam eſt certiſſime determinatum, ſed ſolum ad modum, & circumſtantiam temporis: & pro hac ſua opinione citant S. Antoninum, alioſque plures Theologos. At oppoſitum tenent alii plures ab ipſis Salmanticenſibus citati, quorum opinioni, utpote probabiliori, aſſentior. Nam 1. qui movet alium ad damnum celerius inferendum, ad verum peccatum movet hic & nunc committendum, unde reus eſt culpæ: at cujuſnam culpæ? profecto injuſtitiæ, quæ onus ſecum infert reſtitutionis. 2. Qui alium hortatur, ut potius hodie, quam cras hominem occidat, licet paratum ad eum occidendum in craſtinum, nedum ad circumſtantiam temporis, ſed & ad ipſam operis ſubſtantiam impellit, cum hodiernæ occiſionis circumſtantia ſine ipſa occiſione haberi non poſſit: quamobrem movens ad alium occidendum hodie, nedum ad circumſtantiam, ſed & ad ipſum opus impellit. 3. Quia in dilatione ſemper ſpes eſt, ne crimen fiat, & tanto major, quanto diutius differtur: nam occiſio futura pluribus modis & cauſis impediri poteſt: etenim præter mutabilitatem voluntatis humanæ, ſunt & alia plura, quæ occurrere poſſunt impedimenta, ex parte tum damnum inferre volentis, tum patientis, tum aliorum, tum ex variis humanis eventibus. Nec urget, quod ſubdunt Salmanticenſes, ſe nimirum loqui in hypotheſi, quod nulla ſit ſpes mutationis in animo damnum inferre volentis. Nam hæc hypotheſis in humanis rebus, quæ firmitatem non habent, chimærica eſt. Et revera fingamus pœnitentem ſe accuſare in confeſſione de conſilio dato homini parato ad alterum occidendum poſt menſem, ut ſtatim eodem die occidat; quod exequitur. Quid agere debebit prudens Confeſſarius? Interrogabit profecto primo, num certo poſt menſem foret ille occidendus. Profecto hærebit pœnitens, & quid reſpondeat, non habebit. At ſupponamus, at..nta perverſa occiſoris voluntate, vehementi ira concepta, perverſi animi firmitate fore, ut certo certius homicidium committeretur, poſtulabit, num aliqua externa cauſa impediri potuerit. Quid regerere poterit pœnitens, qui jam peracto homicidio nihil de illo amplius cogitavit, multoque minus animadvertit, num potuiſſet impediri? Quid ergo ſtatuet Confeſſarius, abſolutum dimittet, nullo impoſito reſtitutionis onere? Non puto. Oportebit igitur, ut ipſum tanquam ejuſdem delicti cooperatorem cum ipſo reo confundat, & ad reſtitutionem obſtringat, ſaltem pro rata dubii. Nec oppoſitum docet S. Thom. l. l. Nam 1. certum eſt, datum conſilium fuiſſe *efficax*: etenim revera homicidium patratum eſt; & certe dici non poteſt ſine ipſo conſilio adhuc fuiſſe homicidium committendum, cum plura potuerint occurrere ad illud poſt menſem perpetrandum impedimenta, tum interna, tum externa, tum ex parte interficientis, tum ex parte interfecti, & humanarum viciſſitudinum. Præſumendum eſt igitur ex conſilio dato homicidium eſſe ſubſecutum, tum quoad ſubſtantiam, tum quoad temporis circumſtantiam. Præterea, ſi S. D. verba ad litte-

ram accipiantur, doctrinam continerent omnino falſam. Nam in multitudine pravorum hominum, conſpirantium ad incendendam alicujus domum, quod incendium a ſingulis perfici potuiſſet, cum nemo ſingillatim ille ſit, *ſine quo* incendium non contigiſſet (ab unoquoque enim ſeorſum committi poterat) nemo ſingillatim dicendus eſſet vera cauſa illati damni, & nullus ad reſtitutionem foret cogendus; quod quam falſum ſit, nemo non videt. Quamobrem, dum S. D. docet, tunc conſilium eſſe efficax, quando ſine eo injuſta ablatio non eſſet commiſſa, ſolum efficacitatis conſilii indicium clarum afferre voluit; quin tamen per hoc negaverit, licet commiſſa fuiſſet etiam ſine illo conſilio prava actio, perverſum conſiliatorem vel a culpa eſſe habendum immunem, vel ab onere reſtitutionis ſublevandum; cum revera ſuo conſilio ad damnum inferendum impulerit. Quod manifeſte patet ex eo quod in ſumma hic art. 7. de conſiliatore perverſo loquens ſcribit: *Tunc ſolum tenetur conſiliarius, aut palpo, ideſt adulator, ad reſtitutionem, quando probabiliter æſtimari poteſt, quod ex hujuſmodi cauſis fuerit injuſta acceptio ſubſecuta.* Audiſti? Non poſtulat, ut ſit adeo principalis cauſa ſubſecutæ injuſtæ acceptionis, ut ſine ipſa non fuiſſet ſubſecuta injuſta acceptio; ſed ſolum poſtulat, ut conſiliator ſit aliquo modo cauſa injuſtæ acceptionis. S. vero Antoninus verba ſolum S. Thom. reſcribit, eadem proinde adhibenda explicatio.

VII. Hic itaque operæ pretium cenſeo exponere, quomodo quis poſſit alicujus effectus, ſive criminis cauſa dici. Nam cauſa vere *efficax*, ſicut in phyſicis, ita & in moralibus, non ea tantum dicitur, quæ vel *de ſe ſola ſufficiens eſt*, vel *abſolute neceſſaria* ad inducendum effectum: quandoquidem efficacitas cauſæ non a ſufficientia, vel a neceſſitate, ſed ab efficientia, influxu, & cooperatione in effectum deſumitur, ideoque cauſa, quæ in effectum influit, quacumque ſua, ſive ſufficienti, ſive neceſſaria, ſive unica, ſive totali, ſive partiali, ſive principali, ſive acceſſoria vi, & virtute, vera cauſa *efficax* eſt dicenda: quod pluribus phyſicis exemplis compertum eſt. Nam ſi ſeni equi rhedam trahant, omnes in curſu rhedæ efficaciter concurrunt; licet duo tantum ſufficerent, & duo principaliter rhedam trahant: pari pacto, ſi vir fortis, & robuſtus ſeram moveat ad ſecandum lignum ſimul cum puero, ambo ad ligni ſectionem efficaciter concurrunt; licet vir robuſtus ſolus potuerit ſeram trahere, & puer ſolus omnino non potuerit. Haud aliter in Moralibus: ſi quis Mandatario jubeat, ut hominem interficiat amplo promiſſo ſtipendio, deinde ab alio quoque idem mandatur homicidium, ſed adeo tenui oblata mercede, ut ſine priori mandato crimen perpetrandi onus non aſſumpſiſſet; quis inficiabitur, utroſque eſſe homicidii reos, & ad reſtitutionem teneri, cum ambo vera cauſa ſint homicidii? Hæc autem doctrina locum habet etiam in humanis judiciis; ſi enim ſex latrones hominem aggredientes ſtrictis enſibus interficiant, omnes rei homicidii habentur, omnes ſuſpendio puniuntur, licet fortaſſis non niſi unus illum interfecerit: nec expendit judex, num quilibet ita ſit reus homicidii, ut ſine eo homicidium non fuiſſet commiſſum; ſed cum omnes deprehendat ad homicidium concurriſſe, omnes reos habet, omnes plectit. Haud inficior tamen, unum magis altero peccare poſſe in prava actione, quo magis ad pravum opus concurrit. At quoad reſtitutionem non gravitas culpæ, ſed vis, & influxus in damnum alterius ſunt ſpectanda, & ex his onus reſtitutionis inferendum. Hæc doctrina in ſequentibus uberiorem lucem accipiet, magiſque perſpicua fiet.

VIII. Cum vero dubium ſuboritur, num quis ſua qualicumque actione, puta conſilio, hortatione, mandato &c. in damnum influxerit, expendendum eſt, num dubium ſit vel juris, vel facti; videlicet num dubites, an conſilium, mandatum, concurſum præſtiteris; vel certus de conſilio, mandato, & conſenſu, dubites, num conſilium, mandatum &c. cauſa fuerit efficax illati damni. Non deſunt Theologi, qui, nulla facta diſtinctione, ſtatuunt, dubitantem non eſſe ad reſtitutionem obſtringendum, eo innixi axiomate, & principio, *melior eſt conditio poſſidentis*. Verum quantum obtineat in Moralibus hoc principium, oſtendimus late Tract. 2. de Rat. humana diſſ. 3. cap. 7. n. 7. & in aliis Opuſculis, & præſertim in Tract. *de proxima humanarum actionum regula in opinionibus deligendis*. Hic itaque dicimus, dubitantem de ſuo facto, nimirum num mandatum, num conſilium dederit, num conſenſum præſtiterit, minime ad reſtitutionem teneri; cum delicta non ſint præſumenda, ſed probanda, & nemo eſt præſumendus malus, niſi certo conſtet. At, ſi certus ſit de mandato, conſilio dato, vel conſenſu præſtito, ad reſtitutionem tenetur, ſaltem pro dubii gradu. Nam duo hic habentur omnino certa, nimirum 1. datum pravum conſilium, mandatum &c. 2. damnum certe ſubſecutum. Porro hæc duo certa periculum inducunt, & validiſſimam præſumptionem de damno dato, proinde ſaltem juxta gradum incertitudinis reparando. Quod confirmari poteſt ex jure civili ſtatuente ff. de act. empt. L. *Si jactum. Dum quis jactum retis emit, ſi piſcator rete jactare recuſet, ad rei incertam æſtimationem teneri*, ideſt ad illud lucrum, quod ex jactu retis emptor ſperare poterat; licet contingere potuiſſet, ne quid in rete illaberetur. Immo A. P. hic art. 7. aperte docet, ad integram reſtitutionem teneri, quando conſiliator, aut palpo, ideſt adulator *probabiliter æſtimare poteſt, quod ex hujuſmodi cauſis fuerit injuſta acceptio ſubſecuta*. Quæ probabilitas 1. in præſumptione fundatur: nam juxta Regulam 46. in 6. *Inſpicimus in obſcuris, quod eſt veriſimilius, & quod plerumque fieri conſuevit*: conſilium dediſti, vel mandatum Petro de furto committendo in domo Pauli; furtum revera commiſſum eſt in ea domo: eſt igitur præſumendum ex dato vel conſilio, vel mandato profluxiſſe. 2. Confirmatur ex praxi Juris Canonici, in quo ſtatuitur, vulnerantem hominem, deinde mortuum, licet dubium ſit, num mors ſit ex vulnere ſecuta, habendum eſſe tanquam homicidam, & irregularem. 3. Denique ex praxi in criminalibus judiciis cuſtodita: dum enim conſtat de mandato homicidii dato, & de ſubſecuto homicidio, niſi reus clare oſtendat, vel ſe mandatum revocaſſe, vel non ex ſuo mandato profluxiſſe, homicidii reus habetur. Et hæc quidem generaliora expoſuimus; nunc ad ſingulos modos damnificandi explicandos progredimur.

IX. Primus modus a S. Thom. ponitur *juſſio*, vel mandatum, ſive hoc ſubditis detur, puta a patre filiis, a domino ſervis, a Principe ſubditis, ſive etiam aliis nullo modo mandanti ſubjectis: ſatis enim eſt ſi quis mandet, ut ejus juſſione delictum patratum dicatur; ut explicat Alex. III. cap. Mulieres de ſent. excom. dicens: *Cum is committat vere, cujus auctoritate, vel mandato delictum committi probatur*. Fieri autem poteſt juſſio vel explicite, vel implicite. Primo modo cum aperte dicitur, occide inimicum, rape rem alienam, domum incende &c. 2. Implicite, cum quis præſertim Superior eorum inferioribus conqueritur, ſe neminem habere, qui de ſibi illata injuria ulciſcatur, qui hoſtis ſui temeritatem non cohibeat; vel qui dicit ſibi gratum fore, ſi quis furtum, homicidium, vindictam exequeretur; vel denique ſi præmium polliceretur hæc crimina patranti, licet nulli hoc mandet, vel nullum in particulari deſignet. Quando vero mandatum non expreſſis verbis, ſed tacite datur, penſanda ſunt loquentis verba, ut inde colligatur, num vim mandati contineant; cum fieri poſſit, aliquem imprudenter ex alterius vel querimoniis, vel ira, vel deſiderio vindictæ incaute manifeſtato anſam arripere nocendi proximo contra, vel ultra mentem, & voluntatem conquerentis, & iraſcentis.

X. Mandans, cum *ſit prima, & principalis cauſa illati damni*, ut docet S. Thom. ad ejus reparationem continuo tenetur: nam *ille qui jubet* (verba ſunt S. D.) *eſt principaliter movens; unde ipſe principaliter tenetur ad reſtitutionem*; niſi forte res proximi, ex alterius mandato furto ſublata, ſit in mandatarii poſſeſſione: tunc enim ratione rei acceptæ hic primus domino reſtituere obſtringitur. Jubens, & mandans non ſolum reparare tenetur damnum ſua juſſione inductum, ſed etiam alia omnia detrimenta, quæ prævidere poterat obventura ex circumſtantiis: ut ſi quis jubeat incendi domum vicini, & flammæ vento agitatæ etiam alias conterminas domos incendant, ad totum damnum reparandum obſtringitur. Immo & damna, quæ ipſe mandatarius ſubire cogitur in executione mandati, ſi tamen mandans ſit ejus Superior: nam Superioris juſſa reſpectu inferioris habent quamdam vim, ac moralem coactionem, qui propterea non ſponte, ſed quodammodo coacte obtemperat. At ſi ſubditus non ſit, ſed pretio conductus, vel precibus illectus, tum cum mandatarius totum periculum in ſe ſuſcipiat contentus mercede, ad damna & detrimenta, quæ ſubire cogitur, reparanda non tenebitur mandans.

XI. A damni reparatione liberatur mandans 1. ſi præceptum maleficium patratum non ſit: nullo enim illato damno, nullum habetur reſtitutionis onus. 2. Si expreſſe, vel tacite mandatum revocet, dummodo revocatio ante executionem fiat, & mandatario innoteſcat: tunc enim ſi damnum inferatur a mandatario, ejus eſt malitiæ, non mandantis juſſioni tribuendum. Verum ſi mandati revocatio ad notitiam mandatarii non perveniat, licet id fiat ex negligentia, & culpa famuli miſſi ad revocationem vel verbo, vel litteris illi manifeſtandum, adhuc mandans erit reſtitutioni obnoxius, cum ſemper ejus mandatum in cauſa fuerit illati damni: quod locum pariter habet, ſi ipſe mandatarius audita revocatione mandati, vel credat ſerio non eſſe factam, vel vi extortam, vel etiam ejus obliviſcatur, quapropter juſſionem exequatur, & damnum inferat, ſemper verum eſt damnum ſecutum vi injuſti mandati. Tacite autem cenſetur revocatum mandatum, quando qui juſſit damnum inferendum alicui ſibi inimico & infenſo, poſtea cum ipſo reconcilietur, & amicitiam, ac familiaritatem, vel etiam affinitatem cum ipſo contrahat; tunc enim mandatarius prudenter judicare poteſt revocatum mandatum, ut animadvertit Sylvius hic ſupra art. 7. q. 62. ſcribens: *Revocatio poteſt fieri dupliciter, aut expreſſe, ut exprimendo ſuam contrariam voluntatem, verbo, ſcripto, vel nuntio, vel tacite, ut ſigno, nutu, amicitia, familiaritate, vel affinitate interea temporis contracta cum eo, qui prius erat inimicus*. Lapſus vero longioris temporis a dato mandato ad executionem, tacitæ revocationis vim non obtinet; cum mandatarius præſumere poſſit ſibi relictum & tempus & occaſionem executionis.

XII. Secundo loco eſt quis reſtitutioni obnoxius ratione præſtiti *conſenſus* ad damnum alteri injuſte inferendum, & quidem non cujuſcumque conſenſus, ſed talis, qui revera in damnum ipſum influat: ſi enim nullo pacto influat, peccabit quidem, ſed reſtitutioni non erit obnoxius, ut ſi Magnati dicenti familiari ſuo, ſe mandatum jam dediſſe de interficiendo homine ſibi infenſo, iſte humano reſpectu annuat, vel dicat hoc ſibi quoque gratum eſſe; hæc enim complacentia in jam deſtinatum ſcelus non influit. Quamobrem illi conſentientes præcipue hic deſignantur, qui ex officio, & munere ſuo tenentur non conſentire, & alterius damnum impedire, ut conſiliarii Regis, qui bello injuſto, vel legibus iniquis conſentiunt, qui ſuffragium ferunt in ſententia injuſta, in electione indigni, qui conſentiunt liti injuſtæ a conſanguineis, vel affinibus motæ. Et hæc omnia communiter a Theologis docentur, & eſt ex ipſa æquitate naturali ſatis manifeſtum. Quod igitur ſolum diſputationi ſubeſt, illud eſt, nimirum ſi in ſuffragiis ferendis, in quibus ad definitionem non omnia exquiruntur ſuffragia, ſed ſolum major pars attenditur, omnes qui ſuffragio ſuo iniquæ ſententiæ, vel injuſtæ electioni conſentiunt, peccent, & ad reſtitutionem teneantur. Et quidem omnes peccare certum eſt, cum omnes ad injuſtum facinus concurrant. Præterea & illos reſtitutioni obnoxios cenſent Theologi, 1. quando omnium ſuffragia ad judicium, vel electionem requiruntur. 2. Quando omnes ſecreto ſuffragium ferunt, cum tunc quilibet ſeorſum, & de ſe facinori conſentiat. 3. Quando ſuffragia aperte feruntur, qui primi ſuffragium injuſtum ferunt, licet prævideant ceteros quoque ſuffragaturos indignæ electioni, vel injuſtæ ſententiæ, quia revera primi influunt in actionem injuſtam, immo ſuo exemplo vel alios excitant, vel in ſententia confirmant. 4. Si videntes poſt aliorum ſuffragia ſe ſua contradictione, & voto oppoſito efficere poſſe, ut qui jam ſuffragarunt, ſententiam mutent, peccant, & ad reſtitutionem tenentur, ſi non obſiſtant, & ſi voto aliis ſe adjungant, cum hoc pacto in malum cum aliis conſpirent, immo ita efficaciter conſpirant, ut ſine hoc ſuo ſuffragio crimen non patraretur, & damnum non ſequeretur. Difficultas ſolum in eo ſita eſt, quando major pars ſuffragatorum neceſſaria, & ſuf-

ſufficiens ad effectum jam pro injuſta ſententia, vel pro indigni electione votum dedit; ideoque nihil ad rem conferunt reliqua ſuffragatorum vota, ſive conſentiant, ſive diſſentiant, num qui ex humano reſpectu, vel puſillanimitate votum ſuum adjungunt, ſint reſtitutioni obnoxii. Et quidem a reſtitutione eos liberant plures, & quidem magni nominis Theologi, hoc moti argumento: Quia, inquiunt, licet peccant, tamen ſuo ſuffragio in damnum proximi non influunt; quippe quod jam independenter omnino ab eorum conſenſu illatum fuerat per priora ſuffragia. Id confirmant & auctoritate S. Thom. hic art. 7. aperte dicentis, opus reſtitutionis inducere conſenſum *in eo ſcilicet, ſine quo rapina fieri non poſſet*. Porro iniqua ſententia, vel electio jam ſine horum conſenſu nedum fieri poterat, ſed revera effecta eſt. Ergo nullo pacto in illam ſuo conſenſu influunt. At oppoſitum ſentiunt alii non inferioris ſubſellii doctores Theologi, & quidem, ut mihi videtur, probabilius. Nam illi omnes ad damnum ſarciendum tenentur, quorum nomine damnum illatum fuit: porro damnum infertur nomine omnium ſuffragantium: ergo ad illud ſarciendum obſtringuntur: nam ſententia non aliquorum tantum nomine profertur, & executioni demandatur, ſed omnium illorum, qui ſuffragio ſuo illam tulerunt. Nec obſtat, poſtremos ſuffragatores damnum impedire non poſſe. Nam licet non valeant abſolute impedire, valent tamen, quantum de ſe eſt, efficere, ut eorum nomine damnum minime inferatur. Præterea non excuſantur, quia etiam ſine illorum ſuffragio damnum datum fuiſſet: ſat enim eſt, ut & ipſimet ad damnum concurrant, ut vera cauſa damni habeantur: quemadmodum contingit, ſi duo inimicum gladiis aggreſſi, illum vulnerent animo interficiendi, & tertius forte præteriens ipſis aſſocietur in occiſione; quis hunc homicidam non appellabit, & reſtitutioni obnoxium? licet ſine ipſo adhuc illum duo alii interfeciſſent. Pari pacto, ſi incenſa domo, alii ſupervenientes novam igni materiam ſubminiſtrent ad ejuſdem domus incendium, quis judex juſtus eos ceu incendiarios non puniet? licet domus etiam ſine ipſorum concurſu fuiſſet comburenda. Pari itaque ratione & de ſuffragatoribus idem dicendum eſt. His accedit, eo promptius, & celerius iniquam ſententiam, vel electionem executioni demandari, quo major eſt ſuffragantium numerus in eam conſpirans. Verba vero S. Thom. ita ſunt intelligenda, ut explicent efficacitatem conſenſus, qui certe, & maxime influit in damnum proximi, quando ſine illo rapina fieri non poterat; non vero quod ita limitent conſenſum, ut niſi talis ſit, non inferat onus reſtitutionis, ut ſuperius diximus. Nam paulo poſt de conſiliatore, & palpone, quos non ſemper ad reſtitutionem teneri docet, ſcripſit eos ad reſtituendum obſtringi, quando *probabiliter æſtimari poteſt, quod ex hujuſmodi cauſis fuerit ſubſecuta injuſta acceptio*. Immo paulo ſuperius hanc generalem regulam ſtatuerat, *quicumque eſt cauſa injuſtæ acceptionis, tenetur ad reſtitutionem*. Hoc enim pacto indicat D. A. ad reſtitutionem ſatis eſſe, ſi conſilium, vel adulatio probabiliter in effectum influat. Porro quis inficiabitur, ſuffragatores omnes in injuſtam vel electionem, vel ſententiam ſuis ſuffragiis non influxiſſe, & veram ſubſecuti effectus cauſam non fuiſſe? Quare optime ſcribit Continuator Tournely par. 3. de Reſtit. ſect. 4. punct. 3. *noſtræ oppoſitam opinionem, quæ Laymani temporibus communis erat, paſſim nunc rejici*. Recolantur, quæ paulo ſuperius diximus n. 7.

XIII. Tertio loco S. D. inter eos, qui proximo damnum inferentes ad reſtitutionem obligantur, enumerat recipientes (receptio enim deſignatur verbo *Recurſus*) *quando ſcilicet aliquis eſt receptor latronum, & eis patrocinium præbet*: vel, ut paulo ante dixerat, *directe quidem inducit alium ad injuſte accipiendum . . . . quia ſcilicet illum acceptat, vel qualitercumque ei auxilium fert*. De his quoque S. Auguſtinus epiſt. 54. *Illud vero fidentiſſime dixerim, eum qui pro homine ad hoc intervenit, ne male ablata reſtituat, & qui ad ſe confugientem, quantum honeſte poteſt, ad rectitudinem non compellit, ſocium eſſe fraudis, & criminis. Nam miſericordius opem noſtram talibus ſubtrahimus, quam impendimus. Non enim opem fert, qui ad peccandum adjuvat, ac non potius ſubvertit, atque opprimit*. Itaque juxta hos ſanctos Doctores rei ſunt illati damni, & ad reſtitutionem tenentur 1. cauſarum Patroni, qui fures, latrones, graſſatores apud judices defendendos ſuſcipiunt, impedientes, ne damnum paſſi redintegrentur, & rei a judice puniantur, qui præterea reos conſulunt, ne crimen fateantur, licet juridice interrogentur. 2. Qui fures, ſicarios, latrones hoſpitio recipiunt, protegunt, defendunt, inſtrumenta furti &, latrocinii penes ſe ſervant, & cuſtodiunt. 3. Qui prædas emunt, cuſtodiunt, ſervant, cum ex his omnes, & ſinguli ſuppeditent hujuſmodi malefactoribus ſecuritatem, tutelam, opportunitatem ad damnum injuſte inferendum, vel efficiunt, ne injuſte ablatum reſtituatur. His accenſendi ſunt Magnates, & potentes viri, nec non belli duces, qui optime ſcientes famulos, & milites ſuo abuti patrocinio, & favore ſuo ad rapinas, furta, damna, violentias, oppreſſiones, illos non coercent, domo expellunt, protectione non privant, ad reſtitutionem non cogunt; quippe qui in cauſa vere ſunt illati damni, quod perditi illi viri inferre non auderent, niſi ab his ſe defendi, atque protegi certo noſcerent.

XIV. Rei tamen non ſunt habendi, & ad reſtitutionem cogendi, qui hujuſmodi malefactores recipiunt cauſa hoſpitalitatis, ut caupones, ſtabularii, ut eis vel hoſpitium præbeant, vel cibum; cum hæc communia officia nihil in eorum facinora influant: Sicut nec ii, qui illos recipiunt, celant, occultant ratione amicitiæ, vel miſericordiæ, ne a lictoribus capiantur, vel ad fugam arripiendam adjuvant; cum hæc ſint quædam humanitatis officia, quæ illis exhibent, non ut eorum ſceleribus faveant, ſed ut ad pœnas vitandas adjuvent. Hinc licet ad ſua facinora revertantur, non propterea, qui illis ad fugam auxilium ſuppeditarunt, ad reſtitutionem tenentur; cum ſequentia, ſicut & præcedentia furta ex eorum tantum prava voluntate proveniant, non ex iſtorum qualicumque miſericordia.

XV. Participantes enumerat 4. loco S. Thom. inter eos, qui damnum illatum reſarcire adſtringuntur. Quæ participatio eſſe poteſt vel in injuſta acceptione, vel in re accepta, vel in utroque;

quod

quod exponit A. P. hic q. 7. his verbis : *Quando ſcilicet participat in crimine latrocinii , & in præda :* & , ut paulo ante dixerat , ex parte rei acceptæ , *quia ſcilicet particeps eſt furti , vel rapinæ , quaſi ſocius maleficii* . Quocumque autem modo quis participet , & reus eſt furti , & reſtitutioni obnoxius . Nam illum , qui rem furto acceptam detinet , licet bona fide acceperit , ad reſtitutionem teneri , nemo eſt , qui ambigat ; multoque magis , ſi mala fide acceperit . Si vero rem non habeat , adhuc ad reſtitutionem ipſum teneri docet , & oſtendit hic a. 7. l. D. A. ſcribens : *Dicendum , quod ad reſtitutionem tenetur aliquis , non ſolum ratione rei alienæ , quam accepit , ſed etiam ratione injurioſæ acceptionis : & ideo quicumque eſt cauſa injuſtæ acceptionis , tenetur ad reſtitutionem* . Porro participantes in re accepta illi ſunt , qui partem prædæ accipiunt , qui res furto ablatas levi pretio emunt , qui , ut eas vendant , mercedem accipiunt . Ex parte vero injuſtæ acceptionis participes ſunt 1. qui auxilium præbent ad damnum inferendum , cujuſmodi ſunt , qui adjuvant ad occiſionem , vulnerationem , effractionem , ablationem rei alienæ . 2. Qui ad furtum , rapinam , vel damnum proximi inſtrumenta ſuppeditant , ſcalas deferunt , claves adulterinas conficiunt . 3. Qui furem gratia defenſionis ad ſecuritatem comitantur , excubias agunt , tranſeuntes terrent , & ne viam proſequantur , impediunt , qui portas aperiunt , feras effringunt , prædam aſportant , vel cuſtodiunt , & hujuſmodi . 4. Notarii , & ſcribæ uſurarios contractus auctoritate ſua confirmantes , iniquam ſententiam ſcribentes , vel teſtamenta ficta conficientes in gratiam hæredum contra ſibi compertam teſtatoris voluntatem .

XVI. Nonnulli tamen Theologi hanc apponunt conditionem , ſi nimirum alterius injuſtitiæ participes ſint , & cooperatores per actiones de ſe malas , & illicitas ; ſecus , ſi per actiones indifferentes , quas præſtare cogantur metu gravioris mali : & ſic ruſticos illos excuſant , qui coacti a militibus , vel prædonibus poſt furtum , vel rapinas , eis ſuppeditarent currus , equos , immo & ſuam operam ad prædam aſportandam . Et quidem eos excuſant vel ratione operis præſtiti , quod indifferens putant . At hoc aperte falſum eſt : cum inter participes furti illi ab omnibus enumerentur , qui prædas aſportant , licet de illis non participent : & inſuper latroni auxiliari in aſportanda præda profecto opus indifferens dici non poteſt . Vel excuſant metu gravioris mali ipſis intentati , ſi renuant . At nec iſta juſta eſt excuſatio : nam non licet peccare metu mortis , & vita eſt abjicienda , & perdenda , cum agitur de peccato committendo . Quamobrem mirum non eſt , ſi hiſce certis relictis doctrinis digladientur , & invicem diſcrepent in operibus aſſignandis , quas licite ſine onere reſtitutionis exercere poſſunt ruſtici in favorem militum , & prædonum . Nam Sylvius alia diſtinguit opera , quæ ruſticis præſtare nullo modo licere putat , alia vero , quæ illis concedit . Quæ illicita appellat , nec metu gravis damni præſtanda cenſet , ſunt fores effringere , pecora , vel armenta e ſtabulis abigere , per feneſtras conſcendere , ſcalas & inſtrumenta ſuppeditare . Quod vero illis concedit , eſt prædas jam coadunatas vehere . At ſi rationes , quas profert , expendantur , vel omnia licere dicendum eſt , vel nec hoc poſtremum . Nam ideo licitum hoc putat 1. quia vehere prædam eſt aliquid indifferens , quod dominum non lædit , niſi ex iniqua intentione furis . 2. Quia dominus irrationabiliter invitus eſt , nec juſte expetere poteſt , ut alter cum propriæ vitæ diſpendio , & periculo rebus ſuis conſulat . 3. Quia prædas vehere non eſt furtum facere , ſed factum ſupponere . Quæ omnia argumenta vel nimis probant , vel nihil probant . Nam & fores effringere , & pecus e ſtabulo abigere , & ſcalas , ac alia inſtrumenta ſuppeditare eſt quid de ſe indifferens , quod domino non nocet , niſi ex iniqua furis intentione . Minime , reponit Sylvius : nam licet de ſe hæ actiones ſint indifferentes , hic & nunc tamen malæ ſunt , quatenus hic & nunc alterius injuſtæ acceptioni cooperantur . At hoc idem dici poteſt & de vectura prædæ injuſte acceptæ , quæ , licet ſit de ſe indifferens , tamen hic & nunc mala eſt , quia adjuvat furem in re aliena aſportanda , quam ſine tali auxilio domino relinquere cogeretur . Pari pacto , ſi dominus eſt irrationabiliter invitus , quia expetere non poteſt , ut alter cum propriæ vitæ periculo , & diſpendio res ſuas conſervet ; ergo nec eſt irrationabiliter invitus , quod ſcalas ſubminiſtret , jumenta e ſtabulo abigat , fores aperiat , cum hæc officia ſine ſuæ vitæ periculo , & diſpendio omittere non poſſit : & ſi eſt rationabiliter invitus , quando ruſticus ſcalas ſuppeditat , fores effringit , oves abigit , erit & rationabiliter invitus , quando bona ſua alio transfert , & in locum ubi ea nunquam poterit recuperare . 4. Denique , ſi prædam vehere non eſt furtum facere , ſed factum ſupponere , ita præbere ſcalas , pecora e ſtabulo emittere , fores effringere non eſt furtum facere , ſed faciendum permittere , quod impediri non poteſt . Quamobrem puto non recedendum a regulis , quas poſuimus , & late explicavimus Tract. 4. de Virt. Theol. Diſſ. 3. de Caritate capp. 20. & 21. de cooperatione ad malum , & hic ad memoriam ſunt revocandæ .

XVII. Obnoxios reſtitutioni ultimo loco declarat S. Thom. *non obſiſtentes* damno alterius , in qua claſſe collocat præcipue *Principes , qui tenentur cuſtodire juſtitiam in terra , ſi per eorum defectus latrones increſcant , ad reſtitutionem tenentur : quia reditus , quos habent , ſunt quaſi ſtipendia ad hoc inſtituta , ut juſtitiam conſervent in terra* . His accenſendi ſunt cuſtodes nemorum , & vinearum , qui ſtipendio conducuntur ad eorum cuſtodiam : eapropter obſiſtere tenentur volentibus vel ligna cedere , vel fructus auferre . Pari pacto Miniſtri Principum , & Magiſtratuum præpoſiti vectigalibus , & mercibus vetitis , ſi ſciant vel vectigalia fraudari , vel merces introduci , quarum ingreſſus a ſuprema Poteſtate prohibetur , & ideo pecuniam accipiunt : multoque magis peccant , & ad reſtitutionem tenentur , ſi ipſi eas merces vel introducant , vel introducentes ſocient , & tueantur , ne forte ab aliis Miniſtris impediantur .

XVIII. Omnes iſti qui in cauſa ſunt alterius damni , ad reſtitutionem tenentur in ſolidum , non ſecundum partem vel inducti damni , vel percepti lucri ; adeout altero non reſtituente , vel reparante damnum , ceteri omnes ſingulatim teneantur : & ratio eſt manifeſta , nam omnes ſunt vera cauſa injuſtæ actionis , & illati damni : omnes ergo da-

damnum reparare tenentur. Hinc ab aliquibus Theologis carminibus cauſas cooperantes exprimentibus verſiculus hic præmittitur:

Quilibet in ſolidum reddat prius injurioſo.
Juſſio, Conſilium &c.

CAPUT DUODECIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Qui alium ad damnum inferendum rogant, reſtituere tenentur.*
II. *Qui mandat damnum inferendum, licet limites præſcribat, ab integra damni reparatione non ſemper liberatur.*
III. *Reſtitutioni non ſubeſt, qui ratum habet damnum ſuo nomine illatum.*
IV. *Quando qui ſuffragium ferre recuſant, ſint reſtitutioni obnoxii.*
V. *Quinam inter furum receptores ſint numerandi.*
VI. *Milites ſinguli ad totam damni reparationem tenentur.*
VII. *Non vero qui ſimul non conſpirant.*
VIII. *Quando, & quomodo cuſtodes vinearum &c. ad reſtitutionem obligentur.*
IX. *Quomodo vectigalium exactores, & vindices.*
X. *Satellites, & vectigalium cuſtodes quid reſtituere debeant.*

Conſectarium Primum.

I. QUi alium rogat, vel illi deſiderium ſuum manifeſtat de damno inferendo proximo, cauſa eſt illati damni, ſi ſequatur, & ad reſtitutionem tenetur; immo ſi ſolum exemplo ſuo pravo alios ad damnum inferendum moveat. Prima pars hujus conſectarii eſt de ſe aperta, & evidens: qui enim rogat, vel deſiderium oſtendit alteri, illum efficaciter movet ad damnum inferendum, de quo non cogitabat. Nec audiendi ſunt laxiores illi Theologi, qui docuerunt, nec mandantem, nec ſuadentem ad damnificandum onere reſtitutionis obſtringi, ea abſurda, & imbecilli ratione, quia conſentiens, & exequens mandatum, vel precibus annuens hoc ex ſua præſtat voluntate benigna, & benevola erga rogantem, vel mandantem; cum hujus non benignæ, nec benevolæ, ſed iniquæ, & injuſtæ voluntatis in cauſa ſit qui rogat, vel mandat; nec hujus crimen, illius tollit, vel minuit iniquitatem. Perverſe vero abutuntur auctoritate Dominici Soto, docentis adoleſcentem, qui puellam ad ſtuprum precibus attraxit, ſi ipſe convertatur, non teneri ex juſtitia, ſed ex caritate ad converſionem quoque ſeductæ puellæ procurandam. Cum longe diſpar ſit factum: hic enim agitur de converſione complicis ſponte in crimen conſentientis; ibi vero agitur de damno a duobus iniquis innocenti tertio illato. Præterquamquod Soto aperte docuit lib. 4. de juſtit. & jure quæſt. 7. art. 3. inter eos, qui ad reſtitutionem obligantur, primo *recenſendos illos*, *qui auctores fuerunt illati damni*. Alteram vero partem probavimus in Tract. de Virt. Theolog. Diſſ. 3. de Caritate cap. 19. conſect. 14. & hic ſolum addimus, multo magis veram eſſe doctrinam poſitam in eo, qui pravo animo vineam alterius ingreſſus uvas ſurriperet, ut alios quoque videntes ad idem damnum inferendum excitaret, juxta ea quæ ſuperius diximus; cum actio de ſe iniqua ſit, & pravus adſit animus eam ordinans ad damnum alterius etiam ab alio inferendum, & revera ſequitur deſideratum detrimentum: quare a culpa injuſtitiæ eximi non poſſe, & a reſtitutionis onere non liberari cenſemus.

Conſectarium Secundum.

II. Qui mandat aliquod damnum inferendum, licet mandatario certos terminos præſcribat, quos iſte prætergreditur, non ſemper ab onere ſarciendi etiam majus damnum illatum liberatur mandans. Explicatur: Mandas, ut inimicum tuum fuſte percutiat, & mandatarius gladio vulnerat; mandas, ut decem aureos furetur, & ille triginta abſtulit: ſi res abſolute ſpectetur, ad exceſſum illum non teneris, quod ex ſola prava mandatarii voluntate prodiit. At ſi res in praxi ſpectetur, non ita ſentiendum eſt. Nam animadvertendum 1., num quos præſtituiſti limites obſervare moraliter poſſit mandatarius; nam aliqui occurrere poſſunt caſus, qui difficilem reddant cuſtodiam præſtituti limitis. 2. Num mandatarius propria pravitate impulſus non curet limites ſervare, quos cum tu, qui mandas, & prævidere poſſis, & tenearis, te obnoxium conſtituis reſtitutioni, cum majoris illius damni vere in cauſa ſis, ſin directe, indirecte tamen, & implicite in prava actione per te mandata. Et revera ita ſtatuitur ipſo jure canonico cap. 15. *Qui mandat* de homicid. c. 6. ubi Innoc. IV. ſic decernit: *Is qui mandat aliquem verberari, licet expreſſe jubeat, ne occidatur ullatenus, vel membrum aliquod mutiletur, irregularis efficitur, ſi mandatarius fines mandati excedens mutilet, vel occidat; cum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire poſſe debuerit cogitare.* Pari ratione, & cauſa, ſi præcepiſti, ut Petrum occideret, mandatarius vero per errorem Paulum interficit, reus es homicidii, & teneris ad totum damnum ex Pauli morte obveniens, cum illius tua juſſione in cauſa fueris.

Conſectarium Tertium.

III. Qui damnum proximo ſuo nomine illatum ratum habet, & adprobat, quod tamen ipſe inferendum nullo modo voluit, ad reſtitutionem non tenetur. Ratio eſt manifeſta: nam ratihabitio, quæ factum ſubſequitur, non poteſt influere in effectum ipſam præcedentem; nulla enim cauſa eſſe poteſt ſuo effectu poſterior: & licet mandatarius damnum intulerit, ut rem gratam domino, vel Patrono præſtaret, & hunc finem unice reſpexerit; verum tamen ſemper eſt, dominum nullo pacto damnum antea vel voluiſſe, vel juſſiſſe. Nec obſtant leges, quæ ſtatuunt ratihabitionem retrotrahi, & mandato ſine dubio comparari; ſicut nec declaratio Bonifacii VIII. ſtatuentis de ſent. exc. in 6. *Cum quis abſque tuo mandato manus injicit tuo nomine violentas in Clericum, ſi hoc ratum habueris, excommunicationem latam in Canone incunctanter incurris.* Nam leges ſolum præſumptione nituntur, & præſupponunt eum, qui ratum habet contractum vel homicidium nomine ſuo vel initum, vel patratum, mandaſſe: quæ tamen præſumptio locum non habet in foro conſcientiæ, quod

non

non præſumptione innititur, ſed veritate. Similiter Bonif. VIII. ideo excommunicatos declaravit, qui ratam habent violentam manuum injectionem in Clericum, quia hæc excommunicatio extenditur in Cap. *Cum quis*, & Cap. *mulier* de ſent. excom. in *6.* non ſolum contra violentas manus injicientes in Clericos, vel Monachos, ſed etiam in illos, qui nomine ſuo factum ratum habent. Contingere tamen poteſt, ut quis ſua ratihabitione ad reſtitutionem teneatur, ſi per eam damnum paſſus damnorum reparationem conſequi impediatur; & ille qui damnum intulit, in injuſtitia detineatur: tunc enim, cum injuſta ſua actione alterius damni impediat reparationem, ad illud farciendum obſtringetur.

Conſectarium Quartum.

IV. Rei ſunt præſtiti conſenſus, & damni illati, ideoque reſtitutionis onere gravati, qui ſuffragium ferre recuſant in iis circumſtantiis, in quibus certo norunt ex ſui ſuffragii deficientia injuſtam ferendam ſententiam, vel indigni electionem faciendam: tunc enim cum poſſint, & teneantur ratione juris ferendi ſuffragii ad impediendam ſuo voto vel injuſtam ſententiam, vel iniquam electionem, huic conſentire, immo & concurrere cenſentur. Licet enim qui ſuffragii ferendi jure gaudent, non ſemper teneantur conſiliis intereſſe, vel in illis ſuffragium ferre; tamen quando norunt, ſe iniquitatem ſuo calculo impedire poſſe, nequeunt vel conventum declinare, vel a ſuffragio ferendo abſtinere: ideo enim eo jure donati ſunt, ut juſtitiam exerceant, & iniquitatem impediant. Præterea juxta S. Th. ille certo certius eſt in cauſa damni, *ſine quo damnum non fieret*. Et ſane, niſi iſte abſtineret a ferendo ſuffragio, damnum, injuſta ſcilicet vel ſententia, vel electio non fieret: ergo eſt certa damni cauſa, propterea reſtitutioni obnoxius.

Conſectarium Quintum.

V. Inter furum, & aliorum injuſte damnum inferentium receptores illi ſunt recenſendi 1. qui filios familias, pupillos, alioſque propria bona, vel illorum adminiſtrationem non habentes, in ſuas domus ad ludendum, & bona, quæ ſua non ſunt, diſſipanda recipiunt; multoque magis ſi eis chartas aleatorias, talos, taxillos ad ludendum ſuppeditent. 2. Qui fraudulentos aleatores recipiunt, quos norunt in ludendo colluſores decipere, & inique lucrari. 3. Qui proprium nomen uſurpari permittunt in fictis, & fraudulentis contractibus, ut alios ſuo ficto jure rem ſibi vendicandi, vel lucrum legitimum recipiendi fraudent; idem enim eſt, ac ſi ipſi pretium injuſtæ venditionis, vel emptionis reciperent; quamobrem ſunt reſtitutioni obnoxii. 4. Qui furibus, & damnificis fugientibus auxilium præbent, non ſolum ut pœnam, & ſatellitum manus effugiant, ſed ut rem furto ablatam, vel retinere poſſint, vel in tuto ponere; tunc enim ſunt vere furum receptores, & ipſi recurſum in furto præbent. Quamobrem optime, ut Cap. præced. n. 13. notavimus, S. Auguſtinus ad Macedonium ſcribit: *Qui ad ſe confugientem, quantum honeſte poteſt, ad rectitudinem non compellit, ſocius eſt fraudis, & criminis.* Quapropter qui miſericordiæ titulo furem vel abſcondit, vel ad fugam adjuvat, ne a lictoribus comprehendatur, & in carcerem traducatur, prius ab ipſo rem ablatam, quantum honeſte poteſt, repetere debet, & extorquere, ut eam domino reddat: & ſic hominem quidem recipiet, furem vero non recipiet.

Conſectarium Sextum.

VI. In direptione, & depopulatione agri, oppidi, urbis cauſa injuſti belli, primo ad integram reſtitutionem tenentur in ſolidum Duces, Principes, qui direptionem vel mandant, vel permittunt; ſicut etiam ipſi milites diripientes, & præſertim illi, in quorum manibus ſunt prædæ violenter ereptæ. Verum reſpectu militum benigniores Theologi eos a reſtitutione, ſaltem in ſolidum, liberare conantur, ſed abſque ſolido rationis fundamento. Nam inquiunt, licet doctrina de onere reſtituendi totum damnum illatum ſit ſpeculative vera, practice tamen milites excuſantur per accidens 1. Quia non poſſunt totum reſtituere. At hæc ratio vim habere poteſt quantum ad ipſam reſtitutionem in re & facto, non in jure & debito. 2. Quia dominorum voluntas non eſt, nec expectatio, ut plus reſtituant, quam partem ſuam. At unde hanc dominorum compertam voluntatem habent? immo non eſt potius præſumendum, dominos velle reſtitutionem quam juſtitia poſtulat, & ſua, quantum fieri poteſt, recuperare? Similiter non expectant: at non quia, quod ſibi ereptum eſt, liberaliter donent; ſed quia rapientium iniquitatem agnoſcentes, deſperant de ſuorum damnorum reparatione. Præterea, ubinam gentium auditum eſt, nullam ſpem, vel omnimodam recuperandi deſperationem injuſte ſpoliato rebus ſuis, ab onere reſtitutionis iniquos ſpoliatores liberare; maxime cum hæc deſperatio totam baſim habeat in ipſa ſpoliatoris iniquitate? 3. Dum milites caſtrum diripiunt, cum ſinguli ad totam direptionem non ſufficiant, ſed omnium neceſſarius ſit concurſus, ſinguli ſunt cauſa partialis damni partialitate cauſæ: & quamquam ſinguli influant in totum damnum, tamen non influunt totaliter, ideſt damnum non habet totum ſuum eſſe a ſingulis, tanquam a cauſis ſeorſum ſufficientibus ad ipſum totum ponendum: ergo non ad totum damnum reparandum tenentur. At hæc ſunt mera ſophiſmata, & verborum portenta, quæ mentem confundunt, veritatem obnubilant, iniquitatem defendunt. Nonne omnes, & ſinguli ad totum damnum concurrunt, & illud inferunt? Omnes ergo, & ſinguli ad totius damni reparationem obſtringuntur. Hæc aperta, clara, manifeſta ſunt lumine ipſo naturali. 4. Si ſinguli milites non moveant alios, & ſublato ſingulorum concurſu adhuc fieret totum damnum, ſinguli non tenentur ad totum, ſed tantum ad partem; quia ſinguli non poſuerunt, ne quidem moraliter, rem cauſativam totius damni, nec illud poterant, aut ſaltem non tenebantur impedire. At & hoc quoque ſophiſma eſt. Nam nonne facto, & opere omnes, & ſinguli conſentiunt in totum damnum inferendum? Cur ergo ad totum damnum reparandum non obſtringentur? Quia, inquiunt, ſinguli totum damnum non efficiunt. Fateor, ſi hoc intelligatur phyſice, ideſt ſinguli manu, & armis non totum inferunt damnum. At inficior, & pernego, ſi in-

ſi intelligatur moraliter: nam hoc pacto ſinguli ad totum damnum efficiendum concurrunt; cum ſinguli ſingulos adjuvent ad ipſum damnum totum, & totaliter efficiendum. Rejicienda eſt igitur ut improbabilis hæc doctrina, quæ ab integra damnorum reparatione hos milites liberat. Quod intelligendum eſt de pluribus graſſatoribus unum viatorem ſimul ſpoliantibus, cum par ſit ratio.

Conſectarium Septimum.

VII. Quando plures vineam, vel hortum ingreſſi, racemos, vel alia furantur, ſi non ſimul conſpirent in furtum, ſed alius alio ignorante fructuum partem ſurripiat, non ſinguli in ſolidum tenentur ad reſtitutionem, ſed ſolum pro rata rei ſublatæ. Ita docet S. Raymundus in Summa. *Si non iverunt ſimul, ſed quilibet pro ſe ſeparatim faciebat damnum, quilibet tenetur pro eo quod fecit.* Et ratio confirmat: nam damnum illatum eſt non communi conſenſus conſpiratione, vel participatione, ſed ſeorſum a ſingulis; proinde non una communi morali actione, ad quam ſinguli concurrant: non ſunt ergo ſinguli ad totum reparandum damnum obſtricti, ſed ſinguli pro portione illati detrimenti. Recolantur, quæ dicta ſunt de ſeptimo Decalogi Præcepto cap. 1. n. 14.

Conſectarium Octavum.

VIII. Qui vineas, oliveta, agros cuſtodiendos ſuſcipiunt mercede conducti, ad reſtitutionem illati damni tenentur, cum non obſtiterunt, cum ex juſtitia illud impedire teneantur; dummodo non majus ipſi ſubeant periculum in membris, vel vita: tunc enim ſatis eſt, ſi dominum de illato damno admoneant, ut ſatisfactionem ſibi procuret: nemo enim tenetur, etiam pretio conductus, cum ſuo majori damno alterius minus damnum impedire; ſed ſolum pro publico bono teneri quis poteſt ſe periculo vel vitæ, vel mutilationis exponere, ut contingit in militibus. Pari pacto & de illis dicendum eſt, qui conducuntur ad impediendam venationem, piſcationem, lignationem, & ſimilia; cum pari obligatione ex juſtitia premantur. Quare ſi non obſiſtant, & impediant detrimentum dominorum, ad reparationem illati damni tenentur. Non vero tenentur ad mulctas pecuniarias, quas ſubirent rei, & in domini utilitatem redundaſſent; licet non deſint Theologi, qui & hoc onus illis imponant: nam revera conducuntur ad res ſibi commiſſas defendendas, cuſtodiendas, & indemnes ſervandas, non vero ad dominos locupletandos lucro mulctarum, & pœnarum: ac ſi, ut mox innui, ipſi damno inferendo obſiſtere non poſſint, illudque impedire; tunc ſaltem tenentur domino reos illati detrimenti denunciare, ut ipſe ſuæ conſulat indemnitati. Poſſunt etiam aliquando ſe abſcondere, & ſinere, ut aliquod leve inferant damnifici damnum, ut in facinore deprehenſi fortius a damno inferendo coerceantur, & corrigantur, maxime ſi aſſueti ſint delinquere. A peccato tamen, non contra juſtitiam, ſed contra caritatem illum non excuſarem, qui ſineret damnificatores agros, lucos, vineas ingredi, & grave damnum inferre, ut deprehenſi graviores luant mulctas, & pœnas, de quorum lucro ipſi participarent vel ex conventione cum domino, vel etiam ſolum ex hujus liberalitate. Dixi, eos non peccare contra juſtitiam; nec reſpectu domini, qui de illato ſibi damno & compenſationem obtinet a damnificatore, & pœnam lucratur; nec reſpectu damnum inferentis, nam eum ad damnum inferendum non impellunt, vel hortantur; ſed ſolum ſuæ malitiæ relinquunt, & furari permittunt. Caritatem tamen eos lædere puto, quia, cum poſſint muneri ſuo ſatisfacere, & damnum domini impedire ſine Rei detrimento, id caritati conformius videtur. Sylvius tamen eos ab omni culpa liberat, præſertim ſi vel ſint delinquendo aſſueti, vel id opportunum judicaverint ad damna coercenda, ut ſint aliis exemplo.

Conſectarium Nonum.

IX. Diximus cap. ſup. n. 16. Lictores, & Satellites, & Cuſtodes ex officio conductos ad impediendos vectigalium fraudatores, vel mercium vetitarum ingreſſum, & contra juſtitiam peccare, & eſſe reſtitutioni obnoxios: nunc, quid reſtituere debeant, inquirendum. Plerique Theologi putant, non niſi ad vectigalium fraudatorum reſtitutionem teneri, quo lucro vel vectigalium conductores, vel ipſi Principes injuſte privantur; non vero ad mulctas pecuniarias, quas ſubire deberent præfati fraudatores ob rationem ſuperius allatam. Alii vero diſtinguunt inter merces, quarum ingreſſus conceditur, ſed vectigalium onere gravatur, & inter merces, quas ſupremus dominus, vel magiſtratus ab omni commercio ſemotas jubet, nec pro iis vectigalia exigit, ſed fraudulenter invectas fiſco attribuit. De prioribus quidem aliqui Theologi conſentiunt, at de poſterioribus dicunt, eos teneri ad pretium ipſarum mercium rependendum; & jure merito, cum hoc lucro ſupremum magiſtratum privent. Nec obſtat ſolere plerumque magiſtratum has merces in propatulo comburere; vel ſi opportunæ ſint, in eleemoſynam vel Eccleſiis, vel Monaſteriis mittere. Quandoquidem jus habet de re ſua, prout ſibi lubet, diſponendi etiam ſine ſuo lucro; quod jus ſemper violant, quando ingreſſum vetitis mercibus permittunt: ſicut non licet domino rem ſurripere, quamvis ſciam, dominum rem inutiliter conſumpturam. Addendum & ad reſtitutionem illos teneri pretii injuſte accepti pro vectigalium fraude, vel harum mercium clandeſtino ingreſſu; cum non ſolum ipſum iniquum opus, pro quo pretium datur, ſit a lege tum divina, tum humana vetitum; ſed legibus Principis, & *ipſa datio* vetita eſt: proinde, ut docet S. Th. *ubi hujuſmodi leges vigent, pretium nec recipi, nec retineri poteſt, ſed eſt reſtituendum, non danti, qui turpiter dedit, & meretur amittere, ſed pauperibus, vel ad pium aliquod opus impendendum.*

Conſectarium Decimum.

X. Impedientes miniſtros, qui obſiſtere debent ex officio damno alieno, ne obſiſtant, reſtitutioni illati damni obnoxii ſunt: nam hac vi, & violentia vera ſunt alterius damni cauſa; immo, etiam ſi nullam violentiam adhibeant, ſed pecunia illos corrumpant, adhuc Principem, & fiſcum & dominos

nos ſuo juſto lucro privant. Præterea reſtitutioni obnoxii ſunt, qui etiam ex officio, & juſtitia non obſtrictos ad alterius damnum impediendum, ſi tamen velint obſiſtere ex caritate, dolo, vel fraude, aut violentia impediunt, cum quilibet jus habeat, ne illicitis mediis ipſius defenſionem, vel liberationem ab aliquo detrimento impediant, non vero ſi precibus, conſilio, hortationibus avocent; licet caritatem violent.

CAPUT TERTIUMDECIMUM.

De ceteris modis cooperandi ad damnum proximi, nimirum conſulendo, adulando, tacendo, & non manifeſtando.

DOCTRINA.

I. *Male conſulentes quinam, & quid reſtituere debeant.*
II. *Num revocato conſilio a reſtitutione liberentur.*
III. *Palpo quando reſtitutioni ſubjaceat.*
IV. *Mutus quinam, & quando reſtitutioni obnoxius.*
V. *Non manifeſtans quomodo a muto diſtinguatur.*
VI. *Quando famuli non manifeſtantes ſint reſtitutioni obnoxii.*

I. DE hiſce alterius damni cooperandi modis pauca habet D. Tho. qui hanc dumtaxat regulam tradit, ſcilicet ad reſtitutionem obſtringi, *quando probabiliter æſtimari poteſt, quod ex hujuſmodi cauſis fuerit injuſta acceptio ſubſecuta.* Conſulentes autem ii dicuntur, qui conſulunt, perſuadent, hortantur, blanditiis alliciunt ad damnum proximo inferendum. Hi peccatum incurrunt, & ad reſtitutionem obſtringuntur 1. quando dolo, fraude, & malo animo aliquem conſulunt ad vindictam ſumendam, aut ad detrimentum inferendum. 2. Quando ex ignorantia, & imperitia pravum præbent conſilium: & quidem ſi conſilium dent accepto pretio, tenentur etiam de levi culpa; nam tunc eſt contractus qui in utriuſque utilitatem cedit: ſi vero ſine mercede, ſed ex officio, uti ſunt juriſperiti, medici, Confeſſarii, non tenentur niſi ex culpa lata, ideſt ſi culpabili ignorantia errent; tenentur enim ſcire, quæ ad proprium pertinent officium, cum ad illos, conſilio indigentes tanquam ad peritos confugiunt. Hinc & in jure cap. *ſi culpa* de injuriis, & damno dato ſtatuitur: *Si culpa tua datum eſt damnum ... aut imperitia, & negligentia tua evenit, jure ſuper his te ſatisfacere oportet; nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo injuriam veroſimiliter poſſe contingere, aut jacturam.* 3. Si vero qui conſilium præbet, ex amicitia id faciat, & ſimpliciter ſine dolo, & fraude, licet ex aliqua imprudentia damnum ſequatur, non ipſi erit imputandum, ſed conſilium acceptanti, & exequenti, & pro his tantum, ut etiam alibi diximus, valet regula juris: *Conſilii non fraudulenti nulla obligatio eſt:* ſicut & alia, *nullus ex conſilio, dummodo fraudulentus non fuerit, obligatur.* Quod ſi hujuſmodi conſiliatores impediant conſilium ab ipſis petentem, ne alios peritiores, & cordatiores adeat, ut illorum ſequatur conſilium, erunt reſtitutioni obnoxii, ſi damnum vel ipſi conſulenti, vel tertio ſequatur; cum iniquum ſit alium impedire, ne conſulat peritos & cordatos viros in re, ex qua ipſi vel alteri detrimentum obvenire poteſt: eapropter in cauſa eſt ſubſequentis damni, quod non obtigiſſet, niſi illum ad adeundo meliori conſiliario impediviſſet, a quo ſalubrius, & melius obtinuiſſet conſilium, per quod damnum vitaſſet. Habenda tamen eſt ratio tum perſonæ dantis, tum perſonæ accipientis conſilium, tum materiæ, ſupra quam conſilium cadit, nec non circumſtantiarum.

II. Datum conſilium duplici inniti poteſt fundamento, nimirum facto aliquo, vel rationibus & argumentis. Primo, cum quis putans injuriam amico factam fuiſſe, ipſi conſilium præbet de vindicta ſumenda, & detrimento inferendo. 2. Cum quis pravum opus ſuadet, puta homicidium, furtum, vel quid ſimile, tanquam conveniens, utile, neceſſarium vel ad injuriam reparandam, vel ad ſuæ indigentiæ conſulendum. Quæ diſtinctio notanda eſt ad dignoſcendum, quando ex revocatione dati pravi conſilii onus ceſſet reſtitutionis. Si enim conſilium facto innitatur, quod verum putabat, quando conſilium dedit, & poſtea falſum deprehendit, ſi conſiliarius veritatem alteri detegat, & dehortetur a pravi conſilii in ea ſuppoſitione dati executione, integre ab onere reſtitutionis liberatur; licet alter datum pravum conſilium exequi velit: cum per hanc revocationem omnem tollat dato conſilio vim, & efficacitatem. At, quando argumentis ex utilitate, facilitate, neceſſitate, & ſecuritate deſumptis pravum ſuum, & pernicioſum conſilium confirmavit, plures Theologi cenſent, etiam revocato conſilio, adhuc ad reſtitutionem teneri, cum per eam revocationem non deſtruatur omnino, & tollatur cauſa efficax damni; adhuc enim in mente vigent, & perſeverant argumenta propoſita c. ex. ad vindictam ſumendam tanquam decoram, ad abortum procurandum tanquam neceſſarium ad infamiam vitandam, ad injuſtum contractum celebrandum tanquam unicum, & efficax medium ad res ſuas reſtaurandas. Hinc inferunt, arctius reſtitutionis onere urgeri conſulentem, quam mandantem: hic enim revocato mandato liber eſt & a peccato, & a reſtitutione; at conſulens, etiam revocato conſilio, licet peccatum vitet, ab onere tamen ſarciendi damnum ſuo conſilio illatum non liberatur. Et revera ita ſentiunt, & docent plures Theologi etiam ex benignioribus, ut Leſſius. Oppoſitum tamen pluribus aliis placet, qui putant ab onere reſtitutionis liberari conſiliarium, ſi ſincero animo pravum datum conſilium revocet, & rationibus ex divinæ legis præceptis, ex graviſſimo animæ periculo, ex Dei offenſa ſupra omne malum vitanda conetur perverſum conſilium deſtruere, & ex mente alterius delere: nam tunc licet materialiter, ut ita dicam, ac phyſice ſuperſint in aliena mente pravi conſilii argumenta; hæc tamen moraliter deleta, abolita, & abraſa novis rationibus, & meliori conſilio reputari poſſunt: proinde liberum haberi cenſent ab onere reſtitutionis conſiliarium; cui opinioni & ipſe aſſentior.

III. Palpo, ſeu adulator juxta S. Th. hic q. 62. a. 7. ille eſt, qui alterum *laudat*, & extollit *quaſi ſtrenuum de hoc, quod aliena accepit.* De his loquitur Regius Pſaltes, dum canit Pſal. 9. *Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus*

quus benedicitur. Hoc crimine coinquinantur juventutis, & adoleſcentiæ ſeductores, dum eos laudant, quod bona paterna ſurripiunt, quod luſibus vacant, comeſſationes, & ebrietatem ſectantur, & ſimilia; ſicut & illi, qui magnatibus, & potentibus hujus ſæculi adulantur, laudantes eorum excellentiam, generoſitatem, nobilitatem, potentiam, & vires, quibus abutuntur pauperes opprimendo, pares ſupplantando, de injuriis ulciſcendo, & ſimilia: atque ita, ut ſcribit S. Gregorius, *dum malefacta hominum laudibus efferunt, augent quæ increpare debuerant*. His accenſendi ſunt, qui irriſione, ſcommatibus, vituperatione, exprobrando ignaviam, vecordiam, puſillanimitatem efficaciter movent ad vindictam, vel ad damnum proximo inferendum excitant, & urgent. Et licet D. A. ſcribat, non ſemper adulationem eſſe cauſam efficacem rapinæ, ſubdit tamen, *Palpones, & adulatores ad reſtitutionem teneri, quando probabiliter æſtimari poteſt, quod ex hujuſmodi cauſa fuerit injuſta acceptio ſubſecuta*. In qua S. Th. doctrina duo ſunt notanda. 1. Non poſtulari evidentiam, & omnimodam certitudinem de damno per adulationem illato; ſed ſufficere probabilitatem, ideſt prudens, & fundatum judicium de detrimento per adulationem inducto. 2. Neceſſe non eſſe, ut adulatio ſit ſola, & unica damni illati cauſa; ſed ſat eſſe, ſi in damnum influxerit efficaciter. Nec a culpa excuſantur, vel a reſtitutionis onere liberantur, quia non pravo animo, nec perverſa mente ſe adulatos eſſe dicant: ſed ſatis eſt, ſi ipſa ſua adulatione in cauſa damni fuerint. Attendendæ tamen ſunt circumſtantiæ omnes, quæ adulationem comitantur: hæ enim ſicut plurimum vel augere, vel minuere poſſunt culpam, ita & reſtitutionis debitum: cui tamen obnoxii dicendi non ſunt palpones, qui de patrato iniquo opere etiam contra juſtitiam aliquem commendant: niſi forte ſua adulatione ipſum in injuſtitia detineant, & a reſarciendo illato damno efficaciter retrahant.

IV. Mutus in ordine ad reſtitutionem ille dicitur, qui, cum poſſit, & debeat loqui contradicendo, diſſuadendo, prohibendo, clamando, non monet, non præcipit, non clamat, non dehortatur ad impediendum damnum, quod alteri imminet. Dixi, *cum poſſit*, nimirum niſi vel vi impediatur, vel timore majoris mali, & detrimenti ſibi provenientis: nemo enim tenetur ſuo majori damno minus alterius damnum avertere. Addidi, *& debeat*, nimirum ex juſtitia, non ex ſola caritate; alioquin peccabit quidem, at minime erit reſtitutioni obnoxius. Quicumque igitur ex officio, vel ex contractu tenentur aliorum damnum avertere, id omittentes inter mutos reſtitutioni obnoxios connumerantur: cujuſmodi ſunt parentes, domini, tutores, curatores, advocati, medici, chirurgi, & quidem reſpectu illorum, quorum curam habent, ne videlicet damnum incurrant, vel inferant, ſcilicet filiorum, ſervorum, minorum, curatorum, clientium, infirmorum.

V. Non manifeſtantes denique in hoc ſolum a mutis diſtingui poſſunt, nimirum quia illi tenentur loqui, & monere damnum præveniendo, ut impediatur; iſti vero poſt illatum damnum, quod impedire vel non potuerunt, vel non tenebantur, ut reparetur. Quamobrem quod de prioribus diximus, & iſtis aptandum eſt.

VI. De ſervis, & famulis, num manifeſtare teneantur, & impedire damna, quæ dominis obveniunt, fures manifeſtando, vel illata detrimenta, hæc ſtatuunt communiter Theologi. 1. Famulos, & ancillas, quibus cura, ſeu ſpecialis cuſtodia domus, vel cellarii commiſſa eſt, teneri ad reſtitutionem, ſi non impediant furta, & damna illata dominis, ſive hæc ab extraneis fiant, ſive a domeſticis in rebus ſibi commendatis, ſuæque curæ ſpecialiter commiſſis. Quæ doctrina conformis eſt menti S. Th. hic q. 62. a. 7. ad 3. docentis: *Non ſemper ille, qui non manifeſtat latronem, tenetur ad reſtitutionem, aut qui non obſtat, vel qui non reprehendit, ſed ſolum quando incumbit alicui ex officio*. 2. Docent præfatos famulos ex juſtitia teneri, & ſub onere reſtitutionis manifeſtare extraneos invaſores bonorum domini; quippe qui ratione famulatus ad eorum bona cuſtodienda tenentur. 3. Quoad conſervos vero, & domeſticos, qui damnum inferunt domino in rebus domeſticis, pro certo habent ex caritate teneri ad eum admonendum de damno imminenti, antequam inferatur, ut impedire poſſit, ſive poſt illatum, ut ſibi proſpicere valeat. At eos ex juſtitia teneri, & cum onere reſtitutionis, nonnulli aperte inficiantur: quia, inquiunt, non conducuntur, ut res domini ab aliis conſervis, & domeſticis cuſtodiant, cum ipſe dominus ſibi proſpicere debeat, & attendere, quos ſervos in domum ſuam vel inducat, vel domeſticos habeat. Præterea addunt, nimis arduum eſſe, & difficile, quemlibet ſervorum ſuis propriis curis diſtentum teneri etiam aliis conſervis invigilare, & illorum furta præcavere. Verum alii oppoſitum ſentiunt, quibus & ipſe adhæreo, qui cenſent ex juſtitia non poſſe ſervos vel mutire, dum norunt conſervos, aut domeſticos bona dominorum diripere, vel non manifeſtare illata detrimenta dominis, ut ſibi proſpiciant. Nam profecto arctius ad hoc obſtringuntur hujuſmodi famuli, quam quilibet alius domino extraneus: at quilibet etiam extraneus ex caritate tenetur proximi damna impedire: ergo famuli ex juſtitiæ vinculo. 2. Ex tacita conventione cum dominis, qui illos famulos certe in ſuam nollent domum inducere, nec in famulatum recipere, qui expreſſe proteſtarentur ſe nolle generali huic cuſtodiæ ſubjicere. Nec obſtant, quæ opponuntur, argumenta. Nam inter officia famulatus, ad quem conducuntur ſervi, & illud eſt, ut res dominorum cuſtodiant, nec illis damnum inferri ſuo ſilentio permittant; & domini rebus ſuis ſe proſpexiſſe arbitrantur, dum famulos fideles ſibi adſciſcunt, quos arbitrantur rerum ſuarum eam curam, & cuſtodiam adhibituros, quas ab ipſis poſtulant, & juſtitia, & fidelitas. Nec nimium gravantur, dum hoc illi onus imponitur. Non enim coguntur vigilare, & perſcrutari, num res domini aliis conſervis, vel domeſticis diripiantur, ſed ſolum, ſi noverint, domino revelare, ut vel damnum impediat, vel ſuæ conſulat indemnitati. Quamobrem hoc eſt diſcrimen inter ſervos, quibus aliqua peculiaris cura, puta cellarii, horrei, rei veſtiariæ commiſſa eſt, & ceteros ſervos ad communia officia deſtinatos: illi videlicet tenentur vigilare, cuſtodire, omnem adhibere curam, ne res ipſis commiſſæ diſſipentur, pereant, peſſundentur; unde tenentur etiam ex culpa levi: ceteris vero ſolum incumbit, ſi & quando noverint res domini a domeſti-

cis

cis peſſumdari, illum de damno vel imminenti, vel allato commonefacere; eapropter non niſi ex culpa lata tenentur.

CAPUT QUARTUMDECIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Num ad reſtitutionem teneatur, qui minus damnum conſulit parato ad majus inferendum?*
II. *Quando Confeſſarii non monentes teneantur ad reſtitutionem.*
III. *Refellitur laxa doctrina P. Pauli Segneri.*
IV. *Num qui veritatem in judicio tacet, vel declinat teſtimonium ferre, ad reſtitutionem teneatur.*
V. *Qui ex juſtitia clamare non tenetur, peccat contra caritatem, non tamen fit reſtitutioni obnoxius.*
VI. *Impediens clamare volentem ex caritate ad impediendum alterius damnum aliquando onus ſubit reſtitutionis.*
VII. *Ordo ſervandus in reſtitutione ab iis, qui ad damnum inferendum aliquo modo concurrunt.*
VIII. *Quando plures in ſolidum ad reſtitutionem tenentur, ut ab ea liberentur, certi eſſe debent de reſtitutione ab aliis facta.*

Conſectarium Primum.

I. QUi parato ad gravius damnum proximo inferendum, conſilium dat de minori inferendo damno, peccat quidem, ſed non ad reſtitutionem tenetur: ut cum quis diſpoſito ad furtum centum aureorum conſulit, ut non niſi quinquaginta furetur, paratum ad occidendum inimicum ſuadet, ut ſolum verberet, vel mutilet. Et quidem hunc peccare oſtendimus contra nonnullos Theologos, & præſertim Sotum in Tract. de Virtut. Theol. cap. 19. Conſect. 4. 5. & 6. ea meo videri validiſſima ratione, quia licet minus ſit illud malum, quod ſuades, reſpectu majoris mali, ſemper tamen de ſe malum eſt, & divinæ legi contrarium; nec ulla tibi imponitur neceſſitas ſuadendi minus malum, ut majus evites: ſatis enim eſſe debet a majori malo absterrere, & a minori precibus, ſuaſionibus, monitis dehortari, quin minus malum ſuadeas. Non teneri vero ad reſtitutionem manifeſtum eſt: quia non eſt ſuo conſilio vera cauſa damni, nec in illud influit, niſi minuendo, & impediendo majus proximi detrimentum; dummodo tamen ſemper idem ſit ſubjectum, ſive perſona, cui damnum eſt inferendum. Nam, ſi ſubjectum mutetur, injuſtitiæ crimen committitur, & reſtitutionis onus urget. Hinc ſi parato ad auferendam pecuniam a Paulo, ſuadeas, ut Petro furetur; vel determinato quidem ad furtum, at indeterminato, cui furetur, conſilium des, ut furetur huic determinatæ perſonæ, puta Titio, teneris ad reſtitutionem; quia es vera cauſa damni illati determinatæ perſonæ. Quod verum puto, etiam ſi ancipiti, num damnum furto inferat Sempronio pauperi, an Franciſco diviti, ſuadeas, ut huic potius, quam illi, pecuniam auferat; quia licet tuo conſilio minuas peccati malitiam in fure, es tamen vera cauſa damni furto viro diviti illati. Quod ſi determinato ad furtum ſuadeas in genere, ut potius diviti noceat, quam pauperi, a reſtitutione excuſant plures Theologi, cum conſilii, & ſuaſionis objectum ſit ſolum, quod in ſe minus malum eſt, non vero damnum huic potius, quam illi, huic diviti potius, quam illi pauperi inferendum: proinde tui conſilii efficientia nulli determinato noces. At reſtitutioni ſubjacebit, qui furi diſpoſito poſt menſem ad gravius damnum inferendum proximo, conſulit, ut hodie minus damnum inferat: hic enim vera eſt cauſa præſentis illati damni.

Conſectarium Secundum.

II. Confeſſarius tenetur Pœnitentem reſtitutioni obnoxium monere, ut reſtituat: quod ſi facere omittat, ipſe fit reſtitutioni obnoxius, ſive hæc omiſſio ſit ex malitia, ſive ex ignorantia craſſa, vel culpa lata, vel etiam ex ignorantia, & negligentia. Ad unum fatentur omnes etiam benigniores Theologi hunc Confeſſarium lethaliter peccare, quia ex officio tenetur Pœnitentem inſtruere; adeoque peccat omittendo neceſſariam inſtructionem. Pari pacto obnoxium cenſent reſtitutioni, quando vel ex malitia, vel ex ignorantia craſſa, vel culpa lata Pœnitentem monere omittit. At nonnulli, ut Leſſius, Bonacina, Layman, aliique putant, non eſſe huic oneri ſubjiciendum, ſi ſolum ex ignorantia, & negligentia monitionem omittat: quia, inquiunt, non tenetur vi officii ſui alicujus tertii utilitatem procurare, aut ejus damnum cavere; cum Sacramentum Pœnitentiæ ſit inſtitutum ad ſalutem ſpiritualem pœnitentis, non ad utilitatem aliorum (qui rem habent cum Pœnitente) procurandam. Verum hæc doctrina mihi laxa videtur, & certe improbabilis. Nam juxta S. Thom. doctrinam hic a. 7. ad 3. *Non ſemper ille, qui non manifeſtat latronem, tenetur ad reſtitutionem, aut qui non obſtat, aut qui non reprehendit; ſed ſolum quando incumbit alicui ex officio; ſicut Principibus terræ, quibus ex hoc non multum imminet periculum.* Porro quis inficiabitur, Confeſſarium præcipue ex officio Sacramentum miniſtrantem, ut Parochus, teneri ex debito ſui miniſterii monere damnificum, eumque ad reſtitutionem urgere? Quando ergo hoc ſuum rigoroſum munus omittit, eſt vera cauſa damni illius, cui eſt reſtitutio facienda. Nec per negligentiam, vel ignorantiam excuſatur, cum utraque ſit in talibus vere culpabilis, nec levis, ſed lata. Nam juxta S. Th. *Quilibet noſſe tenetur, quæ ad proprium ſtatum, & officium pertinent.* Quod confirmatur ex Jure Canonico: *Si culpa tua datum eſt damnum . . . ſatisfacere te oportet; nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo injuriam veroſimiliter poſſe contingere.* Atqui Confeſſarius ſcire debebat, prætermiſſa admonitione damnifici, creditorem rem ſibi ex juſtitia debitam minime recuperaturum: eſt igitur vera cauſa illati damni. Quamobrem optime docet S. Bernardinus Senenſis Ser. 25. in IV. Domin. Quadrag. *Si quis ex officio ſuo tenetur a damno alterum defenſare, vel præſervare, non tantum ſi ex malitia, verum etiam ſi ex negligentia, vel incuria, vel imperitia officio ſuo notabiliter indebita, contingit, illum damnificari, cui ſic debetur, totum illud damnum reſtituere obligatur . . . . ut Medici corporum, & animarum, & maxime Confeſſores ignari, & ne-*

& negligentes. Nec urget poſitum argumentum. Nam fatemur, Confeſſarium non teneri ad damnum tertii avertendum per ſe & directe, ſed indirecte & per accidens, quando nimirum ad ſuum Tribunal defertur: tunc enim cum monere debeat damnificum de reſtitutione facienda, tenetur etiam alterius bonum procurare: quod ſi non præſtet, injuriam infert: quilibet enim jus habet, ne imperitia, & negligentia miniſtri vel bonum impediatur ſibi ex juſtitia debitum, vel damnum inferatur. Nam ut ſcribit l. S. Bernardinus Senenſis l. cit. *Horum imperitia, & negligentia habent quandam efficacem cauſalitatem damnificationis illorum, juxta modum, quo privatio eſt cauſa privationis*. Si vero Confeſſarius bona fide, & abſque culpa vel a reſtitutione liberum declaret ſuum Pœnitentem, licet eidem obnoxium, vel ad reſtitutionem adſtringat, cui minime eſt ſubjiciendus, ad reſtitutionem non tenebitur: detecto tamen errore, & veritate comperta, debet ex juſtitia Pœnitentem monere: quod ſi præſtet, etiam quando ex negligentia, & ignorantia de reſtitutione facienda Pœnitentem commonefacere omiſit, ab onere reſtitutionis liber erit.

Conſectarium Tertium.

III. Falſa, & laxa eſt doctrina, circa onus Miniſtri Pœnitentiæ monendi Pœnitentem de reſtitutione facienda, quam tradit P. Paulus Segnerius in ſuo libello vere plumbeo, & ſtramineo, cui titulum facit *Confeſſarius Inſtructus* cap. 10. Hoc opuſculum ante aliquot annos ſtudioſus quidam Theologus nonnullis appoſitis notis emendandum curavit, adhuc tamen plura ſuperſunt ſpongia, & emendatione digna. Sic itaque ſcribit: „ (*) Quando „ Pœnitens bona fide putat, vel ſe nihil alteri debere, vel ſolum partem percepti lucri, licet re„ vera in ſolidum teneatur, vel quia arbitratur ſe „ poſſe per plures vices reddere, quod integre ſta„ tim reſtituere tenetur, & poteſt, niſi ſpes proba„ bilis adſit profuturam monitionem, eſt in ſua ſa„ lutari ignorantia relinquendus; dummodo igno„ rantia ſit vere invincibilis: quia nimirum nullum „ ipſius menti occurrit dubium de reſtitutione fa„ cienda. Utinam aliquando non major eſſet ex„ antlandus labor pro extrahenda ab imis avidis „ faucibus iſtorum re aliena injuſte ablata, vel poſ„ ſeſſa, quam ad cogendum elephantem, ut ex ore „ ſuo eburneos dentes excutiat, & a ſe abjiciat. „ Ne illos igitur imprudenter urgeas, niſi prius „ certo putes profuturam monitionem, & caſſes „ tuas libenter ingreſſurum. Niſi enim ob eam, in „ qua vivitur, ignorantiam plures ab hujuſmodi „ omiſſæ reſtitutionis culpis excuſentur, dicen„ dum erit, maximam Chriſtianorum partem in „ æternum perituram. At, ut ſcribit S. Auguſti„ nus, *in quibuſdam homo fallitur magno malo*, „ *in aliis parvo*, *in aliis nullo*, *in aliis etiam* „ *utiliter*. Et hoc eſt, quod in re noſtra evenire „ credere lubet “. Vix oculis meis credidi, cum hæc portenta legi, adeo mihi videntur falſa, abſurda, & homine, nedum Theologo, ſed & Chriſtiano indigna. Nam 1. quis crederet, tantam eſſe inter Chriſtianos ignorantiam, & quidem invincibilem de onere reſtituendi injuſte ablata, vel injuſte poſſeſſa, ut, niſi ipſa excuſaret, maxima pars Orbis Chriſtiani in æternum periret? Quid igitur faciunt Paſtores, Catechiſtæ, Concionatores, Magiſtri, Parochi? Sunt ne omnes canes muti, vel idola ſine voce, non docentes gregem, non inſtruentes populum? 2. Eſt ne dicendum, præceptum de reſtitutione facienda adeo eſſe arduum, difficile, ſublime, in cælo poſitum, vel in inferioribus partibus terræ abditum, ut illum noviſſe difficillimum ſit, ignorare vero, & quidem invincibiliter, facillimum? Quis adeo hebes, & ſtupidus, qui neſciat rem alienam, vel perverſe acquiſitam, vel injuſte poſſeſſam, eſſe reſtituendam, & peccatum non remitti, niſi reſtituatur ablatum? Fatebor quidem fieri poſſe, rudem aliquem ruſticum, vel mulierculam ignorare c. ex. rem, a fure emptam, eſſe domino reſtituendam, non accepto pretio perſoluto. At *majorem chriſtiani orbis partem* invincibiliter ignorare præceptum reſtitutionis, res eſt plane incredibilis. Sed fingamus, hanc dari invincibilem ignorantiam, non in uno, vel altero, vel paucioribus, ſed in majori chriſtiani orbis parte, eſt ne igitur fovenda, ac retinenda? Utique, inquit Segnerius; nam ea ignorantia eſt illis ſalutaris. O portentum! Ignorantia, quæ teſte ipſo Patre Segnerio cap. 7. præfati libelli, eſt *virus mentem inficiens*, modo ipſo docente facta eſt pharmacum ſalutare, non uni, vel alteri, ſed majori chriſtiani orbis parti, quæ, ſi veritatem agnoſceret, ob talem cognitionem periret; dum per hanc ſalutarem ignorantiam pœnas devitat æternas. Fruſtra igitur Chriſtus dixit, *Ego ſum via, veritas, & vita; & nemo venit ad Patrem niſi per me*; cum ad Patrem pervenire poſſint, immo & perveniant in magno numero Chriſtiani, non per Chriſtum veritatem, ſed per errorem, & ignorantiam invincibilem; & via, quæ ducit ad vitam, non eſt arcta via veritatis, ſed latiſſima, & ſpatioſa ignorantiæ, & erroris. Præterea, quomodo invincibilis ea ignorantia, quæ & eſt pravæ diſpoſitionis effectus, quia ad rem alienam injuſte retinendam inſervit; & crimen ſubſequitur vel injuſtæ ablationis, vel injuſtæ detentionis? Quomodo invincibilis illa ignorantia, qua, dum debitum agnoſcitur reſtitutionis faciendæ, tamen iniquus vel poſſeſſor, vel raptor rei alienæ ſibi blanditur, non teneri niſi ex parte, cum ad totum teneatur, vel ad paulatim, & per par-

(*) Quando il Penitente ritrovaſi in buona fede, o perchè ſi creda di non dover niente, o perchè ſtimi di dover ſolo la ſua rata parte, benchè egli per verità ſia tenuto al tutto, come dicono *in ſolidum*, o perchè egli giudichi, che gli baſti ſoddisfare in più paghe quello, che può in una ſola, ſe la ſperanza di frutto non è probabile, laſciatelo in quell' ignoranza a lui ſalutare, purchè ſia queſta veramente invincibile, a cagione che egli non ha principio veruno di dubitare della ſua obbligazione. Piaceſſe a Dio, che talvolta non ſi aveſſe da penar più a fare, che uno di queſti ributti dall' ingorde fauci quella roba mal poſſeduta, che a non fare che un perſeguitato Elefante ſi ſcuota alla fine dalla bocca il ſuo avorio, e lo getti via. Non gli date dunque imprudentemente la caccia, ſe prima non vi accorgete d' eſſere alquanto ſicuro di farne preda. Perchè ſe l' ignoranza, in cui viveſi, non ſarà quella, che ſcuſi dinanzi a Dio molte tranſgreſſioni di queſta ſorte, converrà certo, che una gran parte del noſtro mondo Criſtiano ſi danni. Ma come diſſe S. Agoſtino *in quibuſdam* ec. E queſto ci giova credere, che qui avvenga.

partes reddendum, quod ſubito reſtituere & poteſt, & tenetur? Denique, quomodo invincibilis illa ignorantia, quæ facillime expelli poteſt per inſtructionem, & commonitionem Confeſſarii? At inquit, admonitus reſtitutionem detrectabit; & ita veritas erit illi perniciosa, cui antea ſalutaris erat ignorantia. Sit, ut lubet: at pernicies illi obveniet non ob Confeſſarii neceſſariam opportunam debitam inſtructionem, ſed ex prava pœnitentis diſpoſitione, qui reſtitutionem recuſabit ex perverſa illa avaritia, quæ, ut dicit Segnerius, efficit, ut facilius *compellatur elephas ad eburneos dentes excutiendos, & abjiciendos*, quam ut avari iſti rerum alienarum detentores ab imis faucibus rem alienam evomant: & tamen certum eſt vel evomendam rem illam, vel ſubeundum æternum ſupplicium. Moneant igitur intrepidi Confeſſarii hos ignaros Pœnitentes, qui, ſi ex ſua avaritia numerum augere volent reproborum Chriſtianorum reſtitutionem omittendo, ipſi in numero non recenſebuntur Confeſſariorum reproborum; ſed cum Regio Pſalte glorioſi poterunt dicere: *Juſtitiam tuam non abſcondi in corde meo, veritatem tuam, & ſalutare tuum dixi*. Quod tamen ſummopere deteſtandum mihi videtur in P. Segnerio, illud eſt, veritum non eſſe, perverſam hanc, & falſam doctrinam D. Auguſtino tribuere, & ejus auctoritate confirmare, aperta verborum ejus interpolatione, & ſententiæ corruptione. In libro enim Enchiridii cap. 19. poſt verba a Segnerio laudata ſtatim ſubdit S. Præſul: *Magno malo fallitur homo, cum hoc non credit, quod ad vitam ducit æternam, vel hoc credit, quod ad mortem ducit æternam*: quæ verba Segnerius qua mente prætermiſerit, Deus judicavit. Certe ſi recitaſſet, omnes ſtatim agnoviſſent ibi S. Doctorem non de errore, & ignorantia locutum in rebus ad ſalutem animæ pertinentibus; ſed de errore, & ignorantia aliquando in humanis eventibus contingente: & de hac ignorantia, & errore dixit, aliquando hominem falli magno malo, aliquando parvo, aliquando nullo, aliquando etiam utiliter; quod ſibi ipſi contigiſſe oſtendit, quando per errorem viæ inſidias Donatiſtarum vitavit. Sic enim ſcribit Auguſtinus: „ Nam nobis ipſis accidit, ut in quodam „ bivio falleremur, & non iremus ad eum locum, „ ubi opperiens tranſitum noſtrum Donatiſtarum „ armata manus ſubſederat; atque ita factum eſt, „ ut . . . . cognitis inſidiis illorum gratularemur „ erraſſe, atque inde gratias ageremus Deo". En igitur, de qua ignorantia, & de quo errore loquatur Auguſtinus, nimirum de illo, quo divina diſponente providentia malum aliquod temporale vitatur, & *ſi*, ut ipſe mentem ſuam explicans ſubdit, *per errorem evadat quiſque perniciem, ſicut ſuperius dixi nobis in itinere contigiſſe, etiam boni aliquid homini errore confertur*. Porro quis patienter ferat tam enormem abuſum doctrinæ, & auctoritatis S. Auguſtini ad Confeſſariorum non inſtructionem, ſed ſeductionem, qui putant ſibi licere Pœnitentes ſuos in ignorantiæ, & erroris tenebris retinere, ne viam ſalutis amittant, dum S. Auguſtinus ſolum docet in humanis caſibus, & eventibus errorem, & ignorantiam poſſe prodeſſe? Caveant igitur Confeſſarii ab hac laxa, & falſa Segnerii doctrina, immo totum illum libellum e ſuis manibus abjiciant; quippe qui laxitates omnes, & falſas doctrinas in Probabiliſtarum libris contentas, in virulentum ſuccum contractas, & blando eloquio propinatas in animarum perniciem complectitur.

Conſectarium Quartum.

IV. Non ſolum teſtis a Judice vocatus, & interrogatus ſcienter falſum teſtimonium dicens, ad reparationem damni illati tenetur; verum etiam ſi a Judice legitime citatus, & interrogatus fuga, ſilentio, tergiverſatione veritatem in detrimentum innocentis celat. Primam conſectarii partem nullus eſt qui inficietur: nimis enim aperta eſt, patens, & manifeſta perverſi hujus calumniatoris iniquitas, & injuſtitia, quæ cauſa eſt damni innocenti ob falſum teſtimonium obvenientis. At alteram partem non ita certam agnoſcunt plures Doctores, inter quos Molina diſp. 739. nu. 6. Leſſius, Laymanus, Sporerius, aliique, qui fatentur quidem, tunc teſtem peccare lethaliter contra caritatem, obedientiam, & obſervantiam Judici, ac Superiori debitam, & contra etiam juſtitiam legalem, non vero contra juſtitiam commutativam; eapropter minime onere reſtitutionis gravandum: quia, inquiunt, pars læſa, vel innocens nullum habet jus hunc teſtem cogendi ad veritatem dicendam. Verum poſita in conſectario doctrina & probabilior mihi videtur, & unice vera. Nam teſtis legitime citatus, vel interrogatus a judice, eo ipſo quodammodo publica perſona efficitur, & officii ſpeciem exercet, quo obſtringitur ad ea promenda, quæ conferre poſſunt ad rectum pronuntiandum judicium, & æquam ferendam ſententiam. Præterea, ſicut falſum dicens teſtimonium, quamvis & tunc pars læſa, vel innocens nullum habeat jus cogendi ipſum ad exprimendam veritatem, proinde falſum dicens contra veritatem peccet contra obedientiam, & contra juſtitiam legalem, at non contra juſtitiam commutativam; tamen quia ſuo falſo teſtimonio eſt vera cauſa damni, ad reſtitutionem obſtringitur: ita qui veritatem dicere recuſat, qui fugit, qui tergiverſatur, eſt vera cauſa damni: ergo non minus erit reſtitutioni obnoxius. At nec ſatis capio, cur jus habeat pars innocens, ne teſtis in ſui detrimentum falſum in judicio dicat, & jus non habeat pariter, ne in ſuam perniciem veritatem in judicio legitimo celet, & non manifeſtet. Nam in utroque caſu jus conſurgit & ex forma judicii, & ex damno, quod inde innocenti emergit. Porro ſive falſum dicat, ſive verum taceat, ſive declinet, & formam judicii pervertit, & eſt vera damni cauſa: ergo in utroque eventu pari pacto & juſtitiam violat, & fit reſtitutioni obnoxius. Ita ſentiunt Genettus, aliique Theologi, & aperte docuit S. Bernardinus l. cit. dicens: *Negans in judicio teſtimonium perhibere in alterius detrimentum, ei ad reſtitutionem recepti damni obligatus eſt*.

Conſectarium Quintum.

V. Qui ex juſtitia non tenetur alterius damnum impedire, peccat quidem contra caritatem tacendo, vel non manifeſtando; at minime fit reſtitutioni obnoxius, niſi vel pecuniam recipiat, vel ſilentium polliceatur injuſto damnificatori. Prima pars

pars conſectarii patet: quia cum, juxta toties repetitam S. Thom. doctrinam, onus reſtitutionis non niſi ex violatione commutativæ juſtitiæ conſurgat, hæc violatio cum hic locum non habeat, nec reſtitutionis onus conſurgit. Quoad vero binas appoſitas in ſecundo membro exceptiones, non eas admittunt communiter Theologi. Nam nonnulli cenſent, mutos hujuſmodi, licet taceant ex accepta pecunia, vel ex facta promiſſione, non per hoc fieri reſtitutioni obnoxios; ſicut enim tacere poterant ſine violatione juſtitiæ ſine pretio, & nulla facta promiſſione; cur tacere non poterunt poſt acceptam pecuniam, vel datam fidem de ſilentio ſervando? Et ita ſentiunt Salmanticenſes. Alii diſtinguunt, vel pretium ſilentii eſt deſumptum ex re alterius furto ſurrepta, & tunc accipiens pretium fit obnoxius reſtitutioni, quia de furto participat: ſi vero pretium eſt datum de re propria damnificatoris, non obſtringitur reſtitutioni. Verum noſtræ exceptioni favent plurimi Theologi, & præfertim Sylvius, Concina, & Cuniliati: quia acceptio pecuniæ, & fides data de ſilentio ſervando jam in ipſum influunt furtum; reddunt enim fures, & damnificatores animoſiores, & ſecuriores ad damnum inferendum, & quoddam velut invicem fœdus ineunt, ille quidem, ut ſit in ſuo facinore tutus, iſte vero, ut lucretur; quod, licet non tam aperte, at in ipſa gratuita ſilentii promiſſione contingit; hæc enim promiſſio ſecuritatem auget in latrone, & hujus ſilentio ſibi conciliat affectum, & benevolentiam.

Conſectarium Sextum.

VI. Qui licet ex juſtitia non obſtrictum, ſed ex caritate reclamare volentem contra injuſtum raptorem, vel damnificatorem impedit, & ad ſilentium cogit, aliquando oneri ſubjicitur reſtitutionis. Et primo quidem juxta communem Theologorum doctrinam, ſi dolo, fraude, minis a clamando, vel manifeſtando impediat: quippe quia quilibet jus habet, ne illicitis, injuſtiſque modis a bono aliquo obtinendo, vel malo vitando impediatur. 2. Si ſolis precibus, hortationibus, conſiliis, ſed animo erga innocentem iniquo, ut ejus bonum impediat, tunc enim, ut in ſuperioribus diximus, duo iniqua conjunguntur, & animus ſcilicet damnum inferendi, & ipſa actio damnificativa. Si vero precibus, vel ſuaſionibus ad ſilentium impellat, non ex odio erga innocentem, ſed ex falſa miſericordia, & imprudenti clementia erga furem, & damnificatorem, ne deprehenſus mulctetur, & puniatur; peccabit quidem contra caritatem, at, cum juſtitiam non violet, reſtitutionis oneri non erit ſubjiciendus.

Conſectarium Septimum.

VII. Ordo ſervandus in reſtitutione ab iis, qui ad damnum inferendum concurrunt, ſic communiter a Theologis præſtituitur. 1. Ille proximius ad reſtitutionem tenetur, qui rem alienam poſſidet, vel in ſe, vel in ſuo æquivalenti: hic enim duplici coarctatur titulo, nimirum & injuſtæ acceptionis, & rei acceptæ. Immo licet eſſet poſſeſſor bonæ fidei, ad reſtitutionem teneretur, etiam prævie ad alios ratione rei acceptæ, quæ ſemper domino ſuo clamat: ſi vero re conſumpta factus eſſet ditior, hoc augmentum reddere teneretur, quippe quod pars eſſet rei alienæ ſuperſtes. 2. Poſt poſſeſſorem vero bonæ, vel malæ fidei, ſi res non exiſtat, nec in ſe, nec in æquivalenti, ad reſtitutionem tenentur cauſæ principales illati damni, cujuſmodi ſunt mandantes, ut ſuperius diximus, nec non qui dolis, fraudibus, minis, aliiſque illicitis modis damni in cauſa fuere: & hi non ſolum damnum paſſo adſtringuntur, ſed etiam illis, qui eorum minis, dolis, fraudibus ad inferendum damnum fuere compulſi. Ita docet S. Thom. hic q. 62. art. 7. ad 2. ſcribens: „ Principaliter reſtituere tenetur ille, qui eſt principalis in facto; principaliter quidem *præcipiens*, ſecundario vero *exequens* ... illi, qui ſunt principales in facto, & ad quos res pervenit, tenentur aliis reſtituere, qui reſtituerunt ". Si enim reſtituerint, reſarciendi ſunt a principali movente, & inſtigatore, qui damni principalis cauſa fuit, ut repetit a. 6. ad 3. dicens: „ Poſtquam reſtitutio ſufficiens facta eſt per unum, alii non tenentur ei ulterius reſtituere, ſed magis refuſionem facere ei, qui reſtituit; qui tamen poteſt condonare ". Huic tertio loco ſuccedunt executores rapinæ, vel irrogati damni, quibus reſtituentibus, qui ſubſequuntur, a reſtitutione liberi ſunt: quibus tamen, ſi reſtituerint, executor compenſationem debet, ut mox ex D. T. didicimus. Si vero plures fuerint æqualiter principales cauſæ ad damnum concurrentes, ſinguli in ſolidum damnum paſſo reſtituere debent; ſibi autem invicem (poſito quod alter illorum integre reſtituerit) tenentur juxta vel reportatæ utilitatis, vel commodi quantitatem, vel pro rata parte juxta numerum cauſarum. His quarto loco ſubſequuntur cauſæ minus principales: & primo quidem quæ poſitivæ cauſæ fuerunt illati damni, nimirum conſulentes, palpones, participantes, refugium præbentes &c. Quæ pariter ſi plures ſint æque ad damnum concurrentes, ſicut cauſæ principales, ſingulæ tenentur in ſolidum damnum paſſo; invicem vero ſibi obſtringuntur, ut mox diximus. Denique cauſæ mere negativæ in damnum influentes, quæ vel in ſolidum reſtituere tenentur, ſi ad totum detrimentum concurrerint, vel pro parte illati damni, ſi nullus fuerit concurſus: hoc tamen ordine, ut primo teneantur, qui majori urgebantur debito impediendi proximi detrimentum; deinde qui minori onere premebantur. Quapropter 1. tenentur Principes, & Superiores, qui impedire omiſerunt. 2. Rerum cuſtodes, quia eas defendere, tueri, ac ſervare tenebantur. 3. Qui ex officio clamare, monere, vel manifeſtare illatum damnum obſtringebantur. 4. Denique teſtes, qui judice interrogati veritatem manifeſtare omiſerunt, & ſua teſtificatione damnum poterant impedire.

Conſectarium Octavum.

VIII. Quando plures in ſolidum ad illatum damnum reparandum obſtringuntur, nemo illorum ab integra reſtitutione liberatur, niſi certo noverit conſocios pro ſua parte reſtituiſſe. Huic doctrinæ obſiſtunt Salmanticenſes, qui hanc ſtatuunt diſtinctionem. Vel aliquis ex ſociis certo novit, alios minime illatum damnum compenſaſſe; & tunc

tunc fatentur ipſum ad integram compenſationem teneri; vel ignorat, num cauſa principalis, vel alii criminis conſocii reſtituerint; & tunc non teneri docent, niſi ad ſuam illati damni partem: nam, inquiunt, præſumere jure poteſt, factam ab illis compenſationem; cum nullus non ſit malus præſumendus, & injuſtus rei alienæ detentor, niſi conſtet: vel denique etiam poſt adhibitam ad inquirendam veritatem diligentiam, dubitat, num reſtituerint; & tunc quoque illum ab integra reſtitutione exonerant, quia durante hoc dubio incerta omnino eſt integræ reſtitutionis obligatio, & onus: porro, cum in materia juſtitiæ melior ſit conditio poſſidentis, pro incerta obligatione non eſt ad certam ſolutionem obſtringendus: ſatis itaque erit, ſi pro ſua portione reſtituat. Verum hæc doctrina in ſecundo, & tertio membro mihi probabiliſtica videtur, & falſa, utpote non ſolidis innixa argumentis, ſed ſophiſmatibus, & argutiolis. Nam licet ignoret, an principalis cauſa, vel alii conſocii reſtituerint, certus tamen eſt, eos reos eſſe patrati criminis ad reſtitutionem obſtringentis. Porro præſumptio potius eſt, eos in injuſtitia perſeverare; *ſemel enim malus ſemper præſumitur malus in eodem genere mali*, niſi oppoſitum certo conſtet: alioquin nunquam locum haberet onus ſolutionis in integrum, quando plures concurrerunt ad damnum inferendum: ſemper enim quilibet ſocius præſumere poſſet alios reſtituiſſe, & ſatisfeciſſe; & ſic nonniſi pars damni, licet maximi, ſarciretur. Præterea, ſicut certus eſt de damno illato ſimul cum ſociis, ita, ut æqualitas in juſtitia commutante ſervetur, certus quoque eſſe debet de reſtitutione ſimul cum ſociis facta: non enim certum debitum ſolvitur reſtitutione incerta, & præſumpta; & debitum certum, ac ſolutio incerta a nemine æqualia habentur. Similiter ſophiſma eſt ex illo principio, *melior eſt conditio poſſidentis*, inferre, hunc debitorem certum de damno illato cum ſociis, & incertum de reparatione ab aliis inducta, ab onere reſtitutionis liberari. Nam omnia, quæ poſſidet injuſtus iſte damnificator, cum ſint obnoxia reſtitutioni, ea poſſidet dubia fide, num videlicet poſſit ſibi retinere, vel conſumere, vel num debeat damnum paſſo reſtituere. Porro certus eſt de damno illato; incertus, & anceps de reſtitutione facta: ne igitur ſe exponat periculo utendi re aliena tanquam ſua, tenetur vel certam veritatem inquirere, vel in integrum datum damnum reparare. Ulterius ille, cui illatum eſt damnum, certum poſſidet jus & inconcuſſum ad accipiendam reparationem detrimenti, quod ſubiit. Ergo hoc jure certo, & inconcuſſo ſpoliandus non eſt per incertam, & dubiam reparationem. Denique certum eſt, omnes, & ſingulos damnificatores ad integram reparationem damni obſtringi: dubium eſt, num ſatisfecerint: ergo illud certum tenendum eſt, & hoc incertum dimittendum; eapropter reſtitutio facienda. Nec objiciant, certus eſt de poſſeſſione ſuæ pecuniæ damnificator; incertus eſt de reſtitutione pro ſua cujuſque parte ab aliis facta: ergo non eſt certa ſuæ pecuniæ poſſeſſione privandus ob dubium de æqualitate non inducta, & reſtitutione ab aliis non facta. Non hoc, inquam, objiciant: nam & hoc ſophiſma eſt: etenim certus eſſe non poteſt de legitima ſuæ pecuniæ poſſeſſione, niſi certus ſit eam non eſſe alteri obnoxiam. Porro certus eſt illam eſſe obnoxiam reſtitutioni ob illatum damnum. Ergo illam legitime poſſidere nequit, niſi vel certus de reſtitutione facta, vel ipſe reſtituat. Fateor hic contingere, quod ſuperius ex P. Paulo Segnerio retulimus, ſcilicet facilius cogi elephantem ad eburneos ſuos excutiendos, abjiciendoſque dentes, quam iſtis integram illati damni reſtitutionem ſuadere, cujus ipſi vel nullam, vel exiguam percepere utilitatem. At propterea eſt ne veritas deſerenda, divina lex reſtitutionem jubens abolenda, furtis & rapinæ favendum? Abſit hoc ab animo Theologi Chriſtiani, & Deum timentis, ac ad animarum ſalutem ſtudioſe procurandam ratione ſui muneris obſtricti.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

De adjunctis, & circumſtantiis Reſtitutionis Nonnulla exponuntur, & explicantur.

DOCTRINA.

I. *Circumſtantiæ Reſtitutionis enumerantur.*
II. *Prima, nimirum quis reſtituere debeat, explicatur.*
III. *Secunda, res ſcilicet reſtituenda declaratur.*
IV. *Si rei dominus ſit ignotus, cui ſit facienda reſtitutio.*
V. *Aliquorum Theologorum doctrina refellitur.*
VI. *Probabilior doctrina exponitur.*
VII. *Tempus reſtitutionis quando urgeat, explicatur.*
VIII. *Quando per injuſtam rei alienæ detentionem peccata multiplicentur.*

I. Circumſtantiæ, quæ reſtitutionem ipſam partim conſtituunt, partim comitantur, hiſce duobus continentur verſiculis:

Quis, quid reſtituat, cui, quantum, quomodo, quando,
Quo ordine, quove loco, quæ cauſa excuſet iniquam.

Dixi, quæ partim reſtitutionem ipſam conſtituunt, quia ſine ipſis nequit haberi reſtitutio, nimirum ſine debitore, qui reſtituere debeat, ſine creditore, cui ſit facienda reſtitutio, denique ſine re reſtituenda: quamobrem de his ſatis in ſuperioribus diximus, & ſolum aliqua hic ſunt ad uberiorem intelligentiam, & explicationem addenda.

II. Ille itaque ad reſtitutionem tenetur, qui rem alienam poſſidet, ſive bona, ſive mala fide, vel qui damnum quoquo modo injuſte intulit, vel a boni aſſecutione alterum impedivit. Hinc reſtitutioni obnoxii ſunt 1. qui rem alienam commodato, depoſito, precario, vel mutuo obtinent, qui quia licet juſto titulo ſint eam conſecuti; bona fide emerunt, vel donatione ſunt conſecuti: tamen res ſemper, juxta tamen diverſas contractuum conditiones, domino ſuo clamat opportuno, vel ſtatuto tempore reſtituenda. 2. Qui rem alienam ſine juſto titulo obtinent, puta furto, rapina, iniqua detentione, licet rem amplius non habeant, ſed conſumpſerint, cum duplici premantur titulo

tulo & rei acceptæ, & injuſtæ acceptionis. 3. Damnificatores, & impedientes injuſte alios a boni ſperati conſecutione, licet ipſi nullam inde perceperint utilitatem, vel emolumentum, cum injuſta eorum actio eos reſtitutioni ſubjiciat. Sed de his ſatis ex ſuperius dictis conſtat.

III. Res aliena, ſi extat, eſt in ſe reſtituenda: quare, ut ſuperius diximus, non licet de ſe, & abſolute pro libito pretium reddere, niſi aliqua legitima adſit ratio, quæ excuſet, puta, quia ſine gravi reſtituentis damno, vel in fama, vel in bonis, fieri non poſſit identica reſtitutio. Eapropter falſam puto Navarri, & aliorum opinionem, qui cenſent a peccato lethali excuſari, qui rem alienam in individuo poſſidens, & reſtituere valens ſine incomodo, vel aliam æque bonam, vel juſtum pretium perſolvit; licet noverit creditorem eſſe invitum, quia ſpeciali affectu rem diligit: nam illi ſemper gravem irrogat injuriam, & ad vendendum cogit, vel permutandum, quod ille nec vendere vellet, nec permutare. Deinde non ſolum res in ſe, ſed quanta eſt, reſtitui debet. Nam *cum*, ut inquit S. Thom. art. 5. *per reſtitutionem fiat reductio ad æqualitatem juſtitiæ commutativæ, quæ conſiſtit in rerum adæquatione*; ſi res non reſtituatur, quanta eſt, hæc æqualitas non habetur, & ita violatur juſtitia commutativa. Quod pariter eſt intelligendum ſive de damno illato, ſive de boni conſecutione impedita, quæ non quocumque modo ſarcienda ſunt, ſed ad æqualitatem, juxta tamen regulas ſuperius pro poſſeſſoribus tum bonæ, tum malæ fidei conſtitutas.

IV. Ad dignoſcendum cui facienda ſit reſtitutio, hæc ſunt attendenda. 1. Illi eſt facienda reſtitutio, qui rem juſto legitimoque titulo poſſidebat, licet dominus non eſſet: quamobrem ſi rem furatus ſit apud Depoſitarium, Commodatarium, aut Adminiſtratorem, vel in pignus habentem, non dominis, ſed iſtis reſtituenda res eſt. Hinc egregie docet S. Thom. hic a. 5. *Per reſtitutionem fit reductio ad æqualitatem commutativæ juſtitiæ, quæ conſiſtit in rerum adæquatione . . . hujuſmodi autem adæquatio rerum fieri non poteſt, niſi ei qui minus habet, quam quod ſuum eſt, ſuppleretur quod deeſt. Et ad hanc ſuppletionem faciendam, neceſſe eſt, ut ei fiat reſtitutio, a quo acceptum eſt*. Nam juſtitia quodcumque jus ad alterum ſancte cuſtodit, & violari vetat. Porro licet ille, a quo res ablata fuit, jus non habeat dominii, habet tamen jus vel cuſtodiæ, vel adminiſtrationis, vel alterius tituli; ac proinde nec iſtud violandum eſt: illi igitur res ablata reſtituenda. Solum duo excipiuntur caſus: nimirum 1. ſi parum referat, num res vel poſſeſſori, vel domino reſtituatur, quia nulli fit injuria. 2. Si certo conſtet, rem in manu poſſeſſoris periclitari, & conſumptioni injuſtæ eſſe obnoxiam; tunc enim non ipſi poſſeſſori, ſed domino foret reddenda. In dubio vero poſſeſſor præferendus eſt: tum quia melior eſt conditio poſſidentis; tum quia nemo eſt malus præſumendus, niſi certo conſtet. 3. Si rem aliquam a poſſeſſore bonæ fidei titulo gratuito accepiſti, puta donationis, vel commodati &c. rem domino reſtituere debes, non poſſeſſori: nam illi eſt facienda reſtitutio, qui jus aliquod in re habet: dominus jus habet dominii, poſſeſſor vero etiam bonæ fidei nullum obtinet jus, quippe qui & ipſe ad reſtitutionem tenetur: ergo domino eſt reſtituenda. Si vero titulo oneroſo accepiſti, puta emptione, potes quidem rem poſſeſſori reſtituere, ut tuum recuperes pretium; dummodo tamen certo putes, rem domino ab ipſo poſſeſſore reddendam: at ſi certo ſcias a poſſeſſore non reſtituendam, debes non ipſi, ſed domino reſtituere; nam idem eſſet, ac ſi a fure accepiſſes: licet enim ille ſupponatur bonæ fidei poſſeſſor in acceptione, evadit tamen poſſeſſor malæ fidei in detentione; proinde rem illi reſtituendo injuriam irrogares domino, cujus rem in periculo poneres injuſtæ detentionis. Recolantur ea, quæ diximus cap. 4. conſect. *6*. 3. Quando reſtitutio futura ſit domino pernicioſa, non eſt tunc illi facienda, ſed vel differenda, vel in aliena cuſtodia deponenda. Ita docet S. Thom. hic art. 5. ad 1. dicens: „ Quando res reſtituenda apparet eſſe graviter nociva ei, cui reſtitutio facienda eſt, vel alteri, non ei debet tunc „ reſtitui; quia reſtitutio ordinatur ad utilitatem „ ejus, cui reſtituitur. Omnia enim quæ poſſidentur, ſub ratione utilis cadunt. Nec tamen „ debet ille, qui detinet rem alienam, ſibi appropriare, ſed vel reſervare, ut congruo tempore „ reſtituat, vel etiam alii tradere conſervandam “. Ita non licet gladium furioſo reſtituere, vel poſcenti ad occidendum inimicum, vel depoſitam pecuniam inhumendam in patriæ perniciem.

V. Si vero rei dominus ſit omnino ignotus, inquirunt Theologi, cui ſit reſtitutio facienda. Et primo quidem hic de rebus inventis non loquimur; ſatis enim diximus in Tract. de Domin. cap. 8. n. *16*. ſed de rebus vel mala, vel bona fide occupatis. De his autem 1. ſtatuunt Theologi, omnem eſſe diligentiam adhibendam, ut dominus reperiatur, qui ſi obiiſſe deprehendatur, ejus eſt hæredibus reſtituenda, ut docet S. Thom. hic q. *62*. art. 4. *Si mortuus ſit ille, cui reſtitutio facienda, debet reſtitui hæredi ejus, qui computatur quaſi una perſona cum ipſo*: hæredi ſcilicet vel ab inteſtato, vel ex teſtamento, non vero Legatariis. Si vero omni adhibita diligentia nec dominum, nec ejus hæredes reperire datum ſit, tunc ſubdit S. Th. *debet homo reſtituere ſecundum quod poteſt, ſcilicet dando eleemoſynam pro ſalute ipſius, ſive ſit mortuus, ſive ſit vivus, præmiſſa tamen diligenti inquiſitione de perſona, cui eſt reſtitutio facienda*. Huic tamen S. D. doctrinæ non omnes acquieſcunt Theologi, qui aliam excitant quæſtionem, nimirum num hæc reſtitutio facienda pauperibus ex ipſo naturæ jure deſcendat, an ſolum ex jure poſitivo. Et quidem poſitivi juris eſſe contendunt cum Salmanticenſibus plures Theologi, qui inquiunt: jus naturæ ſolum præſcribit, ut bona dominis ſuis reſtituantur, quando id poſſibile eſt; at ſi fiat impoſſibile, minime præcipit, ut in pauperum dominium transferantur, & uſum, quippe qui nec legitimi domini nec neceſſarii hæredes habentur. Cum igitur hæc bona dominum amiſerint, ad priſtinum illum revertuntur ſtatum, in quo erant bona ante diviſionem jure gentium inductam; proinde in poteſtate ſunt Communitatis, Reipublicæ, Regum, & Summorum Pontificum, qui valent ea in commune bonum, & utilitatem convertere. Hinc Principes in civili jure, & Pontifices in Jure Canonico ſtatuunt, bo-

na per ſimoniam, & uſuram acquiſita eſſe in pauperum levamen diſtribuenda. Hinc inferunt jure poſitivo poſſeſſores malæ fidei teneri ad ea bona pauperibus diſtribuenda; at poſſeſſores bonæ fidei, ſi detegant ſe rem poſſidere, quam licet certo ſciant ad ſe non pertinere, ignorant tamen, immo reperire non poſſunt ejus dominum, licet diligenter conquiſitum, poſſe eam ſibi vindicare: quia bona jure naturæ ad communem ſtatum devoluta, fiunt primi apprehendentis.

VI. Verum aliter ſentiunt, & quidem probabilius plures alii Theologi cum Cajetano, Covarruvia, Tapia, aliiſque, videlicet, hæc incerta bona a poſſeſſore tum bonæ, tum malæ fidei eſſe jure naturæ in pauperes diſtribuenda; quia hæc præſumitur voluntas dominorum, optantium ſemper, quod ſibi temporaliter prodeſſe non poteſt, ſaltem in ſpirituale ſuum bonum converti; quod fit, quando in pauperes bona eorum diſtribuuntur. Accedit conſuetudo, & communis pene omnium hominum conſenſus, qui hæc incerta bona pauperibus eſſe diſtribuenda cenſuerunt. Hujus autem communis conſenſus teſtes ſunt S. Thom. & ceteri ſui temporis Doctores, immo & Pontifices Summi, inter quos Alexander III. ſcribens Archiepiſcopo Salernitano, ut patet Cap. *Cum tu*, *de uſuris* & in 6. Cap. *Cum ſit*, *de Judæis*: quibus in locis licet ſolum ſermo habeatur de lucris per uſuram, & ſimoniam obtentis; communiter tamen extenditur ad omnia incerta bona, quorum dominus ignoratur. Nec tamen, ut optime animadvertit Sotus lib. 4. qu. 7. laudatus Pontifex primus fuit hujus diſpoſitionis auctor, ſed *exemplo adductus eſt antiquorum Sanctorum*, *Auguſtini ſcilicet*, *ut ex locis juris canonici citatis conſtat*, *quia & naturali jure edoctus*, *& Evangelio*; *nam quod cuique ſupereſt*, *erogandum eſt in pauperes*; *ejuſmodi autem bona redundare cenſentur in republica*. Et certe ipſo naturali jure inſpecto, licet hæc bona ſupponantur in communem uſum veniſſe, ab eorum participatione non ſunt pauperes excludendi, cum & ipſi in Republica ſint: excluderentur autem omnino, ſi hæc vacantia bona ipſis poſſeſſoribus, licet illegitimis, libere concederentur. Fatemur quidem horum bonorum dominium in pauperes non tranſire, quaſi creditorum hæredes eſſent; ſed dum ipſis diſtribuuntur, ipſis quaſi loco creditorum ſolvitur: ſicut nec ita neceſſario tranſire arbitramur, ut ſupremæ Poteſtates, & præſertim Summi Pontifices non poſſint aliquando in alium pium uſum, vel in commune bonum ea applicare; cum & ipſius communis boni cura ad jus naturale pertineat, & privatum etiam alicui bonum ipſo jure naturæ debitum, poſſit in commune bonum transferri, quod privato eſt præferendum.

VII. Quoad tempus vero reſtitutionis, hoc ſemper quoad animi præparationem urget: quamobrem lethaliter peccat alienæ rei detentor, quotieſcumque animum reſtituendi abjicit. Quoad executionem vero urget, ſtatim ac poteſt reſtituere: ſi enim reſtituere valens non reſtituit, reus eſt injuſtæ detentionis, ut docet, & probat S. Thom. hic art. 8. ſcribens: *Sicut accipere rem alienam eſt peccatum contra juſtitiam*, *ita etiam detinere eam*, *quia per hoc quod aliquis detinet rem alienam invito domino*, *impedit eum de uſu rei ſuæ*, *& ſic ei facit injuriam*. *Manifeſtum eſt autem*, *quod nec per modicum tempus licet in peccato mortali morari*, *ſed quilibet tenetur ſtatim peccatum deſerere*, *ſecundum illud Eccl.* Quaſi a facie colubri fuge peccata. *Et ideo tenetur quilibet ſtatim reſtituere*, *ſi poteſt*, *vel dilationem petere ab eo*, *qui uſum rei poteſt concedere*. Quod luculentius confirmat in Supplem. q. 6. art. 5. ad 3. *Retentio rei alienæ invito domino contrariatur præcepto negativo*, *quod obligat ſemper*, *& ad ſemper*; *& ideo tenetur ſemper ad ſtatim reſtituendum*.

VIII. Qui diutius in detentione injuſta rei alienæ ſordeſcit, eſt in ſtatu damnationis; eoque gravius peccat, quo diutius in tali pravo animo perſeverat; & hæc diuturni temporis circumſtantia, cum peccatum aggravet, eſt in confeſſione aperienda. Quando vero peccata numero multiplicet, non facile eſt definire. Quæ mihi probabiliora videntur, promam. 1. Quoties propoſitum reſtituendi retractavit, & poſtea ad illud rediit, ut docent etiam Salmanticenſes hic n. 264. 2. Quando res injuſte detenta repetitur a domino, illique denegatur: hinc qui occulte detinet rem alienam, quam dominus repetere non valet, cenſetur interpellari a domino, quando a Confeſſario illi reſtitutio injungitur: ipſe enim tunc pro domino interpellat. 3. Quando ex hujuſmodi dilata reſtitutione grave damnum patitur dominus ob ſuæ rei privationem. 4. Quotieſcumque rem alienam apud ſe exiſtentem conſumit; tunc enim ad eam reſtituendam ineptum ſe voluntarie reddit: nec excuſatur, quia pretium reſtituet; nam nova injuſtitia eſt rem alienam ita diſtrahere, ut dominus non ipſam rem, ſed ejus pretium cogatur recipere. 5. Denique quotieſcumque rei ſuæ prodiga conſumptione ſe ineptum reddit ad reſtituendum. Extra hos caſus perſiſtentia in injuſta rei detentione peccatum augeri arbitror, non multiplicari.

CAPUT SEXTUMDECIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Reſtitutio ad æqualitatem*, *quantum fieri poteſt*, *facienda*.
II. *Modi nonnulli reſtituendi res incertis dominis reddendas*.
III. *Res eſt domino reſtituenda*, *non ejus creditori*.
IV. *Num qui bonis cedunt*, *ab integra reſtitutione excuſentur*.
V. *Depoſitum aliquando ex juſtitia*, *aliquando ex caritate tenetur Depoſitarius negare*.
VI. *Quando ad iterandam reſtitutionem ſemel factam quis teneatur*.
VII. *Quot modis quis peccare poſſit reſtitutionem differendo*.
VIII. *Differentibus reſtitutionem deneganda abſolutio*.
IX. *Ad reſtitutionem non differendam tenetur aliquando injuſtus poſſeſſor ex proprio ſtatu decidere*.

Conſectarium Primum.

I. REi injuſte ablatæ quantitas eſt ad æqualitatem reſtituenda; quia alioquin juſtitiæ debitum non impleretur. At quando iſta quantitas ignoratur, ut contingit in illis qui per plura minu-

S 2 ta

ta furta, vel etiam majora uni, aut pluribus pecuniam furantur, & in illis qui domum pluribus ſupellectilibus ornatam vel diripiunt, vel incendunt; tunc ſerio & Pœnitens, & Confeſſarius expendere, & excutere debent tempus, nimirum num per plures annos in tali rerum aliarum uſurpatione perſeveraverint, quantum ſingulis vicibus abſtulerint, & ſerio examine rem ad calculum deducere, ut, quantum fieri poſſit, ad æqualem reſtitutionem accedat. Quod ſi rei pretium ignoratur, tunc quantitas rei, & tempus, quo ablata fuit, & quantum utilitatis percipiebat dominus, ſunt expendenda, & coram Deo, quod juſtum eſt, decernendum.

Conſectarium Secundum.

II. Dupliciter contingere poteſt, ut ignoretur rei reſtituendæ dominus, ideſt in communi, & in particulari. Quando dominus licet in particulari ignotus ſit, in communi tamen noſcitur, ut contingit in militibus injuſte pagum, villam, oppidum, agros diripientibus, & in ænopolis, ſalſamentariis, aliiſque panem, comeſtibilia, vel pannos vendentibus, qui in pondere, menſura, pretio emptores fraudarunt; tunc non recte fit reſtitutio, ſi pauperibus ſurrepta bona diſtribuantur, ſed in priori caſu reſtitutio facienda eſt illis oppidanis, ruſticis, civibus, ubi damnum illatum eſt, ut vel ipſi, vel ſaltem eorum hæredes reſtitutionis ſentiant beneficium, qui injuſtæ deprædationis detrimentum perſenſere. In altero vero caſu reſtitutio eſt facienda incolis illius loci, ubi præfatæ fraudes habitæ ſunt, vel vilius merces vendendo, vel menſuram, & pondus augendo. Quod ſi injuſtus iſte rei alienæ poſſeſſor artem illam non amplius exerceat, in hoc eventu, ſicut & in alio militum prædantium, puto locum habere S. Th. doctrinam in IV. Sent. diſt. 15. q. 1. a. 5. docentis: *Illos debere pauperibus illius villæ reſtituere, vel in alios uſus communitatis illius civitatis expendere ſecundum arbitrium Epiſcopi, vel illorum, ad quos pertinet cura illius civitatis.* Ubi, ut vides, S. D. liberum non relinquit iſtis injuſtis detentoribus reſtitutionem quibuſcumque faciendam, ſed eam arbitrio Epiſcopi, vel Magiſtratus remittit; utpote qui & melius uniuſcujuſque jacturam cognoſcere poſſunt, & tutius debitam reſtitutionem ſervare, vel ſaltem ita diſponere, ut reſtitutio in commune bonum redundet. Quando vero dominus tum in particulari, tum in generali ignoratur, reſtitutio eſt facienda pauperibus ad libitum etiam reſtituentis: qui ſi conſanguineos, vel affines habeat vere pauperes, poterit & illis auxiliari: nam alios pauperes, vel inter ipſos pauperiores eligere caritatis eſt, non neceſſitatis. Quoad Bullam compoſitionis, quam ſuggerunt plerique Canoniſtæ, ipſius impetrationem minime ipſe concederem poſſeſſoribus malæ fidei, ne ex ſua iniquitate lucrum reportent. Unde ſi ſunt in bonis, & reſtituere poſſunt, ad integram reſtitutionem obſtringerem; ſi vero pauperes eſſent, & ad integram reſtitutionem inepti, quod poſſunt, reſtituere deberent, &, quod ſupereſt, orationibus, & aliis piis operibus compenſare, eo tamen ſemper animo, ut, ſi quando re, & facto reſtituere valeant, reſtituant. Quoad poſſeſſores vero bonæ fidei, qui nimirum in hæreditate ſibi relicta plura deteguns illicite acquiſita, & incertis dominis reſtituenda, permitterem, ut compoſitionem impetrarent ſincere, procul ab omni fraude, & dolo veritatem exponendo, & magis pro conſcientiæ quiete, quam pro temporali utilitate, & proprii commodi gratia, & ſine pauperum detrimento. At hæc in particularibus occurrentibus caſibus ſunt a prudente, docto, & ſtudioſo miniſtro attente, & accurate tractanda. Quando res ad alterutrum ex duobus pertinere dignoſcitur, ſed, quinam ſit verus dominus, ignoratur, inter utroſque eſt dividenda pro rata dubii.

Conſectarium Tertium.

III. Non licet, quod uni debetur, alteri reſtituere, licet hic ab illo tantumdem recipere debeat. Obſiſtunt huic doctrinæ nonnulli Theologi, putantes licere debitori Petri reſtituere Paulo ejuſdem Petri creditori: quia, inquiunt mere materialis eſt ſubjecti mutatio; nam dare Paulo, qui centum debet a Petro recipere, idem omnino eſt ac ipſi Paulo centum reſtituere, liberatur enim ab onere ſolvendi præfatum debitum. Et revera ita invicem abſque ulla injuria debita compenſantur: ſi enim tibi centum debeo ratione mutui, & tu centum mihi cauſa venditionis, a ſolutione abſtinendo juſta initur compenſatio. Verum non puto a præfata doctrina recedendum. Nam juſtitia non ſolum ſervanda eſt, ſed & juſtitiæ ordo cuſtodiendus, quem pervertere ſemper iniquum eſt. Si ergo Petro debes, illi ſuum æs ſolve: ſi nihil Paulo debes, nihil illi ex re aliena reddere potes, ſed ſolum, quod tuum eſt, donare. Præterea ſicut non licet tibi bona alterius ſurripere, ut debita ejus ſolvas; ita nec quod uni debes, alteri dare, ut eum ære alieno liberes. Hinc in omni ſive civili, ſive eccleſiaſtico judicio hæc perturbata ſolutio, ſeu reſtitutio reprobatur. Denique jus violas creditoris tui, qui a te accipere ſuam pecuniam debet, & de illa diſponere, prout ſibi lubet, magiſque utile eſt, qui fortaſſis præſenti pecunia carere ſine detrimento non poteſt; differre autem ſolutionem creditori ſuo poteſt ſine illius damno. Nec urget paritas mutuæ compenſationis: tunc enim nec ordo juſtitiæ pervertitur, nec jus alterius violatur: ſi enim debes Petro centum ratione mutui, & ille tibi totidem cauſa venditionis, & utriuſque ſolutionis tempus urgeat, mutui reſtitutionem denegando tibi centum retines, quæ Petrus tibi debet ex venditione, nec poteſt denegare; & ſic, cum æqualia ſint jura, & reciproca, & cum iidem ſint viciſſim & debitor, & creditor, juſtitiæ ordo minime violatur in mutua compenſatione.

Conſectarium Quartum.

IV. Qui bonis cedere coguntur, non ideo ab integra reſtitutione excuſantur. Ad hujus doctrinæ intelligentiam animadvertendum, duplici ex cauſa poſſe contingere, ut quis cogatur bonis cedere. 1. Ex infortunio aliquo, & ſine ſua culpa, quia vel naufragium paſſus eſt, vel miniſtros infideles habuit, aut alieni infortunii particeps ratione ſocietatis effectus eſt. 2. Ex ſua culpa, aut gravi negligentia, quia nimirum ſplendide

non fuiſſet, ſed ubi dominus eam haberet, niſi injuſte ablata, detenta, vel deſtructa fuiſſet: & quidem ratione clariſſima: nam ex delicto obſtrictus rem domino reſtituere, ita tenetur reddere, ut dominum omnino ſervet indemnem; iniquum enim eſſet, ſi innocens ex alterius culpa damnum ſentire deberet, ut confirmat etiam Regula 22. de Regulis juris in 6. *Non debet aliquis alterius odio prægravari:* gravaretur autem dominus, & indemnis non ſervaretur, ſi rem ſuam eo in loco non haberet, ad quem eam vel nullis, vel exiguis impenſis tranſtuliſſet, niſi eo invito ablata, vel detenta fuiſſet. Tenetur igitur injuſtus poſſeſſor ſuis expenſis rem ad locum transferre, ubi dominus eſt, ut ei reddatur.

XIV. At inquiebas, quibus, & quantis impenſis? Num magnis etiam, & graviſſimis, puta, ut expendat centum pro reſtituendis decem? Diſſentiunt hac de re Theologi, & in tres diſpertiuntur ſententias. Nonnulli ſentiunt, debitorem ex delicto teneri rem alienam reſtituere quantiſcumque ſuis expenſis, etiam rei valorem longius ſuperantibus: quia inquiunt, cum dominus jus habeat in re ſua, quæ domino ſuo ſemper clamat, æquum non eſt ipſum alterius culpa, & nequitia re ſua carere; & debitor ſuæ debet imputare malitiæ, quod ſine tantis expenſis, & gravi ſuo detrimento nequeat reſtituere. Immo non raro contingit, ut quis ad reparationem lucri ceſſantis, vel damni emergentis ad quadruplum, & ultra reſtituendum teneatur. Proinde mirum eſſe non debet, ſi æquales, vel majores expenſas ſubire debeat ad rem ſuam creditori reſtituendam. Ita ſentiunt Cajet. 2. 2. q. 62. art. 5. & Pontaſius V. Reſtitutio caſu 189. 2. Alii vero benigniores docent, non teneri ad reſtitutionem, ſi expenſæ faciendæ ipſius rei valorem ſuperent; ſed tunc differre poſſe reſtitutionem, donec opportuna occurrat occaſio reſtituendi ſine tanto onere; quod ſi nulla ſuperſit ſpes commodæ occaſionis, eſt res reſtituenda vel proximis conſanguineis, vel hæredibus, & his deficientibus in pauperes eroganda. 3. Alii media via incedentes docent, debitorem teneri ſubire eas expenſas in re tranſmittenda, quæ non ſuperant duplo damnum creditoris: quia inquiunt, cum creditor ſit innocens, debitor vero nocens, duplo major eſt ratio, ut damnum ſubeat debitor nocens, quam re ſua careat creditor innocens; quamobrem, ſi ille pro reſtitutione facienda vel æquale damnum, vel etiam duplo majus ſubire debeat, quam creditor ex carentia rei ſuæ, tenetur cum tanto onere reſtituere. Ex his opinionibus primam nimis rigidam puto, quæ, dum juſtitiæ favere videtur, caritatem lædit, quæ & eſt finis omnium virtutum, & omnes regit, & ſibi ſubordinat: non enim præſumendum eſt, dominum velle debitorem ſuum, etiam culpabilem, reſtitutionem facere cum maximo ſuo detrimento; adeo ut pro uno aureo reſtituendo centum expendere teneatur, ſi tot ſint neceſſaria ad reſtitutionem faciendam. Quamobrem & ipſe Cajetanus ad quadruplum onus reſtitutionis extendit: at nemo, puto, erit, qui ad decuplum, vel centuplum onus dilatare auderet. Secunda vero ſententia & nimium benigna eſt, & nullo ſolido fulcitur fundamento, dum limitat non ad majores teneri expenſas, quam ipſa res in ſe valeat; cum fieri poſſit, ut damnum, quod patitur creditor ex carentia rei ſuæ, ſit ipſi gravius, quam debitori reſtitutio etiam duplicatis expenſis. Quamobrem tertiæ ſententiæ tanquam mihi veroſimiliori aſſentior; dummodo tamen quantitas damni a debitore ſubeundi non materialiter, & arithmetice comparetur cum quantitate damni creditoris, ſed geometrice, & moraliter. Nam fieri poteſt, ut pauper creditor majus patiatur damnum ex carentia decem aureorum, quam debitor ex carentia viginti; proinde tenetur ad pauperis damnum reparandum, etiam cum damno ſuo viginti aureorum. Sunt itaque expendenda damna, & detrimenta utriuſque creditoris, & debitoris: & quando æquale, & paulo majus eſt damnum creditoris ob carentiam rei ſuæ, & debitoris ob expenſas faciendas ad reſtitutionem, tunc reus debitor eas ſubire tenetur, ut alterum ſervet indemnem; ſi vero damnum debitoris longius excedat detrimentum creditoris, tunc poſſet differre reſtitutionem opportunius faciendam ex præſumpta creditoris voluntate, qui ex caritate velle nec debet, nec poteſt, ut debitor cum tanto ſuo detrimento reſtituat. Rem exemplo illuſtro. Quis ex furto centum reſtituere debet, & reddere non poteſt, niſi centum expendat, cum æquale ſit damnum & creditoris carentis ſua pecunia, & debitoris in ſolvendis expenſis, debitor tenetur cum tali damno reſtituere: non enim æquum eſt, ut damnum ſubeat innocens creditor ad liberandum nocentem debitorem a pari damno. Si vero pauper a divite centum furatus ſit, & reſtituere non poſſit, niſi centum, vel etiam quinquaginta expendat, quod ipſi maximum affert detrimentum, & quidem longe majus, quam diviti carentia centum, differre poterit reſtitutionem, vel in tuto pecuniam collocare, donec opportuna ſibi occurrat occaſio reſtituendi ſine tanto detrimento. E contra, ſi dives pauperi ruſtico damnum intulerit decem aureorum, quod compenſari non poſſit, niſi per expenſas viginti, vel etiam triginta aureorum, cum hoc onere reſtituere debebit; nam longe majus detrimentum patitur pauper ruſticus carentia decem aureorum, quam dives carentia viginti, vel triginta: in qua tamen comparatione non eſt pecunia debita computanda, cum per ejus ſimplam reſtitutionem nullum debitor patiatur damnum, cum ad ejus bona non pertineat. Hoc pacto puto, & juſtitiæ jura ſervari, & caritatis leges temperari.

XV. Denique quoad modum, reſtitutio ita eſt facienda, ut res perveniat ad manus creditoris. Hinc poſſeſſor malæ fidei nunquam ab onere liberatur reſtitutionis, niſi res tuto, & certo ad manus pervenerit creditoris: hoc enim ſolum modo inducitur æqualitas in juſtitia præcepta. Recolantur ea, quæ diximus cap. 16. conſect. ſexto.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Doctrina omnino improbabilis a Salmanticenſibus prolata refellitur.*

II. *Num res credito vendita ſit reddenda venditori.*

III. *Qui bonis cedunt, non ſemper ab onere integræ reſtitutionis liberantur.*

IV. *Quid recipere poſſint privilegiati creditores.*

V.

V. *Non licet debitori alium creditorem alteri præferre; quando non omnibus eſt ſolvendo.*
VI. *Debita ex contractu ubi, & quomodo ſolvi debeant.*

Conſectarium Primum.

I. FAlſa habenda eſt, & laxa Salmanticenſium doctrina, qua affirmant, non improbabilem eſſe illorum ſententiam, qui aſſerunt, leges præcipientes ſervandum ordinem in creditorum prælatione eſſe mere pœnales, & in conſcientia non obligare. Fateor quidem laudatos Theologos contrariam opinionem, ut veram, & probabiliorem defendere, & docere: at dum hæc addunt, & a veritate animos lectorum avertunt, & ad fabulas eos convertunt. Nam cur non eſt improbabilis prædicta aſſertio? quia a nonnullis Caſuiſtis defenditur? At paucorum Theologorum, & quidem Probabiliſtarum auctoritas valet ne veritatem mutare, & tutum reddere in conſcientia operantem? Præterea, ſi concederemus eam doctrinam non eſſe improbabilem, quid inde ſequeretur, niſi adhuc eſſe omnino rejiciendam? Nam ſi damnata eſt propoſitio 3. quæ aſſerebat: *Generatim, dum probabilitate ſive intrinſeca, ſive extrinſeca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confiſi, aliquid agimus, ſemper prudenter agimus*: quanto magis falſa erit, & damnanda propoſitio, quæ docet, licere ſequi ſententiam *non improbabilem*, & hoc pacto innovare damnatas propoſitiones, & eas defendere, quod a Summis Pontificibus ſub anathematis pœna vetitum eſt? Quænam denique ratio movere potuit Salmanticenſes, cæteroquin ſanam doctrinam tenentes, & propugnantes, ut hujus laxæ doctrinæ meminerint, eamque propoſuerint? Hoc ipſi ultro fatentur, nimirum ut faveant creditorum cupiditati, & injuſtitiæ, dum non ſervato ordine juris ſibi debita præoccupant. Scribunt enim: *In gratiam eorum, qui ſibi debita præoccupant, non ſervato ordine juris, non deſinam hic adnotare, non eſſe improbabilem ſententiam illorum, qui aſſerunt tales leges in conſcientia non obligare.* Sed hoc quid aliud eſt, niſi pulvillos ponere ſub omni cubito manus, & cervicalia ſub capite, ut mollius in iniquitate quieſcatur.

Conſectarium Secundum.

II. Res vendita credito, cujus pretium ſolutum non eſt, reddi debet venditori, ſi extet in ſpecie, non vero, ſi cum alia emptor permutavit. Huic doctrinæ non omnes conſentiunt Theologi, qui eam veram eſſe ſolum agnoſcunt, quando agitur de rebus Eccleſiæ, Minorum, & Fiſci, qui privilegio prælationis ſuper alios creditores gaudent, cum in jure ſtatutum ſit talium rerum dominium non transferri per ſolam venditionem ſolutione pretii non ſecuta; at quoad alios negant hoc argumento. Res vendita non eſt amplius in dominio venditoris, quod in emptorem tranſlatum eſt: quamobrem venditor repetendi ſuam mercem jus non habet, ſed ſolum pactum pretium exigendi. Et revera nos quoque docuimus, venditione transferri dominium. Sunt igitur res venditæ cum ceteris debitoris bonis confundendæ, & inter alios creditores dividendæ pro rata, ut eis ſatisfiat. Ita ſentiunt Covarruvias, Molina, Henricus a S. Ignatio, aliique plures. Sed oppoſitam, quam ſtatui, opinionem probabiliorem puto. Nam licet venditione transferatur dominium; tamen, ut alibi oſtendimus, non plene integreque transfertur, ſed diminute: quia donec pretium ſolutum ſit, ſi res exiſtit in ſe, obnoxia eſt hypothecæ pro ſolvendo pretio. Et revera quicumque vendit, eo animo vendit, ut, niſi ei pactum perſolvatur pretium, rem ſuam poſſit recuperare; ſicut qui credito emit, eo animo emere debet, niſi injuſtus eſſe velit, ut, ſi pretium ſolvere non valeat, rem extantem reſtituat. Et revera ita Leges ipſæ ſtatuunt. Nam in Inſtitutionibus lib. 2. tit. 1. de rerum diviſ. dicitur: *Venditæ vero res, & traditæ non aliter emptori acquiruntur, quam ſi is venditori pretium ſolverit.* In Galliis quoque, ut fatentur illius Gentis Theologi, venditor rei immobilis, ſi pretium non accepit, non ſolum aliis creditoribus præfertur, ſed jure donatur rem ſuam perſequendi, in quorumcumque manus tranſierit; ſi vero res ſit mobilis, ſolum occupare poteſt, & ſibi vendicare, quandiu eſt in manu debitoris. Et revera æquitas ipſa naturalis poſtulare videtur, ut quandiu res vendita in propria ſpecie exiſtit, & penes emptorem, non aliis tradatur in ſolutionem, ipſo invito venditore, ad quem ſemper clamare videtur. Ita docent Cajetanus, Navarrus, Medina, Sylvius, & noviſſime Juveninus tract. 22. de Reſtitut. cap. 5. qu. 9. aliique plures. Dixi tamen, reſtituendam rem venditori, ſi in ſe exiſtit; ſi enim vel conſumpta ſit, vel in aliam permutata, vel alteri vendita, ceſſat jus venditoris, quia, ut animadvertit Sylvius, *res, vel pecunia, quæ in rei venditæ locum ſubrogatæ ſunt, non ſubſunt hypothecæ in favorem venditoris.* Cum autem variæ hac de re ſint in Regnis, & Provinciis leges, & conſuetudines, illæ ſunt expendendæ, & obſervandæ. Sic, ut notat Continuator Tournelii, in Galliis viget conſuetudo, quæ concedit creditori, qui ſperans ſe proxime pretium recepturum, rem vendidit ſine præfixione diei, & termini, jus repetendi, & inſequendi rem etiam mobilem. Noſtram quoque doctrinam nonnulli, & quidem, ut mihi videtur, non irrationabiliter, nec injuſte limitant, niſi pro pretio non ſoluto dati ſint vel fidejuſſores, vel pignora; quia hæc loco pretii ſtare videntur. Et revera his munitus venditor, cum de recuperando pretio tutus ſit, non videtur æquum, ut rem ſuam cum detrimento, & damno aliorum creditorum valeat repetere, quam repetendi, quando pretium obtinere poteſt, omnino jus amiſit.

Conſectarium Tertium.

III. Cum quis certo novit, rem penes ſe extantem alienam eſſe, ſed ejus verum dominum ignorat, nec poteſt tuta conſcientia ſibi retinere, nec ad certa debita extinguenda expendere. Nam cum, & certo ſciat alienam eſſe, & in ſe res exiſtat, ad dominum ſuum clamat, cui omnino eſt reſervanda. Si itaque omni adhibita diligentia dominum invenire non poſſit, rem debet tuto in loco collocare, ut domino reſervetur, ſi forte ſpes ſit, ut aliquando comperiatur: ſi vero nulla ſit ſpes, vel res ſervando ſervari non poſſit, eſt in bonum pau-

pauperum, vel Eccleſiæ applicanda. Si vero ſciatur rem ad duas, vel tres perſonas pertinere, & ignoretur, cujus illarum fuerit, tunc vel inter illos eſt dividenda pro rata dubii, vel ſorte, earum præhabito conſenſu, cui danda ſit, definiendum.

Conſectarium Quartum.

IV. Creditores privilegiati ita prælatione gaudent, ut integre ſit ſolvendum, quod illis debetur, licet poſterioribus creditoribus nihil ſuperſit. In hoc enim ſitum eſt prælationis privilegium ob commune bonum aliquibus perſonarum cœtibus conceſſum: fruſtraneum enim alioquin eſſet hujuſmodi privilegium, ſi cum aliis debitoribus concurrerent & æqualiter cum illis pro rata debitoris bona partiri deberent. Inter hos vero privilegio prælationis donatos illi præferuntur, qui nobiliore gaudent privilegio, licet poſteriores ſint tempore. *Privilegia* enim (ut habetur L. 32. ff.) *non tempore æſtimantur, ſed cauſa.* In pari vero privilegii gradu prioritas temporis attenditur; & hic locum habet juris regula, *qui prior eſt tempore, potior eſt jure.* Inter creditores vero ſimplices & non privilegiatos paupertas unius creditoris juſta cauſa non eſt prælationis ſupra divitem creditorem: quia nec lege poſitiva, nec naturali illi conceditur prælatio; non enim paupertas, & opulentia naturæ leges valent commutare, quippe quæ juſtitiæ omnino extraneæ ſunt. Nec movet, quod creditor pauper majus patiatur detrimentum ex carentia rei ſuæ, quam dives, ad quod detrimentum ſarciendum tendere videtur juſtitia. Nam illa eadem juſtitia, quæ jubet damnum illatum ſarciendum, mandat etiam & certum ordinem in reparatione ſervandum; & ſolum caritas urgere poteſt opulentos creditores ad concedendum, ut illis pauperes creditores præferantur. Ita ſentiunt Natal. Alexand. de juſt. reg. 41. n. 11. Concina, aliique. Oppoſitum quidem legitur in Opuſc. 73. D. Thom. tributo cap. 18. verum cum certum pene ſit, illud non eſſe D. Thom. genuinum opus, ab ejus ſententia recedere minime religioni ducimus.

Conſectarium Quintum.

V. Non licet debitori inter ſimplices creditores ita uni integrum debitum ſolvere, ut impotens fiat ad ſatisfaciendum aliis creditoribus: qui vero hanc ſolutionem reciperet, teneretur ad reſtitutionem. Prima pars hujus conſectarii certa eſt apud omnes, qui fatentur, hunc lethaliter peccare contra juſtitiam, cum ita uni faveat, ut alios defraudet; obnoxius proinde reſtitutioni etiam hoc titulo, ſi forte ad meliorem conditionem, & ſtatum aſſurgat. Verum ſecundæ parti non acquieſcunt plures Theologi, Diana, Leſſius, Dicaſtillus, qui putant, creditorem poſſe tuta conſcientia ſibi retinere integrum perſolutum pretium, licet debitor ſolvendo peccaverit. Nam, inquiunt, hoc perſolutum pretium, ſive bona loco pretii conceſſa nulli erant hypothecæ, ut ſupponimus, obnoxia: non magis ergo alteri creditori, quam accipienti obnoxia, & tradenda. Præterea creditor nihil ultra recipit, quam ſibi debebatur: poterit igitur ſibi retinere, præſertim cum durum admodum ſit, & difficile ab iſto creditore extorquere pecuniam jam receptam, quam ſibi certo debitam noverit, & jam poſſidet. Verum omnino rejicienda eſt hæc doctrina vix probabilis. Nam cum omnes creditores jus æquale habeant ad bona debitoris; ſicut huic non licet in aliorum detrimentum uni integrum debitum ſolvere; ita nec uni licet cum aliorum damno recipere. Cur enim ille peccat? Profecto quia juſtitiam violat, dando uni, quod in plures eſt dividendum. Ergo cum pariter hic integre recipiat, quod pluribus eſt diſtribuendum, violatæ juſtitiæ reus eſt habendus. Et licet bona illa nulli ſint ſpeciali hypothecæ ſubjecta, ſunt tamen obnoxia generali hypothecæ omnibus creditoribus pro rata crediti. Qui igitur integram recipit ſolutionem, alterum fraudat jure, quod pro ſua parte habet in illa bona: & quamvis nihil recipiat ultra id, quod ſibi abſolute debetur, recipit tamen ultra id, quod in hoc caſu reſpective ad alios creditores ſibi debetur; nec licet debitori alterum ex ſuis creditoribus alteri præferre; & in judicio hujuſmodi ſolutiones, utpote doloſæ, minime probarentur. Verum quidem eſt, durum eſſe, & difficile ab hujuſmodi creditoribus acceptam vel pecuniam, vel bona extorquere. At per hoc non ſunt juſtitiæ jura violanda, nec avaritiæ, & humanæ cupiditati indulgendum. Ita docent Bannezius, Azorius, Juveninus, aliique plures, quibus adhærent noviſſime Concina, & Cuniliati.

Salmanticenſes licet hanc noſtram ſententiam tanquam probabiliorem tueantur; tamen putant licere debitori integre pretium ſolvere ſuo creditori primo petenti, ſive in judicio, ſive privatim extra judicium: quibus & nos conſenſum præbuimus cap. ſup. n. 10. ſi agatur de creditore in judicio petente, & ſententiam in ſui favorem obtinente. At acquieſcere non poſſumus eorum ſententiæ, dum hoc privilegium dilatant ad primum privatim petentem, licet ipſis aſſentiat Natal. Alex. quandoquidem cum æquale jus habeat, ut alii creditores, prioritas petitionis non majus jus addit, nec taliter urget, ut ad integram cogat ſolutionem, nec diligentia in petendo melioris illum efficit conditionis; cum hæc ſolum in foro judiciali privilegio donetur, non extra ipſum dilatanda, ut optime docent Molina, & Vaſquezius. Immo nec licitum arbitror debitori monere creditorem ſibi amicum, ut prior petat in judicio, & ita aliis præferatur: hoc enim beneficium in alienum detrimentum redundat, & fraude ac dolo non caret. Nam, ut prudentiſſime animadvertit Concina, creditores frequenter conqueruntur id contingere in decoctoribus, qui amicis, & patronis, a quibus futura ſubſidia ſperant, integra debita ſolvunt, licet poſteriores ſint, cum graviſſimo aliorum creditorum, qui ſunt anteriores, detrimento.

Conſectarium Sextum.

VI. Debita ex contractu reddi, vel ſolvi debent in loco, de quo vel tacite, vel expreſſe fuit inter contrahentes conventum. Si vero nulla fuerit conventio, ſtandum eſt legibus, & conſuetudinibus Regnorum, & Provinciarum. Communiter debita ex oneroſo contractu, ſive plenum dominium, ut

in

in venditione & emptione, transferatur, ſive diminutum, ut in locatione & conductione, niſi aliter pacti ſint contrahentes, ſolvi debent in loco, ubi res tradita fuit, & accepta: ſiquidem attentis & juſtitia contractus, & contrahentium voluntate convenientior aſſignari nequit locus illo, in quo celebratus eſt contractus; ſi enim alium intendiſſent locum, profecto aperte in contractu indicaſſent. Similiter debita ex contractu gratuito, donatione, Teſtamento, Legato ſolvenda ſunt in loco, ubi res erant, quando donatæ fuerunt, vel legatæ: & ratio eſt manifeſta: dum enim quis alicui rem gratis largitur, aut legat, præſumitur nolle vel ſe, vel hæredem ſuum alio onere gravare, quam ad rem donatam, vel legatam tradendam, niſi aliter inveniatur a voluntate donantis, vel legantis ſtatutum. Quamobrem ſi res ex contractu vel gratuito, vel oneroſo debitæ alio transferendæ ſunt, expenſæ ab eo ſunt ſubeundæ, in cujus commodum, & utilitatem initus eſt contractus. Hinc in donationibus, & legatis expenſæ ſunt faciendæ a donatariis, & legatariis; in depoſito autem ab ipſo deponente, in cujus utilitatem cedit depoſitum, & ſic de ceteris, procul tamen ſemper omni fraude, & dolo, ut contingere poteſt in mutuo, in quo pecunia accepta, eſt in loco, ubi data fuit, reſtituenda; nec onus addendum mutuatario pecuniam alio ſolvendi, niſi forte mutuum datum ſit in itinere: tunc enim & manifeſte apparet tum accipientis, quam dantis mentem non eſſe, ut reſtitutio fiat in loco, ſed ubi mutuans ſe transfert; illuc enim, niſi mutuum dediſſet, pecuniam ſuam tranſtuliſſet.

CAPUT DECIMUMNONUM.

De cauſis excuſantibus a mora reſtitutionis, & ab ipſa reſtitutione.

DOCTRINA.

I. *A prompta reſtitutione excuſat impotentia phyſica.*

II. *Immo & moralis, quæ ex pluribus capitibus oriri poteſt.*

III. *Num, ut quis reſtituat, teneatur a ſuo ſtatu cadere.*

IV. *Quando timor infamiæ a prompta reſtitutione excuſat.*

V. *Quando ratione ſcandali differri poſſit reſtitutio.*

VI. *Quænam cauſæ a totali liberant reſtitutione.*

VII. *Condonatio a reſtitutione liberat, ſi legitima ſit.*

I. QUando juſtitiam violent, qui reſtitutionem differunt, jam ſuperius pluribus in locis expoſuimus: ſupereſt igitur, ut explicemus, quando mora reſtitutionis inculpata ſit, & innoxia. Certum ſiquidem eſt ex S. Thom. hic qu. 62. art. 8. ad 2. *Quando aliquis non poteſt ſtatim reſtituere, ipſa impotentia abſolvit eum ab inſtanti reſtitutione facienda; ſicut etiam totaliter a reſtitutione abſolvitur, ſi omnino ſit impotens.* Prima igitur cauſa excuſans a reſtitutione ſtatim facienda juxta S. Thom. eſt impotentia, quæ duplex eſt, phyſica, & moralis. Et de phyſica quidem ſcribit S. Auguſtinus: *Plerumque ille, qui aufert, amittit, ſive alios patiendo malos, ſive ipſe male vivendo, nec aliud habet, unde reſtituat. Huic certe non poſſumus dicere, redde quod abſtuliſti, niſi cum eum habere credimus, & negare.* Et juſte quidem, nam ad impoſſibile nemo tenetur; quamvis teneatur ſatagere, ut parſimonia, diligentia & labore, quod ſibi nunc impoſſibile eſt, fiat aliquando poſſibile.

II. Alia vero impotentia moralis ex pluribus capitibus oriri poteſt, quos enumerat, & exponit S. Antoninus P. II. tit. 2. cap. 8. Et primo quidem evenit, *quando ex reſtitutione* (verba ſunt Sanctiſſimi Præſulis) *ſtatim, ſequeretur evidens, vel probabile damnum ſpirituale, vel temporale notabile ipſius reſtituentis, vel aliorum, quod præponderaret damno ejus, quod debet habere ex carentia illius rei.* Quod damnum (ſubdit) *triplex eſſe poteſt, mortis, infamiæ gravis, & ſcandali notabilis mortalis culpæ.* Hinc ex capite mortis, in quo comprehenditur grave damnum, excuſantur a prompta reſtitutione, qui reſtituendo periculum vitæ ſubirent. Nam, ut optime docet Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. *Cum nemo ſit dominus vitæ ſuæ, neque ob ullum delictum teneatur ſe morti offerre, aut mortem, ad quam condemnatus eſt, adſciſcere; conſequens eſſe apparet, ut cum ejus periculo ad reſtitutionem non teneatur.* Pari pacto, qui prævident, vel creditorem re ſua accepta abuſurum, vel in ſuam, vel in proximi, vel in boni communis perniciem. Tertio ſi prompta reſtitutio in grave, & majus detrimentum cedat reſtituentis, quam ipſius acceptantis, ut ſcribit laudatus Præſul: „Si immineat ex reſtitutione ſubita periculum damni incomparabiliter prævalentis damno, quod inde habet creditor ex carentia rei ſuæ: quia creditor magis debet velle in hujuſmodi caſibus, ut maximum incommodum, ſeu damnum ejus, qui debet reſtituere, evitetur in modica reſtitutionis dilatione, quam ſuum incommodum modicum, vel damnum ex carentia ad tempus rei ſuæ ... Nec dicas, dominus rei hoc agit invite, quia non vult, quod per quantumcumque tempus, ſuum retineatur. Nam dicendum, quod domino inordinate volente ſtatim rehabere ſuum, & per conſequens contra rectam rationem nolente proximum retinere ſuum, tunc tenens non eſt detentor injuſtus “. Sicut nec injuſtus detentor eſt dicendus, qui reſtitutionem differt, ne incurrat vel vitæ, vel ſanitatis notabile detrimentum; quia ſtatim reſtituendo vel eſſet fame periturus, vel in gravem morbum lapſurus, vel ex deficientia comparandæ medicinæ, & accerſendi Medici in infirmitate permanſurus.

III. Immo a prompta reſtitutione excuſatur & ille, qui reſtituere non valet, niſi a ſuo ſtatu juſte acquiſito decidendo; ut ſi nobilis deberet vel mendicare, vel artem mechanicam exercere: nequit enim creditor rationabiliter velle reſtitutionem ſibi fieri cum tanta proximi jactura; quandoquidem hujuſmodi ſtatus juſte, & honeſte acquiſiti amiſſio contingere nequit ſine infamia, & gravi dedecore tum debitoris, tum familiæ: niſi tamen res aliena in ſe, & in individuo extet; tunc enim abſolute facienda eſt reſtitutio. Tenetur tamen hujuſmodi debitor nobilis in epulis lautitiam tollere, in veſtibus, famulis, quadri-

vivendo, ludendo, comeſſationibus indulgendo, non lucrum ſolum, ſed & capitale conſumpſit; vel quia neceſſarium non adhibuit in ſuis negotiis ſtudium, ſed lucri aviditate rebus alienis ſe oneravit. In priori caſu legum, & juris beneficio, in Cap. *Qui bonis* Cod. poſſ. & ff. & lege *qui bonis* eodem titulo, uti poteſt, bona omnia creditoribus cedendo, reſervatis dumtaxat neceſſariis ad honeſtam, & frugi viro convenientem ſuſtentationem: quibus legibus, & ipſi creditores ſubeſſe debent, utpote quæ ſunt æquitati, & bono communi conformes, & pati aliquam ſuorum bonorum jacturam, ne proximus ex infortunio ad egeſtatem, & mendicitatem cogatur, & ut tempus illi concedatur, quo rebus ſuis compoſitis etiam integram perficere valeat reſtitutionem. Si vero bonorum ceſſio ex alio capite, ideſt ex culpa, vel gravi negligentia oriatur, nihil ſibi retinere debet, niſi quod cuique licet habere in extrema neceſſitate, ne fame pereat; ſed omnia bona ſunt plene, & fideliter creditoribus & manifeſtanda, & tradenda: tum quia ad eos pertinent juſtitiæ titulo, tum quia ipſe in culpa eſt ſuæ decoctionis, unde furi æquiparatur, vel ſaltem infideli miniſtro, qui ex ſua iniquitate lucrum minime reportare debet. Hinc tuti in conſcientia minime ſunt hujuſmodi decoctores, ſicut nec priores, qui ex infortunio bonis cedunt, ſi bonorum partem occultent, ut commode vivant, vel creditores cogant ſuorum bonorum majorem partem cedere, ut ſaltem minorem recuperent: fraude enim utuntur, & dolo, quæ nulli debet patrocinari; quare ad integram reſtitutionem ſunt cogendi. Num vero, qui bonis ceſſerunt, ſi forte ad pinguiorem pervenerint fortunam, teneantur in foro conſcientiæ reſtituere, dubitant nonnulli Theologi, qui cenſent per eam ignominiam, quam patiuntur, & quam in aliquibus regionibus cujuſdam ſigni geſtatione oſtentare coguntur, legi, & creditoribus ſatisfeciſſe. Sed oppoſitum & ſuperius innuimus, & nunc conſtanter affirmamus. Nam leges ſolum illis ſuffragantur, ne carceribus mancipentur: ceterum declarant, ſemper ad ſatisfaciendum integre creditoribus illos teneri, ut habetur L. 1. cit. in Cod. *Qui bonis* jubente, *qui bonis ceſſerint, niſi creditor acceperit, non ſunt liberi*. Et L. *Cum filii* eod. tit. ſtatuitur: *Si quid pinguius poſtea eis acceſſerit, hoc iterum uſque ad modum debiti, poteſt a creditoribus legitimo modo avelli*.

Conſectarium Quintum.

V. Qui gladium penes ſe depoſitum latroni, vel furioſo deponenti reſtituit, quando illum petunt vel ad ſe, vel ad alium interficiendum, peccat & contra juſtitiam, & contra caritatem; quod pariter eſt dicendum de pecunia ratione mutui, vel alterius titulo debita, ſi reſtituatur creditori petenti ad opus contra juſtitiam: ſi vero petat in aliquem abuſum ab injuſtitia ſejunctum, puta ad comeſſationes, ſcortationes, ludos &c. ſolum ex caritate tenetur debitor vel declinare, vel differre reſtitutionem. Et quidem depoſitum in poſitis caſibus non eſſe reddendum aperte docet S. Th. & hic q. 62. a. 5. dum ſcribit: *Quando res reſtituenda eſt graviter nociva, cui reſtitutio facienda eſt, vel alteri, non ei debet tunc reſtitui*. Et 2. 2. q. 57. a. 2. *Quia quandoque contingit, quod vol untas hominis depravatur, eſt aliquis caſus, in quo depoſitum non eſt reddendum, ne homo perverſam voluntatem habens male eo utatur; ut puta ſi furioſus, vel hoſtis reipublicæ arma depoſita depoſcat.* Reddentem vero in hoc caſu contra juſtitiam peccare manifeſtum eſt, cum, ut inquit Sotus lib. 4. q. 7. *reddendo cauſam det injuriæ*, & in damnum proximi influit ejus occiſioni cooperando: & ſicut reus eſt juſtitiæ latro occidens, ita qui illi arma ad occiſionem ſuppeditat, ejuſdem ſceleris particeps efficitur. Num vero excuſari poſſit a culpa, ſi reſtitutionem gladii denegando de vita periclitetur, quia latro, vel furioſus idem illi minatur, diſſentiunt Theologi. Soto lo. cit. Sylvius, & noviſſime Juveninus a culpa excuſant, his permoti argumentis. 1. *Quia nemo tenetur cum proprio gravi damno vitare alienum, quod non eſt ipſe cauſaturus, ſed quiſpiam alius*. 2. Quia occiſio illa a latrone, aut furioſo committenda, nec directe, nec indirecte eſt volita a reddente gladium, & arma: non directe quia minime vult hujuſmodi homicidium, immo illud deteſtatur, non indirecte, quia, ut aliquid ſit indirecte volitum, non ſatis eſt, ut poſſit impediri, ſed ulterius, ut debeat impediri. Porro in præfatis caſibus impedire non tenetur: ergo nec indirecte volitum homicidium dici poterit. At hæc mihi ſophiſmata potius videntur, quam ſolida argumenta. Nam 1. certum eſt ex D. Thom. gladium in poſitis caſibus non eſſe reddendum. At cur? quia tunc redditio eſſet intrinſece mala: quod autem intrinſece malum eſt, nullo metu mortis vel etiam majoris mali licitum fieri poteſt: alioquin liceret famulo ſcalam tenere domino conſcendere volenti ad furandum, vel adulterandum, ſi illi mortem comminaretur, quod falſum eſſe ex damnata propoſitione patet, & tamen certo certius minus, & remotius domini ſceleri cooperatur famulus ſcalam tenens, quam præbens gladium latroni, vel furioſo. Nec urget 1. argumentum: nam hic non agitur de impediendo alieno damno, ſed de cooperando alieno crimini: impedire alienum damnum proprio detrimento non ſemper homo vel ex caritate, vel ex juſtitia tenetur; at alieno ſceleri cooperari omnino non licet. Latro occidere volens viatorem non ſolum damnum infert proximo, quod tu pari tuo damno fortaſſis in alio caſu impedire non teneris, ſed & injuriam maximam Deo irrogat: propterea hic non tam proximi detrimentum eſt attendendum, quam injuria Creatoris. Qui igitur gladium præbet, vel reſtituit ad occiſionem, huic injuriæ Deo irrogatæ cooperatur, illiuſque particeps efficitur. Ergo illi hoc præſtare nec metu mortis unquam licebit. Alterum vero argumentum vitioſum eſt, apertam involvens petitionem principii, probat ſiquidem homicidium illud reddenti gladium nec directe, nec indirecte eſſe volitum: non directe (quod concedimus) quia homicidium non vult, ſed deteſtatur; non indirecte (quod negamus) quia impedire non tenetur. At hoc eſt, quod quæritur, nimirum utrum teneatur homicidium impedire gladium depoſitum denegando. Et hoc eſt probandum, non ut verum ſupponendum: alioquin licebit argumentum detorquere, dicendo, eſt indirecte voluntarium, quia tenetur impedire. Et revera quod impedire teneatur, patet mani-

nifeſte, quia nunquam licet alieno ſceleri cooperari: præbere vero, dare, reddere gladium, vel arma etiam depoſita latroni viatorem interficere volenti, vel furioſo ad ſe, vel alium occidendum petenti, eſt illorum crimini cooperari, & quidem proxime criminis inſtrumentum præbendo. Hujus argumenti vim perſenſit ipſe Juveninus, qui cum in interrogatione quæſtionem moviſſet, num liceat gladium reddere latroni volenti viatorem occidere, vel furioſo volenti interficere, in reſponſione vi verborum mutata, & lenita aſperitate quæſtionis, dicit, licitum eſſe depoſitario, ſi ipſi mortem minitentur, niſi reddat depoſitum gladium, *ſinere, permittere, ut ſibi ſuum gladium accipiant;* reddere autem horruit affirmare: quare minus fideliter ejus doctrinam reddidit latinus interpres. Altera vero pars eſt manifeſta, quia tunc nulli fit injuria: quamobrem juſtitia non violatur, læditur tamen caritas, jubens, ut, quantum poſſumus, aliena peccata impediamus, & alieno ſceleri ne communicemus; quæ communicatio, & cooperatio ab hac reſtitutione abeſſe omnino poteſt. Nam cum pecunia ſit de ſe indifferens ad plures uſus licitos, & redditio pecuniæ mutuo acceptæ honeſta, & juſta, quod recipiens ea ad comeſſationes, ebrietatem, ſcortationes abutatur, ejus videtur malitiæ tribuendum, non reddenti pecuniam. Quare doctrinæ inhæremus S. Thom. mox citatæ, non eſſe reſtitutionem faciendam, *quando reſtitutio eſt nociva accipienti, quia reſtitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui reſtituitur.* Diximus tamen ex caritate ſolum poſſe vel declinare, vel differre reſtitutionem, ut ſubdit idem Angelicus dicens: *Non debet tamen ille, qui detinet rem alienam, ſibi appropriare, ſed reſervare, ut congruo tempore reſtituat, vel etiam alii tradere tutius conſervandam.*

Conſectarium Sextum.

VI. Non ſemper, qui rem alienam domino aliena manu reſtituit, ſi res ad dominum non perveniat, ab iteranda reſtitutione liberatur. Explicatur. Non ſemper res aliena immediate reddi poteſt a debitore creditori ſuo, ſed interdum aliena manu uti debet, & per delatorem transmittere; quamobrem quandoque contingit rem reſtituendam perire: merito proinde quæritur, num ſit iteranda a debitore reſtitutio. Pro cujus quæſtionis ſolutione 1. diſtinguendum eſt, num reſtitutio ſit facienda a poſſeſſore bonæ fidei, vel malæ. Et primo, ſi ab utroque fiat per perſonam ab ipſo creditore ad recipiendum electam, vel facultate ab ipſo accepta mittendi per aliquem ex ſuo arbitrio deligendum; ſi miniſtrum fidelem eligat, ab omni onere reſtitutionis liberatur, licet res pereat; cum tunc domino ſuo pereat, a quo tanquam accepta habetur: quod pariter verum eſt, ſi deſignatio delatoris a judice determinetur. Si vero a debitore ipſo deligatur delator, tunc diſtinguendum inter poſſeſſorem bonæ fidei, & malæ fidei. Poſſeſſor bonæ fidei, qui rem apud ſe habet, quia vel inventam, vel forte domi ſuæ relictam, ſi per virum probum tranſmittat, & qualem adhibere ſolet etiam ad ſua vel cuſtodienda, vel tranſmittenda, ſi forte pereat, non tenetur iterum reſtituere; quippe qui ad reſtitutionem faciendam uſus eſt diligentia, quam adhibere ſolent communiter homines cordati, & ſolertes: proinde ſi perit, cum abſque ſua culpa pereat, liber eſt ab onere reſtitutionis, ad quam non tenetur nec ratione rei acceptæ, quam apud ſe non amplius habet, nec ratione acceptionis, quæ injuſta non fuit. Si vero rem alienam penes ſe habeat ratione contractus, expendendum, num ſit per contractum, qui dominium transferat, vel ſolum uſum. Si primum, quandiu res non ſit in domini manum reddita, tenetur debitor ad reſtitutionem; quia res domino perit ſi perit. Si vero ſit ad uſum conceſſa, vel ratione depoſiti, ſi per fidelem nuntium mittatur, & omnis abſit in debitore culpa, juxta contractum legis ipſi creditori perit, cum ad ejus dominium pertineat. Hinc ſi quis alteri anulum mittat ſibi commodatum, & ſimul pecuniam mutuo acceptam, & hæc per viam vel famulus amittat, vel illis ſpolietur, vel fuga ſecum auferat, pecuniam reſtituere tenetur, ſecus anulum; illam quidem, quia ſibi domino perit, illam vero creditori, in cujus erat dominio. Si vero, qui reſtituere debet, ſit malæ fidei poſſeſſor ob injuſtam acceptionem, vel ob injuſtam detentionem, nunquam ab onere reſtitutionis liberatur, donec per reſtitutionem ſit æqualitas inducta: nam poſſeſſor malæ fidei tenetur etiam de eventu fortuito; cum ratione ſuæ injuſtitiæ ſemper læſum indemnem ſervare teneatur. Non acquieſcunt huic doctrinæ Soto, & Ledeſma aliique cenſentes, ſemel facta ab injuſto poſſeſſore reſtitutione per Confeſſarium, ſi forte iſte ab aſſumpto munere deficiat, ſibique pecuniam uſurpet, non teneri ad reſtitutionem iterandam. Nam inquiunt, Pœnitens ſeipſum prodere non tenetur, ſed eo meliori modo, quo fieri poteſt, ſalva ejus fama, reſtituere debet. At tutiſſimus, & conſuetus reſtituendi modus eſt per Confeſſarium, quem creditor excludere non poteſt. Ergo per hunc facta reſtitutione, muneri ſuo ipſum ſatisfeciſſe cenſendum eſt; & onus reſtitutionis in Confeſſarium redundabit. Verum hæc argumenta non plene convincunt. Nam tenetur quidem Pœnitens ſuæ famæ conſulere, ita tamen, ut alter, quod ipſi ex juſtitia debetur, certo recipiat, & æqualitas ex juſtitia debita inducatur. Conſentit quidem dominus reſtitutioni per Confeſſarium faciendæ, ſalvo tamen ſemper jure ſuo, ideſt ut res certo in ſuas manus perveniat, & interim periculo ſtet debitoris, qui ſemper ratione ſuæ injuſtæ rationis, etiam fortuitis, & inexcogitatis caſibus ſubjacere debet. Idcirco egregie monet S. Antoninus p. 2. tit. 1. cap. 4. „ Si vitium uſuræ, vel „ furti, vel alterius damni eſt occultum, & re„ ſtitutio occulto modo per ſe, vel per alium fa„ cienda eſt, ut non detegatur perſona, caveat „ etiam diligenter, quod, cum per alium facit, „ ita faciat caute, quod is recipiat, cui debet, „ & non ille ſibi retineat, quia non eſſet propter hoc „ liberatus: nec confidat de Prædicatoribus, & „ Confeſſariis, & quæſtuariis, qui quærunt pecu„ nias, non animarum ſalutem “. Sapientiſſime autem monet Navarrus, tum ad Confeſſarii tutelam, ſi aliquando onus reſtitutionis aſſumere cogatur, tum ad debitoris quietem, & ſecuritatem, ut reſtituere chirographum habitæ reſtitutionis a creditore exigere, & accipere non negligat.

Con-

Conſectarium Septimum.

VII. Pluribus modis crimen committitur reſtitutionem differendo. Et primo quidem peccant, qui, cum poſſint ſtatim reſtituere, differunt reſtitutionem, ut ſuperius ex D. Th. oſtendimus. Nec excuſantur, quia creditor ex dilatione nullum patitur detrimentum. Nam ſemper ejus jus violatur, cum privetur uſu rei ſuæ; & divina lex infringitur jubens, ne aliena, domino invito, retineantur. 2. Qui, cum poſſint totum reſtituere, ſolum partem reddunt, ut minus incommodam experiantur reſtitutionem, non attendentes ſe interim rem alienam injuſte retinere, & dominum integro rei ſuæ uſu privare; & hæc dimidiata reſtitutio non minus incommoda eſt, & damnoſa creditoribus, præſertim ſi mercenarii ſint, opifices, negotiatores, qui ſua pecunia indigent, vel ad ſui, familiæque ſuſtentationem, vel ad ſua promovenda negotia. 3. Qui vel ære alieno gravati, vel res alienas poſſidentes de die in diem ſolutionem, vel reſtitutionem differunt, licet interim ſibi blandiantur de propoſito firmo aliquando ſolvendi vel reſtituendi; ſicut & illi, qui reſtitutiones, vel ſolutiones reſervant mandandas hæredibus in ſuo teſtamento: hi enim in ſtatu damnationis verſantur, & ſi forte improviſa occupentur morte, in æternum pereunt; cum non ſatis ſit propoſitum, & animus reſtituendi, ſed ipſa reſtitutio ſtatim facienda ſit in præcepto. 4. Qui in fine vitæ conſtituti, cum poſſint per ſe reſtitutionem facere, recuſant, obtendentes hoc ab eis in ſuo teſtamento mandatum, & quidem ſtrictiſſime. Siquidem, ut optime obſervat Sotus lib. 4. q. 7. art. 4. *iſti non habent ſincerum, & candidum animum reſtituendi. Nam qui nunc non reſtituunt, judicium apertum perhibent, quod neque ſi vixerint, reſtituent, atque adeo reſtituendi intentio illis non niſi conditionalis eſt, ſi moriantur, quæ profecto ad pœnitentiam non ſufficit. Atque periculum iſtud potiſſimum magnatibus imminet, quorum teſtamenta nunquam, aut fere nunquam hæredes complent, ſed ſatis ſe feciſſe arbitrantur, ut quam reſtitutionem avus patris, & pater ſibi teſtamento præcepit, eamdem ipſe aliis recentibus debitis onuſtam, filio jubeat, quam ipſe poſtea committit nepoti. Neſcio, an hic ſit legitimi illius verbi Evangelici ſenſus*, impoſſibile eſt divitem intrare in Regnum Cælorum. 5. Qui cum revera ſtatim, vel proxime reſtituere non poſſint, pollicentur reſtitutionem faciendam, cum ad uberiorem ſtatum venerint, quem potius poſſibilem credunt, quam ſperent futurum; interim tamen nihil curant de ſollicitudine, ſtudioque adhibendo, ut fiant ad reſtituendum idonei, omittendo expenſas ſupervacaneas, a ludis abſtinendo, a comeſſationibus, a recreationibus, aliiſque tum naturæ, tum ſtatui ſuo ſuperfluis. Et heu, quot ſunt, qui ad hoc non attendentes, nec a Confeſſariis admoniti, ſordent in peccato detentionis alienæ rei, & licet fortaſſis Sacramenta frequentent, æternum pereunt!

Conſectarium Octavum.

VIII. Præfatis omnibus deneganda eſt abſolutio niſi reſipiſcant, & juxta cujuſque modum reſtituant; præſertim ſi ſemel, & pluries moniti non paruerint. Ita docent Patres, Concilia, Pontifices, & ipſa ratio evidenter oſtendit. S. Auguſtinus ep. ad Macedonium ſcribit: *Nolentes reddere, quos novimus & male abſtuliſſe, & unde reddere poſſint, habere arguimus, increpamus, & deteſtamur, quoſdam clam, quoſdam palam, ſicut diverſitas perſonarum diverſam videtur poſſe recipere medicinam, nec in aliorum perniciem ad majorem inſaniam concitare. Aliquando etiam, ſi res magis vitanda non impedit, ſancti altaris communione privamus.* S. Thomas de Villanova Conc. Fer. 6. poſt 4. Dom. Quadr. *Prius vadat . . . . pecuniam alienam reſtituat, contractus uſurarios rumpat . . . & tunc ad Confeſſarium redeat, ut abſolvatur.* Synodus Neapolitana anni 1576. a Gregor. XIII. confirmata ſtatuit: *Caveant Sacerdotes, ne ante debitam vel famæ, vel pecuniæ ſatisfactionem, cui reſtituendi facultas fuerit, aliquem abſolvant, præcipue ubi Pœnitens datum in ſuperiori confeſſione præceptum neglexerit.* Concordienſis anni 1587. Par. 3. de Pœnit. *Si Pœnitens proximo damnum dederit, vel aliquid furto abſtulerit . . . illum ante ſatisfactionem ne abſolvat Sacerdos, niſi juſta de cauſa ſatisfactionem ei Parochus ad aliquod tempus diſtulerit.* Idem repetit Anagnina Synodus anni 1569. cap. 20. de Pœnit. *Caveant, ne ante debitam ſatisfactionem quempiam abſolvant, cui ſit facultas reſtituendi aliena, vel pro legata adimplendi.* Denique hæc univerſalis regula tanquam omnino certa præſtituitur in Rituali Romano de Sacram. Pœnit. his verbis: *Nec abſolvat eos, qui talis beneficii ſunt incapaces, quales ſunt, cui ſit facultas reſtituendi aliena, vel pia legata adimplendi.* Ab hac regula non recedendum docent Theologi, inter quos Cajetanus ſcribens: *Iis, qui ſemel admoniti, ut vel debita ſolvant, vel aliena reſtituant, mandatis non paruere cum poſſint, ſed ſancte pollicentur hac vice reſtituturos, reſpondendum vobis quidem credo, ſed ite hoc paſſu, & firmum, quod geritis, conſilium executioni mandate, ut poſtea abſolvamini.* Et revera quomodo prudens, & ſtudioſus Confeſſarius ſibi perſuadere poterit, hos toto corde, tota anima, totis viribus ad Deum converti, ut oportet ad beneficium abſolutionis obtinendum, qui admoniti ſemel, & fortaſſis pluries, ut debita ſolvant, & aliena reſtituant, nunquam paruere, vel nullam adhibuere diligentiam, qua ſe oſtenderent animo ad reſtitutionem ſibi poſſibili modo faciendam paratos.

Conſectarium Nonum.

IX. Ad reſtitutionem re faciendam, quandoque neceſſe eſt etiam a proprio ſtatu decidere. Huic doctrinæ adverſati ſunt nonnulli benigniores caſuiſtæ, quos falſe deridet Montaltius ep. 8. ſcribens ex Eſcobario. *Rogo, an cedens bonis tuta conſcientia poſſit ſibi, & familiæ ſuæ, ne indecore vivat, neceſſaria retinere? Cum Leſſio aſſero poſſe: quod quidem eſt verum, licet debita, pro quibus cedit, ſint ex injuſtitia, & notorio delicto contracta; quamvis tunc non poſſit tantum, quantum alius, ſibi retinere.* Verum hæc doctrina, utpote falſa, improbabilis, & laxa, ab omnibus Theologis rejicitur, qui cum Sylvio 2. 2. q. 62. a. 8. Concl. 2. ſentiunt: *Non excuſat a reſtitutione ſtatim facien-*

da detrimentum etiam magnum bonorum, vel ſtatus, ſi illa bona, & ſtatus ſint inique parta. Quod adeo verum eſt, ut quamvis ad laborem manuum, vel etiam ad mendicitatem, in qua prius fuerat, redigendus ſit talis alienorum bonorum occupator, nihilominus debeat ſtatim reſtituere, ſive dominus ex reſtitutione damnum patiatur, ſive non; quia nihil eſt quod hujuſmodi occupantem queat excuſare ab accelerata reſtitutione; nullum enim damnum patitur in ſuis bonis, cum ponantur omnia eſſe aliena. Addit tamen, niſi forte, qui omnia reſtituens, & ad deteriorem ſtatum redactus, famam, & bonum nomen amitteret. Quod & confirmat S. Antoninus p. 2. tit. 2. cap. 8. dicens: *In certis caſibus non tenetur quis ad ſtatim reſtituendum actualiter, etiamſi habeat modum ad reſtituendum, ut . . . dum ex ſubita reſtitutione ille, qui reſtitueret rem ablatam, per furtum, vel aliud vitium detegeretur, & inde infamaretur; cum fama ſit quid notabilius, quam ſubſtantia corporalis. Cum ergo quilibet debeat providere conſervationi famæ ſuæ, poteſt differre reſtitutionem uſque ad tempus, quo non deprehendatur in crimine, & diffametur, ſi aliter provideri non poteſt.* Quod quidem verum eſſe cenſeo, quando agitur de ſola dilatione reſtitutionis: nam, ſi ageretur de omiſſione totali reſtitutionis, aliter ſentiendum eſſet, ut poſt pauca dicemus. At ſi ſtatum, quem obtinet, juſte poſſideat, tunc optime docet Sylvius lo. cit. *Si quis non poteſt ſtatim reſtituere ſine notabili detrimento ſuarum rerum, vel ſui ſtatus juſte acquiſiti, poteſt reſtitutionem, ſive ſolutionem differre, donec ſine tali detrimento id poſſit; modo tamen ipſe creditor non patiatur ejuſmodi damnum. Quæ clauſula ideo additur, quia debitor etiam cum magno ſuo damno tenetur ſtatim reſtituere, vel debita ſolvere, ſi alioquin creditor pateretur gravem jacturam. Extra caſum enim extremæ, vel quaſi extremæ neceſſitatis, in pari caſu damni, potior eſſe debet conditio creditoris:* Sed de his iterum redibit ſermo in ſequentibus capitibus.

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

De aliis reſtitutionis circumſtantiis, nimirum ordine, loco, & modo.

DOCTRINA.

I. *Quando omnibus ſatisfit creditoribus, parum intereſt ordinem ſervare.*
II. *Variæ debitorum claſſes, pro quibus variæ regulæ.*
III. *Regula I.*
IV. *Regula II.*
V. *Regula III.*
VI. *Regula IV.*
VII. *Regula V.*
VIII. *Ordo ſervandus inter creditores hypothecarios.*
IV. *Inter creditores non privilegiatos, & ſimplices.*
X. *Inter iſtos nonnulli ex privilegio ceteris præferendi.*
XI. *De loco, ubi facienda eſt reſtitutio a poſſeſſore bonæ fidei.*
XII. *Ubi vero a poſſeſſore malæ fidei.*
XIII. *Quibus, & quantis impenſis ſit reſtitutio facienda.*
XIV. *De modo reſtitutionis.*

I. De ordine, quo qui damnum intulerunt communi conſenſu, vel conſpiratione, reſtituere teneantur, diximus in ſuperiori capite: nunc dicendum de ordine in reſtitutione facienda injuſte læſis ſervando. Et primo quidem, ſi debitor ſit ſolvendo omnibus ſuis creditoribus, parum intereſt, utrum uni prius, quam alteri reſtituat; dummodo & juſta fiat reſtitutio, & nulla interſit reſpectu aliquorum injuſta dilatio. At difficultas eſt, quando debitor non omnibus ſuis creditoribus ſatisfacere valeat, quos præferre teneatur. Pro cujus quæſtionis ſolutione nonnulla ſunt præmittenda.

II. Et primo quidem variæ ſunt tum debitorum, tum rerum reddendarum diſtinguendæ claſſes. 1. Debita alia ſunt plane certa, alia incerta, vel quia ignoras creditorem, vel quia dubitas, num ſolvere tenearis. 2. Alia ſunt realia, alia tantum perſonalia. Priora dicuntur illa, pro quorum ſolutione bona debitoris vel generali, vel ſpeciali hypoteca obligata ſunt. Poſteriora vero, quando creditor in perſonam quidem debitoris actionem habet immediate, non vero immediate in ejus bona. 3. Alia ſunt debita, quæ privilegiata dicuntur, quia eorum creditores ex legum favore, & privilegio aliis ſunt præferendi: alia ſimplicia, ſive ordinaria, pro quibus non eſt creditoribus ſpeciale privilegium conceſſum. 4. Alia debita ſunt ex delicto, ut ex furto, rapina, injuſta rei alterius detentione: alia ex legitimo contractu, vel oneroſo, puta emptione, locatione &c. aut gratuito, & liberali, puta promiſſione, legato, donatione &c. Denique res aliis debitæ vel in poſſidentis tranſierunt dominium, ſive extent, ſive non extent, ut pecunia mutuo accepta, domus empta, & ſimilia; vel non ſunt in ejus dominio, ut res in pignus acceptæ, vel in depoſitum, vel titulo commodati, & ſimilia. His prænotatis ſequentes ſtatuuntur regulæ.

Regula Prima.

III. Leges tum civiles, tum canonicæ, quæ aliquem ſervandum præſtituunt ordinem inter creditores, ut alius ſcilicet alii præferatur, obligant in conſcientiæ foro, & ſunt cuſtodiendæ. Nam hujuſmodi leges & juſtæ ſunt, & inſtitutæ ad pacem inter cives conſervandam, & ad commerciorum æquitatem fovendam. Præterea ad Supremas Poteſtates pertinet regulas, & leges ſtatuere pro legitima poſſeſſione, translatione, alienatione rerum temporalium, ut alibi oſtendimus. Id docet S. Th. 2. 2. q. 96. a. 9. ſcribens: „ Leges poſitæ „ hominibus, ſi juſtæ ſint, habent vim obligandi „ in foro conſcientiæ a lege æterna, a qua deri„ vantur, ſecundum illud Proverb. cap. 8. *Per „ me reges regnant, & legum conditores juſta de„ cernunt* “. Non licet propterea creditoribus ſibi debita præoccupare cum aliorum detrimento; ſed juris ordine ſervato, quod ſuum eſt, recuperare debent. Nec ſolum hæ leges ſunt attendendæ, ſed, ut optime animadvertit S. Antoninus p. 2. tit. 2. cap. 7. etiam ſervandæ leges municipales, & vigentes conſuetudines. *Verum* (ſcribit l. Doctor) *ubi lex municipales, ſeu ſtatutum civitatis aliter diſponeret, illi eſt ſtandum, etiam in foro conſcientiæ, ſi non ſit expreſſe contra Deum.*

Re-

drigis, equis ſuperfluitatem reſecare, & ad mediocrem, immo infimum ſui ſtatus gradum ſe reducere. Debet pariter a ludis, conviviis, itineribus voluptuoſis, aliiſque ſupervacaneis expenſis abſtinere, ſtatuſque ſui ſplendorem, & pompam, quantum fieri poteſt, imminuere, & moderari. Quod ſi præſtare recuſet, minime eſt abſolutione dignandus; cum iniquum ſit hujuſmodi debitores ex mercatorum, & opificum creditorum ſudore, ſanguine, & pecunia luxoriari, opipare vivere, ſumptuoſe veſtiri. Ita docet Sylvius 2. 2. q. 62. a. 1. conc. 3. ſcribens: „ Si quis non poteſt ſtatim „ reſtituere, aut debita ſolvere ſine notabili detri„ mento rerum ſuarum, vel ſui ſtatus juſte acqui„ ſiti, poteſt reſtitutionem, ſeu ſolutionem differ„ re, donec ſine tali detrimento id poſſit; modo „ tamen ipſe creditor non patiatur ejuſmodi da„ mnum: quæ clauſula ideo additur, quia debi„ tor etiam cum ſuo magno damno tenetur ſtatim „ reſtituere, vel debita ſolvere, ſi alioquin credi„ tor pateretur gravem jacturam “. Et S. Antoninus P. II. tit. 2. cap. 8. docet de nobilibus, & opulentis „ qui reſtitutioni obnoxii ſunt. Et ſi re„ timeant ſibi quodammodo neceſſaria pro ſuſten„ tatione ſui, & familiæ ad vitanda multa peri„ cula animæ, & corporis, quæ veroſimiliter ſe„ qui poſſunt bonis ſuis cedendo, omnibus ſe ſpo„ liando pro reſtitutione facienda (quod forte tu„ tius eſſet, & in Deo confidere, etiamſi oporte„ ret mendicare ſecundum Raymundum) ad hoc „ tamen non teneri de neceſſitate ſalutis. Non te„ neri, inquam, ad ceſſionem omnium bonorum, „ & ſpoliandum ſe omnibus, relicta ſibi dumtaxat „ veſte, & baculo. Non debent tamen tales lau„ te vivere, & pompoſe veſtiri cum familiis ſuis, „ & filias ſuas cum magnis dotibus nuptui trade„ re, ſicut ſi non eſſent obligati ad reſtituendum; „ ſed parce vivere, & parvas dotes tradere, & ſi „ non poſſunt nobili, vel mercatori nuptui dare, „ artifici & plebejo debent tradere, & alia ſuper„ flua reſecare “.

IV. Ex capite vero infamiæ a prompta excuſantur reſtitutione, qui ſi ſtatim reſtituant, de bono nomine, & fama juſte ſibi comparata periclitarentur. Ita docet S. Antoninus l. l. „ Idem dicen„ dum videtur, dum ex ſubita reſtitutione, ille, „ qui reſtitueret rem ablatam per furtum, vel a„ liud crimen, detegeretur, & inde infama„ retur; cum fama ſit quid notabilius, quam ſub„ ſtantia corporalis. Cum ergo quilibet debeat pro„ videre conſervationi famæ ſuæ, poteſt differre „ reſtitutionem uſque ad tempus, quo non depre„ hendatur in crimine, & diffametur, ſi aliter „ provideri non poteſt “. Præ oculis tamen habenda prudentiſſima Soti de juſt. & ju. lib. 4. q. 6. art. 3. animadverſio ſcribentis. „ Profecto non eſt, „ quod ambigi poſſit, quin pecunia debeat non„ nunquam cum detrimento famæ reſtitui. Primum „ enim nemini fas eſt cum detrimento, & injuria „ alterius ſuum protegere honorem, & famam: „ neque alter, qui læſus eſt, tenetur juri ſuo et„ iam pecuniario cedere, ut, qui injuriam intu„ lit, ſuam protegat famam. Suffuratus es verbi „ gratia amplam pecuniam; haud dubium, quin „ debeas omnem adhibere diligentiam, ut ſecre„ to reſtituas. Si tamen neutiquam ſine famæ, & „ honoris periculo potes, non jam debet alter „ ſua denudari ſubſtantia, maxime cum dam„ num illius grave eſt. Haud enim negamus, quin „ debeat reſpectus haberi famæ, & pecuniæ, ſed „ tamen ceteris paribus majus eſt jus innocentis, „ qui a te læſus eſt. Secundo quamvis metaphy„ ſicam rationem inire velimus, etſi fama ex ſuo „ genere præſtantior ſit, quam pecunia; tamen „ tantum poteſt æris accumulari, ut cumulus ille „ multo pretioſior ſit fama tua. Eſt quidem au„ rum ſuo genere pretioſius, ſed tamen tantum „ eſſe poteſt argenti pondus, ut multo æſtimetur „ pluris, quam minus auri.

V. Differtur etiam licite reſtitutio ratione ſcandali, nimirum ſi ex prompta reſtitutione ſequatur ſpiritualis ruina in accipiente, qui re ſua tunc accepta abuteretur in ſuæ ſalutis perniciem, ut ſuperius diximus; in dante vero, ſi in periculo peccandi conſtitueretur. Id docet S. Antoninus loc. ſæpius laud. ſcribens: „ Quando ex hujuſmodi re„ ſtitutione ſubita ſequi poſſet mors ſpiritualis, ſeu „ peccatum mortale probabiliter in reſtituente, vel „ familia ejus, puta reſtituendo, quæ habet alie„ na, ad tantam venit paupertatem, vel miſeriam, „ quod non poteſt vivere, vel providere filiis de vi„ ctu, & veſtitu, & cum ſint alicujus nobilis con„ ditionis mendicare nimis erubeſcunt, ab amicis „ ad ſufficientiam non inveniunt, laborare ne„ ſciunt, vel non poſſunt, quia parvuli, vel „ infirmi, & ſic reſtituendo exponitur periculo „ cum familia ſua furandi, vel proſtituendi fi„ lias, vel deſperationis, ubi retinendo ali„ quid, cum ipſo ex induſtria ſua providet, & „ par eſt ſibi, & familiæ, & diſponitur ad ſa„ tisfaciendum paulatim; Hoc ſentire videtur „ Scotus “.

VI. Hæ ſunt cauſæ, quæ ſicut a prompta excuſant reſtitutione, ita etiam ab omnimoda, ſi perpetuæ ſint: quod tamen raro aut nunquam contingit. Sed perpendenda ſunt Sancti Thomæ verba docentis: *Eum, qui non poteſt vel ſtatim, vel abſolute reſtituere, teneri dilationem, vel remiſſionem petere ab eo, cui debet, vel per ſe, vel per alium.* Et quidem hoc videtur de neceſſitate ſalutis, quotieſcumque hujuſmodi petitione ſperet ſe vel remiſſionem obtenturum, vel dilationem; & grave damnum non timeat præter ruborem illum, quem pati debet, vel ſuam fatendo inopiam, vel injuſtitiam. Quid enim æquius, ut ſaltem hic modo per ſola verba, & preces ſuo ſatisfaciat creditori, cui pecuniam ſolvere debet? præſertim cum Doctor Angelicus concedat hoc fieri poſſe etiam *per alium*, quo modo & ruboris ſenſus delinitur, & fieri poteſt etiam injuſti debitoris nomen reticendo, & miſericordiam, ac condonationem pro ipſo petendo. Circumſtantiæ tamen ſunt attendendæ: nam ſi debitor vel remiſſionem, aut dilationem petendo de fama, nomine, vel honore, & dignitatis periclitetur, poterit ab hujuſmodi poſtulatione ceſſare, ut diximus n. 4.

VII. A reſtitutione facienda liberat creditoris libera condonatio: ſicut enim quilibet, quod ſuum eſt, donare libere poteſt, poterit & quod ſibi debetur, plene condonare, & elargiri; ita debitor legitime accipere, & retinere. Sed ut hæc condonatio legitima ſit, tribus muniri debet conditionibus: nimirum 1. ut fiat ab habente poteſtatem

condonandi. 2. Ut non prohibeatur a legibus. 3. Ut voluntaria plane ſit, & libera, non fraude, non dolo, non minis extorta. Primæ conditionis æquitatem adſtruit S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 6. ad 3. dicens: *Ille ſolum condonare poteſt, qui poteſt donare*; quia ſcilicet dominium, & liberam habet poteſtatem rei ſuæ: quamobrem nec filius-familias condonare poteſt, quod eſt patri debitum, licet ſit omnium paternorum bonorum hæres futurus, nec Regularis ſine Superiorum licentia condonare, quod Monaſterio, vel ſibi etiam ſpecialiter debetur, cum omne dominium a ſe abjecerit. Secunda vero conditio ex Jure canonico pendet, in quo nonnullæ condonationes interdicuntur. Prohibetur enim Cap. ſtatutum de Reſcriptis in 6. Judici delegato aliquid a litigantibus accipere præter neceſſarias expenſas ob receſſum a proprio domicilio ſubeundas: *Quod ſi quid ultra reciperet, ad reſtitutionem compellitur omni ſpe condonationis præciſa*. Sic enim ſtatuit Greg. IX. indicens: *Si quid contra Conſtitutionem præſentem acceperit, ad ipſius reſtitutionem integram teneatur, nulla eorum, quibus reſtitutio facienda fuerit, remiſſione ullatenus profutura eidem*. 2. In Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. de Reform. præcipitur Canonicis reſtitutio diſtributionum perceptarum in abſentia; nec ſuffragari illis aliorum Canonicorum, in quorum utilitatem redundant, condonationem. Sic enim ſtatuit S. Synodus: *Diſtributiones vero, qui ſtatis horis interfuerint, recipiant, reliqui quavis colluſione, aut remiſſione excluſa, his careant*. 3. Ad reſtitutionem tenentur Viſitatores, qui in viſitatione præter neceſſarias, & conſuetas procurationes aliquod munus etiam gratis oblatum quovis prætextu, vel quæſito colore receperint, quin illis prodeſſe poſſit ulla condonatio, ut decernitur loc. cit. de Reſcriptis in 6. Tertia vero conditio, quæ ad jus naturale ſpectat, ad legitimam condonationem & eſt neceſſaria, & attendenda: nam cum condonatio ſit quædam gratuitæ, & liberalis donationis ſpecies, ſit oportet immunis ab omni fraude, dolo, vi, & violentia; alioquin illegitima fiet, nec condonatario prodeſſe poterit. Hinc irrita, & invalida eſt condonatio obtenta a debitore præpotente creditori comminante, quod, niſi partem debiti remittat, totum perdet; vel extorquente condonationem per viros potentes, quos creditores timent, vel verentur; ſicut & a debitore ſimulante ſe impotentem, pauperem, & obtendente ſe vel nullum lucrum reportaſſe, vel damnum grave paſſum eſſe, cum revera & poſſint reſtituere, & in paupertate, vel detrimentis exaggerandis mentiantur. Mercatores pariter, qui ad aſylum confugientes vel ſacrum, vel profanum, cum ſuis creditoribus tranſigunt, fraudes adhibendo, & dolos in rebus ſuis occultandis: & licet creditores tranſactioni, vel compoſitioni aſſentiantur, minime tamen ab onere reſtitutionis liberantur; cum hujuſmodi condonatio libera non ſit, ſed vi extorta, in quam coacti creditores conſentiunt, ne totum creditum amittant. Quamobrem fraudis, & doli rei ſunt etiam mercatores illi decocti, qui uni vel alteri creditori ſecreto integram ſui crediti ſolutionem pollicentur; dummodo publice ſimulent ſe partem condonare, ut ad ſimilem remiſſionem ceteros pertrahant creditores: hoc enim non eſt liberam condonationem obtinere, ſed furtis, & latrociniis creditores re ſua ſpoliare. Ita docet Sanctus Antoninus P. II. tit. 2. cap. 4. §. 1. ſcribens: „ Ubi certum, & clarum debitum . . . . „ niſi creditor liberaliter remittat illud quod pro„ mittit . . . . ſi hoc facit, quia putat ſe aliter „ non poſſe reſiduum habere, nihil valet illa re„ miſſio facta ex publico pacto quoad animam. „ Unde cum mercator infortunia paſſus fallit, & „ occultans multa de bonis ſuis mobilibus, ut non „ perveniant ad manus creditorum, quærit com„ poſitionem cum eis de minori quantitate, quam „ debeat, puta promittit correſpondere ſingulis „ creditoribus ad rationem quindecim ſolidorum „ pro libra, cum tamen poſſit totum dare, vel ce„ dere bonis, cui compoſitioni aſſentiunt credito„ res, & ita recipientes liberant eum de reſiduo, „ certum eſt, quia quoad Deum adhuc tenetur de „ reſiduo. Cum illi non ſponte, ſed coacte fece„ rint illam remiſſionem, volentes illa potius par„ te carere, quam toto “.

CAPUT VIGESIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Debitor ab onere reſtitutionis aliquando liberatur præſcriptione*.
II. *Nemo tenetur vitæ diſcrimen ſubire, vel ſe in ſervum vendere, ut reſtituat*.
III. *Num ære alieno gravatus poſſit religioſum ſtatum amplecti*.
IV. *Num ob ſperatum lucrum liceat reſtitutionem differre*.
V. *Quando condonatio debiti, uni facta, aliis debitoribus proſit*.
VI. *Num ad debiti extinctionem ſufficiat condonatio tacita*.
VII. *Num debita extinguantur per donationem liberaliter factam*.
VIII. *Num per compoſitionem a Summo Pontifice conceſſam*.
Reflexio.

Conſectarium Primum.

I. AB onere reſtitutionis debitor liberatur etiam titulo præſcriptionis. Hujus conſectarii veritas ex ſuperius dictis in Tract. de Dominio apparet, ubi oſtendimus præſcriptionem juſtis munitam titulis dominium conferre, inter quos præcipue enumeratur bona fides: quamobrem præſcriptionis titulus nunquam prodeſſe poterit furibus, raptoribus, aliiſque malæ fidei poſſeſſoribus.

Conſectarium Secundum.

II. Nemo tenetur vel vitæ manifeſtum diſcrimen ſubire, vel ſe in ſervum vendere, ut, quod debet, reſtituat. Nam cum vita ſit bonum longe ſuperioris ordinis, quam pecunia, & bona fortunæ, non tenetur alterius detrimentum cum ſuo longe majori detrimento ſarcire; nec creditor id juſte poteſt exigere. Poteſt tamen debitor militiæ operam navare, ut quod alteri debet, ſolvat; quia licet in militia de vita milites periclitentur, hoc tamen diſcrimen vitæ vel ut remotum ſpectatur, vel ut adnexum arti, & muneri per ſe licito: ſi

enim

enim licet militare, ut quis vel vitam ſuſtentet, vel divitias, honores, & dignitates ſibi indipiſcatur; cur non licebit, immo & tenebitur, ſi ejus conditio, & circumſtantiæ perſonæ non impediant militiam agere, ut, quod alteri debet, ex juſtitia perſolvat? Pari pacto nec tenetur ſe in ſervum vendere; quia, ut optime docet S. Thom. 2. 2. quæſt. 189. art. 6. ad 3. *Propter pecuniam perſona liberi hominis ſecundum jura civilia non obligatur, ſed ſolum res; quia perſona liberi hominis ſuperat omnem æſtimationem pecuniæ*. Et quamvis olim contrarium in uſu fuerit, ut habetur 4. Reg. cap. 4. & Matth. 18. modo tamen locum amplius non obtinet illa conſuetudo, immo lege contraria ſublata eſt. Nam in Codice Juſtinian. L. *Ob æs* de act. lib. refertur Syntagma juris lib. 14. cap. 3. n. 12. *Ne perſonæ liberæ ob æs alienum ſervæ fiant.* Nec obſtat, debitores aliquando carceri mancipari, ibique detineri, donec æs alienum ſolvant. Nam, præterquamquod carcer non eſt ſervitus, id ſolum fit ad coercendos pravos homines, ne debita contrahant, quæ ſolvere ſe non poſſe agnoſcunt. Denique cum pene apud omnes Chriſtianos Principes abolita ſit ſervitus, & in aliquibus Regnis etiam omnino vetita, locum habere non poteſt nec quando neceſſaria eſt ad vitam ſuſtentandam, multo minus ad æs alienum ſolvendum. Ita communiter docent Theologi.

Conſectarium Tertium.

III. Qui ære alieno gravatur, a quo ſe liberare intra breve tempus non poteſt, non impeditur ab ingreſſu Religionis. Priuſquam hujus Conſectarii veritatem oſtendam, nonnulla præmittenda ſunt. Et primo quidem quoad praxim, omnium ferme Religioſorum Ordinum lex eſt, ut nullus ad habitum recipiatur, qui ſit vel obnoxius rationi reddendæ, vel ære alieno obſtrictus: & ideo exigitur, ut publico Inſtrumento, & per teſtes etiam ſacramento adſtrictos conſtet, candidatum nec ære alieno gravari, nec eſſe ratiociniis adſtrictum. 2. Qui ingredi Religionem cupit, & debitis premitur, quæ vel ſtatim, vel infra breve tempus diſſolvere poteſt, nonniſi illis perſolutis amplecti poterit Religioſum ſtatum. 3. De illis loquimur, qui vera vocatione, & ſincero animo ad æternam ſalutem ſuam procurandam, de qua periclitari merito timent in ſeculo, non de illis qui humano tantum affectu, vel alio temporali motivo Religionem ingredi ſtatuunt. De his itaque dicimus liberum illis, ac licitum eſſe, omnibus ſuis bonis creditoribus obrenuntiatis, Religioſum ſtatum amplecti. Huic noſtræ aſſertioni conſentiunt pene omnes Theologi; ſed ſolum quando vel debitori impoſſibile omnino ſit, etiam permanendo in ſeculo, quod debet, reddere; vel certus ſit de æterna ſua ſalute periclitari, niſi in Religionis portum ſe recipiat: quæ duæ conditiones cum aliquibus Theologis videantur raro admodum reperiri, cenſent abſolute, & generatim pronunciandum, non licere debitori Religioſum ſtatum amplecti, niſi omnibus perſolutis debitis, vel obtenta a creditoribus condonatione. Hæc eſt autem illorum unica ratio. Præceptum æs alienum ſolvendi licite, & multo magis illicite contractum, eſt naturale, & divinum; Religioſi vero ſtatus electio eſt ſolum conſilii, non præcepti: nequit igitur debitor naturale, ac divinum præceptum omittere, ut perfectionis conſilia ſequatur. Et licet fortaſſis vel ſtatim, vel brevi tempore noverit ſe non eſſe ſolvendo, ſperare tamen merito poteſt, in ſeculo manendo, ſua opera, induſtria, negotiatione, aliiſque licitis mediis ita poſſe diteſcere, ut creditoribus, quod debet, ad æqualitatem reddat, qua ſpe ſe, & creditores omnino privat, & quidem injuſte, ad clauſtra confugiendo. Verum, quam in principio ſtatui opinionem, & veriorem puto, & probabiliorem, quam docet etiam aperte S. Thom. 2. 2. q. 199. a. 6. ad 3. ſcribens: *Si debeat* (quis) *aliquam pecuniam, & non habet, unde reddat, tenetur facere, quod poteſt, ut ſcilicet cedat bonis ſuis creditori. Propter pecuniam autem perſona liberi hominis ſecundum jura civilia non obligatur, ſed ſolum res: quia perſona liberi hominis ſuperat omnem æſtimationem pecuniæ; unde licite poteſt exhibitis rebus ſuis religionem intrare, nec tenetur in ſeculo remanere, ut procuret, unde debitum reddat.* Prius autem docuerat, illum, qui reddere poteſt certum debitum, non poſſe Religionem ingredi, niſi eo perſoluto. Unde dicit: *Ille, qui eſt obligatus ad aliquid certum, non poteſt illud licite prætermittere, facultate exiſtente: & ideo ſi aliquis ſit obligatus, ut alicui rationem ponat, vel ut certum debitum reddat, non poteſt hoc licite prætermittere, ut Religionem ingrediatur.* Diſtinguit igitur S. Thom. inter illum, qui poteſt debita ſolvere, & de hoc pronuntiat non poſſe ipſum ingredi Religionem, niſi rationibus redditis, perſolutiſque debitis; & illum, qui facultatem non habet vel ſtatim, vel brevi tempore reſtituendi, ſed qui remanendo in ſæculo procurare poteſt, ut debita reddat. Hunc aperte docet, poſſe Religionem ingredi, nec teneri in ſeculo remanere, ut procuret (profecto negotiando, agendo, laborando) unde debitum reddat; ſed ſat eſſe, ut omnia ſua creditoribus relinquat. *Unde* (verba ſunt S. D.) *licite poteſt exhibitis rebus ſuis Religionem intrare, nec tenetur in ſeculo remanere, ut procuret, unde debitum reddat.* Rationem vero reddit: quia nimirum propter pecuniam perſona liberi hominis non obligatur; & libertas ſuperat omnem æſtimationem pecuniæ. Et revera, ſpes illa probabilis, quam debitor poteſt concipere reddendi debita, ſi omiſſo ſtatu Religioſo in ſeculo remaneat, non tanti eſt facienda, ut eum privet ea libertate, qua quiſque gaudet eligendi perfectiorem ſtatum, & ſe divino ſervitio perpetua oblatione nuncupandi; cum æque probabile ſit, ut manens in ſeculo non tantum lucretur, ut debitoribus ſatisfaciat, immo fortaſſis majora contrahat debita; & interea certe & ſua libertate, & ſummo ſpirituali bono privatur. Nec obſtat oppoſitum argumentum de præcepto naturali ſolvendi debita; quippe quod non obligat, quando ejus impletio eſt moraliter impoſſibilis: hujuſmodi autem reputatur, quando quis nonniſi & propriæ libertatis jactura, & ſpirituali animæ detrimento (quod merito timere poteſt, qui ſincera ſunt donati vocatione ad Religioſum ſtatum) æs alienum poteſt ſolvere: & ſicut debitor poteſt artem deſerere animæ ſuæ pernicioſam, licet neceſſariam ad reſtituendum; ita poteſt ſeculum relinquere, cum remanſio in eo ſit ſaluti æternæ periculoſa:

T 2 immo

immo & ipſi creditores rationabiliter inviti eſſe non poſſunt, cum ex caritate teneantur pro ſalute proximi propria fortunæ bona exponere. Ita ſentiunt Cajetanus, Salmanticenſes, Concina, & alii.

Quandiu autem differre teneatur Religionis ingreſſum, qui ſperat ſe poſſe aliena reſtituere, non eſt facile definire; ſed juxta circumſtantias tum debitoris, tum creditorum, tum ſummæ reſtituendæ penſandum eſt; & ſicut dilatio duorum, vel trium annorum, quam obſervandam tenent plures Theologi, mihi nimis diuturna, & prolixa videtur; ita ſatis convenientem puto opinionem illam, quæ ſtatuit teneri per annum differre, ſi intra illud ſpatium prudenter præſumere valeat debitor, ſe ſuis poſſe creditoribus ſatisfacere.

Opponunt Decretum Sixti V. qui ſtatuit, ne ære alieno gravati ad profeſſionem Religioſam admittantur, quam etiam invalidam pronuntiat. Et licet Clemens VIII. illud revocaverit quoad invaliditatem profeſſionis, quoad interdictum vero hujuſmodi debitores recipiendi ratum habuit, & confirmavit. Ex quo infertur, illicitum eſſe debitoribus alieno ære non perſoluto religioſum ſtatum amplecti. Verum reſp. præfatos Pontifices non omnes debitores ab ingreſſu Religionis excluſiſſe: nam & excipiuntur Moniales, & qui bona habent, queis licet ſtatim ſolvere non poſſint, poſſunt tamen ſucceſſive per relictos cenſus, vel reditus; ſicut nec qui omnino impotes ſunt ad ſolvendum; ſed illos dumtaxat, qui dilapidando bona ſua ludis, crapulis, libidinibus, licet ſint de præſenti ad ſolvendum inepti, poſſunt parſimonia, & induſtria ſuis creditoribus ſatisfacere, ut ipſemet Pontifex declarat his verbis: *Multi decoctores poſt dilapidatam rem familiarem, & contractam vim æris alieni, religioſum ſtatum amplectuntur*.

Hinc colligitur; illum multo magis licite poſſe Religionem ingredi, qui ſolum debita contraxit ex gratuitis contractibus, puta liberali promiſſione: hic enim ſatis eſt, ſi relictis bonis ſuis promiſſariis, & donatariis, reſervando ſibi, quod ad Religionis ingreſſum oportet, & ſufficit, Religionem amplectatur; cum in hujuſmodi gratuitis contractibus ea ſemper habeatur implicita conditio, niſi meliorem ſtatum elegero, & res in eodem permaneant ſtatu. Sicut etiam qui gravatur debitis omnino incertis, unde reſtitutio eſſet facienda pauperibus: tunc enim cum obligatio non tam ex juſtitia, quam ex pietate conſurgat, nec illi, qui damnum paſſus eſt, fiat reſtitutio; ideo coram Deo ſatisfacere intelligitur, qui ſe ipſum totum Divino ſervitio emancipat, & omnia, quæ habet, bona in pauperes diſpergit.

Num vero Religionem ingreſſus teneatur manualibus operibus vacare, vel alio modo lucrum quærere, quo poſſit ſuis creditoribus ſatisfacere, affirmant quidem nonnulli Theologi, præſertim antiquiores, quos citat S. Antoninus, Sylveſter, Tabiena, & alii. Immo nonnulli addunt, & Prælatum teneri ad hanc veniam illi dandam, quam ſi deneget, adhuc poteſt ſubditus ſibi uſurpare, ea perficiendo opera, quæ ſuum ſtatum minime dedeceant, & quibus lucrari poſſit, unde ſua debita extinguat. Verum magis adductis rationibus conforme videtur, nec Religioſum ultra teneri ad reſtitutionem procurandam, nec Superiorem ad facultatem lucrandi concedendam. Ille quidem, quia jam per ſolemnem profeſſionem alieni juris eſt effectus, & omnia ſua, perſonam, opera, labores, induſtrias Deo, & Religioni dicavit; quamobrem quod adipiſcitur, ſi quid adipiſcitur, Monaſterio, non ſibi acquirit. Iſte vero, quia in Religioſo acceptando cum ejus creditoribus pactus non eſt de ejus diſſolvendis debitis, nihil creditoribus debet, nulloque pacto eſt illis obnoxius; & præterea, cum bonorum Monaſterii non dominus ſit, ſed merus adminiſtrator, non tenetur concedere Religioſo, ut operetur, & laboret, unde lucrum percipiat ad æs alienum in ſeculo contractum diſſolvendum. Puto tamen Religioſum teneri, & poſſe, ſi quid habet ſuo conceſſum uſui, ſibi aliquid ſubtrahere, ut inde eo, quo poteſt, modo ſuis creditoribus ſatisfaciat, & quod debet reſtituat.

Conſectarium Quartum.

IV. Non excuſat a prompta reſtitutione ſpes magni lucri ex dilata reſtitutione percipiendi; licet creditori dilatio non noceat. Nam ſpes illa lucri, cum ſit ex injuſta rei alienæ detentione, non eſt inter bona debitoris annumeranda: proinde, ut egregie animadvertit Navarrus in Manuali cap. 17. hoc lucrum perdere *non eſt amittere ſuum, ſed relinquere alienum, & non uti re aliena*: quilibet autem nec momento temporis rem alienam detinere poteſt, quæ inceſſanter clamat ad dominum ſuum: ergo reſtituere ſtatim debet, nulla habita lucri ſperati ratione. Nec obſtat ex hujuſmodi dilatione nullum obvenire creditori detrimentum: nam, ut diximus cap. 26. Conſect. 7. ea injuſta detentione jus proximi violatur, qui privatur uſu, & poſſeſſione rei ſuæ. Fateor tamen, ſi dilatio eſſet breviſſima, nullumque detrimentum domino afferret, & ſpes lucri magna eſſet, & proxima, per quod lucrum detentor rei alienæ & rebus ſuis conſulere poſſet, & creditoribus ſatisfacere, præſumendum eſſe creditorem hujuſmodi brevem dilationem concedere velle, juxta illud naturale principium, quod tibi non nocet, & alteri prodeſt, eſt concedendum. Verum, ut ſapienter notat P. Concina: „ Spes lucrandi frequenter „ debitores decipit. Hac hallucinatione illuſi debitores ſolutionem differunt, ut & ſibi providere valeant, & debita ſolvere abſque incommodo; & frequentiſſime nec debita ſolvunt, nec lucra comparant; aut, ſi lucra aſſequuntur, tunc avaritiæ præſtigiis infatuati, tenaciores fiunt, & inhumani, & ſolutionem longius differunt “.

Conſectarium Quintum.

V. Condonatio uni facta ex pluribus debitoribus ob illatum damnum non ſemper omnes liberat a reſtitutione. Diſtinguendum eſt enim inter hos debitores. Qui damnum reparare tenentur, tanquam illius principalis cauſa, ut mandans, & conſulens, ſi condonationem obtineant, hæc & aliis prodeſt, qui a reſtitutione liberantur; cum ad reſtitutionem non obſtringantur niſi ob alterius deficientiam. At ſi qui damnum intulerunt, ſunt cauſæ vel æque principales, vel æque ſecundariæ, cum omnes per ſe ad reſtitutionem teneantur, puta

locum non habeat, injuſtam conſtituit ſententiam judicis, quamobrem favere puellæ non debet, quæ etiam & litis injuſtæ intentatæ expenſas ſarcire debet, & cætera damna reparare. Si vero ſtupratæ puellæ volentis, & conſentientis ſtuprator crimen divulget, & infamiam illi creet, quæ proinde nubere amplius non poſſit juxta ſuæ conditionis ſtatum, ad famam puellæ reparandam, & dotem dandam tenetur, non quidem ratione injuriæ ſtupro illatæ, quam nullam eſſe ſupponimus, ſed ob injuriam in criminis vulgatione illatam, quæ puellæ adeo eſt perniciosa.

Conſectarium Sextum.

VI. Qui fide data ineundi matrimonii virginem violavit, non ſemper tamen datam fidem ſolvere tenetur; ſed ſatis erit, ſi vel dote, vel alio modo illatum damnum reparet. Hujus exceptionis a communi regula ſuperius conſtituta caſus plures a Theologis enumerantur. Et quidem duo a D. Thom. afferuntur in Supp. q. 46. a. 2. ad 3. & 4. Nimirum primo, ſi deflorator longe nobilioris conditionis ſit, quam virgo deflorata; puta ſi vir ſit eximiæ nobilitatis, vel in dignitate conſtitutus, puella vero abjecta, plebeja, vilis, fabri, vel agricolæ filia. Sic enim ſcribit D. A. *Ducere in uxorem non tenetur, ſi ſponſus ſit multum diſtantis conditionis*, non ſolum in generis nobilitate, ſed & in divitiis; ſubdit enim, *vel quantum ad nobilitatem, vel quantum ad fortunam*. Hujus autem exceptionis plures aſſignant rationes Theologi. 1. Quia cum comperta ſit puellæ nobilior ſponſi conditio, merito ſuſpicari poterat, & credere ipſum ficte promittere, & ad eam ſeducendam. Et hanc rationem ipſe S. Thom. adoptat ſcribens: *Quia præſumi probabiliter poteſt, quod ſponſa non fuerit decepta, ſed decipi ſe finxerit*. 2. Quia hujuſmodi matrimonia in dedecus redundant familiæ. 3. Quia plerumque ex talibus matrimoniis diffidia oriuntur inter conſanguineos, & non levia etiam ſcandala. 4. Quia majus eſſet detrimentum, quod pateretur vir in tali matrimonio, quam damnum amiſſæ virginitatis in puella, quod incremento dotis ſarciri poteſt. Si vero vir nobilitatem ſuam occuluiſſet, & ſe parem virgini traduxiſſet ad eam ſeducendam, adhuc ad eam ducendam minime teneretur; quia puella viri nobilitatem eximiam ignorans non tam eximium matrimonium in pactum deduxit, ſed ſuæ conditioni æquale; quod cum obtinere non poſſit ſine detrimento ſponſi, & familiæ dedecore, dote, vel alia juſta compenſatione contenta eſſe debet. Quid, ſi vir, licet eximiæ nobilitatis, non valeat tamen ob bonorum inopiam virginem dotare, & læſæ virginitatis damna ſarcire, tenebitur ne tunc ſaltem ſibi matrimonio copulare? Utique: nam cum una ex parte damnum illatum ſit, & injuria irrogata; & utrumque ſit ex juſtitia reparandum; ex altera vero, cum nonniſi per matrimonium, licet conditionem puellæ excedens, reparari poſſit, hujuſmodi exceſſus debitus videtur ad illud præſtandum, quo ſe obſtrinxit, quando ſtuprum admiſit, cujus damnum, & injuriam non alio modo ſe reparare poſſe probe noverat, niſi diſpari matrimonio. Quod certe verum eſt, quando hujuſmodi matrimonio non niſi ſibi facit injuriam; nec timenda ſunt inter conſanguineos diffidia, vel magnum inferatur familiæ dedecus.

Altera vero exceptio ex D. Thom. ſi in matrimonii promiſſione aliquod ſignum fraudis evidens fuerit, unde credi poſſit, ſponſam non fuiſſe deceptam, ſed decipi ſe finxiſſe. Quænam autem ſint hæc fraudis evidentia ſigna, haud facile eſt deſignare; ſed ex circumſtantiis perſonarum ſunt a prudente, & cordato viro dignoſcenda. Hæc tamen recenſeri poſſunt: ſi ſponſus promiſſionem ſuam ſcripto, vel juramento confirmare recuſet: ſi nullum externum datæ fidei pignus dare velit; ſi inconſtans ſit, & aliis puellis promiſerit, vel ſponſalia cum alia muliere injerit, quæ abrumpere pollicetur; ſi in promittendo vel ambiguis utatur verbis, vel promiſſioni plures addat exceptiones, & limitationes; ſi non niſi poſt longum, vel indeterminatum tempus matrimonium promittat, & ut quidam ajebat puellæ, quam ſeducere conabatur promiſſione matrimonii, ad hoc celebrandum *nec metas rerum, nec tempora pono*, & alia hujuſmodi.

Addunt tertio loco Theologi, ſi puella ſe pro virgine venditaſſet, vel ſponſus putaſſet virginem, cum foret corrupta, non tenetur in matrimonium ducere, nam in priori caſu illa virum decepit; in poſteriori vero juſta adeſt cauſa rejiciendi matrimonium, tenetur tamen eam dotare, ut illatam injuriam reſarciat: immo ſi noverit corruptam, & adhuc copulam extorſerit promiſſione matrimonii, tenetur eam ducere; quia jam juri ſuo ceſſit, & volenti nulla fit injuria. Ita ſi poſt deflorationem ſub fide matrimonii puella cum alio fornicetur, liber eſt ſponſus ab ea ducenda; at non a dote danda, cum adhuc vere ipſi injuriam per ſtuprum intulerit. De viro autem vel voto caſtitatis obſtricto, vel cum conſanguinea ſtuprum committente promiſſione matrimonii, num teneatur diſpenſationem petere, dicemus in Tract. de Matrimonio.

Conſectarium Septimum.

VII. Qui ab honeſta puella ſub ſpe futuri matrimonii actiones impudicas, oſcula &c. extorſit, ſi ſit æqualis conditionis, nec ea occurrant impedimenta, quæ a matrimonio celebrando ſtupratorem abſolvant, tenetur fidem datam liberare, eam ſibi in matrimonium copulando. Si enim ſola celebrata ſponſalia ad conjugium urgent, & adſtringunt; multo magis ſi eo obtentu ſponſa injuriam paſſa ſit. Si vero juſta de cauſa a data fide liberanda excuſetur, eam ſolum compenſationem puellæ dare debet, quæ illius damna, ſi quæ paſſa eſt, compenſet: ſi vero nullum ſit omnino illatum damnum, quia crimen occultum eſt, & fama virginis integra, non pecuniariam compenſationem dare debet, quæ ſolis convenit meretricibus, nec perceptæ voluptates ſunt pretio æſtimabiles, ſed de dato ſcandalo veniam petendo, de illa bene loquendo, beneficentiæ officia aliqua præſtando, & ſolum, ſi vere pauper ſit, non in pretium impudicarum actionum, ſed titulo eleemoſynæ aliquod temporale ſubſidium elargiendo. Si vero quis cum honeſta puella, quæ ſibi de matrimonio fortaſſis blandiebatur, frequentes habeat confabulationes, viſitationes, colloquia, familiaritates, quæ il-

illius famam minuere, vel denigrare poſſunt, videndum, num in his habendis fraus aliqua, doluſque ſit adhibitus, num mendaciis, & blanditiis illexerit, vanaque ſpe matrimonii allectaverit; tunc enim ita famæ, & honoris læſionem reparare debet, ut nullum in matrimonio ſibi conveniente reperiundo diſcrimen ſubeat: ſi vero ſine ulla fraude, mendaciis, blanditiis, ſed ſola juvenili levitate colloquia, & familiaritates habuerit, licet ſit puellæ fama imminuta, nulla erit onerandus compenſandi obligatione; ipſa enim puella ſuæ imputare debet fatuitati, & imprudentiæ in hujuſmodi colloquiis, viſitationibuſque admittendis, & in vana ſpe concipienda; quæ omnia, ut honeſtas decet puellas, a ſe amovere tenebatur, & amaſium a ſe repellere, quod facile conſequi poterat, ſi voluiſſet.

Conſectarium Octavum.

VIII. Quæ de puella virgine ſunt dicta, & ad honeſtam viduam ſunt aptanda. Qui itaque copulam ab honeſta vidua ſub ſpe matrimonii ſive ficte ſive vere data extorſerit, eam ducere tenetur: ſi autem a matrimonio celebrando juſta cauſa excuſatur, damna læſæ famæ reparare debet, & ita illi conſulere, ut vel conveniens matrimonium inveniat, vel a via meretricandi avocet. Quod ſi nullum ſit inde exortum damnum, & mulier honeſte vivere poſſit, non pecuniariam mercedem, ſicut meretrici, dare debet, nec nefarii operis pretium pendere, ſed pro illata injuria, & fraudulenta deceptione veniam petere, patrocinium ejus ſuſcipere (procul ab omni peccandi occaſione) illam in opportunitatibus, auxiliis, beneficiis, atque officiis, prout occaſio tulerit, proſequi & honeſtare.

CAPUT TERTIUM.

De reſtitutione adulterii cauſa.

DOCTRINA, ET CONSECTARIA.

I. *Adulterium non ſolum caſtitati, ſed & juſtitiæ adverſatur.*
II. *Quando non afferat onus reſtitutionis.*
III. *Quid præſtare debeant adultera, & mœchus circa natam prolem.*
IV. *Quid reſtituere marito.*
V. *Quid filiis, & hæredibus.*
VI. *Quid reſtituendum, ſi dubium ſit, num proles ſit adulteri.*
VII. *Si ex duobus mœchis naſcatur proles, ad quid teneantur.*
VIII. *Si alter deceptus ab adultera prolem ſuſcipiat alendam, ad quid alter teneatur.*
IX. *Quænam damna ab adultera ſint compenſanda.*
X. *Si dubitetur, num ex adulterio natus ſit filius, quid debeat præſtare.*
XI. *Num teneatur crimen ſuum manifeſtare.*
XII. *Quid, ſi mulier non eſſet integræ famæ, & vilioris conditionis.*
XIII. *Quid, ſi ſplendidæ, & nobiliſſimæ dignitatis.*
XIV. *Num ſaltem ſpurio teneatur manifeſtare.*
XV. *Quomodo adultera poſſit illata damna ſarcire.*
XVI. *Modus quidam ſarciendi damna non adhibendus.*
XVII. *Num filius ſpurius teneatur credere matri, illius illegitimitatem teſtanti.*

I. ADulterum, & adulteram reos eſſe violatæ non ſolum caſtitatis, ſed & juſtitiæ, manifeſte patet, tum quia gravem irrogant injuriam marito, cujus uxorii corporis poſſeſſionem alter ſibi uſurpat, altera alii viro concedit, & præterea damnum inferunt ſi forte adulterinum filium in familiam obtrudant; ad reſtitutionem igitur & reparationem tenentur. Verum quænam eſſe debeat, modo eſt inquirendum. Et primo quidem, ſi crimen omnino occultum ſit, nullumque inde ſecutum damnum, nullum quoque conſurgit reſtitutionis onus; nec tenetur adulter occultæ injuriæ ullam compenſationem marito reddere, nec adulteræ pretium dare pro nefario crimine, quod ſolum licitum eſt meretricibus, & quidem non ut merces iniquitatis, quæ nullo eſt pretio æſtimabilis, ſed, ut alibi in Tract. de Contractibus oſtendimus, tanquam pecuniaria pœna fornicatoribus impoſita. Immo etſi maritus pro injuriæ compenſatione pecuniam petere non erubeſceret, non teneretur adulter dare; quia talis conventio in jure reprobatur, ne maritus videatur uxori ſuæ lenocinium præſtare, uti habetur C. *tranſigere* cap. de tranſact. lege miles ff. ad Legem Juliam: ſi tamen pauper eſſet, nec peteret, titulo eleemoſynæ pecuniam illi ſuppeditare poſſet in ſolatium injuriæ; immo Confeſſarius talem pecuniariam ſatisfactionem adultero poſſet imponere ſecreto dandam.

II. Si vero crimen innoteſcat, tunc tenetur adulter injuriam marito irrogatam compenſare, veniam vel per ſe, vel per mediatores petendo, ipſum beneficiis proſequendo, illius protectionem ſuſcipiendo, & peculiari, quo poteſt, modo in ſuis neceſſitatibus adjuvando; pecuniam tamen abſolute ſolvere non tenetur, poteſt tamen dare, ſi petat, vel pauper ſit, & vere pecuniario ſubſidio indigeat.

III. Si vero ex adulterio certa proles nata ſit, diſpiciendum primum, quid præſtare debeat adulter reſpectu enatæ prolis, mariti, & aliorum filiorum, ſi forte ex marito habiti fuerint ab adultera. Primo igitur quoad filium, ſi adulter fœminam blanditiis, repetitis precibus, munuſculis, multoque magis dolo, fraude, violentia in crimen pellexerit, ipſe ſolus ad omnes ventris expenſas, nec non ad alimoniam filii, uſque dum ſibi victum comparet, tenebitur. Si vero mulier ſponte in adulterium conſenſerit, vel virum provocaverit, adulter ſolum poſt triennium ad alimenta filio ſupeditanda obſtringitur: & ſi femina vel nolit, vel non valeat etiam primo triennio filium alere, tenetur adhuc adulter, cum hoc onus ambobus commune ſit, & jure naturæ filiis alimenta a parentibus debeantur.

IV. Reſpectu vero mariti tenetur adulter, ſaltem poſt triennium, vel etiam pro ipſo triennio, ſi mater vel nolit, vel non valeat, omnia damna ſarcire, quæ illi obvenerunt in alendo, veſtiendo, nutriendo alieno filio. Non deſunt tamen Theologi, inter quos Sotus noſter, ceteroquin ſapientiſſimus Theologus, qui ab hac reſtitutione adulterum liberant; præſertim quando ipſe mulieri non

non ſuaſit, ut maritum decipiat, illi filium ſupponendo. Sic enim ſcribit: „ Enim vero, etſi fuerit „ cauſa remota, quia adulterium commiſit, ipſa „ (adultera) ſibi vidiſſet, quid ſibi eſſet de ſuſcepto filio diſponendum; quocirca ſi domi nutrit, „ ſibi imputetur. Revera non plane video, cur „ adulter ad aliquam de juſtitia teneatur reſtitu- „ tionem “. Sed urgente interno conſcientiæ ſtimulo hæc ſubdit: „ Nihilominus adjecerim, quod „ dum certiſſimum eſt filium genuiſſe, potenſque „ eſt aliquam facere marito ... compenſationem, „ aut filium citra periculum, atque ſcandalum „ nutrire, tenetur id ob honeſtatem & decen- „ tiam facere “. Verum tanti viri pace dixerim, hanc ejus doctrinam falſam eſſe, improbabilem, & rejiciendam. Nam revera adulter eſt cauſa ſaltem æque prima, & principalis, ac adultera damni, quod marito conſequitur, qui injuriam gravem paſſus, tenetur filium non ſuum alere, & de omnibus ſibi neceſſariis providere. Nec excuſatur, quia adulteræ vel non ſuaſit, vel non conſenſit, ut filium ſupponeret. Quandoquidem hæc ſuppoſitio neceſſario conſequitur ex ipſo adulterio: certo enim ſcit adulter non poſſe adulteram hanc ſuppoſitionem prætermittere, niſi ſeipſam infamando, & vitæ etiam diſcrimen incurrendo. Nec dicendum, adulteram teneri ad hanc compenſationem. Hoc enim utique verum eſt, ſed in ſolidum tenetur adulter; proinde altero non ſatisfaciente, alter obſtringitur, cum ambo ſint æquales cauſæ damni marito obvenientis, licet adulter ſupponatur in adulterium a muliere pertractum: quamobrem, niſi adultera præfata compenſet damna, tenebitur adulter. Non eſt igitur a communi ſententia recedendum, quam docet S. Antoninus in Sum. P. II. tit. 2. cap. 7. §. 7. ſcribens: „ De adul- „ tero autem, cujus eſt filius, dicendum videtur, „ quod ſi ſcit, vel credit veroſimiliter illum eſſe „ ſuum, ubi mater ipſa ſatisfacere non valet, vide- „ tur quod teneatur de expenſis educationis patri „ putativo, quia cauſam efficacem tali damno de- „ dit “. Immo hæc doctrina & continetur, & colligitur ex generali regula a Greg IX. conſtituta cap. *Si culpa* de injuriis, & damno dato ſic ſtatuente: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, ſive aliis irrogantibus opem forte tuliſti, jure ſuper his ſatisfacere te oportet, nec ignorantia excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo injuriam veroſimiliter poſſe contingere, vel jacturam.*

V. Idem eſt omnino dicendum de damnis illatis filiis legitimis, ceteriſque neceſſariis hæredibus; quippe qui ob intruſionem illegitimi filii legitima hæreditate paternorum bonorum vel ex parte, vel in toto privantur: quæ proinde damna adulter compenſare tenetur, niſi adultera ſatisfaciat. Quamobrem ſubdit l. l. S. Antoninus: *De hæreditate, vel dote, ſi dotaretur a putativo, tenetur ad arbitrium boni viri, attenta ſua facultate.*

VI. Si vero dubium ſit, num filius ſit legitimi parentis, vel adulteri, tunc res expendenda & juxta externum forum, & internum. In externo foro ſtatuitur, *illum eſſe filium, quem nuptiæ demonſtrant*; quapropter filius pro legitimo habetur, nec a poſſeſſione ſui ſtatus ob dubium eſt dejiciendus; cum ſemper *melior ſit conditio poſſidentis*. Hinc Salmanticenſes, aliique Theologi cenſent, adulterum ad nihil ſolvendum teneri, nec in foro conſcientiæ, cum nec ipſe ſpoliari debeat poſſeſſione ſuorum bonorum ob damnum alteri incerte datum. Verum probabiliorem puto plurium Theologorum, inter quos eſt Molina, doctrinam, qui cenſent ad reſtitutionem teneri pro rata dubii: nam quando dubium eſt, num ſit totum reſtituendum, vel pars, reſtitutio eſt facienda proportione ſervata ad dubium. Porro qui incertus eſt, num filium ſpurium in alienam familiam intruſerit, procul dubio merito anceps eſt, num totum damnum ſarcire debeat, ſi intruſit, vel nihil, ſi non obtruſit: tenetur itaque pro rata ſuæ dubitationis. Nec obſtat, poſſeſſionem propriorum bonorum prævalere debere. Nam hic non dubitatur de legitima poſſeſſione bonorum, in quibus poſſeſſio prævalere debet; ſed utrum ex bonis, quæ legitime, & certo poſſides, debeas partem erogare pro reparando alieno damno, quod prudenter dubitas a te alteri injuſte illatum. Sicut ſi quis alterius equum vulneret, & dubitet, num ex vulnere inflicto mortuus ſit, vel ex ſuperveniente intraneo morbo, ad damna reparanda juxta proportionem dubii tenetur, & ad partem pretii pro equo ſolvendam, non quia dubium ſit, num ſuam pecuniam legitime poſſideat, ſed quia dubium eſt, num damnum ſarcire debeat ſua pecunia, quam certo, & legitime poſſidet. Præterea, nonne regula illa juris, *melior eſt conditio poſſidentis*, favet & marito innocenti, quem æquum non eſt certa ſuorum bonorum poſſeſſione privari, ut filium, de quo dubium eſt, num ejus ſit, an adulteri, alat, nutriat, & ſervet? Cur igitur in hoc dubio eſt innocens maritus ſpoliandus, ut iniquus adulter indemnis ſervetur? Quare regula illa locum habet, quando omnia ſint paria; non quando certum eſt actionem poſitam, eſſe cauſam damni, licet incertum ſit, num damnum intulerit. Nec judicium externi fori ab hac reſtitutione in foro conſcientiæ liberat. Quandoquidem illud & præſumptionibus innititur, & id ſtatuit, quod communi bono, & paci familiarum conducit: eapropter non valet ad conſcientiæ quietem in eo, qui dubitat, num revera familiæ grave damnum intulerit. Hæc ſunt, quæ mihi hanc opinionem probabiliorem, & unice in praxi ſervandam ſuadent. Eo vel maxime, quod impune paſſim committerentur adulteria: nam fere ſemper communis eſt congreſſus marito, & adultero; & raro admodum uxor adulterum admittit, quando ex ortu prolis facile eſt adulterium detegi: proinde nunquam damna reparare tenerentur adulteri, qui tamen non infrequenter genealogias confundunt, & in alienis familiis filios illegitimos intrudunt. Hinc S. Antoninus l. ſup. nu. 4. laud. onus reſtitutionis imponit mœcho, non ſolum quando ſcit filium eſſe ſuum, ſed & quando *credit veroſimiliter eſſe ſuum*. Fateor tamen gravia eſſe debere indicia, quæ dubium prudens inducere valeant, & a prudenti Confeſſario expendenda, priuſquam adulterum ad ſolutionem damnet, & urgeat.

VII. Si duo cum muliere adulterium committant, ex quo certo proles naſcatur, uterque pro rata dubii damnum ſarcire tenetur, & filio ſuſtentationem, ac alimenta præbere. Huic doctrinæ adverſantur Salmanticenſes, qui docent probabilius eſſe,

ne-

neminem teneri vel prolem alere, vel damna reparare. Horum doctrinam ſequitur & Cardinalis Gotti, qui etiam omnia argumenta, & rationes ab ipſis adductas pene de verbo ad verbum exſcribit, Salmanticenſibus, quorum pannis ſe veſtit, nec laudatis. Satis itaque erit priora argumenta afferre. 1. Uterque dubius eſt, num ſit enati filii parens; neuter ergo ſuorum bonorum eſt poſſeſſione certo ſpoliandus: & licet mala fide ad alterius uxorem acceſſerint; certi tamen non ſunt filium ad ſe pertinere. 2. In foro externo re non probata reus abſolvitur: ergo a pari in caſu noſtro paternitate non probata neuter obſtringi poteſt ad alimenta puero ſuppeditanda. 3. Si quis occiſus reperiatur in via, & ignoretur, an a Franciſco, vel Paulo ſit occiſus, uterque abſolvendus eſt, ne periculum ſit, ut innocens puniatur; vel ſi uterque puniatur, certo innocens pœnam ſubibit; a pari igitur neuter eſt obſtringendus ad damna reparanda, ne vel innocens gravetur, vel utrumque gravando certo innocenti injuria fiat. 4. Nec ulla miſericordia eſt habenda filio innocenti, qui hoc modo parente caret, a quo ſubſidia, & alimenta requirat; ſed ſuo debet imputare infortunio, quia ob incertitudinem patrem ſuum agnoſcere non poteſt. Verum merito hanc ſententiam Concina nedum probabiliorem non putat, ſed falſam omnino, & rejiciendam. Nam certo conſtat, alterutrum natum filium genuiſſe, & ambo per patratum adulterium onus paternitatis, ſcilicet alendæ prolis, ſubiiſſe: cur igitur immunes ab ea alenda dici debeant? Incertitudo ſolum efficit, ut neutri totum onus attribui poſſit, non vero, ut ambo liberi ſint. Nec ullum eſt periculum innocentem gravandi. Nam nullus innocens eſt, immo uterque reus patrati delicti, ex quo oritur filius alendus, nutriendus, ſuſtentandus. Et licet certe filius non ſit niſi ab uno progenitus; certum tamen eſt utrumque reum eſſe, cum cauſam præbuerit ſecuti damni, & enatæ prolis. Tenetur itaque uterque ad ea penſanda, & filio providendum pro rata, ideſt ad dimidium alimentorum & ſuſtentationis. Nec argumenta propoſita urgent, immo nec movent, cum ſint mera ſophiſmata falſo innixa ſuppoſito de alterutrius innocentia; cum immo uterque reus ſit, & cauſa conſecuti damni per iniquam poſitam actionem: nam ad 1. de poſſeſſione ſatis reſponſum eſt num. præcedenti. Ad 2. dicimus etiam in externo foro, licet certo non conſtet de patrato delicto, ſi conſtet tamen de iniqua actione poſita, licet reus ſtatuta pœna non puniatur, punitur tamen juxta prudentem judicis exiſtimationem. 3. Vero argumentum contrarium omnino probat: nam ſi occiſus reperiatur in via, & certo conſtet Petrum, & Franciſcum ſimul breve tormentum bellicum in ejus corpus exploſiſſe, licet non niſi unico vulnere interfectus ſit, uterque tamen reus homicidii habetur, & pœna mortis punitur: cum enim certum eſſet de morte intentata ab utroque, & certum de morte ſubſecuta, uterque homicidii reus haberetur; licet ignoraretur, cujus fuerit glans plumbea, quæ mortem intulit. Nec quis putet me hæc gratis dicere. Nam præter communem ſenſum, qui de veritate convincit, audiat Luccium Ferrarium V. *Adulter* pari exemplo rem confirmantem. Sic enim ſcribit: „ Si duo „ ſagittam projiciunt in equum Petri, quorum „ una ipſum interficit, licet neſciatur, cujus ſagitta interfectus ſit, tenentur ſinguli compenſare illud damnum pro proportione dubii; cum conſtet utrumque cauſam injuſtam illius damni appoſuiſſe, & ab illis vere damnum proveniſſe ". Quare nobiſcum ſentiens concludit: „ Sic a pari cum „ in noſtro caſu ſinguli ſuo adulterio generationis „ cauſam dederint, & conſtet ex illis vere prolem „ genitam eſſe, licet neſciatur, a quo determinate, debent ſinguli pro proportione dubii damna „ illa compenſare ". Hanc ſententiam docent non ſolum rigidiores Theologi, ſed & ipſi laxiores, ut Diana, Caſtropalao, Bonacina, La Croix, & alii ab ipſo Ferrario citati. Qui etiam ſubdit, illorum aliquos, nimirum Dianam, Caſtropalao, Salas, Oviedum docere, quod ſi unus ex adulteris ſit alio nobilior, & ditior, debet plus contribuere, quam minus nobilis, minuſque dives; quia ex ſe ditiores, & nobiliores filiis præſtantiora alimenta ſuppeditare debent. Hoc tamen minus verum exiſtimo: nam huic ſpurio filio, & ex damnato coitu nato, non alimenta juxta conditionem parentis ſunt præſtanda, ſed juxta conditionem ſuæ nativitatis, quæ infima eſt, & abjecta; quamobrem, ſi in poteſtate patris eſſet hunc enutrire, ſolum alimenta plebejorum ſuppeditare teneretur. Non itaque hic filius infortunio ſuo debet tribuere, ſi parente careat, a quo ſuſtentetur, ſed Theologorum crudeli, falſæ, & ab humano ſenſu abhorrenti doctrinæ, per quam tanquam probabiliorem divenditam, ſed falſis ratiunculis, & apertis ſophiſmatibus, ipſum debito privant ſubſidio.

VIII. Sed quid dicendum, ſi hæc adultera ex duobus præfatis adulteris unum eligat, cui filium ſupponat, aſſerens ex illius concubitu conceptum, tenetur ne alter conſcius ejuſdem criminis pro rata alterius expenſas in eo alendo ſarcire? Soto noſter aperte pronunciat non teneri, licet fortaſſis & ipſe putet eſſe ſuum, non alterius: quia inquit „ ipſe in cauſa non eſt alterius deceptionis, ſed „ vel ex ſua levitate, vel ex mulieris impoſtura „ eſt deceptus ". Immo ex hac doctrina arguit in favorem ſuæ ſententiæ, quam n. 4. confutavimus, nec adulterum teneri damna mariti reſarcire; cum ipſe in cauſa non ſit deceptionis mariti, ſed fraus, & dolus totus ſit ex parte adulteræ. At data etiam veritate prioris ſententiæ, non adhuc ſequeretur, quod infert Soto: nam, ut diximus ſuperius, licet ipſe non decipiat directe maritum illi ſupponendo filium, hujus tamen ſuppoſitionis in cauſa eſt; quippe probe novit uxorem nunquam crimen ſuum marito aperituram, ſed neceſſitate urgeri ad ſimulandum eſſe mariti filium. Quod non contingit in caſu noſtro, in quo mulier nec ab alio adultero movetur ad ſupponendum filium alteri, nec ipſa neceſſitate admiſſi criminis ad hoc adigitur; cum ambobus dubium ſuum aperire poſſit, & ingenue veritatem fateri, & ita neutrum plus juſto gravare. At directe ad propoſiti caſus ſolutionem progrediens, non abhorreo a ſententia Soti, quam puto probabiliorem, & veram: quia revera tota cauſa damni in altero alente, & nutriente filium, de quo dubius eſt parens, non ab adultero progreditur, ſed ab adultera, quæ adulterum decipit illi ſupponendo filium dubium; proinde non videtur alter cogendus ad reparandum damnum, cujus revera in cauſa non

eſt

Regula Secunda.

IV. Debita ex delicto, vel titulo oneroſo præferenda ſunt in ſolutione debitis ex ſolo gratuito titulo. Veritas, & æquitas hujus Regulæ eſt de ſe manifeſta: nam in omni gratuita promiſſione, donatione, vel legato hæc ſubintelligitur annexa conditio, ſi nullum ſit tertii detrimentum, & res immutatæ permaneant; alioquin injuſta foret præfata largitio, quæ vergeret in damnum alterius, & ipſum largientem ineptum redderet ad juſtitiæ officium implendum, ſolvendo quod alteri debet. Non licebit igitur acceptare legata, vel donationes, ſi donator hujuſmodi largitionibus impos fieret ad æs alienum titulo oneroſo diſſolvendum.

Regula Tertia.

V. Res, quæ ſunt in debitoris quidem poſſeſſione, at non in ejus dominio, ſunt dominis ſuis reſtituendæ. Ratio aperta eſt: nam hujuſmodi res clamant domino ſuo, nec inter bona debitoris ſunt connumeranda, proinde non poſſunt in ejus cedere utilitatem, & ad ejus æs alienum ſolvendum inſervire. Eapropter depoſitum, pignus, commodatum ſunt reſtituenda, ſicut & res furto, aut rapina ablatæ, ſi in ſua ſpecie exiſtant; ſecus, ſi ſint vel rebus domini permixtæ, ut pecunia, vel conſumptæ, tunc enim cenſentur in debitoris tranſiſſe dominium onere reſtitutionis gravatum.

Regula Quarta.

VI. Debita certa prius ſolvi debent, quam debita incerta, ſive de quibus dubitatur, num revera debeantur; ſive, licet ſciatur certo deberi, ignoratur tamen, cui debeantur. Prima pars hujus Regulæ eſt certa, & pene unanimi gaudet Theologorum conſenſu. Nam certi creditores non ſunt re ſua ſibi certo debita privandi, pro ſervando incerto jure alieno. Accedit conſenſus pene omnium Regnorum, & populorum, qui ſatis indicat quodammodo inter ſe conveniſſe, ut prius certa ſolvantur debita, quam incerta. Altera vero pars non ita communiter recipitur, immo a multis, & quidem merito oppugnatur; ſuis enim premitur difficultatibus: nihilo tamen ſecius eſſe probabiliorem cenſeo tum auctoritate, tum ratione. S. Antoninus l. ſup. c. n. 3. ſcribit: *Reſtitutio certorum præponenda eſt reſtitutioni incertorum. Sciendum igitur, quod certa omnia obligata reſtitutioni, ideſt cum ſciantur perſonæ, quibus facienda eſt, prius integraliter ſolvenda ſunt, quam reſtituantur incerta, quando ſcilicet ſcitur, vel dubitatur bona reſtituentis non ſufficere ad utrumque.* Quam doctrinam hac ratione confirmat: *Non enim ſuccedit in pauperibus ipſe Chriſtus, niſi quando non reperiuntur perſonæ certæ, quibus reſtitui debeant certa .... Præterea pauperibus non tenentur hæredes dare pro reſtitutione incertorum, niſi unica ratione, ſcilicet in foro Dei; ſed creditoribus certis tenentur duplici ratione, ſcilicet in foro Dei, & in foro mundi, quia poſſunt a creditoribus in judicio conveniri.* Conſentit S. Bernardinus Senenſis ſer. 39. Fer. 6 poſt Dom. 4. Quadrag. art. 3. cap. 1. *Quod reſtitui debet certis perſonis, dum etiam aliis incognitis debetur, non poteſt pauperibus diſpenſari; alioquin hæc nova rapina eſt, & eſt quodammodo facere raptorem Chriſtum in pauperibus ſuis.* Ita ſentiunt Cajet. Sylveſt. Leſſ. Lugo, Genetus, Beſombes; & noviſſime Tournelius, ac Juveninus cum aliis pluribus. Rationes autem hæ proferuntur. Debita certa magis proprie, & ſpecifice ſunt debita, quam incerta; nam creditores jus certum habent in bona debitoris, unde eorum ratio eſt ſpecifica, naturalis, & civilis. Debita vero incerta, cum ad pauperes pertineant, vel ad Eccleſiam, vel ad Communitatem, iſtorum actio non eſt nec ſpecifica, nec civilis, quippe quæ in judicio non admittitur: & ſi dentur Eccleſiæ, nulla fit pauperibus injuria; ſicut nec Eccleſiæ, ſi pauperibus diſtribuantur; nec utriſque, ſi ab habente poteſtate in bonum communitatis expendantur: quod indicat iſtorum jus non eſſe ſpecificum, & rigoroſum. Præterea præſumi poteſt, incertorum bonorum dominos conſentire, ut prius certa ſolvantur debita, quam ſua incerta. 1. Quia hoc pium eſt, dum conſentiunt opem ferri debitoribus ære alieno gravatis, & a creditoribus preſſis; & eſt quædam eleemoſynæ ſpecies Deo gratæ. 2. Quia ipſis utile, nam ſolutis debitis certis, integre manet eorum jus, & quod eis eſt debitum: quod, ſi debitor ad pinguiorem devenerit fortunam, integre ſolvere poterit, in pauperes diſtribuendo, vel in pium opus impendendo. Hoc tamen intelligendum, quando res furtis, & rapinis partæ in ſe non exiſtunt; ſi enim exiſtant, ſunt omnino a bonis debitoris ſegregandæ; qui debet de rebus ſuis, non de alienis æs alienum ſolvere. Si quis itaque rapina domum alienam uſurpaverit, licet ignoretur ejus dominus, non eſt pro certis debitis danda, ſed in pauperes diſtribuenda, cum nunquam in debitoris dominium tranſierit: at, ſi domus illa pecunia furto acquiſita empta fuerit, cum in debitoris dominium tranſierit, licet gravatum onere reſtitutionis, inter ejus bona connumerata, creditoribus certis fit obnoxia, proinde in eorum ſolutionem eroganda. At qui contra ſentiunt, hæc opponunt argumenta. 1. Ignotus, & incertus dominus æquale omnino jus habet in bona debitoris, ac creditor notus: non minus igitur ipſi ſolvendum, quam alteri. Et revera, ſi mitteret perſonam, quæ ejus nomine debitum peteret, eſſet ipſi æqualiter reſtituendum, ac ceteris creditoribus. Porro perſonas ab hoc creditore miſſas gerunt pauperes, Eccleſia, Communitas. Ergo æqualiter eſt illis reſtituendum, ac ceteris creditoribus. 2. Subdit Concina: „ *Tutum non videtur, ut creditor* „ *ditari debeat ex bonis furtis, ſpoliis, rapiniſ-* „ *que ſublatis.* Fac bona debitoris, quæ ſuper- „ ſunt, uſuris, furtiſque parta eſſe majori ex par- „ te, idque certo conſtare, ut debita certa in in- „ tegrum ſolvantur, præfata bona turpi quæſtu „ quæſita ingredi ſolutionem debent. Quis vero „ Chriſtianorum, qui ſincere ſuæ æternæ ſalutis „ amore flagrat, vellet in ſolutionem ſui debiti „ talia recipere bona „? Fateor hæc argumenta non eſſe omnino contemnenda: at non ſunt tantæ efficacitatis, ut rem omnino evincant, & noſtrarum rationum vim enervent. Nam ad 1. dici poteſt, jus ignoti creditoris eſſe quidem æquale juri aliorum creditorum; ſi in abſtracto ſpectetur, & præciſum a circumſtantiis; ſecus vero,

ſi,

ſ, ut ita dicam, in concreto & in ſe conſiderentur. Nam creditorum, qui noti ſunt, credita in his circumſtantiis & liquida ſunt, & certa; ignoti vero ſolum præſumpta, quia nimirum præſumitur velle, quod ſibi debetur, & reddi non poteſt, ut in pauperes diſtribuatur. Quæ præſumptio alia eluditur præſumptione, nimirum velle huic pauperi debitori potius ſubvenire in ſolutione æris alieni certi, & jus ſibi reſervare, ad quod ſuum eſt recipiendum per pauperes, ſi debitor ad meliorem ſtatum devenerit. Ad 2. Pauperes, Eccleſia, Communitas non vere ſubſtituuntur ab ignoto creditore, ſicut ſubſtitueretur aliqua determinata perſona, ad quod ſuum eſt exigendum; ſed fictione juris præſumitur miſſa, ac proinde totum illius jus in præſumptione fundatur: quæ num locum habeat in his circumſtantiis, merito dubitatur, ut mox diximus ob aliam oppoſitam præſumptionem. Ad argumentum vero ex P. Concina deſumptum reſp. 1. invidiam conflari oppoſitæ noſtræ opinioni per verbum *ditari*, dum dicit Concina „ quod debeat „ creditor *ditari* ex bonis furtis, rapiniſque ſub„ latis, tutum in conſcientia non videtur“. Nam hic nullo pacto creditor *diteſcit*: non enim ille dives fit, qui tantum accipit, quantum dedit; ſed qui ſupra id, quod erogavit, lucratur. Quamobrem ſi verbi auferatur invidia, jam nulla ſupereſt ratio probans, ſed mera controverſiæ expoſitio. Itaque corrigatur Concinæ propoſitio hoc pacto, quod creditor *ſibi debitum ex juſtitia recipiat ex bonis debitoris etiam furto, ſpoliis, rapinis ſublatis, tutum non eſt in conſcientia*: at nunc ejus falſitas non adeo luculenter, & clare apparet, immo eſt id, quod in controverſia ponitur; maxime ſi addatur, hæc bona furtis, rapiniſque parta eſſe incertis, ignotiſque dominis reſtituenda. 2. Dum addit, „ nullum Chriſtianorum ſuæ æternæ ſalutis „ amore flagrantem fore, qui velit in ſolutionem „ ſui debiti talia bona recipere“, rem iterum nimis exaggerat. Nam nec Eccleſia, nec pauperes deberent velle, accipiendo hujuſmodi bona, diteſcere bonis uſuris, rapinis, furtiſque partis; ſed ea rejicere, & dominis ſuis reſtituenda mandare. At inquies, non eſt huic reſtitutioni locus. Si ergo legitimis dominis reddi non poſſunt; cur non inſervire poterunt ad æs alienum ex juſtitia debitum diſſolvendum, quod hic & nunc urget debitorem, qui ſemper, ſi meliorem ſtatum nanciſcatur, reſtituere poterit ignotis dominis eleemoſynas largiendo? Flagraret quidem ſincero ſuæ ſalutis amore creditor, qui, ſicut ei conſulit Concina, pauperes in partem ſuæ ſolutionis admitteret, de ſalute autem non periclitaretur, qui, quod ſibi certo debetur, ex bonis debitoris reciperet ſibi obnoxiis. At inquiet fortaſſis aliquis. Unde tibi tanta ſcientia, ut in plane ambigua, & difficili quæſtione definire audeas, quod doctiſſimus, & ſapientiſſimus Theologus in ſuſpenſo reliquit, & Theologi Chriſtiani eſſe dixit, quæ ignorat, indefinita relinquere? Reſp. Me a Pyrrhoniſmo, ſicut & a Probabiliſmo in re Morali abhorrere; & potius malle, quod ipſe ſentiam, quidque probabilius mihi videtur, libere promere, quam Lectores meos, præſertim Tyrones, in incerto relinquere. Quæſtionem non definio, quid mihi probabilius videtur, profero, a ſapientioribus corrigendus, ſi erravero.

Regula Quinta.

VII. Debita ex delicto, puta rapina, furto &c. non ſunt prius ſolvenda, quam debita ex contractu oneroſo, niſi tempore præcederent. Huic regulæ non omnes conſentiunt Theologi. Sunt enim, qui putant, debita ex delicto eſſe debitis ex oneroſo contractu præferenda, quippe quæ duplicem ſecum afferunt obligationem, nimirum tollendi injuriam Deo irrogatam per opus iniquum, & inducendi æqualitatem erga proximum; dum ex contractu oneroſo debita non niſi poſteriorem inferunt obligationem. Et huic ſententiæ favere videtur Auctor Opuſculi 73. de uſuris D. Thom. tributi. Qui hanc tuentur ſententiam, hunc ordinem inter debita ex delicto ſtatuunt, nimirum 1. ſolvendum, quod ex rapina debetur. 2. Quod ex furto. 3. Quod ex uſuris: poſtea ſubſequuntur debita ex titulo oneroſo, ſemper præferenda debitis ex contractu gratuito, promiſſione, donatione, legatione. Alii vero ex oppoſito præferenda docent debita ex contractu debitis ex delicto, & certe debitis ex uſura. Pro qua ſententia citatur Natalis Alex. qui tamen potius adhærere videtur priori ſententiæ, quam poſtea regulæ a nobis traditæ ſubjicit, ut mox videbimus. Denique alii putant, nullam eſſe ordinis ſervandi obligationem, ſed omnibus pro rata ſolvendum; cum nulla ſit lex, quæ hanc prælationem vel ſtatuat, vel concedat. Inter has opiniones, quam præſtitui regulam, puto probabiliorem, & æquitati magis reſpondentem: nam bona debitoris fiunt obnoxia danti, quando eſt ſolvendo; & tunc creditor jus certum obtinet in ea bona, quo jure expoliari non poteſt per poſteriora debita, quibus non fiunt obnoxia bona debitoris jam alteri creditori obligata. Hinc, ſi debita ex delicto præceſſerunt debita ex contractu, illa ſunt præferenda; ſecus ſi hæc illa præceſſerint. Id optime docet S. Antoninus P. II. tit. 2. cap. 7. *Sicut enim, ſi acciperetur ab aliquo divite, ut daretur eleemoſynæ pauperi, ut dicitur* 14. quæſt. 5. Can. Forte: *Ita & injuſtum videtur de eo, quod juſte debetur alteri, puta titulo honeſti mutui, vel emptionis, vel alicujus liciti contractus, reſtituere alienum, & non ſunt facienda mala, ut eveniant bona.... Indecens videtur uſuram reſtitui de re juſte alteri obligata. Nam per hoc non tollitur injuria facta proximo, & Deo, ſed additur nova, quia alienum aufertur; nec enim tenetur Deo, aut proximo ratione uſuræ perpetratæ, vel alterius male oblati, niſi inquantum poteſt de jure. Nemo enim ad impoſſibile obligatur. Si igitur non poteſt reſtituere uſuram, niſi ſubtrahendo jus alterius, pro tunc excuſatur a reſtitutione.* Hinc patet, quid reſpondendum ſit argumento in favorem primæ ſententiæ, nimirum in furto duplicem reperiri injuriam Deo, & proximo irrogatam, dum in contractu oneroſo nonniſi injuria habetur proximi; reſpondendum, inquam, injuriam Deo irrogatam tolli per pœnitentiam, & reſtitutionem debito, & juſto ordine peractam, ſcilicet ut prius reſtituatur, quod prius eſt alteri obnoxium, & debita ex delicto ſolvantur ex re propria debitoris, non ex re aliena, ſcilicet, quæ jam eſt creditori per oneroſum contractum obnoxia. Auctor autem Opuſculi 73. D. Thom. tributi, licet in favorem pri-

mæ

mæ ſententiæ proponat argumentum mox ſolutum, tamen non illi abſolute adhæret: nam poſtquam dixit, *ſecundum hoc videntur prius reſtituenda ablata, quam ſolvenda debita*, ſtatim ſubdit: *ſed contrarium fit, ut in pluribus, quod tamen habere poteſt rationem ex duobus* &c. At ſi ignoretur, quænam ſint priora, an debita ex delicto, an ex contractu, vel ita invicem mixta, ut diſcerni non poſſint, tunc tertiæ eſt adhærendum ſententiæ, nullum in ſolutione ſervandum ordinem, ſed ex bonis debitoris omnibus creditoribus tum ex contractu, tum ex delicto eſſe pro rata ſatisfaciendum. Quod verum puto, etiam quando debita ex delicto præcedunt illa ex contractu, ſi leges humanæ ſpectentur, quæ inter hujuſmodi debita non diſtinguunt; & in foro exteriori non major habetur ratio debiti ex delicto, quam ex contractu: quamobrem judicis legitimi ſententiæ ſtandum eſſet in reſtitutione facienda.

Regula Sexta.

VIII. Privilegia quibuſdam creditoribus conceſſa a legibus, ſunt & in foro conſcientiæ obſervanda. Nam hujuſmodi privilegia ſunt a legitima poteſtate conceſſa, & etiam in naturali æquitate fundata. Sunt itaque locorum leges, & conſuetudines ſervandæ circa hujuſmodi privilegia, quæ jure Romano inſpecto in tres dividuntur claſſes. 1. Illos complectitur, qui tali gaudent privilegio, ut omnibus etiam hypothecam habentibus præferantur. Hi ſunt, qui pecuniam crediderunt ad domum, vel turrim ſive ædificandam, ſive reparandam, & his ſimilia, qui præferuntur ceteris creditoribus hypothecam non ſolum generalem, ſed & ſpecialem habentibus in re. Æquitas hujus prælationis in eo ſita eſt, quia ſine tali ſubſidio res non extitiſſet, vel periiſſet; atque ita primus creditor nihil, vel parum commodi ex re ſibi obnoxia percepiſſet. 2. Pari pacto privilegio tali gaudet, qui pecuniam mutuo dedit, ut alter rem immobilem, & frugiferam emeret; nam æquitati conſonum eſt, ut in eam rem jus habeat hypothecæ ſupra alios creditores, qui ſuo mutuo effecit, ut debitor rem talem poſſideret. 3. Illi, qui pro mercium vectura domino mutuum dedere, ſicut & qui domum locaverunt: quibus in illis mercibus, & ſupellectilibus a jure tribuitur hypotheca, per quam aliis præferuntur creditoribus ſpecialem, vel generalem hypothecam habentibus.

IX. Inter creditores vero hypothecarios hic ordo ſervandus. 1. Præferendi ſunt illi, qui ſpecialem, vel generalem hypothecam habent in rebus debitoris, reſpectu illorum qui creditores perſonales dicuntur: & merito, quia illi jus habent non ſolum in perſonam, ſed & in bona debitoris ſibi obnoxia. Inter hypothecarios vero privilegio prælationis gaudet hypotheca dotalis, per quam omnia bona mariti obnoxia ſunt pro dote uxoris, ſed ſolum reſpectu illorum, qui habent hypothecam generalem: nam communiter tum Juriſtæ, tum Theologi, aliquibus ſolum reclamantibus, hoc privilegium doti non concedunt contra illos, qui ſpecialem habent hypothecam. Hinc doctus Juriſperitus Boſſus tract. de Dote cap. 18. n. 45. conſtanter affirmat, *ita in praxi ſervari, & ab hac conſuetudine nec in conſulendo, nec in judicando eſſe recedendum.* Et revera aſperum nimis, & minus æquum videtur, creditores ſuperveniente matrimonio anteriores ſuo jure jam acquiſito per expreſſam hypothecam in bona mariti ſpoliari. Si qua tamen foret Provincia, vel Regnum, ubi contraria lex, vel conſuetudo vigeret, illi ſtandum eſſet; cum omnes contractus, ut non ſemel diximus, ſed præcipue dotes juxta leges celebrari debeant, & effectum ſortiri. 2. Ante alios creditores habentes hypothecam ſolvenda eſt pecunia data a Tutore nomine pupilli, ſeu impuberis ad emptionem domus, prædii, oliveti, & hujuſmodi, licet de hypotheca nulla fiat mentio in contractu; & hoc ex ſpeciali privilegio ſtatui pupillari conceſſo. 3. Privilegio prælationis gaudet etiam Fiſcus reſpectu illorum, qui anteriorem habent hypothecam generalem, non vero illorum, qui ſpeciali tenentur hypotheca: quamobrem ſi concurrant & dos uxoris, & jus fiſci, præfertur, quod prius eſt tempore. 4. Præfertur etiam aliis anterioribus creditis jus illius, qui pecuniam cauſa militiæ dedit, nempe pro ſuſtentatione in caſtris, pro armorum, vel equorum emptione. Sunt & nonnullæ hypothecæ privilegiatæ apud Juriſtas legendæ, & in peculiaribus caſibus examinandæ. Inter illos vero, qui hypotheca privilegiata non gaudent, ſola eſt ſervanda prioritas temporis juxta regulam 54. juris in 6. *Qui prior eſt tempore, potior eſt jure.* Et jure merito, nam quando res hypothecæ ſubjicitur, quodammodo alienatur in favorem creditoris; quapropter æquum non eſt, ut contra ipſius creditoris voluntatem ad poſteriora diſſolvenda debita vel adhibeatur, vel rurſum obligetur. Hinc communiter docent Theologi, vim obtinere præfatam regulam, etiamſi hypotheca prior tacita ſit, & poſterior expreſſa: cum enim hypotheca tacita ea ſit, quæ licet in contractu non expreſſa, ex favore tamen legum inducitur, & expreſſa, quæ in contrahendo exprimitur; non minus priori, quam poſteriori hypotheca res facta eſt creditori obnoxia; quapropter contra voluntatem primi creditoris diſtrahi non poteſt: ſicut ſive prior generalis ſit, & poſterior ſpecialis pari ratione, quia & ipſa pars rei, quæ ſpeciali hypothecæ ſubjicitur, jam generaliter priori creditori erat obnoxia. Hinc L. 6. ff. *Qui potior in pignore* ſtatuitur: *Si generaliter bona ſunt obligata, & poſtea res alii ſpecialiter pignori detur, quoniam ex generali obligatione potior habetur creditor, qui antea contraxit, ſi ab illo priore tempore te comparaſti, non oportet te ab eo, qui poſtea credidit, inquietari.*

X. Inter creditores vero mere perſonales, & ſimplices nullo privilegio donatos, vel hypotheca munitos, ſi naturale jus ſpectetur, procul dubio, ut optime docet Concina, ſunt priores in tempore poſterioribus præferendi: quia illi primi jus adipiſcuntur directe quidem in perſonam debitoris, indirecte vero in ejus bona, quæ obnoxia fiunt creditori pro ſolutione; cum non ipſa perſona debitoris væneat, ſed ad ſolutionem per ſua bona præſtandam obligetur. At fallitur, ut puto, laudatus Auctor, dum ſcribit, nihil expreſſe in jure de hoc eſſe ſtatutum. Nam 1. certum eſt, ut omnes teſtantur Theologi Galli, quod lex eſt, & conſuetudo viget in Galliis, quæ nullam concedit his creditoribus prælationem, ſed omnibus chirographarios, & ſimplices creditores æquales omnino facit;

&, ſi

&c., ſi debitoris bona ad omnibus ſatisfaciendum minime ſufficiant, jubet, ut debitoris bona pro rata crediti inter creditores dividantur, ut teſtantur Habert, Juveninus, & ceteri omnes. Immo & in ipſo jure civili ita eſſe ſtatutum, affirmat S. Antoninus P.II. tit.2. cap.7. §.3. qui legem pro debito *6. Cod. ff. de rebus auctoritate judicis poſſidendis* ita ſtatuentem allegat: *æquali portione pro rata debiti quantitate omnibus creditoribus conſuli poteſt*. Cui additur & alia lex *Privilegia* 32. *Privilegia non ex tempore æſtimantur, ſed ex cauſa, & ſi ejuſdem tituli fuerunt, concurrunt* (ideſt æqualis ratio habenda eſt) *licet diverſitates temporis in his fuerint*. Deinde laudatus S. Præſul conſuetudinem affert Florentinam, per quam creditoribus omnibus pro rata ſatisfit, quando non omnibus integre, quod ipſis debetur, reddi poteſt. Denique concludit: *Sexto, & ultimo veniunt chirographarii pro rata, non attenta prioritate contractuum, quia licitum eſt debitori pro cumulo creditorum facere deteriorem cauſam creditorum priorum* (minus ſcilicet ſolvendo, quam ipſis debeat) *nec dominium, nec hypothecam, nec privilegium habentium*. Quapropter nonnulli Theologi, qui juri naturali ſtandum contendunt, dicunt has leges Juris civilis fuiſſe a Jure canonico correctas illa generali regula, *Qui prior eſt tempore; potior eſt jure*: cum tamen illa regula nonniſi pro creditoribus hypothecariis data ſit. Immo hoc idem fateri videtur Concina, dum quæſtionem movens n. 22. num poſſit debitor uni ex creditoribus ſolvere integrum debitum, ſi impotens hinc evadat ad ſolvenda cetera debita; poſitis quibuſdam limitationibus, & exceptionibus concludit, *non poſſe*, hac quidem validiſſima ratione: *Quandoquidem, cum jure naturæ omnes creditores ſint æquales in jure exigendi, neceſſario conſequitur, ut ſint quoque æquales in ſolutione, & ut pro rata ſingulis ſolvatur, quod ex bonis debitoris competit*. Quæ reſponſio profecto locum non haberet, ſi prioritas temporis eſſet ſpectanda: tunc enim prioribus ſatisfacere deberet etiam cum detrimento poſteriorum; & ſupponere omnes eſſe æquales, nedum in jure, ſed & in tempore, ridiculum foret, cum impoſſibile ſit, ut uno, & eodem tempore plures, & plane diverſi celebrentur contractus, ex quibus plurima emergant debita. Dicendum eſt igitur, & ex civili lege, & ex pene univerſali conſuetudine creditores mere perſonales, & chirographarios, & ſimplices nullum inter ſe jus habere prælationis, ſed omnibus pro rata tum crediti, tum facultatis debitoris eſſe tribuendum.

XI. Sunt tamen & inter iſtos, qui privilegio prælationis donantur. Nimirum 1. præferuntur ſumptus funeris, quo nomine comprehenditur quidquid ratione corporis erogandum eſt: qui præferuntur etiam tacitæ hypothecæ anteriori, immo juxta nonnullos etiam hypothecæ anteriori expreſſæ; dummodo tamen ſumptus conſueti fierent, & moderati. 2. Debita tempore ultimæ infirmitatis apud Pharmacopæos, Medicos, Chirurgos contracta, ne ſcilicet infirmi omni auxilio deſtituantur, & ex deficientia medicinæ mortem oppetere cogantur: niſi enim hujuſmodi creditores hoc privilegio donarentur, infirmis remedia denegarent, cum ſcirent, vel ſuſpicarentur ſe ſuarum mercium, vel operum, vel laborum pretium, & mercedem non fore conſecuturos. 3. Sponſa, quæ ante matrimonium dotem tradit ſponſo, matrimonio minime ſecuto, privilegio gaudet prælationis ceteris creditoribus nec tacitam, nec expreſſam hypothecam habentibus. 4. Qui pecuniam depoſuit apud publicum depoſitarium, vel nummularium aliis ejuſdem creditoribus perſonalibus præfertur; ſi tamen uſuram non perceperit: tunc enim non depoſitarius, ſed mutuator foret, & aliis creditoribus æquiparandus. 5. Qui primi in judicio creditum ſuum poſtulant, obtinentque ſententiam in ſui favorem; quia lex vigilantibus favet: quamobrem nonnulli ſentiunt, quod ſi aliquis creditor ante executionem ſententiæ in favorem alterius creditoris latæ, ipſe & parem obtineat ſententiam, & executionem opere compleat, eſſet alteri præferendus, nec re occupata privandus. In quo tamen fori leges, Principum ſtatuta, & legitimæ conſuetudines ſunt attendendæ. Falſo tamen nonnulli Theologi hoc privilegium concedunt creditori, etiam privatim a ſuo debitore ſolutionem petenti: nam, ut in Confectariis dicemus, non licet debitori alterum ex ſuis creditoribus præferre cum aliorum detrimento.

XII. De loco vero, ubi facienda eſt reſtitutio, & expenſis ad eam perficiendam ſubeundis loquentes, nonnulla diſtinguamus, oportet. 1. Eſt, num qui reſtituere debet, ſit bonæ fidei poſſeſſor, vel malæ: aliter enim de illo ſentiendum, ac de altero. Poſſeſſor itaque bonæ fidei ſolum tenetur rem reſtituere in loco, ubi eam poſſidet; nec ullas ſubire tenetur expenſas, ſed ſolum dominum monere de re ſua apud ſe manente, & illi reſtituenda. Hujus doctrinæ ratio eſt manifeſta: quandoquidem, cum bonæ fidei poſſeſſor nullam irrogaverit domino injuriam, nec ullum detrimentum ſentire debet; quapropter ſi rem domino tranſmittat, expenſas repetere poterit. Excipiendum tamen, niſi forte poſſeſſor bonæ fidei, negligens dominum rei inquirere, rem ſecum alio tranſtulerit; tunc enim teneretur rem propriis expenſis ad dominum traducere, illis dumtaxat detractis, quas dominus pro re ſua transferenda ſubiiſſet. Dixi, ſi ex poſſeſſoris culpabili negligentia translatio fiat; nam ſi vel bona fide adhuc ignorans rem eſſe alienam, vel cauſam domini agens, & in ejus utilitatem rem alio tranſtuliſſet, tunc reſtitutio non ipſius, ſed domini expenſis eſſet facienda. Si vero dominus longiſſime abſens, vel commonefieri non poſſit, vel ſine magnis expenſis mitti non poſſit; tunc poſſeſſor rem penes ſe conſervare poterit, donec opportunum vel monitionis, vel tranſmiſſionis tempus occurrat: poterit etiam juxta varias circumſtantias rem in tuto loco deponere, ut docet Sanctus Thomas hic quæſt. 62. art. 5. ad 3. ſcribens: *Si vero ſit multum diſtans, debet ſibi tranſmitti, quod ei debetur; & præcipue ſi ſit res magni valoris, & poſſit commode tranſmitti: alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, ut pro eo conſervetur, & domino ſignificari, vel conſanguineis, & propinquis domini tradere, vel denique ſi res ſit exigui momenti, & valoris, in ſubſidium pauperum diſtribuere*.

XIII. Si vero res ſit alteri debita a poſſeſſore malæ fidei ex delicto vel injuſtæ ablationis, vel detentionis, vel illati damni; tunc reſtitutio facienda eſt, non in loco, ubi res extaret, ſi ablata non

tat Concina condonationem uni factam alios non liberare. Verum & hic quoque diſtinctione opus eſt. Nam ſi omnes in ſolidum, & integre tenentur ad illati damni reparationem; tunc puto condonationem uni factam omnibus prodeſſe. Hæc etenim condonatio locum habet, & vicem ſupplet reſtitutionis. Porro ſi ille, cui fit condonatio, revera damnum reparaſſet, profecto ceteri omnes a reſtitutione forent immunes: non enim duplum accipere debet, qui damnum paſſus eſt, & ſolum indemnem ſervare deberent, qui reſtituit. Ita igitur pari pacto, quando condonatio integra debiti eſt uni conceſſa, jam ſublatum eſt omnino onus reſtitutionis, non ſolum reſpectu petentis condonationem, ſed & aliorum, cum nemo amplius teneatur reſtituere. At ſi reſtitutio ſit non integre ab omnibus, ſed per partes facienda, tunc condonatio uni facta alios non liberat; cum poſſit damnum paſſus uni quidem remittere, alteri vero nolle condonare.

Conſectarium Sextum.

VI. Condonatio virtualis non eſt de facili admittenda. Plures Theologi cenſent debitorem ab alieno ære liberari, non ſolum expreſſa creditoris condonatione, ſed quandoque virtuali & tacita, quæ tunc habetur, quando prudenter præſumitur, creditorem rogatum libenter condonaturum debitum; vel quando debiti ſibi alias comperti ſolutionem non urget, quam facile exigere poſſet, & obtinere ſi vellet. Sic parentes virtualiter condonare cenſentur reſtitutionem rerum domeſticarum, quas clam filii-familias abſtulerunt; ſicut & domini condonant famulis lucra ex furtis eſculentorum, vel poculentorum, quæ ſibi uſurpant. Similiter, ſi dominus ſervi detecta infidelitate in levioribus furtis, a ſuo expellit ſervitio, nullam exigens reſtitutionem, cenſetur illa tacite remittere, cum facile poſſet exigere. At, licet hæc fortaſſis aliquando vera ſint, caute tamen eſt hæc adhibenda doctrina, quæ aleæ plena eſt, & periculi, & ſatis dubia. Quamobrem, quod tutius eſt amplectendo, vel petenda eſt condonatio, vel illatum damnum farciendum. Multo minus nimium dilatanda, præſertim ad militiæ duces, qui cum ſtatutum militum numerum non habeant completum, tamen omnia ſtipendia accipiunt, arbitrantes ea, quæ ſuperabundant, a Principe, vel Republica ſibi condonari; quod certe falſiſſimum eſt, & iniquum, nulloque modo a Sacramenti Pœnitentiæ miniſtro tolerandum.

Conſectarium Septimum.

VII. A reſtitutione non liberatur debitor, qui vel reſtitutionis faciendæ immemor, vel ad eam minime attendens, æqualem debito ſummam creditori ſuo liberaliter elargitur. Veritas hujus doctrinæ ex eo manifeſte patet, quia confundenda non ſunt officia liberalitatis, & juſtitiæ. Porro, qui gratuito donat, liberalitatem exercet, non juſtitiæ implet munia. Adhuc igitur gravatur onere reſtitutionis faciendæ, cum juſtitiæ præceptum urgeat adhuc, quod profecto per gratuitam donationem minime implevit. Quamobrem donatarius adhuc ſolutionem ſui crediti urgere poſſet, & ab omni æquo judice debitor ad ſolvendum cogeretur. Nec obſtat, quod ſi vel debiti ſui meminiſſet, vel illud animadvertiſſet, minime liberaliter donaſſet. Nam hoc licet fortaſſe verum ſit, pendet enim a voluntate donantis; non tamen attendendum eſt, quid eo in caſu præſtitiſſet, ſed quid revera fecerit. Porro non debitum ſolvit, ſed liberaliter donavit. Adhuc igitur ad reſtitutionem obſtringitur: a qua tamen liber cenſendus eſſet, ſi ea mente, & animo præſtitiſſet largitionem, ut per eam, ſi quid ex juſtitia deberet, pro ſoluto haberetur; vel ſi in conſcientiæ foro occultæ obnoxius reſtitutioni, & famæ ſuæ conſulens, largiri ſimularet, quod ex juſtitia reddere teneretur.

Conſectarium Octavum.

VIII. Debita incerta extingui etiam poſſunt per compoſitionem conceſſam a Summo Pontifice, vel per Bullam Cruciatæ, vel alio legitimo, & æquivalenti modo. Et quidem ſermo eſt de debitis incertis, nimirum quorum creditores facta per debitorem pro ratione debiti ſolerti diligentia inveniri non poſſunt: quamobrem reſtitutio eſſet vel pauperibus, vel in publicam utilitatem facienda. Porro hæc debita quomodo per compoſitionem extingui poſſint, egregie docet Sotus noſter de juſt. & ju. quæſt. 4. cujus verba, & doctrinam libenter excribo, utpote a ſapiente, & prudentiſſima mente productam. Sic itaque ſcribit ille: „ Nulla „ videtur eſſe ambigendi ratio, quin, ſi legitima „ adſit cauſa, poſſit Summus Pontifex ejuſmodi „ compoſitiones facere; quandoquidem jure naturæ, ut dictum eſt, illa bona ſunt Reipublicæ, „ quæ tunc in tali caſu illis indiget. Quia vero, „ ut proxime inſinuabam, quando Reipublicæ neceſſitas eſſet apertiſſima, Rex quoque forte poſſet id facere; tametſi quia Summus Pontifex „ juſtior eſt eleemoſynarum judex, neque cauſa „ ita ſemper eſt evidens, ille adeundus eſt, cujus auctoritate id fiat. Quod ſi quis urgeat, „ ignotos creditores forſitan non conſentire, id negatur: immo conſentire videntur, quia illa habent pro amiſſis, & liberius quiſque, ac gratantius contribuet centum, quæ pro perditis omnino ducit, quam quatuor quæ habet in crumena; „ & quamvis non conſentirent, Reſpublica id poteſt facere. Sed rurſum arguis, quamvis illa „ Papa colligere poſſit, qui tamen habet facultatem remittendi partem? Reſpondetur, quod „ tanquam legitimus jam tunc bonorum adminiſtrator propter ingentem inſtantemque publicam „ neceſſitatem, ut facilius expeditiuſque fiat collectio, poteſt partem condonare, ut reliquum „ ſolvatur. Hactenus de jure. De facto enim, & „ executionis modo nihil loquimur. Æquitas tamen juris hujus hæc eſt, ut per hujuſmodi compoſitiones tanta conficeretur pecunia publica, „ quæ vel alia tributa, vel bonam eorum partem „ poſſet excuſare; idque ſic fieret, ut non offeretur iniquis ſuæ iniquitatis anſa; & tamen ex „ centum & quinquaginta argenteis, quæ Reipublicæ, & pauperibus debentur, tantum colligere duo, ac remittere reliqua plus detrimenti affert pauperibus, quorum Papa eſt Pater, Rexque Patronus, quam emolumenti in „ bonum publicum conferat. Præterea præſentiſſimum

„ mum creatur periculum iſtis coemptoribus , & „ raptoribus , ut hujus fiducia nihili faciant quoſ„ cumque paſſim defraudare ; atque idem pericu„ lum fit inde præſentius , quod certi ſunt tertio „ quoque anno ejuſmodi indulgentias proventuras ... „ Sed tamen , poſtquam jus probavimus , admone„ re ſubinde cogimur fraudatores iſtos publicos , „ coemptores , inquam , & negotiatores , ne fi„ ducia hujuſmodi immodicæ remiſſionis freti con„ trahere pergant fraudibus æs alienum , quod ſi „ fecerint , reſtituere non tardent . Nam qui pro„ poſitum non habet reſtituendi , quouſque veniat „ indulgentia , in peccato mortali ſe ſciat perſi„ ſtere ; quoniam habita reſtituendi opportunitate „ per nullum tempus licet alienum retinere “ . Hactenus doctiſſimus Theologus .

REFLEXIO.

Heu quanta abundant in mundo furta , rapinæ , injuſtitiæ , alienarum rerum direptiones , uſurpationes , fraudes , doli ! & heu quam paucæ , quam nullæ reſtitutiones ! Quot ſunt Zachæi peccatoris imitatores , qui fraudibus , & iniquitatibus divitias ſibi comparant , & divites fiunt ! at quam pauci Zachæi pœnitentis ſectatores , qui reddant illis , quos fraudarunt , non quadruplum ſed ſimplum ! Conqueruntur pene omnes , nullam in negotiatoribus fidem , ſed lucri ſtudium , & quidem non quod juſtitia regat , ſed quod vafrities , doli , fraudes agglomerant ; a tribunalibus , & judicibus æquitatem exulare , ubi regina ſedere deberet , & ſolum aurum dominari , & judicia extorquere , & ad eam lancis partem pendere ſententiam , quam pecunia , & munera premunt , & inclinant . Quot uſurarum pallia in contractibus ! quanta pecuniarum copia mutuo accepta ! quot fidejuſſores precibus , lacrymis , & promiſſis ad fidejubendum moti pecuniam ſolvere coguntur ! & tamen ubi ſunt mercatores , Zachæi pœnitentis veſtigia ſequentes , qui male parta reſtituant , judices , qui munera reddant , & damna reſarciant , fœneratores , qui uſurarum lucrum evomant mutuatariis mutuum reddentes , principales debitores fidejuſſoribus ſolutam pro eis pecuniam reſtituentes ? Nulli profecto , aut admodum pauci ſunt ſicut racemi , qui ſuperſunt finita vindemia , & paucæ olivæ relictæ in cacumine oleæ . Lata proinde , & ſpatioſa via , quæ ducit ad mortem , & anguſta , quæ ducit ad vitam . Hi divites illi ſunt , de quibus Chriſtus Dominus ajebat in Evangelio , facilius eſſe Camelum ingredi per foramen acus , quam illos introire in Regnum Dei : niſi enim a ſe ſarcinam projiciant rapinarum , & rerum alienarum , quibus onerantur , per anguſtam portam ingredi nequaquam poterunt . Unde appoſite de Zachæo ſcripſit Beda : *Ecce Camelus depoſita ſarcina per foramen acus tranſit , ideſt relicto divitiarum amore benedictionem dominicæ ſuſceptionis accepit . Hæc eſt enim ſapiens illa ſtultitia , quam de ſycomoro Publicanus quaſi fructum vitæ legerat , rapta reddere , propria relinquere , viſibilia contemnere .*

At amabo , quænam eſt in iſtis avaris hominibus tanta dementiæ cauſa , ut propter vilem pecuniam , quam injuſte detinent , in æternum perire velint , nec attendat ad Chriſti verba : *Quid prodeſt homini , ſi mundum univerſum lucretur , animæ vero ſuæ detrimentum patiatur ?* Profecto non diffitebor , hoc peſſimo avaritiæ vitio tribuendum , quod ita animæ inhæret , ita illi dominatur , ut ab ea divelli vix poſſit . *Inſatiabilis* (inquit Eccleſ. 4. v. 9.) *oculus cupidi in parte iniquitatis non ſatiabitur , donec conſumat arefaciens animam ſuam.* Verum diſſimulandum non eſt , Morales Theologos , & Sacros Pœnitentiæ Miniſtros in cauſa eſſe , quandoquidem priores facile a reſtitutione iſtos excuſant , ut videre eſt & in propoſitionibus damnatis , & apud Segnerium in ſua Confeſſarii Inſtructione , cujus doctrinam & paulo ſuperius , & alibi oppugnavimus , & deteſtati ſumus . Poſteriores vero non ſatis urgent ſuis pœnitentibus reſtitutionis neceſſitatem ; ſed vel facile promiſſis , quæ nunquam implentur , credunt , vel avaris hominibus impotentiam reſtituendi obtendentibus fidem præſtant . Oportet igitur , ut Miniſtri Domini , quaſi tuba , vocem ſuam exaltent , & hiſce avaris hominibus inclament , *vel reſtituendum , vel in æternum ardendum , vel reſtitutio , vel gehenna.* Oſtendant , nullam ſibi a Chriſto datam facultatem rei alienæ condonandæ . Nihil non reſtituentibus vel Sacramenta prodeſſe , vel plenarias Indulgentias , vel Jubilæum , vel Anni Sancti plenitudinem remiſſionis . Nullam eſſe in Eccleſia poteſtatem conceſſam a Chriſto vel Epiſcopis , vel Patriarchis , vel ipſi Summo ſuo Vicario Romano Pontifici , debitum reſtitutionis relaxandi . Non illis acceptas in aliis confeſſionibus abſolutionem , & remiſſionem prodeſſe , ſi ſincero defuit rei alienæ reſtituendæ voluntas , & animus . Dicant cum S. Gregorio Nazianzeno Or. 40. „ Quid tibi prode„ rit , ita peccati veniam impetraſſe , ut tamen , „ in quem læſeris , damnum non ſarciatur , cum „ tu duplici ſcelere conſtrictus tenearis , altero „ quia ſceleratis artibus facultates tuas auxiſti ; „ altero quia male partas opes retines ? “ Non credant , non acquieſcant , cum reſtitutionis allegant impotentiam : ſed eorum conſcientiam excutiant , opera perpendant , & facile invenient non parvam pecuniam conſumi in ludis , comeſſationibus , ebrietatibus , voluptatibus , commodiſque minus neceſſariis ; illiſque oſtendant hæc omnia reſecanda omnino , & , quod in illis inſumitur , eſſe creditoribus reddendum . Si vero adhuc impotentiam urgeant , eos terreant divino judicio , in quo ſuæ impotentiæ veritatem ſuſtinere cogentur , & ingerant illud Proverbiorum 24. v. 12. *Si dixeris , vires non ſuppetunt , qui inſpector eſt cordis , ipſe intelligit .* Repetant denique , inculcent , inſarciant , *aut reſtitutio , aut gehenna , aut reſtitutio , aut ſempiterna combuſtio .* Quod ſi invenient poſt non ſemel factam reſtitutionis promiſſionem adhuc non eam impleviſſe , omnino denegata abſolutione dimittant , & non niſi poſt peractam reipſa reſtitutionem impertiantur . Si profecto ita ſe gerent Miniſtri Pœnitentiæ , & ſaluti conſulent ſuæ , & Pœnitentium .

DISSERTATIO II.

DE RESTITUTIONE IN PARTICULARI.

Bona, quibus homo ornari poteſt, & ab alio ſpoliari, ad tres claſſes reduci poſſunt: aliæ enim ſunt bona animæ, alia corporis, alia plane utrique externa, facultates ſcilicet, quæ extrinſece poſſidentur; & denique media, ut honor, fama, & exiſtimatio. Verum cum de rebus externis reſtituendis dixerimus ſuperiori diſſertatione, de famæ, ac honoris redintegratione fuſe tractaverimus in octavo Decalogi præcepto; hic ſolum ſupereſt, ut de reſtitutione ob illata damna in rebus vel animæ, vel corporis diſputemus.

CAPUT PRIMUM.

De reſtitutione ob damnum alteri illatum in bonis ſpiritualibus, & ſtupri cauſa.

DOCTRINA.

I. *Num damna in bonis ſuperioris ordinis ſint compenſanda per bona ordinis inferioris.*
II. *Argumenta oppoſitæ doctrinæ ſolvuntur.*
III. *Damnum in bonis ſupernaturalibus quomodo ſarciendum.*
IV. *Quomodo in bonis ſpiritualibus ordinis naturalis damna reparanda.*
V. *Ad quid teneatur, qui proximum a Religioſo ſtatu amplectendo impedivit.*
VI. *Qui Virginem leviter conſentientem, vel ultro ſe tradentem ad ſtuprum, violat, quid teneatur ipſi reſtituere.*
VII. *Quid parentibus, vel tutoribus.*
VIII. *Quid qui Virginem repetitis precibus, blanditiis, & munuſculis ſeduxit.*
IX. *Quod ſi vi, dolo, fraude conſtupraverit.*
X. *A quo alendus filius ex ſtupro natus.*

I. Damna illata in bonis ſuperioris ordinis aliquando & poſſunt, & debent ſarciri per bona ordinis inferioris. Hæc generalis doctrina præmittenda eſt, in qua illud adnotandum, non abſolute dici, ſemper bona ſuperioris ordinis poſſe ſarciri, & eſſe ex juſtitia ſarcienda, ſed ſolum aliquando; ut excludantur bona ſpiritualia animæ, quæ nec ſarciri poſſunt, nec qui damnum intulit, ad ea ſarcienda, bona inferioris ordinis pro eis tribuendo, ex juſtitia tenetur: quia, ut inferius ſuo loco dicemus, bona mere ſpiritualia non ſolum ſunt ſuperioris ordinis, ſed plane diſparati, & diverſi; proinde nulla inter illa, & temporalia bona proportio. Noſtra autem aſſertio, quæ a pluribus, & quidem magni nominis Theologis defenditur, Cajetano, Soto, Tapia, Molina, aliiſque; oſtenditur & auctoritate, & ratione. Exodi 21. v. 22. ſtatuitur: *Si rixati fuerint viri, & percuſſerit quis mulierem prægnantem, & abortivum quidem fecerit, ſed ipſe vixerit, ſubjacebit damno, quantum maritus mulieris expetierit, & arbitri judicaverint.* Et v. 26. *Si percuſſerit quiſpiam oculum ſervi ſui, aut ancillæ, & luſcos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo quem eruit.* Et v. 27. *Dentem quoque ſi excuſſerit ſervi, vel ancillæ ſuæ, dimittet eos liberos.* En ſatisfactio imperata pro damno illato & in abortivo, & in oculi privatione, & quidem per bona inferioris ordinis, cujuſmodi ſunt pecunia, & libertas. Accedit & D. Thom. qui aperte doctrinam noſtram ſua auctoritate, & ratione confirmat 2. 2. qu. 62. a. 2. ad 1. ſcribens: *In quibus non poteſt recompenſari æquivalens, ſufficit, ut ibi recompenſetur, quod poſſibile eſt . . . Et ideo, quando id, quod eſt ablatum, non eſt reſtituibile per aliquod æquale, debet fieri compenſatio, qualis poſſibilis eſt; puta cum aliquis alicui abſtulit membrum, debet ei recompenſare vel in pecunia, vel in aliquo honore, conſiderata utriuſque perſonæ conditione ſecundum arbitrium boni viri.* Et revera cum per ablationem bonorum ſuperioris ordinis puta vitæ, membrorum, vel famæ violetur juſtitia, & quidem commutativa, cur eam reparare non tenebitur iniquus violator.

II. Contrariæ tamen ſententiæ Patroni opponunt: Bona ſuperioris ordinis non eſſe pretio, & fortunæ bonis æſtimabilia; ideo in lege decernitur: *Cum liberi hominis corpus læſum fuerit, judex computet mercedes præſtitas medicis, ceteraque impendia, quæ in curatione facta ſunt. Præterea operarum, quibus caruit, vel cariturus eſt ob id, quod inutilis factus eſt: cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æſtimatio, quia liberum corpus nullam recipit æſtimationem.* Immo & in ipſa Dei lege Exod. cap. 21. v. 18. *Si rixati fuerint viri, & percuſſerit alter proximum ſuum lapide, vel pugno, & ille mortuus non fuerit, ſed jacuerit in lecto, ſi ſurrexerit, & ambulaverit foris ſuper baculum ſuum, innocens erit qui percuſſerit, ita tamen ut operas ejus, & impenſas in medicos reſtituat.* Verum hæc argumenta rem omnino non evincunt, nec a ſua probabilioritate noſtram ſententiam dejiciunt. Nam ad 1. reſp. ideo bona ſuperioris ordinis dici non eſſe pretio æſtimabilia, quia nunquam nec in ſe ipſis reddi poſſunt, nec æqualitatem compenſari, cum tamen ſint intra genus bonorum temporalium, aliquam merentur, & accipere debent compenſationem; &, ut docet S. Tho. *ab eo, qui damnum intulit, fieri debet recompenſatio, qualis poſſibilis eſt.* Quod & docuerat in IV. ſent. diſt. 15. art. 5. quæſtiuncula 2. ſcribens: *In his quæ non poſſunt ad ſimile bonum reſtitui, debet fieri reſtitutio, qualis poſſibilis eſt, ſecundum arbitrium bonorum:* ſicut Deo, & parentibus, quia juſtum reddere non valemus, ſufficit eis reddere, quantum poſſumus. Nec obſiſtunt leges, quæ

obſiſtunt leges, quæ vel ſolum exteriora judicia reſpiciunt, vel de juſta æſtimatione loquuntur, quam membra, & liberum corpus non recipiunt. Hoc enim non impedit, ne aliqualis detur compenſatio. In Exodo vero innocens dicitur, non quia nihil revera reddere debeat pro illato damno; ſed reſpectu homicidii, ut explicat hunc locum Janſenius dicens: *Innocens erit, ideſt immunis a pœna talionis, quia cenſebitur mors ex negligentia curationis, vel alia cauſa contigiſſe.*

III. Damna in bonis mere ſpiritualibus ſupernaturalis ordinis, cujuſmodi ſunt ſalus animæ, gratia ſanctificans, virtutes infuſæ, Sacramenta &c. illata, non ſunt bonis inferioris ordinis compenſanda ex juſtitia, ſed ex caritate vel emendanda, vel impedienda. Prima pars poſitæ doctrinæ aperta eſt; quia hujuſmodi bona, cum ſint ordinis plane ſuperioris, nec ullo pretio æſtimabilia, objectum non ſunt juſtitiæ, nec cum bonis inferioris ordinis ullo modo comparanda. Præterea qui temporalia bona ſurripiunt, id præſtant contra voluntatem Domini, eoque invito, & nolente; proinde illi vere injuriam inferunt. At qui alium allicit, vel pertrahit in peccatum, nullam vim illi infert, nullam imponit neceſſitatem, cum ſemper, ſi velit, poſſit obſiſtere; proinde proprie nullam infert injuriam, quæ ſit ex juſtitia compenſanda bonis temporalibus. Et revera, ut optime advertit ex Sylveſtro Sotus noſter, *cum D. Th. ſolertiſſimus omnium ſcrutator de hoc genere reſtitutionis nuſpiam meminerit, nullatenus judicavit eſſe neceſſarium.* Immo oppoſitum inſinuare videtur 1. 2. q. 73. a. 8. ad 3. ubi dicit; *Spiritualis mortis nullus poteſt eſſe alteri cauſa per ſe, & ſufficiens; quia nullus ſpiritualiter moritur, niſi propria voluntate peccando.* Altera vero pars eſt etiam aperta; nam damna ſpiritualia illata ex caritatis præcepto eo meliori, quo fieri poteſt, modo ſunt reparanda. Hinc qui alterum ad peccatum impulit vi, aut fraude, tenetur veritatem docere, & liberum relinquere, ut reſipiſcat, & ad bonam redeat mentem. Ideo ſi quis errores in fide docuit, tenetur palinodiam canere, & quantum poterit, ſemina iniquitatis ſparſa convellere, & præfocare. Pari pacto qui inimicitias exercens cum proximo, alium in eodem crimine ſibi ſociavit, qui propterea illius cauſa & ipſe inimicitias gerit, tenetur illum liberum relinquere, & ad pacem hortari: & quidem duplici titulo, nimirum & quia eſt cauſa mali, & quia in cauſa eſt, cur alter in malo inimicitiæ perſeveret. Si quis vero alium ſine fraude, & dolo licet conſulto, & ex animo in peccatum compulit, quo alter optime novit ſe coinquinari, & libere ſe emendare poteſt, ſi velit, tenetur generali præcepto correctionis fraternæ, & ſcandali tollendi eum a peccato revocare ſalutaribus monitis, & bonis exemplis. Quiſquis vero alios pravo ſuo exemplo ad peccatum impulit, non tenetur ſingulos corripere, nec ſingulos monere; ſed ſatis eſt, ſi bonis exemplis, & Chriſtiana vita datum ſcandalum reparare conetur, & aliquando etiam publica pœnitentia, ſine qua Eccleſia notos, & publicos peccatores ad reconciliationem recipere non conſuevit. Denique probabiliſſimam puto Paludani, Adriani, aliorumque antiquorum Theologorum ſententiam, qua docent, omnem, qui alium in peccatum induxit, præſertim verbis, ſuaſionibus, blanditiis, teneri eo, quo poteſt, convenienti modo in Dei gratiam revocare, illum ad reſipiſcentiam hortando, emendationem ſuadendo, orationibus adjuvando, & pro poſſe ad bonam frugem reducendo; dummodo tamen & ſpes fructus appareat, & ipſe nullum ſubeat damni ſpiritualis periculum: non enim prudentis Confeſſarii eſſet pœnitentem, qui cum meretrice, vel alia perverſa muliere in ſordibus jacente crimen libidinoſum commiſit, hortari, ut eam adeat correctionis gratia, & emendationem ſuadeat; nam præſens periculum adeſſet, ne rurſum laberetur in crimen.

IV. Sunt & alia bona ſpiritualia, ſed ordinis naturalis, ut ſunt intellectus, artes, ſtudia litterarum, & ſimilia; & damna in his illata ex juſtitia commutante, eo, quo poſſunt, modo ſunt compenſanda. Ratio aperta eſt; quia licet ſpiritualia ſint, quia in potentia ſpirituali reſident; ſunt tamen ſimpliciter temporalia, & per reſtitutionem reparanda. Ita ſi quis proximum virulentis pharmacis a ſana mente dimovit, vel debilitavit, tenetur ad expenſas pro ejus curatione, & ad damna inde ſecuta ſarcienda, & illatam injuriam compenſare. Pari pacto, qui alium per vim, & fraudem vel a litterarum ſtudio, vel a ſuæ artis etiam liberalis exercitio avocavit, tenetur damnum ad arbitrium prudentum reficere; & qui maleficio aliquem infecit, & ad ſibi noxia facienda induxit, nedum maleficium tollere tenetur, ſed & mala ex eodem progenita omnino compenſare. Si vero alium in errorem induxit practicum, puta docendo aliquem contractum non eſſe uſurarium, qui revera uſurarius eſt, ſi hoc bona præſtitit fide, & ipſe errans, putans licere contractum, vel actionem non eſſe malam, ad reſtitutionem non tenebitur, ſed ſolum ad datum conſilium revocandum juxta ea, quæ diximus cap. 13. ad quod Lectores remitto: ſi vero ex dolo, & fraude, non ſolum errorem corrigere, & veritatem docere, ſed & damna illata reparare.

V. Hinc inquirunt Theologi, num ad reſtitutionem teneatur, qui aliquem a Religioſo ſtatu amplectendo eſt dehortatus, vel impedivit. Et primo quidem omnes communiter docent, nec illum peccare, nec eſſe reſtitutioni obnoxium, qui juſta de cauſa alium a Religioſo ſtatu amplectendo vel dehortatur, vel impedit; puta quia ſinceram, & legitimam non eſſe novit ejus vocationem; vel quia ineptum ad Religionem putat: vel quia in Cœnobio, aut Religione, quam amplecti ſtatuit, nec regularis viget obſervantia, nec vita communis, nec clauſtralis diſciplina ſervatur. Nam hoc pacto non ſolum nullum infert proximo damnum, vel Religioni, ſed immo beneficium confert, & quod utile, juſtum, honeſtum eſt, ſuadet. 2. Qui pravo animo, ſed ſolum ſuaſionibus, adhortationibus, precibus a propoſito Religionis amplectendæ revocat, vel impedit, licet graviter peccet, non tamen eſt reſtitutioni obnoxius, vel perſonæ, vel Religioni faciendæ ex juſtitiæ commutativæ rigore, ſed ex caritatis lege, & correctionis fraternæ tenetur ab impedimento ceſſare. Et quidem illum graviſſime peccare manifeſtum eſt; nam ſpirituale bonum proximi impedit, & quidem ex pravo animo, vel inordinato affectu. Quamobrem, ſi de virgine, & muliere agatur, anathemate per Concilium Tridentinum ſeſſ. 25. de Regula-

eſt nec directe, nec indirecte, non priori modo, quia ipſe non ſuadet ſuppoſitionem, non indirecte, quia ex patrato adulterio non neceſſario ſequitur ſuppoſitio pueri dubio parenti, ſed tota ex adulteræ malitia progreditur.

IX. Hactenus de adultero, modo de adultera dicendum. Et primo quidem & ipſa filium alere debet, & de neceſſariis providere, quotieſcumque id vel nolit, vel nequeat præſtare mœchus, &, ſi ipſa ſponte in adulterium, non ſeducta conſenſit, expenſas ventris & alimenta uſque ad triennium tenetur ſuppeditare. Deinde tenetur vel præcavere, vel compenſare damna, quæ marito, & filiis legitimis obveniunt ob ſpurium filium in familiam intruſum. At quonam pacto hoc præſtare poſſit, & teneatur, inquirendum eſt.

X. Et primo quidem, ſi dubium prudens illi in mentem veniat, num ex admiſſo adultero prolem ſuſceperit, non tenetur nec filio, nec marito, nec aliis ſuam ſuſpicionem, & dubium aperire: nam cum filius ſit in poſſeſſione ſui ſtatus, ab ea non eſt ob dubium ullo modo perturbandus. Tenetur tamen ipſa pro rata ſui dubii de ſuis rebus, de quibus diſponere libere poteſt, partem aliquam marito relinquere pro rata dubii de damno ipſi dato, & abundantius dare ceteris filiis, minus relinquendo ipſi filio, de cujus legitimitate prudenter dubitat. Ratio hujus doctrinæ eſt manifeſta: nam una ex parte cum libere de bonis ſuis diſponere poſſit, nulli irrogat injuriam, ſi plus uni, quam alteri diſtribuat; ex altera vero parte ſuæ ſatisfacit conſcientiæ, damnum, ſi forte illatum ſit, marito, & filiis ſarciendo.

XI. Pro univerſali, & communi regula puto ſtatuendum, uxorem honeſtæ feminæ fama gaudentem non teneri ad damnum mariti, & filiorum evitandum ſuum crimen manifeſtare cum periculo vitæ, & boni nominis jactura. Ita docet S. Raymundus in Summa lib. 1. tit. de raptoribus cap. 10. *Mulier, quæ de adulterio ſuſcipit filium . . . debet laborare quibuſcumque modis, ut legitimi hæredes non fraudentur hæreditate, caute tamen. Revelare enim ſimpliciter marito, vel etiam ipſi ſpurio non expedit, tum quia guerræ, homicidia, & adulteria fierent, cum maritus forte dimittat eam, & non valentes forſitan continere, utrique adulterarentur, & alia multa pericula poſſent oriri, quia forte non crederent ſibi.* Innocentius III. in ſua Decret. C. officii Extr. de Pœnit. & Remiſſ. hanc regulam confirmaſſe videtur, dum ſtatuit, non cogendam mulierem adulteram per abſolutionis denegationem ad ſuum crimen fatendum, licet ex ea legitimis hæredibus conſequatur detrimentum, ſcribens: *Mulieri, quæ ignorante marito de adulterio prolem ſuſcepit, quamvis id viro ſuo timeat confiteri, non eſt pœnitentia deneganda.* Ad quæ verba hæc addit Gloſſa: *Mirum eſt, quod durante ſuppoſitione, per quam fraudantur conſanguinei debita ſucceſſione, hæc mulier pœnitere poteſt . . . Sed ipſa non poteſt detegere ſuppoſitionem, quia ei non crederetur, obſtante præſumptione, quæ habetur ex matrimonio, quod filius natus ſit ex nuptiis . . . & etiam periculoſum eſſet mulieri illud detegere.* Ab aliquibus Theologis laudatur etiam in hac doctrina S. Thom. verum nihil a S. D. dictum invenitur de hoc peculiari caſu; ſed ſolum 2. 2. q. 62. a. 6. ad 2. inquirit, quid ſit faciendum ab eo, qui per occultum crimen vel rem ſibi uſurpavit alienam, vel alteri damnum intulit, & num ſe prodere teneatur: & reſpondet, quod tunc *crimen eſſet Confeſſario revelandum, & per ipſum reſtituendum.* Si vero reſtitutio fieri non poſſit ſecreto modo, quid tum faciendum ſuperſit, nihil dicit S. D. Ita tamen ſentiunt communiter Theologi, quibuſdam appoſitis limitationibus, quas mox expendemus. Ratio quoque confirmat: nam vel adultera nullam ſpem habet damna reparandi ex ſua publica confeſſione, & delicti manifeſtatione; & tunc non tenetur manifeſtare, quoniam eſſet temeraria, inutilis, & ſcandali plena hæc manifeſtatio: vel dubitat, num ſit profutura manifeſtatio, & tunc quoque abſtinere debet; certa enim eſſent ſubſecutura mala, nimirum ipſius infamia, & bona incerta, proinde imprudenter famam ſuam, & bonum nomen prodigeret: vel ſpem concipit per manifeſtationem obviandi emergentibus detrimentis; & tunc cum vita, & fama periclitatur, non eſt cum tanto onere cogenda ad confeſſionem, cum bona inferioris ordinis non ſint ſemper per ſuperiorum amiſſionem longe majorem reparanda.

XII. Sed ſi mulier ſit exiguæ famæ, quia levioris conditionis, & fortaſſis etiam non integræ, quia ejus bonum nomen alias diminutum eſt, & agatur de pingui, & eximia hæreditate legitimis filiis, vel hæredibus accipienda; tunc cenſent plures Theologi teneri, etiam cum diſpendio famæ, ſuum crimen manifeſtare, & nos quoque ſuperius docuimus, non ſemper poſſe ſuam famam quempiam tueri cum gravi detrimento alterius, & teneri aliquando eam perdere, ut innocentem ſervet indemnem. Verum adhuc puto non obſtringendam: nam quo vilior eſt mulier, quo magis ſuſpectæ famæ, minus illi fides eſſet adhibenda; & ſic criminis manifeſtatio & illi noceret, & alteri non prodeſſet. Præterea imprudentis eſſet conſilii de ſtatu, & hæreditate pinguiſſima filii ob dictum talis mulieris vilioris, & non integræ famæ, & infamiam ſuam manifeſtantis, judicare, & decernere.

XIII. Quid, ſi hæreditas non ſolum ingens foret, ſed ſplendidiſſima, & regalis, quæ ſpurio, & ex adulterio nato cederet cum detrimento legitimi filii, teneretur ne mater regalis adultera crimen ſuum fateri? Minime. Nam tunc in pari gradu eſſent & fama mulieris, quæ excellentiſſima foret, & clariſſima, & prædicta hæreditas: atque cum ſuperet fama, utpote ſuperioris ordinis, bona fortunæ, cum ejus diſpendio revelare non teneretur. Præterquamquod quis crederet Reginæ, & Principi adulteræ? Quot bella, quot cædes inde exorirentur? Quid, ſi ſpurius filius regni hæres foret peſſimæ indolis, catholicæ fidei infenſus, ex quo bono communi magna exorirentur detrimenta, teneretur ne tunc adultera, etiam cum vitæ & famæ periculo, crimen confiteri, ut, illo a ſolio rejecto, legitimus ſuccederet filius optimæ ſpei, & ad Principatum aptiſſimus? Procul dubio, quia tunc ageretur de bono communi, cui cedere debet quodcumque bonum particulare, & privatum. Sed caſus iſte adeo rarus eſt, ut eum expendere relinquamus Principum Confeſſariis, & Theologis, qui profecto noſtra non egent inſtructione, & magiſterio.

XIV. At ſaltem ſpurio, illegitimoque filio tene-

nebitur crimen ſuum aperire mater adultera, ipſumque hortari, ut hæreditati cedens vel Religioſum ſtatum amplectatur, vel ita ſuis rebus conſulat, ut nullum afferat legitimis filiis, & hæredibus detrimentum. Teneri plures Theologi docent, cum nulla pene ſit in muliere famæ jactura: non enim bonum nomen amittit, & famam perdit, qui crimen ſuum alteri ob bonum finem ſecreto communicat; & præſertim, ſi ſpes probabilis ſit, filium probum, & docilem conſilium matris amplexurum. Verum, quam caute in hocce negotio agendum ſit, docet S. Raymundus, a cujus ſapienti conſilio recedere non debent prudentes Confeſſarii. Sic itaque ille ſcribit lo. ſup. laud. „Revelet in pœnitentia factum ſuo Sacerdoti Parochiali, vel de licentia ipſius alii magis perito, „ & poſtea cum ipſo, vel etiam ſine ipſo, ſi vult, „ revelet Epiſcopo ſuo ſimiliter in pœnitentia; „ & tunc Epiſcopus, vel etiam Sacerdos, vel, „ quod tutius eſt, ambo ſimul inquirant diligenter, & caute, ſi ille ſpurius ſit homo ſpiritualis, & timens Deum, quo invento, vocent eum „ ſecreto, & coram muliere, ſi videbitur expedire, recepto prius Sacramento ab ipſa, quod calumnioſe non procedat, & etiam ab illo, quod „ factum ſecretum teneat, poterunt revelare ſibi, „ & inde conſulere, quod ingrediatur Religionem, „ vel transferat ſe ad longinquam regionem, ut ſic „ nihil percipiat de bonis illius, quem credebat „ eſſe patrem ſuum. Si vero illi ſpurio non poteſt revelari ſine periculo, vel etiam facto ſibi „ revelato ſecundum formam prædictam non vult „ acquieſcere conſilio, tunc etiam injungatur mulieri, quod de ſponſalitio ſuo, vel aliis rebus, „ quas habet, ſatisfaciat juxta poſſe".

XV. Si itaque adultera nequit criminis manifeſtatione illata marito damna, & filiorum conſecutura detrimenta reparare, quænam illi ſuperſit via ad ſaluti ſuæ conſulendum, indicandum eſt. Plura ſuggerunt Theologi media. S. Raymundus lo. laud. poſtquam dixit generatim, *laborare debet, quibuſcumque modis poteſt, ut legitimi hæredes non fraudentur hæreditate paterna, caute tamen*, ſpecialiter poſtea ſuggerit Confeſſario, ut injungat mulieri, *ut de bonis ſuis dotalibus, ſi de illis poteſt diſponere, vel de paraphernalibus, ſi habeat, vel de aliis, quæ in futurum habere poteſt, ſatisfaciat juxta poſſe, dolens ſemper de peccato; & quia non poteſt plene ſatisfacere, proponat firmiter in animo, quod ſatisfaciet, quam cito poterit, & ſi poterit. Hoc tamen fiat per medicum pœnitentialem, vel per perſonam religioſam ſecreto, & caute.* Tenetur præterea de ſuo ſumptu, & mundo muliebri, quantum poteſt, minuere, & etiam pro ſui ſtatus conditione labori manuum operam dare, ut inde uberius lucrum redundet marito, & legitimis filiis. Si ſpurium idoneum agnoſcat religioſo ſtatui, illi caute, & prudenter, & ſine ulla vi, præſertim ſi fœmina foret, ſuadeat, ut eum amplectatur, & ita hæreditas in commune bonum aliorum filiorum redundet; & alii ſi qui occurrant modi reparandi damna, & detrimenta, ſunt illi injungendi, & ab ipſa adhibendi, qui prudentiæ relinquuntur Miniſtri Sacramenti Pœnitentiæ.

XVI. Inter hos tamen modos legitimos non eſt ille admittendus, quem fortaſſis adinvenit aliquis Theologus, & matri ſuggeſſit, & ut narrat Alciatus lib. 3. cap. 12. contigit Avenione, nimirum matrem adulteram in confinio vitæ conſtitutam omnes ad ſe filios congregaſſe, illiſque aperte faſſam eſſe, illorum unum non eſſe legitimo complexu natum: quamobrem ipſis optionem dabat, num vellent illum ſuo nomine deſignari, an omnes conſentirent occultum, & innominatum ea communi hæreditate participem fieri; & filios omnes conſenſiſſe, ut ignotus remaneret, ſibi invicem damnum condonando. Hunc itaque modum pene omnes tanquam illicitum, & illegitimum rejiciunt, & præſertim Juveninus his argumentis, quæ tamen omnia vim ſuadendi non habent. 1. Scribit, quia non videtur opportunum, ut hæc mater ſuam prodigat famam, & filiis crimen ſuum pandat. Verum hoc probat ad ſummum, adſtringi non poſſe reluctantem per denegationem abſolutionis a rigido Confeſſario indictam; ſed non evincit, volenti, & conſentienti in articulo mortis ſuam prodigere famam, ut meliori, quo putat, modo detrimentis legitimorum filiorum conſulat, permitti non poſſe, & concedi. 2. Quia, inquit, conſenſus præſtitus filiorum liber non eſſet, utpote vi, & metu extortus; quilibet enim ſibi de infamia, & privatione hæreditatis metueret. 3. Quia iniquum eſt per metum gravem legitimos filios adigere ad abrenuntiandum juri ſuo, & dividendam hæreditatem cum extraneo. Et denique 4. quia hoc modo detrimenta non præcaveret; ſemper enim verum eſſet, legitimos filios parte hæreditatis ſpurio condonata privari. Et hæc argumenta efficaciora videntur ad veritatem poſitæ doctrinæ ſtabiliendam, & confirmandam.

XVII. Denique, ne quid deſit Tyronum inſtructioni, examinandum ſupereſt, num, ſi mater minus prudens, & cordata filio ſpurio crimen ſuum pandat, illique illegitimum eſſe denuntiet, num hic matri fidem adhibere teneatur, & dictis ejus acquieſcere. Mox laudatus Auctor, doctiſſimus Theologus, & ſanioris doctrinæ Magiſter, Tract. de Reſtit. cap. 4. §. 4. n. 4. q. 18. docet, teneri quidem in foro conſcientiæ matri fidem adhibere, ſi evidenti argumento illi oſtendat per integrum annum ante ejus ortum, & toto tempore prægnationis abſentem maritum fuiſſe. Verum tunc non acquieſceret dicto matris, ſed evidentia facti convinceretur. Quamobrem, quando agitur de ſolo teſtimonio matris, abſolute pronuntiat non teneri dictis matris, ne quidem ſacramento teſtimonium ſuum in articulo mortis confirmantis credere, vel acquieſcere in foro conſcientiæ. Eapropter non teneri abrenuntiare hæreditati ſibi obtingenti hiſce probat argumentis. 1. Quia de matre, quæ ſponte fatetur datam marito fidem turpiter ſe violaſſe, præſumi merito poteſt, poſſe etiam calumnia filio ſibi minus dilecto nocere velle. 2. Timendum etiam eſſet de fraude in hoc teſtimonio, per quod vellet alium filium, quem magis diligit, & deperit, prodeſſe, eumque ditare. 3. Quia cum filius in domo paterna natus, educatus, ſemperque legitimus habitus ab omnibus, ſit in poſſeſſione certa ſui ſtatus, pati non debet ſe ſpoliari, niſi contrarium manifeſtis, & evidentibus argumentis ipſi probetur, & oſtendatur. At, ne huic opinioni, & doctrinæ prompte acquieſcam, me movet S. Raymundi auctoritas, qui, ut ſupra vidimus,

mus, docet, teneri mulierem crimen ſuum Parocho in Confeſſione manifeſtare, Epiſcopum cum eo adire, & ambos ſimul filium ad ſe vocare (ſi ſpes ſit, ut quieſcat) & illi ſub juramento ſecreti ſtatum ſuum pandere, ut renuntiet hæreditati. Porro, ſi filius nec matri juranti credere teneretur, non ſolum fruſtra, ſed & importune hæc omnia fierent. Exiſtimavit igitur S. Doctor, filium teneri acquieſcere matri ſub juramento crimen ſuum teſtanti. Nec dicas, hoc dictum a Sancto Raymundo per modum conſilii, non præcepti: nam quis prudens, & cordatus arbitrabitur, filium fidem habiturum matri, ut ſponte donet hæreditatem, quam non credens matri, jam tuta conſcientia poteſt vel adire, vel retinere, licet ſit pius, & Deum timens? Agnovit igitur S. Raymundus in filio debitum, & onus credendi matri. Nec adducta argumenta rem omnino ſuadent. Nam commiſſo adulterio, præſumptio non ſequitur calumniæ, & odii in filium: etenim juxta juris regulam, *ſemel malus ſemper præſumitur malus, ſed in eodem genere mali*, non in plane diverſo, cujuſmodi eſt adulterium & odium, crimen luxuriæ, & ſcelus calumniæ. Præterea crimen adulterii ex humana fragilitate, & ſexus infirmitate, ab exteriori impulſu proficiſcitur, proinde facile locum habere poteſt in infirmiori vaſculo; at crimen odii, calumniæ, & damni intentati, non niſi ex pura, & quidem pertinaci malitia ac violenta paſſione oriri poteſt; proinde ex uno alterum prudenti judicio non præſumitur. Denique hæc qualiſcumque præſumptio omnino abolita eſſe poteſt, ſi mulier poſt peccatum crimen ſancte, pieque vixit, ſacramenta frequentavit, erga filium illegitimum ſigna odii non exhibuit, & in extremo vitæ diſcrimine Sacramentis munita in conſcientiæ ſuæ levamen crimen ſuum filio detexit; tunc enim nulla eſſe poteſt prudens ſuſpicio odii, vel calumniæ adverſus filium illegitimum, & amoris eximii, & ſingularis erga alium, vel alios. Quod autem dicitur tertio loco, verum eſt, ſi præſumptio externi tantum fori attendatur: at hic de foro conſcientiæ loquimur, in quo conſtat poſſeſſionem ſtatus, quem obtinet filius, falſa omnino niti præſumptione; & confeſſio matris ſuppeditat in interno foro ſufficiens argumentum præſertim in illis circumſtantiis de falſitate tituli ſuæ poſſeſſionis. Quamobrem libentius acquieſco Concinæ dicenti: *Si probus, doctuſque Confeſſarius mulieris teſtimonium confirmaret, non video, cur filius fidem denegare matri poſſit.* Et P. Cuniliati idem confirmat his verbis: *Si adultera filio ſpurio revelaret crimen ..... in articulo mortis conſtituta, & Sacramentis munita cum juramento affirmaret, teneretur ſub mortali filius eidem credere, & conſcientiæ ſuæ providere, tanquam poſſeſſor bonæ fidei hereditatem paternam non conſumptam relinquendo.* Nec locum habere in hoc caſu poteſt præſumptio etiam diuturna; cum ea præſcribi non poſſint, quæ nec vendi, nec alienari poſſunt. Porro jus legitimitatis inalienabile eſt, propterea nec præſcriptioni ſubjectum.

CAPUT QUARTUM.

De reſtitutione ob mutilationem, & homicidium.

DOCTRINA.

I. *Quid mutilationis nomine deſignetur.*
II. *Pro injuria perſonali facienda eſt reſtitutio.*
III. *Quænam ſint realia detrimenta ob mutilationem ſarcienda.*
IV. *Homicida quoque pro perſonali injuria reſtituere debet.*
V. *Quomodo ſit perſonalis injuria reparanda.*
VI. *Quomodo damna realia compenſanda offenſo.*
VII. *Quomodo detrimenta illata familiæ.*
VIII. *Num & illis ſatisfacere, qui non ex juſtitia beneficium aliquod percipiebant.*
IX. *Num & creditoribus occiſi ſatisfacere.*

I. MUtilationis nomine non ſola intelligitur alicujus membri injurioſa obtruncatio, ſed etiam & illius debilitatio, per quam membri uſus vel omnimode, vel graviter impediatur; ſicut etiam quodcumque aliud vulnus, quod, licet membrorum uſum non eripiat, deformem tamen perſonam reddit, præſertim ſi fœmina ſit, ut vulnus in facie, vel alio loco oculis omnium expoſito. Homicidium vero deſignat cædem injuſtam proximi. In utroque crimine duplex damnum ſolet inferri, nimirum perſonale, & naturale, quod in membri, vel vitæ privatione, aut inſigni deformitate conſiſtit; & reale ſcilicet, in bonis fortunæ, cujuſmodi ſunt expenſæ in curatione faciendæ, lucra ceſſantia, & emergentia damna ſive ipſi vulnerato, vel occiſo, ſive aliis cum ipſo arcte conjunctis, cujus detrimenti participes ſunt. De horum omnium compenſatione, ſeu reſtitutione eſt agendum.

II. Et a perſonali detrimento incipientes per mutilationem allato, dicimus injuſtum mutilatorem teneri ſatisfacere, & reſtituere pro ipſa perſonali injuria; licet fortaſſis nullum ſit inde vel damnum, vel lucrum ceſſans conſecutum. Veritas hujus doctrinæ patet tum ex iis, quæ diximus cap. 2. n. 1. ubi oſtendimus bona ſuperioris ordinis compenſari poſſe, & eſſe compenſanda per bonis inferioris ordinis; tum ex iis, quæ late diſputavimus in VIII. Præc. Decal. cap. 8. & 9. hic recolenda, & legenda. Præterea eam confirmat S. Thom. ſua auctoritate, & doctrina hic q. 62. a. 2. ubi, poſtquam oſtendit, reſtitutionem eſſe ſemper in præcepto, ſibi objicit primo loco, *aliquando impoſſibile eſſe reſtituere id quod eſt ablatum; puta cum aliquis abſtulit alicui membrum, vel vitam.* Et objectionem ſolvens reſpondit, *quod in quibus non poteſt recompenſari æquivalenter, ſufficit, quod ibi recompenſetur, quod poſſibile eſt .... Et ideo quando id, quod ablatum eſt, non eſt reſtituibile per aliquid æquale, debet fieri recompenſatio, qualis poſſibilis eſt, puta cum aliquis alicui abſtulit membrum, debet ei recompenſare vel in pecunia, vel in aliquo honore, conſiderata conditione utriuſque perſonæ, ſecundum arbitrium boni viri.*

III. Detrimenta vero realia injuſtus mutilator ad

æqualitatem ſarcire tenetur. Quamobrem 1. expenſas omnes ſolvere obſtringitur, quæ in curatione factæ ſunt, & lucra ceſſantia, ſi artifex ſit, & operarius, qui ſuorum membrorum uſu aliquid lucretur. Ita ſtatuitur & in lege divina Exodi 21. ubi de viro proximum percutiente dicitur, *ut operas ejus, & impenſas in medicos reſtituat*. Et in lege civili ff. de his qui effuderint, vel dejecerint l. ult. indicitur: *Cum liberi hominis corpus læſum fuerit, judex computet mercedes medicis præſtitas, ceteraque impendia, quæ in curatione facta ſunt*. Et jure meritoque: nam quandoque ex injuſta actione mutilationis hæc omnia neceſſario profluunt damna, quæ injuſto mutilatori imputantur, & ab eo ſunt ſarcienda.

IV. Quæ de injuſto mutilatore dicta ſunt, & de interfectore iniquo ſunt dicenda. Nam 1. pro injuria illata perſonæ vitam illi eripiendo tenetur aliquid reſtituere ipſi interfecto, eleemoſynas, ſacrificia, aliaque pia opera pro ipſius animæ requie exhibendo. 2. Et familiæ defuncti, uxori, parentibus, filiis, fratribus veniam & pacem petendo, eorum curam gerendo, beneficiis & officiis proſequendo, quod non eſt omittendum, licet ab eis condonationem injuriæ, & offenſæ obtinuerit; cum hoc in ejus utilitatem redundet, quippe qui mitius a judicibus puniretur, & commiſſum facinus, quod vita expiare deberet, aliquando ſola pecunia, vel brevi carcere condonaretur. Quamobrem ex collato beneficio damnum ſentire non debent, niſi forte in condonatione injuriæ, & in danda pace de aliqua determinata ſatisfactione, vel compenſatione convenerint; tunc enim pactis utraque pars ſtare debet, & conventa ſervare.

V. Quantum vero reſtituendum ſit pro injuria perſonali in mutilatione, vel occiſione patrata, non alia eſt ſtatuenda regula ab ea, quam tradit S. Th. l. l. nimirum ſatisfactionem, & reſtitutionem eſſe faciendam *conſiderata conditione utriuſque perſonæ* (mutilantis & mutilatæ, occidentis & occiſæ) *ſecundum arbitrium boni viri*. Quamobrem egregie animadvertit Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. „In hoc arbitramento habenda eſt ratio perſonarum tam occiſi, quam occidentis, quin etiam hæredum... Quapropter hæc eſt regula, quæ prudentibus habetur in uſu, atque adeo plus huc conducit prudentum ſententia, quam Theologorum ſcientia, vel juris conſultorum. Quando enim homicida eſt divitiis præpotens, major eſt ei reſtitutio injungenda, quam ſi egeret; & ſi occiſus inutilis erat ſuis, minor, quam ſi erat frugi. Et præterea in hiſce injuriis conſiderandum, quod qualitas defuncti non tam penſari debet ex utilitate ipſius, indigentiaque ſuorum, verum etiam ex valore, & dignitate perſonæ. Nam qui virum ingenuum, litteriſve, aut alia ratione inſignem occidit, ad majorem multo reſtitutionem tenetur, quam ſi perſonam inferioris claſſis trucidaret. Falluntur ergo, qui arbitrantur ob id, quod non reliquit familiam inopem, non eſſe reſtitutionem neceſſariam; quoniam talis perſona multo pluris erat, quam alia. Quin vero & occidendi modus, ſi per inſidias, aut fraudem, aut per inſignem atrocitatem homicidium perpetratum eſt. Hæc, inquam, omnia venire debent in conſilium, ut reſtitutio legitime fiat". Et de mutilatore quoque ſcribit Sanctus Antoninus: *Quod debet reſpondere non ſolum damno, quod quis intulit per mutilationem pro toto tempore futuro, & expenſis appoſitis pro curatione, ſed ultra hoc tenetur ad placationem læſi, quantum in ipſo eſt, & conſolationem ipſius afflicti, quæ afflictio perpetua eſt*.

VI. Quoad damna vero realia per homicidium, & mutilationem inducta 1. occurrunt expenſæ, ſi forte ſint pro curatione vulneris, ex quo poſtea mortuus eſt, & pro ipſius vulnerati ſuſtentatione, & ceteris expenſis in ejus conſervationem neceſſariis, iis tamen deductis, quæ ipſe ſanus, vel vivens neceſſario feciſſet. 2. Expenſæ pro funere, & ſepultura ab interfectore non ſunt ſarciendæ, cum eas hæredes ſubjiſſent; niſi forte occiſus extra propriam patriam eſſet alio transferendus, ut in ſuorum majorum ſepulcro tumularetur, tunc enim expenſarum exceſſus eſſet ab occiſore ſarciendus. 3. Mutilator tenetur mutilato compenſare totum illud, quod lucratus fuiſſet ſua arte, induſtria, labore cum ipſo conveniendo juxta arbitrium prudentum, & ſapientum virorum, in qua conventione nulla eſt habenda ratio laboris, moleſtiæ, & incommodi, quæ in ſuæ artis exercitio ſubire debet; tunc enim nihil foret reſtituendum, cum lucrum operi, & induſtriæ reſpondeat: ſed cum per injuſtam actionem ipſum a ſuo opere, induſtria, labore adhibendis impedierit, totum lucrum, quod per illa acquiſiviſſet, rependere debet. Habenda tamen eſt ratio incertitudinis: nam, quod eſt in ſpe, æquipollere non poteſt ei, quod eſt in re; cum, ut inquit S. Th. *pluribus modis poſſit impediri*. Et revera poſſet mutilatus cito mori, vel alio morbo languere, unde nec ſua arte poſſet uti, nec ſua induſtria lucrari.

VII. Homicida vero damna realia, quæ familiæ obvenirent, ſarcire tenetur. Hinc, ſi nulla ſequantur familiæ detrimenta, ex hoc capite a reſtitutionis onere liberabitur. Sic inter nobiles, qui reditibus, & prædiis vivunt, nulla compenſatio, reſtitutio nulla fieri ſolet; licet fortaſſis interfectus ex aliquo officio, miniſteriove publico ſtipendium, & lucrum perciperet, quia tale lucrum ſolummodo in ipſius utilitatem redundare ſolet. At ſi nobilis iſte, vel mercator ex officio, vel negotiatione ſua in augmentum, & utilitatem familiæ congerebat, licet hæredes neceſſarii non egeant, & aliunde habeant, unde vivant, a reſtitutione tamen non liberatur homicida: nam, ut optime advertit Sotus; *Si commutativam juſtitiam conſideres, nihil intereſt, ſint ne hæredes divites, an pauperes, ſed præcipit, ut quantum ablatum eſt, reddatur*. Si vero ſequantur detrimenta, ea omnia certe ſunt ſarcienda emolumenta, quæ cæſus ex juſtitia præſtare tenebatur. Quamobrem ſi cæſus ſit paterfamilias, qui parentes, uxorem, filias, nepotes habet, tenetur interfector illis alimenta præbere, filiis providere, filiabus dotem ſuppeditare juxta illorum ſtatum, & conditionem: quod enim iſtis careant, ipſe ſua injuſta actione in cauſa eſt, proinde ad reparationem tenetur.

VIII. Si vero fratres, alioſque conſanguineos, vel affines alebat, ad iſtis quoque conſulendum cogendus non videtur homicida; licet ſperare poſſent ab interfecto beneficia alimentorum, hæreditatis & ſimilia; quippe quia hæc illis non debebantur

ex

crationem, & quod ſupereſt ab alio Sacerdote, non peccare niſi venialiter, quia „ eſto illæ partes in„ dependentes ſint, neque unum Sacrificium con„ ſtituere poſſint, ideoque illis aſſiſtens nequaquam „ integro ſacrificio proprie & in rigore aſſiſtat, at„ tamen ex benigna interpretatione Eccleſiæ com„ muni doctorum judicio approbata, reputandæ „ ſunt partes unum Sacrificium componentes quo„ ad effectum audiendi ſacrum & ſatisfaciendi Ec„ cleſiæ præcepto “. Nam ſi, ut illi fatentur, ex illis duabus partibus unum Sacrificium conſtitui non poteſt, ergo ſacrificio nullo modo aſſiſtit qui tali pacto Miſſam audit, quapropter præceptum Eccleſiæ non implet. Nec locum hic habere poteſt benigna interpretatio Eccleſiæ, quandoquidem hæc Miſſæ partitio non niſi vel ex neceſſitate progredi poteſt, puta ſi Sacerdos poſt conſecrationem moriatur, & tunc adeſſe eidem Miſſæ ab altero Sacerdote ſupplente celebratæ nihil eſſet quod reprehendi poſſet, quia unum & integrum, immo idem Sacrificium eſſet; vel ex libito & mero audientis arbitrio, & quis credere poteſt, Eccleſiam velle legem ſuam, ſuum præceptum voluntati, & temerario audientis arbitrio accommodare, & in ejus favorem laxare? Nemo certe prudens & cordatus putabit, præſertim cum agatur de præcepto obſtringente ad aſſiſtendum Sacrificio omnium ſanctiſſimo, & ſumma veneratione habendo. Nec prodeſt jactatum Doctorum judicium, quippe qui & nimis recentes ſunt, & Probabiliſmi ſequaces ac patroni, & plures etiam damnatæ propoſitionis aſſertores & defenſores. E contra vero hæc doctrina, ut refert Juveninus de Sacr. Euchar. cap. 16. q. 6. reprobata fuit a Facultate Theologica Lovanienſi, & a pluribus Belgii Epiſcopis, quorum auctoritas laudatis Theologis eſt merito præferenda.

IV. Non ſatisfacit præcepto qui notabilem Miſſæ partem audire omittit. Nam revera tunc integram Miſſam non audit. At quænam ſit hæc pars notabilis, non conveniunt Theologi. Illorum tamen mihi arridet ſententia, qui hanc notabilem partem non tam ex materiæ quantitate quam ex partis dignitate & præſtantia metiuntur. Quapropter qui a Sacrificio abeſſet vel tempore conſecrationis vel aſſumptionis, profecto Miſſam integram non audiret, licet aliis partibus intereſſet, quia tametſi præfatæ actiones breviori tempore expleantur quam ceteræ, tamen ſunt partes ſacrificii eſſentiales, intrinſecæ, præcipuæ, & quæ ipſum ſacrificium conſtituunt: jure itaque Juveninus l. l. ut falſam rejicit recentioris Theologi opinionem docentis, „ ſatisfacere præcepto Eccleſiæ, qui ne„ gligeret Miſſæ intereſſe tempore conſecrationis, „ ſi adeſſet tempore aſſumptionis, quippe qui ad„ hæreret opinioni probabili docenti, eſſentiam Sa„ crificii non in conſecratione ſitam eſſe, ſed in „ aſſumptione a Sacerdote peracta, cum longe pro„ babilior ſit opinio docens, Sacrificium haberi, „ *quando*, ut ſcribit S. Cæſarius Hom. 19. *munera* „ *offeruntur, vel & Corpus & Sanguis Domini con*„ *ſecrantur* “, & nos ſuo loco fuſius oſtendemus. Aſſumptio quoque ſive communio Sacerdotis pars eſt, quæ ut docet Sanctus Thomas 3. p. q. 82. a. 4. eſt complementum Sacrificii. Immo & Salmanticenſium doctrinæ libenter ſubſcribo, aſſerentium tract. 5. cap. 6. punct. 1. n. 2. non ſatisfacere præcepto, qui a peracta conſecratione uſque ad Pater noſter excluſive non aſſiſteret, quia eſt pars gravis & notabilis in dignitate, orta ex propinquitate ad ſubſtantiam Sacrificii.

V. Quoad reliquas vero partes non integre Miſſam audit, nec præceptum implet, qui illi non adeſt a principio uſque ad Evangelium incluſive, quia pars illa Miſſæ, quæ Catechumenorum dicitur, eſt pars notabilis, proinde ſcandaloſam appellat Juveninus illorum doctrinam, qui docent, implere præceptum qui Miſſam ab Offertorio audire incipit. Pari pacto qui a Miſſa diſcedit peracta communione Sacerdotis uſque ad finem Miſſæ, cum & illa pars ſit Miſſæ notabilis, & ut vidimus ex Concilio Agathenſi, illi ſint ab Epiſcopo confundendi, ſcilicet acriter objurgandi, qui ab Eccleſia ante Sacerdotis benedictionem diſcedunt, & Epiſcopi ac Synodi Gallicanæ Eccleſiæ, ut refert Juveninus, inſurrexerint contra falſam nonnullorum doctrinam affirmantium, ſatisfacere Eccleſiæ præcepto qui Miſſæ interſunt ſolum uſque ad conſumptionem Sacrificii incluſive. Multoque magis rei ſunt violati præcepti, qui ambas, ſcilicet primam Miſſæ partem uſque ad Offertorium, & poſtremam a conſumptione uſque ad finem audire omittunt, cum hoc ſit tertiam partem Miſſæ omittere, quod lethale eſſe peccatum etiam laxiores Caſuiſtæ affirmant.

VI. Levem vero abſolute materiam puto, omittere auditionem Miſſæ ab initio uſque ad Epiſtolam excluſive, ſicut & negligere Evangelium in fine Miſſæ, licet nonnulli Juris Canonici Doctores, inter quos Pax Jordanus cenſeant, & priorem omiſſionem a lethali peccato excuſari non poſſe. Duo tamen a ſacro Pœnitentiæ Miniſtro notanda cupio: 1. Levitatem vel gravitatem omiſſionis etiam ex ipſa omittentis diſpoſitione eſſe penſandam, ſiquidem ſi quis in more haberet ex accidia, deſidia, & rerum ſpiritualium faſtidio accedere ad Miſſam audiendam vel ante vel poſt Epiſtolam, vel ante benedictionem recedere, cum ceteroquin liberum illi foret & opportune accedere, vel aliam Miſſam integre audire, quod omittit ut ludis, voluptatibus, ſolatiis, vel etiam negotiis in die feſto non vetitis vacet, multo magis vetitis, eſſet in tali prava animi diſpoſitione, ut vix illum a lethali peccato excuſarem, & certe abſolutione non dignarer niſi ſerio & firmiter mihi polliceretur a tali prava conſuetudine ſe receſſurum, & Miſſam impoſterum integre auditurum. Alterum, qui vel juſta de cauſa impeditus, vel etiam ex negligentia ac deſidia Miſſæ intereſſe inciperet ea jam cepta, & longius progreſſa, teneretur, ſi aliam Miſſam habere ea die non valeret, totam reliquam partem Miſſæ uſque ad finem audire, & ſic eo quo poſſet modo Eccleſiæ præceptum implere.

CAPUT SECUNDUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Aliquo ſenſu deſtituti Miſſæ adeſſe tenentur.*
II. *Miſſam quocumque legitimo modo celebratam audire ſufficit.*
III. *Qui integræ Miſſæ adeſſe non poteſt, partem quam poteſt audire debet.*
IV. *Ex præcepto Eccleſiæ nonniſi ad unius Miſſæ auditionem fideles obſtringuntur.*

Con-

Conſectarium Primum.

I. QUi aliquo deſtituuntur ſenſu, puta viſu, vel auditu, licet ſacrificantem Sacerdotem & Sacrificii ordinem vel non videant, vel non audiant, Miſſæ tamen intereſſe tenentur, cum adhuc poſſint pie & devote implere præceptum, & ſacro adeſſe. Quid ſi cæcus quis ſimul ſit & ſurdus, & conſequenter mutus, tenetur hic Miſſæ intereſſe? Negant plures Theologi, quippe qui putant quidem eſſe materialiter & phyſice ſacrificio aſſiſtentem, at non moraliter & religioſe, cum nulla quæ per ſenſus adveniunt Religionis excitamenta percipiat. Verum cum & hic quoque interiori ſenſu pietatis moveri poſſit, & aliquo modo devote aſſiſtere, tenetur præcepto Eccleſiæ ſatisfacere, & Miſſæ intereſſe. Sicut & pueri qui licet etiam completo ſeptennio Myſterii dignitatem & ſacram actionem non percipiant, tamen probe noſſe poſſint ſe Deo cultum reddere, & rei ſacræ intereſſe, & aliquam tum exteriore tum interiore devotione moveri. Infantes vero nec hoc obſtringuntur præcepto, nec expedit eos ad Eccleſiam Miſſæ tempore deferre, cum facile admodum fit ut clamoribus, ejulatu, riſu & per Eccleſiam diſcurſu Sacerdotem celebrantem & fideles audientes diſtrahant & conturbent, niſi forte indolis ſint placidæ adeo & pacatæ, ut quietos omnino conſiſtere merito præſumi poſſit. Catechumeni cum nondum per baptiſma ſint in Eccleſiæ gremium recepti, ejuſque legibus nondum obſtringantur, nec integræ Miſſæ, nec ei parti, quæ Catechumenorum Miſſa dicitur, intereſſe tenentur, multoque magis ab ejus auditione Infideles arcentur.

Conſectarium Secundum.

II. Præceptum hoc implent qui Miſſam audiunt ſive ſolemnem & cum cantu, ſive privatam & ſine cantu, ſive propriam alicujus Sancti, ſive de tempore, ſive votivam, & quocumque idiomate, & ritu catholico ab Eccleſia adprobato celebretur, cum præceptum abſolute ſolam Miſſæ auditionem jubeat, non vero ritum & officium Miſſæ. Pari pacto implet præceptum qui Miſſam audit celebratam a Sacerdote catholico, qui tamen nec excommunicatus denuntiatus ſit, vel degradatus, vel notorius Clerici percuſſor, ideoque deficiente alio Sacerdote potius eſt Miſſæ auditio omittenda, quam in divinis cum hujuſmodi Sacerdote communicare. Si vero excommunicatus ſit, ſed tolleratus, licebit ejus Miſſæ ſacrificio intereſſe, cum vetitum non ſit cum excommunicatis toleratis etiam in divinis communicare. Hinc optime docet S. Tho. 3. p. q. 72. art. 9. „ Hæretici ſchiſmatici & excommunicati ſunt per ſententiam Eccleſiæ executione conſecrandi privati, & ideo peccat quicumque eorum Miſſam audit, aut ab illis recipit Sacramentum. Sed non omnes peccatores ſunt per ſententiam Eccleſiæ executione hujus poteſtatis privati, & ſic quamvis ſint ſuſpenſi quantum ad ſe ex ſententia divina, non tamen quantum ad alios ex ſententia Eccleſiæ, & ideo uſque ad ſententiam Eccleſiæ licet ab eis communionem accipere, & eorum Miſſam audire“. Nemo tamen debet hujuſmodi Sacerdotes ad celebrationem impellere, vel hortari, immo ſi alii ſint Sacerdotes, iſtorum Miſſæ intereſſe, & ab eis Sacramenta percipere tenetur, ne aliorum peccatis particeps efficiatur, ut pariter docet S. Thom. Quodlib. 11. q. 8. a. 1. ſcribens: „ Aliud quantum ad jus naturale eſt per ſe malum, & aliquod malum eſt quantum ad jus poſitivum. Quicumque enim Sacerdos in peccato mortali exiſtens celebrat, peccat mortaliter, unde ſi conſtaret mihi eum eſſe in peccato mortali, & inducerem eum ad celebrandum, peccarem mortaliter, & hoc eſt ſecundum jus naturale, quia hoc eſt eum provocare ad peccatum mortale. Jus autem poſitivum addit plus, quod non ſolum non debeam inducere eum ad celebrandum, ſed etiam ſi audiam ejus Miſſam, pecco mortaliter; quod quidem inſtitutum eſt in pœnam Sacerdotis fornicarii“. Attendendum tamen eſt, quod hoc non intelligitur de quolibet Sacerdote fornicario, ſed de publicis fornicatoribus, quando judicio & ſententia Eccleſiæ habentur publici fornicarii.

Conſectarium Tertium.

III. Qui integram Miſſam audire non poteſt, ei ſaltem parti intereſſe debet quæ ſupereſt, niſi minima pars ſit. Huic doctrinæ adverſantur cum Joanne Sanchio nonnulli Theologi, qui docent, probabile eſſe accedentem ad audiendum ſacrum tempore quo Præfatio dicitur, & non extet aliud celebrandum, minime teneri reliquis illius Miſſæ intereſſe; ſed audiendi non ſunt, cum improbabilis ſit & falſa hæc opinio, quandoquidem quæ Præfationem ſequuntur Miſſæ partes ſubſtantialia Sacrificii complectuntur, conſecrationem ſcilicet, & communionem, reſpectu quorum præcedentes partes præparatoriæ ſunt, & accidentales. Immo nec verum puto & tutum in conſcientia qui accedens jam peracta conſecratione reliquum Miſſæ omitteret, nam licet actioni Sacrificii non adſit quod conſecratione perficitur, tamen quandiu adeſt Corpus Chriſti & in Sacramento præſens eſt, a fidelibus Deo cum Sacerdote offerri poteſt, & propterea pars Miſſæ quæ ſupereſt adhuc notabilis eſt, nec omitti debet, at peracta jam communione cum reliqua accidentalia ſint, & ſacrificium peractum conſummatumque ſupponatur, ea omittere veniale tantum peccatum erit.

Conſectarium Quartum.

IV. Ex præcepto Eccleſiæ fideles non niſi uni Miſſæ intereſſe tenentur, at ſola Miſſæ auditione præceptum ſanctificandi dies feſtos omnino non implent. Et quidem non niſi unicam audiendam Miſſam ex præcepto eſſe, certum eſt, & ad unum omnes Theologi fatentur, adeoque & in ipſo die Natalis Domini, licet quilibet Sacerdos tres Miſſas celebret, vel celebrare poſſit, unam tamen audire tenentur fideles. Verum hac ſola Miſſæ auditione diem feſtum minime ſanctificari, ideſt divino cultui dedicari late oſtendimus in III. Decalogi Præc. cap. 3. & 4. ubi fuſe de hac re diſputavimus. Hic ſolum adnotare & addere lubet, ideo de hac ſola Miſſæ auditione ex Eccleſiæ præcepto mentionem fieri, quia ipſa Miſſa uſque ad duodecimum ſeculum plura complectebatur pia opera,

pera, quæ non breve ſpatium ſeſqui horæ occupabant, ſed per longum tempus fideles in divino ſervitio detinebant. Nam præter longiorem fortaſſis Liturgiam Fideles Sacrificio ab Epiſcopo vel proprio Parocho celebrato adeſſe tenebantur, in quo poſt Evangelium ſacra Concio, Inſtructio, vel Catechiſmus habebatur, ſacra Communio ſaltem pluribus ex adſtantibus diſtribuebatur, collectæ fiebant, & eleemoſynæ in pauperum ſubſidium & levamen, populus vel ante Miſſæ initium, vel poſt peractum Sacrificium Pſalmos, aliaſque orationes decantabat. Porro cum poſt duodecimum ſeculum & refrigeſcente caritate, & creſcente celebrantium numero hæc omnia pia exercitia, quæ Miſſæ Sacrificio jungebantur, non omiſſa quidem, ſed ad alias diei horas translata ſint, ſolum in Miſſa ritus Liturgiæ ſervatus eſt; quamobrem cenſendum eſt, non ſublatum Fidelibus onus diem feſtum ſanctificandi per pia opera & ſpiritualia exercitia juxta cujuſcumque devotionem, & opportuno tempore exercenda ad Deo debitum cultum in feſtis diebus præſtandum, quem cultum certe Deo non integre exhibet, qui una contentus breviori Miſſa aliis piis operibus eo die non vacat. Illud etiam animadvertendum, poſſe fideles peccare, licet Miſſæ interſint, ſi illam omittendi ſe gravi periculo exponant, licet poſtea fortuito potius quam ex mente & intentione Miſſæ tardius fortaſſis celebratæ interſint; ſicut e contra fieri poteſt, ut omnis ſit culpa expers, qui ſedulo ſtudens Miſſæ adeſſe, reperit tamen vel citius celebratam, vel Sacerdotem defuiſſe qui eam celebraret. Quamobrem non tam ex facto ſive omiſſo ſive præſtito de culpa pœnitentis judicandum, ſed ejus piæ voluntatis, intentionis & operæ præſtitæ ad Miſſam audiendam, & Eccleſiæ præceptum implendum ratio eſt præſertim habenda.

CAPUT TERTIUM.

De modo audiendi Miſſam.

DOCTRINA.

I. *Præſentia exterior Miſſæ qualis eſſe debeat.*
II. *Non ſufficit phyſica & corporalis, ſed requiritur pia & religioſa.*
III. *Intentio quomodo requiratur.*
IV. *Attentio mentis & cordis neceſſaria.*

I. CUm Miſſæ aſſiſtentia & auditio actus ſit religionis & pietatis in Deum, oportet ut fiat modo plane pio & religioſo tum exterius tum interius, & debita reverentia tum exterior tum interior adhibeatur. Et quidem quoad exteriorem reverentiam primo requiritur præſentia in loco ubi Sacrificium offertur, & licet abſolute neceſſarium minime ſit, ut Sacerdos celebrans vel videatur, vel audiatur, alioquin cæci & ſurdi Miſſæ non intereſſent, requiritur tamen ut ſit in loco ubi Sacrificium offertur, & ita ceteris audientibus aſſocietur, ut cum illis unam moraliter ſocietatem cenſeatur conſtituere, & ſenſu aliquo percipiat quid in Miſſa agat Sacerdos, ſaltem ex ſignis illorum qui ſunt in conſpectu Altaris, adeo ut cum aliis ſurgentibus ſurgat, ſe ſignantibus, ſe quoque ſignet, pectus tundat, genuflectat, ſurgat &c. Hinc præſentes moraliter cenſentur qui Miſſam audiunt in Oratoriolis a lateribus Altaris poſitis, in Choro, in Sacriſtia, quæ tamen vel oſtium patens in Eccleſia, vel feneſtras habeat apertas & in Eccleſia proſpicientes, ſicut qui conſiſtunt in exteriori Atrio Eccleſiæ, vel extra Eccleſiam, in platea, campo, ſi Templum audientium multitudinem nequeat continere, dummodo tamen cum aliis ita aſſocientur, ut unum moraliter conſtituere exiſtimentur. Sicut e contra moraliter præſens non habetur qui in alicujus Cathedralis magno Templo exiſtens, ſed in loco & angulo ab Altari diſſito, & a multitudine ſejuncto Miſſam in aliquo Altari celebratam audire intendit, quia nec eſt moraliter præſens Sacerdoti celebranti, nec cum ipſo moraliter jungitur aliorum fidelium ſocietate, a quibus omnino eſt disjunctus; quamobrem non tam phyſica quam moralis præſentia ad præcepti impletionem eſt ſpectanda.

II. Porro hæc præſentia non ſolum materialis eſſe debet, ſed & pia & religioſa etiam exterius, ut ſtatuit Tridentina Synodus ſeſſ. 22. Decreto de obſervandis & vitandis in Miſſa, jubens Epiſcopis, ne patiantur Sacrificium peragi, niſi prius qui interſunt decenter compoſito corporis habitu declaraverint ſe mente etiam ac devoto affectu cordis, non ſolum corpore adeſſe, „ eapropter ſtatuit, ut „ ab Eccleſiis muſici concentus, in quibus ſive ſono, ſive cantu laſcivum aut impurum aliquod „ miſcetur, item ſeculares omnes actiones, vana „ atque adeo prophana colloquia, deambulationes, „ ſtrepitus, clamores omnino removeantur & prohibeantur“. Quamobrem qui ſolemni Miſſæ aſſiſtunt, debent ſe ritibus Eccleſiæ conformare ſtando, genuflectendo, ſedendo, quando Miniſtri & Chorus ſedent, ſtant, genuflectunt. Qui vero privatæ Miſſæ intereſt, niſi infirmitate excuſetur, non ſedere debet, ſed aperto capite, & genibus flexis, vel ſtando ſi multitudo genuflexionem impediat, ut etiam exterius oſtendat ſe peccatorem Deo propitiatorium Sacrificium cum Sacerdote ad placationem offerre. Et jure merito, nam ut docet S. Th. „ Religio, quæ auditionem Miſſæ dirigit, habet „ quidem actus interiores quaſi principales per ſe „ ad Religionem pertinentes, & exteriores etiam „ actus & ad actus interiores ordinatos“.

III. Pietas vero & Religio præſertim in interno animi affectu reſidere debet, & explicatur per intentionem & attentionem mentis ſacro operi. Intentio ſita eſt in voluntate deliberata implendi præceptum Eccleſiæ, & exercendi actum Religionis & divini cultus; quæ tamen intentio neceſſe non eſt ut directa ſit, & per reflexum actum prodat, ſed ſufficit virtualis in ipſa pii & religioſi operis executione, quotieſcumque enim quis ad Eccleſiam pergit, Miſſam expectat, ipſi aſſiſtit pie, devote, & reverenter, cenſetur velle Eccleſiæ præceptum implere; quamobrem hæc intentio directe non excluditur, niſi vel contraria vel alia prava intentione, ut ſi quis vel ſolius curioſitatis gratia, vel etiam irridendi animo Miſſæ adeſſet, præceptum non impleret, quemadmodum & ille qui coactus ad Templum raperetur, illique Miſſæ tempore detineretur, niſi mutata voluntate vel neceſſitati ſe accommodans ſerio & ex animo Miſſæ aſſiſteret. Nec ille Miſſæ eſſet auditor, qui Templum ingrediens Miſſam auditurus, eo minime advertente

ſente egreditur Sacerdos qui Miſſam celebrat uſque ad Præfationem, & tunc ex campanulæ tinnitu excitatus auditor advertit Miſſam celebrari, nam licet & fuerit præſens corpore, & voluntatem habuerit Miſſam audiendi, revera tamen moraliter Sacrificio non adfuit, cum illud offerri non adverterit, nec ſe Sacerdoti offerenti conjunxerit.

IV. Intentioni conjungenda eſt & attentio tum externa tum interna: prior illa eſt, quæ omnem excludit occupationem ſive opus animi attentionem impediens, hinc qui Miſſæ tempore ſcriberet, luderet, prophanos libros legeret, de negotiis cum alio tractaret, confabularetur, profecto nec externe ſe Myſterio attendere aperte demonſtraret, quod & de illis dicendum, qui per Templum deambularent, ingredientes egredienteſque conſpicerent, amicos per Eccleſiam quærerent, ſalutationes perpetuas & urbanitatis officia cum aſtantibus exercerent & ſimilia, hæc enim nec cum exteriori attentione conjungi poſſunt. Attentio vero interna eſt mentis applicatio ad divina, & ad ſacrum quod peragitur Myſterium, quod tripliciter fieri poteſt, nimirum primo attendendo ad myſterium & ſacrificium quod in Miſſa offertur, & ad memoriam cruenti Sacrificii in cruce conſummati, cujus Miſſa eſt repetitio, & iterata commemoratio, & hæc attentio eſt optima, quam habere debent fideles cum Miſſæ aſſiſtunt, & inculcare ac docere debent Paſtores ovibus ſuis eas monendo, ut præſertim dum conſecratio perficitur, ab omni vocali oratione ceſſent, & Chriſtum adorent præſentem, & Patri offerant, actus fidei ſpei & caritatis eliciendo. 2. Attendendo ad exteriores Miſſæ ceremonias, orationes & ritus ad Deum colendum ordinata, quibus & ipſe ſua mentis attentione conjungat, ut debitum Deo cultum exhibeat. 3. Attendendo ſolum generaliter ad Deum colendum & laudandum oblati Sacrificii tempore, quod proinde inſumit in piis precationibus & orationibus fortaſſis etiam alias debitis, & hæc eſt minima attentio, quæ neceſſaria eſt ad præceptum implendum, quam attentionem habere cenſentur qui in Miſſa miniſtrant, non ſolum munera Diaconi, Subdiaconi, Acolyti exercendo, ſed vel privatæ Miſſæ inſerviendo, & reliqua præſtando ad Dei cultum, quæ mentem ab ejus adoratione non impediant. Hinc Præcepto minime ſatisfaciunt, nec Miſſam devote audire cenſendi ſunt, qui Miſſæ tempore de negotiis tractant, de rebus ſive ſeriis ſive lubricis confabulantur, qui prophanos libros, epiſtolas legunt, qui dormiunt, aliis corrident, annuunt oculis, eoſque quaquaverſum in introeuntes & exeuntes convertunt, picturas, imagines, epitaphia, inſcriptiones contemplantur. Multoque minus qui mentem vagari ſinunt in vanas, inutiles, liberaſque cogitationes, nec eam ad rem ſacram revocant. Itaque ut falſa & omnino laxa rejicienda eſt illorum doctrina, qui docent ſatisfacere præcepto per reverentiam exteriorem tantum, animo licet voluntarie in aliena, vana, & prava cogitatione defixo, quam propoſitionem merito Clerus Gallicanus in Comitiis generalibus an. 1700. ſcandaloſam, erroneam, præceptis Eccleſiæ illudentem declaravit. Non enim Eccleſia ſolam externam & corporalem Miſſæ præſentiam poſtulat, ſed internam, religioſam, & piam, quæ in Dei cultum cedat, qualis certe ea non eſt, quæ ſolo corpore, non vero mente præſtatur. Legantur ea quæ Tract. 1. de Legib. cap. 5. n. 7. dicta ſunt.

CAPUT QUARTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Qui pravo fine Miſſæ interſunt, præceptum non implent.*
II. *Qui Miſſam audit ignorans eſſe diem feſtum num præcepto ſatisfaciat.*
III. *Quando quis præſens Miſſæ reputetur licet recedat.*
IV. *Quænam piæ actiones haberi poſſint tempore Miſſæ.*
V. *Num canentes, & pulſantes inſtrumenta Miſſæ præceptum impleant.*
VI. *Nonnullorum laxa ſententia exponitur, & rejicitur.*
VII. *Qui cum affectu habituali ad peccatum Miſſæ interſunt, præcepto non ſatisfaciunt ut oportet.*

Conſectarium Primum.

I. Debitam non afferunt Miſſæ audiendæ intentionem, qui ad Eccleſiam accedunt, & Miſſæ interſunt ob finem pravum impudice adſpiciendi feminas, vel determinatam mulierem, vel qui ut alios honoris gratia comitentur, vel ut Eccleſiaſticam functionem ſua præſentia honeſtent. Hujus conſectarii veritatem oſtendimus Tract. 1. de Legib. Diſſ. III. cap. 9. reg. 11. ubi quæ ibi dicta ſunt relegantur, & hic confirmamus. Nam dum Eccleſia Miſſæ auditionem præcipit, in die feſto actionem jubet piam, devotam, & quæ in Dei cultum, & in ſalutem agentis cedat; porro qui præfato animo & mente ad Miſſam audiendam accedit, quam longiſſime abeſt a cultu Deo præſtando, & ad ſaluti ſuæ conſulendum, quia in primo caſu Deum in ipſa Sacrificii aſſiſtentia offendit, & ſibi æternam perditionem parit; in aliis autem caſibus, licet finis, quem ſibi præfigit, criminoſus non ſit, non eſt tamen pius & religioſus, qualis ab Eccleſia ſuo præcepto expoſcitur. Nec eſt admittenda aliquorum Theologorum diſtinctio inter ſubſtantiam præcepti, & modum præcepti, adeoque qui præceptum implet prava intentione peccet quidem ex modo, at non omittat ſubſtantiam actus; quandoquidem hæc diſtinctio damnata videtur & reprobata in propoſitione 55. ab Innoc. XI. aſſerente: *Præcepto annuæ Communionis ſatisfieri per ſacrilegam Domini manducationem*; quandoquidem & hujus pravæ doctrinæ patroni affirmabant quidem ſacrilegium committi in modo ſuſcipiendi annuam communionem, at præcepti ſubſtantiam impleri. Teſtis eſt ipſe Suarezius in 3. p. diſp. 70. ſect. 5. ſcribentis: „ Qui voluntarie ſuſcipit Sacramentum Euchariſtiæ, etiamſi indigne ſumat, „ implet præceptum communicandi, etiamſi alias „ peccet mortaliter per ſacrilegium divinæ ſumptionis .... nam præcepta tum in Sacramentis, tum in aliis materiis impleri poſſunt per actionem peccaminoſam, ut patet ſi quis Miſſam „ audiat prava intentione “. Et paulo poſt ſubdit: „ Quamvis quis eat ad Eccleſiam ex libidinoſa intentione videndi feminam, vel etiam ſi

„ offi-

laribus, & Monialibus cap. 18. feritur his verbis: *Anathemati ſubjicit Sancta Synodus eos, qui ſanctarum virginum, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi quoquo modo ſine juſta cauſa impedierint.* At nulli eſſe obnoxium reſtitutioni hæc argumenta ſuadent. Non ipſi candidato, cui nullam vim infert, nulla fraude, nullo dolo decipit, ſed ſolum ſuadet, quod ille libere rejicere poteſt; proinde nullam ei irrogat injuriam, cum ſemper poſſit, ſi velit, contemptis precibus, & ſuaſionibus religioſum ſtatum amplecti, a quo ſua ſponte, & voluntate recedit. Non Religioni, quia, ut docet Sylvius 2. 2. q. 62. art. 1. ante legitimam votorum emiſſionem Religio non habet jus ad perſonas, etiamſi ipſæ voto ſimplici ſe obſtrinxiſſent: & præterea, ſi quod jus illi tribuitur, ſemper tamen omnino dependet a libera voluntate perſonæ, quæ poteſt pro libito a ſuo propoſito recedere; quæ proinde cum alienis precibus, & ſuaſionibus jam mentem mutaverit, omne ceſſat in Religione jus ad illam. Tenetur tamen ex caritate & pravum animum deponere, & impedimenta removere, & ipſum contrariis adhortationibus ſuadere, ut religionem amplectatur, & adjuvare etiam, non quidem pecunia, ſed precibus, & commendatione, ut ad Religionem recipiatur. 3. Si vero dolo, fraude, minis violenter aliquem idoneum, & legitime vocatum a Religioſo ſtatu amplectendo impedit, ad aliquam tum ipſi, tum Religioni reſtitutionem teneri probabilius puto contra Sotum noſtrum ſic lib. 4. de juſt. & jur. ſcribentem q. 6. *Si quis alium vel minis, vel fraudibus ſeu retraxerit, ſeu extraxerit a vita Monaſtica, utpote dicendo, non eſſe bonam, ille, quia contra juſtitiam fecit, involuntarium hominem permovendo tenetur, fateor, detecta fraude veritatem docere, & vim amovere, ut libere poſſit redire, teneturque forſitan propter illam injuriam procurare, ut iterum in Conventum recipiatur. Si tamen non redit, nullum ſupereſt reſtituendi ligamen.* Hoc tamen ligamen ſupereſſe, hæc mihi validiſſima ſuadere argumenta videntur. Et primo quidem erga perſonam, cui fatente ipſo Soto, *injuriam intulit*, quæ profecto ſarcienda eſt, præſertim ſi temporali bono privavit, puta quia impedivit Religionem ingredi, quando a benefactore ea ſuppeditabantur, quæ ad ingreſſum neceſſaria ſunt, quæ modo illi ceſſant, licet velit ingredi: in hocce enim caſu non ſolum veritatem docere, & vim illatam removere debet, ſed & ea ſuppeditare, quæ illi ſunt ad ingreſſum in Religionem neceſſaria, & quæ ne illo opportuno tempore haberet, injuſte, & vi, ſeu violentia impedivit; & ſine tali reſtitutione nunquam verum erit, perſonam fraude, aut dolo deceptam, vel vi impeditam in priſtinum ſtatum reſtitui. Reſpectu vero Religionis ad aliquam reſtitutionem teneri puto; quia licet Religio jus non habeat in perſonas ante votorum emiſſionem; jus tamen habet, ne fraude, & dolo impediantur perſonæ Religioſum ſtatum capeſſendum, vel in eo perſeverandum, ſi amplexæ ſint: ſicut qui fraude, & dolo impedit, ne alius per teſtamentum, vel donationem bonum aliquod illi ex alterius voluntate deſignatum conſequatur, ad reparandum damnum tenetur. Dixi tamen ad aliquam reſtitutionem teneri: tum quia quantum utrique damnum illatum ſit, cognoſci certo non poteſt; tum quia hic locum habet duplex S. Th. doctrina. Alia generalis hic q. 62. a. 4. qua docet: *Qui damnificat aliquem impediendo, ne adipiſcatur quod erat in via habendi, & tale damnum non oportet recompenſare ex æquo . . . tenetur tamen ad aliquam recompenſationem ſecundum conditionem perſonarum, & negotiorum.* Alia particularis de Beneficiato a. 2. ad 4. ſcribens: *Qui impedit, ne præbenda detur digno, antequam ſit firmatum, quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam compenſationem penſatis circumſtantiis perſonarum, & negotii ſecundum arbitrium ſapientis, non tamen tenetur ad æquale, quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri.* 4. Denique qui Religioſum jam per profeſſionem Religioni addictum, & ipſi utilem, & frugi ab ipſa abſtraxit, & quodammodo eripuit, tenetur de damno illato, non quidem ad integrum, ſed prudentum arbitrio: ut ſi quis alicujus cathedræ moderatorem vel fraude dementaret, vel vi deſcendere cogeret, & illi abrenuntiare, de damno illato, & lucro illi ceſſante teneretur. Pari igitur pacto & hic Plagiarius Religioni, ac ipſi Religioſo reſtituere teneretur. Hæc ſunt, quæ mihi hac de re & probabiliora videntur, & magis juſtitiæ, & rationi conſona.

VI. Ad animi ornamenta, ſicut & ad corporis integritatem ſpectat in mulieribus ipſa virginitas, quæ licet inter ſpiritualia bona connumerari merito poſſit, tamen exploratum certumque eſt, & inter temporalia eſſe annumerandam, quæ proinde & ſarcienda ſit, & etiam ad æqualitatem ſolum in humano judicio ſarciri poteſt. Inquirendum igitur eſt, ad quid reddendum teneatur ſtuprator, qui virginem defloravit. Et primo quidem, ſi virgo nec vi, nec fraude, nec importunis precibus, aut alio modo ſollicitata, ſed vel petenti conſentiat, vel multo magis ſe ultro ſtupratori exhibeat (non enim raræ ſunt noſtris hiſce temporibus virgines adeo fatuæ, & impudentes, quibus virginitas ipſa ſit oneri) ad nullam reſtitutionem tenetur: nam volenti, & conſentienti nulla fit injuria; & ſi quod damnum ſive in fama, ſive in marito difficilius inveniendo incurrant, ſuæ tribuant vel levitati, vel impudentiæ. Veritatem hujus doctrinæ & agnoſcit, & admittit P. Concina. Verum eam caritate temperare nititur, admonens Confeſſarios, *ut cauti ſint, & ne hujuſmodi defloratores abſolvant, niſi prius virginibus defloratis providerint.* Quod conſilium quidem caritati conſentaneum agnoſco, & ſcandalo averruncando idoneum, at minime a juſtitia progrediens, & non ſemper a caritate ſub lethali præcepto impoſitum. Dum vero aſſerit, *raro virginem reperiri, quæ ſuam prodigat virginitatem nulla ſpe illecta, nullis blanditiis, vel munuſculis ſeducta*, a præſenti controverſia longe abeſt, ubi agimus de virgine, vel ſponte conſentiente, vel etiam ſtupratorem invitante. Præterquamquod virgo, quæ levibus blanditiis, quæ tenui munuſculo cedit, jam ſtatim oſtendit ſe virginitatem flocci facere, & pro vili habere. Dum vero ſubdit: *Si qua eſt tanta percita libidine, & dementia, ut ipſa virum aggrediatur, tunc vir illius ſtultitia commoveri, & a tanto naufragio eam ſubducere debet.* Debet utique, at quo titulo? juſtitiæ? minime: ſolum igitur caritatis, & quidem in tanto tentationis anfractu eximiæ, &

he-

heroicæ, quæ proinde debitum reſtitutionis ex juſtitia inferre non debet. Addit, *ſi ambo eodem furore abriperentur, & pereant, ambo ſe adjuvare tenentur, ut in tuto ſe collocent, aut matrimonii vinculo, aut pecuniæ beneficio*. Utique admitto, ambos ſe adjuvare teneri; at non video, cur ad alium portum confugere nequeant vel matrimonii, vel ſolutionis. Sibi enim invicem ſatis conſulent, ſi ab invicem diſcedant, ſi abrupto pravo commercio de admiſſo ſcelere pœnitentiam agant; quin alter ex juſtitia pecuniam rependere debeat. Quæ quidem a me dicta ſunt, non ut tanto viro quod optimum, quod utrique ſalutare eſt, ſuadenti obſiſtam; ſed ſolum ut limites juſtitiæ a finibus caritatis disjunctos oſtendam, & quid juſtitia in his circumſtantiis imperet, & quid caritas ſuggerat, & conſulat, ob oculos tyronum ponam.

VII. Quod ſi ipſi virgini ſtupro violatæ, & ſponte conſentienti, vel ſe offerenti nihil ex juſtitia debet ſtuprator, num ſaltem parentibus, & tutoribus virginis reſtituere debeat, inquirendum eſt. Et quidem ad ſatisfactionem aliquam exhibendam illis teneri non ambigo, & libenter cum S. Antonino concedo, ex *juſtitia teneri patri* (ut ipſe ſcribit par. 1. tit. 1. cap. 6. §. 1.) *quia injurioſus eſt ei, unde in aliquo ſatisfaciat, vel ſaltem eum placet*: at propter hoc vel pecuniam ſolvere, vel dotem augere, non ſemper ex juſtitia teneri puto; niſi forte crimen occultum per ipſum ſtupratorem publicum fiat cum ignominia, & infamia tum virginis, tum parentum, ut in Conſectariis dicemus. At, ſi crimen publicum fiat alio pacto vel imprudentia parentum, aut tutoris, vel prægnatione, vel partu, non video, cur totum onus reſarciendi damna exinde fortaſſis conſurgentia, nimirum quod puella vel nubere non poſſit, vel dos ſit augenda, in ſtupratorem rejici debeat. Nam hocce detrimentum non minus ex ipſa virgine vel conſentiente, vel ſollicitante provenit; quæ proinde ſibi debet ſuum imputare detrimentum, quod prævidere poterat, & tenebatur. Injuria quoque parentibus illata major eſt in ipſa puella, quæ non ſolum honeſtatem, ſed & pietatem erga parentes violavit, & quæ tamen ex ſua iniquitate lucrum reportat, ſcilicet abundantiorem dotem, ut iſti Theologi volunt. Jus denique cuſtodiæ, quod parentibus competit, ab ipſa virgine violatum fuit, & quidem vel ſponte, vel ob levem impulſum. At quænam, amabo, dicenda eſt adhibita puellæ cuſtodia, quæ tam facile vel ſe corrumpi paſſa eſt, vel corruptorem ipſa aſcivit? Frequentius itaque puto officiis, & beneficiis, non pecuniæ ſolutione hujuſmodi injuriis ſatisfieri, ut docet S. Antoninus.

VIII. Qui virginem ſeduxit, & ad ſtuprum pertraxit vel repetitis precibus, vel multiplicatis munuſculis, vel promiſſis alicujus momenti, licet matrimonii ineundi pollicitationem non continerent, ei reſtituere tenetur, vel in uxorem ducendo, vel dotando. Sunt, qui hanc doctrinam limitant ad preces importunas, & moleſtas blanditias, præſertim ab homine idoneo ad reverentialem metum incutiendum. Verum probabilius puto, hanc non admittendam limitationem, & onus reſtitutionis urgere, ſi preces repetitæ ſint, licet non nimium moleſtæ, & a viro potente emiſſæ, & blanditiæ quoque, licet repetitæ non ſint: tamen adeo importunæ, & aſſiduæ, ut violentiæ æquivaleant. Et revera nihil aptum magis ad virginem ſeducendam, quam repetitæ preces, quæ animos flectunt, & aſſiduæ blanditiæ, quæ alliciunt, & munera, quæ rapiunt animum, & de quibus dicitur Exodi 23. v. 8. *Quæ excæcant prudentes, & ſubvertunt verba juſtorum*. Quamobrem hiſce tractus funiculis, & dementatus præſtigiis, difficile admodum eſt, ut obſiſtat debilis infirmuſque ſexus: proinde ab onere reſtitutionis hujuſmodi deceptorem liberare non auſim. Reſtitutionem vero eſſe faciendam vel matrimonio cum puella, vel dando dotem, probat S. Thom. ex Scriptura ſcribens 2. 2. q. 154. a. 1. ad 3. „ Stuprum habet duplicem annexam injuriam, unam quidem ex parte „ virginis, quam etſi non vi corrumpat, tamen „ eam ſeducit, & ſic tenetur ei ſatisfacere. Un„ de dicitur Exod. 22. v. 16. *Si ſeduxerit quis* „ *virginem nondum deſponſatam, dormieritque cum* „ *ea, dotabit eam, & habebit uxorem. Si autem* „ *pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam* „ *juxta modum dotis, quam virgines accipere con*„ *ſueverunt*. Aliam vero injuriam facit patri pu„ ellæ; unde & ei ſecundum legem tenetur ad pœ„ nam. Dicitur enim Deuteron. 22. v. 28. *Si in*„ *venerit vir puellam virginem, quæ non habet* „ *ſponſum, & apprehendens concubuerit cum illa,* „ *& res ad judicem venerit; dabit, qui dormivit* „ *cum ea, patri puellæ quinquaginta ſiclos argen*„ *ti, & habebit eam uxorem, quia humiliavit il*„ *lam: non poterit dimittere eam cunctis diebus* „ *vitæ ſuæ*, & ideo ne videatur ludibrium feciſſe, „ ut Auguſtinus dicit ". Et quidem in uxorem ducere tenebitur, quando per dotem non ſatisfit decori puellæ; & qui eam humiliavit, nullum majus patitur damnum præter neceſſitatem talis conjugii. Si vero & ſatisfit decori, & famæ puellæ eam dotando, vel defloratór magnum damnum ſubire debeat, eam ſibi matrimonio copulando, ſatis erit dotem augere, & parentibus ſatisfacere, vel veniam petendo, vel beneficiis honeſtando, vel etiam pecunia, præſertim ſi pauperes ſint. Sunt itaque attendendæ circumſtantiæ puellæ ſtupratæ, & ſtupratoris, ut inferius dicemus.

IX. Qui virginem vero vel vi, vel minis oppreſſit, vel uxorem ducere debet, etiam ſine dote, & licet ipſe detrimentum aliquod patiatur, quia conditione ſuperior, mulier vero inferiori, cum hoc poſtulet gravitas injuriæ virgini illatæ: vel eam ita abunde dotare, ut æqualem omnino nanciſcatur gradum, conditionem, & ſtatum, ac ſi talem ignominiam paſſa non fuiſſet. Hinc alere, & de neceſſariis providere tenetur, ſi forte parentes, vel qui illius curam habent, domo pellant, vel a ſe abjiciant, vel illatam violentiam non credentes, vel dedecori ſibi vertentes eam penes ſe retinere recuſent; cum hujus detrimenti, quod illa innocens ſubit, violentus ſtuprator in cauſa ſit. Denique ipſis Parentibus, Tutoribus, vel Curatoribus ſatisfacere, & eos omni meliori modo pro gravi injuria illata placare tenetur.

X. Si vero dolo, & matrimonii promiſſione virginem ſeductam violet, fidem matrimonii, ſive vere, ſive ficte dederit, eam in uxorem accipiendo, tenetur implere, ſi ſponſor ſit vel æqualis, vel melioris conditionis; nec ſufficit eam dotare. Ita docet S. Thom. in IV. diſt. 28. qu. 1. art. 2.

ad

ad 4. ſcribens: „ Qui virginem defloravit ſub ſpe„ cie matrimonii, tenetur eam ducere, ſi ſint æ„ qualis conditionis, vel ſi ſponſa ſit melioris con„ ditionis “. Et ratio ipſa ſatis veritatem hujus doctrinæ oſtendit. Quandoquidem juſtitia commutativa poſtulat, non ſolum ut reddatur æquale, ſed illud idem, quod promiſſum eſt: qui enim furatus eſt equum, non equi pretium, ſed ipſum equum, ſi poteſt, reſtituat oportet, non enim alterum pro altero creditore invito reddi poteſt. Porro ſeductor non dotem, ſed matrimonium promiſit: hoc igitur reddere debet, nec ſufficiet dotare. Quod profecto verum eſt, licet non vere, ſed ficte promiſerit; non ſolum quia fraus, & dolus nemini favere debet; ſed etiam quia hoc poſtulat ipſa ficti conſenſus deceptio: nam licet violatæ virginitatis damnum pecunia, & dote ſarciri poſſit etiam, ſi lubet, ad æqualitatem; injuria tamen, & deceptio ficti conſenſus nunquam æque compenſabitur, niſi ablatione injuſti doli, & appoſitione veri conſenſus. Tenetur igitur & verum conſenſum apponere, & pactum matrimonium celebrare.

XI. Si ex ſtupro naſcatur proles, 1. certum eſt utrumque parentem teneri ad eam alendam, altero vel nolente, vel non valente; cum jus naturæ parentes ad alendam prolem ſimul & in ſolidum obſtringat. 2. Si vir vi, dolo, fraude puellam, vel viduam ad copulam induxit, tenetur ad expenſas partus ſolvendas, damnorum reparationem præſtandam, & puerum alendum, quandiu ineptus eſt ad alimenta ſibi comparanda. 3. Si vero virgine, vel vidua conſentiente crimen admittatur, mater illegitimæ prolis ad eam alendam tenetur ſolum uſque in annum tertium completum, deinceps vero pater, & quidem donec proles ſibi proſpicere valeat, & victum comparare. Quod ſi hoſpitali alenda tradatur proles, tenentur, ſi in bonis ſint, & paupertate non premantur, pium locum ab impenſis indemnem ſervare, & tantum ſolvere, quantum expenditur in ejus alimoniam, ut alibi diximus de 4. Decalogi Præcepto cap. 7.

CAPUT SECUNDUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quid reſtituere debent artium Magiſtri.*
II. *Non tenetur Religionem ingredi, qui alium ab ingreſſu dimovit.*
III. & IV. *Quando ſtuprator teneatur ſeductam virginem ſibi ducere in uxorem.*
V. *Quando obſequendum ſententiæ judicis ad matrimonium, vel dotationem ſtupratorem damnantis.*
VI. *Quando ſtuprator liber ſit ab onere matrimonii promiſſi.*
VII. *Quando teneatur, licet nullum interceſſerit ſtuprum.*
VIII. *Quod de virgine dictum eſt, etiam honeſtæ mulieri aptandum.*

Conſectarium Primum.

I. Reſtitutioni obnoxii ſunt, qui vel ex officio etiam gratis aſſumpto, vel ſtipendio, & mercede conducti ad ſcientias, vel artem aliquam edocendam, negligenter onus ſuum implent, & diſcipulorum profectum impediunt; multoque magis, ſi prave, & perverſe erudiant. Et quidem ex juſtitia illos ad reſtitutionem teneri manifeſtum eſt, quia licet ſcientiæ, & artes ad animum perficiendum ordinentur, inſerviunt tamen & ad bona temporalia obtinenda. Quamobrem qui vel negligenter, vel perverſe docet, damnum injuſte infert proximo, ad quod reparandum tenetur; &, ſi male docuit, ad ſuam corrigendam doctrinam, vel inſtructionem; alioquin non ſolum ad ſarciendum damnum, quod diſcipulo intulit, tenebitur; ſed & ad illa omnia, quæ diſcipulus ex perverſa doctrina aliis inferret. Suæ itaque ſaluti proſpiciant Magiſtri, & Præceptores puerorum, & adoleſcentium, qui legere, ſcribere, Grammaticam, Arithmeticam, Rhetoricam docent; ſicut & artium mechanicarum inſtructores, ſi forte in ſuis implendis officiis, & muneribus negligentes fuerint: tenentur enim eam ſtipendii partem reſtituere ſuæ pigritiæ, negligentiæque reſpondentem; &, ſi quod inde conſecutum eſt, damnum reparare.

Conſectarium Secundum.

II. Qui alium a Religioſo amplectendo ſtatu impedivit, licet id dolo, & fraude fecerit, ad damnum reparandum ipſe Religionem ingredi non adſtringitur. Non defuerunt præſertim inter antiquiores Theologi, qui hunc criminoſum obſtringunt vel alterum loco ejus, quem a Religionis ingreſſu impedivit, ſubrogare, ſuadendo illi Religionis ingreſſum, vel eamdem ipſum intrare. Et ita quidem ſentiunt Paludanus diſt. 4. art. 4. q. 2 S. Antoninus II. P. tit. 2. cap. 2. Adrianus, Major, aliique: licet ſuam limitent doctrinam, ſolum quando aliquis odio, vel malo animo contra Ordinem illum, quem alius ingredi volebat, ab eo abducat; ſecus vero, ſi ſolum ex amicitia, vel inordinato amore erga amicum, vel ex commiſeratione erga parentes moveatur. Verum nunquam ipſum obſtringi vel ad alteri ſuadendum ingreſſum, vel ad ingrediendum, quæ ſequuntur, momenta mihi luculenter ſuadere videntur. 1. Conſilium de Religioſo ſtatu amplectendo nemo amplecti tenetur, niſi libera omnino voluntate, & lubenti animo: nullo itaque metu, vel in patrati delicti pœnam cogi potes ingredi Religionem, dicente Chriſto: *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia, & da pauperibus, & ſequere me.* Solum igitur perfectionis deſiderium, & ardens caritas impellere poteſt ad perfectionis ſtatum amplectendum. 2. Nec ſolum ingredi Religionem teneretur, ſed & in ea profiteri. At ſi Religionem ingreſſus, eam ſibi non congruere deprehenderit, nunquid adhuc invitus, & nolens profiteri compelletur? Minime. Statutis enim Eccleſiæ cautum eſt, ut nemo profeſſionem emittat, niſi poſt annum probationis, in quo experiatur, quid valeat animus, & quid ferre recuſet. 3. Canonicæ leges aliquando hæreſiarchas, ſeditioſos, ſchiſmaticos, adulteros in arctiſſimum Cœnobium detruſerunt, verum ad profeſſionem emittendam minime coegerunt: quod invicte oſtendit ad Religioſum ſtatum amplectendum nullum, ne quidem ex graviſſimo delicto, cogi poſſe. Nec urgent, quæ opponunt argumenta.

Ni-

Nimirum 1. in Jure Canonico cap. *Si ſervus* 1. juberi Epiſcopo ordinanti ſervum, vel neſciente, vel invito ejus domino, duplum reddere. 2. Hac obligatione ſe teneri putavit S. Raymundus, qui ea de cauſa Ordinem noſtrum ingreſſus dicitur. Nam non eſt idem judicium ferendum & de ſervo, & de Monacho, nam mancipium in ipſius domini utilitatem, ſicut ceteræ res ab ipſo poſſidentur, & eſt veluti pars temporalium bonorum quæ poſſidet; at Religioſi, qui divino ſe mancipant obſequio, licet Religioni arctiſſimis votorum vinculis obligentur, minime tamen poſſidentur, ut ſervi, ob temporale Superiorum, vel Communitatis commodum, ſed ob ſuum ſpirituale bonum, & in animæ ſuæ ſalutem. S. vero Raymundus non ad quid teneretur, attendens, ſed quid Deo gratum, ſibique utiliſſimum eſſet, proſpiciens, conſilium Evangelii ſecutus, Religioſum ſtatum amplexus eſt, in quo divino favente auxilio adeo profecit, ut inter Sanctos coli promeruerit.

Conſectarium Tertium.

III. Si puella ſpe matrimonii ſeducta ſtupratorem admiſerit, & poſtea matrimonium reſpuat, eam dotare non tenetur ſtuprator, ſecus vero, ſi parentes, & quidem juſte dare recuſent. Et quidem primæ partis veritas ex eo manifeſta eſt, quia contrahens ad contractus ſtatutas conditiones ſolum cogi poteſt, non vero ad alias. Porro pactum fuit de matrimonio contrahendo, ad quod implendum deflorator paratus eſt. Ad hoc igitur ſolum tenetur. Quod ſi ſponſa matrimonium reſpuat, ſibi imputare debet, non defloratori: nec ab ipſo dotem poterit extorquere. Altera vero pars, licet contradictione non careat, mihi tamen probabilior apparet hiſce momentis. Puella vere injuriam paſſa eſt, quæ ex juſtitiæ debito eſt ſarcienda. Porro licet de matrimonio convenerit, cum tamen per ipſam non ſtet, ut non fiat, ſed a parentibus impediatur, & fortaſſis juſte, quia nimirum vel ſtuprator homo eſt vitiis coinquinatus, vel vilioris conditionis; non per hoc ipſa damni reparatione privari debet, quæ omni modo poſſibili facienda eſt. Ergo cum fieri non poſſit matrimonii celebratione, per dotem præſtanda eſt. Ita Juveninus de Reſtit. cap. 4. §. 6. Quod omnino certum habendum eſt, etiam reſpectu puellæ matrimonium reſpuentis, ſi ſtuprator ſe finxerit vel nobilem, vel divitem, cum talis revera non ſit; unde jure puella accipere, vel ejus parentes in matrimonium dare recuſent, nam tunc etiam ex dolo dotare tenetur.

Conſectarium Quartum.

IV. Si puella importunis precibus, largis muneribus, fraude, & dolo ſeducta fuerit, non tamen appoſita fide de matrimonio contrahendo, non tenetur ſtuprator abſolute eam ducere in uxorem; ſed ſatis eſt ita dotare, ut æque bene nubat, ac ſi violata non fuiſſet. Verum, ſi ipſa, ejuſque parentes omnem reſpuant compenſationem præter matrimonium; & in illud conſentire tenetur, ſi paris ſint omnino conditionis, nullumque aliud patiatur ſtuprator damnum præter ipſum matrimonium. Primæ partis hujus conſectarii, in qua pene omnes conſentiunt Doctores, veritas ex eo conſtat, 1. quia injuria illata puellæ, & parentibus, & damnum inde ſubſequens ſarciri æquivalenter poſſunt pecunia, & tanto dotis incremento quantum ſufficit, ut matrimonium ſibi conveniens puella talis conditionis inire poſſit. At ſi parentes, & ipſa puella omnem aliam reſpuant compenſationem præter matrimonium, probabiliorem judico, quam ſtatui, doctrinam, cui tamen plures adverſantur Theologi, qui, cum matrimonium promiſſum non ſit, putant jure non poſſe a parentibus, & puella extorqueri ab invito, qui jam alio modo paratus eſt & ad injuriam illatam, & damnum ſubſequens ſarciendum ad æqualitatem. Nam, qui oppoſitum ſuſtinent cum Azorio, optime animadvertunt, injuriam illatam, & honorem, ac honeſtatem puellæ non æque compenſari pecunia, & nunquam tam integre reddi dotatione, quam matrimonio. Et revera in judicio ſemper hujuſmodi ſtupratores ad puellam ab eis vitiatam in uxorem accipere coguntur, & ſolum dotationem præcipiunt Judices, quando haberi non poteſt matrimonium. Immo in ipſa Scriptura tum Exod. 22. tum Deuter. 22. ſemper matrimonium indicitur cum puella deflorata, & quidem indiſſolubile per libellum repudii: & dos tunc ſola conceditur quando pater virginis eam dare nolit in matrimonium. Utriuſque loci verba recenſuimus cap. præced. n. 8. Præterea & parentes, & puella ſatis honeſta de cauſa omnem aliam reſpuunt ſatisfactionem præter matrimonium, ne videantur virginitatem, & honeſtatem pretio vendidiſſe; quod & in puellæ, & in familiæ dedecus non leve redundat. Duæ tamen ſunt apponendæ limitationes. Nimirum 1. ſi crimen præſertim culpa ſtupratoris factum ſit publicum: nam ſi violatio puellæ ſit omnino occulta, cum ceſſet publicum dedecus, ceſſare videtur & onus ipſam ducendi in uxorem; proinde in judicio ſemper matrimonium indicitur, quia publica jam eſt infamia & familiæ, & puellæ, quam integre non tolli cenſent judices, niſi per matrimonium. 2. Si, ut dixi, æqualis ambo ſint conditionis, nec majus ſubſit detrimentum defloratori in matrimonio ineundo; tunc enim plus redderet, quam abſtuliſſet. Et revera, ſi ab hoc onere liberantur ſtupratores, etiam quando ſub ſpe matrimonii virginem ſeduxerunt, ut inferius dicemus; multo magis ad hoc onus obſtringi non debent, qui ſine tali promiſſione virginem violarunt. Si vero iniquus ſtuprator vi, & violentia, vel metu mortis intentato virginem omnino reluctantem oppreſſit, cum hujuſmodi crimen capitale ſit, nulla ſatis idonea videtur tantæ injuriæ ſatisfactio, eam proinde ſi expoſcat ſibi matrimonio copulare tenebitur etiam cum aliquo ſuo detrimento.

Conſectarium Quintum.

V. Licet per Judicem cogatur ſtuprator ad ducendam in uxorem puellam, vel ad eam dotandam, ſi tamen puella probe noverit ſe vel ſponte petenti conſenſiſſe, vel ipſum in crimen pertraxiſſe, tenetur & matrimonium reſpuere, & dotem non accipere, nam hujuſmodi ſententia præſumptione nititur, per quam judices præſumunt & puellam ſeductam & virginitate ſpoliatam, quæ cum lo-

ex juſtitia, ſed ex mera concedentis beneficentia, proinde ad illa nullum jus obtinebant. Nec obſtat, quod alio loco diximus, nimirum licet quis non habeat jus ad aliquod donum, largitionem, & beneficium ab alio præſtandum, jus tamen habere, ne ab illius conſecutione injuſte præpediatur, ut contingere videtur in noſtro caſu, ubi per injuſtam occiſionem beneficia conſanguineis a cæſo præſtita omnino, & injuſte tolluntur. Nam reſpondemus, hoc quidem verum eſſe, ſi interfector in cæde illa animum habeat nocendi conſanguineis, & ad hoc ſuum ordinet homicidium: at ſi cædes non niſi ex ira, rixa, odio progrediatur, & ſolum ultio quæratur, quæ ſequuntur conſanguineorum damna, per accidens, non ex occidentis intentione ſequuntur, proinde ab illo minime ex juſtitia ſarcienda. Animadvertendum tamen, cum ex iſta cæde & ipſis conſanguineis ſit irrogata injuria, qui propterea perſequi in judicio poſſunt injuſtum interfectorem, eſt illis aliqua debita ſatisfactio, vel per judicem taxanda, vel mutua conventione ſtatuenda.

IX. Num autem teneatur debita ab interfecto relicta creditoribus ſolvere, quando prudenter judicare poteſt a debitore vivente fore ſolvenda, diſputant Theologi. Et primo quidem ab omni onere ſolutionis liberant, quotieſcumque hæredes & de ceſſante lucro, & de emergente damno homicida compenſavit; tunc enim ab ipſis hæredibus debitorum ſolutionem expetere poſſunt. At, ſi interfector aliquo modo, ſed non integre hæredibus occiſi ſatisfecerit, ſed ſolum pro injuria illata, & pro detrimentis, quæ ipſi paſſi ſunt, nonnulli cenſent ad debitorum ſolutionem teneri. 1. Quia occiſor in cauſa fuit, ne creditores id conſequerentur, quod ſibi ex juſtitia debitum erat, & quod vivente debitore recuperaſſent. 2. Jus habent creditores, ne debitor injuſte in eo ſtatu ponatur, in quo nequeat debita ex juſtitia ſolvere; quod tamen præſtat occiſor debitorem interficiens. Verum alii cenſent ad reſtitutionem non teneri, inter quos, præter antiquiores, noviſſime Concina, & Juveninus, quorum ſententiæ utpote communiori, & probabiliori adhæreo his argumentis. 1. Quia nec in foro externo ulla ratio creditorum habetur; nec illi actio datur in occiſorem, dum e contra in judicio externi fori adigitur occiſor ad damna familiæ reparanda. 2. Quia creditores jus quidem habent in perſonam, & bona creditoris, ita tamen, ut, ſublata perſona, obnoxia remaneant ipſius bona: quamobrem ſi ſuperſint bona creditoris occiſi, hæc ſubjacent reſtitutioni, & hæredes ex illis debita ſolvere tenentur; quippe qui hæreditatem adire non valent, niſi ære alieno ſoluto, ſi autem nulla ſuperſint bona, & debitor periit, nihil ſupereſt, unde ſolutionem accipiant creditores. At urget Molina argumentum primo aſpectu prævalidum, ſcilicet occiſor tenetur damna ſarcire, quæ ſubeunt hæredes neceſſarii: at iſtis non debetur hæreditas, niſi ſoluto ære alieno: ergo prius, & multo magis debet occiſor debita occiſi ſolvere, quam hæredibus ſatisfacere. Verum reſpondeo, hoc potius contrarium evincere. Nam vel ſuperſunt bona occiſi, quæ hæredes conſequantur, & tunc ex illis prius debent debita ſolvere, & poſtea hæreditatem adire; cum æque exſolviſſent ex hæreditate, ſi cæſus naturali morte obiiſſet. Vel nulla ſuperſunt bona, & tunc hæredes (niſi & ipſi debitores ſint aliquo titulo) ad debita ſolvenda non tenentur. Si vero hæredes neceſſarii, filii, uxor, parentes, occiſi labore, arte, induſtria alebantur, vel beneficium aliquod ſibi debitum conſequebantur, cum hæc emolumenta ſint illis ſublata ab iniquo occiſore, ſunt quoque & ab illo ſarcienda; non ſolum quia debita ex titulo juſtitiæ, ſed etiam quia, ut dicemus ex Salmanticenſibus, ſunt adeo cum cæſo conjuncti, ut moraliter una perſona cenſeantur cum illo, quod de creditoribus dici non poteſt. Si vero hæredes omnimodam conſequantur ab occiſore compenſationem, tunc ſi totum beneficium ſentiunt hæreditatis, quod ab occiſo ſperare poterant, ita debent & onus ſentire ſolvendi æs alienum, quo ille premebatur. Non ergo, quia occiſor tenetur damna hæredum ſarcire, ſequitur ſtatim multo magis teneri ejus æs alienum diſſolvere. Oppoſita vero Theologorum aliter ſentientium argumenta ſic ſolvuntur: erant quidem debita ex juſtitia ſolvenda a debitore, ſed quod ex ejus occiſione inſoluta maneant, hoc per accidens ſequitur ad homicidium: non enim occidit, ut creditores ſuis creditis privet; ſed morte ſecuta debitoris, & nullis exiſtentibus ipſius facultatibus, de ſe cadunt creditorum jura. Nec urgeas, hoc dici poſſe etiam de alimentis præſtandis filiis, & familiæ, nimirum pereunte patre-familias, & nullis exiſtentibus facultatibus cadere jus alimentorum. Quandoquidem non ſolum occiſus tenebatur ex juſtitia filios, & familiam alere; ſed filii, & familia cenſentur una perſona, &, ut inquiunt Salmanticenſes, *qui occidit Patrem-familias, uxori, filiis, & parenti damnum infert, & eos damnificat in re ſua, & veluti abſcindit partem ſibi ſtrictiſſimo nexu conjunctam, & a qua ſibi utilitas proveniebat*. Ad ſecundum vero reſpondeo jus habere creditores, ut data opera, & directa intentione debitor a facultate ſolvendi non dejiciatur; non vero, ut alius in quacumque ſua actione attendat, ut per accidens, & præter ſuam mentem alterius damnum ſequatur; ut contingit in illo, qui ex ira, vel odio alium interficit.

CAPUT QUINTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Qui alterum deboneſtat, & injuriam, & damna ſarcire debet.*

II. *Aliquando damna, etiam non neceſſariis hæredibus provenientia, ſunt ſarcienda ab injuſto occiſore.*

III. *Num ad reſtitutionem teneatur, qui injuſtum invaſorem occidit.*

IV. *Quando, & quomodo condonatio occiſi ab onere reſtitutionis occiſorem liberet.*

V. *In homicidio caſuali non ſemper occiſor liber eſt a reparatione damnorum.*

VI. *Quando innocens ob homicidium vexatur, num reus teneatur ejus damna ſarcire.*

VII. *Num homicida pœna capitis multato, ejus hæredes ad reſtitutionem teneantur.*

Reflexio.

Conſectarium Primum.

I. QUi vulnere in facie, vel alia parte corporis proximum dehoneſtat, non ſolum pro injuria ſatisfacere debet, ſed & damna inde emergentia, vel lucra ceſſantia reparare; ut ſi quis ſervum, vel puellam ita vulnere defoedet, ut nec ille dominum inveniat, qui illum in ſervum conducat, nec iſta maritum, tenetur illi alimenta ſubminiſtrare, & huic dotem augere, quantum ſufficiat ad ſuæ conditionis æquale matrimonium reperiendum. Huic tamen doctrinæ adverſatur Natalis Alexander de homicidio reg. 27. non alia ratione innixus, niſi lege civili, quam ſuperius attulimus, ſtatuente: *Cicatricum autem, aut deformitatis nulla ſit æſtimatio, quia liberum corpus nullam recipit æſtimationem.* Verum, præter quam quod hæc lex locum habet in foro externo, ubi vel jubetur reſtitutio ad æqualitatem, vel pœna infligitur, ſolum loquitur de ipſa deformitate, inquantum eſt perſonalis injuria, non vero quando etiam tranſit in realem, damna inferendo in re temporali, ut contingit in duobus poſitis caſibus juxta aliam communiorem legem ſtatuentem, *qui occaſionem, ſeu cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur.*

Conſectarium Secundum.

II. Licet cap. ſuper. n. 8. diximus, non teneri interfectorem ad damna compenſanda, quæ ex homicidio proveniunt hæredibus non neceſſariis, puta fratribus, ſororibus, aliiſque conſanguineis; tamen ſi aliqua emolumenta ſint illis debita ex juſtitia, quia per judicis ſententiam ad ea præſtanda addictus fuerit, quippe qui fortaſſis eorum patrimonium diſſipavit, tunc homicida ad reſtitutionem obſtringitur; cum jam de familia facti ſint occiſi, & ejus perſonam repræſentent. Sicut ſi quis eo pravo animo interficiat alium, ut conſanguineos non neceſſarios, vel alios etiam pauperes liberalitate defuncti eleemoſynis ſuſtentatos, hoc beneficio ſpoliet, ad reſtitutionem tenebitur: alia autem emolumenta, quæ ex liberalitate defuncti aliquibus proveniebant, non ſunt ab interfectore compenſanda, cum nullus ad ea jus habuerit, ſed gratuita omnino fuerint. Ita Sotus, Navarrus, aliique.

Conſectarium Tertium.

III. Qui occidit, vel mutilat injuſtum invaſorem, ſervato moderamine inculpatæ tutelæ, ad nullam eſt adigendus compenſationem; quia injuſte aggrediendo ſibi imputare debet, quæ illi conſequuntur damna; & occiſor jus habet ſe, & propriam vitam tuendi, id præſtando, quod neceſſarium abſolute eſt ad ſe indemnem, illæſumque ſervandum. Si vero limites excedat moderatæ, & inculpatæ tutelæ, adhuc nulli obnoxium reſtitutioni declarant Sporerius, & Tamburinus ſaltem probabiliter: quia, inquiunt, moderamen inculpatæ tutelæ excedendo peccat quidem contra caritatem, at juſtitiæ jura non violat; cum injuſtus invaſor cenſeatur totam remittere ex ſui occiſione exorientem obligationem, voluntarie enim tanto periculo ſe objecit, immo ſua invaſione ſibi accerſivit. Verum hæc doctrina falſa omnino mihi eſt, & improbabilis. Nam onus reſtituendi ex homicidio injuſto ex ipſa divina lege oritur, quæ in ſui defenſione moderamen inculpatæ tutelæ ſervandum jubet, nec plus nocendum proximo, quam ſit neceſſarium ad ſui defenſionem. Nec cenſendum eſt, invaſorem cedere juri ſuo in compenſatione damnorum; ſicut non plus juris tribuit adverſario in ſua bona, & vitam, quam ipſi ex divina lege concedatur. Hinc ſi fuga poteſt injuſti invaſoris, & ſuam mortem declinare, tenetur fugere, reus alioquin homicidii, & reſtitutioni obnoxius, ſi provocatus ad pugnam, eam acceptet, ne notam timidi, & ignavi, & vilis hominis incurrat; & ſi provocantem occidat, ad reſtitutionem & compenſationem obſtringitur. Nam humanum honorem contemnere tenetur, nec ob illius tutelam ſuam, vel proximi vitam periculo exponere. Quamobrem jure merito laxam appellat P. Concina Vivæ doctrinam, aſſerentis: *Quamvis aliquando non fugiendo peccet contra caritatem, ſi ſcilicet ſine diſpendio honoris fugere poterat; at non peccat contra juſtitiam, ergo non tenetur ad reſtitutionem.*

Hinc alii diſtinguunt, ſi moderamen inculpatæ tutelæ non nihil, & leviter excedat, ad reſtitutionem ex homicidio non obſtringetur; cum admodum difficile ſit in tanto diſcrimine nec leviter excedere: ſi vero graviter excedat, erit reparationi obnoxius; tunc enim injuſte occidit. Animadvertunt tamen minus teneri reſtituere, quam ſi non provocatus occidiſſet: quod certe verum puto reſpectu perſonalis injuriæ occiſo illatæ; ſed non reſpectu damnorum ex injuſta occiſione hæredibus provenientium, quippe qui & provocationis innocentes ſunt, nec illius cauſa; ſecus vero, ſi ad vindictam interfectorem impulerint.

Conſectarium Quartum.

IV. Quando occiſus ante mortem ſuo occiſori pacem concedit, & offenſam remittit, non cenſetur & damna inde ſibi, vel ſuis provenientia condonare. Nam injuriæ condonatio condonationem non infert damnorum: illam enim lege evangelica concedere ſincero corde, & animo tenetur, iſta non condonare ſine culpa poteſt. Quod ſi & damna condonet, & omnes expenſas remittat? Liberum hunc ab omni reſtitutionis onere decernit Concina; quia, inquit, pleno jure potitur ille præfata omnia remittendi: & ſolum addit, ipſum contra caritatem peccare, ſi cum gravi præjudicio filiorum, uxoris, nepotum, qui ad gravem rediguntur inopiam, præfata debita remittat; ſubdens tamen validam eſſe condonationem. At non ſatis perſpicio, cur valida ſit hæc condonatio, & quomodo occiſus pleno jure gaudeat præfata omnia detrimenta condonandi. Nam uxor ob datam dotem, quam fortaſſis maritus conſumpſit, jus habet ad alimenta, æquali jure gaudent & filii titulo nativitatis: quomodo igitur occiſus poteſt iſtis juribus hos innocentes ſpoliare, & ad mendicitatem reducere? Puto igitur nec jure potiri hæc condonandi, nec validam eſſe condonationem; ſed probabiliorem cenſeo doctrinam Juvenini, & Cuniliati, adhuc reſpectu filiorum, uxoris, parentum teneri interfectorem ad eorum detrimenta repa-

paranda. Quod & dicendum puto de illis, qui mutuo ſe ſe provocant ad duellum, vel pugnam; tunc enim Concina putat nihil eſſe reſtituendum, quia uterque ceſſit juri ſuo. Juri quidem *ſuo*, ſive *perſonali*, ſive *reali* cedere illicite quidem, ſed valide, facile perſpicio: at juribus realibus uxoris, filiorum, & aliorum qui ab occiſo neceſſario fuiſſent alendi, omnino non perſpicio; niſi forte uterque in pugna moriatur; tunc enim mutua fit forſitan damnorum compenſatio. Nec dicas, ſuperius a nobis ſtatutum, filios, uxorem, parentes unam conſtituere moraliter perſonam cum occiſo, proinde eis ab occiſore emolumenta, & damnorum reparationem deberi: ex quo ſequitur, & factam ab occiſo condonationem validam eſſe habendam, & ab onere compenſationis erga illos liberari occiſorem. Nam reſpondeo hanc moralem conjunctionem non tollere privata jura, quæ unicuique conveniunt, ſed ſemper ſarta tecta permanere: quorum proinde violatio ſine eorum conſenſu ſarcienda eſt, nec ab alio, quam ab ipſis remitti poteſt. Sic pater, & filius pro una habentur moraliter perſona; & tamen pater filium legitima ſpoliare non poteſt, nec alimenta denegare; quamvis filius habens bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia, poſſit & legitimæ, & alimentis renuntiare. Pari pacto licet maritus, & uxor in jure una perſona habeantur, non poteſt tamen maritus uxorem dote ſua ſpoliare; quamvis uxor, ſi aliunde habeat, poſſit eam in utilitatem familiæ, vel mariti in aliquo ſaltem caſu donare. Quamobrem & ita ſentiendum arbitror in caſu noſtro, dum uxori dos, filiis alimenta ex juſtitia debeantur, ea præſtare debet injuſtus homicida: cumque jura ad dotem, & ad alimenta ſint in filiis, non poteſt maritus, vel parens occiſus ea condonare occiſori valide, cum nequeat illos hoc ſtricto jure privare.

Conſectarium Quintum.

V. In homicidio caſuali non ſemper occiſor liber eſt ab onere damni reparandi. Nam tunc ſolum hoc non premitur onere, quando omnem adhibuerit diligentiam, & cautelam, ne homicidium ſequeretur, licet fortaſſis dederit operam rei illicitæ; ut in Clerico vetitam venationem exercente: tunc enim homicidium eſt prorſus involuntarium, ſecus vero, ſi debitam cautelam omiſiſſet, & diligentiam. Et idem dicendum de ebrio, qui alterum occidit, qui ad reſtitutionem non tenetur, ſi vel non prævidit ſecuturum homicidium; vel, ſi prævidit, cavit diligenter, ne ſequeretur; ſecus vero, ſi prævidit, & non cavit. Pari pacto onere non premitur reſtitutionis, qui alium vulnerat dumtaxat vulnere de ſe non lethali, ſi forte imperitia medici, vel chirurgi vulneratus decedat; tunc enim ipſe vulnerans non eſt cauſa mortis, damna proinde ex ſolo vulnere reparare tenetur: aliter tamen dicendum, ſi ex vulnere, licet de ſe non lethali, alter obeat ex deficientia medici, vel chirurgi, qui vulneri medeatur; tunc enim vulnus eſt tota, & ſola cauſa mortis. Non liberatur vero ab onere reſtitutionis, qui volens occidere hoſtem ſuum, alium loco ejus per errorem occidit: nam eſt cauſa vere voluntaria hujus homicidii, quippe qui voluit vere hominem occidere, licet in perſona erraverit. Ita ſtatuunt & ipſæ civiles leges in L. *eum qui nocentem* 18. §. 3. *Si injuria mihi fit ab eo, cui ſim ignotus, aut ſi quis putat me Lucium Titium eſſe, cum ſim Cajus Sejus, prævalet, quod principale eſt, injuriam eum mihi facere velle; nam certus ego ſum, licet ille putet me alium eſſe, quam ſim, & ideo injuriarum habeo actionem.* Si quis hoſtem aggrediatur non armis, ſed verbis contumelioſis, & valde dehoneſtantibus, & ab iſto injuriam repellente occidatur, non pauci recentiores illum ab onere reſtitutionis liberant; quippe qui injuſta ſua actione alterum provocavit, & ſuæ neci cauſam præbuit. Verum falſa habenda eſt, & improbabilis hæc doctrina: quia illata verbalis injuria, licet gravis & graviſſima, non ad vindictam armis capiendam jus præbet, ſed petendi coram judice, vel alio plane moderato modo juſtam ſatisfactionem. Sed quid, ſi non verbis, ſed armis aggrediatur hoſtem, a quo poſtea, ut ſe defendat, illum occidit, licet in occiſione moderamen non excedat inculpatæ tutelæ? Adhuc reus eſt homicidii, & reſtitutioni obnoxius, quia injuſta ſua aggreſſione ſe in neceſſitatem voluntariam conjecit vel occidendi, vel moriendi. Quod ſi rixantibus duobus, & armis pugnantibus, alii ſponte ſua accurrant, vel cauſa alterutri auxilium ferendi, vel eos dividendi, & horum unus alterum enecet, principales rixantes ad reſtitutionem non tenentur, nec rei habendi ſunt illius homicidii: nam ſolum remota cauſa ſunt occiſionis, cum ipſi ſua voluntate, & ſponte acceſſerint. At ſi alter rixantium amicum, vel tranſeuntem in ſuum auxilium vocet, qui accurrens opem laturus ab alio rixante occiditur, qui auxilium imploravit, ad reſtitutionem teneri nonnulli etiam benigniores Caſuiſtæ ſentiunt; quippe qui in cauſa fuit illius necis, eum ad pugnam vocando, movendo, excitando. Verum cum hic nec fraude, nec dolo, nec vi uſus ſit, ſed ſolis precibus, & ſuaſionibus, quibus ipſe occiſus ſe moveri conſentit, juſtitiam non violaſſe videtur, licet fortaſſis in caritatem peccaverit; proinde obnoxium reſtitutioni non cenſeo. Qui latronibus, vel mandatariis domum Petri, vel ipſum Petrum ad necem quærentibus oſtendit, quem revera enecant, reum homicidii habent plures Theologi, & compenſationi obnoxium, ſi ſine ulla coactione, vel metu mortis id egerit; at ſecus, ſi gravi metu coactus ob intentatam a latronibus, vel mandatariis mortem, domum, vel perſonam Petri ad necem quæſiti, & interfecti pandat; quia, inquiunt, non tenetur ſua morte alterius mortem vitare, vel alterius vitam ſuæ vitæ diſpendio ſervare. Sed hoc verum puto, quando quis ſine culpa poteſt ſe morti ſubducere alterius mortem permittendo, puta auxilium non ferendo cum propriæ vitæ diſcrimine. At hic non agitur de ſola alterius mortis permiſſione, ſed de vera, reali, & efficaci ad ejus necem cooperatione: nam non minus Petrum interficiunt latrones, & mandatarii gladiis vulnerando, quam ipſe gladio linguæ manifeſtando, & eſt vera cauſa necis magis, quam ſit cauſa ſtupri, qui ſcalam tenet domino volenti feneſtram conſcendere ad virginem conſtuprandam: & ſicut hic famulus nec metu mortis poteſt domino obſequi, ita nec iſte latronibus & mandatariis interrogantibus reſpondere; reus proinde patrati homicidii. Num vero & reſtitutioni obnoxius? proculdubio, ſed

ſed ſecundo loco, non reſtituentibus ſcilicet latrone, & mandatario; quippe qui ejuſdem ſceleris, ideſt homicidii reus eſt, quod debitum infert reſtitutionis. Durus, inquies, eſt hic ſermo. Utique. Sed hic locum habet monitum Eccleſ. 33. *Agonizzare pro anima tua, & uſque ad mortem certa pro juſtitia.*

Conſectarium Sextum.

VI. Qui alterum occulte interficit, cujus mors innocenti injuſte imputatur, præter, immo contra ejus voluntatem, quæ huic innocenti ſequuntur damna, compenſare minime tenetur. Nam illius damni, & detrimenti non ipſe eſt in cauſa, nec directa, cum innocentis damna nolit; nec indirecta, cum ex homicidio non ſequatur, huic innocenti potius quam alteri adſcribi debere. Quamobrem quæ ſequuntur detrimenta, judicis, vel Teſtium, vel accuſatorum ignorantiæ ſeu malitiæ ſunt tribuenda. Cauſa tamen directa damnorum fiet, ſi homicida aliquod opus fecerit, quod efficaciter influat in alterius innocentis imputationem; puta ſi ſe, eo inſcio, vel invito, ejus veſtibus amicierit; ſi ejus gladio uſus ſit, quem cruentatum in ejus vagina poſtea repoſuit, vel prope cadaver reliquit; ſi occiſi corpus ſepeliat, vel abſcondat in horto innocentis: hæc enim argumenta validiora ſunt, quæ innocentem in ſuſpicionem criminis adducunt; propterea quæ ſequuntur damna, ſunt ab hoc doloſo, & fraudulento homicida refarcienda. Si vero occiſum hominis cadaver e domo ſua aſportet, & penes alterius domum reponat, non ea quidem mente, & voluntate, ut alteri homicidium imputetur, ſed ſolum ut a ſe ſuſpicionem patrati criminis amoveat; ſi forte propter hoc innocens vexetur, non videtur immunis ab omnimoda damnorum compenſatione, ut plures docent Theologi: quia licet inventio cadaveris hominis occiſi prope alicujus domum non ſit prudens cauſa, ſed ſolum levis occaſio innocentem vexandi, cum frequenter contingat hominem in uno loco vulneratum, in altero cadere, & mori; inficiari tamen non poteſt id aliquo modo in cauſa eſſe detrimenti, & vexationis, quam innocens ſubit: propterea dixi, non eſſe ab omnimoda damnorum compenſatione immunem, ſed ſolum pro rata modi, & efficacitatis, quo in detrimentum alterius influit ad arbitrium prudentis viri.

Conſectarium Septimum.

VII. Si homicida, vel fur a juſtitia capite plectatur, num ejus hæredes ad damnorum reparationem teneantur, inquirunt Theologi. Plerique de juris rigore docent teneri, cum per capitalem, quam ſubit, pœnam juſtitiæ quidem vindicativæ, quæ publicum bonum reſpicit, ſatisfaciat, at non commutativæ, quæ privata detrimenta reparanda jubet. Hunc tamen rigorem per contrariam conſuetudinem emollitum dicunt, per quam, pœna mortis inflicta, cenſentur omnia damna remiſſa, & condonata. At ipſe cenſeo diſtinctione opus eſſe. Nam ſi a læſa parte vindicta urgeatur, & pœna poſtuletur, ea a judice inflicta, & a reo perſoluta, tunc omnia jura læſæ partis ceſſant; cum quod exquiſierat, punitionem ſcilicet rei, ſit conſecuta: & hæc eſt conſuetudo, quæ inter nobiles viros, & præpotentes viget, qui ſive juſtitiæ zelo, quod rarum eſt, ſive vindictæ ſtudio punitionem Rei urgeant, hanc ubi ſint conſecuti, reliqua negligunt, & condonant. At ſi reus capitali ſententia puniatur a judice ex officio ſuo, non urgente læſa parte, multoque magis injuriam condonante, non puto hæredes rei habendos immunes ab onere ſarciendi damna, præſertim ſi divites ſint, & bona occiſi habeant, læſi vero pauperes & egentes, quippe quia pœna mortis crimen quidem expiat, at aliena damna non reparat, quæ innocentes patiuntur. Quod ſi mors ob furtum ſit inflicta, & res furto ablatæ exiſtant, non video, cur non ſint reſtituendæ, & quo titulo hæredes ſibi uſurpare valeant, licitumque dominium nanciſci. Dices forte liberali conceſſione partis læſæ. At hæc de facili non eſt præſumenda, præſertim ſi rei punitionem non poſtulavit, & injuriam perſonalem condonavit. Et revera, fingamus latronem, & ſpoliatorem alicujus templi, cujus pretioſa vaſa aurea, & argentea abſtulit, ſuſpendio puniri, quis dicere audeat, licere hæredibus, ea vaſa, & ſupellectilia ſibi retinere, & ab Eccleſiæ miniſtris illis condonari? Tenetur igitur hæres non obſtante rei ſacrilegi punitione ea reſtituere. Hinc locum ſolum habere puto hanc condonationem, quando agitur de peculatu: tunc enim ſi Princeps punito per mortem reo, publicam pecuniam ab hæredibus non expoſcit, quod ipſi facile eſt & in promptu, cenſetur morte rei contentum cetera condonare.

REFLEXIO.

I. Graviſſima profecto ſunt in ſe, & ſpecie ſua crimina ſtuprum, adulterium, homicidium, & quæ non niſi Sacramento Pœnitentiæ expiari poſſunt. Sed quod in ipſis magis timendum illud eſt, ne inutilis ſit & ipſa Pœnitentia: cum enim præter deteſtationem criminis expoſtulent & damnorum reparationem, plures quidem Pœnitentiam amplectuntur, crimina confitentur, de his etiam, ſi lubet, dolent, ſed ad reſtitutionem uſque, & reparationem damnorum pauci perveniunt, de quibus merito dici poteſt, quod alio plane ſenſu dixit Iſaias: *venerunt filiis uſque ad partum, & virtus non eſt pariendi.* Sed quid iſtis proderit Pœnitentia, quæ nec plena eſt, nec ſincera? Non plena quidem, & perfecta, quia non totum præſtat, quod debet; non ſincera, quia adhuc in injuſtitia perſeverant, quod alteri debitum eſt, retinendo.

II. Et revera, quomodo vere pœnitentes habendi ſunt ſtupratores illi, qui poſtquam precibus, blanditiis, promiſſionibus, additis etiam oſculis, amplexibus, aliiſque illecebrarum præſtigiis virginis conſtantiam oppugnarunt, ad libidinem provocarunt, & ad ſtuprum vel reluctantem propulerunt, illico deſerunt, deſpiciunt, vel virginitatis carentiam in ea mentientes, vel ſe ficte promiſiſſe jactantes, vel ſponte conſentienti potius annuiſſe, quam reluctantem pertraxiſſe; proinde vel Matrimonio, vel juſta dote defraudant, atque ita illis meretricandi viam aperiunt, & aliquando etiam neceſſitatem imponunt? Quam ſperare poſſunt a Deo veniam, quam ſibi polliceri miſericordiam, quam conſequi ſalutem, qui virgunculam innocentem

tem in libidinis baratrum præcipitem dederunt, & a virtutis tramite abductam in ſemitas iniquitatis deduxerunt? Metuere merito ſibi poſſunt, niſi lacrymis, pœnitentia, & bonis operibus ſe redimant, ne in illam labantur captivitatem, de qua ingemiſcit Propheta Jeremias: *Virgines meæ, & juvenes mei abierunt in captivitatem. Vera enim* (ſubdit Sanctus Ambroſius lib. de virgine lapſa) *hæc eſt captivitas, ubi animæ a peccato captivæ ducuntur ad mortem, & a diaboli dominatione poſſidentur.*

III. Sed durius objurgare debent ſacri Pœnitentiæ miniſtri ſtultas illas virgines, & columbas non habentes cor, quæ ſe decipi ſinunt ab amaſiis, & virginitatem prodigunt; ipſæ enim ſunt ſuæ deflorationis præcipua cauſa. Si enim ſe ſolitudine, pudore, modeſtia tanquam fortiſſimis armis munirent, inexpugnabiles profecto forent; immo nullus eſſet procax adeo, & infrunitus adoleſcens, qui eas tentare, & aggredi auderet. Si dum in publicum ſolius titulo neceſſitatis, vel juſta cauſa prodeunt, modeſtiam in vultu, in oculis verecundiam, in inceſſu gravitatem, in veſtitu decentiam præſeferrent, quis eas non veneraretur potius tanquam virginitatis, & pudicitiæ templa, quam perverſe concupiſceret ceu libidinis objecta. At ipſæ ſunt, quæ ſibi ruinam accerſunt oculorum petulantia, inceſſu procaci, geſtu libero, & ad inverecundiam compoſito: ipſæ quæ, dum venuſtatem oſtentant, fucis adaugent, pectoris nuditatem offerunt contemplandam, oſtendunt etiam pudicis ſe velle vendere, quod in propatulo ponunt, & quærere ſuæ mercis emptores, quos etiam ad prædam invitant, alliciunt, & pene dixerim trahunt; & poſtea æſtu libidinis percitos ementita repugnantia, ſimulata honeſtate, miro artificio, & doloſa vafritie in rete promiſſi Matrimonii implicant, & illaqueant: qui poſtea, quod mirum non eſt, pari dolo, & vafritie, perceptam voluptatem odientes potius, quam faſtidientes, fallunt, & a promiſſione reſiliunt, non ſine inſanæ virginis & coram Deo, & coram hominibus infamia, familiæ dedecore, & civitatis ſcandalo. Ad tam igitur immane facinus pœnitentia delendum has ſtultas virgines hortentur verbis Ambroſii de lapſu virginis: „ Pœnitentia non verbis agenda eſt, ſed facto. Hæc „ autem ſic agitur, ſi tibi ante oculos ponas, de „ quanta gloria rueris, & de quo libro vitæ nomen „ tuum deletum ſit, & ſi te jam credas prope ipſas poſitam tenebras exteriores, ubi erit fletus „ oculorum, & ſtridor dentium ſine fine . . . Lugubris tibi accipienda eſt veſtis, mens ac membra ſingula digna caſtigatione punienda. Amputentur crines, qui per vanam gloriam occaſionem luxuriæ præſtiterunt. Defluant oculi lacrymis, qui maſculum non ſimpliciter aſpexerunt. „ Palleſcat facies, quæ quondam irrubuit impudice. Denique totum corpus injuriis, & jejuniis „ maceretur, cinere aſperſum, & opertum cilicio „ perhorreſcat, quod male ſibi de pulchritudine „ placuit. Cor vero ſit liqueſcens tanquam cera „ jejuniis, inquietans ſe ipſum, & cogitationibus „ ventilans, quare ſit ab inimico ſubverſum. Senſus etiam crucietur, qui in membra corporis „ cum haberet dominationem, malo ceſſit imperio. Talis vita, talis actio pœnitentiæ, „ ſi fuerit perſeverans, audebit ſperare, etſi „ non gloriam (amiſſæ virginitatis) certe pœnæ „ vacationem.

IV. Adulteris vero in memoriam revocet, exponat, inculcet ſtudioſus Pœnitentiæ miniſter terribilis illa, & immania Apoſtoli ad Hebr. potius tonitrua, quam verba. *Adulteros judicabit Deus.* Et ob quam terribili judicio! Nam, ut dicitur Proverb. 6. v. 30. *Non grandis eſt culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim, ut eſurientem impleat animam: deprehenſus quoque reddet ſeptuplum, & omnem ſubſtantiam domus ſuæ tradet. Qui autem adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam: turpitudinem, & ignominiam congregat ſibi, & opprobrium ejus non delebitur.* Et quænam illa *cordis inopia*, per quam perdet animam ſuam? Profecto non alia, niſi damna compenſandi incuria, & negligentia. Nunquam adduci poſſunt, ut credant, ſe ad mariti, & familiæ detrimenta reparanda teneri, & innumeras prætexunt cauſas, & excuſationes, ut hoc onus declinent. At illis non parcant Sacerdotes miniſtri Domini, &, quantum poſſunt, omnibus bene perpenſis vel abſolute, & integre, vel pro rata prudentis dubitationis ad reſtitutionem, & compenſationem urgeant. Mulieribus vero adulteris verba Eccleſiaſtici explicent, dicentis cap. 23. v. 32. *Dedecus erit omnibus mulier omnis relinquens virum ſuum, & ſtatuens hæreditatem ex alieno Matrimonio: primo enim in lege Altiſſimi incredibilis fuit: ſecundo in virum ſuum deliquit: tertio in adulterio fornicata eſt, & ex alio viro filios ſtatuit ſibi ..... dedecus illius non delebitur.* Quibus verbis tota explicatur tanti facinoris gravitas, & injuſtitia, ob quam merito mortis pœna afficiebantur in veteri lege ſtatuta Levit. cap. 20. *Si mœchatus fuerit quis cum uxore alterius, & adulterium perpetravit cum conjuge proximi ſui, morte moriantur mœchus, & adultera.* Oſtenditur enim gravitas adulterii & injuria in Deum, cujus minas, & pœnas non timent; & in Chriſtum, cujus Sacramenta profanant; in maritum, cujus jura violant, cui turpitudinem afferunt, quem ignominia aſpergunt; in familiam, quam confundunt, perturbant, commiſcent alienos obtrudendo; in Rempublicam, cujus cives dehoneſtant, jura perturbant, dignitates, & bona indignis communicant; in Eccleſiam denique, quam ſcandalis defœdant. Mirum igitur non ſit opprobrium adulteræ non deleri, nec in hoc mundo, ubi raro admodum condignis pœnitentiæ fructibus crimen ſuum detergunt, neque in altero, ubi ſine vera peracta in vivis pœnitentia locum non obtinet miſericordia.

V. Homicidas vero terreant, ut ad pœnitentiam revocent, ſui ſceleris immanitatem ob oculos exponentes verbis Catechiſmi Concilii Tridentini, ſic Parochos, & Pœnitentiæ miniſtros inſtruentis. „ Sunt homicidæ humani generis hoſtes, atque „ adeo naturæ hoſtes acerbiſſimi, qui, quantum „ in eis eſt, univerſum Dei opus evertunt, cum „ hominem tollant, cujus cauſa is omnia, quæcumque procreata ſunt, ſe feciſſe teſtatur: immo vero in Geneſi cum prohibitum ſit hominem occidi, quia illum Deus ad imaginem „ ſuam, & ſimilitudinem creavit, inſignem Deo „ injuriam is facit, & quaſi violentas illi manus videtur inferre, qui ejus imaginem e medio

„ tol-

,, tollit. Hinc lex Moſaica morti addicit homici-
,, das Ex. 21. *Qui percuſſerit hominem*, inquiens,
,, *volens occidere, morte moriatur . . . Si quis per*
,, *induſtriam occiderit proximum ſuum, & per in-*
,, *ſidias, ab altari non avelles eum, ut morte mo-*
,, *riatur*. Veteris Eccleſiæ ſeveriſſimam in homicidiis diſciplinam exponat, quæ eos ſtatuto Ancyrani Concilii can. 22. perpetuæ per totam vitam adjecit pœnitentiæ, & poſtea benigniſſime cum illis agendum putavit, dum quam per totam vitam agere debebant, pœnitentiam ad magnum annorum ſpatium limitavit. Quinimmo nec ipſos involuntarios homicidas, qui ſcilicet non ex pravo animo, ſed per imprudentiam proximum enecaſſent, ſine magna quinque, & etiam ſeptem annorum pœnitentia ad Sacram Communionem admittebat. Ad damna etiam omnia, & detrimenta ſarcienda, quantum poſſunt, urgeant & impellant. Hoc tribus modis fieri poſſe ſuggerant, nimirum 1. vel per ſententiam æquam judicis, qui modum, & quantitatem compenſationis decernat. 2. Vel arbitrio proborum, & ſapientum virorum, qui omnibus bene perpenſis, quod juſtum eſt, determinent. 3. Vel denique conventione, & pacto cum parte læſa, quæ non minis territa, nec dolo decepta juſtæ conſentiat ſatisfactioni.

TRA-

TRACTATUS IX.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

EXpoſitis quæ ad Divina tum naturalia tum poſitiva ſpectant Præcepta, ad ea progredimur, quæ ab Eccleſia lata ſunt mandata, non quidem temere, & pro arbitrio impoſita, ſed ſumma ſapientia & ſtudioſa providentia, ut fideles facilius divinis obtemperent præceptis: quamobrem non novæ leges dici poſſunt, ſed pro legis divinæ jam conſtitutæ obſervantia nova & faciliora præſtituta media & validiora excitamenta. Porro non de omnibus Eccleſiæ præceptis hic agendum ſumimus, ſed de illis dumtaxat, quæ ad omnes pertinent fideles, non vero ad peculiarem aliquem vel Perſonarum, vel Religioſorum cœtum. Hi ſex enumerantur nimirum 1. Miſſæ auditio diebus feſtis. 2. Abſtinentia a carnibus in omnibus ſextis feriis & ſabbatis, nec non jejunium in quadrageſima, aliiſque diebus deſignatis. 3. Annua ſacramentalis Confeſſio. 4. Communio ſive pia ſumptio Euchariſtiæ in Paſchate. 5. Decimarum ſolutio. 6. Nuptiarum ſolemnitas certis annis temporibus interdicta. De his omnibus, poſtremo excepto, de quo agemus ubi de Sacramento Matrimonii tractandum erit, diſputabimus, & totum Tractatum in plures partiemur diſputationes ſingulis præceptis explicandis ordinatas.

DISSERTATIO I.

DE PRIMO ECCLESIÆ PRÆCEPTO

Sacrum Miſſæ Officium in diebus Feſtis reverenter audito.

I. HOcce primum Eccleſiæ Præceptum Theologi communius extendunt & dilatant, ita ut Miſſæ auditio pars ſit præcepti, non totum integrumque præceptum, unde ſic illud indicunt: *ſtatutos Eccleſiæ dies feſtos celebrato*. Nec immerito, nam licet præceptum de Feſtorum ſanctificatione & naturale ſit, & Divinum, Eccleſiaſticum tamen eſt quoad dierum feſtorum deſignationem; nam præterquam quod loco Sabbati in veteri lege pro Dei cultu exhibendo deſignati, Apoſtolica traditione dies Dominica ſubrogata fuit, ſunt & alia plura Feſta ab Eccleſia univerſali de præcepto conſtituta. Verum cum nos de Feſtorum omnium ſanctificatione fuſe tractaverimus in III. Præcepti Decalog. explicatione, hic ſolum de peculiari hujus præcepti parte agendum aſſumimus. Quatuor igitur expendemus. 1. Hujus præcepti ſubjectum, videlicet quinam teneantur Miſſæ in die feſto intereſſe. 2. Modum illud pie implendi. 3. Locum, & tempus. 4. Denique cauſas ab hujus præcepti impletione excuſantes expendemus.

II. Antequam tamen tabulæ manum admoveam, illud generale principium ſtatuendum eſt, omnia ſcilicet hæc Eccleſiæ præcepta ſub mortali culpa fideles omnes obligare; quamobrem quicumque abſque legitima cauſa illa tranſgreditur, etſi ſemel faciat & ex fragilitate, peccat tamen mortaliter, contra aliquorum Theologorum doctrinam affirmantium tunc ſolum lethalis peccati reatum incurri quando quis hæc præcepta vel ex contemptu, vel cum ſcandalo violat, quæ doctrina damnata eſt ab Innoc. XI. n. 52. quæ ajebat: *Præceptum ſervandi Feſta non obligat ſub mortali ſepoſito ſcandalo, & ſi abſit contemptus*. Et ab Alex. VII. n. 22. *Frangens jejunium Eccleſiæ ad quod tenetur non peccat mortaliter niſi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult ſe ſubjicere præcepto*. Et licet hæ propoſitiones ſolum duo reſpiciant Eccleſiæ præcepta obſervanda, ſcilicet Feſtorum & Eccleſiaſtici jejunii, palam tamen eſt ad cætera etiam extendi, cum eadem ſit ratio legiſlativa, ſcilicet poteſtas Eccleſiæ filios ſuos ad aliqua obſervanda obligandi. Hæc doctrina jam communis eſt apud omnes non ſolum Theologos, ſed & Chriſtianos, proinde in ea adſtruenda diutius non eſt immorandum, præſertim cum fuſe hac de re egerimus Tract. de Leg. Diſſ. 3. cap. 5.

CAPUT PRIMUM.

De Subjecto præcepti audiendi Miſſam, ſcilicet quinam hoc præcepto obſtringantur.

DOCTRINA.

I. *Præceptum audiendi Miſſam antiquiſſimum in Catholica Eccleſia.*
II. *Obſtringuntur omnes fideles ubi ad annos diſcretionis perveniunt.*
III. *Et quidem integram audire tenentur.*
IV. *Peccant qui notabilem partem omittunt.*
V. *Notabiles partes Miſſæ quænam ſint.*
VI. *Quænam ſit pars levis, cujus omiſſio nonniſi veniale ſit.*

I.

I. PRæceptum de Miſſa diebus feſtis & præcipue Dominicis audienda non recens eſt & ab aliquibus tantum ſæculis in Eccleſia conſtitutum, ſed antiquiſſimum ſane, & ad primordia Eccleſiæ revocandum. Nam S. Juſtinus, qui circa medium ſecundi ſæculi floruit, aperte docet, omnes fideles etiam qui in villis vel oppidis morabantur conſueviſſe omnibus diebus Dominicis Miſſæ ſacrificio intereſſe, ſic enim ſcribit in Apologetico: *Solis qui dicitur dies omnium, qui in oppido, vel ruri degunt conventus fit peractis precibus, panis offertur, vinum & aqua.* Quam conſuetudinem non ut noviter invectam adſtruit S. Martyr, ſed tanquam longe ante apud Chriſtianos conſtitutam, & jam in more poſitam: quamobrem dicendum eſt juxta regulam a Sancto Auguſtino in Epiſt. ad Januarium 54. ſtatutam: *Illa, quæ non ſcripta, ſed tradita cuſtodimus, quæ quidem toto terrarum orbe ſervantur, intelligi vel ab ipſis Apoſtolis, vel plenariis Conciliis, quorum eſt in Eccleſia ſaluberrima auctoritas, commendata, atque ſtatuta, retineri.* Hanc autem conſuetudinem non liberam eſſe, ſed in præcepto jam poſitam, & a primis ſæculis jam vigentem declaravit Sardicenſe Concilium habitum medio IV. ſæculo, in quo Oſius Epiſcopus dixit: *Memini ſuperiore Concilio Fratres noſtros conſtituiſſe, ut ſi quis Laicus in ea, in qua moratur Civitate reperiatur tres Dominicos dies, ideſt per tres ſeptimanas, non celebraſſe conventum, communione privetur.* Porro nomine Conventus, cui intereſſe debent Laici, deſignari ſacram Synaxim, in qua populus cum ſuo Paſtore ad ſacra celebranda myſteria conveniebat, adnotant Canoniſtæ & rerum Liturgicarum Expoſitores. Sardicenſem Canonem vero renovavit, & memoriam revocavit Concilium Quiniſextum ſæculo ſeptimo deſinente celebratum can. 80. ſtatuens: *Si quis in civitate agens, tribus diebus Dominicis, in tribus ſeptimanis, una non conveniat, ſi ſit quidam Clericus, deponatur, ſi vero Laicus, ſegregetur.* Et denique hoc præceptum inſertum habetur in Jure Canon. Can. *Miſſam* de Conſecrat. diſt. 1. & Can. *Omnes Fideles* de Conſecr. & licet in iis ſoli laici deſignentur, certum tamen eſt ex communi interpretatione ac conſuetudine etiam Clericos & Sacerdotes non celebrantes comprehendi, cum enim celebrant, excellentius & perfectius ſacro aſſiſtunt.

II. Huic itaque præcepto Miſſam audiendi die feſto parere debent omnes fideles tum mares tum feminæ, cum ad annos diſcretionis pervenerint. Immo & ipſi pueri, cum ſeptennium compleverint, tenentur ſacro intereſſe, licet fortaſſis nondum tanti myſterii ſublimitatem agnoſcant, quod ſi & ante ſeptennium in illis plenus rationis uſus illuxerit, tenentur Miſſæ adeſſe. Sacerdotes quoque non celebrantes tenentur Miſſam audire, ut mox diximus, adeoque ſi in die feſto alium non habeant Sacerdotem, cujus ſacrificio aſſiſtant, ipſi celebrare Miſſam obſtringuntur, ut huic præcepto ſatisfaciant. Hæretici & Excommunicati, quando ipſis liberum eſt ſolutionem a ſuo vinculo obtinere, peccant, quando Miſſæ non interſunt in die feſto, cum hæc omiſſio ſit ipſis voluntaria in ſua cauſa; qui enim aliquo præcepto obſtringitur, tenetur omnia voluntaria removere obſtacula, quæ ipſum a præcepti impletione impediunt. Si vero per ipſum non ſtet, ne abſolutionem obtineat, ſed hæc illi, diſciplinæ juſto rigore differtur, tunc & poteſt & debet ab auditione Miſſæ abſtinere, & ſe humiliter Eccleſiæ ſubjicere, quæ illum fidelium communione privat, & a ſacris arcet. Non tenentur vero nec Infideles qui legibus Eccleſiæ non ſubjiciuntur, ſicut nec Catechumeni, cum nondum per baptiſma membra & ſubditi Eccleſiæ effecti ſint, nec ad eam Miſſæ partem tenentur, cui adeſſe ipſis permittitur.

III. Ad integram Miſſam audiendam obligat fideles omnes hoc primum Eccleſiæ mandatum, ut in pluribus ſtatuitur Conciliis in Jure canonico recitatis: in Concilio ſiquidem Agathenſi celebrato an. 506. indicitur: *Miſſas die Dominico totas audiri ſpeciali ordine præcipimus, ita ut ante benedictionem Sacerdotis egredi populus non præſumat, quod ſi fecerint, ab Epiſcopo confundantur.* Et in alio Aurelianenſi ann. 511. decernitur can. 26. *Cum ad celebrandas Miſſas in Dei nomine convenitur, populus non ante diſcedat, quam Miſſæ ſolemniter compleantur, & ubi Epiſcopus non fuerit, benedictionem accipiant Sacerdotis.* In omnibus ferme Cathechiſmis ad plebem erudiendam inſtitutis, cum Eccleſiæ præcepta numerantur, ſemper ſic hoc præceptum effertur, Miſſa *integra* audiatur in Dominicis & aliis feſtis. Et quidem integra & tota ab uno Sacerdote celebrante: quamobrem præcepto non ſatisfacit, qui plures Miſſæ partes uno tempore a plane diverſis Sacerdotibus audit, ut evincit damnatio propoſitionis 53. ab Innocentio XI. aſſerentis: *Satisfacit præcepto Eccleſiæ de audiendo ſacro qui duas ejus partes, immo quatuor ſimul a diverſis celebratas, audit.* Nec pariter implet præceptum, qui duas Miſſæ partes, inverſo præſertim ordine, audit, ut ſi quis Eccleſiam ingrediens Sacerdotem invenit conſecrantem, cujus Miſſæ aſſiſtit uſque in finem, deinde ab alio Sacerdote ſuccedente Miſſam audit a principio uſque ad conſecrationem, quia licet hæc doctrina non contineatur in damnata propoſitione, ea tamen ex damnata propoſitione conſequitur, ut advertit benigniſſimus Tamburinus ſcribens lib. 4. cap. 11. n. 1. „ In rigore veram autumo contrariam ſententiam, quia „ ex illis duobus partibus nequaquam conſtatur unum ſacrificium, cui intereſſe jubet Eccleſia. „ Adde & abſurdum, quod ex priore opinione conſequitur, nam ſic poſſet quis ſimul ab uno Sacerdote dimidiam Miſſam audire, & ab alio celebrante eadem hora in vicino Altari aliam dimidiam, & hoc pacto ſatisfacere, cum ad utrumque Sacerdotem moralis præſentia haberi „ poſſit “. Sed quidquid ſit de hoc duarum opinionum nexu, certum eſt falſam eſſe hanc doctrinam ratione, quam innuit laudatus Tamburinus, quia nimirum Miſſa eſt actio & ſacrificium ſuis partibus ſibi invicem ſuccedentibus, & debito ordine diſpoſitis conſtans, & hujus Miſſæ auditionem præcepit Eccleſia; porro præfatæ dimidiæ partes unum integrumque ſacrificium minime conſtituunt, proinde Miſſæ præceptum minime implet, qui hoc pacto Miſſam audit. Quamobrem audiendi non ſunt Salmanticenſes docentes, probabile eſſe, hoc facere ſine juſta cauſa eſſe ſolum peccatum veniale, cum revera ſit tranſgreſſio præcepti Eccleſiæ, quod ſub mortali obligat. Sicut nec audiendi ſunt cum docent, audientem Miſſam ab uno Sacerdote a principio uſque ad conſecra-

cra-

„ officio Miſſæ cum eadem intentione aſſiſtat, tamen ſi non excludat voluntatem implendi hoc „ præceptum eccleſiaſticum, & ſufficienter ſit attentus, illud implet . . . . ut in ſimili ſuperius „ dictum eſt tractando de præcepto communionis, „ eſt enim eadem ratio, quia ſcilicet ille implet „ ſubſtantiam actus præcepti “. En igitur quomodo corruat falſa & laxa diſtinctio horum Theologorum, quæ ſicut damnata eſt in præcepto annuæ communionis, ita & pro damnata habenda eſt in illis Eccleſiæ præceptis, quæ ſine pietate, devotione, & pia intentione impleri non poſſunt. Si vero quis ad Miſſam quidem accedat vel præfato pravo animo, vel inani alia & profana intentione, ſed poenitens & voluntatem mutans poſtea devoto & attento animo Miſſæ interſit, præceptum impleviſſe nemo inficiabitur.

Conſectarium Secundum.

II. Qui Miſſæ in die feſto, quem tamen ipſe profeſtum putat, devote aſſiſtit, quando poſtea advertit præceptum audiendæ Miſſæ, id quod ante non attenderat, non tenetur iterum Sacrificio adeſſe, ſicut ille qui ſtatuit primo ex devotione audire, aliam ſubinde auditurus ut ſatisfaciat præcepto, ſi mutet voluntatem, ea auditione præcepto ſatisfacit. Utriuſque conſectarii veritas eſt repetenda ex iis quæ diximus Tr. 1. de Legib. Diſſ. 3. cap. 9. reg. 10. & in Tract. de II. Decal. Præc. diſſ. 2. cap. 7. conſect. ult. Et primum quidem, quia ut docet S. Thom. 2. 2. q. 104. a. 3. ad 2. „ Licet actus „ virtutis cadat ſub præcepto, poteſt tamen ali„ quis implere actum virtutis non attendens ad „ rationem præcepti “. Cum itaque ille qui Miſſæ intereſt, attente & devote actum ponat lege præceptum, Eccleſiæ obtemperat, quæ talis actus poſitionem imperat, non reflexam attentionem & animum illum ponendi tanquam præceptum. Qui vero ex devotione Miſſæ ſe audire profitetur, animo aliam audiendi ut præceptum impleat, vel etiam animo non audiendi, peccabit quidem hic poſterior ex prava animi diſpoſitione, at mente mutata, neuter iterum Miſſam audire cogendus eſt, cum uterque & actum præcepto impoſitum impleverit, & voluntatem implendi, quam antea non habuit, poſtea ſibi aſſumit, & ſic omnia quæ Eccleſia jubet plene ponit. Præterquamquod, ut advertimus locis ſuperius citatis, qui ita agunt vel ſtulti ſunt vel ſcrupuloſi; ſtulti utique, dum quod præceptum eſt exacte ponunt & implent, & ſimul non ponendi animum habent & voluntatem; ſcrupuloſi quia timentes & anxii ne debito modo audiant Miſſam, ad anxietatem tollendam, pellendumque timorem propoſitum concipiunt aliam Miſſam audiendi, quod onus poſtea ſibi ob ſcrupulos grave detrectant. Et quis non videat, cum hiſce imbecillibus mitius eſſe agendum?

Conſectarium Tertium.

III. Præſentes moraliter cenſentur Miſſæ ſacrificio, qui eidem inſervientes coguntur ab Altari recedere, ut aliqua ad Miſſam neceſſaria deferant, puta vinum, aquam, thus, vel ad campanas pulſandas, proinde ab Eccleſia ad ſacrarium, vel ad campanariam turrim diſcurrunt & divertunt, quia licet corpore & phyſica præſentia abſint, adſunt tamen moraliter, & ipſi Sacrificio abſentes etiam inſerviunt. Tres tamen ſunt attendendæ conditiones; 1. ut bona fide procedant, ideſt nec ſine neceſſitate recedant, nec plus morentur quam opus ſit, nec quæ deſunt, parare ex induſtria omiſerint, ut ipſis liceret ab Altari recedere. 2. Ut ſacrarium, vel turris campanarum ſint Eccleſiæ conjuncta. 3. Demum ut modicum ſit tempus receſſus, ſi enim diutius immorandum eſſet, & interim Sacerdos in celebratione Miſſæ progrederetur, profecto Miſſam aliam audire teneretur, ut contigit mihi ruri moranti videre in Clerico, qui cum Miſſæ Parochi inſerviret cum alio Clerico, vix peracta conſecratione domum Parochi adiit, Thuribulum & thus accepturus adhibenda pro ſepultura defuncti poſt Miſſam peragenda & ſic tandiu moratus eſt, ut nonniſi poſt communionem redierit; & tamen ſe Miſſæ præcepto ſatisfeciſſe pertinaciter tuebatur, qui tamen ad aliam audiendam Miſſam a Parocho merito coactus fuit.

Conſectarium Quartum.

IV. Attente Miſſam audiunt, qui Sacrificii tempore actus fidei, ſpei, caritatis, contritionis eliciunt, etiam ordinatos ad Confeſſionem poſt Miſſam habendam. Non vero qui conſcientiam diſcutiunt & examinant ut peccata explorent in Confeſſione pandenda; ſicut nec qui peccata vel confitentur, vel audiunt, quia licet hæc pia opera ſint, omnino tamen mentem a Sacrificio avocant, niſi vel examen breviſſimum foret, vel acceſſus ad Confeſſarium pro ſola petenda & accipienda benedictione, & veniam ſuſcipiendæ Euchariſtiæ. Pari pacto devote ſacrificio aſſiſtunt, qui preces & orationes eo tempore attente recitant, licet ad eas teneantur ex alio præcepto, puta ex onere recitandi horas canonicas. Attendenda tamen in his ad Reg. XII. Tract. de Legib. Diſſert. 3. cap. 9. qua ſtatuimus, quando uno & eodem actu impleri aut non impleri valeant plura legis diſtincta præcepta, colligendum eſſe ex Legiſlatoris mente & voluntate; hinc diximus, unica Miſſæ auditione ſatisfieri non poſſe, & præcepto Eccleſiæ, & præcepto Confeſſarii de Miſſa pro peccatorum ſatisfactione audienda, quam doctrinam puto extendendam ad omnem aliam pœnitentiam a Confeſſario impoſitam, quæ ſemper eſt ſpeciatim & diſtincte peragenda, niſi forte vel aliter Miniſter Sacramenti Pœnitentiæ declaraverit, vel prudenter præſumi poſſit voluiſſe, ut quando injungit pœnitenti quotidianam per annum Miſſæ auditionem; tunc enim in die feſto ad duas audiendas non eſſet cogendus. Quod pariter intelligendum eſt ex voto, qui enim Miſſam audire ex voto tenetur, non huic oneri ſatisfacit per auditionem Miſſæ ex præcepto Eccleſiæ debitam, cum peculiare ſibi onus impoſuerit, ſecus vero ſi per annum quotidianam Miſſæ auditionem voverit, tunc enim ſatisfacit & voto & præcepto in diebus feſtis unicæ Miſſæ præſentia, cum per annum hæc duo onera ſimul neceſſario concurrant, ut diximus etiam Tract. de II. Decal. Præc. Diſſ. 2. cap. 8. conſect. 10. ſatisfaceret proinde qui in Miſſa de præcepto orationes ex voto debitas perſolveret, niſi aliter vovens ſibi ſtatuiſſet, dum hæc duo onera & Miſ-

Miſſam audiendi & orationes recitandi ſociari poſſint, & una Religionis virtute eliciantur.

Conſectarium Quintum.

IV. Plures Theologi docent, muſicos, tympaniſtas, tibicines, chyliaſtas, organœdos ſatisfacere Miſſæ præcepto, ſi dum canunt & inſtrumenta pulſant, ſimul ad ſacrum Altaris officium attendunt, omnes tamen ſubdunt hanc duplicem & ad cantum & inſtrumenti pulſationem, & ad rem ſacram attentionem difficilem eſſe, quamobrem illis ſuadent ut Miſſam audiant. Ipſe puto eſſe diſtinctionem adhibendam, nimirum ſi cantores vel organi pulſatores adeo ſint in ſua arte periti ut modica attentione, & ex continua praxi, & uſu vel canant vel pulſent, puto poſſe ſui muneris exercitium cum debita ſacrificio attentione ſociare; at ſi vel cantus & ſonus in ſe difficiles ſint, & magnam poſtulent cantantis & pulſantis attentionem, ut concentum ſervent, quis non videt, eos certe Miſſæ debitam piam attentionem præſtare omnino non poſſe? Quod verum maxime puto in iis, qui tempore vel conſecrationis, vel communionis vel ſoli, vel duo ſimul concentus canunt, in quibus attendere debent quomodo ſonum illidant, implicent, explicent, ſuſpendant, varient, producant, ſuſpiriis, trepidatione, modulatione exornent; & idem dicendum de tibicinis, fidicinis, chyliaſtis, qui hujuſmodi cantoribus & muſicis ſono & concentu ſe ſociare debent, & modis conformare. His itaque auctor ſum non ut ex conſilio, ſed ad præceptum implendum aliam audiant pie & devote Miſſam. Idem puto dicendum & de eleemoſynarum collectoribus, qui ſi brevi tempore & modica attentione explere munus ſuum poſſint, non abnuo Miſſæ attendere poſſe, at ſi in frequentiſſimo populi concurſu eleemoſynas colligant, adeout vel totam vel maximam Miſſæ partem hoc in opere inſumant, & vigilantibus oculis hac illaque proſpicere debent, ne quem offerre volentem omittant, certe cenſeo non poſſe debitam mentis attentionem Sacrificio præſtare. Nec obſtant & muſicos concentus & eleemoſynarum collectionem in Dei cultum & honorem redundare, nam hoc quidem ultro & lubens concedo, at animadverto qui hæc præſtant, non illum Dei cultum, quem Eccleſia poſtulat, attentum ſcilicet & devotum animum ad Sacrificium præſtare, proinde opus quidem bonum & laudabile perficere, at non illud quod eſt in præcepto, obſtringi proinde ad aliam Miſſam audiendam.

Conſectarium Sextum.

VI. Ut falſa & laxa rejicienda eſt nonnullorum Probabiliſtarum ſententia, qui docent non lethaliter peccare eos, qui in Miſſa fabulantur, legunt, ſcribunt, pingunt, modo hæc interruptim fiant & internam relinquant attentionem, licet illam imminuant. Quandoquidem vel hujuſmodi inopportunæ actiones notabile Miſſæ tempus ſibi uſurpant, vel ſolum breve & modicum. Si primum, jam certum eſt taliter aſſiſtentem Miſſæ præcepto non ſatisfacere, cum integram Miſſam non audiat. Si vero interruptim ſed per breve tempus in hujuſmodi occupetur actionibus, animadvertendum attentionem & tolli eo temporis ſpatio quo operibus illis vacat, & imminui eo tempore quo illis non vacat; nam hujuſmodi actiones mentem de ſe, & indole ſua animum avocant a re ſacra, qui tam facile poſtea colligi & ad ſe redire non poteſt, præſertim ſi ſit diſpoſitus poſt modicum attentionem iterum ad opus per modicum tempus reverti, & rurſus ad attentionem regredi; qui enim hoc pacto Miſſam audiunt, profecto oſtendunt ſe nihil minus velle quam Deo vacare, & revera ferme toto Miſſæ tempore eorum mens diſtrahitur & divagatur, proinde præceptum minime implent.

Conſectarium Septimum.

VII. Non eſt ut falſa & nimis rigida rejicienda illorum Theologorum doctrina, qui aſſerunt peccatores Miſſæ tremendo adſtantes Sacrificio in habituali peccato, ſine ullo pœnitentiæ ſenſu, Eccleſiæ præceptum de audienda Miſſa, non ſicut oportet, implere. Quandoquidem Eccleſia omnibus etiam peccatoribus Miſſæ auditionem præcipiens, illud præcipue jubet, & intendit, ut hoc pium opus præſtent eo quo decet animo pie erga Deum affecto, & dum Sacrificio aſſiſtunt, cum Sacerdote offerente offerant hoſtiam propitiationis pro peccatis, peccata ſua deteſtentur & defleant. Et revera qui in habituali peccato exiſtentes Miſſæ debito modo adeſſe putant, quia exterius corpore compoſiti, & mente orationibus intenta aſſiſtunt, dum tamen animum gerunt habituali affectu peccato inhærentem & firmum, Judam imitari videntur, qui Chriſtum blando vultu, ore ſereno, & amico oſculo excipiebat eo tempore, quo ipſum prodere meditabatur, & milites qui in ſua Paſſione coram ipſo genuflectentes illum ſe adorare ac venerari ſimulabant, dum revera conviciabantur ei, & illudebant. Unde optime ajebat S. Auguſtinos Enarr. in Pſal. 63. *Simulata innocentia non eſt innocentia. Simulata æquitas non eſt æquitas. Sed duplex iniquitas, quia iniquitas eſt & ſimulatio.* Ut itaque hoc præceptum eo quo decet animo, & ad Eccleſiæ mentem impleant peccatores in habituali peccato exiſtentes, debent aliquem actum doloris elicere, vel pium deſiderium concipere obtinendi a Deo gratiam a pravo ſtatu recedendi, & in Dei gratiam revertendi. Hoc eſt minimum quod in Scripturis a populo hoſtias & ſacrificia offerente ante omnia expoſcebat Dominus Iſaiæ 1. *Ne offeratis ultra ſacrificium fruſtra: incenſum abominatio mihi eſt. Neomeniam, & ſabbathum, & feſtivitates alias non feram, iniqui ſunt cœtus veſtri .... Lavamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis: quieſcite agere perverſe, diſcite benefacere.* Quem Prophetæ locum explicans D. Hieronymus ſcribit: „ Omnis
„ conventus, qui non offert hoſtias ſpirituales, nec
„ audit quod in quinquageſimo Pſalmo canitur,
„ *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor con-*
„ *tritum & humiliatum Deus non deſpicies*, abo-
„ minabile eſt Deo. Audiatur etiam Eraſmus Theo-
„ logus certe minime ſeverus, qui in Colloquio
„ cui titulus *Pietas puerilis* ſic pium adoleſcentem
„ reſpondentem inducit. Er. Nihil audio de ſacris.
„ Gerardus. Nec in hac parte mihi deſum diebus
„ præcipue feſtis. Er. In his quomodo te geris?
„ Ger.

,, Ger. Primum omnium excutio me ipſum, num ,, qua peccati labe ſit animus contaminatus. Er. Id ,, ſi comperias quid tum? Subducis te ab Altari? ,, Ger. Nequaquam corpore ſed animo me ſubmo- ,, veo, ac veluti procul ſtans, nec audens attollere ,, oculos ad Patrem Deum, quem offendi, tundo ,, pectus meum dicens illud ex Evangelio cum ,, Publicano: *Domine propitius eſto mihi peccato-* ,, *ri*: deinde ſi ſenſero quempiam offenſum a me, ,, ecce curro placandum e veſtigio ſi licet, ſin mi- ,, nus ſtatuo in animo mihi, cum primum licebit, ,, reconciliare proximum. Si quis offendat me, ,, remitto vindictam, doque operam, ut qui læſit ,, agnoſcat errorem ſuum & reſipiſcat. Sin ejus ,, rei nulla ſpes eſt, vindictam omnem Deo relin- ,, quo ". Hæc ſunt quæ a Chriſtiano peccatore Miſſam audituro ſunt præſtanda, ut ſicut oportet, & juxta Eccleſiæ mentem & præceptum pie ac devote Sacrificio interſit. Abſit tamen ut quis putet, aſſiſtentem Miſſæ ſacrificio in peccato lethali, vel novum peccatum committere, aut non implere abſolute præceptum Eccleſiæ, niſi contritionis & caritatis actum eliciat. Nam ut egregie docet S. Th. 2. 2. q. 44. a. 1. ad 1. *Non requiritur ſtatus gratiæ ad præceptum implendum de aliis virtutibus ab ipſa caritate diſtinctis. Modus* (ſubdit S. T.) *dilectionis non cadit ſub illis præceptis, quæ dantur de aliis actibus virtutum, puta ſub hoc præcepto honora patrem tuum & matrem tuam* (quod & dicendum de præcepto, Memento ut diem Sabbati ſanctifices) *non cadit, quod hoc ex caritate fiat*. Qui hanc quæſtionem fuſius pertractatam videre cupit, adeat Natalem Alex. Tom. 3. Theol. Dogm. Mor. lib. 4. in Decal. Reg. 9. nec non ejus apologeticam epiſtolam 78. Conc. de præcept. Eccleſ. Diſſert. 3. cap. 5. Juveninum de Sacr. Eccl. T. I. cap. 16. q. 16. & ſeq. Auctorem Moralis Chriſtianæ in Dominica Orat. lib. 3. art. 4. punct. 2. Solum declarandum puto hic mentem P. Danielis Concinæ, qui loc. cit. n. 6. ſic doctrinam ſuam concludit: ,, Sententia quam hic docemus .... ,, prout a nobis explicata eſt, cujuſque ſeveritatis ,, ſpecie caret. Quandoquidem non dicimus mor- ,, tale ſacrilegium perpetrare, qui peccato lethali ,, inquinatus Miſſæ aſſiſtit, ſicut graviſſime peccat ,, Sacerdos, qui gravis delicti conſcius Miſſam ,, celebrat, ſed dicimus, Chriſtianum hunc præ- ,, ceptum audiendi Miſſam exterius quidem & ſe- ,, cundum litteram implere, ſecus vero ſecundum ,, ſpiritum & intentionem præcipientis, & ut opor- ,, tet. Dicimus qui cum *actuali* affectu peccati mor- ,, talis Miſſam audit, non levem profanationem ,, committere, infra tamen mortalem culpam ". Puto itaque in his verbis mendum irrepſiſſe, & pro *actuali* affectu, legendum *habituali* affectu, quandoquidem actualis affectus ad peccatum, cum actus jam ſit, ut ex ipſo verbo apparet, eſt in ſe peccatum mortale, & quidem non exterius ſed interius in ipſo animo, mente, & affectu; quando igitur iſte actus in corde exiſtit & elicitur, de ſe omnem pium actum ab anima excludit; non poteſt igitur cum pia attentione & devotione ad Sacrificium quod offertur ſociari; proinde qui actu tempore Sacrificii oblectatur vel de capta vindicta, vel de illicitis guſtatis voluptatibus (hæc enim importat actualis affectus ad peccatum) jam nedum peccat interno peccato, ſed nec debitam habet attentionem ad oblationem & ſacrificium Miſſæ, proinde reus etiam eſt violati præcepti Eccleſiaſtici, ut ipſemet Concina paulo ſuperius cap. 4. n. 2. docuerat de illo, qui pergit ad audiendam Miſſam ob finem pravum aſpectandi impudice fœminam. Et revera ſi quis diutius diſtractus per inutiles cogitationes divagetur, præceptum non implet, multo magis non implet qui ab actuali affectu lethali mente detinetur. Corrigendum itaque laudatum Concinæ dictum, & legendum cum habituali affectu, quippe qui cum actum non importet, ſociari poteſt cum actibus pietatis, & cum attentione & mente devota, unde peccator habitualis impleat quidem materialiter & ad litteram præceptum audiendi Miſſam, at ſpiritum præcepti & Eccleſiæ mentem non attingat. At nec materialiter, nec ad litteram præceptum audiendi Miſſam implet Sacerdos, qui ſacrilege celebrat, cum ipſa Miſſæ celebratio ſit continuum ſacrilegium, & perpetua profanatio Dominici Corporis & Sanguinis, & ſicut præceptum non impletur paſchalis communionis per ſacrilegam Dominici Corporis manducationem, ita nec præceptum audiendi Miſſam per ſacrilegam Sacrificii ſanctiſſimi profanationem.

CAPUT QUARTUM.

De loco & tempore audiendi Miſſam.

D O C T R I N A.

I. *Nonnullorum Theologorum opinio refellitur.*
II. *Quid Eccleſiæ nomine pro Miſſæ auditione intelligatur.*
III. *Quænam ſint publica Oratoria.*
IV. *Quænam privata, & quibus in illis liceat præceptum implere.*
V. *Audienda Miſſa omnibus feſtis diebus.*
VI. *De hora audiendi.*

I. NOn defuere Theologi, qui docuerunt Fideles Matris Eccleſiæ præceptum implere quocumque loco Miſſam audiant, cum Eccleſiæ præceptum nullum verbum habeat de loco, ſed ſolum præcipiat Miſſæ auditionem. Hinc inferebant ſatisfacere huic præcepto audientes Miſſam etiam in privatis Oratoriis; licet enim in Brevibus privata Oratoria concedentibus expreſſe dicatur, non cenſeri illos, qui non ſunt de familia, liberos ab obligatione audiendi Sacrum in Eccleſia, ajebant tamen ideo additam hanc clauſulam ne præjudicium inferatur, ſi forte alicubi jus, conſuetudo, præceptum extet de audienda Parochiali Miſſa, cui conſuetudini, juri, vel præcepto nullum inferre detrimentum innuit Pontifex in Brevi concedendo; quamobrem concludunt, cum in præſenti Eccleſiæ diſciplina nullum ſit præceptum de Miſſa in propria Parœcia audienda, liberum erit cuique eam audire ubicumque celebretur. Verum hæc ſententia omnino rejicienda eſt tanquam falſa & improbabilis. Cum enim Pontifex diſertis verbis declaret illos, quibus privilegium Oratorii conceſſum non eſt, non eſſe liberos ab obligatione Miſſam audiendi in Eccleſia, aperte indicat fideles omnes, niſi ſpeciali donentur privilegio, teneri

ad Miſſam in Templo & Eccleſia audiendam, alioquin præcepto minime ſatisfaciant.

II. Nomine vero Eccleſiæ non ſolum Templum intelligitur, ubi ſacræ peraguntur functiones, ſed Eccleſiæ & Oratoria quæ publica ſunt, & habentur. Hinc de neceſſitate præcepti Eccleſiaſtici fideles non tenentur Miſſam audire in propria Parochia, ut declaravit & definivit Sapientiſſimus Pontifex Bened. XIV. in ſuo de Synodo præclaro opere lib. 11. cap. 14. ubi poſtquam n. 7. oſtendit jure communi cautum eſſe, ut ſinguli fideles diebus feſtis Miſſæ adſint Parochiali, n. poſtea 8. ſcribit, huic conſuetudini, & antiquis ſanctionibus derogatum nunc eſſe non ſolum contraria conſuetudine, ſed pluribus poſteriorum Pontificum conſtitutionibus, quibus aperte declararunt fideles Eccleſiæ præcepto ſatisfacere, ſi Miſſæ interſint vel in aliis Parœciis, vel in Eccleſiis Regularium. Dein n. 9. Juvenini & Van-Eſpen opinionem rejicit putantium præfatis Conſtitutionibus non eſſe juri communi audiendi Miſſam in propria Parœcia derogatum, cum in illis clauſula ſit appoſita, *dummodo audientes extra propriam Parochiam id non faciant in contemptum Parochialium Eccleſiarum*, cum, ut ipſis videtur, impoſſibile ſit contemptum abeſſe in iis, qui abſque ulla rationabili cauſa a propria ſe ſubducunt Parochia. Egregie enim animadvertit ſapientiſſimus Pontifex, hac interpretatione Summorum Pontificum indulta penitus everti, cum nullo unquam opus fuerit privilegio, ut fideles legitima urgente cauſa alienam adirent Eccleſiam, ut ibi Miſſæ aſſiſterent Sacrificio. Quamobrem nomine contemptus deſignari actum aliquem diſtinctum ab ipſa auditione Sacri extra Parochiam, quo quis ſive expreſſe ſive tacite ſe a proprio Paſtore averſum oſtendat, quod minime ſequitur in illis, qui vel devotionis cauſa, vel majoris commodi gratia Miſſam in Eccleſiis Regularium audiunt. Poſtea vero n. 10. oſtendit ex pluribus Theologis; in præſenti Eccleſiæ diſciplina integrum eſſe omnibus in qualibet Eccleſia, modo non ſit Capella, ſeu Oratorium privatum, Sacris Myſteriis intereſſe, cum enim verſemur in lege mere Eccleſiaſtica, etiam Juveninus admittit, potuiſſe legitima præſcriptione abrogari, & Van-Eſpen, quamvis eam in Belgio minime abrogatam contendat, fatetur ſolere Epiſcopos monere quidem atque hortari, nullo vero judiciali actu populum compellere ad interveniendum Miſſæ Parochiali. Tuta itaque eſt hæc ſententia, quæ docet, fideles poſſe audiendæ Miſſæ Eccleſiaſticum præceptum implere in quacumque publica Eccleſia ſive Oratorio ſive Capella; nec ut declaravit Alexand. VII. in ſuo ad hoc emiſſo Decreto an. 1619. die 30. Januarii, nullam cenſuram mereri qui docent, in foro conſcientiæ nullum teneri in diebus feſtis Parochiæ ſuæ intereſſe ad Miſſam audiendam.

III. Oratorii autem ſive Capellæ publicæ nomine intelliguntur 1. illæ, quæ publice patent, utpote in loco publico erectæ auctoritate Epiſcopi, habentque oſtium in via publica, & campanam publicam ad populum convocandum, ubi non una tantum, ſed plures celebrari poſſint Miſſæ. 2. Oratoria & Capellæ Epiſcoporum nedum in Palatio urbano, ſed etiam in domibus ruſticis, ubi ſe recipiunt aliquando vel ad ſolamen, vel ad temporalium Eccleſiaſticorum proventuum curam. 3. Oratoria etiam S. R. E. Cardinalium publica habentur, in quibus fideles Miſſam audientes in die feſto ſatisfaciunt præcepto Eccleſiæ, ut declaravit S. Congreg. Concilii 17. Febr. 1623. & Congreg. Epiſcoporum 22. Septembris 1640. 4. Publica etiam ſunt & habentur Capellæ & Oratoria Regularium ſive in Sacriſtia, ſive in Capitulo, ſive in alio Monaſterii loco firmiter erecta, ut optime oſtendit & probat Paſſerinus Tom. 8. Tr. 7. q. 3. n. 11. ſcribens: „ Oratoria & Capellæ erectæ intra Monaſterium Regularium non ſunt omnino „ extra Eccleſiam, ſed intra Eccleſiam cenſendæ „ ſunt, & ideo non eſſe contra Concil. Trident. „ ſi hujuſmodi Oratoria vel Capellæ de licentia „ Prælatorum regularium, ad quos illam dare „ pertinet, erigantur, & in eis Miſſa celebretur „ in terminis privilegiorum, quæ in hac parte „ non ſunt revocata “. 5. Noviſſima etiam conceſſione Benedicti XIV. publica etiam habentur Oratoria FF. Prædicatorum „ erecta & exiſtentia „ in domibus, poſſeſſionibus, & membris ad Conventus Ordinis nunc & pro tempore ſpectantibus & pertinentibus, quæ ab Ordinariis locorum juxta jus viſitari & approbari ſoleant, debeantque, licet ab illis nec viſitata nec approbata fuerint, nihilominus Sacroſanctum Miſſæ Sacrificium tum per Regulares ſive ejuſdem, „ ſive alterius Ordinis, quam ſeculares Presbyteros tuto celebrari poſſit, Miſſamque ibi audientes in diebus feſtis præcepto Eccleſiæ hac „ de re edito ſatisfacere intelligantur, abſque tamen ullo jurium Parochialium præjudicio “: verba ſunt Conſtitutionis datæ 22. Junii 1755. incipientis: *Exponi nobis*, & habetur integre inſerta Actis Capituli Generalis 1756. Romæ celebrati. In his omnibus itaque Capellis & Oratoriis qui Miſſæ interſunt, præceptum implent Eccleſiaſticum Miſſæ auditionem in die feſto præcipiens.

IV. Oratoria vero privata illa dicuntur, quæ privatis in domibus ſola ſecularium Dominorum poteſtate eriguntur, quæ ſunt omnibus conceſſa & permiſſa jure communi, ſed ad orationem tantum, non vero ad Miſſæ celebrationem, niſi ex privilegio a ſolo Summo Pontifice concedendo, ut habetur in Cap. de Conſecr. diſt. 1. c. 33. ubi ſic ſtatuitur: „ Unicuique fidelium in domo ſua Oratorium licet habere, & ibi orare, Miſſas autem „ ibi celebrare non licet “. Quando vero a Summo Pontifice licentia conceditur ut vel Oratorium erigi poſſit, vel jam erecto Miſſa celebretur, tunc omnes ſunt clauſulæ & conditiones ſervandæ, quæ in Brevi conceſſionis præſtituuntur, quas expendemus ſuo loco, quando de Sacramento Euchariſtiæ agemus. Interim dicimus 1. facultatem concedendi ut Miſſa in Oratorio celebretur ſolum illis convenire, quibus Breve privilegii conceſſum eſt, ſive a tergo Brevis numerentur, ſive in ipſo Brevi tali poteſtate donati deſignentur, ut declaravit Summus Pontifex Benedictus XIV. in ſua Encyclica data die 2. Junii 1751. §. 15. & 16. Hinc Sacerdos, qui ſine illorum præſentia celebrat, graviter peccat, niſi ſpeciali donetur privilegio perſonali celebrandi in Oratoriis privatis, & illi qui Miſſæ adſunt præcepto non ſatisfaciunt. 2. Illos dumtaxat præceptum implere, qui in Brevi deſignantur, & ferme ſemper hi ſunt 1. omnes de fami-

familia Privilegiati. 2. Hoſpites nobiles. 3. Familiares & ſervi, qui actu ſunt vel ipſi domino, vel alicui de familia neceſſarii, cujuſmodi ſunt nutrices, quæ pueros alere, vel cuſtodire debent, quæ infirmum deſerere non poſſunt, & ſimilia. 3. Cum de jure communi cap. 1. Sicut, & cap. Unicuique diſt. 1. de Conſecrat. & juxta Tridentinæ Synodi mandatum ſeſſ. 22. de obſerv. & evitan. in celeb. Miſſ. Miſſa ſit celebranda & audienda in Eccleſia, Indultum Oratorii privati tanquam odioſum, & divini cultus imminutivum, eſt ſtricte & non late interpretandum, ut egregie animadvertit Fagnanus, adeoque extendi non debet ultra privilegiatos, & miniſtros minime neceſſarios.

V. Quoad tempus vero, Miſſa eſt de præcepto audienda omnibus diebus feſtis ſive Eccleſiæ univerſalis, ſive particularis alicujus Diœceſis vel civitatis. Non vero in feſtis ſive ex voto, ſive ex devotione, ſive juſſu ſecularis poteſtatis inſtitutis. Hinc præceptum Miſſæ audiendæ non urget nec in vigilia Nativitatis Chriſti, niſi Dominica ſit, nec in poſtremis tribus diebus hebdomadæ majoris, nec in primo die Quadrageſimæ, nec in diebus Rogationum. Si vero feſta S. Joſeph, vel Annuntiationis inciditur feria ſexta in Paraſceve vel Sabbathi Sancti, tunc cum eorum ſolemnitas transferatur in feriam ſecundam poſt Paſcha: transfertur etiam Feſtum cum onere audiendi Miſſam, & abſtinentiæ ab operibus ſervilibus: at ſi in aliis diebus majoris hebdomadæ incidant, transfertur quidem Officium Eccleſiaſticum, & feſtus dies habetur in quo audiendum eſt ſacrum.

VI. Quoad horam vero audiendi Miſſam, cum nulla præfinita habeatur, ſat eſt ſi fideles Miſſam audiant ab hora, qua ex præſcripto communi Eccleſiæ, vel fortaſſis ex aliquo ſpeciali privilegio incipit tempus ad Miſſæ celebrationem deſtinatum uſque ad ejus terminum, qui de jure communi eſt paulo ante auroram, & paulo poſt meridiem, in quibuſdam autem Eccleſiis & locis ex privilegio conceſſum eſt celebrare per horam ante auroram & poſt meridiem. Immo ubi ex privilegio in Vigilia Nativitatis Domini Miſſa celebratur ante mediam noctem, qui ſacrificio interſunt, præceptum eccleſiaſticum implent pro ipſo die Natalis Domini, in quo licet omnibus Sacerdotibus conceſſum ſit tres Miſſas celebrare, fideles tamen præcepto ſatisfaciunt ſi unam audiunt, ut diximus cap. 2. Conſect. 4. Minime vero præceptum implet qui in vigilia Nativitatis Domini in dominicam diem cadente Miſſæ adeſſet, quæ celebratur ante mediam noctem, hora ſcilicet tertia, vel quarta noctis, cum Miſſa, quæ celebratur, non ad vigiliam pertineat, ſed ad feſtum Natalis Domini, eſt enim Miſſa de Nativitate. Qui Miſſæ auditionem poſt meridiem differunt, peccare poſſunt etiam lethaliter, ſi periculo ſe exponant non audiendi Miſſam, licet fortaſſis ex aliquo fortuito caſu contigerit inveniſſe Sacerdotem ſero celebrantem juxta ea, quæ cap. 2. Conſ. 4. diximus. Qui probe noverit niſi valde mane ſurgat vel Miſſam non auditurum, quia unica eſt in loco Miſſa, vel ab ejus auditione aliis horis impediendum, tenetur ſurgere ut Miſſæ interſit, quia illa eſt unica.

CAPUT SEXTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quando liceat præceptum implere Miſſam audiendo in loco minime ſacro.*

II. *Num ſatisfaciat præcepto qui Miſſam audit ex feneſtra.*

III. *Num ſatisfaciant audientes extra propriam Parochiam.*

IV. *Qui privilegio donati ſunt Oratorii domeſtici, tenentur Miſſam audire in die feſto.*

V. *Quando ſatisfaciant præcepto qui Miſſam audiunt in Oratorio privato ob Eccleſiæ diſtantiam.*

VI. *Celebrantes in privatis Oratoriis licentiam obtinere debent a ſuis Superioribus.*

Conſectarium Primum.

I. Ex privilegio & Apoſtolicæ Sedis conceſſione licitum eſt etiam in loco minime ſacro & Miſſam celebrare, & præcepto eam audiendi ſatisfacere vel omnibus vel aliquibus tantum. Nam militibus conceditur, ut in caſtris & campo audire Miſſam poſſint etiam præ foribus ſtantes Tabernaculorum; ſimiliter & exiſtentibus in navi, in qua conceſſum eſt altare erigere, immo & ſtantibus in litore niſi adeo diſtent ut pene nihil videant aut percipiant, cum exiſtentibus in navi moraliter conſocientur in aſſiſtentia Sacrificii. Similiter in locis infidelium, in quibus liberum non conceditur & publicum Religionis exercitium, poſſunt Paſtores & Miſſionarii vel in campo ſub dio, vel in privatis domibus Miſſam celebrare, cui qui aſſiſtunt implent præceptum; immo cum hujuſmodi privilegia non ſint quoad aſſiſtentes aliqua limitatione affecta, præceptum implebunt qui Miſſam audiunt cum militibus & cum navigantibus, licet ipſi nec milites ſint, nec navigantes. Denique quibus conceſſum eſt altaris portatilis privilegium, illud erigere poſſunt etiam extra locum ſacrum, dummodo tamen decens ſit, & Miſſam audiendo præceptum implere, ſervatis tamen conditionibus & limitationibus in Brevi appoſitis, quoad locum, tempus, & perſonas.

Conſectarium Secundum.

II. Libenter conſentiunt Theologi eos vere eſſe præſentes Miſſæ, qui illam audiunt ex feneſtra ſuæ domus cum Eccleſia ipſa conjuncta, & reſpiciente in ipſam Eccleſiam, quia moraliter præſentes ſunt, & cum aliis fidelibus conjuncti, cum quibus unum morale corpus efficiunt, & ſimul facile & vident & fortaſſis etiam audiunt, quæ præſtat & legit Sacerdos. At ſi inter Eccleſiam & domum mediat via, etiam anguſta, licet videat altare & Sacerdotem celebrantem, plures ſunt, inter quos Concina, Cuniliati, Ferraris, aliique bene multi, qui putant non implere præceptum audiendi Miſſam, quia inquiunt nec phyſice neque moraliter ſunt Sacrificio præſentes: non phyſice, quia revera corpore non ſunt in Eccleſia; non moraliter, nam via intermedia, licet an-

anguſta, omnino Eccleſiam a domo dividit, & aſſiſtentes Sacrificio in Templo ab iis, qui per præfatam feneſtram Miſſam audiunt, diſſociat, proinde cum illis unam moralem ſocietatem conſtituere non poſſunt. At diſſentit Clariſſimus Franzoja, & quidem meo videri non contemnendis argumentis, quæ hujuſmodi ſunt. 1. Eccleſia ſolum jubet, ut Miſſa integra audiatur pie & devote, de loco autem nihil ſtatuit, præcipit, aut vetat (exceptis privatis Oratoriis) licet ergo omni loco Miſſæ intereſſe, dummodo & actiones Sacrificii diſtincte videantur, & fortaſſis ipſius celebrantis verba audiantur. 2. Corporalis præſentia in loco non per ſe requiritur, ſed ſolum ut Miſſa audiatur, & Sacerdos Sacra Myſteria peragens videatur, ergo ſi etiam ſine corporali præſentia in loco & Sacerdos celebrans videtur, & Sacræ actiones percipiuntur, jam in præcepto amplius non eſt præſentia corporalis. 3. Moralis conjunctio cum cæteris aſſiſtentibus tunc ſolum neceſſaria eſt, quando ob frequentiam adſtantium, & diſtantiam celebrantis non alio modo cum Sacrificium offerente conjungi poſſunt aſſiſtentes, proinde ſi e prædicta feneſtra audiens Miſſam non viſo nec altari, nec Sacerdote, ſed ſolum ex aſſiſtentium motibus Miſſæ cæremonias perciperet, profecto præcepto non ſatisfaceret, cum tunc moraliter non conjungeretur nec aſtantibus nec celebranti, at quando ipſe per ſe ſuis oculis ſacrificantem Sacerdotem intuetur, & fortaſſis verba audiret, jam omnino independenter a cæteris adſtantibus Miſſæ intereſſet, & præcepto ſatisfaceret. 4. Denique rei cuicumque videndæ vel audiendæ aliquis non ſolum moraliter ſed phyſice præſens dicitur, quando ipſam rem & oculis ſuis intuetur, & aure percipit. Porro Miſſæ Sacrificium eſt res oculis videnda, mente contemplanda, auribus percipienda, hæc omnia præſtat qui per præfatam feneſtram Miſſæ intereſt, ergo phyſice illi præſens eſt, & præcepto ſatisfacit. Et revera ſi quis e præfata feneſtra videret hominem hoſtem ſuum interficientem, & miſelli auxilium implorantis vocem audiret, nonne abſque ullo mendacio in judicio ſacramento teſtari poſſet ſe cædi præſentem fuiſſe, nonne perjurus eſſet ſi obtentu defectus præſentiæ & moralis & phyſicæ juraret ſe cædi nullo modo interfuiſſe, & haberet tanquam omnino abſentem? Quis hoc credat vel ſentiat? Nimis igitur materialiter præſentiam expoſcere videntur laudati Auctores, cum aſſiſtentes e laudata feneſtra a legitima & ab Eccleſia præcepta auditione Miſſæ excludunt. Fallitur autem Concina dum aſſerit, Tamburinum lib. 3. de Sacrificio Miſſæ huic contrariam opinionem defendere tanquam probabiliorem, nam Tamburinus non in Tract. de Sacrificio Miſſæ hanc quæſtionem verſat, ſed de 4. Decalogi præcepto cap. 2. n. 14. ubi pro certo habet, audientem e præfata fineſtra Miſſæ præcepto ſatisfacere, & in ſui favorem citat Cardinalem de Lugo diſput. 22. de Euchariſt. ſect. 2. nu. 20. idem omnino ſentientem. His tamen non obſtantibus fatendum, aliquid eſſe concedendum communi hominum ſenſui & judicio; porro communiter a Theologis, immo & ab ipſis rudibus præſens non reputatur moraliter, qui e præfata feneſtra Miſſam audiret, quandoquidem, ut ipſe fatetur Franzoja, omnes, niſi neceſſitas aliud expoſcat, Miſſam die feſto audituri Eccleſiam aut loca propria *ad hoc deſtinata* ingredi debent quoad fieri poteſt, ne periculum violandi præceptum ſubeant. Porro laudata feneſtra dici non poteſt locus deſtinatus ad Miſſam audiendam, ergo ſaltem dubium eſt, num præcepto ſatisfaciat, proinde tutior pars eſt eligenda, & Templum adeundum ad Miſſam audiendam; itaut qui bona fide eo modo Miſſæ interfuit, non ſit lethalis criminis culpandus, ſed monendus ut impoſterum ab eo audiendi modo abſtineat.

Conſectarium Tertium.

III. Licet conceſſum ſit in præſenti Eccleſiæ diſciplina fidelibus omnibus, ut Miſſæ audiendæ præcepto ſatisfaciant etiam extra propriam Parœciam, ſunt tamen a Sacris Pœnitentiæ Miniſtris monendi omnes, & præſertim ruſtici, ut Parochiali Miſſæ interſint præſertim Dominicis diebus, aliiſque per annum præcipuis ſolemnitatibus, tum ad debitam exhibendam Paſtoribus ſuis reverentiam, tum ut Catechiſmo & Paſtorali inſtructioni interſint, tum ut ſi forte contrahenda publicentur Matrimonia, de iis conſcii ſint, & ſi quæ norunt impedimenta detegere poſſint. Immo & cogendi ſi forte doctrinæ Chriſtianæ ignorantia laborent, quam non alio meliori modo expellere poſſint quam Parochiali Miſſæ aſſiſtendo, omnibuſque conſiderandum proponant quod ſapientiſſime ſimul & piiſſime docet S. Carolus Borromæus in ſuo IV. Concilio Mediolanenſi, nimirum „ non ſolum Parochialem Ec„ cleſiam ſibi datam eſſe, in qua primum Baptiſ„ mo ſuſcepto Chriſto Domino renati aliis Sacra„ mentis aluntur ad perpetuam ſalutem, ſed Pa„ rochum etiam Sacerdotem ſibi loco parentis eſ„ ſe debere, quem diligant, colant, atque obſer„ vent, hoc ſibi proponentes illum pro fidelibus „ ſibi commiſſis apud Deum internuncium, ac de„ precatorem eſſe, divinæ legis interpretem, diſ„ penſatorem Myſteriorum Dei, chriſtianæ vitæ „ & morum diſciplinæ Magiſtrum, a quo omne „ petant pie recteque vivendi conſilium, ac deni„ que Miniſtrum omnium fere, quæ ad ſalutem „ eis neceſſaria ſunt ". Sicut pariter monendi magnates, nobiles, aliique publica habentes præſertim in villis Oratoria, ne permittant Miſſam celebrari niſi poſt expletam Parochialem Miſſam, ne ab ea audienda villici nacti occaſionem brevioris Miſſæ, abſtineant, & a propria Parochia avertantur, ut fere in omnibus Synodis optime monent, & ſtatuunt Epiſcopi, quibus omnino parendum eſt.

Conſectarium Quartum.

IV. Qui privilegio gaudent Oratorii domeſtici, vel altaris portatilis, ſi forte legitime præpediantur Miſſæ in publicis locis celebratæ intereſſe, tenentur ad curandum, ut Miſſa vel in oratorio, vel in altari portatili celebretur, cui ipſi aſſiſtentes præceptum impleant Miſſam audiendi in die feſto. Contrariæ opinioni adhærent communiter Probabiliſtæ, qui etiam opinionem ſuam nedum ut veram, ſed & communem appellant, his permoti rationibus. 1. Quia nemo cogitur uti privilegio ſibi conceſſo, quod ad commodum conceſſum eſt, non ad onus & incommodum. 2. Quia donatus hoc

hoc privilegio non tenetur pretium ſolvere, ut Miſſam ſibi procuret, & ſtipendium dare Sacerdoti celebranti, cum jam alias legitime ſit a præcepto Miſſæ audiendæ præpeditus. Verum hæc argumenta adeo mihi videntur infirma & imbecilla, ut hanc doctrinam nec tenuiſſime probabilem reddere poſſint. Nam 1. Privilegia Oratorii & altaris portatilis ad devotionem quidem fovendam, & pietatem promovendam conceduntur, ſed præſertim ad præcepta tum divina tum Eccleſiaſtica promptius & alacriori animo implenda utpote commodiori & ſuaviori modo. Tenentur igitur qui præfato privilegio donantur eo uti in diebus feſtis, non quia ſit illis oneroſum, ſed quia urget præceptum Miſſam audiendi eo meliori modo, quo quilibet poteſt; poteſt autem infirmus abſque incommodo, & facillime Miſſam in privato Oratorio vel altari portatili celebratam audire; ergo tenetur præceptum implere, proinde Miſſam ſibi procurare. Onus autem ſtipendii Sacerdoti celebranti ad ſuam ſuſtentationem elargiendi adeo leve eſt & tenue, ut illo abuti ad Miſſam non audiendam ſolius avaritiæ effectus ſit, proinde non excuſat, immo & avaritiæ & irreligionis accuſat, præſertim cum hujuſmodi privilegia non niſi nobilibus & divitibus concedantur, quibus illius eleemoſynæ largitio facilis omnino eſt & levis; nam caſus, quo nonniſi graviſſimi ſtipendii ſolutione accerſiri poſſit Sacerdos, qui Miſſam celebret, rarus adeo eſt, ut regulam efformare non poſſit, cum regulæ juxta id quod communiter accidit, non quod raro evenit, ſtatuantur. Denique nonne privilegii beneficium ſentiunt qui domi in privato Oratorio abſque incommodo Miſſæ adeſſe poſſunt, ad hoc enim privilegium petunt? æquum igitur eſt, ut & onus ſentiant accerſendi Sacerdotem, cui celebranti in die feſto juxta Eccleſiæ præceptum aſſiſtant. At inquiunt Salmanticenſes: ,, Privilegium celebrandi ,, Miſſam in Oratorio privato eſt odioſum, legi ,, communi adverſum, reverentiæ Sacramenti pa- ,, rum conforme, ergo illo uti nemo cogendus eſt ". Utique ad illud impetrandum nemo cogendus, at impetrato privilegio odioſo, legi communi adverſo, reverentiæ Sacramenti parum conformi uti licebit pro libitu ad proprium commodum, & quando præceptum urget Miſſam audiendi uſus privilegii omitti poterit, & potius omittenda Miſſæ auditio, quam ejus celebratio in Oratorio privato? Quis hoc ſibi perſuadeat? Hæc mihi adeo abſona & abſurda videntur, ut vix in mentem venire viro pio & religioſo Deumque timenti crederem poſſim.

Conſectarium Quintum.

V. Non omnino certam & veram puto doctrinam Lucii Ferraris Verb. Miſſ. art. 16. n. 24. abſolute affirmantis, in Oratorio rurali ultra dimidium milliare ab Eccleſia diſtante ſatisfacere præcepto Eccleſiæ omnes familiares eam audientes. Nam in Brevi Oratorium concedente non attenditur diſtantia Parochialis vel alterius publicæ Eccleſiæ, ſed ſola & mera neceſſitas Privilegiati, qui tempore Miſſæ, vel pro ſe, vel pro familia, familiaribus eget, ſi enim non indiget, Eccleſiam adire tenentur. Nec certa & abſolute vera eſt ratio ab eodem Auctore citatâ, omnes familiares habendos eſſe tanquam actu neceſſarios, quia propter talem diſtantiam, & longam moram acceſſus & receſſus ſervitium domini detrimentum patitur. Nam dato etiam dominum ob famulorum per duas horas abſentiam aliquod detrimentum pati, nonne illud libenter ſubire debet, ut familiares ſui Eccleſiæ præceptis obtemperent? Præterea hoc qualecumque detrimentum reſpectivum eſt, non abſolutum, dominus enim, qui unum vel alterum ſervum, vel dumtaxat ſervam habet & ancillam, fortaſſis ambobus carere tanto tempore non poterit ſine familiæ incommodo, at qui plures habet, nullum detrimentum patietur, cum non ſemper ſervi in familiæ ſervitium occupentur, ſed multum otii habeant præſertim diebus feſtis. Attendenda eſt igitur neceſſitas dominorum, quæ vere eo tempore omnium familiarum expoſcat ſervitium, non abſolute pronuntiandum, ſolam Eccleſiæ diſtantiam hanc inducere neceſſitatem. Quod & pariter intelligendum eſt & de tempore hyemali, & de magna pluvia cadente, nam iterum repeto, non familiarium & ſervorum incommodum ſpectandum eſt, ſed neceſſitas ſervitii eo tempore domino vere præſtandi. Ipſemet ruri cum nobili familia diutius verſatus ſum, quæ plures famulos & ancillas ſuo mancipatos ſervitio habebat, & illos in duas dividebat partes, quorum altera Eccleſiam valde mane adibat, eaque revertente altera pars circa meridiem ad Miſſam audiendam pergebat, & ſic nec neceſſario carebat ſervitio, & familiares Eccleſiæ præcepto obtemperabant; Oratorii autem privati Miſſæ nonniſi una ex ancillis & ſervus qui Miſſæ inſerviebat aſſiſtebant. Cur autem ita & fieri non poſſit, & etiam ſub præcepto non debeat, vix percipio.

Conſectarium Sextum.

VI. Sacerdotes, qui in privatis Oratoriis celebrant, ſi ſeculares ſint ab Epiſcopo, ſi Regulares a proprio Superiore licentiam celebrandi in iis & petere debent & obtinere. Ita aperte declarat & ſtatuit Pontifex in privilegio Oratorii privati, in quo diſertis verbis dicitur: *Concedimus & indulgemus, ut in privato . . . Oratorio, . . . per quemcumque Sacerdotem ab eodem Ordinario approbatum Secularem, ſeu de Superiorum ſuorum licentia Regularem celebrari facere libere ac licite poſſis.* Scio Tamburinum docere, ſufficere generalem eam approbationem, quam obtinet quilibet Sacerdos ſive ſæcularis ſive regularis in ſua ordinatione, celebrandi in omni loco ad Sacrificium deſtinato; vel illam ſpecialem tacitam, per quam Sacerdos nulla vel Epiſcopi, vel Superioris regularis celebrandi prohibitione detinetur. At hanc ſufficere non puto, quandoquidem generalis illa, & tacita hæc licentia neceſſaria requiritur pro celebratione in quocumque Templo ſive Oratorio etiam publico, cum celebrare non poſſit valide niſi qui Sacerdos eſt, & licite niſi qui nulla prohibitione detinetur, ſpecialis igitur aliqua requiritur a Pontifice, qui Oratorium concedit, licentia pro Sacerdote ſeculari & regulari ut poſſint licite in privato Oratorio celebrare, alioquin plane ſupervacanea eſſet apposita conditio contra regulam a Gloſſa ſtatutam cap. *ſolitæ* lib. 17. tit. 39. cap. 6. *ad dictio-*

nem tanquam: „nulla dictio debet vacare in reſcri„pto, alioquin fruſtra membranas occupat“. Nec obſtat praxis Sacerdotum etiam piorum & timoratæ conſcientiæ, quia fortaſſis ad hanc clauſulam non advertunt, vel eam ignorant. Non tamen peccati lethalis damnarem Sacerdotem ſine hujuſmodi ſpeciali licentia celebrantem, cum præfata verba non rigoroſum contineant præceptum, nec ulla indicatur pœna omittenti, niſi forte ex contemptu licentiam petere ſciens & volens omitteret.

CAPUT SEPTIMUM.

De cauſis legitime excuſantibus a præcepto audiendi Miſſam in die feſto.

DOCTRINA.

I. *Cauſæ enumerantur excuſantes a præcepto audiendæ Miſſæ.*
II. *Quando moralis impotentia excuſat.*
III. *Num & quando caritas a præcepto eximat.*
IV. *Qui ex officio excuſantur ab audienda Miſſa.*
V. *Num ignorantia excuſet.*
VI. *Num conſuetudo.*
VII. *Num pudor & verecundia.*
VIII. *Qui Miſſam audire non poteſt, ad alia pia opera tenetur.*

I. TRes a Theologis aſſignantur cauſæ ab auditione Miſſæ excuſantes, nimirum impotentia, caritas, officium, quibus & nonnulli conſuetudinem addunt, quæ tamen potius corruptela dicenda eſt, ut videbimus. Impotentia alia phyſica eſt, alia moralis. Phyſica, quæ & naturalis dicitur, legitima eſt cauſa omiſſionis Miſſæ audiendæ, cum ad impoſſibile nemo teneatur. Hinc excuſantur infirmi, in carcere detenti, vel domo incluſi ſive juſte, ſive injuſte, navigantes in mari, qui in terris Infidelium degunt, ubi vel Sacerdotes non adſunt, vel celebrandi libertas non conceditur; ſi tamen carceribus incluſis conceſſum foret Capellam adire, vel e feneſtra Miſſæ adeſſe, tenerentur præcepto, ſicut & navigantes, qui privilegio donati Sacerdotem habent in navi celebrantem. Cum vero id, quod ſine peccato fieri non poteſt, impoſſibile merito dicatur, a Miſſæ auditione excuſantur interdicti, vel in loco interdicto morantes, item & excommunicati, dummodo tamen ipſi in cauſa non ſint vel interdicti vel excommunicationis, a quibus ſi vellent abſolvi poſſent, tunc enim ſunt in cauſa ſuæ voluntariæ impotentiæ.

II. Impotentia vero moralis conſiſtit in gravi difficultate vincenda, vel magno detrimento & damno ſubeundo ad Miſſam audiendam. Quamobrem legitime diſpenſati ab hoc præcepto cenſentur convaleſcentes, qui ſine periculo domo exire non poſſunt, & quando peſtis graſſatur, vel hoſtium incurſus prudenter timetur. Mulieres prægnantes partui proximæ, & per aliquod tempus poſt partum, quod ex egreſſu in publicum grave damnum merito timent. Puellæ, quæ ex occulta fornicatione prægnantes de ſua fama periclitarentur, ſi ad Eccleſiam accederent, dummodo tamen eadem de cauſa nec in publicum prodeant, ſed domi maneant, fruſtra enim periculum famæ amittendæ timerent in Eccleſia, quod non paverent in vicis, plateis, aliiſque publicis locis. Nonnulli eximunt etiam uxores, quæ a marito ob zelotypiam Eccleſiam adire impediuntur ad Miſſam audiendam, & ſi uxor exire velit, in blaſphemias, imprecationes ex gravi ira prorumpunt. Sed hic notandum quod diximus de ſcandalo cap. 19. confeſſ. 12. ſcilicet, hocce maritorum ſcandalum utpote phariſaicum eſſe omnino contemnendum, præſertim ſi uxor ſe paratam dicat Templum adire cum ipſo marito, & inibi ab eo non ſeparari. Juſtius excuſantur Patres-familias, qui timent, ne, ſi domo diſcedant, graves in familia oriantur rixæ, jurgia, diſſenſiones, & alia mala, ut diximus lo. I. conſ. 13. S. Antoninus in Sum. p. 2. tit. 9. cap. 10. etiam itinerantes ab auditione Miſſæ excuſat, quando *ex neceſſitate iter habentes in aliorum ſocietate, qui nolunt expectare Miſſam, & ſine ſocietate illa non bene poſſunt iter facere, vel quia ignorant viam quæ difficilis eſt, & periculoſa, vel quia non eſt tuta a latronibus, vel quia ab illis habent expenſas itineris* (quas tamen aliunde obtinere non poſſint) *& hujuſmodi, excuſantur hi ſine dubio*. Diſtantia etiam a loco Miſſæ, & itineris difficultas ob pluvias ingruentes, niveſque vel labentes, vel lapſis excuſare poteſt. Sed hoc reſpective, non abſolute eſſe poteſt legitimum Miſſæ audiendæ impedimentum, nam diſtantia trium millia paſſuum, quam ſufficiens impedimentum nonnulli Theologi cenſent, tale quidem eſſe poteſt reſpectu ſenis, puellarum, & etiam feminæ, ac tale profecto non eſt reſpectu ruſtici vel alterius hominis juvenis robuſti & bene valentis, qui ad inviſendam amaſiam, vel ad venationem exercendam longius etiam iter non reformidant.

III. Caritas quoque, quæ virtutum omnium princeps eſt, & regina, ab auditione Miſſæ excuſat matres, quæ domi filias relinquere non poſſunt, nec ſecum ad Templum ducere, ſicut & nutrices ac famulas, quæ lactentes & parvulos nec domi relinquere, nec ſecum deferre poſſunt. Qui infirmis graviter morbo affectis & in vitæ periculo verſantibus aſſiſtere debent, qui propterea ex famuli abſentia grave malum pertimeſcerent. Item ſi incendium extinguendum occurrat, vel vaſa domorum a flammis eripienda, ſicut & ad avertendum quodcumque aliud grave damnum ſive ſpirituale ſive corporale proximi. Non tenetur tamen, ut plures docent Theologi, immo nec debet puella, vel venuſta mulier ab audiendo Sacro abſtinere ex caritate, quia vel in via, vel in Eccleſia ſit impudice a juvene vel a viro aſpicienda vel concupiſcenda, quia, ut diximus de ſcandalo cap. 18. reg. 2. & ſeq. ſcandalum quidem puſillorum eſt vitandum, at ſcandalum phariſæorum eſt contemnendum, ad quod avertendum ex caritate quidem poſſumus ab aliquibus operibus liberis & voluntariis abſtinere, verum a præceptis ſive divinis ſive eccleſiaſticis ſervandis omnino non poſſumus, nec debemus. Recolantur mox citatæ regulæ. In dubio autem de periculo quod timetur, vel ſi infirmus deferatur, vel ſi parvuli domi relinquantur, vel ne jurgia & lites ex abſentia inſurgant, vel ne convaleſcens relabi poſſit, conſulendi eſſent, ſi fieri poteſt, Parochus, Superior, medicus, vel alius, qui poſſet rectum conſilium da-

dare; ſi vero non eſt conſilii locus, putarem caritatem eſſe præferendam, utpote nobiliorem virtutem, & non ſit via tuta quæ amplectenda occurrat.

IV. Ex officio denique ab auditione Miſſæ excuſantur 1. milites & duces, qui prelii imminentis tempore nec ſtationem, nec curam exercitus deſerere debent, ut Miſſam audiant, ob grave quod inde imminere poſſet detrimentum. 2. Cuſtodes ovium, & armentorum paſtores, qui oves & armenta in nemoribus vel pratis relinquere non poſſunt ſine gravi damno. 3. Famuli, qui a dominis ita in ſuo famulatu detinentur, ut tempus audiendæ Miſſæ non relinquant. 4. Opifices qui in ferrariis vel vitriariis fornacibus aut alio miniſterio detinentur, a quibus recedere non poſſunt ſine gravi detrimento tum ſui, tum dominorum. Hiſce tamen omnibus non permittitur omiſſio Miſſæ in die feſto niſi titulo moralis impotentiæ, ad quem tandem eorum opera reducuntur. Hinc milites & duces ſi ita ſe diſponere poſſint, ut alii ſtationem teneant, alii Miſſam audiant, & viciſſim, ab hoc præcepto liberi non cenſentur, quod & dicendum & de bubulcis & paſtoribus ovium & armentorum, ac de præfatis opificibus. Servi vero, qui ita a dominis in miniſteriis detinentur, ut tempus adeundi Eccleſiam non relinquant, niſi gravi premantur neceſſitate, debent ab horum dominorum injuſto ſervitio, quo citius poſſunt, recedere, quod ſi alios dominos reperire poſſunt, etiam cum minori ſtipendio, iſtorum ſervitio ſe mancipare tenentur, cum, ut dicemus in Confeſſariis, majus lucrum non ſit legitima omittendæ Miſſæ in die feſto cauſa.

V. His cauſis excuſantibus, nonnulli Theologi adjungunt, ignorantiam, conſuetudinem, & pudorem; & quidem ſi ſermo ſit de ignorantia ſive inadvertentia invincibili facti, per quam quis ignorat, vel non advertit diem eſſe feſtivum, procul dubio legitime excuſatur. At certe legitima non eſt illa ignorantia, per quam, ut docent nonnulli Probabiliſtæ, quis bona fide credat ſe non teneri præcepto audiendæ Miſſæ, nam ſi hæc fides bona non ſit, quippe quæ non progrediatur ex juſto fundamento, ſed ex umbratili & ficta perſuaſione, profecto coram Deo non excuſabit, quandoquidem conſcientia noſtra, ſeu perſuaſio non eſt recta agendi regula, niſi ſit legi conformis, a qua ſi diſcrepet, vel diſſentiat, niſi invincibilis ſit, quod raro contingit in ſciente & advertente ad urgens præceptum, non excuſat, ut inquit S. Th. *a toto*, licet fortaſſis in rudibus, & imbecillibus *a tanto*.

VI. Conſuetudo quoque, quæ in aliquibus locis viget, per quam 1. viduæ per aliquod tempus poſt viri obitum domi ſe continent, nec foris exeunt, unde a Miſſa audienda diebus feſtis abſtinent, quædam diutius ut nobiles, quædam per breve tempus ut ignobiles. 2. Feminæ licet a partu bene convaluerint, tamen per aliquot tempus ab Eccleſiæ ingreſſu abſtinent. 3. Nobiles puellæ nuptui proximæ ita domi ſe continent, ut foras non prodeant, nec ad Miſſam audiendam. Porro hæ omnes conſuetudines minime ſunt adprobandæ, quippe quæ non veritati innixæ, corruptelæ ſunt a mundanis reſpectibus & ſuperbia inductæ, & juxta aureum S. Cypr. dictum: *Conſuetudo ſine veritate vetuſtas erroris eſt, propter quod relicto errore ſequamur veritatem*. Non omnes tamen ſunt æqualiter reprobandæ; nam tertia conſuetudo omnino eſt extirpanda, quippe quæ merus abuſus eſt, & ad filiæ cuſtodiam minus idonea; nam tutius mater filiam ſecum ad Eccleſiam duceret Miſſam auditura, quam domi relinquat in venalium ancillarum vel ſervorum cuſtodia; præterea hæ puellæ, quæ honeſtatis titulo ad Eccleſiam non veniunt, ne oculis intuentium pateant, minime poſtea verentur ornatæ & fucatæ ſe inſpectandas e feneſtris exhibere, ludis, ſpectaculis, theatris intereſſe. Alteram vero viduarum ob luctum domi per aliquod tempus manentium, dummodo brevis ſit, & patriæ conſuetudine firmata non omnino reprobat Sanctus Antoninus P. II. tit. 9. cap. 10. §. 2. ſcribens: *Quod Viduæ aliquibus diebus, vel hebdomadis in morte virorum maneant domi, videtur tolerandum, ſi eſt de more patriæ. Sed quod maneant per integrum annum, vel per ſex menſes, excuſari non poſſunt, quia magna abuſio eſt.* Sanctus Carolus Borromæus in I. ſuo Conc. Mediolan. per menſem tolerandam cenſuit, at in III. Synodo omnino averruncandam juſſit, indicens: *Feſtis diebus Sacroſancto Miſſæ Sacrificio fideles omnes interſint. Neque vero excuſentur puellæ nobiles, neque deinceps viduæ ne permiſſu quidem primi noſtri Concilii ob recentem mariti mortem, neque ullo alio cujuſvis conſuetudinis prætextu.* Quamobrem ſi qua forte vidua obtentu hujus conſuetudinis per aliquas hebdomadas domi occluſa Miſſam omiſit, non eſt ſtatim lethalis peccati rea habenda, ſed perpenſa ejus animi diſpoſitione, & bona fide, qua putavit ſe poſſe morem patriæ abſque culpa ſervare, & quem ſi illicitum putaſſet, profecto contempſiſſet, excuſanda eſt ſi non a toto, ſaltem a tanto. Tertia vero conſuetudo tolerabilior videtur, cum eam non improbandam dicat Innoc. III. cap. unic. de Purif. ſtatuens: *Si feminæ a partu recentes ex veneratione voluerint aliquandiu ab acceſſu ad Eccleſiam abſtinere, devotionem earum non credimus improbandam.* At in hoc ſtatuto illud animadvertendum, abſtinentiam ab acceſſu ad Eccleſiam non ex conſuetudine repeti, ſed ex peculiari feminæ pietate & devotione; quæ igitur non ex motivo pietatis, nec humilitatis ſenſu, ſed ex deſidia, vel ne incommodum ſubeat ab Eccleſia adeunda abſtinet, & Miſſæ Sacrificium audire negligit, profecto non excuſatur ab hujus præcepti violatione. Præterea feminæ, quæ ſincera & non fucata pietate reguntur, ob ſuam privatam devotionem Eccleſiæ præcepta non negligunt, ſed ſtatim ac a partu convaluerint; ſe Eccleſiæ & Sacerdoti ſiſtunt, ut ab eo benedictæ juxta ritum a Romano Rituali præſcriptum in Eccleſiam introducantur, & Miſſæ Sacrificio interſint.

VII. Pudorem etiam nonnulli adſtruunt tanquam legitimam omittendæ Miſſæ in die feſto cauſam, at non uſquequaque recte & juſte. Nam certe primo non legitima conſuetudo, ſed perverſus abuſus eſſet ab auditione Miſſæ eximere mulieres, dum conſuetis ſubjaceant menſtruis, niſi forte tanta ex ipſis conſequeretur debilitas, ut egredi domo non poſſent, tunc enim ratione infirmitatis excuſarentur. 2. Nec legitima de cauſa excuſantur, ut docet La-Croix, adoleſcentes & puellæ, quæ Miſſæ auditionem omittunt, quando inter ejus ſolemnia eorum Matrimonii habentur proclamationes, ſi vel aliam Miſſam, vel alium locum non habeant,

quam

quam, vel in quo audiant, quia, inquit, *aſpiciuntur, videntur, verecundantur, proinde ubi conſuetudo ſit abſtinendi, legitime excuſantur*. At hæ cauſæ nimis leves ſunt & ridiculæ, quamobrem ineptæ habendæ ad eos ab hoc graviſſimo præcepto liberandos. Hinc ſi alicubi conſuetudo ſit, ut ſuis proclamationibus non interſint, ſervanda conſuetudo, dummodo Miſſæ auditio non omittatur, at ob hujuſmodi conſuetudinem Miſſæ non intereſſe licitum dici non poteſt. 3. Nonnulli Theologi etiam ſanioris doctrinæ viros & mulieres præſertim nobiles ab hoc præcepto eximunt, ſi veſtitu careant ſuo ſtatui conveniente, quia nimium verecundantur. Verum ad dignoſcendum, num decentis ornatus carentia legitima eſſe poſſit cauſa omittendi ſacri, illud cenſeo animadvertendum, num videlicet ob eandem veſtium carentiam domo nunquam exeant, nec ad ſua peragenda negotia, nec ad ſuæ indigentiæ & paupertati auxilium quærendum; ſi enim ab iſtis abſtinent, merito credi poteſt decenti veſtitu carere, & non levem pati ruborem & dedecus, ſi cogantur in publicum prodire, & ſi hæc carentia non eos impediat, ut ſaltem aliquibus horis intempeſtivis foris prodeant ad temporalia emolumenta ſibi aliquo modo procuranda, non excuſantur ab auditione Miſſæ ſaltem in Eccleſiis vel Oratoriis infrequentibus, vel illis matutinis horis, ubi & quando minor eſt adſtantium frequentia. Immo ſaluberrime animadvertit Franzoja, *quod ſi aliqua verecundia pro implendo Eccleſiæ præcepto ſit ſubeunda, eam Chriſtianus ſubterfugere non debet, nec, ut mihi videtur, poteſt, quia nonniſi gravia incommoda ab Eccleſiæ lege excuſant*. Tamen ſi id quod ipſe ſentio adjicere licet, puto graviſſimum eſſe incommodum nobili Matronæ vel puellæ Eccleſiam frequentem ingredi ſine calceis & lacera ac ſordida tunicula, quæ vix carnes tegat, proinde nec ad eleemoſynam petendam auderet domo exire. Sed ut opportune notat Juveninus de Sacram. Euchar. cap. 17. n. 15. *Raro admodum contingit, virum vel puellam nobilem nec unam habere, qua decenter tegatur, veſtem*. Abſtinere vero ab audienda Miſſa ob carentiam non decentis veſtitus, ſed ſplendidi ornatus, & ſervorum comitatus, quibus alias prodire ſolebat nobilis, ſuperbiæ vitium eſſet, non legitima a præcepto implendo cauſa & excuſatio.

VIII. Qui Miſſam in die feſto audire non poteſt legitima præpeditus cauſa, alias preces & orationes Deo offerre tenetur. Ita docuimus in III. Decal. Præc. cap. 3. n. 3. & hic confirmamus illorum Probabiliſtarum doctrinam profligando, qui docent huic legitime præpedito ſufficere, ſi a ſervilibus operibus abſtineat, in cultum Dei, immo addunt, obligationem hujus intentionis non urgere in feſtis ab Eccleſia inſtitutis. Nam, ut lo. cit. cap. 2. oſtendimus, non directe in diebus feſtis præcipitur interior cultus Dei, qui in primo Decalogi præcepto indicitur, ſed exterius officium Religionis, ut declarat Catechiſmus Tridentini Concilii, cujus verba ibi retulimus, & antea docuerat S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4. ſcribens in III. Decal. Præcepto, *præcipitur exterior Dei cultus*; qui igitur impeditus ab auditione Miſſæ non alio exteriori cultu Deum colit contentus ſola intentione Deum colendi per abſtinentiam ab operibus ſervilibus, diem minime ſanctificat; nec dicas, etiam ceſſationem ab opere ſervili eſſe exteriorem, nam 1. ea ceſſatio ſi ab alio pio opere exteriori ſejuncta ſecernatur, non eſt niſi merum *otium*, ut illud appellat S. Auguſtin. ſerm. 251. de Temp. & mera inertia. 2. Hæc ceſſatio non per ſe præcipitur, non enim eſt negativum tertium Decalogi præceptum, ſed poſitivum jubens diei ſanctificationem poſitivis actibus Religionis, ut aperte docet S. Th. l. q. & a. ad 3. dicens: „ In obſervantia Sabbathi duo ſunt „ conſideranda. Quorum unum eſt ſicut finis, & „ hoc eſt, ut homo vacet rebus divinis, quod „ ſignificatur in hoc quod dicit: *Memento, ut* „ *diem Sabbathi ſanctifices*. Illa enim ſanctificari „ dicuntur in lege, quæ divino cultui applican- „ tur. Aliud autem eſt ceſſatio operum quæ ſi- „ gnificatur cum ſubditur: *Septima die Domini* „ *Dei tui non facies omne opus* “. Dum autem Concina docet, ſe non audere damnare peccati lethalis, qui loco Miſſæ, quam audire ex legitima cauſa non poteſt, nullo alio cultu exteriori Deum colit, puto intelligendus de illo, qui non cogitat fortaſſis de aliquo opere bono Miſſæ ſubſtituendo, licet alia bona opera exerceat, non autem de illo, qui nullum aliud omnino opus bonum exterioris Religionis elicit; hic enim procul dubio a lethali non excuſatur, non præceptum Eccleſiæ violando de Miſſa audienda quam audire non poteſt, ſed præceptum non implendo de feſti diei ſanctificatione, quam nullo modo ſanctificat, ideſt divino cultui dedicat, non Miſſæ auditione, cui adeſſe non poteſt, non alio pio externo bono opere quod nullum efficere ſupponimus, non nuda abſtinentia ab opere ſervili, quæ in abſtinente ab omni bono opere in turpe otium & ſegnitiem degenerat; nullo ergo modo præceptum implet ſanctificationis feſti, eapropter lethalis peccati reus efficitur. Præterea ſi reus eſt lethalis peccati, qui Miſſam non audit in die feſto cum poſſit audire, multo magis peccabit, qui Miſſam audire non valens, nullum aliud omnino bonum opus Religionis exercet. Denique ſi probabiliſſima ſententia eſt, illum, qui unica contentus Miſſa nullum aliud opus pium exercet, diem feſtum non ſanctificare, ut late, & meo videri efficaciſſime oſtenſum eſt in III. Decalogi præcepto, multo profecto minus ſanctificationis diei feſti præceptum implebit, qui licet legitime impeditus nec Miſſam audit. Errant vero turpius dum docent, animum colendi Deum in die feſto ſaltem per internam intentionem & voluntatem abſtinendi ad operibus ſervilibus in ejus honorem, non eſſe neceſſarium in eo, qui Miſſam audire non poteſt in feſtis ab Eccleſia inſtitutis. Errant quidem primo, quia ſupponere videntur diei Dominicæ ſanctificationem eſſe juris divini, alia vero feſta eſſe ſolius Eccleſiaſtici juris, cum certum ſit & ex doctrina S. Th. & Catechiſmi Romani omnes dies feſtos etiam dominicos, quoad temporis determinationem, eſſe juris mere Eccleſiaſtici, ſic enim ſcribit D. Ang. 2. 2. q. 122. a. 4. ad 4. *Obſervantia diei Dominicæ in nova lege ſuccedit obſervantiæ Sabbathi non ex vi præcepti legis, ſed ex conſtitutione Eccleſiæ, & conſuetudine populi chriſtiani*. Errant 2. dum hac doctrina inſinuant fidelibus, in reliquis feſtis a Dominica die diſtinctis, ſi Miſſa audiri non poſſit, nullum eſſe onus Deo debitum cultum præſtandi per meram

tam intentionem abſtinendi ab operibus ſervilibus in Dei cultum & reverentiam; quod quantum a mente Eccleſiæ, a pietate chriſtiana, a divino præcepto abhorreat, nemo eſt qui non videat.

CAPUT OCTAVUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Rejiciuntur nonnullæ laxiores doctrinæ.*
II. *Quandò ab auditione Miſſæ excuſentur qui degunt inter infideles.*
III. *Spes lucri acquirendi non eſt legitima cauſa omittendi Miſſam.*
IV. *Num liceat ponere opus impediens Miſſæ auditionem.*
V. *Qui in locis Interdicto Eccleſiaſtico obnoxiis commorantur, quando poſſint Miſſæ intereſſe.*
VI. *Qui a Miſſæ auditione legitime præpediuntur, Miſſam ſiccam vel nauticam audire non tenentur.*

Conſectarium Primum.

I. Tanquam minus veræ rejiciendæ mihi videntur nonnullorum Probabiliſtarum binæ opiniones: 1. qua ſtatuunt diſpenſatos eſſe cenſendos a præcepto audiendi Miſſam convaleſcentes, qui timent ne exitus e domo & acceſſus ad Eccleſiam eorum ſaluti obſit; non enim quodcumque leve nocumentum ab impletione præcepti excuſat, ſed grave damnum & incommodum; ſi enim leve incommodum ſtatuatur ceu juſta cauſa omittendi Miſſam, facilis aperitur via violationi hujus præcepti, præſertim cum certe convaleſcentes non ſine levi aliquo incommodo, cui non ſubeſt qui firma gaudet valetudine, & domo exire, & Templum adire poſſint. Altera, qua addunt licere huic convaleſcenti ad incommodum vitandum Miſſæ auditionem in die feſto omittere, licet ad alia negotia exeat: ſi enim incommodum non timet nec refugit ut temporalibus negotiis operam navet, cur illud ſive leve ſive grave refugere & timere debet cum agitur de divino cultu, & de præcepto Eccleſiæ ſervando? Nonne anima plus eſt quam eſca, & corpus plusquam veſtimentum? Nonne hæc doctrina plane adverſa videtur Chriſti doctrinæ docentis: *Quærite primum regnum Dei, & juſtitiam ejus, & hæc omnia* (ſcilicet ſanitas, incolumitas, temporalia bona) *adjicientur vobis*? Nec ab his multum diſtare videtur Bonacinæ doctrina, quæ aſſerit, qui ægris ſolatio ſunt, poſſe Miſſam præterire, & qui *cibos coquere debent*, vel alia præſtare, quæ omitti non poſſunt. Profecto multum urgens ſit oportet infirmi neceſſitas, quæ non patiatur vel cibi per modicum tempus Miſſæ coctionem differri, nec alius adſit, qui idem officium præſtare poſſit, dum alter Miſſæ intereſt. Caritas quidem, ut diximus, excuſare poteſt, gulæ beneficium, vel infirmi ſolatium & commodum liberare omnino non poteſt a præcepto implendo.

Conſectarium Secundum.

II. Qui in infidelium vel hæreticorum terris & regionibus degunt vel morantur, niſi illorum in illis locis commoratio neceſſaria ſit vel coacta, ſed libera & voluntaria, tenentur ab illis recedere, ut præceptum Eccleſiæ de auditione Miſſæ implere poſſint. Solum enim vel publicum bonum, vel privata, eaque gravis neceſſitas excuſare poteſt Chriſtifidelium commorationem in illis locis, non vero vel negotiatio, vel lucrum, vel divitiarum aviditas. Mercatores itaque, vel milites non ſubditi, qui ſolius lucri gratia diutius inter infideles verſantur, vel domicilium figunt, in abituali ſtatu peccati verſantur. Famuli quoque qui grave malum a dominis ſuis timent, excuſantur quidem ſi una vel altera vice Miſſam omittant, verum tenentur ab hujuſmodi dominorum ſervitio recedere etiam cum aliquo lucri detrimento, ut ſuperius diximus.

Conſectarium Tertium.

III. Spes lucri acquirendi eſſe non poteſt legitima cauſa Sacrum omittendi in die feſto. Oppoſitum plane docent plures benigniores Theologi, præcipue ſi omittens ſit tenuis fortunæ, adeo ut lucrum duorum ducatorum vel etiam unius tantum ab auditione Miſſæ liberet, cum hoc lucrum reſpectu illius ſit notabile, quo illum benignam matrem Eccleſiam privare velle non eſt judicandum. Verum hæc opinio falſa eſt & improbabilis; ſola enim neceſſitas victus comparandi, ſicut licitum reddere poteſt ſervilium operum exercitium, ita & Miſſæ omiſſionem. Ita docet S. Th. in IV. diſt. 15. q. 3. a. 2. quæſtiuncula 4. ad 3. ubi de præcepto jejunii loquens ſic primo docet: *Si* (pauperes artifices) *jejunando poſſunt competentem victum pro ſua perſona habere, & pro familia, cujus cura eis incumbit, ſive quia alias divites ſunt, ſive quia de eo quod minori labore, qui ſecum jejunium compatiatur, lucrari ſufficientia poſſunt, a jejunio non excuſantur.* Deinde hanc generalem tutiſſimam ſtatuit regulam: *Ex quo patet, quod intentio majoris lucri eos a peccato non excuſet.* Et revera in hujus lucri amiſſione, ſi res introſpiciatur, nullum obvenit verum artifici vel pauperi damnum, quandoquidem ille vere damnum patitur, qui ea re privatur, ad quam jus & dominium habet, non ille qui ſolum aptitudinem & capacitatem ad illam: porro lucrum, quod provenit in die feſto omittenti Miſſam, non eſt illi aliquo titulo debitum, ſed ſolum aptitudinem habet & capacitatem omnibus communem ad illud habendum: quamobrem ſi ob hujus lucri ceſſationem liceret Miſſam omittere, paſſim ab ejus auditione excuſarentur pauperes operarii & artifices, qui ſemper putant ſe magnum pati damnum quando non lucrantur. Nec excuſat lucrum magnum eſſe & extraordinarium, tum quia hæ voces ad fucum faciendum jactantur, paſſim enim Theologi ad unius ducati ſummam extendunt, & præterea quilibet magnum reputat, & extraordinarium lucrum illud, quod ſibi nec cogitanti nec opinanti forte fortuna obvenit. Pietas autem & clementia Eccleſiæ benigniſſimæ matris non talis eſt, ut velit lucrum temporale præferri bono ſpirituali, & præcepto, ſed juxta Chriſti monitum, primum quæramus regnum Dei, certi quod cetera bona temporalia adjicientur nobis.

Con-

Conſectarium Quartum.

IV. In Tract. 2. de Legibus diſſert. 3. cap. 8. n. 15. & cap. 9. Conſect. 17. docuimus, nemini licere voluntarium impedimentum ponere, ut legis obſervantiam declinet, & laxam diximus aliquorum Theologorum doctrinam affirmantium, illum, qui ſive bona ſive mala fide impedimentum apponit, quo a præcepto implendo præpediatur, ab impletione præcepti excuſari, quia ſemel extractus ab obligatione legis, jam incapax effectus eſt ejus impletionis. Quamobrem hic inferimus, nemini licere voluntarie impedimentum ponere ne Miſſam audiat, ſive hoc præſtet opere illicito, puta ebrietate, vel licito, puta iter arripiendo, vel a loco ubi urget præceptum recedendo, cum hoc fiat in fraudem legis; fraus enim & dolus nemini patrocinatur. Solum igitur vel neceſſitas, vel maxima convenientia excuſare poteſt qui opus aliquod licitum aggreditur non ad præcepti obligationem declinandam, ſed vel ſuæ neceſſitati ſubveniendum, vel utilitati conſulendum, licet prævideat fore ut præceptum non impleat. Hinc diſtinctio temporis vel proximi, vel remoti ab urgente præcepto non eſt attendenda, ut quis putet ſe opus aggredi poſſe, per quod impediatur ab ejus impletione, ſed eſt attendenda cauſa juſta, neceſſitas, opportunitas rei faciendæ. Hinc qui mare navigaturus navim conſcendit biduo vel triduo ante diem feſtum, cum æque poſſit diſcedere ſine ullo incommodo vel veſpere diei feſti, vel die feſtum ſubſequente, non excuſatur, cum nulla ſit potior ratio præveniendi, quam differendi diſſenſum: e contra vero qui juſta cauſa etiam pridie ad feſtum navem conſcendit, quia non aliud habet navigium, vel diutius expectanda alia occaſio navigandi, vel non ita tutum eſt iter alio navigio, licet prævideat die ſequenti Miſſam non auditurum, merito excuſatur, quia juſta urget ratio ita agendi. Adprobare itaque non poſſum recentioris Probabilioriſtæ doctrinam, aſſerentis, ſi actio etiam honeſtæ recreationis gratia aſſumatur aliquot diebus remote a die feſto, tunc cum tale præceptum non obliget, nec ſit proxime obligaturum, vere homo utitur jure ſuo. Nam titulus honeſtæ recreationis eſſe non poteſt legitima cauſa omittendi obſervantiam præcepti: cum recreationi chriſtianum opus & debitum ſit præferendum, alioquin ſi juſta eſſet cauſa, poſſet aſſumi etiam proxime ad urgens præceptum. Nec diſtantia temporis juſtus eſt titulus. Nam quando actio illa de ſe præcepti impedit impletionem, parum intereſt num proxime vel remote impediat, revera enim ſemper impedit; cauſa autem juſta non eſt nec legitima; ergo talis fieri non poteſt ex majori vel minori diſtantia urgentis præcepti. Non igitur tempus eſt, ſed ratio, cauſa, & urgens motivum actionis eſt expendendum, & ex eo dijudicandum, num utatur vel abutatur jure ſuo, qui actionem aſſumit impeditivam impletionis præcepti. Nec urget ratio Theologorum contra opinantium, ſcilicet actionem aſſumptam non eſſe impeditivam impletionis præcepti, quod tunc nec urget, nec in proximo urgebit. Fateor, hoc præceptum audiendi Miſſam nec nunc urgere, nec de proximo urgere, at urget generale præceptum, ne unquam ullo tempore abſque juſta, legitima & gravi cauſa obſtacula de induſtria apponamus, quæ divinorum vel eccleſiaſticorum præceptorum obſervantiam impediant. Ad hanc veritatem exemplo illuſtrandam liceat mihi Gobat imitari, qui caſum venatorium proponit. Plures nobiles feria 2. conveniunt de venatione habenda cum famulis & venatoribus neceſſariis. Illorum alter poſtulat ubi habenda ſit venatio. Locus valde diſtans in montibus aſſignatur. Nobilis ceteris religioſior & magis pius ſic ſubjicit, biduum inſumendum eſt in itinere, biduum in venatione, biduum in reditu, ubi Miſſam audiemus Dominica die? Si ceteri reſpondent: Quid tibi curæ de Miſſa, cujus auditio nonniſi poſt ſex dies urget? ſi audire nequibimus, omittemus. Hæc reſponſio eſt ne chriſtiano homine digna habenda?

Conſectarium Quintum.

V. Qui in locis Interdicto Eccleſiaſtico ſubjectis commorantur, tenentur, ſi poſſint ſine gravi incommodo, ad loca Interdicto non illigata accedere, ut præcepto Miſſæ audiendæ ſatisfaciant, nam Eccleſiæ præcepta ſunt, dum commode poſſunt, immo etiam levi incommodo implenda; ſi enim gravia tolerantur onera pro corporis & ſalutis cura, cur ſaltem levia non erunt ſubeunda ob ſalutem animæ? Qui vero tempore Interdicti privilegio donantur Miſſam audiendi, tenentur ſuo uti privilegio, & Miſſam audire: nam ut acute & ſolide animadvertunt Salmanticenſes, hoc privilegium non objectum præcepti mutat, vel aliquod opus ponendum concedit, ſed tollit obſtaculum quod præcepti impletionem impediebat: tenetur itaque privilegiatus ex præcepto Eccleſiæ Miſſam audire, cum per privilegium ſublatum ſit impedimentum eam audiendi; igitur illi devote intereſſe tenetur, & audire.

Conſectarium Sextum.

VI. Sacerdotes, qui Miſſam celebrare, vel fideles qui audire non poſſunt in die feſto legitime impediti, nec illi Miſſam, quam ſiccam ſive nauticam appellant, celebrare, vel iſti audire tenentur. Sicca ſeu nautica Miſſa illa olim dicebatur, quam Sacerdos ſacris veſtibus quidem indutus, at ſine ſacris vaſis & hoſtia, & ut deſcribit Durandus, „ ſuo ordine celebrabat uſque finem offerendæ, dimittens ſecreta quæ ad Sacrificium pertinent, „ præfationem vero dicere poterat . . . De Canone nihil dicebat, ſed Orationem Dominicam non „ prætermittebat, & quæ ſequuntur ſub ſilentio dicenda non dicebat . . . nec de his quæ ſuper „ calicem ſeu Euchariſtiam dicuntur vel fiunt, nihil dicebat, vel faciebat, poterat tamen dicere *Pax Domini ſit ſemper vobiſcum*, & exinde „ Miſſæ officium ſuo ordine peragebat “. Hæc Miſſa, ut obſervat Cardinalis Bona „ ab indiſcreta & privata quorumdam devotione duxit originem, cui nimium indulgentes fuerunt Sacerdotes. Larva, & ſimulatio quædam Miſſæ eſt, „ ſicca procul dubio & jejuna, utpote carens non ſolum conſecratione, ſed etiam ſumptione Corporis Chriſti, ſimilis cœnæ ligneæ & lapideæ, „ quam Lampridius, & alii referunt ſæpe convi-

„ vis

„ vis ſuis Heliogabalum exhibuiſſe ". Ipſam reprobat & damnat Æſtius Orat. 13. De ea ſcribit Petrus Cantor in Verbo abbreviato cap. 29. „ eſſe Miſſam vere ſiccam, quia ſine gratia & humore, quæ nihil fidelibus prodeſt ". Eam provida Epiſcoporum cura ubique gentium obliteratam & abrogatam putat præfatus Cardinalis Bona. Audio tamen adhuc in aliquibus navibus haberi, in quibus ea omiſſa omnino ſatius foret, ſi Capellani collectis omnibus navigantibus Evangelium legerent & explanarent, deinde piis aliis precationibus detinerent eo ſaltem ſpatio, quo Miſſa foret celebranda.

REFLEXIO.

Lex audiendi Miſſam in diebus feſtis ab ipſis Apoſtolis indicta videtur, ejus ſiquidem initium poſt Apoſtolorum tempora non reperimus, qui enim ſubſequuntur Apoſtolici Patres, de ipſa loquuntur tanquam in Eccleſia jam conſtituta, in more poſita, ab omnibus fidelibus attente cuſtodita. Et ſane S. Leo Magnus ita cultui D. O. M. reddendo in diebus feſtis Miſſæ auditionem opportunam, convenientem, neceſſariam exiſtimabat, ut plurium Miſſarum celebrationem habendam juxta Eccleſiæ Romanæ morem in diebus feſtis etiam in Orientalibus Eccleſiis indixerit Dioſcoro Alexandrino Epiſcopo, cui ſic ſcribit ep. 11. al. 81. *Ut in omnibus obſervantia noſtra concordet, illud quoque volumus cuſtodiri, ut cum ſolemnior quædam feſtivitas conventum populi numeroſioris indixerit, & ea fidelium multitudo convenerit, quam recipere Baſilica ſimul una non poſſit, Sacrificii oblatio indubitanter iteretur, ne his tantum admiſſis ad hanc devotionem, qui primi advenerint, videantur hi qui poſtmodum confluxerint non recepti, cum plenum pietatis atque rationis ſit, ut quoties Baſilicam, in qua agitur, præſentia novæ plebis impleverit, toties Sacrificium ſubſequens offeratur. Neceſſe eſt autem ut quædam pars populi ſua devotione privetur, ſi unius tantum Miſſæ more ſervato Sacrificium offerre non poſſint niſi qui prima diei parte convenerint. Studioſe ergo dilectionem tuam & familiariter admonemus, ut quod noſtræ conſuetudinis ex forma paternæ traditionis inſedit, tua quoque cura non negligat, ut per omnia & fide & actibus congruamus.*

II. Sed his Sancti Pontificis, immo totius Eccleſiæ ſtudiis, quam negligenter & oſcitanter obſequuntur non pauci fideles! Non deſunt enim quibus merito exprobratio convenit S. Auguſtini, ſeu alius Auctoris ſerm. 282. in Appendice: *Qui ita otioſis, & ſecularibus fabulis* (vel vanis cogitationibus) *occupantur, ut nec ipſi audiant, nec alios audire permittant, qui minus a nobis culparentur, ſi ad Eccleſiam non venirent, quia ibi probantur amplius Deum lædere, ubi peccatorum poterant indulgentiam promereri*. Sunt, ut ſcribit S. Auguſt. ſer. 251. de Tempore, *alii, qui & maxime potentes iſtius mundi, qui cum veniant ad Eccleſiam, non ſunt devoti ad Dei laudes celebrandas, ſed cogunt Presbyteros ut abbrevient Miſſam, & ad eorum libitum cantent, non eis licet morem Eccleſiaſticum ſequi propter illorum gulam & avaritiam, quatenus unus punctus diei ad Dei officium, & reliquum diurnum ſpatium cum nocte ſimul ad eorum deputatur voluptates. Nolite, fratres mei dilectiſſimi, hoc facere, quia non ſolum qui hæc faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus peccant*. Sunt denique qui Miſſæ tempore vagis oculis hac, illacque reſpiciunt, accedentes, recedentes contemplantur, & dum corpore ſacrificio adeſſe videntur, mente alio plane ita vagantur; ut nil minus percipiant quam ſacra quæ a Sacerdote peraguntur myſteria, & dum illos Sacerdos ad Deum corda convertere invitat dicens *Surſum corda*, ſine mendacio reſpondere non poſſunt *Habemus ad Dominum*. Audiant hi Miſſæ non auditores ſed profanatores Chryſoſtomum, ſic merito illos increpantem, & confundentem ſer. 38. Tom. 5. „ Quid facis homo? Non promiſiſti „ Sacerdoti qui dixit *Surſum mentem & corda*, & „ dixiſti *Habemus ad Dominum?* Non revereris & „ erubeſcis & illa ipſa hora mendax inveniris? „ Menſa myſteriis ſtructa eſt, & Agnus Dei pro te „ immolatur, Sacerdos pro te angitur, ignis ſpiritualis ex ſacra menſa refluit, Cherubim adſtant, „ Seraphim advolant, & Spiritus ſex alas habentes faciem tegunt, omnes incorporeæ virtutes „ pro te cum Sacerdote intercedunt, ignis ſpiritualis a Chriſto deſcendit, Sanguis in cratere ad „ tuam purificationem ex immaculato latere hauſtus eſt, & non erubeſcis, revereris, & confunderis, neque Deum tibi propitium facis? "

III. Sed o utinam ad hæc poſtrema verba Chryſoſtomi attenderent peccatores, qui ſceleribus onuſti, qui in illis tanquam in molli culcitra quiete cubantes, ſeu potius ut onagri in rete & laqueis dormientes nihil omnino cogitant de ſarcina peccatorum deponenda, de Dei miſericordia imploranda, de fructu propitiatorii Sacrificii percipiendo. Hi profecto non ea qua decet reverentia Miſſæ aſſiſtunt, in qua & ipſi cum Sacerdote ſacrificante Sacrificium offerunt; nam ut S. Petrus Damiani perpendens illa Canonis verba: *Unde & memores Domine nos ſervi tui, ſed & plebs tua ſancta . . . offerimus præclaræ majeſtati tuæ* &c. optime animadvertit, hiſce verbis luce clarius conſtat, Sacrificium, quod a Sacerdote ſacris Altaribus ſuperponitur, a cuncta Dei familia generaliter offerri. Qua igitur fronte, quo infrunito animo audent regalis Sacerdotii munia obire, corde perverſo, & conſcientia cauteriata, anima ſordibus & iniquitatibus coinquinata? Hi Deum minime colunt, nam dum & ipſi ſe ſpirituales hoſtias exhibere & proferre deberent, ſunt immunda animalia & abominandæ victimæ, quas Deus horret, averſatur, rejicit per os Jeremiæ dicentis: *Incenſum abominatio eſt mihi; feſtivitates veſtras non feram, iniqui ſunt cœtus veſtri*. Et vehementius per Malachiam: *Diſpergam ſuper vultum veſtrum ſtercus ſolemnitatum veſtrarum*. Hi profecto Eccleſiæ ſpiritum in præcipienda Miſſæ auditione minime penetrant & agnoſcunt, & ſolum corticem ad inſtar carnalium Hebræorum rodunt. Hæc eo animo & ſpiritu mandat fidelibus Miſſæ ſacrificio adeſſe, ut & de ipſo participes eſſe poſſint, adeo ut qui indignus eſt participatione Corporis Chriſti, indignum habeat & præſentia Sacrificii. Eandem enim puritatem pro utroque poſtulat, cupit, commendat. Audiant Chryſoſtomum hanc veritatem diſertiſſime ſimul & luculentiſſime exponentem Conſtantinopolitano populo hom. 3. in Epiſt. ad Epheſios n. 5. „ Fruſtra eſt quotidia-

„ num

„ num Sacrificium, fruſtra adſtamus Altari, ne„ mo eſt qui participet. Hoc dico non ut teme„ re participetis, ſed ut vos dignos reddatis. Non „ es dignus Sacrificio, neque participatione? er„ go nec prece. Audi præconem ſtantem & dicen„ tem: *Quicumque eſtis in pœnitentia, abite*. O„ mnes qui non participant ſunt in pœnitentia. „ Si es ex iis qui ſunt in pœnitentia, non debes „ participare, nam qui non participat, eſt in pœ„ nitentia. Cur ergo dicit: *Abite qui non poteſtis* „ *precari?* Tu autem ſtas impudenter? At non es ex „ his, ſed ex his qui poſſunt participare, & nihil „ curas? Rem nihil eſſe putas? Conſidera, quæſo, „ adeſt menſa regia, adſunt Angeli miniſtrantes, „ adeſt Rex ipſe, & tu ſtas oſcitans? Veſtes tibi „ ſunt ſordidæ, & nulla in te hujus eſt ratio? „ At ſunt mundæ. Accumbe igitur & participa. „ Venit quotidie ut videat accumbentes, omnes „ alloquitur, & nunc in veſtra dicit conſcientia: „ *amici quomodo hic ſtatis non habentes veſtem nu*„ *ptialem?* Non dicit cur accubuiſti? Sed ante ac„ cubitum & ingreſſum eum dicit eſſe indignum. „ Non dixit enim cur accubuiſti? Sed cur intra„ ſti? Hæc ergo nunc quoque dicit omnibus, qui „ impudenter & inverecunde ſtamus. Quicumque „ enim eſt, qui Myſteriorum non eſt particeps, „ is impudenter ſtat, & nimis audacter. Qui ſunt „ in peccatis, propterea priores ejiciuntur. Quo„ modo enim cum Dominus adeſt in menſa, non „ oportet adeſſe famulos, qui offenderunt, ſed „ procul amandantur: ita hic quoque, cum offer„ tur Sacrificium & Chriſtus ſacrificatur & ovis „ Dominica . . . Quomodo nullos oportet adeſſe „ qui myſteriis non ſunt initiati, ita nec ex iis „ qui ſunt initiati & ſordidi . . . Tu adfuiſti, „ hymnum cantaſti, cum dignis omnibus te eſſe „ profeſſus, eo quod cum indignis non receſſeris. „ Quomodo manſiſti, & menſæ non es particeps? „ Sum, inquis, indignus. Ergo illa quoque com„ munione & ſocietate, quæ eſt in precibus, es „ indignus. Non enim ſolum per propoſita, ſed et„ iam per cantica deſcendit ſpiritus. Non vides „ famulum noſtrum menſam ſpongia lavantem „ & manum mundantem, & diſcos menſæ impo„ nentem? Hoc fit per preces, per clamorem præ„ conis. Tanquam ſpongia lavamus Eccleſiam, „ ut in munda Eccleſia ſint omnia propoſita, ut „ nulla ſit macula, nulla ruga. Sunt & oculi eo„ rum indigni his ſpectaculis, & aures indignæ. „ *Et ſi beſtia*, inquit, *montem tangat*, *obruetur* „ *lapidibus*. Adeo nec digni quidem erant qui a„ ſcenderent. Atqui poſtea etiam acceſſerunt & vi„ derunt ubi ſteterat Dominus. Licet poſtea acce„ dere & videre. Sed quando id fuerit, abi; non „ enim tibi magis licet quam Catechumeno. Non „ ſunt enim paria, Sacramenta nondum eſſe aſſe„ quutum, & poſtquam fueris aſſecutus, & offen„ deris, deſpicere, & ea re te indignum reddere. „ Licebat plura & terribiliora dicere, ſed ne men„ tem veſtram gravem, hæc ſufficiant . . . “

Diſcant igitur peccatores, quam irreligioſe in Deum irreverenter in Sacrificium, ſibi inutiliter & infructuoſe, Sacrificio adſint cum habituali ad peccatum affectu: non quidem ut ab eo abſtineant, ſed ut corde dolenti, animo contrito, converſionis deſiderio aſſiſtant, & divinam ſibi concilient miſericordiam, & juſtitiæ avertant indignationem. Sic orationem ſuam claudit Chryſoſtomus. „ Ne „ ergo vobis majus faciamus judicium, rogo qui„ dem vos, non ut non adſitis, ſed ut præſentia „ & aditione vos reddatis dignos “. Hæc loquantur, hæc exhortentur Sacerdotes Miniſtri Domini pœnitentes ſuos, ut præceptum Eccleſiæ ea, qua par eſt, reverentia & devotione adimpleant.

DIS-

DISSERTATIO II.

DE SECUNDO ECCLESIÆ PRÆCEPTO.

Jejunia & abſtinentiam certis diebus temporibuſque indicta ſervato.

JEjunium de ſe abſtinentiam a cibo & eſcis ſuo vocabulo exprimit. Jejunus enim dicitur, qui nullum cibum guſtavit. Quadrifariam dividunt communiter Theologi jejunium, in ſpirituale ſeu myſticum, in naturale, morale, & eccleſiaſticum. Spirituale ſeu myſticum jejunium eſt abſtinentia a peccatis & iniquitatibus, quod perfectum & ſalutare jejunium commendant quammaxime ſacræ literæ Iſaiæ 58. Nonne hoc eſt magis jejunium quod elegi? diſſolve colligationes impietatis, ſolve faſciculos deprimentes. *Unde appoſite S. Auguſtinus ſive Auctor ſerm.* 175. *in Append. To.* 5. *dicebat:* Jejunia Chriſtianorum ſpiritualiter potius, quam carnaliter exercenda ſunt. Unde a peccatis ſpecialiter jejunamus, ne jejunia noſtra ſicut Judæorum jejunia, a Domino reſpuantur. *Quale eſt enim ut a cibis, quos Dominus creavit, neſcio quis impoſtor abſtineat, & peccatorum ſagina* pingueſcat? *Concinit & S. Hieronymus epiſt. ad Calentiam ſubdens:* Tunc præclara eſt abſtinentia corporis, cum eſt animus jejunus a vitiis. *Et S. Baſilius dixerat hom.* 1. *de jejunio:* Verum jejunium eſt ab omnibus vitiis eſſe alienum. Naturale *vero jejunium in abſtinentia conſiſtit ab omni prorſus etiam minima vel cibi vel potus deguſtatione, quod tamen non eſt in præcepto, niſi quando a ſanis ſumenda eſt Euchariſtia.* Morale *jejunium eſt actus virtutis temperantiæ appetitum dirigentis in uſu cibi & potus ſecundum regulam rectæ rationis: quamobrem ut docet S. Thom.* 2. 2. *q.* 143. *duas habet ſubjectivas partes abſtinentiam, quæ cibis, ſobrietatem, quæ potui rectam menſuram præſcribit. Jejunium denique Eccleſiaſticum illud eſt, quod lege Eccleſiæ certis temporibus & modis ſervandum indicitur. Hoc jejunium bene definitum a D. Iſidoro, quod ſit* parſimonia victus, abſtinentiaque ciborum, *oſtendit D. Th. in IV. diſt.* 5. *q.* 3. *a.* 1. *quæſtiuncula* 1. *in corp. eo quia id complectitur quod eſt de neceſſitate virtutis, & ſuperadditur quod eſt de fervore ſatisfactionis & pœnitentiæ. Audiatur D. A. ſic ſcribens:* „ *Jejunium dupliciter dicitur: ſcilicet jejunium naturæ & jejunium Eccleſiæ. A primo jejunio dicitur aliquis quolibet die jejunus antequam cibum ſumat, a ſecundo autem dicitur jejunans, quaſi ordinatam ab Eccleſia propter peccatorum ſatisfactionem abſtinentiam ſervans. In ſatisfactionem autem peccatorum non ſolum oportet quod ab illis homo abſtineat, quæ lex virtutis prohibet, ſed etiam ab illis, quibus ſalva virtute uti poſſumus, quia* qui illicita commiſit, oportet etiam a licitis abſtinere, *ut Auguſtinus dicit: Unde jejunium ab Eccleſia inſtitutum præſupponit abſtinentiam illam, quæ ad virtutem exigitur, & addit abſtinentiam quandam ab illis, quæ medium non corrumpunt, & ideo Iſidorus hæc duo in prædicta definitione jejunii comprehendit, ſcilicet abſtinentiam ab illis, quæ virtutem corrumpunt in hoc quod dicit* parſimonia victus, *& ab illis quibus ſalva virtute alias uti liceret, in hoc quod dicit* abſtinentiaque ciborum ". *De hoc itaque Eccleſiaſtico jejunio a virtute temperantiæ elicito, & a pœnitentia imperato ſumus in hac Diſſertatione diſputaturi. Ejus initium, fundamentum, ſubjectum, objectum, modum, tempus, aliaſque circumſtantias dilucide & breviter per plura capita exponemus.*

CAPUT PRIMUM.

De jejunii Præcepto, inſtitutione, primordiis, & temporibus.

DOCTRINA.

I. *Jejunium eſt lege naturæ præceptum.*
II. *Quo ſenſu dicatur præceptum Eccleſiæ.*
III. *Eſt actus virtutis.*
IV. *Per præceptum jejunii non imminuitur chriſtiana libertas.*
V. *Tria complectitur præceptum jejunii, ſcilicet unicam comeſtionem.*
VI. *A carnibus, ovis & lacticiniis abſtinentiam.*
VII. *Et comeſtionis tempus, quod varium fuit in Eccleſiæ diſciplina.*
VIII. *Primum & præcipuum jejunium eſt Quadrageſimale.*
IX. *Succedit jejunium quatuor Temporum.*
X. *Subſequuntur plures Feſtorum vigiliæ.*
XI. *Olim jejunium urgebat feria 4. & 6. modo urget abſtinentia a carnibus feria ſexta, & ſabbato.*
XII. *Jejunium adventus non eſt in univerſali præcepto.*
XIII. *Nec illud dierum Rogationum præcedentium Aſcenſum Domini.*

I. PRæceptum Jejunii non ſolum quatenus negativum eſt, & vetat quæ virtuti temperantiæ adverſantur, ſed quà poſitivum, & jubet abſtinentiam ab ea cibi vel potus quantitate & qualitate, cujus uſus medium virtutis non corrumperet, non ex lege aliqua poſitiva ſive divina ſive humana; ſed ab ipſa naturali lege progreditur. Ita docet & egregie probat A. P. 2. 2. q. 147. in corp. ſcribens: *Jejunium utile eſt & ad deletionem & cohibitionem culpæ, & ad elevationem mentis in ſpiritualia; unuſquiſque autem ex naturali ratione tenetur tantum jejuniis uti, quantum ſibi neceſſarium eſt ad prædicta; & ideo jejunium in communi cadit ſub præcepto legis naturæ.*

II. Hinc infert & quidem appoſite laudatus D. A. præceptum jejunii certis diebus vel modis ſervandum eatenus Eccleſiaſticum dici, non quaſi propria voluntate & pro libito ab Eccleſia indicatur, ſed quia ad ipſam pertinet determinare, quæ ſolum in communi a lege naturali præſcribuntur, quamobrem l. cit. ſcribit: *Sicut ad ſeculares Principes pertinet præcepta legalia juris naturalis determinativa tradere de his, quæ pertinent ad utilitatem communem in temporalibus rebus; ita etiam ad Prælatos Eccleſiæ pertinet ea ſtatutis præcipere, quæ ad utilitatem communem fidelium pertinent in ſpiritualibus bonis ... ideo jejunium, quod in communi cadit ſub præcepto legis naturæ, quoad determinationem temporis, & modum jejunandi ſecundum convenientiam, & utilitatem populi chriſtiani, cadit ſub præcepto juris poſitivi, quod eſt a Prælatis Eccleſiæ inſtitutum: & hoc eſt jejunium Eccleſiæ.*

III. Hoc autem jejunium opus eſſe virtutis oſtendit idem A. P. laud. quæſt. art. 1. ſcribens: „ Ex hoc aliquis actus eſt virtuoſus, quod per rationem ordinatur ad bonum honeſtum. Hoc autem convenit jejunio. Aſſumitur enim jejunium principaliter ad tria. Primo quidem ad concupiſcentias carnis reprimendas, unde Apoſt. dicit 2. Cor. 6. v. 5. *In jejuniis, in caſtitate*, quia per jejunia caſtitas conſervatur. Ut enim Hieronymus dicit lib. 2. cont. Jovin. cap. 6. in fine *ſine cerere, & baccho friget venus*, ideſt per abſtinentiam cibi & potus tepeſcit luxuria. Secundo aſſumitur ad hoc, quod mens liberius elevetur ad ſublimia contemplanda. Unde dicitur Daniel. 10. quod *poſt jejunium trium hebdomadarum revelationem accepit a Deo*. Tertio ad ſatisfaciendum pro peccatis. Unde dicitur Joel. 2. *Convertimini ad me in toto corde veſtro, in jejunio & fletu, & planctu*. Et hoc eſt quod Auguſtinus dicit ſerm. de Oratione & jejunio (230. de Temp.) *Jejunium purgat animam, mentem ſublevat, ſenſum, carnem ſpiritui ſubjicit, cor facit contritum, & humiliatum, concupiſcentiæ nebulas diſpergit, libidinum ardores extinguit, caritatis verum lumen accendit* ". Et 3. p. q. 40. a. 2. ad 3. obſervat a Chriſto aſſumptum jejunium, ut diſcamus, *quam magnum bonum eſt jejunium, & quale ſcutum eſt adverſus diabolum, & quoniam poſt Baptiſmum non laſciviæ, ſed jejunio intendere oportet; ideo & ipſe* (Chriſtus) *jejunavit, non eo indigens, ſed nos inſtruens* ". Nec huic veritati obeſt aliquando in Scripturis jejunium Deo diſplicuiſſe, ut habetur Iſaiæ 58. *Quare jejunavimus, & non aſpexiſti?* nam ut egregie adnotat D. Thom. laud. qu. 147. a. 1. ad 1. „ Quod contingit aliquando quod aliquis actus qui ex genere ſuo eſt virtuoſus, ex aliquibus circumſtantiis adjunctis redditur vitioſus. Unde ibidem dicitur: *Ecce in diebus jejunii veſtri invenitur voluntas veſtra*: & paulo poſt ſubditur: *Ad lites, & contentiones jejunatis, & percutitis pugno impie*. Quod exponens Gregorius in Paſtor. par. 3. cap. 20. *Voluntas ad lætitiam pertinet, pugnus ad iram. Incaſſum ergo per abſtinentiam corpus atteritur, ſi inordinatis motibus dimiſſa mens vitiis diſſipatur*. Et Auguſtinus in prædicto Serm. dicit, quod *jejunium verboſitatem non amat, divitiarum ſuperfluitatem judicat, ſuperbiam ſpernit, humilitatem commendat, præſtat homini ſeipſum intelligere, quod eſt infirmum, & fragile* ".

IV. Per jejunii Eccleſiaſtici præceptum non chriſtianam minui libertatem, nec ad neceſſitatem traduci quod coactum pretium amittit (ut mentiuntur Heterodoxi, ſed potius ad peccati ſervitutem excutiendam quammaxime deſervire docet & evincit D. Th. 2. 2. q. 147. a. 3. ad 3. ſcribens: „ Jejunia, quæ ſunt in præcepto, ſunt in Conciliis Epiſcoporum ſtatuta, & conſuetudine univerſalis Eccleſiæ roborata. Nec ſunt contra libertatem populi fidelis; ſed magis ſunt utilia ad impediendam ſervitutem peccati, quæ repugnat libertati ſpirituali, de qua dicitur ad Galat. 5. *Vos enim fratres in libertatem vocati eſtis tantum ne libertatem detis in occaſionem carnis* ". Et revera quis viatori imminutam dixerit libertatem ab eo, qui viam ipſi oſtendit inter plures, quas eligere fortaſſis poſſet, per quam & tutius a latronibus & facilius poſſet ad terminum ad quem tendit pervenire?

V. Jejunii Eccleſiaſtici præcepto tria indicuntur jejunantibus. 1. Ut a carnibus abſtineant. 2. Ut unica ſint refectione contenti. 3. Ut ſolum definito tempore reficiantur, cibumque ſumant. Secundam jejunii partem & in antiquis Judæorum jejuniis fuiſſe cuſtoditam teſtantur Sacræ Litteræ; legitur enim Jud. cap. 20. & 2. Reg. cap. 1. Judæos jejunantes non niſi ſemel & quidem ſub veſperas comediſſe, nam 1. loco dicitur: *Omnes filii Iſrael venerunt in Domum Dei, & ſederunt flentes coram Domino, jejunaveruntque die illo uſque ad veſperam*. Et 2. loco *David veſtimenta ſua ſcidit, omneſque viri qui cum eo erant, & planxerunt, & fleverunt, jejunaveruntque uſque ad veſperam*. Hanc autem jejunandi formam non fuiſſe ab Apoſtolis immutatam teſtantur primorum ſeculorum Patres, qui unam refectionem, & quidem ſub veſperas ſumptam a Chriſtianis jejunantibus teſtantur. S. Gregorius Nyſſenus Orat. in principio jejunii, eos arguit, qui refectionis moroſitatem uſque ad veſperam minus patienter ferebant, & gravabantur (ut ipſe ſcribit) *ſole tardius ad occaſum tendente*. Et S. Ambroſius Serm. 8. in Pſalm. 118. *Indictum eſt jejunium, cave ne negligas, & ſi te fames quotidianum cogit ad prandium, ut intemperantia declinet jejunium, tamen cœleſti te magis ſerva convivio, ne cœleſtibus fias vacuus ſacramentis, differ aliquantulum, non longe eſt finis diei*. Hujus præcepti partem honeſtam eſſe & convenientem jejunantibus oſtendit & declarat S. Thomas

2. 2. q. 147. a. 6. ſcribens: *Jejunium ab Eccleſia inſtituitur, ... ita tamen quod natura ſalvetur. Ad hoc autem ſufficere videtur unica comeſtio, per quam homo poteſt naturæ ſatisfacere, & tamen concupiſcentiæ aliquid detrahit diminuendo comeſtionum vices. Et ideo Eccleſiæ moderatione ſtatutum eſt, ut ſemel in die a jejunantibus comedatur.*

VI. Prima præcepti pars, quæ abſtinentiam a carnibus præcipit, antiquiſſima eſt in Eccleſia, quæ nunquam carnium eſum in diebus jejunii admiſit, ut videre eſt in antiquioribus Patribus tum Græcis, tum Latinis, qui jejunantes fideles a carnibus abſtinuiſſe non præcipiunt, ſed ſupponunt. Sic S. Baſilius hom. 1. de jejunio ajebat: *Carnes non edis, a vino abſtines, veſperam expectas ut cibum ſumas.* Theophilus Alexandrinus ep. 3. *Nequaquam in diebus Quadrageſimæ carnium edulio delectamur.* Inter Latinos vero S. Auguſtinus cont. Fauſtum lib. 30. cap. 5. ſcribit: *Chriſtiani* (non hæretici ſed catholici) *edomandi corporis cauſa . . . a carnibus abſtinent vel ſemper, ſicut pauci, vel certis temporibus, ſicut in Quadrageſima fere omnes;* exceptis ſcilicet, *quos aut ætas incurvat, aut languor extenuat, aut neceſſitas arctat*, ut loquitur VIII. Toletanum Concilium can. 9. S. Hieronymus in cap. 10. Danielis: *Docemur . . . tempore jejunii a cibis delicatioribus abſtinere, nec carnem comedere.* Non me latet Launojum integra Diſſertatione probare conatum, non in omnibus Eccleſiis morem fuiſſe abſtinendi a carnibus in diebus jejuniorum, ſed pro eorum varietate varium quoque fuiſſe jejunandi morem. Sed ejus argumenta & doctrinam egregie refutavit Pater Nicolai Doctor Pariſienſis Ord. Præd. Nec ſolum a carnibus abſtinentiam præcipit lex jejunii, ſed etiam ab ovis, caſeo & lacticiniis, ut decernitur in Trullana Synodo, ubi ſic ſtatuitur: *Omnis Eccleſia Dei quæ eſt univerſa terrarum Orbe unum ordinem ſequens, jejunium perficit, & abſtinet ſicut ab omni mactabili, ſic & ab ovis & caſeo, quæ quidem ſunt fructus eorum a quibus abſtinemus.* Tametſi hi Concilii Trullani canones ab Eccleſia Latina acceptati minime fuerint, certum tamen eſt, hanc abſtinentiam & decretam Cap. *Denique* de Conſecr. diſt. 4. & perpetua conſuetudine & uſu firmatam. Hujus abſtinentiæ convenientiam in eccleſiaſtico jejunio declarat & oſtendit D. Thom. l. q. 147. a. 8. ſcribens: „ Jejunium eſt ab Eccleſia inſtitutum „ ad reprimendas concupiſcentias carnis, quæ qui„ dem ſunt delectabilia ſecundum tactum, quæ „ conſiſtunt in cibis & venereis. Et ideo illos „ cibos Eccleſia jejunantibus interdixit, qui & in „ comedendo maximam habent delectationem, & „ iterum maxime hominem ad venerea provocant. „ Hujuſmodi autem ſunt carnes animalium in ter„ ra naſcentium & reſpirantium, & quæ ab eis „ procedunt, ſicut lacticinia ex greſſilibus, & ova „ ex avibus. Quia enim hujuſmodi magis con„ formantur humano corpori, plus delectant, „ & magis conferunt ad humani corporis nutri„ mentum. Et ſic ex eorum comeſtione plus ſu„ perfluit, ut vertatur in materiam ſeminis, cu„ jus multiplicatio eſt maximum incitamentum lu„ xuriæ. Et ideo ab his cibis præcipue jejunanti„ bus Eccleſia ſtatuit eſſe abſtinendum “.

VII. Tertia jejunii conditio ſive pars, eſt hora determinata comeſtioni. Hæc ab Eccleſiæ incunabulis veſpertina erat, ideſt poſt ſolis occaſum, ut teſtantur Patres, & præſertim S. Baſilius hom. 1. de jejunio: *Veſperas expectas ad ſumendum cibum.* Aſſentiuntur & alii Eccleſiæ Doctores, quorum nonnulla ſuperius retulimus teſtimonia, & perduravit uſque ad ſeculum XII., ut pronum eſt colligere ex ſerm. S. Bernar. V. de Quadrag. ubi ſic ajebat Monachis ſuis: *Hactenus uſque ad nonam jejunavimus ſoli, nunc uſque ad veſperam jejunabunt nobiſcum univerſi Reges & Principes, Clerus & populus, nobiles & ignobiles, ſimul in unum dives & pauper.* Et hoc quidem de ſolo Quadrageſimali jejunio verum eſt, nam in ceteris per annum jejuniis poſt Nonam fideles cibum ſumebant, ut patet ex Tertulliano, qui ſuos laudat Montaniſtas omnia jejunia uſque ad Veſperam producentes, catholicorum vero jejunia per irriſionem ſemijejunia appellabat, quia ea ad horam nonam ſolvebant. At rigor jejunii Quadrageſimalis uſque ad veſperam paulo poſt S. Bernardi ſæculum minui cœpit; nam ſeculo XIII. teſtibus Alexandro Alenſi & D. Thoma jam invecta erat conſuetudo ſolvendi jejunium & comedendi ad horam nonam, ideſt tertiam poſt meridiem: ſic enim ſcribit Alex. Alenſ. P. 4. Sum. Theol. q. 28. memb. 7. ar. 2. *Quia afflictio in jejunio debet eſſe tolerabilis, non corruptiva naturæ, debet etiam eſſe conformis afflictioni Chriſti in Cruce, & ideo magis conveniens ad reficiendum tempore jejunii eſt hora nona.* Concinit D. Ang. l. q. 147. a. 7. ſcribens: *Jejunium ordinatur ad deletionem, & cohibitionem culpæ. Unde oportet, quod aliquid addat ſupra communem conſuetudinem; ita tamen quod per hoc non multum natura gravetur. Eſt autem debita & communis conſuetudo comedendi hominibus circa horam ſextam: tum quia jam videtur eſſe completa digeſtio nocturno tempore naturali calore interius revocato propter frigus noctis circumſtans, & diffuſio humoris per membra, cooperante ad hoc calore diei uſque ad ſummum ſolis aſcenſum: tum etiam quia tunc præcipue natura corporis humani indiget juvari contra exteriorem aeris calorem, ne humores interius adurantur. Et ideo ut jejunans aliquam afflictionem ſentiat pro culpæ ſatisfactione, conveniens hora comedendi taxatur jejunantibus circa horam nonam.* Verum adhuc mitigatus eſt quoad refectionis tempus jejunii quadrageſimalis rigor, nam ſubſequentibus ſeculis conſuetudo invaluit non ab Eccleſia inducta, ſed tolerata ſolvendi jejunium, & comedendi hora ſexta, ideſt in meridie, quæ profecto non obtinuit niſi vel labente XV. vel ineunte XVI. ſeculo; nam ut teſtatur S. Antoninus in Sum. P. II. tit. 6. cap. 2. §. 10. ævo ſuo quadrageſimale jejunium uſque ad horam nonam protrahebatur. Porro licet ex varia hac Eccleſiæ diſciplina conſtet, non ita horam comedendi ad ſubſtantiam jejunii pertinere, ſicut abſtinentiam a carnibus & unicam refectionem, nemo tamen inferre poteſt, ut ſuo loco dicemus, licitum eſſe cuique horam comedendi pro ſuo libito ſibi deligere, & conſuetudini ſtandum eſt.

VIII. Hactenus de jejunii partibus, nunc de tempore dicendum eſt, quo urget Eccleſiaſticum jejunandi præceptum. Et primo quidem eſt quadrageſimale tempus, quod modo a feria IV. Cinerum uſque ad Feſtum Paſchæ decurrit, exceptis diebus Do-

Dominicis. Quadrageſimæ jejunium vetuſtiſſimum eſſe in Eccleſia conſtat; nam ejus initium deſignari omnino non poteſt, quamobrem ad Apoſtolorum tempora ejus eſt revocanda inſtitutio juxta S. Auguſtini regulam, *quod univerſa tenet Eccleſia, nec Conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, nonniſi auctoritate Apoſtolica traditum rectiſſime creditur*. Nec audiendus Samuel Baſnagius aſſerens a Teleſphoro Papa inſtitutum Quadrageſimale jejunium, ſed ſolum vel ab ipſo fidelibus commendatum, vel a gliſcentibus abuſibus confirmatum, vel uſque ad ſeptem hebdomadas integras protractum, ut teſtatur Rabanus Maurus, qui de Inſtit. Cleri cap. 34. ſcribit: *Notandum tamen eſt, quod a Quinquageſima jejunium incipere Teleſphorus Papa ſtatuit, ut per ſeptem hebdomadas ante Paſcha corpus jejuniis caſtigemus*. Quoad initium & durationem hujus quadrageſimalis jejunii non una fuit in Eccleſia uniformis diſciplina & conſuetudo. Illud ſolum ſemper retentum fuit, ut unicum eſſet in toto anni tempore quadrageſimale jejunium, licet Hæretici, & præſertim Montaniſtæ tres jejunarent quadrageſimas, ut teſtatur S. Hieronymus epiſt. ad Marcellam: *Nos unam Quadrageſimam ſecundum traditionem Apoſtolorum toto anno, tempore congruo, jejunamus. Illi* (Montaniſtæ) *tres in anno faciunt Quadrageſimas, quaſi tres paſſi ſint Salvatores*. Alterum, ut dies quadraginta circiter complecteretur. Hinc cum Eccleſia Græca non jejunaret in Sabbatis & Dominicis, eorum quadrageſimale jejunium ſeptem complectebatur hebdomadas; in Eccleſia vero Latina cum & in Sabbatis ſervetur jejunium ſex abſolvitur hebdomadibus, quibus ſuperadditi ſunt dies quatuor Dominicam Quinquageſimæ ſubſequentes, ut integer habeatur quadragenarius dierum numerus.

IX. Præter Quadrageſimale jejunium ſunt etiam ſolemnia in Eccleſia jejunia quatuor temporum, quæ pariter vetuſtiſſima ſunt in Eccleſia, & certe V. ſeculo a cunctis Fidelibus religioſe ſervabantur, ut teſtatur S. Leo Papa in pluribus ſuis ſermonibus horum jejuniorum tempore habitis. Occurrunt autem hæc jejunia in quatuor anni temporibus, unde & nomen deſumpſere, ut nulla ſit anni pars, quæ non ſit jejunio ſanctificata, & primum Deo Eccleſia ſupplicet pro terræ frugibus obtinendis, deinde de eis obtentis gratias agat, ut explicat laud. Pontifex. Et etiam ut obſervat D. A. hic q. 247. a. 5. „ quia conſuetudo Eccleſiæ „ habet, ut in ſingulis quartis anni ſacri Ordines „ conferantur: ad quorum ſumptionem oportet per „ jejunium præparari & eos qui ordinant, & illos „ qui ordinandi ſunt, & etiam totum populum, pro „ cujus utilitate ordinantur". Olim ſolum menſes quibus celebrandi erant obſervabantur, vernum enim jejunium ſub initium Martii habebatur: æſtivum vero ſecunda hebdomada Junii: autumnale hebdomada tertia menſis Septembris: hyemale denique tertia Decembris hebdomada: modo vero ſunt ita hæc jejunia diſpoſita, ut primum occurrat poſt primam Dominicam quadrageſimæ, licet in menſe Februarii incidat; ſecundum hebdomada Pentecoſtes, ſive in Majo ſive in Junio occurrat; tertium hebdomada poſt Feſtum Exaltationis S. Crucis menſe Septembri; quartum vero poſt tertiam Dominicam Adventus, quæ circa medium Decembris occurrit, ut diſerte docet S. Leo M. ſerm. decimi menſis ſcribens: „ Jejunia ex doctri„ na Spiritus S. ita per totius anni circulum di„ ſtributa ſunt, ut lex abſtinentiæ omnibus adſcri„ pta ſit temporibus, ſiquidem jejunium vernum „ in Quadrageſima, æſtivum in Pentecoſte, autu„ mnale in menſe ſeptimo, hyemale autem in de„ cimo celebremus, intelligentes divinis nihil va„ cuum eſſe præceptis". Trium dierum ſpatio abſolvitur, nimirum feria IV. VI. & ſabbato, & abſtinentiam importat a carnibus & alicubi etiam a lacticiniis, unicam comeſtionem, ſicut & horam meridianam pro jejunii ſolutione.

X. Subſequuntur plures vigiliarum dies, ita dicti, quia primi fideles ad Chriſti Magiſtri ſui exemplum, qui, ut habetur Lucæ 6. *erat pernoctans in oratione Dei*, pridie ſolemnitates aliquas ad Martyrum ſepulcra orantes noctes ducebant inſomnes cum die præcedenti jejunaſſent. Fuerunt hæ vigiliæ prudenti œconomia, & Eccleſiaſtica diſciplina tandem omnino ſublatæ, licet per plura ſecula in uſu fuerint, & retentum dumtaxat præcedentis diei jejunium, non illis ſubſtitutum, ut quidam arbitrantur. Hæ autem vigiliæ aliæ ſunt univerſales in tota Eccleſia, aliæ particulares alicujus Provinciæ vel Civitatis: priores in Eccleſiaſticis Kalendariis recenſentur, peculiares vero ſtatutis diebus ab Epiſcopis indicuntur vel ſemper tali die ſervandæ, ut pervigilio alicujus Sancti Patroni, vel ſolum certis diebus ad aliquid a Deo impetrandum, & in iſtis abſtinentia, unica comeſtio, & hora determinata comedendi ſervanda ſunt.

XI. In veteri diſciplina mos erat etiam jejunium quartæ & ſextæ feriæ in memoriam Dominicæ paſſionis, quæ feria quarta incoepit ac feria ſexta conſummata eſt, inſtitutum. At in præcepto non fuiſſe ex eo conjici poteſt, quod fruſtra indictum eſſet jejunium quatuor Temporum, ſi fideles jam ex præcepto obſtricti fuiſſent toto anno feria IV. & VI. jejunare. Temporis decurſu abolitum jejunium feriæ IV., & inducta in Eccleſiis Occidentalibus ferme omnibus conſuetudo non jejunii, ſed abſtinentiæ a carnibus in feriis ſextis & ſabbato, quæ ſub præcepto cadit, & ſub gravi culpa obligat.

XII. Tempus quoque ſolemniter præcedens Natale Domini, quod Adventus dicitur, quia Chriſti in carnem advenientis commemoratio celebratur, jejunio a fidelibus conſecrabatur, ejus tamen nulla habetur mentio apud antiquos Patres & Scriptores, qui V. ſeculum præceſſere. Servabatur tum a Laicis tum a Monachis, ſed diverſo plane ritu; iſti ſiquidem quotidie jejunabant a Feſto S. Martini uſque ad diem Nativitatis, illi vero ſolum ter in hebdomada, licet poſtea & iſti quotidianum ex pœnitentiæ fervore jejunium amplexati ſint. Nullum tamen unquam fuit univerſale præceptum in Eccleſia de ſervando hoc jejunio, quod tamen ſemper a Monachis & Religioſis cuſtoditum fuit, ſed non eodem rigore eademque diſciplina; nonnulli enim illud incipiebant a Feſto S. Martini, nonnulli a Feſto omnium Sanctorum, nonnulli a Dominica prima Adventus, omnes tamen ante Feſtum Nativitatis complebant. Sunt etiam nonnulli Religioſi Ordines, in quibus ſub gravi hoc jejunium injunctum eſt, & quidem æqualiter ac jejunium quadrageſimæ, quamobrem omnes partes Eccleſiaſtici jejunii complectitur; at alii non niſi ex præſcripto ſuarum Conſtitutionum ob-

obſervant, quæ nullum imponunt præceptum, vel ſolum ad ſummum ſub veniali culpa Religioſos obſtringunt. His itaque ſtatutis parere, & ſe conformare tenentur Religioſi omnes.

XIII. Feſtum Aſcenſionis Domini tres dies præcedunt, quæ Rogationum dicuntur, quia in eis Eccleſia publicis & ſupplicationibus, & precibus Dei miſericordiam implorat. Iſtarum non primus inventor ſed reſtaurator fuit Mamertus Epiſcopus Viennenſis; qui ut teſtatur Sidonius Apollinaris lib. 15. cap. 4. ad Aprum: „ Cum autem vagæ, „ tepentes, infrequenteſque & oſcitabundæ eſſent „ ſupplicationes, quæ & ſæpe interpellantium „ prandiorum obicibus hebetabantur . . . ad quas „ ut nihil amplius dicam figulo pariter atque hortulano non oportuit convenire, ſuo exemplo & „ utiliſſimo experimento invenit, inſtituit, inve„ xit ". In his nullum eſt univerſale jejunium, vel abſtinentiæ præceptum, ubi tamen vel præceptum eſt, vel conſuetudo viget, vel abſtinendi a carnibus, vel jejunandi ſive totis tribus diebus, ſive ſolum feria quarta, obſervanda eſt & cuſtodienda ſuæ Eccleſiæ diſciplina.

CAPUT SECUNDUM.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *Præceptum jejunii & abſtinentiæ obligat ſub gravi culpa.*
II. *Eſt & affirmativum ſimul & negativum.*
III. *Num abſtinentia a carnibus, vel unica refectio ſit potior in jejunio.*
IV. *In diebus Dominicis nullum eſt indictum jejunium.*
V. *Statuti jejuniorum dies commutari juſta de cauſa poſſunt.*

Conſectarium Primum.

I. PRæceptum jejunandi & abſtinendi a carnibus certis diebus ex ſe obligationem inducit, ideoque illud frangens ex gula vel alio illegitimo titulo læthaliter peccat. Poſita eſt hæc aſſertio ad confutandam falſam & erroneam nonnullorum Theologorum doctrinam, aſſerentium, præcepta Eccleſiæ, & ſpecialiter de jejunio & abſtinentia graviter non obſtringere fideles, qui proinde ſolum tunc lethaliter peccant, quando jejunium & abſtinentiam violant per contemptum, quæ erronea doctrina damnata fuit ab Alex. VII. 1666. in propoſ. 23. aſſerente: *Frangens jejunium Eccleſiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, niſi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult ſe ſubjicere præcepto.* Et revera nos clare Tract. 1. de Leg. diſſ. 3. cap. 7. & 8. oſtendimus, Superiores tum Civiles tum Eccleſiaſticos poteſtate a Deo donatos eſſe ferendi leges, quibus ſubditi parere debent non ſolum timore pœnæ, ſed amore juſtitiæ, & ut D. Paulus loquitur, non ſolum *quia gladium portant, ſed propter conſcientiam*: & cap. 18. conſect. 8. oſtenſum eſt, contemptum ſemper eſſe damnabilem non ſolum dum præcepta ex ipſo violantur, ſed etiam cum ea de cauſa & conſilia Evangelica, & leges Monaſticæ, & pia opera vel omittuntur vel negliguntur. Unde & S. Auguſtinus ſerm. 62. de Tempore ajebat: *Aliis diebus jejunare remedium eſt, aut præmium; in Quadrageſima non jejunare peccatum eſt*, & remedia ſpiritualia ex contemptu relinquere, præmia æterna ex contemptu negligere ſemper peccatum eſt. Quare optime hanc generalem regulam ſtatuit S. Antoninus: *Ex ſtatuto Eccleſiæ univerſali, jejunia qui omitteret ex negligentia vel gula, non infirmitate vel oblivione, cum credit ſe poſſe jejunare, mortale eſt & pro qualibet die omiſſa unum.* Legantur citata loca.

Conſectarium Secundum.

II. Præceptum jejunii & affirmativum eſt, & negativum. Affirmativum quidem, quatenus & unicam ſumendam concedit comeſtionem, & ciborum delectum præcipit & horam comeſtionis ſtatutam: eſt vero negativum, quatenus unicam permittendo comeſtionem repetitas prohibet refectiones, ciborumque indicens delectum, vetat ne carnibus veſcantur fideles, & ne horam præveniant. Num vero qui pluries vel carnes comedit, vel pluries reficitur eodem die, plura multiplicet peccata, inferius dicemus.

Conſectarium Tertium.

III. Certiſſimum eſt, eccleſiaſtica chriſtianorum in Quadrageſima, aliiſque eſurialibus diebus jejunia, duplici præſertim parte integrari, abſtinentia ſcilicet a carnibus, & unica comeſtione. At paucis ab hinc annis magno animorum æſtu decertarunt Theologi, quænam ex his duobus eſſet pars præcipua, ſubſtantialis, & eſſentialis, qua deficiente deficeret & jejunandi præceptum. Quæſtio, quæ licet prima facie ſpeculativa ſolum videatur & metaphyſica, in mores tamen quammaxime influebat, & ex ejus deciſione magna jejuniorum pars pendebat; qui enim eſſentiam & ſubſtantiam jejunii in abſtinentia a carnibus eſſe collocandam arbitrabantur, inde inferebant, diſpenſatos ab hac abſtinentia, & ab alia jejunii parte liberos & immunes eſſe cenſendos, quippe quia non amplius locum habere poſſit, deficiente ſubſtantia, verum jejunium: alii vero, qui eſſentiam jejunii in una comeſtione collocandam cenſebant, inde colligebant diſpenſatos ab abſtinentia a carnibus adhuc lege jejunii obſtrictos, teneri unica comeſtione jejuniorum dies ſanctificare. Verum noſtris hiſce temporibus inutile foret, & vanum hac de re longiorem diſputationem texere, poſtquam ſapientiſſimus & ſemper venerandæ memoriæ Benedictus XIV. duplici Bulla, quarum inferius non ſemel commemoratio occurret, ſtatuit & declaravit, a carnibus diſpenſatos minime eſſe a lege jejunii ſolutos, ſed teneri unica comeſtione jejunare, ſive unica comeſtio eſſentialis habeatur, ſive minus principalis, ea quidem æquiſſima cauſa & ratione, ut qui integrum ſervare jejunium non valet, ſaltem quantum poteſt obſervet. Quam doctrinam jam antea plurimi nobiliores Theologi contra pauciores obſcurioris nominis Probabiliſtas propugnabant, etiam ex illis, qui putabant jejunii ſubſtantiam in abſtinentia a carnibus eſſe repoſitam. Immo ita eſſe jejunandum declararunt Summi Pontifices Gregor. XIII. Alex. VII. Clemens XI. qui diſpenſatis ab abſtinentia a carnibus unicam comeſtionem ſervandam declararunt, ſicut ſtatuebant plures Epi-

ſcopi vel in ſuis Diœceſanis Synodis, vel in pagellis, quibus diſpenſationem largiebantur. Nihilominus tamen lubet & quidem breviſſime aliqua de prima illa quæſtione pauca ſubjicere, & oſtendere, jejunii eſſentiam & ſubſtantiam in unica comeſtione eſſe collocandam; & 1. quidem, quia ex Scriptura ipſa certe conſtat, a Judæis ſervatam fuiſſe in diebus jejunii unicam comeſtionem, at ſimul a carnibus abſtinuiſſe non certo conſtat, ut animadvertit Cajetanus 2. 2. q. 147. art. 7. ſcribens: *Jejunium A. T. ex abſtinentia a carnibus & unica comeſtione conſtat tanquam ex ſubſtantialibus, ita quod unica comeſtio eſt eſſentialior jejunio, utpote a principio jejunii conſtituta in veteri Teſtamento, in quo uſque ad veſperam affligendum hominem jejunio ſtatutum eſt.* 2. Modo in ipſa Eccleſia Catholica dies Dominici inter dies jejunii non connumerantur, licet in iis indicta ſit a carnibus abſtinentia; quamobrem ad integrandum quadraginta dierum numerum ſuperadditi ſunt quatuor dies primam Dominicam præcedentes. 3. Idem docet & S. Thom. qui in IV. Sent. diſt. 15. q. 3. a. 4. aperte dicit: *In hoc diſtinguuntur jejunantes a non jejunantibus, quia ſemel manducant*: qui igitur pluries manducat, quocumque utatur cibo, a jejunantibus diſtinguitur; jejunium igitur in unica comeſtione velut in parte principaliore conſiſtit. Confirmat denique ipſa jejunii ratio & finis, ad quem aſſumitur, nimirum corporis maceratio, & concupiſcentiæ refrenatio. Porro ad hanc inducendam magis confert abſtinentia ab omni cibo, quam ab aliquo tantum: hinc adoleſcentibus ante vigeſimum annum conceditur, ut pluries refici poſſint dum uſus carnium illis interdicitur, non alia profecto de cauſa, niſi quia cum majore indigeant nutritione, longe gravius affliguntur in privatione plurium refectionum, quam in abſtinentia ab eſu carnium. Quod confirmatur etiam ex Regularium Ordinum ſtatutis, in quorum pluribus perpetua quidem indicta eſt abſtinentia ab eſu carnium, at perpetuum jejunium unica comeſtione ſervandum in nullo etiam rigidiſſimo Inſtituto indictum reperio; quippe quia Sancti Fundatores Religioſorum Ordinum humanæ imbecillitatis rationem habentes, quod minus grave eſſe agnoſcebant, perpetuo indixere, quod vero graviſſimum, non ſemper, ſed ſolum certis deſignatis anni temporibus ſervandum ſanxere, optime ſcientes, fame laborantes non cibi qualitatem, ſed quantitatem in repetitis refectionibus quærere. Manifeſtum eſt igitur communi ſenſu id quod maxime ad affligendum corpus conducit in jejunio, eſſe a pluribus refectionibus cohibitionem, quam a carnibus abſtinentiam, proinde illam in jejunio principaliorem partem ſibi vindicare. Qui plura volet, legat Concinam tum in Opere Mor. Diſſ. 2. de jejunio, tum in aliis duobus Operibus italicis: *La Quareſima Appellante*, & *La Diſciplina antica e moderna della Chieſa intorno al Digiuno*.

Conſectarium Quartum.

IV. In diebus Dominicis nullum eſt indictum jejunium, immo & vetitum aliquando ab Eccleſia, ſicut & nunc ſi ex aliqua ſuperſtitione fiat, non vero ſi ex pietate vel pœnitentiæ gratia ſuſcipiatur. Et quidem nullum impoſitum jejunii præceptum in die Dominico ab Eccleſia ipſo facto apparet, cum in Dominicis Quadrageſimæ quilibet poſſit pluries refici, immo ſi alicujus Sancti vigilia incidat in diem Dominicam, jejunium præcedenti Sabbato celebratur, ut ſtatuitur in Jure Can. cap. ex parte 1. & cap. Cauſ. 2. de Obſerv. jejun. Vetitum vero aliquando jejunium in die Dominico, teſtatur S. Auguſt. ep. 118. ad Caſulanum ſcribens: *Die autem Dominico jejunare ſcandali eſt magni, maxime poſtquam innotuit deteſtabilis, multumque fidei catholicæ, Scripturiſque Divinis contraria Manichæorum hæreſis, qui ſuis auditoribus ad jejunandum, iſtum tanquam legitimum conſtituerunt diem, per quod factum eſt, ut jejunium diei Dominicæ horribilius haberetur.* In deteſtationem igitur hæreſis Manichæorum Eccleſia interdixit aliquando jejunium in tali die, proinde & modo ex aliqua ſuperſtitione aſſumptum, profecto impium foret & deteſtabile. At nullum eſſe diem, in quo laudabile non ſit jejunium ex pietate, religione, & devotione aſſumptum teſtatur D. Hieron. ep. 28. ſcribens: *Utinam omni tempore jejunare poſſemus, quod in Actibus Apoſtolorum diebus Pentecoſtes, & die Dominico Apoſtolum Paulum, & cum eo credentes, feciſſe legimus.* A primordiis tamen Eccleſiæ invecta eſt conſuetudo non jejunandi diebus Dominicis, & illis inter Paſcha & Pentecoſtem incidentibus, in quibus in univerſali Eccleſia nullum eſt indictum jejunium, excepto ſabbato ipſam Pentecoſtes Dominicam præcedente. Hinc Felix Poteſtas teſtatur in ſuæ Provinciæ Panormitanæ Archivio aſſervari Decretum Sacræ Univerſalis Inquiſitionis prohibentis, ne ullum imponatur, ſive aſſumatur jejunium etiam in honorem B. Virginis, quod indifferenter complectatur Dominicos dies, & alios in Eccleſia ſolemniores. Verum quidquid ſit de hoc Decreto, certe ſi quis voviſſet per annum, vel toto ſuæ vitæ tempore jejunium ſervare eo die, in quo incidit feſtum Annuntiationis, vel Aſſumptionis, vel Nativitatis B. V., & hæ ſolemnitates inciderent in die Dominico, illi auctor eſſem, ut jejunium in alium diem transferret, tum quia privata fidelium vota de jejunio eo animo emiſſa videntur, ut ſint conformia praxi & conſuetudini Eccleſiaſtici jejunii, porro conſuetudo eſt in Eccleſia ut jejunium cadens in diem Dominicam, in præcedenti die celebretur; tum quia eccleſiaſticis ritibus ſe conformare magis pium mihi videtur & religioſum, quam ab ipſis ex privata devotione recedere. Quod tamen intelligendum eſt de voto rigoroſi jejunii, abſtinentiæ ſcilicet a carnibus, & unicæ comeſtionis; ſi enim eſſet ſolum de abſtinentia a carnibus vel lactariis, profecto & in die Dominico eſſet ſervandum, cum plures ſint in Eccleſia ſacri Religioſi cœtus, qui perpetuo & a carnibus & a lactariis abſtinent, nullo die nec Reſurrectionis, nec Natalis Domini excepto.

Conſectarium Quintum.

V. Licet ſtatuti ſint in Eccleſia Catholica jejuniorum dies, eos tamen aliquando mutare licet vel ex univerſali conceſſione Romani Pontificis, vel etiam ex peculiari Epiſcoporum ſtatuto. Et quidem certum eſt, ut mox diximus, Feſtorum Vigilias cum die Dominico concurrentes in præcedenter-

dentem diem transferri licet etiam ſit vigilia Nativitatis Domini. Item ſi feſtum Corporis Chriſti cum vigilia S. Jo. Baptiſtæ concurrat, anticipatur jejunium feria IV. ex Decreto Urbani VIII. 24. Octobris 1638. Conſtit. 45. incipiente *Cum evenire*, ne tanti diei ſolemnitas rigore & mœſtitudine jejunii minuatur. Hinc pari ratione inferunt plures Theologi licere Epiſcopis diem jejunii commutare, ſi forte occurrat in die ſolemni alicujus Patroni principalis Urbis vel Provinciæ. At licitum non eſt, nec illis conceſſum vigiliam S. Mathiæ in diem ultimum bacchanalium incidentem in alium diem transferre, licet oppoſitum nonnulli docuerint Theologi. Ita declaravit Sacra Rituum Congregatio die 23. Jan. 1694. & confirmavit 11. Julii 1699. & oſtendit & probavit Benedictus XIV. ſua Encyclica italico ſermone exarata, & data ad Archiepiſcopos & Epiſcopos Status & Dominii Eccleſiæ, cum enim, inquit Pontifex, Vigilia S. Mathiæ præcepto ſtatuta ſit Innoc. III. pro tota Eccleſia, & inſertum præceptum in Jure Can. Cap. *De Obſervantia jejuniorum*, palam eſt non licere Epiſcopis ſua ordinaria auctoritate, ſtatutis a Romano Pontifice, & a Jure Canonico derogare. Ipſis tamen veniam conceſſit, ut poſſent anno 1751. Vigiliam S. Mathiæ in præfato poſtremo bacchanalium die occurrente in præcedentem ſabbatum transferre. Qui tamen vel ex voto, vel ex regulæ præcepto jejunare obſtringuntur die determinata, puta feria III. vel VI. ſi forte eo die incidat feſtum Nativitatis Domini, tenentur jejunium ſervare, nec illud in alium diem transferre poſſunt. Num autem qui ex Regula etiam ſub culpa gravi vel nulla obſtringente ab eſu carnium abſtinet, poſſit eo die Natalis Domini in feria VI. vel ſabbato occurrente licite uti privilegio omnibus fidelibus conceſſo veſcendi carnibus, inferius diſcutiemus.

CAPUT TERTIUM.

De prima jejunii parte, abſtinentia ſcilicet a carnibus, & lacticiniis.

Doctrina.

I. *Carnium eſus in die jejuniorum vetitus.*
II. *Immo & olerum cum carnibus, & jus carnium.*
III. *Nec non & eſus ovorum, & lacticiniorum, licet alicubi conceſſus.*
IV. *Abſtinentia ab ovis & lacticiniis eſt ſub præcepto.*
V. *Non vero abſtinentia a vino.*
VI. *Immunes ab hac lege abſtinentiæ ſunt infantes & perpetuo amentes.*
VII. *Non vero ſemper qui ſolo pane vivere deberent.*
VIII. *In transgreſſione hujus præcepti datur parvitas materiæ.*
IX. *Quænam ſit putanda materiæ parvitas.*

I. PRimam Jejunii Eccleſiaſtici partem diximus eſſe a carnibus abſtinentiam, qua ſemper, quando unica comeſtio præcipitur, eſt ſervanda, & in ſolis feriis ſextis & ſabbatis per annum extra quatuor tempora, aliaſque occurrentes vigilias, ab ea ſejungitur, cum in iſtis non jejunium, ſed ſola præcipiatur abſtinentia. Nomine vero carnis intelliguntur non ſolum cibi ſumpti ex animalibus quadrupedibus, & avibus in terra viventibus, & ex illa nutritionem accipientibus, ſed etiam ex avibus illis, quæ licet in aquis libentius morentur, & ex illis alimoniam ſibi comparent, diutius tamen vivere poſſunt extra aquam, ut ſunt fulices & ſimiles aves aquaticæ, quæ licet odorem & ſaporem piſcium referant, inter carnes tamen connumerantur, & illis veſci diebus vel jejunii, vel abſtinentiæ vetitum eſt. Sicut e contra licet veſci carnibus animalium, quæ tametſi in terra vivant, inter piſces tamen communiter numerantur, ut teſtudines terreſtres & marinæ, limaces, conchæ, ranæ, & ſimiles, inter piſces annumeratur etiam Lutra amphibium animal, italice Lotra; non vero enumerandi terreſtres echini ſeu herinacei.

II. Carnium nomine comprehenduntur & olera cum carnibus cocta, ſicut & jus ex ipſis carnibus in aqua decoctis, cum non levem carnis ſubſtantiam imbibant, multoque magis interiora animalium, illorumque extremitates, nec non ſanguis, ſagina, laridum, quæ partes ſunt animalium; & ſubſtantiam carnis participant. Si quod vero dubium occurrat, num cibus aliquis ſit inter vetitos, vel permiſſos recenſendus, conſulendi periti hac de re, & religioſi Medici, & Theologi.

III. Sunt etiam in Quadrageſima vetita ova & lacticinia, quæ in aliis jejuniorum diebus per annum permittuntur, niſi contraria obſit conſuetudo ab illis & tunc abſtinendi, ſicut etiam permittuntur in aliquibus locis etiam quadrageſimali tempore ſive antiqua conſuetudine ab Eccleſia tolerata, ſive privata & peculiari diſpenſatione. Hujus autem tum prohibitionis, tum conceſſionis teſtes habemus Summos Pontifices S. Greg. M., & Nicolaum I. Ille quidem in Epiſt. ad Auguſtinum Anglorum Epiſcopum ſic ſcribit, ut relatum hab. 1. par. Decret. diſt. 4. Cap. *Denique*: „ Par autem eſt, ut nos qui his diebus a carnibus animalium abſtinemus, ab omnibus quoque, quæ ſementinam carnis trahunt originem, jejunemus, a lacte videlicet, caſeo, & ovis, quæ quidem ſunt fructus & fœtus eorum, a quibus abſtinemus “. Alter vero Photio Romanæ Eccleſiæ exprobranti quia in quadrageſima a lacticiniis non abſtinerent Occidentales, ſic reſpondet Epiſt. ad Imperatorem: „ Quod ſeptem ante Paſcha hebdomadas a caſeo & ovorum eſu more ſuo non ceſſemus, calumnia eſt, cum in Italia nunquam in uſu fuerit. Trans mare tamen id ex magna cauſa alicubi apparet conceſſum “. Æquitatis tum præcepti vetantis, tum conſuetudinis permittentis rationem reddit S. Thom. 2. 2. qu. 147. a. 8. ad 3. ſcribens: *Ova & lacticinia jejunantibus interdicuntur, in quantum ſunt ex animalibus exorta carnes habentibus. Unde principalius interdicuntur carnes, quam ova & lacticinia. Similiter etiam inter alia jejunia ſolemnius eſt Quadrageſimale jejunium: tum quia obſervatur ad imitationem Chriſti, tum etiam quia per ipſum diſponimur ad redemptionis noſtræ myſteria devote celebranda. Et ideo in quolibet jejunio interdicitur eſus carnium. In jejunio autem quadrageſimali*

mali interdicuntur univerſaliter etiam ova & lacticinia, circa quorum abſtinentiam in aliis jejuniis diverſæ conſuetudines exiſtunt apud diverſos; quas quiſque obſervare debet ſecundum morem eorum, inter quos converſatur. Unde Hieron. dicit (ep. 28. ad Lucinium) *Unaquæque provincia abundet in ſuo ſenſu, & præcepta majorum leges Apoſtolicas arbitretur*. Et licet D. Th. hic de ea ſolum loquatur conſuetudine, per quam in jejuniis extra Quadrageſimam ovis, caſeo, & lacte nonnulli veſcuntur, paulo poſt tamen hanc eamdem conſuetudinem in Quadrageſima invectam aliquibus in locis agnoſcit & fatetur ſubdens in editione Nicolai: *Cum ſola ergo abſtinentia generali carnium in præcepto remanſit, & a lacte, caſeo, & ab ovis in jejunio Quadrageſimæ communiter debeat abſtineri ... Quamvis nunc ſatis communiter in aliquibus locis propter neceſſitatem in lactis & caſei abſtinentia diſpenſetur*.

IV. Abſtinentiam ab ovis & lacticiniis præſertim in Quadrageſima (niſi accedat vel legitima contraria conſuetudo, vel diſpenſatio) ſub mortali eſſe præceptam, licet non deſint Theologi qui inficientur: tamen certum omnino eſt tum ex propoſitione ab Alex. damnata aſſerente: *Non eſt evidens quod conſuetudo non comedendi ova & lacticinia in Quadrageſima obliget*; tum ex doctrina mox allata S. Thom. qua evincit, non minus vetitum in Quadrageſima eſum carnium, quam ovorum, caſei & lacticiniorum; tum denique Decreto Gregorii M. & perpetua conſuetudine, qua fideles ſe obſtrictos ſub lethali culpa ad præfatam lacticiniorum abſtinentiam agnoſcunt, & quidem non in ſolis Quadrageſimæ jejunii diebus, ſed & in ipſis Dominicis feſtis, in quibus licet ſit relaxatum jejunium, non tamen conceſſum lacticiniorum eſum, quidquid in contrarium pauci Caſuiſtæ docuerint, quibus non eſt acquieſcendum, cum in Decreto Gregorii in Jure Canonico relato abſolute in Quadrageſima lacticinia vetentur, nulla facta dierum diſtinctione, immo deſignatis etiam ipſis Dominicis diebus, inquit enim SS. Pontifex: *Par autem eſt, ut nos, quibus his diebus a carnibus animalium abſtinemus, ab omnibus quoque, quæ ſementinam carnis trahunt originem, jejunemus, a lacte videlicet, caſeo, & ovis*: porro & in diebus Dominicis a carnibus abſtinemus, ergo par eſt ex mandato Pontificis ut iiſdem diebus etiam a lacticiniis abſtineamus. Oppoſitam nonnullorum Probabiliſtarum doctrinam tanquam improbabilem & falſam improbavit & ipſe Diana Ref. 54. n. 1. ſcribens: *Alibi hanc ſententiam* (de licito uſu lacticiniorum in Dominicis Quadrageſimæ) *improbavi, & nunc iterum improbo, & caveant Auctores ne impoſterum illam vel abſolute teneant, vel tanquam probabilem admittant. Nam Sacra Congregatio S. Officii, & Indicis menſibus elapſis mandarunt, hanc ſententiam a quodam libro deleri, ut factum fuit. Et recte quidem, nam eſt contra communem ſententiam*.

V. Abſtinentiæ a carnibus & lacticiniis fuiſſe olim conjunctam abſtinentiam a vino & piſcibus, animadvertit laud. D. Angelicus, quam tamen abſtinentiam Eccleſiæ tacita diſpenſatione ſublatam fuiſſe ſubdit ſcribens loc. cit. „ Licet olim in je„ junio non a carnibus tantum, ſed & a vino ab„ ſtinere (præſertim vero in jejunio Quadrageſi„ mæ) Chriſtiani ſolerent, facilius tamen ſubinde „ circa vini abſtinentiam quam carnium genera„ liter diſpenſatum eſt, ut jam uti liceat vino, „ ſed non carnibus, quarum uſus licitus commu„ niter omnibus nunquam fuit. Quod autem ſi„ mul cum carnium abſtinentia conjungeretur o„ lim abſtinentia vini, patet ex verbis Auguſtini „ dicentis Dom. 1. Quadrag. *Qui abſtinemus nos „ a carnibus, quibus aliis diebus uti licet, qui nos „ abſtinemus a vino, quo moderate uti licet &c.* „ Et Serm. 2. *Ceſſent vina, vel carnes, ut qui „ nobis viximus toto anno, ſaltem per paucos dies „ vivamus & Domino*. Item ex verbis Hieronymi „ per 10. Caput Danielis, ubi dicitur: *Panem de„ ſiderabilem non comediſſe, nec introiſſe vinum vel „ carnem in os ejus. Hoc exemplo docemur tempo„ re jejunii a cibis delicatioribus abſtinere ... nec „ carnem comedere, nec vinum bibere* “. Et deinde adductis aliis teſtimoniis & S. Baſilii hom. 1. de jejunio & Theophili Alex. epiſt. 3. paſchali ſic concludit: „ Abſtinentia carnium magis viſa eſt Ec„ cleſiæ neceſſaria quam abſtinentia vini ad jeju„ nii rationem, & ſic in vino, non in carnibus „ diſpenſavit. Unde abſtinentia vini modo in jeju„ nio conſilii tantum eſt, non præcepti, ſicut & „ abſtinentia piſcium, a quibus tamen olim abſti„ nuiſſe Chriſtianos in jejunio illo Chryſoſtomus „ indicat hom. 3. ad Popul. & ſimiliter uſus tan„ tum aridi cibi, hoc eſt panis & aquæ, quibus „ ultima hebdomada Quadrageſimæ ante Paſcha„ tis diem veſcebantur “.

VI. A præcepto abſtinentiæ a carnibus & lacticiniis ſtatutis ab Eccleſia temporibus non diſpenſati, ſed immunes potius dicendi ſunt tum infantes ante uſum rationis, tum perpetuo amentes; priores quidem, quia nondum ob defectum rationis legibus Eccleſiæ ſubjiciuntur, poſteriores vero quia infantibus comparantur ob uſus rationis ſive carentiam ſive amiſſionem. De infantibus quidem conſulto dixi ante uſum rationis, non ante ſeptennium, nam licet non ante præfatum tempus communiter cenſeatur rationis uſu præditos fieri pueros, nihilo tamen ſecius ſi prævie ad ſeptennium rationis lumen in ipſis refulgens detegeretur, a carnibus abſtinendum eſſet, quia tunc legibus Eccleſiaſticis ſubjicerentur, quæ nec ætatem, nec determinatum obligandi tempus ſtatuunt. Immo ſi dubium foret, num puero lumen rationis affulſerit, cenſerem teneri legibus Eccleſiæ de abſtinentia ſe ſubjicere, non quidem paritate legis divinæ & naturæ, quæ profecto fortius urgent quam leges Eccleſiæ, ſed 1. quia in dubiis tutior pars eſt eligenda. 2. Quia præceptum eſt certum, & immunitas a lege incerta. 3. Quia Eccleſia tempus non determinavit, ſed ſolum ex communi opinione cenſetur eſſe ſeptennium, quia tunc ſolum in pluribus lumen rationis exurgere ſolet.

VII. Num autem qui omni cibo careret præter panem poſſet carnes in Quadrageſima vel feria VI. & ſabbato comedere, puto ſub diſtinctione dijudicandum. Non quidem illa, quam adhibent nonnulli benigniores Caſuiſtæ inter nobilem & plebejum, inter delicate comedentem, & craſſiori cibo utentem; quandoquidem & nobiles & delicate viventes ſi unico die, vel per biduum ſolo pane viverent, non propterea grave detrimentum experirentur, immo fortaſſis ſalutaris ipſis eſſet inſueta

ta inedia, & ſæpius vel levi tentati febricula, vel gravi negotio occupati integros dies vel ſine vel exiguo cibo tranſigunt; experirentur fortaſſis moleſtiam ſed potius animi quam corporis, faucium quam valetudinis; verum eos hæc moleſtia a jejunio & abſtinentia non excuſat. Diſtinctio itaque, quam innuo, hæc eſt, nimirum ſi periculum immineat valetudinis amittendæ, & ægritudinis ſubeundæ, quod facile contingere poteſt, ſi hæc inedia ad plures dies pertrahatur, præſertim in delicatis & feminis; tunc licitum erit carnes ex aliorum ciborum deficientia comedere, nec ſolo pane vivere; ſi vero unius vel alterius diei inediam prudenter judicetur non niſi levem allaturam corporis debilitatem, vel etiam nullam, ut contingit in robuſtioribus ruſticis & artificibus, qui alias ſolent vel pane & pulmento vivere & raro admodum obſonii aliquid panibus adjiciunt, profecto non liceret illis carnes comedere.

VIII. In tranſgreſſione hujus præcepti admittendam eſſe parvitatem materiæ, puto ipſo naturali lumine conſpicuum; ſi enim & in his, quæ lege naturali & divina vetantur, ut in furto, adeo exigua eſſe poteſt materia, ut lethale crimen non conſtituat, cur & quantitas comeſtæ carnis ita exigua eſſe non poterit, ut comedentem a lethali noxa eximat? Oppoſitum tamen tenere videtur doctiſſimus Laurentius Berti in ſuo de Theologicis Diſciplinis Opere de Legibus agens, qui ob excellentiam Apoſtolicæ inſtitutionis quadrageſimalis abſtinentiæ, & feriæ VI. & ſabbati, & quia veluti teſſera eſt, & diſtinctio catholici ab heterodoxis, cenſet & jejunii & abſtinentiæ violationem etiam in exigua materia gravem culpam inferre; ſic enim ſcribit: „ Si in parva quoque materia fregeris quadrageſimale jejunium, aut feria VI. vel ſabbato carnem guſtaveris; quoniam ſunt hæc Apoſtolicæ traditionis capita, ac Romanæ communionis ab hæreticorum ſectis divulſæ ſingularis character, ſceleri obnoxius eris graviſſimo". Verum pace tanti viri, quem plurimi facio, ne ejus ſubſcribam ſententiæ hæc me movent argumenta. Apoſtolicæ traditionis præcepta profecto majoris non ſunt habenda ponderis & auctoritatis, quam præcepta Decalogi, & tamen in his datur parvitas materiæ ut in furto, & in ipſa divini nominis uſurpatione ſine judicio vel juſtitia; cur igitur non erit locus parvitati materiæ etiam in præceptis jejunii & abſtinentiæ? 2. Præfata jejunia & abſtinentiæ ſunt quidem Romanæ communionis ab hæreticis conventiculis diſtinctio & teſſera, at non talis, cujus violatio abnegatæ præfatæ communionis ſtatim reum efficiat; ſi enim hoc ex loci, temporis, & perſonarum circumſtantiis ſequeretur, profecto lethaliter peccaret carnem comedens & jejunium violans, at non quia non detur in his materiæ parvitas, ſed quia tunc vel abnegatæ fidei, vel ejuſdem confeſſionis omiſſæ quando fidei confitendæ urgebat præceptum, reus haberetur: at ſi quis in Catholicis regionibus, & inter Catholicos, ut Catholicus agnitus ab omnibus, leviter vel jejunium frangat, vel fruſtulum carnis comedat, quis arbitrabitur, eum a Romana communione deſciviſſe, & in heterodoxorum caſtra migraſſe? Nemo ſane cordatus & prudens. Immo non immerito plures etiam rigidiores Theologi Juveninus, Concina, Cuniliati aliique docent, nec carnes comedentem, vel eccleſiaſtica jejunia violantem etiam inter heterodoxos reum eſſe lethalis criminis judicandum, quotieſcumque nimirum hujus præcepti obſervantia gravi illum detrimento ſive vitæ ſive bonorum exponeret, tum quia præcepta Eccleſiæ cum tanto onere & periculo non obligant, tum quia & ipſi heterodoxi optime norunt & Catholicos vel ex gula carnes illicite comedere, vel ad pericula vitanda, vel ex adverſa valetudine ab hoc præcepto eſſe ſolutos, quin ex carnium comeſtione legitime inferre poſſint, illum eſſe a Catholica communione alienum. Hinc plures ſunt in exercitibus, vel navibus Anglorum & Batavorum Catholici, qui tales ſe eſſe proteſtantur, & ab omnibus cognoſcuntur, qui tamen vel deficientia aliorum ciborum, vel infirmitatis cauſa, vel etiam inſufficienti & illegitimo adducti motivo carnes comedunt, nec tamen illos per hoc cenſent Catholicæ Eccleſiæ nuncium remiſiſſe. Quamobrem & nos cum ipſis docemus, licere fidelibus per hæreticorum terras in itinere tranſeuntibus, ſi grave timent periculum & detrimentum, carnes comedere, vel jejunium non ſervare; ſicut pariter qui in navibus heterodoxorum navigant, ſi alii non ſint præſto cibi, carnibus veſci poſſunt: non tamen hæreticorum famuli, niſi & ipſis grave immineat damnum, a quorum ſervitio etiam recedere deberent, ſi ab jejuniorum ſancta obſervatione impedirentur. Si vero nullum illis immineat periculum, nec aliud ſubire poſſint detrimentum quam inopiam ciborum eſurialium, vel delicatioris alimoniæ, tenentur cum hoc levi incommodo Eccleſiæ præcipienti obedire. Semper tamen ea cautione, ne hoc in abjuratæ Romanæ communionis argumentum cedat, quando confitendæ fidei illos urgeat præceptum. Legantur quæ diximus de Legibus Diſſ. 3. cap. 9. n. 9. & 10. & cap. 10. conſ. 10. & ſeq.

IX. Quanta autem eſſe debeat materia, quæ levis dici poſſit, & a lethali peccato excuſare, non conſentiunt Doctores; nonnulli infra duas uncias levitatem materiæ conſiſtere cenſent, quod falſum & periculoſum arbitror: alii ad unam unciam limitant, nonnulli octavam partem unciæ nonniſi leve peccatum conſtituere docent, a qua ſententia non abhorreo; nam certe exigua res ſit oportet, quæ unius drachmæ pondus non exſuperat, ſicut exiguæ ſunt illæ carnium & juſculentorum partes, quas coqui & pincernæ deguſtare ſolent ad ciborum ſaporem diſcernendum.

CAPUT QUARTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quando Regulares in ſuis jejuniis ovis & lacticiniis veſci poſſint.*
II. *Ubi viget conſuetudo veſcendi lactariis in Quadrageſima, non licet tamen veſci ſanguine animalium, vel larido, vel pinguedine.*
III. *Nec bellariis, placentis, cruſtulis ex ovis & ſimila confectis.*
IV. *Qui pluries in die jejunii carnes comedit, plura committit peccata.*
V. *Idem dicendum de vovente vel abſtinentiam a carnibus, vel jejunium.*

Conſectarium Primum.

I. Regulares in ſuis jejuniis ab eorum Regula conſtitutis veſci poſſunt ovis & lacticiniis, modo aliter ab ipſa regula non ſit conſtitutum, ut in Ordine Minimorum. Ita declaratum fuit pluries a Sacra Congregatione Epiſcoporum & Regularium, cujus declarationes citantur in Bibliotheca Ferraris. Pari pacto in illis regionibus, in quibus vel ex antiqua adprobata conſuetudine, vel ex peculiari diſpenſatione conceſſum eſt in Quadrageſima, aliiſque per annum jejuniis veſci ovis & lacticiniis, & ipſi regulares eodem jure & privilegio gaudent, cum & ipſi ſint pars communitatis, nec in conceſſis diſpenſationibus excipiuntur, niſi tamen aliter a Regula & conſtitutionibus cautum ſit, quas Religioſi omnes conſulere debent, & perpendere, iiſque ſe conformare. Viciſſim vero Regulares conſuetudini vigenti penes plures Provincias & Civitates abſtinendi a lacticiniis & ovis in jejuniis extra Quadrageſimam cenſendi ſunt obnoxii, tum quia legitimæ conſuetudines in locis vigentes ſunt ab omnibus incolis ſervandæ, tum quia & ipſi regulares conſuetudini univerſaliter invectæ conſenſiſſe præſumuntur, cum illis obſtitiſſe non conſtet.

Conſectarium Secundum.

II. Ubi conſuetudo legitima viget, vel conceſſum eſt veſci in Quadrageſima ovis, caſeo & lacticiniis, minime tamen conceſſum eſt veſci ſanguine animalium, & larido ſuillo, vel pinguedine ex anſeribus ſumpta & ſervata, iſta enim carnis nomine comprehenduntur vetitæ in Quadrageſima. Quamobrem optime animadvertit Reiffenſtuel conſuetudinem utendi hiſce condimentis nec in Germania, ubi piſcium & olei penuria eſt, eſſe admittendum, ſed prorſus illorum uſum vetandum ne introducatur. Non tamen admittendum puto quod idem Auctor ſubdit, ſcilicet concedi poſſe pauperibus in Germania veſci pinguedine ſive ſuilla ſive anſerina ob cauſam paupertatis & inopiam butyri. Nam ſi ſermo ſit de pauperibus non alios cibos habentibus, nec ſibi comparare valentibus, profecto hi poſſunt ova & lacticinia & etiam carnes comedere ut vivant: ſi vero ſermo ſit de pauperibus, qui ob pecuniæ carentiam oleum, & butyrum, quæ caro venduntur, emere non poſſunt, profecto ſi alios eſuriales cibos ad ſufficientiam obtineant, non poſſunt ea veſci pinguedine, ſed eſurialibus cibis ſint contenti, & legumina, herbas, aliaſque res, quibus veſci plerumque ſolent aceto, ſale, uvis ſiccatis, vel alio fructuum ſucco condire debent, cum hic non tantum de cibi ſubſtantia agatur ad ſuſtentationem neceſſaria, quam de condimento ad palati ſaporem. Pari pacto explicandum puto, quod ſubdit laudatus Auctor, permitti poſſe famulis & famulabus, ut cibos dominis ſuis jubentibus pinguedine conditos parent & coquant; & cocta etiam comedant ſi illis a dominis comedenda proponantur: primum enim, id eſt tali pacto coquere & parare conceditur aliquando famulis dominis ſuis toto anno in coquinæ miniſterio inſervientibus, at comedere niſi urgente neceſſitate ob aliorum ciborum carentiam non poſſunt. Intinerantes quoque ſi in diverſorio eam ciborum eſurialium copiam reperiant, quæ juſtæ comeſtioni ſufficiens eſt, licet ſine piſcibus, non poſſunt ova & lacticinia comedere, ſed aliis cibis contenti ſint. Quando vero etiam a jejunio liberentur, dicemus infra ſuo loco.

Conſectarium Tertium.

III. Non licet Quadrageſimæ tempore veſci bellariis, cruſtulis, placentis ex farina ſubacta & ovis compoſitis vel butyro immixto, niſi in iis locis, in quibus lacticiniorum uſus conceſſus eſt. Nam hac ſublata licentia non minus vetitum eſt uti propria ovorum ſubſtantia in ſe, ac ea cum alia re immixta. Nec urget ratio Paſqualigi contrarium docentis & probantis ex eo quod ova licet in ſe & ſeorſim ſumpta ſatis ſint ad jejunii violationem, cum farina tamen immixta ita abſorbentur & commutantur, ut cibi ex ovis denominationem amittant. Nam futilis eſt & puerilis ratio iſta, cum ſemper compoſita partium componentium denominationem ponant, & aliam aſſumant ſibi propriam & peculiarem. Sic farina aquæ immixta nec farina dicitur nec aqua, ſed panis; ſimiliter farina ovo, butyrove immixta nec ovum nec butyrum dicitur, ſed placenta, bellarium, cruſtulum, & ſemper verum eſt ſubſtantiam cibi vetiti, licet immixtam alteri rei, ſubſiſtere, ac ad nutritionem deſervire; quamobrem cum ovorum uſus abſolute vetitus ſit, nec hoc modo illis immixtis & commutatis veſci licet. Excuſabit tamen fortaſſis a gravi culpa parvitas materiæ, ſi nimirum tenue ovi fruſtulum, quod nec ſeorſum ſumptum violaret jejunium, ſit farinæ immixtum. Hoc tamen a gravi culpa non excuſat hujuſmodi placentarum & bellariorum venditores & confectores, nam licet quilibet emptor & comeſtor fortaſſis graviter non violet jejunium, in cauſa tamen ſunt, ut a Communitate abſtinentia non integre ſervetur; quamobrem permittendum illis non eſt, ut jejuniorum tempore obtentu parvitatis materiæ hæc bellaria conficiant & divendant, ſed objurgandi, & niſi emendationem polliceantur, deneganda abſolutio.

Conſectarium Quartum.

IV. Qui in diebus jejunii carnes comedit, vel ova & lacticinia ubi eorum uſus vetitus eſt, toties peccat quoties comedit. Ita communiter Theologi, qui ad unum omnes fatentur, præceptum carnium & lacticiniorum vetans comeſtionem, negativum eſſe, quod ſemper obligat toto jejunii die, proinde toties infringitur, quoties carnes comeduntur, nec excuſat parvitas materiæ, quæ tamen ſi pluries in die ſumatur in fraudem præcepti, tunc ad lethale peccatum pervenit quando gravem materiam conſtituit, non enim differt opinio contraria a doctrina damnata ab Alex. VII. aſſerente: *Qui in die jejunii modicum quid comedit, etſi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium*: ſicut enim repetita modicæ quantitatis cujuſcumque cibi comeſtio jejunium frangit, quatenus repetitas prohibet comeſtiones, ita repetita modicæ cibi vetiti quantitatis ſumptio eidem præcepto opponitur abſtinentiam præcipienti a carnibus

bus

bus & lacticiniis. Hinc multo magis inferendum, qui ob ignorantiam vel inadvertentiam a culpa immunem ſemel carnes comedit, non poſſe eo die iterum comedere obtentu impoſſibilitatis ſervandæ præceptæ abſtinentiæ, cum adhuc præceptum implere poſſit quod per totum diem jejunio addictum obligat. Non tamen peccata multiplicantur, ſi quis carnes comedat in pervigilio S. Mathiæ, ſi forte in Quadrageſima & in die quatuor temporum incidat, ſed unum peccatum committit, cum ſint omnia ea præcepta unius rationis, idemque reſpiciant objectum & finem; ſecus vero ſi præcepto adjunctum foret & privatum votum, quia hoc poſterius etiam virtuti religionis ſpecialiter adverſatur.

Conſectarium Quintum.

V. Qui vovit carnes non comedere, vel ova & lacticinia e. c. feria tertia in honorem S. Antonii, toties peccat, quoties ex illis comedit. Ratio eſt manifeſta, nam præceptum & legem ſibi imponit omnino negativam, ideſt abſtinendi toto eo die a præfatis eſcis: porro ſicut, ut ſuperius diximus, repetita præcepti negativi violatio multiplicat peccata, ita repetita hujus voti violatio peccatorum numerum augebit. Quid ſi voveat jejunium in die, quo nullum eſt ab Eccleſia indictum præceptum, peccabit ne ſi pluries comedat carnes? Negat Concina hoc argumento. Quia qui vovit jejunium, non directe vovit abſtinentiam a carnibus, ſed indirecte ratione jejunii, proinde violato ſemel jejunio per carnium comeſtionem nequit amplius eo die jejunare, proinde peccat in prima comeſtione, non vero in ſecunda & tertia. Deinde affert diſcrimen inter præceptum Eccleſiæ & privatum votum, nimirum in illo duo contineri præcepta, & abſtinentiæ a carnibus, & unicæ comeſtionis; in voto vero animadvertit, voventem hæc duo non diſtinguere, ſed jejunium per modum unius promittere. Verum hæc diſtinctio nimis metaphyſica mihi videtur, & ipſe P. Concina in hac ipſa jejunii materia conqueritur cap. 4. n. 3. *maximum damnum paſſam eſſe morum Theologiam, ex quo a non paucis ad metaphyſicas regulas revocari cœpit*. Res igitur non ſecundum metaphyſicas præciſiones, ſed ſecundum morum regulas eſt expendenda. Ad has igitur voventem revocemus. Compertum eſt, voventem ſibi legem ferre, & ſecundum ejus voluntatem eſſe obnoxium: porro poteſt quis vovere jejunium pluribus modis, in pane & aqua e. g. vel pane & vino, vel cum ſola abſtinentia a carnibus, & unica comeſtione &c. ſi vero nihil circa hoc determinet, ſed ſolum in communi voveat jejunium, intelligetur tale voviſſe jejunium, cujuſmodi haberi ſolet in Eccleſia, & eſt vel in uſu vel in præcepto, & vocatur jejunium commune & Eccleſiaſticum; hoc igitur jejunium vovet. Porro hoc de ſe duo complectitur, nimirum & abſtinentiam a carnibus, & unicam refectionem; hæc duo igitur directe vult, & ſibi præcipit; ſi enim unum ſine altero maluiſſet, in ſua poſitum erat voluntate ſtatuere. Utique, inquit Concina, ſed hæc duo vult *per modum unius*. Sed quid ſibi volunt hæc verba *per modum unius?* Quantum ſapio, quantum capio, unico voto vult jejunando abſtinere a carnibus & a repetita refectione, eo plane modo, quo Eccleſia vult per modum unius (ſcilicet præcepti) jejunium in Quadrageſima, & ſicut Eccleſia jubet *In Quadrageſima jejunato*, ita & hic unico voto ſibi indicit *volo jejunium:* quamobrem ſicut jejunium ab Eccleſia præceptum duas complectitur partes, ita & votum duas habet partes; ſicut violatur jejunii præceptum carnes comedendo, & toties violatur quoties comeduntur, & violatur jejunium per votum aſſumptum comedendo carnes, & toties violatur quoties comeduntur: eapropter non aliud verum & reale diſcrimen reperitur inter utrumque jejunium, niſi quod illud ſit ab Eccleſia impoſitum omnibus fidelibus, hoc autem ſit voluntarie aſſumptum a vovente; ceterum idem onus in utroque, eadem obligatio, eædem jejunii partes. Fallitur etiam Concina, dum abſolute pronuntiat, voventem teneri alia die jejunare, & votum implere; nam inſpiciendum eſt, num tempus jejunio præſtitutum ſit ad finiendam obligationem, an ſolum ad urgendam: ſi primo modo poſitum ſit, violato jejunio non amplius urget onus jejunandi, ſi vero ſecundo modo, adhuc urget & tenetur voto ſatisfacere. Quomodo autem dignoſci poſſit, quando tempus præſtitutum eſt ad finiendam obligationem, quando ſolum ad urgendam late explicavimus in 2. Decal. Præcepto diſſ. 2. cap. 5. §. 3. n. 13. & ſeq. omnino legendum, immo & videndus ipſe Concina de 2. Decal. Præcept. diſſ. 2. cap. 3. n. 3. & 4. Num vero qui præceptum repetitam comeſtionem vetans violat toties peccet quoties reficitur, dicemus poſt pauca.

CAPUT QUINTUM.

De diſpenſatione & abſtinentia a carnibus, & cauſis ab ea excuſantibus.

DOCTRINA.

I. *Neceſſitas interna liberat ab onere abſtinendi a carnibus.*
II. *Sicut & externa.*
III. *Diſpenſatio a carnibus pro tota Communitate quomodo petenda.*
IV. *Privatæ diſpenſationes gravem poſtulant cauſam.*
V. *Quid animadvertere debeant petentes a medicis ſchedam de neceſſitate diſpenſationis.*
VI. *Quid ipſi medici concedentes.*
VII. *Quid Parochi & animarum Paſtores.*
VIII. *Diſpenſatus ab abſtinentia carnium non eſt ab unica comeſtione ſolutus.*
IX. *Quibus conceſſus eſt carnium eſus non licet epulas permiſcere.*
X. *Non carnibus veſci in ſerotina refectiuncula.*

I. PRima & præcipua cauſa, quæ ab abſtinentia a carnibus liberat & excuſat, eſt neceſſitas ſive interna ſive externa. Neceſſitate interna illos urgeri dicimus, qui ſine gravi detrimento valetudinis a carnibus abſtinere non poſſunt. Hinc primo ab ea diſpenſantur infirmi actuali morbo, ut qui vel quotidiana, vel tertiana, vel quartana febri affliguntur, vel alio tentantur præſenti & premente gravi incommodo. 2. Convaleſcentes & va-

& valetudinarii, quibus immineret ex eſurialium ciborum uſu vel relapſus in morbum, vel nova infirmitas, vel quia indigent proſtratas vires recuperare. 3. Qui ex uſu ciborum Quadrageſimalium, aliquod & quidem non leve patiuntur nocumentum, vel qui ob nauſeam piſcis comedere non valent, in quo tamen illud animadvertendum: 1. nocumentum non qualecumque, ſed grave eſſe oportere, certum eſt enim eſurialium cibum diuturnum per quadraginta ſex dies & debilitatem virium afferre, & ventris inflationes, ructus, inſomnia, & alia leviora incommoda producere, quæ certe ab abſtinentia non excuſant, cum ſit jejunium inſtitutum ad concupiſcentiam frænandam, ad ejus debilitandas vires, & ad ſatisfaciendum Deo pro peccatis, quod utique ſine incommodo obtineri non poteſt. 2. Non eſſe omnino ab hac abſtinentia ſolutos, ſed juxta exigentiam, & ad neceſſitatis menſuram, qui enim abſtinere poſſunt ſine gravi incommodo per aliquot dies, eam abſtinentiam tolerare & ſubire debent, contenti uſu carnium ſolum in aliquibus diebus.

II. Altera vero neceſſitas exterior eſt illa, quæ ex carentia cibi oritur, vel ex metu gravis periculi ſi abſtinentia ſervetur. Hinc ex primo capite legimus apud Socratem lib. I. hiſt. Eccleſ. cap. 1. factum Sancti Spiridionis, qui excipiens hoſpitem valde de via feſſum, juſſit filiæ ut cibum pararet, cui reſpondenti nec panem eſſe in ædibus nec polentam, dedit mandatum filiæ, ut carnes ſuillas, quas forte in ædibus habebat, ſale conditas coqueret, quibus coctis hoſpitem fecit accumbere, deque carnibus appoſitis comedere cœpit, hortaturque hoſpitem ut ipſum imitetur, qui cum illud facere recuſaret, diceretque ſe Chriſtianum eſſe: Hanc ob cauſam (inquit Spiridion) minus recuſare debes, nam omnia munda mundis Sacræ Scripturæ pronuntiant. Et revera neceſſitas legem non patitur; quamobrem & pauperes, qui oſtiatim victum quærunt, quem aliunde ſibi comparare non valent, ſi non niſi carnes in eleemoſynam acciperent (quod tamen raro evenire poteſt in chriſtianis locis quadrageſimali præſertim tempore) illis veſci poſſent. Num vero & ab illis abſtinere deberent, qui nonniſi panem haberent, diximus ſuperiori capite. Metus quoque gravis mali etiam ab externo provenientis ab eadem excuſat abſtinentia, cum leges Eccleſiaſticæ cum tanto onere non obligent; proinde tranſeunti per loca hæreticorum carnes comedere permiſſum eſſe ſuperius diximus ad evitandum vel vitæ periculum, vel carcerem, vel bonorum amiſſionem, niſi forte hæc abſtinentia abnegatæ Romanæ Communionis indicium præberet.

III. Secunda cauſa, quæ ab abſtinentia excuſat, eſt Eccleſiæ diſpenſatio, quæ & generalis eſſe poteſt pro toto Regno, Provincia, Civitate, Oppido, vel particularis & privata huic vel illi privatæ perſonæ petenti conceſſa. Et quoad generalem diſpenſationem, quam impetrare vel elargiri nonniſi Supremis Poteſtatibus Eccleſiaſticis conceditur, qui noſtra profecto non indigent doctrina & inſtructione, ſatis erit illis ea exhibere documenta, quæ Sapientiſſimus Pontifex Benedictus XIV. tribus Bullis datis omnibus Primatibus, Patriarchis &c. communionem Sedis Apoſtolicæ habentibus tanquam opportuna ſuggeſſit, nimirum 1. „ A nemine toti „ multitudini, veluti populo, aut civitati, aut „ genti indiſcriminatim, nonniſi graviſſima & ur„ gente neceſſitate, & in caſibus per Sacra Cano„ num ſtatuta præſcriptis, cum debita hujus Apo„ ſtolicæ Sedis reverentia a quadrageſimali jejunio „ diſpenſationem toties quoties opus fuerit eſſe „ concedendam, nec audacter fidenterque uſurpan„ dam, nec ſuperbe & arroganter ab Eccleſia, ſi„ cut in aliquibus in more poſitum eſſe accepimus, „ poſtulandam “. In Bulla, quæ incipit *non ambigimus*, data die 30. Martii 1741. 2. Hanc diſpenſationem ab abſtinentia a carnibus non eſſe vel concedendam, vel uſurpandam niſi cum onere ſervandi unicam comeſtionem, & vitandam eſurialium ciborum & conceſſarum carnium permixtionem. In eadem Bulla, & confirmavit alia data 22. Auguſti 1741. 3. Hanc diſpenſationem eſſe toties quoties petendam & obtinendam, nec valere uſum eam impetrandi, etiam a pluribus annis invaleſcentem, nam ut admonet Concilium Tridentinum ſeſſ. 25. cap. 18. de Reformatione: *Sicut publice expedit, legis vinculum quandoque relaxari, ut plenius evenientibus caſibus, & neceſſitatibus pro communi utilitate ſatisfiat; ſic frequentius legem ſolvere, exemploque potius, quam certo perſonarum, rerumque delectu petentibus indulgere, nil aliud eſt, quam unicuique ad leges tranſgrediendas aditum aperire*. 4. Carnium eſum minime toti populo vel civitati concedendum, ſi lactis & ovorum uſus ſatis eſſe videatur. 5. Non eſſe inter ſufficientes cauſas diſpenſationis ab eſu carnium connumerandum „ quod piſces vel ova caro pretio vendantur. Si„ cut enim urbes habent egenos cives, ita etiam „ opulentos, e quibus etiam alii vitæ ſuſtentatio„ nem labore ac ſudore ſibi comparant, alii vero „ patrimonio ac divitiis ſatis ſuperque abundant. „ Itaque ſi emendis piſcibus grave pretium ſolven„ dum ſit, id quidem egenis civibus, non vero „ divitibus ſuffragatur “. 6. Nec eſſe ab abſtinentia Quadrageſimæ ſolvendas Civitates, vel Diœceſes „ ubi exercitus verſantur, eo quod milites „ iis in locis permanentes abſtinentiæ leges mini„ me obſervant. Id potius animos civium inflam„ mare deberet ad jejunium rite religioſeque ſu„ ſcipiendum, ut nempe milites tanta virtute tem„ perantiæ permoti ipſorum exemplum ſequantur. „ 7. Si copiæ militum tantæ ſint, ut ſummam affe„ rant penuriam herbarum atque olei, ideoque „ harum rerum pretium ſummopere augeatur, tunc „ id ſtatuendum quod dictum eſt ſuperius n. 5. 8. „ Denique “ diſpenſationem abſtinentiæ a carnibus „ ſemper cum aliqua dierum limitatione eſſe con„ cedendam, & excipiendos præſertim dies Cine„ rum, Quatuor Tempora, Vigilias precepto ſer„ vandas, & majoris hebdomadæ dies a Domini„ ca Palmarum “. Si hæc ſaluberrima tanti Pontificis monita ſervabunt Eccleſiæ Præſules, vel difficiles ſe præbebunt optantibus hujuſmodi diſpenſationes, vel juſta de cauſa petentibus tuta conſcientia concedere poterunt, & ab Apoſtolica Sede impetrare.

IV. Quoad privatas vero diſpenſationes certis perſonis concedendas, attendendum, ut inquit Fagnanus, *quod cauſa diſpenſationis debet eſſe magna, ſeu quod idem eſt, major, maxima, juſta, evidens, urgens, & his conſimilis . . . alioquin ſi hujuſmodi cauſa deſit, non eſt diſpenſatio, ſed diſ-*

diſſipatio, & ſic fiet coram Deo, dantibus periculoſa, accipientibus vero perniciosa. Non enim quodcumque detrimentum, quod ex abſtinentia a carnibus & diuturno eſurialium ciborum uſu timetur, legitimam conſtituit petendæ diſpenſationis cauſam, ſed oportet grave ſit, urgens, & ex ipſo eſurialium ciborum uſo imminens: hinc uſque ad ſeculi XVI. dimidium nonniſi languor evidens, & graviſſima infirmitas ab abſtinentia eximebant; & quidem quia opus eſſet diſpenſatione, ut definivit Toletanum Concilium VIII. can. 9. *Quiſquis abſque inevitabili neceſſitate, atque fragilitatis evidenti languore, ſeu etiam ætatis impoſſibilitate eſum carnium diebus Quadrageſimæ præſumpſerit attentare, non ſolum reus ſit Reſurrectionis Dominicæ, verum etiam alienus ab ejuſdem diei Sanctiſſima Communione*. At his, qui non tanta premebantur neceſſitate, opus eſſe diſpenſatione ſtatuit, ſubdens: *Illi, quos aut ætas incurvat, aut languor extenuat, aut neceſſitas arctat, non ante prohibita violare præſumant, quam a Sacerdote permiſſum accipiant.* At noſtris hiſce temporibus tot ſunt inductæ leves cauſæ diſpenſationis, ut jam eſus carnium in Quadrageſima nonniſi Regularibus, pauperibus, & paucis artificibus reſervatum videatur; unde merito dixerat Sapientiſſimus Pontifex Bened. XIV. in ſua Bulla *Non ambigimus*: „ Nos ſane lacrymis deplorare non poſſumus, auguſtiſſimam Quadrageſimalis jejunii obſervantiam ob nimiam nullis legitimis urgentibus cauſis ubique indiſcriminatim diſpenſandi facilitatem plane ſublatam eſſe, ita ut orthodoxæ quidem Religionis cultores merito querantur, hæreſum vero ſectatores illudant, & exultent “.

V. At quia harum diſpenſationum origo & fons præcipue ex medicorum nimia indulgentia & benignitate progreditur, 1. admonendi ſunt fideles, ne benigniores hos medicos quærant, qui faciles ſe præbeant in ſchedis dandis fidem facientibus de neceſſitate abſtinendi ab eſurialibus cibis. 2. Ne illis ſuos exaggerent morbos, pericula, timores amittendæ valetudinis, & infirmitatis incurrendæ, alioquin diſpenſatio hoc modo obtenta coram Deo illos minime a violata quadrageſimali abſtinentia excuſabit. Sed advertant non qualecumque incommodum, quod fortaſſis ex cibis eſurialibus perpetiuntur, vel grave etiam quod aliquando experti ſunt, juſtum præbere motivum petendæ diſpenſationis; nam hujuſmodi incommoda facile eſt, non ex ciborum qualitate, ſed ex ipſa humani corporis conſtitutione, quæ facile tentatur, vel profluere, vel olim profluxiſſe, cum & ipſe cibus qualiſcumque ſit non raro ex interna humorum conſtitutione morbum gignat, quapropter niſi vel præſens urgeat infirmitas, vel certum immineat amittendæ ſanitatis periculum, ad diſpenſationem petendam non confugiant.

VI. Medici vero in concedendis atteſtationibus de indigentia petentium diſpenſationem, præ oculis habeant ea, quæ hac de re præbent clariſſima monita & documenta duo clariſſimi medicinæ doctores chriſtiani Zachias & Hecquetius. Ille ſiquidem lib. 3. tit. 1. quæſt. 5. ſcribit 1. „ Admonendum ante omnia primo, non omne ſanitatis incommodum a jejunio proveniens illico hominem a jejunio excuſat, nam vix dici poteſt jejunare, qui ex jejunio nullum percepit incommodum, idcirco enim jejunium definitur, maceratio ſeu afflictio carnis. 2. Nec quilibet morbus legitime a jejunio excuſare poteſt. Neque etiam idem morbus, qui ab una obligatione ſolvit, ab omnibus abſolvere poteſt. Non enim quivis morbus a quavis jejunii conditione excuſare debet indifferenter; ſed alter quidem ab eſu carnium, alter ab eſu tantum ovorum, non carnium, alter ab unitate comeſtionis, alter ab hora refectionis, alter ab omnibus ſimul immunem hominem reddere poteſt “. Hinc 3. infert: „ Ex quibus diſcant tam medici, quam eorum conſultores, non eſſe petendam abſolutionem a jejunii obligatione illico atque læſum quis ſe ſentiat a jejunio, ſed potius quærendum, an aliqua jejunandi ratio ſit, quæ ſit magis ſalubris quam præterita. Sunt enim qui ab aliquo cibo particulari in jejuniis conſueto noxam percipiunt, hi ſi hunc abuſum omiſerint, jejunium de cetero commodiſſime ſervare potuiſſent “. Alter vero ſcilicet Hecquetius citans Condrovalium de Chriſt. medendi ratione p. 1. cap. 32. ſic docet: „ Medicus perperam & inique agit, ſi valetudinario & morboſo, vel debili, qui ſe ovis & lacticiniis cibis tueri facile poteſt, eſum carnis etiam concedit maxime in quadrageſima “. Et de jejun. Theſ. 5. „ Prævaricantur complures, qui ex præpoſtera valetudinis cura eſum piſcium ſibi officere illico cenſent, & ideo ad abſtinendum carnibus ſe non obſtringi dicunt: prævaricantur, inquam, & ſi medicos conſulant, a quibus ſchedulas, quibus impetrant facultatem edendi ova aut carnes, obtinent vel ſaltem extorquent. Neque a violati jejunii peccato immunes ſunt ejuſmodi medici, qui indulgentius quam par eſt agunt cum multis c. e. nobilibus “. Si chriſtiani medici hæc vere chriſtiana documenta præ oculis habeant, & ſerio coram Deo conſiderent, non tam faciles erunt in ſchedulis teſtatoriis concedendis, ſed clientes ſuos ad ſalutare jejunium amplectendum & hortabuntur & excitabunt.

VII. Similiter Parochi & animarum Paſtores, qui præhabita medici atteſtatione diſpenſationem impertiuntur abſtinentiæ quadrageſimalis, tuti non ſunt in conſcientia, ſi ſolum viſis medicorum ſchedulis & atteſtationibus, ſtatim veniam impertiantur, & concedant: nam & ipſi de legitimitate petitæ diſpenſationis judices ſunt, nec ſola in ipſis ſpectatur auctoritas, ſed & conſilium exigitur & judicium. Pontifices enim Summi ſtatuunt & declarant, non licere Chriſtifidelibus ſe ab abſtinentia quadrageſimali ſubtrahere *ſine legitima cauſa*, *& de utriuſque medici conſilio*. Audiant quomodo eos moneat Sapientiſſimus Theologus Elizaldo 2. p. lib. 61. q. 17. §. 11. „ Duæ ſcientiæ cognitioneſque in utroque medico deſiderantur, alia corporis, alia animæ. Hanc jure ſupponit Eccleſia in Parocho. Nam bonus Paſtor, & qui mercenarius non eſt, cognoſcit oves ſuas, & ob hoc ejus licentiam requirit. Quare licentia iſta non eſt clavis gravis poteſtatis, ſed clavis ſcientiæ ſaltem principalius. Nec totum pendet a ſola ſcientia cognitioneque medici corporis, cum in hac re ſolum ſit Parochi, ſcilicet videre quid medicus corporis exiſtimaverit & ſubſcribere ejus dicto. Tractatur itaque de duplici ſalute corporis quippe & animæ. Et

„ id-

„ ideo utriuſque medici judicium requiritur, & potior eſt medicus animæ, & ſi unum huic, alterum illi videretur, & invaletudo aliqua corporis „ peteret Petrum non jejunare, ſed lætari & epulari, multitudo autem peccatorum ejus magna pœnitentiam poſtularet. Item ſi in concupiſcentiis „ cordis arderet, & in magno eſſet periculo, poſtponi corpus debet & medicus ejus, & medico animæ ſtandum eſt, & jejunandum, & corpus affligendum, & caſtigandum, quouſque in debitam „ ſervitutem redigatur, nec animas noſtras, ideſt „ vitam noſtram pretioſiorem facere debemus quam „ nos, ideſt quam ſalutem animæ noſtræ, & noſtram ". Hæc attendant animarum Paſtores, ne ſint canes muti non valentes latrare, timentes ne invidiam ſubeant & odium magnatum & potentum, ſed ſint diſpenſatores fideles conſtituti ſuper familiam Domini, quam regant non ad illius voluntatem, ſed juxta legem Dei & Eccleſiæ præcepta. „ Si enim (inquit S. Th. 1. 2. q. 197. a. 4. abſque „ ratione pro ſola voluntate licentiam tribuat, non „ erit fidelis in diſpenſatione, aut erit imprudens: „ infidelis quidem, ſi non habeat intentionem ad „ bonum commune, imprudens autem ſi rationem „ diſpenſandi ignoret ".

VIII. Qui juſta de cauſa diſpenſationem obtinuit, per quam ab abſtinentia carnium ſolutus eſt, non ideo cenſendus eſt ab alia jejunii lege de unica comeſtione diſpenſatus. Affirmarunt & pluribus auctoritatis & rationum momentis adductis, oppoſitum propugnarunt paucis ad hinc annis plures Theologi, aliis e contra pro veritate decertantibus. At quæſtionem omnem diremit Sapientiſſimus Pontifex Bened. XIV. duplici Bulla, quibus declaravit, juſſit, ac ſtatuit, diſpenſationem ab abſtinentia conceſſam ſive Communitati integræ, ſive alicui determinatæ perſonæ non inferre diſpenſationem ab unica comeſtione, ſed cum uſu carnium jejunium eſſe conjungendum, & licet ſcholaſticam illam & ſpeculativam quæſtionem, num eſſentia jejunii ſit in abſtinentia a carnibus, vel in unica comeſtione collocanda, definire ſapientiſſime noluerit, novum tamen ſe non inducere præceptum aperte declaravit, ſed indolem & naturam quadrageſimalis jejunii exponere, in quo *nemo ignorare debet* (verba ſunt ſapientiſſimi Pontificis) *cum hujuſmodi neceſſitate* (carnibus veſcendi) *ſervandam eſſe potiſſimum unicam comeſtionem*. Et jure merito dictante ipſo naturæ lumine, leges omnes eſſe omnino ſervandas, & ſin integre, ſaltem eo meliori quo fieri poteſt modo, ut diximus diſſ. 3. de Leg. Hum. cap. 9. n. 16. reg. ult.

IX. Non licet quibus conceſſus eſt carnium eſus promiſcue veſci & carne & piſcibus, & utraſque epulas ſimul permiſcere, alioquin violati quadrageſimalis jejunii graviter culpabiles ſunt. Ita declaravit laudatus Pontifex in ſuo Brevi ad poſtulata Archiepiſcopi Compoſtellani, & alia Bulla ad univerſos Epiſcopos, in qua præfatam reſponſionem toti Catholicæ Eccleſiæ communem fecit. In utraque itaque declaravit 1. diſpenſationem a carnibus nulli ſive communitati, ſive privato eſſe concedendam, *niſi conditio ſervandi jejunii ſive unius comeſtionis interponatur*, *& illud quoque monitum addatur*, *nequaquam licere menſam eandem carne & piſcibus inſtruere*. 2. Has binas conditiones ſub gravi eſſe obſervandas tum in diſpenſationem concedentibus, qui ſub lethali culpa eas apponere conditiones obſtringuntur, tum *ab eis*, *qui hujuſmodi facultatibus utuntur*, quippe qui *ſub gravi ad binas ipſas conditiones implendas obligantur*.

X. Cui conceſſa eſt facultas veſcendi carnibus, interdictum tamen ſemper ipſi erit ſub lethali culpa uti diſpenſatione in ſerotina collatiuncula, in qua iiſdem ſolum veſci cibis poterit, quibus aliis fidelibus veſci conceſſum eſt. Ita in præfata Bulla declaravit laudatus Pontifex. Hinc cum & in Quadrageſima vetitus ſit & uſus lacticiniorum & ovorum, conceſſa diſpenſatione, his uti non licebit niſi in unica meridiana comeſtione, in collatiuncula autem interdicta omnino ſunt, ut declaravit etiam Clemens XIII. in ſua Bulla *Appetente* data anno 1759. ubi confirmans declarationem Prædeceſſoris ſui Benedicti XIV. qua indixerat, diſpenſatos a carnium abſtinentia, unica excepta comeſtione in omnibus æquiparandos iis eſſe, quibus cum nulla eſt diſpenſatio, ipſi addidit: *propterea tantummodo* ad unicam comeſtionem *poſſe carnem*, *vel quæ ex carne trahunt originem adhibere*. Sed de hoc fuſius Conſect. 10.

CAPUT SEXTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Quinam poſſint a carnium abſtinentia diſpenſare*.
II. *Quinam indigeant diſpenſatione*.
III. *Non eſt diſpenſatio a carnibus concedenda, ſi ſufficiat lacticiniorum uſus*.
IV. *Quando medici graviſſime peccent in dandis ſchedis pro diſpenſatione*.
V. *Quando pariter Parochi & Paſtores animarum diſpenſantes*.
VI. *Graviter peccant qui œconomiæ cauſa domeſticos ad carnes comedendas cogunt*.
VII. *Diſpenſati a carnium abſtinentia nonniſi ſalubribus carnibus veſci poſſunt*.
VIII. *Diſpenſati a carnium vel lacticiniorum abſtinentia illis veſci poſſunt in ſecunda refectione in Dominicis diebus Quadrageſimæ*.
IX. *Diſpenſatis licitum eſt ova & piſces permiſcere, ſicut & ova & carnes*.
X. *Non autem carnes & lacticinia uſurpare in ſerotina collatiuncula*.
XI. *Præcepta de unica comeſtione & de non permiſcendis epulis urgent etiam in jejuniis extra Quadrageſimam*.
XII. *In ſextis Feriis ſola eſt præcepta abſtinentia a carnibus*.
XIII. *Qui ex voto vel regula ad jejunium vel abſtinentiam feria ſexta vel Sabbato obligantur, non poſſunt veſci carnibus in Natali Domini iis diebus occurrente*.

Conſectarium Primum.

I. Epiſcopi cum ſuis ſubditis, Parochi cum ſuis ovibus, Superiores Regulares cum ſuis Religioſis juſta intercedente cauſa diſpenſare poſſunt ab abſtinentia carnium in particulari neceſſitatem habente; at ſi diſpenſandum ſit cum tota Diœceſi, Parochia, vel Communitate, reverentia eſt Sedi Apo-

Apoſtolicæ habenda , & ab ea petenda licentia. Et quidem licere præfatis privatis indigentibus diſpenſationem concedere nemo ambigit, & ipſa confirmatur praxi; nam Epiſcopi ſubditos ſuos diſpenſant propria auctoritate, Parochi ex conceſſione Epiſcopi & conſuetudine, regulares Prælati facultate & privilegiis ſibi a Sede Apoſtolica conceſſis. Et revera ita poſtulat humani regiminis conditio, nam cum frequenter occurrat diſpenſationis neceſſitas, & ſubditi non niſi cum magna difficultate ad Summum Pontificem valeant confugere, æquum eſt, ut in ſuis Paſtoribus eam reperiant poteſtatem, qua proinde indigentiis ſubditorum conſulere valeant. At quando agitur de integræ diœceſi, civitati, oppido, vel communitati diſpenſatione concedenda, debitam eſſe Sedi Apoſtolicæ reverentiam exhibendam & docet, & rationum momentis evincit Benedictus XIV. tum in ſuo Brevi ad Epiſcopos ſuæ temporalis ditionis pro translatione Vigiliæ S. Mathiæ a poſtrema die bacchanalium, cum qua aliquando concurrit, ad præcedentem alteram diem, oſtendens non licere Epiſcopis propria auctoritate eam vigiliam transferre, utpote eo die ſtatutam ab Innoc. III. & inſertum Decretum pro toto Chriſtiano Orbe in jure Can. cap. *ex parte* de obſerv. jejun. & confirmatum in III. Conc. Lateranenſi c. 23. in Appendice, in iis autem, quæ a Summis Pontificibus & Generalibus Conciliis ſtatuta ſunt, non conceditur privatis Epiſcopis diſpenſare: tum fuſius de Synodo Diœceſana lib. 9. cap. 1. ubi invicte oſtendit, non eſſe uſquequaque veram doctrinam, *quam adſtruunt plures Auctores, & velut indubitatum axioma venditant, ſcilicet quidquid poteſt Pontifex in univerſo orbe, ſi ea excipias quæ totius Eccleſiæ ſtatum reſpiciunt, ut fidei articulum definire, poteſt Epiſcopus in ſua Diœceſi, niſi ſpecialiter Papa illud reſervavit, ſed non eſſe Epiſcopis conceſſum nec in ſua Diœceſi diſpenſare contra legem univerſalem Eccleſiæ, Concilii Generalis, & Summorum Pontificum*. Porro lex indicens a carnibus abſtinentiam & antiquiſſima eſt in Eccleſia, & toto orbe cuſtoditur, & pluribus tum Conciliorum Decretis, tum Summorum Pontificum ſtatutis confirmata; in ea igitur pro tota Diœceſi, vel integra civitate ſine Sedis Apoſtolicæ licentia non valent Epiſcopi diſpenſare; & revera ita in praxi ſervatur certe in tota Italia, ubi Epiſcopi ettiam pro ſola diſpenſatione ab ovis & lacticiniis ad Sedem Apoſtolicam, vel ad ejus a latere legatos, ſi ſint tanta poteſtate donati, confugere ſolent. Hinc de privatis diſpenſationibus loquitur Concina, quando dicit cap. 36. Diſſ. 2. de jej. n. 3. *ſe arbitrari Epiſcopum vere diſpenſare in eſu carnium*. Non tamen cenſeo adprobandam quam affert rationem ſubdens: *Quoniam licet lex univerſalis pro tota Eccleſia ſit ſupra facultatem Epiſcopi, prout tamen hæc lex ſpectat hanc Diœceſim, ſubjacet juriſdictioni Epiſcopali, quatenus Epiſcopus valet legem illam interpretari, & ex juſta cauſa ab eadem ſuos ſubditos diſpenſare*. Hac enim ſemel conſtituta doctrina jam Epiſcopi in omnibus Eccleſiæ canonibus de impedimentis Matrimonii, de irregularitatibus, de ætate Ordinandorum &c. diſpenſare poſſent cum ſuis ſubditis, quia licet hæc jura & hi Canones legem conſtituant univerſalem pro tota Eccleſia, ſemper tamen ſtat, ſpectare etiam ad quamcumque privatam Diœceſim, cum Eccleſia univerſalis nonniſi ex privatis Diœceſibus conſletur; ergo in hac vel illa Diœceſi poterit Epiſcopus diſpenſare, non quatenus legem conſtituat univerſalem, ſed quatenus hanc vel illam Diœceſim ſpectat, quod profecto abſurdiſſimum foret aſſerere, & ut obſervat laudatus Bened. XIV. in laudato capite citati Operis ex Fagnano „ inferiorem poſſe contra legem Superioris abſolute „ diſpenſare, nihil aliud eſt quam caput membris, „ & ſuperiora inferioribus ſubjicere, & ordinem „ naturalem invertere, & Eccleſiaſticam Hierar„ chiam confundere Dei ordinatione inſtitutam, „ præſertim vero quia mos Sacrorum Canonum „ & Conciliorum eſt fere ubique præcipere aut pro„ hibere quid faciendum ſit vel non faciendum, „ raro autem deſcendunt ad prohibitionem diſ„ penſationis. Unde ſi liceret Epiſcopis diſpenſa„ re quotieſcumque diſpenſatio in ſpecie non pro„ hibetur, conſequenter eſſet in eorum facultate „ totum jus commune & Concilia univerſalia ſub„ vertere in ſingulis caſibus diſpenſando, quod eſt „ erroneum aſſerere “. At inquies, qua igitur poteſtate Epiſcopi ſuos ſubditos in quadrageſimali abſtinentia diſpenſant? Ratio eſt in promptu, quandoquidem eadem Concilia & jura, quæ ſtatuunt fideles ſingulos ad quadrageſimalem abſtinentiam teneri, addunt etiam quod, gravi urgente neceſſitate & cauſa, poſſint carnibus veſci *Sacerdotis permiſſione*, ſeu de *conſilio utriuſque medici*; nomine autem Sacerdotis & medici ſpiritualis certo & præcipue deſignantur Epiſcopi: data eſt igitur Epiſcopis facultas ſingulos diſpenſandi. Hinc & limitandum quod docet idem Concina n. 7. ſcilicet poſſe Epiſcopos urgente cauſa belli, peſtis, ſimiliſque neceſſitatis cum tota Diœceſi vel civitate diſpenſare, nimirum ſi neceſſitas ita urgeat, ut recurſus ad Apoſtolicam Sedem vel difficilis admodum ſit, vel impeditus, tunc enim diſpenſare poteſt, tum quia neceſſitas legem non patitur, tum quia præſumendus merito eſt Sedis Apoſtolicæ conſenſus. Legantur quæ diximus Tr. de Legibus Diſſ. 4. cap. 9. & 10. Quod autem de Epiſcopis dictum eſt, Prælatis quoque Regularium aptandum, cum & ipſi in ſuos ſubditos juriſdictionem quaſi Epiſcopalem obtineant. Cujus juriſdictionis cum capaces non ſint Abbatiſſæ vel Prioriſſæ, Moniales ſibi ſubditas diſpenſare non poſſunt, ſed ſolum tanquam matresfamilias ſtatum indigentis ſororis expendere, & agnoſcere, num quadrageſimalem abſtinentiam valeant tolerare, & ſi perſpexerint non poſſe, declarare ad eam ſervandam non teneri, quod tamen judicium eſt ſaltem Confeſſarii judicio ſubmittendum, & ab eo diſpenſationem petendam juxta facultatem illi ab Epiſcopo conceſſam.

Conſectarium Secundum.

II. Qui certa premitur infirmitate vel neceſſitate carnibus veſcendi, nulla eget diſpenſatione, cum jam lex abſtinentiæ certe in tali caſu debilem & infirmum non urgeat; at qui dubitat, vel omnino certus non eſt de legitima jejunii vel abſtinentiæ a carnibus cauſa, diſpenſationem ab Eccleſiæ Paſtoribus neceſſario poſtulare tenetur. Ita docet S. Thom. hic q. 147. art. 4. ſcribens: „ Statuta „ communia proponuntur, ſecundum quod multi-

„ tu-

„ tudini conveniunt. Et ideo Legiſlator in eis ſta„ tuendis attendit id, quod communiter, & in plu„ ribus accidit. Si quid autem ex ſpeciali cau„ ſa in aliquo inveniatur, quod obſervantiæ ſtatuti „ repugnet, non intendit talem Legiſlator ad ſta„ tuti obſervantiam obligare: in quo tamen eſt „ diſcretio adhibenda. Nam ſi cauſa ſit evidens, „ per ſeipſum licite poteſt homo ſtatuti obſervan„ tiam præterire, præſertim conſuetudine interve„ niente, vel ſi non poſſet de facile recurſus ad „ Superiorem haberi. Si vero cauſa ſit dubia, de„ bet aliquis ad Superiorem recurrere, qui habet „ poteſtatem in talibus diſpenſandi. Et hoc eſt ob„ ſervandum in jejuniis ab Eccleſia inſtitutis, ad „ quæ omnes communiter obligantur, niſi in eis „ fuerit aliquod ſpeciale impedimentum". Quam regulam adoptavit, & confirmavit S. Antoninus par. 2. cap. 2. dicens. „ Si ſit dubium, utrum ſit „ cauſa neceſſaria, petenda eſt ab Epiſcopo loci ſi „ commode haberi poteſt diſpenſatio, vel a proprio „ Sacerdote, ſi tamen adiri non poteſt Epiſcopus. „ Non tamen quærat cæcum pro conſilio in hujuſ„ modi". Hæc regula quoque ſervanda eſt & ab iis, qui licet neceſſitatem ſuam clare evidenterque cognoſcant, quia tamen fortaſſis occulta eſt, nec aliis comperta eſt quibuſcum vivunt & converſantur, ne ſcandalum ipſis afferant, diſpenſatione muniri debent, ut omnis tollatur proximi etiam puſilli offenſia. Ad quam etiam omnimode vitandam optime ſtatuunt Concilia Mediolanenſe V. ſub S. Carolo, & Toloſanum anni 1590. ut *qui carnem prohibitis diebus ex licentia comedunt, ſoli, ne ulli ſcandalo ſint, locoque ſeparato comedant*. Quod antea docuerat & S. Cæſarius Arelatenſis ſerm. in Quad. 3. & 142. inter Sermones de Temp. in Append. Serm. S. Auguſtini: „ Qui „ jejunare (inquit) non prævalet, ſecretius ſibi „ ſoli, aut ſi eſt alius infirmus, cum ipſo ſibi „ in domo ſua præparet quod accipiat, & illos qui „ ſani ſunt, & jejunare prævalent, ad prandium „ non invitet, quia ſi hoc fecerit, non ſolum „ Deus, ſed etiam homines intelligere poſſunt, „ illum non pro infirmitate non poſſe, ſed pro „ gula jejunare non velle. Sufficiat illi, quod „ ipſe jejunare non prævalet, & magis cum gemi„ tu & ſuſpirio, & animi dolore manducet pro „ eo quod aliis jejunantibus ille abſtinere non po„ teſt.

Conſectarium Tertium.

III. Nec licite petere poteſt diſpenſationem ab abſtinentia carnium, nec ea legitime uti, qui poteſt ſuæ valetudini conſulere ſolo lacticiniorum uſu. Veritas hujus propoſitionis eſt manifeſta: quandoquidem diſpenſatio a lege univerſali ſolum ad menſuram & indigentiam neceſſitatis conceditur: porro qui ſolo uſu lacticiniorum ſuæ poteſt valetudini providere, profecto non ultra diſpenſationem extendere debet. Ita docet Theophilus Raynaud. ſcribens: „ medicus perperam & inique agit ſi va„ letudinario, & morboſo, vel debili, qui ſe ovis „ & lactariis cibis tueri facile poteſt, uſum carnis „ etiam concedit maxime in Quadrageſima". Et Bened. XIV. in ſuo Quadrageſimali edicto jubet medicis, ne carnium eſum ullo modo concedant illis, qui ovis & lactariis ſuæ neceſſitati, & indigentiæ proſpicere valent. Præterea jejunium eſt, eo meliori modo, quo fieri poteſt, obſervandum, & qui integrum & rigoroſum ſervare non poteſt, ſaltem eam partem ſuſtinere debet, quam ſibi graviter noxiam, vel pernicioſam non experitur; at ſola abſtinentia a carnibus eſt huic noxia & pernicioſa, ut ſupponimus; igitur eam ſervare non adſtringitur & cuſtodire, ſed debet lacticiniorum eſu contentus eſſe. Immo ſi quis prudenter crederet ſolum pulmento jure carnium cocto & condito, cum ovis & lacticiniis, vel etiam piſcibus, poſſe quadrageſimale tempus ſine gravi nocumento decurrere, carnibus veſci non deberet, ſed hoc quoque modo jejunare, cum ſatis hoc pacto ſuæ indigentiæ & neceſſitati conſuleret: ut etiam docuit claræ memoriæ Cardinalis Quirinus in ſua Paſtorali Epiſtola ad Vicarios foraneos data 15. Feb. 1742. ſcribens: „ Non probamus eorum „ ſententiam, qui putant, diſpenſatis, quorum ſto„ macho ſatis foret de utriuſque medici conſilio „ pulmentum in jure coctum, aut quid ſimile de„ guſtare, non amplius licere poſt illam deguſtatio„ nem in reliquo prandio ſive ovis & lacticiniis ſi„ ve piſcibus uti, eaque ratione prohiberi. Con„ tra cenſendum eſt, illam pro cujuſcumque viri„ bus temperantiam, dum a chriſtiana pietate & „ abſtinentiæ ipſius amore ortum trahat, potius eſſe „ laudandam". Ideoque puto fideles omnes teneri prius experiri, num & quantum ſibi nocere poſſit quadrageſimalis abſtinentia, & primo quidem per aliquot dies eam cuſtodire, quam ſi ſibi noxiam experiuntur, lacticiniorum & ovorum uſu imminenti periculo valetudinis obviare, qui poſtea ſi nec ſufficiens deprehendatur ad grave malum, quod juſte timetur, vel tollendum vel avertendum, tunc ad eſum carnium erit confugiendum, quod Eccleſia certe non denegabit, & ita experto libenter largietur. Hinc tuti certe non ſunt in conſcientia, qui vel ipſis primis Quadrageſimæ diebus vel etiam in præcedentibus, ſtatim diſpenſationem petunt, & libere utuntur carnium uſu, panico quodam timore ex inordinato vitæ affectu manante, ne grave damnum, quod in pluribus phantaſticum eſt, incurrant.

Conſectarium Quartum.

IV. Medici graviſſimi peccati rei ſunt, ſi abſque legitima cauſa & re bene comperta & perpenſa conſilio ſuo vel teſtimonio in cauſa ſint, ne quadrageſimalis ſervetur abſtinentia. Veritas hujus doctrinæ, quæ probatione non indiget, adeo luculenta, manifeſta, patens eſt, vix a medicis conſideratur, quorum plerique in cauſa ſunt, cur tam pauci quadrageſimalem cuſtodiant abſtinentiam, ut eis merito exprobrat Theophilus Raynaudus Tom. 10. in ſua Roſ. Med. ſcribens: „ Certum eſt ſanctum „ per quadrageſimam abſtinendi, & jejunandi uſum „ non aliunde magis eviguiſſe, quam ex laxitate „ per Medicos inducta: ſive quod minus digne de „ hac praxi catholica ſentiant, ſive quod blan„ dientes iis, qui ſuam ignaviam tectorio neceſſi„ tatis obducebant per humanæ gratiæ cum divi„ na collidentis captationem, & ob corporis ſta„ tum optimum, quem Medici propoſitum ha„ bent, animam negligentes, parvi fecerunt legum „ ſacrarum ſeveritatem tueri". Merito itaque

eos

eos ita monet S. Carolus Borromæus : „ Medici „ meminerint ita ſuarum eſſe partium corporis in- „ columitati proſpicere, ut non obliviſcantur po- „ tiorem haberi debere animarum ſalutem. Qua- „ propter caveant diligenter, ne alienæ culpæ par- „ ticipent nimia facilitate ſua in fide facienda ne- „ ceſſitatis utendi cibis vetitis “. Medicorum vero Confeſſarii illos hac de re ſerio examinent, & moneant, non ſolum reos eſſe violatæ abſtinentiæ, ſed & perjurii, cum ſchedas teſtimoniales de neceſſitate petentis Sacramento confirmant : quamobrem etiam ex hoc capite teneri diligentius ſui Clientis ſtatum, vires, valetudinem, modum vivendi expendere, ut rectum valeant de re teſtificanda judicium ferre, quos autem deprehenderint nimium faciles & benignos corripiant, & ſi quos invenerint nullo delectu ſchedas in officinis Pharmacopolarum deponere petentibus indifferenter tradendas, beneficio abſolutionis non dignentur, niſi ſerio polliceantur ab hujuſmodi perverſo more recedere.

Conſectarium Quintum.

V. Epiſcopi, Parochi, Confeſſarii, & ipſi violati jejunii rei ſunt, ſi temere abſque examine, ſola viſa medici teſtificatione diſpenſationem abſtinentia carnium petentibus largiuntur. Non enim, ut præcedenti capite diximus, ab Eccleſia eorum exigitur & conſilium & auctoritas, ut clauſis oculis abſque ulla conſideratione medicorum dictis acquieſcant, ſed ut expendant & videant, num verum ſit quod exponitur, & ſi viderint medicos nimium faciles & benignos, petentes nimium delicatos, diſpenſationem infracto animo denegent. Hinc in jure canonico diſt. 5. Can. *Contraria* monentur : *Contraria ſtudioſe ſtant divinæ cognitioni præcepta medicinæ. A jejunio revocant, lucubrare non ſinunt, ab omni intentione meditationis abducunt. Itaque qui ſe medicis dederit, ſe ipſum ſibi abnegat.* Præterea optime novit Eccleſia, medicos in duas claſſes a Paulo Zachia optime diſtingui, quorum „ quidam corporeæ ſalutis adeo ſunt ſtudioſi, „ ut eam ſpirituali ſanitati . . . . præferre cum „ ſumma temeritate audeant, dummodo corpori „ ne per ſomnium quidem quidpiam detrimenti „ adveniat. Spiritualia remedia ad animæ mor- „ bos medendos omnino reſpuere ac damnare con- „ ſueverunt. Eorum alii non tanta temeritate „ conſpicui, ſed nimis ex alia parte corporeæ ſa- „ luti indulgentes jejunium inter prædicta reme- „ dia præcipuum damnare non audent, ſed vel mi- „ nima ex cauſa legitime quemcumque excuſari ab „ ejus obſervantia volunt, unde non modo levio- „ ris præſentia, ſed timore futuri mali jejunium „ quantum in ſe eſt a ſuis conſultoribus & ægro- „ tis frangi permittunt, putantes tam hi, quam „ Superiores jejunium omnino & undequaque ſa- „ nitati officere . . . . priores in hoc impie inve- „ huntur ; poſteriores vero nimia & irrationabili „ corporis indulgentia ducti illud ſolvendi leviſſi- „ ma ex cauſa auctores ſunt “. Ut igitur priorum temeritatem, & poſteriorum damnoſam licentiam coerceat, juſſit Eccleſia & Sacerdotale judicium eſſe expectandum, nec medicorum valere ſuffragium, niſi & Eccleſiaſticus calculus accedat. Porro vanum omnino eſſet & futile hoc Eccleſiæ ſtudium & cura, ſi Parochi, ſi Paſtores nonniſi medicorum ſchedas legere, & ſua auctoritate munire deberent, nec quid ultra ab ipſis expectandum. Suæ igitur conſulant ſaluti animarum Paſtores, & in hujuſmodi concedendis diſpenſationibus cautiores ſint, & moroſiores ſe præbeant.

Conſectarium Sextum.

VI. Gravis peccati rei ſunt tum violati jejunii, tum ſcandali, Domini, patres-familias, aliique Superiores, qui cum in ſui favorem abſtinentiæ a carnibus impetraverint diſpenſationem, titulo œconomiæ & paupertatis etiam filios, ſervos, alioſque domeſticos cogunt ad carnes comedendas, ne, ut inquiunt, menſæ duplicentur. Quis enim unquam audivit, hunc titulum diſpenſationis, qui profecto non niſi ab avaritia progreditur, immo contemptum præſefert ſanctæ jejuniorum legis, cogere domeſticos ad vetitos ſumendos cibos, quia diſpenſati ſunt patres-familias ? Iſti tenentur filiis ceteriſque domeſticis jure divino & humano victum ſuppeditare juxta leges & præcepta Eccleſiæ, non juxta temporalem eorum œconomiam, cui toto anno ſtudere deberent & incumbere, abſtinendo a ſuperfluis ludis, ſympoſiis, oblectamentis, aliiſque expenſis vanis & inutilibus, ut poſſint cibum præbere opportunum in tempore ſuo. Tantum vero abeſt a mente Eccleſiæ, ut domeſtici carnes cum dominis diſpenſatis comedant ne menſæ duplicentur, quin immo jubet in Quadrageſima ita menſas duplicari, ut quibus permiſſum eſt ob infirmam valetudinem, vel ob aliam cauſam quadrageſimæ diebus carne aut aliis cibis vetitis veſci ne publice neve etiam cum domeſticis, ſed ſeparatim in remotiori ædium loco ejus generis cibum capiant, ut ob corporis imbecillitatem aut morbum potius quo laborant, quam ob ingluviem id facere dignoſcantur. Legatur Inſtitutio XV. Bened. XIV. n. 25.

Conſectarium Septimum.

VII. Qui a carnium abſtinentia relaxationem impetrarunt, nonniſi ſalubribus carnibus veſci poſſunt. Oppoſitum plane docuerunt fere omnes Probabiliſmi ſectatores, aliquibus dumtaxat exceptis, qui antiquorum doctorum ſententiam novitia doctrina corrumpare non ſunt auſi. Teſtis tum novitatis doctrinæ, tum ejus probabilitatis invectæ, ſit Probabiliſtarum Princeps Diana Tom. 4. Coord. Tr. 6. Ref. 71. ubi poſtquam dixit, ita ſentire Joannem de la Crux Dominicanum Probabiliſtam ſubdit : *Contrariam opinionem tamen ſuſtinendam eſſe puto, quam* NOVISSIME *docet Villalobos . . . Itaque habenti licentiam ad eſum carnium licebit quodcumque genus comedere, ſcilicet lardum, leporem, hœdum, bovem, & alia infirmis diſconvenientia, etiamſi tota refectio ex illo carnis genere fiat ; nam in tali caſu edendo carnes ſaluti nocivas, peccabit adverſus præceptum naturale temperantiæ, non autem adverſus præceptum poſitivum de abſtinendo a carnibus in die jejuniorum.* Verum hanc laxam opinionem omni probabilitate ſpoliarunt duo Romani Pontifices Clemens XI. in ſuo edicto anni 1702. ita ſtatuens :

„ Ani-

„ Animadvertant & medici, & qui petunt licen„ tiam, ut attendant qualitatem carnium, quod „ nempe ſint ſalubres, quia hæ SOLÆ permittuntur in „ Quadrageſima his, qui ex juſta cauſa nequeunt „ veſci cibis quadrageſimalibus “. Et noviſſime Benedictus XIV. in ſuo edicto anni 1741. ubi ipſiſſima Clementis XI. verba italico ſermone ad omnium intelligentiam deſcripſit & decretum confirmavit. Idem antea tanquam Eccleſiaſticæ diſciplinæ conforme, & quadrageſimali jejunio conveniens indixerat S. Carolus Borromæus in ſuis aureis pro exacta quadrageſimali obſervantia regulis ſtatuens: „ Non „ vendantur cujuſque generis carnes, ſed vitulinæ „ tantum, alteriuſve animalis, quod medicorum „ judicio uſui dumtaxat infirmorum congruum eſt. „ Nec cuilibet vendantur, ſed iis ſolum, qui fa„ cultatem a deſtinatis medicis habuerint “. Et revera, ſi juxta Canoniſtarum & Theologorum axioma, *diſpenſatio non extenditur ultra limites neceſſitatis poſtulantis*, cum valetudinarii, debilis, languentis, infirmi neceſſitas ſit in ſolo eſu ſalubrium carnium, ad hunc ſolum conceſſa diſpenſatio ſe extendit.

Conſectarium Octavum.

VIII. Quibus conceſſa eſt legitima de cauſa diſpenſatio ſive a carnium, ſive a lacticiniorum abſtinentia, vetitum non eſt in diebus Dominicis carnibus & lacticiniis uti in ſecunda comeſtione. Oppoſitum plane cenſet, & publica etiam diſſertatione typis edita & probare & confirmare conatus eſt doctiſſimus & eruditiſſimus ex meo Ordine Theologus, quem veneror, colo, & diligo. Illi tamen paris eruditionis Theologus reſpondit altera diſputatione pariter typis edita Lucæ 1769. qua argumenta omnia diſſolvit, & doctrinam quam ſtatui confirmavit. Audax profecto nimium forem, & temeritatis merito arguendus, ſi judicem me conſtituere auderem inter tantos Theologos, quibus ſi me comparare præſumpſero, ut locuſta videbor ridendus, proinde & vituperandus. Nihilo tamen ſecius cum de re morali fatali neceſſitate mihi duriſſima ſcribere compellar, hanc quæſtionem præterire non poſſum; ſolum igitur quid ipſe ſentiam candide promam. Poſterioris itaque Theologi ſententiæ ſubſcribo, & poſitam doctrinam probabiliorem cenſeo. 1. Quia inter plurima dubia tum ab Archiepiſcopo Compoſtellano, tum ab aliis Benedicto XIV. propoſita circa editas ab eo de jejunio conſtitutiones nulli in mentem venit ambigere, num liceat diſpenſatis veſci carnibus vel lacticiniis in ſecunda comeſtione diebus Dominicis conceſſa, licet quæſitum ſit, num liceat præfatis Dominicis diebus epulas permiſcere; quod argumentum licet negativum, ſatis tamen oſtendit omnium mentibus inſediſſe, præfatis conſtitutionibus non aliud indixiſſe Sanctiſſimum Pontificem niſi cuſtodiam & obſervantiam jejunii, unius ſcilicet comeſtionis, & vetuiſſe permixtionem epularum iis, qui vel generali vel particulari donati ſunt facultate veſcendi carnibus vel lacticiniis. Et revera ita omnes ſenſiſſe fatetur contrariæ opinionis Theologus ſcribens „ omnes a jejunio diſpenſatos carnibus vel „ ovis & lacticiniis in Dominicis diebus in cœna „ veſci, quin Pontifex, qui hoc probe noverat, „ reclamaret “. Immo & ipſe Concina, qui reſponſa laudati Pontificis ad Archiepiſcopum Compoſtellanum longo Commentario illuſtravit, & binas de jejunio Bullas *Non ambigimus*, & *In ſuperna* obſervationibus Theologico Hiſtorico-Criticis expoſuit alio Opere Italico cui Titulus *Diſciplina antiqua & recens Romanæ Eccleſiæ in Quadrageſimali jejunio*, hanc quæſtionem nec attigit, nec movit, quippe qui locum habere poſſe nunquam ſuſpicatus eſt, nec rigidiorem doctrinam de unica comeſtione carnium etiam in diebus Dominicis Quadrageſimæ cuſtodiendam in omnibus præfatis Conſtitutionibus vel contineri vel legitime poſſe conſecutione deduci. Præterea quod meo videri rem omnino conficit illud eſt, Pontificem Summum ſolum voluiſſe ſartum tectumque ſervare, quantum fieri poteſt, ſacrum jejunii præceptum, ut quantum fieri poteſt ab omnibus aliquo modo ſervetur, ideo 1. jubet ut omnes a carnibus & lacticiniis abſtineant, & unicam comeſtionem ſervent, quod integrum perfectumque jejunium conſtituit. 2. Qui ſolis piſcibus veſci non poteſt legitima cauſa, non ſtatim carnibus veſcatur, ſed ſolis utatur lactariis, ſi hæc ejus ſufficiant neceſſitati, & unicam ſervet comeſtionem. 3. Qui vero premitur neceſſitate veſcendi carnibus & hoc quidem concedit, at jubet ne piſces & carnes permiſceat, & unica ſervetur comeſtio, ſi hæc illius valetudini non officiat. In Dominicis vero diebus cum lex de unica comeſtione non urgeat, manifeſtum eſt, eam ſolam jejunii ſupereſſe partem, quæ in abſtinentia conſiſtit. At hæc ſublata eſt per conceſſam carnium & lacticiniorum diſpenſationem, ergo non urget. Non urget itaque præceptum abſtinentiæ, non urget præceptum unicæ comeſtionis; quodnam eſt igitur præceptum illud, quod obſtringit ad unicam tantum comeſtionem ſive carnium, ſive lacticiniorum in præfato die? Nullum profecto; gratis igitur novum fingitur præceptum, quod nunquam latum legitur in Eccleſia. At inquit clariſſimus Theologus, diſpenſatio a carnium vel lacticiniorum eſu non eſt univerſalis, ſed data pro unica comeſtione, nam dicit Pontifex *Legem unicæ comeſtionis ſervandam*, & iterum repetit, *firma manente lege unius comeſtionis*. At amabo de qua lege loquitur Pontifex, num de nova, quam ipſe indicat, lege, vel de antiqua jam in Eccleſia vigente? Non certe de nova, quia ut obſervat Concina tum in Opere latino, tum in Italico, tum in tota ſua Morali Theologia, nullam novam indixit legem Pontifex, ſed antiquam & in Eccleſia ab ejus incunabulis vigentem ſolum confirmat, munit, tuetur contra fidelium corruptelas, & Theologorum laxas opiniones. Loquitur igitur de antiqua; at nunquam fuit in Eccleſia lex unicæ comeſtionis in Dominica; ergo dicendum hanc indictam a Benedicto, quod abſurdum eſt; vel ſi non indicta, ergo nec onus abſtinendi vel a carnibus, vel a lactariis in ſecunda comeſtione. Idem dicendum & de illis, qui ad tertium non pervenere ſeptennium, ſi enim vel diſpenſati ſint a carnium abſtinentia, ſive in locis degant, ubi vel ex privilegio, vel ex conſuetudine ovis & lactariis veſci conceſſum, tuta conſcientia carnes & ova etiam in omnibus jejuniorum diebus in ſecunda refectione & carnibus & lactariis veſci poterunt. Et revera intolerabile foret præceptum non utendi diſpenſatione præſertim

tim ab abſtinentia lacticiniorum & ovorum niſi in unica comeſtione ab iis, qui lege unicæ comeſtionis non obligantur. Nam in pluribus civitatibus, ubi præfata ob piſcium & olei penuriam diſpenſatio conceditur, plures ſunt in Monaſteriis Monialium, in Seminariis Epiſcoporum, in Collegiis nobilium, in domibus privatorum adoleſcentes, qui lege unicæ comeſtionis non ligantur; quomodo igitur eorum indigentiæ providere deberent Abbatiſſæ, Superiores, Rectores, Patres-familias in ſecunda comeſtione? Num piſces præbendo? Minime; hi enim deſunt, & ideo conceſſa diſpenſatio. Num lactaria & ova? Ne quidem; his enim, poſita Auctoris doctrina, non licet veſci niſi in unica comeſtione. Cogentur itaque novo præcepto jejunare, quod certe nemo prudens dixerit. Idem dicendum ſi forte alicui civitati conceſſum ſit aliquibus Quadrageſimæ diebus carnibus veſci ob lacticiniorum penuriam, tunc enim non poſſent iſta ſuppeditare cum deſint, ergo niſi & carnes dentur in ſecunda comeſtione, jejunare cogendi forent. Quare ſapientiſſime Clemens XIII. in ſua Conſtit. *Appetente* data anno 1759. ubi ſtatuit non licere uti diſpenſatione conceſſa ab abſtinentia ab ovis & lacticiniis niſi in unica comeſtione, addit ab illis, qui *quovis modo jejunant*, ideſt qui tenentur lege unicæ comeſtionis conjungendæ ſive cum eſu piſcium, ſive cum eſu carnium, ſive cum eſu lacticiniorum, ut ſignificaret 1. illos non poſſe uti lactariis in ſerotina collatiuncula, vel in aliis potiunculis, quas ſibi vel prudenter vel imprudenter conceſſas arbitrantur. 2. Ab hac lege unicæ comeſtionis ſolutos non teneri præcepto ab iis abſtinendi cum nullo modo jejunent, non abſtinentia a qua ſunt diſpenſati, non unica comeſtione, ad quam obſervandam nulla lege obſtringuntur. Hæc ſunt quæ mihi probabiliora, & veritati magis conſona videntur, & libere expoſui ut Pyrrhoniſmum in re morali devitem. Qui rem accuratius diſcuſſam videre cupit, binas præfatas legat Diſſertationes, & lectionis non pœnitebit.

Conſectarium Nonum.

IX. Tametſi vetita ſit ciborum eſurialium & conceſſorum in Quadrageſima permixtio, certum tamen eſt, quibus conceſſum eſt veſci ovis & lactariis, poſſe & piſces cum illis conjungere, & veſci ſimul & piſcibus & lactariis: num autem quibus uſus carnium conceſſus eſt, poſſint ſimul & ova & lactaria comedere, non ita compertum & exploratum. Primum poſiti conſectarii partem manifeſtam facit & compertam ſæpius laudatus Pontifex Bened. XIV. in ſuis ad Poſtulata Archiepiſcopi Toletani reſponſionibus, ubi poſtquam declaravit in reſp. ad 4. poſtulatum, nomine interdictarum epularum iis, quibus conceſſa eſt facultas veſcendi carnibus, inter *piſces*, & nomine conceſſarum epularum *ipſas carnes*, ſtatim ſubdit, piſcibus tamen edendis non interdicuntur ii, quibus datur tantum facultas adhibendi ova & lacticinia; licet igitur iſtis in una eademque comeſtione & piſces, & ova, & lactaria comedere. Prævie ad Apoſtolicam declarationem ita ſentit & Eminentiſſimus Card. Quirinus in ſua Paſtorali ſuperius conſectario 3. laudata, ubi ſic Parochos & Confeſſarios inſtruit: „ Quod itaque in litteris „ cautum eſt de illicitis & interdictis epulis mi„ nime apponendis nemo veſtrum ignoret referri „ quidem ad carnium, non autem ad ovorum et„ iam & lacticiniorum cum piſcibus aliiſque lici„ tis jejunii tempore epulis uſum. Nam omnibus „ patet, quemadmodum in noſtra, ita in aliis „ quoque regionibus ovorum & lacticiniorum u„ ſum licitum ex vi ſolummodo conſuetudinis ad„ hiberi in quatuor anni temporibus, in vigiliis „ pariter, ac proinde illa non ita pro interdictis „ epulis habenda eſſe diebus jejunii ac carnes ha„ bentur “. Jam doctiſſimo Præſuli conſenſerat & P. Concina in ſua Appendice ad Librum Italicum, cui titulum fecit *Diſciplina Vetus & Moderna &c.* ubi ea, quæ Theologum Chriſtianum decet, modeſtia ſcribit „ ſe quidem ſentire non „ prohiberi a Summo Pontifice lacticiniorum & „ ovorum cum piſcibus in una comeſtione con„ junctionem “: ſed ſubdit: „ ſe ſua ſenſa pro„ mere omnimoda indifferentia & demiſſiſſima ani„ mi ſubmiſſione ſi aliter declaratum foret & con„ ſtitutum “. Hanc igitur modeſtiam imitatus & pari animi ſubmiſſione licet exiſtimem admodum probabile, licere & ova & lactaria carnibus etiam cumulare, fateor tamen non eſſe omnino certum, cum ſicut de priore piſcium & lacticiniorum conjunctione, non ita ſit ab Apoſtolica Sede de hac ſecunda definitum. Incertam etiam rem efficit clariſs. Franzoja, qui cenſet, præfatam in uno prandio lacticiniorum & carnis copulationem vetitam in duplici Bulla *Non ambigimus*, & *In Superna*, nec non confirmatam in reſponſione ad Poſtulata Archiepiſcopi, ubi aperte Pontifex declaravit epulas licitas pro iis, quibus permiſſum eſt carnes comedere, eſſe carnes ipſas, epulas interdictas eſſe piſces, unde infert diſpenſatos jejunii diebus quoad carnes non intelligi diſpenſatos etiam quoad ova & lacticinia cum carnibus comedenda. Et revera inquit 1. „ Si diſpenſatus quoad „ carnes, ſimul cum iis ova & lacticinia comede„ re poſſet, multo magis piſces, quod tamen cer„ to vetitum eſt. 2. Si diſpenſatos quoad carnes, „ ſalubres tantum ut vervecinas, vitulinas &c. „ comedere poſſe concedant Pontifices, cur ova & „ lacticinia permittunt? 3. Diſpenſatio ex natura „ ſua ſpectat ut neceſſitati ſatisfaciat, non ut ge„ nio & gulæ inſerviat; at uſus carnium ſine ovis „ & lacticiniis quoad neceſſitatem ſatis eſt, ergo „ diſpenſatio ova & lacticinia ſimul cum carnibus „ non permittit“. Iſta quidem pie & ſancte ad quadrageſimalis jejunii rigorem ſervandum opportuna argumenta eſſe poſſunt. At non meo videri efficientiſſime ad ſuadendam rigidam opinionem. Nam ad 1. reſp. Pontificem quidem declaraſſe cibos licitos pro iis, quibus datum eſt carnes comedere, eſſe ipſas carnes, ſicut poſtea dixit epulas vetitas eſſe piſces, ut cum poſtmodum declaravit conceſſum uſum piſcium cum lactariis & ovis, ita non declaravit vetitam conjunctionem carnium cum præfatis lactariis, quod facile fuiſſet addere, præſertim cum antea inter illicitas epulas ſolum piſces connumeraverit. Ad 2. fatemur & nos, & ſupra oſtendimus, ſolas eſſe conceſſas ſalubres carnes, at cur inde infertur & ova interdicta & lactaria? Num hoc ciborum genus ita infenſum eſt ſive ſanis, ſive valetudinariis & debilibus, ut non ne-

neceſſitate urgente, ſed ſola impellente gula & voluptate uſurpentur? Profecto nihil minus verum, cum & præfatis cibis vivant & quotidie ferme alantur plures Religioſorum cœtus toto vitæ decurſu, quin per hoc vel infirmi fiant, vel de valetudine periclitentur; immo & ab ipſis Medicis infirmis etiam & a morbo convaleſcentibus ſponte concedantur tanquam ad nutriendum aptiora, & minus adhuc debilem ſtomachum gravandum: non igitur piſcibus coæquanda, a quorum abſtinentia ideo diſpenſatio petitur, quia vel nocumento ſunt, vel faſtidio. Ad 3. Diſpenſationem quidem neceſſitati conſulere, non gulæ & genio; at hæc neceſſitas non eſt in indiviſibili collocanda, ita ut unius tantum genus cibi ſit uſurpandum, alioquin non niſi unicum ferculum foret adhibendum ad panem, cum hoc neceſſitati ſufficiat, proinde qui vitulina carne veſcitur, pulmentum addere non poſſit ex jure carnium conditum: cum & ipſa caro ſola neceſſitati ſufficere poſſit; ſicut nec vitulinæ carni, alias columbarum, ſive turturum, ſive gallinarum carnes conſociare; cum alterutrius neceſſitati ſufficiant, immo nec poma, nec nuces, cum & hæc quoque neceſſitati ſuperabundent, quod certe nec ipſe Franzoja affirmabit. Neceſſitati itaque illi ſuccurrat diſpenſatio, quæ gulæ opponitur, frugalitati adverſatur, & ſolum vel deliciis vel luxui inſervit. Hinc ut optime ſcribit Concina in Appendice laudati Italici Operis Chriſtiani: „ ſinceri veritatis amatores Brevia Ponti„ ficia de vitanda epularum permixtione ita in„ terpretantur, ut vetitum ſit quadrageſimali tem„ pore epulas inſtruere & menſas cumulare dupli„ ci ciborum genere carnium & piſcium, delicias „ in jejunio quærere & farcimina excogitare gulæ „ placentia: non vero ad anguſtias redigere bene „ moratos & Deum timentes fideles, qui ab ab„ ſtinentia lacticiniorum diſpenſati non ſemper vel „ ſolis lacticiniis vivere poſſunt, vel ſolis eſuria„ libus cibis ", quæ poſtrema verba aptari poſſunt diſpenſatis a carnium abſtinentia, qui non ſemper ſola carne veſci poſſunt, vel quia faſtidium generat, vel quia in ſufficienti quantitate non habent, vel quia ſumpta in ea ſufficienti quantitate nimium gravaret; proinde ad integram ſuſtentationem quantitate carnis diminuta caſeum adjungunt, vel modicum lacti ſive preſſi, ſive coagulati, ſive recocti, vel unum aut bina ova ſive liquida, ſive aſſa, ſive frixa. Quis enim putabit ita prandentes vel epulari, vel laute vivere, vel gulæ indulgere? Ego certe damnare non auderem; dum tamen hæc profero, Eccleſiæ judicium expectans, illi jam ex tunc me ſubmitto. Legantur & Additamenta ad Theologiam Cuniliati Tract. XII. cap. 1. §. 2. n. 5.

Conſectarium Decimum.

X. Quibus conceſſus eſt eſus carnium vel lacticiniorum, non illis veſci poſſunt in ſerotina refectiuncula. Oppoſitum plane docuerunt 1. omnes illi Probabiliſtæ, qui diſpenſatos ab abſtinentia a carnibus, eos & a lege jejunii ſolutos pronuntiabant, qui proinde non ſolam refectiunculam concedebant, ſed & integram cœnam ex carnium cibis. 2. Illi Probabiliſtæ recentiores, qui tanquam veram, tutam, firmamque ſtatuunt regulam in collatione veſpertina non qualitatem ciborum eſſe penſitandam, ſed ſolum quantitatem, quamobrem ſi hæc modica ſit, ex omnibus cibis adhiberi poterit, qui in prandio aſſumuntur. Ita poſt Bonacinam alioſque vetuſtiores recenter P. Patritius Sporer ſcribens append. ad 3. Decal. Præc. ſect. 2. n. 32. „ Spectata moderna conſuetudine præſertim „ in noſtra Germania jam diu tolerata, & plane „ invaleſcente, cenſeo .... omnino probabilem & „ tutam eſſe ſententiam oppoſitam, nimirum in „ collatione veſpertina jejunii non eſſe attenden„ dam qualitatem ciborum, ſed quantitatem tan„ tum, adeo ut ex omnibus cibis qui die jejunii „ licite poſſunt ſumi in prandio, etiam legumini„ bus, piſcibus, placentis, ovis, lacticiniis &c. „ in quantitate modica & determinata, etiam li„ ceat ſumere in cœna ". Deinde auctoritatem addit & teſtimonium P. Petri Marchant docentis: „ In collatiuncula veſpertina de qualitate ci„ bi non eſt altercandum, ſed de quantitate dum„ taxat .... ideo cenſeo qualitatem cibi (modo „ ex prohibitis in die jejuniorum non ſint) col„ lationem non vitiari, ſi in quantitate non ex„ cedant ". At hujus doctrinæ apertam falſitatem & manifeſtam laxitatem ex ea tantum parte, qua vel carnes permittebat, vel certe ova & lacticinia in collatione concedebat, detexere & præcavere duo Summi Pontifices Benedictus XIV. & Clemens XIII. ille in ſua Reſponſione ad Poſtulata Archiepiſcopi Compoſtellani ad ſecundum poſtulatum ſic petenti, an illi, quibus conceſſum eſt veſci carnibus, poſſint in veſpertina refectiuncula veſci ea quantitate carnis, quæ jejunantibus permittitur: reſpondet *Non licere, ſed opus habere eo cibo, eaque uti portione, quibus utuntur homines jejunantes rectæ meticuloſæ conſcientiæ.* Alter vero in ſuo Brevi ſuperius citato, ubi ſtatuit, eos, quibus conceſſum eſt carnes comedere ſive ova ſive lacticinia, non poſſe conceſſis cibis veſci niſi in unica comeſtione, ſcribens: *Tam diſpenſatos a carnium abſtinentia, quam quovis modo jejunantes, unica excepta comeſtione, in omnibus æquiparandos iis eſſe, quibuſcum nulla eſt facta diſpenſatio, ac propterea tantummodo ad unicam comeſtionem poſſe carnem, vel quæ ex carne trahunt originem adhibere.* Ita etiam declaraſſe Benedictum XIV. refert Ferraris in noviſſ. Add. ad ſuam Bibliothecam V. Jejunium, ubi refert, quemdam Confeſſarium rogaſſe laudatum Pontificem, ut explicare dignaretur, an revera liceat in ſerotina collatiuncula parum caſei ſumere iis, qui in Quadrageſima & vigiliis ſunt diſpenſati ad lacticinia, & remiſſa ſupplicatione Sacræ Pœnitentiariæ, ob ipſa reſponſum datum eſt in hæc verba: *Sacra Pœnitentiaria optime conſcia mentis Sanctitatis ſuæ ex ſpeciali auctoritate ejuſdem reſpondet, non licere,* hanc reddens rationem, *quia nimirum illud jejunantes* expreſſum in Bulla *Libentiſſime* (ubi dicitur diſpenſatos ad carnem vel lacticinia, *opus habere eo cibo, eaque uti portione* quibus utuntur homines rectæ meticuloſæ conſcientiæ) *intelligitur de rigoroſe jejunantibus quadrageſimali jejunio, in quo tam carnes, quam ova, & lacticinia vetantur.*

Con-

Conſectarium Undecimum.

XI. Præſtituta præcepta de unica comeſtione ſervanda, & non permiſcendis epulis urgent etiam extra Quadrageſimam in aliis jejuniis per annum ſtatutis; quamobrem qui in præfatis jejuniis a carnium abſtinentia diſpenſationem obtinent, vel ex conſuetudine ovis & lactariis veſcuntur, tenentur & unicam comeſtionem ſervare, nec extra illam vel carnibus, vel lactariis veſci, nec in eodem prandio piſces cum carnibus permiſcere. Ita declaravit Bened. XIV. in reſponſione ad ſeptimum poſtulatum Archiepiſcopi Toletani reſcribens: *Urgere extra Quadrageſimam utrumque præceptum, illud ſcilicet unicæ comeſtionis .... & alterum non permiſcendi epulas licitas cum interdictis*. Et confirmavit Clemens XIII. concedens uſum carnium & lacticiniorum in unica tantum comeſtione, ut mox vidimus.

Conſectarium Duodecimum.

XII. In ſextis feriis & ſabbatis nullum eſt indictum jejunium per abſtinentiam a pluribus refectionibus, vel ab eſu ovorum & lacticiniorum, ſed ſola in præcepto eſt abſtinentia a carnibus juxta Eccleſiarum receptum morem & conſuetudinem etiam quoad aliquos alios per annum dies. Et quidem abſtinentiam a carnibus eſſe præceptam conſtat ex ipſo Eccleſiæ mandato, eam ſimul cum Quadrageſimali jejunio præcipientis, quamobrem ſub mortali peccato obligat, ut de jejunio diximus; non eſſe autem præceptam vel unicam comeſtionem, vel abſtinentiam ab ovis & lacticiniis, conſtat ex communi ſenſu, & conſuetudine ſemper cuſtodita pluries in illis diebus comedendi, & veſcendi ovis & lactariis, niſi forte dies aliquis eſurialis cum ipſis concurrat. Immo in aliquibus Provinciis conceſſum eſt, ut in ſabbatis animalium extremitatibus, nec non extis, ſive inteſtinis veſci poſſint, & hujuſmodi moribus & conſuetudinibus ſe conformare populi licite poſſunt. Sicut & in iis provinciis & Eccleſiis, ubi conſuetudo eſt vel jejunandi vel abſtinendi a carnibus vel totis tribus Rogationum diebus, vel in aliquo illorum, ut in Provincia Mediolanenſi, & ut teſtatur Barboſa, in Luſitania, fideles ad eam ſervandam obſtringuntur. Hæc tamen abſtinentia a carnibus ſublata eſt, quando Natalis Domini ſolemne feſtum incurrit in feria VI. vel ſabbato, ut ſtatutum legitur in Cap. *Explicari* de obſervantia jejuniorum n. 2. ubi dicitur: „ Illi, qui nec voto nec „ Regulari obſervantia ſunt adſtricti, in feria ſexta, ſi feſtum Nativitatis Dominicæ die ipſo evenire contigerit, carnibus propter Feſti excellentiam veſci poſſunt ſecundum conſuetudinem „ Eccleſiæ generalis. Nec tamen hi reprehendendi ſunt, qui ob devotionem voluerint abſtinere “. Licet autem in hoc Decreto mentio fiat de ſola feria ſexta, idem tamen dicendum eſt ex paritate rationis & præcepti, nec non ex communi praxi & conſuetudine & de ſabbatis, in quibus occurrat Natalis Domini.

Conſectarium Decimumtertium.

XIII. Qui ex voto, vel ex regulæ præcepto ſive ſub culpa obſtringente, ſive etiam ſine ulla prorſus culpa ſtatuente abſtinentiam a carnibus obligantur, illis veſci non poſſunt in die Nativitatis Domini in feria ſexta vel ſabbato occurrente. Tres habet partes hocce conſectarium: 1. Eſt de illis, qui ex voto tenentur vel jejunare vel abſtinere a carnibus in præfatis diebus feriæ VI. & ſabbati. 2. De Regularibus, qui ex voto, vel præcepto ſub mortali obſtringente tenentur præfatis diebus vel jejunare, vel abſtinere. 3. De illis Regularibus, qui ex Regula quidem ſtatutum habent ut jejunent, vel a carnibus abſtineant, ſed vel ſine ulla culpa, vel ſolum ſub veniali. Qui itaque voto ſe obſtrinxere vel ad jejunium, vel ad abſtinentiam, profecto illud obſervare tenentur, cum ſit votum de re bona, & abſolutum, cum talem diem minime exceperint, & Pontifex ipſe declaret, non eſſe reprehendendos, qui ob devotionem, multoque magis ex voto vellent abſtinere. Oppoſitum tamen cenſent nonnulli Theologi docentes, hunc voto obſtrictum a ſuo vinculo ſolvi in tali die, hac duplici, & meo quidem videri, infirmiſſima ratione, nimirum 1. quia probabile eſt in illa ſua generali promiſſione abſtinentiæ non eſſe complexum diem Natalis Domini, quem ſi advertiſſet, exceptum omnino voluiſſet. 2. quia ſuæ eſſet familiæ oneroſus, ſi pro ipſo ſpecialis eſſet in tali die apparandus cibus. Nam cur non in generali promiſſione abſtinentiæ continetur & dies Natalis Domini? Nonne promiſſio & votum plene libera fuere? Nonne in tali die abſtinere licitum, bonum, ſanctum eſt? Nonne abſolute & ſine ulla limitatione, ut ſupponimus, votum emiſit? Cur ergo ab ejus impletione liberabitur. At, inquiunt, ſi prævidiſſet, omnino exceptum voluiſſet. Verum quo fundamento hanc futuram exceptionem certam conſtitueret, cum æque probabile ſit forte non apponendam; & revera, cum obvia ſit exceptio, ſciunt enim fideles, aliquando Natale Domini feria ſexta, & ſabbato occurrere, appoſita minime fuit, & præterea non quid ipſe promiſiſſet attendendum eſt, ſed quod revera promiſit: porro abſolutam vovit abſtinentiam, ad hanc igitur ſervandam tenetur. Tertio circumſtantiæ minime prævifæ non ſtatim a voto liberant, ut diximus in Tr. de Voto, alioquin actum eſſet de Votis Religioſorum, aliorumque, cum frequenter tales occurrant circumſtantiæ, quas ſi voventes prævidiſſent, fortaſſis a vovendo abſtinuiſſent, nec propterea ſunt a ſuis votis vel liberi, vel ſoluti. Altera vero ratio ineptiſſima eſt, perſonale ſiquidem votum abſtinentiæ non eſt onus grave familiæ, ſed ipſi jejunanti, qui eo die votum ſuum ſervare debet meliori quo poteſt modo juxta ſuæ conditionis ſtatum, eos ſibi procurando cibos, qui & ſuæ congruant promiſſioni, & familiam non gravent.

Regulares vero, qui ex vi voti vel regulæ ſub gravi præcipiente tenentur vel jejunare, vel a carnibus abſtinere in præfatis diebus, profecto graviter peccant ſi non abſtineant vel jejunent, cum & ex præcepto Regulæ graviter obligentur, a qua Pontifex minime eos diſpenſat. Et ita communiter ſentiunt omnes Theologi, immo in Capitulis

horum Ordinum pluries ſtatutum & declaratum fuit, ut teſtantur illorum Ordinum Theologi, ut videre eſt apud Ferraris V. *Jejunium* n. 27. & ſeq. At major eſt difficultas de illis Religioſorum Ordinibus, qui jejunio quidem vel abſtinentia tenentur ex vi Regulæ vel Conſtitutionis ſub nulla tamen, ſed ad ſummum ſub veniali culpa obligantis. Et quidem eos a lege abſtinentiæ ſolutos affirmant Theologi hac potiſſimum, immo unica ratione, quia inquiunt eo die duæ occurrunt leges abſtinentiæ, alia univerſalis Eccleſiæ, alia particularis Legis & Conſtitutionis, prima a Pontifice ſublata fuit, non remanet igitur niſi ſecunda, quæ proinde cum nullius peccati onere obſtringat, vel ſolum culpa veniali, reus erit, qui abſtinentiam violat, vel culpæ venialis, vel pœnæ obnoxius fiet a lege ſub culpa non obligata tranſgreſſoribus conſtituta: eapropter ſi Superior, qui poteſtatem habeat, eo die a Regulæ obligatione diſpenſet, nec culpæ veniali, nec pœnæ erunt obnoxii qui carnes comederent. At oppoſitum plane ſuſtinent plurimi Theologi, & quidem merito & certiſſime; quandoquidem Theologi oppoſitum ſentientes plane falſo innituntur ſuppoſito, nimirum ſublatam a Pontifice reſpectu iſtorum Ordinum legem univerſalem Eccleſiæ de abſtinentia a carnibus. Quod quam falſum ſit apparebit manifeſte conſideranti tum objectum hujus privilegii & diſpenſationis, quod eſt univerſalis abſtinentia omnibus fidelibus indicta, non particularis ex voto vel Regula reſultans; tum ſubjectum ſive perſonas, cui hocce privilegium ſive diſpenſatio ab abſtinentia conceſſa eſt a Pontifice. Non enim univerſaliter omnes fideles hoc privilegio & diſpenſatione dicuntur, ſed illi ſoli, qui *nec ex voto*, *nec regulari obſervantia adſtricti ſunt*; hi igitur non comprehenduntur inter diſpenſatos ab objecto diſpenſationis, ſcilicet ab abſtinentia: ſi igitur diſpenſati non ſunt, illos procul dubio urget præceptum, non peculiare ſuæ Regulæ vel Inſtituti, ſed univerſale Eccleſiæ: peccant igitur & violant hoc præceptum, ſi a carnibus præfato die non abſtinent. Sunt quidem eo die duæ leges, alia univerſalis, alia particularis; at univerſalis lex non tollitur, & in ea non diſpenſat Pontifex illos, qui ex aliqua particulari lege obligantur. At inquit Natalis Alex. ſiquidem Regula non obligat tranſgreſſores ad aliquam culpam, ut in Ordine FF. Prædicatorum, in quo ſimiles tranſgreſſiones non obligant ad culpam neque mortalem neque venialem, ſed ſolum ad pœnam præſcriptam ſuſtinendam ... tunc certum eſt Religioſis licere veſci carnibus in die Nativitatis Domini. Sed unde hauſit hanc certitudinem doctiſſimus Theologus? Non certe ex ipſa Decretali Pontificis, in qua diſerte dicit, non diſpenſatos a lege univerſali abſtinentiæ qui ad illam ex voto vel regulari obſervantia ſunt adſtricti. Non enim diſtinguit Pontifex inter Regularem obſervantiam obligantem ad culpam & ad ſolam pœnam, ſed univerſaliter a privilegio diſpenſationis eos excludit, qui ex regulari obſervantia, quæcumque illa ſit, ad abſtinentiam obligantur. Et hac juſta, & meo videri certa animadverſione excluſum manet confugium P. Magiſtri Millante dicentis, Dominicanos poſſe veſci carnibus in die Natalis Domini, quia Pontifex ſolum excipit illos, qui vel voto vel Regula a carnibus abſtinere tenentur, & FF. Prædicatores nec ex Regula, nec ex voto, ſed ſolum ex ſuis Conſtitutionibus a carnibus abſtinent; quandoquidem Pontifex non dicit exceptos, qui ex Regula, ſed qui *ex Regulari obſervantia* adſtringuntur; at quis inficiabitur Dominicanos teneri ex Regulari obſervantia ad perpetuam abſtinentiam a carnibus, ſive hæc ex Regula profluat, ſive ex Conſtitutionibus, cum regularis obſervantia vel ex uno, vel ex altero, vel ex utroque fonte dimanet? Vere itaque docuit Medina in ſua Inſtruct. Confeſſ. lib. I. cap. 14. §. 10. ſcribens: „ Mihi certius videtur non poſſe carnes „ comedere in die Natalis Domini, qui Regulam „ D. Dominici profeſſi ſunt. Nam dicit privi„ legium, ut poſſit quis veſci carne illo die ve„ neris, niſi aliquis ſit, cui ex voto vel regula„ ri conſtitutione prohibeatur comedere. Nobis „ igitur hanc habentibus Conſtitutionem non pro„ deſt hoc privilegium, & ſic remanet ratio juris „ communis in ſuo antiquo vigore, & de jure „ communi eſt, ut non comedatur caro in die ve„ neris. Religioſus ergo S. Dominici non poteſt „ illa veſci, cum tale non habeat privilegium". Quod confirmat Ildefonſus Manrique in ſua Summa Morali P. I. cap. 5. §. 3. num. 4. dicens: „ Ex verbis ſupra allatis Innoc. III. ſequitur, „ quod Religioſi, qui profitentur abſtinentiam a „ carnibus, quando dies Natalis Domini in feria „ VI. incidit, vel ſabbato non poſſunt illas ede„ re, etiamſi illorum Conſtitutiones ad peccatum „ non obligent, ut conſtat ex verbis Bullæ". Hinc inferendum, qui ex voto teneretur abſtinere a carnibus in diebus veneris vel ſabbati, eis veſcens quando occurrit Natale Domini, duplex peccatum committeret, aliud contra Religionem, alterum contra Eccleſiæ præceptum; qui vero ex præcepto Regulæ, nonniſi unum, licet gravius, crimen committeret, cum idem ſit objectum & ſubjectum peccati, ſcilicet abſtinentia ex virtute pœnitentiæ; qui vero ex Regula teneretur non obligante ſub gravi culpa, ſolum contra præceptum Eccleſiæ graviter peccaret.

CAPUT SEPTIMUM.

De ſecunda jejunii parte, unica ſcilicet comeſtione conceſſa.

D O C T R I N A.

I. *Præceptum de unica comeſtione de ſe negativum quo ſenſu poſitivum dici poſſit.*
II. *Contra temperantiam peccant, qui lautiores & delicatiores cibos quærunt.*
III. *Quomodo unica comeſtio abrumpatur & finiat.*
IV. *Quandiu refectio perdurare poſſit.*
V. *Non licet repetitis vicibus, etiam in levi quantitate, cibum ſumere.*
VI. *Nec obtentu ne potus noceat.*
VII. *Quænam liquida certo jejunium frangant.*
VIII. *Quando electuaria frangunt jejunium.*
IX. *Num liceat chocolatæ potus de ſe ratione liquidi.*
X. *Num ratione parvitatis materiæ.*
XI. *Num ratione inductæ conſuetudinis.*
XII. *Quænam liquida jejunio non opponantur.*

I.

I. PArs hæc ſecunda jejunii, quæ unicam comeſtionem concedit, ut animadvertit D. Tho. hic art. *6. Ita concupiſcentiam refrænat, dum illi plures detrahit comeſtiones, ut tamen natura ſalvetur, cui unica comeſtione ſatis conſulitur*, nullum revera poſitivum affert præceptum, ſed ſolum negativum. Non enim una præcipitur comeſtio, alioquin non jejunaret qui ab omni refectione per totam diem abſtineret, multoque minus qui biduo vel triduo tantum reficeretur; ſolum igitur affirmativum dici poteſt, quatenus jubet, ut qui comedere vult, in die jejunii una ſit comeſtione contentus.

II. Quantitas cibi in hac unica comeſtione taxari non poteſt, ut docet S. Thom. q. 147. art. 6. ad 1. *Propter diverſas corporum complexiones, ex quibus contingit quod unus majori* (ſcilicet abundantiori) *cibo*, *alter minori* (ideſt pauciori) *indigeat*. Quamobrem licet præceptum Eccleſiæ non transgrediantur, peccant tamen contra virtutem temperantiæ, qui lautiores menſas inſtituunt, delicatiores cibos quærunt, & de quibus merito dici poteſt, quod lugens de quibuſdam Monachis dicebat S. Bernardus: „ Fercula ferculis apponuntur, & pro ſolis carnibus, a quibus abſtinent, grandia piſcium corpora duplicantur. Cumque prioribus fueris ſatiatus, ſi ſecundos attigeris, videberis tibi nedum guſtaſſe priores; tanta quippe accuratione & arte coquorum cuncta apparantur, quatenus quatuor vel quinque ferculis devoratis, prima non impediant noviſſima, nec ſatietas minuat appetitum. Palatum quippe dum novellis ſeducitur condimentis paulatim diſſueſcere cognita, & ad ſuccos extraneos velut adhuc jejunum avide revocatur in deſiderio. Venter quidem, dum neſcit, oneratur, ſed varietas tollit faſtidium, quia enim puras, & quas natura creavit epulas faſtidimus, dum aliæ aliis multifarie permiſcentur, & ſpretis naturalibus, quas Deus condidit, rebus, quibuſdam adulterinis gula provocatur ſaporibus, tranſitur nimirum meta neceſſitatis, ſed nec dum delectatio ſatiatur ... Ipſa denique qualitas rerum talis deforis apparere curatur, ut non minus aſpectus quam guſtus delectetur, & cum jam ſtomachus crebris ructibus repletum ſe indicat, nec dum tamen curioſitas ſatiatur, ſed dum oculi coloribus, palatum ſaporibus alliciuntur, infelix ſtomachus, cui nec colores lucent, nec ſapores demulcent, dum omnia ſuſcipere cogitur, oppreſſus magis obruitur, quam reficitur ". Hoc eſt profecto, ut inquit S. Auguſt. ſerm. 205. al. 68. „ Sub ſpecie abſtinentiæ mutare affectus, potius quam reſecare delicias, ut pretioſos cibos quærat qui carne non veſcitur ..... & per occaſionem quaſi domandæ carnis, magis negotium agere voluptatis ... & cibos extra carnes multiplici varietate ac jucunditate conquirere, & ſuavitates quas alio tempore confectari pudet, huic tempori quaſi opportuna colligere, ut videlicet obſervatio Quadrageſimæ non ſit veterum concupiſcentiarum repreſſio, ſed novarum deliciarum occaſio ". Hoc attendant præcipue Confeſſarii Nobilium & divitum, illiſque exprobrent, ſibi inepte blandiri de Quadrageſimali obſervantia, quia a carnibus abſtinent, dum interim gulæ voluptati & deliciis inſerviunt, oſtendatque eos carnaliter quidem jejunare, & Eccleſiæ præcepto Judæorum more ſerviliter obtemperare, at nec jejunii ſpiritum concipere, nec fructum referre, nec Deum placare, immo intemperantiæ crimine offendere, & ad iracundiam novis ſceleribus provocare, ut docet & S. Thom. hic q. 147. a. 6. ad 2. *Si quis immoderato potu utatur, poteſt peccare, & meritum jejunii perdere, ſicut ſi immoderate cibum in una comeſtione aſſumat*. Nec oppoſitum docet S. Th. dum q. laud. a. 3. ad 2. docet: legiſlatoris *auctoritatem ſi quis transgrediendo ſtatutum contemnat, vel hoc modo transgrediatur, quod impediatur finis quem intendit, peccat mortaliter talis transgreſſor*. Loquitur enim S. D. de illo modo, qui ita eſt ſubſtantiæ præcepti conjunctus, ut ſine illo nec præcepti ſubſtantia obſervari poſſit, ut in præcepto audiendi Miſſam, quam ſi quis non attente, nec devote audiat, licet extrinſece Miſſæ quietus interſit, præceptum non implet; non vero de illo modo, qui præcepto eſt extrinſecus, & ſine quo haberi poteſt ſubſtantialis obedientia præcepta, ut patet in eo, qui parentes honorat, & eleemoſynam largitur inanis gloriæ affectu, peccat quidem, ſed præcepta & honorandi parentes, & eleemoſynam largiendi implet: ita pari pacto qui & a carnibus abſtinet, & unicam ſervat comeſtionem, id quod bonum in ſe eſt facit, & præceptum implet, licet poſtea ſua intemperantia opus ex objecto bonum inficiat & corrumpat. Legantur quæ diximus in Tr. de Legibus Diſſ. 3. cap. 5. n. 7. Niſi tamen in fraudem jejunii hoc faciat, ut in ſequentibus explicabimus.

III. Si unica conceditur refectio, hæc profecto continua eſſe debet, non interrupta, alioquin refectiones multiplicarentur. Interrupta autem dicitur & animo finiendi comeſtionem, & per phyſicam a comedendo ceſſationem. Quamobrem qui prandium abrumpit ut alicui negotio vacet animo ad menſam redeundi, eo expleto non cenſetur comeſtiones multiplicare, ſed una adhuc moraliter comeſtio reputatur; dummodo tamen longa non ſit in negotio mora, quam aliqui etiam ad duas horas dilatant, alii ad dimidiam tantum coarctant, & in hoc & bona fides prandium abrumpentis, & negotii neceſſitas, urgens cauſa, gravitas, ſunt attendenda, & juxta illas dijudicandum. Dixi animo reaſſumendi, ſi quis enim a menſa ſurgat ad negotium aliquod obeundum animo non revertendi, ſi poſtea iterum menſæ aſſideat & comedat, cenſetur comeſſationes multiplicare; quod ſi nec animo reaſſumendi, nec ceſſandi ſurgat ad opus aliquod, tunc tempus interruptionis penſandum eſt, quod ſi breve ſit, moraliter una comeſtio cenſeri poterit, ſi vero longum, tunc ex ipſa phyſica ceſſatione arguenda voluntas non repetendi prandium. Addidi & per phyſicam a comeſtione ceſſationem, cum ſola intentio ceſſandi non videatur ſufficere, ut ſi quis putans conſummatum prandium, mapulam plicet, ſi forte novum offeratur ferculum, non putabitur comeſtiones multiplicare, ſi & de illo comedat, cum revera prandium nondum impletum ſit per realem abruptionem, ſed per ſolam animi præſumptionem, qua putat expletum. Improbabilis tamen & falſa eſt habenda illorum Theologorum doctrina, quam refert in ſua Bi-

Bibliotheca Ferrarius, quæ aſſerit, ſi quis finierit prandium, & a menſa ſurrexerit, etiam gratiis actis, poteſt intra quadrantem circiter, mutata voluntate iterum aſſidere, & comedere, quia moraliter cenſetur una comeſtio. Quî fieri enim poteſt, ut una reputetur, etiam moraliter, comeſtio in illo, qui impleta jam prima comeſtione tum animo non amplius comedendi, tum phyſica ceſſatione per receſſum ab ipſa menſa, & per gratiarum actionem, poſtea de novo ad menſam accedat, & iterum comedat?

IV. Ut unica ſit comeſtio, oportet ne in longum tempus protrahatur, præſertim ſi fieret in fraudem jejunii, quandoquidem quoad corporis nutritionem idem plane eſt & plures ſumere refectiones, & unam ad longum tempus protrahere. Quare optime & ſalſe deridet Theophylus Raynaudus Tom. 10. de Roſ. Med. cap. 7. pag. 483. Theologum docentem, licere prandium quantumlibet protrahere, ſcribens: „ Non puduit quempiam nuper typis evulgare, poſſe abſque jejunii violatione prandium hora ſolita inchoatum, puta hora una ante meridiem protrahi uſque ad noctem, ut fert uſus Germanorum multorum. Sic enim protractum prandium cum ſit unica comeſtio, qualem jejunii lex indicit, non eſt viſum huic *Mirabiliano* Auctori adverſari legi Eccleſiaſticæ circa jejunium præſcriptum. Itaque ſi idem ille lurco totum expleret orbem, & manducans ſine intermiſſione recurriſſet ad punctum ante meridiem, quo prandium occeperat, dicendus eſſet jejunaſſe, quia eſſet unica comeſtio. Eſt tamen hoc jejunium portentoſum, ut jam non debeant videri paradoxa, quæ toto illo opere ad inducendam in jejunium laxitatem paſſim occurrunt“. Quandiu autem perdurare prandium debeat, ut una tantum ſit comeſtio, non virtualiter duplex, non conſentiunt Theologi, nec facile eſt definire: benigniores Doctores cenſent excedere non debere duas horas, quod profecto in communi & vulgari prandio eſt pluſquam ſatis, & in ſolemnioribus (ſi tamen in Quadrageſima aliiſque jejunii diebus licet ſolemnes epulas inſtituere) ob adventum hoſpitum, receptionem conſanguineorum, vel affinium tolerari poteſt, ultra tamen duas horas prandium protrahere profecto culpa non vacat. Non deſunt Theologi, qui inter ſolemniores epulas, in quibus diutius prandium licet protrahere, enumerant nuptialia convivia; at hæc profecto in Quadrageſima minime ſunt permittenda; nam Eccleſia tunc temporis licet Sacramenti Matrimonii celebrationem urgente cauſa gravi permittat, ſacras tamen & ſpirituales ſolemnitates ſuſpendit, & ad aliud transfert tempus: ſi ergo illicitæ ſunt ſpirituales ſolemnitates, quî fieri poteſt ut conceſſæ ſint carnales & ſolemnes epulæ ceu licitæ; ſolemnis autem & ſacra benedictio non liceat? Nec pariter aſſentior opinioni Lucii Ferrarii docentis V. *Jejunium* n. 35. ex honeſtate licere, ut quis poſſit prandium in una domo inchoare, deinde eo abrupto ad aliam tranſire domum ubi expectatur, & ibi complere ad novam aſſidendo menſam; nam hic omnia duplicari cerno, locum, menſam, convivas, prandium, & unicus eſt ille, qui duplicatum prandium ſumit; abſque igitur urgente neceſſitate, quæ a jejunio excuſaret, hanc duplicem comeſtionem non adprobarem. Pari pacto nec admittenda ut probabilis alia doctrina ab eodem Auctore allata, qua conceditur ſervientibus vel legentibus in menſa, ut per horam ante prandium, etiam in magna quantitate, cibum ſumant, quaſi prandium inchoantibus, quod poſtea proſequantur expleto poſt horam ſervitio vel lectione, hoc eſt enim revera comeſtiones multiplicare; nec movet, hoc concedi in Regula S. Benedicti cap. 13. ut ſcribit Boranga; nam 1. in ea ſolum permittitur Lectoribus & Miniſtris menſæ, ut fruſtulum panis & cyathum vini aqua diluti accipiant, non ad inchoandum prandium, ſed ad vires modicum reficiendas. 2. Hoc conceditur ſolum in jejuniis Monaſticis, non vero in jejuniis Eccleſiæ, ut videre eſt in Monaſterio Ciſtercienſi. Concedi itaque poteſt & famulis, & menſæ lectoribus ſi revera indigeant, & ſtomachi notabili debilitate affligantur, ut modicum cibi ad refocillationem ſumant, non vero magnam cibi quantitatem guſtent ad prandii inchoactionem.

V. Hoc autem præceptum violant non ſolum qui pluries in die jejunii comedunt, ut de ſe jam apertum manifeſtumque eſt, cum directe multiplicata comeſtio jejunio opponatur, ſed qui etiam pluries ſumunt aliquid cibi, etiam in parva quantitate, dummodo ad notabilem perveniant quantitatem, cum notabilis quantitas cibi opponatur jejunandi præcepto, ſive ſimul ſumatur, ſive diviſim, ut patet in furto: hinc merito oppoſitam doctrinam damnavit Alex. VII. contentam in propoſitione aſſerente: *In die jejunii qui modicum quid comedit, etſi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.*

VI. Ab hujus damnatæ propoſitionis laxitate parum diſtat alia nonnullorum Theologorum doctrina, qua affirmant, licere toties quoties libuerit aliquid cibi ſumere ne potus noceat, dummodo tamen non fiat in fraudem jejunii, quia, inquiunt, tunc cibus non ad nutriendum ſumitur, ſed ad medicinæ modum gratia avertendi damnum, quod repetitus potus afferre poſſet. At hæc ſpecioſe dicta ſunt, & ad fucum faciendum, quandoquidem ille qui bibit vel neceſſitatis cauſa potum ſumit, vel ex libidine & pro arbitrio. Si primum, cum jam natura potum exigat, ſumptio illius moderata ad ſitim extinguendam, nocumentum inferre non poteſt, ut luculentiſſime probat ac evincit & argumentis & experientia doctiſſimus Medicus Hequetius, & præterea hoc ſemel, vel ad ſummum bis contingere poteſt, & quidem homini non aſſueto vini potationi, cui, ſi vehementi ureretur ſiti, concedi poſſet ut coactus vinum bibere ad ardentem extinguendam ſitim, ſemel tantum modicum cibi ſumere, at hoc extra neceſſitatem præſtare in bibendo pro libito & arbitrio aperte eſt frangere jejunium, & ſub medicinæ obtentu doctrinam damnatæ propoſitionis ad praxim deducere: fingamus enim hunc decies bibere, cum poſſit, juxta Theologos hujus doctrinæ patronos, infra dimidiam unciam panis ſive amygdalarum, ſive alterius cibi qualibet vice ſumere, profecto hic jam quatuor uncias vel panis vel amygdalarum ſumit; notabilem igitur quantitatem cibi ſumpſit, licet in quolibet potu modicam, & ſic ad praxim damnatæ propoſitionis doctrinam fuco medicinæ illitam deducit. Immo hic mos eſt hominum vino ſe ingurgitantium, qui ſemper toto anno

no modico & brevi cibo contenti ſunt, dummodo copia non deſit vini, qui proinde toto anno jejunare dicendi forent.

VII. Num vero liquida frangant jejunium, penes recentiores Theologos Probabiliſtas non ſolum minime ſub Judice ponitur, ſed adeo certum exploratumque habetur, ut adagium conflaverint, & tanquam in morali doctrina certum axioma ſtatuerint *liquida non frangere*. At perperam & injuria: quod ut pateat, liquida in tres veluti claſſes dividi poſſunt: prima liquidorum, quæ de ſe ad nutriendum ſunt apta, ut lac, & vinum, juſculum, amygdalarum cremor &c. ſecunda illorum, quæ licet de ſe ad nutriendum inepta, ex alterius tamen rei admixtione nutrire poſſunt, ut aqua ſaccaro vel chocolate ſaturata: tertio denique liquidorum, quæ alterius rei non ſubſtantiam continent, ſed ſolum ſapore & colore imbuuntur, ut theum, caffetum, ſalviata & ſimilia. Ut a primis liquidis ſermonem exordiamur, certum eſt apud omnes, juſculum, lac, & amygdalarum cremorem, cum nutritioni quam maxime inſerviant, adeo ut potius quam potus, cibi liquentes dici poſſint, jejunium frangere ſi extra refectionem ſumantur, niſi materiæ tenuitas excuſet. De vino autem exploratum eſt, ut ſuperius diximus, primis ſeculis in more Eccleſiæ fuiſſe, ut ab ipſo ſicut & a carnibus in Quadrageſima omnino fideles abſtinerent, at poſtea permiſſum eſt, ut docet Sanctus Thomas in prandio vinum adhibere, ex qua conceſſione factum eſt, ut & vini potus etiam extra comeſtionem ſumeretur non quidem ad nutritionem, ſed ad ſitim ſedandam, & ad ciborum digeſtionem, ut docet Sanctus Thomas hic q. 147. a. *6.* ad 2. ſcribens: ,, Jejunium Eccleſiæ non ſolvitur niſi per ,, ea, quæ Eccleſia interdicere intendit inſtituen- ,, do jejunium. Non autem intendit Eccleſia in- ,, terdicere (legendum indicere) abſtinentiam po- ,, tus, qui magis ſumitur ad alterationem corpo- ,, ris, & digeſtionem ciborum aſſumptorum, quam ,, ad nutritionem, licet aliquo modo nutriat, & ,, ideo licet pluries jejunantibus bibere". Quod & repetit in 4. diſt. 15. qu. 3. art. 4. ſcribens: ,, Quamvis aliquis potus aliquo modo nutriat, ta- ,, men de ſe non ordinatur ad nutriendum; unde ,, ſumptio potus manducatio non dicitur, & ideo ,, ille, qui potat extra horam unicæ comeſtionis, ,, non dicitur bis manducare, & per hoc nec ſta- ,, tutum Eccleſiæ frangit". Abſit tamen ut ex hac D. A. doctrina quis inferat, veram eſſe plurium Doctorum ſententiam, licere nimirum bibere vinum quoties quis voluerit ad famem etiam repellendam, & nutriendum corpus. Nam ut docet S. D. in ſent. l. cit. ,, Qui vinum bibit in ,, fraudem jejunii, non ſolum peccat contra tem- ,, perantiam, ſed ipſum præceptum jejunii vio- ,, lat": ſubdit enim ſtatim poſt laudata verba: ,, niſi in fraudem faciat, quia legem violat qui ,, in fraudem legis aliquid facit". Immo, quod mirum eſt, & ſplendidæ veritatis argumentum, ita ſentit & docet benigniſſimus Probabiliſta Thomas Hurtado Tract. 10. cap. ult. ſcribens: ,, In ,, Tractatu typis edito . . . . latiſſime probavi, ,, quod ſi vinum ſumatur ea intentione ut nutriat, ,, frangit jejunium, quia aſſumitur in fraudem le- ,, gis, & fraus nulli debet patrocinari. Hæc ta- ,, men doctrina omnium antiquorum aliquibus mo- ,, dernis nimis dura viſa eſt, mihi veriſſima appa- ,, ret, ad quod ſufficit ut eam tradat D. Thom. ,, quem ſecuti ſunt duodecim Auctores graviſſimi, ,, quorum nomina dabo loco citato, quibus addo ,, Archidiaconum, Lopez, Azorium, Alenſem, ,, Leſſium &c." Nec urgent contraria Probabili- ,, ſtarum argumenta, nimirum 1. intentionem ſumentis vinum ad nutritionem vel famem ſedandam ipſam naturam potus non immutare, quæ de ſe & indole ſua non eſt ad nutriendum inſtituta; Eccleſia autem per jejunium vetat ea, quæ nutritioni deſerviunt, & ad hoc ſunt de ſe ordinata. 2. Et revera talis eſt omnium Chriſtianorum ſenſus, qui ſe bibere poſſe credunt, quoties ſibi libuerit abſque jejunii violatione. Porro primum argumentum oſtendit quidem directe & per ſe vini potum a lege jejunii non vetari, quod & nos fatemur; at non probat malitia bibentis in fraudem legis aſſumi non poſſe, proinde legem violare. Quid enim eſt in fraudem legis operari? niſi cortice legis ſervato, & materiali verborum retento ſono id quod tamen ipſa lex vetat perficere, ut contingit in Judice, cui lege vetitum eſt pretium & munera pro ſententia accipere, qui ſi avaritia compellente ipſe nec cum litigatore de pretio conveniat, immo nec accipiat, at ſinat uxorem, filios, ſervos paciſci, & pretium accipere, profecto violatæ legis reus efficitur: pari pacto interdicitur Regularibus habitum ſuæ Religionis deponere, quid ſi Religioſus, eo retento, illum tamen alia veſte tegat & occultet? Quis inficiabitur ſtatutum materialiter quidem ſervaſſe, at fraude utens revera formaliter violaſſe? Pari igitur pacto dicendum & de bibente vinum pluries in die, & præſertim de mane ut jejunii pondus non ſentiat, corpus corroboret & nutriat, hic profecto verba legis jejunii materialiter cuſtodit, quippe qui non manducat ſed bibit, at legi fraudem facit, nutritionem enim quærit in potu, quam lex jejunii prohibet; reus proinde efficitur violati jejunii. Quod quam verum ſit experientia ipſa teſtatur in potatoribus & meribibulis, qui magis vino (ut mox diximus) quam cibo nutriuntur, & tenui eſca contenti in calicibus epotandis incumbunt, ex quibus & nutritionem hauriunt & ſuſtentationem, quos profecto jejunare nemo cordatus dixerit. Quoad communem vero ſenſum Chriſtianorum diſtinguendum inter fideles, vini hauſtum amantes, & eos qui vino moderate & pro neceſſitate utuntur: illi quidem apertis ulnis morale axioma *liquida non frangunt* tanquam certum & inconcuſſum arbitrantes, putant ſibi quidem licere toties quoties ſibi placuerit vino ſe ingurgitare, quin jejunium frangant; at horum ſenſus erroneus eſt, abuſus, & corruptela, quæ potum licitum reddere non valet, immo evincit in fraudem jejunii aſſumi: alii vero licitam quidem putant bibitionem, ſed ſolum quoties ſitis ipſa non vitioſa ſed naturalis ex ipſo cibo orta poſtulat, non ad nutritionem, ſed digeſtionem; quamobrem non bibunt niſi ſiti eos adigente, non voluptate vel gula incitante, & iſti cum legi fraudem non faciant, jejunium minime violant, & iſtorum ſenſum rectum exiſtimamus & adprobamus. Quæ vero de vino dicimus, ſunt intelligenda de cerviſia, cidro, muſto, cremato, ſpiritu vini, aliis liquoribus, qui in aliquibus regionibus vini carentiam ſupplent, & lo-

loco vini ad potum adhibentur: quamobrem ut falſam & laxam rejicimus Tamburini doctrinam affirmantis: „ Licet bibere vinum, muſtum, cerviſiam, aquam ex herbis vel eodem vino diſtillatis, etiam de mane, etiam ob ſolam delectationem, etiam multoties in die, etiam in fraudem jejunii “.

VIII. Liquida vero, quæ in ſe rerum nutrientium ſubſtantiam continent, ſed diſſolutam & liquentem, profecto nutritioni inſerviunt, ac proinde in die jejunii vetita & interdicta habenda eſt illorum ſumptio, niſi forte loco medicinæ ſumantur, cujuſmodi de Electuariis docuit S. Thom. hic q. cit. art. 6. *Electuaria licet aliquo modo nutriant, non tamen principaliter aſſumuntur ad nutrimentum, ſed ad digeſtionem ciborum, unde non ſolvunt jejunium, ſicut nec aliarum medicinarum aſſumptio.* Porro electuarii nomine illa deſignantur liquida, quæ rei alias ſolidæ, & ad nutriendum aptæ, ſed dilutæ ſubſtantiam complectuntur, ut ſunt compoſita ex ſaccaro, malis aureis, citrinis, punicis, ſeu granatis, perſicis, ex bacchis lauri, olivæ, corni, myrti, ex uvis, aliiſque fructibus, qui in morem racemi conſtant ex pluribus granulis liquore aliquo repletis, quæ proinde vel dulcia ſunt palato, vel amara vel acria juxta rerum, ex quibus conficiuntur, ſaporem & indolem; & hæc olim quando mos erat ſumendæ refectionis hora nona, ut cibi concoctionem & digeſtionem promoverent, adhibebantur; proinde a S. Thom. ut medicinæ ſpectantur, & tali pacto ea ſumere concedit, qui tamen ſubdit: „ quod ſi in magna quantitate ſumantur per modum cibi in fraudem jejunii “, profecto nedum temperantiam ſed & jejunium violant; & jure merito, cum hæc electuaria & nutritiva ſint, & ex rebus ad nutriendum aptis & ordinatis compoſita, eorum itaque ſumptio excuſari non poteſt, niſi vel ad actualem infirmitatem, quæ tale remedium poſtulat, depellendam, vel in modica quantitate ad fovendam digeſtionem, vel denique ob præſentem aliquam neceſſitatem, quæ hujuſmodi ſubſidium depoſcat, ut contingere poteſt in Concionatoribus, cauſarum Patronis, Cantoribus, aliiſque, qui vel ad corroborandum pectus, vel ad fauces conſolidandas, prævie ad ſuum miniſterium congruam horum electuariorum portionem ſumere poſſunt: ſani propterea, qui nulla vel cogente neceſſitate, vel poſtulante officio, ob ſolam delectationem hujuſmodi liquidis abutuntur, profecto violati jejunii rei habendi ſunt, ſi in notabili ſumant quantitate.

IX. Quamvis inter electuaria connumerari poſſit & chocolatis potus, quia quandoque medicinæ loco adhibetur, & a Medicis etiam præſcribi ſolet, hoc tamen proprium non eſt hujus potionis uſus, nec ad infirmitatem obviandam de ſe adhibetur. Supervacaneum puto longam texere de hac potione diſputationem, poſtquam fuſe & latiſſime diſputavit cl. vir Daniel Concina in pluribus libris, nimirum & in Opere Morali Diſſ. 2. de Jejun. cap. 9. 10. 11. a pag. 205. uſque ad 247. & in duplici Opere Italico Diſciplina Eccleſiæ de Jejunio, & Monumenta hiſtorica de uſu chocolatis. Solum igitur ex his Operibus ea delibabo, quæ certa, probabiliora, & tuta coram Deo cenſeo. Primo itaque certum eſt chocolate componi & coaleſcere ex rebus de ſe nutrientibus & comeſtibilibus, cujuſmodi ſunt cacao, cinnamomum, ſaccarum, & vaginula, quæ ſi in propria ſpecie ſumerentur, profecto non potus, ſed cibi materia forent. 2. Præfata omnia in unum compacta ſolidum corpus conflare, quod cibi naturam, non potus, exhibet, proinde qui ita ſumeret, non biberet, ſed comederet, ut & ipſi fatentur potus chocolatici patroni Hurtadus, & Leander, ille quidem Tr. 10. cap. 1. ſcribens: *Conveniunt omnes, quod ſi ea materia, quæ aqua diluta eſt, manducetur, frangit jejunium, amittit enim formam potus.* Alter vero Tr. 5. diſp. 5. quæſt. 5. dicens: *Non eſt difficultas inter Doctores nec quæſtio, an ſumptio chocolatis in ſe, hoc eſt in miga, paſta, o paſtillos ſit fractiva in ſe jejunii, nam hoc apud omnes certum eſt, quod chocolates in ſe ſumptus ſit vere cibus.* 3. Tanquam omnino certum ex hactenus dictis infero, chocolatis potionem de ſe nutritivam eſſe, & ad alimoniam, non ad potum inſtitutam, proinde ejus uſum adverſari præcepto jejunii; nec enim quia humana arte chocolates ad potus formam e liquatione reducitur, per hoc fit ut cibi naturam exuat, induatque potionis, ut idem Hurtadus l. laud. cap. 4. n. 55. ſponte fatetur ſcribens: *Si ſubſtantia talis ſit, quod ſitim extinguere ex ſua natura non poſſit, homines non poſſunt illam potum per artem conſtituere, ſed ſemper cibus manebit .... & hominum inſtitutio non dat rationem potus alicui ſubſtantiæ liquidæ; retinet igitur vim cibi liquidi nutrientis, ſuſtentantis, alentis.* Et revera quis unquam chocolate uſus eſt ad ſitim extinguendam? cum immo ad ejus ſumptionem præmitti ſoleat aquæ potus, quaſi ſtomachum diluens, magiſque aptans ad ſubſtantiam & nutritionem a chocolate inducendam, & de mane ſumatur, quando nec ulla urget ſitis, nec ſumptus jam multo ante cibus amplius ſtomachum non gravat. Inter falſas igitur & laxas opiniones illa recenſenda eſt, quæ affirmat, licere in die jejunii chocolatis potum toties quoties libuerit aſſumere inviolato jejunio. Audiantur duo benigniſſimi Theologi Tamburinus ſcilicet & Lezana: ille lib. 4. in Decal. cap. 5. §. 2. num. 9. ſcribit: *Chocolata fini Eccleſiæ jejunium præcipientis omnino adverſatur, quia finis Eccleſiæ eſt prohibere extra unicam refectionem cibos ex ſe nutritivos, ſolumque concedere veram potionem, diſtributioni alimentorum ſervientem: at chocolata componitur ex cibis multum ſubſtantialibus & nutritivis, nec per ſe ordinatis ad vehendum, diſtribuendumque per venas alimentum, nam propterea mane & ſero jejuno ventriculo ſumi conſuevit.* Fateor quidem hunc Auctorem & oppoſitam ſententiam probabilem appellare, at hoc non ex ſuo animi ſenſu, ſed ex ſtatuta inter Probabiliſtas lege, ut quamlibet ſententiam, etiamſi ſcribenti falſa appareat, probabilem tamen & habere & appellare non deſinant, ſi ab aliis Auctoribus ut probabilis defendatur. Alter vero Tom. de Conſul. conſil. 48. n. 88. ait: *Sententia, quæ affirmat, potionem illam ex Indiis in Hiſpaniam adductam, vulgo chocolata non frangere jejunium* (intellige quando in aliqualiter notabili quantitate ſumitur) *non videtur mihi probabilis, ſed potius falſa. Quod quidem ſalva pace meorum Hiſpanorum, quos valde veneror, dictum ſit.*

X. Non diſſentiunt ab hac doctrina noſtris hiſce

ſce temporibus plerique Doctores, qui revera oppoſitam opinionem ceu improbabilem & falſam rejiciunt, ſed ut chocolaticæ potioni aliquo modo faveant non dubitant aſſerere, unum cyathum in die jejunii concedi poſſe, vel ratione parvitatis materiæ, vel invectæ jam conſuetudinis, vel medicinæ titulo. Quod num verum, & ſat probabile ſit, expendimus. Et primo quidem quoad tenuitatem materiæ libenter concedimus fieri poſſe, ut hæc potio tam tenuis ſit & exilis, ut revera jejunium non frangat, ut de ceteris cibis dicimus, qui nonniſi in magna quantitate ſumpti gravem inducunt præcepti violationem. Verum ſequitur, ſaltem eſſe veniale peccatum, & levem inferre tranſgreſſionem jejunii, quod timoratis conſcientiis amaram reddit hanc ceteroquin jucundiſſimam potionem. Præterea quænam ſit materiæ tenuitas, difficile admodum eſt ſtatuere; quandoquidem, ut egregie & optime docet benigniſſimus Paſqualigo Deciſ. 141. *Cum* (ad parvitatem materiæ) *ſit attendenda quantitas formalis, nempe virtus nutritiva, utpote quia in jejunio præcipitur abſtinentia a cibo tanquam a nutritivo, illa habenda eſt pro parva materia, quæ parum nutrire poteſt.* Porro quantum ad nutritionem conferat ſaluberrimus chocolatæ potus, teſtes ſint bini benigniores Theologi Cardinalis Brancacius & Tamburinus, ille auctoritate ſua, iſte teſtimonio ſuo & experientia: ſic itaque ſcribit ille, apud Cardinalem Cozza, To. de Jejunio 3. par. art. 1. dub. 9. n. 109. & ſeq. *Chocolatis potus roborat naturalem calorem, generat puriorem ſanguinem, cordis ſubſtantiam vivificat, diſſipat flatus, & prodeſt ad ſtomachum roborandum.* Quid ergo melius exoptare poſſimus a pinguioribus, ſelectioribus, optimiſque cibis? Alter vero lib. 4. in Decal. cap. 5. §. 2. nu. 10. ſic rem experientia confirmat, & roborat auctoritate ſcribens: *Semel ego virum nobilem mihi familiaritate conjunctum conveni mane diluculo, cum eo quædam negotia collaturus. Cumque primo ingreſſu obſervaſſem ejus vultum inſolenti pallore ſuffuſum, macilentum, cadaverique perſimilem, interrogavi, ut ſit, de ejus valetudine. Is infirme ſatis ſe habere ſubtremula voce reſpondit, meque peramanter rogavit, ut poſt mediam horam reverterer. Parui, ivi, redivi. Adverti ejus faciem priſtino colori reſtitutam, oculos hilares, vocem validam, ex morte in vitam jam rediiſſe non gratis dixiſſes. Quare cohibere me non potui quominus exclamarem: Deo Superiſque ſint gratiæ. Bene immo optime valere gratulor Dominationem veſtram. Unde nam tam ſubita ac tanta virium refectio? Subridens reſpondit amicus. Ne mirere Pater amantiſſime, modo enim chocolatæ potionem ſumpſi, quæ miraculi inſtar colorem, vires, vitam fere in inſtanti mihi parere conſuevit.* Hac facta narratione exclamat benigniſſimus Theologus: *Deus immortalis! Hanc meram potionem, non vero validam comeſtionem jejunii fini ex diametro oppoſitam appellaveris?* Theologorum auctoritati addere lubet & Medicorum teſtimonium, & doctrinæ pondus. Jacobus Sponius Medicus Lugdunenſis, qui triplicem edidit Diſſertationem de potu Cafeti, Thei, & Chocolatæ, in 3. Tract. cap. 2. ſcribit: *Ceterum non ſolum nutrit optime, ſed etiam impinguat chocolata.* Et confirmat experientia ſubdens: *Chocolatam quicumque bibunt, eam multum nutrimenti corpori ſuppeditare fatentur, ita ut juſculum ex carne, nec tam diu, nec tam fortiter nutriat, vireſque ſuſtentet ... Amicus quidam meus vulgaria alimenta ob morbum ferre non valens, Pariſiis Lugdunum rheda vectus, per undecim dies tres dumtaxat ciathos quotidie hauriebat, ac bene ſe habebat. Omnes ferme Concionatores ab ejus uſu ſive ante ſive poſt Concionem optime ſe habent. Ante Concionem pectoris & vocis vires diutius quam juſculum ſuſtinet, poſt vero exhauſtas corporis vires reparat.* His igitur poſitis certe minus vera minimeque probabilis habenda eſt Theologorum ſententia docentium binas uncias, vel ſeſqui unciam aqua concoctam & elaboratam parvitatem materiæ non excedere. Num autem una uncia ſit tenuis materia, non omnino liquidum eſt. Affirmat quidem Cardinalis Brancacius in ſua Diſſertatione ſcribens: *Hæc valde mihi arridet concluſio, quod ſcilicet chocolatis potus unius unciæ non excedens quantitatem, cum quinque unciis ſimplicis aut diſtillatæ aquæ non inferat jejunio injuriam*, gravem ſcilicet ob tenuitatem materiæ. At ipſi obſiſtit Paſqualigus in laxanda jejunii lege non benigniſſimus, ſed & laxiſſimus ſcribens Deciſ. 141. *Solum parvitas materiæ poſſet excuſare a mortali. Sed difficultas eſt, quænam ſit parva materia. Cum enim talis potio adeo nutriat, & corroboret, diverſa ratio eſt de ipſa, ac de ceteris cibis. Antonius Leon loc. cit. putat dimidium unciæ chocolatæ poſſe in potione miſceri tanquam parvam materiam. Sed hoc ego nimium exiſtimo, quia proportionaliter loquendo, uncia dimidia chocolatis plus nutrit & corroborat, quam ſex unciæ alterius cibi valde nutritivi. Unde cum ad hoc ſit attendenda quantitas formalis, nempe virtus nutritiva, utpote quia in jejunio præcipitur abſtinentia a cibo tanquam a nutritivo, illa habenda eſt pro parva materia, quæ parum nutrire poteſt; unde puto non poſſe excedere octavam partem unciæ, aut ad ſummum ſextam partem, alioquin ſemper affert notabile nutrimentum.* Ex his omnibus me recte inferre poſſe cenſeo 1. a chocolatæ potione in diebus jejunii a ſuæ æternæ ſalutis curam habentibus eſſe omnino abſtinendum, nec pro tali eſca ſe ſacri jejunii violandæ legis periculo exponere. 2. Non eſſe tamen gravis culpæ ſtatim damnandos, qui urgente neceſſitate, premente ſenectute, gravante officii vel muneris labore, tenuem ciathum chocolatæ infra unciam de mane ſumunt.

XI. Quod vero de ſe non liceret, ſubdunt alii Theologi, licitum efficitur conſuetudine prævalente, & ſicut hæc licitam reddit ſerotinam collatiunculam licet unius comeſtionis legi adverſam, ita cenſent & conſuetudine licitam effici matutinam collatiunculam ex chocolatis potu. Hanc vero conſuetudinem jam invaluiſſe probant; quandoquidem hunc potum ſumunt & de mane & interdiu Prælati, Cardinales, Epiſcopi, viri docti & pii, immo & ipſi Religioſi ſeverioris etiam Inſtituti, immo in ipſa Urbe ſcientibus Pontificibus & ſupremis Paſtoribus chocolatæ potus diſtribuitur in ſympoſiis, in converſationibus, in multorum adunationibus, ſive ad negotia tractanda, ſive ad gratulationis vel viſitationis officia exhibenda, quin tamen unquam contra hujuſmodi abuſum nec muſſitaverint Paſtores & Pontifices. Fateor quidem, licet non ſine animi ſenſu, id ve-

verum eſſe, at minime ad legitimam conſuetudinem deſervire. Quandoquidem, ut dictum eſt Tract. de Legibus Diff. 4. cap. 13. & 14. tres requiruntur conditiones ad legitimam inducendam conſuetudinem. 1. Ut ſit utilis bono communi, vel ſaltem ei non adverſetur. 2. Ut proficiſcatur a Communitate perfecta. 3. Ut accedat conſenſus habentis poteſtatem legislativam. Porro omnes præfatæ conditiones deſunt omnino abuſui chocolatici potus. Nam nihil confert ad bonum commune, immo ipſi bono communi ab Eccleſia intento in lege jejunii e diametro adverſatur; nam jejunium indictum eſt, ut concupiſcentia per nutrimenti ſubtractionem comprimatur, ut per pœnitentiæ opera Deo pro peccatis ſatisfiat, divina ejus indignatio & vindicta avertantur: porro chocolatis potione concupiſcentia minime frænatur, immo cum validum ſit nutrimentum, eam promovet magis & urget; famis ſedatur, pœnitentia impeditur, immo tollitur, & delicias in jejunii tempore quærendo divina provocatur indignatio. Nec minus abeſt ſecunda conditio, nimirum ut a perfecta proficiſcatur communitate, id eſt a majore illius parte. Porro quis aſſerere audeat, in toto Orbe Catholico, vel ſaltem in tota Catholica Europa a majori chriſtianorum parte chocolaticæ potionis uſum uſurpari, cum vix in ſingulis fidelium myriadibus decima pars ſit, quæ præfatam potionem uſurpet, ideoque vix centeſima pars fidelium eam ſequatur conſuetudinem, & a viris piis Deum timentibus ceu jejunio infenſa rejiciatur? Præterea ſicut diximus l. 1. Reg. 4. n. 7. ad conſuetudinem inducendam requiritur frequentia actuum, qui liberi ſint in ipſis elicientibus; quomodo libera eſt potio chocolatica, quæ ex errore inducta eſt & ex errore uſurpatur? invecta eſt enim quia putabatur potus, & talis habetur apud Indos, & Hiſpanos, quo nihil minus verum; ſuſtinetur modo & ad praxim reducitur ex errore invectæ jam conſuetudinis, quod pariter falſum eſſe conſtat, & adductis patet argumentis. Quot enim ſunt in ipſis amplioribus & illuſtrioribus Civitatibus, ubi hic potus abundet, qui eum ſumant? Profecto pauciſſimi, & vix decem in ſingulis centenariis, & ferme dimidia pars ejus uſum tanquam corruptelam deteſtatur, ac propterea plures Theologi adverſus hanc corruptelam vociferantur, & clamant admonentes fideles, ne ſe ſeduci patiantur. Deeſt autem conſenſus legislativam poteſtatem habentium. Non me latet afferri a benignioribus Theologis, & præſertim ab Hurtado, vivæ vocis Oracula S. Pii V. Pauli V., Gregorii XIII. & XV. qui chocolatæ ſumptionem potum eſſe declararunt, & potum certum eſt jejunium non frangere. At hæc Oracula, ſi etiam vera forent, nihil ad rem facerent, cum data referantur pro uſu chocolatis eo modo, quo apud Indos in America uſurpatur, & horum Oraculorum Monumenta in America ſervantur: deinde ea omnia minus vera eſſe ſatis oſtendit ipſe Cardinalis Brancacius potus chocolatici patronus in ſua Diſſert. ſcribens: *Non aſciſcam mihi in hac aſſertione præſidium ex aſſertis Summorum Pontificum Pii V., Greg. XIII., Pauli V., Greg. XV. declarationibus relatis poſt ceteros ab Hurtado, aut ex Bulla fel. mem. Urbani VIII. cujus meminit Henricus Stubeus, & prius Pellicer ab Hurtado relatus, negativam noſtram ſententiam confirmantibus. De his enim mihi legitime non conſtat. Neque illas vidi, neque id a viris, quorum certe cognitionem fugere non poterat, audivi. Immo cum plerumque coram Pontifice in Epiſcoporum examine, me præſente, hæc controverſia fuerit propoſita, nulla de aſſertis Bullis mentio facta eſt.* At ſi non expreſſus, ſaltem tacitus accedit Supremarum Poteſtatum conſenſus, qui probe norunt chocolatæ potum uſurpari & in publicis conventibus & in ſympoſiis, & in viſitationibus officii alicujus gratia, ſive ob novam dignitatem, ſive ob matrimonium exhibitis, ſive ob Religioſæ veſtis aſſumptionem, & profeſſionem, vel aliquo alio titulo, quin tamen contra hunc abuſum vocem extulerint, immo nec muſſitaverint. Verum nec hoc ſolidum eſſe poteſt adoptatæ conſuetudinis argumentum, 1. quia certum exploratumque eſt, plurimos eſſe nobiles Viros, Prælatos, Religioſos, qui ab eo potu religioſe abſtinent, & conſuetudini ſuo facto obſiſtunt. 2. Quia cum hæc conſuetudo non univerſalis ſit, ſed ſolum penes divites, & nobiles viros vigeat, qui expenſas comparandæ chocolatæ ſubire valent, non eſt cur huic particulari corruptelæ obſiſtant, cum ad Confeſſarios pertineat eos emendare & corrigere. 3. Quia cum legitima fortaſſis de cauſa a pluribus chocolatæ potus uſurpetur ſive ob debilitatem ſtomachi, ſive ob labores, quos ſubire debent, ſive quia adverſa valetudine a jejunii obſervantia ſolvuntur, ad quod, eo meliori quo poſſunt modo, cuſtodiendum chocolatæ potum in auxilium aſſumunt, non decet Supremas Poteſtates univerſaliter prohibere, quod non univerſaliter uſurpatur, nec fortaſſis illicite a pluribus, ſed cujuſque conſcientiæ judicium de licito vel illicito uſu relinquere. Denique vel conſuetudo iſthæc ſolum chocolatæ potum adoptat & concedit, vel alium quemcumque ſive potum ſive cibum pari in quantitate & qualitate æqualem: ſi primum, ergo hæc conſuetudo ſolum nobilibus, divitibus, & pecunioſis favet, ceteris autem chriſtianis, qui delicatam hanc ſorbitiunculam ſibi comparare non poſſunt, jejunii pondus & rigorem ſuſtinere debent, atque ita aliud erit divitum, aliud pauperum jejunium. Si vero alterum eligant, licebit igitur mane omnibus ſumere tantum cibi vel potus, puta tantum amygdalarum, vel nucum pinearum, ſive avellanarum nucleorum, vel etiam panis quantitatem, quæ æquet nedum quantitate, ſed & ſubſtantia chocolatæ potum, & ſic novum inducetur jentaculum, ſeu collatiuncula matutina; quod quam falſum ſit, nemo non videt, cum exploratum compertumque ſit, potum chocolatæ ſumere non valentes minime ſibi licitum arbitrari, & conceſſum alium vel cibum vel potum ſumere. Nullum igitur & imbecille eſt argumentum a conſuetudine deductum. Quamobrem minime audiendus Millante, dum Exercit. 23. in propoſitiones ab Alex. VII. damnatas ſic ſcribit: *Dico igitur idcirco in præſentiarum eſſe abſolute licitam chocolatæ potionem in moderata ſeſqui-unciæ quantitate, quia parvitas materiæ ex conſuetudine introducta, & tolerata ab Eccleſia, excuſat a culpa, licet ex ſe abſque tali permiſſione nullatenus excuſaret . . . Ex quo principio ſequitur quod qui eodem eſuriali die poſt epotam chocolatæ ſeſquiunciam, ſi aliam quoque propinare vellet, peccaret venialiter ob parvitatem materiæ,*

viæ, non permiſſam ex tolerantia Eccleſiæ. Sed inſuper, ſi quis tertio id faceret, peccaret mortaliter.

XII. Quoad reliquas vero potiones Thei, Caffeti, Salviatæ, vel aquæ ſucco mali citrini, vel medici, & ſaccaro conditæ, vulgo limonea, puto non ita certe jejunio adverſari, nam parum vel nihil ſubſtantiæ in eis continetur, quæ poſt coctionem in fundo vaſis relinquitur, ſed ſolus ſupereſt color, odor, & ſapor, unde veræ potiones dici poſſunt, vel ad calefaciendum ſtomachum, vel ad ructus vel inflationes reprimendas conducentes, quare multo magis quam electuaria, de quibus loquitur S. Thom. ſumi poſſunt, & juxta ejus doctrinam permitti, cum, ut dixi, non rei ſolidæ ſubſtantiam nec liquentem contineant, ſed ſolum colore, ſapore, odore imbuantur; at & in his abuſus irrepere poteſt, ſi in fraudem jejunii, & in magna quantitate ſumantur; quemadmodum de electuariis docuiſſe S. D. n. 8. diximus.

CAPUT OCTAVUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Urbanitatis gratia non licet jejunium violare.*
II. *Qui ex inadvertentia mane comedit, tenetur jejunium ſervare.*
III. *Qui pluries comedit in die jejunii, juxta comeſtionum numerum peccata multiplicat.*
IV. *Jejunium violant, qui pluries bibentes modicum cibi potioni præmittunt.*

Conſectarium Primum.

I. NOn licet urbanitatis gratia amico jejuniorum diebus invitanti obtemperare, cibum ultra unicam comeſtionem ſumendo, quod ſi ſit in exigua quantitate, ſolum venialem culpam inducit, ſi vero in notabili, violati graviter jejunii reum comedentem conſtituit. Et certe urbanitas ratio eſt admodum levis & imbecilla, ut a ſanctiſſima jejunii lege eximere valeat, quinimmo diabolica videtur illa urbanitas, qua & invitans & invitatus ſe mutua offenſione ad Eccleſiæ præceptum violandum ſollicitant. Pari pacto non licet cum hoſpite, cui ſero adventanti & impranſo cœnam parare debes, aſſidere, & cum illo comedere, ſed ingenue confiteri te jam permiſſam comeſtionem ſumpſiſſe: proinde ad ſecundam tibi progredi non licere: quod ſi ille tibi aſſentiatur, & tuo muneri ſatisfeciſti, & hoſpitem tuum optimo exemplo ædificaſti: ſi vero ille tuæ irrideat ſimplicitati, & objurgatione vel avaritiæ vel inurbanitatis ad comedendum vel invitum compellat, ejus irriſiones & verba contemne, memor verborum Chriſti Domini dicentis Lucæ 8. 26. *Qui me erubuerit & ſermones meos, hunc Filius hominis erubeſcet, cum venerit in majeſtate ſua, & Patris, & Sanctorum Angelorum.* Nec pariter a violatione jejunii excuſat, ut affirmant nonnulli Theologi, neceſſitas ſive caritas ad excitandum ſcilicet aliquem infirmum nauſeatorem ad comedendum, cum, ut optime animadvertit Franzoja, infirmis chriſtianis operibus & exemplis prodeſſe debemus, non offenſionem afferre fractione ſanctiſſimi jejunii; provocare itaque ad comedendum poſſumus vel eos ſuppeditando cibos, qui infirmo magis placent, vel ad comeſtionem hortando blandis verbis & ſuaſionibus, non vero præceptum Eccleſiaſticum violando.

Conſectarium Secundum.

II. Qui jejunium frangit ex inadvertentia, adhuc tenetur jejunium ſervare eo meliori quo poteſt modo, videlicet ab ulteriori comeſtione abſtinendo. Adverſantur huic doctrinæ plures Theologi, quippe qui putant, ſemel fracto jejunio non amplius locum eſſe ejus cuſtodiæ, nec præceptum amplius urgere, quod unicam imperat comeſtionem, quam obſervare amplius non valet qui jam bis comederit. Verum hæc opinio falſa eſt & laxa, nam adhuc Eccleſiæ præcipienti obtemperare debet eo quo poteſt modo, abſtinendo a repetitis comeſtionibus, quas omnino prohibet, unicam concedens in die jejunii comeſtionem, ut magis ex ſequenti conſectario pateſiet.

Conſectarium Tertium.

III. Unice vera & ſolum probabilis eſt illa Theologorum ſententia, quæ docet, pluries comedentem in die jejunii toties peccare, quoties novam ſumit comeſtionem. Veritatem hujus doctrinæ ſolidiſſime meo videri, & omnium argumentorum genere evincit Auctor Anonymus Diſſertatione cui titulum fecit: *Reſponſio data cuidam Theologo; ſive examen illius axiomatis, ſemel fractum ſemper fractum*, typis edita Cæſenæ 1755. & ſic evincitur: Præceptum de unica comeſtione in die jejunii uſurpanda, licet verbis affirmativis expreſſum, revera tamen negativum eſt, quandoquidem ut ſuperius notavimus, non unica præcipitur comeſtio, alioquin jejunium violaret qui toto jejunii die prorſus ab omni cibo abſtineret; prohibentur igitur plures comeſtiones, præter unam; proinde mandat ne pluries comedas: qui ergo pluries veſcitur, pluries mandatum violat, & peccata multiplicat. 2. Non minus præcepto jejunii interdicitur carnium comeſtio, quam plurium refectionum ſumptio, porro qui pluries in die carnes comedit, peccata multiplicat; ergo & qui plures uſurpat comeſtiones, plura perpetrabit peccata. 3. Licet præceptum affirmativum ſupponatur, & unicam non ſolum permittere & concedere comeſtionem, ſed & præcipere ſaltem illis, qui veſci volunt, adhuc tamen infert plurium comeſtionum abſtinentiam; qui enim unam dumtaxat concedit, omnem pluralitatem excludit, ut patet in Communione & in Miſſa vel conceſſis vel præceptis: nam Eccleſia concedit Sacerdotibus ut unam Miſſam celebrent in ſingulos dies, & laicis ut ſemel tantum communicent, proinde & plurium Miſſarum vetat celebrationem, & plurium Communionum ſumptionem eadem die: quamobrem qui pluries vel celebrat, vel communicat, plura committit peccata, adeo ut peccent Sacerdotes non ſolum cum ſecundo celebrant, & fideles cum ſecundo communicant, ſed etiam cum tertio & quarto idem faciunt, nam ſemper iterato præceptum violant de unica celebranda Miſſa, de unica Corporis Chriſti ſumptione, ergo pari pacto qui pluries in die jejunii comedunt, pluries peccant, quia pluries præ-

præceptum conculcant, unicam tantum comeſtionem vel concedens, vel indicens. Ita revera docent & ſentiunt nobiliores Theologi, Medina, Covarruvias, Sylvius, Natalis Alex., Henricus a S. Ignatio, & noviſſime Antoine, Concina, Franzoja. Argumenta vero Theologorum contrariæ ſententiæ, utpote ſita in methaphyſicis ſpeculationibus, bene moratam mentem movere non valent, inquiunt igitur 1. Præceptum unicam concedens refectionem omnino violatur per ſecundam comeſtionem, adeo ut amplius ſubſiſtere non poſſit, ſicut præceptum de non frangendo vaſe, ita violatur prima fractione, ut ſi jam fractum iterum in plures etiam minutiores partes frangatur, non cenſeatur iterum violari præceptum. 2. Jam violato per alteram comeſtionem jejunio finis præcepti obtineri nequit, qui in carnis caſtigatione conſiſtit, quæ profecto locum amplius non habet in eo, qui jam bis ad ſatietatem comedit. 3. Mens Eccleſiæ eſt, eum, qui bis comedendo jejunium fregit, non amplius præcepto jejunandi obſtringi, cum ejus obſervantia jam illi ſit reddita impoſſibilis. At hæc mihi mera videntur ſophismata, & pueriles argutiolæ, quæ feminis quidem & pueris imponere valent, at Chriſtianos viros, & mente ornatos nedum non movent, ſed vel ad commiſerationem, vel riſum excitant. Ad primum itaque dicimus, poſitum argumentum & allatam de vaſe fracto ſimilitudinem nimium probare; evinceret enim ſemel violatis præceptis Eccleſiaſticis, immo & divinis per primam tranſgreſſionem, cum eorum obſervantia jam facta ſit impoſſibilis, non amplius peccare iterantem delicta; ſic violato præcepto monogamiæ in matrimonio per ſecundam ſuperinductam uxorem non amplius peccabit ſi tertiam, quartam, decimam adjiciat; violato ſemel voto caſtitatis per fornicationem, ſubſequentibus impudicitiis peccata quidem multiplicari contra præceptum non mœchaberis, non vero contra votum caſtitatis, cujus cuſtodia jam facta eſt impoſſibilis. At quis hoc dicat? Violato igitur præcepto per ſecundam comeſtionem, & obſervari poteſt adhuc eas non iterando, & violari iterum multiplicando comeſtiones, cum æque eo præcepto & vetita ſit ſecunda refectio & tertia & quarta. Ad 2. finis præcepti, licet poſt ſecundam comeſtionem obtineri non poſſit perfecte & plene, obtinetur tamen aliquo modo per abſtinentiam a multiplicatis refectionibus, eo prorſus modo, quo per unicam carnium comeſtionem ad ſatietatem finis præcepti jam obtineri perfecte non poteſt, proinde peccat qui etiam ſemel carnes comedit; quia tamen aliquo modo obtineri poteſt abſtinendo ab iteratis carnium comeſtionibus, ideo toties quis peccat quoties carnes comedit; ita pari pacto per ſecundam ciborum ſumptionem impeditur finis præcepti, proinde peccat qui ſecundo comedit, quippe qui adhuc obtineri poſſit abſtinendo a multiplicatis refectionibus; eapropter toties peccabit, quoties eam multiplicabit. Ad 3. petimus, unde conſtet Theologis de mente Eccleſiæ nolente amplius obligare ad jejunii præceptum, qui illud ſemel fregit? Licet enim fateamur ita Eccleſiam velle potuiſſe, quod autem ſic voluerit & decreverit, quomodo probant Adverſarii? Gratis omnino fingunt. Immo oppoſitum eſſe præſumendum de Eccleſiæ mente hæc oſtendunt argumenta. 1. Ne iniqui jejunii violatores utilitatem ex ſua iniquitate reportent, ut revera reportarent, ſi ſemel fracto jejunio ipſis liceret pro libito comeſtiones repetere. 2. Quia Eccleſia nunquam favere intendit helluonibus, qui ſcientes ablatum jam per ſecundam comeſtionem jejunii præceptum, licitum ſibi putarent multiplicare comeſtiones. 3. Denique, quia ut egregie docet Benedictus XIV. in ſua ad Archiepiſcopum Compoſtellanum epiſtola ad dirimendas de jejunio emergentes difficultates, ſemper inſpiciendum quo tendat Eccleſiaſticarum Conſtitutionum ſcopus, ſic enim ſcribit: Habens hunc ſcopum, ut dubia, quæ facile pro ingeniorum varietate diſputando emergunt, penitus dirimantur, nec diuturna diſputatione fluctuent animi, præſertim cum Conſtitutiones Apoſtolicæ ſcopum, in quem protendunt, aperte demonſtrent, & illuc prompte dirigi poteſt quidquid dubitando interturbare videtur. Porro ſcopus Eccleſiaſtici præcepti, & Apoſtolicarum Conſtitutionum eſt, corpus affligere, concupiſcentiam domare, pœnitentiæ opera amplecti, cui ſcopo profecto adverſantur Theologi, dum a peccato excuſant eos, qui ſemel fracto per ſecundam comeſtionem jejunio, non ceſſant repetitis comeſtionibus corpus curare & nutrire, & concupiſcentiam inflammare, & pœnitentiam omnem a ſe abjicere. Mens igitur Eccleſiæ jejunium præcipientis eſt, ut ſi quis vel ex fragilitate, vel ex paſſione, vel ex malitia ſemel jejunium fregit, ſolum comeſtiones non iteret, nec cibo ſe ingurgitet. Nec ab hac noſtra doctrina multum diſtant Theologi, qui S. Antonini ſententiam amplectuntur. Ille ſiquidem ſcribit 2. p. tit. 6. n. 9. „ Iterare „ comeſtiones ſecundum Durandum in 4. non eſt „ niſi unum peccatum mortale, quia violatio præ„ cepti pro uno die, ſed tanto gravius, quanto „ pluribus vicibus comedit illa die, & hoc com„ munius tenetur“. Nam quod vel peccata numero multiplicentur, vel plures malitiæ in uno peccato coadunentur, parum refert, præſertim cum iſti Theologi fateantur, in Confeſſione non ſolum violati jejunii crimen eſſe aperiendum, ſed & quoties illud violaverit, ut peccati gravitatem dignoſcere valeat Pœnitentiæ Miniſter. Non enim repetitam comeſtionem putant circumſtantiam leviter peccatum aggravantem, quæ proinde omitti poſſit, ſed notabiliter crimen augentem, proinde manifeſtandam. Legantur quæ diximus Tract. 3. de Off. hom. diſſ. 3. cap. 8. reg. 1. n. 2. ubi, & alia habentur argumenta noſtram doctrinam confirmantia. At certe falſa eſt & omnino laxa illa aliquorum Doctorum ſententia, quæ aſſerit, in iteratis poſt ſecundam comeſtionibus nec peccatum veniale committi, a qua doctrina certe non abhorret Buſembaum, dum ſcribit: *Unica comeſtio ita eſt neceſſaria, ut ſecunda comeſtione pecces mortaliter, reliquis autem ſupra ſecundam ad ſummum venialiter tantum.*

Conſectarium Quartum.

IV. Graviter præcepto unicæ comeſtionis adverſatur mos & conſuetudo aliquorum, qui poſt prandium in diebus Quadrageſimæ vel aliis eſurialibus diebus menſæ aſſidentes vinis varii generis & optimis refertæ, vel ludendo, vel confabulando, per plures horas morantur, interim vini ciathos identidem

dem ſumentes, & ne potus noceat, ſimul vel aliquot amygdalas, vel cruſtulum panis, vel bellaria ſumunt; vel alio modo de taberna in tabernam, de domo in domum amicorum tranſmigrantes vel binos, vel ternos vini ſcyphos hauriunt, ſemper aliquid prægustantes, vel ne potus noceat, vel ut ſapidius bibant. Quis enim non dicam rigidus Doctor, ſed honeſtus & probus Chriſtianus non ſtatim perſpicit, hos criſtiano jejunio illudere, & fruſtra ſibi blandiri de ſervato jejunio, quod turpiſſime violant, tum comedendo tum bibendo? graviter proinde a Confeſſariis increpandi, nec abſolutione dignandi, niſi ſerio polliceantur, & facto probent, ſe ab hujuſmodi perverſa conſuetudine velle omnino recedere. Nec permittendum ſervis & ancillis, qui dominorum menſis ſervire debent poſtea pranſuri, ut ante dominorum prandium notabilem cibi quantitatem ſumant, quaſi prandium inchoantes, quod juſta cauſa ſe abrumpere poſſe putant ob dominorum ſervitium præſtandum, & poſtea veluti reaſſumunt propriæ menſæ aſſidentes, quandoquidem hæc interruptio non ex urgente aliqua cauſa, nec præter expectationem occurrente negotio, ſed data opera, & ex conſilio adhibetur, proinde revera comeſtiones multiplicant. Et revera quis unquam inter legitimas ab unica comeſtione ſervanda excuſantes cauſas enumeravit ſervitium dominis præſtandum in menſis? At inquiunt, famis ex aliena comeſtione irritatur & urgetur, gula quoque impellit, ut identidem de reliquiis ex pateris aliquid capiant & comedant, tanquam partem ſuæ refectionis. At quis credat, vel famem nolle pati, vel gulæ irritamenta eſſe legitimas violandi jejunii rationes & cauſas? Profecto qui ita ſentiunt, certe ad ea non attendunt, quæ Bened. XIV. animadvertenda propoſuit, *jejunium ſcilicet eſſe inter orthodoxæ diſciplinæ præcipua capita adnumerandum, eſſe militiæ noſtræ teſſeram, qua ab inimicis Crucis Chriſti ſecernimur, & cæleſte præſidium, quo in dies adverſus Principes tenebrarum munimur . . . Quamobrem lacrymis deplorandum, auguſtiſſimam quadrageſimalis jejunii obſervantiam plane ſublatam nullis urgentibus legitimis cauſis*, cujuſmodi ſunt famis ſenſus, gulæ irritamentum, potus nocumentum, erga amicos urbanitas, & aliæ hujuſmodi futiles vanæque cauſæ a Theologis invectæ, a quibus ſtudioſus Pœnitentiæ Miniſter abhorrere omnino debet, ut ſanctitatem jejunii in ſuis Pœnitentibus conſervet & promoveat.

CAPUT NONUM.

De tempore conceſſæ refectionis, nec non urgentis & deſinentis jejunii.

DOCTRINA.

I. *Semper in jejunio hora illud ſolvendi præſtituta fuit.*
II. *Præceptum urget de hora expectanda.*
III. *Quod declaravit Benedictus XIV.*
IV. *Falſa refertur oppoſita Theologorum doctrina.*
V. *Et argumentis refellitur.*
VI. *Quanta requiratur horæ præoccupatio ad jejunii violationem.*
VII. *Num liceat prandium in veſperas differre ſumpta prius collatiuncula.*
VIII. *Quodnam ſit tempus incipientis & deſinentis jejunii.*
IX. *Num parvitatem admittat.*

I. AD complementum & integram ſacri jejunii perfectionem, eſt & determinata ſumendæ conceſſæ refectionis hora ſervanda. Porro certum exploratumque eſt, in omnibus ſive veteris ſive novi Fœderis jejuniis præſtitutum fuiſſe ſive lege ſive conſuetudine tempus & horam jejunii ſolvendi, & ſumendæ refectionis, quam prævenire jejunantibus non licebat, licet protrahere & etiam omnino omittere conceſſum fuerit. In Veteri Teſtamento ſolum ad veſperas jejunium ſolvebatur, quod & in Catholica Eccleſia in Quadrageſimali jejunio cuſtoditum primis Eccleſiæ ſeculis ſuperius vidimus, deinde ſolvendi jejunii mos invaluit ad horam nonam, noſtris vero temporibus ex nova conſuetudine invecta circa ſeculum XVI. jejunium ſolvere hora ſexta, ideſt in meridie, conceditur. Legantur quæ diximus cap. 1. n. 7.

II. Nunc igitur expendendum eſt, num urgeat præceptum ſub gravi adſtringens ad horam meridianam pro jejunii ſolutione expectandam. Negant plurimi Probabiliſtæ his ducti rationibus, quia, inquiunt, tempus ſumendæ refectionis nec ad eſſentiam nec ad ſubſtantiam pertinet jejunii, quod plenum & perfectum habetur & per abſtinentiam a carnibus & a pluribus refectionibus; quamobrem tempus & hora pro refectione ſtatuta non eſt niſi appendix & veluti conditio jejunio ſive comeſtioni unius refectionis adjuncta, quæ proinde ſi omittatur, & quidem ſine juſta ratione, veniale peccatum erit, nunquam vero lethalem culpam inducet. Si vero aliqua de cauſa hora præveniatur, nec culpæ venialis reatum pariet. 2. Horæ præventio non officit nec fini jejunii, nimirum carnis macerationi, & concupiſcentiæ refrænationi, nam ſatis affligitur corpus per unicam refectionis ſumptionem in 24. horarum ſpatio, tot enim interfluunt, & tantum temporis ſpatium decurrit ab una ad aliam refectionem quacumque ſumatur hora; proinde parum refert, num hæc ſumatur vel in meridie, vel etiam ante meridiem. Verum hujus doctrinæ falſitatem, & argumentorum futilitatem evincit 1. omnium Chriſtianorum ſenſus, qui non ſe jejunare arbitrantur, ſi horam ſumendæ refectionis ab Eccleſia conſtitutam multum præveniant, & ſi quos vident de mane prandere, eos minime jejunare arbitrantur. 2. Semper ab initio Eccleſiæ in more fuit omnium Chriſtianorum horam aliquam & tempus ſervare, in quo refectionem ſumerent, quod quidem varium fuit; & hæc eadem varietas oſtendit, hanc conſuetudinem & morem ſemper viguiſſe, & ſolum ex Eccleſiæ conſenſu mutatam eſſe. Immo hæc horæ & temporis deſignatio non jejunio extrinſeca habenda eſt, ſed ipſi intranea, cum ſemper penes omnes nationes, nedum vera religione illuſtratas, ſed etiam penes gentes, Turcas, Indos jejunii ſolvendi certum tempus & hora determinata fuerint & præſtituta. 3. Antiquiores Patres, & Theologi, immo & Concilia ſemper neceſſitatem expectandi determinatam ſumendæ refectionis horam, partem eſſe Eccleſiaſtici jejunii ita agnoverunt, ut ejus

gra-

gravem obligationem nec in dubium unquam revocaverint; ideoque hæc gravis obligatio in Jure Canonico ſtatuta & declarata fuit; ſtatuitur enim cap. ſolent de Conſecrat. diſt. 1. *Nullatenus jejunare credendi ſunt, ſi ante manducaverint, quam veſpertinum celebretur officium*. Et in Concilio Rothomag. an. 1072. indicitur: *Nullus in Quadrageſima prandeat, antequam hora nona peracta, veſpertina incipiat. Non jejunat, qui ante manducat*. S. Thom. 2. 2. q. 147. certam hanc obligationem ita agnovit ſcribens ad 2. *Ad jejunium requiritur hora determinata, non ſecundum ſubtilem exiſtimationem . . . . ſufficit enim quod ſit circa horam nonam*, ut eam probandam non aſſumpſerit, ſed ſolum congruentes attulerit rationes horæ præſtitutæ, quæ ſuo ævo erat tertia poſt meridiem. Et in IV. ſent. diſt. 15. q. 3. a. 4. quæſt. 3. aperte docet: *Ille jejunium ſolvit, qui Eccleſiæ determinationem non ſervat. Unde cum Eccleſia inſtituerit certum tempus comedendi jejunantibus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium ſolvit*. Quod confirmat in reſp. ad 2. ubi diſcrimen oſtendit inter *præpropere* manducare, ideſt prandii anticipationem, & alios defectus, qui jejunium vitiare quidem poſſunt, at violationem præcepti non inducunt, cujuſmodi ſunt *laute* comedere, ideſt, pretioſos cibos quærere, *nimis* ſcilicet in quantitate cibi excedere, *ardenter*, ideſt cum aviditate comedere, & *ſtudioſe*, videlicet exquiſito modo cibaria præparare. De his enim defectibus ſic ſcribit: „ Ea, in quibus non poteſt accipi certa menſura, non cadunt ſub determinatione legiſlatoris. Et ideo quia non poteſt accipi certa menſura in quantitate cibi, vel aliis conditionibus numeratis, ſicut *in tempore* accipi poteſt, ideo conditiones aliæ non cadunt ſub determinatione præcepti Eccleſiæ, & ideo quamvis per inordinationem circa illas *quatuor* circumſtantias peccet, & *meritum jejunii amittat* (vel in toto vel in parte), non tamen *Eccleſiæ ſtatutum* tranſgreditur, & ideo jejunium non ſolvit ". Adeo exploratum erat ævo S. Tho. horam refectionis cadere ſub præcepto, & per ejus anticipationem ſolvi, ideſt violari jejunium. Conſentiunt & alii Theologi. Durandus in IV. diſt. 15. q. 9. n. 7. ſcribit: *Tempus comedendi die jejunii eſſe horam ſextam*, unde infert q. 10 n. 4. *Ægros jejunii lege eſſe ſolutos, quia non poſſunt horam ſervare jejunii*. Paludanus in IV. Diſt. 15. q. 4. n. 4. *Jejunium frangitur notabili horæ anticipatione ſine cauſa, & in Quadrageſima oportet expectare non veſperam diei, ſed officii*. Ricardus de Mediavilla ibid. art. 1. qu. 7. *Sub determinationem jejunii Eccleſiaſtici non cadit niſi ſemel comedere in die naturali, & hora determinata, & abſtinentia ab eſu carnium, & ab ovis, & caſeo in quadrageſimali jejunio*. S. Antoninus II. P. tit. 6. cap. 2. §. 10. *Tertio vitiatur jejunium ex horæ nimia anticipatione*. Cajetanus in laud. q. 147. art. 7. ſcribit: *Ex hoc quod omnes homines communiter judicant, non jejunare illos, qui tam notabiliter ante conſuetam horam, qua jejunantes ſolent prandere, comedunt; evidenter patet quod hora conſueta comedendi pro jejunio, quæcumque hora ſit, illa eſt de neceſſitate jejunii . . . Tenetur igitur quilibet ad conſuetam horam prandii in jejunio, ſicut tenetur ad jejunium ipſum*. Idem docent Sylveſter, Aſtenſis, Tapia, Roſella, Medina, Navarrus, Covarruvias, Comitolus: noviſſime vero Antoine, Cuniliati, Boranga, uno verbo, omnes ſanioris doctrinæ Magiſtri, immo & plures inter Probabiliſtas, nimirum Sanchexius, Azorius, Reginaldus.

III. Sed meo videri, rem extra omnem controverſiam poſuit Benedictus XIV. in ſua ad Archiepiſcopum Compoſtellanum reſponſione. Hic enim Sedem Apoſtolicam conſuluit, num qui ex diſpenſatione carnibus veſcuntur, teneantur horam conſuetam ſumendæ refectionis cum cæteris jejunantibus ſervare. In qua petitione animadvertendum, ſapientiſſimum Archipræſulem nec dubitaſſe de gravi obligatione expectandæ horæ, tum quia pro re levi dirimenda ad Sedem Apoſtolicam non confugiſſe, tum quia non poſtulavit, num horæ obſervantia ſub gravi obligatione adſtringat, ſed hac ſuppoſita, num ab ea cenſeantur diſpenſati, qui carnibus ex indulgentia & conceſſione veſcuntur. Pontifex vero reſpondit & jejunantes, & diſpenſatos teneri obſervare horam ab Eccleſia conſtitutam, proinde hanc agnoſcit obligationem, & quidem gravem. Et revera nonne omnes fideles neceſſitatem horæ ſervandæ agnoverunt? Nonne Patres eam cuſtodiendam indixere? Nonne Concilia hoc onus portandum ſtatuere? Cur autem tanta ſolicitudo de re minima, & ſolum ſub levi, ut volunt Probabiliſtæ, obligante? Nec dicant, hanc horæ obſervantiam non ingredi jejunii eſſentiam & ſubſtantiam, ſed ejus eſſe ſolum circumſtantiam accidentalem; quandoquidem nonne hoc idem noverant & Patres, & Concilia, & Theologi antiquiores, & totus denique Chriſtianus populus? qui tamen hanc appendicem, hanc circumſtantiam ita ſub gravi urgere cenſerunt, ut qui eam notabiliter prævenirent, nec jejunare cenſerentur, & ut diximus ex Cajetano, teneri quemlibet ad conſuetam horam prandii in jejunio, ſicut tenentur ad jejunium ipſum? Præterea nonne Probabiliſtæ olim docebant abſtinentiam a carnibus eſſe ſolam de jejunii eſſentia, & unicam comeſtionem tantum appendicem, unde inferebant, & acriter defendebant, diſpenſatum a carnium abſtinentia, eſſe & a lege unicæ comeſtionis ſolutum, & tamen contrarium definitum fuit, & reprobata eorum doctrina a Benedicto XIV. non quidem declarando unicam comeſtionem eſſe de eſſentia jejunii, ſed ab hac ſpeculativa opinione præſcindendo, & dumtaxat indicendo, qui carnes comedit teneri ſub gravi obligatione unicam comeſtionem ſervare? Cur igitur & horæ expectatio, licet eſſentiam jejunii non ingrediatur, gravem obligationem non inferat, cum & eam ſervandam declaravit idem ſapientiſſimus Pontifex & a diſpenſatis ab abſtinentia? Nec urget altera Probabiliſtarum ratio de fine jejunii non violato ex horæ anticipatione; cum idem tempus fluat inter refectionem c. e. ſummo mane ſumptam ad eamdem ſequentis diei horam, ſicut interfluit ab una meridiana ad alteram meridianam. Nam licet hoc verum ſit quidem mathematice, minime tamen verum deprehenditur moraliter; quandoquidem communi conſtat experimento, corpus ſummo mane a ſomno recreatum non fame urgeri, at quo tardius differtur comeſtio, eo acrius ſtomachus laborat, & comedendi deſiderio premitur: quamobrem omnes Nationes in ſuis quibuſcumque jejuniis in tardiorem horam refectionis ſumptio-

ptionem differendam cenſuere; quod profectò oſtendit in communi omnium ſenſu cunctationem ſumendi cibi humano corpori moleſtam, & gravem eſſe, proinde jejunio propriam & convenientem.

IV. Falſa igitur eſt habenda doctrina plurium Probabiliſtarum & præſertim Tamburini & Vivæ, ille quidem docentis lib. 4. in Decal. cap. 5. §. 4. n. 2. *Ajo primo, non eſſe de eſſentia jejunii Eccleſiaſtici, nec de præcepto horam comedendi meridianam ... Non de præcepto vel conſuetudine obligante, quia quamvis non nemo illam quærere ſatagat, nunquam invenit tamen. Ajo inſuper conſequenter, non eſſe mortale horam prædictam anticipare, etiamſi comedatur ſummo mane.* Iſte vero in Curſ. Theol. Tom. 1. P. II. q. 10. art. 2. ſcribit: *Falſum etiam dari aut præceptum, aut conſuetudinem graviter obligantem ad non anticipandam comeſtionem ante meridiem.* His aſſentiuntur Layman, Filliucius, Bonacina, Toletus, & alii, & noviſſime Lucius Ferraris in ſua Bibliotheca V. *Jejunium* art. 1. n. 48. qui nec in Append. ſententiam mutavit, licet reſponſionem retulerit Bened. XIV., qui ſtatuit horam jejunii eſſe ab omnibus ſervandam.

V. Non licet itaque notabiliter antevertere comeſtionis horam ſine gravi culpa, ut docent omnes laudati Theologi n. 3. & quidem jure merito & cohærenter doctrinæ ſtatutæ de hora ſumendæ refectionis ſervanda. Si enim ex præcepto Eccleſiæ hora conſtituta ſervanda eſt, qui eam notabiliter prævenit, jejunium profectò violat, cum legem Eccleſiæ graviter obligantem non ſervet. Ita docet S. Thom. in IV. diſt. 15. q. 3. art. 4. quæſtiuncula 3. cujus verba ſuperius n. 2. recitavimus. Et revera ſi antiqui Chriſtiani, immo omnes uſque ad XV. ſeculum tenebantur expectare vel horam veſpertinam, vel tertiam poſt meridiem, adeout eam prævenientes graviter peccarent, ut fatetur ipſe Layman tract. 8. cap. 1. n. 11. cur igitur modo licebit eam ordinationem negligere, & tempus notabiliter prævenire? Quia, inquit laud. Auct. *Spectata hodiernæ Eccleſiæ conſuetudine, per quam cœna in prandium, ſive tempus, quo communiter homines prandere ſolent, translata eſt, non videtur tertium illud requiſitum ad ſubſtantiam jejunii pertinere, ſed vel accidentarium eſſe, vel ſecundarium, cujus prætermiſſio, adeoque anticipatio temporis cenſeri debeat tantum culpa venialis.* At qua amabo ratione affirmat Laymanus, tertiam conditionem de hora expectanda in jejunio non eſſe de ſubſtantia hodierni jejunii? Nonne fuit de ſubſtantia jejunii, ipſo fatente, per quatuordecim ſecula? quo igitur fato, qua lege, qua ordinatione, quod ſubſtantiale erat in jejunio, modo factum eſt accidentale & ſecundarium? Nonne ſicut antiquitus, ita & modo Eccleſiaſticum jejunium integratur ex abſtinentia, unica comeſtione, & hora conſtituta? cur igitur non erit idem cum antiquiori; & ſicut in illo vel abſtinentiam violare, vel comeſtiones multiplicare, vel horam prævenire, erat Eccleſiaſticum frangere jejunium, cur & idem modo dicendum non eſt? Quia, inquit, *conſuetudo Eccleſiæ mutata eſt, quæ cœnam in prandium tranſtulit.* Utique, & ideo licet in meridie prandere, & non ita mutata eſt diſciplina Eccleſiæ, quæ ſtatuit determinata hora cibum ſumendum, ut liceat cuique pro libito ſine gravi violatione jejunii comedere. Sicut itaque elapſis ſeculis graviter peccabant fideles horam prævenientes, quia legem & conſuetudinem tunc vigentem Eccleſiæ violabant, ita modo graviter peccabunt, qui meridianam horam notabiliter prævenient, quia conſuetudinem & legem modo vigentem violant. Immo tanto gravius peccabunt quam veteres fideles, quod mitius factum ſit jejunium, & tempus ſumendæ refectionis per tres horas ante occupatum, unde & hoc tempus prævenire ſit hominis ab omni etiam levi pœnitentia abhorrentis.

VI. At quanta temporis requiritur anticipatio, ut graviter violatum dici poſſit jejunium? Si Probabiliſtas audiamus, quantacumque ſit anticipatio, nunquam ad lethale peccatum pertingit, proinde ſolum diſſident, quando ſit culpa venialis tempus prævenire. Tamburinus putat non eſſe veniale prævenire tempus per horam in hyeme, & per duas horas in æſtate. Immo addit Mendicantes, & qui eorum privilegiis gaudent, poſſe prandere duabus horis ante meridiem in hyeme, & tribus in æſtate. *Nam unam*, inquit, *aut alteram* dat moralitas meridiei, reliquas Papæ conceſſio. Tunc igitur ſolum veniale peccatum erit, ſi hoc tempus præveniatur: unde ſubdit: *Quia multi probabiliter cenſent, comedere ſemi hora ante ſtatutum, vel conceſſum tempus, etiam ſine cauſa, non eſſe notabilem culpam, quia parum pro nihilo reputatur; idcirco in hyeme poterunt illi duabus horis cum dimidio, æſtate tribus cum dimidio ante ſolarem meridiem* menſæ accumbere, *& quidem ex cauſa ſtudii, itineris, negotii, ac etiam ſine veniali.* Profectò nihil commodius, nihil benignius jejunantibus. At melioris & ſanioris doctrinæ Magiſtri longe verius & probabilius docent 1. cum S. Thom. punctum meridiei aſtronomicum non eſſe ſub gravi culpa inſpectandum, ſed attendendam horam determinatam (inquit S. Thom. hic q. 147. a. 7. ad 2.) *Non ſecundum ſubtilem examinationem, ſed ſecundum groſſam æſtimationem; ſufficit enim, quod ſit circa horam nonam* (modo circa meridiem) *& hoc de facili quilibet cognoſcere poteſt.* 2. Hoc itaque tempus aliquantulum prævenire nec veniale peccatum cenſent, cum tempus non aſtronomice ſit ſpectandum, ſed moraliter, nam, ut inquit S. Thom. l. ſent. *Eccleſia arctare non intendit ad ſubtilem temporis inſpectionem, nec oportet aſtrolabium accipere ad horam comeſtionis cognoſcendam, unde ſufficit, ſi circa horam illam, quam Eccleſia conſtituit, jejunans ſumat cibum, etiamſi aliquantulum propter aliquam neceſſitatem anticipet.* In quibus S. D. verbis duæ aſſignantur conditiones, ne quis nec venialiter peccet horam præveniendo, 1. ne multum anticipet, ſed *aliquantulum*, adeo ut dici poſſit, eum moraliter in meridie prandium ſumere, 2. ut hujus anticipationis aliqua ſit cauſa honeſta, quod & repetit 2. 2. q. 147. a. 7. ad 3. ſcribens: *Modicum augmentum, vel etiam modicus defectus non multum poteſt nocere, non eſt autem magnum temporis ſpatium, quod ab hora ſexta, in qua communiter homines comedere conſueverunt, uſque ad horam nonam, quæ jejunantibus determinatur; & ideo talis taxatio temporis non multum poteſt alicui nocere cujuſcumque conditionis exiſtat. Vel ſi forte propter infirmi-*

mi-

mitatem, *vel ætatem*, *vel aliquid hujuſmodi hoc eis in magnum gravamen cederet*, *eſſet cum eis in jejunio diſpenſandum*, *velut aliquantulum prævenirct horam*. Si itaque ævo S. Thom. quando hora refectionis erat tertia pomeridiana, non niſi urgente magno gravamine, licebat horam prævenire, multo minus licebit hodie, quando ex conſuetudine conceſſum eſt circa meridiem cibum ſumere. Qui igitur ſine cauſa præfatam meridiei horam præveniat per horæ dimidium, venialiter peccabit, qui vero per integram horam jejunii impatiens & pœnitentiam refugiens pranderet, a gravi culpa excuſare non auderem; cum ut optime animadvertit Natalis Alexander: *Integræ horæ anticipatio*, *præſertim in præſenti diſciplina*, *eſt notabilis anticipatio*, *quæ juxta D. Th. ſolvit*, *id eſt violat graviter jejunium*, niſi gravis neceſſitas urgeat: non enim quælibet levis cauſa, licet juſta, a culpa excuſabit, ex levi enim cauſa a lege ſe eximere & præceptum violare, profecto legis & præcepti non venerationem & obedientiam, ſed contemptum ſupponit, & indicat: quamobrem S. Thom. ad horæ anticipationem excuſandam non quodcumque, ſed *magnum* gravamen poſtulat.

VII. Nec licitum puto horam refectionis prævenire ſumendo de mane refectiunculam, quæ juxta vigentem conſuetudinem ſero ſumi conceditur, dilato ad veſperas prandio, niſi vel neceſſitas, vel infirmitas cogat. Duplex enim hic habetur inordinatio, nimirum ordinis inverſio, quod enim ſero ſumendum conceditur, mane ſumitur: nec dicas, hujuſmodi Ordinis inverſione legem Eccleſiæ non graviter violari; idem enim eſt ſive mane, ſive veſpere collatiunculam ſumas; nam ſi res phyſice ſpectetur, perinde eſt, at non moraliter, ſi ad legem Eccleſiæ indicentis jejunium expendatur; ſicut enim perinde eſt phyſice ſive mane prandium ſumas, & veſpere refectiunculam, & tamen qui ita ageret, lethaliter peccaret, & legem jejunii violaret, ita qui mane collatiunculam ſumeret, & veſpere pranderet. Bene, optime, inquies, quia in priori caſu non ſolum mane prandens ordinem inverteres, ſed & horam notabiliter anticipares prandium ſumendo, quo graviter jejunium violari diximus, quod non contingit in eo, qui mane collatiunculam ſumit. At dico, & hic quoque ſua matutina collatiuncula horam cibi ſumendi notabiliter prævenit, & licet non tantam ſumat ſibi quantitatem, quantam ſi pranderet, tamen reſpectu jejunii notabilem ſumit cibi quantitatem, quæ ex ſe idonea eſt ad jejunium frangendum, & eam ſumit notabiliter ante horam ad ſolvendum jejunium præſtitutam; violat igitur & hac anticipatione jejunium, & comeſtionum inverſione: quamobrem non immerito docet Natalis Alexand. Reg. 13. de Jejunio: *Jejunium violare & mortaliter peccare*, *qui mane ſumit jentaculum*, *prandio in veſperam dilato*, *niſi neceſſitas vel infirmitas cogat*. Minus tamen peccaret, & etiam omnino non peccaret, qui refectiunculam in meridie ſumeret, dilato ad veſperam prandio legitima urgente cauſa, nimirum ſi prementibus negotiis in meridie prandere non poſſit, vel hoſpites veſpere advenientes expectas, vel iter arripere debeas, vel incœnatus dormire ægre poſſes, vel ſeverioris jejunii ſtudio; tunc enim levis habetur ordinis inverſio, & tempus conſtitutum ſervatur: quare ſubdit laudatus Doctor: *Jentaculum*, *ſeu collationem*, *ut loquimur*, *meridie ſumere licet*, *plena refectione in ſerotinum dilata*, *ſi legitima cauſa ſubſit; at ſine cauſa legitima prandium in cœnam mutare jejunii diebus non licet*. Cui doctrinæ ut probabiliori, & certo tutæ lubens ſubſcribo.

VIII. Quoad tempus vero incipientis & deſinentis jejunii, certum exploratumque eſt in Chriſtiana Eccleſia jejunium a puncto mediæ noctis incipere, & in alterius mediæ noctis puncto deſinere. Hæc tamen puncta non ſunt nec mathematice, nec aſtronomice, ſed moraliter, juxta communem exiſtimationem & horologiorum deſignationem exiſtimanda. Quoad horologia vero hanc puto ſervandam Regulam, nimirum ſtandum eſſe publico horologio, & juxta illud privata dirigenda horologia, quando certo non conſtet cuſtodum incuria, vel ipſius machinæ defectu a legitimo deſignando tempore deficere. Ubi vero publica non ſunt horologia, vel plura ſunt, vel privatis ſtandum eſt horologiis, vel bona fide illud ſeligendum, quod rectius & perfectius tempus deſignare creditur, & illi hærendo jejunium vel incipere vel complere, nec pro horologiorum diverſitate variare. Ubi viget uſus horologiorum, qui ſemper hora duodecima meridiem & mediam noctem deſignant, difficilius eſt a vero puncto aberrare; at ubi more italico horologia poſtremam horam diei ſcilicet vigeſimam quartam dimidia hora poſt ſolis occaſum pulſant, ac proinde juxta dierum & anni temporum varietatem horam meridie & mediæ noctis mutant, facilius error ſubrepere poteſt: quamobrem attendendæ ſunt peculiares pagellæ, quæ ad mediam noctem indicandam ſunt inſtitutæ, & Eccleſiaſticis Kalendariis præmittuntur; at hæ quoque cum nonnihil inter ſe diffideant, illam ſemper ſeligendam exiſtimarem, quæ Cathedralis Eccleſiæ Kalendario pro tota Diœceſi præmittitur. Quod ſi quis determinatam ſibi præeligeret Tabellam, quam accuratiorem putat, & illi ſemper inſiſteret, & juxta illam jejunii obſervantiam dirigeret, culpandus minime foret.

IX. Num autem tempus incipiendi, vel complendi jejunium ita mathematicum ſit, ut nec parvitatem temporis exigui, puta minuti, admittat, ambigunt Theologi. Leander affirmat, & putat eſſe in indiviſibili conſtituendum, nec ſine urgenti ratione; nam ſi in tali puncto indiviſibili jejunii initium & terminus non conſtituatur, jam fixum & ſtabile tempus non amplius habetur: finge enim licitum eſſe finem jejunii prævenire unico minuto, cur non licebit duobus minutis, cur non tribus, & ſic vel tandem neceſſe eſt, ut ad punctum indiviſibile pervenias, vel non amplius certum habebis & determinatum tempus vel inchoandi, vel complendi jejunium. Et ſane hæc doctrina vim videtur habere maximam, ubi agitur de jejunio naturali ad ſacram communionem præſtituto, quod profecto ſicut parvitatem materiæ in cibo non admittit, ita nec exiguitatem in tempore. At alii Theologi in jejunio Eccleſiaſtico parvitatem temporis admittunt in anticipatione, vel protractione cœnæ poſt mediam noctem, quam exiguitatem Paſqualigus infra horam conſtituit, & Concina ad ſex vel ſeptem minuta coarctat. At Benedictus XIV. dum Bononienſem Eccleſiam Archiepiſcopus regebat, rem cenſuit hoc modo dirigendam

tam

tam pro naturali, quam pro eccleſiaſtico jejunio. Animadvertit ſiquidem ſua Inſtitutione 11. data Kal. Decembris anni 1722. horam pro Eccleſiaſticis implendis præceptis juxta Doctorum & communem omnium ſenſum non eſſe mathematice & aſtronomice, ſed moraliter & juxta communem hominum proborum mentem inſpectandam; proinde tempus metiri quotidie juxta minutiſſimas horarum partes rem eſſe difficilem ac incertam, & anxietates ac ſcrupulos in meticuloſorum animos inducere, nimiumque eos torquere: præterea jam praxim & conſuetudinem invectam & Romæ, & in aliis Italiæ præclaris Civitatibus temporis varietatem per ſolos horarum quadrantes metiri prætermiſſis minutis; hinc Tabulam confecit quam ſuæ ampliſſimæ Diœceſi communem voluit, in qua per ſolam quadrantis vel acceſſionem, vel diminutionem temporis ſervandi jejunii etiam naturalis rationem eſſe habendam cenſuit, ac proinde tempus morale mediæ noctis intra quatuordecim minuta ad ſummum dilatavit, quo tempore qui comederet, non violare jejunium cenſendus eſſet. Porro hocce prudens conſilium, & ſalutare Inſtitutum quis prudens & cordatus improbare audebit? Unum ſupereſſet optandum, nimirum ut hanc rationem temporis dimetiendi vel ipſe cum Pontifex Maximus ſederet, adprobaſſet, vel ejus ſucceſſor pro tota Eccleſia confirmare dignaretur: at fortaſſis ſupervacaneum eſt hujuſmodi deſiderium, cum conſuetudo Diœceſis Bononienſis, Romanæ, Mediolanenſis, & aliarum Diœceſum in Italia ſufficere abunde poſſit etiam meticuloſis conſcientiis. Quamobrem qui hoc morale tempus intra 14. minuta limitatum violaret, etiam unico minuto, ſuſcipiendæ communionis idoneus amplius non eſſet judicandus, qui vero violaret per aliquot minuta, non eſſet lethalis culpæ reus habendus de violato eccleſiaſtico jejunio. Tabellam horariam a Bened. XIV. adprobatam hic appono.

JANUARIUS.

Dies Menſis.	Initium Auroræ. Horæ.	Qu.	Dies Menſis.	Ortus Solis. Horæ.	Qu.	Meridies. Horæ.	Qu.	Hora Matut. Horæ.	Qu.	Media nox. Horæ.	Qu.
1	13	0	1	14	3	19	1	21	1	7	1
11	12	3	14	14	2	19	0			7	0
21	12	2	22	14	1						
28	12	1	28	14	0	18	3			6	3

FEBRUARIUS.

Dies Menſis.	Initium Auroræ. Horæ.	Qu.	Dies Menſis.	Ortus Solis. Horæ.	Qu.	Meridies. Horæ.	Qu.	Hora Matut. Horæ.	Qu.	Media nox. Horæ.	Qu.
3	12	0	3	13	3						
9	11	3	9	13	2	18	2	21	0	6	2
15	11	2	14	13	1						
20	11	1	19	13	0	18	1			6	1
25	11	0	24	12	3						

MARTIUS.

Dies Menſis.	Initium Auroræ. Horæ.	Qu.	Dies Menſis.	Ortus Solis. Horæ.	Qu.	Meridies. Horæ.	Qu.	Hora Matut. Horæ.	Qu.	Media nox. Horæ.	Qu.
2	10	3	1	12	2	18	0	20	3	6	0
7	10	2	6	12	1						
12	10	1	11	12	0	17	3			5	3
16	10	0	16	11	3						
21	9	3	21	11	2	17	2	20	2	5	2
25	9	2	25	11	1						
30	9	1	30	11	0	17	1			5	1

APRILIS.

Dies Menſis.	Initium Auroræ. Horæ.	Qu.	Dies Menſis.	Ortus Solis. Horæ.	Qu.	Meridies. Horæ.	Qu.	Hora Matut. Horæ.	Qu.	Media nox. Horæ.	Qu.
4	9	0	4	10	3						
8	8	3	9	10	2	17	0	20	1	5	0
12	8	2	14	10	1						
17	8	1	19	10	0	16	3			4	3
21	8	0	25	9	3						
26	7	3	30	9	2	16	2	20	0	4	2
30	7	2									

MAJUS.

Dies Menſis.	Initium Auroræ. Horæ.	Qu.	Dies Menſis.	Ortus Solis. Horæ.	Qu.	Meridies. Horæ.	Qu.	Hora Matut. Horæ.	Qu.	Media nox. Horæ.	Qu.
5	7	1	6	9	1						
9	7	0	12	9	0	16	1			4	1
14	6	3	19	8	3						
19	6	2	26	8	2	16	0	19	3	4	0
24	6	1									
30	6	0									

JUNIUS.

Dies Menſis.	Initium Auroræ. Horæ.	Qu.	Dies Menſis.	Ortus Solis. Horæ.	Qu.	Meridies. Horæ.	Qu.	Hora Matut. Horæ.	Qu.	Media nox. Horæ.	Qu.
7	5	3	7								
22	5	2	12	8	1	15	3	19	3	3	3

JULIUS.

Dies Menſis.	Initium Auroræ. Horæ.	Qu.	Dies Menſis.	Ortus Solis. Horæ.	Qu.	Meridies. Horæ.	Qu.	Hora Matut. Horæ.	Qu.	Media nox. Horæ.	Qu.
1	5	2	1	8	1	15	3	19	3	3	3
6	5	3	17	8	2	16	0			4	0
13	6	0	25	8	3						
19	6	1									
25	6	2									
30	6	3									

AUGUSTUS.

Dies Menſis.	Initium Auroræ. Horæ.	Qu.	Dies Menſis.	Ortus Solis. Horæ.	Qu.	Meridies. Horæ.	Qu.	Hora Matut. Horæ.	Qu.	Media nox. Horæ.	Qu.
4	7	0	1	9	0	16	1			4	1
8	7	1	7	9	1						
13	7	2	13	9	2	16	2	20	0	4	2
18	7	3	18	9	3						
22	8	0	24	10	0	16	3			4	3
26	8	1	29	10	1						
30	8	2									

SEPTEMBER.

Dies Menſis.	Initium Auroræ. Horæ.	Qu.	Dies Menſis.	Ortus Solis. Horæ.	Qu.	Meridies. Horæ.	Qu.	Hora Matut. Horæ.	Qu.	Media nox. Horæ.	Qu.
4	8	3	3	10	2	17	0	20	1	5	0
8	9	0	8	10	3						
13	9	1	13	11	0	17	1			5	2
18	9	2	18	11	1						
23	9	3	23	11	2	17	2	20	2	5	1
27	10	0	27	11	3						

OCTOBER.

Dies Menſis.	Initium Auroræ. Horæ.	Qu.	Dies Menſis.	Ortus Solis. Horæ.	Qu.	Meridies. Horæ.	Qu.	Hora Matut. Horæ.	Qu.	Media nox. Horæ.	Qu.
2	10	1	3	12	0	17	3			5	3
6	10	2	7	12	1						
11	10	3	12	12	2	18	0	20	3	6	0
16	11	0	17	12	3						
22	11	1	22	13	0	18	1			6	1
27	11	2	27	13	1						

NOVEMBER.

Dies Menſis.	Initium Auroræ. Horæ.	Qu.	Dies Menſis.	Ortus Solis. Horæ.	Qu.	Meridies. Horæ.	Qu.	Hora Matut. Horæ.	Qu.	Media nox. Horæ.	Qu.
1	11	3	1	13	2	18	2	21	0	6	2
7	12	0	7	13	3						
14	12	1	14	14	0	18	3			6	3
21	12	2	20	14	1						
				14	2	19	0	21	1	7	0

DECEMBER.

Dies Menſis.	Initium Auroræ. Horæ.	Qu.	Dies Menſis.	Ortus Solis. Horæ.	Qu.	Meridies. Horæ.	Qu.	Hora Matut. Horæ.	Qu.	Media nox. Horæ.	Qu.
1	12	3	8	14	3						
17	13	0	13			19	1	21	1	7	1

CAPUT DECIMUM.

Conſectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Non licet nec per breve tempus horam ſtatutam prævenire*,

II. *Non quælibet cauſa etiam legitima licitam reddit notabilem temporis anticipationem*.

III. *Regulares horam præſtitutam prævenire non poſſunt*.

IV. *Qui inadvertenter mane comedit, debet ad veſperas prandium differre*.

V. *Qui dubitat, num incœperit vel deſierit jejunii tempus, tenetur a comeſtione abſtinere*.

VI. *Non licet juxta horologiorum varietatem jejunii tempus mutare*.

VII. *Audito ſigno jejunii horam indicante a comeſtione ceſſandum eſt*.

Conſectarium Primum.

I. HOram meridiei moralem ſine juſta cauſa etiam per breve tempus dimidiæ horæ refectionem ſumendo prævenire peccatum veniale eſt. Veritas hujus conſectarii manifeſta eſt; nam omnis tranſgreſſio legis ſemper peccatum eſt, cum lex tum Divina, tum Eccleſiaſtica diligenter ſit cuſtodienda; quod ſi hujuſmodi tranſgreſſio gravis ſit, grave quoque inducit peccatum, ſi levis, ſolum levem noxam infert; quamobrem ſicut qui notabilem cibi quantitatem in die jejunii extra conceſſam refectionem ſumit, gravis violati jejunii criminis reus efficitur, dum qui modicum cibi abſque cauſa ſumit, nonniſi venialiter delinquit; ita pari pacto qui notabiliter ſine juſta cauſa horam meridiei prævenit, ut capite præcedente oſtendimus, graviter peccat, & qui per modicum dimidiæ horæ tempus prandio conſtitutum lege Eccleſiæ prævenit, venialiter peccaret. Quare falſa eſt Buſembai doctrina, aſſerentis abſque juſta cauſa per mediam horam tempus prandii prævenire, nullum videri peccatum. Dixi horam meridiei moralem, nam ut ex Benedicto XIV. vidimus, tempus impletionis præceptorum Eccleſiæ eſt moraliter accipiendum; quamobrem fieri poteſt, ut hora moralis ſumendæ refectionis præveniat horam aſtronomicam meridiei etiam per tempus notabile, & tunc nullum erit peccatum tempus aſtronomicum prævenire, ut contingit apud Helvetios, teſte Concina, ubi omnes Catholici refectionem ſumunt integra hora ante meridiem, quia ex recepta ac immemorabili conſuetudine illa cenſetur moraliter hora meridiei, quare & tunc ſignum campanæ datur ad ſalutationem Angelicam: qui igitur hunc horam ſine legitima cauſa notabiliter prævenit, graviter peccat; qui vero per modicum tempus, a veniali culpa non eſt immunis.

Conſectarium Secundum.

II. Non quælibet cauſa etiam legitime licitam reddit refectionis notabilem anticipationem. Poſita eſt hæc propoſitio adverſus non paucos Probabiliſtas, qui plures agglomerant cauſas legitime excuſantes, ut ipſis videtur, ab expectanda hora conſtituta. At S. Th. duas tantum aſſignat legitimæ anticipationis cauſas, nimirum 1. *neceſſitatem*, 2. *magnum gravamen*, quod obveniret prandium differenti ad horam ſtatutam; & de prima quidem ſic ſcribit hic q. 147. a. 4. ad 3. *Si immineat neceſſitas ſtatim peregrinandi, & magnas diætas faciendi, vel etiam multum laborandi, vel propter conſervationem vitæ corporalis, vel propter aliquid neceſſarium ad vitam ſpiritualem, & ſimul cum hoc non poſſint jejunia obſervari, non obligatur homo ad jejunandum ... videtur tamen in talibus recurrendum eſſe ad Superioris diſpenſationem*. De altero autem ſcribit, ut vidimus l. q. a. 7. ad 3. *Si propter infirmitatem, vel ætatem hoc eis in magnum gravamen cederet, cum eis eſſet diſpenſandum in jejunio, vel ut aliquantulum prævenirent horam*. Quamobrem ex primo capite horam prævenire licite poſſent ii, quos neceſſarium iter ſuſcipere oportet, quibus incumberent negotia poſt meridiem neceſſario tractanda, qui longam concionem habere debent, & ſimilia agere, quæ mentis attentionem poſtulant. Non vero excuſantur, qui iter minime neceſſarium ſuſcipiunt, multo minus qui recreationis cauſa vel venatum, vel piſcatum pergere volunt, nec qui hoſpites vel dimittere vel ſuſcipere debent, cum ſatis ſit illis præmaturum prandium parare ſi neceſſitas poſtulet, non vero cum ipſis ad menſam aſſidere, hoc enim eſſet humano reſpectui Eccleſiæ leges poſtponere, & ut amicis placeas Deo diſplicere. Ex altero capite legitime prævenire poſſunt horam infirmi, debiles, convaleſcentes, ſenes, qui magnum ex dilata comeſtione damnum perſentiunt, & qui niſi præveniant, nonniſi ad veſperas prandere poſſunt cum gravi incommodo, & ſimilia, quæ fuſius expendemus in ſequentibus.

Conſectarium Tertium.

III. Regulares ſive mares ſive feminæ horam conſtitutam ad refectionem jejuniorum tempore expectare tenentur. Hanc propoſitionem plurimi inficiantur Probabiliſtæ nonnulla aſſerentes privilegia Ordinibus Mendicantibus conceſſa præveniendi per horam tempus conceſſæ comeſtionis, præſertim ſi nocturnis vigiliis ad Matutinum recitandum graventur. At hæc privilegia prout a Probabiliſtis afferuntur, & inutilia ſunt, & ſaltem dubia plane & incerta. Inutilia quidem, quia paſſim docent, licere etiam abſque culpa & cauſa per horam meridiem prævenire. Audiantur benigniſſimi Salmanticenſes, qui auctoritate S. Thom. abutentes ſic ſcribunt Tract. 23. cap. 1. punct. 4. n. 83. *Hora ad jejunium ſolvendum præfixa, non eſt modo aſtronomico & mathematico computanda, ſed morali, vel ut verbis S. Thom. loquar, non ſecundum ſubtilem examinationem, ſed ſecundum groſſam exiſtimationem. Unde qui hora undecima (ideſt per integram horam) ante meridiem jejunium ſolvit, recte agit, tum quia prope meridiem ſolvit, tum quia apud fideles hæc invaluit conſuetudo*. Si igitur omnibus licet per horam tempus meridianum prævenire, non indigent ad hoc Regulares privilegio præveniendi tempus per horam, quapropter horum privilegiorum non meminerunt Salmanticenſes. Quod autem ad hanc improbabilem doctrinam fulciendam verbis abutantur S. Doctoris, quaſi *per groſ-*

groſſam exiſtimationem deſignet integram horam, patet manifeſte ex ipſo S. D. qui loquens de trium horarum ſpatio poſt meridiem, quo ſuum prandium tunc temporis differebant fideles, ſcribit: *Non eſſe magnum ſpatium ab hora ſexta, in qua communiter homines comedere ſolent, uſque ad horam nonam, quæ jejunantibus determinatur; & ideo talis taxatio temporis non multum poteſt alicui nocere, cujuſcumque conditionis exiſtat*. Proinde infert, non eſſe præfatum tempus præveniendum, niſi in magnum gravamen cederet, & tunc quidem concedit, ut liceat *aliquantulum* horam prævenire. Si ergo S. Thom. quando per tres horas a conſueto tempore refectionis differebatur prandium, docebat non licere illud prævenire niſi *aliquantulum*, & ob *magnum* gravamen; quomodo modo permitteret ut anteoccupato per tres horas tempore refectionis, liceat adhuc per horam meridiem prævenire? Profecto nemo cordatus putabit. Non ſunt igitur verba S. Thom. *per groſſam exiſtimationem* ad integram horam dilatanda, ſed ſolum ad horæ quadrantem, intra quod juxta communem exiſtimationem, & Benedicti XIV. pluriumque inſignium Eccleſiarum Præſulum judicium, morale tempus implendi Eccleſiaſtica præcepta conſtituitur. Sunt etiam ſaltem incerta & dubia; nam a Diana & aliis citatur privilegium Leonis X. a Tamburino autem Compendium Privilegiorum S. J. at Privilegium Leonis in Bullario non habetur, cætera penitus abolita ſunt, nec unquam fortaſſis extitere: quamobrem optime docet Concina, niſi hæc Privilegia oſtendantur, non eſſe admittenda, & vere ac ſancte ſcribit Natalis Alex. Reg. 13. *Gravius ceteris peccant Eccleſiaſtici, ac Religioſi viri, qui refectionis tempus diebus jejunii anticipant, quia ſecularibus hominibus & laicis, quibus exemplo eſſe debent, pravum præbent exemplum anticipandi refectionis horam ab Eccleſia præſcriptam, jejuniique ſolvendi, & remittendæ ſenſim diſciplinæ, quaſi ex auctoritate illorum, qui religioſiores jejunii Eccleſiaſtici obſervatores habentur: qui vero pietatem profitentur laici abſque ſcandalo non vident Religioſos viros ad gratias poſt prandium agendas in Eccleſia ante meridiem convenire, cum ipſi ad Miſſam audiendam concurrunt, poſtea refectionem ſumpturi*. Et ſane ſicut ex S. Auguſtino tranſcribit S. Tho. hic q. 97. a. 3. *Mos populi Dei, & inſtituta Majorum ſunt pro lege tenenda, & ſicut prævaricatores legum divinarum, ita & contemptores conſuetudinum eccleſiaſticarum coercendi ſunt*; cum jejuniorum obſervantia & ſit, & ſemper fuerit mos populi chriſtiani, & eccleſiaſtica perpetua conſuetudo, permittendum non eſt, ut commentitiis privilegiis ab eis recedant, ſed exacte cum aliis fidelibus cuſtodiant. Et revera ſaltem in noſtra Italia, nullum ſcio adeſſe Religioſorum ſive Monialium cœtum, non ex iis ſolum, qui rigidiorem profitentur Regulam, ſed & benigniorem, qui ad prandium in Quadrageſima, vel aliis per annum jejuniis hora ante meridiem menſæ aſſideant, ſed omnes meridiem expectant.

Conſectarium Quartum.

IV. Qui etiam inculpabiliter, non advertentes diem eſſe jejunii, mane comedunt, tenentur prandium in veſperas differre, ſi cibum in notabili quantitate ſumpſerint, & dilatio ipſis in magnum gravamen non cedat. Nam ſi licet & conceditur a Probabiliſtis, ut ſine gravi peccato quis pro libito veſpertinam collationem valde mane ſumat, dilato ad veſperas prandio, quia, inquiunt, hac inverſione non violatur ſubſtantia jejunii, quod violaret, ſi poſt ſumptum valde mane jentaculum, poſtea in meridie pranderet; profecto dicendum idem foret & de illo, qui ſumpta de mane notabili quantitate vellet poſtea hora meridiana prandere, violaret enim ſubſtantiam jejunii, quia brevi temporis ſpatio bis comederet: ut igitur, quantum fieri poteſt, Eccleſiaſticum ſervet jejunium, tenetur ad veſperam prandium differre. Qui vero horam comedendi prævenit ſive legitime ſive illicite, tenetur ea unica comeſtione contentus non amplius comedere niſi ſerotinam collationem ſumendo; nam ſi violavit eam partem jejunii, quæ tempus comeſtionis præfinit, aliam tenetur ſervare, quæ unicam comeſtionem permittit. Omnibus porro conceſſum eſt tanquam pium, & eccleſiaſtico jejunio conformius uſque ad veſperas jejunum manere, & ſolum tunc corpus reficere.

Conſectarium Quintum.

V. Qui dubitat num ſit mediæ noctis hora ſive pro inchoatione, ſive deſitione jejunii, debet a comeſtione abſtinere. Poſita eſt hæc doctrina adverſus benigniores Theologos, qui cenſent eſſe diſtinguendum inter diem jejunii deſinentis, & inchoantis; ſi enim, inquiunt, dubitas num urgeat mediæ noctis hora pro finiendo jejunio, comedere non potes, quia jejunium eſt in poſſeſſione, & certus es de jejunio, dubitas vero de ejus termino; at e contra ſi dubitas, num urgeat hora mediæ noctis pro inchoando jejunio, potes libere comedere, cum ſis in tuæ libertatis poſſeſſione, & incertus de lege libertatem auferente. At hæc probabiliſtica axiomata jam pluries refutavimus, & falſa eſſe oſtendimus, ſolumque in dubiis extra juſtitiæ materiam locum habere juris regulam, *in dubiis tutior pars eſt eligenda*, nec ullus poteſt ſine peccato periculo peccandi ſe exponere, ipſamque, quam jactant poſſeſſionem libertatis, eſſe ipſius quæſtionis & dubii objectum; dubitatur enim & quæritur, num qui dubitat an urgeat præceptum ſit liber ad illud violandum: non eſt ergo pro certo & tuto ſtatuendum quod in controverſiam vocatur, & dubitationis objectum conſtituit. Tenetur igitur qui dubitat prudenter dubium deponere, & moraliter certus eſſe de lege jejunii non obligante ſi comedere velit, & durante dubitatione debet a comeſtione ceſſare.

Conſectarium Sextum.

VI. Falſum eſt & ineptum aſſerere, horologia opinionem probabilem efficere, proinde juxta illorum varietatem poſſe modo unum, modo aliud eligendo jejunii tempus variare. Falſitatem hujus doctrinæ quiſque cordatus ſtatim deprehendit: nam 1. fundatur in probabiliſtico ſyſtemate, quod quam falſum, perniciosumque ſit morali & chriſtianæ doctrinæ, jam nullus eſt qui ambigat. 2. Quia cum aperte non conſtet de horologii falſita-

ſitate in tempore deſignando, prudenter credere potes ipſo deſignante, horam jejunii inſtare, proinde periculum ſubis de violando jejunio ſive naturali, ſive eccleſiaſtico. 3. Quia plura ſequerentur abſurda; quis enim poſſet eodem die & laute carnibus veſci, & ſimul jejunare, ut ſi quis audiens horologium mediam noctem complentem jejunium ſignans, jubeat ſibi cœnam parari ex carnibus, quippe quia jam jejunii tempus impletum eſt, & peracta cœna aliud audit horologium eandem mediam noctem indicans, ſe putat adhuc jejunum pro die ſequenti, in quo proinde poterit communionem ſumere, vel ſi Sacerdos ſit Miſſam celebrare. Probe novi hæc abſurda libenter a Probabiliſtis devorari, & id eſſe probabiliter conceſſum docere non verentur Diana, Dicaſtillo, & Caramuel, qui decem & octo pagellas implet & onerat in hac ridenda quæſtione pertractanda. At alii Probabiliſtæ, qui non omnem exuerunt pudorem, aperte inficiantur licitum nec probabiliter, ut Lugo, Leander, aliique, quorum doctrinam probabiliorem agnoſcit & ipſe Diana, quin tamen priori opinioni contrariæ ſuam detrahat probabilitatem. Bona igitur fide procedendum eſt, & Regula ſervanda, quam ſuperius n. 8. dedimus.

Conſectarium Septimum.

VII. Audito ſigno indicante diem jejunii inchoare, a cibo abſtinendum eſt. Hanc quoque veritatem & ipſo obvio naturali lumine compertam inficiantur Probabiliſtæ docentes licere 1. audito primo horologii pulſu comeſtionem protrahere uſque ad finem ictuum indicantium horam, quod tolerandum eſt, cum de re minima agatur, & tempus non mathematice ſit dimetiendum, ſed moraliter. 2. Docent, qui cœnam inchoavit, poſſe etiam audito ſigno jam mediæ noctis elapſæ uſque ad cœnæ complementum comeſtionem continuare, cum ſit in poſſeſſione complendæ comeſtionis, ſicut qui litem inchoavit, jus habet ad eam uſque ad judicium complendam, licet delegati Judicis poteſtas ac juriſdictio ceſſaverit. Obſiſtunt tamen & jure merito alii etiam benigniores Probabiliſtæ Sanchez, Trullenchius, Caſtropalao, Leander, aliique animadvertentes, cœnam protrahentem poſt completum mediæ noctis ſignum jam comedere carnes in die jejunii, quod vetitum eſt ab Eccleſia, & litigantibus conceſſum litem proſequi uſque ad finem, ita ſtatuentibus Principum & juris decretis, at nunquam conceſſum ab Eccleſia comeſtionem producere & compiere jejunii die. 3. Conceſſum in ultima Bacchanalium nocte cœnam poſt mediam noctem protrahere iis, qui theatris, choreis, ludis, ſaltationibus vacant, quia, inquiunt, licet dies cinerum phyſice incipiat in puncto mediæ noctis, ſicut ceteri dies, tamen moraliter non cenſetur incipere niſi poſt mediam noctem ex invecta conſuetudine jam vigente protrahendi ſaltationes, ludos, cœnam pene uſque ad auroram, & præſumendum eſt ad vitandam violationem quadrageſimalis jejunii ſtatim in ejus exordio, benignam Matrem Eccleſiam concedere, ut tempus ſeu dies jejunii tardius inchoetur. At hæc monſtra ſunt & portenta, quæ mirabundus Theophilus Raynaudus & ſtomachatus ſic objurgat Paſqualigum hujus doctrinæ auctorem & patronum de Roſ. Med. cap. 7. pag. 485. Tom. 10. *Quid dicam ad hujuſmodi ratiocinationem adeo rationis vacuam, & male materiatam? Dignum eſt patella operculum diſcurſus, quo hic Bacchanalium advocatus indulgentiam ſaltatoribus ab ſe conceſſam ſtabilit .... Sic paratur fama ingenii, & literariis mercibus conciliatur vendibilitas per intextas iis opiniones benignas*; quæ & ipſos benigniores Probabiliſtas ad iracundiam provocant, qui eas explodunt & rejiciunt ceu falſas, improbabiles, pœnitentiæ, & pietati inimicas. Quis enim prudens affirmare, immo ſuſpicari poterit, pravam & iniquam conſuetudinem inſumendi integram noctem in ludis, choreis, ſpectaculis, ſaltationibus prævalere poſſe, & legem ſanctiſſimi jejunii pervertere? Quis S. Matrem Eccleſiam velle huic perverſæ conſuetudini, ſeu potius profano abuſui favere, tempus violandi jejunium protrahendo, cum id potius deteſtetur, & damnet? Quis denique non advertit, immo contrarium ſentire Eccleſiam, quæ jubet circa mediam noctem campanæ pulſu diuturniore moneri fideles ut a crapulis, ludis, oblectationibus tandem deſiſtentes, ſacrum quadrageſimale jejunium revereantur? Nonne hiſce quæſtionibus portentoſis, falſis, ineptis Hæreticorum ſannis, & ludibrio jejunium Catholicæ Eccleſiæ exponitur?

CAPUT UNDECIMUM.

De veſpertina refectiuncula.

DOCTRINA.

I. *Licita eſt veſpertina refectiuncula.*
II. *Qualitas ciborum in ea conceſſa.*
III. *Non conceſſus uſus ovorum caſei & lactis.*
IV. *Nec genera ciborum, quæ ad nutritionem conferunt.*
V. *De quantitate cibi in ea conceſſi.*

I. Uſque ad decimum ſeculum fideles unica refectione contenti ſub veſperas, totam diem jejuni tranſigebant. Circa dimidium decimi ſeculi, teſte Raterio Epiſcopo Veronenſi, ſaltem in Italia mos incepit ſolvendi jejunium ad horam nonam, ideſt tertiam poſt meridiem, & in aliis regionibus fortaſſis tardius. At tertiodecimo ſeculo communiter factum eſt hora nona cunctis chriſtianis populis tempus comeſtioni præſtitutum, & hæc quidem, ut alibi diximus, ſolum in quadrageſimali jejunio mutatio contigit, nam in ceteris per annum jejuniis cibus ſemper hora nona ſumebatur. Ex hac comeſtionis præoccupatione factum eſt, ut fideles priuſquam cubitum pergerent, indigerent potu, quo cibum ante ſumptum diluerent, & ad concoctionem diſponerent, unde cœpit collatiunculæ mos; in qua tamen non niſi potus ſumebatur, & ſi forte aliqui electuaria, ut teſtatur S. Th. potui addebant, hæc nec ſumebantur ab omnibus, nec ad cibum, ſed ad digeſtionem ciborum per modum medicinæ, unde, ut dicit S. Th. in IV. diſt. 15. q. 3. a. 4. q. 1. in cor. *nec loco manducationis ſumi conſueverunt*. At contracta hora prandii ad meridiem a potu tranſitus factus eſt ad cibum in refectiuncula potui adjungen-

gen-

gendum. Et revera cibi ſumptio in collatiuncula permiſſa modo eſt ab Eccleſia, ut patet tum ex Actibus Eccleſiæ Mediolan., tum in Regula Clericorum Regularium, ubi ſtatuitur part. 2. cap. 3. *jejuniorum tempore ad ſerotinam cœnulam ſimul* accedent: cibum *ſedentes ſumant*. Hæc tamen repetita comeſtio licet jejunio in ſe ſpectato adverſari videatur, non aufert tamen ſubſtantiam jejunii Eccleſiaſtici, quod juxta diſciplinæ Eccleſiaſticæ regulas mutationem aliquam admittere poteſt, ut revera admiſit tum in horæ comeſtionis varietate, tum in hujus ſecundæ refectiunculæ permiſſione, per quam jejunii abſolute inſpecti rigor eſt imminutus. Quamobrem non de conceſſa refectiuncula differendum eſt, quæ licet (ut ſcribit Azorius) „ cœperit cauſa ſomni accipiendi, & idcirco etiam indigentiæ titulo, more tamen & conſuetudine introducta eſt, ut ea abſolute & ſimpliciter utamur "; ſed de quantitate & qualitate ciborum in ea ſumenda.

II. Et primo quidem quoad qualitatem, tempore S. Antonini, ideſt circa dimidium ſeculi XIII. nonniſi herbas & fructus abſque pane ſumere licitum erat, ſic enim ſcribit P. II. tit. *6*. cap. *2*. §. *9*. „ Cum communis uſus chriſtianorum ſit facere collationem de ſero, aliquid parum ſumere cum potu ſine alia conſideratione, quamvis non intendant ſumere per modum medicinæ, ne ſcilicet vinum noceat, ſed innitantur conſuetudini, quæ ea ratione videtur introducta, pic eſt interpretandum factum eorum & excuſandum, niſi ſumerent in quantitate notabili, vel de pluribus generibus fructuum, vel ſtudioſe ad nutriendum, & quia *panis* eſt principalis cibus ordinatus ad nutriendum, *minus* congruum videtur *panem* ſumere. Sumere autem *buccellam panis* frangit jejunium ", intellige quoad qualitatem, non vero quoad quantitatem. Hæc tamen rigidior S. Præſulis doctrina non omnibus etiam ſeverioribus Theologis placuit, hinc Sylveſter licet doctrinæ S. Antonini ſubſcribat, addit tamen „ quia circa hoc legem aliam præter conſuetudinem non habemus; dico, quod ubi eſt conſuetudo, licite ſumitur panis; ſi aliud non habetur (nimirum herbæ vel fructus) vel ſi habetur, illud ſtomacho nocet ". Cardinalis quoque Cajetanus idem confirmat 2. 2. q. 147. a. *6*. ſcribens: „ Deferendum eſt conſuetudini loci, ſcilicet ubi non conſuevit ſumi panis, non ſumatur ſine rationabili cauſa, puta quia fructus nocerent, aut non poſſunt conteri dentibus. Doctores deinde etiam benigniores ſolum eam qualitatem ciborum concedunt, qui ſumi ſolent ante vel poſt prandium. Sic ſcribit Azorius p. p. lib. 7. cap. 8. q. *9*. „ In refectiuncula veſpertina ſolum edi poſſunt, quæ ante vel poſt prandium ſumi ſolent, quales ſunt fructus arborum, herbæ, & alii quidam fructus leviores ſumi ſoliti, ea tantum ratione, ne potus ſtomacho officiat; ut proinde ſit corruptela ſi cibi ſumantur, qui potiſſimum ad nutriendum valeant ". Reginaldus Tom. 1. lib. 4. diſp. 14. dub. 10. „ In refectiuncula ſerotina ſolum edi poſſunt quæ ante vel poſt prandium, aut cœnam alias ſumi ſolent, qualia ſunt electuaria, fructus arborum, puta ficus, uvæ, nuces, pyra, poma, herbæ &c. Si enim ſecus fiet, ideſt ſumantur alii cibi, & qui valent potiſſimum ad nutriendum, non erit refectiuncula, ſed jejunium ſolvetur ". Vivaldus in Candel. aureo part. ult. cap. 11. n. 25. „ In refectiuncula comedi poteſt fruſtulum panis cum pyro, pomove, cum una, vel paucis ficubus, nucibus, vel his ſimilia ". Sylvius 2. 2. q. 147. art. *6*. quæſt. 2. „ Conſuetudini ſtandum eſt quantum ad qualitatem ejus, quod pro collatione ſumitur. Modicum panis accipi poteſt, vel ſeorſum, vel una cum fructibus, herbis, aliiſque cibis levioribus, cujuſmodi ſunt ficus, uvæ, nuces, poma, vel alia ex ſaccaro condita ".

III. Minime conceſſum eſt in collatione ſumere ova, caſeum, lac & ſimilia, tum quia hoc ciborum genus maxime ad nutritionem confert, & nulla unquam conſuetudine invectum eſt, ut ex illis refectiuncula inſtruatur. Quamobrem Clemens XIII. expreſſe vetuit, ut quibus conceſſum eſt lactariis veſci in Quadrageſima, & aliis jejuniis, in nonniſi unica comeſtione illis veſcantur. Immo ita ſentit etiam benigniſſimus Probabiliſta Diana Tom. 4. coord. Tract. *6*. Reſol. 11*6*. ſcribens: „ Aſſero, in dicta collatione ſub onere peccati mortalis quantitatem licitam non poſſe ſumi in piſcibus, ovis, & aliis lacticiniis, ſive cibis ſubſtantialibus in cœna manducari ſolitis. Et ratio eſt manifeſta, quia, ut dictum eſt, collatio eſt licita propter conſuetudinem: ſed conſuetudo, quæ introduxit dictam collationem, non ſolum præſcripſit quantitatem, ſed qualitatem ciborum; nunquam vero per conſuetudinem introducti ſunt cibi, qui communiter ordinantur ad ſuſtentationem, ut piſces, ova, legumina &c. ergo talia manducare illicitum, & peccatum erit ". Et ipſe benigniſſimus Tamburinus non eſt veritus affirmare „ ova adeo eſſe jejunio infenſa, ut vix unquam invenias, qui videns fidelem veſpere ova comedentem, judicet eum jejunare ".

IV. Etiam ex benignioribus Caſuiſtis non licet in refectiuncula comedere piſces, legumina, aliaque ciborum genera, quæ ad nutritionem maxime conferunt, licet in parva quantitate. Azorii & Reginaldi ſuperius dicta attulimus, illis addimus benigniſſimum Leandrum Tr. 5. diſq. 4. q. 41. ſcribentem: „ Tanquam certum mihi reſpondeo, quod in collatione non liceat uti piſcibus recentibus, 1. quia conſuetudo omnium tam doctorum quam vulgarium hominum uſque ad hæc noſtra tempora oppoſitum tenuit, ut conſtat; ergo illam excedere non erit licitum, ſicut non eſt licitum legem excedere. 2. Quia collatio propter conſuetudinem dumtaxat eſt licita, ſed ſic eſt, quod nunquam ſint introducti pro collatione piſces præcipue recentes, ergo illos manducare illicitum erit. 3. Quia ſic tenent communiter Doctores ". Fagundez de Præcept. Eccl. Tr. 4. lib. 1. cap. 4. n. 8. „ Conſuetudine ubique receptum eſt, ut in refectiunculis ſoli fructus cum modico panis capiantur, & hanc conſuetudinem excedere non eſt licitum. Et ſi aliqui nonnihil piſcis adhibere ſoleant, id quidem *per corruptelam* faciunt, non per conſuetudinem legitimam; communis conſuetudo eſt, ut fructus modici, & modicum panis in collatione adhibeatur, non piſciculi parvi, nec tantillum magni piſcis, non enim ſolum quantitas materiæ, ſed materia pro-

„ hibetur “. Joſeph Angelus de jejunio q. 9. art. 2. dub. 4. „ In collatione ſerotina non illa ſumantur, quæ per ſe ad nutriendum ordinantur, quales cibi ſunt piſces, ova &c. nam „ in his quamquam ſimilis quantitas non violaret jejunium, ratione tamen qualitatis violaret “. Petrus Ledeſma in Summa Tract. 17. To. 2. cap. 2. Diff. 5. Concl. 4. „ Quiſque ſumere „ in collatione poteſt quartam partem panis, tres „ aut quatuor oleas, & parum electuarii, aut quid „ ſimile .... Nequeunt in collatione comedi ova, „ aut alia id genus, quæ manducantur in cœna “. Natalis Alex. de jejunio Reg. 12. „ Quod ſpectat „ ad qualitatem ciborum, conſuetudo inter pios „ obſervata pro regula ſumi etiam poteſt, & cum „ modico panis fructus aliqui ſumi, vel herbæ, „ aliique cibi leviores; non piſciculi etiam parvi, „ non legumina, non butyrum, non lac, non „ juſcula ex amygdalarum cremore, aut leguminibus, & ſimilia “. Noviſſime idem docent Antoine, Cuniliati, & Boranga, ille quidem in Append. de Jejunio Eccleſ. quæſt. 3. dicens: „ Quoad qualitatem prohibentur ii cibi, qui valde „ nutriunt, qualia ſunt ova, piſces, legumina cocta . . . Nam cum lex jejunii unicam refectionem permittat, inductaque ſit conſuetudine cœnula, in hac iis ſolum cibis licet uti, qui ipſa „ conſuetudine ſunt approbati, quales ſunt leviores, ut fructus & pro more regionis parum caſei “. Quæ tamen poſtrema verba ſunt corrigenda, cum caſeo veſci & Bened. XIV. & Clemens XIII. expreſſe vetuerint. Alter vero Tr. 12. cap. 1. §. 1. n. 7. ſcribit: „ Ab ipſa (cœnula) „ juxta Doctores graves & probos excludendus eſt „ eſus piſcium, & pulmentorum, & ubi conceditur indultum pro lacticiniis, excludendus eſt uſus ovorum, caſei, & ſimilium, tum quia hujuſmodi ſunt vere cibi ad nutriendum producti, „ tum quia eſt contra conſuetudinem timoratorum “. Tertius vero exſcribit verba Antoine: „ Quoad qualitatem ciborum prohibentur cibi qui „ valde nutriunt, cujuſmodi ſunt ova, piſces, legumina cocta, nam coctio reddit materiam nutritioni aptiorem, ita ut corruptela ſit, ait Azorius, ſi ſumantur legumina & piſces “. Certa itaque, vera & ſola probabilis eſt habenda hæc doctrina, cum in ea conveniant & benignioris & rigidioris doctrinæ Auctores tum veteres tum recentes. Quibus addi poteſt & doctrina Benedicti XIV. in ſua ad Archiepiſcopum Compoſtellanum Epiſtola docentis: Illum eſſe uſurpandum a diſpenſatis in collatione cibum, quibus utuntur homines *jejunantes rectæ meticuloſæ conſcientiæ*. Porro manifeſte apparet, hujuſce generis Chriſtianos ſibi religioni vertere in refectiuncula comedere cibos ad nutriendum ordinatos, ſed tantum veſci xerophagiis, herbis, fructibus &c.

V. Quoad quantitatem vero tanquam certam ſtatuo S. Thom. doctrinam hic art. 6. ad 2., quod quantitas cibi non poteſt eadem omnibus taxari propter diverſas corporum complexiones; attamen cum non agatur de corpore nutriendo, ſed leviter refocillando, parva & tenuis ſit oportet cibi quantitas in refectiuncula ſumenda. S. Carolus eam ad unciam cum dimidio coarctavit, ſtatuens: *Semel tantum in die poſt meridiem cibum capiant. Quod ſi aliquid alicui amplius opus erit, veſperi panis unciam cum dimidia, & vini poculum tantum capere liceat*. Idem ſentit & Jacobus de Graſſis, qui tamen aliquantulum S. Caroli rigorem temperavit ſcribens 1. P. Deciſ. lib. 2. cap. 36. n. 25. *Dicta collatio* fieri poteſt, *vel parum fructuum, vel ficuum, vel panis ſolius v. g. duarum unciarum, vel utriuſque, juxta morem regionis ſumendo*. Rigida nimium fortaſſis videri poterit hæc doctrina; at certe laxæ ſunt oppoſitæ plurium Probabiliſtarum ſententiæ docentium, ſeptem vel octo uncias cibi ſumi poſſe in veſpertina collatione, quam doctrinam omnibus placere & gratam eſſe lætabundus gloriatur Diana ſcribens: *Cum quantitatem unciarum octo in dicta collatione licitam eſſe ſtatutum ſit, in hoc puncto non multos habebimus adverſarios, quia talem quantitatem ab omnibus cum acclamatione & brachiis expanſis ſuſtinendam eſſe video*. Cui laxitati aliam addit Jo. Henriquez ab eodem Diana citatus, qui animadvertit, licere octo uncias ſumere ex cibis aridis, ſed ex humentibus etiam duodecim uncias concedit, ſcribens: „ Octo unciarum quantitas pro refectiuncula non intelligenda eſt de cibis humidioribus, puta uvis, prunis recentibus, & ſimilibus, quandoquidem duodecim harum rerum „ humidarum unciæ æquivalent octo unciis fructuum exſiccatorum, eapropter major humidi „ quantitas æquivalet minori quantitati rei exſiccatæ. Quod ſi hiſce octo unciis alias binas addas, non ſtatim peccati lethalis reus eris habendus, ſed tantum venialis, ut docet Paſqualigus Deciſ. 105. citans Thomam Sanchez univerſim ſtatuentem, quod licet aliquantulo major juſto ſit collatio, non ſtatim eſt peccatum „ mortale, niſi ſit notabilis exceſſus “. Sunt & benigniores Theologi, qui quartam cœnæ partem in veſpertina collatiuncula ſumi poſſe concedunt, quam doctrinam Filliucius aſſerit in celebri Theologorum Academia adprobatam fuiſſe, & Segnerius in ſua Confeſſarii Inſtructione tanquam probabilem, & in praxi ſervandam tradidit. Hujus doctrinæ non aliam affert probationem, niſi quia in ceteris rebus quarta pars cenſetur modica, ut in omiſſione Miſſæ, horæ Canonicæ, & in ipſo jure quarta pars modica reputatur. Ab iſtis igitur laxitatibus recedendo, & nimium emolliendo rigorem, cenſerem communiter quatuor uncias non quidem ſolius panis, quippe qui nimium nutrit, ſed partim panis, partim fructuum, herbarum, ficuum, amygdalarum, aliorumque ſive aridorum, ſive humidorum fructuum ſumi poſſe in ſerotina collatiuncula, & moveor auctoritate Benedicti XIV. ſtatuentis, collatiunculam eſſe dirigendam juxta viros rectæ & meticuloſæ conſcientiæ. Porro, ut teſtatur Molſeſius in Summa tract. 10. *viri timorati non excedunt tres vel quatuor uncias*. Et ſane hæc quantitas ſaltem in pluribus ſufficit & ad refocillandum corpus, ad ſomnum conciliandum, & jejunii rigorem non multum emollit. Quid quod & Paulus Zachias Romanus Medicus confirmat lib. 5. tr. 1. §. 9. n. 16.: „ Quantitas cibi in jentaculo aſſumendi ne jejunium frangatur tam reſpectu ſitis, „ quam ſomni, & conſuetudinis reſtringenda eſt „ ad modicum quid, quod uncias duas, aut tres „ ad ſummum non pertranſeat “. Quod ſi quis aliqua peculiari de cauſa majori indiget cibo,

pium

pium conſulat & doctum Confeſſarium, ejuſque ſententiæ acquieſcat.

CAPUT DUODECIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Falſa Probabiliſtarum doctrina refellitur.*
II. *Num licitus in ſerotina collatiuncula eſus piſcium.*
III. *Num cibi cocti comedendi.*
IV. *Num amplior refectio in ſero ſit aliquibus Perſonarum cœtibus indulgenda.*
V. *Num aliis titulis augeri poſſit collatio.*

Conſectarium Primum.

I. FAlſa & laxa eſt doctrina plurium Probabiliſtarum docentium in ſerotina collatiuncula qualitatis ciborum nullam eſſe habendam rationem. Ita docet Bonacina diſp. ult. punct. 3. nu. 3. ſcribens: „ Obſerva tamen in ſecunda refectiuncula „ non ita ſtricte prohiberi cibi qualitatem, ſicut „ interdicitur quantitas. Quamvis enim communiori uſu receptum ſit, ut in ſecunda refectione ii ſumantur cibi, quibus in die jejunii veſcimur ante vel poſt prandium, ut ſunt uvæ, „ nuces, poma, vel alia ex ſaccaro, aut melle „ confecta, licite tamen poteſt ſumi juſculum „ modo non ſit ex coctis cibis, qui tempore jejunii interdicuntur. Poteſt etiam comedi piſciculus aut exigua pars piſcis majoris, immo „ multæ aliæ res in eadem refectiuncula deguſtari poſſunt “. Sed laxius Sporerius ſcribit Append. ad 3. Præcept. Decal. ſect. 2. nu. 32. „ Spectata moderna conſuetudine, præſertim in noſtra Germania, jam diu tolerata, & plane invaleſcente cenſeo non tam omnia prædicta *liciſſime* abſumi in collatione, ſed etiam omnino „ probabilem & tutam eſſe ſententiam oppoſitam, „ nimirum in collatione veſpertina jejunii *non eſſe attendendam qualitatem ciborum*, *ſed quantitatem tantum*, adeo ut ex omnibus cibis, qui „ in die jejunii licite poſſunt ſumi in prandio, „ etiam piſcibus, leguminibus, placentis, ovis, „ lacticiniis &c. in quantitate modica & determinata, etiam licere ſumere in cœna “. In confirmationem hujus ſuæ doctrinæ fundatæ in *moderna conſuetudine*, & *invaleſcente* citat Cajetanum, qui floruit duobus ſeculis prius quam ſcriberet Sporerius, proinde falſo, licet ſcribat Cajetanus in Sum. V. *Jejunium* cap. 1. *Non referre quid quis in ſerotino jentaculo ſumat*, *ſi modum non excedat*, cum ſolum hic Auctor loquatur de controverſia ſuo tempore vigente; num videlicet in collatione veſpertina liceret panem guſtare, vel ſolum fructus, & herbas, aliquibus has poſteriores concedentibus, priorem negantibus; at Cajetanus cenſet, & fructus & herbas, & etiam panem ſumi poſſe, dummodo modum non excedas; & ad hoc diriguntur laudata verba, *Non referre quid quis in ſerotino jentaculo ſumat*. Citat etiam Marchantium ſcribentem: „ Reſpondeo in collatiuncula veſpertina de qualitate cibi non eſſe altercandum, ſed de quantitate dumtaxat, *fundor*, „ quia collatiuncula illa tolerata vel permiſſa eſt „ ad aliquam confortationem naturæ propter infirmitatem humanam, quid igitur refert, quo „ cibo confortatio fiat? modo non excedatur, & „ cibus abſtinentiæ jejunii ſit accommodatus . . . „ ideo cenſeo qualitatem cibi (modo ex prohibitis „ in diebus jejuniorum non ſit) collationem non „ vitiare, ſi in quantitate non excedatur “. At quam falſa ſit hæc doctrina Sporerii, & aliorum, patet manifeſte tum ex iis, quæ diximus cap. præced., tum ex falſitate rationum a Sporerio adductarum. Nam 1. falſo citat Cajetanum, ut diximus. 2. Falſo citat Bonacinam, qui minime in collatiuncula ova concedit, & de cujus doctrina ſic ſcribit Diana prṣter morem iraſcens in Auctores benignioris ſententiæ: „ Scripſi hæc ad comprimendam audaciam aliquorum, qui ex auctoritate Bonacinæ „ contrariam ſententiam in praxi conſulere audent, quæ quidem ſententia non eſt *probabilis*, „ *ſed falſa*: quia eſt deſtituta rationibus, & eſt „ contra communem, ut viſum eſt “. Conſuetudinem modernam & invaleſcentem adducit, de qua conſuetudine vel ipſe eſt teſtis, vel Auctor; ſi teſtis, falſum eſt ejus teſtimonium, nam hanc conſuetudinem negat Laymanus & ipſe Germanus & propior Cajetano ætati Sporerii, qui ex Azorio ſcribit: „ Corruptelam eſſe, ſi ii cibi ſumantur, „ qui potiſſimum ad nutriendum valent, qualia „ ſunt legumina & piſces “. Quamobrem de ipſo conqueritur Sporerius ſcribens: „ Miror P. Paulum Layman alias tam bonum Germanum in „ hac *ſola* materia Patriotis ſuis fuiſſe tam auſterum “. Sed nihil profunt Sporerii querimoniæ, nam ex Laymano certo conſtat, nec jactatam conſuetudinem in Germania viguiſſe, & ejus doctrinam tanquam corruptelam inducentem, eſſe a Laymano rejectam. 3. Citat Marchantium pariter Germanum, qui de conſuetudine verbum non habens ſolum *fundatur* in falſa ratione; nam certum eſt, ſemper in Eccleſia Dei viguiſſe conſuetudinem, ut delectio ciborum adhiberetur in ſerotina collatione, nec ſumerentur in ea cibi ad nutritionem ordinati, ut teſtatur Fagundez de Præc. Eccl. tract. 4. lib. 1. cap. 4. num. 18. ſcribens: „ Conſuetudine ubique receptum eſt, ut in refectiuncula ſoli fructus cum modico panis capiantur. Et ſi aliqui nonnihil piſcis adhibere ſoleant, id quidem per corruptelam faciunt, non „ *per conſuetudinem legitimam*; communis enim „ conſuetudo eſt, ut fructus modici modicum panis adhibeatur „. Vel denique Sporerius laudatæ conſuetudinis eſt Auctor, & ejus auctoritatem rejicimur, dicimuſque, ipſum poſſe quidem corruptelam benigne defendere, at in legitimam conſuetudinem mutare omnino non poſſe. Et revera ſi liceret in ſerotina collatiuncula octo uncias ſolidioris cibi ſumere, profecto refectiuncula in cœnam mutaretur; pauci enim ſunt præſertim ex plebe & populo, qui in cœna dimidia libra ſolidioris cibi, ſeu unciis ſex cum duabus panis unciis contenti non ſint.

Conſectarium Secundum.

II. Licitus non eſt in ſerotina collatiuncula eſus piſcium parvorum & recentium, nec portionis piſcium majorum ad menſuram jejunii, immo nec tutum, nec certum eſt, licere veſci piſciculis vel ſale, vel fumo exſiccatis. Huic doctrinæ ad-

adverſantur non Probabiliſtæ ſolum, ſed & nonnulli Probabilioriſtæ etiam ex illorum numero, qui adverſus laxitatem & Chriſtianæ Ethicæ corruptelam declamant, cujuſmodi eſt Millante, qui Exercit. 23. in propoſit. damnatas ab Alex. VII. quærit, num in ſerotina refectiuncula parvi piſciculi, iique recentes, & minime ſale conditi poſſint indulgeri, reſpondet: „ Nec ſcrupuloſus quidem Theologus inficiari audet, præſertim quia „ & viri prudentes & docti, immo & Regularium „ Communitates eiſdem veſci etiam in antepaſchali „ jejunio conſueverunt “. Et poſtea addit: „ Ut „ ingenue meam hac in re proferam ſententiam, „ attenta præſenti diſciplina *ſine ullo ſcrupulo* poſ„ ſe etiam magnos piſces in eadem quantitate per„ mitti exiſtimo . . . . Unde ſicut hodie in pran„ dio licet grandes piſces comedere, licet pariter „ in cœnula cum debito moderamine manduca„ re “. At laxitatem hujus doctrinæ oſtendunt & benigniores Probabiliſtæ Diana, & Leander, cujus verba ſuperius attulimus, & ipſa naturalis ratio oſtendit; in jejunio enim non niſi unica conceditur ad nutritionem comeſtio, non ſunt igitur in cœnula conceſſi cibi ad nutriendum ordinati, in quorum numero profecto recenſentur piſces recentes tum parvi tum magni, & declaravit Pontifex Bened. XIV. cum juſſit, in collatiuncula iis tantum utendum cibis, quibus veſcuntur viri rectæ meticuloſæ conſcientiæ. At, inquit Millante, piſces ſaltem parvi ſumuntur in refectiuncula etiam a Regularium Communitatibus. Verum hoc in noſtra præſertim Italia falſum omnino puto, & certe, ut ipſe fatetur, in Religionibus reformatis, quæ æmulantur chariſmata meliora, non niſi xerophagia in ſerotina collatione ſumuntur: quo igitur privilegio Religiones non reformatæ, nec meliora chariſmata æmulari tenentur, & piſcibus veſci poſſunt? hoc ne concedit Regula? At quis hoc dicet? An licebit in ejuſdem Religionis domibus, in aliis quidem veſci piſcibus, in aliis vero ſola xerophagia uti? Non immerito itaque Ghezius in ſuis Dialogis de quodam rigidiore Probabilioriſta lepide narrat, in veſpertina collatiuncula ruri apud Nobilem habita non levem Storionis portionem liguriviſſe, cum Theologus iſte Probabilioriſta & rigidioris Moralis vindex ſex uncias cum duabus panis concedat, ſcribit enim, *ut igitur cœnula iſta innoxia ſit, debet eſſe modica, ita ut nimirum octo unciarum pondus haud excedat quantitas illa, quæ pro refectione ſumitur: ita quidem univerſi qua pietate, qua doctrina pollentes docent, & ad praxim reducunt*; immo addit, ſi hi viri *pietate & doctrina pollentes* ſint robuſtioris habitus, & majori indigeant cibo, ſex unciis Storionis binas alias Trutæ, Cyprini, Rhombi addere poſſunt, ſubdit ſiquidem, dixi ordinarie, *quia juſta ex cauſa poterit eſſe majoris ponderis, quando videlicet aliquis magis eget nutrimento*; quaſi cœnula inſtituta ſit non ad aliqualem refocillationem, ſed ad nutritionem. Profecto, hæc a Theologo Probabiliſtarum laxitates deplorante, deteſtante, & corrigente, monſtra videntur, & portenta. Quoad alteram vero partem doctrinæ, quæ piſces concedit fumo ſiccatos, vel ſale & aceto maceratos, eam improbant certe etiam benigniores Caſuiſtæ. Leander tr. 5. diſt. 4. q. 42. ſcribit: „ An ſaltem liceat in collatione uti piſci„ culis fumo ſiccatis, ſaleque conditis . . . . ut „ mihi certum reſpondeo non poſſe, quia & ra„ tio, & uſus virorum prudentium & timoratæ „ conſcientiæ ad contrarium tenendum urget, „ ut conſtat, cum ſit omnino contrarius “. Salmanticenſes tract. 24. cap. 2. punct. 3. nu. 8. ſcribunt: „ Communis ſententia docet, non eſſe ma„ teriam collationis piſciculos parvos, ſive recen„ tes ſint, ſive fumo ſiccati, quia cum collatio „ ſerotina conſuetudine ſit introducta, etiam con„ ſuetudini ſtandum eſt circa cibos, qui ejus ma„ teriam eſſe poſſunt; ſed nullibi eſt conſuetudo „ introducta ſumendi in ea piſciculos parvulos, ut „ teſtantur Villalobos, Azorius, Palao, Fagun„ dez, Diana, ergo eos ſumere non licet. Ul„ terius piſces ex ſe ordinati ſunt ad nutriendum, „ & ſuſtentandam naturam, ergo eis non licet uti „ in collatione ſerotina “. Ex qua ratione manifeſte apparet, certum eſſe & exploratum, etiam penes benigniores Probabiliſtas, cœnulam non concedi ad nutritionem & ſuſtentationem, ſed ad meram refocillationem: quamobrem monſtrum ſit a rigidiore Probabilioriſta concedi viris, qua doctrina, qua pietate pollentibus, & nutritione copioſiore indigentibus, non ſolum piſces parvos, & ſiccatos, vel ſalitos, ſed & recentes, & magnos, & delicatiores uſque ad quantitatem decem unciarum, & quidem ex hodierna diſciplina, quod Summi Pontifices Bened. XIV., & Clemens XIII. non ſatis lacrymis deflendum dicunt, & cujus abuſus deplorant, reprobant, & pro viribus corrigere ſtudent & emendare. Non auderem tamen lethalis peccati reum pronuntiare, qui aliquibus piſciculis, vel ſalitis, vel fumo exſiccatis, puta ſardis, ſardinis, ſarachis, vel parte halæculæ, ſeu haringæ in collatiuncula veſceretur, licet quoad qualitatem cibi leviter delinqueret, & facile foret ab hiſce piſciculis exſiccatis vel ſalitis ad recentes gradum facere: quamobrem nec permittendi ſunt cancri, oſtreæ camerones, vel conchæ ſive rotundæ ſive oblongæ ſive ſtriatæ, quia licet ſint cruſtata, ſunt tamen vere piſces recentes, qui non leviter nutriunt. In maritimis tamen litoribus, ubi incolis deſunt fructus ſive aridi, ſive recentes illis permitti poſſunt titulo neceſſitatis, quæ legibus vix ſubjicitur.

Conſectarium Tertium.

III. Non conceduntur in collatiuncula cibi cocti præter olera & herbas, proinde non licet veſci pulmentis, & leguminibus, fabis, piſis, lente, cicere, orizis, nec pane cocto & oleo & ſale condito, qui papparium dicitur, niſi infirmitatis, vel ætatis poſtulet neceſſitas. Nam certum & experientia compertum eſt, legumina hæc quam maxime nutrire, ut patet in ruſticis & plebeiis, qui hiſce ſatiantur, & nutriuntur, addito ſolum pane vel ex tritico, vel ex aliis granis: jejunium autem quod de ſe nutritivum eſt in ſecunda refectione recuſat; & legumina cocta, ut optime animadvertunt Salmanticenſes, *cibi ſunt ad nutriendum ordinati*, & licet panem admittant, notant tamen præfati Auctores, ideo concedi, „ quia licet panis ſit „ nutritivus, eſt tamen cibus communis, & neceſ„ ſarius, ut alii cibi & potus non officiant ſtoma„ cho, & quod ſine illo nec piſces nec carnes

„ pro-

„ prodeſſent ſaluti “. Nec inferas parum referre, num panis in ſe ſumatur in cibum, vel aqua & ſale & oleo conditus, dummodo quantitate non excedas, licere proinde de ſe & abſolute papparium in refectiuncula comedere; nam licet hæc in ſe & phyſice ſpectata idem videantur, moraliter tamen, & in ordine ad nutritionem valde differunt; experientia enim conſtat, panem de ſe ſumptum & ſeparatum longe minus nutrire ipſo pane per iteratam coctionem & olei, ſalis, & aquæ mixtionem compoſito, ut apparet in puellis & infantibus, qui ab uberibus amoti hujuſmodi pappario mirifice aluntur, creſcunt, pingueſiunt, ſenili tamen ætati & languidiori ſtomacho in tenui quantitate concedi poteſt.

Conſectarium Quartum.

IV. Non conſtat prudenter de conſuetudine invecta abundantioris ſumendæ collatiunculæ in vigilia Nativitatis, & Sabbato ſancto. Inter recentiores Theologos plurimi cenſent, conceſſam abundantiorem comeſtionem in refectiunculis ſumendis præfatis diebus, quibus & aliqui addunt feriam v. in Cœna Domini, pervigilium Dominicæ Pentecoſtes, & S. Jo. Baptiſtæ, in quibus duplo, vel etiam triplo majorem licitam dicunt cibi quantitatem, immo Sanchezius fructus & confervas concedit uſque ad ſatietatem, quæ doctrina certe falſa eſt & rejicienda, omnem enim aufert jejunii obſervantiam, & eam rejiciunt jure Salmanticenſes. Quoad conſuetudinem vero, quam jactant, eam non obtinere in vigiliis Reſurrectionis & S. Jo. Baptiſtæ, nec in feria v. in Cœna Domini apud Hiſpanos teſtantur Salmanticenſes; in Italia certum eſt nondum invectam. Solum aliqua poteſt eſſe ſuſpicio hujus conſuetudinis in pervigilio Nativitatis Domini, quam confirmare conantur Salmanticenſes tum pluribus allatis teſtimoniis, tum exemplo Prælatorum, qui non ſolum vident & conſentiunt, ſed & ipſi in dicto perviglio *Menſas* inſtruunt *opulentis collationibus fructuum, & rerum ex ſaccaro confectarum*, tum quia antiquitus omnes in Eccleſia ea nocte vigilabant, & divinis Officiis intererant, tum ob excellentiam Feſti, in quo & carnes conceduntur ſi feria VI. incidat. At hæc argumenta firma ſatis non videntur. Nam in Italiæ præcipuis urbibus potius viget conſuetudo differendi refectionem in veſperas, & ſumendi collatiunculam circa meridiem, & in ipſa refectiuncula conſuetus modus ſervatur. Prælati vero non ideo abundantiores ſuppeditant eſuriales cibos, ut abundantius invitati veſcantur, ſed ut ex pluribus rebus illa ſeligant, quæ ſibi magis placent, tum etiam ad honorem invitatis exhibendum. Præterea videndum, num hæc conſuetudo ſit, an corruptela; ſi enim viros intueamur rectæ & meticuloſæ conſcientiæ, quos ad normam ſervandi jejunii exhibet Benedictus XIV. certe iſti in præfatis diebus nihil amplius ſibi permittunt, quam in cæteris per annum jejuniis. Quod vero antiquitus fideles ea nocte in Eccleſia vigilias egerint, ut divinis intereſſent officiis, oſtendit quidem tunc forte illis concedendam abundantiorem refectiunculam, ut laborem facilius tolerare poſſent, quod tamen certum eſt, minime fuiſſe conceſſum, at modo ſublatis vigiliis cur remanere debet, ſeu potius inducenda eſt conſuetudo largioris cibi, quando minus laboris habetur? Denique excellentia & lætitia ſolemnitatis ad ipſum diem reſtringitur, nec eſt ad pervigilium dilatanda, in quo fideles piis operibus & ſeveriori jejunio, non abundantiori cibo ſe ad ſpirituales ſolemnitatis fructus percipiendos præparare debent. Quod ſi certo conſtet de legitima conſuetudine alicubi forte invecta, liceret quidem abundantiori refectiuncula uti, at non per hoc dicendum eſſet diſpenſatum abſolute ea die jejunium ex illa conſuetudine, ut innuere videtur Concina, nam minime permiſſum eſſet pluries in dies veſci, & pluries refectiunculam ſumere, ut animadvertunt Salmanticenſes, docentes, non licere in dicta nocte pluries facere collationem, nec (ſumpto in meridie prandio) antequam adveniat nox.

Conſectarium Quintum.

V. Nec Nobilitas, nec ſtudiis vacatio, nec regionis temperies, ſeu frigiditas tituli ſunt, qui de ſe abundantioris refectiunculæ uſum concedant. Laymannus, Sporerius, Bonacina, aliique plures Nobilibus, Lectoribus, cauſarum patronis, aliiſque ſtudiis vacantibus, necnon frigidiores regiones incolentibus abundantiorem concedunt collatiunculam, & hoc duplici titulo, nimirum invectæ conſuetudinis, & delicatæ complexionis, ſive ſtudioſæ occupationis. Verum optime animadvertit Concina, hi tituli juſtum nequeunt ſuppeditare titulum jejunii ſanctum rigorem mitigandi. Nam nobilitas ſicut a lege jejunii non eximit, ita nec a refectiunculæ rigore; immo cum nobiles & ſelectioribus & abundantioribus cibis in prandio veſcantur, facilius jejunium tolerare poſſunt. Quod ſi delicatoris ſint corporis habitus, adeo ut grave ſentiant incommodum ex rigore jejunii, poterunt quidem arbitrio prudentis Confeſſarii, & Superioris illum mitigare; & hoc concedendum eſt etiam ignobilibus & plebeiis, quibus pares habendi ſunt in lege jejunii obſervanda. Qui vero ſtudiis vacant, vel aliis negotiis occupantur caput & mentem fatigantibus, & animalium ſpirituum diſpendium parientibus, ſi revera notabile gravamen ſentiant, ut de ſuperioribus dicendum eſt, & æquandi ſunt artificibus, qui in operibus manualibus occupantur, quippe qui & fatigantur, & viribus præ labore deſtituuntur; quamobrem pro utriſque eadem eſt adhibenda ratio, & titulo non muneris, non officii, non artis, ſed damni, gravaminis, valetudinis, diſpenſandi a ſeveriore jejunio. Merito proinde inter falſas & improbabiles cenſeo rejiciendas doctrinas Leandri aſſerentis de ſtudio addictis: „ abſolute probabilius reſpondeo, „ poſſe ampliorem refectiunculam ſumere etiam „ ſi continuo ſtudiis non vacent, dummodo cer„ tis horis, hoc eſt quinque vel ſex ſtudeant, „ etiamſi id faciant recreationis gratia “. Et de ingenio laborantibus ſubdit „ poſſe largiorem col„ lationem facere affirmat Paſqualigus, caſu ta„ men quo toto die ingenio laborent, ſed ego ab„ ſolute reſpondeo, poſſe etiamſi tota die non labo„ rent, ſed per aliquas horas nempe per quinque „ aut ſex “. Denique pro incolentibus frigidiores regiones optime obſervat Franzoja, eos quidem facilius cibos digerere, at qui calidiores habitant re-

regiones magis languori eſſe obnoxios, & revera in calidioribus & temperatis regionibus facilius incolæ ferunt hyemalia jejunia, quam æſtiva; ſicut igitur iſti ob diſpendium ſpirituum longe abundantius in calidis regionibus quam in frigidis a rigore jejunii non ſolvuntur, ita nec illi ob faciliorem ciborum digeſtionem non ſunt ab illo ſolvendi. Non eſt igitur admittenda lepida quidem, ſed imbecillis excuſatio P. Patritii Sporer in Append. ad 3. Decal. Præcep. ſect. n. 26. dicentis Italis, vel aliarum Nationum Scriptoribus, qui laxam ejus opinionem refutant: „ Mittant illi Germanis tempo„ re jejunii ſuum calidum cœlum, cibum & vina „ pinguia, fructus, & confecta &c. & jejunabimus „ cum illis “. Num Germani ſub rigido cælo homines ſunt ſtraminei, vitrei, imbecilles? Num cibis carent, quos ab aliis emendicare oporteat? Vini inopiam nonne ſarcire ſciunt cerviſia non tenui ſed forti, cremato, aliiſque liquoribus? Vel potius dicendum eſt Germanos ſub rigido cælo nec concupiſcentia urgeri, nec peccatis gravari, nec divina indigere clementia, unde jejunium minuere poſſint, & mitius ſubſtituere? Hæc attendant Germani Confeſſarii, & quid Pœnitentium ſaluti, obedientiæ Eccleſiaſticis præceptis, & divinæ juſtitiæ conveniat, ſeligant, & inculcent.

CAPUT TERTIUMDECIMUM.

De Perſonis lege jejunii ſolutis vel obſtrictis.

DOCTRINA.

I. *Lex jejunii univerſalis eſt.*
II. *Non tamen omni tempore obligat.*
III. *Adoleſcentes aliquando etiam ante tertium ſeptennium jejunio ſubjiciuntur.*
IV. *Num ſenes ſint a jejunii onere ſoluti.*
V. *Quando incipiat ſenectus a jejunio excuſans juxta Probabiliſtas.*
VI. *Quid dicendum de Advenis, Peregrinis, Vagis.*
VII. *Advenæ legibus jejunii tenentur ſtatutis in loco ubi morantur.*
VIII. *Quid de Peregrinis ſentiendum.*
IX. *Quid de vagantibus.*
X. *Quanta debet eſſe mora in loco ut præceptis obligentur.*

I. Lex jejunii univerſalis eſt, omneſque baptizatos obſtringit. Quod enim S. Leo M. ſerm. 11. de Quadrag. dicit: *Maximum ſacratiſſimumque jejunium, quod obſervantiam ſui univerſis fidelibus ſine exceptione denuntiat*, eſt & aliis jejuniis aptandum, non ſunt propterea ab hac Lege immunes Hæretici, qui proinde cum abjurata hæreſi in ſinum Eccleſiæ revertuntur, de contemptis violatiſque jejuniis & pœnitere, & confiteri tenentur, quippe qui ratione ſuſcepti Baptiſmatis Eccleſiæ legibus ſubjiciuntur, quod in Infidelibus minime locum habet, cum nunquam ob Baptiſmi carentiam Eccleſiam Chriſti ingreſſi ſint.

II. Non omnes tamen fideles ſtatim ac vitæ vel uſus rationis initium attingunt, hoc obligantur præcepto, ſed ex communi etiam a pluribus ſeculis invecta diſciplina, invaleſcens ætas requiritur, quæ advenire cenſetur tertio ſeptennio completo; nam ut obſervat, & docet S. Thom. hic a. 4. in corp. „ Statuta communia proponuntur, ſecun„ dum quod multitudini conveniunt. Et ideo „ Legislator in eis ſtatuendis attendit id, quod „ communiter habetur, & in pluribus accidit. „ Si quid autem ex ſpeciali cauſa in aliquo inve„ niatur, quod obſervantiæ ſtatuti repugnet, non „ intendit legislator ad ſtatuti obſervantiam obli„ gare “. Unde in reſp. ad 2. ſubdit: „ In „ pueris maxime eſt evidens cauſa non jejunan„ di, tum propter debilitatem naturæ, ex qua „ provenit quod indigent frequenti cibo, & non „ multo ſimul aſſumpto; tum etiam quia indi„ gent multo nutrimento propter neceſſitatem aug„ menti, quod fit de reſiduo alimenti. Et ideo quam„ diu ſunt in ſtatu augmenti, quod eſt ut in „ pluribus uſque ad finem tertii ſeptenii, non te„ nentur ad Eccleſiaſtica jejunia “. Ex quo infertur & immunes eſſe a jejuniis ſive a Communitate, ſive a Synodis, ſive ab Epiſcopis, vel etiam ex immemorabili conſuetudine inductis; ſi enim univerſali lege jejunii ob ætatis defectum non ſubjiciuntur, multo minus particularibus ſtatutis & peculiaribus præceptis obnoxii erunt.

III. Fieri tamen poteſt, ut aliquando ſub præcepto jejunare cogantur. Et primo quidem lege naturali jejunii, quæ procul dubio obligat etiam independenter a poſitiva Eccleſiæ lege, ut ſuperius cap. 1. oſtendimus ex D. Thom. l. l. art. 3. docente: „ Quia jejunium utile eſt ad deletionem „ & cohibitionem culpæ, & elevationem mentis „ ad ſpiritualia. Unuſquiſque ex naturali ratione „ tenetur tantum jejuniis uti, quantum ſibi neceſ„ ſarium eſt ad prædicta “. Quamobrem ad hoc attendant oportet Confeſſarii circa adoleſcentes, qui tertio ſeptennio concupiſcentiæ motibus vexantur, quibus etiam ita conſentiunt, ut libidinoſum induant habitum, quo per totam vitam non ſpoliantur; cogendi enim ſunt jejuniis inſoleſcentem & recalcitrantem concupiſcentiam cohibere, & de commiſſis criminibus corporis caſtigatione Deo ſatisfacere. Immo addo, valde probabilem eſſe D. Th. ſententiam, adoleſcentes tertio decurrente ſeptennio, ſin ad jejunandum ſingulis Quadrageſimæ diebus tenentur, per aliquos ſaltem in hebdomada dies jejunare debere, ſcribit itaque IV. Sent. diſt. 15. q. 3. ar. 2. quæſtiuncula 3. „ Tempus aug„ menti ſecundum Philoſophum eſt uſque ad finem „ tertii ſeptenii, ut in pluribus, quia res natura„ les non currunt ſemper eodem modo, ſed ut „ frequenter, & ideo ante hoc tempus non ar„ ctantur pueri ad *omnia* jejunia Eccleſiæ ſervan„ da. Sed quia quanto ad terminum prædictum „ appropinquant, tanto virtus naturæ magis ro„ boratur, & augmentum tardius procedit (cum „ in primis quinque annis perveniat puer ad me„ dietatem totius augmenti, ut Philoſophus di„ cit) & ideo ſecundum quod magis appropinquant „ ad prædictum terminum, ſunt eis jejunia magis „ commenſuranda “. Et in Sum. laud. a. 4. ad 2. addit: „ Conveniens eſt ut etiam in hoc tem„ pore ſe ad jejunandum exerceant plus vel mi„ nus ſecundum modum ſuæ ætatis “. Quamobrem

rem dum Parentes, Parochi, Confeſſarii adoleſcentibus indicant, eccleſiaſtici jejunii præcepto non urgeri ante tertium completum ſeptennium, illos tamen admonere debent de neceſſitate aliquoties jejunandi, tum ad concupiſcentiam frænandam, tum ad Deo ſatisfaciendum, tum denique ut jejunio aſſueti minus laboris experiantur, quando urgente præcepto jejunare obſtringentur. Parentes præſertim pueros ad jejunium provocent tum exemplo, tum hortatione illis ſuadendo, ut in omnibus feriis ſextis in honorem Paſſionis Chriſti, vel ſabbatis in honorem Virginis jejunent, ſin perfecto jejunio, ſaltem abſtinentia a jentaculo ſive matutino, ſive pomeridiano, & cœnæ aliquid ſubtrahendo, memores S. Baſilii moniti: *pueri veluti plantæ virides jejunii aqua irrigentur*. 2. Præterea, licet, ut diximus, peculiaribus Diœceſum vel Civitatum jejuniis non obſtringantur, contingere tamen poteſt, ut ſcribit S. Th. l. a. 4. „ ut magna tribulatione imminente, in ſignum pœnitentiæ arctioris „ etiam pueris jejunia indicantur: ſicut etiam de „ jumentis legitur Jonæ 3. v. 7. *homines, & jumenta non guſtent quidquam, nec aquam bibant* “. Et hoc urgente præcepto jejunio obſtricti fient. 3. Si voluntarie ex voto jejunia aliqua ſibi aſſumant, reddere debebunt Domino vota ſua, quæ diſtinxerunt labia ſua. 4. Si alicui ſint regulari Ordini addicti, in quo peculiaria ſint indicta jejunia, ea cuſtodienda ab ipſis erunt juxta modum a regula conſtitutum. Non deſunt Theologi, qui huic adverſantur doctrinæ, qui tamen audiendi non ſunt, nec eorum oppoſita ſententia probabilis dicenda, licet eam ceu probabilem divendat P. Viva: nam ſicut quilibet ſe poteſt voto obligare ad aliqua ſervanda jejunia ſub gravi culpa, quod nemo inficiatur, ita poteſt Regulam profiteri ſponte & ex animo, quæ aliqua ſub gravi jejunia præcipiat, quæ ſervare oportebit. Hinc ſequitur, tunc teneri etiam ad ipſa Eccleſiæ univerſalia implenda jejunia, ſi horum cuſtodia ab ipſa regula præcipiatur, ſub modo tamen ab ipſa conſtituto, ſcilicet ſub lethalis peccati onere, ſi ita obſtringat, ut in Regula S. Franciſci, vel ſolum ſub veniali, ut in Regula Carmelitarum, vel denique ſolum ſub pœna, ut in Ordine Predicatorum. Denique, licet adoleſcentes ſint a lege jejunii immunes quantum ad unicam refectionem ſervandam, ſunt tamen illi obnoxii quoad abſtinentiam a carnibus, ut ſuperius diximus cap. 3.

IV. Sicut certum habetur tempus, quo incipit jejunii onus, non ita tamen certum habetur & determinatum, quo ejus deſinat obligatio. Recentiores Theologi duobus ab hinc ſeculis ſcribentes tanquam certum, exploratumque & communiter receptum penes Morales Theologos ſtatuunt, ſenes a jejunio eſſe ſolutos, & ſolum diſputant, quando ſenectus incipiat. Suæ aſſertionis hæc ſunt momenta a Salmanticenſibus adducta. 1. Teſte Tullio de Seneſt. *Senectus ipſa eſt morbus*. Morbus autem procul dubio excuſat, ergo & ſenectus. 2. Senes frequenti cibo indigent ad vires ſuſtentandas, & ſimul multum cibi in una refectione ſumere non valent, cum ob deficientiam caloris digerere ut oportet non valeant, multiplicare igitur coguntur refectiones, quamobrem ſunt a jejunio diſpenſati. 3. Communem afferunt Theologorum conſenſum, quorum teſtimonia non citant, nec afferunt utpote & plurima & explorata. Verum hæc argumenta nec probabilem eorum opinionem efficiunt. Nam 1. ſenectutem morbum eſſe dixit Cicero decem & octo ab hinc ſeculis, non eſt igitur morbus recenter inductus, & poſtremis mundi ſeneſcentis ſeculis tribuendus, & tamen per quindecim ſecula nec Patres, nec Concilia, nec Pontifices ſenes a jejunio diſpenſatos ob ſenectutis morbum agnoverunt, immo *ſenibus* (ajebat S. Baſilius) *conſuetudo & familiaritas jejunii levem facit laborem*. Et Auctor ſerm. Ambroſio tributi de Sancta Quadr. 7. ſenes in exemplum jejunii juvenibus proponebat, ſcribens: *Pudet dicere, ſenes & aniculæ Quadrageſimam faciunt, juvenes, & juvenculæ non faciunt*. De poſtremis autem ſeculis 14. & 15. prædicabat S. Vincentius Ferrerius ſerm. 1. fer. IV. Cin. *Senes octoginta annorum, vel amplius, qui ſemel bene poſſunt comedere, non excuſantur, quia ipſi* (non jejunando) *peccant mortaliter*. S. Antoninus idem ſentit ſcribens part. 2. tit. *6.* cap. 2. §. *6. Ratione autem ſenectutis tantum non excuſantur, ſi ſint fortes ad ſufferendum jejunium, nec eſt determinata ætas ab aliquo uſque ad quos annos quiſque teneatur jejunare*; & ſeculo 16. Cardinalis Ximenes de Hiſpaniorum Regnis optime meritus, & ob egregia facinora omni laude merito ornandus, licet ſeptuagenarius nec ſe diſpenſatum a jejunio cenſuit, nec diſpenſationem a Leone X. petere auſus eſt, nec revera diſpenſatum cenſuit laudatus Pontifex, qui ultro tamen & motu proprio diſpenſationem conceſſit. Diploma diſpenſationis habetur apud Raynal. ad annum 1515. n. 105. Sit itaque morbus ſenectus ipſa, eſt tamen morbus, quem omnes incurrere deſiderant, & quem diutius perſeverare volunt, qui cum robuſtiori ſanitate conſiſtit, proinde a jejunii lege de ſe minime liberat. Ad alterum argumentum dico, quomodo ſint ſenes curandi ad Theologos definire vel ſtatuere minime pertinet. Sicut enim Hippocrates & Galenus de jejuniis ſervandis nunquam tractarunt, ita nec SS. Patres, nec Theologi de cibis, vel eorum qualitate, ſeu quantitate a ſenibus ſumenda diſputarunt. Inſpiciendum eſt igitur quid de ſenibus doceant peritiores Archiatri. Hi profecto ſemper docuerunt ſobrietatem, ciborum parcitatem omnibus quidem eſſe ſalubrem, ſed præſertim ſenibus maxime neceſſariam. Unum tantum afferam, qui rem accurate pertractat, & Theologos ultra crepidam diſſerentes ſimul confutat & deridet. Hic eſt Hequetius pluries a me laudatus, qui poſtquam part. 2. cap. 15. argumentis ex phyſica & arte medica oſtendit, ſenibus parciori cibo opus eſſe, & ſolum ex abundantiori ſumptione morbos & ægritudines ipſos incurrere, ſic de Caſuiſtis concludit, cujus verba gallica ſic fideliter latina reddo: „ Qua „ fiducia igitur Caſuiſtæ ſexagenariam ætatem tan„ quam terminum ſtatuant jejunii, cum clare o„ ſtenderimus, ſenectutem & cum perfecta ſanita„ te ſociari poſſe, & vires admittere ad jejunium „ plusquam idoneas? S. Thomas de ſenibus ni„ hil definivit, & ſuo ſilentio conſulto adhibito „ ſatis oſtendit, hanc opinionem ſibi minime pla„ cere. Hippocrates non aliis certe minus, in ro„ bore, ſanitate, & valetudine dijudicandis peri„ tus & doctus, aliter plane ſentiebat ab hodier„ nis Caſuiſtis; pro comperto enim habebat,

„ je-

„ jejunium ſenibus eſſe opportunum, & facilius ab „ ipſis quam a junioribus tolerari “. Veritatem hujus doctrinæ confirmat experiantia. Navarrus enim de ſe teſtatur octuageſimum annum agente: *perinde poſſum jejunare ac cum agerem ſexageſimum, immo & quinquageſimum*. Confirmat Pontaſius Caſu 18. dicens: *Idem de nobis affirmare poſſumus, qui octuageſimum ſeptimum ætatis noſtræ menſe Januario anni* 1725. *attigimus*. Concina hæc habet: *dum hæc ſcribo, ſexageſimum annum ago, & felicius jejunium nunc, quam ætate triginta, vel quadraginta annorum obſervo*. In hac Religioſa qua verſor Communitate, cujus minima & vilior pars ſum, & ſexageſimum ſecundum ætatis meæ a quatuor menſibus decurro, decem ſunt Religioſi, quorum alii mihi ſuppares, alii provectiores, alii qui ſeptuageſimum annum ſunt prætergreſſi, nonnulli octuageſimo proximi, & tamen omnes Deo adjuvante omnia Eccleſiæ jejunia ſancte cuſtodimus: plures etiam novi ſeculares ſexagenarios & ſupra, qui jejunium ſervant; oppoſita igitur ſententia nec probabilis eſt dicenda. Teſtimonia vero Theologorum a Salmanticenſibus citata tanti non ſunt ponderis, ut nec cum præcedentibus Theologis ſint conferenda, qui, ut teſtatur Diana, ſunt pene omnes, qui ante ipſum ſcripſerunt, nam novam opinionem de ſenum immunitate a jejunio tueri volens ſic ſcribit: *Cum paucis Commilitonibus adverſus plures hujus militiæ fortiſſimos duces aggredior pugnam*, quæ tamen illi feliciter non ceſſit; licet enim auctus ſit manipulus Commilitonum Dianæ contra agmen antiquorum Theologorum, ſubſequentes tamen adhuc pro vera doctrina Theologi plurimi ſteterunt etiam ex Probabiliſtis, quos enumerat Concina Diſſ. 2. cap. 14. n. 9. quibus ex recentioribus addo Lucium Ferrarium, qui licet pyrrhoniſtam plerumque agat, ſic tamen concludit V. *Jejunium* art. 2. n. 16. „ At valde mirum quod difficile habeatur ætas „ immunis a peccatis, & quod de facili inveniatur „ ætas impotens ad onera præceptorum ſuſtinen„ da, quiſque igitur ſibi caveat, ne ſe ipſum in „ fraudem æternitatis ſuæ decipiat, dum facile eſt „ decipi ubi credere dulce eſt “. Beſombes cap. 4. art. 6. Borangam cap. 3. §. 3. Ceniliati cap. 1. n. 3. Franzojam Animad. 14. in capit. 3. Buſembau; Vatolo lib. 2. de Temperantia cap. 4. n. 3.

V. Semel conſtituta a Probabiliſtis doctrina de ſenectute a jejunio excuſante, inquirunt quando ſenectus incipiat, & proinde a jejunio liberet. Leonardus Leſſius, aliquibus adductis Theologorum & Medicorum teſtimoniis, animadvertit in aliquibus ſenectutem incipere anno 50. in aliis 45. in aliis 40. in nonullis denique etiam 30. de quibus tamen ſcribit: *puto paucos excuſari anno* 30. *vel* 40. *ob ſenium*. Sunt igitur aliqui licet pauci jam ſenes trigeſimo anno, eapropter a jejunio ſoluti; præpropera profecto ſenectus & inaudita; ſi enim quis trigeſimo anno debilis ſit, valetudinarius, delicatiſſimi habitus, infirmus quidem audit, at nunquam ſenex, immo hominis miſeremur, qui in florenti ætate & juventute tanta premitur debilitate; at ſaltem hoc conſequetur beneficium, ut tardius lege jejunii ligetur, & citiſſime ſolvatur, & ſolo novennio totum jejunii curſum compleverit. Alii veram ſenectutem a jejunio liberantem anno 55. alligant in maſculis, at feminas jam ſenes declarant anno 50. proinde nedum ſpeculative, ſed & practice a lege jejunii ſolvendas, & quidem hac, ſi ſuperis placet, validiſſima ratione, quia feminæ, ut communis fatetur ſententia, poſt quinquageſimum annum nullo modo poſſunt generare ob defectum virtutis naturalis. Communiter Probabiliſtæ ſenectutem anno 60. advenire cenſent, proinde ſexagenarios omnes licet ſanos, benevalentes, robuſtiores omnino a lege jejunii liberant, nulla facta diſtinctione inter mares & feminas, quia ſicut pares ſunt in contrahendo onere jejunandi completo tertio ſeptennio, ita pares faciunt in exemptione a jejunio ſexageſimo anno. Verum unde tanta fiducia in definiendo termino legis jejunii? Duplici ex fonte, inquiunt, ratione & auctoritate. Ratione quidem, *quia expedit legis obligationem ita eſſe definitam, ut ſciatur quinam ea comprehendantur vel non, nec una ex parte facile humana negligentia, ex altera vero nimia ſolicitudo, & anxietas oriatur*; *ergo ſicut certa ætas definita eſt antequam jejunii lege non obligentur, ita etiam ſane ſenibus definienda erat altera, poſt quam non obligentur, idque certe potiori ratione, cum majus ſit periculum deficientiæ in ſenectute, quam in juventute*. At cur præſtituta ætas 60. annorum? *Quia*, reponunt, *tunc crebra indigent homines ſuſtentatione, & vires humanæ maxime deficiunt*. Sed ſi ſenes ſexagenarii & ſeptuagenarii benevalentes ſint, robuſti, fortes? *Parum refert*, reponunt, *nam robur ſenum eſt illuſivum, & ambiguum; & licet aliqui ultra eam ætatem robuſti, & ad jejunium habiles reperiantur, nihilominus pia Mater Eccleſia intendit obligare ſecundum communem curſum roboris & deficientiæ humanæ*. Auctoritate vero confirmant; quia, inquiunt, S. Pius V. vivæ vocis oraculo anno 1570. declaravit, ſenes ſexagenarios eſſe a lege jejunii ſolutos. Verum hæc nimium imbecilla ſunt argumenta, ut falſam, improbabilem, laxam, & ſcandali plenam opinionem fulciant. Definienda eſt, inquiunt, obligatio legis. Utique, & definita eſt, ſcilicet quandiu vita durat, & vires ad jejunandum ſuppetunt. At aſſignandum eſt, inquiunt, certum ſtatutumque tempus obligationis. Sit ut lubet; at a quo præfigendus? A Theologis, a Caſuiſtis? Non certe. Ab Eccleſia igitur, ſed nullo decreto, nulla lege, nulla conſuetudine ſtatutum declaratumque eſt, ſexagenarios jejunii lege eſſe ſolutos. Quis igitur, quod Eccleſia definire, ſtatuere noluit, decernere audebit? Oraculum vero vivæ vocis ab obſcuriſſimo Auctore Llamas productum nullo fulcitur fundamento. Unde enim illud Summiſta Llamas excepit? Num ipſi in aurem inſuſurravit S. Pius V.? num ab aliis audivit? Non primum certe, quod credere ineptire eſſet; non ſecundum, nam nullus alius ſive Summiſta ſive Theologus reperitur, qui illud præterquam a Llamas adductum audierit, immo & ipſe nullum alium profert teſtem præter ſeipſum, unde merito dicere illi poſſumus, teſtimonium tuum non eſt verum. Theologum itaque chriſtianum & pium tam publicæ falſitatis arguis & impoſturæ? Non arguo ſolum & accuſo, ſed & convinco; nam hic ipſiſſimus Auctor part. 3. Metho. cap. 5. effronti audacia pronuntiat, S. Pium V., Gregorium

XIII.,

XIII., Sixtum V. alioſque Pontifices vivæ vocis Oraculo & Bulla Cruciatæ declaraſſe, diſpenſatos a carnibus eſſe quoque a lege jejunii ſolutos. Quod quam falſum ſit, evincunt Conſtitutiones Apoſtolicæ tres a Benedicto XIV. hac de re editæ; & in ipſa Bulla Cruciatæ aperte indicitur, *Quod qui carnes comederint ſervata in ceteris jejunii eccleſiaſtici forma dicto jejunio ſatisfeciſſe cenſeantur*. Hominis itaque in duplici falſitate deprehendi quis fidem adhibere velit vel poſſit? At urgent, declaratur ſaltem in Bulla Cruciatæ Patriarchas, Archiepiſcopos, alioſque inferiores Prælatos, nec non Regulares omnes, & Sacerdotes ſeculares frui non poſſe privilegio Bullæ Cruciatæ, niſi ſexagenarii fuerint. Sed quid obtrudunt privilegium Bullæ Cruciatæ, quod ſolis Hiſpanis Luſitaniſque conceſſum eſt? Præterea nonne, ut vidimus, expreſſe indicitur, ut carnibus eo privilegio veſcentes in ceteris *formam jejunii* ſervent? Nonne & Bened. XIV. in ſua Conſtit. *Pios Chriſtifidelium* concedit ſingulis Confratribus Confraternitatis S. Mariæ de Succurſu in Civitate Januæ erectæ, & commorantibus in Januenſi ditione & Dominio, privilegium veſcendi ovis & lacticiniis certis Quadrageſimæ diebus, nempe Dominicis diebus, ſecundis, tertiis, & quintis feriis, immo, ut poſtea privilegium dilatavit, omnibus diebus comprehenſis etiam Dominica Palmarum, & Hebdomada majori, exceptis tamen Archiepiſcopis, Epiſcopis, inferioribuſque Prælatis, nec non Regularibus omnibus, & Clericis ſecularibus in Presbyteratus Ordine conſtitutis, qui ſexageſimum annum non compleverint? Quis autem dicat ea Conſtitutione declaraſſe ſexagenarios eſſe a lege jejunii ſolutos, cum in ipſa Conſtitutione aperte declaret, præfatos omnes exceptos *Legibus jejunii de unica comeſtione in die* ſubjici? Immo nonne præfata Conſtitutione aperte declarat Archiepiſcopos, Epiſcopos, Regulares, & Sacerdotes ſexagenarios eſſe a lege abſtinentiæ exemptos, & hos exemptos ſexagenarios ſubjici legibus jejunii? Tantum igitur abeſt, ut cenſeat ſexagenarios a jejunio diſpenſatos, quin immo nominatim legibus jejunii obnoxios ſtatuit. Falſitatis etiam redarguit Llamas Navarrus, qui Romæ vixit temporibus S. Pii V. Gregorii XIII. & Sixti V. quibus carus acceptuſque fuit, & tamen vivæ vocis oraculum ab eodem publicatum omnino ignoravit. Hactenus dicta ſatis ſuperque ſint ad oſtendendam falſitatem jactati Oraculi, & qui magis erudiri cupit, legat primam animadverſionem in Dictionarium Pontaſii Editionis Venetæ.

VI. Supereſt ut de Advenis, Peregrinis, Viatoribus & Vagis dicamus, num ſcilicet teneantur legibus jejunii non univerſalibus ubique obligantibus, ſed particularibus Urbis, Territorii, locique per quæ tranſeunt, vel aliquandiu ſubſiſtunt, puta jejuniis, diebuſque feſtivis peculiaribus. In Tr. 1. de Legibus Diſſ. 3. cap. 13. n. 13. & 14. binas ſtatuimus generales Regulas, in quarum 1. diximus, præfatos non teneri legibus locorum, a quibus excedunt, nonnullis exceptis caſibus; in 2. teneri legibus locorum, in quibus ſaltem moraliter eſſe dicuntur. Supereſt igitur, ut has regulas præcepto de jejunio & auditione Miſſæ aptemus. Diſtinximus loco citato, Advenas, Peregrinos, & Vagos. Priores diximus eſſe, qui vel extra patriam ſuam domicilium figunt; vel qui uno in loco domicilium retinentes, in alio tamen loco inhabitant aut ſemper, aut ad tempus. Peregrinos diximus, qui a proprio domicilio recedentes per alia loca tranſeunt, animo tamen ad propria revertendi. Vagorum vero nomine deſignavimus, qui nullibi domicilium fixum habent. De ſingulis dicendum.

VII. Advenæ itaque ſubditi ſunt legibus illarum Civitatum, in quibus commorantur ratione loc. cit. adducta, & ex S. Auguſtino deprompta, & in jure communi inſerta Cap. *Quæ contra*, diſtinct. 12. „ Quæ contra mores hominum ſunt flagitia, pro „ morum diverſitate vitanda ſunt, ut pactum in- „ ter ſe civitatis, aut gentis conſuetudine, vel le- „ ge firmatum nulla civis, aut peregrini libidine „ violetur. Turpis enim pars eſt ſuo univerſo non „ congruens “. Et ſpecialiter de jejunio S. Auguſtinus in Epiſt. ad Caſulanum S. Ambroſii definitionem adducit. Cum enim eum conſuluiſſet ſuper dubium Matris aſſuetæ Romæ die Sabbati jejunare, cum Mediolani nullum eſſet eo die jejunium, hoc habuit reſponſum. „ Cum Romam ve- „ nio, jejuno ſabbato, cum Mediolani ſum, non „ jejuno. Sic etiam tu ad quamcumque Eccleſiam „ veneris, ejus morem ſerva, ſi cuiquam non vis „ eſſe ſcandalo, nec quemquam tibi “. Unde ortum habet illud adagium, quod in re morali veriſſimum cenſeo, *Cum fueris Romæ, Romano vivito more, cum fueris alibi, vivito ſicut ibi*. Hinc ſtudentes, Milites, Mercatores, Famuli, Mercenarii, aliique, qui in aliqua civitate, locoque, licet non domicilii, diutius verſantur, legibus ſubditi ſunt loci & civitatis, proinde jejuniis & feſtis inibi occurrentibus; quod multo magis verum eſt, ſi majore parte anni inibi morentur, cum quaſi domicilium adipiſcantur. In hac doctrina pene omnes conſentiunt Theologi.

VIII. Peregrini vero & ipſi abſolute tenentur jejunia & Feſta celebrare locorum; per quæ tranſeunt. Adverſantur huic doctrinæ plures Theologi hac ducti ratione, quia, ajunt, jejuniis & Feſtis obnoxii ſunt dumtaxat incolæ loci, & ſubditi Epiſcopi vel Eccleſiæ, in quibus ea ſtatuta ſunt; porro Peregrini tranſeuntes non ſiunt ſubditi Epiſcopi, nec membra ipſius Eccleſiæ; non ſunt igitur ejus legibus obnoxii. Verum poſita a nobis doctrina & unice vera, & ſola probabilis eſt, ut oſtendimus cap. 14. Conſect. 18. adverſus Salmanticenſes, quia Peregrini ſaltem tranſeuntes ſubditi ſiunt Superioris ſive ſpiritualis, ſive temporalis ibi dominantis; ſicut itaque tenentur ſolvere tributa, vectigalia, & cætera civilia onera Principibus locorum, per quæ tranſeunt, ita immunes non ſunt dicendi ab oneribus ab Eccleſiaſtica poteſtate impoſitis.

IX. Vagi denique & ipſi legibus locorum, per quæ tranſeunt, ſubjiciuntur; ideoque & jejunia & alia præcepta ſervare debent, alioquin omnino exleges eſſent, quippe qui nullibi legibus tenerentur, cum nullibi domicilium habeant; quod quam falſum ſit nemo non videt; & quia, ut diximus loc. cit. cap. 13. Reg. x., ordo & tranquillitas exigit, ut non aliis legibus utantur vagi & peregrini, quam indigenæ, omniſque amputetur perturbationis & confuſionis occaſio, quæ plane ſequeretur, ſi

alii

alii his, alii diverſis legibus viverent, dum eodem loco omnes conſiſtunt.

X. Quamdiu autem quis morari debeat in loco, ut legibus jejunii, vel audiendæ Miſſæ præcepto ſit obnoxius, explicavimus cap. 14. conſect. 17. 18. & 20. ac 21. Et diximus 1. mere per locum aliquod transeuntes, ubi feſtum ſit, non teneri iter intercipere ut Miſſam audiant, ſi forte inibi ſit dies Feſtus. 2. Præcepta, quæ Territorium aliquod afficiunt, tamdiu eſſe ſervanda, quamdiu mora perdurat in Territorio; hinc non poteſt quis carnes comedere in loco, ubi dies eſt jejunii, antequam exeat, licet ſub finem diei ſit futurus in loco, ubi non urget jejunium. 3. Qui toto matutino tempore eſt in loco, ubi Feſtum agitur, tenetur Miſſam audire, licet poſt meridiem ad alium perveniat, ubi non eſt dies feſtus. 4. Qui mane diceſſurus eſt a loco, ubi urget præceptum audiendi Miſſam, tenetur eam audire ante diſceſſum ſi poſſit commode, quia ut docet S. Th. hic q. 47. a. 4. „ Si peregrinatio & omnis labor commode differri poſſit abſque detrimento corporalis ſalutis vel ſpiritualis vitæ, non ſunt propter hoc Eccleſiæ jejunia (adde & præceptum audiendi Miſſam) prætermittenda “.

CAPUT QUARTUMDECIMUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Regulares adoleſcentes legibus communibus jejunii non obligantur.*

II. *Lex jejunii ſtatim obligat tertio completo ſeptennio.*

III. *Certa non eſt conſuetudo Germanica de immunitate a jejunio pro ſexagenariis.*

IV. *In dubio num ſexagenarii poſſint ſuſtinere jejunium, an ſint a jejunio ſoluti.*

V. *Regulares omnes ſexagenarii legi jejunii ſubjiciuntur.*

VI. *Tenentur jejunia & feſta ab Epiſcopis inſtituta ſervare.*

VII. *Non licet a loco jejunii recedere ad legem declinandam.*

Conſectarium Primum.

I. REgulares adoleſcentes profeſſi, licet jejuniis obnoxii ſint a ſua Regula conſtitutis, ad jejunia tamen Eccleſiæ communia non obſtringuntur ante tertium completum ſeptennium. Nec ad propriæ Regulæ jejunia teneri adoleſcentes Religioſos profeſſos ſaltem probabile eſſe aſſeruere Medina, Graſſius, Tamburinus de jure Abbatum &c. & Paſqualigus. Quippe quia, inquiunt, non magis obligare poſſunt peculiaria ſtatuta & privatæ Regulæ, quam univerſalis lex, & generale Eccleſiæ præceptum; verum certa eſt contraria Theologorum, quam ſtatui, doctrina; cuique enim liberum eſt peculiare & voluntarium ſibi onus aſſumere; quamobrem quiſquis etiam ante tertium ſeptennium vovere poteſt jejunium, & ad ejus obſervantiam ſe obligare, poteſt igitur & ſe Regulæ & Ordini ſubjicere, in quo ad certa jejunia obligetur ſervanda juxta Regulæ modum, ſcilicet vel ſub mortali, ut in ordine S. Franciſci, vel ſub veniali, ut in Regula Carmelitarum, vel denique abſque ulla culpa, ſed ſolum ſub pœna, ut in Ordine Prædicatorum. Quod ſi & ipſa Eccleſiaſtica jejunia communia & generalia præcipiantur aliquo modo ſervanda in Regula, & ipſa implere debebit, ſed ſolum ad Regulæ normam. Nec obſtat oppoſitum argumentum, cum quiſque voluntarie onus ſibi aſſumere valeat, quod a lege non imponitur, alioquin nec Confeſſarii jejunia pœnitentiæ loco injungere poſſent adoleſcentibus ante tertium ſeptennium completum, quod tamen nemo dixerit. Peculiaris autem & ſpontanea aſſumpta obligatio non illos univerſali legi reddit obnoxios, cum hæc non diſtinguat inter Religioſos & Laicos, ſed æqualiter omnes afficiat ſtatuto tempore, proptera non antea ſiunt obnoxii legi jejunii præfati adoleſcentes, quam cæteri in ſeculo viventes.

Conſectarium Secundum.

II. Completo tertio ſeptennio ſtatim abſque mora urget lex jejunii, & ad illud ſervandum obſtringit. Hinc qui incœpta jam Quadrageſima complet tertium ſeptennium, reliquos, qui ſuperſunt, dies jejunare tenetur, qui vero eodem jejunii die circa meridiem poſt meridianam ſumptam refectionem, ab aliis abſtinere debet, & ſerotina ſolum collatione uti. Prima pars poſiti Conſectarii ad unum pene omnes admittunt, quippe quia jejunium Quadrageſimale non eſt quid indiviſibile, ſed integratur tot partibus, quot conſtat diebus; quis igitur poteſt ad partem obſtringi, licet non ad totum; ante igitur ætatem jejunare non tenetur, at completo tertio ſeptennio cum ſtatim urgeat præceptum, & adhuc duret Quadrageſimale tempus, jejunium in eo conſtitutum ſervare tenetur, licet unus tantum ſuperſit dies. Alteram vero partem non tam prompte admittunt nonnulli Theologi hoc nixi argumento, quia, inquiunt, jejunium reſpicit integrum diem, non diei partem, cum nulla ſit lex, quæ quartam vel dimidiam diei partem jejunio ſubjiciat; ſi quis igitur per aliquam diei partem ſit a jejunio immunis, & per totum diem immunis eſt cenſendus: & revera ſi hic valde mane comedat, certe non peccat, cum nondum lex jejunii illi ſupervenerit, & tunc certe jejunare amplius non poteſt illa die; non obſtringitur igitur lege jejunii. At oppoſitam ſententiam ut vere probabilem & unice veram plurimi etiam Probabiliſtæ tuentur, Bonacina, Salmanticenſes, Sanchez de Matrimonio, aliique, & jure merito, quia tempus computari debet de momento in momentum, quoties lex certum requirit tempus, ut patet in ſuſcipiendis Ordinibus & profeſſione Religioſa; ſtatim enim ac incœptus eſt vigeſimus ſecundus annus, vel incœptus decimus ſeptimus, poteſt quis & ad ſacrum Ordinem Subdiaconatus aſſumi, & profeſſionem emittere. Nec urgent contraria argumenta, quia jejunium non diem reſpicit tanquam individuum partes non admittentem, ſed moraliter, ideſt ut totum complectatur diem reſpectu illius, qui totum diem jejunare poteſt, vel tenetur, vel partem in illo, qui ſolum ad partem tenetur, ut patet in illo, qui ad locum pervenit ubi eſt jejunium indictum, ſtatim enim illum urget abſtinentia a carnibus, quibus amplius veſci non poteſt, quandiu eſt in loco. Si itaque quan-

quando tempus advenit jejunii, nihil cibi eo die ſumpſerit, jejunare per totum diem tenetur; ſi vero de mane comedit adhuc, urgente jejunio, unica excepta meridiana comeſtione conceſſa, non amplius comeſtiones poteſt multiplicare, vel in ſero cœnare, quia tenetur jejunium eo modo ſervare quo poteſt, & urget: poteſt itaque & a multiplicatis comeſtionibus abſtinere & a cœna, quia lex jejunii illum urget, cui parere debet omni meliori quo poteſt modo: quemadmodum qui Subdiaconatum ſuſcepit, vel profeſſionem emiſit, non totum diei officium perſolvere debet, ſed eam partem tenetur, quæ parti diei reſpondet. Qui vero dubitat, num vigeſimum expleverit annum, jejunare debet, ne ſe periculo exponat peccandi, quod præcavere toto conatu ipſo naturali lumine docemur; nec audiendi Probabiliſtæ contrarium docentes ſuis falſis innixi principiis, nempe quod melior ſit conditio poſſidentis (quod locum non habet niſi in materia juſtitiæ), & certam eſſe poſſeſſionem libertatis, incertum præceptum auferentem libertatem; cum quæſtio ſit de hac poſſeſſione, & in dubiis ſemper tutior pars ſit eligenda.

Conſectarium Tertium.

III. Certum non eſt, nec legitime probatum, in Germania vigere conſuetudinem, per quam ſexagenarii ſint a jejunio diſpenſati. Clariſſimus vir Daniel Concina Venetæ Editioni Dictionarii Pontaſiani nonnullas præmiſit Morales Animadverſiones, queis Pontaſium a mendis vindicavit, quæ illi attribuit doctiſſimus Euſebius Amort Lateranenſis Canonicus. Hic vero inter Pontaſii menda corrigenda enumeraverat ſententiam, quæ docebat, ſenes ſexagenarios non eſſe a jejunio ſolutos, contendens ſiquidem hoc de Germanis verum certe non eſſe, quippe quia in Germania obtinet conſuetudo, & ex Eccleſiaſtica diſciplina mos invaluit, ut ſenes ſexagenarii a jejunio ſoluti habeantur. Hujus autem aſſertæ conſuetudinis hæc ab ipſo proferuntur argumenta. Et 1. plurima, & quidem ſatis prolixa agglomerat teſtimonia Sanctorum Patrum, queis oſtendit Eccleſiæ diſciplinam de jejunio eſſe mutabilem, & mutationem pluries ſubiiſſe. At huic labori parcere poterat, cum nullus ſit qui hoc inficietur; & quæſtio non de jure procedit, num ſcilicet Eccleſiaſtica de jejunio diſciplina, nedum in Germania, ſed in tota Catholica Eccleſia mutari poſſit; ſed de facto, num ſcilicet circa jejunantium ætatem mutata ſit in Germania. Inſulſe vero gloriabundus ſcribit in libro Novæ Controverſiæ, edito Auguſtæ anno 1739. pag. 192. *Mallem ut ii quoque perpetui buccinatores, qui nihil aliud quam* Concilia Concilia, Patres Patres *inclamant, ſaltem aliquale ejuſmodi ſuæ peritiæ argumentum demonſtrarent;* quaſi ſumma ſit & laudabilis peritia plures pagellas inutilibus, & ad rem minime facientibus teſtimoniis ſive SS. PP., ſive Conciliorum onerare ad lectorum tædium, & ad minime neceſſariam, immo ad rem inutilem eruditionem. 2. Texit ſyllabam 24. Scriptorum Germanorum hanc conſuetudinem ſuo teſtimonio confirmantium, quorum fatetur quidem pleroſque obſcuri eſſe nominis viros, at ſubdit: *In materia diſciplinæ variabili pro diverſitate locorum & temporum, ubi agitur de ſola conſuetudine, auctoritates non ponderari, ſed numerari, & nihil intereſſe, cujus eruditionis ſint Auctores.* 3. Affert conniventiam tacitam Epiſcoporum, qui per ſuos Cenſores libros eam doctrinam continentes adprobarunt. 4. Denique oſtendit, invectam conſuetudinem ratione non deſtitui, quia nimirum pauciſſimi ſunt in Germania, qui ad longævam perveniant ſenectutem 70. annorum, quapropter ad hoc plures profert emortuales Tabellas, ſeu Necrologia, queis probat paucos admodum in Germania ſexageſimum annum pertingere. Verum hæc argumenta nec certam, nec legitimam, idest authenticam oſtendere laudatam conſuetudinem evincunt reſponſa, quæ ipſe attulit Concina in ſuo Italico Opere inſcripto Diſciplina Antiqua & recens Eccleſiæ cap. 5. §. 2. n. 9. & ſeqq. quæ hic exſcribo & illuſtro. Ad 1. itaque jam reſpondimus, Teſtimonia Patrum & Conciliorum ad rem non pertinere, quia ſolum adſtruunt quod extra controverſiam eſſe nemo diffitetur, & quod controvertitur nihil tangunt.

Ad teſtimonia vero Theologorum reponimus 1. plures alios opponentes Theologos in Germania ſcribentes, vel quorum Opera in Germania excuſa ſunt, oppoſitum plane docentes, uti ſunt Laymanus, Tannerus, Wigandus, Lacroixius, Antoine, quorum auctoritates inepte rejicit; Laymani ſiquidem & Tanneri, quia ante centum annos ſcripſere, cum tamen pluries recuſi ſint in Germania, & renovata in novis editionibus eorum doctrina; & Antoine, quia non Germanus eſt, ſed Lotharingius, cum tamen ejus Theologia Ingolſtadii ipſo procurante Amort excuſa ſit; ſicut igitur ipſe pro ſua confirmanda ſententia non ſolum Auctores recenſet, qui in Germania ſcripſerunt, ſed etiam & illos, quorum opera in Germania excuſa ſunt; ita & Adverſariis concedere debet, ut Auctores laudent, qui licet Germani non ſint, eorum tamen Opera in Germania impreſſa ſunt. Rejicit quoque Wigandt, quia Auctor laxitatum, cum ideo conſuetudinem germanicam afferre debuiſſet ſi revera eam extare cognoviſſet, quia laxæ opinioni quammaxime favet. Denique Lacroixium excipit utpote rem problematice tractantem, cum immo ex hoc appareat conſuetudinem eſſe problematicam; nam ſi certus Lacroixius fuiſſet de invecta conſuetudine, ſententiam benignam, non problematicam Germanis, ſed certam omnino ex conſuetudine ſtatuiſſet. 2. His Theologis addimus recentiſſimos Scriptores Germanos eam conſuetudinem vel reticentes vel negantes, nimirum P. Schmalzgrueber ipſius Amort celebrem Præceptorem in jure Canonico, ut ipſe teſtatur, Obſer. 5. p. 383. qui quæſtionem verſans, num ſexagenarii ſint a jejunio immunes, affirmat quidem, ſed hac ſola fretus ratione, quia *ſenes ob naturam jam declinantem opus habent adminiculo cibi frequentius ſumpti:* at de invecta conſuetudine alte ſilet. Alter vero eſt P. Brocardus a S. Nicolao Carmelita, & ſui Ordinis Provincialis in Germania inferiori, qui tantum abeſt; ut hanc conſuetudinem invectam teſtetur, quin immo in ſua Theologia Coloniæ impreſſa an. 1739. Tom. I. V. Jejunium n. 4. & 5. ſanam docet & tuetur ſententiam, quæ ſenes ſexagenarios jejunii legi obnoxios declarat.

Quoad Theologos vero ab Amort citatos reſpondeo, ſpectandos vel ut teſtes conſuetudinis, vel ut Auctores; neutro autem reſpectu Auctori favent. Non ut teſtes, nam plerique huic conſuetudini teſtimonium non reddunt, nec ejus meminerunt, ſed benignam ſententiam vel ratione tuentur, vel Llamæ teſtimonio Sporer liberat a jejunio ſexagenarios adducto Spurio oraculo S. Pii V. Burghaber ſola auctoritate innixus Sanchezii, & Dianæ. Pichler quoque ſolum ſcribit: *Defenditur* (opinio benigna) *a Portello, Sanchezio, Pal. Tambur. Burghaberio, Diana, & aliis apud La-Croix*. Huth non ſolum non favet conſuetudini, ſed ipſi adverſatur, ſcribit enim: *tenentur uſque ad ſexageſimum annum, quia ætas talium jam ſolet eſſe infirma. Alii autem judicant, certum pro ſenibus tempus, quo deobligentur a jejunio, ſtatutum non eſſe*. Kazemberg vero, Hölsman, Gannig conſuetudinem in ſui favorem non afferunt; immo fidenter pronuntio, nec unum proferri poſſe Germanum Auctorem ante Amort ſcribentem, qui hanc conſuetudinem adducat. Immo nec in poſterum idonei teſtes erunt hujus invectæ conſuetudinis Theologi Germani, quotquot in ſuis Inſtructionibus, Catechiſmis, Operibus Theologicis hoc pacto ſcribent: *Sexagenarii in Germania ex conſuetudine legitima immunes ſunt a jejunio. Ita docuit Euſebius Amort in ſuis Mendis Pontaſianis, & confirmavit ſolidis argumentis in ſuis Obſervationibus adverſus Concinam*. Non, inquam, erunt idonei & legitimi teſtes, ſed ſolum illis pares, qui in foro externo teſtes de audtu dicuntur, quorum teſtimonium non majorem fidem facit ſupra illam primo dicentis, a quo audierunt. Ut patet manifeſte in vivæ vocis Oraculo S. Pii V. a Llamas confícto, quod licet centum exſcribant, non tamen eſt illis magis fidendum, quam ipſi Llamæ primo dicenti. Hoc proinde illis regerendum, unus teſtis, nullus teſtis. Uni autem teſtimonio in tantum fides adhibenda, quantum ſui dicti argumenta producit.

Si vero ut Auctores ſpectentur, inepti omnino ſunt ad legitimam inducendam conſuetudinem, teſte ipſo Amort, qui hanc rectiſſimam ſtatuit Criticæ regulam in T. 5. de Princip. Artis Criticæ p. 2. §. 1. n. 6. pag. 189. „ Quando pro una ſententia concurrunt multi Auctores, ad hoc ſolum attendi debet, an *facile* ſit in tali materia concurrere multos Auctores. Si id *facile* fuerit, etiam *plurimorum Auctorum* ſimul ſumptorum auctoritas tantum *exiguam* habet probabilitatem. " Porro Scriptores Germanos in materia jejunii facile concurrere ad benigniores amplectendas opiniones teſtatur Patricius Sporer, qui conqueritur de P. Layman „ qui alias tam bonus Germanus in hac ſola materia (jejunii) patriotis ſuis fuerit tam auſterus. " Qui Italicum rigorem in eadem materia deridet, ſcribens: „ Mittant illi Germanis tempore jejunii ſuum calidum cælum, cibum, & vina pinguia, fructus & confecta &c. &c. & jejunabimus cum ipſis. " Qui Llamæ teſtimonium de ficto S. Pii V. vivæ vocis oraculo tam amplis ulnis excepit, ut germana ſinceritate ſcripſerit *ſub aſſeveratione infallibili* (*o bone!*) *tanquam teſtis oculatus* (vivæ vocis oraculis audiuntur) *refert Hieronymus Llamas*. Qui Germanicum affert proverbium, *bis male comediſſe, ſufficienter eſt jejunaſſe*. Qui privilegium adducit conceſſum a Pio IV. „ Societati Jeſu ad diſpenſandum in his partibus cum iis, qui ad jejunandum tota quadrageſima *adduci* non poſſunt, ut nimirum ſaltem ter in ſeptimana eis jejunare *ſufficiat*. " Hæc tamen dicta ſint, ita poſtulante argumenti materia, abſque ulla tamen Germanicæ Gentis, quam plurimi facio, colo, & veneror, injuria. Præterea inter Auctores hujus conſuetudinis Pater Amort admittit etiam Probabiliſtas omnes, qui benignam opinionem, vel ut æqualiter probabilem oppoſita, vel etiam ut minus probabilem tradunt, quia, loquens de La Croixio Probabiliſta (quod tamen commune eſt omnibus in univerſum Probabiliſtis) ſcribit „ quod directe ſtatuendo ſuam ſententiam ſexagenariis tollit, indirecte iterum reſtituit privilegium. Cum enim ſententiam oppoſitam recenſeat tanquam probabilem, & in ipſo ſuæ Theologiæ aditu omnibus permittat ſequi ſententias vere probabiles, quid aliud agit, quam ut ſpeculative neget, quod practice permittit, maxime cum Confeſſarius juxta ipſum pœnitenti teneatur reſpondere juxta probabilem "? Omnes igitur Auctores Germani de jejunio ſcribentes inepti ſunt ad legitimam inducendam conſuetudinem, & eorum auctoritas etſi plurimorum exiguam efficit probabilitatem, 1. quia faciles ſunt ad concurrendum in benigniores ſententias, 2. quia Probabiliſtæ ſunt, qui quod una manu tollunt, altera reſtituunt, & denique 3. quia ut ſcribit alius eruditus Auctor: „ Bono Theologiæ dato legislativa poteſtate carent omnes Moralium Scriptores præſertim Probabiliſtæ, unde novam legem & conſuetudinem inducere non valent licet frequentiſſimi ".

Ad argumentum vero ex brevitate vitæ Germanorum deſumptum reſpondens, poſſem profecto & ipſe magnam eruditionis ſuppellectilem ſpargere, plurima recenſendo Medicorum, & SS. PP. teſtimonia ad oſtendendam ſobrietatis & jejuniorum utilitatem & ſalubritatem, ad ſanitatem, *& ad diuturnam* vitam obtinendam, & diætæ neceſſitatem illis, qui largo utuntur & cibo & potu, de quibus ſcribunt Galenus & Hippocrates *quod ſola diæta ſanat*. Solum itaque profero totius Eccleſiæ Catholicæ teſtimonium publice coram Deo & populo teſtantis, & alta voce canentis, *jejunium animabus* CORPORIBUSQUE *curandis ſalubriter inſtitutum eſſe*. Si hoc amplectetur Germana inclyta Natio, non dimidiabit dies ſuos, ſed prorogabit uſque in ſenectam & ſenium, teſtante Scriptura: *in multis eſcis erit infirmitas*. Eccl. 37. *Qui abſtinens eſt, adjiciet vitam*. ib. *Sanitas eſt anima & corporis ſobrius potus*. cap. 31. Et experientia comperiet jejuniorum præſertim Quadrageſimæ omiſſionem, & conſuetudinem illius tempora limitantem omni prudenti, & chriſtiana ratione & motivo carere & deſtitui.

Denique Epiſcoporum & Archiepiſcoporum conniventia, ſive potius ſilentium non eſt argumentum adprobatæ conſuetudinis, ſed toleratæ benignæ ſententiæ in pluribus Theologis, quos jam norunt non aliam vim ſuadendi habere, niſi quam illi præſtant, quæ proferunt argumenta: nec quia eorum Cenſores libros adprobarunt, ſtatim ſequitur, vel ipſos Cenſores vel Epiſcopos omnia quæ

in

in illis continentur adprobaſſe; nam certum compertumque eſt in pluribus Germanorum Theologorum Moralibus plures contineri laxas & falſas opiniones, quas tamen certe a Cenſoribus, & Epiſcopis, licet libros eas complectentes adprobaverint, ſeu potius edi permiſerint, adprobatas nemo cordatus dixerit. Quod quam vere dicam, teſtis ſit ipſe Amort, qui ſic adverſus Concinam de Antoine Theologia ſcribit: „ Quod in Germania „ recuſus ſit (ejus liber Moralis) idipſum memetipſo Bibliopolam Ingolſtadienſem vehementer „ adhortante, ac tandem perſuadente actum eſt. „ Et ut verum fatear, ea procuratione hujus editionis alius meus finis non erat quam ut nimio „ hujus Auctoris rigore attemperaretur *nimia laxitas* quorumdam Theologorum Germaniæ ". Nunc quæro, num Germanorum libri, in quibus hæc *nimia laxitas* continetur, ſint ne in Germania vetiti, vel Epiſcoporum & Cenſorum venia editi? Si primum, non opus erat ad eorum comprimendam laxitatem Theologiam Antoine recudere, ſatis enim conſultum erat eorum damnatione. Si vero conceſſi, & licentia muniti Cenſorum prodiere, dicendum ne erit adprobatam ab ipſis, vel ab Epiſcopis *nimiam* in ipſis contentam *laxitatem?* Apage. Approbatio itaque ſeu venia conceſſa argumentum non eſt ad confirmandas doctrinas in iis contentas, ſed ſolum indicare non omnia zizania eſſe evellenda, ne eradicetur ſimul & triticum, & hoc eſt quod unice præſtant Cenſores & Epiſcopi non ſolius Germaniæ, ſed totius Chriſtiani Orbis. Hæc omnia dicta ſunt, non ut legitimam, ſi forte obtineat in Germania, conſuetudinem, vel damnare, vel etiam leviter vellicare velim, ſed ut Germanos Theologos, & Pœnitentiæ Miniſtros commonefaciam, ut attentius perſcrutentur, num jactata conſuetudo legitime invecta ſit, an potius ſit corruptela, non promovenda, ſed ad ſanctiſſimæ legis tutelam chriſtiano ſtudio evellenda.

Conſectarium Quartum.

IV. Nec tuta, nec omnino vera eſt ſententia plurium Probabiliſtarum aſſerentium, ſenes ſexagenarios, ſi dubium ſuboriatur, num robuſti ſint & habiles ad jejunandum, non teneri lege jejunii, hac unica ratione, quia ſtante tali dubio exponerent ſe periculo gravis incommodi. At unde habent, ſtante tali dubio ſe exponere periculo gravis incommodi? Si dubium eſt, æque contingere poteſt, ut ſine gravi incommodo jejunent, ſtatim ac jejunare incipiant, eos ne mors, aut gravis morbus, vel febris invadet? Quis hoc credat? Tantum ne curandum ſenum corpus, ut nulla animæ habeatur ratio, & dummodo nullo pacto nec leviter periclitetur valetudo corporis, parum curandum ſit de ſalute animæ? In tali dubio ſenes tenentur tutiorem partem eligere, & experiri num valeant ſin integrum, ſaltem partiale jejunium ſuſtinere; nec abſolute diſpenſati pronuntiandi, & a tota lege jejunii, & ab experimento liberandi. Et certe juxta S. Th. doctrinam, diſpenſationem in tali dubio a Superiore petere debent, non ſibi uſurpare. „ Si cauſa ſit dubia (verba ſunt S. D.) debet aliquis ad Superiorem recurrere, qui habet „ poteſtatem in talibus diſpenſandi ".

Conſectarium Quintum.

V. Regulares omnes ſive mares, ſive feminæ etiam poſt ſexageſimum annum jejuniis a Regula præſtitutis ſubjiciuntur. Oppoſitam doctrinam ſtatuere nonnulli benigniores probabiliſtæ Leander, Viva, Diana, Paſqualigus, aliique pauci, ſed futilibus & falſis innixi argumentis, nimirum quia pro certo habent, ſenes ſexagenarios, quamvis fortes & robuſtos, eſſe ab obligatione jejunii ſolutos, immo de feminis ſcribit Leander quæſt. 10. „ Feminæ, ut communis fatetur ſententia, poſt „ quinquageſimum annum nullo modo poſſunt generare ob defectum virtutis naturalis, ergo in „ hac ætate vere reputandæ ſunt ſenes, & conſequenter liberæ a jejunio Eccleſiæ ". Hoc autem privilegium & ad Regulares ſive mares ſive feminæ dilatant, tum quia Oraculum fictitium S. Pii V. univerſale eſt, & pro omnibus ſexagenariis nulla facta diſtinctione, tum quia, ut inquit P. Viva quæſt. 10. art. 4. „ Præſumi poteſt nolle „ Regulam obligare ſub mortali eum, quem non „ vult Eccleſia obligare ". At hujus doctrinæ laxitatem & falſitatem evincunt tum quæ ſuperius & capite præcedente diximus, tum quia ſicut Regulares omnes ad jejunia ſuæ Regulæ ſervanda obſtringuntur etiam ante tertium ſeptennium, quando certo conſtat legibus univerſalibus Eccleſiaſtici jejunii non obſtringi; quanto magis igitur eidem legi obnoxii erunt, quando nulla eſt lex, quæ ipſos ab ea liberet obligatione? Præterea Regulares vitam religioſam omnes profitentur uſque ad mortem, nullum eſt igitur aſſignabile tempus, quo a legibus, quas profeſſi ſunt, liberent. Quando Regulares quinquagenarii ſunt vel ſexagenarii, tunc maxime idonei cenſentur & ad Cœnobiorum regimen, & ad regularem fovendam obſervantiam, & ad alios ſuo exemplo informandos; ſi vero tunc a legibus, & præcipue jejuniorum immunes habeantur, quomodo alios regere poterunt, obſervantiam in alios promovere, ſuoque exemplo informare? Sed quid diutius immoramur in re comperta adſtruenda, & confutanda doctrina, quæ piis mentibus horrorem incutit & abominationem? Cui non diſſimilis eſt alia ſententia, quæ docet, illos, qui voverunt jejunium ſtatis diebus toto vitæ tempore, ab hoc onere ſolutos poſt ſexageſimum annum.

Conſectarium Sextum.

VI. Probabilius dicendum eſt, Regulares teneri tum Feſta tum jejunia ab Epiſcopis ſive pro univerſa Diœceſi, ſive pro aliqua Civitate, vel oppido indictis ſervare, & præſertim ſi ſint conſuetudine roborata. Conſentiunt quidem Theologi quoad Feſta per totam Diœceſim indicta, uti ſunt Feſta Patroni Principalis Regni, ſive Provinciæ, ſive Diœceſeos; ita enim aperte declaravit & ſtatuit Tridentina Synodus Seſſ. 25. cap. 12. „ Dies „ Feſti, quos in Diœceſi ſua ſervandos Epiſcopus „ præceperit, ab exemptis omnibus etiam Regularibus ſerventur ". Quod profecto & extendendum ad jejunia eadem Feſta & ſolemnitates præcedentia. At diſſentiunt quoad peculiaria Feſta & jejunia alicujus peculiaris Oppidi, vel Civitatis,

 ſed

ſed probabilius eos teneri dicendum eſt, nam ſunt revera partes Oppidi & Civitatis; & ex Auguſtino patet, *turpe eſſe partem ſuo univerſo non congruere*. Præterea ſtatutum Tridentini ſtatuit in univerſum nulla facta diſtinctione, omnia Feſta ab Epiſcopis de præcepto inſtituta, eſſe etiam a Regularibus obſervanda, proinde & jejunia, ſi forte illis conjungantur. Denique quia ſcandalo eſſent ſecularibus, ſi Religioſos viderent carnes comedentes, dum ipſi jejunant, ac operibus vacare, dum ipſi divinis vacant: quamobrem & ipſi Theologi, qui oppoſitam ſententiam ſectantur, tandem docent ſaltem ex decentia, & ad evitandam populi offenſionem Regulares debere ſe toti Communitati tam in jejuniis, quam in feſtis conformare. Si vero ex inveterata conſuetudine Feſta, & jejunia indicta ſint, non poſſunt tuta conſcientia ab ea recedere Regulares, quia, ut alibi diximus, ipſi quoque conſuetudini conſenſere eo ipſo quod non conſtet obſtitiſſe.

Conſectarium Septimum.

VII. Non licet a loco diſcedere, ubi adeſt præceptum vel audiendi Miſſam, vel ſervandi jejunii, ad declinandam obligationem. Veritatem hujus doctrinæ late oſtendimus Tract. 1. de Legib. diſſ. 3. cap. 9. n. 15. & fuſius cap. 13. Reg. XI. n. 15. adducta auctoritate Benedicti XIV. qui in lib. 13. cap. 4. de Synodo Diœceſ. probat & evincit, non fas eſſe ab hac ſententia recedere, & qui *in legis fraudem* loco ſe ſubducit ubi ea viget, ſub lege nihilominus comprehenſum, ejuſque nexu manere devinctum. Quamobrem non licet incolis alicujus Civitatis ab ea ſummo mane diſcedere niſi audita Miſſa ſi dies feſtus occurrat, niſi forte ex ea dilatione gravi damno incurrerent, ſicut nec a loco diſcedere ubi indictum eſt jejunium, ut ad locum ſe transferat ab eo immunem, unde locis citatis cap. 14. n. 22. morem reprobavimus illorum, qui deliberato ſtudio Mediolanum ſe conferunt primis Quadrageſimæ diebus, ut veſci carnibus poſſint, & a jejuniis liberentur. Pariter non licet Incolis poſitis in confinio alicujus Parœciæ, in qua non eſt indultus uſus ovorum & lacticiniorum, ad aliam proximiorem Parœciam ſe transferre, ut eo privilegio utantur; hoc enim eſt legem fraudare, & præcepto ſe doloſe ſubducere.

CAPUT QUINTUMDECIMUM.

De cauſis a jejunio excuſantibus.

DOCTRINA.

I. *Tres cauſæ a jejuniis excuſantes recenſentur.*
II. *Quando impotentia excuſat.*
III. *Diſcrimen inter impotentiam, & difficultatem.*
IV. *Nonnullæ Probabiliſtarum doctrinæ nimium benignæ.*
V. *Quando labor a jejunio excuſet. Regula I. ex D. Thom.*
VI. *Doctrinæ Caſuiſtarum Regulæ poſitæ adverſantes.*
VII. *Regula II.*
VIII. *Doctrinæ præfatæ Regulæ oppoſitæ.*
IX. *Quando pietas vel caritas a jejunio excuſet.*
X. *Quomodo hunc titulum nimium dilatant Caſuiſtæ.*
XI. *Cauſæ diſpenſationis a Caſuiſtis invectæ corriguntur.*

I. TRes communiter enumerantur a Theologis cauſæ, quæ ab obſervantia jejuniorum poſſunt fideles excuſare, nimirum impotentia, labor, & pietas; addunt quidem nonnulli & quartam, ſcilicet diſpenſationem; at cum hæc non concedatur niſi aliis exiſtentibus enumeratis cauſis, ſaltem dubiis, omnes ingreditur, ac proinde quando hæc ſit neceſſaria de aliis cauſis agendo dicemus, præterquamquod in ſuperioribus capitibus abunde diximus de diſpenſationibus tum particularibus tum univerſalibus petendis & concedendis pro carnium comeſtione.

II. Impotentia itaque ſive phyſica ſive moralis proculdubio ab onere jejunii liberat, cum ad impoſſibile nemo teneatur, licet ipſa impotentia ex culpa duxerit originem, ut ſi quis in rixa, vel in duello ab hoſte vulneretur, & graviter decumbat, profecto hic tunc jejunare non tenetur, licet ipſe ſui morbi in cauſa fuerit. Omnes itaque infirmi, debiles, convaleſcentes excuſantur a jejunio, quando poteſt eorum bonam valetudinem impedire, vel malam augere, vel quando urgentis infirmitatis periculum inſtet. Pauperes quoque, qui, ut inquit S. Th. hic q. 74. a. 4. ad 4. ſtuſtatim eleemoſynas mendicant, qui non poſſunt ſimul habere quod eis ad victum ſufficiat, a jejunio ob *phyſicam impotentiam* excuſantur; ubi tamen advertendum, duo in pauperibus requirere S. Th. ut a jejunio liberentur, 1. ut oſtiatim mendicent; 2. ut habere non poſſint *ſimul*, quod eis ad victum ſufficiat; ſi enim, ut idem ſubdit, „ poſſunt ſufficienter habere quod eis ſufficiat ad unam comeſtionem, non excuſantur propter paupertatem a jejuniis Eccleſiæ “. 2. Si oſtiatim mendicando pedetentim ac paulatim obtinent quod ipſis ad unam comeſtionem ſufficiat, non debent, quod illis pluribus vicibus datur ſtatim comedere, ſed reſervare, & unica ſufficienti comeſtione abſumere, ut eo quo poſſunt modo jejunium ſervent, niſi forte inedia debilitentur, & ſuſtentatione indigeant. Quod & repetit in IV. Diſt. 12. q. 3. a. 2. quæſtiuncula 4. ad 2. ſcribens: „ Paupertas non ſemper excuſat a jejunio, ſed ſolum in illo caſu, quando *ſimul* habere non poteſt tantum *hora comeſtionis*, quod ad victum totius diei ſufficiat, ſicut frequenter egenis contingit, qui fruſtatim eleemoſynas quærunt, etiam quando ex præcedenti inedia tantum debilitati ſunt quod jejunium ſufferre non poſſint “.

III. Quod tamen animadvertendum eſt a ſacræ Pœnitentiæ Miniſtris in hac materia eſt diſtinctio impotentiæ jejunandi a difficultate & moleſtia in jejunando: illa enim vere a jejunio excuſat, quando ſcilicet, ut explicat S. Th. *in magnum gravamen cederet* jejunantis; at ſola difficultas vel moleſtia non excuſat; nam certum exploratumque eſt jejunium inſtitutum ad comprimendam concupiſcentiam, ad ſatisfaciendum Deo pro peccatis, ad ejus implorandam miſericordiam, quod ſine difficultate & moleſtia eſſe non poteſt; eapropter in Scriptura cum jejunio ſemper jungitur afflictio. Numer. 30. v. 14. „ Si voverit, ut per „ je-

„ jejunium, vel cæterarum rerum abſtinentiam, „ *affligat* animam ſuam“. Et de Eſther dicitur: „ *Humiliavit* animam ſuam in jejunio“. Regius Pſaltes canebat: „ *Humiliavi* in jejunio animam „ meam: genua mea *infirmata ſunt* a jejunio, &, „ Caro mea *immutata eſt* propter oleum“. Et in novo Teſt. inter opera laborioſa, moleſta, affligentia, Apoſtolus Paulus jejunia enumerat 11. ad Corint. c. 6. v. 4. ſcribens: „ Exhibeamus „ noſmetipſos ſicut Dei miniſtros, in multa pa„ tientia .... in anguſtiis, in plagis, in carce„ ribus .... in laboribus, in vigiliis, & *jeju„ niis*“. Et cap. 11. de ſe prædicat, ſe Deo ſerviſſe in labore, in erumna, in fame & ſiti, in *jejuniis multis*. Nec alia eſt mens Eccleſiæ jejunium præcipientis, nimirum afflictionis, macerationis, pœnalis operis exercitium imponere; proinde ſuis Orationibus & Quadrageſimalibus Collectis ſic precatur: „ Reſpice, ut apud te mens no„ ſtra ſuo deſiderio fulgeat, quæ ſe *carnis mace„ ratione caſtigat*“; & iterum: „ Devotionem populi tui .... ut qui per abſtinentiam *macerantur* in corpore &c.“ & rurſum: „ Præſta ut fa„ milia tua quæ ſe *affligendo carnem* ab alimentis „ abſtinet &c.“ iterumque: „ Da quæſumus, Do„ mine ... ut *caſtigatio carnis* aſſumpta &c.“ denique: „ Præſta quæſumus ... ut quos jejunia vo„ tiva *caſtigant* &c.“. Vult igitur Eccleſia, ut fideles per Quadrageſimalem, ceterorumque jejuniorum abſtinentiam *afflictionem* patiantur, in carne *macerentur*, in corpore *caſtigationem* ſentiant delictorum, quæ profecto ſine moleſtia, labore, incommodo obtineri non poſſunt. Eadem quoque perpetua fuit SS. PP. doctrina, qui illorum jejunia derident, & non laudanda, ſed vituperanda prædicant, qui, ut inquit S. Auguſtinus ſer. 220. „ delicati „ potius quam religioſi, exquirentes novas ſuavi„ tates, magis quam veteres concupiſcentias *caſti„ gantes*, copioſis, pretioſiſque apparatibus fructuum „ diverſorum quorumlibet obſoniorum varietates „ & ſapores ſuperare contendunt .... Qui jejunant „ non ut ſolitam temperando minuant edacitatem, „ ſed ut immoderatam differendo augeant avidita„ tem. Qui numeroſioribus ferculis corpora ob„ ruunt, ventreſque diſtendunt ... tanquam non ſit „ Quadrageſima piæ humilitatis obſervatio, ſed no„ væ voluptatis occaſio. Qui tempore quo caro „ arctius *caſtiganda eſt*, tantas carni ſuavitates „ procurant, ut ipſa faucium concupiſcentia nolit „ Quadrageſimam præterire“. Nec ab hac doctrina diſſentiunt antiquiores Theologi. Audiatur D. Th. qui differentiam aſſignans inter temperantiam & jejunium 1. 2. q. 65. a. 5. ſcribit: „ Manife„ ſtum eſt autem quod alterius rationis eſt modus, „ qui imponitur in concupiſcentiis ſecundum re„ gulam rationis humanæ, & ſecundum regulam „ divinam: puta in ſumptione ciborum ratione hu„ mana modus ſtatuitur, ut non noceat valetudi„ ni corporis, nec impediat rationis actum: ſe„ cundum autem regulam divinæ legis requiritur, „ quod homo *caſtiget* corpus ſuum, & in ſervi„ tutem redigat per abſtinentiam cibi & potus & „ aliorum hujuſmodi“. Hanc itaque doctrinam ſemper præ oculis habeant, & mente ac corde alte defixam ſacri Pœnitentiæ Miniſtri teneant, ut recte dijudicare poſſint, quinam vera impotentia a jejunio legitime exonerentur.

IV. Hujus ſiquidem doctrinæ vel ignorantia vel neglectus, vel etiam contemptus recentiores Caſuiſtas in plures falſas & laxas pertraxit ſententias ac opiniones. Hinc falſa eſt & laxa La-Croixii ſententia aſſerentis, pauperes non teneri jejunare, ſi jejunium *commode* ferre non poſſunt. At divites & nobiles, & ipſi quoque ſi commode jejunare non poterunt, ad jejunia non obſtringantur; quis enim credat ſolos pauperes teneri legem jejunii obſervare ſolum quando obſervantia non ſolum poſſibilis eſt, ſed & facilis, immo & *commoda*, divites vero teneri & cum difficilis ipſis eſt, & incommoda? Lex jejunii pro omnibus æqualiter lata eſt, omnes æqualiter afficit & pauperes & divites, & nobiles & plebejos. Si ergo qui commode jejunare non poſſunt, a jejunio excuſantur, nullus eſt qui ad jejunium teneatur, cum omnibus jejunium indicatur tanquam incommodum, moleſtum, laborioſum, afflictivum. Similiter perperam docet, pauperes a jejunio ſolutos, ſi non habeant pro prandio niſi panem, olera, & fructus. Nam hic eſt uſitatus pauperum cibus etiam quando nullum urget jejunium, cur igitur, ſi ad ſufficientem comeſtionem de his habeant, a lege jejunii ſolvendi erunt? Similiter falſa & laxa eſt Paſqualigi doctrina: „ Qui non haberet vinum, vel quod „ loco vini adhibetur in regionibus ubi adeſt pe„ nuria vini, non teneretur jejunare, quia eo „ ſubtracto ſubtrahitur magna refocillatio, & quæ „ plurimum roboris habet“. Sanchez vero & ipſe Paſqualigus non amplius attendentes ad majorem refocillationem, & robur, quod affert potus vini, ſtatuunt, pauperes non habentes niſi panem & vinum non teneri ad jejunium, niſi pro uno aut altero die. Similiter laxe Leander a jejunio excuſat, qui noctu calefieri non poſſunt niſi cœnent, ſicut & Filiucius eos, qui dormire nequeunt, niſi ſumpta veſpere cœna, & laxius addit, adhuc non teneri, ſi dormire poſſent, mane ſumendo collatiunculam, & veſpere cœnam, quia nemo tenetur pervertere ordinem refectionis. Tamburinus quoque requirens, an *difficultas* in jejunando ſit ſufficiens cauſa ad diſpenſandum in jejunio, reſpondet probabilius eſſe ſufficientem cauſam ad diſpenſandum. Porro quis legitime a jejunio diſpenſandus non erit, ſi ſola difficultas titulus eſt juſtæ diſpenſationis? Uxorati quoque a lege jejunii diſpenſati dicuntur, quando ſervando jejunium debitum ſibi invicem reddere non valent: immo ſi Uxor jejunii cauſa macilenta fiat, & minus grata marito, jejunium omittere poterit. Quod & ad Virgines dilatant, quæ volentes nubere ob jejunium venuſtatem deperdant. Denique nec vera eſt univerſalis, quam ſtatuunt Caſuiſtæ, Regula, & quam certam vocant, nimirum quod *lex Eccleſiæ non obligat cum magna difficultate*. Nam S. Thom. juſtam omittendi jejunii cauſam, non magnam dicit eſſe difficultatem, ſeu *magnum gravamen*. Alioquin guloſi, gurgites, helluones, qui nunquam ſaturantur, qui ſe cibis replere & ingurgitare ſolent, quique maxime jejunio egent, ad illud non tenerentur, quippe qui non ſine magna difficultate jejunare poſſunt, ſed difficultate orta ex pravo habitu & vitioſo; hanc itaque magnam difficultatem ſaperent oportet, ut jejunent; & ad eam vincendam adſtringuntur, cum in gravamen non ſanitatis ſed gulæ redundat jejunium. Me-

Melius itaque dicetur, Eccleſiæ præcepta non obligare cum magno detrimento, periculo, damno ſive corporis ſive animæ. Immo ut egregie monet Elizalda: „ Non eam invaletudinem, vel ſalutis „ detrimentum conſiderandum eſſe, quod per ſe „ ſequitur ex abſtinentia, pœnitentia, ac macera„ tione corporis, *cum hoc per ipſam intendatur*, „ conſiderandum vero eſſe ſi quod aliud *majus & extraordinarium* immineat “. Quamobrem pœnitentiæ ac ſacri jejunii hoſtes dicendi ſunt Theologi illi, qui Chriſtianos ab hoc ſaluberrimo onere diſpenſant, quia ob jejunium noctem vigilant, in lectulo ſe volutant, difficile ſomnum capiunt, capitis incommodum, ſtomachi debilitatem, faucium ariditatem, laſſitudinem experiuntur, cum hæc incommoda & jejunium ipſum de ſe conſequantur, & in omnibus jejunantibus plus minuſque contingant, quæ proinde & patienter toleranda, & aſſuetudine vincenda.

V. Quod de impotentia diximus, & de labore intelligendum eſt. Non enim quicumque labor a jejunio liberat, ſed qui officit valetudini, & vel morbum parit, vel inducere aptus eſt. Ut autem dignoſcere poſſimus laborem vere a jejunio excuſantem, audiamus D. Th. duas ſtatuentes Regulas vere aureas & tutas.

Regula Prima.

Labor ille a jejunio excuſat, qui omitti aut diminui non poteſt abſque detrimento ſalutis corporalis, & exterioris ſtatus, qui requiritur ad conſervationem corporis, vel ſpiritualis vitæ.

Hæc Regula iiſdem verbis conflata eſt, queis utitur S. Th. hic q. 147. a. 4. ad 3. ubi loquens de peregrinis & operariis ſcribit: „ Circa peregri„ nos & operarios diſtinguendum videtur, quia ſi „ peregrinatio & operis labor commode differri „ aut diminui poſſit abſque detrimento corporalis „ ſalutis, & exterioris ſtatus, qui requiritur ad „ conſervationem corporalis, vel ſpiritualis vitæ „ non ſunt propter hoc Eccleſiæ jejunia præter„ mittenda “. Ubi notandum A. P. requirere ad omittendum jejunium, ut ejus obſervantia non moleſta ſit, non affligens, non debilitans, ſed *nociva*, & detrimentum afferens corporali ſaluti, vel exteriori ſtatui, non cuicumque, ſed *neceſſario* ad conſervationem vitæ corporalis, vel ſpiritualis: non enim periclitatur vita corporalis, ſi in jejunio debilitas, invaletudo, vel ſalutis detrimentum aliquod contrahitur, nam aliqua invaletudo, dolor, debilitas plus minuſque accidit omnibus vel pleriſque in quovis ſtatu & tempore.

VI. Ad hanc itaque Regulam non attendentes recentiores Caſuiſtæ in plures lapſi ſunt erroneas falſas & laxas opiniones, cujuſmodi ſunt binæ illæ ab Alex. VII. damnatæ propoſitiones, 30. *Omnes Officiales, qui in Republica corporaliter laborant, ſunt excuſati ab obligatione jejunii, nec debent ſe certificare, an labor ſit compatibilis cum jejunio*. 31. *Excuſantur abſolute a præcepto jejunii, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant*. His accedunt probabiles illæ ſententiæ, per quas a jejunio diſpenſatos declarant cum Leandro tract. 8. Diſq. 8. q. 19. omnes feminas quinquagenarias, cum Tamburino omnes artifices, atque ſutores, cum Torr ecilla ſtudio incumbentes, nam opera etiam ingenii & mentis continuata a jejunio excuſant, & ſubdit Paſqualigo, tenendum, quod labor ingenii excuſat ob obligatione jejunandi. Paſqualigus ſolutos a jejunio declarat Portantes onera, Coquos condentes cibos, Furnarios, Textores, Molendinarios aſſiſtentes per diem moli, Argentarins, Aurifices, vendentes per vicos & plateas, qui circa pelles curandas laborant, Mulieres lavatrices, vel etiam ſolum extendentes & duplicantes pannos, Pictores, Sculptores, Servos, & Ancillas multum laborantes, Typographos, typis aſſiſtentes, Marinarios, Milites præſtantes, Templa ornantes, Studentes, qui Concluſiones defendunt, aut oppoſitionem faciunt, Advocatos, Procuratores, Judices nimium laborantes, Scribas, Secretarios Principum, Epiſcopos in diebus Ordinationis, Infirmarios multis infirmis aſſiſtentes, Excipientes nobilem hoſpitem, præſertim Principem, ſi illi in menſa aſſiſtant, jejunium violare poſſunt. Diana diſpenſat & Barbitonſores & Sartores. Profecto hæc eſt illa luxuriantium ingeniorum licentia, de qua in dies exereſcente conqueritur SS. Pontifex Alex. VII. ex qua erupturam prævidit chriſtianæ vitæ corruptelam, & ingemuit.

Regula Secunda.

Labor etiam gravis, & detrimentum grave afferens ſaluti corporis a jejunio non liberet, ſi ſit voluntarie, non neceſſario aſſumptus, nec a pietate, vel caritate imperatur.

VII. Ita diſerte docet S. Th. laud. art. ad 3. „ Si autem immineat *Neceſſitas* .... multum labo„ randi, vel propter conſervationem vitæ corpo„ ralis, vel propter aliquod *neceſſarium* ad vitam „ ſpiritualem, & ſimul cum hoc non poſſint Ec„ cleſiæ jejunia obſervari, non obligatur homo ad „ jejunandum “. Quod & prius docuerat IV. ſent. diſt. 15. q. 3. a. 2. quæſtiuncula 4. ad 1. „ Si pe„ regrinatio poſſit ſine incommodo differri, debet „ peregrinationem differre, ſi ſimul cum ea jeju„ nare non poteſt. Si autem peregrinatio commo„ de differri non poteſt (vel quia tempus jejunii „ hominem in via præoccupat, vel quia dies fe„ ſtus alicui imminet, ad quem ex devotione ho„ mo pergere cupit) vel quia mora in pœniten„ tia *periculum* habet vel ſpirituale vel corpora„ le, poteſt cum *diſpenſatione* ſui Superioris *om„ nia prædicta penſantis* peregrinari, & jejunium „ ſolvere “. Quod iterum confirmat docendo, & probando, adeo neceſſitatem requiri in laborioſo opere perficiendo, ut ſola utilitas temporalis non ſufficiat ad legitimam a jejunio liberationem: quare loco mox citato ex Sent. in reſp. ad 4. de operariis ſcribit: „ De operariis diſtinguen„ dum videtur, quia ſi jejunando poſſunt compe„ tentem victum pro perſona ſua habere, & pro „ familia, cujus cura eis incumbit (ſive quia a„ lias divites ſunt, ſive quia de eo quod minori „ labore fit, qui ſimul ſecum jejunium compatia„ tur, lucrari ſufficientia poſſunt) a jejunio non „ excuſantur. Si autem alias non poſſunt tantum „ laborare, quod victum ſufficientem acquirant, „ niſi jejunium frangendo, poſſunt ſecundum „ diſpenſationem Sacerdotis ſui jejunium ſolvere,

„ & la-

„ & laborare. Ex quo patet, quod intentio majoris lucri *non neceſſarii* eos a peccato non excuſat, ſi jejunium frangant: nec iterum illi a peccato immunes ſunt, qui operarios conducere nolunt niſi tali pacto, ut jejunium ſolvant, niſi forte ſit *cauſa neceſſaria*, quæ feſtinationem operis, pro quo laboratur, expoſcat". Eamdem doctrinam amplectitur & tradit S. Antoninus 2. P. tit. *6*. cap. 2. §. *6*. dicens: „ Multum laborantes, quibus immineat *neceſſitas* multum laborandi, ſi non poſſunt jejunium obſervare, excuſantur. Alias ſi poſſunt utrumque facere commode, tenentur". Et iterum inculcat: „ Si poſſunt differre ... aut ſubtrahere, aut diminuere laborem, ita ut poſſint jejunare, & ex hoc non incurrant detrimentum ſui ſtatus, tenentur ad jejunium".

VIII. Ex hujus Regulæ vel ignoratione, vel contemptu recentiores Caſuiſtæ alias non minus laxas & falſas doctrinas poſuere, & ut probabiles affirmare & tueri veriti non ſunt, & præcipue ſecundam trigeſimæ primæ damnatæ propoſitionis partem poſuere, nimirum, *Excuſantur abſolute a præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agunt, etiamſi iter* NECESSARIUM *non ſit, & etiamſi iter unius diei conficiant*. Falſæ proinde & laxæ habendæ ſunt ſequentes doctrinæ Sancii & Dianæ: „ Excuſantur a jejunio, qui labore aliquo defatigantur, quamvis illum in alium diem commode differre queant, etiamſi data opera, ut non jejunent, hoc agerent, etiamſi in fraudem jejunii id agerent, nullius negotii cauſa iterant, ſed ſolo deſiderio non ſervandi jejunium". Paſqualigi: „ Qui aſſumit media illicita, & ita laborioſa, ut ſint incompatibilia cum jejunio, ea intentione non ſervandi jejunium, non peccant contra præceptum jejunii Deciſ. 320. n. *6*." Leandri: Probabilius reſpondeo, labor *voluntarie* ſuſceptus, ſi ſit magnus, extinguit obligationem jejunandi". Et rurſum. „ Probabilius reſpondeo, labor *voluntarius* poteſt aſſumi in diebus jejunii *ſemper, & toties quoties* libuerit. Qui iter faciunt pedites, etiamſi iter *voluntarium* ſit, a jejunio liberat, ſicut ludentes pila, vel alio ludo nimis laborioſo, qui venationi dant operam". Immo & quod horrendum eſt, diſpenſantur a jejunio qui fatigantur puellam a ſtupro fugientem inſequendo, qui tactibus venereis, vel nimio coitu debilitantur, licet id faciant *in fraudem jejunii*, & ea intentione, ut facti impotentes non jejunent. Ineptiſſima autem ſunt, quæ afferunt ad has laxitates tuendas argumenta, nimirum. 1. Ad impoſſibile nemo tenetur: porro qui ita defatigatus eſt, ut jejunare ſit illi moraliter impoſſibile, quocumque ex capite, etiam pravo, & flagitioſo oriatur impotentia, jejunare non tenebitur. 2. Præceptum jejunii non prohibet nec ludum, nec venationem, nec coitum, qui ergo his dat operam, peccat quidem contra aliam virtutem, at contra præceptum jejunii omnino non peccat. Nam ad 1. dicimus, tunc non peccare, quando jam impotens factus non jejunat, ſed tunc peccare, quando data opera & ſtudioſe vel ludum, vel venationes, vel impudicitiam elegit in fraudem jejunii, & eo pravo animo elegit ne jejunet: ſicut non peccat qui in die feſto dormit tempore Miſſæ, quia impoſſibile eſt dormientem peccare, ſed tunc peccavit contra Eccleſiæ præceptum, quando ſomnum elegit ne Miſſæ interſit. Ad 2. dico, jejunii præceptum quidem præfata opera directe & per ſe non prohibere, ſed ea vetari lege univerſale prohibente, ne in fraudem legis, & ſtudioſe ad præceptum vitandum impedimenta apponantur. Legantur quæ diximus de Legib. Tr. 1. Diſſ. 3. cap. *9*. n. 17. & cap. ſeq. Conſect. *16*.

IX. Tertius a jejunio excuſans titulus eſt Pietas, ſeu Caritas, & quidem juſtus & licitus, non enim jejunium impedire debet majus bonum, & præſertim pietatis & caritatis opera, & quidem non ſolum quando hoc ex officio, obedientia, & neceſſitate exercenda ſunt, ſed etiam quando ex voluntate aſſumuntur, dummodo tamen hæ tres non deſint conditiones, nimirum 1. ut hæc opera differri non poſſint extra jejunii tempus. 2. Ne in fraudem jejunii aſſumantur. 3. Ut ſint majoris bonitatis & perfectionis, quam jejunium, quod conſtabit, quando opera noſtra pietatis & caritatis in majorem Dei honorem cedant, & in proximi utilitatem, noſtra opera eo tempore indigentis. Hæc doctrina ex ipſo S. Th. deſumpta eſt, non quidem adeo aperte & clare ex iis, quæ habet in IV. Diſt. 15. q. 3. a. 1. quæſtiuncula 2. ad 3. ubi ſcribit: „ Si ſit tanta abſtinentia, quod homo ab operibus utilioribus impediatur, quamvis ad ea non teneatur, indiſcretum eſt jejunium, etſi non illicitum". Nam ibi S. D. loqui videtur de jejunio voluntarie aſſumpto, non de jejunio per præceptum urgente. Sed luculenter ex 2. 2. q. 147. a. 4. ad 3. ubi de Peregrinantibus loquitur. Nam 1. certum eſt peregrinationem aſſumi voluntarie, nec ullo præcepto urgeri, & tamen S. Th. docet eam licitum eſſe aſſumere etiam urgente jejunii præcepto. 2. Docet, ut ſit juſta ſolvendi jejunii cauſa, quod prima ſervetur appoſita conditio, nimirum ut differri non poſſit, nec minui aut ſuſpendi, aliter a jejunio non excuſat: ſic enim ſcribit: „ Si peregrinatio commode *differri* poſſit, aut *diminui* ... non ſunt propter hoc Eccleſiæ jejunia prætermittenda", unde & alia apparet obſervanda conditio, nimirum ne ſuſcipiatur *in fraudem Jejunii*, ſed ex neceſſitate, vel ſuſcipienda ſtatim ſit peregrinatio, vel ſuſcepta non abrumpenda, unde ſubdit: „ Si autem immineat neceſſitas peregrinandi, vel quia (ut explicat l. ex ſent. laud. q. 4. ad 1.) tempus jejunii hominem in via præoccupat, vel quia dies feſtus alicui imminet, ad quod ex devotione pergere cupit". Tertiam quoque conditionem adſtruit, dum dicit in ſent. loc. laud. *Quia intentio* Eccleſiæ ſtatuentis jejunia non *eſt*, *ut per hoc impediret alias pias*, *& magis neceſſarias cauſas*. Et in ſent. loc. c. ſcribit: „ Nec obſtat, quod præceptum debet præponi conſilio, quia intentio præceptum hujuſmodi dantis non eſt alias pias & magis neceſſarias cauſas excludere". Et quia facile error ſubrepere poteſt, & quis arbitrari magis pium opus, quod voluntarie aſſumit, quam jejunium ab Eccleſia impeditum, ſubdit: „ in talibus recurrendum eſſe ad Superioris diſpenſationem", immo fortius dixerat in Sent. „ poſſe peregrinationem jejunio præferre ex diſpenſatione Superioris omnia prædicta penſantis", ideſt perpendentis, num melius ſit peregrinari, an jejunare

X. Hac itaque de cauſa & juſto titulo diſpenſatur, qui vigilare debent per totam noctem, & in die operari ad inſerviendum infirmis & Xenodochiis, vel etiam in Cœnobiis, quando plures ægrotant, immo quando præſertim ex inſtituto, obedientia, & caritate ſunt tum ſpiritualia tum corporalia opera miſericordiæ exercenda. Verum nimium hunc titulum dilatant Probabiliſtæ, dum eo nomine a jejunio liberant Ludimagiſtros, Lectores, & Cathedraticos cujuſcumque facultatis, licet legant oſtentationis gratia ad opinionem acquirendam, Cantores, Confeſſarios nimium confeſſionibus aſſiſtentes, etiamſi id faciant ex libito, etiam lucri gratia, Concionatores etiam ſi ſolum ter, vel quater in hebdomada concionentur, quos a jejunio liberant etiam in diebus, quibus non concionantur, quia, ut inquit Sanchez, „ non „ tantum debent attendere an poſſint in hac Qua„ drageſima, vel in hac die ſimul jejunare & præ„ dicare, ſed etiam ut conſerventur vires, & poſ„ ſint plures dies & *Quadrageſimas* prædicare “. Oratores Principum, Præſides conſiliorum, immo Conſiliarios ipſos, Præfectos Urbium, Duces exercituum, quia omnes iſti, inquiunt, ſemper negotia difficilia animo revolvunt, & talis occupatio plurimum conſumit ſpiritus, & inducit notabilem debilitatem, quamobrem paritate rationis diſpenſant ceteros Miniſtros omnes, qui plurimum occupantur in negotiis publicis. Porro tot a jejunio ſolutis, exigua admodum ſit oportet jejunantium turba.

XI. Poſtremo loco juſta ſolutionis a jejunio cauſa eſt diſpenſatio, de qua late diximus cap. 5. & 6. quæ & hic ſervata proportione aptanda ſunt. Solum hic corrigenda eſt duplex La-Croixii, & aliorum Probabiliſtarum doctrina, 1. ſcilicet ſufficere ad diſpenſationem cauſam validam quidem, ſed vel veram, vel quæ *talis putatur*, ſufficit enim *credulitas* inculpata. Nam licet concedamus etiam cauſam validam putativam ſufficere poſſe ad legitimam diſpenſationem, dicimus tamen hanc credulitatem eſſe debere prudentem, cautam, nixamque ſolidis & prudentibus fundamentis, & rationibus, non levem & præconceptam ex vano timore, ex nimio proprii corporis & ſanitatis amore, quia illic trepidemus timore ubi non eſt timor. Et revera quis cordatus arbitrabitur ſuperius expoſitas cauſas non jejunandi a Probabiliſtis invectas, licet certe non veras, eſſe tamen ſaltem prudenter exiſtimatas, & tamen heu, quot ſunt qui illis innixi licitum ſibi cenſent ſacra violare jejunia! Altera doctrina La-Croixii & Probabiliſtarum eſt: *ad legitimam diſpenſationem alicui in particulari concedendam ſufficere unam ex cauſis a jejunio excuſantibus, non totaliter, ſed aliquo modo, attamen non ſufficienter*. At quomodo legitima eſſe poteſt, aut habenda eſt diſpenſatio, quæ nec *totaliter*, nec *ſufficienter* a jejunio excuſet? Profecto hæc non diſpenſatio, ſed diſſipatio eſt, & qui hoc pacto diſpenſationem impartitur, ſua poteſtate non utitur, ſed abutitur, eam adhibendo non in ſalutem & ædificationem, ſed in perniciem & deſtructionem. Si igitur cauſa non totaliter excuſat, nec totalis eſt concedenda diſpenſatio, ſed pro modo cauſæ & indigentiæ: hinc qui non poteſt omnibus Quadrageſimæ diebus ex juſta cauſa jejunare, poteſt tamen aliquibus, puta bis aut ter in hebdomada, *totaliter* eſt diſpenſandus, ſed ad ea quæ ſuſtinere poteſt jejunia obſtringendus. Qui vero non ſufficiens affert diſpenſationis motivum, nullo modo eſt diſpenſatione dignandus; ſine enim ſufficienti cauſa non eſt legitima diſpenſatio; *& qui abſque ratione*, inquit S. Th. 1. 2. q. 97. a. 4. *pro ſola voluntate licentiam tribuit, aut non eſt fidelis in diſpenſando, aut eſt imprudens; infidelis quidem, ſi non habet rationem ad bonum commune; imprudens, ſi rationem diſpenſandi ignorat*. At urget La Croixius: non eſt infidelis reſpectu boni communis, *quia lex communis adhuc retinet obſervantiam quoad reliquos*: non eſt imprudens, *quia Eccleſia pro particulari diſpenſatione in favorem hujus, vel illius perſonæ non ita rigide procedit*, nec qui ex cauſa licet inſufficienti diſpenſat, dici poteſt diſpenſare *pro ſola* libertate. At hæc nugæ ſunt, & butubata. Ex facili & illegitima diſpenſatione lex in aliis non obſervantiam retinet, ſed contemptum inducit; quis enim magni faciat legem, a cujus cuſtodia videt Superiores vel pro libito, vel ſine legitima cauſa diſpenſare? Ideo optime inquit Concilium Tridentinum ſeſſ. 25. cap. 18. de Reform. „ Frequentius „ legem ſolvere exemploque potius quam certo „ perſonarum, rerumque delectu petentibus in„ dulgere, nihil aliud eſt, quam unicuique ad le„ ges tranſgrediendas aditum aperire “: *boni* igitur *communis rationem non habet*, qui ex *inſufficienti* cauſa diſpenſat, proinde infidelis. Imprudentiſſimus vero, quia contra mentem Eccleſiæ ſine legitima cauſa diſpenſando, ſua poteſtate abutitur; & tantum abeſt Eccleſiam in diſpenſationibus *in favorem hujus vel illius perſonæ non ita rigide procedere*, quin oppoſitum plane ſtatuit & declaravit in Tridentina Synodo l. l. indicens: „ Si „ *urgens juſtaque* ratio, & *major* quandoque uti„ litas poſtulaverit cum aliquibus diſpenſandum „ eſſe, id *cauſa cognita*, ac *ſumma maturitate*, „ atque gratis a quibuſcumque, ad quos diſpenſa„ tio pertinebit, erit præſtandum; aliterque facta di„ ſpenſatio ſubreptitia habeatur “. Legantur quæ diximus Tract. 1. Diſſ. 4. cap. 9. Reg. 7. & 8. Ubi eſtis uberes lacrymarum fontes ex oculis Benedicti XIV. erumpentes deplorantis „ Auguſtiſ„ ſimam Quadrageſimalis jejunii obſervantiam ob „ nimiam *nullis legitimis* urgentibus cauſis ubi„ que indiſcriminatim diſpenſandi facilitatem pla„ ne ſublatam eſſe “! Quid enim perverſius ſtatui poteſt ad legem jejunii penitus ſubvertendam, quam docere, ad diſpenſationem ſufficere cauſam nec totaliter, nec ſufficienter excuſantem?

CAPUT SEXTUMDECIMUM.

Conſectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Ab onere jejunii non ſolvuntur conjugati.*
II. *Ab eo ſolutæ ſunt feminæ prægnantes, & lactantes.*
III. *Num uxor poſſit omittere jejunium, ut viro obediat.*
IV. *Num ut illi ſe gratam reddat.*
V. *Quomodo artes laborioſas exercentes a jejunio liberentur.*
VI. *Num & qui non adeo laborioſas.*

VII.

VII. *Num qui magis mente quam corpore laborant.*
VIII. *Quinam titulo pietatis non ſint a jejunio ſoluti.*
IX. *Doctrina S. Thom. applicatur & defenditur.*
X. *Num bona fides circa cauſam a jejunio liberantem excuſet.*
XI. *Num diſpenſatus ob infirmitatem, ſi convaleſcat, teneatur jejunare.*
XII. *Conſuetudines a Caſuiſtis adductæ num ſint paſſim admittendæ.*

Conſectarium Primum.

I. AB onere jejunii non liberantur conjugati, ne jejunando fiant minus ad reddendum debitum potentes. Oppoſitum plane docent fere omnes Probabiliſtæ hac unica freti, & quidem imbecilla ratione, quia, inquiunt, reddere debitum conjugale actus eſt juſtitiæ, & jure naturali ac divino præceptus, huic igitur cedat oportet præceptum mere Eccleſiaſticum. At noſtra propoſitio non ſolum probabilior eſt, ſed & unice vera. 1. Quia perpetua fuit Eccleſiæ mens, & SS. PP. doctrina, conjugatos non ſolum non debere jejunium violare, ut conjugale debitum reddant, quinimmo ex oppoſito jejuniorum tempore debere ab ipſo opere carnali ceſſare. S. Paulus 1. ad Corint. poſtquam præceptum naturale & divinum promulgavit cap. 7. Uxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & uxor viro, ſubdit tamen, ab hoc officio ex mutuo conſenſu abſtinere oportere ad tempus, ut orationi vacent, &, ut dicitur in Græco textu, *& jejunio*. Petrus Apoſtolus epiſt. 1. cap. 3. vult viros cohabitare cum uxoribus, ita tamen ut non impediantur orationes. Vetus Pœnitentiale Romanum editum ab Antonio Auguſtino viginti dierum jejunio in pane & acqua, & unius anni pœnitentia mulctabat conjugatos, qui in tota Quadragaſima continentiam non ſervaſſent. Et in Orientali Eccleſia Paſchali privabantur Communione. Porro ſi vera eſſet oppoſita Theologorum doctrina, quid iniquius, quam punire præferentes cuſtodiam præcepti divini & naturalis obſervantiæ præcepti mere Eccleſiaſtici? Nec alia eſt mens præſentis Eccleſiæ & vigentis diſciplinæ. Eccleſia enim qaadrageſimali tempore ſolemnitates nuptiarum prohibet, & præcipue carnalem copulam, quia (inquit S. Thom. in IV. diſt. 32.) ,, quando novæ ſponſæ traducuntur, animus con- ,, jugum magis ex ipſa novitate ad *curam carna-* ,, *lium* occupatur? propterea illis temporibus, in ,, quibus homines præcipue debent ſe ad ſpiritua- ,, lia elevare, prohibitum eſt nuptias celebrare ". Nec opponant, tunc temporis & ipſum Sacramentum Matrimonii prohiberi; hoc enim falſum eſt, ut declaravit Sacra Congregatio Concilii, relata a Fagnano, quæ interrogationi an Matrimonium coram Parocho quocumque tempore contrahi poſſit? Reſpondit: ,, *Poſſe* contrahi *quocumque tem-* ,, *pore* Matrimonium, ſed temporibus compre- ,, henſis in cap. x. ſeſſ. 24. de Reformat. Matri- ,, monii. Nuptiarum ſolemnitates, traductiones ,, ad domum, & *carnalem copulam* prohiberi ". At inquies, quomodo prohiberi poteſt, quod ce- ,, lebrato Matrimonio jam debitum eſt jure naturali divino? Ratio in promptu eſt, quia particularia & privata jura publico & communi derogare non poſſunt; jus conjugium privatum eſt & particulare, jus abſtinendi a ſolemnitatibus, & multo magis jejunandi univerſale eſt, & pro tota Eccleſia a Conciliis conſtitutum; proinde hoc illi, non illud iſti concedat oportet. Præterea jus conjugum ſuos habet fines & limites, quos prætergredi fas non eſt; & ſicut non licet illud exercere quando junctum eſt loci ſacri violationi, ita nec exerceri quando jejunii violationi conjungitur. Ex mente igitur Eccleſiæ & Conciliorum Decretis non licet jejunium violare ad debitum reddendum.

Nec aliter ſentiunt SS. PP., qui carnale commercium in diebus jejuniorum eſſe abrumpendum perpetuo docuere, nec unquam prædicarunt jejunium omittendum, ne ab opere carnali impediantur conjugati. S. Auguſtin. ſerm. 205. in Quad. I. ſcribit: ,, Per alios dies adulteria, fornicationes, ,, omneſque illicitas corruptelas nolite contingere, ,, per hos autem (jejuniorum) etiam a *conjugibus* ,, abſtinete. Et Ser. 4. Quicumque etiam eſtis ,, conjugibus alligati, nunc maxime apoſtolica ,, monita nolite contemnere, ut *invicem abſtinea-* ,, *tis* ad tempus, ut vacetis orationibus. Quod ,, enim aliis diebus utiliter fit, nimis *inverecun-* ,, *dum eſt*, ſi modo non fiat ". S. Eligius Novocomenſis Epiſcopus homil. 16. ,, Diebus Quadra- ,, geſimæ vos omnibus modis a *conjugum commix-* ,, *tione* veſtrarum, ſicut decet Chriſtianos, abſti- ,, nere oportet, nam, ut quidam Sapiens ait, ſi- ,, milis reatus eſt fideli Chriſtiano diebus Quadra- ,, geſimæ etiam cum propria uxore concumbere, ,, ſicut & carnes in cibo ſumere ". Theodulphus quoque Aurelianenſis Epiſcopus in Capitul. cap. 41. ſtatuit: ,, *Abſtinendum* eſt his ſacratiſſimis die- ,, bus *a conjugibus*, & caſte, & pie vivendum, ut ,, ſanctificato corde & corpore iſti ſancti dies tran- ,, ſigantur, & ſic perveniatur ad diem Sanctum ,, Paſchæ, quia nihil pene valet jejunium, quod ,, *conjugali opere* polluitur ". Sed reponunt Probabiliſtæ: Iſtos Patres conſilium dare, non præceptum imponere, quod melius eſt ſuadere; non quod malum cavendum inculcare. Sit ut lubet, nolo enim modo de hoc diſputare. Illud certe ex hac SS. PP. prædicatione & doctrina conſequitur, ipſos nec ſuſpicari fideles jejunium violaturos, ut conjugali commercio incumberent, quanto enim zelo exarſiſſent in iſtos inverecundos, ſi adeo acriter objurgabant qui conſilio & monitis ſuis non obtemperabant?

Denique hanc veritatem etiam nonnulli Probabiliſtæ agnoverunt & confeſſi ſunt, quos inter & benigniſſimus La-Croixius, qui n. 1338. pag. 413. ſcribit: ,, Licet conjux reddatur minus potens ad ,, reddendum debitum, non ideo tenetur omittere ,, jejunium, quia habet jus ad opera ſpiritualia, ,, licet per hæc aliquantulum impediatur ab ope- ,, re corporali ". Ex quo patet, quam falſa ſit & abſurda Tamburini doctrina affirmantis lib. 4. in Decal. cap. 5. §. 7. n. 37. ,, Si precibus aliove ,, modo poſſet conjux removere alterum a peten- ,, do debito, adhuc tamen non tenetur uti hoc re- ,, medio, atque adeo poſſet non jejunare, & ſic ,, reddere ". Ita Thom. Sanchez: ,, Ratio eſt, ,, quia perſonalis obligatio reddendi eſt ex juſti- ,, tia, quæ non obligat niſi ad reddendum per- ,, ſonaliter debitum, non vero ad conquirenda

,, vel

„ vel ponenda remedia, ne alter petat “. Vah cinica doctrina!

Argumentum vero, quod tangit Tamburinus, & alii Probabiliſtæ proponunt ad ſuam laxiorem firmandam ſententiam, ſibi objicit S. Thom. in IV. diſt. 23. q. un. art. 1. hoc pacto: „ Quicumque „ facit ſe impotentem ad faciendum id, quod ex „ *præcepto* tenetur, peccat. Si ergo aliquis ex ne- „ ceſſitate *præcepto* tenetur ad reddendum debitum, „ videtur quod peccet ſi *jejunando*, vel alias cor- „ pus ſuum attenuando impotentem ſe reddat ad „ debiti ſolutionem, quod non videtur verum “. Huic autem objectioni ſic reſpondet: „ Si aliquis „ reddatur impotens ad debitum ſolvendum ex cau- „ ſa ex matrimonio ſequuta, puta cum prius de- „ bitum reddidit, & eſt impotens ad debitum ſol- „ vendum, ulterius mulier non habet jus peten- „ di, & in petendo ulterius ſe magis meretricem „ quam conjugem exhibet. Si autem reddatur „ impotens ex alia cauſa, *ſi illa eſt licita*, ſic ite- „ rum non tenetur, nec poteſt mulier exigere; ſi „ vero illicita eſt, tunc peccat, & peccatum uxo- „ ris, ſi propter hoc in fornicationem labatur, ali- „ quo modo ſibi imputatur “. Itaque ſi juxta S. Thom. alter conjugum non eſt potens ad reddendum debitum *ex licita* cauſa, alter non habet jus exigendi, nec impediendi licitas alterius actiones; ergo multo minus jus habet exigendi & impediendi alterius actiones non ſolum *licitas*, ſed & *præceptas*, licet ex hoc, quod alias ſibi debitum eſt, exigere non poſſit, quia jus exigendi tunc non habet. Nullo pacto itaque licet ad conjugale reddendum debitum ſacra jejunia violare, & non immerito oppoſitam doctrinam Natalis Alex. cap. 5. a. 7. Reg. 3. falſam & erroneam, caſtaſque aures & animos offendentem appellavit.

Sed urgere non deſinunt, ſi res ad eas redigatur anguſtias, ut niſi alter conjugum debitum reddat, alter incontinentiæ periculum ſubeat, & ne in peccatum labatur merito timetur, licebit ne uni reddere etiam cum debeat per hoc jejunium violare? Primo reſpondeo, licet concedamus tunc licere jejunium frangere ad reddendum debitum, adhuc tamen immota conſiſtit poſita doctrina, quæ id ſtatuit quod communiter contingit, non quod in aliquo raro caſu contingere poteſt: nihil enim in doctrina morali abſurdum magis, quam pro peculiari aliquo caſu regulas generales ſtatuere, de quo non ſemel Lectores noſtros monuimus. Reſpondeo 2. vel hoc periculum prævidetur, vel ex ſubita tentatione oboritur. Si hoc ſecundo modo contingat, debet, immo & tenetur ex caritate conjugis periculum avertere, quod non ex malitia oritur, ſed ex fragilitate reddendo debitum, licet prævideat ſe non poſſe jejunium ſervare, quia tunc chriſtiana pietas excuſat. At ſi hoc periculum prævidetur, quia alter conjugum adeo impotenti & effræni urgetur libidine, ut conjugum alterum fortaſſis debilem fatiget, pluries, & intemperanter petendo, tunc tenetur eum monere, & de ſua imbecillitate, & de ſacro jejuniorum tempore, & hortari ut temperet a petitione debiti, & concupiſcentiam jejunio frænet; quod ſi ille præſtet, & nihilominus adhuc ex fragilitate crebrius poſtulet, obſequi illi licebit, etiam cum aliqua jejunii diminutione: at ſi ille ſpretis monitionibus, & nullam habens jejunii & Eccleſiaſtici præcepti rationem, ſuæ velit effræni libidini habenas laxare, ſuæ imputetur vir malitiæ, & ſcandalum, quod inde ſequetur, cum Phariſaicum ſit & malitioſum, uxor contemnat, præceptis Eccleſiæ obtemperando. Ita ſentit Concina, cujus doctrinæ lubens ſubſcribo. Ut tamen quod verum eſt fatear ipſe qui a triginta ab hinc annis Confeſſarii munus aſſumpſi & Confeſſiones excepi in magnis Civitatibus & in parvis, in oppidis, & villis, immo & in ſacris Miſſionibus, ne unum quidem reperire mihi obtigit, qui pro cauſa violati jejunii neceſſitatem reddendi conjugalis debiti attulerit; adeo verum eſt quod ſubdit laudatus Auctor, neque in mentem conjugatorum venire, ſe liberos eſſe a jejunio, ut copulam exerceant maritalem, ſed effræni Theologorum opinandi licentiæ tribuendum hoc novum genus ſolutionis a lege & onere Eccleſiaſtici jejunii.

Conſectarium Secundum.

II. Uxores prægnantes & lactantes communiter a jejunio excuſantur, non tamen lege ſtatuente, ſed neceſſitate poſtulante, quippe quia ut plurimum indigent abundantiore cibo tum in ſui, tum in fœtus vel prolis ſuſtentationem. Ita docent communiter Doctores tum antiqui tum recentiores cum S. Antonino 2. par. tit. 6. cap. 2. §. 6. docente: „ Prægnantes & lactentes ſi debilitas impediat eas, „ vel ſi ex hoc timeatur de periculo eorum vel „ abortus, vel defectus alimenti pueri, excuſan- „ tur a jejunio, immo deberent dimittere jeju- „ nium “. Quamobrem ſubdit Natalis Alex. Reg. 3. „ Ipſis jejunium prohibere debet Confeſſarius, „ ſi ſcrupulo, aut imprudenti zelo, atque incon- „ ſiderata pietate illas jejunare velle videret “. Immo non a ſolo jejunio, ſed & ab abſtinentia carnium ſunt diſpenſandæ, ſi ita poſtulet debilitas & infirmitas tum ſua, tum prolis ſive naſcituræ ſive lactentis; ſicut etiam ſi vehementi appetitu carnes deſiderarent, cujuſcumque generis, ſive ſalubris ſive inſalubris, illis ſunt concedendæ, quia niſi hoc vehemens deſiderium expleant, de vita fœtus periclitatur, & abortui ſubjacere poſſunt. Addidi tamen non *lege ſtatuente*, ſed *neceſſitate* poſtulante; nam non uſquequaque veram puto quam tradunt benigniores Caſuiſtæ doctrinam, ſcilicet prægnantes & lactantes licet robuſtæ ſint, & unica refectione ſufficientem ſibi & proli cibum ſumere valeant, adhuc tamen non teneri, quia, inquiunt Salmanticenſes, lex ad id quod communiter accidit, attendit. Poſtulo enim ubi lata eſt lex, quæ prægnantes & lactantes abſolute a jejunio liberet? Profecto nullibi eam reperire erit; lex jejunii univerſalis nulla eſt, lex jejunio obnoxios liberans univerſalis nulla eſt, ſed privatum tantum conceditur privilegium, & diſpenſatio aliquibus perſonis juſta de cauſa & ratione, cujuſmodi eſt in feminis prægnatio & lactatio; quamobrem ſi abſque ſuo & prolis detrimento jejunare poſſunt, minime ſunt a jejunii lege immunes. At, ſubdunt Salmanticenſes, cum prægnantes communiter jejunare non poſſint, omnes eo favore uti debent: Cur debent hoc favore uti omnes indiſcriminatim, licet jejunare poſſint? an privilegiis & favoribus neceſſario uti debemus? Quis hoc dicat? Addo nec uti poſſunt; non enim abſolute conceduntur

tur hæc privilegia, ſed conditionate, ſcilicet ſi egeant; nulla ergo occurrente egeſtate, nullum eſt privilegium. Urgent; moraliter loquendo jejunando imminet grave periculum fœtus & lactentis ſaluti. Si ita eſt, qui hoc modo periclitantur a jejunio abſtineant, & ideo diximus, communiter a jejunio ſolutas; at ſi ſentiant jejunando ſe bene valere, & nihil obeſſe jejunium nec ſibi nec proli vel lactenti, jam diſpenſationis ratio ceſſat, nec a jejunio liberantur. Nunquam (inculcant) ſecuræ eſſe poſſunt, quod id infantulis nocere non poſſit; nec ſecuræ ſunt, quod cibus ſumptus ſive ratione qualitatis, ſive quantitatis illis noceat, & tamen illas ab abſtinentia non diſpenſant Salmanticenſes. At hic timor panicus eſt, & contemnendus, & ubi intimo ſenſu & experientia ſentiunt ſe bene valere, abſque ſcrupulo jejunare poſſunt & etiam debent, ſin ſemper, ſaltem per aliquot dies ſive in hebdomada, ſive in tota Quadrageſima.

Conſectarium Tertium.

III. Non debet uxor marito prohibenti jejunium obedire, licet inde rixæ oriantur & ſcandala, multoque minus ſi maritus hæreticus ſit, & uxor catholica. Hanc veritatem probavimus Tract. 4. diſſ. 3. cap. 19. conſect. 10. & iterum hic confirmamus. Quandoquidem mariti ſcandalum, qui graviter offenditur, & rixas excitat & diſcordias ob ſervatum eccleſiaſticum jejunium, plane phariſaicum eſt & malitioſum, eapropter contemnendum. Quod ſi etiam puſillorum ſcandalum ſupponatur, & ex infirmitate ortum, reddita ratione, tollendum eſt, cui ſi acquieſcat maritus, ceſſabit omnino, ni acquieſcat, in phariſaicum degenerat, & tum locum habet S. Thom. doctrina 2. 2. q. 43. a. 7. „ Si reddita „ ratione hujuſmodi ſcandalum duret, jam videtur „ ex malitia eſſe, & ſic propter ipſum non ſunt „ hujuſmodi ſpiritualia bona, *licet non ſint de ne-* „ *ceſſitate ſalutis*, omittenda “. Confirmat & S. Antoninus 2. par. tit. 6. cap. 3. §. 6. De uxoribus dicit Innoc. quod quamvis debeant dimittere jejunia, quæ habent ex voto prohibentibus viris 32. q. 5. non tamen jejunia Eccleſiæ. Sed forte propter ſcandalum vitandum poteſt Sacerdos diſpenſare cum tali .... Sed Petrus de Palude in 4. dicit, „ quod „ hoc videtur eſſe ſcandalum phariſaicum, & „ per conſequens contemnendum, ſi non vult vir „ uxorem jejunare “. Legantur quæ diximus loc. cit. Quod multo magis verum puto de marito hæretico prohibente uxori jejunia Catholicæ Eccleſiæ ſervare, quia merito præſumi poteſt, hoc in contemptum Romanæ Eccleſiæ ab ipſo urgeri, & ex erronea & hæretica opinione hujuſmodi jejunia ſuperſtitioſa eſſe; quamobrem illi obſequendo uxor in prava opinione ſuo exemplo confirmaret.

Conſectarium Quartum.

IV. Falſa eſt Cajetani doctrina aſſerentis hic ad art. 3. uxorem, quæ ex jejunio macilenta minuſque grata viri ſui oculis apparet, & hinc deſpici vel minus amari conſpicit ab eo, excuſari a jejunio; quoniam ipſa tenetur ſe conſervare gratam viro ſuo; quandoquidem pro legitima cauſa violandi jejunium illud allegat, quod in conjugatis reprehendit Apoſtolus epiſt. ad Corinth. 1. cap. 7. ſcribens: *Quæ nupta eſt cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro;* quod directe inſtitutioni Quadrageſimalis jejunii adverſatur, nimirum concupiſcentiæ frænationi. Eccleſia jubet jejunium ut comprimatur concupiſcentia. Cajetanus a jejunio ſolvit uxores ut concupiſcentiam excitent, & foveant in maritis, denique dum uxor tenetur quadrageſimali tempore maritum ad continentiam hortari, illi conſulit ut jejunium violet, ne vultus macie impediatur maritus fræna laxare concupiſcentiæ. Sed ſubdit recentior Probabilioriſta: „ Si deſpe- „ ctus uxoris, & imminutio affectus conjugalis „ eo uſque perveniat, ut ex ſignis conjugalibus pru- „ denter timeat, ne maritus adulterinis amoribus „ torum maculet, tum quidem ex *pietate*, *carita-* „ *te*, *& juſtitia* rationabiliter a jejunio ſe exime- „ re *poſſet* petita a Parocho diſpenſatione, tunc „ enim teneretur ſe gratam exhibere ad impedien- „ dam graviſſimam Dei offenſam “. Sed quæro cur dicat *poſſit*, & non potius *teneatur?* nonne juxta illum ad violandum jejunium conjugem urgent præcepta *Caritatis*, *Pietatis Juſtitiæ?* cur opus eſt diſpenſatione, ſi jejunium ſervando prædictarum virtutum præcepta violaret? At intimo ſenſu percepit, has quidem virtutes urgere, quando ſcandalum eſt puſillorum ex fragilitate peccantium, non quando eſt phariſaicum ex malitia proficiſcens; proinde ejus ratio vel nimium probat, vel nihil probat. Si quadrageſimali tempore maritus adeo protervus eſt, ut non ſolum a licito conjugio temperare nolit, ſed præterea adulteriis torum maritalem polluere paratus ſit, jam non ex fragilitate peccat, ſed ex malitia: illi igitur imputandum ſcandalum, non uxori legem Eccleſiæ implenti: quod multo magis verum eſt de marito, ut ſubdit laud. Auctor, „ qui conſcientiæ re- „ laxatæ neque vult ſervare jejunium, neque quod „ ab uxore obſervetur, & propterea cum eadem „ quotidie rixatur, in blaſphemiis erumpit, in „ perjuria, in minas .... comminando etiam ei- „ dem conjugalem injuriam irrogare, unde tumul- „ tibus & ſcandalis quotidie familia repletur “. Hæc enim omnia ex malitia conjugis oriuntur, propterea locum habet doctrina S. Thom. in IV. diſt. 38. q. 2. art. 4. „ Scandalum paſſivum quando- „ que oritur ex malitia odientium veritatem, qui „ turbantur, & alios turbant propter opera lucis, „ quaſi filii tenebrarum, & hoc eſt ſcandalum Pha- „ riſæorum ... & propter hoc ſcandalum paſſivum „ nullo modo conſilia ſunt dimittenda (multo mi- „ nus præcepta) quia ſic iniquis daretur locus im- „ pediendi opera perfectionis cum vellent, un- „ de Dominus dixit de Phariſæis: *Sinite illos*, „ *cæci ſunt*, *& duces cæcorum* “. Conjux itaque protervum maritum & conſcientiæ relaxatæ corripiat prudenter, placare ſtudeat monitis ſalutaribus, Dei timorem & reverentiam Eccleſiæ inſinuantibus, cum ipſo menſæ libenter aſſideat, at ea dextere tantum ſumat, quantum ipſi lege jejunii conceditur.

Conſectarium Quintum.

V. Artes laborioſas exercentes, cujuſmodi ſunt Agricolæ, Fabri lignarii, Ferrarii, Lapidicinæ, Fi-

Figuli, Textores, Bajuli, Fullones, Lanarii, Aurigæ, Coriarii, Nautæ, Remigantes, Torcularia in Typographiis calcantes, aliique communiter a jejunio excuſantur, quia comuniter nequeunt ſine magno gravamine jejunare: at ſi vel minuere laborem poſſunt, vel illud jejunio conjungere, ad illud obſervandum tenentur. Benigniores Theologi hos omnes abſolute a jejunio excuſant, licet & jejunare valeant, & non ad victum, ſed ad lucrum labori inſiſtant. In hujus doctrinæ probatione afferre ſolent vivæ vocis Oraculum Eugenii IV. vulgatum anno 1440. quod tamen diverſimode ab aliis refertur. A Salmanticenſibus per hæc verba deſumpta, ut ipſi dicunt ex Compendio Privilegiorum Fratrum Minorum V. Jejunium. *Idem Eugenius declaravit, quod Artifices laborioſas artes exercentes, & ruſtici, ſive divites, ſive pauperes non tenentur jejunare ſub præcepto peccati mortalis, & quod abſolvi poſſunt, & induci ad eleemoſynas, & alia opera bona facienda.* A Lucio Ferrario vero ex Baſeo ſic exſcribitur: *Opifices ſuas artes exercentes, aut Coloni colendis, ſerendiſque agris, aut aliis ejuſmodi rebus operam dantes, ſive divites ſint, ſive pauperes, ad jejunium ſub peccato mortali non tenentur, & a Confeſſariis abſolvi poſſunt, conſulendo illis, ut in eleemoſynis, aliiſque piis operibus occupentur.* Sed hoc Oraculum ut fictitium & fabuloſum plures rejiciunt Theologi his permoti rationibus, 1. quia hujus non meminit S. Antoninus Eugenio coævus, & ab ipſo ad Florentinum Epiſcopatum aſſumptus, quin immo oppoſitum docet. 2. Hoc Oraculum multum concordat cum propoſitione damnata in prima ſui parte, ſaltem prout a Lucio Ferrario refertur. Eugenius enim declarat, omnes opifices ſuas artes exercentes a jejunio ſolutos: propoſitio damnat aſſerentes, omnes officiales, qui in Republica *corporaliter* laborant, eſſe excuſatos ab obligatione jejunii. Immo quid pejus obtrudit jactatum Oraculum, nam aſſertores propoſitionis damnatæ ſaltem corporalem laborem poſtulabant ad immunitatem a jejunio. Juxta Oraculum vero ſufficit *exercitium cujuſcumque artis* ſive laborioſæ, ſive non laborioſæ. 3. Quia dicitur laudatos artifices non teneri ad jejunium ſub peccato mortali, quare videtur eos ſaltem ſub veniali obſtringi; at quomodo fieri poteſt ut tantum venialiter peccent, qui legem graviſſimam jejuniorum violant? 4. Dicitur quod abſolvi poſſunt a Confeſſariis. Sed a quo abſolvi? num a lege jejunii? at per Oraculum jam abſoluti ſunt: num a tranſgreſſione præcepti jejunium præſcribentis? ſi non jejunando non peccant, qua ergo indigent abſolutione? Additur denique quod poſſint induci ad eleemoſynas & alia bona opera facienda; at ad hæc induci poſſunt, immo debent etiamſi jejunent, opera enim bona ſunt ſemper omnibus ſuadenda, at non in compenſationem jejunii, ſi jam ab illo penitus ſoluti ſunt. Non eſt igitur recedendum a doctrina quam ſtatuimus, & probavimus cap. præced. duabus Regulis ex doctrina S. Th. qui eos excuſat, qui ex *neceſſitate* laborantes cum jejunio laborem conjungere nequeunt; qui vero vel laborem *omittere*, vel *diminuere*, vel cum jejunio ſociare poſſunt, tenentur præcepto Eccleſiæ obtemperare. Concinit S. D. & S. Antoninus 2. par. tit. 6. cap. 2. §. 6. cujus verba dedimus cap. præced. n. 7. Hinc conſequitur, præfatos omnes cum in diebus feſtivis a labore ceſſant, teneri ad jejunium ſi illis diebus concurrat. Negant quidem benigniores Probabiliſtæ, quia, inquiunt, feſſi ſunt labore præterito, & ad futurum laborem ferendum ſe diſponere debent. Fateor quidem durum eſſe laborem quo fatigati a jejunio liberantur; at animadverto, & jam aſſuetudine confirmatos eſſe, & præditos viribus labori pares; quapropter ſicut ferre poſſunt laborem ſine jejunio, puto poſſe ferre jejunium ſine labore; non enim difficilius eſt unius, vel alterius diei jejunium, quam ſint labores per totam hebdomadam exantlandi. Nec dicant non teneri experimento probare, num labor diei ferialis ſociari poſſit cum jejunio diei feſtivæ, nam hoc idem aſſerebat propoſitio 22. damnata ab Alex. VII. de Ruſticis. Clariſſimus Vir Amort in Mendis Pontaſianis abſolute pronuntiat, in Germania conſuetudine eſſe jam jejunio ſolutos; verum hujus conſuetudinis nullum teſtem affert, licet provocatus a Patre Concina. Videant igitur Theologi Germaniæ, num hæc vigeat conſuetudo, & legitima ſit, & non potius alteri ſimilis, per quam ſexagenarios liberos a jejunio fidenter idem Auctor pronuntiavit.

Conſectarium Sextum.

VI. Exercentes artes non adeo laborioſas, vel de quibus merito dubitari poſſit, utrum ita corpus fatigent, ut cum jejuniis ſociari non poſſint, nec abſolute a jejunio immunes ſunt, nec diſpenſari debent, niſi prius experiantur, num ipſis grave afferat detrimentum jejunium labori ſociatum. In hac Claſſe recenſentur Sutores, Sartores, Piſtores, Barbitonſores, Argentarii, Sculptores, Molitores, Furnarii, Coqui, Milites, Typographi characteres tantum componentes, aliique ſimiles. Ratio eſt, quia cum præfatæ artes vel ſedendo exerceantur, vel integri diei laborem non afferant, vel labor non adeo durus ſit & gravis, ut cum jejunio ſociari non poſſit, abſolute a jejunii lege non ſolvunt. Fieri tamen poteſt, ut in aliquibus corporis debilitas, virium deficientia eos a jejunio liberet; non enim ſola laborioſi operis natura penſanda eſt, ſed & laborantis vires, corporis habitus, debilitas, & licet ex priori capite diſpenſati a jejunio non ſit, ex altero tamen excuſari merentur. Teneri autem quando dubium eſt, num poſſint ferre jejunium, experientia probare, patet ex propoſitione 30. damnata, ubi ea etiam reprobatur pars doctrinæ, quæ aſſerebat, *nec debere ſe certificare, an labor ſit compatibilis cum jejunio*, quæ certitudo prudenter haberi non poteſt magis quam experimento.

Conſectarium Septimum.

VII. Qui artes exercent, in quibus magis mens quam corpus laborat, abſolute a jejunio non excuſantur. Cujuſmodi ſunt Pictores, Notarii, Scribæ, Procuratores, Advocati, Judices, Muſici, Cantores, Medici, Chirurgi, aliique paris muneris & officii. Ratio eſt, quia hujuſmodi omnia parum corporis vires debilitant, & ceſſatione a labore mentis magis levantur, quam abundantiori cibo. Denique his omnibus a jejunio ſolutis, jam nullus erit

erit qui jejunii lege teneatur, nec ipſi Regulares, cum & ipſi Cantores ſint, & magis in Quadrageſima & Hebdomada Majori eccleſiaſtico cantui dent operam, quam in reliquis anni diebus. Unde Caramuel merito irridens, ut puto, docentes, Muſicos, & Cantores eſſe a jejunio ſolutos, ſcribit num. 1128. „ Muſici a jejunio excuſantur. At omnes Religioſi ſunt Muſici, nec in mundo Muſici qui plus cantent quam Monachi, Benedictini præcipue, ergo Monachi non tenentur jejunare. Quæ ratio idem de ceteris Religioſis evincit, nulli enim qui non cantent plus quam ſeculares... Ergo ſi etiam Religioſos excludimus, qui erunt in Eccleſia Romana, qui teneatur obſervare jejunium "?

Conſectarium Octavum.

VIII. Titulo pietatis non ſunt a jejunio diſpenſati Lectores, Profeſſores, Ludi Magiſtri, nec Confeſſarii, & Concionatores. In præcedenti capite n. 10. diximus, benigniores Caſuiſtas hoc titulo a jejunio liberare omnes præfatos, licet & unam tantum aut alteram lectionem legant, etiam oſtentationis vel oppoſitionis gratia; at profecto non ſine ſacratiſſimæ legis injuria. Nam Lectores & Profeſſores, ſicut & Ludi Magiſtri non tanto premuntur labore & onere, ut plures alii artifices, qui non per aliquas tantum horas operantur, ſed qui de mane uſque ad multam noctem operi ſuo incumbunt, ut ſunt Sartores, Pictores, Sculptores, qui tamen a jejunio non diſpenſantur. Ipſe certe, qui per quinque luſtra munere Lectoris functus ſum, nunquam de ſolvendo jejunio cogitavi, nec indigere deprehendi; ſi itaque aliqui ſint Lectores, Profeſſores, Ludi Magiſtri, qui ex eorum officio detrimentum patiantur, hoc non tam muneri, quam imbecillitati & corporis debilitati eſt tribuendum; diſpenſandi igitur pro modo indigentiæ, non ratione officii, cum idem gravamen experirentur, licet alteri operi vacarent. Confeſſarii vero munus, licet & per totum diem, & in multam noctem, & etiam per plures dies, ut in Miſſionibus contingit, exerceatur, tædium quidem immenſum, & animi ſolicitudines affert, mentis laborem expoſcit, at corporis debilitationem, & virium defectum non affert; quapropter cum jejunio ſine magno incommodo, & nullo certe valetudinis detrimento conjungi poteſt. De Concionatoris officio major eſſe poteſt difficultas, quippe quod & corporis laborem ſecum affert, & mentis defatigationem. Et primo quidem de his ſtatuendum puto: qui non ex officio & obedientia, ſed ob lucrum & gloriam captandam hoc munus exercent, & non poſſunt a carnibus abſtinere, ab hoc officio ceſſare debent, tum quia ita ſtatuunt plures Religioſorum Ordinum Conſtitutiones, etiam illorum, qui ad Prædicationis munus ſunt ordinati; & jure ac merito; prius enim prædicare debent exemplo, quam verbo: quare & Apoſtolus Paulus ajebat: *Caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo, ne dum forte aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar:* ad quæ verba appoſite D. Thom. ſubdit: *Implet facto quod docet verbo, ne ſe damnet ore proprio.* Quare in Conſtitutionibus Ordinis PP. apud Fontanam titulo de Prædicatoribus ſtatuitur: „ Concionatores, qui tempore Quadrageſimæ a carnibus abſtinere non valent, per Quadrageſimam ad populum concionari non poſſint, *ne plus tanto ſcandalo offendant, quam verbis ædificent* ". 2. Quia experientia conſtat, a carnibus abſtinentiam etiam cum quotidiana Concione ſociari poſſe; plurimi enim ſunt quotidiani Concionatores ex Ordinibus S. Franciſci, ut Capucini, Obſervantes, Reformati, ex Ordine Carmelitarum S. Thereſiæ, & aliorum etiam Ordinum, qui licet toto anno vel abſtinentia a carnibus, vel multiplicatis jejuniis macerantur, in Quadrageſima tamen licet quotidie, & quidem magno ſpiritus fervore concionentur, tamen de violanda a carnibus abſtinentia nec cogitant, immo ſi experientia proſpicerent, ſe non poſſe & prædicare & a carnibus abſtinere, munus prædicationis omitterent. 3. Si duriores labores totius diei Artifices, Ruſtici, Operarii cum abſtinentia a carnibus ſociare poſſunt, & reipſa conſociant, quomodo non poterit Concionator laborem unius horæ cum eadem abſtinentia conjungere? 4. Quomodo Concionatores ad pœnitentiam populum hortari, & inducere poſſunt, dum ipſi pœnitentiam adverſantur, & carnibus ſaturati jejunium aliis prædicant; tempus Quadrageſimæ appellare tempus acceptabile, dies ſalutis, dum ipſi ab ipſis Bacchanalium diebus non diſtinguunt? Et hoc fortaſſis in cauſa eſt, cur plerumque hujuſmodi Concionatores non alium referant fructum, quam ſteriles plauſus & inanem gloriolam. Multominus itaque ab hac abſtinentia immunes erunt, qui ſolum ter aut quater in hebdomada Conciones habent. Quoad jejunium vero nimis laxa eſt habenda illorum Caſuiſtarum ſententia, qui illos a jejunio pronuntiant exoneratos iis etiam diebus, quibus Conciones non habent; qui vero quotidie prædicant facilius contingere poteſt, ut a jejunio immunes ſint, qui tamen diſpenſationem impetrare debent a ſuis Superioribus, qui & fructu & labore inſpecto concedere poſſunt. Cæterum quotidianum laborem unius horæ, multoque magis aliquot ſolum dierum cum jejunio ſociari poſſe oſtendunt & plurium Concionatorum exemplum, & ipſorum etiam artificum, & operariorum quotidiani labores, qui licet duri non ſint & aſperi ſicut Ruſticorum, Fabrorum, Bajulorum, & ſimilium, certe tamen labores ſuperant Concionatorum, & tamen a jejunio non liberantur. Suæ itaque conſcientiæ conſulant Prædicatores, & coram Deo expendant, & experientia etiam comprobent, num concionandi munus cum jejunio ſociare poſſint etiam cum aliquo labore & incommodo; ſi enim ſe poſſe comperient, a jejunio ſolo concionandi titulo immunes non ſunt habendi.

Conſectarium Nonum.

IX. A S. Thomæ doctrina recedit Clariſſimus Franzoja, dum abſolute docet, opera pietatis voluntarie ſuſcepta a jejunio non excuſare, licet ipſo jejunio ſint meliora. Nam aperte contrarium docet Angel. Præceptor, qui doctrinam ipſius Auctoris ſibi objicit, ſcilicet „ non eſſe opera bona ex electione aſſumpta præferenda jejuniis ex Eccleſiæ præcepto neceſſariis " ſcribens hic art. 4. in object. 3. „ Cum jejunium ordinetur ad ſpiritualem utilitatem ..... & *neceſſitatem* habeat

,, beat ex inſtituto Eccleſiæ, videtur quod non
,, ſint jejunia Eccleſiæ prætermittenda propter pe-
,, regrinationem, vel propter corporalia opera ".
Quam objectionem ſic ſolvit in reſp. ad 3. ,, Non
,, videtur fuiſſe intentio Eccleſiæ ſtatuentis jeju-
,, nia, ut per hoc impediret alias pias & magis
,, neceſſarias cauſas ". Non itaque ſtatuit S. Thom.
omittendam peregrinationem ad ſervandum jeju-
nium, ſed poſſe qui voluntarie aſſumpſit peregri-
nationem vel perficere vel continuare, licet eam
cum jejunio conjungere non valeat, ſi peregrina-
tionem vel differre non poſſit, vel abrumpere.
Nec obſtant quæ ex S. Thom. exſcribit laudatus
Auctor verba ex eodem articulo: ,, Si immineat
,, *neceſſitas* multum laborandi propter *aliquid ne-*
,, *ceſſarium* ad vitam ſpiritualem, & ſimul hoc
,, non poſſint Eccleſiæ jejunia obſervari, non ob-
,, ligatur homo ad jejunandum ". Ubi notat S.
D. dicere, *neceſſitas propter aliquid neceſſarium*,
non propter aliquid *melius*. Nam illud neceſſa-
rium non importat neceſſitatem ipſius operis per-
ficiendi, quod immo ſupponit voluntarie ſuſce-
ptum, ut eſt peregrinatio, ſed neceſſitatem hypo-
theticam, & ex ipſo pio opere voluntarie ſuſcepto
exorientem; ut declarat in IV. diſt. 15. q. 3. a.
2. quæſtiuncula 4. ad 1. ſcribens: ,, Si autem pe-
,, regrinatio commode differri non poteſt, vel quia
,, tempus jejunii hominem in via præoccupat, vel
,, quia dies feſtus alicui imminet, ad quem *ex de-*
,, *votione* homo pergere cupit .... poteſt cum di-
,, ſpenſatione Superioris omnia prædicta penſantis,
,, peregrinari, & jejunium ſolvere ". En igitur
quomodo tota neceſſitas non ſit niſi ex ipſo opere
voluntarie aſſumpto, voluntarie quippe ſtatuit in-
tereſſe c. ex. Patavii Feſto S. Antonii, inſtat dies
Feſtus, urgent jejunia quatuor temporum, in qui-
bus ut ad diem Feſtum perveniat peregrinari de-
bet, & magnas dietas facere, quas cum jejunio
ſociare non poteſt, non dicit S. Thom. eum tene-
ri omittere peregrinationem, vel eam differre ad
alium diem, ut definire debuiſſet, ſi opera volun-
tarie ſuſcepta abſolute jejunio præcepto poſthaben-
da cenſuiſſet, ſed dicit poſſe *petita a Superiore*
diſpenſatione peregrinationem aggredi, & impeditus
propter hoc a jejunio, ab ipſo licet ceſſare. Et
revera nonne poteſt quis ſe alicujus Xenodochii
ſervitio ſponte mancipare, vel Miſſiones in exte-
ras regiones aggredi, licet optime ille prævideat,
fore ut laboribus feſſus in ſerviendo infirmis jeju-
nium non ſervet? iſte vel carentia ciborum, vel
alia de cauſa fore ut cogatur carnes in Quadrage-
ſima manducare, vel jejunium non ſervare? Nec
urgent quæ in ſuæ doctrinæ confirmationem addu-
cit argumenta, nimirum 1. ,, Orationem menta-
,, lem meliorem eſſe oratione vocali, & tamen
,, non licere Clerico divini Officii omittere reci-
,, tationem, ut vacet orationi mentali, licet da-
,, remus utrumque fieri non poſſe ". 2. Deum Sau-
lem exprobraſſe, quia Amalecitas non interfecit,
& eorum univerſa non demolivit, ſed Regem,
& optima quæque reſervavit, & obtendenti reſer-
vaſſe in holocauſtum Domino, reſpondit Propheta
Samuel: *Numquid vult Dominus holocauſta & vi-*
ctimas, & non potius ut obediatur voci Domini?
melior eſt enim obedientia, quam victimæ, & au-
ſcultare magis, quam offerre adipem arietum: qua-
mobrem infert, opera meliora, ab obedientia non
excuſant. Nam ad 1. reſp. Utique mentalem ora-
tionem eſſe vocali meliorem, ſi ſpectetur ut mere
vocalis eſt, qualis eſſe poteſt in Pica & Pſittaco,
at non ſi ſpectetur prout fit ab homine Chriſtia-
no; hic enim nunquam voce orat, quin oret &
mente, quid enim eſt oratio niſi *elevatio mentis*
in Deum: ſed ut definit S. Jo. Damaſcenus, *Aſ-*
cenſus mentis in Deum? Fruſtra igitur voce pro-
fert verba orationis, ſi mente in Deum non fera-
tur. Porro hæc legitima oratio vocalis cum men-
tis in Deum elevatione conjuncta non eſt inferior
oratione mentali, ſed melior triplici ratione,
quam affert S. Thom. 2. 2. q. 83. a. 12. in corp. ,,
,, 1. Quia ex majori proficiſcitur devotione, &
,, ipſam devotionem auget, unde S. Auguſtinus
,, ad Probam ſcribit: *Verbis & aliis ſignis ad au-*
,, *gendum deſiderium ſanctum nos ipſos acrius ex-*
,, *citamus*. 2. Quia magis Deo debita reddimus ....,
,, dum illi famulamur ſecundum illud totum quod
,, a Deo habemus, ideſt non ſolum mente, ſed
,, etiam corpore: unde Oſeæ ult. dicitur: *Redda-*
,, *mus Domino vitulos labiorum noſtrorum*. 3.
,, Quia vocalis oratio adjungitur ex quadam re-
,, dundantia ab anima in corpus ex vehementi
,, affectione, ſecundum illud Pſalmi 15. *Lætatum*
,, *eſt cor meum, & exultavit lingua mea* ". Non
igitur melius faceret Clericus, qui Breviarii reci-
tationem omitteret, ut vacaret orationi mentali,
dimidium enim ſolum Deo offerret, non totum
quod illi debet. Si vero nomine mentalis oratio-
nis deſignet Franzoja rerum divinarum meditatio-
nem & contemplationem, hæc, ut inquit S. Thom.
IV. ſent. diſt. 17. q. 4. a. 1. quæſtiuncula 2. ad
3. ,, non eſt proprie oratio, ſed eſt quaſi funda-
,, mentum orationis; ſuperflua enim videtur peti-
,, tio, ubi neceſſitas deeſt; & ideo recognitio ſuæ
,, miſeriæ, qua indigentem ſe aliquis videt, &
,, ſibi ſubvenire non poteſt (quæ gemitum in af-
,, fectu producit) quaſi oratio reputatur a Deo,
,, & propter hoc dicit Auguſtinus, quod *Orationis*
,, *negotium plus gemitibus quam verbis agitur*, &
,, *plus fletu quam affatu*: " at hæc ab oratione
vocali minime excluduntur, ſed optime & cum
ipſa conſociari poſſunt. Ad teſtimonium vero Scri-
pturæ reſp. aliter eſſe ſentiendum de divinis præ-
ceptis, aliud de humanis; ab illis nunquam eſt
recedendum, & præſertim ſi immediate ex ipſo di-
vino ore alicui in particulari indicantur, ut fa-
ctum eſt Regi Sauli, & in his proculdubio *melior eſt*
obedientia quam victimæ: at in humanis præceptis
etiam eccleſiaſticis non eadem obedientia exigitur,
nam humani legislatores, ut inquit S. Thom. *Suis*
præceptis non intendunt impedire magis pias, &
neceſſarias cauſas. Et hæc dicta ſint non tam ad
Franzojæ oppugnationem, quam ad S. Thom. do-
ctrinæ illuſtrationem.

Nemo tamen hinc inferat licere jejunium fran-
gere ob quodcumque pium opus, quod alicui im-
prudenti devoto in mentem veniat, ſed tale pium
opus ſit 1. quod ab Eccleſia adprobetur, commen-
detur, & uſum obtineat, ut ſunt peregrinationes,
famulatus in Xenodochiis ex pietate, non pretio,
Miſſiones tum in exteras Regiones, tum inter Ca-
tholicos, & alia hujuſmodi. 2. Ne aſſumatur in
fraudem jejunii. 3. Ut jejunii fractio per acci-
dens, & contra voluntatem operantis accidat.
Quamobrem non licet jejunium violare ob flagella-

tio-

tionem ſive privatam, ſive publicam; & quidem de privata nullus eſt qui ambigat, cum eam vel omittere, vel differre quilibet poſſit in die jejunii, ſi cum flagellatione jejunium ſociare non valeat. At de publica, quæ fieri ſolet aliquibus in locis in feria quinta vel ſexta hebdomadæ majoris in publicis ſupplicationibus, ambigunt Theologi. Salmanticenſes eam jejunio præferendam putant, eo præſertim modo, quo fit in Hiſpaniis, at non ſatis firmis argumentis, quia, inquiunt, actus eſt pœnitentiæ, & magis corpus affligit, & carnem macerat, quam jejunium: at hæc argumenta probarent & privatam flagellationem a jejunio excuſare, cum & ipſa actus ſit pœnitentiæ, & corpus eodem plane modo, immo & majori, ſi lubet, corpus caſtigat, & tamen hoc non concedunt Salmanticenſes. Supereſt igitur ſolum quatenus publica eſt, & ut ipſi inquiunt, „ quatenus eſt publica pœnitentia, peccatorum manifeſtatio, Paſſionis Chriſti cultus, „ & imitatio, & culparum ſatisfactio “. At hæc emphatica magis ſunt, quam vera; nam flagellatio quidem publica eſt, at occulta flagellati & flagellantis perſona, quæ obtecta facie pœnitentiam glorioſam manifeſtat, at peccantis honorem tegit, & confuſionem evitat, & quam cum & juſti amplecti poſſint & exercere, nec peccatorem indicat: quod vero ſit Paſſionis Chriſti cultus & imitatio, hoc & privatæ diſciplinæ convenit; nec dici poteſt proximorum ædificatio, & doctrina, & hæreticorum confuſio; nam cum ſciant, hoſce flagellatos & flagellantes dorſum quidem percutere, at ventrem implere, fideles nullum percipiunt fructum; hæretici vero irrident. Hæc tamen dicta ſint, non ut religioſiſſimæ & pientiſſimæ Gentis Hiſpanicæ pios mores auſim contemnere, quam ſcio ſuper omnes alias Nationes tot Sanctiſſimos Viros & Cælo & Eccleſiæ donaſſe, a qua etiam ipſe habeo & Ordinis mei Sanctiſſimum Patriarcham Dominicum, & ſplendidiſſima ſydera S. Ludovicum Bertrandum, & S. Vincentium Ferrerium, ſed ſolum ut Confeſſarios animarum ſaluti ſtudioſiſſimos moneam, ne tam facile privatæ devotionis officia publico divino cultui in jejuniis præſtito, & Eccleſiæ præceptis præferri tolerent, aut conſentiant, quamobrem hanc doctrinam meam eorum ſapienti judicio lubens permitto.

Conſectarium Decimum.

X. Non eſt ut vera admittenda nonnullorum Probabiliſtarum doctrina affirmantium, qui bona fide putat ſe a jejunio excuſari, etſi cauſa ſit inſufficiens, tantum venialiter peccare, ſi vero bona fide putet, ſe plene excuſari, nullo modo peccare. Nam 1. qui ſufficientem cauſam non habet violandi jejunium, reus eſt violati jejunii, & bona fides, quam ſibi comminiſcitur, eſt in ignorantia vincibili fundata, quam vincere poteſt & debet, & ſolum illa bona fides excuſat, quæ vel ex ignorantia invincibili procedit, vel ſufficienti cauſa innititur. 2. Qui ſe novit, vel noſſe poteſt non habere ſufficientem & legitimam cauſam non cuſtodiendi jejunium, non ex ſuo arbitrio & voluntate ſe a jejunio diſpenſare poteſt, ſed tenetur diſpenſationem petere; qui igitur in re dubia ſua tantum innixus bona fide ſibi conficta a lege jejunii ſe ſolutum exiſtimat, violati jejunii reus efficitur, ſive cauſa ſit inſufficiens, quia, ut diximus, ejus bona fides ex culpabili ignorantia progreditur, ſive etiam ſufficiens ſit, quia ſe periculo peccandi exponit, quod vitare poteſt & debet petendo diſpenſationem. Ita docet S. Thom. hic q. 147. a. 4. ſcribens: „ Si cauſa ſit evidens, per ſeipſum licite „ poteſt homo ſtatuti obſervantiam præterire, præ„ ſertim conſuetudine interveniente, vel ſi non „ poſſit facile recurſus ad Superiorem haberi. Si „ vero cauſa ſit *dubia*, debet aliquis ad Superio„ rem recurrere, qui habet poteſtatem in talibus „ diſpenſandi, & hoc eſt obſervandum in jejuniis „ ab Eccleſia inſtitutis, ad quæ omnes communi„ ter obligantur “. Sola igitur & certa neceſſitas poteſt licite ſine Superioris diſpenſatione a jejunio liberare.

Conſectarium Undecimum.

XI. Falſa pariter eſt Probabiliſtarum doctrina aſſerentium, qui initio Quadrageſimæ ob morbum a jejunio diſpenſatione donatur, a quo poſt aliquot dies integre ſanatur, eadem diſpenſatione uti valet pro reliquis Quadrageſimæ diebus, quia, inquiunt, lex jam ſublata eſt, nec redit ſine voluntate Superioris, & præterea diſpenſatio ex juſta cauſa ſemel conceſſa non revocatur. Et quidem hujus doctrinæ falſitatem oſtendimus Tract. de Legib. Diſſ. 4. cap. 9. regula 13. n. 14. & hic iterum confirmamus, quia qui diſpenſationem impetravit, ſolum eam petere poterat pro eo tempore quo cauſa ſubſiſtebat, & qui diſpenſationem conceſſit, ſola legitima durante cauſa conceſſit; alioquin illicite eſſet diſpenſationem largitus. Præterea ſicut non eximitur a lege, qui ſine juſta cauſa diſpenſationem impetrat, ita non ab ea ſolvitur, qui ſine juſta cauſa diſpenſatione utitur: totus enim diſpenſationis legitimus uſus non a ſola pendet diſpenſantis voluntate, ſed a juſtitia ac neceſſitate cauſæ; ceſſante igitur cauſa conceſſæ diſpenſationis, ceſſat & licitus ejuſdem uſus. Nec movent oppoſita argumenta; nam lex ex diſpenſatione non omnino aufertur, ſed ſolum ſuſpenditur, quæ ſuſpenſio tandiu durat, quandiu juſta diſpenſandi cauſa, cui alligata eſt, perſeverat: Diſpenſatio vero ſemel conceſſa non revocatur, quando totum ſuum effectum jam eſt conſecuta, ut cum quis diſpenſationem obtinuit ad Matrimonium celebrandum, vel ad Sacros Ordines ſuſcipiendos ex juſta cauſa, & Matrimonium jam celebravit, vel Ordines ſuſcepit, licet poſtea ceſſet cauſa diſpenſationis, non revocatur tamen conceſſa diſpenſatio. At ſi diſpenſatio ſupra diviſibilem materiam cadat, ac proinde ceſſet ex aliqua parte cauſa diſpenſationis, ceſſat & ipſa diſpenſatio ut ſi quis ob oculorum infirmitatem a recitatione horarum canonicarum diſpenſetur, ſi ab infirmitate liberetur, & viſum recuperet, ceſſat diſpenſatio ceſſante cauſa, & redit onus divini Officii recitandi. Legantur dicta loco cit. Non ſunt vero audiendi benigniores illi Caſuiſtæ, qui ſummo Eccleſiæ Paſtori injuriam irrogant, dum docent, *Papam poſſe diſpenſare quemcumque a jejunio etiam per totam vitam, etiam ſine cauſa*, vel legitimam eſſe hujuſce concedendæ diſpenſationis cauſam, *quia Papa vult ſe benignum alicui benemerito oſtendere.* Quo autem amplior

eſt

eſt diſpenſatio, eo urgentior requiritur diſpenſationis cauſa: hinc facilius conceditur diſpenſatio ab unica comeſtione ſervanda, quam ab eſu carnium, & hæc conceſſa pro aliquibus diebus, non eſt ad plures dilatanda, nec cenſetur conceſſa pro ſextis feriis & ſabbatis. Legantur dicta in Tract. I. de Legibus diſſ. 4. cap. 9. n. 16. & cap. 10. n. 22.

Conſectarium Duodecimum.

XII. Non ſunt paſſim admittendæ CONSUETUDINES contra legem jejunii, quas ut legitime invectas plures tradunt Theologi; nam partim aperte falſæ ſunt, partim ſaltem dubiæ. Hujus conſectarii veritatem oſtendo eas enumerando Conſuetudines, quas laudati jactant Theologi, & quæ ſi obtinerent, de jejunii ſanctiſſima lege pene actum eſſet. 1. Conſtantinus Roncaglia de 3. Eccleſiæ Præcepto q. 2. c. 2. c. 1. q. 3. ſcribit: „ Puto ſere ubique invaluiſſe CONSUETUDINEM, ut „ diſpenſatus a carnibus ſimul ſe putet diſpenſatum „ a jejunio, CONSUETUDO autem ex toties dictis præſcribit contra legem “. Falſitatem hujus conſuetudinis declaravit Benedictus XIV. 2. Idem loc. cit. cap. 2. q. 4. „ Tuto dici poteſt, hominem ſexagenarium non teneri ad jejunium „ Eccleſiæ, quia ita fert UNIVERSALIS CONSUETUDO, de qua communius teſtantur Theologi, CONSUETUDO autem tolerata contra „ legem præſcribit “. Idem cap. 1. quæſt. 6. „ Chocolatam ex ſua natura frangere jejunium dixi: Habeo tamen rationem extrinſecam, qua „ certum mihi redditur, potionem Chocolaticam „ non frangere jejunium.. Hæc autem fundatur in „ univerſali CONSUETUDINE, quam ſciunt & „ tolerant Prælati Eccleſiæ, quæ CONSUETUDO in hac parte Legi derogavit “. 4. Idem cap. laud. quæſt. 5. „ Reſpondeo in pervigilio Nativitatis licere ſumere collatiunculam duplo, „ vel triplo majorem, prout ſe habet CONSUETUDO, quæ invaluit “. 5. Alphonſus de Liguori de Præcept. Eccl. cap. 3. Dub. 1. num. 1025. „ In Vigilia Paſchatis & Pentecoſtes, dicunt Viva „ & Salmanticenſes, non permitti duplicem cœnulam, ſed tantum poſſe ſumi ex CONSUETUDINE decem vel undecim uncias. Sed de hac „ conſuetudine apud nos dubito “. 6. Amort, „ certum eſt Germanos ſexagenarios ex CONSUETUDINE ſolutos a lege jejunii “. 7. Idem in Mendis Pontaſianis ſtatuit, „ omnes Germaniæ „ Ruſticos ex CONSUETUDINE lege jejunii non „ teneri “. 8. Cardinalis Toletus lib. 6. cap. 2. ſcribit: „ Armilla V. jejunium §. 12. probat: „ Collationes quæ fiunt Romæ ſecundum conſuetudinem *Tinelli* ob CONSUETUDINEM, & quia „ Pontifex tolerat cum ſciat, nec ego auderem „ damnare, quamvis iſti ſint abuſus hominum parum timoratorum “. 9. Sporerius Append. ad 3. Decalogi Præc. ſect. 2. n. 32. „ Spectata moderna CONSUETUDINE præſertim in noſtra „ Germania jam diu tolerata & invaleſcente, cenſeo in collatione veſpertina jejunii non eſſe attendendam qualitatem ciborum, ſed quantitatem tantum “. 10. Viva in Curſ. Theol. T. 1. part. 2. q. 10. art. 3. „ Tamburini ſententiam „ non amplecterer, niſi putarem CONSUETUDINEM *eam introductam*, ut etiam exigua parte „ piſcis majoris, ut loquitur Bonacina, cum pane „ veſci poſſimus in debita quantitate *octo unciarum*, quam ſi quis parum extenderet addendo „ unam aut alteram unciam, nonniſi venialiter „ peccaret propter parvitatem materiæ ſuperadditæ “. At ſaltem hæc CONSUETUDO ſolum illis proderit, qui poſt octo uncias cibi adhuc fame laborantes aliquod jejunii pondus ſentiunt. „ Minime, ait Liguori, quia quantitas octo unciarum ita hodie USU recepta eſt, ut indiſtincte permittatur etiam iis, qui cum illa ad ſatietatem reficiuntur “. Mira profecto conjunctio ſatietatis cum jejunio! 11. Millante Exercit. 23. „ Nec ſcrupuloſus quidem Theologus inficiari audet (licere in collatiuncula parvos piſciculos recentes) præſertim quia... Regularium Communitates eiſdem veſci etiam in antepaſchali jejunio „ CONSUEVERUNT “. 12. Paſqualigo de jejunio Deciſ. 98. „ Nobiliores poſſunt ſumere ampliorem refectiunculam veſpertinam in jejunio. „ Ratio eſt, non ſolum quia jam CONSUETUDO id obtinuit, ut notant Azorius, Layman, „ Sancio, Facundez, Diana, Boſſius, Molfeſius, „ ſed etiam quia &c. “ 13. Idem Deciſ. 157. „ In iis locis, in quibus ſolet prandium protrahi „ ad veſperam, ſeu etiam in noctem, ut in Germania, non damnarem peccati mortalis protrahentes, quia in jejuniis præcipitur unica tantum comeſtio juxta CONSUETUDINEM loci, „ unde cum talis protractio ſit juxta CONSUETUDINEM loci, non videtur eſſe contraria „ jejunio “. 14. Deciſ. 161. „ Jam CONSUETUDINE introductum eſt, ut ſaltationes, luſus, & alia hujuſmodi protrahantur ad mediam „ noctem, & etiam *ultra* ipſam, quæ cum ſint „ actiones diei ultimæ Bacchanalium, proinde ex „ CONSUETUDINE licet cœnam protrahere poſt „ mediam noctem . . . & talis CONSUETUDO „ eſt ſecundum benignam voluntatem interpretativam Eccleſiæ “. 15. Layman lib. 4. tract. 8. cap. 3. n. 3. Addo tolerari poſſe apud nos (Germanos) „ CONSUETUDINEM, ut finitis Bacchanaliorum diebus carnium reliquiæ, quæ a Divitibus abſumi non poterant, dentur pauperibus abſumendæ “. 16. Idem num. 7. „ Aliqui exiſtimant per CONSUETUDINEM quibuſdam „ Germaniæ locis introductum eſſe, ut ter in hebdomada per Quadrageſimam ſecularibus jejunare „ ſufficiat, de qua nihil teſtari poſſum “. Eam tamen potius corruptelam cenſet, quam legitimam conſuetudinem. 17. Petrus Collet de Præcept. Eccl. cap. 2. n. 1. „ Piſces vero aliave animalia, quæ „ ad piſces reductive pertinent, ut Ranæ, Teſtudines, *Gallinæ aquaticæ*, *Marini Anates*, jejunii tempore manducari poſſunt . . . quia id piorum etiam Religioſorum USU receptum eſt. “ Hæc animadvertant ſacræ Pœnitentiæ Miniſtri, & conſuetudines adverſus jejunium a Theologis crepantibus buccis jactatas haud facile admittant, ſed ad veritatis normam expendant, vel etiam ſurda aure prætereant.

CA-

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

De cooperantibus jejuniis violationi, & de Pœnis in jejuniorum violatores.

DOCTRINA, ET CONSECTARIA.

I. *Regulæ cooperationis ad malum repetuntur.*
II. *Peccant Parentes, & Patres-familias, qui filios jejunium violare ſinunt.*
III. *Quid dicendum de famulis & Ancillis inſervientibus Dominis.*
IV. *Quando peccent Tabernarii & Caupones cœnam vel carnes miniſtrando.*
V. *Num liceat jam diſpoſitum ad jejunium violandum ad cœnam invitare.*
VI. *Peccant, qui nolunt operarios conducere, niſi violent jejunium.*
VII. *Pœnæ in violatores jejunii conſtitutæ.*
Reflexio.

I. TAmetſi ex iis, quæ diximus Tract. de Virt. Theol. Diſſ. 3. cap. 20. facili negotio dignoſci poſſit, quando quis peccet cooperando violationi jejunii, nihilo tamen minus operis ratio poſtulat, ut ibi conſtitutas univerſales regulas peculiari de jejunio doctrinæ aptemus, unde & conſtitutæ regulæ veritas magis appareat, & Tyronibus planior ſternatur via ad malitiam cooperantis dignoſcendam. Diximus itaque loc. laud. Reg. 4. tum quempiam actioni alterius cooperari, non vero malitiæ, quando principalis cauſa æque licite & illicite poteſt actionem illam elicere; quod autem illicite agat, totum ex ſua pendet mala & perverſa voluntate, tunc enim qui cooperatur non peccat: at quando actio ita mala eſt, ut principalis cauſa peccatum vitare non poſſit niſi ab actione ceſſando, tunc qui cooperatur, necdum actioni, ſed & malitiæ cooperatur, ac proinde & peccati particeps & conſors evadit. Quam Regulam exemplo illuſtravimus mutui ab Uſurario petiti: qui enim mutuum poſcit, actionem flagitat, quam uſurarius & bene poteſt, & male exercere, bene quidem mutuum dando gratuitum, male ſub uſuris mutuando: quamobrem qui mutuum petit, licet actioni cooperetur, malitiæ tamen non cooperatur, proinde nullo ſcelere polluitur. Diximus 2. Reg. 5. Cum quis ab alio actionem vel materiam aliquam poſtulat, qua licet & bene & male uti poſſit, certo tamen conſtat nonniſi ad malum uſum peti, qui concedit, vel aſſentitur, ejus pravitati, non ſolæ actioni conſentit, tunc enim qui cooperatur, pravæ cooperatur actioni, & quidem non præciſe ut actio eſt, ſed ut prava eſt, cum probe noverit non niſi ad pravum uſum peti. His itaque conſtitutis

II. Peccant parentes & patres-familias, qui filios, domeſticos, vel ſervos jejunium violare permittunt, & multo magis ſi eis cibos miniſtrent. Oppoſitum plane docet Leander hac unica ratione, quia nimirum non pertinet ad parentes & patres-familias regere filiorum & domeſticorum conſcientias, ſed victum illis ſuppeditare adſtringuntur, quod igitur ſui muneris eſt præſtent, & quod ipſis non incumbit, non aſſumant. At hæc doctrina nedum falſa eſt, ſed divinæ legi plane contradicens. In Scripturis enim ea præcipue mandatur cura parentibus, ut filios ſuos erudiant in lege Domini. S. Paulus ad Eph. ſcribit: *Educate filios veſtros in diſciplina & correptione Domini.* Eccl. 7. *Filii tibi ſunt, erudi illos, & curva illos a pueritia.* Prov. 23. *Noli ſubtrahere a puero diſciplinam.* Immo nec ſolum erudire debent parentes in lege Domini, ſed errantes corripere, & contumaces virga punire. Eccl. 30. *Qui diligit filium ſuum, aſſiduat illi flagella.* Et iterum: *Tunde latera ejus dum infans eſt, ne forte induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ.* Tenentur igitur parentes filios ſuos & corrigere, & corripere, ſi Dei, vel Eccleſiæ mandatis non obtemperent, proinde ſi eos ſinant legem jejunii violare, eorum iniquitati cooperantur; immo & in cauſa eſſe dici poteſt, qui enim non vetat peccare cum poſſit, jubet. Dicere autem parentes nonniſi ad alimenta ſuppeditanda teneri, eſt, homines & chriſtianos jumentis & brutis æquiparare, quæ hoc ſolum a natura inditum habent, cum nobilioris inſtructionis capacia non ſint, immo & ipſis eos poſtponere: nonnulla enim animalia nedum catulis ſuis alimenta ſuppeditant, ſed & ſuo modo inſtruunt, unde in Scriptura dicitur, *Aquila provocat ad volandum pullos ſuos ſuper eos volitans.* Debent igitur parentes filios ſuos & exemplo ad jejunium provocare, & vetitos cibos, & ſecundam comeſtionem illis denegare. Quod ſi filii adeo protervi ſint & effrænes, ut ſi parentes eos ad jejunium cogere velint, gravia ſcandala & perturbationes in familia excitari vereantur; tunc diſſimulare poterunt, nec paterna uti poteſtate; tunc enim non eorum iniquitati cooperarentur, ſed ſolum eos peccare permitterent ad majora vitanda mala, quod quandoque permiſſum eſſe de cooperatione tractantes oſtendimus. Quoad famulos vero, licet Domini poteſtatem non habeant eos ad jejunia cogendi, poſſint tamen, & tenentur eos admonere & corripere, & ſi pertinaces inveniant, etiam domo pellere. Quod ſi non præſtent, peccabunt quidem contra caritatem, eorum tamen peccato cooperari minime dicendi ſunt, cum tota malitia in famulo reſideat, licet illi alimenta pacta ſuppeditent, dummodo hæc ſint in determinata quantitate præſtituta, nam ſi ſolum in genere conditum ſit, ut alimenta ſuppeditentur, non poſſunt Domini cœnam famulis dare, quos ſciunt nulla legitima cauſa a jejunio excuſari: proinde falſa eſt & laxa Paſqualigi Doctrina aſſerentis, Dominos *non teneri cœnam famulis denegare, etiamſi ſcirent id famulis profuturum.* Dixi ſi alimenta ſint in determinata quantitate conſtituta, eſſe ſuppeditanda, quia tunc non ſolum alimenta debentur, ſed ſtatuta alimentorum quantitas, qua & bene & male uti poſſunt famuli, nimirum male comedendo, bene reſervando; proinde ſi ad violandum jejunium abutantur, eorum eſt malitiæ adſcribendum; & præterea non eſt juſtitia violanda, ut jejunii impediatur violatio. At ſi alimenta non ſint in determinata quantitate præſtituta, ſed ſolum in genere, tunc Domini non tenentur ex juſtitia in die jejunii cœnam famulis dare, quia alimentorum promiſſio intelligitur ad normam divinæ & Eccleſiaſticæ legis, & ſicut ſi infirmi ſunt, debent illis carnes & in Quadrageſima & in feriis ſextis ac ſabbatis præbere, ita ſi ſani ſunt & bene valentes, ſolum juxta Eccleſiæ leges cibum ſuppeditare tenentur.

III. Non licet famulis & ancillis cibos parare & miniſtrare in die jejunii vetitos Dominis, ſi certo noverint nulla legitima cauſa a jejunio excuſari, multoque minus ſi hæretici ſint. Huic doctrinæ adverſantur plures Recentiores Theologi, inter quos & Cajetanus noſter, hac innixi ratione, quia, inquiunt, cibos præparare eſt quid de ſe indifferens, & Dominis miniſtrare non eſt eorum pec-

peccato cooperari, ſed comeſtione. At poſita doctrina ex præſtitutis regulis ſponte fluit: nam actio iſta non dicitur de ſe indifferens, quæ ex circumſtantiis jam in ſe mala & prava effecta eſt; porro comedere carnes, & cœnare eſt quiddm de ſe indifferens, at hoc præſtare in die jejunii jam malum eſt: eapropter ſicut peccat qui comeſtionem de ſe indifferentem uſurpat in die jejunii, ita & peccat qui in tali die huic comeſtioni cooperatur. Præterea juxta aliam præſtitutam regulam actio illa comeſtionis carnium, vel cœnæ in die jejunii adeo mala eſt, ut peccatum vitari non poſſit, niſi a comeſtione ceſſando: qui igitur huic comeſtioni cooperatur, ne dum comeſtioni qua comeſtio eſt, ſed & qua mala eſt, cooperatur, cum non niſi male & perverſe illa uti Domini poſſint. Addidi, præſertim ſi hæretici ſint, non ſolum quia & ipſi præceptis Eccleſiæ ſubjiciuntur, ſed quia plerumque ex contemptu ſin formali, certe virtuali legis eccleſiaſticæ carnes in diebus vetitis comedunt, & cœnant in diebus jejuniorum, proinde iniquum eſt Catholicos famulos illorum contemptui cooperari. Quid ſi famuli vel ancillæ ſine gravi detrimento non poſſint ab hiſce Dominis diſcedere, ſi enim eos deſerant, mendicare cogentur, poterant ne illis miniſtrare? Sunt qui aſſerunt, poſſe, cum non agatur de re de ſe illicita & mala, ſed ſolum mala quia vetita, & Eccleſiæ præcepta cum tanto gravamine & onere non obligant. At meo videri falluntur; nam hic non agitur de præcepto Eccleſiæ vetantis cœnam vel carnium comeſtionem, quod profecto non obligat cum magno gravamine, ſed de re intrinſeca, & de ſe mala, ſcilicet de cooperatione alterius iniquitati: porro hoc non lege Eccleſiæ, ſed divina & naturali vetitum eſt, nullo igitur detrimento & metu mali excuſari poſſunt, ſicut nec excuſatur famulus, qui herum ſubmiſſis humeris vel ſcalam tenendo adjuvat, ut domum ingrediatur ad ſtuprandam virginem: tenentur itaque ab eis diſcedere, & non in homine ſed in Deo confidere, qui dat eſcam omni carni, & qui ſi illis alimenta ſuppeditat, dum ipſum graviter offendunt, certe non denegabit, dum ut ejus fugiant offenſam mendicitatem incurrunt. Dixi tamen ſi certo noverint, Dominos a lege jejunii non excuſari, non poſſe illis famulos & ancillas miniſtrare; nam Catholicorum famuli præſumere, & quidem prudenter poſſunt, Dominos ſuos legitima cauſa, vel ab abſtinentia, vel a jejunio excuſari, quamvis hoc illis compertum non ſit; quamobrem non facile temere judicare debent, & ſcrupuloſe in eorum vitam inquirere, ſed bona fide illis ſervire & miniſtrare & carnes & cœnam: nemo enim eſt præſumendus malus, niſi probetur malus.

IV. Non licet Tabernariis & Cauponibus vel invitare ad cœnam hoſpites, nec requiſiti illis vel carnem ad cœnam ſuppeditare, ſi certo ſciant eos violare jejunium, vel ſi dubitant, interrogare debent, num ſint a jejunio diſpenſati, multoque minus denegare hoſpitium iis, qui in diebus jejuniorum cœnare recuſant. Primam doctrinæ noſtræ partem inficiantur plurimi Caſuiſtæ, quia, inquiunt, miniſtrare cœnam eſt non cooperari peccato, ſed comeſtioni ordinatæ ad nutriendum; quod vero ille, qui cœnat, peccet violando præceptum, hoc ex ejus profluit malitia, non ex alterius miniſterio. At hæc inepta omnino ſunt ad ſuadendum; nam qui invitat alium ad cœnandum in die jejunii quando cœnare non debet, ad opus invitat malum & vetitum, proinde offenſionem illi præbet & ſcandalum, & vere ad peccandum inducit; nam licet cœna ſit de ſe indifferens, in die tamen jejunii mala eſt & vetita, & ſicut qui cœnat, non poteſt ſejungere comeſtionem a peccato, cum hæc ſint in tali circumſtantia omnino inſeparabilia, ita qui invitat & exhibet cœnam, ſejungere non poteſt exhibitionem cœnæ a violatione præcepti, cum optime noverit alterum ſine altero conſiſtere omnino non poſſe. Alteram quoque partem rejicit Leander pro ea parte, quæ onus imponit Tabernariis interrogandi hoſpites, quia, inquit, hæc interrogatio illis nimis eſt oneroſa, nec ad ipſos pertinet hoſpitum ſuorum ſpiritualem curam habere; & a peccato avertere. At poſitam doctrinam ſuſtinent nobiliores Theologi, & 1. quidem quando certo ſciunt hoſpites ſuos cœnando jejunium violare, alioquin eorum iniquitatis participes eſſent, & violationi jejunii cooperarentur. 2. Etiam quando dubitarent, dubio quidem prudenti, cum nemo poſſit ſine crimine ſe periculo peccandi exponere. Nec urgent Leandri argumenta, nimirum oneroſam eſſe Tabernariis hujuſmodi interrogationem, cum immo obvia ſit & neceſſaria, nam illos interrogare debent de quantitate & qualitate apponendorum ciborum, ac proinde noſſe, num cœnare velint, vel brevem cibum capere. Nec interrogando curam ſalutis ſpiritualis proximi ſibi aſſumunt, ſed propriæ conſulunt conſcientiæ, ne videlicet peccent, vel cœnam præparando volentibus jejunare, vel ſceleri cooperando nolentium Eccleſiæ præceptis obedire. Tertia vero pars adeo de ſe aperta eſt, & manifeſta, ut nemo ſit ſanæ mentis, qui ejus non agnoſcat apertam veritatem, nam denegare hoſpitium, cœnam recuſantibus in die jejunii, eſt illos ad peccandum impellere. Hoſce tamen Satanæ commilitones excuſat Paſqualigo, quia, inquit, illi non jejunii violationem intendunt, ſed lucrum; utique, nam nullus gratis eſt malus, & ut lucrum conſequantur ad peccandum alliciunt. Nec dicat quis, Caupones non cogere hoſpites ad cœnandum, ſed ad cœnæ pretium ſolvendum ſive manducent, ſive non manducent. Nam & hoc idem ſcandalum non tollit, & vere eſt ad peccatum inducere, & præterea iniquitati malitiam furti, ſeu potius rapinæ addit, cum velint hoſpites pretium ſolvere ciborum, quibus non veſcuntur, & ipſi Cauponi adhuc redduntur.

V. Non licet jam diſpoſitum ad jejunium violandum ad cœnam invitare. Quandoquidem invitando ad cœnam non ſolum ejus iniquitati cooperatur, ſed ad actum peccaminoſum inducit; nec excuſatur, quia invitatus jam alias diſpoſitus eſt ad jejunium violandum, quandoquidem hæc ejus prava animi diſpoſitio non impedit, quin invitans vere ad peccatum alterum alliciat, nec licet illi peccare, quia alius jam ad peccandum eſt diſpoſitus. At inquiunt qui adverſantur Theologi, nonne licet ab uſurario jam ad fœnerandum diſpoſito mutuum petere, & a Parocho concubinario Sacramenta accipere? Utique, at magnum eſt inter utrumque diſcrimen; nam 1. in hiſce caſibus, quod pe-

petitur bonum eſt, mutuum videlicet, & Sacramenta; at in priori caſu quod petitur malum eſt, violatio ſcilicet jejunii a cœna inſeparabilis. 2. Fœnerator & Parochus poſſunt quod petitur juſte concedere, ſi velint; poteſt enim fœnerator abſque uſura mutuum gratis dare, poteſt Parochus pœnitentia peccatum deteſtari, & licite Sacramenta miniſtrare; at hic non poteſt niſi a cœna abſtinendo peccatum vitare: dum igitur eum ad cœnandum invitas, ad actum invitas, quem ſine crimine elicere non poteſt. At inquit Colletus, ſaltem excuſabitur, qui jam paratum ad violandum jejnnium ad cœnam invitat, non tam ut ad jejunii violationem inducat, quam ut a majori crimine retrahat, ut ſi Mater filium impudicum jam apud Meretricem cœnaturum, ad ſecum domi cœnandum invitet, ut ſic illum a fornicatione avertat. Verum nec hoc licere oſtendimus Tr. 4. Diſſ. 3. cap. 18. Conſ. 6. cum ſemper invitet ad id, quod malum & peccatum eſt, & ita debet a commercio Meretricis filium avertere, ut non tamen ad aliud licet minus peccatum inducat. Legantur quæ ibi diximus. At inquit Colletus non magis cooperatur Mater peccato filii, quam aliquis cooperetur peccato Meretricis, cum eidem locat domum in ea civitatis parte, in qua commercium ejus toleratur. Verum fallitur doctiſſimus hic Theologus, nam latum adhuc eſt diſcrimen, 1. qui locat domum Meretrici in locis ad hoc deſtinatis, Principi obtemperat permittenti Meretrices ad bonum commune, & ſtatuenti locum ubi commorari debent; quod profecto locum non habet in Matre invitante filium ad cœnam in die jejunii. 2. Locando domum in loco deſtinato nec Meretricem invitat ad peccandum, nec cum illa peccantes inducit; ſed ſolum permittit & Meretrices allicere ad peccandum & ad eas accedentes peccare, at hæc Mater filium ad violandum jejunium directe invitat & allicit, licet eo animo ut a majori crimine avertat, quod tamen non licere jam diximus, & probavimus. Falſo tamen citat Colletus S. Antoninum 2. P. tit. 6. cap. 3. §. 1. quaſi docentem, licere Tabernariis carnes miniſtrare perditis hominibus in die jejunii, ſi incendium domus, aut vulnera hoſpiti minitentur, vel ſi imminet probabile periculum majoris mali, blaſphemiæ v. g. & perjurii, cum in toto eo capite, quod accurate luſtravi in Editione Veronenſi, & de ebrietate pertractat, nec verbum habet de hac permiſſione. Sed ad rem noſtram revertentes, multo magis peccat qui alium non diſpoſitum ad cœnandum, ad cœnam ſecum invitat, duo enim perpetrat peccata, 1. dum ipſe jejunium violat, alterum, dum alium ad violandum invitat. Similiter licet minus peccet qui cœnans licite, quia vel impranſus eſt, vel jejunii lege non obſtringitur, alium legi jejunii obnoxium, ad cœnam ſecum invitat, peccat tamen, cum in altero transgreſſionis jejunii in cauſa ſit.

VI. Peccant qui operarios conducere nolunt, niſi pacto inito ne jejunent, & qui vetitos cibos in Quadrageſima venales publice exponunt. Primam doctrinæ partem confirmat S. Thom. in IV. Diſt. 15. q. 3. a. 2. quæſtiuncula 4. ad 3. ſcribens: „ Nec illi a peccato immunes ſunt, qui operarios „ conducere nolunt, niſi tali pacto ut jejunium „ ſolvant; niſi forte ſit cauſa neceſſaria, quæ feſtinationem operis, pro quo laboratur expoſcat ". Et jure ac merito, quia jam docuerat, ſolum tunc laborem jejunium impedientem aſſumi poſſe, quando non major utilitas, non lucrum, ſed ſola *neceſſitas* ad laborandum compellit. Quando itaque neceſſitas operis ad operarios urgendos cogit, debet conductor eos de operis neceſſitate, & de labore ſubeundo commonefacere, deinde operariis relinquere, ut vel laborem cum jejunio conſocient ſi poſſint, vel a jejunio abſtineant, ſi experiantur ex tali labore jejunium ſibi in magnum gravamen & damnum cedere. Peccant pariter Domini, qui ſervos ſuos jejuniorum diebus ita gravibus laboribus onerant, ut jejunare non poſſint, ſi laborioſa opera vel in alios dies poſſunt differre, vel ita in plures dividere abſque ſuo gravi damno, ut ſervi & operarii jejunare valeant. Altera quoque pars eſt de ſe manifeſta. 1. Quia & Principes & ſupremi Magiſtratus curant, ut in Quadrageſimæ diebus non paſſim & ubique vetiti cibi venales exponantur, ſed certa quædam conſtituunt loca, ubi pro infirmis & egentibus væneant. 2. Quia publica, & inverecunda carnium, & vetitorum ciborum expoſitio in ſcandalum cedit & contemptum Quadrageſimalis jejunii tum Catholicis, tum Hæterodoxis, illis quidem quia violandi præceptum occaſionem præbent, & ad contemnendam Eccleſiæ legem, vel ſaltem parvi faciendam inducunt; iſtis vero, quia dum paſſim vetitos cibos venales expoſitos cernunt, Catholicam deridenț Eccleſiam, & eos ſolum dicunt jejunare Catholicos, qui vel ſuperſtitioſi ſunt, vel emere non poſſunt. Vendentes itaque privatim & ſine ſcandalo iis vendere carnes alioſque cibos vetitos poſſunt, quos certo vel prudenter norunt eſſe a jejunio diſpenſatos, vel bona fide procedentes iis vendunt, de quibus ipſis certo non conſtat ad violandum jejunium emere. Licet etiam & Hebræis vendere carnes in Quadrageſima, non vero Hæreticis illis quidem, quia legibus Eccleſiæ non ſubjiciuntur, iſtis vero, quia & præfatis legibus obſtringuntur, & in virtualem ſaltem Eccleſiæ Catholicæ contemptum carnibus veſcuntur, & cœnant.

VII. Pœnæ in Quadrageſimalis jejunii violatores indictæ tum legibus Eccleſiaſticis, tum ſecularibus hæ erant. 1. Clerici e ſuo gradu deponebantur: ſic ſtatutum legitur in Concil. Carthag. IV. can. 8. *Clericum, qui tempore jejunii abſque inevitabili neceſſitate jejunium rumpit, minorem habendum*, ideſt ex ſuo gradu deturbandum. In Concilio vero Toletano VIII. anno 653. celebrato, jejuniorum violatores Communione in die Paſchatis privabantur; & per annum a carnibus abſtinere in pœnam cogebantur; ſic enim ſtatuit: *Quiſquis abſque inevitabili neceſſitate, atque fragilitatis evidenti languore, ſeu etiam ætatis impoſſibilitate diebus Quadrageſimæ eſum carnium præſumpſerit attentare, non ſolum reus ſit Reſurrectionis Dominicæ, verum etiam alienus ab ejuſdem diei ſanctiſſima Communione, & hoc illi cumulatur ad pœnam, ut ipſius anni tempore ab omni eſu carnium abſtineat gulam, quia ſacris diebus abſtinentiæ oblitus eſt diſciplinam*. Leges vero temporales vel dentium avulſione, vel etiam morte ſacrorum jejuniorum violatores mulctabant. In Capitulari Caroli M. pro partibus Saxoniæ edito anno 789. decernebatur: *Si quis ſanctum Quadrageſimale*

male jejunium contempſerit, & carnem comederit, morte moriatur. Et Ditmarus Epiſcopus Meſopurgenſis narrat lib. 8. hanc viguiſſe inter Polonos legem & conſuetudinem, *ut quicumque poſt ſexageſimum* (tunc enim more Græcorum apud ipſos incipiebat Quadrageſimale jejunium) *carnem manducaſſe invenitur, abſciſſis dentibus graviter puniatur*. Ad hæc attendant ſtudioſi Sacramenti Pœnitentiæ Miniſtri, nec levi ſatisfactione impoſita hoſce temerarios jejuniorum & præſertim Quadrageſimalium violatores facile abſolvant, ſed talem indicant ſatisfactionem, qua violatum jejunium compenſent, tot indicendo per annum jejunii dies, quot in Quadrageſima violaſſe deprehenderint ſive carnes comedendo, ſive refectiones multiplicando. Et revera quis credat in Paſchate chriſtianos illos vere de hoc crimine pœnitere, quod per quadraginta dies multiplicarunt, & quidem deliberato obfirmatoque animo, cum ita ſint animo affecti, ut ſi denuo vergeret Quadrageſimale jejunium, denuo illud violarent? „ Ego quidem (ſic „ Auditoribus ſuis prædicabat piiſſimus Pater la „ Colombiere Tom. 2. Serm. 72. de Quadrageſi- „ mali jejunio) tam puto falſam horum pœnitentiam, ut eis abſolutionem impertiri non auderem, ut Chriſti Sanguinem prophanarem, niſi „ forte eos ita animo affectos cernerem, ut paratos ſe exhiberent ad jejunium per quadraginta „ dies ſubeundum, hoc enim ſolum pacto certior „ fieri poſſem, illos vere de violato jejunio qua- „ drageſimali pœnitere “.

REFLEXIO.

Non immerito poſtremis hiſce temporibus bini Summi Pontifices *lacrymis ſatis ſe deplorare non poſſe ingemuere, ſacrum Quadrageſimale jejunium inter orthodoxæ diſciplinæ præcipua Capita adnumeratum, ipſius Domini N. J. C. exemplo veluti conſecratum, ab Apoſtolis traditum, a Sacris Canonibus præſcriptum, ab univerſali Eccleſia ab ipſo ſui primordio retentum, & obſervatum*, ita & fidelium perverſa conſuetudine, & Superiorum nimia facili benignitate, & lenitate, ac denique Theologorum laxis doctrinis labefactatum eſſe & corruptum, *ut orthodoxæ Religionis cultores merito querantur, hæreſum vero Sectatores illudant & exultent*. Addunt quidem a ſe omne adhibitum ſtudium, ut *pluribus labefactata corruptelis quadrageſimalis jejunii diſciplina, ad priſtinam obſervantiam revocaretur, & adhuc verendum, ne ſubinde infirmiorum animis novas humani generis hoſtis rationes pravaſque ſuggerat* CONSUETUDINES, *quibus enervata jejunii ſeveritas, unde revocata dudum fuerat, illuc iterum relabatur*. Revera heu quot ſunt inter fideles, qui jejunii præceptum nec ſecundum literam cuſtodiunt, nec ſecundum ſpiritum amplectuntur!

II. Et certe nec præcepti literæ ſe conformant Fideles illi, qui falſis innixi Theologorum doctrinis, & aſſertis ab ipſis conſuetudinibus, vel ſub leviſſimæ conceſſæ diſpenſationis umbra carnes comedunt, refectiones multiplicant, atque tuta conſcientia ſacram violare jejunii legem ſibi licitum arbitrantur. Qui œconomiæ titulo ne menſas multiplicent, & pecuniæ parcant, totam familiam ad ciborum vetitorum eſum & exemplo & verbis & juſſu compellunt. Qui infirmitatem vel obtendentes, vel inaniter timentes lege jejunii minime teneri falſo & ſummo animæ periculo ſibi blandiuntur. Qui Indico potu de mane ſe recreant, ad prandium ad ſatietatem uſque comedunt, poſtea vini potus multiplicant, ſemper aliquid cibi adjungentes, ne ex liquoris abundantia detrimentum patiantur, & denique refectiuncula ſumpta octo unciarum cujuſcumque cibi, etiam valde nutrientis, ſacrum jejunium ſe plene perfecteque compleſſe arbitrantur. At iſtos jejunii prophanatores redarguit Eccleſia, quæ eos anathemate ferit, dum in Gangrenſi Concilio pronuntiat can. 19. „ Si quis abſ- „ que neceſſitate corporea tradita in commune je- „ junia, & ab Eccleſia cuſtodita ſuperbiendo diſ- „ ſolvit, ſtimulo ſuæ cogitationis impulſus, ana- „ thema ſit; quæ eos in Paſchate a Sacra Com- „ munione repellit“. Redarguunt SS. Patres, dum jejunii neceſſitatem ad ſempiternam evitandam damnationem inculcant. Audiant S. Cyrillum Alexandrinum Hom. 1. Paſch. ſic eos redarguentem: „ Libenter eos rogem jejunium an æterna ſuppli- „ cia exiſtiment. Cum ergo utrumque nobis ne- „ ceſſitas properat, cur id quod præſtantius eſt e- „ ligentes, non ipſi de nobis quam rectiſſime ſta- „ tuamus? Neceſſe eſt enim aut per labores libe- „ rari a malis, aut ſi illos recuſes, flammis in- „ extinctis mulctari“. Redarguunt hiſtoriæ Scriptores; narrat enim Nicephorus lib. 3. cap. 32. Juſtiniani Imperatoris temporibus graviſſima urgente fame laudatum Principem juſſiſſe venales carnes Quadrageſimæ tempore publice exponi, at populum jejunii religione tactum voluiſſe potius fame perire, quam ab Eccleſiaſtica diſciplina recedere, „ mor- „ tem ſibi (inquit laudatus Auctor) potius tole- „ randam ac ſubeundam exiſtimans, quam ut quid- „ piam de paternis moribus, ac traditionibus im- „ mutaret“. Redarguunt denique & ipſi Medici vere Chriſtiani, qui Quadrageſimale jejunium non officere corporibus teſtantur, & nimiam diſpenſationis concedendæ benignitatem improbant. Zachias lib. 9. tit. 1. qu. 2. ex celebrioribus Medicis Hippocrate & Galeno oſtendit, jejunium corporibus eſſe proficuum & ſalutare, piſcium eſum non officere, nam ſcribit: „ Univerſorum propemodum „ ſuccus bonus eſt, & omni culpa vacant quicum- „ que in mari verſantur (piſces) pelagii, ſaxati- „ les, quos igitur in cibum ſumpſiſſe perpetuo tu- „ tiſſimum fuit“. Qui ſic Medicos collegas ſuos chriſtiane monet l. l. qu. 5. „ Diſcant tam „ Medici quam eorum conſultores non eſſe pe- „ tendam abſolutionem a jejunii obligatione illi- „ co atque læſum quis ſe ſentit a jejunio, ſed po- „ tius quærendum, an aliqua jejunandi ratio ſit, „ quæ ſit magis ſalubris, quam præterita. Sunt „ enim, qui ab aliquo particulari in jejuniis con- „ ſueto noxam percipiunt; hi ſi hunc abuſum o- „ miſerint, jejunium de cetero commodiſſime ſer- „ vare poſſunt“. Talia habet & Hequetius de jejun. Theſ. 5. „ Prævaricantur quamplures, qui ex „ præpoſtera valetudinis cura eſu piſcium ſibi of- „ ficere illico cauſantur, & ideo ad abſtinendum „ carnibus ſe non obſtringi dicunt, prævaricantur, „ inquam, etſi Medicos conſulant, a quibus „ ſchedulas, quibus impetrant facultatem edendi „ ova aut carnes, obtinent, vel ſaltem extorquent, „ Neque a violati jejunii peccato immunes ſunt „ ejuſ-

„ ejuſmodi Medici, qui indulgentius quam par „ eſt agunt cum multis v. g. Nobilibus.

III. A ſpiritu vero jejunii recedunt omnes illi fideles, quos merito redarguit S. Auguſtinus ſer. 219. ſcribens: „ Sunt quidam obſervatores Quadrageſimæ delicioſi potius quam religioſi exquirentes novas ſuavitates, magis quam veteres concupiſcentias caſtigantes, qui copioſis pretioſiſque apparatibus fructuum diverſorum, quorumlibet obſoniorum varietates & ſapores ſuperare contendunt. Vaſa, quibus coctæ ſunt carnes, tanquam immunda formidant. Jejunant non ut ſolitam temperando minuant edacitatem, ſed ut immoderatam differendo augeant aviditatem. Nam ubi tempus reficiendi advenerit, *opimis menſis* tanquam pecora præſepibus irruunt, *numeroſioribus ferculis* corpora obruunt, ventreſque diffundunt. Tanquam non ſit Quadrageſima piæ humilitatis obſervatio, ſed *novæ voluptatis* occaſio ... Quid autem abſurdius quam tempore, quo caro *arctius caſtiganda eſt*, tantas carni ſuavitates procurare, ut ipſa faucium concupiſcentia nolit Quadrageſimam præterire? Quid inconvenientius, quam in diebus humilitatis, quando *pauperum victus omnino imitandus eſt*, ita vivere, ut ſi toto tempore ſic vivatur, vix poſſint divitum patrimonia ſuſtinere? ..... Illi qui ſic a carnibus temperant, ut alias eſcas difficilioris præparationis & majoris pretii inquirant, *multum errant*. Hoc enim non eſt ſuſcipere abſtinentiam, ſed mutare luxuriam “.

IV. Expergiſcimini igitur Catholicæ Eccleſiæ filii, & aliquando ſapite: „ Deus (verba ſunt pientiſſimi Viri Danielis Concinæ in Commentario cap. 3. §. 3. n. 25.) non irridetur. Jejunia neceſſaria ſunt, quia peccaſtis, neceſſaria, ne peccetis. Debita ob patrata ſcelera contracta ſolvenda divinæ juſtitiæ ſunt. Effrænis concupiſcentia, quæ libidinis flammas accendere pertentat, comprimenda eſt. Quam impotens in vobis luxuria ſit, quam vehemens concupiſcentia, quam neceſſario ſit adhibendum jejunii frænum, non Medicis, non Parochis, non Theologis, ſed vobis ipſis ſolis exploratum eſt. Vos ſoli omnino eſtis veſtræ egeſtatis callentiſſimi. Quid ergo bonam fidem obtruditis, quid Medicorum, Theologorumque auctoritatem allegatis ad excuſandas excuſationes in peccatis? Quid ignorantiæ velamen prætenditis illecebris veſtris? Ignorantia hæc voluntaria eſt & affectata. Vellem omnibus animis inſitum effatum S. Bernardini Senenſis: *In quolibet ſtatu in Eccleſia Dei, & in quolibet reperies innumerabilem multitudinem ignorare quæ illi neceſſaria ſunt ad ſalutem ſecundum ſtatum ſuum, quæ ignorantia a culpa mortali non liberat, neque excuſat* “.

V. Adeſte & vos Confeſſarii inclyti: adeſte Concionatores fervidi: adeſte ſolliciti Animarum Paſtores: adeſte inſulata Capita Antiſtites ac Præſules, Religioſi atque Eccleſiaſtici univerſi. Vos vos ego conteſtor omnes, vos, quos Dei amor urit, proximorumque ab æterno interitu retrahendorum cura ſaltem aliqua tangit, ſolicitudines curaſque veſtras Summorum Pontificum Benedicti XIV. & Clementis XIII. ſolicitudinibus ſtudiiſque adjungite, vexillum erigite, tuba canite, lingua & calamis clamate: „ Conſiderantes (ut inquit 1. lo. laudatus Pontifex in ſuo Brevi *Non ambigimus*) nihil Deo acceptius, nihil paſtorali miniſterio veſtro dignius, nihil gregibus curæ veſtræ commiſſis, quam ut verbo & exemplo præeuntes Chriſtifideles ad tam ſalutarem chriſtianæ pœnitentiæ & pietatis exercitationem alacrius ſuſcipiendam, conſtantiſſime retinendam, & ea qua inſtituta fuit diſciplina peragendam vehementius obnitemini omni opera atque induſtria ſtudentes, ut fideles in conſpectu Dei per auſteriorem jejuniorum obſervantiam tales permaneant, quales in ipſo Paſchali Feſto dignum eſt inveniri “.

DISSERTATIO III.

DE TERTIO ET QUARTO ECCLESIÆ PRÆCEPTO,

Annua Confeſſione, & Paſchali Communione.

HÆc duo Eccleſiæ Præcepta ſatis indicant, quantum in fidelium cordibus erga Deum caritas deferbuerit, ſeu ut verius dicam, quam minimum dominetur; ſunt enim nunc præceptis & anathemate compellendi ad ea ſuſcipienda Sacramenta, quæ olim Chriſtiani ex Caritatis fervore pene quotidie ſumebant, & quibus carere vel privari eis duriſſimum, & aſperum nimis videbatur. Nos in hac Diſſertatione ea tantum ſumimus expendenda de duplici Sacramento Pœnitentiæ & Euchariſtiæ, quæ Eccleſiæ præceptum reſpiciunt, proinde nec eorum neceſſitatem, conditiones, materiam, cæteraque ad ea ſpectantia exponenda ſuſcipimus, ſuo loco horum omnium tractationem reſervantes. De ſola igitur ab Eccleſia inducta obligatione annuæ Confeſſionis & Paſchalis Communionis paucis capitibus agemus. Sit itaque

CAPUT PRIMUM.

De Præcepto annuæ Confessionis indicto.

Peccata tua Sacerdoti proprio annis ſingulis confitere.

Doctrina.

I. *Datur verum & rigoroſum præceptum de annua Confeſſione.*
II. *Quod in ſe eſt juris Divini, Eccleſiaſtici vero quoad temporis determinationem.*
III. *Quinam Eccleſiaſtico præcepto ſubjiciuntur.*
IV. *Valida indicitur Confeſſio, & apta ad gratiam obtinendam.*
V. *Peccata venialia non ſunt materia neceſſaria Confeſſionis.*
VI. *Ad quid teneatur qui ſola per annum admiſit leviora peccata.*
VII. *Confeſſio eſt facienda ore proprio Pœnitentis.*
VIII. *Et proprio Sacerdoti.*
IX. *Quo anni tempore obliget.*
X. *Quodnam ſit hujus præcepti objectum.*
XI. *Quomodo computandus annus in ordine ad annuam Confeſſionem.*
XII. *Quinam ab hoc præcepto excuſentur.*
XIII. *Pœnæ, quibus ſubjacent hujus præcepti violatores.*

I. VErum & rigoroſum ab Eccleſia impoſitum cunctis fidelibus præceptum annuæ Confeſſionis omnes ad unum docent, & prædicant Canoniſtæ & Theologi, licet fortaſſis de hoc dubitaverit, vel dubitanter locutus ſit Durandus in IV. ſent. diſt. 17. q. 14. Nam revera hoc indictum mandatum habetur in Lateranenſi Concilio anno 1215. celebrato ſub Innocent. III. & confirmatum in Tridentino. Sic enim in priori decernitur: ,, Omnis utriuſque ſexus fidelis, poſtquam ad annos diſcretionis pervenerit, omnia ſua ſolus peccata confiteatur fideliter, ſaltem ſemel in anno, proprio Sacerdoti, & injunctam ſibi Pœnitentiam ſtudeat pro viribus adimplere, ſuſcipiens reverenter ad minus in Paſcha Euchariſtiæ Sacramentum, niſi forte de conſilio proprii Sacerdotis ob aliquam rationabilem cauſam ad tempus ab ejus perceptione duxerit abſtinendum, alioquin & vivens ab ingreſſu Eccleſiæ arceatur, & moriens chriſtiana careat ſepultura". Tridentina vero Synodus idem confirmans ſtatutum ſic indicit ſeſſ. 14. can. 8. ,, Si quis dixerit, Confeſſionem omnium peccatorum, qualem Eccleſia ſervat, eſſe impoſſibilem, & traditionem humanam a piis abolendam, aut ad eam non teneri omnes, & ſingulos utriuſque ſexus Chriſtifideles, juxta magni Concilii Lateranenſis Conſtitutionem, ſemel in anno, & ob id ſuadendum eſſe fidelibus, ut non confiteantur tempore Quadrageſimæ; anathema ſit". Porro hujus præcepti gravitatem oſtendit tum materia ipſius præcepti, quæ graviſſima eſt, tum pœna tranſgreſſoribus indicta, quæ profecto levi culpæ convenire non poteſt. Immo anathemate feriendus eſſet, qui hoc præceptum inficiari auderet, ut ex Tridentino Decreto conſtat.

II. Hocce præceptum Confeſſionis pro in peccatum lapſis eſt quidem in ſe juris plane Divini, & ſolum juris Eccleſiaſtici eſt quoad tempus ab Eccleſia definitum, ut egregie docet S. Thom. in IV. diſt. 17. q. 3. art. 1. quæſtiuncula 1. in corp. ſcribens: ,, Ad Confeſſionem dupliciter obligamur, uno modo ex jure Divino ex hoc ipſo quod eſt medicina, & ſecundum hoc non omnes tenentur ad Confeſſionem, ſed illi tantum qui peccatum mortale incurrunt poſt Baptiſmum: alio modo ex præcepto juris poſitivi, & ſic tenentur omnes ex conſtitutione Eccleſiæ edita in Concilio generali ſub Innoc. III. tum ut quilibet ſe peccatorem recognoſceret, tum ut cum majori reverentia &c.".

III. Huic itaque Eccleſiaſtico præcepto ſubjiciuntur omnes Fideles baptizati & mares & feminæ, cum ad uſum pervenerint rationis, ut ſtatuit Innoc. in laud. Decreto: quamobrem obligantur & Hæretici, qui ex ſuſceptione Baptiſmi legibus ſubjiciuntur Eccleſiaſticis. Ad uſum vero rationis

tunc

tunc puerum perveniſſe cenſendum eſt, ut explicat Tridentini Concilii Catech. P. 2. de Sacr. Pœnit. n. 58. „ Cum inter bonum & malum diſcernendi vim habet, in ejuſque mente dolus cadere poteſt; nam cum ad id vitæ tempus quiſque pervenerit, in quo de ſalute æterna deliberandum eſt, tum primum Sacerdoti peccata confiteri debet “. Licet autem ætas doli capax certo aliquo annorum numero definita non ſit, in pleriſque tamen frequentius poſt ſeptennium occurrit; at ſi fortaſſis in aliquibus ante lumen rationis affulgeat, adeo ut peccare lethaliter poſſint, etiam ante ſeptennium Confeſſionis præcepto ſubjicientur, ut contigit in illo quinquenni puerulo, quem narrat S. Greg. Magn. lib. 4. Dialog. cap. 18. ad inferna raptum ob blaſphemias, quibus proferendis jam aſſueverat. Lumen quoque diſcretionis in iis jam cœpiſſe credendum eſt, qui mendacii & furti turpitudinem apprehendunt, qui de impudicis quibuſdam illius ætatulæ actibus erubeſcunt, at iſti licet fortaſſis ſufficientem diſcretionis ſpiritum obtineant ad peccandum, ac proinde præcepto confeſſionis habendæ obſtringantur, non tamen ſemper æqualem habent ad pœnitendum, cum facilius cognoſcere queant peccati turpitudinem & malitiam, quæ & ipſi naturali verecundiæ adverſatur, & difficilius ad cognitionem perveniant gravitatis peccati, divinæ offenſæ, & ſupernaturalis doloris ad veram confeſſionem neceſſarii. Quamobrem optime monet S. Carolus Borromæus in ſua Inſtruct. Confeſſ. cap. 9. „ Optimæ erit conſuetudinis puellas & puellulos, etiamſi quintum aut ſextum ætatis annum nec dum exceſſerint, ante Confeſſarium adducere, ut ſic incipiant paulatim inſtrui, ac manu quaſi in cognitionem atque uſum hujus Sacramenti transferri. Caveant tamen accurate Sacerdotes, ne abſolutionem eis præbeant, in quibus nec idonea materia, nec ea rationis plenitudo reperitur, ut extra controverſiam judicare poſſint eos hujus Sacramenti capaces eſſe “. Ex qua S. Caroli Inſtructione patet, non eſſe admittendam doctrinam plurium Caſuiſtarum, licere pueris abſolutionem ſub conditione impartiri, ſi enim dubium ſit, num dolorem neceſſarium, & firmum concipiant propoſitum de peccatis lethalibus commiſſis, differenda eſt illis abſolutio, ut de Sacramento Pœnitentiæ agentes fuſius oſtendemus. Parentes autem, & Magiſtri, & Pædagogi, qui puerorum curam gerunt, ſi forte animadvertant eos quidem commiſiſſe peccata, de quibus merito dubitare poſſint, utrum ſint mortalia, eos ad confeſſionem urgere debent, ut Eccleſiæ præceptum impleant, cui jam hoc ipſo, quod dubium ſit num lethaliter peccare poſſint, ſubjiciuntur. Nec omnes amentes ab hujus præcepti onere immunes ſunt habendi; nam frequenter contingit, aliquos ex illis in aliquibus tantum materiis deſipere, qui tamen cum de Confeſſione agitur, rationis ſe compotes oſtendunt, & pariter plures ſunt, qui lucidis gaudent intervallis, in quibus peragendæ confeſſionis capaces dignoſcuntur, quamobrem ad Eccleſiæ præceptum tunc implendum obſtringuntur.

IV. Vi hujus præcepti tenetur homo validam Confeſſionem, & ſinceram facere, nec ſatisfacit præcepto per invalidam, multoque magis ſacrilegam Confeſſionem. Hæc doctrina certiſſima omnino eſt ex Eccleſiæ definitione, qua Alex. VII. propoſitionem damnavit in ordine 19. aſſerentem: *Qui facit Confeſſionem voluntarie nullam, ſatisfacit præcepto Eccleſiæ*. Et jure quidem, cum Eccleſia eam determinato tempore præcipiat confeſſionem, quæ fidelibus cunctis ex divino præcepto indeterminate neceſſaria eſt ad peccatorum remiſſionem obtinendam: porro ſicut qui invalidam, vel voluntarie nullam elicit Confeſſionem, nec divinum præceptum implet, nec remiſſionem conſequitur peccatorum, ergo nec Eccleſiæ præcepto ſatisfacit. Quamobrem quicumque voluntarie nullam confeſſionem facit ſive ex contritionis & doloris deficientia, ſive ex peccatorum occultatione, ſive propoſiti carentia, præceptum non implet. Num vero ſatisfaciat præcepto, qui Confeſſionem quidem validam, ſed informem efficeret, non ex definitione pendere puto ſpeculativæ illius controverſiæ, num detur Sacramentum validum ſed informe, quam ſuo loco breviter potius indicabimus, quam diſcutiemus cum de Sacramento Pœnitentiæ diſputabimus, ſed abſolute pronuntiandum cenſeo, non ſufficere ad impletionem Eccleſiaſtici præcepti, nam qui hanc Confeſſionem validam quidem ſed informem elicit, vel novit informem fuiſſe, ideſt ſuo effectu caruiſſe, vel ignorat: ſi ignorat, excuſabitur quidem a culpa, ſi iterum non confiteatur, cum bona fide putet ſe ne dum validam, ſed & formatam confeſſionem peregiſſe; at ſi noverit, vel poſtea deprehendat peractam a ſe Confeſſionem licet validam, fuiſſe tamen informem, procul dubio iterum confiteri tenetur, nam præceptum eſt de Confeſſione utili, fructuoſa, ad gratiam ſanctificantem obtinendam idonea: porro illa confeſſio licet valida, cum idonea tamen non fuerit ad remiſſionem obtinendam, idem eſt ac ſi peracta vel habita non fuiſſet, nulla autem confeſſio non eſt Confeſſio, ſed Confeſſionis ſimulacrum, per eam igitur non impletur Eccleſiæ præceptum, ſed alia eſt ſubeunda plena ac perfecta exomologeſis, qua fidelis prudenter credere poſſit, ſe peccatorum remiſſionem eſſe conſequutum.

V. Licet ex præcepto annuæ confeſſionis teneantur fideles omnia a ſe commiſſa peccata mortalia confiteri, non tenentur tamen ſimul ex eodem præcepto & venialia manifeſtare, quandoquidem venialia non ſunt materia neceſſaria præcepti etiam divini de Confeſſione facienda, cum poſſit fidelis eorum conſequi remiſſionem etiam extra Sacramentum Pœnitentiæ, ut declaravit Tridentina Synodus ſeſſ. 14. cap. 5. docens: „ Venialia, quibus a gratia Dei non excludimur, & in quæ frequentius labimur, quamquam recte & utiliter citraque omnem præſumptionem in Confeſſione dicantur, quod piorum hominum uſus demonſtrat; taceri tamen ſine culpa, multiſque aliis remediis expiari poſſunt “. Quamobrem nunquam Eccleſia venialium abſoluto, omnibuſque fidelibus communi præcepto confeſſionem præcepit, quam tamen juſte mandat & jubet volenti aliquam lucrari indulgentiam, vel Jubilæum, quando pro ejus conſecutione Confeſſionem ſtatuit præmittendam.

VI. At ſi quis toto anno nullum lethale crimen admiſit, an teneatur de venialibus confiteri, ut annuæ confeſſionis præcepto ſatisfaciat, operoſius quam opus ſit inquirunt Theologi, cum in praxi vix locum habeat hujuſmodi quæſtio; quandoquidem qui

per annum integrum ab omni lethali abſtinet, etiam frequenter confitetur; fieri enim vix poteſt, ut quis conſtanter diutius in gratia perſeveret ſine mediis a Chriſto ad gratiæ ſanctificantis conſervationem inſtitutis, inter quæ præcipue locum habet Sacramentorum frequentia; qui vero integro anno a Sacramentorum perceptione abſtinet, difficile admodum eſt, ne in peccatum labatur, aut ſaltem prudenter non dubitet, qui in tot periculis occaſionibuſque peccandi, nec non tentationibus urgentibus in aliquod peccatum lapſus ſit. Satis itaque puto ad laudatam quæſtionem D. Thom. doctrinam hic proferre, qui in Suppl. q. 6. a. 3. primo ſic docet: „ Ad Confeſſionem dupliciter obligamur, uno modo ex jure divino, ex hoc ipſo „ quod eſt medicina, & ſecundum hoc non omnes „ tenentur ad Confeſſionem, ſed illi tantum, qui „ peccatum mortale incurrunt per Baptiſmum. „ Alio modo ex præcepto juris poſitivi, & ſic tenentur omnes ex inſtitutione Eccleſiæ edita in „ Concilio generali ſub Innoc. III. tum ut quilibet peccatorem ſe recognoſceret, quia *omnes* „ *peccaverunt, & egent gratia Dei*: tum ut cum „ majori reverentia ad Euchariſtiam accedatur: „ tum etiam ut Eccleſiarum Rectoribus ſui ſubditi innoteſcant, ne lupus intra gregem lateat „. 2. In reſp. ad 3. explicans inſtitutionem Eccleſiæ in Concil. Lateran. ſic ſcribit: „ Ex vi Sacramenti non tenetur aliquis venialia confiteri, ſed „ ex inſtitutione Eccleſiæ, quando non habet alia „ quæ confiteatur. Vel poteſt dici ſecundum quoſdam, quod ex Decretali prædicta (Innoc. III.) „ non obligantur niſi illi, qui habent peccata „ mortalia, quod patet ex hoc, quod dicit, quod „ debent *omnia* peccata confiteri: quod de venialibus intelligi non poteſt: quia nullus omnia „ confiteri poteſt: & ſecundum hoc ille, qui non „ habet mortalia, non tenetur ad confeſſionem „ venialium; ſed ſufficit ad præceptum Eccleſiæ „ implendum, ut ſe Sacerdoti repræſentet, & ſe „ oſtendat abſque conſcientia mortalis eſſe; & hoc „ ei pro confeſſione reputatur „. Ex hac igitur S. Thom. doctrina certo colligitur 1. unumquemque fidelem ſive juſtum, ſive peccatorem teneri ſe Miniſtro Sacramenti præſentare, & ſtatum conſcientiæ ſuæ prodere, confitendo ſe nullo lethali peccato obſtringi. 2. Hanc præſentationem pro Confeſſione reputari, cum ex ipſa triplex ille finis ab Eccleſia intentus in ſuo præcepto obtineatur: nam 1. ſe peccatorem agnoſcit, & gratia Dei indigere; tum quia licet lapſus in mortale non ſit, ſe tamen peccare potuiſſe confitetur, & ſolum divina adjuvante gratia abſtinuiſſe; tum etiam quia ſuggerente ſtudioſo Confeſſario de peccatis venialibus commiſſis admonebitur, & ad ea ſtudioſius præcavenda hortabitur, ne modica ſpernens paulatim decidat. 3. Cum majori reverentia ad Euchariſtiam accedet, accepta a Confeſſario benedictione, & pronuntiatis orationibus, quæ abſolutionem præcedunt & ſubſequuntur, quæ ſacramentalia ſunt, & ad venialia peccata delenda conferunt. 4. Subditus notus fiat Superiori, nec periculum ullum erit ne lupus intra gregem lateat. Sic etiam hac præſentatione ſcandalum tollitur, quod oriri poſſet ex omiſſa annua confeſſione, nec locum haberet excuſatio illorum, qui ad Eccleſiæ vitandas pœnas cauſarentur, ſe non eſſe ſibi mortalis peccati conſcios, nam revera ad pedes Confeſſarii provoluti quod dicendum erat illi, aperuerunt.

VII. Confeſſio autem eſt facienda ore proprio Pœnitentis, vel ſaltem per nutum, vel ſcripturam, aut per interpretem, ſi alio modo non poſſit, non vero per litteras abſenti ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ. Primam doctrinæ poſitæ partem certam omnino eſſe nullus dubitat, quia ut ſcribit S. Th. Quodl. 1. art. 1. in corp. „ De „ neceſſitate Sacramenti eſt, quod pœnitens ſua „ peccata manifeſtet ... Sed quod fiat manifeſtatio verbo, non eſt de neceſſitate Sacramenti .... „ Sed ex conſtitutione Eccleſiæ tenetur homo qui „ poteſt ut verbo confiteatur, non ſolum propter „ hoc, ut ore confitens, confitendo magis erubeſcat, & qui ore peccavit, ore purgetur, ſed etiam quia ſemper in omnibus Sacramentis accipitur id, cujus eſt communior uſus, ſicut in „ Sacramentali ablutione Baptiſmi accipitur aqua, „ qua homines communius utuntur ad abluendum, „ & in Euchariſtia panis, qui eſt communior cibus; unde & in manifeſtatione peccatorum convenit uti verbis, quibus homines communius „ & expreſſius ſuos conceptus ſignificare conſueverunt „. Secundam vero partem inficiantur plures Theologi, quos inter nonnulli nobiliores, ut Navarrus, Armilla, & alii, quia ſcriptura eſt extraordinarius modus, ordinatus ad id manifeſtandum, quod publicum eſſe debet, & præterea periculum eſt, ne ipſa Scriptura amittatur, unde fiat publicum, quod Eccleſia jubet eſſe ſecretum. At oppoſita ſententia longe probabilior eſt, & eam aperte docet S. Thom. in Suppl. q. 9. a. 3. ad 2. dicens: „ In eo, qui uſum linguæ non habet, ſufficit quod per ſcriptum, aut per nutum, aut „ per interpretem confiteatur; quia non exigitur „ ab homine plus, quam poſſit: quamvis homo „ non poſſit, vel debeat Baptiſmum accipere, niſi „ in aqua, quæ eſt omnino ab exteriori, & nobis „ ab alio exhibetur. Sed actus confeſſionis eſt ab „ intra, & a nobis; & ideo quando non poſſumus „ uno modo, debemus, ſecundum quod poſſumus, „ confiteri „. Nonnulli tamen Theologi excipiunt, niſi cum periculo & incommodo pœnitentis confeſſio per ſcripturam vel nutum fieri poſſit. In quo tamen diſtinguendum cenſeo commodum & periculum ipſi confeſſioni per nutum vel literas effectæ veluti intrinſecum, & periculum plane ipſi extrinſecum. Si itaque ſermo ſit de priori periculo & incommodo, ſcilicet ſcribendi plura folia, ut peccata diſtincte enuntientur, vel timor ne ipſa ſcriptura amittatur, cenſeo per hoc incommodum & periculum non excuſari a præcepto Eccleſiæ annuæ Confeſſionis; nam hæc incommoda & pericula ſunt neceſſario ſubeunda cum agatur de Eccleſiæ præceptis implendis, nec tanti ſunt oneris, ut per ea ſit ab eis diſpenſandum, cum ſcribendi peccata etiam longa ſcriptura onus grave ſolum illis videri poſſit, qui animæ ſalutem flocci faciunt: periculum autem amiſſionis ſcripturæ & remotum & rariſſimum eſt, ſi bene cuſtodietur, & vitari poteſt ſcriptionis genere ſoli ſcribenti comperto. At puto excuſare pericula, quæ plane ipſi Confeſſioni extranea ſunt, puta ſi prudenter timeret, ne Confeſſarius ejus ſcriptione abuteretur, vel eſſent folia vel ipſi Confeſſario, vel ſibi ab alio ſurripien-

ripienda; ſicuti nec voce teneretur confiteri, ſi prudenter timeret Confeſſarium vel revelaturum peccata, vel notitia confeſſionis abuſurum in perniciem vel Pœnitentis, vel aliorum. Tertia pars a plurimis Theologis aperte rejicitur, qui licet diffideant, num facienda Confeſſio ſit per interpretem, quando urgeat præceptum de Confeſſione habenda ſive extra, ſive in articulo mortis, quam doctrinam ſuo loco diſcutiemus; tamen conveniunt, præceptum annuæ Confeſſionis cum onere interpretis adhibendi non obligare, quod colligunt ex ipſa Decretali, in qua dicitur, quod omnis fidelis teneatur SOLUS confiteri peccata ſua proprio Sacerdoti, quod verbum SOLUS non ſine cauſa appoſitum dicendum eſt, ſed ad excludendam neceſſitatem interpretis adhibendi; quamobrem ab hac opinione & doctrina nec Concina recedit. Verum non omnino certa & tuta mihi hæc doctrina apparet. Nam 1. quidem oppoſitum docere videtur S. Thom. in Suppl. q. 9. art. 3. ad 2. ubi ſic ſcribit: „ In eo, qui uſum linguæ non habet, ſicut eſt mutus, vel qui eſt alterius linguæ, ſufficit quod per ſcriptum, aut per nutum, aut *per interpretem* confiteatur .... & ideo quando non poſſumus uno modo, *debemus* ſecundum quod poſſumus confiteri “. Debitum igitur agnoſcit S. D. confeſſionis faciendæ per interpretem; at hoc debitum non limitat ad præceptum divinum, ergo videtur docere, quotieſcumque urget debitum Confeſſionis faciendæ, urgere & debitum faciendi eo modo quo poſſumus, ideſt ſin ore, ſaltem per nutum, vel per ſcripturam, ſive interpretem. 2. Sequeretur, ut qui in Regionibus Infidelium morantur, nec Confeſſarios reperiunt, qui ejus linguam intelligant, poſſe & per plures annos a Confeſſione abſtinere, licet ſint peccatorum graviſſima ſarcina onerati; quod & ipſi Concinæ adeo videtur abſurdum, ut tunc ſaltem divinum præceptum urgere putet. 3. In præcepto & ſubſtantia præcepti, & modus præcepti implendi præſtituitur; at quando quis poteſt implere præceptum quoad ſubſtantiam, ſive quoad præcipuam & majorem ſui partem, non ab eo liberatur eo quia modum & minorem partem implere non poſſit, ut patet in propoſitione 54. damnata, quæ aſſerebat: *Qui non poteſt recitare Matutinum & Laudes, poteſt autem reliquas horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad ſe minorem*. Et in Quadrageſimali jejunio, in quo qui a carnibus abſtinere non poteſt, non ideo a jejunio liberatur. Et confirmat in Communione Paſchali Concina, ut ſuo loco dicemus. Porro qui poteſt ſemel in anno Confeſſionem elicere, quod eſt principale in hoc Eccleſiæ præcepto, ab eo igitur non ſolvitur quia non poteſt minorem partem implere confitendo per ſeipſum ſua peccata, tenetur igitur eo quo poteſt modo præceptum implere. Denique dum per interpretem confitetur, eo utitur tanquam inſtrumento ex neceſſitate adhibito ad ſua manifeſtanda peccata, quamobrem adhuc dici poteſt, quod *SOLUS* confiteatur, ideſt aliis non audientibus, aut ſua peccata ſcientibus; ſicut in judicio unus & ſolus dicitur Teſtis, licet teſtimonium ſuum non ex ore proprio, quia linguam judicis interrogantis ignorat, ſed per interpretem dicat & proferat. Nec major illa difficultas, & erubeſcentia, quæ ſubeunda eſt, dum quis per interpretem confitetur, tanti eſt facienda, ut illum ab onere liberet implendi tam ad ſalutem neceſſarium præceptum, quod non eſt niſi determinatio divini præcepti de Confeſſione a peccatoribus habenda. Hæc ſententia & admodum probabilis mihi apparet, & certe ſaltem æque probabilis ac oppoſita, in praxi igitur amplectenda, utpote quæ in tuto ſalutem animæ ponit. Quarta denique pars modo certa omnino eſt, cum Clemens VIII. doctrinam reprobaverit aſſerentium, *licere confiteri abſenti per literas*, ut ſuo loco dicemus.

VIII. Jubet præterea Lateranenſe Concilium annuam Confeſſionem *proprio* Sacerdoti eſſe faciendam. At quinam ſit *proprii* Sacerdotis nomine intelligendus, olim acriter decertatum eſt. Joannes de Poliaco ita putabat eſſe ſolum Parochum, ut affirmare auſus ſit, nec Papam diſpenſare vel concedere poſſe, ut fideles alteri confiterentur Sacerdoti, cujus tamen doctrinam damnavit 1. Joan. XXII. & poſtea Alex. V. Alii vero aſſerebant concedi quidem poſſe, at revera minime dari, licet alii a Parocho pro excipiendis confeſſionibus adprobentur, ſed adhuc omnes teneri in Paſchate, vel ſemel in anno proprio Parocho peccata ſua confiteri, contra quos ſtrenue dimicarunt S. Thom., S. Bonaventura, Adrianus, aliique. At nondum finita lis, nam inter recentiores Theologos & Canoniſtas non deſunt, qui cenſent, adhuc Confeſſionem in Paſchate eſſe apud proprium Parochum faciendam, inter quos præcipue adnumerantur Juveninus de Sacramentis Diſſ. 6. q. 5. cap. 14. art. 3. Van-Eſpen P. 2. tit. 6. cap. 5. Launojus, aliique, & hanc eſſe propugnant Gallicanæ Eccleſiæ ſententiam. Contra hos tamen decertavit Natalis Alexander in Hiſtor. Eccleſ. Diſſ. IV. ad Sec. XIII. & XIV. ubi luculenter evincit, Gallicanam Eccleſiam aliter ſentire, & in pluribus Conciliis etiam Provincialibus docuiſſe, Regulares poſſe ſecularium Confeſſiones etiam Paſchali tempore excipere, ſi tamen ab Epiſcopo ſint pro Confeſſionibus adprobati. Sed rem extra omnem dubitationem poſuere plures Romani Pontifices, Clemens VIII. literis anno 1592. ad Belgas datis: Innocent. X. Conſt. edita die 5. Feb. an. 1645. & denique Clemens X. Conſtitutione *Superna* promulgata 20. Junii 1670. qua aperte definivit: „ Eos, qui Religioſis ſimpliciter approbatis Paſchali tempore confeſſi fuerint, Conſtitutioni, quæ incipit *Omnis utriuſque ſexus*, quoad Confeſſionem dumtaxat ſatisfeciſſe cenſendos “. Et revera ajebat Adrianus in IV. quæſt. 5. de Conf. „ Quemadmodum proprii Sacerdotis licentia ſufficit, quominus juxta præceptum Concilii generalis teneatur confiteri proprio Sacerdoti, ita ſufficere videtur licentia Epiſcopi, Summi Pontificis, aut eorum quibus ad hujuſmodi negotia commiſerunt ſuam poteſtatem, ut eſt Vicarius Epiſcopi, & Pœnitentiarius Papæ “. Sed rurſum laudatus Juveninus in ſuo Gallice ſcripto Morali Opere de Sacram. Tr. 2. cap. 5. §. 3. docet, hanc eſſe Gallicanæ Eccleſiæ vigentem diſciplinam. 1. In Diœceſibus Dominica Palmarum promulgatur a Parochis Canon, *Omnis utriuſque ſexus*. 2. In aliquibus Diœceſibus eodem tempore Parochi omnibus ſuis ſubditis facultatem impertiuntur Confeſſionem habendi indiſtincte apud omnes ab Epiſcopo adprobatos Miniſtros, & tunc valida & licita eſt habita Confeſſio. 3. In aliis vero

vero mos eſt, ut Parochiani ſingillatim licentiam petant a Parocho, qua vel non petita, vel non obtenta invalida eſt & illicita facta Confeſſio. 4. In aliquibus denique nec petitur, nec conceditur hæc licentia ſive generatim ſive in particulari, ſed Epiſcopi permittunt & tolerant, ſubditos ſuos indiſcriminatim apud omnes adprobatos Confeſſarios pro Sacramento Pœnitentiæ accedere, & tunc quoque valida & licita eſt facta Confeſſio. Num vero hæc vera & rata ſint, noverint Gallicani Pœnitentiæ Miniſtri, quos vigenti diſciplinæ ſe conformare oportet.

IX. Cum Eccleſia nullum in anno tempus determinaverit, in quo urgeat Confeſſionis habendæ præceptum, hinc ſufficit illud intra annum implere, communius tamen in Quadrageſima ex laudabili conſuetudine ſolet impleri. Prima pars de ſe certa eſt, nam nullum deſignavit Eccleſia anni tempus, in quo ſit ſacra exomologeſis peragenda ad ſuum implendum præceptum, ſicut Paſchale tempus deſignavit ad ſacram ſuſcipiendam Communionem: hinc qui intra primam Januarii, & poſtremam Decembris diem omnia peccata ſua confitetur, præcepto Eccleſiæ ſatisfacit. Altera vero pars conſtat ex Tridentino ſeſſ. 14. cap. 5. „ Eccleſia ſtatuit „ . . . . ut præceptum confeſſionis ſaltem ſemel in „ anno ab omnibus impleatur, unde jam in uni„ verſa Eccleſia cum ingenti animarum fructu ob„ ſervatur mos ille ſalutaris confitendi ſacro illo, „ & maxime acceptabili tempore Quadrageſimæ: „ quem morem hæc Sancta Synodus maxime pro„ bat, & amplectitur tanquam pium, & merito re„ tinendum “. Quæ tamen ſacræ Synodi verba non ita ſunt intelligenda, quaſi debeat qui in initio anni peccatorum pondere ſe gravatum ſentit, uſque ad Paſcha differre confeſſionem, multoque minus qui poſt Paſcha peracta Confeſſione, & ſumpta Communione in aliquod lethale peccatum incidit, poſſit laudabiliter ad alterum uſque Paſcha confeſſionem protelare, hic enim mos pius non eſſet, nec retinendus, ſed perverſa cunctatio abolenda, ſed ſolum indicat illos, qui in peccato ſunt, ſaltem conſuetudinem omnium fidelium ſequantur, ut in Quadrageſima tandem reſipiſcant & ad Confeſſionem accedant: qui vero etiam pluries in anno confitentur, non per hoc in Paſchate hujus Sacramenti ſuſceptionem omittant. Hinc ſi in aliquibus Diœceſibus impletio hujus præcepti eſſet Quadrageſimali tempori alligata, qui alio intra annum tempore confeſſionem peregiſſent, tunc quoque ad implendum præceptum confiteri iterum deberent, ſicut qui extra Paſcha Communionem pluries reciperent, adhuc in Paſchate iterum ad Euchariſtiam ſumendam accedere tenerentur.

X. Illud tamen accurate perpendendum exiſtimo ad plures peculiares caſus definiendum, quodnam ſit objectum hujus præcepti annuæ Confeſſionis, num videlicet omnia peccata quæ patrata ſunt, & quæ menti obveniunt quando peragitur Confeſſio, an omnia peccata totius anni ſint Miniſtro Sacramenti manifeſtanda ſive una ſive pluribus confeſſionibus, ideoque qui ſemel in anno confeſſus eſt omnia quæ uſque ad illud tempus perpetravit, licet poſtea ante finem anni in alia labatur peccata, non teneatur iterum confiteri; vel qui ſemel vel pluries in anno confeſſus eſt quæ ſaltem perpetravit peccata venialia, ſi poſtea in mortale labatur ante finem anni, teneatur iterum confiteri ad implendum præceptum. Diffident in hoc de more Doctores. Salmanticenſes, aliique ab ipſis laudati Theologi putant objectum præcepti eſſe confeſſionem peccatorum, quæ antea patrata ſunt, licet non ſint omnia illius anni, quamobrem ſi quis poſt ſex a Paſchate menſes confiteatur omnia eouſque commiſſa peccata, jam præceptum impleverit Eccleſiæ, nec amplius vi præfati præcepti tenetur confiteri, licet poſtea in alia labatur mortalia, niſi forte per accidens ob ſumendam Euchariſtiam. Suam hanc doctrinam unica fulciunt ratione, nimirum quod Eccleſia unam tantum præcipiat Confeſſionem in anno, non plures. At non advertunt, eandem Eccleſiam præcipere confeſſionem *omnium* peccatorum in anno commiſſorum, non aliquorum tantum; & quidem omnium peccatorum, vel per unam Confeſſionem ſi ſemel tantum confiteatur, vel per plures ſi pœnitenti placeat eadem omnia peccata per annum commiſſa pluribus Confeſſionibus aperire quod profecto ſe deſiderare oſtendit dum dicit, ut *ſaltem* in anno omnia peccata confiteatur. Verum reponunt cum Laymano contrariæ doctrinæ patroni, ideo omnium peccatorum confeſſionem Eccleſiam præcipere, quia hoc ad ipſam confeſſionis integritatem pertinet, videlicet jubet fidelem ita omnia confiteri peccata, ut nullum reticeat, non vero jubet omnia per annum commiſſa peccata in confeſſione eſſe revelanda, cum ſatis ſit ea pandere, quæ tunc, quando quis confitetur, ſe agnoſcit perpetraſſe. At hocce perfugium ſeu potius cavillationem omni prorſus deſtitutam fundamento egregie confutat P. Concina animadvertens 1. in Concilii Decreto ſermonem non eſſe de integritate Confeſſionis ex Divino præcepto ſtatuta, cum hæc non in ſola annuali Confeſſione reperiri debeat, ſed in quacumque ſive hebdomadali, ſive menſili, ſive diurna, ſi patrata ſint lethalia peccata. 2. Si ea verba peccata ſolam integritatem confeſſionis deſignarent, fruſtra omnino & inepte appoſita eſſent, cum omnes fideles probe noverint integritatem ad valorem confeſſionis requiri. Mens igitur Eccleſiæ eſt ſuo præcepto fideles ad omnia in anno commiſſa peccata ſacra exomologeſi expianda obſtringere, ut gratiam Dei conſequantur, quod niſi præſtent pluribus Confeſſionibus, tenentur ſaltem una Confeſſione, Quadrageſimali præſertim tempore adimplere. At inquies, ergo Eccleſia non ſemel, ſed pluries confeſſionem in anno jubet. Minime. Sed jubet ut ſaltem unica confeſſione omnia in anno admiſſa peccata Sacerdoti pandantur, quod qui præſtat, præceptum implet: at non impedit, nec vetat, immo maxime exoptat, ut pluries per annum fideles Pœnitentiæ Sacramentum ſuſcipiant, ut perfectius purgati in Paſchate Euchariſtiæ Sacramentum devote & cum fructu ſuſcipiant. Uno verbo, omnia per annum admiſſa crimina ſunt Sacerdoti in confeſſione ex præcepto Eccleſiæ manifeſtanda, vel una, vel pluribus Confeſſionibus. Quæ ex hac doctrina ſequantur confectaria explicabimus cap. ſeq. n. 5.

XI. Tametſi vetitum non ſit annum pro implendo Confeſſionis præcepto computare a 1. Januarii die ad ultimam Decembris, more tamen & conſuetudine Eccleſiæ conſtitutum videtur, computandum a Paſchate Reſurrectionis ad aliud ſimile

Paſ-

Paſcha. Quamobrem violati præcepti rei nequaquam habentur fideles, qui Confeſſione peracta, & ſumpta Communione in die Cœnæ Domini cadente decimotertio Kal. Aprilis in ſequenti anno idem peragat 5. Kal. Maji, licet elapſi ſint ſupra tredecim Menſes, & ſic contingit ut qui ſacramentalem Confeſſionem ſolum ſemel in anno peragunt, aliquando bis confiteantur undecim Menſium ſpatio, aliquando ſemel decurſis tredecim Menſibus, prout Paſchale Feſtum vel citius vel tardius celebrari obtingit.

XII. Ab hoc præcepto non excuſat niſi impotentia phyſica, vel moralis, puta ſi nullus adſit Sacerdos, qui confeſſiones audiendi ſit poteſtate donatus, ſi in Regionibus degat, ubi Catholici Sacerdotes non ſunt, vel ad illos adeundos longum iter & laborioſum ſit ſubeundum; quod ſi iter habendum nec admodum grave ſit, licet incommodum juxta perſonarum conditionem, non excuſabit. At hæc impotentia facilius in praxi a prudenti Confeſſario expendi poterit, quam generali regula deſignari. Moraliter vero impotens dici poteſt, qui non niſi unum habet Sacerdotem, cui ſi confiteatur certo novit, vel prudenter dubitare poteſt vel Sacramentale ſigillum violaturum, vel notitia in Confeſſione habita abuſurum in perniciem Pœnitentis, vel aliorum. Num vero qui nonniſi unum habens Confeſſarium cui ſua pandat peccata, cui tamen ſi determinatum manifeſtet peccatum, vel ipſe confitens ſigillum Confeſſionis infringit, vel ſe periculo exponit gravioris damni ſive corporalis ſive ſpiritualis ſubeundi, poſſit differre Confeſſionem poſt annum ut integre confiteatur penes alium Miniſtrum, præſertim ſi dilatio longa ſit, vel teneatur ceteris patefactis criminibus, hoc ſolum celare, & ſic Eccleſiæ præcepto obedire, inquirendum eſt. Henno cenſet poſſe differri confeſſionem, & Eccleſiam præſumi concedere hanc dilationem ad Confeſſionis integritatem ſervandam, quæ juris eſt divini, niſi vel ſcandalum ſuboriatur, vel ſit Euchariſtia ſumenda. At probabilius cum Turnelio cenſeo, teneri Confeſſionem habere eo quo poteſt modo, ſervata integritate formali, ſin materiali, quia, ut optime notat laudatus Auctor, præceptum Confeſſionis faciendæ certiſſimum eſt, conceſſa dilatio prorſus incerta & mere interpretativa; proinde tenendum certum, & dimittendum incertum.

XIII. Pœna conſtituta in violatores hujus præcepti eſt ut ab ingreſſu Eccleſiæ arceantur, & Eccleſiaſtica priventur ſepultura, quæ tamen pœna non ipſo facto incurritur, ſed eſt per ſententiam judicis infligenda. Si in aliqua tamen Diœceſi ab Epiſcopo lata eſſet excommunicatio ipſo facto incurrenda, eidem ſubjicerentur violatores. Nec audiendus Durandus dum docet, non poſſe Eccleſiam hoc delictum punire, quod mere internum ſit & occultum, ut probari non poſſit; nam hoc eſt aperte falſum, cum agatur de actu exteriori Confeſſionis omiſſæ, qui multipliciter probari poteſt, ut in publico Fœneratore, Concubinario, Meretrice &c. & præterea per teſtes probari, peccatorem illum ad nullum Confeſſarium adiiſſe. At conceſſo etiam quod aliquando puniri non poſſit defectu probationis, non ſequitur tamen puniri non poſſe defectu juriſdictionis; ſic excommunicatione feriuntur hæretici, qui ſuam hæreſim vel uni manifeſtaverint, licet in foro exteriori probari non poſſit. Hanc igitur excommunicationem incurrunt vel omittentes & Confeſſionem & Communionem Paſchalem, vel alterutrum juxta præſtitutam vel ab Epiſcopo, vel a Synodo legem. Nec vitatur per confeſſionem voluntarie nullam, cum per hanc non impleatur Eccleſiæ præceptum, cum excommunicatio lata ſit in præcepti hujus violatores quocumque denique modo illud violent.

CAPUT SECUNDUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Præceptum annuæ Confeſſionis per ſe obligat.*
II. *Implendum eſt elapſo anno quam primum fieri poſſit.*
III. *Non licet unica Confeſſione pro duplici anno præceptum implere.*
IV. *Prævenire tempus tenetur qui impedimentum prævidet.*
V. *Quomodo ſint omnia per annum commiſſa peccata in Confeſſione annua præcepta manifeſtanda.*
VI. *Qui invalidam ſe ſe novit feciſſe Confeſſionem, iterum tenetur confiteri ad præceptum Eccleſiæ implendum.*
VII. *Prævenire tenetur Confeſſionem qui timet peccatorum oblivionem.*
VIII. *Quodnam grave periculum excuſat a præcepto annuæ Confeſſionis.*
IX. *Num detur præceptum Eccleſiaſticum pluries confitendi per annum.*
X. *Publica ſcorta immunia non ſunt a pœnis contra violatores præcepti annuæ Confeſſionis.*

Conſectarium Primum.

I. PRæceptum annuæ Confeſſionis non per accidens obligat, ideſt ratione ſuſcipiendæ Euchariſtiæ, ſed per ſe & abſolute. Oppoſitum docuiſſe plures Theologos affirmat Suarezius, inter quos immerito annumerat S. Thom. & S. Antoninum, quos plane oppoſitum ſcripſiſſe conſtat, ille quidem pluribus in locis cap. ſuperiori recitatis num. 2. Nec ſibi contradicit dum Quodl. 1. a. 2. in corp. ſcribit: „ Quia ex præcepto Eccleſiæ omnes fideles tenentur ſaltem ſemel in anno in Feſto Paſchæ præcipue Sacramenti Communionem accipere; ideo Eccleſia ordinavit, ut ſemel in anno, quando imminet tempus accipiendi Euchariſtiam omnes fideles confiteantur ". His enim verbis oſtendit S. Thom. congruitatem temporis, in quo ſit Confeſſio facienda, non cauſam impoſiti præcepti; diſtinguit enim præceptum Communionis a Confeſſionis mandato, & illud quidem Paſchali tempori alligatum dicit, alterum de ſe nulli tempori alligatum, congrue tamen docet in Paſcha adimpleri. Similiter S. Antoninus III. P. tit. 14. cap. 19. §. 2. aperte docet, Pontificem non poſſe a Confeſſione abſolute diſpenſare, quia juris eſt divini, poſſe tamen diſpenſare ab annua Confeſſione, quæ juris eſt humani: porro quando quis communicare debet non ex jure humano, ſed ex jure divino, ſi reus ſit lethalis peccati, confiteri debet, & ab hoc diſpenſationem Pontifex largiri non poteſt: non igitur cenſent ratione Communionis datum præceptum an-

nuæ Confeſſionis, licet hoc præceptum impleatur in Paſchate, occaſione ſumendæ Communionis. Et revera ita ſentiunt communiter Theologis omnes, & Canoniſtæ, immo talis eſt univerſalis Eccleſiæ ſenſus, ut apparet ex Decreto Tridentini Concilii anathema pronuntiantis in eos, qui ſuaderent abſtinere ab annua Confeſſione facienda.

Conſectarium Secundum.

II. Qui per integrum annum vel licite vel illicite Confeſſionem omiſit, tenetur quam primum commode poteſt Eccleſiæ præceptum implere. Non deſunt Theologi qui cenſent, omiſſam per annum Confeſſionem non eſſe anno ſequenti ſupplendam, quia affirmativa præcepta determinate certo tempore obligantia elapſo termino peccatum quidem commiſſum eſt, at non onus ſequitur ſupplendi, ut patet in violatoribus jejuniorum, in omittentibus auditionem Miſſæ, vel Officii divini recitationem. At oppoſita opinio ut falſa communiter rejicitur a ſanioribus Theologis, qui noſtram doctrinam ut probabiliorem, immo unice veram propugnant: Quandoquidem verba Concilii indicenti ut *ſaltem ſemel in anno* fideles Confeſſionis ſuſcipiant Sacramentum, poſita non ſunt ad definiendam, ſed ad urgendam obligationem, unde ſenſus ſit, ut Confeſſio non ultra annum differatur: quamobrem qui ſalutare tranſgrediens præceptum annum elabi permiſit ſine Confeſſione, tenetur quam primum opportune poteſt Confeſſionem habere. Confirmatur ex ipſa Eccleſiæ praxi, qui enim Confeſſionem annuam omiſit, anathemate feriri poteſt, qua percuſſus a nemine abſolutionis beneficium conſequi poterit niſi peracta Confeſſione, & adimpleto precepto, ob cujus tranſgreſſionem mulctatus fuit; patet igitur manifeſte mentem Eccleſiæ eſſe, ut elapſo anno non ſit ab onere præcepti ſolutus violator, ſed adhuc obſtrictus donec obtemperet. Et revera ita ſentiunt nedum Nobiliores Theologi, ſed & plures ex benignioribus Laymanus, Bonacina, Palaus, Leander, & Salmanticenſes. Nec urget paritas ex aliis deſumpta præceptis, & ab oppoſitæ ſententiæ defenſoribus adducta; nam in præceptis jejunandi, recitandi Divinum Officium, audiendi Miſſam in die Feſto, & ſimilia, clare apparet mens Eccleſiæ alligandi onus illud ad determinatam diem ob peculiares rationes, puta in Sacerdote, ut quotidie Deum ſacris precationibus colat, ut fideles tali tempore carnem affligant, diem Feſtum ſpecialiter colant; at in annuo præcepto Confeſſionis nullus habetur ſpecialis ad tempus reſpectus, unde proprie ipſos fideles directe riſpicit, non vero tempus, niſi tanquam terminum, quem præterire non debent: qui itaque non eſt integro anno confeſſus, ita tenetur confiteri quam primum poteſt, ut ſeveriores non ſolum Theologi, ſed & benigniores ut de Lugo, ſentiant toties peccare, quoties oblatam ſibi opportunam Confeſſionis habendæ occaſionem neglexerit, aliis affirmantibus ſolum in eodem peccato diutius ſordeſcere, quod idem puto in re morali, præſertim cum inter Catholicos nunquam deſit, & ſemper preſto ſit confeſſionis habendæ occaſio; proinde ſatis erit dicere in Confeſſione ſpatium temporis, quo confeſſionem poſt annum diſtulit.

Conſectarium Tertium.

III. Qui omiſſa ſive ex culpa ſive ſine crimine annua Confeſſione primo confitetur, non valet ea unica confeſſione utriuſque anni præcepto ſatisfacere. Veritas hujus doctrinæ ex ipſa mente & praxi Eccleſiæ potius quam ex metaphyſica ſubtilitate eluceſcit: ſiquidem Eccleſia omittentem annuam Confeſſionem anathemate plectit, a quo non ſolvit niſi peracta Confeſſione, poſtquam ab eo poſtulat, ut intra annum iterum confiteatur, nec unquam putat ſolutum a præcepto iterum eodem anno confitendi. Hac ſola ratione bene perſpecta evaneſcunt quæ in oppoſitum afferri poſſunt argumenta, ſcilicet poſſe quempiam duo præcepta eodem tempore concurrentia uno actu implere, ut patet in jejunio Quadrageſimali impoſito & ab Eccleſia, & a propria Regula vel privato voto. 2. Quia alioquin qui viginti annis Confeſſionem omiſit, teneretur vigeſies in anno confiteri, quod nemo dixerit: poteſt igitur quis unico actu duplici ſatisfacere præcepto. Nam ad 1. dicimus, ea unico actu poſſe impleri præcepta, quæ determinato tempori ſunt alligata, & tempus poſitum eſt ad definiendam obligationem, ut patet in jejunante tali die ex mandato Eccleſiæ, vel ex Regula, & ex voto; at annuum ſpatium pro Confeſſione habenda non eſt poſitum ad definiendam obligationem, ſed ad urgendam, non eſt alicui diei anni alligatum præceptum, ſed toto anno obſtringit: qui igitur præceptum tranſgreſſus eſt, ſtatim tenetur implere ut omiſſioni ſatisfaciat, cui nova ſuccedit obligatio, & pro præſenti anno implendi præceptum. Ad 2. Libenter concedimus, poſſe quempiam *aliquando* unico actu, vel pluribus omiſſionibus ſatisfacere, vel plura præcepta implere, at negamus id *ſemper* licere. Sic quis poteſt unica copioſioris eleemoſynæ erogatione omiſſas minores eleemoſynas vel ex voto, vel ex præcepto Confeſſarii debitas ſupplere, ſicut & unico jejunio plura præcepta eodem die concurrentia implere: & ratio eſt, quia ille unico actu totum, quod in eleemoſynam debet, erogat, iſte quia præcepta determinatum tempus afficiunt. Sic pariter qui per viginti annos Confeſſionem omiſit, unica Confeſſione, qua omnia eo tempore patrata delicta confitetur, & deteſtatur, inter quæ & ipſæ Confeſſionis omiſſiones comprehenduntur, omiſſas ſupplet, nec tenetur totidem omiſſas Confeſſiones ſupplere, at hac Confeſſione nonniſi præcedentium annorum ſupplet omiſſiones, non vero decurrentis anni implet præceptum, quod non huic diei, vel hebdomadæ eſt alligatum, ſed toto anno impleri poteſt; tenetur igitur pro eo anno ſe ſiſtere Sacerdoti & annuam habere Confeſſionem.

Conſectarium Quartum.

IV. Qui prævidet ſe a Confeſſione habenda impediendum in decurſu anni, tenetur tempus prævenire, & ſtatim etiam ſub initium anni confiteri. Hujus Conſectarii veritas liquido apparet ex ipſa Eccleſiaſtici præcepti natura: quod cum urgere incipiat initio anni, intra ejus latitudinem eſt implendum: quamobrem qui longum iter ſuſcepturus prævidet ſive ex deficientia Confeſſarii, ſive alia

alia de cauſa non futurum ſibi locum ad implendum præceptum, tenetur ante ſuſcipiendum iter confiteri: eo prorſus modo, quo quis prævidens ſe Miſſam non auditurum in die Feſto, niſi de mane ſurgat, & tempus præveniat, tenetur illud & valde mane audire, & præceptum implere; & qui poſt prandium prævidet impediendum a recitatione horarum Canonicarum, tenetur mane recitare, quia & tunc urget præceptum, & illud valet implere, ut docent etiam benigniores Caſuiſtæ Lacroixius & Buſembaum;

Conſectarium Quintum.

V. Qui ſemel confeſſus intra annum commiſſa peccata lethalia, poſtea in alia pariter gravia crimina labitur, iterum ante finem anni confiteri debet; quod & pariter dicendum de illo, qui pluries in anno confeſſus peccata venialia, ante finem anni in lethale peccatum incidit, tenetur intra annum illud Confeſſario exponere. Conſequuntur hæc Conſectaria ex doctrina, quam ſtatuimus ſuperiori capite nu. 10. Quandoquidem cum Eccleſia ſuo præcepto obliget fideles ad *omnia* peccata per annum commiſſa Sacerdoti in Confeſſione pandenda, ſaltem ſemel in anno, qui ſolam peccatorum partem confitetur, profecto præceptum non implet: qui igitur vel ſub finem anni omnia peccata Sacerdoti confitetur, præceptum implet, cui pariter ſatisfacit qui intra annum peccata lethalia confeſſus, poſtea non amplius lethaliter peccat: at qui vel poſt Confeſſionem gravium criminum in alia labitur peccata, profecto præceptum non implet, niſi iterum confiteatur, quia revera non omnia eſt confeſſus peccata. Pari pacto qui pluries venialia confeſſus eſt, cum hæc neceſſariam non conſtituant Confeſſionis materiam, ſi in lethale incidat, illud eſt per aliam Confeſſionem Sacerdoti manifeſtandum, cum lethalium peccatorum Confeſſio ſit primo & principaliter ab Eccleſia indicta. At ſi quis poſt diligens examen, & Confeſſionem peractam omnium ſuorum peccatorum, poſtea recordatur alicujus peccati per inculpatam oblivionem omiſſi, tenebitur ne ante finem anni illud Confeſſario manifeſtare? Negant quidem, & non contemnendis argumentis, nobiliores etiam Theologi, quia revera hic omnia, quæ præcepto Eccleſiæ ſunt demandata, implevit; confeſſus ſiquidem eſt omnia peccata per annum patrata, quæ poſt diligens examen memoriæ occurrerunt, gratiam remiſſionis ſe obtinuiſſe ſperare poteſt, etiam reſpectu illius peccati, cujus inculpabiliter eſt oblitus: ergo tenebitur quidem illud confiteri ex divino præcepto, & ad integritatem Confeſſionis, at non ex præcepto Eccleſiaſtico, quod jam ſufficienter implevit. Doctrina hæc certe non ſpernenda; nihilominus cum de ſalute animæ agatur, probabilius ſentiunt, qui putant, eum teneri ante finem anni & obliti peccati confiteri, quia hujus peccati confeſſio ſtatim ac ejus oblivio deprehenſa urgere incipit, cum autem & tunc urgeat præceptum confitendi omnia peccata per annum commiſſa, ut huic præcepto ſatisfaciat, & illud manifeſtare debet eo plane modo, quo quis inculpabiliter impeditus ab annua Confeſſione poſt elapſum annum tenetur quam primum poteſt confiteri. In his tamen puto locum habere & ignorantiam & bonam fidem: qui igitur in Paſchate omnia elapſi anni peccata confeſſus eſt, & Euchariſtiam ſuſcepit, & poſtea circa finem quindenæ Paſchalis alicujus peccati obliti recordatur, non auderem lethalis peccati damnare, ſi ſolum cum iterum ſe Confeſſario ſiſtit oblitum peccatum manifeſtet, licet jam ſit per aliquot dies, vel Menſem annus elapſus; at non excuſarem ſi expectare vellet aliud Paſchale tempus, cum & periculum ſit oblivionis, & urgeat præceptum divinum de integra facienda Confeſſione.

Conſectarium Sextum.

VI. Qui invalidam facit Confeſſionem quacumque de cauſa etiam inculpabiliter, præcepto minime ſatisfacit, ſed iterum tenetur valide confiteri. Et quidem non ſatisfacere præcepto, qui malitioſe invalidam confeſſionem facit ſive ex deficientia integritatis, ſive doloris, ſive propoſiti, manifeſte conſtat ex his, quæ diximus cap. præced. num. 4. ex damnata propoſitione: quamobrem & excommunicationi obnoxius eſt, ſi forte ab Epiſcopo contra violatores hujus præcepti vibretur: quia licet peccatum ſit occultum, & exterius probari non poſſit ob ſimulatam Confeſſionem, vere tamen præcepti tranſgreſſor eſt, & contumaciter Confeſſionem præceptam omiſit. Qui vero inculpate invalidam emiſit Confeſſionem, licet fortaſſis ex malitia Confeſſarii, qui vel audire Pœnitentem noluit, vel audito injuſte abſolutionem denegavit, tenetur ſi poteſt alium adire Confeſſarium, ut Sacramentum Pœnitentiæ rite recte & valide percipiat; hoc enim eſt, quod jubet & mandat Eccleſia.

Conſectarium Septimum.

VII. Prævenire tenetur finem anni ad Confeſſionem habendam, qui timet prudenter, ne admiſſi alicujus peccati obliviſcatur. Oppoſitum plane docent plures benigniſſimi Theologi, inter quos Lacroixius, Leander, aliique ab ipſis ſive legitime ſive incaute citati, & omnium laxiſſime Gobat Tr. 6. n. 261. ſcribens: „ Tametſi differendo uſ„ que ad articulum mortis, vel Paſcha *certus* ſis, „ te ob hanc dilationem obliturum *multa crimina*, „ haud tamen inde oritur tibi obligatio confiten„ di citius “: hac unica ratione, quia nullum extat præceptum præveniendæ Confeſſionis ob cauſam prævſæ oblivionis, & Eccleſia non præcipit, niſi ut ea manifeſtentur quæ memoriæ occurrunt, cum urget præceptum Confeſſionis. At hæc doctrina ut falſa & improbabilis eſt omnino rejicienda, oppoſitum plane docente & probante Concilii Tridentini Catechiſmo P. 2. cap. 5. n. 45. ubi hæc habet: „ Si quid ſalutis noſtræ ratio poſtulet, „ conſideremus . . . . toties Confeſſio prætermit„ tenda omnino non eſt cum veremur, ne nos ali„ cujus culpæ quam admiſerimus oblivio capiat. „ Neque enim peccata confiteri poſſumus, cum „ non meminerimus; neque peccatorum veniam „ a Deo impetramus, niſi ea Pœnitentiæ Sacra„ mentum *per Confeſſionem* deleat “. En igitur 1. quomodo illo eodem Divino præcepto, quo peccata confiteri tenemur, obſtringimur curare, ne nos peccatorum oblivio capiat, ſed cum hanc prudenter timemus, peccati Confeſſione pericu-

lum declinare debemus. 2. Et revera, ſi ad Confeſſionem confugere tenemur, quando vel gravis urget tentatio, vel peccatum aliquod eſt vitandum, nec alius adeſt modus vel vincendi tentationem, vel vitandi peccati quam Confeſſio, multo magis ad Confeſſionem tenemur confugere, quando hæc omnino neceſſaria eſt ad vitandam peccati alicujus, multoque magis plurium peccatorum oblivionem, cum, ut inquit Catechiſmus „ nec peccata confiteri poſſimus, quæ non meminimus, nec peccatorum veniam impetrare ſine peccatorum Confeſſione ". 3. Qui prævidet ſe poſtea impediendum, quominus in anno confiteatur mortalia, vel reſervata, habenti poteſtatem abſolvendi, tenetur prævenire, ut diximus cum benignioribus etiam Caſuiſtis Conſectario 4. Ergo & qui prævideat oblivionem peccati, Confeſſionem prævenire tenetur; nam non minor, ſed major eſt obligatio integræ Confeſſionis, quam annuæ; illa enim ex divino manat præcepto, hæc ſolum ex Eccleſiaſtico: ſi igitur prævenire tenemur, ut Eccleſiaſticum impleamus præceptum, multo magis prævenire adſtringimur, ne divinum violemus de integritate Confeſſionis mandatum. Hinc & ut laxa & falſa rejicienda eſt Dianæ opinio relata & adprobata a Lacroixio, nec obſtringi fidelem ad ſcribenda peccata ne memoriæ excidant, eo quod hoc ſit onus graviſſimum, & periculo manifeſtationis expoſitum; quandoquidem ſicut graviſſime peccaret, qui rationem redditurus dati & accepti, ſi prævidens vel acceptorum vel expenſorum oblivionem, eodem ſcripto conſignare negligeret, multo magis peccat qui ſciens ſibi reddendam Chriſto ejuſque Miniſtro omnium commiſſorum ſcelerum rationem, & prævidens eorum oblivionem ſcripto conſignare negligeret; quod profecto ut cap. præced. diximus, nec onus graviſſimum eſt, nec proximo periculo manifeſtationis expoſitum, quod & remotiſſimum eſt, & vitare quilibet poteſt inſuetis adhibitis ſignis.

Conſectarium Octavum.

VIII. Grave periculum famæ, honoris, vitæ, vel etiam in temporalibus bonis detrimenti ab annuæ Confeſſionis præcepto excuſat. Ratio eſt de ſe manifeſta, quia Eccleſiæ præcepta cum tanto onere non obligant, ſed eorum impletio differri poteſt quoadusque periculum quod prudenter timetur evaneſcat. Ratio tamen periculi & damni habenda eſt, quæ certe rariſſimæ ſunt; nam ſi periculum ſit in manifeſtatione alicujus peccati, poterit Pœnitens illius Confeſſionem omittere, faciendam opportunius, & interim præcepto Confeſſionis annuæ ſatisfacere cætera manifeſtando peccata; quod ſi niſi unum illud haberet lethale peccatum, a cujus manifeſtatione legitime impeditur, adhuc de venialibus confiteri teneretur, & de lethalibus, vel alias commiſſis, vel in generali ut beneficium abſolutionis indirecte, & ſuper commiſſum peccatum cadentis obtineat, & ita validam & fructuoſam, ut ab Eccleſia præcipitur, Confeſſionem perficiat. Quod ſi hoc periculum ſive detrimentum oriatur ex Confeſſione tali Sacerdoti facta, apud quem famæ & honoris detrimentum ſubit, poterit quidem alium adire Sacerdotem, & ſi non habeat, non excuſatur a præcepto Eccleſiæ implendo, cum hoc famæ & exiſtimationis detrimentum ſit intrinſece annexum Sacramento Pœnitentiæ, in quo propriæ ſunt aperiendæ Sacerdoti turpitudines, & de commiſſis ſceleribus erubeſcendum eſt; & ipſe Sacerdos hac cognitione nullo modo in pœnitentis detrimentum uti poſſit.

Conſectarium Nonum.

IX. Præceptum ſæpius per annum Confeſſionis habendæ nec omnes fideles afficit, ſed ſolum quoſdam divino cultui mancipatos homines, & licet hos ad Confeſſiones venialium adſtringat, non tamen eos obligat ſub lethali peccato. Et primo quidem nullum eſſe commune omnibus fidelibus præceptum ſæpius confitendi certiſſimum eſt, cum Lateranenſis Concilii Decretum ſolum annuam jubeat Confeſſionem; at certum eſt in omnibus Religioſorum Ordinum Regulis præcipi Religioſis, ut ſæpius confiteantur, licet nullo lethali peccato coinquinati, ſolis venialibus detineantur, a quibus nullus eſt qui immunis evadat, ita poſtulante ſtatu Religioſo, qui ſtatus eſt perfectionis; hoc tamen præceptum, ut ego noverim, in nulla Regula ſub lethali culpa mandatur. Sunt præterea in jure, & Concilio Tridentino decreta, in primo quidem in Clementina *Ne in agro* præcipitur Monachis S. Benedicti, ut ſemel in menſe confiteantur, cui mandato parere debent præfati Religioſi, licet nonniſi venialia commiſerint, tum quia Pontifex hanc legem ferendo, nunquam credidit præfatos Religioſos lethaliter ſingulis menſibus eſſe peccaturos, tum quia ſolum voluit Monaſticam diſciplinam communire, & per Sacramentorum frequentiam Religioſorum profectum promovere, cui mandato ſi non pareant, quando lethalibus coinquinantur peccatis profecto graviter peccant, cum hujus legis materia graviſſima ſit, & magni momenti, ne in peccatis ſordeſcant Religioſi; at ſi venialibus tantum maculentur culpis, non ſunt lethalis peccati rei, ſi Confeſſionem omittant; tum quia, ut inquit Canus Relect. de Pœnit. p. 6. hoc mandatum indicitur ſub levi pœna; quod ſi non ex gravitate pœnæ, ſed materiæ, in præceptis vis obligandi deſumatur, Confeſſio venialium non ita gravis materia eſt, ut neceſſario inferat grave peccatum in legem tranſgrediente. His accedit conſuetudo & inſtitutum Religionis Monaſticæ, quæ nunquam hoc præceptum tanquam ſub gravi obſtringens agnovit; quamobrem communiter Theologi docent, Clementinum Decretum nec Monachos ſub gravi obſtringere, nec eſſe ad alios Religioſos dilatandum. In Concilio autem Tridentino ſeſſ. 24. cap. 10. indicitur Monialibus, ut ſemel ſingulis menſibus Confeſſionem peccatorum faciant, & Sacroſanctam Euchariſtiam ſuſcipiant; at hoc Synodi Sacræ ſtatutum legem ſub gravi obligantem non inducere, ſed meram hortationem, patet ex ejuſdem Synodi verbis, in quibus ſolum indicitur, ut Epiſcopi & cæteri Superiores Monaſteriorum Sanctimonialium attendant, ut in Conſtitutionibus eorum *admoneantur* de ſingulis menſibus Confeſſione facienda, & Euchariſtia ſuſcipienda; monitum itaque continet, non præceptum Tridentini ſtatutum.

Con-

Conſectarium Decimum.

X. Publicæ Meretrices non ſunt immunes habendæ a pœnis & in jure ſtatutis, & ab excommunicatione Epiſcopali, ſi hæc forte vibretur in violatores præcepti annuæ Confeſſionis, & Communionis. Aliter ſentiunt nonulli Theologi, putant, Eccleſiam permittentem Meretrices, nolle eas in præfatis pœnis ſubjiciendas, ne miſerum eorum ſtatum magis aggravet, eo vel maxime, quod excommunicatio non eſſet ad eorum emendationem profutura. Verum oppoſita quam ſtatui doctrina & probabilior eſt, & unice vera; quandoquidem ſi Eccleſia juſte ferit excommunicatione fidelem præceptum violantem ex malitia quidem, & contumacia, ſed quæ firma non eſt & ſtabilis, quanto potiori jure **Meretrices** excommunicare valet, quæ ex ſtatus ſui perverſa conditione ita ſunt in malo obfirmatæ, ut hæc præcepta habitualirer contemnant? Nec quia eas tolerat, ideſt nec temporali nec ſpirituali pœna ob meretricium punit, immunes vult a pœnis in alios fideles inflictis ob alia crimina a meretricio diſtincta, alioquin ex iniquite ſua utilitatem & beneficium reportarent; ſed ideo tolerat, quia impedire vel non poteſt, vel non expedit. Et ſi Excommunicatio non illis prodeſt, non ex intentione Eccleſiæ hoc profluit, ſed ex indurata illarum malitia, a qua tali pœna eas revocare ſtudet Eccleſia. Quamobrem Confeſſarii harum Pœnitentium, ut optime monet Ferrarius in Bib. V. *Meretrices*, ſi eas invenerint hac vel alia ſimili Epiſcopali excommunicatione innodatas, ad Epiſcopum remittere debebunt. Ita docent etiam mitiores Theologi, ut de Lugo, Sà, & Fagundez.

CAPUT TERTIUM.

De Paschalis Communionis Præcepto.

Sacroſanctam Euchariſtiam ad minimum ſemel in anno, idque circa Feſtum Paſchæ ſumito.

Doctrina.

I. *Datur præceptum de Communione ſemel in anno ſumenda.*
II. *Quinam hoc præcepto obligentur.*
III. *Tempus Paſchale deſignatum pro Euchariſtia ſumenda.*
IV. *Sumenda eſt in propria Parochia.*
V. *Et quidem devote & pie, non vero ſacrilege.*
VI. *Quinam a præcepto implendo excuſentur.*

I. IN illis Chriſti Domini verbis Jo. 6. *Niſi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis,* omnes SS. PP. præceptum divinum agnoſcunt ſumendi, non ſolum voto & deſiderio Euchariſtiam, ſed realiter & in facto. „ Manifeſtum eſt, inquit „ S. Th. 3. p. q. 8. a. 11. quod homo tenetur hoc „ Sacramentum ſumere non ſolum ex ſtatuto Ec„ cleſiæ, ſed ex mandato Domini dicentis, *Hoc* „ *facite in meam commemorationem* “. Hujus divini implendi præcepti tempus determinavit Eccleſia olim quidem jubendo, ut ter in anno Fideles ad Sacram menſam accederent, ut legitur in Decretali Fabiano Papæ tributa, indicente: „ Et ſi „ non forte frequentius, ſaltem in anno ter laici „ homines communicent... In Paſcha videlicet, „ & Pentechoſte, & Natali Domini “. Tertio decimo vero ſeculo in Lateranenſi Concilio indictum eſt, ut ſaltem ſemel in anno, & quidem in Paſchate Euchariſtiam ſumant fideles tam mares quam feminæ. „ Omnis utriuſque ſexus fide„ lis poſtquam ad annos diſcretionis pervenerint, „ ſaltem ſemel in anno confiteatur, ſuſcipiens re„ verenter ad minus in Paſcha Euchariſtiæ Sacra„ mentum “. Quod præceptum Tridentina Synodus confirmavit Seſſ. 13. cap. 8. can. 9. definiens: „ Si quis negaverit omnes & ſingulos Chri„ ſtifideles utriuſque ſexus, cum ad annos diſcre„ tionis pervenerint, teneri ſingulis **annis, ſaltem** „ in Paſchate, ad communicandum, juxta **præ**„ ceptum ſanctæ Matris Eccleſiæ, anathema ſit “. Hoc autem præceptum ſub gravi obſtringere nullus ambigit, ideoque graviter peccare, non ſolum qui illud ex contemptu violat, ſed & qui ex negligentia, accidia, aliove vitioſo titulo implere omittit.

II. Hoc præcepto illi omnes ligantur, quos ſuperioribus capitibus diximus ad annuam teneri Confeſſionem. Sed præcipua eſt quæſtio circa pueros, ſcilicet quando Paſchalis Communionis præcepto ſubjiciantur. Et quidem tum Lateranenſe, tum Tridentinum Concilium ſtatuunt, teneri cum ad uſum rationis pervenerint, & Tridentini Conc. Catechiſmus docet, hocce judicium de puerorum capacitate & aptitudine ad Sacram Communionem ſuſcipiendam eſſe parentibus & Sacerdotibus relinquendum. Nonnulli Theologi docent differendam pueris Communionis ſuſceptionem ad annum uſque duodecimum, & etiam quintumdecimum, quæ opinio minus certa habenda eſt, cum plerique adoleſcentes ante uſum rationis obtineant, quo diſcernere poſſunt ſpiritualis panis a materiali diſtinctionem, & Sacramenti Euchariſtiæ dignitatem, majeſtatem, & utilitatem. Alii vero, inter quos Suarez, ſtatuunt majorem in pueris requiri cognitionem pro Euchariſtia ſumenda, quam pro Confeſſione facienda, proinde prius præcepto annuæ Confeſſionis, quam Paſchalis Communionis obſtringi. Huic doctrinæ adverſari videtur Clariſſimus Concina, quippe qui obſervat, idem tempus præſtitutum ab utroque Concilio Lateranenſi & Tridentino, tam pro annua Confeſſione facienda, quam pro Paſchali ſuſcipienda Communione, nec licet probe noverint Conciliorum Patres Euchariſtiæ Sacramentum longe excellentius Sacramento Pœnitentiæ, & hoc illo magis neceſſarium, tamen unum anticipandum, alterum differendum minime cenſuere. At ni mea me fallit philautia, puto hos binos egregios Scriptores ſimul convenire, & idem docere, licet diſſentire videantur, ſi completæ & perfectæ Confeſſionis annuæ ex præcepto faciendæ ratio habeatur. Nam certum eſt, pueros tunc teneri ad annuam Confeſſionem, ut ipſe Concina ſcribit cap. 5. n. 5. „ cum primum illi „ affulget lumen rationis, quod contingere circa „ ſeptennium communiter ſolet, licet aliquando pue-

„ pueri lumen ſufficiens habeant ad peccandum, „ ſecus ad pœnitendum; facilior namque eſt cognitio turpitudinis & malitiæ, quæ naturali verecundiæ adverſatur, quam notitia gravitatis divinæ offenſæ, doloris ſupernaturalis, & neceſſarii propoſiti pro vera Confeſſione . . . Hinc Confeſſarii ſi iſtos pueros indolis ingenuæ, & ad bonum propenſæ deprehenderint, poterunt abſolutionis beneficium illis impertire, ſecus vero ſi fuerint vel tardioris mentis, vel naturæ vagæ & in malum pronæ . . . Sed pro iſtis majorem adhibeant Confeſſarii diligentiam neceſſe eſt eos ſæpius interrogando, inſtruendo, abſolutionem differendo". Iſti itaque pueri, quibus lumen rationis quidem affulget, ſed *ſufficiens ad peccandum, ſecus ad pœnitendum, & quia tardioris mentis, vel naturæ vagæ, & in malum pronæ*, non ſunt abſolutione dignandi, profecto annuæ Confeſſionis præcepto tenentur, & tamen non illis Euchariſtia concedenda: patet ergo manifeſte, ipſo Concina fatente, prius urgere Confeſſionis præceptum, quam ſumendæ Euchariſtiæ. Præterea Confeſſionis præceptum implent hi pueri, ſi eo modo, quo ſciunt & poſſunt, ſua pandant Miniſtro peccata, licet poſtea Sacerdos vel defectu rationis, vel materiæ, abſolutionem illis non impertiatur, atque ita Sacramenti beneficium non ſuſcipiant; at non ita contingit in Communione, ubi illam ſuſcipientes ita debent eſſe diſpoſiti, ut nullum apponant obicem gratiæ Sacramentali, ſed revera illius fructum conſequantur; longe igitur major cognitio, ſplendidius lumen, melior requiritur diſpoſitio ad præceptum Communionis implendum, quam ad Exomologeſim habendam: quamobrem non importune Theologi tardius idoneos putant ad Euchariſtiam ſuſcipiendam pueros, quam ad Confeſſionem. At ſi pueris tantum rationis & gratiæ lumen affulgeat, ut vel innocentiam inter pericula cuſtodire valeant, vel fortaſſis amiſſam per dolorem & pœnitentiam recuperare, tum profecto non eſt illis differenda Communio, ſed juxta Eccleſiæ præceptum ad eam ſumendam in Paſchate cogendi in quacumque ætate ſint conſtituti. Nec urgent Concinæ argumenta, ſcilicet Concilia idem ſtatuere tempus & annuæ Confeſſionis, & Paſchalis Communionis, nimirum cum perveniunt pueri ad annos diſcretionis; nam ea verba ſunt intelligenda accommodate & juxta genus Sacramenti, cum alterum altero majus lumen poſtulet, majoremque diſpoſitionem; & revera conſuetudo fere univerſalis Eccleſiæ eſt optima hujuſce legis interpres: nam a Parochis pueri ſeptennes, octennes, & novennes ad Confeſſionem quidem admittuntur, eoſque ſe ſiſtere Confeſſario docent & urgent, & tamen in ea ætate ad Euchariſtiæ participationem non admittunt, quia revera plerumque ad tantum Sacramentum nondum idonei dignoſcuntur. Quod confirmat etiam antiquiſſimus Auctor carminis MS. a Martene laudati de antiquis Eccleſiæ ritibus T. 1. lib. 1. cap. 4. art. 10. §. 14. qui ſic canit:

Non pueris infra bis quinque manentibus annis
Des Corpus Domini, quamvis ſint corpore puri.
Quid ſumant cum ignorent, ergo prohibentur.

Et in Rituali Eccleſiæ Pariſienſis dicitur: „ Adminiſtrari non debet (Euchariſtia) undatis, quibus nondum adhibitæ ſunt ceremoniæ, atque etiam pueris, qui propter ætatis imbecillitatem hoc divinum Sacramentum dijudicare nondum valent, ut ferme accidit ante undecimum annum, quod prudenti Rectorum arbitrio & conſcientiæ relinquitur". S. Thomas quoque diſcrimen agnoſcit inter præceptum annuæ Confeſſionis, & Communionis Paſchalis; primum enim ab Eccleſia indictum dicit, ut quiſque ſe peccatorem agnoſcat, ut ad ſuſcipiendam Euchariſtiam ſe diſponat, & ut Rectoribus Eccleſiæ ſubditi innoteſcant. Porro ſi ſecundam cauſam excipias, binæ aliæ pueris etiam minoris ætati convenire poſſunt; quamobrem nullum aſſignat ætatis tempus, quo pueri teneantur confiteri. At cum agitur de præcepto ſuſcipiendæ Euchariſtiæ & cognitionem & devotionem in ſuſcipiente requirit, quæ devotio profecto & ex tanti Myſterii notitia, & ex pia in Deum affectione procedat oportet, & in pueris octennibus vel novennibus raro admodum reperitur: eapropter Angelicus Doctor nonniſi poſt decennium putat pueros ad Communionem idoneos, ſic enim ſcribit in IV. Diſt. 9. q. 1. a. 5. quæſtiuncula 4. „ Pueris jam incipientibus habere diſcretionem etiam ante perfectam ætatem, puta cum ſunt decem aut undecim annorum, aut circa hoc, poteſt dari, ſi in iis ſigna diſcretionis appareant & devotionis". S. Antoninus utique ſcribit, ut citatur a P. Conc. III. P. tit. 14. cap. 12. „ Puer cum eſt doli capax, cum ſcilicet poteſt peccare mortaliter, tunc obligatur ad præceptum de Confeſſione, & per conſequens de Communione quæ ſimul dantur", at idem S. Archipræſul laudatus a Concina Diſſ. 1. C. 1. n. 1. docet II. P. tit. 9. cap. 8. §. 2. Pueros circiter undecimum, puellas circiter decimum ſuæ ætatis annum Confeſſionis præcepto ſubjectos eſſe; cui tamen doctrinæ non aſſentitur Concina. Hanc itaque puto Regulam ſervandam in adminiſtranda pueris Euchariſtia. Parentes, Pædagogi, Parochi inſpiciant, num pueri bonæ ſint indolis, devoti, & præſertim adhuc innocentiæ ſtola ornati, quos tales repererint de Sacramenti dignitate, utilitate, præſtantia inſtruant, deſiderium accendant, & quo citius poterunt ad Sacram Menſam advocent, ſic enim fiet, ut in innocentia confirmentur, & meliores evadant; quos autem repererint pravæ indolis, immorigeros, & præſertim impudicitiis fœdatos, eos quidem de præcepto ſumendæ Euchariſtiæ moneant, at ſimul indicent, nunquam ad Sacram Menſam admittendos, niſi mores vitamque mutent, ab impudicitiis abſtineant, & piis operibus ad tantum bonum conſequendum ſe diſponant, & revera Communionem illis differant donec viderint in melius mutatos a vitiis & fœditatibus penitus abſtinuiſſe.

III. Tempus ab Eccleſia ad Euchariſtiam ſumendam præſtitutum eſt Paſchale, ideſt non ſolus dies Reſurrectionis, ut viſum eſt alicui Canoniſtæ, ſed ut declaravit Eugenius IV. quindecim complectitur dies, a Dominica ſcilicet Palmarum uſque ad Dominicam in Albis; quamobrem quocumque ex illis diebus fideles Euchariſtiam ſumant, præceptum ſatisfeciſſe cenſentur, & illius violatores habendi, qui licet pluries in anno communicaverint, præfatis tamen diebus ſumere omittant, cum

non

non ſolum annua ſit demandata Communio, ſed Paſchale tempus deſtinatum. Quod ſi in aliquibus Diœceſibus diuturnius tempus præſtitutum ſit, puta a die Cinerum uſque ad octavam Paſchæ, vel a Dominica in Ramis Palmarum uſque ad Aſcenſionem, conſuetudini quiſque ſe accommodare licite valet. Animadvertit tamen Summus Pontifex Bened. XIV. de Synodo lib. 12. cap. 6. n. 10. non licere Epiſcopis nec in ſuis Synodalibus Conſtitutionibus, inconſulta Sede Apoſtolica, præfatum commune tempus quindecim dierum ultro protrahere, quippe qui ita agendo non decernerent quod eſt a jure prætermiſſum, ſed contra jus limites ampliarent ab ipſo jure præfinitos.

IV. Sumenda eſt Communio in propria Parœcia, vel alibi, ſed ex licentia Parochi, ita enim ſtatuit Lateranenſe Concilium, & confirmant omnium Diœceſum Ritualia, & perpetua praxis, & conſuetudo Eccleſiæ. Hinc probabilis non eſt habenda nonnullorum Theologorum doctrina, affirmantium licere ad implendum præceptum Euchariſtiæ ſumendæ etiam apud Regulares communicare, qeibuſdam adductis privilegiis, quæ tamen incerta ſunt, & parum comperta. Immo ſcribit Bened. XIV. de Syn. lib. 9. cap. 16. n. 5. delatam Academiæ Sorbonenſi hanc doctrinam a Regularibus traditam, *Parochiani non tenentur in propria Parochia communicare in Paſchate*, licet Regulares tueri conſueto ſuorum privilegiorum obtentu pro viribus niſi ſint, impedire tamen non valuiſſe, ne eidem hæc, quam jure merebatur, inureretur Cenſura: *Propoſitio falſa eſt*, *ſcandaloſa*, *& temeraria*. Sacerdotes vero celebrantes Paſchalis Communionis præceptum implent in quacumque celebrent Eccleſia, at ſi non celebrent, tenentur in propria Parœcia Communionem recipere.

V. Communio ad Paſchale præceptum implendum eſt pie, & ſancte ſumenda; quamobrem præceptum non implent, qui ſacrilege communicant. Hæc doctrina modo omnino certa eſt, & unice vera, cum ab Innocentio XI. proſcripta fuerit propoſitio 55. in ordine aſſerens: *Præcepto communionis annuæ ſatisfit per ſacrilegam Domini manducationem*. Dum tamen dico, modo eſſe certam, & unice veram, minime intelligo, ante damnationem vel probabilem fuiſſe, vel veram, cum non ideo falſa & improbabilis ſit, quia damnata, ſed proſcripta & reprobata; quia falſa omnino & improbabilis; hinc licet eam tuerentur ut probabilem plurimi & quidem graves Theologi, nullum tamen ex eorum auctoritate probabilitatis gradum conſequebatur falſa & improbanda doctrina, quippe quia certum erat, Eccleſiam non præcipere materialem Euchariſtiæ communionem, ſed ſacram, piam, religioſam, quæ in Dei honorem cedat, & in animæ ſalutem; & in Canone indicitur fidelibus, ut *reverenter* Sacramentum in Paſchate ſuſcipiant, qui vero ſacrilege communicat, non reverenter, ſed prorſus prophane, impie Corpus Chriſti ſumit, & ſumendo non honorat, ſed dehoneſtat, conculcat, prophanat. Sed in his non eſt diutius immorandum, ſed ſolum lectorum menti objiciendum, in quas laxitates plane impias traxerit Theologos modus ille opinandi, quem uno ab hinc ſeculo deplorabat & deteſtabatur Alex. VII. in ſuo Decreto dato die 24. Septembris anno 1665. & ex quo erupturam prævidebat magnam chriſtianæ vitæ corruptelam, quod vaticinium quam verum fuerit oſtendunt & hæc impia propoſitio, & aliæ plures ab ipſo Alexandro & ab aliis ejus ſucceſſoribus proſcriptæ, & plurimæ aliæ merito proſcribendæ.

VI. Ab hujus præcepti impletione non excuſantur niſi qui legitimo detinentur impedimento ſive phyſico ſive morali, adeo ut vel abſolute non poſſint, vel ſine gravi damno, periculo, & detrimento ad Sacram Menſam accedere. Inter hos recenſentur Excommunicati, & Interdicti, cum per has Cenſuras a Sacramentorum uſu & ſuſceptione impediantur, modo tamen in cauſa non ſint ſua contumacia, ne a præfatis cenſuris ſolvantur, ſed parati ſint mandatis Eccleſiæ obtemperare, & abſolutionis beneficium non recuſent; alioquin ſi eorum contumacia obicem abſolutioni ponant, profecto ab impletione præcepti non excuſantur, ſed rei ſunt habendi ejus violationis.

CAPUT QUARTUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Parentes & alii pueros ad Communionem diſponere debent.*
II. *Qui Paſchalem Communionem omiſit, tenetur ſupplere.*
III. *Et tempus prævenire qui impedimentum timet.*
IV. *Qui ante Paſchale tempus communicavit, iterum in Paſchate Communionem ſumere debet.*
V. *Non implet præceptum, qui Euchariſtiam ſumit in Cathedrali, quæ non ſit ejus Parochia.*
VI. *Implet qui communicat extra Parochiam de licentia Parochi.*
VII. *Non licet indiſpoſito Communionem Paſchalem propria voluntate differre.*
VIII. *Qui de licentia proprii Sacerdotis Communionem poſt Paſchale tempus diſtulit, adhuc tenetur in propria Parœcia communicare.*
IX. *Quinam poſſint Paſchalem Communionem apud Regulares ſumere.*
X. *Non licet Regularibus Communionem dare ſecularibus nec ex devotione in die S. Paſchæ, niſi de conſenſu ſaltem tacito Epiſcoporum.*
XI. *Qui in duplici Parœcia domicilium habet, poteſt in alterutra communicare.*
XII. *Quænam pœna indicta non communicantibus in Paſchate.*
Reflexio.

Conſectarium Primum.

I. PArentes, Pædagogi, Confeſſarii a ſuo munere deficiunt, & graviter etiam peccare poſſunt, ſi eorum negligentia & defectu pueri rationis lumine ſufficienter inſtructi Paſchalis Communionis præceptum non impleant. Num jure naturæ & lege Caritatis tenentur parentes filios ſuos per ſe, ſi idonei ſint, vel ſaltem per alios in timore Domini educare, ad Dei & Eccleſiæ præcepta ſervanda urgere. Pædagogi vero, qui in hoc munere loco parentum ſuccedunt, vel ex juſtitia ſi pretio conducti ſint, vel certe ex caritate & munere etiam ſponte ſuſcepto tenentur ſibi commendatos pueros ad pietatem informare, ad Sacramenta ſuſcipienda urgere. Quod & de Confeſſa-

feſſariis dicendum eſt, præſertim ſi pueros in numero filiorum ſpiritualium receperint, & ſint illis a Parentibus commendati. Parochi denique ex ipſo Paſtoris nomine intelligunt, ſe teneri oves ſuas præſertim tenellas ſpeciali vigilantia curare, docere, inſtruere, & ad ſaluberrima paſcua tum doctrinæ, tum Sacramentorum ducere. Ad ipſos præſertim pertinet puerorum lumen & cognitionem expendere, ut videant num ſint ad Sacramenta percipienda admittendi, cum nullus extraneus Sacerdos debeat pueros prima vice ad Sacramentum Euchariſtiæ admittere ſine prævia ſui Paſtoris notitia, & conceſſione.

Conſectarium Secundum.

II. Qui Paſchali tempore a Communione ſuſcipienda impeditur, vel ex culpabili negligentia eam omittit, tenetur quamprimum præceptum Eccleſiæ implere. Oppoſitum docent plures etiam magni nominis Theologi, inter quos & S. Antoninus, Sylveſter, aliique, hac unica permoti ratione, quia inquiunt, quando affirmativum præceptum de aliquo opere faciendo eſt certo & determinato tempori alligatum, elapſo tempore non amplius urgere, & ſi quidem ex culpa omiſſio orta ſit, peccatum erit tranſgreſſionis præcepti, ſi vero ex aliquo impedimento, nullum tunc erit in omiſſione peccatum. At poſita in Conſectario doctrina & longe probabilior eſt, & certe tuta, proinde in praxi tenenda cum agitur de opinione utrinque probabili, & revera eam tuentur plurimi Theologi non ſolum ex rigidioribus, ſed etiam ex probabiliſtis & benignioribus, uti ſunt Filliucius, Tamburinus, Salmanticenſes, Laymanus, aliique, & jure quidem meritoque, nam & ex ipſo Lateranenſis Concilii Decreto manifeſte apparet, ita præcipi ſumptionem Euchariſtiæ tempore Paſchali, ut ſi omittatur, non deſinat urgere præceptum; dicit enim: omnis utriuſque ſexus ... ſuſcipiet *ad minus* in Paſcha Euchariſtiæ Sacramentum: porro ly *ad minus* non præceptum reſpicit Communionis ſuſcipiendæ, ſed tempus ſumendi; quamobrem ſi in tempore ſtatuto non ſuſcipiat, ſaltem alio tempore præceptum impleat. Duo igitur in eo præcepto ſervanda ſanciuntur, ſcilicet & ſacræ menſæ participatio, & tempus participationis; porro quando vel partes, vel circumſtantiæ omnes præcepti adimplere vel ex legitimo impedimento non potuerunt, vel ex culpa non cuſtoditæ fuerunt, illa ſaltem pars eſt cuſtodienda, quæ poteſt impleri, ut patet in jejuniis, recitatione Breviarii, in ſatisfactionibus a Confeſſariis impoſitis, in quibus omnibus qui totum implere non poteſt, ad partem tamen prout poteſt implendam obſtringitur, nec a toto præcepti onere liberatur. Quod luculentius adhuc patet ex Canone Tridentini Concilii ſeſſ. 13. definientis: *Si quis negaverit omnes fideles teneri ſingulis annis ſaltem in Paſchate ad communicandum, anathema ſit.* Declarat itaque S. Synodus fideles teneri ſingulis annis communicare, & hoc præceptum ſaltem in Paſchate eſſe implendum: qui igitur in Paſchate vel nequit vel negligit implere, ſingulis adhuc annis communicare tenetur. Præceptum itaque de Communione ſumenda abſolutum eſt, cujus obſervantia ultra annum non differenda ex Chriſti mandato, tempus autem ab Eccleſia deſignatum eſt Paſcha, qui igitur tempus vel ſervare non poteſt, vel negligit, a præcepto divino minime ſolvitur. His accedit communis omnium Eccleſiarum, Epiſcoporum, & Præſulum conſenſus, qui non communicantes in Paſchate non ſolum reos admiſſi ſceleris declarant, & pœnis Eccleſiaſticis vel Interdicti, vel Excommunicationis feriunt, ſed & ad Communionem ſuſcipiendam, & præceptum implendum obſtringunt, cui niſi proteſtentur velle ſatisfacere, ab Interdicto vel Excommunicatione non ſolvunt. Nec urget aliter ſentientium Theologorum argumentum, nam diſtinguendum eſt præceptum ſive onus impoſitum ratione temporis, adeo ut tota ratio præcepti ſit ipſa diei ſanctitas, a præcepto de ipſa re impoſito, & ſolum præfinitum tempus illud implendi; unde ratio & cauſa præcepti non eſt temporis circumſtantia, ſed ipſum opus. In primo capite elapſo tempore ceſſat præceptum, ut patet in auditione Miſſæ, quæ ob ſanctificationem diei feſti indicta eſt, in jejuniis Vigiliarum & Quadrageſimæ, quæ ratione temporis indicta ſunt, in penſo quotidianæ orationis in Clericis quaſi cultus quotidiani ab ipſis Deo præſtandi. At non tale eſt præceptum annuæ Communionis, quæ abſolute præcipitur intra annum, *ſingulis annis* inquiunt Concilia Lateranenſe & Tridentinum, teneri ad communicandum, tempus vero appoſitum eſt non ad definiendam, ſed ad urgendam obligationem, unde ſubdunt *ad minus in Paſcha*, ſaltem *in Paſchate*: quamobrem qui tempore ſtatuto non implet, ab onere præcepti minime liberatur. Præterea in hiſce argumentis ex paritate deſumptis non tam ſubtilis eſt expiſcanda differentia, quæ non ſemper luculenter apparet, quam naturale lumen, recta ratio, bona conſcientia attendenda, quæ ſtatim diſcrimen ipſum recto animo quærenti manifeſtat, ut patet in hoc duplici præcepto, alterum Eccleſiæ indicentis abſtinentiam a carnibus in omnibus feriis ſextis totius anni, & in præcepto Confeſſarii eandem abſtinentiam præcipientis omnibus quartis feriis totius anni pro Sacramentali ſatisfactione, in quo duplici præcepto, ſi ſubtiliter diſcrimen aſſignari volueris, cur qui primum præceptum vel non obſervat, vel violat, non teneatur alio die abſtinere, in ſecundo vero certe teneatur, vix reperies, & tamen ipſa dictante conſcientia, ipſa æquitate naturali ſuggerente ſentimus pœnitentem non ſervantem abſtinentiam die ſtatuto, teneri alio die abſtinere, nec ab onere præcepti liberari, ſicut liberatur in primo, quippe quia ipſum naturale lumen oſtendit in priore ita dominari religionem diei, ut ipſa ceſſante ceſſet præceptum, in ſecundo vero non Religionem diei, ſed pœnitentiæ virtutem imperare, quæ proinde etiam ultra diem præſtitutum ſuum dilatet imperium.

Conſectarium Tertium.

III. Qui ſe impediendum prævidet a ſuſcipienda communione paſchali tempore, & quidem intra ſtatutos quindecim dies, prævenire tenetur; ſicut qui ab anteriore Paſchate non communicavit; qui vero eodem anno Communionem ſumpſit, non peccat ſi poſt Paſchale tempus Euchariſtiæ differat ſumptionem. Et primæ quidem partis ratio

tio eſt de ſe manifeſta, nam urget & præceptum & tempus; qui igitur prævidet fore ut impediatur a ſuſcipienda Communione, niſi in ipſa Palmarum Dominica communicet, tenetur implere præceptum, ſicut valde mane Miſſam audire tenetur, qui prævidet impedimentum poſtmodum futurum. Ratio quoque ſecundæ partis mihi luculenta videtur; nam qui a priori Paſchate non communicavit, ſi prævidens impedimentum, tempus non præveniat, nec præceptum implet quoad ſubſtantiam annuæ Communionis, nec quoad circumſtantiam temporis; nam differendo poſt Paſcha, annum prætergreditur pro Communione ſtatutum, & ſic non implet præcepti ſubſtantiam, & ea dilatione in paſchali tempore Euchariſtiam non ſumit; tenetur igitur prævenire, ut ſaltem ſubſtantiam præcepti ſervet, ſin modum & temporis adjunctum cuſtodire non poteſt. Nec obſtat quod tempus implendi præcepti non urgeat; immo per anticipationem nec ipſius præcepti impletio habeatur, nam ceſſante impedimento adhuc deberet in Paſchate communicare. Nam ſi non urget tempus ab Eccleſia ſtatutum, urget tamen tempus divini præcepti non differendi ultra annum Sacram Communionem, proinde prævenire tenetur. Præterea quando præceptum aliquo modo impleri poteſt, licet non adæquate & perfecte, ab ejus poſſibili obſervantia nemo liberatur, atqui hic præceptum Communionis poteſt obſervare quoad ſubſtantiam præveniendo, licet non poſſit quoad circumſtantiam temporis; tenetur igitur eo quo poteſt modo cuſtodire, tempus præveniendo. Nec obſtat quod ceſſante impedimento iterum teneretur in Paſchate communicare (quod tamen aliqui Theologi inficiantur) nam hoc eſſet per accidens, nam cum tunc poſſet plene & perfecte implere præceptum & quoad ſubſtantiam & quoad modum ſive tempus, nec poſſit modum & tempus ſervare niſi Communionem repetendo, teneretur communicare. Tertiæ vero partis hæc mihi videtur ſolida ratio, nam qui alias in anno communicavit, jam præceptum divinum de Communione ultra annum non differenda implevit, proinde ſupereſt ſolum præceptum Eccleſiæ implendum paſchale tempus præſtituens, quod tamen ſervare non poteſt ſive præveniat, ſive poſtponat Communionem. Fateor quidem melius fore prævenire quam poſtponere, quia, ut inquit S. Antoninus, prævenire diligentis eſt, tardare negligentis; nihilo tamen ſecius hanc negligentiam lethalis culpæ damnare non auderem, præſertim ſi dilatio poſt paſchale tempus minime diuturnior foret, at non certe tanta, ut annus elaberetur.

Conſectarium Quartum.

IV. Qui vel ſanus vel æger ante Paſchale tempus Communionem ſuſcipit, tenetur iterum in Paſchate communicare, licet ad Sacram Menſam ipſo ſabbato Dominicam Palmarum præcedente acceſſerit. Id patet manifeſte, quia præfata Communio pietatis & ſupererogationis opus fuit, quæ ipſum præceptum urgens præceſſit; quamobrem urgente præcepto ad illud implendum tenetur. Num vero qui mandato parens Eccleſiæ Communionem Paſchalem percipientis Chriſti Corpus ſumpſit, urgenti gravi infirmitate iterum eodem die Viaticum vel ſumere poſſit vel teneatur, expendemus in Tract. de Sacram. Euchar.

Conſectarium Quintum.

V. Sacra Communio ita eſt in propria Parochia, & a proprio Parocho ſumenda, ut præceptum non impleat, qui in Cathedrali communicat, vel ab ipſo Epiſcopo inſcio Communionem recipit. Et quidem a proprio Parocho eſſe ſumendam Euchariſtiam probavimus cap. præced., & hic confirmamus, addentes nomine proprii Parochi intelligi etiam Epiſcopum, ejuſque Generalem Vicarium, nec non alium Sacerdotem ab ipſo Parocho deputatum vel in generali, vel in particulari. Num vero impleat præceptum qui Euchariſtiam ſumit in Cathedrali, olim diſputarunt Theologi & Canoniſtæ, & quidem affirmarunt ex Canoniſtis Abbas in Caput *Omnis utriuſque ſexus*, Guttieres, Barboſa de Off. Parochi par. 2. cap. 20. num. 13. Paſſerinus, ex Theologis vero Felix Poteſtas, Sà, Geſualdus, Macado, Diana, aliique. At oppoſita quam ſtatui doctrina & certa eſt, & unice probabilis, ut egregie oſtendit Benedictus XIV. in ſua Inſtitutione 18. n. 11. & 12. tum ex declaratione Innocent. XI. ſtatuentis, non implere præceptum Paſchalis Communionis, qui Romæ Sacramentum Euchariſtiæ ſuſcipit in Eccleſiis Patriarchalibus Lateranenſi, & Vaticana, & confirmat teſtimonio Cardinalis de Lugo, qui teſtatur hocce dubium propoſitum & diſcuſſum fuiſſe coram Pontifice, & definitum, non implere præceptum qui in Cathedrali vel Metropolitana in Paſchate communicat, cum cujuſque Parœciæ limites ſint conſtituti, nec poſſit Cathedralis Eccleſia licet Parochialis ultra præſtitutos terminos ſe dilatare, & ſicut non licet Parocho Metropolitanæ aſſiſtere Matrimonio fidelium alienæ Parœciæ, ita nec illi in Paſchate licite Euchariſtiam miniſtrare; præter quam quod cum finis hujus legis ſit ut Paſtori oves ſuæ innoteſcant, plane fruſtraretur, ſi liceret Parochianis alias adire Eccleſias, & proprium declinare Paſtorem. Pari pacto qui de manu Epiſcopi etiam Paſchali tempore ſumit Euchariſtiam, niſi ipſe Epiſcopus vel Paſchalem Communionem miniſtret, vel probe noverit Communicantes accedere ad Eccleſiaſticum præceptum implendum, non ſatisfacit, cum Epiſcopi nunquam ſine legitima cauſa a communi & univerſali lege diſpenſare intendant.

Conſectarium Sextum.

VI. Præcepto ſatisfaciunt fideles, qui extra propriam Parœciam communicant de licentia Parochi expreſſa, & etiam aliquando præſumpta, quæ tamen præſumpta licentia de facili non eſt admittenda. Et quidem Parochos concedere poſſe ſuis ſubditis, ut in Paſchate in aliis Eccleſiis ſumere Euchariſtiam poſſint, nullus eſt qui ambigat, cum hoc ad eorum ordinariam juriſdictionem pertineat, & qui de licentia Parochi communicat, jam Paſtorem ſuum agnovit, & viciſſim ab ipſo agnitus eſt. Num autem ſufficiat præſumpta licentia, res eſt plane incerta, cum enim tacitus & præſumptus Parochi conſenſus res ſit facti, a multis plane individuis, & ſingularibus circumſtantiis pendens, locum quandoque habere poteſt, at certe non eſt de facili præſumendus: & certe 1. non eſt præſu-

mendus, ſi conſtet, Parochum ſe in hac venia concedenda difficilem & moroſum præbere. 2. Si nulla adſit legitima & urgens cauſa communicandi extra propriam Parœciam. 3. Si licentia peti facile poteſt a Parocho, & ab eo expreſſa obtineri diſpenſatio, non enim prudenter operatur, qui ita penes ſe decernit, ſi licentiam a meo Paſtore peterem, eam profecto obtinerem, at petere nolo, ideo eam mihi arrogo, & obtentam præſumo. 4. Nec legitima eſt præſumendæ diſpenſationis cauſa, quam affert Buſembaum, illorum nimirum, *qui cum frequenter communicent apud Religioſos, adduci non poſſunt at communicent in Parochia*; nam quinam hic habetur non dicam legitimus, ſed nec apparens color præſumendæ conceſſionis? Non certe quia frequenter communicant apud Religioſos: nam hæc frequens communio ab onere implendæ Eccleſiaſticæ legis eos non liberat, immo ſi frequenter ex devotione apud Religioſos communicant, cur non debent ſaltem ſemel in anno ex obedientia & reverentia erga Eccleſiam præcipientem in propria Parœcia communicare? Non quia, ut ſubdit, *adduci non poſſunt* ut communicent apud Parochum. At quamobrem adduci non poſſunt, ut communicent in propria Eccleſia? Num grave illis imminet detrimentum? Num magnum laborem ſubire debent? Nihil prorſus: cur ergo ab obſervantia præcepti ſunt eximendi? Nonne hæc reluctatio manifeſte indicat, ſe nolle debitam præſtare proprio Paſtori ſubmiſſionem, vel ex ſuperbia & arrogantia nolle diſpenſationem petere? 5. Nec præſumenda eſt hæc licentia, ut ſubdit Layman lib. 5. tr. 4. cap. 7. n. 4. in militibus præſidiariis, item in Aulicis, ſtudioſis, aliiſque Academicis &c. quia frequenter communicantes extra ſuſpicionem ſunt. Sint, ſi lubet, extra ſuſpicionem: at ſunt ne extra legem Eccleſiæ, cui parere non debeant? Cur eos Parochum ab hac lege diſpenſare præſumendum, cum nulla ſit nec neceſſitas nec cauſa? Cur hanc licentiam præſumunt, quam petere ſine incommodo poſſunt? Profecto ſi hæc doctrina admittatur, jam hoc præceptum facile & evaneſcet, & in deſuetudinem abibit, quæ novam ſuppeditabit benignioribus Theologis cauſam liberandi fideles ab hoc præcepto.

Conſectarium Septimum.

VII. Non licet indiſpoſito ad Communionem paſchalem eam propria voluntate differre, quod tamen poteſt de licentia & conſilio proprii Sacerdotis. Qui pravis habitibus detinentur, & peccaminoſa conſuetudine ligantur, profecto digne ſumere nequeunt Communionem, niſi pravos habitus & conſuetudines deponant. Eapropter iſti Paſchale tempus expectare non debent ad amplectendam pœnitentiam, ſed ſtatim incipiente Quadrageſimali tempore deberent propriæ ſaluti conſulere, & opportuna emendatione ſe ad Paſchale Sacramentum præparare. At poſito quod ex culpabili negligentia id omiſerint, non debent propria voluntate, & ex ſuo libito Communionem omittere, ſed ſe debent proprio Sacerdoti ſiſtere, ſtatum ſuum illi aperire, & tempus ad congruam emendationem obtinere; ſic enim aperte ſtatuit Lateranenſe Concilium indicens, ſumendam quidem in Paſchate Communionem, *niſi forte de conſilio proprii Sacerdotis ob aliquam rationabilem cauſam ad tempus ab ejus participatione duxerit abſtinendum*. Ita docet & D. Th. 3. p. q. 80. a. 11. ad 3. ſcribens: „Licet „in peccatis permanentes non excuſentur propter „hoc a transgreſſione præcepti; (ſumendi Euchariſtiam in Paſchate) Pœnitentes tamen, qui, ut „Innocentius dicit, ſecundum conſilium Sacerdotis „abſtinent, excuſantur“.

Conſectarium Octavum.

VIII. Qui de licentia proprii Sacerdotis Communionem poſt Paſchæ tempus diſtulit, adhuc tenetur eam in propria Parochia ſumere. Veritas hujus Conſectarii primo aſpectu manifeſta videtur, nullique obnoxia contradictioni, quandoquidem Eccleſia, quæ dilationem concedit, non tamen ab onere & præcepto liberat. At inquiunt nonnulli, frequenter contingit, ut de bono nomine & fama periclitentur Pœnitentes, qui nunquam toto anno ad propriam accedentes Parœciam pro Communione, ſi eam adire conſpiciantur poſt tempus Paſchale, & inibi communicare, ſic enim agendo ſuſpicionem ingerunt omiſſæ Communionis, & denegatæ a Confeſſario abſolutionis, proinde gravioris alicujus admiſſi ſceleris, non ſine animadvertentium ſcandalo; ad hoc igitur vitandum, & ad bono nomini & famæ conſulendum, ſunt ab onere adeundi propriam Eccleſiam ſublevandi. Verum hæc mihi inania videntur terriculamenta, panicique timores, quos philautia exaggerat & magnificat. Nam 1. Eccleſia jus habet ſciendi, quinam ad Sacram Menſam accedant, & quinam vel recuſent vel repellantur, ideo juſſit omnibus fidelibus non ſolum ut Communionem in Paſchate recipiant, ſed non ab alio quam a proprio Paſtore accipiant; quomodo igitur præſumendum eſt illi permittere hujus mandati violationem ut lateat, quod illo notum ſibi vult atque compertum? 2. In omnibus fere Diœceſibus Chriſtiani Orbis quædam ſtatuuntur ſervanda, & certa dantur ſigna, quibus innoteſcant, qui a Sacra Communione in Paſchate abſtinent. Legantur apud Natalem Alexandrum lib. 2. de Euch. cap. 1. art. 5. Reg. 3. Statuta a S. Carolo Borromæo in Concil. Provinciali Mediolanenſi I. ut Parochis latere non poſſint qui a Paſchali Communione abſtinent. Legantur doctæ Inſtitutiones Bened. XIV. 18. & 43. & 55. in quibus Parochos inſtruit, quanto ſtudio & diligentia curare debeant, ut ſibi innoteſcant qui a Sacra Communione abſtinent, quomodo eos monere debeant, & ad præceptum implendum urgere, & contumaces ac inobedientes ſacro Tribunali deferre. Legantur in Juvenino, ſive in Auctore Theoriæ & Praxis Sacramentorum Tom. 1. de Sacram. Euchariſt. cap. 10. quænam in Gallia adhibeantur a Parochis ſtudia, ut certo noſſe poſſint, quinam præcepto obtemperent paſchalis Communionis, quinam vero violent. Porro omnes iſti ſtudioſiſſimi Eccleſiæ Præſules & Paſtores optime noverant hiſce ſtudiis periclitari famam & bonum nomen illorum, qui in Paſchate a Communione abſtinentes ſuſpicionem ingerant admiſſorum criminum & denegatæ ſibi a Confeſſariis abſolutionis, & nihilo tamen ſecius ea non omittenda præcipiunt, immo adhibenda jubent, & poſthabendam qualemcumque Pœnitentis infamiam ob-

obſervantiæ hujus præcepti. 3. Vel in Civitate & Oppido a Parochis aliquod ſtudium adhibetur, ut noverint quinam in Paſchate non communicent, proinde ſchedas Communicantibus diſtribuunt in teſtimonium acceptæ Euchariſtiæ, vel de hoc non curant, nullamque adhibent diligentiam. Si primum, jam actum eſt de bono nomine & fama Pœnitentis, non ex acceſſione poſt Paſchale tempus ad Sacram Menſam, ſed ex ipsa omiſſione accedendi tempore Paſchali, qui propterea non eſt diſpenſandus ab onere ſumendi Communionem in propria Eccleſia, ſed cogendus ut datum ſcandalum auferat, & bonum nomen ac famam recuperet, accedendo ſaltem extra Paſchale tempus ad Sacram Menſam. Si vero nulla adhibetur diligentia, ſicut non innotuit omiſſio Paſchalis Communionis, ita nec innoteſcet ex Communione poſt Paſchale tempus ſumpta, quæ haberi poteſt etiam ex devotione. Minime, inquiunt, nam Pœnitens nunquam toto anno in propria Eccleſia communicat, immo nunquam ad ſuam Eccleſiam accedit. Peſſime quidem. At ſit ita, poterit tamen Parochus vel alius Sacerdos credere mentem mutaſſe, & velle in poſterum Sacramenta a ſuo Paſtore & in propria Eccleſia ſumere, poterit etiam credere, non ſumptam ab ipſo in Paſchate Communionem ob legitimum impedimentum. Uno verbo omnia credere debet, potius quam de Pœnitente temerarium judicium efformare. Ineptus eſt igitur timor, & inanis famæ amittendæ, & boni nominis jacturæ, qui locum habere non poteſt niſi in mulierculis aliiſque imbecillibus perſonis, quæ inſtruendæ proinde ſunt, & monendæ de præcepto Eccleſiæ fideliter cuſtodiendo. At ſi revera vel ſcandalum timeatur, vel grave damnum Pœnitenti immineat ob ſuſcipiendam extra Paſchale tempus Euchariſtiam in propria Parœcia, quid agendum erit? Primum dico non eſſe ob rarum aliquem & ſingularem caſum, generalem ſtatuendam Regulam de diſpenſatione concedenda communicandi extra propriam Eccleſiam omnibus, quibus Communio differtur. 2. Addo tunc ſervandam Regulam quartam, quam tradit Natalis Alex. l. ſup. cit. per hæc verba: Si quis alteri a Parocho „ de illius aut Epiſcopi licentia peccata confeſſus „ fuerit, ipſique abſolutionis beneficium diſtulerit „ Confeſſarius, aut illius Communionem ultra „ quindenam Paſchalem differendam judicaverit, „ debet nihilominus Pœnitens propriam Parochiam „ adire, ipſique exponere conſcientiæ ſuæ ſtatum, „ aut certe Sacerdotis, apud quem peccata depo- „ ſuit judicium attendere, ut illius conſilio, & „ licentia Paſchalem Communionem ad tempus „ differat. Alioquin Parochus ſuo jure utetur, & „ pœnas Conſtitutionis *Omnis utriſque ſexus* ipſum „ incurriſſe declarabit. *Quamobrem conſultius e-* „ *rit, ſi Confeſſarii hujuſmodi homines ad proprium* „ *Sacerdotem remittant*. “

Notare hic operæ prætium duco nonnullas fraudes, quæ adhiberi ſolent ad occultandam Paſtoribus Paſchalis Communionis omiſſionem, quæ certe minime licitæ ſunt, immo & perverſæ. 1. Aliquando Confeſſarii a Parochis petuut ſchedas teſtimoniales diſtribui ſolitas accedentibus ad Sacram Menſam in Parœcia, quas poſtea dant illis, quibus abſolutionem differunt, & ad Communionem admittunt elapſa jam Paſchali quindena. Hæ ſchedæ, ſi a Parocho libenter concedantur, teſtes ſunt non peractæ Communionis, ſed conceſſæ a Parocho diſpenſationis, & ſi non nihil fraudis continere videntur, cum exhibeantur poſtea tamquam teſtimonia impleti præcepti, quod verum per ſe non eſt; id tamen Parochi vel tolerant vel permittunt, dum ſchedas Confeſſariis ad hoc petentibus concedunt. 2. Nonnulli Confeſſarii, quibus hæ ſchedæ a Parochis denegantur, ſubmittunt devotas feminas, quæ pluries accedentes ad Communionem in Parœcia, plures etiam recipiunt ſchedas, quos poſtea dant Confeſſario, qui eas diſtribuit Pœnitentibus, quibus abſolutionem differt, & Communionem extra tempus paſchale; & hoc omnino illicitum cenſeo, nec a gravi culpa excuſare audeo, nam eſt mendacium manifeſtum in re gravi ad fallendam Eccleſiam, & Paſtorem, immo eſt dare falſum teſtimonium in judicio non quidem publico, ſed privato quidem ac legitimo; jus enim habet Parochus interrogandi ſubditos ſuos, num præcepto Eccleſiæ paruerint, & ipſi tenentur veritatem dicere, nec falſum ſui mendacii proferre teſtimonium. 3. Uxor ſciens Maritum ad Sacram Synaxim non acceſſiſſe, bis ad Sacram Menſam accedit, ut duplicem ſchedam accipiat, quarum altera pro ſe, altera pro Marito Parocho ſuo tempore poſcenti exhibet. 4. Sunt & pœnitentes, qui cum beneficium abſolutionis a Confeſſario non impetraverint, ac proinde Euchariſtiam non audent ſumere, vel etiam a Confeſſione & Communione abſtinere omnino velint, ne eorum detegatur contumacia & iniquitas, devotas feminas, etiam data pecunia, ſubmittunt, quæ iterum communicantes in Parœcia, novas quas accipiunt ſchedas his pœnitentibus cedunt, quas Parochis exhibendo ſuam tegunt iniquitatem. Et hi graviſſime peccant, quia Paſtorem ſuum in re graviſſima decipiunt, & graviter peccant etiam feminæ, quæ iſtis dolis & fraudibus conſentiunt, & cooperantur, proinde graviter a Confeſſariis reprehendendæ, & indicendum illis, ne impoſterum intra Paſchalem quindenam nonniſi ſemel ad Communionem in Parœcia accedant. Sunt etiam cogendæ, ut iniquum acceptum pretium pauperibus in eleemoſynam diſtribuant, ne lucrum ex ſua iniquitate reportent, & ut ſecreto ſaltem moneant Parochos de fraude admiſſa, ne ab iniquis iſtis deceptoribus fallantur, ſed lupos iſtos & vulpes ab ovibus diſcernere poſſint, & vel emendare, vel juxta Eccleſiæ diſciplinam punire valeant, & coercere. Sunt fortaſſis & alii doli mihi minime comperti, quos adhibent Pœnitentes, & forſitan Confeſſarii non reprobant inani titulo decepti tegendæ famæ, conſervandi bonum nomen, ſcandali vitandi, quos tamen ſtudioſus Sacramenti Pœnitentiæ Miniſter reprobare debet, fugere, & deteſtari, & nihil in re tam ſacra & divina fraudis, doli, deceptionis tolerare, & permittere.

Conſectarium Nonum.

IX. Regulares ad Paſchalem Communionem in propria Eccleſia percipiendam admittere non poſſunt niſi vel famulos, qui eis actu inſerviunt, & intra eorum ſepta ac domos reſident, & ſub eorum obedientia vivunt, vel licet non ſervi,

in eorum tamen familiam & conſortium cooptati ſunt. Ita ſtatuit Tridentinum Concilium ſeſſ. 24. cap. 11. de Reformatione: quamobrem aliqua deficiente ex tribus præfatis conditionibus in famulis, minime a parochiali juriſdictione eximuntur, ſed in ea debent ſacram Euchariſtiam ſuſcipere. Deciſum propterea fuit a Sacra Congregatione Concilii, ut refert Bened. XIV. Inſtit. 55. ne immunes a Parochiali juriſdictione habeantur famuli, & famulæ degentes in manſionibus ſitis in atriis Monaſteriorum, licet muro circumvallatis, & contiguis Monaſteriis, & habeant portam quæ clauditur, quia revera non ſunt intra Monaſterii ſepta. Multo minus eximuntur, qui ſolum Monaſteriis deſerviunt, ſed non ſunt de familia, nec continui commenſales, ſed extra Monaſterium habitant cum aliis ſecularibus, ſicut nec Tertiariæ, licet habitum Religioſum geſtent, quæ in propriis domibus vivunt; nam privilegia a Benedicto XIII. in Bulla *Pretioſus*, & aliis, abrogata ſunt a Clemente XII. Conſtit. incipiente *Romanus Pontifex*.

Confectarium Decimum.

X. Non licet Regularibus in die ſancto Paſchæ nec devotionis gratia ſacram Communionem ſecularibus miniſtrare, niſi accedat tacitus ſaltem Epiſcoporum & Parochorum conſenſus. Veritas hujus doctrinæ 1. conſtat ex Bulla Leonis X. concedentis Regularibus facultatem adminiſtrandi Sacramenta in ſuis Eccleſiis etiam in Paſchali quindena, qui tamen excipit expreſſe *diem Paſchatis*; nec admittenda interpretatio Concinæ, & aliorum Theologorum, qui cenſent, ſolum eo die deſignari obſervantiam præcepti, ſeu Pontifices velle, ut fideles in propria Parœcia ad implendum præceptum communicent; quandoquidem dum concedit Pontifex Regularibus, ut Sacramenta miniſtrent etiam intra paſchalem quindenam, non illis utique concedit ut diſtribuant ad implendum præceptum, ſed ſolum ex devotione illis, qui vel implevere mandatum, vel implendi voluntatem habent; ergo dum vetat ne in die Paſchæ Euchariſtiam miniſtrent, & ipſam adminiſtrationem ex devotione prohibet. Et revera ita ſentiunt non ſolum rigidiores Theologi Navarrus, Sylvius, Henricus a S. Ignatio, ſed & benigniores, ut noviſſime Ferrarius V. *Euchariſtia* n. 20. His accedunt plura S. Congregationis Decreta a Benedicto XIV. in ſuo de Synodo aureo Opere lib. 9. cap. 16. n. 4. recitata. Primo ſiquidem refert ex Diana, Leſana, & Tamburino de jure Abbatum, ſæpius diſcuſſum fuiſſe in Sacra Congregatione Concilii, num liceret Regularibus in quindena Paſchali Euchariſtiam miniſtrare fidelibus, & deciſum fuiſſe: „ *Sola die ſolemnitate Paſchalis* abſolute prohiberi Regularibus, ne Euchariſtiam in ſuis Eccleſiis porrigant ſecularibus, etiamſi iſti jam antea annuæ Communionis præceptum in propria Parochia impleverint". Deinde alias ſubdit S. Congregationis deciſiones, inter quas illam in cauſa Mechlinenſi. Dubium ſiquidem propoſitum erat: „ An Patres Societatis Jeſu, aliique Regulares poſſint miniſtrare ſanctiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum perſonis ſecularibus a Dominica Palmarum uſque & per totam Dominicam in Albis, & reſponſio data fuit affirmative, excepto *die Paſchatis*. Ita tamen ut in aliis diebus ſumentes Euchariſtiam a Regularibus intra duas hebdomadas Palmarum & Paſchatis non ſatisfaciant præcepto". Ex qua doctrina ſequitur 1. poſſe Epiſcopos Regularibus indicere in ſolemni Dominicæ Reſurrectionis die, ne ulli ſecularium Euchariſtiam audeant miniſtrare, ut notat laudatus Pontifex n. 5. 2. Ubi hæc viget conſuetudo, ut in Galliis eſſe a Regularibus obſervandam. 3. Non eſſe reprehenſione dignos Præſules illos, qui Sacriſtæ, aliiſque Religioſis ſibi ſubditis vetant, ne præfato ſolemni die ulli ſecularium Euchariſtiam miniſtrent. 4. Non eſſe reprehendendos Regulares, qui eodem die fideles ad ſacram Communionem in ſuis Eccleſiis admittunt, quando adeſt vel expreſſus vel tacitus Epiſcoporum vel Parochorum conſenſus, qui prudenter præſumitur, quotieſcumque huic publicæ adminiſtrationi jam ſibi notæ & compertæ, & a pluribus annis invaleſcenti non obſiſtunt nec ſuis Decretis, nec Synodalibus Conſtitutionibus.

Confectarium Undecimum.

XI. Qui in duplici Parœcia domicilium obtinet, quia modo in una, modo in alia inhabitat, poteſt in qua maluerit Paſchalem ſuſcipere Communionem. Vagi vero, qui nullibi certam Parœciam habent, poſſunt ubilibet paſchale Sacramentum ſuſcipere; decens tamen foret, ut in ea Parochia Communionem ſumerent, in qua eo tempore commorantur, & a cujus Parocho, neceſſitate urgente infirmitatis vel mortis, Sacramenta petere, & ſuſcipere deberent. Quod & dicendum de Advenis & Peregrinis, qui ad propriam Parœciam reverti non poſſunt, de quibus & Rituale Romanum ſic ſtatuit: „ Alienos vero a Parochia fideles (Parochus) ad propriam Parochiam remittat præter Peregrinos & Advenas, & qui certum domicilium non habent: quibus ipſe ſacram præbebit Communionem". Qui pariter in Paſchali quindena ob aliqua negotia in alia degit Parœcia, & intra illud tempus reverti non valet ad propriam Eccleſiam, præceptum implebit Communionem accipiendo in ea Parochia, ubi invenitur juxta Eugenii IV. declarationem, nec tenetur differre Communionem ultra tempus Paſchale ut in ſua Parœcia communicet: opportunum quidem erit teſtimoniales literas de celebrato Paſchate ad propriam Parochiam deferre.

Confectarium Duodecimum.

XII. Communio Paſchalis non eſt deneganda amentibus, ſi lucidis intervallis eo tempore fruantur, ſicut nec energumenis; bene quidem publicis peccatoribus tam ſecreto, quam publice petentibus. Ita docet S. Thom. in IV. ad Anibal. diſt. 9. a. 4. ad 5. de prioribus ſcribens: „ Dicendum, quod furioſus aut habet lucida intervalla, & tunc poteſt communicare, aut non, & eſt perpetuo furioſus, & ſic non debet communicari". De poſterioribus vero l. c. a. 9. hæc habet: „ De baptizatis, qui corporaliter ab immundis ſpiritibus vexantur, eſt eadem ratio ac de aliis amentibus, unde Caſſianus dicit, *eis*, *qui ab immundis vexantur ſpiritibus*, *Communionem ſa-*

„ *cro-*

„ *croſanctam a Senioribus noſtris nunquam meminimus interdictam* “. De publicis autem peccatoribus ſcribit 3. par. q. 80. a. 6. in corp. „ Peccatoribus manifeſtis, ſicut publici uſurarii, aut „ publici raptores, vel etiam per aliquod judicium „ Eccleſiaſticum vel ſeculare, non debet etiam „ petentibus ſacra Communio dari: unde Cyprianus ſcribit ad quemdam, *Pro dilectione tua conſulendum me exiſtimaſti, quid mihi videatur de hiſtrionibus, & mago illo, qui apud vos conſtitutus adhuc in artis ſuæ dedecore perſeverat, an talibus ſacra Communio cum ceteris Chriſtianis debeat dari, puto, nec Majeſtati Divinæ, nec Evangelicæ diſciplinæ congruere, ut pudor & honor Eccleſiæ tam turpi & infami contagione fœdatur* “. Et rurſum in IV. diſt. 9. q. 1. art. 5. quæſtiuncula 1. repetit: „ Si peccatum eſt manifeſtum, debet ei denegari Communio, ſive in „ occulto, ſive in manifeſto petat “.

Conſectarium Tertiumdecimum.

XIII. Violantibus præceptum annuæ Communionis eadem eſt indicta pœna ac omittentibus culpabiliter annuam Confeſſionem, videlicet quod ſubjici poſſint Eccleſiaſtico Interdicto, & Eccleſiaſtica privari ſepultura; quæ tamen pœnæ cum non ſint latæ ſententiæ, nec ipſo facto incurrendæ, locum non habent niſi ex ſententia Judicis Eccleſiaſtici. Poſſunt etiam Epiſcopi in contumaces hujus præcepti violatores anathematis fulmen intorquere ut reſipiſcant, & ſi in Synodalibus Conſtitutionibus lata ſit, eam incurrunt etiam publicæ meretrices. Hinc Parochi illos, quos noverint in Paſchate ad Euchariſticam menſam non acceſſiſſe: 1. Debent ſecreto monere, & ſi quidem dixerint, ſe Communionem diſtuliſſe de conſilio proprii Sacerdotis, illis credere debent, ſed tempus congruum definire, quo debeant paſchale præceptum implere. 2. Si pertinaces in violatione præcepti reperiant, ex ſuggeſtu in communi omnes monere, qui Communionem non ſuſceperunt, ut quantocius ſcandalum tollant, & præceptum impleant, aliter Epiſcopo denuntiandos fore. 3. Denique contumaces ad Epiſcopi Tribunal deferre, qui ſua prudentia & juſtitia viderit quid adverſus illos agendum. Ita Parochos inſtruit Benedictus XIV. in ſuis Inſtitut. 18. 43. & 57. omnino legendus.

REFLEXIO.

Non immerito deflevimus ſtatim in initio hujus diſputationis de 3. & 4. Eccleſiæ præcepto, nihil magis oſtendere quantum defecerit in fidelibus pietas, & deferbuerit caritas, quam neceſſitas, quibus adducta eſt Eccleſia ſub anathematis pœna filios ſuos cogendi & ad gravem peccatorum ſarcinam ſaltem ſemel in anno abjiciendam, & ad minus in Paſchate cibum vitæ, & alimoniam ſalutis ſuſcipiendam. Heu quantum hæc noſtra ſæcula a primis Eccleſiæ ſæculis enormiter diſtant, quam deſœdata populi Chriſtiani facies, mutatuſque color optimus! Profecto tribus prioribus Eccleſiæ ſæculis nullum erat neceſſarium mandatum, nullum latum præceptum de Euchariſtia ſumenda, nam fideles ſponte ad hunc cibum vitæ ſumendum, ad hoc cæleſte Manna guſtandum accedebant, & quidem non raro, ſed frequentiſſime; erant enim, ut habetur in Actis Apoſtolorum *quotidie perdurantes & unanimiter in Templo, & frangentes circa domos panem*. Nec ullus ſacræ Synaxi aderat, qui divinæ non fieret Menſæ particeps, & qui adeſſe non poterant, per Diaconos ſibi allatam Euchariſtiam ſumebant, ut teſtatur S. Juſtinus Martyr; & Tertullianus ſcribit, domi aſſervari conceſſum Euchariſticum panem, ut eo quotidie reficerentur fideles. S. quoque Cyprianus, hunc, dicit, eſſe illum panem, quem nobis quotidie dari poſtulamus, & S. Ambroſius ſuis fidelibus exprobrabat, quod cum *Chriſti Corpus quotidianus ſit panis, tamen nonnulli niſi poſt annum ſumerent*. Et ita quidem poſtulabat tum fidelium fervens in Deum amor, & in proximos caritas, in operibus pietatis frequentia, & confitendæ fidei & martyrii ſubeundi inter atroces hoſtium Chriſtiani nominis perſecutores urgens neceſſitas. At data poſtmodum Eccleſiæ pace quarto ſæculo deferbuit quidem Chriſtianorum ardor, at non ita, ut a ſacræ menſæ participatione diutius abſtinerent, ſed ſaltem Dominicis diebus ad ſacram Menſam accedebant, a qua pia conſuetudine recedere incipientes redarguit Aquiſgranenſis Synodus II. anno 836. celebrata can. 20. indicens: *Sane Communicatio Corporis Domini omni die Dominico celebrari convenit; ideo neceſſe eſt, quantum ratio permittit, ut moderna corrigatur conſuetudo, ne forte qui longe eſt a Sacramentis, quibus eſt redemptus, longe ſit a ſalute, quam fuerat conſecuturus*. Quod & confirmatur lib. 5. Capitularium cap. 134. ubi dicitur: *Omnes per dies Dominicos, vel Feſtivitates præclaras Sacra Euchariſtia communicent, niſi quibus abſtinere præceptum eſt*. Conciliorum tamen & Sanctorum Præſulum ſtudia, monita, mandata impedire minime potuerunt, ne fideles adhuc pejus tepeſcerent, & rarius ad Communionem accederent; quamobrem indictum eſt ut ſaltem ter in anno in Paſchate, Pentecoſte, & Natali hoc cæleſti pabulo reficerentur, quod præceptum iterum neceſſe fuit ad ſolum Paſchatis feſtum coarctare, ut factum eſt in Concilio Lateranenſi, & confirmatum in Tridentino.

II. Sed utinam huic ſaltem præcepto parerent Chriſtiani! at plurimi adhuc ſunt, qui nec ad literam præceptum cuſtodiunt, & multo plures, qui ex ſervato præcepto, ſpiritualem illum & uberem fructum, quem & exoptat Eccleſia, & quem nata eſt afferre ſpiritualis hæc menſa, minime percipiunt. Profecto nec literam præcepti non implent, qui per plures annos ad ſacram Menſam minime accedunt, quippe quia vel cupiditatibus & libidinibus indulgere malunt, vel illicita lucra ſectari, vel male parta & acquiſita minime reddere, pravos habitus, quibus irretiuntur, deponere, perverſa voluntate jam in malo obdurata recuſant. Quod ſi vel urgentibus Parochis, & comitantibus Epiſcopis, vel compellente anathemate Eccleſia ad ſacram Menſam trahuntur, potius quam veniant, præceptum adhuc minime implent, quia nuptiali ſin innocentiæ ſaltem veræ pœnitentiæ veſte minime induti, vel enim commiſſa occultant Miniſtris crimina, vel dolore neceſſario non moventur; vel propoſito firmo & conſtanti vitæ mutandæ omnino carent: quamobrem ſcelera multiplicant, ſacrilegia cumulant, & Sacramenta dum perci-

cipere devote videntur, revera prophanant. Teſtes hujus veritatis ſunt benigniores illi Theologi, qui iniqua, & crudeli commiſeratione commoti, ut aliquo modo ſacrilegis hiſce Dominici corporis prophanationibus auxiliarentur, & in illis conſcientiæ aculeatos morſus immane ſacrilegium exprobrantes retunderent, docere non exhorruerunt, ſacrilega Corporis Chriſti manducatione fieri ſatis præcepto annuæ Communionis, & laxitatem laxitati addentes auſi ſunt & docere: *Frequentem Communionem & Confeſſionem & in iis qui gentiliter vivunt, notam eſſe & ſignum prædeſtinationis*: atque ita ſacrilegiis addita ſacrilegia animam non ad gehennam, non ad judicium, & condemnationem nutrire & ſaginare, ſed ad æternæ vitæ conſecutionem diſponere. *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorem die ac nocte?*

III. Nec lacrymas abſtergit, nec dolorem lenit & mitigat frequens illa ſolum in Paſchate communicantis populi turba, quæ licet ſincera, &, ut credere lubet, vera pœnitentia purgata ad ſacram Menſam accedat, modicum tamen & etiam nullum omnino inde fructum reportat: quod deprehendere licet & ex iis, quæ Paſchalem præcedunt Communionem, & quæ ſubſequuntur. Si enim olim Diaconi ex Altari elata voce clamabant *Sancta Sanctis*, quam ſanctitatem quæſo ad ſacrum Altare afferunt, qui toto anno in peccatorum cœno demerſi, plurimis onuſti peccatis, violato etiam & ipſo præcedente Quadrageſimali jejunio, expectatis forſitan poſtremis quindenæ Eccleſiaſticæ diebus, inſuſurratis in aurem Sacerdotis criminibus, pectoris tunſione, venia a Deo petita, propoſita & promiſſa Pœnitentiæ Miniſtro emendatione, qualicumque acceptata ſatisfactione a ſacro Tribunali ad ſacrum & tremendum Altare accedunt, & Chriſti Corpus ſuſcipiunt? Quem fructum, amabo, quam utilitatem ex hujuſmodi Communione polliceri poſſumus? Nonne benigniſſimi ſumus, & corde leviſſimi, ſi eos a ſacrilegio credimus immunes? Audiant hujuſmoei communicantes D. Jo. Chryſoſtomum ſic in eos detonantem: „ Non potes dicere neſciebam, ignorabam hanc „ rem plenam eſſe periculi. Ne hoc uti poſſis „ prætextu, ea de cauſa magna voce, terribili „ clamore tanquam præco manum tollens, in al„ tum ſtans extenſus, & omnibus manifeſtus, & „ in tremendo illo ſilentio vehementer vociferans „ alios quidem vocat, alios vero arcet Sacerdos, „ non hoc manu faciens, ſed lingua, clarius & „ apertius quam manu. Nam vox illa aures no„ ſtras incurrens tanquam manus alios quidem re„ pellit & ejicit, alios autem introducit, & ſiſtit. „ Nam quando dicit SANCTA SANCTIS, hoc „ dicit, ſi quis non eſt Sanctus non accedat. Non „ ſolum inquit a *peccatis purus*, ſed etiam *ſan„ ctus*. Sanctum enim facit non ſola liberatio a „ peccatis, ſed etiam præſentia ſpiritus, & bono„ rum operum abundantia. Non ſolum inquit volo vos *a cœno liberatos, ſed albos eſſe & ſpecioſos*. „ Nam ſi Rex Babylonis juvenes eligens, ex na„ tivitate elegit pulchros ſpecie & vultu decoros, „ multo magis eos qui adſtant menſæ Regiæ for„ moſos eſſe oportet, mentiſque pulchritudine „ præditos, auro fulgentes, pura mente amictos, „ regalibus calceis indutos, formoſum animæ „ vultum ſplendideque ornatum circumferentes, „ ac caritatis zona præcinctos. Qui *talis eſt, ac„ cedat, & pocula tangat regia*. Si quis autem „ pannis obſitus, ſordidus, & ſqualidus ad men„ ſam Regiam velit ingredi, vide quanta patie„ tur, cum non ſufficiant quadraginta dies (Qua„ drageſimale tempus deſignat) ad abluenda, quæ „ omni tempore ſunt admiſſa delicta. Nam ſi „ non ſufficit gehenna, licet æterna, idcirco e„ nim eſt æterna, multo minus hoc breve tempus „ Non enim validam, ſed imbecillem ſuſcipimus „ pœnitentiam “.

IV. At quæ ſequuntur ſemel in anno ſumptam Communionem oſtendunt manifeſtius, quam inutiliter, ſine fructu, ſine profectu ſacrum illud Manna manducaverint quidem, at non guſtaverint. Paucis enim elapſis diebus, de pœnitentia peracta, quaſi dolentes, & ſacræ Communionis ſuſceptæ penitus obliti, ceu canes ad vomitum revertuntur, & tanquam ſues lotæ iterum revolvuntur in volutabro luti. Revertuntur Amaſii & Amaſiæ ad priores amores minime platonicos. Iterum Theatra frequentantur, tempus & pecunia in ludos conſumuntur, impudica repetuntur colloquia, luxus, faſtus, paganicæ, immo diabolicæ pompæ in Baptiſmo ejuratæ triumphabundæ in publicum prodeunt, non abrumpuntur iniqua commercia, injuſte parta non reſtituuntur, & ita annus elabitur, donec iterum adveniente paſchali tempore nova confingitur pœnitentia, ſacra iterum menſa polluitur, atque hac plane methodo viginti & triginta & quadraginta annorum decurrit vita illorum, qui ſemel tantum in anno Sacramenta non ex animo & pietate, ſed ex more, & quadam veluti conſuetudine ſuſcipiunt. Audiatur iterum Chryſoſtomus l. l. „ Sicut nutrimentum, quod natura „ vim habet nutriendi, ſi in eum inciderit, qui „ malis cibis & humoribus eſt plenus, omnia per„ dit & corrumpit, & morbi fit occaſio, ita et„ iam hæc veneranda myſteria. Frueris menſa „ ſpirituali, menſa regali, & iterum os tuum lu„ to inquinas? Ungis unguento, & rurſum imples „ fœtore? Dic mihi cum poſt annum es particeps „ Communionis, exiſtimas quadraginta dies ſuffi„ cere ad emendationem peccatorum, at non rur„ ſus præterit hebdomada te dedis pejoribus? Dic „ mihi ſi cum quadraginta diebus a longo morbo „ convalueris, rurſum te dedas cibis illis, qui „ morbos procreant, an etiam perdis priorem la„ borem? Quadraginta diebus tribuis ſanitati, a„ nimæ fortaſſis nec quadraginta, & te Deum pla„ caſſe expectas? Jocaris ne o homo? Hoc dico „ non ut ab uno eodemque annuo acceſſu vos ar„ ceam, ſed volens vos perpetuo ad Sacra accede„ re “. Ita Chryſoſtomus. Unum optandum ſupereſt, ut hæc ſaluberrima monita, quæ Sanctiſſimus Præſul e ſuggeſtu deprædicabat, in aurem repetant confitentium ſacri Pœnitentiæ Miniſtri, ſed non minori zelo, & utinam pari fructu & utilitate.

DIS-

DISSERTATIO IV.

DE QUINTO ECCLESIÆ PRÆCEPTO.

SUpereſt ad hujus de Eccleſiæ Præceptis Tractatus complementum, ut de Decimis, oblationibus, primitiis a Chriſtiano populo Eccleſiæ Miniſtris ad Dei cultum, ad illorum ſuſtentationem, ad pauperum ſubſidium pendendis diſſeramus, quod præſtandum ſumimus in hac quarta Diſſertatione, nec ita breviter ut apud Morales Theologos, nec fuſe adeo ut apud Juris Canonici Magiſtros, ſed ita ut nec ea prætermittamus, quæ & D. Thomas duplici quæſt. 86. & 87. in 2. 2. docuit, & magis Tyronibus utilia eſſe poſſunt. Hoc autem præceptum ſic indicitur:

ECCLESIIS DECIMAS DE MORE PENDITO.

CAPUT PRIMUM.

Decimarum notio, & diviſio traditur. Quo jure in Novo Teſtamento debeantur, expenditur.

DOCTRINA.

I. *Quid Decimæ nomine intelligatur.*
II. *In Decimis & res perceptæ, & jus percipiendi diſtinguenda.*
III. IV. *Decimarum variæ diviſiones.*
V. *Aliæ in Veteri Teſtamento Decimæ, aliæ in Novo.*
VI. VII. *Quando incœperit & invaluerit decimarum ſolutio.*
VIII. *Quando indictum de earum ſolutione præceptum.*
IX. *Doctrina S. Thom. de qualitate præcepti ſolutionis decimarum.*
X. *Quod partim naturale eſt, partim eccleſiaſticum.*

I. DEcimarum nomine deſignatur pars quantacumque ſit fructum & acquiſitorum, quæ per ſingulos annos eſt Eccleſiarum Miniſtris pendenda. Decimas ſolvendi morem & conſuetudinem, ſive etiam præceptum locum habuiſſe in quocumque hominum ſtatu, patet manifeſte ex Scripturis, & paucis indicatur in Jure comm. Cap. *Decimas* ex Concilio Moguntino his verbis: „ Decimas Deo, & Sacerdotibus dandas Abraham „ factis " (quando nimirum eas perſolvit Melchiſedecho, ut Sacerdoti, Gen. 14.) Jacob autem promiſſis inſinuat, (quando in Meſopotamiam profecturus Deo ſibi apparenti, & benedictionem impertienti dixit, *Decimas & hoſtias pacificas offeram tibi*). „ Deinde lex eas dari ſtatuit, ut omnes SS. „ Doctores commemorant. In lege ſiquidem Levit. „ 27. ſtatutum erat, *Omnes Decimæ terræ, ſive de* „ *frugibus, ſive de pomis arborum, Domini ſunt,* „ *& illi ſanctificantur... Omnium Decimarum bovis* „ *ovis & capræ, quæ ſub paſtoris virga tranſeunt,* „ *quidquid decimum venerit, ſanctificabitur Domi-* „ *no* ". Decimæ alio nomine & Altaria & Plebes dictæ ſunt, ut videre eſt apud Chriſtianum Lupum, alioſque de Ritibus Eccleſiaſticis Scriptores, apud quos vulgatum hoc effatum, *Plebs habet Eccleſiam, Eccleſia Altare, Altare decimam*. Dixi nomine Decimæ deſignari partem illam, quantacumque ſit, quæ Eccleſiarum Miniſtris penditur, quia licet in veteri Teſtamento hæc pars fuerit vere decima, verumtamen in Novo Teſtamento non ita rigoroſe ſtatuitur, ut ſit decima, ſed eſſe poteſt & vigeſima, & quadrageſima juxta locorum ſtatuta, morem, atque conſuetudinem. Dicitur in Dei honorem, cum ex decimis ea provideantur, quæ ad Dei cultum, ornatum Templorum, & hujuſmodi ſunt neceſſaria.

II. In Decimis duo ſunt diſtinguenda, ut obſervat D. Thom. 2. 2. q. 87. art. 3. ſcilicet fructus & res Miniſtris dandæ, & ab ipſis percipiendæ, quod, ut patet manifeſte, eſt quid mere temporale; & jus in ipſis Miniſtris eas exigendi, quod eſt plane ſpirituale. Hinc expendendum, quomodo Decimæ quatenus temporale bonum ſunt, ſint percenſendæ, & dividendæ, & unde jus illud, quod Miniſtris Eccleſiæ convenit, oriatur. Quoad primum

III. Decimæ dividuntur 1. in prædiales ſeu reales, & in perſonales. Prioris generis ſunt, quæ ſolvuntur ex fructibus prædiorum, agrorum, vinearum, pratorum, hortorum, arborum, domorum, ſylvarum &c. Poſterioris vero claſſis ſunt, quæ penduntur ex bonis acquiſitis proprio labore, arte, induſtria, negotiatione, mercatura, officio &c. His addunt nonnulli Canoniſtæ & Theologi decimas, quas vocant mixtas, quia nimirum ſolvuntur ex fructibus partim ex natura, partim ex induſtria hominum profluentibus, quales ſunt ex caſeo, melle, lacte &c. quod tamen genus decimarum a pleriſque rejicitur, tum quia nulla de illis mentio in Jure Canonico, tum quia & fructus, quos prædiales dicunt, non adeo ſunt a natura, ut ad eos producendos neceſſaria non ſit & humana induſtria; quamobrem ad primum genus eas revocant, & inter reales adnumerant. Duo ſunt præcipuæ differentiæ inter reales decimas & perſonales. 1. Quod hæ poſteriores pluribus in Regnis minime in uſu ſunt, ut de Galliarum Regnis teſtatur Tournelius, & de Germania Pikler; altera quod reales ſolvuntur non deductis expenſis, perſonales vero eiſdem deductis.

IV. Dividuntur 2. Decimæ in majores & minores. Majores, quæ & *Groſſæ* dicuntur, eæ ſunt, quæ de frumento, vino, & oleo, ſiligine, avena, hordeo, & penduntur & recipiuntur, ideo majores dicuntur, quia ex fructibus proveniunt pretio & æſtimatione potioribus: Minores vero, quæ & minutæ dicuntur, quia ex rebus pretio & dignitate vilioribus colliguntur, ut ſunt quæ vel ex fru-

ctibus hortorum, arborum, leguminum, vel ex fœno, lino, canabe, lana, caſeo, butyro &c. vel denique quæ carnaticæ appellantur ex agnis, vitulis, pullis gallinarum præſtantur. 3. Prædiales decimæ in antiquas dividuntur, & novas, ſive novales: illæ exiguntur ex terris, agris, fundis antiquitus cultis; iſtæ vero de fructibus terræ, quæ noviter coli cœpit, & cujus non extat memoria quod antea fuerit culta. 4. Decimæ aliæ ſunt ordinariæ, in qua claſſe referendæ ſunt quas hactenus nominavimus, aliæ extraordinariæ, quæ a Summis Pontificibus percipiendæ mandantur ex Beneficiis pro quantitate redituum ad Principum, Regumque petitionem in alicujus neceſſitatis ſubſidium, & pro determinato tempore conceduntur.

V. ,, In veteri lege (ſcribit S. Thom. hic art. ,, 1.) tenebantur homines ad triplices decimas ,, ſolvendas. Quarum quaſdam ſolvebant Levitis. ,, Dicitur enim Num. 18. 14. *Levitæ Decimarum* ,, *oblatione contenti erunt, quas in uſus eorum,* ,, *& neceſſaria ſeparavi.* Erant quoque aliæ deci- ,, mæ, de quibus legitur Deut. 14. *Decimam par-* ,, *tem ſeparabis de cunctis frugibus tuis, quæ na-* ,, *ſcuntur in terra per annos ſingulos, & comedes* ,, *in conſpectu Domini Dei tui in loco, quem ele-* ,, *gerit Deus.* Erant quoque & aliæ decimæ, de ,, quibus ibidem 28. ſubditur: *Anno tertio ſepara-* ,, *bis aliam decimam ex omnibus, quæ naſcuntur* ,, *tibi eo tempore, & repones intra januas tuas,* ,, *venietque Levita, qui aliam non habet partem* ,, *neque poſſeſſionem tecum, & peregrinus ac pupil-* ,, *lus, & vidua, qui intra portas tuas ſunt, &* ,, *comedent, & ſaturabuntur* ". Ex triplici hoc Decimarum genere animadvertit, in nova lege nec ſecundum, nec tertium locum habere, nam (ſubdit in reſp. ad 4.) ,, Secundæ Decimæ, quæ re- ,, ſervabantur ad Sacrificia offerenda locum in no- ,, va lege non habent, ceſſantibus legalibus victi- ,, mis ". Harum tamen loco ſubſtitutæ ſunt ſpon- ,, taneæ fidelium oblationes, de quibus infra. Ter- ,, tiæ vero Decimæ, quas cum pauperibus come- ,, dere debebant, in nova lege augentur per hoc, ,, quod Dominus non ſolum Decimam partem, ſed ,, omnia ſuperflua pauperibus jubet exhiberi ſecun- ,, dum illud Lucæ 11. v. 41. *Quod ſupereſt, date* ,, *eleemoſynam.* Ipſæ etiam Decimæ, quæ Mini- ,, ſtris Eccleſiæ dantur, per eos debent in uſum ,, pauperum diſtribui ".

VI. Quando vero pendi inceperint Decimæ Eccleſiæ Miniſtris, non facile eſt definire. Certum eſt in ipſis Eccleſiæ primordiis non decimas pendiſſe fideles, ſed voluntarias oblationes contuliſſe, ex quibus deſumebantur & neceſſaria ad divinum cultum, ad Altaris Sacrificium, ad Miniſtrorum ſuſtentationem, in auxilium Viduarum, Virginum, Pupillorum, immo & Confeſſorum ac Martyrum, qui vel in ſqualore carceris detinebantur, vel ad metalla damnati affligebantur. Copioſæ erant hujuſmodi oblationes, nam Judæi ad Chriſtum converſi decimas, quas prius ex lege pendebant, libentius erogabant in Chriſti honorem, & ipſi Gentiles ſumptus, quos in ludos, ſacrificia & Idolorum honorem facere conſueverant, in pietatis chriſtianæ opera convertebant: immo omnia ſua bona Eccleſiæ offerebant, ut in communem omnium cederent utilitatem. Verum pia iſta conſuetudo in ſola obtinuit Hieroſolymorum Eccleſia, ut in Apoſtolorum Actis legimus, nec in ea diutius perduravit. Harum itaque oblationum adminiſtratores erant Epiſcopi, qui vel per ſe, vel per Diaconos, alioſque Miniſtros eas diſtribuebant in ſuſtentationem Miniſtrorum, levamen pauperum, ornatum Eccleſiarum, & Dei cultum. Hæ quoque oblationes etiam a primorum ſeculorum Patribus decimæ dictæ ſunt, non quia revera tales forent, ſed quia decimarum Veteris Teſtamenti ſolutionem imitari videbantur; quare ſcribebat S. Cyprianus epiſt. *66. Qui in Eccleſia Dei ordinatione Clerica promoventur, in nullo ab adminiſtratione divina avocentur... Sed in honore ſportulantium fratrum tanquam decimas ex fructibus accipientes, ab Altari & Sacrificio non recedant.* Sportulæ igitur Clericis dabantur, ideſt partes oblationum, quæ a fidelibus fiebant, & quæ ſimilitudinem antiquarum præferebant decimarum.

VII. At reddita Eccleſiæ pace auctus Chriſtianus populus, aucti & Miniſtri, Templa conſtructa, Dei cultus magnificentius exerceri cœpit, pauperum, viduarum, pupillorum ſuſcepta ab Eccleſiaſticis cura, hinc auctæ fidelium oblationes, qui libenter ſua Eccleſiis largiebantur, quippe qui cernebant bona largius donata ſumma cura, & pietate diſtribui. Quæ tamen cum creſcente plebe Chriſtiana, minime ſufficerent ad omnia ſuſtinenda onera, & etiam tepeſcente fidelium caritate minuerentur oblata, Epiſcopi & Paſtores a plebe & populo decimas poſtulare cœperunt tanquam ſponte offerendas, & quidem non tam juſtitiæ quam religionis titulo. Hinc S. Jo. Chryſoſtomus ad decimas perſolvendas ſic populum hortabatur hom. 5. in epiſt. ad Epheſ. ,, Quid Judæi non faciebant? ,, decimas, & rurſum decimas præbebant orfa- ,, nis, viduis, & proſelytis. Sed mihi quiſpiam ,, de quopiam dicebat, hic aut ille dat decimas. ,, Quantum plenum eſt hoc probro, & dedecore, ,, ſi quod apud Judæos non habebatur in admira- ,, tione, hoc apud Chriſtianos factum eſt admira- ,, bile! Si tunc erat periculum decimas non relin- ,, quere, cogita quantum nunc ſit ". In quibus Chryſoſtomi verbis apparet, Decimarum ſolutionem plene liberam fuiſſe, cum nec ab omnibus ſolverentur, & qui pendebant, tanquam opus ſingulare & inſigne præſtantes admirationi ceteris erant. S. quoque Auguſtinus ſpe mercedis, & timore punitionis ad decimas ſolvendas plebem ſuam hortabatur ſcribens ſer. 219. de Temp. ,, Cum ,, decimas dando & terrena & cœleſtia poſſis mu- ,, nera promereri, quare per avaritiam duplici ,, benedictione te fraudas? Audi ergo indevota ,, mortalitas. Noſti quia Dei ſunt cuncta quæ per- ,, cipis, & de ſuo non accommodas rerum omnium ,, Conditori?... Conſtat quod ipſe non dederis, ,, ſed Deus tamen exigit. Hæc enim eſt Domini ,, juſtiſſima conſuetudo, ut ſi tu illi Decimas non ,, dederis, tu ad decimam revoceris " (ideſt non niſi decimam, novem ſubtractis, fructuum colliges ,, Dabis impio militi, quod non vis dare ,, Sacerdoti ": Et rurſum in lib. Homil. hom. ,, 48. ,, Majores noſtri (inquiebat) ideo copiis ,, omnibus abundabant, quia Deo decimas dabant. ,, Modo quia receſſit *devotio*, acceſſit indictio Fi- ,, ſci. Noluimus cum Deo partiri decimas, mo- ,, do totum tollitur per hominem. Hoc tollit Fi- ,, ſcus, quod non accepit Deus ".

VIII.

VIII. His igitur adhortationibus permotus populus Chriſtianus decimas ſolvere tanquam ex Religione debitas cœpit, & invaleſcente conſuetudine ſibi Religioni vertebant eis Eccleſias fraudare, unde orta eſt lex decimas ſolvendi, quam ſeculo quarto, ſexto, & ſubſequentibus uſque ad decimum invaluiſſe, & vim obtinuiſſe obſervant Thomaſinus, Van Eſpenius, & Fleury, adeo ut Epiſcopi & Paſtores etiam ſeverioribus pœnis (a quibus tamen abſtinere eos mandarunt aliquando Principes) extorquere non dubitaverint. Abſit tamen ut quis credat, temporales Principes decimarum ſolutionem vel reprobaſſe, vel interdixiſſe, quinimmo eas Eccleſiæ ſolvendas & expreſſe mandarunt, & pœnis fraudantes ſubjacere voluerunt: in Capitulari enim Caroli Magni lib. 2. cap. 38. indicitur: *Qui decimas poſt crebras admonitiones & prædicationes Sacerdotum dare neglexerit, excommunicetur*. Denique in Jure Canonico hoc de Decimis ſolvendis præceptum inſertum, factum eſt omnibus fidelibus commune, & obligatorium, juxta tamen Eccleſiarum & locorum conſuetudinem ſervandum, ut ſtatuit Innoc. III. in Concilio Lateranenſi dicens: *Decimæ neceſſario ſolvendæ ſunt, quæ debentur ex lege Divina, vel loci conſuetudine adprobata*.

IX. Supereſt modo ut explicemus, quo jure & titulo debeantur Eccleſiæ decimæ. Non deſunt Canoniſtæ nedum antiquiores, ſed & recentes, qui putant decimas jure divino eſſe ſolvendas, & eo uſque progrediuntur, ut etiam fere hæreſeos criminentur contrarium ſentientes. At quæſtionem dilucide exponit & reſolvit S. Thom. hic q. 87. a. 1. in corp. Et primo quidem animadvertit, præceptum de ſolutione decimarum in veteri lege partim morale fuiſſe, inditum naturali ratione, partim judiciale ex divina inſtitutione robur habens. 2. Oſtendit, quomodo naturale dici poſſit ſcribens: „ Quod enim eis, qui divino cultui miniſtrabant „ ad ſalutem populi totius, populus neceſſaria vi„ ctus miniſtraret, ratio naturalis dictat: ſicut & „ his, qui communi utilitati invigilant, ſcilicet „ Principibus, & Militibus, & aliis hujuſmodi, „ ſtipendia victus debentur a populo. Unde & „ Apoſtolus hoc probat 1. ad Corinth. 9. 7. per „ humanas conſuetudines, dicens: *Quis militat* „ *ſtipendiis ſuis unquam? aut qui plantat vineam,* „ *& de fructibus ejus non edit?* “ 3. Evincit, determinationem certæ partis exhibendæ Miniſtris divini cultus, non eſſe de jure naturæ, ſed introductam in veteri quidem Teſtamento ex inſtitutione Divina, per quam ſtatutum fuit, ut Tribus reliquæ Tribui Levi divinis Myſteriis omnino mancipatæ decimam ſuorum proventuum ſolverent, ut honorabilius viverent. 4. Animadvertit, hoc præceptum de decimis ſolvendis latum in veteri lege, nec omnino *naturale* fuiſſe, quatenus certam quantitatem ſolvendam ſtatuebat; nec *cæremoniale*, ideſt principaliter inſtitutum ad ſignificandum aliquid futurum, quia alioquin adveniente luce veritatis extinctum eſſet, ut mortiferum factum, cum illicitum ſit cæremonialia obſervare tempore legis novæ; ſed *judiciale*, ta„ lis propterea conditionis, quod licet non obli„ get tempore gratiæ, tamen obſervari poteſt ab„ que peccato, immo ad ejus obſervantiam obli„ gari poſſunt & fideles in nova lege, ſi ſtatuatur „ auctoritate eorum, quorum eſt condere legem “. Quam doctrinam confirmat exemplo alterius judicialis præcepti in veteri lege conſtituti Exod. 22. videlicet, quod qui furatus fuerit ovem, reddat quatuor oves; quod ſi ab aliquo Rege chriſtiano ſtatuatur, tenerentur ejus ſubditi obtemperare. 5. Notat determinationem decimæ partis ſolvendæ eſſe „ auctoritate Eccleſiæ tempore novæ legis in„ ſtitutam, & quidem ſecundum quandam hu„ manitatem, ut ſcilicet non minus populus No„ vi Teſtamenti exhiberet, quam populus vete„ ris legis miniſtris veteris Teſtamenti exhibe„ bat; cum tamen populus novæ legis ad majora „ obligetur . . . . & Miniſtri Novi Teſtamenti „ ſint majoris dignitatis, quam Miniſtri Veteris „ Teſtamenti, ut probat Apoſtolus 2. ad Co„ rinth. “ 6. Denique ex his omnibus rectiſſime & veriſſime concludit: „ Ad decimarum ſolutio„ nem teneri fideles „ partim quidem ex jure na„ turali, partim ex inſtitutione Eccleſiæ: quæ „ penſatis opportunitatibus temporum, & perſo„ narum poteſt aliam partem determinare ſolven„ dam “.

X. Non itaque a vero aberrant illi Theologi & Canoniſtæ tum veteres tum recentes, qui decimarum ſolutionem juris affirmant eſſe divini & naturalis, ſi decimarum nomine deſignent & intelligant ſtipendia, ſuſtentationem, alimenta congrua Eccleſiæ Miniſtris ſuppeditanda; hoc enim eſt, quod D. Paulus inculcat & probat 1. ad Corinth. 9. ſcribens: *Quis militat ſuis ſtipendiis unquam? Quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Numquid ſecundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſis: non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura eſt Deo? An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos ſcripta ſunt. Quoniam debet in ſpe, qui arat, arare: & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi. Si enim nos vobis ſpiritualia ſeminavimus, magnum eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus? . . . Neſcitis quoniam qui in Sacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt, edunt; & qui Altari deſerviunt, cum Altari participant? Ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere*. Hoc eſt igitur juxta Apoſtolum, quod de jure divino, & Chriſti Domini ſtatuto conceſſum eſt Miniſtris Evangelii *de Evangelio vivere*, non vero determinate Decimas accipere. Falluntur igitur, & a veritate longius aberrant, ſi cenſeant, Divinum jus in veteri lege de decimis perſolvendis & in nova lege ſubſiſtere, quod promulgato Evangelio ceſſavit omnino, & ſolum Eccleſia ſua auctoritate, ut docet S. Thomas illud innovaverit, ſtatuens quidem ut pro Miniſtrorum ſuſtentatione decimæ a fidelibus pendantur, ita tamen ut aliter ſtatuere poſſit, & alia determinata parte ſuis Miniſtris conſulere. Qua præ oculis habita doctrina omnia evaneſcunt Adverſariorum argumenta deſumpta ex dictis SS. PP., & Pontificum paſſim adfirmantium, decimas *eſſe Deo debitas*, eſſe *ex Dei mandato* ſolvendas, eſſe *ſpeciali titulo* Domino reſervatas, & ſimilia, quæ omnia dicta veriſſima ſunt, intellecta & de jure naturali ob alimenta Miniſtris ſuppeditanda, & de jure Eccleſiaſtico decimas ipſas pro eadem ſuſtentatione determinante, eo ferme pacto

quo

quo paſſim dicunt, Feſta eſſe Deo ſpecialiter dedicata, eſſe ſpeciali titulo reſervata, eſſe Dei mandato colenda; quæ utique vera ſunt, ſi abſolute de die feſto intelligantur, non vero ſi de ipſo die etiam Dominico determinate, cum determinatio dierum ſit juris mere Eccleſiaſtici. Sed in his non puto diutius immorandum.

CAPUT SECUNDUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Falſæ Wiclephi & Fraticellorum propoſitiones damnatæ.*
II. *Decimarum ſolutio quomodo taxanda.*
III. *Licite & valide poteſt Summus Pontifex aliquos a ſolutione decimarum diſpenſare.*
IV. *Sunt ſolvendæ titulo Religionis & juſtitiæ Paſtoribus etiam divitibus & malis.*

Conſectarium Primum.

I. FAlſæ ſunt & merito ad Eccleſia proſcriptæ propoſitiones Wiclephi, & Fraticellorum. Ille ſiquidem aſſerebat, decimas nullo jure eſſe Sacerdotibus & Paſtoribus dandas, ſed ſolo titulo eleemoſynæ elargiendas, quamobrem eis denegandas & ſubtrahendas, ſi mali ſint, & peccatores. Hanc doctrinam his verbis contentam: *Decimæ ſunt puræ eleemoſynæ, & poſſunt Parochiani propter peccata ſuorum Prælatorum ad libitum ſuum eas auferre;* damnavit Conſtantienſis Synodus ſeſſ. 8. art. 16. & jure merito, cum doctrinæ adverſetur Apoſtoli Pauli cap. præced. explicatæ, immo & Chriſti Domini aſſerentis, dignum eſſe operarium cibo ſuo, & docentis reddenda eſſe Cæſari quæ Cæſaris ſunt, & quæ Dei Deo: porro ſicut tributa pendenda ſunt Principibus & Regibus etiam iniquis, ita & merces danda Eccleſiæ Miniſtris, licet a ſui ſtatus ſanctitate declinent. Fraticelli autem docebant, Paſtores, qui Apoſtolorum morem non imitantes in paupertate non viverent, non poſſe decimas percipere; quod quam falſum ſit apparet, quia merces non datur operario quia pauperi, ſed quia operanti, & in utilitatem plebis laboranti.

Conſectarium Secundum.

II. Decimarum ſolutio obnoxia eſt conſuetudini, tum quoad ſubſtantiam, tum quoad ſolutionis modum: quapropter earum ſolutio & augeri poteſt & minui, & etiam non ſolvendi conſuetudine tolli, ſicut & præſcriptione. Conſequitur hæc doctrina adverſus Canoniſtas ex his, quæ diximus præcedenti capite; nam ſi revera decimæ eſſent jure divino pendendæ, nec abrogationem paterentur, nec diminutionem, quod tamen experientia conſtat minime verum eſſe: certe quoad augmentum, vel minutionem patet, cum in plurimis totius Chriſtiani Orbis Eccleſiis loco decimæ, vel vigeſima vel quadrageſima, vel etiam ſolum quinquageſima pars pendatur; ſicut itaque diminutionem infra decimam pati poſſunt, ita vel ex antiqua conſuetudine, vel ex conventione ſupra decimam excreſcere poſſunt. Quoad ſubſtantiam vero difficilius abrogari poſſunt, immo omnino non poſſunt, ſi Eccleſiæ Miniſtri aliunde non habeant alimenta & ſuſtentationem, cum tunc decimæ debitæ ſint jure divino, & naturali, quapropter non niſi injuſte denegarentur. At ſi Parochis aliiſque Paſtoribus vel aſſignatis certis reditibus, vel ex voluntariis populi oblationibus, vel alia via ſufficienter proviſum ſit, fieri poteſt, ut fideles ſint ab omnimoda decimarum miniſtratione ſoluti. Immo & ipſimet rigidiores Canoniſtæ, qui decimas formaliter ſumptas de jure divino pendendas propugnant, concedunt tamen poſſe Pontificem ab eis ſolvendis diſpenſare (ſalva tamen ſemper Miniſtrorum neceſſaria ſuſtentatione) non quidem privilegium concedendo, quod in iis, quæ ſunt de jure divino locum habere non poteſt, ſed per remiſſionem hujus juris divini, eo ferme pacto, quo & in votis, quæ ad jus divinum ſpectant, diſpenſat. Præterea obſervat egregie D. Thom. poſſe Miniſtros Eccleſiæ decimas condonare etiam quatenus ſunt ad eorum ſuſtentationem neceſſariæ, quando ita poſtulet ſpirituale bonum ſuorum ſubditorum. Sic enim ſcribit hic q. 87. a. 1. ad 5. „ Miniſtri Eccleſiæ majorem curam habere debent „ ſpiritualium bonorum in populo promovendorum, „ quam temporalium colligendorum; & ideo „ Apoſtolus noluit uti poteſtate ſibi a Domino „ tradita, ut ſcilicet acciperet ſtipendia victus „ ab his, quibus Evangelium prædicabat, ne daretur aliquod impedimentum Evangelio Chriſti: „ nec tamen peccabant illi, qui ei non ſubveniebant: alioquin Apoſtolus eos corrigere non „ omiſiſſet. Et ſimiliter laudabiliter Miniſtri Ec„ cleſiæ decimas Eccleſiæ non requirunt, ubi ſine „ ſcandalo requiri non poſſent *propter diſſuetudi„ nem*, vel propter aliam aliquam cauſam: nec „ tamen ſunt in ſtatu damnationis, qui non ſol„ vunt in locis illis, in quibus Eccleſia non petit; „ niſi forte propter obſtinationem animi, haben„ tes voluntatem non ſolvendi, etiamſi ab ipſis „ peterentur “. Sed luculentius totam de obligatione ſolvendi decimas doctrinam exponit in Quodl. 2. a. 8. in corp. ſcribens: „ Nulla con„ ſuetudo contraria ſolvit hominem ab obligatione „ reddendi decimas, quia hæc obligatio fundatur „ (quoad ſubſtantiam) ſupra jus divinum, & ſu„ pra jus naturale; unde ſemper tenentur homi„ nes reddere decimas, *ſi Eccleſia exigat*, etiam „ contraria conſuetudine non obſtante. Et in ter„ ris, in quibus eſt conſuetudo, quaſi expoſtulat „ decimas. Sed in terris in quibus non eſt con„ ſuetudo communis, quod decimæ dentur, *& Ec„ cleſia non petit*, videtur Eccleſia remittere, dum „ diſſimulat; ideo homines in terris illis non pec„ cant decimas non dando: durum enim eſſet di„ cere, quod omnes homines Italiæ, & Orienta„ lium partium damnentur, qui decimas non ſol„ vunt. Et hujuſmodi argumentum poſſumus ab „ Apoſtolo accipere, cui cum deberentur neceſſa„ ria victus ab his, quibus prædicabat, tamen „ non accipiebat, nec tamen peccabant, qui ei non „ dabant, alioquin male cum eis egiſſet non acci„ piendo, præſertim cum dicat Act. 20. *Non enim „ ſubterfugi, quominus annunciarem vobis omne „ conſilium Dei*: & ideo Apoſtolus non exigebat, „ quod ſibi debebatur, ne daretur aliquod offen„ diculum Evangelio, ut ipſe dicit. Unde non be„ ne facerent Rectores Eccleſiarum ſi in terris il„ lis decimas exigerent, in quibus non eſt con-

„ ſue-

„ ſuetudo dari, ſi probabiliter crederent, quod ex „ hoc ſcandalum naſceretur “. Hinc patet locum habere præſcriptionem in decimis non ſolvendis, cum enim fundetur præſcriptio in longa conſuetudine non ſolvendi decimas, ſicut hæc prodeſt & liberant a ſolutione ubi introducta non eſt, ita prodeſt ubi tacentibus & conſentientibus Paſtoribus & Prælatis per deſuetudinem eſt abrogata, præſertim ſi ut docet S. Thom. ſine ſcandalo, & animarum offenſione inſtaurari non poſſit.

Conſectarium Tertium.

III. Valide & licite poteſt Summus Pontifex aliquibus privatis concedere a decimarum ſolutione liberationem. Sequitur ex dictis in præcedenti conſectario. Nam ſive Decimæ ſint jure divino debitæ, ſive ſolo jure Eccleſiaſtico, Pontifex, qui habet bonorum Eccleſiæ ſupremam adminiſtrationem, poteſt in bonum commune Eccleſiæ vel privilegio, vel ſaltem remiſſione, ab eorum ſolutione privatas aliquas perſonas exonerare. Confirmat etiam Romanorum Pontificum conſuetudo & uſus, qui pluribus tum Religioſis tum laicis perſonis juſtis de cauſis a decimarum ſolutione immunitatem ſunt elargiti. Supervacaneum autem puto expendere, num poſſit Summus Pontifex præceptum abrogare ſolvendi Decimas; nam Summos Pontifices inſtruere ad nos non pertinet, & ipſi probe norunt, ampliſſimam ſibi a Chriſto conceſſam eſſe poteſtatem non in deſtructionem, ſed in bonum & utilitatem Eccleſiæ: quamobrem ſi decimarum ſolutionis abrogatio vel noxia eſſet Eccleſiæ Miniſtris, qui ſuſtentatione ſibi debita privarentur, vel in Eccleſiæ detrimentum cederet, profecto nunquam nec poſſent, nec vellent huic præcepto derogare.

Conſectarium Quartum.

IV. Decimæ ſunt ſolvendæ Miniſtris Eccleſiæ titulo Religionis & juſtitiæ, proinde dandæ, licet aliunde ex propris bonis habeant unde vivant, immo & divites ſint. Et quidem decimas eſſe pendendas Religionis nomine conſtat, cum dentur intuitu divini obſequii, cultus, & honoris; ex his enim divino ſervitio neceſſaria providentur; exhibentur enim, ut dicit D. Thom. hic q. 76. a. 2. „ non ſolum ut eas in ſuos uſus convertant, ve„ rum etiam ut fideliter eas diſpenſent; partim „ quidem expendendo eas in his, *quæ pertinent ad* „ *cultum divinum*; partim in his, quæ pertinent „ ad proprium victum .... partim etiam in uſus „ pauperum, qui ſunt, quantum fieri poteſt, de „ rebus Eccleſiæ ſuſtentandi “. Hinc & decimarum ſolutionem inter actus exteriores Religionis enumerat S. Doctor. Sunt etiam dandæ decimæ titulo juſtitiæ; ſunt enim ſtipendia ſpiritualis militiæ, & cibus operariis ſuppeditandus: quamobrem qui decimas non pendunt, non ſunt abſolvendi, niſi injuſte detenta reſtituant, ut declaravit Tridentina Synodus ſeſſ. 25. cap. 12. de Reform. Nec ab hoc liberantur fideles, quia Paſtores vel divites ſunt, vel mali. Nam ut docet S. Thom. quodl. 6. art. 10. ad 1. „ Decimarum ſolutio eſt „ inſtituta non ſolum ad ſuſtentationem Miniſtro„ rum Eccleſiæ, ſed etiam ad ſuſtentationem pau„ perum, quibus debet de domo Dei provideri „ unde dicitur Malachiæ 3. *Inferte omnem decima-* „ *tionem, ut ſit cibus in domo mea*; & ſic Sacer„ doti, qui non ſolum ſibi, ſed pauperibus pro„ videre debet, quantumcumque diviti, ſunt „ decimæ neceſſariæ: alio modo poteſt dici, quod „ neceſſitas ſuſtentationis Miniſtrorum fuit ratio „ Eccleſiaſticæ inſtitutionis de Decimarum ſolutio„ ne. Sed ex quo officium eſt alicui debitum per „ ſtatutum Eccleſiæ, nihilominus ei debetur quam„ vis ſit dives “. Nequitia autem Miniſtrorum ſicut eos ab onere & ſervitio non liberat, ita nec privat mercede, ut conſectario 1. diximus ex Concilio Conſtantienſi Wiclephi doctrinam damnante; unde merito ſtatuit Innoc. III. in ſua Decretali cap. 26. tit. de Decimis, „ quod fideles prætextu „ nequitiæ Clericorum nequeant decimas aliis „ quam quibus ex mandato divino debentur pro „ ſuo arbitrio erogare, cum nulli ſit licitum alie„ na cuiquam concedere præter Domini volunta„ tem “.

CAPUT TERTIUM.

Quibus de jure dandæ ſunt Decimæ.

DOCTRINA.

I. *Ex Concilio Tridentino quibus debeantur Decimæ.*
II. *Prioribus ſeculis Epiſcopis pendebantur.*
III. *In præſenti diſciplina quando dandæ ſint Epiſcopis.*
IV. *Cathedraticum eſt pendendum Epiſcopo.*
V. *Parochis debentur decimæ prædiales.*
VI. *Et etiam perſonales.*
VII. *Debentur & aliis Clericis beneficiariis.*
VIII. *Quando & Regularibus.*
IX. *Aliquando & Laicis.*

I. TRidentinum Concilium ſeſſ. 25. cap. 12. de Reform. id ſolum generali ſtatuit lege, „ ut omnes cujuſcumque gradus & conditionis ſint, „ ad quos decimarum ſolutio ſpectat, eas, ad quas „ de jure tenentnr, in poſterum Cathedrali, aut „ quibuſcumque aliis Eccleſiis, vel perſonis, qui„ bus legitime debentur, integre ſolvant “. Quibus verbis indicavit, decimas pluribus Eccleſis ſive Cathedralibus, ſive Collegiatis, pluribuſque perſonis convenire poſſe; earum vero ſingularem determinationem juribus & conſuetudinibus particularibus a Theologis & Canoniſtis examinandam relinquit, quod nos nunc præſtabimus, ad memoriam revocantes diſtinctionem decimæ prædialis, & perſonalis.

II. Et primo quidem antiquioribus Eccleſiæ ſeculis, ſicut oblationum & eleemoſynarum, ita & decimarum (ſi quæ forte pendebantur) adminiſtratio penes Epiſcopum erat, qui tanquam diſpenſator fidelis eas dividebat Clericis pauperibus, & Eccleſiæ ornatui, ut diximus Tract. 6. Diſſ. 3. cap. 9. §. 3. At poſtmodum decurſu temporis facta Beneficiorum erectione, & Eccleſiaſticorum bonorum partitione, & decimarum quoque inducta eſt diviſio, illarum ſcilicet, quæ in prædiis, certiſque reditibus fundatæ erant, ex quibus certum quoque conſtitutum Beneficiatis, cæteriſque Miniſtris ſti-

ſtipendium. Hinc nonnullæ Epiſcopis conceſſæ, aliæ Cathedralibus, aliiſque Eccleſiis, aliæ Parochis, nonnullæ denique Regularibus, & etiam Laicis, de quibus mox dicturi ſumus.

III. Debentur itaque 1. Epiſcopis decimæ prædiales 1. quando aliqua prædia intra Diœceſim ſita nulli certæ Parœciæ affixæ ſint & aſſignatæ, ut docent Fagnanus, Barboſa, Piringhius, & communiter Canoniſtæ. 2. Si nulla facta ſit diviſio, vel diſtinctio Parochiarum, tunc omnes dicimæ Epiſcopo debentur; at non ut eas ſibi ſoli reſervet, ſed ut in priori caſu fideliter Paſtoribus animarum, ceteriſque Eccleſiæ Miniſtris diſtribuat, ut decernitur in jure antiquo in can. 1. Cau. 16. q. 7. *Decimas ſub manu Epiſcopi eſſe cenſemus, ut ille, qui ceteris præeſt, juſte diſtribuat... quia inhoneſtum videtur, ut alii Sacerdotes habeant; & alii detrimentum patiantur.* 3. Si Epiſcopus ſit etiam immediatus Paſtor & Parochus alicujus certæ determinatæque Parœciæ, quam per Vicarium adminiſtret, ſive Eccleſia ſit Cathedralis, ſive alia, vel Collegiata, vel Parochialis, ut docent mox laudati Canoniſtæ; & ratio confirmat, quia eo ipſo quod eſt alicujus Parœciæ Paſtor, juribus gaudet Parochi, inter quæ, ut mox dicemus, eſt prædialium decimarum perceptio. 4. De jure communi debetur Epiſcopo quarta ex ſingulis decimis, ut oſtendit Fagnanus in cap. *Cum contingat* not. 7. tit. de Decimis nu. 23. qui plures affert hac de re Rotæ Deciſiones, & revera inter jura Epiſcopis competentia numeratur *Quarta Decimationum*: quamobrem Cap. *Quoniam* 13. de Off. Jud. ordin. indicitur Epiſcopo, *ut reſtituat Decimas Eccleſiæ Parochialis, ſua ſibi quarta parte retenta.* Animadvertit tamen Barboſa de Off. & Poteſt. Parochi par. 3. cap. 28. §. 2. n. 11. Parochos quadragenaria poſſeſſione immunes ſe reddere poſſe a ſolvenda Epiſcopo quarta Decimarum. Verum hoc jus in præſenti Eccleſiæ diſciplina videtur abrogatum, nullaque portio parochialium decimarum Epiſcopo penditur.

IV. Debetur etiam Epiſcopo Cathedraticum, quod licet inter Decimas numerari non debeat, de illo tamen aliquid dicere non inutile futurum arbitror depromptum ex Lib. de Synodo Benedicti XIV. lib. 5. cap. 6. & 7. Cathedraticum itaque eſt certa penſio, non occaſione Ordinationis, ut antiquitus, non ſine abuſu, & ſuſpicione ſimoniæ, ſed ſingulis annis Epiſcopo ſolvi conſueta, in ſignum ſubjectionis & honorem Cathedræ Epiſcopalis, ad ejuſdem Cathedræ, ſeu Epiſcopalis Officii onera ſuſtentanda. Cathedraticum in hac acceptione nunquam ab Eccleſiæ canonibus vetitum probat luculentiſſime laudatus Pontifex, animadvertens Concilium Tridentinum novas quidem exactiones Epiſcopis interdixiſſe ſeſſ. 24. cap. 3. de Reform. non tamen ſublatum fuiſſe ab eodem jus Cathedratici, ut declaratum fuit a Congregatione Concilii; quamobrem S. Carolum Borromæum legem Cathedratici renovaſſe, quod & ab aliis Synodis factum. Ad tollendum tamen abuſum, & declinandam avaritiam in hujus Cathedratici exactione Concilia ſummam ob hoc pendendam determinarunt, in antiquioribus quidem Conciliis Bracarenſi II. Tolerano IV. & Honorius III. ad duos ſolidos taxando, quorum tamen valor noſtris temporibus comparatus, ignoratur; in Romano vero Provinciali Concilio anno 1725. habito a beatæ memoriæ Benedicto XIII. ad viginti Julios Romanæ monetæ limitando. Verum cum nil certi hac de re in jure communi colligi poſſit, non alia certa & univerſalis regula ſtatui poteſt circa quantitatem pecuniæ pro ea penſione ſolvendæ, ſed deſumenda ex particularibus locorum ſtatutis, & recepta conſuetudine, quemadmodum ſtatuunt & declarant celebriores Canoniſtæ, & præſertim laud. Pontifex Bened. XIV. Solvendum vero eſt Cathedraticum ab omnibus Eccleſiis ſecularibus, & quibuſcumque Parochis, & Beneficiariis, qui in Diœceſi degunt, & unius Epiſcopi juriſdictioni ſubſunt, quoniam æquum eſt, ut qui ab Eccleſia ſtipendia recipit, Eccleſiæ Moderatori, ejuſque Cathedræ in ſubjectionis ſignum tributum aliquod pendat, & quidem ſolvendum a ſingulis habentibus proprium & peculiare Beneficium, at non a ſingulis qui de maſſa aliqua communi participant; tunc enim ſufficit, ſi unum Cathedraticum ab omnibus ex eadem maſſa perſolvatur; ſolvendum eſt ab habentibus etiam ſimplex Beneficium. Ab eo autem onere immunes ſunt 1. Capellaniæ laicales, & ad nutum amovibiles. 2. Excipiuntur Eccleſiæ Regularium, in quibus iidem Regulares divina peragunt Officia. Non vero Eccleſiæ, Capellæ, & Parœciæ etiam pleno jure Monaſteriis unitæ, pro quibus eſt Epiſcopis ſolvendum Cathedraticum, cum nunquam hæ Eccleſiæ ſubtractæ intelligantur juriſdictioni Epiſcopi, immo ipſis diſerte ſubjectas declaravit Honorius III. in Cap. *Conquerente* de Off. Ord. ſtatuens, Epiſcopum jura Epiſcopalia in Eccleſiis ſive Capellis Monaſterii habere. 3. Confraternitates Laicorum, quæ propriam non habent Eccleſiam, ſimplicem tantum Capellam, vel Altare in aliena ſitum Eccleſia, alioquin ſi propriam habeant Eccleſiam, Cathedratico ſubjiciuntur. Quoad tempus vero ſolvendi Cathedratici, ſtatutum communiter eſt tempus Synodi, unde & Synodaticum appellatum fuit, cui tamen non ita affixum eſt, ut ſi Synodus non habeatur, ceſſet obligatio præſtandi, ſed ſingulis annis eſt ſolvendum, ſive habeatur Synodus, ſive non habeatur, cum ſemper urgeat ratio reverentiæ, & ſubjectionis erga Cathedram Epiſcopalem, propter quam Synodatici penſionem jura ſtatuere. Hoc jus in Epiſcopo adeo ratum firmumque eſt, ut licet Romanus Pontifex, ſicut poteſt quamlibet Eccleſiam & Beneficium juſtis de cauſis & ad commune bonum Eccleſiæ a juriſdictione Epiſcopi ſubtrahere, poſſit multo magis a ſolutione Cathedratici diſpenſare: nihilo tamen ſecius etiam ſubtracta ab Epiſcopi juriſdictione Eccleſia, vel Beneficio, non intelligitur ſublatum onus ſolvendæ Cathedraticæ penſionis, niſi expreſſa de hoc mentio habeatur, & ſpeciale detur privilegium; ſicut nec immemorabilis conſuetudo non ſolvendi, ab hoc onere liberandi ſufficiens eſt, cum nullus unquam poſſit præſcribere adverſus ſubjectionem & reverentiam debitam Epiſcopo, in cujus ſignificationem eſt inſtituta Cathedratici penſio.

V. Debentur Decimæ prædiales Parochis, in quorum Parœcia fundi & agri ſiti ſunt. Ita in jure Canonico ſtatuitur Cap. *Cum contingat* 24. tit. de Decimis. Perceptio *Decimarum ad Parochiales Eccleſias de jure communi pertinet*: & Cap. *Cum tua* 30. ib. *Ad Eccleſias Parochiales de jure com-*

communi ſpectat perceptio Decimarum : & quidem pendendæ non tantum a Parochianis loci, ſed etiam ab alienis de agris & prædiis intra limites talis Parœciæ exiſtentibus. Ratio eſt, quia decimæ prædiales ſunt onus reale ipſis prædiis agriſque inhærens : porro in oneribus realibus non colonus inſpicitur, ſed locus, ubi prædium ſitum eſt. Huic tamen juri obſtare poteſt contraria conſuetudo, quæ ſi alicubi vigeat, ita ut Parochiani non alieno, ſed proprio Parocho decimas ſolvant de fundis & agris etiam in aliena Parochia ſitis, huic conſuetudini ſtandum eſt, ut definitum eſt Cap. *ad Apoſtolicæ* 20. tit. de Decimis, ubi ſic habetur : *Decimæ vero meſſium, vel fructuum arborum ſi coluerint in alia Parochia, quam in ea, in qua habitant, tu eliges in hoc caſu quod per conſuetudinem diu obtentam ibidem noveris obſervatum*. Ita docet & D. Th. hic art. 3. ad 2. ſcribens : „ Decimæ prædiales „ rationabiliter magis videntur pertinere ad Eccle- „ ſiam, in cujus terminis prædia ſita ſunt. Tamen „ jura determinant, quod in hoc ſervetur conſue- „ tudo diu obtenta “.

VI. Decimæ vero perſonales & licitæ ſunt, & ſoli proprio Parocho pendendæ, a quo Sacramenta, aliaque divina recipiuntur. Et quidem juſtas eſſe perſonales decimas, quamvis non indictas Judæis in Veteri Teſtamento, oſtendit S. Th. hic q. 87. a. 2. ad 1. ſcribens : „ Specialis ratio fuit, quare „ in veteri lege non fuit datum præceptum de per- „ ſonalibus decimis, ſecundum conditionem populi „ illius ; quia ſcilicet omnes aliæ Tribus certas „ poſſeſſiones habebant, de quibus poterant ſuffi- „ cienter providere Levitis, qui carebant poſſeſſio- „ nibus ; non autem interdicebatur eis quin de a- „ liis operibus honeſtis lucrarentur, ſicut alii Ju- „ dæi. Sed populus novæ Legis eſt ubique per mun- „ dum diffuſus, quorum plurimi poſſeſſiones non „ habent, ſed de aliquibus negotiis vivunt ; qui ni- „ hil conferrent ad ſubſidium Miniſtrorum Dei, ſi „ de eorum negotiis decimas non ſolverent. Mini- „ ſtris etiam novæ legis arctius interdicitur, ne ſe „ ingerant negotiis lucrativis, ſecundum illud 2. „ ad Timoth. 2. *Nemo militans Deo implicat ſe* „ *negotiis ſecularibus*. Et ideo in nova lege tenen- „ tur homines ad decimas perſonales ſecundum „ conſuetudinem patriæ, & indigentiam Miniſtro- „ rum. Unde Auguſtinus dicit ſerm. 219. de Temp. „ *De militia, de negotio, & artificio redde deci-* „ *mas* “. Eſſe autem pendendas propriis Parochis, licet lucrum ex negotiatione alibi fiat, patet, quia decimæ perſonales, non res, ſed perſonas afficiunt, & ſunt ex Eccleſiæ lege aſſignatæ proprio Parocho in ejuſdem alimentum & ſuſtentationem, & pro mercede laboris ſpiritualis Parochiano præſtitutæ. Sic ſtatutum habetur Cap. *Quæſti ſunt* 46. Cauſ. 16. q. 1. de Decimis : „ Familiæ vero eorum „ ibi dent Decimas ſuas, ubi eorum infantes bapti- „ zantur, & ubi per totum anni circulum Miſſas „ audiunt “. Et rurſus Cap. *ad Apoſtolicæ* 20. tit. laud. „ Noveris itaque quod æquum eſt, ut illi „ Eccleſiæ Decimæ perſonaliter reddantur ab eis, „ in qua eccleſiaſtica recipiunt Sacramenta “. Ita ſentit & D. Th. l. c. dicens : „ Decimæ perſonales „ debentur Eccleſiæ, in cujus Parochia homo ha- „ bitat “.

VII. Decimæ ſunt ſolvendæ etiam aliis Clericis beneficiariis, licet non Curati, puta Canonicis, Cathedralibus, vel Collegiatis, aliiſque etiam beneficia ſimplicia habentibus, verum ſecundum portionem eorum Menſis, vel Beneficiis legitima Eccleſiaſtica auctoritate aſſignatam, præſertim ſi eorum Beneficia ſint ex Decimis legitime fundata. Poſtquam enim auctoritate Eccleſiæ facta eſt communium eccleſiaſticorum redituum diviſio, unicuique Beneficiario directe jus competit ad Decimarum portionem ſuo correſpondentem beneficio, illique aſſignatam in ſua prima fundatione, pro ſua ſuſtentatione, & licet non in Parochiæ cura operam ſuam impendat, in aliis tamen ſervitia ſpiritualia populo, & Eccleſiæ exhibet ; propterea ſua dignus mercede : quod ſi Cathedralibus & Collegiatis adjecta ſit animarum cura, etiam hoc titulo decimæ ſunt illis pendendæ. At ratione ſolius Clericalis ſtatus non debentur Decimæ, cum in jure Canonico ſolum ex hujuſmodi nomine nullæ aſſignatæ ſint Decimæ, niſi ſpecialis accedat titulus eas lucrandi.

VIII. Religioſis vero, ſive Regularibus ratione ſui ſtatus jus nullum omnino competit ad decimas percipiendas, cum nec vi ſui ſtatus, nec ex obligatione alicujus ſpiritualis officii populo inſerviant, vel ſpiritualia adminiſtrent. Poſſunt tamen eas percipere aliquo titulo, & primo quidem Eccleſiæ conceſſione, & largitione. Animadvertit ſiquidem S. Th. q. 87. a. 3. ad 3. „ Quod ſicut res no- „ mine decimæ acceptas poteſt Eccleſia alicui tra- „ dere, ita poteſt & concedere, ut dandas decimas „ ipſi accipiant, jure accipiendi Eccleſiæ Mini- „ ſtris reſervato : ſive pro neceſſitate Eccleſiæ, ſi- „ cut quibuſdam Militibus Decimæ debentur in „ feudum per Eccleſiam conceſſæ : ſive etiam ad „ ſuſtentationem pauperum, ſicut quibuſdam Reli- „ gioſis laicis, vel non habentibus curam anima- „ rum ſunt conceſſæ per modum eleemoſynæ “. 2. Titulo Beneficii curam animarum habentis adnexam, nam tunc Religioſi ſicut onera Parochi ſuſtinent, ita & jus ac beneficia obtinere debent : quamobrem ſubdit S. Th. l. l. „ Quibuſdam Reli- „ gioſis competit accipere Decimas ex eo, quod „ habent curam animarum “. Pluries autem datas fuiſſe & prioribus & præſentibus ſeculis Parœcias Regularibus regendas notum adeo compertumque eſt, ut probatione non egeat. 3. Tertius titulus, quo decimas obtinent Religioſi, ſunt donationes ab Eccleſia approbatæ. Quæ locum hoc pacto habuerunt, ut narrant Thomaſinus de Eccleſ. diſcipl. Van-Eſpen, & Chriſtianus Lupus. Seculis VIII. IX. & ſequentibus ingruentibus in Europa bellis plurimi Duces & præſertim Nobiles Eccleſiaſticas decimas & Altaria vel in ſtipendia a Principibus obtinuerunt, vel etiam propria auctoritate ſibi uſurparunt, adeo ut, ſcribit laudatus Lupus „ in ipſis etiam Romanis Baſilicis devotas ad- „ ventantium fidelium oblationes invaderent, & „ ipſos adventantes in via prædarentur “. Contra hos ſacrarum redituum prædones vocem extulerunt Concilia, Epiſcopi, piiſſimique viri, & onus reſtituendi illis inculcarunt, quamobrem & acrioribus ſtimulis conſcientiæ urgentibus, & hortantibus Prælatis de reſtitutione facienda cogitarunt. Verum cum ſeculares Clericos ob morum invectam corruptionem averſarentur, & ex oppoſito *cernerent*, ut ſcribit laud. Auctor, *Monachorum, & Regularium in Cathedrali, aut Collegiato Clauſtro, Cleri-*

eorum diſciplinam florentiſſimam vigere, non Clero ſeculari reſtituere, ſed detentas Altarium decimas Monachis aliiſque Regularibus donare maluerunt, vel ex ipſis nova fundavere Monaſteria, ac Regularia Collegia, quæ opulentiſſime ditarunt, quippe quia illos videbant *& liberaliores in pauperes*, *& accuratiores Eccleſiaſticorum bonorum diſpenſatores*, ut teſtatur S. Petrus Damiani epiſt. 14. dicens: *ut copioſiora in pauperes alimenta proficiant, dantur in Monaſteriis, & Eremis decimæ, quorumcumque proventuum, non modo pecorum, ſed carnium pariter, & ovorum*. Hanc tamen reſtitutionem, quamvis non ad rectam normam perfectam, neceſſitati ſervientes, & tempori ſe accommodantes Eccleſiæ Præſules, quippe qui nec potentia nec auctoritate valerent ad ſua ſibi reſtituenda prædones cogere, approbarunt eo vel maxime, quod non omnes laici ſponte & juſtitiæ litantes gratis eas reſtituerent, ſed non reddebant Monachis niſi accepta ab ipſis pecunia, cujus non magna erogatione opima ſpolia Eccleſiæ recuperarunt. Hac igitur ceſſione & donatione ab Epiſcopis, Conciliis, & Summis Pontificibus adprobata, jus decimarum ad Monachos & Regulares translatum eſt. Verum poſtea Pontifices, ut & huic acquiſitioni modum imponerent, & jurgia inter Clerum Regularem & Secularem tollerent, non ſemel decrevere, Monachos & Regulares decimas a laicis recipere non poſſe, niſi conſentiente vel Epiſcopo, vel Romano Pontifice. Sic enim ſtatuit Urbanus II. in Concilio Romano celebrato anno 1090. „ Nullus laicus decimas ſuas, aut Eccleſiam, aut „ quidquid Eccleſiaſtici juris eſt ſine conſenſu Epi„ ſcopi, vel Romani conceſſione Pontificis, Mo„ naſteriis, aut Canonicis offerre præſumat. Quod „ ſi quis Epiſcopus improbitatis & avaritiæ cauſa „ conſentire noluerit, Romano Pontifici nuncie„ tur, & ejus licentia quod offerendum eſt, offe„ ratur “.

IX. Laicis jus percipiendi decimas nullo modo convenire poteſt, at res ipſas, quæ pro decima ſolvuntur, obtinere, & poſſidere valent. Et quidem Laicis hominibus nullo pacto convenire poſſe jus decimas percipiendi oſtendit D. Th. hic q. 87. a. 3. ſcribens: „ Circa decimas duo ſunt conſideran„ da; ſcilicet ipſum jus accipiendi decimas, & „ ipſæ res, quæ nomine decimæ dantur: jus qui„ dem accipiendi decimas ſpirituale eſt; conſequi„ tur enim illud debitum, quo Miniſtris Altaris „ debentur ſumptus de Miniſterio, & quo ſemi„ nantibus ſpiritualia debentur temporalia: quod „ ad ſolos Clericos pertinet habentes curam anima„ rum: & ideo eis ſolis competit hoc jus habe„ re “. Quod certas decimas percipere poſſint vel ex conceſſione Summi Pontificis, vel aliquo inito contractu cum Miniſtris Eccleſiæ, qui perceptionem decimarum alteri locare, cedere, oppignorare poſſunt, patet manifeſte, quia, ut ſubdit l. l. D. Ang. „ Res, quæ nomine decimarum dantur, „ corporales ſunt, unde poſſunt in uſum quorum„ libet cedere, & ſic poſſunt etiam ad laicos per„ venire “. Et iterum art. 3. ad 3. „ Sicut res „ decimæ nomine acceptas poteſt Eccleſia alicui „ laico tradere, ita poteſt etiam ei concedere, ut „ dandas decimas ipſi accipiant jure accipiendi Mi„ niſtris Eccleſiæ reſervato, ſive pro neceſſitate Ec„ cleſiæ, ſicut quibuſdam Militibus decimæ deben„ tur in feudum per Eccleſiam conceſſæ, ſive et„ iam ad ſubventionem pauperum, ſicut quibuſdam „ Religioſis laicis .... ſunt conceſſæ per modum „ eleemoſynæ “. Hinc ſequitur Laicos nunquam nec præſcriptione nec diuturna & immemorabili conſuetudine acquirere poſſe jus decimandi. Ita enim ſtatuitur in jure Canon. de Præſcription. „ Quia cum Laici Decimas detinere non poſ„ ſint, eas nulla valent ratione præſcribere “. In quibus juris verbis & ratio aſſignatur incapacitatis in laicis præſcribendi, quia nimirum incapaces ſunt poſſidendi jus decimandi, quod cum ſpirituale ſit, non poteſt laicis convenire: cum itaque poſſidere non poſſint, nec præſcribere valent: non enim dari poteſt præſcriptio ſine poſſeſſione.

CAPUT QUARTUM.

Conſectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Num Cathedratici penſio quoad quantitatem ſubjaceat præſcriptioni.*
II. *In diviſione Parœciæ num dividendæ & Decimæ.*
III. *Quando unitur Parœcia Monaſterio, Collegio &c. uniuntur & Decimæ.*
IV. *Sunt ſolvendæ decimæ non detractis tributis, & vectigalibus.*
V. *Non niſi ſemel in anno pendendæ.*
VI. *Quo in loco dandæ.*
VII. *Qui prædia inculta relinquit, decimas dare non tenetur.*
VIII. *Ad quid teneatur qui fructus indecimatos vel bona, vel mala fide emit.*
IX. *Non licet Parocho per vim cogere ad pendendas decimas.*
X. *Non licet decimas in feudum dare.*

Conſectarium Primum.

I. Licet penſio Cathedratici nulli ſit obnoxia præſcriptioni, nullaque etiam immemorabili conſuetudine aboleri poſſit, ſicut nec tolli nec præſcribi poteſt reverentia & ſubjectio debita Epiſcopo, ſubjacet tamen præſcriptioni & immemorabili conſuetudini quoad quantitatem & tempus penſionis ſolvendæ. Hinc ſi conſuetudo ſit immemorabilis aliquarum Eccleſiarum pendendi minus quam ſit vel in Synodo ſtatutum, vel in communi uſu aliarum Eccleſiarum, poteſt eſſe legitima conſuetudo, & illi ſe conformare in ſolvendo Eccleſiaſtici poſſunt. Ita pariter ſi conſuetudo ſit non ſolvendi niſi quando revera habetur ab Epiſcopo Synodus, non ſingulis annis obſtringi poterunt ad Cathedratici ſolutionem, ſed ſolum tempore coadunatæ Synodi. Ratio eſt manifeſta, quandoquidem ex ipſa Cathedratici ſolutione aliquando facta, & etiam in quacumque tenui quantitate pendatur, ſemper ſervatur honor, reverentia, ſubjectio Epiſcopali Cathedræ debita, contra quam nulla dari poteſt præſcriptio, & in cujus gratiam eſt Cathedratici penſio conſtituta. Ita egregie docet Bened. XIV. de Syn. lib. 8. cap. 7. n. 8.

Con-

Conſectarium Secundum.

II. Si Parochia in plures dividatur; decimæ prædiales intra limites novæ Parœciæ conſtitutæ remanent apud Matricem, ſeu antiquiorem Parœciam, niſi Epiſcopus in novæ Parœciæ erectione una cum limitibus certis, etiam dictorum limitum decimas Parocho expreſſe aſſignet. Non deſunt Theologi & Canoniſtæ, qui contrarium cenſent, & dicunt, facta per Epiſcopi auctoritatem novæ Parochiæ diviſione jus decimas percipiendi in limitibus ſibi aſſignatis, jure ipſo & facto ad novam Parochiam tranſire. At aſſertio poſita probabilior eſt habenda, & 1. quidem ex Decreto Sacræ Congregationis edito 1617. Secretario Fagnano, qui illud refert, quo declaratum fuit, in diſmembratione Parœciæ decimas pertinere ad antiquiorem cum aſſignatione tamen competentis portionis novo Parocho. 2. Ex ipſo Tridentini Concilii Decreto ſeſſ. 21. cap. 4. de Reform. ſic ſtatuentis: „ Illis Sacerdotibus, qui de novo erunt Eccleſiis „ noviter erectis præficiendi, competens aſſignetur „ portio arbitrio Epiſcopi ex fructibus ad Eccleſiam Matricem quomodocumque pertinentibus“. Ubi notandum, S. Synodum ſtatuere aſſignandam ab Epiſcopo fructuum portionem: porro ſi decimæ ipſo facto & jure ad novum Parochum pertinerent, neceſſaria non eſſet aſſignatio ab Epiſcopo facienda, multoque minus, ut ſubdit Concilium, *arbitrio* Epiſcopi facienda; nam non haberet locum arbitrium, ubi de jure & facto decimæ alicui competerent: immo ut optime obſervat Reifſenſtuel, ſi portio eſt aſſignanda Epiſcopi arbitrio, neceſſe non eſt, ut pro ea aſſignentur vel Decimæ poſitæ in limitibus novæ Parœciæ, vel omnes aſſignentur præfatæ decimæ, ſed ſat erit, ſi congrua portio in certis reditibus affigatur, vel omnes decimæ, vel illarum pars concedatur uſque ad congruam portionem. At non ita ſentiendum de decimis perſonalibus, quæ pleno jure, & ipſo facto novo debentur Parocho.

Conſectarium Tertium.

III. Quando Parochiales Eccleſiæ alicui Monaſterio, Collegio, Capitulo uniuntur, ſeu, ut ajunt, incorporantur, tam prædiales quam perſonales decimæ & unitæ habentur & incorporatæ. Ita communiter docent Canoniſtæ; nam ſicut per eam unionem omnia Parochialia onera in Monaſterium, Collegium, & Capitulum transferuntur, debent & emolumenta & beneficia transferri, ut qui incommodum ſentit, ſentiat & commodum. Dixi tamen transferri in Monaſterium, Collegium, Capitulum, non vero in Presbyterum ſive ſecularem, ſive regularem, cui cura adnexa Parœciæ demandatur, qui eam in titulo minime poſſidet, proinde nec jus adipiſcitur ad decimas ſive prædiales, ſive perſonales recipiendas, ſed ſolum ei danda eſt portio congrua, & ſufficiens ad ſui ſuſtentationem.

Conſectarium Quartum.

IV. Decimæ prædiales integræ ſunt ſolvendæ minime deductis ſive expenſis, ſive tributis, ſive oneribus. Ita ſtatutum habetur in jure Canonico Cap. *Cum homines* 7. & Cap. *Non eſt* 22. tit. de Decimis per hæc verba: *Præcipimus, quatenus antequam ullas deducatis expenſas, Decimas Eccleſiis cum integritate debita perſolvatis.* Et Cap. *Cum non ſit* 33. eod. tit. de tributis, & cenſibus ſic decernitur: *Eccleſiarum diſpendiis, & Eccleſiarum periculis obviare volentes, ſtatuimus, ut in prærogativam dominii generalis exactionem tributorum & cenſuum præcedat ſolutio decimarum, vel ſaltem hi, ad quos cenſus & tributa indecimata pervenerint, quoniam res cum ſuo onere tranſit, eam per cenſuram Eccleſiuſticam decimare cogantur Eccleſiis, quibus de jure debentur.* Ita ſentiunt & communiter docent Canoniſtæ, Barboſa de *Offic. & Poteſt. Paroch.* Piringhius de *Decimis*, Layman, aliique. Et confirmat S. Th. hic q. 87. a. 2. ad 4. ſcribens: „ Debentur autem Decimæ de fructibus „ terræ, inquantum proveniunt ex divino mune- „ re. Et ideo decimæ non cadunt ſub tributo, „ nec etiam ſunt obnoxiæ mercedi operariorum. „ Et ideo non debent prius deduci tributa, quam „ ſolvantur Decimæ; ſed ante omnia debent de- „ cimæ ſolvi ex integris fructibus“. Oppoſitum vero docent de Decimis perſonalibus, quæ ſolvendæ non ſunt, niſi deductis prius expenſis. Diſcrimen vero hoc aſſignant, quia Decimæ prædiales ſolvuntur ex fructibus naturaliter conſideratis ſecundum ſe, & quatenus ex terra & fundo proveniunt; & decimæ perſonales debentur de fructibus civiliter inſpectis, quorum nomine illi ſoli veniunt, qui deductis expenſis, ſuperſunt.

Conſectarium Quintum.

V. Prædiales decimæ ordinarie non niſi ſemel in anno ſunt ſolvendæ; & quidem jure communi ſpectato, ſtatim ac fructus ſunt a ſolo ſeparati, & collecti, vel alias percepti. Et prima quidem pars de ſe eſt manifeſta, quia plerumque & ordinarie non niſi ſemel in anno fructus matureſcunt, & colliguntur. Quamobrem ſi extra ordinem idem fundus pluries in anno ſeritur, fructuſque parit, pluries etiam decimæ iiſdem fructibus ſunt ſolvendæ; quod intelligendum & de aliis fructibus & animalium fœtibus. Altera vero pars pariter conſtat, quia fructus ſolum poſt collectionem decimari poſſunt; non enim decima pars decerpi poteſt, niſi omnium partium factus ſit acervus & cumulus; hoc tamen minime impedit, quin Eccleſia jus habeat accipiendi decimas ex fructibus colligendis, licet huic juri non reſpondeat ſolutio niſi facta collectione. Ideoque falſam puto & improbabilem doctrinam Filliucii, Bonacinæ, aliorumque Probabiliſtarum, non teneri ad reſtitutionem illum, qui noluit colligere fructus jam maturos, ſed eos ex ſua culpabili negligentia, vel fortaſſis etiam ex malitia perire permiſit, quandoquidem jus decimandi & reale eſt, & Eccleſiæ competit; quatenus reale reſpicit fructus prædii decimis obnoxii; quatenus Eccleſiæ convenit, præcedit eorum collectionem; non enim poſt collectionem decimam legitime acciperet, niſi prius jure percipiendi gauderet; non debet igitur hoc jus legitimum culpabiliter, & ex malitia impediri: eapropter

pter qui negligit fructus colligere, & eos perire ſinit, ad damnum Eccleſiæ compenſandum tenetur, quæ proinde poteſt decimam ſibi debitam antequam fructus pereant ſibi colligere. Huic doctrinæ conſentit & D. Th. qui art. 2. ad 4. quærens num ille, cui fructus furto ſublati ſunt, teneatur ad decimam ſolvendam, reſpondet quidem non teneri decimas ſolvere, antequam eos recuperet, ſed addit, *niſi forte propter culpam, vel negligentiam ſuam damnum incurrerit*, *quia ex hoc Eccleſia non debet damnificari*: culpa igitur & negligentia a ſolutione decimarum non liberat, nec jus minuit Eccleſiæ percipiendi decimas. Dixi, reddendam decimam ſtatim ac fructus ſunt ſeparati & collecti, quia peccat non ſolum qui omnino non ſolvit, ſed etiam qui tardat reddere, cum rem alienam injuſte detineat, & ideo Exod. 22. indicitur: *Decimas tuas & primitias non tardabis reddere*. Et Cap. *Decimæ 66.* cauſa *16.* Gloſſa dicit: *Si tardius dare decimas peccatum eſt*, *quanto pejus eſt non dediſſe?* Addidi tamen *ſpectato jure communi*, quia fortaſſis aliquibus in locis conſuetudo viget, ut fructus in proprium poſſeſſores horreum invehantur, & excuſſis granis decimas ſegreget opportuno tempore Eccleſiæ tradendas; & quædam ſunt reales Decimæ, quæ ſtatim ſolvi non poſſunt, cujuſmodi ſunt animalium fœtus, non tradendi, niſi quando ſine Matre commode vivere poſſunt.

Conſectarium Sextum.

VI. Quoad locum ubi ſint tradendæ Decimæ, eſt conſuetudo attendenda. Nam licet plerique Canoniſtæ cenſeant jure communi Parochianos, aliosque Decimarum debitores teneri propriis ſumptibus decimas prædiales ad domum Parochi deferre, vel ad publicum & commune horreum, ſi forte pro Decimis collocandis ſit conſtitutum, & quidem hac non contemnenda ratione, quia ſicut terreni ſubditi tenentur tributa & cenſus in ſignum Dominii Principibus debita propriis ſumptibus ad ærarium Domini deferre, ita cum decimæ præſtentur Deo in ſignum univerſalis ejus Dominii, Chriſtiani tenentur eas deferre ad Parochos vel Eccleſias propriis ſumptibus; nihilo tamen ſecius cum poſtea introductum ſit vel decimas in ipſo agro relinqui, vel in horreum Domini transferri, & ibi ſeparari, vel Parochum Miniſtrum mittere, qui collectioni aſſiſtens decimas recipiat, & deinde utroque modo datas ipſe ſuis expenſis & opere transferat, non eſt ab hac conſuetudine recedendum, nec plus juſto gravandi debitores. Excipiuntur tamen fructus animalium, qui frequentius ab ipſis Ruſticis ad domum Parochi deportantur.

Conſectarium Septimum.

VII. Qui proprios agros vel vineas incultas relinquit, vel in domum, horreum, ſtabulum, aliudve ædificium mutat, non tenetur ad Decimarum compenſationem. Primæ partis ratio eſt, quia præceptum de decimis ſolvendis ſolum obſtringit ad dandas decimas fructuum naſcentium & collectorum ex prædiis, non vero onus imponit agros colendi, quos dominus jure ſuo utens poteſt & incultos relinquere. Similiter cum dominium ſit jus de rebus propriis diſponendi omni modo legibus non interdicto, qui illud poſſidet, poteſt agros, vineas, & alia prædia, in domum, horreum, ſtabulum mutare, quod illi nulla lege vetitum eſt; eapropter facta mutatione ad decimas ſolvendas non tenebitur, nec compenſationem decimarum præſtare, cum nulli irroget injuriam.

Conſectarium Octavum.

VIII. Qui fructus ante decimationem furatus eſt, vel mala fide emit, damnum quidem reſarcire debet, at ſi rem furto ſublatam reſtituat, non debet ipſe propria auctoritate decimas ſeparare, & novem quidem partes Domino reſtituere, & decimam Eccleſiæ: qui vero bona fide emit, non tenetur reſtitutioni, niſi titulo rei acceptæ. Ratio primæ partis eſt, quia qui res decimis obnoxias furatus eſt, damnum revera intulit Eccleſiæ, quam re ſibi debita privavit; quamobrem illatum damnum tenetur ſarcire: quod & dicendum de illo, qui mala ſide fructus indecimatos emit cum furi æquiparatur, hoc ſolo diſcrimine, quod ſi fur rem reſtituat, integre Domino reſtituere debet, non enim ipſe decimas, quas non debet, ſolvere tenetur, nec debet de re aliena decimas ſolvere, ſed facta integra reſtitutione relinquere domino onus decimæ ſolvendæ: qui vero mala fide emit cum factus ſit legitimus Dominus, & poſſeſſor novem partium, & ſolum decimæ ſit injuſtus poſſeſſor, non cogitur ad reſcindendum contractum emptionis; ſed ſatis eſt ſi Eccleſiam compenſet, & decimas illi debitas reddendo, & damnum ſi quod eſt ſubſecutum ſarciendo. Qui vero bona fide indecimatos fructus emit, debet decimam Eccleſiæ reſtituere, cujus rem detinet clamantem Domino ſuo, jus tamen habet petendi compenſationem a venditore, qui ad compenſandum tenetur. At Eccleſia, ut docet S. Th. hic art. 2. ad 4. actionem, habet tam adverſus venditorem, quam contra emptorem, ab utroque enim poteſt decimas repetere; quare ſic ſcribit: „ Si vendat triticum non „ decimatum, poteſt Eccleſia decimas exigere „ Eccleſiæ debitas, & ab emptore, qui habet rem „ Eccleſiæ debitam, & a venditore, qui quantum „ de ſe eſt Eccleſiam defraudavit. Uno tamen ſolvente alius non tenetur “.

Conſectarium Nonum.

IX. Non licet Parocho per vim compellere vel vi eripere, & extorquere a debitoribus decimas etiam injuſte denegatas, vel illos Sacramentorum denegatione vel compellere, vel punire. Et quidem non poſſe vi & violentia uti, docent communiter Canoniſtæ & Theologi Navarrus, Layman, Rebuffus, aliique, quia Parochus non habet juriſdictionem temporalem & externi fori in ſuos Parochianos, nec quis eſſe poteſt Judex in propria cauſa; & quemadmodum nulli creditori licet vi & auctoritate ſua bona debitoris occupare, eorumque uſu vel poſſeſſione illum privare, ita nec Parochus debitores ſuos poſſeſſione & dominio, quo potiuntur in ſuos fructus, ſpoliare, ſed ad judicem ab utroque negotium eſt deferendum.

dum. Pari pacto nec Sacramenta poteſt publice ſubtrahere, tum quia fieri poteſt, ut jus aliquod, vel juſtam prætendant excuſationem, vel habere ſe credant non ſolvendi: tum quia non niſi publicis & notoriis peccatoribus poteſt Sacramenta denegare, & quidem contumacibus, quam contumaciam Judex ſervatis juris formulis ſolus declarare poteſt. Solum itaque poteſt cauſam ad Epiſcopum deferre, qui ea diſcuſſa poterit debitorem compellere Eccleſiaſticis pœnis ad quod debet ſolvendum.

Conſectarium Decimum.

X. Olim licebat Epiſcopis, aliiſque Eccleſiarum Prælatis Decimarum perceptionem in feudum vel emphyteuſin Laicis, etiam in perpetuum concedere, ut conſtat ex pluribus juris textibus, ſed præſertim a Decreto Urbani II. hujuſmodi poteſtatem revocantis. At modo poſt Lateranenſe Concilium ſub Alexand. III. celebratum an. 1170. nullo modo eſt ipſis conceſſum, niſi de ſpeciali licentia & facultate Summi Pontificis. Valent nihilominus, nec revocatæ ſunt conceſſiones factæ ante præfatum Urbani II. vel ſaltem Lateranenſis Concilii Decretum; quare qui obtinuere, poſſunt decimarum perceptionem retinere. Num vero poſſint eas per donationem, vel venditionem, commutationem, vel per alium contractum in alios Laicos transferre, diſſentiunt Canoniſtæ. Negant nonnulli tum auctoritate adducti, tum ratione: auctoritate quidem deſumpta ex Cap. *Prohibemus* 19. hoc titulo ubi indicitur: *Prohibemus ne Laici Decimas cum animarum ſuarum periculo detinentes, in alios laicos poſſint aliquo modo transferre*: ratione, quia inquiunt, ſi permanſiſſet apud Laicum venditorem, ſpes foret ut citius redire poſſet ad Eccleſiam, ad quam ſpectant, illo abſque hærede decedente. Alii autem meo videri probabilius cenſent licite vendi poſſe. Nam ſemel legitime obtentis a Laico Decimis jam inter ipſius patrimonialia bona computantur, & ut quid plene temporale & profanum reputandum; proinde ſicut ad hæredes tranſmitti poſſunt, ita & poſſunt aliis honeſto titulo concedi, præſertim ſi nullo jure prohibeatur. Juris autem prohibitiones, quæ afferuntur obſcuræ ſunt & valde dubiæ, ut videre eſt in adducto Cap. *Prohibemus*, ubi, ut ex verbis patet, ſermo habetur de decimis non juſte poſſeſſis, quæ proinde cum *periculo animæ* detinentur: nos vero loquimur de decimis non juſte poſſeſſis, propterea vetatur, ne ullo modo in alios Laicos tranſferantur, quod proinde nec teſtamento, nec legato, quod verum quidem eſt de Decimis iniquo titulo poſſeſſis, non vero de legitimis Decimis, quæ teſtamento in alios transferri valent. Obſtat etiam conſuetudo; nam Laici in Germania, Gallia, & Hiſpánia Decimas, quas a ſuis anteceſſoribus accepere, libere vendunt, alienant, & pro libito diſtrahunt. Ita docent Barboſa in Cap. *Prohibemus* 19. num. 7. Guttierez Pract. qq. lib. 1. cap. 15. num. 5. 6. aliique. Modo vero licet Prælatis & Parochis fructus decimales ſaltem ad tres annos laico elocare, quin ulla ſit ad hoc a Superiore requirenda licentia; cum enim decimæ, quantum ad fructus ſive reditus ſpectatæ, ſint quid mere temporale, nihil impedit, quominus Laicis vendi poſſint aut locari. Dixi ſaltem ad triennium, quia non deſunt Canoniſtæ concedentes decimatoribus, ut ad plures etiam annos continuo & per totam Decimatoris vitam poſſint elocare; Barboſa tamen putat ſolam triennalem locationem eſſe conceſſam, cum in jure Can. in Extra. *Ambitioſæ*, omnium rerum & bonorum Eccleſiaſticorum locatio ultra triennium nulla declaratur, & invalida: in hac re tamen mos & conſuetudo Eccleſiarum eſt attendenda.

CAPUT QUINTUM.

De Perſonis Decimarum ſolutioni obnoxii vel exemptis.

DOCTRINA.

I. *Omnes fideles decimas pendere tenentur.*
II. *Non vero Infideles.*
III. *Niſi prædia fidelium poſſideant.*
IV. *Num Clerici Decimas ſolvere debeant.*
V. *Num Parochi, Paſtores, Epiſcopi.*
VI. *Num Monachi, & Regulares.*
VII. *Privilegia in corpore juris inſerta Regularibus conceſſa.*
VIII. *Alia extra jus a Pontificibus data.*
IX. *Num laici immunes ſint a ſolutione decimarum poſt diuturnam conſuetudinem.*

I. OMnes fideles, niſi ſint ſpeciali privilegio immunes, tenentur decimas vel prædiales vel perſonales ſolvere. Ita in jure ſtatutum eſt Cap. *Ex Tranſmiſſa* 23. de Decimis indicitur: *Quivis fidelis homo decimas erogare tenetur*. Et Cap. *A nobis* 24. ejuſd. tit. *Quilibet Decimas ſolvere tenetur, niſi a præſtatione ipſarum ſpecialiter ſit exemptus*: vel ut infra dicitur, *niſi oſtendat quare ſit immunis*. Et quidem jure & merito, cum enim, ut inquit S. Thom. hic a. 1. „ radix ſolutionis decimarum ſit debitum, quo ſeminantibus ſpiritualia debentur carnalia, ſecundum illud Apoſtoli 1. Cor. 9. *Si nos vobis ſpiritualia ſeminavimus, magnum eſt, ſi carnalia veſtra metamus?* Super hoc enim debitum fundavit Eccleſia determinationem ſolutionis Decimarum “. Omnes autem fideles miniſterio indigent ſpirituali, & ſpiritualia bona ab Eccleſiæ Miniſtris accipere debent; æquum igitur eſt, ut omnes pro eorum ſuſtentatione decimas tribuant: quamobrem omnes alii quavis dignitate fulgentes decimarum oneri obnoxii ſunt. Quod ſponte in ſuis legibus fatentur glorioſiſſimi ſimul & piiſſimi Hiſpaniarum Monarchæ, qui, ut referunt Salmanticenſes ſic part. 1. tit. 20. ſcribunt: „ Omnes quotquot mundo „ ſunt homines Decimas Deo pendere debent, & „ præcipue Chriſtifideles, qui veram legem profitentur, & ſupra alias gentes Deo conjuncti. Eapropter immunes non ſe habere debent nec Imperatores, nec Reges, nec quis alius licet potens „ & ſublimis, immo quo potentiores ſunt & ſublimiores, magis tenentur, cum omnem poteſtatem „ & ſublimitatem a Deo donante acceperint “. Tenentur proinde & hæretici, cum ſint & juri divino

no & Eccleſiaſtico per Baptiſmum Eccleſiæ ſubditi, a cujus juriſdictione per contumaciam non eximuntur. Tenentur & Filii Chriſtianorum licet fortaſſis in adultam ætatem differant Baptiſmum, quia ratione paternæ originis ad Eccleſiam pertinere cenſentur. Non vero filii Infidelium, licet Catechumeni, & profiteantur ſe velle Eccleſiæ aggregari, quia ante Baptiſmum non fiunt Eccleſiæ ſubditi, nec privata & interna fides ſufficit, ſed publica & ſolemnis neceſſaria eſt, ut quis inter Eccleſiæ membra reputetur.

II. Infideles vero, ſive Judæi ſint, ſive Gentiles, ſive Mahumedani, ad decimas teneri cenſet Reiffenſtuel jure divino in conteſtationem univerſalis dominii Divini ſuper omnes homines & ſuper cuncta creata bona. Verum hoc jus divinum venerari poſſunt Infideles quacumque alia oblatione, cultu, & actu, quin decimas ſolvant. Judæis vero facta eſt impoſſibilis obſervantia præcepti ſolutionis decimarum, prout in Veteri Teſtamento decernebatur, cum nec Sacerdotes amplius habeant, nec Levitas, nec Templum, nec Sacrificium. Immo cum ipſis non ſint mandatæ decimæ perſonales, ſed prædiales dumtaxat, & modo fere ubique illis minime ſit conceſſum fundos & prædia poſſidere: decimas de illis dare non poſſunt: hinc apud Buxtorfium, qui modernos Synagogæ ritus accurate expendit, nulla de Decimarum ſolutione mentio; quamobrem & ipſi aliis oblationibus fortaſſis ſupremum Dei dominium agnoſcunt. Hinc minus verum puto, quod ſubdit laudatus Reiffenſtuel ex Abbate, *De Terris 16.* tit. de Decimis, poſſe Eccleſiam, ſi alicujus Provinciæ Infideles ad fidem convertentur, non ſolum recenter converſos, ſed etiam Infideles adhuc in ſua infidelitate permanentes cogere ad decimas ſolvendas, immo omnes ad ſolutionem decimarum præteritarum obſtringere, quas antea non ſolviſſent, licet ſoleat (ut ipſe ſubdit) ex condecenti clementius agere, & præteritas decimas remittere. Hanc doctrinam, inquam, minus veram puto, cum non alia fulciatur ratione, niſi quia præfatus Auctor putat, Decimas eſſe de jure divino ſolvendas, quam tamen ſententiam ſuperius confutavimus.

III. Non repugnat tamen infideles cogi poſſe ad decimas ſolvendas, nimirum ſi in provinciis & locis Chriſtianorum prædia, & fundos emant ab ipſis fidelibus jam decimis obnoxios, cum enim tunc onus decimarum ſit reale, fundis & prædiis affixum, tranſit cum ipſis prædiis & fundis, & ad omnes devolvitur eorum poſſeſſores. Quare juſte ſtatutum legitur in jure Can. Cap. Quarto 18. ad finem de Uſuris: *Judæi compellendi ſunt ad dandas Decimas de poſſeſſionibus & domibus illis, de quibus antequam ad Judæos, quocumque titulo perveniſſent, Chriſtiani decimas dare conſueverunt, ut ſic Eccleſiæ conſerventur indemnes*: ſeu ut habetur Cap. de Terris 16. *ne Eccleſiæ valeant ſuo jure fraudari*. Quod & confirmat S. Antoninus 2. Part. tit. 4. cap. 3. §. 3. ſcribens: ,, Decima prædialis ... debet dari indiſtincte a poſſidente prædia, ſive juſte ſive injuſte poſſideat, & non ſolum ſi poſſideantur prædia a Catholico, ſed etiam ab Hæretico, Judæo, vel Pagano ". De fundis vero & agris, quæ in propriis poſſident provinciis Chriſtianorum Principum poteſtati minime ſubjectis, decimas dare nec teneatur, nec cogi poſſunt, ſicut nec ad Decimas perſonales, licet habitent in Parochiis Chriſtianorum, cum hæ non debeantur niſi ratione ſpiritualis Miniſterii a Parochis præſtiti, cum ipſi nullum ſpirituale beneficium ab Eccleſia recipiant. Nec tenentur, ut quidam putant Canoniſtæ, ratione ceſſantis lucri, ſeu emergentis damni, quod Eccleſia ſubit, quæ decimas perſonales reciperet, ſi loco Infidelium eſſent Chriſtiani, quia conceſſo illis a Principibus domicilio fiunt partes populi, qui non tenetur laborare, negotiari, ut decimas ſolvat; & ſicut Nobiles in Parœcia exiſtentes non tenentur compenſare Eccleſias de Decimis, ſi loco illorum inibi adeſſent negotiarores, artifices & ita nec Infideles ad eam obſtringi poſſunt compenſationem.

IV. Clerici ſeculares ſive ſimplices, ſive curati & in dignitate conſtituti tenentur dare decimas prædiales de bonis & fructibus titulo temporali, puta hæreditate, patrimonio, donatione, emptione, &c. acquiſitis. Ita docet S. Th. hic q. 87. a. 4. ſcribens: Clerici inquantum Clerici ſunt, ideſt ,, inquantum habent Eccleſiaſticas poſſeſſiones, de- ,, cimas ſolvere non tenentur. Ex alia vero cau- ,, ſa, ſcilicet propter hoc quod poſſident proprio ,, jure, vel ex ſucceſſione parentum, vel ex em- ,, ptione, vel quocumque hujuſmodi modo, ſunt ,, ad decimas ſolvendas obligati ". Et in reſp. ad 1. rationem reddit, videlicet quia quantum ad hæc bona in ordine ad Decimas ſpectantur ut ceteri fideles, qui ſine diſtinctione ad Decimas obligantur, ſubdit enim: ,, Clerici de propriis præ- ,, diis tenentur ſolvere Decimas Parochiali Eccle- ,, ſiæ, ſicut & alii, etiamſi ipſi ſint ejuſdem Ec- ,, cleſiæ Clerici; quia aliud eſt habere aliquid ut ,, proprium, aliud ut commune ". At de bonis Eccleſiaſticis titulo Beneficii, aut alio clericali non tenentur decimas ſolvere, ut A. P. l. cit. docet, ſcribens: ,, Clerici inquantum Clerici ſunt, ,, ideſt inquantum habent Eccleſiaſticas poſſeſſio- ,, nes, Decimas ſolvere non tenentur ". & iterum in reſp. ad 1. ſubdit: ,, Prædia Eccleſiæ non ſunt ,, ad decimas ſolvendas obligata, etiamſi ſint in- ,, fra terminos alterius Parochiæ ". Et confirmat in argumento, ſed contra, ſtatutum afferens in jure canon. cap. 2. de decimis deſumptum ex Decretali Paſchalis II. Papæ, cujus fragmentum habetur Tom. X. Concil. ubi dicitur: *Novum genus exactionis eſt, ut a Clericis Clerici decimas exigant, cum nuſquam in lege Domini hoc legamus. Non enim Levitæ a Levitis decimas accepiſſe leguntur*. Exceptionem dabimus in Conſectariis.

V. Clerici ſimplices tenentur ad perſonales Decimas ſolvendas, non vero Paſtores, Parochi, & Epiſcopi. Cum perſonales decimæ debeantur ex lucro perſonali, duplex eſt in Clericis diſtinguendum lucrum, nimirum quod ex actione ſpirituali percipitur, puta Miſſas canendo, Defunctos tumulando &c. Et hæc lucra non ſunt decimationi obnoxia. Alia ſunt lucra parta corporali labore, & prophano, ſive mere temporali titulo acquiſita, puta pingendo, Notarium exercendo & ſimilia, quæ Clericum decent munia, & de his decimas dare tenentur, etiamſi Sacerdotes ſint. Cum enim hujuſmodi decimæ debeantur, quia ſpiritualia a Parochis miniſtrantur, cum & Clerici a Parochis ac-

ci-

cipiant Sacramenta, æquum eſt ut illi temporalia ad ſuſtentationem rependant. At majores Sacerdotes huic oneri minime ſubjiciuntur. Non certe Summus Pontifex, cum ſit Paſtorum ſupremus Paſtor, nec alicui ſubditus, & ipſe aliis Sacramenta conferendi largiatur poteſtatem. Non Epiſcopi, qui licet Summo Pontifici ſubjiciantur, & ab ipſo ad dignitatem Epiſcopalem aſſumantur, & Conſecrationis Sacramentum vel ab ipſo, vel de ejus mandato percipiant; proinde, ut animadvertit S. Thom. hic quæſt. 87. art. 4. ad 3. poſſet Decimas exigere, & ipſi pendere tenerentur, ſic enim ſcribit: „ Quia ſub Sacerdotibus Levitæ erant, Dominus mandavit, ut ipſi loco primitiarum ſolverent Summo Sacerdoti decimam decimæ. „ Unde nunc eadem ratione tenentur Clerici Summo Pontifici decimam dare, ſi exigeret. Naturalis enim ratio dictat, ut illi, qui habet curam de communi multitudinis ſtatu, provideatur de bonis omnibus, unde poſſit exequi ea, „ quæ pertinent ad communem ſalutem “. His, inquam, minime obſtantibus decimas non tenentur ſolvere, tum quia eas minime exigit, tum quia alio modo ejus dignitati & oneri proviſum eſt. Non denique Parochi & Paſtores, quippe qui Sacramenta ab aliis Sacerdotibus ſuſcipiunt, non ut ſubditi, ſed tanquam coadjutores in evangelico Miniſterio, non Epiſcopis, a quibus ad beneficia aſſumuntur, quia nec jure nec conſuetudine tale debitum conſtitutum eſt, & ſuam Epiſcopali dignitati reverentiam & ſubjectionem alio modo, ſcilicet Cathedratico oſtendunt.

VI. Monachi omnes, & etiam, proportione ſervata, Regulares jure communi ſpectato non minus quam Laici decimis ſive prædialibus, ſive perſonalibus ſolvendis forent obnoxii, niſi ſpecialibus Privilegiis tum in corpore juris inſertis, tum extra ipſum conceſſis a præfato onere ſoluti forent. Prima pars conſtat & ex pluribus titulis in jure Canonico, & communi, tum Theologorum tum Canoniſtarum doctrina clara & manifeſta ratione comprobata; eædem enim & pro Religioſis militant rationes pro decimarum ſolutione ac pro Laicis, cum & ipſi eodem communi jure ſpectato, & erant olim Parochis & Paſtoribus obnoxii, & ab eis Sacramenta & alia divina recipere debebant, & aliquando recipiebant. Regulares quoque, licet ſtatim in limine Fundationis ſuorum Ordinum ſint ab Epiſcoporum juriſdictione ſubtracti, & immediate Sedi Apoſtolicæ ſubjecti, tamen antequam in unum corpus coaleſcerent, & perfectam aliquam Communitatem efformarent, & ipſi a Parochis Sacramenta recipiebant. At cum fere omnes in ſuæ Inſtitutionis initio bonis etiam in communi carerent, ſoliſque eleemoſynis viverent, nec haberent unde decimas reddere vel deberent vel poſſent ex prædiis, addicti etiam prædicationi, aliiſque ſpiritualibus officiis in proximorum ſalutem, & Epiſcoporum ac Parochorum ſubſidium, & levamen, manualibus operibus, unde lucrum perciperent, nullam navabant operam. At decurſu temporis & Monachi ab Epiſcoporum poteſtate ſubtracti, & ad Eccleſiaſtica munia & officia evecti, a propriis ſuperioribus Sacramenta ſuſcipiebant, & Regulares donationes & prædia ſunt aſſequuti, quæ decimis obnoxia, & ab ipſis erant pendendæ. Pluribus itaque privilegiis opus habuere, queis a ſolutione decimarum liberarentur. Ita docet & S. Th. hic a. 4. ad 2. dicens: „ Religioſi qui ſunt „ Clerici, ſi habeant curam animarum, ſpiritualia populo diſpenſantes, non tenentur decimas „ dare, ſed poſſunt eas recipere. De aliis Religioſis vero, etiamſi ſint Clerici, qui non diſpenſant populo ſpiritualia, eſt alia ratio. Ipſi enim „ tenentur de jure communi decimas dare: habent „ tamen aliquam immunitatem ſecundum diverſas „ conceſſiones eis a Sede Apoſtolicas facta “. Ex his privilegiis nonnulla ſunt in corpore juris inſerta, nonnulla vero ſeorſum a Pontificibus conceſſa, de quibus omnibus modo dicendum.

VII. Privilegiis itaque in jure inſertis Monachi, Regulares, & etiam Clerici in communi viventes immunes facti ſunt 1. a decimis omnibus perſonalibus, ut conſtat ex Cap. ad *Audientiam* 12. de Decimis: 2. a Decimis etiam prædialibus, ſed ſolum de illis agris ac prædiis, quæ propriis manibus, vel propriis ſumptibus excolerent, præſertim ſi antea inculta erant, ſicut & de novalibus ſuis & hortis, ut patet in Cap. *Ex parte* 10. de Decimis, ubi Alex. III. indulget Regularibus, ut *de Novalibus ſuis, quæ propriis manibus, vel ſumptibus excolunt, & de nutrimentis animalium ſuorum, & de hortis ſuis decimas non perſolvant*: ſed ſimul eodem tenore declarat, *de aliis vero rebus decimas non poſſint ſubtrahere*. Immo cum Ciſtercienſibus, Templariis, Hoſpitalariis conceſſum fuiſſet ab Adriano IV. ut de nullis prædiis ab ipſis poſſeſſis tenerentur decimas ſolvere, hocce privilegium ad ea ſola coarctavit prædia & poſſeſſiones ipſorum Religioſorum, quas ipſi vel propriis manibus, vel propriis ſumptibus colerent, non vero ad illas etiam, quas ipſi conducerent, licet per ſe aut per famulos colendas. 3. In Lateranenſi Concilio Innoc. III. confirmavit quidem præfata privilegia pro prædiis & agris prius poſſeſſis ab ipſis Regularibus, ſed ſimul declaravit inpoſterum ſolvendas eſſe decimas agrorum, quos adipiſcerentur, licet eos vel propriis manibus vel expenſis colerent, & de quibus antea decimæ Eccleſiæ pendebantur. Sic enim decernit Pontifex: *Ne occaſione privilegiorum ſuorum Eccleſiæ ulterius pergraventur, decernimus, ut de alienis terris, & amodo acquirendis, etiamſi eas propriis manibus, vel ſumptibus excolant, decimas perſolvant Eccleſiis, quibus ratione prædiorum antea ſolvebantur, niſi cum ipſis Eccleſiis aliter duxerint componendum; & hoc ipſum ad alios Regulares, qui gaudent ſimilibus privilegiis, extendi volumus, & mandamus*. 4. Nunc igitur ex privilegiis in corpore juris inſertis Regulares immunes ſunt a Decimis ſolvendis de novalibus, hortis, & animalibus, quæ vel propriis ſumptibus, vel opere colunt, cum in Concilio ſolum ſunt decretæ decimæ agrorum & poſſeſſionum, quæ prævie ad dominium Regularium decimis erant obnoxiæ.

VIII. Poſt præfati Concilii Lateranenſis Decretum pluribus aliis privilegiis donati ſunt Regulares, quæ extra Corpus juris in pluribus Bullis Pontificum habentur. Nam 1. Bullis Pontificum Pauli III. Pii IV. Greg. XIII. Sixti IV. aliorumque confirmata eſt immunitas a Decimis ſolvendis de fructibus hortorum, arborum, prædiorum, quæ propriis ſumptibus vel

vel laboribus colunt, & quidem non ſolum quoad fructus, quos ipſi Religioſi conſumunt, ſed etiam quoad omnes, licet in ſuum uſum non cedant, ſed per venditionem aliis diſtrahantur. 2. Extenſa præfata immunitas ad prædia & poſſeſſiones etiam poſt Lateranenſe Concilium anni 1206. acquiſitas, ſi eas propriis ſumptibus vel labore excolant, etiamſi novalia non ſint, & decimæ prius ex illis penderentur, ut patet ex Bullis, quas quilibet Ordo pro ſe obtinuit, & referuntur a Barboſa, Merenda, aliiſque juris Canonici doctoribus, qui tamen merito animadvertunt, Regulares hac immunitate non gaudere, niſi in eorum Privilegiis derogetur ſtatuto, & decreto præfati Concilii Generalis, cum nunquam cenſeatur Pontificem velle Conſtitutioni Generalis Concilii derogare, niſi ſuam mentem manifeſtet, & clauſulam apponat derogatoriam, ut docent Barboſa & Fagnanus, quæ tamen derogatio ſufficienter pro expreſſa habetur non ſolum quando aperte in ſpecie derogatur præfato Cap. *Nuper*, ſed etiam cum dicitur, *non obſtante aliqua Conſtitutione, etiam in Generali Concilio edita*. 3. Hoc privilegium fuit etiam extenſum ad Moniales Conſtitutionibus Bonif. VIII. Sixti V. Leonis X. Pauli III. Clementis VIII. Pauli IV. ut teſtantur & referunt Barboſa, Merenda, Rodriquez, aliique Canoniſtæ.

IX. Laici vero non ſunt cenſendi immunes a Decimarum ſolutione etiam poſt diuturnam conſuetudinem, niſi adſit conſenſus & adprobatio Summi Pontificis, ut omnes fatentur ad unum Theologi & Canoniſtæ. Verum ſufficere præſumptum conſenſum & adprobationem ex taciturnitate diutiſſima Pontificum Canoniſtæ plures affirmant cum S. Th. Quodl. 2. art. 8. in corp. dicente: „In „terris, in quibus non eſt conſuetudo communis „quod decimæ dentur, & Eccleſia non petit, vi„detur Eccleſia remittere dum diſſimulat, & id„eo homines in terris illis non peccant decimas „non dando: durum enim eſſet dicere, quod o„mnes homines Italiæ & Orientalium partium da„mnentur, qui decimas non ſolvunt. Et hujuſ„modi argumentum poſſumus ab Apoſtolo accipe„re, cui cum deberentur neceſſaria victus ab his „quibus prædicabat, tamen non accipiebat, nec „tamen peccabant, quia ei non dabant, alioquin „male cum eis egiſſet non accipiendo, præſertim „cum ipſe dicat Act. 20. *Non enim ſubterfugi*, „*quominus annuntiarem vobis omne conſilium Dei*. „Et ideo Apoſtolus non exigebat, quod ſibi de„bebatur, ne daretur aliquod offendiculum Evan„gelio, ut ipſe dicit. Unde non bene facerent „Rectores Eccleſiarum, ſi in terris illis decimas „exigerent, in quibus non eſt conſuetudo dari, „ſi probabiliter crederent, quod ex hoc ſcanda„lum naſceretur". Quod & repetit, atque confirmat hic q. 87. a. 1. ad 5. dicens: „Laudabi„liter Miniſtri Eccleſiæ decimas non requirunt, „ubi ſine ſcandalo requiri non poſſent propter diſ„ſuetudinem .... Nec tamen ſunt in ſtatu dam„nationis qui non ſolvunt in locis illis, in quibus „Eccleſia non petit; niſi forte propter obſtinatio„nem animi, habentes voluntatem non ſolvendi, „etiamſi ab eis peterentur".

CAPUT SEXTUM.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *Pauperes quando debeant decimas ſolvere.*
II. *Aliquando Parochi tenentur decimas pendere.*
III. *Privilegia Regularium ſunt ſtricte interpretanda.*
IV. *Num Regulares teneantur decimas ſolvere de prædiis, quæ excolenda tradunt.*
V. *Num ſint immunes a decimis de prædiis ab ipſis conductis.*
VI. *In commutatione Privilegiorum non comprehenditur immunitas a Decimis.*
VII. *Quot modis amittitur privilegium non ſolvendi decimas.*
VIII. *Decimas ſolvere tenentur & locator, & conductor.*

Conſectarium Primum.

I. PAuperes tenentur decimas ſolvere, niſi extrema vel gravi neceſſitate premantur. Et primo quidem pauperes, qui communi paupertate laborant, teneri ad decimas ſolvendas docet S. Th. Quodl. 6. a. 10. & hic q. 87. a. 4. ſcribens ad 4. „Decimæ debent cedere in ſubventionem paupe„rum per diſpenſationem Clericorum. Et ideo „pauperes non habent cauſam accipiendi decimas, „ſed tenentur eas dare". Et revera ſicut hujuſmodi pauperes immunes non ſunt a ſolvendis vectigalibus & tributis civili & temporali poteſtati; nec a decimis Eccleſiæ ſolvendis liberandi ſunt. Excipiuntur pauperes in extrema conſtituti neceſſitate, & jure ac merito, cum tunc ſane poſſint re aliena etiam ſuæ ſubvenire neceſſitati, ut diximus in quinto Decalogi Præcepto, nec quæ conſumpſere reſtituere tenentur, licet meliorem ſtatum nanciſcantur. Major eſt difficultas de conſtitutis in gravi neceſſitate, quibus loco laudato docuimus non licere aliena ſibi uſurpare, unde videtur nec aliena retinere. Verum probabilius cenſeo pro tempore urgentis gravis neceſſitatis non peccare, ſi decimas reddere differant, ſicut enim eſt immunis a peccato, qui reſtitutionem rei alienæ ſive mala, ſive bona fide acceptæ differt, quando reſtitutio eſt illi graviter oneroſa, ita & in decimis pendendis excuſatur, qui gravi preſſus neceſſitate earum ſolutionem declinat, præſertim cum reſtitutio ſit de jure naturali & divino; decimarum vero ſolutio, præſertim quoad quantitatem, locum, & modum ſolum debeatur ex præcepto eccleſiaſtico, quod non obſtringit in gravi neceſſitate. Tenentur tamen quando pinguiorem conſequuntur ſtatum Eccleſiis decimas reddere. Oportet autem hanc neceſſitatem gravem & urgentem eſſe, & veram, non fictam & ex avaritia proficiſcentem, quam ſi Parochis vel decimatoribus iſti pauperes ſincere exponerent, proculdubio vel decimas condonarent, utpote quæ & in pauperum levamen & ſuſtentationem ſunt conſtitutæ, vel dilationem ſolutionis concederent.

Conſectarium Secundum.

II. Parochi aliquando decimas ſolvere debent. Et 1. teneri de bonis temporali titulo poſſeſſis oſtendimus cap. præced. num. 4. & hic addimus etiam de ipſis bonis mere eccleſiaſticis, ſive in propria Parochia, ſive extra ipſam poſitis, quotieſcumque antequam in dotem Parochiæ cederent, erant decimæ alteri Parochi debitæ, ut docent Fagnanus cap. *Nuper* 34. & Card. de Luca de Decimis diſc. 2. n. 5. & Barboſa, aliique Canoniſtæ. Ita etiam eſt in jure ſtatutum cap. Eccleſ. 43. Cau. 16. q. 1. ubi indicitur: *Ut Eccleſiæ antiquitus conſtitutæ nec decimis, nec ulla poſſeſſione priventur, ita ut novis Oratoriis tribuantur.* Et Can. immediate ſequente habetur: *Omnino providendum eſt Epiſcopo, ut Eccleſiæ antiquiores propter novas, ſuam juſtitiam, aut decimam non perdant, ſed ſemper ad antiquiores Eccleſias perſolvantur.* Et juſte quidem, non eſt enim unum expoliandum Altare, ut alterum tegatur, nec ſua ſuſtentatione privandus Parochus, vel fraudandi pauperes, ut alius Parochus ſuſtentetur, aliiſque ſubveniatur pauperibus. Hinc ut diximus cap. 4. Conſect. 2. in ipſa Parœciæ diviſione, quantum fieri poteſt, ſunt decimæ Matrici Eccleſiæ relinquendæ, niſi novo Parocho per Epiſcopum decimæ, deficiente aliorum redituum, ad ſuſtentationem in partem aſſignentur.

Conſectarium Tertium.

III. Privilegia Regularium contenta in corpore juris ſunt ſtricte interpretanda. Adverſantur huic propoſitioni Salmanticenſes Tr. 18. de Privil. cap. 2. pun. 2. §. 2. n. 68. qui docent hujuſmodi privilegia latiſſime eſſe interpretanda, quia non odioſa, ſed favorabilia Religioni in communi, & cum ſumma æquitate Regularibus per Pontifices conceſſa, quippe qui in ſpiritualibus non minus laborant, quam Parochi. Verum poſitam noſtram doctrinam probabiliorem cenſemus, quam docet & Reiffenſtuel. Quia hujuſmodi privilegia ſunt & Parochis odioſa, & ipſis nociva, qui certo jure privantur: porro privilegium in damnum & detrimentum alterius eſt ſtricte interpretandum, ita ut minori quo fieri poteſt damno illos afficiat, propterea non ſunt extendenda ultra caſum proprium, aut propriam & naturalem verborum ſignificationem, & ultra eam quam obtinent conſuetudinem. Quod tamen impedire non debet, ne privilegia eam conſequantur amplitudinem, quam verba præſeferunt; unde ſi univerſaliter & indefinite data ſint, non debent ad determinatum & limitatum uſum coarctari, ut in ipſo jure declaratur Cap. *Quoniam* 21. de Privilegiis, ubi hæc ratio affertur: *Cum nihil exceperit, & potuerit excepiſſe, ac in beneficiis pleniſſima eſt interpretatio adhibenda.* Quamobrem cap. præced. n. 8. diximus, Regulares omnes eſſe immunes a ſolvendis decimis de fructibus prædiorum, quæ ſuis manibus vel ſumptibus colunt, & non de ſolis fructibus in eorum uſum cedentibus, quemadmodum nonnulli Canoniſtæ privilegium coanguſtantes docebant, ſed & de illis, quos ſuis uſibus ſuperabundantes aliis vendunt.

Conſectarium Quartum.

IV. De Prædiis, quæ Regulares aliis tradunt excolenda, decimas ſolvere tenentur, ſi illis conceſſa Privilegia ſint tantum perſonalia, non vero ſi ſint realia. Ad rectam hujus doctrinæ intelligentiam nonnulla ſunt præmittenda: 1. Perſonale Privilegium illud dici, & eſſe, quod conceditur perſonis in ipſorum utilitatem & commodum, proinde & ſequitur perſonas, cum eis ſpirat, nec ad alias tranſire poteſt. Reale vero eſt, quod licet detur perſonæ, non tamen datur ratione perſonæ, ſed cauſa vel muneris, vel officii, vel rei quam poſſidet, & hoc rem ſequitur, totoque tempore durat, quo officium, munus, res perſeverat. 2. Triplici modo Regulares fundos poſſeſſioneſque ſuas aliis colendas tradere poſſunt, nimirum 1. tanquam nudis Miniſtris, & famulis, qui mercede ſive in pecunia, ſive etiam in fructibus poſita, conducti illas colendas ſuſcipiunt. Et hoc poſito, certum eſt Regulares non teneri ad decimas ſolvendas, cum, ut ſuperius vidimus, immunes ſint omnino a decimis agrorum, quos Regulares vel propriis manibus vel ſumptibus colunt; & hoc privilegium & reale eſt & perſonale. Reale quidem, quia bona & poſſeſſiones reſpicit a Religioſis excultas, quas a decimis immunes declarant Pontifices: eſt & perſonale, quia ipſis Religioſis excolentibus conceſſum. Porro prædia hoc modo aliis ad colendum tradita vere coluntur ſin manibus, certe ſumptibus Religioſorum. 2. Prædia, & poſſeſſiones tradi poſſunt alteri excolenda pro certa annua penſione ſive in pecunia, ſive in vino, frumento, aliave re ſolvenda, ideoque colonus agros proprio commodo, ſumptibus, & periculo colit, qui eſt contractus locationis ex una parte, conductionis ex altera. 3. Vero tradi poteſt fundus excolendus partiario, ita videlicet, ut de fructibus vel dimidium, vel tertia pars cedat domino, reliquum vero colono, qui ſi forte nullos percipit fructus, vel grandine pereant, nihil tamen a domino exigere valent pro ſuis laboribus, ſed uterque damnum patiatur & ſentiat. Ita vero locatos agros putant Salmanticenſes omnino a Decimis Parocho ſolvendis immunes tam dominorum reſpectu quam colonorum, quia cenſent privilegia Regularibus conceſſa nedum perſonalia eſſe, ſed realia, & nedum perſonis favere, ſed & ipſa bona afficere. Addunt ſi Privilegia dicant, *Eximimus talem Ordinem, & illius prædia a ſolutione decimarum*, palam eſt tunc & perſonas, & ipſa prædia privilegio donari; & non minus hoc verum eſt, ſi ſolum in privilegio dicatur *eximimus Religionem* a ſolvendis decimis, nam tunc ſi coloni deberent Parocho decimas pendere, revera & in facto ipſi Religioſi eas ſolverent, quandoquidem coloni minoris conducerent agros decimis obnoxios, quam ab illis immunes; & ſic indirecte ſaltem ipſi Religioſi gravarentur. Verum probabilius judico cum Reiffenſtuel, tunc privilegia eſſe & realia & perſonalia, proinde prorſus a Decimis immunia, quando in Bulla privilegii & *Religioſi* dicuntur immunes, & *eorum prædia*. At non ita, quando ſolum immunes ipſi Religioſi dicuntur, tunc enim coarctandum privilegium ad ſola bona & prædia ab ipſis

Religioſis vel opere vel ſumptibus exculta, his permotus momentis, 1. quia certum eſt vi juris communis non eſſe immunes Regulares a decimis ſolvendis de fructibus agrorum, quos ipſi nec manu nec ſumptu colunt, ut patet ex Cap. *Licet* de Decimis, ſtatuitur: *Licet de benignitate Sedis Apoſtolicæ ſit vobis indultum, ut de laboribus, quos propriis manibus, vel ſumptibus colitis, nemini decimas ſolvere teneamini; propter hoc tamen non eſt licitum vobis decimas de terris veſtris ſubtrahere, quas aliis traditis excolendas.* Ut igitur huic communi, & æquiſſimo juri per ſpeciale privilegium derogetur, neceſſe eſt, ut nedum Religioſi, ſed & eorum terræ declarentur a Decimarum ſolutione immunes. 2. Cum in aliquibus Privilegiis ſolum Religioſi dicantur immunes, in aliis vero & Religioſi, & eorum poſſeſſiones immunitate donentur, profecto aliquod diſcrimen inter hæc privilegia eſt aſſignandum, alioquin in altero Privilegio plane eſſent ſuperflua verba illa *agri & poſſeſſiones*, & ſolum ad membranam implendam appoſita, quod certo nemo dicet. Quando igitur in privilegio de ſolis Religioſis fit mentio, privilegium eſt perſonale, & decimas ſolvere non tenentur, ſi ipſi agros & poſſeſſiones ſuas ſuis vel operibus, vel ſumptibus colant, at non ſi aliis duobus præfatis modis colendas tradant. At ſi in Bullæ privilegio & de Religioſis, & de poſſeſſionibus, ac terris mentio fiat, & de utriſque prædicetur immunitas, tunc privilegium eſt reale, nec decimæ ſunt vel a dominis, vel a colonis Parocho perſolvendæ. 3. Ratio a Salmanticenſibus allata debilis eſt & inepta ad ſuadendum; nam alioquin nec de bonis ab ipſis Religioſis Laicis divenditis, ſolvendæ eſſent decimæ, nam & tunc verum eſſet quod Religioſi ſolverent decimas, nam minoris vendunt poſſeſſiones decimis ſubjectas, quam poſſeſſiones immunes; ſicut minoris locant prædia decimis obnoxia, quam ab illis ſoluta; & tamen ipſi Salmanticenſes fatentur, bona a Religioſis per venditionem ad Laicos tranſmiſſa fieri decimis obnoxia. Sunt itaque accurate expendenda verba & formulæ Privilegii in Bulla conceſſi, & juxta illa definiendum, ut ſi de Religioſis ſolis fit mentio, non ſit Privilegium ad poſſeſſiones extendendum, cum hujuſmodi Privilegia utpote odioſa, & alieni juris læſiva, Parochis damnoſa, ſint ſtricta interpretatione ſumenda, nec dilatanda. At ſi & Religioſis & prædiis concedatur immunitas, tunc ampliſſimum Privilegium tueri Regularibus non interdicitur. Quotieſcumque vero prædia & poſſeſſiones aliis ad culturam traditæ, juſto titulo decimis Parocho ſolvendis non ſint obnoxia, ſunt tamen præfatæ decimæ ipſis Religioſis ſolvendæ, cum non in favorem colonorum, ſed Religioſorum data ſint Privilegia, niſi forte in conductione ita pretium ſit auctum, ut in illo & decimas contineri præſumendum ſit, quod ex particularibus locationis & conductionis contractus conditionibus eſt colligendum.

Conſectarium Quintum.

V. Non ſunt Regulares immunes a decimis ſolvendis de prædiis, & poſſeſſionibus, quas ipſi conducunt, vel in Emphyteuſim accipiunt, licet eas propriis laboribus vel ſumptibus colant, niſi ſpeciali ad hoc privilegio donentur. Afferunt Salmanticenſes privilegium Martini V. relatum a Garzia To. 1. tr. 8. Dif. 3. dub. 2. punct. 4. n. 12. ſic concedentis: *De quibuſcumque poſſeſſionibus, & prædiis, quæ in præſentiarum poſſidetis, & in futurum, præſtante Deo, juſtis titulis poteritis adipiſci, etiamſi ea ab aliis conducatis, dum tamen illa veſtris manibus, vel ſumptibus excolatis, ſeu pro ſuſtentatione veſtra excoli faciatis, decimas quibuſvis locis, aut Perſonis ſolvere minime teneamini.* Quod ampliſſimum profecto Privilegium, ſi aliquibus vel Ordinibus, vel Monaſteriis conceſſum ſit, eo libere & licite uti poſſunt. At non omnibus eſſe conceſſum, nec de facili concedi conſueviſſe teſtantur & Suarez & Barboſa, ille quidem de Religione lib. 5. cap. 29. n. 8. iſte vero de jure Eccleſ. cap. *Dilecti* de Decimis. Nam communiter Privilegia ſolum eximunt Regulares a Decimis ſolvendis de *ſuis agris*, & *propriis* prædiis; prædia autem vel conducta, vel Emphyteutica, *propria* non ſunt conducentis vel Emphyteutæ, ſicut domus non eſt conductoris in ea habitantis, ſed domini locantis. Præterea pernicioſum admodum eſſe poſſet Eccleſiis & Parochis hujuſmodi Privilegium; poſſent enim Regulares omnia Prædia alicujus Parœciæ conducere, & ita Parochum decimis ſpoliare. Et revera publicis conſtat Monumentis, Sanctiſſimos etiam Præſules de nimia aliquorum Regularium cupiditate in Laicorum bonis acquirendis, & poſtea Privilegiorum obtentu decimis denegatis apud Summos Pontifices expoſtulaſſe. Quare ipſo etiam inſpecto naturæ jure conſtat, quodcumque Privilegium etiam ampliſſimum, ſi jura parochialia vel aliarum Eccleſiarum enormiter lædere deprehenderetur, fore ad terminos juris redigendum, ut mox dicemus.

Conſectarium Sextum.

VI. In communicatione Privilegiorum etiam ampla & ampliſſima non communicatur Privilegium exemptionis a ſolvendis Decimis. Ita docet Fagnanus allatis pluribus Deciſionibus tum Rotæ Romanæ, tum Sacræ Congregationis apud ipſum legendis. Nam cum hujuſmodi privilegium & diſficillime, & raro, & paucis concedatur, communicatio ad hæc non extenditur, niſi expreſſe declaretur, & difertis verbis concedatur. Immo, ut obſervant nonnulli Canoniſtæ, & præſertim Barboſa, Fagnanus, Felinus, licet in communicatorio Privilegio mentio fiat de Decimis, intelligendum eſt de decimis extraordinariis, non vero de ordinariis, & realibus.

Conſectarium Septimum.

VII. Privilegium non ſolvendi decimas pluribus modis vel amittitur, vel tollitur. Hi autem modi enumerantur a Canoniſtis. Et primus quidem eſt, ſi privilegium enormiter lædat habentes jus decimarum, puta quia Privilegium conceſſum fuit, quando pauci poſſidebantur agri & poſſeſſiones, at poſtea auctæ ſint poſſeſſiones vel emptione, vel donatione, ita ut media vel major pars poſſeſſionum alicujus Parœciæ ad Privilegiatos tran-

tranſierit; nam certum tunc apparet, quod nunquam conceſſiſſet Pontifex hujuſmodi privilegium, ſi tam grave Parochiæ detrimentum prævidiſſet. Et ſi quidem detrimentum ex privilegio ſit indubitatum & evidens, ceſſat ipſo jure, & de hoc judicium ferre pertinet ad Epiſcopum; ſi vero dubium ſit, Summi Pontificis eſt expetendum judicium, ut ſtatuit Innoc. III. Cap. *Cum veniſſet* 12. de judiciis dicens: „ Cum ſuper privilegiis „ Sedis Apoſtolicæ verſatur quæſtio, nolumus de „ his per alios judicari “. 2. Amittitur Privilegium per non uſum, ſeu per contrariam conſuetudinem, quando ſcilicet Privilegiati per longum tempus decimas ſolvere conſueverunt, ut habetur Cap. *Accedentibus* 15. de Privilegiis ſtatuente: „ „ Cum enim tanto tempore contra Indulta Pri„ vilegia decimas ſolverint, eis renuntiaſſe taci„ te præſumuntur “. Spatium temporis ad amiſſionem Privilegii requiſitum eſt 40. annorum. 3. Tollitur Privilegium tranſactione, conventione, vel pacto inito a Privilegiatis cum Parocho, vel alio decimatore, nam unicuique liberum eſt ſuo juri renuntiare, vel de illo paciſci. Et quidem hujuſmodi conventio, vel tranſactio ſe extendit non ſolum ad præterita, ſed etiam ad futura privilegia, per quæ nullatenus derogatur priori conventioni, vel tranſactioni de decimis factæ, ut oſtendit Barboſa. Illud ſolum animadvertendum ad valorem tranſactionis vel conventionis requiri, ut fiat ab habentibus poteſtatem tranſigendi. Si enim Privilegium vel toti Ordini, vel Provinciæ ſit conceſſum, non licet privatis Superioribus tranſigere, ſed vel totius Ordinis vel Provinciæ eſt expectandus conſenſus; ſi vero alicui particulari Monaſterio fuerit datum, licebit Superiori cum conſenſu Capituli tranſigere, & convenire.

Conſectarium Octavum.

VIII. Decimas ſolvere tenentur tum dominus prædia ſua locans, tum conductor illa conducens, debita ſervata proportione. Ita ſtatuitur pluribus in jure canonico decretis, nam Cap. *Non eſt* 22. hoc tit. indicitur: „ A dantibus & reci„ pientibus poſſeſſiones ad firmam de fructibus, „ quos percipiunt, decimæ ſunt ſolvendæ “: & „ Cap. *Tua nobis* 26. „ De cunctis omnino pro„ ventibus Decimæ ſunt reddendæ, ſicut colonus „ de parte fructuum, quæ ſibi remanent ratione „ culturæ, ſic & dominus de portione quam per„ cipit, ratione terræ, decimam reddere ſine di„ minutione tenetur “. Quamobrem ſi dominus prædia ſua conductori locavit pro determinata pecuniaria portione, ita ut fructus omnes conductor percipiat, iſte de fructibus perceptis, ille de penſione accepta decimas dare tenentur. Si vero dominus partem fructuum & ipſe percipiat, puta dimidium, vel tertiam vel quartam partem, tenentur & dominus & colonus proportione ſervata ad partes perceptas, præfatas decimas ſolvere, & quidem ut diximus minime deductis expenſis, penſionibus & aliis oneribus.

CAPUT SEPTIMUM.

De quibus rebus ſolvendæ ſint Decimæ, & quomodo.

DOCTRINA.

I. *Decimæ prædiales & perſonales de proventibus & lucris ſolvendæ.*
II. *De Novalibus an decimæ pendendæ, & quibus.*
III. *De rebus minutioribus quando ſint decimæ ſolvendæ.*
IV. *Decimæ perſonales num pendendæ.*
V. *De rebus illicite acquiſitis quando ſint dandæ.*
VI. *Solvendæ licet non petantur.*
VII. *Pœnæ latæ in fraudantes decimas.*

I. DECIMÆ de jure communi ſunt ſolvendæ, ſi prædiales ſint, de omnibus fructibus ſive proventibus bonorum omnium tam mobilium quam immobilium, licite acquiſitorum. Si vero perſonales ſint, de omnibus lucris & utilitatibus ex hominis induſtria profluentibus. Ita pluribus in locis juris Canonici ſtatuitur, Cap. Ex tranſmiſſ. „ 23. hoc tit. Fidelis homo de omnibus, quæ „ licite acquirere poteſt, decimas erogare tene„ tur “, ſcilicet, ut habetur Cap. *Non eſt* 22. tit. „ de vino, grano, & fructibus arborum, pe„ coribus, negotiatione, de ipſa etiam militia, „ venatione, & de univerſis leguminibus “. Cap. „ 3. hujus tit. & Cap. *pervenit* 5. „ De proven„ tibus molendinorum, piſcinarum, fœno; & Cap. „ *Decimæ* 22. De negotio & artificio “. Æquitatem hujus ſtatuti oſtendit D. Th. hic q. 87. a. 2. in corp. ſcribens: „ De unaquaque re præcipue „ eſt judicandum ſecundum ejus radicem. Radix „ autem ſolutionis decimarum eſt debitum, quo „ ſeminantibus ſpiritualia debentur carnalia . . . „ Omnia autem, quæcumque homo poſſidet, ſub „ carnalibus continentur. Et ideo de omnibus „ poſſeſſis decimæ ſunt ſolvendæ “. Sunt autem in hoc attendendæ conſuetudines patriæ, & locorum, & juxta illas pendendæ decimæ.

II. De Novalibus quoque ſunt pendendæ decimæ, ſive Novalia talia ſint proprie dicta, ſive improprie, Novalia proprie dicta ex jure Canonico ea dicuntur prædia, de quibus memoria non extat, quod antea culta fuerint, ſed vel ex ſylva, palude, aliove fundo ſterili & agreſti in agros, vineas, prata mutata ſunt: quamobrem in jure ſic definiuntur: *Novale eſt ager de novo in culturam redactus, de quo non extat memoria, quod aliquando fuerit cultus.* Novale autem improprie illud dicitur, quod in aliud fructuum genus tranſmutatum eſt, c. ex. ex agro facta eſt vinea, ex vinea pratum, vel ager frumentarius. Et de primis novalibus ſolvendæ ſunt decimæ, licet antea ex agreſti incultoque fundo nullæ perciperentur, cum ex omnibus fructibus, ut mox diximus, ſint decimæ ſolvendæ; debentur autem de jure communi Parocho, non aliis ex univerſali Regula, quæ ſtatuitur Cap. *Quoniam* 13. hoc tit. *Perceptio decimarum ad Parochiales Eccleſias ſpectat.* Si vero Novalia ſint

ſint improprie talia, diſtinguendum; nam ſi prius nullas pendebant decimas, jam facta mutatione ſunt pendendæ, & quidem proprio Parocho, licet fortaſſis ex privilegio, vel alio titulo decimæ aliis darentur. Quandoquidem Parochus in jure poteſtatem habet percipiendi omnes Decimas, & Decimæ Novalium ſpecialiter appropriantur Porocho, proinde ad eas non extenditur privilegium, vel titulus alius conceſſus percipiendi decimas. Et licet nonnulli Canoniſtæ id ſolum concedant de Novalibus proprie dictis, & negent de Novalibus improprie talibus, tamen & ad iſta eſſe extendendum jus Parochorum percipiendi decimas ex ipſis canonibus ſatis clare colligitur, quia dum Parochis jus attribuunt, & ſpecialiter addicunt jus percipiendi decimas ex Novalibus, indiſtincte loquuntur, eapropter juxta Regulam juris *ubi jus non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus*. Si vero antea ſolvebantur decimæ, adhuc poſt mutationem ſunt pendendæ, at non ſemper Parocho, ſed illis qui prius ex tali fundo decimas percipiebant. Et ratio eſt manifeſta, qui enim ſemel eſt in legitima poſſeſſione percipiendi ex aliquo fundo decimas, eſt in illa manutenendum, quidquid in præfato fundo ſatum ſit, vel plantatum, licet enim cultura mutetur, ejus tamen permanet ſubſtantia, & fundum; unde Cap. *Cum duo* 30. hoc tit. ſtatuitur: *Eis proculdubio debentur Decimæ fructuum eorum, cum ipſis terra illa ab antiquo fuerit decimalis*: Et de his Novalibus ſermo habetur cap. 28. ſuis tit. item dicitur: *Decimæ Novalium pertinent ad Parochos, niſi rationabili cauſa oſtendatur, per quam appareat, Novalium Decimas ad alios pertinere*. Hæc autem rationabilis cauſa habetur in illo, qui oſtendere poteſt poſſeſſionem, & jus percipiendi decimas ex tali fundo. Ab hac tamen lege ſolvendi de Novalibus decimas eximuntur Religioſi, aliique privilegiati.

III. De minutis rebus non ſolvendæ ſunt decimæ, niſi aliter ferat patriæ conſuetudo. Ita docet & probat S. Th. hic a. 2. ad 3. ſcribens: „ Ea, „ quæ ordinantur ad finem, ſunt judicanda ſe„ cundum quod competunt fini. Decimarum au„ tem ſolutio eſt debita, non propter ſe, ſed „ propter miniſtros, quorum honeſtati non conve„ nit, ut etiam minima exacta diligentia requi„ rant; hoc enim in vitium computatur, ut pa„ tet per Philoſophum in 4. Ethic. c. 2. Et id„ eo lex vetus non determinavit, ut de hujuſmo„ di minutis rebus decimæ darentur, ſed relinquit „ hoc arbitrio dare volentibus; quia minima quaſi „ nihil computantur. Unde Phariſæi, quaſi per„ fectam legis juſtitiam ſibi adſcribentes, etiam de „ his minutis decimas ſolvebant. Nec tamen de „ hoc reprehenduntur a Domino, ſed ſolum de „ hoc, quod majora, ſcilicet ſpiritualia præcepta, „ contemnebant. Magis autem de hoc eos ſecun„ dum ſe commendabiles eſſe oſtendit, dicens: „ *Hoc oportuit facere*, ſcilicet tempore legis, ut „ Chryſoſtomus exponit (vel Auctor operis imper„ fecti ſuper Matth. hom. 44.) Quod etiam vide„ tur magis in quandam decentiam ſonare, quam „ in obligationem. Unde & nunc de hujuſmodi „ minutis rebus non tenentur homines decimas „ ſolvere, niſi forte propter conſuetudinem pa„ triæ “.

IV. Decimæ perſonales non ſolvendæ ſunt niſi ubi viget conſuetudo, & quidem proprio Parocho. Licet D. Th. hic q. 87. a. 1. ad 1. doceat, honeſtum eſſe, ut decimæ perſonales in nova lege perſolvantur, licet in veteri nullæ ſtatutæ & præceptæ fuiſſent: concludit tamen ſolvendas eſſe ſolum *ſecundum conſuetudinem patriæ, & indigentiam Miniſtrorum*. Hinc cum paucis in locis obtineat conſuetudo perſonales decimas ſolvendi, hinc communiter non tenentur fideles ad decimas perſonales ſolvendas, niſi hoc omnino neceſſarium eſſet ad Miniſtrorum ſuſtentationem, & alimoniam. Ubi autem vel mos eſt ſolvendi, vel Miniſtrorum ita poſtulat indigentia, profecto non aliis ſunt ſolvendæ quam Parochis, a quibus Sacramenta, & alia ſpiritualia habentur beneficia. Hinc ſolvendæ ſunt hæ decimæ perſonales etiam ab iis Parochianis, qui diu abſunt a Parœcia vel cauſa agendi negotia, vel in comitatu Principis, vel iter habendi ad inviſendas Provincias & Civitates, dummodo tamen animum non habeant transferendi domicilium, quod ſi domicilium mutaverit, jam pendendæ ſunt novo Parocho, & inter ipſos Parochos dividendæ pro rata temporis, ſi Parochianus domicilium habeat in duabus Parœciis.

V. Decimæ non ſunt pendendæ de rebus illicite acquiſitis: ſive lucrum retineri licite poſſit, ſive omnino non poſſit. Et quidem de rebus illicite acquiſitis, quæ vel in ſe, vel ſuis fructibus retineri non poſſunt, quia contra juſtitiam acquiſitæ, palam eſt non eſſe dandas decimas, ſed dominis reſtituendas, qui poſtea de rebus ſuis decimas ſolvant (exceptis tamen prædiis ex pecunia fœnoris acquiſitis) ſi vero ſint acquiſita aliquo perverſo titulo, juſtitiæ tamen non adverſante, puta ex meretricio, non ſunt pendenda, quia a Miniſtris rejiciendæ omnino ſunt, & execrandæ, ſed ſolum poſt pœnitentiam recipi poſſunt. Ita docet S. Th. hic a. 2. ad 2. dicens: „ Aliqua male acquirun„ tur dupliciter. Uno modo, quia ipſa acquiſitio „ eſt injuſta, puta quæ acquiruntur per furtum, „ vel rapinam, aut uſuram: quæ homo tenetur re„ ſtituere, non autem decimas dare. Tamen ſi „ aliquis ager ſit emptus de uſura, de fructu ejus „ tenetur uſurarius decimas dare; quia fructus il„ lius non ſunt ex uſura, ſed ex Dei munere. „ Quædam vero dicuntur male acquiſita, quia „ acquiruntur ex turpi cauſa, ſicut de meretricio, „ & hiſtrionatu, & aliis hujuſmodi; quæ non te„ nentur reſtituere. Unde de talibus tenentur „ decimas dare ſecundum modum aliarum deci„ marum perſonalium. Tamen Eccleſia non debet „ eas recipere, quandiu ſunt in peccato, ne videa„ tur eorum peccatis communicare: ſed poſtquam „ pœnituerint, poſſunt ab eis de his recipi deci„ mæ “.

VI. Decimæ ſunt ſolvendæ etiamſi Parochus eas non petat. Ratio eſt manifeſta; non enim ſolvendæ ſunt decimæ ad petitionem Parochi; ſed ex Eccleſiæ præcepto. Quare optime docet S. Th. Quodl. 2. a 8. in corp. „ In terris, in quibus „ eſt conſuetudo, quod decimæ ſolvantur, ipſa „ conſuetudo quaſi expoſtulat decimas; unde pec„ caret qui non redderet “. Præterea decimæ, ut ſuperius diximus, ſunt debitæ ex juſtitia & Religione. Quamobrem non uſquequaque veram puto

do-

doctrinam Van-Eſpen P. 2. tit. 32. cap. 9. n. 25. docentis : „ Cum decimæ quotannis ex fructibus „ ſingulis excreſcentibus debeantur, ſi uno anno „ petitæ non fuerint, ſequenti anno duplices peti „ nequeunt, immo pro illo anno, quo petitæ non „ fuerunt, remiſſæ habentur “. At unde colligit eruditiſſimus Auctor remiſſas eſſe ? quia petitæ non fuerunt ? at etiam non petitæ, fuerant ſolvendæ, cum ex juſtitia, ut diximus, & Religione debeantur ? Num quia debentur ex fructibus ſingulis annis excreſcentibus ? At hæc determinatio eſt ad deſignandam obligationem, ideſt ad determinandam quantitatem decimarum, quæ ſcilicet fructibus perceptis reſpondeat, non ad definiendam obligationem, adeout elapſo ſolutionis anno non amplius præceptum urgeat ſolutionis, cum enim debeantur quoad ſubſtantiam ex jure divino & naturali, quoad quantitatem ex præcepto Eccleſiaſtico ; ſimplex patientia Parochi non expoſcentis Parochianos a tam juſto onere non liberat. Vera tamen eſſe poteſt Van-Eſpen doctrina, nimirum pro non debitis vel ſolutis præcedentis anni decimis, non duplices eſſe in ſequenti anno dandas decimas, cum enim non ſint ſemper æquales reditus & fructus prædiorum, non ſemper æquales reddendæ ſunt decimæ, ſed modo majores, modo minores, habita proportione ad fructus & reditus : quamobrem qui anno præterito quinque debebat, quia nonniſi ut quinquaginta collegit, non debet hoc anno in quo fructus ad centum aſcenderunt, decem reddere pro anno elapſo, & decem pro decurrente ; hoc enim pacto læderetur ex parte depoſcentis juſtitia, ſed quindecim pendere debet, decem ſcilicet præſenti uberiori collectioni reſpondentis, & quinque pro elapſo anno, in quo a ſolutione defecit.

VII. Pœnæ latæ contra illos, qui decimas non ſolvunt, vel ſolutionem impediunt, ex Tridentino Concilio ſunt 1. Excommunicatio non quidem latæ ſententiæ, nec ipſo facto incurrenda, ſed ſententiæ ferendæ & præmiſſa monitione ; ſic enim ſtatuit Sancta Synodus ſeſſ. 25. Cap. de Reform. 12. *Qui decimas aut ſubtrahunt, aut impediunt, excommunicentur, nec ab hoc crimine, niſi plena reſtitutione ſecuta ; abſolvantur.* 2. In jure Canonico Cap. *Prohibemus* indicitur & privatio chriſtianæ ſepulturæ. Sunt & excommunicationi obnoxii Religioſi, qui decimas ad ipſos non ſpectantes vel accipiunt, vel uſurpant ; & ſuſpenſione puniuntur Confeſſarii, qui ex malitia pœnitentes decimarum fraudatores ad ſolutionem non obſtringunt, nec conſcientiæ ſcrupulum injiciunt.

CAPUT OCTAVUM.

Consectaria Præcedentis Doctrinæ.

I. *Decimæ Novalium in confinio Parochiarum quibus dandæ.*

II. *Privilegiati quando Novalium decimas poſſint percipere.*

III. *Decimæ ovium in duplici loco paſcentium cui debeantur.*

IV. *Quid ex cumulo ante decimationem ſubtrahi poſſit.*

Conſectarium Primum.

I. SI Novalia conſtituta ſint in confinio duarum Parochiarum, ita ut pars fundi ad culturam redacti ſita ſit in una Parœcia, altera vero in alia, decimæ ſunt inter Parochos dividendæ juxta proportionem terræ in cujusvis Parœcia exiſtentis. Ratio hujus doctrinæ eſt de ſe manifeſta ; cum enim quilibet Parochus jus habeat decimas percipiendi de fructibus prædiorum in ſua Parœcia exiſtentium, ubi conſtet prædium in tali Parœcia ſitum eſſe, ſtatim conſequitur ex illo decimas Parocho eſſe pendendas, & quidem pro rata fructuum ex ipſo fundo perceptorum. Ita docet Barboſa Cap. *Quoniam* 13. hoc tit. num. 5. Quod ſi prædium novale ſit quidem in tali loco ſitum, ut certo conſtet ad alterutram pertinere Parœciam, at definiri nequeat num ad hanc potius, quam ad illam ſpectet, præfatus Auctor adhuc cenſet decimas fructuum eſſe æqualiter inter utrumque Parochum dividendas. At fortaſſis melius alii cenſent totas pertinere ad Parochum Sacramentalem, ad illum videlicet, a quo fundi Dominus percipit Sacramenta, cum hic præter titulum dubium Territorii, in quo æqualis eſt alii Parocho, habet etiam ſibi faventes Canones, qui de jure communi ſtatuunt, decimas ſpectare ad Parochum Sacramenta miniſtrantem, quod non eſt coarctandum ad decimas dumtaxat perſonales, nam, ut diximus, & ipſe prædiales debentur Parocho Sacramenta miniſtranti ; eapropter ſpecialis requiritur titulus, ut quis decimas percipere poſſit ex agris & poſſeſſionibus in aliena Parœcia ſitis, quæ de jure communi debentur Parocho Sacramenta adminiſtranti. Verum cum hæc controverſia ad externum forum pertineat, definienda relinquitur Epiſcopis, qui omnibus inſpectis judicare debent utri pertineant. Denique ſi Novalia intra nullius Parochiæ limites contineantur, ut contingere poteſt ſi ſylva vel palus ſit pro duarum Parochiarum termino conſtituta, tunc decimæ Epiſcopo loci ſunt pendendæ, qui illas vel certæ Parœciæ, vel pio alicui operi, vel etiam Menſæ ſuæ poterit applicare, ut ſtatutum habetur Cap. *Quoniam* 3. hoc tit. ubi dicitur : *Alioquin* (videlicet ſi in nullius Parœcia ſita ſint) *ipſas* (decimas) *ſecundum diſcretionem a Deo tibi datam, alii Eccleſiæ deputare, vel ad opus tuum poteris retinere.*

Conſectarium Secundum.

II. Qui privilegio donati ſunt percipiendi decimas ex poſſeſſionibus alicujus Parœciæ, non tamen decimas Novalium percipere poſſunt, immo & ſi in privilegio concedatur etiam facultas percipiendi decimas Novalium, coarctandum privilegium ad Novalia ipſum ſubſequentia, non præcedentia. Primam partem communiter docent Canoniſtæ Barboſa, Guttierez, Covarruvias, & quidem jure merito, cum enim hujuſmodi privilegium odioſum ſit, & cadens in nocumentum Parochorum, ad quos de jure omnes decimæ, ſed præſertim Novalium ſpectant ; non eſt extendendum, ſed coarctandum ; quamobrem ſi cui Monaſterio conceſſæ ſint decimæ alicujus Parochiæ, Parochus tamen ſem-

ſemper poterit decimas petere, & exigere fructum ex Novalibus poſt privilegium conſtitutis. Alteram quoque partem communiter Juris Canonici Doctores tum adducta ratione, tum quia privilegia futurum reſpiciunt, & jus alienum impoſterum minuunt, non poſſeſſum tollunt. At e contra ſi quis ex privilegio immunis ſit a ſolutione decimarum, extenditur Privilegium etiam ad decimas Novalium, quæ poſt Privilegium culta fuere. Id patet ex capite *ad Audientiam* 12. ubi Pontifex declaravit Privilegium abſolute conceſſum immunitatis a decimis eſſe intelligendum & de Novalibus, & de agris omnibus. Cur autem Privilegium percipiendi decimas ad Novalia non ſe extendat; privilegium vero non ſolvendi decimas ad Novalia dilatetur, rationem reddunt Canoniſtæ, quia nimirum privilegium percipiendi decimas eſt longe magis nocivum Parochis privilegio eaſdem non ſolvendi; hoc enim ſolum Parochum privat decimis unius perſonæ ſive Monaſterii, aliud vero ipſum privat decimis plurium perſonarum illius loci. Mirum proinde non ſit, ſi Pontifices extenſionem, quam uni Privilegio concedunt, alteri denegent.

Conſectarium Tertium.

III. Decimæ ovium aliarumque beſtiarum, quæ per dimidiam anni partem in una Parœcia morantur, & ovile habent, & per aliam partem in alia Parœcia paſcuntur, ſunt inter utriuſque Parœciæ Paſtores dividendæ. Ita S. Thom. hic q. 87. a. 3. ad 2. ſcribens: „ Paſtor, qui diverſis temporibus „ in duabus Parochiis gregem paſcit, debet pro„ portionaliter utrique Eccleſiæ decimas ſolvere. „ Et quia ex paſcuis fructus gregis proveniunt, „ magis debetur decima gregis Eccleſiæ, in cujus „ territorio grex paſcitur, quam illi, in cujus „ territorio ovile locatur ". S. Thom. conſentiunt Suarez de Relig. T. 1. tr. 2. lib. 1. cap. 3. n. 8. & ſeq. & Barboſa de Off. & Poteſt. Par. P. 3. cap. 18. §. 2. n. 38. Nullæ proinde debentur decimæ Parocho domini ovium, ſi in ejus Parœcia nec paſcua, nec ovile habent, ſicut nec Parochis illarum regionum, per quas oves tranſeunt, ſive ad montana aſcendendo, ſive domum revertendo, licet in tranſitu in fundis alicujus Parochiæ paſcantur, quia hoc nutrimentum cum minimum ſit, nulla ejus ratio habetur, cum de minimis non ſolvantur decimæ. Ita laudati Auctores.

Conſectarium Quartum.

IV. Licet, ut ſuperiori capite 2v. diximus, decimæ prædiales ſint integre ſolvendæ abſque deductione ſumptuum, vectigalium, aliorumque onerum, nihilo tamen ſecius ſi forte alicubi vigeat conſuetudo, ut ante decimationem ex cumulo ſemen terræ demandatum detrahatur, licite retineri poteſt, licet oppoſitum doceat Soto de Juſt. & Jur. lib. 9. Nam cum decimarum quantitas ſit juris mere Eccleſiaſtici, ut non ſemel diximus, conſuetudo legitima locum habere poteſt in quantitate & modo decimationis. Sicut nec damnanda videtur conſuetudo elargiendi eleemoſynas pauperibus, vel Religioſis ex eleemoſynis viventibus ex cumulo ante ſive diviſionem, ſive decimationem; ſicut nec decimam defraudant pauperes, qui relictas ſpicas, vel uvæ racemos poſt meſſem, vel vindemiam colligunt. At peccant, & reſtitutioni etiam decimarum obnoxii ſunt, qui vel ſpicas & fructus furantur antequam colligantur, vel famuli, filii-familias, uxores, qui ex cumulo nondum menſurato vel diviſo notabilem quantitatem ſurripiunt, cum non ſolum propriæ familiæ damnum inferant, ſed & domino, ſi cum ipſo ſint fructus dividendi, & Eccleſiæ, quam de decimis fraudant.

CAPUT NONUM.

De Primitiis, & Oblationibus.

DOCTRINA.

I. *Quid Primitiarum nomine deſignetur.*
II. *In quo a Decimis differant.*
III. *Num detur naturale præceptum offerendi primitias.*
IV. *Num Eccleſiaſticum.*
V. *Oblatio quæ & quotuplex ſit.*
VI. *Oblationum uſus.*
VII. *Quando voluntariæ, & quando neceſſariæ.*
VIII. *Quando ex conſuetudine obligant.*
IX. *De quibus ſint faciendæ.*
X. *Solis Sacerdotibus debentur.*
XI. *Scilicet Parocho.*

I. PRimitiarum nomine ii deſignantur fructus, quos terra, agri, vineæ primo gignunt, quare Numer. 18. dicitur ad Aaron: *Quidquid primitiarum offerunt Domino univerſa frugum initia, quos gignit humus, & Domino deportatur, cedant in uſus tuos.* Quatuor primitiarum genera a Judæis offerebantur, nimirum 1. ſpicarum adhuc virentium omnium frugum, ut habetur Levitici 2. v. 14. *Si autem obtuleris munus primarum frugum tuarum Domino de ſpicis adhuc virentibus, torrebis igni, & confringes in morem farris, & ſic offeres primitias tuas Domino.* 2. Primitias offerebant panis ex novo tritico, de qua oblatione dicitur Levit. 23. v. 15. *Numerabitis ab altero die ſabbati, in quo obtuliſtis manipulum primitiarum, ſeptem hebdomadas plenas . . . . offeretis ſacrificium novum Domino . . . . panes primitiarum duos de duabus decimis ſimilæ fermentatæ, quos coquetis in primitias Domini.* 3. Offerebant & primitias panis, quem ad uſum conficiebant, ut habetur Num. 15. v. 20. *Sicut de areis primitias ſeparatis, ita & de pulmentis* (panibus videlicet) *dabitis primitiva Domino.* 4. In feſto Tabernaculorum omnium univerſim frugum primitias offerebant, ut habetur Deuteron. 26. v. 2. *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo, pergeſque ad locum, quem Dominus Deus tuus elegerit, ut ibi invocetur nomen ejus . . . & dices, idcirco nunc offero primitias frugum terræ, quam Dominus dedit mihi. Et dimittes eas in conſpectu Domini Dei tui.*

II. Primitiæ igitur erant genus quoddam oblationis Deo factæ in hoc a decimis diſtinctæ 1. quod hæ dantur in Miniſtrorum & pauperum ſuſtentationem, & ſubſidium, & in determinata quantitate,

te, quæ, ipſo nomine decimæ, taxatur. At primitiæ primo offeruntur in argumentum recognitionis beneficiorum Dei, licet ſecundario cedant in Miniſtrorum & pauperum alimoniam, & non in determinata quantitate taxantur, ſed voluntati offerentis relinquuntur. Ita docet S. Thom. q. 86. a. 4. ,, Primitiæ ad quoddam genus oblationum ,, pertinent, quia Deo exhibentur, cum quadam ,, profeſſione, ut habetur Deut. 26. *Suſcipiens Sa-* ,, *cerdos cartallum* (primitiarum) *de manu ejus*, ,, *qui defert primitias*, *ponet ante altare Domini* ,, *Dei tui*, & poſtea mandatur ei quod dicat, *id-* ,, *circo nunc offero primitias frugum terræ*, *quas* ,, *Dominus dedit mihi*. Offerebantur autem primi- ,, tiæ ex ſpeciali cauſa, ſcilicet in recognitionem ,, divini beneficii; quaſi aliquis profiteatur ſe a ,, Deo fructus terræ percipere, & ideo ſe teneri ad ,, aliquid de hujuſmodi Deo exhibendum, ſecun- ,, dum illud 1. Paralip. ult. v. 4. *Quæ de manu* ,, *tua accepimus*, *dedimus tibi*. Et quia Deo de- ,, bemus exhibere id quod præcipuum eſt, ideo ,, primitias, quaſi præcipuum aliquid de fructibus ,, terræ, præceptum fuit Deo offerre ". Et in reſp. ad 3. ,, Rationabiliter primitiarum quantitas non ,, fuit determinata in lege: quia, ſicut dictum eſt, ,, primitiæ dantur per modum oblationis, de cujus ,, ratione eſt, quod non ſint neceſſariæ ". Prius tamen dixerat ex D. Hieronymo ,, quod ex majo- ,, rum traditione introductum eſt, quod qui pluri- ,, mum, *quadrageſimam* partem debent Sacerdoti- ,, bus loco primitiarum, qui minimum, *ſexageſi-* ,, *mam*. Unde videtur, quod inter hos terminos ,, ſint primitiæ offerendæ ſecundum conſuetudinem ,, patriæ ".

III. Quoad præceptum vero offerendi primitias S. Thom. l. l. illud revocat ad jus naturale, non tamen in eo ſenſu, quaſi extet præceptum aliquod juris naturalis obſtringens ad primitiarum oblationem, ſed ſolum innuens valde conſonum eſſe, ut ſicut a Deo cuncta bona accipimus, ita per aliquam rerum a Deo nobis conceſſarum oblationem gratum animi noſtri argumentum illi exhibeamus, unde ſcribit: ,, Pertinet ad jus naturale, ut homo ex ,, rebus ſibi datis a Deo aliquid exhibeat ad ejus ,, honorem ". Quod quidem præceptum pluribus modis implere poſſumus præter primitiarum oblationem: quamobrem ſubdit A. P. ,, Sed quod ta- ,, libus perſonis exhibentur aut de primis fructi- ,, bus, aut *in tali quantitate*, hoc quidem fuit in ,, veteri lege jure divino determinatum ". Et hic quoque illa verba *in tali quantitate* non ſunt intelligenda de quantitate determinata, ſed abſolute de aliqua quantitate, cum ipſe S. D. ut mox vidimus, neget fuiſſe in veteri Lege determinatam quantitatem primitiarum, ſed ex majorum traditione poſtea ſtatutum, quod vel ut minimum ſexageſima, vel ut plurimum quinquageſima offeratur.

IV. In nova autem lege ſubdit S. D. ,, definitur ,, per determinationem Eccleſiæ, ex quo homines ,, obligantur, ut primitias ſolvant ſecundum con- ,, ſuetudinem Eccleſiæ, & indigentiam Miniſtro- ,, rum ". Ex quibus verbis colligitur, D. A. duo poſtulare tanquam neceſſaria ad inducendum præceptum ſolvendi primitias, nimirum vel conſuetudinem Eccleſiæ, vel Miniſtrorum neceſſitatem, quibus deficientibus non urget hocce præceptum. Quamobrem cum in præſenti diſciplina nullibi fere vigeat conſuetudo offerendi primitias, & Miniſtrorum neceſſitati aliis mediis conſultum ſit, non amplius viget Eccleſiaſticum præceptum primitias dandi, ut communiter docent & Theologi & Canoniſtæ, quorum tamen aliqui optime advertunt, conſuetudinem non dandi primitias denotare ingrati animi vitium erga Deum bonorum omnium largitorem, & a Gentilibus redargui & confundi fideles, cum illi pluribus in Regionibus, ſed præſertim Romæ nova vina, novaſque fruges non prius guſtabant, quam falſis Numinibus ex iis aliquod offerrent.

V. Oblationis nomen, ut notat D. Thom. hic art. 1. & *commune* eſt, & particulare. Commune quidem, quatenus extenditur *ad omnes res*, *quæ in cultum Dei exhibentur*. Et hoc pacto decimæ & Primitiæ oblationes ſunt, ut patet ex Scripturis Gen. 28. *Decimas offeram tibi*. Et Num. 18. *Decimarum oblationem* legimus, & Exod. 34. de primitiis dicitur, *primitias frugum terræ offeres*; immo & oblationis nomine ſacrificium deſignatur, ut obſervat D. Thom. nimirum *quando aliquid exhibetur in cultum divinum*, *quaſi in aliquod ſacrum*, *quod inde fieri debeat*, *conſumendum*, *& oblatio eſt*, *& Sacrificium*. Unde Exod. 29. v. 18. dicitur: *Offeres totum arietem in incenſum ſuper altare*: *Oblatio eſt Domino*, *odor ſuaviſſimus victimæ Dei*. Et Lev. 2. *Anima cum obtulerit oblationem ſacrificii Deo*, *ſimilæ erit ejus oblatio*. Peculiare autem ſtricte ſumptum nomen oblationis deſignat juxta S. D. *Quidquid Deo offertur*, *ut integrum maneat divino cultui deputandum*, *vel in uſus Miniſtrorum expendendum*. Tres in claſſes dividi poſſunt oblationes ſtrictæ acceptæ. Prima conſiſtit in donatione alicujus rei inter vivos facta Deo & Eccleſiæ, vel Monaſterio. Altera quæ fit cauſa mortis in teſtamentis pro redemptione animæ. Tertia denique communis & uſitata, qua fideles aliquas res ſuas offerunt in Eccleſia ad Altare, vel in alio Eccleſiæ loco, ſive etiam extra Eccleſiam ad imaginem aliquam prodigioſam. De Oblationibus pro Miſſæ ſacrificio ſigillatim ſuo loco, ubi de Miſſæ ſacrificio agemus.

VI. Oblationum uſus antiquiſſimus ſane eſt, & obtinuit in omnium hominum ſtatu, in lege naturæ, ſcriptæ, & gratiæ. In primo enim legimus Gen. 4. *Factum eſt autem poſt multos dies*, *ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino*. *Abel quoque obtulit de primogenitis gregis*. In lege vero ſcripta indicitur Exod. 23. *Non apparebis in conſpectu meo vacuus*. Et Numer. 7. *Singuli Duces per ſingulos dies offerent munera in Altaris dedicatione*. Præterquam quod innumeris pœne in locis V. T. mentio habetur de oblatis Domino tum a populo ſive a Principibus populi, ſive a privatis perſonis. In N. T. legimus & Magos obtuliſſe munera Infanti nato, aurum, thus & myrrham; & in Actibus Apoſtolorum primos Fideles obtuliſſe pretium rerum, quas vendebant, Apoſtolis.

VII. Oblationes, ut notat S. Thom. hoc habent proprium, & peculiare, quod ex voluntate, non ex neceſſitate progrediantur. ,, Hujuſmodi oblationes (verba ſunt S. D. quæſt. 86. art. 1.)

,, de

„ de ſui ratione habent, quod voluntarie offeran- „ tur ſecundum illud Exodi 25. *Ab homine qui* „ *offert ultroneus*, *accipietis eas* “. Subdit tamen fieri poſſe, ut aliquando ex neceſſitate ſint reddendæ, & hoc quadruplici de cauſa. Sic enim ſcribit: „ Poteſt contingere, quod aliquis ad ob- „ lationes teneatur quadruplici ratione: Primo „ quidem ex præcedenti conventione: ſicut cum „ alicui conceditur aliquis fundus Eccleſiæ, ut „ certis temporibus certas oblationes faciat; quod „ tamen habet rationem cenſus. Secundo pro- „ pter præcedentem deputationem, ſive promiſ- „ ſionem: ſicut cum aliquis offert donatione in- „ ter vivos, aut cum relinquit in Teſtamento Ec- „ cleſiæ aliquam rem mobilem, vel immobilem „ in poſterum ſolvendam. Tertio modo propter „ neceſſitatem Eccleſiæ; puta ſi miniſtri Eccleſiæ „ non haberent unde ſuſtentarentur. Quarto pro- „ pter conſuetudinem: tenentur enim fideles in „ aliquibus ſolemnitatibus ad aliquas oblationes „ conſuetas. Tamen in his duobus ultimis caſi- „ bus remanet oblatio quodammodo volontaria, „ ſcilicet quantum ad quantitatem, vel ſpeciem „ rei oblatæ “.

VIII. Ad inducendam itaque in oblatione neceſſitatem hæc requiruntur. 1. Ut vel neceſſaria ſit ad Miniſtrorum ſuſtentationem, ſi non aliunde habeant, unde alimenta accipiant; tunc enim locum habet mercedis dandæ ſicut temporalibus operariis, ita & ſpiritualibus. 2. Vel ut ſit ex diuturna conſuetudine, & conſenſu majoris partis plebis, vel populi, ſeu Parochianorum. Ut hæc conſuetudo offerendi vim obligatoriam nanciſcatur, ex diuturnitate temporis, ſufficere putant plures Canoniſtæ Guttierez, Barboſa, Reiffenſtuel, decennii ſpatium; quamobrem quando tanto tempore Plebs vel Populus ex devotione conſtanter perſeveravit in oblatione offerenda, præſumi poteſt ſe voluntarie obligaſſe; quod tamen omnino certum non puto, niſi aliunde conſtet de voluntate ſe obligandi. Requiritur etiam majoris partis populi conſenſus, & ad oblationem concurſus, nam ſinguli, vel minor pars, Communitatis ſine ejuſdem conſenſu obligationem non valet inducere. Quapropter ſicut major pars ſufficit ad inducendam neceſſitatem obligationis, ita major pars ſufficit ad implendam: hinc faciendæ oblationis tempore ſatis eſt ſi major pars, vel aliqua ex conſenſu Communitatis offerat, licet ſinguli nihil donent, qui talem oblationem omittendo præſertim aliqua urgente legitima cauſa non ſunt lethalis culpæ arguendi.

IX. De rebus juſte poſſeſſis faciendas eſſe oblationes, & ipſa naturalis ratio ſuggerit, & docet S. Th. hic a. 3. loco Proverb. 3. adducto: *Honora Dominum Deum tuum de tua ſubſtantia*, ſubdens: „ Ad ſubſtantiam hominis pertinet, quid- „ quid juſte poſſidet “. Et confirmat teſtimonio Auguſtini indicato potius, quam integre recitato, qui ſerm. 25. de Verb. Dom. adductis Proverbior. verbis, quæ tamen juxta Septuaginta interpretationem ſic legit: *Honora Dominum Deum tuum de laboribus tuis juſtis*, ſic ſubdit: „ De juſtis labo- „ ribus eleemoſynas vel oblationes facite, ideſt ex „ eo, quod recte habetis, date. Non enim corru- „ pturi eſtis judicem Chriſtum, ut non vos au- „ diat cum pauperibus quibus tollitis: Si enim „ deprædareris aliquem invalidum, tu valentior „ & potentior, & veniret tecum ad judicem ho- „ minem quemlibet in hac terra, velletque te- „ cum cauſam dicere; ſi tu de præda & ſpoliatio- „ ne illa inopis, dares aliquid judici, ut pro te „ judicaret, Judex ille tibi placeret? Nempe pro „ te judicavit. Et tamen tanta vis eſt juſtitiæ, „ ut & tibi diſpliceat. Noli talem tibi pingere „ Deum. Noli collocare in Templo cordis tui „ tale Idolum. Non eſt talis Deus tuus, qualis „ non debes eſſe nec tu. Melior eſt ſi Deus tuus „ juſtior eſt, fons juſtitiæ eſt “. Quæ itaque ſunt per rapinam, vel furtum, vel alio modo juſtitiam lædente acquiſita, non ſunt offerenda, ſed dominis reſtituenda. Quæ vero alio pravo ſunt acquiſita medio, nec in oblationem danda, nec accipienda, ut docet S. Thom. in reſp. ad 2. „ „ Oblatio de mercede proſtibuli prohibetur in no- „ va lege propter ſcandalum, ne videatur Eccle- „ ſia favere peccato, ſi de lucro peccati oblatio- „ nem recipiat “.

X. Fidelium oblationes ſolis deberi Sacerdotibus probat S. Thom. hic art. 2. auctoritate Damaſi Papæ, qui Can. 3. Tom. 2. Concil. (& refertur in Jure Can. Cauſa 20. cap. *Hanc conſuetudinem*) ſic ſtatuit: *Oblationes*, *quæ intra Sanctam Eccleſiam offeruntur*, *tantummodo Sacerdotibus*, *qui quotidie Domino ſervire videntur*, *licet comedere*, & *bibere*: *quia in Veteri Teſtamento prohibuit Dominus panes ſanctos comedere filiis Iſrael*, *niſi tantummodo Aaron*, & *filiis ejus*. Deinde in corp. art. ſic ſcribit D. A. „ Sacerdos quodammodo ſe- „ queſter, & medius conſtituitur inter populum „ & Deum, ſicut de Moyſe legitur Deuter. 5. & „ ideo ad eum pertinet divina Dogmata, & Sa- „ cramenta exhibere populo: & iterum ea quæ „ ſunt populi, puta preces, ſacrificia, & oblatio- „ nes per eum Domino debent exhiberi, ſecundum „ illud Apoſtoli ad Hebr. 5. *Omnis Pontifex ex* „ *hominibus aſſumptus*, *pro hominibus conſtituitur* „ *in his*, *quæ ſunt ad Deum*, *ut offerat dona*, & „ *ſacrificia pro peccatis* “. Addit tamen oblatio- „ nes, quæ a populo Deo exhibentur, ad Sacerdo- „ tes pertinere non ſolum ut eas in ſuos uſus con- „ vertant, verum etiam ut fideliter eas diſpenſent; „ partim quidem expendendo eas in his, quæ per- „ tinent ad cultum divinum, partim vero in his, „ quæ pertinent ad proprium victum .... partim „ etiam in uſus pauperum, qui ſunt quantum fie- „ ri poteſt de rebus Eccleſiæ ſuſtentandi “.

XI. Sacerdotes vero, quibus dandæ ſunt oblationes ſive intra Eccleſiam Parochialem, ſive extra ipſam, in quocumque loco ſito intra Parochiam, de jure communi ſunt Parochi, niſi aliter diſponant vel legitima inducta conſuetudo, vel offerentium expreſſa voluntas. Ita communiter docent Canoniſtæ Barboſa, Reiffenſtuel, Fagnanus pluribus etiam allatis Rotæ Deciſionibus, & decernitur etiam in pluribus Juris Canonici textibus, & præſertim Cap. *Paſtoralis 9. de his quæ ſiunt a Prælatis*, ubi aperte decernitur: *Omnes ex Parochia proventus eſſe Parochiali Eccleſiæ*, *ejuſque Miniſtris ſolvendos*; & certe niſi aliter conſtet de offerentium animo, & voluntate, ſemper præſumendum eſt, oblationes fieri habenti anima-

rum

rum curam ob Sacramentorum, aliorumque divinorum adminiſtrationem. Immo licet ex conſuetudine, vel offerentium animo oblationes non ad ipſum ſpectent Parochum, ſed ad alium pium uſum, & finem dentur, adhuc ad Parochum pertinet eorum adminiſtratio, non quidem ut in ſuos uſus convertat, aut de iis prout libuerit diſponat, ſed ut in finem vel ab offerentibus, vel a conſuetudine indictum expendantur.

CAPUT DECIMUM.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *Emendatur doctrina Bonacinæ.*
II. *Num oblationes, quæ fiunt in Miſſis a Parochianis, ſint in præcepto.*
III. *Aliquando nec de juſte acquiſitis licet oblationes facere.*
IV. *Ad quem ſpectant oblationes.*
V. *Oblationes, quæ fiunt in Eccleſiis Regularium, ad ipſos ſpectant.*
VI. *Neomyſtæ oblationes recipere poſſunt, & ſibi vendicare.*
VII. *Laicis non convenit jus oblationis accipiendæ. Reflexio.*

Conſectarium Primum.

I. NOn eſt omnino verum quod affirmat Bonacina, nullum in lege nova dari jus obligans ad primitiarum ſolutionem. Nam 1. hoc jus in Miniſtris reperitur, quotieſcumque primitiæ in eorum ſuſtentationem ſint aſſignatæ. 2. Certum eſt extare in Jure Canonico præceptum dandi primitias juxta conſuetudinem patriæ. D. Thom. citat Canonem *ex parte* de Decimis qu. 3. jubentis: *Oportet Decimas, & primitias, quas de jure Sacerdotum eſſe ſancimus, ab omni populo accipere.* Et Can. *Præter.* 6. diſt. 32. in fine habetur: *Primitiæ fideliter reddantur a Laicis, niſi conſuetudo aliud habeat.* Quamobrem S. Thom. docet art. 4. quod ſicut in veteri lege jure divino determinatum id erat, qualiter primitiæ darentur, ita in nova lege *definitur per determinationem Eccleſiæ, quod homines obligentur, ut primitias ſolvant ſecundum conſuetudinem patriæ, & indigentiam Miniſtrorum.* Quod vero hoc jus conſuetudine obſoletum ſit, & alio modo indigentiæ Miniſtrorum proviſum ſit, non tollit & jus aliquando viguiſſe ſolvendi primitias, & modo forſitan adhuc in aliqua Eccleſia vigere.

Conſectarium Secundum.

II. Oblationes, quæ in aliquibus Parœciis aut in magnis ſolemnitatibus, aut omnibus Dominicis, vel aliquoties in menſe fieri ſolent a Parochianis oſculo pacis, non videntur debitæ ſtricto jure obligante. Oppoſitum docent plures Canoniſtæ Barboſa, Guttierez, Reiffenſtuel, qui putant eam conſuetudinem jam pridem invectam vim ſumpſiſſe obligationis & præcepti, & licet fortaſſis in initio fuerint ex fidelium devotione invectæ, poſtmodum factæ ſunt ex lege neceſſariæ; & afferunt 1. Cap. *ad Apoſtolicam* 42. de Simonia, ubi laudabiles conſuetudines aliquid dandi & offerendi ex devotione fidelium introductæ obſervari præcipiuntur, & etiam D. Thom. auctoritatem, qui 4. loco docet oblationes eſſe de neceſſitate faciendas *propter conſuetudinem, per quam tenentur fideles in aliquibus ſolemnitatibus ad aliquas oblationes conſuetas.* Verum poſita aſſertio mihi probabilior videtur, 1. quia fideles talem conſuetudinem aliquid offerendi præfatis temporibus non animo ſe obligandi invexerunt, ſed tanquam liberalem omnino & gratuitam oblationem reſpexere. 2. Quia revera dum ſolitam perficiunt oblationem, intimo ſenſu agnoſcunt ſe nullo obſtringi præcepto, & liberum ſibi eſſe non offerre. 3. Revera nec ſibi Religioni vertunt, ſi eas oblationes omittant, nec Parochi, vel Epiſcopi in ſuis Synodis ad hujuſmodi habendas oblationes ullo pacto adſtringunt. Juris autem textus & D. Th. de iis loquuntur oblationibus, de quibus certo conſtat, animo ſe obligandi invectas, quod de facili non eſt præſumendum, præſertim ſi Paſtores jam aliunde habeant, unde ſuſtententur. Recolantur quæ diximus cap. præced. n. 8.

Conſectarium Tertium.

III. Nec de ipſis rebus licite acquiſitis conceſſum eſt oblationes facere, quotieſcumque id in alterius damnum cedat, & detrimentum. Ita docet S. Thom. hic. art. 3. ſcibens: „ Per accidens „ tamen contingit, quod de aliquo licite poſſeſſo „ oblatio fieri non poſſit, puta ſi vergat in detri- „ mentum alterius; ut ſi filius aliquis offerat Deo „ id, unde debet patrem nutrire, quod dominus „ improbat Matth. 15. vel propter ſcandalum, vel „ propter contemptum, vel aliquid hujuſmodi “. Quamobrem peccant, qui ut oblationes faciant, creditoribus non ſatisfaciunt, mercenariis debitam non tribuunt mercedem, filiis neceſſaria non ſuppeditant alimenta; hæc enim omnia utpote titulo pietatis vel juſtitiæ debita, ſunt oblationibus plane liberis præferenda. Hinc Eccleſia etiam oblationes rejicit Infidelium, Hæreticorum, Judæorum, immo & fidelium anathemati ſubjectorum, nec non fratrum diſſidentium, ut ſtatutum legitur Cap. *Oblat.* diſt. 90. Publicos etiam peccatores c. ex. uſurarios, homicidas, pauperum oppreſſores offerre volentes ab Altari repellit, *ne*, ut inquit S. Thom., *videatur favere peccato.* Immo recipientes & admittentes ad oblationes, quæ inter Miſſarum ſolemnia in Altari fieri conſueſcunt, excommunicatos a Papa, excommunicationi ſubjacent, ſi tamen fuerint denuntiati, & ab Eccleſiæ ingreſſu interdicuntur, qui uſuales recipiunt oblationes ab excommunicatis excommunicatione majori, vel ab interdictis non toleratis, ut ſtatuitur Cap. *Epiſcopus* de privilegiis in 6.

Conſectarium Quartum.

IV. Oblationes, quæ a fidelibus fiunt vel in Eccleſia ad Altare tempore Miſſæ pro Sacramentorum adminiſtratione, pro Nuptiarum, vel mulierum poſt partum benedictione, pro exequiis, aut ſimilibus eccleſiaſticis muneribus, ad Parochum ſpectant. Aliæ vero, quæ fiunt in Oratoriis, Capel-

pellis, vel aliis locis, & præſertim ubi ſunt Imagines miraculoſæ, licet de jure ad Parochum ſpectarent, conſuetudine tamen, & voluntate offerentium non ſpectant ad Parochum, ſed vel ad ipſum Oratorium, vel Capellam, impendendæ pro Fabrica, ornatu ipſius Capellæ: vel in nova conſtruenda pro prodigioſa Imagine Capella ſive Altari. Ita docent nobiliores Canoniſtæ Cardinalis de Luca de Decimis Deciſ. 19. Reiffenſtuel de Oblationibus, Van-Eſpen P. III. tit. 33. cap. 10. Si Imago prodigioſa poſita ſit in pariete domus alicujus perſonæ privatæ, ad Parochialem ſpectant, intra cujus fines paries ſitus eſt, non vero ad ipſam privatam perſonam dicti parietis dominam, cum oblationes illæ ſint ad Dei cultum de ſe ordinatæ. Dixi de ſe ordinatæ, ſi enim offerentes oblationes ſuas ordinarent in beneficium Domini domus, quia pauper eſt, quia filias nubiles habet, vel ſcirens, eas converti ab ipſo Domino vel in pios uſus, vel ad ſuæ ſubveniendum neceſſitati, tunc ad ipſum dominum ex voluntate offerentium pertinerent tanquam eleemoſynæ, ut docent Amoſtacius, Barboſa, Fagnanus, aliique plures. Si vero locus. ubi picta eſt prodigioſa Imago, aut non ſit intra fines alicujus Parochiæ, aut incertum ſit ad quam Parochiam pertineat, oblationes integre ad Diœceſanum Epiſcopum ſpectant, niſi aliter conſtet de offerentium intentione, & voluntate. Denique eleemoſynæ, quæ in Cathedrali fiunt tempore Jubilæi, vel Anni Sancti, ad Archipresbyterum ſeu Parochum, vel alium curam animarum habentem ſpectant, non vero ad Epiſcopum, niſi ipſe Parochus foret, quia habentes curam animarum jus habent legitimum ad omnes oblationes, quæ in ſua Eccleſia fiunt.

Conſectarium Quintum.

V. Oblationes, quæ fiunt in Eccleſiis Regularium, ad ipſos Religioſos inibi inſervientes pertinent. Ita ſtatutum eſt in ipſo Jure Canon. cap. 1. de ſtatu Monach. ubi indicit Archiepiſcopo Neapolitano: ,, Alicui Monaſterio tu nec Presbyteri tui præter diligentiam diſciplinæ aliquid moleſtiæ inferatis, aut ſi quid illic diverſorum devotione acceſſerit, vobis vendicare æſtimetis, cum Monachis ibi ſervientibus debeat proficere quidquid a fidelibus taliter *offerri contigerit* ". Idem confirmatum fuit in Cap. *Nimis* de exceſſibus Prælatorum, ubi reprehenduntur: *Quidquid etiam eis, dum celebrant Miſſarum ſolemnia intra domorum ſuarum ambitum, pia fidelium devotione donatur, ab ipſis extorquere oblationis nomine intendentes.* Quod & confirmatum fuit in pluribus Sacræ Congregationis Concilii Decretis, & Declarationibus, & communiter docent Theologi & Canoniſtæ, ac confirmat S. Thom. hic a. 2. ad 2. ſcribens: ,, Monachi, ſive alii Religioſi poſſunt oblationes recipere tripliciter. Uno modo ſicut pauperes per diſpenſationem Sacerdotum, vel ordinationem Eccleſiæ. Alio modo ſi ſint Miniſtri Altaris, & tunc poſſunt accipere oblationes ſponte oblatas. Tertio modo ſi Parochiæ ſint eorum, & tunc ex debito poſſunt accipere oblationes tanquam Eccleſiæ Rectores ". Et revera Regulares, licet ſint in Parochia, non ſunt tamen de Parochia, nec divina a Parochis accipiunt, proinde non eis debentur oblationes apud ipſos factæ. Præterea Regulares ſunt ſuarum Eccleſiarum Rectores & Paſtores, propterea iiſdem gaudent juribus in ſuis Eccleſiis, ac Parochi in ſuis, cum hoc ſolum diſcrimine quod in illis jus intra muros Eccleſiæ coarctatur, iſtis autem etiam ad Parochianos extenditur: quamobrem ſi Epiſcopus Miſſas celebret in Eccleſiis Regularium, oblationes non ad Epiſcopum pertinent, ſed ad Regulares.

Conſectarium Sextum.

VI. Non eſt vetitum Neomyſtis, ſive Sacerdotibus primam ſuam Miſſam celebrantibus oblationes poſt Offertorium a ſponte dantibus accipere, non vero per Eccleſiam ad eas accipiendas diſcurrere, & corrogatæ oblationes in ipſius celebrantis, non Parochi beneficium cedunt. Ita decretum fuit a Sacra Congregatione Epiſcoporum & Regularium, approbante Summo Pontifice, ut refert Fagnanus in Cap. *Paſtoralis* nu. 39. & conſuetudine confirmatum eſt, & mens offerentium eſt, ut laudatæ oblationes ad ipſum celebrantem pertineant. Immo hic Venetiis mos eſt, ut & Diaconi die quo primo Evangelium ſolemniter canunt oblationes ſpontaneas accipiant, non ad Altare, ſed loco ad hoc deputato ab accedentibus ad Manipuli oſculum, quæ oblatio eleemoſyna potius dicenda videtur, vel ſi vera oblatio ſit, dicenda eo ſolum modo convenire Diaconis, ſicut D. Thom. docet: ,, Monachos, & Religioſos poſſe oblationes recipere ſicut pauperes per diſpenſationem Sacerdotum, vel ordinationem Eccleſiæ ".

Conſectarium Septimum.

VII. Laicis nullum jus convenire poteſt accipiendi oblationes. Ita ſtatuitur in Jure Canon. Cap. *Perveniens* 16. quæſt. 7. ,, Hanc conſuetudinem, quæ contra ſanctam Eccleſiam Catholicam augeri videtur, omnino interdicimus, ut nullo unquam modo, ullo tempore oblationes, quæ intra ſanctam Eccleſiam offeruntur, ſub dominio Laicorum detineantur, ſed tantummodo Sacerdotibus dentur ". Et jure meritoque, cum hujuſmodi jus plane ſpirituale ſit, & ſolis conveniens Sacerdotibus, ,, ad quos ſicut pertinet (inquit S. Thom. art. 2.) divina Sacramenta exhibere populo, ita ea quæ ſunt populi, puta preces & ſacrificia, & oblationes per eum Domino debent exhiberi ". Eapropter nec ex diutiſſima conſuetudine jus laici percipiendæ oblationis conſequi poſſunt. Licet vero hujuſmodi oblationes aliquando in emolumentum & utilitatem pauperum etiam laicorum ordinentur, tamen ut animadvertit laudatus D. Ang. ,, In uſum pauperum cedunt non per diſpenſationem offerentium, ſed per diſpenſationem Sacerdotum ". Nec inter oblationes annumerandus eſt mos ille in Italia, aliiſque regionibus invectus dandi laicis in Feſto Purificationis B. Virginis cereos ſive candelas, ſunt enim ſolum pia munera a Clericis, vel etiam, ſi lubet, ab Eccleſia data ad excitandos pios affectus, vel ad grati animi argumentum exhibendum.

RE-

REFLEXIO.

I. Duo ſunt tum in dandis, tum in recipiendis decimis, primitiis, & oblationibus plane vitanda. Recipientes ſiquidem Clerici omnem avaritiæ umbram fugere debent, nec nimia ſeveritate, ſubtili ſcrutatione, indiſcreto zelo decimas & oblationes a populis extorquere potius quam accipere: quamobrem & fortaſſis non immerito nimiam exprobrant Fideles Clericis in exigendis decimis auſteritatem, quam mojorem dicunt ſe experiri & duriorem a Decimarum exactoribus, quam ab avaris ipſis ſeculi divitibus in temporalibus cenſibus exigendis. Quia & altius inclamant, Clericos & Paſtores de decimis quidem corrogandis ſe ſollicitos ſtudioſoſque oſtendere, dum de ſpirituali populi ſalute nullo tacti ſtudio appareant. Hos jure increpat & redarguit Chryſoſtomus, ſive Auctor Operis imperfecti in Matth. hom. 44. dicens: „ Nunc veniamus ad Sacerdotes. Hi ergo avaritia pleni, ſi quis de populo decimam alicujus rei vel minimæ non obtuliſſet, ita eum corripiebant, quaſi magnum crimen feciſſet. Si quis autem in populum, aut in Deum peccabat, aut alterum lædebat, aut aliquid tale faciebat, nemo curabat corripere eum, quaſi nullam culpam feciſſet. De ſuo quidem lucro ſolicite agebant, de gloria vero Dei & ſalute hominum negligebant. Sic & modo fit. Quia omnes de ſuo honore ſoliciti ſunt, de honore autem Dei nullus. Et portiones cuique ſuas vigilanter aſpiciunt, & defendunt, ſed circa obſequium Eccleſiæ curam impendere non attendunt. Si populus decimas non obtulerit, murmurant omnes, ſi peccantem populum viderint, nemo murmurat contra eos. Ipſi ſunt qui docent populum liquare culicem, & camelum deglutire, a modico peccato ſe continere, majora autem committere “. Oh quantum adhuc hodie (exclamat piiſſimus Landulphus Carthuſianus de Vita Chriſti cap. 38.) „ cæcitas Scribarum & Phariſæorum regnat (proh dolor) in Prælatis tam Religioſis quam ſecularibus, qui ſolicite curant de ſolutione decimarum, & cenſuum quæ eis debentur, & parum curant ſi ſubditi in majoribus involvantur criminibus . . . . Curam animarum negligunt, & negotia exteriora agunt, non curant fructum animarum, ſed excreſcentiam divitiarum “.

II. Præterea illud etiam attendere debent Paſtores, ne decimarum, oblationumque emolumenta in luxus, comeſſationes, epulas, delitias injuſte abſumantur. Dantur ſiquidem decimæ & oblationes, ut vidimus ex D. Thom. *Non ſolum ut eas in ſuos convertant uſus, verum etiam ut fideliter eas diſpenſent, partim quidem expendendo eas in his, quæ pertinent ad cultum Dei, partim in his, quæ pertinent ad proprium victum . . . partim etiam in uſus pauperum, qui ſunt, quantum fieri poteſt, de rebus Eccleſiæ ſuſtentandi*. Alioquin mirandum non erit, ſi plebs chriſtiana iniquam videntes decimarum oblationumque diſtributionem vocem attollant, manifeſtos & publicos abuſus deteſtantes, Paſtoribus maledicentes, ab earum ſolutione omni quo poſſunt modo ſe ſubducant. Meminerint doctrinæ a S. Bernardo epiſtola ad Fulconem datæ ſcribens: „ Conceditur tibi, ut ſi bene deſervis, de altario vivas, non autem ut de Altario luxurieris, ut de Altario ſuperbias, ut inde compares frena aurea, ſellas depictas, calcaria deargentata, varia griſeaque pellicea a collo & manu, ornatu purpureo diverſificata. Denique quidquid præter neceſſarium victum ac ſimplicem veſtitum de altario retines, tuum non eſt, rapina eſt, ſacrilegium eſt “.

III. Plebs vero Chriſtiana cavere debet, ne Paſtoribus ſuis de decimis & oblationibus lites moveat, eas minuere toto conatu ſtudeat, & vel aperte deneget, vel clam ſurripiat, vel fraudet. Animadvertat ſe largiſſimas accepturam a Deo etiam in temporalibus ipſis bonis retributiones, ſi quæ Dei ſunt & Miniſtris ejus debita prompto animo, hilari vultu, devoto affectu, & liberali dextera oblationes & decimas reddiderit. Ita pollicitus eſt Dominus per os Malachiæ Prophetæ cap. 3. v. 10. dicentis: *Inferte omnem decimam in horreum, & ſit cibus in domo mea, & probate me ſuper hoc, dicit Dominus: ſi non aperuero vobis cataractas cæli, & effudero vobis benedictionem uſque ad abundantiam, & increpabo pro vobis devorantem, & non corrumpet fructum terræ veſtræ: non erit ſterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituum. Et beatos vos dicent omnes Gentes: eritis enim vos terra deſiderabilis, dicit Dominus exercituum*. Hujus divinæ pollicitationis effectus experti jam fuerunt Iſraelitæ ſub piiſſimo Rege Ezechia, munera Domino liberaliſſime offerentes, de quibus ſic legitur Paralip. 31. com. 8. *Cumque ingreſſi fuiſſent Ezechias, & Principes ejus, viderunt acervos, & benedixerunt Domino ac Populo Iſrael. Interrogavitque Ezechias Sacerdotes & Levitas, cur ita jacerent acervi. Reſpondit illi Azarias Sacerdos primus de ſtirpe Sadoc, dicens: Ex quo cœperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedimus, & ſaturati ſumus, & remanſerunt plurima, eo quod benedixerit Dominus populo ſuo: reliquiarum autem copia eſt iſta, quam cernis. Præcepit igitur Ezechias ut præpararent horrea in domo Domini. Quod cum feciſſent, intulerunt tam primitias, quam decimas, & quæcumque voverant, fideliter*. Dum e contra præter futuræ vitæ juſta ſuplicia & æterna, etiam temporalia detrimenta comminatur Deus fraudantibus decimas oblationeſque negligentibus, quippe quia, docet S. Auguſtinus ſer. 29. de Tempore: *Decimæ tributa ſunt egentium animarum*. Quamobrem ſubdit: „ Quanti pauperes in locis ubi ipſe habitat, illo decimas non dante, mortui fuerunt, tantorum homicidiorum reus ante Tribunal æterni Judicis apparebit, quia quod pauperibus a Domino delegatum eſt, ſuis uſibus reſervavit. Reddite ergo triauta pauperibus, offerte libamina Sacerdoti “. Deinde ſic Auditores ſuos hortatur, & terret: „ Cum decimas dando & terrena & cœleſtia poſſis munera promereri, quare per avaritiam duplici benedictione te fraudas? Audi ergo indevota mortalitas. Noſti quia Dei ſunt cuncta quæ percipis, & de ſuo non accommodas rerum omnium Conditori? . . . Conſtat quod ipſe non dederis, ſed tamen Deus exigit. Hæc enim eſt Domini juſtiſſima conſuetudo, ut ſi tu illi deci-

„ cimam non dederis, tu ad decimam revoceris „ (ideſt ut novem ſubtractis non niſi decimas ex „ agris, vineis, olivetis colligas). Dabis impio „ militi (arva ſcilicet in bello depopulanti) quod „ non vis dare Sacerdoti “. Et rurſum hom. 48. inter 50. ſcribit : „ Majores noſtri ideo co„ piis omnibus abundabant, quia Deo decimas „ dabant. Modo, quia receſſit devotio Dei, ac„ ceſſit indictio Fiſci. Nolumus cum Deo parti„ ri decimas, modo totum tollitur per homi„ nem. Hoc tollit fiſcus, quod non accipit Chri„ ſtus “.

Sint igitur & Paſtores & Parochi decimarum oblationumque providi & juſti diſpenſatores. Sint & Populi fideles, & religioſi in decimis pendendis, oblationibus dandis, & ita fiet, ut utrique & temporalem, & cæleſtem, & perpetuam & temporaneam a Domino bonorum omnium munificentiſſimo largitore benedictionem conſequantur.

FINIS TOMI QUINTI.

239.02 31736
P 278
PATUZZI, JOANNES VINCENTIUS
AUTHOR
Ethica Christiana Vol1 5
TITLE

DATE LOANED	BORROWER'S NAME
	STORAGE - CBPL

31736